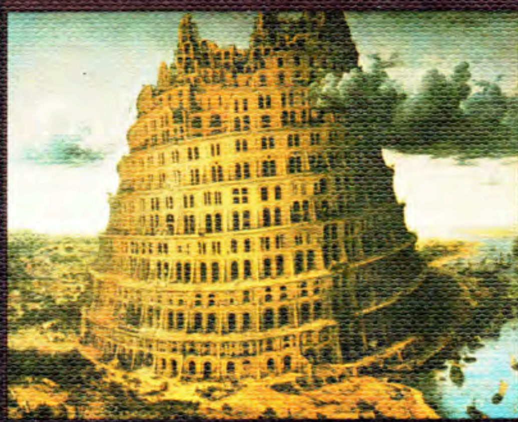
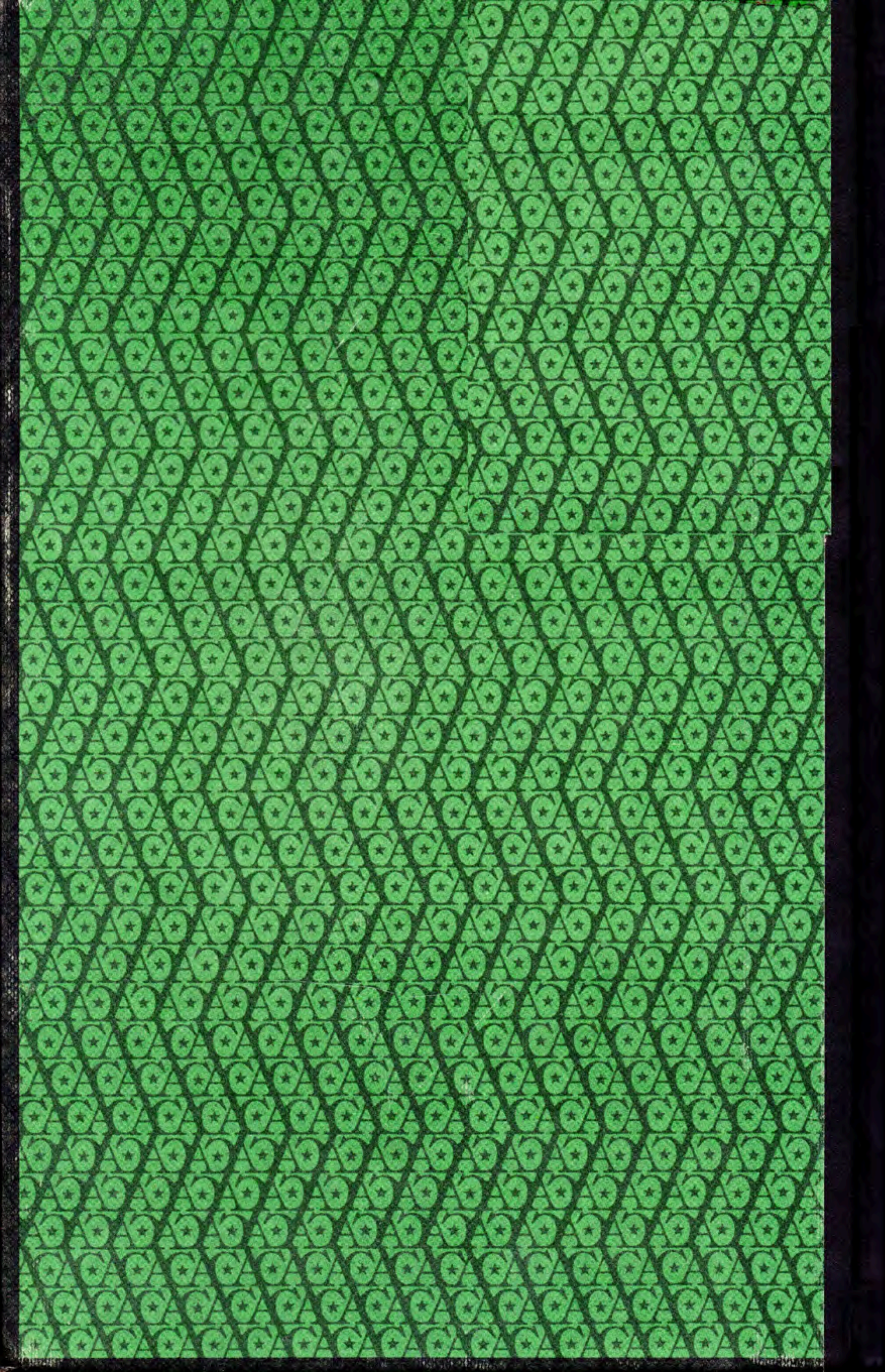
Alemko Gluhak

HRVATSKI ETIMOLOŠKI RJEČNIK

AC
August Cesarec Zagreb

BIBLIOTEKA VOCABULA

BIBLIOTEKA VOCABULA

UREDNIK

Albert Goldstein

IZDAVAČ

August Cesarec Izdavač

Zagreb, Prilaz Gjure Deželića 57

ZA IZDAVAČA

Albert Goldstein

RECENZENTI

Dalibor Brozović

Mislav Ježić

LEKTOR I KOREKTOR

Alemko Gluhak

PRIREĐENJE TEKSTA ZA TISAK NA RAČUNALU ATARI ST

Alemko Gluhak

Program Signum!2 F. Schmerbecka,

Application Systems Heidelberg, Heidelberg

SLOVA

Application Systems Heidelberg, Heidelberg

Alemko Gluhak

Semiotic Soft, München

LIKOVNI UREDNIK

Nenad Dogan

TEHNIČKI UREDNIK

Franjo Profeta

ISBN 953-162-000-8

TISAK

Tiskara Rijeka

Rijeka, Zvonimirova 20a

OBJAVLJIVANJE OVE KNJIGE POTPOMOGLO JE
MINISTARSTVO ZNANOSTI REPUBLIKE HRVATSKE

Alemko Gluhak

HRVATSKI ETIMOLOŠKI RJEČNIK

AC
AUGUST CESAREC ZAGREB
1993

Predgovor

Ovaj *Hrvatski etimološki rječnik* moj je malen pokušaj da se većem broju čitateljā dâ koliko-toliko pristupačno štivo u kojem bi se moglo naći mnogo podataka o porijeklu pojedinih riječi, što je i inače mnogim ljudima zanimljivo.

Etimoloških rječnika ima *malih, kratkih* i onih bez takvih pridjeva. Ovaj je rječnik od onih koji se ponekad nazivaju *malima*. Razni *kratki* etimološki rječnici drugih jezika imaju više tisuća članaka organiziranih kao gnijezda, što znači da imaju i nekoliko puta više riječi iz svojeg jezika. — U mojem je rječniku sàmo nešto više od 1800 natuknica i nešto više od 7800 hrvatskih riječi (s nešto riječi i iz šire cjeline) i više od 1000 imena i hrvatskih i onih iz drugih jezika — no u rječniku su i mnoge tisuće riječi iz jezikā bliže i dalje srodnih hrvatskom, riječī koje pomažu u tumačenju prošlosti naših.

Svrha je svakog etimološkog rječnika da dâ tumačenje porijekla riječī.

Prvo je na što sam trebao misliti pri pisanju rječnika bilo pitanje kolik će rječnik uopće biti, tojest koliko će članaka sadržati i kako će oni biti organizirani. Odabir riječī za natuknice članaka (za gesla) započeo je od izbora između najčešćih riječi hrvatskog jezika, a poslije sam riječi za članke odabirao po raznim načelima: obične riječi, zanimljive riječi, rijetke riječi... Zapravo čitatelj mora imati na umu da je konačan oblik rječnika tek jedan više-manje moj osoban odabir. — Naravno, u svem tom poslu ponešto što bi također bilo zanimljivo moglo mi je i slučajno promaći, no mislim da to ne treba biti nikakva smetnja u čitanju.

Najčešće nisam navodio posebne oblike riječī hrvatskog jezika iz pojedinih narječja i govora (a ako ih i jesam navodio, ponekad oni nisu posebno naznačeni, npr. kao *kajk., čak., ikav.* i sl.). Dajem i riječi koje se današnjem čitatelju čine starima ili starinskima bez neke posebne oznake. Ako pak riječ zaista ide u stariji jezik, naprimjer u jezik starijih pisaca, ona može biti označena kao *st.* Također nisu posebno dodavani niti varijantski i slični suprimjeri iz šireg jezika, no ima i toga. Naravno, ako bi u nekom kontekstu bilo zanimljivo navesti neku riječ koja u hrvatskom književnom jeziku ima izrazitu stilsku obilježenost ili koja možda baš ne pripada hrvatskom književnom jeziku, onda navodim i takvu riječ.

Treba imati na umu da ovaj rječnik opisuje porijeklo riječi, i da on ništa ne propisuje, nije rječnik propisnik. Zato ima i raznih riječi, koje možda nisu neutralne. Također, zato ima i slučajeva da su naglasci riječī dani i onakvi kakvi su u razgovornom, supstandardnom jeziku ili kakvi su u nekim govorima.

Organizacija pojedinih članaka povezana je i s odabirom riječi za natuknice članaka i s dubinama jezične prošlosti do kojih se tumači porijeklo riječi.

Želio sam da se riječi protumače tako da se pokaže koliko daleke srodstvene veze u riječima inih jezika one imaju. Htio sam da ovaj rječnik bude i *malen* i *dubok*.

Ustrojstvo *Hrvatskog etimološkog rječnika* ne razlikuje se bitno od ustrojstva drugih takvih djela.

Ako je riječ koja je natuknica slavenska, navedem od koje je praslavenske riječi potekla (praslavenska riječi često imaju označene i naglaske, po sustavu koji upotrebljava Vladimir A. Dybo), nabrojim primjere iz svih slavenskih jezika u kojima postoji srodna riječ ili bar iz nekoliko njih (katkad izbor ovisi i o dostupnosti podataka). Praslavenska riječ, kao rekonstruirana (ona takva kako se sada piše nikada u svoje vrijeme nije nigdje bila zapisana), označena je zato zvjezdicom, kao i rekonstruirane riječi drugih prajezika i jezika. — Ako se riječi iz dvaju jezika pišu jednako (ili se pišu jednako kad se transliteriraju u latinicu), u takvim slučajevima najčešće riječ navodim samo jedanput, a slično činim i za druge jezike, gdje se god tako može.

Dalje se daju praindoevropska riječ od koje je potekla praslavenska i odgovarajući odrazi u drugim indoevropskim jezicima, no ponekad je taj praindoevropski oblik tek onaj oblik kakav je moguć kao izvor praslavenske riječi a da nema odrazā drugdje. — Slijedi praindoevropski korijen (ponekad s navođenjem i starijega stanja) i više ili manje primjerā iz raznih indoevropskih jezika.

Zatim navodim nostratičku riječ od koje je potekao indoevropski korijen te korijene ili riječi iz prajezikā drugih porodica nostratičke natporodice, skupa s po nekoliko primjera.

Mogu se naći primjeri još dalje i dublje srodnih riječi, pa navodim i takve, često s korijenima ili riječima iz prajezika srodstveno daljih porodica ili natporodica.

Ako se u nekom od tih prodiranja u jezičnovremensku dubinu dođe do posuđenice iz nekog izvora, onda često pišem dalje o porijeklu riječi koja je izvor posuđenice.

Da bi se čitatelju olakšalo snalaženje, kad je neka riječ izravan nasljedak neke druge, kažem da je ona potekla od te druge riječi (ili korijena), a kad je neka riječ posuđenica, kažem da je potekla iz ove ili one riječi. Također, za prvi slučaj služe oznake > (dalo je) i < (poteklo je od), a za drugi → (dalo je kao posuđenicu) i ← (posuđeno je iz). (Strelice također mogu ukazivati na smjer razvoja značenja.) — A da se dozna u kojem je članku dana neka riječ ili ime, na pomoć je kazalo.

Za one riječi za koje se u etimološkoj literaturi može naći i više podjednako uvjerljivih etimologija — navodim ih sve ili, češće, bar neke.

Svakako treba naglasiti i to da u moru primjerā, iz najrazličitijih jezičnih vremena, svoje mjesto imaju primjeri iz današnjih jezika, naročito iz onih takozvanih velikih i iz onih jezika koji su čitatelju bar po nazivu poznatiji.

U mnogim se člancima usput navode i riječi koje su i na neki drugi način povezane s polaznim gnijezdom (posuđenice, internacionalizmi itd.).

U rječniku su natuknice članaka najčešće netvorbene riječi i riječi koje pripadaju dijakronijskoj tvorbi, dakle riječi su načinjene u nekoj starini. U člancima se, naravno, spominju i neke riječi koje pripadaju današnjem tvorbenom sustavu (a neke pak od njih načinjene su zapravo u starini: u takvu se slučaju stari tvorbeni model sačuvao do danas). Za riječi iz prošlih tvorbenih sustava (naprimjer iz praslavenskog, iz indoevropskog) navodim rekonstruirane oblike.

Tumačenja porijekla riječi koja se spominju u rječniku najčešće su upravo one etimologije koje se mogu naći u etimološkim rječnicima i drugim djelima što sam ih upotrijebio. Ta djela jesu rječnici Petra Skoka, Franceta Bezlaja, Václava Macheka, Maxa Vasmera, Olega N. Trubačeva kad se radi o slavenskima, rječnik Juliusa Pokornog i djelo Tamaza V. Gamqreliʒea i Vjačeslava Vs. Ivanova kad se radi o indoevropskima te rječnik Vladislava M. Illič-Svityča i članci Aarona B. Dolgopol'skog kad se radi o nostratičkim rekonstrukcijama, a tu su i članci Sergeja A. Starostina, Vitalija V. Ševoroškina, Václava Blažeka, Evgenija A. Helimskog i drugih kad se radi o nostratičko-nenostratičkim usporednicama i o onome što se takvih usporednica tiče. — U popisu korištene literature sigurno se svatko može snaći.

U samim člancima nisam navodio tko je autor koje etimologije. Uostalom, najčešće su dane one etimologije koje su već toliko prihvaćene da se samo ponavljaju od jednog etimološkog rječnika do drugog — to se tiče vremenske dubine do indoevropskog prajezika. Nostratičke se rekonstrukcije u etimološkim rječnicima mogu naći, i to ne baš često, tek u novije vrijeme. — Ponekad pak dajem neka svoja tumačenja ili razmišljanja o nekoj etimologiji i ta se lako prepoznaju jer su pisana u prvom licu.

Katkad razmišljam o tome kakav ovaj rječnik uopće jest — i vidim ono čega, pišući ga, nisam baš bio svjestan: ovaj *Hrvatski etimološki rječnik* pisan je onako kako bi odgovaralo mojem srednjoškolačkom zanimanju za takvo štivo (ali i kasnijem). Sredinom sedamdesetih godina, kad sam bio još gimnazijalac, rijetko sam uspijevao utoliti radoznalačku žeđ i glad za dubljim jezičnim vremenom, za još starijom riječi. Moglo bi se dakle reći da sam rječnik pisao za sebe, i to za sebe u svojoj prošlosti. Ali ipak: jasno je da nisam sastavio ovaj rječnik zato da bih ga čitao sâm. Etimološki su rječnici dio jezične kulture. Tako će zanimanje čitateljā za ovaj rječnik (i za buduće takve i slične knjige) posredno govoriti i o tome koliko je našem čovjeku stalo do toga dijela hrvatske jezične kulture.

Etimološki rječnik nije običan rječnik pa se ni on, naravno, ne čita redom od početka prema kraju, nego se čita na poseban način: mreže pročitanih članaka mogu biti rjeđe ili gušće. U mnogim se člancima upućuje na neke druge, u drugima na treće i tako dalje. Članci koji bi se čitali bez nekog drugog članka nisu mnogobrojni. Ako pak u nekom članku i nema uputnice na neki drugi, to ne znači da se te iste riječi spomenute u prvom ne mogu naći i negdje drugdje u rječniku, u nekom drugom članku. Zato je dobro i zgodno služiti se kazalom: u njemu su navedene sve one riječi hrvatskoga jezika (i šire cjeline) koje se u rječniku spominju, i tamo piše gdje se one spominju (istaknutim su slovima napisane one riječi koje su gesla članaka).

Rječnik je zapravo malen: ova se knjiga može smatrati tek mogućim nacrtom za neki veći hrvatski etimološki rječnik. Sigurno će se svakome dogoditi da ne pronađe neku riječ koja ga zanima. Za takav slučaj preporučam traženje dalje: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* velikog hrvatskog jezikoslovca Petra Skoka izdan je dosad dvaput i dostupan je i u čitaonicama mnogih hrvatskih knjižnica, također i u onima koje prvo izdanje bogata Skokova rječnika nisu imale. Velika je vjerojatnost da se tražena riječ u Skokovu rječniku uspije pronaći. A ako pak je tražena riječ tuđica ili posuđenica, treba zaviriti naprimjer u *Rječnik stranih riječi* Bratoljuba Klaića.

Ovaj *Hrvatski etimološki rječnik* nastajao je dosta dugo. Prvi njegov oblik bio je pisan od sredine osamdeset šeste godine do sredine osamdeset devete, kada je rukopis predan prvom izdavaču, no taj je izdavač odustao od ob-

javljivanja ove knjige. Drugi je izdavač odustao zbog rata. Rječnik sam cijelo to vrijeme dopunjavao i mijenjao, sve do predaje teksta u konačnu izradu knjige. — I sam znam da sam rječnik mogao pisati i mnogo dulje vrijeme i da na kraju mislim, kao i na početku, da do konca došao ipak nisam. Pisanje takvih i drugih rječnika lijep je posao bez kraja i konca.

Hrvatski etimološki rječnik tu je i zato što bi mi bilo drago da što više ljudi uvidi kakva je ljepota i u pretpovijesti riječī.

U godinama rada na rječniku mnogo mi je značio poticaj prijateljā, kolega, znanaca i neznanaca, iako sam radio sâm, bez nekih većih savjetovanja s ljudima s kojima bi sigurno bilo dobro savjetovati se. No kao što rekoh: želim da čitatelji što prije uzmognu pročitavati rječnik. Dio je čitateljstva već imao prilike vidjeti dijelove rječnika: jedna je manja količina članaka uklopljena u moju knjigu *Porijeklo imena Hrvat*, koja je zapravo na koncu nastala od prvotna oblika članka *Hrvat* ovoga rječnika i od slična članka objavljena u *Jeziku*. Neki su pak mogli, od prosinca devedeset druge, i čuti dijelove iz rječnika: one dijelove koji su bili uklopljeni u male priloge *Jezik u prometu* u radijskim emisijama *Glas do daske* na II. zagrebačkom programu Hrvatskog radija.

Svima koji su mi pomogli raznim savjetima, dopunama, pitanjima i uopće podrškom — više sam nego zahvalan.

Što se tiče izgleda knjige (odabira slovā, oblika raznih posebnih slova i znakova, oblika stranice itd.), sâm sam ga oblikovao, po uzoru na takve rječnike i slična djela.

Nemajte straha, draga čitateljice i dragi čitatelju, od zapletanja u mrežu riječī: putujte od čvora do čvora te mreže i podajte se svojim mislima koje će sigurno iskati skrovita mjesta za skokove na druge čvorove mreže riječī!

Riječi i jezici neće se pobrkati. Divimo se kuli babilonskoj!

Alemko Gluhak

Jezična mijena

Jezik se s vremenom postepeno mijenja, iz pokoljenja u pokoljenje. To svi mi vidimo i na vlastitu jeziku: nekome se i jezik pisaca od prije dva-tri desetljeća čini starinskim. Ako se pogleda kakav je naš jezik, hrvatski, vide se razlike među njegovim narječjima i govorima, razlike među njegovim oblicima, i mnoge druge. Mogu se mijenjati izgovor, oblici, sintaksa, riječi i značenja riječī. Neki se dijelovi jezika mogu mijenjati brže, neki sporije.

Neki se jezik može pojaviti sa svojim govornicima na dotad nenaseljenu području, ili može zamijeniti jezik prijašnjega stanovništva.

Nema jezika koji bi bio posve jedinstven — ako njime govori dovoljno mnogo ljudi, razlike se brzo pojave. (Naravno, jasno je da jezik neke veoma male zajednice, naprimjer od nekoliko desetaka ljudi, ipak ne može biti nego jedinstven i jednolik.) Ako dijelovi zajednice imaju intenzivnije međusobne dodire, njihov je jezik jedinstveniji, njegovi dijelovi konvergiraju prema nekom zajedničkom obliku; ako imaju slabe ili nikakve dodire, s vremenom se jezici takvih novih zajednica sve više razlikuju, divergiraju jedni od drugih. Ako se takve zajednice toliko razdvoje da se međusobni utjecaji izgube, njihovi se jezici mogu međusobno dosta udaljiti. Isto tako, i u okviru jedne jezične zajednice mogu biti razlike u jeziku (različiti društveni slojevi, skupine dobne, radne i druge, i sl., imaju svoje jezične posebnosti). Naravno, i jezik svakoga pojedinoga govornika može imati neke svoje posebnosti.

Zbog toga, i zbog drugih nekih razloga, nije proturječno govoriti o jezicima kao o dijelovima jezika. U lingvistici još nije dan konačan odgovor na pitanje što je uopće jezik, a što dijalekt, tojest koji to kriteriji luče dijalekt od jezika.

S vremenom u jeziku nastaju fonetske promjene (na mjestu jednih glasova izgovaraju se bliski, ali drugi i drugačiji glasovi), gramatičke promjene (gube se jedni načini tvorbe riječi, a drugi prevladavaju; mijenjaju se sklanjanje i sprezanje; itd.), značenjske promjene (stare riječi dobivaju nova značenja) itd. Jezik se mijenja iznutra (s vremenom u jeziku nastaju promjene koje potječu iz tog istog jezika) i izvana (promjene pod manjim utjecajem drugog jezika pa sve do ekstremnog slučaja, kad jedan jezik bude zamijenjen drugim).

Dvojezičnost nikada nije bila neobična pojava, pa ako je neka zajednica dvojezična, s dva jezika koji ne moraju biti bliski po rječniku i gramatici, mogući su i utjecaji između takvih jezika. — Tako se može dogoditi da od dvaju jezika nastane jedan nov, pa se taj jezični amalgam naziva pidžinom, a ako pak takvim pidžinom govore i potomci mješovitih bračnih parova koji govore dvama jezicima ili pidžinom, onda se nov jezik nastao od pidžina naziva kreolskim.

Za etimološki su rječnik najzanimljivije promjene riječī, i te su promjene

u vezi s fonetskima, gramatičkima, značenjskima. Etimologija se bavi postankom i promjenama značenja riječi. Riječ *etimològija* načinjena je od grčkih ἔτυμος *étymos* "istinit, prav" i λόγος *lógos* "riječ" — naziv je nastao još u staroj Grčkoj: ondašnji su mislioci smatrali da je prvotno značenje neke riječi pravo, istinito, a novo da može biti krivo, pogrešno. Danas se, naravno, ne gleda tako usko.

Etimologiju dakle zanima porijeklo neke riječi, odnos te riječi prema drugima: prema drugim riječima iz istog jezika i prema drugim riječima iz drugih jezika. Za uspoređivanje s riječima drugog jezika ustanovljuju se naprimjer glasovni zakoni — slaganja glasova dvaju ili više jezika u istim uvjetima. Na temelju takvih i drugih podataka može se rekonstruirati prethodno stanje neke riječi. Tako se zapravo može rekonstruirati dio jezika od kojeg su nastali drugi jezici: rekonstrukcijom se dobivaju vjerojatni oblici nečega što možemo nazivati prajezikom. Poredbeno-historijska metoda temelji se na glasovnim i značenjskim podudarnostima (ali ne nužno na istostima).

Kao što u svakom jeziku ima elemenata za koje se može reći da su *starinski* ili *novi, moderni* — tako se i rekonstrukcijom prajezika dobiva tek jedna moguća slika jednog mogućeg stanja u jezičnoj prošlosti. Moguće su i rekonstrukcije dijela jezika, naprimjer pjesničkoga (tako i postoje rekonstrukcije dijelova sakralne poezije indoevropskog prajezika). Rekonstrukcijom se dobije uvid u dio mlađeg stanja nekog starijeg jezika, koji inače nije sačuvan ni potvrđen. Rekonstrukcija prajezika (zapravo jezika) treba dati što je moguće više vjerojatnu sliku tog starijeg jezičnog vremena. Rekonstruirane riječi i oblici zapisi su nečega što je bilo moguće, nečega što je takvo vjerojatno postojalo.

Jezik se mijenja u jezičnom vremenu — to je vrijeme u kojem se mijenjaju jezici. Jezične se promjene mogu nekako poredati po tome koja je starija, koja mlađa, no uglavnom je teško povezati to jezično vrijeme sa stvarnim: za stvaran neki današnji ili raniji zapisan jezik možda se i može neka promjena smjestiti u neko točno vrijeme, no još se uvijek ne može reći da ta promjena zahvaća cio jezik, jezik svih govornika (dakle radi se o skupu jezikā pojedinaca) u isto vrijeme.

Glasovni zakoni i analogija

Glasovni zakon jest fonetska promjena, mijenja se fonem u svim istim položajima (ili u gotovo svima). Na istome mjestu neke riječi u raznim jezicima budu fonemi po nekim pravilima. Naprimjer, staroslavenskom *berǫ* (hrv. *berem*) odgovara stind. *bharami*, grč. *phérō*, lat. *ferō*, got. *baíra*, sve "nosim" — i takvih podudarnosti stsl. *b* : stind. *bh* : grč. *ph* : lat. *f* : got. *b* ima naravno još. Na tom se mjestu rekonstruira fonem koji se u indoevropskoj rekonstrukciji piše kao *bh* (što ne znači da je izgovor bio upravo takav). Tako se rekonstruira indoevropski korijen **bher-* "brati, nositi", i jasno je da se navedeno uspoređenje riječī iz pet različitih jezika (a usporednice postoje i u drugima) ne može smatrati slučajnošću.

U jezičnoj je promjeni važna analogija: neke se riječi asociraju s drugima pa se onda njihovi oblici približe, naprave jedan po drugome. Dječji jezik pun je analogijskih tvorbi (*čovjek : čovjeki, ljud : ljudi*), no kasnije dijete usvoji obrasce jezika odraslih. — U čakavskom krajnje *-m* prelazi u *-n* (*iden, stolon, sinon* itd.), ali se npr. u riječi *dom* to *-m* sačuvalo po uzoru na kose

padeže (*doma* itd.), kao što je npr. u *sam* ostalo i zbog oblika ženskog i srednjeg roda *sama, samo.* U našem su jeziku nestale stare osnove na *u* — riječi te deklinacije prešle su u osnove na *o* (psl. **synъ, *domъ, *medъ, *polъ* itd., s genitivom na *-u*) — prvo su od *o*-deklinacije preuzele nastavke nekih padeža, i na koncu su posve prešle u *o*-deklinaciju. Analogijom su za starije oblike *nijesam, nijesi, nijesmo, nijeste, nijesu* prema *nije* načinjeni noviji *nisam, nisi...* Prema prilozima *danas, večeras* načinjeni su novi *ljetos, jutros* (u kojima bi trebalo biti *-se*), *zimus, noćas* (trebalo bi imati *-su*), a prema *ljetos proljetos* (nema riječi **proljeto*).

Analogija je zapravo stvaralačko načelo u jeziku. Analogije se uvijek mogu naći.

Gramatička jednačenja

Gramatičkih jednačenja ima unutrašnjih (npr. *nokat* umjesto *nogat* prema ostalim padežima: *nokta, noktu...*; *jesu* umjesto *su* prema *jesam, jesi...*) i vanjskih (već spomenut genitiv nekadašnjih *u*-osnova; *znam* prema *dam, znadem, imadem* prema *dadem,* dijal. *možem, hoćem*; nastaju novi sufiksi, npr. *-šnji* prema *jutrošnji, današnji, ljetošnji* < *jutros-nji...* pa onda *nekadašnji, -ašnji* u *ovdašnji, prijašnji*; *lipov, kruškov* itd. prema *hrastov, trnov, glogov...*) te spleta tih dvaju.

Značenjska jednačenja i razjednačenja

Oblici riječi mogu se približiti ako su značenja tih riječi bliska ili suprotna. *Kod* nastalo je po *od* umjesto *kon*; *kon* znači "kraj" (usp.riječi *konac, iskon*) pa se onda u značenju *kon* pojavljuje *kraj* (*kod njega, kraj njega*). Samo *od* takva je oblika umjesto *ot* zbog *nad, pod, pred* itd.

Prema *noću* nastalo je *danju,* prema *silom* načinjeno je *milom, ozgo* umjesto *ozgor* prema *ozdo* < *ozdol.*

Ukrštanje

Od dviju riječi značenja istih ili bliskih nastaje treća. Naprimjer, smatra se da je oblik **vęzati* nastao ukrštanjem očekivana **ęzati* (usp. **ǫzъkъ* "uzak") i **verzti, *vьrzǫ* (v. *vrsti*).

Pučka etimologija

Ako netko načini novu riječ po uzoru na drugu zato što smatra da bi tako trebalo biti jer da su te riječi povezane, to se naziva pučkom etimologijom ili paretimologijom. Ona pogađa naročito rjeđe riječi. Tako naprimjer imenicu *rujan* ponetko povezuje s pridjevom *rujan* (rujno vino, pa da je i jesenski mjesec rujan) iako je ona srodna s *rika.* Pučkom su etimologijom nastale riječi *hodočasnik, hodočašće*: umetnuta je riječ *čast,* a zapravo je polazno *hodok* "putnik" i od tog načinjena riječ *hodočastvo* (koja bi mogla imati i suoblik *hodoštvo*). Tako je pučkom etimologijom ime sela *Črna Vas* (dakle

"crno selo") novo stanovništvo, ne poznajući riječi *vas* "selo", promijenilo u *Crna Vlast*. Pučkom se etimologijom riječ *moralan* tumači kao "onaj koji mora", iako je korijen te riječi latinski i s našim glagolom *morati* nema nikakve veze (polazna je riječ lat. *mos*, gen.*moris* "običaj"). Srpska riječ *magnovenje*, koja se ponekad pojavljuje i u hrvatskom jeziku, tumači se kao nešto maglovito, iako ta riječ znači "trenutak" (preuzeta je iz ruskog *mgnovenie*, u čemu je *mg-* istoga porijekla kao naša riječ *mig*). Jako se proširio glagol *bitisati* u značenju "postojati" jer je doveden u vezu s glagolom *biti* (i tako prvo u hrvatskom jeziku, a onda se to novo značenje proširilo i drugamo) iako je zapravo njegovo značenje sasvim suprotno: posuđen je iz turskog *bitmek* "proći, ne biti više".

Sastav hrvatskog rječnika

Svakako je zanimljivo znati i porijeklo rječnika našeg jezika, porijeklo pojedinih riječi.

Osnovni je sloj rječnika hrvatskog jezika (i šire cjeline) potekao iz praslavenskog jezika. To će uočiti svaki čitatelj ovog rječnika jer tako i većina gesala rječnika upravo je praslavensko naslijeđe. — Kojeg su porijekla praslavenske riječi? Ima ih naslijeđenih od riječī praindoevropskog jezika, a neke su posuđenice iz susjednih indoevropskih i neindoevropskih jezika. — Praindoevropske riječi koje su preci naših potekle su od nostratičkih, a neke su posuđenice iz susjednih, nostratičkih ili nenostratičkih jezika. I tako dalje — zapravo, i tako dublje u jezično vrijeme...

Kao i prije, u jezik ulaze i posuđenice — riječi za one pojmove koji su posve novi ili se odnose na nešto što je dijelom novo.

U novoj domovini u jezik od kojeg je potekao naš današnji jezik preuzeto i nešto riječi iz kasnolatinskog jezika ili iz romanskih jezika na tom tlu. Stariji su romanizmi ušli u naš jezik u vremenu VI—XV. stoljeća. Naprimjer, iz dalmatskog su mnogi pomorski i drugi izrazi. Ima i posuđenica iz grčkog (zapravo iz srednjogrčkog). Iz tih su ranih razdoblja mnoge riječi crkvenog jezika (iz kasnolatinskog, romanskih, srednjogrčkog, također iz starovisokonjemačkog). U ranom srednjem vijeku ušle su u naš jezik i neke turkijske avarske i bulgarske riječi, i to kroz staroslavenski.

Uskoro se preuzimaju mađarske, njemačke (na sjeveru, iz Austrije), talijanske (u prijadranskim krajevima), turske (više u Srbiji, Bosni i Hercegovini i u Crnoj Gori, no podosta u Slavoniji) i druge riječi. U srpskom je mnogo posuđenica iz ruskog (od XVIII. stoljeća nadalje) i crkvenoslavenskog.

U novije doba, u XVIII—XIX. stoljeću, buja stvaranje novog znanstvenog i tehničkog nazivlja pa se tada u naš jezik upijaju riječi latinske i grčke, i to stare, novostvorene i stare s novim značenjima.

U XIX. stoljeću preuzimaju se mnoge češke riječi ili se prave nove po uzoru na češke te na ruske.

Usvajaju se i riječi iz francuskog (u XIX. i na početku XX. stoljeća) i u novo vrijeme iz engleskog. U XIX—XX. st. dolazi i do međusobnih hrvatsko-srpskih prožimanja; češće u hrvatski ulaze riječi i sklopovi dotad obični sämo u srpskom. Često su riječi i sklopovi koje smatramo srpskim posebnostima i u samom srpskom preuzete iz drugih izvora (iz crkvenoslavenskih jezika, iz ruskog, iz turskog i iz balkanskih jezika, itd.). — K nama dolaze i riječi iz zemljopisno veoma udaljenih jezika, i to posredstvom drugih jezika.

Naravno, to što sam ovdje naveo tek je jedan kratak orisak, a ne neka potpuna slika porijekla sastava rječnika našeg hrvatskog jezika.

Neka se predodžba o sastavu hrvatskog rječnika može dobiti čitanjem upravo ovog malog etimološkog rječnika.

Jezični identitet

U ovom većem uvodu u etimološki rječnik dano je veoma mnogo podataka o raznim jezicima — o hrvatskom, o široj cjelini središnjeg južnoslavenskog jezika, o slavenskima, o indoevropskima i o drugima. U svim se tim pregledima međusobno prepleću različite razine gledanja na jezik.

Kako se neki jezik može identificirati, prepoznati, odrediti kao jezik? Postoji više određenja jezika, identiteta jezika. Model složenog identiteta određuje identitet jezika spojem barem triju identiteta: opisnog, rodoslovnog i vrijednosnog.

Opisni ili tipološki identitet jezika određen je opisom jezika kao komunikacijskog sustava. Taj sustav određen je fonemskim sustavom (skupom fonemā, u jeziku međusobno razlučivih glasova), sustavom riječī, gramatičkim sustavom (koji se tvori raznim gramatičkim pravilima).

Tako se mogu međusobno razlikovati hrvatski kajkavski književni jezik s početka XIX. stoljeća i hrvatski književni jezik s konca XX. stoljeća: oni se mogu opisivati kao dva različita jezika, jer se oni zaista razlikuju. — Naravno, opisno se itekako razlikuju jezici za koje njihovi govornici osjećaju da nisu dio iste cjeline: naprimjer, i govorniku hrvatskog jezika i govorniku japanskog jasno je da se ta dva jezika nikako ne bi mogla opisati kao da se radi o jednom jeziku.

Rodoslovni ili genetski identitet određen je poviješću i pretpoviješću jezika. Jezik sadašnjosti uvijek ima temelj u prošlosti. Bliskost ili udaljenost dvaju jezika ili više njih određena je i stupnjem njihove srodnosti (ako jezici jesu srodni). Pojednostavnjeno se srodnost jezika može prikazati rodoslovnim stablom, no to nije jedini način prikazivanja srodnosti.

Svatko tko čuje hrvatski, slovenski, slovački, poljski i ukrajinski jezik ili pročita neke tekstove na njima — razumije da su ti jezici međusobno srodni. Već se i na prvi pogled stječe dojam da se radi i o raznim stupnjevima srodnosti. Hrvatskom je jeziku slovenski bliži nego poljski ili ukrajinski. Slovački i poljski također su međusobno bliži. Slovački pak je hrvatskom i slovenskom nešto bliži nego što im je blizak poljski. — Svi su ti jezici očito potekli od jednog prajezika, praslavenskog, i može se zamisliti rodoslovno stablo: od praslavenskog se debla granaju veće grane, i danas se može grubo razlučiti tri takve: istočna, zapadna i južna. Dalje se zamišlja da se, naprimjer, južnoslavenski prajezik razišao na zapadni i istočni južnoslavenski prajezik. Od zapadnog su se razvili jezici slovenski i središnji južnoslavenski (koji se u hrvatskoj znanosti naziva najčešće hrvatski ili srpski; ovdje riječ središnji treba razumjeti u zemljopisnom značenju), a od istočnoga su nastali makedonski i bugarski. — Slično su se granali i drugi slavenski jezici.

Po nekim tumačenjima, južnoslavenski prajezik nije postojao kao neki jezik poseban i bitno različit od praslavenskog, jer za njegovo postojanje (između vremena praslavenskog i vremenā pojedinih južnoslavenskih jezika) zapravo nije bilo vremena.

Genetski gledano, središnji južnoslavenski jezik sa svim svojim narječjima jest jedan jezik (dakle po relativno nedavnom postanku jedan), pa je to dijasistem koji se može nazivati središnjim južnoslavenskim dijasistemom (u hrvatskoj znanosti najčešće se naziva hrvatskim ili srpskim jezikom dijasistemom; taj se pojam razgovorno, pojednostavnjeno i u starijem nazivlju naziva narodnim jezikom).

Vrijednosni identitet jezika određen je odnosom, opredjeljenjem i osjećajem članova neke jezične zajednice prema tom jeziku, što može uključivati i uspoređivanje onoga što govornici jezika shvaćaju kao vrijednosti svojeg jezika s onim što ti govornici smatraju vrijednostima drugog jezika.

Hrvati smatraju hrvatski jezik skupom koji se sastoji od hrvatskoga standardnog jezika (književnog jezika), od razgovornog supstandardnog jezika, od hrvatskih narječja i njihovih govora te od hrvatskih književnih i pismenih jezika iz prošlih vremena. Svoj se jezik voli, poštuje i njeguje.

Bez obzira na moguću veliku bliskost dvaju jezika koje njihove zajednice vrijednosno vide upravo kao dva jezika i bez obzira na to što ti jezici mogu rodoslovno biti isti jezik, te zajednice imaju pravo da se za svoj jezik (ili za svoje jezike unutar jezika) brinu neovisno o njegovu odnosu prema onom drugom jeziku.

U dijelu o jezičnoj mijeni najveći je dio primjerā i opisā preuzet iz raznih djela dostupnih i hrvatskom čitatelju. Neka od njih jesu Simeon 1969, Moguš 1971, Ivšić 1971, Jurišić 1944/92, Katičić 1986, Brózović—Ivić 1988, GHKJ 1990, Težak—Babić 1992, Jurišić 1992.

U uobličenju nekih pojmova u vezi s genetskim položajem hrvatskog jezika pomogao mi je akad. Dalibor Brozović, koji mi je skrenuo pažnju na naziv središnji južnoslavenski jezični dijasistem. U uobličenju nekih dijelova teksta o hrvatskom jeziku pomogao mi je akad. Stjepan Babić.

Indoevropski jezici

Pregled indoevropskih jezika

Indoarijski jezici

Stari indoarijski jezici

Stari indoarijski jezici jesu *vedski* i *sanskrtski,* i oni se obično skupa nazivaju staroindijskim jezikom.

Vedski je jezik jezik brahmanskog kultnog rituala. Samhite su nastale vjerojatno u XII—IX. stoljeću pr. n. e., no zapisane su mnogo kasnije. Najstarija je Rgveda, Veda pjesama, liturgijski zbornik himni. Rgveda je napisana na dijalektu sa sjeverozapada Indije, iz Pandžaba, a ostali su zbornici nastali u područjima istočno i južno od Pendžaba. Brahmane su prozni tekstovi nastali u VIII—VI. stoljeću pr. n. e., i vjeruje se da odražavaju razgovorni jezik viših slojeva ondašnjeg indijskog društva. Sutre su na najmlađem vedskom, iz VI—IV. stoljeća pr. n. e.

Sanskrt je mlađi književni jezik; naziv *saṃskṛtaḥ* znači "uređen, pravilan". To je jezik klasične indijske književnosti i kulture. Njegov relativno arhaičan oblik jest u spjevovima Mahābhārata (Velika povijest Bhārata, iz IV. st. pr. n. e.—IV. st. n. e.) i Rāmāyaṇā (III. st. pr. n. e.—III. st. n. e.), i taj se naziva epskim sanskrtom. Klasični je sanskrt jezik iz sredine I. tisućljeća pr. n. e. Opisao ga je u V/IV. st. pr. n. e. gramatičar Pāṇini. Procvat književnosti i druge literature na sanskrtu bio je u vremenu V—XII. st., no jezik se upotrebljava i kasnije. Može se reći da je sanskrt u Indiji po svom položaju sličan latinskom jeziku u srednjovjekovnoj Evropi.

Budistički hibridni sanskrt u svojoj osnovi ima neki od sjeverozapadnih prakrtskih dijalekata koji se umjetno posanskrćivao.

Iz sredine II. tisućljeća pr. n. e. potječu i zapisi pojedinih riječi i imena *mitanijskoj arijskog*, u hetitskim tekstovima.

Srednji indoarijski jezici

Srednjoindijski su jezici jezik *pali* i razni *prakrti*; iz vremena su od sredine I. tisućljeća pr. n. e. do sredine I. tisućljeća n. e. — Na prakrtima je postojalo mnogo literature, književne i druge. Također, tekstovi na njima umetnuti su, kao govori raznih osoba, u drame na klasičnom sanskrtu (od II. st.).

Palijski je jezik (naziv *pāli* znači "crta, tekst") najstarinskiji od svih

srednjoindijskih jezika. To je neka vrsta zajedničkog jezika na kojem je zapisan budistički kanon južne grane. Blizak je zapadnim srednjoindijskim dijalektima. Već u I. tisućljeću pr. n. e.proširio se na Lanku, a kasnije, kao jezik budizma, i u zemlje izvan Indije, do Burme i Indokine. — Od palijskog su pisma nastala pisma sinhalsko te mnoga pisma u Jugoistočnoj Aziji (najstarije je pismo kjakča, iz XI. stoljeća).

U prvoj polovini I. tisućljeća u Indiji je bilo mnogo naroda; u džainskoj literaturi spominje se osamnaest osnovnih jezika (*bhāṣā* "jezik"). To su bili *gollaa* Bengalci, *majjhademāgaha* stanovnici Magadhi, *antaveta* između rijeka Gange i Jamune, *kira* Kašmirci, *takka* Pandžapci, *sendhava* u donjem toku Inda, *marua* u sjeverozapadnom dijelu Radžasthana, *lāḍa* na poluotoku Kathjavar, *mālava* u istočnom dijelu Radžasthana, *kaṇṇada* dravidojezično stanovništvo srednjeg dijela Dekanskog poluotoka, *tāia* stanovnici Balha, *kosala* stanovnici zemlje Košale, *marāhaṭṭha* stanovnici Maharaštre, *andhra* dravidojezični Telugu — i drugi.

Naziv *prākṛtam* znači "izveden". Jezici prakrti jesu *šauraseni*, *maharaštri*, *magadhi*, razni džainski prakrti, *ardhamagadhi*, *pajšači*, *apabhramša* i drugi.

Epigrafski tekstovi iz vremena od III. st. pr. n. e. (proglasi vladara Aśoke) do V. st. pr. n. e. pripadaju raznim dijalekatskim osnovama.

Srednjoazijski rukopisi iz III—VII. stoljeća imaju osobine sjeverozapadnog prakrta i posanskrćenih prakrta (budistički hibridni sanskrt).

Šauraseni (*śaurasenī*) govorio se na sjeverozapadu Indije, u području Šurasena, oko grada Mathure; od svih prakrta najbliži je dijalekatskoj osnovi sanskrta. On je i glavni prakrtski jezik drame.

Maharaštri (*māhārāṣṭrī*) govorio se na Dekanskom poluotoku. Dobro je poznat po pjesništvu i drugoj književnosti s početka nove ere. Poslužio je kao uzor drugim prakrtskim književnim jezicima.

Magadhi (*māgādhī*) također je veoma važan jezik drame; kao književni jezik relativno se stabilizirao početkom nove ere. Govorio se u istočnoj Indiji, u ondašnjem području Magadhi, što danas odgovara Biharu. Neke posebnosti toga jezika vide se već u III. st. pr. n. e., u natpisima kralja Aśoke. Kasnije se jezik proširio diljem Indije.

Džainski su prakrti ardhamagadhi (ardhamāgadhī ili arša) te džainski maharaštri i džainski šauraseni. — Ardhamagadhi je stiliziran jezik blizak prvobitnoj džainskoj propovijedi, a možda i budističkoj.

Pajšači (*paiśācī*) upotrebljavan je kao književni jezik u Maharaštri početkom nove ere. Nastao je, pojednostavnjeno rečeno, raznim miješanjima indijskih jezikā.

Apabhramša (*apabhraṃśa*) jest iz vremena 600—1200. g. To je zapravo već skup raznih oblika bliskih i prakrtima i novoindijskim jezicima.

Indijsko pismo kharoṣṭhī, sa sjeverozapada Indije, poznato je s moneta grčkoindijskih i skitskoindijskih vladara iz III. st. pr. n. e.—I. st. n. e. te po natpisima vladara Aśoke i drugih. Nastalo je od aramejskog pisma ili od nekog perzijskog, a u Indiju je došlo iz Perzije (gdje je u to vrijeme jedan od službenih jezika bio aramejski, a perzijska satrapija Indija obuhvaćala je dio današnjeg Afganistana i Pakistana). — U III. stoljeću potisnulo ga je pismo brāhmī.

Pismo brāhmī poznato je od IV. stoljeća pr. n. e. i od natpisā vladara Aśoke. Nastalo je vjerojatno u VI. stoljeću pr. n. e., od nekog sjevernosemitskog pisma (možda od feničkog).

Od pisma brāhmī nastalo je pismo gupta (ili srednjoazijski brāhmī, prvotno u Magadhi, od IV. st. n. e.), a od njega pismo nāgarī (najstariji tekst na njemu jest iz VII. st.), koje se razvilo u XI. st. u danas najrasprostranjenije indijsko pismo, devanāgarī (njime se pišu sanskrt, hindski, maratski i dr.), te npr.u bengalsko pismo (od XI/XII—XIV/XVI. st.). Od bengalskog su pisma nastala pisma jezikā orija, gudžaratskog te još neka. — Od brāhmīja su nastala i razna južnoindijska pisma, pa tako i grantha, a od njega je, koncem I. tisućljeća, nastalo sinhalsko pismo. — Južnoindijska su pisma danas pisma jezikā kanada i telugu (nastala od starokanadskog), malajalamsko (blisko pismu grantha), tamilsko. — Pismo jezika pāli proširilo se s njim, i s budizmom, u Jugoistočnu Aziju i na indonezijske otoke: palijskog su postanja burmansko, tajsko, kmersko pismo; od staroburmanskog pisma načinjeno je pismo kavi, od njega javansko, bugijsko i neka druga.

U VII. stoljeću s budizmom se iz Indije u Tibet proširilo i pismo, pa je tibetsko pismo nastalo od pisma gupta.

Novi indoarijski jezici

Nov stadij razvoja indijskih jezika smješta se na prijelaz iz I. u II. tisućljeće. Najstariji tekstovi na novoindijskim jezicima zapisani su u X—XII. stoljeću (starobengalski, staromaratski, starohindski itd.).

Novoindijski se jezici po jednoj podjeli grubo mogu vidjeti u tri skupine: to su sjevernoindijska (koju tvore svi novoindijski jezici u Indiji, Pakistanu, Bangladešu i Nepalu), lankanska (sinhalski jezik u Šrilanki) i romska (romski jezici i dijalekti).

Sjevernoindijski se jezici dijele na pet grupa; to su sjeverna (jezici *sindhi, lendi* i *istočnopandžapski*), zapadna (*gudžaratski* i *radžastanski*), središnja (*zapadnohindski* ili hindski), istočna (*istočnohindski* i potomci starog magadhija: *bihari, orija, bengalski, asamski*) i južna (*marathi*).

Jezik sindhi (*sindhī*) govori se u pakistanskoj provinciji Sind (više od četiri petine svih govornikā; to je osmina stanovništva Pakistana) i u susjednim indijskim državama Radžastan, Gudžarat i Maharaštra (ukupno oko 12 000 000 govornikā). — Jezikom lendi, koji je blizak pandžapskom (pa neki ga smatraju zapadnopandžapskim), govori u Pakistanu oko 16 000 000 ljudi. — Pandžapski jezik (pandžabi, *pañjābī*) govori se u pakistanskoj pokrajini Pandžab (nešto manje od četiri petine od svih 70 000 000 govornikā; u Pakistanu pandžapski govori gotovo polovica stanovništva) i u indijskoj državi Pandžab (gdje je službeni jezik, a govornikā ima i u susjednim državama).

Gudžaratski jezik (*gujarātī*) ima 35 000 000 govornikā u Gudžaratu (gdje je službeni jezik) i u susjednoj Maharaštri te u velikim gradovima Indije i Pakistana (nekoliko stotina tisuća ljudi). Ima književnost od XV. stoljeća. Gudžaratskim dijalektom bhili govori oko 2 700 000, a khandeškim oko 400 000 ljudi. — Radžastanskim jezikom govori oko 15 000 000 ljudi, uglavnom u indijskoj državi Radžastan (a nekoliko stotina tisuća u Pakistanu).

Hindski se jezik (hindi, *hindī*) govori u više indijskih saveznih država (a službeni je u njih šest), i ima oko 300 000 000 govornikā. Glavni mu je dijalekt avadhi. — Urdski (urdu) s više od 80 000 000 govornikā državni je jezik u Pakistanu, no dvije trećine govornikā tog jezika živi u Indiji (a od one pakistanske trećine urdu je prvi jezik samo polovini; urdski je, uz kašmirski, službeni jezik u indijskoj državi Džamu i Kašmir). — Genetski i tipološki,

hindski i urdski isti su jezik, pa se skupa nazivaju hindustan(sk)i. Hindski se piše devanagarskim pismom i oslanja se na sanskrtsku baštinu, a urdski se piše arapskoperzijskim pismom i oslanja se na naslijeđe arapske i perzijske kulture.

Biharskim jezikom (*bihārī*; dijalekti su majthili, magadhi, bhodžpuri) govori oko 70 000 000 ljudi, od čega većina u indijskom Biharu, a ostali u Nepalu (oko 2 500 000) i Bangladešu (1 200 000). — Jezikom orija (urijskim, *oṛiyā*), koji ima staru i bogatu književnost, govori 30 000 000 u indijskoj državi Orisi (gdje je službeni jezik) i u susjednima Andhrapradešu, Madhjapradešu i Biharu. — Bengalskim jezikom (*baṅglā*) govori više od 170 000 000 ljudi, i to u Bangladešu i u indijskoj državi Zapadni Bengal (tamo nešto više od trećine svih govornika). Ima staru i veoma bogatu književnost. Najstariji spomenik jest iz 1080. g. — Asamskim jezikom, koji ima književnost od XIII. st., govori 15 000 000 ljudi u Asamu (gdje je službeni jezik) i oko 200 000 u Bhutanu.

Maratskim jezikom (marathi, *marāṭhī*) govori više od 60 000 000 ljudi u indijskoj državi Maharaštra. Ima bogatu književnost, a najstariji spomenici jesu iz XII. st. Maratski dijalekt konkani (1 500 000, u Goi) ponekad se smatra posebnim jezikom.

Nepalskim jezikom (nepali) govori oko 11 000 000 ljudi, i to u Nepalu (oko četiri petine svih Nepalaca; službeni jezik u zemlji) i u susjednim područjima Indije.

Sinhalski jezik razvijao se stoljećima bez dodira s ostalim indoarijskim jezicima (odvojio se od njih prije oko dva i pol tisućljeća). Njime govori oko 12 000 000 Sinhalaca, što je 70% stanovnikā Šrilanke (ostali govore tamilskim jezikom, iz dravidske porodice). Starosinhalski natpisi jesu iz IV—VIII. stoljeća, srednji iz VIII—XIII, a novosinhalski idu od XIII. — Sinhalskom je blizak maldivski jezik (divehi), koji je i službeni jezik na Maldivskim Otocima (oko 150 000 govornikā).

Romi su se u I. tisućljeću u valovima odselili iz sjeverozapadne i srednje Indije. Neko su vrijeme živjeli u Iranu i dugo na istočnim rubovima Bizantskog Carstva, a početkom II. tisućljeća došli su na Balkanski poluotok i odande se proširili, u XIII—XV. stoljeću, po srednjoj Evropi, kasnije i po zapadnoj i istočnoj, poslije i drugamo. — Dvije su grane dijalekata: palestinska i evropska. — Evropski se romski dijalekti dijele na osam grupa. U zemljama koje su tvorile "drugu Jugoslaviju" govore se dijalekti gurbeti, kelderari, erlides i sinti.

Ne može se sa sigurnošću reći koliko ljudi govori romskim jezikom: no u svijetu ima sigurno više od oko 2 000 000 govornikā romskog, koliko kaže jedna procjena — no procjene su naprimjer između 1 300 000 i 4 000 000 pa do broja između pet i četrnaest milijuna. — U zemljama "druge Jugoslavije" živjelo je vjerojatno i do milijun Romā (po popisu iz 1981. godine od nešto manje od 170 000 onih koji su se izjasnili kao Romi njih nešto više od 140 000 govori romski). Kao i za druge manjine na onim područjima na koja su navalili velikosrbijarski osvajači 1991. g., i za Rome se nažalost može reći da ih je sada tamo znatno manje.

Dardski i nuristanski jezici

Ti jezici tvore posebnu skupinu između indoarijskih i iranskih. Čini se da su dardski jezici možda neki veoma rano odvojen dio indoarijske skupine. Dardski su jezici *pašai, šumašti, glangali* ,s izumrlim dijalektom *ningalami*),

katarkalai (ili *votapuri*), *gavar, tirahi, kalaša, khovar* i drugi (ti središnjodardski jezici velika su i heterogena grupa) te *baškarik, torvali, maija* i drugi (oni su kohistanska podgrupa istočnodardskih jezika), *šina, phalura* i njihovi dijalekti (šinsko-phalurska podgrupa istočnodardskih jezika) te *kašmirski jezik* (kašmirska podgrupa istočnodardskih jezika). — Nuristanski (kafirski) jezici jesu *kati, vajgali, aškun* (koji su međusobno bliže povezani), *prasun* i drugi; govore se u afganistanskom Nuristanu. — Posebno mjesto zauzima jezik *dameli*, koji onda povezuje nuristansku skupinu sa središnjodardskim jezicima.

Ti se jezici govore u Afganistanu, Pakistanu i Indiji. Najveći je od njih po broju govornikā kašmirski (više od 4 000 000), a on je i jedini koji ima svoju pismenost (od XIV. stoljeća). Kašmirci muslimani pisali su inačicom arapskog pisma, a hinduisti nagarskim te pismom šarada (koje je inačica pisma brahmi) — njime su pisani i najstariji zapisi kašmirskog. Danas se piše uglavnom arapskim pismom. Kašmirski je jedan od četrnaest službenih jezika u Indiji. — Po broju govornikā za kašmirskim slijede khovar (165 000), pašai (120 000), kohistanski (100 000), šina (100 000); drugi su jezici manji. Odnedavno se za neke od dardsko-nuristanskih jezika rabi urdska inačica arapskog pisma.

Iranski jezici

Stari iranski jezici

Staroiransko jezično vrijeme proteže se od početka I. tisućljeća pr. n. e. do IV—III. stoljeća pr. n. e. Staroiranski su jezici *staroperzijski, avestijski, medijski* i *skitski.*

Staroperzijski jezik jezik je plemenā koja su u prvoj polovini I. tisućljeća zuzela jugozapadni dio današnjeg Irana. Poznat je po tekstovima iz VI—IV. stoljeća pr. n. e., iz vremena vladavine Ahemenidā (stperz. Haxāmanišya nom. jd., grč. Akhaiménēs). Najviše ih je iz vremena cara Darija (stperz. Dārayavaʰuš, grč. Dareîos, 521—486. g. pr. n. e.) i njegova sina Kserksa (stperz. Xšayaršā, grč. Ksérksēs, 486—465. g. pr. n. e.). — Staroperzijsko slogovno-slovno klinasto pismo nastalo je od asirsko-babilonskog pisma vjerojatno u Medijaca, u vremenu VII/VI.st. pr. n. e.

Avestijski je jezik (avestanski, avestički) jezik Aveste, zbirke knjiga Zaratustrine vjere. Najstariji su dijelovi Aveste nastali u II. tisućljeću pr. n. e., no razni su dijelovi nastajali i kasnije. Avesta je zapisana u sasanidsko vrijeme (III—VII. st.), i tada je bila sveta knjiga u Iranu, do arapskog osvajanja. Tridesetih i četrdesetih godina VII. stoljeća mnogi su se zaratustrijanci povukli pred Arapima na istok, a kasnije u Indiju. Oni su čuvali svete knjige, koje su postale poznate evropskoj znanosti tek u XVII—XVIII. stoljeću. Danas zaratustrijanci, parsi, žive većinom u Bombaju i u susjednim područjima (i govore indijskim jezikom gudžarati). Zoroastrizam i Avesta potječu iz Srednje Azije. Izgleda da je utemeljivač zoroastrizma, Zaratustra (av. Zaraϑuštra, grč. Zoroastēr) živio u VI. stoljeću pr. n. e. — Jezik Aveste ima dva oblika: stariji je zapisan u Gathama (Gāϑā) i još jednom dijelu Jasne (Yasna "žrtva": jedan od nekoliko dijelova Aveste), ostali dijelovi pisani su mlađim jezikom. — Prvotno je Avesta bila zapisana pismom aramejskog postanja. Pismo kojim je zapisana sačuvana Avesta (najstariji zapisi jesu iz XIII—XIV. st.) načinjeno je, u sasanidsko vrijeme, na osnovu srednjoperzijskog pisma pahlavi.

Medijskim su jezikom govorili Medijci (Međani), koji su se u prvoj polovici I. tisućljeća pr. n. e.naselili na sjeveru današnjeg Irana, južno od Kaspijskog mora. Od jezika su ostale samo pojedine riječi zapisane u grčkim i drugim tekstovima.

Skitski je jezik jezik skitsko-sarmatskih plemena, koja su živjela od područja sjeverno od Crnog mora (u vremenu od VIII—VII. st. pr. n. e. do IV—V. st. n. e.) pa na istok. Nema tekstova na skitskom jeziku (pojedine riječi — razna imena itd. — ostale su u grčkom zapisu).

Što se tiče podjele, medijski spada u sjeverozapadne iranske jezike, staroperzijski u jugozapadne, skitski u sjeveroistočne (o takvoj podjeli novih iranskih jezika vidi u odgovarajućem odjeljku). — Izgleda da jezgra avestijskog jezika spada u istočnoiranske jezike.

Srednji iranski jezici

Srednjoiranski jezici jesu *srednjoperzijski, partski, sogdijski, horezmijski, sakanski, baktrijski* i *alanski.*

Srednjoperzijski (pahlavi) poznat je po relativno mnogobrojnim tekstovima iz III—VIII. stoljeća. U vrijeme sasanidske vladavine u Iranu (224—651) bio je službeni jezik države i zoroastrizma (te manihejstva), i nazivao se pārsīg (u ranom srednjoperzijskom pārsīk, "perzijski"), a kasnije pahlavī (to pak ime potječe od imena Pahlav "Partija" < Parϑava). Prvotno se govorio samo u današnjem južnom Iranu (Fars, srperz. Pārs, stperz. Pārsa), a kasnije se proširio na sjever i istok. Rani srednjoperzijski naziva se i aršakidskim (i iz tog je razdoblja ostalo zapisano samo nekoliko titula i imena), a pozni sasanidskim. — Od srednjoperzijskog je nastao današnji novoperzijski, fārsī (takav, poarabljeni naziv od X/XI. stoljeća), koji danas ima tri varijante (perzijsku, tadžičku i dari). — Srednjoperzijski se jezik pisao pahlavijskim pismom (pahlavī) i manihejskim. Pahlavijsko je nastalo od jedne varijante aramejskog pisma, a manihejsko od druge (palmirske).

Partskim se jezikom govorilo od kraja I. tisućljeća pr. n. e. do prvih stoljeća I. tisućljeća n. e.u Partiji (Parϑava) — u južnom dijelu Srednje Azije, u Horasanu, te drugdje u Iranu. Partija je bila samostalna u vrijeme Aršakidā (od Aršaka I do Artabana V, o. 250. g. pr. n. e.—224. g. n. e.); kasnije je ušla u sastav sasanidske države (i tako do arapskih osvajanja). — Jezik je poznat uglavnom po manihejskim tekstovima iz I. stoljeća n. e. Pismo je načinjeno od aramejskog, i imalo je nekoliko varijanti.

Sogdijski se jezik govorio u dolini Zeravšana i u susjednim područjima (zemlja se nazivala Sogd: sogd. Swγδ- [suɣd-], Sγwδ- [sɣuδ-], stperz. Sug(u)da-, avest. Suγda-, Suxδa-, grč. Sogdianē). Sogdijci su trgovali na putu svile i u I. tisućljeću imali su mnogobrojne trgovačke kolonije u Istočnom Turkestanu, a jezik se upotrebljavao od Buhare do Velikoga kineskog zida. — Sogdijski je jezik poznat po budističkim, kršćanskim i manihejskim tekstovima iz VII—X. stoljeća. Pisao se sogdijskim i manihejskosogdijskim pismom (ta su načinjena od aramejskog) te sirijskim (također nastalo od aramejskog). — Sogdijski su jezik potisnuli turkijski jezici, no jedan se njegov govor sačuvao do danas, kao jagnopski jezik.

Horezmijski se jezik govorio na području donjeg toka rijeke Amudarje (stperz. ^{H}uvārazmiš, avest. X^{v}airizam, grč. Khōrasmíē). Tekstovi na tom jeziku potječu iz III/II. st. pr. n. e.—III/IV. st. n. e., iz VIII. stoljeća (pisani su

horezmijskim pismom, koje je aramejskog postanja), a najviše se o njemu zna po pojedinim riječima i rečenicama zapisanima u arapskim tekstovima u XIII—XIV. stoljeću.

Sakanski jezik (hotanskosakanski) poznat je po tekstovima iz Hotana, u Istočnom Turkestanu, iz I. tisućljeća n. e. Tekstovi su vjerski (budistički) i svjetovni. — Ranohotanosakanski je bio rasprostranjen oko hotanske oaze, južno od pustinje Takla-Makan. Poznohotanosakanski znatno se udaljio od ranog (njihov se odnos uspoređuje s odnosom latinskog i talijanskog), a govorio se u području Turfana. Murtučki sakanski govorio se sjeveroistočno od Kašgara. Tumšučki sakanski poznat je po raznim tekstovima iz druge polovine I. tisućljeća, također s područja sjeveroistočno od Kašgara (sve do područja toharskog jezika). Indijski sakanski jezik je osvajačā dospjelih u Indiju, a poznat je po nekolikim riječima. Krorajinski sakanski upotrebljavao se istočno od Hotana, a poznat je po riječima zapisanima u nekim prakrtskim tekstovima. Od kašgarskog sakanskog poznato je također samo nekoliko riječi. — Hotanosakanski se pisao indijskim pismom brāhmī.

Baktrijski jezik govorio se u Baktriji, zemlji na gornjem toku Amudarje (stperz. Bāxtriš, avest. Bāxδī, grč. Báktra — ime je sačuvano u imenu Balx: to je danas grad u sjevernom Afganistanu). Smatra se da je dio iranskih seoba (prema današnjem Tadžikistanu i Uzbekistanu) polazio upravo iz Baktrije, i da se s njenog područja širilo zaratustrijanstvo. Sredinom I. tisućljeća pr. n. e. Baktrija je bila najistočnija satrapija ahemenidske države. U prvoj polovici IV. st. pr. n. e. osvojio ju je Aleksandar Makedonski, a poslije je bila središte helenističkoga grčko-baktrijskog carstva. Na prijelazu era državu su razorili prodori Toharā sa sjeveoristoka, koji kasnije u tim zemljama osnivaju svoje, kušansko carstvo (najjače je u vrijeme vladara Kaniške). — Poznato je nekoliko tekstova baktrijskog jezika, iz II. stoljeća; pisani su grčkim pismom. Po indirektnim podacima, jezik se upotrebljavao do VII. stoljeća, kada je posve prevladao perzijski (farsi).

Pojedine riječi i fraze alanskog jezika sačuvani su u tekstovima srednjovjekovnih autora. Alanski je jezik nastavak nekog skitskog dijalekta. Postoje podaci koji pokazuju da je skupa s Mađarima u vrijeme njihova doseljenja u Panoniju, bio i dio predaka današnjih Oseta.

U sjeverozapadne iranske jezike spada partski, u jugozapadne srednjoperzijski, u sjeveroistočne sogdijski i horezmijski, a u jugoistočne iranske jezike spadaju sakanski i baktrijski. (O takvoj podjeli novih iranskih jezika vidi u narednom odjeljku.)

Novi iranski jezici

U zapadnoj su skupini sjeverozapadni jezici (*kurdski, zaza, tališki, gilanski, mazanderanski, gurani, tališki, baluči, ormuri, širaski* itd.) i jugozapadni (*perzijski, dari, tadžički, tatski, farski* i drugi).

Istočnu skupinu čine sjeveroistočni (*osetski* i *jagnopski*) i jugoistočni jezici (*pašto, mundžanski*, šugnansko-rušanski jezici, *vahanski, jazgulamski* i *iškašimski*).

Kurdskim jezikom govore Kurdi, kojih ima možda i 15 000 000 — po nekim procjenama i dvadesetak —, i to u Kurdistanu (u Turskoj ih je dvije petine, u Iranu nešto manje od trećine, u Iraku oko četvrtina, u Siriji oko 5.5%) te u Zakavkazju i u Turkmeniji (a ima ih nešto i u Afganistanu i Pakistanu).

Jezik ima staru književnost, no pismenu tek u novije vrijeme. Danas se piše uglavnom arapskim pismom, a također latinicom (u Siriji, djelomice u Iranu) i ćirilicom (u zemljama bivšeg SSSRa).

Zazā ima više od 3 000 000; žive na istoku Turske, a mnogo ih je u iseljeništvu u Zapadnoj Evropi. Jezik zaza (*dəmli*) blizak je jeziku gurani i prikaspijskim jezicima (to su gilanski, mazanderanski i dr.).

Tališi žive na jugu Azerbajdžana (oko 90 000) i u susjednim krajevima Irana (oko 100 000).

Mazanderanci i Gilanci smješteni su na sjeveru Irana (na obalama Kaspijskoga mora — prvih ima više od 1 600 000, drugih više od 2 400 000). Jezici su im bliski; često se, skupa s još nekima, nazivaju prikaspijskima.

Jezik gurani govori se u Zagroskom gorju zapadno od Kermanšaha te oko Mōṣula.

Balučā ima oko 4 000 000 u jugozapadnom dijelu Pakistana (oko tri četvrtine), u jugoistočnom dijelu Irana i u Afganistanu, dosta ih ima u Omanu, a balučkih trgovačkih zajednica ima još u mnogim zemljama, sve do Kenije. U svoja glavna područja naselili su se iz krajeva oko Kaspijskog mora u srednjem vijeku. Jezik baluči piše se tek u novije vrijeme, i to arapskim pismom.

Jezikom ormuri govori se u Afganistanu južno od Kābula i u Pakistanu u području grada Bannua.

U Šīrāzu se govorilo posebnim dijalektom, koji je izumro, a poznat je po malobrojnim tekstovima iz XV. stoljeća.

Perzijskim jezikom (*zäbån-e fārsī*) govori oko 30 000 000 Perzijanaca, koji čine polovinu stanovništva Irana. Bliski su mu tadžički (6 400 000 govornikā: oko trećina u Tadžikistanu i Uzbekistanu te oko dvije trećine u Afganistanu, i nešto malo u susjednim područjima Kine) i dari (farsi-kabuli, uglavnom na sjeveru i u središnjim dijelovima Afganistana, s više od 4 000 000 govornikā; uz pašto službeni jezik u Afganistanu). — Perzijski i dari pišu se perzijskom varijantom arapskog pisma, tadžički ćirilicom (do 1930. g. arapskim pismom, do 1940. g. latinicom).

Tatā ima oko 25 000, a žive na Kavkazu — u Azerbajdžanu i Dagestanu. Dva dijalekta raspodijeljena su po vjeri: jedni su govornici judaisti, drugi su muslimani i malobrojni kršćani monofiziti.

Farskim dijalektima govori stanovništvo iranske pokrajine Fars; naziva se Tadžicima, ali nisu dio tadžičkog naroda ni po jeziku.

Osetskim jezikom govori više od 580 000 Osetā, i to više od polovice u Sjevernoj Osetiji na jugu evropskog dijela Rusije, osmina u susjednoj Južnoj Osetiji u Gruziji, nešto manje od petine u drugim dijelovima Gruzije, a a ostali u susjednim područjima i drugdje. Ima dva dijalekta: ironski (istočni: on je u osnovi književnog jezika, koji postoji od konca XVIII. stoljeća, a u XIX. stoljeću odabran je za prijevod Biblije) i digorski (zapadni — taj je arhaičniji, a njime govori neznatan dio Osetā). Jezik se piše varijantom ruske ćirilice. — Osetski jezik nastavlja neki od dijalekata alanskog (alanski natpis iz Zelenčuka, iz 941. g., pisan je grčkim pismom), a taj pak je potomak nekog od skitsko-sarmatskih dijalekata.

Jagnopskim jezikom (*yaγnobí zivók*) govori oko 2 500 ljudi u dolini rijeke Jagnob u Tadžikistanu te u još nekoliko naselja izvan nje; Jagnobi prelaze na tadžički jezik i stapaju se s Tadžicima. — Jagnopski je nastavak jednog od sogdijskih dijalekata.

Pašto (puštu) jezik je oko 25 000 000 Afganaca (čine dvije trećine stanovnika Afganistana, uglavnom u južnim i središnjim pokrajinama; uz dari

službeni jezik u Afganistanu; više od polovice svih Afganaca živi u Pakistanu, u njegovoj Sjeverozapadnoj Provinciji; nazivaju se i Patanima). — Najstariji su mu spomenici iz VIII. stoljeća. Književnost se jače razvija od XVII. stoljeća (a postojala je možda već u XI). Jezik se piše inačicom arapskog pisma.

Pamirsku skupinu jezika čine mnogobrojne male zajednice na Pamiru (s ukupno oko 140 000 govornikā, od čega je oko pola u Tadžikistanu, a oko osmina u Kini): šugnansko-rušanski jezici (šugnanski s oko 50 000 govornikā, rušanski s 10—15 tisuća, bartanški s 5 000, orošorski s 2 000), sarikolski (oko 10 000, u Sarikolu, u kineskom Sinkjangu), jazgulamski (oko 2 000), iškašimski (oko 2 000), vahanski (*x̌ik zik*, po 6—7 tisuća u Tadžikistanu i Afganistanu, oko 2 500 u indijskoj državi Džamu i Kašmir, dio u Sarikolu). Blizak im je mundžanski (s dijalektom jidga, u sjeveroistočnom Afganistanu i u dolini Lutkuha kod Čitrāla u Pakistanu.

Indoarijski, dardsko-nuristanski i iranski jezici skupa se nazivaju arijskim jezicima.

Armenski jezik

Armenski jezik ima dva književna jezika: istočni i zapadni. Istočnoarmenski se upotrebljava u Armeniji te u raseljeništvu u Iranu i Indiji (temelj mu je araratski dijalekt Jerevana i Araratske doline), a zapadnoarmenskim se služe svi ostali Armenci. Razlike među njima nisu velike, a potječu iz XVII. stoljeća, kada nastaju ta dva književna jezika.

Staroarmenski jezik (*grabar*: jezik pisma) piše se od 406/407. godine (ili od 396. g.) i kao književni jezik, bogat već od samih početaka pismenosti, upotrebljavao se do početka XIX. stoljeća (no njegovo je vrijeme V—XI. st.). Srednjoarmenski je jezik XI—XVII. stoljeća, a novi od XVII. naovamo (današnje su se značajke stabilizirale koncem XIX). — Pismo je sastavio biskup Mesrop Maštoc na temelju aršakidskog pahlavijskog pisma iz sjevernog Irana te po uzoru i na grčko. Armenski je jezik imao svoje pismo i ranije, od II. st. pr. n. e., ali je ono zatrto uvođenjem kršćanstva.

Armenskim jezikom govori više od 6 500 000 Armenaca, od čega je oko 3 000 000 u Armeniji (Hayastan "Armenija"). Veće skupine Armenaca žive u Azerbajdžanu (u Gorskom Karabagu), Gruziji i na sjevernom Kavkazu. Mnogo je iseljenika iz raznih pokoljenja u SAD, Francuskoj, Iranu, Libanonu i drugdje. Jezik ima veoma mnogo dijalekata, koji se međusobno i znatno razlikuju. — Armenci sebe nazivaju *hay*, mn. *hayk*^{h}. To *hay* poteklo je od protoarm. **hāt*^{h}*jos*, u čemu je ime *ḫatti*, kako su Asirci i Babilonci nazivali sve stanovništvo zapadno od njihovih područja (a po hatskom imenu grada *Hatti*, što je sačuvano u imenu Hetitā).

Čini se da je u hetitskim tekstovima sadržana i neka količina imenā za koja se mogu dati armenske etimologije. U hajaskom plemenskom savezu (u hetitskim tekstovima *Hajaša*, ponekad *Az(z)i*; spominje se u XIV—XIII. st. pr. n. e.; to ime nije u imenu *hay*) vjerojatno je bilo, među ostalima, i predaka Armenaca (no hajaski jezik u užem smislu nije bio bliže srodan armenskom). U armenskom jeziku ima posuđenica koje ukazuju na to da su jezik Protoarmenanaca (koji su se u XIII—XII. st. pr. n. e. doselili s Balkanskog poluotoka u Malu Aziju, pa su se uskoro naselili otprilike na svoje današnje područje) preuzeli nekadašnji Urarćani te Huriti i Luvijci. Protoarmenski je-

zik bio je u istoj grupi indoevropskih dijalekata od koje su nastali jezici indoiranski, grčki, frigijski, trački i pelazgijski.

Grčki jezik

Najstariji grčki tekstovi potječu iz XV—XII. stoljeća pr. n. e., i pisani su pismom koje se naziva linearno B. Tako su zapisani kretsko-mikenski tekstovi, sačuvani u arhivima s Krete te iz Mikene i drugih gradova. — Pismo linearno B nastalo je od linearnog A, kojim se na Kreti pisao jedan semitski jezik.

Od pisma linearnog A nastalo je i ciparsko-minojsko pismo (njime se pisao jezik koji se obično naziva eteociparski, a nije bio ni indoevropski ni semitski, nego najvjerojatnije iz huritskourartske porodice), a s njim je povezano i mlađe ciparsko slogovno pismo. Najstariji grčki tekstovi pisani ciparskim slogovnim pismom jesu iz VI. st. pr. n. e., a većina ih je iz IV.

Homerski jezik, iz Ilijade i Odiseje, jezik je iz VIII. stoljeća pr. n. e., s mnogim starijim slojevima. U tim se epovima opisuju događaji iz XII. st. pr. n. e., ali ima i dijelova koji se odnose na XIV—XIII. Konačna je redakcija epova učinjena u VI. stoljeću pr. n. e.

Najstariji grčki zapisi (grčkim pismom) potječu iz VIII. stoljeća pr. n. e. Grčko je pismo vjerojatno porijeklom iz Male Azije (a nije, kako se to obično smatra, preuzeto izravno od Feničana); možda je veliku ulogu u nastanku grčkog pisma kakvo nam je poznato imalo frigijsko pismo. Svakako je više nego vjerojatno da je u tim područjima bilo mnogo međusobnih utjecaja.

Grčki se dijalekti dijele na pet grupa; to su arkado-kiprička (u Arkadiji, na Cipru, u Pamfiliji na jugu Male Azije — ti su dijalekti veoma starinski i po nekim crtama srodni mikenskom dijalektu pisanom linearnim B), jonsko-atička, eolska (na Lezbu, u sjevernoj Anatoliji, na sjeverozapadu Male Azije itd.), sjeverozapadna (Epir, Fokida, Lokrida, Etolija, Akarnanija, Elida, Ahaja), dorska (Lakonija, Mesenija, Argolida, Korint, Megara i drugdje).

Polovinom I. tisućljeća pr. n. e. posebno se ističe maloazijski jonski dijalekt, koji je u posljednjim stoljećima pr. n. e. postao grčki opći jezik (koinē; u njemu je i nešto dorskih elemenata). Vremenske granice tog jezika jesu IV. toljeće pr. n. e. pa do VI. stoljeća n. e. S tim vremenom završava starogrčko jezično razdoblje.

Usporedno sa srednjogrčkim, u Bizantskom Carstvu upotrebljavao se i klasični atički grčki, čiji je nastavak i danas postojeći jezik kathareousa (kaϑarevusa) — to je zapravo arhaiziran književni jezik.

Srednjogrčki je jezik (VI—XV. st.) bio podloga na nastanak jezika dēmotikē (dimotiki), tojest novogrčkog jezika (smatra se da povijest novogrčkog počinje u XIV—XV. st.).

Današnji se grčki jezik može grubo podijeliti na dvije skupine dijalekata: na sjevernu i južnu (obje potječu od koinē, s nešto dorskih elemenata) te na cakonski dijalekt (on nastavlja lakonski), koji se govori na istočnoj obali Peloponeza.

Danas grčkim jezikom govori oko 11 000 000 ljudi (oko četiri petine u Grčkoj, dvadesetina na Cipru; nešto malo Grkā ima i u makedonskim gradovima, a žive i po obali Crnog mora).

Albanski jezik

Pretpovijest i povijest albanskog jezika dijele se na ovakva razdoblja: protoalbansko ili praalbansko (vrijeme odvajanja paleobalkanske dijalektalne zone, od početka II. do kraja I.tisućljeća pr. n. e.), drevnoalbansko (odvajanje od ostalih članova paleobalkanske zajednice i samostalan jezični razvoj, I–X. st.; potpodjela na ranodrevnoalbanski I–V. st. i poznodrevnoalbanski, V–X. st.), srednjoalbansko (XI–XV. st.), staroalbansko (XV–XVIII. st.) i novoalbansko (od kraja XVIII. st. naovamo).

Za protoalbanski se još ne može točno znati kakve su bile njegove veze s jezicima poznoindoevropske jezične zajednice, ni gdje se protoalbanski govorio prije dolaska na Balkanski poluotok, ni točan položaj područja na kojem se govorio. Bio je dio paleobalkanske jezične zajednice (i smješten unutar njenog ilirskog dijela – albanski nastavlja južnoilirski), kojoj je na jugu bio blizak grčki jezik.

Drevnoalbansko jezično vrijeme vrijeme je albansko-rimskih (u ranodrevnoalbansko doba), albansko-ranobizantskih (u ranodrevnoalbansko i u poznodrevnoalbansko doba) i albansko-ranoslavenskih dodira (u poznodrevnoalbansko doba). U to se vrijeme bogatstvo indoevropske gramatike, koje je još značajno za protoalbanski, znatno reducira i bitno mijenja; naprimjer, potpuno je promijenjen padežni sustav i sustav glagolske promjene.

U vrijeme albansko-rimskih dodira iz latinskog jezika albanski preuzima veoma mnogo riječi (imenice, pridjeve, glagole, pojedine brojeve itd.). Jedan se dio drevnoalbanskog jezika vjerojatno kreolizira pa pa se može pomišljati da je drevnoalbanski jezik zapravo bio sastavljen od dva jezična sloja: od jako romaniziranog jezika stanovništva južne Ilirije (uglavnom u ravnicama i dolinama) i od jezika gorštakā, koji je bio zahvaćen utjecajem latinskog jezika samo djelomice.

Nema tekstova iz srednjoalbanskog vremena, iz vremena albanskih kneževina prije dolaska Turaka.

Jezični oblici prije staroalbanskog rekonstruiraju se na temelju podataka koje daju današnji dijalekti i govori i dr.

Albanski je kao pismeni jezik prvi put spomenut 1332. g., no iz tog vremena nije sačuvan nijedan tekst. Prvi zapisi albanskog jezika potječu iz druge polovine XV.stoljeća (na gegijskom obrazac krštenja, iz 1462, te albansko-njemački popis riječi i fraza iz 1497; na toskijskom odlomak evanđelja, s kraja stoljeća). Prvo je tiskano djelo Misal, Meshari, na gegijskom, iz 1555. Prvi rječnik (latinsko-albanski) objavljen je 1635. g. u Rimu. Prva gramatika napisana je 1710. godine (objavljena je tek 1982). Dosta se piše u XVII–XVIII. stoljeću. Svi su ti tekstovi pisani latinicom. U drugoj polovici XVIII. st. malo se pisalo i posebnim pismom, elbasanskim, i sredinom XIX. st. Bytakuqeovim. Slova obaju pisama načinjena su po uzoru na grčka. U XVIII–XIX. stoljeću muslimanski Albanci pišu arapskim pismom. Od 1908, od kongresa u Bitoli (Bitola = alb. Monastiri), albanski se piše latinicom kakva je i danas.

Albanski jezik ima mnogo romanskih, grčkih i slavenskih elemenata.

Albanci žive u Albaniji (nešto manje od dvije trećine; po popisu iz 1989. g. Albanija je imala 3 200 000 stanovnika, no jedan dio nisu Albanci). – Na Kosovu ima Albanaca oko 1 900 000, u Makedoniji više od 370 000 (podatak iz popisa 1981; po nekim procjenama 1990. taj bi broj bio čak 900 000), u Crnoj Gori (po procjeni oko 40 000), na jugu Srbije (nešto više od 70 000);

novijih doseljenika ima u Hrvatskoj, Sloveniji i u Bosni i Hercegovini. — Albanci žive još u Južnoj Italiji (oko 120 000), Grčkoj (između 100 000 i 150 000, na Peloponezu, u Atici, Beotiji i na otocima) i drugdje, npr. u Hrvatskoj u Arbanasima kod Zadra (ne više od 2 000, ali se nacionalno izjašnjavaju kao Hrvati), u Ukrajini (vjerojatno ne mnogo više od 2 000). Mnogo ih je i u iseljeništvu. Procjenjuje se da bi ih moglo biti više od 1 000 000 u Turskoj, a u Zapadnoj Evropi i u SAD (najviše ih je oko Bostona) više od 850 000. — Albanaca ima po nekim procjenama oko 4 500 000, a po nekima (usporedi navedene brojeve) mnogo više.

Dva su dijalekta: toskijski, koji se rasprostire južno od rijeke Shkumbín (taj je osnova današnjeg standardnog jezika, 1972), i gegijski, sjeverno od nje (i on se upotrebljavao i upotrebljava kao standardni jezik).

Paleobalkanski jezici

Naziv paleobalkanski jezici za *frigijski, tračkí, mesapski, ilirski, staromakedonski* i *pelazgijski* djelomice je samo pomoćni zemljopisni naziv.

Frigijci su živjeli u Maloj Aziji, ali su se doselili s Balkanskog poluotoka. Frigijsko je pismo alfabetsko, osnova mu je neko maloazijsko pismo nastalo od feničkog ili nekog drugog semitskog. Moguće je da je grčko pismo poteklo upravo od frigijskog. — Starofrigijski su tekstovi iz VIII—VI. st. pr. n. e., novofrigijski iz II—III. st. n. e. Pojedine riječi i mnogobrojna imena zapisani su u grčkim, latinskim i drugim zapisima.

Tračani su živjeli na veliku dijelu Balkanskog poluotoka (Herodot je pisao da su Tračani poslije Indijaca najmnogobrojniji na zemlji). Od tračkog je jezika ostalo nekoliko natpisa i mnogobrojne glose u antičkih i bizantskih leksikografa (VI/V. st. pr. n. e.—III/V. st. n. e.).

Za ilirski se može reći da je obuhvaćao više jezika. Mesapski je jedan od njih: govorio se u južnoj i jugoistočnoj Italiji, a tekstovi na njemu potječu iz VI—I. st. pr. n. e. To je jedini jezik od ilirskih od kojeg su sačuvani zapisi. — Na temelju osobnih imena zapisanih u antičko doba može se govoriti o nekoliko antroponimija: to su sjevernojadranska (u njoj je npr. liburnska), ilirska u užem smislu (od Drača prema jugu), delmatsko-panonska. Može se govoriti o etničko-jezičnim zajednicama Liburnā, Panonaca i Ilirā. — Postoji mogućnost da je albanski jezik dio te ilirske grupe jezika (on nastavlja južnoilirski), no neke ga posebnosti stavljaju bližim tračkom jeziku. Vjerojatno je utjecaj tračkoga bio sekundaran.

Iliri su na Balkanski poluotok došli iz drevnoevropskog područja (jedna etimologija njihovo ime, u grčkom zapisu *Illýrioi,* izvodi od ie. **wisl-ur-*, u čemu je ime rijeke Visle, ie. **Wislā*), i to u III. tisućljeću pr. n. e.

Staromakedonski je jezik (makedonjanski, macedonski, staromacedonski) poznat po riječima zapisanima u grčkih autora. Po toj se građi može zaključiti da su drevni Makedonjani govorili jezikom bitno različitim od grčkog.

Rječnik pelazgijskog jezika slabo je poznat: radi se o riječima koje su ušle u grčki rječnik i o onima koje su zapisane u grčkim tekstovima. Pelazgi (Pelasti) bili su predgrčki stanovnici Grčke. Pelazgijski je jezik po nekim značajkama blizak tračkom. — Dio Pelasta u vrijeme seoba s *morskim narodima* dospio je na područje današnje Palestine (po njima se ona i zove).

Čini se da su jezgru paleobalkanskog areala činili staromakedonski, frigijski i protoarmenski jezik, da su zapadni dio tog areala tvorili ilirski i me-

sapski, a u istočnom dijelu da su bili trački i njemu blizak mizijski jezik. — Bar za pretke frigijskog, tračkog, pelazgijskog i protoarmenskog može se reći da su vjerojatno bili u istoj skupini indoevropskih dijalekata u kojoj su bili preci indoiranskog i grčkog.

Italski jezici

Ta se grana indoevropskih jezika sastoji od dvije grupe: latinsko-faliskijske i oskijsko-umbrijske.

Latinski jezik isprva se govorio u Rimu i okolini, u području Lacija. Najstariji su zapisi na njemu iz VII/VI. i VI/V.st. pr. n. e. U vremenu V—III. st. pr. n. e. jezik se veoma brzo mijenja. Književni tekstovi počinju se zapisivati u III. st. pr. n. e. Vrijeme III—I. st. pr. n. e. smatra se vremenom arhaičnog latinskog. Klasični je latinski jezik I. st. pr. n. e.—I. st. n. e. Vrijeme II—VII. st. n. e. vrijeme je narodskolatinskog (vulgarnolatinskog). Taj govorni latinski jezik poznat je posredno iz raznih izvora, naprimjer iz književnih tekstova u kojima je zabilježen govor nižih slojeva društva, iz raznih priručnika, natpisā i dr. Važan su izvor i prijevodi Svetog pisma. Prvi, stariji prijevod pojedinih dijelova s grčkog izvornika (*Vetus Latina*, poznat i kao *Itala*) jest iz druge polovine II. st. Drugi, mlađi prijevod načinio je sv. Jeronim. To je *Vulgata*, nastala 383—405. g.: Stari zavjet preveden je po hebrejskom izvorniku, a Novi je zavjet zapisan djelomice po Itali.

Faliskijski jezik veoma je blizak latinskom, a poznat je po malobrojnim kratkim natpisima iz područja između Lacija i Etrurije (grad Falerii Veteres — današnje mjesto Civita Castellana — i okolina). Pismo je prijelazno prema latinskom.

Oskijskim jezikom govorili su Oski (Osci), sabelska plemena koja su živjela južno i istočno od Lacija (jedno je od njih bilo Opici ili Opsci). Sačuvano je oko 400 tekstova, većinom kratkih, iz vremena V. st. pr. n. e.—I. st. n. e.

Umbrijski jezik govorio se istočno od Etrurije. Poznat je po velikom ritualnom tekstu, Iguvinskim tablicama, s više od 4000 riječi (to je najdulji italski nelatinski tekst) i po malobrojnim kraćim tekstovima, uglavnom iz I. st. pr. n.ere (a neki su možda i dva stoljeća stariji).

Romanski jezici

Širenjem Rimskog Carstva širio se i latinski jezik. U raznim se dijelovima države različito razvijao. Od narodskog latinskog (vulgarnolatinskog) nastali su romanski jezici.

U prvom se razdoblju širenja latinski jezik proširio po Italiji, uglavnom prema jugu (otprilike VI/V—III. st. pr. n. e.). U drugom se razdoblju proširio na sjever Italije i na velike otoke. Treće razdoblje prenijelo je latinski jezik u Padsku nizinu (cisaplinsku Galiju). U četvrtom je razdoblju latinski počeo ovladavati današnjom Francuskom (transalpinskom Galijom) i Iberskim poluotokom. U petom je razdoblju latinski dospio u alpske zemlje: u Helveciju (današnja Švicarska), Reciju i Norik (današnja Austrija) i na Balkanski poluotok. — Tom su širenju pridonijeli razni činioci: vojska (dugo službovanje u njoj), kolonije, pravo i uprava, trgovina, školstvo, ceste (važne za življe komuniciranje stanovništva raznih krajeva) i kršćanstvo.

Zapadni romanski jezici jesu *talijanski*, iberoromanski (*portugalski* i *galicijski*, *španjolski* i *katalonski*) i galoromanski (*francuski*, *okcitanski* i *retoromanski*).

Istočni romanski jezici (balkanskoromanski) jesu *rumunjski* (s moldavskim) i *dalmatski*.

Posebno stoji *sardinski jezik*.

Ima i nešto drugačijih podjela romanskih jezika.

Prvi tekstovi na talijanskom jeziku potječu iz 960. godine. Znatnije se na njemu piše od XII. stoljeća. U XIV. stoljeću doživljava procvat (Dante, Petrarca, Bocaccio); otad se talijanski književni jezik temelji na ondašnjem toskanskom dijalektu Firenze (današnji se firentinski razlikuje od književnog jezika). — Po jednoj podjeli tri su skupine dijalekata: sjeverna s galskoromanskim narječjima (ligursko, pijemontsko, lombardsko, emilijansko) i venecijanskim dijalektom; srednja (narječja toskansko, umbrijsko i romansko — toskansko se narječje u nekim podjelama izdvaja kao posebno); južna s napuljsko-kalabrijskim narječjima (abruceško, kapitanatsko, puljiško, napuljsko, kalabrijsko) i sicilskima. — Književni se jezik oblikovao u XIII—XIV. st. na temelju firentinskoga govora toskanskog narječja. — Talijanskim jezikom govori oko 60 000 000 ljudi, i to u Italiji, na Korzici (to je poseban dijalekt, blizak toskanskom), u San-Marinu, južnoj Švicarskoj, Sloveniji, Hrvatskoj i drugdje (te u iseljeništvu). U Hrvatskoj (uglavnom u Istri i Rijeci) ima oko 21 000 Talijana. Jedan ih malen dio živi u Slavoniji. Malene enklave deklariranih Talijana smjestile su se u doba Austro-Ugarske i u sjevernoj Bosni; tada su došli i u Slavoniju.

U mjestima na zapadnoj obali Istre nekoliko stotina ljudi — u Rovinju, Balama, Fažani, Vodnjanu, Galižani, Šišanu — govori istroromanskim jezikom (ili istriotskim), koji je izravan nasljednik istarskog latinskog. Istroromanski je već dugo vrijeme pod utjecajem mletačkog (venecijanskog) talijanskog. Na rovinjskom i vodnjanskom postoji mala književnost.

Portugalski se kao poseban jezik počinje formirati u IX. stoljeću. U to se vrijeme u latinskim tekstovima pojavljuju pojedinačne portugalske riječi. Prvi zapis portugalskog jezika jest iz 1192. godine. Od tog vremena, od kraja XII. stoljeća, pa do sredine XIV, postojao je galicijsko-portugalski jezik. Od XIV. stoljeća portugalski ima samostalan razvoj i razlikuje se od galicijskog jezika. — U Portugalu su tri dijalekta: južni (obuhvaća nešto više od polovine zemlje) srednji i sjeverni (koji je arhaičniji). — Portugalskim se jezikom govori, osim u Portugalu (11 000 000), u Brazilu (150 000 000) te u bivšim portugalskim kolonijama. — U Brazilu je do XVIII/XIX. stoljeća portugalskom jeziku konkurentan bio lingua žeral, nastao od indijanskog jezika tupi-gvarani.

Od portugalskog je jezika nastalo nekoliko kreolskih jezika: gvinejski (u Gvineji Bisau, nastao već u XV. st.; ima oko 500 000 govornikā), zelenortski/kapverdski (nastao u XV—XVI. st.; u Zelenortskoj Republici više od 300 000 govornikā, i isto toliko u susjednim zemljama), papjamento (na nekim karipskim otocima: Aruba, Bonaire, Curaçâô — ima 200 000 govornikā) itd.

Galicijskim se jezikom govori u španjolskoj pokrajini Galiciji, koja je od XIV. stoljeća pod španjolskom krunom. U vremenu XVI—XVIII. st. galicijskim se jezikom nije pisalo. Od XVIII. stoljeća opet se pojavljuju književni tekstovi, i književnost (uglavnom poezija) jača u XIX. — Jezik ima 4 000 000 govornikā (dvije ih trećine živi u Galiciji — gdje tvore četiri petine stanovništva —, četvrtina u zemljama Latinske Amerike).

Najstariji zapisi na španjolskom jeziku (*español*; kastiljski, *castellano*)

potječu iz vremena oko 950. godine. U XII. stoljeću pojavljuju se veći tekstovi, i 1140. godine Pjesma o Sidu (Cantar de mio Çid), koja je sačuvana u rukopisu iz 1307. U XIII. stoljeću kastilijsko narječje španjolskog jezika postaje službeno za Kastiliju, i ono je u osnovi književnog jezika. Književnost cvjeta od XIV. stoljeća, i izrazito je jaka u XV—XVII. — Španjolaca ima oko 27 000 000, a španjolski pak jezik ima oko 300 000 000 govornika. — U Španjolskoj su dijalekti kastilijski (sjeverni: burgoski, sorijanski; južni: kastilijski u užem smislu, murcijski, estremadurski, andaluski, kanarski), leonski, asturski, navarsko-aragonski.

Španjolskim se jezikom govori i u većini zemalja Latinske Amerike i drugdje (Portoriko, južne države SAD itd.). — Poseban je oblik španjolskog jezika sefardski ili ladinski (ladino, judeo-español), kojim govore Sefardi, Židovi prognani u 1492. g. iz katoličke Španjolske. Njima je turski sultan ponudio da se nasele u Otomanskom Carstvu. Tako su se Sefardi naselili na Balkanski poluotok, u Malu Aziju i na Bliski Istok te po sjeveru Afrike. Kod nas je Sefardā bilo prije rata u Bosni (a do velikosrbijanskog rata mala je židovska zajednica živjela u Sarajevu), Dubrovniku i Splitu. Sefardā još ima u Makedoniji, Grčkoj, Bugarskoj, Rumunjskoj (u Bukureštu) i u Turskoj (nekoliko tisuća).

Od španjolskog je na Filipinima nastalo nekoliko kreolskih jezika (ternatenjo, kavitenjo, ermitenjo i zamboangenjo - s ukupno možda pedesetak tisuća govornikā).

Na nekima od otoka u Antilima kojima je vladala Nizozemska razvio se kao kreolski španjolski jezik papiamento.

Najstariji tekstovi na katalonskom jeziku jesu iz XII—XIII. stoljeća. Prozna književnost započinje u XIII. stoljeću, poezija u XV. — Današnji se književni jezik temelji na barselonskom dijalektu. — Katalonskim jezikom govori oko 6 500 000 ljudi, i to u španjolskoj pokrajini Kataloniji (Catalunya) te djelomice u Valensiji i Aragonu i na Balearima, u Andori, u pograničnom području u Francuskoj te u jednoj jezičnoj oazi na Sardiniji (Alghero).

Prvi tekst na francuskom jeziku ujedno je i najstariji romanski tekst uopće: to su Strazburške prisege iz sredine 842. godine (u zapisu iz 1000. g.). Krajem tog stoljeća zapisana je i jedna kratka pjesma. U X—XI. stoljeću pišu se uglavnom vjerski tekstovi, a od XI. ima i svjetovnih tekstova. *Pjesma o Rolandu*, pisana na normandijskom narječju, s kraja je XI. stoljeća. Na anglonormanskom, koji su u Englesku prenijeli normanski osvajači, pisana je znatnija književnost. Starofrancuskim se smatra jezik do kraja srednjeg vijeka. Četiri istaknutija narječja bila su mu burgundsko, norman(dij)sko, pikard(ij)sko i francijsko (središnje). Srednjofrancuski je jezik iz XV—XVI. stoljeća, kada se za opći književni jezik probilo francijsko narječje (francien), s jakim Parizom kao središtem. U novofrancuskom (od XVII. st.) dijalekti su dosta potisnuti i iznivelirani. Danas su u Francuskoj svoje značajke relativno dobro sačuvala narječja južno od Pariza: dijalekt puatevinski (poitevin) i Saintongea. Dobro su sačuvani i sjeverna obalna narječja: norman(dij)ski i pikard(ij)ski. Dobro se drži lorensko narječje, a šampanjsko izumire. — Francuski se govori u Francuskoj, Belgiji (valonsko narječje; nešto više od dvije petine stanovništva) Luksemburgu, Švicarskoj, na Kanalskim otocima (Jersey, Guernsey, Sark — to su normandijski dijalekti), u Kvebeku u Kanadi, i drugdje — jezik ima ukupno više od 55 000 000 govornikā.

Obično se u francuski jezik ubrajaju i neki kreolski jezici nastali od njega. Ovdje su navedeni samo neki. — Haitski jezik ima 5 500 000 govornika na

Haitiju; formirao se od sredine XVII. st. Trinidadski jezik (nastao u prvoj polovini XVIII. st.) danas izumire (a ima oko 50 000 govornikā). Mauricijuski je jezik počeo nastajati u prvoj polovini XVIII. st., i danas je opći jezik Mauricijusa (ima više od 250 000 govornikā). Sejšelskim jezikom, koji se formirao u prvoj polovini XIX. st., govori nekoliko desetaka tisuća stanovnika Sejšelskih otoka. Dosta ljudi govori lujzijanskim kreolskim (u američkoj saveznoj državi Lujzijani).

Frankoprovansalski jezik govori se na području koje je nekad bilo znatno poromanjeno i dugo pod utjecajem germanskih Burgunda — u središnjem dijelu istočne Francuske i u francuskoj Švicarskoj (Suisse Romande). Neki ga jezikoslovci smatraju dijelom jugoistočnih francuskih dijalekata. Nekad je bio prošireniji: naprimjer, do XIII. st. bio je glavni jezik u Lyonu. Neko je vrijeme u Ženevskoj Republici bio službeni jezik, a danas se ženevski dijalekt čuje samo u nekim seoskim općinama (prevladao je francuski).

Okcitanski ili provansalski jezik govori se u južnom dijelu Francuske. Pojedine riječi i fraze sreću se u dokumentima iz VIII—IX. stoljeća; najstariji tekst sav na provansalskom jeziku jest iz 1102. godine. Provansalska književnost nastaje u XI—XII. stoljeću; zajednički opći jezik jest jezik trubadurske književnosti. To je i prvi književni romanski jezik. Od XVI. stoljeća okcitanski jezik uzmiče pred francuskim (od 1539. godine u cijeloj se Francuskoj u službenoj upotrebi mora koristiti francuski jezik). U XIX. stoljeću okcitanski se jezik preporođuje. — Dijalekti okcitanskog jezika jesu provansalski (provençal, tako se naziva i sav jezik, a ponekad se tom nazivu onda pridružuje i frankoprovansalski jezik, koji je ipak poseban jezik) i langedočki kao središnji te gaskonski, overnski i limuzinski kao sjeverni. — Procjenjuje se da okcitanskim jezikom govori više od 8 000 000 ljudi.

Od provansalskog s elementima iz francuskog, katalonskog, talijanskima i iz levantskih jezika u vrijeme križarskih ratova nastao je jezik sabir (sabeir) ili lingua franca (pa se po njemu općenito pomoćni jezici i nazivaju *lingua franca*), koji se dosta upotrebljavao kao pomoćni jezik po sredozemnim lukama.

Retoromanski jezik ima tri skupine dijalekata. Prva je u švicarskom kantonu Grischun/Grigioni/Grisons/Graubünden (oko 50 000 govornikā, jezika s dva podnarječja, rumončkim i engadinskim, s ukupno sedam oblika, koji su: surselvanski, sutselvanski, surmiranski, gornjoengadinski, donjoengadinski, govor doline Müstair); druga u talijanskom Tirolu (tal. Alto Adige: ladinski jezik, ili tirolski ili dolomitski, s možda 25 000 govornikā) i treća u Furlaniji Julijskoj Krajini (furlanski jezik — više od 500 000 govornikā). Rumončki je četvrti zemaljski jezik u Švicarskoj (ali ne i službeni: na njemu se ne izdaju dokumenti, zakoni itd.). — Najstariji su tekstovi na furlanskom jeziku iz XIII. stoljeća, književni iz XIV, a poezija cvjeta u XVII—XVIII. te naročito u XIX. stoljeću. — Ladinski jezik nema zapisa starijih od XVIII. stoljeća. — Prvi je zapis na grižunskom iz X. stoljeća, a prvi književni tekst iz XVI. — Ranije je tih Romanā bilo i drugdje: u susjednim dijelovima Bavarske pa i do blizine Beča. Oko Salzburga se romanski govorilo do u srednji vijek, u Innsbrucku do XIII—XIV. stoljeća, u Churu do XV, u dolini Venosta (nj. Vintschgau) do XVIII. Prvotni govor Trsta i Milja (tal. Muggia) bio je furlanski, i on se održao do u XIX. stoljeće, kada ga je istisnuo venetski talijanski.

Rumunjskim se jezikom govori u Rumunjskoj (nešto manje od devet desetina od oko 23 000 000 stanovnika) i u susjednim i drugim zemljama (u Vojvodini oko 45 000; nešto malo i u Hrvatskoj, u istočnoj Slavoniji). Mol-

davski jezik varijanta je rumunjskog (Moldavaca ima oko 3 000 000). — Rumunjskim se jezikom piše od XVI. stoljeća, i to ćirilicom, koja se u crkvi održala do početka XX. st. Zapisa pojedinih riječi i imenā ima iz ranijih stoljeća (kada je Rumunjima književni jezik bio crkvenoslavenski). Književnost se razvija od kraja XVIII. stoljeća. Od oko 1780. g. jača pokret za prijelaz na latinicu (ona se upotrebljavala ponekad još u XVII. stoljeću), no taj je korak učinjen 1860. godine. — U Moldaviji se u vrijeme sovjetske vlasti pisalo ćirilicom.

U sjeveroistočnoj Srbiji žive Vlasi, koji se narodnosno opredjeljuju ili kao Vlasi ili kao Srbi, no njihov je jezik rumunjski.

Skupine balkanskih Romana (Rumunja) nazivaju se i od starih vremena Vlasima. To je ime prešlo na Romane od latinskog imena za keltske Volke: lat. *Volcae*, germ. **Walhoz* (keltsko pak je ime odraz ie. **wl̥k^{w}oi* "vukovi"). Isprva je to germansko ime bilo ime za Kelte, kasnije za Romane. Slavensko je **Volxъ* preuzeto iz germanskog (a možda ponegdje kroz bizantski grčki, *bálakhos*).

Dosta udaljeni dijalekti rumunjskog (pa ih neki smatraju posebnim jezicima) jesu arumunjski (makedorumunjski, cincarski), meglenorumunjski i istrorumunjski. — Arumunja ima ukupno više od 300 000. Većina ih živi u Grčkoj. U Makedoniji su većinom u Bitoli, Ohridu i okolini, naziva ih se i makedonskim Vlasima (a u Makedoniji se u popisima stanovništva oni narodnosno opredjeljuju tako ili kao Makedonci). Žive i na jugu Albanije te u Grčkoj (u Tesaliji i u Epiru). U raznim se krajevima razno nazivaju (Kucovlasi, Karavlasi, Karaguni, Crnovunci itd.). Prvi zapis arumunjskog jezika jest iz XVIII. st. — Meglenorumunjskim jezikom (meglen(it)skim) govori malo ljudi (nešto preko tisuću): u Grčkoj sjeverozapadno od Soluna (odakle se dio između dva svjetska rata preselio u Dobrudžu), u Makedoniji pod planinom Kožuv, oko Gevgelije; i oni se u popisima opredjeljuju kao makedonski Vlasi ili kao Makedonci). — Istrorumunjskim jezikom govori oko 1500 ljudi po selima sjeverozapadne Istre i Ćićarije: oko trećina njih u Žejanima sjeverozapadno od Rijeke (najarhaičniji govor) i ostali u više sela jugozapadno od Učke. Narodnosno se smatraju Hrvatima. Istrorumunji su do XV. st. živjeli na Velebitu i u okolnim brdskim krajevima, Frankopani su ih naselili na Krku, i odande su došli pod Učku i u Ćićariju). Istrorumunji su se udaljili od rumunjske matice vjerojatno u X—XII. stoljeću, seobama. — U XIV. stoljeću na Balkanski poluotok dolaze turkojezični Juruci (dio Turkmenā), koji iz područja današnje južne Srbije i Makedonije potiskuju nomadske Vlahe prema sjeverozapadu. Vlasi tako dosižu Dalmaciju i Istru. S vremenom gube svoj jezik, pa se i ime onda prenosi na druge etničke zajednice. Naprimjer, stanovnici primorskih naselja nazivali su tim imenom prvo romanojezične nomade, a onda seosko stanovništvo u unutrašnjosti (bez obzira na jezik). U vrijeme turskih ratova naseljeni Srbi također su nazvani Vlasima. Za Turke pak su Vlasi bili sav balkanski kršćanski živalj pod njihovom vlašću. (U srednjem vijeku ime Vlah upotrebljavalo se i za Talijane.) Dalmatinski Romani i Talijani nazivali su tako seljake u unutrašnjosti Morlacima (tal. *Morlacco* < latin. *Maurovlachus*, a to je iz grč. *Maurobálakhos* "crni Vlah").

Dalmatski je jezik poznat iz tekstova iz Splita, Zadra, Dubrovnika. Elementi dalmatskog sreću se u jednom latinskom tekstu iz X. stoljeća. Najstariji tekstovi jesu iz XIV. S raguzejskim (dubrovačkim) u fonološkoj su se strukturi slagali dijalekti od Dubrovnika do Zadra. U Dubrovniku je stanovništvo najkasnije krajem XIV. stoljeća već bilo većinom hrvatsko slavensko,

a stotinjak godina kasnije raguzejskog jezika više nije bilo. Najdulje se održao krčki odvjetak dalmatskog, veljotski: do konca XIX. stoljeća (a i poznat je samo po podacima iz tog najnovijeg vremena).

Sardski jezik (sardinski) sačuvao je veoma starinske crte, i to je najstarinskiji romanski jezik. Najstariji sačuvani tekstovi jesu iz XI—XII. st., i uglavnom su na logudorskom narječju. — Jezik se dijeli na četiri glavna narječja: logudorsko (u središtu otoka), kampidansko (na jugu), galureško (na sjeveroistoku) i sasareško.

U sjevernoj Africi od današnjeg Maroka do Libije također se razvio jedan romanski jezik (u V. st. u Africi je bilo oko 600 biskupskih središta), uz manje proširen punski. Arapi su u VII. st. zatekli taj romanski jezik, pa jedan putopisac iz XII. st. spominje al-latini al-Afriki. Čini se da je jezik živio i do XVI. st. — Ostaci afričkog romanskog vide se u posuđenicama u berberskom.

Još je u nekim krajevima latinski ili romanski, proširen više ili manje, bio rano potisnut pa je poznat samo po specifičnim toponimima ili riječima: u Velikoj Britaniji (poslije doseljenja Anglā i Sasā), u Aremorici (današnjoj Bretanji, kamo su se u vrijeme germanskih najezdi doselili Kelti iz Britanije, preci današnjih Bretonaca), u Flandriji i Porajnju (prevladali su germanski Franci), u Alzasu i sjevernoj Švicarskoj (tamo su prevladali Alemani), u alpskom području (Bavarci), na Balkanskom poluotoku i u Podunavlju (Slaveni i drugi).

Venetski jezik

Poznat je po kratkim tekstovima iz V—I. st. pr. n. e., iz sjeveroistočne Italije. Po nekim je značajkama blizak italskim jezicima. — Venetsko je pismo nastalo od etrurskoga.

Keltski jezici

Keltski se jezici dijele na otočne i kontinentalne. Gojdelska podskupina otočnih jezika obuhvaća *irski, gelski* i *manski*, a britska *kimrički, kornvolski* i *bretonski*. Kontinentalni su jezici slabo poznati: to su jezici iberokeltske podskupine i evropske (*galski, galatski* itd.). Iz IV—V. stoljeća jesu irski kratki zapisi pisani ogamskim pismom s okomitim i kosim crticama, na bridovima kamenā. Pomišlja se i na to da su neki od tih zapisa koje stoljeće stariji. Kasnije se ogamsko pismo upotrebljavalo samo u magiji i za skrivanje zapisā. Pismo je nastalo vjerojatno na jugu Irske, u vrijeme dodirā s kontinentom.

Najstariji su zapisi irskom latinicom oni na staroirskom iz vremena o. 600—o. 920. g. Ima i glosa u latinskim tekstovima. Bogata se književnost javlja u XI. stoljeću, no stariji tekstovi (iz VII—VIII) zapisani su kasnije, u XI—XII. Potkraj staroirskog razdoblja jezik je bio i pod utjecajem staronordijskog, jezika Vikingā. Srednjoirskim jezikom smatra se jezik iz X—XV. stoljeća. Klasični novoirski jest jezik XVII. st. — Govornici irskog jezika, a njih ima oko 800 000, čine četvrtinu stanovništva Irske. Iako normanski kraljevi dolaze iz Engleske u Irsku već u XI. stoljeću, irski jezik nije uzmicao pred engleskim sve do XVII. stoljeća. Oko 1800. polovica Iraca govori irski. Prelazak na engleski jezik poticali su irski katolički svećenici. Stanovništvo

se također masovno iseljavalo (u Ameriku). Danas se irski jezik u Irskoj pomaže i njeguje, pogotovo u onim krajevima u kojima žive oko 170 000 izvornih govornika (ti se krajevi nazivaju Gaeltacht). Dijalekti su danas toliko različiti da se govornici nekih od njih međusobno ne mogu razumjeti. Standardni jezik koji promiče irska politika temelji se na elementima raznih dijalekata. Pravopisom iz 1948. zamijenjeno je posebno irsko pismo današnjom irskom latinicom (međusobno se razlikuju otprilike kao njemačka gotica i latinica). Danas je irski u Irskoj jezik svečanih prigoda, promiče se u službenim dokumentima, čuje se na radiju i televiziji.

Od irskog je nastao gelski jezik u Škotskoj (u Škotskom visočju i na Hebridima); njegovi su prvi zapisi iz XV. stoljeća. Do XVII. stoljeća književna je norma u Škotskoj bio klasični irski jezik. Gelski i irski jezik ne razlikuju se mnogo. — Gelskim jezikom govori samo oko 80 000 ljudi (oko 1.5% stanovništva Škotske), a možda čak i manje. Danas postoji dvojezično školstvo gelsko-englesko: uvedeno je pedesetih godina.

Kimrički jezik (velški, kimr. *cimraeg*) zapisivan je u glosama već u VIII. stoljeću. Jezik nekih tekstova zapisanih u VIII—IX. stoljeću, ali sačuvanih u prijepisu iz XIII—XIV, zapravo je jezik VI/VII. stoljeća. — Većina Velšana govorila je kimrički do prve polovine XIX. stoljeća. S razvojem industrije i migracijama promijenjen je odnos govornikā kimričkog i engleskog. Kimričke škole postojale su od XVIII. stoljeća, no u XIX. stoljeću kimrički je potiskivan. Danas pak broj govornikā čak i raste (djelomice i zbog kimričkih programa radija i televizije) — procjenjuje se da ih ima možda više od petine Velšana, 750 000 (a po nekim procjenama i više od 1 000 000).

Bretonskim se jezikom govori u francuskoj Bretanji, kamo su se njihovi preci Briti, pod pritiskom Saksonaca i drugih germanskih plemena te Iraca, preselili iz Britanije u V—VII. stoljeću. Glose bretonskog jezika potječu iz VIII—IX. stoljeća. Književnost se razvija od XIV. stoljeća (nije sačuvano ništa od književnosti iz XI—XIV. stoljeća). — Govornikā bretonskog jezika ima na zapadu Bretanje, po nekim procjenama, oko 1 200 000 (no po nekima manje: oko 700 000). Ima pokušaja da se bretonski uvede u škole i u glasila.

Lepontski je jezik poznat po sedamdesetak kratkih natpisa iz alpskog područja oko grada Lugana na sjeveru Italije (i s juga Švicarske); oni potječu iz IV—I. st. pr. n. e. Pismo je poteklo od etrurskog. — Lepontijci su poromanjeni vjerojatno u I—II. st. n. e.

Keltiberskim jezikom govorila su plemena koja su se u VII. st. pr. n. e. doselila na Pirenejski poluotok (kasnije su, u III—II. st. pr. n. e., tamo došla i neka druga keltska plemena, i to galska). Jezik je poznat po mnogim osobnim i mjesnim imenima te po tridesetak natpisa i nekoliko desetaka natpisa na novcu. Najdulji sačuvan tekst ima oko 160 riječi. Izgleda da su najstariji tekstovi iz III. st. pr. n. e. Jezik se ugasio vjerojatno koncem stare ere.

Galski je jezik poznat po nemnogobrojnim tekstovima — koji su nastajali od primitka grčkog pisma u IV—III. st. pr. n. e. pa nadalje, do I. st. n. e. — te po mnogobrojnim osobnim i mjesnim imenima. Najmlađi je natpis, pisan latinskim pismom, iz IV. st., a nekoliko je galskih riječi zapisano u jednom tekstu iz V. st. — Galski jezik u užem smislu obuhvaća jezike i dijalekte Cisalpinske Galije u sjevernoj Italiji (Cispadanska i Transpadanska Galija) i Transalpinske Galije (na području današnje Francuske, Belgije, Luksemburga, juga Nizozemske, oko Rajne i jugozapadnih dijelova Njemačke). (Galski jezik u širem smislu obuhvaćao je još neke jezike i dijalekte, npr. i jezik Bojā na području današnje Češke i Slovačke, itd.) — U Italiji su se Gali po-

latinili do I. st. n. e. U Transalpinskoj Galiji poromanjivanje počinje od II. st. pr. n. e. U današnjem je francuskom jeziku sačuvano i nešto galskih riječi.

Dio Galā raširio se duž Dunava, a dio je u III. st. pr. n. e. dospio u Malu Aziju, pa se njihova tamošnja pokrajina zove Galatijom. *Galatski* jezik govorio se tamo do prvih stoljeća nove ere.

Germanski jezici

Germanski se jezici dijele na istočne, sjeverne (skandinavske) i zapadne.

Istočnogermanski jezici bili su jezici Vizigota, Burgunda, Vandala i drugih (jugozapadna) i Ostrogota (istočna podskupina). Vizigoti i Ostrogoti živjeli su neko vrijeme istočno i zapadno od Dnjepra, Burgundi na području istočne Njemačke.

Zapadnu podskupinu sjevernogermanskih jezika tvore *islandski, farerski* i *staronordijski* (od kojeg su nastali norveški dijalekti i norveški jezik *nynorsk*). Istočnu podskupinu tvore *švedski, danski,* danski u Norveškoj (od kojeg su *konzervativni riksmål* i *boskmål*) i *gotlandski.*

Od zapadnogermanskog imamo anglofrizijsku podskupinu (*engleski* i *frizijski*), donjofranačku (*nizozemski*, od kojeg je nastao *afrikaans*, i blizak mu *flamanski*), donjonjemačku (*donjonjemački* ili niskonjemački) i gornjonjemačku (*gornjonjemački*).

Moguće su i nešto drugačije podjele germanskih jezika. — Gledaju li se germanski jezici po razumljivosti govornicima drugog jezika, onda bi ih danas bilo samo pet: otočni skandinavski, kontinentalni skandinavski, engleski, frizijski, nizozemsko-njemački (s afrikaansom i jidišem). — Gledaju li se po književnosti i narodima, ima ih više, i to bar dvanaest: otočni skandinavski zapravo su islandski i farerski; kontinentalni skandinavski jesu norveški (nynorsk i bokmål), danski i švedski; nizozemsko-njemački jesu visokonjemački, niskonjemački, nizozemsko-flamanski, afrikaans, luksemburški i jidiš.

Najstariji zapisi na nekom germanskom jeziku potječu iz III. stoljeća (a zaista najstariji tekst jest s prijelaza I. st. pr. n. e./I. st. n. e.) — to je jezik germanskih runskih natpisa. Runsko je pismo nastalo od sjevernoetruščansko-alpskih alfabeta u vrijeme prijelaza era, i to upravo u alpskom prostoru.

Gotski se jezik (to je zapravo vizigotski) polovinom IV. stoljeća govorio na sjevernoj obali Crnog mora (tamo su došli, preko jugoistočne obale Baltičkog mora, iz južne Skandinavije). Iz tog vremena (i V—VI. stoljeća) potječe prijevod Biblije. Ostatak Gota dugo je ostao na Krimskom poluotoku (izgleda da ih je bilo još i u XVIII. st.); zapis krimskogotskih riječi potječe iz XVI. stoljeća.

Staronordijski je jezik zapravo identičan staroislandskom — najstariji su tekstovi iz XII—XIII. stoljeća (Edda, skaldsko pjesništvo, sage). U rano doba jezici svih skandinavskih naroda nazivani su dǫnsk tunga, danski jezik; u XIII—XIV. stoljeću naziv norrønt mál, sjeverni jezik, rabe i Islanđani i Norvežani. Tek od XV. stoljeća kaže se íslenzkt mál, islandski jezik. Norvežani staronordijski/staroislandski jezik nazivaju staronorveškim, gammelnorsk. — Skandinavski se jezici počinju razdvajati u vikinško doba (oko 800—1060): prvo se dijele na istočnoskandinavski (od kojeg će se razviti švedski i danski) i zapadnoskandinavski (od kojeg će nastati norveški, islandski i farerski).

Islandski se jezik govori na Islandu (nešto više od 250 000 ljudi). Prvi doseljenici došli su u IX. stoljeću, uglavnom iz zapadne Norveške. — Povijest

islandskog jezika ponekad ga dijeli na četiri doba: arhaičko (do XII. st.), klasično (od polovice XII. do polovice XIV), srednje (do polovice XVI. st.) i novo (to započinje prijevodom Biblije, 1540).

Farerske su otoke naselili Vikinzi sa zapada Norveške u IX. stoljeću. Farerski je jezik (ferojski) blizak islandskom jeziku i jugozapadnim dijalektima norveškoga. Iz srednjeg je vijeka sačuvano malo zapisa na farerskom, mnogo ih je više iz XVI—XVII. stoljeća. Danas ima 45 000 Ferojaca, koji svojem jeziku posvećuju veliku pažnju.

Prvi zapisi na norveškom jeziku jesu iz X. stoljeća (runski tekstovi). Najstariji zapisi napisani latinskim pismom jesu iz XII. stoljeća. Norveški jezik ima danas četiri oblika: konzervativni riksmål, bokmål, klasični nynorsk i radikalni nynorsk — no oni se međusobno malo razlikuju. Riksmål je zapravo danski jezik u Norveškoj (Norveška je bila pod vladavinom Danske 1380—1814). Od njega je nastao bokmål, koji u upotrebi prevladava. Landsmål je norveški jezik (nynorsk = novonorveški), i to djelomice umjetno načinjen od zapadnonorveških govora. Landsmål liči na danski. — Norvežana ima oko 5 000 000 — nešto više od četiri petine živi u Norveškoj (a većina ostalih jesu iseljenici u Sjevernoj Americi).

Švedski jezik od vremena Vikinga do reformacije jest staroševedski, poslije nje novošvedski. Najstariji su zapisi runski, iz IX. stoljeća i mlađi (do prve četvrtine XIII. st.: runski švedski). Prvi rukopisi pisani latinskim pismom jesu iz XIII. stoljeća (tako počinje doba starijeg ili klasičnog staroševedskog, koje traje do posljednje četvrtine XIV. stoljeća; vrijeme otad pa do 1526. godine jest vrijeme mlađeg staroševedskog). — Pet je grupa švedskih dijalekata: sveanski, norlandski, jetski, istočni i gotlandski (koji se smatra i posebnim jezikom). — Šveđana ukupno ima oko 9 400 000: nešto manje od devet desetina jest u Švedskoj, oko 4% živi ih u Finskoj. Nešto manje od desetine jesu iseljenici u Sjevernoj Americi.

Danski jezik ima najstarije spomenike (runske) iz IX—XII. stoljeća, najstariji je runski rukopis s kraja XIII, a najstariji rukopis pisan latinskim pismom iz XIV. stoljeća. Književnost se razvija od vremena XIV—XV. stoljeća. Današnji danski jezik gotovo da ni nema dijalekta (osim na rubnim područjima). Ima oko 5 000 000 govornikā.

Starogotlandski jezik razlikovao se od ostalih skandinavskih jezika, bio je bliži gotskom. Gotlandski je jezik najdulje od svih sjevernogermanskih sačuvao runsko pismo — do XVI. stoljeća. Današnji gotlandski jezik (gutnijski) pod utjecajem je švedskog (čijim ga dijalektom neki jezikoslovci smatraju).

Na otocima Shetland i Orkney, na sjeveru Škotske, govorio se norn; to je bio govor vikinških doseljenika, vjerojatno onih s jugozapada Norveške. Sačuvano je nekoliko desetaka runskih natpisa i dokumenata iz vremena od XI. do početka XVI. stoljeća. Izumro je u XVIII. stoljeću, ostavivši u tamošnjim engleskim dijalektima pedesetak nordijskih riječi i u mnoštvu toponima.

Povijest engleskog jezika (*English*) započinje doseljavanjem Angla, Sasa i Juta u Britaniju u V—VII. stoljeću. Prvi su došli Juti, onda Sasi i na kraju Angli. Jutski su govori u Kentu, na otoku Wight i u njegovu priobalju; saski (saksonski) jesu u Essexu, Wessexu i Sussexu; anglijski su u Nortumbriji, Mersiji i Istočnoj Angliji; postojali su i prijelazni anglo-saski govori. — Staroengleski se jezik piše od VII. stoljeća; tada on ima četiri dijalekta: nortumbrijski, mersijski, vesečki i kentski. Staroengleski se jezik (V—IX. st.) često naziva i anglosaskim, anglosaksonskim. U IX—XI. st. bio je pod jakim utjecajem norveškog i danskog, kojima su govorili Vikinzi. — Od vremena XI—

—XII. stoljeća engleski je pod jakim utjecajem francuskog jezika (njime govore normanski osvajači, iz Normandije: Normani su potomci Vikinga koji su se tamo naselili početkom X. stoljeća, i taj se normandijski dijalekt — čijim današnjim oblikom govori i 20 000 stanovnika otoka Jersey, Guernsey i Sark u La Mancheu — u Engleskoj onda naziva anglonormanskim). Dosta je srednjoengleskih tekstova iz XIII. stoljeća. Engleski je jezik sve važniji. Od sredine XIV. stoljeća nastaje općeengleski jezik, na temelju londonskoga govora; od XVI. stoljeća londonska se norma smatra pravilnim književnim jezikom, i otprilike u to vrijeme smješta se početak novog engleskog jezika. — Engleskim jezikom govori više od 300 000 000 govornika, i to u Ujedinjenom Kraljevstvu, Irskoj, Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Australiji, na Novom Zelandu, u Južnoj Africi i drugdje.

Škotski je jezik (*scots*) jedan od sjevernih engleskih dijalekata; bio je standardni jezik Škotske od XIV. do XVII. stoljeća, bio je, zamijenivši latinski, i jezik državne uprave. U vrijeme reformacije Biblija nije prevedena na škotski, nego je uzet Škotima razumljiv engleski prijevod. Škotski jezik gubi tako svoj položaj, pogotovo poslije ujedinjenja Škotske i Engleske. No književnost se na škotskom razvijala i dalje, do danas.

Od engleskog je jezika nastalo više pidžina (to je pomoćni jezik za međuetničko sporazumijevanje) i kreolskih jezika (to je udomaćen vlastit jezik neke etničke zajednice, nastao od pidžina). Ovdje su navedeni samo neki od njih. — Jezik veskos nastao je sredinom XIX. stoljeća i kasnije u jugozapadnom dijelu Kameruna. Jezik krio nastao je među afričkim doseljenicima iz Amerike, krajem XVIII. st., a govori se u Sijeraleoneu, Gambiji i drugdje (kao prvi jezik za nekoliko desetaka tisuća ljudi, a inače se njime služi više od 500 000 govornikā). Liberijski jezik (kvasaj) nastao je u XIX. stoljeću (i to u Americi). Tok-pisin (neomelanezijski jezik, niu gini tokotok) formirao se u prvoj polovini XIX. st., i to je također i jezik međuetničkog sporazumijevanja i jedan od službenih jezika u Papui Novoj Gvineji (njime se služi, većina kao drugim jezikom, četiri petine od oko 3 000 000 stanovnikā zemlje). — U Surinamu se govori sranan-tongo (ima više od 350 000 govornikā), koji je počeo nastajati sredinom XVII. stoljeća; na njega je kasnije utjecao i nizozemski jezik. U Gvajani više od pedesetak tisuća ljudi govori gvajanski. Na Trinidadu i na susjednim karipskim otocima govori se buriki (ima više od 300 000 govornikā). Jamajkanskim kreolskim engleskim (džagva-taak) govori više od 1 500 000 Jamajkanaca. — Havajskim pidžinom govori više od 500 000 ljudi. Jezikom pislama govori više od 80 000 ljudi u Vanuatuu. Jezik neosolomonik upotrebljava oko 200 000 stanovnika Solomonskih otoka.

Frizijski je jezik blizak engleskom. Starofrizijski je jezik iz vremena 800—1550. godine, a poslije toga jezik se smatra novofrizijskim. Najstariji su tekstovi na starofrizijskom jeziku ipak mlađi: to su pravni tekstovi iz XIII—XIV. stoljeća (starije su samo glose i zapisi imenā). Standardni se frizijski jezik normirao XIX—XX. stoljeću. — Govori se u Friziji u Nizozemskoj (gdje je standard ustaljen) te na susjednim područjima Njemačke i Danske (desetak međusobno i dosta različitih dijalekata). Frizijskim jezikom govori oko 300 000 ljudi.

Starosaski jezik jedan je od zapadnogermanskih jezika. Sasi su rano izgubili političku samostalnost potpavši pod vlast Franačke. Tekstovi na starosaskom jeziku potječu iz IX—XII. stoljeća, a najvažniji su iz IX. — U XIII—XVI. stoljeću jezik se u Donjoj Saskoj naziva niskonjemačkim ili donjonjemačkim (Middennedderdüütsch). Sa širenjem utjecaja sjevernonjemačkih

gradova (od XIII. stoljeća Hansa, pod vodstvom grada Lübecka) položaj donjonjemačkog jača.

Nizozemski je jezik blisko srodan niskonjemačkom. Staronizozemski je jezik 400—1100. g., nastao je od uglavnom od dijalekata zapadnih Franaka (starodonjofranački, IX—XII. st.; franačkom je blizak i langobardski), s ponešto utjecaja frizijskog i saskog. Srednjonizozemski traje do sredine XVI. stoljeća — najstariji su tekstovi iz XII. — Govornikā nizozemskog jezika ima oko 14 000 000 (devet desetina u Nizozemskoj, a većina ostalih iseljenici su u Sjevernoj Americi). U Belgiji se govori flamanski (oko 4 500 000 govornikā, što je nešto više od polovice stanovništva), koji je zapravo dio nizozemskog, njegova varijanta. — Od jezika nizozemskih doseljenika u Južnoj je Africi od druge polovine XVII. stoljeća počeo nastajati jezik afrikaans; pod utjecajem je i engleskog i drugih tamošnjih jezika. Afrikaans ima oko 8 000 000 govornikā.

Njemački se jezik formirao u V—XI. stoljeću od raznih dijalekata — franačkog, alemanskog, bavarskog, hatskog, turinškog itd. Isprva je najvažniji bio jezik potomaka starih Istveona, franački: Franci su ranije živjeli na rijekama Weser i Rajni, a kasnije su se proširili na zapad, pa su tako zavladali i Galijom, budućom Francuskom (koja je po njima i dobila ime). — U vremenu V—VIII. stoljeća traje pretpismeno razdoblje povijesti njemačkog jezika. Prvi pisani spomenici njemačkog (gornjonjemačkog, visokonjemačkog) potječu iz VIII. stoljeća, iz vremena Karla Velikog. Starovisokonjemačko razdoblje traje VIII—XI. st., srednjovisokonjemačko od sredine XI. do sredine XIV. stoljeća. Rani novovisokonjemački jest jezik od sredine XIV. do XVI. stoljeća. (Upotrebljava se termin gornjonjemački ili visokonjemački, za južne njemačke dijalekte, za razliku od dijalekata sjeverne Njemačke — donjonjemačkih, niskonjemačkih dijalekata). — Dijalekti starovisokonjemačkog jesu srednji (srednjofranački, rajnskofranački, istočnofranački; srednjofranački se dijeli na ripuarski i mozelski) i južni (južnofranački, bavarski, alemanski).

Današnji njemački jezik temelji se na visokonjemačim dijalektima (srednji: srednjofranački, rajnskofranački, istočnofranački; južni: južnofranački, švapsko-alemanski i bavarsko-austrijski). Niskonjemački (donjonjemački) dijalekti govore se na sjeveru (niskofranački, niskosaski, istočnoniskonjemački). Njemački se govori i u Alzasu i Loreni, u Francuskoj (oko 1 500 000 ljudi, što je oko 2.6% stanovnika Francuske).

Posebna je varijanta njemačkog jezika austrijska, s više od 7 500 000 govornikā. Oko 280 000 pripadnikā austrijske manjine živi i u Južnom Tirolu (Alto Adige) na sjeveru Italije.

Švicarska je varijanta njemačkog jezika Schweizerhochdeutsch. Od gornjoalemanskih dijalekata razvio se Schwyzertüütsch, koji se podosta razlikuje od visokonjemačkog. — Više od 4 000 000 Švicaraca (oko dvije trećine stanovništva) govori njemački.

Njemački jezik ima ukupno više od 100 000 000 govornikā (od toga oko četiri petine živi u Njemačkoj).

Luksemburški jezik (Letzebrugesch) spada u mozelskofranačku skupinu zapadnih srednjonjemačkih dijalekata. Ima oko 350 000 govornikā.

Jidiš, kojim danas govori oko 5 000 000 Židova (u SAD, Izraelu, Latinskoj Americi, u Rusiji, Ukrajini, Bjelorusiji i drugdje; prije II. svjetskog rata i genocida nad Židovima bilo je oko 11 000 000 govornikā jidiša) jezik je kojem je osnova nastala u XII—XIII. stoljeću u njemačkim gradovima, kao mješavina nekih srednjonjemačkih i južnonjemačkih crta. U njemu ima utjecaja slavenskih i semitskih (hebrejskih i aramejskih). Od XVI. stoljeća jidiš se

proširio u Poljsku, Litvu i u istočnoslavenske zemlje te na Balkanski poluotok. U Zapadnoj je Evropi polako ustuknuo pred domaćim jezicima većine. U Hrvatskoj se jidišem govorilo u židovskim zajednicama prije drugog svjetskog rata. — Jidiš se piše hebrejskim pismom.

Baltijski jezici

Istočni su baltijski jezici (baltski, baltički) *litavski* (južni jezik) i *latvijski* te *selonski, zemgalski* i *kurški* (sjeverni jezici); zapadni je *pruski*. Izgleda da su se zapadni Balti odvojili od istočnih u IV—III. st. pr. n. e., a litavski jezik od latvijskog ne prije VII. stoljeća.

Pruski je najstarinskiji od baltijskih jezika. Poznat je po rječniku iz XIV. stoljeća (prijepis je iz XV) i po nekoliko tekstova iz XVI. stoljeća. Sve je to pisano na sambijskom dijalektu (*Sambija*, nj. *Samland*), a na pomezanskom nema tekstova. Prusi se prvi put spominju u IX—X. stoljeću. U XIII. stoljeću potpadaju pod vlast Njemačkog reda (teutonski vitezovi), koji s vremenom zavlada Prusima i nametne im kršćanstvo. Prusi su ponjemčeni: jezik se izgubio u XVII. stoljeću. Ime njemačke Pruske potječe upravo od baltojezičnih Prusa.

Litavski se jezik (*lietuvių kalba* "jezik Litavaca") govori uglavnom u Litvi (lit. *Lietuva*). Njime se piše od polovice XVI. stoljeća: prva je litavska knjiga Katekizam M. Mažvydasa iz 1547. godine (a iz ranijih su vremena poznati zapisi pojedinih riječi u tekstovima na drugim jezicima). Uskoro se izdaju Postila M.Daukše (1599) i druga djela. Koncem XVI. stoljeća J. Bretkūnas preveo je Bibliju (ostala je u rukopisu). Književnost u XVI—XVIII. stoljeću uglavnom je vjerska. Prvi litavski rječnik, K. Širvydasa (poljsko-latinsko-litavski), izdan je 1629. godine, a prva gramatika, D. Kleina (na latinskom), 1653. Svjetovna se književnost razvija od XIX. stoljeća. — Jezik se dijeli na dva narječja: žemajtsko (donjolitavsko, u zapadnom dijelu Litve, s tri skupine govora) i aukštajtsko (gornjolitavsko, s četiri skupine govora: zapadnom, srednjom, istočnom i zučkom — u osnovi standardnog jezika jesu južni govori zapadnoaukštajtskog dijalekta). — Standardni se jezik ustalio u drugoj polovici XIX. stoljeća. Današnjom se latinicom piše od XX. stoljeća. — Litavaca ima više od 3 200 000 (od toga gotovo četiri petine u Litvi (žive također kao manjina u Bjelorusiji, a ima ih i drugdje, te nešto više od desetine u iseljeništvu (u SAD, Kanadi i drugdje).

Latvijskim jezikom (letonskim, lotiškim, *latviešu valoda* "jezik Latvijaca") govori oko 1 500 000 Latvijaca (Letonaca) u Latviji (Letoniji; latv. *Latvija*) te u susjednim zemljama i u iseljeništvu. Nastao je od govorā baltijskih plemena Latgalā, Zemgalā, Selā (koji su bili međusobno bliži) i Kuršā. Latvijski jezik ima pismenost od druge polovine XVI. stoljeća (1585. g. katolički katekizam, 1586. g. luteranski). U XVII. stoljeću stabilizira se pravopis objavljivanih vjerskih knjiga; kasnije se (u XVIII. st.) pojavljuju i svjetovna djela. Od 1909. godine jezik se piše današnjom latinicom. — Neko je vrijeme postojao i latgalski književni jezik. — Latvijski jezik ima tri dijalekta: livonski (na sjeveru Kurzeme i na sjeverozapadu Vidzeme), srednjolatvijski (taj je u osnovi standardnog jezika) i visokolatvijski (na istoku Latvije).

Slabo su poznati, tek po neznatnim ostacima (u rječniku drugih jezika i u toponimiji), *kurški* i *jatvinški* (jatvjaški). Još je manje poznat *selonski*, za koji se zna da je u XIV. stoljeću već bio izumro.

Nedavno su pronađeni, u jednom prijepisu malog rječnika koji je vjerojatno iz XVI. stoljeća, ostaci jezika koji se zasad naziva *"jatvinški"* (nije isti kao onaj spomenuti). Na početku rječnika (ukupno je zapisano 215 riječi) piše da su to "Pogańske gwary z Narewu" (Narew je rijeka u istočnoj Poljskoj).

Iz praktičnih se razloga u podjeli indoevropskih jezika obično baltijski i slavenski ogranak indoevropskih jezika odvajaju jedan od drugog. Zapravo su ti jezici dio jedinstvene baltoslavenske skupine, koju onda treba dijeliti na tri dijela ili ogranka: na istočnobaltijske, zapadnobaltijske i slavenske jezike. Podjela podsjeća na odnos indoarijskih, iranskih i dardskih jezika kao dijelova indoiranske skupine, ali stanje nije isto (jer su dardski jezici neka *sredina* između indoarijskih i iranskih). Veća je sličnost s podjelom germanskih jezika na zapadne, sjeverne i istočne (samo što je ta podjela unutar germanskog znatno mlađa od podjele unutar baltoslavenskog). — Jedan zgodan primjer za stjecanje bolje slike odnosā unutar baltoslavenskog jest ovaj: položaj praslavenskog unutar baltoslavenskog odgovara položaju engleskog jezika unutar germanskih, a položaj baltijskih odgovara položaju ostalih zapadnogermanskih jezika među germanskima.

Slavenski jezici

Danas se slavenski jezici dijele na tri skupine; to su južna, zapadna i istočna.

Južnoslavenski su jezici *bugarski* i *makedonski* (tvore istočnu podskupinu) i *slovenski* i *hrvatski ili srpski* (tvore zapadnu podskupinu).

Zapadnoslavenski su jezici *češki* i *slovački* (češko-slovačka podskupina), *poljski, kašupski, slovinski* i *polapski* (lehitska podskupina) te *gornji* i *donji lužički* (lužičkosrpski — lužička podskupina).

Istočnoslavenski su jezici *ruski, ukrajinski, rusinski* i *bjeloruski.*

Najstariji je pisani slavenski jezik *staroslavenski* (starocrkvenoslavenski). U osnovi je tog jezika jedan južnomakedonski govor iz okolice Soluna, iz vremena s kraja X. i početka XI. stoljeća. Stariji tekstovi nisu sačuvani. Prvi su zapisi bili prijevodi Biblije i crkvenih tekstova. Prvo je slavensko pismo bila glagoljica, koju je vjerojatno 863. godine načinio Konstantin (kasnije sveti Ćiril). Glagoljici je u osnovi grčko kurzivno pismo, no to se ne uočava na prvi pogled. Izgleda da je prvotan naziv tog pisma bio kyrilovica (naziv glagoljica nije stariji od XIV. stoljeća, a nastao je na hrvatskom području). Nešto je mlađe slavensko pismo ćirilica, koja je nastala potkraj IX. ili početkom X. stoljeća, a osnova joj je grčka uncijala.

Sačuvani staroslavenski tekstovi nastali su u X—XI. stoljeću. Glagoljicom su pisani rukopisi Kijevski listići, Zografsko, Marijino i Assemanijevo evanđelje, Sinajski psaltir, Sinajski euhologij, Kločev glagoljaš i drugi. Ćirilični su rukopisi Savina knjiga, Suprasaljski zbornik, Hilandarski odlomci i dr.

Važniji sačuvani natpisi jesu Samuilov natpis iz 993, Bitolski natpis iz vremena 1015—1016, Mostičev, Temnićki, Dobrudžanski i dr.

Od XII. stoljeća nadalje pojavljuje se redakcije staroslavenskog jezika — jezik se prilagođava jeziku naroda u kojem se upotrebljava. Takve su redakcije češko-moravska, panonsko-slovenska, bugarsko-makedonska, ruska, hrvatska i srpska.

Bugarskim jezikom govori oko 9 000 000 Bugara u Bugarskoj te susjednim i nekim drugim zemljama (npr. u istočnoj ih Srbiji ima nešto manje od 40 000). Pismenost na bugarskom jeziku nastavlja jezik istočnobalkanskih Slavena, kojem je blizak onaj makedonski govor iz okoline Soluna koji je u osnovi staroslavenskog jezika. Stari je bugarski jezik bio pod znatnim utjecajem grčkog i drugih balkanskih jezika te turkijskog bulgarskog. Razvoj bugarskog jezika bio je pod utjecajem crkvenoslavenskog. Prvi tekstovi s novobugarskim značajkama jesu iz XVI.stoljeća. Nastanak književnosti na novobugarskom jeziku ide u XVIII—XIX. st., kad na nj jako utječe r ki.

Posebna je varijanta bugarskog u Banatu u Rumunjskoj; piše se latinicom.

Makedonskim jezikom govori 2 000 000 Makedonaca — u Makedoniji, Grčkoj (u Egejskoj Makedoniji, gdje ih ima možda i oko 200 000), Bugarskoj (oko 200 000), Albaniji (nekoliko tisuća ili nekoliko desetaka tisuća?); mnogo je iseljenika u Australiji, SAD i drugdje.

Makedonski je jezik nastao od govorā onih slavenskih plemena koja su se naselila najdalje na jug Balkanskog poluotoka (u ranom srednjem vijeku Slavenā je bilo i na Peloponeskom poluotoku, no oni su se s vremenom pogrčili). Pretrpio je znatne promjene — naprimjer, padežni se sustav počinje mijenjati prema današnjem već u XI—XII. stoljeću. U XV. stoljeću nova je gramatička struktura (balkanske osobine) bila već ustaljena.

Ohridska književna škola, koju je osnovao Kliment, ostavila je mnogu značajku u jeziku prvih slavenskih tektova (staroslavenskih). U Makedoniji se do XI. stoljeća pisalo glagoljicom, poslije ćirilicom. Od XII. stoljeća u tekstove prodiru makedonske jezične značajke. Stariji su spomenici Dobromirovo evanđelje (XII. st.), Bojansko (XII. ili XIII. st.), Jovanovo (XII/XIII. st.), Dečansko (2. pol. XIII. st.), Dobrejšino evanđelje (XIII. st.) itd. Od XIV. do XVIII. stoljeća širi se srpska recenzija staroslavenskog, no makedonski elementi današnjeg oblika ulaze u crkveni jezik od kraja XVI. stoljeća. Od početka XIX. stoljeća piše se i na narodnom jeziku. Standardni se makedonski jezik ustaljuje tek u XX. stoljeću, pogotovo od vremena narodnooslobodilačkog rata.

Najjednostavnija je podjela makedonskih dijalekata ona na zapadnu i istočnu grupu; njih razdvaja rijeka Vardar. U zapadnima je naglasak stalan (treći slog od kraja za višesložne riječi). U istočnima se samoglasnici reduciraju. Standardni se jezik osnova na zapadnom narječju, na osnovu *a*-govorā (koji imaju *a* < psl. *ǫ).

Jezikom koji se, zbog svojeg zemljopisnog položaja, može nazivati i središnjim južnoslavenskim, govore Hrvati (ukupno oko 5 200 000), Muslimani (oko 2 000 000), Srbi (ukupno oko 9 400 000), i Crnogorci (oko 600 000), i to Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori i drugdje. Taj se dijasistem dijalekata, smještenih između hrvatsko-slovenske jezične granice na sjeverozapadu i srpsko-bugarske i srpsko-makedonske na jugoistoku, naziva u hrvatskoj znanosti hrvatskim ili srpskim, a inače su u uporabi još i nespretni nazivi hrvatskosrpski, srpskohrvatski. — Ako neka riječ nije karakteristična samo za jezik jednog od tih četiriju naroda, nego ona pripada nešto većem dijelu središnjeg južnoslavenskog dijasistema, u ovom se rječniku ona označava kao *hš.*, za hrvatski ili šire.

Hrvati žive osim u Hrvatskoj još u Bosni i Hercegovini, Vojvodini, u Boki kotorskoj u Crnoj Gori, u Austriji (gradišćanski Hrvati, u Gradišću oko 30 000, te u Beču), Mađarskoj (oko 90 000, od čega je, na zapadu zemlje, nekoliko tisuća gradišćanskih Hrvata) i Slovačkoj (oko 2 000 gradišćanskih

Hrvata), u Rumunjskoj (uglavnom u Banatu: kečanski, karaševski i šokačko--bunjevački Hrvati) i u južnotalijanskoj pokrajini Molise (oko 3000) te kao iseljenici i drugdje. — Muslimana iseljenika ima u Turskoj (tamo se nazivaju Bošnjacima, što je još do konca XIX. stoljeća bilo često ime za Muslimane). Srbi žive u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, a malo ih ima i u u Mađarskoj i Rumunjskoj. Crnogorci žive još u Albaniji, a mnogo iseljenika ima u Srbiji (naročito u Beogradu). — Etnička je karta nekih od tih područja znatno promijenjena zbog velikosrpskog osvajačkog rata od 1990.

Hrvatska	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	1991.
ukupno:	3779858	3936022	4159696	4426221	4601469	4784265	%
Hrvati	2975339	3128661	3339890	3513647	3454661	3736356	78.1
Albanci	635	1001	2126	4175	6006	12032	0.3
Austrijanci	(o)	749	510	352	267	214	0.0
Bugari	637	464	593	676	441	458	0.0
Crnogorci	2871	5175	7465	9706	9818	9724	0.2
Česi	28991	25967	23391	19001	15061	13086	0.3
Grci	(o)	105	140	93	100	281	0.0
Mađari	51339	47725	42347	35488	25439	22355	0.5
Makedonci	1387	2414	4381	5625	5362	6280	0.1
Muslimani	1077	(JN)	3113	18457	23740	43469	0.9
Nijemci	10144	11248	4214	2791	2175	2635	0.1
Poljaci	(o)	1575	1151	819	758	679	0.0
Romi	405	1261	313	1257	3858	6695	0.1
Rumunji	743	418	1053	792	609	810	0.0
Rusi	3210	2183	3311	1240	758	706	0.0
Rusini	6397	5980	6290	3728	3321	3253	0.1
Slovaci	10097	9570	8182	6482	6533	5606	0.1
Slovenci	38734	43482	39103	32497	25136	22376	0.5
Srbi	543795	588756	624991	626789	531502	581663	12.2
Talijani	76093	37565	21103	17433	11661	21303	0.4
Turci	13	276	2710	221	279	320	0.0
Ukrajinci	(R)	(R)	(R)	2793	2515	2494	0.1
Vlasi	1	2	34	13	16	22	0.0
Židovi	(O)	413	406	2845	316	600	0.0
ostali	27830	836	601	759	1553	3012	0.1

* Korekcija, zbog područja ondašnjeg bujskog kotara.
(o) U tom popisu uključeni u rubriku *ostali.*
(R) U tom popisu broj Ukrajinaca pridodan je broju Rusina.
(JN) 1948. Muslimani su bili vođeni kao *neopredijeljeni muslimani,* 1953. kao *Jugoslaveni neopredijeljeni,* 1961. kao *Muslimani (etnička pripadnost),* a od 1971. kao *Muslimani u smislu narodnosti.*
Tablica je načinjena po onoj iz članka Wertheimer-Baletić 1992, 248.

	1948.	1971.	1981.
Hrvatska	2975339	3513647	3454661
Bosna i Hercegovina	614123	772491	758136
Vojvodina	134242	138561	109203
Slovenija	16069	42657	55625
Srbija uža	30342	38088	31447
Kosovo	5290	8264	8718
Crna Gora	6808	9195	6904
Makedonija	2090	3882	3349
Jugoslavija	3784303	4526782	4428043

Broj Hrvata u Jugoslaviji 1948–81. Tablica je načinjena po onoj iz članka Wertheimer-Baletić 1992, 246.

Središnji južnoslavenski jezični dijasistem (hrvatski ili srpski) dijeli se na četiri narječja: na štokavsko, čakavsko, kajkavsko i na torlačko narječje.

Govori štokavskog narječja jesu istočnohercegovački (taj je u osnovi standardā hrvatskog, bosanskohercegovačkog, crnogorskog i ijekavskog srpskog), šumadijsko-vojvođanski (u osnovi je ekavskog srpskog), mlađi ikavski (ili zapadni), zetsko-južnosandžački (ili zetsko-lovćenski), kosovsko-resavski, smederevsko-vršački, istočnobosanski (ili jekavskošćakavski) i slavonski. — Istočnohercegovačkim govorima govore sva četiri naroda, i to u istočnoj Hercegovini, sjeveroistočnoj Crnoj Gori, Sandžaku, zapadnoj Srbiji, jugoistočnoj, sjeveroistočnoj i zapadnoj Bosni, sjeveroistočnoj Dalmaciji, Lici, Baniji, Kordunu, Gorskom kotaru, Slavoniji, dijelu Žumberka i u Dubrovniku. Šumadijsko-vojvođanski govori rasprostranjeni su u Vojvodini, Srijemu i dijelu sjeverne Srbije (govornici su Srbi i dio vojvođanskih Hrvata). Mlađi ikavski govori (bosansko-hercegovačko-dalmatinski) jesu govori Muslimanā i Hrvatā, a rasprostranjeni su oko Travnika, Prozora, Imotskog, Livna, Sinja i Makarske. Zetsko-južnosandžački govori prošireni su otprilike u istočnom dijelu Crne Gore. Kosovsko-resavski govori jesu oni u sjeveroistočnoj i jugozapadnoj Srbiji i na Kosovu. Smederevsko-vršačkim govorima govori se u sjeveroistočnom dijelu Srbije i istočnom dijelu Vojvodine. Istočnobosanski govori jesu govori Muslimanā, Srbā i Hrvatā u Bosni oko Sarajeva, Vareša, Maglaja i Tuzle. Slavonski govori rasprostranjeni su u istočnom dijelu Podravine, u Baranji, zapadnoj Bačkoj uz Dunav i oko Subotice te u srednjoj Posavini, a njima govore, osim Hrvatā, i neki bosanskoposavski Muslimani.

Govori čakavskog narječja rasprostranjeni su na hrvatskoj obali od Istre do Pelješca, a u unutrašnjost ulaze u Gorski Kotar, dio Like, okolinu Karlovca i Žumberak; takvi su i govori u Gradišću. Čakavski se govori dijele po više kriterija (upotreba zamjenice *ča/ca*, naglasak, odrazi psl. **ě* itd.). Po jednoj podjeli dijalekti čakavskog narječja jesu buzetski (gornjomiranski), jugozapadni istarski (štokavsko-čakavski), sjevernočakavski (ekavskočakavski: u istočnoj Istri, Rijeci, Bakru, dijelu Gorskoga kotara, na Cresu), srednjočakavski (ikavsko-ekavski: na Krku, Rabu, Lošinju, Susku, Pagu, Dugom otoku, u Primorju od Kraljevice do Novog, u Senju, sjevernoj Lici i dijelu Gorskoga kotara), južnočakavski (ikavskočakavski: u Splitu i Zadru, na zapadnom dijelu Pelješca, na Ugljanu, Pašmanu, Murteru, Šolti, Hvaru, Braču, Korčuli i na Visu) i lastovski (jekavskočakavski). — Prije velikih migracija izazvanih turskim prodorima čakavski su govori išli dublje na istok.

Kajkavsko se narječje, rasprostranjeno u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (a prije velikih migracija i dalje na istok, u Slavoniji) po jednoj podjeli dijeli na ove dijalekte: plješivičkoprigorski, samoborsko-medvednički, gornjosutlanski, bednjanskozagorski, međimurski, virovskopodravski, bilogorsko-podravski, čazmansko-bilogorski, gornjolonjski, donjolonjski, turopoljski, pokupski, donjosutlanski (s čakavskom osnovom) i goranski — te na još neke govore (miješani i prijelazni i drugi). — Po jednoj drugoj podjeli šest je dijalekata: zagorsko-međimurski (u Zagorju, Međimurju i gornjoj Podravini), turopoljsko-posavski (u Turopolju, Pokuplju od Karlovca do Siska), križevačko-podravski (u Podravini, kalničkom Prigorju, Moslavini), prigorski (u plješivičkom Prigorju), donjosutlanski (oko ušća Sutle) i goranski (u Gorskom kotaru i kraju između Kupe, Slovenije i zapadnog dijela Žumberka). — Kajkavaca ima i izvan današnjeg osnovnog kajkavskog područja u Hrvatskoj. Početkom XIX. st. dio Turopoljaca naselio se u današnjem rumunjskom Banatu (Keča/Checca, u županiji Timiş). U Mađarskoj kajkavci žive istočno od Barcsa

(oko sela Lukovišće/Lakocsa), zapadno od Barcsa (selo Bobovišće/Babocsa i druga), jugoistočno od Velike Kaniže (Nagykanizsa), kod Nežiderskog jezera (Vedešin/Hidegseg, Humok/Fertőhomok i dr.). — Čakavsko-kajkavski govori rasprostranjeni su u krajevima u luku rijeke Kupe i oko donjeg toka Korane, Mrežnice i Dobre. Istočni su govori kajkavskiji, a zapadni čakavskiji.

Torlačkim se narječjem govori u jugoistočnoj Srbiji. Dijalekti su mu timočko-lužnički, prizrensko-južnomoravski, svrljiško-zaplanjski te krašovansko-svinjički (taj u Rumunjskoj). — Neki torlačko narječje imaju za dio štokavskog.

U starini su narječja i govori bili i nešto drugačiji i drugačije raspoređeni.

Današnji standardni (književni) jezici Hrvatā, Muslimanā, Srba i Crnogoraca u znanosti se kao cjelina nazivaju i standardnom novoštokavštinom, jer ima mnoge zajedničke crte, kojima se desetljećima posvećivalo mnogo pažnje (u nekim prilikama i previše, u odnosu na nacionalne posebnosti). Novoštokavsko je područje ono centralno za središnji južnoslavenski jezični dijasistem. U tom su se području zbile neke promjene kojih nema u drugima (npr., promijenjeni su neki stariji naglasci), pa su to i noviji govori.

Osnovica današnjega hrvatskoga književnog jezika jest štokavska ijekavska (poseban je slučaj gradišćanskohrvatski: on je čakavski). — Bosanskohercegovački standardnojezični izraz (u novije se doba opet počinje nazivati bosanskim ili bošnjačkim jezikom) jest ijekavski, kao i crnogorski, ali oni u svojim osnovicama nisu isti kao ijekavski srpski. — Srpski književni jezik ima dva oblika: ekavski (u Srbiji, Vojvodini i na Kosovu) i ijekavski (svi Srbi izvan Srbije zapadno od Drine, a ijekavski se govori i na jugozapadu Srbije).

Na području središnjeg južnoslavenskog jezika prvo se pisalo staroslavenskim jezikom (od IX. stoljeća), koji se kasnije pretočio u hrvatskocrkvenoslavenski i srpskocrkvenoslavenski.

Hrvati pišu od IX. stoljeća staroslavenskim jezikom, a upotrebljavaju i latinski. Svojim jezikom pišu od XII. stoljeća (Baščanska ploča iz vremena oko 1100. g., Valunska ploča, pisane glagoljicom, itd.). Od tog vremena ide kontinuitet hrvatskoga književnog jezika.

Isprva su Hrvati pisali glagoljicom i ćirilicom (zapadna ili hrvatska ćirilica ili bosančica; njome pišu bogumili i katolici, u Bosni i južnoj Dalmaciji), latinicom (isprva u Istri i Dalmaciji) od XIV. stoljeća. Glagoljica se u Hrvatā upotrebljavala i do XIX. stoljeća (u prvoj je polovici toga stoljeća bilo još župnika koji su svoje dokumente pisali tim pismom), a i danas se rabi, naprimjer za pisanje svečanih natpisa, naslovā i sl. Zapadnom ćirilicom pišu i tiskaju knjige bosanski katolički fratri u XVII—XVIII. stoljeću (to je posebna kurziva; a begovskom ćirilicom pišu Muslimani sve do XIX. stoljeća). Glagoljica i ćirilica dugo su se u Hrvata prožimale.

Iz 1184. godine jest Povaljska listina, jedan od prvih hrvatskih ćiriličkih tekstova. Iz 1189. godine jest isprava bosanskoga bana Kulina. Koncem XII. stoljeća nastao je (vjerojatno u Stonu, koji bijaše političko i crkveno središte Zahumlja) i Evanđelistar kneza Miroslava, pisan hrvatskom ćirilicom, starocrkvenoslavenskim jezikom hrvatske redakcije s izrazitim zapadnoštokavskim i čakavskim elementima.

Hrvatski crkvenoslavenski jezik s vremenom se sve više pohrvaćuje, približava narodnom jeziku, uglavnom čakavskom, ali bilo je i drugih elemenata u njemu. — Najstariji hrvatski glagoljski rukopisi jesu Kločev glagoljaš iz XI, Bečki listići iz XII. stoljeća te Londonski i Grškovićev odlomak. Jezik

XII—XV. stoljeća jest jezik starohrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika, a onaj XV—XVII. stoljeća novohrvatske. Neko je vrijeme, po savjetu iz Rima, na hrvatski crkvenoslavenski jezik utjecao i jezik ruskoslavenske redakcije (od polovice XVII. do konca XIX. stoljeća, kada se u misalu opet pojavljuje hrvatska redakcija). 1927. objavljen je posljednji tiskani hrvatsko-crkvenoslavenski misal, u Rimu, usporedo glagoljicom i latinicom.

1288. nastao je Vinodolski zakonik (poznat po glagoljskom prijepisu iz XVI. stoljeća) i Razvod istarski.

Hrvatski se piše latinicom od sredine XIV. stoljeća; takvi su zapisi Red i zakon sestara dominikanki iz Zadra (1345) i Šibenska molitva.

Počeci tiskarstva u Hrvatā daju nove poticaje. 1483. tiskan je u Mlecima glagoljski Misal, a nove se knjige tiskaju samo deset godina kasnije u Senju. Prva latinička tiskana knjiga jest Lekcionar Bernardina Splićanina (tiskana 1495. u Mlecima).

1501. objavljeno je prvo veće djelo na narodnom jeziku — *Judita* Marka Marulića, na čakavskom. Čakavska je književnost bila dosta jaka do XVIII. stoljeća; novija se javlja u XX.

Vrijeme kajkavskoga književnog jezika i književnosti na njemu jest od XVI. do polovice XIX. stoljeća. Prva tiskana kajkavska knjiga jest Decretum Ivana Pergošića, iz 1574; sigurno je da je kajkavska književnost bila znatna i prije, jer u prilog toga govore kajkavski elementi u glagoljskim kodeksima i drugim tekstovima (a bilo je i obratnih utjecaja, iz drugih dijalekata u kajkavski). Naročito je razvijen kajkavski književni jezik u XVIII. stoljeću. Novija se kajkavska književnost razvija u XX. stoljeću.

Od XVI. stoljeća razvija se dubrovačka književnost na ijekavskom štokavskom (isprva pod utjecajem čakavskog). Ikavski štokavski bio je dosta važan do XVIII. stoljeća: u njemu su zapravo i počeci kasnijeg ijekavskog štokavskog hrvatskog standardnog jezika. Važnost štokavštine uočili su još Bartol Kašić, Jakov Mikalja i drugi.

Od prve polovice XIX. stoljeća (od vremena iliraca) ijekavski se štokavski, i zbog velike kulturne važnosti dubrovačke književnosti i zbog toga što su većina Hrvatā štokavci, širi među svim Hrvatima. Početke hrvatskog novoštokavskog jezičnog standarda treba vidjeti i u nešto ranijem vremenu (u sredini XVIII. stoljeća, pa i prije toga), jer oni su i u novoštokavskoj folklornoj koinē, općem jeziku koji je blizak i izvoru standarda i drugih naroda središnjeg južnoslavenskog jezika. Hrvati su novoštokavsku osnovicu odabrali za svoj standardni jezik prije drugih. Hrvatski je standard cijelo vrijeme dotjerivan i u skladu s tim općim jezikom, a bio je pod velikim utjecajem jezika dubrovačke književnosti i drugih hrvatskih i hrvaćanskih književnosti. Konačno normiranje hrvatskoga književnog jezika, u obliku kakav on ima danas, učinjeno je krajem XIX. i početkom XX. stoljeća. U to je vrijeme ustaljen i današnji latinički pravopis.

Gradišćanski Hrvati žive na zapadu Mađarske, u austrijskoj pokrajini Gradišću i u Beču, u Moravskoj i Slovačkoj. Govore govorima čakavskog (većinom) i štokavskog narječja, a ima i malo kajkavaca. Gradišćanskohrvatski književni jezik ima tradiciju od četiri i pol stoljeća, od XVI; razlikuje se od standardnog hrvatskog po nekim značajkama (osnovica mu je čakavska). Naprimjer, hrvaćanski hrvatski (hrvatski jezik u Hrvatskoj) brže je i drugačije mijenjao svoj rječnik; u gradišćanskom nema, naprimjer, turcizama, a inače je rječnički slovenskom jeziku bliži nego hrvaćanski hrvatski.

U pokrajini Molise, na jugu Italije, danas u tri sela živi mala skupina

Hrvatā; imaju svoj malen književni jezik, ograničene upotrebe, koji je ikavski štokavski, s primjesama nekih čakavskih elemenata. U nove su krajeve ti Hrvati dospjeli u XV–XVI. stoljeću, i to najvjerojatnije s neretvanskog područja.

Hrvatski jezik sastavljen je od svih svojih oblika: od standardnog ili književnog jezika (i takvih jezikā); od svojih triju narječja: štokavskog, čakavskog i kajkavskog; od svojih razgovornih jezika; od razgovornih jezika pojedinih skupina...

Muslimani su narod nastao nakon turskih osvajanja (a osnovica muslimanskog naroda bili su većinom katolici i bogumili). Bili su uklopljeni u kulturu Turskog Carstva (bosanskohercegovački i sandžački Muslimani upotrebljavali su u svojem književnom i drugom stvaralaštvu arapski, perzijski i turski jezik). Vrijeme od sredine XVII. do kraja XIX. stoljeća doba je alhamijadske književnosti (adžamijske) — ta je pisana na narodnom jeziku (koji se nazivao i bosanskim i bošnjačkim, a u nekih pisaca i hrvatskim), arapskim pismom (arabica). Muslimanski su krajišnici od sredine XVI. do sredine XIX. stoljeća pisali bosančicom. Ćirilicu i latinicu Muslimani upotrebljavaju od sredine XIX. stoljeća. — Starije je ime za Muslimane bilo Bošnjaci, i ono se počinje opet i danas upotrebljavati; novo se ime, Muslimani, proširilo od prijelaza XIX/XX. st.

I Srbima je najstariji književni jezik bio crkvenoslavenski. U XII–XIV. stoljeću u njemu ima narodnih elemenata, pa se naziva srpskom redakcijom staroslavenskog (crkvenoslavenskog) jezika. Dosta je blizak narodnom jezik Dušanova zakonika (iz 1349. i 1353–4) i još nekih srednjovjekovnih povelja, pisama i dr. No Srbi za književni jezik rabe upravo crkveni, i to i za trajanja srednjovjekovnih država (do konca XV. st.), i kasnije.

Srpskocrkvenoslavenski jezik bio je pod nekim utjecajem narodnog jezika do XVIII. stoljeća, kad se i crkveni i književni jezik znatno rusificiraju (nakon velike seobe Srbā dolaze ruski učitelji), i uskoro ga potiskuje ruskocrkvenoslavenski. Izvan crkvene upotrebe jezik se miješa s narodnim, i tako se u drugoj polovici XVIII. stoljeća sve više rabi taj amalgamni slavenoserpski jezik.

Već koncem XVIII. stoljeća javlja se u Srbā želja da se piše jezikom kojem se standard temelji na narodnom, i to na novoštokavskom tipu. Slavenoserpski uzmiče, a nov standard i promjene u ćirilici polako osvajaju nove prostore, da bi tek od 1868. bio prihvaćen u Srbiji, skupa s novim ćiriličkim pravopisom.

Na tlu Crne Gore već se u IX. stoljeću pisalo latinskim jezikom, a sigurno se razvijala i dukljansko-zetska književnost na narodnom jeziku, do XII. stoljeća, kad Zetu osvaja Raška, zemlja iz koje će se razviti Srbija. Iz XIII–XIV. stoljeća sačuvan je dio liturgijske književnosti. Ima sačuvanih djela na narodnom jeziku, iz XVI–XVII. stoljeća te nešto iz XVIII. Za razvoj književnosti Crnogoraca na narodnom jeziku posebno je važno zbližavanje s hrvatskim i srpskim u XIX. stoljeću. — Današnji crnogorski standard ima neke specifičnosti u odnosu na druge standarde na području središnjeg južnoslavenskog jezika.

Hrvatski i srpski standard nešto se više zbližuju koncem XIX. i početkom XX. stoljeća, pa se može reći da su današnji književni jezici Hrvatā,

Muslimanā, Srbā i Crnogoraca danas međusobno dosta bliski.

Mnogo više podataka o jeziku na području središnjeg južnoslavenskog jezika nego što se može pročitati u ovoj skici, čitatelj može naći naprimjer u odgovarajućim člancima u EJ (pogotovo tekst D. Brozovića u Brozović—Ivić 1988) i u OE te u raznim knjigama i člancima. Za povijesni pregled hrvatskoga književnog jezika v. i Težak—Babić 1990 i Moguš 1991.

Slovenskim jezikom govore Slovenci u Sloveniji (više od 1 800 000), u Austriji (uglavnom u Koruškoj te manji dio u Štajerskoj te u Beču), Italiji (Trst, Gorica, Benečija) i Mađarskoj (u Porabju) te iseljenici u SAD, Kanadi i drugdje. — Preci današnjih Slovenaca živjeli su u VII—VIII. stoljeću na mnogo većem području. U VII—VIII. stoljeću govorilo se slovenski (zapravo dijalekt praslavenskog od kojeg je nastao slovenski jezik) još i u porječju Drave, u današnjoj Donjoj Austriji te do područja zapadno od Blatnog jezera. Slovenski je jezik nasljedak dijela onovremenog jezika koji se danas naziva alpskim slavenskim.

Najstariji zapis na slovenskom jeziku jest tekst Brižinskih spomenika (nađeni su u samostanu u Freisingu, kod Münchena), pisanih latinicom, karolinškom minuskulom, u vremenu između 975. i 1025. g. Pojedinačni se zapisi pojavljuju kasnije, a počeci slovenskog književnog jezika jesu u vremenu Primoža Trubara i reformacije, sredinom XVI. stoljeća (osnova književnog jezika tada je bio dolenjski dijalekt). Pismeni se jezik dalje razvija u XVII—XVIII. stoljeću, i odražava svoje dijalekatske osnovice; nastaje i poseban prekmurski književni jezik. Krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća književni se jezik stabilizira; u drugoj polovici XIX. stoljeća književni se jezik razvija tako da se u njega prihvaćaju općeslovenski oblici i riječi. Krajem stoljeća jezik je već bliži današnjem standardu.

Narječja slovenskog jezika jesu gorenjsko, dolenjsko, rovtarsko, zapadnoštajersko, istočnoštajersko (s prekmurskim), kraško, notranjsko, beneško i rezijansko (u Benečiji ili Beneškoj Sloveniji, koja je većim dijelom u talijanskoj pokrajini Furlaniji Julijskoj Krajini) i dr.

Češkim jezikom govore Česi — ukupno oko 10 000 000 ljudi — u Češkoj i Moravskoj (oko 9 500 000) te u Austriji, Hrvatskoj (bar oko 14 000 — u Daruvaru, Grubišnom Polju itd.) i drugdje. Procjenjuje se da ih je u iseljeništvu u SAD oko 1 000 000.

Prva je pismenost u Čehā bila na staroslavenskom jeziku (pa glagoljički Kijevski listići iz X. i Praški odlomci iz XI. stoljeća sadrže neke bohemizme). Najstariji su češki tekstovi iz XII. stoljeća, a književnost se dosta razvila do druge polovice XIV. Za razvoj književnog jezika važan je prijevod Biblije (krajem XVI. st.); taj je jezik i jezik XVII. stoljeća (pogotovo jezik A. J. Komenskog) uzor za književni jezik.

Glavni su dijalekti češkog jezika srednji, istočni, zapadni i južni te moravski i ljaški.

Slovačkim jezikom govori više od 5 000 000 Slovaka, i to većina u Slovačkoj, zatim u u Mađarskoj; oko 6 500 Slovaka ima u Hrvatskoj (u Našicama), oko 70 000 u Vojvodini.

Najstariji tekstovi na slovačkom jeziku jesu iz XV. stoljeća. U XVII. stoljeću objavljuju se uglavnom vjerska djela. Osnove standardnog jezika udarene su krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća. — Dotad je književni jezik

Slovakā bio češki (od XIV. stoljeća), no u njemu je bilo i slovačkih elemenata.

Tri su dijalekta slovačkog jezika: zapadni (blizak moravsko-šleskim govorima češkog), istočni (s nekim značajkama koje ga zbližuju s poljskim i ukrajinskim jezikom) i srednji, koji je u osnovi današnjeg slovačkog standardnog jezika.

Poljskim jezikom govori više od 38 000 000 Poljaka — u Poljskoj (i to devet desetina svih), Litvi, Bjelorusiji, Ukrajini, Češkoj, Slovačkoj i drugdje (a više od 6% u iseljeništvu u SAD).

Prvi pisani tekst na poljskom jeziku jest iz XIII. stoljeća, iz XIV. jesu neki drugi tekstovi, a od XV. razvija se i jača književnost, koja je izrazita u XVI. stoljeću, kad poljski jezik postaje i službeni jezik države (dotad je to bio latinski).

Poljski jezik ima pet dijalekata — to su velikopoljski (Poznań), malopoljski (Kraków i jugozapadni dio Poljske), šleski (Šleska i jugozapadni dio Poljske), mazovski (Warszawa i sjeveroistočni dio Poljske) te kašupski, koji je po genetskolingvističkim kriterijima poseban jezik.

Kašupski je jezik (ili pomoranski), sa slovinskim, ostatak jezika kojim su govorili pribaltički Slaveni. Kašubi žive niže od Gdańska uz lijevu obalu Wisłe i zapadno od jezera Łeba (u vojvodstvima Gdańsk, Bydgoszcz i Koszalin). Kulturno središte Kašubā jest Gdańsk. Jezik se dijeli na sjeverno i južno narječje. Prvi su tekstovi na kašupskom iz XV—XVI. stoljeća. Od druge polovice XIX. stoljeća obnavlja se kašupska književnost. — Kašubā ima oko 200 000, i smatraju se posebnom etničkom skupinom unutar poljskog naroda.

Slovinci su mala etnička skupina u Poljskoj; žive oko jezera Gardno i Łebsko sjeveroistočno od Słupska, u Poljskoj. Njihov je jezik bio najzapadniji dio kašupskog. Izumro je do drugog svjetskog rata, no i potkraj pedesetih godina još je bilo starijih pojedinaca koji su znali pojedine riječi i fraze.

Polapski su Slaveni bili najzapadniji dio baltičkih Slavena. Živjeli su u VII—X. stoljeću između Labe, Odre, Baltičkog mora, Havele i Spreve te na otoku Rügen. Na sjeverozapadu su živjeli Varni, Obodriti (Bodriči), Glinjani, Polabljani i Vagri, zapadno od Labe bili su Drevani. S vremenom su pokršteni i ponjemčeni. Na Rügenu je jezik izumro početkom XV. stoljeća. Drevanski se govorio do početka XVIII. stoljeća kod Lüchowa i Dannenberga. Susjedni Nijemci nazivali su ga vendskim, kao i sami Drevani. To se područje i danas zove Wendland te gornji i donji Drawenland. — U prvoj polovici XVII. stoljeća drevanski je bio u znatnoj upotrebi (vjerojatno djelomice i u crkvi); krajem tog stoljeća već je bio dosta istisnut, znali su ga još samo stariji ljudi. Izgleda da devedesetih godina XVIII. stoljeća više nitko nije znao govoriti vendski.

Jezik Drevanā poznat je po nekoliko rukopisnih rječnika i drugih zapisa iz XVII. i XVIII. stoljeća. Poznato je oko 2800 riječi polapskog jezika.

Lužički Srbi (Lužičani, *Serbja*) žive u Gornjoj i Donjoj Lužici (Ober- und Nieder-Lausitz), na gornjem i donjem toku rijeke Spreve, u istočnoj Njemačkoj, u okolini gradova Budyšina (Bautzen) i Chotěbuza (Cottbus). Oni su ostatak nekad mnogo šire rasprostranjenog slavenskog stanovništva između Odre i Labe, kojega je najveći dio s vremenom ponjemčen. Zbog povijesnih

razloga razvila su se dva književna jezika: gornjolužički (na jugu, bliži je češkom) i donjolužički (na sjeveru, bliži poljskom). Književnost na njima postoji od XVI, a prvi pisani spomenik jest iz druge polovice XV. stoljeća. — Lužičana ima oko 150 000.

Među zapadnoslavenskim jezicima mogu se vidjeti tri podskupine: lehitska (poljski, kašupski i polapski jezik) lužička i češko-slovačka.

Staroruski jezik naziv je koji se upotrebljava u dva bliska značenja. To je istočnoslavenski prajezik, jezik istočnih Slavena do njihove podjele na tri naroda (otprilike do XIII—XIV. stoljeća), i to je jezik književnosti istočnih Slavena od XI. do XIV. stoljeća (moguće je da su neki tekstovi iz X. stoljeća). Staroruski se jezik pisao ćirilicom (a ima i nekih tekstova u kojima se pojavljuje glagoljica). Pismenost se širi od prihvaćanja kršćanstva (988. g.). U vremenu XIV/XV. st. nadalje u njemu se već vide osobine kasnijeg ruskog, ukrajinskog i bjeloruskog jezika: raščlanjivanje na tri jezika pospješeno je u doba mongolskih provala (u XIII. stoljeću).

Već u staroslavenskim tekstovima na tlu Rusije (najstariji su Ostromirovo evanđelje, Amartolova hronika i dr.) pojavljuju se staroruske značajke. Tako se djela stare ruske književnosti mogu podijeliti na djela pisana visokim stilom (starockrvenoslavenski jezik s istočnoslavenskim primjesama — crkveni i slični tekstovi), djela pisana srednjim stilom (staroruski jezik s primjesama starocrkvenoslavenskog — ljetopisi, povijesti i putopisi) i tekstovi pisani narodnim staroruskim jezikom (zakonici kao Ruska pravda, povelje itd.).

Za književnost Kijevske Rusije (koja je dio i ruske, i ukrajinske, i bjeloruske književnosti), od XI. do XIII. stoljeća, važna su djela npr. prvi ruski ljetopis, Povijest minulih godina (Повесть временных лет) iz XI—XII. st., Pjesma o ratnom pohodu Igorevu (Слово о полку Игореве) iz XII. stoljeća i druga.

Na području istočnoslavenskih jezika dugo se upotrebljavao (staro)crkvenoslavenski jezik, pogotovo kao jezik pravoslavne crkve.

Od XIV/XV. stoljeća Moskva postaje važno središte ruskih država i s vremenom moskovski govor postaje uzor za književni izgovor ruskog jezika. U XV—XVII. stoljeću narodni jezik ulazi u jezik pismenosti. U XVIII. stoljeću ruski se jezik naglo razvija na svim područjima. Jezik s kraja XVIII. i početka XIX. stoljeća već je dosta blizak današnjem ruskom književnom jeziku (русский язык). — Ruska je ćirilica dobila današnji oblik poslije reforme azbuke 1917. g.

Ruski se jezik dijeli na tri dijalekta; to su sjevernorusko narječje, južnorusko narječje i srednjoruski prijelazni govori. U osnovi ruskoga književnog jezika jest moskovski srednjoruski govor.

Govornikā ruskog jezika ima više od 140 000 000. Ti Rusi žive uglavnom u Rusiji (a više od 20 000 000 u Ukrajini, Bjelorusiji, Kazahstanu i drugdje, te u iseljeništvu: oko 500 000 u evropskim zemljama, u SAD oko 1 500 000 s potomcima itd.).

Prve značajke ukrajinskog jezika u tekstovima na staroruskom vide se u XII—XIV. stoljeću. Može se reći da su Ukrajinci posebna etnička zajednica od XIV—XV. stoljeća, ukrajinski se narod konačno formira u XVI, a otada se ukrajinska književnost naročito razvija. — Koncem XVI. i početkom XVII. stoljeća u Ukrajini postoje dva književna jezika: slavenoruski (to je crkvenoslavenski sa staroruskim primjesama) i pravi ukrajinski (koji se tada

nazivao i проста мова, руска мова, русский диалект i sl.). U to vrijeme već cvjeta raznolika ukrajinska književnost. 1720. g. ruski car Petar I zabranjuje izdavanje ukrajinskih knjiga i nameće ruski jezik; ukrajinski se opet slobodno razvija tek u XIX. i pred konac XX. stoljeća. Ukrajinska se ćirilica razlikuje od ruske; može se reći da je bliža onoj prije reforme ruskog pravopisa 1917.

Ukrajinski se jezik (українська мова) dijeli na tri dijalekta: to su sjeverni (poljeski), jugozapadni i jugoistočni (koji je u osnovi današnjega književnog jezika). Oni se ne razlikuju mnogo.

Ukrajinaca ima više od 51 000 000. Žive većinom u Ukrajini te u drugim zemljama nekadašnjeg SSSRa (npr. u Rusiji oko 9 000 000) te u Poljskoj (850 000), u Slovačkoj (350 000), Rumunjskoj (80 000), Mađarskoj (35 000), Vojvodini (5 000), Bosni i Hercegovini (4 500), Hrvatskoj (2 500) te u iseljeništvu (2 000 000 u SAD, 700 000 u Kanadi, po 300 000 u Argentini i Brazilu, po 25 000 u Velikoj Britaniji i Australiji itd.).

Rusinskim jezikom govore Rusini (Rusnaci i sl.). Sredinom XVIII. stoljeća počinju se doseljavati i u naše krajeve iz istočne Slovačke (koja je tada dio Ugarske) i susjednih krajeva; dolaze u dva vala.

U Poljskoj se Rusini nazivaju Lemkima (ima ih oko 150 000). U Slovačkoj ih nazivaju Vihodnjare (tojest istočnim Slovacima). U Mađarskoj su se stopili s drugim stanovništvom. U Ukrajini Rusinā ima nekoliko stotina tisuća, i smatra ih se dijelom ukrajinskog naroda (tojest uzima se da je ime Rusin starije, a Ukrajinac mlađe). U SAD i u Kanadi Rusina (koji se tamo nazivaju Rusinima, Rusnacima, Karpatorusima i Karpatorutenima) ima oko 700 000. Rusinā ima i u Rumunjskoj.

Na jugu Rusini žive većinom u Vojvodini te u Hrvatskoj (uglavnom u istočnoj Slavoniji, kulturno im je središte Vukovar) — ima ih više od 23 000. — Podosta je vojvođanskih i drugih Rusinā u iseljeništvu u Australiji i u južnim zemljama Južne Amerike.

Osnovica je rusinskog jezika, pojednostavnjeno rečeno, zapravo bliža slovačkom jeziku nego ukrajinskom. — Zapadni su se Ukrajinci u Bukovini nazivali Rusinima; u Slovačkoj ih nazivaju Rusnacima.

Bjelorusa ima oko 9 600 000, i žive u Bjelorusiji te u nekim područjima Rusije, Ukrajine i drugdje, a također u istočnoj Poljskoj, Litvi; ima ih i u iseljeništvu (u SAD, Kanadi i drugdje). Bjeloruskim se jezikom piše od vremena Velike Kneževine Litve, u čijem su sastavu živjeli Bjelorusi (potomci istočnoslavenskih Dregovičā, Radimičā i Kriviča) od vremena između XIV. i XVI. stoljeća: tada je bjeloruski bio i službeni jezik te države, i to je vrijeme početka povijesti bjeloruske književnosti (od kraja XIV. stoljeća češće se upotrebljava ime Bjelorusija). U XVII. stoljeću pisanje je na bjeloruskom rjeđe (Bjelorusija zaostaje u razvoju poslije priključenjā zemalja Velike Kneževine Litve Poljskoj, a 1697. g. varšavski Sejm zabranjuje upotrebu bjeloruskog jezika kao službenog), no mnogo se prevodi. Položaj bjeloruskog jezika nije bolji ni nakon pripajanja Bjelorusije Rusiji (1795). Bjeloruski se jezik dalje razvija u XIX. i naročito u XX. stoljeću. Književni se jezik temelji na više dijalekata.

Po jednoj podjeli, bjeloruski ima sjeveroistočne i juzogapadne grupe govorā. — Po drugoj, može se podijeliti na glavne dijalekte (sjeveroistočni, jugozapadni, srednjobjeloruski) i na poljesku grupu govorā.

Bjeloruski se jezik u svojoj povijesti pisao ćirilicom, latinicom (u XIX/

XX. stoljeću, na zapadu svojeg područja, po poljsko-češkom uzoru) i arapskim pismom (njime su pisali bjeloruski Tatari, u vremenu XVI—XX. st.).

Hetoluvijski jezici

Hetoluvijski ili anatolijski jezici jesu *hetitski, palajski, luvijski, hijeroglifski luvijski, likijski, lidijski, karijski* i drugi.

Hetoluvijski se jezici dijele na dvije podgrupe: na hetolidijsku (hetitski, lidijski i karijski) i luvijsko-likijsku (luvijski, hijeroglifski luvijski, likijski, palajski). — Po vremenu dijele se na rane (XIX—XII. st. pr. n. e.; hetitski, luvijski, palajski), srednje (XV/XIII—XII. st. pr. n. e., hijeroglifski luvijski) i pozne (VIII—III. st. pr. n. e., pa do II. st. n. e.; lidijski, likijski A i B, karijski, sidetski, pisidijski).

Većina tekstova na hetitskom jeziku potječe iz XIV—XIII. stoljeća pr. n. e., a ima ih i iz XVII—XVI. st. pr. n. e. Iz tih su mlađih vremena i prijepisi starijih tekstova (iz XIX—XVIII. st. pr. n. e.). Kao službeni jezik hetitski je bio proširen u središnjem dijelu današnje Turske i na sjeveru Sirije. Od tekstova sačuvani su zakoni, ugovori, ljetopisi, epovi, ritualni tekstovi, molitve, mitovi itd. — Hetiti su se nazivali po gradu, *Hattušaš udne* "zemlja Hetitā", *Hattušaš* "grad Hatus(as)" (hat. *Hatti*, usp. het. LÚ URU*Hatti* "ljudi grada Hatija"), a jezik *našili, nešumnili* (po drugom gradu, Nesi, starije *Kaneš*, također kulturnom središtu). U drugim se jezicima Hetiti i njihova zemlja (a ponekad i susjedne) nazivaju: stegip. *ḫtꜣ*, stakad. *māt Hatti* "zemlja Hati", sthebr. *ḥittī* (u Bibliji), urart. *ḫate-*. Pretpostavlja se da je to ime sačuvano u imenu Armenaca (*hay* < **hathjos*).

Palajski se jezik (*palaumnili*) govorio na sjeveroistoku današnje Turske (obala i zaleđe, otprilike uz Pontsko gorje; onda *Pala*). Poznat je po malobrojnim tekstovima iz XIV—XIII. stoljeća pr. n. e.

Luvijski se jezik (*lu(w)ili*) govorio na području današnje južne Turske i sjeverne Sirije (ondašnja *Luia* ili *Arzawa*). Poznat je po ritualnim i sličnim tekstovima, iz XIV—XIII. stoljeća pr. n. e.

Hijeroglifski luvijski jezik poznat je po tekstovima iz istočne Male Azije i sjeverne Sirije. Najstariji su tekstovi iz XVI. stoljeća pr. n. e. Sačuvano je veoma malo tekstova iz XIII—XI. stoljeća. Većina sačuvanih tekstova jest iz X—VIII. stoljeća pr. n. e. — Za razliku od hetitskog, palajskog i luvijskog, koji su se pisali klinopisom nastalim od starobabilonskoga kurzivnoga klinopisa, hijeroglifski luvijski jezik pisan je slogovnim pismom koje je sredinom II. tisućljeća pr. n. e. nastalo na području tog jezika.

Likijski se jezik govorio u Likiji (het. *Lukka*, grč. *Lykía*, lat. *Lycia*), što je jugozapadni dio današnje Turske (poluotok između zaljeva Fehtiye i zaljeva Antalya). Poznati su tekstovi iz VI—IV. stoljeća pr. n. e. Mnogo je raznih likijskih imena zapisano u grčkim i latinskim natpisima i zapisima, a postoji i jedan malen broj glosa u antičkih autora. Izgleda da se likijski jezik prestao govoriti do I. stoljeća pr. n. e. — Likijci su se (*trm̃mili*, grč. *Termílai*) pogrčili, no svoju su posebnost osjećali i u V. stoljeću n. e. — Postoje jezici likijski A i likijski B (taj se naziva milijski). — Likijski je jezik nastavak hijeroglifskog luvijskog.

Lidijskim se jezikom govorilo u Lidiji (grč. *Lydía*, lat. *Lydia*) — to je na zapadu Male Azije, oko rijeke Egdiz. Poznati su tekstovi iz VII—V. stoljeća pr. n. e. te zapisi pojedinih lidijskih imena i riječī u antičkih autora. Izgleda da

su Lidijci sebe nazivali Meonima ili Maunima (karij. *Mavna-*), no moguće je da su Meoni različiti od Lidijaca, ali bliski im po jeziku. — Lidijski je jezik nastavak hetitskog.

Trojanci XIII—XII. stoljeća pr. n. e. bili su također potomci zapadnih Hetoluvijaca — na to ukazuju njihova sačuvana imena. U likijskom B *trujeli* znači i "trojanski" i "milijski, likijski B".

Karija je bila zemlja na jugozapadu Male Azije, između Lidije i Likije (oko rijeke Büyük Menderes i južnije; u hetitskom *Karkija*). Karijski je jezik nedovoljno poznat. Ne baš mnogobrojni kratki tekstovi pronađeni su u Kariji i drugdje (i u Egiptu i Nubiji — tamošnji potječu od karijskih kolonista i vojnikā najamnikā).

Sidetski jezik (tako po gradu Side, glavnom gradu Pamfilije — grč. *Pamphylía*, lat. *Pamphylia* —, smještene na južnoj obali Male Azije, sjeverozapadno od Cipra). Poznat je po nekoliko kraćih natpisa iz III—II. stoljeća pr. n. e.

U nekadašnjoj Pisidiji (grč. *Pisidía*), koja je od II. stoljeća pr. n. e. dio Pamfilije, pronađeno je šesnaest kraćih epitafa na pisidijskom jeziku, iz II. stoljeća n. e.

Likijski, lidijski, karijski, sidetski i pisidijski jezik pisali su se posebnim slovnim pismima. Ona su potekla od semitskih slogovnih pisama (kakvo je feničko), a kasnije su bila pod utjecajem grčkog, no neka su od njih i sáma utjecala na njega.

Izgleda da su postojali još neki hetoluvijski jezici (likaonski i dr.).

Toharski jezici

Toharski su jezici poznati po tekstovima iz I. tisućljeća n. e. (500—700. g.) iz Istočnog Turkestana (danas Ujgurska Autonomna Oblast u Kini). *Toharski A* (istočnotoharski) iz područja je Turfana, a *toharski B* (zapadnotoharski, kučanski) iz područja Kuče. Izgleda da je u vrijeme kad su se ti jezici pisali toharski A bio već izumro, ali su se u budističkim samostanima koristili tekstovima na njemu, a toharski B vjerojatno se još uvijek i govorio među redovnicima. Većina sačuvanih tekstova na toharskim jezicima jesu prijevodi budističke literature, no ima i drugih, svjetovnih tekstova (medicinskih, knjigovodstvenih i drugih). Jezik se pisao indijskim pismom brāhmī.

U mezopotamskim klinopisnim tekstovima III. tisućljeća pr. n. e. pronađene su riječi jednog starinskog indoevropskog jezika/dijalekta, kutijskog (gutijskog), koji neki jezikoslovci smatraju "prototoharskim".

Reliktni jezici

Postojalo je još dosta indoevropskih jezika i dijalekata, no oni su poznati po oskudnim zapisima, naprimjer po zapisima pojedinih riječi ili imenā. Zato se i nazivaju reliktnim jezicima.

Četiri su areala ta ih jezika: paleobalkanski (o kojem je već bilo riječi), apeninski, keltiberski i sjevernopricrnomorski.

U apeninskom su arealu bili jezici venetski (već spomenut), elimski, sikulski, protosicilski i još dva neidentificirana (tih pet na Siciliji) te još sikanski, pikenski, lepontski (o njemu v. u odjeljku o keltskim jezicima), ligurski, ostaci nekih keltskih jezika i drugi.

U keltiberskom arealu jest keltiberski jezik — jezik Keltā koji su dospjeli na Iberski poluotok (v. u odjeljku o keltskim jezicima) — i luzitanski.

U sjevernom Pricrnomorju govorili su se kimerijski (koji bi mogao biti povezan s tračkim) i sindomeotski ili sindski (za koji se smatra da je dio indoarijske skupine).

Indoevropski prajezik, indoevropska pradomovina i drevne seobe

Indoevropski prajezik, od kojeg su nastali današnji i stari indoevropski jezici, govorio se u V—IV. tisućljeću pr. n. e. To se vrijeme ustvari odnosi na njegovo mlađe stanje, a moguće je da je to najmlađe stanje zapadnog indoevropskog, preostalog poslije odvajanja od istočnog (istočni indoevropski jesu hetoluvijski jezici).

To je zapravo jedan pojednostavnjen opis početka tog jezičnog razvoja, koji je onda poslije potrajao nekoliko tisućljeća. Jezici, dijalekti i govori nisu se odvajali jedni od drugih zauvijek — neki su se, mnogo kasnije, opet našli u susjedstvu i utjecali jedni na druge. (Ovdje se, radi jednostavnosti, piše naprimjer Slaveni umjesto "predak slavenskog prajezika", "govornici jezika pretka slavenskog prajezika" i sl.) Kad se spominju seobe, to ne znači da su se u nove krajeve preselili svi govornici nekoga govora, dijalekta ili jezika; to treba imati na umu kad se čita kratak opis jezičnih događanja s Indoevropljanima koji slijedi.

Bit će da je pradomovina Indoevropljana (prije odvajanja od hetoluvijskih jezika) bila u sjevernom dijelu Bliskog Istoka (u Maloj Aziji i planinskim područjima gornjeg Međuriječja), a vjerojatno i djelomice na Balkanskom poluotoku. Ta indoevropska pradomovina (koja, naravno, nije nužno prva i jedina) bio je, koliko je suditi po rječniku praindoevropskog jezika, kraj planinski (v. *gora, brijeg*), u kojem su rasli hrast i drugo drveće i biljke značajno za više krajeve (v. *drvo, želud, breza, grab, jasen, orah, mahovina*). To potvrđuju i nazivi za životinje, divlje (v. u *vuk, medvjed, lav, vepar, jelen, ugor, miš, rak, orao, guska*) i domaće (v. *konj, koza, ovca, svinja, prase*). Do tog vremena i u to vrijeme Indoevropljani imaju dodire s drugim stanovnicima tih i bliskih krajeva — sa Semitima (v. *janje, sedam*), Sumercima (v. u *govedo, ruda*) Kartvelima (v. *osam*) i s drugima.

O tome kako su živjeli Indoevropljani može se zaključiti po mnogim riječima (poljodjelačko nazivlje: v. *orati, sijati, sjeme, jesen, srp, pšenica, mljeti, žrvanj, zrno*; obrtno nazivlje: v. *osnova, šiti, pojas, tesati, plesti, zid*; kovine: v. *ruda, zlato, kovati*; prijevoz: v. *kolo, os, igo, voz, hoditi*). O životu u zajednici govore riječi o kojima vidi naprimjer u *dom, vas, dveri, grad, politika, rod, tuđ, ljudi, regija*. O razmjeni i trgovini govore riječi o kojima v. u *dati, dar, mijenjati, mir*, a o gostoprimstvu u *gost*. O terminima srodstva v. u *otac, mati, sin, kći, brat, sestra, muž, žena, unuk, stric, ujak, udova, djever, zaova, jetrva, svekar, snaha*. O vjeri Indoevropljana v. u *dan, Perun*, o duhovnim pojmovima i ritualu u *svet, srce, moliti*. Ponešto o pravu može se vidjeti npr. u *cijena, odmazda*.

Poslije V—IV. tisućljeća pr. n. e. odvajaju se od indoevropske matice, u razna doba, preci budućih grupa i jezika. — Bit će da su ta odvajanja uzrokovana širenjem poljoprivrednih zajednica.

Iz matice se odvaja skupina u kojoj su preci budućih toharskih, keltskih i italskih jezika, koja se kasnije razdvaja na toharski i na italsko-keltsku skupinu, a ta onda na italsku i keltsku. — Toharci su u svojoj seobi na istok bili u dodiru s Finougrima: u finougarskim jezicima ima posuđenica iz toharskog. Ti su dodiri bili najvjerojatnije u II. tisućljeću pr. n. e. južno od Urala i sjeverno od Aralskog mora.

Od preostale matice odvaja se grčko-armensko-arijska skupina (pretpostavlja se da je postojala ne poslije III. tisućljeća pr. n. e.), koja se kasnije dijeli na arijsku (indoiransku), grčku i armensku. — Izgleda da se na prijelazu III/II. tis. pr. n. e. grčki podijelio na istočnu zajednicu (arkadsko-kiparski, jonski, eolski i drugi dijalekti) i zajednicu s dorskim i nekim zapadnim dijalektima. — Po jednom tumačenju Grci su došli na područje današnje Grčke iz Male Azije (to da bi potvrđivala grčka područja na zapadu Male Azije — koja se inače objašnjavaju doseljenjem iz Grčke — i spominjanje zemlje *Ahhija(wa)* u hetitskim tekstovima, a to ime odgovara grčkom *Akhaioi* "Ahajci"), a po drugom sa sjevera, s Balkanskog poluotoka. Po prvom tumačenju s Balkanskog su poluotoka došli u II. tisućljeću pr. n. e. Dorani, koji da su stigli na Balkanski poluotok iz Male Azije. Nekadašnje življenje Grka u Maloj Aziji izgleda da na neki način potvrđuju i hetoluvijske posuđenice u grčkom (no one se tumače i predgrčkim hetoluvijskim jezičnim slojem na jugu Balkanskog poluotoka) te stari jezični dodiri s Kartvelima.

Blizak je grčko-armensko-arijskoj skupini jezik frigijski. Frigijci su došli u Malu Aziju krajem II. tisućljeća pr. n. e. s Balkanskog poluotoka, u valu s morskim narodima. — Narodi s mora bio je jedan val seobi krajem II. tisućljeća pr. n. e., koji je zahvatio Balkanski poluotok, Malu Aziju i Bliski Istok. Pad Troje opisan u Ilijadi povezuje se s vremenom tih seobi. Na Bliski Istok dolaze i Filistejci (hebr. *Pilištim*), koji očito imaju veze s Pelastima ili Pelazgima (predgrčko stanovništvo juga Balkanskog poluotoka, možda srodno s Tračanima) — od njihova je imena poteklo ime današnje Palestine.

Izgleda da se indoiranska zajednica dijeli na indoarijsku i iransku prije kraja IV. tisućljeća pr. n. e., što se potvrđuje podacima koji ukazuju na to da Indoarijci nisu imali dodira s istočnoiranskim plemenima u vremenu od IV/III. do početka I. tisućljeća pr. n. e.

Posebnu skupinu tvore takozvani drevnoevropski dijalekti — to su keltsko-italski, ilirski, germanski, baltijski i slavenski. Ta je skupina imala i neke dodire s Toharcima. — Neke posebnosti ukazuju na to da su Drevnoevropljani stigli u istočnu Evropu skupa, i to kroz Srednju Aziju. U prilog tome govore neki jezični dodiri s jenisejskim jezicima te drevnoevropske posuđenice u finougarskim i turkijskim jezicima.

Drevnoevropski su dijalekti neko vrijeme živjeli skupa u sjevernom Pricrnomorju i u stepama oko Volge. U tim su krajevima Drevnoevropljani bili u dodiru s istočnim Irancima (sa Skitima).

Drevnoevropljani su se kasnije preselili u srednju Evropu. Bit će da je to bilo u drugoj polovici III. tisućljeća pr. n. e.

U Evropi se preostala baltijsko-slavensko-germanska skupina uskoro i sama dijeli.

U III. tisućljeću pr. n. e. Balti su se nalazili u području gornjeg Podnjeprovlja ili u poriječju rijeke Nemunas i u to su vrijeme bili u doticaju s Tračanima (kojih je već u II. tisućljeću pr. n. e. bilo, osim na Balkanskom poluotoku, i na zapadu Male Azije).

U prvoj polovici III. tisućljeća pr. n. e. na sjeveru današnjeg Irana žive

plemena za koja se pretpostavlja da su Indoiranci. — Jedna je indoiranska pradomovina, kako izgleda, u krajevima sjeverno od Crnog mora. Tamo su u antičko doba živjeli Iranci (Skiti i Sarmati), a također i dio Indoarijaca (Sindi, Meoti i drugi).

U III. tisućljeću pr. n. e. Slavenima su susjedi Italici na jugu, Iliroveneti na sjeverozapadu, Balti na sjeveroistoku i Tračani na istoku. U II. tisućljeću Slaveni se pomiču i na sjeveroistok, susjedi im postaju i Finougri, a u to vrijeme Balti se pomiču na sjever, a Tračani i Iliri na jug.

U II. tisućljeću pr. n. e. iz srednje Evrope na jug, na Apeninski poluotok, odlaze Italici; otprilike u to vrijeme na Balkan odlaze Iliri.

U II. tisućljeću pr. n. e. Armenci žive u susjedstvu Hetoluvijaca. Bit će da imena zemlje *Hajaša*, na sjeveroistoku Male Azije, koja se spominje u hetitskim tekstovima, grada *Haji* u gornjem toku Eufrata, koji se spominje u X. stoljeću pr. n. e. u jednom hijeroglifskom luvijskom tekstu i grad *Hajanu* — imaju veze s Armencima (oni sebe nazivaju *Haj*).

Kroz današnji Afganistan prelaze u prvoj polovici II. tisućljeća pr. n. e. prvi valovi Arijaca na istok, u sjeverozapadnu Indiju. Kasnije se Indoarijci nšire dalje po Indijskom potkontinentu. — Jedan je dio Indoarijaca sredinom II. tisućljeća pr. n. e. bio na Bliskom Istoku (naziva se mitanijskim arijskim — poznat je po nekim riječima u hetitskim tekstovima).

U drugoj polovici II. tisućljeća pr. n. e. dio Drevnoevropljana pritiska na Balkanski poluotok i kasnije na Apeninski. Na Balkanskom su poluotoku u dodiru s Tračanima, Frigijcima, Makedoncima i Doranima. Po jednom je tumačenju današnji albanski jezik rezultat tračko-ilirskih dodira. — Taj pritisak pomiče Dorane, koji se sele na jug Balkanskog poluotoka (vjerojatno je to dorska seoba) i na Frigijce, koji odlaze u Malu Aziju. To je vrijeme velikih seoba, u kojem se pomiču i narodi s mora. Oko 1200. g. pr. n. e. pod tim pritiscima propada hetitska država i mikenska Grčka.

Prije X. stoljeća pr. n. e. u današnjem zapadnom Iranu žive iranojezična plemena. Ima ih i u stepama sjeverno od Kaspijskog i Crnog mora. O seobama Iranaca kroz Srednju Aziju svjedoče i posuđenice iz njihovih jezika u finougarske. Dva su sloja takvih posuđenica: općeiranske i istočnoiranske.

Sredinom I. tisućljeća pr. n. e. Evropom se sa zapada šire Kelti: dio ih dosiže Podunavlje (i kasnije dio njih odlazi i dalje, u Malu Aziju) i današnju Češku.

U drugoj polovici I. tisućljeća pr. n. e. Slaveni su u dodiru s Germanima, Baltima, Irancima i s Keltima (nakon odlaska Venetā).

U I. tisućljeću pr. n. e. Germani žive u susjedstvu Keltā; u Skandinaviju dolaze s juga, s područja današnje sjeverne Njemačke. Od svojih južnih susjeda Keltā posudili su mnoge riječi kulture (npr. neke nazive za kovine).

To dosad napisano tek je kratka skica opisa jednog vjerojatnog razvoja. U ovim ili onim detaljima taj je razvoj možda bio nešto drugačiji.

Praslaveni

Praslaveni nastavljaju svojim jezikom indoevropski prajezik — za Evropu se u jednom pogledu na jezičnu prošlost i pretpostavlja da je bila stalno indoevropska, da nije bilo poindoevropljavanja neindoevropskog stanovništva (no to, kako mi se čini, ne isključuje polagano naseljavanje Indoevropljana u Evropi s istoka ili juga).

Slaveni su bili u dodiru s Italicima prije nego su ti otišli, u II. tisućljeću pr. n. e., na jug. O tim vezama govori više zanimljivih slavensko-italskih rječničkih usporednica (v. npr. u *gospodin, strojiti, mlat, kladivo*). — Bili su u dodiru i s precima Ilira, koji su, do seobe na jug, živjeli južno od Baltičkog mora. Moguće je da su Iliri u toj svojoj seobi prolazili kroz slavenske krajeve. Jedna zanimljiva slavensko-ilirska usporednica (još u baltijskom) jest psl. *-a* u genitivu od ie. *-at* prema ilirskom prepozitivnom *ata-* (v. u *domaći*). — Ima i starih slavensko-keltskih dodira (v. u *krava, konj*). Dio Kelta sjeverno i istočno od Karpatā stopio se sa Slavenima.

Slaveni imaju veoma intenzivne kontakte s Baltima u željezno doba, u posljednjim stoljećima prije nove ere. Neke slavensko-baltske usporednice rezultat su tih kasnijih dodira, neke ranijih, a neke su rezultat konvergencije u razvoju (mnogobrojne slavensko-baltske usporednice mogu se naći u rječniku).

Na istoku slavenskog područja Slaveni su se dodirivali s Irancima, sjeverno od Crnog mora (v. u *Hrvat, patriti*). — Sjeverno od Crnog mora živjela su i neka indoarijska plemena (Sindi, Meoti i drugi), i nekih je dodira Slavenā bilo i s njima (v. u *Srbin* te u *Hrvat*).

Zapadno od Slavenā živjeli su Veneti, koji su kasnije otišli na jug — pa su zato Germani svoje nove istočne susjede nastavili zvati imenom ranijih susjeda, Venetā (za imena tipa *Winden* v. u *Slaven*).

Prije velikih seoba Slaveni su živjeli uglavnom sjeverno od Karpatā, no nekakvih je plemena bilo, kako se čini, i južnije, u Panoniji, na Dunavu. — Valja imati na umu da nije nužno da područje na kojem su živjeli ondašnji Slaveni bude sȁmo slavensko: možemo zamisliti krajeve u kojima su se u susjednim naseljima govorili različiti jezici i, uostalom, da su mnogi Slaveni (i oni drugi) bili dvojezični (u prilog tome i govore neke posuđenice iz slavenskog i u slavenski te neki drugi elementi) — takvih nejednojezičnih područja (ne nužno i gusto naseljenih) ima na svijetu nebrojeno mnogo, i bilo ih je oduvijek.

Slaveni su se raselili u pravcima iz kojih su dolazili kulturni i drugi poticaji k njima: po baltičkoj obali i Polablju (odakle su dolazili germanski utjecaji, a tamo su se proširile i neke slavenske osobitosti, naprimjer neke riječi), na zapad Balkanskog poluotoka (odakle su jantarskim putem dolazili sredozemni utjecaji), na istok Balkanskog poluotoka (odakle su preko Dunava i Dnjestra dolazili poticaji s juga), vjerojatno po gornjem Podnjeprovlju (kuda je išao put od Baltičkog mora do Crnog) te po Priazovlju (to je dio stare Skitije i Sarmatije).

Znatnije seobe Slavenā počinju u VI. stoljeću n. e. Ponešto o slavenskim imenima plemenā prije seobā v. u *Slaven*. Već u IV. stoljeću Slaveni su zauzimali područje od Odre na zapadu do Dnjepra na istoku. U V. stoljeću pomiču se na sjeveroistok, na područje gornjeg Dnjepra i Pripjati, gdje neko vrijeme suživе s dijelom Baltā.

U VI. stoljeću na sjeveroistoku se Slaveni šire na područja finougarskih plemena. Tada već više slavenskih plemena odlazi južno od Karpatā i Sudetā; jedan dio prelazi preko današnje južne Ukrajine na Balkanski poluotok.

U VI. stoljeću Slaveni žive u istočnoalpskom području (Donja Austrija, Štajerska, Koruška, Slovenija). U Panoniji suživе s ranije naseljenim plemenima (tračka, ilirska, germanska plemena, također i turkojezični Huni); kasnije Panoniju osvajaju Avari.

U VI—VII. stoljeću bude znatnije slavensko naseljavanje na Balkanski

poluotok, skroz do Peloponeza u Grčkoj (no ti su se najjužniji Slaveni uskoro pogrčili).

Od VII. do IX. stoljeća Slaveni žive u velikom dijelu istočne i srednje Evrope, od Jadranskog i Egejskog mora do Baltičkog mora od Jutlandskog poluotoka do Finskog zajeva, Ladoškog jezera i gornje Volge; na zapadu žive do istočnih Alpa, Češke šume i rijeke Saale i po Labi. — Sve te zemlje nisu u to vrijeme bile naseljene sȁmo Slavenima; u nekima su se Slaveni utopili u inojezičju, ostavljajući svoje jezične tragove (Albanija, Grčka, Mađarska, Rumunjska, neke njemačke zemlje).

Naravno, ovaj pregled nekih podataka u vezi s indoevropskim prajezikom, indoevropskom pradomovinom i drevnim seobama tek je jedna obična skica jednog mogućeg pogleda na te teme (pogleda koji je mogu i veoma vjerojatan). Mnogo toga potvrđuju i podaci koje daje arheologija i druge znanosti. Upuštati se u kratko opisivanje toga (kratko opisivanje!) zaista je teško.

Čitatelju preporučam da pročita knjigu Martinet 1987 (a svakako predgovor J. Grković) te Haudry 1990. Dosta podataka o raznim seobama i sl. može se na i u pregledima povijesti, povijesnim atlasima i sl.

Indoevropski prajezik i indoevropski jezici

Fonologija

Uvod

Za mlađi indoevropski prajezik rekonstruira se ovakav fonološki sustav:

Suglasnici

	asp.	*zv.*	*bezv.*	*nazali*	*likvidi*	*sonanti*	*spirant*
labijali	*bh*	*p*	*p*	*m*		*w*	
dentali	*dh*	*d*	*t*	*n*		*j*	*s*
palatali	*ǵh*	*ǵ*	*ḱ*				
velari	*gh*	*g*	*k*				
labiovelari	g^wh	g^w	k^w				
alveolari					*r l*		

(asp. aspirirani, zv. zvučni, bezv. bezvučni)

Samoglasnici i dvoglasnici

i u ī ū
e ə o ē ō
a ā

ei oi eu ou ēi ōi
ai au āi

n̥ m̥ n̥̄ m̥̄

l̥ r̥ l̥̄ r̥̄

Takva rekonstrukcija ne mora značiti da je u praindoevropskom jeziku bio i upravo takav izgovor. Tako je, naprimjer, po nekim novijim shvaćanjima sustav okluziva bio drugačiji: aspirirani su bili zvučni (*b/bh, d/dh, ġ/gh, g^w/g^{w}h, ǵ/ǵh* — aspiriranost nije bila važna), zvučni su bili glotalizirani (*p̣, ṭ, ḳ, ḳ^w, ḳ́*), a bezvučni isto tako bezvučni (*p/ph, t/th, k/kh, k^w/k^{w}h, ḱ/ḱh* — aspiriranost nevažna).

U starijem stanju indoevropskog rekonstruira se i laringal (no možda je bio faringal ili nešto ino); u rječniku se ti laringali obilježavaju kao *x, x^w, x̱́* (te *H* za neki od njih). — Indoevropskima *ə, V̄* (*V* bilo koji samoglasnik), *V̄i, V̄u* ponekad odgovaraju stariji indoevropski *H̥, VH, VHj (VHi̯), VHw (VHu̯)*. Slično je i s dugim sonantima.

Ima i nešto drugačijih pogleda na indoevropsku fonetiku.

Slaganja bar po nekima od jezika mogu se, doduše nepotpuno, prikazati ovako:

ie.	stind.	grč.	arm.	lat.	got.	lit.	psl.
bh	*bh*	*ph*	*b*	*f, b*	*b (f)*	*b*	*b*
b	*b*	*b*	*p*	*b*	*p*	*b*	*b*
p	*p*	*p*	*(h)-, -w-*	*p*	*f, b*	*p*	*p*
dh	*dh*	*th*	*d*	*f, d*	*d (þ)*	*d*	*d*
d	*d*	*d*	*t*	*d*	*t*	*d*	*d*
t	*t*	*t*	*th*	*t*	*þ, d*	*t*	*t*
gh	*gh*	*kh*	*g, ǰ*	*h*	*g*	*g*	*g, ž*
g	*g, ǰ*	*g*	*k*	*g*	*k*	*g*	*g, ž*
k	*k, c*	*k*	*kh*	*k*	*h, g*	*k*	*k, č*
ǵh	*h*	*kh*	*ǰ, z*	*h*	*g*	*ž*	*z*
ǵ	*j*	*g*	*c*	*g*	*k*	*ž*	*z*
ḱ	*ś*	*k*	*s*	*k*	*h, g*	*š*	*s*
g^{w}h	*gh, h*	*ph, th*	*g, ǰ*	*v, gu, f*	*w*	*g*	*g, ž, z*
g^w	*g, j*	*b*	*k*	*v, gu*	*q*	*g*	*g, ž, z*
k^w	*k, c*	*p, t*	*kh*	*qu*	*hw*	*k*	*k, č, c*
sk-	*sk*	*sk(h)*	*ç*	*sk*	*sk*	*sk*	*sk, x*
sḱ-	*cc(h)*	*sk(h)*	*ç*	*sk*	*sk*	*š*	*s*
st-	*sth*	*st*	*st, th*	*st*	*st*	*st*	*st*
pH	*ph*	*ph*	*ph*	*p*	*f*	*p*	*p*
tH	*th*	*th*	*th*	*t*	*þ*	*t*	*t*
kH	*kh*	*kh*	*x*	*k*	*h*	*k*	*k*
m	*m*	*m*	*m*	*m*	*m*	*m*	*m*
n	*n*	*n*	*n*	*n*	*n*	*n*	*n*
r	*r*	*r*	*r*	*r*	*r*	*r*	*r*
l	*r*	*l*	*l*	*l*	*l*	*l*	*l*
j	*y*	*h, z*		*j*	*j*	*j*	*j*
w	*v*	*w>Ø*	*g, v*	*v*	*w*	*v*	*v*
s	*s, ṣ, ḥ*	*h, s*	*s, h*	*s*	*s*	*s, š*	*s, x*

ie.	stind.	grč.	arm.	lat.	got.	lit.	psl.
e	a	e	e	e	e, i	e	e
o	a	o	o, u	o	a	a	o
a	a	a	a	a	a	a	o
i	i	i	i	i	i	i	ь
u	u	u	u	u	u	u	ъ
ə	i	a	a	a	a	a	o
ē	ā	ā, ē	e, i	ē	ē	ė	ě
ō	ā	ō	u	ō	ō	uo	a
ā	ā	ā		ā	ō	o	o
ī	ī	ī	i	ī	ī	y	i
ū	ū	ȳ	u	ū	ū	ū	y
ei	e	ei		ei, ī	ī	ei, ie	i
oi	e	oi		oi, o e, ū	ai	ai	ě, i
ai	e	ai		ai, ae	ai	ai	ě, i
eu	o	eu		ū	iu	(i)au	(j)u
ou	o	ou		ū	au	au	u
au	o	au		au	au	au	u
m̥	a	a	am	em	um	um, im	ę
n̥	a	a	an	en	un	un, in	ę
r̥	r̥	ra, ar	ar	or, ur	ur	ir, ur	ьr, ъr
l̥	r̥	la, al	ał	ol, ul	ul	il, ul	ьl, ъl
m̥̄	ā	mā, ama	am	mā	um	im, um	ę
n̥̄	ā	nā, ana	an	nā	un	in, un	ę
r̥̄	īr, ūr	or, rō, ara	ar	rā	or	ir, ur	ьr, ъr
l̥̄	īr, ūr	ol, lō, ala	ał	lā	ul	il, ul	ьl, ъl

U svakom jeziku ima nekih posebnosti odrazā rekonstruiranih indoevropskih fonema. Evo samo nekih detalja o slavenskim odrazima.

Ie. *k, g, gh* ispred prednjih samoglasnika (*e, ē, i, ī* i ispred *j*) daju psl. *č, ž* (v. npr. *četiri, čest, što, crta, žeti, živ* itd.). To je prva palatalizacija; ona se dogodila vjerojatno u V. stoljeću. — Ispred *oi, ai* oni daju *c, z* (usp. *cijena, cio*); tako je i u dativu **rǫcě*; u tom slučaju psl. *x* daje *s*. To je druga palatalizacija velarā, i ona se dogodila u VI. stoljeću.

Psl. *g, k, x* ispred samoglasnika prednjeg reda daju *č, ž, š* (usp. *mogu : možeš, uho : uši*). — Isto tako oni s *j* daju *č, ž, š* (v. *straža, duša*).

Psl. *c, z, s* mogu nastati od *k, g, x*, kao u riječima *otac, staza*. To je treća palatalizacija, koja se dogodila u VII/VIII. stoljeću.

Ie. *kt* daje u praslavenskom ispred neprednjih samoglasnika *t* (usp. *plot*), ispred prednjih samoglasnika daje *t'* kakvo je i od *tj*.

Indoevropsko *s* poslije *i, u, r, k* daje u praslavenskom *x* ako iza njega nije bilo suglasnika (v. *mijeh, uho, vrh*).

Početno psl. *x*- nastalo je od indoevropskog *sk*- preko *ks*- (v. mnogobrojne primjere s početnim *h*-).

Psl. *sj, zj* daju *š,ž*. Za *tj, dj* v. npr. u *svijeća, međa.*

Ie. *o* poslije *j* daje psl. *e*.

Za ie. *i, u* > psl. *ь, ъ* (> u X—XI. st. prahrv. *ə* > štok. *a*) v. npr. u *magla, ovca, udova, bdjeti, kći.* Psl. *jъ*- > *jь*-, v. u *igo.* Psl. *ъ*- > *vъ*-, usp. *vapiti.*

Ie. *ə* vidi se npr. u *stojim.* Izgubilo se u slučaju za koji v. u *kći.*

Ie. *ē, ō, ā, ī, ū* pod naglaskom daju psl. *ě̃, ã, ĩ, ỹ* (v. npr. *sjeme, dati, brat, piti, dim, miš*). Početno *ū*- > psl. *y*- > *vy*- (v. *vidra, vime*). Psl. *jy* > *i* (v. *šiti*).

Ie. *ei* daje psl. *ьj, i* (v. npr. *ići, lizati, stići*). Krajnje *-oi* daje psl. *-i* (npr. **vьlci* "vuci, vukovi" < ie. **wlkʷoi, *beri* "beri, uzimaj" < ie. **bherois*, usp. grč. *phérois* "nosi").

Za ie. *oi* v. npr. *cijena, snijeg, vem*; za *ai* v. *djever, lijev.*

Ie. *eu* u heterosilabičkom položaju (što znači u položaju ispred samoglasnika) daje, kad je ispred stražnjeg samoglasnika, *ov* (v. *nov, ploviti, slovo*). Za ie. *eu* > psl. *ju* v. *ljubiti, ljudi, šuj, tuđ.*

Za ie. *ou* v. npr. *rud, govedo.*

Za ie. *au* v. npr. u *suh.*

Za ie. *m̥* v. npr. *deset,* za *n̥* npr. *pamet,* za *r̥* npr. *crn, smrt, srce,* za *l̥* npr. *vuk.*

Za indoevropske duge *m̥̄ n̥̄, r̥̄, l̥̄* v. npr. *zrno, pun, vuna.* Ie. *ēi* u tautosilabičkom položaju daje psl. *ĩ* (v. *sito*), u heterosilabičkom ostaje *ěj* (usp. *sijati*).

Ie. *āi* > psl. *-ě*, npr. u dativu i lokativu jednine *a*-osnova, usp. **ręcě* (prema grč. *khōraj* "zemlji", lat. *equae* "kobili", got. *gibai* "daru", lit. *rañkai* "ruci"). Za heterosilabičko psl. *aj* usp. *tajan.* Slično je s *ōi.*

Heterosilabičko *ēw* daje *ěv* (usp. *sjever*), tautosilabičko *jũ* (v. *čudo*).

Ie. *ōu, āu* daju heterosilabičko *av* (usp. *slava*), tautosilabičko *ũ.*

Ie. *em, en, im, in* daju psl. *ę* (usp. *jetra, pet, svet, tetiva*); ie. *om, on, am, an* daju psl. *ǫ* (v. *zub, put, uzak*). Izgleda da je taj razvoj bio tek od VIII. stoljeća.

Psl. *tort, tolt, tert, telt* (gdje je *t* sada oznaka za bilo koje suglasnike), koje je nastalo od odgovarajućih indoevropskih *or, ar, ol, al, er, el,* u raznim je slavenskim jezicima dalo različite odraze. V. primjere kao *krava, vrana, prag, mraz, grad, strana, slama, klati, glava, glas, glad, zlato, breza, brijeg, vrijed, crijep, crijevo, pljeva, mljeti, mlijeko, plijen* itd. — Na početku riječi nešto je drugačije; v. *rame, ralo, lane, raz-, lakat, lani, labud.*

Mislim da nije potrebno posebno davati tablicu odraza praslavenskih glasova u pojedinim slavenskim jezicima; primjeri u rječniku čitatelju daju dovoljno podataka.

Morfonologija

Prijevoj

Prijevoj (apofonija) samoglasnička je alternacija u korijenu riječi. Prijevoj u našem jeziku nastavlja praslavenski, koji nastavlja indoevropski prijevoj.

Prijevojni su stupnjevi *e, o, Ø* (ništični), duljina *ē* i *ō* te od njih *ə*. Prijevojni stupnjevi *e* i *o* nazivaju se i punim stupnjem.

Ništični se prijevojni stupanj zapravo može protumačiti ovakvom promjenom: *e, o* > $_{e,o}$.

Evo nekoliko jednostavnijih primjera, bez udubljivanja u detalje:

ie. **bher-* "brati, nositi": **bher-* (psl. **berǫ* > *berem*), **bhor-* (psl. **sъborъ* > *sabor, zbor*), **bh$_e$r-* (**b(ь)rati* > *brati*); onda u praslavenskom još *ь* (< $_{ẹ}$) → *i* (**birati* > *birati*

ie. **mer-* "umrijeti": **mer-* (psl. **merti* > *mrijeti*), **mor-* (psl. **moriti* > *moriti*), **m$_e$r- = *mr̥ -* (psl. **mьrtъvъ* > *mrtav*), **mēr-* (psl. **měrati* > č. *umierati*), **mōr-* (psl. **marati* u *umarati*)

ie. **es-* "biti": **es-* (psl. **esmь* > *jesam*), **s-* (psl. **sǫtъ* > *su*)

ie **leip-* "lijepiti": **loip-* (psl. **lěpiti* > *lijepiti*), **lip-* (psl. **prilьpnǫti* u *prionuti*), **lēip-* (psl. **lipa* > *lipa*)

ie. **ḱweit-* "svijetliti, svijetao": **ḱwoit-* (psl. **světъ* > *svijet*), **ḱwit-* (psl. **svьtnǫti* > *svanuti*), **ḱw$_e$it- = *ḱwīt-* (psl. **svitati* > *svitati*)

ie. **bheudh-* "biti budan": **bheudh-* (psl. **bľusti* > *bljusti*), **bhoudh-* (psl. **buditi* > *buditi*), *bhudh-* (psl. **bъděti* > *bdjeti*)

ie. **gem-* "stisnuti": **gem-* (psl. **sъžęti* > *sažeti*), **gom-* (psl. **gomol-* u *gomolj*), *g$_e$m-* (psl. **sъžьmǫ* > *sažmem*)

ie. **g^{w}hen-* "biti, udarati": **g^{w}hen-* (psl. **ženǫ* > *ženem*), **g^{w}hon-* (psl. **goniti* > *goniti*), **g^{w}hn̥-* (psl. **žęt-* npr. u *žetva*)

Mnogi se primjeri indoevropskog prijevoja — sa slučajevima u kojima u jednom jeziku nema primjerā za sve stupnjeve ili pak za većinu njih — mogu naći u člancima u rječniku.

Čini mi se da se ponekad prijevojni stupanj *o* dâ objasniti umetanjem nekog infiksa st. **x^w* (ili, prije će tako biti, **w* ili slično), koji onda riječi daje značenja u vezi s pasivnošću, inaktivnošću. (O mogućoj vezi s nostratičkim afiksom pasiva **wʌ* vidi u odjeljku o glagolu.)

Struktura korijena

Neka *C* označava suglasnik (na početku korijena to može biti i skupina *sp-, st-, sK-*; *K* = *k, ḱ* ili *k^w*; možemo također uključiti i slučaj da *C* bude *Ø*, tj. da tu nema suglasnika), *V* samoglasnik, *S* sonant (uključujući i drugi dio diftonga *ei, oi, eu, ou* te *en, em...*, koji se također ponašaju kao diftonzi). Pojednostavljeno rečeno, indoevropski je korijen imao strukturu *CV(S)C(C)-*. — Za starije stanje *C* može biti i *H* (tj. *x, x́* ili *x^w*).

Evo jednoga kraćeg pregleda strukture korijena u indoevropskom (uključujući i starije stanje; ovdje *C* označava suglasnike skupa sa sonantima i *H*, a *T* označava suglasnike bez sonanata i *H*):

CVC-:	**bhedh-* "bosti, kopati" (v. *bosti*)
	**sek^w-* "sjeći" (v. *sjeći*)
	**kes-* "grepsti" (v. *česati*)
CVS-:	**bher-* "brati, nositi" (v. *brati*)
	**ǵhei-* "zima, snijeg" (v. *zima*)
SVC-:	**wes-* "dobar" (v. *veseo*)
	**leg-* "leći" (v. *leći*)
	**nek^w-* "taman, noć" (v. *noć*)
	**neg^w-* "nag" (v. *nag*)
	**nas-* "nos" (v. *nos*)

SVS-:	**men-* "misliti" (v. *mniti*)
	**wel-* "velik" (v. *velik*)
CVH-:	**dhē-* (st. **dhex́-*) "staviti, djeti" (v. *djeti*)
SVH-:	**mē-* (st. **mex́-*) "mjeriti" (v. *mjeriti*)
HVC-:	**āp-* (st. *xap-*) "voda" (het. *hap-*, stind. *āp-*)
CVSC-:	**bheudh-* "biti budan" (v. *buditi*)
	**bherǵh-* "biti visok" (v. *brijeg*)
	**serp-* "biti savijen" (v. *srp*)
SVSC-:	**leip-* "lijepiti" (v. *lijepiti*)
	**jeug-* "jaram" (v. *igo*)
HVSC-:	**arǵ-* (st. **xarǵ-*) "svijetao" (v. *srebro*)
CVSS-:	**derw-* "drvo" (v. *drijevo*)
CVSH-:	**ǵerə-* (st. **ǵerH-*) "star, dozrijeti" (v. *zreti, zrno*)
CSVC-:	**swep-* "spavati" (v. *spati*)
CSVS-:	**trei-* "tri" (v. *tri*)
VC-:	**es-* "biti" (v. *jesam*) (zapravo je to st. **HVC-*)
VS-:	**ei-* "ići" (v. *ići*) (zapravo je to st. **HVS-*)

(Primjeri s *H* zapravo spadaju u starije stanje indoevropskog. Također, može se reći da u starijem indoevropskom uglavnom niti nije bilo korijena strukture *VC-* ili *CV-*; izuzetak su npr. zamjenički korijeni kao **me-* i sl.).

Na početku indoevropskoga korijena može biti *sp-, st-, sk-, sḱ-,* *sk*^{w}-. Ti sklopovi ponašaju se kao jedan fonem. Oni odražavaju nostratičke foneme *p*, *p̣* ispred sloga koji sadrži *j*, slično za nostr. *ṭ, ḳ, q̣*, te nostr. *č, č̣* (> *st-*, odnosno *t-* ako je u narednom slogu *j*), tj. *c, c̣, ć, ć̣* (> *sK-*, odnosno *K-* ako je u narednom slogu *j*).

Ovdje se može napomenuti da su u starijem indoevropskom *Ḱ*, K^w (ovdje *K* = *gh, g, k*) najvjerojatnije bili *Ki̯, Ku̯*, gdje su *i, u* dijelovi nekih "diftonga" tipa *i̯e, u̯e* (ovdje *e* možemo shvatiti kao oznaku za neki samoglasnik) poteklih od nostratičkih *ä, e, i* (> *i̯e*), odnosno *o, u, ü* (> *u̯e*). Možda nostr. *ü* daje i *i̯e* i *u̯e*. (Ti su *i̯, u̯* najvjerojatnije različiti od *j, w* < nostr. *j, w*.)

Reduplikacija

Korijen C_1VC_2- može dati drugi korijen reduplikacijom (udvojenjem) — djelomičnom (C_1V-C_1VC_2-) ili potpunom (C_1VC_2-C_1VC_2-). Za prvu usp. ie. *k^we-k^wl- (v. *kolo*), **bhe-bher-* (v. *dabar*), **di-dō-* (v. *dati*); za drugu usp. **kar-kar-* (v. *rak*).

Osnova I i II

Indoevropski korijen oblika **CVSC-* (i sličnog) ima osnovu I upravo takva oblika, **CVSC-*, a osnova II ima oblik **CSVC-*; usp. npr. ie. **ǵheim-* : **ǵhjem-* (za primjere v. u *zima*), **deiw-* : **djeu-* (v. u *dan*). Takvih primjera ima podosta u rječniku (v. npr. u *svijet* i dalje). Većina je takvih primjera u vezi s dodavanjem sufiksalnih ili sličnih elemenata na korijen, a ima ih i u kojima se takva alternacija događa u samom korijenu (za takve slučajeve v. npr. u *oko*).

U vezi s takvom promjenom jest i premetanje tipa **CeuK-* ~ *CeK^w-, **CeiK-* ~ **CeḰ-* (ovdje *K* = *gh, g, k*), v. npr. u *bježati, jagoda, oko*. To je

mnogo razumljivije ako se pomišlja na to da su ie. *Ḱ*, *K*ʷ bili možda ie. st. *Ki̯* i *Ku̯*.

Naglasak

Uspoređivanjem naglasaka u onim indoevropskim jezicima u kojima postoji nevezan naglasak (naglasak koji nije vezan za određeno mjesto u riječi, kako je npr. u češkom, gdje je naglašen uvijek prvi slog riječi, u makedonskom, gdje je naglašen treći slog od kraja, u poljskom, gdje je naglašen predzadnji slog, u francuskom, gdje je naglašen zadnji slog, i sl.).

Postoji dosta slaganja između naprimjer staroindijskog, grčkog, pragermanskog, litavskog i praslavenskog naglaska (a više ili manje vidljivi tragovi takvih slaganja vide se i u drugim jezicima). Ako se i ne slažu mjesta naglaska, postoje zakonitosti po kojima se može zaključiti kakva je veza.

U rječniku su u mnogim primjerima označeni rekonstruirani naglasci mlađeg praslavenskog jezika: ″ akut, ^ cirkumfleks duga sloga (kad se riječ pojavljuje u nekom sklopu, taj se naglasak izmjenjuje s nenaglašenošću), ‶ cirkumfleks kratka sloga (u sklopu se izmjenjuje s nenaglašenošću), ´ novi akut duljine, ` novi akut kračine, ' naglasak općenito (bez obzira na slogovno ostvarenje, tj. na intonaciju).

U mlađem praslavenskom rekonstruiraju se tri naglasna obrasca. Oni se nazivaju tipovima *a, b* i *c*.

Većina primjerā na str. 62—64 preuzeta je iz Carlton 1991 i Dybo 1981.

U tipu *a* naglasak je u cijeloj paradigmi uvijek na istom slogu, i to je uvijek akut.

Imenice tipa *a*

	jd.		mn.	
nom.	*lı̋pa*	*ra̋k*	*lı̋py*	*ra̋ci*
gen.	*lı̋py*	*ra̋ka*	*lı̋pъ*	*ra̋kъ*
dat.	*čı̋pě*	*ra̋ku*	*lı̋pamъ*	*rı̋komъ*
ak.	*lı̋pǫ*	*ra̋kъ*	*lı̋py*	*ra̋ky*
vok.	*lı̋po*	*ra̋če*	*lı̋py*	*ra̋ci*
lok.	*íı̋pě*	*ra̋cě*	*lı̋paxъ*	*ra̋cěxъ*
instr.	*lı̋pojǫ*	*ra̋komъ*	*lìpami*	*ra̋ky*

Imenice tipa *a* jesu npr.: **ba̋ba, *gnı̋da, *jȉva* "iva", **ky̋la, *sı̋la, *sőrka* "svraka", **vy̋dra, *vőrna* "vrana", **vь̋lna* "vuna", **žı̋la*; **lě̋to, *ly̋ko, *őrdlo* "ralo", **sy̋to*; **my̋šь, *nı̋tь, *pь̋rsъ, *ry̋sь*; **bě̋rmę, *sě̋mę, *bra̋trъ*; **sy̋rъ*; pridjevi: **čı̋stъ, *čı̋sta, *čı̋sto, *dь̋lgъ* "dug", **glь̋dъ* "gladak", **mı̋lъ, *pь̋lnъ*.

Glagoli tipa *a*

prezent

1.	*sta̋vljǫ*	*sta̋vimъ*
2.	*sta̋viši*	*sta̋vite*
3.	*sta̋vitь*	*sta̋vętь*

glagolski pridjev radni (*l*-particip)

m.	*sta̋vilъ*	*pa̋dlъ*
ž.	*sta̋vila*	*pa̋dla*
m. mn.	*sta̋vili*	*pa̋dli*

U tipu *b* naglasak je stalan na prvom slogu desno od osnove. Ne može se ništa reći o intonaciji nastaloj od naglašena samoglasnika u otvorenu krajnjem slogu; tek je kasniji razvoj doveo do intonacijskih razlika u tom položaju.

Imenice tipa *b*

	jd.		mn.	
nom.	*žena̍*	*stolъ̍*	*ženy̍*	*stoli̍*
gen.	*ženy̍*	*stola̍*	*ženъ̍*	*stolъ̍*
dat.	*ženě̍*	*stolu̍*	*ženãmъ*	*stolömъ*
ak.	*ženǫ̍*	*stolъ̍*	*ženy̍*	*stoly̍*
vok.	*žènǫ*	*stòlę*	*ženy̍*	*stoli̍*
lok.	*ženě̍*	*stolě̍*	*ženãxъ*	*stolě̃xъ*
instr.	*ženőjǫ*	*stolömъ*	*ženãmi*	*stoly̍*

Imenice tipa *b* jesu npr.: **blъxa̍*, **čьrta̍*, **gvězda̍*, **lěxa̍*, **lǫka̍*, **medja̍*, **mьgla̍*, **osa̍*, **vъdova̍*; **čьbь̀rъ* (< **čьbьrъ̍*) "čabar", **dvòrъ* (< **dvorъ̍*), ***lь̀nъ* (< **lьnъ̍*), **mъ̀xъ* (< **mъxъ̍*) "mah, mahovina", **pь́rstъ* (< **pьrstъ̍*), **tь́rnъ* (< **tьrnъ̍*), **vòskъ* (< **voskъ̍*); **čь́rvь* (< **čьrvь̍*), **ògnь* (< **ognь̍*); **vь́rxъ* (< **vьrxъ̍*); **loky̍* "lokva", **mьrky̍* "mrkva", **sestra̍*, **žely̍* "želva"; **górdъ* (< **gordъ̍*) "grad", **lǫ́kъ* (< **lǫkъ̍*) "luk", **rògъ* (< **rogъ̍*), **sně́gъ* (< **sněgъ̍*), **zǫ́bъ* (< **zǫbъ̍*) "zub"; pridjevi: **grǫ́bъ* (< **grǫbъ̍*) "grub", sr. **grǫbo̍*, **mǫ́drъ* "mudar", **nòvъ*, **òstrъ* "oštar".

Glagoli tipa *b*
prezent

1.	*slǫžǫ̍*	*složimъ̍*
2.	*složiši̍*	*složite̍*
3.	*složitь̍*	*slǫžętь̍*

glagolski pridjev (*l*-particip)

m.	*moglъ̍*	*neslъ̍*
ž.	*mogla̍*	*nesla̍*
m. mn.	*mogli̍*	*nesli̍*

U tipu *c* naglasak se pomiče od krajnjeg prema početnom slogu. Intonacija krajnjeg sloga nije jasna; naglasak početnog sloga uvijek je cirkumfleks ^.

Imenice tipa *c*

	jd.		mn.	
nom.	*golva̍*	*gôlsъ*	*gôlvy*	*gôlsy*
gen.	*golvy̍*	*gôlsa*	*golvъ̍*	*golsъ̍*
dat.	*gôlvě*	*gôlsu*	*golvamъ̍*	*golsomъ̍*
ak.	*gôlvǫ*	*gôlsъ*	*gôlvy*	*golsy̍*
vok.	*gôlvǫ*	*gôlsę*	*gôlvy*	*gôlsy*
lok.	*golvě̍*	*gôlsě*	*golvaxъ̍*	*golsěxъ̍*
instr.	*golvojǫ̍*	*gôlsomъ*	*golvami̍*	*golsy̍*

Imenice tipa *c* jesu npr.: **borda̍* (ak. **bôrdǫ*), **cěna̍* (ak. **cě̂nǫ*), **gręda̍* (ak. **grę̂dǫ*), **noga̍* (ak. **nögǫ*), **rosa̍* (ak. **rösǫ*), **rǫka̍* (ak. **rǫ̂kǫ*), **zima̍* (ak. **zîmǫ*); **âje* "jaje" (mn. **aja̍*), **mę̂so* (mn. **męsa̍*); **gǫ̂sь* (gen. **gǫsi̍*) "guska", **zvě̂rь* (gen. **zvěri̍*); **lèdъ* (gen. **ledu̍*), **mèdъ* (gen. **medu̍*), **mîrъ* (gen. **miru̍*), **sŷnъ* (gen. **synu̍*); **dъkti̍* (ak. **dъ̂kterь*) "kći", **svekry̍*

(ak. *svȅkrъvъ) "svekrva"); *xȍdъ, *mȇxъ, *pȇlnъ "plijen", *slȇdъ, *smôrdъ; pridjevi: *bȍsъ, *bosȁ, *bȍso, *jûnъ, *nâgъ, *sûxъ, *žîvъ.

Glagoli tipa *c*
prezent

1.	*tvȍrjǫ*	*tvorìmъ*
2.	*tvorìši*	*tvorìtè*
3.	*tvorìtь*	*tvorę̀tь*

glagolski pridjev radni (*l*-particip)

m.	*pîlъ*	*dьralъ*
ž.	*pilȁ*	*dьralȁ*
m. mn.	*pîli*	*dьrali*

U tipu *c* sa sloga s cirkumfleksnom intonacijom (koja može biti samo na početnom slogu) prenosi se naglasak na susjedni prijedlog, prefiks ili česticu (**nâ golvǫ, *î na golvǫ, *golvǫ žè ← *gôlvǫ; *zâ golsъ, *î golsъ, *golsъ lì ← *gôlsъ; *nȅ nesǫ, *prîneso, *î prinesǫ, *nesǫ lì ← *nȅsǫ; *zâpilъ, *nȅ pilъ, *î pilъ, *pilъ žè ← *pîlъ*. — Ako pak je naglasak na krajnjem slogu, tamo će i ostati: **do golvỳ* (gen.) ← **golvȁ*, , **zapilȁ, *pilȁ sę ← *pilȁ* (: **pilъ sę̀ ← *pîlъ*).

Evo i ovakva primjera: akut ˝ u praslavenskom se rekonstruira u slogovima u kojima je u indoevropskom bio dug samoglasnik: psl. **bȁba, *lě̏to, *lîpa, *dȁti, *mỹšь* < ie. **bhā́bhā, *lḗtom, *léipā, *dṓ-, *mū́s-*; slično je i u primjerima kakvi su npr. **sȍrka, *vьlna, *pьlnъ* < **ḱórəkā, *wl̥̄nā, *pl̥̄nos* (u njima je poslije diftonga — jer se i sklop *VS* može smatrati diftongom, kao i samoglasni sonant *S*, za koji možemo reći da je potekao od *ₑS̥* ili *ₒS̥* — samoglasnik *ə*, koji potječe od st. *H̥*).

Što se tiče slaganjā naglasaka u više jezika, čitatelj će naći mnogo takvih primjera u rječniku.

Morfologija

Imenice i pridjevi

Imenice su u praindoevropskom imale rod muški, ženski i srednji, no u starijem je stanju indoevropskoga podjela imenica bila drugačija: postojao je rod imenica za živo i rod imenica za neživo, odnosno, još bolje rečeno, imenice su se dijelile na one koje označavaju aktivno i one koje označavaju inaktivno. Prve su završavale na *-os* (> psl. *-ъ*), druge na *-om* (> psl. *-o*; usp. **dervo, *jьgo, *lěto*). Oba nastavka, i *-s* i *-m*, imaju usporednice u drugim nostratičkim jezicima.

Možemo reći da je oznaka za imenice iz klase aktivnog bilo *-s, -os*, a za imenice iz klase inaktivnog *-om*. — Oznake za imenice iz klase inaktivnog bile su još *-T* (*-d, -t*), *-k*.

Nastavak imenica ženskog roda, *-ā*, potječe od starijeg *-aH* (*-ax*), što je bio nastavak za oznaku zbirnih imenica. Slična je postanja također i nastavak *-ī* (*-ix*).

Postojali su i razni drugi nastavci.

Mlađi praindoevropski imao je tri broja: jedninu, dvojinu i množinu.

Može se reći da je bilo osam padeža: nominativ, vokativ, akuzativ, genitiv, ablativ, dativ, lokativ, instrumental. Osnovni padežni nastavci bili su ovakvi:

	jednina	dvojina	množina
nominativ	*-Ø, -s*	*-e, -i/-ī*	*-es*
vokativ	*-Ø*	*-e, -i/-ī*	*-es*
akuzativ	*-m/-m̥*	*-e, -i/-ī*	*-n̥s/-n*
genitiv	*-es/-os/-s*	*-ous?/-ōs?*	*-om/-ōm*
ablativ	*-es/-os/-s; -ed/od*	*-bhjō, -mō*	*-bh(j)os, -mos*
dativ	*-ei*	*-bhjō -mō*	*-bh(j)os, -mos*
lokativ	*-i*	*-ou*	*-su*
instrumental	*-e/-o, -bhi/-mi*	*-bhjō, -mō*	*-bhis/-mis, -ōis*

Padežni su nastavci često zapravo nadodane čestice, neke dodane u starije, neke u mlađe vrijeme. Tako se npr. nominativno *-s* (tj. aktivno *-s*) može izvoditi od jedne zamjenice, slično je s *-m* (i inaktivno *-m*). Ablativno *-ed/-od* (zapravo vjerojatno *-at*) povezano je s ie. *at* koje je u psl. **ot(ъ)* (za to v. u *domaći* i *od*). — Neke su od tih i drugih veza predindoevropske, nostratičke. (V. npr. u *mene*.)

U indoevropskom su postojale različite osnove: na okluziv, na nazal (usp. psl. **kamy,* gen. **kamene*; **jьmę,* gen. **jьmene*), na likvid (usp. psl. **mati,* gen. **matere*), na *s* (usp. psl. **nebo,* gen. **nebese*), na *i* (usp. psl. **gostь,* gen. **gosti*; **rěčь,* gen. **rěči*; **myslь,* gen. **mysli*), na *u* (psl. **synъ,* gen. **synu,* dat. **synovi*; **domъ,* gen. **domu,* dat. **domovi*), na *-e-/-o-* (**vьlkъ,* gen. **vьlka,* mn. **vьlci* < **wl̥kʷ-o-i*), na *-ā* (psl. **golva,* gen. **golvy*; **noga,* gen. **nogy*), na *ū* (psl. **svekry,* gen. **svekrъve*; **kry,* gen. **krъve,* ak. **krъvъ*), na *t* (psl. **telę,* gen. **telęte*) i druge.

Kao primjeri slaganja navodim sklananje imenice **wl̥kʷos* "vuk" (osnova na *o,* ili *e/o*-osnova) u nekoliko jezika.

Primjeri su uglavnom iz Savčenko 1974.

		stind.	grč.	lat.	got.	lit.	stsl.
jd.	nom.	*vr̥kaḥ*	*lýkos*	*lupus*	*wulfs*	*vil̃kas*	*vlъkъ*
	gen.	*vr̥kasya*	*lýkoio, -ou*	*lupī*	*wulfis*	*vil̃ko*	*vlъka*
	dat.	*vr̥kāya*	*lýkōj*	*lupō*	*wulfa*	*vil̃kui*	*vlъku*
	ak.	*vr̥kam*	*lýkon*	*lupum*	*wulf*	*vil̃ką*	*vlъkъ*
	vok.	*vr̥ka*	*lýke*	*lupe*	*wulf*	*vilke*	*vlъče*
	lok.	*vr̥ke*			*wulfa*	*vilkè*	*vlъcě*
	instr.	*vr̥kena*		*lupō*		*vilkù*	*vlъkomь*
	abl.	*vr̥kād*		*lupō*	*wulfa*		
dv.	nom.	*vr̥kā*	*lýkō*			*vilku*	*vlъka*
	g.-l.	*vr̥kayoḥ*	*lýkoiin*				*vlъku*
	d.-a.	*vr̥kābhyām*					
mn.	n.-v.	*vr̥kāḥ*	*lýkoi*	*lupī*	*wulfos*	*vil̃kai*	*vlъci*
	gen.	*vr̥kānām*	*lýkōn*	*lupōrum*	*wulfe*	*vilkų̃*	*vlъkъ*
	dat.	*vr̥kebhyaḥ*	*lýkois*	*lupīs*	*wulfam*	*vilkáms*	*vlъkomъ*
	ak.	*vr̥kān*	*lýkous*	*lupōs*	*wulfans*	*vilkùs*	*vlъky*
	lok.	*vr̥keṣu*				*vilkuosè*	*vlъcěxъ*
	instr.	*vr̥kāiḥ*				*vilkaĩs*	*vlъky*
	abl.	*vr̥kebhyaḥ*		*lupīs*			

Usporedi još i hetitske nastavke: jd. nom. općeg roda *-š*, ak. *-n*, gen. *-aš*, abl. *-az*, dat. *-(a)i*, instr. *-it*, lok. *-a*; mn. nom. općeg roda *-eš*, ak. *-uš*, *-aš*, gen. *-an*, *-aš*, abl. *-az(a)*, dat.-lok. *-aš*, instr. *-it*.

To indoevropsko *-o-* naziva se (kao i slična proširenja korijena) temom. — Ono ima usporednice i u inim nostratičkim jezicima, i na toj, nostratičkoj razini zamjeničkog je porijekla (v. *on*).

Za sklananje imenica na *-ā* primjeri su stind. *aśvā* "kobila", grč. *theá* "boginja", lat. *equa* "kobila", got. *giba* "dar", lit. *rankà* "ruka", psl. **rọka*:

		stind.	grč.	lat.	got.	lit.	stsl.
jd.	nom.	*aśvā*	*theá*	*equa*	*giba*	*rankà*	*rọka*
	gen.	*aśvāyāḥ*	*theãs*	*equae*	*gibos*	*rañkos*	*rọky*
	dat.	*aśvāyāi*	*theãi*	*equae*	*gibai*	*rañkai*	*rọcě*
	ak.	*aśvām*	*theán*	*equam*	*giba*	*rañką*	*rọkọ*
	vok.	*aśve*	*theá*	*equa*	*giba*	*rañka*	*rọko*
	lok.	*aśvāyām*		*equā*		*rankojè*	*rọcě*
	instr.	*aśv(ay)ā*		*equā*		*rankà*	*rọkojọ*
	abl.	*aśvāyāḥ*		*equā*			
dv.	nom.	*aśve*	*theá*			*ranki*	*rọcě*
	g.-l.	*aśvayoḥ*	*theaĩn*				*rọku*
	d.-a.	*aśvābhyām*	*theaĩn*				
mn.	n.-v.	*aśvāḥ*	*theaí*	*equae*	*gibos*	*rañkos*	*rọky*
	gen.	*aśvānām*	*the(a)ō̃n*	*equārum*	*gibo*	*rañkų*	*rọkъ*
	dat.	*aśvābhyaḥ*		*equīs*	*gibom*	*rañkoms*	*rọkamъ*
	ak.	*aśvāḥ*	*theás*	*equās*	*gibos*	*rankàs*	*rọky*
	lok.	*aśvāsu*				*rañkose*	*rọkaxъ*
	instr.	*aśvābhiḥ*		*equīs*		*rañkomis*	*rọkami*

Kao primjer sklanjanja imenica osnova na *r* u jednini i množini neka budu stind. *mātā́* "mati", grč. *mḗtēr*, lat. *māter* isto, got. *broþar* "brat" (što se sklanja po istom obrascu; u gotskom nije sačuvan odraz ie. **māter*), lit. *mótė* "žena", stsl. *mati*:

		stind.	grč.	lat.	got.	lit.	stsl.
jd.	nom.	*mātā́*	*mḗtēr*	*māter*	*broþar*	*mótė*	*mati*
	gen.	*mātúr*	*mēt(é)rós*	*mātris*	*broþrs*	*móters*	*matere*
	dat.	*mātré*	*mēt(é)rí*	*mātri*	*broþr*	*móteriai*	*materi*
	ak.	*mātáram*	*mētéra*	*mātrem*	*broþar*	*móterį*	*materь*
	vok.	*mā́tar*	*mē̃ter*	*māter*	*broþar*	*mótė*	*mati*
	lok.	*mātári*				*móteryje*	*matere*
	instr.	*mātrā*		*mātre*		*móterimi*	*materьjọ*
mn.	n.-v.	*mātáraḥ*	*mētéres*	*mātres*	*broþrjus*	*móterys*	*materi*
	gen.	*mātṝnā́m*	*mētérōn*	*mātrum*	*broþre*	*móterų*	*materъ*
	dat.	*mātṝbhyaḥ*	*mētrási*	*mātribus*	*broþrum*	*móterims*	*materьmъ*
	ak.	*mātṝs*	*mētéras*	*mātrēs*	*broþruns*	*móteris*	*materi*
	lok.	*mātṝsu*				*móteryse*	*materьxъ*
	instr.	*mātṝbhiḥ*		*mātribus*		*móterimis*	*materьmi*

Pridjevi. Oblici pridjevā razlikovali su se u indoevropskom od oblikā imenica po tome što su se mijenjali i po rodu — ie. **newos, *newā, *newom* > psl. **novъ, *nova, *novo.*
Nastavak komparativa bio je *-jes-/-jos-* (za nj v. u *bolji*).
Nastavak superlativa bio je *-ist(h)o-*; njega nema u praslavenskom. Slavenska tvorba superlativa prefiksom *naj-* nije stara.
U praslavenskom se određeni pridjevi tvore od neodređenih dodavanjem zamjenica **jь, *ja, *je.* Usporedi sklanjanje pridjeva; padežni nastavci određenih pridjeva zapravo su spoj padežnih nastavaka neodređenih pridjeva i oblika tih zamjenica.
Začeci tvorbe pridjevā mogu se vidjeti već i u predindoevropskom i u nostratičkom.
Tvorba imenica i pridjeva. U indoevropskom se imenice tvore naprimjer sufiksima *-Ø* (**mūs* > **myšь*), *-ā* (u ml. ie. imenice ž. roda, no ranije su to mogle biti i imenice m. rod, usp. *vojvoda*), *-eu-/-ou-* (u nominativu reducirano u *-u-*, usp. **dom-u-s* u **domъ* — to su osnove na *u*), *-ei-/-oi-* (takve su se imenice pomiješale s imenicama na *i* srednjeg roda), *-tei-* (u nominativu *-ti-*, usp. **pamętь, *sъmьrtь, *mokťь*), *-teu-* (za radnju i sl.), *-men-* (za radnju i sl.; usp. **vertmę, *sěmę*), *-es-/-os-* (za imenice srednjeg roda izvedena značenja; to su osnove na *-s-*, usp. **slovo,* gen. **slovese, *nebo,* gen. **nebese*), *-ter-/-tor-* i *-tel-* (za osobu koja djeluje, usp. **roditelь*), *-tro-* i *-tlo-* (za oruđa, za ono što djeluje i slično, usp. **ortlo, *větrъ*), *-k-, -ko-* (npr. za umanjenice, pridjeve i sl., usp. **synъkъ, *květъkъ, *myšь ka, *glǫbokъ*), *-ro-* (za pridjeve, usp. **rъdrъ, *xytrъ, *bъdrъ, *starъ*; po postanju su pridjevi riječi od kojih su nastale **darъ, *žirъ, *vydra*), *-j-, -jo-* (za pridjeve od imenica i glagola, usp. stsl. *člověčь*; može se reći da su po postanju poimenčeni pridjevi imenice kao **polje, *suša*), *-mo-* (razne imenice i dr., usp. **dymъ, *solma*), *-en-* (za pridjeve), *-no-* (za pridjeve, usp. **čьrnъ*; poimenčeni pridjevi i kao **luna, *ovьnъ*), *-to-* (za odglagolske pridjeve, koji su onda postali pridjevi trpni, usp. **šitъ, *krytъ, *bitъ*). — Participi su mogli nastajati od pridjevā, a također tvorili su se sufiksima *-ent-/-ont-/-nt-* (za part. prez. akt., usp. **bery,* usp. *berući, *sy,* usp. *sušti,* od čega *suština*), *-wes-/-wos-/-us-* (za part. prez. akt., usp. **vedъ* m., **vedъši* ž., usp. *znavši, saznavši*) itd.
Mnogi od tih sufiksa potječu od starijih, nostratičkih formanata.
Jedan od načina tvorbe riječi bilo je i slaganje (usp. **gospodь* — a danas u našem jeziku *ribolov, zlatokosa* itd.).

Zamjenice

U indoevropskom su postojale zamjenice osobne (v. u rječniku *ja, mene, ti* itd.), pokazne (v. *ovaj, taj, onaj, saj* itd.), upitne (v. *tko, što*), povratna (v. *sebe*) itd.
Većina tih i drugih zamjenica potječe od odgovarajućih nostratičkih, a neke onda imaju i dalje, izvannostratičke usporednice.

Brojevi

Indoevropski su brojevi bili **sem-, *oi-* (**oi-no-, *oi-k-, *oi-wo-*) za jedan (v. *sam, in, jedan*) te **dwo-, *trei-,* $*k^{w}etwer-$, $*penk^{w}e$, **sweḱs,*

**septm̥, *oḱtō(u), *new(e)n-, *deḱm̥* do deset. U praslavenskom su neki oblici drugačiji nego što bi se očekivalo; također je promijenjen i oblik (ali je način tvorbe ostao sličan) za brojeve 20—90: **wi-ḱm̥t-(ī), *tri-ḱomt-, *k^{w}etwr̥̄-ḱomt-* itd.

Broj **ḱm̥tom* "sto" izveden je od riječi **deḱm̥* "deset".

Bilo je više riječi za tisuću (v. *tisuća, hiljada*).

Redni su se brojevi tvorili nešto drugačije nego u praslavenskom (naši redni brojevi uglavnom dobro odražavaju praslavenske). Nešto je drugačiji od indoevropskog i način slaganja brojeva 11—19.

Brojevi su riječi koje su u jeziku i stabilne, ali se mogu i mijenjati novima. Te nove riječi mogu biti novi opisi, za što vidi u *devet, deset, tisuća.* Novi brojevi mogu biti i riječi izvedene od starih i drugih brojeva; za to vidi u *osam, sto.* Mogu biti možda i posuđenice, za što vidi u *šest, sedam, hiljada.*

Glagol

Indoevropski je glagol imao dva glagolska stanja (dijateze): aktiv (za izricanje radnje koju čini subjekt) i medij (za izricanje radnje koja se vraća na subjekt ili se odvija u vezi s njim). Imao je četiri načina (moda): indikativ (izjavni način), konjunktiv (spojni način — za označavanje radnje čije se ostvarenje hoće, očekuje ili predviđa), optativ (željni način — za izricanje želje i mogućnosti) i imperativ (zapovjedni način). Imao je više vremena: prezent, aorist, perfekt te vjerojatno futur, imperfekt i pluskvamperfekt.

Glagol se sprezao po tri lica. Imao je tri broja: jedninu, dvojinu i množinu.

Glagolski je oblik izgledao ovako: O + N + (T) + L; tu je O osnova, N pokazatelj načina, T tematski samoglasnik (u indikativu ga obično nema), L nastavak lica. — Glagoli se tako dijele na tematske (O + N + T +L) i netematske (O+N+L); indikativ pak je dakle oblika O + (T) + L.

Tako je sklanjanje glagola u indoevropskom bilo dosta složeno. Jedan primjer jest sklanjanje glagola **es-* "biti", koje je navedeno u natuknici *jesam.*

Indoevropski nastavci prezenta netematskih glagola bili su *-mi, -si, -ti; -wes/-wos?, -t(h)ʌ, -tʌ; -mes/-mos, -te, -nti.* Većina njih može se protumačiti i starijim, nostratičkim oblicima (v. u *mene, ti, mi*). — U prezentu tematskih glagola nastavci su bili *-m, -s, t* itd.

Za starije indoevropsko stanje može se govoriti o dva reda glagolskih pokazatelja — oni se nazivaju red *mi* i red *Ha.* Prvi se odnosi na aktivnost, drugi na inaktivnost. Nastavci aktivnog reda jesu *-mi, -si, -ti* itd. Nastavci jednine inaktivnog reda bili su *-Ha, -tHa, -e.* I ti nastavci mogu se protumačiti nostratičkim oblicima. — Red *mi* upotrebljavao se, pojednostavljeno rečeno, za prezent i aorist, red *Ha* za perfekt i medij.

Nastavci aktivnog reda zapravo su prvotno bili bliski posvojnoj konstrukciji — **es-mi* značilo je "bivanje moje" (donekle je slična konstrukcija u našem jeziku *to mi je kuća = to je moja kuća*; takvi sklopovi s glagolom "biti" i sličnima postoje i u drugim jezicima).

Za prezent netematskih glagola primjerom je **esmi, *essi, *esti...* (vidi u *jesam*).

Za prezent tematskih glagola pogledajmo **bherō* "nosim, berem" i **weǵhō* "vozim".

	stind.	grč.	lat.	got.	lit.	stsl.
jd. 1.	*bhárāmi*	*phérō*	*uehō*	*baíra*	*vežù*	*berǫ*
2.	*bhárasi*	*phéreis*	*uehis*	*baíris*	*vežì*	*bereši*
3.	*bhárati*	*phérei*	*uehit*	*bíriþ*	*vẽža*	*beretъ*
dv. 1.	*bhárāvaḥ*			*baíros*	*vẽžava*	*berevě*
2.	*bhárathaḥ*	*phéreton*		*baírats*	*vẽžata*	*bereta*
3.	*bhárataḥ*	*phéreton*			*vẽža*	*berete*
mn. 1.	*bhárāmaḥ*	*phéromen*	*uehimus*	*baíram*	*vẽžame*	*beremъ*
2.	*bháratha*	*phérete*	*uehitis*	*baíriþ*	*vẽžate*	*berete*
3.	*bháranti*	*phérousi*	*uehunt*	*baírand*	*vẽža*	*berǫtъ*

Od silna mnoštva indoevropskih glagolskih oblika evo za primjer još i sigmatskog aorista (aorista na *s*) — netematski sigmatski aorist (aorist je kao glagolska kategorija sačuvan u indoiranskim jezicima, grčkom, armenskom i slavenskom). Stind. *dik-* i grč. *deik-* jesu od ie. **deiḱ-* "pokazati", stsl. *rěxъ* "rekoh" jest od ie. **wrēk-s-*.

		stind.	grč.	stsl.
jd.	1.	*ádikṣam*	*édeiksa*	*rěxъ*
	2.	*ádikṣaḥ*	*édeiksas*	*reče*
	3.	*ádikṣat*	*édeikse*	*reče*
dv.	1.	*ádiksava*		*rěxově*
	2.	*ádikṣatam*	*edeíksaton*	*rěsta*
	3.	*ádikṣatām*	*edeiksátēn*	*rěste*
mn.	1.	*ádikṣāma*	*edeíksamen*	*rěxomъ*
	2.	*ádikṣata*	*edeíksate*	*rěste*
	3.	*ádikṣan*	*édeiksan*	*rěšę*

Početno stind. *a-* i grč. *e-* jest augment, čestica koja se stavlja ispred glagola ukazujući na prošlo vrijeme (aorist ili imperfekt) — to je ie. **e-* (st. **x́e-*). S tom je česticom povezano i psl. *-ě-* u imperfektu (stsl. *nesěaxъ*, hrv. *nèsijāh*). (Ta indoevropska čestica ima usporednice u inim nostratičkim jezicima.)

Kao primjer za red *Ha* može biti perfekt glagola **weid-* "znati" (u hetitskom će primjer biti *šak-* "znati").

		stind.	grč.	got.	lat.	het.
jd.	1.	*véda*	*oĩda*	*wait*	*uīdī*	*šakhi*
	2.	*véttha*	*oĩstha*	*waist*	*uīdistī*	*šakti*
	3.	*véda*	*oĩde*	*wait*	*uīdit*	*šaki*
mn.	1.	*vidmá*	*ísmen*	*witum*	*uīdimus*	*šekweni*
	2.	*vidá*	*íste*	*wituþ*	*uīdistis*	*šekteni*
	3.	*vidúr*	*ísāsi*	*witun*	*uīdāre*	*šekanzi*

U slavenskim je jezicima od oblikā perfekta sačuvano samo stsl. *vědě* "znam" (ie. **woidai*, od čega je i lat. *uīdī*).

U indoevropskom je jedna od glagolskih tvorbi bilo i udvojenje (reduplikacija), usp. stind. *da-dā-ti* "dade", grč. *dí-dō-si*, stlit. *duos-ti*, stsl. *dastь*; usp. u našem jeziku *dadem*.

Indoevropski je imao više različitih glagolskih sufiksa, formanata, proširenja i sl.

Indoevropsko *-sḱ-* pojavljuje u frekventativnim, iterativnim i sličnim značenjima glagolā; u slavenskom on je npr. u **iskati* (to je ie. **ei-sḱ-*, od **ei-* "ići"). Ie. *-sḱ-* ima usporednica u inim nostratičkim jezicima.

Sufiks *-eje-* ima iterativno-kauzativno značenje; njegovi su odrazi npr. u staroindijskom, grčkom, latinskom, gotskom, slavenskom (to su glagoli IV. vrste, na *-i-*: **ljubiti, *voziti, *slaviti* itd.). Taj je sufiks povezan s **ei-* "ići" i vrijeme nastanka dalo bi se vjerojatno smjestiti u predindoevropsko vrijeme (ie. **ei-* < nostr. **ʾejʌ*, v. *ići*).

Sufiks *-s-* za buduće vrijeme (i *-sjo-*, s dodanim *-j-*, koje bi se moglo povezati s **ei-* "ići") sačuvan je u više indoevropskih jezika (u slavenskom je njegov ostatak samo u participu srednjeg roda stsl. *byšęšteje* "budućnost", s **bhū-sj-*). Isti je takav i sufiks deziderativa (za izražavanje želje). — Taj je *-s-* potekao od nostratičkoga kauzativno-deziderativnog afiksa **Sʌ;* taj afiks nastao je od nostr. **šewʿʌ* "htjeti; dopuštati" (uostalom, slična je upotreba glagola *htjeti* u našem i u drugim jezicima; slično je i za *ići* — vidi prethodni primjer —, *imati* itd.).

Indoevropski prezent s infigiranim (umetnutim) *-n-* u slavenskom je sačuvan (navodim staroslavenske primjere) u *lęgǫ* (*lešti*), *sędǫ (sěsti)* i sl. Taj infiks služi i za označavanje imperfektivnosti. Taj je indoevropski infiks potekao od nostratičkog afiksa za medij i refleksiv **nʌ*. — Nostr. **nʌ* nastao je od **nʌʿʌ* "ići činiti nešto, namjeravati činiti nešto".

Istog bi porijekla mogao biti i nazalni dio prezentnog sufiksa *-neu-* (u praslavenskom *-nǫ-*, sa sekundarnim *ǫ* — to su u našem jeziku glagoli druge vrste: *dignuti, posegnuti, viknuti* itd.); drugi bi se dio mogao povezati s narednim primjerom.

U nekim indoevropskim oblicima (ne samo u glagolu) za koje je značenje blisko značenju inaktivnu, pasivnu i sl., u korijenu bude samoglasnik *o*. Moglo bi se pomišljati na to da je taj *o* u vezi s nostratičkim afiksom pasiva **wʌ* (te s ie. *-wo-* i sličnim sufiksima značenjā bliskih pasivnu i sl.).

Slično se indoevropski sufiks *-to-* za pridjeve, particip preterita pasivni (glagolski pridjev trpni) i sl. može dovesti u vezu s nostratičkim afiksom **ṭʌ* za kauzativ i refleksiv (usp. u našem jeziku refleksivno-kauzativno *kositi se* prema *biti košen*).

Ovaj kratak i zapravo možda i nedovoljno sistematski pregled nekih gramatičkih pojava indoevropskog prajezika sȁmo je pregled i daleko je od toga da bude blizak nekom suvislijem i jasnijem pregledu indoevropske gramatike. Ovdje je dan tek toliko da čitatelj stekne barem malen uvid u djelić široka područja indoevropske gramatike. — Nisam navodio i dublje usporednice: mnogi od navedenih primjera imaju ih u sinokavkaskim, američkim i drugim jezicima.

Zainteresiraniji čitatelj može zagledati dalje u Jurišić 1944/1992, Meillet 1965, Belić 1969, Hamm 1970, Ivšić 1970, Moguš 1971, Vuković 1974, Benveniste 1975, Đorđić 1975, Odri 1990, Priručna gramatika...1979, Grković 1984, Mulić 1985, Çabej 1986/VII, Koneski 1986, Martinet 1987, Brozović —Ivić 1988 i drugdje (naveo sam čitatelju dostupnija djela — izdana u Hrvatskoj i nekim susjednim i bližim zemljama; za ostala za ovo zanimljiva djela treba pogledati u bibliografiju i u bibliografije navedenih djela).

Nostratički jezici

Pregled nostratičkih jezika

Prvih šest porodica

Šest jezičnih porodica s kojima ovdje započinjem jesu afrazijska, kartvelska, indoevropska, uralska, dravidska i altajska. Razlog zašto ovdje na početku navodim samo tih šest jest taj što se u prvim djelima iz nostratičkog jezikoslovlja radi upravo s njima — od njih se započelo. Ima i drugih porodica koje su dio nostratičke natporodice, i porodica za koje se smatra da jesu takav dio (i radi se na tome da se to dokaže ili opovrgne); njih ću navesti posebno.

U svim daljnjim nabrajanjima jezikā ne navode se uvijek svi jezici koji pripadaju navođenoj porodici, skupini itd.

Afrazijski jezici

Afrazijska (semitohamitska) jezična porodica ima šest grana.

Semitski jezici dijele se na pet grupa. To su sjeverna rubna (istočna, sjeveroistočna), sjevernu središnja (sjeverozapadna), južna središnja (jugozapadna), južna rubna (južna) i etiopska.

Sjeverni rubni jezik jest izumrli *akadski,* sa svojim mlađim stanjima: dijalektima *staroakadskim, babilonskim* i *asirskim.* — Pisani spomenici staroakadskog jezika (klinasto je pismo preuzeto od Sumerana; s vremenom je izmijenjeno) jesu iz vremena XXV—XXII. st. pr. n. e. Najviše je tekstova iz II. tisućljeća: taj se jezik onda naziva *babilonskim* (stari s početka II. tisućljeća pr. n. e., srednji iz XVI—XI. st. pr. n. e., pozni iz X—VIII. st. pr. n. e.). Njemu je blizak nešto mlađi *asirski.* — Akadski je jezik bio jezik sporazumijevanja i diplomacije, no s vremenom je potisnut; prevladao je aramejski. Sve su to jezici izumrli.

Sjeverni središnji jezici jesu: stari *eblanski* (paleokanaanski), *kanaanski, amoritski, ugaritski* te mali jezici iz II. tisućljeća pr. n. e.; srednji *hebrejski, feničko-punski* te neki drugi, *aramejski*; novi *ivrit, novoaramejski.*

Iz II. tisućljeća pr. n. e. postoji više kratkih tekstova na jezicima koji također spadaju u sjeverne središnje jezike. — Pseudohijeroglifski tekstovi iz Byblosa najstariji su zapis feničkog. — Protosinajski tekstovi iz vremena su oko sredine II. tisućljeća. Po nekim jezikoslovcima pisani su protoarapskim

jezikom. Iako malobrojni, ti su tekstovi važni za povijest pisma. — Tekstovi iz Lakiša iz vremena su 1800—1300 g. pr. n. e. — Pretpostavlja se da je u prvoj polovini II. tisućljeća pr. n. e. (u XVI. stoljeću?) u nekom od gradova na Bliskom Istoku nastao protoalfabet, i to kao shematsko-slikovno pismo suglasničkog tipa (u kojem jedan znak služi za bilježenje CV, ovdje C suglasnik, V bilo koji samoglasnik ili nikoji), s 32—33 znaka. Pismo se brzo proširilo, i kako među gradovima državama nije bilo nekih jačih političko-kulturnih veza, uskoro su nastale razne inačice tog protoalfabeta. Na prijelazu XVI/XV. stoljeće pr.n.e.postojale su dvije grupe pisama: južnosemitska i sjevernosemitska. U XV. stoljeću od sjevernosemitske nastaje ugaritsko pismo. U XIII. stoljeću, zbog promjena fonološkog sustava u sjevernim središnjim jezicima, nastaje znatno jednostavnije feničko pismo (sa samo 22 znaka).

Eblanski jezik, koji se upotrebljavao u gradu Ebli u današnjoj sjevernoj Siriji, najstariji poznat semitski jezik: tekstovi su mu iz III. tisućljeća pr. n. e.

Starokanaanski jezik govorio se u nekadašnjoj Palestini (današnji Izrael i Jordan) i u Fenikiji (današnji Libanon); tekstovi su mu iz II. i možda s kraja III. tisućljeća pr. n. e. Bili su pisani staroegipatskim ili akadskim pismom, a dosta je imenā i riječī sačuvano u tekstovima na drugim jezicima.

Amoritskim su jezikom govorili nomadi koji su živjeli na području današnje Sirije i sjeverne Mezopotamije. Jezik je poznat po mnogobrojnim imenima zapisanima u III/II. tisućljeću pr. n. e. u inojezičnim tekstovima.

Tekstovi ugaritskog jezika (pisani posebnim, ugaritskim klinastim slogovnim pismom, koje je nastalo u XV. stoljeću pr. n. e. od sjevernosemitske varijante protoalfabeta, s utjecajem na oblik znakova iz Međuriječja) iz grada Ugarita (na sjeveru Fenikije; današnje mjesto Ras-Šamra u Siriji) potječu iz sredine II. tisućljeća pr. n. e. Uglavnom su to gospodarski, sudski i diplomatski zapisi, a ima i vjerskih i epskih djela.

Starohebrejski je jezik poznat po tekstovima nastalima u vremenu između XIV/XIII. st. pr. n. e. i početka nove ere. Hebrejsko se ime (sthebr. *ʿibrī* po postanju znači "žitelj s ove strane rijeke", zbog legendarnog dolaska od Eufrata) upotrebljavalo za Izraelce i Judejce (plemenski savez, kasnije država *Jiśrāʾēl*, koja se spominje u egipatskim izvorima od XIII. st. pr. n. e.). Čini se da je starohebrejski jezik Izraela — doseljenikā s istoka (preko rijeke Jordan), s juga (s egipatskih granica) i još nekih domaćih plemena — bio jedan od jugozapadnih amorejskih dijalekata plemenske grupe Sutijā, koji se naslojio na starokanaanski (a oni su bili relativno bliski). — Većina biblijskih knjiga Starog zavjeta (kanon je sređen u VII—II. st. pr. n. e.) pisana je starohebrejskim jezikom. Najstariji je starohebrejski dio Starog zavjeta Pjesma Debore (Suci, 5), iz XIII/XII. st. pr. n. e., a najmlađi knjiga Danielova (II. st. pr. n. e.). Bogata je i posljebiblijska literatura na starohebrejskom (npr. Mrtvomorski rukopisi, iz II/I. st. pr. n. e.—I/II. st. n. e., talmudska, pravna i razna druga znanstvena i književna djela iz srednjeg vijeka). — Sa starohebrejskog ili s aramejskog prevedeni su sav Novi zavjet i dijelovi Staroga, kojima su najstariji poznati tekstovi grčki (Bibliju su na grčki preveli Židovi u helenističkom Egiptu). — S vremenom je hebrejski jezik potisnut: u prvim stoljećima n. e. prevladao je aramejski, kao i svuda u Prednjoj Aziji. Nadalje se hebrejski upotrebljavao samo kao jezik židovske vjere, no obnovljen je koncem XIX. stoljeća, i danas je njegov moderan oblik, jezik *ivrit*, glavni jezik u Izraelu.

Feničko-punski tekstovi jesu iz vremena XIV/XIII. st. pr. n. e.—VII. st. n. e. Fenički je jezik nastavak starokanaanskih govora svojeg područja; Feničani su

sebe i nazivali i Kanaancima (i smatra se da je grč. *Phoinikēs* "crveni" prevedenica tog imena), te po svojim gradovima (pa su ih i Židovi tako nazivali Sidoncima, *ṣīḏōnīm*). Feničani su se raselili širom Sredozemlja: od južnih obala Male Azije i Cipra preko sjeverne Afrike, Malte, Sicilije i Sardinije do južnih i istočnih obala Pirenejskog poluotoka. Od IX. stoljeća veoma je važan grad Kartaga (lat. *Carthagō*, gen. *Carthaginis*, iz fen. *ḳart ḥadašt* "novi grad"), koji su uništili Rimljani 146. g. pr. n. e. U samoj je Fenikiji poslije IV. st. pr. n. e. (poslije uključenja tih područja u državu Aleksandra Makedonskog) fenički jezik postepeno nestajao, pred grčkim i aramejskim. U Sjevernoj je Africi fenički jezik (sada kao punski — po latinskom odrazu grč. *Phoinikēs*) proživio do VII—VIII. st., kada je prevladao arapski. — Kako se uglavnom smatra da je od feničkog pisma nastalo grčko, po tome bi feničko bilo izvorom svih alfabetskih pisama na svijetu (osim korejskog te armenskog i gruzinskog, a ta su dva načinjena po uzoru na aramejsko i grčko). No danas se misli i da grčko pismo nije nastalo izravno od feničkog: utjecaji su bili razni. Od grčkog pak je pisma nastalo etrursko (te još neka pisma u drevnoj Italiji), od etrurskog latinsko. — Feničani su pak svoje pismo načinili ugledajući se na ostala prednjoazijska pisma (egipatsko, akadsko itd.).

Aramejci (akad. *ʾaḫlamē*, kasnije *ʾaramē*) naselili su se isprva u sjeverne dijelove Sirije i Mezopotamije koncem II. tisućljeća pr. n. e., a područja s kojih su otišli — sjevernu Arabiju — zauzeli su Arapi. Uskoro aramejski jezik (ponekad se naziva i kaldejskim) potiskuje huritski i amoritski. Poznat je po tekstovima iz razdoblja X/IX. st. pr. n. e.—XV. st. n. e. Jezik se u starohebrejskim tekstovima naziva *ʾărāmīṯ*; u Bibliji se aramejski govori Židovā nazivaju hebrejskim jezikom. — Aramejski je od VIII/VII. st. pr. n. e. postao jezik sporazumijevanja u Prednjoj Aziji, pa je kao govorni jezik stanovništva potisnuo i asirski i babilonski. U perzijskom je kraljevstvu Ahemenidā od VI. st. pr. n. e. bio i službeni jezik za cijelu državu. Neka su poglavlja Starog zavjeta (Daniel, Ezra) pisana na aramejskom jeziku, koji je imao veoma bogatu književnost. Jezik je konačno potisnut od arapskog, u vremenu VII—XV. st. — Jezik se dijeli na staroaramejski iz X—VIII. st. pr. n. e., klasični iz VII—IV. st. pr. n. e. i biblijskoaramejski iz V—II. st. pr. n. e., zapadnoaramejski (nabatejski iz I—III. st. n. e., palmirski iz I—III. st. n. e., samaritanski iz IV. st. n. e.) i mahlula (kod Damaska), istočnoaramejski (sirijski iz III—XIII. st., babilonskoaramejski iz IV—VI. st., mandejski iz III—VIII. st.) i urmijski (kod jezera Urmija) i turabdinski (pored Mōṣula), novoasirski (u malim zajednicama u Iraku, Iranu, Gruziji, SAD i drugdje). — Aramejsko je pismo odvjetak zapadnosemitskih pisama, a od njega je (u V. st. pr. n. e.) nastalo hebrejsko pismo te srednjoperzijsko pismo pehlevi, partsko, sogdijsko i horezmijsko te neka druga. Od aramejskog je pisma nastalo indijsko pismo brahmi, od kojega su onda nastala druga indijska pisma. Aramejskog je postanja i arapsko pismo.

Moguće je da jezik pisma linearnog A spada u sjeverne središnje semitske. — Slogovno pismo linearno A upotrebljavalo se na Kreti te na nekima od Kikladskih otoka u vremenu oko 1700—1550 g. pr. n. ere (a ponegdje i do oko 1450. g. pr. n. e.). Njegove su preteče kretsko slikovno pismo A (iz vremena oko 2100—1900 g. pr. n. e.) i B (oko 1900—1700 g. pr. n. e.), koja nisu pročitana. Od linearnog A nastalo je pismo linearno B, kojim se pisalo na grčkom jeziku (do oko 1200 g. pr. n. e.).

Južni središnji jezici jesu: stari *arapski*, s jezikom Qurʾāna, te srednji i

novi *arapski dijalekti,* koji se zapravo mogu smatrati i novim jezicima.

Epigrafski sjevernoarabijski jezik iz V. st. pr. n. e.—IV. st. n. e. prethodi klasičnom arapskom, no može se reći da su prvi, kraći tekstovi 'pravog' arapskog jezika iz IV. stoljeća. Predislamska kasidska poezija na arapskom jest iz III/IV—VI. st. U sedmom je stoljeću Muhamed (Muḥammad, 570—632) počeo propovijedati islam, novu monoteističku vjeru, kojoj je glavna sveta knjiga Qur'ān. — Otad se arapski jezik širi s arapskom vlasti i islamskom vjerom. Klasični, kuranski arapski standardizirali su u VIII—IX. st. arapski gramatičari. Današnji književni arapski jezik zapravo je isti taj jezik. Od XIX. stoljeća nastaje moderan književni arapski jezik.

Arapskim dijalektima/jezicima govori danas više od 170 000 000 ljudi (nekima je to drugi jezik u zemljama u kojima žive — npr. Berberima, Kurdima i drugima), i to u Saudijskoj Arabiji, Južnom i Sjevernom Jemenu, Omanu i malim zemljama Arabijsko-perzijskog zaljeva, Kuvajtu, Iraku, Siriji, Jordanu, Libanonu, Izraelu (arapska je otprilike šestina stanovništva), Egiptu, Sudanu, Libiji, Tunisu, Alžiru, Maroku, Mauritaniji te u još nekim zemljama (kao jezična manjina). — Također, klasični arapski jezik jezik je islama, pa je u vjerskoj upotrebi posvuda gdje ima muslimanā.

Istočni arapski dijalekti/jezici jesu naprimjer egipatski, sirijski, jordanski, libanonski, irački, omanski, saudijski.

Zapadni (magrepski) arapski dijalekti/jezici govore se u sjevernoj Africi: u Libiji (većina stanovništva: manje od 5% jesu Berberi), Tunisu (oko 90%), Alžiru (nešto manje od dvije trećine), Maroku (nešto manje od polovine stanovništva), Mauritaniji, Zapadnoj Sahari i u susjednim zemljama; više nema poddijalekata na Siciliji, Balearima i u Španjolskoj (posljednji su Arapi otišli iz Španjolske 1610. godine, no oni su već govorili španjolski, pa su tako prenijeli i andaluzijske napjeve u sjevernu Afriku). — Malteški jezik spada u magrepske, ali se razvijao u zapadnom kulturnom krugu (ima veoma mnogo romanskih posuđenica, a piše se latinicom). Ima oko 400 000 govornikā.

Može se spomenuti još i *epigrafski sjevernoarabijski* iz V. st. pr. n. e.—IV. st. n. e.

Južni rubni jezici jesu: stari *južnoarabijski* (*sabejski, minejski, katabanski, hadramautski* i dr. — tekstovi su iz VIII. st. pr. n. e.—VI. st. n. e.) te mlađi *mahri, harsusi* (govori ga samo petstotinjak ljudi u Omanu; neki ga smatraju dijalektom jezika mahri), *šhauri* (šahri, džibali), *bathari* (botahari), *sokotri* (na otoku Sokotri u Adenskom zaljevu).

Etiopski su jezici sjeverni (*geez* ili staroetiopski, s tekstovima iz I—XI. st., danas jezik etiopske crkve; *tigre*, s oko 120 000 govornikā, na sjeveru Etiopije i u susjednim područjima Sudana; *tigrinja*, s oko 5 000 000 ljudi, u sjevernoj Etiopiji i jugozapadnoj Eritreji, što je nešto manje od desetine Etiopljana; taj je jezik potomak geeza) i južni (*amharski*, kojim govori oko 10 000 000 ljudi, što je nešto više od trećine Etiopljana; *harari, argoba,* izumrli *hafat, gurage* s oko 550 000 govornikā u Etiopiji).

Libijsko-gvančki jezici

Dijele se na dvije podgrane: na gvančku i na berbersko-libijsku (libijsku).

Gvančki jezici govorili su se na Kanarskim otocima; u razdoblju XV—XVII. st. otočani su prešli na španjolski jezik.

Od berbersko-libijskih jezika izumrli su *starolibijski* (istočnonumidijski) i

staronumidijski. Od njih je ostalo nekoliko stotina tekstova i glosa iz rimskih vremena (starolibijski od II. st. pr. n. e., u Tunisu i Alžiru). Bile su dvije vrste pisma: numidijsko (današnji Tunis i dio Alžira) i još nepročitano mauretansko (stara Mauretanija). — Izgleda da bi ta dva jezika spadala u današnje sjeverne berberske jezike.

sjeverni jezici: *šilh* (*tašelhit*), *tamazigt* (u Maroku), *zenet* (najveći su dijalekti *rif* u Maroku, *zuavski* ili *kabilski* i drugi u Alžiru, *džerba* u Tunisu);

istočni jezici: *gadames, audžila, sivah* i drugi, u Libiji i Egiptu;

tuareški jezici: *tamahek* i *tamašek* u Sahari i Sahelu (Alžir, Niger, Mali, Burkinafaso), s jezicima *ahagar*, *taulemet*, *taneslamt*, *gat* itd.; jezik tamašek (južni Alžir, Mali, Niger) od svih je berberskih jezika najmanje poarabljen;

zenaški jezici: *zenaga* i drugi u Mauretaniji i možda u Senegalu.

Na oko trista berberskih jezika i dijalekata govori ukupno više od deset milijuna ljudi u sjevernoj Africi i Sahari (Berberi čine oko četvrtinu Marokanaca i nešto više od šestine Alžiraca).

Egipatski jezik

Egipatski jezik ima ove povijesne stadije: *staroegipatski* (XXXII—XXII. st. pr. n. e.), *srednjoegipatski* jezik (XXII—XVI. st. pr. n. e.), *novoegipatski* (XVI—VIII. st. pr. n. e.), *demotski egipatski* (VIII. st. pr. n. e.—V. st. n. e.), *koptski* (bohejrski, saidski, fajumski, ahmimski, subahmimski; II/III—XVI.st.; izgleda da je kao govorni jezik konačno izumro u XIX. st.). — Danas je koptski liturgijski jezik koptske kršćanske monofizitske crkve, kojoj pripada do desetine stanovništva Egipta (po nekim procjenama i šestina). Kopti su onaj dio Egipćana koji ni poslije arapskih (641) ni poslije turskih osvajanja (1517) nije prešao na islam. (Ima i nekih manjih i ne baš širokouspješnih pokušaja da se koptski jezik oživi.)

Egipatski se jezik pisao pismom koje je imalo tri skupine znakova: ideograme (jedan znak za jednu riječ), fonograme (za jedan slog ili više njih) i determinative (koji su služili samo kao pomoć za određivanje značenja riječi). — Najstarije egipatsko pismo bilo je uglavnom slikovno, ideografsko: jedan *crtež* označavao je cio *događaj.* Nastalo je hijeroglifsko pismo, s preko 3 000 znakova. (U V. st. pr. n. e. Grci su egipatsko pismo smatrali posvećenim, pa odatle potječe i naziv za nj, hijeroglifi — tako od III. st. pr. n. e.: *hieroglyphikà grámmata.*) S vremenom se pismo pojednostavnilo, više nema veze između prvotna crteža i oblika znaka: to je hijeratsko pismo, s oko 600 znakova, koje je bilo u svojem usponu u II. tisućljeću pr. n. e. Od njega se razvilo još jednostavnije pismo, demotsko (od VII. st. pr. n. e.), u kojem su česti spojevi znakova (ligature). Najmlađi sačuvan hijeratski zapis jest iz III. st. n. e., a demotski iz 476. g. n. e.

Koptski se jezik pisao koptskim pismom, koje je načinjeno od grčkoga.

Kušitski jezici

Dijele se na ove podgrane:

sjevernokušitski: *bedauje* (ili bedža, oko 150 000 ili do nekoliko stotina tisuća; crvenomorska obala Egipta, jugoistok Sudana, Eritreja), s mnogim dijalektima;

središnji, u sjevernoj i sjeverozapadnoj Etiopiji: *bilin* (oko 32 000, u Eritreji), *hamir* (oko 5000, oko Avergelea) i *hamta* (oko 5000; pokrajine Tigre i Volo), *kvara* (oko 17 000; to su Falaši, židovske vjere — dobar ih je dio emigrirao u Izrael 1985. g. i kasnije), *dembea, avija* (nekoliko tisuća ljudi) i dr.;

istočni:
— nizinski ili danakilski (skupa više stotina tisuća): *saho* (u Eritreji), *afar* (s danakilskim dijalektom; na sjeveroistoku Etiopije možda i 400 000, a u Džibutiju oko 100 000, što je više od trećine stanovništva);
— oromo-somalijski: *somalski* (oko 5 000 000 govornikā; u Somaliji oko dvije trećine njih, u Ogadenu na istoku Etiopije, na jugu Džibutija), *boni* (na istoku Kenije), *rendile* (na sjeveru Kenije), *oromo* (ili gala; u velikom dijelu Etiopije — nešto više od trećine Etiopljana jesu Oromo; također u Keniji; ukupno oko 8 000 000 govornikā) i dr.;
— južni: *irakvi* (oko 1 800 000, većinom u sjevernoj Tanzaniji), *gorova, alagva, asa, ngomvija, dahalo* (u Keniji) i dr.
— sidamski (većinom na jugu Etiopije): *sidamo* (do 1 000 000 govornikā, između rijeka Juba i Webi), *hadija* (700 000, na rijekama Omo i Billate), *kambatta* i *tambaro, arbore, geleba, burdži* i dr.;
varazijski: *varazijski* i dr.

Omotski jezici
Donedavno su smatrani zapadnim ogrankom kušitskih jezika. — To su *ometo* (na jugozapadu Etiopije), *kafičo* (oko 1 700 000 u pokrajini Kafa u Etiopiji), *moča, jamma, anfila, gimirra, aro* i dr.

Čadski jezici dijele se na tri skupine: zapadnu, središnju i istočnu.
zapadna skupina (hausanska, sa šezdesetak jezika) — hausanska podgrupa: *hausa,* jezici *gvandara*; podgrupa angas: *angas* (oko 55 000, u Nigeriji), *sura, čip, montol, ankve* (oko 13 500), *herka*; podgrupa boleva: *boleva, karekare, dera* itd.; podgrupa vardži: *vardži, karija, diri, mburku* itd.; podgrupa zar: *burma, gedži, buli* itd.; podgrupa ron (oko 12 000 govornika): *fjer, bokoe* itd.; podgrupa ngizim: *ngizim* (oko 40 000, u Nigeriji oko Bornua i Kana), *bade* itd.;
središnja skupina: podgrupa kotoko: *logone* (oko 50 000, na rijeci Logone), *ngala, buduma* itd.; bata-margi: *bačama* (oko 12 000, u Nigeriji oko Numana), *margi, čibak, gabin* itd.; podgrupa hina: *hina, musgoi, matakam* itd.;
istočna skupina: *gidder, mandra, musgu* (oko 25 000, u graničnim područjima Čada i Kameruna), *banana, somraj* (oko 50 000, u graničnim područjima između Čada i Centralnoafričke Republike), *tuburi, mubi* itd.
Najveći je od čadskih jezika hausanski (poslije svahilija drugi afrički jezik po broju govornika južno od Sahare, a treći u Africi, poslije arapskog i svahilija). Njime govori u sjevernoj Nigeriji oko 15 000 000 ljudi kao prvim i oko 10 000 000 kao drugim, i još se nekoliko milijuna ljudi u susjednim zemljama može služiti njime u međuetničkoj komunikaciji. Najstariji sačuvani tekstovi na hausanskom jesu iz XI. stoljeća.

Neki jezikoslovci smatraju da se afrazijski prajezik počeo dijeliti u X. tisućljeću pr. n. e., i da mu je ondašnja pradomovina bila Prednja Azija. Tada nastale jezične grane ostale su u Prednjoj Aziji dulje vrijeme, do IV. tisućljeća pr. n. e., kad je dio tih Afrazijaca (svi osim Semitā) otišao u Afriku (preko Arabije, a Egipćani možda preko Sinaja).
Po nekim pak jezikoslovcima afrazijski jezici tvore natporodicu koja je srodna nostratičkoj (i sinokavkaskoj i drugima) — dakle smatraju da afrazijski jezici nisu dio nostratičke natporodice.

Kartvelski jezici

To su *gruzijski* (najstariji tekstovi iz IX—X. stoljeća, s prijepisima starijih, i iz V: *starogruzijski* iz V—XI. st., *srednjogruzijski* iz XII—XVIII. st.; današnji gruzijski ima sedamnaest govora — to su adžarski, gurijski, kartlijski, kahetinski, pšavski, hevsurski i dr.), *svanski* te *megrelski i čanski* (ta dva čine zansku podskupinu). — Govore se u Gruziji (a čanski u susjednoj Turskoj).

Starije gruzinsko pismo, xucuri, najvjerojatnije je nastalo od perzijskog pisma pahlavi (ili od nekog drugog pisma aramejskog porijekla) s grčkim utjecajem; mlađe, mxedruli, kojim se danas piše, nastalo je od pisma xucuri, i ustalilo se u XVII. stoljeću.

Gruzinaca ima oko 3 600 000, Svanā oko 43 000 i Lazā oko 50 000.

Indoevropski jezici

O njima vidi poseban dio, od str. 15.

Uralski jezici

Uralski se jezici dijele na finougarsku (ugrofinsku) i samodijsku granu.

Finougarski jezici. U finskoj skupini razlikuju se pribaltička podskupina (*finski, karelski, estonski, vepski, ižorski, vodski, livski*), saamska, volška (izumrli *muromski, merjanski* i *meščerski* te današnji *mordvinski, marijski*) i permska (*komi, udmurtski*). U ugarskoj skupini jesu *mađarski* jezik i opska podskupina (*mansijski, hantijski*).

Najstariji sačuvan tekst finskog jezika jest iz 1530 (i od XVI. st. finski je i službeni jezik, što je dotad bio samo švedski). Finaca ima oko 5 000 000.

Karelski se jezik smatra se i istočnofinskim dijalektom: zapravo se finski i karelski ne mogu oštro odijeliti. Uostalom, karelska je komponenta bila veoma važna u formiranju finskoga književnog jezika. Najstariji sačuvan tekst karelskog jezika jest iz XIII. stoljeća. U Rusiji ima više od 150 000 Karelaca, većinom u Kareliji, od kojih nešto manje od dvije trećine karelski smatra svojim prvim jezikom, no u školama se uči na finskom. — Jezik se dijeli na tri dijalekatske grupe: na užu karelsku, ludikovsku i olonjecku.

Estonaca ima oko 1 200 000, u Estoniji i mnogo u iseljeništvu — u Švedskoj, SAD i drugdje. Najstariji sačuvan tekst jest iz vremena oko 1525, najstariji zapisi pojedinih riječi jesu i stariji, iz XIII—XIV. stoljeća.

Vepsi žive u Kareliji, oko Sankt-Petersburga i Vologde; ima ih oko 30 000 (po sovjetskom popisu iz 1970. g. Vepsā je bilo oko 8 300, od kojih je tek nešto više od trećine vepski jezik smatralo prvim); žive na obali jezera Onega. — Ižorci (Ingri) žive u blizini Sankt-Petersburga, a ima ih oko 200. — Vodā ima oko 500; žive također u blizini Sankt-Petersburga. — Livā ima oko 500, a žive u nekoliko sela kod Ventspilsa u Latviji; pojedine riječi zapisane su u inojezičnim tekstovima u XIV. st., najstariji tiskani tekstovi na livskom jesu iz XVIII. stoljeća. — Jezici vodski, ižorski i livski izumiru.

Saami (Laponci, *sámeht*) žive na sjeveru Skandinavije i na Kolskom poluotoku: Ima ih oko 40 000, od čega dvije trećine žive u Norveškoj, a oko četvrtina u Švedskoj te ostali u Finskoj (oko 2 000) i Rusiji (oko 1 000). — Dijalekti/jezici jesu inari, kola, lule, pite, ruija, skolt, ume, južnosaamski.

Mordvinaca ima oko 1 200 000 govornika. Polovina ih živi u Mordviniji u Rusiji, gdje su ipak manjina. Dijalekti/jezici mordvinskoga jesu *erzjanski* (na sjeverozapadu), *mokšanski* (na jugoistoku). Prvi su spomenici iz XVII. stoljeća.

Prvi tekstovi marijskog jezika (čeremiškog) jesu iz XVI. stoljeća. Danas ima dva standardna oblika. Marijaca (*mari*) ima oko 620 000; pola ih živi u marijskoj autonomnoj republici (gdje čine polovinu stanovništva) u Rusiji, ostali uglavnom na susjednim područjima.

Komi žive na sjeveroistoku evropskog dijela Rusije. Staropermski (starokomijski) tekstovi jesu iz XIV–XVII. stoljeća. Danas postoje tri komijska jezika: zirjanski (komi; oko 330 000, uglavnom u komijskoj autonomnoj republici), permjački (komi-permjački; oko 150 000, u Komipermjačkoj Autonomnoj Oblasti na gornjem toku rijeke Kame) i bespismen jazvinski (oko 5 000, oko rijeke Jaz've).

Udmurtā (Votjakā) ima više od 700 000; žive južno od Komijaca, u Udmurtiji (gdje dvije trećine svih Udmurtā čine polovinu stanovništva) u Rusiji te u susjednim područjima.

Pramađarski se jezik govorio u Priuralju od I. tisućljeća pr. n. e. do V. st. n. e. i u vrijeme seoba od V. do IX. st. Staromađarski naziv je za jezik od doseljenja u Panoniju krajem IX. st. do XVI. st.; srednjomađarska je faza u vremenu XVI–XVIII. st., a novomađarska od kraja XVIII. st. — Prvi zapisi mađarskih riječi sreću se od IX. st., a prvi je tekst iz XII. stoljeća. — Mađarā ima oko 14 000 000, a žive u Mađarskoj (oko 11 000 000), Rumunjskoj (oko 2 000 000), Vojvodini (gotovo 400 000), Hrvatskoj (oko 25 000), Sloveniji (oko 10 000), Slovačkoj (oko 600 000), u ukrajinskom Zakarpaću (nešto više od 170 000), Austriji (oko 20 000) te u raznim drugim zemljama u iseljeništvu.

Oko rijeke Ob u zapadnom Sibiru žive Mansi (Voguli), kojih ima oko 7600 i Hanti (Ostjaci), kojih ima oko 21 000. Hantijski jezik dijeli se na tri skupine dijalekata, koje se mogu smatrati i jezicima: na sjeverne (kazimski, šerkalski), južne (kondijski, irtiški; ti izumiru) i istočne (surgučki, vahovski). Mansijski, sjeverni i istočni hantijski imaju svoje književne standarde.

Samodijski jezici dijele se u dvije skupine: sjevernu, u kojoj su *nenecki* (juračkosamojedski, s oko 30 000 govornikā), *enecki* (jenisejskosamojedski; 500) i *nganasanski* jezik (900), i južnu, u kojoj su *selkupski* (ostjačkosamojedski; 3600) i *kamasinski* (za nj se može reći da je nedavno izumro). — Ranije su postojali još neki samodijski jezici: motorski, tavgijski, karagaški, kojbalski i kotski; njihovi su govornici prešli na turkijske jezike.

Govornici samodijskih jezika žive u Neneckom nacionalnom okrugu Arhangeljske oblasti, Jamalsko-neneckom nacionalnom okrugu Tjumenske oblasti i u Tajmirskom nacionalnom okrugu Krasnojarskoga kraja. Od tridesetih godina postoji mala nenecka pismenost, i još manja selkupska (oba se jezika isprva pišu latinicom, od druge polovine tridesetih ćirilicom).

Uralski se prajezik smješta u vrijeme prije prijelaza s V. na IV. tisućljeće pr. n. e., kad su se počeli odvajati jedan od drugoga finougarski i samodijski jezik. U III. tisućljeću počinje se formirati ugarski, a preostali finopermski jezici kasnije se granaju dalje.

Uralskima je blizak jukagirski jezik (o njemu nešto kasnije).

Dravidski jezici

Dravidska jezična porodica ima više od dvadeset jezika, koji se dijele na sjeverozapadne, sjevernoistočne, gondvanske, središnje, jugoistočne, jugoza-

padne i južne. Sjevernozapadni je jezik samo jedan: *brahui*. Njime se govori u Pakistanu, Afganistanu i Iranu (ukupno oko 500 000 govornikā). Jezik se dijeli na tri dijalekta. Izvorna književnost na tom jeziku pojavila se prije tristotinjak godina. — Svi ostali dravidski jezici govore se na jugu i jugoistoku Indijskog potkontinenta.

Sjeveroistočni jezici jesu *kuruh* i *malto*. Prvi ima više od 1 200 000 govornikā u Biharu, Orisi, Asamu i Zapadnom Bengalu, a drugim govori oko 100 000 ljudi u Biharu i u Nepalu. — Od ostale mase dravidskih jezika preci tih dvaju odvojili su se sredinom III. tisućljeća pr. n. e.

Gondvanski su jezici *kui* (500 000) i *kuvi* (200 000, oba u Orisi i Andhrapradešu), *pengo* (u Orisi), *konda* (oko 15 000 u Orisi), *gondi* (2 000 000, u Madhjapradešu i drugimdržavama) i *manda* (Kalahandi, Orisa). — Ti su se jezici od drugih odvojili sredinom II. tisućljeća pr. n. e.

Središnji su jezici *gadaba* (40 000, Orisa), *pardži* (110 000, Madhjapradeš), *najki* (1500, Čanda i Maharaštra), *kolami* (67 000, Andhrapradeš). — Oni su se od drugih odvojili također u II. tisućljeću pr. n. e.

Jugoistočni je jezik *telugu* (njegov se predak odvojio od drugih dravidskih jezika krajem I. tisućljeća pr. n. e.), s oko 62 000 000 govornikā, u indijskoj državi Andhrapradeš i drugdje, te u iseljeništvu u Jugoistočnoj Aziji. Najstariji je natpis iz 633. godine, prijevodna književnost iz XI—XIV, izvorna od XIV—XVI. stoljeća.

Jugozapadnim jezicima pripadaju *koraga* i *belari* (u Majsuru, svaki s oko 1000 govornikā) te *tulu* (1 000 000, u Majsuru). — Odvajanje tih jezika smješta se u sredinu I. tisućljeća pr. n. e.

Južnodravidski se jezici od drugih izdvajaju početkom I. tisućljeća pr. n. e. To su *kuruba* (1000), *kota* (1000), *kodagu* (100 000), *toda* (do 1000), *kuru* (100 000, u Andhrapradešu, Tamilnaduu i Majsuru), *kanada* (37 000 000, u indijskoj državi Majsur, gdje je i državni jezik; epigrafski su tekstovi iz sredine V, književni tekstovi od IX. st.), *malajalam* (34 000 000 ljudi, u indijskoj državi Kerala, gdje je i državni jezik; najstariji sačuvani epigrafski zapisi iz X, najstariji književni tekstovi iz XIII—XIV. st.), *tamil* (oko 61 000 000 govornikā — govori se u indijskoj državi Tamilnadu, na sjeveru Šrilanke — tamo oko 3 500 000 — te u iseljeništvu u jugoistočnoj Aziji, Južnoj Africi, u Gvajani, na Fidžiju i drugdje; najstariji epigrafski tekstovi jesu s početka nove ere, najstarija sačuvana književna djela iz II—III. st.). — Moglo bi se reći da se malajalamski od tamilskog odvaja početkom II. tisućljeća n. e.

Pisma dravidskih pismenih jezika nastala su od starijih južnoindijskih pisama (o njima v. u odjeljku o indoarijskim jezicima indoevropske jezične porodice). — U južnoj Indiji postojala su tri tipa starih pisama: zapadni (V—IX. st., u Gudžaratu i drugdje), središnjoindijski (od kraja IV. st.) te mlađi kalinga (sjeveroistočna obala, Tamilnadu, VII—XII. st.). Od pisama kakva su bila kadamba i čalukja (od V. st.) nastalo je starokanadsko pismo (u X. st.), a od njega pak današnje pismo jezika kanada i telugu. Južnoindijskom pismu grantha (V. st.) srodno je malajalamsko pismo (kojim se piše i jezik tulu). Pismom grantha bili su pisani prvi tamilski tekstovi, no od VIII. stoljeća upotrebljava se vlastito tamilsko pismo (nastalo od sjevernijih pisama, ali pod utjecajem granthe).

Dravidski prajezik počeo se dijeliti u IV/III. tisućljeću pr. n. e. Izgleda da su pradravidsku jezgru činila plemena kojima su potomci današnji Tamili: s vremenom su se (kako je opisano) odvajale druge grupe, dok se jezgra po-

micala prema jugu indijskog potkontinenta. Tamilski jezik i jest veoma arhaičan i znatno bliži pradravidskom stanju nego drugi jezici.

Jezik mnogobrojnih veoma kratkih tekstova (pisanih posebnim vlastitim slogovnim pismom) harapske i mohendžodarske (indske) kulture, *protoindski*, iz III—II. tisućljeća pr. n. e., bio je najvjerojatnije dravidski. Uostalom, Dravidi se i jesu na jug Indije doselili sa sjevera.

Dravidskim je jezicima blizak elamski, o kojem će biti riječi nešto kasnije.

Altajski jezici

Altajski su jezici turkijski, mongolski, tunguskomandžurski, korejski i japanski. — Ponekad se oni smatraju posebnim porodicama.

Turkijski jezici dijele se na nekoliko skupina.

Izumrli su *staroturkijski* i *staroujgurski*;

sjeveroistočni: *tuvanski* (tuvinski), *karagaski* (tofalarski), *jakutski*, *hakaski*, *žutoujgurski*, *šorski*, *čulimski*, *altajski* (ojrotski);

jugoistočni (čagatajski): *čagatajski* (džagatajski), *novoujgurski*, *sariujgurski*, *uzbečki*;

sjeverozapadni (kipčački): *kirgiski*, *kazaški*, *karakalpački*, *nogajski*, *baškirski*, *tatarski*, *kumički*, *karačajevskobalkarski*, *krimskotatarski*, *karaimski*, izumrli *egipatsko(sirijsko)kipčački;*

jugozapadni (oguski): *turkmenski*, *azerbajdžanski*, *kaškaski* (blizak azerbajdžanskom), *kadžarski*, *afšarski*, *turski*, *gagauski*, *salarski*;

bulgarski: *čuvaški* i izumrli *bulgarski* i *hazarski*.

Pojedine staroturkijske riječi poznate su već od VI. stoljeća, iz zapisa u bizantskim izvorima; od toga vremena zna se za Turkijce. Jezik im je već u ono vrijeme bio podijeljen na tri dijalekta: *y*-dijalekt (tekstovi pisani sogdijskim i ujgurskim pismom te pismom brāhmī), *n*-dijalekt (tekstovi pisani manihejskim pismom), *ñ*-dijalekt (orhonskojenisejski). Staroturkijsko je jezično razdoblje potrajalo do X. stoljeća. — Dio Turkijaca koji je preuzeo manihejsku vjeru pisao je manihejskim pismom (potječe od palmirske inačice srednjoaramejskog pisma), a jedan dio manihejaca te budisti i nestorijanci pisali su u IX—X. stoljeću ujgurskim pismom, koje je načinjeno od sogdijskog. (To ujgursko pismo preuzeli su u drugoj polovini XII.stoljeća Mongoli.) Osim vjerskih tekstova sačuvani su kalendari, astrološki radovi i poezija. Najstariji tekst zapisan ujgurskim pismom jest jedan manihejski, iz VIII. stoljeća. — Iz VIII. stoljeća potječu staroturkijski budistički tekstovi pisani sogdijskim pismom (preuzeto je od iranojezičnih Sogdijaca). — Fragmenti tekstova pisanih pismom brāhmī jesu iz iz Središnje Azije, iz VIII—IX. stoljeća. — Orhonskojenisejski tekstovi pisani su posebnim runskim pismom u VIII. stoljeću, a pronađeni su na Jeniseju i u dolini rijeke Orhon u Mongoliji: ima duljih nadgrobnih natpisa i knjigā.

Srednjoturkijski jezik jezik je iz razdoblja X—XV. stoljeća. Sastoji se od mnogo jezika i dijalekata kao što su karahanidski, postkarahanidski, horezmijskoturkijski i čagatajski, kipčački ili kumanski, staroanatolijski ili osmanski. — Karahanidski jezik upotrebljavao se u karahanidskoj državi u Istočnom Turkestanu (IX—XIII. st.); njime su govorila plemena Turgeš, Jağma i Karluk. — Postkarahanidski je bio književni jezik u XIII—XIV. stoljeću. Pisao

se ujgurskim pismom te arapskim. Naziva se i ujgurskim jezikom postkarahanidskog doba. Dio nestorijanskih kršćanskih nadgrobnih spomenika iz XIII—XIV. stoljeća pisan je pismom estrangelo (inačica sirijskog pisma). — Horezmijskoturkijski jezik bio je književni jezik Središnje Azije od XIII. stoljeća, a čagatajski (naziva se i starouzbečkim) od XV. stoljeća (do sredine XVI): međusobno su bliski, a nastali su od domaćih dijalekata, s utjecajem karahanidskog. Čagatajski je bio također književni jezik mnogih srednjoazijskih Turkijaca (Turkmenā, Kazahā, Istočnih Turkijaca) i Zlatne horde (Tatarā, Baškirā), a koristio se takoreći do XX. stoljeća. Pismo mu je bilo arapsko. — Kumanski ili polovečki jezik govorio se u XII—XVI. stoljeću na jugu ondašnje Rusije, do Krima te do dijelova Srednje Azije (a njime su govorili i turcizirani Armenci u XV—XVIII. st.). U XIII. stoljeću pod pritiskom Mongolā dio Kumanā doseljava se u Mađarsku. Od kumanskog jezika ostali su zapisi pojedinih riječi te manji rječnici iz XIV (latinsko-perzijsko-kumanski) i XV. stoljeća (nekoliko kumansko-arapskih glosara te gramatika).

Tuvanskim jezikom govore Tuve; ima ih 166 000, u tuvanskoj autonomnoj republici (Tuva je 1921—1944. bila polusamostalna republika) u Rusiji te u Mongoliji. Do 1930. Tuve su pisali pismenomongolskim jezikom; 1931—41. pisali su na tuvanskom latinicom, poslije ćirilicom. — Karagasā (Tofalarā, Tofā) ima oko 650. Žive u okolini Krasnojarska. — Jakuti žive većinom u Jakutiji, u sibirskom dijelu Rusije; ima ih 330 000 (nazivaju se *saxa*, a ime Jakut jest od Tunguzā, *yękę̄*). Gramatički je dosta blizak drevnim turkijskim jezicima (orhonsko-jenisejskom staroturkijskom). Jakutski se 1922—1939. pisao latinicom, poslije ćirilicom. — Hakasā ima oko 71 000, i žive u Hakaskoj Autonomnoj Oblasti u Rusiji (na srednjem toku Jeniseja i na okolnim područjima). — Šorā ima vjerojatno dvadesetak tisuća, a žive na Altajskom gorju. Do 1944. imali su vlastitu pismenost, a sada pišu ili hakaskom ćirilicom ili na ruskom jeziku. — Čulimi (*čulïm*) žive na obalama rijeke Čulyme, desne pritoke Oba. Ima ih oko 48 000. Vjerojatno su potomci turciziranih Ugrā ili Ketā. Jezik nema vlastite pismenosti. — Altajskim jezikom (ojrotskim) govore Altajci, u Gornoaltajskoj Autonomnoj Oblasti; ima ih oko 60 000. Sadašnjom ćirilicom pišu od 1937. godine.

Čagatajski jezik ima znatnu književnost iz XV—XVI. te iz XVI—XIX. stoljeća; taj se onda naziva srednjotur(kij)skim jezikom. U čagatajsku grupu spadaju uzbečki, istočnotur(kij)ski (novoujgurski) i salarski.

Ujgurā ima oko 6 700 000 — od toga 6 000 000 živi u Ujgurskoj autonomnoj oblasti Sinkjang u Kini (središnji, južni i istočni dijalekti), a ostali (to su govornici dijalekta ili) u Kazahstanu, Kirgiziji i Uzbekistanu. Jezik im se počeo stabilizirati i približavati današnjem od XVII. stoljeća. Znatna je novoujgurska književnost iz XVII—XIX. st. Od XI. stoljeća jezik se pisao arapskim pismom (a ponegdje i staroujgurskim, do početka XVIII. st.). Danas se u Kini ujgurski jezik piše latinicom (i arapskim pismom — na osnovi južnog dijalekta), a u srednjoazijskim zemljama ćirilicom (1930—46. latinicom). — Žuti Ujguri (*sarï(γ) ujγur*) malena su zajednica u kineskoj pokrajini Gansu: ima ih nekoliko tisuća.

Uzbekā ima ukupno 14 000 000, od toga 12 500 000 u Uzbekistanu i u susjednim područjima te oko 1 500 000 u Afganistanu (oko dvanaestina stanovništva) i malo na istoku Kine. Starouzbečki jezik (inače veoma bogate književnosti) koristio se do početka XX. stoljeća. Novouzbečki jezik (*özbäk*) pisao se arapskim pismom do 1927, onda do 1938. latinicom, a poslije ćirilicom. Jezik

ima mnogo dijalekata i poddijalekata, koji se onda dijele u dvije grupe.

Jezici kipčačke grupe odvojili su se od Zlatne horde.

Od oko 2 000 000 Kirgizā većina je u Kirgiziji te nešto više od 100 000 u susjednim područjima te na istoku Kine i u Afganistanu. Jezik VIII–IX. st. jest starokirgiski, X–XV. st. srednjokirgiski i poslije toga novokirgiski (rani do sredine XVIII. stoljeća, kasniji do početka XX. st.; *qïrγïz*). Do dvadesetih godina pisao se arapskim pismom, onda se prelazi na latinicu, a od 1940. na ćirilicu. Ima dva dijalekta: sjeverni (djelomice pod utjecajem kazaškog) i južni (pod utjecajem uzbečkog).

Većina je od oko 8 000 000 Kazahā u Kazahstanu i na susjednim područjima; nešto manje od 1 000 000 živi ih u Sinkjangu, te malo u Mongoliji i Afganistanu. Jezik (*qazaq*) ima sjeverozapadni, južni i zapadni dijalekt. Do Oktobarske revolucije pisao se arapskim, zatim latiničkim, a od 1938. ćiriličkim pismom.

Karakalpaci žive u Karakalpakiji, autonomnoj republici u Uzbekistanu, te u nekim susjednim područjima i u Afganistanu; ima ih oko 300 000. Književni je jezik postojao i ranije, no bolje se proširio tek u sovjetsko doba. Pismo je isprva bilo arapsko, do 1938. latinica, a otad ćirilica (malo se razlikuje od kazaške). Turkolozi karakalpački jezik (*qaraqalpaq*) smatraju dijalektom kazaškog.

Nogajaca ima oko 60 000. Žive kod Stavropolá i u Karačajevsko-čerkeskoj Autonomnoj Oblasti na jugu Rusije te u manjim skupinama i drugdje (u Dagestanu, autonomnoj republici na jugu Rusije, itd.). Jezik ima tri dijalekta. Od 1939. ima svoju ćiriličku pismenost.

Kazaški, karakalpački i nogajski jezik tvore kipčačko-nogajsku podgrupu kipčačkih (sjeverozapadnih) turkijskih jezika. Od mlađe Velike nogajske horde odvojili su se u XV–XVI. stoljeću.

Baškirā ima 1 400 000 u Baškiriji, autonomnoj republici u Rusiji, i na susjednim područjima. Do tridesetih godina XX. stoljeća Baškiri su za svoj književni jezik rabili inače blizak tatarski. Do 1929. godine baškirski se jezik pisao arapskim pismom, poslije latinicom, a od 1939. ćirilicom.

Tatarā ima oko 6 600 000; od toga nešto manje od trećine živi u Tatariji, autonomnoj republici u Rusiji, a ostali u Baškiriji, Čuvašiji, Mordoviji i u drugim bliskim područjima unutar Rusije. Izgleda da je jezik nastao međudjelovanjem bulgarskih i kipčačkih govora, i da se konačno razvija od vremena Zlatne horde, a počeci pravog tatarskog jezika sežu u vrijeme Kazanskoga Kanata (XV–XVI. st.). Starotatarski jezik ima bogatu književost (XVI–XIX. st.). Osnove današnjega književnog jezika nastaju u prvoj polovici XIX. st. Jezik se pisao arapskim pismom do 1927, zatim latinicom, a od 1939. ćirilicom. Jezik ima sedam dijalekata (središnjim ili kazanskim govori oko 30% Tatara, i on je osnovica književnog jezika; zapadni se naziva mišarskim, *mišär*; sibirskim govori 2%).

Oko 230 000 Kumikā živi uglavnom u Dagestanu na jugu evropskog dijela Rusije, gdje je jedan od šest književnih jezika. Poslije oktobarske revolucije nastala je pismenost na arapskoj osnovi, od 1929. godine kumički se pisao latinicom, a od 1938. ćirilicom. Jezik (*qumïq*) ima tri dijalekta.

Karačajevaca (*qaračaj*) i Balkaraca (*balqar/malqar*) ima oko 130 000 — prvih oko dvije trećine, drugih oko trećina. Karačajevci žive uglavnom u Karačajevsko-Čerkeskoj Autonomnoj Oblasti, a Balkarci u kabardinsko-balkarskoj autonomnoj republici, na jugu Rusije; dio je i jednih i drugih u

srednjoazijskim republikama. Od starijih turkijskih jezika blizak im je kumanski, zapisan u XIV. stoljeću. Karačajevskobalkarski jezik postao je pismenim tek u sovjetsko doba (no piše se malo različitima karačajevskom i balkarskom ćirilicom).

Krimski Tatari danas žive uglavnom u Uzbekistanu, kamo su preseljeni 1945. godine. Ima ih oko 300 000. Prije preseljenja dijalekti su bili južni i sjeverni (stepski, nogajski), od kojih je prvi bio pod utjecajem turskog jezika (potomci su to i Turaka iz vremena turske vladavine; oko petina Krimskih Tatara), a drugi je blizak kipčačkim jezicima (njime govori oko četiri petine). Krimskotatarski jezik nastao je od kumanskih (polovečkih) i nogajskih govora, koji su kasnije pokipčačeni. Najstariji tekstovi jesu iz XVII—XVIII. stoljeća, i njihov je jezik pod utjecajem turskog. Jezik se stabilizira na vlastitoj osnovi tek u XX. stoljeću. Do 1928. pisao se arapskim, do 1938. latiničkim i otad ćiriličkim pismom. — Nešto Krimskih Tatara ima i u Turskoj.

Karaimā (*qaraj*, hebrejska množina *qaraim*) koji govore karaimskim jezikom ima oko 6000; žive u Poljskoj, Ukrajini (na Krimu i u Galiču) i Litvi, a u te su krajeve došli krajem XIV. i početkom XV. stoljeća. Po vjeri su judaisti, pa vjerske tekstove pišu hebrejskim pismom, a svjetovne pak latinicom ili ćirilicom.

Turkmenā ima oko 3 000 000 — od toga dvije trećine u Turkmeniji i u susjednim krajevima, a ostali u Iranu i Afganistanu, Turskoj, Iraku, Kini i Siriji. Staroturkmenski je jezik (starooguski) jezik iz X—XI. stoljeća, i taj se kao književni jezik dugo nije mijenjao. Temelji turkmenskoga književnog jezika sežu u XV. stoljeće. U XVIII. stoljeću imao je bogatu književnost. Turkmenski jezik (*türkmän*) ima dvije skupine dijalekata. Ranije pisao arapskim, pa latiničkim pismo, i od tridesetih godina ćirilicom. — Dio turkmenskog jezika jest *jurućki*, a dio Jurukā doselio se u XIV. stoljeću na područja Makedonije(danas ih ima na jugoistoku, a smatraju se Turcima) i južne Srbije. — Truhmeni su sjevernokavkaski Turkmeni (žive u okolini Stavropol'a).

Od oko 12 000 000 Azerbajdžanaca nešto više od trećine živi ih u Azerbajdžanu, nešto manje od polovine u Iranu, a ostali drugdje. Jezik (*azärbajǯan dili*) dijeli se na pet grupa dijalekata: na istočne (na kaspijskim obalama), zapadne (na sjeverozapadu), sjeverne (na sjeveru Azerbajdžana), južne (na jugu) i središnje dijalekte (u središtu Azerbajdžana). Ima i svoju stariju književnost, od XIV. stoljeća. Do 1923. pisao se arapskim pismom (a u SSSRu onda latinicom, pa od 1939. ćirilicom). Danas se prelazi na latinicu kakvom se piše turski jezik.

Većina od 50 000 000 Turaka živi u Turskoj. U Bugarskoj ih ima nekoliko stotina tisuća, u Makedoniji oko 80 000, na Kosovu oko 20 000. Žive još na Cipru, u Grčkoj, Rumunjskoj i drugdje (npr.u Njemačkoj). Jezik (*türk dili*) naziva se i osman(lij)skim i anatol(ij)skim. Ima dvije grupe međusobno malo različitih dijalekata: anatolske i dunavske dijalekte. Nastavlja staroanatolijski, koji je dospio u Anatoliju te u Horezmiju, Iran i na Kavkaz s Turcima u X—XI. stoljeću. Od XIV. stoljeća to je (staro)osman(lij)ski. Vrijeme novoturskog jezika započinje u XVI. stoljeću. Do 1929. pisao se arapskim pismom, a odonda latiničkim.

Gagauzā ima 170 000 — u Moldaviji i Ukrajini (kamo su se doselili krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća, s nešto Bugarā, iz sjeveroistočne Bugarske; onda ih se malen dio početkom XX. stoljeća preselio u Kazahstan i Srednju Aziju) te u Rumunjskoj i Bugarskoj. Jezik je blizak turskim govorima u sjeveroistočnoj Bugarskoj (pa neki jezikoslovci zato gagauski smatraju

tek dijalektom turskog jezika). Jezik se piše od XIX. stoljeća. U Moldaviji gagauska pismenost postoji od pedesetih godina.

Salarā ima oko 70 000. Žive u kineskoj pokrajini Gansu. Jezik je blizak istočnoturkijskom (ujgurskom) ili je možda njegov dijalekt. Nema vlastite pismenosti.

Čuvaši žive u Čuvašiji (nešto više od polovice njih), Tatariji i Baškiriji te na susjednim područjima Rusije, i ima ih oko 1 800 000. Čuvaši su narod čiji počeci sežu u X. stoljeće, u Volšku Bulgariju (to je kraljevstvo postojalo VII—XIV. st.). Jezik im ima svoju pismenost od XVIII. stoljeća, no tek od konca XIX. ona se i znatnije širi. Piše se ćirilicom. — U bulgarsku grupu spadaju još i izumrli bulgarski (s bulgarskim, suvarskim, avarskim i sabirskim) i hazarski jezik. — Iz bulgarskog su mnoge posuđenice u mađarskom (iz vremena prije doseljenja u Panoniju, kad su Mađari sjedjeli sjeverno od Kavkaza, na području Kubańi) te u bugarskom i drugim južnoslavenskim jezicima (od Bulgara su Bugari i preuzeli ime: stbug. *Bъlgar(in)ъ* "Bugarin"). Ostalo je i nekih zapisa na arapskom pismu iz XIII—XIV. st. — Hazarsko je kraljevstvo postojalo na donjem toku Volge i Dona VII—X. st.

Ima i drugačijih podjela turkijskih jezika, ovisno o tome kako koji turkolozi gledaju na procese integracija i diferencijacija turkijskih govora/dijalekata/jezikā.

Govori se o šest razdoblja pretpovijesti i povijesti turkijskih jezika.

Prvo je altajsko.

Drugo je hunsko, do IV. stoljeća: odvojeni su turkijski i mongolski jezici od tunguskomandžurskih (a korejski i japanski odvojili su se od ostalih altajskih znatno ranije). Neki turkolozi smatraju jezik hunskog razdoblja praturkijskim (turkijskim prajezikom). Od jezika tog vremena ostao je zapis u kineskoj transkripciji iz IV. st. te mnoga imena. U to vrijeme turkijski se jezici dijele na zapadnohunsku i istočnohunsku granu. — U zapadnohunskoj su grani četiri grupe: bulgarska, oguska (ogusko-turkmenska podgrupa: stari jezik oguski iz X—XI. st., novi turkmenski i truhmenski; ogusko-bulgarska podgrupa: stari uski i pečeneški, novi gagausku, juručki i dr.; ogusko-seldžučka podgrupa: stari seldžučki, staroturski, staroazerbajdžanski, novi azerbajdžanski, turski i neki dijalekti krimskotatarskog), kipčačka (kipčačko-oguska podgrupa: stari kipčački i polovečki, novi kumički, karaimski, karačajevskobalkarski i stepski dijalekti krimskotatarskog; kipčačko-bulgarska podgrupa: stari jezik zapadnog dijela Zlatne horde i novi tatarski i baškirski; kipčačko-nogajska podgrupa: novi jezici nogajski, kazaški i karakalpački) i karlučka (karlučko--ujgurska podgrupa: stari jezici jesu turkijski jezik srednjoazijske karahanidske države i vremena poslije nje, karlučko-horezmijski ili čagatajski, jezik istočnog dijela Zlatne horde, starouzbečki, a novi uzbečki i novoujgurski). — U istočnohunskoj grani jesu dvije grupe: ujgurska (ujgursko-tukujska podgrupa: stari staroguski ili tukujski, staroujgurski, starokirgiski, novi tuvinski, tofalarski; jakutska podgrupa: danas jakutski jezik; hakaska podgrupa: danas hakaski, šorski, kamasinski, sjeverni dijalekti altajskog) i kirgisko-kipčačka (danas kirgiski i altajski jezik).

U IV. stoljeću ratnički su Huni prodrli u Evropu iz središnje Azije: pod njihovim su se pritiskom pomaknuli s Pricrnomorja na zapad Alani i Vizigoti, pa je tako pokrenuta i mnoga druga seoba. Poslije smrti vladara Atile (453. g.) Huni za Evropu više nisu opasni, i otad ih u evropskoj povijesti više nema.

Treće, staroturkijsko razdoblje, traje od V. do X. stoljeća. Nastaju razni plemenski savezi, a jezici tog razdoblja jesu bulgarski, ogusko-karlučko-kipčački (koji se još u tom razdoblju dalje dijeli), ujgurski, kirgiski.

U četvrtom razdoblju, između X. i XVI. stoljeća, nastaju osnovni turkijski jezici.

U petom se razdoblju (od XVI. do konca XIX. stoljeća) oni konačno konsolidiraju, i u šestom (od konca XIX do XX. stoljeća) imamo današnju sliku turkijskih jezika. Razumijevanje među nekim današnjim turkijskim jezicima veoma je veliko.

Mongolski jezici rasprostranjeni su u Mongoliji, kineskoj Unutarnjoj Mongoliji, Mandžuriji, Gansuu, Sinkjangu i Činghaju, u istočnom Sibiru te na jugu poriječja Volge — dijele se na južne i sjeverne.

Južnomongolski jezici jesu *dahurski* (70 000, u sjeverozapadnoj Mandžuriji), *santa (dongšjanski, tungšjanski, dunsjanski,* 280 000 u kineskoj pokrajini Gansu), *baoanski* (9 000, pokrajina Gansu) i *mongorski* (oko 120 000, u kineskim pokrajinama Gansu i Čінghaj).

Sjevernomongolski jezici jesu *klasični mongolski, mongolski* s jezicima/dijalektima *halha, burjatskim, ojratskim, kalmučkim, mogolskim.*

Jezikom halha *(xalx)* govori ukupno oko 5 500 000; Mongoli tvore tri četvrtine stanovništva Mongolije, što je oko 1 800 000. — Još 3 500 000 Mongola živi još uglavnom u Unutarnjoj Mongoliji (južnoj) u Kini. Među njima su govornici halhi bliskih jezika/dijalekata: *dariganga* (16 000, na jugu Mongolije), *čaharski* (nekoliko stotina tisuća), *uratski harčinsko-tumutski* (*xarčin, tümd;* više od 300 000), *horčinski* (veoma raširen), *udžumučinski* (manji ih dio živi i u Mongoliji), *ordoski* (većina u Kini, unutar zavoja rijeke Huangho, dio u Mongoliji; prvi pišu ujgurskim pismom, drugi ćirilicom). *Mogolski* jezik govori se u Afganistanu.

Burjatskim jezikom *(buŕād)* govori više od 400 000 ljudi (od toga oko 90% u Burjatiji, autonomnoj republici u rusijskom istočnom Sibiru, a ostali u susjednim područjima, npr.u Mongoliji nešto manje od 10%); to je najsjeverniji mongolski jezik. Do 1931. Burjati su kao književni upotrebljavali pismeni mongolski, a otad svoj burjatski jezik, latinicom (od 1938. piše se ćirilicom).

Ojratskim jezikom *(ȫröd)* govori možda i više od 250 000 ljudi na sjeverozapadu Mongolije te u blizim područjima Kine (i nekoliko stotina u američkoj državi New Jersey i u Philadelphii). Jezik se piše svojim pismom, koje je načinjeno polovinom XVII. st. od mongolskog, i halhanskom ćirilicom (u Mongoliji, od 1944).

Kalmuci (Kalmici, *xaĺmg*) odvojili su se od Ojratā u prvoj polovini XVII. st. i naselili u donjem poriječju Volge, gdje je danas Kalmukija, autonomna republika. Ima ih oko 150 000. Do Oktobarske revolucije jezik se pisao ojratskim pismom, zatim ćirilicom, 1931—37. latinicom i odonda opet ćirilicom. — Nekoliko tisuća muslimanskih Kalmuka (volški su budisti) živi u Kirgiziji, a nešto više od 60 000 u kineskom Sinkjangu.

Najstarije je književno djelo na mongolskom jeziku Tajna povijest Mongolā, nastalo oko 1240. godine. Smatra se da se staromongolski govorio do XII. stoljeća, poslije toga govori se o jeziku mongolske pismenosti kojemu su temelji u staromongolskom (i to u jednom od njegovih bar dvaju dijalekata). Djela iz XII/XIII—XV/XVI. stoljeća — to je srednjomongolski jezik — slabo su sačuvana; poslije tog razdoblja vrijeme je klasičnog mongolskog jezika. — Srednjomongolski je iezik imao bar tri dijalekta: južni, istočni i za-

padni. Od južnog su nastali mongorski, santa i dahurski; od istočnog su burjatski i mongolski (halha i ostali); od zapadnog su mogolski i ojratski.

Mongoli koji su se, šireći državu za Džingiskana (u XIII. st.) i kasnije, rasuli od istoka Azije do istoka Evrope — na mnogim su područjima s vremenom prešli na domaće turkijske jezike. Najvažniji su narodi Džingiskanove države bili Mongoli i turkojezični Tatari. Nasljednici velikog osvajača proširili su vlast i na Kinu te na Bagdadski Kalifat. Batukan, sinovac kana Ogotaja, osvojio je Rusiju, a jedna je njegova vojska gonila ugarsko-hrvatskoga kralja Belu IV do jadranske obale (a daljnja su osvajanja u našim krajevima prestala jer se vojska vratila zbog Ogotajeve smrti). U drugoj je polovici XIII. stoljeća mongolsko carstvo bilo najjače (opisuje ga Marco Polo), no kasnije se rascijepilo na nekoliko država širom Azije, pa je uskoro i većina njih znatno oslabila. U XVI. st. bila je jaka Država Velikog Mogula u Indiji (glavni je grad bio Dillī, Delhi), no ona je kasnije potpala pod jak utjecaj Velike Britanije.

Mongolsko pismo načinjeno je po ujgurskom: Džingiskan je kao službeni jezik svoje velike države uveo turkijski ujgurski jezik i njegovo pismo (koje pak je nastalo od sogdijskog, a to pak od aramejskog). Poslije toga, 1269. godine, uvodi Kublajkan mongolsko kvadratno pismo, koje je načinjeno po uzoru na tibetsko: budizam dolazi k Mongolima i iz Tibeta. U XIV. stoljeću načinjeno je, na osnovu ujgurskog pisma i s dopunama iz tibetskog, pismo galik. Od njega s vremenom nastalo mongolsko pismo koje se i danas upotrebljava (uz mongolsku ćirilicu, kojom se u Mongoliji piše od 1941).

Tunguskomandžurski jezici jesu izumrli *džurčenski* te današnji *mandžurski*, *nanajski* (ili goldski), *ulčki*, *oročki*, *udejski*, *negidalski*, *solonski*, *evenkijski*, *evenski* (ili lamutski).

Mandžursku granu tvore mandžurski i džurčenski, a tungusku svi ostali jezici.

Prvi tekstovi na džurčenskom jeziku jesu iz XII—XIII. stoljeća. Jezik se govorio još i za vrijeme dinastije Ming (XIV—XVII. st.).

Prvi tekstovi pisani na mandžurskom jeziku jesu s kraja XVI. stoljeća (mandžursko je pismo načinjeno od mongolskog). Mandžurski je jezik bio i službeni jezik Kine za vrijeme mandžurske dinastije (XVII. st.—1911), no kao govorni jezik već je u XIX. stoljeću bio jezik manjine na rubu zemlje. Danas većina Mandžuraca, iako je taj narod dobro sačuvao svoju kulturu i običaje, ne govori mandžurski nego kineski (od oko 4 300 000 Mandžuraca mandžurskim jezikom govori samo oko 100 000 ljudi). — Sibini (kin. *Xibe*) jesu mala zajednica Mandžuraca (danas oko 83 000 ljudi) koja se prije više od dva stoljeća preselila daleko na zapad: žive u Sibinskom Autonomnom Kotaru Čapčal, u Sinđjangu.

Ostali se tunguskomandžurski (tunguski) jezici govore u istočnom Sibiru i na ruskom Dalekom Istoku, u sjeveroistočnoj Kini i djelomice u Mongoliji.

Nanajci (ranije su nazivani i Goldima) žive u poriječju Amura (u tom dijelu Rusije više od 10 000, s književnim jezikom, u Kini oko 1 000).

Ulčā ima nešto više od 2 600; žive u Ulčkom Rajonu Habarovskoga Kraja. Sami se nazivaju *Nāñi* (a *Ul'ča, Ol'ča* ime je jednog od njihovih ranijih rodova).

Oroci (Oroki) žive na otoku Sahalin, i ima ih oko 1 200. Na rijeci Amur žive Oroči (ruski *Oroki* : *Oroči*).

Udejci ili Udegejci (*Udeγe*) žive na rijekama Ussuri i Amur (oko 1600).

Negidalci (*Nēgidā*) žive u okolici Habarovska. Ima ih oko 500.

Solonā ima oko 3 000 u Kini; u Rusiji se smatraju dijelom Evenkijaca.

Evenkijski je jezik ranije, do prevlasti ruskoga, bio jezik sporazumijevanja u Sibiru, Poamurju i na Dalekom Istoku. Njime govori 28 000 Evenkā u Evenkijskom Nacionalnom Okrugu Krasnojarskoga Kraja i drugdje te oko 20 000 njih u Kini i nešto u Mongoliji. Rusijski Evenki imaju književni jezik (piše se varijantom ruske ćirilice).

Evenskim jezikom govori oko 12 000 Evena (sami se nazivaju *Evъn*), u Magadanskoj i Kamčatskoj Oblasti i drugdje. Jezik ima svoju pismenost (osnova je ruska ćirilica).

Korejski jezik jezik je više od 65 000 000 Korejaca. Dvije trećine živi ih u Južnoj Koreji, nešto manje od trećine u Sjevernoj. Ima ih i u Kini (oko 1 600 000), srednjoazijskim republikama (250 000) te u iseljeništvu u Japanu (do 1 000 000) i u SAD.

Do VII. stoljeća u Koreji se pisalo kineskim jezikom. 692. godine načinjeno je na osnovu kineskog pisma korejsko slogovno pismo. Oko 1400, zbog naglog širenja tiskarstva, pojavila se potreba za jednostvnijim pismom, i od 1446. godine piše se korejskim slovnim pismom (smatra se da ga je načinio kralj Sedžon). Izgleda da su osnovna načela pisanja u korejskom pismu preuzeta iz nekog od mongolskih pisama, a oblik slovā posve je neovisan o drugim pismima. Jezik do XV. stoljeća smatra se starokorejskim, a jezik do konca XVI. stoljeća srednjokorejskim. (Po jednoj drugoj podjeli starokorejski je do X, srednjokorejski X/XI—XVI. st.)

Japanski jezik ima svoja nastarija književna djela s početka VIII. stoljeća (najstarija sačuvana kronika jest iz 712. g.). — Vremenski se jezik dijeli na starojapanski (do XII), srednjojapanski (XIII—XVI) i novojapanski (poslije XVII. stoljeća). — Kinesko je pismo poznato u Japanu još od početka nove ere, a od IV/V. stoljeća dosta je prošireno poznavanje kineskog jezika među obrazovanim stanovništvom. I od dolaska budizma iz Kine (VI. st.) Japanci svoje knjige pisane posebnim načinom kineskim znakovima čitaju japanski. Na osnovu kineskih znakova načinjena su dva japanska slogovna pisma: sredinom VIII. stoljeća katakana, a oko 900. godine i hiragana. U japanskim se tekstovima piše katakanom ili hiraganom, no umeću se i znakovi za neke riječi (ti su znakovi kineskog postanja). Danas također postoje i dva načina pisanja japanskom latinicom. — Više od 120 000 000 Japanaca živi u Japanu, a u iseljeništvu do 1 000 000 u SAD (od toga polovica na Havajima), oko 250 000 u Brazilu, a ima ih i na Tajvanu.

Ponekad se okinavsko narječje otočja Ryūkyū (oko 1 000 000 govornikā) smatra posebnim jezikom; danas je pod jakim utjecajem japanskog. Rjukjuanski jezik (lučuanski) ima tri dijalekta: središnji (na Okinavi i u susjedstvu), sjeverni i južni.

Tih se šest porodica može podijeliti na zapadnonostratičku (afrazijski, kartvelski, indoevropski) i istočnonostratičku granu (uralski, dravidski, altajski). — U prajezicima istočnonostratičke grane bolje se čuvaju samoglasnici.

Neki jezikoslovci došli su do zaključka da je afrazijska porodica zapravo natporodica u razini nostratičke i sinokavkaske.

Ostali nostratički jezici

Jukagirski jezik

Jukagirskim jezikom govori oko 400 Jukagirā u Jakutiji, u dvije grupe: kolimskoj (na rijekama Jasačnaja i Korkodon, koje utječu u Kolymu; ti sebe nazivaju *wadul*, i ima ih oko 250) i tundrinskoj (u područjima rijeka Alazeja i Čukoč'a; zovu se *odul*, i ima ih oko 150).

Jezik je blizak uralskima, ali ne spada u uralsku porodicu.

Eskimskoaleutski jezici

Eskimski jezik dijeli se na četiri skupine; to su *grenlandski* (s tri dijalekta), *alaskanski* (sa sedam dijalekata), *kanadski* (sa sedam dijalekata) i *azijski* (s tri dijalekta: čaplinski, naukanski i izumrli sirenički). Po drugoj se podjeli može govoriti o grupi *inupiaq* (ti se Eskimi nazivaju *Inuit*, jd. *Inuk*: to su grenlandski, alaskanski i kanadski Eskimi) i *yupik* (ti se nazivaju *Jugyt*, jd. *Juk*).

Grenlandskih Eskima ima oko 35 000. Dijalekti na Grenlandu jesu zapadni, polarni (thule) i istočni (ammassalik). — Alaskanskih je Eskima oko 30 000. — U Kanadi ima oko 13 000 Eskimā.

Azijskih Eskima ima oko 780.

Aleutski jezik ima tri dijalekta: istočni (unalaska), zapadni (attu) i središnji (atka); velika većina govornikā (ima ih ukupno oko 600) živi na američkom dijelu Aleutskih otoka i na susjednoj obali Alaske (samo oko 90 na ruskom dijelu).

Eskimi i Aleuti razdvojili su se vjerojatno u V—IV. tisućljeću pr. n. e.

Eskimskoaleutski jezici spadaju u istočne nostratičke jezike. Neki pak jezikoslovci smatraju eskimskoaleutske jezike dijelom altajske porodice.

Čukotskokamčatski jezici

To su *čukotski* (14 000 govornikā), *korjački* (8 000), *kerečki, aljutorski* i *itelmenski* (ta tri brzo izumiru). Govore se na Čukotskom poluotoku i na Kamčatki.

Neki jezikoslovci ne smatraju čukotskokamčatske jezike nostratičkima.

Nivški jezik

Oko 4 400 Nivhā živi oko rijeke Amur i na otoku Sahalinu. Jezik ima tri dijalekta: amurski, istočnosahalinski i zapadnosahalinski.

Još nije jasno kako bi bilo s pripadnošću nivškog jezika nostratičkoj natporodici. Ima dosta slaganja s altajskim jezicima pa će biti da nivški ipak jest nostratički jezik. — Neki pak jezikoslovci zbližavaju nivški s američkim algonkinsko-ritvanskim jezicima.

Elamski jezik

Elamskim se jezikom govorilo u jugozapadnom dijelu današnjeg Irana. Najstariji tekstovi (s početka III. tisućljeća pr. n. e.) pisani su vlastitim hije-

roglifskim pismom, od XXIII. stoljeća pr. n. e. piše se klinopisom sumerskog i staroakadskog tipa. Razdoblje staroelamskog jezika jest do kraja II. tisućljeća pr. n. e., srednjoelamsko razdoblje traje od VIII (starijih zapisa nema) do sredine VII. stoljeća pr. n. e., a novoelamsko od VII/VI. do V. st. pr. n. e. Jezik je bio i jedan od službenih u drevnoj Perziji. S vremenom ga je posve potisnuo perzijski. — Izgleda da se elamskim jezikom govorilo dosta dugo, sve do X. stoljeća n. e.

Elamski je srodan s dravidskim jezicima. Izgleda da su se elamski i dravidski razdvojili u V. tisućljeću pr. n. e.

Etrurski jezik

Etrurskim jezikom (etruščanskim) govorili su Etrurci (Etruščani), a poznat je po mnogobrojnim, uglavnom kraćim tekstovima iz Etrurije u Italiji, iz VII—I. stoljeća prije nove ere (jezik iz VII—VI. st.smatra se staroetrurskim). Iz javne upotrebe on iščezava u dvadesetim godinama I. st. n. e., a izgleda da je znalaca etrurskog jezika bilo do II, a možda i do početka V. st. — Najdulji su sačuvani tekstovi Zagrebačka lanena knjiga (*Liber linteus Zagrabiensis,* čuva se u zagrebačkom Arheološkom muzeju), s više od tisuću riječi (zbog ponavljanja to je oko 500 različitih), tegula iz Capue (oko 300 riječi), cipus iz Perugie (oko 130 riječi), tekst iz Magliana (oko 70 riječi) itd.

I meni se čini da bi etrurski jezik bio dio nostratičke natporodice, i da je bliži istočnonostratičkoj grani (zbog duljeg očuvanja samoglasničkog sustava naslijeđenog iz nostratičkog).

Neki pak jezikoslovci bliže povezuju etrurski jezik sa sinokavkaskom natporodicom, i to s huritskourarskim jezicima.

Tražile su se moguće veze s nostratičkom natporodicom i za druge jezike (jenisejski, sumerski, baskijski, sinotibetski, neki američki itd.), no slaganja između tih i nostratičkih jezika — slaganja koja su, na razini prajezičnih rekonstrukcija, ponekad i više nego očita — potječu iz još dublje jezične prošlosti.

Nostratički prajezik

Nostratički se prajezik govorio vjerojatno do XV. tisućljeća pr. n. e. (Ima i drugih procjena za vrijeme njegova raspada — uglavnom za doba koje tisućljeće mlađe.)

Nostratički se prajezik rekonstruira na temelju rječničkih i gramatičkih slaganja između rekonstruiranih prajezika jezičnih porodica za koje se tako dokazalo da su nastali od nostratičkog prajezika, prajezika nostratičke natporodice. (Riječ *prajezik* može i zavaravati; radi se o jeziku koji se rekonstruira, i jasno je da se može tražiti i jezik stariji od prajezika — no tada ga, naravno, ipak ne nazivamo praprajezikom.)

Rekonstruirani fonološki sustav nostratičkog sadrži ove foneme:

a ä e i o u ü
p̣ p b ṭ t d ḳ k g
s ś š z ź ž
ç c ʒ ḉ ć ʒ́ č̣ č ǯ
q̣ q 9 x γ
ḥ ʿ ʾ h
j w r ŕ l ľ ł m n ń ň

Neki jezikoslovci pretpostavljaju za nostratički prajezik u ponečemu drugačiji fonološki sustav.

Slog je u nostratičkom bio strukture *CV(C)*, a korijen (zapravo riječ) *CVC(C)V*; gramatički formanti i zamjenice imali su oblik *CV.*

Evo tablice slaganja fonemā šest rekonstruiranih prajezika i fonema rekonstruiranog nostratičkog.

nostr.	**afraz.**	**kart.**	**ie.**	**ural.**	**drav.**	**alt.**
p̣-	p	p, p̣	p	p	p	pʿ
-p̣-	p	p	p	pp~p	pp~v	p~b
p-	p_1	p_1 (p~b)	p~b	p	p_1 (p~v)	p
-p-	p_1	p_1 (p~b)	p~b	p	pp~v	b
b-	b	b	bh	p	p	b
-b-	b	b	bh	w	?~v	b
ṭ-	ṭ (t)	ṭ	t	t	t	tʿ
-ṭ-	ṭ (t)	ṭ	t	tt~t	t(t)	t
t-	t	t	d	t	t	t
-t-	t	t	d	t	t(t)	d
d-	d	d	dh	t	t	d
-d-	d	d	dh	δ	ṭ(ṭ)	d
ḳ-	ḳ (k)	ḳ	K	k	k	kʿ
-ḳ-	ḳ	ḳ	K	kk~k	k(k)	k~g
k-	k	k	G	k	k	k
-k-	k	k	G	k	k(k)	g
g-	g	g	Gh	k	k	g
-g-	g	g	Gh	γ	:Ø	g
s-	s	ŝ	s	s	c	s_1
-s-	s	ŝ	s	s	?~c	s_1
ś-	s	s	s	ś	c	s
-ś-	s	s	s	ś	cc~c	s
š-	s	š	s	š		
-š-	s	š	s	š	cc~c	
z	z	z	H	s	c	s
ź	z	z	H	ś		
ž		z	H	š	c	

nostr.	afraz.	kart.	ie.	ural.	drav.	alt.
c-	*ĉ*	*ĉ*	*sK*	*ć*	*c*	*č*
-c-	*ĉ*	*ĉ*	*s*	*ć*	*cc~c*	*č*
ć-	*c*	*c*	*sK*	*ś*	*c*	*č*
-ć-	*c*	*c*	*s*	*ś*		
č-	*č*	*č*	*st*	*č*		*č*
-č-	*č*	*č*	*s*	*č*		*č*
c̣-	*ĉ̣*	*ĉ̣*	*sK*	*ć*	*c*	*č*
-c̣-	*ĉ̣*	*ĉ̣*	*s*	*ćć*	*cc~c*	*č*
ć̣-	*c̣*	*c̣*	*sK*	*ś*	*c*	*č*
-ć̣-	*c̣*	*c̣*	*s*	*ś*	*c*	
č̣-	*č̣*	*č̣*	*st*	*č*	*c*	*č*
-č̣-	*č̣*	*č̣*	*s*	*čč*	*cc~c*	*č*
ʒ-	*ʒ̂*	*ʒ̂*	*s*	*s*	*c*	*ǯ*
-ʒ-	*ʒ̂*	*ʒ̂*	*s*			
ʒ́-	*ʒ, s*	*ʒ, z*	*s*	*ś?*	*c*	*ǯ*
-ʒ́-	*ʒ, s*	*ʒ, s*	*s*			
ǯ-	*ǯ*	*ǯ*	*st?, s*	*č*		
-ǯ-	*ǯ*	*ǯ*	*s*	*č*		
q̣-	*ḳ*	*q̣*	*K*	*k*	*k*	*kʿ*
-q̣-	*ḳ*	*q̣*	*K*	*kk*	*kk~k*	*k*
q-	*ḣ*	*q*	*H*	*Ø*	*Ø:*	*Ø:*
-q-	*ḫ*	*q*	*H*	*k*	*k*	*k~g*
ɡ-	*ġ*	*γ*	*H*		*Ø:*	*Ø:*
-ɡ-	*ġ*	*γ*	*H*	*γ*	*:Ø*	*:Ø*
γ	*ʿ*	*γ, x*	*H*	*Ø*	*Ø*	*Ø*
ḥ-	*ḥ*		*H*			*Ø*
-ḥ-	*ḥ*	*x*	*H*			
ʿ-	*ʿ*	*h > Ø*	*H*		*Ø:*	*Ø:*
-ʿ-	*ʿ*	*h, Ø*	*H*	*k?*	*k?*	*:Ø*
ʾ-	*ʾ*	*h> Ø*	*H*	*Ø*	*Ø*	*Ø*
-ʾ-	*ʾ*	*h, Ø*	*H*	*:Ø*		*:Ø*
h-	*h*		*H*		*Ø:*	
j	*j*	*j, Ø*	*j*	*j*	*j,Ø*	*j*
w	*w*	*w*	*w*	*w*	*v, Ø*	
r-	*r*	*r*	*r*	*r*	*n*	*l?*
-r-	*r*	*r*	*r*	*r*	*r, r̲*	*r*
-ŕ-	*r*	*r*	*r*	*r*	*r̤*	*ŕ*
l-	*l*	*l*	*l*	*l*	*n*	*l*
-l-	*l*	*l*	*l*	*l*	*l*	*l*
ł-	*l*	*l*	*l*	*ł*	*t*	*l*
-ł-	*l*	*l*	*l*	*ł*	*ḷ*	*l*
-ľ-	*l*	*r~l*	*l*	*ľ*	*ḷ*	*l′*
m	*m*	*m*	*m*	*m*	*m*	*m*
n-	*n*		*n*	*n*	*n*	
-n-	*n*	*n*	*n*	*n*	*n, n̲*	*n*
ń-	*n*		*j, n*	*ń*		*ń*
-ń-	*n*			*ń*	*ṇ?*	*n?*
ň-				*ñ*	*n*	*ń*
-ň-	*n*	*m?*	*n*	*ñ*	*n̲, tt*	*ń*

	afraz.	kart.	ie.	ural.	drav.	alt.
a	CC	a, e~0	C-C	a	a	a
ä	CjC~CC-	a, e ~Ø	C-i̯-C	ä	ä	ä
e	CjC~CC-	e, (a) ~i	C-i̯-C	e	e	e
i	CjC~CC-	i, e, (a) ~i	C-i̯-C	i	i	i
o	CwC~CC-	we, wa~u	C-u̯-C	o	o	o
u	CwC~CC-	we, wa~u	C-u̯-C	u	u	u
ü	CwC~CC-	we ~u	C-u̯/i̯?-C	ü	ü	ü

Te su tablice slaganjā rekonstruiranih fonema pojedinih prajezika načinjene po tablicama iz Illič-Svityč 1971, s promjenama po novim podacima iz više radova A. Dolgopol'skog. Praznina znači da nema primjera za koji bi se moglo reći da sadrži odraz rekonstruiranog nostratičkog fonema. Ø znači da nema nikakva odraza (tj. da je odraz praznina). Oznaka *:* znači da se produljuje samoglasnik.

U indoevropskom *K* označava *k, ḱ, kʷ*, analogno *G, Gh*; velarni odraz (*k, g, gh*) ako je nostratički fonem prethodio nostratičkom *a*, palatalni odraz (*ḱ, ǵ, ǵh*) ako je nostratički fonem prethodio nostratičkom samoglasniku prednjeg reda (*ä, e, i*), a odraz je labiovelar (*kʷ, gʷ, gʷh*) ako je nostratički fonem prethodio nostratičkom samoglasniku zadnjeg reda (*o, u*). Crtica - stoji na mjestu *e, o* ili Ø.

Tablice zapravo sadrže samo osnovne podatke, dovoljne za lakše snalaženje s nostratičkim rekonstrukcijama koje se navode u rječniku. Ovdje su izostavljene nostratičke kombinacije fonema. — Ima i drugačijih pogleda na fonološki sastav nostratičkog prajezika.

Ne navodim posebno tablice odrazā za pojedine jezike iz ostalih pet navedenih porodica; mislim da primjeri navedeni u rječniku govore dovoljno.

Za nostratički prajezik rekonstruirano je mnoštvo riječi i gramatičkih afiksa (zasad nešto više od tisuću). Relativno nevelika količina primjerā može se naći u rječniku. Ovdje ću navesti neke primjere po grubo podijeljenim značenjskim područjima (samo s nostratičkom riječi i njenim značenjem).

Zamjenice i zamjenički afiksi

*mi "ja", *ṭi/*Si "ti", *mä "mi (ekskl.)", *nʌ "mi (inkl.)", *ṭä "vi", pokazne zamjenice *Sä, *ṭä, *ʾi, *ʾa, *mu, *NA, upitne *Ḳo "tko", *mi "što", odnosna *ja

Imenski afiksi za padež i broj

Ø za padež subjekta i neodređenog objekta, -n kosi padež (genitiv?), *mA sufiks markiranog direktnog objekta, *Ḳʌ lativna čestica, *na lokativna čestica, *da lokativno-ablativna čestica, *łA lokativna čestica, *-NA sufiks množine za živo, *-tʌ sufiks množine za neživo, *jʌ za množinu (kosi oblici)

Glagolski afiksi

*Sʌ kauzativ-deziderativ, *ṭʌ kauzativ-refleksiv, *nʌ medij-refleksiv, *wʌ pasiv

Tvorba riječi

*-ḳa za umanjenice, *-jʌ za umanjenice, *Ca za pridjeve i umanjenice, *-lʌ za pridjeve, *-jʌ za odimenske i odglagolske pridjeve, *-l(a) za zbirne imenice, *q̣ʌ za zbirne imenice, *na za imenske i glagolske tvorbe, *tʌ za

odimenske i odglagolske imenice, **'a* u glagolskim tvorbama, **mA* u imenskim tvorbama

Čestice

**mä* prohibitivna čestica, **'äla* čestica kategorične negacije, **'e* niječna čestica, **nʌ* niječna čestica, **daHʌ* veznička i pojačajna čestica, **ḳ(o)* veznička i pojačajna čestica

Rječnik

Dijelovi tijela

**ḳapʌ* "glava", **HuKa* "oko", **Hanga* "usta; otvoriti usta", **ḳErdʌ* "grudi, srce", **golHʌ* "srce", **K̇arbi* "utroba", **gäṭi* "ruka", **łaKʌ* "noga", **p̣adʌ* "noga, stopalo", **ḲaSʌ* "kost", **muńa* "mudo", **ńä[wH]a* "kosa", **Homsa* "meso"

Čovjek, srodstvo, stanovanje

**mänʌ* "muškarac, mužjak", **küni* "žena", **bʌrʌ* "dijete", **NajRʌ* "muškarac", **nat[o]* "rođaka", **kälU* "rođaka", **mińä* "žena, rođaka", **Ḳülä* "rod", **p̣algʌ* "naselje"

Neživa priroda

**ˁEḲu* "voda", **wʌtʌ* "voda", **märä* "vlaga; vodena površina", **LaHmU* "močvara", **Huwa* "vodeni tok", **diqʌ* "zemlja", **Ḳarʌ* "stijena", **kiwi* "kamen", **bUr(H)ʌ* "meka zemlja, prah", **Lamdi* "nizina", **mAlʌ* "gora, planina", **gEHRʌ* "zora", **šingU* "snijeg"

Životinje

**KüjnA* "vuk, pas", **'ili* "jelen", **PAŕʌ* "tele", **ṭälʌ* "mlado kopitara", **gUjRä* "divlja zvijer", **kalʌ* "riba", **diTgU* "riba", **Ḳorʌ* "crv", **KUłʌ* "zmija, crv"

Biljke

**bol'i* "list; rasti (o biljkama)", **gara* "oštra grana, trn", **Ḳaŕä* "kora", **marjʌ* "jagoda, boba"

Prostorni odnosi i neživa priroda

**p̣erʌ* "kraj, prednji kraj", **qanṭʌ* "prednja strana", **warʌ* "strana", **gedʌ* "zadnja strana", **p̣iHʌ* "šiljak, vrh, oštrica", **päłʌ* "polovina", **wonKʌ* "otvor", **qowʌ* "otvor", **p̣uṭʌ* "rupa", **gup̣ʌ* "prazan"

Djelovanja i stanja

**'eśA* "biti na mjestu", **'ejʌ* "ići, doći", **qUdʌ* "gibati (se)", **'itä* "jesti", **käjwa* "žvakati", **ḲUmʌ* "gutati", **Ḳanʌ* "roditi (se)", **bari* "brati, nositi", **kamu* "hvatati, stezati", **Labʌ* "hvatati", **toHʌ* "davati", **manu* "misliti", **mUdʌ* "misliti", **KENʌ* "znati", **jAnʌ* "govoriti", **watʌ* "govoriti", **milʌ* "moliti se", **dungʌ* "šutjeti", **šehra* "paziti", **wärʌ* "raditi", **deˁʌ* "djeti, staviti", **Kap̣a* "zakrivati, pokrivati", **büri* "pokrivati", **ḲaSʌ* "grepsti, češati", **ḳâHṖʌ* "rezati, kopati", **calu* "rezati", **moLʌ* "drobiti, mrviti", **murʌ* "lomiti, drobiti, mrviti", **Ḳüpä* "kipjeti, vreti", **ṭUgʌ* "gorjeti", **ḳadʌ* "plesti", **pelʌ* "bojati se", **šewʌ* "roditi", **dʌwʌ* "bolovati; umrijeti"

Osobine

**p̣alʌ* "mnogo", **manga* "jak, krupan", **bʌgʌ* "mnogo", **wolA* "velik", **malʌ* "velik", **magʌ* "velik", **ḳUṭʌ* "malen", **biCa* "malen", **ńaˁrʌ* "mlad", **kirHʌ* "star", **łejna* "mekan, slab", **Lawša* "slab, nenategnut", **gi[l]hu* "gladak, sjajan", **berg[i]* "visok", **Ḳar[ä]* "crn", **wäkʌ* "silan, jak", **ČalHa* "širok", **p̣äḲU* "vruć".

Sintaksa nostratičkog jezika bila je dosta slobodna (što, naravno, ne znači da je bila bez onoga što možemo nazivati gramatičkim pravilima). Naprimjer, kad se spomene neki afiks za tvorbu riječi, on je u nekim dijalektima nostratičkog mogao biti stavljen na početak riječi (afrazijski, kartvelski), a u nekima na kraj (kartvelski, indoevropski, uralski, dravidski, altajski).

Prostor nostratičkog prajezika; kasnija širenja

Prostor nostratičkog prajezika prije više od petnaest tisuća godina (dakle, tradicionalno rečeno, nostratička pradomovina) bio je najvjerojatnije negdje Bliskom Istoku. Sudeći po rječniku kakav je rekonstruiran, to je bilo vrijeme skupljanja i lova — još nema poljoprivrede ni u kakvu obliku koji bi se tako mogao nazvati.

Po nekim istraživanjima nostratički se jezik prvo podijelio na zapadni i istočni. Zapadni se zatim podijelio na afrazijsko-kartvelski i indoevropski, a istočni na dravidsko-uralski i altajski. Slijedile su daljnje diobe.

Po jednom drugačijem modelu proces je tekao nešto drugačije. Prvo su se izdvojile indoevropsko-afrazijska i uralsko-altajska dijalekatska zona; jezično su međusobno najudaljeniji indoevropski i altajski dio, a najbliži afrazijski i uralski. Poslije toga odjeljuju se indoevropski i dravidski — i time se indoevropski udaljuje od istočnonostratičkih dijalekata. Odvajaju se i kartvelski i uralsko-altajski. Poslije toga indoevropski se udaljava od afrazijskog i kartvelskog; altajski se odvaja od dravidskog i altajskog. Prestaju dodiri između dravidskog i afrazijskog te između dravidskog i kartvelskog te altajskog. Na koncu se odvajaju jedan od drugog i afrazijski i kartvelski.

Vjerojatno će kasnije istraživanja, potpomognuta i rezultatima drugih znanosti (naprimjer, arheologije), moći dati i nešto sigurniju sliku razvoja nostratičkog prajezika i njegovih nasljedaka.

Daljnji je razvoj tekao u području svake jezične porodice. Naprimjer, praafrazijski se počinje dijeliti ne poslije prijelaza s XI. na X. tisućljeće pr. n. e. Vjerojatno u VIII. tisućljeću pr. n. e. raspada se kušitski prajezik. Semitski se prajezik raspada krajem V. tisućljeća pr. n. e. — tada se od njega odvaja južnoarabijska grana. Berberski se prajezik raspada u drugoj polovici II. tisućljeća pr. n. e.

Altajski se prajezik počeo dijeliti negdje u X—VIII. tisućljeću pr. n. e. Pradomovine (a zapravo neke od međupradomovina) bile su smještene ovako: afrazijska na Bliskom Istoku (područje Sirije, Libanona i Izraela), kartvelska u planinskim područjima između južnoga Kavkaza i Prednje Azije, indoevropska u sjevernom dijelu Prednje Azije, dravidska (elamodravidska) u Iranu, uralska i altajska negdje u srednjoj Aziji i dijelu sjevernog Irana.

Poniranje u dubine jezičnog vremena ne staje na razini nostratičkog prajezika. Nov razvoj poredbenog jezikoslovlja ide i dublje.

Još dublje

Nedavno je pokazano i dalje, dublje srodstvo nostratičkog prajezika. Na osnovi više od dvjesta slaganja korijenā nostratičkog i sinokavkaskog prajezika i dvadeset njihovih afiksa pokazano je da oni potječu od nekog zajedničkog prajezika. Taj njihov zajednički prajezik govorio se vjerojatno prije dvadesetak i više tisuća godina.

U rječniku ima i nekoliko primjera s nostratičko-sinokavkaskim usporednicama, a i s drugima.

Jezikoslovci su pronašli i druge usporedbe, između nostratičkih i drugih natporodica: američke (amerindijanske), austričke, australske kongosaharske, kojsanske; naravno, usporednice nisu samo po parovima. — Postoji, osim drugih, i hipoteza o bližem srodstvu američkih i austričkih jezika.

Podaci drugih znanosti (arheologija, etnologija, biologija itd.) na poseban način osvjetljavaju tamu vremena.

Današnji čovjek, Homo sapiens, pojavio se u Africi prije oko dvjesta tisuća godina. Izvan Afrike kročio je prvi put prije ne više od stotinjak tisuća godina. Genetski gledano, ljudska se vrsta podijelila na grane afričku, kavkasku, sjeveroistočnoazijsku, američku, jugoistočoazijsku, tihooceansku i australsku. Poslije odvajanja dijela ljudske vrste od afričkog dijela (prije oko 92 000 godina), taj se novi dio i sam dalje dijelio. Naprimjer, na Novu Gvineju i u Australiju čovjek je stigao prije oko 40 000 godina. Kavkaska se grana odvojila od azijske prije oko 35 000 godina. Genetika je dala još takvih podataka.

Naravno, ne treba razmišljati pravocrtno. Današnja je jezično-genska mreža dosta zamršena, a sigurno je takve zamršenosti bilo i tisućljećima unazad: govorenje nekim jezikom nema nikakve veze s genima (ni s rastom, bojom kose, bojom kože, bojom očiju...). No gruba se predodžba o jezičnoj srodnosti svih ljudi svijeta s vremenom sve više profinjuje.

Jedan od rezultata širenja ljudskog roda svijetom jest i različitost jezikā. Sve je počelo od male populacije u Africi. A i taj početak nije baš pravi, prvi i najprviji početak.

Već su i raniji jezikoslovci smatrali da se mnoga slaganja među jezicima razbacanima diljem svijeta — mogu protumačiti upravo jezičnim srodstvom. Tek jezikoslovlje druge polovice dvadesetog stoljeća takvo srodstvo (i takva srodstva) počinje i dokazivati.

Ovdje ću navesti, radi lakšeg snalaženja u ono malo u rječniku danih primjera s dalekim usporednicama i radi toga da se stekne i neka predodžba o jezičnom šarenilu Zemlje, bar osnovne podatke o ostalim jezicima. — Usput budi rečeno, treba imati na umu da neki jezikoslovci ne vjeruju u

dublje jezično srodstvo (ni nostratičko ni dublje). Jasno je da duboko jezično srodstvo nije stvar vjerovanja. Ono što danas u njegovu proučavanju nije opisano dovoljno precizno najvjerojatnije će se s vremenom utočniti.

Sinokavkaski jezici

Srodstvo jezika poteklih od sinokavkaskog prajezika dokazano je nedavno, i veoma se uspješno radi na rekonstrukciji tog prajezika.

Sinokavkasku jezičnu natoporodicu čine porodice sinotibetska, sjevernokavkaska i jenisejska.

Sinotibetski jezici

Sinotibetska jezična porodica ima dvadesetšest grupa. Evo nekih od njih.

Loloburmanski jezici

Među njima najveći je *burmanski,* oko 30 000 000 govornikā u Burmi (Mjanma; govornici burmanskog čine dvije trećine stanovništva zemlje). Najstarije je burmansko pismo kjakča, od XI. st., nastalo od palijskog, a danas se piše njegovim mlađim oblikom). — Drugi su jezici *lahu* (oko 600 000 — pola u kineskoj pokrajini Yunnan, pola na sjeveru Tajske), *sani* itd.

Tangutsko-ćanski jezici

Dvije su grane: tangutska i ćanska.

Tangutski jezik (*xixia*) poznat je po tekstovima iz vremena tangutske države (države Xixia, Hsi(-)hsia), XI–XIII. st. Tanguti su živjeli na sjeveru današnje Kine. Sami su se nazivali Mi-njag; Današnji malobrojni Minjazi žive u istim krajevima.

Tibetski jezici

To su *tibetski jezik* i mnogobrojni jezici/dijalekti (ukupno 6 000 000 govornikā); *gurung, tamang* itd. — Klasični tibetski jezik ima svoju pismenost od VII. stoljeća, a najstariji sačuvani tekstovi jesu iz VIII. Književnost je veoma bogata. — Danas je najvažniji lasanski dijalekt (dijalekt Lhase) tibetskoga, koji je i jezik sporazumijevanja na Tibetu.

Džarunški jezici

Jezici grupe džarung govore se u pokrajini Sichuan (Sečuan).

Kukičinski jezici

Devedesetak jezika, od kojih su veći naprimjer *lušei* (70 000, u Burmi), *lai (haka), kuki, šo* itd. — ti se govore u indijskom Asamu i u Burmi. Među kukičinske jezike ubraja se i *manipurski (meithei, mekle),* s više od 700 000 govornika u indijskim državama Manipur (gdje je, uz engleski, službeni jezik), Asam i Tripura, koji ima književne početke u XI. st.

Jezici bodo-garo

To su jezici *garo* (više od 400 000, u indijskoj državi Asam), *bodo* (ili boro — 35 000, u indijskom Asamu), *dimasa* itd.

Karenski jezici

Među karenskim jezicima jest petnaestak jezika s oko 2 600 000 govornika većinom u srednjoj i južnoj Burmi (gdje Kareni čine petnaestinu stanovništva) te na susjednim područjima Tajske (oko 200 000).

Zapadnohimalajski jezici

U toj je grupi petnaestak jezika: *kanauri* (oko 30 000), *thebor, darmija* itd.

Kačinski jezici

Među kačinskim su jezicima *kačinski (činpo, džinpo)* u Tajsko-kačinskoj (džingpojskoj) Autonomnoj Podoblasti Dehong u Juanu i u susjednim krajevima, u Kini, i dio u Asamu i Tajskoj, s više od 240 000 govornikā; te još dvadesetak jezika na jugu Kine, u Burmi i drugdje.

Jezik nevari ima oko 400 000 govornikā, u središnjem Nepalu; književnost postoji od XIV. st., a jezik se piše indijskim devanagarskim pismom.

Jezik lepča ima oko 200 000 govornikā, u indijskoj državi Sikkim i u zapadnom Nepalu.

Kineska grupa

Kineski jezik može se vremenski podijeliti na šest razdoblja: protokinesko, ranostarokinesko, starokinesko, poznostarokinesko, srednjokinesko i novokinesko.

Protokinesko razdoblje obuhvaća pretpovijest i povijest kineskog jezika od razdvajanja kineskog jezika od prasinotibetskog do konca I. tisućljeća pr. n. e. U to razdoblje spada jezik inskih natpisa (XIV—XI. st. pr. n. e.).

Ranostarokineski (također: arhajski kineski) obuhvaća vrijeme s početkom između jezika inskih natpisa i epohe Xhou (XI. st. pr. n. e.).

Starokineski jezik (u užem značenju) može se podijeliti na doklasični (X—VI. st. pr. n. e.) i rani klasični (V—III. st. pr. n. e.).

Poznostarokineski jezik iz vremena je III. st. pr. n. e.—V. st. n. e.: pozni klasični starokineski (zapadnohanski od konca III. st. pr. n. e. do granice n. e. i istočnohanski od početka n. e. do početka III. st. n. e.) — Posljeklasični starokineski uvjetno se dijeli na tri razdoblja: rano (III. st.), srednje (IV. st.) i pozno (V. st.).

Srednjokineski jezik obuhvaća vrijeme od konca VI. stoljeća do početka II. tisućljeća. Rani srednjokineski jest jezik iz VI—VII. stoljeća. — Od srednjokineskog potječe većina današnjih kineskih jezika/dijalekata (osim minskih ili južnih, koji su se odvojili od drugih dijalekata u III—IV. st., a sâm praminski raspao se u XIII. st.).

Vrijeme nakon razdoblja srednjokineskoga jest vrijeme novokineskog jezika.

Starija razdoblja kineskog jezika rekonstruiraju na temelju građe današnjih jezika/dijalekata i građe koju daju izvori iz I.tisućljeća i stariji (rječnici i dr.). Slično se, još dublje u prošlosti, rekonstruira arhajski kineski. — Kineski se jezik piše od II. tisućljeća pr. n. e. Dio fonoideograma naslijeđen je iz jinskog razdoblja, no većina ih je nastala početkom i sredinom I. tisućljeća pr. n. e.

Današnji se kineski jezik dijeli na sjeverne i južne dijalekte (može se govoriti i o jezicima). — Njime govori oko milijarda ljudi.

Sjevernim dijalektima govori sedam desetina Hanā (Kineza) u sjevernoj i središnjoj Kini. Govornici različitih sjevernih dijalekata mogu se međusobno razumjeti. — *Hàn* je ime kineskog naroda (potječe od imena dinastije koja je vladala II. st. pr. n. e.—III. st. pr. n. e.).

Standardni, pekinški kineski naziva se *pŭtōnghuà* ("obični jezik", a također i *gúoyŭ* "nacionani jezik") te *guānhuà*: to je ujedno i standardni jezik Kinezā koji žive izvan Kine. Osim tradicionalnim kineskim pismom, kineski se jezik može pisati i latinicom (sustav *hànyŭ pīnyīn* "hanski fonetski alfabet"); to je danas pomoćni pravopisni sustav.

Južnim dijalektima (koji su, razvojno gledano, starokineskom bliži nego sjeverni) govore tri desetine Hanā. Međusobno su dosta različiti i govornici različitih južnih dijalekata ne mogu se razumjeti ni međusobno ni s govornicima sjevernih dijalekata. — Južni se dijalekti (nazivaju se i minskima) dijele na grupe dijalekata; to su *wu*, *xiang*, *yue*, *min*, *hakka*, *gan*.

Kantonski kineski (*guanzhouhua*) dio je grupe *yue*. Njime se govori, osim u pokrajini Guangzhou (Kanton), u Hongkongu (kin. put. Xiānggăn) i drugdje, izvan Kine.

Većina Kineza izvan Kine govori dijalektima *yue* i hakka.

Sinotibetski se jezici obično dijele na kinesku i tibetoburmansku potporodicu; ponekad se karenski jezici razmatraju odvojeno od tibetoburmanskih.

Jenisejski jezici

Jenisejski su jezici *ketski* (oko 1000 govornikā), s imbatskim i juškim (juganskim ili simskim) dijalektom (koji izumire), u XIX. stoljeću izumro *kotski* te *arinski*, *asanski* i *pumpokolski* (izumrli u XVIII. st.).

Sjevernokavkaski jezici

Dvije su skupine: sjeverozapadna i sjeveroistočna.

Sjeverozapadni kavkaski jezici jesu *aphaski*, *abazinski*, *adigejski*, *kabardinskočerkeski* (oni se govore na jugu Rusije i u Gruziji, a potomaka iseljenikā ima i drugdje, u nekima od krajeva koji su nekad bili pod turskom vlašću; malo Čer zā ima i na Kosovu, u Donjem Spasovcu, a ranije ih je bilo npr. i na jugu Srbije te u Makedoniji) i *ubiški* (ubyhski, u Turskoj). — Aphazā ima više od 90 000 (u Aphaziji, autonomnoj republici u Gruziji), Abazā oko 30 000 (u Karačajevsko-Čerkeskoj Autonomnoj Oblasti u Stavropoljskom Kraju na jugu Rusije te malo u Turskoj), Adigejaca oko 110 000 (u Adigejskoj Autonomnoj Oblasti u Krasnodarskom Kraju na jugu Rusije), Kabardinaca i Čer zā više od 320 000 (u kabardinsko-balkarskoj autonomnoj republici na jugu Rusije i u Karačajevsko-Čer skoj AO).

Sjeveroistočni kavkaski jezici dijele se na dvije podskupine: našku (nahsku) i dagestansku.

Naški jezici (nahanski, nahski) jesu *inguški*, *čečenski* i *bacbijski*. — Ingušā (*γalγaj* mn.) ima oko 90 000, Čečenā (*nohčij* mn.) oko 800 000 (jedni i drugi žive u čečensko-inguškoj autonomnoj republici na jugu Rusije, a nešto iseljeničkih Čečenā ima i u središnjoj Turskoj), Bacbijaca oko 3 000 (*bacbi* mn., u Tušetiji, pokrajini u Gruziji). Čečenski i inguški postali su pismenim jezicima tek u sovjetsko doba. Prvo se pisalo arapskim, onda latiničkim i od 1938. g. ćiriličkim pismom.

Dagestanski jezici jesu avaroandskoceski (*avarski*; andijski: *andijski*, *botliški*, *godoberinski*, *karatinski*, *ahvaški*, *bagulalski*, *tindinski*, *čamalinski*; ceski: *ceski*, *hvaršinski*, *hinuški*, *bežitinski*, *hunzipski*), lezginski (*lezginski*, *tabasaranski*, *agulski*, *rutulski*, *cahurski*, *kriski*, *buduški*, *hinaluški*, *arčinski*, *udinski*), *lački jezik* (*laki*) i *darginski jezik*. — Od dagestanskih jezika pismenost imaju (uglavnom mladu) avarski (oko 500 000 govornikā), lački (oko 100 000), darginski (nešto manje od 300 000), lezginski (nešto manje od 400 000) i tabasa-

ranski (oko 75 000 govornikā): isprva su se pisali arapskim pismom, zatim latinskim, i od tridesetih godina ćirilicom. Postoji nekoliko epigrafskih spomenika agvanske (kavkaskoalbanske) pismenosti iz V—VIII. stoljeća. Agvansko je pismo bilo načinjeno vjerojatno po uzoru na armensko. Izgleda da je današnji potomak agvanskog jezika udinski, danas bespismen (oko 4000 govornikā, u Azerbajdžanu i Gruziji).

U sjeverozapadne kavkaske jezike spada i *hatski*, poznat po malobrojnim tekstovima iz II. tisućljeća pr. n. e. iz hetitske države (indoevropski Hetiti nazivali su se, osim po imenu grada Nese, i po gradu *Hatti*) — sa sjevernog dijela središnje Anatolije. Izgleda da su hatske tekstove zapisivali hetitski pisari koji nisu razumjeli hatski jezik. Ima i nekih dvojezičnih, hatsko-hetitskih tekstova.

U sjeveroistočne kavkaske jezike spadaju *huritski* i *urartski jezik*. — Sačuvani huritski tekstovi jesu iz III—II. tisućljeća pr. n. e., a pisani su prilagođenim akadskim klinastim pismom (a jedan manji dio ugaritskim). Huriti su živjeli u Siriji, Maloj Aziji i sjevernoj Mezopotamiji; tamo su došli sa sjevera. Jezik im se naziva *ḫurwo-ḫe*, *ḫurro-ḫe*, a huritska ili susjedne zemlje u inojezičnim se tekstovima po tome nazivaju stegip. *ḫ*ʾ*r*- [*ḫuru*-], sthebr. (u Bibliji) *ḥōrī* itd. Jezik je imao tri grupe dijalekata. Huritā je do VI—V. st. pr. n. e., a možda i kasnije, bilo u nekim područjima Armenskoga gorja. — Urartski jezik (zove se po državi: akadski je to Urʾarṭu i Urʾašṭu, hebrejski ʾArārāṭ i Hūrārāṭ, a Urarćani su sebe nazivali Biainə, a zemlju Biainili; pogrešno ih se nazivalo Kaḷdejcima, po *ḫaldinə* "koji pripada bogu Haldiju") blizak je urartskom; sačuveni tekstovi jesu iz vremena prije V. st. pr. n. e. Jezik je pisan klinastim pismom nastalim od jedne varijante urartskog pod utjecajem asirskog.

Neki jezikoslovci smatraju da je ciparsko-minojski ili eteociparski jezik (natpisi iz II. tisućljeća pr. n. e.) jedan od huritskih dijalekata.

Sjevernokavkaski se jezik govorio u V—IV. tisućljeću pr. n. e. na sjevernim područjima Prednje Azije; tamo je bio u dodiru s afrazijskim, na što ukazuju neke posuđenice.

Jezici na-dene

Tridesetak jezika na-dene govori se u Sjevernoj Americi od Aljaske pa na jug uz zapadnu obalu. Ukupno imaju oko 350 000 govornika. Dijele se na jezik *tlingit*, jezik *hajda* i na atapaskanske jezike.

Jezikom *tlingit* govoro 3600 ljudi na južnom dijelu Alaske i u susjednim područjima Britanske Kolumbije te u Jukonu, na gornjem toku rijeke Yukon.

Jezik *hajda* ima oko 100 govornika na pacifičkim otocima Prince of Wales (južni dio Alaske) i Queen Charlotte (pripadaju Kanadi).

Atapaskanski se jezici dijele na sjeverne, pacifičke i jugozapadne. Sjeverni atapaskanski jezici jesu *ingalik*, *tanaina*, *athena*, *tučone*, *han*, *holikačuk*, *kojukon*, *kuskokvim gornji*, *tanana*, *tanana gornji*, *tanacross*, *kučin* (do 1000 govornikā), *carrier* (1000—2000), *čilkotin*, *dogrib* (s jezera Bear, 1400) *čipevjan* (s Yellowknifea, 6600), *sekani* (s Beavera, 800), *sarsi*, *tahltan* te izumrli *cecaut* i *eyak*. — Govore se u Kanadi i Alaski.

Pacifički atapaskanski jezici jesu *hupa* (130 govornika), *kato*, *častakosta*, *tolova* te desetak izumrlih.

Jugozapadni atapaskanski jezici (apački) dijele se na zapadne i istočne. —

Zapadni su *navaho* (danas Navahā ima više od 150 000, a npr.1680. g. bilo ih je samo oko 8 000 — žive u SAD, u državama Novi Meksiko, Arizona i Utah; u južnija područja doselili su se u X—XII. st. sa sjevera, iz preddomovine u Kanadi, prvo između rijeka Colorado i Rio Grande), *sankarloski apački, meskalero* (s jezikom *čirikava*). — Istočni su *hikarilja, lipan* (oba u Novom Meksiku) i *kajova-apački* (u Oklahomi, izumire).
Po nekim su novijim istraživanjima jezici na-dene dio sinokavkaske natporodice pa se onda svi skupa nazivaju i denekavkaskim jezicima.

Ostali sinokavkaski jezici

U sinokavkaske se jezike ubraja još i *baskijski.* — Baskā u Španjolskoj živi oko 850 000 (u Baskiji, s pokrajinama Alava, Guipúzcoa, Vizcaya i ukupno 1 900 000 stanovnika i glavnim gradom Bilbaom, te u Navarri) i u Francuskoj oko 130 000 (zapadni dio departmana Pyrénées-Atlantique). Oko 170 000 Baskā živi u Argentini, Brazilu, Meksiku i Urugvaju.
Jezikom *burušaski* (kandžutski, veršički) govori oko 40 000 ljudi u dolinama rijeka Hunza i Veršikum, u indijskoj državi Džamu i Kašmir. Hunzanskim dijalektom (uži burušaski) govore tri četvrtine Burušaska, a veršikvarskim (*veršikwār*) jedna; ti se dijalekti ne razlikuju mnogo. Burušaski su po vjeri muslimani šiiti, a jedan manji dio ismailiti. U IV—VI. stoljeću bili su budisti, i ima nekih indicija da su u to vrijeme imali i pismenost na svojem jeziku. — Neki jezikoslovci smatraju da je burušaski bliže povezan s istočnokavkaskim jezicima.
Neki jezikoslovci u sinokavkasku natporodicu smještaju i *sumerski jezik* — to je najstariji pisani jezik na svijetu (najstariji su tekstovi s početka III. tisućljeća pr. n. e.). Arhajski je sumerski iz prve polovine III. tisućljeća pr. n. e., starosumerski iz vremena 2500—2300 g. pr. n. e., prijelazni iz 2300—2200 g. pr. n. e., novosumerski iz vremena 2200—2000 godina pr. n. e. Sumerski je jezik prestajao biti govorni, a u XVIII. stoljeću pr. n. e. možda je već bio mrtav jezik (u XVI—XV. stoljeću pr. n. e. u tekstovima se više ne pojavljuju ni sumerska imena) — potisnuli su ga semitski jezici. No sumerski se jezik i dalje upotrebljavao u kultu i znanosti, a potpuno je nestao iz upotrebe u II—I. stoljeću pr. n. e.

Druge natporodice

Jezik ajnu

Jezik ajnu govorio se od južne Kamčatke, na Kurilskim otocima, južnom Sahalinu, Hokkaidu do na otok Honshū, a možda i južnije (mnoga su sjevernojapanska mjesna imena ajnuovska). U XVI. stoljeću Ajnuā je bilo 40 000. Prije četvrt stoljeća Ajnuā je bilo oko 20 000, a broj govornikā jezika stalno opada. Danas žive na Hokkaidu. — Ne može se reći s kojim bi se jezicima mogao povezati ajnuovski.

Američki jezici

U američku natporodicu ulaze sve mnogobrojne jezične porodice Amerike osim na-dene (koja je dio sinokavkaske) i eskimoaleutske (koja je dio nostratičke natporodice).

Algonkinsko-ritvanska porodica ima oko 350 000 govornika. U njoj su, osim istočnih, istočnosredišnjih i središnjih algontkinskih jezika te maskogijskih (algonkinski i maskogijski jezici tvore filu) još i *kri* (cree, oko 62 000 ljudi u Montani i u Ontariju), *siksika* (blackfoot, 6000 u Montani, Alberti i Saskačevanu), *čejenski* (cheyenne, do 5000 u Montani i Oklahomi), *arapaho* (do 3000, u Oklahomi i Vajomingu), izumrli *mohikanski* (moheganski).

Istočni su algonkinski jezici *mikmak* (5000, Kanada), *penopskot* (u Mejnu i Kvebeku, izumire), izumrli *masačusec* i drugi. Istočnosredišnji su algonkinski jezici *delavarski* (oko 100, u Oklahomi i Ontariju) i *šoni* (shawnee, 400, u Oklahomi te u Alabami i Ohaju).

Središnji su algonkinski jezici *odžibva* (ojibwa, oko 40 000 govornikā u središnjem Ontariju), *potavatomi* (500, u Oklahomi, Kanzasu, Viskonsinu i Mišigenu), *foks* (fox ili musquakie, 2000 u Kanzasu, Oklahomi, Ajovi i u meksičkoj državi Čivava), *majami* (izumire).

Maskogijski jezici tvore posebnu skupinu. To su *čoktau* (choctow, 10 000, u Oklahomi), *maskogi* (10 000, u Oklahomi, Alabami, ranije i u Džordžiji i u Južnoj Karolini) s jezikom *seminola* (300, na Floridi), *hičiti* (hitchiti, izumro) s dijalektom *mikasuki* (700, u Oklahomi i Floridi), *apalački* (na Floridi, izumro), *koasati* (do 200 govornikā, u Lujzijani i u Teksasu), *alabama* (do 400, u Teksasu), *taskegi* (tuskegee, izumro) te još neki.

U algonkinsku filu (makroalgonkinsku filu) još se smještaju ovi jezici: *vijot* (wiyot, u Kaliforniji, izumire), *čitimača* (chitimacha, na jugu Lujzijane, izumire), *tonkava* (tonkawa, u Oklahomi, izumire), *jurok* (yurok, u Kaliforniji) te izumrli *atakapa, načez* (natchez), *tunika* (tunica, na ušću rijeke Red River u Mississipi, u Lujzijani).

Sališka porodica ima tridesetak obalskih i petnaestak kontinentalnih jezika. — Prvi su *Puget Sound /Salish/* (u državi Vašington, izumire), *Northern Straits, komoks* (comox, do 1000) s jezikom *slijamon* (sliammon, do 600, Malaspina Inlet), *skvamiš* (squamish, do 100, Britanska Kolumbija), *kinolt* (quinault, Vašington, izumire), *halkomelem* (do 1000, Britanska Kolumbija), *tvana i tilamuk* (twana, tillamook, Vašington, izumiru), *belakula* (bella-coola, do 200, Britanska Kolumbija) i dr. — Drugi su *liloet* (lilloet, do 2000), *šusvap* (shuswap, do 2000), *nikutamuk* (do 2000) u Britanskoj Kolumbiji, *okanagon* (do 2000, u Vašingtonu i Britanskoj Kolumbiji), *sališ* (salish, kalispel, do 1200, u Vašingtonu, Montani i Ajdahu), *skicamiš* (skitsamish, Coeur d'Alene, do 100, Ajdaho), *venatači* (piskwaus, do 100), *sešelt* (Britanska Kolumbija, izumire) i dr.

Čimakvansko-vakašku porodicu tvore čimakvanski i vakaški jezici.

Čimakvanska su jezika samo dva, u državi Vašington: *čimakum* (izumro) i *kileut* (quileute, izumire).

Vakaški se jezici dijele na dvije skupine: kvakijutlansku i nutkansku. — Kvakijutlanski su jezici *kvakijutl* (kwakiutl, nekoliko tisuća govornikā u Britanskoj Kolumbiji te na otoku Vancouver), *hajsla i kitamat* (do 1000, Douglas Channel), *belabela* (bellabella, do 1000, Milbank Sound, Britanska Kolum-

bija) i *hejlcuk* (heiltsuk). — Nutkanski su jezici *nutka* (nootka, do 2000, na otoku Vancouver), *nitinat* (do 100, na otoku Vancouver), *makah* (Vašington, izumire).

Jezici penutijske porodice govore se u zapadnim državama SAD, uglavnom u Kaliforniji, te u kanadskoj Britanskoj Kolumbiji (cimšijski jezici, tsimshian; jezik *gitksan*, 3000 govornikā, i drugi). To su *jokucki* jezici (yokuts: jokuc, jokod, kočejali, paleujami itd.; izumiru), jezici *majdu* (maidu; 120 govornikā triju bliskih jezika/dijalekata u središnjoj Kaliforniji), jezici *vintun* (wintun; *patwinm* do 100 govornika, *wintu* do 30, *nomlaki* izumire — u Kaliforniji), *mivočko-kostanoski jezici* (miwok-costanoan, izumiru), *klamatsko-modočki* jezik (klamath-modoc), *sahaptijski* jezici (sahaptian; *Nez Percé*, do 800, u Ajdahu, Vašingtonu i Oregonu; *sahaptin*, do 3000, u Vašingtonu i Oregonu; *klamat* /klamath/, do 100, u Kaliforniji; *modok*, do 100, u Oregonu), jezik *kajuse* (cayuse, izumro), jezik *molale* (izumro), *jakonski* jezici (yakona, u Oregonu: *siuslaw* izumire, *alsea* izumro), jezik *takelma* (oko 200 govornikā, u Oregonu), *činučki* jezici (chinooc; *gornjočinučki* u Oregonu izumire, izumro je *donjočinučki*; tzv.*činučki žargon* bio je pidžinski jezik s elementima iz nutke, francuskog i engleskog, a govorio se od južne Alaske do sjeverne Kalifornije), jezik *kus* (coos, u Oregonu, izumro), jezik *kalapuja* (calapuya), jezik *zuni* (3500 u Novom Meksiku), jezik *uave* (huave, 7000, Oahaka). — Ovamo se smještaju još i jezici miše-zoke: *miše* (mixe, 30 000, u meksičkim državama Oahaka i Verakrus), *zoke* (zoque, 20 000, južni Čjapas, Oahaka, Tabasko), *sijera-popoluka* (sierra-popoluca, 12 000, Verakrus, Oahaka, Puebla), *sajula* (sayula ilipopoluca, 4000, Verakrus), *tešištepek* (texixtepec), *oluta* te izumrli *tapačultek* (tapachultec), *agakatak* (aguacatac), *tapišulapan* (tapixulapan). — Po nekim se klasifikacijama jezikā činučki i cimšijski (kojima se pridružuju kus, zuni i uave) posebno navode kao činučko-cimšijska porodica.

Jezici porodice hoka-su govore se danas u obje Kalifornije (u SAD i u Meksiku) te u području ušća rijeke Rio Grande/Rio Bravo del Norte.

Dijele se na jezike hokaltečke, juči-siju i irokva-kado.

Hokaltečki su jezici *tlapanek* (tlapanec, 16 000, u meksičkoj državi Gerero), *čontal* (chontal, 9000, u meksičkoj državi Oahaka), *tlamelula* (ili tluamalelulo, 9000, u Meksiku), *jumanski* (yuman: središnji 2300 u Koloradu, Arizoni i Kaliforniji; gornji, s apačkim i dr., 2000 u Arizoni; Delta River, 310, u Arizoni), *kokopa* (cocopa, 1000, u Arizoni), *mohav* (mohave, 850, u Arizoni), *valapaj* (walapai, 850, u Arizoni), *pomo* (180, u Kaliforniji), *pajpaj* (paipai, 140, sjeverozapad Meksika), *karok* (100, u Kaliforniji), *vašo* (washo, 100, jezero Tahoe u Kaliforniji, u Nevadi), *seri* (u meksičkoj državi Sonora, na obalama Kalifornijskog zaljeva), i dr.

Jezici juči-su jesu *dakota* (ili nadova, ili su, siju: nadowa, sioux; 20 000, u Montani, Sjevernoj i Južnoj Dakoti, Saskačevanu i Manitobi), *krau* (crow iliupsaropa, 4000, u Montani i Vajomingu), *degiha* (dhegiha, 1700, u Oklahomi, Nebraski i Arkanzasu), *hidaca* (hidatsa, 1500, u Sjevernoj Dakoti), *vinebago* (winnebago, 1500, u Nebraski i Viskonsinu), *juči* (35, u Džordžiji i Oklahomi; ranije i u Tenesiju, Kentakiju, Floridi, Južnoj Karolini, Alabami i Ilinoju) *katauba* (catawba, nekoliko govornika, u Južnoj Karolini), *mandan* (nekoliko govornika, u Sjevernoj Dakoti).

Jezici irokva-kado jesu *irokeski* (jedan je od tih jezika/dijalekata čeroki, cherokee, 9 000 u Oklahomi i 1000 u Sjevernoj Karolini), *seneka* (seneca, do

5000, na zapadu Države New York te u Ontariju i Oklahomi), *mohauk* (mohawk, do 2000, u Ontariju i Kvebeku), *oneida* (2000, u Viskonsinu, Ontariju i u Državi New York), *poni* (pawnee, 1000, u Oklahomi, Vajomingu, Nebraski i Kanzasu), *kado* (caddo, 400, Southern Plains), *vičita* (wichita, 200, u Kanzasu), *kicaj* (kitsai, u Oklahomi).

A s t e č k o - t a n o a n s k u p o r o d i c u čine jutoastečki i tanoanski jezici. Prvi tvore četiri skupine: astečka, šošonska, sonorska, južnokalifornijska. — Astečki su jezici *nahuatl* (nekoliko milijuna govornikā, uglavnom u središnjim državama Meksika), *pipil* (s izumrlim *toltečkim*, koji se govorio u Salvadoru, Gvatemali i Hondurasu) i dr. — Šošonski su jezici *šošonski* (shoshone; s s komančkim, comanche; 5000, u Oklahomi, Kaliforniji, Nevadi, Ajdahu, Oregonu, Vajomingu i Juti), *pajute* (sjeverni i južni, s jezikom juta; 5 500, u Kaliforniji, Ajdahu, Nevadi i Juti) i *mono*. — Sonorski su jezici *tarahumara* (do 60 000, u meksičkim državama Čivava, Sinoloa, Durango i Sonora), *pima-papago* (18 000, u Arizoni i Meksiku), *jaki* (yaqui, 15 000, na sjeverozapadu Meksika, u Sonori, i u Arizoni) i dr. — Južnokalifornijski su jezici *kailjo* (cahuillo), *luisenjo* (luiseño) i dr. — Ovamo još spada npr. jezik *hopi* (4800, u Arizoni).

U tanoanske jezike spadaju *tiva* i *tova* (3600, 1250, u Novom Meksiku), *teva* (2500, u Novom Meksiku i Arizoni), *kajova* (kiowa, 2000, u Oklahomi).

Asteci (Aztec), najveća nahuanska zajednica, imali su svoje piktografsko pismo od XIV. stoljeća do dolaska Španjolaca, a odonda se, od XVI. stoljeća, astečki piše latinicom.

Ponekad se astečko-tanoanski jezici dijele na kajovansko-tanoanske i jutoastečke.

P o r o d i c a o t o m a n g e sadrži jezike *mištečki* (mixtec, s oko 750 000 govornikā u Meksiku), *otomi* (ili meskital, mezyuital, s oko 280 000, u meksičkim državama Idalgo, Verakrus, Puebla), *zapotečki* (zapotec, 200 000, u državi Oahaka), *mazatečki* (85 000, u Oahaki), *mazava* (80 000, u Meksiku), *popoloka* (popoloca, 60 000, u Meksiku), *čatino* (chatino ili yaitepec, 30 000, u Oahaki), *činantečki* (chinantec, 30 000, u Meksiku), *kvikatečki* (cuicatec, 10 000, u Oahaki), izumrli *mange* (govorio se u Nikaragvi, Hondurasu, Salvadoru i Kostarici), i dr.

P o r o d i c a m a j a - s o k e - t o t o n a k sastoji se od tri grupe: majanske, soke-miše i totonačke.

Majanska grupa ima više od dvadeset jezika, s oko 2 500 000 govornika na poluotoku Yucatán i u drugim južnim dijelovima Meksika, u Gvatemali, Salvadoru i Belizeu (narod Huaztec živi znatno sjevernije: u meksičkoj državi Verakruz). — Klasično razdoblje majanske kulture, koje se naziva Starom Državom, trajalo je od IV. do X. stoljeća. U drugoj polovini X. stoljeća središta majanske kulture jesu na Yucatánu: najvažniji su gradovi Nove Države Balcazar, Chichén-Itzá, Izamal, Mayapán i Uxmal. U XVI. stoljeću Španjolci su lako pokorili tada već oslabljene majanske gradove države. Maje su u vrijeme procvata svoje kulture pisali svojim ideografsko-fonološkim pismom, čije je znanje u vrijeme španjolske vlasti nasilno zatrto (danas ga stručnjaci dosta dobro poznaju). Sačuvano je mnogo natpisa na raznim zdanjima, predmetima itd., a od mnogih rukopisnih knjiga iz svećeničkih i drugih knjižnica samo je jedna knjiga sačuvana cijela, a tri nepotpune. — Veći su majanski jezici *mam* (300 000, većinom u Gvatemali), *kiče* (quiche, više od 300 000, u Gvatemali i u meksičkoj državi Čjapas), *jukatanski majanski* (među njima *ica* itza, *jukatečki* yucatec, ukupno više od 300 000 u

Gvatemali, Belizeu i Meksiku), *kekči* (kekchi, cacchi, više od 250 000, u Gvatemali i Belizeu).

U grupi soke-miše (zoque-mixe) osam je jezika. (Ta se grupa po jednoj drugoj klasifikaciji stavlja u penutijske jezike.)

U totonačkoj su grupi dva jezika: *totonački* (totonac, više od 70 000) i *tepeva* (tepehua, 4 000), u meksičkim državama Puebla, Verakrus, Idalgo.

Izgleda da je s tom porodicom jezika (i to baš s majanskom grupom?) bliže povezan jezik *čipaja* (chipaya), kojim se govori na obalama jezera Titicaca u Boliviji.

Od ostalih s r e d n j o a m e r i č k i h jezika mogu se spomenuti još npr. *tarasko* (u srednjem Meksiku), *hikake* (jicaque) i drugi.

Veleporodicu č i p č a tvore jezici koji se govore u srednjoameričkim državama te u Kolumbiji i Venesueli. To su npr. jezici *moskito* u Nikaragvi i Gvatemali, *ulva* i *matahalpa* u Nikaragvi, *lenka* i *paja* u Gvatemali, *hvatuso* u Kostarici, *hvajami* i *kuna* u Panami itd. — Svi ti jezici imaju ukupno nekoliko stotina tisuća govornikā.

U ž e - p a n o - k a r i p s k o j porodici jesu jezici *matako* (oko 21 000 govornikā, u Boliviji, Argentini i Paragvaju), *pano* (10 000 u Boliviji i Peruu), *karipski* (karaibo, 30 000, u Surinamu, Gvajani i Francuskoj Gvajani te na susjednim područjima Brazila), *bororo* (1000, u Brazilu) i dr.

A r a v a č k i j e z i c i jesu *aravački* (200 000, u Venesueli, Brazilu i Boliviji), *amueša, taino* i dr.

A n d s k o - e k v a t o r i j a l n i j e z i c i dijele se na andske i ekvatorijalne. — Među andskima su *gvarani* (3 000 000 govornika: dvije trećine u Paragvaju, ostali u Brazilu, Boliviji i Argentini), *kečua* (ukupno oko 18 000 000govornika: u Peruu oko 8 000 000, što je gotovo polovica stanovništva, također uz španjolski i službeni jezik; u Ekvadoru oko 4 500 000, što je polovica stanovništva; u Boliviji oko 2 000 000, što je oko trećine stanovništva, također uz španjolski i ajmarski službeni jezik; govori se i u Kolumbiji, Argentini i Čileu), *ajmara* (više od 2 000 000: oko 1 200 000 u Boliviji, što je oko petine stanovništva; u Peruu oko 800 000, što je oko tridesetine stanovništva), *araukanski* (ili mapuče, 250 000 u Čileu i Argentini), *guahiro* (40 000, u Kolumbiji i Venesueli), *tukanoanski* (10 000, u Kolumbiji, Ekvadoru, Peruu i Brazilu) i drugi. — Među ekvatorijalnima su aravački (*araua* i drugi, rasprostranjeni u sjevernom Brazilu, Peruu, Boliviji, u karipskim zemljama), tupi (u Paragvaju te niz malih jezika u Brazilu), timoteanski (u Venesueli), kariri (u Brazilu), mokoanski (u Kolumbiji), salivanski (u južnoj Venesueli), zamukoanski (u Boliviji i Paragvaju), jurakareanski (u srednjoj Boliviji), gaibo-pamiguanski (*gaibo* guahibo s 50 000 govornika u Kolumbiji i Venesueli, i dr.).

Ima još mnogo desetaka američkih indijanskih jezika, koji se svrstavaju u veće ili manje grupe. — Također, mnogo je američkih jezika izumrlo.

Postoji hipoteza o bližem srodstvu američkih i austričkih jezika.

Austrički jezici

U austričku natporodicu spadaju porodice austronezijska (malajskopolinezijska), tajska (paratajska) i možda mjaojao (jezici mjaojao govore se na jugu Kine; neki jezikoslovci smatraju ih dijelom sinotibetske porodice).

A u s t r o n e z i j s k u porodicu čine jezici koji se govore skoro na cijelu Malajskom arhipelagu i na Filipinima, na Malaci i u južnom dijelu In-

dokine, na Tajvanu i na mnogobrojnim otocima Tihog oceana te na Madagaskaru.

Austronezijski se jezici dijele na zapadne i istočne.

Zapadni su austronezijski jezici (indonezijski) naprimjer *malajski* (u Malajziji malajski ima više od 10 000 000 govornikā; u Indoneziji se takav jezik naziva *indonezijski*, i ima više od 125 000 000 govornikā, od kojih je polovici to i prvi jezik), *javanski* (više od 70 000 000 govornika; jezik ima pismenost od IX. st.), *sundski* (20 000 000, na zapadnom dijelu Jave; najstariji tekstovi iz XIV. stoljeća), *madurski* (9 000 000), *balijski* (3 000 000, na Baliju), *malgaški* (8 000 000, na Madagaskaru), *tagalog* (ili *filipinski*, na Filipinima, s više od 15 000 000 govornikā, što je oko trećine stanovnika zemlje) i drugi jezici na Filipinima, *čamski* (oko 150 000, u Kambodži i na jugu Vijetnama) i drugi.

Istočni su jezici melanezijski (*motu* u Papui Novoj Gvineji, *fidžijski* na Fidžiju (tamo je 300 000 govornika, što je oko polovina stanovništva) i dr.), polinezijski (*tonganski* na Tongi (83 000), *samoanski* na Samoi (130 000), *maorski* na Novom Zelandu (Maorā ima oko 300 000, što je nešto više od dvanaestine stanovištva), *tahitski* na Tahitiju (75 000 — služi i kao jezik sporazumijevanja u susjednom području), *havajski* na Havajima, *rapanujski* na Uskršnjem otoku (1000) i mnogi drugi) i mikronezijski (*kiribati* na Kiribatiju, *nauru* na Nauruu (3000) i mnogi drugi). — Austronezijska pradomovina bila je smještena na obalama južne Kine. Odande su se Austronezijci proširili na Tajvan, Filipine i u Indoneziju. U IV—III.tisućljeću pr. n. e. polazište prema Oceaniji bila je istočna Indonezija.

Tajska ili paratajska porodica sastoji se od više grupa; to su tajska, dunšujska, jezik li i druge.

Tajski se jezici dijele na južne (jugozapadne), središnje i sjeverne.

U južnim tajskim jezicima jesu *tajski* ili *sijamski* (43 000 000, u Tajskoj; ima vlastito pismo, koje je nastalo od burmanskog pisma kjakča poznatog u XI. st., a to je načinjeno od palijskog pisma, po uzoru na kmersko; tajska je književnost od XIII. st.), *lao* ili *laoski* (10 000 000, u Laosu te u Tajskoj, Vijetnamu i Burmi; ima vlastito pismo, srodno tajskom, i književnost od XIII. st.), *šan* ili *šanski* (3 000 000, u Šanskim Državama, čine dvanaestinu stanovništva Burme, te u Tajskoj i u kineskoj pokrajini Yunnan), *khamti* u indijskoj državi Asam i dr. Izumro je jezik *ahom*, koji je još u XIII. st. bio razgovorni u Asamu (danas se koristi ponegdje za vjerske obrede).

U središnje tajske jezike spadaju *nung* (700 000, u kineskoj pokrajini Yunnan i na sjeveru Vijetnama), *tày* ili *tho* ili *do* (600 000, u Vijetnamu) i dr.

Sjeverni tajski jezici obuhvaćaju dvadesetak jezika na jugu Kine, u Vijetnamu, Laosu i Tajskoj: *džuang* (12 000 000, u Kini u pokrajinama Guangxi-Zhuang, Yunnan i Guangdong), *boaj* (1 700 000, u Guizhouu) itd.

Jezik li govori se na tromeđi Kine (Sipsogpanna, Xishuangbanna), Burme i Laosa.

Jezici mjaojao govore se u južnoj Kini, sjevernom Vijetnamu, Laosu i u Tajskoj (sveukupno oko 6 000 000 ljudi). — U grani mjao jesu jezici/dijalekti *mjao* (u južnoj Kini) i skupina dijalekata *nu*. U grani jao jest *jao* (u južnoj Kini, sjevernom Vijetnamu i Laosu).

U austričku natporodicu spadaju još i austroazijski jezici: monkmerski, vijetmuonški, munda, nikobarski i malački (a ponekad se u nju smještaju jezici mjaojao).

Monkmerski jezici govore se u Indokini i Burmi. Dijele se na nekoliko skupina.

U kambodžanskoj je *kmerski* (oko 4 200 000 govornikā, što je oko 90% stanovništva Kambodže, a dio Kmerā živi u sjeveroistočnom dijelu Tajske te na jugu Vijetnama; jezik ima staru pismenost bar od VII. stoljeća: pismo je srodno tajskom), jezik *pär* (između Phnom-Penha i Tajske), *samre* (u Tajskoj, jugoistočno od Bangkoka) *čong* (sjeveroistočno od jezika pär), *angrak-sauč* (u kambodžanskom primorju), *stieng* (u područjima s obje strane vijetnamsko-kambodžanske granice).

U monskoj je skupini *monski* (500 000 ljudi u jugoistočnoj Burmi te u dijelu Tajske; jezik ima staru pismenost od XIV. st.) i mnogi manji bespismeni jezici.

Čamaski se jezici govore sjeverno od Hochiminha: *ma, sop, koho, trao.*

Mnonški jezici (mnong) govore se u Kambodži i na jugu Vijetnama: *biat, bunur, rahong, nong, badung, gar, kil, ralam* i dr.

Bahnarski su jezici (oko 26 njih) prošireni uglavnom u Vijetnamu: *bahnar* (85 000), *rangao* (15 000), *džalung, galan, halong, hagu, banum, moi-davak* i dr.

Sedanški jezici (sedang) govore se u Laosu, Kambodži i Vijetnamu: *sedang* (oko 100 000), *dadrah, halang, hamong, kambrang, hadžung.*

Jezici skupine brao, u sjeveroistočnoj Kambodži i u susjednom području Laosa, jesu *brao, pragar, sue, su-khok, khvek, kampuon* i dr.

U monkmerske jezike spadaju još jezici skupina džru, kuoi, sui.

Vijetmuonški jezici jesu vijetnamski i muonški. — Vijetnamskim jezikom govori više od pedeset milijuna ljudi. Jezik ima pismenost od I. st. pr. n. e., kada se počeo pisati kineskim slovima; od XIV. stoljeća pisao se posebnim pismom. Latinica se počela upotrebljavati u XVII.stoljeću, a takva kakva je danas piše se od 1910. — Jezikom muong govori nekoliko tisuća ljudi u planinskom području Vijetnama prema Laosu i Kambodži.

Jezici munda dijele se na četiri skupine.

Istočni su *santali* (oko 4 000 000 ljudi, u indijskim državama Bihar i Orisa), *mundari* (oko 1 000 000, u Orisi), *ho, bhumidž, koda, turi, birhor, asuri* i *korva.*

Srednji su *kharia* (oko 180 000 govornikā, u Biharu, Madhjapradešu i Orisi) i *džuang* (oko 20 000, u Orisi).

Južni su *sora* (400 000, u Orisi i Asamu), *pareng, gutob, remo* i dr.

Zapadni je jezik *kurku* (250 000, u sjeverozapadnom dijelu države Madhjapradeš).

Nikobarski jezici govore se na Nikobarskim otocima (ukupno oko 10 000 govornikā): *car, središnjonikobarski, hovra, južnonikobarski, šompeng* i *teresa.*

Malački jezici govore se uglavnom unutar malajzijskoga kopna. Tri su grupe među njima. U semanškoj (s 2000 govornikā) jesu jezici *semang, nizinski semang* i *pangan*; u sakajskoj (10 000) *semaj, temijar, jahhut* i *južnosemajski*; u jakunskoj (10 000) *beduanda, jakun* i *kenaboi.*

Australski jezici

Starosjedioci Australije govore mnogobrojnim jezicima: *aranda, pitjantjatjara, pittapita, wikmunkan* i dr. Oni se dijele na 26 porodica australske natporodice. Samo je nekoliko jezika kojima govori relativno veći broj govornika.

Krajem XVIII. stoljeća australskim je jezicima govorilo oko 300 000 lju-

di, a danas oko 47 000 (australskih aborigina ima više, no mnogi govore samo engleski).

Vjerojatno bi se moglo pomišljati na to da su papuanski jezici srodni s australskima. — Papuanskih jezika ima, u Papui Novoj Gvineji i u indonezijskom Irijanu, oko 700 (njima govori oko 1 500 000 ljudi), i dijele se na pet velikih porodica.

Izgleda da tasmanski jezici, izumrli početkom XX. stoljeća (zna se za njih šest), nisu bliže srodni s australskima, nego s indopacifičkim jezicima.

Kongosaharski jezici

Svi jezici Afrike južno od afrazijskih i sjeverno od kojsanskih tvore kongosaharsku natporodicu. Ona se dijeli na dva dijela: kongokordofanski i nilosaharski.

Kongokordofanska skupina dijeli se na dvije grane: na nigerokongoansku i kordofansku.

Nigerokongoanska se grana dijeli na šest podskupina: zapadnoatlantsku, mande, gur, kva, benuekongoansku i adamavsko-istočnu. — Po nekim jezikoslovcima, pranigerokongoanski se počeo širiti iz porječja Nigera od 8000 g. pr. n. e.; u južnu je Nigeriju dospio u vrijeme oko 4000 g. pr. n. e., a u ostala područja zapadno od Nigerije oko 3000 g. pr. n. e. Danas su nigerokordofanski jezici rasprostranjeni u većem dijelu Afrike južno od Sahare osim nekih područja središnjeg Sudana, istočne i dijela južne Afrike.

Zapadnoatlantska podskupina obuhvaća više od 30 jezika sjevernih — *volof* u Senegalu, Gambiji i drugdje (4 000 000; opći jezik sporazumijevanja u tom dijelu Afrike), *ful* (fulbe, fulani, peul) širom Zapadne Afrike (10 000 000 — u Senegalu, Mauritaniji, Sijeraleoneu, Gvineji itd.), *serer,* itd. — i oko 16 južnih — *temne, baga, kisi* itd.

Jezici podskupine mande (govore se u Zapadnoj Africi od Gvinejskog zaljeva do sjeverozapadnih područja Nigerije) dijele se na jezik *bobo-fing* i na jezike mande. — Jezici mande jesu sjeverozapadni — desetak sjevernih jezika: *susu* (600 000, u Gvineji i Sijeraleoneu), *soninke* (650 000, u Maliju, Senegalu, Mauritaniji, Burkinafasu i dr.), *hasonke, vai, maninka* (ili *malinke, maninka, mandingo, mande*, u Senegalu, Gvineji, Sijeraleoneu, Obali Bjelokosti i drugdje, 3 000 000); *bambara* (u Maliju dvije trećine te u susjednim zemljama, ukupno 2 600 000), *djula* (400 000) i drugi (malinke, soninke, bambara i djula ponekad se stavljaju skupa pod nazivom *mandingo*); jugozapadni: *mende* (više od 1 000 000, u Sijeraleoneu i Liberiji), *loko, lo(h)oma* (oko 300 000, u Liberiji i Gvineji), *kpele* (oko 500 000, u Gvineji i Liberiji) — i jugoistočni — južni (u Liberiji, Obali Bjelokosti i Gvineji): *kveni* (200 000), *mano, dan, tura* itd.; istočni: *samo, bisa, busa.*

Jezici gur (voltski) govore se u Zapadnoj Africi od Malija do granica Nigerije. Dijele se na desetak grupa: središnji (*mosi* u Burkinafasu i drugdje, s 4 000 000 govornika, i dr.), *bargu* (250 000, u Beninu, Togu i Nigeriji), *lobi, bobo, kulango, kirma-čurama, vin, senufo* (zapravo petnaestak jezika, npr. *senari* s oko 400 000 govornika u Obali Bjelokosti, *foro, minijanka* itd.), seme, dogon (*dogon* u Maliju i Burkinafasu, s više od 150 000 govornika).

Podskupina kva (gvinejski jezici) obuhvaća pedesetak jezika koji se govore na atlantskoj obali od Liberije do ušća rijeke Niger. Dijele se na osam gru-

pa: kru (*bete* s 230 000 govornika, *kru* s više od 100 000 u Obali Bjelokosti i Liberiji, itd.), zapadni (*avatime, tafi* i drugi jezici u Togu; *avikam, gva* i drugi; *eve* u Beninu, Togu, Gani i Nigeriji, s 3 000 000 govornikā, *akan* ili *tvifante* itd.), joruba (*joruba* u Nigeriji i Beninu, sa 16 000 000 govornika i dva standarda — u Lagosu i u pokrajini Oyo, *icekiri, igala*), nupe (*nupe* s 350 000, itd.), edo (*bini, išan* itd.), idoma (*idoma* sa 120 000, *ijala*), igbo (*igbo* u Nigeriji, s 14 000 000 govornika), idžo (*idžo*, oko 1 000 000 u Nigeriji).

Benuekongoanska podskupina dijeli se na četiri velike podgrupe: na visoravanske jezike, džukunoidne, obalske i bantoidne. — Visoravanski se jezici govore na visoravni Džos, u središnjoj Nigeriji (*kambari, afusare, birom, rukuba, kaleri* itd.). — Džukunoidni jezici govore se u središnjoj Nigeriji i u Kamerunu (*džukun, kentu* itd.). — Obalski se jezici govore na atlantskoj obali Nigerije i Kameruna (*boki, ibibio, efik* itd.). — Bantoidni jezici jesu *tiv* (u Nigeriji, s oko 3 000 000 govornika; jezik sporazumijevanja u dijelu Nigerije), *bitare, batu* itd., te jezici bantu.

Jezikā bantu ima oko 440. Neki od njih jesu: *kongo* u Kongu, Zairu i Angoli (3 000 000), *ngala* u Angoli (3 000 000), *svahili* u Istočnoj i Srednjoj Africi (to je afrički jezik najveći po broju govornika južno od Sahare, s više od 40 000 000 govornikā, s bogatom pismenošću; jezik sporazumijevanja u istočnoj Africi i drugdje), *malavi* u Malaviju i susjednim zemljama, *bemba i tonga* u Zambiji i dr., *šona* u Zimbabveu i Mozambiku (6 500 000), *kosa* ili *xosa* u Južnoj Africi (6 000 000), *zulu* u Južnoj Africi (6 000 000), *matabele* u Zimbabveu, *svazi* u Svaziju, *suto* u Lesotu, *cvana* u Bocvani i Južnoj Africi (više od 3 500 000, od čega tri četvrtine u Južnoj Africi), *conga* u Mozambiku i Južnoj Africi, *ambo* i *herero* u Angoli i Namibiji itd. — Pradomovina jezika prabantu bila je područje južnog pograničja Nigerije i Kameruna, odakle su se u III—II. tisućljeću raselili ondašnji Prabantui; istočna i južna područja Afrike dostignuta su na prijelazu II/I.tis. pr. n. e.

Adamavsko-ubangijska podskupina obuhvaća jezike u većem dijelu Centralnoafričke Republike i u susjednim zemljama. Adamavskih jezika ima oko 57: *čam, čamba, daka, vere, mumuje* (100 000), *mundang, jungur, kam, munga, longuda, fali, nimbari, bua, masa* i drugi; ubangijskih jezika ima oko 30: *gbaja, banda, ngbandi, zande* (780 000), *bvaka, ndogo, amadi, mondunga* i drugi.

Kordofanskim jezicima govori relativno malo ljudi uglavnom na neveliku području na istoku i jugu Sudana. To su jezici *koalib* (25 000), *tegali* (s bližim jezicima 30 000), *talodi, masakin, tumtum, katla* i drugi.

N i l o s a h a r s k a   s k u p i n a dijeli se na šest podskupina — te su songajska, saharska, mabanska, furska, komanska i šari-nilska.

U songajskoj je podskupini samo jezik *songaj*, koji se govori duž rijeke Mali — on je i najzapadniji nilosaharski jezik.

Saharski su jezici *kanuri* (u Nigeriji i Maliju), *teda* i dr.

Mabanskoj podskupini pripadaju jezici *maba, runga* i *mimi*.

U furskoj je podskupini samo jezik *fur*.

Komanski su jezici *koma, ganza* i dr.

Šari-nilski jezici jesu istočnosudanski, srednjosudanski, jezik *berta* i jezik *kunama*. — Istočnosudanski su jezici nubijski (nilsko-nubijski: *kenuzi, mahas, fadidža, dongola* itd.; kordofansko-nubijski: *dair, diling, gulfan* itd.; *midob*; *birked*; nilotski: *burun, šiluk, lango, alur, luo* u južnom Sudanu, *džur, dinka, nuer, bari, masaj* u Keniji i Tanzaniji, *nandi* — te još nekoliko grupa). Sred-

njosudanski se jezici također dijele na nekoliko skupina (jezici su npr. *bongo, kreiš* i dr.).

Neki noviji podaci dio nilosaharskih jezika — nubijske sa starim merojskim (meroitskim) — smještaju u afrazijsku porodicu kao posebnu granu. Najstariji spomenici merojskog jezika jesu iz VI—IV. stoljeća pr. n. e. (iz zemlje meroj. Bədʸəwi, grč. Meroē, arap. Marawī, egip. Kuš, hebr. Kūš — na Nilu, u današnjem Sudanu), a najmlađi iz prve polovine IV. st. n. e. Jezik se pisao dvama alfabetskim pismima: prvo, spomeničko, preuzelo je svoja slova iz egipatskog hijeroglifskog pisma, a drugo, demotsko, načinjeno je od spomeničkoga.

Nubijci, kojih ima vjerojatno oko 2 000 000, žive u Sudanu (nešto manje od tri četvrtine) i Egiptu.

Staronubijski je jezik s pismenošću od VI. stoljeća (najstariji datiran natpis s kraja VIII) do XI. Pismo je načinjeno od koptskoga.

Kojsanski jezici

Kojsanski se jezici govore na jugozapadu Afrike. To su *san* (*bušmanski* — oko 6000 govornikā, i to u Angoli i Namibiji) i *khoi* (*hotentotski* — 50 000 govornika, uglavnom na zapadu Južne Afrike), s mnogobrojnim dijalektima/jezicima (ima ih pedesetak).

Kojsanski su jezici još *sandave* i *haca* (oba u Tanzaniji — prvi ima oko 24 000 govornikā, drugi oko 600).

U svim pregledima jezikā često se navodi i broj govornika. Taj se broj odnosi na statističke podatke iz sedamdesetih i osamdesetih godina. Treba imati na umu da se često radi i o procjenama broja govornikā pojedinih jezika, te da razni izvori mogu imati i podatke koji se međusobno znatno razlikuju. Također, u raznim su izvorima dani i različiti pristupi podjeli jezikā i etničkih zajednica i cjelina.

Izvori podataka o broju govornikā jezikā i o broju stanovnikā raznih zemalja jesu Atlas svijeta 1988, Décsy 1986, Križman 1988, Krupa—Genzor—Drozdík 1983, Majewicz 1989, Narody mira 1988, Opća enciklopedija 1977—82, 1988, Škiljan 1980, Strany i narody 1978—, SJJ 1989 te razna druga djela, navedena u bibliografiji.

HRVATSKI
ETIMOLOŠKI
RJEČNIK

A

a, veznik

Od psl. **a*, što je u svim slavenskim jezicima dalo isti odraz, *a*, sa značenjem rastavnim i sastavnim.

Najvjerojatnije je da psl. **a* potječe od indoevropskog ablativa **ōd*, od **ēd/*ōd*, od zamjeničke osnove **e-/*o-*. Tako je i stind. *āt* "zatim, također, i" (ablativ za *a-*), avest. *āat* "zatim, potom, i, no". Ovamo još i alb. *e* "i" (< praalb. **ō*).

S upitnim **li* dalo je psl. **a li*, od čega je naše *ȁli* (v. *li*), i drugo: **a bo, *a by, *a če/*a či, *a jьno/*a ono* (naš stariji veznik *âno*, od XIV. stoljeća, te dijal. *anȏ*), **a le, *a ni, *a si/*a se.*

V. *još.*

abecéda

Taj naziv za sva slova nekog pisma sadrži nazive za prva slova: *a, be, ce...* Takvi nazivi došli su do nas iz latinskog jezika, a latinski ih je preuzeo iz etrurskog. Nazivi za sonante i spirante *el, em, en, er, es, ix, ef* razlikuju se od naziva za eksplozive *be, ce, de, ge...*, usp. još *ha, ka, ku* (za *q*). Razlog je tome djelomična slogovnost ranog etrurskog pisma (a od etrurskog je nastalo latinsko). Naprimjer, ime *Menerva* (lat. *Minerua*) pisalo se u etrurskom i kao *mnrva.* (Etrursko je pismo preuzeto od jednog oblika grčkog.)

Nazivi *ce, ka, ku* za slova *c, k, q* (s time da je isprva *c (k)*) još bolje pokazuju da su se u preduzoru latinskog i etrurskog pisma odgovarajuća slova upotrebljavala za *k + e, a, u.*

Grci su svoja slova nazivali *álpha, bē̆ta, gám(m)a, délta...* Ti su nazivi većinom preinačeni semitski nazivi za slova (*ʔalef* "bik, govedo", *bet* "kuća", *gimmel* "deva?", *dalet* "vrata" itd.): Grci su, posredstvom maloazijskih naroda (Frigijaca i drugih), svoje pismo dobili od Semitā (od Feničana?). Semitski su pak nazivi za pojedina slova bili proizvoljno odabirani (neki po sličnosti slova s predmetom ili nečim drugim); takav proizvoljan odabir naziva za slova bio je i u drugim pismima (germanske rune i dr.).

Naziv *àzbuka* jest po nazivima za prva dva glagoljička i ćirilička slova *a, b*: *azъ, buky* (stsl. *azъ* "ja", *buky* "bukva", *vědě* "znam" itd.).

Nazivi su davani slovima zbog jednostavna razloga: da se slova lakše pamte.

adrèsa

Iz fr. *adresse* "natpis; adresa; molba" (kroz njemački?).

Francuska je imenica od glagola *adresser* "poslati, upraviti, nasloviti", koji sadrži *ad-* (lat. *ad* "k, prema, do") i *dresser* "uspraviti, podići, postaviti,

namjestiti, narediti, rasporediti" (od toga *dresseur* "dreser, krotitelj", iz toga *drèsēr*, gen. *dreséra*; usp. *dresúra, dresírati*).

Fr. *dresser* odraz je narlat. **d(i)rectiāre*, što je od lat. *dīrēctus* "prav, uspravan; okomit" (iz toga *dirèktan*, v.). (Romanski odrazi glagola *dīrectiāre* jesu tal. *dirizzare*, sardin. logudor. *derettare*, fr. *dresser*, prov., katal. *dressar*, šp. *derezar*.)

V. *regija, dres.*

Àfrika

Stari su Rimljani imenom *Africa* nazivali krajeve današnje Libije i Tunisa uz sredozemno more. To su ime dali po plemenu *Afri* (jd. *Afer*), koje je živjelo blizu Kartage. Kasnije je za Rimljane *Africa* bila sva južna obala Sredozemnog mora. Ime *Africa* jest pridjev, iz sklopa *terra Africa* "zemlja aferska".

Grci su pak takvu Afriku nazivali imenom *Libýē*. To su ime preuzeli Rimljani za zemlju koja odgovara današnjoj Libiji, kao *Libya* (iz toga je poteklo kasnije arap. *Lībijā*). To je dano po plemenu koje je tamo živjelo, *Libī* (u staroegipatskom zapisu *rbw*).

Veličinu afričkoga kontinenta otkrivali su Egipćani, Feničani, Kartažani, Grci, Rimljani, Arapi, Evropljani... S vremenom se ime proširilo na sav kontinent, slično kao što se dogodilo naprimjer i s imenom Azije (v. *Azija, Amerika*).

äko, pogodbeni veznik

Od psl. **ako/jako?*: stsl. *ako, jako*, bug., mak., sln. *ako*, č. *jak(o)*, slč., gluž. *(j)ak(o)*, p. *jak(o)*, slovin. *ãk*, r. dijal. *ak*, ukr., bjr. *jak* — sa značenjima "ako" (u južnoslavenskim jezicima) i "kako", "jer", "kad", "premda".

**ako* najvjerojatnije sadrži isto zamjeničko ie. **e-/*o-*, kao što **tako* ima zamjeničko **to-* (v. *taj*). Pretpostavlja se da je *-ko* također zamjeničko, i to ie. **k^wo-* (v. *koji*).

U nekim je slavenskim jezicima vjerojatno odraženo psl. **jako*, u kojem bi, u **ja-*, bilo indoevropsko zamjeničko **je-/*jo-*. (Ono je također u praslavenskoj pokaznoj zamjenici **jь*, koja je ušla u sastav određenih pridjeva: *dobrъ, dobra, dobro : dobrъjь, dobraja, dobroje*, usp. lit. *gẽras, gerà : geràsis, geróji*, istog značenja, s tim da je u litavskom sačuvana i zamjenica — *jìs* "on", *jì* "ona". U sklanjanju određenih pridjeva vide se ostaci i sklanjanja zamjenice **jь*, a veoma je slično i u litavskom i latvijskom jeziku.) — Radi se o usporednu nastanku takvih pridjeva, a ne o zajedničkom baltijsko-slavenskom nasljetku iz starijeg jezičnog vremena.

àlāt, gen. *aláta*

Turcizam, iz srtur. *alʾat*, što je iz arap. *ʾālāt* "oruđe" — to pak je množinski oblik za *ʾāle*.

àlem

Također i *álem*. — Nesklonjiv pridjev (a zapisan je i oblik *àlemov*), no upotrebljava se i kao imenica značenja "dragi kamen, dragulj, dijamant". Usp. *alem-kamen (dragi)*, što znači i "dragi kamen (= dijamant, rubin) jake crvene boje". — U narodnim pjesmama muslimanskim imamo npr. *Na jabuci alem dragi kamen*; usp. i *alèmpērka* "neka ptica s krilima od dijamanata, u predanju".

Vrlo je vjerojatno da je riječ *alem* nastala preinačavanjem riječi koje su narodnim pjevačima bile nejasne (pa su tako nastali i oblici *aler kamen dra-*

gi, alin kamen dragi), i to turske *elmas*, potekle iz arap. *almās* "dijamant", što pak je posuđenica iz grč. *adámas* "dijamant". — Iz t. *elmas* jest *àlmās, èlmās, àlmāz, èlmāz* (gen. *-ása, -áza*) "dijamant, dragi kamen; dijamant za rezanje stakla".

Po jednom drugom, manje uvjerljivu tumačenju (značenjski prijelazi ne bi bili dovoljno jasni), riječ *alem* jest iz t. *alem* "znak, zastava, ukras na vrhu minareta", što je iz arap. *ʿalam* "znak, simbol; zastava".

Jedno pak tumačenje kaže da bi pridjev *alem* bio iz t. *al* "crven" (iz toga je *ȁl* "crven", pa onda su onda dalje načinjeni pridjevi *ȁlev/ȁlev* — usp. *aleva paprika* "crvena mljevena paprika" —, *ȁlen* isto). — T. *al* jest iz perz. *āl* "crven".

Ima i nekih drugih tumačenja.

Sama grčka riječ *adámas*, gen. *adámantos* u starogrčkom je označavala prvotno čvrst kamen i čvrstu kovinu, od nekog doba značila je upravo "čelik", a kasnije i "dijamant". U starogrčkom je riječ možda neka posuđenica iz nepoznata izvora, prekrivena — isto kako je i s našom riječi *alem* i njenim prethodnicima — pučkoetimološkim promjenama. Ako pak je riječ ipak nastala u grčkom, prvotno bi značila "nesavladiv", kao izvedenica od glagola *dámnēmi* "svladam, pobijedim".

Iz starogrčkog riječ je prešla i u latinski, gdje je *adamās*, gen. *adamantis* "željezo ili neka druga tvrda kovina; čelik; dijamant"; pučkoetimološki je nastalo i *adamāns* (shvaćeno kao particip prema *adamāre* "zavoljeti", usporedi i poklapanje u francuskom *aimant [ɛmã]* "magnet" i "umiljat, mio, nježan, srdačan").

Od latinskih su oblika (i srednjovjekovnih latinskih) nastale romanske riječi, od *adamas, adimas* (što je približeno grčkoj riječi), *diamas* (opet s neetimološkim promjenama: *diamas* jest po uzoru na grč. *diaphanēs* "proziran" i uopće na riječi s *dia-* "raz-", što je od grč. *diá*, a to sadrži ie. **dis* "na dva, na dvoje", korijena koji je i u **d(u)wō* "dva", v. *dva*).

Od *adamas, adamante* jesu tal. (staromilanski) *adamanta*, (sicilski) *damati*, retorom. engad. *adam* ("učvršćujući prsten na sanjkama"). — Od **adimas* "magnet" (← "željezo"): stfr. *aïmant*, fr. *aimant*, prov. *aziman* (→ katal., šp., port. *imant*). — Od **diamas*, **diamante*: tal. *diamante*, fr. *diamant*, prov. *diaman*, šp., port. *diamante*. — Iz stfr. jesu srengl. *diama(u)nt* > engl. *diamond*), i srvnj. *dīemant* (> nj. *Demant* "dijamant, dragulj"). — Iz tal. jest nj. *Diamant*, a naša riječ *dijàmant* najvjerojatnije je iz njemačkog (sudeći po naglasku koji je u *dijamȁnt*).

ȁljkav, a, o

Našim sufiksom *-av* načinjeno od mađarskoga glagola *hatlatni* "raditi kojekako". U Baranji je *ȁtljav*, sa sačuvanim *t*, a drugdje je *ljk* < *kl*, gdje je *kl* < *tl* kao npr. u *kiklja* (to je iz nj. *Kittel*).

àmen

I *ámen*. — Iz crkvenog latinskog *āmēn* (pa tako onda i u mnogim drugim jezicima,usp. tal. *am(m)en*, fr. *amen*, engl. *amen*, nj. *Amen*), što je iz grčkog *āmḗn* (po srednjogrčkom izgovoru u pravoslavnom je obredu *àmīn*) a to pak je iz hebr. *āmēn* "uistinu".

Amèrika

Neki su Evropljani američki kontinent dosegli i prije njegova *otkrića* koncem XV. stoljeća, ali ti dodiri s *novim* svijetom nisu imali nikakve važnosti

za daljnju povijest našega kontinenta. 982. g. Normanci su prvi put došli na Grenland, a 985. ili 986. tamo su osnovali i prva naselja. Neke od tih godina viđena je prvi put i američka obala, a 1000. g. Leif Eriksson osniva naselje na sjevernoj obali Newfoundlanda.

Kada je 12. listopada 1492. g. talijanski pomorac Cristoforo Colombo (r. 1451. u Genovi, u. 1506. u Valladolidu) vodeći španjolsku ekspediciju (pa se on na španjolskom zove Cristoforo Colombo, a za nas je tradicionalno Kristof Kolumbo) doplovio do jednog bahamskog otoka, mislio je da je došao do Indije i želio je to, jer je cilj njegova istraživanja bilo nalaženje zapadnog puta do tog potkontinenta. Na tom prvom putovanju otkrio je za Evropljane Bahame, Kubu i Haiti (koji je nazvan Hispaniolom). Na drugom putovanju, 1492—96, otkriva Male Antile, Portoriko i Jamajku. Na trećem putovanju, 1498—1500, dolazi do južnoameričke obale kod rijeke Orinoco i do Trinidada, a na četvrtom, 1502—4, oplovljava srednjoameričku obalu od Hondurasa do Paname.

Od vremena kada se mislilo da je otkriven dio Indije otoci od Bahamā i Kube na sjeverozapadu preko Antilā i Otoka zavjetrine i privjetrine do Trinidada na jugoistoku nazivaju se Zapadnom Indijom. Iz tih je vremena ostalo i ime za predevropske stanovnike Amerika: *Indijanci* (u našem jeziku postoji razlika *Indijac* : *Indijanac,* ali npr. u engleskom su i jedni i drugi *Indians*).

Već u vrijeme pred drugo Kolumbovo putovanje humanist Pietro M. de Angierra napisao je: "ljudi koje je dovezao Kolumbo ne pripadaju ni jednoj od poznatih narodnosti... To su neki novi ljudi. I to je neki Novi svijet".

U pripremanju Kolumbova drugog i trećeg putovanja sudjelovao je talijanski pomorac iz Firenze Amerigo Vespucci (1454—1512). I on je vodio putovanja u Novi svijet: 1499—1500. za Španjolsku i 1501—2. za Portugal. Plovio je južno uz brazilsku obalu, pa sve do ušća Río de la Plate. I on je na početku mislio da je došao u Aziju. No u jednom svojem pismu s kartom, *Mundus Novus* "Novi svijet", u kojem piše o putovanju 1501—2. napisao je da "te zemlje treba nazvati Novim svijetom... Nitko od naših predaka pojma nije imao o tim zemljama".

Vespuccijeva pisma o novootkrivenim zemljama bila su poznata širokim krugovima ljudi. Tako je kartu *Mundus novus* upotrijebio 1507. g. njemački humanist i kartograf Martin Waldseemüller (1470—?1521) u svojem djelu *Uvod u opću kozmografiju.* U tom su djelu brazilske obale Novog svijeta prvi put nazvane Amerikom — *America,* po polatinjenu imenu Ameriga Vespuccija. Naime, neki su smatrali da je upravo Vespucci otkrivač novog svijeta.

S vremenom se novo ime proširilo na cio kontinent. Danas se ime *America* upotrebljava i za Sjedinjene Američke Države, *United States of America,* nastale 1776. g.

Zgodno je reći nešto i o talijanskom imenu *Amerigo.* Ono je preuzeto iz germanskih govora koji su dospjeli u Italiju, ali se tamo ipak nisu održali. — Zapadni su Goti koncem IV. stoljeća bili federati, saveznici Rimskog Carstva, u kojem su se naselili u vrijeme cara Teodozija i svojega kralja Alarika, koji je 410. g. osvojio i opljačkao Rim. Kasnije su se zapadni Goti preselili na jug Francuske, pa u Španjolsku, gdje su njihovu državu početkom VIII. stoljeća uništili Arapi. — Istočni su Goti pod vodstvom svojega kralja Teodorika došli također u Italiju, gdje su koncem V. stoljeća imali svoju kraljevinu sa sjedištem u Ravenni. Tu je državu uništio 553. g. bizantski car Justinijan. — U drugoj polovici VI. stoljeća u sjevernoj su se Italiji naselili i Langobardi (lat. *Langobardi,* iz germ. **Langobard-* "dugobradi"), čija je dr-

žava bila najjača u prvoj polovici VIII. stoljeća, a nekoliko desetljeća kasnije uključena je u Franačku. Po langobardskom se imenu zove talijanska pokrajina *Lombardia.*

Talijansko je ime *Amerigo* zapravo germansko **Amalrik,* u kojem su **amal* "rad, radin" i **rik* "bogat; jak" (za dalje veze toga **rik* v. u *regija*). Iz franačkog je ekvivalenta tog imena poteklo francusko *Amaury.* Germanski su pak odrazi naprimjer englesko ime *Almery* te prezimena *Amery, Emery, Emmery, Embery, Embry, Emrey* (pa dalje npr. *Emerson, Emberson*).

apotéka

Iz lat. *apothēca* "skladište, spremnica", što je iz grč. *apothḗkē* "skladište žitnica" (*apó* "od, s, na...", v. *po, thḗkē* "spremnica; posuda, kovčeg, ormar", što sadrži ie. **dhē-* "staviti", v. *djeti*). Prve su se ljekarne u Evropi pojavile u XII. stoljeću, kad je zakonom Fridrika II farmacija odvojena od medicine.

Od lat. *apothēca* jest tal. *bottega* (s *tt* po *botte*), iz čega je *bùtiga, butîga, butȉga, butíga* "dućan".

Od iste je latinske riječi stprov. *botica,* iz toga je fr. *boutique,* a iz toga današnje *butīk, bùtik.*

àpril, gen. *apríla*

Iz lat. *Aprīlis* "travanjski" (*Aprīlis mēnsis* "travanjski mjesec" — u rimskom je kalendaru to bio drugi mjesec), što je, kroz etrurski (etr. *Aφru*), od grč. *Aphrṓ* — usp. *Aphrodítē,* eol. *Aphródita* "Afrodita, boginja ljubavi i ljepote": ona je i boginja plodnosti, vječnog proljeća i života.

U hrvatskom je naziv za mjesec *april* zabilježen još u XIV. stoljeću (usp. i oblik *àprio,* gen. *àprēla,* i u XVII. st.). Usp. u Katarine Zrinske tumačenje *apriliš, mali traven ili đurđevščak,* u M. Divkovića tumačenje *april, travanj.*

arkáda

Internacionalizam, k nama došao preko njemačkog, iz fr. *arcade,* što je iz tal. pijemont. *arcada* (tome odgovara tal. *arcata* "svod).

Talijanska je riječ izvedena od *arca* "škrinja, sanduk, kovčeg".

Polazno je lat. *arcus* "luk; duga; slavoluk; svod"; za dalje veze v. *rakita.* (Romanski odrazi latinske riječi *arcus* jesu rum. *arc,* tal. *arco,* sardin.logudor. *arku,* retoroman.engadin. *arḱ,* furlan., fr., prov., katal. *arc,* šp., port. *arco; arca* > roman.: tal. *arca,* fr. *arche,* prov., kat., šp., port.*arca.*)

àrmija

Iz francuskog *armée,* što je particip prošli ženskog roda od *armer* "naoružati, opremiti".

Francuski je glagol potekao od lat. *armō* "opremim (brod); činim spremnim za boj; naoružavam", usp. *arma* sr.mn., gen. *armōrum* "oruđe, sprava, alata; bojna sprava, oružje; rat, boj". (Romanski odrazi riječi *arma* ž., gen. *armae,* jesu rum. *armă,* tal., sardin.logudor., retoroman.engadin. *arma,* furlan., fr. *arme,* prov., katal., šp., port. *arma.*)

Latinske su riječi od ie. **ar-m-,* što je još u arm. *y-armar* "pogodan", grč. *harmós* "zglob", *harmonía* "spajanje, veza; sklad" (iz toga internacionalizam *harmonija*), *hárma* "kola; bojna kola", psl. **arьmo, *arьmъ* "jaram" (v.), **ormę* "rame" (v.).

àugust

U starijem jeziku i *avgust, augušt, auguštuš* i sl.; usp. u A. Kačića *...na 15 avgusta oli ti kolovoza.* — Iz lat. *augustus.* Kolovoz, šesti mjesec rimskoga

kalendara, nazvan je *Augustus (mēnsis)* u čast prvog rimskog cezara Oktavijana. Ranije se taj mjesec zvao *Sextilis (mēnsis)*, od *sextus* "šesti" (od *sex* "šest", što v.).

Rimski cezar Oktavijan (*Octavianus*, r. 63. g. pr. n. e., u. 14. g. n. e.) od Senata dobiva 27. g. pr. n. e. naslov *Augustus* (koji su kasnije nosili i drugi cezari).

Lat. *augustus* znači "svet, posvećen, častan, uzvišen, veličanstven, visok" — i, skupa s lit. *áukštas* "visok", latv. *aûksts*, prus. **aukst-* (*aukstimiskan* "vlast"), kurš. **au(k)st-* isto, potječe od ie. **augos-to-s* (polazna je osnova na *es* **aug-es/*aug-os*, usp. stind. *ójas-* sr. "snaga", av. *aojah-*, *aogah-* isto).

To proširenje *s* jest u **aweks-* itd., još u stind. *vákṣanam* "jačanje, okrepa", av. *vaxšaiti* "povećava", grč. *a(w)éksō* "jačam", *aúksō* isto (to *auks-* jest u *auksin, auksologija, auksopatija*), lat. *auxilium* "pomoć" (usp. *ȁuksilijaran* "pomoćni"), got. *wahsjan* "rasti", stnord. *axa*, stengl. *weaxan*, engl. *wax*, stsas. *wahsan*, nizoz. *wassen*, stfriz. *axa*, stvnj. *wahsan*, nj. *wachsen* (germ. **waxsan*).

Za indoevropski korijen **aug-* v. *jagoda*.

autòmāt, gen. *automáta*

Internacionalizam, lat. *automatus*, *automaton*, iz grč. *autómaton*, u upotrebi npr. u francuskom od XVI, u engleskom od XVII. stoljeća (pridjev *automatique* u francuskom od XIII. st.). Riječ sadrži grč. *autós* "sam" i *mat-*, koje je od ie. **mn̥t-* od korijena **men-* "mniti" (za što onda dalje v. *mniti, pamet*).

Riječi značenjā "sam", "svoj", "sebe" i sličnih često su mlađe i obnovljive. Grč. *autós* "sam" (također "glavom, on (naglaš.); baš, upravo, točno") može se protumačiti kao ie. **au-tó-s*, gdje **au-* može biti od **a-wo-* (v. *ovaj*) ili povezano s grč. *aũ* "opet; a, ali, pak", jon. *aũtis* (što se obično dovodi u vezu s *aũthis* "opet, iznova; nasuprot, nadalje; drugi put", *aũthi* "ovdje; smjesta, odmah", a to bi bilo od *au-* i lokativnog ie. **dhi*). Moglo bi se pomišljati da je **au-to-* značilo otprilike 'ovaj taj' (za **to-* v. *taj*), nešto slično novinarskom izrazu 'ovaj novinar' umjesto 'ja', 'ja sâm' i sl.

Grč. *auto-* "samo-" u mnogim je internacionalizmima: *autògraf/autogrȁf, autòhtōn/ȁutohtōn, autokèfālan, autokràcija, autonòmija* itd.

automòbil, gen. *automobíla*

Internacionalizam, načinjen krajem XIX. stoljeća; sadrži grč. *autós* "sam" (više v. u *automat*) i lat. *mōbilis* "pokretan, pomičan, gibljiv" (usp. *mȍbīlan, mobilizácija* itd.), što je od glagola *mouēre* "krenuti, micati". Od njega je *mōtus* "kretnja, tečaj, kretanje, obrat" (od toga lat. rij. *mōtor* "pokretač", iz toga *mòtōr* te dalje *motòrika* itd., *moto-* u *motocikl* i sl.), *mōtio* "gibanje" (u *mòcija*).

ȁvēt, gen. *-i*

Sufiksom *-et* (< *-ętь*, usp. *vȑlēt, gȍlēt*; usp. *-ǫtь* u *kȍlūt, pȑhūt, pèrūt, krȅljūt* itd.) načinjeno je od **av-* koje je u **ava*, **aviti* > *java, jáviti* (v.): *avet* je ono što se javlja, prikazuje, prikaza. Ta je riječ isprva bila ograničena samo na istočne krajeve našeg jezika. U drugim pak slavenskim jezicima nema odraza riječi **ăvętь*.

Možda je od istoga korijena **av-* i psl. **ăvida* (što je u ukr. dijal. *jávida* "vrag") i **avidь* (u r.dijal. *jávid'* "zmija iz tundre"). To može biti od **avi-vid-* "ono što se prividjelo na javi".

avìōn, gen. *avióna*

Iz fr. *avion*, što je načinjeno po lat. *avis* "ptica" (za lat. *auis* v. *jaje*).

Àzija

Također i *Ázija, Ȃzija.* — K nama je ime dospjelo iz lat. *Asia*, što pak je iz grč. *Asía*. Prvotno je grčko ime označavalo samo današnju Malu Aziju, a kasnije se proširilo na preostali dio kontinenta (preostali, iz grčke perspektive, kasnije upoznat): prvo je to bio samo uopće istok ili uz Aziju i Egipat ili uz Malu Aziju ili perzijsko carstvo. Sámo pak je ime *Asía* najvjerojatnije poteklo od imena zemlje iz predantičkog, hetitskog doba, na sjeverozapadnim obalama Male Azije, *Aśuwa*. Rimska provincija *Asia* bila je upravo to područje. (Područja Troje — het. *Taru(w)iša*, *Wilušija*, grč. *Troía*, *(W)Ilios* — bila su najsjeverniji dijelovi Aśuwe.)

Mala Azija jest grč. *Asía hē mikrá* (pa je tako npr. i nj. *Kleinasien*), a lat. *Asia Minor*: "Manja Azija" (pa tako npr. tal. *Asia Minore*, fr. *Asie Mineure*, engl. *Asia Minor*).

I u drevnih je Grkā pridjev *mala, manja* označavao starije zemlje, a *velika* zemlje naseljene ili upoznate kasnije. I Grci su imali Veliku Grčku. Naime, od VIII. st. pr. n. e. oni se naseljavahu u južnoj Italiji i na Siciliji, i tamo su imali više državica. Rimljani su te grčke krajeve (u kojima se grčki govorilo do VI. st.) nazivali *Magna Graecia*. S juga Italije, iz te Velike Grčke, prodirala je grčka kultura na sjever, u budući veliki Rim.

Primjerā za takvo nazivanje ima podosta i u drugih naroda: *Velika Poljska, Velika Rusija* i *Velikorusi* prema *Mala Poljska, Malorusija* i *Malorusi*. U drevnih je Slavena oznaka *mala* (zemlja) prvotno značila "središnja, glavna, osnovna", a *velika* "vanjska, novonaseljena".

Tako je *Malaja Rus′* zaista povijesno središte stare ruske države. (Zato se za Ukrajince ponekad upotrebljava ime *Malorusi*, jer oni žive na tom području, a za Ruse *Velikorusi*, jer oni zapravo žive na novim područjima). Slično je i s Malom Poljskom i Velikom.

Mala Poljska (polj. *Małopolska*, lat. *Polonia Minor* "manja Poljska") obuhvaća područje oko gornje Visle, gdje su u IX. stoljeću živjeli Vislani. Poljska je država zavladala njime krajem X. stoljeća, i isprva su to bile samo krakovska i sandomirska oblast (a od XV. stoljeća i lublinska). Kasnije su Maloj Poljskoj — u drugoj polovini XVI. stoljeća — dodana i neka bjeloruska i ukrajinska područja. (Poslije diobe Poljske, u XVIII. st., Malom je Poljskom, koja je na taj način ušla u sastav Galicije, zavladala Austrija.) — Velika Poljska (polj. *Wielkopolska*) središnji je dio današnje Poljske.

Slično je i u mnogim drugim imenovanjima.

B

bằba

Od psl. **bȃba* "djedova žena": stsl. *baba*, bug. *bàba*, mak. *baba*, sln. *bába*, č. *bába*, slč., luž. *baba*, polap. *bobo*, *babă*, *bobă*, p. *baba*, slovin. *bȃbă*, r., ukr., bjr. *bába*.

Dječja riječ (usp. lit. *bóba*, latv. *bãba*, srvnj. *bâbe*, *bôbe* itd.; usp. slično, s drugim značenjima, npr. *bábo* "tata").

Od *bằba* hipokoristik je *báka*.

Babajaga jest iz ruskog (*bába-jaga* "zla vještica ljudožderka", od psl. **baba ęga*, s **ęga/*ęza* "jeza"); *bằbaróga*, *bằbarúga* od psl. **baba rǫga* (s **rǫga* od **rǫgati* > *rúgati*; *babaroga* po *rog*).

bàcati, bàcām

Od psl. **bacati (sę)*: bug. *bàcam* "cjelivam; lupkam prstom po glavi", mak. *baca se* "prljati se", sln. *bacáti* "puzati četveronoške, polako ići", č. *bacati* "udarati", slč. *bácat'* "udarati", r. *bácat'*, ukr. *bácjaty* isto.

Najvjerojatnije je to iterativno-durativni oblik za glagol **bocati*: bug. *bòcam* "probadam", hrv. *bòcati* "bosti", sln. *bȏdcati* "klijati", r. *bócát'* "udarati, bosti".

Ekspresivna promjena od glagola **bocati* jesu oblici kao bug. dijal. *bùcam* "guram, udaram", mak. *buca* "bosti", hš. *bùcati* (usp. *razbùcati*), r. *búcat'* "udarati, lupati", ukr. *búcaty* isto.

Glagol **bocati* zapravo je **bodьcati*, od ie. **bhod-ik-ā-*, od čega je i lat. *fodicō* "guram; vrijeđam". Tvorbeno je blisko psl. **bodьcь* (hš. *bòdac*, gen. *bòca/bóca* "oštar vrh itd.", č. *bodec* "oštrica", r. *bodéc* "bodež" itd.) i lit. *badìkas* "koji se bode": ie. **bhod-ik-*.

Značenje "bacati" i "udarati" povezana su — usp. r. *brosát'* "bacati" i "trti lan", *brosát'sja v golovu* "udariti u glavu (o vinu)" itd.

V. *bosti*.

bằčva

Od psl. **bъči*, gen. **bъčьve*: csl. *bъčьvъ*, *bъčьva*, bug. *bъ̀čva*, mak. *bočva*, sln. *bečvä*, *bȃčva*, *bȃčev*, č. *bečva*, strus. *bъčьvъ* (usporedi još i nešto drugačije r. dijal. *bačovka*).

Posuđenica iz narlat. *buttia* (za to v. i *boca*), možda kroz germansko posredstvo (usp. stvnj. *botahha*, nj. *Bottich*, nj. bavar. *Butschen*, *Bütschen*), s dočetkom pod utjecajem riječi **lagъvъ*.

Stara kulturna riječ za bačvu rasprostranjena je i u mnogim jezicima Azije (azerb. *bočka*, uzb. *bäčkä*, perz. *bočka*).

Bȁdnjāk

Dan uoči Božića, uvod u Božić. Na taj se dan treba jesti sȁmo posna hrana. U južnih je Slavena Badnjak i panj ili drvo ili cjepanica što se pali uoči Božića kao nova vatra. Na Badnjak se čisti dom, na taj dan dolazi novogodišnji gost (položaj, polaženik), tada se sreću pokojnici (zato su običaji s maskama, gatanja, paljenje svijeća, steranje slame po podu). — Veoma stara pučka etimologija povezivala je naziv Badnjaka s glagolom *bdjȅti*, upravo zbog bdijenja.

Bog i Božić jesu dva badnjaka, dvije klade. Ako su tri, onda su to badnjak, badnjačica i dijete (u Srbiji se nazivaju Josif, Marija i Isus). Badnjakova se vatra ne smije sama ugasiti: mora se zato čuvati. U M. Držića ima ovako: *dragi, plahi djetić, ognjeni Božić strilama* stupa u svijet: i iskre su badnjakove svete.

Bȁdnjāk je bio star slavenski bog, suprotstavljen mladu bogu, Božiću (v. *Božić*). Stari bog (stare godine) jest dolje, pri zemlji, pod zemljom. S tim se imenom uspoređuju imena više mitskih bića. — Stind. *Ahi Budhnyà* u vedskoj je mitologiji zmija donjih krajeva i voda (*áhiḥ* "zmija, zmaj", v. u *gužь*). — Grčki *Pýthōn* (**budh-*) sin je zemlje Geje, čudovištan zmaj koji je opustošio okolinu Delfā. Povezan je s donjim; zato se mjesto gdje je on ubijen, u podnožju Parnasa u Fokidi, zove *Pȳthṓ* "Pita", a po tome hram u Delfima i *Pythía* proročica. — Grčki *Typhȭn* (**dubh-* ← **budh-*) čudovištan je sin Tartara i zemlje Geje (ili pak Herin sin); to je drugačiji lik Pitona.

Ovamo ide i ime grada Bizanta, u grčkom zapisu *Byzántion* (već od V. st. pr. n. e.), koje je po postanju tračko: u njemu je ie. **bhudh-j-*.

Indoevropski je korijen **dheub-*, od kojeg je premetanjem nastalo **bheud-/beudh-* (v. u *dno*). Ie. **b(h)ud(h)-no-* jest, osim u stind. *budhnáḥ*, lat. *fundus*, grč. *pythmḗn*, nj. *Boden* itd. — i u psl. **bъdno*, od čega je dluž. *beno* "životinjski želudac, trbuh", slč. dijal. *bedno* "dno".

bagatèla

Od *bagatèla* "neznatna stvar" jest pridjev *bagatèlan*, rjeđe *bagàtēlan*, glagol *bagatelizírati* (rjeđe *bagatelìsati*, kako u srp.).

Riječ *bagatèla* došla je, preko njemačkog, iz tal. *bagatella* "malenkost, trica". Talijanska se riječ proširila po evropskim jezicima (usp. npr. i engl., fr. *bagatelle*).

Sáma je talijanska riječ odraz izvedenice od latinske riječi *bāca/bacca* "boba, jagoda" (usp. fr. *baie* "boba" < *baca*).

bȁhat, a, o

Od psl. **bȃxatъ, a, o*, odr. **baxatъjь*: sln. *bahät, baháta* "hvastav, razmetljiv", ?č. *bachatý* "debeo, trbušast".

Ide s glagolom **baxȃti*: hš. *bàhati* "lupati, udarati", sln. *báhati (se)* "hvastati se, razmetati se", č. dijal. *báchati* "udarati", slč. *báchať*, r. *báxat'* isto, ukr. *báxaty* "puzati, gurati".

Od psl. **baxnǫ̋ti* jesu hš. *bàhnuti* "lupiti, udariti", *bànuti* "upasti", slč. dijal. *baχnuť* "opaliti iz puške; udariti", ukr. *báxnuty* "opaliti; gurnuti, baciti".

Korijen *bax-* jest zvukoopisan; polazno je značenje "udariti".

bȁjati, bȁjēm/bȁjām

Od psl. **bȃjati*: bug. *bàja* "bajati", mak. *bae*, sln. *bájati* isto, č. *bájeti* "brbljati", dijal. *bajať* "pričati (priče)", slč. *obájiť*, gluž. *bać*, dluž. *bajaś*, p. *bajać*, slovin. *bajac*, str. *bajati* isto, r. dijal. *bájat'* "govoriti", ukr. *bájaty* "pripovijedati, bajati, gatati".

Od ie. **bhā-j-*: lat. *fōr* "govorim; proričem" (< **fāiōr*), stengl. *bóian* "hvastati se, hvaliti se".

Indoevropski je korijen **bhā-* (starije **bhaH-*) "govoriti": stind. *sabhā* "zbor, sabor, skupština" (pali *sabhā*, prakrt. *sa(b)hā*) arm. *ban* "riječ" (**bhā-ni-s*), *bay* "izričaj" (**bhə-ti-s*), *bam* "rečem" (**bhā-mi*), grč. *phēmí*, dor. *phāmí* "rečem", *phḗmē*, dor. *phámā* "objava, oglas, govor, riječ" (**bhā-mā*), hom., jon. *phátis* "glasina" (**bhə-ti-s*), lat. *fātum* "proroštvo, sudbina, usud" (**bhā-to-m* "ono što je rečeno", od toga *fātālis* "suđen, koban"; iz toga *fátum, fàtālan*; lat. *fātum* > roman.: sardin. logudor. *fadu*, šp. *hado*; iz romanskog je baskij. *patu*), *fāma* "glas, priča" (**bhā-mā*; od toga *fāmōsus* "glasovit"; iz toga *fáma, famózan/fàmōzan/fàfmōzan*), *fābula* "pripovijest, basna, drama" (**bhā-dhlā*; iz toga *fàbula*), stisl. *bán* "molba", stengl. *bæn* "molba" (**bhā-ni-s*), stisl. *banna* "zabraniti", stengl. *bannan* "proglasiti; zabraniti", engl. *ban* "zabraniti", stvnj. *bannan*, nj. *bannen* "prokleti, izopćiti, protjerati" (germ. **bannan*, ie. **bhən-w-*), toh. A *pā-* "prosjačiti".

V. *bajka, basna.*

bâjka

Od psl. **bajьka*: mak. *bajka*, sln. *bajka*, č., luž., p. *bajka*, r., ukr., bjr. *bájka.*

Sufiksom *-ьka* izvedeno od glagola **bajati* (v.). — V. *basna.*

bàklja

Kao i sln. *bâkla*, mađ. *fáklya*, rum. *feclie* — posuđenica iz srvnj. *vackel(e)* (danas nj. *Fackel*), to je od stvnj. *facchala*, a to je iz srlat. *facla* < *facula.*

Od narlat. *facla* jest rum. *faclă*, alb. *flakë* "plamen", ngrč. *phákla.* — Od *facula* jesu rum. *fach(i)e,* furlan. *fale,* stfr. *faille,* prov. *falha,* južfr. *faio,* stšp. *faja,* port. *falha.*

bȁla

Danas znači i "smotak, svežanj" i slično (npr. *bala sukna, bala papira* itd.), a starija su značenja "breme, tovar, naramak" i dr. Kao 'trgovačka' riječ posuđena iz tal. (mlet.) *balla* "svežanj".

Talijanska riječ jest od roman. **balla*, što je dalo još fr. *balle* (iz toga šp.,port. *bala*). — Od *balle* načinjeno je fr. *emballage* "omot, paket", iz čega je *ambaláža.*

Franačka je riječ skupa npr. sa stnord. *bǫllr* "kugla", engl. *ball* "kugla, lopta, gruda, klupko", nj. *Ball* "lopta" potekla od germ. **ball-*, što je od ie. **bholn-*, od korijena **bhel(ə)-* "napuhnuti, naduti" (za nj v. u *blazina*). — V. i *balon.*

bàlkōn, gen. *balkóna*

Evropski talijanizam (usp. fr. *balcon*, šp. *balcon,* port. *balcão*, engl. *balcony* itd.), iz tal. *balcone*, što je iz langobardskog *balko* (pa je riječ smještena u romansku deklinaciju *-ō,* gen. *-ōnis*), a to je od germ. **balkan-* "greda" (još u engl. *balk* "greda, balvan", stfriz. *balka,* srnizoz. *balk,* stvnj. *balko, balcho,* nj. *Balken* "greda, tram, brvno"). — U naš je jezik riječ došla najvjerojatnije iz njemačkog (s 'francuskim' naglaskom *balkȏn*).

Iz franačkog **balk* jest stfr. *falc, bal, bau* "greda", od čega je fr. *ébaucher* "praviti nacrt, skicirati, nabacivati" (dalje npr. *ébauche* "skica, nacrt").

V. *blazina.*

bàlōn, gen. *balóna*

Riječ preuzeta iz francuskog *ballon*, gdje ta riječ znači još i "lopta" i sl. Francuska je riječ posuđena u XVI. st. iz tal. dijal. (sjev.) *ballone*, što je iz-

vedeno od *balla*, čemu odgovara obično tal. *palla* "lopta, kugla". Ta je talijanska riječ posuđenica iz langobard. **palla*, a ta je potekla od germ. **ball-* (v. u *bala*).

Riječ *balóner* "kišni ogrtač od guste tanke tkanine" (i "gusta tanka svilena tkanina" načinjena je od *balon*.

bàlvan

Riječ znači "idol, kumir", "greda" (i to je značenje danas običnije), "kamena stijena", "čvorasto drvo" (te "glupan", s razvojem sličnim kao u riječi *bukvan* ili *panj*). — Od psl. *bъlvanъ*: bug. *balvàn, bolvàn, bùlvan* "kamena stijena; greda; glupan", mak. *balvan* "greda", hš. i *bȍvān*, *bòvān*, *bòlvan, bòbān, bȁvan, bȃvan*, sln. *bolvȃn, balvȃn* "balvan, trupac, klada; stijena; idol, kumir", č. *balvan* "hrpa kamenja", slč. *bolvan* "lijenčina", p. *bałwan* "idol, kumir; val; balvan; bedak; gromada", str. *bъlъvanъ, bolvanъ, blъvanъ, blavanъ, balъvanъ* "panj, stup, greda, balvan", r. *bolván* "greda, balvan; *st.* idol, kumir; bedak, tikvan", stukr. *bolvanъ, bovvanъ* "greda; kumir", ukr. *bovván* "idol, kumir", dijal. "velik okrugao kamen", bjr. *bolván* "drveni stup ispred peći; stup; bedak", *balván* "greda".

Za neke odraze pomišlja se na psl. **bal(ъ)vanъ* (možda i **bol(ъ)vanъ*), što može biti i mlađi oblik nastao od **bъlvanъ*.

Najvjerojatnije će biti da je riječ u praslavenski ušla iz nekog turkijskog jezika, i to iz nekog bulgarskog (iz avarskog?, iz bulgarskog?, iz hazarskog?); usporedi oblike riječi npr. u kipčačkim turkijskim jezicima, kao kazaški *palvan, balvan* "junak, borac". Takve su turkijske riječi posuđenica iz iranskih, usp. perz. *pählivān, pählä̈wān* "junak, borac" (iz toga, kroz turski, *pehlìvān, pelìvān*, gen. *-ána* "akrobat, plesač na užetu; borac, rvač, junak; komedijaš, lakrdijaš").

Drugo je tumačenje da je konačan izvor riječi turkij. **balvan* poteklo od *balbal* "nadgrobni spomenik čovjeka kojeg su ubili neprijatelji" (u staroturkijskim tekstovima), s razjednačenjima *b-b* → *b-v*, *l-l* → *l-n*, a tome u prilog govori slavensko značenje "idol, kumir", koje je vjerojatno starije.

Nije nužno da *-anъ* nije slavenski sufiks (tako u poljskom u *bałwochwalstvo* "idolopoklonstvo" nema toga *-an*); zato se i nameće usporedba još s riječima značenjskoga kruga "kamen, hrpa kamenja i sl.", čije odraze nalazimo u romanskim jezicima. Roman. **balma* "pećina, stijena" (za što se pomišlja da bi moglo biti iz ligurskog ili keltskog) jest u tal. (lombard.) *balma*, (đenov., pijemont.) *barma*, fr. (jugoist.) *barma*, stfr., prov. *baume*, a iz odraza roman. **balwa* posuđeno je njem. (bavarsko-tirolsko) *balfen, palfen* "stijena, hrpa kamenja". — Za **balma/*balwa* može se pomišljati da su povezani s ie. **bhel-ǵ-/*bhel-ḱ-* "greda, tram" (za što v. u *blazina*), što je od **bhel(ə)-* "naduti se" (značenje toga indoevropskoga korijena navodi na "hrpa" i sl.).

Naravno, moguće je da se u praslavenskom radi i o ukrštanju dviju posuđenica, mogućem zbog djelomična preplitanja značenja.

bân

Od mlađeg praslavenskog **bánъ*, što je posuđenica iz avarskog *bajan*. — Turkijska riječ *bajan* (jezik Avarā spada u turkijske) značila je "bogat; bogataš" te "ugledník", "gospodar" itd., a izvedena je od istoznačne riječi *bāj*. — Ta turkijska riječ ima usporednice su još u mongolskim jezicima (gdje je to zapravo posuđenica iz turkijskih) i u tunguskima (v. i u *bog*). Turkijska riječ **bāj* "bogat" posuđenica je iz iranskih jezika — iz srperz. *bay* "bog;

gospodin", što je od iran. *baga-* "gospodin (bog); bog" (> stperz. *baga-*, av. *baγa-*, part. *baγ*, sogd. *βγ* itd.).

Riječ *bajan* poznata je kao ime avarskoga kagana iz druge polovine VI. stoljeća (mislim da bi i u ovom slučaju moglo biti da su suvremeni izvjestitelji titulu razumjeli kao ime, kao što je to bilo npr. sa slavenskim **vojь*, v. u *vođa*). Predvođeni Bajanom Avari su provaljivali na ozemlje Bizantskog Carstva (tako su npr. 582. godine osvojili Sirmium, današnju Srijemsku Mitrovicu) i drugamo.

Riječ *banъ* grčki je zapisana u X. stoljeću (u djelu O vladanju carstvom Konstantina Porfirogeneta) kao *boeános*, u XIII. kao *mpános [bános]*. — Riječ *ban* jest u imenima *Bànāt*, gen.*Banáta*, *Bànija* (nazivala se i *Banska zemlja*, *Banovina*, *Pokupska* i *Kupska krajina*), *Banovići* itd. Također česta prezimena *Ban*, *Banić*, *Banović*, *Banovac* itd.

Star prisvojni pridjev **banьjь* jest u *Banjdvor*, *Bândō*, gen. *Bândóla*, *Banja Luka*. Na području Hrvatske banska čast započinje u županijama Like, Krbave i Gacke, gdje je — kako izvještava Konstantin Porfirogenet — ban vladao u ime vladarevo. U vrijeme narodne dinastije ban je (a moglo je biti i nekoliko banova) poslije kralja prvi državni dostojanstvenik i zakonit zastupnik kraljev. U Hrvatskoj ban ima velike ovlasti (u raznim vremenima razne) do XIX. stoljeća.

Kao naziv za vladara riječ ban upotrebljavala se u Bosni (XII—XIV. st.: npr. ban Borić 1154—63, kad je Bosna bila polusamostalan vazal Ugarske; ban Kulin 1180—1203, otkad se Bosna postepeno još više osamostaljuje) te u Mačvanskoj banovini i Severinskom banatu.

banána

U evropske je jezike riječ došla iz portugalskog (*banana*), a u portugalski je ušla iz nekog jezika na obali Gvinejskog zaljeva.

bànka

Također *bánka*, *bânka*. — Internacionalizam, potekao iz tal. *banca*, što je isprva označavalo samo klupu za mijenjanje novca: u srednjem vijeku u sjevernoj Italiji mjenjači počinju primati novac na čuvanje uz priznanice. S bankovnim poslovanjem proširila se i talijanska riječ.

Tal. *banca* posuđenica je iz germanske riječi **bank*. Germ. **baŋkan* dalo je stisl. *bakki* (iz stnord. *bakki* jest engl. *bank* "hrbat, greben, kosina, nasip, obronak, obala"). — Germ. **baŋkiz* "klupa" dalo je stnord. *bekkr*, dan., šv. *bänk*, stengl. *benć*, engl. *bench*, stfriz. *bank*, *benk*, nizoz., stvnj. *bank*, nj. *Bank*. Iz germ. **baŋkiz* jest i franačko **bank*, iz čega je fr. *banc* "klupa" (i iz toga je onda engl. *bank* "klupa na lađi, radna klupa").

Iz tal. *banco* jest *bȁnak*, gen. *bânka* "stol, tezga, klupa".

bànket, gen. *bankèta*

I *bànkēt*, gen. *bankéta*. — Možda kroz njemački, iz fr. *banquet* "gozba", što je izvedenica od *banc* "klupa, stol" (v. *banka*).

Iz langedočkog *banqueta*, što je umanjenica riječi *banque* "klupa" (to je iz fran. **banka* ž.) jest fr. *banquette* "duga klupa, banak, nasip", a iz toga je *bànkēt*, gen. *bankéta* "hrpa, gomila; zapreka, prepreka (na utrkama); stražnje sjedalo u autu; stuba u streljačkom rovu na kojoj stoji vojnik".

bànkrot, gen. *bankròta*

I *bànkrōt*, gen. *bankróta* (a u supstandardu i u razgovornom jeziku običnije

bankröt). — Kroz njemački *Bankrott*, iz tal. *bancarotta* "banka slomljena". — V. *banka*.

bâr

I *bârem*, *bär*, *bärem*. — Turcizmi. *Bâr* jest iz t. *barı*, gdje je *-ı* otpalo (vjerojatno po uzoru na istoznačno *dar* < **da že*), a to je posuđenica iz perz. *bārī* "bar, u krajnjoj mjeri".

Bärem jest iz t. *barım*, što je od istog *barı*.

bära

Od psl. **bãra*: bug. *bàra* "rječica, potok; bara", mak. *bara* "bara", sln. rij. *bára* "bara, močvara", č. dijal., slč. dijal. *bara*, ?polap. *poro* isto. (Usp. i r. dijal. *balarúžina* "bara", od **baro-lužina*.)

Kako je riječ na Balkanskom poluotoku rasprostranjena uglavnom na zapadnim područjima te na područjima koja su ranije vjerojatno bila povezana s njima, pomišlja se na to da je psl. **bara* riječ preuzeta iz jezika predslavenskog stanovništva. U njihovu jeziku riječ *bara* bila bi i u imenu krajeva između Save i Drave u rimsko doba *Metubaris* — to bi bilo "međublaće", "međuriječje" — , te u imenu rijeke u Srbiji *Kolùbara*.

baràtati

Danas taj glagol znači "rukovati čime, upotrebljavati što (npr. alat)", a starije je značenje bilo i "trgovati" (a usp. u hrv. kajk. "ponašati se, postupati; obavljati posao, poslovati, trgovati; baviti se čime; služiti se čime, rukovati; upravljati, usmjeravati" itd., te *barat* "posao, rad; korist, upotreba"). — Posuđenica iz tal. *barattare* "trgovati za zamjenu, trampiti", što pak je od roman. **baratare*, a to je iz predroman. **baratta*.

Za posuđenice s trgovačkim značenjima v. npr. u *kúpiti*.

bàrjak

Stariji je oblik *bàjrak*. — Balkanski turcizam (usp. bug. *bajràk*, mak. *bajrak*, alb. *bajrák*, ngrč. *mparáki [baráki]* itd.). Izvor je tur. *bayrak* "zastava" (i "odred vojske ili odred u kakvoj povorci koji nosi svoju zastavu"). Slične su riječi i u drugim turkijskim jezicima (*bajraq* itd.), a korijen je turkij. **bad-/*baj-*.

Riječ *barjàktār*, *bajràktār* jest iz tur. *bayraktar*, što je iz perz. *bayraqdār* (perz. *bayraq* iz tur.), sa sufiksom *-dār* nastalim od prezentske osnove *dār-* glagola *dāštan* "držati, imati" (za veze te perzijske riječi v. u *držati*).

bârka

Posuđenica iz tal. *barca*. — Od roman. **bārca* jesu tal., prov., katal., šp., port. *barca*, stfr. *barge* (fr. *barque* jest iz prov.; iz stfr. jest engl. *barge* "barka, teglenica, barkasa, šlep"). — Iz pikardijskog francuskog jest srnizoz. *barke*, iz toga srvnj. (XII. st.) *barke*, nj. *Barke*. Usp. slično u drugim germanskim jezicima, npr. dan., šved., nizoz. *bark*, engl. *barque*, *bark* "bark, jedrenjak s tri jarbola" (iz engleskog jest *bärk* isto).

Narlat. **bār(i)ca* posuđeno je iz grč. *bãris* ž., a to pak je iz egipatskog, usp. kopt. *barī* "barka, čamac".

bárut

Posuđeno iz turskog *barıt* "puščani prah" (odatle u svim balkanskim jezicima), što je iz ngrč. *pyrítēs [pyrítis]*. (Iz grč. *pyrítēs* jest internacionalizam *pìrit*.) Grčka je riječ izvedena od *pỹr*, gen. *pyrós* "oganj, vatra" (za nju v. u *piriti*).

bàsati, bàsām

Znači "ići negledajući kuda, lutati" i "jako udarati, mučiti se, truditi se". S prefiksima: *dobàsati, izbàsati, nabàsati, zabàsati.* — Od psl. **basấti*: mak. *basa* "biti, udarati", sln. dijal. *básati se* "seliti se", ?r. dijal. *(s)básat'* "ukrasti".

Najvjerojatnije od **bat-s-ati*, od *bat-* "udarati" (v. *bat*).

bȁsna

Od psl. **bấsna*: stsl. *basnь*, bug. *bàsnja*, mak. *basna*, hrv. *bȁsan* ž., gen. *bȁsni*, *bȁsma* ("zagovor"), sln. *bâsen*, gen. *bâsni*, *bâsna*, st. *basem*, č., slč. *báseň*, gluž. *baseň*, dluž. *bas(e)ń*, p. *baśń*, str. *basnь*, r. *básnja*, stukr. *basnja.* — U *bȁsma* (i sln. *basma*) asimilacija *b-n* > *b-m*, usp. *pjȅsma* prema *pjȇsan.*

Sufiksom *-snь* izvedeno od **ba-* koje je u **bajati* "govoriti".

V. *bajati.*

bȁš

Od psl. **bъšь*: stsl. *bъšiję* "posve, svakako, uopće", csl. *bъšь*, bug. dijal., mak. *baš*, sln. *bȁš* "upravo, baš", rcsl. *bъšiju, bъšьju, bošьju, bьšiju* "svakako" (usp. r. dijal. *bóšno* "točno, upravo", *bašnó* "treba biti").

Sufiksom *-jь* načinjeno od **bъxъ* (što je možda u *bȁh* "prasak, lupa, vika", u prilogu *ubah*, usp. bug. *bъx*, csl. *na bъxъ, sъ bъxъ, bъxъmь*).

Psl. **bъx-* jest zvukoopisno, za udarce, lupu i sl.

V. *buktjeti.*

bȁština

Posuđenica iz crkvenoslavenskog *baština*, što je — kao i bug. *bàština*, mak. *baština* — od psl. **batjīna*. Usp. pridjev *baštinьnъ*, koji se sreće u XIV—XVI. stoljeću u crkvenoslavenskim tekstovima, odakle se proširio i dalje.

Polazno je psl. **bata/bat'a/*batja*: csl. *bašta* "otac", bug. *bàte* "stariji brat", dijal. *batь* "otac, kum; stariji brat", *baštà* "otac", mak. *bate* "stariji brat", hš. *bȁća* "brat" (tako u sjeveroistočnoj Hrvatskoj; u srpskom dosta obično *báta* "brat; prijatelj; otac, svekar, djever; stariji čovjek"), č. *bát'a* u obraćanju dobrodušnu čovjeku i sl., slč. *bát'a* također u obraćanju, r. *bátja* "otac, svećenik; djed, stariji brat; prijatelj itd." (od toga izvedeno *bátjuška*), ukr. *bát'ko* "otac", *bátja*, bjr. *báćka* "otac". — U nas usp. još toponime: selo *Baćina*, u blizini je *Baćinsko jezero* ili *Peraško blato* kod Ploča; *Baćin Do*; *Baćinac*; brdo *Baćica*).

Najstarije je **bata*, a u druga je dva oblika došlo do ekspresivna umekšanja; sama riječ **bata* spada u krug riječi kakve su **baba, *papa, *tata, *mama*; značenje joj je prvotno bilo "otac, stric, stariji brat, stariji, poštovani muškarac".

Psl. **batjīna* ima sufiks za zbirne imenice *-ina.* — Riječ *bȁština* odgovara riječi *òčevina.*

bȁt, gen. *bàta*

Od psl. **bấtъ*, gen. **bata*: bug. dijal. *bat* "strelica na vagi", sln. *bât*, gen. *bâta*, i *bȁt* "batina, žezlo", č. *bat* "štap, palica", p. *bat* "bič", r. dijal. *bat* "šupalj željezni konus na dugoj motki, za udaranje po vodi dok se lovi riba; prut; šiba itd.". — Ovamo i *bàtina.* Također i uvećanica *bȁtāk* "životinjsko tegno", s metaforičkim značenjem.

Od glagola **batấti*: hš. *bátati* "udarati", str. *batati* "udarati, tući", r. dijal. *batát', botát'* "plašiti ribe udarajući po vodi".

Od ie. **bhāt-* "udarati": lat. *fatuus* "budalast, glup, udaren", gal. u lat.

battuō, mlađe *battō* "udaram", gal. *andabata* "gladijator koji se bori sa šljemom koji mu pokriva oči", srvnj. *bat* "nesreća", nj. *Blutbad* "pokolj" (s *Blut* "krv"). — Ie. **bhət-* ili **bhat-* jest u psl. *botati (sę)*: bug. *bùtam* "udaram, trgam", mak. *buta* "gurati", hš. *bòtati* "udarati", sln. *bútati* "tući, biti" (usp. *butec* "bedak" ← "udaren"), r. *bótát'* "udarati po vodi" itd.

Indoevropsko **bhāt-* može se protumačiti kao starije *bhax-t-*. S drugim proširenjem **bhax-w-* > **bhāu-, *bhău-/*bhŭ-* "biti, udarati". S prezentnim *-d-*: lat. *fūstis* "kijača, toljaga" (**bhūd-sti-s*; romanski odrazi te latinske riječi jesu rum. *fuşte*, tal. *fusto*, sardin. logudor. *fuste*, fr. *fût*, prov., katal. *fust*, port. *fuste*), srir. *búalaim* "udaram" (**bhāud-l-*), stnord. *bauta* "udarati", stengl. *béatan*, engl. *beat*, stvnj. *boz(z)an* isto (german. **bautan*). S proširenjem *-t-*: alb. *mbyt, mbys* "ubiti", lat. *confūtō* "pobijem (nečiju tvrdnju), umirim, utišam" (usp. *konfutácija* "pobijanje, opovrgnuće"), *refūtō* "suzbijem, pobijem, opovrgnem" (usp. *refutácija* "opovrgavanje"), *fūtuere* "spolno općiti" (romanski odrazi toga glagola jesu rum. *fute*, tal. *fottere*, sardin. logudor. *futtire*, retoroman. engadin. *fuoter*, furlan. *foti*, fr. *foutre*, prov., katal. *fotre*, šp. *hoder*, port. *foder*) itd.

Očito je ie. st. **bhax-* bilo opisno.

baždáriti, baždārīm/bȁždārīm

Glagol izveden od imenice *bȁždār*, gen. *baždára* "službenik kojem je dužnost da kontrolira mjere i utege; carinik", koja je iz tur. *bacdar*. Turska je riječ iz perzijskog (u kojem je složenica; *bāč* znači "porez").

bdjȅti, bdîm

Od psl. **bъdě̋ti*: stsl. *bъděti*, bug. *bdja*, mak. *bdee*, sln. *bdéti*, *bedéti*, č. *bdíti*, slč. *bdieť*, dluž. st. *bźeś*, r. st. *bdet'*.

Glagol stanja na *-ěti*. Točno mu odgovara lit. *budė́ti*, latv. *budīt* "buditi", prus. *budē* "bdjeti".

Od indoevropskog ništičnog prijevojnog stupnja **bhudh-* od korijena **bheudh-* "biti budan". To **bhudh-* još je u stind. *búdhyate* "budi se, saznaje" (pali *bujjhati* "budan je, zna", prakrt. *bujjhaï*, pandžap. *bujjhṇā* "nagađati; riješiti", nepal. *bujhnu*, bengal. *bujhā*, hind. *būjhnā*, sinhal. *budiyanavā* "pridrijemati" itd.), *buddháḥ* "probuđen, spoznao; prosvijetljen" (**bhudh-tó-s*; osnivač budizma *Siddharta Gautama* nakon prosvjetljenja — *bodhiḥ* < **bhoudh-* — uzeo je ime *Buddha*; indoarij. **buddha-* dalo je npr. pali *buddha-* "prosvijetljen", prakrt. *buddha-* "poznat; probuđen, budan", sinhal. *buj, budu* "Buddha" itd.), kašmir. *bōzun* "čuti" (indoiran. **budh-ya-*), av. *buiδyeiti* "budi se", grč. *pýstis* "pitanje" (**bhudh-ti-s*), kimr. *bodd* "slobodna volja, pristanak" (**bhudh-ā*), korn. *both* "volja".

V. *buditi, bodar, snabdjeti.*

bèdro

Od psl. **bedrȍ*: bug. *bedrò*, mak. *bedro*, sln. *bédro*, č. *bedra* mn., slč. *bedro*, gluž. *bjedro*, dluž. st. *b'edro*, p. *biodro*, r., ukr. *bedró*, bjr. *bjadró*.

Poimenčen pridjev sr. roda (usp. **bedra* ž.: stsl. *bedra*, hš. *bèdra*, sln. prekmur. *bédra*, stč. *bedra*, p. dijal. *biedra*, str. *bedra*, r. dijal. *bedrá*). Za razliku od donjeg dijela noge i stopala, indoevropski jezici nemaju općeproširene riječi za gornji dio noge, s najduljom kosti tijela, nego je naziv za nj obično ekspresivan. Bit će da je **bed-r-* slavenska novotvorina od **bed-* < ie. **bhedh-* "biti, udarati, bosti" (v. *bosti*). Za takvu značenjsku vezu usp. stnord. *bein*, dan., šv. *ben*, stengl. *bán*, engl. *bone* "kost", stfriz., stsas. *bēn*, ni-

zoz. *been*, stvnj. *bein*, nj. *Bein* "noga, kost" (germ. **bainam* < **bhoi-no-m*, od korijena **bhei-* "biti, udarati", s korijenom koji je u hrv. *bȉti* "udarati").
Možda je neovisna novotvorina i lat. *femur*, gen. *femoris* "stegno, bedro" (**bhedh-m-?*).

bènzīn, gen. *benzína*
Internacionalizam, nastao u XIX. stoljeću. Polazno je arap. *lubān-ǧāwī* "javanska smola, benzoj", iz čega je srlat. *benivium* i grč.-lat. *benzoe* — to je u nazivu za smolu ugodna mirisa, od benzojeva drveta, sa Sundskih otoka: *bènzōj*, gen. *benzója*. U engleskom je to *benzoin*, što je iz fr. *benjoin*, a to je — kroz portugalski *beijoim* (ili kroz sličan katalonski ili talijanski oblik) — iz arap. *lubān-ǧāwī*.
Od benzojeve se smole dobiva benzojska kiselina, a po njoj je nazvan i benzen: engl. *benzene*, fr. *benzéne* itd., također *benzine*, što se danas upotrebljava kao naziv za benzin.

bèsjeda
Od psl. **besěda*: stsl. *besěda*, bug. *besèda*, mak. *beseda*, sln. *besệda*, č., slč. *beseda*, gluž. *bjesada*, p. *biesada*, r. *beséda*, ukr. *bésida*.
Prvotno je značenje riječi **besěda* bilo "sjedenje" (sačuvano u str. i djelomice r. te slično i drugdje), od toga je "mjesto sjedenja, sijelo", "razgovor" itd., dakle je korijen **sěd-* "sjediti" (v.). — U toj je riječi *be-* usporedivo s litavskim durativnim prefiksom *be-*: usp. lit. *besėdė́ti*, *àš besė́džiu* "ja još sjedim".

bez
Od psl. **bez(ъ)*: stsl., bug., mak. *bez*, č., slč. *bez*, gluž. *bjez*, p. *bez*, slovin. *bĕž*, r. *bez(o)*, ukr., bjr. *bez*.
Ukrštanjem **bez(ъ)* i **perz(ъ)* nastalo je hrv. dijal. *brez*, sln. *brȅz*, dluž. *bźez(e)*.
Od ie. **b(h)eǵh(i)* "bez", od čega su još stind. *bahíḥ* "izvana", srperz. *bē*, perz. *bi* "bez", sogd. *β'y-* "bez-" (iran. **badi-/*bazi-* < indoiran. *bhaǵ(h)i-*), latv. *bez*, livon. *beš* "bez". — To je od ie. **b(h)e* s česticom **ǵhi*, usp. još lit. *bè* "bez", latv. *be*, prus. *bhe* isto.
Psl. **perz(ъ)* "bez" (csl. *prězъ*, bug. *prez*, hrv. dijal. *prez*, č. *přez*, slč. *prez*, dluž. *pśez*, p. *przez*, r., ukr., bjr. *perez*) jest od **per-* i istog *-z-* < **ǵhi*.

bìblija
Naziv za Sveto pismo (lat. *Scriptura sacra*, grč. *Hágia graphḗ*), zbirku svetih knjiga Hebrejā i kršćana, potekao je iz crkvenolatinske riječi *biblia*, a ta je iz grčke *biblía*.
Grč. *biblía* jest singularizirana množina riječi *biblíon* "knjiga, spis, pismo; malen svitak papirusa", a to pak je umanjenica od *bíblos* ž., jon. *býblos* ž. "papirusovo liko; stabljika papirusa; papir, knjiga, spis, pismo". Stariji je oblik upravo *býblos*.
Fenički grad *Gubla* (u današnjem Libanonu) bio je izlazna luka za sirijske trgovce u trgovačkim vezama i s Egiptom još u III. tisućljeću pr. n. ere (Egipćani su ga zvali *kbn*, što je egipatska transkripcija imena *Gubla*). U Gubli se, između ostalog, pretovarivao egipatski papirus. Zato je papirus, njegovo liko i materijal za pisanje u starijem grčkom zvan po Gubli **g^{w}ublos*, a umanjenica je od toga **g^{w}ublios*: u takvu je obliku preuzeto u grčki prije XII. stoljeća pr. n. e. Od oblika **g^{w}ublios* nastalo je *býblos*, pa onda je od toga načinjeno *býblios*, a onda od toga drugoga oblika, asimilaci-

jom *y-i* → *i-i*, nasta *biblíon*. Grci su grad nazivali *Býblos*, a za nas je to onda *Biblos*.

U Bibliji u Drugoj knjizi o Makabejcima, koja je pisana grčki, koristi se upravo riječ *bíblos*, i to je na hrvatski prevedeno ovako: *Osim toga, naredi [Makabej] Eleazaru da im pročita Svetu knjigu, a onda je, davši im bojni zov: "S Božjom pomoću!" stao na čelo prvog odreda i napao Nikanora* (2 Mak 8,23). U knjizi Daniela, od koje je sačuvan samo grčki prijevod hebrejskog ili aramejskog izvornika, jest *biblioi* mn., i to se prevodi ovako: *prve dakle godine njegova [Darijeva] kraljevanja, ja, Daniel, istraživah u Pismima broj godina, koje se — prema riječi koju Jahve uputi proroku Jeremiji — imaju ispuniti nad ruševinama Jeruzalema: sedamdeset godina* (Dn 9,2). — U prvom pismu Klementa Rimskoga, s kraja stoljeća, rabi se izraz *ta biblía* "knjižice".

Nešto je mlađe ime grada Guble *Gebal*, a danas se on arapski zove *Ǯubajl*. — Samo staro ime grada Guble u sebi sadrži semitski korijen **gbl* "gora, planina", koji je naprimjer još u ugarit. *gbl*, arap. *gabal* isto (iz arap. *ǧabal al-Ṭāriq* "Tarikovo brdo" nastalo je ime *Gibraltar*), južarabij. *gbl* "područje, oblast", hebr. *gbl* "omeđivati (o planini)", *gebūl* "međa, granica".

Kako je Biblija bila pojam Knjige i knjigā, u složenicama se *biblio-* odnosi na bilo koje knjige; zato imamo riječi kao *bibliofílija, bibliogràfija, bibliotéka* i dr.

bijéda

Od psl. **bědà*, ak. **bědǫ̀* "bijeda, nesreća": stsl. *běda* (i "nužnost, prinuda"), bug. *bedà*, mak. *beda*, sln. *béda*, č. *bída, běda*, slč. *bieda*, luž. *běda*, p. *bieda*, slovin. *bjêdă*, rcsl. *běda* (i "bijeda" i "nužda, prinuda"), r. *bedá*, ukr. *bidá*, bjr. *bjadá*. — U našem jeziku riječ danas znači samo "nevolja; nepravedna optužba, kleveta".

To je od ie. **bhoidhā́*, od čega je i alb. *bē* "zakletva, prisega" (a riječ *besë* "zadana riječ, obećanje, jamstvo, besa" jest od **bhoidhātjā*), latv. *baĩda* "strah, uplašenost"; od **bhoidh-o-s*, gen. *-esos*, jest lat. *foedus*, gen. *foederis* "savez, dogovor" (*foederātus* "savezni" izvor je internacionalizma *federácija*). — Od ie. **bheidh-* "nagovarati, uvjeravati, prisiljavati; vjerovati"; za odraze v. u *bijediti* (v. i *bijes*).

bijéditi, bijêdīm

Od psl. **bědīti (sę)*: stsl. *běditi* "siliti, primoravati; nagovarati, uvjeravati", bug. *bedjà* "klevetati", mak. *bedi* "bijediti, objeđivati, nepravedno napadati, klevetati", č. *běditi, bíditi* "dovoditi u bijedu", *běditi se, bíditi se* "mučiti se, biti u velikoj bijedi", slč. *biediť* "živjeti u bijedi, oskudijevati", gluž. *bědźić so* "boriti se, naprezati se, mučiti se", dluž. *běźiś se* "mučiti se; boriti se", p. *biedzić się* "mučiti se", str., rcsl. *běditi* "uvjeravati", r. dijal. *bedít'* "kvariti", ukr. *bidýty* "živjeti u bijedi".

Za značenja "živjeti u bijedi" i slična glagol **běditi* izveden je od imenice **běda* (v. *bijeda*), no za ona kao "uvjeravati, nagovarati" i slična prije će biti da bi pripadni oblici trebali biti odraz ie. **bheidh-*, tojest postojeći su oblici rezultat ukrštanja očekivana oblika **biditi* i oblika **běda/*běditi*.

Značenje u našem jeziku za *bijéditi* "nepravedno optuživati" (usp. *obijéditi, objeđívati* te odglagolsko *ȍbjeda*) poteklo je od značenja "siliti", što se vidi i po imenici *pȍbjeda* (prefiks *po-* ukazuje na rezultat sile) — i to preko "siliti na sudu", dakle preko sudskoga govora. (Glagol *ubijéditi* sa značenjem "uvjeriti" došao je iz ruskog ili iz crkvenoslavenskog jezika, i običniji je u

srpskom, kao i pridjev *bèzbjedan* "siguran" te glagol *obezbijéditi* "osigurati").
Dobra je usporednica u lit. *baidýti* "strašiti", latv. *baĩdît* (**bhoidh-ī-*) te germ. **baiđjan* (**bhoidh-je-*) — od indoevropskoga kauzativa **bhoid-eje-*.
Indoevropski je korijen **bheidh-* "nagovarati, uvjeravati, prisiljavati; vjerovati", sa značenjima iz suđenja i vojevanja. Odrazi su naprimjer grč. *peíthō* "nagovaram, uvjeravam" (**bheidh-ō*), *pistós* "pouzdan" (**bhidh-to-s*), *pístis* "vjernost, poštenje" (**bhidh-ti-s*), lat. *fīdō* "vjerujem, uzdam se" (**bheidh-ō*; od **fīdāre* "vjerovati" romanski su odrazi tal. *fidare*, retoroman. engadin. *fider*, furlan. *fiá*, fr. *fier*, prov. *fizar*, katal., šp., port. *fiar*), *fidēs* "uzdanje, vjera", umbr. *combifiatu* "uzdam se" (**bhidh-jā-*), got. *baidjan* "siliti", stisl. *beiđa* "zahtijevati", stengl. *bǽdan*, stsas. *bēdian*, stvnj. *beiten* "tjerati, tiskati; siliti", nj. *beiten* "narediti, prisiliti" (germ. **baiđjan* < **bhoidh-je-*), got. *bidjan* "moliti (se)", stisl. *biđja*, stengl. *biddan*, engl. *bid* "zamoliti; ponuditi; zapovjediti" (u engleskom su se pomiješali odrazi stengl. *biddan* "zapovjediti" i *béodan* "nuditi"), stfriz. *bidda*, stsas. *biddian*, nj. *bitten* "moliti", *beten* "moliti se" (germ. **biđjan* < **bhidh-je-*).

bijȇl, *bijéla, o*
I *bȉo*. — Od psl. **bě̂lъ, *bělȁ, *bělȍ*, odr. **bělъjь*: stsl. *bělъ, bělyi*, bug. *bjal*, mak. *bel*, sln. *bẹ́l*, č. *bělý*, slč. *biely*, luž. *běły*, polap. *b'olě*, p. *biały*, slovin. *bjåu̯lï*, r. *bélyj*, ukr. *bílyj*, bjr. *bély*.
Praslavensko **bělъ* ima sekundarno dugo *ě* < *ē*: nastalo je od starijeg **belъ*. Takvo je sekundarno duljenje i u srodnim riječima kao što su stisl. *bál* "plamen", stengl. *bæl*, engl. *bale* u *balefire* "vatra, lomača, krijes". Tom pretpraslavenskom **bel-* lijepa je usporednica kelt. **belos* "svijetao, blistav" (usp. gal. *Belenus*, epitet Apolona, te kimr. *beleu* "kuna" < **bhelewo-*). I u drugim je jezicima promijenjen samoglasnik korijena, ali drugačije: grč. *phalós* "bijel", stmaked. *bal-* u osobnom imenu *Balakros* ("Bjeloglav"), predgrč. pelazg. *balios*, trač. *bele-* u imenima (npr. *Belesarius* "Bjeloglav"), arm. *bal* "bljedoća", mesap. *bala-* (u imenu *Balakrahiahi* "Bjeloglav"), alb. *ballë* "čelo", srengl. *balled*, engl. *bald* "plešast, ćelav", lit. *bãlas* "šumarica, anemona; bijel", latv. *bãls* "blijed".
Indoevropsko **bhel-* "bijel, svijetao (za životinje, biljke ili stvari)" smatra se izvedenim od **bhā-* "blistati, svjetlucati": stind. *bhā́ti* "svijetli", *bhāla-* "čelo; blijesak", grč. *phaínō* "na svjetlo iznosim" (**bha-njō*), stir., ir. *bán* "bijel", *oíb* "ljepota" (**opi-bhā*), toh. A *paṃ* "jasan" (**bhə-no-*) itd.

bijȇs
Od psl. **bě̂sъ*, gen. **bě̂sa*: stsl. *běsъ*, bug. *bjas*, mak. *bes*, sln. *bȇs*, č. *běs*, slč. *bes*, dluž. st. *běs*, p. *bies*, r. *bes*, ukr. *bis*.
Od ie. **bhoidh-so-s*, istoga korijena **bheidh-* "siliti, primoravati" koji je u riječi *bijeda* (v.). Usp. lit. *baisùs* "strašan, užasan", latv. *baiss* (također imenica, "strah, užas"), *baisà* "strah" (**bhoidh-sā*), lat. *foedus* "gadan, ružan" (roman.: sardin. logudor. *feu*, šp. *hedo, feo*, port. *feio*). Zajedničko polazno značenje jest "prisila, strah; plašiti" (usp. i značenje lit. *baidýti* "plašiti, strašiti", u *bijediti*).

bȉljeg
Nastalo od starijeg **bělěgъ* (usp. u Crnoj Gori *bjȅljeg*), kako je u stcsl., usp. bug. *bèleg*, mak. *beleg*, sln. *belèg, bilèg*, r. *belëg*.
Posuđenica iz avarskog **bälägü*; usporedi u ostalim turkijskim jezicima npr. tur. *bilgü*, tatar. *bilgə*, azerb. *bilik*. Iz turkijskog je i mong. *bilig, biläg*,

bäläg "mudrost, um, znanje". (Turkijski korijen **bil-* "znati" jest u t. *bilmek* "znati", *bilmez* "neznalica", od čega je u Bosni *bìlmez*.)
Riječ je u slavenskim jezicima pučkoetimološki naslonjena na **bělъ* "bijel".

bírati, bîrām
Od psl. **bīrāti (sę)*: bug. *bìram*, mak. *bira*, č. dijal. *birat'*, p. *bierać*, r. *birát'*.
Iterativ za **bьrāti* (v. *brati*) s produljenjem *ь* → *i*.
Od tog su glagola izvedene riječi kao *bîr, ȍd(a)bīr, zbîr, zbîrka, pàbirak, bìrāč* itd.

bȉser
I *bìser*. — Takva riječ postoji i u drugim slavenskim jezicima: stsl. *bisьrъ, biserъ, bisrъ*, bug. *bìser*, mak. *biser*, sln. *bȋser*, r. *bíser*, ukr. *býser* itd.
Najvjerojatnije je kspsl. **bisrъ* ili slično posuđenica iz turkijskog **büsrä* (usp. tur. *büsre*), što pak je iz arap. *busr* "staklena perla".

bȉstar, bȉstra, o
Od psl. **bȳstrъ, a, o*, odr. **bystrъjь*: stsl. *bystrъ* "bistar, brz, živ", bug. *bìstъr*, mak. *bistar*, sln. *bíster, bístra*, č., slč. *bystrý*, gluž. *bystry*, dluž. *bytšy*, p. *bystry*, r. *býstryj*, ukr. *býstryj*, bjr. *býstry*.
Riječ nejasna porijekla. Uglavnom se izvodi od ie. **bhūs-ro-* "šuman", usp. stisl. *bysia* "brzo istjecati", norv. dijal. *bøysa* "izbijati", norv. *buse*,* šv. *busa* "baciti se naprijed, navaliti", istfriz. *bûsen* "šumjeti", *būsterig* "buran", kimr., bret. *buan* "brzo". Već je rano *-sr-* dalo *-str-* (v. npr. *struja*), inače bi **būsro-* dalo **byxrъ*.

bìtānga
Iz mađ. *bitang* "bez gospodara" (prvotno je značenje riječi *bìtānga* bilo "skitnica, potepuh"), što je iz srvnj. *biutunge* "plijen".

bȉti
Od psl. **bȳti*: stsl. *byti*, sln. *bíti*, č. *být*i, slč. *byť*, gluž. *być, buć*, dluž. *byś*, polap. *boit*, p. *być*, slovin. *bə̂t*, rus. *byt'*, ukr. *býty*, bjr. *być*.
Taj infinitiv potječe od indoevropske imenice **bhū-ti-s* (ta je sačuvana u psl. **bytь* ž. > hš. *bȋt*, gen. *bȋti*, sln. *bit*, stč. *byt*, rcsl. *bytь*, ukr. dijal. *byt'*) od koje je još stind. *bhū́tiḥ* ž. "biće, postojanje, dobro stanje, procvat" (usp. prakrt. *bhūi-* "blagostanje"), vajgali *būi* "zemlja" (ii. **bhū-ti-*). Istog je porijekla i lit. *bū́ti*, latv. *bût* "biti". S istim sufiksom *-t-* još osim psl. **byto, *bytъ* (r. *byt* "način života, svakidašnji život") usp. stind. *bhūtam* "biće, bit" (pali *bhūta-*, rom. (Mađarska) *ūl'o* "bio je", (Palestina) *hră* isto, hindi *huā*, sinhal. *vū* itd.), šina *bulu*, kati *bhūe* "bio je" itd., stisl. *búð* ž. "stan". — S kratkim samoglasnikom, **bhutis* u grč. *phýsis* "priroda" (usp. internacionalizme *fizika, fiskultura*), stir. *buith*; **bhutos* u *phytón* "bilje, biljka" (usp. intern. *fitològija*), stir. *both* "koliba", lit. *bùtas* "stan", prus. *buttan* "kuća".
Usp. još stind. *bhavitum* "biti" (**bhewə- < *bheu-H̥-*), *bhávati* "biva, jest" (**bheu-*; u indoarijskim jezicima npr.: pali *bhavati, hōti*, rom. (Njemačka) *hom* "jesam", (Mađarska) *ov-* itd., sindhi *huaṇu* "biti", lendi *ho-*, pandžap. *hoṇā* isto, nepal. *hunu, ho* "jest", bengal. *haoyā*, hindi *honā*, sinhal. *venavā* itd.), aškun *bōm* "jesam", kašmir. *bowun* "postati", grč. *éphy* "postao je" (**bhu-*), arm. *busanim* "rastem" (**bhu-s-*), alb. *buj* "živim" (**bhū-n-jō*), lat. *futūrus* "budući" (*bhu-t-*), got. *bauan* "stanovati" (**bhou-*) itd. — Usp. također **bhū-* u hetoluvijskim jezicima: lidij. *bu(v)-*, likij. *-bu*, karij. *b(u)v-, -bu*.
Od istog su korijena još npr. *baviti se* (**baviti < *bhōu-*), *bilje* (< **bylьje* ← **bylь < *bhū-l-i-*), *biće* (< **bytьje*) i dr.

Prezent bùdēm < *bǫdǫ (< *bъ-ndǫ < *bhu-n-), s prezentnim -n- i -d-.
Prošli aktivni particip bȉo, bíla, bílo < *bylъ, a, o < *bhū-l-.
Imperfekt bȉjāh 1. l. jd. < *bějaxъ, gdje je *bě- < *bhw-ē- (ē sufiks imperfekta; dao je još npr. arm. -i-, npr. berei "nosio sam", lit. -ė- u běrė "sipao je" — srodan s augmentom, prepozitivnom česticom aorista i imperfekta, npr. 3. l. aor. za *bher- "nositi, brati": stind. ábharat, arm. eber, grč. éphere).
Aorist bȉh 1. l. jd. (ušao u kondicional) < *byxъ, s *by- < *bhū-. Praslavenski je aorist bio byxъ, by, by, byxomo, byste, byšę.
Stari je kondicional sačuvan u čakavskom: bim, biš, bi — praslavenski bijaše bimь, bi, bi, bimo, bite, bǫ. — Današnji naš kondicional pretrpio je promjene pod utjecajem aoristnih oblika, i razlikuje se od njih samo u 3. licu množine.
Kajkavsko bùm, bùš, bù načinjeno je od *bǫdǫ po uzoru na prezente kakav je znâm, znâš, znâ.
Indoevropsko *bheu-, *bhewə- (starije *bheuH-) poteklo je od nostr. *buHi "izrasti, nići", kojeje odraženo u afraz. (kopt. said. bō "drvo"; kafičo bē "biti, živjeti"), ural. *puγe "drvo" (fin. puu, mađ. fa), alt. *büi "biti" (mong. *bu-/*bü- npr. u srmong. bui "jest"; tung. bi- u svim tunguskim jezicima).
V. jesam.

bȉti, bȉjēm

Od psl. *bīti, *bьjǫ: stsl. biti, bug. bija, mak. bie, sln. bíti, bîjem, č. bíti, slč. biť, gluž. bić, dluž. biś, polap. bait, p. bić, slovin. bjic, r. bit', ukr. býty, bjr. bić.
To je od ie. *bhī- < *bhₑiə-; *bhoi- jest u *bȍjь: bug., mak. boj, hš. bȏj, gen. bȍja, sln. bȍj, gen. bója, č. boj, r. boj itd. — Ovamo *bīdlo (hš. bȉlo "puls; čekić za zakivanje; dio drljače itd.", sln. bílo "bilo, puls", ukr. býlo "daska koja se u manastiru upotrebljava umjesto zvona" itd., sa sufiksom -dlo < ie. -dhlo-m). *bīčь (stsl. bičь, mak. bič, hš. bȉč, sln. bȉč, č. bič, rus. bič itd.).
Indoevropski je korijen *bhei(ə)- (starije *bheiH-) "udariti": av. byente "udara", arm. bir "toljaga" (*bhi-ro-), grč. phītrós "klada, cjepanica, panj", venet. osobno ime φohiio·s · (*bhoj-o-s), ilir. ime plemena Boioí "Borci", grč.-ilir. ime plemena Boiōtoí (zemlja Boiōtía "Bojotija, Beocija"), kelt. ime plemena Boii (ime sadržano u srlat. Bohemia za Češku: to sadrži Boi- i germ. *haim-, jer su je tako nazivali susjedni Germani), stir. ben(a)id "udara, bije" (*bi-na-ti), srbret. benaff "reže", stengl., engl. bill "helebarda, kosijer", stsas. bill, stvnj. billi, nj. Bille "sjekira za brušenje mlinskoga kamena" (germ. *bilja), srvnj. billen "tesati, udarati", stfriz. bild, nizoz. beeld "slika", stvnj. bilôthi, bilidi, nj. Bild "slika, kip".

bjȅčva

Riječ je prvotno značila "nogavica", kasnije joj se značenje suzilo. Proširila se do makedonskog i bugarskog. Posuđenica je iz balkansko-romanskog odraza riječi *vittea — koja je od lat. uitta "vrpca" (od toga su romanski odrazi rum. bată "vrpca", meglenorum. betă "podvezica", furlan. vete "konac", tal. vetta "vrh, oštrica, štap", ladin. veta "vrpca,traka", stfr. vette "remen", prov. veta, katal., stšp. beta) — , shvaćene kao jedninski oblik.
Ovdje je č kao u riječima račun i palača, a dočetak -va po deklinaciji na ū kao bačva.
Riječ se proširila iz ikavskog (gdje je bȉčva) pa je drugdje pojekavljena i poekavljena. Usp. i mak. bečvi, bug. bèčvi "nogavice, hlače".

bjèžati, bjèžīm

Od psl. **běžāti* (stsl. *běžati*, sln. *béžati*, r. *bežát'* itd.), što je načinjeno — preko **běgěti*, tj. pretpsl. **bēg-ē-* — od **běgt'i* (p. *biec*, r. dijal. *beč'*, ukr. *bíhty*, bjr. *béhčy* "trčati"; usp. *ìzbjeći*, *pòbjeći* itd.), usp. i **běgāti* (*bjègati*). — To je od ie. **bhegʷ-*.

Indoevropski je korijen **bheug-/*bhegʷ-* "bježati"; **bheug-*: grč. *pheugō*, lat. *fugiō* "bježim" (romanski odrazi glagola *fugīre* jesu rum. *fugì*, tal. *fuggire*, sardin. logudor. *fuire*, retoroman. engadin. *fuğir*, furlan. *fuí*, fr. *fuir*, prov., katal. *fugir*, šp. *huir*, port. *fugir*), *fuga* "bijeg" (usp. glazbeni termin *fúga*), lit. *bū́gti* "prepasti se", *baugìnti* "prepasti", *baugùs* "plašljiv, bojažljiv, strašljiv", latv. *būgns* "strašan; strašljiv"; **bhegʷ-*: grč. *phébomai* "bježim, izbjegavam, gone me", *phobéō* "plašim, strašim" (**bhogʷejō*), *phóbos* "bijeg, strava, strah; strahota, prijetnja" (usp. intern. *fòb/fōb*, *fòbija*), lit. *bė̃gti*, *bė̃gu* "pobjeći", *bė̃gas* "bijeg", latv. *bêgt*, *bêgu* "pobjeći", *bę̄ga* "bijeg", toh. A *pkä(n)t* "udaljen".

Indoevropsko **bheug-/*bhegʷ-* (osnova I **bheug-*, osnova II *bhweg-* > *bhegʷ-*) poteklo je od nostr. **bok(a)* (možda **boḳ(a)?*), od čega je još ?afraz. (arap. **bḳ* "pobjeći", *bḳʿ* "otići, napustiti"; stegip. *bḳn* "stupati"; saho *bukā* "bijeg", oromo *baq-* "bježati"), ural. **pok-ta-*, **pok-e-* "bježati" (marij. *poktə-* "tjerati"; mađ. *fut-* , hantij. *pot-* "bježati"; selkup. *pakta-* "skakati, bježati"), jukagir. *pogi-* "trčati(o životinji)", drav. (malajalam. *pōka* "otići", konda *pōk-* "poslati"), alt. (tung. **pökti-* "bježati": nanaj. *pukči-*, evenkij. *hukti-* itd.).

blâg, blága, o

Od psl. **bôlgъ*, **bolgà*, **bôlgo*, odr. **bolgъjь*: stsl. *blagъ*, bug., mak. *blag*, sln. *blâg*, *blága*, č., slč. *blahý*, p. *błogi* (usp. dluž. *błožki* "sretan", r. dijal. *bólogo* "dobro").

Usp. imenicu **bôlgo* (stsl. *blago* "dobro, dobro djelo, dobra stvar", mak. *blago* "blago", hš. *blâgo* "bogatstvo, novac, stoka", sln. *blagô* "dobro, blago, stoka, teret", p. st. *błogo* "blago, dobro, sreća" itd.).

Možda je ta praslavenska riječ zapravo **bol-g-o*, čije je **bol-* isto koje je u **bolьjь* "bolji" (v.). — Inače se obično povezuje s av. *bərəjayeiti* "pozdravlja, počašćuje", *bərəg-* "ritual, običaj", *bərəxda-* "dobrodošao", stind. *bṛhas-pátiḥ* "gospodar molitve".

Moguća je veza s ie. **bhelg-* "blistati" (usp. *sjajan* za "dobar"): stind. *bhárgas-* m. "blijesak", grč. *phlégō* "palim, žežem", *phlégma* "požar, vrućina, žar; upala" (usp. posuđ. *flègma* "hladnokrvnost, mirnoća, tromost", *flegmàtičan* "trom, hladnokrvan"), *phlóks*, gen. *phlógos* "plamen, oganj, žar; sunčeva zraka" (intern. *flöks* "biljka plamenac, krasnica", *flògiston*), lat. *flagrō* "gorim, plamtim; vruće želim" (usp. *flagràntan* "očevidan, upadljiv; vatren, žestok"), *flamma* "plamen, žar" (od **flagmā*; romanski odrazi riječi *flamma* jesu rum. *flamă*, tal. *fiamma*, sardin. logudor., retoroman. engadin. *flamma*, furlan. *flame*, fr. *flamme*, prov., katal. *flama*, šp. *llama*, port. *chamma*; romanizmi su nj. *Flamme*, kimr. *fflam*), osk. *Flagiuí* "tumači munja", lat. *fulgēre* "blistati, sijevati" (izvedenica od romanskog odraza toga glagola jest rum. *fulg* "snježna pahulja"), *fulgur* "munja" (usp. intern. *fulgurácija* "iskrenje iz elektroda; ozljeda od groma"; romanski odrazi riječi *fulgur* jesu tal. *folgore*, furlan. *folk*), *fulmen* "munja, grom, tresak" (usp. *fulminàntan* "koji sijeva i grmi; žestok, oštar"), srir. *imblissiu* "zjenica" (**m̥bhi-bhl̥g-s-*), nj. *blinken* "sjati se, svjetlucati" (**bhle-n-g-*), *blank* "sjajan" (germ. **blaŋkaz* dalo je roman. **blancus*, od čega je tal. *bianco* — usp. posuđ. *bjänko* — i fr. *blanc*; a iz francuskog je posuđeno engl. *blank* "prazan, neispunjen, čist; bjelina").

To ie. **bhelg-* jest od nostr. **balga* "bljesnuti": afraz. **brk* "bljesnuti, munja" (arap. *barq* "munja", sthebr. *bārāq*, akad. *berqu* isto; stegip. *b³q* "biti svijetao"; bilin *mirkā* "munja"; hausa *wàlkíyā́* ž. "munja"), kart. **berçq-/ brçq-* "blistati" (gruz. *brçq-in-*), ural. **palkʌ* (hantij. sjev. *paγăl* "munja"), alt. **balkʌ-* "sjati se, blistati" (turk. **balky-*: tur. *balkız* "munja"; ?korej. *palg-* "biti jasan").

blȁto

Od psl. **bőlto* "baruština, blato": stsl. *blato*, bug. *blòto*, mak. *blato*, sln. *bláto*, č. *bláto*, slč. *blato*, gluž. *błóto*, dluž., p. *błoto*, slovin. *błùoto*, r. *bolóto*, ukr. *bolóto*, bjr. *balóta*.

Od ie. **bolətom*. To i **bol(ə)tom/*bol(ə)tā* te bez *-t-* (sve od starijeg **belH-*) još je u ilir. **baltom*, mn. **balta*, frigij. ime područja *Beltā*, trač. ime naselja *Debeltós*, rum. *baltă* (iz tračkog), tal. (Lombardija) *palta*, (Pijemont) *pauta*, (Emilija) *pälta*, (Trst) *paltan*, furlan. *palte*, dalmat. *balta* "močvarno jezero", ngrč. *báltos [váltos]*, srgrč. *báltē*, *bálta* "blato", alb. *baltë* "blato, glina", lat. *blatea* "gruda blata", ligur. **bolā* "blato" (ime rijeke *Duria Bautica* < **baltica*), venet. (venetskoilirsko?) *mare Balticum* "Baltičko more", prus. **balt-*; stengl. *pól*, engl. *pool*, nizoz. *pal*, stvnj. *pfuol*, nj. *Pfuhl* (germ. **pōl-*), lit. *balà* "blato", latv. *bala*.

Od ie **pel(ə)-* (starije **pelH-*) potekle su riječi kao stind. *palvalám* "ribnjak, bara", lat. *pal-ūd-* "blato", lit. *pãlios* ž. mn. "blato".

Ie. st. **belH-/*pelH-* poteklo je od nostr. **palʌ* "blato", od čega je još alt. **pal-* (turk. **pal-čyk*: stujg. *balčyk*, tur. *balçık*, čuvaš. *pylčăk*) i drav. (brahui *pāl-* "namočiti"). Nostr. *p* daje ie. *b/p*.

blàzina

Riječ znači "drvena podloga, greda za rožnice na krovu, za opljen" i "perina, jastuk". — Od psl. **bolzīna*: mak. *blazina* "kovinska podloga na kojoj je os mlinskog žrvnja", sln. *blazína* "blazina, uzglavlje, perina; podmetač za bačvu; ležaj".

To je od ie. **bholǵh-īn-ā* ili **bholǵh-ein-ā*, usp. lit. *balžíena* "uzdužna prečka u drljači", *balžíenas* "prečka u drljači ili u kolima", latv. *bàlziêns* "gredelj pluga", prus. *balsinis* "jastuk, uzglavlje".

Indoevropski je korijen **bhelǵh-* "nabreknuti, mijeh, jastuk": stind. *barhíṣ-* "protirka, stelja", av. *barəziš-* "jastuk, uzglavlje", perz. *bāliš*, kurd. *balîš*, oset. *baz*, vahan. *vōrz* isto, ir. *bolgaim* "nadimam se", *bolg* ž. "vreća, trbuh", srir. *bolgach* ž. "oteklina, mjehur, kozice", kimr. *bol*, *bola*, *bolg* "trbuh, vreća", gal. *bulga* "kožna vreća" (v. *budžet*), *Belgae* "Ljuti, Srditi" (njih je pokorio Cezar, i nova je provincija nazvana *Gallia Belgica*, odatle ime Belgije), got. *balgs* "mijeh", stnord. *belgr* "odrana koža, mijeh, trbuh", stengl. *belig* "vreća, mijeh, trbuh", engl. *belly* "trbuh", stvnj. *balg*, nj. *Balg* "mijeh" (usp. stengl. *belga*, *belgum*, mn. za *bel(i)g*, srengl. *belwes*, *belows*, engl. *bellows* "mijeh").

Ie. **bhelǵh-* najvjerojatnije je od **bhel(ə)-* (starije **bhelx́-*) "napuhnuti, naduti": grč. *phallós*, *phálēs* "muški ud" (**bhḷ-nó-s*; usp. *fàlos* i po latinskim imenicama na *-us* *fàlus*), lat. *follis* "kožni mijeh" (**bhḷ-ni-s* ili **bhol-ni-s*; romanski odrazi riječi *follis* jesu rum. *foale*, retoroman. donjoengadin. *fol*, galicij. *fole*, portug. *folle*), *flō* "pušem" (**bhlə-jō*, od starijeg **bhlx́-*; od *inflāre* "naduti, napuhati" jest *inflatio*, iz toga *inflácija*), stengl. *bláwan*, engl. *blow* "puhati", stvnj. *blâ(h)an*, nj. *blähen* "naduti" (germ. **blāwan* < **bhl-w-*) itd.

S drugim proširenjem, u **bhel-ǵ-* i **bhel-ḱ-* "greda, tram": grč. *pha-*

lagks, gen. *phalaggos* "valjak; bojni red" (**bhₑlə-ǵ-*; iz toga *fàlānga* "bojni red; udarna grupa itd."), *phálkēs* "grede na brodu", lat. *fulciō* "podupirem" (**bhlḱ-jō*; od *fulcīre* jest tal. *folcire* "zabrtviti, začepiti") itd (v. *balkon*). — Značenje "greda" od "debela" i sl.?

Ie. **bhelə-* (starije **bhelx́-/*bhlex́-*) poteklo je od nostr. **bʌlHʌ* "napuhnuti (se)" (**bUIHʌ?*), od čega je još afraz. (berb.: sus *abellu* "spolni ud"; istkuš.: arbore *balla*; sjevernoomotski: doko, basketo *bulli*; zapčad.: boleva *bola* isto), kart. **bēr-/*bēl-* "puhati, napuhati" (gruz. *ber-*, čan. *bar-*, megrel. *(m)bar-*, svan. *bēl-, bel-*), drav. **pull-* "nabreknuti", ural. (finoperm. **pul'e-* ili **pulje-* "mjehur; plik").

blësav, a, o

Skupa sa sln. *blësav* vjerojatno od psl. **blesavъ(jь)*. Usp. psl. **blesnъ(jь)*: hš. *blèsan* (dakle to je poimenčen pridjev), stp., p. dijal. *blesny* "lud, sumanut", slovin. *blesny, blìesnï, blesnï* "sumanut, priglup, glup". To bi bili stari pridjevi na *-avъ, -nъ* načinjeni od **bles-*.

Psl. *bles-* jest od ie. **bhles-* "bljeskati, sjati (se), blistati", što je još u germanskim jezicima: stengl. *blase, blæse* "baklja, vatra", engl. *blaze* "plamen, žar, sjaj; bijela lisa na čelu konja ili vola" (germ. **blasjō*), nj. *blaß* "blijed". To **bhles-* proširenje je na *-s-* od **bhel-* (v. *bijel*).

Moguće je da su ekspresivnim promjenama dobivene riječi *blêz* "umno i tjelesno nerazvijen čovjek", *blézga* "glupan", *blëzgav* isto, od čega je *blézgati, blezgàrija, blezgáriti* i *baljèzgati*.

blijêd, blijéda, o

Od psl. **blêdъ, *blědà, *blêdo*, odr. **blědъjь*: stsl. *blědъ*, bug., mak. *bled*, sln. *blêd, blêda, blédo*, č., slč. *bledý*, luž. *blědy*, p. *blady*, slovin. *bladï*, r. dijal. *blëdyj, bledój*, ukr. *blidýj*, bjr. *bljadý* (iz p.?).

Drevan slavenski pridjev za boju na *-dъ*, od ie. **bhloid-* ili **bhlaid-*, usp. stengl. *blát* "svijetao", stvnj. *bleizza*, nj. *Bläße* "bljedoća", možda lit. *blaĩvas* "trijezan, natašte" (preko **blaidvas*), *blaisvas* "blijed" (preko **blaidsvas?*) i alb. *blerósh, blertë* "zelen".

To je od ie. **bhlē̆i-*, što je od **bhel-* (v. *bijel*).

blijêsak, gen. *blijêska*

Od psl. **blěskъ*: bug. *bljàsъk*, mak. *blesok*, sln. *blêsk*, č., slč. *blesk*, glu. *blěsk*, p. *blask*, slovin. *blãsk, blìesk*, r. *blesk*, ukr. *blesk, blysk*.

U tome je pretpsl. **bloisk-*, prema **bleisk-* u glagolu **blĭskati/*blĭstati* (*blìskati, blìstati*). On je od **bhleiǵ-sk-*.

Indoevropski korijen **bhleiǵ-* "svijetliti, sjati, blistati" jest npr. u stengl. *blícan*, stsas. *blīkan*, stvnj. *blīhhan* "blistati" (germ. **blīxan*), stisl. *bleikr* "blijed", stengl. *blác*, engl. st. *blake*, nizoz. *bleek*, stvnj. *bleih*, njem. *bleich* "blijed" (germ. **blaikaz* < **bhloiǵos*), lit. *blizëti, blizgù* "svjetlucati, sjati", *blyškëti, blýškiu* isto, *blaikštýtis* "razjasniti se", latv. *blaiskums* "mrlje" (s istim *-sk-* kao u slavenskom).

Smatra se da je to prošireno od ie. **bhlē̆i-*, a to da je od **bhel-* "bijel" (v.).

blîz, blíza, o

Od psl. **blizъ(jь)*: stsl. *blizъ, blizь*, bug. *blìzo, blìzu* ("blizu"), mak. *blizu* ("blizu"), sln. *blîz, blə̀z*, č. st. *blizý*, stp. *blizi*, r. dijal. *blízyj*, ukr. *blyz*.

Vjerojatno je prvotna imenica **blizъ*, čiji genitiv **blizu* posta prilog.

Usp. i **blizъkъ(jь)* (*blìzak, blìska, o*) te **blizna/*blizno* (bug. *blìzna* "mjesto u tkanini gdje je propuštena ili izvučena nit osnove", mak. *blizna* "gnjecav

dio kruha", hrv. *blȉzna* ž., *blȋznī* "dvije niti stavljene u tkalačko brdo umjesto jedne", *blȋzna* "brazgotina", *blȉzno* "propust", č. *blizna* "modrica", gluž. *błuzna* "modrica; madež", p. *blizna* "ogrebotina", r. dijal. *blízna* "propuštena nit", ukr. *blýzna* "rana, ogrebotina", bjr. *bljuzná* "greška u stavljanju niti"), što je poimenčen pridjev od nesačuvana glagola kojem je prvotno značenje bilo "biti, udarati".

Indoevropski je korijen **bhlīǵ-* (: **bhlēiǵ-*) "biti, udarati": grč. eol., jon. *phlíbō* "otrem" (**bhlīǵwō*), lat. *flīgō* "udaram" (**bhlīǵ-ō*), kimr. *blif* "katapult", *blifaidd* "brz", lit. *bláižyti* "otrgati, oguliti", *blyžẽ* "propust u tkanju", latv. *liêzt* "biti, tući", *blaizît* "stiskati skupa, tući".

Za značenjsku vezu usp. grč. *ankhi* "blizu, tik" : *ankhō* "stiskam, davim, gušim", fr. *près*, tal. *presso* "blizu, tik" : lat. *pressus* "zbijen".

blȗd

Od psl. **blǫdъ*: stsl. *blǫdъ* "razvrat, blud, preljub", bug. *blud* "preljub, blud, vrijeme meteža", mak. *blud* "blud, razvrat", sln. *blə̂d* "zabluda, pogreška; strast", č. *bloud* "bedak; zabluda, greška", slč. *blud* "zabluda, pogreška, hereza, krivovjerje", gluž. *błud* "zabluda, pogreška, ludilo", dluž. *błud* "zabluda", p. *błąd*, gen. *błędu* "zabluda, pogreška", slovin. *błǫ́u̯d* "zabluda", r. *blud*, ukr. *blud* "lutanje, nečista sila koja tjera s puta", bjr. dijal. *blud* "gubitak puta". — Usp. *zâbluda*.

Od glagola **blęsti, *blędǫ* (stsl. *blęsti* "brbljati, blebetati; bludjeti", hrv. *blesti, bledem* "unositi razdor, huliti, gunđati", sln. *blésti, blédem* "buncati, bulazniti", stč. *blésti* "blebetati", str. *blęsti* "izgubiti put, zalutati; blebetati; griješiti; bludjeti"). Od tog je glagola *blȅnuti* (**blędnǫti*).

Indoevropski je korijen **bhlendh-* "lutati; slabo vidjeti; blijed": stind. *bradhnáḥ* "crvenkast, riđast; blijed", kašmir. *bodurᵘ* "žutosmeđ bik" (ii. **bradhna-da-* ili **bradhra-*), lit. *blę̃sti, blendžiù* "spavati", *blę̃stis* "mrštiti se; zatamniti (se)" (lit. *blañdas* "dremljivost, pospanost; potištenost" točno odgovara psl. **blǫdъ*), latv. (iz kurš.) *blenst, blensties* "slabo vidjeti, biti kratkovidnim", got. *blandan sik* "pomutiti se, pobrkati", stvnj. *blendan* "smračiti se; oslijepiti" (germ. **blandjan*), got. *blinds* "slijep", stnord. *blindr*, stengl., engl. *blind*, stsas., nj. *blind* isto (germ. **blindaz* < **bhlendh-o-s*); iz germ. **blundaz* (**bhl̥ndh-o-s*) jest srlat. *blundus*, od toga je tal. *biondo*, fr. *blond* (iz toga *blönd*, i dalje *blòndīn, blondín(k)a*).

Ie. **bhlendh-* možda sadrži **bhel-*, koje bi bilo od nostr. **bulʌ* "mutež, talog": afraz. **b(w)l* "vlažan; miješati" (arap. *bll* "miješati", sthebr. *bll* isto; stegip. *b3j* "oznojiti se"), alt. **bulʌ* "mutež; mutiti, miješati" (turkij. **bulγa-* "miješati, mutiti": tur., turkmen., azerb. *bula-*, ujgur. *bulγa-*; mong. **bul-*: mong. pism. *bul-ai* "prljav", *bulaŋgir* "mutan, nečist", halha *bulai* "mrzak"; tung.: evenkij., even. *bulä* "blato").

Nostr. **bulʌ* > ie. st. **bhwel-/*bheul-* > **bhel-*.

bljùvati, bljùjēm

Samoglasnik *u* u infinitivu jest iz prezenta. — Od psl. **blʹьvãti, *blʹũjǫ*: stsl. *blʹьvati, bljujǫ*, bug. *bъlvam, bljùvam*, mak. *bolva, blue*, sln. *bljuvéti, bljújem/bljúvam* i *bljevati, bljujem*, rij. *bljúti*, stč. *blvati*, č. *blíti*, slč. *blʹuvať*, gluž. *bleć*, dluž. *bluwaś*, polap. *blåvă* ("bljuje"), p. *blwać, bluć*, r. *blevát'*, *bljujú*, ukr. *bljuváty, bljujú*.

Tu je *lʹ* epentetsko, iz prezentnog *blʹu-* < *bju-* < ie. **beu-*, dakle psl. **blʹujǫ* < **beu-j-ō*, s prezentnim *-j-* (po starom *j*? — v. *pljuvati*).

bŏb, gen. *bòba*

Od psl. **bobъ*: bug., mak. *bob,* sln. *bǫ̀b,* gen. *bǫ́ba,* č. *bob,* slč. *bôb,* luž. *bob,* polap. *büb,* p. *bób,* gen. *bobu,* slovin. *bóůb,* r. *bob,* gen. *bobá,* ukr. *bib,* gen. *bóbu,* bjr. *bob.*

Od ie. **bhabh-o-s* ili **bhanh-u-s,* usp. **bhabh-ā* u lat. *faba* "bob" (romanski: makedorum. *fauă,* veljot. *fua,* tal. *fava,* sardin. logudor. *fae,* retoroman. engadin. *feva,* furlan. *fave,* fr. *fève,* prov., kat. *fava,* šp. *haba,* port. *fava*), falisk. *haba* isto (lat. i fal. kroz **bʰabā* < **bʰabʰā*), stnord. *baun,* norv. *bauna* "grah", dan. *bønne,* šv. *böna,* stengl. *béan,* engl. *bean* "grah, bob", stfriz. *bāne,* stsas. *bona,* nizoz. *boon,* stvnj. *bôna,* nj. *Bohne* "grah" (germ. **baunō* < **bhab-nā*). — Ie. **bhabhá* jest u psl. **boba* (hš. *bóba* "sve okruglo općenito, itd.; okrugao ili okruglast plod biljke", r. dijal. *bóba* "dječja igračka").

U **bhabh-* najvjerojatnije se radi o opisnu udvojenju.

bŏca

Posuđenica (i u drugim balkanskim jezicima) iz mletačkog *bozza* "mjera za tekućine" (usp. *bósa* "boca"), usp. furlan. *bòzze.* — Osim značenja "staklenka" istog je porijekla i *bŏća, bŭća, bŭča* "lopta" i "boća za boćanje".

Mletačka je riječ iz narlat. *buttia,* što je ženski rod za *buttis* "bačva, mijeh" (v. *bačva*).

Romanski odrazi riječi *buttia* jesu fr. lion. *bosi,* švic. *bosę* (→ fr. *bosse*), savoj. *bofa, boste,* južfr. *buso,* furlan. *bots,* tal. *boccia* i dr.

bŏdar, bŏdra, o

Iz ruskog *bódryj.* — Ruski je pridjev od psl. **bъ̀drъ, *bъdrà, *bъdrò,* odr. **bъdrъjь*: stsl. *bъdrъ, bъdryi,* mak. *bodar,* hrv. *bădar* "živahan", r. *bódryj* "vedar, čio, krepak, zdrav, bodar, svjež", dijal. *bódroj,* ukr. *bódryj,* bjr. *badëry.*

Odglagolski pridjev na *-rъ,* od glagola **bъděti* (v. *bdjeti*; usp. za *rdar,* v. *rđa*). Točno mu odgovara lit. *budrùs* "budan, oprezan".

bŏg, gen. *bŏga*

Od psl. **bŏgъ,* gen. **bŏga*: stsl. *bogъ,* bug., mak. *bog,* sln. *bôg,* gen. *bogâ,* č. *bůh,* gen. *boha,* slč. *boh,* gluž. *bóh,* dluž. *bog,* polap. *büg,* p. *bóg,* gen. *boga,* slovin. *bóug,* r. *bog,* ukr. *bih, boh,* gen. *boha,* bjr. *boh.*

I značenjska usporednica jest u iranskom: stperz. *baga-* "gospodin, bog", perz. *baγ* "bog", skit. **baga-* isto (u osobnim imenima *Bágēs, Bágios*), sogdij. *βγ* "bog, gospodin" (sogdij. manihej. *βγn* "hram" < iran. **bagina-,* usp. psl. **božьnica*), part. *bg (baγ)* "bog", baktrij. *bago,* sakan. *vaga-, vaǵa-, vaka-* isto, usp. danas vahan. zap. *vož* "bog; dobar duh" (< iran. **baga-*).

U indijskoj je vedskoj mitologiji *Bhágaḥ* bog čije se ime može prevesti kao Udjel; on je udjelitelj i darovatelj blaga, utjelovljenje sreće i imovine. Njemu se obraća radi sreće i blaga (stind. *ra(y)í* — za to v. u *raj* —, *dhána vásu, ápnaḥ* itd.), koji idu od bogova ljudima, od nebesnikā k zemnicima, s neba na zemlju. U mlađoj sanskrtskoj književnosti riječ *bhágaḥ* znači i "bogatstvo, slava, junaštvo, procvat, ljepota". Onaj koji to ima jest *bhágavān* nom. (*bhágavat-*) "sretan, blagosloven; svet, božanski; bog, gospod", pa ta riječ u hinduizmu postaje epitet viših bogova. ŠtovateljVišnua i Kršne sebe nazivaše *bhāgavataḥ* "božji čovjek" (u djelu *Bhagavadgītā* "božanska pjesma; pjesma o gospodu" to je stalan epitet Višnua Kršne). U budizmu je *hhagavat* epitet Buddhe i bodhisatvā, a u džajnizmu Mahāvīre. — U Dravidā na malabarskoj obali sanskrtsko ime *Bhagavatī* "blagodatna" označava boginju rušiteljicu, pokroviteljicu bolestī.

Značenje riječi kakvo je "udjel" razvilo se od indoevropskoga korijena

*bhag- "dijeliti": stind. *bhajati* "dijeli, daje" (prakrt. *bhayai*), *bhágaḥ* "dobro, blago, sreća; spolno zadovoljstvo" (usp. dalje u indoarij.: prakrt. *bhaga-*, *bhaya-* "sreća", stgudžarat. *bhaī* instr. "sa srećom", sinhal. *bā* "sreća"), *bhagaḥ* "djelitelj, gospodin", kašmir. *bazun* "dati; raspodjeljivati" (ii. *bhaj-ya-*; usp. *bhājaya- u pali *bhājēti* "raspodjeljuje", rom. (Palestina) *bauăr* "dijeli", sinhal. *bedanavā* "dodijeliti"), av. *baga-*, *baγa-* "bogatstvo", frigij. *bagaîos* epitet gromovnika (možda posuđenica iz iran.), grč. *phageîn* "jesti", stengl. *kinnibako* "obraz", nizoz. *kinnebak*, stvnj. *backe*, *bahho*, nj. *Backe* isto (germ. *bak(k)an- < *bhag-on-), toh. A *pāk*, B *pāke* "dio". — Usp. i stind. *bhāgyam* sr. "sreća; mnogo" (pali *bhāgya-*, *bhagga-* sr. "sreća", prakrt. *bhagga-* sr., sindhi *bhāgu* sr. "sreća, sudbina", lendi, pendžap., asam., bengal., hindi *bhāg* m. "dobra sreća" itd.), kašmir. *bôg*ᵘ m. "dobra sreća" (ii. *bhāgyam). — Usp. i av. *baxta-* "udio, sreća", skit. *baxta- (u osobnim imenima *Bágdokhos* = *baxta-vahu "sretan", s *vahu* "dobar", *Bagdósauos* = *baxta-syāva "koji ima crnu sreću"), oset. *băğdawän* "udio; dug, odgovornost". — Ovamo i av. *baxš-* "darovati", skit. *baxš- (u osobnom imenu *Báksagos* "koji daje" ili "koji je nadaren"), perz. *baxšīdän* "dati, darovati, pokloniti", imenica *baxšiš*, iz čega je t. *bahşış*, iz toga je *bàkšiš* "dar, poklon; napojnica" (obično u Bosni i Srbiji).

Kako je riječ *bogъ značila "dobrobit" i sl., za onoga koji toga nema kaže se da je *ubögъ (u *ùbog*, v., s negacijskim *u-*, za koje v. *umiti se*) ili *nebögъ (*nèbog*), a onaj koji to ima jest *bogấtъ (*bògat*), i takva čovjeka ima *sъbožьje "sreća" (č. *zboží* "bogatstvo", gluž. *zbože* "blagoslov, sreća", dluž. *zbožo* "stoka", p. *zboże* "bogatstvo; pšenično zrnje", ukr. *zbožžja, zbižžja* "pšenično zrnje; bogatstvo", bjr. *zbožža* "zrno, žito") građeno kao *sъčęstьje "sreća" : *čęstь "dio" (usp. *čestica*); *sъ- < ie. *su- "dobar", usp. stind. *subháguḥ* "sretan"). Za žensko božanstvo starija je riječ *bogŷni (*bòginja*); mlađa riječ *božíca odražena je samo u hš., sln., č.dijal., ukr.

Psl. *božitjь dalo je hrv. *Bòžić*, stč. *božic* "sin božji" i dr. Prvotno je značenje "mali bog"; u Slavena je kršćanstvo preuzelo pojam dobra boga, davatelja, pa je tako preuzet i "mali bog" → "Isus" → praznik. — V. *Božić*.

Za indoevropsko *deiwos "bog" (od značenja kakvo je "nebesnik") v. u *dan*. — Boga se može nazivati i onim kojeg se poziva i zaziva (usp. stind. *puru-hūtáḥ* "punozvan", kao epitet Indre, s *hūtáḥ* < *ǵhū-tó-s, od korijena ie. *ǵheu- "zvati"). Tako je u germanskim jezicima, gdje *guþaz "bog" sadrži indoevropski korijen *ǵheu- "zvati" (v. *zvati*). Germ. *guđaz "bog" (ie. *ǵhu-tó-s) dalo je npr. got. *guþ*, stnord. *gođ, guđ*, stengl., engl., stfriz., stsas. *god*, stvnj. *got*, nj. *Gott*. — Bog je i dobar duh. Jedno, možda i najuvjerljivije tumačenje porijekla grčke riječi *theós* (koja je prvotno bila i muškog i ženskog roda, a tek je kasnije prevladao samo muški rod, a načinjen je i poseban oblik *theá* "boginja") jest da je u njoj ie. *dhwes-o-s, pa se uspoređuje s lit. *dvasià* "duh, duša" (*dhwos-), stvnj. *getwâs* "sablast, utvara", od ie. *dheu-s-, za koje v. u *duh*. (U vezi s grč. *theós* usp. današnje riječi *teològija, teogònija, teokràcija, tèist, ateìst* itd.).

Po jednom tumačenju iz iranskih je jezika posuđena općeturkijska riječ *beγ*: stturk. *beγ*, ujg. *bek*, azerb. *bäj*, tur. *bey* "beg, vođa, knez, gospodin". Iz srt. *beg* jest hš. *bȅg* (a iz novoturskog *bey* jest *bȅj*). — Po drugom je tumačenju (koje je i nešto uvjerljivije, zbog vokalizma riječi) turkijska riječ *bäg "vladar, vođa, beg" (zapisana u staroturkijskom od VIII. stoljeća; riječ je označavala četvrtu razinu staroturkijske vlastele) posuđenica iz srkin. *pạ̈ik (mlađi stkin. *pāik*, danas *bó*, što je nasljedna titula stare kineske vlastele trećeg ranga, od njih pet — to otprilike odgovara evropskim grofovima).

bòginje mn., gen. *bȍgīnjā*
Iz dnj. *Pocken* mn. "boginje", što je, skupa sa svojim germanskim usporednicama (srnizoz. *pocke*, nizoz. *pok*, stengl. ml. *poc*, engl. *pock*, češće *pox*), nepoznata postanja.
Zbog pučkoetimologijskog povezivanja s nj. *Bock* "jarac, kozlić" nastala je 'prevedenica' *kȍze, kȍzice*.

bòja
Balkanski turcizam (usp. bug. *bojà*, mak. *boja*, rum. *boia*, cincar. *buiană*, alb. *bojë*, ngrč. *mpogiá [bojá]*). — Iz tur. *boya* "boja", sa značenjem koje je poteklo od "ukras", "krasiti". Turkijski je korijen **bod-* "krasiti": tur. *boya-*, stujg. *boδu-*, usp. "boja" u tur. *boya*, tur. dijal. *bojoq*, stujg. *boδuγ*, *buduγ*, altaj. *buduq*, jakut. *butuq* itd. — to se povezuje s mong. *buda-* "ukrašavati", *buduγ* "boja" (a što pak je možda zapravo posuđeno iz turkijskih jezika).
Stara slavenska riječ za boju bila je npr. **mastь* (sačuvano kao *mâst* npr. u *konj crne masti*), **květъ* (r. *cvet* "boja", u nas *cvijêt*).

bòjati se, bȍjīm se
Od psl. **bojā̆ti (sę)*: stsl. *bojati sę*, bug. *bojà se*, mak. *boi se*, sln. *báti se*, *bojîm se*, dijal. *bojati se*, č. *báti se*, slč. *bať sa*, gluž. *bojeć so*, dluž. *bójaś se*, polap. *bet*, p. *bać się*, slovin. *bùojĕc są*, r. *boját'sja*, ukr. *bojátysja*, bjr. *bajácca*.
Indoevropski je korijen **bhōi-*, **bhəi-*, **bhī-* (od starijeg **bhiH-? *bheiH-?*) "bojati se": stind. *bháyate* "boji se" (**bhəjetai*), *bhīḥ* ž. "strah", *bhayám* sr. "strah" (stind. > pali, prakrt. *bhaya-* sr., sindhi *bhaü* m., hindi *bhau* m., sinhal. *baya, bā* itd.), pašai *bay-* "bojati se" (ii. **bhaya-*), *bay* "strah" (ii. *bhayam*), av. *b(a)yente* "uplaši se", lat. *foedus* "gadan, ružan" (**bhoi-dho-s*), lit. *bijóti(s)* "bojati se", latv. *bītiēs*, prus. *biātwei* isto. Usp. još lit. *báimė*, *báilė* "bojazan strah", prus. *pobaiint* "kazniti".

bȏk, gen. *bȍka*
Od psl. **bȍkъ*: bug. dijal., mak. *bok*, sln. *bǫ̑k*, gen. *bóka*, č., slč., luž., p. *bok*, slovin. *bùok*, r. *bok*, ukr. *bik*, gen. *bóku*, bjr. *bok*.
Riječ nejasna porijekla, no smatram da je se može objasniti nostratičkom etimologijom.
Indoevropski bi korijen praslavenske riječi **bokъ* trebao biti oblika **boK-* ili **baK-* (gdje je *K* = *k* ili k^w), a taj se da izvesti od nostr. **baqU* "bok, bedro": afraz. (kuš. **ba(k)k*^{w}*-* "trbuh, bok": afar *bagu* "trbuh, srce", somal. *bog, bug* "trbuh, bok, srce", isak *bóg* "bok", digil *bag* "trbuh", bajso *bōgi* isto, oromo *buke* "bok, strana; pored"; dopustiva deglotalizacija $ḳ^w$ > k^w; ima više takvih primjera), kart. **baqw-* "bedro, unutarnja strana bedra" (gruz. *baqwi*), ?altaj. (?t. *böğür* "bok"; tungmandž. **bōk-* "bedro": evenkij. *bōkan*, udej. *bō*, mandž. *buxi*; ?jap. *bō* "strana, bok"). — Zanimljivi su i primjeri iz jezika koji nisu dio nostratičke natporodice, nego su dio sinokavkaske. U sjevernokavkaskim jezicima imamo: abhadig. **baq*^{w}*-* "bedro" (kabardin. *băq*^{w}, adigej. *băq̄*^{w}), nahdag. **bağ/*bag* "bok" (bežitin. *beḷ'ejo*; lezgin. *ppag*^{w}, agul. *baγ*, rutul. *beg*, cahur. *mugul*, arčin. *bak*^{w}, kryc. *beg*, hinalug. *bugrə*).
U predindoevropskom nostratičkom **baqU* dalo je **paqU*, od čega su moguća dva odraza: **b(a)k*^{w}*-*, koje najvjerojatnije i jest u psl. **bokъ*, i **p(a)k*^{w}*-*. To ie. **p(a)k*^{w}*-* moglo bi biti u stind. *pákṣaḥ* m. "pleće, rame, krilo, strana, polovina" (pali, prakrt. *pakkha-*, rom. (Evropa) *phak* ž., pandžap. *pakkh* "strana, stranka", nepal. *pākho* "strana", hindi *pākh* m. isto, sinhal. *paka* "dio, udio" itd.), kašmir. *pach* "frakcija, dio; četrnaest dana" itd., *pákṣas-* sr. "strana, bok", lat. *pectus* "grudi" (usp. iz toga *pĕktōralan*), stir. *ucht* "grudi"

(*pokt-), latv. *paksis* "kut u kući", toh. A *päśśäm*, B *päścane* "grudi"; s dugim samoglasnikom: stind. *pājasyá-* sr. "trbušna šupljina, slabine", r. *pax* "prepone, slabine", *páxa* "pazuha". (U nekim od tih riječi može biti i ie. *pog-, *poǵ- itd., v. *pazuha*).

bôl, gen. *bôli/bȍli*

I *bôl* m., gen. *bôla*. — Od psl. *bolь ž.: stsl. *bolь*, bug. dijal., mak. *bol*, sln. *bôl* ž., gen. *bolî*, i *bôl* m., gen. *bôla*, č. *bol* m., st. *bůle, bole* ž. mn., slč. *bôľ* m., luž. *ból*, p. *ból* m., slovin. *bóul* m., r. *bol'*, ukr. *bil'* m., gen. *bólju*, bjr. *bol'* m., gen. *bólju*.

Izvedeno od glagola *bolěti: stsl. *bolěti*, bug. *boljà*, mak. *boli*, hš. *bòljeti*, sln. *boléti*, č. *bóleś*, polap. *bülě* ("boli"), p. *boleć*, slovin. *bùolěc*, r. *bolét'*, ukr. *bolíty*, bjr. *baléć*.

Psl. *bol- jest od ie. *bhəl- (starije *bhx̥l-).

Ie. *bhēl- (starije *bhex́l-) "rana, bol" jest u alb. geg. *bolbë* ž. "nesreća, nesretan slučaj" (*bhēl-), stkorn. *bal* ž. "bolest", got. *balwjan* "mučiti", stisl. *bǫl* "nesreća, šteta", stengl. *b(e)alu*, engl. *bale* "zlo, uništenje, jad, muka, bol", stvnj. *balo* "porok, zlo" (germ. *balwaz < *bhəl-wo-s), toh. A *pāl*, B *pīle* m. "rana" (*bhēl-?).

Ie. st. *bhex́l- "rana, bol" poteklo je od nostr. *baHli "rana, bol", što je još u afraz. (sem. *bal-ij- "biti istrošen, biti iscrpljen"; istkuš.: somal. *bēl* "oslabiti, izgubiti", oromo *bēlaw* "gladovati"; zapčad.: angas *pal* "osjećati bol"), alt. *bāli "rana" (turk. *bāľ "rana": karagas. *bajś*, jakut. *bās*, stujg. *bāš*, turkmen., tur. (zap. Anadolija) *bāš*; turk. *bal-yγ "ranjen; rana": tuvin. *balyg*, hakas. *bālyx, pālyx* itd.).

Nostr. *baHli uspoređeno je npr. s austronez. *paliq "rana". Mislim da bi bilo zanimljivo ispitati ima li s takvim nostr. *baHli "rana, bol" neke veze tibburm. *bal "umoran, iscrpljen, malaksao" (bahing *bal*, burman. *pàn* "umoran, izmoren", kačin. *ban* "odmarati se", *ba* "umoran").

bȍlji, ā, ē

Komparativ za pridjev *dobar*. — Od psl. *boľьjь m., *boľši ž., *boľe(je) sr.: stsl. *bolii, bolьši, bolje*, bug. dijal. *bòl(')e*, sln. *bôljši, a, e* i *bôlji, a, e*, gluž. *bóle*, r. *boľšoj, bóľšij, bóľše*, ukr. *bíľšyj, a, e*, bjr. *boľš, bolej, bóľšy*.

Komparativ *boljši* dolazi u standardnom jeziku samo u glagolima *bòljšati, pobòljšati, poboljšávati* itd.

Praslavenska je trojka bila komparativ za *velikъ i *dobrъ, i ta tri oblika izravno nastavljaju indoevropski komparativ *bel-jos m., *bel-is-, *bel-jo-m.

Indoevropski je komparativni nastavak bio *-jes-*, u prijevoju *-jos-*, u produljenu stupnju *-jōs-*, u praznini *-is-* (usp. npr. stind. *svādī-yas-* "slađi", grč. *hēdíō* ak. jd. < *swād-jos-m̥, lat. *suāu-ior*, got. *sūt-iz-a*, lit. *sald-es-n-is* itd.). Moguće je da je taj nastavak potekao od nostratičkog *jʌ-s(ʌ), jer je kartvelska usporednica *(h)u—e-iš* (gdje je *(h)u- nastalo od pokazatelja objekta 3. lica jednine *h- i pokazatelja objektne verzije *-u-): stgruz. *u-did-ejs-i* "veći" (*did-* "velik"), *u-grʒ-ejs-* "dulji" (*grʒ-el-* "dug(ačak)"). Bit će da je u tom nostr. *jʌ-sʌ zapravo spoj odraza odnosne zamjenice *ja (v. *jer*) i pokazatelja genitiva *sʌ, pa bi ta tvorba značila "x velik od kojeg y".

Indoevropski je korijen *bel- "jak" odražen npr. u stind. *bálam* "snaga, moć" (*bel-o-m*; ii. > pali, prakrt. *bala-* sr., pendžap., nepal., asam., bengal., hindi *bal* "snaga, moć", sinhal. *balaya* "snaga; vojska"), *bálīyān* "jači", *báliṣṭhaḥ* "najjači" (prakrt. *baliṭṭha-*, marathi *balṭhā*), kašmir. *bal* m. "snaga", skit. *bala- "vojna sila; vojna družina" (u imenima), grč. *beltíōn* "bolji, vrsniji,

hrabriji", frigij. *bal-* "velik, mnog; brz" (u osobnom imenu *Balaios*, što je epitet Gromovnika), lat. *dēbilis* "sakat, slab; nejak, nemoćan" (s *dē* "s, iz, od"; od te latinske riječi internacionalizam *dèbīl*; romanski odrazi lat. *dēbilis* "slab" jesu tal. *debole*, prov. *devol, deuve*), stir. *ad-bol* "ogroman, velik", (**bol-*), *balc* "jak", mesap. *bala-* u *balasiiri(hi)*, možda nizoz., frizij. *pal(l)* "jak".

bômba
Iz tal. *bomba*, što je najvjerojatnije ž. rod za *bombus* "brenčanje, zujanje, šum", a to pak je iz grčke zvukoopisne istoznačne riječi *bómbos* (v. *bumbar*).
Iz tal. *bomba* jest i fr. *bombe* (iz toga engl. *bomb*), od čega je načinjeno *bombarde* "lumbarda, prangija, mužar" i *bombarder* "bombardirati", iz čega je (i kroz njemačko posredstvo) *bombardírati*.
S razjednačavanjem *b-b* > *l-b* jest, iz tal. *bombarda* (iz čega *bòmbarda*), *lòmbārda, lùmbārda*.
Iz talijanskog je, s razjednačavanjem *b-b* > *k-b*, perz. *k̲umbere*, iz toga t. *kımbara, kumbur, kubur*, a iz toga *kumbàra, kùmbura, kùbura*.

bôr, gen. *bȍra*, mn. *bòrovi*
Od psl. **bȍrъ*, gen. **bȍru*, mn. **borove*: bug., mak. *bor*, sln. *bôr*, gen. *bóra*, č. *bor*, slč. *bor*, *bôr*, gluž. st., dluž. rij. *bór* sve "bor", p. *bór*, gen. *boru* "velika šuma", slovin. *bór* "suho, neplodno tlo, bor", r. *bor* "velika borova ili jelova šuma na suhu povišenu mjestu", dijal. *bor* "pjeskovito mjesto pokriveno gustom šumom ili grmljem, a ponekad i bez šume itd.", ukr. *bir*, gen. *bóru* "borik, bor", dijal. *byr*, gen. *boru* "povišeno pjeskovito mjesto", bjr. *bor* "bor, šuma".
Od ie. **bhor-u-s*, usp. stisl. *bǫrr* "drvo, šuma", stengl. *bearu* "šuma" (germ. **barwaz* < **bhor-wo-s*). Dalje nejasno.

bóra
Usp. i *bôr* "bora, nabor, brazda, grebotina na stijeni", što je od psl. **borъ*: bug. dijal. *bor* "izbor, odabir", stč. *bor* "gomila, odred, četa, zbor, skup, skupština", slč. *bor* "treset", str. *borъ* "vrsta danka", r. dijal. *bor* "lov; zbor; trg, tržnica", mn. *bora* "nabori na odjeći", ukr. dijal. *bir*, gen. *biru/boru* "porez, dažbina, daća". — Možda je i hš. *bóra* zapravo po postanju množinski oblik (usp. r. *bora*) koji je prešao u ženski rod. (Za *bor* i *brati* usp. *nábor : nàbrati*.)
Psl. **bȍrъ* jest od ie. **bhór-o-s*, usp. još stind. *bhárah̦* "nošenje, teret, breme; dobitak; dostignuće" (usp. prakrt. *bhara-*, hindi *bhar(ā)* m. "teret", sinhal. *bara* isto itd.), šina *bar* "teret", av. *-barō* "noseći, nesući, koji nosi", arm. *-vor* (usp. npr. *lusavor* "svjetlonoša", prema lat. *Lūcifer*, grč. *leukophóros*), grč. *phóros* "prinos, danak, porez, carina". — Usp. alb. *barrë* "teret, tovar, breme" (**bhor-nā*).
V. *brati, sabor*.

bòraviti, bòravīm
Od psl. **borãviti?*: bug. *boràvja* "baviti se nečim, raditi, izvršavati", mak. *boravi* "raditi, činiti, vršiti; miješati; premetati, prevrtati".
Najvjerojatnije je glagol **boraviti* nastao od **bovariti* (usp. bug. dijal. *zabovàrja* "zaboraviti"), što bi bilo izvedeno od nesačuvane imenice **bovarъ*. U **bovar-* jest **bov-* < ie. **bhou-* od korijena **bheu-/bhū-* "biti" (v.). To potvrđuje i usporednost značenja *bòraviti : zabòraviti = bȉti : zàbiti* (*zàbiti* "zaboraviti" u starijih pisaca te u čakavskom i kajkavskom; značenje "zaboraviti" nastalo je od "ostaviti iza sebe"), r. *byt'* "biti" : *zabýt'* "zaboraviti".
Slično je i jedno drugo tumačenje: **boraviti* < **b(ъ)voraviti*, od **bъvor-* < **bhuw-or-*, sa sufiksalnim *-or-*, s **bhuw-* koji je od istoga korijena.

bòriti se, bòrīm se

Od psl. **borīti (sę)*: bug. *bòrja (se)*, mak. *bori se*, sln. *boríti se*, č. *bořiti*, slč. *boriť*, rcsl. *boriti*. — To je od **borti (sę)* (stcsl. *brati, borjǫ*, itd.), čemu su izravne usporednice lit. *bárti, barù* "grditi, kuditi, koriti", latv. *bar̃t* isto.

Indoevropski je korijen **bher-* "bušiti, rovati, sjeći; obrađivati oštrim oruđem": stind. *bhr̥ṇā́ti* "rani", arm. *brem* "raskapam" grč. *pharóō* "orem", *pháros* sr. "plug", alb. *birë* "rupa" (**bhₑr-ā*), lat. *feriō* "udaram, tučem, bodem, siječem" (romanski odrazi glagola *ferīre* jesu sttal. *fiedere*, sardin. logudor. *ferrere*, fr. *férir*, prov. *ferir*, šp. *herir*, port. *ferir*), *forō* "vrtam, bušim" (roman.: tal. *forare*, prov. *forar*, port. *furar*), *forāmen* "rupa" (tal. *forame*, šp. *horambre*, port. *forame*), srir. *bern(a)* ž. "pukotina", engl. *bar* "prepreka" (**bhor-o-s*), stnord. *bora* "bušiti", šv. *borra*, dan. *bore*, stengl. *borian*, engl. *bore*, stsas. *borōn*, nizoz. *boren*, stvnj. *borôn*, nj. *bohren* isto.

Nostratički je korijen **bura* "bušiti": afraz. **b(w)r* "bušiti, kopati" (arap. *brw/brj* "izrezati", sthebr. *bōr* < **bawr-* "cisterna izdubena u stijeni"; stegip. *wbr* "bušiti"; tuar. *ebrek* "rovati, kopati"; somal. *bōr* "kopati"), ?kart. **br(w)-* "vrtati" (gruz. *brun-* < **br(w)-in-* kauz.), ural. **pura* "bušiti, dubiti, kopati" (fin. *pura* "svrdlo, dlijeto, šilo", mađ. *fúr-* "bušiti", nenec. *parē̮ˀ* "svrdlo"), ?drav. **pāṟ* "otvor" (tamil. *pōṟai* "rupa, duplja", telugu *boṟṟe* "rupa, jama"), alt. **bura-* "vrtjeti, vrtati" (turkij. **bur(a)-* u tur. *bur-* "vrtjeti", usp. **bur(a)γa* "svrdlo" u tur. *burgu, burgı* (iz toga je turcizam *bùrgija*); ?evenkij. *buru* "vrtača").

V. *braniti se, brazda.*

bȏs, bòsa, o

Od psl. **bȍsъ*, **bosà*, **bȍso*, odr. **bosъjь*: stsl. *bosъ*, bug., mak. *bos*, sln. *bȏs, bósa, bosȍ*, č., slč. *bosý*, glūž. *bosy*, polap. *bösě*, p. *bosy*, slovin. *bùosï*, r. *bosój*, ukr. *bósyj*, bjr. *bósy*.

Indoevropski je korijen **bhos-* "gol": grč. *psilós* "gol" (**bhs-ilo-s*), arm. *bokʿ* "bos" (*bhos-o-s*), stisl. *berr* "gol, nag", stengl. *bær*, engl. *bare*, stsas. *bar*, nizoz. *baar*, nj. *bar* (germ. **bazáz*), lit. *bãsas* "bos", ž. *basà*, latv. *bass*.

bòsti, bòdēm

Od psl. **bosti*, **bȍdǫ*: stsl. *bosti, bodǫ*, bug. *bodà*, mak. *bode*, sln. *bósti, bódem*, č. st. *bůsti*, gluž. *bosć*, polap. *büst*, p. *bóść, bodę*, slovin. *bùosc*, r. dijal. *bostí*, ukr. *bostý, bodu*, bjr. *bascí*.

S poopćenim vokalizmom *o* od ie. **bhedh-* "bosti, kopati": het. *beda-* "kopati", lat. *fodiō* "kopam, bodem" (od *fodere* "kopati" jesu fr. *fouir*, prov. *foire*), *fossa* "jama, jarak" (roman.: rum. transilvan. *foasă*, tal., sardin. logudor. *fossa*, furlan. *fuese*, fr. *fosse*, prov., katal. *fossa*, stšp. *fuesa*, šp. *huesa*, port. *fossa*), gal. *bedo-* "jarak", kimr. *bedd* "grob", korn. *bedh*, bret. *béz* isto, got. *badi* sr. "postelja", stnord. *bedr*, dan. *bed*, šv. *bädd*, stengl. *bed(d)*, engl. *bed*, stfriz. *bedd*, stsas. *bed(di)*, nizoz. *bed*, stvnj. *betti*, nj. *Bett* "krevet, postelja" (germ. **badjam*; isprva "u zemlji iskopano ležište", usp. nj. *Flußbett* "riječno korito", *Beet* "gredica, lijeha"), lit. *bèsti, bedù* "bosti, kopati", latv. *best, bedu* "kopati" (usp. lit. *badýti*, latv. *badît*), toh. A *pat-, pāt-* "orati".

Usp. još **bhodh-o-s* u lit. *bãdas* "glad", psl. **bodъ* (bug., mak. *bod*, hš. *bȏd*, sln. *bȏd*, č., slč. *bod*).

V. *bacati.*

Bòžić

Od psl. **božītjь*, od čega je još bug. *bòžič*, mak. *božik*, sln. *bọ́žič*, gen.

božîča "Božić" (u sln. znači i "božično drvo"), stč. *božic* "sin božji" (u XIV. stoljeću).

Prvotno je značenje riječi bilo "mali bog"; umanjenički sufiks *-itjь* ukazuje na porijeklo. Kako je u Slavena kršćanstvo preuzelo pojam dobra boga, davatelja (što je i prvotno značenje riječi **bogъ*, v. u *bog*), zbio se značenjski razvoj "mali bog" →"Isus" → naziv za praznik *natale Christi*, tj. *dies Christi natalis* (bilo bi inače *rođenje božića*, što je u narodnom govoru skraćeno u *Božić*). — Usp. izvedenice kao *bòžićnī, bòžićnica* "jabuka koja dospijeva o Božiću, koja se poklanja na Božić", *bòžićnjāk* "velik božični hljeb" (također u kajkavskom *božičnjâk* kao jedan od naziva za prosinac, usp. sln. *božîčnik, božîčnjak* "božićnjak; prosinac"), *bòžićevati* "čestitati Božić; provoditi, slaviti Božić".

U južnih je Slavena **Božitjь* mitska osoba koja se spominje u kolednim pjesmama; simboli su mu jelen zlatorog, vrata i svinja. Povezan je i sa starim obredima u čast početka sunčeva proljetnog ciklusa, što je zapravo početak nove godine; u vrijeme oko Božića dani postaju dulji od noći. **Božitjь* je povezan s mladošću, u opreci prema starom Badnjaku, staroj godini; kako je u vezi sa Suncem, podsjeća na istočnoslavenski odnos Svaroga (**Svarogъ*), boga sunca, prema njegovu sinu Svarožiču (**Svarožitjь*, ime tvoreno na isti način kako je tvoreno ime **Božitjь*).

Kao kršćanski praznik u čast rođenja Isusa Krista Božić se od IV. stoljeća slavi na 25. prosinca (što je u pravoslavaca po starom kalendaru također 25. prosinca, ali po novome je to 7. siječnja). Kako je na rano kršćanstvo imao velik utjecaj mitraizam dospio s rimskim vojnicima s istoka, djelomice je slavljenje rođenja Isusova poteklo od dana rođenja iranskog Mitre, boga sunca (o njegovu imenu v. u *mir*). Sveti je Augustin kudio one svoje kršćanske suvjernike koji su slavili toga dana sunce, jer bi trebali slaviti onoga koji je sunce stvorio. — Do IV. stoljeća u kršćanstvu su se slavili samo blagdan Tri kralja na zapadu te na istoku Bogojavljenje kao praznik Kristova krštenja i posvećenja vode.

U južnih je Slavena mnogo više pretkršćanskih elemenata običaja na Božić nego kršćanskih (kakvi su Isusovo rođenje i Sveta tri kralja). Na Božić se jedu neka jela: hladetina, pečenka, božićni kruh (a na Badnjak samo posna hrana).

U drugim se jezicima Božić naziva drugačije.

Engleski naziv *Christmass* potekao je (preko srengl. *Cristes masse, Cristmasse*) od kasnoga staroengleskoga sklopa *Crīstes mæsse*, s *mæsse* "svečanost" (> engl. *mass* "misa", v. u *misa*). Tako je i u nizozemskom: *kerstmiss, kerstmisfeest* (srnizoz. *kersmisse, kersmissedach*) — i u srednjoniskonjemačkom *kerstenmisse* (i *kerstnacht*). U nekim je njemačkim govorima *Christtag*. — U njemačkom je *Weihnacht* ž. "Badnjak", *Weihnachten* sr./mn. "Božić", od stvnj. *ze den wīhe(n)naht(en)*, usp. srnnj. *wînachten*. Prvotno je značenje "sveta noć" (usp. danas samo glagol *weihen* "posvetiti", pridjev stvnj. *wīh* < germ. **wīhaz* < ie. **wīk-*, od korijena **weik-*, za koji v. u *vijek*; za *Nacht* v. u *noć*). Tako se npr. i u slovenskom Badnjak naziva *Sveti večer*. — Iz stvnj. *wînnahten* posuđeno je u pretćirilometodsko doba kasnopsl. **vęnocę*, od čega su stč. *vánocě*, č. *vánoce*, slč. *vianoce*.

U romanskim se jezicima Božić i božićna svetkovina označava odrazom latinske riječi *natālis* ("rođeni, rodni", *natalis dies Christi* "dan rođenja Krista"): tal. *natale*, furlan. *nadal*, fr. *noël* (starije *nael*), prov., katal., šp. (asturij.)

nadal. — U albanskom je, po balkanskoromanskom, *ditë kërshëndellave, kshnēlë, kërshën dellë.*

U grčkom je od VI. stoljeća *khristogenna*, po čemu je u pravoslavaca (po ruskocrkvenoslavenskom, usp. onda i r. *róždestvo*) *roždestvo Hristovo.*

božìkovina

Usp. sln. *božjakòvína.* U drugim se slavenskim jezicima naziva sklopom "božje drvo" (pa je u nekim našim krajevima ona upravo *božje drvce*).

Božikovina se u dijelovima Hrvatske na Badnjak donosi izvana i kiti jabukama, orasima ili lješnjacima, kako se kiti božićno i novogodišnje drvce. (Kićenje jele ili bora kao toga drvca noviji je običaj, dospio iz srednje Evrope.) Kako je u nazivima za božikovinu očito korijen *bog-*, a običaj kićenja povezan s Badnjakom i Božićem (a Božić i jest novogodišnji blagdan), vrlo je vjerojatno da su oni veoma stari. Riječi sa sufiksom *-ovina* u našem jeziku danas su češće u značenju za građu (kao *bukovina, hrastovina* — gdje je zapravo sufiks složen od pridjevskog *-ov* i imeničkog *-ina*), no u ranijim stanjima jezika imale su i druga značenja, a riječi su se tvorile od imenica muškog i srednjeg roda. Dakle polazno bi bilo **božik* — za sln. **božjak* —, tj. psl. **božikъ* i **božjakъ*. Prvoj riječi odgovara ž. r. **božica* "božica, boginja" (> hš. *bòžica*, sln. *božíca* isto, č. dijal. *božice* "vračara, gatara", ukr. dijal. *božýcja* "boginja; ikona sa ženskim likom), pa će biti da je i **božikъ* zapravo imalo značenje "bog" ili nešto blisko značenju riječi **božitjь* "božić, mali bog" (v. u *Božić*). Može se zaključiti da je božikovina bila drvo onoga boga koji će doći s novim sunčevim ciklusom, upravo drvo Božićevo.

Od *božjih* naziva za biljke svakako valja spomenuti psl. **božúrъ* i možda **bogýša.* — Prvo je u csl. *božurъ*, bug. *božùr*, mak. *božur*, hš. *bòžūr*, gen. *božúra* (i *bȍžūr*; usp. u M. Vetranića *božurak*), sln. *božúr* (u svim jezicima prvo "božur, Paeonia officinalis", a također ponegdje još npr. crveni mak i sl.); usp. srp. *bòžura, bòžurica* "svinja koja se kolje za Božić". — Drugo je u nas u *bògiša* (npr. u Dubrovniku), što je naziv za peruniku (a ponekad se ponegdje i božur naziva perunikom), a sámo *perùnika* očito je od **peruníka*, što je od imena slavenskoga boga gromovnika, glavnog nebesnika, **Perúnъ* (v. u *Perun*). — U drugim nazivima za biljke pridjev *božji* ide još s *metvica, travica, plahtica, suzice* i dr. Za životinje je npr. s *pijetao* (= *božjak*) "pupavac", *žabica* i dr., usp. i *božja ovčica.* — Ti *božji* nazivi poklapaju se s upotrebom pridjeva **divъ(jь)* (> *dìvalj*, v.), što se, po nekim tumačenjima, da povezati s ie. **deiw-* "bog" (za to v. u *dan*). To se potkrepljuje sklopovima kao npr. latv. *dieva zosis* "divlje guske" (= "božje guske"), *dieva zāles* "korov".

Kako je božikovina (Ilex aquifolium L.) veoma raširen spororastan grm ili drvo bodljikavo nazubljenih listova kojem su plodovi odlično uočljivi upravo zimi (crvene koštuničave bobe dozrijevaju od listopada do prosinca, a ostaju na stablu preko cijele zime) — raste u bukovim ili bukovo-jelovim šumama u planinama do 1200—1300 m nadmorske visine, po cijeloj Evropi, u Maloj Aziji, na Srednjem Istoku, u sjeverozapadnoj Africi — lako se u davnini povezalo božikovinu upravo s prijelazom u novu godinu.

bráda

Od psl. **bordà*, gen. **bȏrdǫ*: stsl. *brada*, bug. *bradà*, mak. *brada*, sln. *bráda*, č., slč. *brada*, luž. *broda*, polap. *brödă*, p. *broda*, slovin. *brùodă*, r., ukr. *borodá*, bjr. *baradá.*

Od ie. **bhardhā́*: ilir. *bard-*, *barb-* (u osobnim imenima *Bardibalus, Scenobarbus, Barbaruta* itd.), lat. *barba* (asimilacijom od očekivana **farba*; od

lat. *barba* jest tal. *barba* "brada; striček, dundo" iz toga u nas na jadranskoj obali i otocima *bârba*), stengl., engl. *beard*, stfriz. *berd*, nizoz. *baard*, nj. *Bart* (germ. **barđa*, **bardaz*), lit. *barzdà*, latv. *bàrda*, *bārzda*, prus. *bordus*.
V. *bradva*.

brȁdva
Od psl. **bőrdy*, gen. **bordъve*: stsl. *brady*, gen. *bradъve* "sjekira", bug. *bràdva*, mak. *bradva*, sln. *brâdlja*, dijal. *brȃdva*.
Posuđenica iz germanskog, vjerojatno iz balkanskog germanskog (iz gepidskog?). Germ. **barđō* "bojna sjekira" (stnord. *barđa*, stsas. *barda*, stnizoz. *baerde*, stvnj. *barta*, nj. *Barte*) izvedenica je od **barđa* "brada", jer ta sjekira ima oblik brade.
V. *brada*.

brâjda
Iz tal. *braida* (usp. furlan. *brâide*, srlat. *braida*), što je iz langobardske riječi *braida*, a ta je od germ. **brīdōn*. To je s germanskom riječi **braiþaz* "širok" (got. *braiþs*, stnord. *breiđr*, norv. *brei(d)*, šv., dan. *bred*, stengl. *brád*, engl. *broad*, stsas. *brēt*, stvnj., nj. *breit*).

brâk
Od psl. **bьrakъ*, gen. *-a* (ili **bôrkъ*): stsl. *brakъ*, bug., mak. *brak*, rcsl. *brakъ*. Znači i "brak" i "svadba".
Riječ je slavenska novotvorina: izvedena je sufiksom *-kъ* od **bьrati* (v. *brati*), ili je od istokorijenskog *bor-*. Očito je označavala ono što nastaje branjem, tojest uzimanjem. U **bьrati*, **bьrakъ* jest indoevropski korijen **bher-* "brati, donositi, nositi; uzeti" (< nostr. **bari* "brati, uzimati"); usp. *uzeti (za ženu)*.
U indoevropskom se u vezi s takvim uzimanjem upotrebljavao glagol prvotna značenja "odvesti, voditi" **wedh-* (st. i **Hwedh-*?), ali u nešto drugačijem značenju, "(silom) odvesti mladu" (usp. het. *huittija-* "vući", av. *vāδayeiti* "pokreće nekoga, nešto", stir. *fedid* "vodi, odvodi"), od kojega su izvedene riječi kao stind. *vadhū́-* "mlada; mlada žena", av. *vaδū-* "udana žena", lit. *vedù* "vodim; ženim se", stsl. *vedǫ* "vodim; ženim se" (v. i u *nevjesta*, *voditi*). To je u vezi s običajem otimanja mlade, kojem tragovi postoje u mnogim tradicijama: hetitskoj, staroindijskoj, staroiranskoj, grčkoj, rimskoj, irskoj i drugima.
Da je u indoevropsko doba brak bio viđen i kao neka vrsta razmjene, vidi se naprimjer po ovim riječima: grč. homer. *hédna*, *éedna* "svadbeni darovi koje daje ženik nevjestinim roditeljima, ili koje ženik daje nevjesti; ženinstvo, miraz" (usp. i *ewednōtḗs* "nevjestin otac, opremač mlade; darivalac, jabučar", *ewednóō* "opremim djevojku mirazom, udam je"), stengl. *weotoma*, *wituma*, *wetma* "cijena za nevjestu", *stvnj. widomo*, *widemo* "miraz".
Dakle može se reći da se u starini djevojka ili otimala ili kupovala.

brániti (se), brânīm (se)
Od psl. **borníti (sę)*, **bõrnjǫ*: stsl. *braniti*, mak. *brani*, sln. *brániti*, *bránim*, č. *brániti*, r. *boronít'* itd. — Izvedenica od **bõrnь*, gen. *borni*: stsl. *branь* "borba, bitka", hrv. *bran*, gen. *-i* "borba" (XIII. st.), sln. *brân*, gen. *-î* "zaštita; vrsta brane", stč. *bran*, *braň* "oružje; zaštita", gluž. *bróń*, dluž., p. *broń* "oružje", r. *bóron* "zabrana". To pak je izvedeno sufiksom *-nь* od **borti* (v. *boriti se*). Izravna je i tvorbena usporednica lit. *barnìs*, *bar̃nis* "svađa".
Značenje kruga "štititi" sekundarno je, ali staro, što se vidi po staroj

razdiobi **bőrna* "zaštita, obrana" (usp. *öbrana*, što je zapravo **ob-brana*, s prefiksom *ob-*, pa je riječ prvotno značila "obrana oko nečega", dakle "obrana nečega" — o prefiksu *ob-* v. u *o*; u riječi *ödbrana* prefiks *od-* daje značenje "obrana od nečega") prema **bornā́* "brána, pregrada, zaštićen ulaz" (i "drljača").

brȁšno

Od psl. **boršьno*: stsl. *brašьno*, bug. *brašnò*, mak. *brašno*, sln. *brášno* ("jelo; jelo za put"), luž. *brošmo, brošna* ("Tijelovo"), r. dijal. *bórošno* ("raženo brašno"), ukr. *bórošno*.

Od ie. **bhars-in-*, usp. lat. *farīna* "brašno" (< **farrīna* < **farsīna* < **bhars-īn-*; lat. *farīna* > roman.: rum. *făină*, veljot. *faraina*, tal., sardin. logudor.; retoroman. engadin. *farina*, furlan., fr. *farine*, prov., katal. *farina*, šp. *harina*, port. *farinha*), got. *barizeins* "ječmen". Riječ je bila pridjev na *-ĭn-*, od **bhar(s)-*. To je u lat. *fār*, gen. *farris* "pir; krupno brašno, žrveno brašno", osk., umbr. *far*, stir. *bairgen* "kruh" (kelt. **barigenā*), kimr. *bara* isto (**barag-*), stisl. *barr* "zrno, ječam", stengl. *bęre* "ječam", ?latv. *barība* "hrana", *barot* "krmiti", psl. **bъrъ* (hrv. *bȃr* m. "žito kao proso", č. *ber* itd.).

Ie. **bhar-* vjerojatno je posuđenica iz semitskog (sem. **burr-/*barr-* "zrno, ovršeno zrno" jest u sthebr. *bar* "ovršeno žito", arap. *burr* "pšenica", sokotri *bor* "zrnje", mehri *barr* "zrnje, pšenica").

brȁt

Od psl. **brȁtъ*: stsl. *bratъ*, bug., mak. *brat*, sln. *brȁt*, gen. *bráta*, slč. *brat*, polap. *brot*, p. *brat*, slovin. *brȁt*, r., ukr., bjr. *brat*.

To je mlađi oblik, paralelan s **brȁtrъ* (no i mlađi je oblik također iz predslavenskog indoevropskog), nastao odbacivanjem krajnjeg *-r-* (kao što je bilo još u nekim jezicima).

Slavensko **bratrъ* nastavlja indoevropsko **bhrāter* "brat", što je dalo stind. *bhrā́tā* (usp. nadalje i pali *bhātā*, prakrt. *bhāā*, rom. (evrop.) *ph(r)al*, (arm.) *phal*, sindhi *bhāu*, *bhāī*, lendi *bhrā*, pandžabi *bh(a)rā*, nepal., asam. *bhāi*, orija, majthili, bhodžpuri *bhāi*, avadhi, hindi *bhāī*, gudžarati *bhāi*, marathi *bhāū*, *bhāī*, sinhal. *bāyā*), kašmir. *bôy*ᵘ (usp. još u drugim dardskim i nuristanskim jezicima: aškun *biraeya*, vajgali *brā*, kati *bŕå*, prasun *waya*, dameli *brâ*, tirahi *brā*, pašai *lāī*, khovar *brar* itd.), stperz. *brātar-*, srperz. *brāt*, perz. *berådär* (iz toga je tur. *birader*, a iz toga šatr. *burázer*), tadž. *barodar*, baluči *brās*, kurd. (kurmandži) *bəra*, skit. **brātā* (usp. osobno ime *Brádakos* < **brātaka* "bratac"), oset. *ärvad*, sogdij. manihej. *βrʾt*, horezm. *βrʾd*, hotsak. *brātar*, afg. *wror*, jagnobi *virót*, vahan. *v(ы)rыt*, *vrüt*, iškašim. *vru(d)*, mundžan. *vᵊroy*, jidga *vray*, arm. *ełbair*, lidij. *brafr*, grč. *phrātēr*, lat. *frāter* (roman.: rum. *frate*, veljot. *frutro*, sttal. *frate*, retoroman. engadin. *frer*, furlan. *frari*, fr. *frère*, prov. *fraire*, port. *frade*), osk. *fratrúm* (gen. mn.), umbr. *frater* ("frātrēs"), stir. *bráthir*, ir. *bráthair*, kimr. *brawd*, breton. *breur*, got. *brōþar*, stnord. *bróđir*, šv., dan. *broder*, stfriz. *brōther*, stengl. *bróþor*, engl. *brother* (> tokpisin *brata*, krio, veskos *brǫda*, sranan-tongo *broda*), nizoz. *broe(d)er*, njem. *Bruder*, lit. *broter-* (u *broterė̃lis* "bratac", inače *brólis* "brat").

U toj je riječi *-ter* sufiks (kao u **dhughəter* "kći", **pəter* "otac"), a **bhrā-*, ako je od **bher-ex-*, vjerojatno je srodno s ural. **perʌ* (fin. *pere*, *perhe* "porodica"), pa bi bilo nostratičko **berʌ*, za što mi se čini da bi moglo biti u nekoj vezi s nostr. **bʌrʌ* "dijete": afraz. **br* "dijete" (semit. **bir* "sin", mn. **bin*, **birt* "kći", mn. **bint* — oblici s *-n-* proširili su se u jedninu pa od toga hebr. *bēn*, arap. *ʾibn* "sin"; berb.: ahagar. *a-burir* "sin jedinac";

zapčad. *bara "dijete", istčad.: mubi *ber* "rob"), kart. *ber- (čan. *bere* "dijete, sin", od čega je npr. čansko prezime *Beria*), ie. *bher- "dijete" (alb. *bir* "sin", stisl. *burr* "sin", stvnj. *barn* "dijete", stlit. *bernas*, latv. *bērns*, 'jatv.' *barnaj* mn.).

brȁti, bȅrēm

Od psl. **bьrȃti, *berǫ*: stsl. *bьrati, berǫ*, bug. *berò*, mak. *bere*, sln. *bráti, bẹ́rem*, č. *bráti*, slč. *brať*, gluž. *brać*, dluž. *braś*, polap. *bere* 3. l. jd. prez., p. *brać*, slovin. *brãc*, r. *brat'*, *berú*, ukr. *bráty*, *berú*, bjr. *brać*.

U tom je slavenskom glagolu sačuvano starije značenje indoevropskog **bher-*, koje je u raznim jezicima dalo riječi značenjā povezanih s "nositi". Značenje "nositi" vidi se u psl. **bermę*, gen. **bermene* (st- sl. *brěme*, mak. *breme*, hš. *brȅme*, gen. *brȅmena*, sln. *bréme*, gen. *breména*, č. *břímě*, r. *beremjá* itd.; to je od ie. **bherə-mn̥* ili **bherə-men*, usp. još stind. *bhárīman-* "nošenje", grč. *phérma* "teret, breme; plod u utrobi") i **berdja* (csl. *brěždь*, hš. *brȅđa*, sln. *bréja*, č. *březí*, r. *beréžaja* itd.; od ie. **bherə-d-jā*, usp. lat. *fordus, forda* isto < **bhor-d-*).

Psl. **bьrati* jest od **brati* < ie. **bhr-ā-*.

Ie. **bher-* "brati, donositi, nositi; uzeti" dalo je još stind. *bhárati* "nosi" (pali *bharati*, prakrt. *brahaï* "nosi, puni", rom. (Evropa) *pher-* "puniti", (Armenija) *phar* "postaviti se; jahati", sindhi *bharaṇu* "napuniti", lendi *bharaṇ* isto, pandžap. *bharnā* "nositi", nepal. *bharnu* "napuniti", asam. *bhariba* "staviti", bengal. *bharā* "natovariti", orija *bharibā* "napuniti", hindi *bharnā* "napuniti" itd.), kašmir. *barun* "izdržati, podnijeti", av. *baraiti* isto, stperz. *bar-* "nositi", srperz. *bar-*, perz. *bär-*, sogdij. *βr-*, horezm. *βarin* ("dobio sam"), hotsak. *bar-*, afgan. *wr̥-* isto, arm. *berem* "nosim", frig. *abberet* "donosi", grč. *pherō* "nosim", alb. *bie*, lat. *ferō*, osk. *fer-*, stir. *biru* isto (**bher-ō*), got. *bairan* "nositi", stnord. *bera*, stengl. *beran*, engl. *bear*, stvnj. *beran* (germ. **beran*), toh. AB *pär-* isto.

To je od nostr. **bari* "brati, uzimati": afraz. **br-* "hvatati, loviti" (sem.: akad. *bʾr* "loviti"; berb.: tuar. *aber* "hvatati cijelom šakom"; kuš.: bedauje *bari* "dobivati, skupljati, imati, vladati", saho *bar* "hvatati, držati"; čad.: ngala *birre* "hvatati"), ?drav. **per̠-* "kupiti, skupljati, sabirati" (juždrav. *per̠ukk-*: tamil., malajalam. *per̠ukku*; telugu *peǯǯu*; kuruh *pes-*), alt. **bari-* "uzimati u ruke" (turk. **bary-*: stturk., stujg. *barym* "imovina", sttur. *baryn-* "zarađivati", tur. dijal. *bary-* "čuvati"; mongol.: srmong., halha *bari-*, kalm. *bäŕ-* "uzimati u ruke").

brâv

Od psl. **bȏrvъ*, gen. **bȏrva* "brav, uškopljen nerast": csl. *bravъ* "sitna stoka", bug. dijal., mak. *brav* "ovan", sln. *brâv* "ovce; ovan; svinja; sitna stoka", č. *brav* "sitna stoka (ovce, koze, svinje)", dijal. "brav", slč. *brav* "brav, uškopljen nerast", r. *bórov* "krmak; brav; uškopljen nerast". — U nas je riječ prvotno značila sitnu stoku: ovcu ili ovna, kozu ili jarca (bez obzira na spol), a tek kasnije samo "ovan" (u Slavoniji, Bačkoj i u Banatu i "uškopljen krmak"); to se vidi i po značenju u riječi *bràvetina* "meso ovce ili ovna, jarca ili koze".

Psl. **borvъ* poteklo je od **bor-w-*, što je od ie. **bhor-u-*. Korijen je **bher-* "rezati" (za koji v. u *boriti se*): najstarije je značenje riječi bilo "uškopljen mužjak (krmak, ovan, bik)". — Od istoga su korijena načinjene ove germanske riječi: stnord. *bǫrgr* "brav, uškopljen ovan", stvnj. *barug, barh*, nj. *Borg, Borch* isto (u tome je ie. **bhor-ko-*).

brȁva

Još samo u bug. *bràva*, mak. *brava*.

Riječi nejasna postanja. Pomišlja se, zbog njihove rasprostranjenosti, na to da bi one mogle biti ostatak neke nepotvrđene riječi iz nekog od predslavenskih balkanskih jezika.

brázda

Od psl. **borzdà*: stsl. *brazda*, bug. *brazdà*, mak. *brazda*, sln. *brázda*, stč. *brazda*, č., slč. *brázda*, gluž. *brózda*, dluž. *brozda*, polap. *borʒă*, p. *bruzda*, slovin. *bǻřdă*, r.,ukr.dijal. *borozdá*.

Od ie. **bhors-dhā* (ili **bhars-dhā*), gdje je **bhors-* od **bhers-*, što je označavalo oštre predmete i sl. To je proširenjem *-s-* dobiveno od **bher-* "oštar itd.", usp. grč. *pháros* "brazda".

Za **bher-* "oštar" v. *boriti se*.

bȑbljati, bȑbljām

Također *brblati*, usp. sln. *brbljáti*, č. *brblati*, slč. *brblať*.

Zvukoopisni glagoli.

br̂do

Od psl. **bь̑rdo*: bug. *bъ̀rdo* "brdo", mak. *brdo*, sln. *bŕdo*, č., slč. *brdo*, gluž. *bardo*, polap. *bórdü*, p. *bardo*, slovin. *bjǻrdo*, r. *bërdo*, ukr. *bérdo*, bjr. *bërda*. — U većini jezika riječ označava tkalačko brdo (u nekima samo to), a to je značenje starije od značenja "brdo, brijeg".

Od ie. **bhr̥-dho-m*, gdje je korijen **bhr̥-/*bher-* "oštar" (više o njemu v. npr. u *braniti*), a *-dho-* jest sufiks. Dobre su usporednice u germanskim jezicima: got. *fotubaúrd*, stnord. *borð* "daska, stol", stengl. *bord* isto, engl. *board* "daska; stol; odbor; paluba", stsas. *bord* "daska", stvnj. *bort*, nj. *Bort* "daska, polica", švicnjem. *bort* "obronak" (germ. **borđam* < **bhor-dho-m*).

bréknuti, brȇknēm

Od psl. **bręknǫ̋ti* (csl. *bręknǫti* "ječati, zvečati", sln. *brénkniti*, č. *břinknouti* "zveknuti", r. *brjáknut'* isto itd.); ovamo *brȅcnuti, òbrecnuti se*. — Ide s **brękati* (hš. *brȅkati*, s *-t- brȅktati, brènkati*, sln. *brȇ(n)kati*, r. *brjákat'* "zvečati" itd.), **bręcati (sę)* (mak. *breca* "peckati; predbacivati", hš. *brȅcati* "kucati, lupati, vikati; zujati; osorno govoriti", *brȇncati* "zveckati, zujati", sln. *brȇ(n)cati* "zvoniti", *br̂ncati* "zujati", rcsl. *bręcati*) i **bręčati* (mak. *breči* "brečati; plakati", hš. *bréčati, brȇnčati*, sln. *bréčati* "vikati, mukati; zujati", č. *břečati* "blejati; brenčati", r. *brenčat'* "zveckati" itd.).

Zvukoopisni glagoli.

Zbog veze značenja koja opisuju udarce, buku i slično sa širenjem, bubrenjem i sličnim, ovamo spada i **bręknǫti*: bug. dijal. *brèkna* "rasrditi se; napuhnuti se, nabreknuti", mak. *brekne* "nabreknuti, nabubriti", hš. *bréknuti* (i dalje *nabréknuti*), r. dijal. *brjáknut'*, ukr. *brjáknuty*, bjr. *brjáknuć* (usp. i sln. *obrẹ́kniti, zabrẹ́kniti*).

brȅskva

Od mlađe praslavenske riječi **bersky*, gen. **berskъve*: hrv. i *braskva, breska*, ik. *brȉsk(v)a* itd., sln. *brȇskev*, gen. *brȇskve*, č. *broskev*, gluž. *brěšk(a)*, *brjošk*, dluž. *brjaskev*, p. *brzoskwinia*. — Usp. **persky* u bug. *pràska*, mak. *praska*, hrv. *prȁska, prȃskva*.

Te su praslavenske riječi posuđenice iz lat. *persica* (*poma persica* "perzijsko voće", *mālum persicum* "perzijska jabuka", što je po grč. *mē̃lon*

persikón). Ne zna se točno vrijeme preuzimanja riječi (prije IX. stoljeća?) ni put. — Iz lat. *persicum* jest srvnj. *pfërsich*, nj. *Pfirsich* "breskva".

Od lat. *persica (poma)* jest fr. *pêche* "breskva" (*persica* bijaše shvaćeno kao riječ ženskog roda u jednini, kao i u slavenskom). — Iz stfr. *pe(s)che* jest srengl. *peche*, od toga engl. *peach* "breskva".

brëza

Od psl. **bĕrza*: csl. *brěza*, bug. *brèzà*, mak. *breza*, sln. *bréza*, č. *bříza*, slč. *breza*, gluž. *brěza*, dluž. *bŕaza*, polap. *breză*, p. *brzoza*, slovin. *břùoza*, r. *berëza*, ukr. *beréza*, bjr. *bjaróza*. — Postojalo je i **bĕrzъ* m.: hrv. *brëz*, sln. *brëz*, gen. *bréza*.

Od ie. **bherəǵā*, što je zapravo značilo "bijela".

Od ie. **bherəǵ-ā/*bherəǵ-o-s* "breza" jesu ove riječi: stind. *bhūrjáḥ* (pali *bhūja-*, prakrt. *bhujja-*, *bhūjja-*, *bhua-*, nepal. *bhuj*), vajgali *brūǯ*, pašai *búru*, šina *jūš* itd., hotsak. *braṁja*, oset. *bärz(ä)*, vahan. *furz*, šugnan. *bəruj*, dački *bers-* (npr. u imenu mjesta *Bersovia*), lat. *farnus* ("jasen"; **farsnos*), *frāxinus* ("jasen"; **bhr̥ǵ-s-enó-s*; lat. > roman.: rum. *frasin*, moldav. *frapsin*, makedorum. *frapsin*, tal. *frassino*, retoroman. engadin. *fresen*, fr. *frène*, prov. *fraise*, katal. *freixe*, šp. *fresno*, port. *freixo*), stnord. *bjǫrk*, stengl. *be(o)rc*, nizoz. *berk* (germ. **berkō* < **bherəǵā*), stnord. *biǫrk*, norv. *bjerk*, šv. *björk*, stengl. *bi(e)rce*, engl. *birch*, stsas. *birka*, *berka*, nizoz. *berk*, srnnj. *berke*, stvnj. *birka*, njem. *Birke* (germ. **berkjōn*), lit. *béržas*, latv. *bẹ̄rz* (**bherə-ǵo-s*), latv. dijal. *bĕrza*, 'jatv'. *birʃ*, prus. *berse*.

V. *brijest*.

brîd

Od psl. **brîdъ*: č. *břid* "kvar, šteta", slč. *brid* "prljavština", slovin. *břïd* "suhad, suharci, pruće", r. dijal. *bryd* "oštrina u zraku, dim, čađa", ukr. *bryd* "gadost, gnusoba", bjr. *bryd* "nečistoća, miris od vrenja tvarī koje se kisele". — Usp. **bridь* u sln. *brîd*, gen. *bridî* "rub, brid", slč. *briď* "nečistoća", ukr. *bryd'* "odvratnost, gadost".

Ide s pridjevom **brîdъkъ*, **bridъkà*, **brîdъko*, odr. **bridъkъjь*: stsl. *bridъkъ*, bug. dijal. *brìtka* ž., mak. *britok*, hš. *brîdak*, *brìtka*, *o*, sln. *brídek*, *brídka*, stč. *břidký* sve "oštar", č. st. *břidký* "odvratan, oštar, jedak, rezak", slč. *bridký* "gadan, odvratan, mrzak", gluž., dluž. dijal. *bridki*, p. *brzydki* isto, r. dijal. *brídkij* "žestok, oštar, jak, hladan", *brydkój* "odvratan", ukr. *brydkýj* "mrzak, gadan; ružan", bjr. *brýdki* "ružan".

Polazna su značenja očito u vezi s oštrim. Psl. **brid-* izvedeno je od glagola **briti* "rezati" (dalje v. *brijati*).

brìga

Po jednom tumačenju, posuđenica iz tal. *briga* "neprilika, dosada, briga, staranje, skrb" (tako i sln. *bríga*; bug. *brìga* i mak. *briga* bile bi posuđenice). — Talijanska je riječ iz neke germanske riječi **brika* (langobardske?), što je od glagola kojem odgovaraju got. *brikan*, stengl. *brecan*, engl. *break*, stvnj. *brehhan*, nj. *brechen* "lomiti, slomiti" (germ. *brikan*; indoevropski je korijen **bhreǵ-* "lomiti", više v. u *fragment*).

U talijanskom je od riječi *briga* izvedena riječ *brigata* "skup, družina, društvo" (dakle kupina koja ima zajedničku brigu), iz toga je fr. *brigade* i iz toga hš. *brigáda* (i kroz njemačko posredstvo?). — Za značenje usp. još fr. *brigue* "spletka, rovarenje; klika, zavjera; pobunjenička stranka" (to iz tal.), od čega *briguer* "spletkariti, rovariti, priželjkivati, ciljati na nešto".

Po drugom tumačenju, južnoslavenske su riječi ipak slavenskog postanja (vjerojatno s utjecajem talijanske *briga*), a u prilog tome govori dosta izvedenica: *brȉgati se, brȉnuti se* (nema glagola talijanizama na *-nu-*), *zàbrinut, brȋžan, bèzbrižan, brȉžnīk, brȉžljiv* itd (slično i u slovenskom). — Tako bi riječ *briga* bila od jsl. **brěga* (čemu bi odgovaralo psl. **berga*), od čega bi se očekivalo npr. hrv. **brega*.

Dalje se dovodi u vezu s glagolom **bergti, bergǫ/*bьrgǫ*: csl. *brěšti, brěgu* "voditi brigu", hrv. *brijéći, bŕžēm* "stražiti nad nečim, voditi brigu o nečemu" (XIII—XVIII. st., danas samo u čak. *brȉći, bȑžen* "slaviti"), r. *beréč', beregú* "čuvati, paziti; dijal. gostiti, dvoriti", ukr. *berehtý* "čuvati", bjr. *berahčý* isto.

To je od ie. **bherǵh-* "čuvati, skloniti": got. *baírgan* "skloniti, čuvati", stnord. *bjarga*, šv. *berga*, dan. *bjerge*, stengl. *beorgan*, stsas. *bërgan*, nizoz. *bergen*, nj. *bergen* "spasiti, tajiti, skloniti" (germ. **berʒan*), stengl. *borgian*, engl. *borrow* "posuditi, uzajmiti", stvnj. *borgên*, nj. *borgen* isto (germ. **borʒ-* < **bhorǵh-*), lit. *bir̃ginti* "štedjeti" te najvjerojatnije lit. *gerbti* "poštovati, cijeniti", latv. *gārbêt* "paziti, čuvati, štedjeti", (lit. od **bergti*, latv. od **bargêt/*bargit*). — To se dovodi u vezu s **bherǵh-* "brijeg" (preko značenja "pokrivati" i sl.).

brȉjati (se), brȉjēm (se)

Imperfektiv na *-ja-* prema *brȉti, brȉjēm*, što je od psl. **brīti, brьjǫ*: stsl., csl. *briti sę*, bug. dijal. *brìja*, sln. *bríti, brȋjem*, č. st. *břiti*, slč. *briť*, r. *brit', bréju*, ukr. *brýty, brýju*, bjr. *bryć*.

To je od ie. **bhr-ei-/*bhr-i-*, usp. stind. *bhrīṇā́ti* "rani, povrijedi", khovari *brenik* "podrezati, obrezati", av. *pairi-brinaiti* "izreže", srperz. *brīnēt* "reže", perz. *burrīdan* "rezati", oset. *älwynyn* "strići" (iran. **brina-*), trač. *brilōn* "brijač", lat. *friō* "smrvim", *fricō* "trljam, tarem" (načinjeno od **fri-co-s*, od toga *frictum*, dalje usp. internacionalizam *frìkcija* "trenje"; lat. *fricāre* > roman.: rum. *freca*, tal. *fregare*, sardin. logudor. *frigare*, retoroman. engadin. *frier*, furlan. *freá*, fr. *frayer*, prov., katal., šp., port. *fregar*), *frīuolus* "neznatan, bescjen" (iz toga *frivōlan*), stir. *berrad* "striže, brije".

Indoevropski je korijen **bher-* "oštar; oštrim predmetom rezati" (o njemu više v. u *braniti*).

Od glagola **brīti* načinjena je imenica **brītva* (*brȉtva*).

V. *broj*.

brijȇg

Od psl. **bergъ*: stsl. *brěgъ*, bug. *brjag*, mak. *breg*, sln. *brẹ̑g*, gen. *-a*, č. *břeh*, slč. *breh*, gluž. *br(j)óh*, dluž. *bŕog*, polap. *brig*, p. *brzeg*, slovin. *břeǵ*, r. *béreg*, ukr. *bereh*, bjr. *bérah*.

Od ie. **bherǵh-o-s*, s nejasnom depalatalizacijom *ǵh* > *gh* (očekivalo bi se **berzъ*): to se objašnjava ekspresivnošću, utjecajem kentumnih jezika itd. Čini mi se da bi se moglo pomišljati i na to da je psl. **bergъ* < ie. **bherǵh-u-s*, zapravo od **bhergh-u-s*, što je kasnije dalo, pod utjecajem drugih čestih riječi na *-o-s*, **bhergh-o-s*). Je li ta depalatalizacija *ǵh* ispred *u* mlađa ili je starija? (U predindoevropskom **b^herg^{h}i̯-u* > **b^herg^h-u-* → **b^herg^h-?*).

Indoevropski je korijen **bherǵh-* "visok" (**bherǵh-o-s* "brijeg, brdo, gora", **bhr̥ǵh-u-s* "visok"): het. *parkuš* "visok", stind. *br̥h-ant-* "velik, visok", kalaša *br̥^{h}o* "visoka planina", av. *bərəz-ant-* "visok" perz. *buland* isto, arm. *barjr* "visok", stlat. *forctus*, lat. *fortis* "jak, snažan, čvrst" (**bhr̥ǵh-to-s*;

usp. *fortiikácija*; od lat. *fortis* jest tal. *forte*, iz toga internacionalan glazbeni termin *fòrte*, itd.; lat. *fortis* > roman.: rum. *foarte*, veljot. *fuart*, tal., sardin. logudor. *forte*, retoroman. engadin. *fort*, furlan. *fuart*, fr., prov., katal. *fort*, šp. *fuerte*, port. *forte*), gal. *brig* (*bhr̥ǵh-*, u etnonimu *Brigantes*; usp. keltiber. *PiriKanTi-*), kimr. *bera* "hrpa, gromada" (*bherǵh-*), stkorn., bret. *bern* isto (*bherǵhno-*?), srir. *brí*, ak. *brig* "brijeg", kimr. *bry* "visok", got. *baírgahei*, stisl. *bjarg*, isl. *berg*, šv., norv. *berg*, dan. *bjerg*, stfriz., stdfran. *bërg*, stengl. *beorg*, engl. *barrow*, stvnj. *berg*, nj. *Berg* "brijeg, brdo, gora" (germ. **berʒas*), got. *baurgs* "grad, toranj", stvnj. *burg*, nj. *Burg* "grad, zamak" (germ. **burʒaz* < **bhr̥ǵh-o-s*).

Ie. **bherǵh-* poteklo je od nostr. **berg(i)* "visok": afraz. **brg* "visok" (berb.: tuar. *burgət* "uzdizati se"; kuš.: bedauje *birga* "visok", *borgi* "uzvisina, gora"; ?čad.: jegu *bùlgît* "visok"), ?kart. **br̥g-e* "visok" (gruz. *brge* "visok rastom", svan. *bəgi* "tvrd"), ?drav. **pēr̠* "visok" (kota *pēr*).

brìsati, brȉšēm

Od psl. **brȳsati (sę)*: csl. *brysati*, bug. dijal. *brìša*, mak. *briše*, sln. *brísati* "brisati", polap. *brâisě* "čisti (ribu)".

Iterativ s produljenim samoglasnikom korijena (ie. *ū*, **bhrūḱ-*) na *a-ti*. — Usp. **brъsati* (**bhruḱ-ā-*): bug. dijal. *bъ̀rša* "otirati", sln. *bŕsati* "trljati, ribati", r. *brosát'* "trgati; slati; ostavljati; baciti".

Indoevropski je korijen **bhreuḱ-/*bhreuk-* "brisati; okrznuti".

V. *brus*, *brk*, *bruka*.

brìzgati, brȉzgām

Od psl. **brȳzgati*: bug. *brìždja*, sln. *brîzgati*, č. *brýzhati*, slč. *brýzgať*, dluž. *bryzgaś*, p. *bryzgać*, r. *brýzgat'*, ukr. *brýzhaty*, *brýzkati*, bjr. *brýzkać*.

Glagol je zvukoopisan, usp. **pryskati* (v. *prskati*) te npr. latv. *brùzgât*, *brũzgât* "brizgati, prskati".

bȓk

Od psl. **bъrkъ*: bug. *bъrk* "brk", sln. *brk* "vlas u bradi; brk; vitica, vriježa, izdanak, mladica", č. *brk* "donji dio pera", slč. *brko* sr. "krilno pero, repno pero", p. *barki* mn. "pleća, ramena", r. dijal. *bork* "stablo, svirala, šiljak pera", ukr. *bórky* mn. "zalisci".

Polazno je značenje bilo "šiljak, oštrica" — praslavenska je riječ novotvorina, od ie. **bher-* "oštar; stršati".

Zbog toga što značenja "izdanak, mladica", "stabljika, peteljka" i slična mogu nastati od onih povezanih s naglim, brzim pokretima, odskocima i sličnim — imamo vezu s **bъrkȁti*, **brъkȁti*, a ti glagoli mogu biti i opisni (usp. hš. *bŕkati* "titrati, mutiti", slično drugdje; v. *bruka*).

Za druge odraze ie. **bher-* v. u *braniti se*.

bŕljati, bȓljām

Od psl. **brъľȁti* (sln. *brljáti* "prekopavati, rovati, tražiti", slč. *bŕľať sa* "prekopavati", r. dijal. *bryljját'* "razbacivati" itd.). — Usp. *ubŕljati*, *zabŕljati*.

To je povezano s **bruliti* "trgati" (mak. *bruli* "trgati plodove, lišće" itd.), što je srodno s latv. *braulît* "ići rukom po licu". U tome je korijen *bru-* (koji je u *bruka*, v.) i sufiksalno *-l-*.

U ta dva glagola možemo vidjeti ie. **bhru-* i **bhrou-*, a **bhr-* moglo bi biti u **bъrlati/*bъrľati* (ranije navedeni hš., sln., slč. glagoli mogu biti i od toga;usp. još r. dijal. *barlját'* "vući se; raditi nešto loše").

Od **bъrľati* načinjena je sufiksom *-oga/-ogъ* riječ **bъrloga/*bъrlogъ* (hš. *bȑlog*, sln. *brlög*, r. *berlóga* itd.).

brôd, gen. *bröda*

Riječ najčešće znači "lađa", no značenje "prijelaz preko rijeke" starije je (usp. imena mjestā *Slavonski Brod, Bosanski Brod* itd.), i od njega nasta značenje "lađa" ("ono čime se prelazi voda" ← "mjesto gdje se prelazi voda"). — Od psl. **brodъ*: csl. *brodъ* "gaz", bug., mak. *brod*, č., slč. *brod* "gaz, plićak", gluž. *bród* isto, dluž. *brod* "gaz, plićak", p. *bród* gen. *brodu* "gaz", slovin. *bróud* isto, r. *brod* "gaz, plićak", ukr. *brid*, gen. *bródu* "gaz, plićak, potok", bjr. *brod* "gaz".

Praslavenskom **brodъ* odgovara lit. *brãdas* "gaz" (usp. ime rijeke *Bradesà*), usp. i ilir. *Bradanus* (na jugu Italije). Tvorbeno, riječ **brodъ* izvedena je od glagola **bresti/*brьsti, *bredǫ* "prelaziti, gaziti preko vode" (sln. *brésti, brédem* "gaziti, broditi", slč. *bŕsť, brdú* "voziti se, broditi", polap. *bradě* "prelazi, brodi", r. *brestí, bredú* "vući se polako, jedva ići".

Praslavenskom iterativu **brodīti* (*bròditi, bròdīm*) točno odgovara lit. *bradýti*, latv. *bradīt.*

Indoevropski je korijen **bhred(h)-* "gacati, pregaziti": trač. *bred-* toponim (*Brédai*), alb. *bredh* "skitati se", lit. *brìsti, brendù* "pregaziti rijeku", latv. *brist* isto, toh. B *preściye* "blato, mulj, glib" itd. — Ie. **bhr̥dh-* jest u grč. *porthmós* "prijevoz", trač. *Burdapa* (**apa* "voda"), *Burtudizos* (*diz-* "grad, naselje"), *Bourtoúdezon* imena mjesta, itd.

Ie. **bhred(h)-* može se izvoditi od nostr. **bʌrdʌ* "broditi", od čega bi bilo još kart. **bord-* ili **bod-* "prelaziti, pregaziti" (gruz. *bod-*, megrel. *bordiš*).

brôj, gen. *bröja*

Od psl. **bröjь*: srpcsl., bug., mak. *broj* "broj", stč. *broj* "mnoštvo?", č. st., slč. *broj* "oružje", č. i "razdor, svađa, boj".

Izvedenica od glagola **briti* "rezati" (v. *brijati*). Značenje "broj" u vezi je s nekadašnjim urezivanjem crtica u brojanju (npr. u palice, tojest na raboš ili rovaš).

bȑtva

Od psl. **bь̏rtva* (još u mak. *brtva* "rupa u stablu ili stijeni za hvatanje odbjeglih pčela", č. *Brtva* ime sela).

To je izvedenica od nesačuvana glagola **bъrti* "zarezivati, izrezivati", od kojeg je **bъrtь/*bъrtъ* "šupljina u drvetu, udubina" (sln. *brt*, č. *brt* m., *brť* ž., r. *bort'* "šumska košnica" itd.).

Nastalo od ie. **bhₒr-*, od korijena **bher-* "bušiti, rovati, sjeći" (a možda od ie. **bhur-*, što mi se čini mogućim odrazom nostr. **bura*); v. *boriti se.*

brújati, brújīm

Od psl. **brujäti* (usp. i r. dijal. *brujáť'* "brujati, zujati"), usp. **brujīti* (mak. *brui* "šumjeti (o lišću)", hš. *brújiti*, r. dijal. *bruít'* "brujiti (o kukcima)", (bjr. *bruícca* "teći") i imenicu **brũja* (hš. *brüja* "brujanje, zujanje", r. dijal. *brúja* "mreškanje na vodi", ukr. *brúja* "brz riječni tok; propuh").

Sadrži ie. **bhrou-*, od **bhreu-*, koje je u vezi s brzim tokom, nečim što strši i sličnim. Usp. grč. *brýō* "izbijam", *bryáksō* "prepun sam" (moglo bi, zbog *b*, biti iz predgrčkog), lit. *briáutis* "prodirati".

Vjerojatno korijen * *er-* (**bhr-eu-*); v. *bruka.*

brüka

Imenica izvedena od glagola *brükati* "sramotiti", koji je od psl. **brũkati*: sln. *brúhati* "izbacivati, povraćati; izbijati", rus. dijal. *brukát', bruxát'* "bacati, trgati, bosti" (s ekspresivnim *x*).

S ekspresivnim *c* jest *brȕcati* (od toga izvedenice *brȕce* "prve dlake na spolovilu"). Ovamo i s *-oš brȗcoš/brȕcoš* "student prve godine" (ž. *brȗcošica/brȕcošica, brucoškinja*; no drugo tumačenje izvodi takve riječi — usp. i sln. *brȗc* — iz đačkog latinskog, usp. lat. *brūtus* "težak, tup, glup", za dalje veze v. u *žrvanj*).

Usporedivo je s lit. *braũkti* "brisati, skidati", latv. *bràukt* isto.

Moguća je veza s *brujati* (v.). — V. *brisati, brus.*

brȗs

Od psl. **brusъ*: bug., mak. *brus,* sln. *brȗs,* gen. *brȗsa,* č. *brus,* slč. *brús,* luž., p. *brus,* slovin. *břóùs,* r., ukr., bjr. *brus.*

Od glagola **brusiti (sę)*: bug. *brùsja* "izbijati, trgati (plodove)", mak. *brusi* "brusiti", sln. *brúsiti,* č. *brousiti,* slč. *brúsiť,* p. *brusić,* r. dijal. *brusít'* "buncati", ukr. *brusýty* "brusiti".

U tome je ie. **bhrouḱ-*. Korijen je **bhreuḱ-/*bhreuk-* "brusiti, okrznuti": lit. *braũkti, braukiù* "brisati", latv. *braukt, bràucu* "voziti", iterativ lit. *braukýti* "brisati", latv. *braũcât* isto.

To **bhreuḱ-/*bhreuk-* dobiveno je proširenjem *-ḱ-/-k-* od **bhreu-* "oštrim predmetom rezati", što pak je **bhr-eu-*, gdje je **bhr-* od *bher-* "oštar i sl." (više o **bher-* v. u *braniti*).

V. *brukati.*

br̂v, gen. *br̂vi*

Od psl. **brъvъ*: bug. dijal. *brъv* "brv, mostić", sln. *br̂v,* gen. *brvî,* stč. *břev,* gen. *břvi,* ukr. *ber,* gen. *béru,* i *ber',* gen. *bervy* isto.

Razjednačenjem od **brъvь,* što odgovara riječi **bry,* koja se u tom značenju nije sačuvala.

Polazno je ie. **bhrū-, *brēu-* "greda, brvno, most": gal. *brīua* "most" (**bhrēw-ā-*), lepont. *pruia,* stnord. *bryggja,* stengl. *brycg,* engl. *bridge,* stsas. *bruggia,* nizoz. *brug,* stvnj. *brucca,* nj. *Brücke* "most" (germ. **brugjō* < **bhruw-jā*).

Uspoređuje se s **bry,* gen. **brъve* "obrva" (kao luk, most iznad oa); v. *obrva.*

br̂z, bŕza, o

Od psl. **bъrzъ(jь)*: csl. *brъzъ, brzyi,* bug. *bъrz, brъz,* mak. *brz,* sln. *br̂z, bŕza,* č. *brzý,* gluž. *bórzy,* polap. *borz,* p. *bardzo* ("veoma"), *barzy,* slovin. *bårzo* ("veoma"), r. *bórzyj, borzój,* ukr. *bórzyj.*

Od ie. **bhₒrs-*, što je od korijena **bheres-* "brz": lat. *festīnō* "hitam, žurim", *confestim* "odmah, smjesta" (**com festī,* od **fersti-*), srir. *bras* "brz" (**bhrₑs-to-*), kimry. *brys* (**bhr̥s-to-*), lit. *bruzgùs* isto, *bruzdùs* "pokretan" (od **burzdus*; usp. psl. **bъrzdъ(jь)* u str., rcsl. *borzdo,* ime *Borzdyj,* stbjr. *borzdyi,* bjr. *bórzdy*), možda ligursko ime rijeke *Bersula* i ime rijeke u Švicarskoj *Birsig.*

bȕba

Od psl. **bǫ̃ba*: bug. *bùba,* mak. *buba,* č. *buba,* ukr. *buba* ("zrno, boba"), bjr. *búba* ("zrno").

Praslavenska je riječ opisna, povezana opisnošću s **boba* (> hš. *bóba,* v. u *bob*): pretpsl. **b(h)a(m)b(h)-*.

Usp. psl. **bǫbarъ*: bug. *brъ̀mbar, bъbàr, babàr, bàmbar, bъmbal,* mak. *bumbar,* hš. *bȕmbar,* usp. r. dijal. *bubárka.*

Bez obzira na zvukoopisnost riječi **bǫbarъ,* treba uočiti slične i u drugim

jezicima, npr. stind. *bambharaḥ* "pčela", kalaša *bhūmbur*, khovari *búmbur*, parači *bambúr* "osa", grč. *bombyliós* "bumbar" (*bombéō* "zujim", *bómbos* "zujanje"), lat. *bombus* "brenčanje, zujanje" (> tal. *bomba* "bomba", iz čega je fr. *bombe* isto; riječ je posuđena i u naš jezik: *bȏmba*), lit. *bam̃balas* "bumbar, hrušt", latv. *bambals* "kukac, hrušt".

Isto zvukoopisno **bǫb-* jest i u **bǫbnъ/*bǫbьno*: hš. *bȗbanj*, gen. *bȗbnja*, sln. *bȏben*, č. *buben*, slč. *bubon*, gluž. *bubon*, *bubyn*, dluž. *bubon*, polap. *bǫbån*, p. *bęben*, r. *búben*, ukr. *búbon*, bjr. *búben*.

bubamára

Usp. mak. *bubamara*. — U tom je imenu riječ *búba* (v.) i preobraženo ime Djevice Marije. Slično je i u drugim jezicima u Evropi, usp. npr. njem. *Marienkäfer(chen)*, *Marienwürmchen*.

Drugi naziv za bubamaru jest *božja kravica* i *božja ovčica*.

Psl. **božьja korv-* (*-ьka*, *-ica* i sl.) preobraženo je npr. u bug. *bòža kràvica*, slč. *pánbožková kravička*, p. *boża krówka*, r. *bóž'ja koróvka*, bjr. *bóžaja karóŭka* itd. — Usp. rum. *vaca domnului*, nj. *Gotteskühlein*, *Herrgottskühlein*, fin. *jumalanlehmä* (*jumala* "bog", *lehmä* "krava"). — Tom su značenjskom krugu bliski nazivi kao hrv. kajk. *božji volek*, rum. *boul domnului* (usp. *boul popei* "popov vol").

Stariji je naziv sigurno bio **divъja/*divaja korvъka* i sl., jer pridjev **divъ(jь)* vjerojatno sadrži ie. **deiw-* i značio je "božji" (v. u *divalj*).

Što se tiče naziva kao *božja ovčica*, usp. nj. *Herrgottschäfchen*, *Gottesschäfchen*; samo "ovčica" i sl.: č. *beruška*, *berunka*.

Postoje i kombinirani nazivi, usp. č. *Panny Marie beruška*, doslovno "gospe Marije ovčica"), p. dijal. *Matki Boskiej krówka* (dosl. "kravica Majke Božje"); također i s drugim nazivima za životinje, usp. npr. alb. *pule Shën Mëris* i fr. *poulette à Dieu* (dosl. "božja kokica").

U nekim se jezicima božja kravica naziva i sunašcem: hš. *sȗnčević*, gluž. *bože słónčko*, ukr. *sónečko*, bjr. *sonejka*, *solnyška* itd.

bùbreg

Usp. bug. *bùbrek*, mak. *bubreg*, rcsl. *bubrěgъ*, r. *bubrég* ("životinjski bubreg"). — Riječ **bubrěgъ* posuđenica je iz bulgarskog ili nekog drugog turkijskog jezika, usp. druge takve (*biljeg*, *čardak*, *pašenog*). Usporedi srtur. *bübreg*, tur. *böbreg*, azerb. *böiräk*, kaz. *büirek*.

Odimenski je glagol *nabùbrežiti*, od njega je načinjeno *bùbriti*, *nàbubriti* "napiti se kao bubreg, nabreknuti".

budàla

Balkanski turcizam (usp. bug. *budalà*, mak. *budala*, alb. *budal*, ngrč. *mpountalãs*; sln. *búdalo* iz hš.), iz tur. *budala*, što je posuđenica iz arap. *buladā'* (kako vidimo, desilo se premetanje). Arapska je riječ množinski oblik za *belīd* "bedak, budala".

Još jedna posuđenica iz takva značenjskoga kruga jest vjerojatno i imenica *bedak* (u Zagrebu i općenito u mnogim hrvatskim krajevima naglašava se kao *bedȃk*, gen. *bedáka*, što je običnije nego bi bilo 'štokavsko' *bèdāk*), s pridjevom *bȅdast*. Polazno je bilo vjerojatno tal. (u Emiliji i dr.) *bedano* "lud", sa zamjenom sufiksa (usp. s istim *bed-* *bedarìja*, *bedàriti se*). Talijanska je riječ načinjena od riječi potekle od lat. *bēta* "blitva, cikla". — Po drugom tumačenju, riječi *bedak* i druge povezane su s **běda* (v. *bijeda*), no vjerojatno je došlo do raznih ukrštanja.

búditi, bûđīm

Od psl. **budīti*: csl. *buditi*, bug. *budjà*, mak. *budi*, sln. *budíti*, č. *buditi*, slč. *budit'*, gluž. *budźić*, dluž. *budźiś*, p. *budzić*, slovin. *bŭʒěc*, r. *budít'*, ukr. *budýty*, bjr. *budzić*.

Kauzativ, ie. **bhoud-éje-*. — Ie. **bhoudh-* još je u stind. *bódhati* "bdije, čuva", *bodháyati* "budi, pazi" (**bhoudh-éje-*; usp. pali *bodheti* "uči, podučava", prakrt. *bohei* "budi; obavještava", marathi *bohṇẽ* "zvati"), dard. (torvali *bū-* "znati, vidjeti" < **bódhati*), av. *baoδayeiti* "saopćava", stir. *robud* "opomena" (**pro-budh-*), kimr. *rhybudd* isto, lit. *báudinti* "bodriti, hrabriti", *baũsti* "zapovjediti", latv. *bàudīt*, prus. *etbaudinnons* "koji se probudio".

Indoevropski je korijen **bheudh-* "biti budan"; on je još naprimjer u grč. *peúthomai* "pitam, saznam, doznam", got. *anabiudan* "zapovjediti", *faúrbiudan* "zabraniti", stisl. *bjóda* "nuditi, ponuditi, dati na uvid", stengl. *béodan* (u engl. *bid* "zapovjediti, ponuditi" utjecaj i stengl. *biddan* < germ. **biđjan*), stsas. *biodan*, stvnj. *biotan*, nj. *bieten* "nuditi, ponuditi" (*gebieten* "zapovjediti, vladati", *Gebiet* "područje, okrug", *verbieten* "zabraniti") — germ. **biuđan*.

Ie. **bheudh-* dalo je psl. **bljusti (sę)*, **bljudǫ*: stsl. *bljusti* "gledati, baviti se, paziti, čuvati", hrv. st. *bljȕsti*, *bljúdēm* "sačuvati", r. *bljustí*, *bljudú* "čuvati, braniti", stukr. *bljusti*.

V. *bdjeti*.

bùdžet, gen. *budžèta*

Iz engleske riječi *budget* "državni proračun", koja prvo znači "sadržaj, svežanj, zaliha", a onda "državni proračun, kućanski proračun". Njoj je prvotno značenje bilo "vrećica, novčanik" (u XV. st.), i onda "zaliha, svežanj" (u XVI. st.).

Engleska je riječ posuđenica iz stfr. *bouggette* "kožna vrećica (za novac)". To je umanjenica riječi *bouge* ž. "kožna vrećica, džep", što je od lat. *bulga* (> roman.: fr. *bouge*, južfr. *boužo*, tal. *bolgia*).

Latinska je riječ posuđenica iz keltskog (iz galskog), usp. bret. *bolc'h* "vreća, omot" (v. *blazina*).

bùha

Od psl. **blъxà*, ak. **blъxǫ̀*: bug. *blъxà*, mak. *bolva*, sln. *bólha*, č. *blecha*, slč. *blcha*, gluž. *bka*, *pcha*, *tk(h)a*, dluž. *pcha*, dijal. *bcha*, polap. *blåxă*, p. *pchła*, slovin. *pχlå̃*, r. *bloxá*, stukr. *bloxa*, bjr. *blyxá*.

Od ie. **bhlusā́*, od čega je i afg. *vraža* (iran. **brušā*), lit. *blusà*, latv. *blusa*. Indoevropski je korijen **b(h)lou-/*plou-*: stind. *plúsi-* (usp. **priṣu-* > prakrt. *pisua-*, rom. (Rumunjska) *pišom*, (Vels) *pišum*, bengal. *pisu*, hindi *pīhū* itd.), khovari *pulúṣu*, konkani *puśī* (**plúṣi-*), kašmir. *pyuś*[u] (**priṣu-*), arm. *lu* (**plu-s-*), grč. *psýlla* (< **bhsuljā* < **bhlu-s-jā*), alb. *plesht*, lat. *pūlex* (**pusl-*, s premetanjem; lat. > roman.: rum. *purece*, veljot. *pulko*, tal. *pulce*, sardin. logudor. *púlige*, retoroman. engadin. *pülesch*, furlan. *puls*, fr. *puce*, prov. *piuze*, katal. *pussa*, šp., port. *pulga*), stnord. *fló*, stengl. *fléa(h)*, engl. *flea*, srnnj., srnizoz. *vlō*, nizoz. *vloo*, stvnj. *flôh*, nj. *Floh* (germ. **flauh-* < **plou-k-*, vjerojatno i pod utjecajem **fleuhjan* "pobjeći").

Indoevropski naziv za buhu potječe od nostr. **purčʌ/*pülčʌ(gʌ)*, što je još u afraz. (sem.: arap. *burġuṯ-*, sthebr. *par'ōš*, stbabilon. *perša'um*; kuš.: bilin *filūtā*, kafičo *pillo* "klop, krpelj"; čad. "komarac": ngala *welāse*), altaj. (turkij. **pürγä*: stujgur. *bürgä*, turkmen. *büre*, azerb. *birä*, tur. *pire*; mong.: halha *bụrgə* "uš" itd.).

Usporednica izvan nostratičke natporodice ima u sjevernokavkaskim jezicima, od sjevkavk. **bēlǯwi* "osa".

bùjati

Od psl. **bujāti*: csl. *bujati* "ludjeti, budaliti", bug. *bujà* "bujati, bujno rasti", hš. i *bújati* "bučiti", č. *bujeti* "bujati, razrasti se", slč. *bújať* "pijančevati", p. *bujać* "letjeti; tumarati, lunjati; bujati", r. dijal. *bújat'* "izrastati, rasti", ukr. *bujáty* "bujati; slobodno živjeti i kretati se".

Glagol stanja od pridjeva **bujь*: stsl. *bui* "nerazuman, glup, divalj, bezuman, lud", hrv. st. *buj* "bezuman" (XIII—XIV. st., usp. dijal. *buji vitar*), stč. *buj* "bezman", rcsl. *bui* "lud, besmislen, divalj", poimenčeno u slč. *buj* "silovitost", r. dijal. *buj* "jak vjetar" i dr. — To je sufiksom *-j-* načinjeno od korijena od ie. **bhou-* "rasti, jačati" (taj je u *biti* < **byti* < **bhū-ti-*, v. u *biti*).

Od **bujь* izvedeno je **bujьnъ(jь)* (*bûjan, bûjna, o*), **bujīca* (*bùjica*) i dr.

bȕka

Od psl. **bũka* (csl. *buka*, mak. *buka*, sln. *bȗka* "buka", r. *búka* "strašilo; vrag itd.", ukr. *búka* "priviđenje itd."), što je od glagola **bukati* (mak. *buka se* "pariti se (o svinjama)", hš. *búkati, bȗčēm* "rikati", sln. *búkati*, č. *bukati* "kričati (o sovi), zujati (o komarcima)", r. dijal. *búkat'sja* "udarati čelom" itd.), koji je zvukoopisan, usp. **buxati* (v. o njemu u *buktjeti*).

Od psl. **buk-* glagol na *-ěti* jest **bučěti* (hš. *búčati*, sln. *búčati*, č. *bučeti*, r. dijal. *bučét'* itd.), i na *-iti* **bučīti* (mak. *buči*, hš. *búčiti, bȕčiti*, sln. *búčiti*, r. dijal. *búčit'* itd.). — Pridjev je **bučьnъ(jь)* (mak. *bučen*, hš. *bȗčan, bȗčna, o*, sln. *búčen, búčna*, slč. *bučný*, ukr. dijal. *bučnýj*.

Drugi prijevojni stupanj jest psl. **býkъ*, gen. **byka* (mak. *bik*, hš. *bȋk*, gen. *bíka*, sln. *bȋk*, gen. *bíka*, č. *býk*, r. *byk* itd.); usp. i **bъkъ* (hrv. *bäk* "bik", usp. *bäkonja* "jak čovjek").

U tim riječima možemo vidjeti ie. **bhouk-* (psl. **buk-*), **bhūk-* < **bh$_o$uk-* (**bykъ*), **bhuk-* (**bъkъ*).

búktjeti, bùktī

Sa sekundarnim *k* (po riječi *buka* i sl.). — Od psl. **buxъtěti*: bug. *buxtjà* "stalno kašljati; bučiti", sln. *buhtẹ́ti* "buktjeti", r. dijal. *buxtét'* "udarati, lupati, biti, tući", ukr. dijal. *buxtíty* "buktjeti". — Usp. *bùktinja*.

Usp. **buxъtati (sę)*: mak. *buvta* "biti, udarati", sln. *buhtáti (se)* "izbijati", gluž. *buchtać so* "napuhavati se, šepuriti se".

Ta dva glagola imaju proširenje *-t-*, usp. **buxati*: bug. *bùxam* "pukem, nprasnem; udarim", mak. *buva* "biti, udarati", hš. *búhati* "biti, udarati", sln. *búhati* "tući, udarati", č. *buchati*, slč. *búchať* isto, r. *buxát'* "pucati" itd. — To je zvukoopisno (v. *baš*).

bȕkva

Od psl. **buky*, gen. **bukъve*: stsl. *buky*, gen. *bukъve*, bug. *bùkva*, mak. *bukva*, hrv. st. *bȕkav*, gen. *bȕkvi* itd., sln. *búkev*, gen. *búkve*, č. *bukva*, slč. dijal. *bukev*, gluž. st. *bukow*, polap. *bükvoi* mn., p. *bukiew*, slovin. *bŭkvjă*, r., ukr. *búkva*.

Stara posuđenica iz germ. **bōkō* "bukva".

Ie. **bhāg-* (starije **bhaxg-* < **bhax-g-?*) dalo je grč. *phēgós*, dor. *phāgós* ž., lat. *fāgus* (lat. > roman.: rum. *fag*, furlan. *fau*, stfr. *fou*, prov. *fau*, stšp. *ho*), gal. *bāgos* (**bhāg-ó-s*), stisl. *bók* ž., norv. *bøk*, šv. *bok*, dan. *bøg*, stvnj. *buohha*, srnnj. *bōke*, nj. *Buche*, stengl. *béce*, engl. *beech* (germ. **bōk(j)ōn*).

Bukovina i kora bukve koristili su se u Germana za pisanje, usp. got. *bōka*

"slovo", *bōkōs* mn. "pismo; knjiga", stisl. *bók*, stengl. *bóc*, engl. *book*, stsas. *bōk*, nizoz. *boek*, stvnj. *buoh*, nj. *Buch* (osim za got., germ. **bōks*, mn. **bōkiz*). — Ta se značenja onda nalaze i u slavenskim riječima (zato riječ *bùkvār* "početnica", danas obično u srp.).

búna
Od psl. **buna/*bun'a*: bug. *bùnà* "buna, metež, ustanak", mak. *buna* isto, sln. dijal. *búna* "ožiljak, brazgotina", č. dijal. *búňa* "rana", r. dijal. *búnja* "ohol čovjek, napuhanac" itd.).
Povezano s **buniti*: bug. *bùnja* "buniti", mak. *buni* isto, hš. *búniti* "podstrekavati na pobunu; glasno razgovarati; govoriti nepovezano" (usp. *zabúniti se* "smesti se"), slovin. *buńic* "prdjeti", r. dijal. *búnít'* "mukati; ružno govoriti" itd.
Riječi su zvukoopisne (usp. norv. *bynja* "bučiti"), i sàmo su u južnoslavenskim jezicima dobile značenja kao "buniti" i sl. — Usp. još *pöbuna, ȕzbuna* od *pobúniti, uzbúniti.*

bùnār, gen. *bunára*
Riječ se proširila s istoka na zapad, ponegdje potisnuvši riječ *zdenac* i druge. — Općebalkanski turcizam, iz srtur. (zap. Rumelija) *bunar* "zdenac" (tako i u turskim dijalektima na Balkanu; t. *pınar*), što je od sttur. *biŋar, byŋar*. — Usp. mak. *bunar*, bug. *bunàr*, alb. *bunár.*

bûnda
Kao i sln. *bûnda*, slč. *bunda* i dr., iz mađ. *bunda.*

bȕntōvan, bȕntōvna, o
Od toga *bùntōvnīk*, što je vjerojatno djelomice po r. *buntovščík* "buntovnik, ustanik, pobunjenik, odmetnik" (r. *bunt* iz p. *bunt*, što je iz nj. *Bund*). — Početno *b* jest pod utjecajem riječi *buna, buniti (se)* (v.).
Starija posuđenica (iz srvnj. *punt*, nj. *Bund* "savez") jesu *punt* (usp. onda izvedenice *pùntār, puntàrija, pùntati* itd.).

bȕra
Od psl. **bũra/*bũr'a*: stsl. *burja*, bug. *bùrja*, mak. *bura*, stč. *búřě*, č. st. *buřa*, danas *bouře*, slč. *búra*, p. *burza*, slovin. *bùřåu*, r., ukr. *búrja*, bjr. *búra*.
Najvjerojatnije od **bhour-ā/*bhour-jā.* — Indoevropski je korijen **bher-* "oluja; hučati" (i, zbog slavenskog, **bheur-*?): av. *bərənti ayąn* "na olujan dan", lat. *furō* "bučim, bjesnim" (no za taj isti latinski glagol v. i u *duh*), stisl. *byrr* "povoljan vjetar", srnnj. *böre-lōs* "bez vjetra", istfrizij. *bur* "vjetar".
To je od nostr. **burʌ* "bura, oluja", što je još u ?afraz. **bwr-* "pješčana) oluja, vjetar" (sem.: arap. *bāriḥ* "vruć pustinjski vjetar"; berb.: šelha *ibrirun* "tuča, grȁd", Džebel-Nefusa *tebruri* "snijeg"; ?kuš.: somal. *fora* m. "jak pustinjski vjetar"; čad.: muzgu *berber* "bura, vjetar"), ural. **purkʌ* "mećava, vijavica" (fin. *purku* "vijavica", saam. sjev. *borga-*, mord. mokšan. *porf*, mansij. sjev. *porxai*, hantij. ist. *pŏrki*, nenec. *pōru* isto), alt. **burʌ/*bora* "oluja, vijavica" (turk.: stturk. *bor* "oluja"; mong. **boraγan*: srmong. *boro'an* "vijavica", kalm. *borān* isto; tung. **burʌ-kʌ:* evenkij. *burga* "mećava"; korej. *nūn-pora* "snježna mećava").

búsati (se), *bûsām se*
Od psl. **busȁti (sę)*: bug. dijal. *bùsam* "grubo radim", bjr. *busáć* "pijančevati" (usp. i slč. *búskat'* "udarati").
To ide s **busiti*: hrv. st., rij. *búsiti* "tjerati mladice", *bȕsiti* "napuhavati", r. dijal. *búsit'* "udarati čelom", *busít'* "udarati".

U ta je dva glagola psl. **but-s-*, gdje je **but-* isto kao i u **bȕtati* (mak. *buta* "udarati", hrv. st. *bùtati* "bosti, udarati", sln. *bútati* "biti, udarati" — od toga je sln. *bútelj, bútec* "bedak", tj. 'udareni') i **butiti* (hš. *bùtiti* "skidati (meso)", sln. *bútiti* "jako udariti, grunuti", r. dijal. *bútit'* "udariti" itd.).
Zvukoopisne riječi, no može se govoriti o ie. **bheut-/*bhout-* "napuhavati se" i **bhaut-/bhūt-* "biti, udarati". — V. *bat, buktjeti.*

búšiti, *bȗšīm*
Od psl. **bušīti (sę)*: bug. *bùša* "udarati", mak. *buša* "bušiti", hš. i *bùšiti* "udariti" (usp. *zabúšiti se*), sln. *búšiti* "jako udarati", č. *bušiti* "pucati", slč. *búšiť* "udariti (se)", dluž. *bušyś* "udarati", r. dijal. *bušít'* "bučiti".
Glagol na *-iti* od zvukoopisna **bux-* "udarati" (v. *buktjeti*).

bȕt, gen. *bùta*
Od psl. **butъ*: bug. *but* "bedro, stegno; zadnjica; malj, bat, mlat", mak. *but* "but", r. dijal. *but* "luk sijan pred zimu; obad", ukr. *but* "mladi luk".
Sadrži isto **but-* "udarati" koje je u **butati, *butiti* (v. u *busati*). Što se tiče značenja, v. u *bedro.*

C

cȁr

Od *cьsarь*, što je potvrđeno već u XI. stoljeću (npr. str. *cьsarь* za bizantskog vladara i nešto kasnije za tatarskoga kana, također u stsrp., csl.; danas r. *car*, gen. *carjá*). Riječ *cьsarь* nastala je kraćenjem riječi *cěsarь*, kako to često biva u riječima za obraćanje i sličnima (usp. *gȍspon, gȍsn* za *gospòdīn*, *góspa* za *gȍspođa*; r. *súdar'*, *sudárynja* i *gosudár*, *gosudárynja* prema *gospodár'*; engl. *mister* "gospodin" za *master* "gospodar", *missis* "gospođa" i *miss* "gospođica" za *mistress*, *king* "kralj" prema stengl. *cyning*, *lord* prema stengl. *hláford*, *hláfweard*, *lady* prema stengl. *hlǽfdige*; fr. *monsieur* "gospodin" prema *mon* "moj" < narlat. *mum*, *sieur* "gospodin" < narlat. *seiiōrem* ak. za **seiior* < lat. *senior* "stariji; stari, starac", *madame* prema *ma* "moja" < narlat. *mam* i *dame* < lat. *domina* "domaćica, gospodarica", itd.).

Pridjev na *-jь* jest *car'* m., *carja* ž. (u XIV. st.); *Carigrad* jest "carji (= carski) grad". — Od tog je pridjeva načinjena imenica *cȁrina*, od nje *cȁrinik*, *carìniti* itd.

Mlađe psl. **cěsarь* dalo je stcsl. *cěsarь* (usp. u srednjogrčkom zapisu u XI. st. *tzaîsar*, *tzésar*), sln. *césar*, gen. *cesárja*, stč. *ciesar*, č. *císař* itd.

Riječ *cěsarь* vjerojatno je posuđena iz got. *kaisar* (ili prije **kaisāreis*), a to je posuđenica iz lat. *caesar* (odnosno *caesarius* "cezarov"). No moguće je da je sl. *cěsarь* iz lat. *caesáreus*, *cьsarь* iz lat. *caesárius*.

Lat. *caesar* kao vladarska titula potječe od izraza *imperator caesar* [ime cezara] *augustus* "vladar cezar...veliki", gdje je *caesar* zapravo ime Gaja Julija Cezara (*Gaius Iulius Caesar*, 100—44. g. pr. n. e.). To je ime vjerojatno etruščanskog porijekla.

cȅr

Od ml. psl. **cerъ* (csl. *cerъ*, bug., mak. *cer*, sln. *cȩ̂r*, gen. *cȩ́ra*, č., slč. *cer*, r. *cer*), što je iz balklat. *cerrus* (od toga je rum. *cer*, istrorum. *čer*). Iz *cerrus* još su alb. *qar, qarr*; iz slavenskih je jezika mađ. *cser*.

Latinska je riječ posuđenica iz nekog mediteranskog jezika, usp. šp. *carrasca*, južfranc. *garric*, bask. *(h)aritz* (usp. ime grada *Biaritz*). (Lat. *cerrus* > roman.: rum. *cer*, tal. *cerro*; iz romanskog: alb. *qar*, berber. *akerrus*, arap. *qerrùs* vrsta hrasta.)

Zbog toga što je cer vrsta hrasta koja dobro raste na kamenitu području, pomišlja se na vezu s riječima kruga **kar-* "kamen" (za nj v. u *šećer*).

cériti se

Od psl. **cěriti (sę)*: bug. dijal. *cèrim se*, mak. *ceri se*, č. *ceřiti* (npr. *ceřiti zuby*), slč. *ceriť (zuby)*; usp. također hš. *cériti* "puštati tekućinu".

Proširenjem *-r-* dobiveno od **cě-*, koje je od **(s)koi-*, od korijena **(s)kei-* "lučiti".

V. *cijediti, čist.*

cȅsta

Od psl. **cěsta*: csl. *cěsta,* sln. *césta*, č., slč., p. dijal. *cesta*, rcsl. *cěsta.*

Praslavenski regionalizam. Riječ je izvedena od glagola **cěstiti* "čistiti" (stsl. *cěstiti sę* "čistiti se", sln. *céstiti* "škopiti", *listje cestiti* "trgati lišće", rcsl. *cěstiti* "čistiti") — putevi su se kroz šume i šipražje krčili (inače su trgovački putevi lako išli po riječnim dolinama i stepama). Zato se jedna čestica zemlje u Dobrinju, na Krku, u XIV. stoljeću zove *Cesti*: *Do zemlje, ke se zovu Cesti*; i zato se jedno selo zove *Cȅstica*, jer to je zapravo očišćen, raskrčen dio šume, šipražja.

Može se reći da je glagol **cěstiti* izveden od nesačuvana pridjeva **cěstъ* (pa bi **cěsta* bio poimenčen pridjev ženskog roda, možda iz sklopa **cěsta pǫtь* "očišćen put"), kojem odgovara lit. *skáistas* "jasan, svijetao, blistav".

Po indoevropskim tvorbenim elementima riječ **cěsta* jest **koid-tā,* od korijena **(s)kei-* "rezati, sjeći; dijeliti, razlučiti", s proširenjem *-d-*. Usp. taj **skeid-* npr. u stind. *chinnáti, chindati* "reže, odsijeca" (**ski-n-d-*; od prvog su npr. pali *chinna-*, hind. *chīnnā-* itd.; od drugog su npr. pali *chindati*, prakrt. *chiṃdaï*, rom. (juž.Evropa) *čhin-*, (Armenija) *čhin-, čhən-*), kašmir. *chyon*^{u} "odrezati" (**chinna-*), aškun *chindiba* "rezati" (**chindati*), av. *saēd-* "kalati, cijepati", arm. *çtim* "grebem se", grč. *skhízō* "cijepam, rasijecam, režem" (**skid-jō*; usp. intern. *shizofrènija, shìzotīman, shìzma, šìzma*), stmaked. *skoidos* "vlast, oblast", lat. *scindō* "derem, režem, razdvajam", bret. *skeja* "siječem" (*j (ž)* od *-dj-, *skid-jō*), kimr. *cwys* "brazda" (**kēid-tā*), srbret. *syuegaff* "rezati, sjeći", stnord. *skíta* "srati" (= "izlučivati izmet"), šv. *skita,* dan. *skide,* stengl. *scítan,* engl. *shite,* sjevfriz. *skit,* srnnj. *schiten,* nizoz. *schijten,* stvnj. *szîzan*, nj. *scheissen* isto, lit. *skíesti, skíedžiu* "dijeliti, lučiti" (v. *čist*).

Ie. **skēi-* "rezati, sjeći, lučiti" imamo npr. u stind. *chyati* "odsijeca", av. *sā-, sya-* "priječiti", grč. *skháō* "grebem" (**skəj-ō* < **skH̥j-ō*), lat. *sciō* "znam" (← "razlučivati"; u to gnijezdo *sciens,* gen. *scientis* "vješt, učen", *scientia* "znanje", usp. intern. *scijentìzam*; romanski odrazi glagola *scīre* "znati" jesu rum. *ști,* sardin. logudor. *iskire*), srir. *scïan* "nož" (**skijenā*), stengl. *scinu*, engl. *shin* "gnjat, golijen", stvnj. *scina,* nj. *Schienbein* "gnjat, golijen" (germ. **ski-nō(n)*; usp. još nj. *Schiene* "tračnica", iz čega je posuđeno *šȋna, šȋnja*).

V. *cijev, ceriti se, cijepati, cijediti.*

cȉfra

Posuđenica iz srlat. *cifra.* Značenje "nakit" (pa onda dalje *cȉfrati (se)*) po mađ. *cifra* "ukras, ures", što je iz istog srlat.

Srlat. *cifra* (prvotno je riječ značila sàmo "ništica") jest iz arap. *ṣifr* "praznina, ništica" (od glagola *ṣafira* "biti prazan"), što je prevedenica sanskrtske riječi *sūnyaḥ* "prazan" i "ništica". (U Evropu je pozicijsko pisanje dekadskog sustava brojeva, s ništicom, došlo od Arapa, koji su ga preuzeli od Indijaca.)

Srlat. *cifra* značilo je poslije još i "znamenka, brojka", pa onda odatle u XV. stoljeću francuska riječ *chiffre* dobiva još i značenje "(tajni) znak". Iz fr. *chiffre* jest *šȉfra* (usp. *šifrírati* prema *chiffrer, dešifrírati* prema *dechiffrer*).

Iz arap. *ṣifr* još je (preko oblika *zefiro*) stšp. *zero* (danas *cero*), iz čega

je tal. *zero* (iz toga dalje fr. *zéro*, iz francuskog engl. *zero*). — Iz fr. *zéro* jest *zëro* "ništica".

Iz arap. *ṣifr* jest tur. *zerre* (no meni se čini da bi to moglo biti i iz talijanskog), iz toga je *zèra* "veoma mala količina", od toga umanjenica *zèrica* i dalje *zèričica*.

cígla

Također oblici *cígal* m., gen. *cígla*, kajk. *cigel* i dr. To je posuđenica iz srvnj. *ziegel* (nj. *Ziegel*). Slično i u drugim slavenskim jezicima: sln. *cệgel*, gen. *cệgla*, i *cîgel*, č. *cihla* itd.— pa bi kasnopsl. **cěgъlъ* bilo iz stvnj. *ziagal*. — Riječ *ciglàna* sadrži sufiks *-ana* (usp. *dvoràna, elektràna, šećeràna, toplàna* itd.) koji je iz turskog *-ane, -hane* (t. *hàn* "kuća" — iz toga *hân* — jest iz perz. *hanä*. (Riječ *öpeka* odglagolska je imenica od glagola *òpeći*, što je **obpekti* ← **ob-*, za koje v. u *opći*, i **pekt'i* "peći".)

Njemačka riječ *Ziegel* "opeka, cigla" nastala je od germanske (usp. stnord. *tigl* sr., stengl. *tigele*, engl. *tile*, stsas. *tiegla*, nnj. *tēgel*), koja je posuđenica iz lat. *tēgula* "krovni crijep" (od toga roman.: veljot. *takla*, tal. *tegghia, teglia*, šp. *teja, tejo*; iz iberoromanskog jest baskij. *teila*).

Iz dalmatoromanskog odraza latinske riječi *tēgula* jesu oblici *tìgla, tìkula* i drugi (no moguć je izvor odraz lat. *tĕgula, tīgula*, s mlađim *ĕ, ī*).

Latinska riječ *tēgula* (od toga još i tal. *tegola*, stfr. *tieule, tiule*, fr. *tuile* itd.) ima *ē* vjerojatno po grč. *tēganon* (za tu riječ v. u *tiganj*).

Indoevropski je korijen za tu latinsku riječ **(s)teg-* "pokriti": stind. *sthagati, sthagayati* "zastre, sakrije" (usp. stind. **sthakk-* "zaustaviti" npr. u prakrt. *thakkaï* "zautavi se, umori se", asam. *thākiba* "ostati", bengal. *thākā* "stajati; postojati, biti"), grč. *stégō* "pokrijem, sakrijem", *(s)tégos, stégē* "krov; kuća, šator, soba, zaklonište", lat. *tegō* "krijem, pokrijem; sakrijem; zastrem; štitim", *tēctum* "krov; strop; kuća, stan"(roman.: tal. *tetto*, retorom. engadin., furlan. *tet*, fr. *toit*, prov. *tech*, šp. *techo*, port. *teito*), *toga* "toga" (usp. *tektúra, protèkcija, protèktor, protektòrāt, detèkcija, detèktor, tóga*; iz francuskog je *protežírati*, iz engleskog *detèktīv*), umbr. *tehteřim* "odijelo", stir. *tech* "kuća", stkimr. *tig*, kimr. *ty*, skorn. *ti* isto, stir. *tuigur* "pokrivam", stir. *étach* "odjeća", kimr., korn. *to* "krov", stir. *teglach* "kućanstvo", kimr. *teulu* "porodica", stkorn. *teilu* isto (**tego-slougo-*, s drugim dijelom kakav je u psl. **sluga*), stnord. *þekja* "pokriti", stengl. *þeccan*, engl. *thatch*, stfriz. *thekka*, stsas. *thekkian*, nizoz. *dekken*, stvnj. *decchen*, nj. *decken* isto (germ. **þakjanan*), stvnj. *decchī, decki*, nj. *Decke* "pokrivač" (iz toga *dëka*), stnord. *þak* "pokrivač; krov", šv. *tak* "krov", dan. *dag*, stengl. *þæk*, engl. *thatch*, stvnj. *dah(h)*, nj. *Dach* isto (german. **þakaz* < **tog-o-s*), lit. *stógas* "krov", prus. *stogis* isto (ponekad se od tog ie. **stog-* tumači i psl. **stogъ*).

cȉglī, ā, ō

Od psl. **cěglъjь* "sam, jedin": csl. *cěglъ*, str. *čeglyi, čeklyi*, bjr. *čóklyj*.

Sadrži ie. **kai-* "jedan, sam" i sufiksalno *-gl-*.

Ie. **kai-* jest u stind. *kévalaḥ* "jedinstven, cio, sav" (**kai-welo-*; stind. > pali, prakrt. *kevala-* "sav", gudžarati *kevaḷ*), kati *kyūŕa* "sam", lat. *caelebs*, gen. *caelebis* "neženjen; samotan" (**kaiwelo-lib-s* "koji sâm živi"; usp. *celi bat*). — Usporedi **kai-ko-* "jednook; razrok" (s *-ko-* povezanim s **okʷ-* "oko"?): lat. *caecus* "slijep; zaslijepljen; skriven, tajan" (roman. "slijep": tal. *cieco*, stfr. *cieu*, prov., katal. *cec*, šp. *ciego*, port. *cego*), stir. *caech* "jednook; razrok; slijep", kimr. *coeg* "prazan, pust", *coegddall* "jednook", got. *haihs* isto itd. — Usp. i psl. **cělъ* (za to v. u *cio*).

Za *-gl-* usp. lat. *sin-gul-us* "jedinstven, poseban" (sa **sem-* "jedan", za koje v. u *sam*; *singulāris* "poseban, jedini, izvrstan", usp. *singulār, singularitēt* itd.), got. *aina-kl-s* "jedinstven, sam" (s **oino-*, za koje v. u *in*).

cijéditi
Od psl. **cěďīti*: csl. *cěditi*, bug. *cedjà*, mak. *cedi*, sln. *cedíti*, č. *cediti (se)*, slč. *cedit'*, gluž. *cydźić*, dluž. *cejźiś*, p. *cedzić*, slovin. *cieʒěc*, r. *cedít'*, ukr. *cidýty*, bjr. *cadzíć*.
Od ie. **koid-*, usp. **skoid-eje-* u lit. *skáidyti* "dijeliti, lučiti". S proširenjem *-d-* od ie. **(s)kei-* "rezati, sjeći, lučiti".
V. *čist*.

cijéna
Od psl. **cěnà*, ak. **cěnǫ*: stsl. *cěna*, bug. *cenà*, mak. *cena*, sln. *céna*, č., slč., p. *cena*, r. *cená*, ukr. *ciná*, bjr. *caná*.
To je od ie. **kʷoinā*: av. *kaēnā-* "odmazda, kazna, osveta", grč. *poinḗ* "pokora, globa, naknada, odšteta; (krvna) osveta, kazna" (iz toga je lat. *poena* "kazna, zadovoljština, naknada, osveta",pa iz toga *peno-* u *penològija*), lit. *kainà, káina* "cijena, korist".
Ie. **kʷoi-n-ā* jest od korijena **kʷei-* "paziti, uvažavati; promatrati, bojati se; kazniti, osvetiti, okajati", koji je još u stind. *cáyate* "osvećuje se, kazni", *cetár-* "osvetnik", av. *kāy-* "okajati", perz. *kīn* "neprijateljstvo, mržnja, gnjev", grč. *tēréō* "čuvam, promatram, pazim, vrebam, čekam" (od *tērós* < **kʷei-ro-s*), *tetíēmai* "zabrinut sam, snužden sam", *tíō, tíō* "cijenim", hom. *tínō* "plaćam, trpim" (**kʷī-nu-ō*), *tísis* "odšteta, cijena", srir. *cin*, gen. *cinad* "krivica" (**kʷinu-t-s*), prus. *erkīnint* "izbaviti, osloboditi" itd.
U indoevropskom je izvedenica na *-n-* značila čin osvete, a u baltijskom i slavenskom ie. **kʷoinā* posta oznaka za vrijednost kojom se osveta može iskupiti, podmiriti. — V. *čin, kajati*.
U slavenskom je utjecaj i riječi **činъ* (< **kʷein-u-s* ili **kʷein-o-s*, s drugim **kʷei-*, v. *čin*): cijena je ono što treba platiti za učinjeno.

cijépati, cijȇpām
Od psl. **cěpāti*: csl. *cěpati* "cijepati, kalati", bug. dijal. *càpa* "razdvajati na vlakna", sln. *cěpati, cêpam* "padati, ginuti", r. dijal. *cepát', čepát'* "zadijevati; trgati", ukr. *cépaty* "lagano udarati".
Usp. **cěpīti*: csl. *cěpiti* "cijepati, kalati", bug. *cèpja* "cijepati, rezati, parati, derati", mak. *cepi* "sjeći, cijepati", hš. *cijépiti* "kalemiti voćke; sjeći, cijepati", sln. *cépiti* "sjeći, cijepati", stč. *cěpiti* "nositi, stiskati", str., rcsl. *cěpiti* "cijepati".
Od nesačuvana **cěpti*, usp. lit. *kaĩpti* "bolovati, kržljati, slabjeti". To je ie. **koip-*.
Ie. **skeip-* jest u *štipati* (v.).
Korijen je **(s)kei-p-*, od **(s)kei-* "rezati, sjeći" (što može biti od neke nostratičke zvukoopisne riječi **Caj(H)ʌ*, ili **(s)keip-* od slična **CajPʌ*, **CiPʌ* ili sličnog).
Za **skei-* v. *cijev* i dr.

cijȇv, gen. *cijȇvi*
Od psl. **cěvъ*: csl. *cěvъ*, bug., mak. *cev*, sln. *cev*, č., polap. *cev*, stp. *cew*, *cyw*, str. *cěvъ*.
Varijanta prema **cěvъ* m. i **cěvà* ž. Sadrži ie. **koi-w-* (**koiwos* m., **koiwā* ž.), proširenjem *-w-* dobiveno od korijena **(s)kei-* "rezati, sjeći, lučiti". — V. *cijediti, čist*.

cȉkla

Također *cȉkva,* istočnije *cvèkla.* Usp. stcsl. *svěklъ,* bug. *cvekla, svekla,* mak. *cveklo,* sln. *cikla, cvekla, cikla,* č. *cvikla,* r. *svëkla* itd.

Općeslavenska riječ **svikla* s varijantama posuđena je, preko oblika **sivkla?,* iz srgrč. *seũklon [sevklon],* što je iz grč. *seũklon,* jon. *seũtlon,* at. *teũtlon.* To je bio naziv za jednu vrstu cikle, "Beta maritima L.", koja je proširena po cijelom Sredozemlju. Uzgaja se od vremena VI—IV. stoljeća pr. n. e.

Grčka je riječ posuđenica iz pelazgijskog **þeu-thlo-.* Prvi dio, **þeu-,* jest od ie. **ḱeu-* "naduti se, povećati se" (pa je očito ta vrsta cikle nazvana po debelu korijenu i mesnatim listovima), a sufiks je odraz ie. *-tlo-.*

Ie. **ḱū-* jest u **ḱū-kū-,* iz čijeg je pelazgijskog odraza preuzeto grč. *síkys* "krastavac" — za to pak v. u *tikva.*

cȋlj

Iz srvnj. *zil* (nj. *Ziel*), u XVI. st. i *cȋl.* Slično i u drugim slavenskim jezicima (npr., iz srvnj. *zil* jest p. *cel,* iz toga r. *cel'* ž., iz toga srp. *cȇlj,* gen. *-i,* od toga načinjeno i *celishodan* "svrhovit").

Stvnj. *zil,* nj. *Ziel* poteklo je — skupa s got. run. *tilarids* "koji stremi prema cilju" (natpis na koplju), got. biblij. *(ga)tils* "pristajati, pasati", *gatilōn* "postići", stengl. *tilian* "nastojati, truditi se", engl. *till* "obrađivati zemlju", nizoz. *telen* "raditi" i dr. (germ. **tilaz* "koji pristaje, odgovara" u stengl., stfriz. *til* "dobar", izvedenica stnord., stengl., stfriz. *til* "do") — najvjerojatnije od istoga korijena od kojeg je stir. *dil* "ugodan".

Dalje nejasno.

cȉo i cijȇl, cijéla, o

Od psl. **cělъ(jь)*: stsl. *cělъ,* bug. *cjal,* mak. *cel,* sln. *cẹ̑l, cẹ́la,* č., slč. *celý,* glu̇ž. *cyły,* dluž. *cełу,* polap. *ćol,* p. *cały,* slovin. *calĩ,* r. *célyj,* ukr. *cílyj,* bjr. *cə́ly.*

Od ie. **koil-o-s.*

Ie. **koil-* "zdrav, čitav": stkimr. *coilou,* kimr. *coel* "znamen, dobar znak" (**koil-ā*), bret. *chuillioc* "vrač", ?grč. *koĩly* "lijepo", got. *hails* "zdrav", stnord. *heil,* dan., šv. *hel,* stengl. *hál* "zdrav, cio, čitav", engl. *whole* "zdrav; neozlijeđen; čitav, cio, sav", stfriz. *hāl, hēl,* stsas. *hēl,* nizoz. *heel,* stvnj., nj. *heil* "zdrav, čitav" (germ. **xailaz*), got. *hailag* "svet", stnord. *heilagr,* stengl. *hálig,* engl. *holy* (usp. *holy day* "praznik"), stsas. *hēlag,* nizoz. *heilig,* stvnj. *heilag,* nj. *heilig* (germ. **xailaʒaz*), prus. *kails* "zdrav", *kailūstiskus* "zdravlje".

Usp. **cěliti* (stsl. *cěliti* "iscjeljivati, liječiti", bug. *celjà,* mak. *celi,* hš. *cijéliti,* sln. *cẹ́liti,* č. *celiti,* gluž. *cylić,* r. *celít',* ukr. *cilýty*): glagol na *-iti* od **cělъ,* prema got. *(ga)hailjan* "iscjeljivati, zdraviti", stnord. *heila,* stengl. *hǽlan,* engl. *heal,* stsas. *hēlian,* nizoz. *heelen,* stvnj. *heilan,* nj. *heilen* (germ. **xailjan* < ie. **koil-i-*).

cȉpela

Kao i sln. dijal. (pkm.) *cipẹ́le* mn., iz mađ. *cipellö, cipö* "cipela", a to je iz srlat. *zipellus, zepellus.* U srednjovjekovni latinski jezik ta je riječ ušla najvjerojatnije iz talijanskog. U talijanskom postoji danas riječ *zipolo* "čep za bačvu" (← "šiljak, vršak"), što je posuđenica iz langobardskog *zippel* "šiljak, vršak, šiljast kraj", što sadrži opisno germ. **tipp-/*tapp-* (dalje o vezama te riječi v. u *čep*). Dakle najstarije je značenje srednjovjekovne riječi bilo kao u današnjem razgovornom hrv. *špičoki* "cipele na špic".

cìstērna

Internacionalizam, iz lat. *cisterna* "čatrnja, cisterna", što je, posredstvom etruščanskog jezika, poteklo iz grč. *kístē* "košara, koš, vedro; čatrnja; kovčeg".

S disimilacijom *ts-st* > *ts-t* u nekom romanskom odrazu latinske riječi **citerna*, iz čega je, preko ranog **čьtьrn'a*, nastalo *čȁtrnja*, također *čȅtrnja* (usp. rum. *cetérnă*, *ceatîrnă*).

Preko **čьsterna* nastali su oblici *štȇrna*, *štȇrnja* i sl.

Po otocima su rašireni oblici *gùstīrna, guštirna* i sl.; takvi oblici, sa *g-*, proširili su se od Dubrovnika. Oni potječu na koncu iz narlat. **gjusterna* (s *g* < *k* kao u grčkom na jugu Italije *jistérna* < *gistérna*, kako se, uostalom, i piše). — Od **gwisterna* preko **gbisterna* nastali su oblici *bìstijerna* i sl. u crnogorskom primorju i drugdje.

cjelívati, cjèlīvām/cjèlujēm

Nastalo preobrazbom glagola *cjelòvati, cjèlujēm* (pa onda od toga nasta imenica *cjèlov*, usp. također i *cjȅlīv*), koji je od psl. **cělováti* "pozdravljati": stsl. *cělovati* "pozdravljati", "ljubiti, cjelivati", mak. *celuva*, sln. *celováti*, č. pjesn. *celovati*, slč. pjesn. *celovat'*, p. *całować* isto, str., rcsl. *cělovati, colovati* "pozdravljati, zahvaljivati", r. *celovát'* "ljubiti, cjelivati", ukr. *ciluváty*, bjr. *calaváć* isto.

Taj je praslavenski glagol izveden od **cělъ* (< ie. **koil-u-s*, *-u-* zbog *-ov-* u psl.). Prvotno je značenje bilo "pozdravljati" (usp. polap. *ćol* "zdravo!"), jer je i ie. **koil-* značilo i "zdrav" (uostalom, usp. *zdrȁv* : *pȍzdrāv*, *pòzdravljati*); v. *cio*.

cȑći, cȑknēm

S prezentom od *cȑknuti*. Imperfektiv je *cȑkati, cȑkām*, iterativ *crkávati*.

Slično i u drugim slavenskim jezicima (usp. npr. sln. *cŕkniti, cȓknem*, mak. *crkne*).

Slavenski onomatopejski glagol.

crijȇp

Znači "crijep; cigla; posuda" itd. — Od psl. **čerpъ*: bug. *čèrep* "lubanja", *čȉrep* "crepić, krhotina glinena vrča", mak. *čerep* "lubanja", *crep* "glineni lončić; krhotina glinene posude; crijep", sln. *črẹ̑p* "krhotina posude; posuda; crijep; lubanja", č. *střep* "krhotina", slč. *črep* "krhotina; lubanja, crijep", gluž. *črjop* "krhotina", dluž. *cŕop* "krhotina; lubanja", p. st. *trzop, strzop* "ljuska; glineni lonac", r. *čérep* "lubanja", dijal. "krov", "lonac", ukr. *čérep* "lubanja; velika krhotina", bjr. *čérap* "lubanja".

Prvotno značenje bilo je "*glineni* lonac ili posuda", i praslavenska se riječ **čerpъ* najuvjerljivije izvodi od ie. **kerp-* koje je i u **kъrpati* (v. *krpati*): nazivi za glinu i glinene posude najčešće su povezani s riječima za pletenje i sličnima.

Usp. stind. *karparaḥ* "lonac, čaša; lubanja" (pali, prakrt. *kappara-* "posuda", marathi *kapar* ž. "slomljen komadić stakla, komadić"), šina *kʌpərí* "glinen lonac", stvnj. *wëref* "pehar" (germ. **hwerfaz* < **kwerpos*), prus. *kerpetis* "lubanja" itd. — Korijen je **(s)kerp-* "rezati", za koji v. npr. u *crpsti*.

Što se tiče značenja "lubanja" u pojedinim jezicima, usp. za to npr. lat. *tēsta* "opeka; zemljana posuda; crijep" > fr. *tête* "glava".

crijévo

Od psl. **červò*: stsl. *črěvo* "trbuh, utroba", bug. *červò* "crijevo", *črèvo* "trbuh, utroba, iznutrica", mak. *crevo*, sln. *črevȏ*, gen. *črevȇsa* "crijevo,

trbuh", č. *střevo* "crijevo", slč. *črevo*, gluž. *črjewo*, dluž. *cŕowo* isto, polap. *crevü* "crijeva, utroba, iznutrica", p. *trzewo* "utroba, iznutrica", slovin. *třìevo* "crijevo", r. dijal. *čerëvo* "utroba, trbuh", ukr. *čérevo* "trbuh", bjr. *čə́rava* "utroba, trbuh".

Praslavenska riječ **br'uxo* označavala je trbuh po njegovu obliku kao izbočinu, ispupčenje, zadebljanje, a riječ **červo* označavala je kožu na trbuhu. To potvrđuje izvedenica **červъjь* (p postanju pridjev), koja je označavala uglavnom obuću (stsl. *črěvii* "sandala; duboka cipela", mak. *čevel* "cipela", hrv. st. *crev* "obuća", sln. *čȇvelj* "cipela", gluž. *črij* "cipela, čizma", polap. *criv* "cipela"), zbirna imenica **červъje* (može po postanju biti i poimenčen pridjev srednjeg roda), s istim značenjem mak. dijal. *crevja* "plitka obuća", hrv. *crëvlja, crëvja* "cipela", u M. Držića *crjëvja*, č. *třeví* "obuća" — usp. str. *čerevije* "krzno sa životinjskog trbuha".

Za razliku od riječi **br'uxo*, riječ **červo*, iako stara, nema posebnijih indoevropskih usporednica. Najuvjerljivije je povezati je s indoevropskim **ker-* "koža", sa sufiksom *-w-*; za to dalje v. *kora*.

Za značenjske usporednice usp. prus. *kērmens* "tijelo, trbuh" prema stind. *cárman-* sr. "koža; kora; (kožni) štit" od **ker(ə)-men-* (usp. indoarij.: pali, prakrt. *camma-* "koža, štit", rom. (Evr., Arm.) *čam* m."koža", hindi *cām*, sinhal. *sama* itd.), kašmir. *ćam* ž. "koža" (**carman-*; usp. npr. i aškun *ćam*, kati *čom* itd.). (Usp. i fin. *pinta* "koža" prema mordvin. *ponda* "tijelo"). Ovamo i lat. *corpus* "tijelo" < **kr̥-p-, -os-/-es-* (usp. intern. *kȏrpus, korpùskula* itd.).

Dalje v. *kora*.

cȓkva

Od psl. **cьrky*, gen. **cьrkъve*: stsl. *crьky, cirky*, bug. *cъ̀rkva*, mak. *crkva*, hrv. dijal. *crékav*, st. *crki*, gen. *crkve*, sln. *cẹ́rkev*, gen. *cẹ́rkve*, č. *cerkej*, st. *cyrkwja*, p. *cerkiew*, r. *cérkov'*, gen. *cerkvi*, ukr. *cérkov*, bjr. *cérkva*.

Posuđenica iz germ. **kirkō* ili **kirikō* (dan. *kirke*, šv. *kyrka*, stengl. *cir(i)ce, cyr(i)ce*, engl. *church*, stsas. *kirika*, nizoz. *kerk*, stfrizij. *tsiercke*, stvnj. *kirihha*, nj. *Kirche*), što je iz *kyri(a)kḗ (stoá), kyriakós (doma)* "gospodnji (dom)".

Izvor riječi **cьrky* jest neki germanski jezik ili dijalekt u kojem je riječ izgovarana blisko tom izgovoru, usp. slično u švedskom prezimenu *Zilliacus* (iz lat. **cyriacus*, što je iz grč. *kyriakós*).

Polazno je grč. *kýrios* "gospodar, gospodin", što je poimenčen pridjev (*kýrios* "jak, odlučan, vrijedan, znamenit, valjan, silan, moćan"). (Srgrč. *kýris* jest u stsrp. *kirь*; usp. novije *kir*, npr. u imenu *Kir Janja*, što je došlo preko cincarskog.)

Grčka riječ *kýrios* sadrži ie. **ḱeu-* "napuhati se, uvećati se": stind. *śváyati* "ojača" (**ḱw-eje-*), *śunám* "sreća, zdravlje" (**ḱu-nó-m*), *śū́raḥ* "jak" (to je **ḱū-ro-s*; usp. u indoarij.: pali, prakrt. *sūra-* "debeo; junak", sindhi *sūro* "junak", hindi *sūr* "jak; heroj", sinhal. *suru* isto itd.), kati *šur* "junak", av. *sūra-* "jak", alb. *thanë* "drijen" (**ḱou-sn-ā*), grč. *kyéō* "trudna sam" (**ḱwejō*), *kŷma* "val", *kȳ́ros* "moć, vlast" (**ḱu-ro-s*), *kýrios* "jak, odlučan" (**ḱu-r-jo-s*), lat. *cumulus* "hrpa" (**ḱu-me-lo-s*; usp. intern. *kùmulatīvan, akumulácija* itd.), lit. *šaũnas, šaunùs* "jedar" (**ḱou-no-s*).

Za crkvu se od prvih stoljeća kršćanstva još upotrebljavala i latinska riječ *ecclēsia*, prvo sa značenjem "zbor, skupština", što je preuzeto iz grčkog *ekklēsía* "zbor, sabor, skupština; sabor slobodnih građana ili vojnikā". — Grčka je riječ apstraktna imenica načinjena od glagola *ekkaléō* "sazovem, pozovem" (za njegove dalje veze v. u *koleda*).

Lat. *ec(c)lēsia* dalo je u romanskim jezicima ove riječi za crkvu: tal. *chiesa*, sard. log. *keya*, furlan. *glezye*, fr. *église*, prov. *glieisa*, katal. *esglesia*, šp. *iglesia*, port. *igreja*. (Iz kasnolatinskog ili ranoromanskog jesu npr. i alb. *qishë*, kimr. *eglwys*, bask. *eleiza*.) — Iz balkanskoromanskog odraza te riječi jest mjesno ime *Klisa* (kod Olova u istočnoj Bosni), gdje je nalazište stećaka oko crkve. — Posuđenice u našem jeziku jesu *eklèzija* (za narodni ili vojnički sabor u staroj Grčkoj, također za mjesto gdje se taj održavao; označava i starokršćansku vjerničku općinu) te iz izvedenica *eklezìjast* "službena crkvena osoba" te *Eklezijast* za starozavjetnu biblijsku knjigu Propovjednik (u Mudrosnim knjigama Psalama), usp. *Eklezijàstik* za Knjigu Sirahovu u istom dijelu Starog zavjeta (naziva se i Crkvenicom), *ekleziològija*.

Prije riječi *ecclēsia* upotrebljavala se riječ *basilica*, što je iz grč. *basilikḗ (oikía)* "kraljevska (dvorana, zgrada)". U antičkoj je Grčkoj bazilika bila sjedište arhonta basileusa; u Rimljanā je to naziv za neke javne zgrade (tržnica, sudnica) te za dvorane (u carskoj palači itd.). U kršćanstvu je za crkvu preuzet od IV. stoljeća osnovni građevni oblik rimsko-bizantske bazilike (kasnije i dopunjavan). — Grč. *basilikós, -ḗ* "kraljevski" izvedeno je od *basileús* "kralj, vladar". *Basileus* je u homersko doba (XII—IX. st. pr. n. e.) bio plemenski vođa, kasnije u grčkim republikama (od VIII—VI. st. pr. n. e. nadalje) poglavar ili vjerski ili državni službenik. Kako su Grci tom riječju označavali strane vladare, pa tako i perzijskoga, Aleksandar Makedonski pobjedom nad Perzijancima postao je veliki basileus, i taj su naslov nosili i njegovi nasljednici Seleukidi (IV—I. st. pr. n. e.) te i kasniji perzijski vladari, Sasanidi (III—VII. st.). Zavladavši u VII. st. Perzijom, bizantski car Heraklije (Hērakleios) preuzima taj vladarski naslov, i otad je *basileus* (u kasnijem srednjogrčkom i novogrčkom izgovoru *[vasilevs]*, što se, upravo kao *vasilevs*, upotrebljava u srpskoj bizantološkoj i drugoj stručnoj terminologiji) dio bizantskog vladarskog naslova. — K nama je preuzeto iz latinskog *bazìlej* (usp. i ime *Bazìlej, Bazìlije, Bàzīlije*, usp. i *bazilijánac*, za pripadnika katoličkog reda, po crkvenom učitelju Baziliju Velikom iz IV. st.). — Preko novogrčkog su među srpska i crnogorska imena došla kao *Vasìlije*, *Väsilije*.

Lat. *basilica* dalo je ove romanske riječi za crkvu: rum. *biserică*, veljot. *basalka*, stsardin. log. *vethiliga*, retorom. engadin. *baselgia*, tal. (stmlet.) *baselega*, fr. *basoche*; danas samo kao dosta česta mjesna imena u zapadnoj i središnjoj Francuskoj, rijetko na sjeveru i istoku Francuske te u Švicarskoj, malo na Iberskom poluotoku), no ona je u navedenim romanskim jezicima potisnuta od V. stoljeća. — Iz latinskog je *bazìlika*.

cȓn, cŕna, o

Od psl. **čьrnъ, *čьrnà, *čьrnò*, odr. **čьrnъ(jь)*: stsl. *črьnъ*, bug. *čéren*, mak. *crn*, sln. *čŕn*, č. *černý*, slč. *čierny*, gluž. *čorny*, dluž. *carny*, polap. *corně*, p. *czarny*, slovin. *čårnï*, r. *čërnyj*, ukr. *čórnyj*, bjr. *čórny*.

Najvjerojatnije od ie. **kr̥sno-*, s formantima *-s-n-* kao **luna* "luna, mjesec" < **luxna* < ie. **louksnā*, dakle **čьrnъ* < **čьrxnъ* < **kr̥sno-*.

Usporednice su stind. *kr̥ṣṇáḥ* "crn, taman" (od toga u indijskoj mitologiji *Kr̥ṣṇáḥ* zaštitnik i spasitelj, no veoma je mnogoznačan — i pozitivan i negativan; usp. u indoarijskim jezicima: pali *kaṇh-* "taman, crn", *kiṇha-* "crn, loš", prakrt. *kaṇha-, kiṇha-, kasiṇa-* isto, sindhi *kinu* "prljavština", lendhi *kìnnā̃* "ružan", ?sinhal. *kiṇu* "crn"); u dardsko-kafirskim jezicima npr. kašmir. *krēhon*^{u}, dameli *krinā́*, kalaša *kriẓṇa*, *krēhon*^{u}, *krīṇḍa*, šina *kinu*, *kiṇu*; u iranskim jezicima osobna imena stperz. *Kurišna*, av. *Kāršnaz-*; trač. *Dierna, Tierna*,

Tsiern- u imenima mjestā i dr.; germ. **xarzuz* (< ie. **kor-su-s*) u šv., norv. *harr* "pepeo"; prus. *kirsnan* "crn". — Usp. još mađ. *Körös*, ime rijeke, iz *Krísos* (tračko ime?), u *Fekete Körös* (mađ. *fekete* "crn").

Bez *-s-*: stind. *kardaḥ* "blato, močvara" (usp. bengal. *kādā* "blato", orija *kāda* "glina, blato", hindi *kā̃d* "zid"), *kardamaḥ* "ilovača, blato" (usp. pali, prakrt. *kaddama-*, bengal. *kādo*, orija *kādua*, hindi *kādau* itd.), perz. *čardeh* "crnkast", grč. *karymon* ak. "crn", stvnjem. *horo* "blato" (**kr̥-w-*).

Ie. **ker-* "crn" poteklo je od nostr. **K̇ar[ä]* "crn, taman", što je još u ?afraz. **kr-* (kušit. **kr̥s* "crn": oromo *guračča*, džandžero *karā*; ?čad.: gerka *kurrum*), ural. (fin. *karhu* "medvjed"), drav. **kar/*kār/*kār̤* (tamil. *karu* "pocrnjeti", *kār* "crn", *kār̤* "crnoća; porok", malajalam. *karu* "crn"; usp. i toda *kār̤* "medvjed"), alt. **Karä* "crn" (turk. **Kara*: tur. *kara* (usp. turcizam npr. u srpskom imenu *Karađorđe*), jakut. *xara* itd.). Usp. i esk. (Grenland) *qerneq* "crnina", *qernerpoq-* "biti crn".

Usporednice i izvan nostratičkog: sinokavk. **k̇arʌ* "crn" u sjevkavk. **k̇ərʌ* "crn; ugljen"; možda i austronez. **kʌlʌ* "tama".

crnòmanjast, a, o

Od sklopa *crne masti* "crne boje", sa sufiksom *-jast:* od **crnomastnjast.* — V. *crn, mast.*

cŕpsti, cȉpēm

Načinjeno analogijom po glagolima *dupsti, grepsti* i sl., sa *s* po *klasti, sjesti* i dr.

Psl. **čьrpâti*, **čьrpǫ* "crpsti, zahvatiti": mak. *crpi*, hš. *cȑpati*, sln. *črpáti*, č. *čerpati*, p. *czerpać*, r. *čérpat'* itd.

Psl. **čerpâti* "crpsti": hrv. (Dubr.) *crèpati, crèpām/crèpljēm*, sln. *črépati*, str. *čerepati*, ukr. dijal. *čerépati.*

Polazno je psl. **čerpti* "crpsti": č. *čříti*, slč. *crieť*, gluž. *črjeć, črěć,* dluž. *crěś.*

Srodno je lit. *kir̃pti, kerpù* "podrezivati, rezati", latv. *cìrpt, cḕrpu* "strići" (u slavenskom je vokalizam obratan) te dalje het. *karp-* "berem, uzimam, podignem", lat. *carpō* "čupam, berem, trgam; sisam, srčem" itd. — V. i *crijep.*

Usp. još i stengl. *sceorfan* "gristi", stvnj. *scirbi*, srvnj. *schirbe*, nj. *Scherbe* "crijep; krhotina; glava".

Indoevropski je korijen **(s)kerp-*, od **(s)ker-* "rezati" (dalje v. u *čvrst*).

cȑta

Od psl. **čьrtà*, ak. **čьrtǫ*: stsl. *črьta*, bug. *čertà*, mak. *crta*, sln. *čŕta*, stč., slč. *črta*, r., ukr., bjr. *čertá.*

To je imenica povezana s psl. **čersti, čьrtǫ*, koje je sačuvano sȁmo u staroruskom, a značilo je "povlačiti crtu, brazdu, uzoravati" (v. u *čvrst*).

Glagol **čьrtati* (*cȑtati*) izveden je od imenice **čьrta.*

Izravna je usporednica stind. *kr̥tā* "pukotina, naprslina, rascijep".

cȓv

Od psl. **čьrvь*, gen. **čьrvi*: stsl. *črьvь*, bug. dijal. *crъf*, mak. *crv*, sln. *čȓv*, stč. *črv*, č., slč. *červ*, gluž. *čeŕẃ*, dluž. *cerẃ*, polap. *carv*, p. *czerw*, r. *červ*, ukr. *červ.*

U ovom je primjeru u slavenskom *-v-* sekundarno (usp. **pьrvъ* : lit. *pirmas*), možda pod utjecajem riječi **norvъ, *ponorvъ.* — Polazno je ie. **kʷr̥-mi-s* "crv": stind. *kŕ̥miḥ* m. (usp. pali, prakrt. *kimi-*, sindhi *kĩõ*, maithili *kẽuā* isto, sinhal. *kimiyā* "crv, zmija"), kašmir. *kyomᵘ*, sogd. *kyrm*,

perz. *kirm* (iz perzijskog jest rom. (Evr.) *kermo, kirmo* m.), oset. *kalm* ("zmija, crv"), alb. *krimp*, geg. *krym*, stir. *cruim*, kimr., korn. *pryf*, bret. *préñv*, gal. hidronim **Primia* (> nj. *Pfrimm*), *Primantia* (> nj. *Prims*), lit. *kirmìs*, latv. *cirmis*, prus. *girmis [kirmis]*.

Izvedenica od psl. **čьrmь* jest **čьrmьnъ(jь)* "crven": stsl. *čгьmьnъ*, hrv. st. *črman, črmna* te *cȓn* ("crven", očito različita postanja od *cȓn*; usp. kraj u Crnoj Gori *Crmnica*, koji se u Ljetopisu popa Dukljanina zove *Croatia rubea* "Crvena Hrvatska"; također *Črman Kal* u Vinodolu, u XV. st., itd.), sln. *čȓm* "zanoktica", (Bela Krajina) *čȓn* "oteklina", č. *č(e)rmný*, stluž. **Čiŕḿna* (u toponimu nj. *Schirmene*). — Usp. još sln. *črmljȅn* "crven".

Usporedi i drugačiji indoevropski naziv za crva, koji se rimuje s **kʷr̥mis*: **wr̥mi-, *wr̥mo-*. Taj je u grč. *rhómos*, lat. *uermis* "crv", lit. *var̃mas* "kukac; komarac", prus. *wormyan* "crven". Kao eufemističan naziv za zmiju (i zmaja): got. *waurms*, stnord. *ormr*, stengl. *wyrm, wurm*, engl. *worm*, stsas. *wurm*, nizoz. *worm*, stvnj. *wurm*, nj. *Wurm* — i "crv" (germ. **wurmiz, *wurmaz*).

Također u vezi s crvenim bojama jest stind. *kr̥mirāgaḥ, kr̥milikā, kr̥mijā* i sl. Vjerojatno je iz takva indijskog izvora cio niz kulturnih riječi kao sogd. *krmʾyr*, pehl. *krmyr*, grč. *kermi(r)*, arap. *qirmiz, qirmizī*, hebr. *karmīl*, arm. *karmir* itd.

Iz arap. *qirmiz* (kroz perzijski) jest fr. *kermès* "ženka grimiznog crva, smrekova ušenca, Kermes ilicis", iz toga je engl. *kermes* isto i "grimizna boja; hrast oštrika, Quercus coccifera" (u kojem živi taj crv).

Iz arap. *qirmizī* jest srlat. *kermesīnus, cremesīnus*, iz toga je engl. *crimson* "grimiz, karmin".

Hs. *grȅmiž, grȉmiž, krȉmiz* jest iz tur. *kırmız*, što je iz arapskog ili perzijskog (iz turskog još npr. rum. *cărmiz*, alb. *kërmës* itd.).

Od srlat. *cermesīnus* jest i oblik *carminium* (vjerojatno ukrštanjem *carmesīnum* i *minium* "minij"), od toga fr. *carmin* "karmin", iz toga je *kàrmīn*, gen. *karmína*.

Sáma indoevropska riječ za crva ima polazište u ie. **kʷer-* "gristi, crv", što je kao glagol u stind. *cárvati* "žvače, melje" (od toga npr. hindi *cābnā* "žvakati", rom. (Evr.) *čamb-, čamm-* isto itd.; usp. također stind. *cūrṇaḥ* "fino brašno", a to je npr. u pali, prakrt. *cuṇṇa-* "prah", hindi *cūn* "prah; brašno", sinhal. *sunu* "prašina" itd.), grč. hom. *pýron* "pšenični hljeb, pogača", također *torýnē* (**kʷorunā*). — Dakle "crv" ← "koji grize, nagriza".

To ie. **kʷer-* "gristi, crv" izvodi se od nostr. **Ḳorʌ* "gristi, crv", što bi bilo još u alt. **Korʌ* "crv" (turkij. **Kurt/*Kūrt* "crv": jakut. *kurdjaga* "kukac", tatar., baškir. *kort*; oguz. **Kūrd*: stoguz. *qurd/qurt*, turkmen. *gūrt*, azerb. *gurd*, tur. *kurt, kurdu*; također, od "zvijer koja grize" → "vuk": stujg., čagataj. *qurt*, azerb. *gurd*, tur. *kurt* itd.; mong. **kora-kai, *koro-kai* "crv": srmong. *qoraγai*, mong. pism. *qoroqai*, halha *xorxoi*, kalm. *xorxā*).

cȑven, a, o

Od psl. **čьrv(j)enъ(jь)* "crven": stsl. *čгьvljenъ*, bug. *červèn*, mak. *crven*, hrv. i *cȑljen*, sln. *črljȅn*, č. *červený* (usp. imenicu *červe*, gen. *června* "lipanj"), slč. *červený*, gluž. *čeŕwjeny*, dluž. *cerẃeny*, polap. *carvenĕ*, p. *czerwony*, r. *červlënyj*.

Pridjev od glagola **čьrviti (sę)*: bug. *červjà* "bojiti crveno", mak. *crvi* "crveniti", hš. *cŕviti* "bojiti; drobiti; kiptjeti" (*rascŕviti* "razdijeliti se", *rascȑvati se* "rastvoriti se" itd.), č. *červiti* "ploditi se, polagati jaja (o kukcima)", dluž. *cerwiś se* "polagati jaja (o pčelama i drugim kukcima); vrvjeti, gmizati

(o crvima)", p. st. *czerwić się* "ploditi se", str. *čьrviti, črьviti, červiti* "bojiti", r. *červít'* "polagati jaja (o pčelama)", ukr. *čérvyty* "polagati jaja (o kukcima)", bjr. *čeríć*. — To je odimenski glagol od **čьrvь*.

Dalje (i za boje) v. *crv*.

cùra

Riječ nejasna porijekla. Povezuje se s *cùca* (dalje od toga *čūča*), a to je dječja riječ. Pomišlja se i na ukrštanje *cùca* i *cúriti* (pa bi se značenje "djevojka" razvilo od *cùca* "žensko spolovilo", usp. ukrštanja raznih značenja u šatrovačkim riječima za djevojku: *mica, maca, mačka, pica, pička, mindža, riba* itd.).

Takve riječi lako prelaze iz jezika u jezik. Čini mi se da bi se moglo pomišljati na mogućnost posuđivanja — ne nužno izravna — iz p. *dcórka* "kći" (pa da je naknadno odbačen *-k-*); tako je vjerojatno i r. juž. *cúrka* "djevojka" iz p. *dcórka* (za samu poljsku riječ v. u *kći*).

cúriti, cúrī

Općeslavenski glagol zvukoopisna postanja.

Usporedi bliskozvučnu zvukoopisnu riječ rekonstruiranu za nostratički: **ćurʌ/*ćorʌ* "kapati": ?afraz. (arap. *sarīj* "rječica", akad. *ṣrr* "teći, kapati"; angas *sūr* "rosa"), kart. **cwar-/*cur-* "kapati, kaplja" stgruz. *cwar-* "rosa, kaplja", *cwar-/cur-* "kapati", megrel. *cunǯ-, cund-* rosa"), ?ural. **ćorʌ-* "kapati, teći" (fin. *soro* "kaplja", *sorotta-* "kapati", mađ. *csorog-, csurog-* "teći", hantij. sjev. *śŏri-*, nenec. *śuru-* isto), drav. **cōr-/*cūr-* "kapati, teći" (tamil. *cōr* "curiti, kapati", *cura* "istjecati", kanada *sōr-* "kapati", *suri* "teći", brahui *curr-* isto), alt. **čur(ʌ)-* kapati, teći" (mong.: baoan. *čur-*; tung.: evenkij. *čurgī-* "kapati").

Glagol **curiti* nije potekao od nostr. **ćurʌ/*ćorʌ*: indoevropski bi regularan odraz bio **skʷer-, *sker-*, možda **skeur-*, a od toga bi slavenski odrazi bili **ščer-, *ščur-*.

cvijêt

Od psl. **květъ*: stsl. *cvětъ*, bug. *cvjat*, mak. *cvet*, sln. *cvȇt*, č. *květ*, slč. *kvet*, luž. *kwět*, polap. *kjot*, p. *kwiat*, slovin. *kvjat*, r. *cvet*, ukr. *cvit*, bjr. *cvet* — u nekim jezicima "cvijet", u nekima "boja", u nekima pak oboje.

Od ie. **kwoito-*, što je od glagola **kweit-* "sjati se" (od njega pak je psl. **kvisti, kvьtǫ*, u našem jeziku po prezentu *cvàsti, cvȁtēm*), sa sekundarnim *k* umjesto *ḱ* (za **ḱweit-* v. *svijet*).

Praslavenska riječ **květъ* značila je "cvijet" i "boja cvatnje", što je došlo prenošenjem značenja od "jarka boja", a to je od "svijetao".

Također od **kweit-* jest latv. *kvitēt, kvitu* "svjetlucati, sjati, blistati" (tome odgovara psl. **kvьtěti/*kvitěti*, koje je npr. u hrv. st. *càvtjeti, ctjȅti*, sln. *cvetẹ́ti*, gluž. *kćeć* itd. "cvjetati"), *kvitināt* "zasvjetlucati".

cvȑčati, cvŕčī

Zvukoopisan glagol, usp. još *cvŕkati, cvŕknuti* te dalje *cvȑka, cvȑkūt, cvŕčak*. Slično i u ostalim slavenskim jezicma — npr. sln. *čŕkati* "škripati (o peru pri pisanju)", *črkáti, črčkáti, čečkáti* "činiti bezvezne poteze perom", *čŕčka, čẹ̑čka, čȃčka*, r. *čerkát'* "škripati; brzo pisati" itd. U nekima je od tih riječi zvukoopisnost naknadna, a polazno je **čьrkati*, s *čьr-* (to je u **čьrtati* "crtati", v.). — Usp. i zvukoopisne *cvȑknuti, kȑknuti, ckvȑknuti, skvíčati, čvŕljiti* itd.

Č

čàbar, gen. *čàbra*

Od psl. **čьbьrъ*, gen. **čьbьrà*: bug. *čèber*, mak. *čabur*, sln. *čebër*, gen. *čebrä*, dijal. *čə̀bər*, *čệbər*, stč. *čber*, č. *džber*, *žber*, *čber*, *žbár*, slč. *džber*, *žbar*, *džbar*, gluž. *čwor*, polap. *cabår*, p. *ceber*, gen. *cebra*, str. *džber* (usp. i r. dijal. *čabarka* "čaša").

Psl. **čьbьrъ*, kao i **čьbãnъ* (stsl. *čьvanъ*, hš. *žbȁn* "duguljasta drvena posuda", *džbȁn* "kaca", č. *džbán*, r. *žban* i dr.), izvedeno je od nesačuvana glagola **čьbti* (usp. lit. *kìbti*, *kimbù* "objesiti, zakvačiti, zahvatiti"; za dalje veze v. *kob*) — to su bili nazivi za drvene posude s uškom, ručkom. — Iste je tvorbe lit. *kibìras* "vedro, kabao".

Po drugom tumačenju, praslavenska je riječ posuđenica iz stvnj. *zwibar*, *zubar* (nj. *Zuber* "kablica, badanj, čabar").

čâđ i čȁđa

Od psl. **čádjь/*čȃdja*: sln. (Bela Krajina) *čậj* "para, sumaglica", slč. dijal. *čadza* "dim, čađa" — što je poimenčen pridjev na *-jь* od **čadъ*: bug. st. *čad* "dim", mak. *čad* isto, hrv. *čad* "dim; ljetna izmaglica", sln. *čâd* "dim, para", č. rij., slč. *čad*, polap. *cod*, p. *czad*, slovin. *čãu̯d*, r., ukr., bjr. *čad* "dim, požeg, ugljični monoksid".

Odglagolna imenica od **kaditi*, s ekspresivnim prijelazom *k* > *č* (a ne od pretpsl. **kēd-* prema **kōd-* u **kãditi* > *kȁditi*).

čȁj

Riječ je k nama dospjela s istoka, iz turskog jezika, gdje se čaj naziva *çay*, ili iz ruskog jezika, gdje je *čaj*. Ruska je riječ iz nekog turkijskog jezika (usp. još krimtatar., tatar., kirgis. *čai*), u turkijske je jezike došao kroz mongolski (mong. *čai*).

Polazna je riječ sjevkin. *chá yè* "čajni list" (u sjevernoj se Kini pije *chá*, a u trgovini se kupuju *chá yè*).

Sjevernokineskom *chá yè* odgovara jap. rij. *chayō* (*yō* < *yeu* < *yew* < stkin. *i̯äp* "list" — za usporednice te kineske riječi v. u *lopata*). U Japanu se pije *cha* (u XI st. *tya*), a ta je riječ iz sjevkin. *chá*.

U šanghajskom je kineskom *tsa* "čaj"; iz toga je npr. filipin. *tsa*.

U južnokineskom (Fujian) čaj se naziva *te*. Iz toga je nizoz. *thee*, odakle se riječ proširila po drugim evropskim jezicima: engl. *tea* (raniji oblici *tay*, *tey*), nj. *Tee*, fr. *thé* itd.

Srednjokineska je riječ za čaj *ḍạ* (iz srednjokineskog su i tajski nazivi, usp. sijam. *ǯhā*).

čȁk

Veznik, znači "štoviše, pa, ta"; posuđen je iz turskog, gdje je *çak* "daleko, sve do". Balkanski turcizam (usp. bug., mak. *čak*, alb. *çak*).

čámac, gen. *čámca*

Sufiksom *-(a)c* načinjeno od *čȃm*, gen. *čáma* "lađa od jelovine", što je promjenom naglaska dobiveno od *čȁm*, gen. *čàma* "jela".

Riječ *čȁm* "jela" balkanski je turcizam (usp. alb. *çam*, ngrč. *tò tzámi*, rum. *ceam*, bug., mak. *čam*), iz t. *çam*.

Starije hrvatske riječi za čamac jesu *plav* ž. (**plavь*, usp. *splȃv*, od **plavīti > pláviti*, s **plovīti > plòviti*), *plavca* i *plavčica* (ta treća obična je u gradišćanskom), također i *čun*.

čámiti, čámīm

Od psl. **čāmīti (sę)*: p. dijal. *czamić się* "mučiti se", slovin. *čamic są* "mučiti se nespavanjem, bdjeti", ?r. dijal. *čamít'* "savijati, slamati".

Psl. **čȁmati* jest u hrv. *čȁmati* "mučiti se, tugovati". — Usp. *čáma* ž. "dosada", *čam* m. te **čàmavъ* u bug. *čàmav* "bolan, bolestan".

Iterativno-durativni oblik prema nesačuvanu **čemati*, kojem odgovara lit. *kamúoti* "mučiti se, iscrpljivati se, umarati se", latv. *kamuôt* "gnjaviti, tiskati".

Usp. još sln. *čemẹ́ti*, *čemím* "čekati", što može biti od **čьmēti* i od **čemēti*.

U tim riječima ima i ekspresivnih preobrazbi.

Ovamo još *čmávati*, *čmȃvām* "spavati dugo lijeneći se" (**čьmavātī*?), od toga *čmávalo*. Taj je glagol imperfektiv oblika koji je u *ùčmasti* (sa sekundarnim *s*, usp. *ùzesti* za *ùzeti*), usp. *učmànuti*; dalje *ùčmao*, *učmala*, *o* i *učmànuo*, *učmànula*, *o*.

Polazno je ie. **kem-* "stisnuti" (za oje v. npr. u *čest*).

čȃr, gen. *-i*, mn. *čári*

Od psl. **čarь* (što je još u mak. *čar* ž.), a to je s **čara* (hš. *čára* "bajanje, vračanje, čarolije", sln. *čára* isto i "čarobnica, vještica", slovin. *čåřa* "čarolije", str., rcsl. *čara* "bajanje, vračanje") i **čarъ*, mn. **čary* (stsl. *čarъ* "bajanje, vračanje, čarolije", bug., mak. *čar* "bajanje, vračanje, čar, očaranje, čarolija", sln. *čȃr* "bajanje, vračanje, čarolija", č. *čáry* isto, slč. *čar* "čarobnjaštvo, vračanje; čarolija, čini; očaranje, čar", p. *czary*, r. *čary* "čarolije", ukr. *čar* "čaroban napitak", bjr. *čáry* "čarolije"). — Za značenje usp. *čīni* mn.

To je od ie. **k^{w}ēr-* (dakle preko **čēr-*), usp. av. *čārā-* ž. "sredstvo".

S **čar-* jest **čarati* (*čárati*, *čȃrām*). — Pridjev je *čàrovan*, od njega *čaròvnīk*, *čaròvnica*, *čaròvnjāk*. Od *čaroba* jest *čȁroban*, *čaròbnjāk*, *čaròbnica*. — *Očárati*, *razočárati*, *razòčāran* jesu po ruskom.

Indoevropski je korijen **k^{w}er-* "praviti, činiti, raditi": stind. *karóti*, *kr̥nóti* "radi, obavlja" (**k^{w}or-eu-*, **k^{w}r̥-neu-*; **karoti* > pali *karoti*, prakrt. *karei*, *karaï*, rom. (Evr.) *ker-*, lendi *karaṇ*, pandžabi *karnā*, nepal. *garnu*, asam. *kariba*, bengal. *karā*, orija *karibā*, maithili *karab*, bhodžpuri *karal*, hindi *karnā*, gudžarati *karvũ*, marathi *karṇe*, sinhal. *karaṇavā* itd.; **kr̥nóti* > prakrt. *kuṇai*), *kárman-* sr. "čin, rad; obrt, zanat" (**k^{w}or-men-*; usp. indoarij.: pali *kamma*, rom. (Palestina) *kam* "rad; kovački posao", (Arm.) *kam* "rad; stvar", hindi *kām* m. "rad", sinhal. *kama* itd.), kašmir. *karun* (**kar-*; **kr̥-* npr. u aškunskom prezentu: *kōm*, *kō̃s*, *kō̃i*, *kōmiš*, *kōn*, *kōn* itd.), kašmir. *kam* m. "rad" (**karman-*; usp. aškun *kŕem*, *käm*, kalaša *krum* itd.), av. *krənaoiti* "radi, obavlja", *čārā* "sredstvo", perz. *čār* isto, grč. *téras* "znamenje, čudo", *pélōr* "neman,

čudovište" (razjednačavanjem od *kʷērōr), osk. *petiro-pert* "četiri puta", stir. *cruth* "oblik", kimr. *pryd* "oblik, vrijeme" (*kʷr̥-tu-), vjerojatno ovamo stir. *Cru(i)thin*, srkimr. *Prydyn* "Pikti", kimr. *Prydain* (onda bi iz p-keltskog bilo lat. *Brit(t)anī*, grč. *Bret(t)anoí, Pret(t)anoí*; od lat. *Brit(t)anī* jest *Brittan(n)ia*, od toga srfr. *Bretaigne*, iz toga srengl. *Bretayne*, engl. *Britain*; od srfr. *Bretaigne* jest *Bretagne*: Briti su došli u Bretanju u V—VI. st.), stkorn. *prit*, srkorn. *prys*, bret. *pred* "vrijeme", srir. *creth* "pjesništvo" (*kʷr̥-to-), lit. *kùrti* "tvoriti, činiti", latv. *kũrt*, prus. *kūra* isto, lit. *kẽras* "čarolija", *kerė̃ti* "začarati, ureći".

Ie. *kʷer- izvodi se od nostr. *Ḳurʌ "plesti, vezati", od čega su još afraz. *qwr- (arap. *qwr* "vrtjeti se, plesti paučinu", *qūr* "vrpca", sthebr. *qūr* "tanka nit, paučina"), ural. *kurʌ "plesti; zgrtati; spojiti" (fin. *kuro-* "skupljati", karel. *kuru-* "loše šiti", est. *kuru-* "smežurati se", saam. sjev. *gorâ-* "učvrstiti", selkup. *kura-* "splesti kosu") i *korʌ (saam. sjev. *goaro-* "šivati", ?komi *ker-* "smežurati se", udmurt. *kyryž* "kriv, kos"), drav. *kurʌ "plesti, vezati, presti" (malajalam *kurutti* "mreža za ribolov", gadaba *kuruṭ-* "presti"), alt. *Kurʌ "praviti" (turk. *Kur(a)* "praviti": stujg. *qur-*, turkmen., azerb. *gur-*, t. *kur-*; ?mong. *kurʌ- "skupljati s": srmong. *quriʿa-*, mong. pism. *qurija-*, halha, kalm. *xurā-*; korej. *koro-* "sjedinjavati; uređivati").

Izvannostratička usporednica jest sjevkavk. *ɨ̱-mχwʌr- "plesti, vezati".

čàrapa

U govorima i *čòrapa, čoräpa* i *čeräpa*. — Iz t. *çorab, çorap* (iz toga i bug. *čoràp*, rum. *cioráp*, ngrč. *tò tsourápi*), što je iz arap. *ǧäwräb*, što je iz perz. *gūrāb* "čarapa".

Ženski je rod (usp. *čòrap, čàrap*) po riječi *bjȅčva*.

čȁrdāk

Balkanski turcizam (usp. bug. *čardàk, čerdak*, mak. *čardak*, rum. *ce(a)rdac*, ngrč. *tsardáki* itd.), iz srtur. *čardak*. To pak je posuđenica iz perz. *čārtāq* "otvoren balkon s četiri potpornja" (za *čār* "četiri" v. *četiri*; *tāq* "svod, luk u graditeljstvu").

Starija je posuđenica (iz jručkog?) stcsl. *črьtogъ* "spavaonica", hš. *črtog* (XIII, XV. st.), *črtag* (XVIII. st., I. T. Mrnavić) isto.

čàrka

Turcizam (usp. bug., mak. *čarka*, cincar. *ciarcu*), iz t. *çarka* "upad, navala", što je iz perz. *čarxa* "vojna prethodnica".

Od toga je glagol *čàrkati, čȁrkati*.

Riječ se osjeća kao domaća zvukoopisna riječ sa sufiksom *-ka-*.

čȁs

Od psl. *ča̋sъ: stsl. *časъ*, bug., mak. *čas*, sln. *čȁs*, gen. *čása*, č., slč., gluž. *čas*, dluž. *cas*, p. *czas*, slovin. *čḁ̃s*, r., ukr., bjr. *čas*.

Prvotno je značenje riječi *časъ bilo "(ograničen) odsječak vremena" — usp. *čàsiti* "odugovlačiti" — i zato se lako izvodi *časъ < *čēsъ, što je produljeni prijevojni stupanj (*ē*) prema *česati (v.), koje je imalo i značenje "rezati" i slična (usp. *kosa, *kositi).

Za takva značenja usp. još prus. *kīsman* "vrijeme" (*kēs-m-; usp. i *stan kīsman* "u taj čas"), alb. *korë*, *korra* "žetva, ljeto" (*kēs-rā).

čȃst, gen. *-i*

Od psl. *čь̏stь ž., lok. *čьstì: stsl. *čьstь*, bug., mak. *čest*, sln. *čȃst, čȇst*, č. *čest*, slč. *česť*, gluž. *česć*, dluž. *cesć*, p. *cześć*, r., ukr. *čest'*, bjr. *čėść*.

Izravne su usporednice stind. *cíttiḥ* ž. "mišljenje, shvaćanje, namjera" (usp. pali *citti-* "misao; čast", bengal. *citi* "um", marathi *cit* isto, nepal., hind. *bāt-cit* "razgovor" itd.), šina *čit* ž. "volja" (**citti-*), av. *čisti-* "mišljenje, shvaćanje" — ie. **kít-ti-s*, od **(s)keit-*. — Od **čьtь* (što bi bilo ie. **kit-ti-s*) imamo u hrvatskom 1382. g. *čti* m., u M. Marulića *čat* ž. "čast".
V. *čitati.*

čäša
Od psl. **čāša*: stsl. *čaša*, bug. *čàša*, mak. *čaša*, sln. *čáša*, stč. *čiešě*, č. *číše*, slč. *čaša*, polap. *coso*, p. *czasza*, r., ukr., bjr. *čáša*.
Veoma je uvjerljivo tumačenje koje tu riječ dovodi u vezu s glagolom **česati* (pa **čaša* < **čěs-ja*). Što se značenja tiče, tada bi bilo "česati, drapati, odvajati" → "ljuska, ljuštura, kora" → "čaša".
Vjerojatno je srodno prus. *kiosi [ǩasi, ǩosi?]* "čaša".

čëdan, čëdna, o
Prvotno je značenje bilo "krotak". Zato se riječ i povezuje s *čëdo* (v.).
No bolje je, u vezi i sa sln. *čẹ́den* "lijep, čist, spodoban" (također "pametan, domišljati, mudar") — usp. i glagol *čẹ́diti, čẹ́dim* "čistiti" — , pomišljati na **čędьnъ*, u kojem bi, kako mi se čini, moglo biti ie. **kend-*: nesačuvan glagol **čęsti, *čędǫ*, prema **kǫsati, *kǫd-* itd (v. *kusati*). Dakle **čędьnъ* "odvojen" i slično (za značenje v. i *cijediti, čist* itd.).

čëdo
Također *čed* m. (to u *brätučed*). — Od psl. **čędo/*čęda/*čędь*: stsl. *čędo*, bug. *čèdo*, mak. *čedo*, stč. *čád, čáda*, č. *čado*, r. *čádo*, dijal. i *čáda*, ukr. *čádo*, bjr. *čadó*.
Sufiksom *-do* načinjeno od istoga korijena koji je u **čę̋ti* (to je u *početi* itd.), usp. **stādo* : **stāti.*
Bit će da su **čędь, *čęda, *čędo* po postanju zapravo pridjevi, možda nastali razlikovno prema **čętь*.
Što se tiče značenja, usp. lat. *recēns*, gen. *recēntis* "svjež, nov, mlad" (> roman.: rum. *rece* "svjež", tal. *recente*, retorom. engadin. *nouv arschaint*, "posve nov", furlan. *rezint*, stfr. *roisent*, šp. *recién*, port. *recente*; usp. *recèntan*), gal. *cintos* "prvi".
V. *početi.*

čëk
Posuđeno iz engl. *cheque*, ranije *check* (kako se i danas piše u američkom engleskom), što pak je, kroz arapski, došlo iz perz. *čäk* "dogovor".

čèkati, čèkām
Od psl. **čěkati*: bug. *čèkam*, mak. *čeka*, č. *čekati*, p. *czekać*, ukr. *čekáty*, bjr. *čakáć*.
S tematizacijskim *-a-* od nesačuvana **čekti*, kojem odgovara lit. *kàkti* "polaziti, ići; dostajati", latv. *kakt* "završavati, dostizati" (balt. **kek-ti*).
S produljenjem korijena (*ček-* > *čěk-*) **čakati* "čekati": csl. *čakati*, bug. *čèkam*, hrv. *čäkati*, sln. *čákati*, stč. *čakati*, slč. *čakať*, gluž. *čakac*, dluž. *cakaś*, p. st. *czakać*. — Usp. lit. *kė̃kti* "mučiti se; raditi; čuvati".
Značenje "čekati" ← "dostizati, dostajati".
Po nešto drugačijem tumačenju, na koje se nastavljaju navedeni primjeri, **čakati* "čekati" i **čekati* jesu od **čakati* "udarati, lomiti, pljeskati, hvatati"

(pa "hvatati" → "čekati"). To **čakati* može se tumačiti kao zvukoopisno (kao i neko moguće polazno pretpsl. **kek-*). — V. *ćaknut.*

čèkić

Sadrži umanjenički sufiks *-ić*, koji je analogijski — pod utjecajem imenica koje imaju umanjenički *-ić* — zamijenio stariji dočetak (*čèkič*, u nekim govorima). Riječ je turcizam (proširen i na zapadu hrvatskog jezičnog područja), iz t. *çekiç*.

Turska je riječ potekla od turk. *čäküč* (/ **čäkük*) — u staroturkijskom je zapisano u XI. stoljeću i široko je predstavljeno u današnjim turkijskim jezicima.

Turkijska je riječ posuđenica iz srperz. *čakuč* "kladivo, čekić, mlat", usp. av. *čakuš-* "kladivo; bojna sjekira", nperz. *čakuš* "kladivo, čekić, mlat".

čèlik

Balkanski turcizam (usp. rum. *cilic*, ngrč. *tselíki*, mak. *čelik* itd.), iz t. *çelik*.

čèlo

Od psl. **čelò*: stsl. *čelo*, bug. *čèlò*, mak. *čelo*, sln. *čẹ̑lo*, č., slč. *čelo*, gluž. *čoło*, dluž. *coło*, polap. *celü*, p. *czoło*, slovin. *čùolo*, r. *čeló*, ukr. *čoló*, bjr. *čaló*.

Od ie. **kelóm*, od indoevropskoga korijena **kel-* "uzdizati se": grč. *kolōnós* m., *kolṓnē* ž. "brežuljak", *kolophṓn* "vrh, kraj, završetak; sljeme" (< **kolaphōn* < **koln̥-bho-s*; iz toga *kolòfōn* "bilješka u knjizi s podacima o njoj"), lat. *antecellō* "nadvisujem", *excellō* "nadmašujem", *praecellō* "nadvisujem, odlikujem se" (**celdō*, s prezentnim *-d-*; usp. intern. *ekscelèncija*), *celsus* "uzdignut, uspravan, visok, uzvišen", *collis* "brežuljak" (**kl̥-ni-s* ili **kol-ni-s* ; *collis* > roman.: tal. *colle*, prov. *col*, port. *colle*), *columen*, ml. *culmen* "vrh, zabat, sljeme" (**kelo-mn̥*; lat. > roman.: rum. *culme*, makedorum. *kulmu*, tal. *colmo*, retorom. engadin. *kuolm*, stfr. *coume*, šp. *cumbre*, port. *cume*), *columna* "stup, potporanj" (**kelo-mn-ā*; iz toga *kòlumna*, *kolùmna* "stup; stupac, tiskana stranica", dalje *kolùmnist*), srir. *coll* "vođa" (**kol-no-s*), stengl. *hyll* "brežuljak", engl. *hill*, nnj. *hull*, srnizoz. *hul(le)*, *hul* (germ. **χulniz* < **kl̥-ni-s*), engl. *holm* "otočić" (v. *hum*), lit. *kélti*, *keliù* "uzdizati se", latv. *cel̂t* isto, lit. *kálnas* "brijeg, gora", latv. *kal̂ns* itd.

Ie. **kel-* "uzdizati se; brijeg" poteklo je od nostr. **ḲaLi* "uzdizati (se)", od čega su još afraz. **ql-* "uzdizati se; vrh" (sem.: arap. *qll* "uzdizati se", *qulla* ž. "vrh", *qulan* < **qulājun* "vrhovi gorā"; stegip. *qꜣj* "biti visok" *qꜣꜣ* "brijeg"; berb. **qlj* "uzdizati se": šelha *gli*, *guli*; ?kuš.: afar, oromo *kal* "uzimati"; čad.: angas *jal*, gerka *kal-oŋ* "uzdizati se", čibak *kila* "rasti"), ?kart. (svan. *ḳəl-txi* "visok"), alt. **kʻali-* "uzdizati se" (turkij. **kʻaly-*: tuvin. *xaly-*, jakut. *kylyj-* "skakati", tatar. *kaly-* "letjeti"; "uzdizati se": turkmen. *gal-*, *galk-*, azerb. *galx-*, t. *kalk-*; mong. pism. *qali-*, halha *xali-* "isplivati na površinu").

Izvannostratička usporednica jest sjevkavk. **ʔə-lqʌ* ~ **ʔə-qʌlʌ* "uzdizati se; visok".

V. *član*, *koljeno*, *čun*.

čȅljūst, gen. *-i*

Od psl. **čeľustь* ž.: stsl. *čeljustь*, bug. *čèljust*, mak. *čelust*, sln. *čeljȗst*, č. *čelist*, slč. *čeľusť*, polap. *ciľaust*, p. *czeluść*, slovin. *čielĕsc*, r. *čéljust'*, ukr. *čéljusty* mn., dijal. *čéljust'*.

Složeno od **čelo* (zapravo od nesačuvane i-osnove **čelь*) i **usta* (v.).

čȅmēr

Od psl. **čёmerъ/*čemera*: bug. *čèmer* "jad, otrov, čemerika", mak. *čemer* "gorčina", sln. *čemér*, gen. *čeméra* "otrov, zapaljenje, žuč, slaba volja", č. *čemer* odvratnost", *čemera* "ružnoća, rugoba", slč. *čemer* "slabost", p. dijal. *czemier* "čemerika", r. dijal. *čémer* "glavobolja, trbobolja; otrov", ukr. *čemer* "konjska bolest", bjr. *čэ́mer* "gorčina".

Tome odgovara stvnj. *hemera* "čemerika" (germ. **hemirō* < **kemerā*), nj. dijal. *hemern* isto, lit. *kẽmeras* "konoplja" itd. — ie. **kemero-*, **komero-* za nazive gorkih biljaka i sl.

Polazno je ie. **kem-* "stiskati".

V. *čamiti, čest.*

čèmpres

Kao i drugi slični oblici (*čipres, čepres, ciprȅs, cimpreš* itd.), iz dalmatoromanskog odraza latinske riječi *cypressus* (ali usp. tal. *cipresso* u XIV. st.).

Lat. *cypressus* jest iz grč. *kypárissos*, za što se misli da je iz nekog semitskog izvora (usp. hebr. *gōfer* "resina", asir. *kupru* "bitumen"; ali v. *kopar*).

čȅp

Od psl. **čёpъ*: bug., mak. *čep*, sln. *čẹ̑p*, gen. *čẹ́pa*, č. *čep*, r. dijal. *čёp*, *čop*, ukr. *čip*, gen. *čopá*, bjr. *čep*.

Zbog oblika **čapъ* (hrv. *čȁp*, gen. *čàpa*, č. dijal., slč. *čap*) riječ se može povezati s **čа̃pati* "hvatati" (*čäpati*; možda, s ekspresivnom preobrazbom, *čùpati*), što je ekspresivno kao i **capati* (*cäpati*), **xapati* (*häpati*).

Dakle radi se o zvukoopisnoj riječi (pa je takva i nj. *Zapfen* < germ. **tappon-*; iz franačkog odraza germ. **tappon-* jest fr. *tampon*, iz čega intern. *tàmpōn*).

čèsati, čȅšēm

Od psl. **česа̃ti, čȅšǫ*: stsl. *česati*, bug. *čèša*, mak. *češa*, sln. *čésati*, č. *česati*, slč. *česať*, gluž. *česać*, dluž. *cesać*, polap. *cesǎt*, p. *czesać*, slovin. *čùǫsăc*, r. *česát'*, ukr. *česáty*, bjr. *časác* — uglavnom sve "česati, grepsti; češljati".

S ekspresivnom zamjenom *s* > *h čèhati*, dalje *h* > *Ø* > *j čìjati (perje)*.

Glagol na *-ati* od nesačuvana **česti*, kojem su usporednice lit. *kàsti, kasù* "kopati, riti", latv. *kast* "grabljati".

Od ie. **kes-* "grepsti, česati": stind. *kṣṇáuti* "brusi, tare, struže" (**ks-nēu-*), het. *kišāi-* "grebenati (vunu), čijati", luv. *kiš-* "počešljati", grč. *kséō* "stružem, grebem" (**ks-es-ō*), *ksaínō* "češem" (**ks-n̥-jō*), srir. *cír* "greben" (**kēs-rā*), ir. *kass* "kovrčava kosa", kimr. *cos* "svrab", toh. B *kāswo* "guba" itd.

To je od nostr. **ḲaSʌ* "strugati, česati": afraz. *qś-* "strugati, derati" (arap. *qšš* "trti", *qšw* "derati", *qišr* "ljuštura, krljušt", sthebr. *qaśqęśęṭ* isto), drav. **kaǯǯ-* "svrab" (kanada *kaǯǯi, gaǯǯi*, telugu *gaǯǯi*), ural. **kašʌ-* (fin. *kahnaa-* "trti").

Postoje i izvannostratičke usporednice, npr. austronez. **kaSiR* "strugati, kopati".

V. još *češnjak, češalj, kosa.*

čȇst, čésta, o

Od psl. **čęstъ, *čęstа̀, *čȩ̑sto*, odr. **čęstъjь*: stsl. *čęstъ*, bug., mak. *čest*, sln. *čẹ́sto* (prilog), č., slč. *častý*, gluž. *časty*, dluž. *cesty*, p. *częsty*, slovin. *čąsti*, r., ukr. *částyj*, bjr. *částy*.

Prvotno je to bio particip pas. od nesačuvana glagola **ćęsti*, **ćęsǫ*, kojem odgovara lit. *kimšti, kemšù* "nabiti, napuniti" (part. pr. pas. *kimštas*). Praslavensko je značenje novo: "nabijen" → "gust, čest" (usporedi još sln. *pogosto* "često").

Izvedenica od pridjeva **čęstъ* jest imenica **čęstь* "dio", od koje je *čȇst*, gen. *-i* (čak. *čâst*) "dio", od čega pak je *čèstica*. — Ovamo spadaju i riječi kao *ùčesnīk* (u XII. st. *česnik*, u XIII—XIV. *učestьnikъ*), *ùčȇšće, sàučesnīk, suùčesnīk* itd., *zlòčest* (od sintagme *zla čest*; slično je nastalo fr. *mauvais* "loš, zao" < **malifatius* = *malus* "zao, zločest, nevaljao, loš" s pridjevom od *fatum* "sudbina"). Pridjev na *-it* (tako samo u južnoslavenskim jezicima) *čèstit* "sretan, valjan, dobar" → "pošten" (usp. srp. na Kosovu *čestȉt* "sretan"), usp. psl. **sъčęstьje* "sreća" (č. *štěstí*, slč. *šťastie*, p. *szczęście*, r. *sčást'e*, ukr. *ščastja*; o riječima za sreću v. u *sreća*), od *sъ-* (< **su-* "dobar") i **čęstь* "dio". Usp. i glagol *čestítati*.

Od prijevojnog stupnja *o* jest psl. **komъ* > *kȍm*, sln. *kom* "nešto okruglo", r. *kom* "gruda" itd.

Indoevropski je korijen **kem-* "stisnuti, zbiti; priječiti": frigij. *ekmo(s)* 3. l. aor. "stisnu?", arm. *k'amel* "stisnuti", stnord. *hemja* "priječiti, kočiti", isl. *hemja*, šv. *hämma*, dan. *hemme*, nj. *hemmen* "priječiti, zaustaviti", engl. *hem* "zatvoriti, okružiti, stisnuti".

čȅšalj, gen. *čȅšlja*

Od psl. **čȅslь*: bug. dijal. *čèšъl'*, mak. *češel*, sln. *čéšelj*, č. *česle* ž., gluž. *česel*, slovin. *či̯eslă* ž.

Sufiksom *-lь* načinjeno od glagola **česti* (v. *česati*). Usporednica je u latvijskom *koslis* "česalo, četka", a *-l-* sadrže i lat. *corulus* "lijeska; ljeskovo grmlje", gal. *coslo-*, stir. *coll*, stisl. *has*, nj. *Hasel* "lijeska" < ie. **kos-lo-s*.

Od **češlь* načinjen je glagol **česl'ăti* (*čȅšljati* i dr.).

čèšnjāk, gen. *češnjáka*

Skupa s oblikom *česának*, gen. *česánka*, koji je stariji, i *čèsnjak*, gen. *česnjáka*, poteklo od psl. **česnъkъ*: sln. *češnják*, č. *česnek*, slč. *cesnak*, dijal. *cesnek*, *česnok*, p. *czosnek*, slovin. *čou̯nsk*, r. *česnók*, bjr. *časnók*.

Izvedeno sufiksom *-ъkъ* od **česnъ/*česno* (*čèsan*, gen. *čèsna* m., *čèsno* sr. itd.), što je prvotno bilo pridjev na *-n-* od nesačuvana glagola **česti* (v. *česati*): kao pridjev riječ *česan* značila bi "koji se da otrgnuti", a značenje "trgati" sadržano je u **česti*.

čȅta

Od psl. **četa*: bug. *čèta*, mak. *četa*, sln. *čẹ́ta*, č. *četa* (iz hrv.?) "četa", a r. dijal. *četá* "par", bjr. *četá* "dio, par".

Usp. **četъ* (bug. *čet* "broj", stč. *čet* "gomila, mnoštvo; broj", slč. *cet* "paran broj" (iz p.?), p. dijal. *cot*, r. *čёt*, ukr. *čit*, bjr. dijal. *čot* isto) i **četo* (hrv. *četo*, u P. Zoranića).

Očito je da su **četъ* m., **četa* ž., **četo* sr. od glagola **čisti*, **čьtǫ* (i **čitati*, v.): prvotno je riječ **četa* označavala grupu određenog broja, koja se može prebrojati.

čètina

Od psl. **četina*: bug. *čètina* "čekinja, gruba dlaka", mak. *četina* isto, hš. isto i "iglica", č. *četina* "četina, iglica", slč. *četina, čečina* isto, p. dijal. *czacina* isto.

Riječ *čèkinja* možda je nastala razjednačavanjem *č-t* (*tš-t*) > *č-k*

Psl. **četina* inačica je riječi **ščetina*: č. *štětina* "čekinja", slč. *štetina*, p. *szczecina*, r. *ščetína* isto, itd.

Usp. **ščetъka/*četъka*: ma . *četka*, hš. *cëtka*, sln. *ščêtka*, gluž. *šćětka*, dluž. *šćetka*, r. *ščëtka* itd. — tome je polazno **(š)četь/*(š)četь* "četka": sln. *ščêt* ž., č. *štět* ž., gluž. *šćěć* ž., dluž. *šćeś* ž., polap. *sacét* ("čekinja, četka"), p. *szczeć* ž. ("čekinja"), slovin. *ščiec*.

Dalje nejasno. Pomišlja se na to da je polazno psl. **sъčetь*, gdje je *-etь* sufiks, a onda se **sъk-* povezuje s lit. *šùkos* ž. mn. "češalj, greben", *šùke* ž. "š rbotina noža; zubac", latv. *suka* "četka", *sukis* m., *suke* ž. "krhotina", stind. *śūkaḥ* "bodlja, osje na lasu, duga dlaka" (> pali *sūka-*, pra rt. *sūa-* sr., hindi *sūā* itd.), vajgali *šū* "trstika, šaš", av. *sūkā-* ž. "ıgla", perz. *sōzan* isto. — To je od ie. **ḱū-k-*, od korijena **ḱū-* "oštar; oštrica" (stind. *śūla-* m. sr. "koplje" (usp. npr. pali *sūla-* "stup, kolac", hindi *sūl* "oštro oružje" itd.), pašai *šūl* "trn", arm. *slak* "koplje; bodež, stir. *cuil* "komarac", kimr. *cylionen*, lat. *culex* isto — **ḱŭ-l-*; lat. *cuneus* "klin" < **ḱu-no-*, usp. *kuneiforman* " linolik"; lat. *cuneus* > roman.: rum. *cuiu* "čavao", sttal. *cogno* "zapor, zasun", retorom. engadin. *kuoñ*, fr. *coin* "klin", prov. *conh*, katal. *cuny*, šp. *cuño*, port. *cônho*).

To **ḱū-* da se izvesti od starijeg **Hḱ-eu-*, gdje je **Hḱ-* < **Haḱ-*, za koje v. u *oštar*.

čètiri

Od psl. **četýre*: stsl. *četyre*, bug. *čètiri*, ma . *četiri*, sln. *štírje* m., *štíri* ž., sr., č. *čtyři*, slč. *štyri*, *štiria*, gluž. *štyrjo*, *štyri*, dluž. *styŕo*, *styri*, p. *citěr*, p. *cztery*, *czerej*, slovin. *štêrja*, r. *četýre*, ukr. *čotýri*, bjr. *čatýry*.

Od ie. **k^wetur-*, sa sekundarnim *u* → *ū* > *y*, od polaznog **k^wetweres* (to je u **četverъ, a, o*).

Polazno je ie. **k^wetwer-/*k^wetwor-* "četiri": stind. *catvā́raḥ* m. mn. (pali, prą rt. *cattārō*, rom. (Evr.) *štar*, (Arm.) *čətar*, sinhal. *satara*, *hatara*), *catvā́ri* sr. mn. (pali, pra rt. *cattāri*, sindhi *cāri*, lendhi, pandžabi, nepal. *cār*, asam. *sāri*, bengal. *cā(i)r*, orija, majthili *cāri*, sthind. *cyār*, *cāri*, hindi, gudžarati *cār*), *catùraḥ* m. a . mn. (prakrt. *caürō*, pandžabi *caur*), dard.-nuristan. (**catvāras* > aškun *ćatā́*, kati *čtva*, vajgali *čatā*, prasun *čpū*; **catvāri* > šina *čār*; **caturas* > pašai *čōr*, kalaša *čāu*, kašmir. *ćōr* itd.), av. *čaϑwārō*, srperz. *čahār*, srperz. manihej. *ch'r*, part. manihej. *cf'r*, klperz. *čahār*, perz. *čähār*, tadž. *čor*, baluči *čār*, kurd. kurmandži *čar*, horezm. *cf'r*, *cβ'r*, hotsak. *tcahora*, oset. digor. *cuppap*, afgan. *calor*, šugnan. *cavṓr*, vahan. *cəbыr*, iškašim. *c^əfúr*, arm. *č'ork'*, grč. *téttares*, hom. *tessares*, alb. *katër*, ilir. *katar-*, lat. *quattor* (u složenicama *quadru-*; od *quattuor* romans i su odrazi rum. *patru*, veljot. *kuatro*, tal. *quattro*, sardin. logudor. *báttoro*, retor. engadin. *quatter*, furlan. *kuatri*, fr., prov., atal. *quatre*, šp. *cuatro*, port. *quatro*), stir. *ceth(a)ir*, stkimr. *petguar*, kimr. *pedwar*, gal. *petuar-*, got. *fidwor*, stnord. *fjórir*, stengl. *féower*, engl. *four*, stsas. *fi(u)war*, nizoz. *vier*, stvnj. *fior*, nj. *vier*, lit. *keturì* m., *kẽturios* ž., latv. *četri*, dijal. *cetri*, 'jatv.' *teter* (što je možda *[ḱeter]*), het. *kutru-* ("svjedok" ← "četvrti", poslije suca, tužitelja i optuženika), toh. A *śtwar*, B *ś(t)wer*.

Ie. **k^wetwer-* "četiri" da se povezati s ural. **kutte* "šest" (fin. *kuusi*, est. *kus*, marij. *kud*, mađ. *hat*, hantij. *xot* itd.), mong. **ketüre* "biti mnogim", tung. **kätö-* "mnogo".

Polazno bi bilo nostr. **Kuṭʌ* (varijanta **ḲEṭU*) "pokazivati": broji li se od malog prsta (kako se i broji u sjevernoj Evroaziji), kažiprst je i četvrti i še-

sti prst (u *povratku*). — Broji li se od palca kao prvoga prsta, kažiprst je drugi: zato jukagir. *ki(d), kuen* "dva". Usp. još čukotskokamčatske primjere: čukot. *kuvret* "par", itelmen. juž. *k'az*, zap. *k'asx'*.

čēznuti, čȅznēm

Od psl. **čeznǫti*: csl. *čeznǫti*, bug. *čèzna*, mak. *čezne*, p. rij. *czeznąć*, r. dijal. *čeznut'*, ukr. *čéznuty*, bjr. *čéznuć*. — Naše značenje, "imati veliku želju za nečim", nije prvotno: nastalo je od "nestati, ginuti" (usp. *iščeznuti*, a za značenje *umirati za nečim*).

Indoevropski je korijen **kʷeǵ-* (v. *kazati*).

Glagol **kaziti* kauzativ je glagola **čeznǫti*; **kaziti* znači "kvariti, oštećivati", što je od "označavati u lošem smislu" (usp. *nakaza* te čak., kajk. *kâz* m. "nakaza, strašilo").

čijī, ā, ē

Od psl. **čьjь*: stsl. *čii*, bug. *čij, čijà, čiè*, mak. *čij*, hrv. *čȉj, čìjā, ē*,, sln. štajer. *čȋj* (sln. *čigâv* < **čьjega*, dalje *čigáv, čigar* itd.), č. *čí*, slč. *čí, čia, čie*, gluž. *čeji, čeje, ceja*, dluž. *ceji, ceja, ceje* i *coji, a, e*, p. *czyj, a, e*, slovin. *čï, čåu, čë*, r. *čej, č'ja, č'ë*, ukr. *čyj, čyjá, čyjé*, bjr. *čyj*.

Psl. **čьjь* zapravo je **čijь*, što je sastavljeno od **či* (lokativ jednine za zamjeničko **ko-*, v. *tko*) i posvojnoga sufiksa *-j-*: to je indoevropsko **kʷei-jo-s*, usp. stlat. *quoius*, lat. *cuius* "čiji" (**kʷoi-jo-s*).

čȋn

Od psl. **činъ*, gen. **činu*: stsl. *činъ* "ustroj, poredak, red, pravilo, način", bug. *čin* "rang", mak. *čin* "način, postupak", sln. *čȋn* "djelo, postupak", č., slč., gluž. *čin* "način, običaj", p. *czyn*, slovin. *čȋn* isto, r., ukr. *čin* isto.

Značenje "rang" u našem je jeziku vjerojatno po ruskom; možda je i riječ *činòvnīk* rusizam.

Psl. **činъ* jest od ie. **kʷei-n-u-s* (ili *-o-s*), što je od korijena **kʷei-* "ležati na miru": stind. *cirám* sr. "zadržavanje, oklijevanje" (**kʷī-ró-m*), *ciráḥ* "dugotrajan" (**kʷi-ró-s*; usp. indoarij.: pali, prakrt. *cira-* "dugotrajan", gudžarati *cir* "zadugo"), kašmir. *ćēr* "odgoda" (**ciras*; usp. aškun *číru* "prekasno" itd.), stperz. *šiyātiš* "dobro raspoložen", oset. iron. *äncajyn* "prestati, umiriti se" (iran. **ham-čyā-*), arm. *han-gi-st* "mir, pokoj" (**kʷī-*), lat. *quiēs*, gen. *quiēris* "odmor, počinak" (usp. intern. *kvijetìzam*; *requies* "mir", iz akuzativa načinjena riječ iz koje je *rèkvijem*), *quiētus* "miran" (od toga srlat. *quītus*, od toga fr. *quitte* "bez dug, slobodan, oslobođen" i *quittance* "namira, priznanica", usp. *kvȋt* npr. u izrazu *biti kvit, te kvitàncija*; lat. *quiētus* > *quētus* "miran" > roman.: rum. *cet*, tal. *cheto*, furlan. *čet*, stfr. *coi*, prov., katal. *quet*, šp., port. *quedo*), *quiescō* "odmaram se, počivam" (usp. *kvijescèncija*), stkimr. *poguisma* "odmorište", bret. *poues* "odmor, pokoj", stisl. *hvíla* "ležaj za odmor".

Ie. **kʷei-* "ležati mirno" jest od nostr. **Ḳoja* "mirovati": afraz. **qwj* "ostati, čekati" (sir. *qwʾ* isto, sthebr. *qwj* "čekati, nadati se", akad. *qāʾu* "čekati"; kuš.: hamir. *gʷaj* "ostati", kafičo *qē-, qej-* "ostati, čekati"; čad.: logone *ki* "ostati", somraj *jī* "ležati", modgel *koi* "spavati"), ural. **koja-* "ležati, mirovati" (marij. *ki(j)ə-* "ležati", mansij. juž. *koj-*, sjev. *xuj-* "ležati, spavati"), drav. **kē-* "mirovati, ležati" (tamil. *cē* "prebivati; ležati; ostati; spavati", kanada *kē* "ležati, odmarati se" itd.), ?alt. **Kǖ-* "čekati" (turk. **Kü δ-*: stujg. *küδ-*, t. dijal. *küy-*; **Kü-t-*: stturk. *küt-*, turkmen. *güjt-*, čuvaš. *kĕt-*; mong. **küli-je-* "čekati": mong. pism. *külij-*, halha *xülē-*, kalm. *külɛ-*; ?korej. *kidari* "čekati").

čio, čila, o

Od psl. **čilъ, a, o,* odr. **čilъjь*: sln. *čil* "odmoran, svjež, živ", stč. *čilý* "svjež, živ, bodar", gluž. *čiły* "čitav; bodar, krepak".

Particip od nesačuvana glagola **čiti*, koji je od ie. **kēi-* "pomaknuti; micati se, gibati se": stind. *cyavate* "kreće se, miče se" (**kj-eu-*; usp. indoarij.: pali *cavati* "miče se; otpada; umire", prakrt. *cavaï, cayaï* "ide od rođenja do rođenja, umire", stgudžarat. *cavaï* "pada", sinhal. *senavā* "pasti"), vajgali *čū-* "šetati, otići, teći" (**cyav-*), arm. *çu* "polazak", *çogay* "idem" (**kjou-*), grč. *kíō* "idem", *kínymai* "krećem se", *kīnéō* (**kīnéwō*; usp. *kínēma* "gibanje, kretanje" u internacionalnim riječima *kinemàtika*; *kinematògraf*, skraćeno *kíno*; usp. još *kinètika* i dr.), alb. *qoj* "probuditi" (**kjē-n-jō*), lat. *cieō*, inf. *ciēre* "gibati, poticati, pobuditi" itd.

V. *čitav.*

čipka

Po slavenskim se jezicima (usp. još sln. *čîpka*, slč. *čipka* i dr.) i drugima (rum. *cipcă*, ngrč. *tzípka*) riječ proširila iz mađarskog (raznim putovima) — usp. mađ. *csipke* "vez, čipka".

čir i **čîr**, mn. *čirovi*

Od psl. **čirъ*: bug., mak. *čir*, sln. *čîr* "čir"; možda ukr. *čir* "kvrga na drvetu; truplo, strvina".

Usp. izvedenicu **čirъjь*: bug. st. *čìrěj*, hrv. *čiräj, ciräj*, sln. *čirâj, čarâj*, r. *čírej*, gen. *čir'já* "čir".

Postojalo je još i praslavensko **ščirъjь* (npr. u bug. st. *štirěj*), od čega su npr. sln. *ščírovec, ščírjevec*, slč. *ščiřík*, č. *štiřík*, p. dijal. *szczirawka*.

Psl. **(š)čirъ* uspoređuje se s grč. *skírrhos* "oteklina, otvrdlina". Dalje nejasno.

Čini mi se da bi se moglo pomišljati na to da je polazno ie. **skir*ili čak **skeir-* poteklo od nostr. **ćiru*, što bi bila inačica riječi **čiru* "gnoj" (*ći* < *či*, usp. ie. **(s)ker-* < **ćärʌ* ← **çärʌ*). Više za nostr. **ćiru* v. u *strv* (a za značenje usp. spomenuto ukr. *čir*).

čist, a, o

Od psl. **čístъ, a, o,* odr. **čistъjь*: stsl. *čistъ*, bug., mak. *čist*, sln. *čîst, čísta*, č., slč. *čistý*, gluž. *čisty*, dluž. *cysty*, polap. *caistě*, p. *czysty*, slovin. *čîstï*, r. *čístyj*, ukr. *čýstyj*, bjr. *čýsty*.

Od ie. **kīd-to-* (gdje je **kīd-* ← **kəid-* ← **kēid-* ← **kei-d-*); te elemente sadrži i lit. *skýstas* "tekući", latv. *šķîsts* isto (tako i sln. dijal. *číst* "tekući"), prus. *skijstan* "čist".

Indoevropski je korijen **(s)kei-* "rezati, sjeći, lučiti" (v. u *cesta*).

čitati, čitām

Od psl. **čitāti*: bug. dijal. *čitь* "brojiti", mak. *čita* "čitati", sln. *čítati*, č. *čítati*, slč. *čítať*, gluž. *čitać*, p. *czytać*, r. *čitát'*, ukr. *čytáty*, bjr. *čytáć* "čitati".

Iterativ-durativ na *-ati* od **čisti, *čьtǫ* "čitati" (hrv. st. *čísti, čtêm*; stsl. *čisti, čьtǫ* "brojiti, čitti, poštovati", č. *čísti*, stp. *czyść*), čiji je akuzativ **čьtīti* (hrv. *čàtiti* "čitati", *čtīti, čtījēm* "čitati, poštovati", *štīti, štījēm*; dluž. st. *cćiś* "poštovati" itd.), usp. i **čьtēti* (hrv. *čtjëti, čtîm* i *čtäti, čtâm* "čitati", sln. *čtéti* "čitati", *štéti* "brojiti, uvažavati").

Prvotno je značenje glagola **čitati* bilo "brojiti" (usp. č. *učet* "račun" te možda u nas *čītnuti* u dubrovačkih pisaca, *spòčitnuti (nekom nešto)* "predbaciti" = "izbrojiti nekome greške", u Dalmaciji *čītka* "brojenica"; usp. i

psl. **čislȍ* "broj" > *číslo* starije "broj", danas "krunica, brojanica", te sln. *števílka* "brojka").

Psl. **čisti, čьtǫ* potječe od pretpraslavenskoga **keit-tei, *kit-ō* ili **(s)keit-tei, *(s)kit-ō*, usp. latv. *šķist, šķietu* "misliti" te drugačije lit. *skaitýti* "brojiti, čitati", latv. *skàitît* isto.

Indoevropski je korijen **(s)kĕi-* "rezati, sjeći" (za značenje v. *broj*), s proširenjem *-t-* (v. *cesta*). Usp. npr. stind. *cétati* "ispunjava, izvršava, misli, poznaje, shvaća", *cetáyati* "opaža, pažljiv je" (usp. pali *ceteti* "misli", prakrt. *ceei, ceaï* isto, nepal. *ciyāunu* "viriti, lukati" itd.), *kétaḥ* "misao, zamisao, želja", *cikitvā́n* "koji shvaća, zna", av. *čikiϑwā* "mudar".

čȉtav, a, o

Od psl. **čȉtavъ, a, o,* odr. **čitavъjь*: bug. *čìtav*, mak. *čitav* "čitav, cio", ukr. dijal. *čýtavyj* "velik, dobar".

Načinjeno sufiksom *-avъ* od prideva **čītъ* (koji je u hrv. dijal. *čȋt* "cio, sušti, puk"), a taj ima usporednicu u lat. *citus* "brz, hitar", particip pas. pr. na *-t-* od glagola *cieō* "gibam, potičem, pobuđujem", inf. *ciēre.*

Dalje v. *čio.*

čȉzma

Balkanski turcizam (usp. bug. *čizъm, čizma,* mak. *čizma*, alb. *çizmë*, rum. *cizmă*), iz t. *çizme* (što pak je od glagola *çiz-*, inf. *çizmek* "vući").

Iz turskog je riječ došla u mađ. *csizme* (također *csizsme*, iz čega je kajk. *čȉžma*, sln. dijal. *čȋžma, čȋžem*), iz mađarskog dalje na zapad, npr. njem. bavar. *Tschisme* "kratka čizma".

člȁn i **člân**, gen. *člȁna*

Od psl. **čelnъ* "ud, član": bug. *člen,* mak. *člen,* sln. *člȇn*, gen. *-a*, č., slč. *člen,* dluž. st. *cłon*, p. *człon*, r. dijal. *čelenó* sr., *čélen'* (r. *člen* iz csl.).

Sufiksom *-nъ* načinjeno od glagola istoga korijena **kel-* "uzdizati se", koji je još npr. u **čelo, *kolěno* (v.).

Usp. **čelnъkъ*: hš. *člának*, gen. *članka*, također *člének*, gen. *členka*, sln. *člȩ̑nek*, gen. *člȩ̑nka*, stč. *članek*, č. *článek*, slč. *článok*, dluž. *cłonk*, p. *członek*, slovin. *čłóunk*, ukr. *čelenok*, gen. *čelenka*.

čmâr

I *čmȁr*. Također u sln. *čmȁr.* — Riječi nejasna porijekla.

Bi li se moglo pomišljati na raščlambu **čьm-arь*, gdje bi **čьm-* bio ništični prijevojni stupanj od ie. **kem-/*kom-*? Taj **kem-/*kom-* smatra se zvukoopisnim, i vidi se u **komarъ* (v. *komarac*) i u **čьmelь/*čьmela* (hrv. *čmèla* "pčela", sln. *čmȇlj, šmȇlj, čmŕlj* "bumbar", č. *čmel*, slč. *čmeľ*, gluž. *čmjeła*, dluž. *tśmel*, p. *czmiel*, r. *šmel'*, ukr. *čmil'*, bjr. *čmel'*).

čòkot

I *čȍkȍt.* — Ta je riječ za "trs loze sadnice, rozgvu" možda posuđenica (s premetanjem) iz t. *çotuk* "žila stabla na površini zemlje; panj koji ostane kad se drvo posiječe".

No po drugom tumačenju posuđenica je (kao i sln. *čȍk*, gen. *čóka* "panj") iz romanskog, vjerojatno iz tal. *ciocco* (mlet. *zoco*) ili furlan. *çocc* (što je od lat. *soccus*, a od ž. r. **socca* jest i fr. *souche* "panj, čokot" — no ponekad se ta francuska riječ izvodi od gal. **tsukka*). Pomišlja se i na to da je latinska riječ (i druge) posuđenica iz nekog sredozemnog izvora.

čöpōr

Iz mađ. *csoport*, gdje se riječ odnosi prvenstveno na svinje.

čòvjek

Od psl. **čelověkъ*: stsl. *člověkъ*, bug. *čovèk*, mak. *čovek*, hrv. st. XII—XV. st.) *člověk*, *človik*, kajk. *človek* itd., sln. *človek*, gen. *človéka*, č. *člověk*, slč. *človek*, gluž. *čłowjek*, dluž. *cłowek*, polap. *clåvăk*, p. *człowiek*, slovin. *člŭọvjek*, *jek*, r. *čelovék*, ukr. *čolovík*, bjr. *čalavék*.

Praslavenska je riječ složenica od **čelo* i **věkъ*, i značila je "(samostalno djelujući) član zajednice".

Prvi je dio srodan s **čel'adь* (> hš. *čèljād*, mak. *čelad*, č. *čeleď*, r. *čéljad'* itd.), što ima sufiks *-jadь* ili *-ědь*, a poteklo je od ie. **kʷel-o-m*, od korijena **kʷel-* "rod, porodica": het. *kula-*, *kuli-* "čete", stind. *kúlam* sr. "rod, porodica; gomila, mnoštvo" (usp. pali *kula-* "rod, kućanstvo", prakrt. *kula-* sr. m. "porodica, kuća", sindhi *kuru* m. "pleme, porodica", lendi *kull* m., pandžabi *kul* ž., nepal., asam., bengal. *kul* "rod, kasta, porodica", hindi *kul* m. "stado; rod, kasta, porodica", gudžarati *kuḷ* sr. "porodica, pleme" itd.), *kula-pā-* "čuvar doma, zaštitnik zajednice", *kr̥-ṣṭīḥ* "ljudi, rod, narod", kašmir. *kŏl* "porodica" (**kulas*; usp. dameli *kul* "kuća", šina *dʌda-kul* "djedov rod"), grč. *télos* sr. "četa, gomila", stir. *cland* "potomstvo, pokoljenje, rod", ir. *clann* "porodica, djeca" (iz toga engl. *clan* "pleme, porodica, rod", a iz toga hš. *klan*), kimr. *plant* "djeca, potomstvo", *plentyn* "dijete", lit. *kiltis* "pleme".

Taj je indoevropski korijen potekao od nostr. **Ḳülä* "zajednica, rod", što je odraženo još u afraz. **ḳ(w)l* "pleme" (arap. *qulla* ž. "pleme, gomila", sthebr. *qåhål* "sabor, skup, gomila"; somal. *qolo* "pleme"; istčad.: mokilko *kùlé* "čovjek"), ural. **külä* "seoska zajednica, selo; boravište, dom" (fin. *kylä* "selo", est. *küla* "selo, okrug"), drav. **kūḷ* "porodica, mnoštvo" (tamil. *kūḷi*), alt. **Külä* "dom, ukućani" (turk. **kül(ä)*: azerb., tur. *gil* "dom, ukućani"). Od izvannostratičkih usporednica treba spomenuti sinotibetsko **kʿul* "područje, oblast". — Novija je rekonstrukcija sinokavk. **(H)ƛiwʌłʌ* "porijeklo; rod; pleme": sinotib. **t-rual* "selo, rod", sjevkavk. **Hƛiwiła* "porijeklo; rod".

Drugi dio praslavenske riječi **čelověkъ*, **věkъ*, u slavenskim jezicima nije sačuvan kao posebna riječ značenja kao u odličnim usporednicama za ono sadržano u **čelověkъ*, koje su u baltijskima: lit. *vaĩkas* "dijete, dječak", latv. *vaiks* isto, prus. *waix* (usp. i *woykello*) "sluga" (za značenje usporedi sln. *otrók* "dijete" prema č. *otrok* "rob"). Smatra se da je to **věkъ* zapravo isto **věkъ* "vijek", s pomakom značenja "životni vijek" → "životna snaga, život" → "pokoljenje" → "pripadnik mladog pokoljenja". (V. *vijek*.)

Dakle riječ **čelověkъ* po porijeklu znači "dijete roda". Za takvo označavanje usp. sumer. *dumu-nam-lu-ulu*[lu], akad. *mār awīlūti* "sin čovječji" (= "čovjek"), sumer. *dumu Lagaš* [ki] "sin Lagaša" (= "žitelji Lagaša, Lagašani"), akad. *mār Bābili* "sin Babilona" (= "žitelji Babilona, Babilonjani") te het. *DUMUMEŠURU Hatti* "sinovi (grada = zemlje) Hati", što je u starohebrejskom dalo izraze tipa "sinovi Heta" = "Hetiti" (Biblija, Knjiga postanka, 23.3 i dr.).

čúčati

Od psl. **čučāti*: bug. *čùča*, mak. *čuči*, sln. *čúčati*, č. *čučeti*, slč. *čučať*.

Psl. ranije **čučēti* jest od ie. **keuk-ē-*. Ie. **kouk-ē-* jest u sln. *kúčati*, stp. *kuczeć* "čučati"; usp. **kouk-* u stisl. *hokra* "puzati", nj. *hocken* "čučati".

Za **keuk-* od korijena **keu-* "savijati" v. u *kvaka*.

čûn

Od psl. **čьlnъ*: bug. *člun*, mak. *čoln*, sln. *čôln*, č. *člun*, slč. *čln*, gluž. *čołm*, dluž. *cołn*, dijal.*cołm*, polap. *cåun*, p. st. *czółn*, *czełn*, slovin. *čòu̯n*, r. *čëln*, gen. *čelná*, ukr. *čóven*, gen. *čovná*, bjr. *čóven*, gen. *čóŭna*.

Uspređuje se s lit. *kélmas* "panj, deblo", latv. *celm̂s* isto, prus. *kalmus* "štap, palica": tako je **čьlnъ* zapravo bio čun načinjen od jednog debla. Psl. **čьlnъ* jest od **kl̥-no-s*, lit. *kélmas* od **kel-mo-s*, korijen je **kel-* "uzdizati se" (više o njemu v. u *čelo*). Usp. lit. *kélti* "dignuti, nositi, preko vode otpremati", latv. *cel̂t* "dignuti".

Izvedenica je **čьlnъkъ* (hš. *čûnak*, gen. *čûnka*, sln. *čôlnek*, gen. *čolnka*, č. *člunek*, r. *čelnók* itd.), što je također i oznaka za tkalački čunak (to je mlađa upotreba te riječi).

Izvedenica od *čûn* jesu i *čûnj*, *čünjak*, gen. *čûnjka*, *čunka* ž. itd.

čùpati, čùpām

Izvodi se od *čapati*, s ekspresivnom preobrazbom (v. u *čep*).

No usp. psl. **čьlpti*: ukr. *čovptý*, *čovpú* "tući, udarati; tvrditi, stalno ponavljati isto; vući se", dijal. *čovptý* "svađati se", bjr. dijal. *čaŭpcí* "govoriti gluposti". Tematizirano slč. dijal. *čulpať sa* "hramati, šepati" (tako bi bilo i *čupati*).

Tom **čьlpti* polazno je značenje "plesti", a srodne su mu riječi lit. *kìlpoti* "činiti petlje, petljati se", latv. *cil̃puôt* "činiti petlje, vezati čvor", lit. *kìlpa* "petlja".

čüti, čüjēm

Od psl. **čűti*, **čűjǫ*: stsl. *čuti*, bug. *čùja*, mak. *čue*, sln. *čúti*, č. *číti*, slč. *cuť*, gluž. *čuć*, dluž. *cuś*, polap. *cają* ("čujem"), p. *czuć*, slovin. *čűc*, r. dijal. *čut'*, ukr. *čúty*, bjr. *čuć*.

Ovamo spada i glagol *čúvati* (usp. npr. ukr. *čuváty* "čuti").

Praslavensko **čűti* poteklo je od indoevropskog **kēu-* < **keuH-*, **čűjǫ* od **kēu-j-* < **keuH-j-*, korijen je **(s)keu-* "motriti, gledati".

Ie. **keu-* dalo je stind. *kavíḥ* m. "jasnovidac, mudrac, pjesnik" (usp. pali, prakrt. *kavi-*, prakrt. *kaï-*, sinhal. *kivi*), *ā-kúvate* "namjerava", *ā́-kūtaṃ* "namjera", av. *čəvīšī* "nadah se, predvidjeh", grč. *koéō* "primjećujem, čujem" (**kowejō*), osobno ime *Lāo-kó(w)ōn*, lat. *caueō* "čuvam se, pazim", *cautio* "oprez, pomnja, jamstvo" (iz toga evropeizam *kàucija*), latv. *kavēt* "oklijevati, nećkati se". — S proširenjem *-s-*: grč. *akoúō* "čujem" (**kousjō*; usp. intern. *akùstika*), got. *hausjan*, stisl. *heyra*, stengl. *híeran*, engl. *hear*, stfriz. *hēra*, *hōra*, stsas. *hōrian*, stvnjem. *hôr(r)en*, nj. *hören* "čuti".

Od ie. **skeu-* došlo je npr. srperz. *škōh* "raskoš, sjaj" (prairan. **skawaϑa-*), arm. *çuçanem* "pokazujem" (**skeu-sk-*), grč. *thyoskóos* "svećenik koji proriče po žrtvi" (**skowos*), stengl. *scéawian* "pokazati", engl. *show*, stfriz. *skāwia*, stsas. *skauwon*, stvnj. *scouwôn*, nj. *schauen* isto te got. *skuns* "lijep", stengl. *scíene*, engl. *sheen*, stsas. *skōni*, srnizoz. *scōne*, nizoz. *schoon*, srnnj. *schōne* (iz toga dan. *skjøn*, šv. *skön*), stvnj. *scôni*, nj. *schön* isto.

Indoevropsko **(s)keu-* poteklo je od nostratičkog **cuHʌ* "gledati, motriti", koje je odraženo još u afraz. (sem. **š'(w)* u akad. *š'w* "gledati"), kart. **ĉew-/*ĉaw-/*ĉw-* "paziti" (gruz. *cav-/cv-* "štititi, čuvati"), drav. **cū* (telugu *cū* "gledaj"; tamil *cūṟ* "namjeravati", telugu *cūḍ* "gledati".

V. *ćutjeti*.

čvôr, gen. *čvöra*

Od psl. **čьvörъ*: bug., mak. *čvor*, sln. *čvôr*, gen. *čvóra*.

Sufiksom *-orъ* (kao u *govor, žagor, žamor* itd.) načinjeno od **čьv-*, što je od indoevropskoga korijena **keu-* "savijati se" (za koji dalje v. u *kvaka*). Usp. arm. *kʿukʿ* "čvorav štap".

čvȑst, čvŕsta, o

Od psl. **čьrstvъ(jь)*: bug. *čevrь̀st*, mak. *cvrst*, sln. *čvȓst, čvŕsta* (popostoji i oblik *čȓstev, čȓstva*), č., slč. *čerstvý*, gluž. *čerstwy*, p. *czerstwy*, r. *čërstvyj*, ukr. *čerstvýj*, bjr. *čérstvy*.

U južnoslavenskim je jezicima premetanje suglasnika da bi se izbjegla skupina *stv* poslije sonanta *r*.

Psl. **čьrstvъ* jest odglagolski pridjev, od **čьrt-tvъ* (s nejasnm *-tvъ*: očekivalo bi se sȁmo *-tъ* — v. *mrtav*) — polazni je glagol **čersti, *čьrtǫ* (csl. *črěsti, črьtǫ*, str., rcsl. *čьrsti, čьrtu* "povlačiti crtu, brazdu, uzoravati", ukr. *čert'!* "hop! (zgrabiti, lupiti, tresnuti)"), srodan s lit. *kir̃sti, kertù* "rezati, oštro sjeći, udarati", latv. *cìrst, cērtu* isto (treba uočiti usporednost infinitivnog i prezentskog oblika u slavenskom i baltijskom!). Upravo su značenja bliska baltijskom "udarati" bila polazna za **čьrstvъ*, jer se od značenja "udarati, tući" lako dolazi do "tvrd, čvrst, stegnut, stvrdnut, jedar".

Ie. **(s)ker-t-, *(s)kre-t-* još je naprimjer u alb. *qeth* "strići, šišati", također *kjëth* (**kertō*), arm. *kʿertʿem* "derati kožu, ljuštiti, guliti", stind. *kr̥ntáti* "reže", av. *kərəntaiti* isto (**kr̥-n-t-*), het. *kartāi-* "rezati"; u mnogm drugim jezicima i riječima.

Od **(s)ker-* imamo npr. grč. *keírō* "režem" (**kerjō*), lit. *skìrti, skiriù* (**skr̥-*) itd.

Moguće je da je ie. **(s)ker-* poteklo od **ćarʌ*, sekundarne varijante nostratičkoga **čArʌ* "rezati", koje je odraženo u afraz. **čr-* "rezati; oštar kamen" (arap. *ẓirr* "kremen"; kopt. said. *cōr* "brusiti, oštriti"; oromo *čirĭ* "odrezati"), kart. **čer-/*čar-* (gruz. *čer-/čr-* "rezati"), drav. **car-* "derati, trgati" (pardži *car-*). V. *crta, krojiti, kora.*

Ć

ćăknūt, a, o

Nejasno. Možda od glagola *ćaknuti* "udariti" (usp. *udaren* : *udariti*), koji je nastao najvjerojatnije od *čăknuti* "zveknuti" (za značenje usp. i *zvekan*), što je od psl. **čăknǫti*. To je od **čakati* "udariti, lomiti" (u hrv. *čákati* "kljucati"), što je vjerojatno ekspresivno (zvukoopisno).

Drugo, veoma slično tumačenje jest izvođenje od psl. **čьknǫtъ*, što je od **čьknǫti* "udariti"(usp. **čьkati*), i onda je izravna usporednica našem pridjevu r. *čëknutyj*.

V. *čekati*.

ćĕlav, a, o

Od pridjeva *ćel* (od njega imenica *ćéla*; od *ćelav* glagol *ćeláviti*, itd.), što je balkanski turcizam (usp. mak. *ḱelav*, rum. *chel* "ćelav" itd.), iz tur. *kel* "ćelav; ćela".

ćèlija

Balkanizam (usp. rum. *chilie*, bug. *kilíja*, mak. *ḱelija*, alb. *qelí* itd). — iz grčke umanjenice *kellli(on)*; taj je samostanski termin posuđenica iz lat. *cella* (za dalje veze te riječi v. u *šljem*).

Lat. *cella* "sobica, klijet, spremište" u srednjem je vijeku počelo označavati i samostansku ćeliju (kasnije i zatvorsku). Iz latinske je riječi *cĕla* (XVI. st.), *čela* (XVI. st., po talijanskom izgovoru), *ćĕla* (XVI. st., po grčkom izgovoru).

Kao anatomski termin latinska je riječ prvi put upotrijebljena u Engleskoj krajem XVII. stoljeća.

Izvedenica od lat. *cella* jest *cellula*, iz čega je *cĕlula* "stanica, ćelija" (usp. *cĕlulāran, celùlīt*). Riječ *cellula* jest i u *celulòīd* (dočetak je po grčkom *eĩdos*, za koje v. u *vidjeti*; npr. u engleskom *celluloid* u XIX. st., iz engleskog se riječ proširila i u druge jezike), u *celulóza* (nova latinska riječ *cellulōsus*, u XVIII. st.), usp. i *celòfān*, gen. *celofána* (s *cella* i grč. *phandós* "svijetao, proziran"; od XX. st.).

ćevàpčić

Umanjenica od *ćèvāp*, gen. *ćevápa*, što je balkanski turcizam (usp. bug. *kebàb*, mak. *ḱebap*, hš. i *ćèvāp, ćèbāp*, ngrč. *kempápi* itd.), iz t. *kebab*, što je iz arapskog *kăbāb*.

U nas *ćevap* s razjednačenjem *v-b* < *b-b*.

ćìlim

Iz turskog *kilim* (iz čega su i rum. *chilim*, bug. *kilim*, mak. *ḱilim*, alb. *qilím*, ngrč. *kilímis, tsilími*), što je iz perzijskog.

ćirìlica
Također *cirùlica* (XVI. st.), *ćurìlica* (XVII. st.). — Po imenu svetog Ćirila, za kojeg se smatra da ju je stvorio (u IX. stoljeću). On se grčki zvao, nakon stupanja u samostan (prije je bio *Konstantinos*), *Kyríllos*, što je izvedeno od *kýrios* "gospodar", kao pridjev "jak, odlučan, vrijedan, znamenit" (v. *crkva*).

ćòrav, a, o
Od *ćȍr* "slijep; koji ne vidi na jedno oko", što je balkanski turcizam, iz t. dijal. *kjor* (t. *kör* "slijep"). Turska je riječ iz perz. *kūr* "slijep" (to ide s perz. *kar*, što je srodno sa stind. *kāṇáḥ* "jednook" – v. *krn*).

ćûk
Imenica zvukoopisna postanja; od nje onda dalje *ćuktati.*

ćȕp, gen. *ćùpa*
Balkanski turcizam (usp. bug. *kjub,* mak. *ḱup*, alb. *qyp* itd.), iz tur. dijal. *kjüb* "vrč", t. *küb.*

ćȕšnuti, ćȕšnēm
Također i *ćȕšati, ćȕšiti.* — Zvukopisni glagoli. Od njih načinjeno *ćȕška* (usp. zvukoopisnost riječi *pljȕska*).

ćútjeti, ćútīm
Stariji je prezent *ćuću* "ćutim".
Po jednom tumačenju, nastalo od praslavenskog **tjutěti*, što bi pak bilo od prefiksalne složenice **ot-jutiti/*ot-jutěti* > stsl. *oštutiti* > *štutiti.* Usp. mak. *ḱuti* ("šuti"), sln. *čutíti, čútim,* č. *cítiti,* slč. *cítiť* (iz č.), gluž. *cućić,* dluž. *cucić,* str. *oščutiti, očjutiti,* r. *očutit'sja,* ukr. *oščuščaty,* bjr. *očućić.*
Glagol **jutiti/*jutěti* nije sačuvan ni u jednom slavenskom jeziku.
Drugo je tumačenje da su oblici na *ćut-/ćud-* (ovamo spada i imenica *ćȕd*) povezani s *čuti, čuditi se.* Tada bismo u *ćutjeti* imali zapravo asimilacijom dobiveno prvo lice jednine prezenta **tjutjǫ* < **čutjǫ, *čutiti/*čutěti*, s indoevropskim **keu-* koje je u *čuti* (v.), proširenim sufiksom *-t-*. Tada bi prvotna bila imenica **čutь* (sln. *čȗt* "osjećanje, čuvstvo", r. dijal. *čut'* "glas, zvuk"), usp. još praslavenske riječi **ču-tъkъ(jь), *čutьje, *čutьnъ(jь).*
V. *šutjeti.*

D

da, dȁ

Veznik i potvrdna čestica. Od praslavenskog **da*, što je dalo uglavnom jednake veznike i čestice značenja bliskih u svim slavenskim jezicima.

Vjerojatno potječe od indoevropske osnove pokazne zamjenice **do-*, što je varijanta zamjenice **to-* (u prilog tome govori npr. usporednost upotrebe čestica **da* i **ta* u slavenskom te usporednost npr. sl. **da živetь* i lit. *tegyvúoja* "da živi"). — Taj isti ie. **do* odražen je i u našem prijedlogu i prefiksu *do* (v.).

Drugo tumačenje povezuje slavensku česticu **da* s izvanindoevropskim primjerma: sl. **da* < ie. **dā* ili **dō*, to od starijeg **d(h)eH-*, a to pak od nostratičke čestice **daHʌ*, odražene još u afraz. **d(H)* "i, također" (stlibij. *d*, tuareški šelha *d* "i, skupa s", npr. šelha *tamgart d-urgaz* "žena i muž"; somal. *-dā* čestica), kartv. **da* "i" (gruz. *da*, čan., megrel. *do*), alt. **dā* "također, već, i" (t. *-ta/-te*; halha *dā/dē*; nanaj. *da*; korej. *-to/-do*).

Moguće je da je sl. **da* dvostrana porijekla, tojest da je u davnoj prošlosti došlo do ukrštanja ie. **dā* ili **dō* (< nostr. **daHʌ*) i **do-* zamjeničkog.

dȁbar, gen. *dȁbra*

Dobiveno od psl. **bьbrъ* razjednačavanjem *b-b* > *d-b*, a to **bьbrъ* još je u str. *bьbrъ*.

Psl. **bьbrъ* varijanta je češćeg **bebrъ* (u srpcsl. *bebrъ*, bug. *bèber*, hrv. kajk. *breber*, gen. *brebra*, usp. prezime *Beber* i imena sela u Slavoniji *Bebrina*, sln. *bę́ber, brẹ́ber*, gluž. *bĕbr*, str. *bebrъ*) i **bòbrъ*, gen. **bobrù* (bug. *bòbъr*, hrv. *bȍbar*, gen. *bȍbra*, sln. *bǫ́ber*, gen. *bǫ́bra*, č. *bobr*, slč. *bobor*, luž. *bobr*, p. *bóbr*, gen. *bobra*, ukr. *bibr*, gen. *bobrá*, bjr. *babër*, gen. *babrá*).

U tim su praslavenskim riječima zapravo ie. **bhibher-*, **bhebher-* i **bhobher-*.

Ie. **bhebher-* jest u trač. *bebru-* (u imenu naroda *Bébrykes*, u Bitiniji), lat. *fiber*, stbret. *beuer*, bret. *bieuzr*, korn. *befer*, gal. *bebr-* (u imenu rijeke **Bebrā*, što je danas *Bièvre*; u *Bebronnā*, što je u *Beuvronne, Brevenne*), stnord. *bjórr*, stengl. *be(o)for*, engl. *beaver*, nizoz. *bever*, srnnj. *bever* (iz toga dan. *bæver*, šv. *bäver*), stvnj. *bibar*, nj. *Biber* (germ. **bebruz*; iz franačkog **beuvor* jest fr. *bièvre*), lit. *bebrùs*, latv. *bę̄brs*, prus. *bebrus*. — Usp. još av. *bawra-, bawri-* (a to *a* može biti i od ie. *o* i od ie. *e*).

Indoevropska je riječ za dabra zapravo udvojen korijen **bher-* "sjajan, svijetlosmeđ (za životinje)", usp. stind. *babhrúḥ* "smeđ" (usp. sinhal. *bambaru, bamburu* "smeđast"; usp. za naziv za životinje i stind. *bábhrukaḥ* "mungo", npr. u pali *babbuka-* "mačka"). — To ie. **bher-* još je u stengl. *bera*, engl.

bear, stvnj. *bero*, nj. *Bär* "medvjed" (germ. **beran-*), što je tabuistična zamjena drugog naziva za medvjeda (usp. u zapadnopaharskom *bhrεbrū* "mladi smeđi medvjed" < stind. *babhru-*) te u lit. *bëras*, latv. *bẹ̃rs* "crvenkastosmeđ" (**bhēr-*), toh. A *parno*, B *perne* "sjajan".

Ie. **bhreu-* jest, s *-H-* (**bhreuH-* > **bhrū-*), u stnord. *brúnn*, stengl. *brún*, engl. *brown*, nizoz. *bruin*, stvnj. *brûn*, nj. *braun* "smeđ" (germ. *brunaz* < **bhru-no-s*).

Ie. **bhreu-/*bher-* potekli su od predoblika **bheur-* (s premetanjem *wr* > *rw*) i **bhwer-*, koji su od nostr. **bońa* "smeđ, sivosmeđ": ?afraz. (istkuš.: oromo *bōra* "žut", somal. *bōra* "smeđa boja, pjega"), alt. **bońa* "siv, smeđ" (turk. **boŕ*: stturk., stujg. *boz* "siv", t. *boz* "smeđ, siv"; mong. **bora* "siv": srmong. *boro, bora*, halha *boră*).

Izvannostratička je usporednica sjevkavk. **bHūrʌ* "smeđ, sivosmeđ".

V. *breza*.

dȁh, gen. *dàha*

I *dȃh*. — Od psl. **dъxъ*: stsl. *dъxъ*, bug. *dъx*, mak. *dax*, sln. *dȁh*, *dáh*, č. *dech*, r.dijal. *dox* ("odmor").

Usporednica je lit. *dùsas* "uzdah".

Ide s glagolom **dъxati/*dъxnǫti* (stsl. *dъxnǫti* "puhnuti", bug. *dъ̀xna*, hš. *dáhati, dȃšēm, dȁhnuti/dàhnuti, dȁhnēm/dàhnēm*, sln. *dehníti/dáhniti, dáhnem*, č. *d(e)chnouti*, slč. *dochnúť*, p. *tchnąć*, r. dijal. *dóxat'* ("jako kašljati"), r. *doxnút'*, ukr. *dohnúty*, bjr. *dóxnuć*).

Djelomična je usporednica tom glagolu lit. dijal. *dùsti* "gubiti dah, dahtati", latv. *dust* isto; usp. i *duseti*.

Sa sufiksom *-ta-* jest *dàhtati*, 3. l. jd. *dȁšćē*.

U **dъx-* jest ništični prijevojni stupanj **dhus-* indoevropskoga korijena **dheus-* (v. *duh*).

V. i *tvor*.

dàlek, a, o

Od psl. **dalekъ(jь)*: bug. *dalèk*, mak. *dalek*, sln. *dálek* (običnije okamenjen akuzativ **daleče/*dalečь*: *dáleč* pril. "daleko"), č. *daleký*, slč. *ďaleký*, luž. *daloki*, polap. *dolěk*, p. *daleki*, slovin. *dalε̃ihi*, r. *dalékij*, ukr. *dalékyj*, bjr. *dalëki*.

Načinjeno od **dalʼe* (usp. priloge *dȁljē, pȍdalje, nàdalje*, te komparativ **dalʼьjь*: *dȁljī*), što je od imenice **dalʼь* (v. *dalj*) — i to sufiksom *-okъ* (koji je povezan s **oko*; usp. **širokъ, *vysokъ* i sl.).

dȃlj

Od psl. **dalь*: stč. *dal*, č. *dál*, slč. *dial*, p. *dal*, slovin. *dålǻu*, r., ukr., bjr. *dal'* — usp. stsl. *dalja*, hš. *dálja*, sln. *dálja*, č. *dále* (**dala*).

Teško je objasniti **dalь* i **dalekъ* kao riječi srodne s **dьlь, *dьlgъ* (bilo je kasnijih ukrštanja). Zato se **dalь* uspoređuju po svojoj građi s lit. *tolì* "daleko", *tolìs* "dalj", *tolùs* "dalek", latv. *tâls* isto: naime, i *da-* i *ta-* tumače se kao zamjenički elementi (**da* u *da*, *to-* kao u **tъjь* > *tȃj*; ponekad se takvi ie. **do-* i **to-* smatraju inačicama iste pokazne zamjenice).

d n, gen. *dȃna/dnȇ*

Od psl. **dьnь*: stsl. *dьnь*, gen. *dьne*, bug., mak. *den*, sln. *dȃn*, gen. *dnȇ*, mlađe *dnẹ̑va* (u Brižinskim spomenicima *den*, gen. *dine*), č. *den*, slč. *deň*, gluž. *dźeń*, dluž. *źeń*, polap. *dan*, p. *dzień*, slovin. *ʒε̃in*, r., ukr. *den'*, bjr. *dzeń*.

Od ie. **din-* "dan": stind. *dínam* sr. "dan" (usp. pali, prakrt. *dina-* "dan", sindhi *ḏiṇu* "praznik", lendi *diṇvār* isto, nepal., asam., bengal., maithili,hindi *din*

"dan"), kašmir. *dĕn* m. "dan", trač. **din-* (npr. u imenu gromovnikova gaja *Din-drýmē*), alb. *ditë* (< **din-të*) "dan", *gdhi(n)j* "bdjeti" (< **di-n-jō*), lat. *nūndinae* "deveti dan, sajamski dan", stir. *trédenus* "trodnevlje", got. *sinteino* "postojano, stalno, svakodnevno", stvnj. *len(gi)zin* "proljeće" (tj. "dugodnevlje", od toga nj. *Lenz* "proljeće"); **dein-* imamo u lit. *dienà* "dan", latv. *diena*, 'jatv.' *dins*, prus. *deinan* ak., možda psl. **dinь* u kašup., slovin.-pomoran. *dzińsia*, p. *dziś*, gluž. *źinsa*.

Riječ *dànas* potekla je od psl. **dьnьsь*, gdje je **sь* pokazna zamjenica (isto u *jȕtros, večèras, nòćas, pròljetōs, ljȅtōs, jesènas, zìmūs*): **sь* m., **si* ž., **se* sr. "ovaj, ova, ovo" (ie. **k̑o-/*k̑i-*, npr. u het. *kaš*, lit. *šìs* m., *šì* ž., stengl. *hé* m., *hit* sr., engl. *he, it*, itd.). Riječ *sĩnoć* ima isto **si*; *sĩmo* "ovamo" < **sě-mo*, gdje je **sě* lokativni oblik; kajk. *zdȅ* "ovdje" < **sьdě*.

Indoevropski je krijen **dei-* "svijetliti". Usp. stind. *dī́deti* "svijetli", grč. hom. *déato* "prividi se, učini se", *déelos, dē̃los* "očit, jasan" (**dej-el-o-s*).

Od **dejeu-* (**djeu-, *diw-, *dju-*) poteklo je indoevropsko ime nebeskog božanstva **djēus*: stind. *dyā́uḥ* "nebo", het. *šius* "bog, bog sunca", luvij. *Tiwaz* "bog sunca", grč. *Zeús* (ak. *Zē̃n* < **djē[u]m*), vok. *Zeũ* < **djeu*, gen. *Di(w)ós*, dat. lok. *Di(w)í* < **diw-*), stlat. gen. *Diouis*, lat. gen. *Iouis* prema *Iuppiter*, od *Iūpiter*, umbr. *Jupater* vok. (**djeu-pəter*), lat. gentilno ime *Iulius* (**Iouilios*), *Diēspiter*, oskij. *Diúveí* "Ioui", lat. *diēs* "dan" (**dijē[u]s*; lat. *diēs* > roman.: rum. *zi*, veljot. *dai*, tal. *dì*, sardin. logudor. *die*, retorom. engadin., furlan., stfr., prov. *di*, sttal., prov., katal., šp., port. *dia*), venet. *zeivos* (**deiwos*), mesap. *deiva, deivas, diva, divana*, frig. *diōs* dat. mn., armen. *tiv* "dan" (**di-w-*).

Od **deiwos*: stind. *deváḥ* "bog" (pali *deva-* "bog, demon, kišni bog, kiša", prakrt. *deva-, dea-* "bog, oblak, nebo", sindhi *d̠eu* "vrag", lendi *deo* "bog", pandžabi *deu* "bog, vrag", *de* "demon, idol", zappahar. *dēu* "kiša", nepal. *deu* "bog", asam. *deu* "zao duh", srbengal. *deyā* "oblak, nebo", *de* "polubog", hindi *dew* "bog, demon", gudžarati *dev* "bog, idol", marathi *dev* "bog, demon", stsinhal. *devaha* gen. "bog", sinhal. *deva* "kiša, oblak", *dē-dunna* "božanski luk = duga"), kašmir. *div, dēv* "bog" (usp. aškun *dēi* "bog", gen. mn. u *deā̃ wirᵉčū* "staza bogova = Kumova slama, Mliječna staza", vajgali *dē* "bog; zakletva, prisega", pašai *dēw, dō* "demon", kalaša *dēwa* "bog" itd.), avest. *daēva-* "demon" (od takve riječi perz. *dēv*, iz toga tur. *div*, iz čega naše *dȉv*), lat. *deus* "bog" (roman.: strum. *zeu*, tal. *dio*, sardin. logudor. *deus*, retoroman. engadin. *dieu*, furlan. *ǧo*, fr., prov. *dieu*, katal. *deu*, šp. *dios*, judeošp. *dio*, port. *deus*), *dīus* "božanstven", gal. *Dēuo-, Deo-* u imenima, keltiber. *Teiuo-* (u osobnom imenu *TeiuoreiKiś*, koje odgovara galskom *Dīuorīx* < **deiwo-rēǵ-s* "božanski vođa"), stir. *dia* "bog", gen. *dé*, kimr. *duw*, bret. *doué*, stnord. *tívar* "bogovi" (**deiwōs*), *Týr* ime božanstva (stgerm. *teiwaz*), stengl. *Tíg*, gen. *Tíwes* ime boga Marsa, stvnj. *zîo* (germ. **tīwaz*), lit. *diẽvas*, latv. *dìevs*, 'jatv.' *deus*, prus. *deywis*.

dâr

Od psl. **darъ*: stsl. *darъ*, bug., mak. *dar*, sln. *dâr*, č., slč., luž., p. *dar*, slovin. *dåŕ*, r. dijal., ukr., bjr. *dar*.

To potječe od indoevropskog **dōro-*, što je sufiksom *-ro-* načinjeno od *dō-* "dati" (v.). Usp. grč. *dōron*, arm. *tur* (**dōrom*). Nekad možda heteroklitička osnova na *-r/n-*, pa bi to *-n-* bilo u **danь* (hrv. st. *dan* ž., usp. *dának* < **danькъ*) pa bismo imali **dōr-/*dōn-*. Za **dōn-* usporedi još stind. *dā́nam* sr. "dar" (usp. pali *dāna-*, prakrt. *dāṇa-*, hindi *dān*, sinhal. *dan* itd.), kašmir. *dān*

"dar", lat. *dōnum* sr. (roman.: tal. *dono,* sardin. logudor. *donu,* retorom. engadin. *dun,* fr. *don,* prov., katal. *do,* šp. *don,* port. *dô*), stir. *dán* isto, lit. *duonìs* "danak".

dàska

Od psl. **dъskà,* ak. **dȉskǫ*: stsl. *dъska* "daska, stol", bug. *dъskà* "daska", mak. *doska,* sln. *dəskä, déska, də̏ska* isto, *däska* "kamena ploča", č. *deska* "daska, ploča", slč. *doska* isto, gluž. *deska* "daska", dluž. st. *cka* (polap. *déiska, deiskó* "stol" iz srnnj.), slovin. *dẽiskă,* r. *doská,* ukr. *dóška,* bjr. *dóška, dóska* isto. Starije je slavensko značenje riječi **dъska* bilo "stol" (a prvotno je stol bio upravo daska na podu), no potisnule su je druge (**stolъ,* u slovenskom *míza*).

Posuđenica ili iz germanskog ili iz latinskog. Germanska pak je riječ (usp. stengl. *disc* "stol, jelo", engl. *dish* "zdjela, jelo", stvnj. *tisc,* nj. *Tisch* "stol") iz iste latinske riječi — *discus* "drvena zdjela, disk, kolut", što pak je iz grč. *dískos* (iz čega je inter. *dĭsk*). Usp. kslat. (IX–X. st.) *discus* "tanjur, stol".

Ako je iz narlat. **discu,* psl. **dъska* poteklo je od ženskog roda, koji je mogao nastati — po uzoru na riječi *tabula* "daska, ploča", *scutella* "zdjela", *mensa* "stol, jelo" — još u narodskolatiskom, kao i razjednačavanje **discu* > **duscu* (usp. berberski latinizam *dusku*). Za ž. rod **disca* usp. frankoprovansalsko *desca* "plosnata košarica", katalon. *desca* "zdjela", sardin. (logudor.) *discuedda* (*discus* × *scutella*).

U praslavenskom je riječ ušla, zbog sličnosti s njima, u obrazac pridjevā na *-ьskъ,* pa je moguće da je tek u slavenskom nastala promjena roda: od nesačuvana **dȉskъ/*dȉskъ* (očekivalo bi se, po latinskom, da bi naglasak trebao biti na prvom slogu) nastalo **dъskà* (kao što je npr. **pȍľьskъ* m., **poľskà* ž., **pȍľьsko* sr., odr. **poľьskъ̀jь*).

dȁti, dâm/dádēm

Od psl. **dȃti, *damь̀*: stsl. *dati, damь,* bug. *dam,* mak. *dade,* sln. *dati,* č. *dáti,* slč. *dať,* gluž. *dać,* dluž. *daś,* polap. *dot,* p. *dać,* slovin. *dăc,* r. *dat',* ukr. *dáty,* bjr. *dać.*

Od ie. **dō-* "dati". U praslavenskom prezentu **damь* vjerojatno je ⁓ i to u **dȃdmь* — reduplicirano ie. **dō-d-mi* (usp. litavsku novotvorinu *dúodu* "dam" u **dō-d-,* prema stlit. *dúomi* < **dō-d-mi*), no moguće je da je **dȃmь* nastalo od **dō-mi,* što bi bilo od normalnog indoevropskog redupliciranog **de-dō-mi* — usp. stind. *dádāmi* "dajem" (*dádāti* "daje": pali *dadāti*), avest. *dadāiti* "daje", grč. *dídōmi* "dajem". — Usp. još u drugim jezicima: het. *dāhhi* "uzimam", hijerluv. *tàa* "uzima", lidij. *dāv* "dajem", stind. ved. *dā́ti* "daje" (> prakrt. *dāi*; mlađe *deti* > pali *deti,* prakrt. *dei,* rom. *del* 3. l. jd. prez., sindhi *ḏiaṇu* "dati", lendi *devaṇ,* pandžabi *deṇā,* zappahar. *dē-,* nepal. *dinu,* asam. *diba,* bengal. *deoyā,* orija *debā,* maithili *deb,* hindi *denā,* gudžarati *devũ,* marathi *deṇe,* sinhal. *denavā* itd.), kašmir. *dyun*[u] "dati" (usp. npr. šina *dem* "dam" itd.), arm. *tam* "dam", lat. *dō* "dam" (lat. *dare* "dati" > roman.: rum. *da,* veljot. *duor,* tal., sardin. logudor. *dare,* retorom. engadin. *der,* furlan. *da,* prov., kat., šp., port. *dar*), alb. *dhashë* "dao sam", venet. *zonasto* (**dōnāsto*), lit. *dúoti,* latv. *duôt,* ´jatv.´ *dodi,* prus. *dāt(wei).* (Značenja "davati" i "uzimati" za **dō-* nisu se pomiješala ni u kojem pojedinom jeziku. Ta je razlika nastala zbog drevne razmjene — pojednostavnjeno, ono što jedan daje, drugi uzima.)

Oblik nesvršenoga glagola *dávati* potekao je od psl. **davȃti,* od ie. *dō-w-,* *gdje je *-w-* proširenje (usp. stind. *dāváne,* grč. kipar. *dowénai* "davati", lit. *daviaũ* "dao sam" < **dŏ-w-*). Isti je *-v-* i u *davъ, davъši* (*dȃvši*). Prezent *dȃjēm*

preuzet je možda iz sekundarnoga glagola, psl. **dajāti, *dâjǫ* (npr. čak. *dajät*, sln. *dajáti*) — no usp. ie. *-j-* npr. u prus. *dāiai* (vjerojatno *dāian*) "dar", rus. *prodajánie* "prodaja" (naše *prödaja* < **prodadja*), stind. *dāyá-* "dar".

Indoevropsko **dō-* poteklo je, preko starijeg **doH-* < **dex^w-*, od nostratičkog **toHʌ* "davati", koje je odraženo još u ural. **tōγe-* "davati" (fin. *tuo-* "donositi", saam. juž. *duokĕ-*), drav. **tā-* "davati" (tamil. *tā* "daj"), alt. **[t]ā-* "dati, dobiti".

Postoje i izvannostratičke usporednice — npr. sjevkavk. **ʼʌ-t(w)ʌ-* "dati". Usp. i u američkim jezicima: amerind. **atu* ~ **ato* "dati, uzeti, nositi" u ist. pomo *du-* "rukom", kajapo *taʼ* "uzeti", protokaripski **utu* "dati", bororo *to* "nositi" itd.

dáviti, dâvīm

Od psl. **davĭti*: stsl. *daviti*, bug. *dàvja*, mak. *davi*, sln. *dáviti (se), dávim*, č. *dáviti*, slč. *dávit'*, luž. *dawić*, polap. *dovĕ* ("davi"), p. st. *dawić*, danas *dławić*, slovin. *dlăvjĭc*, r. *davít'*, ukr. *davýty*, bjr. *davíć*.

To je od ie. **dhōw-eje-*.

Korijen je **dheu-* (**dhau-?*) "umrijeti, onesvijestiti se": av. *dav* "daviti, pritiskati", lidij. *Kan-daú-las* "psodav", frigij. *dáos* "vuk", arm. *di* "truplo" (**dhw-ei-*), trač. *Dãoi, Dáoi* "Dačani", grč. *thaũnon* "zvijer", lat. *Faunus*, šumski i poljski bog, stir. *díth* "smrt, kraj" (**dhwī-tu-*), got. *diwano* "smrtno", stnord. *dá* "nesvijest" (**dawa*), *deyja* "umrijeti", srengl. *deiȝen, deye*, engl. *die*, stsas. *dōian*, stvnj. *touwen*, srvnj. *töuwen* (germ. **dawjan*), got. *dauþs* "mrtav", stnord. *dauðr*, stengl. *déad*, engl. *dead*, stfriz. *dād*, stsas. *dōd*, nizoz. *dood*, stvnj. *tôt, tôd*, nj. *tot* (germ. **dauðaz* < **dhau-tó-s*), got. *dauþus* "smrt", stnord. *dauðr*, stengl. *déað*, engl. *death*, stsas. *dōð*, stvnj. *tôd*, nj. *Tod* (germ. **dauþuz*), toh. B *on-(u)waññe* "besmrtan" (**n̥-dhw-*).

Indoevropsko **dheu-* poteklo je od nostr. **dʌwʌ* "bolovati, umrijeti", koje je još u afraz. **dw-* "bolovati, umrijeti" (sem. **dw-*: arap. *dwj/dwʼ*, geez *dwj* "biti bolestan", ugarit. *dwj* "bolovati", sthebr. *dəwåj* "bolest"; kušit.: oromo *duʼ-* "umirati"; čad. **dw(j)* "ubiti": boleva *du*, angas *tu*, jegu *d-*, sokoro *dē-*).

dȁžd, gen. *dàžda*

Od psl. **dъždžь*: stsl. *dъždь*, bug. *dъžd(ȅt)*, mak. *dožd*, sln. *də̀ž, dəžjä*, dijal. i *dèšč, dášč, dèždž* itd., stč. *déšč*, č. *déšť*, slč. *dážď*, gluž. *dešć*, dluž. *dejšć*, polap. *dåzd*, p. st. *deżdż*, gen. *dżdżu*, p. *deszcz*, gen. *deszczu/dzdzu*, slovin. *dēišč*, r. *dožd'*, gen. *doždjá*, ukr. *došč*, bjr. *doždž*.

Po jednom tumačenju, **dъždžь* jest od ie. **dus-dju-* "loše nebo, loš dan".

Ie. **dus-* "loš, hud, ružan" jest u stind. *duṣ-, dur-*, av. *duš-, duž-*, arm. *t-* ("ne-"), grč. *dys-* (usp. u intern. *distròfija, diskràzija* itd.), lat. **dus-* (u *difficilis* "težak", od **dusficilis*), stir. *do-, du-*, got. *tuz-*, stengl. *tar-*, nj. *zur-*.

Ie. **dju-* jest od **dei-w-*, za koje v. u *dan*.

Naime, prema **su-djeu-* "dobar dan" stoji **dus-djeu-* "loš dan".

No kako se riječi za kišu obično izvode od onih za "liti", "mokar", "voda" i sl., drugo tumačenje izvodi **dъždžь* od **dusg-*, pa se onda uspoređuje s lit. *duzgēti, duzgénti* "šumiti".

Postoji još jedno tumačenje: da je prvotna riječ bila **dъščь*, pa se onda ta povezuje s norv. *dusk-regn*, šv. *regn-dusk* "kišica koja sipi, rominja", usp. norv. dijal. *dysja* "rominjati, curiti", što je, s proširenjem *-k-*, od ie. **dheus-* "prštati, prašiti" (a to je od **dheu-* "duti", v. *duh* itd.).

dèbeo, debèla, o

Danas i ujednačeno *dèbeo, dèbela, o*; odr. *dèbelī, ā, ō.* — Od psl. **debelъ(jь)*: bug. *debèl*, mak. *debel*, sln. *dêbel, debéla*, r. *debélyj*, ukr. *debélyj*, bjr. *dzjabëly.*

To je pridjev izveden sufiksom *-el-* od **deb-/*dob-*, a to je isto **dob-* koje je u **dobrъ(jь)* (v. *dobar*). Usp. još vahan. *δop* "sočan (za travu)", latv. *dabļš* "bujan, obilan", prus. *debica* "velik", *debijkan, debīkan* "veliko".

Komparativ se tvori od *deb-* (usp. *širok : širi, sladak : slađi*): *dèbljī* < **deb-ji.*

dècēmbar

I *decèmbar*. U starijem jeziku i drugačiji oblici, usp. *dečebar, dečembar* (po tal.), u M. Divkovića *mjesec dekembar, prosinac.* — Iz lat. *december*, što je od lat. *decem* "deset". Prosinac je u rimskom kalendaru bio deseti mjesec.

Za *decem* v. *deset.*

dèrati, dèrēm

Od psl. **dьrâti, *dèrǫ* (s infinitivom prema prezentu): stsl. *dьrati*, bug. *derà*, mak. *dere*, sln. *dêrati*, č. *dráti*, slč. *drať*, dluž. *draś*, polap. *derě* ("dere"), r. *drat'*, ukr. *dráty, derú*, bjr. *drać.* — **dьr-* nastavlja ie. **dr-*, što je ništični prijevojni stupanj od **der-*, a *a* jest po indoevropskoj aoristnoj osnovi **drā-*: **drā-* > **dьra*, usp. **bьrati* < *bhr-* od **bher-*. — Taj je ništični stupanj još u *ùdri!*, u *nadri-* (u *nadriliječnik, nadripjesnik*), *drónjak* itd.

Indoevropsko **der-* jest, osim u prezentu **derǫ*, i u infinitivu **derti* "derati, trgati": hš. *drijéti* (običnije s prefiksima: *òdrijeti, pròdrijeti* itd.), sln. *dréti*, č. *dříti*, slč. *drieť*, gluž. *drjeć, dřěć*, dluž. *dřěś*, p. *drzeć*, slovin. *dřěc.* — Za prijevojni stupanj *e* usp. i *dèran* (i imenica i pridjev), *dèrište, dérle.*

Prijevojni stupanj *o* **dor-* jest u *ödora* ("ruho" ← "plijen", usp. *òdor* u Crnoj Gori i u I. Belostenca "plijen; imovina", u V. S. Karadžića "trud"; za značenje usp. *roba*, što je iz romanskog, gdje je to iz germ. **rauba*, usp. nj. *rauben* "robiti, pljačkati"), *pródor, rázdor.*

Prijevojni stupanj *i* (produljenje od *ь*) *dírati, nàdirati, pròdirati, pòdirati, òdirati* itd. (Sufiksom *-ka-* *dȉrkati*, pa onda *zadirkívati.*)

Naše *udàriti* jest isto što i *ùdriti*, s *ь* > *a*; usp. *ùdār, ùdarac*, gen. *ùdārca* — može i od ie. **dōr-.*

Indoevropsko **der-* "derati (kožu, koru)" jest u stind. *dar-* "kalati, cijepati", *daraḥ* m. "pukotina u zemlji" (> bengal. *dar* "pećina, jama, rupa u zemlji", sinhal. *dara* "pećina" itd.; to je ie. **dor-* kao u **orzdorъ, prodorъ*), kašmir. *dar* "pećina" (arij. **daras* < **dor-*), arm. *terem* "derem, gulim", grč. *dérō* isto, *deírō* (**der-jō*), kimr., korn., bret. *darn* "komad" (**dṝ-no-s*), stengl. *torn* "gnjev", nizoz. *toorn* "onečišćenje, oskvrnuće", stvnj. *zorn*, nj. *Zorn* "gnjev" (**dor-n-*), got. *distaíran* "razriti, raskopati", stengl. *teran* isto, engl. *tear* "derati", stvnj. *zeran*, nj. *zehren* "izjedati, trošiti", lit. *dìrti, diriù/derù* "derati" itd.

dȅset

I *dȅsēt.* — Od psl. **desętь*: stsl. *desętь*, bug. *dèset*, mak. *deset*, sln. *desệt*, č. *deset*, slč. *desať*, gluž. *dźesać*, dluž. *źaseś*, polap. *disąt*, p. *dziesięć*, slovin. *ʒìesinc*, r. *désjat'*, ukr. *désjat'*, bjr. *dzésjać.*

Od ie. **deḱm̥-ti-s* "desetka", od čega je i lit. *dešimtìs*, latv. *desmit(s).*

Polazno je ie. **deḱm̥* (i prošireno sufiksom *-t-*): stind. *dáśa*, pali *dasa*, prakrt. *dasa, daha*, lendi *dāh*, zappahar. *daś*, nepal. *das*, asam. *dah*, bengal. *das*, orija *dasa*, bihar. *das*, majthili *das, dah*, bhodžpuri, avadhi, hindi, gudžarati *das*, marathi *das, dahā*, sinhal. *dasaya, dahaya*; av. *dasa*, stperz. *daϑa-*, srperz.

dah, part. manihej. *ds,* klasperz. *dah,* perz. *däh,* tadž. *dah,* sogdij. manihej. *δs²,* horezm. *-d(y)s,* hotsak. *dasau,* beluči *da,* kurd. (kurmandži) *däh,* afg. *las,* šugnan. *δīs,* vahan. *δas,* jidga *los;* armen. *tasn;* grč. *déka* (to je *deka-* u *dekagram* i sl.); alb. *dhjethë* (**dekm̥-ti-*); lat. *decem* (to je *deci-* u *decilitar* i sl.; lat. *decem* > roman.: rum. *zece,* veljot. *dik,* tal. *dieci,* sardin. logudor. *dege,* retorom. engadin. *diesch,* furlan. *dis,* fr. *dix,* prov. *detz,* katal. *deu,* šp. *diez,* port. *dez*), umbr. *desen-,* stir. *deich n-,* kimr. *deg,* korn., bret. *dek,* got. *taíhun,* stnord. *tíu,* stengl. *tíen, týn,* engl. *ten,* stfriz. *tiān,* stsas. *tehan,* stnizoz. *tēn,* nizoz. *tien,* stvnj. *zehan,* nj. *zehn* (germ. **texan, *texun*), lit. *dẽšimt,* latv. *desimt, desmit,* prus. *dessimts* ("deseti"), toh. A *śäk,* B *śak.*

Ie. **dekm̥* najvjerojatnije ima **de-* po **dwo-* "dva", a **km̥-* jest "pet", zapravo "prsti jedne ruke". Od **km̥-tu-s* "ruka" nastalo je germ. **xanduz* "ruka": got. *handus,* stnord. *hǫnd,* dan. *haand,* šv. *hand,* stengl. *hand, hond,* engl. *hand,* stfriz., stsas., nizoz. *hand,* stvnj. *hant,* nj. *Hand.*

To **km̥-* najvjerojatnije je od nostr. **Kümʌ* "ruka, svi prsti", od čega bi bilo i ural. **küme-n,* što je dvojina, pa znači "dvaput pet", u fin. *kymmenen,* est. *kümme* "deset".

V. *sto.*

dȅsiti se, dȅsī se

Također *dèsiti se, dèsī se.* — Od psl. **desiti (sę):* stsl. *desiti* "naći, sresti", bug. dijal. *dèsim se* "stojim pravo dulje vrijeme", str., rcsl. *desiti, děsiti* "naći, sresti". — Usp. značenje pridjeva *pȍdesan* (**podesьnъ*). — Usp. **dositi:* stsl. *dositi* "naći", rcsl. *dositi* "naći, sresti", *dositisja* "naći se, biti nađen", r. dijal. *dosé̩jat'sja* "desiti se"). —

Indoevropski je korijen **dek-* "uzeti, primiti rukom" (→ "pozdraviti, ukazati čast", "odgovarati" itd.): stind. *daśasyáti* "služi, poklanja se", *dā́śati, dāśnóti* "žrtvuje; klanja se", *daśā́* ž. "stanje, položaj, sudbina", av. *dasəm* sr. "imovina", grč. *dékomai,* at. *dékhomai* "primam, uzimam; razumijem, trpim, dopuštam", *dokéō* "mislim, mnim, smatram" (*dokeĩ moi* "čini mi se, mislim, odlučujem"), *dóksa* "mnijenje, mišljenje, predodžba, misao" (usp. intern. *doksògraf* "antički pisac skupljač i urednik mudrih izreka"), *dógma* "mnijenje, mišljenje; odluka, zaključak; vjerski propis" (usp. intern. *dȍgma* "temeljna točka u vjeri; mnijenje koje se usvaja kao takvo; nepovrediv, apsolutiziran stav", od toga *dàgmatskī*), alb. *ndieh* "naći se" (**dek-skō*), *ndesh* "sresti", lat. *decet* "pristaje, krasi, odgovara, dolikuje, valja", *decus* "ures, dika, nakit, čast", *dīgnus* "vrijedan, dostojan; pristao, pristojan" (**decnos;* iz *dīgnitas* "vrijednost, ugled; poštenje" jest *dignìtēt;* lat. *dīgnus* > roman.: rum. *demn,* tal. *degno,* prov. *denh,* fr., prov., katal. *digne,* šp., port. *digno*), *doceō* "učim (nekoga), naučavam" (← "činim da nešto prihvati, pojmi"; lat. *docēre* > fr. *duire,* prov. *dozer*), *doctus* "učen" (roman.: tal. *dotto,* stfr. *duit,* prov. *duech,* stport. *doito*), *doctor* "učitelj" (iz toga intern. *dȍktor*), *doctrīna* "nauk, znanje, učenost" (iz toga *doktrína*), *discō* "učim (se)" (od toga *discipulus* "učenik", *disciplīna* "nauk, obuka; znanost, sustav, red, stega, disciplina; metoda" — usp. *disciplína*), umbr. *tiṣit* "decet", stir. *dech* "najbolji" (**dek-o-s*), srvnj. *zeche,* nj. *Zeche* "red", toh. A *täk-* "podijeliti".

V. *dèsnī.*

dȇsni ž. mn., gen. *désnī*

Po deklinaciji *i,* usp. *dȇsna* ž. (XVIII. st., u Dalmaciji), *dȇsno* sr., dijal. (Crna Gora) *dȇsli.* Psl. **dęsno/*dęslo* sr., **dęsna* ž.: bug. *dèsna,* sln. *dlę̂sna* (usp. *dasne* u XVIII. st.), č. *dáseň,* slč. *ďasno,* gluž. *dźasno,* dluž. *ěsno,* polap.

źďonsă, p. *dziąsło,* dijal. *dziąsna,* r. *desná,* dijal. *desnó,* ukr. *djasny,* bjr. *dzjasná.*

Načinjeno je sufiksom *-sn-* (možda i *-sl-*, ako to *-sl-* nije nastalo d *-sn-* orazjednačavanjem zbog *ę*) od **dent-*, što je povezano s ie. **(e)dont-* "zub" (zapravo particip od **ed-* "jesti" (v.) — dakle "jedući"): stind. *dán,* gen. *dántam* (usp. pali *danta-*, prakrt. *damta-*, rom. (Evropa), lendi *dand,* hind. *dā̃t* itd.), kašmir. *dand* (usp. aškun *dōnt*, kati *dut* itd.), av. *dantan-* (usp. srperz. *dandān,* perz. *dändān,* tadž. *dandon,* baluči *dandān,* kurd. kurmandži *dəran,* sogdij. *δnt'k,* hotsak. *dandaa,* šugnan. *δindun,* iškašim. *dond* itd.), arm. *atamn,* grč. *odṓn,* gen. *odóntos* (usp. intern. *odòntički*; naziv zubne paste te danas često naziv za svaku *kalodont* znači "ljepozub"), latin. *dēns* (**dn̥ts*), gen. *dentis* (usp. intern. *dentist*; lat. *dens, dent-* > roman.: rum. *dinte,* veljot. *diant,* tal., sardin. logudor. *dente,* retorom. engad. *daint,* furlan. *dint,* fr., prov., kat. *dent,* šp. *diente,* port. *dente*), stir. *dét,* got. *tunþus,* stnord. *tǫnn,* stengl. *tōð,* engl. *tooth,* stfriz. *tōth,* stsas., nizoz. *tand,* stvnj. *zan,* nj. *Zahn* (germ. **tanþuz*), lit. *dantìs.* Usp. het. *adant-* "jeduéi, pojeden".

Prvotno je značenje riječi **dęsno* bilo "zubno meso".

dèsnī, ā, ō

Neodređeni oblik *dësan, dësna, o.* — Od psl. **desьnъ(jь)*: stsl. *desnъ,* bug. *dèsen,* mak. *desen,* sln. *désen, désna,* rcsl. *desnyi.*

Od ie. **deḱs-ino-s*: stind. *dákṣiṇaḥ* (također i "južni"; usp. pali, prakrt. *dakkhiṇa-*, sindhi *ḍakhiṇu,* lendi *dakkhaṇ, dakkhiṇ,* pandžabi *dakkhaṇ,* hindi *da(k)khin,* gudžarati *dakhṇī,* marathi *ḍākhīṇ,* sinhal. *dakuṇu*; od srind. *dakkhina* jest ime poluotoka *Dekkhan* "Dekan"), kašmir. *dachyunᵘ* (usp. aškun. *daćū,* pašai *dōčin,* šina *dāčhiṇū*), av. *dašinō,* lit. *dẽšinas,* ?'jatv.' *dag-s.*

S drugim sufiksima: grč. *deksiterós, deksiós,* miken. *dekisiwo* osobno ime, alb. *djathtë,* lat. *dexter* (roman.: tal. *destro,* sardin. logudor. *destru,* retorom. engadin. *adester,* furlan. *ğestri,* stfr., prov., kat. *destre,* šp. *diestro,* port. *destro*), osk., umbr. *destr-*, stir. *dess, kimr. deheu,* gal. *Dexsiva,* got. *taíhswa,* stvnj. *zeso.*

Indoevropsko **deḱs-* "desni" izvedeno je od glagola **deḱ-* "primiti" (v. *desiti se*).

dètālj, gen. *detálja*

Posuđenica iz fr. *détail,* što je izvedeno iz *détailler* "rezati u komadiće; prodavati na malo". Taj glagol sadrži latinski prefiks *dis-* "raz-" i narlat. *tāliāre* "rezati", što je isprva značilo "rezati grane", a izvedeno je od *tālea* "štapić prutić; sadnica, mladica". — Lat. *tālea* nastalo je od ie. **tāl-* "rasti, zelenjeti se", kao i grč. *tãlis* "mlada", lit. *atólas* "otava".

V. *tanjur.*

déva

I *dèva.* Riječ se u hrvatskom jeziku pojavljuje od XVII. st. — Balkanski turcizam, usp. npr. bug. *devè,* mak. st. *deva,* alb. *devé* itd. Iz tur. *deve* "tegleća životinja".

U starijem jeziku (od XV. st. nadalje) bile su običnije i drugačije riječi. Naziv *kàmela, kamel* posuđen je iz lat. *camēlus,* a nazivi *kàmila, kamilija, kamil* i sl. jesu po srgrč. *kamḗla [kamíla], kamḗli, kámēlos.* Oblici *gàmila, gamīla* i sl. imaju *g* ili po sjevtal. *gambello* ili po uzoru na hebrejsku riječ. Naprimjer, u Gazophylaciumu I. Belostenca riječ *deva* upućuje se na *gamila.*

Lat. *camēlus* (> roman.: tal. stđenov. *gameo,* retoroman. engadin. *ḱamail,*

stfr. *chamoil*, prov. *camel*; *camēllus* > šp. *camello*, port. *gamelo*; *camĕllus* > tal. *cammello*, stfr. *cameil*, fr. *chameau*, prov. *camel*, katal. *camell*) posuđeno je iz grč. *kámēlos*. — Iz latinske su riječi i druge, npr. stengl., engl. *camel*, stvnj. *kamēl*, nj. *Kamel*.

Grč. *kámēlos* posuđenica je iz nekog semitskog jezika, usp. hebr. *gāmāl* i grčku glosu *gamál* "deva u Kaldejaca (Babilonjana)", arap. *ğamal* itd.

Jednogrba se deva zove *dromèdār*, gen. *-ára*, što je riječ koja je došla, kroz latinski ili neki drugi jezik (usp. npr. nj. *Dromedar*, fr. *dromadaire*, engl. *dromedary* Srlat. *dromedārius* jest od **dromādarius*, što je posuđenica iz grč. *dromás, -ádos* "trčeći; trkač" (zato riječ *dromedar* znači i "vrsta brze jedrilice"), što je od istoga korijena od kojeg je i *drómos* "trk, trka; trkalište; put, staza" (ie. **der-* "trčati", v. *drmati*).

Starija riječ za devu bila je u germanskim jezicima npr. got. *ulbandus* itd., što potječe od ie. **l̥bh-ont-* "slon" (v. u *element*).

U arijskim je jezicima riječ za devu bila drugačija: stind. *úṣṭraḥ* m "deva, bivol" (> indoarij.: pali *oṭṭha-* "domaća životinja", prakrt. *uṭṭa-* "deva", lendi, pandžabi *uṭṭh*, nepal. *ũṭ*, asam., bengal. *uṭ*, orija *uṭa, oṭa*, hindi *ũṭ* isto itd.), kašmir. *wũṭh*, av. *uštrō* "deva" (to je i u imenu Zaratustre, *Zaraϑuštrō* → grč. *Zoroastēr*, što znači "gonič deva"), hotsak. *xwštr*, perz. *uštur*, tadž. *šutur* itd. Riječ je izvedena od korijena ie. **wes-* "močiti, biti mokar" (> stvnj. *wasal* "kiša", stengl. *wós, wáse*, engl. *ooze* "mulj, blato; iscjedak" itd.)., vjerojatno zbog devina 'pljuvanja'.

Deve su pripitomljene vjerojatno još u III. tisućljeću pr. n. e. Dvogrbima je domovina u središnjoj Aziji. Takvih je bilo od pustinje Gobi i Irana do istočnoevropskih stepskih područja. Jednogrbe deve potječu iz južnijih područja, i bilo ih je u Mezopotamiji, Egiptu i drugdje. Deve se često spominju i u Starom zavjetu.

dȅvet

I *dȅvēt*. — Od psl. **dȅvętь*: stsl. *devętь*, bug. *dèvet*, mak. *devet*, sln. *devȇt*, č. *devět*, slč. *deväť*, gluž. *dźewjeć*, *dźewjać*, dluž. *źewś*, polap. *divąt*, p. *dziewięć*, slovin. *ʒìevjinc*, r. *dévjat'*, ukr. *dévjat'*, bjr. *dzévjać*.

Proširenjem *-t-* (te uvrštenjem u osnove na *i*) od nesačuvana **devę*, što je od ie. **newn̥*; početno *d-* analogijom po **desętь*.

Ie. **new(e)n-* "devet" jest npr. u stind. *náva* (usp. pali *nava-*, prakrt. *ṇava-*, sindhi *nãvã*, lendi *nō*, pandžabi *naũ*, zappahar. *nao*, nepal. *nau*, asam., bengal. *na*, orija *na(a)*, bihar., maithili *nau*, hindi *nau*, *nam*, gudžarati *nav*, marathi *nav, naū*, stsinhal. *nava*, sinhal. *namaya* itd.), av. *nava*, stperz. *navama-* ("deveti"), sogd. budist. *nwʾ [naw(a)]*, hotsak. *nau*, baluči *no*, gilan. *no*, kurd. (kurmandži) *näh*, tališ. *na*, perz. *noh*, tadž. *nůh*, farsi-kabuli *nō(h)*, puštu *nə*, jidga *nōu*, mundžan. *nau*, šugnan. *nōw*, rušan. *nāw*, jazgulam. *nu(w)*, iškašim. *naw*, *nu*, vahan., jagnobi *naw*, arm. *inn*, grč. *ennéa*, trač. *enea*, alb. *nëndë* (**newn̥-ti-*), lat. *nouem* (*-m* po *septem*, *decem*; *nouem*; at. > roman.: rum. *nouă*, veljot. *lnu*, sardin. logudor. *noe*, furlan., retorom.engadin. *nuf*, fr. *neuf*, prov., kat. *nou*, šp. *neuve*, port. *nove*), falisk. *neven*, stir. *noí n-*, ir. *nua*, kimr., korn. *naw*, bret. *nao*, stengl. *niʒon*, engl. *nine*, stsas. *nigun*, nizoz. *negen* (germ. **niʒun* < **niwwun*), got. *niun*, stnord. *níu*, dan. *ni*, norv. *ni*, dijal. *nie*, *nio*, stvnj. *niun*, nj. *neun* (germ. **niwun*), lit. *devynì*, latv. *deviņi*, hijerluv. *nuwa-*, toh. AB *ñu*.

Ie. **new(e)n-* sadrži korijen **neu-* (st. **neuH-*) "nov" (v.), dakle je **new(e)n-* značilo "nov broj poslije osam". Važno je brojanje na četvorke: jedan je odraz razmišljanja o brojanju na četvorke odnos *četiri čovjeka* :

pet(ero) ljudi (usp. i ie. **k^{w}etwer-* "četiri" prema ural. **kutte* "šest" — v. u *četiri*). Na takav način razmišljanja podsjeća i horezmij. *šāδ*, oset. *farast* "devet" < iran. **fra-ašta-*, s **pro-* i **okto-*.

Mislim da je takav model i u etr. **nurφ* "devet": to bi bilo **nu-* "nov" i **rφ* "osam" (a **rφ* bila bi posuđenica iz semitskog).

dìći (se), dȉgnēm (se)

Od psl. **dvĭgti*: bug. *dìgam*, mak. *diga*, str., csl. *dvišti, dvigu*.

Psl. **dvĭgati*: stsl. *dvizati*, hš. *dȉzati*, hrv. rij. *dȉgati, dvȉgati, dvȉzati* (do XVII. st.), sln. *dvígati*, č. dijal. *dvihat*, slč. *dvíhať*, dluž. *źwigaś*, p. *dźwigać*, slovin. *dvjĩgăc*, r. *dvígat'*, ukr. *dvýháty*.

Psl. **dvĭgnǫti*: stsl. *dvignǫti*, bug. *dìgna*, mak. *digne*, hš. *dȉgnuti* (prezent *dȉgnēm* jest po tome), *dvȉgnuti*, sln. *dvígniti*, č. *dvihnouti*, slč. *dvihnúť*, polap. *dvaignǫt*, p. *dźwignąć*, slovin. *dvjĩgnoųc*, r. *dvínut'*, ukr. *dvý(h)nuty*.

Polazno je nesačuvano **d(ъ)vigъ*, što je od ie. **dwĕigh-o-s*, usp. stengl. *twig* "grana" (**dwi-gho-s*), stvnj. *zwîg*, nj. *Zweig* "grana" (**dwei-gho-s*).

Teret se podizao i pomicao račvom, podupiračem, takvom polugom. Značenje "grana" u germanskom poteklo je od "račva".

Ie. **dwei-gh-* sadrži **dw-* "dva" (a **ei-* jest kao u kauzativnim glagolima *-eje-* od **ei-* "ići").

dijéte, gen. *djèteta*

Od psl. **dětę*, gen. **dětęte*: bug. *detè*, mak. *dete*, sln. *déte, detta*, č. *dítě*, slč. *dieťa*, gluž. *dźěćo*, dluž. *źiśe*, polap. *detą*, p. *dziecię*, slovin. *ʒêcą*, r. *ditja*, ukr. *dytjá*, bjr. *dzicjá*.

To je slavenska izvedenica, sufiksom *-ęt-* od rijetka **dětь* (hrv. u Dubrovniku *dȉjet* ž., gen. *dȉjeti*, još od XII. st. do danas, stsrp. *dětь*, č. dijal. *děť*). — Riječ *djèca* dolazi od **dětьca* (*dijétac*, kajk. *detec* — od **dětьcь*, kao sln. *détec*, str. *dětьcь*). — Izvedenica *djèčāk*, gen. *djećáka*, od *dijetac*; od odgovarajuće riječi i *dĕčko* i kajk. *dečec*. — Hrv. dijal. i st. *deklica, diklica, dikla, dekle*, kao i sln. *dekle*, od **dětьla*.

U slavenskom je **dě-t-*, sa sufiksalnim *-t-*, koje ukazuje na to da je **dět-* nastalo od nesačuvana glagola **děti*, koji se prema **dojiti* (koji je njemu kauzativ) odnosi kao **pěti/*piti* prema **pojiti*.

Indoevropski je korijen **dhē(i)-* "sisati, dojiti" (od starijeg **dheH(i)-*), koji je odražen npr. u stind. *dháyati* "sisa" (ie. **dhə́jeti*; indoarij.: prakrt. *dhayaṁta-* part. prez.), khovari *doyik* (arij. **dhay-*), oset. *däyūn* "sisati", arm. *diem* "sisam" (**dhē-*), grč. *thḗsato* 3. l. aor. "posisa", alb. *djathë* "sir", *dhallë* "mlaćenica, jogurt", lat. *fēmina* "žena" (← "dojilja"; **dhē-m-*; *fēmina* > roman.: tal. *femmina*, sardin. logudor. *femina*, retorom. engadin. *femna*, furlan. *femine*, fr. *femme*, prov., stkatal. *femna*, šp. *hembra*, port. *fêmea*), *fēlīx* "sretan, plodan" (roman.: rum. *ferice*), stir. *dínu* "jagnje", *denaid* "sisa" (**dhi-na-ti*), got. *daddjan* "sisati" (germ. **dajjan* < **dhoi-eje-*, kao slavenski), latv. *dēt, dēju* "sisati". — Sa sufiksom *-l-* npr. alb. *dele* "ovca" < **dhəi-l-n-*, *delme* isto, ilir. *dalm-* "ovca" u imenu plemena *Dalmatae, Delmatae*, koje je, kroz latinsko posredstvo, u *Dàlmācija/Dalmácija*, lat. *fēlō* "sisam", *filius* "sin" (< **fēlios* < **dhēljos*; lat. > roman.: rum. *fiu*, veljot. *fel*, tal. *figlio*, sardin. logudor. *fidzu*, retoroman. engadin. *fil*, furlan. *fi*, fr. *fils, fieu*, prov. *filh*, katal. *fill*, šp. *hijo*, port. *filho*; lat. *filia* > roman. "kći": arum. *fie*, rum. *fie-*, tal. *figlia*, sardin. log. *fidza*, retorom. eng. *fila*, furl. *fiye*, fr. *fille*, prov. *filha*, katal. *filla*, šp. *hija*, port. *filha*), latv. *dēls* "sin".

dìm

Od psl. **dymъ*: stsl. *dymъ*, bug., mak. *dim*, sln. *dîm*, gen. *díma*, č. *dým*, slč., luž. *dym*, polap. *dåim*, p. *dym*, slovin. *dîm*, r., ukr., bjr. *dym*.

Od ie. **dhū-mo-s*: stind. *dhūmáḥ* "dim, para" (indoarij.: pali, prakrt. *dhūma-*, rom. (Evropa) *thuv*, (Sirija) *dif*, hindi *dhūā̃*, sinhal. *duma* itd.), aškun *dum* (usp. još npr. kati *dyūm* itd.; arij. **dhūmas*), grč. *thȳmós* "duh, ćud", lat. *fūmus* "dim, para" (roman.: rum. *fum*, tal. *fumo*, sardin. logudor. *fumu*, retorom. engadin. *füm*, furlan., fr., prov., kat. *fum*, šp. *humo*, port. *fumo*), lit. *dū́mai* mn."dim", latv. *dūmi* mn., prus. *dumis*.

Usp. još srir. *dumacha* mn. "magla", ir. *dumhach* (**dhum-uko-* "maglovit, taman"), grč. *thýmos* "timijan" (daje *thýmbra, thýmbron*; iz *thymíāma* "kad, tamjan" jesu oblici csl. *tьmijanъ*, stsrp. *tьmianъ*, hš. *tîmja, tamjân, tàmjan*), lat. *fimus* "gnoj, kal, nečist" (**dhw-imo-s*) itd.

Indoevropski je korijen **dheuə-* "duti" (v.).

dìnār

Iz bizantskoga grčkoga *dēnárion [dinárion]*, što je iz latinskoga poimenčena pridjeva *dēnārius* "denar" (sklop *dēnārius nummus; nummus, nūmus* "novac"). Rimski dēnārius počeo se kovati 269. g. pr. n. e., a vrijednost mu je bila deset puta veća od vrijednosti bakrenog asa: odatle mu i naziv.

Polazno je za riječ *dēnārius* lat. *dēnī* "po deset" (< **dek-noi*, od *decem* "deset"; v. dalje *deset*).

Narlat. *dinarius* dalo je roman.: sttal. *danario, danari*, tal. *denaro* (iz toga u našim krajevima u srednjem vijeku naziv *denar*: od XII. st. u Hrvatskoj se izdaju razni denari, a od početka XIV. st. naročito se šire Balkanskim poluotokom iz Dubrovnika; usp. i sln. *denár*, gen. *-ja* "novac"), (stmlet., stlombard.) *dinaro*, sardin. logudor. *dinari*, retorom. engad. *daner*, fr. *denier* "novac, kamate" (usp. i *les deniers publics* "državni prihodi)", prov. *denier, dinier*, katal. *diner*, šp. *dinero*, port. *dinheiro*. — Iz narodskolatinskog jesu još, osim srednjogrčke riječi, npr. i korn. *diner*, bask. *diharu, diru*.

Iz latinskog ili romanskog naziva novca jest naziv arapskog, *dinar*, kako se zvao zlatni arapski novac u VII. stoljeću. — Taj se arapski naziv proširio, pa je u nekoliko zemalja *dinar* naziv za domaću novčanu jedinicu (u Alžiru, Tunisu, Jordanu, Kuvajtu, Iraku itd.). Također, nakon raspada jugoslavenske federacije neko je vrijeme u nekima od zemalja nastalima od nje novi novac bio također dinar. Uskoro je Slovenija uvela tolar, a Makedonija denar. Po Uredbi o Narodnoj banci Hrvatske (od 23. XII. 91) hrvatski se novac treba zvati krunom. Naziv *krūna* rabio se u Hrvatskoj za takav novac u XIX. stoljeću. — Potkraj 1992. godine u političkom se vrhu Hrvatske govori o tome da bi se novac zvao *kuna* (v.).

U VIII. st. u Franačkoj je *denarius* novac vrijedan 1/240 funte srebra.

Iz starofrancuskog *denier* (zapravo iz anglonormanskog *dener*) posuđeno je engl. *denier*, što je npr. u XV. st. bila 1/12 francuskog sua, a u XIX. st. ta je riječ označavala jedinicu za tankoću tekstilnog vlakna (koliko gramā ima vlakno dugačko 9000 m) — iz toga k nama *denijer, dèni* za tu jedinicu.

dìnja

Od psl. **kъdyńa*: csl. *dynja*, bug. *dìnja*, mak. *diња*, sln. *dínja*, č. *dýně*, slč. *dyňa*, p. *dynia*, r., ukr., bjr. *dýnja*.

Smatra se da je najvjerojatnije da je riječ **kъdyńa* inačica riječi **kъduńa* (v. *dunja*).

dìo i dijȇl, gen. *dijȇla/dijéla*

Od psl. **dělъ*: bug. dijal. *delы̀t*, mak. *del*, sln. *dẹ́l*, č. *díl*, slč. *diel*, dluž. *źěł*, p. *dział*, slovin. *ʒel*, r. dijal. *del*, ukr. *dil*.

Usp. **dělīti*: stsl. *děliti*, bug. *delja̋*, mak. *deli*, hš. *dijéliti*, *dijȇlīm*, č. *děliti*, slč. *deliť*, gluž. *dźělić*, dluž. *źěliś*, polap. *delĕ* ("dijeli"), p. *dzielić*, slovin. *ʒieléć*, r. *delít'*, ukr. *dilýty*.

Usporednice su, za **děliti*, got. *dailan*, stnord. *deila*, stengl. *dǣlan*, engl. *deal*, stsas. *dēlian*, stvnj., nj. *teilen*, lit. *dailýti*, a za **dělъ* to su stengl. *dál*, engl. st. *dole* (german. **dailaz*).

Za psl. **dělь* (str., rcsl. *dělь*, ukr. *dil'*, bjr. *dzel* "razdio", r. dijal. *del'* "mreža, udio itd.") usporednica je got. *dails*, *stengl. dǣl*, engl. *deal*, stsas. *dēl*, nizoz. *deel*, stvnj. *teil*, nj. *Teil* "dio" (germ. **dailiz*).

U **dělь* jest ie. **dail-o-s* (ili **dəil-o-s*), gdje je *-l-* proširenje; korijen je **dā(i)-* "dijeliti, razrezati" (*-i-* sufiksalno? starije **daH-j-*?): stind. *dā́ti* "odsijeca, dijeli" (> pali *dāyati* "kosi", bengal. *dāoyā* isto itd.), *dyáti* "odsijeca, dijeli", *dā́nam* sr. "dio", *dā́tu* sr. isto (> hindi *dāu* "mogućnost, pokušaj" itd.), *dáyate* "dijeli" (**dəi-etai*), kašmir. *dāv* m. "mogućnost; pokušaj bacanja kocke" (arij. **dātu-*), grč. *daíomai* "razdijelim, cijepam; dijelm, dodijelim", *daitrón* "obrok, odmjeren dio", *daínymi* "dijelim, razdijelim (obrok i sl.)", *dē̃mos*, dor. *dā̃mos* "narod" (**dā-mo-s*; usp. intern. *demokràcija*, *demogràfija* itd.), stir. *dám* "četa" itd.

dìple mn., gen. *dȋpālā*

Usp. od toga *dȉpliti* te *dȉplāš*. Prevedenica riječi *dȉple* jest *dvójnice*.

Balkanski grecizam — iz ngrč. *dípla* "prijevoj, dvojnice". Ta je riječ od starogrčkog pridjeva *diplóos* "dvostruk, dvogub" < ie. **dwi-plo-wo-s*; v. u *dupli*, *diploma* (za **pl-* u *plesti*).

diplóma

Riječ je iz učenog latinskog, a lat. *diplōma* uzeta je iz grčkog. Grč. *díplōma* "dvodjelna ploča; presavijen papir; povelja, dokument o ovlaštenju ili pravu" izvedeno je od glagola *diplóō* "udvojim, udvostručim, presavijem, složim" (koji je načinjen od *díplos* "dvostruk", u čemu je *di-* < **dwi-*, v. *dva*, i *-plo-*, za koje v. u *platno*).

U XVIII. st. u francuskom su od pridjeva *diplomatique* (nlat. *diplōmaticus*, što se isprva odnosilo na službene dokumente) načinjene riječi *diplomate*, *diplomatie* (na isti način kao npr. *aristocrate*, *aristocratie*; one su došle i k nama (kroz njemački?): *diplòmat*, *diplomàcija*.

dirèktan, dirèktna, o

Pridjevskim sufiksom *-(a)n* načinjeno iz lat. *dīrēctus* "prav, uspravan, okomit" (za francuski odraz v. *adresa*).

Ovamo još riječ *dìrektor*.

U riječi *dīrēctus* jest *rēctus* "prav, uspravan; pošten, čestit; stalan,tvrd" (usp. *rēctor* "upravitelj", iz toga *rèktor*), što je iz ie. **reǵ-to-s*, kao i av. *rašta-*, grč. *orektós*, got. *raíhts* (germ. **rextaz*, v. u *regija*). (Lat. *dīrēctus* > **dērēctus* > roman.: rum. *d(e)rept*, meglenorum. *dirept*, veljot. *drat*, tal. *d(i)ritto*, sardin. logudor. *derettu*, retoroman. engadin., furlan. *dret*, fr. *droit*, prov. *drech*, kat. *dret*, šp. *derecho*, port. *direito*.)

Ovamo ide i *dīrigere* "ispravljati, upravljati, urediti", od toga *dirigens*, iz toga *dirìgent*, *dirigȇnt*.

Od *corrigere* (*con-rigere*) jest *corrēctio* "ispravljanje; pouka, opomena", iz toga *korèkcija* (usp. *korigírati*).

dísati, dīšēm

Infinitiv *dísati* načinjen je po prezentu, kojem je infinitiv zapravo *dīhati* (koji ima prezent i *dīhām*).

Od psl. **dyxāti*: stsl. *dyxati* "disati; puhati", bug. dijal. *dìxam* "dišem", mak. *dija*, sln. *díhati, díham* "disati; puhati, njušiti", č. *dýchati* "disati", slč. *dýchat'*, gluž. *dychać*, dluž. *dychaś* "disati", polap. *dàixă* "diše", p. st. *dychać* "teško disati, soptati", polap. *dăχăc ăc* "disati", r. dijal. *dýhat'* "živjeti mirno, odmarati se; disati; kašljati", ukr. *dýxaty* "disati, puhati" bjr. *dýxać* "disati".

Psl. **dyšāti* (što je glagol na *-ěti* od **dyx-*): stsl. *dyšati* "disati", bug. *dìšam*, mak. *diše* isto, hrv. *dīšati* "mirisati", sln. *díšati* isto, p. *dyszeć* "soptati; disati", r. *dyšát'* "disati".

Usp. psl. **dyxъ*: bug. *dix* "duh, dah", mak. dijal. *dix* "uzdah, disanje", hrv. *dīh*, sln. *dīh*, slč. *dych* isto, r. dijal. *dyx* "disanje".

U **dyx-* jest ie. **dhūs-*, koje je u stind. *dhūsraḥ* "boje prašine", *dhūsaraḥ* "prašnjav, siv" (> pali,prakrt. *dhūsara-*, nepal. *dhusro*, hindi *dhūsar* itd.), možda u galoroman. *dūsius* "nečist demon" (iz nekog sličnog keltskog izvora jest bask. *tusuri* "vrag, đavol") itd.

dȉv, mn. *dȉvovi*

Proširilo se i *dîv*. — Iz turskog *div*, što je iz perzijskog *div*, a to od starijeg *dēv* "zao demon".

U staroj su iranskoj mitologiji (koja je najbolje opisana u Avesti) devi bili zli demoni koji služe Anhra-Manyuu; protivnci su im dobri bogovi ahure, koje vodi Ahura-Mazda.

U iranskom vjerskom dualizmu devi i ahure imaju suprotne uloge nego njihovi etimološki imenjaci u indijskoj vedsoj i hinduističkoj mitologiji: tamo je *deváḥ* "bog", a asure (jd. *ásuraḥ*) nebeski su demoni, protivnici bogova.

dìvalj, dìvlja, e

Taj oblik za neodređen pridjev nastao je od određena *dìvljī, ā, ē*, što je od *divji*. Neodređen oblik *div* izgubio se (zbog prodora imenice *div*).

Psl. **divъ(jь)*: stsl. *divii*, bug., mak. *div*, sln. *dívji*, stč. *diví*, č., slč. *divý*, gluž. *dźiwi*, dluž. *źiw*, polap. *daivĕ*, p. st. *dziwy*, slovin. *ʒävi*, str. *divii*, r. dijal. *dívyj*, *dívoj*, ukr. *dývyj*.

Usp. psl. **dikъ(jь)* "divalj": bug. dijal. *dik*, slč. *diký*, gluž. *dźiki*, p. *dziki*, r. *díkij*, ukr. *dýkyj*, bjr. *dzíki*. — Taj je u riječi *dikobraz* te još u nekim nazivima i imenima za biljke i životinje. — Možda ovamo i *dīka* "slava" (inače se izvodi npr. iz mađ. *dics* "dika, slava").

Usp. i **divokъ(jь)*: č., slč. *divoký*, p. st., dijal. *dziwoki*. — To je **div-okъ* "koji ima divalj oblik".

Obično se **dikъ(jь)* uspoređuje s lit. *dýkas* "pust, prazan, besposlen", latv. *dīks* isto, no moguće je da su obje riječi posuđenice iz slavenskog.

Po jednom tumačenju, polazno **div-* da se povezati s ie. **deiw-* "bog"; to se potkrepljuje sklopovima kao latv. *dieva zosis* "divlje guske" (= "božje guske"), *dieva zāles* "korov" (za **deiw-* "bog" v. u *dan*). — V. o tome još i u *bubamara*.

Po drugom tumačenju, povezano s **diviti sę* (v. u *divan*).

dîvan, dȋvna, o

Od psl. **divьnъ(jь)*: stsl. *divьnъ*, bug., mak. *diven*, sln. *díven*, č., slč. *divný*, gluž. *dźiwny*, dluž. *źiwny*, p. *dziwny*, slovin. *ʒïvnï*, r. *dívnyj*, ukr. *dývnyj*, bjr. *dzíŭny*.

To je izvedenica od **divъ*, **divo* "čudo" (u našem jeziku nije sačuvano

osim u *dȉvo* "divlje", zbog istozvučnosti s *dȉv, dȉv* "gigant", što v.), usp. **divati (sę)* npr. u č. *dívati se* "opažati, gledati", **diviti (sę)* u *díviti se* i drugdje.

Indoevropski je korijen **dhei-* (starije **dheiH-*; također **dhjā-*, **dhī-*) "vidjeti, gledati, motriti": stind. *dhī-* "promatrati, misliti, razišljati" (*dídheti* m3. l. jd. prez.; *dhyāyáti* "uočava", *dhyāyati* "razmišlja" > hindi *dhyāwnā* itd.), av. *dā(y)-* "vidjeti", *daēman* "oko, očna jabučica, pogled", *daēnā* "vjera", grč. *sēma* "znak, znamenje, signal, lozinka" (**dhjā-mn̥*, od toga internacionalizmi *semàntika, semasiològija, sematològija, sèmafōr*), alb. *di* "znati", *ditur* "učen, mudar", *diturí* "znanost".

Ie. st. **dheiH-/*dhjeH-* (> **dhjā-*) poteklo je od nostr. **d(i)ga* "svijetao", koje je još u kart. **(ŝa)dγe-* "dan" (gruz. *dγe-*).

dȉvān, gen. *dȉvāna*

I *dìvān,* gen. *divána.* — Značenje "vrsta sofe, kanape bez naslona" (za to češće *dȉvān*) razvilo se od bliskih drugih značenja riječi *dìvān*: "tursko carsko vijeće; prijestolje; balkon; vijeće, sijelo, razgovor".

Balkanski turcizam (usp. bug. *divàn* "vijećanje, zbor; vladin ured; gostinska soba", ngrč. *ntibáni, dibáni* itd.), iz t. *dıvan*, što je iz perz. *dīwān* "knjižica; knjigovodstvena knjiga; knjigovodstveni ured; sud, vijeće; vijećnica; sofa".

djȅd

Od psl. **dědъ*: stsl. *dědъ*, bug. *djàdo, dèdo, dèda*, mak. *dedo,* hš. i *djédo, dȅda* itd., sln. *dę́d*, gen. *dę́da,* č. *děd,* slč. *ded,* gluž. *dźěd,* dluž. *ěd,* p. *dziad,* źr. *ded,* ukr. *did,* bjr. *dzed.*

Sadrži udvojeno **dhē-dh-o-s*, s preobrazbom u muški rod i produljenjem *e* (usp. grč. *tḗthē* < **thḗthē* < ie. **dhēdhā* "baka").

Udvojenje je slično onome u **baba, *mama, *tata.*

djȅlo

Od psl. **dě̋lo*: stsl. *dělo*, bug. *dèlo,* mak. *delo,* sln. *dę́lo,* č. *dílo*, slč. *dielo,* gluž. *dźěło,* dluž. *dźěło*, polap. *dolü,* p. *dzieło*, r. *délo*, ukr. *dílo.*

Od toga je glagol **dě̋lati*: stsl. *dělati* "raditi, obrađivati", mak. *dela* tesati, "strugati", hš. *djélati*, sln. *dę́lati* "raditi", č. *dělati*, r. *délat'* itd. — Od *djȅlati* načinjeno je *djȅljati.*

Psl. **dělo* nastalo je od ie. **dhē-lo-m,* što je od korijena **dhē-* "djeti" (v.). — Usp. stnord. *dalidun* "obavili su", *dæl* "prikladan" (germ. **dāliz*), lit. *padėlỹs* "podložak", *priedėlễ* "prilog".

Po drugom tumačenju, riječ **dělo* jest od **dai-l-*; tada se uspoređuje s lit. *dailễ* "djelo, proizvod, obrt, umješnost" (usp. stsl. *drěvodělja* "drvodjelja" prema lit. *ratadáila, ratadáilė* "kolar").

djȅti, djȅdēm/djȅnēm

Od psl. **dě̋ti* "djeti, staviti" (i **dějā̋ti*): stsl. *děti, děždǫ/dějǫ*, bug. *dej* (u *ne dej* "ne čini"), *djàna*, dijal. *dènem*, sln. *dejáti*, stč. *dieti, diem*, č. *díti (se), děti (se),* slč. *dejať*, dluž. *źaś*, p. *dziać* ("tkati"), *dziać się*, slovin. *ʒăc są*, r. *det', dénu, deját', déju,* ukr. *díjaty, díju, díty, dínu,* bjr. *dzeć.*

To je od ie. **dhē-* i **dhē-jā-*.

U *dòdijati, dòdijām/dòdijēm* jest **dějati.*

U *pridijévati* i sl. jest **děvā̋ti.*

U *òdjeća* jest **odětja* (**odětъ* "odjeven"), *odijélo* jest od **odělo.*

Ovamo još *sȗd* (**sǫ-d-ъ*), *pȍsuda* (**po-sǫ-d-a*), *náda* (**na-d-a*), s ništičnim prijevojnim stupnjem.

Od *pridjeti* jest *prȋd, prȋdan*; *prídjev* jest od *pridijévati.*

Imenica *blägodat, blagòdat* ima *-dat* po *dati*, starije je *blagòdet, blagòdjet* ž., s *-djet* od **dětь*.

Indoevropski je korijen **dhē-* "djeti, staviti": stind. *ádhāt* aor. "on stavi", *dádhāti* "stavlja" (> indoarij.: pali *dahati*, sinhal. *da-*), dard.-nuristan. (prasun *lye-, lyu-* "činiti, raditi, reći", pašai *day-* "djeti, staviti, napraviti" itd.: arij. **dhā-*), het. *tehhi* "djenem, stavim", likij. *ta-* "djeti", arm. *ed* aor. "on stavi", frigij. *edaes* "položio je" (**e-dhē-s-t*, s *ae* < *ē*), grč. *éthēka* "položih, stavih", *títhēmi* "stavljam", *thḗsō* "stavit ću", *thḗkē* "spremište" (to je u *téka* "bilježnica", *bibliotéka, datotéka, diskotéka* itd.), *thésis* "položaj, postavljena tvrdnja" (iz toga *téza*; *hypóthesis* "podloga, osnova, glavna misao, načelo, pretpostavka, povod", u *hipotéza*), lat. *faciō* "činim, pravim, gradim" (*facere* > roman.: rum. *face,* veljot. *fur,* tal. *fare,* sardin. logudor. *fágere,* retorom. engad. *fer,* furlan. *fa,* fr., prov. *faire,* kat. *fer,* šp. *hacer,* port. *fazer*), *factum* "čin, djelo" (*dhə-k-*; usp. *fakt*; *factum* > roman.: rum. *fapt,* tal. *fatto,* sardin. logudor. *fattu,* retoroman. engadin. *fet,* furlan. *fat,* franc. *fait,* prov. *fech,* katal. *fet,* šp. *hecho,* port. *feito*), *fēcī* "učinio sam" (**dhē-k-*), stengl. *dón,* engl. *do* "činiti", stfriz. *duā(n),* stsas. *dūan,* stnizoz. *duon,* stvnj. *tuon,* njem. *tun* (**dhō-*), lit. *dėti* "djeti".

Ie. **dhē-* (starije **dhex́-*) "djeti" jest od nostr. **deʿʌ* "djeti, staviti": afraz. **dʿ* "djeti" (sem. **w-dʿ*: arap. *wdʿ* "staviti, smjestiti"; stegip. *wdj* "staviti"; kuš.: bedauje *wudaʾ-* "djeti", kafičo *dew(i)-* "donijeti"; čad.: montol *tā́*, logone *ʾdé/ʾdú*), kart. **d-* "djeti" (gruz. *d(v)-*, čan., megrel. *d(w)-*), ural. **teke-* "činiti, raditi" (fin. *teke-*, saam. sjev. *dâgâ-*, mordvin. mokšan. *tijə-*, erzjan. *teje-*, mađ. *tëv-*), elamit. *da-* "postaviti, djeti", ?drav. (brahui *tikh-* "djeti"), ?alt. (evenkij., even. *dī-* "umetnuti"). — Usp. etr. **ϑe-* "djeti" (taj *e* govori za rekonstrukciju nostr. **deʿʌ*).

Ima dosta izvannostratičkih usporednica: sjevkavk. (hat. *tah* "staviti", *teh* "graditi", hurit. *tan* "činiti, raditi", urart. *tanu-* isto), tibburm. **ta* "djeti, staviti" (tib. *stad-pa*, karen. *da,* burman. *thà*). — Usporedi i američke primjere: jutoactečki **tiˢka* "djeti, položiti" (nahuatl *te·ka,* komanči *tɨki-*).

djèvēr

Od psl. **děverь* "mužev brat": bug. *dèver,* mak. *dever,* sln. *devệr,* gen. *-ja,* starije *dẹ̑ver,* stč. *deveř,* slč. st. *dever,* p. st. *dziewierz,* r. *déver',* ukr. *díver',* bjr. *dzéver.*

To je od ie. **daiwer-* "djever, mužev brat"; stind. *devár-* (od **devará-* i **dévara-* jesu npr. indoarij.: pali, prakrt. *devara-,* sindhi *ḏeru,* lendi *de(o)r,* pandžabi *dewar, deur, deor,* nepal., asam. *dewar,* bengal. *deor,* orija *diara,* maithili *deor,* hindi *dewar,* gudžarati *devar, diyar,* marathi *der, dīr* itd.), dard.-nuristan. (arij. **devr̥-* > prasun *ʌwə́,* kašmir. *dyāra-* itd.), puštu *lewár,* arm. *taygr,* grč. homer. *dāḗr,* lat. *laeuir, lēuir,* stengl. *tácor,* stvnj. *zeihhur* (germ. **taikuraz*), lit. *dieverìs,* dijal. *dìeveris,* latv. *diẽveris.*

U indoevropskom ima mnogo termina za svojstvo (djever, a vidi i *zaova, jetrva*) i to u odnosu žene prema rođacima muža, a termina koji odražavaju odnose muža prema ženinim rođacima gotovo da ni nema.

djèvōjka

Od psl. **děvojьka*: bug. *devòjka,* mak. *devojka,* sln. prekm. *devôjka,* č. dijal. *děvojka,* p. dijal. *dziewojka,* r. dijal. *devójka.*

Izvedenica od **děvoja* (č. dijal. *děvoja,* p. *dziewoja*), što pak je izvedenica od **děva.* — Psl. **děva* (u nas *djéva*) nastalo je od pretpsl. **doi-w-ā*, gdje je **doi-* isto kao u **dojiti* (v. *dijete*), a *-v-* sufiks izvedene imenice, ranije pri-

djeva. Najstarije je značenje bilo "koja može dojiti". Nema izravnih usporednica u drugim indoevropskim jezicima — to je slavenska novotvorina.

dlȁka

Od psl. **dőlka?/*d(ь)lāka?*: bug. *dlàka*, mak. *dlaka*, sln. *dláka* "dlaka", ?č. dijal. *dlák* "grana, grančica".

Riječ nejasna porijekla.

Po jednom tumačenju, vrijedno je — značenja to potvrđuju — povezivati sa stengl. *tælg, telg* "boja, mast", srengl. *talʒ*, *talow*, engl. *tallow* "loj, maz", srnnj. *talg, talch* isto, nj. *Talg* "salo" (germ. **talgaz*).

Po drugom tumačenju, povezano s lit. *lokỹs*, latv. *lācis* "medvjed", što se smatra tabuističnom preobrazbom indoevropskog **r̥tk̂os* "medvjed". U tom je *-k̂o-* sufiks, možda isti koji je za boje. Čini mi se da bi se u **r̥t-* mogla tražiti neka riječ za boju (usp. germ. **beran-* "medvjed" : **brūnaz* "smeđ"): možda isto što je u **arǵ-* "sjajan" ako je to zapravo **ar-ǵ-*? (Za **r̥tk̂os* v. u *vukodlak*, za **arǵ-* u *srebro*.)

Po trećem tumačenju, koje mi se čini možda i najuvjerljivijim, imamo riječ **dьlaka*, u kojoj je **dьl-* isto koje je i u **dьlgъ* "dȕg": **dьlāka* bi po tome bila "dȕga".

dlȃn

Do XVI. st. *dlan* ž., gen. *dlani*, od psl. **dőlnь* ž.: stsl. *dlanь*, bug., mak. *dlan*, sln. *dlȃn*, gen. *dlanȋ*, č., slč. *dlaň*, gluž. *dłóń*, dluž. *dłoń*, polap. *dlån*, p. *dłoń*, slovin. *dlö̀un*, str. *dolonь*, r. *ladón'*, dijal. *dolón'*, ukr. *dolónja*, bjr. *dalón'*.

Uspoređuje se s lit. *délnas, délna*, dijal. *dálna*, latv. *del̃na* "dlan". Vjerojatno se može povezati s ie. **dhenr̥*, koje je u grč. *thénar* "dlan", stvnj. *tenar* m., *tenra* ž., srvnj. *tener* m. isto.

Razvoj **dhenr̥* > **dhenl* > **dheln-* > **dholn-i-s* > **dolnь*?

dnȍ, gen. *dnȁ*

Od psl. **dъbnȍ*: stsl. *dъno*, bug. *dъ̀no*, mak. *dno*, hrv. i *dàno, dáno*, č., slč., luž. *dno*, polap. *dånü*, p. *dno*, slovin. *dnùo*, r., ukr., bjr. *dno*.

Od ie. **dhub-nó-m*: gal. *dubno-, dumno-* "svijet", stir. *domun* isto, lit. *dùgnas* "dno", latv. *dubens, dibens* isto; usp. stir. *dofn* (**dubnā*).

Indoevropski je korijen **dheub-/*dheup-* "dubok".

dheub-* jest u trač. *Dóbēros* (dhub-ēr-*), *Débrē* (**dheub-rā*), ilir. *dýbris* "more", stir. *domain*, kimr. *dwfn*, korn. *down*, bret. *doun* "dubok" (**dhub-ni-*), got. *diups* "dubok", stnord. *djúpr*, stengl. *déop*, engl. *deep*, stfriz. *diāp*, stsas. *diop, diap*, nizoz. *diep*, stvnj. *tiuf*, nj. *tief* (germ. **deupaz* < ie. **dheub-o-s*), stengl. *dyppan*, engl. *dip* "umočiti, uroniti" (germ. **dupjan* < **dhub-*), lit. *dubùs* "dubok".

**dheup-* jest u stnord. *dýfan* "uroniti", stengl. *díefan, dýfan*, engl. *dive* isto (germ. **dūbjan* < **dhūp-*) i u psl. **dupa* "duplja" (v.).

Premetanjem od **dheub-* tumači se ie. **bheud-, *beudh-*, koje je u stind. *budhnáḥ* "dno" (indoarij. **bundha-* > prakrt. *buṁdha-* sr. "korijen, panj", pandžabi *bun(n)h* "dno", stsinhal. *bundnen* instr. jd. "polog", sinhal. *bunna* "korijen, panj" itd.; **bunda-* > pali *bunda-* "korijen stabla", orija *bund* isto itd.), kašmir. *bŏn* "dolje" (usp. dameli *bun*, pašai *bune* "korijen" itd. — arij. **bundha-*), av. *būna, buna*, grč. *pythmḗn*, lat. *fundus* (usp. *fundàment/fundamȅnt, fȕndamentālan*; iz francuskog je *fȍnd*; od mlađeg **fundus, *fundoris* jesu romanski odrazi rum. *fund*, tal. *fondo*, retorom. engadin. *fuonz*, furlan., stfr. *fonz*, fr. *fond(s)*, prov. *fons*, šp. *hondo*, port. *fondo*), nj. *Boden* itd. — Usporedi još i

psl. **bъdno* (ie. **b(h)ud(h)-no-m*) u dluž. *beno* "životinjski želudac, trbuh", slč. dijal. *bedno* "dno".

Ovamo ide i riječ *Bädnjāk* (v.): to je star slavenski bog, suprotstavljen mladu bogu, Božiću.

Ie. **dheub-/*dheup-* poteklo je (preko **teubh-*) od nostr. **ṭubʌ* "dubok", što je još u kart. *ṭba* "jezero; dubok" (gruz. *ṭba*, čan. *ṭoba*, svan. *ṭuba*), ural. **tuwʌ* "jezero" (komi *ty*, stmađ. *tow*, kamasin. *tu*), drav. **tuvʌ-* "zaroniti" (tamil. *tuvai*, malajalam. *tuve-*), alt. **(tʿ)ubʌ* "duboka jama; vir" (turkij.: čuvaš. *tăpa*, tatar. mišar. *tuba*). — Možda je od tog nostr. **ṭubʌ* i etr. *ϑup-* (u *Θuplϑa*, ime podzemne demonke; **ϑa* "žena").

do

Prijedlog s genitivom te glagolski i imenički prefiks. Označava svršetak kretanja i radnje. — Od psl. **do*, što je u svim slavenskim jezicima odraženo isto kao *do* (osim polap. *dü*). Nastalo je od indoevropskog prijedloga i posljeloga **do* — usp. av. *vaēsman-da* "doma", lat. *-do* u *endo* "u, unutar".

Ta indoevropska zamjenička osnova **de-/*do-* nalazi se još npr. u ovim jezicima: **de* u grčkoj enklitici *-de* u *oikónde, oíkade* "kući, kod kuće, doma, u domovinu; u kuću, u sobu" te u *hóde* "tu, tamo", *tóde* "ovamo", u staroirsom članu *ind* (< ie. **sēm-de*); **dē* u lat. *dē* "sa, iz, od" (roman.: rum. *de*, tal. *di*, sardin. logudor. *de*, retorom. engadin. *da*, furlan., fr., prov., kat., šp., port. *de*); **dō* u lat. *quandō* "kada, igda", germ. **tō* > engl. *to*, stvnj. *zuo*, nj. *zu* "k". — V. *da*.

dȍbar, dòbra, o

Od psl. **dòbrъ, *dobrȁ, *dobrȍ*, odr. **dòbrъjь* (*dȍbrī*): stsl. *dobrъ*, bug. *dobъ̀r*, mak. *dobar*, sln. *dóber*, č., slč. *dobrý*, luž. *dobry*, polap. *dübrĕ*, p. *dobry*, slovin. *dù̯obrï*, r., ukr. *dóbryj*, bjr. *dóbry*.

Od ie. **dhabh-ro-*, što je još u arm. *darbin* "kovač", lat. *faber* "obrtnik koji obrađuje tvrd materijal; stolar, tesar, kovač" (od toga je *fabrica* "radionica; umjetnost, obrt", što je u evropeizmu *fàbrika* "tvornica"; lat. *faber* "kovač" > roman.: rum. *faur*, tal. *fabbro*, sardin. logudor. *frau*, retorom. donjoengadin. *fäver*, furlan. *fari*, stfr. *fevre*, prov. *faure*), stnord. *dapr* "sjetan, tužan, žalostan", dan. *tapper* "čvrst", engl. *dapper* "dotjeran, uredan; okretan, žustar, živ", nizoz. *dapper* "srčan, junačan", stvnj. *taphar* "čvrst, tvrd, težak; odvažan", srnnj. *dapper*, nj. *tapfer* "srčan, junačan, hrabar", toh. A *tsopats* "velik", *tpär* "visok", B *tappre, täpr* "visok".

Korijen je **dhabr-* "odgovarati; što pristaje" (*-ro-* jest sufiks, vjerojatno pridjevski). Značenjski razvoj bio je "što pristaje" → (apstraktno, moralno) "dobar". Isti je indoevropski korijen i u riječi *dȍba* sr. (**doba*), *dȏb* ž. (**dobь*): "dobro vrijeme" → "vrijeme, doba".

V. *debeo*.

dȏl

Od psl. **dolъ*: bug., mak. *dol*, sln. *dȏl*, č. *důl*, gen. *dolu*, stslč. *dol*, luž. *doł*, polap. *döl*, p. *dół*, gen. *dołu*, slovin. *döul*, r. *dol*, ukr. *dil*, gen. *dólu*, bjr. *dol*.

Usp. **dolȋna*: bug. *dolinà*, mak. *dolina*, hš. *dolìna, dòlina*, sln. *dolína*, č., slč., luž., p. *dolina*, slovin. *dù̯olänă,-länă*, r. *dolína*, ukr. *dolýna*, bjr. *dalína*. — To je izvedenica od **dolъ*.

Od stara lokativa **dolě* jest *dȍlje*.

Pridjev je **dolьnъ(jь)*: mak. *dolen*, hš. *dȏnjī, dȏlnjī, dȏljnjī*, sln. *dȏlnji*, č. *dolní*, ukr. *dil'nyj* itd.

Praslavenska riječ *dolъ potječe od indoevropske *dhol-o-s.

Indoevropski je korijen *dhel- "izbočina; šupljina": grč. *thólos* ž. "kupola; okrugla zgrada", sicil. *tholía*, lakon. *salía* "okrugao ljetni šešir", *thálamos* "stražnji dio kuće; spavaća soba, ložnica; spremnica", *thalámē* "boravište; jazbina", *ophthalmós* "oko" (< *ops-thalmós "očnica, očna duplja"; usp. *oftalmòlog, oftalmològija*), kimr., konr., bret. *dol* ž. "dolina", got. *dals* m., *dal* sr. "dolina", stnord. *dalr* m., stengl. *dæl* sr., engl. *dale*, stsas., nizoz. *dal*, stvnj. *tal*, nj. *Tal* isto (germ. *dalam sr., *dalaz m.), stengl., engl. *dell* "duboka jama; dolina", srnnj., srnizoz. *delle*, nizoz. *del*, srvnj. *telle* isto (germ. *daljō).

dôm, gen. *dòma*

Od psl. *domъ, gen. *domu: stsl. *domъ*, gen. *domu*, bug., mak. *dom*, sln. *dộm*, gen. *-a*, starije i *dộmu*, č. *dům*, slč., gluž. *dom*, polap. *dům*, p. *dom*, slovin. *dóụm*, r. *dom*, ukr. *dim*, gen. *dómu*, bjr. *dom*.

Stara indoevropska *u*-osnova *dom-u-s (> *domъ), gen. *dom-ou-s (> *domu), dat. *dom-ow-i (> *domovi, ostao sačuvan u prilogu *domovь: čak. *domov*, kajk. *dimô(v)*, sln. *domóv*, č. *domů*, ukr. *domív* itd. "(kamo) kući, doma"). (Hrv. *dòma*, mak. *doma*, sln. *domâ*, č., slč., luž., p. *doma*, r., ukr., bjr. *dóma* "(gdje) doma, kod kuće" < psl. *doma < ie. *domōt, što je ablativ — v. *domaći*; no tumači se i *doma < ie. *domō(u), što je lokativ.)

Indoevropsko *dom-u-s "kuća, obitavalište, dom" i sekundarno *dom-o-s odraženi su npr. u stind. *damaḥ* "dom", av. *dąm(i)* lok. "u domu, kod kuće", arm. *tun* "dom" (*tanu-tēr* "gospodar doma"), grč. hom. *dómos* "dom, obitavalište, obitelj, krov", lat. *domus* "dom, kuća, kućanstvo" (roman.: tal. *domo*; za *dominus* "gospodar" itd. v. u *don*), lit. *nãmas* "dom" (sa sekundarnim *n*).

Ie. *dom- jest prijevoj od *dem- "graditi": hijerluv. *tama-* "graditi", hotanosak. *pa-dam-* "raditi", grč. *démō* "gradim, zidam", got. *timrjan* "graditi", stvnj. *zimberen*, nj. *zimmern* isto (germ. *tem-r-), stisl. *timbr* "građevno drvo", šv. *timmer*, dan. *tømmer* isto, stengl., engl. *timber* "građevno drvo, ograda, plot", nizoz. *tummer* "gradnja", stvnj. *zimbar* "građevno drvo; obitavalište", nj. *Zimmer* "soba" (germ. *timbra- < *dem-ro-).

dòmāćī, ā, ē

Od psl. *domatjь(jь): stsl. *domaštь*, sln. *domȁč, domáča, -e*, č. *domácí*, slč. *domác*, gluž. *domjacy*, dluž. st. *domjacy*, p. st. *domaczy*, slovin. *domȧci*.

To je načinjeno od *domat-, što je indoevropski ablativ *domōt, i od zamjenice *jь (v. *e*), pa je *domatjь bilo "(iz) doma koji" (za zamjeničko *-jo-* usp. npr. sl. *našь, *vašь < gen. mn. *nasъ, *vasъ + *jь, kao i u lit. *mūsųjis* "naš" < gen. mn. *mūsų* "nas" + *jis*, usp. i latv. *mūsējs*).

Indoevropski ablativ *domōt sačuvan je u *doma "(gdje) doma, kod kuće" (v. *dom*), što je također u drevnim imenima *Domagojь, *Domagostь itd.

Indoevropski ablativni nastavak ostao je u slavenskim *o*-osnovama. Naime, genitivno *-a* (npr. *vьlka "vuka") tumači se (kao i litavsko genitivno *-o*: *vil̃ko* "vuka") kao ablativ jednine ("od vuka"), koji je sačuvan u stind. abl. *-āt, -ād* (*vṛ́kāt, vṛ́kād*), grč. delfij. *woíkō* (< *woikōd) "od kuće", stlat. *equōd* "od konja" (od II. st. u latinskom se gubi *-d*: *equō* "od konja", *lupō* "od vuka"), sthet. *šakuwat* "od očiju" (možda i hetitski instrumental *-et/-it* : *kiššarit* "rukom", *iššit* "ustima", *kardit* "srcem").

Ablativni se nastavak tumači stezanjem *-o-at* (*$wl̥k^w$-o-at "od vuka"), gdje je *-at* ono isto indoevropsko *ati* koje je i u psl. *otъ (za to v. *od*).

Ablativno prepozitivno *ata- imamo i u mesap. *Atābulus*, što je naziv za

vjetar koji puše u Apuliji. Ta se riječ tumači kao **atā-bulus*, od **atā-bulas* "od/iz doma", gdje je **bul-* mesapska (ilirska) riječ za grad, naselje (usp. *Tribulium, Triburium* u Plinija, "trograđe"), srodna s psl. **bylьje* (*bilje*).

dòn

Nesklonjiva riječ, stavlja se pred ime svećenika ili fratra, npr. *don Ivan* itd. Također i oblik *dòm*.

Obje su riječi iz talijanskog. — Iz dalmatoromanskog jesu *dȕm, dun* te *dumam* m., *dȗmna, dȕvna* ž. "opatica, koludrica".

Polazne su latinske riječi *dominus* "domaćin, gospodar; vlasnik; vladar, zapovjednik", ž. *domina*.

Od **domnus* "gospodin" potekle su ove romanske riječi: rum. *domn*, sttal. *donno*, tal. *don*, stsard. log. *domnu*, retorom. eng. *dom, don*, stfr. *dam*, prov., šp. *dueño, don*, port. *dom*. — Od **domna* "gospodarica, gospođa": rum. *doamnă*, tal. *donna*, stsard. log. *domna*, retorom. eng. *duona*, stfurl. *dumble*, fr. *dame* (iz toga *dáma*), prov. *domna*, kat. *dona*, šp. *dueña, doña*, port. *dona*. (Usp. "moja gospodarica, moja gospođa" u *madonna*, fr. *madame* te skraćeno sttal. *monna*, stšp. *mienna*; iz talijanskog je *Madòna* "Bogorodica".)

Lat. *dominus* poteklo je od ie. **domo-no-s*, od **dom-* "dom" (v. *dom*).

Lat. *dominium* "posjed, vlasništvo" (> roman., djelomice pod utjecajem latinske riječi: sttal. *diminio*, stfr. *demaine*, fr. *domaine*, prov. *domini*, stkatal. *domeny*; iz francuskog je preuzeto *doména*) izvor je riječi *domínīj, dòmīnīj* (iz engleskog pak *dominiòn*). — Usp. još lat. *dominātiō* "gospodstvo, vlast; tiranija" (iz toga *dominácija*), *domināre* "gospodovati, vladati" (iz toga *dominírati*, kroz njemački; lat. > galicij. *domear*; **dominiāre* > šp. *domeñar, domellar*).

dòspjeti, dòspijēm

Od psl. **dospěti* (usp. stsl. *dospẹti*, sln. *dospẹ́ti*, r. *dospét'* itd.).

Usp. *ùspjeti, ùspjeh* itd.

Psl. **spěti*: stsl. *spěti, spějǫ*, sln. *spẹ́ti, spẹ̑jem*, č. *spěti* "žuriti", r. *spet', spéju* "dozrijevati" itd.

Indoevropski je korijen **sp(h)ē(i)-* "uspijevati": stind. *spháyate* "uspijeva" (usp. npr. pandžabi *phaiṇ* "velik, odličan" < stind. *sphāyana-*; stind. *sphāta-* "nabrekao, nabujao" > prakrt. *phāya-*, bengal. *phā*), lat. *spatium* "prostor" (usp. *spâcīj, spacionírati*; lat. > roman.: rum. transilvan. *spaț*, sttal. *spazzo*, tal. *spazzio*, fr. *espace*, prov. *espaci*, katal. *espay*, šp. *espacio*, port. *espaço*), *spērō* "nadam se" (*sperāre* > roman.: tal. *sperare*, sardin. logudor. *isperare*, retorom. engadin. *sperer*, furlan. *sperá*, fr. *espérer*, prov., katal., šp., port. *esperar*), *prosperus* "sretan, povoljan, dobar" (**pro-spə-ro-s*; usp. *prosperìtēt* iz *prosperitas, prosperitātis* "povoljnost, napredak"), nizoz. *spa(de)* "kasno", stvnj. *spâti*, nj. *spät* isto, lit. *spėti, spė́ju* "uspijevati, moći", latv. *spēt, spēju* "moći" itd.

drâg, drága, o

Odr. *drâgī, ā, ō*. — Od psl. **dȏrgъ, *dorgà, *dȏrgo*, odr. **dorgъjь*: stsl. *dragъ*, bug., mak. *drag*, sln. *drâg, drága*, č., slč. *drahý*, gluž. *drohi*, dluž., p. *drogi*, slovin. *drohĭ*, r. *dorogój*, ukr. *dorohýj*, bjr. *darahí*. — U nekim jezicima pridjev ima značenje "skup" (značenjski je razvoj bio ovakav: "mio, drag" → "skup", za što usp. npr. lat. *cārus* "mio, drag; skup").

Novotvorina, vjerojatno prijevojni stupanj *o* od glagola **dьržati* (v. *držati*) — možda preko značenja "imati rad", ili nekojega kao što je danas u "vezati

se", "biti u vezi" i sl. — Latv. *dàrgs* "skup" i prus. *darg-* (u imenima) vjerojatno su posuđenice iz slavenskog (ili usporedne novotvorine).

Od pridjeva **dorgъ* jesu **dorgostь* (*drágōst*), **dorgota* (*dragòta*, u XVII. st., "skupoća", usp. onda dalje *dragòća*), **dorgy̑ni* (*dràginja*, u govorima i u starijem jeziku, "skupoća", usp. sln. *dragínja*). — Novije je tvorbe *drágati*, *razdrágati se* (*drážiti* "blažiti, govoriti ili činiti ugodno" ostarjelo je i rijetko, zbog podudanosti s *dréžiti*, *razdražívati*). Na temelju značenja "skup, koji ima cijenu" načinjene su riječi *dràgūlj*, gen. *dragúlja* (onda dalje *dragùljār*, gen. *-ára*), *dragòcjen/drȁgocjen* (od toga onda *dragòcjenost/drȁgocjenost*), *drȁžba* i dr.

Česta su bila praslavenska imena s **dorg-*: **Dorgobǫdъ*, **Dorgomilъ*, **Milodorgъ/*Milъdorgъ*, **Dorgoľubъ*, **Dorgomirъ*, **Dorgoslavъ* **Dorgovitъ* itd. — usp. u nas *Dragan*, *Dragobud*, *Drag(o)mil*, *Milodrag/Milidrag/Miodrag*, *Dragomir*, *Dragoljub*, *Dragoslav*, *Dragovit*, *Dragobrat*, *Dragina*, *Draginja*, *Dragun*, *Dragutin* itd., *Draga*, *Dragica* itd. — Mnoga od tih imena imaju odgovarajuća usporedna s **mil-*.

drȅs

Iz engl. *dress* "odjeća, odijelo" (kod nas prvenstveno "sportsko odijelo"), što je imenica od glagola *dress* "urediti, ispraviti, namjestiti; odjenuti, obući". To pak je iz fr. *dresser* "uspraviti, namjestiti" (v. *adresa*).

drijémati, drijȇmām

Od psl. **drěmāti*: stsl. *drěmati*, bug. *drèmja*, mak. *dreme*, sln. *drémati*, č. *dřímati*, slč. *driemať*, gluž. *drěmać*, dluž. *drěmaś*, polap. *dremĕs* ("vidiš u snu"), p. *drzemać*, slovin. *dřiemăc*, r. *dremát'*, ukr. *drimáty*, bjr. *drymać*.

Od ie. **dr-ē-m-*.

Korijen je **drē-/*drə-* (starije **drex́-/*dr̥x́-*): stind. *drā́ti*, *drā́yati* "spava", *nidrā́* "san"(usp. npr. pali *niddā*, rom. (Evropa) *lindr(a)*, *lindrī*, hindi *nīd*, sindhi *ninda* itd.), arm. *tartam* "polako, pospano" (**der-d-*), grč. hom. *édrathon* "zaspah" (**e-dr̥-dh-om*), mlađe *édarthon*, lat. *dormiō* "spavam" (**dr̥m-ījō*; lat. *dormīre* > roman.: rum. *durmì*, veljot. *dormer*, tal., sardin. *dormire*, retorom. engadin. *durmir*, furlan. *durmí*, fr., prov., kat., šp., port. *dormir*).

dŕljiti, dŕljīm

Običnije u *razdŕljiti* "obnažiti (grudi)".

To i *dŕljati* "ravnati zemlju drljačom; škrabati" jesu od psl. **dьrlīti/*dьrľāti*: bug. *dъ̀rlja se* "grditi, psovati", mak. dijal. *durla* "biti, udarati (o struji)".

Proširenje korijena **dьr-* (v. *derati*) sufiksom *-l-*, usp. lit. *nùdirlioti* "derati (kožu)".

Od toga je (**dr-o-l-*) **drolь/*drol(j)a*: bug. *dròľa* "prljavko", *dròľo* "raščupanac", hš. *drȍlja* "neuredna, prljava žena; kurva", *drólja* "krpeni sag; prostirka, stelja", *drȏlje* sr. "ološ, šljam; otpaci, smeće", r. dijal. *drol'* "mila žena", *drólja*, *drȅlja* "miljenik, dragi", drugdje i "ženskar".

dȑmati (se), dȑmā se

Od psl. **dьrmati* ili **drьmati*: mak. *drma* "tresti, ljuljati, njihati; čupati", sln. *dŕmati* "drmati, tresti, klatiti, ljuljati, njihati", slč. *drmať* "vući, cimati, trzati". — Usp. preobraženo radi ekspresivnosti *drmùsati* i sl., te bug. dijal. *drъ̀mela* "udarati", mak. *drmoli* "drmusati, cimati", sln. *drmljáti* "lupati, treskati", č. *drmlati* "mrsiti predivo" i sl.

Korijen **dьrm-* jest od ie. **dₔrm-*, od **der-m-*, usp. osnovu II **dre-m-*

koja može biti u **drъm-* (**d̥rm-*) — u stind. *drámati* "trči", khovar *dromik* "pobjeći iz zemlje" (aškun *drāmʸa-* "biti preplašen" < arij. **drāmayati*, usp. i *drām-* "bojati se"), stengl. *trem, trym* "stopa, trag", srvnj. *tremen* "njihati se".

To je indoevropski korijen **der-* "trčati, brzo ići, stupati, tapkati" s proširenjem *-m-*, usp. još grč. *drameîn* "trčati, juriti, hitjeti", perf. *dédroma*, usp. i *drómos* "trk, trka, trčanje; trkalište, vježbalište; put" (iz srgrč. *drŭm*, u XV—XVII. st. i *drom*, v. još *podrum*), *dromás* "trčeći" (iz toga načinjeno lat. *dromedārius*, iz toga je *dromedários, dromadários* "dromedar", v. u *deva*).

Indoevropsko **der(ə)-* (starije **derH-*) još je npr. u stind. *drā́ti* "trči", stnord. *titra* "drhtati", stvnj. *zittarôm* "drhtim" (**di-drā-mi*), nj. *zittern* "drhtati" itd. — S proširenjem *-w-* jest **derw-/*dreu-*: stind. *drávati* "trči, teče" (indoarij.: prakrt. *davaï* "odlazi"; usp. s *-ḍ-*: asam. *dāuriba* "trčati", bengal. *dauṛā*, hindi *dauṛnā* isto, itd.), pašai *lēw-* "plivati", av. *drāvaya-* "trčati", srperz. *handrān* isto itd. Ovamo idu još **drow-o-s*, npr. u stind. *drávaḥ* "koji trči, koji teče" (indoarij.: pali *dava-* "tekući", prakrt. *dava-* "voda; tekućica; bilo što mokro", marathi *dā̃v* sr. "vlaga", sinhal. *dav* "igra"), aškun *dro* "ženska kosa", to u imenu rijeke u Panoniji *Dravos* (→ roman.? → hrv. *Dráva*), ime potoka prus. *Drawe*, usp. još i **drow-ent-*, **dru-ent-* "koji je brz, koja je brza" npr. u gal. *Druentia* ime rijeke (→ roman. → fr. *Drance, Drouance, Durance*, švic. *la Dranse*), prus. *Drawanta* i slično (→ nj. *Drewenz-Fluß*) — takva su imena proširenja po cijeloj srednjoj Evropi.

drûg

Riječ *drûg* "motka, prut, kolac, letva" danas je obična npr. u kajkavskom; postojao je i oblik *drȕga*. — Od psl. **drǫgъ/*drǫga*: stsl. *drǫgъ*, bug. dijal. *dъrgá*, mak. *drag*, sln. *drôg*, č. st. *drouh*, p. *drąg*, slovin. *dröųg*, str., rcsl. *drugъ, drǫgъ*.

Uspoređuje se s lit. *drañgas* "motka", *dránga* "duga kola, žrd, motka" (no možda je i to usporedna tvorba, od *dréngti* "derati, trgati") te s germanskim, usp. stnord. *drangr* "kamen koji strši iz zemlje" (usp. *drengr* "debeo štap, palica, motka, stup", norv., dan. *dreng* "palica" itd.).

Psl. *drǫg-* povezano je s **dręgati*: sln. *drégati* "gurkati, podbadati dugim predmetom", r. šatr., dijal. *drjagát'* "vući, cimati, trzati".

To **dręg-* jest od **dre-n-g(h)-*, od indoevropskoga korijena **der(ə)-*, za koji v. u *derati*. Tu je *-n-* infiks, a za **der(ə)-g(h)-* usp. npr. srnizoz. *treken* "vući; ježiti se", stvnj. *trehhan* "gurati", lit. *dìrginti* "rastezati" itd.

drȕgī, ā, ō

Određeni pridjevski brojnik i neodređena zamjenica, i poimenčen neodređeni pridjev *drûg* (množina *drûzi*, običnije *drȕgovi*), nastali su od praslavenskog pridjeva **drugъ(jь)*: stsl. *drugъ*, bug., mak. *drug*, sln. *drûg*, č., slč. *druh, druhý*, gluž. *druhi*, dluž. *drugi*, polap. *draug*, p. *druh, drugi*, slovin. *drä̀ŋ̆i*, r. *drug, drugój*, ukr. *druh, drúhyj*, bjr. *druh*.

Praslavensko **drugъ* "prijatelj, drug; ini, drugi, sljedeći", skupa s litavskim *draũgas* i latvijskim *dràugs* "drug" potječe od ie. **dhrough-o-s*.

Indoevropski je korijen **dhreugh-*, što je npr. u stir. *drong* "skupina", stbret. *drogn* "sabor", got. *driugan* "obavljati vojnu službu", stengl. *dréoʒan*, engl. (škot., arh., poet.) *dree* "podnijeti"; usp. još got. *drauhti(witōþ)* "vojni pohod", *gadrauhts* "vojnik", stisl. *drótt* "vojna družina, svita", *dróttinn* "knez", stengl. *dryhten* "vojni zapovjednik", stvnj. *truht* "odred", *truhtîn* "knez".

Moguće je da je nastalo, dodavanjem sufiksa *-gh-*, od **dhreu-* "krepak, čvrst", pa bi pretpraslavensko **drougo-* bilo "vjeran, drug".

dȑvo

Od psl. **drъvo,* mn. **drъva*: stsl. *drъva* mn., bug. *dъrvò,* mak. *drvo,* sln. *dŕvo,* č. dijal., slč. *drvo,* polap. *dråva* mn., p. *drwa* pl. t., r. *drová* mn., ukr., bjr. *dróva* mn.

To je od ie. **dru(w)-*, što je ništični prijevojni stupanj od **drew-*, usp. stind., av. *dru-* "drvo (kao građa)", grč. *drȳ̃s* "drvo, hrast".

Razdioba značenjā jest **drъva* "drva za gorivo", **dervo* "drvo koje raste; drvo za građu".

Imenica *dȑvēće* jest od genitiva *drveta* (**drъvo*, gen. **drъva* i **drъvęte*).

Indoevropski je korijen **deru-* "drvo".

**der-w-*: stind. *darva-* "(drvena) zaimača, varjača" (> indoarij.: hindi *dabbā* m. itd.), stir. *derruc*, kimr. *derwen* "hrast", gal. *dervo-*, stisl. *tjara*, stengl. *teoru, tierwe*, lit. *dervà* "smola", psl. **dȇrvo* (u *drijȇvo*);

**dr-eu-*: got. *triu*, stnord. *tré*, stengl. *tréo(w)*, engl. *tree*, stsas. *trio, treo* (germ. **trewam*), lit. *drevė*, usp. stind. *drónam* sr. "drveno korito, naćve" (također npr. u pali *doṇa-* sr., hindi *don* m. "drveni odvod" itd.);

dr-u-*: stind. *drumáḥ* "drvo" (dru-mo-*; usp. indoarij.: pali, prakrt. *duma-*, sinhal. *duma*), grč. *dry-* u složenicama *drýtomos* "drvosječa" (miken. *du-ru-to-mo*), *drymá* "drvo", alb. *dru* "drvo" (**druwā*);

dor-w-*: het. *taru* "drvo", stind. *dā́ru* sr. (> indoarij.: pali *dāru-*, hindi *dār*, sinhal. *dara* itd.), kašmir. *dor* "klada, cjepanica" (arij. **dāru-*), grč. *dory* "drvo, koplje", kret. *dorá* "greda, brvno" (dorwā́*), toh. AB *or* "drvo".

dȑzak, dȓska, o

Od psl. **dь̑rzъkъ, *dьrzъkà, *dь̑rzъko*, odr. oblik **dьrzъkъjь*: bug. *dъ̀rzъk*, mak. *drzok*, sln. *dŕzek, dŕzka*, č. rij. *drzký*, slč. dijal. *derski* ("vješt, umješan, okretan"), p. *dziarski* ("živ, čio, okretan"), r. *dérzkij*, ukr. *derzkýj* ("gibak, čvrst"), bjr. *dzërzki*.

Izvedeno sufiksom *-(ъ)kъ* od **dьrzъ(jь)* "drzak": stsl. *drъzъ, drъzъ*, hrv. *drz*, sln. *dȓz, dŕza*, č., slč. *drzý*, slovin. *ʒı̂rzï*, r. *dérzyj*.

Psl. **dьrzъ* jest od ie. **dhr̥s-u-s*: stind. *dhr̥ṣuḥ* "hrabar", av. *daršyuš, daršiš* "hrabar, silan", grč. *thrasýs* "drzak", usp. lit. *drąsùs* "smion, hrabar" (*ą* < *an*, s inhotivnim infiksom *n*), latv. *vira druosa*, prus. *dyrsos gintos* "dobri ljudi". — Očekivalo bi se psl. **dьrxъ*, no vjerojatno je *z* pod utjecajem možda glagola **dьržati* (< **dьrz-jati*).

Ie. **dhers-* "biti odvažan" još je npr. u stind. *dhr̥ṣnóti* "odvažan je, drzak je" (**dhr̥s-neu-*), grč. lezb. *thérsos* "odvažnost, srčanost" (u Homera osobno ime *Thersítēs*: sin Agrijev, neki Grk pod Trojom, čovjek ružna tijela i zla jezika), *thársos*, novoat. *thárros*, pjesn. *thrásos* "smionost, pouzdanje, odvažnost; drskost, besramnost", lat. *infestus* "nesiguran; neprijateljski", *infestō* "napadam, uznemiravam", *manifestus* "očit, jasan" (← "dohvatljiv, koji se može rukom dohvatiti"; iz toga intern. *mänifest* "proglas"), got. *gadaúrsan* "odvažiti se, usuditi se", toh. A *tsär* "hrapav", *tsraṣi* "jak", B *tsiraune* "snaga".

dȑžati, dȑžīm

Od psl. **dьržȃti, *dьržǫ̇*: stsl. *drъžati, drъžati*, bug. *dъržà*, mak. *drži*, sln. *držáti, držím*, č. *držeti*, slč. *držať*, gluž. *dźeržeć*, p. st. *dzierzeć*, r. *deržát'*, ukr. *deržáty*, bjr. dijal. *dziržáć*.

Prvotno je značenje praslavenskoga glagola bilo "(čvrsto) uhvatiti, uzeti, osvojiti", pa je **dьržati* < **dьrzjati* srodno sa stind. *dŕhyati* "jak je, čvrst je" (**dhr̥ǵh-je-*, s istim sufiksom *-j-* kao i sl. **dьrz-j-*), av. *darəzayeiti* "veže" (usp. vahan. *dırz-* "uzimati"). To je od ie. **dherǵh-* "čvrsto držati; čvrst,

jak", što je još npr. u stind. *dṛḍháḥ* "čvrst, jak" (**dhṛǵh-tó-s*; stind. > indoarij.: pali *daḷha-*, prakrt. *di(ḍ)ḍha-*, *daḍha-*, hindi *ḍiṛh*, sinhal. *daḷa* itd.), kašmir. *doṛᵘ* "jak, čvrst", av. *dərəzra-* "jak" (**dhṛǵh-ro-*), *dərəz-* ž. "veza, uze", nperz. *dāštan* "držati" (prezentska osnova *dār-*), *darz* "šav", trač. ime *Darzales*, lat. *forctis*, lat. *fortis* "jak, hrabar" (usp. *fortifikácija* "utvrđenje, utvrđivanje"; iz talijanskog je glazbeni termin *fòrte*), lit. *dir̃žti*, *dirž̃tù* "otvrdnuti", *dir̃žas* "remen", *dir̃žmas* "jak, čvrst, moćan, silan", latv. *dir̃ža* "remen".

Ie. **dherǵh-* nastalo je proširivanjem korijena **dher-* "držati", koji je npr. u stind. *dhar-* "držati" (> indoarij.: pali *dharati* "drži", prakrt. *dharaï* "drži; hvata", rom. (Rum.) *ther-*, (Mađ.) *ther-*, hindi *dharnā* "držati; smjestiti" itd.), kašmir. *darun* "učvrstiti" (usp. još i prasun *la-* "imati", pašai *dhar-* "ostati" itd.), lat. *frētus* "nadut zbog nečega", het. *tarhzi* "može" itd.

dȑžava

Od psl. **dъržȃva* (stsl. *drъžava*, bug. *dъržava*, mak. *država*, sln. *držȃva*, č. *država*, slč. *dŕžava*, p. *dzierżawa*, r., ukr. *deržáva*, bjr. *dzjaržava* — uglavnom značenje "država", također "vlast" i sl.), što je pridjev na *-(a)vъ*, *-(a)va* od glagola **dъržati* (v. *držati*). (Sufiksom *-ělь* načinjene su riječi od kojih su potekle sln. *dežẹ́la* "zemlja, kraj", prekmur. *držȇla*, hrv. čak. *držela*, *dežela*, npr. 1275. g. u Razvodu istarskom *po vsi deželi*.) Tako bi npr. **dъržava zemja* označavalo zemlju koju drži (ima) vladar — to je imanje. Usp. iz 1393: *budući mi (= Stjepan Dabiša) v plъni drъžavi rečenih zemalj*. — Što se takva imanja zemlje i gospodarenja nad njom tiče, usp. i r. *gosudárstvo* "država", što je od *gosudár'* "vladalac" (što je iz *gospodár'*, usp. i *gospòdār*; u Moldaviji i Vlaškoj nekad je takav bio rumunjski kneževski naslov, uzet iz slavenskog).

Usporedi naziv za državu potekao od latinske riječi *status* "stanje" i pod njenim utjecajem ili iz nje: tal. *stato* (sa značenjem "država" prvi put u N. Machiavellia, početkom XVI. st.), stfr. *estat*, fr. *état* (riječ nastala od francuskog odraza ukrštanjem s latinskom riječi, isprva "stanje", u XV. st. i "narod", a značenje "država" po sklopu *état civil* s konca XVIII. st.; usp. posuđenicu *etatìzam*, što je na koncu iz francuske riječi koja se pojavila koncem XIX. st.), šp. *estado* itd. — U engleskom je riječ *state* dobila značenje "država" u XVI. stoljeću. Nastala je djelomice po uzoru na lat. *status*, djelomice od *estate* (ranije "stanje" i sl., u političkom značenju od XV. st.), što je iz stfr. *estat*. — U njemačkom je *Staat* iz latinskog (slično u donjonjemačkom i nizozemskom) također isprva sa značenjem "stanje", a od XVII. st. znači "rēs pūblica", pa onda i "država". — U mađarskom je od XIX. st. prevedenica *állam* "država" (od *allni* "stajati").

Lat. *status* jest stari particip prošli od glagola *stāre* "stajati" usp. posuđenicu *státus*), i to je poteklo od ie. **stə-tó-s* (st. **stx̨-* od **stex-* > **stā-*, v. *stati*), od čega su još stind. *sthitáḥ* "koji stoji, postavljen" (> indoarij.: pali *ṭhita-*, prakrt. *thi(y)a-*, asam. *thiya* "okomit" itd.; također kao prošlo vrijeme glagola "biti", npr. hind. *thā*, itd.), kašmir. *thiyĕ* "ispred", grč. *statós* "postavljen", stir. *fossad* "čvrst" (**upo-stətos*).

dûb, mn. *dȕbovi*

Od psl. **dǫbъ* "vrsta hrasta; drvo": stsl. *dǫbъ*, bug. *dъb*, mak. *dab*, sln. *dȏb*, č., slč., luž. *dub*, polap. *dǫb*, p. *dąb*, gen. *dębu*, slovin. *dǫ̈́u̯b*, r., ukr., bjr. *dub*.

Usp. **dǫbrъ* (srbug. *dǫbrъ* "šuma", p. st. *dąbr* "hrast, hrstova šuma"), dalje poimenčen pridjev **dǫbrava/*dǫbrova* "šuma": stsl. *dǫbrava*, bug. *dъbràva*, mak. *dabrava*, hrv. *dùbrava* (u toponimima *Dubrava*, *Dubrova*, *Dubrovina*, *Dubravac*, *Dùbrōvnik*, koji se vjerojatno prvotno zvao *Dubrov* — **Dubrov*

grad?), sln. *dóbrava, dóbrova*, stč. *dúbrava*, č. *doubrava*, slč. *dúbrava*, luž. *dubrawa*, p. *dąbrowa*, r. *dubráva, dobróva* (dijal. "trava", "nepokupljeno sijeno"), ukr. *dubrova, dibróva*, bjr. *dubróva*.

Riječ **dǫbъ* nejasna je porijekla, no bit će da je potekla od **dhu-n-bh-*, gdje je *-n-* infiks, a korijen **dheubh-* "dubok" (v. *dno*), možda po tamnoći, ili veličini i visini (sa *suprotnim* povezivanjem po značenju).

Prema **dǫbrъ* stoji **dъbrъ* (**dhubh-ro-s*): stsl. *dъbrь* "ponor", mak. dijal. *Debъr* (= *Debar*, u zapadnoj Makedoniji), hrv. st. *debri* "dolina", sln. *debêr* ž., gen. *debri* "gudura", stč. *debř* ž. "dolina", r. *debr'*, mn. *débri* "neprolazna šuma, čestar" itd.

Tomu **dъbrъ* odgovara trač. *Débre* toponim, *Dóbēros, Dobera, Doberus* (danas *Dojran*), ?ilir. *dýbris* "more", lat. *Tiberis, Thybris* "rijeka Tiber", stir. *dobur* "voda", latv. *dubra* "lokva".

Za **dъb-* v. *dno*.

dùbok, dubòka, o

U komparativu bez sufiksa *-ok*: *dȕbljī*. (Usp. *dubìna*.)

Pridjev nastao ukrštanjem *dupsti* (v.) i odraza psl. **glǫbokъ*.

Psl. **glǫbokъ(jь)*: stsl. *glǫbokъ*, bug. *glъbok*, mak. dijal. *globok*, hrv. *glubok*, sln. *globȍk, globǫ́ka*, č. *hluboký*, slč. *hlboký*, gluž. *hłuboki*, dluž. st. dijal. *głuboki*, polap. *glǫbüťě*, p. *głęboki*, slovin. *gląbohī* (i "blatan"), r. *glubókij*, ukr. *hlubókyj*, bjr. dijal. *hlubókij*.

Psl. **glybokъ(jь)*: bug. dijal. *glibòk*, hrv. *glìbok*, č. dijal. *hłyboky*, r. dijal. *glýbókij*, ukr. *hlybókyj*, bjr. *hlybóki*.

Psl. **glъbokъ*: hrv. čak. *gubok, gelbȍk* (i u toponimima), ?slč. *hlboký*.

Psl. **glǫb-* (sufiksalno *-okъ* kao u **širokъ, *vysokъ* itd.) sadrži indoevropsko **gl-om-bh-* ili **gl-um-bh-*, a **glyb-* ima **glūbh-*.

Ie. **gleubh-* "rezati, cijepati, rezbariti, ljuštiti" (i "dubiti") jest npr. u grč. *glýphō* "dubim, urezujem" (to je u *hieroglyphos*, iz toga je *hijeròglif*; *glyptós* "izrezbaren", iz toga *glìptika, gliptotéka*), lat. *glūbō* "ljuštim, gulim", stengl. *cléofan*, engl. *cleave* ("kalati, raskoliti; rascijepiti se, raskoliti se"), stvnj. *klioban*, nj. *klieben* "cijepati" (germ. **kleuβan*).

dùćān, gen. *dućána*

Balkanski turcizam (usp. rum. *dughiană*, bug. *dukjàn*, mak. *dućan*, alb. *dyqán*, grč. *ntoukáni* itd.); iz t. *dükyan*, što je iz perz. *dukkān*, a to iz arap. *dukkān*.

Iz arapskog je tal. *dogana*, iz čijeg je starijeg suoblika *doana* poteklo fr. *douane* "carina, carinarnica" (← "carinski ured").

dȕd, gen. *dùda*

Balkanski turcizam (bug., mak. *dud*, rum. *dud(ă)*, alb. *dudë* itd., usp. i mađ. *dud*), iz t. *dut*, što je iz arapskog *tūt* — sve "murva".

dȕg, a, o

Odr. *dùgī, ā, ō*. — Od psl. **dь̑lgъ, a, o*, odr. **dьlgъjь*: stsl. *dlъgъ, dlъgъ*, bug. *dъlъg, dlъg*, mak. *dolg*, sln. *dôlg*, č. *dlouhý*, slč. *dlhý*, gluž. *dołhi*, dluž. st. *długi*, polap. *d(å)ūďě*, p. *długi*, slovin. *dlȗǥï*, r. *dólgij*, ukr. *dóvhyj*, bjr. *dóŭhi*.

Od ie. **dl̥-gh-o-s* (starije **dl̥H-*) "dug": het. *daluki-*, stind. *dīrgháḥ* (> indoarij.: pali *dīgha-*, prakrt. *diggha-, dīha-*, rom. (Palestina) *dírgă*, sindhi *ḍrigho*, lendhi *drigghā, dirighā*, nepal. *digho*, asam. *dīgh(ā)*, bengal. *dig(h)*, hind. pjesn. *dīha*, sinhal. *diga* itd.), kati *drgə̃ŕ* (usp. i dameli *drīga*, pašai *legā*, kalaša *drhīga* itd. — arij. **dr̥ghas*), av. *darəga-, darəγa-*, stperz. *darga-*, hotsak. *dārä*,

skit. **darğa* (u imenu začetnika Skitā *Targítaos* = **darğa-tava* "dugomoćan?"), srperz. *drang*, jazgulam. *δurγ*, grč. *dolikhós* (usp. *dolihokèfalan* "dugoglav"), alb. *gjatë* ("(už)duž", **dlagh-t-*), got. *tulgus* ("tvrd"), lit. *ìlgas*, latv. *ilgs*, 'jatv.' *ilg*.

Usp. od **(d)longhos*: lat. *longus* (usp. *longevìtēt* "dugovječnost", *longèta* "udlaga", *longitudinalan*; *longus* > roman.: rum. *lung*, veljot. *luang*, tal. *lungo*, sardin. *longu*, retorom. engadin., furlan. *lung*, fr. *long*, prov. *lonc*, katal. *llong*, stšp. *luengo*, port. *longo*), gal. *longo-*, got. *laggs*, stnord. *langr*, dan. *lang*, šv. *lång*, stengl. *lang*, engl. *long* (usp. *longplej* iz *long play*, za gramofonske ploče), stfriz., stsas. *lang*, nizoz. *lang*, stvnj., nj. *lang* (germ. **langaz*).

Da je *-gho-* proširenje i da je indoevropski korijen **del-*, vidi se po komparativu **dьľьjь* (*dȕljī*, s *u* po *dug*, usp. rjeđe *dljȋ* te *dȁljī* — v. *dalek* — i sln. *dâljī*), po imenici **dьlinā̃* (hrv. st. *dljìna* prema danas običnijem *duljìna*, r. *dliná*), koja je od **dьlь* (č. *dél* ž., dluž. *del*), od čega je i glagol **dьlīti* (hrv. st. *dljȉti*, č. *dlíti*, gluž. *dlić*, dluž. *dliś*, r. *dlit'*). — Od **dьlžьkъ* poteklo je **dьlžьčьkъ(jь)* (> *dužačak*, s naknadnim *g* po *dug dùgačak*, *dȕgačak*).

Ie. **del-* "dug, dugačak" poteklo je od nostr. **tel(ḥ)ʌ* "dug", što je još u afraz. **tlḥ* (arap. *tlḥ* "biti dugačak", *taliḥ* "dug (o vratu)"), možda alt. **(t)elʌ* "protegnut, širok".

Izvannostratička usporednica jest sinotib. **dhel* "rastegnuti, raširiti".

dȗg

Od psl. **dь̑lgъ*, gen. **dь̑lga*: stsl. *dlъgъ*, bug. *dъlg*, mak. *dolg*, sln. *dôlg*, č. *dluh*, slč. *dlh*, gluž. *dołh*, dluž. *dług*, polap. *dåug*, p. *dług*, slovin. *dlúg*, r. *dolg*, ukr. *dovh*, bjr. *doŭh*.

Povezuje se sa stir. *dligim* "zaslužujem", srkimr. *dlyu*, kimr. *dylyu* "dugovati", korn. *dylly*, srbret. *dellit* isto, stir. *dliged* sr. "dužnost, obaveza, pravo" (**dhl̥ghitom*), kimr. *d(y)led* — to bi bilo od ie. **dhelgh-* (a može i od **delg-*, **delgh-*, **dhelg-*).

Za gotsku riječ *dulgs* pretpostavlja se da bi mogla biti posuđenica iz slavenskog.

Po drugom tumačenju, zapravo je praslavenska riječ **dь̑lgъ*, pa je identična s **dь́lgъ* "dugačak" (s ranom promjenom naglaska, radi razlikovanja): za dug je važan rok, duljina vremena.

Zanimljivo je i tumačenje koje dovodi riječ **dьlgъ* "dȗg" od ie. **del-/*dol-* "rezati" (dug kao zarez, urez, rovaš na štapu, rabošu).

dúga i dȕga

Riječ *dúga* jest za dugu na nebu, a *dȕga* za dugu bačve. — Razlika u naglasku radi razlikovanja značenja. Obje su riječi od psl. **dǫgà*: stsl. *dǫga* "duga", bug. *dъgà* "dȕga, dȕžica", mak. *daga* "dužica", sln. *dǫ́ga* "dúga; dužica", stč. *duha* "nebeska modrina, duga", č. *duha* "dužica; dúga; očna mrena", slč. *dúha* "dúga, dužica", p. pokr. *dęga* "vratnica, dovratnik", r. *dugá* "luk", ukr., bjr. *duhá* isto.

Prvotno je značenje bilo "svinut predmet". Značenje "svinut predmet od drva" → "dužica" možda pod romanskim utjecajem (usporedi sličnozvučno tal. *doga*, furlan. *dòghe*). — Izravna je usporednica lit. *dangà* "poklopac", latv. *danga* "bara, kaljuža" usp. i lit. *dangùs*, prus. *dangus* "nebo" (za značenjsku vezu s nebom usp. upravo psl. **dǫga* "dúga").

Prijevojni stupanj *e* jest u **dęga/*dęgъ*: sln. *déga* "remen na jarmu", slč. *ďah* "put, smjer", str., rcsl. *dęgъ* "remen", rus. dijal. *djága* "kožni po-

jas, remen", ukr. dijal. *djah* "likova traka", bjelorus. *dzjáha* "remen".
Glagol **dęgti* nije sačuvan (ali usp. **dęgnǫti*: sln. *dẹ́gniti* "zasjati", r. dijal. *djégnut'* "popraviti se, poboljšati se, poljepšati se") — usporednice za nj jesu lit. *deñgti* "pokazati", *diñgti* "nestajati", latv. *diêgt* "koračati, trčati".
Značenje "duga" ← "(nebeski) svod", usp. spomenute lit. *dangùs*, prus. *dangus* "nebo".
Indoevropski je korijen **dhengh-* "pokrivati": stir. *dingid* "pritiska", stisl. *dyngja* "kup gnoja", stengl., engl. *dung* "gnoj", srnizoz. *dung(e)*, stvnj. *tunga*, nj. *Dung* isto (zbog kupastih oblika kakve imaju hrpe gnoja na polju), latv. *dañga* "kolotečina".
Ie. **dhengh-* poteklo je od nostr. **danga* "pokrivati", od čega je još afraz. **dm-* "pokrivati, skrivati, pritiskati" (arap. *dmn* "gnojiti" ← "pokrivati zemlju gnojem", geez *dmn* "pokazivati", sthebr. *domęn* "gnoj"), ural. **taŋa-/*taŋe-* "pokrivati" (saam. sjev. *duogŋâ-* "krpati", mord. *tava-do-* "pokrivati", komi *dęm-* "krpati", nenec. *tō'* "odijelo, pokrivalo" itd.).

dùgme, gen. *dùgmeta*
Balkanski turcizam, iz t. st. *dögme* (danas *düğme*), što je iz perz. *tukme*. Riječ *dùgme* danas je obična hrvatska riječ, uz *gȕmb* i *pȕce*.

dȕh
Od psl. **dȗxъ*: stsl. *duxъ*, bug., mak. *dux*, sln. *dȗh*, č., slč., luž., p. *duch*, slovin. *dúχ*, r. *dux* (dijal. "duša", "jak miris; smrad", "topao zrak, toplina" itd.), ukr. *dux* ("zrak, toplina; miris; duh, duša"), bjr. *dux*.
Od ie. **dhous-o-s*, usp. lit. *daũsos* ž. mn. "zrak".
Izvedenica na *-ja* jest **dušà*, čemu je prvotno značenje "dihanje, životna sila": stsl. *duša*, bug. *dušà*, mak. *duša*, sln. *dúša*, č. *duše*, slč., luž. *duša*, polap. *dausă/daisă*, p. *dusza*, slovin. *dăšă*, r., ukr., bjr. *dušá*. — To je od ie. **dhous-jā*, od čega su još gal. *dusios* mn. "fantasmi", lit. *daũsios* ž. mn. "zrak; raj".
Značenje riječi *duša* "žitelj, stanovnik" vjerojatno je prevedenica njemačkog izraza (tako i u slovenskom).
Izvedenica od **duxъ* jest **dušíti* "njušiti, mirisati", a to je također i kauzativ sa značenjem "daviti, gušiti" za **dъxnǫ̃ti*, usp. **zadъxnǫti sę* — u našem se jeziku razlikuju naglaskom (i ta je razlika stara, usporedi i primjere iz inih slavenskih jezika): *dúšiti* "daviti", *dȕšiti* "njušiti". Psl. **dušíti* jest npr. u bug. *dušà* "gušiti", *dùša* "njušiti", mak. *duši* "gušiti; njušiti", sln. *dušíti* "daviti, tomiti", č. *dusiti* isto, *dušiti* "mirisati", r. *dušít'* "gušiti" itd.
Neovisno je nastalo germ. **dausjan* (usporednica za **dušiti*), što je u srvnj. *toesen, doesen* "rasuti", *verdoesen* "zatrti".
Germanske tvorbene usporednice za **duxā̃ti* (stsl. *duxati* "disati", bug. *dùxam* "pušem", mak. *duva* "puše", hrv. *dúhati*, hrv. dijal., srp. *dúvati*, sln. *dúhati* "njušiti; disati; puhati", č. *douchati* "puhati", ukr. dijal. *dúxaty* isto itd.) jesu srvnj. *dôsen* "drijemati", *tôre* "luđak", nj. *Tor* "bedak, budala", *töricht* "bedast, budalast".
Indoevropski je korijen **dheus-* "puhati, disati". On je npr. u got. *dius* "divlja životinja", stnord. *dýr*, stengl. *déor* isto, engl. *deer* ("jelen"), stsas. *dior*, nizoz. *dier*, stvnj. *tior*, nj. *Tier* "divlja životinja" (germ. **deuzam* < ie. **dheus-o-m*, tj. "biće koje diše", usp. lat. *animālis : anima* "dah, život, duša") — v. *duskati*.
Ie. **dhwes-* jest u grč. hom. *théeion, théïon*, at. *theĩon* "sumpor" (od starijeg **thwes-(e)ion*), *theós* "bog" (**dhwes-o-s*; to je u internacionalizmima *teològija, teokràcija, teìzam, ateìzam* itd.), *thespésios, théspis* "božji, božanst-

ven", lat. *februāre* "snažiti se, očišćavati se, okajavati" (*februum* "čistilo; praznik pomirbe" < ie. **dhwes-ro-m*, od toga je izvedeno *Februārius* "koji pripada prazniku pomirbe, a taj je 15. veljače", od toga "veljača", iz toga je *fèbruar*), *bēstia* "divlja životinja" (**dhwes-t-jā*; iz toga *bèstija, bestijárij, bèstijālan*; kroz posredstvo talijanskog i njemačkog *bèštija*; lat. *bēstia* > roman.: tal. *bestia*, retorom. engadin. *beša* "ovca", fr. *bête* "životinja", prov., kat., šp., port. *bestia*), lit. *dvěsti, dvesiù* "dihati, disati", latv. *dvesele* "duša, život".

Ie. **dhwos-* jest u stind. *dhvasáyati* "oprašim; uništim", *dhvastiḥ* ž. "zasipanje, posipanje" (**dhwos-ti-s*), alb. *dash* "ovan" (← "životinja", **dhwos-j-*), lit. *dvasià* "duh, duša", latv. *dvaša* isto, psl. *dvoxati* (r. dijal. *dvóxat'* "teško disati").

Ie. **dhus-* jest u grč. *thýō, thýiō* "bjesnim" (**dhus-j-ō*), *Thyĩa* "kći Kefisova" (**dhus-jā*), lat. *furō* "bjesnim" (**dhus-ō*; od toga *furiōsus* "pomaman, mahnit", iz toga *furiózan*), *Furiae* "furije, božice osvetnice" (iz toga *fúrija*), stengl. *dysiȝ*, engl. *dizzy* "smeten, lud, nesmotren", srnizoz. *dosech, dösech*, srnj. *dusig, dösig* "prevrtljiv, kolebljiv; budalast", stvnj. *tusic* isto (germ. **dus-*).

Za **dhūs-* v. *disati.*

dùhān, gen. *duhána*

Hrv. dijal. i *dùvān*, gen. *duvána* (tako i u srp.). — Balkanski turcizam (usp. alb. *duhan*, mađ. *dohany*); turska je riječ *duhan* iz arap. *duḫān* "dim, gusta para; duhan".

Druga je riječ za duhan, *tàbak*, rjeđa (usp. *tabakéra*, iz tal. *tabacchiera*, s fr. *-ière* < lat. *-āria*; usp. sln. *tobâk*), posuđena iz talijanskog, njemačkog ili francuskog; u tim je jezicima riječ (tal. *tabacco*, nj. *Tabak*, fr. *tabac*) preuzeta iz šp. *tabaco* (iz čega je i engl. *tobacco* i dr.), *tabac* itd.), što je iz jezika taino (aravačka skupina; govorio se na Haitiju, Kubi itd.), gdje je riječ označavala lulu ili cigaru. Pretpostavlja se i to da je tainska riječ posuđena iz nekog južnijeg indijanskog jezika. Po drugom tumačenju, riječ je u španjolski ušla po imenu pokrajine *Tabaco* na Haitiju.

Duhan su donijeli Španjolci iz Amerike u XVI. stoljeću. Pušenje cigareta (izvor evropeizma *cigarèta* jest fr. *cigarette*, što je umanjenica od *cigare*; to je posuđenica iz šp. *cigarro*, a to je vjerojatno iz majanskog *zicar* "pušiti") proširilo se tek nakon I. i II. svjetskog rata, i u kulturno osviještenim sredinama pušenja je sve manje. U današnje se vrijeme pušenje znatnije širi u zaostalijim zemljama, u onima koje su ekonomski i standardom svojih stanovnikā slabe.

dùnja

Od starijeg oblika *gdùnja* (postoji i *gùnja*), što je od psl. **kъdúńa*: bug. *dùn(j)a*, mak. *duńa*, hrv. također dijal. *kàtùnja, tùnja, tkunja, kùnja* (tu su, sudeći po *t*, i utjecaji dalmatoromanski i drugi), str. *gdunja* (vrsta kruške). — Sekundarno **kъdul'a* "vrsta kruške": sln. *dôla*, č. *kdoule*, slč. *dule* ("dunja"), p. dijal. *dula, gdula*, ukr. *(h)dula*, bjr. *dúlja.*

Rana posuđenica iz lat. *cydōnea (māla)*, što je iz grč. *kydṓnia (mãla)* "kidonske (jabuke)", po imenu mjesta na sjeverozapadu Krete (*Kydōnía*, danas *Khanía*; pleme *Kýdōnes*).

Lat. *dotōnea, cotōneum* ista je grčka riječ, ali je prošla kroz etruščanski.

Iz *cotōnea* posuđeno je u XI. stoljeću stvnj. *kutinna* (usp. bavar. *Kütten*), iz toga je hrv. kajk. *kutina, kutinja*, sln. *kútina.* — Od inačice stvnj. *qitina* jest nj. *Quitte.*

Lat. *cotōneum* dalo je fr. *coing*. Iz stvr. *co(o)in, cuin* jest srengl. *coyn,*

quoyn(e); od te je riječi kasnije načinjen današnji množinski oblik engl. *quince*.

dùpīn, gen. *dupína*

Stara posuđenica iz dalmatoromanskog (*u* jest od *l*, usp. *dëlpin* na Cresu), usp. iz mletačkog *dòlfīn, dùlfīn, dulfīn* itd., a križanjem s mletačkom posuđenicom nastalo je *dufīn*. Usp. mlet., tršćmlet., istroroman. *dulfein* — sve "dupin, pliskavica".

Romanske su riječi od lat. *delphīnus* (iz toga *dèlfīn*, gen. *delfīna*), što je posuđeno iz grč. *delphīs*, gen. *delphīnos*.

Grčka je riječ potekla od indoevropskoga korijena **gʷelbh-* "maternica, plod; mlado životinje": stind. *gárbhaḥ* "maternica, plod, novorođenče, izdanak" (> indoarij.: pali, prakrt. *gabbha-*, hindi *gābh*, sinhal. *gaba* itd.), kašmir. *gab* "maternica; izdanak", av. *gərəbuš* sr. "mlado životinje", *garəwa-* "maternica, plod", grč. *deplhýs* "maternica", hom. *adelpheós*, at. *adelphós* "brat" (usp. *adèlfija* "pobratimstvo; *bot.* sraštenost prašničkih niti"), *délphaks* "prase, odojak" itd.

Druga riječ za dupina, *plīskavica*, onomatopejskog je postanja, kao što je i *pīskavica* (što je na obali i prošireniji oblik). Za prvi usp. u Cavtatu *pliskavica* "plosna pločica, koju djeca po moru rebrimice bacaju", za drugi *piskati*, u vezi sa zvukom koji nastaje kad dupin udahne zrak.

dúplja

Od psl. **dup(ь)ľa*: sln. *dûplja*, stluž. **dupla*, p. *dziupla*, r. dijal. *duplјá*, ukr. dijal. *dúplja*.

To je izvedeno sufiksom *-ja* od **dup(ь)lo* (i **dup(ъ)lo*): bug. *dùplo*, mak. *duplo*, hš. *dúplo*, sln. *dúplo*, p. st. *dziupło*, st. *dupło*, r., ukr. *dupló*, bjr. *duplë*.

To je sufiksom *-l-* načinjeno od **dupa*: sln. *dúpa* "jama, rupa", č. st. *doupa* "duplja, šupljina", slč. *dúpa* isto, gluž. *dupa* "udubina, rupa", dluž. *dupa* "duplja, jama, rupa", p. *dupa* "zadnjica; žensko spolovilo", slovin. *dûpa* "zadnjica", r. dijal. *dúpa* "guzovi", ukr. *dúpa* "zadnjica". — Izvedenice su npr. mak. *dupka* "otvor, rupa", psl. **dupę* (hš. *dȕpe*, gen. *dȕpeta*, slč. *dúpä*, gen. *dupäťa* "rupa, jama, brlog", dluž. *dupe*, gen. *dupeśa* "duplja") itd.

Usp. i **dupьnъ(jь)*: hrv. st. *dȕpan, dȕpna, o* "šupalj", č. dijal. *dúpný* isto.

Od ie. **dhoup-*. Korijen je **dheub-/*dheup-*. V. *dno*.

dúpsti, dúbēm

Od psl. **dьlbti*: sl. *dọ́lbsti, dọ́lbem*, č. *dlbsti*, slč. dijal. *dĺbsť*, str., rcsl. *dьlbsti, dlъbsti*, ukr. *dovbtý*, bjr. *daubcí* (*-sti* prema glagolima s osnovom na dental: *jesti, sjesti, pasti, mesti, presti* itd.).

Usp. **dьlbīti*: bug. st. *dlъbjǫ̀*, hš. *dúbiti*, sln. *gôlbiti*, r. *dolbít'*, bjr. *daŭbíć*.

Psl. **delbti* jest u hrv. čak. *dlisti* "dubiti".

Usp. dalje **delbto* "dlijeto": bug. *dletò*, mak. *dleto*, hš. *dlijéto*, sln. *dlẹ́to* (č. *dletko*). — Stariji je oblik **dolbto* "dlijeto": bug. *dlatò*, stč. *dlato*, č., slč. *dláto*, p. *dłuto*, slovin. *dvǫ̈́uto*, r. *dolotó*, ukr. *dolotó*, bjr. *dólata*. Tome je usporednica prus. *dalptan* "dlijeto, probojac". (Iz praslavenskog jesu fin. *taltta*, rum. *daltă*, alb. *daltë* "dlijeto".)

Sadrži ie. **delbh-*, koje je i u stengl. *delfan*, engl. *delve*, nizoz. *delven*, stvnj. *bitelban* "kopati" (germ. **delβ-*).

Korijen je **del-* "cijepati" (za nj. v. u *odoljeti*.)

dūti, dūjēm

Od psl. **dūti (sę)*, **dûjǫ*: bug. *dùja se*, mak. *due*, sln. *dúti, dújem*, č. *douti, douji*, slč. *duť, duje*, r. *dut'*, *dúju*.

Usp. **dǫ̃ti*: stsl. *dǫti, dъmǫ*, hrv. *dȕti, dmêm* (dalje *nàduti se, nàdmēm se*

itd.), č. *douti, dmu,* slč. *dmuť (sa),* gluž. *duć,* dluž. *duś,* polap. *dåmě* 3. l. jd. prez., p. *dąć,* slovin. *dẽc,* ukr. *dúty, dmu,* bjr. *duć, dmu.* — Usp. sln. *nadọ́ti, nadmę̀m.*

Psl. **duti* jest od ie. **dhou-*. Korijen je **dheuə-* (starije **dheuH-*) "njihati, tresti, duti": stind. *dhūnóti* "trese" (> indoarij.: pali *dhunāti,* prakrt. *dhuṇaï* isto, hindi *dhunnā* "udarati" itd.), kašmir. *dᵊnun* "tresti", arm. *dedevim* "klatim se", grč. *thýō* "dimim, palim" (**dhu-j-ō*), stskand. *dýja* "tresti", lit. *dujà* "trun; izmaglica, magla, para", toh. A *twe,* B *tweye* "prašina".

Psl. **dǫti* ima **dhu-m-*, usp. lit. *dùmti* "puhati". (No glagol **dǫti* izvodi se i od posebnog ie. **dhem(ə)-*: stind. *dhémati* "puše" (> indoarij.: pali *dhamati,* prakrt. *dhamaï,* pandžabi *dhauṇā* "puhati" itd.), srir. *dem* "crn, taman", no to može biti zapravo nastalo od ie. **dhə-m-* < ie. st. **dhx̣ʷ-m-* ~ *dhux-m-* > **dhum-*. Tako mi se barem čini.)

Ie. **dheuH-* izvodi se od nostr. **dEwHi* "njihati, ljuljati, duti", što bi bilo još u alt. **dEbi-* "mahati, duti" (mong.: mong. pism. *debi-,* halha *dewĕ-,* kalm. *dev-* "vijati zrnje, mahati krilima"; tung.: even. *däwū* "vihor, vjetar").

Za ie. **dheu(ə)-* sa sufiksalnim proširenjem *-s-* v. još u *duh, duša, disati, duskati.*

dvâ, dvȉje, dvȍje

Od psl. **d(ъ)va*: stsl. *dъva,* bug. *dva,* mak. *dva,* sln. *dvâ,* č., slč. *dva,* gluž. *dwaj,* dluž. *dwa,* polap. *dåvo,* p. *dwa,* slovin. *dvă,* r., ukr., bjr. *dva.*

Od ie. **d(u)wō* (psl. **d(ъ)vě* "dvije" < ie. **d(u)woi*): stind. *d(u)vá,* pali *d(u)ve,* prakrt. *do, be,* rom. (Evropa) *dui,* (Rum.) *do,* (Arm.) *lui,* sindhi *ba,* lendi *ḍũ,* pandžabi *do, dui,* zappahar. *dū(ī),* nepal., asam., bengal., orija *dui,* hindi *do,* gudžarati *bɛ,* marathi *don,* stsinhal. *do, de,* sinhal. *deka,* (maldiv.) *de;* aškun *ḍū, ḍō,* kati *dū,* prasun *lü,* pašai *dō* itd., kalaša *dū,* šina *du,* kašmir. *zᵊh* itd.; av. *dva,* stperz. **duv-,* srperz. *dō,* sogd. *(ʾ)δw(ʾ)* *[δ(u)va],* hotsak. *duva* m., *dvi* ž., horezm. *ʾδw* *[aδᵘ],* baluči *du,* gilan. *do,* kurd. (kurmandži) *dö, dödö,* semnani *dü,* tališki *dь,* perz. *do,* tadž., farsi-kabuli *du,* puštu *dwa* m., *dwé* ž., mundžan. *loh* m., *lu* ž., iškašim. *dь,* oset. *dъuuæ;* arm. *erku;* grč. *dýō;* alb. *dy;* lat. *duo* (roman.: rum. *doĭ,* veljot. *doi,* tal. *due,* sardin. *duos,* retorom. engadin. *dus,* furlan. *doi,* fr. *deux,* prov., kat., šp. *dos,* port. *dous*); stir. *dáu, dó,* kimr. *dau* m., *dwy* ž.; got. *twai* m., *twōs* ž., *twa* sr., stnord. *tveir, tvǽr, tvau,* stengl. *twǣʒen, twá, tú,* engl. *two* (od m. roda jest *twain*), stsas. *twēne, twō, twā,* stvnj. *zwēne, zwō/zwā, zwei,* nj. *zwei;* lit. *dù* m., *dvì* ž., latv. *divas* m., *divi* st. ž., 'jatv.' *duo,* prus. *dwai;* toh. A *wu* m., *we* ž., B *wi;* het. *da-,* hijerluv. *t(u)wai,* lik. B *tbi,* A *kbi.*

Usporednice postoje i izvan nostratičke natporodice. Sinokavkaska je riječ **(ṭ)qʾwE* "dva" u sjevkavk. **(ṭ)ʾq̇wä* (aphaskoadigejsko **(t)ḳq̇ʷʌ*: aphas., abazin. *ʷ-ba,* adigej., kabardin. *ṭʷə,* ubiški *ṭqʷa;* dagestan.: avar. *ḳi,* andi *ç̣e-gu,* ces. *q̇a-no,* laki *ḳi,* lezgin. *q̇ʷe-d* itd.); u sinotibetskom i jenisejskom dodan je nazalni sufiks pa su riječi pretrpjele izmjene: sinotib. **k-nij(s)* (tib. *gnyis,* kačin. *ni,* lušej *hniʾ,* burman. *hnats,* arh. kin., *iər,* stkin., *źi,* kin. *èr*), jenisej. **xɨna* (ket. *ɨ́n,* jugan. *ɨn,* kot. *īna,* arin. *kina,* pumpokol. *hineaŋ*).

dvôr, gen. *dvóra*

Od psl. **dvòrъ,* gen. **dvorà* "dvorište": stsl. *dvorъ,* bug., mak. *dvor,* sln. *dvọ̑r,* gen. *dvóra,* polap. *dör* ("kuća s gospodarstvom"), p. *dwór,* gen. *dworu,* slovin. *dvőr,* r. *dvor,* ukr. *dvir,* gen. *dvóru,* bjr. *dvor.* — Prvotno je značenje praslavenske riječi **dvòrъ* bilo "ono što je pred kućom, pred vratima, vani".

Od te je imenice načinjena **dvorīšče* (mak. *dvorište*, hš. *dvòrīšte, dvörīšte*, sln. *dvoríšče*, č.dijal. *dvořištĕ*, r. dijal. *dvoríšče* itd.).

Sadrži ie. **dhwor-*.

Psl. **dvьrь*, gen. **dvьri*, mn. **dvьri* "dveri, vrata": stsl. *dvьrь*, mak. *dver*, hrv. *dvêri* mn., st. *dvâr* ž., sln. *duri*, č. *dveře* mn., r. *dver'* itd. — To je od ie. **dhur-/*dhwr̥-*.

Korijen je **dhwer-* "dveri, vrata": stind. *dvā́raḥ* sr. mn. i nom. dv. (indoarij.: pali *dvāra-*, prakrt. *dāra-, bāra-* "dveri", rom. (Palestina) *bára* "izvana", (Armenija) *bar* "dveri, vrata", hindi *-dār, -bār* itd.), *dúraḥ* ak. mn. ž., kašmir. *dār* ž. (arij. **dvārā*), pašai *dur* m. (arij. **dur-*), av. *dvarə* ak. (usp. sogd. **δwār*, vahan. *bār*, iškašim. *var*), arm. *durkʿ* mn., grč. hom. *thýrē*, alb. *dérë* (**dhwōr-*), lat. *forēs* ("dvostrana vrata"; **dhwor-*), *forum* ("trg, trgovište", **dhwor-o-m*; iz toga *forum*; lat. *forum* > roman.: makedorum. *for*, tal. *foro*, stfr. *fuer* "taksa", prov. *for*, katal. *for*, šp. *fuero*, port. *foro*), kimr., stbret., korn. *dor* (to je **dhur-ā* ili **dhwor-ā*), stir. *dorus* sr. (kelt. **dworestu-*), got. *daúr* sr., stnord. *dyrr*, dan. *dör*, šv. *dörr*, stengl. *duru*, engl. *door*, stfriz. *dure, dore*, stsas. *duru*, stvnj. *turi*, nj. *Tür* ž., lit. *dùrys*, prus. *dauris*, toh. B *twere* (iz toharskog je posuđeno turkij. **tör* "počasno mjesto, mjesto ispred ulaza").

Dž

džȅp, mn. *džȅpovi*

Balkanska posuđenica iz srednjoturskog *ǯe(i)p/b*, usp. tur. *ceb*. Turska je riječ iz arap. *ǧaib* (*ǧäyb*) "torba, vreća".

Riječ *džepárac* nije načinjena od *džȅp* + *-ar-ac*, nego je nastala preobrazbom od *džȅp-paràsi* "sitan novac za trošenje, novac za podmirenje sitnih izdataka", što je iz t. *cep parası* "džepni novac" (s riječi koja je sadržana u riječi *para*).

Starija slavenska riječ za džep bila je **čьpagъ* (za to v. *špag*).

Đ

đâk

Od starijeg *dijâk* (usp. tako csl. *dijakъ*, sln. *diják*), što je iz srlat. *diacus*, gen. *diaconis.* (Taj je nominativ nastao po tipu *Petrus*, gen. *Petronis.*)

Srednjolatinska je riječ iz grč. *diákonos* "sluga; službenik; poslužnik" preko *diaconus* (iz čega je — iz grčkog ili iz latinskog — npr. u XVI. st. *djakon*, danas *đȁkon*; usp. *đakònija* "slatka hrana" od starijeg *dijakonija* "red; služba; hrana đakonova", što je iz grč. *diakonía*). To je kulturna riječ kršćanske terminologije.

Iz srlat. *diaconus* jest *žȁkan*, gen. *žȁkna*, u Istri, na Kvarneru, u Hrvatskom primorju i oko Zadra — toj je riječi izvor Oglaj (Aquileia, sln. Oglej), gdje je bilo važno središte širenja kršćanstva na istočnu obalu Jadranskog mora.

đȁvōl, gen. *đȁvōla*

Također *đȁvol, đȁvȏ*, gen. *đavla*, usp. još *dijavol*, *dijavao* itd.

Kroz romanski iz lat. *diabolus*, što je iz grč. *diábolos* "ocrnjivač". To je načinjeno od glagola *diabállō* "razbacujem, ocrnjujem, klevećem, hulim" (*bállō* "bacam").

Grč. *diábolos* prevedenica je hebrejske riječi *sāṭān* "protugovornik". — Toj hebrejskoj riječi odgovara etiop. *sajeṭān*, iz čega je arap. *šajtan* (u nas turcizam *šejtan*).

Iz hebr. *sāṭān* jest grč. *Satãn, Satanãs*, crkvlat. *Satān.* U nas *sotòna, sȍtona* (oblici s *o* iz grčkog), *sàtana* itd.

đȍn, gen. *đȍna*

Osim "potplat za cipele" znači i "debela koža". — Iz t. *gön* "učinjena koža".

đȕskati, *đȕskām*

Vjerojatno sadrži *đus-* od psl. **djux-*, sa sufiksalnim *-sk-*.

Za to **djux-* usp. i sln. *íhta* "plač s uzdasima; bijes, ljutnja", *ihtẹ́ti, ihtíti se* "plakati jecajući; srditi se", notranj. *íhniti* "uzdahnuti, zinuti". To je vjerojatno od starijeg **juhtà*, usp. istštajer. *júhniti, jȗhnem* "uzdahnuti, zinuti". Ovamo bi išlo i r. *žuhnut'* "sušiti se (kože)", bjr. *žúxnuć* isto, usp. sln. *žəhtéti* "isparavati, hlapiti" (što bi bilo od **jьz-djuh-tēti*).

Od istog bi bila i imena hrv. *Đuša* osobno ime, *Đušinci* mjesno ime, sln. mjesna imena *Ihán* (u XIII—XIV. st. *Jauchen, Uichan, Jouchan* itd.; tu je **djuhьnъ*), r. mjesno ime *Žuxino*, bjr. mjesna imena *Žuxovo, Žuxovci, Žuxoviči* itd.

Za značenja v. što je u drugim jezicima dalo ie. **dheus-* (v. *duh*).

E

ê

Uzvik (poziv, čuđenje, pitanje, žaljenje), također i *è* "zato, što" (i u vezniku *èda*), od psl. **e*, što je uzvik potekao od pokazne zamjenice **e*.

Njoj je izvor indoevropsko **e-*, tj. **ei-/*e-/*i-*: stind. *ayám* "on" (*ayám* m., *iyám* ž.; indoarij.: pali *ayaṁ* m. ž.), kašmir. *yih*, av. *aēm*, lidij. *-i-*, stir. *é*, got. *is*, lit. *jìs* m., *jì* ž., latv. ist. *jis*, u slavenskim jezicima odrazi psl. **jь* m., **ja* ž., **je* sr. u određenim pridjevima, u našem jeziku *-ī,-ā,-ō* — v. *ako*).

Ta je pokazna zamjenica potekla od nostratičke **ʲi*, koja je odražena još u afraz. **jʌ-* (arap. *ja-*, hebr. *ji-*; somal. *ja-/ji-*; hausa *ja-*, pokazatelj 3. l. jd. m. roda u prefiksalnoj konjugaciji), kart. **(h)i-*, ural. **i-/*e-*, drav. **ĭ*, alt. **i* i dr.

Taj je *e-* također u *èvo, èto, èno* i drugdje.

V. *i, jer.*

ekonòmija

Internacionalizam, iz grč. *oikonomía* "upravljanje kućom, gospodarstvo, kućanstvo; uprava; uređenje", što je složeno od *oĩkos* "dom" (v. *vas*) i *nómos* "upravljanje, pravo, red, zakon" (od glagola *némō* "dijelim, dopuštam; imam, vladam, upravljam").

Grč. *oĩkos* jest i u intern. *ekològija, ekuména.*

Iz grč. *paroikía* "susjedstvo" jest kršćlat. *parochia* "boravište stranaca" (kršćani su gosti i suputnici na ovom svijetu; usp. *parochus* "suputnik; opskrbljivač na usputnoj stanici" u *pàroh* "župnik"), iz toga je *paròhija* "župa".

elèment, gen. *elemènta*

I *elèmenat.* — Internacionalizam, iz lat. *elementum* "počelo, osnova; početak", mn. *elementa.* Zapravo je taj množinski oblik prvotni.

Lat. *elementa* najvjerojatnije je, kroz etruščanski jezik, dospjelo iz grč. *eléphanta* "slova, počeci". Ta grčka riječ zapravo je označavala bjelokosnu pločicu (s uzorcima slova — neka vrsta početnice; ima takvih nalaza baš iz Etrurije i ranih grčkih kolonija u Italiji), usp. grč. *eléphas*, gen. *elephantos* "slon; slonovača, bjelokost".

Sama grčka riječ za bjelokost i slona spada u krug migracijskih termina, u kojem je još het. *lahpaš* "bjelokost". U grčkom je *e-* mlađeg postanja. — Može se govoriti o nekom ie. **lebhont-* (sudeći po hetitskom obliku, možda je starije **leHbh-*).

Od **l̥bhont-* jest got. *ulbandus* "deva", stisl. *ulfande*, stengl. *olfend*, stsas. *albundeo* isto. Riječ je izgubila starije značenje i dobila novo.

Najvjerojatnije je iz gotskog posuđeno stsl. *velьb(l)ǫdъ* "deva", što je da-

lje dalo č. *velbloud*, slč. *veľblúd*, p. *wielbłąd*, gluž. *wjelbłud*, r. *verbljúd*, ukr. *veľbljúd* — te su riječi naknadno pučkoetimološki povezane s **vel-* "velik". — Sličan prijelaz značenja "slon" → "deva" desio se (naravno, s drugim riječima) u sumerskom i akadskom.

Ie. **lebh-* bliskoistočnog je porijekla — no ne može se točno reći iz kojeg je jezika riječ preuzeta. Usp. zato još i **jebh-*, čiji bi nekakvi odrazi bili stind. *íbhaḥ* "slon" (> pali *ibha-*, prakrt. *i(b)ha-*, sinhal. *iba*), lat. *ebur* "bjelokost" (usp. iz toga u hrv. *èbur, eburneìzam*). Od latinskog pridjeva *eburеum* sr. jest fr. *ivoire*. Iz stfr. *yvoire* (zapravo iz anglonormanskog **ivorie*) jest engl. *ivory* "bjelokost".

Evrópa

I *Európa* (što se onda u novije vrijeme i razlikuje, pa je *Evrópa* naziv za kontinent, a *Európa* ime iz grčke mitologije), što je u Hrvatā nekad i bilo češće, i danas se radi na tome da opet bude tako (a također i zbog utjecaja riječī dospjelih iz zapadnoevropskih jezika kao *Eurovizija, Euratom, Eurotel, eurokrati, eurokomunizam, eurorakete* itd., te zbog svih onih mnogobrojnih drugih riječi dospjelih u naš jezik iz grčkog preko latinskoga, a koje imaju *eu-*: *eufemìzam, eufòrija, eugènika, euharìstija, eukalìptus, èunuh, eurìtmija* itd.). Oblik *Evropa* počeo se u Hrvatā širiti šezdesetih godina XIX. stoljeća, a došao je izravno iz ruskog jezika ili, možda, neizravno, preko srpskog (za što se smatra da je vjerojatnije), no svakako je u tome bio važan i utjecaj češkog jezika (gdje je oblik *Evropa*; usp. i sln. *Evrópa*).

Kao ime za kontinent u evropskim se jezicima ime Evrope piše i čita na razne načine. Iz grčkog *Eurṓpē* (> ngrč. *Eurṓpē [Evrópi]*, a po tome je *v* u r. *Evropa [Jevrópa]* itd.) jest lat. *Europa*, pa je to izvor za druge jezike, npr. tal. *Europa*, fr. *Europe [örɔp]*, engl. *Europe [juərəp]*, sln. *Evrópa*, slč. *Európa*, island. *Evrópa*, ir. *Aorpa* itd. — I kao zanimljivost: kinesko je ime za Evropu *Ōuzhōu* (i skraćeno samo *Ōu*; *zhōu* znači "kontinent", usp. *Yàzhōu* "Azija", *Fēizhōu* "Afrika", *Měizhōu* " merika", *Àozhōu* "Australija").

U grčkoj je mitologiji *Eurṓpē* kći Feničanina Agenora (grč. *Agḗnōr*; osnovao je grad Tir i u njemu kraljevao) i Telefaese. Vrhovni bog Zeus zaljubio se u Europu pa ju je oteo, pretvorivši se u bijela bika, i odnio na Kretu. Njihovi su sinovi Minos (*Mínōs*; kralj Krete), Radamant (*Radámanthys*) i Sarpedon (*Sarpēdṓn*; vođa Likijaca). Kasnije se Europa udala za kretskog vladara Asterija, koji ih je posinio. — Europu su poslije otmice bezuspješno tražila njena braća Fenik (grč. *Phoĩniks*; naselio se u zemlji koje je narod onda po njemu nazvan *Phoínikes* "Feničani", i osnovao grad Sidon), Kadmo (*Kádmos*; podigao je u Bojotiji tvrđavu Kadmeju, grč. *Kadmeía*, oko koje nasta grad Teba — *Thē̃bai, Thḗbē*) i Kilik (*Kíliks*, po njemu da se zove narod koji isprva nastavaše Frigiju, a kasnije zemlju Kilikiju, *Kilikía*).

Isprva je ime bilo naziv za Grčku (azijski naziv?), i to za zapadnu obalu Egejskog mora — pa se onda kasnije ime proširilo na sav kontinent. — Usporedi slično imenovanje: iz grčkog *Iáones* "Jonjani" posuđeno je stperz. *yauna-*, pa se tim imenom nazivalo zapadnjake, Evropljane. Onda je iz staroperzijskog posuđeno stind. *yavanáḥ* "Grk; stranac" (također *yauna-*, što je načinjeno po *yona-*, a to je iz stperz.), od čega su pali *yavana-, yona-*, prakrt. *javaṇa-, jōṇa-* te sinhal. *yon* "Arabija", *yonā* "arapski trgovac na Lanki".

Zbog semitskoga konteksta pripovijesti o Europi (smatra se da sve to govori upravo o živim grčko-feničkim ili grčko-semitskim vezama; inače, takva su objašnjenja nastanka naroda — pomoću junakā — veoma obična u starini)

tumači se da je to ime poteklo iz semitske riječi za zapad (usp. stakad. *erēb*, sthebr. *'éreb* — znači i "taman"), što se potkrepljuje i tumačenjem da ime Azije potječe od semitske riječi za istok (asir. *asu* — ali v. u *Azija*), a dodatnu bi potkrepu takvu tumačenju davalo naprimjer i spomenuto iransko i indijsko imenovanje zapadnjakā po Jonjanima, koji su za iranske i indijske narode upravo zapadnjaci.

No Europino se ime tumači i unutar grčkog jezika: da je značilo "širokooka" (što je epitet Mjeseca) ili da odgovara Zeusu Euriopu (*Zeus Euryópēs* "Zeus Gromoglasni", koji daleko grmi): dakle povezuje se s pridjevom *eurýs* "širok, prostran". Europa je bila u grčkoj mitologiji i zemno božanstvo: povezana je također s biljkama i životinjama. — Grčke riječi *eurýs* "širok" i *eũros* sr. "širina" nastale su, premetanjem *we:eu*, od starijega **wer-*. Indoevropski je korijen **wer-* "širok": stind. *urú-* (> pali, prakrt. *uru-*), avest. *vouru-* (< **varu-* < ie. **w̥ru-*), ml. avest. *uru-*, oset. *urux* itd., toh. A *wärts*, B *aurtse* "širok". Usp. još stind. *urūcí* ž. "zemlja" (može li ovamo još i stind. *urágaḥ* "zmija", pali *uraga-*, sinhal. *urā* isto, te stind. *urvárā* ž. "plodna zemlja", pali *ubbarī* ž., marathi *ūbar* — značenjski bi dobro odgovaralo i zemnosti Europe). — Moguće je, naravno, da je u starih Grkā kasnije došlo do raznih miješanja mitskog i zemljopisnog imena.

F

fȃrsa

Konačan je izvor tog evropeizma značenja "lakrdija, gruba šala" francuska riječ *farce*, koja je značila "lakrdija, šaljiva igra niske komike, lakomislena i vulgarna komedija; šaljiv, neprisotjan ispad".

Prvo je značenje riječi *farce* "nadjev" (i to od sjeckanog mesa, povrća, žitarica, kruha, začinā itd., za pečenu perad), kasnije je počela označavati scenske *začine*. U XIII. stoljeću polatinjen oblik riječi, *farsa, farcia*, označavao je različite zabavne i vesele igre koje su se umetale u crkvena prikazanja.

Fr. *farce* načinjeno je od glagola *farcir* "nadijevati, puniti", što je — kao i prov., katal. *farcir* — poteklo od lat. *farcīre* "nabijati, puniti" (usp. lat. *fartum* "nadjev").

Glagol *infarcīre* "trpati u nešto, umetati" izvor je riječi *ìnfarkt, infȁrkt*, čemu je prvo značenje "začepljenje provodnih kanala u tijelu".

Lat. *farcīre* povezuje se s grč. *phrássō, phráttō* "ogradim, opkolim; zagradim, zatvorim, začepim, pokrijem, zajazim" (**bhr̥kʷ-jō*), usp. i *phraktós* "zatvoren", sa sekundarnim *g* jesu *phragmós* m., *phrágma* sr. "začepljenje; ograda, plot" (pa usp. onda *dijafràgma, dijàfragma*, iz *diáphragma* sr. "ošit; pregrada") — te sa srir. *barc* "juriš (na zidove)" i "tvrđava", galoroman. **bar(i)ca* "drvena kuća, drvenjara", toh. A *prākär*, B *prākre* "čvrst". — Indoevropski se korijen rekonstruira kao **bharekʷ-* ili **bhₑrekʷ-* "nagnjesti, nabiti".

fèbruar

I *fȅbruār*. — Internacionalizam, iz lat. *februārius* "koji pripada prazniku pomirbe (taj je 15. veljače)". Riječ *februar* jest polulatinizam zabilježen još u XIII. stoljeću (iz starijeg oblika *februarij*, poznata u XVI. st., ispušteno je *-ij* po uzoru na tal. *febbraro* — iz čega je u starijem jeziku *febrar* — i nj. *Februar*). U XIV—XV. st. bili su i oblici *prevar, pervar, prьvarь* (nastali su prema bizant. *fevrários, fervari(os)*, što je iz lat.). Usp. u M. Divkovića *mjesec februar, vèljanoć*, i u P. Posilovića *februar, veljača*. — Više v. u *dȕh*.

fìga

Kao i sln. *fíga*, posuđeno iz njemačkog (stvnj. *vîga*, od čega je nj. *Feige*), a ponegdje iz mletačkog talijanskog *figa*. Konačan je izvor lat. *fīcus* "smokva". Njemačka je riječ posuđena iz prov. *figa* (iz čega je i fr. *figue*).

Osnovno je značenje riječi "smokva". Usp. također *dati, pokazati figu* (što je općeevropsko).

Lat. *fīcus* "smokva" (> roman.: makedorum. *híc*, meglenorum. *ic*, tal. *fico*, sardin. logudor. *figu*, furlan. *fìg*, stfr. *fi*, šp. *higo*, port. *figo*; **fīca* > veljot. *faika*,

istroroman. (Vodnjan) *féiga*, prov. *figa*, tal. *fica*, šp. *higa*, port. *figa*, s raznim značenjima) posuđenica je iz nekog predlatinskog izvora, iz riječi koja odražava ie. **kū-ku-*. Dalje v. u *tikva*.

fȉn, fìna, o

Može biti i od **finan*, što je s *-an* kao *moralan, fališan* i sl. (od **finn* jest kajk. *filni*, s razjednačenjem *ln* < *nn*).

Iz talijanskog pridjeva *fino* (*fine* "sitan, tanak; nježan; uglađen"), koji je od roman. **fīnus*, što je izvedenica od glagola *fīnīre* "dovršiti".

Od stfr. *finer* načinjeno je *finance* "zaključno, konačno plaćanje, obračun, namira" (to je postalo internacionalizam; u nas s latinskim sufiksom, *financija*, mn. *financije*). — Isto fr. *fin-* jest u *afinácija, rafinácija, rafinírati, rafinèrija*.

Latinizmi su *finále, fȉnis, fīnālan* (*fȉniš* jest iz engleskog *finish*, što je iz stfr.), *definícija, ȉnfinitiv*.

Lat. *fīnis* "međa, granica, kraj" (od toga je *fīnire* "graničiti, ograničiti; odrediti; dovršiti, zaključiti") može biti od ie. **bhei-ni-s* ili **bhī-ni-s*, od **bhei(ə)-* "udarati" (za taj korijen v. *biti*). — Od lat. *fīnis* romanski su odrazi tal., sardin. logudor., retorom. engadin., furlan., fr. *fin*, prov., katal. *fi*, šp. *fin*, port. *fim*.

fòrint

I *fȍrint, forínta*. Naziv za novac u optjecaju u Hrvatskoj (i Ugarskoj i Austriji) 1858—92. — Iz mađ. *forint*, što je na koncu poteklo iz lat. *florentīnus* "firentinski, koji se odnosi na Firenzu". Latinska je riječ izvedena od *flos*, gen. *flōris* "cvijet", jer je ljiljanov cvijet bio u grbu grada Firenze (latinizirano ime bilo joj je *Flōrentia*), a grb je bio na aversu novca.

Prvotno je *florentīnus* bio zlatnik u Firenzi (od XIII. st.), a kasnije je tim nazivom (zapravo i srlat. *flōrīnus, flōrēnus*, iz čega *floren, florin*) nazvan u Austriji i Ugarskoj i krupan srebrnjak koji se od druge polovice XVI. st. kovao u Njemačkoj (gdje je nazivan *Gulden*). (Tako se danas nizozemski gulden označava kraticom *fl*.) — Naziv *gulden* potječe zapravo od sklopa kakav je npr. srnizoz. *gulden florijn* "zlatni florin" (u Njemačkoj je to onda bio npr. *guldîn pfenninc*, srlat. *aureus denarius* "zlatni denar"). Radi se zapravo o germanskom pridjevu **gulþīnaz* sa značenjem "zlatan" (dalje o korijenu v. u *zlato*), usp. got. *gulþeins*, stnord. *gullin*, stengl. *gylden*, engl. *golden* (s *o* po *gold*), stfriz. *gelden*, stsas., stvnj. *guldîn*).

O tome kako se s promjenama novca mijenja i naziv za novac v. još npr. u *novac, dinar, talir*.

fȏrma

Internacionalizam, iz lat. *fōrma* "lik, oblik" (usp. intern. *plätfōrma, ùniforma, konfòrman, informácija, rèforma, transformácija, fòrmāt* itd.), što je, kroz etruščansko posredstvo, posuđeno iz grč. *morphá, morphḗ* "oblik, lik; stas" (usp. intern. *mörf, mòrfēm, morfològija, metamorfóza, amòrfan, izomòrfan, polimòrfan* itd.).

Od lat. *fōrma* romanski su odrazi tal., sardin. logudor. *forma*, retoroman. engadin. *fuorma*, furlan. *forme*, stfr. *fourme*, fr. *forme*, prov., katal. *forma*, šp. *horma*, port. *forma*.

fortúna

U nas "sudbina, kob, usud, slučaj, slijepa sreća". Iz lat. *fortūna* "sudbina, sreća, udes; sreća ili nesreća; mn. imutak, bogatstvo". (Lat. *fortūna* > roman.:

tal. *fortuna* "sreća", retorom. engadin. *furtüna* "nesreća", prov. *fortuna* "sreća", fr. *fortune*, prov., katal., šp., port. *fortuna*.)

Fortūna je rimska boginja slučaja, tojest sreće i nesreće, koja je prvotno bila boginja berbe i uroda.

Lat. *fortūna* izvedeno je od nesačuvane riječi koja je od ie. **bhr̥-tu-s* (usp. **bhr̥-ti-s* u lat. *fors* "slučaj, sudbina", abl. *forte* "možda, slučajno, iznenada"). Korijen je **bher-* "nositi, donijeti"; v. *brati*.

fràgment, gen. *fràgmènta*

Iz lat. *fragmentum* "ulomak, komad", što je od ie. *bhr_{e}ǵ-men-*.

Indoevropski je korijen **bhreǵ-* "lomiti, slomiti": stind. *giri-bhrāj-* koji izbija iz gore", lat. *frangō* "lomim, mrvim, razbijam" (*frangere* > rum. *frînge*, tal., sardin. logudor. *frangere*, fr. *freindre*, prov. *franher*, katal. *franyer*, galicij. *francir*, port. *franger*), *fractus* "slomljen, slab", *fragilis* "loman, krhak, slab, nemoćan" (*bhr_{e}ǵ-*; od *fragilis* jesu romanski: stsjevtal. *fraolo*, retoroman. staroengadin. *fraschel*, stfr. *fraile*), *fragor* "lomljava, prasak" (iz tih i bliskih im latinskih riječi jesu *fraktúra*, *fràkcija*, *frägīlan*), srir. *braigid* "prdi", got. *brikan* "slomiti", stengl. *brecan*, engl. *break*, stvnj. *brecchan*, nj. *brechen* (germ. **brekan*) — v. u *briga*.

fùš

Riječ je iz njemačkog, usp. *pfuschen* "petljati, kvariti posao, aljkavo raditi", *Pfuscharbeit* "loš posao, slab rad", *Pfuscherei* isto (→ *fušeräj*), *Pfuscher* "nadrimajstor" (→ *fùšer*, *fúšer*). Usp. još i nj. *fuscheln* "brzo i spretno raditi, baratati; varati", *Fuschelei* "brzo i spretno baratanje; varanje, prijevara". — U hrvatskom je onda načinjen i glagol *fùšati*.

U njemačkom je riječ načinjena od uzvika *pfusch*, *pfutsch* "fuj".

G

gȁće mn., gen. *gâćā*

Od psl. **gatji* mn. (jednina **gatja*): stsl. *gaštę* "hlače", bug. *gàšti* "hlače, gaće", mak. *gaḱi* "gaće, duge gaće; hlače", sln. *gâte, gâče* "gaće", č. st. *hace* "hlače", dijal. *gatě, katě* "gaće", slč. *gate* "gaće, hlače", gluž. *haca* jd. "dva grananja ili više njih na jednom stablu", dluž. *gaca* jd. "podanak bora s kojeg je izraslo nekoliko stabala", p. *gacie* "gaće, (st.) hlače", r. *gači* "hlačnice, hlače", ukr. *háči* "hlače".

Od ie. **gʷā-* "ići" s proširenjem *-t-* (kao i **gatъ*: hrv. *gât* "nasip, jaz, brana", sln. *gât*, č. *hať*, r. *gat* "put od šiblja preko močvare" itd., usp. stind. *gātúḥ* "prolaz, put", šina *gaᵘ* "odlazak; brzanje", av. *gātu-* isto), pa riječi **gatji, *gatъ* i **gotovъ* (v. *gotov*) svjedoče da je nekad postojao praslavenski glagol **gati* "ići".

Ie. **gʷā-* "ići" odraženo je npr. u grč. hom. *bibā́s* "široko kročeći", alb. *ngā* "bježim" (**gʷa-njō*), lit. dijal. *góti* "ići", latv. *gãju* "išao sam" preterit za (*iêt* "ići"); oblik s proširenjem *-m-* **gʷem-*: stind. aor. *ágām* "dođoh" (**e-gʷm̥*), arm. *ekn* "došao je" (**e-gʷm̥*), stind. *gámati*, av. gat. *jamaiti* "ide", alb. *gati* "gotovo" (**gʷḿ̥ti(jo)-*), osk. *kúmbened* = lat. *convenit* "dođe", got. *qiman* "doći", stnord. *koma*, stengl. *cuman*, engl. *come*, stfriz. *cuma*, stvnj. *coman*, nj. *kommen* isto, toh. A *kum-*, B *kam-* "doći", lat. *ueniō* "dođem" (*ni* < *mj*; **gʷem-jō*; *uenīre* > roman.: rum. *veni*, veljot. *vener*, tal. *venire*, sard. log. *bénnere*, retorom. eng. *gnir*, furlan. *viñi*, fr., prov. *venir*, katal. *vindre*, šp. *venir*, port. *vir*; usp. *conuentiō* "dogovor, pogodba" od *conueniō* "dođem, složim se,dogovorim se", internacionalizam *konvencija* "dogovor").

gȁd

Od psl. **gȃdъ*: stsl. *gadъ* "gmaz, zmija", bug. *gad* "nametnici, kukci", mak. *gad* "gad, gmaz, kukci", sln. *gȁd*, gen. *gáda* "zmija", č., slč., gluž. *had* "zmija", dluž. *gad* "otrov, otrovne životinje", polap. *god* "zmija", p. *gad* "gmaz, gad, podlaz", r. *gad* "gmaz", dijal. "zmija", ukr. *had* "gmaz", bjr. *had* isto.

S **gadъ* ide **gȃditi (sę)* (hš. *gȁditi (se)*, sln. *gáditi (se)*, č. *haditi* itd.).

Od ie. **gʷōdh-o-s*. Od **gʷēdh-* jest stengl. *cwéd* "loš", srnizoz. *qwaet*, nizoz. *kwaad* "zao; odvratan", srvnj. *quât*, nj. *Kot* "blato, glib; izmet", lit. *gėda* "sram, stid", latv. *gę̄da*, prus. *gīdan* isto (**gʷēdh-ā*).

Indoevropski je korijen **gʷedh-/*gwedh-/*geudh-* "smeće, izmet, blato, gnus": alb. *zi* (**gʷedh-íjo-*), ž. r. *zeze* (**gwedh-jā*) "crn", kimr. *budr* "prljav" (**gʷədh-*).

V. još *gizda*.

gâjde mn.

Usp. od toga *gàjdāš*. — Posuđenica iz turske riječi *gayda*. Radi se o balkanskom turcizmu koji se proširio i dalje, usp. mak. *gajda*, p. *gajda*, slč. *gajdy* itd.

Ukrštanjem s riječi *diple* (po čemu je i množina u *gajde*) i premetanjem *j*, preko **gadje*, nastao je još i oblik *gâdlje* mn., gen. *gâdāljā/gȁdljī*.

galáma

Balkanski turcizam (usp. alb. *gallamë*), iz t. *ağlama* "plač, kuknjava".

gȁlēb

Od psl. **gȃlębъ/*gȃlębь*: mak. *galeb*, sln. *galẹ̄b*.

Riječ sadrži sufiks *-ęb-*, usp. prijevojni stupanj *o* u *-ǫb-* u **golǫbъ* (v. *golub*).

Korijen **gal-* jest iz kruga nazivā za boje (usp. *sjenica* < *sinica*, sa *sinj*; usp. i vezu *vrȁna : vrân*): psl. **galъ* dalo je bug. *gal* "čavka", mak. dijal. *gal* "vran", hrv. *gâl* "crna mast, crna boja", *gȁo, gȁla, o* "crn; gadan, gnusan", sln. *gȁl* "ptica s crnim perjem", č. dijal. *gál* "prljavština".

gásiti, gâsīm

Od psl. **gasīti*: bug. *gasjà*, mak. *gasi*, sln. *gasíti*, č. *hasiti*, slč. *hasiť*, gluž. *hasić*, dluž. *gasyć*, polap. *gosě* ("gasi"), p. *gasić*, slovin. *gãšëc*, r. *gasít'*, ukr. *hasýty*, bjr. *hasíć*.

Usp. **gasnǫ̋ti*: bug. *gàsna*, mak. *gasne*, hš. *gȁsnuti*, sln. *gásniti*, č. *hasnouti*, r. *gásnut'* itd.

U tome je ie. **gʷōs-*.

Indoevropski je korijen **gʷes-* "gasiti, gasnuti": stind. *jasate* "slabi" (usp. asam. *zahiba* "biti rastavljen"), *jāsayati* "gasi, gasne", dameli *žā̃s-* "ugasiti vatru" (arij. **ǯās-aya-*), grč. *sbénnȳmi* "ugasim" (**s-gʷes-neu-mi*, s nejasnim *s-*), *ásbestos* "neugašen, neugasiv" (iz toga je *àzbest*), lit. *gèsti* "gasnuti", latv. *dzèst* "gasiti", toh. A *käs-*, B *kes-* "nestajati, pogibati".

Sudeći po nostratičkom predobliku, **gʷes-* dolazi od **gʷeps-*; možda od **gʷpes-* → **gʷsep-* > **kʷsep-* potječe stind. *kṣáp* i *kṣapā́* ž. "noć" (prakrt. *khavā*), aškun *çū*, *čū* "sinoć", kati *šā* "noć", av. *xšap-* ž. "tama", het. *išpant-* "noć", grč. *pséphas* sr. "tama".

Ie. **gʷes-* potječe od nostr. **gupsʌ* (> **gʷheps-* > **gʷeps-* > **gʷes-*), što je još u afraz. (sem. **kʌš-* "gasnuti; biti slab": geez *kasaja* "biti umoran", hebr. *khā̄* "gasnuti"), ural. **kupsa-* "gasiti" (saam. kol. *gop'se-* "gasiti", est. *kustu-* "gasiti", komi, udmurt. *kus-*, nenec. *xabta-* isto).

Bit će da je u **gupsʌ -sʌ* sufiks: nostr. **gupʌ* "gasiti, gasnuti" jest u afraz. (sem. **kʌbʌw-* "gasnuti": hebr. *kbj*, *kbw* "gasnuti", arap. *kbw* "tinjati; blijedjeti" ← **kbw* ← **gpw*), alt. (tung. **gupʌ* "gasiti": nanaj. *gūpuv-* "gasiti", orok. *gupu-* isto).

Usp. austronezijsko **kepes* (i **kempes*) "splasnuti (o oteklini); smanjiti se, sažeti se".

gârda

Prvo je značenje riječi bilo "osobna straža vladara ili vojnog zapovjednika", zatim "izabrani dijelovi vojske", a u Hrvatskoj je neko vrijeme to bio naziv za vojsku (Zbor narodne garde).

Riječ je preuzeta iz francuskog jezika, gdje *garde* znači "straža; nadzor, čuvanje, zaštita, obrana" te "stražar, čuvar, redar" itd. Sličnih galicizama ima i u drugim evropskim jezicima. — Galicizmi sa sadržanom istom polaz-

nom riječi jesu naprimjer *avangàrda/avàngārda/àvangārda, garderóba* i dr.

U francuskom je imenica *garde* načinjena od glagola *garder* "čuvati, nadzirati, paziti". U njoj je roman. **wardāre* (> tal. *guardare,* retoroman. engadin. *guarder,* furlan. *uardá,* fr. *garder,* prov. *guardar,* katal. *guardar, gordar,* šp., port. *guardar*; izvedenica sttal. *guarda,* tal. *guardia,* fr. *garde,* prov., katal., šp., port. *guarda*). — Usp. *gvàrdijān* (iz tal. *guardiano* "čuvar, stražar, nadglednik").

Romansko **ward-* posuđenica je iz germanskog (iz franačkog) **wardōn* "promatrati". Germ. **warđōjan, *warđǣjan* dalo je npr. stnord. *varđa* "čuvati", stengl. *weardian,* engl. *ward* "čuvati, štititi, braniti", stfriz. *wardia,* stsas. *wardon,* srnizoz. *waerden,* stvnj. *wartên,* nj. *warten* "njegovati; čekati".

U tome je ie. **wort-*, od korijena **wer-* "paziti, čuvati", koji je još npr. u grč. *óromai* "čuvam, dvorim, nadgledam, nadzirem", *epíouros* "čuvar, nadziratelj", *horáō* "vidim, gledam, motrim" (**wor-*; to je u riječima s *-orama* kao *panoráma*), lat. *uereor* "poštujem od straha, bojim se; stidim se; ne usudim se; zabrinut sam", stir. *cóir, cóair* "dobar, koji odgovara", kimr. *cywair* isto (**kom-w$_e$rjos*), latv. *vērt* "gledati, motriti, opažati", toh. A *wär-*, B *wär-sk-* "mirisati nešto" itd.

Isti korijen s proširenjem *-n-*, **wer-n-*, jest, u prijevojnom stupnju *o*, u franačkom **warnjan,* iz čega je roman. **warnīre*: tal. *guarnire, guernire,* fr. *garnir* "opskrbiti, snabdjeti, opremiti", šp., port. *guarnecer.* — Iz toga su izvedene riječi npr. fr. *garnison* "posada" (iz toga *garnìzōn*), *garniture* "ukras, nakit; oprema, namještaj, itd." (iz toga *garnitúra*), *garage* "spremište" (iz toga *garáža*).

gátati, gâtām

Od psl. **gatati*: stsl. *gatati,* bug. *gàtam,* mak. *gata,* sln. *gátati*, stp. *gatać* ("govoriti, razgovarati; savjetovati se"), rcsl. *gatati.*

Uspoređuje se sa stind. *gā́thā* "pjesma, govor" (indoarij.: pali *gāthā* "stih", prakrt. *gāhā*, sindhi *gāhā* "vrsta stiha", bengal. *gā* "stih", orija *gāhā*, hindi *gāhā* "opis", stgudžarat. *gāha* "stih", sinhal. *gaya* "pjesma"), av. *gāϑā* ž. "pojanje". — Usp. još i dard.-kafir.: pašai *gai* "pjesma", šina *gā́ĕ* "pjevanje" (arij. **gāthikā* ž.).

S drugim proširenjim istoga korijena jest **gadati* "govoriti, gatati, nagađati": stsl. *gadati,* bug. *gada,* mak. *gada,* sln. *gádati,* č. *hádati,* slč. *hádat',* dluž. *gadaś,* p. *gadać,* slovin. *gā̆dăc,* r. *gadát',* ukr. *hadáty* ("misliti, razmišljati"), bjr. *hadáć.* — Mislim da hš. *nagáđati* može biti ukršteno *gađati* i ovoga **gadati.*

To se uspoređuje s lit. *godóti* "poštovati, obazirati se na nešto, suosjećati", *godà* "skrb, briga, sućut", *godẽlė* "misao", *atsigõsti* "domisliti se" (usp. r. *dogadát'sja* "domisliti se"), *guõdas* "poštovanje", *pagúoda* "utjeha", latv. *gùods* "čast, slava", *gùodât* "poštovati", *gādât* "misliti, objasniti si".

Usp. još **gajati*: stsl. *gajati* "graktati", r. dijal. *gájat'* "zijevati; govoriti; kričati, bučiti". — To se uspoređuje sa stind. *gā́yati, gāti* "pjeva" (usp. pali *gāyati*, prakrt. *gāaï, gāi*, gudžarat. *gāvũ,* marathi *gāṇẽ*).

Vjerojatno zvukoopisan korijen **gā-* (usp. psl. **gaga* za patke, hš. *gàga, gága* itd., glagol **gagati* u hš. *gágati,* sln. *gâgati* itd.). Dalje je proširen proširenjima *-t-, -d-, -j-*.

Ima mnogo i drugačijih tumačenja.

gàvrān

Od psl. **gavornъ* (mak. *gavran,* sln. *gâvran*, gluž. *hawron,* dluž., p. *gawron* itd.), usp. **kavornъ* (hrv. *kàvrān*, sln. *kâvran* itd.).

U drugom je dijelu **vornъ* (v. *vrana*). Početak *ga-, ka-* vjerojatno je zvukoopisan.

gàzda

Iz mađ. *gazda,* što je posuđeno iz slav. *gospoda* (usp. *vojvoda* > mađ. *vajda, pojata* > *pajta*). Množinski je oblik postao u mađarskom jedninski (usp. tako u hš. *budàla, fukàra*, što je u turskom također jednina, ali je u arapskom množina).

V. *gospodar.*

gàziti, gàzīm

Od psl. **gậziti*: bug. *gàzja,* mak. *gazi,* sln. *gáziti.* — To je izvedeno od **gazъ*: mak. dijal. *gaz* "gaz, plitko mjesto na rijeci", hš. *gâz,* sln. *gâz* "staza u snijegu", bjr. *haz* "gaz".

Možda je ekspresivna tvorba od toga **gaziti* glagol **gacati* (hš. *gàcati, gácati,* sln. *hacáti* "teško ići", r. dijal. *gacát'* "skakati" itd.).

Po jednom tumačenju riječ **gazъ* sadrži indoevropski korijen **gʷā* - "ići" (za koji v. u *gaće*).

Po drugom tumačenju, **gaz-* potječe od ie. **gʷōǵ-* ili **gʷhōǵ-*, korijen bi bio **gʷ(h)eǵ-*, a to od nostr. **Koki* "ići po tragu, slijediti", što je dalo ural. **koke-* "promatrati, primijetiti; naći" (fin. *koke-* "probati", est. *koge-* "čuvati se, biti oprezan", nenec. *hō-* "naći" itd.), alt. **Kogʌ-* "slijediti" (turk. **Koɣ(ʌ)*: azerb. *gov-* "goniti", tur. *kov-* "goniti, slijediti").

gdjȅ

Prilog za mirovanje (gdje se što nalazi?). Od psl. **kъde*: stsl. *kъde,* bug. *kъdè,* mak. *kade,* hrv. i *kade,* sln. *kje,* č., slč. *kde,* dluž. *źo,* polap. *ťed,* p. *gdzie,* slovin. *ʒìe,* r. *gde,* ukr. *de,* bjr. *dze.*

Praslavenski je prilog nastao od indoevropskog mjesnog priloga **kudhe*, koji je sastavljen od **ku-* (< **kʷ-*, v. *tko*) i enklitičke lokativne čestice **d(h)e*: stind. *kúha* (indoarij.: prakrt. *kuha,* sinhal. *ko*), aškun *kū̃,* av. *kudā* "gdje", likij. B *cudi,* lidij. *kud,* lat. *ubi* (> rum. *iu,* meglenorum. *uă,* veljot. *yo,* tal. *ove,* sardin. logudor. *ue,* fr. *où,* prov., stšp. *o,* stport. *u, ou*), osk. *puf,* kimr. *cwt.*

gégati se, gȇgām se

Opisan glagol. Usp. *gígati se* "šepiriti se", *gingati se* "valjati se amo-tamo kao brod".

gȅslo

Posuđeno u XIX. stoljeću iz češkog *heslo* "znak, oznaka, parola, natuknica, geslo", što je, skupa sa slč. *heslo* isto, od psl. **gъslo.* (Iz češke su riječi posuđene još i sln. *géslo,* gluž. *hesło,* p. *hasło,* a iz poljske onda i ukr. *haslo,* r. *gaslo*).

Za tu se praslavensku riječ pretpostavlja da je izvedena sufiksom *-slo* od **gъd-* ili **gъs-*. Moguće je da je to **gъd-* (**gъs-* < **gъd-s-*?) nekako povezano s glagolom **guditi* (v.).

gìbanica

Od psl. **gybậnica*: bug. dijal. *gibànica,* sln. st., dijal. (istštaj.) *gibánica,* r. dijal. *gíbanica.*

Načinjeno sufiksom *-ica* od participa prošlog **gybanъ*, od glagola **gybậti*, kojemu je jedno od značenja bilo "savijati" (usp. u nas *gíbati* "savijati, kriviti; micati, kretati") — usp. riječ *savìjača* (: *savijati*) i npr. sln. *potíca* "kolač" (< *povitica,* : *viti*).

Usp. psl. **gъbậnica* za neke kolače: bug. *bànica,* mak. *banica,* sln. dijal.

gubanica, bgánca — prema **gъbȃti* "gibati, rketati" (slč. *hbát'*, dluž. st. *gbaś* "raditi", str. *gbati* "savijati", bjr. *hbać* "savijati, sagibati" — od toga je hrv. (Brač) *gȁba* "podagra, ulozi").

gíbati (se), gîbām (se)
Od psl. **gybȃti (sę)*: stsl. *gybati*, mak. *giba*, sln. *gíbati*, č. *hýbati*, r. *gibát'* itd.
To je iterativ-durativ za **gъbnǫti/*gubiti.*
Psl. **gъbnǫti* jest u hrv. *gànuti* "pomaknuti" (kajk. *geniti, genuti*), sln. *geníti, gánem*, č. *hnouti*, r. *gnut'* ("savinuti") itd. (Usp. *gnuti* u *nàgnuti (se), nȁgnēm, pògnuti (se), prìgnuti (se), prégnuti, naprégnuti, ùgnuti* itd.) Njemu odgovara lit. *gùbti* "savinuti", latv. *gubt* isto.
Kauzativ **gubȋti* jest u stsl. *gubiti*, mak. *gubi*, hš. *gùbiti, gȕbī*, sln. *gubíti* ("oštetiti; gubiti"), č. *hubiti*, r. *gubit'* itd.
Ovamo još npr. *gȉnuti, gȉnē* (**gȳbnǫti*), *gȉbak, gȉpka, o* (**gybъkъ(jь)*), *pȍgibelj* itd.
Indoevropski je korijen **gheub-* "savijati (se); kriv": stengl. *geap* "kriv", lit. *dvìgubas* "dvostruk", *trìgubas* "trostruk", prus. *dwigubbus* "dvostruk" itd.
Ie. **gheub-* jest od nostr. **gü̈pA* "savijati (se)": afraz. **g(w)b* "savijati (se); izbočine" (sem. **gb-*: hebr.-aram., mandej. *gbb* "savijati", sthebr. *gab̲* "leđa; ispupčenje na štitu": **gwb*: južarabij. mehri *ǯōb* "štit", mandej. *gub̲* "savijati"; ?stegip. pozn. *gb* "saviti se"; kušit.: afar *gūb* "savijati se"), **k(w)P* (sem. **kp-* "saviti": hebr., akad. *kpp* isto; **kwp-* u mandej. *kup* "savijati", ?berb.: tuareški *ekef* "biti nadutim"), ?kart. (svan. lašh. *gib-* "iščašiti"), alt. **gübä-/*göbä-* "savijen, ispupčen" (mong. **gšbe-/*gčbe-*: mong. pism. *gšbeni-* "uzdizati se", halha *guwē* "brežuljak"; ?tung.: evenkij. *giwä(r)* "mimo"; korej. *kub-* "biti kriv, savijen", *kob-* "biti kriv").
Izvannostratička usporednica jest sinotib. **g(h)ūp* "savijati (se)".

gitára
Riječ je u naš jezik došla iz zapadnoevropskih jezikā — iz njemačkog *Gitarre*; usp. fr. *guitare*. Po zapadnoevropskim se jezicima riječ proširila iz šp. *guitarra*: naime, gitara se proširila Evropom od XIII. stoljeća iz Španjolske. — Danas gitara ima šest žica, a ranije ih je imala četiri do sedam. Spada u lutnje.
Šp. *guitarra* posuđenica je iz arap. *kittāra*, što je iz grč. *kithárā*.
Grč. *kithára*, jon. *kithárē* (također *kítharis* ž.) "kitara" (glazbalo s četiri do pet žica u VIII. st. pr. n. e., kasnije sa sedam do devet žica, u VII. st. pr. n. e., pa i do petnaest; sviralo se trzalicom ili prstima) posuđenica je iz nekog bliskoistočnog jezika, vjerojatno iz aramejskog.
Vjerojatno je iz istog bliskoistočnog izvora na koncu i perz. *sihtār* "glazbalo s tri žice", a i pod utjecajem takve riječi da su nastale npr. nj. *Zither* "citra" i slične. — Naziv indijskoga glazbala (u nas onda *sȉtār*) posuđenica je iz perzijskog.
Iz grčkog je novopreuzeto *kìtara*, a ranije kroz latinski *cìtara*.
Kroz njemački *Zither* došlo je *cȉtra* "vrsta lire; položeno glazbalo s više žica, oko 40, na kojem se svira trzalicom". — Usp. s umetnutim *n* riječi kao *cîndra* (tako i u M. Marulića), pa onda *cîndrati* "udarati u citru" (a mislim da je onda od toga nastalo *cèndrati, (biti) cȅndrav*).

gízda
Riječ znači "ures, elegancija, ponos". Postoji i *gizd*, što je od psl. **gýzdъ/*gȳzdъ*: stč. *hyzd* "gadost, gnusoba", č. dijal. *gyzd* "gnusoba, nečistoća,

blato", slč. *hyžd* "blato, prljavština", p. dijal. *gizd* "gad, nitkov; prljavština; nered". — Za **gyzda* usp. i mak. *gizda* "gizdavica".

Od toga je pridjev **gyzdȃvъ(jь)* (bug. *gìzdav* "lijep, gizdav", mak. *gizdav* "gizdav, kićen, lijep", hrv. *gìzdav,* sln. *gizdȁv* isto, p. dijal. *gizdawy* "prljavac, neuredan čovjek; besramnik"), usp. i glagol **gyzdȃti* (hrv. *gízdati* "ukrašavati", sln. *gízdati (se)*) i njegov kauzativ *gyzdîti* (bug. *gìzdja* "ukrašavati", mak. *gizdi,* hrv. *gizditi,* sln. *gízditi se* isto, č. *hyzditi* "unakažavati, nagrđivati", slč. *hyzdiť* isto, p. dijal. *giździć* "prljati").

Usp. **gvazdȃti*: hrv. *gvážđati* "brbljati", sln. *gvazdati* isto, p. dijal. *gwazdać* "mazati; drljati, brljati, črčkati", r. dijal. *gvázdát'* isto.

Zbog ekspresivnosti je *-d-* bilo udvojeno u *-dd-*, što je dalo *-zd-*. U **gyzd-* imamo ie. **gudh-*, a u **gvazd-* jest **gwōdh-*. Korijen pak je **geudh-/*gwedh-/*g*ʷ*edh-* (v. *gad*).

Što se značenja tiče, usporedi ekspresivnost šatrovačkih značenja riječi *strašan, krvav* i sl.

glâd, gen. *glâdi*

Od psl. **goldь* ž.: stsl. *gladь*, bug. dijal. *gladìa*, sln. *glâd,* gen. *gladî,* r. dijal. *golod'*. — To je osnova na *i* prema češćem **goldъ* m. (stsl. *gladъ,* mak. *glad,* sln. *glâd,* gen. *gladû,* č. *hlad,* r. *golod* itd.).

Starije je značenje svakako bilo "muka, bol" (kao za nj. *Hunger*), "probadanje" (kao za lit. *bãdas*), a sama pak je riječ izvedenica, i to povezana s glagolima **žьlděti* (v. *žudjeti*) i **žalěti* (v. *žaliti*).

Indoevropski je korijen **gel-* ili **g*ʷ*el-* (*-d-* jest sufiksalno), taj je npr. u lit. *gélti* "boljeti, jako boljeti, probadati, bosti", *gìlti* "razboljeti se" i dr.

glȁdak, glȁtka, o

Psl. **glȃdъkъ, *glȃdъka, *glȃdъko,* odr. **gladъkъjь*: stsl. *gladъkъ,* bug. *glàdъk,* mak. *gladok,* sln. *gládek, gládka,* č., slč. *hladký,* gluž. *hładki,* dluž. *gładki,* polap. *glot'ĕ,* p. *gładki,* slovin. *głåuthï,* r. *gládkij,* ukr. *hládkýj,* bjr. *gládki.*

Načinjeno sufiksom *-kъ* (usp. **blizъkъ : *blízъ, *krȇpъkъ : *krȇpъ*) od pridjeva *u*-osnove **glȃdъ* (**glȃda, *glȃdo*), koji je sačuvan u hrv. st. *glad* "gladak" (u Stullijevu rječniku).

Izravna usporednica praslavenskom pridjevu **gladъ* jest lit. *glodùs* "gladak": oba su od ie. **ghlōdh-u-s,* od ie. **ghlōdh-* "sjajan, gladak" (što je od starijega **ghlex*ʷ*-* sa sufiksom *-dh-*). Usp. još lat. *glaber* "gladak, gol, plešast" (**ghlədh-ro-*, gdje je *ə* < *x*ʷ). stisl. *glađr* "gladak, sjajan, veseo", norv. *glad,* stengl. *glæd,* engl. *glad* "veseo, vedar", *glade* "čistina, proplanak", stfriz. *gled* "nezgodan, bestidan", stsas. *gladmōd* "veseo", nizoz. *glad* "ravan", dnj. *glad(d),* stvnj. *glat,* nj. *glatt* "gladak" (germanski primjeri potekli su od ie. **ghlədh-o-*), lit. *glõdnas, gluõdnas, gluodnùs* "gladak".

Od istog indoevropskoga korijena, proširenjima *-s-* i *-st-*, dobivene su ove riječi: ir. *glass* "zelen, siv, plav", kimr. *glas* "plav", bret. *glaz* "zelen", stengl. *glæs* "staklo", engl. *glass,* stvnj. *glas,* nj. *Glas* isto, stengl. *glaren,* engl. *glare* "blistati", germ. < **glēzaz* "jantar" (posuđenica iz pruskog?) u stengl. *glǽs,* stvnj. *glâs* isto, prus. **glēs* "jantar" (u Tacita i Plinija zapisano kao *glaesum*), latv. (iz pruskog, kroz kurški) *glīsīs, glīse* isto.

O indoevropskom korijenu **ǵhel-/*ghel-* "sjati se, blistati; žut, zelen" v. više u *žut.*

glȁgol

Posuđenica iz csl. *glagolъ* "riječ, govor" (od toga *glagolica,* pa je onda iz toga načinjena riječ *glagòljica*).

Psl. **golgolъ* (bug. dijal. *glàgul* "govor", mak. dijal. *glagol* "govor, razgovor", č. *hlahol* "buka, st. govor", slč. *hlahol* "zvuk") ima udvojen zvukoopisan korijen **gol-*; taj je i u **golsъ* (v. *glas*).
Za zvukoopisno **kolkolъ* v. *kukolj*.

glȃs
Od psl. **gȏlsъ*, gen. **golsa*: stsl. *glasъ*, bug., mak. *glas*, sln. *glȃs*, č., slč. *hlas*, gluž. *hłós*, dluž., p. *głos*, slovin. *glùos*, r. *gólos*, ukr. *hólos*, bjr. *hólas*.
Od ie. **gol-so-* ili **gal-so-*, usp. oset. *γalas* "glas, zvuk".
Indoevropsko zvukoopisno **gol-* ili **gal-* jest još u kimr. *galw* "zvati", srbret. *galu* "poziv" (**gal-wo-*), srir. *gall* "slava" (**gal-no-s*), *gall* "labud", stnord. *kalla* "zvati", stengl. *callian*, engl. *call* isto, stvnj. *kallôn*, *challôn* "mnogo i glasno govoriti" (germ. **kallōjan*, s **kall-* < ie. **gals-*), lit. *gal̃sas* "jeka" itd.
V. *glagol*.

gláva
Ak. *glávu*, stariji *glȃvu*. — Od psl. **golvà*, ak. **gȏlvǫ*: stsl. *glava*, bug. *glavà*, mak. *glava*, sln. *glȃva*, č., slč. *hláva*, gluž. *hłowa*, dluž., p. *głowa*, r. *golová*, ak. *gólovu*, ukr. *holová*, bjr. *halavá*.
Ima potpunu usporednicu u baltijskim jezicima: lit. *galvà*, latv. *gal̂va*, prus. *galwo*, *gallū*.
To je zajednički indoevropski rječnički dijalektalizam, ie. **ghōlwā́*. Slična je armenska riječ *glux* "glava" (**gholu-k(h)o-*).
Indoevropski je korijen **ghel-* "okrugla izraslina; glava", koji imamo npr. u **ghelu-* "kornjača": **ghelū* > psl. **žely* > *žȅlva*. Za vezu značenja usporedi npr. r. *čérep* "lubanja" : *čerepáxa* "kornjača", lat. *tēsta* "opeka, crijep, ljuska; (mlađe) glava" (usp. tal. *testa*, fr. *tête* "glava") : *testūdo* "kornjača".
Ie. **ghel-* poteklo je od nostratičkoga **gUΛ* "okrugao; lopta", koje je odraženo još u afraz. **g(w)l* "okrugao, lopta, glava" (arap. *ǧwl* "kružiti", amhar. *gʷll* "kotrljati"; arap. *ǧalaǧa* ž. "lubanja, glava"), kart. **gwar-/*gur-* "okrugao, kotrljati se" (gruz. *gor-* "kotrljati se").
Iako se možda radi o opisnoj riječi, usporedica može biti sinotibetsko **gor* "okrugao".

glȅdati, glȅdam
Od psl. **ględati*: stsl. *ględati*, bug. *glèdam*, mak. *gleda*, sln. *glẹ́dati*, č. *hlídáti*, slč. *hl'adat'*, gluž. *hladać*, dluž. *glědaś*, polap. *gl'ǫdăl* ("vidio je u snu"), stp. *ględać*, r. *gljáadát'*, ukr. *hljadáty*.
Glagol na *-ati* prema **glęsti (sę)* (r. dijal. *gljástisja* "gledati se").
To je od ie. **ghlendh-* "svijetliti, blistati, gledati": stir. *asgleinn* "poučava", *fo-gliunn* " im", bret. *goulenn* "zhtijevati, tražiti", *glen* "jasan" (**ghln̥dh-jo-s*), nj. *Glanz* "sjaj" (iz toga razg. *glȁnc* pa onda *glȁncati*), latv. *glenst* "ugledati, primijetiti" (to je iz kurškog).
Indoevropski je korijen **ghel-* "blistati", v. dalje u *žut*.

glȅžanj, gen. *glȅžnja*
I *glȇžanj*, gen. *glȇžnja*. Također *glezno* sr., *glijéžanj*, *glježno*, *gljezno*, *glȅzan*, *glȅžnja* ž., *glȋžanj*. — Od psl. **glezna/*glezno/*gleznь*: stsl. *glezьna* "gležanj", bug. *glèzen* ž., mak. *glezen*, sln. *gléženj*, stč. *hlezno* sr., *hlezen* m., *hlezna* ž., č. *hlezen* m., *hlezno* sr., gluž. *glozonk*, p. st. *glozna*, rcsl. *glezna*, r. *glëzna*, ukr. *hlézen'*.

Oblik **gleznь* najvjerojatnije je potekao od ie. **gleǵn-*, pa je usporediv s germanskim primjerima kao štosu stisl. *klakr* "gruda, mrlja", norv. *klakk* isto, šv. dijal. *klakk* "gruda; uzvišica na polju; peta na cipeli", srvnj. *klac* "mrlja"; usp. i stengl. *clyccan* "ščepati, zgrabiti", engl. *clutch* isto.

Korijen za ie. **gleǵ-* jest **gel-* "stisnuti (se); okruglina". Usp. stind. *gulikā* "kugla, lopta, perla", grč. *gagglíon* "oteklina" (usp. iz toga *gànglije* mn.), lat. *galla* "češer, šišarka" (**g̥l-nā* ili **g̥l-nā*).

Po jednom novijem tumačenju, psl. **glezn-* potekli bi od pretpsl. **legznóm* (> **gleznö*), **legznós* (> **glèznъ*), **legznís* (> **glèznь* → **glèzńь*, **glèzńь*), a to od ie. **léke-s*, gen. *lek-s-né-s*, od korijena **el-ek-* ← **el-* "savijati" (za nj vidi u *lakat*).

glîb

Od psl. **glibъ/*glibь*: bug. *glib*, mak. *glib*, sln. *glîb*. — To je od glagola **glibati* (hrv. *glíbati* "gaziti po blatu", ukr. *hlýbaty* "teško mahati krilima, polako letjeti" itd.), usp. p. dijal. *glipki* "sluzast", a taj je glagol od ie. **gleibh-*, usp. stvnj. *klīban*, nj. *kleiben* "prilijepiti se" (durativ u stvnj. *klêbên*, nj. *kleben*, stengl. *cleofian*, engl. *cleave*).

Korijen je **glei-* (*-bh-* jest proširenje), a taj je i u *glina* (v.) i dr.

glína

Od psl. **glĭna*, ak. **glĭnǫ*: bug. *glìna*, mak. *glina*, sln. *glína*, č. *hlína*, slč., gluž. *hlina*, dluž. *glina*, polap. *glaino*, p. *glina*, slovin. *glãnă*, r. *glína*, ukr. *hlýna*, bjr. *hlína*.

Od ie. **glei-nā*, usp. grč. *glínē* "ljepilo, ljepljiva tvar". Riječ možemo protumačiti i kao poimenčen pridjev ž. roda od **glьjь* (hrv. *glêj* "vrsta gline", slč. *glej* "stolarsko ljepilo", r. dijal. *glej* "glina" itd.), što je od ie. **gli-jo-* (usp. grč. *glía* "ljepilo", što je u internacionalizmu za vrstu stanica koje 'lijepe' neurone u mozgu, *glija*).

Usp. još psl. **glěnъ/*glěnь* (hrv. *glèn* "sluz", sln. *glên* "sluz; ilovača; glina", č. *hlen* "sluz, vlaga", r. *glen'* "vlaga ili sok" itd.) od ie. **gloi-n-*.

Indoevropske su usporednice npr. iran. **grai-* "grnčarska glina" u jazgulam. *γəruy* (**glei-*), stir. *glenim* "lijepim" (**gli-nā-mi*), norv. dijal. *kleina*, šv. *klena*, dan. *klene*, stvnj. *klenan* "lijepiti, mazati", stengl. *clǽg*, engl. *clay* "glina", stsas., srnnj. *klei* "ilovača, glina", nnj. *klei* "blato" (iz toga nj. *Klei* "blato, ilovača; močvarno tlo").

Indoevropski je korijen **glei-* (v. još *glib*, *glista*, *gljiva*).

glísta

Od psl. **glīstà/*glístъ*: bug. *glist*, *glistà*, mak. *glista*, sln. *glísta*, č., slč. *hlísta*, gluž. *hlista*, dluž. *glist(w)a*, polap. *glaist(ă)*, p. *glista*, slovin. *glĩstvă*, r. *glistá*, *glist*, ukr. *hlýsta*, bjr. *hlist*.

Indoevropski je korijen **glei-* (isti kao u *glina*, *gljiva*, što v.), s proširenjem *-t-*: **gleit-*. Riječ **glista* nastala je od **glitta*, s ekspresivnim udvojenjem, kao grč. *glítton* "ljepilo, smola", lat. *glittus* "ljepljiv" (**glit-*). Usp. još lit. *glitùs* "klizak" i latv. *glīts* "zgodan, lijep, fin" (za značenje usp. kako je s *lijep*). Također s proširenjem *-t-*: lat. *glūten* "ljepilo" (**gloi-t-*) te psl. **glětavъ* u bug. *glètav* "ljepljiv", hrv. dijal. *glȅtav*, usp. mak. *gletenjak* "nedopečen kruh" (a možda ovamo i hš. *gnjȅcav* = *gnječiti* ukršteno s *gletav*?).

glòba

Od psl. **globa*: bug. *glòba* "kazna", mak. *globa*, sln. *glóba* isto, dluž. *głoba* "cijena", stp. *głoba* "zloba", r. dijal. *globá* "prečka, greda, brv; staza", ukr.

hlobá "svijeno drvo; željezni klin; neugodnosti, brige", dijal. *hlóba* "kazna; briga".

Starije je značenje bilo "štap, batina" (i za kažnjavanje) — usp. npr. stind. *daṇḍá-* m. i sr. "štap, palica, motka, batina, prut, kolac; stabljika, deblo; topuz; ručka; žezlo; kazna, globa".

Riječ **globa* najvjerojatnije je odglagolska imenica od nesačuvana glagola **glebti*, usp. lit. *glěbti* "obuhvatiti".

Indoevropski je korijen **gelb(h)-/*gleb(h)-* "stisnuti, smotati": lat. *globus* "kugla, lopta, gomila" (**ghlob-o-s*; v. *globus*), *glēba* "gruda zemlje; grumen, mrvica" (**ghlēb-ā*), stnord. *kalfi* "list (na nozi)", engl. *calf*, nj. dijal. *Kalb* "mišić", stvnj. *klâftra* "hvat (kao mjera)", nj. *Klafter* (iz toga *kläfter, kläftar*), stengl. *clyppan* "zagrliti", engl. *clip* "spojiti, pričvrstiti, stisnuti" (iz *clip* "kvačica, hvataljka, spojnica, spajalica" u televizijskom žargonu *klip*), stfriz. *kleppa* (germ. **kluppjan* < **gl$_o$b-*), engl. *clasp* "sapeti, zakopčati, uhvatiti, stisnuti" (od stengl. **claps*), lit. *glěbti, glěbiu* "obuhvatiti", *glėbýs* "naramak", *glóbti, glóbiu* "obuhvatiti", lit. *glabóti* "spremiti, shraniti, sačuvati", latv. *glabāt* "čuvati", lit. *gélbėti* "pomoći", *pagálba* "pomoć" itd.

Ie. **gelb(h)-/*gleb(h)-* nastaloje proširenjem *-b(h)-* od **gel-* "stisnuti".

V. *globiti.*

glòbiti

Od psl. **globīti*: bug. *globjà* "globiti", mak. *globi* isto, č. *hlobiti* "učvršćivati", slč. *hlobiť* "udarati, zabijati (mlatom), izbijati", dijal. *hlobic* "zabijati klin", dluž. st. *głobiś* "podavati, predlagati", stp. *głobić* "moljakati", p. st. *głobić* "stiskati", dijal. "zabijati klin", r. dijal. *globit'sja* "gramziti, škrtariti", ukr. *hlóbýty* "učvršćivati klinovima; začepljivati; uvrijediti". — Iterativni glagol izveden od **globa* (v. tamo i za značenja).

Usp. **globāti*, koje je npr. u bug. dijal. *glòbam* "pikati jelo viljuškom", hrv. *glòbati* "gristi, glodati", sln. *glóbati* "iskapati; gristi", *golbati* "gristi, glodati" (usp. *glóbsti, golbsti* "dubiti, izrezivati"). — To je iterativ-durativ prema glagolu **globiti.*

glóbus

Iz lat. *globus* "kugla, lopta, gomila". Usp. još *globulin* (: lat. *globulus* "kuglica"), *hemoglob(ul)in* (složenica, sadrži još i grčku riječ *khaima* "krv").

Od lat. *globus* jest fr. *globe*, od toga pridjev *global*, iz toga *glòbāl*, gen. *globála* "cjelokupnost, sveukupnost", i od toga pridjev *glòbalan.*

Za veze riječi *globus* v. u *globa.*

glòdati, glȍđem/glȍdām

Od psl. **glodāti, *glȍdjǫ*: bug. *glòždja*, mak. *gloda*, sln. *glódati*, č. *hlodati*, slč. *hlodať*, gluž. *hłodać*, dluž. *głodaś* ("česati, grepsti"), p. st. *głodać*, r. *glodát'*, ukr. *hlodáty.*

Povezuje se s **globa, *globiti* (v.); za značenje usp. *globati* (u *globiti*).

To bi bilo ie. **gel-* s proširenjem *-d(h)-.*

glȍg, gen. *glòga*

Od psl. **glȍgъ*, gen. **glogà*: bug., mak. *glog*, sln. *glög*, gen. *glóga*, č., slč. *hloh*, gluž. *głog*, p. *głóg*, gen. *głogu*, r. *glog*, ukr. *hlih*, gen. *hlohu*, bjr. *hloh.*

Od ie. **glogh-* "oštar; bosti", što je još u grč. *glōkhís* "šiljak; strelica", *glȭkhes* "osje", *glȭssa*, at. *glȭtta*, jon. *glássa* "jezik, govor, narječje" (to je ie. **glōgh-jā*, gen. **glǝgh-jā-s*; usp. *glósa, glotogònija, glotològija*).

glûh, glúha, o
Od psl. **gluxъ(jь)*: stsl. *gluxъ*, bug. *glux*, mak. *gluv*, sln. *glûh, glúha*, č., slč. *hluchý*, gluž. *hłuchi*, dluž. *głuchy*, polap. *glaux́ĕ/gloix́ĕ*, p. *głuchy*, slovin. *glä̆χī* r. *gluhój*, ukr. *hluxýj*, bjr. *hluxí*.
Usp. **glъxnǫti* "gluhnuti; gušiti" u *glȕhnuti* (sa sekundarnim *u*) i u *oguhnuti* u M. Divkovića (s jednačenjem *g–h* > *g–g ogugnuti*, dalje od toga *ogȕglati* "naviknuti se" ← "oglušiti se; postati gluh, na nešto neosjetljiv").
Psl. **gluxъ* jest od predoblika **glou-so-*, u kojem je **glou-* nastalo ekspresivnom preobrazbom od **k̑lou-* (korijen **k̑leu-* "čuti, slušati", v. *sluh*). Usp. lit. *glusnùs* "poslušan", *klusnùs* isto, *klùsas* "nagluh", *glùšas* "glup, gluh", latv. *kluss* "tih, miran", *klust* "utihnuti, zašutjeti".
V. *gluma*.

glúma
Starije i *glum* m. Znači "šala; igra; kazališni komad; lakrdija, komedija".
Od psl. **gluma/*glumъ*: stsl. *glumъ* "brbljanje, blebetanje", bug. *glùma* "šala", mak. *gluma* "gluma", sln. *glúma* "šala, lakrdija, igranje", *glȕm* m., č. *hluma* m. "glumac, komedijaš", p. dijal. *głum* "ruganje", r. dijal. *glumá* "podrugljivac", *glum* "šala; glupost", ukr. *hlum* "šala, podsmijeh", bjr. *hlum* "ludost, glupost".
Usp. kao pridjev hrv. dijal. *glûm, glúma, o* "gluhonijem", r. dijal. *glumój* "glup".
Naknadno načinjeno, odbacivanjem *-x-*, od **gluxъ*: dodano je ekspresivno *-m-/-p-* i dobiveno **glumъ, *glupъ*.
V. *gluh*.

glûp, glúpa, o
Od psl. **glúpъ, *glupȁ, *glupȍ*, odr. **glupъjь*: stsl. *glupъ*, bug. st. *glup*, mak. *glup*, sln. *glûp, glúpa*, č. *hloupý* slč. *hlúpy*, gluž. *hłupy*, dluž. *głupy*, polap. *glaipĕ*, p. *głupi*, slovin. *glûpï*, r. *glúpyj, glupój*, ukr. *hlupyj*, bjr. *hlúpy*.
Odbacivanjem *-x-* i dodavanjem ekspresivnog *-p-* načinjeno prema **gluxъ* (v. *gluh*).
U kajkavskom još i s umetnutim ekspresivnim *-m-*: *glumpav, glumpast, glumpak*.

gljȉva
Od psl. **glíva*: bug. dijal. *gliva*, sln. *glíva*, č. *hlíva*, slč. *hliva*, dluž. *gliwk* ("smola na višnji ili šljivi"), r. dijal. *glíva*, ukr. *glýva* — uglavnom gljive ili pojedine vrste gljiva.
Od ie. **glẽiwā*, usp. lit. *gléivos* mn. i *gleĩves* mn. "sluz", latv. *glīve* "zelena sluz na vodi".
Izvedenica od odraza psl. **glěvъ/*glěva* "sluz" jest *glèvoć* "puž golać Helix secernenda"; to je ie. **gloi-wo-s*, **gloi-wā*, usp. grč. *gloiós* ljepljiva "tvar, smola" (**gloi-wo-s*).
Indoevropski je korijen **glei-* (v. *glina*).

gmâz
Od psl. **gъmъzъ*: bug. *gmež* "gomila, mnoštvo, strka, vreva, metež", sln. *gomâz* "kukci, crvi, gmazovi", stč. *hmez*, gen. *hemza*, č. dijal. *hemez* "kukci, gmazovi", r. dijal. *gomoz* "mnoštvo, gomila", *gámaz* "masa, mnoštvo", ukr. *hámúz* "mekač, krtina, meso bez kostiju", bjr. *hamúz* "šum, buka".
Usporedi glagol **gъmъzati* (sln. *gomáziti* "gmizati, migoljiti se, kiptjeti", *gomízati* isto, č. *hemzati* "puzati, gmizati", r. dijal. *gomzát'* "puzati" itd.),

**gъmъziti* (hrv. *gàmziti*, *gmäziti* "puzati, gmizati", *gmázditi* "puzati, verati se", sln. *gomáziti* "gmizati, vrvjeti", p. *giemzić* "biti nemiran", r. dijal. *gomzít'* "prosjačiti" itd.).

S produljenjem *ъ* → *y*: **gъmyzati* (hš. *gàmizati*, *gmȉzati*, sln. *gmízati*, stč. *hmyzati*), **gъmyzъ/*gъmyza* (hš. *gmȋz* "gmazovi; uši", *gmíza* "biser; sitnica", č. *hmyza* "gmaz" itd.).

Isti je korijen i u mlađoj riječi *gämād* (s kolektivnim *-ād*). Za korijen **gъm-* smatra se da je isti kao u **gъmota/*gъmъta* (č. *hmota* "masa, materija", slč. *hmota* "materija, građa, sirovine", p. dijal. *gmeć* ž. "hrpa"; iz češkog jest sln. *gmóta* "građa, materija, masa").

Dalje usp. **gomota/*gomotъ* (sln. *gomáta* "masa", *gomöt* "vreva", ukr. dijal. *hómot* "buka").

Polazno je indoevropsko ekspresivno **gom-*, za hrpe, okrugle predmete, komade itd. — V. *gomila*.

gnijézdo

Od psl. **gnězdȍ*: stsl. *gnězdo*, bug. *gnezdò*, mak. *gnezdo*, sln. *gnẹ́zdo*, č. *hnízdo*, slč. *hniezdo* gluž. *hnězdo*, dluž. *gnězdo*, polap. *gńozdě*, p. *gniazdo*, slovin. *gńauzdo*, r. *gnezdó*, ukr. *hnizdó*, bjr. *hnjazdó*.

Poteklo od ie. **ni-sdo-*, ali je riječ bila pod utjecajem riječi **gnojь* (zaprljanost ptičjega gnijezda dosta je uočljiva): tako je **gnězdo* < **gnoizdo*.

Ie. **ni-sd-o-s* m., **ni-sd-o-m* sr. "gnijezdo" jest u stind. *nīḍáḥ* m., *nīḍám* sr. "počivalište, ležaj, gnijezdo" (> indoarij.: pali *nīḍa-*, *niḍḍa-* m., prakrt. *ṇīḍa-*, *ṇeḍa-*, *ṇiḍḍa-*, *ṇeḍḍa-*), kašmir. *nyūr*ᵘ "livada u podnožju gore", arm. *nist* "položaj, sjedište", lat. *nīdus* "gnijezdo" (> roman.: veljot. *naid*, tal. *nido*, sardin. logudor. *nidu*, retorom. engadin. *ñieu*, furlan. *nit*, fr. *nid*, prov., katal. *niu*, šp. *nido*, port. *ninho*), srir. *net* isto, kimr. *nyth* "gnijezdo, stan", korn. *neid*, bret. *ne(i)z* isto, engl., nizoz. *nest*, nj. *Nest*, te, s preobrazbom početnog suglasnika lit. *lìzdas*, latv. *ligzda* "gnijezdo". — **ni-* jest prilog "naniže, dolje, niz" (v. *nizak*), a **sd-* ništični prijevojni stupanj korijena **sed-* "sjesti" (v.).

gnjât

Od psl. **gnatъ*: sln. *gnât*, *gnjât* "bedro, but, debelo meso", č. *hnát* "zglob, bedrena kost", slč. *hnáty* mn. "ruke i noge; udovi (obično noge); duge kosti (obično noge)", p. *gnat* "kost", dijal. "trupac", slovin. *gnåut* "kost".

U riječi je *gnjat* *-nj-* ekspresivno.

Riječ nejasna porijekla. Pomišlja se da se radi o izvedenici od glagola **gnesti*, **gnetǫ* (v. *gnjesti*), s vokalizmom *o* i produljenjem *o* → *ō*.

gnjáviti, gnjâvīm

Od psl. **gnoviti* "tiskati": bug. dijal. *gnjàvja*, sln. *gnjáviti*, č. *hňaviti*, slč. dijal. *gňaviť*, p. *gnębić*, st. *gnǫbić*, slovin. *gną̄bjĩc*, r. dijal. *gnobít'* ("mučiti"), ukr. *hnobýty* ("ugnjetavati").

Oblici s *nj*, *a*, *b* ekspresivni su.

To je od ie. **gnow-eje-*, polazno je **gneu-*: stnord. *knýja* "stiskati; biti, tući", stengl. *cnúwian* "mrviti, tucati", *cnéowian* "spolno općiti". — Ie. **gneuǵ-* jest u stnord. *knoka*, stengl. *cnocian*, engl. *knock* "kucati, udarati", stvnj. *knochen* "stiskati", lit. *gniáužti* "stiskati (u ruci)", latv. *gnaûzt* isto.

Korijen je **gen-* "stiskati", poznat samo po proširenim oblicima (npr. za **gnet-* v. *gnjesti*).

gnjès i, gnjètēm

Od psl. **gnesti, *gnetǫ*: stsl. *gnesti, gnetǫ*, bug. *gnetjà*, mak. *gnate*, sln. *gnésti, gnétem*, č. *hnísti, hnětu*, slč. *hniesť*, polap. *gnitě* ("mijesi"), p. *gnieść, gniotę*, slovin. *gńiesc*, r. *gnestí*, ukr. *hnésty, hnetú*, bjr. *hnesci*.

Ovamo ide još i *ugnjetávati, gnjèčati, gnjèčav* (s umanjeničkim *-cati*), dalje *gnjéčiti*.

Od ie. **gnet-*, od čega su još stengl. *cnedan* "mijesiti, gnječiti, oblikovati", engl. *knead*, stsas. *knedan*, nizoz. *kneden*, stvnj. *knetan, chnëtan*, nj. *kneten* isto (germ. **kned-*).

Korijen je **gen-* "stiskati". V. još *gnjaviti*.

gnjêv

Od psl. **gněvъ*: stsl. *gněvъ*, bug. *gnjav*, mak. *gnev*, sln. *gnèv*, gen. *gnéva*, č. *hněv*, slč. *hnev*, gluž. *hněw*, dluž. *gniw*, polap. *gnevoi* mn. ("žlijezde"), p. *gniew*, slovin. *gńév*, r. *gnev*, ukr. *hniv*, bjr. *hneŭ*.

Od glagola **gněvati (sę)* "srditi se": hrv. *gnjèvati*, sln. *gnévati se*, č. *hněvati*, r. *gnévat'sja* itd.

Vjerojatno durativ (**gnēw-ā-*) prema **gnoviti* (**gnow-eje-*) — v. *gnjaviti*.

gnjìti, gnjȉjēm

Ekspresivno *-nj-*. — Od psl. **gnīti*: stsl. *gniti*, mak. *gnie*, č. *hníti*, slč. *hniť*, gluž. *hnić*, dluž. *gniś*, p. *gnić*, slovin. *gńìc*, r. *gnit'*, ukr. *hnýty*, bjr. *hnić*.

Od ie. **ghnēi-*.

Ovamo **gnȍjь*, gen. **gnȍja* (stsl. *gnoi*, mak. *gnoj*, hš. *gnȍj, gnôj*, gen. *gnȍja*, sln. *gnôj*, gen. *-a*, č. *hnoj*, r. *gnoj* itd.), što sadrži ie. **ghnoi-*.

Polazno je ie. **ghnei-* "mrviti, drobiti": grč. *khníei* "drobiti", stengl. *gnídan* "trti", stvnj. *gnîtan* isto. — To je **ghn-ei-*.

Korijen je **ghen-* "rastočiti, smrviti, satrti".

S drugim proširenjem, **ghnēu-*, u psl. **gnûsъ*, gen. **gnûsa* (mak. *gnas*, hš. *gnûs*, s ekspresivnim *nj gnjûs*, č. *hnus, hňus*, r. *gnus* itd.) — to je **ghnouso-*, s ekspresivnim očuvanjem *s*, jer bi se očekivalo **gnuxъ*, usp. i grč. *khnaúō* "grebem, grizem" (**ghn$_o$w-ō*), *knóos, knoûs* "prah, pjena" (**ghow-o-s*) itd.

gȍdina

Od psl. **godina*: stsl. *godina* "vrijeme, pogodno vrijeme, doba", bug., mak. *godina*, sln. *gôdina* "kiša", č., slč. *hodina* "vrijeme", gluž. *hodźina*, dluž. *góďźina*, p. *godzina* isto, r. *godína* "vrijeme, doba", ukr. *hodýna* "vrijeme, dobro vrijeme", bjr. dijal. *hodzína* "nepogoda".

Riječ je izvedenica od **godъ* (hš. *gôd*, gen. *gȍda* "koliko izraste drvo u godinu dana; (čak., kajk.) godina; praznik, svetkovina", sln. *gôd*, č. *hod* "praznik", r. *god* "godina" itd.), čemu je prvotno značenje bilo "događaj, pogodno vrijeme, dobro vrijeme" (usp. značenja pridjeva *gȍdan, pògodan, zgȍdan* itd.), no npr. zato u govorima u kojima odraz riječi **lěto* znači "godina" riječ *godina* znači "kiša" (kajk., čak.), jer je kiša za poljoprivrednika dobra, pogodna. (Usp. *plakati kao ljuta godina*.)

Indoevropske su usporednice za riječ **godъ/*goda* rijetke, npr. alb. *nge* "slobodno vrijeme, zgodan slučaj" (< ie. **ghadhā*), nj. *Gatte* "suprug". — Riječ **godъ* najvjerojatnije je izvedenica od **goditi* (a ne obratno; v. *goditi*).

Prilog *god* u *tkȍ gȍd, štȍ gȍd* itd. i u *tkȍgod, štȍgod* itd. i dr. potječe od starijega *gode, godi*, a to od psl. **godě*, što je prilog od **godъ*.

gòditi

Od psl. **godīti (sę)*: stsl. *goditi*, bug. *godja*, mak. *godi*, sln. *godíti*, č. *hoditi*, slč. *hodiť*, gluž. *hodźić so*, dluž. *góźiś se*, p. *godzić (się)*, slovin. *gùo̯ǯëc*, r. *godít(sja)*, ukr. *hodýty(sja)*, bjr. *hadzíć*.

U nekim jezicima značenje slično značenju našega glagola, u nekima (č., slč., r. dijal.) "baciti" (pa je psl. **gādjāti* — od čega je naše *gáđati* i dr., npr. sln. *gâjati* "odgovarati" — iterativno-durativni glagol izveden od **goditi*: na ono što se pogodi nešto je bilo pogodno bačeno).

Usporednice su latv. *gadīt* "dobivati, nalaziti", germ. **gattjan* (> stfriz. *gadia* "sjedinjavati", stengl. *to gædere*, engl. *together* "skupa, zajedno", stengl. *gadrian*, engl. *gather* "skupljati") — to je od **ghodh-*. Isto je i u nizoz. dijal. *gadelijk* "koristan, probitačan", stvnj. *gigât*, nj. *gätlich* "pogodan"

Od **ghōdh-* poteklo je germ. **gōđaz* "dobar": got. *gōþs*, stisl. *góðr*, stengl. *gód*, engl. *good*, stvnj. *guot*, nj. *gut* — "dobar" ← "pogodan".

Indoevropski je korijen **ghedh-* "sjediniti, spojiti" (ranije "zgrabiti, čvrsto uhvatiti"), koji je još npr. u stind. *gádhyaḥ*, *párigadhitaḥ* "obuhvaćen, obgrljen", toh. AB *kātk-* "obradovati, razveseliti".

V. *godina*.

gòjiti, gòjīm

Od psl. **gojīti (sę)*, **gojǫ̇* "uzgajati, hraniti; liječiti (se)": bug. *gojà*, mak. *goi*, sln. *gojíti, gojím*, č. *hojiti*, slč. *hojiť*, gluž. *hójić*, dluž. *gójś*, polap. *ďůjĕ* 3. l. jd. prez., p. *goić*, slovin. *gùojĭc*, r. dijal. *góit'*, ukr. *hoḯty*, bjr. *haíć* (u zapadnim i istočnim jezicima uglavnom "liječiti, zdraviti").

Kauzativ od glagola **žīti*, **žîvǫ/*žijǫ* (*žȉti, žȉjēm*, usp. *ùžiti, ùžijēm, naùžiti se* itd.) — od kojeg pak je imperfektiv **živāti* (usp. *užívati*) i inhoativ **živěti* (*žívjeti, žívīm*).

Glagol **žiti* jest od ie. **g^wī-* (od starijeg **g^wix^w-*; v. *živ*), a **gojiti* pak je od imenice **gojь*, gen **gòja* (*gôj*, gen. *gȍja* "mir"; usp. *òdgoj, ùzgoj, gȍjidba, gôjan, gȍjāzan*), koja je od ie. **g^woj-o-* "život" (stind. *gáyaḥ* "dom, porodica, kućanstvo", av. *gaya-* "život, žiće, življenje"; usp. lit. *gajùs* "živahan, pun života").

Izvedenice od glagola **gojiti* jesu i **gájь*, gen. **gājȁ* "gaj, šumarak, lug" (*gâj*, gen. *gája* itd.; za značenje usp. r. *róšča* "gaj" prema *rost* "rastenje" i *rastí* "rasti"), i **gajīti*, **gâjǫ* (*gájiti, gâjīm*), s produljenjem samoglasnika.

V. *živ*.

gôl, gòla, o

Od psl. **golъ(jь)*: stsl. *golъ, golyi*, bug., mak. *gol*, sln. *gȍl, góla*, č., slč. *holý*, gluž. *hoły*, dluž. *góły*, polap. *ďölĕ*, p. *goły*, slovin. *gùolï*, r. *gólyj* (*gol, golá, goló*), ukr. *hólyj*, bjr. *hóly*.

Tumači se, zbog veze s bezvlasim i glatkim (usp. *golòbrad, gològlav, gològuz, golòkur, golòpizd, golòruk* — treba uočiti da nema **nagoglav,...*, **nagoruk*), razvojem "gol, gladak" ← "blistati", tj. od ie. **ghel-* "blistati" (v. *žut*).

Drugo tumačenje pretpostavlja ie. **gal-* (možda **gol-*) "gol": stengl. *calu* "plešast, ćelav, gol", engl. *callow*, nizoz. *kaal*, srnnj. *kale*, stvnj. *kalu*, nj. *kahl* isto (germ. **kalwaz*), latv. *gāle* ž. "tanka ledena korica", *gāla* "gololedica". — Taj je indoevropski korijen potekao od nostr. **kaľʌ* "derati koru, kožu", koji je odražen još u ural. **kaľʌ* "opna, kožica; gol, gladak" (fin. *kalvo, kalva* "kožica, opna", est. *kalu* "očna mrena", mađ. *halyog* isto, hantij. ist. *käľwa* "brezova korica"; fin. *kalju, kalja, kalea* "gladak, klizak, plešast"), drav. **kaḷ*

"derati" (tamil. *kaḷ*), alt. **Kal'(i)-* "derati; kora; gol" (turk. **Kal'-ka* "plešast, ćelav" u tatar. *kaška*, kazah. *kaska*; turk. **Kal'-čy-* "česati" u tur. *kaşı-*; mong. **kal(i)-* u halha *xals* "kora).

gòlem, golèma, o

Od psl. **golěmъ(jь)*: csl. *golěmo* ("mnogo"), bug. *goljàm*, mak. *golem*, sln. dijal. *hólməš* ("ogroman"), stč. *holemý*, p. st. *golemy*, str., rcsl. *golěmyi*, r. dijal. *goljámyj*.

Načinjeno od nesačuvana glagola **golěti*: **golěmъ* jest part. proš. pas. prema njemu. Odgovara mu tako lit. *galimas* "moguć" prema *galěti* "moći, biti u snazi". Zapravo tu *-m-* može biti superlativno (pa **golěmъ* po postanju značiti "najmoćniji"). Za takva značenja i sufiksaciju usp. osk. *valaemom* "najbolje" prema lat. *valēre* "biti jak, moćan, valjati".

Indoevropsko **g(h)al-* "moći" još je u ir. *gal* "junaštvo", kimr. *gallu* "moći" (**g(h)al-nu-*), kimr., korn., bret. *gallaf* "mogu", lit. *galià* "imetak, snaga".

gȍlijēn ž., gen. *-i*

Također m., usp. B. Kašića *golin*. — Od psl. **golenь/*goleno* "prednja kost, noga od koljena do gležnja": stsl. *golěnь*, bug. *gòlen*, hrv. i *golijeno* (u starijem jeziku; usp. izvedenicu *goljènica*), sln. *golȇn* ž., gen. *-i*, č. *holeň*, *holeno*, p. *goleń*, slovin. *gùoleń*, r. *góleń*, dijal. i *góleno*, ukr. *holínka*, *hoľónka*, bjr. *halënka*.

Izvedeno od **golъ* "gol": riječi **golěnь/*goleno* prvotno su označavale gol donji dio noge, nepokriven odjećom (usp. u bjr. dijal. *halënka* "dio ruke od lakta do pleća").

gȍlūb

Od psl. **golǫbъ/*golǫbь* m.: stsl. *golǫbь*, bug. *gъ̀lъb*, mak. *gulab*, *golab*, dijal. *galab*, sln. *golȏb*, č., slč. *holub*, gluž. *hołb'*, dluž. *gół(u)b'*, polap. *gölǫb*, p. *d'gołąb*, r. *gólub'*, dijal. *gólub*, ukr., bjr. *hólub*.

Sadrži indoevropski sufiks *-ombho-* < *-on-bho-*, čest u nazivima za životinje i ptice (usp. *-m̥bho-* u **galębъ*). Iste su tvorbe (ali drugačijega korijena) lat. *columbus*, *columba* "golub" (< **kol-on-bho-*; latin. > roman.: rum. *corombă*, istrorum. *kolumbă*, tal. *colombo*, *colomba*, fr. *colombe*, katal. *colom(a)*), *palumbēs* "divlji golub" (< **pel-on-bh-*; **palumbus*, **palumba* > roman.: rum. *porumb*, tal. *palombo*, *palomba*, prov. *palomba*, katal. *paloma*, šp. *palomo*, port. *pombo*).

Ne znam što bi dalje trebalo biti s polaznim **gal-*. Je li to od ie. **ghōl-*, pri čemu bi **ghlō-g-* bilo u stnord. *klakkr* "gruda, mrlja", stvnj. *klak*, nj. *Klecks* "mrlja"? Možda ide s **ghl-* koje bi bilo u **glǫbokъ*? Riječ **golǫbъ* sigurno je povezana s nekim nazivom za boju.

V. *galeb*.

gòmila

Polazno je psl. **gomola/*gomolъ(jь)/*gomula/*gomyla*: csl. *gomolja* "kaša", hrv. *gòmolja* "gruda (sira)", *gȍmolj* m., *gomulja* "velika hrpa kamenja", sln. *gomola* "pusta, neplodna zemlja" (u Istri), *gomȍlj* "gruda, gomolj", *gomólja* ž. isto, *gomíla* "kup", č. *homole* "čunj", dijal. *gomolý*, "bezrog", slč. *homoľa* "čunj, kupa", gluž. *homola*, *homula* "gruda, hum", dluž. *gomoła* "klas", *gomoły* "bezrog", p. *gomóła* "gruda", r. *gomýla* "velik komad kruha", ukr. *homylá* "batina", bjr. *hamúla* "krumpir sa špekom".

Najbliže su usporednice lit. *gãmalas* "gruda, komad", *gãmulas*, *gamulà*, *gomulỹs*, *gùmulas* itd., isto.

Riječ spada u ekspresivni rječnik: **gom-* opisuje grude, hrpe i sl.

Izvodi se i od ie. **gem-* "stisnuti" (koje je u *sažeti, sažmem* < **sъžęti, *sъžьmǫ*), usp. grč. *gómos* "tovar, breme", lat. *gomia, gumia* "izjelica, trbonja", umbr. *gomia* "trudnoća".

gòniti, gònīm

Od psl. **gonīti (sę)*: stsl. *goniti*, mak. *goni*, sln. *góniti (se)*, č. *honiti*, p. dijal. *gonić*, r. *gonit'* itd.

Od **gonьba* (usp. sln. *gônba*, č. *honba* itd.) jest *gômba*, od toga *gòmbati (se)/gômbati (se), gômbanje, gòmbalīšte.* — Usp. **gonъ* u *gôn, prògon, zagon, ìzgon* itd.

Psl. **gonīti* jest iterativ prema **gъnāti, *žěnǫ*: stsl. *gъnati, ženǫ*, hš. *gnäti, žĕnēm* (*nàgnati, nàžēnēm/nàgnām, izàgnati, odàgnati, prògnati, razàgnati* itd.), sln. *gnáti, žẹ́nem*, č. *hnáti, ženu*, slč. *hnať*, gluž. *hnać*, dluž. *gnaś*, polap. *zině* ("žene"), p. *gnać*, slovin. *gnắc*, r. *gnat'*, ukr. *hnáty*, bjr. *hnać*. — Usp. onda danas *prògnati, prògnanīk*.

Indoevropski je korijen **gʷhen-* "udarati" (u psl. **gъn-* < **ghun-, *žen-* < **gʷhen-, *gon-* < **gʷhon-*): stind. *hán(a)ti* "bije, ubija" (> indoarij.: pali *hanati*, prakrt. *haṇaï* "ubija", hindi *hannā* "udariti, ubiti", sinhal. *annavā* "udariti" itd.), kašmir. *hanun* "uvrijediti, povrijediti", pašai *(h)an-* "udariti, ubiti" (arij. **han-*), av. *jainti* "udara", alb. *gjanj* "loviti" (**gʷhen-jō*), grč. *theínō* "bijem" (**gʷhenjō*), arm. *ganel* "udarati štapom", lat. *defendō* "odbijam, odvraćam, branim" (*dēfendere* > tal. *difendere*, fr. *défendre*, prov., katal. *defendre*, šp., port. *defender*), *offendō* "udaram" (usp. *defenzíva, defanzíva, ofenzíva, ofanzíva*, s *an* po francuskom), srir. *gonim* (kelt. **gonemi*), stisl. *gunnr* "bitka, boj", prus. *guntwei* "goniti", lit. *giñti, genù* "izgoniti (stoku)", latv. *dzīt, dzenu* "goniti", het. *kwen-, kun-* "biti, udarati, ubijati", toh. A *kuña* "spor, svađa, bitka".

gòra

Od psl. **gora*: stsl. *gora*, bug. *gorà*, mak. *gora*, sln. *gọ́ra*, gen. *gorẹ́*, č., slč., gluž. *hora*, dluž. *góra*, polap. *ďǒră*, p. *góra*, slovin. *gőură*, r. *gorá*, ukr. *horá*, bjr. *hará*.

Od ie. **gʷorā́*. Korijen je **gʷer-*: stind. *girí-* m. "gora" (> ia.: pali, prakrt. *giri-*, sinhal. *gira* "stijena", *gala* "stijena, gora"); kati *gaṛrah* "kamen", prasun *yire*; av. *gairi-*, sogd. *γr*, hotsak. *ggarä, ggara, ggari*, srperz. *gar, gīr*, puštu *γar* isto, jazgulam. *γār* "kamen, stijena"; grč. *deirós* "brdo", kret. *dērás* (**gʷer-jo-*), homer. *boréēs* "sjeverni vjetar"; trač. *bor-* u grč. *Hyperboréoi* "Hiperborejci, koji žive s druge strane gora"; alb. *gur* "kamen, stijena"; lit. *girė̃* "gora", *girià* "šuma", *nùgara* "hrbat", latv. *dziṛa* "šuma", *dzire* "gora", prus. *garian* "drvo".

Pomišlja se na ie. **Hegʷr̥-/*Hgʷer-/*Hgʷor-/*Hgʷr̥-*, pa bi se onda ostalim primjerima dodalo još het. *hekur* "vrh stijene, gore", stind. *ágraḥ* "vrh" (indoarij.: pali, prakrt. *agga-*, rom. (evrop.) *agor* "kraj, ugao, točka", hindi *āgā* "naprijed", sinhal. *aga* "vrh" itd.), av. *aγra-* isto, latv. *agrs* "rani" (← "prvi").

górak, górka, o

U govorima i *gòrak*. — Od psl. **gòr(j)ьkъ, *gor(j)ьkà, *gòr(j)ьko*, odr. **gor(j)ьkъ̀jь*: stsl. *gorьkъ, gorьkyi*, bug. *gòrъk*, mak. *gorok*, sln. *gorâk, górka*, mlađe *górək, górka*, č. *hořký*, slč. *horký*, gluž. *hórki*, dluž. *górki*, polap. *ďorťä*, p. *gorzki*, slovin. *gořhi*, r. *gór'kij*, ukr. *hirkýj*, bjr. *hórki*.

Pridjev na *-ьkъ*, od slabo potvrđena **gorь* (v. *gori*); u svemu je tome korijen **gor-* koji je i u **gorěti.*
V. *gorjeti.*

gòrī, ā, ē
Komparativ za pridjev *loš.* — Od psl. **gorьjь* m., **gorьši* ž., **gor'e* sr.: stsl. *goñi, gorьši, gorje,* hrv. u govorima i *gȍrši* (usp. od toga *gòršati, pogòršati, pogoršávati*; tako je *boljšati, poboljša(va)ti* prema *bȍljšī*), sln. *górji, a, e* i *gȏrši,* stč. *hoří* m., *horši* ž., č., slč. *horší,* gluž. *hórši, horje,* dluž. *goršy,* p. *gorzej, gorszy,* slovin. *gořë, gùoršï,* rcsl. *gorii, gorьšii,* r. dijal. *góre, gorée,* ukr. *híršyj,* bjr. *hóršy.*
Komparativnim *-ьjь, -ьši, -je* načinjeno od **gorь,* koje je u **gor'e* sr. (stsl. *gorje* "žalost, tuga, bol", sln. *gorję̑* "nesreća, bol, jad", č. *hoře* "briga", r. *góre* "tuga, jad, briga" itd.; **gor'e* od **gorь* — koje je u r. dijal. *gor'* — što je osnova na *-i-* **gori-,* usp. **mor'e* prema ie. **mari*). To **gori-* jest u **gorьkъ* (v. *gorak*).
Za značenje usp. stind. *śókaḥ* "žar, plamen" i "žalost, trpljenje, bolest", sln. *pečal* "žalost", dijal. *peč* m., *peča* ž. "briga, skrb" prema *peči* "peći".

gòrjeti
Od psl. **gorě̄ti*: stsl. *gorěti,* bug. *gorjà,* mak. *gori,* č. *hořeti,* slč. *horieť,* dluž. *góreś,* polap. *ďorisă* (**goritъ sę* "gori se"), p. *gor(z)eć,* slovin. *gùorëc,* r. *gorét',* ukr. *horíty,* bjr. *harěc.*
Glagol stanja na *-ěti*; od indoevropskog je korijena **gʷher-*: stind. *hárah* "žar", *ghr̥nóti* "svijetli", *ghr̥náh* "vrućina" (indoarij.: prakrt. *ghiṇā, ghaṇā* "odbojnost", hindi *ghin* ž. "nesviđanje"), kašmir. *granā* ž. "odvratnost" (arij. **ghr̥nā*), grč. *théromai* "grijem se, postajem topao", *théros* "ljeto; žetva", *thermós* "vruć, topao" (u i intern. *termo-*), alb. *zjarm* "oganj, žar", arm. *jer* "toplina", lat. *formus* "topao", srir. *gorim, guirim* "zagrijavam", lit. *garëti* "gorjeti", latv. *izgarêtiês* "isparavati se; dogorijevati", prus. *goro* "ognjište" itd.
Psl. **gorěti* i lit. *garëti* iste su tvorbe: od ie. **gʷhor-ē-* ← **gʷher-ē-,* samoglasnik *e* u korijenu sekundaran je.
Psl. **žarъ* (*žȃr*), **žȁra* (*žȁra*) jesu od **žěr-* < ie. **gʷhēr-.*
Za ie. **gʷhr̥-* v. u *grnac.*
Ie. **gʷher-* "gorjeti, žar" poteklo je od nostr. **gUrʌ* "žar", što je još u afraz. **g(w)r* "vatra, žar" (stegip. pozn. *dr* "vatra"; kuš.: bedauje *gūr* "peći", sidamo *gir-* "žeći", saho *girā* "vatra" itd.; čad.: hausa *gū́rà* "ražariti", angas *kur* "drveni ugljen"), ?alt. **gur(ʌ)-* "žar" (turk.: t. *kor* "žar, pepeo"; ?tung.: mandž. *gurgi-n* "plamen").

goròpādan
I *gȍropādan* "bijesan". — Od *gȍropād* "bijes, jarost, srdžba; padavica", što sadrži *gor-,* koji je u *gori, gorjeti* (v.), i *pad-* iz *padati* (v.).

gospòdin
I *gȍspōd,* gen. *gȍspoda* (ta riječ za boga). — Od psl. **gȍspodь/*gospodīnъ*: stsl. *gospodь, gospodinъ,* bug. *gòspod, gospodìn,* mak. *gospod, gospodin,* sln. *gospȏd,* gen. *-a,* dijal. (rezij., iststaj.) *gospodȋn,* stč. *hospod, hospodin,* slč. *hospodin,* p. dijal. *gospód,* st. *gospodzin,* r. *gospód', gospodín,* ukr. *hóspod'* i *hóspid'.*
Od **gospodь* izvedeno je **gospodárь,* gen. **gospodārjà* (*gospòdār,* gen. *gospodára*) i **gospodà* (prvotno zbirna imenica, *gospòda*), od potonjeg **gospodja* (*gòspođa*).

Riječ *gospodь stara je složenica od ie. *ghost- (v. *gost*) i od *pot-: *ghost-pot-s. Jedina je usporednica u latinskom: *hospes*, gen. *hospitis* "gost, stranac, tuđinac; gostoprimac; gospodar" ("gospodin gosta/gostiju" → "gospodar"; lat. *hospes* , *hospite* > roman.: arum. *oaspe*, danas *ospete* po mn., tal. *ospite*, stfr. *oste* "gost", fr. *hôte*, prov., katal. *oste*, šp. *huesped*, port. *hospede*). Gost je svet (zato lat. *hostia* "žrtva, žrtveni prinos", što je preuzeto u kršćanstvo, usp. *hòstija* za tanak komadić beskvasna kruha što ga misnik posvećuje kod euharistije ili mise), zato ga se ugošćuje. Gospodar pak je onaj koji gosta ugošćuje.

Ie. *pot- "gospodar" dalo je još stind. ved. *pátiḥ* "gospodin, gospodar, muž" (indoarij.: pali *pati-*, prakrt. *paï*, sindhi *paï*, lendi *pai*, pandžabi *paī*, nepal. *poi*, asam. *pai*, sinhal. *piya*; usp. stind. *pátnī* "gospođa, gospodarica, žena" (> prakrt. *pattī*), av. *paiti-* "gospodin, suprug", stperz. *patiy* "gospodin, gospodar" (usp. kao prefiks u srperz. rani oblik *pātixšā(y)*, pozni *pādixšā(y)*, klas. perz. *pādšāh* "vladar, gospodar"), grč. hom. *pósis* "gospodar, muž, suprug" (od ie. *dem(s)-pot- jest *despótēs*, prvotno "glava porodice, doma", kasnije "gospodar, vladar", iz toga *dèspot*), lat. *potis* "moguć, moćan, silan" (izvedenica je *potens* "moćan, silan", iz toga *potèntan*, dalje *potentia* "moć, sila, snaga", iz toga *potèncija*), lit. *pàts* "muž, suprug; sam" (usp. *viẽšpats* "gospodin, bog", za *vieš-* v. *vas*), latv. *pats* isto, prus. *pattiniskun* "brak", toh. A *pats* "muž, suprug". Možda je ie. *poti- i u arm. *hay* "Armenac" (ako to nije od ie. *pəi- ← *pōi- "pásti", a povezuje se i s hat. *ḫatti* "Hati"). — V. *nećak*.

gȏst, gen. *gȍsta*

Ostatak stare deklinacije na *i* vidi se u gen. mn. *gòstī*. — Od psl. *gȍstь: stsl. *gostь*, bug., mak. dijal. *gost* (mak. *gostin*), sln. *gȏst*, gen. *gósta*, č. *host*, slč. *hosť*, gluž. *hósć*, dluž. *góść*, polap. *đüst*, p. *gość*, slovin. *gùosc*, r. *góst'*, ukr. *hist'*, gen. *hóstja*, bjr. *hosć*.

Vjerojatno od indoevropske stare suglasničke osnove *ghost-s (od čega je *ghost-pot-, v. *gospodin*). Mlađa je osnova na *i*, odražena i u psl. *gostь te u lat. *hostis* "tuđinac, neprijatelj" (roman. "vojska": rum. *oaste*, sttal. *oste*, retorom. engadin. *oast*, stfr., prov., katal. *ost*, šp. *hueste*, port. *hoste*), prenestin. *fostis*, venet. *ho.s.ϑi-* (u osobnom imenu *ho.s.ϑihavo.s.* < *ghosti-ǵhau-o-s, za drugi dio usp. psl. *zovъ "*zov*"), got. *gasts* "gost", stisl. *gestr*, stengl. *giest*, engl. *guest*, nj. *Gast*, možda u luv. *kaši-* "posjeta" (no to može biti i od *ghos(i)-). — Što se tiče odnosa značenja "gost" ~ "tuđinac", usp. indoevropsko *swe- "svoj" (v. *svoj*) u riječima kao lit. *svẽčias*, *svetỹs* "gost" : *svẽčias* "tuđ", latv. *svešs* "stran, tuđ; gost" te npr. grč. *hétaros*, *hetaĩros* "prijatelj" (postoji i drugačije tumačenje; ta je riječ u *hetéra*), *étēs* "svojak, rođak, zemljak, prijatelj", *héteros* "drugi, drugačiji, protivan" (to je npr. u *hèterogēn*, *heteromòrfan*, *heterosèksuālan*, *heterotròfija*, *heterozigòtan* itd.).

Ie. *ghost- načinjeno je sufiksom *-t-* od *ghos- "jesti, pojesti". Gostu tuđinu nudilo se jelo. Od istog je korijena i *ghs-eneu- "bez (*eneu) hrane (*ghs-)", što se odnosi na gosta kojem se daje samo krov — to je u grč. *ksénos* "tuđ, stran; tuđin, gost" (usp. internacionalizam *ksenofòbija*), korint. *ksénwos*, jon. *kseĩnos* te u alb. *húaj* "tuđ, stran" (*ghs-en-).

Ie. *ghos- "jesti" dalo je npr. stind. *ghasati* "jede", av. *gah-* u *gaŋhaiti* "jede", usp. puštu *γāṣ̌* "zub". — Usp. još i stind. *ghāsáḥ* "hrana" (> pali, prakrt. *ghāsa-*, rom. (Azija, u Balučistanu) *gha* "trava", (Palestina) *gas* isto, (Armenija) *khas* "trava, sijeno", (Evropa) *khas* "sijeno", hindi *ghā̃s* ž. "trava" itd.) te kašmir. *gāsa* "trava" itd.

gòtov, a, o

Od psl. **gotovъ(jь)* "spreman, gotov": stsl. *gotovъ*, bug. *gotòv*, mak. *gotov*, sln. *gotöv, gotóva*, č., slč. *hotový*, gluž. *hotowy*, dluž. *gótowy*, p. *gotowy, gotów*, slovin. *gotùovï*, r. *gotóvyj*, ukr. *hotóvyj*, bjr. *hatóvy*.

Izvedenica od nesačuvanoga **gotь* < ie. **gʷătu*, što je supin od ie. **gʷā-* "ići" (v. *gaće*). Značenje "gotov, spreman" sekundarno je, usp. nj. *fertig* "gotov, pripravan, spreman" : *fahren* "voziti se, ići", *bereit* "spreman" : *reiten* "jahati, jezditi"; engl. *ready* "pripravan, gotov, spreman" : *ride* "jahati, voziti se" — dakle je prvotno značenje bilo "spreman za hod".

gòvedo

Od psl. **gověđo*: bug. *govèdo*, mak. *govedo*, sln. *govẹ́do*, č. *hovado*, slč. *hovädo*, gluž. *howjad(w)o*, dluž. *gowedo*, r. dijal. *govjádo*, ukr. dijal. *hov'jádo*, bjr. *havjáda*.

Sufiksom *-ęd-* (koji je analogon sufiksa *-ęt-*, usp. **agnę*, gen. **agnęte*) načinjeno od osnove **gov-/*gu-*, koja je odraz indoevropske riječi za govedo, **gʷou-*: het. **k(u)wauš*, stind. *gáuḥ*, šina *gō* (arij. **gau-*), av. *gāuš*, stiran. *gav-* u stperz. *gau-*, srperz. *gāv*, perz. *gåv*, tadž. *gov*, baluči *gōk*, kurd. kurmandži *ga*, skit. *gau-*, sogdij. *γʾw*, horezm. *γʾw-*, hotsak. *gguhi-*, oset. digor. *γog*, afgan. *γwā*, jagnobi *γow*, šugnan. *žōw*, arm. *kov*, grč. *boũs* (iz *boútȳron* "maslac", doslovno "kravlji sir", potječe lat. *būtyrum*, iz čega su germanske posuđenice, npr. engl. *butter*, nj. *Butter*; iz njemačkog je *pütar, pùter*); lat. *bōs*, gen. *bouis* (rum. *bou*, veljot. *bu*, tal. *bove, bue*, sardin. logudor. *boe*, retoroman. engadin. *bouf*, furlan. *bo*, fr. *boeuf*, prov. *buou*, katal. *bou*, šp. *buey*, port. *boi*), umbr. *bum* ak., stir. *bó*, stnord. *kýr*, norv. *kyr, ko*, šv., dan. *ko*, stengl. *cú*, engl. *cow*, stfriz. *kū*, stsas. *kō*, srnizoz. *coe*, nizoz. *koe*, stvnj. *chuo*, nj. *Kuh*, toh. A *ko*, B *keu*, latv. *guovs*.

Moguće je da je indoevropska riječ za govedo posuđenica s Bliskog Istoka, usp. sumer. *gud, gu* "bik", stegip. *ngéw* "vrsta krupnih bikova".

S Bliskog Istoka potekle su vjerojatno i istočnije riječi za govedo: stkin. *kʿuo, ngi̯eu̯* "bik", u altajskim jezicima (sa značenjskim pomakom "krava" → "ženka" → "kobila") mandžur. *geo* "kobila, krava, ženka", stmong. *gegün* "kobila".

V. *govno*.

góvno

Od psl. **govьno*: bug. *govnò*, mak. *gomno*, sln. *govno*, č., slč. *hovno*, gluž. *howno*, dluž. *gowno*, polap. *dŭină* (gen.), p. *gówno*, slovin. *gŏu̯vno*, r. *govnó*, ukr. *hivnó*.

Prvotno je riječ označavala kravlji izmet: načinjena je pridjevskim sufiksom *-ьno* od **gov-* (za to dalje v. *govedo*). Star indoevropski pridjev **gʷow-ĭno-*, osim u psl. **govьno*, sačuvan je još u lat. *bouīnus* (roman.: arumunj. *buín*, tal. *bovino, buino*, prov. *boví*).

govòriti, gòvorīm/govòrīm

Od psl. **govoríti*: stsl. *govoriti*, bug. *govòrja*, mak. *govori*, sln. *govoríti*, č. *hovořiti*, slč. *hovoriť*, gluž. *howrić*, stp. *goworzyć*, r. *govorít'*, ukr. *hovorýty*, bjr. *havarýć*.

Glagol izveden od **govorъ* (stsl. *govorъ*, mak. *govor*, hš. *gövōr*, sln. *govȏr*, č. *hovor*, r. *govor* itd.), što je načinjeno sufiksom *-(o)r-* od ie. **gʷou-*. Taj je indoevropski korijen zvukoopisna postanja. Odražen je još npr. u stnd. *jóguve* "šumi, buči" (**gʷeu-gu-*), grč. *boḗ* "rika, krik", *góos* "jaukanje, kukanje",

lit. *gaũsti, gaudžiù* "zvučati", latv. *gaũst, gàudât, gaudêt* isto (*$^{*}g^{w}ou$-d-*) i dr.
Isti je korijen i u **gǫděti/*gǫditi* (*gúdjeti, gúditi* itd.), **gǫsti* (hrv. *gústi*, sln. *gósti, gódem* "svirati na violini" itd.), **gǫsli* mn. (< **gǫdsli*; *gȕsle*), što sadrži ie. *$^{*}g^{w}ou$-n-*.

grȃb

I *gràbar*, gen. *gràbra*; također *gabar*. — Od psl. **grabъ/*grabrъ*: bug. *gàbъr*, mak. *gaber*, sln. *gáber*, gen. *gábra, grȃber, gráber*, č. *habr*, slč., luž. *hrab*, dluž. *grab*, polap. *groboi* mn., p. *grab*, slovin. *grå̦ub*, r. *grab*, ukr., bjr. *hrab*.
Vjerojatno odglagolska izvedenica (s produljenjem *o* > *ō*, u sl. *o : a*) od glagola **grebti, *grebǫ* (v. *grepsti*): tako zbog nazupčanih listova i vjerojatno zbog toga što se mlado lišće i graba daje kao krma stoci (pa se lišće grabljama ili drugačije 'grebe' s grana).

grȁba

Još u sln. *grába*. — Pretpostavlja se da su te riječi posuđenice iz srvnj. *grabe* (> nj. *Graben* "graba, jarak").
Uspoređuje se i s latv. *gruôba* "graba, jarak, dolina" (< ie. **grōbā*).

grȃd

Od psl. **górdъ*, gen. **gorda̍*: stsl. *gradъ* "grad, zid, gradski zid, vrt", bug., mak. *grad*, sln. *grȃd*, č., slč. *hrad*, gluž. *hród*, dluž. *grod*, polap. *gord*, p. *gród*, r. *górod*, ukr. *hórod*, bjr. *hórad*.
Postojalo je još ž. rod **gorda* (usp. *ȍgrada*), **gordь*.
Prvotno je značenje bilo "ograđeno mjesto", što se vidi i iz izvanslavenskih usporednica. U našem jeziku riječ *grȃd* ima dva značenja: upravo grad kao naseljeno mjesto te utvrđenje — jer je u srednjem vijeku grad bio tvrđa na brijegu, ispod koje raste naselje pa se na to naselje prenosi i naziv tvrđe. Zato se onda tvrđa nazivala gradom, a naselje hungarizmom *város*, npr. *Gradъ Ključ...i varoš Podъključ*, i uopće imena na *pod-* ukazuju na takvo imenovanje: *Visoki* (tj. *grad*, u Bosni) prema *Podvisoki* (naselje), ili prema *Podgrad* ima *Višegrad*. Albanski grad *Poradës* ima slavensko ime, *Podgradьc*. Uopće, ime **gordьcь* (umanjenica od **gordъ*) česta je kao ime i u slavenskim zemljama (usp. npr. *Gradec* kao dio Zagreba, od čega je i toponim *Gračani* u Zagrebu, usp. *Gračanica*, te sln. *Slovenj Gradec*) i u onim krajevima gdje Slavenā više nema (*Graz* u austrijskoj Štajerskoj, česti toponimi u Grčkoj *Kárditza, Gardíki*, alb. *Poradës*, usp. *Berat* < **bělъ gradъ*).
Praslavensko **gordъ* poteklo je od ie. **ghordho-*, što je dalo još lat. *hortus* "vrt" (usp. internacionalizam *hortikultúra*; *hortus* > roman.: tal. *orto*, sardin. logudor. *ortu*, retorom. engadin. *üert*, stfr. *ort*, prov., katal. *ort*, šp. *huerto*, port. *horto*), alb. *gardh* "plot", trač. **gard-* (u rumunj. *gard* "ograda, plot"), frig. *Manegordum* "Manesa grad" ili "muški grad", got. *gards* "kuća", stengl. *geard*, engl. *yard* "dvorište", stvnj. *gart* "krug", lit. *gar̃das* "ograda". Usp. još stind. *gr̥háḥ* "obitavalište" (**ghr̥dho-*; stind. > indoarij.: pali *gaha-* sr., prakrt. *giha-, gaha-*, sinhal. *gaha*), kašmir. *gĭ*, toh. B *kercīye* "dvorac, palača" (**ghordhjom*; vjerojatno je iz toharskog mađ. *kert* "vrt"), grč. *korthís* "hrpa, gomila" (**ghordhis*), lat. *urbs* "grad" (< **horbis* < **ghordhis*; usp. internacionalizme *ùrbān, urbanizácija* itd.), het. *gurta-* (*$^{*}g_{o}r̥dhos$*). (Od stvnj. *garto* jest nj. *Garten* "vrt". Iz starofranačkog je suoblika posuđeno stfr. *jart, jardin*, a onda iz pikardijskog oblika *gardin* engl. *garden*.)
Indoevropsko **ghordho-* nastalo je depalatalizacijom *ǵh* > *gh* od **ǵhordho-*, što je odraženo u frig. *Manezordum* (uz već spomenuto *Manegordum*),

lit. *žárdas* "tor, obor", latv. *zar̃ds* "kolac za grašak i sl.", rus. *zórod* "suša, staja, stog" (također i navedeni kentumski primjeri mogu biti od **ǵhordho-*).

Da je psl. **gordъ* isprva označavalo mjesto ograđeno, vidi se i po tome da to može biti i vrt, koji je ograđen dugim tankim prošćem — zato je, s prenesenim značenjem, psl. **žьrdь* "dugo tanko drvo, štanga koja veže sijeno na kolima" (hrv. *žȓd* ž., gen. *-i*, sln. *žȓd*, gen. *žrdȋ*, stč. *žrd*, č. *žerď*, slč. *žrď*, gluž. *žerdź*, p. *żerdź*, r. *žerd'* itd.).

Indoevropski je korijen **ǵherdh-* "ograditi, prenapraviti, opasati", koji je sufiksom *-dh-* proširen od **ǵher-* "uhvatiti, obuhvatiti": stind. *hárati* "donosi; drži, uzima" (indoarij.: pali *harati*, prakrt. *haraï*, hindi *harnā* "uzeti" itd.), kašmir. *harun* "uzeti", grč. *khórtos* "ograda, dvorište, tor" (**ǵhor-to-*, sa sufiksom *-to-* za odglagolske pridjeve), lat. *cohors* "ograda, tor, obor; četa vojske, kohorta (desetina legije)" (*co-* + **ǵhr̥tis* "obuhvaćanje"; iz toga *kòhōrta*), ir. *gort*, kimr. *garth* "tor, obor" i dr.

grȁd

Od psl. **grȃdъ*: stsl. *gradъ*, bug., mak. *grad*, stč. *hrad*, č. *hrady* mn., polap. *grod*, p. *gród*, slovin. *gråu̯d*, r. *grad*, ukr., bjr. *hrad*.

Od ie. **grōd-o-s*, usp. arm. *karkut* s djelomičnim udvojenjem **ga-grōd-o-s*. Lat. *grandō*, gen. *grandinis* jest od **grə-n-d-*, gdje je *-n-* infiks. (Lat. *grando, grandine* > roman.: rum. *grindină*, tal. *grandine* ž., sardin. logudor. *rándine*.)

Dalje nejasno.

grȁh

Od psl. **gőrxъ*: bug. *grax*, mak. *grav*, sln. *grȁh*, gen. *gráha*, č. *hrách*, slč. *hrach*, gluž. *hroch*, dluž. *groch*, polap. *gorx*, p. *groch*, slovin. *grùoχ*, r. *goróx*, ukr. *horóx*, bjr. *haróx*.

Od ie. **ghōr-so-s* ili *ghorə-so-s*. — Ie. **ghers-* još je u stind. *gharṣati* "tre" (**ghors-e-ti*; stind. > indoarij.: pali *ghaṁsati*, prakrt. *ghāsaï*, hindi *ghasnā*, sinhal. *gasanavā* itd.), dameli *gaṣ-* "trti"; možda u lit. *garšvà* "biljka Aegopodium podagraria, jarčevac, sedmolist, bazjan".

Korijen je **gher-* (**gherə-* od starijeg **gherH-*?) "trti", usp. još grč. *kegkhros* "proso" (< **kengh-* < **gher-ghr-*), *kakhrys* "prženi ječam" (**ghn̥-ghr-u-*), *kherás* ž., gen. *kherados* "šljunak" (**gherəd-* ili **gher̥nd-*), *khermás* ž., gen. *khermádos* "kamen", lat. *furfur* "mijeh, oderana koža", lit. *gurùs* "smrvljen" (**g r-*).

grájati

I *grȁjati*. — Od psl. **grȃjati*: bug. *gràja* "govoriti, brbljati", sln. *grájati* "karati, grditi, ružiti", r. *grájat'* "graktati, smijati se glasno".

S *-kati grákati, grȃčē*, dalje *gráknuti, gráknē*, te s *-tati gràktati, gràkćē*. — Odglagolska imenica *grȁja, grája*.

Zvukoopisne riječi.

grána

Psl. **grana/*granъ/*granь*: bug. *grana, gran'*, mak. *grana*, hš. i *grânj, grànja*, sln. *grâna*, stč. *hrana, hrano*, č. *hran, hrana, hráň, hraňa*, slč., gluž. *hrana*, dluž. *grana, grań*, p. *grań, gran*, dijal. *grania*, r. *gran', graná, gran*, ukr. *hrána, hran'*, bjr. *hrań*.

Osnovno je značenje "grana", također u nekim jezicima i "granica" (v. posebno *granica*).

To je od ie. **ghrō-n-*; ie. **ghro-n-* ili **ghrə-n-* jest u **grono/*grona* (hrv. *grönja, grónja* "grozd", p. *grono* "kitica, grozd", r. dijal. *grona* "grozd" itd.).

Indoevropski je korijen **gher-* "trn, bodlja, grana": grč. *khármē* "vršak koplja" (**ghr̥-m-ā*), *khoirás* "greben, klisura" (**ghor-j-*), norv. dijal. *gare* "oštrica", stvnj. *graz* sr. "grana crnogoričnog drveta" (**ghrə-d-*, **ghrə-* od starijega **ghr-H̥-*), srvnj. *grât* m. "riblja kost; osje" (*ghrē-* < st. **ghreH-*), toh. A *karke*, B *karkək* "grana".

Ie. **gher-* (s proširenjem **gherx́-/*ghrex́-* > **gherə-/*ghrē-*) jest od nostr. **gara* "oštra grana, trn, bodlja", od čega su još afraz. (zapčad. *gar-* "bodljikava biljka": hausa *má-gáryā* "bodljikavo drvo", angas *gēr* "kaktus s dugim bodljama"), ural. **kara* "trn, bodlja, grana, crnogorično drvo" (fin. *kara* "trn, drveni klin, riblja kost", nenec. *xārv* "ariš, tisa, bor", drav. **kar(a)-* "trn, bodlja, oštrica" (tamil. *karu* "zubac; osje; čavao", telugu *kara* "oštar"), alt. **gara* "oštra grana, crnogorica" (mongol. *gar-* "izbijati van", kalm. *gar-* "izaći, izrasti"; tung. **gara*: mandž. *gargan* "grana", nanaj. *gara* isto itd.).

grànica

Od psl. **granîca* "mala grana; granica": csl. *granica* "grana", bug. *grànica* "grana", *granìca* "vrsta razgranata hrasta", mak. *granica* "granica; vrsta hrasta", hš. *grànica* i "vrsta hrasta" (po nekima je hrast tako nazivan zbog toga što su se u njegova stabla urezivali znakovi za granicu), u Lici "kup snopova žita" i sl., sln. *grânica* "granica" (iz drugih slavenskih jezika), č. *hranice*, slč. *hranica* (i "hrpa drva; lomača"), dluž., p. *granica*, slovin. *grà·ncă*, r. *granícа*, ukr. *granýcja*, bjr. *hraníca* isto.

Načinjeno sufiksom *-ica* od **granь* ž. "grana" (v. *grana*): bug. *grań*, hš. *grânj* (i onda i *gránja*), č. *hraň* ("hrpa drva"), gluž. *hrań*, p. rij. *grań*, r. *grań* ("granica, rub, brid"), ukr. *hrań* ("granica"), bjr. *hrań* ("rub, brid").

Polazno je značenje za "granica", "rub" i sl. bilo "oštra grana, oštar vrh, vršak" i sl.

Usp. *gràničan, gràničast, gràničār, granìčiti/gràničiti, ogranìčiti/ogràničiti, razgranìčiti, razgraničívati, ograničívati, -čujēm, razgraničávati, ograničávati, -čavām.*

Iz slavenskih su jezika posuđene riječi za granicu, među kao alb. *granë*, mađ. *gránic*, rum. *graniță*.

U njemački je jezik riječ preuzeo teutonski red, u XIII. stoljeću (*granizze, greniz(e)*); u XV. st. riječ dolazi opet na njemački zapad iz Poljske, i postaje općenjemačka od M. Luthera (u njega *grentze*). U XVII. st. ima još i oblikā kao *gränitze, gräinitze*; danas je *Grenze*. — Iz njemačkog su posuđene nizoz. *grens* (od XVI. st.), dan. *grænse*, šv. *gräns*.

gȑb, mn. *gȑbovi*

Posuđenica iz češkog *erb*, st. *herb*, ili iz poljskog *herb* (to je iz češkog), ili iz ruskoga *gerb* (to je iz poljskog).

Izvor je srvnj. *erbe* "nasljedstvo" (danas *Erbe*; usp. iz njemačkog npr. u kajkavskim govorima *ërbati, hërbati* "naslijediti"), možda u pravničkoj terminologiji još ukršteno s lat. *hērēs* "nasljednik".

Njemačka riječ potekla je od germ. **arβ-*, što je od ie. **orbho-* "siroče", za što v. u *rob*. Od germ. **arβjō* jesu npr. got. *arbi*, stengl. *ierfe*, stfriz. *erve*, stsas. *erbi*, stvnj. *erbi* "nasljedstvo". Od germ. **arβjōn-* jesu npr. got. *arbja*, run. *arbija*, stengl. *ierfa*, stfriz. *erva*, srnizoz. *erve*, stvnj. *arbeo*.

gȑba

Od psl. *gъrbъ/*gъrba*: bug. *gъrb* ("leđa"), *gъ̀rba*, mak. *grb* ("leđa"), *grba*, hrv. st. *gȓb* ("leđa"; usp. *gȑbača*), sln. *gŕba*, stč. *chrb* ("brijeg"), č. *hrb*, slč. *hrb, hŕba* ("hrpa"), gluž. *horb*, dluž. *gjarb*, p. *garb*, r. *gorb*, ukr., bjr. *horb*.

Uspoređuje se s ir. *gerbach* "naboran, smežuran", isl. *korpa* "bora" te sa stnord. *kryppa* "grba" (germ. **kruppaz*, s ekspresivnim *-pp-*), usp. stnord. *kryppill, krypplingr* "bogalj", stengl. *cryp(p)el*, kent. *crepel*, stfriz. *kreppel*, stsas. *crupel*, srnizoz. *cropel, crepel*, srnnj. *krop(p)el* (iz donjonjemačkog jest nj. *Krüppel*, iz čega je *kripl*).

U svakom slučaju, ekspresivne riječi nejasnih veza.

gȑcati, gȑcām

Značenja su "hodati gazeći duboko; ići naglo i u gomili nekamo; zapinjati u grlu". — Usp. *zàgȑcnuti (se), zàgȑcnēm*.

S umanjeničkim *-cati* od **gъrt-*, koje je u *grtati, grnuti*.

V. *grtati*.

gȓč, gen. *gȑča*

Od psl. **gъrčь/*gъrča*: bug. st. *grъčь, grъč*, mak. *grč* isto, hrv. i *grča* ("čvor na grani"), sln. *gŕča* ("čvor na grani"), č. *hrče, hrč* ž. "žlijezda", slč. *hrča* ("oteklina"), ukr. dijal. *hýrč'a* ("izraslina na drvu").

Ekspresivnom preobrzbom *k* > *g* načinjeno od **kъrčь/*kъrča* "grč" (hrv. dijal. *krč*, sln. *kȓč*, č., slč. *kŕč*, r. *kórči* mn. itd.).

Od ekspresivnoga ie. **kr̥k-*, što je označavalo okretanje, zavijanje i slično. — Kao što je **vortъ* (> *vrât*) načinjeno od glagola sa značenjem "vrtjeti", tako je nastalo i psl. **kъrkъ* "vrat" (csl. *krъkъ*, bug. dijal. *krk*, hrv. *kȑk*, č., slč. *krk*, p. *kark*, slovin. *kãrk*, stukr. *korkъ*; usp. u nas *kȑkača* "hrbat, leđa", *kȑkē* "na leđa" itd.); usp. stind. *kŕ̥katam* "vrat", *kr̥kāṭikā* (> ia.: prakrt. *kiāḍiā*, pandžap. *kiāṛī* itd.), germ. **hrugjaz* "leđa" itd (v. u *križ*).

Glagol **kъrčiti* (mak. *krči* "krčiti, raščišćavati", hš. *kŕčiti* "raščišćavati", sln. *kŕčiti* itd.); od njega je **kъrčьma* (hš. *kȑčma*, sln. *kȓčma*, slč. *krčma*, gluž. *korčma* itd.), čemu je prvotno značenje bilo "imanje na krčevini".

gȓd, gŕda, o

Od psl. **gъrdъ(jь)*: stsl. **grъdъ, grъdyi* "gord, ponosan; strašan", bug. dijal. *gъrd, grъd* "strašan", mak. *grd*, sln. *gȓd, gŕda* isto, č., slč. *hrdý* "ponosan", gluž. *hordy*, dluž. *gjardy*, p. st. *gordy*, r. *górdyj* (iz toga je *gȏrd*), dijal. *gordój*, ukr. *hórdyj*, bjr. *hórdy* isto.

Za značenje usp. naše *strašan* u razgovornom jeziku.

Dalje nejasno.

Po jednom tumačenju, srodno je grč. *bradýs* "spor" (**g^{w}r̥-du-s*), lat. *gurdus* "tup; glup" (no to je rijetka riječ, iz Hispanije; *gurdus* > tal. kalabrij. *vurdu* "zasićen", fr. *gourd* "krut, ukočen", prov., katal. *gort*, šp., port. *gordo* "divalj"), lit. *gurdùs* "spor", latv. *gur̃ds* "zaostao". Tada značenje "slabopokretan" → "sitničav, uslijen, gord".

Može li to biti ie. **g^{w}er-* "težak" (za to **g^{w}er-* v. u *žrvanj*) ili možda **g^{w}er-* "gora" (v.)?

grȅben

Od psl. **greby*, gen. **grebene*: bug. *grèben* "greben, brdo", mak. *greben* "greben", sln. *grebȇn*, č. *hřeben*, slč. *hrebeň* isto, polap. *gribin* "greben, griva",

p. *grzebień* "greben", slovin. *gřìebjeń*, r. *grében'*, ukr. *hrébin'*, bjr. *hrabéń* isto. — Sve i "greben" i "tkalački greben".

Izvedenica od glagola **grebti* (v. *grepsti*). Što se tiče naziva za tkalački greben, usp. lat. *pecten*, grč. *kteís* "greben" (**pḱten-s*) — to su također suglasničke osnove kao što je **greby*, **grebene*.

gréda

Od psl. **gredà*, ak. **grę̑dǫ*: bug. *gredà*, mak. *greda*, sln. *gréda*, č. dijal. *hřada*, slč. *hrada*, gluž. *hrjada*, dluž. *grěda*, polap. *gŕǫdă*, p. *grzęda*, slovin. *gřą̃dă*, r. *grjadá* ("lijeha, gredica; gorski lanac", dijal. i "greda"), ukr. *hrjáda*, bjr. *hradá*.

Sadrži ie. **ghre-n-d-*, s nazalnim infiksom *-n-* (za **ghro-n-d-* ili **ghrə-n-d-* v. *gruda*); usp. lit. *grindà* "podna ili mosna daska", *grį̃sti*, *grindžiù* "mostiti", *grindìs* "debela daska", *grandìs* isto, latv. *grìda*, *grīds* "pod" te lat. *grunda* "krov, krovište" (**ghrondhā*), stisl. *grind* "okvir, rešetka, ograda".

grèpsti, grèbēm

Od psl. **grebti*, **grebǫ*: stsl. *greti*, *grebǫ*, bug. *grebà*, mak. *grebe*, sln. *grébsti*, *grébem*, č. *hře(b)sti*, slč. *hriebsť*, p. st. *grześć* ("sahranjivati"), r. *grestí*, *grebú* ("veslati; grabljati; grabiti"), ukr. *hrébty* ("veslati, grabljati; kopati"), bjr. *hrëbci* ("veslati; grabljati").

Odgovarajući kauzativ jest **grâbiti* (mak. *grabi*, hš. *gräbiti*, sln. *grábiti*, p. *grabić*, r. *grábit'* itd.) < **ghrōbh-eje-*, usp. stind. *grāháyati* "daje hvatati" (usp. pali *gāheti* "razumije", prakrt. *gāheï* "daje hvatati", hindi *gāhnā* "uhvatiti, zaustaviti").

Indoevropski je korijen **ghrebh-* "grabiti": stind. *gṛbhṇā́ti* "hvata, grabi" (indoarij.: pandžabi *ghinnaṇā* "kúpiti", sinhal. *gannavā* "uzeti, kúpiti" itd.), kašmir. *giṇ-* "uzeti", av. *grab-* "hvatati", got. *graban* "kopati, rovati", stnord. *grafa*, dan. *grave*, stengl. *grafan*, engl. *grave*, stsas. *graban*, nizoz. *graven*, nj. *graben* (germ. **ʒraβan*), lit. *grė̃bti*, *grė̃biu* "grepsti; grabljati", latv. *grebt* "rovati" itd.

grésti, grédēm/grêm

I *grèsti*, *grèdēm*. — Samo po govorima.

Od toga glagola *grede*, *ȕzgrēd(e)*, *mȉmogrēd(e)*.

Psl. **gręsti*, **gręd̂ǫ*: stsl. *gręsti*, *gredǫ*, bug. *grèdi*, mak. *grede*, *gredi*, sln. *grém*, *grëm*, st. *grédem*, str., rcsl. *gręsti*, *grędu*, *grěsti*, *grědu*, r. dijal. *gredud* ("idu"), ukr. *hrjastý*.

Ie. **ghrindh-*, **ghrəndh-* "koračati kratkim koracima": lat. *gradior* "stupam, koračam" (**ghrədh-*; *gradus* "korak", *gradātus* "stupnjevit", usp. intern. *grad(us)*, *gradácija* itd.), stir. *in-greinn* "goni" (**ghrindh-*), got. *grid* "korak" (**ghridh-*), lit. *grìsti* "nositi", *grìdyti* "ići, hoditi, gaziti".

grëznuti, grëznēm

Od psl. **gręznǫ̂ti* (sln. *grézniti*, č. *hřeznouti*, r. *grjáznut'* itd.). Usp. *ògreznuti*.

Psl. **gręziti*: hrv. dijal. *grežiti* "ići po snijegu propadajući", sln. *grezíti* "zroniti, utopiti se", č. *hřežiti*, ukr. *hrjazýty* itd.).

Usp. **grǫziti* (hš. *grȕziti* "umakati, uranjati", sln. *grozíti* "uranjati", č. *hroužiti*, r. *gruzít'* "tovariti").

Psl. **gręz-* uspoređuje se s lit. *grim̃sti*, *grim̃sta*, *grim̃zdo* "tonuti", *nugrim̃do* "potonuo je na dno", latv. *grimt* "potonuti", pa bi u praslavenskom bilo starije **grim-z-* (u baltijskom *grim-st-/grim-zd-*), *grim-d-*.

Indoevropski bi korijen bio **grem-* "mokar", koji je npr. u alb. *kreth* "utapljati", got. *grammiþa* "vlaga".

grîč

Znači "stijena, litica, hridina, greben, brežuljak". Također kao mjesno ime, npr. *Grîč* dio Zagreba, predio uz Koranu (Turanj, Karlovac), *Grîči* mn (Stative). Usp. i sln. *gríč* "stijena, hrpa kamenja, brijeg".

Praslavenska riječ **gričь* načinjena je sufiksom *-ičь* od *gr-*, što je ništični prijevojni stupanj prema *o* u **gora* (v.).

grijêh, gen. *grijéha*

Od psl. **grěxъ*, gen. *grěxà*: stsl. *grěxъ*, bug. *grjax*, mak. *grev*, sln. *gréh*, č. *hřích*, slč. *hriech*, gluž. *hrěch*, dluž. *grěch*, polap. *grex*, p. *grzech*, slovin. *grëx́*, r. *grex*, ukr. *hrix*, bjr. *hrėx*.

Moralno značenje "grijeh" prevladalo je sa širenjem kršćanstva, kada se riječ narodski povezuje s glagolom **grě(ja)ti* "grijati" (usp. izraz *peče me savjest*). — Značenje odimenskoga glagola **grěšiti* (hš. *grijéšiti*, *grijêšīm*, sln. st. *grešíti*, č. *hřešiti*, r. *grešít'* itd.) bilo je "promaši(va)ti, griješiti, misliti krivo (o nekome)", što ukazuje na to da je riječ povezana sa značenjem "kriv" — zato se da izvesti od ie. **groi-so-* "krivina". — S *-ǵho-* jest lit. *graĩžas*, latv. *grèizs* "kriv, kos, nevjeran, prevrtljiv", kao i psl. **grěza* (samo u istsl., npr. r. *grëza* "san, ašta, varka, tlapnja, obmana"), od čega je **grěziti* m(r. *grézit'* "maštati, sanjariti, snatriti", dijal. "brbljati, buncati", možda sln. *grezí se mi* "ne da mi se").

Zanimljiva je podudarnost **grei-* i **krei-* (za to v. *kriv*), no je li to slučajno ili nije, još se ne može znati.

grìsti, grízēm

Od psl. **gryzti*, **gryzǫ*: stsl. *grysti, gryzǫ*, bug. *grizà*, mak. *grize*, sln. *grísti, grízem*, č. *hrýzti*, slč. *hrýzť*, p. *gryźć*, slovin. *grâze*, r. *gryzt'*, ukr. *hrýzty*, bjr. *hrýzci*.

Sadrži ie. **ghrū-ǵ(h)-*, prema **ghrəu-ǵ(h)-* u lit. *gráužti*, latv. *graûzt* "gristi".

Možda **ghreu-* od **ghr-eu-*, od korijena **gher-* "trti" (v. *grah*), s proširenjem *-ǵ(h)-*.

Uspoređuje se i s grč. *brýkhō* "škrgućem", arm. *krcem* "grizem", pa se smatra da je polazno indoevropsko zvukoopisno **gʷreuǵh-* "škrgutati".

Zbog zvukoopisnosti, dalje u našem jeziku nastalo *grìskati* pa *grìckati*.

grìva

Od psl. **grı̄va*: bug. *griva*, mak. *griva*, sln. *gríva*, p. *grzywa*, slovin. *gřãvă*, r. *gríva*, ukr. *hrýva*, bjr. *hrýva*.

Od ie. **gʷrīwā*: stind. *grīvā́* (indoarij.: pali, prakrt. *gīvā* "vrat", stbengal. *gīva* "grlo", maithili *gim* "vrat", sthind. *gīw*, gudžarati *grīv* ž., sinhal. *giva*), vajgali *girīw* "ovratnik", šina *gri* "ogrlica", av. *grīvā* "stražnji dio vrata, potiljak", srperz. *grīv* "vrat", klasperz. *girē* isto, perz. *garīva* "brijeg".

To je izvedenica od **gʷer-* "gora" (v.).

gȑlo

Od psl. **gъ̏rdlo*: bug. *gъrlo*, mak. *grlo*, sln. *grlo*, č., slč. *hrdlo*, gluž. *hor(d)ło*, dluž. *gjar(d)ło*, p. *gardło*, slovin. *gãrlo*, r. *górlo*, ukr. *hórlo*, bjr. *hórla*. (U riječi *gr̀kljan* sekundarno *klj*.)

Od ie. *g^wṛ-dlo-m, usp. *g^wṛ-tl- u lit. *gurklỹs* (→ latv. *ģerkle*), prus. *gurcle*.

Ie. *g^wer-dlo-m* dalo je psl. **žerdlȍ* (bug. *ždrelò, žrelò,* hš. *ždrijélo,* sln. *žrélo,* p. *źródło,* r. *žereló,* ukr. *džereló, žereló,* bjr. *žaraló,* itd.) — Usp. i psl. **žьrdlȍ*: hrv. *ždȑlo,* r. *žerló,* ukr. *džerló.*

Indoevropski je korijen *g^wer-* "gutati": grč. *bárathron* "jama, provalija", *bóra* "hrana" (*g^wor-ā*), *brỗma* "jelo" (*g^wṝ-mṇ-t*; usp. *bromatològija* "znanost o hrani"), alb. *grykë* "grlo", *gurmaz, grumaz* "grkljan" (*g^wṝm-*), lit. *gérti* "piti", latv. *dzeȓt* isto (usp. psl. **žerti,* što je u *ždrijȇti, pròždrijēti*).

gȓm, gen. *gŕma*

Od psl. **gŕ̥mъ*: stsl. *grъmъ,* bug. dijal. *grъm,* mak. dijal. *grm* ("grm, hrpa, gruda"), sln. *gȓm,* str. *grъmъ, gromъ, grьmъ, gremъ,* r. dijal. *grom* ("humak; uzvisina u šumi itd.").

Od starijeg **grъdmъ* < **grud-mo-*.

V. *grumen, gruda.*

gȓnac, gen. *gȓnca*

Od psl. **gъrnьcь* "lonac" (bug. dijal. *gъrnèc,* mak. *grnec,* sln. *gŕnec,* č. *hrnec,* slč. *hrniec,* gluž. *hornc,* dluž. *gjarńc,* p. *garniec,* st. *garnec,* str. *gъrnьcь, grъnьcь, gornecь,* r. *gornéc,* ukr. *hórnéc',* što je izvedeno od **gъrnъ* (csl. *grъnъ,* r. *gorn,* ukr. *horn* itd.). Moguće je da je ta tvorba zapravo starija, tojest da je riječ **gъrnьcь* nasljedak indoevropske riječi *g^whṛn-ik-*, od koje je lat. *fornix,* gen. *fornicis* "luk, svod; prosta krčma; bordel". Psl. **gъrnъ/*gъrno* jest u hrv. *gŕno* "žar, ugljen za kaljenje željeza", slč. *grno* "kovački mijeh", str. *gъrnъ, grъnъ, gornъ* "kotao; lonac; čaša; ognjište, peć", r. *gorn* "kovačko ognjište", dijal. "ognjište, vatra", ukr. *horn* "kovačko ognjište; peć za pečenje glinenih posuda; velik lonac", bjr. *hóran,* gen. *hórna* "kovačko ognjište", *harnó* "ognjište".

Od **gъrnьcь* izvedeno je **gъrnьčárь*: stsl. *grъnьčarь,* mak. *grnčar,* hš. *gȑnčār,* č. *hrnčíř,* slč. *hrnčiar,* gluž. *hornčeŕ,* dluž. *gjarncaŕ,* p. *grncarz,* str. *gъrnčarь, gorъčarь,* r. *gončár,* ukr. *hončár',* bjr. *hančár.* — U našem su jeziku riječ *gȑnčārskī, grnčàrija* i dr. načinjene od *grnčar.*

Psl. **gъrnъ* jest od ie. *g^whṛ-no-s* (ili **ghur-no-s*, sa **ghur-* < *g^whr-*), od čega je i lat. *furnus, fornus* "peć" (*furnus* > roman.: meglenorum. *furnu,* tal. *forno,* sardin. logudor. *furru,* retorom. engadin. *fuorn,* furlan. *forn,* fr. *four,* prov., katal. *forn,* šp. *horno,* port. *forno*), stind. *ghṛṇáḥ* "žar, vrućina". — Od lat. *fornix,* gen. *fornicis* "luk, svod; prosta krčma; bordel" načinjen je glagol *fornīcāre* "činiti preljub" (> roman.: stsardin. *forricare,* galicij. *fornagar*), **fornīcium* "preljub" (> stsardin. *forrithu*). Usp. i *fornax* "peć" (*fornace* > roman.: tal. *fornace,* fr. *fournaise,* prov. *fornatz,* katal. *fornas,* šp. *hornaza,* port. *fornaça*).

Iz balkanskog narlat. **furnu* jest ngrč. *phoũrnos*; iz toga je t. *furun,* iz čega je, ukrštanjem s *furna,* što je iz novogrčkog, riječ česta npr. u Bosni i Hercegovini, *fùruna*; iz talijanske umanjenice *fornello* jest u hrvatskom npr. dubrovačko, cavtatsko *fòrnjela* "kuhalo na drvenom ugljenu; udubina u kaminu za pečenje ribe", a sličnih talijanizama ima i u drugim govorima.

U tome je ie. *g^wher-*, za koje dalje v. u *gorjeti.*

grȍb

Od psl. **grobъ*: stsl. *grobъ,* bug. *grob,* mak. *grob,* sln. *grọ̑b,* gen. *grọ́ba,* č., slč. *hrob,* dluž. *grob,* p. *grób,* gen. *grobu,* slovin. *grȯ̃ub,* r. *grob,* ukr. *hrib,* gen. *hróbu,* bjr. dijal. *hrob.*

Izvedeno od glagola **grebti* (v. *grepsti*) — dakle to je "ukop" (usp. još i *pògreb*).

Usporednice su u germanskom: stengl. *græf*, engl. *grave*, stsas. *graf*, stvnj. *grap*, nj. *Grab* (zapgerm. **ʒraβa*, germ. **ʒraβō* — got. *graba*, stnord. *grǫf*).

grȍhot

Od psl. **groxotъ*: bug. *gròxot*, mak. *groxot*, sln. *grohȍt*, č., slč. rij. *hrochot*, p. rij. *grochot*, slovin. *grùəχət*, r. *gróxot*.

Izvedenica od glagola **groxati* (bug. *gròxam* "lupim, tresnem", sln. *gróhati* "lupati, treskati", č. rij. *hrochati* "grmjeti, grohotati", r. *gróxat'* "lupiti" itd.).

Zvukoopinso *grox-*.

grȍm, gen. *gròma*

Od psl. *grȍmъ*: stsl. *gromъ*, bug. dijal., mak. *grom*, sln. *grȍm*, gen. *gróma*, č., slč., gluž. *hrom*, p. *grom*, slovin. *grőum*, r. *grom*, ukr. *hrim*, gen. *hrómu*, bjr. *hrom*.

Glagol **grъmě̋ti* (*gȑmjeti*, *gȑmī*, sln. *grmẹ́ti*, *grmí* itd.).

Indoevropski je korijen zvukoopisno **ghrem-*, usp. grč. *khrómos*, *khrómē* "šum, nevrijeme", stvnj. *gram* "zao", lit. *gramě́ti* "bučno pasti, stropoštati se".

gromáda

I *gròmada*. — Od psl. **gromada* "hrpa (kamenja i sl.)": bug. *gromàda*, mak. dijal. *gъrmàda*, sln. *grmáda*, *gromáda*, č., slč., gluž. *hromada*, dluž., p. *gromada*, slovin. *gromȁdă*, r. *gromáda*, ukr. *hromáda*, bjr. *hramáda*. (Sekundarno **grъmada* u nas je u *grmada*.) — Od riječi *gromada* načinjena je, zamjenom sufiksa, *gròmača* (čak. *gromȁča*); slično je nastala riječ *gromùljica* "grumenčić, kvržica, bobica; sitna bradavičica kakvih ima mnogo na jeziku, za osjećanje okusa hrane" (usp. sln. istštajer. *grmólja* "gruda; gomolj", č. *hrmola* itd., pa bi to bilo **grъmol-* i **grom-ul'-* i sl.?).

Od **gromada* načinjen je glagol **gromadīti*: hrv. st. *gromáditi* "skupljati na hrpu", sln. *grmáditi*, č. *hromaditi*, r. dijal. *gromádit'* "skupljati sijeno" itd.

Usp. **gramada*: stsl. *gramada*, bug. *gramàda*, mak. *gramada*, hrv. st. *gramàda*, *gramáda* (i šire *grãmād* ž., *gràmuda*), sln. *gramáda*, str. *gramada*. — U toj je riječi samoglasnik *a* sekundaran.

U psl. **grom-* jest indoevropsko **grom-*, od **grem-/grom-*, usp. stind. *grā́ma-* "skupina, gomila, mnoštvo, selo, zajednica, općina" (> indoarij.: pali *gāma-* "selo", prakrt. *gāma-* "skup, selo", rom. (Evr.) *gav* "selo, grad", hind. *gāu* "selo", sinhal. *gama* itd.), dard. (aškun *glam* "selo", kašmir. *gā̃m* itd.), grč. *grónthos* "stisnuta pesnica" (**grom-dho-s*), lat. *gremium* "naramak, naručaj, svežanj; krilo; njega, pažnja" (> tal. toskan. *grembio* i furlan. *grim* "krilo, skut, suknja"; ukrštanjem s *lembo* "okrajak; skut" nastalo je tal. *grembo* "krilo, skut, naručje"), stnord. *kremja* "stisnuti, štipnuti", stengl. *(ʒe)-crammian*, engl. *cram* "natrpati, pretrpati; kljukati, nabiti", nizoz. *krammen* "zgrčiti (se), stisnuti (se)" (germ. **kram-* < **grom-*), lit. *gramaĩ* "ispljuvak, izbljuvak", *gramañtas* "grumen, gruda" (**grom-*), *grùmti* "tiskati, tjerati", *grùmdyti* int. isto, latv. *grum(d)ît* "gurati" (**gr$_o$m-*). — To **grem-* jest od **gre-m-* od korijena **ger-* "skupljati, grtati, hvatati" (za nj v. u *grtati*).

gròza

I *gróza*. — Od psl. **groza*: stsl. *groza*, bug. *grozà*, mak. *groza*, sln. *gróza*, č. *hrůza*, slč. *hrôza*, gluž. *hroza*, dluž., p. *groza*, slovin. *grùoză*, r. *grozá* ("oluja", dijal. "grom", "gradni oblak" itd.), ukr. *hrozá* ("oluja"), bjr. *hrozá* ("oluja").

Polazno je indoevropsko **gerg-*, **gerǵ-*, što je zvukoopisan korijen. Usp. grč. *gorgós* "strašan, užasan", *Gorgṓ* "Gorgona", ir. *garg* "divalj" itd.

grôzd
I *grözd*, gen. *grözda*. — Od psl. *grozdъ*, bug., mak. *grozd*, sln. *grözd*, gen. *grózda*, r. *grozd* m., *grozd'* ž., ukr. *hrizd*, *hrozd*, bjr. dijal. *hrazdó* sr.
Kolektivna je imenica na *-ьje* **grozdьje* (csl. *grozdije*, bug. *gròzde*, mak. *grozje*, hš. *grôžđe*, sln. *grózdje*, rcsl. *grozdije*).
Psl. **grozdъ* jest od ie. **ghras-d(h)o-* ili **ghrəs-d(h)o-* ili možda od **ghra/ə-sd-o-* (pa bi *-sd-* bilo ništični prijevojni stpanj od **sed-* "sjedjeti").
Indoevropski je korijen **ghrō-* (od starijega **ghrexʷ-*) u stnord. *gróa* "rasti, bujati", stengl. *grówan*, engl. *grow*, nizoz. *groeien*, stvnjem. *gruoan* (germ. **ʒrō-* < **ghrō-w-*); usp. got. *gras* sr. "trava", stnord. *gras*, stengl. *græs*, *gærs*, engl. *grass*, nizoz. *gras*, stvnj. *gras*, nj. *Gras* germ. **ʒrasam*); stnord. (*grǿn* "zelen" (*Grǿnland* "Grenland"), stengl. *gréne*, engl. *green*, stfriz. *grēne*, nizoz. *groen*, stvnj. *gruoni*, nj. *grün* (german. **ʒrōnjaz* < **ghrō-n-jo-s*).
Vjerojatno je ie. st. **ghrexʷ-* nastalo proširenjem od korijena **gher-* "trn, bodlja, grana" (preko isticati se, nicati, rasti"); za nj v. *grana*.

gȑtati, gȑćēm
Od psl. **gъrtati* "grepsti": r. dijal. *gortát'* "grepsti; zgrtati", ukr. *hortáty* "listati", *hortátysja* "stiskati se, privijati se", bjr. *hartác* "listati". — Usp. *zgȑtati*, *ògrtati* (pa od toga *ogȑtāč*).
Psl. **gъrtnǫti*: mak. *grne*, hš. *gŕnuti* (usp. *nagŕnuti*, *ogŕnuti*, *prigŕnuti*, *zgŕnuti*), sln. *gŕniti*, č. *hrnouti*, slč. *hrnúť*, dluž. *garnuś*, p. *garnąć*, slovin. *gàrnǫ̈c*, r. dijal. *gornút'*, ukr. *hornúty*, bjr. *harnúć*.
Nije sačuvano **gъrsti*.
Isti je korijen i u **gъrstь* ž. "otvorena šaka": stsl. *grъstь*, mak. *grst*, hrv. *gȓst* (izvedenica *prëgršt* < **pergъrstjь*), sln. *gȓst*, č. *hrst*, r. *gorst'* itd.
U tome je ie. **gₒr-t-*.
Korijen je **ger-* "skupljati, grtati": grč. *ageírō* "skupljam" (**n̥-ger-jō*), *agostós* "dlan", s djelomičnim udvojenjem korijena lat. *grex*, gen. *gregis* "stado, krdo; četa; hrpa" (*grex*, *grege* "krdo" > roman.: tal. *gregge*, šp. *grey*, port. *grei*), srir. *graig* sr. "stado konja", kimr., korn., bret. *gre* isto, latv. *gùrste* "klupko" (**gurt-sti-*).
V. *grcati*.

grûb, grúba, o
Od psl. **grǫ́bъ*, **grǫbà*, **grǫbò*, odr. *grǫbъjь*: stsl. *grǫbъ*, *grǫbyi*, bug., mak. *grub*, sln. *grȏb*, *gróba*, č., slč. *hrubý* gluž. *hruby*, p. *gruby*, slovin. *gräbï*, r. *grúbyj*, dijal. *grubój* (dijal. i "čvrst, jak, debeo"), ukr. *hrúbýj* ("debeo; grub, loš"), bjr. *hrúby* ("grub, debeo").
Usp. psl. *gręba*: sln. *gréba* "gruda", gluž. dijal. *hrjoba*, dluž. *grěba* "svežanj žita ili sijena; izbočina, humak", p. *grzęba* "krovište; visoko mjesto" (stp. "nasip, uzvisina, gruda"). — Postojao je i oblik **grębъ*, koji je u hrv. *Zágreb* (njemačko ime *Agram* veoma je staro, još iz vremena kad je izgovaran nazalni *ę*: a to potvrđuje do etak imena; ono nema *z-* jer je iz sklopa tipa *iz Zagreba* skraćeno **iz Agręba*; ime je onda kasnije povezano s glagolom *zagrepsti*), sln. *zagrëb* "nasip, opkop, utvrda" (usp. i mađ. *geréb* "nasip", što je posuđeno iz slavenskog). Ime u kojem je naziv za uzvisinu i sl. jest i u *Grîč* (Grič kao ime zajedno od dva naselja od kojih je nastao Zagreb, kojem je biskupsko naselje — a to je nazivano Zagrebom — zaista *za grebom*): to je

od psl. **gričь* (još u sln. *gríč, grȉč* "brdo, hrpa kamenja"), što sadrži *gr-* koje je u **gora.*

Psl. **grǫbъ* sadrži isti korijen kao i riječ **grǫda* (v. *gruda*), s drugim proširenjem: **ghro-n-bh-.* Usp. slično lit. *grùbti, grumbù* "kočiti se, krutiti se".

grȕda

Od psl. **grǫda/*gruda/*grǫdъ/*grudъ*: bug. *grùda* "gruda zemlje", *grъdà* "grudi", mak. *gruda* "gruda zemlje", sln. *grúda* "gruda", č. *hrouda, hruda* "gruda", slč. *hruda,* p. *gruda* isto, *grąd* "uzvisina na suhu; šuma na takvoj uzvisini", r. *grúda,* ukr. *hrúdá* "grudica, komadić", *hrud* "uzvisina", bjr. *hrud* "uzvisina, hrpa".

Oblici s **grud-* imaju ie. **ghroud-,* usp. stengl. *gréat* "velik, krupan", engl. *great,* stsas. *grōt,* nizoz. *groot,* stvnj. *grôz,* nj. *gross* isto (zapgerm. **ʒrautaz < *ghroudos*), latv. *graûds* "zrno".

Ie. **ghreud-* jest u stnord. *grjót* "grub pijesak, šljunak", stengl. *gréot,* engl. *grit,* stsas. *griot* isto, stvnj. *grioz,* nj. *Griess* "krupan pijesak, sitan šljuna, krupica" (germ. **ʒreutam*; iz njemačkog je *grîs, grȋz* "krupica, krupno smljevena pšenica; krupan pijesak, šljunak").

Ie. **ghrūd-* jest u stengl. *grút* "grubo brašno, mekinje", engl. dijal. *grout,* srnizoz. *gruut* isto, nizoz. *gruit* "talog, drozga, ostaci", srvnj. *grûz,* nj. *Grauss* "prah, trulež, razvaline" (germ. **ʒrūt-*), lit. *grū́das* "zrno", latv. *grûds* isto.

Oblici **grǫd-* sadrže nazalni infiks — oni su od **ghrə-n-d-,* što je u lat. *grandis* "velik, jak, silan" (iz toga je *grandi-* u *grandilokvèncija,* usp. *grandomànija*). — Lat. *grandis* > roman.: tal. *grande* (usp. *grandioso,* iz čega je *grandiózan, grȁndiōzan*; *grandioso* jest od srlat. *grandiosus,* što je nastalo ukrštanjem *grandis* i *gloriosus* "slavan"), sardin. *grande,* retoroman. engadin., fr. *grand* (usp. *grand prix* "prva nagrada"), prov., katal. *gran,* šp., port. *grande.*

U svim je tim oblicima *-d-* star neki sufiks. Ie. **ghreu-* i **ghrə-* dali bi se izvesti od nekog starijeg, 'nostratičkog' **gaR(H)U*: **ghreu-* može biti od **gheur-/*gherw-* (za premetanje tipa *ur rw* v. *noć*), što bi bilo od **gaRU*; **ghrə-* jest od starijeg **ghrH̥- = *ghr̥xʷ-,* što je ništični prijevojni stupanj za **ghrexʷ-/*gherxʷ- < *gaRHU.*

Od **ghrexʷ- > *ghrō-* bilo bi lit. *grúodas* "smrznuta, grudasta zemlja".

V. *grumen, grudi, grub.*

grûdi mn.

Jednina *grûd* ž. Od psl. **grǫ́dь*: bug. *grъd,* mn. *grъdì,* dijal. *grùdi* (znači i "brežuljak"), mak. *gradi* mn., sln. *grôd,* mn. *grodi,* č., slč. *hruď,* gluž. *hrudź,* stp. *gręd́zi* mn., strus. *grudь, grǫdь,* mn. *grudi,* r. *grud',* ukr. *hrúdy* mn., bjr. *hrúdzi* mn.

Slavenska novotvorina (za stariju riječ v. *prsa*), od **grǫda* — v. *gruda.*

grȕmēn

Od psl. **grūdmę,* gen. *grūdmene,* što je još u *grȕmen, grȕmenj, grȕme,* gen. *grȕmeta.* Usp. **grudmykъ* (bug. dijal. *grùmik,* hš. *grùmīk*), **grudmъ* (hrv. *grûm, grȕm,* r. *grum*), **grudmъkъ* (mak. dijal. *grumok* "grumen", hrv. *grumak,* bjr. dijal. *harúmki* "sjeme graha").

Te riječi sadrže ie. *ghroud-m-* (usp. balt. **graudm-* u lit. *graumenys* "pustara, pustoš; šiprag, gustiš; gusta šuma").

V. *gruda, grm.*

grȕpa
Iz njem. *Gruppe*, što je iz fr. *groupe* (a *pp* ima po riječi *Truppe*), to pak je iz tal. *gruppo* "čvor, uzao; spoj, skup, grupiranje". Talijanska je riječ posuđenica iz langobardske **krūppa* (ta odgovara franačkoj **kruppa* "zaokružena masa", iz čega je fr. *croupe* "sljeme, greben; križa, krsta, sapi").
Od riječi *croupe* izvedenica je *croupier* "ortak, suulagač; krupje", iz čega je posuđeno *krùpjē, krupjȇ*, gen. *krupjéa* (piše se i *krupije*, a znači "pomoćnik bankira kod hazardnih igara; namještenik u igračnici koji upravlja igrom; prikriveni ortak trgovačkog društva").

gȕba
Značenja "gljiva", "spužva", "bolest guba". — Od psl. **gǫba*: stsl. *gǫba* "spužva", bug. *gъ̀ba* "gljiva; guba na drvu", mak. *gaba* "gljiva", sln. *gǫ̑ba* "gljiva; spužva", č. *houba* isto, *huba* "njuška, gubica, usta", slč. *huba* "gljiva; spužva; usta; gubica", gluž. *huba* "usta, njuška", dluž. *guba* "usna, usta, njuška", p. *gęba* "usta, lice, njuška", slovin. *gą̃ba* "usta", r. *gubá* "usna", dijal. *gúbá* "jestiva gljiva", ukr. *hubá* "usna", dijal. *húby* "gljive", bjr. *húba* "usna, gljiva, guba".
Značenje "usna" razvilo se metaforično od "gljiva".
Riječ **gǫba* od starijeg je **gomb(h)ā*, od **g-N-b-* i sl. kao riječi za gljivu. Usp. još srperz. *gumbad* "izbočina", pašto *γumba* "kvrga, izraslina", norv. *kump* "grumen, gruda", lit. *gum̃bas* "izraslina" itd. — V. *spužva*.
Za ie. **gemb-* "izraslina; gljiva, guba" polazno je nostr. **kanpʌ* "meka izraslina", što je u afraz. **knPr* "usna; guba" (berb. **knfr* "gubica" npr. u zuav. *ašenfir*, šelha *anfūr*; kuš.: bedauje *ambar* ž., bilin *kanfər*, somal. *gàfúr* "gubica"), ural. **kampʌ* "gljiva" (saam. sjev. *guobbâr* "gljiva").
Usporednica i izvan nostratičkog: sinokavk. **ḳwʌm(P)ʌ* "usna" (sinotib. **k(h)am*, sjevkavk. **ḳwēm(p)-ṭī*).

gúja
Od psl. **guja*: bug. *gùja* "zmija", hš. i "dječja glista", č. dijal. *huja* "crijevo; kobasica" (usp. *hujec* "svinjski želudac nadjeven rezanim mesom; želudac").
Riječ se tumačila ukrštanjem **gǫžь* ili **gušćerъ* i **zmьja*, tabuističnom zamjenom riječi **zmьja* riječi srodnom s lit. *gaujà* "mnoštvo (koje vrvi, gmiže)".
Značenjski je razvoj bio "želudac, trbuh" (koji se može napuniti, natrpati itd.) → "želudac nadjeven mesom" i "kobasica nadjevena mesom" → "kobasica", pa je guja zapravo "kobasica" (zbog tabua). — Za takve značenjske veze v. *kobasica, trbuh.*

gúliti, gȗlīm
Od psl. **guliti*: sln. *gúliti*, č. *houliti*, r. dijal. *gúlit'* ("šaliti se").
To sadrži ie. **goul-*.
Ie. **geul-* jest u **žuliti*, **geul-jo-s* > **žuľь* (*žȗlj*), usp. *žúljati.*
Nejasno. Mislim da u tom **geul-* ne mora biti **geu-l-* (korijen **geu-*), nego da može biti osnova I prema osnovi II u preobraženu **gʷel-* "bosti; bol", za koje v. u *žao.*

gùma
Evropeizam, iz francuskog. — Fr. *gomme*, tal. *gomma* jesu od roman. **gumma*, što je od srlat. *gummi* < lat. *cummi*, a to je iz grč. *kómmi.*
Grčka je riječ posuđenica iz egipatskoga *ḳmj.t* "sok akantusa".

gȕmb
U govorima još oblici *gömba*, *kômba*. Iz mađ. *gomb*, što je iz ngrč. *kómpos* "gumb, puce".

gúmno
Od psl. **gumьno* "mjesto na kojem se mlati ili vrši žito": stsl. *gumьno*, bug. *gùmno*, mak. *gumno*, sln. *gúmno*, č., slč. *humno*, gluž. *huno*, dluž. *gumno*, polap. *ďaimnĕ*, p. st. *gumno*, r. *gumnó*, ukr., bjr. *humnó*.
Složeno od **gu-* < ie. **gʷou-* "govedo" (v.) i **-mьno*, od glagola **męti*, **mьnǫ* "drobiti, trti, gnječiti" (sln. *méti*, *mánem*, slč. *mäť*, *mnem*, r. *mjat'*, *mnu*, *mnëš'* itd.), koji je od ie. **men-* "trti". Izravne su usporednice u baltijskom: lit. *mìnti*, *minù*, latv. *mīt*, *minu* "toptati".
Ie. **men-* dalo je još npr. srir. *men* ž. "brašno, meljava", kimr. *mathru* "toptati nogama" (**mn̥-tr-*) itd.
U staro se doba (a negdje još i danas) žito vršilo tako da ga gaze krave, goveda.

gȗnj, gen. *gúnja*
U nas m. rod; u psl. **guna/*guńa*: bug. *gùnja*, *guna*, mak. *guńa*, *guna*, sln. st. *gȗnj*, *gúnja*, č. *houně*, *houň*, *huňa*, slč. *huňa*, p. *gunia*, r. dijal. *gúnjá*, ukr., bjr. *húnja*. — U nekim jezicima znači "pokrivač", u nekima pak je to riječ za vrstu odjeće (plašt, kaput itd.).
Kao lutajuća riječ k Slavenima je došla možda od Iranaca koji su živjeli sjeverno od Crnog mora, od Skitā — iran. **gaunyā* značilo je "obojena vuna" (usp. iran. **gauna-* u avest. *gaona-* "vlas, dlaka, boja", perz. *gūn* "boja"). Iran. **gaunaka-* preuzeli su Grci: grč. *gaunákēs*, *kaunákēs* "obojena čupava perzijska tkanina". Riječ je došla i do latinskog jezika (*gunna* "kožuh, bunda, krzno" > roman.: tal. *gonna*, stfr. *gonne*, prov. *gona* itd.) i drugih, usp. npr. srgrč. *goúna*, *goúnna*, kimr. *gŵn* "odjeća", engl. *gown* "prostrana haljina i sl." itd.

gúrati, gûrām
Od psl. **gurâti*: bug. dijal. *gùram* "kupam čedo; ronim; idem, odlazim", mak. dijal. *gurkam* "lutam, skitam se", sln. *gúrati* "trošiti, habati, zatupljivati", dijal. "polako ići", č. *hourati* "klatiti, njihati".
Usp. izvedenicu *gȕra* "grba" (iz toga *gȕrav* "grbav", usp. *zgȕren* "pogrbljen" od *zgȕriti (se)* "pogrbiti se").
U tome je ie. **gour-*; korijen je **geu-* "savijati". Usp. grč. *gȳrós* "kriv, izbočen, obao" (to je u *gȉròskop* i, sa *ž* po francuskom, *žȉròskop*), *gȳ̃ros* "krug", lit. *gúra* "čovjek koji hoda uspravna vrata iako sav hoda nakrivo", latv. *gurât* "polako se gibati", *gurâties* "klatiti se". — Ie. **geu-* jest npr. u stir. *gáu*, *gó* "laž" (**gōwā*), stnord. *ká-beinn* "krivonog" (**gowo-*), stengl. *cycgel*, engl. *cudgel* "toljaga, kijača", srnizoz. *koghele* "batina s kuglastim krajem", nizoz. *kogel* "kugla", srvnj. *kugel(e)*, nj. *Kugel* "kugla" (**gugā*, s daljnjim germanskim razvojem; iz njemačkog je preuzeto *kúgla*) itd.

gȕsār
Od starijeg oblika *gursar*, što je (s disimilacijom *r-r* > *0-r*) iz ngrč. *goursárēs*, što je od starijeg oblika *koursáros*, a to je zapravo posuđenica iz tal. *corsaro*, što je od roman. (srlat.) *cursārius*, u čemu je lat. *cursus* "plovidba itd." (v. *kurs*).
S promjenom *g* > *h* već u hrv. st. *husar(ь)* "zao čovjek", iz toga je mađ. *huszar* (za porijeklo te mađarske riječi postoji i drugačije tumačenje), a iz toga je onda *hȕsār*.

gùsjenica
Od psl. **gǫsěnica*: mak. *gasenica*, sln. *gosệnica*, stč. *húsěnicě*, r. *gúsenica* itd. S ekspresivnim *v > gv > g* od **vǫsěnica*, **ǫsěnica* (hš. *usjenica*, sln. *vosệnica*, str. *usěnica* itd.).
Od nesačuvana pridjeva **ǫsěnъ(jь)*, od **ǫsъ* "brada, brk; dlaka" (v. *us*),

gùska
Od psl. **gǫ̃sъka*: bug. *gъ̀ska*, mak. *gaska*, *guska*, sln. *gộska*, č. *huska*, slč. *húska*, polap. *gǫskă*, p. *gąska*, r. dijal. *gúska*, ukr. *húska*. — To je izvedenica na *-ъka* od **gǫ̂sь*, gen. **gǫsi*: sln. *gộs*, gen. *gosî*,stč. i č. dijal. *hus*, č. *husa*, slč. *hus*, dluž. *gus*, polap. *gǫs*, p. *gęś*, slovin. *gą̃s*, r. *gus'*, ukr. *hus'*, bjr. *huś*.
Izravne su usporednice u baltijskom: lit. *žąsìs*, latv. *zùoss*, prus. *sansy*. Indoevropsko **ǵhans-* "divlja guska", kasnije i "guska", odražen je još u stind. *haṁsáḥ* ("divlja guska; labud"; indoarij.: pali, prakrt. *haṁsa-* "guska", hindi *hā̃s* "patka, guska, labud", sinahl. *has* "guska, labud" itd.), kašmir. *ünzᵘ*, šina *hănza*, sogd. *zʾγ* ("neka ptica"), grč. *khḗn*, gen. *khēnós*, lat. *ānser* (< starijeg **hanser* < ie. **ǵhans-er-* "gusan" > psl. **gǫserъ*: bug. *gъ̀ser*, sln. *gosér*, č. *houser*, gluž. *husor*, dluž. *gusor*, p. *gąsior*, slovin. *gǫ̃u̯sór*), stir. *géiss* ("labud"), nj. *Gans*, stengl. *gós*, engl. *goos* (germ. **gans -*).
Moguće je da je već u indoevropskom postojala varijanta **ghans-* od koje bi bilo sl. **gǫsь* sa *g-*, no to se *g-* može protumačiti i nekim razjednačavanjem *ǵh-s- > gh-s-*. Sâm pak je indoevropski korijen vjerojatno onomatopejski (usp. **gaga-* u stir. *gigren* "guska" i stvnj. *gâgen* "koračati kao guska; gagati", psl. **gagati*, hrv. *gágati* "glasati se kao guska" itd., te npr. turk. *kaz* "guska").

gȗst, gústa, o
Od psl. **gǫstъ(jь)*: csl. *gǫstъ*, *gǫstyi*, bug. *gъst*, mak. *gust*, sln. *gộst*, č., slč. *hustý*, gluž. *husty*, dluž. *gusty*, polap. *gǫstă* (sr.), p. *gęsty*, slovin. *gą̃stí*, r. *gustój* (*gust*, *gustá*, *gústo*), ukr. *hustýj*, bjr. *hustý*. — Po tvorbi to je stari particip prošli pasivni od nesačuvana glagola **gǫsti* < **gǫtti*, gdje je **gǫ-* (ovdje s proširenjem *-t-*) s prijevojnim stupnjem *o* od ie. **gom-*.
Ie. **gem-* "hvatati, uzimati, stiskati" dalo je još npr. arm. *čmlem* "stiskam", grč. *gémō* "natovaren sam", hom. *génto* "uzeo je" (**gem-to-*), lat. *gemō* "stenjem",srir. *gemel* "okovi", latv. *gùmt* "hvatati", psl. **žęti*, **žьmǫ* (hš. *žȅti*, *žmȇm*, usp. *sàžēti*, *sȁžmēm*), **gomolь* (hš. *gòmolj*).
Ie. **gem-* nastalo je od nostr. **kamu* "hvatati, stiskati", od čega je još afraz. **km-* "hvatati, uzimati, stiskati" (arap. *kmš* "hvatati"; tuareški *ekmem* "stiskati"; hausa *kā́mà* "loviti"), ural. **kama-lʌ/*koma-rʌ* (< **kamo-*) "šaka" (fin. *kahmalo* "šaka", saam. sjev. *goabmer* "pregršt"), drav. **kamʌ-* "hvatati, uzimati, držati" (telugu *kamucu*), alt. **kamʌ-* "hvatati, uzimati, stiskati" (turk. **Kam-a-* u stujg. *qama-* "zarobiti, okružiti"; halha *xamă-* "skupljati"; evenkij. *kama-* "pritisnuti, ugnjetiti"; korej. *kam-* "zatvarati (oči)").
Postoje i izvannostratičke usporednice: sinotib. **kem* "stiskati". — Usp. i amerind. **kemo* "ukrasti": prasrednjoalgonkinski **kemot* "ukrasti", crna noga (Blackfoot) *aikamosi*, jurok *kemol*, vijot *kemar*, nutka *k'imk'ima* isto.

gȕša
Usp. sln. *gộlša* (s *ol* po *goltati*), mak. *guša*, bug. *guša* itd.
Vjerojatno balkanska riječ iz neke narodskolatinske, koja pak je preuzeta

iz nekog paleobalkanskog jezika (iz tračkog? iz ilirskog?), usp. rum. *guşă*, alb. *gushë* ("brada"). — Nejasno.

gȕšter

U govorima također *guščer, gušćer, kuščar, kuščer* i dr. — Od psl. **guščerъ*: bug. *gúšter*, mak. *gušter*, sln. *gúščar, gúščer, kúščar, kúščer*, polap. *gǻustar*.

Najvjerojatnije je tumačenje koje kaže da je **guščerъ* < **gu-sker* "koji rije rupe". To potvrđuje i psl. **aščerъ*. No čini mi se da se može pomišljati na to da to nije starije **gu-sker*, nego da se radi o **gup-sker*.

Prvi dio riječi bio bi tako od ie. **goup-*. Korijen **geup-* "šupljina, jama" dao je av. *guf-ra-* "dubok, skriven, tajan", grč. Hes. *gypḗ* "jama u tlu, sklonište, skrovište", ?alb. *gop* m. "vulva", stnord. *kofi* "koliba, sklonište", stengl. *cofa* "odaja, izba", engl. *cove* "drȁga, mali zaljev, svod", sjev. "rupa u stijeni", srvnj. *kobe* "duplja, šupljina", nj. *Kobel* "spremište; svinjac", *Koben* "svinjac, obor" (germ. **kuβan-*), stsl. *župište* "grob". — Postoji i oblik **gheub-* (stisl. *gopi* "ograničen čovjek, šupljoglavac", isl. *gopi* "otvor; klanac, tjesnac", norv. *gop* "provalija".

Ie. **geup-/*gheub-* poteklo je od nostr. **gop̣a* "šupalj, prazan", što je još u afraz. **gwP* "šupalj, prazan" (arap. *ğawf* "šupljina, trbušna šupljina, trbuh", hebraramej. *gōp̱* "tijelo", sthebr. *gōpå* "truplo, leš"; kuš.: somal. *gof* "jama, suho korito rijeke"; čad.: somraj *gubu* "rupa"), ?kart. **kwab-* "pećina, jama" (stgruz. *kuab-* "pećina", gruz. *kvab* "pećina; kotao", megrel. *kwib-* "jama; kotlina"), ural. **koppa* "šupalj, prazan; lubanja" (fin. *koppa* "šupalj", saam. *kuəp̄pĕ* "lubanja"), ?drav. (tamil., malajalam. *koppam* "klopka za slonove, jama"), alt. **goba-/*gobi* "šupalj, prazan, udubina" (turk. **Koba/*Koby*, sek. **Kobu*: stujg. *qoby* "pust, pustinjski" — iz toga mong. **gobi* "pustinja, polupustinja": mong. pism. *gobi* itd., u imenu pustinje Gobi — , turkmen. *govak* "pećina, rupa", tur. *kovuk* "prazan, šupalj"; mong. pism. *gowil*, halha *gowil* "šupljina, jama", burjat. *gobil* "udubljenje").

No čini mi se da je moguće i to da je u **gu-* indoevropsko **geu-* "savijati".

Psl. **aščerъ* "gušter" dalo je stsl. *ašterъ*, hrv. st., rij. *jȁšter* (također "angina, upala grla"), č. *ještěr* (također "zmaj"), slč. *jašter*, rcsl. *jašterъ*, r. *jáščer* ("ljuskavac" i "rak jezika" i sl.).

To se uvjerljivo tumači kao **ask-ščerъ*, gdje je **askъ* "jama, rupa" (sln. *jášek* "jama s vodom", slč. *jask* "tunel", dluž. *jašk* "otvor vrše"), što je pridjev sa značenjem "izduben, šupalj", od **ěz-k-* (za dalje veze v. *jazbina*).

U obje je riječi u drugom dijelu ie. **sker-* "rezati" (dalje za to v. u *čvrst*).

gùtati, gùtām

Od psl. **glъtáti*: bug. *gȁltam*, mak. *golta*, sln. *goltáti*, č. *hltati*, slč. *hltať*, gluž. *hiltać*, p. *galtać*, dijal. *glutać*, r. *glotát'*, ukr. *hlytáty*, bjr. *hlytáć*. — Usp. **glъtíti*: hrv. *gútiti* (usp. *zagútiti (se)*), sln. *goltíti*, č. *hltiti*, r. dijal. *glotít'*. — Psl. **glъtnǫti*: bug. *glъ̀tna*, dijal. *gȁltna*, mak. *goltne*, hš. *gȕnuti* (danas običnije *gȕtnuti*, *gùtnuti*), sln. *góltniti*, č. *hltnouti*, p. dijal. *g^u̯olnońć*, r. dijal. *glónút'* (danas r. običnije *glotnút'*), ukr. *hlynúty* (usp. i bjr. *hlynáć*).

Od **glъtati* načinjena je imenica **glъtajь*: mak. dijal. *goltaj*, hrv. *gȕtāj* (novije *gȕtlāj* i onda danas obično *gȕtljāj*), sln. *goltȃj*, ukr. *hlytáj*. — Usp. i **glъtъ* "grlo, grkljan": mak. dijal. *glit*, hrv. *gȗt* (i "gutljaj"), usp. izričaj *ide mi ȕz gūt* "podrigava mi se").

S ekspresivnim *-cati* jest *gùcati*, od toga *gùcnuti*.
Izravna usporednica s psl. **glъtiti* jest lat. *glūtīre, glūtiō* "progutati" (suoblik *gluttīre* > roman.: tal. napolitan. *lottẹrẹ*, furlan. *glóti*, katal. *glotir*). — Slavenskom **glъtъ* odgovara lat. *gluttus* "usrkivanje; gutljaj", s ekspresivnim *-tt-* (*gluttus* "pijanica" > tal. *ghiotto*, stfr., prov., katal. *glot*, južfr. *glut*).
Indoevropski je korijen opisno **gel-/*gʷel-* "gutati" (usp. *glu-glu*), koji je još npr. u stind. *galaḥ* "grlo, ždrijelo; grkljan, vrat" (> indoarij.: pali, prakrt. *gala-*, hind. *gal(ā)*, sinhal. *gala* itd.), kašmir. *golᵘ* "usta", vajgali *gal* "grlo", arm. *klanem* "progutam", lat. *glūt(t)ō*, gen. *-ōnis* "proždrljivac, izjelica" (*gluttō, -ōne* "pijanica" > roman.: tal. *ghiottone*, fr. *glouton*, prov., katal. *glotó*), *gula* "jednjak, grkljan" (> roman.: rum. *gură* "usta", veljot. *gaula* "grkljan", tal. *gola*, sard. log. *bula*, retorom. engad. *gula*, furlan. *gole*, stfr. *gole*, fr. *gueule*, prov., kat., šp., port. *gola* isto), stir. *gelid* "guta, jede", stengl. *ceole*, stnizoz. *këla*, stvnj. *kela*, nj. *Kehle* "grkljan, grlo" (german. **kelōn-* < **gel-*).

gûz
Također *gúza*. — Od psl. **gǫzъ/*gǫza/*gozь*: bug. *gъz*, mak. *gaz*, sln. *góza*, č. *huza*, p. st. *gąz*, slovin. *gũz*, r. dijal. *guz, gúzá, guzó*, ukr., bjr. *huz*.
Ekspresivna riječ, od ie. **gonǵ-/*gouǵ-*, usp. grč. *goggýlos* "okrugao", *góggros* "izraslina na drvu", *goggrṓnē* "natekli krajnici", stnọrd. *kǫkkr* "grumen, gruda", prus. *gunsix* "kvrga" itd.

gûž
Nastalo ukrštanjem s *guja, gušter, gužva* i sl. (usp. čak. *vũž*, gen. *vūžä*) od psl. **ǫžь*: sln. *vôž* (i *góž*), gluž. *huž, wuž*, dluž. *huž*, p. *wąż*, gen. *węża*, r. *už*, gen. *užá*, ukr. *už, vuž*, bjr. *vuž*.
Osim oblika *gũž, vũž* za guža (koji je najdulja evropska zmija) kaže se (usp. i *pije kao guž*, jer se u narodu smatra da pije kravlje mlijeko, zato *krvosas*, usp. i naziv *smuk* u poznatijem *pije kao smuk*) *slepovuž, slepovuš, slijepa guja*, što se onda krati u *slijepac* i sl.
Indoevropski je korijen **angʷhi-* "zmija": arm. *awj* "zmija", lat. *anguis* "zmija, zmaj" (roman. "zmija": tal. venec. *(l)anza*, mantov. *anza, anğa* itd.), srir. *esc-ung* "ugor" (= "vodena zmija"), kimr. *llys-yw-en*, stvnj. *unc*, lit. *angìs* "zmija", latv. dijal. *úodzs, uôdze, úodze*, prus. *angis* "zmija", toh. B *auk* "zmaj".
Usp. **ongʷhi-* u stind. *áhi-* m. "zmaj" (usp. ved. *Ahi Budhnyá* "zmaj dubina"; indoarij.: pali, prakrt. *ahi-*), khovar *aï* "zmija" (arij. **aǯikas*), av. *aži-* "zmaj", grč. *õphis* "zmija" (usp. intern. *ofidiològija* "znanost o zmijama", *ofiolàtrija* "zmijopoklonstvo").
Zbog tabua naziv zmije (i zmaja) promijenjen je u drugim jezicima (usp. i **zmьja, *zmьjь*, ie. **natrī* u lat. *natri* itd.).
V. *ugor, jegulja, jež*.

gûžva
Znači i "pletenica; uže". — Od psl. **gǫžьvъ/*gǫžьva*: bug. *gъ̀žva*, mak. *gužva* "opleten kolut; petlja", sln. *gôžva* "svitak, pletenica", č. *houžev*, r. *gúžva* itd.
Dočetak po osnovama na *-y*, gen. *-ъve*.
Polazno je **gǫžь*: bug. *gъž* "povez, vrpca", sln. *gôž* "remen", stč. *húže* ž. "vrpca", r. *guž* "kožna petlja, remen" itd.
S ekspresivnim *g* (preko *gv*) od **ǫž-*, koje je u *uže* (v.).

gvȍzd

Od psl. **gvòzdъ/*gvozdь*: stsl. *gvozdь* "čavao", bug. *gvozd,* sln. *gȍzd* "šuma", č., slč. *hvozd* "velika šuma", gluž. *hózdź* "čavao", dluž. *gózd* "suha visoka šuma", *gózdź* "čavao", polap. *d'üzd* isto, stp. *gozd* "šuma", *gwóźdź* "čavao", slovin. *gőu̯zʒ*, r. *gvozd',* ukr. *hvozd'* isto, bjr. *hvozd* "drven klin".

U nas i značenje "šuma", do XVIII. st. u čakavskom do XVI.

Izvedenica je *gvôžđe* "željezo" (takva promjena značenja vjerojatno u vrijeme kada su se drveni klinovi počeli zamjenjivati željeznima).

Polazno je značenje "grana, oštrica, trn, klin".

Psl. **gvozd-* dolazi od ie. **gwos-d-*; usp. alb. *gjeth* m., *gjethe* ž. "list, lišće; granje s lišćem", st. "trn, trnje; oštrac, bodlja", srir. *gas* "izdanak, mladica", *gat* "šiba", stnord. *kvǫstr*, gen. *kvastar* "svežanj; grm", dan. *kost*, st. *kvost,* šv. *kvast*, norv. *kvost, kvast*, nizoz. *kwast,* srvnj. *quast(e), kost(e)* "svežanj, pramen", nj. *Quast(e)* "grozd, vijenac" (germ. **kwastu-*).

H

hȁbati, hȁbām

Od psl. **xȁbati*: sln. *hábati* "gurati; vijati, puhati; udarati", č. *chabati, gabati* "hvatati, grabiti".

Vjerojatno od nesačuvana **xȁbti* (ili **xobti*, za koje usp. **xobotъ* — v. *hobotnica*), što je od ie. **ksābh-*, a to je iterativ od **skă̄bh-* "strugati, rezati, dupsti (oštrim oruđem)": lat. *scabō* "grebem, češem", *scabies* "hrapavost; svrab" (usp. *skȃbijes, skabiofòbija*; roman. **scabia* > rum. *zgaĭbă* "krvav prišt", tal. *scabbia* "svrab", furlan. *zgabye*), *scaber* "hrapav, šugav, otrcan" (roman.: šp. *escabro* "ovčja šuga"), *scobis* "piljevina, strugotine", srir. *(s)cíp* "ruka", got. *skaban* "strugati", stisl. *skafa*, šv. *skava*, dan. *skave*, stengl. *sceafan*, engl. *shave* "brijati; blanjati; strugati", stsas. *scaban*, nizoz. *schaven*, srvnj., nj. *schaben* isto, stšv. *skabber* "krasta", šv. *skabb*, dan. *skab* (iz stnord. **skabbr* jest engl. *scab*), stengl. *sceabb* isto (od toga engl. *shabby* "otrcan, pohaban, bijedan, jadan"), lit. *skõbti* "strugati, grepsti; rezati; dupsti", latv. *skabrs* "oštar", lit. *skobùs* "oštar, odrezan", *skabëti, skabù* "rezati" itd.

Vjerojatno to ie. **skă̄bh-* potječe od nekog nostratičkog **Ca(H)pʌ* ili sličnog. To bi bilo zvukoopisno (mislim da može biti **caHpa* < **capa*, s *p̧* > *pʿ* > *ṗ*; za to zvukoopisno **cap̧a* v. *škopiti*).

hȁjati, hȁjēm

Često s nijekanjem: *ne hajem, ne haješ, ne haje...*

Od psl. **xȁjati (sę)*: bug. st. *xàjǫ* "ne hajem", č. dijal. *chajať* "milovati, dragati", p. dijal. *chajać* "tražiti; gladiti", slovin. *χajac* "stvarati nered; kišiti, snijježiti", r. *xájat'* "ogovarati, ocrnjivati", st. "hajati, brinuti se", ukr. *xájaty* "ostavljati".

S nijekanjem **nexa(ja)ti*: sln. *nȇhati, nȇham* "jenjati, pustiti", hrv. *nehajati*, kajk. *nȃj, nȃjte* < *nehaj(te)*, č. *nechati* itd. — Od toga je glagola nastala čestica *nȇka* (s *-ka*) po tipu *meneka, tebeka* i sl. — U kajkavskom *nȃj* znači "neka", tako i u slovenskom: *naj pride* "neka dođe"; usp. r. *pust'* "neka" < *pustít'*. U glagolu **xajati* jest ie. **ks-ā-j-*, gdje je **ks-* ništični prijevojni stupanj prema **kes-* "trgati, udarati" (v. *česati*). Uspoređuje se s oset. iron. *xsajyn*, digor. *æxsajyn* "uznemiriti se, usplahiriti se".

halàbuka

Vjerojatno od *kalàbuk*, što je dobiveno haplologijom od *kalabàluk* (usp. i *kalabàlak*). Riječ *kalabàluk* balkanski je turcizam (usp. rum. *calabalîc*, mak. *kalabalak* "mnoštvo, gužva" itd.). Riječ sadrži turski sufiks *-luk*, a t. *kalaba* (usp. *gàliba* "ometa, neprilika", u Boki *raskalabati se* "razići se") posuđenica je iz arap. *kallaba* "svađa, prepirka".

hàljina

Izvedenica od *hälja*, usp. *hâlj* m. — Rekonstruirano je psl. **xala/*xalъ*: bug. *xàla* "čudovište koje stvara oluju; oluja; jak čovjek; žderonja, izjelica", hrv. *häla* "gnusoba, nečistoća, neopranost (o čovjeku i odjeći)", dijal. *hala* "plamen", sln. *hâlja* "prostrana odjeća", slovin. *χałë* mn. pogrdno "odjeća", rij. *χała* m. "dugonja", r. dijal. *xal* "najjeftinija stvar", *xal'* "nezarađen novac, naslijeđen ili dobiven slučajno", *xal'ë* "stara odjeća, krpe, dronjci" itd.

Psl. **xal-* sadrži ie. **ks-ō-l-*; **ksol-* jest u **xoliti* (v. *ohol*). U tome je **ks-* od ranijega **kes-* "trgati" (v. *česati*).

Što se značenja tiče, usp. u razgovornom jeziku stilski obilježene riječi *krpe* "dronjci" prema *krpice* "odjeća"; usp. i razvoj značenja u riječi *òdora*.

häpsiti

Glagol načinjen od *häps* "zatvor"; proširio se i na zapad. Usp. i *ùhapsiti* "uhititi". — Riječ *häps* balkanski je turcizam; konačan je izvor arap. *ḥabs* "zatvor; zatvorenik".

hárati, hârām

Od psl. **xarâti*: bug. dijal. *xàram* "lutam, uznemirujem", sln. *hárati* "udarati, tresti"; usp. ukr. *xáryty* "čistiti" (od toga ukr. dijal. (zap.) *xárnyj* "čist, uredan").

Taj je glagol izveden od istog izvora od kojeg je i pridjev **xarъjь*: bug. st. *xàryj* "pokvaren, oštećen", usp. *stàro xàro*, o staru, iznemoglu čovjeku, sl. *harë*, gen. *haréta* sr. "kljuse, raga", č. *charý* "mračan, trošan", r. dijal. *xáro* "snažan, jak".

Usp. **xorъjь*: č. dijal. *chory* "taman, crn" (*chora muka* "crno brašno", *chory chleb, chorýš* "crni kruh"), p. *chory* "crn (o brašnu, kruhu)". Sufiksom *-ostь* načinjeno je **xorostь*: r. dijal. *xórost'* "udobnost, divota, ugodnost" (usp. i bjr. dijal. *xorostvó* "divota, krasota, dražest, čar") — od toga je sufiksom *-ьnъ* načinjen pridjev **xoroščьnъ(jь)*, koji je (u srednjem rodu) u r. *Xorošno*, ime jezera. Od takva je pridjeva načinjen nov: str. *xorošii* "lijep, krasan, uređen", r. *xoróšij* "dobar, lijep, naočit", ukr. *xoróšyj* "dobar, lijep", bjr. *xarašó* "dobro".

Treba uočiti još značenja ukr. dijal. *xorošýty* "ljuštiti, komiti, komušati (kukuruz, grah i sl.)", bjr. dijal. *xaróšyć* "čistiti".

Značenja "strugati, čistiti" ukazuju na to da je u **xor-* zapravo **ksor-* < **skor-*, od korijena **sker-* (za nj v. u *čvrst*).

hârfa

Iz njemačkog *Harfe*, što je od germ. **harppō*, od čega su još stnord. *harpa*, stengl. *hearpe*, engl. *harp*, stsas. *harpa*, nizoz. *harp*, stvnj. *harfa*; u VI. stoljeću zapisano kao *harpa* (u latinskom tekstu).

Iz germanskog je roman. **harpa* (> tal. *arpa*, fr. *harpe*, prov., katal., šp., port. *arpa*).

Harfa je žičano glazbalo poznato od starine širom svijeta. U Evropi se proširila od XI. stoljeća, s Britanskog otočja.

Germ. **harppō* jest od ie. **korbā́*, u čemu je korijen **(s)kerb(h)-* "savijati" (više v. u *krabulja*): harfa je tako nazvana zbog svog oblika.

hiljada

Riječ se proširila u mnogim hrvatskim govorima. — Balkanizam, iz novogrčkog akuzativa *khiliáda*, što je od *khiliás*, gen. *khiliadis*, što je sve poteklo od stgrč. at. *khílioi*.

Grč. jon. *kheílioi*, dor. *khḗlio*, eol. *khéllioi*, at. *khílioi* jesu od **kheslioi*, a to je od ie. **ǵhesljo-*. Srodne su riječi stind. *sahásram* sr. (**sm̥-ǵheslom*, **sm̥-* ← **sem-* "jedan"; indoarij.: pali, prakrt. *sahassa-*, hindi pjesn. *sahas*, stgudž arat. *sahasa* itd.), šina *sās*, kašmir. *sās*, av. *hazaŋrəm* sr., pehl. *hazār*, perz. *häzār*, sakan. *ysāra*, sogd. *z'r [*zār]*, pašto *zar*, lat. *mīlle* (**smī ǵhslī*, **smī* "jedna"; iz toga *mili-* u *milimetar, miligram* itd.; v. *milijun*). (Lat. *mīlle* > roman.: veljot. *mel*, tal. *mille*, retoroman. engadin., furlan., fr., prov., katal., šp., port. *mil*; kao mn.: rum. *mie*, sttal. *miglia*, tal. *mil(i)a*, sardin. logudor. *midza*, stfr. *milie, mile, mirie*).

Nešto više o porijeklu ie. **ǵheslo-* "tisuća" ne može se reći.

Mađarska riječ *ezer* "tisuća" potekla je iz nekog iranskog jezika. Iz te je mađarske riječi hrv. kajk. *jezero* "tisuća", od čega je onda načinjena riječ *jezeräča* "novčanica od tisuću dinara".

hîmna

Kao imenica ženskog roda riječ je došla kroz zapadnoevropske jezike — usp. nj. *Hymne* ž., fr. *hymne* ž. Za zapadnoevropske je jezike polazna lat. *hymnus*, što je posuđenica iz grč. *hýmnos* (pa onda po tome imamo i *hìman* m., gen. *hìmna* — u starijem jeziku *ìman*, uz *ìmna* ž.).

Grčka riječ *hýmnos* m. značila je "pjevanje, pjev, pjesma; hvalospjev; tužaljka, naricaljka". Ta je riječ povezana sa svadbenim poklikom *hymḗn* (pa je onda od toga nastalo ime *Hymḗn*, gen. *Hyménos* te *Hyménaios* Himen, bog svadbe); usp. i *himnéō* "pjevam pohvalnu pjesmu, pjesmom slavim, pjevam; jadam se".

Grčki je svadbeni poklik *hymḗn* zapravo identičan riječi *hymḗn* "koža, kožica, opna, trak; djevičnjak, *himen*", i polazno bi značenje bilo "veza" i sl.: bog *Hymḗn* zato bi bio "spajatelj, vezivatelj". — U riječi je indoevropsko **su-*, za koje dalje v. u *šiti*.

híniti, hínīm

Od psl. **hynīti*: csl. **xyniti* "varati", sln. *hiníti, hiním* "pretvarati se, "varati", r. dijal. *xínit'* "huliti, prekorijevati".

Glagol na *-iti* od **xynъ* (usp. i **xyna, *xyno*). — U hrvatskom jeziku postoji npr. imenica *hína* "prijevara, laž"; usp. i *hìmba* "prijevara", a u starijem jeziku *hin* m., *hin* ž. te pridjev *hîn* "koji hini, laživ, prevarljiv".

Psl. **xyn-* jest od ie. **skū-n-*, usp. stind. *skunāti, skunóti* "pokriva", grč. *skýnia* mn. "obrve", *episkýnion* "koža na čelu lava koja se navlači na oči kad je razjaren", stisl. *skaun* ž., *skaunn* m. "štit", srvnj. *scihiune*, nj. *Scheune* "štagalj, žitnica" (← "krov").

To je indoevropski korijen **(s)keu-, *(s)keuə-* (st. **(s)keuH-*) : **(s)kū-* "pokriti, zastrijeti": arm. *çiw* "krov, pokrivač" (**skēw-o-*), grč. *skýlos* sr. "koža, lupina, ljuska", *skýlon* "koža, plijen", *skȳlon* isto, latin. *obscūrus* "taman, mračan" (← "pokriven"; usp. *opskuran*; lat. > roman.: tal. *scuro*, veljot. *scör*, retoroman. engadin. *sküir*, furlan. *skur*, stfr., prov., katal. *escur*, šp., port. *escuro*), stir. *cúl* m. "leđa, stražnji dio", kimr. *cil* "leđa", stir. *cúl* ž. "kut, ugao, skrovište" (**kū-lā*), kimr. *cil* "skrovište", stisl. *skjá* "suša, štagalj", (**skēw-ā*), *ský* sr. "oblak, zamračenje" (**skeu-jo-*; iz stnord. *ský* jest engl. *sky* "nebo", ranije i "oblak"), stengl. *scío*, stsas. *scio* "oblak" (germ. **skeuw-*), stengl. *scu(w)a* "sjena, tama, zaštita", stvnj. *scuwo*, *scú* "sjena ", vjerojatno got. *skōhs* "cipela", stisl. *skór*, mn. *skúar*, stengl. *scó(h)*, engl. *shoe*, stsas. *skōh*, nizoz. *schoen*, stvnj. *scuoh*, nj. *Schuh* (u tome je germ. **skōxaz* ili **skōxwaz*, gdje bi onda bilo **skōxwaz* < **skōu-ko-s*).

hîp

Od psl. **xypъ*, što je još u sln. *hîp*.

Usp. **xypati sę*: č. *chyplati* "drhtati" (s infigiranim *l*), r. dijal. *xypát'sja* "hitati, žuriti, gurati se".

Korijen **xy-* isti kao u **xytati*, **xytěti*, **xytiti*, s proširenjem *-p-*.

Pomišlja se i na ukrštanje **xytiti* i **xapati*. Takvo bi se tumačenje moglo povezati s onim koje povezuje riječ *hip* s opisnim *hip hop*.

hîr, gen. *híra*

Vjerojatno poimenčen pridjev, usp. dijal. (Lika, Banija) *ȉra* "groznica, vrućica". — Od psl. **xyrъ(jь)*: sln. *hîr* "sušica", p. rij. *chyr* "bijeda", slovin. *χëra* "(zarazna) bolest", r. dijal. *xiryj* "bolestan, bolešljiv, slab, nemoćan", ukr. *xýryj* "bolestan", bjr. *xíryj* "slab, nemoćan", *xíra* "nemoć".

Glagoli su **xyrati* (sln. *hírati* "dugo bolovati, slabjeti, propadati", p. dijal. *chyrać* "pobolijevati"), **xyrěti* (bug. st. *xyrě́ją*, dijal. *xirèja* "slabjeti", hrv. čak. *hirët* isto, p. dijal. *chyrzeć* "bolovati", r. *xirét'* "dugo bolovati, slabjeti", ukr. *xýrity* "bolovati, slabjeti", bjr. *xirëć* isto), **xiriti* (usp. hrv. *zahíriti*).

To psl. **xyr-* jest od ie. **sūr-* s ekspresivnom promjenom *s* > *x* (zbog negativnosti značenjā).

Usp. **xvorъ(jь)*: csl. *xvorъ* "bolestan", stč. *chvorý*, *chorý* "loš, kržljav, slab", č., slč. *chorý* "bolestan", gluž. *khory*, dluž. *chóry* isto, polap. *xórë* "loš, pokvaren", p. *chory* "bolestan", slovin. *χorḯ* isto, r. *xóryj* "bolestan, nemoćan, slabunjav", dijal. *xvorój*, ukr. *xvóryj*, *xóryj*, bjr. *xvóry* isto. — U tome je ie. **swor-*.

Usp. i **xurъ(jь)*: stč. *churý* "slab", č. dijal. *churý* "gadan, ružan, slab". — U tome je ie. **sour-*.

Indoevropski je korijen **swer-* "mjeriti, vagati; težiti; težak": ?lat. *sērius* "ozbiljan" (usp. *seriózan*), kimr. *chwar-*, bret. *c'hoar-* "događati se", got. *swers* "poštovan, cijenjen", stnord. *svár* "težak", dan. *svær*, st. *sva(a)r*, šv. *svår*, stengl. *swǽr(e)*, *swár*, stsas. *swār*, srnizoz. *swāre*, *swaer*, nizoz. *zwaar*, stvnj., srvnj. *swâr(i)*, nj. *schwer* "težak" (german. **swēraz*), lit. *sver̃ti*, *sveriù* "mjeriti, vagati", *svãras* "vaga", *svarùs* "težak", latv. *svèrt*, *sveŗu* "težiti", *svars* "težina".

hȉtati, hȉtām

Značenja su "hvatati; bacati; žuriti se". — Od psl. **xỹtati (sę)*: csl. *xytati* "hvatati", bug. *xìtam* "žurim", mak. *ita* "žuri", sln. *hítati* "grabiti; bacati", č. *chytati* "hvatati", slč. *chytať* "hvatati", gluž. *chytać* "bacati", dluž. *chytaś* isto, p. dijal. *chytać się* "njihati se", str. *xytati*, *xitati* "hvatati, grabiti", r. dijal. *xitát'* "njihati", ukr. *xytáty*, bjr. dijal. *xitáć* isto.

Usp. **xytě̃ti* (hrv. *hítjeti* "žuriti", sln. *hitẹ́ti*) i **xỹtiti* (csl. *xytiti* "hvatati", bug. dijal. *xìtja se* "ponašati se oholo", hrv. *hȉtiti* "baciti; uhvatiti" (usp. *ùhititi*, *zàhititi*), sln. *hítiti* "baciti", č. *chytiti* "uhvatiti, zahvatiti", slč. *chytiť* isto, dluž. *chyśić* "baciti", p. dijal. *chycić* "uhvatiti", r. ijal. *xítit'* "oteti; ukrasti".

Od tih je glagola sufiksom *-rъ* načinjen pridjev **xỹtrъ* (hš. *hȉtar*, *hȉtra*, *o*, sln. *híter*, *hítra*, *o*, č. *chytrý*, r. *xýtryj* itd.).

U tim je riječima *y* stupanj duljine prema *ъ*; tome odgovara ie. **sūt-*.

Ie. **swōt-* jest u **xvãtati* (stsl. *xvatati*, hš. *hvȁtati*, sln. *hvátati*, istih značenja, č. *chvátati* "žuriti, hitjeti, hitati", r. *xvatát'* "hvatati" itd.).

Ie. **swot-* jest u **xotěti* (v. *htjeti*).

Ekspresivna promjena *s* > *x*.

Korijen je **swe-* koji je u **svȍjь* > *svȏj*.

hlȁče

U jednini *hlȁča*, a to je od psl. **xolča*: sln. *hláča* "duga čarapa, nogavica", *hláče* mn. "hlače", ukr. *xolóša* "nogavice", bjr. *kalóša* "donji dio hlača, kod pete".

Rana posuđenica iz romanskog, i to iz alpskih odraza latinske riječi *calcea* "obuća", usp. furlan. *tχaltse*, retoroman. *chotscha*, engadin. *chautscha*. (Lat. *calcea* postalo je ž. rod, zapravo je to množinski oblik prema *calceus*; lat. > roman.: tal. *calza*, sardin. *arta*, retoroman. engadin. *ḱoča*, furlan. *ḱaltse*, stfr. *chausse*, prov. *causa*, katal. *calsa*, šp. *calza*, port. *calça*).

Usp. to kako se kaže i *obuti cipele* i *obući cipele*.

hlâd

Od psl. **xôldъ*, gen. **xôlda*: stsl. *xladъ*, bug. *xlad*, mak. *lad*, sln. *hlâd*, gen. *hlâda*, *hladû*, č., slč. *chlad*, gluž. *khłód(k)*, dluž. *chłodk*, polap. *xlåd*, p. *chłod*, slovin. *χłod*, r., ukr. *xólod*, bjr. *xólad*.

Od toga pridjev **xoldьnъ(jь)*: hš. *hládan, hládna, o*, sln. *hláden, hladə̏n*, mak. *laden*, č., slč. *chladný*, r. *xolódnyj* itd.

Zbog sklopa **goldъ i xoldъ* (naprimjer u ruskom *golod i xolod*) izgleda prihvatljivim tumačenje da je riječ **xoldъ* nastala od oblika **goldъ* ekspresivnom sprinatizacijom *g* > *x* u vrijeme prije nestanka labiovelara u pretku praslavenskog: taj bi sklop dakle bio **gʷoldo-* i *goldo-*. Pretpraslavensko **gold-* "hlad(an)" ima dalje usporednice: stind. *jaḍaḥ* "hladan; stvrdnut, ukočen; glup" (**geldos*; indoarij.: pali *jaḷa-* "glup", prakrt. *jaḍa-*, *jala-* "beživotan, bedast, hladan", bengal. *jaṛ* "glup; hladan", hindi *jaṛā* ž. "hladnoća, studen, zima" itd.), kašmir. *zar* "gluhoća", lat. *gelū* "mraz, studen, led" (roman.: rum. *ger*, tal. *gelo*, fr., prov. *gel*, šp. *hielo*, port. *gelo*), *gelidus* "leden, studen" (roman.: tal. lombard. *želt*, retoroman. engadin. *ǧiet*, katal. *geliu*), osk. *gelan* ak. "inje", got. *kalds* "hladan", stnord. *kaldr*, stengl. *ceald*, engl. *cold*, stfriz. *kald*, stsas. *kald*, stvnj., nj. *kalt* isto (germ. **kaldaz* < **goltos*).

Indoevropsko **gel-* "hladan" možda je poteklo od nostr. **küĺʌ* "mrznuti, zepsti; hladnoća", što je u ?kart. **kwer-/*kwel-* "ohladiti, rashladiti" (čan. *kor-*, megrel. *kir-*, svan. *kwel-* itd.), ural. **küL-mä* "hladnoća, studen; mrznuti, zepsti" (fin. *kylmä* "hladnoća; hladan", est. *külm* "hladnoća, studen", saam. sjev. *gâlmâs* "hladan" itd.), drav. **kuḷʌ-* "hladnoća; hladan" (tamil. *kuḷir* "hladnoća"), alt. **Köĺ(ʌ)* "mrznuti; studen" (turk. **Köĺʌ-*: jakut. *kösüj-* "kočiti se, lediti se"; mong. **köl-de-* "zalediti se": mong. pism. *kölde-/köldü-*, halha *xöldö-*, burjat. *kölde-*, kalm. *köldə-*).

U indoevropskom bi se od nostr. **küĺʌ* očekivalo **gʷel-* pa se pretpostavlja da je u navedenim riječima odraz ie. **ǵel-*, gdje je **ǵel-* pod utjecajem **ḱel-* "hladan". — Meni se čini da se od **küĺʌ* može dobiti i ie. **ǵel-* (*ü* > *ˊe* i *ʷe*) i **gel-* (**küĺʌ* → *kuieli-* → **1.** *guel-/geul-* > **gʷel-/*gel-*, **2.** *giel-/geil-* > **ǵel-/*gel-*.

hljȅb

Od psl. **xlěbъ*: stsl. *xlěbъ*, bug. *xljab*, mak. *leb*, sln. *hlëb* ("krajac kruha; bijeli kruh"), č. *chléb*, slč. *chlieb*, gluž. *khlěb*, dluž. *klěb*, p. *chleb*, slovin. *xleb*, r. *xleb*, ukr. *xlib*, bjr. *xleb* — sve "kruh". U hrvatskom književnom jeziku značenje je blisko, usp. *hljeb kruha*.

Praslavenska je riječ posuđena iz germanskog oblika **hlaibaz* — usp. got. *hlaifs*, stnord. *hleifr*, norv. *leiv*, šv., dan. st. *lev*, stengl. *hláf* (stengl. *hláfweard*, *hláford* "suprug, gospodar", doslovno "kruhodržatelj" — usp. *jesti (nečiji) kruh* — dalo je s vremenom, preko *lówerd*, titulu *lord*; engl. *lady*

"gospođa", st. "gospodarica; žena" < srengl. *ladie* < stengl. *hlǽfdīge*, s **dīg-* "mijesiti", usp. stengl. *dǽge* "mjesiteljica kruha; sluškinja"), engl. *loaf* "hljeb; glava (šećera)", stfriz. *hlēf*, stvnj. *hleib*, nj. *Laib* "hljeb kruha; hljepčić sira". Prvotno je riječ **kruxъ* označavala lepinju od varena brašna, a s novim načinom pečenja kruha (od kisela tijesta s kvasom, pečen u peći) preuzeta je nova riječ.

Sáma pak je germanska riječ označvala oblikovan kruh, dakle hljeb kruha (usp. značenja u nj. *Laib Brot*, engl. *loaf of bread*), i potekla je od ie. **kloibho-*, što je s druge strane dalo grč. (predgrč.?) *klíbanos* "glinena posuda za pečenje kruha".

Dalje nejasno, no bit će da je polazno neko ie. *klei-bh-* (jer u indoevropskom korijenu ne mogu biti "bezvučni" i "zvučni aspirirani" suglasnik, tojest nasljeci nostratičkih glotaliziranih i zvučnih).

hmȅlj, gen. *hmèlja*

Od psl. **xъmelь*: csl. *xmělь, xmelь*, č. *chmel*, slč. *chmeľ*, gluž. *khmjel*, dluž. *chḿel*, polap. *xémil*, p. *chmiel*, slovin. *χmjël*, r. *xmel'*, ukr. *xmil'*, gen. *xmílju*, bjr. *xmeľ*.

U staroruskom i ukrajinskom riječ označava i opojan napitak. To je jako važna činjenica: naime, značenje "biljka hmelj" proširilo se naknadno, sa samom biljkom. Biljka se naročito proširila u vrijeme poslije velike seobe naroda: brzo su je mnogi prihvatili u proizvodnji piva. Došla je s istoka; u Zapadnoj se Evropi hmelj spominje tek u VII—VIII. stoljeću.

Slavenska je riječ posuđenica iz iran. *xum-ala-* (iz čega je i fin. *humala*). Izvor je neki jezik s promjenama glasova kao u osetskom (tamo je *xumälläg* < iran. **xaum-ala-ka-*, čemu je značenje "u vezi s haumom"). Srodne su riječi av. *haoma*, stind. ved. *soma*, koje označavaju svet opojan napitak dobiven tiještenjem (iran. *hu-*) od neke biljke.

Iz srednjoiranskog **xum(a)lag* jest srturk. *komlak*, stčuvaš. *qumlaγ* (iz toga je mađ. *komló*), čuvaš. *χəmla*.

Kroz slavensko je posredstvo riječ došla u Zapadnu Evropu: lat. *humulus*, stisl. *huml, humall*, stšv. *humbli*, franač. **humilo* (iz toga je stfr. *homlon*, fr. *houblon*).

hòbotnica

Izvedeno od istoznačnog *hȍbōt*, što je od psl. **xobotъ*: stsl. *xobotъ* "rep", bug. *xobòt* "surla, rilo", sln. *hobȍt* "izjeden plod, iznutra prazan (npr. tikva)", stč. *chobot* "rep?, zaljev, uvala, uzak ribnjak", č. *chobot* "uzak ribnjak, rilo", slč. *chobot* "rilo", p. *chobot* "uže skupljača šumskog meda", slovin. *χùǫbot* "mreža slična vrši, za čuvanje ribe", str., rcsl. *xobotъ* "rep", r. *xóbot* "surla, rilo", dijal. "zaboj, zavijutak, zavijen greben itd.", ukr. *xobot* "ribolovni pribor pleten od pruća; čuperak", bjr. *xóbat* "rep".

Povezuje se s glagolom **xabati* (v. *habati*): izvodi se od *xob-* i sufiksa *-otъ*.

hòditi, hȍdīm

Od psl. **xodīti, *xȍdjǫ*: stsl. *xoditi*, bug. *xòdja*, mak. *odi*, sln. *hóditi*, č. *choditi*, slč. *chodiť*, gluž. *khodźić*, dluž. *chójźiś*, polap. *xüdět*, p. *chodzić*, slovin. *χùǫʒěc*, r. *xodít'*, ukr. *xodýty*, bjr. *xadzić*. — Usp. *hódati* (**xodāti*), *dòhod* (od toga načinjeno *dòhodak*), *príhod*, prema tome *ráshod* (starije i *rashodak*; usp. onda dalje *rashodòvati, ráshodovati*), *záhod* (starije značenje npr. "zalazak", novije eufemističko za "nužnik"), *shȍd*, *uhòditi* (od toga *ȕhoda* za "špijun"), *hodočastvo* (u XV. st.; sastoji se od **hodok* "hoditelj, idac", i sufiksa

-*ьstvo*), što je promijenjeno u *hodòčašće* itd. — Od **xadjãti* jest današnje npr. *poháđati, naháđati* itd.

Glagol **xodīti* načinjen je od **xõdъ*, gen. **xõda*: stsl. *xodъ*, mak. *od*, sln. *hôd*, gen. *hõda*, i *hǫ̑d*, gen. *hǫ̑da*, č. *chod*, r. *xod* itd. — U glagolu **xodīti* jest ie. **sod-eje-*.

Psl. **xodъ* jest od ie. **sod-o-s*, od čega je grč. *hodós* "staza, put" (usp. *hòdometar* "putomjer").

Ie. **sod-je-* jest u iran. **had-ya-* (u iškašim. *id-* "dostići").

Indoevropski je korijen **sed-* "sjediti" (v.); za značenje v. u *ići*.

hòrugva

Od psl. **xorǫ̃gy*, gen. **xorǫgъve*: stsl. *xorǫgy* "zastava, stijeg; žezlo; čin", bug. *xorùgva* "crkvena zastava, horugva", mak. *xorugva* "zastava, stijeg", č. *korouhev*, slč. *koruhva*, gluž. *khorhoj*, dluž. *chór(u)goj*, p. *chorągiew*, str. *xorugy*, *xor(j)ugъvь*, *xorǫgъva*, r. *xorúgv'*, ukr. *xorúhov*, *xoruhvá*, bjr. *xarúhva* isto.

Zbog osnove na *ū* smatra se da je ta riječ (kao npr. **buky* "bukva") posuđenica iz germ. **hrungō* — usp. got. *hrugga* "dugačak štap, palica, žezlo".

Za značenjsku vezu između naziva za zastavu i za palicu i slično usporedi riječ *stijẽg*, koja je potekla od praslavenske posuđenice iz one germanske riječi od koje je nj. *Stange* "motka".

hòtel, gen. *hotèla*

Internacionalizam, potekao iz fr. *hôtel* "palača, dvor; zgrada; dom; svratište, hotel" (usp. *hôtel de ville* "gradska vijećnica").

Fr. *hôtel* nastalo je od narlat. **hospitāle*, što je od *hospitalia*, što je množina srednjeg roda, za "domaćinove, gostinske (odaje, sobe)".

Lat. *hospitālis* "gostinski, gostoljubiv" jest od *hospes* "gost; stranac, tuđinac". — Usp. *hospital* "bolnica (uglavnom vojnička)" (kroz njemački je *špitâl*, *špitāl*), *hospitalizácija* "smještanje u bolnicu", *hospícij* "konačište, gostinjac" (lat. *hospitium*).

Prema latinskoj riječi naknadno je u francuskom stvoreno *(h)ostel*, iz toga je engl. *hostel* (i iz toga hrv. *hòstel*, razg. *hostȅl*).

Za dalje veze latinske riječi *hospes* v. *gost*.

hrábar, hrábra, o

Od psl. **xõrbrъ, a, o*, odr. **xorbrъjь*: stsl. *xrabъrъ, xrabьrъ*, bug. *xràbъr*, mak. *xrabar*, sln. *hráber, hrábra*, stč., slč. *chrabrý*, gluž. *khrobły*, dluž. st. *chrobry*, p. st. *chrobry*, slovin. *xrobrї*, r. dijal. *xoróbryj* (r. *xrábryj* iz csl.), ukr. *xoróbryj*.

Sufiksom *-rъ* (po uzoru na **dobrъ*, **bystrъ* itd.) načinjeno od nesačuvana **xorbъ*, što je od ie. **skorb(h)-*: stisl. *skarpr* "oštar", stengl. *sc(e)arp*, engl. *sharp*, stfriz. *skerp*, stsas. *skarp*, nizoz. *scherp*, stvnj. *skarf*, *scarph*, nj. *scharf* isto (germ. **skarpaz*), latv. *skar̃bs* "oštar, strog". — Za značenje usp. lat. *acer* "oštar, energičan, odučan" (i tragove takvih značenja u r. dijal. *xoróbryj* "tašt, ohol, nadmen", *xoróbroe* "tečno jelo").

Ie. **(s)kerb(h)-* još je u srir. *cerb* "oštar", *cer(b)aim* "režem", lit. *skrebė́ti* "šuštati", latv. *šķir̃ba* "ogrebotina" itd. — V. *skrb*.

To ie. **(s)kerb(h)-* izvodi se od **(s)ker-* "rezati" (za nj v. *crta*).

hrákati

Od psl. **xrakati/*xračati/*xračiti* (csl. *xrakati*, sln. *hrákati* "iskašljavati se", r. dijal. *xrákat'* "hrakati, hraknuti" itd.). To je zvukoopisan glagol. — Usp. *hräčkati* "pljuvati".

hrâm

Od psl. **xormь/*xorma:* stsl. *xramь* "dom, hram, dom gospodnji", bug., mak. *xram* "hram", sln. *hräm* "hram, zgrada, skladište, žitnica, podrum; soba, odaja, ostava, smočnica", č., slč. *chrám* "hram, crkva", dluž. *chrom* "zgrada, kuća; crkva, samostan, hram", dijal. "pobočna zgrada sa sjenikom", str. *xoromь* "kuća, zgrada", r. *xorómy* mn. "drvena zgrada", dijal. *xoróma* "krov; zgrada, kuća" itd., ukr. dijal. *xoroma* "nadstrešnica na četiri stupa za sijeno", *xorómy* mn. "velika lijepa kuća; velika staja".

Najstarije je značenje "krov, nadstrešnica na stupovima" (od toga "visoka zgrada, visoka kuća", a od toga "hram, crkva"; praslavenske riječi koje su označavale prizemnice ili poluzemunice — **xalupa, *xata, *xyža/*xyša* — nisu dale takvo *više* značenje).

Riječ **xormь* jest od pretpsl. **ksor-mo-s* < **skor-mo-s.* Usp. srnnj. *scherm, scharm* "štit", srnizoz. *scerm,* nizoz. *scherm,* stvnjem. *scirm, scërm* "zaštita, zaklon; štit pokriven kožom", nj. *Schirm* "štit, zaštita, zaslon" (germ. **skermaz, *skermiz*; iz germanskog je tal. *schermo* "obrana, zaštita"). Od ie. **ker-mn̥* jesu stind. *cárman* sr. "koža, kora" (indoarij.: pali, prakrt. *camma-,* rom. (evrop., armen.) *čam* m., hindi *cām* m., sinhal. *sama, hama* itd.), kašmir. *ćam* ž., kati *čom* itd., av. *čarəman-* isto.

Za korijen **sker-* v. u *čvrst.*

hrána

Od psl. **xorna* "hrana, hranjenje, krmivo": csl. *xrana,* bug. *xranà,* mak. *xrana,* sln. *hrána,* č. rij. *chrana,* polap. *xornă,* p. dijal. *charna,* slovin. *xårnă,* r. *xoróna.*

Odimenski glagol **xorníti* imao je prvotno samo značenje "hraniti", no ono se ponegdje razvilo u "čuvati" (usp. *pohrániti* (na čuvanje), *pöhrana,* novotvorina *pȉsmohrana*) a iz toga je onda i *sahrániti (se), sàhrānīm* "obaviti pogreb; spasiti (se); odbraniti; sačuvati", *sährana* "spas, čuvanje, utočište, grob, pogreb".

Riječ **xorna* drevna je slavenska posuđenica iz iranskog, usp. av. *xvarəna* "jelo, piće" te posebno skitsko-sarmatske odraze u osobnim imenima u Sjevernom Pricrnomorju *Khoárgaros* (nejasan drugi dio), *Khouársazos* (drugi dio odgovara osetskom *saʒun* "saditi"), prema oset. *xwar* "žito; ječam" (skit. **xvārna* "hrana").

Staroiranski glagol *xvar-* "jesti" potječe od ie. **swel-* "gutati, požudno jesti, piti", koje je još u germanskom: isl. *svalla* "gostiti se", engl. *swill* "lokati, pohlepno piti; isprati"; indoevropsko prošireno **swelk-* jest u stnord. *svelgja,* šv. *svälja* "naglo progutati", nizoz. *zwelgen* "gutati", stengl. *swelgan,* engl. *swallow* "gutati", nj. *schwelgen* "biti razvratan" (ie. **swel-k-*).

Izgleda da je to **swel-* u vezi sa **sulā* "sok, napitak" (stind. *súrā* "rakija", av. *hurā* "kumis", lit. *sulà* "mezgra" itd.) te da je poteklo od nostr. **śulʌ* "vlažan", što je dalo afraz. **(š)wl* "napitak", kart. **ŝwel-* "mokar, močiti", ural. **sula-* "otapati se", alt. **sula* "vlažan".

hrâst, gen. *hrásta*

Danas običniji gen. *hrâsta.* — Od psl. **xvorstъ*: csl. *xvrastь* "hrast", bug. *xrast* "grm", hrv. st. *hvrast* "grmlje, šikara", sln. *hrást* "hrast", *hrâst* ž. "suharci", č. *chrast* "šuštanje", slč. *chrasť* ž. "šipražje", gluž. *khróst* "šipraga, pruće", p. *chrust* "suharci, pruće; šipraga", slovin. *χrőust* isto, r. *xvórost* "suharci, pruće", ukr. *xvoróst,* bjr. *xvórast* isto.

Pomišlja se na zvukoopisnost.

hr̀bat, gen. *hȑpta*
Od psl. **xrьbьtъ*: stsl. *xrьbьtъ* "hrbat, leđa", bug. dijal. *rèbъt* "planinski hrbat", mak. *rbet* "leđa, planinski hrbat", sln. *hrbȅt*, gen. *hrbtȁ*, stč. *chřbet*, slč. *chrbát*, gluž. *křebt*, *khribjet*, dluž. *kšebjat*, p. st. *chrzebiet*, slovin. *křìebjȅt* isto, r. *xrebét*, gen. *xrebtá* "kralješnica, kičma; planinski lanac", dijal. *xrebtó*, ukr. *xrebét*, bjr. *xrybét* isto.
Povezano s **xribьtъ*, **xribъ* (odnos *ь : i*). Psl. **xribъ* jest naprimjer u csl. *xribъ*, hrv. *xrib* "brijeg", sln. *hríb* "uzvisina, brdo", č. *chřib* "vrh", r. dijal. *xrib* "konjski hrbat" itd. — Polazne su riječi s *ь*.
Potječe od nesačuvna glagola **xrebti*, koji je povezan sa **skrebti*. Značenje "hrbat, leđa" ← "oštar; grepsti", usp. lat. *spīna* "trn" i "hrbat".

hŕčak, gen. *hŕčka*
Od psl. **xъrčьkъ*: sln. *hŕček*, gen. *hrčka* (također *skȓček*, gen. *skŕčka*).
Zvukoopisna tvorba od takva glagola **xъrčati*, **xъrkati* (v. *hrkati*).

hrȇn
Od psl. **xrěnъ*: csl. *xrěnъ*, bug. *xrjan*, dijal. *ren*, *xren*, sln. *hrȇn*, stč. *chřěn*, č. *křen*, slč. *chren*, gluž. *křen*, dluž. *kšěn*, polap. *xŕon*, p. *chrzan*, slovin. *křoχn* r. *xren*, ukr. *xrin*, bjr. *xrén*.
Po tome kako se naziva i u drugim jezicima, vidi se da je hren u odnosu na neke druge novija kulturna biljka (nj. *Rettich* "rotkva, povrtnica" : *Meerrettich* < stvnj. *mêrrâtih* "velika rotkva"; fr. *raifort* = "jak (velik?) korijen", s *rai-* < lat. *radix* "korijen"). Jer ta biljka potječe iz crnomorskog primorja, pomišlja se na to da je psl. **xrěnъ* posuđenica iz nekog oblika **kirain* (usp. rijetko grčko *keráïn*, u Teofrasta, te isto to u Plinija *ceraïn*). Taj se može izvesti od sjevernopontskog (indoarijskog?) **ki(m)-vrādh-in*, što bi značilo otprilike "koji je krupna korijena" (s ie. **wrādh-* koje je npr. u lat. *rādix*, za što v. *ruža*). Prefiks *ki(m)-* jest čestica za pojačavanje. U slavenski je riječi ušla kroz neki drugi jezik (možda neki turkijski).
U vezi s posuđenicama iz pricrnomorskog indoevropskog v. npr. u *srebro*.

hrȋd, gen. *hrȋdi*
Promijenjen rod. Od psl. **xridъ* m.: csl. *xridъ*, bug. st. *xridъ*, dijal. *rit*, mak. *rid*, sln. *hrȋd*.
To odgovara nesačuvanu **skridъ*, što se uspoređuje s got. *disskreitan* "razderati", nj. dijal. *schreißen*, bavar. *schritzen* isto (usp. lat. *rūpēs* "stijena" : *rumpō* "lomim").
Možda je polazno ie. **skrid-* zvukoopisno.

hŕkati, hȓčēm
Od praslavenskoga zvukoopisnoga glagola **xъrkati* (mak. *rka*, sln. *hŕkati* "iskašljati se", slč. rij. *chŕkať* "hripati", r. *xárkat'* "pljuvati" itd.). — V. *hrakati*.

hrȍm, a, o
Od psl. **xromъ(jь)*: bug. *xrom*, mak. dijal. *rom*, sln. *xrȍm*, č., slč. *chromý*, gluž. *khromy*, dluž. *chromy*, polap. *xrümě*, p. st. *chromy*, slovin. *χromi*, *χromí*, str. *xromyj*, r. *xromój*, ukr. *xromýj*, bjr. *xrómyj*.
S prijelazom *sk-* > *ks-*; povezano sa **skromъ* "podrezan, obrezan": usp. p. *poskromić* "ukrotiti" (← "podrezati (krila)") — v. i *skroman*.
Prvotno značenje pridjeva **xromъ* odnosilo se ne samo na noge, nego i na druge dijelove tijela.
Iterativno-durativni glagol od toga pridjeva ima produljen samoglasnik,

**xramati*: csl. *xramati*, hš. *hrámati*, sln. *hrâmati*, ukr. *xramaty* ("griješiti") itd.
U **xrom-* jest ie. **(s)krom-*. — Ie. **krom-* jest npr. u psl. **kroma/*kromь* "kraj, rub" (gluž. *kroma* "kraj", dluž. *kšoma* isto, p. dijal. *kroma* "krajac kruha", str. *kromь* "odlomak kruha", *kromъ* "tvrđava", r. dijal. *krómá* "kraj, konac, odlomak" itd.), od kojega su npr. stsl. *kromě* "osim", hrv. (XIV. st.) *krom* (usp. u Vojvodini *okrom*), č. *kromě*, r. *krome* isto itd. Usp. i **kromьnъ(jь)*: csl. *kromьnъ* "vanjski", str., rcsl. *kromьnyi* r. dijal. *krómnyj* isto. — Od **kroma* izveden je glagol **kromiti*: gluž. *kromić*, *krjemić*, r. dijal. *krómít'* "pregrađivati, razdjeljivati; odlamati; prosijavati, čistiti", bjr. dijal. *kromíć* "rezati vrh jele".

To ie. **(s)krom-* jest prijevojni stupanj *o* za osnovu I **(s)kerm-*, što je od **(s)ker-m-*; **krom-* jest također u lit. *krãmas*, latv. *krama* "kraste". — Ie. **skrē-m-* (< st. **skreH-m-*) još je npr. u kimr. *cramen* ž. "krasta", bret. *crammen*, *cremmen* isto, srir. *screm* ž. "površina, koža"; u stvnj. *schram*, nj. *Schramme* "ogrebotina" < germ. **skramō* jest ie. **skromā*.

Za **(s)ker-* "rezati" v. u *čvrst*.

Po drugom tumačenju, psl. **xromъ* nastalo je od ie. **skrob(h)-mo-*, usp. nj. *Schramme* "ožiljak, brazgotina". Za ie. **(s)kreb(h)-* v. u *hrabar*.

hȑpa

Riječ nejasna porijekla. Uspoređuje se s p. *warp*, *warpa* "zemlja iskopana iz jame".

hrȕšt

Od psl. **xrǫščь*: csl. *xrǫštь* "skarabej, balegar", sln. *hrǫ̂šč* "kukac", slovin. *χrőu̯šč* "hrušt, gundelj", r. dijal. *xrušč* "kukac, hrušt", ukr., bjr. *xrušč* "hrušt".

Sufiksom *-jь* izvedeno od **xrǫstъ*: csl. *xrǫstъ* "skakavac", hrv. *hrust* "tvrd", sln. *hrûst* "pucketanje suhih grana", *hrost* "kukac", č. *chroust* "kukac", slč. *chrúst* "kukac koji jede lišće na drveću", r. *xrust* "tresak" itd.

Očito zvukoopisne riječi kao što su to i naredne.

Psl. **xrǫstati/*xrǫskati* (i **xrustati?*): bug. *xrùskam* "grizem", dijal. *rъ̀skam*, hrv. *hrȕstati* "hrskati", *hrȕskati* (usp. *hrȕskav* u *hruskava korica*), sln. *hrústati* "hrustati", č. *chr(o)ustati* "hrskati", r. *xrústat'* "zubima hrustavo drobiti", *xrúskat'* "jesti" itd.

Psl. **xręstati*: hrv. st. *hrestati* "hrskati", sln. *hréstati*, č. *chřestati* isto, r. dijal. *xrjástat'* "praskati, škripati" itd.

Hr̀vāt, gen. *Hrváta*, mn. *Hrváti*

Mnogo je bilo tumačenja porijekla tog imena, od pučkoetimoloških do pravih, znanstvenih etimoloških.

Konstantin VII Porfirogenet (X. st.) povezivao je ime Hrvata s grčkom riječi *khṓra* "zemlja" ("Hrvati na slavenskom znači oni koji imaju mnogo zemlje"); Toma Arhiđakon (XIII. st.) smatraše da je ono u vezi s imenom stanovnikā Krka *Curetes*, *Curibantes*. Juraj Rattkay (XVII. st.) mislio je da je ime povezano s glagolom *hrvati (se)* "rvati (se)".

U XIX. stoljeću bilo je mnogo tumačenja porijekla etnonima *Hrvat*. U njemu je bio tražen korijen *hrev* "stablo", *haru* "mač", povezivan je sa stind. *śarv-* "udarati", s riječima *xrьbьtъ*, *xribъ*, izvođeno je od *hruv/hrъv* "ples", povezivano s korijenom *sar-* "čuvati", lit. *šárvas* "oklop", *šarvúotas* "oklopnik". Smatralo se da je u njemu germ. **Harfaða*, što bi bio germanski bastarnski oblik imena Karpatā.

Dvadeseto je stoljeće dalo tumačenja porijekla imena *Hrvat* i novija i više ili manje uvjerljivija od ranijih. Izvođeno je iz iranskih elemenata *hu-* "dobar", *ravah-* "prostor, sloboda" i sufiksa *-at-*, iz indoevropskoga korijena **kher-* "rezati", povezivano s imenom germanskog plemena *Harudes*. Smatralo se da je povezano sa slč. *charvati se* "protiviti se", s nekom tobože ilirsko-tračkom riječi *xъrvata-* "gora". Ukazivano je na mogućnost da je to posuđenica iz staroiranskog *(fšu)haurvata* - "pastir" (usp. avest. *haurvaiti* "pase") ili možda iz stiran. *hu-urvaϑa-* prijatelj". U njemu je viđeno ie. **skr̥wos* "siv, sivkast". Naročito se voljelo povezivati hrvatsko ime s avestijskim imenom *Harahvaitī*, koje je nekad označavalo današnji jugozapadni dio Afganistana (takvo tumačenje ne stoji jer se psl. **xъrvat-* nikako ne može dovesti ni u kakvu glasovnu vezu s *Harahvaitī*: uzmu li se u obzir vrijeme iranskog imena i glasovne promjene u pretpraslavenskom, iz *Harahvaitī* bi se očekivalo psl. **xorъšědi, *xorъšědja*, možda **xъrošědi, *xъrošědja* i slično). Bilo je još 'iranskih' tumačenja: ime je povezivano s iran. *xvar-* "sunce" i *va-* "ležaj", s iran. *huravant-* "sunčan", izvođeno je od iran. **xarvat-*, što bi bilo od ie. **serw-* (i što da bi s druge strane dalo etnonim **Sьrbъ*).

Ovdje nisam navodio sve etimologije koje su tumačile porijeklo etnonima **Xъrvatъ*, ili su ga pokušavale tumačiti.

Porijeklo nekog etnonima ne može se tumačiti bez uvažavanja i nejezičnih podataka. Zbog težine i jezičnih i nejezičnih argumenata, za ime *Hrvat* najuvjerljivijom mi se čini jedna novija etimologija (dao ju je Oleg N. Trubačev). Dalje će o njoj biti riječi.

Praslavensko ime **Xъrvátъ*, gen. **Xъrvatȁ* (i **Xъrvatînъ*) odraženo je ovako: csl. *xъrvatinъ*, bug. *xъrvàtin*, hrv. *Hȑvāt, Hrvatin*, sln. *Hrvȃt*, mn. *Hrváti, Hrvátje*, č. *Charvát, Chorvát* (ime jednog od staročeških plemena i područja *Chorvaty, Charváti* u Dalimilovoj kronici, usp. imena naselja kao *Charvatce*), slč. *Chorvát*, luž. *Chruvati* (ime plemena, 901. g., kod Hallea, na rijeci Saalach; usp. *Churbate* ili *Grawath* u XI. st., te *Korbetha* kod Weissenfelsa, u istočnoj Njemačkoj), stpolj. *charwat* ("gradski stražar"), kašupsko ime naselja *Charwatynia* (kao apelativ *charwatynia* znači "stara, zapuštena zgrada"), strus. *xorvaty, xrovate*, rus. *xorváty* itd. (novije je npr. bjr. *xarváty*, što nije izravno povezano sa staroruskim *xorvaty*).

Starocrkvenoslavenska se riječ pojavljuje i u obliku *xrъvatinъ, xorvatinъ*, mn. *xar'vati, xarьvate*, usp. pridjev *xrъvatskъ, xorvatьskъ*.

U grčkim se zapisima hrvatsko ime navodi kao *Khrōbátoi, Khrōbatía, Khorbátoi, Krṓbatoi, Krabátoi, Khōrobátoi, Krabatía*; u latinskima je *Chroati, Crouati, Crauati, Chruati, Cruuvati, Crouati, Crauuati, Krabati, Chrobatia, Corbatia, Chroatia, Croatia*; u staroengleskom je zapisano kao *Horithi*; u arapskom jeziku kao *ḫarwātīn*.

U našem jeziku jesu oblici *Hȑvāt*, gen. *Hrváta*, mn. *Hrváti*, te *Hrvàtīn*, mn. *Hrváti*, starije *Hrvate*. Množinski oblik može označavati i zemlju. Ime *hrvatska zemlja* rabi se do XVIII. stoljeća, a odonda eliptično *Hȑvātska*.

Što se tiče naglaska, npr. J. Križanić u Gramatíčnom izkazânju ob rúskom jezíku (1666) ima *Hervat, Hervatín*, mn. *Hervātí, Hervātì, Hervāti*, što bi odgovaralo izgovoru *Hrvatȉn, Hrvȃt, Hrvatȉ, Hrvâti*. Danas je u govorima i *Hrvât, Hrvȃt* — od mnogobrojnih takvih primjera usp. npr. samo vrgadski *Hrvᵒȃt*, gen. *Hrvātȁ*, susački *Karvᵒȃt*, posavski *Ervȃt, Orvȃt*.

U riječi **Xъrvatînъ* sadržan je sufiks *-inъ* (v. *in*), a **xъrvat-* jest iranskog postanja: iranski je praoblik (tj. predoblik slavenske riječi) bio **xarvat-*. Na taj oblik ukazuju grčki zapisi osobnog imena (imena jednog arhonta) *Khoróathos*,

Khoroúathos, na dvjema nadgrobnim pločama iz II—III. stoljeća, s Tanaisa (Azov'). *Khoro(u)athos* ranije bijaše etnonim, koji potom posta i osobno ime.

Na slavensko je pleme to ime preneseno iz iranskog Priazovlja, gdje su dugo živjeli iranojezični Skiti. Slavensko-iranski dodiri na jugoistoku slavenstva bili su veoma intenzivni: u slavenskim je jezicima podosta iranizama koji to potvrđuju (**xorna* "hrana", možda **bogъ*). Iz tih su krajeva — a tamošnje Slavene izvori iz IV—VII. stoljeća nazivaju Antima —, iz susjedstva staroruskih Du(d)ljeba i Volinjana, pošli Hrvati na zapad: to su *Xrvate* (tako u Kijevskom ljetopisu, u drugoj redakciji, koja je iz XIV. stoljeća). Početkom III. stoljeća u Zakarpaću, u južnoj Poljskoj, pojavili su se Anti — njih su možda potisnuli Goti, koji su oko 30. godine zagospodarili Sjevernim Pricrnomorjem.

Moguće je da su upravo taj dio Anta oni budući Bijeli Hrvati, koji se u staroruskom izvoru posebno navode, kao *Xrovate Bělii.* Njihovo ime Konstantin VII Porfirogenet (912—959) piše kao *Belokhrōbatoi,* oni žive na gornjoj Visli, trideset dana daleko od tamnog mora (Baltičkog), u današnjoj Poljskoj, "podložni su Otonu, velikom kralju Franačke i Saske. Nekršteni su i žive u tazbini i prijateljstvu s Turima" (tako su u izvoru nazvani Mađari).

Epitet *bijeli* u vezi je sa simbolikom boja i strana svijeta — odnosi se na zapad pa su ti Bijeli Hrvati zapravo zapadni, dakle oni koji su u odnosu na prethodno područje otišli na zapad. Njihova se Bijela Hrvatska prostirala vjerojatno od izvora Južnog Buga do južnih karpatskih obronaka u današnjoj Poljskoj, uključujući i sjeverni dio Slovačke, te sve do današnje poljsko-ukrajinske granice. Tamo je najvjerojatnije bio savez hrvatskih plemena, a u X. stoljeću središta tog saveza bili su Kraków i Libica. Potkraj IX. stoljeća Bijela je Hrvatska pripadala Velikoj Moravskoj, a početkom X. stoljeća njome je vladao Kijev. Oko 940. godine pripade Češkoj. Pod imenom Bijele Hrvatske bijaše poznata još do konca X. stoljeća, kad je, 999, uklopljena u poljsku državu Boleslava Hrabrog. Iz nje je u VII. stoljeću bilo otišlo sedam plemena, i ti otišli Bijeli Hrvati porazili su Avare na Balkankom poluotoku i doselili se u buduću svoju hrvatsku domovinu. Od tih sedam plemena, koja na poziv bizantskog cara Heraklija 627—640. godine pođoše na jug — predvođeni braćom i sestrama imenami Klukas, Lobel, Kosenc, Muhlo i Hrvat te Tuga i Buga — jedno se zvalo Hrvatima ili Bijelim Hrvatima i naselilo se između južnog dijela Velebita i Zrmanje do Cetine i Duvanjskog polja. To je područje koje se dugo zvalo rvati ili Hrvatska.

U seobi na jug Hrvati prolaze kroz Duklanski prijevoj u Beskidima te preko istočnog dijela Alpa: preko Češke, Moravske i Koruške dolaze do Jadranskog mora, s time da ponegdje veće ili manje skupine i ostaju.

Tako je većih ili manjih skupina Hrvata bilo i drugdje, među drugim slavenskim plemenima. Spominju se s obiju strana Orlickih planinina među češkim plemenima (1086. godine, u vezi s pravima iz 973. g.), na rijeci Saale kod Mersenburga (1108. g.), između rijeka Morave i Čachine, u djelu arapskog zemljopisca Abu-l-Hasana Alija Al-Mas'ūdīa (1. polovica X. stoljeća). Seobe Hrvata ostavljale su tako tragove u imenima mjestā na slovenskom, slovačkom, lužičkom, zetskom, makedonskom, grčkom području — no neka su od imena mjesta mogla nastati i od osobnog imena. Sigurno pak je da mnogi od tragova hrvatskog imena na gornjem Dnjestru, u Bijeloj Hrvatskoj, Maloj Poljskoj, u Češkoj, Slovačkoj, itočnoj Njemačkoj, Austriji i Sloveniji ukazuju upravo na kretanje onog dijela Slavena koji je nosio ime *Xъrvati,* ponegdje, možda na važnost neke male skupine tog imena.

Od 600. godine Slaveni dosižu Istru, uskro provaljuju s Avarima južnije, pa 614/615. godine razaraju glavni grad ondašnje Dalmacije, Salonu. U narednom valu slavenske seobe stižu Bijeli Hrvati: oslobađaju Dalmaciju od Avara. Naselivši područje izvan gradova, Slaveni ipak osjećaju utjecaj gradskih Romana — njihove civilizacije i kulture. Od kraja VIII. stoljeća — od dolaska Franaka na istočnu obalu Jadranskog mora — polako se širi kršćanstvo; krstionica kneza Višeslava iz vremena je oko 800. godine.

Hrvatsko se ime u domaćim pisanim dokumentima prvi put pojavljuje u darovnici kneza Trpimira (vladao o. 845—o. 864), kojom je 4. ožujka 852. godine, zauzvrat za zajam, splitskom biskupu Petru darovao jednu crkvu i potvrdio mu posjede. Isprava je sačuvana u prijepisu iz XVI. stoljeća. U njoj se Trpimir naziva *dux Chroatorum* "vojvoda Hrvata".

Kako je već bilo rečeno, u to je vrijeme, prije X. stoljeća, etnik *Xъrvatъ* obuhvaćao veoma usko područje — uostalom, kao i ondašnja hrvatska država: Liku i Krbavu, Bosnu do Plive, zaleđe dalmatinskih gradova Zadra, Trogira i Splita, ali bez njih. U drugim se hrvatskim krajevima u to doba rabilo općeslavensko ime u obliku odraza imena **Slověnьce*: južnije *Slovinci*, a sjevernije *Slovenci*.

Kasnije se iz tog središta rane Hrvatske — tamo je Nin, prva prijestolnica (a kraj u zaleđu Zadra u Ravnim kotarima još 1527. godine zove se *Hrvati*) — hrvatsko ime skupa s vlašću kneza širi i na druge krajeve i ljude, i svoje današnje značenje i opseg dobiva u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, u XIX. stoljeću.

Sámo iransko ime *harvat-* zapravo je pridjev, nastao od oblika **har-va(n)t-*, koji znači "u kojega su žene; ženski". Značenje je očito u vezi sa znatnim matrijarhatom na azovskom primorju. Takvo se tumačenje potkrepljuje još i etimologijom imena Sarmata, u grčkom zapisu *Sarmátai*: ono potječe od indoarijskog oblika **sar-ma(n)t-* "ženski". U oba je oblika indoiranski pridjevski sufiks *-ma(n)t-/wa(n)t-*, a u prvom je dijelu indoiranska riječ **sar-* "žena", što u indoarijskom ostaje **sar-*, a u iranskom daje **har-*. Sve se to potvrđuje još i antičkim zapisom *Sarmátai... Gynaikokratoúmenoi, Sauromatae Gynaecocratumenoe*, Sarmati kojima vladaju žene, i podacima o istaknutu položaju sarmatske žene. — Po nekim tumačenjima imena *Sauromat*-i *Sarmat-* jesu zapisi istog imena, po nekima nisu (pa se smatraju i imenima različitih naroda, jer bi Sarmati došli s istoka kasnije nego Sauromati).

'Sarmatski', 'iranski', 'sjevernopricrnomorski' matrijarhat sigurno je ostatak iz indoiranske i indoevropske starine, i za promatrače sa strane najdojmljivija je osobina tih Iranaca bio upravo taj položaj žene: zato su ih indoarijski susjedi i zvali **sar-mat-*, što su dalje preuzeli Grci. Očito je još da nije slučajno da je priča o Amamazonkama baš iz tih krajeva.

Ime **xarvat-* najvjerojatnije je prvotno nosilo neko iranojezično pleme koje se kasnije poslavenilo, i poslije se ime još više raširilo.

Bili ti davni Hrvati prvotno u jezičnom smislu Iranci koji su postali Slaveni, ili bili oni već odranije Slaveni (pa da su kasnije preuzeli iransko ime), svejedno je: slavenski narod Hrvati ima ime poteklo iz nekog iranskog jezika, i to se ime — a slično je i u drugih naroda, od vremena u kojem se riječ narod ne upotrebljava u današnjem smislu i kada etnonimi nisu stalni, pa prema današnjici — proširilo s prvotno manjeg prostora na veći.

htjēti, hòću

Od psl. **xъtěti*: csl. *xtěti*, bug. *šte*, mak. *ḱe*, sln. *htéti*, č. *chtíti*, slč. *chcieť*,

gluž. *chcyć*, dluž. *kśěś*, polap. *cą* ("hoću"), p. *chcieć*, slovin. *cięc*, r. dijal. *xtet'*, ukr. *xtity*, bjr. *xceć*.

Glagol **xъtěti* u prijevojnoj je vezi (pretprasl. *xŭt- : xvot-*) s **xotěti* (*hòtjeti*), od kojeg je oblika prezent **xotjǫ* i dalje (*hòću, hȍćeš, hȍće, hȍćemo, hȍćete, hòćē*), dok je prezent **xъtjǫ* sačuvan u nenaglašenu *ću* i dalje (*ću, ćeš, će, ćemo, ćete, ćē*).

Glagol **xotěti* potekao je od **xvot-*, koje u tom prijevojnom stupnju nije sačuvano, ali produljeni stupanj (kao *iskopčati : iskapčati*), od pretpraslavenskog **xvōt-*, imamo u glagolu **xvãtati* (*hvätati*). Dalje, indoevropske veze prvotnoga **xvot-* nisu jasne, no moguće je da je glagol nastao, proširenjem sufiksom *-t-*, od zamjeničke osnove **swe-* (koja je u *svoj* i dr.): dakle bi razvoj značenja bio "uhvatiti" ← "prisvojiti".

Što se tiče razvoja "hvatati" → "htjeti", slično u latvijskom glagol *gribēt* znači "htjeti, zahtijevati, željeti", a srodan je s litavskim *griẽbti* "hvatati" (ie. **ghreibh-* "hvatati, zgrabiti").

Upotreba *ću, ćeš...* u tvorbi budućeg vremena smatra se morfološkim balkanizmom (i u drugim slavenskim i neslavenskim jezicima Balkanskog poluotoka futur se tvori pomoću glagola "htjeti").

Za razna značenja usporedi još istokorijenske riječi kao *pȍhota, hòtnica, hȍticē, hȍtimicē, nȅhotē/nèhotē, nȅhoticē/nèhoticē, záhtjev, nȅćkati se* itd.

hûd, húda, o

Od psl. **xûdъ, *xudà, *xûdo*, odr. **xudъjь*: stsl. *xudъ* "sitan, malen, ništavan, neznatan", sln. *xûd, xúda* "zao, loš", č., slč. *chudý* "bijedan, loš,slab", gluž. *khudy*, dluž. *chudy*, polap. *xaudě*, p. *chudy*, slovin. *xudï*, r. *xudój*, ukr. *xudýj*, bjr. *xudý*.

Od ie. **ksoudo-*, usp. lit. *skaudùs* "boležljiv, slabunjav" (**ksoudo-* > balt. **skauda-*) te *skurdùs* "oskudan, bijedan, ubog", *skur̃das* "oskudnost, bijeda" (**ksud-r-*) — i stind. *kṣódati* "tuče, drobi, sitni" (**kseud-*), *kṣudyate* "lomi se", *kṣudráḥ* "malen, sitan, nizak, loš, ružan" (**ksud-ró -s*; indoarij.: pali *khudda-*, prakrt. *khudda-, khuḍḍa-, chuḍḍa-*, asam. *khūd*, hindi *khūd* ž. "ostaci", sinhal. *kuḍā* "malen" itd.), *kṣudhā* "glad", avest. *šuδa-*, oset. (iron.) *syd*, (digor.) *sudä*, puštu *lwəža* isto (afg. < **loša-* < **šauδā*).

hûla

Od psl. **xula*: stsl. *xula*, bug. *xùla*, mak. *xula*, sln. *húla*, str., rcsl. *xula*, r. *xulá* "hula", bjr. dijal. *xulá* "hvala".

U toj je riječi ie. **sou-l-*, prema **sw-ō-l-*, koje je u **xvala* (v. *hvala*).

Polazno je za dva tako suprotna značenja ono koje se odnosi na glasanje: krik likovanja hvale i slave prema kriku negodovanja, prezira. Usp. glagol **xuliti, *xuljǫ* (*huliti* itd.; po njegovu je prezentu *hȕlja* "nitkov").

Usp. stind. *svárati* "zvuči, pjeva, hvali".

Pomišlja se na to da je prvi korijen **swe-*, s proširenjem **swe-r-, *swe-l-, *swe-n-* (za to **swe-n-* usp. stind. *svanáḥ* "šum" — usp. indoarij.: prakrt. *saṇa-* m. "zvuk", hind. *san* ž. "zvižduk" itd. — , lat. *sonus* "zvuk" — usp. *sònometar, sònōran*; *sonus* > roman.: tal. *suono*, sardin. logudor. *sonu*, retorom. engadin. *sun*, furlan., fr. *son*, prov., katal. *só*, stšp. *sueno*, port. *som*).

hûm, gen. *húma*

Od psl. **xь̑lmъ*: stsl. *xlъmъ*, bug. *xъlm*, sln. *họ́lm*, č. *chlum*, slč. *chlm*, gluž. *kholm*, dluž. st. *chółm*, r. *xolm*.

Praslavenska je riječ posuđenica iz germ. **hulmaz*, što je dalo stnord.

holmr "otočić" (iz toga engl. *holm(e)*, stsas. *holm* "brijeg". — Za dalje indoevropske veze te germanske riječi v. u *čelo*.

Pretpostavlja se da je praslavensko **xolmъ* — iz germ. **holmaz* — u hrv. čak. *hlâm*.

hvála

Od psl. **xvalà*: stsl. *xvala*, bug. *xvalà*, sln. *hvála*, č. *chvála*, gluž. *khwała*, dluž. st. *chwała*, p. *chwała*, slovin. *χvåûlă*, r., ukr., bjr. *xvalá*.

U tom je ie. **swōl-* od glagolskoga **swel-/*swol-*, što je od **swe-* (v. *hula*).

Da se radi o **swe-* (može li se pronaći i **seu-*?), čini mi se da bi to mogao potvrđivati i glagol **xvastati* (csl. *xvastati*, hrv. *hvȁstati (se)*, sln. *hvastáti* "hvaliti se", č. *chvástati* "brbljati, hvastati se", slč. *chvastat' sa* "hvaliti se", r. *xvástat'sja* "hvaliti se, lagati"), što bi bilo **swō-st-*.

hvòja

Od psl. **xvoja/*xvojь*: sln. *hȏja, hója, hvȏja* "jela; crnogorično drvo", stč. *chvojě* "iglica crnogoričnog drveta", č. *chvoje, chvoj, chvůj, chvůje* "iglice; svježeodrezane grane", slč. *chvoja* "mlade grane, iglice", gluž. st. *khója* "bor", polap. *ch'ůöja*, p. *choja* "crnogorično drvo, bor", slovin. *x^uǫja* isto, r. *xvója* "iglica crnogoričnog drva; *dijal.* vršci ili grane odsječena stabla; suharci", ukr., bjr. *xvója* "bor". — Usp. još hrv. *hvojan*, od takva je pridjeva nastalo ime **Hvojnica* > *Fȏjnica* (u Bosni).

Psl. **xvoja* jest od ie. **skwojā*, usp. **skouj-* u psl. **xujь* "muško spolovilo": bug. *xuj*, polj. *chuj*, r. *xuj*.

Srodne su riječi lit. *skujà* "iglica" (**sku-j-ā*), latv. *skujas* mn. "iglice", alb. *hu* "kolac, motka; muško spolovilo", ir. *scé* "leptir glogov bijelac, Aporia crataegi", gen. mn. *sciad*, kimr. *ysbyddad* (kelt. < **skw-ijat-s*).

Indoevropski je korijen **skwei(ə)-* (st. **skwei(H)-*) "bodlja, trn". On je potekao od nostr. **ćujḫa* "bodlja, trn", što je dalo još kart. **cxw-* "bodlja, trn, oštrica" (svan. *cxwi* "strijela" itd.), ?drav. **cī* "bodlja, trn" (u **cī-kāj*, za razne akacije i druge biljke s bodljama i trnjem, npr. u telugu *sī-kāja* "Acacia concinna" i dr.), alt. **čüjä* "bodlja, trn, oštrica" (turk. **čüj(ä)*: ujgur. *čüä* "muško spolovilo", tatar. *čöj* "klin", turkmen. *čüj*, tur. *çivi* isto — iz toga su turcizmi *čivija* "čavao, klin, kuka", *čiviluk* "klinčanica, vješalica" —; tung.: evenkij. *čijä* "otpala iglica").

I

i

Veznik, od psl. *i (u svim slavenskim jezicima i), što je najvjerojatnije od ie. *ei, a to je lokativ pokazne zamjenice *e- (v. e). Usp. grč. ei "li, ako", got. ei "da bi". Isti taj *i još je npr. u *i ba, *i bo, *i li (v. li), *i no (hrv. st. in, sln. in "i").

ìći, ȉdēm

Od psl. *jь̑ti, *jь̑dǫ: stsl. iti, idǫ, bug. ìda, mak. ide, sln. íti (ali prezent grem), č. jíti, jdu, slč. ísť, gluž. hić, dluž. hyś, polap. ait, p. iść, slovin. jĩc, r. idtí, idú, ukr. itý, idú, bjr. iscí. — Usp. dóći, póći, náći itd., s -ć- od -jt- (st. i u govorima dojti, pojti, najti itd.).

To je od ie. *ei-: stind. émi "idem", éti "ide" (indoarij.: pali eti, prakrt. ei), imáḥ "idemo", kati i- "ići", av. aēiti "ide", het. it "idi!", luvij. iti "ide", grč. hom. eĩmi "idem", ímen "idemo", lat. it "ide" (lat. īre > roman.: istrorum. yid "ide", arum. imu "idemo", veljot. zer "ići", tal. (g)ire "ići", fr. futur irai, katal. ire "ići", prov., kat., šp., port. ir isto), ir. ethaid "ide", got. iddja "išao sam", prus. eit, lit. eĩti "ići", einù "idem", latv. iêt, toh. A ymäs "idemo".

Formant -d- < ie. -dh- umetnut je zbog prelaska atematskog prezenta (ie. *ei-mi "idem"), nepotvrđena u slavenskom, u tematski.

Imperativ idi ima indoevropski sufiks imperativa (ie. *i-dhi "idi!" > stind. ihí, av. iδi, stperz. idiy, het. it).

Korijen iš- u išao, išla, išlo nastao je ukrštanjem *jьd-/*jь- i *šьd-, *šьl-: psl. *šьdlъ (usp. sln. šə̏l, šlȁ, šlȍ, r. šël, šla, šlo) ništični je stupanj prijevoja od ie. *sed- "sjediti". Značenjska je veza zbog načina putovanja sjedeći (u kolima, na konju, usp. r. vsádnik, stind. sādin "jahač"), a vjerojatno i pod utjecajem značenja dostizanja cilja, usp. stind. ā-sad- "stizati" (← "sjesti na kraju puta, na cilju"?), ut-sad- "odlaziti" i sl. Korijen *sed- s 'putovanjskim' i bliskim značenjima imamo u hod, hoditi, -hađati (pohađati, prìhađati, uhađati). Oblik *šьd- sadržan pak je još npr. u pȍšast (*pošьstь < *pošьd-tь), prèdšasnīk (usp. psl. *perdšьstnikъ u r. predšestvennik), dòšljāk itd.

Indoevropsko *ei- poteklo je (preko starijeg *x́ei-) od nostr. *ʾejʌ "dolaziti": afraz. *ʾj (stegip. ỉj, kopt. said. ej "dođi"; tuar. aju; hausa jā́kà "dođi (m.)"), ural. (ugar. *je(γ)-: mađ. jöv- "doći"; uralskom sufigiranom *jēγe- odgovara ie. *x́j-ex- > *jā-, od čega je npr., s proširenjem -s-, psl. *jãxati > jȃhati), drav. *ej- "stizati, dolaziti" (tamil. ejtu), alt. *ī- "dolaziti, ulaziti" (mong.: halha ir-).

Usporednice i u drugim natporodicama (usp. npr. amer. *jaʾ "ići, doći": srednjoalgonkinski *jā "ići", cimšij. jē isto, actek-tano *ja "ići, nositi", oto-mange *(n)ja(n) "put", čipča ie isto).

ìgla

Od psl. **jьgъlā̃/*jьgъlo/*jьgъlъ*: bug. *iglà*, mak. *igla*, hrv. čak. *jaglȁ, iglȁ*, sln. *ígla*, č. *jehla*, slč. *ihla*, gluž. *jehła, johła*, dluž. *gła*, st., dijal. *jogła, jegł*, polap. *jåglă*, p. *igła*, dijal. *jegła*, slovin. *jìeglă, jegła*, r. *ihlá* (usp. ukr. *holka*, bjr. *ihólka*).

Riječ **jьgъla* i **šīti* u praslavenskom očito nisu povezane; **šīdlo* označava šilo, za probadanje (pa se nit udijeva poslije probadanja), a **jьgъla* ima ušicu. (Veza između imenice "igla" i glagola "šiti" drugdje je obična, usp. grč. *rhaphís : rháptō*, nj. *Nadel : nähen*.)

Psl. **jьgъla* izvedenica je od **jьgo* "igo" (v.), i prvotno je značenje bilo "spojna motka, šipka, letva, prečka", što potvrđuju neka značenja nekih odraza psl. **jьgъlīca* (slč. dijal. *jehlice* "dio jarma, i to šipka koja zatvara jaram kad se on metne na vrat goveda"), usp. grč. *zeúgē* "remen u jarmu, meće se oko vrata životinje da joj se ne povrijedi vrat, pustine", lat. *iugulae* "Orionov pojas", sln. *ígelj*, gen. *îgelja* "vrsta jarma"), za značenje usp. ir. *con-óigim* "šijem", kimr. *gwnïo* "šiti" (ie. **joug-*).

ìgo

Danas je ta riječ potisnuta istoznačnicom *járam*, no upotrebljava se kad se govori naprimjer tuđinskom, porobljivačkom igu. Praslavenska riječ **jь̃go* označavala je kolski ili plužni jaram, a odražena je ovako: stsl. *igo*, bug. *ìgo*, mak. *igo*, sln. *igô*, gen. *ižêsa/igêsa*, č., slč. *jho*, polap. *jaidŭ*, p. *jugo*, slovin. *vjĩgo*, r. *ígo*, ukr. *ýho*, bjr. *íha*.

Psl. **jьgo* nastalo je od ie. **jug-ó-m* sr., od čega je još het. *jukan*, stind. *yugám* sr. (indoarij.: pali *juga-*, prakrt. *jua-*, zappahar. *jũ*, nepal. *juwā*, bengal. *jū*, orija, bihar. *juā*, hindi *jūā*, marathi *jūv*, sinhal. *viya*), kašmir. *yi-*, prasun *yū*, nperz. *ǰuγ*, grč. *zygón*, arm. *luc* (**jug-jo-*), lat. *iugum* (> roman.: rum. *jug*, veljot. *zauk*, tal. *giogo*, sardin. logudor. *yuu*, retorom. engadin. *ǧuf*, furlan. *yof*, fr. *joug*, prov. *jo*, katal. *jeu*, šp. *yugo*, port. *jugo*), kimr. *iau* (**jug-ā*), got. *juk*, stisl. *ok*, dan. *aag*, šv. *ok*, stengl. *geoc*, *geoht*, *ioc*, engl. *yoke*, nizoz. *juk*, stvnj. *juch*, *joch*, nj. *Joch* (germ. **jukam*; iz franačkog **juk* jesu fr. *juc*, valon. *žok*, južfr. *juk*, katal. *joc*).

Indoevropsko **jugóm* izvedeno je, sufiksom *-g-*, od glagola **jeu-* "vezivati", koji je npr. u stind. *yáuti* "veže". Naknadno pak je od **jugóm* načinjen glagol **jeug-* "uprezati (u jaram)", s nazalnim infikskom **jung-*: stind. *yunákti* "upreže, veže", av. *yaoǰ-*, *yuǰ-* "uprezati", grč. *zeúgnȳmi* "vežem, uprežem", lat. *iungō* "spajam, vežem, uprežem, sjedinjavam" (usp. internacionalizme *konjugácija*, *konjùnkcija*; lat. *iungere* > roman.: tal. *giungere*, sardin. logudor. *yúngere*, furlan. *yóndzi*, fr. *joindre*, prov. *jonher*, katal. *junyir*, šp. *uncir*, *uñir*, port. *jungir*), lit. *jùnkti, jùngiu* "vezati" (pa je od toga načinjeno *jùngas* "jaram"), latv. *jûgt, judzu* "upreći" (*jûgs* "igo, jaram"). — Iz nekog indoevropskog oblika bliska **jeug-eno-* (usp. stind. *yójana-* "konjska oprema, orma, hamovi") posuđeno je turkij. *jügän/ *jügün* "uzda" (u stturk. vjerojatno već od VIII. st., sigurno od IX—XI; široko rasprostranjeno u današnjim turkijskim jezicima).

ìgra

Od psl. **jьgrā̃*: stsl. *igra* "zabava, ples, igra", *igrь* ž. "igra, zabava, šala", bug. *igrà* "igra, zabava", mak. *igra* "igra, ples", sln. *ígra*, dijal. *igrȁ* "igra", stč. *jhra*, č. *hra* "igra, zabava, šala", slč. *hra* isto, gluž. *jhra, hra* "igra", stp. *igra* "igra, zabava", p., slovin. *gra* "igra", r. *igrá* "igra", dijal. "svečanost, praznik, svadba, ples", ukr. *hra* "igra", bjr. *ihra* isto.

Najstarije je značenje vjerojatno blo "pjevanje s plesom". U riječi je *-r-* sufiksalno (a *-a* za zbirne imenice?), i možebiti da je ono uzrok depalatalizacije ie. *ǵ* (inače bi se očekivalo psl. **jьz(d)ra*). Naime, tu je indoevropski korijen **jaǵ-* "štovati". Izgleda da je tu bilo nekih neuobičajenih promjena (ie. **jag-* > **jog-* > **jьg-* kao u **jь*, v. *jer*; moguće je i **jag-* > **jəg-* > **jьg-*). Očito je da je riječ **jьgra* pripadala krugu rituala, vjerskog obreda.

Ie. **jaǵ-* "štovati" dalo je još stind. *yájati* "štuje molitvom i žrtvama, žrtvuje", *ijyā́* "žrtva", *yajñā́ḥ* "štovanje bogova; žrtva" (usp. indoarij.: pali *yañña-*, prakrt. *jaṇṇa-*), av. *yazaitē* "štuje", *yasna-* "poštovanje bogova; žrtva" (i naziv dijela Aveste), grč. *házō* "bojim se (bogova); štujem" (preko **hágjō*), *hágios* "svet, posvećen, častan, čist" (usp. grecizam *hagiogràfija* "životopis sveca"; *Aja Sòfija* jest po novogrčkom izgovoru, to je *Hagía Sophía* "Sveta Sofija, Sveta Mudrost", nekad bizantska bazilika, zatim džamija, danas muzej).

ìkra

Od psl. **jьkra/*jьkro*: csl. *ikra*, bug. *ìkra* (i "list na nozi"), *ìkro*, mak. *ikra* (i dijal. "list"), sln. *íkra*, č. *jikry* mn., *ikro* (ljaš., "list"), slč. *ikry* mn., dijal. *ikra, ikro* ("list"), gluž. *jikra*, dluž. *jark*, polap. *jåkră*, p. *ikra*, dijal. *(i)kra* ("ovčje ili kozje vime"), slovin. *jĭkra*, *jikro*, *krùo*, *kro*, r. *ikrá* (i "list"), dijal. *íkra* ("tanak led"), dijal. *ikró*, ukr. *ikrá*, *ïkrá*, dijal. *íkry* mn. ("golijen, goljenica").

Značenja "riblja ikra", "list na nozi", "led (koji pliva), santa leda" povezana su — polazno je značenje bilo "dio unutrašnjosti, utrobe, jetre".

Psl. **jьkra* poteklo je od ie. **jekʷr̥* (heteroklitička *-r-/-n-* osnova; u kosim padežima **jekʷn-*, od čega je psl. **jьkno* u gluž. *jikno* "ikra", ukr. dijal. *júklo* "trbuh"). Psl. **jьkrā̆* ž. (sekundarno **jь̃kra*) zapravo je po porijeklu imenica srednjeg roda **jьkrò* (a možda je **jьkro* izravno od ie. dijal. **ikʷ(o)r*).

Ie. **jekʷr/n-t-* "jetra" dalo je još stind. *yákr̥t*, gen. *yaknáḥ* (indoarij.: pali *yaka-*, prakrt. *jaga-*; **yakar-*: sindhi *jero* m., lendi *jārā*, marathi *jarā̃ḍī* ž.), vajgali *yōk* (arij. **yakn-*), aškun *wīen*, kati *yäl* itd. (arij. **yakan-*, usp. pali *yakana-* sr.), av. *yākarə*, perz. *jīgar* (iz toga tur. *ciger*, iz toga po govorima *džìgerica*, također *džìgara, džìger, džìgarica, džìgirica, žìgerica*), grč. *hē̂par*, gen. *hē̂patos* (**-n̥-to-s*; usp. intern. *hepatìtis, hepatàlgija*), lat. *iecur*, gen. *iecoris, iecinor, iecinoris* (prema očekivanu **iecinis*), ir. *i(u)chair*, gen. *i(u)chiach* (**ikōr*), lit. *jãknos, jė̃knos*, latv. *akna(s)*, sve "jetra". — Ovamo spada i grč. hom. *íkhōr* "krv iz rane, krv boga", što je iz predgrčkog (pelazgijskog?), od ie. **ikʷōr*.

Sámo ie. **ikʷr̥/*jekʷr̥* može biti odglagolska imenica; izvor bi joj bio u sklopu **jekʷ- jekʷr̥* "bacati bacano" (usp. r. *metát' ikrú* "mrijestiti se, bacati ikru (za ribe), kotiti se (za životinje)", prema *metát'* "bacati, hitati"), od ie. **jekʷ-* (u lat. *iaciō* "bacim, hitim", **jək-*).

ìlovača

Sufiksom za uvećanice i pogrdnice *-ača* načinjeno od pridjeva *ilov*, koji je od psl. **jьlovъ(jь)*, ataj pak je od psl. **jьlъ/*jьlo/*jьla*: csl. *ilъ*, bug., mak. *il*, hrv. *il* ("glina"), dijal. *ilo, jīlo, īla, ilja*, sln. *íl* (i "glina"), *ílo*, č. *jíl* ("i glina"), slč. *íl*, p. *ił* ("glina"), r. *il* (i dijal. "glina"), dijal. *ilá*, bjr. *il* ("škrob, štirka") — "mulj, glib, kal". (Ovamo i 1252: *puteus scaturiens, fluvius Ilicza*, bujica na ilovastu zemljištu, dakle prvotno potok, danas *Ilica*, najvažnija zagrebačka ulica; također hidronim *Ilova*, toponim *Ilača*.)

Od indoevropskog **īl-u-s*, od čega su još grč. *īlȳs* "blato, glib", latv. *īls* "taman".

ìmati, ìmām

Od psl. **jьmāti* "uzimati": stsl. *imati, jemljǫ*, bug. *ìmam*, mak. *ima*, sln. *jemáti*, č. *jímati*, slč. *mať, jímať*, gluž. *jimać*, dluž. st. *jimaś*, polap. *jaimǎt*, p. *imać*, slovin. *jìmǎc*, r. dijal. *imat'*, ukr. *máty, imáty*, bjr. *imáć*.

Taj je praslavenski glagol iterativno-durativni oblik od **ęti, *jьmǫ* (usp. čak. *jéti, jȁmēm* te u oblicima kao što su *ȕzēti, òtēti*; npr. sln. *jẹ́ti, jámem* "početi", p. *jąć*).

Usp. *imȃština, neimȃština, ìmalac, zaìmati, némati, imétak, imánje, ìmō-van, imòvina, ȉmūćan* i dr.

Psl. **ęti* potječe od indoevropskog **em-* "uzeti": lat. *emō* "uzmem, kupim", stir. *em-* "uzeti", *arfoem-* lit. *im̃ti, imù*, latv. (st.) *jemt*, danas *ņemt*, 'jatv.' *emt* isto. — Ie. **em-* (st. **x́em-*) nastalo je od nostr. **ʔämʌ* "uzeti": afraz. **ʔm-* (stegip. *ʒmm* "hvatati"; berber. šilh *ämi* "smjestiti"; hausa *àmsá̄* "dobiti"), kart. **m-* isto, etr. *am-* "biti" (perfekt *amce* "bio je").

Značenjski je razvoj kao npr. u nj. *haben* "imati" prema got. *hafja* "držim", lit. *turiu* "imam" prema *tveriu* "uhvatim, uzmem", ili šp. *tener*, port. *ter* "imati" od lat. *tenere* "držati, posjedovati".

ìme, gen. *ȉmena*

Od psl. **jь̏mę*, gen. **jь̏mene*: stsl. *imę*, gen. *imene*, bug. *ìme*, mak. *ime*, sln. *imẹ̑*, gen. *imẹ̑na*, stč. *jmě*, gen. *jmene*, č. *jméno*, slč. *meno*, gluž. *mjeno*, *(i)mje*, dluž. *mě*, gen. *ḿeńa*, st. *jimě*, polap. *jaimą*, p. *imię*, gen. *imenia*, dijal. *miono*, slovin. *ȋmją*, *mjùono*, *jimą́*, r. *ímja*, gen. *ímeni*, dijal. *imenó, imjanó, ímén'e*, ukr. *im'já*, gen. *ímeny*, bjr. *imjá* dijal. *iméńnja* sr.

Psl. **jьmen-* tumači se od **in-men-* (s jednačenjem *n-m* > *m-m*) od **n̥men-* od ie. **en-men-*.

Ie. **nō̆m-n/*n̥m-n* i sl. dalo je još: stind. *nā́ma* sr. (*nā́man-*; indoarij.: pali *nāman-*, prakrt. *ṇāma-*, rom. (evrop.) *(a)nav*, bengal. *nām*, hindi *nā̃u*, sinhal. *nama* itd.), kašmir. *nām, nāv* (usp. i aškun, vajgali *nām*, kati *nam*, prasun *nom, nəmə́* itd.), av. *nāma, nąma*, stperz. *nāma* (usp. npr. iškašim. *nim* < iran. **nāmi-*), arm. *anun*, gen. *anuan*, het. *lāman* (razjednačenjem od **nāman*), hijerluv. *atamaī*, lidij. *atamv* (*t* od *l*), grč. *ónoma*, dijal. *ónyma*, alb. geg. *emën*, tosk. *emër* (**en-men-*), lat. *nōmen* (roman.: rum. *nume*, veljot. *nam*, tal. *nome*, sardin. logudor. *lúmene*, retorom. engadin., furlan. *nom*, fr., prov., katal. *nom*, šp. *nombre*, port. *nome*), umbr. *nome*, stir. *ainmm* sr., mn. *anmann* (**n̥-men-*), stkorn. *anu*, mn. *enuein*, korn. *hanow*, srbret. *hanff, hanu*, bret. *ano*, kimr. *enw*, got. *namo* sr., stnord. *nafn, namn*, dan. *navn*, norv., šv. *namn*, stengl. *nama, noma*, engl. *name*, stsas. *namo*, nizoz. *naam*, stvnj. *namo*, nj. *Name* (germ. **naman-*), 'jatv.' *nomas*, prus. *emnes* (**in-men-*), toh. A *ñom*, B *ñem*. — U albanskom i irskom jest **en-men-*, a **(o)nō-men-/*(o)nō-mn̥-* u staroindijskom, avestijskom, armenskom, grčkom, latinskom, germanskom, 'jatvinškom', hetoluvijskom, te **n̥m-* u baltijskom, slavenskom i toharskom.

Po jednom tumačenju, ie. **en-men-* sadrži sufiks *-men-* i načinjeno je od **en-* "unutar" (v. *u*). Po tome bi onda **(a)nō-men-* imalo **anō* "na, gore". Tako bi ime bilo ono što se nadjene (usp. *nadje(nu)ti ime*), umetne.

No čini mi se da se to dosta uvjerljivo tumačenje zapravo treba sklopiti — uzimajući u obzir drevna ukrštanja oblikā i značenjā — s onim koje indoevropsku riječ za ime dovodi od nostratičke **nimi* "ime", što je još u afraz. (sem. **nb-*, vjerojatno razjednačenjem od **nm-*, u arap. *nbʔ* "objavlji-

vati, saopćavati", geez. *nbb* "govoriti", sthebr. *nåbī(ʾ)* "prorok"), ural. **nime* (fin. *nime-*, saam. sjev. *nâmâ-*, mordvin. mokšan. *l'em*, marij. gor. *ləm*, udmurt., komi *ńim*, mađ. *név* itd.; po jednom pak je tumačenju uralska riječ posuđenica iz ranotoharskog **ńem-*, no to mi se ne čini uvjerljivim). — Jedna novija nostratička rekonstrukcija jest **nojmʌ*, što se potvrđuje i vanjskim usporednicama: sinotib. **maiŋ* "ime": tib. *miŋ* "ime", burman. *mań* "biti imenovan, nazvan", *ămań* "ime", arh. kin. *mieng* "ime", kin. *míng* "ime, naziv".

Usporednica ima i u drugim natporodicama.

imèla

I *ìmela*. — Od psl. **emela/*emelo/*emelь* (te **jьmelo*): csl. *imela*, bug. *ìmel, ìmelo, ìmela*, mak. *imela*, hrv. i *mèla, melo, omela, omelj*, sln. *omȇla, imȇla*, dijal. i *jemȇla, mȇla*, č. *jmelí*, slč. *omelo, jemalo, jemelo*, gluž. st. *jemlina*, dluž. *jemjoł*, polap. *jameln(ă)* (u toponimima), p. *jemioła, jemioło*, dijal. *jemiel*, r. *oméla*, ukr. *jamelýna, omelá, iméla*, bjr. *améla*.

Načinjeno sufiksom *-el-* od korijena **em-* (**ę̄ti* u *ùzēti*, **jьmāti* u *ìmati*), jer se od imelinih plodova ili kore pravi ljepilo za hvatanje ptica — tako **emela* znači "koja hvata" (a može se protumačiti i kao "ona koja se hvata", jer je imela nametnička biljka). — Usp. istokorijenske i istoznačne lit. *ãmalas*, st. *ẽmalas*, latv. *āmul(i)s, āmals, amu(o)ls, ęmuols*, prus. *emelno* itd., te stnord. *mistel*, engl. *mistle*, nizoz. *mistel*, stvnj. *mistil*, nj. *Mistil* (od ie. **ₑm-istlā*).

ìn, a, o

Odr. *ìnī, ā, ō*. Danas znači "drugi, ini", tako i u inim slavenskim jezicima. — Poteklo od psl. **jьnъ(jь)*: stsl. *inъ*, bug. *in*, sln. *ȉn*, č. *jiný*, slč. *iný*, dluž. st. *jiny*, p. *inny*, slovin. *jȉnï*, r. *inój*, ukr. *ýnyj*, bjr. *inšy*.

Praslavenska je riječ nastala od ie. **ēino-* (*ē* zbog naglaska u hrv. *ȋn*, usp. lit. *víenas*, latv. *viêns* < **w-ēino-*) ili **eino-*, što je varijanta indoevropskog **oi-no-* "jedan": grč. *oĩnos*, alb. *një* (**oin-jo-*), stlat. *oino-*, lat. *ūnus* (> roman.: rum. *un*, veljot. *yoin*, tal. *uno*, sardin. logudor. *unu*, retorom. engadin. *ün*, furlan., fr., prov., katal. *un*, šp. *un*, port. *hum*), umbr. *unu*, stir. *óin*, ir. *aon*, got. *ains*, stnord. *einn*, stengl. *ān*, engl. *one*, stfriz. *ān*, stsas. *ēn*, nj. *ein, eins*, 'jatv.', *ans*, prus. *ains*. (Ie. **oi-* "jedan" još je u **oi-k-*: stind. *éka-*; **oi-wo-*: stperz. *aiva-*, av. *ēva*, grč. *oĩos* "jedinstven", stind. *evám* "tako, sȃmo").

Ovamo spadaju još **jȋnakъ* (*ȉnāk*, od čega prilog *ȉnāče*), **jьnokъ* (starije *inok* "sȃm", od čega apstrakt *inokost* "stanje onoga koji je sam", a od toga *ȉnòkos(t)an* "sȃm, samostalan").

ìnāt, gen. *ináta*

Balkanski turcizam (usp. rum., bug., alb. *inat*, ngrč. *ináti*), iz t. *ınat* "prkos", što pak je iz arap. *ʿinād*. Usp. glagol *inátiti se*. — S *d* u starijim dubrovačkim tekstovima: *ìnād*, gen. *ináda, ináditi se*.

ȉnje

Od psl. **jȋnьjь/*jȋnьje/*jȋnьja*: bug. *ìnej*, mak. *ina*, hrv. st., rij. *in* m., sln. *ȋnje*, č. *jíní* sr., stslč. *jínie* sr., str., rcsl. *inii, inije*, r. *ínej* m., dijal. *ínejá, ínjá*, ukr. *ýnej*, bjr. *ínej*, dijal. *vínja*.

Uspoređuje se s lit. *ýnis, ýnies, ýnio* "inje", no smatra se da bito moglo biti posuđenica iz slavenskog.

Jedno veoma uvjerljivo tumačenje izvodi riječ od ranijeg oblika **jьv-ьnь*, koji bi se potvrđivao u sln. *ȋvje, ȋmje*, r. dijal. *íven'*, gen. *ívnja* (izvedenica *ínevet', índevet'* "pokrivati se injem", od starijeg **ivenet'*). Tada bi **jьvьnь* bilo

izvedenica od *jьva "ivica, rub, traka" (v. *ivica*). Značenjska se veza potvrđuje germanskim primjerima: stvnj. *rîfo*, nj. *Reif* "inje" (germ. **hrīpan-*), stisl., stengl. *hrím*, engl. *rime*, nizoz. *rijm* isto (germ. **hrīma-*), s ie. **krei-* "dotaći se, stvarati se (o rubu), skidati se (o kori)". Naime, veza se vidi: inje se hvata kao mali komadići, tračice leda.

Nedavno sam predložio jedno dosta složeno tumačenje, koje mi se čini vrijednim toga da ga ipak ovdje spomenem.

Polazno bi bilo nostr. **qinΓU* "hladan", što je u kart. **qin-* "smrzavati se" (gruz. *qin-*, megrel. *ʿin-*, čan. *(q)in-*, svan. *qgən-/qəgn-*), ural. **kyńa* ili **kańa* "mraz, studen" (nenec. *hańea*, selkup. *kāńe*), drav. **kiṇ-* ili **kin-* "hladan" (kolami *kinani*, *kinām*, gondi *kinan*), alt. **kʿiŋü* "hladan" (tung.: evenkij. *iŋī* "inje", solon. *inγá* "snijeg", even. *iŋi-* "mrznuti" itd.). — Usp. i nivh. *kəŋd* "mrznuti, smrzavati se" te eskim. (Nuvúqaq) *kanə́q* "inje", *qánik* "snijeg (koji pada)".

To **qinΓU* razvilo se u **qińU* i **qińΓU*. Od **qińU* može biti ie. **k̂ei-* i **k^(w)ei-*, a od **qińΓU* ie. **ei-* (st. **x́ei-*) i **oi-* (st. **x^w ei-*).

Tada treba spomenuti ove indoevropske korijene:

**k̂ei-* "hladan": stind. *śīyate*, *śyāyati* "mrzne", *śītaḥ* "hladan", iran. **sī-*, **sya-*: oset. iron. *syjyn*, *sijyn*, digor. *sujun*, jazgulam. *šiy-*, *šəy-*, *šiyaǰ* "smrzavati se", vahan. *šak*, iškašim. *šak*, tadžički *šaq* "mraz, studen", šugnan. *šitō* "hladan", jagnop. *ši-* "mrznuti";

**kei-*: perz. *čāyyīdan* "ohladiti se; smrznuti se", zaza *čī*, mundžan. *čīy-*, šugnan. *ṣicí-*, sarikol. *ṣəciy-* "smrzavati se";

**ei-*:

**ei-s-*: av. *isu-* "leden", pašto *asai* "mraz, studen"; iran. **aixa-* "led": av. *aēxa-*, horezm. *ēx*, sogd. *yyg*, oset. iron. *īx*, digor. *ex*, perz. *yax* itd.; stnord. *íss* "led", dan., šv. *is*, stengl. *īs*, engl. *ice*, stfriz. *īs*, stsas. *īs*, nizoz. *ijs*, stvnj., srvnj. *īs*, nj. *Eis* (germ. **īsam*, **īsaz*);

**ei-n-*: psl. **jьnьjь/*jьnьje/*jьnьja*;

**ei-w-*: psl. **ivъjь* u slovenskom i ruskom.

ìskati, ȉštēm

Od psl. **jьskāti*: stsl. *iskati*, *iskǫ/ištǫ*, bug. *ìskam*, *ìšta*, mak. dijal. *iska*, sln. *iskáti*, *íščem*, stč. *jískati*, č. *vískati*, slč. *ískať*, p. *(w)iskać*, slovin. *vjīskăc* (č., slč., p., slovin.: "tražiti uši"), r. *iskát'*, ukr. *škáty*, dijal. *yškáty*, stbjr. *iskati*.

Od ie. **ei-sk-/*ei-sk̂-*: stind. *icchāti* "traži, želi" (**is-sk̂-*; indoarij.: pali *icchati*, u Aśokinim natpisima *ichati*, prakrt. *icchaï* "želi", hindi pjesn. *īchnā* "iskati, tražiti, željeti", gudžarati *ichvũ* isto), kašmir. *yićhun* "željeti", av. *isaiti*, lat. *aeruscāre* (**aiso-ske/o-*), umr. *aiscurent* "zahtijevaju", arm. *ayçanem*, ir. *escaid* "traži uši", dan. *æske* "pitati, tražiti", šv. *äska*, stengl. *áscian*, *áxian*, engl. *ask*, stfriz. *āskia*, stsas. *ēscon*, srnizoz. *eiscen*, stvnj. *eiscôn*, srvnj. *(h)eischen* (s *h* po *heissen* "zapovjediti"), nj. *heischen* (germ. **aiskō(ja)n*), lit. *ieškóti* "iskati, pitati, tražiti", latv. *iẽškât*.

Indoevrpski je korijen **ais-* "željeti, zahtijevati, tražiti"; usp. još stind. *ēṣati* "traži", *eṣáḥ* m. "želja, izbor", *icchā* "želja".

V. i *jasan*.

ȉskra

Od psl. **jȉskra*: stsl. *iskra*, bug. *ìskra*, mak. *iskra*, sln. *ískra*, č. *jiskra*, slč. *iskra*, gluž. *škra*, dluž. *škŕa*, polap. *jåskră*, p. *iskra*, slovin. *skrã*, *shierkă*, r. *ískra*, ukr. *skra*, *ýskra*, *hýskra*, bjr. *ískra*.

U riječi **jьskra* jest ništični prijevojni stupanj *i*, prema stupnju *oi* u **ěskravъ(jь)* (gluž., p. *jaskrawy* "jarki") i u **ěskrъ(jь)*, v. *jasan.*

ìslām, gen. *isláma*

Općeevropska riječ, iz arap. *ʾislām* "predanost, podvrgavanje", što je od glagola *slm* "podvrći se (božjoj, Alahovoj volji)". Isti je korijen i u *muslim* (usp. tur. *müslim, müslüman*), usp. *mùslīm*, gen. *muslíma, muslìmān*, gen. *muslimána* (te od toga ime naroda *Muslimáni* — ono se znatnije upotrebljava tek od konca XIX. i početka XX. stoljeća, dotad je češće bilo ime *Bošnjaci*).

ȉstī, ā, ō

Od psl. **jьstъjь*: stsl. *istъ, istyi*, bug. *ist*, mak. *ist*, sln. *îsti*, č. *jistý* slč. *istý*, dluž. st. *jisty*, p. *isty*, slovin. *jista* (ž., "bit, stvarnost"), r. *istyj*, ukr. *ista* (ž., "kapital"), stbjr. *istyi.*

Od indoevropske zamjeničke konstrukcije **is-to-* (za ie. **is* u psl. **jь* v. *jer*, za **to* v. *taj*); ista takva jest i u lat. *iste, ista, istud* "taj, upravo taj" (lat. *iste* > roman.: rum. *ăst*, sttal. *esto*, tal. *sta-* u *stamattina, stamane* "jutros", *stasera* "večeras", *stanotte* "noćas", stfr. *ist*, šp., port. *este*). — Prvotno je značenje praslavenskog **jьstъ* bilo "upravo taj".

Sufiksom *-ina* načinjeno je psl. **jьstina*: stsl. *istina*, mak. *istina*, hš. *ȉstina*, sln. prekmur. *îstina*, č. *jistina*, r. *ístina* itd. Po drugom tumačenju, praslavenska riječ **jьstina* ima **jьst-* od ie. **ₑst-*, usp. **es-* "biti", pa po tome **jьstina* znači upravo "ono što jest".

Ìsus

Ime je tako pisano već u staroslavenskom, a taj je oblik onda iz crkvenog jezika dospio i u narodni. Oblik *Isus* jest po grčkom izgovoru pisanog *Ἰησοῦς Iēsoũs [Iisūs]*. — Oblik *Jêzuš* jest po latinskom, a krajnje *-š* ima po uzoru na mađarsko čitanje latinskih riječi.

Isus bude nazivan još i Isus iz Nazareta, Krist (to je kroz latinski iz *Χριστός Khristós*, što znači "pomazanik" — usp. grč. *khríein* "mazati, pomazati" —, a prevedenica je istoznačne hebrejske riječi *hammāšīaḥ*, aramejski *mᵉšiḥāʾ*, Mesija — v. *krstiti*), *Emanuel* (hebr. *ʿimmānū-ʾēl* "Bog s nama"), Sin Božji, Riječ (lat. *Verbum*, grč. *Lógos*), Mudrost Božja (lat. *Sapientia Dei*, grč. *Sophía Theoũ*), Jaganjac Božji, Sin čovječji (grč. *Hyiòs toũ anthrṓpou*, aramej. *bar ʿenas*), Otkupitelj (lat. *Salvator*, grč. *Sōtḗr* — za to v. u *titi* —, hebr. *goʿel* "krvni rođak, zastupnik, otkupitelj iz ropstva"), Spasitelj, Gospodin (lat. *Dominus*, grč. *Kýrios* — za to v. u *crkva* —, što se rabilo za Jahvu, prema hebr. *ʾadonaj* "gospodin moj", od *ʾadōn* "gospodin"), Učitelj, Kralj (lat. *Rex*, grč. *Basileús*), Pastir, Dobri Pastir (lat. *Pastor Bonus*), Sudac.

Najčešći je simbol Isusa K ista riba. Kako je za širenje kršćanstva isprva najvažniju ulogu imao grčki jezik, prvih pet slova za *Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Ὑιὸς Σωτήρ Iēsoũs Khristós Theoũ Hyiòs Sōtḗr* "Isus Krist, Sin Božji, Spasitelj" tvore riječ *ikhthýs* "riba", a riba je i simbol krštenja (kršćanin može biti spašen samo preko krsne vode, kao što riba bez vode ne može živjeti).

Iz grčkog imena *Iēsous* poteklo je latinsko *Iesus*, a ono je dalo oblike Isusova imena u jezicima čiji su narodi pripadali katoličkoj crkvi (može se reći da joj povijest počinje i prije raskola, 1054. godine), odnosno neki kasnije i protestantskim crkvenim zajednicama (od XVI. stoljeća).

Po novogrčkom čitanju imena *Iēsoũs [Iisús]* zove se Isus u pravoslavnim crkvama (usp. npr. rus. *Iisús, Isús*). Na grčko su se ime ugledali u svojem či-

tanju imena Isusova i istočni ogranci kršćanstva (monofizitstvo i nestorijanstvo).

Grčko ime *Iēsoũs* preuzeto je iz hebrejskog *Jašu(aʿ), Jēšūaʿ*, što je skraćeno od *Jəhōšūaʿ* "Bog je pomoć, Bog je spas". — Takvo je ime zabilježeno još u XIV. stoljeću pr. n. e., kao *Jašuia*.

U hebrejskom je *Jhwh* ime boga, i ono se nije izgovaralo (a objavljeno je Mojsiju, v. Izl 3,13—14, 6,3). Za hebrejsko je pismo (kao i za mnoga druga) značajno da su se nekad u njemu obilježavali takoreći samo suglasnici (obilježavanje samoglasnikā uvedeno je kasnije). Otprilike od III. stoljeća pr. n. e. ime *Jhwh* nije se smjelo izgovarati, pa se umjesto njega čitala riječ *ʾadonaj* "gospodin moj". Po uzoru na tu riječ od VII. stoljeća n. e. čita se *Jahowah* (iz toga *Jehova*).

Ime Jahve upotrebljavali su Židovi u stara vremena — usp. o vremenu Enoša, sina Šetova, jednog od sinova Adama i Eve: "Tada se počelo zazivati ime Jahvino" (Post 4,26). Izgleda da je Jahve bio prvotno vrhovni bog samo Judejcima.

Bog istog tog imena poštovao se u narodā zapadnosemitskih jezika (Ugarićani, Feničani, Judejci, Izraelci, Moabiti itd.): u feničkom i ugaritskom zvao se *yw [jevó]*. Njegova je žena bila *Anat* (*ʿnt*, u zapadnih Semitā boginja lova i bitke, kći Iluova). Zapadni su Semiti rano spojili boga Ilua: ugarit. *ʾil* "Il", *ʾilm* "Ilum, Ilim, Elim", fenič. *ʾl* "Il, El", *ʾlm*, hebr. *ʾel* "El", *ʾalōaʿ*, *ʾalōhīm* "Eloah, Elohim". — Usp. u imenima hebr. *ʾimmanuʾel* "Emanuel, s nama Bog", *ʾelijāhū* "Ilija, Bog moj Jahve", *šəmūʾel* "Samuel, Šem je bog", *daniʾel* "Danijel" (nejasna značenja), *jōʾēl* "Jahve bog", *Nəṯanʾēl* "Natanael, dao Bog" itd.

Izgleda da je to ime, **ʾil-*, prvotno značilo "jak, silan, moćan", i tek je kasnije dobilo značenje "bog" (tako je u jemenskoj mitologiji) i na koncu "vrhovni bog". Ilu je bio u zapadnosemitskoj mitologiji vrhovni bog, otac bogova i ljudi, tvorac svijeta i svega postojećeg. — Čini mi se da bi se neka izvanafrazijska i izvannostratička usporednica za semitsku riječ **ʾil-* možda mogla vidjeti u sinotibetskim jezicima. Za njih se rekonstruira riječ tibburm. **(m-)hla* "duša, duh, bog" (drugdje otprilike sinotib. **Hil-*): tibet. *hla* "bogovi", burman. *hlá* "lijep", karen. *minla, numla* "duh", *sumla* "slika, lik, idol" itd.

Od I. tisućljeća pr. n. e. boga Ilua potiskuju razni lokalni bogovi, a u judejskom panteonu u prvoj se polovini tog tisućljeća spajaju uloge Jeva i Ilua u lik Jahve, isprva vrhovnog boga koji predvodi skupštinu bogova (v. Ps 82(81)), koji kasnije ostaje jedini bog.

Za sámo ime *Jhwh* smatra se (zbog toga što je Bog Mojsiju rekao da mu je ime "Ja sam koji jesam", "Ja jesam" — Izl 3,14) da je izvedeno od semitskoga glagola **ḥjw, *ḥjj* "živjeti" (arap. *ḥjj*, stjužarab. *ḥjw*, sokotri *ḥjj*, geez *ḥjj* itd.); za dalje veze toga v. u *junak*.

Ime Jahve jest i u hebrejskom imenu *Jōḥānān* "Bog daj", iz kojeg je grč. *Iōannēs*, a iz toga je lat. *Iohannes*.

Iz grč. *Iōannēs* jest slavensko **Jьvanъ*, od čega su stsl. *Ivanъ*, hrv., srp. *Ìvan* (najstarije *Iuuanus*, 1100. g.), sln. *Ivan*, mak., bug. *Ivan*, r. *Iván* itd. — Iz grč. *Iōannēs [Ioánnis]* jest stcsl. *Ioanъ*, hrv. st. *Joan* (XIII. st.), *Jan* (XIII. st.; od toga *Jânko* itd.) te danas obično srp. *Jòvan*.

Iz lat. *Iohannes* jest npr. stsln. **Janež*, sln. *Janez*.

Od latinskog je imena poteklo dalmatoromansko iz kojeg su *Džovo, Džuho, Žuva, Džȉva, Džíve, Džívo* itd.

Iz latinskog su još npr. fr. *Jean* (stfr. *Jehan*), tal. *Giovanni* (i dalje *Gianni*),

šp. *Juan* itd., šv. *Johan*, dan. *Jens*, nj. *Johannes*, *Johann* (i dalje onda *Hans*), engl. *John* itd.

ìva

Od psl. **jīva*: bug. *ìva*, mak. *iva*, sln. *íva*, č. *jíva*, slč. *iva*, gluž. *jiwa*, dluž. *wiwa*, polap. *jeivó*, p. *iwa*, slovin. *vjīvă*, *jīva*, r. *íva*, ukr. *ýva*, *íva*, bjr. *íva*.

Od ie. **eiwā*. Indoevropsko **ei-/*oi-* (sa sufiksima *-wo-*, *-ko-*, *-o-*) označavalo je tisu; no u nekim je jezicima značenje drugačije: het. *eja-* (neko zimzeleno drvo), grč. *oíē*, *óē*, *óa* ("oskoruša"; **oiw(j)ā*), arm. *aigi* ("trsje"; *oiwijā*), lat. *ūua* ("grozd, grožđe"; **oiwā*; *ūva* "grožđe" > roman.: makedorum. *auo*, meglenorum. *ua*, veljot. *yoiva*, tal. *uva*, sardin. logudor. *ua*, retorom. engadin. *üya*, furlan. *uve*, šp., port. *uva*), gal. *ivo-*, stir. *éo*, kimr. *ywen*, stkorn. *hiuin*, bret. *iuin*, stisl. *ýr*, stengl. *íw*, *éow*, srnizoz. *ijf*, stvnj. *îwa*, nj. *Eibe* (germ. **eiwaz* < **eiwo-*), stengl. *íh*, *éoh*, stvnj. *iga* (**eiko-*), lit. *ievà*, latv. *iẽva* (itd. i latv. "cremza, divlja trešnja"), prus. *iuwis*.

Izgleda da je **ei-/*oi-* bio naziv za neko drveće crvenkasto-smeđe nutrine. Vjerojatno odatle slučajevi da ista riječ označava i ivu i tisu te da je naziv za tisu potekao od naziva za ivu.

Drugo tumačenje polazi od gipkosti ivinih grana pa se **eiwā* izvodi od **wei-wā* (s otpadanjem *w-* zbog disimilacije). Tada bi korijen bio ie. **wī-/*wei-* "viti, savijati", što je u **wīt(e)wā* "vrba": grč. *itéa*, stvnj. *wîda*, nj. *Weide* (germ. **wīþwō*).

ìver

I *ȉvēr*. — Od psl. **jьverъ/*jьvero*: bug. *ìver*, mak. *iver*, *iverka*, sln. *ivér* m., gen. *ivéra*, *ivȇr* ž., gen. *ivȇri*, č. dial. *iver*, *ivero*, slč. *íver*, dijal. *ívero*, polap. *jèver*, p. *wiór*, dijal. *wier*, slovin. *vjör*, r. dijal. *íver*, ukr. *ýver*, dijal. *yvyr*, stbjr. *iverь*, bjr. dijal. *ivjarén'*.

U **jьver- jь-* jest prefiks, a *ver-* isto je kao u glagoli **verti* "povući itd.", koji je npr. u *vreća*.

Je li moguća veza s **jьva* "rub" (v. *ivica*)?. Iver je ono što je odsječeno, upravo odrubljeno.

ìvica

Znači "rub (platna i sl.)", a također i "razne trave". — Umanjeničkim sufiksom *-ica* (tako i u bug. *ìvica* "duga uska traka") načinjeno od *iva* "razne stabljike i trave; rub (platna, sukna)", što je od psl. **jьva*: bug. *ìvà* "rub tkanine", vjerojatno i r. dijal. *ívá* "duguljast luk Allium lineare L.".

Vjerojatno od ie. **ei-w-ā*, s **ei-* "ići" (v.), zbog sadržavanja značenja "dug, duguljast, duljina".

iz

Od psl. **jьz*: stsl. *iz*, *is*, bug., mak., sln. *iz*, č. *z*, *ze*, slč. *z*, *zo*, dijal. *iz*, *izo*, gluž. *z*, *ze*, dluž. *z*, *ze*, dijal. *zo*, polap. *vėz*, p. *z*, *ze*, st. *zy*, slovin. *z*, r. *iz*, ukr. *z*, *iz*, bjr. *iz*.

Od ie. **eǵhs*: grč. *eks*, dijal. *es*, lat. *ex*, *ē* (usp. *eks-*, *e-* u latinizmima), osk., umbr. *ē-*, *eh-*, gal. *ex-*, ir. *ess*, *ass-*, kimr. *eh-*, lit. *iš* (st., dijal. *iž*), latv. *iz*, prus. *is*.

ìzba

Značenja su u našem jeziku "soba; blagovaonica; podrum, pivnica, konoba, krčma", usp. npr. na Krku *gizba* "peć za grijanje".

Od psl. **jьstъba*: stsl. *istъba* "soba", bug. *ìzba* "podrum; koliba", mak. di-

jal. *izba* "podrum", sln. *îzba* "soba u seoskoj kući", č. *jizba* "soba", slč. *izba*, gluž. *jstwa* isto, dluž. *śpa* "odaja, soba", polap. *jåzbă* "gostinska soba", p. *izba* "soba", r. *izbá* "izba, seoska (drvena) kuća, brvnara; soba u seljačkoj kući".

Slavenska je riječ zabilježena kao *itba* "kupaonica" još prije slavenske pismenosti, u arapskog autora Ibrahima ibn-Jakuba.

Izba je građena od brvana, to je topla prostorija (a predsoblje je, naravno, bilo hladno, pa je zato korišteno i kao ostava). U takvoj je izbi najvažnija bila zidana peć, koja je bila u kutu (v. *kuća*).

To je posuđenica iz istočnoromanskog **istuba* ili **istuva* "(parna) kupaonica", što je od narlat. *extūfāre* "isparavati se, pariti" — a od toga je i tal. *stufa* "peć; vrela kupelj", fr. *étuve* "parna kupaonica", provansal. *éstuba*.

Iz romanskog je posuđeno i pragerm. **stubō*, od čega je npr. stvnj. *stuba*, nj. *Stube* "soba"; prije se smatralo da je starovisokonjemačka riječ izvor slavenskih.

J

jâ

Rijetko čak. *jäz, jäs*, kajk. *jöz.* — Od psl. **ãzъ*: stsl. *azъ*, bug. *az*, dijal. *jàze, ja, es*, mak. *jas*, sln. *jaz*, dijal. *ja, jeș, jest* itd., stč. *jáz*, č. *já*, slč., luž. *ja*, polap. *jo, joz*, stp. *jaz*, p. *ja*, slovin. *jåu*, str., rcsl. *azъ, jazъ, ja*, r., ukr., bjr. *ja.*

Razlog gubitka *-z* vjerojatno je stvaranje jednosložnog oblika *a : azъ* po uzoru na parove nenaglašeno-naglašene *mi : mъně, mę : mene*, ili po rastavljanju iz sklopova kao *jaz sam, jaz znam.*

Srodne su zamjenice "ja": stind. *ahám* (indoarij.: pali *ahaṁ*, prakrt. *ahaṁ* i dr., sindhi *ā̃ũ, ā̃*, zappahar. *aũ*, stbengal. *haũ*, hindi bradž. *haũ*, gudžarat. *hũ* itd.), kašmir. *aũ* (usp. i dameli *u*, aškun *ai*, kati *ūzə*, *wūć*, pašai, kalaša *ā* itd.), av. *azəm*, stperz. *adam*, srperz. *az*, part. *ʾz [*az]*, sogd. *(ʾ)zw [zu, zə]*, hotsak. *aysu, azu*, ml. *a*, kurd. kurmandži *äz*, semnani *a*, tališ. *åz*, oset. *əz, äz*, puštu *zå, zə*, mundžan. *zå, zə*, šugnan. *wuz*, rušan. *az*, (iran. **azam*), iškašim. *az(i)* < **azā(m)*, vahan. *wuz* (iran. **azam*), arm. *es*, grč. *egṓ, egṓn*, beot. *iō, iōn*, lat. *egō* (usp. *ègo, egòist, egoîst, egoìzam* itd.; lat. *ego* > **eo* > roman.: rum. *eu*, veljot. *yu*, tal. *io*, sardin. logudor. *e(g)o*, retorom. engadin. *eu*, furlan. *yo*, stfr. *jou*, fr. *je*, prov., katal. *jo*, šp. *yo*, port. *eu*), falisk. *eko, ego*, venet. *eχo*, got. *ik*, krimgot. *ich*, pranord. *ek(a)*, stnord. *ek*, norv. *eg*, dan. *jeg*, šv. *jag*, stengl. *ic*, engl. *I*, stfriz. *ik*, stsas., nizoz. *ik*, stvnj. *ih(h)a*, nj. *ich* (germ. **éka(n)*), stlit. *eš*, lit. *àš*, latv. *es*, dijal. *ẹs*, 'jatv.' *as*, prus. *as, es*, toh. A *ñuk*, het. *uk* (usp. novohet. *ammuk(ka)*, hijerluv. *amu*, likij. *êmu*, lidij. *amu*, karij. *emu*) itd.

Polazno je ie. **egōm*, što je takoreći sažeta cijela rečenica **e ǵ(h)o eme* "evo me! evo ja!": **e* pokazna zamjenica, **ǵ(h)o* čestica, **eme* osnova kosih padeža zamjenice prvog lica; tome odgovara npr. engl. *it is me*, s objektnim oblikom *me.*

Obratan poredak, **m-e-ǵ(h)o*, jest u toh. *ñuk*, venet. *meχo* "meni" (usp. i spomenute hetoluvijske primjere). Od ie. **eǵ(h)ō(m)* očekivalo bi se psl. **jьza*, no u tom bi slučaju smetala sličnost sa **za* i **jьz za*. Možda se desilo premetanje **jьza* > **azъ*, ili još **eǵ(h)ō* > **ōǵ(h)-*. — V. *mene.*

jȁblān

Od psl. **ãbolnъ*, što je još u bug. *jàblan.* — Usp. **ãbolnь* ž. "stablo jabuke" : stsl. *ablanь*, sln. *jáblan*, dluž. dijal. *jabołń.*

To je dubletan oblik prema **ãblonь* ž. "stablo jabuka": č., slč. *jabloň*, luž. *jabłoń*, polap. *jablün/jobliüńa*, p. *jabłoń*, slovin. *jãbloun*, r. *jáblon'*, ukr. *jábluń*, bjr. *jáblynja.*

Jablan ima koru sličnu kori jabuke. I zato je spomenutim riječima usporednica balt. **abalni* u prus. *wobalne* "stablo jabuke".

Polazno je ie. **abl-on-* "jabučni, koji se odnosi na jabuke" (od toga "stablo jabuke"), odnosno **abal-n-* (za psl. **abolnь*). — Usp. gal. toponim *Aballō*, gen. *Aballōnis*. (Usp. ime *Avallon*, u keltskoj mitologiji otok blaženih, drugi svijet, na dalekim zapadnim otocima, koje jedan engleski kroničar iz XII. stoljeća zove otokom jabuka. U Avallon je poslije konačne bitke prenesen smrtno ranjen kralj Artur.)

Još srir. *aball* (**abalnā*).

V. *jabuka*.

jȁbuka

Od psl. **ǎblъka*: bug. *jàbъlko*, sln. *jábolka*.

To je množinski oblik prema imenici srednjeg roda **ǎblъko*: stsl. *ablъko*, hrv. st., dijal. *jȁbuko*, sln. *jábolko*, č., slč. *jablko*, luž. *jabłuko*, polap. *jopťü*, p. *jabłko*, polap. *jǎpko*, r. *jábloko*, ukr. *jábluko*.

Stariji su oblici **ǎblъ* (bug. dijal. *jàbol* "jabuka", sln. *jábel* "stablo jabuke") i **ǎblo* (bug. *jàblo* "jabuka", sln. *jáblo* "jabuka, stablo jabuke", č. *jablo* "jabuka", stp. *jabło*, kašup. *jǎplo* isto).

Izvedenica je **ablonь* (za to v. u *jablan*).

Psl. **ablъ*, **ablo* jest od ie. **āblo-*.

Indoevropske su riječi za jabuku **ǎblu-*, **ǎb(a)lo-*: gal. *avallo*, stir. *ubull* (**ablu*), krimgot. *apel*, stnord. *epli*, stengl. *æppel*, engl. *apple*, stfriz., sas., nizoz. *appel*, stvnj. *apful*, nj. *Apfel* (germ. **aplu-*), stnord. *apall* m., *epli* sr., norv. *eple*, dan. *æble*, šv. *äpple* (germ. **ap(a)lja-*), lit. *óbuolas, óbalas*, latv. *âbele, âbuole, abuolis*, prus. *woble* (**ǎbl-*).

Po jednom tumačenju, ie. **ablu-/*aplu-* izvodi se od starijeg oblika **šam(a)lu-*, što je, s takvim početkom, sačuvano u het. *šam(a)lu-*, palaj. *šamluwa-*: međustanje je bilo s *-mbl-*, *-mpl-*.

Takvo stie. **šam(a)lu-* onda se uspoređuje s hat. *šawat* "jabuka, stablo jabuke" i s kart. **wašl̥-* "jabuka" (gruz. *vašl-*, megrel.-laz. *uškur-*, svan. *wisgw, usgw*).

Dakle bi to bila stara migracijska riječ. Domaće jabuke potječu iz područja južno od Zakavkazja, pa se možda riječ proširila odande.

jȁd, gen. *jȁda*

To znači "bol, brige", čak. *jâd* "otrov, gnjev, ljutina", te *jȇd*, gen. *jȇda* "gorčina, zloba, srdžba".

Od psl. **ědъ*: stsl. *jadъ* "otrov", bug. *jad* "zloba; muka; otrov", mak. *jad* "gorčina, čemer", sln. *jâd* "otrov", stč. *jěd*, č., slč. *jed*, gluž. *jěd*, p. *jad* isto, slovin. *jåud* "gnjev", r. *jad* "otrov", dijal. *ëd*, ukr. *ïd*, bjr. *jad* isto.

Vjerojatno je **ědъ* stara osnova na *u*, dakle riječ ima genitiv **ědu*, na što ukazuje pridjev **ědъkъ* (hrv. *jȇdak, jȇtka, o* i *jédak, jétka, o* te *jȅdak, jȅtka, o*, sln. *jédek, jédka* "jedak, nagrizajući, oštar", č. *jedký* "jestiv", slč. *jedký* "jedak", r. *édkij* isto itd.) i pridjev **ědovъ* (bug. *jàdov* "jestiv", hrv. *jȁdov* "otrovan, zajedljiv", č., slč. *jedový*, p. *jadowy* isto, r. dijal. *edovyj* "proždrljiv"). — Usp. lit. *ėdùs* "proždrljiv".

Usp. *jedòvat* "otrovan" (**ědovatъ(jь)*), *jedòvit* "otrovan", *jadòvit* "jadan, nesretan" (**ědovitъ(jь)*).

Prvotno je značenje riječi **ědъ* bilo "otrov", a otrov se daje u jelu — usp. fr. *poison* "otrov" od lat. *potionem* "piće". Korijen je **ěd-* od indoevropskog **ēd-*, za što v. *jesti*.

Po drugom tumačenju, psl. **ědь* nastalo je od **ē-d-*, gdje je *ē-* prefiks, a *d-* ← **dō-* "dati" (usp. lit. *nuodaĩ* "otrov" ← "to što je dano"; nj. *Gift* "otrov" : *geben* "dati").

Jȃdrān
Novije ime, načinjeno od pridjeva *jàdrānskī*, koji je u *Jàdrānskō more*. To pak je ime načinjeno tek u XIX. stoljeću, prema latinskom *Adriaticum mare* (tako u Livija, Plinija i drugih autora; naprimjer u Katula samo *Adria*). — U starijih hrvatskih pisaca naše je more naprimjer *adriansko* i sl., a također *Sinje more* i sl. U doba narodnih vladara to je na latinskom upravo *mare nostrum* "naše more".
U V. stoljeću pr. n. e. Jadransko su more Grci nazivali *Iónios kólpos* "Jonski zaljev", *Iónion pélagos* "Jonsko more", a tako i kroz veći dio IV. st. pr. n. e. Kasnije ga i oni nazivaju jadranskim: *ho Adriatikòs kólpos*, *hē Adriatikḗ thálatta*, *tò Adriatikòn pélagos*. Neki ga nazivaju i kratko: *ho Adrías*, *Adríēs*.
Takvo kraće ime zapravo je najstarije od grčkih i latinskih, a poteklo je iz imena rijeke ili iz imena grada *Hadria*, *Adria*, na sjeverozapadu Jadranskog mora, na ušću rijeke Po, u Venetiji. Postojao je i još jedan grad istog imena, u Picenumu, danas je to *Atri*, na ušću rijeke Vomano; također, *Ádrion óros*, za neku goru na istočnoj obali Jadranskog mora.
Stariji oblik imena grada bio je *Hatria*, i za nj se pretpostavlja da je vjerojatno etrursko.

jàgma
Balkanski turcizam, znači "plijen, pljačka, grabež; navala, juriš, stiska" (usp. rum. *iamă*, bug. *jàma* itd.), iz t. *yağma*.

jȁgoda
Od psl. **ăgoda*: stsl. *agoda*, *jagoda*, bug. *jàgoda*, mak. *jagoda*, sln. *jágoda*, č., slč., gluž. *jahoda*, dluž. *jagoda*, polap. *jodădăi* mn., p. *jagoda*, slovin. *jăgodă*, r. *jágoda*, ukr. *jáhoda*, bjr. *jáhada*.
Izvedeno sufiksom za kolektive *-oda* od nesačuvane imenice **aga*, čemu odgovaraju lit. *úoga*, latv. *uôga* "jagoda" — to bi bilo ie. **ōgā* (usp. toh. *oko* "plod") od **ōug-* "rasti, povećavati se".
Mislim da je bolje pomišljati na inačicu toga korijena s premetnutim *w* i time labijaliziranim *g*: **ōg^w-ā* (za takvo premetanje v. npr. u *noć*). Ili je možda **ōg-* < **x^{w}eg-*?
Indoevropsko **aug-*, **(a)weg-*, **ōg-* (starije **xeug-*, *xweg-*, *x^{w}eg-*) "rasti, jačati" jest u stind. *ugráḥ* "silan" (indoarij.: pali, prakrt. *ugga-*, asam. *ug*), av. *ugra-* "jak", lat. *augeō* "povećavam, množim", *auctor* "množitelj, začetnik, osnivač", mlađe *autor* (iz toga *àuktor*, *àutor*; *auctōritas* "savjet, ugled, jamstvo; odluka; vlast, zapovijed", iz toga je *auktorìtēt*, *autorìtēt*), *auctiō* "dražba" (iz toga *àukcija*), *augmentum* "prirast" (iz toga *àugment*), *augur* "vrač" (**augos-*; iz toga *àugūr*, gen. *augúra*), got. *aukan* "množiti se", lit. *áugti*, *áugu* "rasti", latv. *aũgt* isto itd.

jàje, gen. *jája/jàjeta*
Od psl. **âje*, mn. *ajà*: gluž. *jejo*, *wejo*, dluž. *jajo*, polap. *joji*, p. *jaje*, slovin. *jăjă*, ukr. dijal. *ajo*. — To je od ie. **ōjom*.
U drugim su slavenskim jezicima česti odrazi **ajьce*, što je u njima izgubilo prvotno umanjeničko značenje, kao što je bilo i u kajk. *jajce* ili naprimjer u toponimu *Jajce*.

Ie. **ōjom* nastalo je od **ōw-jo-m*, što je značilo "ptičje, što se odnosi na pticu". Ima i oblika **ə-jó-m*.
Usp. iran. **āya-* u av. *ap-āvaya-*, nperz. *xāya*, grč. at. *ōión*, *ōón* (**ōwjom*), eol. *ṓion* (**ōwijom*), dor. *ṓeon* (**ōwejom*), kimr. *wy*, stkorn. *uy* (**āwjon* < **ōwjom*).
Bez *-w-*: arm. *ju*, gen. *jwoj* (**jōjo-*, asim. od **ōjo-*), lat. *ōuum* (< *oom* < **ōjom*; *ovum* > roman.: rum. *ou*, veljot. *yuv*, tal. *uovo*, sardin. logudor. *ou*, retorom. engadin. *öf*, furlan. *uf*, fr. *oeuf*, prov. *uou*, katal. *ou*, šp. *huevo*, port. *ovo*), krimgot. *ada* (got. **addja*), stisl. *egg*, šv. *ägg*, dan. *æg*, stengl. *ǽg*, srengl. *ey* (engl. *egg* iz stnord.), stvnj. *ei*, nj. *Ei* (germ. **ajjaz* < **əjóm*).

jâk, jáka, o
Od psl. **jakъ(jь)*: stsl. *jakъ* "jak", bug. dijal. *jak*, mak. *jak*, sln. *jâk*, *jáka* isto, č., slč. *jaký* "kakav", dluž. st., p. *jaki*, slovin. *jaḱí* isto.
Prvotno je značenje upravo zamjeničko: zamjenica **jakъ* zapravo je sastavljena od indoevropske odnosno-upitne zamjenice **jo-* (ta je u psl. **jь*, **ja*, **je*, v. *jer*) i pridjevskoga sufiksa *-kъ* (kao u **lьgъkъ*, **gladъkъ* itd.). Za takve promjene značenja usporedi naprimjer grč. *hoĩos* "kakav", *hoiós* "sposoban, vješt, valjan".
Usp. lit. *jõks* "kakav".
Po drugom tumačenju, koje je manje uvjerljivo, psl. **jakъ* bilo bi posuđenica iz kelt. *jakkos* "zdrav".

jâl
Vjerojatno se može govoriti o psl. **jalъ*, koje je onda još u sln. *jâl* "jal, zavist". Usp. onda **jalьcь* u sln. *jâlec*, gen. *jâlca* "varalica", možda slovin. *jǻulc* "jazavac" te **jaliti* u hrv. *jaliti* "licemjeriti", sln. *jáliti* isto.
To je od ie. **jā-l-* ili **jō-l-* (prije će biti to drugo, v. niže), što je u grč. *zē̃los*, dor. *zā̃los* "ljubomora, jal, zavist" (iz toga je lat. *zēlus*; od narlat. **zēlōsus* roman.: tal. *geloso*, prov. *gelos*, katal. *zelos*, šp. *celoso*, port. *zeloso*; iz prov. jest fr. *jaloux* "zavidan, nenavidan; ljubomoran; ponosan", iz stfr. *gelos* jest srengl. *gelus*, *ielus*, od čega je engl. *jealous* "ljubomoran"; iz lat. *zēlus* jest engl. *zeal* "revnost, gorljivost, žar"; iz talijanskog *geloso* "zavidan, jalan" jesu hrv. *đèlōz*, dubrovačko *džìlōz* itd.), stir. *á(i)lid* "moli, prosi", kimr. *iawl* "zapovijed; pohvala, lava", *iolaf* "hvalim, slavim".
Indoevropski je korijen **jā-* ili **jō-* (starije **jex-* ili **jex*^{w}*-*) "biti razdražen": stind. ved. *yā-van-* "napadač", *yā-tár-* "osvetnik", *yā-tú-* "vradžbina", av. *yātu-* "čaranje, bajanje; čarobnjak, čaralac", *yāsā* "želja", arm. *janam* "upinjem se, naprežem se", grč. *zētrós* "mučitelj", *zēmía*, dor. *zāmía* "gubitak, šteta; kazna", *zōrós* "jak; (o vinu) nepomiješan, suh".
Moguće je da je ovdje korijen **jō-* < st. **jex*^{w}*-*. Mislim da se može govoriti o ie. st. **jex*^{w}*-/*jeux-*, pa bi to **jeux-* > **jeuə-* bilo u **jeu(ə)-* "miješati, mijesiti". Što se tiče značenja, nema prepreka za takvo tumačenje.
Za ie. **jeu(ə)-* "miješati" v. u *juha*, v. i *juriti*, *jar*.

jàlov, a, o
Od psl. **ālovъ, a, o*, odr. **ālovъjь*: csl. *jalovъ*, bug. *jàlov*, sln. *jálov, a*, č., slč. *jalový*, luž., p. *jałowy*, slovin. *jalůovï*, r. *jálovyj*, ukr. *jálovyj*, bjr. - *jálavy*.
Usporednice su lit. žemajt. *olaus* "škopljen, štrojen" (< **olavas*), latv. *ãlava* "jalova krava; krava koja ne daje mlijeka".
Bez sufiksa *-ov-*: sln. *jâl*, r. *jályj*, možda u hidronimu *Jàla*.

Psl. **alъ(jь)* može se tumačiti od ie. **ōl-*, no može se pomišljati i na to da je polazno (i) psl. **jalъ(jь)*, što bi bilo od ie. **jōl-*.
Dakle može biti i korijen **el-* i **jel-*. Taj je drugi u grč. *hálios* "uzaludan, prazan, tašt" (možda iz pelazgijskog?), kimr. *ial* "polje; čistina u šumi", latv. *jêls* "sirov, nezreo".
Mislim da se tu zapravo radi o odrazima nečega što bi na nostratičkoj razini bilo **HiLʌ*. To može dati osnovu I **xei̯l-* i osnovu II **xi̯el-*. — Osnova I (preko *ii̯ > l* ili *i̯l ~ li̯ > l*) dala je ie. st. **xel- > *ăl-*. Osnova II dala je s jedne strane ie. st. **x́el- > *el-* i s druge ie. st. **xjel- ~ *jxel-/*jexl-*, od toga su **jel-* i **jăl-*. — Zasad nejasno (iako neki povezuju s ie. **alu-* "gorak", za koje v. u *pivo*).

jȁma
Od psl. **ăma/*jăma*: bug. *jàma*, mak. *jama*, sln. *jáma*, č. *jáma*, slč., luž. *jama*, polap. *jomo*, p. *jama*, slovin. *ją̃mă*, r., ukr., bjr. *jáma*.
Početno je *j-* sekundarno.
Uspoređuje se s grč. *ámē* "lopata, motika".
Po drugom tumačenju, od ie. **āmā* ili **ōmā*, što bi bilo od **ōu-mā*: stir. *huam*, ir., gel. *uaimh* "jama, pećina", također av. *ūnā* "rupa, raspuklina u zemlji", grč. *eunḗ* "brlog". (A od ie. **ōumā* bilo bi psl. **uma*.)
Ako bi polazno bilo ie. **ō-mā*, tada bi, kako mi se čini, to moglo biti regularno povezano s **ōu-mā*: ie. st. **ox^w- > *ō-*, **oxw- > *ōw-*. Izmjenjivost *x^w/xw* nije nemoguća.

jȁntār
Iz ruskog *jantár'*, a to je od starijeg oblika *entar'*, što je posuđenica iz baltijskog (usp. prus. **jentars*, **gentars*, lit. *giñtãras*, *gentãras*, *jentãras*, latv. *dziñtars*, *dintārs* (iz kurškog), *dzītars*, *zītars*, *zìtars*, *zìteris*, *zīters*, *zītęrs*).
Po izvješćima antičkih autora, izvor jantara bila je obala Baltičkog mora. Iz tih se krajeva izvozio po Evropi po jantarnom putu na jug: Germani su ga odatle izvozili u Panoniju (pa zato ostatak baltijske riječi u mađ. *gyantár* "jantar", *gyanta* "smola", što su Mađari preuzeli od starijeg stanovništva). Jantar je u starini bio smatran za ljekovit, a tek se kasnije počeo upotrebljavati kao ukras, za nakit.
Sa sjevera dolazi do fatjanovske kulture (srednja Volga, Kljazma, Moskva) u vrijeme oko 2000 godina pr. n. e., u mikensku Grčku dolazi poslije vremena 1600 godina pr. n. e., halštatsku kulturu dosiže u vrijeme 1000—500 godina pr. n. e., u Rimu je oko 900 godina pr. n. e. U Asiriji se spominje u X. stoljeću pr. n. e. Takvu važnost baltičkog jantara potvrđuje i to da je staroegipatska riječ za staklo, *skr* — kroz razne posrednike — posuđenica iz baltijskog (usp. lit. *sakaĩ* "smola" i psl. **sokъ > sok*).
Sáma baltijska riječ nema baltijske etimologije; vjerojatno je to posuđenica iz nekog predbaltijskog jezika.

jȁnuar
Iz lat. *iānuārius*. Siječanj je u rimskom kalendaru nazvan po italskom bogu Janu *Iānuārius (mēnsis)*. Jan(us) (*Iānus*) bio je u rimskoj i italskoj mitologiji bog ulazā i izlazā, vratā i početaka (svakog mjeseca, svake godine, svakog života). Slavljen je 9. siječnja. Smatralo se da Janus ima dva liza, zato ima epitet *Geminus* "dvostruk": to zbog toga što vrata vode i unutra i van. Siječanj je nazvan po bogu dvaju lica zbog toga što je u južnijim

krajevima taj mjesec prevrtljiv (takav je u sjevernijima ožujak, v. o njegovu imenu, i travanj, usp. izraz *aprilveter* — iz nj. *Aprilwetter* —, *aprilsko vrijeme*, za nestalno travanjsko vrijeme.

Latinizam *januarij* nije se održao. Oblik *januar* zabilježen je od XVIII. st. Osim njega bili su i oblici kao *jenar* (1100), *envar*, *jenvar* (XV. st.), po mletačkom *džènār*, *đenâr* (XIV—XV. st.), *jenâr* i drugi.

Ime *Iānus* povezano je s riječi *iānua* "vrata".

jȁnje i **jȁgnje**, gen. *jȁ(g)njeta*

Očekivalo bi se **jagne*; usp. npr. ime *Jánja* prema *Agnes, Agneza.*

Od psl. **ăgnę*, gen. **ăgnęte*: stsl. *agnę*, bug. *àgne*, mak. *jagne*, sln. *jágnje*, gen. *jágnjeta*, č. *jehně*, slč. *jahňa*, gluž. *jehnjo*, dluž. *jagńe*, polap. *jagną*, p. *jagnię*, slovin. *jãgńę*, str. *jagnę*, ukr. *jahnjá*, bjr. *jahnjá* (usp. r. *jagnënok*).

Osnovno je **agn-*, što je od ie. *$^*ag^w$(h)no-*: grč. *amnós* "janje, ovčica", *amnḗ* "ovčica", lat. *agnus* "janje", *agnā* "ovčica" (> roman.: tal. *agno*, port., galicij. *anho*), stir. *úan* "janje".

Usp., prema **ăgniti sę*, još usporednice u stengl. *éanian*, engl. st., dijal. *yean* "janjiti se" (germ. **aunōjan*, **aun-* < ie. *$^*ag^w$hn-*).

Indoevropski naziv za janje *$^*ag^w$(h)no-* najvjerojatnije je posuđenica iz nekog semitskog izvora, usp. sem. **ʿigl-* "mlado životinje": akad. *agalu* "magarac", ugarit. *ʿgl*, sthebr. *ʿēgel*, aramej. *ʿiglā*, arap. *ʿiǧl-* "tele".

jâr

Pridjev, nastao od psl. **jarъ(jь)*: csl. *jarъ* "opor, gorak, oštar", hrv. i imenica *jâr* "bijes, razjarenost, žar, strast", sln. *jâr, jára* "bijesan, ljut, gnjevan", č. *jarý* "mlad, svjež", slč. *jarý* "pun snage, svjež, veseo", gluž. *jěry* "trpak, oštar", dluž. st. *jary* "sladostrastan; neobuzdan; razvratan, raskalašen", *jěry* "lomljiv, krhak; gorak, kiseo; grub", p. st. *jary* "čist, proizoran; krepak", slovin. *jarï* "svjež, bodar, veseo", str. *jaryi* "gnjevan", imenica *jarъ* "gnjev", r. *járyj* "bijesan, ljut, gnjevan", dijal. "živ, brz", ukr. *járyj* "pun snage, stratan, jak, snažan".

Izvedenica od **jarъ* jest **jariti (sę)*: stsl. *jariti sę* "srditi se", hrv. *járiti (se)* "raspaliti (se)" (usp. *razjáriti se*), sln. *jaríti se* "pariti se (o pticama); goniti", č. *jařiti* "srditi", r. *jarít'* "srditi, jariti" itd.).

U nekim se riječima može vidjeti utjecaj **jarъ/*jara/*jaro* "proljeće" (v. *jar*), no ovdje je **jarъ* odraz ie. **jōr-* < **jōu-r-*, što je npr. i u grč. *zōrós* "žarak, vruć, jak". Prijevojni stupanj *o* toga korijena *jour-* jest u **juriti* (v.).

jâr ž., gen. *jâri*

Znači "ljetni usjevi". Također *jâr* m. "ječam koji se sije ljeti".

Od psl. *jarь* ž., gen. **jari*: sln. *jâr* "jarica, jaro žito", stč. *jeř*, č. *jař* isto, slč. *jar* "proljeće", p. *jarz* isto i "jarica", str. *jarь* "jaro žito", r. dijal. *jar'* "jarica, jaro žito", ukr. *jar'* "proljeće; jarica", bjr. *jar* "jarica".

Psl. **jaro/*jara/*jarъ*: bug. *jarà* "zrak; odsjaj, odbljesak; rumen (zore, sutona); sumaglica", *jàra* "para", mak. dijal. *jara* "vrućina", hš. *jȁra* "velika vrućina; izmaglica", *jâr* m. "proljeće", slč., dluž. st. *jaro*, p. *jar*, st. *jaro*, str., rcsl. *jara* isto, r. dijal. *jar* "vatra", ukr. *jar* "proljeće".

Kao pridjev **jarъ(jь)*: hrv. *jâr, jára, o* "proljetni" (usp. *jaro žito*), sln. *jâr, jára* isto, stč. *jarý* "proljetni, jari", č. dijal. *jarý* "jari", p. dijal. *jary* "proljetni", slovin. *jari*, str. *jaryi* isto, ukr. *járyj* "proljetni, jar, mlad".

Od ie. **jēro-* ili **jōro-* "godišnje doba, proljeće", što se onda po jednom

tumačenju izvodi od "sunčev ciklus, kretanje sunca", a to onda polazi od ie. **ei-* "ići".

To bi bilo ie. **jēro-*, st. **jeŕr-*, što pak potvrđuje drugo tumačenje. Indoevropsko **jēro-* jest u stind. **yār-* "godina" u *paryāríṇī* "koja se teli cijele godine", av. *yārə* sr. "godina", grč. *hṓra* "vrijeme, godišnje doba, godina" (v. *ura*), lat. *hōrnus* "ljetošnji, ovogodišnji", got. *jēr* "godina", stnord. *ár*, stengl. angl. *ȝēr*, zapsakson. *ȝéar*, engl. *year*, stfriz. *gēr*, stsas. *jār, gēr*, nizoz. *jaar*, stvnj. *jâr*, nj. *Jahr* (germ. **jǣrram*).

To drugo tumačenje dovodi ie. st. **jeŕr-* od nostr. **ńaʕrʌ* "mlad, novorođen": afraz. **nʕr* "mlad; mladić, momak" (hebraramej. *náʕar* "dječak, sluga", ugarit. *nʕr* "sluga", fenički *nʕr* "mladić", sthebr. *náʕar* "dječak, mladić", *naʕărā* "djevojka"; ?kuš.: kafičo *nirō* "mekan, nježan"), ural. **ńōre* "mlad, novorođen; proljeće" (fin. *nuore-*, est. *noor* "mlad, svjež", saam. sjev. *njuorâk* "slabo, mlad, novookoćen jelen", ?mansij. *nörgə* "jednogodišnje drvce"; ?samodij.: motor. *nara* "nov"), drav. **ñāṟ-* "mlada biljka; rasti" (tamil. *ñāṟu* "nicati", malajalam *ñāṟu* "sadnica"), alt. **ńā(r)ʌ* "mlad, novorođen; proljeće" (turk. **ńāŕ* > **jāŕ* "proljeće": stturk. *jaz*, stujg., uzb., turkmen. *jāz*, čuvaš. *śur*, a iz bulgarskog **ńār* jest mađ. *nyár*; mong. **nira-i*: mong. pism. *nirai* "novorođen, nov; svjež", halha *narae* "mladunče"; tung. **ńār-*: mandžur. *nijarxun* "svjež").

V. *jarac*.

jȁrac, gen. *jârca*

Od psl. **jarьcь*: bug. *jàrec*, mak. *jarec*, sln. *jârec*, gen. *jârca*, slč. *jarec*, p. dijal. *jarzec*, r. *jaréc*, gen. *jarcá*, ukr. dijal. *jaréć*.

Izvedeno od **jaro* "proljeće" (v. *jara*): **jarьcь* je nešto mlado kao proljeće, pa od značenja "jare" nastalo je i značenje "jarac".

Zato ovamo, sa sufiksom *-ęt-* tipičnim za mlade životinje, **jarę*, gen. **jaręte*: bug. *jàre*, mak. *jare*, hš. *jȁre*, gen. *jȁreta*, sln. *jarȅ*, gen. *jaréta*, str. *jarę* (usp. č. *jeřatko* "jare od godine i pol").

No u **jarьcь* "jarac" može se vidjeti i značenjski utjecaj od **jarъ* (značenja "mlad, svjež, pun snage, žara, strasti" itd., v. *jar*).

járak, gen. *járka*

I *jârak*, gen. *jârka*. — Od psl. **jarъkъ*: sln. *jârek*, gen. *jârka*, slč. *jarok*, p. *jarek*, ukr. *járyk*.

Praslavenska je riječ posuđenica iz nekog turkijskog jezika (iz avarskog?), usp. t. *yarık* "rascijep", džagataj. *yaruɣ*.

Bez sufiksa *-ık* t. *yar*, tatar., baškir. *jar* "strma obala, provalija" (usp. posuđenice r., ukr., bjr. *jar*). — Turkijski je korijen *yar-* "rascijepiti".

Sufiks *-ak* bio je shvaćen kao umanjenički, pa je načinjena riječ s uvećaničkim sufiksom, *jàruga*.

járam, gen. *járma*

Od psl. **arьmъ*: stsl. *jarьmъ*, bug. *jarèm*, mak. *jarem*, sln. *jarem*, slč. dijal. *járom*, r. dijal. *jarëm*, ukr. dijal. *jarem*, bjr. dijal. *jaruom*.

U zapadnim i istočnim jezicima odraženo je **arьmo*.

Jaram je glavni dio volovske opreme i zaprege. Starija je riječ **jьgo* (v. *igo*): ie. **jugóm* "volovski jaram" najvjerojatnije je isprva označavalo tek komad drva pričvršćen za glavu ili remenom oko vrata vola, dok je **arьmo/ *arьmъ* bilo za par volova.

Riječ **arьmo* odnosi se na glagol **ariti*, koji je sačuvan samo u obliku

kojariti* (hš. dijal. (BiH) *kojáriti se* "povećavati se, razvijati se", p. *kojarzyć* "sjedinjavati, spajati; potvrđivati se"). Povezana pak je s lat. *arma* "oruđe, sprava; oružje", grč. *hárma* "kola" (arm̥n̥* ili **arsmn̥*), možda lat. *armentum* "krupno blago; stado, krdo". — V. *rame*.

jàrbol

I *jârbol.* — S raznim starijim i drugačijim oblicima: *arbor, jârbor, (j)ârbul, ârbuo, jarbuo, jârbo, jâmbor* i dr. — usp. sln. *jámbor*.

Posuđenica iz dalmatskog, usp. krčkoroman. *juarbul*, furlan. *arbul*, mlet. *yuarbul*, tal. (toskan.) *àlbero, àrboro, alboro* — što je od lat. *arbor* "drvo" (a na Sredozemlju u romanskim jezicima i "jarbol").

jȁsan, jȁsna, o

Od psl. **ě̂skпъ, a, o,* odr. **ěskпъjь*: stsl. *jasnъ*, bug. *jàsen*, mak. *jasen*, sln. *jásen, jásna*, č., slč. *jasný*, luž., p. *jasny*, slovin. *jasnî*, r. *jásnyj*, ukr. *jásnýj*, bjr. *jásny*.

U tome je prijevojni stupanj *o* (*oi*), prema ništičnom stupnju u **jьskra*.

Povezuje se s lit. *áiškus, éiškus, iškùs* "jasan", toh. B *yesāñ* "jasan, očit". Moguća je dalja veza s **jьskati* "iskati" (v.).

jȁsēn

Od psl. **ãsenъ/*ãsenь*: bug. *jàsen*, mak. *jasen*, sln. *jẹ́sen*, gen. *jesẹ́na*, dijal. *jásen*, č. *jasan*, slč. *jaseň*, luž. *jaseń*, polap. *josin*, p. st. *jasien, jasion, jesion*, slovin. *jȃsoun*, r., ukr., bjr. *jásen'*.

Od ie. **ōsenos*, s naknadno produljenim *o*, kao **ōs-* u baltijskom: lit. *úosis*, latv. *uôs(i)s*, prus. *woasis*. Slične tvorbe kao slavenska riječ jest lat. *ornus* (**osenos*; lat. > roman.: veljot. *guarno*, tal. napulj. *uornẹ*, furlan. *vuarn*, istroroman. rovinj. *varno*, fr. *orne*, šp. *orno*).

Indoevropski je korijen **os-* (starije **Hos-*): ?het. *haš(š)ik-* "drvo s plodovima", aškun *ats*, istočni kati *oṭṣ-kānō*, zap. kati *wōṭṣ* "breza", arm. *hacʿi*, grč. *oksýē* ("bukva"), alb. *ah* ("bukva"), stir. *huinnius*, stkorn. *onnen*, bret. *ounnenn*, kimr. *onn, ynn* mn. (kelt. **onnā* < **osnā*), stnord. *askr*, dan., šv. *ask*, stengl. *æsc*, engl. *ash*, sjevfriz. *esk*, stsas. *ask*, nizoz. *esch*, stvnj. *ask*, nj. *Esche* (germ. **askiz*, sa sufiksom *-k-*).

Možda je ie. **os-* skupa s ural. **ośka* "jasen" (mordvin. mokšan. *uks*, mansij. gor. *oškə̑*, kamasin. *āzoj*) poteklo od nostr. **Hośʌ*, no velika je vjerojatnost da je uralsko **oska* (tako, ako se zanemari kamasin. *āzoj*) posuđenica iz nekog indoevropskog jezika (baltijskog?).

Nostratičkom **Ho(k)śa* "jasen" usporednica bi bilo jenisej. **ʔoksi* "drvo".

jàsika

Od psl. **asīka*: bug. *jasika*, mak. *jasika*, sln. *jasíka, jesíka*. — Zbog sličnih riječi (**osika, *osica, *osina*) može se pretpostaviti da je **asika* nastalo produljenjem početnog *o* od **osika*. Polazna je riječ **osa* "jasika" (č. dijal. *osa*, luž. *wosa*, p. *osa*), što je od ie. **opsā*.

Usp. stind. *sph(i)yá-* (indoarij.: pali *p(h)iya-* "veslo" itd.; s *-kk-*: rom. (evrop.) *phiko* "rame"), kašmir. *phyok*^{u} (arij. **sph(i)yakka-*), grč. *aspís*, gen. *aspídos* (naziv za neku zmiju otrovnicu, poskoka; **aspi-*; iz toga *àspida* "poskok, ljutica; pren.zla žena, oštrokonđa"; iz grčkog, preko latinskog, jest fr. *aspic* "zmija", zapisano u XIII. stoljeću, sa sekundarnim *-c*, što je prešlo u kuharstvo, kao naziv za vrstu hladetine, po prelijevanju boja, usp. fr. *sauce* ili *ragout a l'aspic* — u nas preuzeto *àspik*), stisl. *ǫsp*, dan., šv. *asp*, stengl. *æspe*,

nizoz. *esp*, engl. *asp*, stvnj. *aspa*, nj. *Espe* (germ. **aspōn*), lit. *āpušė̃*, *ēpušė̃* (s *u* po *pušis* "bor"?), latv. *apsa*, prus. *abse*.

Iz indoevropskog je u drevna vremena posuđeno u turkijske jezike: altaj. *apsak*, čuvaš. *ëvës*.

V. *oskoruša*.

jȁstrēb

Od psl. **ā̃strębъ/*ā̃strębь*: bug. *jàstreb*, mak. *jastreb*, sln. *jâstreb* i *jástreb*, č. *jestřáb*, slč. *jastrab*, gluž. *jatřob́*, dluž. *jastśeb(́)*, p. *jastrząb*, gen. *jastrzębia*, slovin. *jãtřib*, r. *jástreb*, ukr. *jástrib*, bjr. *jástrab*.

Sufiksom *-ęb-* načinjeno od **astr-* (usp. **ā̃strъ* u ukr. dijal. *jáster* "jastreb"), usp. **ā̃strǫbь* (sln. *jâstrob*, ukr. *jástrub*), slično je **galębь* i **golǫbь*.

Prošireno je tumačenje da je **astrębъ* nastalo od ie. **ōḱu-pet-er-*, s **ōḱu-* "brz" (stind. *āśu-*, prakrt. *āsu-*, av. *āsu-*, grč. *ōkýs* itd.), usp. stind. *āśupátvan-* "brzoleteći" (u Rgvedi *āśupátvā śyenā́ḥ* "brzoleteći sokoli"), grč. *ōkypétes* "brz" (doslovno "brzoleteći"), lat. *accipiter* "jastreb".

Po drugom tumačenju, bit će da je u vezi s lat. *astur* "jastreb" (zapisano u XIII. stoljeću), što je možda posuđenica iz mesapskog (no romanisti pak misle da je to preobraženo *accipiter*). Upozorava se na parnost *astur* "jastreb" prema *uultur* isto.

jàstuk

Riječ se s istočnog područja hrvatskog ili srpskog jezika proširila i na zapadno. Turcizam (usp. mak. *jastak*, bug. *jàstъk* itd.), iz tur. *yastık*, *yazdık*.

Ima još riječi za jastuk koje su posuđenice. — Sjevernohrvatska riječ *vânkuš* (*vänjkuš*, *vonkuš* itd., slično i u gradišćanskom), posuđenica je iz srednjonjemačke riječi od koje je *Wangküssen* (usp. stvnj. *vancussi*, s *vanc*, nj. *Wange* "lice") ili iz odgovarajuće posuđenice u mađarskom (*vánkos*). — Na obali je riječ *kušîn*, *kušȋn*, *kùšīn* preuzeta iz mletačke *cussin*, što odgovara općetalijanskom *cuscino*, a to pak je posuđenica iz prov. *coisí* (kao i šp. *cojín*) < roman. **coxinus* (to je dalo još stfr. *coissin*, *cussin*, fr. *coussin*). Roman. **coxinus* izvedeno je od lat. *coxa* "bok, bedro" (> rum. *coapsă*, tal. *coscia*, sardin. log. *koša*, retorom. engad. *koscha*, furl. *kuese*, fr. *cuisse*, prov. *cueisa*, katal. *cuxa*, port. *coxa*; iz nepotvrđene dalmatske riječi u nas je npr. u Dubrovniku *kȍpsa*, *kȍvsa* "but, goveđe, jareće bedro, stegno krupne i sitne stoke").

Usp. zato *podglavȁča* (tako npr. u sjevernom Gradišću; u nas u starijim rječnicima *podglav*, *podglavac*, *podglavač*).

jȁto

Od psl. **jā̃ta/*jā̃to/*jā̃tъ*: csl. *jato*, bug. *jàto*, mak. *jato*, hrv. *jȁta* ("zaklon od vjetra, kiše; krov, zid, stablo, kabanica" usp. *pȍjata*), *jât* ("množina ptica"), sln. *játa*, *játo* (također *jata* "koliba", usp. *pojâta* "šupa, koliba"), č. st. *jata* ("koliba"), gluž. *jěta* ("prodavaonica"), p. *jata* ("koliba"), rijetko *jato*, r. dijal. *jat* ("riblje jato").

Prvotno je značenje "jato (ptica, riba), pokretna gomila". Riječ je nastala od glagola **jati/*jěti* "ići" (č. *jeti*, *jedu*, gluž. *jěć*, dluž. *jěś*, p. st. *jać*, *jedzię*), što je od ie. **jā-* (v. *jahati*, *ići*). — Značenje "koliba, nadstrešnica, šupa" poteklo je, preko "prijenosna, pokretna kuća", od "jato".

Tvorbena usporednica za praslavensku riječ **jato* jest stind. *yātám* "hod, kretanje, putovanje".

jáviti (se), jâvīm (se)
Od psl. **avîti (sę)*: stsl. *aviti (sę), javiti (sę),* bug. *javjà,* mak. *javi (se),* sln. *jáviti (se),* č. *jeviti (se),* slč. *javiť (sa),* dluž. *jawiś,* p. *jawić się,* slovin. *jȁvjĩc,* r. *javít'sja,* st. *javít',* ukr. *javýty.*
Vjerojatno od priloga **avě*: stsl. *avě, javě* "javno, otvoreno; očito, jasno; poznato", bug. *àve, jàve,* mak. dijal. *jave* "javno", hrv. *javi* "javno, otvoreno, očito; ne spavajući", rcsl. *javě* "jasno, otvoreno". — Usp. lit. *ovyjè* "budno".
Usp. **ava*: mak. *java,* hš. *jáva,* kašup. *java,* r. dijal. *jáva,* ukr. *jává,* bjr. *jáva.*
Prilozi su i stind. *āviḥ, āviṣ,* av. *āviš* (*aviškār-* "očit, javan", s *kar-* "raditi", usp. još srperz. *āškārak* "očit, javan", klas. perz. *āškār* — usp. stind. *āviṣkāra-*), a otpriložni su glagoli grč. *aisthánomai* "osjećam" (isti korijen u grčkoj riječi iz koje je *estètika*), lat. *audiō* "čujem, slušam" (usp. *ȁudio, audiokasèta, ȁudiogram, audiomètrija, audijèncija, audícija* itd.; lat. *audīre* "čuti" > roman.: rum. *auzì,* tal. *udire,* retorom. engadin. *udir,* stfr. *oir,* istfr. *zwayi,* prov. *auzir,* katal. *ohir, oure,* šp. *oir,* port. *ouvir*), lit. *óvaidas* "nestaško; smion čovjek" (to je **ovi-vaidas,* s *vaidas* "oblik, prikaza"), latv. *âvîtiês* "budaliti, bedariti se". Indoevropski je korijen **au-* "osjetiti, čuti" — on je i u het. *au-* "vidjeti, čitati", karij. *av-n-* isto.

jȁvōr, gen. *jȁvora*
Od psl. **āvorъ*: csl. *(j)avorъ,* bug. *jàvor,* mak. *javor,* sln. *jávor,* č., slč. *javor,* gluž. *jawor,* polap. *jovårĕ* mn., p. *jawor, jawór,* r. *jávor,* ukr. *jávir,* gen. *jávora,* bjr. *jávar.*
Praslaveni nisu poznavali drvo javor — usporedi slično stanje s nazivom za bukvu. Riječ za javor posuđena je iz nekog odraza zapadnogermanskog **āhor-* (stbavar. **ahor-,* nj. u Koruškoj *ōhr,* razni dijalekatski oblici kao *Are, Ohr, Ure, Ere*), usp. **āhorn-* u stvnj. *âhorn,* nj. *Ahorn* "javor, klen".
Germanska je riječ srodna s lat. *ācer,* gen. *āceris* "javor" (*acer, acere* > roman.: tal. *ácero,* šp. *arce,* port. *acer*; **acre* > furlan. *áyar*; **acus* sr. > katal. *achs*), grč. *ákarna* "lovor". — U tim bi riječima mogao biti indoevropski korijen **aḱ-* (o njemu v. u *oštar*).

jâz
Znači "kanal za odvođenje vode kroz branu za mlinove" i sl. — Od psl. **ězъ*: csl. *jazъ* "kanal", bug. *jaz* "gat, nasip, ustava", mak. *jaz* "jaz", sln. *jêz* "brana, ustava, gat", č. *jez,* slč. *jaz,* p. *jaz* "mlinska ustava; dno rijeke zagaćen za ribolov", r. dijal. *ez* "dio rijeke ograđen za ribolov i opleten prućem", ukr. *їz,* gen. *їzu* "pregrađenje rječice za ribolov", bjr. *jaz* "dio opreme za ribolov".
S dugim *ē* (**ēǵh-*); srodno s **ezero* "jezero" (v.). Usp. još lit. *ẽžẽ, ežià, ažià,* latv. *eža,* prus. *asy* "međa", arm. *ezr* "obala, kraj, granica".

jȁzavac, gen. *jȁzāvca*
Od psl. **ězvьcь*: bug. *jàzovec,* mak. *jazovec,* hrv. i *jȁzvac, jȁzbac* itd., sln. *jâzvec, jâzbec,* č. *jez(e)vec,* slč. *jazvec,* p. *jaźwiec,* r. dijal. *jazvéc.*
Izvedenica od **ězva* "rupa, jama, brlog, jazbina" (v. *jazbina*) — jazavac je tako nazvan životinjom koja živi u jami.

jȁzbina
Od psl. **ězvina* (stsl. *jazvina* "pećina, jama", č. *jizvina* "brazgotina, ožiljak" itd.), što je izvedenica od **ězva/*ězvo/*ězvъ*: stsl. *jazva* "rana, prišt", bug. *jàzva* isto, hrv. *jȁzva, jȁzba* "rana; jama", sln. *jâzba* "jama, pećina", č.

jïzva "ožiljak", slč. *jazva* isto, dluž. *jazw* "jazavac", r. *jázva* "gnojna rana", *jazvo* "oštrica", ukr. *jázvá* "rana", bjr. *jázva* isto.

Srodne su riječi lit. *áiža* "pukotina, naprslina", latv. *aĩza* isto. Element *-v-* jasniji je ako se obrati pažnja na lit. *aižùs, ižùs*, prus. *eyswo* (**eizvo, *eizva*) "rana". — Usp. još het. *igā(i)-* "raspuknuti se", lit. *ìžti* isto, *ižà* "pukotina na ledu", latv. *ìeza, ìeze* isto. Indoevropski je korijen **aiǵ-* (starije **Haiǵ-*).

V. *jazavac.*

jèbati, jèbē

Od psl. **jěbãti, *jěbǫ*: bug. *ebà*, mak. *jebe*, dijal. (Boboščica u južnoj Albaniji) *jåba*, stč. *jebati* ("gibati; kuditi, koriti"), č. *jebati* ("udarati; kleti"), slč. dijal. *jebať*, gluž. *jebać* ("obmanjivati, varati" — usp. u nas prostije i šatr. *zajebávati*), dluž. *jebaś* ("biti, udarati; obmanjivati"), p. *jebać* (i "kuditi, koriti; udarati"), slovin. *jåbac* ("trgati, kvariti" — usp. u nas prostije i šatr. *zajèbati* "pokvariti"), r. *ebát', ebú*, ukr. *ibáty, ebú.*

Starije je **jěbti*: hrv. *jèpsti*, r. *etí, ét'*, ukr. *éty.*

Indoevropski je korijen **eibh-/*jebh-*: stind. *yábhati* 3. l. jd. prez. (indoarij.: pali *yabhati* isto, sindhi *jahaṇu, yahaṇu* inf., lendi *yahaṇ*, pandžabi *jaihṇā, jahiṇā*, marathi *jhavṇē*), aškun *ži-*, kati *yīv-*, pašai *žaw-*, kalaša *žäw-*, khovar *žoiik* inf., grč. *oiphéō, oipháō, oiphō* 1. l. jd. prez., *oiphólēs* "bludan, razvratan", dor. (iz ilir.?) *Oíbalos* (spartanski kralj, otac Tindareja, Ledina muža), germ. **aiβō* "porodica" (langobard. *-aib* u *Antaib, Burgundaib*, stvnj. *-eiba* u *Wetereiba, Wingarteiba*).

U praslavenskom je možda ukršteno **oibh-* i **jebh-* → **joibh-* > **jěb-*.

Mislim da bi se ie. **eibh-/*jebh-* moglo izvoditi od nostr. **ʔibʌ*, što bi se rekonstruiralo još po afraz. **ʔb-* (sem. **ʔb-* "željeti, htjeti": hebr. *ʔbj, jʔb* "dogovoriti se", aramej. sir. *jʔb* "željeti", arap. *ʔbb* "željeti nešto, pripremati se", *ʔhb* "voljeti"; stegip. *ʔbj* "željeti" — usp. i stegip. *ȉb.t* "žeđa", prakopt. **ʔibi*, kopt. said., ahmim. *eibe*, fajum. *ibi* isto; zapčad. **ʔib-* "žeđa" u jeziku bogom *yip*, u jeziku kir *yìp*).

jècati, jềcām

Od psl. **ękati/*ęcati*: bug. *ècam*, hrv. st. *jékati* "stenjati; odjekivati", *jềkati* "koriti, kuditi", sln. *jécati, jȩ̂cam* (s *joj! joh!* dalo *jókati, jókam/jóčem* "plakati"), č. *jekati* "kričati", dluž. *jěkaś (se)* "tepati; zadihati se", p. *jąkać, jękać* "mucati", slovin. *ją̃kăc* "uzdisati, stenjati".

Odglagolska je imenica *jềka, jȇk* (*òdjek*, dalje od toga načinjeno *odjekívati, odjèknuti*).

U **ęcati* imamo progresivnu palatalizaciju; starije je **ękati.*

Usp. **ęčati* (< **ęčěti*): bug. *ečà* "ječati, zvučati", mak. *jači, eči* "zvučati, odjekivati", hrv. *jéčati, jáčati*, sln. *jéčáti, ječím* "stenjati", č. *ječeti*, p. *jęczeć* "stenjati", r. dijal. *jacét'* "bučiti" itd.

Od indoevropskog zvukoopisnog **enk-*, usp. alb. *ankój* "uzdisati, žaliti", lat. *uncāre* "rikati, mukati", nizoz., nj. *janken* "cviljeti".

jèčam, gen. *jèčma*

Riječ je nastala preobrazbom od pridjeva *ječmen*, koji je potekao od psl. **ęčьmenьnъ*. Praslavenska je riječ **ęčmy*, gen. **ęčmene*: bug. *jačmen, ečmèn*, mak. *jačmen*, hrv. *jèčmēn, jȁčmen* ("ječmenac"), sln. *jéčmen*, č. *ječmen*, slč. *jačmeň*, gluž. *ječmjeń*, dluž. *jacḿ eń*, polap. *jącmin*, p. *jęczmień*, slovin. *jı̃čmä*, r. *jačméń*, ukr. *jačmín'*, gen. *jačménju*, bjr. *jačméń.*

Riječ je načinjena od nesačuvana glagola **ękti* "svijati", jer je klas isprva

uspravljen, a kad dozrije, savije se nadolje. Usp. *_ęča_ u sln. gorenj. _jéča_ "ječmena i ražena smjesa" i možda bjr. dijal. _éča_ "zob", od pretpsl. *_enkjā_. Za tvorbu usp. latv. _anči_, _ancisi_ "Agrimonia eupatoria".

Od istog ie. *_ank-_ jest npr. stisl. _angi_ "bodlja", stvnj. _ango_, _angul_ "trn, bodlja".

jèdan, jèdna, o

Taj broj i pridjev _jèdinī, ā, ō_ potekli su od psl. *_edinъ_/*_edьnъ_: stsl. _jedinъ_, _jedьnъ_, bug. _edin_, mak. _eden_, sln. _ęden_, _edín_, č., slč. _jeden_, _jediný_, gluž. _jedyn_, _jeden_, dluž. _jaden_, _jadny_, polap. _jadån_, p. _jeden_, slovin. _jåděn_, r. _odín_, dijal. _edín_, ukr. _odýn_, bjr. _adzín_.

Složeno od *_ed-_ i *_inъ_ = *_jьnъ_.

Po jednom tumačenju *_ed-_ potječe od indoevropske zamjeničke čestice *_ed_ (v. _još_), koja bi bila i u *_ed(ъ)va_ (> mak. _edvaj_, hrv. _jèdva_, sln. _jédva_, r. _edvá_ itd., s *_-va_ koje je srodno s lit. _võs_ "jedva").

Po drugom, u tom *_ed-_ može se vidjeti ie. *_ed(h)-_ kao odraz nostratičkog *_ʔUXdE_ "jedan, samo": afraz. *_ʔuHd-_ "jedan" (sem. *_ʔḥd_ "jedan" u sthebr. _ʔeḥād_, fenič. _ʔḥd_, *_wḥd_ "jedan, sam" u arap. _waḥīd_ "sam" (_wāḥid_ "jedini, jedinac" također je i ime, iz njega tur. _Vâhid_, iz toga u Muslimana _Váhid_), sthebr. _jāḥīd_ itd.; egip. _wʕ_ m., _wʕ.t_ ž. "jedan, jedna"), kart. _ode_ "samo" (stgruz. _oden_ "kad", gruz. _-ode_ "sȁmo" npr. u _oriode_ "samo dva"), fu. *_ükte_ "jedan" (fin. _yksi_, _yhte-_, est. _üks_, saam. N _oktâ_, komi _et_, mađ. _égy_ itd.), drav. *_ut_ "što je par, drugi" (telugu _uddi_ itd.), alt. (tung. *_-ragda_ "sȁmo": nanaj. _ogadiragda_ "samo u čamcima"). — Od iste je nostratičke riječi najvjerojatnije i etr. _ϑu_ "jedan".

Drugi dio, _-inъ_, odraz je indoevropskog *_oino-_ "jedan" — v. _in_.

Starije je *_edinъ_, i to je prvotno značilo "samo jedan".

jèdnōč

Zabilježeni su također oblici _jèdnōče_, _jednusti_, _jednust_, _jèdnūč_, _jednoš_. Sve je to poteklo, preko *_edьnošьdy_, od psl. *_edinošьdy_/*_edьnašьdy_ "jedanput", što je npr. u bug. _ednáž_, _ednóš_, _ъnnóš_, mak. _ednaš_, dijal. _ednoš_, _ednuš_, rcsl. _edinoždy_, r. _odnáždy_, _odínoždy_, dijal. _odníždy_.

U prvom je dijelu *_edьn-_/*_edin-_ (v. u _jedan_), a u drugom je *_šьd-_ od imenskog oblika *_šьdъ_ "hod", usp. *_šьdlъ_, *_šьdla_, *_šьdlo_ (> _išao_, _išla_, _išlo_, s _i-_ od *_jь-ti_, v. _ići_). Ovdje *_šьdy_ može biti akuzativ ili instrumental množine od *_šьdъ_ (usp. i psl. *_dъvašьdy_, *_trišьdy_).

Postoji i usporedan hrvatski oblik _jèdnōć_. Taj na koncu potječe od psl. *_edьnojьtji_ "jedanput", koji je npr. u bug. _ednóč'_, sln. _jednóč_, č. dijal. _jednúc_, stp. _jednąc_, _jenąc_, rcsl. _edinoičь_, _jedinoičь_, bjr. _adnójčy_ (postojali su npr. i *_dъvajьtji_, *_trijьtji_), gdje je u drugom dijelu imenski oblik od glagola *_jьti_ "ići".

U oba je praslavenska oblika u drugom dijelu za "puta" sadržano značenje povezano s "ići"; uostalom, usporedi i vezu _jedanput_, _dvaput_... s _pût_.

jȅdro

Od psl. *_ědro_/*_ědra_: stsl. _jadro_ "njedro", _jadra_ sr. mn. "grudi, pazuha", bug. _nedrà_ "(zemna) njedra", sln. _jádro_ "jedro", _nêdro_ obično _nêdra_ mn. "njedra", č. _ňadra_ sr. mn. "grudi, pazuha", slč. _ňadrá_ mn. isto, dluž. _nadro_ sr. isto, p. _jadro_ "mreža", _niadro_, _niadry_ "pazuha", slovin. _jãdro_ sr. "mreža", rcsl. _jadro_ "dubina; njedra; ženska utroba; torba; jetra; jedro; plod", r. _nédra_ mn. "unutrašnjost, utroba ili dubina", ukr. _nídra_ mn.

Oblik **nědra* nastao je od spoja **vъn ědra* "u njedra" (usp. slično **kъn jemu* > **k njemu* i sl.).

Psl. **ědro* nastalo je od ie. **oid-ro-*, usp. germ. **aitra-* "gnojna oteklina, gnojni čir" u stisl. *eitr* "gnoj", stengl. *át(t)or*, stvnj. *eitar*, nj. *Eiter* "gnoj", od ie. **oid-* "oteći, nabujati, nabreknuti", koje je još u arm. *ait* "jagodica, obraz", *aitnum* "otičem" (**oid-nu-mi*), grč. *oidáō, oidéō* "otičem", *oĩdos* sr. "oteklina", *Oidí-pous* "Edip, sin Lajev i Jokastin" ("nateklih nogu"). Usp. još ie. **oid-mo-* u grč. *oĩdma* "nadimanje mora, brujanje mora, bujica valova, pučina" (**oid-mn̥-*), lat. *aedimus* (**aid-me/o-*), nj. *Ödem* "oteklina", psl. **ědmo* (samo u glaž. *jědmo* "gnojni čir").

jèdva

Od psl. **ed(ъ)va*: stsl. *jed(ъ)va*, bug. *edvà*, mak. *edvaj*, sln. *jédva*, č. *jedva*, gluž. *lědma*, dluž. *lědba, lědem, lědym*, p. st. *jedwa*, r. *edvá*, dijal. *odvá*.

Spoj dviju čestica. Za prvi dio, **ed-*, v. u *jedan*. Drugi dio, **-va*, uspoređuje se s lit. *võs* "jedva" (usp. *võsnevõs* "jedva jedvice"), usp. i csl. *vasmь* "jedva", rcsl. *vaznь* "hrabrost, sreća", te bug. *davà* "možda, jedva".

jȅftin, a, o

Balkanski grecizam (usp. rum. *éftin, eftín*, mak. *evtin*, bug. *évtin* itd.), iz ngrč. nar. *phtēnós [ftinós]*, usp. stariji oblik u knjiž. *euthēnós [eftinós]*. Prvotno značenje bilo je "obilan". Smatra se da su riječ proširili po Balkanskom poluotoku Cincari, i to trgovci koji su se služili upravo grčkim jezikom. — Danas je pridjev proširen i u hrvatskom jeziku.

Novogrčkom pridjevu odgovara postklas. *euthēnós* "uspješan, imućan".

Pridjev je u grčkom izveden od glagola, usp. stgrč. *euthenéō*, jon. *euthēnéō, euthenéō* "u dobrim sam prilikama, napredujem". Usp. još i *euthēnía* "blagostanje, obilje". — Riječi sadrže prefiks *eu-* "dobar".

Grčke su riječi potekle od ie. **gʷhen-* "nabujati, naduti se, biti pun, biti jedar; obilje", što je dalo još npr. stind. *ghanáḥ* "zbijen, čvrst, gust"(> indoarij.: pali *ghana-* "čvrst", prakrt. *ghaṇa-* "gust, težak", sindhi *ghaṇo* "mnogo", lendi *ghaṇā* "debeo", pandžabi *ghaṇā* "debeo, gust", nepal. *ghanu*, bengal. *ghana*, bihar. *ghan*, hind. *ghanā*, gudžarat. *ghaṇũ*, sinhal. *gana* itd.), aškun *gäni-aŋúr* "palac", kalaša *ghāna* "velik", kašmir. *gonᵘ* "čvrst, jak" (indoarij. **ghanas*), perz. *āgandan* "napuniti", *āganiš* "pun", arm. *yogn* "mnogo, vrlo, veoma" (*i-* + **o-gʷhon-* ili **o-gʷhno-*), lit. *ganà* "dosta", *ganė̃ti* "dostajati", latv. *gana* "dosta", psl. **goněti* (stsl., rcsl. *goněti* "dostajati" — točno odgovara lit. *ganė̃ti*).

jègulja

Skupa s oblicima *angùlja, janjula* itd. i sln. *jegúlja*, posuđeno iz dalmatskih i istroromanskih oblika, usp. veljot. *angiola*, istroroman. *angvéla*. Polazni bi oblik bio **angullia*, što je nastalo premetanjem od lat. *anguīlla*.

Lat. *anguīlla* ima umanjenički sufiks *-ella* promijenjen pod utjecajem *i* iz *anguis* "zmija". Usporedan je oblik grč. *énkhelȳs* "jegulja". Ime ilirskog plemena *Enkheleís, Enkhelãnes, Engelãnes* ima istu tvorbu (izvorno je *eng-*; oblici s *enkh-* pod utjecajem grčkog). Usp. i alb. *ngjalë*, što ne mora biti posuđenica iz grčkog ili latinskog, nego može potjecati od starijeg **ngjelë* < **engelā*. — U romanskim je jezicima *anguīlla* (veljot. *angiola*, tal. *anguilla*, sardin. logudor. *ambiḍḍa*, furlan. *anzile*, fr. *anguille*) i *anguīla* (šp. *anguila*, port. *enguia*).

Ne znam može li se pomišljati na to da je u germ. **ǣlaz* "jegulja"

(stnord. *áll*, stengl. *ǽl*, engl. *eel*, stsas. *āl*, nizoz. *aal*, stvnj. *âl*, nj. *Aal*) neka tabuistična preobrazba istoga korijena. — V. *guž*.

jéla

Od psl. **edla*: bug. *elà*, mak. *ela*, sln. *jȇla*, gluž. *jědla*, dluž. *jedła*, polap. *jadlă*, p. *jodła* (usp. hš. *jȇlka*, sln. *jȇlka*, r. *ëlka*, bjr. *élka*). — Usp. **edlь*: sln. *jȇl*, stč. *jedl*, č. *jedle*, slč. *jedľa*, p. st. *jedl*, r. *el'*.

Od ie. **edh-l-* (**edhlā*, **edhlis*), usp. lat. *ebulus* ž., *ebulum* sr. "zova, bazga" (**edh-lo-*; lat. > roman.: tal. *ebbio*, furlan. *ñeul*, fr. *hièble*, prov. *evol*, katal. *ebol*), gal. *odocos* isto (**odh-*), stsas. *aduk*, stvnj. *attuh*, *attah*, nj. *Attich* isto (germ. iz kelt.), lit. *ẽglė*, *ãglė* "jela", latv. *egle*, prus. *addle* isto.

Indoeropski je korijen **edh-* "oštar", usp. lit. *adýti* "vesti", *ãdata* "igla", latv. *adīt* "plesti".

jèlen

Od psl. **elenъ/*elenь*: stsl. *jelenь*, bug. *elèn*, mak. *elen*, sln. *jélen*, gen. *jeléna*, č. *jelen*, slč. *jeleň*, luž., p. *jeleń*, r., ukr. *olén'*, bjr. *aléń*.

Od ie. **el-en-/*el-n-*, sa slavenskim poopćenjem akuzativa te suglasničke osnove **elenь* (očekivalo bi se psl. **elę*), što je prešlo u osnove na *o* **elenъ*.

Srodne su riječi toh. A *yäl*, *ylem* "gazela", arm. *ełn* "jelen", grč. *ellós* "jelenče, lane" (**el-no-s*), *élaphos* "jelen, košuta" (**el-n̥-bho-s*; miken. *e-ra-po-*), stir. *elit* "divokoza" (**el-n̥-t-*), kimr. *elain* "srna", stlit. *ellenis* "jelen", lit. *élnis*, *élnias* isto, latv. *al̂nis* "los". Ovamo idu i psl. **olni* (ie. **ol-n-*), što je dalo naše *làne*, gen. *làneta* (s prelaskom u deklinaciju na *t*).

Ie. **el-* poteklo je od nostr. **ʾili* "jelen", što je dalo još afraz. **ʾjl* "jelen" (arap. *ʾijjal* "kozorog", geez *hajäl* "jelen", ugarit. *ajl*, fenič. *ʾjl*, sthebr. *ʾajjāl*, akad. *ajalu*; istkuš.: somal. *eelo* "gazela", kambata *ellientī* "antilopa"; istčad.: kaba *yilə* "antilopa"), ?kart. (gruz. *ir-em-* "jelen"), drav. **ilʌ-* "jelen" (tamil. *iralai* "jelen", kanada, tulu *eraḷe* "antilopa, jelen"), alt. **ili* "jelen, srna" (turk. **elik/*älik* "srna": stujg. *elik*, azerb. *älik*, tur. *elik*; mong.: halha *il*; tung.: evenkij. *ili-* u složenicama).

Ima i izvannostratičkih usporednica, npr. sinotib. **la* "mošusni jelen".

jer

Veznik potekao od psl. **je že*, što je sastavljeno od **je* i čestice **že*.

Od psl. **jь(že)*, **ja(že)*, **je(že)* nastalo je stsl. *i*, *ja*, *je* zamjenica pokazna i odnosna, bug. st. *i* "on", hrv. *jer*, *jȇre*, *jera*, č. *že*, st. *ež*, *jež* "da", str. *i*, *ja*, *je* "on, ona, ono", r. st. *iže* "koji" (sr. rod u *ežednevno* "svakodnevno").

**že* jest čestica za pojačavanje — također u starijem *jür(ve)* (< **jьže*) te u *takóđer*, *zăr* (< **za že*), *tȅr* (< **te že*) —, i ta je u prijevoju s *-go* koje je npr. u *nègo*. Od ie. **ghe/*gho*, od čega su i stind. *gha*, *ha*, prakrt. *ghaiṁ*, šina *ga*, stlit. *-ge*, *-ga*.

Psl. **jь*, **ja*, **je* potječe od ie. **jos*, **jā*, **jod*, što je odraženo npr. stind. *yáḥ*, *yā́*, *yád*, av. *yō*, *yā*, *yat*, stperz. *ya-*, grč. *hós*, *hḗ*, *hó*, frigij. *ios*.

Indoevropska odnosna zamjenica **jo-* "koji" potječe od nostratičke odnosno-upitne zamjenice **ja* "kakav, koji", koja je odražena još u afraz. **ja/*ʾaj* (semit. **ʾaj* "kakav" u arap. *ʾajj*, hebr. *ʾē*, somal. *ja* "tko"), kart. **ja-* "tko" (svan. *ja-*), ural. **jo-* "koji, neki" (fin. *jo-ka*, saam. juž. *juok*), drav. **jā̆-* "takav, što" (tamil. *jā*), alt. **ja-* "kakav" (mong. **ja-gun* u halha *jū* "što"; mandžur. *ja* "kakav"; korej. *-ja*, upitna čestica).

Neke su se upotrebe odraza nostr. *ja i *ʔi (v. *e*, *on*), tojest ie. *jo- i *ei-/*e-, pomiješale.

jèsam

Od psl. *esmь: stsl. *jesmь*, bug. *sъm*, mak. *sum*, sln. *sem*, č. *jsem*, slč. *som*, gluž. *sym*, dluž. *som*, stp. *jeśm*, str., rcsl. *esmь*, *esmi*.

Prezent glagola *byti* u praslavenskom je bio ovakav:

jd.	*esmь	dv.	*esva	mn.	*esmъ
	*esi		*esta		*este
	*estь		*este		*sǫtь

(Usporedi staroslavenski *jesmь, jesi, jestъ; jesvě, jesta, jeste; jesmъ, jeste, sǫtь*; slovenski *sem, si, je; sva, sta, sta; smo, ste, so*.)

Za indoevropske netematske glagole nastavci prezenta bijahu *-mi, -si, -ti; -wes/-wos?, -t(h)ʌ, -tʌ; -mes/-mos, -te, -nti*. Ti su nastavci zamjeničkoga porijekla: ie. *es- mi* po postanju znači "moje bivanje", od "bivanje-ja", itd. (Vjerojatno su ti nastavci složeni: *-m-i*, s *m < nostr. *mi* "ja", v. *mene*; *i čestica.)

Jedno sprezanje korijena *es- bilo bi *esmi, *essi, *esti; *swes, *sthes, *stes; *smos, *sthe, *sonti* — osnove su *es- i *s- (od starijeg *x́es- i *x́s-).

Usporedi prezent glagola *biti* još u nekim jezicima:

het.	*e-eš-mi*	*e-šu-wa-ni*
	e-eš-ši	—
	e-eš-zi, e-eš-ti	*a-ša-an-zi*

Usp. palaj., luvij. *aš-*, hijerluv. *as-*.

stind.	*ásmi*	*sváḥ*	*smáḥ*
	ási	*stháḥ*	*sthá*
	ásti	*stáḥ*	*sánti*

usp. *ásti* u indoarij.: pali, prakrt. *atthi*, rom. (Azija) *asti* "tako jest", (evrop., Rum.) *aštil* "može biti", sinhal. *atha*, hindi, marathi pjesn. *āthi* "jest", sinhal. *äti, äta* "jest" itd.

šina (palesi)	*šōdōs* (*śrāntō-smi)	*šōdas* (*śrāntās-smas)
	šōdaï (*śrāntō-si)	*šōdath* (*śrāntās-stha)

vajgali *om* "jesam", *oš* "jesi"

aškun *sen* "jesu"

avest.	*ahmi*	*usvahī*	*mahi, ṣmahi*	stperz.	*amiy*	—
	ahi	—	*stā*		—	—
	asti	*stō*	*hənti*		*astiy*	*htiy*

alb.	*jam*	*jemi*
	je	*jeni*
	është	*janë*

arm.	*em*	*emkʿ*
	es	*ēkʿ*
	ē	*en*

stgrč.	*eimí*	—	*eimén, esmén*	ngrč.	*eĩmai [íme]*	*eímaste [ímaste]*
	eĩ, essí	*estón*	*esté*		*eĩsai [íse]*	*eĩste [íste]*
	estí	*estón*	*eisí, entí*		*eĩnai [íne]*	*eĩnai [íne]*

lat.	*sum*	*sumus*
	ess, es	*estis*
	est	*sunt*

fr.	*suis* (<stfr.*sui* < narlat. **sujjo*)	*sommes*
	es	*êtes*
	est	*sont*

šp.	*soy* (< *so* < *son*)	*somos*
	eres (< lat. fut. *eris*)	*sois* (< iberlat. **sutis*)
	es	*son*

gal.	*immi*
	esi?
	edi

got.	*im*	*siju*	*sijum*
	is	*sijuts*	*sijuþ*
	ist	—	*sind*

stengl.	*(e)am, eom*	*sind(on)*
	eart	*sind(on)*
	is	*sind(on)*

srengl. *am art is bén* (sjev. *arn*)

engl. *am are is are*

friz. *bin* (ie.**bhū-*) *bist(e) is binne*

lit. st.	*esmì*	*esvà*	*esmè*	lit.	*esù*	*ẽsava*	*ẽsame*
	esì	*està*	*estè*		*esì*	*ẽsata*	*ẽsate*
	ẽsti	*ẽsti*	*ẽsti, esą̃*		*yrà*	—	*yrà*

latv.	*ęsmu*	*ęsam*
	esi	*ęsat*
	ir	*ir*

prus.	*asmu...*	*asmai*
	assai, assei, essei, ēisei...	*astai, estei, asti*
	ast, est	

Usp. još npr. osk. *súm* "jesam", toh. A *ṣem*, B *ṣeym*.

Ie. **es-* (starije **x́es-*) "biti" poteklo je od nostr. **ʾeśA* "sjesti, biti na mjestu", od čega su još afraz. **ʾjš/*ʾjṯ* "doći na mjesto, biti na mjestu, biti" (sem. **ʾjs* "biti": arap. *lajsa* "ne, nije", mehri *šj* "imati"; **ʾjṯ* "biti": biblij. aramej. *ỉtaj*, ugarit. *ṯ*, hebr. *ješ*; berb.: tuar., kabil. *as* "doći (nekamo)"; stegip. *ʒs.t* "mjesto; prijestolje", *t-ʒs* "smjestiti se, sjesti"; kuš.: saho, afar *as-* "biti", madži *is*; čad.: hausa *ìsá* "stizati"), ie. još i **ēs-/*es-* (st. **x́es-*) "sjediti" (hetit. *ešzi* akt., *eša* med. "sjedi", hijerluv. *as-* "sjediti", stind. *ā́ste* "sjedi", av. *āste* isto, grč. at. *ē̃stai*), ural. **eśA* "sjesti na mjesto; mjesto; stajalište" (fin.*asu-* "živjeti", *asema* "položaj", mordv. mokšan. *ezəm* "mjesto u stijeni"),

alt. (srkorej. *is(i)-* "biti, postojati", sjevkorej. *issta* isto < **isi-da*) i dr.
Postoje i izvannostratičke usporednice — sjevkavk. **-swʌ* "sjesti" u jenisej. **-ʌsʌ*, sjevkavk. **ʾo-swʌ*.

jȅsēn, gen. *jȅseni*
Od psl. **esenь*: bug. *èsen*, mak. *esen*, sln. *jesên*, č., slč. *jeseň*, p. *jesień*, slovin. *vjìeseń*, r. *ósen'*, dijal. *ésen'*, ukr. *ósin'*, gen. *óseny*, bjr. *vóseń*.
Od ie. **esen-* (ili **osen-?*); postojalo je također i **eser-*. Riječ je označavala vrijeme žetve: het. *zena-* "jesen" (**sen-*), grč. hom. *opṓrā* "kraj ljeta, žetva" (< **op(i)-osarā* "poslije žetve"). U germanskim su jezicima riječi označavale prvenstveno žetvu, pa vrijeme žetve i onda godišnje doba: got. *asans* "žetva", srvnj. *aran, arn, arnôt*, nj. *Ernte* "žetva, urod", usp. stengl. *earnian*, engl. *earn* "zaraditi, zaslužiti, donositi prihod", stvnj. *arnôn*. Zbog tih značenja moguće je da je predznačenje ie. **esen-* bilo otprilike "pojačan rad u polju" (i "žetva") pa da se od toga razvilo značenje "jesen" (koje je još u prus. *assanis* "jesen", dok litavski i latvijski imaju *rudúõ*, odnosno *rudens* — prvotno "crveno"). Ovamo možda još i arm. *ašun* "jesen" (**asjōn-?*).
O diobi godine na doba vidi pod *proljeće*.

jȅsti, jȅdēm
Od psl. **ěsti, *ědmь* (iz tog prezenta *jêm, ȉjem*): stsl. *jasti, jamь*, bug. *jam*, mak. *jade*, sln. *jẹ́sti, jẹ́m*, stč. *jiesti*, č. *jísti*, slč. *jesť*, luž. *jěsć*, polap. *jest*, p. *jeść*, slovin. *jiesc*, r. *est'*, ukr. *jisty*, bjr. *ésci*.
Indoevropski je korijen **ed-* (starije **χed-*) "jesti": stind. *ádmi* "jedem" (ved. *átti* "jede", a stind. **adati* u pali *adēti*, prakrt. *adai*), pašai *ay-* (u 1. l. jd. prez. *ayam*, s **ad-*), av. *aδāiti* "jede", arm. *utem* "jedem" (**ōd-*), het. *etmi* "jedem", *adanzi* "jedu", luv. *at-, az-*, hijerluv. *at-*, palaj. *at-*, grč. *édō* "jedem", lat. *edō*, osk. *edum* "jesti", stir. *esse* "jeo" (**ed-tjo-*), kimr. *ys* "jede" (**ed-ti*), got. *itan* "jesti", stnord. *eta*, šv. *äta*, dan. *æde*, stsas., stengl. *etan*, engl. *eat*, stfrizij. *īta, ēta*, stvnj. *ezzan*, nj. *essen* (germ. **et-*), lit. *ė́sti, ė́du*, latv. *ēst, ẹmu/ēdu*, 'jatv.' *ezd*, prus. *īst* (v. još *desni*).
To je od nostr. **ʔitä* "jesti", od čega je još afraz. **t(j)ʾ/*ʾjt* "jesti" (sem. **tʾw*: akad. *tʾw* "jesti"; stegip. *t* "kruh"; berber. zenaga *etš* "jesti"; kuš. **ʾjt/*tjʾ*: bedauje *tiju* "hrana", hadija *it-* "jesti", oromo *ito* "hrana"; čad. *ta/ih*: hausa *čí*, boleva *ti*, ngizim *ta*), alt. **ida-* "jesti" (mongol. *ide-*: srmong. *ide-*, halha *idə-*, burjat. *ede-* itd.).
Usporednice i u američkim jezicima: amerind. **(ʾ)ito* "jesti" u penutijskim (zuni *ʾito* — Novi Meksiko, SAD), oto-mange (huave *ʌet* — Oaxaca, Meksiko).

jȅtra sr. mn.
Gen. *jȅtārā*; također i *jȇtra*, gen. *jȇtārā*, i *jȅtra* ž. jd. — Množina je zato što se jetra sastoji od više dijelova. — Riječ je potekla od psl. **ętro* sr.: csl. *jętro*, bug. *jatrò*, sln. *jẹ́tra*, č. *játra*, slč. *jatrá*, gluž. *jatra*, dluž. *jětša*, polap. *jǫtră*, slovin. *jǻu̯trə*, r. *játró, játra*.
To je od ie. **entrom*, gdje je **en* "u" (v.), a *-tr-* formant s prostornoporedbenom funkcijom. I značenjski bliske i tvorbeno iste usporednice jesu stind. *antrám* sr. (usp. *ántaram* "unutrašnjost, blizina" > pali *antara-* "unutrašnjost", *antarā* "između", prakrt. *aṁtara-* sr. "dugačko razdoblje", rom. (Evropa) *andre, dre* "u, unutar", (Armenija) *anra* "u", lendi *andir* "unutar", pandžabi *andar* isto, hindi *ā̃tar*, sinhal. *atura* "interval", *aturu* "između"), pašai *aλiniṅ* ("mozak, moždina"; od indoiran. **antra-*; od **ántara-* jesu npr. šina *dar* "u", kati *andar* "unutar", *dar* "u, unutar", kašmir. dijal. *andar* itd.),

arm. *ənderkh* mn., grč. *enteron* jd., stnord. *iđrar* mn. (< **innrar* < germ. **inþerōz*) "utroba". — Ie. **enter* "između, unutar" odraženo je još npr. u stind. *antár* ("unutar", od toga pali *antō-*, *antē-* isto, asam. *ā̃te-ā̃te* "potajno", marathi *ā̃t* "unutar; u"), kati *(a)tu* ("u; unutar"; usp. i prasun *tu-*, *ti-* itd.), av. *antarə*, stperz. *antar* "između", alb. *gjer* "do", dijal. *nder* "između, u", *ndjer*, *ngjer* "do", lat. *enter*, *inter* "između, među" (usp. *inter-* u *internacionalizam* i u drugim internacionalizmima, latinizmima, učenima riječima itd.; *inter* > roman.: rum. *între*, sardin. logudor. *inter*, fr., prov., katal., šp., port. *entre*), *intrō* (> rum. *întru*, makedorum. *t(r)u*, tal. *entro*, stšp. *entro*), *intrā* (> tal. *tra*), osk. *anter*, umbr. *anter*, *ander*, stir. *eter*, *etir*, *etar*, korn. *ynter*, *yntre*, gal. *inter*, het. *anturijaš* "unutrašnjost", *andurza* "unutra".

jëtrva

I *jêtrva*; to je "žena muževa brata". — Od psl. **jętry*, gen. **jętrъve*: csl. *jętry*, gen. *jętrъve*, bug. *etrь̀va*, *jatrь̀va*, mak. *jatrva*, sln. *jệtrva*, stč. *jatrev*, p. st. *jątrew*, r. st. i dijal. *játrov* (usp. ukr. *jatrívka*, bjr. *jatróŭka*).

Ie. **jenəter-* (starije **jenHter-*) "žena muževa brata, djeverova žena" dalo je još stind. *yā́tar-* (**jn̥̄ter-*; indoarij.: prakrt. *jāuyā* ž. "žena mlađeg muževa brata", bengal. *jā*, orija, hindi *jā* ž. itd.), prasun *irí* "sužena" (arij. **yātarikā*), puštu *yōr* (iran. **yāϑr-*), arm. *ner*, frig. *ianatera* ak., grč. *enáter*, hom. *einatéres* mn., lat. *ianitrīcēs* mn., lit. *jentė*, gen. *jenters*, latv. *ìe(n)tere*. — Očekivalo bi se psl. **jęti* (kao **mati*, **dъkti*), no riječ je prešla u *ū*-osnove (kakve su **zъly*, **svekry*).

U indoevropskom je sadržan sufiks *-ter-*, koji se pojavljuje u nekim terminima srodstva. Dalje je porijeklo riječi nejasno. Moguće je da se radi zapravo o **jā-nə-ter*, **ī-nə-ter-*, gdje bi **jā-/*ī-* bilo zamjeničko, a *nə* enklitika (usp. psl. **jь no*; za **jь* v. *jer*) pa bi riječ značila "žene braće (bar dvije) jedna u odnosu na drugu" (usp. tvorbu psl. **jeterъ* < ie. **jo-ter-o-* "koji od dvoje").

jëzero

Mn. *jezèra*. — Od psl. **ëzero/*ëzerъ*: stsl. *jezero*, bug. *èzero*, mak. *ezero*, u hrv. i *jëzēr* (XVI. st.), sln. *jêzero* sr., *jêzer* m., *jezera* ž., č. *jezero*, slč. *jazero*, gluž. *jězor*, dluž. *jazoro*, p. *jezioro*, slovin. *jiezoro*, r. *ózero*, dijal. *ózer*, ukr. *ózero*, bjr. *vózera*.

Od ie. **eǵhero-* ili **aǵhero-* "jezero?": grč. *Akhórōn*, gen. *-ontos*, rijeka u donjem svijetu (također imena u staroj Grčkoj te u Maloj Aziji i Italiji), trač. *Azarates*, ime plemena, usp. ime plemena koje je u rimsko doba živjelo oko Blatnog jezera *Asseriates* (u Plinija), *Oseriates*, *Oseriátes*, lit. *ẽžeras* "jezero", latv. *ezers*, 'jatv.' *ziro*, prus. *assaran*. — Ovamo još stisl. *ægir* "morsko čudovište", stengl. *éagor* "more" (od starijeg *ǽger*, pod utjecajem sr. roda na *-(u)r*), što je od ie. **eǵhero-* (možda **eǵherom* sr.).

Da je *-er-* sufiks, vidi se i po psl. **ězъ* (< ie. **ēǵh-*), od čega je naše *jâz* "kanal za odvođenje vode kroz branu za mlinove" (od toga *jáziti*, *jâzīm* "navraćati vodu", s prefiksima *iz-*, *pre-*, *raz-*, *za-*; usp. *vodòjaža*). Prvotno je značenje te riječi bilo "brana". — V. *jaz*.

jèzik

Od psl. **ęzy̑kъ*: stsl. *językъ*, bug. *ezik*, mak. *jazik*, sln. *jézik*, č., slč., gluž. *jazyk*, dluž. *jĕzyk*, polap. *jǫzĕk*, p. *język*, slovin. *ją̃zĕk*, r., ukr., bjr. *jazýk*.

U drugim indoevropskim jezicima: stind. *juhū́*, *jihvā* (indoarij. *jihvā*: pali *jivhā*, prakrt. *jibbhā*, rom. (evrop.) *čhib*, hindi *jībh*, sinhal. *diva* itd.), kašmir.

zěv ž. (arij. **jihvā*, usp. i kati *dīć*, šina *žip* itd.), av. *hizū-*, *hizvā-*, arm. *lezu*, stlat. *dingua*, lat. *lingua* (roman.: rum. *limbă*, veljot. *langa*, tal. *lingua*, sardin. logudor. *limba*, retorom. engadin. *leungua*, furlan. *lenge*, fr. *langue*, prov. *lenga*, katal. *llengua*, šp. *lengua*, port. *lingoa*), osk. *fangvam*, stir. *teng*, *ligur*, got. *tuggō*, stnord., šv. *tunga*, dan. *tunge*, stengl. *tunge*, engl. *tongue*, stfriz. *tunge*, srnizoz. *tonghe*, nizoz. *tong*, stvnj. *zunga*, nj. *Zunge*, lit. *liežùvis*, latv. *lize* (s počenim *l-* prema *liežti* itd., "lizati"), prus. *insuwis*, toh. A *käntu*, B *kantwo* (< **tanku*) "jezik". — U svim je tim riječima drugi dio od ie. **ǵhwā-* ili **ǵhū-*, što je od korijena **ǵheu-* "zvati" (v.). Dakle bi taj drugi dio značio "ono čime se zove". — U nekim se prvim dijelovima riječi vidi i utjecaj glagola "lizati" (ie. **leiǵh-*).

U praslavenskom je dodan sufiks *-kъ* (kao **kamykъ* : **kamy* "kamen").

Za prvi dio pretpostavlja se da sadrži ie. **en* "u" (v.), pa bi to bilo — kao i u prus. *insuwis* — ie. **en-ǵhū-*.

Sȁmo kao mala moja napomena: može li se u psl. **ę-* možda vidjeti neko ie. **(j)en-*, kao prežitak nostratičkoga **jAnʌ* "govoriti"? Ta je nostratička riječ odražena u afraz. **jn* (stegip. *ʒn*; berb.: šelha, tamazigt *īni-*; kuš.: bedauje *an-* "reći"; zapčad. *(ya)nʌ-* "govoriti": sura *nee*, *boleva ni na* itd.), drav. **janʌ* (tamil. *en*, telugu *anu* itd.), alt. (turkij. **janïš-* "razgovarati; govoriti").

jêž

Gen. *jéža* i *jȇža*. — Od psl. **ežь*: bug., mak. *ež*, sln. *jéž*, gen. *jéža*, č. dijal., slč. *jež*, glpluž. *jěž*, dluž. *jaž*, *jež*, polap. *jiz*, p. *jez*, slovin. *jëiž*, str. *ožь*, r. *ёж*, gen. *ёжá*, ukr. dijal. *ož*, *iž*, *ïž*.

Od ie. **eǵh-jo-*. Polazno je **eǵhi-* "jež": frigij. *ezis*, lit. *ežỹs*, latv. *ezis*. Usp. još oset. iron. *wyzyn*, digor. *uzun*, arm. *ozni*, grč. *ekhĩnos* (**eǵhi-no-s*; usp. *ehinodèrmi*, *ehinokok*, *ehinus*; miken. *e-ki-no* muško ime), stnord. *igull* ("morski ježinac"), stengl. *ig(i)l*, *īl*, stvnj. *igil*, nj. *Igel*.

Ie. **eǵhi-* značilo je "zmijski": tako je jez nazvan tabuistično zato što jede (i) zmije — usp. grč. *ékhis* "zmija", *Ékhidna* (u mitologiji djevojka zmija, pakosna i otrovna; danas u zoologiji termin *ȅhidna*), arm. *iž* "riđovka, guja, guž", stisl. *ægir* "zmaj".

Ie. **eǵhi-* povezuje se s **angʷhi-*, **ogʷhi-* "zmija, zmaj" (v. *ugor*, *guž*); razlika *ǵh* : *gʷh* vjerojatno je uzrokovana tabuom.

jòrgovan

Usp. *jorgòvān*, gen. *jorgována*; također *jargòvān*, *jergòvān*, *jardžèvān*. — Posuđenica iz t. *erguvan* (iz toga je npr. rum. *iergovan*, *iorgovan*, alb. *jargaván*, mađ. *orgovány-fa*), što je iz perz. *ärǰuwān* (iz toga je arap. *erǧuwān*). Perzijska je riječ posuđenica iz asir. *argamannu* "purpur".

jōš

Prilog za pojačanje trajanja, za dodavanje; u našem jeziku ima također oblike *jöšt*, *jöšte*, *jȅšte*. — Od psl. **ešče*, što je odraženo naprimjer ovako: stsl. *ješte*, bug. *ošte*, sln. *še*, *jošče*, č. *ještě*, r. *eščë* itd.

Južnoslavenski oblici s *jo-* tumače se iz prvotnog **(j)a-* < **e-*.

**ešče* dolazi od ie. **etskʷe* ili **edskʷe*, gdje je **ed* (disimilacijom po zvučnosti **et*) pokazna zamjenica, a **kʷe* posljelog "i"; *-s-* služi za to da se **edskʷe* razlikuje od **adkʷe* (> lat. *atque*, *adque* "i k tome, također, još", psl. **a če/*a čī*) — v. *a*.

Indoevropska enklitika **kʷe* "i" odražena je npr. u stind. *ca* (indoarij.: pali *ca*, prakrt. *ca*, *ya*, *a*, stsinhal. *ca*, *-d(a)*, sinhal. *-t*), kalaša *že*, av. *ča* "i",

arm. *-kʰ* u *okʰ* "tko bilo" (**jos-kʷe*), het. *-ki*, likij. *-ke*, lidij. *-k*, grč. *te* "i", miken. *qe*, venet. *-ke*, lat. *-que* "i", stir. *-ch*, keltiber. *-Kue*, got. *-h*. — Potječe od nostratičke postpozitivne čestice **ḳ[o]*, koja je odražena još u afraz. **k(w)* veznik (npr. afar *kä* "i"; hausa *kaj* "i"), kart. **kwe* (gruz. dijal. *-kve*), ural. **-ka/*-kä* (fin. *-ka/-kä* "i", npr. u *eikä* "i ne"), alt. **-ka* (korej. *-ga* "pak" npr. u *näga* "ja pak"). — Postoje i izvannostratičke usporednice.

jubìlēj, gen. *jubiléja*
Iz crkvenog latinskog *iūbilaeus*, što je iz grčkog *iōbēlaĩos* < *iṓbēlos*, a što je iz hebrejskog *jōḇēl* "trublja kojom se oglašava praznik (koji se slavi svakih pedeset godina)" ← "(ovnov) rog" ← "ovan".

jȕg
Od psl. **jugъ/*jugo/*juga*: stsl. *jugъ*, bug. *jug* "jug", *jugò* "jugo", mak. *jug* "jug, jugo", hrv. *jȕgo*, sln. *jȕg* "jug", dijal. "južni vjetar", č., slč., gluž. st. *juh*, p. dijal. (karpat.) *jug*, str. *ugъ* "jug, podne", r. *jug*, ukr. *juhá*.
Prvotno je značenje praslavenske riječi bilo "južni, topao vjetar, jugovina, zatopljenje, kopnjenje, topljenje"; značenje "jug" jest novije, mlađe (usporedi značenjski razvoj riječi **sěverъ*). Iz toga se da zaključiti da je riječ **jugъ* još ranije imala značenje "mekan" i da je sufiksom *-g-* načinjena d indoevropskoga korijena **jeu-* ili **jewə-* (od starijeg **jeuH-*) "miješati, mijesiti, gnječiti", koji je npr. u stind. *yáuti* "miješa", lit. *jaũti* "miiješati, mijesiti", latv. *jàut*, usp. lit. *jaukùs* "krotak, mekan, ugodan".
V. *juha*.

júha
Od psl. **juxā̃*: csl. *juxa*, bug. *juxà*, *juvà*, mak. dijal. *juva*, sln. *júha*, č. *jícha*, slč., luž., p. *jucha*, slovin. *jûχă*, r. *uxá*, bjr. *júxa*.
Iz slavenskog je posuđeno, s pomakom značenja u negativno, srvnj., srnnj. *jûche*, nj. *Jauche* "gnojnica".
Psl. **juxā̃* nastalo je od ie. **jousā́*. Korijen je **jeu-* ili **jeuə-* (od starijeg **jeuH-*) "miješati, mijesiti, spravljati jelo, gnjesti", koji je npr. u stind. *yáuti*, *yuváti* "miješa", lit. *jáuti*, *jaũti*, *jaunù* "miješati", latv. *jàut*. — S proširenjem *-s-* kao u slavenskom još npr. stind. *yūṣ* sr. "juha, mesna juha" (indoarij.: pali *yūsa-* m., prakrt. *jūsa-* m. sr., bengal. *jūs*, orija *jusa* "juha", hindi *jūs* "mesna juha", sinhal. *yusa* "juha, sok" itd.), gen. *yūṣṇáḥ* (usp. praslavenski pridjev **jušьnъ(jь)*), aškun *yüš* "juha", prasun. *ɗuṣu* "mesna juha", perz. *jūšānda* "čorba", lat. *iūs*, gen. *iūris* "juha, čorba" (roman.: fr. *jus*; iz stfr. posuđeno je srengl. *iuys*, engl. *juice*; iz engleskog je *džûs* "gust voćni sok") — sve od **jūs* —, grč. *zōmós* "juha" (**jōusmos*), lit. *jū̃šė* "juha, čorba" (**jūsjā*), prus. *juse* "mesna juha, čorba". — Usp. još grč. *zýmē* "kvas" (u internacionalizmu *ènzīm*), alb. *gjanë* "blato, glib" (**jō-no-*), kelt. **juta* (> poznolat. (VI. st.) *iutta*, *iotta* "čorba" > furlan. *jota*, fr. *jotte*; iz furlanskog je sln. (gorišk) *jota*, naziv za jedno grahovo jelo), stir. *íth* "juha", kimr. *iwd*, bret. *io(u)d* "kaša" (**jeud-*).
V. *jug*, *junak*.

jȗl
I *jȗli*, a u starijem jeziku i *julij*, *julej*. — Iz lat. *iulius*. Srpanj, peti mjesec rimskoga kalendara, nazvan je *Iulius (mēnsis)* u čast Gaja Julija Cezara (*Gaius Iulius Caesar*), koji je rođen u tom mjesecu. Gaj Julije Cezar bio je za života zapravo *Gaius Quin(c)tilis Caesar*, a ime *Quin(c)tilis* — dano po nazivu za peti mjesec *Quīntīlis (mēnsis)* "kvintil, peti mjesec", *quīntīlis* <

quīnctīlis, prema *quīn(c)tus* "peti", od *quīnque* "pet" — zamijenjeno je imenom *Iulius* poslije njegove smrti i proglašenja bogom.

Za porijeklo imena *Iūlius* v. u *dan*; za dalje veze riječi *quīnque* v. u *pet*.

jûn

I *jûni*, u starijem jeziku i *junij, junj, ijunj* (usp. u A. Kanižlića *Miseca juna iliti lipnja*, u M. Divkovića *Mjesec junj, lipan*). — Iz lat. *iūnius*. Lipanj, četvrti mjesec rimskoga kalendara, nazvan je *Iūnius (mēnsis)* u čast Junone: *Iūnius* kraćenjem nasta od *Iūnonius*. Junona (lat. *Iūnō*, gen. *Iūnōnis*) bijaše rimska boginja braka, materinstva, ženā i ženske plodnosti, žena Jupiterova. Zvala se još i *Iūnō Monēta* (koja opominje), *Iūnō Virginālis* (kao zaštitnica djevojaka), *Iūnō Matrōna* (kao zaštitnica udanih žena) itd. — Junona je stara boginja italskih naroda (preuzeli su je i Etruščani: u njih je *Uni*), a za Rimljane je bila glavno žensko božanstvo. Bila je zaštitnica žena, ženska mladenačka snaga itd. Ime *Iūnō* (**joun-*) sadrži korijen "mlad" (v. u *junak*), a Junona je možda prvotno bila boginja plodnosti i Mjeseca.

jùnāk, gen. *junáka*

Od psl. **junákъ*, gen. **junākà*: csl. *junakъ*, bug. *junàk*, mak. *junak*, sln. *junák*, gen. *junáka*, č. *junák*, slč., dluž. st., p. *junak*, ukr., bjr. *junák*.

Izvedenica na *-akъ* od pridjeva **jûnъ, *junà, *jûno*, odr. **junъjь*: csl. *junъ*, hrv. st. *jun* (u knjigama na crkvenom jeziku; tu je riječ potisnula istoznačnica *mlad*), sln. *jûn, júna*, č. *juný*, str. *unyi* (r. *jònyj* iz csl.).

Od tog su pridjeva još riječi za mlado govedo **jûnę*, gen. **junęte* (s mlađim naglaskom *júne*, gen. *jùneta*), **juníca* (*jùnica*), **junьcь* (*júnac*, gen. *júnca*; usp. lit. *jaunìkis* "mlado životinje; mladić; mladoženja") te npr. **jûnoša* (*jȕnoša*) itd.

Što se tiče značenja riječi junak, usp. r. *molodéc* "kršan mladić, junak, delija, junačina", tur. *cigit* "mladić; junak" (iz toga *džìgit* "dobar jahač na konju; umjetnik u jahanju").

Izravne su usporednice u baltijskom: lit. *jáunas*, latv. *jaûns* "mlad" — baltijski i slavenski primjeri potječu od ie. **joweəno-*.

Usporednice za **junъ* jesu dalje stind. *yúvan-*, gen. *yū́naḥ* "mladić; mlad" (> rom. (Arm.) *ǯunak* "dijete; mlad, malen"; usp. stind. **yuvāna-* "mlad" > pali *yuvāna-*, prakrt. *juvāṇa-, juāṇa-*, bengal. *juyān* isto, hindi *juwān* "mladić", sinhal. *yuvan* "mlad", *yona* "mlada žena"), lat. *iuuenis* "mlad" (> roman.: makedorum. *džone*, rum. *june*, tal. *giovane*, mlet. *zóvene*, retorom. engadin. *ǧuven*, fr. *jeune*, prov., katal. *jove*, šp. *joven*, port. *jovem*), *iūnīx* ("junica": rum. *junice, juni(n)ă*, arum. *ǧiúncu* m., istrorum. *žurítse*, tal. sicil. *džiuntša*, južfr. *junego*), *iūnior* (*iūnior, iūniore* > sttal. *gignore* "naučnik", stfr. *juindre* "mlađi", fr. *geindre* "pekarski radnik"); od ie. *juwn̥kós*: stind. *yuvaśáḥ*, lat. *iuuencus* "junac, mladić", umbr. *iueng, iveka*, gal. *Jovinc-illus*, kimr. *ieuanc*, bret. *iaouank*, stkorn. *iouenc*, srkorn. *yowynk*, got. *juggs* "mlad", stnord. *ungr*, dan., šv. *ung*, stengl. *geong*, engl. *young*, stfriz., stsas. *jung*, nizoz. *jong*, stvnj. *jung*, srvnj. *junc, jung*, nj. *jung* (germ. **jūngaz*).

Po jednom tumačenju značenje "mlad" nastalo je od "mekan" (za takav razvoj usp. upravo *mlad*) pa se **jowə-no-* može izvesti od korijena **jeu-* ili **jewə-* "mijesiti, gnječiti" (v. *juha, jug*). Za vezu "mekan" → "mlad" usp. r. *ot molodyx nogtej*, doslovno "od mladih nokata" (odgovara našem izričaju *od malih nogu*) prema *ōt mékkъ nóktei* u Žitiju Klimenta Ohridskog.

Drugo tumačenje dovodi **juw-en-* od starijeg **xjuw-en-*, a baltijski i slavenski od **xéu-* (< **xjeu-*, osnova II) — ie. **aju-* od starijeg **xeju-*

"životna snaga": stind. *áyu-* sr. "život" (*āyuṣ-* > indoarij.: pali *āyu-* sr., prakrt. *āyu-*, *āu(a)-*, bengal. *āu*, *āi*, hind. pjesn. *āu* ž., *āw* m., sinhal. *ā*), kašmir. *āy*, grč. *aiṓn* "vrijeme, vijek, život" (iz toga intern. *èōn*), alb. *eshë* "razdoblje, period" (**aiwesjā*), lat. *aeuus, aeuum* "vječnost; vijek, život" (*aetas* "starost, dob" > sardin. logudor. *edade*, stfr. *aé*, prov., katal. *edat*, šp. *edad*; **ae(v)itas* > tal. *età*, retorom. engadin. *eted*, furlan. *etat*; **ae(v)ita* > furlan. *yete*, iz takve romanske riječi jest i alb. *jetë* "doba"; usp. i latinizam *longevìtēt* "dugovječnost"), stkimr. *oet* "vijek, uzrast" (**aito-* < **aiuto-*), ir. *áes* "vijek" (**ai(ve)stu-*), got. *aiws* "vrijeme, vječnost", toh. A *āym* "duh".

Taj je indoevropski korijen potekao od nostr. **ḥaju* "život, životna snaga", što je još u afraz. **ḥjw* "živjeti" (arap., sthebr. *ḥjj*, geez *ḥjw* "živjeti"; stegip. *ḥw* "hrana"; saho, afar *haj* "živjeti", bedauje *hāj* "biti"; čad.: buduma *aiju* "živjeti"), alt. **öjü* "živ; život" (turk. **öj*: jakut. dijal. *ojūn* "budućnost, život; vrijeme, vijek"; mong. **üje*: halha *uje*; tung. **öjü-* "živ": mandžur. *wejxun*, nanaj. *ujun*). — Najvjerojatnije ovamo ide i etr. *avil* "godina; godine" (< **aiv-il-?*, **aiv-l-?*).

Jũraj, gen. *Jũrja*

Zapis tog imena još 1086: *Juray setnico* (*sъtnikъ* "satnik"). Umanjenica *Jũra, Júre* itd. Također oblici *Đũrađ*, gen. *Đũrđa*, *Đũrđe* (pa *Đũra*, *Đúro* itd.) i drugi. Ima još raznih starih i novih oblika: *Jurij, Juri* (pa *Jurislav* itd.)

Ta su imena veoma stare i raznovremene preobrazbe grčkog imena *Geṓrgios* (a po romanskim odrazima — dalmatskima, talijanskima — toga grčkog imena jesu npr. *Zore, Džóre* itd.). U kršćansko doba ime veoma rašireno, po svetom Jurju.

Sveti Juraj bio je *Geṓrgios Tropaiophóros*, Georgij Pobjedonoša, vojnik mučenik iz vremena cara Dioklecijana (vl. 284—305). Živio je u istočnoj Maloj Aziji (u Kapadokiji) ili u nekoj od susjednih zemalja. 303. godine bio je Georgij u Palestini podvrgnut mukama ne bi li se odrekao svoje kršćanske vjere, no nije posustao.

U Bizantu je kasnije sveti Georgij bio pokrovitelj vojske, u Slavenā knezova, a na zapadu Evrope vitezova (a npr. od XIII. stoljeća zaštitnik je Engleske). Od X. stoljeća prikazuje se na ratnim zastavama, a od XII (zbog bizantskog utjecaja) kako kopljem ubija zmaja.

Grčkojezični kršćani Georgija su i zbog njegova imena povezivali sa zemljom i plodnošću (grč. *geōrgéō* "težim zemlju, bavim se ratarstvom", *geōrgía* "ratarstvo"; *gē̃* "zemlja" itd.; *Geṓrgios* izvedeno od *geōrgós* "zemljodjelac, ratar").

Postoji djelomična podudarnost njihovih imena i znatne podudarnosti u nekim dijelovima mita o Georgiju i mita o jednom slavenskom pretkršćanskom junaku. U Hrvatā je taj junak *Zeleni Juraj*. Na Jurjevo, 23. travnja (*Jurjevo, Jurjev dan, Đurđevdan*) na sjeverozapadu Hrvatske i drugdje čine se jurjevski ophodi i pjevaju jurjevske pjesme. Takvih običaja ima još u susjednim područjima Slovenije, a slične i do u drevnost srodne običaje imaju i drugi Slaveni. Slavenski pretkršćanski i kršćanski običaji stopili su se, no dâ se lučiti što je iz kojeg vremena.

Na Jurjevo se stoka kiti vijencima, toga se dana po prvi put nakon zime stoka izvodi na pašu, pale se kresovi. U jurjevskim običajima, ophodima i pjesmama (i u nekima drugima, koji su izašli iz jurjevskog okvira) prepoznaju se dijelovi nekadašnjeg obreda plodnosti.

Jurjevske pjesme zapravo opisuju hod mijene godine i godišnjih doba, i ta se mijena povezuje s Jurjevim plodotvornim hodom kroz polja. U pjesmama (i drugdje) posijani su dijelovi prekrasna mita, ili dijelovi iz više mitova.

Ukratko i pojednostavnjeno ispričano (s elementima pripovijesti koji su strpljivo slagani u suvisao mozaik iz mnogih pjesama i priča, ne samo hrvatskih, nego i od drugih naroda, iz pojesama i priča istih ili istastih širom slavenskoga svijeta, i s podudarnostima i u drugih naroda indoevropskih jezika: Baltā, Germanā itd.), radi se o ovome (u prepričavanju su iskombinirani elementi i hrvatski i nehrvatski).

Juraj dolazi nakon *pisanog Vuzma*, Vazma, Uskrsa (ne samo "šaren", nego i "crven": na uskrsnim pisanicama u starini se naročito isticala crvena boja) i donosi zelenilo i mladice. *Prošal je, prošal, pisani Vuzam, došal je, došal zeleni Juraj.* Dolazi izdaleka, s *daleka puta, i daleka puta, trudnoga hoda*, i to *iza luga zelenoga, iza mora crvenoga* ili krvava mora, *po širokom putu*, i u trudnu hodu i opanci su mu se probušili: *daleki su puti, cipeli su vutli.* More je krvavo jer stoku ubijaju vukovi ili zvijeri. *"Ustani, braco Vidoje* [u toj pjesmi Vidoje zamjenjuje Jurja], *ovce ti za lug zađoše, jednu ti zakla vučica, potekla krvca do mora"*, zove junaka sestra. Juraj je čuvao stoku. *Zelen Juraj došao na zelenom konju*, a ima i sablju (kršćanski Juraj nema sablju, nego koplje). Njome odsiječe glavu zmaju koji proždire djevojke: *Crna gora zeleni se, svaka majka žalosti se za jedinu čerku svoju koju mora dat pozoju. Kad se pozoj van pokaže, sveti Juraj k njemu jaše, iz korica mač izvleče, pa pozoju glavu seče.* Jurjevu se veliku junaštvu svi dive, i svi su veseli: *Sve muzike zasvirale, sve djevojke zaplesale.*

U dolasku izdaleka (a ispostavlja se da je to povratak) on sreće u polju djevojku, koja se u našim narodnim pjesama naziva Marom. Mara je kći gromovnikova. Nju će roditelji dati junaku. Mara je imala i devetoricu braće (*i deseta sestra Mara*). *Mara ima zlatu jabuku* i *komu jabuka, temu djevojka, Juri jabuka Juri djevojka.* Spremi se velika svadba. No Juraj je zapravo izgubljeni deseti brat: *Onda su se dosjetili da su roda rođenoga*, ili, kako kaže taj junak u drugom liku u drugoj pjesmi: *Ni m ovo jupčica, neg draga sestrica.* (No valja imati na umu da je u slavenskoj mitologiji postojala i sličnoimena boginja smrti i more, za koju se pak pretpostavlja da je povezana i s likom Mokoši, **Mokošь.* Također, izgleda da je gromovnik Perun za nešto kaznio svoju ženu — Mokoš? — i pretvorio je u bubamaru, božju ovčicu; *božji* ovdje znači "gromovikov". Točke na bubamari tragovi su Gromovnikove munje. Drugi dio riječi *bubamara* možda je povezan upravo s likom čije ime sadrži **Mar-*, a vjerojatno je tek naknadno povezan s imenom Marije.)

Bude velika svadba. *Beli se, beli, beli grad, u njem mi konjci sigraju, srebrne vuzde trgaju, po devojku se spravljaju.* Da će biti vjenčanje, nagovijestila je kukavica: *Kukuvačica zakukuvala v zelenom lugu, na suhom drugu. To vam ni bila kukuvačica, neg je to bila mlada nevesta. Mlada nevesta po gradi* [po gradini, vrtu] *šeće, po gradi šeće, deverke budi.*

U pjesmama pak se ispostavi da je zapravo i sam Juraj konj. Njega konja ulove ona njegova braća i ubiju u polju: *Ustan, doro, ranjen stao!*, veli Mara, *Strjelice te ustrijelile kroz sve tvoje četir noge, kroz sedalce, pa u srce!* To je konjska žrtva, smrt koja je osnova za obnovu života u proljeće, nakon zime.

Juraj se vratio iz zemlje vječnog proljeća (a to je ona zemlja gdje žive pokojnici, svijet Velesa, boga donjeg svijeta i zaštitnika stoke). Izgleda da je isti taj junak onaj kojem se pale kresovi za Ivanje. Također, pred Božić (u

raznim krajevima i u razne dane) čini se narodni običaj *koleda*: mladići *koledari* idu od kuće do kuće i pjevaju koledne pjesme, kojima se želi plodna godina. I ti čestitari zapravo su trag pretkršćanskih običaja: oni predstavljaju duše otišlih, umrlih, duše iz Velesova svijeta, one koji su došli po Božića da ga na konju odvedu u drugi svijet, u zemlju vječnog proljeća, u Velesov **vyrьjь* ili **rajь*. (A u kuću dolazi i *polažaj, položaj*, koji također želi sreću i plodnost; taj je gost povezan s panjem badnjakom.)

Bit će da je isti junak Juraj onaj koji je pretkršćanski Božić: *Božić *Božitjь* jest sin Boga, a prije kršćanstva naročit Bog bijaše Gromovnik, *Perun *Perunъ*.

Za tog pretkršćanskog junaka zapravo se ne zna koje mu je bilo ime. U raznih se Slavena nazivao i *Jarílo* (u Rusā), *Jarýla* (u Bjelorusā), u nas je taj bog proljetne plodnosti bio i *Jàrilo*. To praslavensko **Jarilo* ili slično vjerojatno je bio samo jedan od epiteta s možda drugim imenom (povezuje se s **jarъ* "mlad, u vezi s proljećem", koje je u nas u *jara pšenica* i sl., v. *jar*, ali kako se taj Jarilo povezuje ne samo s plodnošću nego i sa spolnošću, ime je usporedivo i s drugim **jarъ*, koje je u hrv. *jâr* "bijes, razjarenost, žar, strast"). Naprimjer, to je ime drugačije u drevnih baltičkih Slavena, u srednjem vijeku: *Jarovit* (a taj pak je Jarovit u latinskim srednjovjekovnim kronikama poistovećivan s rimskim bogom rata Marsom, no mislim da svakako treba imati na umu to da je i rimski Mars povezan s proljećem i plodnošću: uostalom, njemu je posvećen prvi mjesec staroga kalendara, kada se istjerivala zima u obliku starog Marsa, a čini mi se da bi podudarnost *mar-* u imenu Marsa i Mare djevojke, i još nekih likova iz slavenskog pretkršćanskog vremena, mogla biti neslučajna).

Treba imati na umu da se praslavensko ime **Jaroslavъ* (hrv. *Järoslav*) dosta dobro podudara s grčkim imenom *Hēraklễs* "Heraklo" (o njima v. u *slovo*). Grčko se ime povezuje s imenom Here, *Hḗra*, sestre i žene gromovnika Zeusa (koje se može tumačiti upravo od ie. **jēr-*, a isti bi korijen bio i u **jarъ*, no ima i drugih etimologija). Hera je također povezana s *donjim*: ona je mati Tifona (*Typhōn*), čije je ime povezano s imenom njegova odgajatelja Pitona (*Pýthōn*, za to ime v. u *Badnjak* — premetanje **bhudh-* : **dhubh-*, a taj je korijen povezan s donjim svijetom).

Takve podudarnosti ukazuju na duboku starinu običajā i likova koji se pojavljuju u narodnim pjesmama i pripovijetkama: neki dijelovi išli bi u starinu dublju od indoevropske. Nova istraživanja (u vezi s Jurjem v. u bibliografiji za radove R. Katičića i dr.) daju sve više novih podataka o tom dijelu hrvatske, slavenske, praslavenske i pretpraslavenske starine.

Ime *Juraj* također liči na glagol **juriti* (v. *juriti*): lik Zelenog Jurja nije daleko ni od značenjā toga glagola. S prelaskom na nov sustav vjerovanja Slaveni su (i Hrvati) tražili i podudarnosti novoga i staroga.

júriti, jûrīm

Od psl. **jurīti (sę)*: bug. dijal. *jùrim* "gonim", mak. *juri* "juriti, trčati", č. dijal. *juřiti* "sniježiti", p. *jurzyć* "razdraživati, uznemiravati, poticati, huškati", slovin. *juřëc* "poticati, podstrekavati", *juřëc są* "gnjeviti se, srditi se", r. dijal. *jurít'* "plesati (o jatu riba)", bjr. *jurýć* "žudjeti, željeti; spolno se uzbuditi; biti nestašan".

Od glagola **juriti* izvedeno je **jurikъ/*jurica*, što je u hrv. *jüričica* "ptica Fringilla cannabina L." (a možda, tako mi se čini, i u *Jurek i Katica*, za pjetlića i kokicu sitna rasta).

Psl. *_juriti_ poteklo je od ie. *_jour-_. To je zapravo *_jou-r-_, a korijen je *_jeu(ə)-_ (starije *_jeu(H)-_, v. _jar_) "miješati, mijesiti" (usporedi u vezi s tim i spolnosna značenja glagola _mijesiti, miješati_, kao u bjr. _juryć_).

Za *_jeu(ə)-_ "miješati, mijesiti" vidi naprimjer u _juha_. Vidi također u člancima _jal, jar_.

jütro

Od psl. *_jũtro_: stsl. _utro_, bug. _ùtro_, mak. _utro_, sln. _jútro_, dijal. _ȕtro, ȗtro, vȕtro_, č. _jitro_, gluž. _jutro_, dluž. _jutšo_, polap. _jautrü_, p. _jutro_, dijal. _witro_, slovin. _vjı̃tro_ ("sutra"), r. _útro_.

Sufiks _-tr-_ daje značenje suprotstavljanja/uspoređivanja, izdvajanja, odvajanja, isticanja suprotnosti, pa se riječ tumači kao takva kokoja se po značenju suprotstavlja riječi *_večerъ_, čemu je prvotno značenje bilo "zamračenost, polumrak, sumrak", pa je *_jutro_ oznaka za zoru, ali i za početak dana, za dobar dan (zato se značenje može i proširiti na sutrašnji dan: _s jutra_ > _sütra_, u nekim govorima _sjütra_). Riječ se tumači kao ie. *_jou-tro-_ "vedro, svježe (vrijeme)" (pa bi to bio poimenčen pridjev, iz sklopa *_jutro vertmę_), s _jou-_ koje je u *_juriti_, usp. i _jar, jariti se_).

Po drugom tumačenju, polazna bi praslavenska riječ bila *_ustro_ < *_usro_, što se onda uspoređuje sa stind. _usráḥ_ "zraka, sunce, dan" i "jutarnji" (indoarij.: prakrt. _usa-_ m. "zraka", marathi _ustẽ_ sr. "prvo svjetlo zore"), grč. _aurion_ "jutro", lat. _aurōra_ "zora" (> tal. _aurora_, stmlet. _oror_), lit. _aušrà_ "zora", lat. _àustra_ isto itd., što je od ie. *_aus-_, korijen *_au-_ "svijetao; sjajiti se".

K

k

Ispred *k*, *g*, *h* i suglasničkih skupina *ka*. — Od psl. **kъ(n)*: stsl. *kъ*, bug. *kъm*, mak. *kon*, sln., č., slč., luž. *k*, polap. *kå*, p., slovin. *k*, r., ukr., bjr. *k*.

Kosi padeži za *on, ona, ono* sadrže *nje-*, *nj-*, što je od sklopa tipa *kъn jemu*, *sъn jimъ* itd., jer su u kosim padežima bili oblici zamjenice **jь*, **ja*, **je* (v. *on*, *jer*).

Po jednom tumačenju, psl. **kъ/*kъn* jest od ie. **ku/*kʷom*, što je prijedlog posljelog zamjeničkog porijekla; dao je stind. *kam*, pojačajna čestica s dat., av. *kąm*, sogd. *kw (ku)*, stlat. *quom*, lat. *cum* "s", u složenicama *com-*, *con-*, *co-* (usp. *kombinácija* iz lat. *combinatio*, s *com-*, *bīnī* "po dva"; *kòncept*, *koncȅpt* "nacrt sastavka ili govora; pojam" iz *conceptus*, po elementima ie. **kʷom-kap-to-s*, s **kap-* "uzeti"; *koredàktor*, *korèdaktor* "suurednik" itd.; lat. *cum* > roman.: rum. *cu*, tal. *con*, sardin., retorom. *kun*, šp. *con*, port. *com*), osk. *kom-*, *kúm-*, umbr. *com-*, *co-*, *ku-*, stir. *co-*, gal. *co(m)-*. — Tako bi **kʷo-/*ku-* bilo ista upitna zamjenica koja je u **kъto*, **kъjь*, **čьto* (v. *tko*, *koji*, *što*).

Po drugom tumačenju ta bi indoevropska čestica mogla biti od nostratičke čestice **Ḳʌ*, kojom se ukazuje na smjer: afraz. **k/?*ḳ*, čestica za smjer (sem.: stjužarab. *k* "k"; berb.: Timimun *ga*, šelha *ġ*; kuš.: saho *-k*, somal. *-ka* isto); ural. **-kkʌ/*-kʌ* sufiks lativa, čestica za smjer (fin. dijal. *-k*, sufiks lativa u prilozima, itd.); drav. **kkʌ/*-kʌ*, sufiks dativa-lativa (sttamil., stmalajalam. *-kku* za kamo itd.); alt. **-kʌ*, postpozitivna čestica za smjer (turkij. **-ka/*-kä* sufiks dativa-lativa: stturk. *-qa/-qä*; mong. **-gsi*, sufiks lativa u prilozima: halha *-gš*; tung. **-kī*, za smjer u prilozima: evenkij. *-kī*).

Usporedi paralele u američkim indijanskim jezicima: amer. **ki/*ḳi* za alativ: vijot *okʷ* "u", jurok *-ik*, seneka *-keh* "u", majdu *-k* "prema" itd.

kàbao, gen. *kàbla*

Od psl. **kъbьlъ*, gen. **kъbьlà*: csl. *kъblъ*, bug. *kъ̀bъl*, mak. *kobel*, sln. *kebȅl*, gen. *keblȁ*, č. *gebl*, *kbel*, slč. *gbel*, stp. *gbeł*, str. *kъbьlъ*, *kobelъ*, ukr. dijal. *kobél*.

Praslavenska je riječ posuđenica iz germanskog **kubil-*, usp. stengl. *cyfel*, stvnj. *miluh-chubilî* "muzlica", nj. *Milchkübel*, *Kübel* "čabar, kabao, vedro" (iz nj. *Kübel* jest *kȉbla*, *kíbla*). Usp. stengl. *cýf* "bačva" (germ. **kūβi-*). — Iz starovisokonjemačkog posuđeno je i mađ. *köböl*.

Germanska pak je riječ posuđenica iz lat. *cupellus*, *cupellum* "vrč", a to je umanjenica riječi *cūpa*, *cuppa* "kaca, bačva, bure", koja je posuđena iz semitskog (usp. sthebr. *gubbāh* "čaša").

kȁčiti, kȁčīm

Od psl. **kãčiti (sę)*: bug. *kàča* "podići; nagomilati, natrpati", mak. *kači* "podići, postaviti; natrpati", sln. *káčiti* "razdražiti se, srditi se; brusiti, oštriti".

Izvodi se, preko **kāk-* (što bi moglo biti u got. *hāhan* "visjeti", srvnj. *hâhen* i dr., no to može biti i od germ. **xanxa* < ie. **k̑ank-*), od ie. **k̑a(n)k-*, što je npr. u engl. *hang* "visjeti, objesiti" (germ. **xaŋʒōja*).

No moguće je tumačiti i ovako: **kak-* < ie. **kʷōk-*, što bi bilo od **kwōk-* (v. *kvaka*, a usporedi i oblike *zakvačiti : zakačiti*).

Po trećem, također uvjerljivu tumačenju, psl. **kačīti* poteklo bi od ie. **kāk-* "gibati se, skakati". — Tada k tome spada i psl. **kãča* "zmija": sln. *káča* "zmija", hrv. (kajk. i sjevčak.) *kȁča* "zmija" i "otrovna zmija; poskok" (uostalom, usporedi upravo tu riječ *pòskok* ← *poskòčiti*). Prvotno bi značenje psl. **kȁča* bilo "poskok" (→ "riđovka", "zmija otrovnica" → "zmija"). Pretpsl. **kāk-* inačica je prema **k̑āk-* (v. *skok*).

kàda, **kȁd**

Upitni prilog i vremenski veznik, od psl. **kogъda* (bila je i inačica **kogъdy*): stsl. *kogda*, bug. *kogà*, mak. *koga*, sln. *kdáj*, č. *kdy*, dluž. *ga*, p. *kiedy*, slovin. *ga*, r. *kogdá*, bjr. dijal. *kadė*.

To je poznopraslavenska zamjena za starije **koda*, pod utjecajem oblika **goda* (genitiv za **godъ*, u nas prilog *god* < **godě*, v. *godina*).

U **koda* jest zamjenicu **ko-* (v. *koji*) i enklitiku *da* — usporednice za takvo **koda* jesu stind. *kadā́*, av. *kadā*, *kaδa*, srperz. *kay*, lit. *kadà*, sve "kada".

káda

Promjenom deklinacije nastalo od *kâd*, gen. *kadi*, što je od psl. *kadь*: bug. dijal. *kàdeᵃ*, sln. *kȃd*, gen. *kadî* "drvena posuda, čabar, badanj", č. *kaď*, slč. *kiaď*, gluž. *kadź*, dluž. st. *kaź*, polap. *kod*, p. *kodź*, slovin. *kωʒ*, r. dijal. *kad'*, stukr. *kadь*, bjr. *kadź*. — Kao i u našem jeziku, deklinacija *a* jest u bug. *kàda*, mak. *kada*, sln. goriš. *káda*.

Praslavenska posuđenica iz grč. *kádi(on)*, što je umanjenica od *kádos* "posuda, vrč, vedro, bačva, kaca", a to pak je posuđenica iz istoznačne hebrejske riječi *kad* (o njoj v. u *kotar*).

Izgleda da je riječ dospjela u praslavenski jezik preko crnomorskih luka.

Umanjenička izvedenica jest **kadьca*: bug. *kàca*, mak. *kaca*, hrv. *kȁca*, sln. *kȃdca*, č. *kádce*, r. dijal. *kádca*.

káditi, kâdīm

Od psl. **kadīti*: stsl. *kaditi* "kaditi", bug. *kadjà* "dimiti (se), čađiti se, kaditi", mak. *kadi* isto, sln. *kadíti* "kaditi, dimiti (se), čađiti, pušiti", č. *kadíti* "kaditi", slč. *kadiť*, gluž. *kadźić*, dluž. *kaźiś* isto, p. *kadzić* "kaditi, smrdjeti", slovin. *kaʒëc* "kaditi, dimiti (se), pušiti", r. *kadít'*, *kažú* "kaditi", dijal. "dimiti", ukr. *kadýty* "kaditi, dimiti, čađiti, pušiti", bjr. *kadzíć* "kaditi".

Tu je prijevojni stupanj *ō*, usp. **čadь* (v. *čađ*).

Možda s prus. *accodis* "dimnjak" (*at-kodis?*); možda usporedivo i sa stind. *kádraḥ* "smeđ", usporedi u dardskom jeziku khovar *kadur* "blatan (arij. **kadrus*).

Od glagola **kaditi* jest npr. **kadь* (*kâd* "djelo kojim se kadi") i **kadūlja* (*kàdulja* — zbog intenzivna mirisa).

kȁjati (se), kȁjēm (se)

Od psl. **kãjati (sę)*: stsl. *kajati sę*, bug. *kàja se*, mak. *kae se*, sln. *kájati se*

(*kajati* "prigovarati; sprečavati" itd.), č. *káti (se)*, slč. *kajať sa*, gluž. *kać so*, p. *kajać się*, r. *kájat'sja*, ukr. *kájatysja*, bjr. *kájacca*.
Durativ na *-ati* s duljinom korijena (ie. **kʷōi-*, usp. av. *kāy-* "kajati se") od ie. **kʷei-* "paziti; okajati" (više o njemu v. u *cijena* i *čin*).
Ie. **kʷoi-* jest u psl. **kojiti*: hrv. dijal., gradišć. *kòjiti* "hraniti", *kojȉt* "slagati konop mreže u kolo", sln. *kojíti* "odgajati; othranjivati", č. *kojiti* "othranjivati", slč. *kojiť* "umirivati", gluž. *kojić* isto, p. *koić się* "smirivati se", ukr. *koïty* "činiti nešto loše"). — To je kauzativ prema **čiti* (sàmo u prefiksalnim složenicama: **počiti : *pokojiti*, usp. **pokojь* u *pȍkōj*).

kákati
I *kàkati, kȁkati*. — Tako i u drugim slavenskim jezicima: psl. **kakati*.
Usp. grč. *kakkáō*, lat. *cacō* (*cacāre* > roman.: rum. *căca*, veljot. *kakuor*, tal. *cacare*, sardin. *kagare*, retorom. engadin. *ḱier*, fr. *chier*, prov., katal., šp., port. *cagar*), srir. *caccaim*, nj. *kacken* i dr.
Stara ekspresivna 'dječja' riječ.

kâl, gen. *kâla*
Od psl. **kalъ/*kalь/*kalo* "močvarno, ilovasto blato": mak. *kal* m., ž., hrv. i *kalo* sr., sln. *kâl* m., gen. *kâla*, u toponimima i *kâl* ž., gen. *kalî*, č. *kal*, r. *kal* itd.
Usp. *káljati (se)*, *kâljām*, *ukáljati (se)*; pogrdna uvećanica *kàljuga*, *kàljuža* (**kaluga*, **kaluža*; no može i **kaloluža*, s **lũža* "lokva, kal, mlaka": hrv. *lȕža*, sln. *lúža*, r. *lúža* itd.).
Po jednom tumačenju, od ie. **kʷāl-o-s*: grč. *pēlós* "glina, ilovača; blato, glib, kal, mulj"; mislim da bi se onda moglo govoriti o zvukoopisnom predindoevropskom 'nostratičkom' **ḲUHLʌ*.
Po drugom tumačenju, od ie. **kāl-o-s*; korijen bi bio **kāl-* "taman, prljav": stind. *kālaḥ* "crn, tamnoplav" (indoarij.: pali *kāḷa-*, prakrt. *kāla-*, rom. (evr.) *kalo*, hindi *kālā*, sinhal. *kaḷu* itd.), kašmir. *kôlᵘ*, lat. *cāligō* "magla, tama" (roman. "tama": tal. *caligine*, stfr. *chalin*, šp. *calina* "gusta magla na moru", katal. *calitze*, furlan. *ḱalin*).

kàlina
Od psl. **kalĩna*: bug. *kalìna*, mak. *kalina*, sln. *kalína*, č., slč. *kalina*, gluž. *kalena*, dluž., p. *kalina*, slovin. *kalëna*, r. *kalína*, ukr. *kalýna*, bjr. *kalína*. — U svim jezicima označava uglavnom biljke "Viburnum opulus", "Ligustrum vulgare" (tako u nas) i sl., a također u nekima kalna i vlažna mjesta.
Prvotno je značenje bilo upravo "vlažno mjesto" i sl., a od njega nasta oznaka za biljku koja takva mjesta voli: riječ je načinjena od **kalъ* (v. *kal*). — Usp. također mjesna imena *Kalìnovica* (i u Zagrebu), *Kalinovik* i sl.

kȁlup
Također i *kàlup*, gen. *-a*. — Balkanski turcizam, iz t. *kalıp*, što je iz ngrč. *kalopoús*, *kalopódion* "drvena obuća".
Iz turskog (ili grčkog) jest arap. *ḳalīb*, iz čega je dalje evropeizam: šp. *calibre* i tal. *calibro*, iz toga je fr. *calibre*, iz francuskog je engl. *calibre*. Hrv. *kalibar*, gen. *kalibra*, došlo je vjerojatno kroz nj. *Kaliber*.

kàljača
Ta je riječ nastala ukrštanjem *kaljati* (v. *kal*) i *kalòša, galòša*.
Riječ *galoša* jest iz fr. *galoche* "kaljača", čemu je nejasno porijeklo: jedno tumačenje dovodi tu riječ iz prov. *galocha*, što je od narlat. *galopia*, a to

bi bilo od *calopodes soleae*, što je iz grč. *kalopodion* "drvena obuća" (od *kalon* i *podion*, v. *kalup*). — Iz francuskog su i tal. mlet. *galosa*, furlan. *galotse*, šp., port. *galocha*.

kȁmēn, gen. *kȁmena*

Od psl. **kãmy*, gen. **kãmene*: stsl. *kamy*, *kamenь*, bug. *kàmen*, mak. *kamen*, hrv. st. i *kami*, sln. *kámen*, gen. *kám(e)na*, č. *kámen*, slč. *kameň*, polap. *komoi*, p. *kamień*, slovin. *kamen*, *kąmiń*, str., rcsl. *kamy*, *kamenь*, *kaminь*, r. *kámeń*, gen. *kámnja*, ukr. *kámiń*, gen. *kamenju*, bjr. *kámen*.

Riječ srodna sa stind. *áśman-* sr. "kamen, stijena; nebo" (usp. pali *amhā*), *aśmaráḥ* pr. "kamen, od kamena", av. *asman-* "kamen, nebo", *asmana-* pr. "kamen, od kamena", stperz. *asman* "nebo", grč. *ákmōn* "nakovanj" (← "kameni, od kamena"), frigij. *akm-* (u imenu grada u Frigiji *Akmonía*), trač. *akm-* (u imenu grada u Dakiji *Akmonía*), lit. *akmuõ*, gen. *akmeñs* "kamen", latv. *akmens*, 'jatv.' *akmi* mn. (**akminji* < **akmenji*) — ie. **aḱ-men-*.

Usp. stnord. *hamarr* "mlat, čekić" (← "kameni"), šv. *hammare*, stengl. *hamor*, *hamer*, *homer*, engl. *hammer*, stfriz. *håmer*, stsas. *hamur*, nizoz. *hamer*, stvnj. *hamar*, nj. *Hammer* isto (germ. **hamaraz*; usp. psl. **kamorъ* u slovin. st. *kamor* "kamen").

U tim je riječima trag stare indoevropske heteroklitičke osnove na *-r-/-n-*. Izgleda da je prvotan naziv za kamen bio **aḱ-mr̥/*aḱ-mn̥-*. Korijen je **aḱ-* "oštar" (v. *oštar*).

Psl. **kamen-* nastalo je premetanjem od starijeg **okəmen-* ← **aḱ(ə)men-*, s depalatalizacijom *ḱ* → *k*, možda zbog skupine *ḱm* (< *ki̯m*).

U nekim je jezicima istog porijekla naziv za nebo: nebo su drevni Indoevropljani smatrali kamenim svodom. Gromovnik, koji po mitologiji Baltā i Slavenā (i drugih Indoevropljana) živi na nebu na visokoj stijeni, s neba baca strijele (munje i gromove) i kamenje.

kȁo

Taj veznik jednačenja nastao je od *kȁko*, *kàko* ispuštanjem srednjega *-k-*. To pak je od psl. **kako*, što je nastalo dodavanjem sufiksa *-ko* (kao i kod **tako*) na **ka-*, koje je vjerojatno ie. **k*^{w}*ō-*; to je instrumental jednine od zamjenice **k*^{w}*o-* "tko, kakav, koji" (v. *tko*).

S psl. **kakъ* uspoređuju se ir. *cách*, kimr. *pawb* "svaki" (**k*^{w}*ākwo-*), lit. *kõks*, ž. *kokià* "kakav" (no moguće je da je lit. *kóks* iz slavenskog).

Od praslavenskog pridjeva **kakъ(jь)* imamo *kàkī, ā, ō* "kakav", a proširenjem toga sufiksom *-ovъ* dobilo se **kakovъ(jь)*: stsl. *kakovъ*, bug. *kakъ̀v*, mak. *kakov*, hrv. *kàkov*, *kàkva, o*, te *kàkav*, *kàkva, o*, sln. *kakóv*, r. *kakóv(oj)*, stukr. *kakovyi*.

kȃpa

Općeslavenska posuđenica (kako je i u ostalim evropskim jezicima, usp. npr. engl. *cap*, nj. *Kappe*) — s najrazličitijim putovima — iz lat. *cappa* "pokrivalo; plašt s kapuljačom". — V. i *kaput*.

Od lat. *cappa* potekle su ove romanske riječi: tal. *cappa*, fr. *chappe* "plašt; kapa; poklopac; navlaka; vesta bez rukava", prov., katal., šp., port. *capa*. — Od umanjenice *cappellus* "šešir, klobuk" jesu tal. *capello* (iz toga šp., port. *capelo* "kardinalski šešir"), retorom. engad. *ḱapé*, furlan. *ḱapiel*, fr. *chapeau* (iz toga port. *chapeo*), prov., katal. *capell*, šp. *capillo*, port. *capelo*.

Iz fr. *chapel* (što je inačica riječi *chapeau*) jest nj. bavar. *schappel*, iz čega (s preinakom dočetka) *šȁpka* (usp. r. *šapka*).

Izgleda da je lat. *cappa* nastalo od *caput* "glava" (*caput, capite* > roman.: rum. *cap*, veljot. *kup*, tal. *capo*, sardin. logudor. *kabu, kabidu*, retorom. engadin. *ḱo*, furlan. *ḱaf*, fr. *chef* — iz toga je *šȅf* —, prov., katal. *cap*, šp., port. *cabo*).

Latinska je riječ *caput* "glava" (usp. *biceps* "dvoglav" od starijeg **bi-cipes*; iz toga je *bìceps* "dvoglav mišić") potekla od ie. **kap-ut-*, usp. stind. *kapúcchalam* "vlasi na tjemenu; posuda". Germ. **xauβuđam, *xauβiđam* "glava" (> got *haubiþ*, stnord. *hǫfuđ*, stengl. *héafod*, engl. *head*, stsas. *hobid*, nizoz. *hoofd*, stvnj. *houbit*, nj. *Haupt*) ima *au* vjerojatno pod utjecajem drugih riječi (npr. onih za posude, v. i u *kabao*). — Usp. još stind. *kapā́la-* "lubanja; posuda, čaša" (> indoarij.: pali *kapāla-*, prakrt. *kavāla-* sr.; **kapalla-* > pali *kapalla-* sr., prakrt. *kavalla-* "željezni lonac", pandžabi *kaul* "metalna posuda ili lonac", marathi *kaul* "crijep"; **kabhalla-* > prakrt. *kabhalla-* sr. "lubanja", sinhal. *kabala*; **kappāla-* > pandžabi *kapāl* m. "lubanja, čelo", nepal. *kapāl* "glava", hind. *kapār* "lubanja" itd.). — Usp. i ie. **g(h)ebh-* "glava" u grč. *kephalḗ*, stmaked. *gábala*, got. *gibla* ("krov"), stvnj. *gibilla, gebal* ("lubanja"), toh. A *śpal*.

Indoevropsko **kap-* i drugi oblici jesu odrazi nostr. **ḳapʌ* "tjeme, glava", što je dalo afraz. **ḳP* "tjeme, glava" (sem.: arap. *qafan*; berb. **ḳfj*: tuar. *ēġef*, šilh *iḫf*, kabil. *ēġaf* itd.; ?zapkuš.: kulo *hupea*; ?istčad.: jegu *kofo*), kart. **ḳep-a* "glava" (gruz. *ḳepa* "tjeme, potiljak", megrel. *ḳope, ḳope* "vrh", svan. *ḳaḳäp* "lubanja") i dr.

kàpūt, gen. *kapúta*

Iz tal. *cappotto* "gunj s kukuljicom" (na istoku i kroz turski, kamo je riječ došla također iz talijanskog; iz talijanskog jest i fr. *capot*), što je umanjeničkim sufiksom *-otto* načinjeno od *cappa* (v. *kapa*).

karijéra

Evropski galicizam, iz fr. *carrière* "trkalište; životni put; napredovanje u službi", što je iz stprov. *carriera* "put" (tome odgovara stfr. *chariere*), a to je od lat. *(via) carraria* "kolski put", od *carrus* "kola" (za koje v. *kurs*).

karikatúra

Općeevropska riječ, potekla iz tal. *caricatura*, što je izvedenica od *caricare* "naprtiti, natovariti, pretjerati" (dakle je *caricatura* "pretjerivanje"). Taj je talijanski glagol (iz kojeg je, kroz njemačko posredstvo, *karikirati*) od roman. *carricāre*, što je izvedenica od lat. *carrus* "kola" (v. *kurs*).

Od roman. *carricāre* jest šp. *cargo*, iz čega je engl. *cargo*, a iz te engleske riječi jest *kärgo* "ukupni tovar; popis robe" (isprva za robu na brodu).

Od *carricāre* jest i fr. *charger* "tovariti, puniti, teretiti", od čega e izvejdeno *charge* "teret, tovar, punjenje, breme itd.", iz čega je *šärž* "preuveličavanje, karikatura" (usp. glagol *šaržírati*), *šârža* "čin u vojsci; naboj, streljivo; punjenje puške; tovar, breme itd.". V. i *krcati*.

kâr a

Riječ znači "papir, dopisnica, posjetnica, igraća karta, zemljopisna karta, vozna karta, ulaznica, dokument" itd.

Iz lat. *c(h)arta* (u nekim govorima zapravo preko tal. *carta*, a ponegdje preko nj. *Karte*), što je iz grč. *khártēs* "list papirusa", a ta je riječ došla vjerojatno iz egipatskog (usp. još arap. *qartaš*, stind. *kaḍitam* "pergament").

Riječ je općeevropska (usp. još npr. engl. *chart*, fr. *charte*).

Iz ngrč. *khárti* (< bizant. *khartíon*) jest balkanizam *hàrtija* (na istoku; usp. rum. *hărtie*, mak. *xartija*, bug. *xartìja* itd.).

Iz talijanske uvećanice *cartone* jest, preko nj. *Karton,* hrv. *kàrtōn,* gen. *kartóna* "ljepenka" (usp. u Dubrovniku *kàrtūn,* gen. *kartúna*). — Iz te talijanske riječi jest fr. *carton,* iz čega pak je engl. *cartoon* "predložak, skica, šaljiva slika, karikatura, crtani film".

Iz tal. *cartello* "plakat, oglas, poziv", što je umanjenica od *carta,* jest evropeizam *kàrtel/kartȅl,* gen. *kartèla* "sporazum među poduzetnicima" (usp. engl. *cartel,* nj. *Kartel* itd.).

Iz tal. *scarto* "izdvajanje, otpadak" (*s-* < lat. *ex-*) jest *škȁrt* (prvotno ono što se odbaci iz knjige).

Iz tal. mlet. *scartozzo* (tal. *scartoccio*), u čemu je isti *s-* < lat. *ex*te sufiks *-occio,* jest hrv. dalm. *škàrtoc*; ukrštanjem toga i nj. *Stanitzel* jest npr. zagrebačko *škarnìcl.*

kȁsan, kȁsna, o

Od psl. **kъ̆sьnъ(jь)*: csl. *kъs(ь)nъ,* bug. *kъ̀sen,* mak. *kasen,* sln. *kesə̀n, kesnȁ* i *kásen, kásna,* str., rcsl. *kos(ь)nyi.*

Ta riječ, s kratkim samoglasnikom, sadrži isti korijen **kys-* koji je u **kyselъ, *kysati* itd. Značenjski je razvoj bio "kiseo, ukiseljen" → "kasan, pozan", usp. latv. *kûsât* "vreti, kipjeti" prema *kust* "topiti se; umoriti se; gnjiliti" te npr. ukr. dijal. *kosnity* "venuti, slabjeti, mlitavjeti" (: *kȁšnjeti,* prema običnijem *kàsniti,* od **kъsnětì*) i lat. *serescere* "skiseliti se (o mlijeku)", *serum* "surutka" (iz toga intern. *serum*) prema *sērus* "kasan".

S premetanjem *ks* > *sk* nakon nestanka samoglasnika *ъ* nastao je glagol *sknīti* ; razvojem *skn* > *ckn* nastalo je istočno *dòckan* "kasan", *dòcna, dòcne* "kasno", *dòcniti.*

V. *kiseo.*

kȁsati, kȁsā

Znači i "drusati, trusati". — Od psl. **kasati (sę)*: stsl. *kasati sę* "dotaći se", mak. *kasa* "kasati", sln. *kásati* isto, č. *kasati* "njihati", slč. *kasať,* gluž. *kasać* isto, dluž. *kasaś* "zasuknuti, podizati", p. st. *kasać* "zasuknuti, podvijati", slovin. *kằsăc* isto, r. *kasát'sja* "dotaći se", stukr. *kasatysja* "dotaći se, upotrijebiti", bjr. dijal. *kasácca* "dotaći se".

Iterativ-durativ na *-ati* s produljenjem *o* → *ō* (*a*) od nesačuvana **kosti,* usp. *kosnǫ̃ti (sę)* (*kòsnuti se* "dotaći se nečega; spomenuti što; ticati se", r. *kosnút'sja* isto, dijal. "baciti u stranu", dijal. *kosnút'* "zanjihati, smotati; nasukati; udariti" itd.).

Značenje r. dijal. *kosnút'* ukazuje na to kakva je veza s *česati* (v.) i sa značenjem hš. *kasati.*

V. i *kos.*

kȁšalj, gen. *kȁšlja*

Od psl. **kȃš(ь)lь*: sln. *kášelj,* gen. *kášlja,* č. *kašel,* r. *kášel',* gen. *kášlja* itd.

Od toga je **kȃš(ь)liti/*kaš(ь)ľati* (mak. *kašla,* hš. *kȁšljati, kȁšljēm,* sln. *kâšljati,* r. *kášljat'* itd.).

Od ie. **k^wās-l-jo-*. Korijen je **k^wās-* "kašljati": stind. *kā́sate* "kašlje" (indoarij.: prakrt. *kāsaï,* bengal. *kāsā* itd.; sa zvukoopisnim *kh*: rom. (evr.) *xas-, khas-,* hind. *khāsnā* itd.), aškun *kās-,* kati *kas-,* alb. *kollë* "kašalj" (**k^wāslā*), lit. *kósti, kósėti* "kašljati".

Smatra se zvukoopisnim korijenom. No moguće je u tome vidjeti regularan nasljedak 'nostratičkog' **ḲUHSʌ,* od **ḲUHʌ* + *Sʌ,* gdje je **ḲUHʌ* zvukoopisno, a *Sʌ* sufiks.

kät

Osim općeproširena značenja, "sprat, boj", riječ *kat* ima značenje (u Bosni) "pod", zatim "tavan", "slojevi cigli u dubini", "red, niz (npr. biserā)", "cijelo odijelo". — Iz turskog *kat* "redovi jedan na drugom i svaki od njih", što je od glagola *katmak* "redati, nizati".

Riječ je balkanska, usp. mak., bug. *kat*, rum. *cat*, alb. *kat*.

kàva

Usp. *kàhva* u Bosni i *kàfa* u mnogim krajevima (u kajkavskom i drugdje i *kafa*, s *f* po njemačkom).

Balkanski turcizam, iz t. *kahve*, što je iz arap. *qahwah*.

Arapska je riječ vjerojatno prvotno označavala vino. U južnoj je Arabiji riječ dobila današnje značenje, jer je kava porijeklom iz etiopske pokrajine Kaffa (etiop. *Qafa*; tamo žive kušitojezični Kafiči).

Iz turskog je u XVII. stoljeću preuzeto fr. *café* (u XVI. stoljeću bilo je *cahoa*).

Engleska je riječ *coffee* (tako u XVII. stoljeću, onda također oblik *cahve, coffe, cauphe, cophee*) iz nizozemskog *koffie*, što je iz turskog.

Nj. *Kaffee* jest iz fr. *café, coffée*.

kàvez

Osim "krletka", riječ znači i "rešetka na prozorima"; u Bosni još i oblici *kàfez, kàfaz*.

Balkanski turcizam (usp. npr. rum. *cafas*, ngrč. *kaphási [kafási]* itd.), iz t. *kafes*, što je iz perz. *qafäs*.

kázati, kâžēm

Od psl. _*kazâti_ "pokazivati": stsl. *kazati*, bug. *kàža*, mak. *kaže*, sln. *kázati*, č. *kázati*, slč. *kázať*, dluž. *kazaś*, gluž., p. *kazać*, slovin. *kã̄žăc*, r. *kazát'*, ukr. *kazáty*, bjr. *kazáć*.

Prvotno je značenje praslavenskoga glagola bilo "pokazivati"; u nekim se jezicima razvilo značenje "reći" ("(prstom) pokazivati" → "(ustima) reći"). U našem je jeziku prvotno značenje sačuvano u pojedinim govorima i u prefiksalnim složenicama.

Glagol _*kazati_ durativ je na *-ati*, s produljenjem *a* < *ō*, od nesačuvana _*koz-_, kojem odgovara, s vokalizmom *e*, _*čez-_ u _*čeznǫti_ (v. *čeznuti*).

Indoevropski je korijen _*k^{w}eḱ-_ "pokazati (se), vidjeti": stind. *kā́śate* "pojavljuje se, svijetli" (_*k^{w}ōḱ-_; usp. i pali *kāsati* "sjaji (se)"), *kaśaḥ* "jasnost, blijesak" (_*k^{w}oḱ-o-s_), aškun *kas-, kəs-* "vidjeti" (_*k^{w}ōḱ-_), av. *ākasat* " spazi", *čaš-* "učiti" (_*k^{w}eḱ-s-_), farsi *āgāh* "vješt", av., stperz. *čašman* "oko" (farsi *čäšm*, tadž. *čašm*, kurdski kurmandži *č́av*, horezm. *tceiman-*, oset. digor. *cästä*; ie. _*k^{w}eḱ-s-men_), grč. *tékmōr*, mlađe *tekmar* "znak; cilj, međa" (_*k^{w}eḱ-mōr_).

U slavenskom je varijanta _*k^{w}eǵ-_, sa zvučnim *ǵ* umjesto bezvučna *ḱ*.

Moguće je da je prvotno bilo ie. _*k^{w}eǵ-_, a _*k^{w}eḱ-_ da je nastalo naknadno: _*k^{w}eǵ-_ možemo izvesti od nostr. _*Koki_ (točnija bi rekonstrukcija onda bila _*Ḳoki_, tj. _*ḳoki_ ili _*ǫoki_), koje je značilo "slijediti, ići po tragu": ural. _*koke-_ "gledati, primijetiti, naći" (fin. *koke-* "probati, motriti", est. *koge-* "čuvati se, biti oprezan"), alt. _*Kogʌ-_ "slijediti" (turkij. _*Koγ(ʌ)-_ npr. u azerb. *gov-* "goniti", tur. *kov-* "goniti, slijediti").

V. *kazna*.

kȁzna

Od psl. **kaznь* ž.: stsl. *kaznь*, bug. *kàzъn*, mak. *kazna*, hrv. još *kâzna*, starije *kâzan* ž., gen. *kâzni*, sln. *kâzen*, gen. *kâzni*, č., slč. *kázeň*, luž. *kazń*, p. st. *kaźń*, r., stukr., stbjr. *kazń*.

Načinjeno sufiksom *-nь* od osnove **kaz-* glagola **kazati* (v.). Kako je glagol **kazati* imao i značenje "zapovijediti, odrediti", razvoj je mogao teći ovako: **kazati globǫ* (i sl.) → **kazati kaznь*.

kćî, gen. *kćȅri*

Stariji je genitiv *kćȅre*, no potisnut je pod utjecajem riječi deklinacije *i*. — Novija je tvorba *kćérka*.

Od psl. **dъkťi*, gen. **dъkťere*, ak. **dъkťerь*: stsl. *dъšti, dъštere*, bug. *dъšterjà, čèrka, kèra, kèrka*, mak. *ḱerka*, sln. *hčî, hčére* i *hčî, hčêre*, stč. *dci, dceře*, č. *dcera*, st. *tci, tceře*, slč. *dcéra*, p. st. *córa*, slovin. *cőrkă*, str. *dъči, doči, dъci, dъči, dči*, r. *doč', dóčeri*, dijal. *doči, doci*, ukr. *doč, dóčeri*, bjr. *dačká*.

Od ie. **dhug(h)əter* (starije **dhughḤter*): stind. *duhitā, duhitár-* (srednjoindoarijski primjeri *dhītar-, dhītā* i sl. "kći" te izvedenice *dhītikā, dhītalikā* "lutka", usp. dalje prakrt. *duhiā-, dhū(d)ā, dhī(d)ā*, rom. (Palestina) *dīri*, sindhi *dhia, dhiu*, lendi *dhī*, pandžabi *dhī(ā)*, zappahar. *dhe, dhīū*, bihar. *dhī*, maithili *dhī, dhia*, avadhi, hindi *dhī, dhiyā*, gudžarati *dhī*, marathi *dhūv* itd.), aškun *zū*, kati *ǯu*, prasun *lüšt* (< **dućt-*), av. *dugədar-, duγδar-*, srperz. *duxt*, part. manihej. *dwxš*, hotsak. *dūta, dūva*, klasperz. *duxt(ar)*, perz. *doxtär*, tadž. *duxtar*, tat. *duxtär*, bahtijar. *dur, duhdér*, baluči *duxtár*, gilan. *duxtər*, sogdij. *δwγt- [*δuγd-]*, horezm. *δγd [*δuγd]*, hotsak. *dutar*, oset. *-dəgd*, pašto *lur*, jazgulam. *δoγd*, vahan. *δəγ̌d*, iškašim. *wůdůγ(d)*, mundžan. *ləγda*, arm. *dustr*, grč. *thygátēr*, osk. *futír*, gal. *duxtir*, got. *daúhtar*, stnord. *dóttir*, run. *dohtriR*, stengl. *dohtor*, engl. *daughter*, stsas. *dohtar*, nizoz. *dochter*, stvnj. *tohter*, nj. *Tochter* (german. **doxtēr*), prus. *duckti*, lit. *duktė̃*, gen. *dukteȓs* (iz baltijskog su finougarski fin. *tytar*, est. *tutar*, mord. *ťejťer, ťaxtir* itd.), toh. A *ckācar*, B *tkācer*, lik. A *kbatra*. — Sufiks *-ter-* kao i u **pəter-* "otac", **māter-* "mati", **bhrāter-* "brat".

Vjerojatno korijen **dheug(h)-* "davati mlijeko, dojiti": stind. *duháti, dógdhi* "doji" (u indoarij. npr. pali *duhati*, prakrt. *duhaï*, hind. *duhnā* itd.), pehl. *dōxtan, dōšīdan* "dojiti", perz. *dōxtan*, oset. *dūcyn*. Tada bi **dhug(h)əter-* bila "nadojena, hranjena dojenjem".

kȅlj

Posuđenica iz austrijskog njemačkog *kel*, usp. nvnj. *Köhl* (st. *Köl* < srvnj. *koel(e)*) te obično nj. *Kohl*. — Usp. u inim germanskim jezicima npr. stnord. *kál*, dan. *kaal*, šv. *kål*, stengl. *cául, cáwel*, engl. *cole*, stsas. *kōli*, nizoz. *kool*, dnj. *kāl*, stvnj. *chôlo, kôl(i)*.

Germanska je riječ **kauliz* rana posuđenica iz lat. *caulis* "stabljika; zelje, kupus, kelj". — Iz latinskog su i riječi keltskih jezika, usp. ir. *cál*, kimr. *cawl*.

Iz austrijskog njemačkog *Kohlrabi* jest *kolerába, kelerába, korába*. — Riječ *Kohlrabi* posuđenica je iz tal. *cavoli rape* mn.

Iz tal. *cavolino* poteklo je dubrovačko *kaùlīn*, gen. *kaulína*, također drugdje *kavòlīn*, za cvjetaču (riječ *cvjètača* načinjena je u XIX. st. po č. *květak*). — Tal. *cavolfiore* (s *fiore* "cvijet") izvor je za nj. *Karfiol* (st. *caulifior, kalfior*; novotvorenica jest *Blumenkohl*; po talijanskom je načinjeno fr. *choufleur*), iz čega je u nas *karfiōl/karfiôl*, gen. *karfióla* "cvjetača" (biljka je donesena koncem XVI. stoljeća s Cipra u Italiju, odakle se proširila dalje).

Od lat. *caulis* jesu roman.: tal. (đenov.) *kou*, (pijemont.) *koi*, (romanj.) *kol*, fr. *chou*, prov. *caul*, katal., šp. *col*, port. *couve*. — Od **caulus* (što je iz grčkog) jesu tal. *cavolo*, sardin. logudor. *kaula*. — Od umanjenice *coliculus* jesu rum. *curechĭu*, tal. *colecchio*.

Latinska se riječ *caulis* povezuje s grč. *kaulós* "stabljika", lit. *káulas* "kost, igraća kost", latv. *kaũls* "kost, stabljika", prus. *caulan* "kost". Osnovno bi značenje bilo "kost", što bi bilo izvedeno od **kau-* "udarati, biti" (što je u *kovati*, v.) — tako je u slavenskim jezicima slično značenje u **kъlъ*, **kolъ*, **kolьcь* "kolac" (od **kolti*).

kêsa

Iz t. *kese* "torba, torbica; mošnja". — Od toga je umanjenica *kèsica* i dr.

kêstēn

Iz turskog *kestane*, što je iz nekog balkanskog romanskog jezika.

Oblik *kòstanj* (tako i sln. *kóstanj*, gen. *kostánja*) — usp. i *kàstanj* — jest iz romanskog, usp. tal. *castagno* (< lat. *castaneus*). — Od lat. *castanea* jesu balkanskoromanski oblici, usp. rum. *castană* "plod kestena", *castan* "drvo kesten", arum. *căstĭnŭ* m., *căstĭńe* ž (i alb. *gështenjë*, ngrč. *kastaniá*).

Usp. u drugim slavenskim jezicima: csl. *kostanь*, *kostěnь*, ml. *kastanъ*, bug. *kàstan, kàsten, kàsten, kòsten*, mak. *kosten, kesten*. — Iz panonskoslavenskog jest mađ. *gesztenye*. — R., ukr., bjr. *kaštán* jesu iz p. *kasztan*, što je (kao i č. *kaštan*, slč. *gaštan*) iz njemačkog oblika *Kastāne*. Nj. *Kastanie* (srvnj. *kesten(e)*, stvnj. *kestin(n)a*) te stengl. *ciestenbéam* jesu iz kslat. *castinea*, a to je iz lat. *castanea*.

Latinska je riječ iz grč. *(kárya) kastáneia* "kesten, plod", što je izvedenica od grč. *kástanon* "drvo kestenovo".

Izgleda da grčki naziv za kesten potječe iz Male Azije (usp. arm. *kaskeni* "kestenovo drvo", *kask* "kesten"); stari pontski grad *Kastanís* zove se tako po kestenovu drveću.

kîčma

I *kìčma*. Značilo je nekad i "vlasi na glavi", "vlasi na vrhu kukuruzova klipa". — Od psl. **kyčьma*: sln. (istštajer.) *kîčma* "čuperak dlake na konjskom čelu".

Značenje je prešlo na hrptenicu zato što se ona ističe na leđima.

U **kyč-* isto je što i u riječi **kyka* (v. u *kvaka*) i u **kykъ* (hrv. dijal. *kîk*, *kîk* "oštar vrh brda", također kao mjesno ime, ime vrha i sl. *Kîk*, r. dijal. *kik* "porub na krznu; početak kukuruza").

kìdati, kìdām

Prvotno je značenje "bacati", mlađe "trgati, čupati". — Od psl. **kýdati*: csl. *kydati* "bacati", sln. *kídati*, č. *kydati*, slč. *kydať* isto, gluž. *kidać* "istresati", dluž. *kidaś* isto, p. dijal. *kidać* "bacati", slovin. *ḱidăc* "bacati, lomiti", r. *kidát'* "bacati", ukr. *kýdaty*, bjr. *kídać* isto.

Psl. **kýdnǫti*: csl. *kynǫti sę*, hš. *kînuti* (u *ìskinuti, prèkinuti, skînuti, ràskinuti, òkinuti, òtkinuti* itd.), sln. *kíniti* (u *prekíniti* itd.), r. *kínut'* "baciti" itd.

U tom je ie. **kūd-*.

Korijen je **(s)keud-* "bacati; tjerati hajku": stind. *skúdate* "skače", *códati* "tjera, potiče", *skúndate* "žuri se", *khudáti* "gura, tura, udara", stnord. *skjóta* "baciti, gađati", šv. *skjuta*, dan. *skyde*, stengl. *scéotan*, engl. *shoot* "pucati, odapeti, pojuriti, izbaciti", stsas. *skietan*, nizoz. *schieten*, stvnj. *sciozzan*, njem. *schiessen* "gađati, pucati" (germ. **skeutan* < **skeud-*; v. još i u *skut*), srvnj.

hossen, hotzen "brzo trčati", nj. dijal. *hutzen* "tjerati", lit. *skudrùs* "okretan", *kū̃dikis* "dijete", latv. *kûdît* "goniti, tjerati".

kíhati, kîšēm/kîhām

Od psl. **kyxati* (bug. *kìham,* mak. *kiva,* sln. *kíhati,* č. *kýchati,* str. *kixati* itd.), što je zvukoopisno.

kȉla

Osim što znači "bruh, hernija", riječ znači i "otok na tijelu" te "čvor na drvetu", "gruda snijega", "nezrela šljiva".

Od psl. **kỹla/*kỹlъ*: csl. *kyla, kila,* bug. *kìla,* mak. *kila,* sln. *kíla,* č. *kýla, kýl,* slč. *kyla,* p. *kiła,* r. *kilá,* dijal. *kílá, kil, kiló,* ukr. *kýlá,* bjr. *kilá* — uglavnom značenja "kila, bruh".

Baltijska je usporednica lit. *kū́la* "zadebljanje, oteklina, izraslina", *kū́las* "pupčana kila".

Moguće je da je sl. **kyl-* poteklo od **kūl-* koje je produljenje ništičnog stupnja **kŭl-*. To **kŭl-* imamo u **kъlъ* (od toga hrv. *kȃl* "očnjak, kljova" te izvedenica *klôv* m., *klóva* ž., *kljóva, kljôva*), što je povezano s **kolti* (> *klati,* v.). Slično je nj. *Bruch* "kila" (iz toga posuđenica *brüh*) : *brechen* "lomiti, kidati, probijati", psl. **grỹža* (hrv. *grȉža* "bolovi u trbuhu; proljev; briga", r. *gryža* "kila") : **gryzti* "gristi".

Drugo, manje uvjerljivo tumačenje povezuje psl. **kyla* s grč. jon. *kḗlē,* at. *kā́lē* "oteklina; ozljeda" (< ie. **kāwelā* u jonskom, **kăwelā* u atičkom), stisl. *haull,* stengl. *héala,* stvnj. *hôla* "kila" (germ. < ie. **kāw(ə)lā* ili **kəw(ə)lā*).

kȋm

Nastalo odbacivanjem *-in,* što bijaše shvaćeno kao sufiks, usp. *kimin.* Taj je oblik možda preuzet iz crkvenog jezika, gdje je tako po grč. *kýminon* i lat. *cymīnum* (što je iz grčkog). Izvor može biti i mlpsl. **kyminъ.*

Oblik *kùmīn,* gen. *kumína* (usp. sln. *kumîn,* csl. *kuminъ*), *kòmīn* i sl. jesu iz tal. *comino.* Pomišlja se i na mlpsl. **kuminъ.*

Od mlpsl. **kъminъ* jesu hrv. *kmin* (u Stullijevu rječniku), sln. *kmîn,* češ., polj. *kmin.*

Iz tal. *cimino* jest hrv. (Dubrovnik i dr.) *čèmīn, čmin* (tako u Mikaljinu rječniku), *mčin, cimin.*

Iz nj. *Kümmel* jest *kìmel, kìml* (onda dalje *kìmlen, kìmljen*), sln. *kimel.*

Oblik *kȋm* može biti iz nj. (austrijski, bavarski) *Kümm* (iz starijega *kumm* jest sln. *kum*).

Iz romanskih je jezika posuđeno stvnj. *kumîn, chumî,* srvnj. *kümîn,* srnnj. *kömen,* stengl. *cymen,* engl. *cumin;* mlađe je stvnj. *kumil,* nj. *Kümmel* (s razjednačenjem *m-n* → *m-l*), a od toga je *Kumm, Kümm* (*-el* odbačeno kao sufiks).

Romanske su riječi potekle od lat. **cumīnum:* tal. *comino,* fr. *commin* (st. *cumin*), katal. *comí,* šp. *comino,* port. *kominho;* od lat. *cymīnum* jest tal. dijal. *cimino.*

Latinska je riječ posuđenica iz grč. *kýmīnon* (usp. miken. *kumino*), što pak je preuzeto iz semitskih jezika, usp. hebr. *kammōn,* akad. *kamūnu,* pun. *ḫamān,* arap. *kammūn.*

kȉmati, kȉmām

Od psl. **kymati*: bug. *kìmam,* mak. *kima,* sln. *kímati,* č. dijal. *kýmat se,* p. *kimać* ("spavati").

Inačica prema **kyvati* "kimati glavom": csl. *kyvati*, bug. dijal. *kíva* ("pariti se"), sln. *kívati*, č. *kývati*, r. *kivát'* itd.
Značenje se razvilo od "udarati odozgo nadolje", koje je u hrv. *potkívati*.
Od glagola **kovati* nastao je, redukcijom samoglasnika *o*, **kъvati*, a od toga, duljenjem ispred sonanta *ъv* → *yv*, **kyvati*.
Dakle polazno je **kovati* "udarati". (V. *kovati*.)

kípjeti, kípīm
Od psl. **kypěti*: stsl. *kypěti*, mak. *kipi*, sln. *kipéti*, *kipím*, č. *kypěti*, slč. *kypieť*, p. *kipieć*, r. *kipét'*, ukr. *kypíty* itd.
Indoevropski je korijen **keup-*: stind. *kúpyati* "uskipi od bijesa, uzbudi se, ljut je" (**kup-je-*; indoarij.: pali *kuppati* "trese se, ljut je", prakrt. *kuppaï* "ljut je", hindi *kupnā* "rasrditi se", sinhal. *kipenavā* "biti srdit, ljut" itd.), kašmir. *kupun* "biti srdit", lat. *cupiō* "čeznem" (od oblika *cupīre* "željeti" jesu sardin. logudor. *kubire*, prov. *cobir*), lit. *kupěti*, *kũpu* "kipjeti, vreti", latv. *kūpēt* "kaditi, dimiti se".
Ie. **keup-* poteklo je od nostr. **Küpä* "kipjeti"; od toga su još ?afraz. (berb.: Zenaga *ukfes* "kipjeti"); ?ural. (saam. ist. *kip'te-* "kuhati, kipjeti", fin. *keittä-* isto itd.), alt. **k'öpä-* "napuhnuti se, pjeniti se" (turk. **k'öp(ʌ)-* "naduti se": jakut. *köp-* "uzdizati se", t., azerb. *köp-* "naduti se", **k'öpik* "pjena": stujg. *köpük*, tatar. *kübek*, turkmen., azerb. *köpük*, čuvaš. *kăpăk*; mong. **köγe-*: mong. pism. *köge-* "naduti se", halha *xö-* "naduti se, pjeniti se", kalm. **kö-* "dizati se (o tijestu)" itd.).
Izvannostratička usporednica jest jenisej. **χopʌr* "pjena".

kȉseo, kȉsela, o
Od psl. **kỹselъ(jь)/*kysělъ(jь)*: stsl. *kysělъ*, bug. *kìsel*, mak. *kisel*, sln. *kísel*, *kísla*, č. *kyselý*, p. st. *kisiały*, rcsl. *kysělyi*.
Načinjeno pridjevskim sufiksom *-el-* od korijena koji je u iterativno-durativnom glagolu na *-ati* **kysāti* (*kisati* "vreti, kuhati, močiti"), kojem točno odgovara latv. *kûsât* "kipjeti, vreti", a oboje je od ie. **kūt-s-*.
Indoevropski korijen **kwat(h)-* "vreti, kiseliti" dao je još npr. stind. *kváthati* "kipi, vri" (indoarij.: pali *kaṭhati*, prakrt. *kahaï*, *kaḍhaï* isto, rom. (evr.) *kerav-* "kuhati" — usp. *kerevo* "vruć" —, gudžarati *kaḍhvũ* "kuhati" itd.), *kvāthaḥ* "odvarak", *kuthítaḥ* "smrdljiv", pašai *kaṛ-* "kuhati" (arij. **kvath-*) lat. *cāseus* "sir" (**kwat-se-jo-s*; *cāseus* > roman.: rum. *caș*, veljot. *kis*, tal. *cacio*, sardin. logudor. *kazu*, šp. *queso*, port. *queijo-*), got. *hwaþō* "pjena", šv. dijal. *hvā* isto (**hwāþa*) itd.
Riječ *kisik* stvorio je B. Šulek prema *oxygenium*, što sadrži grč. *oksýs* "oštar".
V. *kiša*, *kasan*.

kȉša
Od psl. **kỹša*: bug. *kiša* "mokro vrijeme", dijal. "kiša", č. *kyše* "kiselina", slč. *kyša* "kiselo mlijeko", r. dijal. *kíša* "kvas". — U našem jeziku značenjska novina. (U značenju "kiša" upotrebljavaju se riječi *däžd* — na sjevernom i južnom čakavskom, kajkavskom sjeverno od Save te na jugozapadnom štokavskom području — i *gödina* — na kajkavskom i čakavskom području južno od Kupe i kajkavskom južno od Save.)
Praslavenska je riječ izvedena sufiksom *-j-* od korijena **kys-*, v. *kiseo*. Za značenje usp. *kìšati* "razmekšati" (u Dubrovniku), srp. dijal. *nakišnjövat* "biti pomalo kiseo" (na Kosovu).

kȉta

Znači "grančica s lišćem; svežanj; pletenica; kićanka". — Od psl. **kỹta*: csl. *kyta* "grana", mak. *kita* "kita, buket, svežanj", sln. *kíta* "pletenica; svežanj; kita, buket", č. *kyta* "stražnja noga životinje od koljena i više", slč. *kyta* "kita lana, konoplje; pletenica; svežanj", str. *kita* "svežanj", r. dijal. *kítá* "stabljike (graha i sl.)" itd.

Usporedi još psl. **kỹtiti*: bug. *kìtja* "ukrašavati", mak. *kiti*, hš. *kȉtiti*, sln. *kítiti*, ukr. *kytýty*.

klȁda

Od psl. **kolda/*koldь*: stsl. *klada*, bug. *klàda*, mak. *klada*, sln. *kláda*, č. *kláda*, gluž. *kłóda*, dluž. *kłoda*, polap. *klådă*, p. *kłoda*, slovin. *klůodă*, r. *kolóda*, ukr. *kolóda*, bjr. *kalóda*.

Od ie. **kolədā*, od korijena **keləd-* (starije **kelH̥-d-*), što je sufiksom *-d-* prošireno od **kel(ə)-* "udarati, biti" (v. *klati*). — Usp. grč. *kládos* "grančica, mladica", *kladarós* "lomljiv, krhak" (**klədₑros*), lat. *clādēs* "šteta, gubitak, poraz", srir. *claidim* "kopam", kimr. *claddu* "kopati", bret. *claza* isto, srir. *caill* "šuma", kimr. *celli* isto (kelt. **kaldī*), stkimr. *Celidon* "Škotska" (iz toga lat. *Caledonia*), stisl., norv., dan., stengl., engl., stsas. *holt*, nizoz. *hout*, stvnj. *holz*, nj. *Holz* "drvo" (germ. **hultam* < ie. **kl̥dom*).

V. *klati*, *kladivo*.

klȁdivo

Od psl. **klȃdivo*: bug. *kladivò*, mak. *kladivo*, sln. *kladívo*, č., slč. *kladivo*, r. dijal. *kládivo*.

Od ie. **klādiwom*: kimr. *cleddyf* "mač" (iz toga ir. *claideb*; vjerojatno je iz keltskog lat. *gladius* m., *gladium* sr. "mač", usp. *gladiātor*).

U tome je ie. **klād-*, **keləd-*, što je proširenjem *-d-* načinjeno od **kel(ə)-* "udarati, biti".

V. *klati*.

klánac, gen. *klánca*

Osim "tijesan put između dva brda", riječ po govorima znači još i "šumski zabran", "prolaz kroz plot između dva kolca". — Od psl. **kolnьcь*, gen. **kolnьcà*: sln. *klánec* po govorima "planinski put", "put na međi", "ulica" itd.

Načinjeno od **kolnъ*, što je glagolski pridjev trpni od glagola **kolti* (v. *klati*).

klȃs

Od psl. **kȏlsъ*: stsl. *klasъ*, bug., mak. *klas*, sln. *klâs*, gen. *klâsa/klasȗ*, č., slč. *klas*, gen. *klasu*, gluž. *kłós*, dluž. *kłos*, polap. *klås*, p. *kłos*, slovin. *klůos*, r., ukr. *kólos*, bjr. *kólas*.

Kao i alb. *kallí* "klas" (starije *kall*; usp. *kashtë* "slama" < **kalshtë*), od ie. **kol-so-*, od korijena **kel-* "bost".

Usp. stengl. *hole(ʒ)n*, srengl. *holin*, engl. *holly* "božikovina" (usp. i *holm* u *holm-oak* "primorski hrast Quercus Ilex", od *holin*), stsas. *hulis*, srnizoz. *huls*, stvnj. *hulis*, nj. *Hulst* "drač Ilex aquifolium L." (također s ie. *-s-*). (Iz franačkog **huls* jest fr. *houx* "božikovina".)

Značenjski razvoj "bodlja" → "klas trave ili žitarice". Slično germ. **ahiz* "klas" (got., stnord. *ax*, stengl. *éar*, engl. *ear*, stsas. *ahar*, nizoz. *aar*, stvnj. *ahir*, nj. *Ähre*) s **ah-* < ie. **aḱ-* "oštar".

klästi, *kládēm*

Od psl. **klãsti, *kladǫ* "stavljati, polagati": csl. *klasti, kladǫ,* sln. *klásti, kládem,* č. *klásti,* r. *klast', kladú* itd.

Imperfekt *kládati, klâdām* (**kladãti*). Usp. još izvedenice *nâklada, öklada, öpklada* (stavlja se ulog — *kläditi se, klädīm se* < **klãditi*), *pöklade* mn. (stavljaju se maske), *prikladan, zäklada, skläditi* "složiti", *ùskladiti, sklädan, sklâd,* novije riječi *skládnja* "sintaksa", *sklädati* "komponirati", *sklàdatelj, sklàdba* itd.

Psl. **klãsti, *kladǫ* (**kla-d-*) jest od ie. **klā-* "stavljati, rastavljati": got. *afhlaþan* "tovariti, stavljati", stnord. *hlađa,* stengl. *hladan,* engl. *lade* "tovariti, krcati", stfriz. *hlada,* nizoz. *laden,* stvnj. *hladan,* nj. *laden* "tovariti", (**klā-t-*), lit. *klóti, klóju* "razbacati, prekriti", latv. *klât, klâju* (prezent **klā-j-ō*) itd.

Ie. **klā-* (st. **klex-*) jest od nostr. **ḳalΓa* "ostaviti": afraz. **ḳʌlᶜ-* (sem. **ḳlᶜ* "ostaviti, baciti": šahri, sokotri *ḳlᶜ* "položiti, ostaviti", arap. *ḳlᶜ* "zbaciti (odjeću)", hebr. *ḳlᶜ* "baciti"; stegip. *ḳ3ᶜ* "pustiti"), ural. *kaδa-* "ostaviti" (saam. sjev. *guođđe-/guođe-* "ostaviti", mordvin. *kado-,* komi *kol'-,* mađ. *hagy-* isto, nenec. *hāje-* "ostaviti, napustiti"), drav. **kaṭṭ-* "položiti, platiti danak" (tamil. *kaṭṭ(i)-* "isplatiti"), alt. (turk. **(q)āl-* "ostati": stturk. *qal-,* turkmen. *gāl-,* t. *kal-,* jakut. *xāl-* isto; tung. **xal(-āč)-* "čekati": nanaj. *halače-,* evenkij. *alāč-,* mandžur. *alija-*).

Postoje i izvannostratičke usporednice: sjevkavk. **ʔi-lgwʌn- ~ *ʔi-gwʌl-* "staviti".

klàti, kölјēm

Od psl. **kõlti, *koljǫ* "bosti, klati, ubijati": stsl. *klati,* bug. *kòlja,* mak. *kole,* sln. *kláti,* č. *kláti,* slč. *klat',* gluž. *kłóć,* dluž. *kłojś,* p. *kłóć,* slovin. *kłùoc,* r. *kolót',* ukr. *kolóty,* bjr. *kalóć.*

Od ie. **kel(ə)-* (st. **kelH-*) "udarati, biti" (za značenje usp. npr. nj. *schlagen* "udarati" : *schlachten* "klati"): grč. *keleós* "zelena žuna", *díkella* "dvoplatna sjekira; trnokop", *kólos* "okrnjen, sušav, šut", *kólobos* isto, *kólaphos* "pljuska", *kolázō* "podrežem", *kláō* "lomim, otkidam", *klásis* "razbijanje", *klẽma* "mladica", *klõn, klõnos* isto (za takve veze značenja v. u *klica*; iz te grčke riječi načinjeno je *klôn, kloníratī*), *klẽros* "dio; ždrijeb" (iz toga lat. *clērus* izabrani dio naroda", pa iz toga *klêr* "svećenstvo", *klerikalan* i dr.), lat. *calamitas* "štetak, gubitak; zlo, nesreća, nevolja" (**kₑle-mo-* "udaren, pobijen"), *incolumis* "čitav, zdrav, nepovrijeđen" (*in-* "ne-"), *percellō* "oborim, udarim, uništim" (**kel-n-ō*), *procella* "vihor, bura, oluja, juriš", stir. *clár* "daska, ploča", kimr. *clawr* isto, lit. *kálti, kalù* "udariti", latv. *kal̃t, kaļu* isto (točno odgovara slavenskom **kõlti, *koljǫ*), lit. *kuõlas* "kolac" (**kōl-o-s*), *kùlti* "mlatiti žito" (**kul-, *kₒl-*) itd.

klátiti (se), klâtīm

Od psl. **koltiti (sę)* "tresti, njihati (se)": stsl. *klatiti,* bug. *klàtja,* mak. *klati,* sln. *klátiti (se),* č. *klátiti,* slč. *klátit',* gluž. *kłóćić,* dluž. *kłośiś,* p. *kłócić,* slovin. *kłùocëc* ("razbijati"), r. *kolotít'* ("udarati", dijal. "mlatiti", "tresti"), ukr. *kolotýty* ("mutiti, svađati se, tresti"), bjr. *kalacíć.*

Glagol načinjen od imenice **koltъ/*kolta/*kolto* "klada, trupac; malj, bat, mlat": hrv. *kláto* "drvo koje se metne npr. ovci oko vrata" (usp. *klátno* "komad drva što se metne škodljivoj ovci među noge; zvečak" i "njihalo", *klatvo* "kratko, debelo i okruglo drvo za svinju o vratu da ne može bježati"),

sln. *kláto, kláta* "drvo koje se svinji objesi pod vrat da ne može bježati", r. dijal. *kólot* "palica" itd.
To je sufiksom *-t-* načinjeno od glagola **kolti* (v. *klati*), usp. **kolda* (v. *klada*).
Usp. lit. *káltas* "dlijeto", latv. *kalts* isto (njime se dubi udarajući u nj).

klěknuti, klěknēm
Također i *klěći*. — Od psl. **klęknǫti*: bug. *klèkna*, mak. *klekne*, sln. *klék-niti*, č. *kleknouti*, ukr. *kljáknuty* itd.
To je glagol na *-nǫti* od **klękati*: bug. *kljàkam* "kleknem", *klècam* "kle-cam, hramam", hrv. *klekati* (u I. Belostenca, XVII.st.), dijal. *kljěkati* "šepati", *klěcati* prvotno "ne moći ići" (*koljena klecaju*), sln. *klékati* "klecati", *klécati*, č. *klekati*, ukr. *kljakáty* itd. — Usp. **klęka/*klękъ* (hš. *klěka* "bolest, zaraza", i *klěk* m., *klěka* ž. "borovica Juniperus comunnis", sln . *kléka* "suh konj, suha krava", gluž. *klak* "nešto savijeno, npr. ručka pluga", itd.).
Dalje **klęčati* "klečati": stsl. *klęčati*, mak. *kleči*, hš. *kléčati*, sln. *kléčati, klečím*, p. st. *klęczeć*, ukr. *kljačáty* itd.
Sve to jest od **klen-k-*, s korijenom koji je u **kloniti* (usp. za značenja i **(sъ)kloniti kolěně*).
V. *kloniti*.

kléti (se), kùnēm
Od psl. **klęti (sę), *klьnǫ*: stsl. *klęti, klьnǫ* "kleti, proklinjati", *klęti sę* "kleti se", bug. *kъlnà*, mak. *kolne*, sln. *kléti (se), kólnem*, č. *klíti (se)*, slč. *kliat' (sa)*, gluž. *kleć, kliju*, dluž. *klěś*, polap. *klaně* ("proklinje"), p. *kląć*, slovin. *klïc*, r. *kljast'(sja), kljanú(s')*, ukr. *kljastý, kljanú*, bjr. *kljascí.*
Usp. **klętva*: stsl. *klętva*, mak. *kletva*, hrv. *klȇtva*, st. *klétav* ž., gen. *klétvi*, sln. *klȇtev* ž., *klȇtva*, č. *kletba*, r. *kljátva* itd. — Za to je polazan supin **klętъ*.
Usp. *pròklēti, ùklēti, zàklēti (se), záklētva.* — Iterativ ima duljenje *ь → i*: *zàklinjati se, pròklinjati.*
U tome je **klen-* koje je i u **kloniti* (v.): kunući se, Slaven se saginjao do zemlje dotičući je rukom — usp. **prisęgati, *prisęga* (*prisega*), što znači "doticanje rukom", **ro(k)ta* "rota" ← "izrečeno".

klèveta
I *klěveta.* — Od psl. **kleveta*: stsl. *kleveta*, mak. *kleveta*, sln. *klevéta*, č. *kleveta*, r. *klevetá* itd.
Riječ se proširila slavenskim jezicima posredstvom crkve: u crkvenosla-venskom je to riječ preuzeta iz češkog (središte tog širenja bila bi Moravska u vrijeme braće Konstantina/Ćirila i Metodija).
Stara je riječ **kleveta* izvedenica od **kleviti sę*: č. *kleviti se* "savijati se; skupljati se (od studeni); grčiti se (od boli)", slč. *kl'aviet'* "kočiti se (od stude-ni)". — Dakle kleveta je kriva, iskrivljena riječ.
Psl. **kleviti sę* sadrži ie. **kleu-*, koje je i u **kl'uka, *kl'učь* — za njih v. *ključ.*
Uspoređuje se i s toh. AB *klāw-* "objavljivati; nazivati".

klȉca
Od psl. **kъlíca*: bug. dijal. *klìca* ("korijen, porijeklo"), mak. *klica*, sln. *klíca, kalíca.*
To je izvedenica od **kъlъ* (usp. hš. *kȃl* "očnjak" te ostale izvedenice, hrv. st. *kàlac* "mlada trava" te npr. *klȏv* m., *klóva* ž., *kljóva*; usp. još npr. sln.

kǝl, gen. *klä* "očnjak", č. *kel* "očnjak, kljova; klica, izdanak, mladica" itd.), što je ništični prijevojni stupanj **kl-o-* od **kolti* (v. *klati*). — Za značenja: "očnjak" od "koji reže"; "klica, mladica, plod" od "što niče, što se probija, što izbija".

klijéšta sr. mn.
Od psl. **klěšča/*klěšči* mn.: stsl. *klěšta*, bug. *klèšti*, mak. *klešti*, *klešta*, sln. *kléšče*, č. *kleště*, r. *klešči* itd.
Prvotno su kliješta bila drvena (i u nekim jezicima ima značenjā koja ukazuju na to), kao i škripac: rascijepljen kraj štapa. Kao i naziv za tresku (**trěska*, od **trěskъ* "tresak"), i naziv za kliješta načinjen je od zvukoopisna glagola, **kleskati/*klěskati* (gluž. *kleskać*, r. dijal. *kléskát'* itd.).

klijêt ž., gen. *klijêti*
I *klijêt* m. — Od psl. **klětь/*klětъ*: stsl. *klětь* ž. "sobičak, spremište, stan", bug. st. *klet* "ostava, spremište", mak. *klet* ž., sln. *klêt* "podrum", p. st. *kleć* ž. "koliba", r. *klet'* ž. "ostava, spremište".
Izvedenica je *klijêtka* (**klětьka*) "mjesto za čuvanje jela; kavez"; od toga je, na nejasan način, nastalo *krlētka* (u sln. *krlêtka*) — možda je to po mađ. *kalitka* (što je iz sl. **klětьka*).
Psl. **klětь* jest od ie. **k̑loi-ti-s*: gal. *clēta* (iz toga fr. *claie* "pleter, rešetka, koš", također prov. *cleda*, katal. *cleda*, port. *chedas*), stir. *cliath* "rešetka, tor, obor", kimr. *clwyd* isto. Usp. lit. *šlitė* "krstina snoplja", *šlaĩtas* "nagib, padina, kosina" (**k̑loi-to-*). Korijen je **k̑lei-*, za koji v. u *kloniti*.

klȉn
Od psl. **klinъ*: stsl. *klinъ*, mak. *klin*, sln. *klȉn*, gen. *klína*, č. *klín*, r. *klin* itd.
Od **kl-inъ* ili **kъl-inъ*, gdje je **kl-* ili **kъl-* isti korijen kao u **kolti* — v. *klati*.
Isto je to *kl-* (ili *kъl-*) u **klipъ/*klipa*: mak. *klip*, hš. *klîp*, gen. *klípa*, također *klȉpa* ž., sln. *klíp*, r. dijal. *klípa* itd.

klòbuk, gen. *klobùka*
U govorima *klobük*. — Od psl. **klobukъ*: stsl. *klobukъ*, bug. dijal. *klъbùk*, mak. *klobuk*, sln. *klobúk*, gen. *klobúka*, č. *klobouk*, slč. *klobúk*, luž. *kłobuk*, polap. *klūběk*, p. *kłobuk*, slovin. *klùobuk*, str. *klobúkъ*, r. dijal. *klobúk*, *klabúk*, ukr. *klobúk*, bjr. *klabúk*.
Posuđenica iz turkijskog **kalbuk* (iz avarskog ili iz nekog drugog bulgarskog jezika), usp. t., tatar., krimtatar., kazah. *kalpak* "kapa" (a iz turskog je onda *kàlpak* "svečana ili vojnička krznena kapa ili takva da joj je obod od krzna; šljem, kaciga").

klòniti se, klȏnīm se
Od psl. **kloniti (sę)*: stsl. *kloniti* "nasloniti se, sagnuti se, saviti se", bug. *klonjà*, mak. *kloni*, sln. *klóniti*, *klónim*, č. *kloniti*, slč. *kloniť (sa)*, gluž. *kłonić*, luž. *kłoniś (se)*, p. *kłonić*, slovin. *klùonïc*, r. *klonít'*, ukr. *klonýty(sja)*, bjr. *kloníćća*.
Usp. *náklon*, *pȍklōn* (za značenje "dar": darivatelj se pokloni), *záklon*, pridjeve *sklȍn*, *náklon* (dalje *sklȍnōst*, *náklonōst*).
Iterativ *klȁnjati* (**klãnjati*).
Usporednica je **sloniti* (usp. **prikloniti* : **prisloniti*, **nakloniti* : **nasloniti* — značenja su očito povezana).
Psl. **kloniti* (i **sloniti*) jest od ie. **k̑l-on-*, od **k̑l-en-*.

Indoevropski je korijen **ḱel-* "sagnuti (se), nagnuti (se), što je još npr. u lit. *šalìs* "strana" (**ḱol-i-s*), stisl. *hallr* "nagnut", stengl. *heald*, stvnj. *hald* isto, stvnj. *halda*, nj. *Halde* "obronak, osoj".

ḱl-ei-* "nagnuti se, nasloniti se": stind. *śráyati* "nasloni se, nalegne, smjesti (se)" (usp. sinhal. *sayanavā* "ostaviti, učvrstiti"), av. *sray-* "nasloniti se", arm. *learn* "brijeg" (ḱlei-tr̥-no-*?), grč. *klī́nō* "nagnem, naslonim" (**ḱlī-n-ō*), *klitós* "položen" (usp. *enklìtika, proklìtika*), *klitýs* "pristranak brda, brežuljak", *klíma*, *klĩma* sr. "nebeski krug; naginjanje" (pa "naginjanje zemljine kugle prema polu", iz toga *klíma*), *klī́nē* "postelja, krevet" (usp. *klìnika*), lat. *clīnō* "savijem, sagnem" (*clināre* > roman.: tal. *chinare*, stfr. *cliner*, prov. *clinar*), *acclīnis* "naslonjen; sklon, odan", *cliens*, gen. *clientis* "klijent, podanik, štićenik" (iz toga je *klìjent, klijênt*), *clēmens* "blag, milostiv, dobar; tih, miran" (**ḱlejomenos*; roman.: tal. toskan. *chimente*, napulj. *ckyomminde*), *clīuus* "obronak, brežuljak" (> furlan. *kleve* "strma ulica", istriot. *kio* "strm"), *declīnō* "sklonim, priklonim" (usp. *deklinácija* "sklanjanje"), srir. *clé*, kimr. *cledd*, bret. *kleiz*, korn. *cled* "lijev, nesretan" (**ḱlej-o-s*; za značenje v. *lijev*), stir. *clóin* "kriv", stengl. *hleonian, hlinian* "nagnuti se, nasloniti se", engl. *lean*, stsas. *hlinon*, nizoz. *leunen*, stvnj. *hlinên*, njem. *lehnen* isto, lit. *šliẽti, šliejù* "prisloniti", latv. *slìet, sleju* itd.

klúpa

Od psl. **klupà, *klúpь, *klúpъ*: csl. *klǫpъ*, bug. *klupa*, mak. *klupa*, hrv. i *klûp* ž., gen. *klúpi, klûp* m., sln. *klúpa* ("stiska, škripac"), slovin. *klëpa* ("pješčani sprud").

Možda od **klǫpà, *klǫ́pь*: csl. *klǫpь*, sln. *klôp*, gen. *klopí* "klupa", slovin. *klą̃pă* ("stara krava").

U **klu-* jest ie. **klou-*, od korijena **kleu-* "stisnuti" (v. *ključ*), a u **klǫ-* jest **klon-* koje je u **kloniti* (v.), usp. lit. *klùpti, klumpù* "pokleknuti".

klȕpko

Mn. *klùpka*, gen. *klȕbakā*. — Od psl. **klǫbъko/*klǫbъkъ*: csl. *klǫbъkъ*, hrv. i *klȕbak* m., gen. *klȕpka*, sln. dijal. *klopkô* (usp. izvedenicu *klóbčič*), č. *kloubek* ("stabljika"), polap. *klǫbăk* m., r. *klubók* itd.

Umanjenica od **klǫbъ/*klǫba/*klǫbo:* csl. *klǫbo*, bug. *kъlbò*, mak. dijal. *klъ̀mbu* sr., hrv. st. *klubo* sr., *klub* m., dijal. *klȕba* ž. ("panj"), sln. *klȍb*, p. *kłąb* m., dijal. *kłębo* sr., r. *klub* itd.

Sadrži ie. **kl-o-mb(h)o-*, usp. norv., šved. dijal. *lump* "panj, trupac", dan. *lump(e)* "gruda, grumen", engl. *lump* "gruda, grumen; komad", nizoz. *lomp* "dronjak, cunja, krpa" (germ. **hlumpaz* < **klomb(h)os*).

ključ, gen. *ključa*

Od psl. **kľúčь*, gen. **kľučà*: stsl. *ključь* mak. *kluč*, sln. *ključ*, č. *klíč*, slč. *kľúč*, p. *klucz*, r. *ključ* itd.

Posvuda znači i "savijen štap" i "ključ" — jer ključ je isprva sȃmo tako izgledao.

Usporedi psl. **kľuka/*kľukъ* "kuka": bug. *kljùka*, hrv. *kljȕka, kljȗk*, č. *klíka*, slč. *kľuka*, r. *kljuká* itd.

Indoevropski je korijen **klēu-* (ili **klāu-*?) "zakačiti" (dalje "zatvoriti; ključ"): grč. jon. *kleïs, kleïdos*, staroatički *klḗjs*, at. *kleís*, dor. *klāïs* "zasun, zavor, ključ" (iz grčkog jest arap. *iqlīd* "ključ", iz toga nperz. *kilīδ*, a iz toga (a oblici s *r* iz sogdijskog) jesu odrazi turkijskog **kilit/*kirit* "ključ": stturk. *kirit* itd.; iz turskog je onda *kìlit, ćìlit* "lokot, brava"), lat. *clāuis* "ključ,

brava" (roman.: rum. *cheie*, veljot. *kluf*, tal. *chiave*, sardin. logudor. *ğae*, retorom. engadin. *klef*, furlan. *klaf*, fr. *clef*, prov., katal. *clau*, šp. *llave*, port. *chave*), *claudō* "zaključam" (**klāui-dō*, *claudere* > roman.: makedorum. *klidere*, tal. *chiudere*, pijemont. *čode*, retoroman. engadin. *klugir*, fr. *clore*, prov. *claure*, *cluire*, katal. *cloure*, galicij. *choer*, stport. *chouvir*; iz srlat. *clausūra* jest *klauzúra* "zatvoreni dio samostana; pismeni ispit pod strogim nadzorom", iz *clausula* jest *klȁuzula* "ograda, uvjet", iz *claustrum* jest *klȁustar* "dvorište samostana; samostan", kroz njemački *klȍštar*; usp. i *klaustrofòbija* "strah od zatvorena prostora"), *clauus* "klin, čavao" (*clavus* > sardin. logudor. *ğau*; *claus* > tal. *chiovo*, *chiodo*, stmlet. *clold*, furlan. *klaud*, fr. *clou*, prov., katal. *clau*, šp. *clavo*, port. *cravo*), *claudus* "hrom, šepav", stir. *cló* "klin", lit. *kliū́ti* "natuknuti" itd. — V. i *lutrija*.

kmȇt

Najstarije je značenje bilo i "velikaš" (usp. 1464: *Matijaš B. m. kralj ugrski, Dalmacije, Hrvacije i ostalo ... pred prelati i kmeti našimi*; *Za prošnju kralja Matijaša i kmeti ugrskih*), zatim "znatniji seljak", "seljak zakupnik", a kasnije je prevladalo značenje "seljak podložnik". — U Bosni riječ znači "seljak koji sjedi na tuđoj zemlji", u Srbiji "znatniji seljak, seoski knez, načelnik", u Crnoj Gori "sudac kojeg su izabrali parci, porotnik". — Kmet obrađuje vlastelinu zemlju, selište, i s vremenom postaje sve vezaniji za vlastelina: on i porodica ne smiju se seliti s te zemlje k drugom vlastelinu. Od 1785. g. priznato je i u Hrvatskoj kmetovima pravo na slobodu seljenja. 1848—49. g. kmetstvo je prvo djelomice ukinuto (kmetovi na selištima ne moraju više plaćati davanja, dok se druge vrste vlastelinsko-seljačkih odnosa još neko vrijeme ne mijenjaju), i onda je tih godina i posve ukinuto.

Riječ *kmȇt* potekla je od psl. **kъmetъ*/ **kъmetь*: bug. *kmet* "seoski starješina", mak. *kmet* isto, sln. *kmȇt* "seljak", č. *kmet* "starješina, sudac; seljak, podložnik", stslč. *kmet*, *kmeť* "seljak, podložnik", slč. *kmeť* "mudar starac; starješina", p. *kmieć* "seljak, seljak najamnik; starješina; bogat seljak", slovin. *kḿec*, str. *kъmetь*, *kmetь* "vojnik, ratnik; vitez", ukr. *kmet'* "seljak".

Dakle riječi označavaju uvijek nekoga tko je u podređenu položaju prema nekom drugom: tako je kraljev *kmet* na društvenoj ljestvici na visoku položaju, to je onda kraljev vazal, a *kmet* običnog i nižeg plemića na njoj stoji nisko.

Posuđenica, iz srednjovjekovnog latinskog *comḗtia* "kotar, područje" (tako i u Arnoldovu djelu Chronica Slavorum, gdje se opisuju sjeverni Slaveni u razdoblju 1171—1209), što je, uz redukciju *o* u prvom slogu, kako to često biva u titulama i sl., dalo **kъmetь/*kъmetъ*.

Riječ je povezana s lat. *comes*, gen. *comitis*, što je prvotno "pratilac" (s prefiksom *com-* "su-", v. *s*, i korijenom glagola *īre* "ići", za to v. *ići*), a kasnije — u srednjem vijeku, u Franaka i drugih — "podložnik", "vazal" i sl. (Onda je kasnije, od franačke hijerarhije, nastala titula za kneza, grofa; *comes*, *comite* > roman.: tal. *conte*, fr. *comte*, prov. *conte*, kat., šp., port. *conde*; **comitissa* "kneginja, grofica" > tal. *contessa*, fr. *comtesse*, prov., kat. *comtesa*, šp. *condesa*, port. *condessa*; u naš su jezik posuđenice *kȍnte*, *kontèsa* došle iz talijanskog.)

Riječ *comes* u srednjovjekovnom se latinskom vjerojatno ukrstila s riječju *committō* "sastavim, sklopim, svežem, ujedinim, združim, predam, povjerim": tako je *kmet* onaj kojem je povjerena neka dužnost (uprava sela, suđenje, obrađivanje zemlje).

Iz lat. *comes* jest mađ. *komes*, iz toga *kömeš* "knez" (u XVIII. st., *turopoljski komeš*) i "grof". Iz srlat. *comitātum* jest *komìtāt, komitât* "županija".

knêz

Od praslavenske riječi **kъnęzь*, što je dalo još stsl. *kъnęzь*, bug. *knez*, mak. *knez*, sln. *knêz*, č. *kněz*, slč. *kňaz*, gluž. *knjez*, dluž. *kněz*, polap. *ťėnąʒ*, p. *ksiądz*, str. *k(ъ)nęzь*, r., ukr. *knjaz'*. Psl. **kъnęzь* posuđenica je iz germanskog, iz riječi **kuningaz*.

Pragermanska riječ **kuningaz* jest u stengl. *cyning*, stengl. ml. *cyng, cing*, engl. *king*, stfrizij. *kining, koning, kening*, stsas. *kuning*, nizoz. *koning*, stvnj. *chuning, kuning*, nj. *König* itd.; to je izvedenica od germ. **kunjam* "rod", što je od indoevropskoga korijena **ǵen-* "roditi (se)", za koji v. u *zet*.

Starija slavenska riječ za vođu jest **vodjь* — v. *voda*.

knjìga

Od psl. *kъnīga*: stsl. *kъńiga* ("slovo, pismo, knjiga"), bug. *knìga* ("knjiga, papir"), mak. *kniga*, sln. *knjíga*, č., slč., gluž. *kniha*, dluž. st. *knigwy* mn., polj. *księga*, slovin. *knega*, r. *kníga*, ukr. *knýha*, bjr. *kníha*.

Riječ je k Slavenima došla s istoka, no ne može se sa sigurnošću reći kako i kojim sve putevima — možda iz stturk. *ākünig*. (Od toga je volškobulgarsko **küiniv*, iz čega je posuđeno stmađ. *könyü*, mađ. *könyv* "knjiga". Od **küiniv* nastalo jestaročuvaško **końiv*, a iz toga pak je posuđeno mordvin. *końov* "papir" i zapadnoosetsko *k⁹unugä*).

Staroturkijska je riječ najvjerojatnije posuđenica iz stkin. *kʿüen, kʿüjən* "svitak".

Moguće je da je s tim krugom riječi povezano i asir. *kunukku* "pečat, žig", *kanīku* ž. "nešto zapečaćeno" (iz asirskog je arm. *knikʿ* "pečat").

kôb, gen. *kôbi*

Znači "dobar znak; loš znak; susret". — Od psl. **kobь* ž.: stsl. *kobь* "proricanja po ptičjem letu ili po susretu", strus. *kobь* isto i "vračanje, gatanje; sudbina; vjerovanje u sudbinu", r. dijal. *kob'* "zlo". — Usporedi još i pridjev *kôban, kôbna, o*.

Izvedenica od **kobь* jest **koběta?/*kobita?*, što je u polj. *kobieta*, dijal. *kobita*, (iz p.) slovin. *kobjêta* "žena" (i možda p. dijal. *kobida* "djevojka" < **kobьta*), u čemu je najvjerojatnije sufiks *-ita* (usp. m. r. stsl. *imenitъ, korenitъ, sъkrovitъ, naročitъ, očitъ, srъditъ, znamenitъ*, ž. r. *-a*), koji potječu iz indoevropske starine (usporedi npr. lat. *pellītus* "pokriven kožom" : *pellis* "koža", *fīnītus* : *fīnis*, lit. *akýtas* "okat" : *akìs* "oko"). Možda je **kobita* od **kobita žena*, pa bi isprva u davnini to označavalo vješticu, vračaru.

Riječ **kobь* povezana je s litavskom *kaběti* "visjeti" (tome bi odgovaralo psl. **koběti*) — usp. npr. *glava visi o koncu (o vlasi), visjeti nad glavom, ~ o dlaci, ~ o koncu, ~ o (tankoj) niti, život visi o koncu (o niti)* itd.

Prvotno je značenje "zakačiti; sresti", a mlađa su "sreća", "pobjeda" i negativna kao "zla kob". (Usp. *súkob, sukòbiti (se)*). Usp. osim lit. *kaběti* još *kabìnti* "objesiti", *kabùs* "spretan; koji spretno, čvrsto hvata; okretan", *kābė, kabỹs, kablỹs* itd. "kuka" (**kob-*), *kìbti* "uhvatiti se, prikačiti (se), objesiti (se)", *kìběti* "visjeti", *kibùs* "ljepljiv, priljepčiv", *kìbis* "čičak; kukica" (**kₒb-*; v. u *čabar*), latv. *kabinât* "vješati", *kabîtiês* "objesiti se", *kaba, kabe, kabis* itd. "kuka".

Usp. još stisl. *happ* "sreća" (iz toga engl. st. *hap* "(sretan) slučaj, sreća", engl. *happy* "sretan"), norv. *heppa* "dogoditi se", *heppen* "sretan" itd.

Korijen je ie. **kob-* (**kab-?*) "uhvatiti, držati", što je jedna od inačica za **ghabh-/*kap-/*kob-* od nostratičke opisne riječi **ḳaba/*ḳap̣a* "uhvatiti".

kòbac, gen. *kòpca*
Od psl. **kobьcь*, gen. *kobьcà*: bug. dijal. *kobìc*, mak. *kobec*, sln. *kóbec*, gen. *kóbca*, slč. *kobec*, p. *kobiec*, r. *kóbec*, dijal. *kóbéc*, gen. *kóbcá*, ukr. *kíbec'*, gen. *kíbcja*.
Srodno s **kobuzъ/*kobъzъ*: p. *kobuz*, st. *kobz*, r. *kóbuz*, dijal. *kobéz*.
Usporednica u germanskom: stnord. *haukr* (< **hǫβukr*), stengl. *h(e)afoc*, srengl. *hauk*, engl. *hawk*, stsas. *haβuc*, srnnj. *havec*, srnizoz. *havik*, stvnj. *habuh*, srvnj. *habech*, nj. *Habicht* (germ. **haβukaz*).
Dalje nejasno. Pomišlja se na vezu s riječi **kobь* (v. *kob*), **kobiti* (u nas *kòbiti* "pretkazivati, proricati") — i zbog nekadašnjeg jednog od proricanja, proricanja po letu ptica.

kobàsica
To je danas češće nego *kobàsa*, što je od psl. **kъlbasa/*kъlbasъ*: csl. *klъbasa*, bug. *kolbàsa, kolbàs*, mak. *kolbas*, hrv. dijal. i *klobasa, kubàsa*, sln. *klobása*, č., slč. *klobása*, slč. dijal. *klbása*, gluž. *kołbasa*, dluž. *kjałbas(a)*, p. *kiełbasa*, slovin. *kelbasa, kòu̯bou̯sa*, r. *kolbasá*, dijal. *kolobás*, ukr. *kovbasá*, bjr. *kaŭbasá*.
Po tome da ima riječi i muškog i ženskog roda, bit ćeda je imenica po postanju pridjev na *-as-*. (Taj je pridjevski nastavak nastao od *-a-* i *-s-*, gdje je *-s-* < ie. *-so-*, usp. psl. **kolsъ*, **golsъ*, **běsъ*, od pridjeva u **rusъ*. Od *-as-* i *-at-* ukrštanjem je dobiven pridjevski sufiks *-ast-*. — Sufiks *-as-* jest u prezimenima *Bujas, Maras, Latas, Lukas, Petras, Vukas* itd., dalje u prezimenima *Marasović, Matasović, Vukasović* itd., u toponimu *Bjelasica*.)
Korijen je **kъlb-*, koji je još u **kъlbъ/*kъlbь* (č. *kloub* "zglob prsta", ukr. dijal. *kovb* "svinjski želudac", bjr. dijal. *koŭb* "čvr od kose na tjemenu; (svinjski) želudac" itd.), **kъlbikъ* (slč. *klbik* "zglob(ić)", r. dijal. *ólbik* "domaća kkobasica", ukr. dijal. *kóvbik* "životinjski želudac", bjr. *kóŭbyk* "životinjski želudac; svinjski želudac nadjeven iznutricama i drugim mesom"), **kъlbuxъ* (r. dijal. *kalábux* "hljepčić ispečen od ostataka tijesta", *kalabúxa* "debeo čovjek", *kel'búxi* "crijeva; trbušna šupljina", *kavbúx* "želudac", bjr. dijal. *kaŭbúx* "želudac", *kél(')bix(i)* "crijeva, utroba"). — Usporedi i glagol **kъlbati* (č. dijal. *klubati* "kljuvati", slč. *klbať* "kljuvati, kljucati", r. dijal. *kolbát'* "nevješto šivati"), od kojeg je izvedena imenica **kъlbanъ/*kъlbańa* (č. dijal. *klubaně* "futrola za brus", r. dijal. *kalbán* "debeo kraj drva, panj, trupac" itd.).
Polazno značenje za **kъlbasa* jest "želudac nadjeven mesom" ← "želudac" (u **kъlbъ*). Za takvo značenje usp. *djevènica* "krvavica; kulen; kobasica", bug. *nadenica* "kobasica", lat. *farcīmen* "kobasica" : *farciō* "nabijam". Usp. i *kùlen* "trbuh, drob; djevenica, kobasica; crijevo u koje se nadijeva svašta".

kòbila
Od psl. **kobȳla*: stsl. *kobyla*, bug. *kobìla*, mak. *kobila*, sln. *kobíla*, č. *kobyla*, slč. *kobyla*, dijal. *kobula, kobola*, gluž. *kobła*, dluž. *kobyła*, dijal. *kobuła*, p. *kobyła*, slovin. *kùobälă, kobëła*, r. *kobýla*, ukr. *kobyla*, bjr. *kabýla*.
Pretpraslavenski oblik te riječi bio je **kabulā*. Po svemu sudeći, to je posuđenica iz tračkog jezika. Slaveni su bili u dodiru s Tračanima u Podunavlju.
Posuđenice iz tračkog jesu i grč. *kabállēs* "zaprežni konj", lat. *caballus* "kljuse, običan konj" (> roman. "konj": rum. *cal*, tal. *cavallo*, sardin. logu-

dor. *kaḍḍu*, retorom. engadin. *ḱavaľ*, furlan. *ḱaval*, fr. *cheval*, prov., katal. *cavall*, šp. *caballo*, port. *cavallo*).

Tračka riječ **kabūlā* uspoređuje se s imenom naselja *Kabýlē*, *Cabyle* blizu današnjega grada Jambola u Bugarskoj, a onda dalje s imenom planine *Kýbela* u Frigiji. To se ime povezuje s imenom tračke boginje majke *Kybélē* — usp. u jednom frigijskom tekstu *matar kubeleja*, što je najvjerojatnije značilo "mati (planine) Kibela", što odgovara grčkom *mḗtēr oreía* "planinska mati", kako je također nazivana boginja majka.

U svim je tim imenima i riječima riječ sa značenjem "gora, planina".

K tomu treba još dodati da je vjerojatno upravo frigijska boginja majka Kibela u grčkim mikenskim tekstovima nazivana *potinija iqeja* gospodarica konjā" te *asiwija* "azijska", usp. grč. *pótnia híppōn* "gospodarica konjā". U Maloj se Aziji boginja majka prikazivala na konju.

Zbog svega toga može se pomišljati da je *matar kubeleja* moglo značiti i "majka konjā".

Veza sa značenjem "gora, planina" jasna je naprimjer po tome kako se naziva konj u drugim jezicima: u sumerskom se za konje piše *ANŠU.KUR.RA*^{MEŠ} "planinski magarci".

Što se tiče posuđivanja riječi od Tračana, treba spomenuti to da je područje srednjeg Dunava u V—IV. tisućljeću pr. n. e. bilo žarište uzgoja konjā.

Sáma pak tračka riječ i odgovarajuća frigijska nastale su od indoevropskoga korijena **keub-* "gora, hrpa" — za nj v. u *skup*.

kȍcka

Od psl. **kostъka* "kost": bug. *kòska*, mak. *koska*, sln. *kȏstka*, *kȏcka*, č. *kostka*, *kůstka*, slč. *kôstka*, luž. *kóstka*, polap. *ḱȍs(t)kă*, p. *kostka*, slovin. *kostka*, str. *kostka*, stukr. *kostki* mn. ("kockanje"), ukr. *kístka*, bjr. dijal. *kóstka*. — Znači uglavnom "kost", a onda i "koštica", a u nekim jezicima i "igraća kost" (u igri su se bacale *koske*, i to gležnjeve — usp. stind. *gleha* "kocka", što se uspoređuje s psl. *glezьnъ* "gležanj") i "kocka" (to je značenje mlađe, po igraćim kockama — koje potječu iz antičkog vremena; onda dalje *kȍckati se*, *kȍckār* itd.).

U našem je jeziku od riječi *kòska* načinjena nova umanjenica — *kòštica*. Onda je nova osnova, iz toga, još u mnogim riječima: *kòštun*, *kòštunj* "tvrd orah", a dalje *koštùnjav*; *kòštac* (u izrazu *uhvatiti se u koštac*, koji odgovara izrazu *rvati se u kosti*).

Dalje v. u *kost*.

kòjī, ā, ē

Od psl. **kъjь*: stsl. *kyi*, *kaja*, *koje*, bug. *koj*, *kojà*, *koè*, mak. *koj*, hrv. st. i dijal. *kî*, *kâ*, *kȏ*, kajk. *kâj*, *kȁj*, sln. *káj* "što", *kí*, *ka*, *ko*, č. *ký*, slč. *ký*, *ká*, *ké*, gluž. *kiž* (**kъjь že*), dluž. *kenž*, p. *ki*, str. *kyi*, *kъi*, *kъ*, r. dijal. *koj*, ukr. *koj*, stbjr. *koi*.

Od *kъ* + *jь* — v. *tko* i *jer*. — Usp. isto takvu tvorbu od ie. **k^{w}o-jo-* u stiran. **kayah* (dalo npr. u pamirskim jezicima iškašim. *kūy* "koji").

kòlāč, gen. *koláča*

Od psl. **koláčь*, gen. *kolačà*: bug. *kolàč* "poseban svečan kruh", mak. *kolač*, sln. *koláč*, č. *koláč*, r. *kaláč* "bijelo pecivo u obliku pereca, lokota" itd.

Izvedeno od **kolo* sufiksom *-ačь* ili sufiksom *-jь* od **kolákъ*: bug. *kolàk* "okrugao svečan kolač s rupom u sredini; okrugao kruh; perec", mak. dijal. *kolak* "perec", hrv. *kòlāk*, gen. *koláka* "malo kolo", srp. dijal. "praznični kruh",

r. dijal. *koláka* ž."okrugao kolač, okruglo pecivo" itd. — V. *kolo*.

kòleda

Usp. i *kòlenda, kolèda*. U nekim govorima riječ znači "velik božićni hljeb", "obredna vatra", "svečanost poslije posla i pjevanje", "čestitanje", "darivanje za Božić" i slično (usp. *kolednjak* "božićnjak", »Kolednjak je prase, od kojega župljanin župniku ne treba platiti običnu daću za žirovinu, sa 4 dinara od svakoga praseta«, 1725). Ponegdje je zabilježeno da je to ime (pa i osobno ime): tako naprimjer za senjske je uskoke to obredna vatra nazvana po boginji Koledi, kako je zapisao u XVIII. st. J. W. Valvasor. Slično je zabilježeno i u drugih Slavena.

Koleduje se pred Božić (i u vezi s drugim blagdanima).

Od psl. **kolęda*: stsl. *kolęda* "koleda, nova godina", bug. *kòleda* "Božić", mak. *koleda* "koleda, Badnjak, Božić", sln. *koléda* "božićni obilazak", č., slč. *koleda* "koledna pjesma, novogodišnja pjesma", dluž. *kóloda* "novogodišnji dar", p. *kolęda* "božićna pjesma, koledna pjesma; božićni dar", slovin. *kolą̃da* "koledna pjesma, koledovanje", r. *koljadá* "koleda, koledna pjesma; večer pred Božić", ukr. *koljadá* "božićno praznovanje, kad se pjevaju koledne pjesme", bjr. *kaljadá* "koleda, Božić".

U nas u koledama momci obilaze kuće pjevajući koledne pjesme.

Običaj je praslavenski, seslavenski i pretkršćanski pa kršćanski; koledovalo se uoči Božića ili na Božić, za Novu godinu. Prvotno je svečanost bila povezana s dobrim željama za plodnost nadolazeće godine i s početkom nove godine; koleda je bila otjelovljenje novogodišnjeg ciklusa.

Najstarija spominjanja slavenskih koleda povezana su s crkvenim zabranama tog običaja. Prvo je u Bugarā, u IX. stoljeću: u jednom se članu Sinajskog trebnika zabranjuje koledovanje "kako bivši pogani činjahu". U jednoj se ruskoj zabrani iz XI. stoljeća kaže da "nije lijepo koledovati ni rusalije plesati", i da tako "stari pogani činjahu". Slično je i u drugih Slavena, a u južnih se običaj spominje u statutu hrvatskoga Dubrovnika iz 1292. godine.

Sama pak je praslavenska riječ **kolę̃da* mlađa posuđenica, i to iz latinskog (prije se koledovanje nazivalo drugačije): najvjerojatnije je ušla u slavenski prvo u Panoniji, proširujući se odande u druge onovremene slavenske dijalekte/jezike. Izvor je lat. *kalendae, calendae* mn. "prvi dan mjeseca".

U antičkom se Rimu prvi dan u mjesecu nazivao *Kalendae*; kasnije pak je riječ značila i "blagdan, praznik". (Tako npr. *Kalendae Ianuariae* bijahu prvi dan nove godine, što se slavilo žrtvama, darovima, veseljem itd.)

Riječ je izvedena od glagola **calere*, od *calāre, calō* "pozivati, sazivati". — Od riječi *kalendae* izvedena je *calendārium* "knjiga dugova" (jer su se u Rimu porezi plaćali prvoga dana u mjesecu), kasnije i "kalendar", iz čega je potekla riječ *kalèndār*, gen. *kalendára*.

Usp. dalje lat. *calātor* "pozivač, sluga", *nomenc(u)lātor* "kazivač, rob koji je gospodaru za šetnje kazivao imena prolaznikā" (odatle "popis imenā", usp. *nomenklatúra*), *nomenclātiō* "nazivanje imenom", *intercalāre* "umetnuti, odgoditi", *intercalāri(u)s* "prijestupan" (usp. onda *interkalácija* "dodatak, umetak, dopuna" iz *intercalātiō*, pa *interkàlār* "29. veljače prijestupne godine" itd.).

Latinski je glagol potekao od indoevropskoga korijena **kel(ə)-* (st. **kelx-*) "zvati, vikati, ružiti, zvečati", koji je vjerojatno zvukoopisan: stind. *uṣakalaḥ* "pijetao", grč. *kaléō* "zovem, nazivam; opominjem", umbr. *kařitu, kařetu, carsitu* "calato, appellato" (**kalētōd*), lat. *concilium* "sazivanje; sastanak, skup; sabor, skupština" (lat. >roman.: katal. *concell*, šp. *concejo*,

port. _concelho_ "okrug; gradska vijećnica"; usp. _kòncīl_, gen. _koncíla_ "crkveni sabor; sveučilišni sud"), _conciliāre_ "sastaviti, ujediniti; sprijateljiti; steći; sklopiti" (usp. _konciliјàntan_ "pomirljiv, popustljiv"), _clamāre, clamō_ "vikati, zvati" (v. u _reklama_), _clārus_ "jasan, svijetao; razgovjetan" (lat. > roman.: arum. _chiar_, rum. _chiar_, tal. _chiaro_, sard. log. _ǧaru_, retorom. engad. _kler_, furlan. _klar_, fr. _clair_, prov., katal. _clar_, po latinskom šp., port. _claro_), stir. _cailech_ "pijetao", stsas. _halōn_ "zvati", stvnj. _hel_ "glasan", nj. _hell_ "vidan, svijetao" (germ. _*hellaz_ < _*kelnos_), lit. _kalbà_ "jezik", _kalbė́ti_ "govoriti", _kal̃bti_ "započeti govoriti", _kalbùs, kalbingas_ "govorljiv", latv. _kaļuôt, kal̃binât_ "ćaskati, razgovarati", het. _sarā kallesta_ "pozvao je". — Ovamo ide psl. _*kolkolъ_ "zvono" (v. u _zvono_).
V. _Juraj._

kȍlo

Danas običan genitiv _kȍla_, ranije (i u govorima) _kolèsa_, gen. mn. _kolèsā_. — Od psl. _*kȍlo_, gen. _*kȍlese_: stsl. _kolo_, gen. _kolese_ "kotač", mn. _kola_ "kola", bug. _kòlò_ "kotač, krug", mak. _kolo_, sln. _kolȏ_, gen. _kolésa_ (i "bicikl"), č. _kolo_, _koleso_, slč. _kolo, koleso_, gluž. _koło, koleso_, dluž. _kólaso_, p. _koło, koleso_, slovin. _kùolo_, r. _kolesó, kólo_, ukr. _kólo, kóleso_, bjr. _kóla, kaljasó_. — U mn. _*kola_ "kola".

Usp. _kȍlūt_ (_*kolǫtъ_), _kȍlovoz_ (_*kolovozъ_), _kolòbār_, dalje prijedlog _oko_ (od _okoli_, što je od lokativa _*okolě_), _ȍkolo, ȍkoliš, okolìšati, òkolica_ itd.

Psl. _*kolo/*koles-_ jest od ie. _*k^{w}ol-os-/*k^{w}ol-es-_ "krug, kotač"; _*k^{w}olos_ jest i u grč. _pólos_ "os, obrat, nebeski svod" (iz toga _pȏl_: _sjeverni pol, magnetni pol_ itd.), trač. _kolbrismos_ "ratni ples" (a ilirsko je ili tračko po postanju i ime rijeke _Kolubara_), stir. _cul_ "kola" (dvojina _*k^{w}olō_, kao što može biti i u praslavenskom).

Usp. udvojeno _*k^{w}ek^{w}lo-, *k^{w}ok^{w}lo-_ "kotač": stind. _cakráḥ_ m., _cakrám_ sr. "kotač, krug" (indoarij.: pali, prakrt. _cakka-_ sr. "kotač", hind. _cāk_, sinhal. _saka_ "kotač, krug" itd.), khovar _cʌkur_ "kotač, kolo", šina _čărkŭ_, kašmir. _ćakh^{a}r_, av. _čaxra-_ "kotač", perz. _čarx_ isto, grč. _kýklos_ "krug", _kýkloi, kýkla_ "kotači" (usp. _cìklōn, cikloída, bicìkl, cȉklotrōn/ciklòtrōn, cȉklus, enciklopèdija_), frig. _kíklēn_ "kola" (kao ime zviježđa; tako u grčkom zapisu, a to je frigij. _*kikla_), stnord. _hjól, hvél_ "kotač", stengl. _hwéol, hweogol, hweowol_, engl. _wheel_, srnnj. _wēl_, nizoz. _wiel_, isto (germ. _*hwe(ʒ)ula, *hwehula_), lit. _kãklas_ "vrat", latv. _kakls_ isto, toh. A _kukäl_, B _kokale_ "kola".

Indoevropski je korijen _k^{w}el-_ "okrugao, vrtjeti se": stind. _cárati_ "giba se" (indoarij.: pali _carati_, prakrt. _caraï_, hind. _carnā_ itd.), kašmir. _ćarun_ "ići prema naprijed", sogd. _xr-_ "ići", tadž. _čaridan_ "pásti", grč. _pélomai_ "gibam se", alb. _sjel_ "vrtjeti", lat. _colus_ "vreteno, preslica" itd.

Ie. _k^{w}el-_ jest od nostr. _*ḳolʌ_ "okrugao": afraz. _*q(w)l_ "okrugao, vrtjeti se" (arap., geez _qlb_ "vrtjeti se", geez _q^{w}lq^{w}l_ "okretati se"; berb.: tuar. _eġli_ "vrtjeti se"; kuš.: bedauje _k^{w}alel_ "koturati", somal. _qol_ "okolina"; čad.: hausa _ḳwáláḳwàlá_ "velik i okrugao"), kart. _*ḳwer-/*ḱwel-_ "okrugao" (gruz. _ḳwer-_ "okrugla lepinja"), ?ural. _*koĺa_ "krug" (fin. _koljat_ mn. "ogrlica"; selkup. _gūli_ "okrugao"), alt. _*Koĺa-_ "vrtjeti (se)" (mong. _*koli-_: halha _xoli-_, kalm. _xolĭ-_; ?korej. _kul-_ "koturati").

Usporednica ima i izvan nostratičkog, npr. austronez. _*kuli-_ "okolo".

kòljeno

Od psl. _*kolě̃no_: stsl. _kolěno_, bug. _koljàno_, mak. _koleno_, sln. _kolẹ́no_, č., slč., gluž. _koleno_, dluž. _kóleno_, p. _kolano_, slovin. _kùọlano_, r. _koléno_, ukr. _kolíno_, bjr. _kaléna_.

Od indoevropskoga korijena **kel-* "uzdizati se, rasti" (pa zato riječ **kolěno* znači i "rod"), usp. lit. *kelŷs* "koljeno", latv. *celis* isto, grč. *kȏlon* "ud", *kōlē̃n* "bedrena kost, plećna kost".

Za **kel-* v. *čelo.*

kòmād, gen. *komáda*

Balkanski grecizam, iz ngrč. *komméti(on)* "komad, dio", što je umanjenica od *kómma* (iz toga je lat. *comma* "koma, zarez"; riječ *zárez* prevedenica je te grčke riječi), a to je izvedenica od *kóptō* "režem, udaram" (v. *kopati*).

komárac, gen. *komárca*

Od psl. *komarьcь*, gen. *komarьcà*: bug. dijal. *komàrec, komarѐc,* mak. *komarec,* sln. *komárec.*

Od **komárъ/*komárь*: csl. *komarъ,* mak. *komar*, hrv. *kòmār*, gen. *koára*, msln. *komár*, gen. *komárja*, č. *komár*, r. *komár* itd.

Korijen je zvukoopisno **kom-*, od ie. **kem-*; usp. nazive za kukce koji zuje: lit. *kamãnė* "bumbar", *kamìnė* "divlja pčela", prus. *camus* "bumbar", psl. **čьmelь* itd. — V. *čmar.*

kònopac, gen. *kònopca*

Izvedeno od *kònop*, gen. *kònòpa*, što je posuđenica iz balkanskog latinskog. (Mlađa je, iz tal. *cànapo* < kslat. *canapus*, riječ *kànāp*, gen. *kanápa.*)

Kslat. *canapus, canabius* jest od *cannabus*, što je iz grč. *kánnabos*, to od *kánnabis* "konoplja" (v.); dakle uže se moglo praviti od konoplje. Lat. *cannabis* dalo je roman.: tal. dijal. *kanneve, kannele,* sardin. logudor. *kánau*; od *cannapus, cannapa* jesu: rum. *cînepă,* tal. *canapa,* retorom. engadin. *ƙanf*, fr. *chanvre,* prov. *carnebe, carbe,* šp. *cañamo*, port. *cannamo.*

kònoplja

Od psl. **konopja/*konopjě* mn. /**konopjь/*konopь* jd.: bug. *konòp, konopa*, mak. *konop,* sln. *konóplja*, č. *konopě* slč. *konope,* gluž. *konoṕ*, dluž. *kónoṕ*, p. *konopie,* r. *konopljá, kónop',* dijal. *konóplja*, ukr. *konópli* mn., bjr. *kanópli* mn. itd.

Posuđenica iz pricrnomorskog indoiranskog **kana-pus-*, u čemu je *kana-* "konoplja" (usp. stind. *káṇa-* "zrno, sjeme" — to je onda u pali *kaṇa-* "pljeva", hind. *kan* "zrno; odlomak; atom", sinhal. *kaṇa* "kap vode" itd. — , sa satemnim *ś* jest *śaṇá-* "vrsta konoplje"), usp. skit. **kana-* u oset. *gän/gänä* "konoplja".

Iz **kana-pus-* jest i u grč. *kánnabis* (iz toga je lat., v. u *konopac*), no vjerojatno je grčka riječ posuđenica iz tračkog.

Indoiran. **kana-* "konoplja" zapravo je značilo samo "sjemenska; koja se odnosi na sjemenke" (uspoređuje se s grč. *kónis* "prašina", lat. *cinis* "pepeo"). Riječ (indoarijska?) **kana-pus-* bila je oznaka za mušku konoplju, ako se **pus-* uspoređuje sa stind. *pu-mān-* "muškarac, mužjak". No to **pus-* može biti od ie. **pu-s-* "puhati" (zbog oprašivanja, usp. stid. *púṣkaram* "lotos", *púṣpam* "cvjetić", *púṣyam* isto itd.).

Iz **kana-pus-* i iz **kana-* jesu i drugi azijski nazivi za konoplju.

Oblik **pus-kana-* izvor je za psl. **poskonь* "muška konoplja" (č. *poskonek*, r. *póskon'* itd.).

V. *kupati se.*

kȍnj, gen. *kònja*

Od psl. **konь*: stsl. *końь*, bug. *kon*, mak. *koń*, sln. *kȍnj*, gen. *kǫ́nja*, č. *kůň*,

slč. *kôň*, luž., p. *koń*, slovin. *kòń*, r. *kon'*, ukr. *kin'*, gen. *konjá*, bjr. *koń*.

Drevna posuđenica iz keltskog **konkos/*kankos* "konj", koje je bilo shvaćeno kao umanjenica (**konkos* → **kon(i)kos* > **konьkъ*: hrv. gradišć. *kònjak*, gen. *kónjka* "konjić", sln. *konjèk*, gen. *konjkä*, r. *konëk*, gen. *kon'ká* itd.) pa je odbacivanjem *-ko-*, koje je izgledalo kao sufiks, dobiveno pretpsl. **koni-* > psl. **konь*.

Keltska se riječ sreće u galskim osobnim imenima u latinskom zapisu *Cancius, Cancilus, Cancia*, usp. i etnonim *Concani* (u Hispaniji). Nastala je od ie. **ḱa(n)k-* "skakati", od kojeg su korijena i germanske riječi za ždrijebe: stengl. *hengest*, stfriz. *hanxt*, srnizoz. *henxt, hinxt*, nizoz. *hengst*, stvnj. *hengist*, nj. *Hengst* (germ. **hangistaz*, sa superlativnim *-ista-*); usp. stnord. *hestr* "konj", dan. *hest*, šv. *häst* isto (germ. **hanhistaz*), usp. stnord. *hestr* "konj" (german. *hanhaz*). Od keltskih primjera usp. još kelt. **kankstikā* "kobila" u kimr. *caseg*, stkorn. *cassec* te stir. *cuing* "jaram" (**kongi-*).

Od korijena **ḱa(n)k-* još su npr. grč. *kēkíō* "navirem, šikljam", *kēkís*, dor. *kākís* "sve što šiklja, navire", lezb. *kankýlē* isto, lit. *šókti* "skakati, plesati", *šankùs* "brz, hitar", latv. *sākt, sāku/sācu* "započeti".

U praslavenskom nije sačuvana općeindoevropska riječ za konja, **eḱw-o-s* (bez razlikovanja po rodu): hijerluv. *ásùwa*, arij. mitanij. *ašu-*, stind. *áśvaḥ* (usp. indoarij.: pali, prakrt. *assa-*, marathi *āsu-*), kalaša *haš*, šina *ăšpŭ*, avest. *aspa-*, stperz. *asa-*, hotsak. *aśśä*, sogd. (budist., manihej., kršćan.) *'sp- [asp]*, (kršćan.) *sp [səp]*, vahan. *yaš*, oset. *jäfs*, grč. *híppos* (usp. *hipodrom, hipòdrom*), dijal. *íkkos*, miken. *iqo* (= **ikʷos*), arm. *ēš* (gen. *išoy*, "magarac"), venet. *eku-*, lat. *equus* (> roman.: sardin. *ebbu*), stir. *ech*, gal. *epo-*, keltiber. *eKua-*, got. *aíhwa-*, stisl. *jór*, stengl. *eoh*, stsas. *ehu-* (germ. **ehwaz*), toh. A *yuk*, B *yakwe*. — Od **eḱwā* "kobila" jesu npr. lat. *equa* (> roman.: rum. *iapă*, sardin. log. *ebba*, retorom. stengadin. *iefna*, stfr. *ive*, prov. *ega*, katal. *egua, euga*, šp. *yegua*, port. *egoa*), lit. *ešvà, ašvà* "kobila". Usp. i prus. *aswinan* "kobilje mlijeko".

Izgleda da su iz indoevropskog posuđeni nazivi za konja kao hurit. *eššì, iššija-* te semitski (usp. npr. akad. *sisû*, ugarit. *ssw*, aramej. *sūsjā*, sthebr. *sūs* itd.), stegip. *śśm.t*. — Također su iz nekog indoevropskog izvora i kavkaski nazivi za konja, usp. aphas., ubyh. *ačə*, avar., lak. *ču*, ahvah. *ičva* te u gruzinskom *ačua*.

kȍpar, gen. *kȍpra*

Od psl. **koprъ*: stsl. *koprъ*, bug. *kòpъr*, mak. *kopar*, sln. *kóper*, gen. *kópra*, č. *kopr*, slč. *kôpor*, dluž. *kopr*, gluž. st. *koprik*, p. *kop(e)r*, r. dijal. *kopër*, gen. *koprá*, ukr. *koper*, gen. *kopra*, bjr. dijal. *kopr*.

Sufiksom *-rъ* od *kop-* (ali usp. č. *kop* "čađa", r. *kop* "dim" < **kopъ*; usp. sln. *kopéti, kopíti* "imati težak, jak miris", od **kopěti/*kopiti*), što je od ie. **kʷəp-* ili **kwəp-*, usp. lit. *kvãpas* "miris", od korijena **keup-* "mirisati". Kopar je nazvan po intenzivnu mirisu. — Usp. osnovu II ie. **kwep-* u lit. *kvèpti, kvempù* "usmrdjeti se", *kvìpti, pakvìpti* isto (**kwₑp-*), *kvẽpti* "zadihati se", latv. *kvêpt* "dimiti se" (**kwēp-*) itd.

Po jednom tumačenju i grč. dor. *kýpairos*, hom. *kýpeiros*, jon. *kýperos*, at. *kýpairon* "perunika" bilo bi od ie. **k(w)əp-ro-s* ili **kup-ro-s*, kao i *kypárissos* "čempres" (iz toga *kipàris, kìparis*; v. *čempres*).

V. *kipjeti*.

kòpati, kȍpām

Od psl. **kopāti, *kȍpjǫ*: stsl. *kopati*, bug. *kopàja*, mak. *kopa*, sln. *kopáti, kóp-*

ljem, č. *kopati*, slč. *kopať*, glž. *kopać*, dluž. *kopaś*, p. *kopać*, slovin. *kùopăc*, r. *kopát'*, ukr. *kopáty*, bjr. *kapáć*.
Iterativ-durativ od nesačuvana **kopti*, kojem bi odgovaralo lit. *kàpti* "sjeći".
Usp. **kopьje* (hš. *kòplje*, sln. *kopjê*, r. *kop'ë* itd.), što je iz sklopa tipa **kopьje dervo* "drvo kojim se udara, bode".
Izvedeno sufiksom *-yto* od odglagolskih **kopъ* (hš. *kôp*, usp. *pòkop*, *ùkop*, *ìskop*, *pròkop* itd., sln. *kop* "motika", r. dijal. *kop* "udubina u zemlji"), **kopa* (hrv. *kȍpa*, *kòpa* "hrpa, stog, plast", sln. *kópa* "stog, plast, kup", r. dijal. *kópy* mn. "hrpa iskopane zemlje") — jest **kopyto/*kopyta/*kopytъ* (csl. *kopyto*, mak. *kopito*, hš. *kòpito*, usp. dijal. *kòpita* "hrpa zemlje i kamenja", sln. *kopíto*, č. *kopyto*, č. *kopyto*, r. *kopýto* itd.).
Usp. iterativ **kapati*, od kojeg je i *kápati* u *iskápati*, *zakápati* itd., i *kàpati*, *kȁpljē*, pa dalje **kapь* (hš. *kâp* ž., gen. *kâpi*), i dalje **kãpja* (hš. *kȁplja*, sln. *káplja* itd.).
Izravne usporednice za sl. **kopãti* jesu u baltijskom: lit. *kapóti* "sjeći", latv. *kapāt*.
Indoevropski je korijen **kep-/*kēp-* (st. **kex́p-*) "rezati, kopati": perz. *kāfad*, *kāvad* "kopa", arm. *kopʿem* "isiječem, izrežem", grč. *kóptō* "udaram, tučem, siječem, ubijam", alb. *kep* "tešem, isijecam" (**kōp-*), stvnj. *hâppa* "srp" (germ. **heβjō* < **kēp-jā*), prus. *enkopts* "zakopan" itd.
Ie. **ke(x́)p-* nastalo je od nostratičkog opisnog **KaHPʌ* "sjeći, kopati": afraz. **kHP* "kopati, sjeći, rezati" (kuš.: oromo *kōf* "rovati, kopati", kafičo *qap-* "bosti, sjeći"; čad.: angas *gap* "rezati"), kart. **ḳāp-/*ḳēp-* "sjeći, rezati" (gruz. *ḳap-*, svan. gornjebal. *ḳap-*), ?drav. **kāppu* (kanada *kappu* "rovati", *kappu* "jama").

kȍpča
Balkanski turcizam, iz tur. *kopça*, što je izvedeno od korijena *kob-* "debeo, okrugao". — Riječ je posve uklopljena u hrvatski, pa su dalje nastali glagoli *kòpčati*, *zakòpčati*, *iskòpčati*, *prikòpčati*, *skȍpčati*, i dalje *zakápčati*, *iskápčati*, *prikápčati* itd.

kòpriva
Od psl. *koprîva*: csl. *kopriva*, bug. *koprìva*, mak. *kopriva*, sln. *kopríva*, č. *kopřiva*, slč. dijal. *kopriva*, gluž. *kopřiva*, dluž. *kopśiwa*, polap. *tüpraivă*, p. *koprziwa*, slovin. *kùopřävă*, r. *krapíva*, ukr. *kropyvá*, bjr. *krapivá*.
Poimenčen pridjev ž. roda (usp. **koprivъ* u hš. *kopriv* "od koprive", stč. *kopřivý*), od **koprъ* (v. *kopar*): nazvana po intenzivnu mirisu.

kȍra
Od psl. **kora*: stsl. *kora*, bug. *korà*, mak. *kora*, sln. *kóra*, č. *kůra*, slč. *kôra*, p. *kora*, slovin. *kòra*, r., ukr. *korá*, bjr. *kará*.
Od ie. **korā*, što je od korijena **ker-* "kora, koža": stind. *cármans*r. "koža, kora; (kožni) štit" (pali, prakrt. *camma-*, rom. (evr., arm.) *čam*, hind. *camṛā* itd.), aškun *ćam*, kati *čom*, kašmir. *ćam*, av. *čarəman-*, stperz. *čarman-*, hotsak. *tcārma-*, *cārman-*, horezm. *carm*, sogd. *črm*, oset. *carm*, perz. *čarm*, pašto *carman* isto (**ker-men-*), arm. *kʿertʿem* "derem kožu, koru" (**ker-t-*), grč. *kṓrykos* "kožna torba", lat. *corium* "životinjska koža" (> roman.: tal. *cuoio*, sardin. logudor. *kordzu*, retoroman. stdengad. *chiör*, fr. *cuir*, prov. *coir*, katal. *cuyr*, šp. *cuero*, port. *couro*), *cortex* "kora; pluto" (usp. iz toga *körteks* "kora; kora mozga"), stkorn. *croin* "koža" (**krok-no-*), stisl. *hǫrund* "koža, tijelo, meso", stvnj. *herdo* "vuna", stengl. *heorða* "koža", lit. *karnà*, *kardà* "liko".

Ie. *ker- poteklo je od nostr. *Kaŕä "kora": afraz. *kr(m) "kora, korica" (arap. *qurāma* "korica kruha ostala u peći", aramej. *qərūm* "koža, kora"; tuar. *aġrum* "korica kruha", šelha *aġrum* "kruh"; saho, afar *eŋgirō* "kora"; čad.: mubi *kűrőrò* "ljuska jajeta", zapčad. *kʷarʌ* "koža, kora" u hausa *kwárḍè* "kora drveta", gedži *kûl* "koža", diri *kuri* isto), ?kart. **ker-* (gruz. *kerk-* "kora, korica, koža, kožica"), ural. **kōre/*kere* "kora" (fin. *kuore-* "kora", mađ. *hárs* "liko"; nenec. *kyra-* "derati"; fin. *keri* "mlada brezova kora", est. *kere* "liko", mordvin. *keŕ* "lipova kora", mađ. *kérëg* "kora, korica"), jukagir. *xār* "kora", ?alt. **k'Eŕä/*Kāŕ* "kora" (mong. **köri-sü(n)*: srmong. *körisü* "koža", halha *xórs(on)* "tlo, kožica"; tung. **xärä-ktä*: nanaj. *xäräktä* "kora"). — To nostr. *Kaŕä ima i vanjske usporednice: sjevkavk. **kərī* "kora, ljuska".

Po drugom tumačenju, riječ **kora* povezuje se sa **skora*, i onda se sve izvodi od ie. **(s)ker-* "rezati". No za **sker-* u **skora* može se reći da potječe od nostr. **Carʌ* "korica, kožica" (v. *škornja*), a **(s)ker-* "rezati" od nostr. **çarʌ* "rezati" (v. *čvrst, krojiti*).

Moglo je biti i raznih ukrštanja.

kòrālj, gen. *korálja*

Stariji i dijalektalni oblici jesu npr. *kural, kurel, koral, kuralj* itd.

Posuđenica iz romanskog, usp. kslat. *corallum* (> tal. *corallo*), iz čega je još npr. ngrč. *korállion*, alb. *kuralë*.

Klaslat. *corallum, corallium* posuđenica je iz grč. *korálion, kourállion*, za što se ne zna iz kojeg je jezika posuđeno (vjerojatno iz nekog semitskog, usp. hebr. *gōrāl* "kamenčić").

Iz lat. *corallus* jest mađ. *koláris, kláris*, iz čega je kajk. *klâruš, klâriš* "niska oko vrata".

Od lat. *corall(i)um* jest stfr. *coral* (fr. *corail*), iz čega su engl. *coral*, srvnj. *coral, coralle, corelle* (nj. *Koralle*).

kòrijēn

Od **korěnъ* (od čega je i str. *korěnъ*), što je sekundarno od psl. **korenь*: stsl. *korenь*, mak. *koren*, sln. *korên*, č. *kořen*, r. *kóren'*, gen. *kórnja* itd.

Korijen drveta jest osnova drveta, a osnova je ono što je stavljeno dolje, pa se zato u **kor-* može vidjeti ie. **kʷor-*, od korijena **kʷer-* "praviti, raditi" (a to je značenje lako povezivo sa "stavljati, postavljati"). Za to ie. **kʷer-* v. u *kuriti*.

Od psl. **kъrma* jesu stsl. *krъma* "krmilo lađe", mak. *krma*, hrv. *kŕma*, sln. *kŕma* isto, rcsl. *kъrma, korma* "krma, zadnji dio lađe", r. *kormá* "zadnji dio lađe", bjr. *karmá* "krma", dijal. "zadnji dio lađe", "tup dio jajeta". — Značenje "krma" sekundarno je (na prvotnim, najjednostavnijim plovilima nisu se razlikovali pravac i krma).

Usp. grč. *prymnós* "krajnji", i od toga izvedeno *prýmnē* "krma".

Psl. **kъrmā̂* jest od ie. **kʷr̥-mn-ā̂* (kao **zimā̂* < **ĝhei-mn-ā̂*), usporedi grčke primjere.

Od **kъrmīdlo* jest *kȑmilo*.

Mađ. *kormány* "veslo; vlada" jest iz panonskoslavenskog, a iz mađarskog je onda *kòrmān*, gen. *kormána* "krmilo", po čemu je, uz *krmániti, kormániti* "veslati", a onda i *kòrmilo* i dalje *kormìlār*, gen. *kormilára*.

kȍrīst ž., gen. *kȍristi*

Također *kòrist*. — Od psl. **kȍristь* "dobitak, plijen": csl. *koristь*, sln. *korîst*,

č. *kořist*, slč. *korisť*, p. *korzyść*, slovin. *kořëst*, rus. *korýst*, ukr. *kórýst'*, bjr. *karýsć*.
Od glagola **koristiti/*koristati*: mak. *koristi*, hš. *korístiti (se)*, sln. *koristiti*, p. *korzystać*, st. *korzyścić* (i "prisvajati"), r. *korýstit'sja* ("zavidjeti"), ukr. *korystáty(sja)* "koristiti se", bjr. *korýstać*.
U tom je prefiks *ko-*. Imenica **ristь* označavala je određenu vrstu hoda, trčanja: **ristãti* jest u stsl. *ristati, rištǫ*, r. *ristát'* "trčati" itd.
Usporednice su lit. *rìstas* "brz", *risčià* "kasom", *raĩstas* "vrijeme parenja", latv. *riests* isto.
Usp. i **riskati*: srpcsl. *riskati*, r. *rýskat', rýskaju/rýšču* "trčati; skakati". — Za to su usporednice latv. *riksis* "kas", možda srvnj. *risk, risch* "brz".

kòriti, kòrīm
Od psl. **koriti*: stsl. *koriti* "huliti, koriti, posramljivati", bug. *korjà* mak. *kori* isto, sln. *koríti, korím*, č. *kořiti* "ponižavati, pokoravati", slč. *koriť sa* "pokoravati se", r. *korít'* "koriti" itd.
Usp. *pokòriti, ukòriti, prekòriti* te *pòkor, pòkora/pȍkora, úkor, prijékor, pȍkōran, ȍkoran, besprijékōran*.
Iterativ je dobiven duljenjem *o* → *a* (< *ō*): *kárati, kârām, kárati se* "svađati se".
Indoevropski je korijen **kar-* "koriti; hvaliti" (dakle starije se značenje odnosilo na glasno govorenje, vikanje; za takva značenja usp. *hula : hvala*): lat. *carinō* "korim, grdim; ponižavam", stir. *caire* ž. "prijekor", kimr. *carred* "greška" (**kr̥-jā*), stvnj. *harawên* "postidjeti", latv. *karināt* "podrugivati" — prema stind. *carkarti* "glasno hvali", *kārúḥ* "pjevač, pjesnik", grč. *karkaírō* "tutnjim, praskam" itd.
Taj korijen **kar-* jest ekspresivan.

kòrito
Od psl. **korŷto*: csl. *koryto*, bug. *korìto*, mak. *korito*, sln. *koríto*, č., slč. *koryto*, glž. *korto*, dlž. *kóryto*, polap. *ťöråitě*, p. *koryto*, slovin. *korëto*, r., ukr. *korýto*, bjr. *karýta*.
Riječ **korŷto* označavala je možda prvo prirodnu žljebastu udubinu u zemlji ili kamenu, a onda kasnije i takvu umjetnu udubinu u drvu, kamenu i sl. Zato se riječ može protumačiti od korijena **ry-* "riti, dubiti" (v. *riti*) i prefiksalnoga **ka-/ko-*: **koryto* je ono što je izdubeno, izrito, izriveno.

kòrizma
Postoji i oblik *korisma*, u nekim starijim tekstovima. — Riječ za post od četrdeset dana pred Uskrs; počinje Čistom srijedom, Pepelnicom. — Pridjev je *kòrizmen(ī)*, od njega je *kòrizmenīk*.
Posuđenica iz nekog romanskog odraza latinskog pridjeva ž. roda *quadregisima* (> roman. "korizma, posno vrijeme": rum. *păresimĭ*, veljot. *koresma*, istroroman. (Vodnjan) *kuaríźma*, (Sišan) *kuaréźma*, tal. *quaresima*, tal. dijal. (mlet.) *quaresema*, (napulj.) *kuarayésima*, (sicil.) *koraísima*, retorom. engad. *quraisma*, fr. *caréme*, prov. *caresma*, katal. *coresma*, šp. *cuaresma*, port. *quaresma*; iz narlat. jest i alb. *krézhëm, krezhmi*), iz sklopa *quadragesima dies* "četrdeseti dan". — Lat. *quadragesima dies* prevedenica je grč. *tessarakostḗ (hēméra)*.
Oblik sa *-zm-* najvjerojatnije je posuđen sa sjevera Italije (iz zapadnoistroromanskog?, iz furlanskog?): u širenju kršćanstva među Hrvatima važnu je ulogu imala oglajska patrijaršija (Oglaj, Aquileia). Oblik sa *-sm-* mogao

bi biti posuđen iz balkanskog romanskog (iz dalmatskog): to bi pak ukazivalo na splitsku metropoliju.

Lat. *quadrāgēsimus* (*quadrāgēsima, -um*) ima *quadrā-* < ie. **kʷetwr̥-* (v. *četiri*) i preobraženo *decem* (v. *deset*).

kórpa

Posuđenica iz nj. *Korb* "košara, kotarica, koš".

Stnord. *korf*, isl. *karfer*, norv., šv. *korg*, dan. *kurv*, srnnj., nizoz. *korf*, stvnj. *churb* m., *churba* ž. itd. odrazi su germanske riječi koja je posuđenica iz lat. *corbis* "košara". — Za dalje veze *corbis* v. u *krabulja*.

kôs, kósa, o

Od psl. **kòsъ, *kosà, *kòso*, odr. **kòsъjь*: bug. dijal., mak. *kos*, č., slč. *kosý*, p. *kosy*, slovin. *kᵘosï*, r. *kosój, kosája, kosóe*, ukr. *kósyj*, bjr. bjr. *kósy*. — Poimenčen pridjev ž. roda npr. hš. *kòsa* (*planinska kosa*), gluž. *kosa*, dluž. *kósa* itd.).

Taj pridjev načinjen je od glagolskoga korijena **kes-* "rezati, sjeći" — prvotno je značio "(ukoso) odrezan, odsiječen", usp. šv. *sned* "kos" prema *snida* "izrezati, isjeći", isl. *sneida* "rezati, sjeći; ukositi, nakositi, nakriviti". Usp. av. *kasu-*, pehl. *kas* "malen". Usp. *kòsan, kòsna* "strm" < **kosьnъ*; od **kosvenъ* (< **kosnoven-*, s **kosnǫti?*), rus. *neprikosnovennyj* "nepovrediv", iz čega je *neprikosnòven*.

Ukrštanjem priloga *ùskos* (usp. npr. u Dubrovniku *uskošen* "loše volje") s glagolom *prčiti se* nastalo je *u(s)pȑkos*, od čega je imenica *pȑkos*.

Ovamo još *kòsiti se* (sa zakonom itd.), *kȍsnuti (se)* "dirnuti", vjerojatno *kȍškati se* "svađati se".

V. *česati*.

kôs, mn. *kósovi*

Od psl. **kosъ*: bug., mak. *kos*, sln. *kôs*, č., slč. dijal., gluž. *kos*, dluž. *kós*, p. *kos*, slovin. *kᵘbs*, r. dijal. *kos*, ukr. dijal. *kis*, gen. *kosá*.

Možda je, kao i drugi naziv za istu ili sličnu pticu, **drozdъ* (*drȍzd*), onomatopejskog postanja. Usp. *čȍktati*, č. *ščoktati* o kosovu glasanju.

Povezuje se i s grč. *kópsikhos* "kos", što se onda skupa s **kosъ* izvodi od ie. **kop-so-*, s korijenom **kop-* "kopati".

Također je moguća veza s pridjevom **kosъ(jь)* — zbog kosove sumnjičavosti i njegova načina letenja i hoda.

kòsa

Od psl. **kosà* "vlasi", ak. **kòsǫ* : csl. *kosa*, bug. *kosà*, mak., stč., gluž. *kosa*, dluž. *kósy* mn., polap. *tõsă*, p. *kosa*, r., ukr. *kosá*, bjr. *kasá*.

Sadrži ie. **kos-*, od korijena **kes-*, koji je u **česati* (v.). Usp. lit. *kasà* "kosa", latv. *kasa* isto.

Od istog su ie. **kes-* ir. *cass* "uvojak" (**kos-to-s* "počešljan"), stisl. *haddr* "duga ženska kosa" (germ. **hazdaz* < **kos-dho-s*).

V. *kosmat*.

kòsa

Od psl. **kosà* "kosa za košenje trave": csl. *kosa*, bug. *kosà*, mak. *kosa*, sln. *kósa*, č., slč., gluž. *kosa*, dluž. *kósa*, p. *kosa*, slovin. *kùosă*, r. *kosá*, ukr. *kosá*, bjr. *kasá*.

Po jednom tumačenju, etimološki identično riječi **kosa* "vlasi": kosa je za 'češljanje' trave i žitarica.

Po drugom tumačenju, izvodi se od ie. **ḱes-* "rezati", pa bi to onda bilo ie. **ḱos-ā*, s depalatalizacijom *ḱ* → *k*.

Ie. **ḱes-* "rezati" jest u stind. *śā́sti, śā́sati* "reže", *śastrám* sr. "nož" (indoarij.: pali, prakrt. *sattha-* sr. "nož", rom. (evr.) *šastír, sastér* "čelik", pandžabi *satthrā* "tesla", sinhal. *sata* "oružje, oruđe"), kašmir. *śēthar* "čelik" (**ḱes-tr-o-m*), grč. *keázō* "rascijepam", alb. *thadër* "dlijeto, teslica" (**ḱos-dhrā*), lat. *castrō* "obrezujem; škopim" (*castrāre* > roman.: tal. *castrare*, sardin. logudor. *krastare,* retorom. engadin. *ḱastrer,* furlan. *ḱastrá,* fr. *châtrer*, prov. *castrar, crestar,* katal., šp. *castrar,* port. *crastar*; usp. *kastrírati*), toh. B *käs-* "rezati".

Ie. **ḱes-* "rezati" jest od nostr. **ḳäcä* "rezati": afraz. **ḳs* "rezati, udarati, lomiti" (sem.: sthebr., arap. *qṣṣ* "rezati"; stegip. *ḳqś* "škopiti"; berb.: šelh *gas/ġaz* "bosti"; kuš.: hadija *qas-* "udarati"; čad.: hausa *káshè, kás* "ubijati"), kart. **ḳaĉ-* "rezati" (svan. gornjebal. *kč̣-*), ural. **käćʌ/*kećä* "nož, oštrica" (?saam. sjev. *gæčče* "vršak", marij. *kəzə* "nož", mađ. *kés*, mansij. ist. *käsə* isto), drav. **kacc-* "bosti" (tamil. *kaccu*), alt. **k'äsä-* "rezati" (turk. **k'äs(ä)-*: stturk. *käs-*, turkmen. *kes-*, azerb. *käs-*, t. *kes-*; ?korej. *keseremi* "iverje").

Usporednica ima i u sinotibetskim jezicima, sinotib. **kʌs* "rezati, dijeliti", i u američkim indijanskim: amer. **k'at'i* "rezati, lomiti": klamat *katt'* "lomiti", vapo *k'ɛše* "rezati", atakapa *ket ˢ* "lomiti", krik *koče* isto, juma *akʲeṭ* "rezati" itd.

kòsmat, a, o

Od psl. **kosmatъ(jь)*: csl. *kosmatъ*, bug. *kosmàt*, mak. *kosmat*, sln. *kosmȃt, kosmáta*, č., slč. *kosmatý,* gluž. *kosmaty*, dluž. *kósmaty*, p. *kosmaty*, slovin. *kòsmãti*, r. *kosmátyj*, ukr. *kosmatíj*, bjr. *kosmáty*.

Pridjev na *-atъ* od **kosma/*kosmъ* (hrv. u tekstovima pisanim crkvenim jezikom — *kosma* "kosa"; mak. *kosma* "dlaka" itd.), no zapravo starijeg postanja: nastavlja ie. **kosmātos*, što je još u grč. jon.-at. *komḗtēs* "vlasat, dugovlas čovjek", mikensko žensko ime *ko-ma-ta* < **ko(s)m-ātā* (usp. internacionalizam *kòmēt*, gen. *kométa* m., rjeđe *kométa* ž. "repatica"), lat. *comātus* "vlasat, dlakav, dugovlas".

Usporednica za sl. **kosmъ* "vlas; kosa" jest grč. *kósmos* "red, ukras; svjetski red, svijet" (iz toga intern. *kozmos*). U grč. *kómē* "(počešljane) vlasi" pojednostavnjeno **komā* < **kosmā*. — Psl. **kosma* može biti i od **kos-mn-ā* (kao **zima* < **ǵheimnā*).

V. *kosa*.

kȏst, gen. *kȍsti*

Od psl. **kȍstь*, gen. **kȍsti*, lok. **kostì*: stsl. *kostь*, bug. *kost*, sln. *kọ̑st*, gen. *kostȋ* (< **kȍsti*), č. *kost*, slč. *kosť,* luž. *kóść*, polap. *ťüst*, p. *kość*, slovin. *kosc*, r. *kost'*, ukr. *kist'*, gen. *kósty*, bjr. *kosć*.

Možda, skupa s lat. *costa* "rebro" (> roman. "strana, rebro": rum. *coastă,* veljot. *kuasta,* tal., sardin. logudor., retorom. engadin. *kosta,* furlan. *kueste,* fr. *côte*, prov., šp. *cuesta,* port. *costa*), od ie. **kos-to-* (za psl. **kos-ti-s*, a za lat. **kos-tā*?), kojem se **kos-* može protumačiti od nostratičkog **ḲaSʌ* "kost". To je dalo još afraz. **ḳas-* "kost" (arap. *gaṣṣ* "prsna kost"; stegip. *qś* "kost", prakopt. **kas*, kopt. said. *kaas*, bohejr. *kas*; tuareški *eġēs*, kabil. *iġes*; kušit. **m-qS*: bedauje *mīta* "kost"; hausa *ḳàšī*), možda ural. **kaSʌ* (mordvin. mokšan. *kaskă*, erzjan. *kaske* "križna kost"), drav. (kuruh *khōcol* "kost").

Izvannostratička usporednica jest amerind. **k'atˢi/*q'atˢi* "kost", što je npr. u činuk *qotˢo*, juki *k'it'*, zuni *k'usa* ("biti čvrst") i dr.

Moguće pak je da je riječ **kostь* slavenska novotvorina od odglagolskog pridjeva na *-to-* od korijena **kes-* koji je u **česati*, što je od ie. *kes-* "češati, grepsti". Taj pak indoevropski korijen potječe od nostratičkog **Ḳašʌ* "grepsti", koji je možda u nekoj vezi s **ḲaSʌ* "kost" (nije jasno je koji bi fonem bio na mjestu *S*: *s*, *ś*, *c* ili nešto ino, no izgleda da nije isti *š* kao u **Ḳašʌ*).

kȍš, gen. *kòša*

Od psl. **kòšь*, gen. **košà*: stsl. *košь*, bug., mak. *koš*, sln. *kȍš*, č. *koš*, slč. *kôš*, gluž. *koš*, dluž. *kóš*, p. *kosz*, slovin. *kùoš*, r. dijal. *koš*, ukr. *kiš*, gen. *košá*, bjr. *koš*.

Usp. *kȍšnica* — tako je nazvana zbog toga što su nekad košnice bile napravljene od koša.

Po jednom tumačenju, ie. **kos-jo-*, s **kos-* od **kes-* "česati" (v.), jer se u koš sprema ono što se grebe, trga i sl. Usporednica je lat. *quālum* "koš" (od st. **quaslom*), *quasillus* "košarica".

Po drugom tumačenju to je indoevropsko **k^w^os-* "pletena košara": lat. *quālum*, *quālus* (< **quas-lo-*) s dijalekatskim *a*, *quassilus*, *cōlum* "pleter, rešeto; cjedilo za vino; vrša" (**k^w^os-lo-m*; *cōlum* > roman.: sardin. logudor. *kolu*), ?lit. *kẽselis* "vreća za ulov rakova", *keselỹs* "koš za sijeno".

Nostratičko je **ḲUcʌ* "pletena košara": ?afraz. **ḳwṣ/*k(w)s* "pletena košara" (sem.: arap. *qawṣarra*, kuš.: somal. *kìš* "vreća"; čad.: musgu *kusā^c^* "velik koš",zapčad. **Kus(i)-* "koš" u ankve *ta-kuši*, fjer *kiččì*), ural. **kuća-/ *koćʌ-* "brezov koš, posuda od brezove kore" (**kuća-kka*: saam. Skolt *goččěk* "posuda od brezove kore", **ko(ć)ʌ*: fin. *kosio* "velik brezov koš za ribu", mansij. zap. *sān-xwas* "koš").

kòšulja

Od psl. **košũľa*: bug. dijal. *košulja*, mak. *košula*, sln. *košúlja*, č. *košile*, slč. dijal. *košuľa*, gluž. *koš(u)la*, dluž. *kóšula*, p. *koszula*, slovin. *koš(ë)la*, r. dijal. *košúlja*, ukr. *košúlja*, bjr. *kašúlja*.

Posuđenica iz romanskog oblika odraza (i to sjevernoitalijskog, možda iz furlanskog) riječi narlat. *căsŭla* "plašt s kapuljačom" (zapravo znači "kućica": odnosi se na kapuljaču). Najstarije je značenje str. i r. dijal.: "gornja odjeća", "krznena odjeća", "topla gornja odjeća". U ostalim je jezicima "košulja", "donja košulja", "rublje".

Lat. *casu(b)la* > roman. "kućica": tal. *casipola*, port. *casebre*; "plašt s kapuljačom": fr. *chasuble* (iz toga tal. sicil. *casubbula*, kalabrij. *kasubra*), šp. *casulla* (iz toga sardin. logudor. *kasulá*), port. *casula* (o lat. *casa* v. u *kotar*).

kòšuta

Od psl. **košutъ/*košuta/*košǫtъ?* jesu: csl. *košuta*, bug. *košùta*, mak. *košuta*, hrv. st. *kòšut*, sln. *košúta*, č. *košut* ("jarac"), slč. dijal. *košút*, *košut* ("jarac"), rcsl. *košuta* ("koza") — uglavnom "košuta", "lane".

Po jednom, najrasprostranjenijem tumačenju, sastavljeno od prefiksa **ko-*, koji obično ukazuje na neki pomak u značenju (najčešće prema negativnom), i **šutъ* "bezrog" (> *šȕt*, od toga, s ekspresivnim promjenama, nastale su riječi kao *šȕka*, *šȕša* "koza bez rogova", a *šȕša* metaforički "malen, neugledan, neznatan čovjek"; također č. *šutý*, p. *szuty*, ukr. *šutyj*). Za **šutъ* pretpostavlja se da bi moglo biti neka pastirska riječ, možda karpatska, i da je posuđenica iz nekog balkanskog izvora (usp. alb. *shut*, rum. *șut*, *ciut* itd.).

Postoji i jedno zanimljivo drugačije tumačenje. Ono polazi od toga da ro-

gate šumske životinje svoje rogove periodički odbacuju, i da nakon toga rastu novi. Pomišlja se na vezu s krugom značenja "češati", kakva su značenja npr. u »skitskom« (ne zna se točno kojem jeziku riječ pripada, zapisana je u antici) *tárandos, tárandros* "vrsta jelena" < **tarant-* "koji se trlja, koji se češe", s ie. **ter-* (usp. *trti, trljati*), rus. *kosúlja* "mali jelen, srna" s **kos-* od ie. **kes-* (v. *češati*). Tako bi se možda moglo raditi o psl. **košǫtь* < pretpsl. **kos-j-ont-*, sa spomenutim **kes-*.

kòtāč, gen. *kotáča*
Od psl. **kotáčь*: sln. *kotáč*, usp. slč. *kotačka* "očišćen kukuruzov klip", bjr. *katáx* "klip".
To je načinjeno sufiksom *-ačь* od glagola **kotati (sę)*: hrv. dijal. *kótati se* "provlačiti se između drugih plesača u plesu", sln. *kotáti* "kotrljati, koturati".
Usp. **kotiti (sę)*: stč., č. st. *kotiti* "kotrljati", gluž. *kóćić so*, p. dijal. *kocić*, r. *kotít'* "kotrljati se, otvarati; valjati", ukr. *kotýty*, bjr. dijal. *kacíć* isto (psl. < ie. **kat-ei-*, usp. ir. *caithid* "baca" < **kat-eje-ti*).
Od **kotiti* načinjeni su intenzivi **koturati (sę)* (mak. *koturam*, hš. *kotùrati (se)*, sln. *kotúrati*, r. dijal. *koturát'sja*), **kotъrľati (sę)* (hš. *kotr̀ljati (se)*, sln. *kotrljáti*, č. *kotrleti*, slč. dijal. *kotrľať sa*).
Sadrže ie. **kat-* "bacati, pokretati", koje je u grč. *katá* "dolje, niz; u, na, po...", het. *katta(n)* "dolje".

kòtao, gen. *kòtla*
Od psl. **kotьlъ*: stsl. *kotьlъ*, bug. *kotèl*, mak. *kotel*, sln. *kótel*, gen. *kótla*, č. *kotel*, slč. *kotol*, gluž. *kotoł*, dluž. *kóšeł*, *kóšoł*, polap. *ťüťål*, polj. *kocieł*, *kocioł*, slovin. *kùocël*, r. *kotël*, gen. *kotlá*, ukr. *kotél*, bjr. *kacël*.
Usp. **kotьlīna* (*kòtlina*), **kotьlovina* (*kòtlòvina*), **kotľárь* (*kòtlār*) itd.
Praslavenska riječ **kotьlъ* posuđenica je iz germanskog oblika (gotskog?) **katils, *katilus* "kotao" (iz gotske riječi, na dunavskom limesu, u V. stoljeću?).
Germ. **katilaz* dalo je stnord. *ketill* (iz toga engl. *kettle*), šv. *kettel, kittel*, dan. *kedel*, stengl. *ćetel*, zapsakson. *ćietel*, srengl., engl. dijal. *chetel*, stfriz. *zetel, zitel*, stsas., nizoz. *ketel*, stvnj. *kezzil*, nj. *Kessel*.
Germ. **katilaz* posuđenica je iz lat. *catillus* "zdjelica", što je umanjenica za *catīnus* "duboka posuda za posluživanje hranom, zdjela". — Lat. *catīnus* > roman.: arum. *cătînă*, tal. (lombard., mantov.) *kadin*, (mlet.) *kain*, sardin. logudor. *kadinu*, furlan. *ќadin*, port. *kadinho*).
Iz dalmatoromanskog odraza latinske riječi potekle su primorske riječi *katîn*, *kadîn*, *kàdīn* itd., sa značenjem "lonac" (i npr. u Dubrovniku "lavor"). Iz mletačkog talijanskog jesu *kaîn, kajîn*.
Dublje se porijeklo latinske riječi ne zna. Moguće je da se radi o posuđenici, možda izvora bliska hebrejskoj riječi *kad* (v. u *kada, kotar*).

kȍtār
I starije *kòtār*, gen. *kotára*. — Od psl. **kotarъ/kotara*: csl. *kotarъ* "kotar, okrug", bug. dijal. *kotar* "kut u kući; dio staje", *kòtara* "staja", mak. *kotar* "tor za ovce", srp. *kòtara* "vrsta košare" i slično (pa od toga *kòtarica* "košarica"), sln. *kotár* "kotar, okrug".
Izvedeno od **kotъ*, što je u hrv. *kȏt* "obor", stč. *kot, kót* "prodajna kućica". Od toga je i **kotьcь*: csl. *kotьcь*, bug. dijal. *kòce*, mak. *kotec*, hš. *kòtac*, gen. *kòca*, sln. *kótec*, č. *kotec*, p. *kojec*, st. *kociec*, r. dijal. *kotéc*, ukr. *kotéec'*.
Kako se radi o riječima koje označavaju i nešto pleteno ili ograđeno ple-

tenom ogradom i slično, pomišlja se na to da je u **kot-* indoevropsko **kat-* "plesti", koje je još u lat. *catēna* "lanac, veriga", *cassis* ž., gen. *cassidis* "kovinski šljem, kaciga" (**kat-si-s, *kat-ti-s*; v. u *šljem* o riječi *kaciga*), možda *casa* "koliba, kućica, daščara" (**kat-jā*; lat. > roman. "kuća": rum. *casă*, dalmat. *kuosa, kesa*, tal. *casa*, retoroman. engadin. *ḱeza*, furlan. *ḱaza*, prov., katal., šp., port. *casa*; za *casu(b)la* "kućica" v. u *košulja*) itd.

Ie. **kat-* "plesti" poteklo je od nostr. **ḳadʌ* "plesti (od pruća)", od čega su još afraz. **ḳd-* "praviti lonce; graditi" (sem. **ḳd-*: akad. *qadū* "lonac, grnac", arap. *qidr*, s *k-* arap. *kadd* "stupa, mužar", sthebr. *kad* "lonac"; stegip. *qd* "graditi; oblikovati lonac", kopt. *kōt* "graditi, stvarati"; zapkuš. "kuća": kafičo *keṭo*; ?čad. "lonac, grnac": boleva *kuda*, margi *ētto*), kart. **ḳed-/*ḳd-* "graditi, stvarati", **ḳed-l-/*ḳd-el-* "zid" (gruz. *ḳed-* "kamen na uglovima kuće", *ḳed-el-* "zid", čan. *ḳid-, ḳod-* "graditi", megrel. *ḳid-* "pregrađivati" itd.), drav. **kaṭṭ-* "povezivati, graditi; nešto pleteno, posuda" (tamil. *kaṭṭu* "povezivati, graditi", malajalam *keṭṭu*, telugu *kaṭṭu* isto). — Riječi se odnose i na glinene lonce i grnce zbog toga što su se takve posude prvo radile kao pleteni košići, a kasnije se na taj plet stavljala glina.

Po drugom tumačenju, kako se radi i o riječima koje označavaju staju i uopće mjesto za čuvanje stoke, povezuje se — zbog toga što su drevne slavenske staje za sitnu stoku bile neka vrsta zemunica — s iranskim riječima, i pomišlja na to da se radi o posuđenici iz iranskih jezika (iz skitskog?): av. *kata-* "prostorija, podzemna prostorija" (što se, skupa npr. s perz. *kad* "kuća", oset. digor. *kät* "konjušnica" i dr., po jednom tumačenju dovodi u vezu sa spomenutim **kat-* "plesti").

kòtiti (se), kòtī (se)

Od psl. **kotíti (sę)*: bug. *kòti se, kòtja se*, mak. *koti (se)*, sln. *kotíti (se), kótiti*, č. *kotiti se*, slč. *kotiť sa*, dluž. *kóśiś se*, p. *kocić się*, slovin. *kuocëc są*, r. *kotít'sja*, ukr. *kotýtysja*, bjr. *kacícca*. — Glagol se ne odnosi na sve životinje, nego samo na neke. — Usp. još *okòtiti se, nakòtiti se*.

Možda od ie. **kat-* "baciti, pasti, odbaciti", za koje vidi u *kotač*. Možda je taj indoevropski korijen dao i značenje "kotiti se" (usp. i značenje lat. *catulus* "štene; mlado", koje bi bilo od istog **kat-*). Usp. i sln. (od XVIII. st.) *krava je povergla*.

Možda je to ukršteno (jer se pomišlja i na to da je **kotiti (sę)* izvedeno od **kotъ* "mačak", no u to se sumnja zato što mačka nije gospodarski jako važna, kako je npr. načinjen glagol **teliti sę* od **telę*) s psl. **kotъ* "mačak": bug. st., dijal. *kot*, hrv. st. (XVI. st.) *kot*, č. dijal., slč. dijal. *kot*, dluž. *kót*, p. *kot*, slovin. *kuot*, r. *kot*, ukr. *kit*, gen. *kotá*, bjr. *kot*. — Usp. i pridjev *kötna* ž. (**kotьna(ja)*), *skötna* ž. (**sъkotьna(ja)*), imenicu *kotka* (u starijim tekstovima), *koče*, gen. *kočeta* i dr. Novije su riječi *kôt*, gen. *köta*, *ökot*, *nàkot* i dr.

Za divlju je mačku postojalo u Evropi više naziva, koji su kasnije, širenjem domaće mačke, često potisnuti sklopovima tipa *divlja mačka*. Domaća pak mačka potječe iz Afrike, i u Evropi su je prvi imali Rimljani: latinski je naziv za nju *cattus* m., *catta* ž. (riječ je zabilježena tek u IV. st. n. e.). — Lat. *cattus* > roman.: tal. *gatto*, sardin. logudor. *battu*, retorom. engad., furlan. *ǵat*, fr. *chat*, prov., katal. *gat*, šp., port. *gato*.

Možda je od te latinske riječi izvedena i *catulus* "mlado životinje; štene" (> roman.: tal. *cacchio* "mladica"); usp. umbr. *katel* isto (i usp. značenja u psl. **kotiti* i **kotiti sę*).

Iz latinskog se jezika ta riječ proširila po Evropi — usp. npr. u german-

skim jezicima: stengl. *catte*, engl. *cat*, stvnj. *kazza*, nj. *Katze* itd. — i možda i u druge jezike na Sredozemlju (možda kroz grčki: grč. *kátta*, iz latinskog, od VI. st.).

U latinski je jezik riječ dospjela iz nekog afričkog jezika. Riječi očito iz istoga kruga postoje u više raznih jezika, npr. na Kavkazu: gruz. *ḳaṭa*, adigej. *gedu*, kabardin. *gedu*, avar. *keto*; usp. npr. još arap. *qiṭṭ-*, aramej. *qaṭṭā* i npr. tur. *kedi*.

kötva

I *kòtva*. — Od psl. **koty*, gen. **kotъve*: csl. *kotva*, bug. *kòtva*, mak. *kotva*, sln. *kôtva*, č., slč. *kotva*, luž. *kótwa*, polap. *ťötåi* ("mačka"), p. *kotwa*, slovin. *kᵘotäv*, ukr. *kítvá*. — No pomišlja se i na to da je riječ tek u novije vrijeme posuđena iz ruskog ili iz češkog.

Nove su izvedenice *kötviti (se)*, *ùkotviti (se)*, *kotvàrina*, *kötvīšte* i dr.

Riječ je označavala sidro posebne vrste: u našem je jeziku to jednostavno četverokrako sidro riječnih brodova koje obično visi pod sohom na pramcu broda — a mala četverokraka kotva za traženje izgubljenih predmeta po dnu zove se *mačak*.

Psl. **koty* izvedenica je od imenice **kotъ* "mačak, mačka". — V. *kotiti se*.

kòvati, kȕjēm

Od psl. **kovȃti*, **kȗjǫ/*kövǫ*: stsl. *kovati*, bug. *kovà*, mak. *kova*, sln. *kováti*, *kújem*, č. *kouti*, *kuji*, slč. *kovať*, *kuť*, gluž. *kować*, dluž. *kowaś*, stp. *kować*, p. *kuć*, slovin. *kùǫväc*, r. *kovát'*, ukr. *kuváty*, bjr. *kaváć*.

Osim "kovati", u nekim jezicima znači i "udarati", što i jest prvotno značenje.

Indoevropski je korijen **kou-* "udarati": lat. *cūdō* "bijem, udaram; kujem", srir. *cuad* "tući; boriti se", stnord. *hǫggva* "udarati, tući", stengl. *héawan*, stsas. *hauwan* "udarati, sjeći", stvnj. *houwan* "sjeći", nj. *hauen* "udarati, tući" (germ. **haw(w)-*), lit. *káuti* "udarati, ubijati, poražavati", latv. *kaut* isto, toh. A *ko-*, B *kau-* "ubijati".

V. *kimati*.

kòvčeg

Odgovarajuće su riječi još u stcsl., bug., mak., sln. Riječ nepoznata porijekla. Možda je nastala iz latinske *caucellus* (a to je načinjeno iz bizgrč. *kaukalon* "školjka"), s *-g* po riječi *prtljag*.

Od lat. *caucellus* "pehar, čaša" (značenje od "školjka") jesu rum. (Vlasi u istočnoj Srbiji) *chepcel* "zaimača, žlica", stfr. u izrazu *mouline à choisel*, za mlin s jazom.

Druga riječ, *kòfer* (običnija u srpskom), posuđena je iz nj. *Koffer* "kovčeg, sanduk" (st. i dijal. također *Kuffer*, iz čega je *kùfer*), što je (u XIV. st.) posuđeno iz srnizoz. *coffer* (niz. *koffer*), a to je iz fr. *coffre*. Francuska je riječ nastala od lat. *cophinus* "košara, koš, brenta" (od toga su još tal. *cofano*, šp. *cuévano*), a to pak je posuđenica iz grč. *kóphinos* "košara, koš".

kòza

Od psl. **koza*: stsl. *koza*, bug. *kozà*, mak. *koza*, sln. *kóza*, č., slč., gluž. *koza*, dluž. *kóza*, polap. *ťöză*, p. *koza*, slovin. *kùoza*, r., ukr. *kozá*, bjr. *kazá*.

Po jednom tumačenju, moguće je da je psl. **koza* odraz neke posuđenice iz turkijske riječi oblika *käči* (usp. džagataj. *käči*, irtiš. *käǯä*, čuvaš. *kačuga*, *kačaka*), što pak je varijanta češćeg turk. *äčku* (uzb., kirg. *äčki*, kazaš. *äški*) i sl (usp. i mong. *išig*). U altajskim je jezicima to naziv za domaću kozu pa je

takvo preuzimanje riječi dosta vjeroatno (a sámo je *äčkü* opisna riječ).

Moguć je utjecaj druge riječi za kozu, ie. **aǵ-*: stind. *ajáḥ* m., *ajā́* ž. (indoarij.: pali *aja-*, prakrt. *aya-*, *ayā*, sindhi *aï* ž., sinhal. *ada*), šina *ai* ž., srperz. *azak*, perz. *azg*, alb. *dhi* (< **adhi*), lit. *ožȳs* ("jarac"; **āǵ--jo-s*), *ožkà*, prus. *wosee*. To **aǵ-* odraženo je u psl. **azьno* "koža" (srpcsl. *azno*, *jazьno*, rcsl. *jazьno* "koža" ← "kozja koža"), što tvorbeno točno odgovara stind. *ajínam* sr. "koža", lit. *ožìnis* "kozji".

Postoji i pretpostavka da su i psl. **koza* (te alb. *keth*, *kedhi* "kozlić", srnizoz. *hoekijn*, stengl. *hécen*) i ono što se izvodi od **aǵ-* riječi potekle od ie. st. **qoǵ-*, s postvelarnim *q*, koje je u nekim jezicima odražen isto kao i velarno *k*, a u nekima je dalo *Ø*

S obzirom na to da je koza udomaćena u IX—VIII. tisućljeću pr. n. e. u Prednjoj Aziji, a pradomovina Indoevropljana smješta se u to područje — posve je moguće da su turkijsko-mongolske riječi odrazi neke stare posuđenice iz indoevropskog, gdje je riječ mogla biti oblika **qoǵ-ka* (u 'glotalnom' zapisu **q^(h)oḱ'-k^(h)a*), usp. stind. *ajikā* (indoarij.: pali *ajikā*), srperz. *azak*, lit. *ožkà*, sa sufiksalnim *-ka*.

V. *koža*.

kȍža

Od psl. **kòža*, ak. *kòžǫ*: stsl. *koža*, bug. *kožà*, mak. *koža*, sln. *kọ́ža*, č. *kůže*, slč., gluž. *koža*, dluž. *kóža*, polap. *ťuză*, p. *koža*, r., ukr., bjr. dijal. *kóža*, r. dijal. *kôža*.

Stara izvedenica od **kozà* "koza", sa sufiksom *-ja*: nastalo iz sklopa **kòzja (skȍra)* "kozja (koža)", pa je **kòža* zapravo star pridjev (noviji, s istim sufiksalnim *-j-*, jest i u **kòzьjь* > *kȍzjī*).

Na isti je način nastala praslavenska riječ **azьno* "koža", što je zapravo ie. **aǵ-ino-m* "kozje".

V. *koza*.

kràbulja

Riječ znači "larva" i "maska" — običnije drugo (a u nekim govorima znači "košarica"). Običan je pridjev od nje, u sklopu *kràbuljnī plȇs*; usp. i glagol *zakrabùljiti se*.

Riječ je potekla od psl. **korbuľa*, od čega su još sln. *krabúlja* "kukuljica ličinke", r. dijal. *korobúlja* "košarica od šindre".

Polazna je riječ psl. **korbъ/*korba*: sln. *kraba* "kutija", č. *krab* "šupljina, udubljenje", p. dijal. *kroba* "pletena kutija", str. *korobъ* "košara, kotarica od luba, šindre; sanduk; kutijica za dragocjenosti i dokumente", r. *kórob* "košara, kotarica", *koróba* "košarica od lipove kore", ukr. *kórob* "vrsta koša ili kutije od luba ili pruća", bjr. *kórab* "košara, kotarica od luba", *karóba* "velik koš". — Nesačuvano hrv. **krab* (ili **kraba*) jest u *krabonos* (*-nos* od *nositi*) "maškara".

Indoevropski je korijen **(s)kerb(h)-*, **(s)krebh-*, **(s)kremb-*"vrtjeti, savijati", koji je npr. u ovim riječima: lat. *corbis* "košara" (← *"pletenka"; lat. > roman.: tal. *corba*, sard. logudor. *korve*, prov. *corp*, *corba*, galicij. *corbe*; usp. *corbicula* "košarica" > fr. *corbeille*; v. *korpa*), srir. *corb* "kola" (← "košara na kolima", **korb(h)os*), *cruibhe* "naziv za neko drvo" (**krob(h)jo-*), stisl. *harpa*, stengl. *hearpe*, stvnj. *har(p)fa* "harfa" (zbog savijena izgleda; v. *harfa*), lit. *skur̃bti* "iskriviti; žaliti", latv. *skùrbt* "gubiti ravnotežu, vrtjeti se (nekome)" (**sk$_o$rb(h)-*) itd.

V. i *škrabica*.

kràčūn

Od psl. **korčúnъ*: bug. dijal. *kračùn* "velika noga" i "praznik ljetnog ili zimskog suncostaja; 8. ili 21. lipnja; Badnjak", sln. *kračûn* "klin, rogalj", slč. *kračún, kračuň* "Božić", str. *koročunъ, koročjunъ* "predbožićni post", r. *karačún* "suncostaj; 12. prosinca; Sv. Spiridon" dijal. *káračun* "božićni obred, koleda", *karačún* "predbožićni post", *karačún* "naprasna smrt" (usp. izraz *karačún prišël emú* prost. "otegao je papke, naprasno je odapeo"), "zao duh, demon, vrag" i "dijete koje puzi", ukr. *kračún, kerečún, krečún, gerečún, grečún* "hljepčić ispečen 24. prosinca, božić", bjr. dijal. (Poljesje) *karačún* "nešto iskrivljeno, svinuto; krivo drvo; nizak čovjek; krivonog čovjek". — Iz slavenskih je jezika posuđeno mađ. *karácsony* "Božić" (po tome se vidi da je riječ imala takvo značenje u panonskoslavenskom), rum. *crăciun*, arum. *kîrčun, krîčun, kărčun* isto (no rumunjske riječi mogu se tumačiti od lat. *calationem* ak. "zbor ljudi kojem na početku mjeseca duhovnik obznani praznike; 1. siječnja"), usp. i alb. *kërcun* "panj" (iz slavenskog?).

Značenjski razvoji bili bi npr. "koji korača, krači" (usp. "velika noga", "dijete koje puzi") → "smrt, odlazak", "odlazak, prelazak sunca na ljeto ili na zimu". Imenica načinjena od glagola **korčiti* (bug. *kràča* "korača", hrv. *kráčiti*, gluž. *kročić* "koračati", p. *kroczyć* "koračati, polako ići", slovin. *krùęčĭc* "polako ići"), a taj pak je glagol izveden od imenice **korkъ* (v. *krak*).

Usp. u hrvatskom dalje onda *zakračùnati*.

Mislim da se u svetijim značenjima praslavenske riječi **korčunъ* može vidjeti i neka vrsta novoga koraka, koraka u nešto novo, početnoga koraka, početka. Slično, značenje "početak" sadržano je u nazivima za uskrs, **vъskrьsъ* i **vъzьmъ* > *Vazam, Uzam* (v. *uskrs*).

krâj, gen. *krȁja*

Od psl. **krajь* : stsl. *krai*, bug., mak. *kraj*, sln. *krȁj*, gen. *krája*, č., slč., luž., p. *kraj*, slovin. *krǫ̈j*, r., ukr., bjr. *kraj*.

Odglagolska imenica od glagola **krojiti* (v.), s duljenjem korijenskog samoglasnika *o* > *ō* < psl. *a*. Značenjski razvoj "odrezan konac" → "svršetak".

krâk

Od psl. **kȏrkъ/*korka*: csl. *krakъ*, bug. *krak* "noga", mak. *krak* "krak", sln. *krâk* "noga, bedro, stegno", p. *krok* "korak", slovin. *krok* isto, r. dijal. *kórók* "but, bedro" (r. *ókorok*). — Usp. **korkatъ* (*kràkat*).

Ekspresivna riječ, koja je ponegdje zamijenila stariju riječ **noga*, koja je i sáma ekspresivna zamjena za još stariju **podъ* (v. *noga, pod*).

Zbog značenja "korak" (koje je i u **korakъ*: hš. *kòrāk*, sln. *korák*; to je preobraženo **korkъ*) bit će da je srodno s također ekspresivnim latv. *kar̃cinêt* "mahati nogama, sjedeći" i *kar̃cinât* "tresti", te dalje s lit. *kárti* "visjeti" (od čega je *kárka* "noga", što se po naglasku razlikuje od sl. **kȏrkъ*, kojem bi odgovaralo lit. **kar̃k-*).

Po jednom tumačenju, u tim je riječima ie. **ker-* od **(s)ker-* "savijati, okretati", za koje v. u *krug*.

krâlj, gen. *králja*

Od psl. **kórľь*, gen. **korľà*: bug., mak. *kral*, sln. *králj*, č. *král*, slč. *kráľ*, gluž. *kral*, dluž. st. *krol*, *kral*, p. *król*, slovin. *krőul*, r., ukr. *koról'*, bjr. *karól'*.

To je novija praslavenska riječ, koja se prvo pojavila u Polapskih Slavena, istočno od Labe, i odande se proširila po ostalom slavenskom svijetu. U VII—VIII. stoljeću Polabljani i Lužičani, koji žive na razini vojne demokracije

rodovsko-plemenskog uređenja s plemenskim županima kao jedinicama vlasti, imaju jake dodire s feudalnom franačkom državom, unutar koje žive razna germanska plemena (i druga). Kad su nastajali sporovi oko kneževske vlasti, Slaveni se obraćahu franačkim vladarima za pomoć u njihovu razrješavanju. Tako je, zbog ugleda, ime franačkog vladara Karla Velikog (vl. 768— 814) postalo pojam za vladara, kralja; on je takoreći obnovio Rimsko Carstvo proširivši franačku državu daleko na zapad (na Iberski poluotok) i daleko na istok i jug. Ime je preuzeto iz staroniskonjemačkog (starosaskog) oblika *Kar(a)l*, kao što je iz tog izvora preuzeto i latinsko *Cárolus* (iz starovisokonjemačkog oblika *Char(a)l* nastalo bi sl. **xorlъ*), od čega je nastalo naprimjer francusko ime *Charles*. Tragovi tog oblika vide se u imenima mjesta na nekadašnjem polapskom području: *Kraul, Gruhlfeld, Gruhlstücke, Karlowe*. Ispočetka je ta riječ za kralja bila u Slavena oznaka za stranog vladara, i to bilo kojeg (pa u ruskom Žitiju Metodijevu, iz XII—XIII. stoljeća, koje je nastalo u Moravskoj kao djelo učenikā Solunske braće) stoji *vraga moravьskago, karla* (umj. *korolę* za *[korolja]*, što bi bio istočnoslavenski oblik) "neprijatelja moravskoga, karla = kralja", što se odnosi na nekog velikog bavarskog feudalca, te *prišьdšju že na strany dunaisky korolju ugъrsьskomu* "koji je već došao u zemlju dunavsku, kralju ugarskom", a pošto krajem IX. stoljeća Mađari nisu imali kralja, očito je da se to odnosi na nekog mađarskog vođu, vojvodu.

Tako se na Balkanskom poluotoku posuđuje riječ *kraľь*, koja onda znači stranog vladara: Bizantincima je *králēs [krális]* bugarski, srpski i mađarski vladar, Albancima je *kral* bilo koji tuđi vladar (prema *mbret*, što je iz lat. *imperatorem*), a Turcima je *kıral* bilo koji kršćanski vladar.

Zapravo je riječ **korľь* izvedenica od nesačuvana oblika **korlъ*, kakav bi bio odraz imena *Kar(a)l*, no ne može se sa sigurnošću reći što je ona na početku značila (*korl-* + *-jь* = "kralji", tj. "kralj(ev)ski").

Stariji pak je oblik (na sjeverozapadu ondašnjeg slavenstva) bio najvjerojatnije **kăräľь* i zato staroslavenski oblik *korolь* u Žitiju Metodijevu ne treba biti neobičan (jer bi se od **korľь* očekivalo stsl. **kralь*, a zapravo se radi o riječi preuzetoj od drugih Slavena).

Ima još sličnih posuđivanja osobnog imena za označavanje vladara, npr. lit. *valdimieras*, možda hš. *bȁn* < *Bajan*.

Sámo ime *Karal* potječe od riječi *karal* "zreo muškarac" (usp. nj. *Kerl* "momak, čovjek"), od germ. **karlaz*, što je od ie. **ǵer-* "zreti, dozrijevati, stariti" (v. *zreti*).

Usput budi rečeno, i praslavenska riječ **kъnęzь* posuđenica je iz germanskog, iz **kuningaz*, što je izvedenica od germ. **kunjam* "rod", a to je od indoevropskoga korijena **ǵen-* "roditi (se)"; više v. u *knez*. — Starija slavenska riječ za vođu jest **vodjь* (v. *voda*).

králješnica

I *králježnica*: — Načinjeno od imenice kakva je *kràliješ* "brojanice, čislo, krunica; kralješnjak, pršljen", npr. u Dubrovniku *krlijéši* mn., tamo i u Čilipima *kràljēš*, usp. i *králješak, králježak* (i dalje onda novotvorenice *králješnjaci, beskrálješnjaci*). Prijenos značenja, zbog dijelova krunice, na pršljene kralješnice.

Riječ je posuđenica, i to najvjerojatnije iz dalmatoromanskog **kerlesu, *krialesu*, usp. tal. *crialeso, kriäleso, krioles* (i npr. od romanskih odraza još fr. *kyrielle* "litanija"). To je zapravo odraz crkvenog latinskog *kyrie eleison,*

što je grčki sklop *kýrie eléēson* "Gospodine, smiluj se", što su riječi iz početnog dijela mise i prve riječi katoličkih litanija.

Grčko *[kýrie eléison]* ušlo je kroz crkveni latinski i slavenske jezike, usp. npr. stč. *krleš*, iz toga je p. *kierlesz* (iz poljskog pak str. *kerъlěšь*), usp. i dluž. *kjarliž* ("crkveno pjevanje"), glůž. *gerluš*, *kherluš* isto.

Srvnj. *korleis* (kasnije *krolas, krolais*) izvor je za sln. *kerléjš* "znak na koji sudionici pogreba ustanu i počnu s molitvom" i dr., također može biti i za hrv. *kìrales* (u narodnim pjesmama i drugdje).

Za novije preuzimanje crkvenih riječi usp. npr. hrv. *kèrmes* "crkveni god, kirvaj, proštenje; zabava, izlet", što je iz srvnj. *kirmësse*, nj. *Kirmes* "crkveni god, proštenje", a to je skraćeno od stvnj. **kirchmësse, *kirchwîhmësse*; usp.nizoz. *kermis* (srnizoz. *kercmisse*, iz toga engl. *kermis*), u čemu je *kirch* (v. u *crkva*) i *messe* (v.u *misa*). — Usp. i hrv. *kȉrvāj, kȉrbāj* "crveni god, proštenje, zbor", iz srvnj. *kirchwîhe* (stvnj. *kirihwîhî*, nj. *Kirchweihe* "proštenje").

Za dublje porijeklo grčke riječi *kýrios* "gospodin" v. u *ckrva*.

krȃsan, krásna, o

I *krásan*. — Od psl. **krasьnъ(jь)*: stsl. *krasьnъ*, mak. *krasen*, sln. *krásen, krásna*, č. *krásný*, r. *krásnyj* itd. — To je pridjev na *-ьnъ* od **krasa*: stsl. *krasa* "ukras", bug. *kràsa* "zmija", mak. *krasa*, hš. *krása* "ljepota" i srp. dijal. "zmija", č. *krása* "ljepota", slč. dijal., glůž. *krasa*, dluž. *kšasa* isto, p. *krasa* "boja; (posebno crvena); ljepota", slovin. *krasa* "ljepota", str. *krasa* "ljepota, ukras, radost", r., ukr., bjr. *krasá* "ljepota"; usp. i hrv. *krȃs* "ljepota" (i onda *ȕkrās*).

Značenje "ljepota" nastalo je metaforom od "žar, blijesak (ognja)" (od čega onda i "crven", usp. r. *krásnyj* "crven"). Riječ **krasa* ima produljen prijevojni stupanj (**krōs-*) prema korijenu **kres-*, koji je u **kresati* "kresati (oganj)" (v. *kresati*). Može se pojednostavnjeno reći da je u **krasa* "boja života" (pa onda "crvena boja", "rumenilo", "cvjetanje", "cvijet", "boja", "ljepota").

krȁsta

Od psl. *kőrsta*: stsl. *krasta*, bug. *kràsta*, mak. *krasta*, sln. *krásta*, stč. *krásty* mn., č. *chrásta*, slč. *chrasta*, dijal. *krasta*, p. *krosta*, slovin. *krosta*, r., ukr. *koróstа*, bjr. *karósta*.

Praslavenska je riječ **kor-sta*, s prvim dijelom koji je u **kora* (v.) i sa sufiksom *-sta*.

Izvedenica od **korsta* jest **korstavъ(jь)* (> *krästav, a, o*), od čega su **korstavьcь* (mak. dijal. *krastàvec* "krastavac", hš. *krästavac*, gen. *krästāvca*, dijal. i "vrsta dinje; vrsta krumpira; krastav čovjek", sln. *krástavec* "krastav čovjek; krastavac", stp. *krostawiec*, p. st. *krostawiec* "gubavac"), **korstavica* (bug. *kràstavica* "krastavac", mak. *krastavica* isto, hš. *krästavica* "krastavac; vrsta tikve; bolest vinove loze; vrsta žabe", sln. *krástavica* "vrsta žabe") i dr.

krȁsti, krádēm

Od psl. **krasti (sę)*, **kradǫ*: stsl. *krasti, kradǫ*, bug. *kradà*, mak. *krade*, sln. *krásti, krádem*, č. *krásti*, slč. dijal. *krasť*, polap. *kradës* ("kradeš"), p. *kraść*, slovin. *krȁsc*, r. *krast'*, *kradú*, ukr. *krásty*, *krádu*, bjr. *krásci*. — Usp. onda i *krȁđa*.

Da je značenje "krasti" sekundarno, vidi se po povratnom obliku **krasti sę*, što je glagol kretanja sa značenjem "prikradati se, ići tiho, provlačiti se", koje je starije. (Uostalom, usporedi upravo *prikrádati se*, pa *krȁdimicē, krȃdōm*.) Slično je od glagola kretanja i fr. *voler* "krasti" ← "letjeti". Oba pri-

mjera ukazuju na prvotno "približiti se" (tiho, u letu), iz čega je "približiti se i ukrasti" → "ukrasti". (Usp. šatr. *zapáliti* "pobjeći", *popáliti* "ukrasti".)

Psl. **krasti (sę)* poteklo je zato od ie. **kro-d-* "ići na neki poseban način" i uspoređuje se sa stind. *krắmati* "korača, ide", *krámate* isto (> pali *kamati*, prakrt. *kamai*), kati *kŕam-* "mlatiti", što je od ie. **krō̆-m-*.

krȁtak, krȁtka, o

Stariji je naglasak *krátak, krátka, o,* odr. *krȃtkī, ā, ō.* Komparativ je *krȁćī.* — Od psl. **kortъ̀kъ, *kórtъka, *kórtъko* (← **kortъkà *kortъkò*), odr. **kórtъkъjь*: csl. *kratъkъ*, mak. *kratok*, sln. *krátek, krátka*, č. *krátký*, r. *korótkij* itd.

Načinjeno sufiksom *-ъkъ* (nema ga u komparativu **kȍrtjь*) od **kórtъ*, gen. *kortà* "udarac" (← "režući udarac"): stsl. *kratъ, krata, kraty* "puta" (*dъva kraty* "dvakrat, dvaput"), bug. dijal. *kràta* ž. "kraj", mak. *krata* "mjera za duljinu, oko 2 cm", hrv. *krȃt* (*dvakrat, trikrat...*), sln. *krȃt* m., *kràt* (*dvakrat, trikrat...*), č. *krát* isto, slč. *-krát* (*dvakrát*), dluž. *krot*, slovin. *krot* isto.

Usporedi lit. *kar̃tas* "krat, puta", *kartà* "sloj, pokoljenje", latv. *kārta* "sloj, položaj", *divkārt* "dvakrat, dvaput", *divkāršs* "dvostruk".

Od indoevropskoga korijena **ker-* "rezati" (← **(s)ker-*); za vezu s brojanjem usp. r. *raz* "krat", također *raz, dva, tri..., rezát'*, a i samu riječ *broj* prema *briti.* — Za **(s)ker-* v. *čvrst, krojiti* i dr.

krȁva

Od psl. **kȍrva*: csl. *krava*, bug. *kràva*, mak. *krava*, sln. *kráva*, č. *kráva*, slč. *krava*, gluž. *kruwa*, dluž. *krowa*, polap. *korwo*, p. *krowa*, slovin. *krova*, r., ukr. *koróva*, bjr. *karóva.*

Drevni Indoevropljani u svojoj hrani nisu znali za mlijeko. To se vidi i po grčkim podacima: u homerskom jeziku odraz ie. **gʷou-s* označavao je i bika (*ho boũs*) i kravu (*hē boũs*), dakle općenito govedo — a Ilijada i Odiseja opisuju događaje iz vremena doseljenja Dorana u Grčku (XII. st. pr. n. e.). Kravlje se mlijeko u Evropi prvo počelo koristiti u prialpskom prostoru, i odande se običaji s mlijekom šire dalje. Tamo su krupnu dugorogu stoku nazivali ne samo "rogatom", nego i kao "jelene" i "košute". Keltska je riječ za jelena bila *car(a)vos* ; to se potvrđuje i time što se jedan dio Karavanki na slovenskom zove *Košúta*, a upravo u imenu Karavanki sačuvana je ta keltska riječ: sln. *Karavánke*, nj. *Karawanken*, tal. *Caravanche.* Iz keltskog je oblika preuzeto ranopraslavensko **kărăvā* ili **korəvā* kao riječ za kravu.

Isti je keltski izvor i kretskogrčke riječi *karwē* "krava". Na Kretu su dospjeli Dorani, a u dorskom je valu bilo i Ilira — i ti su Iliri preuzeli keltsku riječ negdje u prialpskom prostoru.

Keltsko *car(a)vos* nastalo je od ie. **ḱerəwos* "rogat" (s pridjevskim *-wo-* od korijena **ḱer-* "rog"). Ovamo spada i lat. *ceruus* "jelen" (roman.: rum. *cerb*, tal. *cervo*, sardin. logudor. *kerbu*, retorom. engadin. *čierv*, furlan. *sierf*, fr., prov. *cerf*, katal. *cervo*, šp. *ciervo*, port. *cervo*), *cerua* "košuta", ilirska osobna imena *Caruius, Caruanius*, kimr. *carw*, korn. *carow*, bret. *karo* "jelen" (**ḱr̥̄-wo-s*) i prus. *sirwis* "košuta" (**ḱr̥̄-wi-s*; iz takva balt. **širvis* posuđeno je fin. *hirvi* "los, jelen").

Iz slavenskog je posuđeno balt. **kārwā* "krava", od čega je prus. *curwis* "vol" te lit. *kárvė* "krava" (to je zapravo balt. **kārwjā*).

Od ie. **ḱer-* "rog" nastalo je npr. stind. *śr̥ṅgam* "rog" (**ḱr̥-n-go-*; indoarij.: pali *siṅga-*, prakrt. *siṁga-, saṁga-*, rom. (evr.) *šing*, hind. *sīg*, sinhal. *(h)aṅga* itd.), aškun, kati *ṣiñ*, kašmir. *hĕng*, av. *srū-* "rog", het. *kar(a)war* "rogovi", arm. *sar* "uzvisina, vrh" (**ḱr-o-*), grč. *kéras* "rog" (to je npr. u *keratin*).

at. *kérā*, jon. *kárē* "glava" (*k_erə-sn̥), alb. *krye* "glava" (*k̑r̥-wā), lat. *cornū* "rog" (*k̑r̥-n-u-; lat. *cornū* > roman.: rum. *corn*, veljot. *kuarno*, tal. *corno*, sardin. logudor. *korru*, retorom. engadin. *küern*, furlan. *kuarn*, fr. *cor*, prov., katal. *corn*, šp. *cuerno*, port. *corno*), *cerebrum* "mozak" (*k̑erə-sro-m; usp. *cērebrālan*; lat. *cerebrum* > roman.: rum. *creer*, makedorum. *criel*, sttal. *celabro*; od oblika *cerebellum*: veljot. *karviale*, tal. *cervello*, sardin. logudor. *karveḍḍu*, retorom. engadin. *červé*, furlan. *serviel*, fr. *cerveau*, prov. *cervel*, katal. *cervell*), stvnj. *hirni*, nj. *Hirn* "mozak" (*k̑ers-n-jo-m), got. *haúrn*, engl. *horn*, nj. *Horn* "rog" (*k̑or-n-), psl. *sьrna (*k̑r̥̄-n-ā; iz toga je *sŕna*) itd.

Ie. *k̑er- poteklo je od nostr. *ḲErʌ "rog", od čega je afraz. *ḳr- "rog" (arap. *qarn*, sthebr. *qęręn*, akad. *qarnu* "rog"; stegip. *qr.tj* "rogovi"; somal. *garri*, kafičo *qarō* "rog"), možda ural. u pribaltičkofinskom *kīrek (fin. *kiire* "tjeme", est. *kiir*).

kravàta

U vojsci francuskoga kralja Louisa XIV bilo je hrvatskih najamnika, u konjičkoj regimenti *Royal-Croate*. Oko vrata nosili su rupce, koji su po francuskom imenu Hrvatā (*Croate, Cravate*) nazvani *cravate*.

Iz fr. *cravate* jesu npr. engl. *cravat* (u XVII. stoljeću), nj. st. *Krawat*, danas *Krawátte*.

V. *Hrvat*.

kȑcati (se), kȑcām (se)

Po jednom tumačenju, od psl. *kъrdsati (sę) (pa bi od toga bilo i sln. *ukŕcati se* "nastaniti se, doći na lađu", usp. u našem jeziku *ukȑcati (se)*). To se onda uspoređuje s lit. *kùrdinti* "useliti se", što je kauzativ glagola *kùrti* "graditi, napraviti, zasnovati" (v. *kuriti, kresati*).

Po drugom tumačenju, taj je glagol posuđen iz nekog dalmatoromanskog odraza roman. *carricāre* "prtiti, tovariti", što je izvedenica od lat. *carrus* "kola" (v. *karikatura, kurs* itd.). No tada je nejasno -c-, pa se pomišlja na odraz *carridiare (izvedenica od istog *carrus*), što je npr. u tal. *carreggiare* "prevoziti kolima", tarant. *carrisciare*, srlat. (XIII. st) *carezare*, istroroman. (Pula) *skarižà*.

kȓdo

Također i *kȓdo* — od psl. *kъrdo "stado"; od *kъrdъ jesu *kȓd, kȓd*. — Usp. još *kъrdno u kašup. *karno* "stado, gomila".

Usp. i psl. *kъrdelь/*kъrdela/*kъrdelo "stado": mak. *krdar*, hrv. *krdelo*, sln. *krdél, krdélo, krdéla*, č. dijal. *krdel, krděl* ("hrpa"), *kŕdeľ*, slč. *kŕdeľ*, p. dijal. *ki(e)rdel, kirdel, kirdyl, kyrdel*, ukr. (zap.) *kyrdil', kerdel'* — to je načinjeno sufiksom *-el-* (pretpsl. *kr̥d-el-jo-) od *kъrdъ.

U tim je riječima ie. *$k_o$rdh-; korijen *kerdh- jest u psl. *čerda. — Psl. *čerda "stado" dalo je ove riječi: stsl. *črěda* "niz; odred", bug. *čerdà* "stado krupne stoke", hrv. čak. *črēdä*, *čréda* itd., kajk. *črȇda* "stado goveda, krdo; red, izmjena" (i umjetno načinjeno po njima *črijéda*), sln. *čréda* "stado; red", č. *třída* "red; ulica", *střída* "smjena", dijal. *čída* "(radna) smjena", slč. *črieda* "stado", *trieda* "klasa, razred; široka ulica", gluž. *črjóda* "odred, grupa; red", p. *trzoda*, st. *czrzoda* "stado, krdo (ovaca, koza, svinja)", kašup. *třóda*, slovin. *střöudă* "stado, krdo", str. *čereda* "red", r. *čeredá, čerëd* "red", st. i "vrijeme" (usp. *óčered'* "red, poredak; dio, odsjek, dionica puta"), ukr. *čeredá* "stado, krdo krupne stoke", bjr. *čaradá*.

Iz slavenskih je jezika posuđeno npr. mađ. *cseréda*, *csorda*, rum. *cireadă*,

alb. *çedhë*; iz mađarskog je onda *čȍrda* "krdo, stado", *čòrdāš* "pastir" (npr. u Slavoniji).

Psl. **čerda* poteklo je (preko pretpsl. **kerdā*) od ie. **ḱerdhā* "red, vrsta; stado, krdo". Od **ḱerdh-* jesu: stind. *śárdhaḥ* "stado, krdo; četa, gomila", av. *sarəδa-* isto, stperz. *ϑard-* "vrsta", grč. *kórthos* "hrpa, kup", ir. *crod* "stoka, blago, bogatstvo", srkimr. *cordd* ž. "četa, porodica" (**ḱordhā*), got. *haírda* "stado, krdo", stnord. *hjǫrð*, stengl. *heord*, stvnj. *herta*, nj. *Herde* isto (germ. **herđō* < ie. **ḱerdhā*; usp. germ. **herđjaz* "pastir": stnord. *hirđir*, got. *hairdeis*, stengl. *hi(e)rde*, engl. *herd*, stsas. *hirdi, herdi*, stvnj. *hirti*, nj. *Hirt(e)*), lit. *ker̃džius, sker̃džius* "pastir" (sa *s-* po *sker̃sti* "klati"; preko **kerd-ju-s*), latv. *ķērdzis* isto (← lit.?), prus. *kērdan* ak. "vrijeme" (← "red, niz"; **kerdhā*).

Praslavenske riječi (i baltijske) nemaju odgovarajuće satemne odraze ie. *ḱ*; vjerojatno je pretpsl. ie. **kerdhā* nastalo radi razlikovanja od **ḱerdhā* > **serda* "*srijeda*". — Također, moguć je utjecaj ie. **(s)ker-* "rezati" (v. u *crta*). Naime, svaki je pastir mogao pasti svu stoku po redu (usp. u Kastavštini za riječ *čreda*: »hrpa krava koje pase jedan pastir; taj pastir jede i spava po redu ili 'po črede' kod svakog gospodara onoliko dana koliko on ima krava; *čreda* znači i 'red' — danas jedan, sutra drugi«) taj se red bilježio naprimjer urezima na rabošu. (Za takav postupak usp. npr. tal. *taglia*, stfr. *taille* "daščica s urezima" prema sardin. logudor. *tazu* "stado sitne stoke", u čemu je roman. *taliāre* "rezati" — za odraze toga u nas v. u *tanjur*).

krȅpak, krȅpka, o

Od psl. **krě̑pъkъ*, **krěpъkà*, **krě̑pъko*, odr. **krěpъkъ̀jь*: stsl. *krěpъkъ*, bug. *krèpъk*, mak. *krepok*, sln. *krépek, krépka*, č. *křepký*, r. *krépkyj* itd.

Načinjeno sufiksom *-ъkъ* od **krě̑pъ*, **krěpà*, **krě̑po* (stsl. *krěpъ*, hrv. pjesn. *krijȇp*, *krijépa*, *o*, č. rij. *křepý*, slč. *krepý*, rcsl. *krěpyi*).

Usp. **krěpíti*, **krě̑pjǫ*, **krěpíšь* (hrv. *krijépiti, krijȇpīm*, sl. *krepíti, krepím*, č. rij. *křepiti*, r. *krepít'* itd.).

Od ie. **krep-/*kerp-* "čvrst, tvrd", što je još u stind. *kṛ́p* "oblik, ljepota; lijep oblik", av. *kəhrᵊpš*, *kəhrp-* "oblik" (možda je iz takva staroiranskog oblika poteklo stturk. *kīp, kāp* "obrazac, kip", a iz toga je mađ. *kép*, v. *kip*), lat. *corpus*, gen. *corporis* "tijelo" (> roman.: meglenorum. *corp*, tal. *corpo*, sardin. logudor. *corpus*, retoroman. engadin. *ḱüerp*, furlan. *kuarp*, fr. *corps*, prov. *cors*, katal. *còs*, šp. *cuerpo*, port. *corpo*; usp. *korpus, korpuskula*), kimr. *craff* "jak" (kelt. **krappós* < **krəp-no-s*), stisl. *hrǽfa* "izdržati".

Od značenja "tijelo" značenje "mrtvo tijelo, truplo" i sl. u stengl. *hrif* "utroba", dnj. *rif(t)* "truplo", stvnj. *hrëf*, nj. *Reff* u *altes Reff* "stara baba" (germ. **hrefiz* < **krepes-*).

krèsati, krȅšēm

Od psl. **kresȃti*: sln. *krésati* "kresati; sjeći, varati", č. *křesati* "sjeći; kresati", slč. *kresat'* "tesati; kresati", gluž. *křesać* "kresati", dluž. *tšasaś*, dijal. *kśasaś* "kresati, tesati", p. *krzesać* "kresti, udarati", slovin. *křosac*, r. dijal. *kresát'*, ukr. *kresáty*, bjr. *krasáć* isto.

Značenje "udarati, sjeći" nastalo je, preko "dobivati vatru udarcima", od "činiti vatru", iz sklopa **kresati ognь* "činiti oganj" (usp. lit. *ùgnį kùrti*, v. *kuriti*). — V. *krijes*.

Praslavenskom glagolu **kresati* u prvotnu značenju "praviti, činiti, tvoriti" dobra je usporednica lat. *creāre, creō* "stvarati, rađati; uzrokovati, učiniti, pripraviti" (iz toga glagola, kroz njemačko posredstvo, jest *kreírati*; usp.

kreácija), *crēscere, crescō* "rasti; roditi se; povećati se" (usp. glazbeni termin *krešèndo* "postepeno pojačavanje glasa", iz tal. *crescendo* "rastući").

Tako je psl. **kresati* od ie. **krē̆-s-* ili **ḱrē̆-s-*, što je od korijena **ḱer(ə)-* "rasti; hraniti": arm. *ser* "porijeklo, koljeno; potomci; rod", *seřn* "rod", grč. *korésō* "nasitim se; sit sam", *kóros* "sitost, dosada; obilje", at. *kóros*, hom. jon. *koûros*, dor. *kō̃ros* "mladić; sinak" (od **korwos*), at. *kórē*, hom. jon. *koúrē*, dor. *kṓra* "djevojka; kći", alb. *thjer* "žir" (**ḱer-*), *thjerrë* bot. "leća" (**ḱer-n-*; od "hrana", "urod"), lat. *Cerēs*, gen. *Cereris*, Cerera, boginja plodnosti i zemlje, osk. *kerrí* "Cereri", *caria* "kruh", umbr. *Śerfe* vok., lat. *prōcērus* "visok", *creāre* "stvarati" (> roman.: tal. *creare*, sardin. logudor. *criare*, stfr. *crier*, prov., katal., šp., port. *criar*), *crēscō* "rastem" (*crēscere* > roman.: rum. *creşte*, veljot. *kraskro*, tal. *crescere*, sardin. logudor. *kreskere*, retorom. engadin. *krešer*, furlan. *krési*, fr. *croître*, prov. *creiser*, katal. *créixer*, šp. *crecer*, port. *crescer*), *crēber* "gust; mnogobrojan" (**krē-dhro-s*), stvnj. *hirso, hirsi*, nj. *Hirse* "proso", lit. *šérti, šeriù* "hraniti (stoku), krmiti", latv. *sērt* isto (a *šẽrt* iz lit.), lit. *šãras, pãšaras* "krma".

Za značenja u vezi s plodnošću v. *uskrs*.

krétati (se), krȇćēm (se)

Od psl. **krętati (sę)*: csl. *krętati*, bug. *krètam*, sln. *krétati*, č. *křátati*, slč. *kriatať sa*, dluž. *kśětaś*, p. *krzątać się*, slovin. *křątac*, r. dijal. *krjátát'(sja)*, ukr. *krjátatysja*, bjr. *krátać*.

Taj je praslavenski glagol nastao od starijeg oblika **kręk-tati*, što je intenziv na *-t-ati*. Najtipičnija su značenja po raznim jezicima i njihovim govorima "vrtjeti, okretati" (uostalom, usporedi značenja naših *iskrétati, izokrétati, skrétati, zakrétati* — ona su i prvotna). Zato je **kręk-* ono isto koje je u **krękъ* (hrv. dijal. *krȇk* "podzemni ili donji dio debla, korijen, panj", r. dijal. *krjak* slična značenja), što je povezano s **kręgъ* "trupac, panj" (stukr. *krjagъ*). To je *e*-prijevoj (s usporednicom u germ. **hringaz* "prsten" > stnord. *hringr*, dan., šv. *ring*, stengl. *hring*, engl. *ring*, stsas., stfriz. *hring*, nizoz. *ring*, nj. *Ring*), dok *o*-prijevoj imamo u **krǫgъ* (v. *krug*).

V. *krut*.

krèvet

Balkanski turcizam (usp. i druge, npr. bug. *krevèt*, mak. *krevet*, alb. *krevét*, ngrč. *krebbáti*), iz turskog *kerevet*. — Turska pak je riječ posuđenica iz ngrč. *k(a)rab(b)áti*, *krebbáta*, što je poteklo od stgrč. *krábbatos*.

Iz grč. *krábbatos* jest lat. *grabātus*, od čega su tal. *grabato*, fr. *grabat*. — Iz srgrč. *krabbáti(o)n* jest r. *krovát'*.

Riječ je posuđena zbog toga što je ranije Slavenima postelja bila na podu ili je to bila drvena klupa — a nova riječ označavala je neki nov oblik postelje.

krèzub

Haplologijom *sozu* > *zu* nastalo od *kresòzub*, gdje je prvio dio *krèsati* "udarati". — V. *kresati*.

kȑhak, kȑhka, o

Od psl. **krъxъk(jь)*: csl. *krъxъkъ*, bug. *krexak*, mak. *krevok*, sln. *kŕhek, kŕhka*, slč. *krechký*, dluž. *kśekki*, p. st. *krechki*, r. dijal. *króxkij*, ukr. *kryxkýj*, bjr. *króxki*.

To je pridjev na *-ъkъ* od **krъxa/*krъxъ* (csl. *krъxa* "mrva", hrv. st. *krha* u Stullija "mrvica", sln. *kȓh* "komadić, odlomak", r. *kroxá* "mrva" itd.).

U **krъx-* jest ništični prijevojni stupanj **krus-* od korijena **kreus-*.

Usp. **krъšiti* "lomiti": csl. *krъšiti,* bug. *kъ̀rša,* mak. *krši,* hš. *kȑšiti, kr̄šiti,* sln. *kŕšiti,* p. dijal. *krszyć,* r. *krošít',* ukr. *kryšýty,* bjr. *kryšýć.*
Dalje v. *kruh, krt.*

krijês, mn. *krësovi*
Od psl. **krěsъ* "suncostaj": sln. *krȇs,* gen. *-a* "Ivanjdan, 24. lipnja, krijes pred taj dan", str., rcsl. *krěsъ* "suncostaj, solsticij", r. dijal. *kres* "bolje".
S produljenim stupnjem korijena, od glagola **kresati* (v.; v. još i *uskrs*). Jedan od ostataka slavenskih pretkršćanskih svečanosti jest i paljenje uskrsne lomače. — Kršćanstvo je prenijelo paljenje krijesa na Ivanjdan.

krílo
Od psl. **kridlò*: stsl., mak. *krilo,* bug. *krilò,* sln. *krílo,* č. *křídlo,* slč. *krídlo,* gluž. *křidło,* dluž. *kśidło,* polap. *kraidlě,* p. dijal. *krzydło,* slovin. *křîdlo,* r., ukr., bjr. *kryló.*
Postoji i varijanta **skridlo* (p. *skrzydło,* bjr. *skrydlo*).
Načinjeno sufiksom *-dlo* od nesačuvana glagola **skriti,* kojemu su usporednice lit. *skriẽti,skrejù* "kružiti, letjeti u krugovima", latv. *skrìet* "trčati, letjeti". — V. *kriv.*

krîšom
Prilog, "kradomice", usp. *kriš* m. "tajenje, tajna" te "zalaz sunca", *krîšan* "skriven".
To je od psl. **kryša/*kryšь* (r., ukr., bjr. dijal. *krýša* "krov"; usp. bug. *krìšom,* mak. *krišum* "krišom"), što je načinjeno sufiksom *-sja (-ša)* od glagola **kryti* (v. *kriti*). Usp. stisl. *hrøysar,* mn. *hrøyse,* norv. *rusa,* dan. *røs(e),* dnj. *rûse* "hrpa kamenja".

krȉti (se), krȉjēm (se)
Od psl. **krȳti (sę)*: stsl. *kryti,* bug. *krìja,* mak. *krie,* sln. *kríti, krîjem,* č. *krýti,* slč. *kryť,* gluž. *kryć,* dluž. *kšyś,* polap. *kråjě* ("krije"), p. *kryć,* slovin. *krãc,* r. *kryt', króju,* ukr. *krýty, krýju,* bjr. *kryć.*
To je od ie. **krū-,* od čega je i lit. *krū́tis* "hrpa", *krūvà* isto, latv. *krūtiês* "nametnuti se".
Od ie. **krowə-* (st. **krouH-*) potječe lit. *kráuti, kráuju,* latv. *kraũt, kraũju* "slagati, gomilati, tovariti", a npr. od ie. **krəwo-* potječe stir. *cráu, cró* "staja, koliba, pregradak", kimr. *craw,* korn. *crow,* bret. *kraou* "staja".
Značenje indoevropskoga korijena **kreu-* bilo je prvotno "stavljati na hrpu" pa onda "pokrivati".
Za korijen s proširenjem *-s-* v. u *krišom.*
Proširenje *-bh-* vidi se npr. u grč. *krýptō* "skrivam, krijem" (**krubhjō*?; to je u *kriptogràfija, kriptogram*), *apókryphos* "tajni" (**krubhos*?; iz toga *apòkrif* pa *apòkrifan*).

krîv, kríva, o
Od psl. **krivъ(jь)*: stsl. *krivъ, krivyi,* bug., mak. *kriv,* sln. *krîv, kríva,* č. *křivý,* slč. *krivý,* gluž. *křiwy,* dluž. *kśiwy,* polap. *kraivě,* p. *krzywy,* slovin. *křëvi,* r. *krivój,* ukr. *kryvýj,* bjr. *kryvý.* Baltijska je usporednica lit. *kreĩvas* "kriv, kos,loš" — obje su te riječi od ie. **krei-wo-,* sa starim sufiksom *-wo-* koji je još npr. u **pьrvъ, *lěvъ, *pravъ.* S istim je sufiksom, no s drugim vokalizmom, lat. *curuus* "kriv, savijen" (< ie. **kr̥-wo-s*; lat.*curuus* > roman.: tal. *curvo,* stfr. *corp,* fr. *courbe,* prov.*corp,* katal.*corbo,* šp. *corv,* port. *curvo.* U baltijskim jezicima još s drugim sufiksima latv. *krails* "kos, kriv, savijen", *krèiss* "lijev", lit. *kaĩr(i)as* "lijev" (od **krair-, *kreir-*) — značenje "lijevi"

sekundarno je (pa tako naprimjer u creskom govoru *kriv* znači "lijev").

Indoevropsko **krei-* < **(s)krei-* "kriv, savijen" očito je od **(s)krei-* "vrtjeti, savijati". Od toga je lat. *scrīnium* "valjkasta posuda (za spremanje knjiga, papira; škrinja" (iz toga i jest riječ *škrȉnja*; lat. > roman.: tal. *scrigno*, fr. *écrin*, prov. *escrinh*, katal. *escriny*, stšp. *escriño*, šp., port. *escrinio*), lit. *skriẽti*, *skriejù* "kružiti, letjeti u krug" (v. *krilo*).

Korijen je **(s)ker-* "vrtjeti, savijati".

V. još *krug*.

krîž

Posuđenica iz vremena s kraja VI. ili početka VII. stoljeća, u slavenske je jezike dospjela iz Aquileie (Ogleja) — važna je uloga oglejskog patrijarha u pokrštavanju južnih Slavena (naročito Slovenaca i Hrvata). Riječ je preuzeta — a bilo je i ukrštanja s mletačko-latinskom poluučenom riječi *krüs* — iz romanskog, starofurlanskog oblika *krọže*, *krọʒe* (usp. furlan. *croz*), što je od **cruge* < *crucem*, ak. za lat. *crux*, gen. *crucis* "križ, krst; muka, nesreća" — a crkveni je latinizam *krüks* (pa je i to utjecalo na riječ). Glasovni razvoj *ọ* > *i* kao što je bilo i u slučaju *Roma* > *Rimъ*. — Lat. *crūx*, *cruce* > roman.: rum. *cruce*, veljot. *krauk*, tal. *croce*, sardin. logudor. *ruge*, retorom. engadin. *kruš*, furlan. *kros*, fr. *croix*, prov. *crotz*, katal. *creu*, šp., port. *cruz*.

Lat. *crūx* "krivo drvo, križ" poteklo je od ie. **kreu-k-*, od čega su još stind. *kruñcati* "savija se" (**kru-n-k-*), **kruktaḥ* "savijen, svinut", **kruknạ-* isto (> ia.: hind. *kūknā* "savijati" itd.), ir. *crúach* ž. "hrpa, kup, stog", gal. **krouka* "vrh, sljeme", kimr. *crug* "stećak, humak", korn., stbret. *cruc* "brežuljak, humak", bret. *crug* isto, stnord. *hryggr* "kičma", dan. *ryg*, šv. *rygg*, stengl. *hrycg*, engl. *ridge* "greben, hrbat, kičma", stfriz. *hregg*, stsas. *hruggi*, stdfran. *ruggi*, srnizoz. *rugghe*, nizoz. *rug*, stvnj. *(h)rukki*, nj. *Rücken* "leđa" (germ. **hrugjaz* < ie. **kruk-jo-s*), lit. *kriáuklė* "puževa kućica", *kriáuklas* "rebro", latv. *kruknêt* "sjedjeti pogrbljeno". — Za ie. **kruk-* u slavenskom v. u *grč*.

Ie. **kreu-k-* nastalo je proširenjem na *-k-* od **kreu-*, što pak je nastalo proširenjem na *-u-* od **(s)ker-* "vrtjeti, savijati", za koje v. u *kriv*, *krug*.

kŕma

Danas "hrana za stoku", u starije je vrijeme značenje bilo šire: "hrana". — Od psl. **kъrma*: stsl. *krъma* "hrana", mak. dijal. *krma* isto, sln. *kŕma* "krma", r. dijal. *kormá* "hrana".

Od ie. **(s)kr̥-mn-ā* "narezana", od korijena **(s)ker-* "rezati" (v. u *crta*).

Izvedenica je *kŕmak*, gen. *kŕmka*, od toga *kȑmača* itd.

Od psl. **kъrmina* jest hrv. *kârmine* "daća, podušje" (u Istri *krmȋni*), sln. *kármina*, mn. *karmine*, *krmíne* isto, p. dijal. *karmina* "krma" itd.

kȑmēlj, gen. *krmélja*

Od psl. **grъměždžь*: hrv. kajk. i *krmeželj*, gen. *krmežlja*, sln. *krméželj*, *krmíželj*, *krmélj*, gluž. *křemjel* ("drvni sok"), rcsl. *grъměždь*, *greměždь*, *groměždь*.

Promjene oblika riječi zbog ekspresivnosti.

Sufiksom *-ěždь* (taj je od *-ězg-* i *-jь*) načinjeno od **grъmъ* "hrpa" (v. *grm*).

Po drugom tumačenju, koje je manje uvjerljivo, povezuje se s lat. *grāma*, *grāmiae* "krmeljivost", got. *qrammiþa* "vlaga", stisl. *kramr* "vlažan" (ie. **krem-* "vlažan").

kȓn, kŕna, o

Također i *kȓnj, kŕnja, e,* prema određenim pridjevima tipa *danji.* — Od psl. **kъrnъ(jь)*: csl. *krъnъ*, bug. dijal. *kъrn*, mak. *krn*, sln. *kȓn, kŕna*, č. dijal. *grňa, krna* ž. ("tup nož"), slč. *grňa* ("oštar nož bez drške"), p. *kierny* ("srdit, zao"), slovin. *kə̃rn* ("urez"), str. *kъrnyi, kornyi, krъnyi* ("obrezan"), r. dijal. *kornój, kórmyj* ("kratak"), *kurnój* ("prćasta nosa"), *kyrnó* sr. ("starac; oronuo čovjek"), ukr. *kórnyj* ("kratak"). Od ie. **kr̥(ə)-no-s*, što je pridjevski oblik (i particip prošli pas.) od glagola **(s)ker-* "rezati" (v. *crta* i dr.). Značenje je bilo "obrezan, polomljen, oštećen" — usp. stind. *karṇáḥ* "dugouh; očuljen, čulav, s potkraćenim uhom", *kárṇaḥ* "uho; ručka" (> indoarij.: pali, prakrt. *kaṇṇa-*, rom. (evr., azij.) *kan*, hind. *kān*, sinhal. *kaṇa* itd.), *kīrṇaḥ* "ranjen, ubijen", *kāṇáḥ* "jednook" (> indoarij.: pali, prakrt. *kāṇa-*, hind. *kān*, sinhal. *kaṇa* itd.), dard.-nuristan. (**karnas* "uho" > aškun *karna*, pašai *kan*, kašmir. *kan* itd.; **kārnas* "jednook; slijep" > aškun *kə̃ra*, kašmir. *kônᵘ* itd.), perz. *kar* isto, latv. *kurns* "gluh" — usp. lit. *kur̃tas, kurtùs* "gluh", *kur̃čias, kurtas* s drugim sufiksima (uža značenja iz sklopa i riječi tipa *krnònos, krnòruk, krnòzub(an)*, r. *kornouxij* "očuljen, čulav, s potkraćenim uhom").

kròjiti, kròjīm

Od psl. **krojĩti*: bug. *krojà*, mak. *kroi*, sln. *krojíti*, č. *krojiti*, slč. rij. *krojiť*, gluž. *krejić*, polap. *krüjě* ("kroji"), p. *kroić*, slovin. *krŭo̯jĭc*, r. *kroít'*, ukr. *króïty*, bjr. *króić.*

Psl. **krojiti* odimenski je glagol od **krȍjь* (mak. *kroj*, hrv. *krȏj*, gen. *krȍja*, sln. *krȍj*, č. *kroj*, r. *kroj* itd.), što pak je načinjeno od nesačuvana glagola **kriti*, pa imamo tvorbeni niz **kriti* → **krojь* → **krojiti*, gdje je **kriti* od ie. **(s)krei-* "rezati, dijeliti" (točnije: od produljena stupnja **krēi-*). Od te je indoevropske baze npr. grč. *krínō* "odjeljujem, razlučujem" (**kri-n-ō*), *kritḗs* "sudac" (usp. internacionalizam *krìtika*, iz grčkog pridjeva *kritikós*), *krísis* (**kri-ti-s*) "lučenje, rastavljanje; prepirka, svađa; odluka, kušnja; osuda, presuda; istraga" (iz toga internacionalizam *kríza*), lat. *cernō* "razlučujem, razabirem, odlučujem, zaključujem, presuđujem" (**kri-n-ō*), *excrēmentum* "izmet" (iz toga internacionalizam *ekskremènti*), stir. *criathar* "sito" (**krĕ̄i-tro-*), stengl. *hríder* "sito", engl. *riddle*, stsas. *hrīdra*, stvnj. *rîtera*, nj. *Reiter* "rešeto" (< **krĕ̄i-dhro-m* ili **krī--dhro-m*), got. *hrains* "čist", šv., dan. *ren* (germ. **hrainiz* < **kroi-ni-*), stisl. *hreinn* "čist", stsas. *hrēni*, stfriz. *rēne*, stvnj. *hreini*, nj. *rein* "čist" (germ. **hrainaz*), latv. *krijāt* "guliti, odrijeti" (**krei-*). — Indoevropski je korijen **(s)ker-* "rezati" (v. *čvrst*).

V. *kraj.*

krȍšnja

Ostala značenja riječi (i starija) jesu "koš za snijeno; košnica; košara" i sl. — Od psl. **krosnja*: bug. *kròšnja* "košara", mak. *krošna* "kolijevka; (dijal.) krošnja; košara", sln. *króšnja* "drvena nosila; krošnja", slč. *krošňa* "naprtni koš", slovi. *krošńa* "nosila", r. *króšnjá* "velik pleten koš i sl.", ukr. *króšnja* "mreža za ribolov", stbjr. *krošnja* "koš", bjr. dijal. *króšni* mn. "nosila u obliku mreže, za sijeno".

Načinjeno sufiksom *-ja* od **krosno*, mn. **krosna*: bug. *krosnò* "dio tkalačkog stana, vratilo", *krosna* "kolijevka", mak. *krosno* "vratilo", hrv. *krȍsna* ž. i sr. mn. "stan, razboj, vratilo" te "koš na leđima", slč. *krosná* m. "tkalački stan", polap. *krösnă* mn., p. *krosna, krośna* mn., slovin. *krŭo̯snă* mn., r. *krósna* mn. i *krosno* sr. isto, ukr. *krósno* sr., *krósna* mn. "okvir; tkalački stan", bjr. *krósny* mn. "tkalački stan".

Riječ **krosno* označavalo je samo dio tkalačkog stana, i to vratilo (a množinski oblik **krosna* označavao je cio tkalački stan). Zato se riječ **krosno* može izvesit od **krot-sno*, s korijenom ie. **kret-/*kert-* "vrtjeti, okretati" (u vezi s tkalačkim značenjem usp. stind. *karttar* "prelac" (> hind. *kātī* "prelja"), alb. *kjerthull* "vreteno, motovilo", stir. *ceirtle* "klupko").

Indoevropski je korijen **kert-/*kerət-/*krāt-* "vrtjeti, plesti": stind. *kṛntáti* "prede" (indoarij.: pali *kantati*, prakrt. *kaṁtaï*, orija *kātibā* "presti", gudžarat. *kā̃tvũ*, marathi *kā̃tṇẽ*), *cṛtáti* "veže, spaja" (**kₑrt-*), srind. *kaṭaḥ* "pletivo, klupko; rogožina" (**kṛ-to-s*), pali *koccha-* "poplet, pleter" (stind. **kṛtsa-*), grč. *kártal(l)os* "košara", *krotṓnē* "čvor na grani", *kýrtos, kýrtē* "kavez", *kyrtía* "pleter", lat. *crātis* "pleter, ljesa, tor" (> roman.: rum. *gratie* "stado", tal. *grata* "rešetka", šp. *grada*, port. *grade*), *crassus* "gust, debeo, grub" (preko *grassus* "debeo" dalo je rum. *gras*, tal. *grasso*, sardin. logudor. *rassu*, retorom. engadin., furlan., fr., prov., katal. *gras*, šp. *graso*, port. *graxo*), srir. *ceirtle* ž. "klupko" (**kerteljā*), got. *haúrds* "vrata", stnord. *hurð* isto, nizoz. *horde* "tor", stvnj. *hurt*, nj. *Hürde* "tor" (german. **hurđiz* < **kṛ-rti-s*; usp. stengl. *hyrdel*, engl. *hurdle*, s pridjevskim *-le*), prus. *corto* "šumarak".

Dakle značenje "krošnja" ← "(gust) splet (grana)".

V. *kretati*.

krȍtak, krȍtka, o

Od psl. **krotъkъ(jь)*: stsl. *krotъkъ*, mak. *krotok*, sln. *krótek*, *krótka* i *krotâk*, č. *krotký*, r. *krótkij* itd.

Usp. **krotīti*: stsl. *krotiti*, mak. *kroti*, hš. *kròtiti*, sln. *krotíti*, č. *krotiti*, r. dijal. *krotít'* itd.

Polazno je značenje "škopiti" → "krotiti životinju škopljenjem".

Dalje se izvodi od indoevropskog **kert-* "udarati, rezati" < **(s)ker-* (v. u *čvrst*, *krojiti* i dr.).

krôv, gen. *krȍva*

Prvotno je značenje bilo "ono čime je nešto pokriveno" i iz toga nastala su značenja "krov" te "paluba" i "djelo kojim se nešto skriva".

Riječ je nastala od psl. **krovъ*: stsl. *krovъ*, mak. *krov*, sln. *krȍv*, gen. *króva* ("krov, paluba"), č., slč. *krov*, gluž. *krow*, r. *krov*, ukr. *kriv*, gen. *króvy*, stbjr. *krov* — a sadrži prijevojni stupanj *ou* za razliku od **kryti* "kriti" (v.), koje ima *ū* (< $_o$*u*).

Usporednica je latv. *krava*, *kŗava* ž. "hrpa, kup; teret".

kȑpa

Od psl. **kъrpa*: csl. *krъpa*, bug. *kъrpa*, mak. *krpa*, sln. *kŕpa*, slč. *krpa* ("glinena posuda"), p. dijal. *karpa* ("panj, odsječeno stablo"), ukr. *kýrpa* ("podignut nos").

Glagol je **kъrpati*: bug. dijal. *kъ̀rpam* "kradem", hš. *kȑpati*, sln. dijal. *kŕpati* "uznemiravati; lomiti, trgati; šivati", č. *krpati* "nepažljivo raditi", r. dijal. *korpát'* "baviti se nečim".

Sadrži ie. **kṛp-* ili **kṛəp-/*kṝp-*, što je od korijena **(s)ker-* "rezati" (a za nj dalje v. *krojiti*, *čvrst*), s proširenjem *-p-*.

V. i *crijep*.

kȑplja

Obično u množini *kȑplje*. — Od psl. **kъrpja*: sln. *kŕplja* "krplja", p. dijal. *karpie* mn. "vrsta obuće na drvenu potplatu". Usp. **kъrpъ/*kъrpь*: sln. *karp*

"krplja", č. dijal. *krp* "čizma", p. *karp* "panj odsiječenog drveta; mladica hmelja"; usp. i sln. rij. *krpelj* "krplja".

Izravne usporednice za **kьrpja* jesu u baltijskom: lit. *kùrpė*, latv. *kur̃pe*, prus. *kurpe* "cipela".

Zbog toga što su krplje obično načinjene npr. od drvena obruča unutar kojeg je preplet od pruća i konopaca, pa se može reći da su krplje skrpane, praslavenska se riječ uspoređuje s **kьrpati* (dalje v. u *krpa*).

Druga etimologija jest modifikacija te prve: izvodi na koncu riječ za krplju od istog ie. **(s)ker(ə)-* "rezati". — Taj je indoevropski korijen, također s proširenjem *-p-* (kao i **kьrpati*), još npr. u grč. *krēpís* "cipela", lat. *carpisculum* "vrsta cipela", stir. *cairem* "postolar", stisl. *hriflingr*, stengl. *hrifeling* "kožna cipela".

kȑst, gen. *kȑsta*

Poznopraslavenska posuđenica (**krьstъ*) iz starovisokonjemačkog (ili gotskog?) oblika imena Krista, *Krist, Christ* (got. *Christus*).

To je iz kasnolatinskoga *Christus* (po tome u katolikā *Krist*) < grč. *khristós* (po tome u pravoslavaca *Hristos*) "pomazan". Grčka je riječ prevedenica hebrejske riječi *mašiah*.

Imena *Krīst, Hrīst* nastala su od varijante imena s dugim *ī* (lat. *Christus*, grč. *Khristós*).

Od toga je izveden glagol **krьstīti* (*kȑstiti*).

Iz latinskog *christiānus* jest (s identifikacijom dočetka sa sufiksom *-janinъ*) *kȑšćanin*. — Lat. *christiānus* dalo je roman.: rum. *creștin*, tal. *cristiano*, sardin. logudor. *kristianu*, retorom. engadin. *cristiaun*, fr. *chrétien*, prov., katal. *crestiá*, šp. *cristiano*, port. *christão*.

Značenje "križ" nastalo je pod utjecajem grčkog slova X, koje je bilo kratica za *Khristós* (*Χριστός*) i zbog raspeća Krista (*crucifixus* "raspeće").

kȑt

Od psl. **krъtъ*: csl. *krъtъ*, bug. *krъt*, mak. *krt*, sln. *kȓt*, gen. *kȓta*, č. *krt*, slč. *krt*, gluž. *knot*, dluž. *škret*, *kšet*, p. *kret*, slovin. *kret*, *krẽ̯it*, str. *krъtъ*, *krotъ*, r. *krot*, gen. *krotá*, dijal. *krët*, ukr. *krit*, gen. *krotá*, bjr. *krot*.

Od toga je načinjeno **krъtíca*: bug. *krъtica*, mak. *krtica*, hš. *kr̀tica*, sln. *krtíca*, č. *krtice*, slč. *krtica*, ukr. *kertýcja*, dijal. *kirtýca*, *kyrtýcja*.

Prvotno particip na *-to-*, a značenje je bilo "kopatelj". Za to usp. **krъ toryja*: stsl., rcsl. *krъtoryja*, *krotoryja* "krt" — usp. r. dijal. *krotoróina* "krtičnjak", ukr. dijal. *krotorój* "svježa hrpa zemlje". — To je od **krъtъ* i **ryti*.

Za ie. **(s)ker-* "udarati, kopati" v. u *krojiti* itd.

kȑt, a, o

Kao i *kȓhat*, *kȓhta*, *o* "lomljiv, krhak, krt" — dolazi od psl. **krъxъtъ/ *krъxъta/*krъ xъto*: sln. *krhët*, gen. *krhtä* "komadić", p. dijal. *krta* "mrva", rcsl. *krъxъtъka* "veoma mala količina, mrvica", *krъxъtь* "mala čestica, zrnce, mrvica", r. dijal. *króxot'*, gen. *kroxti*, ukr. *krýxta* "mrvica, malost". To pak je sufiksom *-t-* načinjeno od **krъxa* (v. *krhak*).

krûg

Od psl. **krǫgъ*: stsl. *krǫgъ*, bug. *krъg*, mak. *krug*, dijal. *krag*, *krank*, sln. *krôg*, č., slč., gluž. *kruh*, p. *krąg*, r. *krug*, ukr., bjr. *kruh*.

To je odglagolska imenica, za što je značajan vokalizam stupnja *o*. Tragovi glagolske osnove **kręg-* jesu psl. **krętati* < **kręktati*, **kręgъ*, **kręk*ъ (v. *kretati*). Ta pak je od indoevropskog **(s)kre(n)gh-*, što je odraženo još u

umbr. *cringatro, krenkatrum, krikatru* "pasanje, potpasivanje toge, zaprегača", pragerm. **hrengaz* (iz toga fin. *rengas*) u stisl. *hringr,* stengl., stvnj. *hring,* engl., nj. *ring* "prsten" (usp. internacionalan sportski termin *ring*).

Indoevropski je korijen na koncu **(s)ker-* "okretati, savijati", koji je dao još npr. gr. *korōnos* "savijen", *korṓnē* "svaka krivina; alka; zavojak na luku" (iz toga posuđeno lat. *corōna* "vijenac", preko čijeg je narodskolatinskog odraza *crōna* u naš jezik došla posuđenica *krȕna*; lt. *corōna* jest u roman.: rum. *cunună* "vijenac", makedorum. *curună,* tal., sardin. logudor. *corona* "kruna", retorom. engad. *koruna,* fr. *couronne,*prov., katal., šp. *corona,* port. *corõa*), lat. *curuus* "savijen, kriv" (**kr̥-wo-*; za *curuus* v. u *kriv*).

V. *kriv.*

krȕh

Od psl. **kruxъ/*kruxa*: csl. *kruxъ* "komadić, mrva", bug. dijal. *krux* "komad soli, sladora" (usp. *okrux* "vrsta kruha"), sln. *krȕh,* gen. *krúha* "kruh", č. *krúch* "komad, odlomak", slč. dijal. *kruch* "komad (kruha), krajac (kruha), komad soli", gluž. *kruch* "komad, dio", p. dijal. *kruch* "komad", r. dijal. *krux* "kriška, komad, gruda", ukr. *krux* "pelud", bjr. *kruxa* "pasjakovina, krušina", *kruxi* mn. "jelo od poparena brašna".

Starije je značenje "komad, odlomak", što se razvilo u "kruh" zbog toga što se u starini beskvasan lepinjast kruh lomio pri jelu.

Usp. **krušíti (sę)*: hrv. *krúšiti (se), sln. krúšiti* "odlamati, mrviti, drobiti", č. *krušiti* "pritiskati, mučiti", slč. *krušiť* isto, r. *krušít'* "rušiti, razarati, lomiti, krhati". Usp. i *skrúšiti se.* — Izravna usporednica u baltijskom: lit. *kraušýti* "razbijati", usp. i latv. *kràusêt* "tući, drobiti".

Indoevropski je izvor **krou-s-*, od čega je naprimjer još grč. *kroúō* "udaram, tučem" (**krous-ō*).

Indoevropski je korijen **kreu-* "udarati, tući" još npr. u stvnj. *hriuwan,* nj. *reuen* "kajati se", "kajati se", *Reue* "kajanje, žalost", stengl. *reowan* "žalostiti se" (usp. *krúšiti* prema *skrušen*). — S proširenjem *-s-*: lit. *krȕšti, krušù* "tucati, udarati", *krušà* "grad, tuča", latv. *krusa* isto.

V. *krhak, krupan.*

krùmpīr, gen. *krumpíra*

U govorima mnoštvo sličnih oblika: *krumpîr, krumpijêr, kalampiêr, krumplîr, kròmpīr, kompîr, kùmpijer* itd.

Krumpir je prenesen iz Amerike u Španjolsku u XVI. stoljeću, odande u Englesku i Irsku, odakle se proširio po cijeloj Evropi. Iz izumrlog jezika taino (iz aravačke porodice; govorio se na Haitiju, Kubi i drugdje) preuzet je naziv za slatki krumpir (Ipomoea batatas) *batata* (k nama je posredno došlo *bàtāt* m., *batáta* ž.), pa je ta riječ uskoro prenesena na običan krumpir Solanum tuberosum: šp. *batata,* iz toga dalje npr. engl. *potato,* fr. *patate* (u nas iz talijanskog) — taj je krumpir potekao iz Južne Amerike. — U naše je krajeve krumpir dospio u XVIII. stoljeću.

Riječ je proširena po cijelu Balkanskom poluotoku, a potekla je od njemačke *Grundbirne* "zemaljska kruška" (usp. u XVIII. stoljeću *zemeljska jabuka,* slično u slovenskom, a to su prevedenice: u većini visokonjemačkih govora krumpir je *Erdäpfel*), zapravo iz dijalekatskih oblika kao *gruntbir, grommbir,* bavar. *krumbeer,* usp. u Koruškoj *grutpirn, grumper, krumpir.* Takve su riječi proširene, osim u mnogim visokonjemačkima, i u nekim zapadnim srednjonjemačkim govorima. U drugima su uglavnom proširene riječi kao *Kartoffel* i *Erdäpfel.*

krúpan, krúpna, o
Od psl. **krupьnъ(jь)*: bug. *krùpen*, mak. *krupen*, č. *krupní*, stslč. *krúpny*, gluž. *krupny*, dluž. *kšupny*, p. *krupny*, r. *krúpnyj*, ukr. dijal. *krúpny*, bjr. dijal. *krúpný*.
Pridjev od **krupa* (i **krupъ*): csl. *krupa* "krupa", bug. *krùpa* "komad soli", mak. *krupe* "jedna dječja bolest", hš. *krúpa*, *krȕpa* "grȁd, tuča, solika; st. mrva; dijal. koad soli ili šećera; krupa; kaša", hrv. i *krûp* m., sln. *krúpa* "krupa", mn. *krûpi* "tuča, grȁd", č. *kroupa* "krupa", r. *krupa* isto itd.
Od ie. **kroup-ā/*kroup-o-s*, od čega je i alb. *krypë*, *kripë* "sol". Usp. lit. *krùpti* "biti pokriven krastama", latv. *krupt* "mrštiti se" (**krup-*) itd.
Korijen je **kreu-*, za koji dalje v. npr. u *kruh*.

krût, krúta, o
Od psl. **krǫtъ/jь)*: sln. *kröt*, *króta*, č., slč. *krutý*, gluž. *kruty*, dluž. *kšuty*, p. *kręty*, r. *krutój*, ukr. *krutýj*, bjr. *krutý*.
Pridjev, sa značenjem uglavnom "čvrst, tvrd" i izvedenima od njega, načinjen od glagolske osnove **kręk-/*kręg-*, koja je u **kręt ati* (v. *kretati*). Značenjski se razvoj da približno objasniti ovako: "savijeno" → "ispupčeno, kao okruglo i tvrdo (kvrga npr.)" → "tvrd dio nečega".
Izgleda da je s **krǫtъ* povezano i lit. *krañtas* "strma, izbočena obala", usp. *kránta* isto, *krántis* "granica, međaš", latv. *krañts*, *krañte* "obala" (to je iz kurškog).

kȓv, gen. *kȓvi*
Od psl. **krŷ*, gen. **krъ̂ve*, ak. **krъ̂vъ*: stsl. *krъvъ*, gen. *krъve*, bug. *krъv*, mak. *krv*, sln. *krî*, gen. *krvî*, č. *krev*, gen. *krve*, slč. *krv*, gluž. *krej*, dluž. *kšej*, polap. *k(a)rái*, p. *krew*, slovin. *krã*, r. *krov'*, ukr. *krov*, gen. *króvy*, bjr. *kroŭ*, gen. *kryví*.
Praslavenski oblici odražavaju indoevropski nominativ **krū-s*, genitiv **kruw-es*, akuzativ **kruw-im*, **kruw-m̥*.
Korijen je **kreu-* "tekuća krv; sirovo meso": stind. *kravíṣ-* "sirovo meso", *kravyám* sr. isto (**krou-jó-m*; indoarij.: prakrt. *kavva-* "meso"), *krūráḥ* "krvav" (**krū-ró-s*; indoarij.: pali *kurūra-*, prakrt. *kūra-* "krvav, sirov", hind. *kūr* "okrutan, divalj", sinhal. *kuru* itd.), khovar *krui* "crven" (**kraviyas*), šina *kūro* "jak, čvrst", kašmir. *kūrᵘ* "okrutan" (**krūras*), av. *xrū* ž. "krvavo, sirovo meso", *xrvant-* "užasan" (**kruw-ent-*), sogd. *xwrny* isto, grč. *kréas* "meso", st. *kréwas*, gen. *kréwatos* (**krew-n̥t-*), lat. *cruor* "krv" (**krew-ōs*), *cruentus* "krvav" (**kruw-n̥t-*; lat. > roman.: rum. *crunt*, retoroman. engadin. *kriaint*), *crūdus* "krvav, sirov" (roman. "sirov": rum. *crud*, veljot. *kroit*, tal. *crudo*, sardin. logudor. *kruu*, retoroman. engadin. *krü*, furlan. *krud*, fr., prov., katal. *cru*, šp. *crudo*, port. *crú*), *crūdēlis* "nemilosrdan, okrutan, surov" (od čega stfr. *cruel*, iz čega engl. *cruel* "okrutan, grozan"; ostali romanski odrazi: tal. *crudele*, prov. *cruzel*, katal., šp., port. *cruel*), *crusta* "ljuska, kora, krasta" (roman. "kora": tal. *crosta*, retorom. engadin. *cravuosta*, fr. *croûte*, prov., katal. *crosta*, šp. *costra*, port. *crosta*), osk. *krustatar* "crusta tegitor", gal. *crōdios* "tvrd, opor, okorio" (**krou-d-jo-s*), srir. *crú* "krv" (**krū-s*), gen. *cráu*, *cró* (**kruw-os*), srkimr. *creu*, kimr. *crau*, korn. *crow* isto (**kruw-ā*), stisl. *hrár* "sirov", dan. *raa*, šv. *rå*, stengl. *hréaw*, engl. *raw*, stsas. *hrā(o)*, nizoz. *rauw*, stvnj. *(h)rô*, nj. *roh* isto (germ. *hrēwaz* < **krēw-o-s*), lit. *kraũjas* "krv" (**krou-jo-s*), latv. *kreve* "zgrušana krv, krasta" (**kreu-*), prus. *crauyo* "krv".
Možda od nostr. **Ḳurʌ* "krv", što je dalo afraz. (?stegip. *t̲r* "krv"; kušit.: bilin *qʷeltī* "krv u izmetu"), ural. (komi *gird* "zgrušana krv"), dravid. **kuruti*

"krv" (tamil. *kuruti*), alt. (turkij. **kyŕ* "crven"). — U indoevropskom metateza sonanta: **Ḳurʌ* > **keur-* → **kreu-*.

kȑzmati, kȑzmām

Znači "čekati, oklijevati". — Stariji je oblik *kȑsmati* (noviji ima *z* možda pod nekim utjecajem riječi *kòrizma* "post od četrdeset dana pred Uskrs", što je iz romanskog odraza lat. *quadragesima* "četrdeset", i/ili *krȉzma* "potvrđivanje u vjeri", što je, kroz latinski, iz grč. *khrȋsma*). — Usp. još srpcsl. *krъsmati*.

Postoji i pridjev *krsman* "koji krsma" (XVI. st.) — usp. imena *Krsmàn, Krsmanija*, prezime *Krsmanović*.

Je li polazna riječ nesačuvan pridjev **krъsmъ(jь)*? Tako bi **kъrsati* bilo u č. *krsati* "smanjivati se, skraćivati se".

Psl. **krъsъ* jest u č. *krs* "sitno stablo", a **krъsъkъ* u č. *krsek* "patuljasto drvo; patuljak" str. *korsokъ* "komadić, odlomak". — To se izvodi od ekspresivnog ie. **kr̥ḱo-*, što je još u stind. *kr̥śáḥ* "mršav, slab" (> indoarij.: pali, prakrt. *kisa-*; s *-la-* rom. (evr.) *kišlo* "tanak"), kašmir. *kahū* "slab", av. *kərəsa-* "mršav", stnord. *horr* "mršavost".

Ili je u **kr̥ḱo-* indoevropski korijen **ker-* "rezati" (v. u *čvrst*)? Ili možda **(s)ker-* "savijati" (v. u *kriv*)?

kŕzno

I *krzno*. — Od psl. **kъrzьno*: csl. *krъz(ь)no* "krznena odjeća", mak. *krzno*, hrv. *krzan*, gen. *krzna*, sln. *kŕzno* "krzno", č. *krzno* "vojnički plašt, gornja odjeća, krzneni kaput", slč. st. *grzno* "ovčje krzno, krzno, kožuh, bunda", str. *kъrzno, kor(ь)zno* "plašt".

Prije IX. stoljeća iz slavenskog je posuđeno stvnj., stsas. *kursin(n)a* "krznena odjeća", iz toga je srlat. *crus(i)na*, iz čega pak je nj. *Kürschner* "krznar".

Prvotno je značenje praslavenske riječi bilo "plašt" (→ "krzneni plašt" → "krzno"), a jer su se nekad plaštevi pleli i jer su se zakapčali na pleću, riječ je povezana s psl. **kъrzina* "košara", **kъrzati* (hš. *kȑzati* "derati, trti, iznašati", usp. *ìskrzati (se)*, sln. *kŕzati* "rezati tupim nožem", č. dijal. *krzať* "škripati", r. dijal. *kórzat'* "rezati grane i guliti koru odsječena drveta", ukr. *kórzaty*, bjr. *kérzać* "plesti", a to pak je povezano s **kovъrzati, *kovъrza, *kavъrza* u istočnoslavenskom (r. *káverza* "intriga, neugodnost, spletka"). Radi se o prefiksalnom *ka-, ko-* i glagolu **vъrzti, *verzti* (v. *vrsti se*).

kùća

Od psl. **kǫtja*: bug. *kъ̀šta*, mak. *kuḱa*, sln. *kóča*, slč. dijal. *kučka*, r. dijal. *kuča, kutjá, kut'já*, ukr. *kúča*, bjr. dijal. *kučka*.

Načinjeno zbirnim sufiksom *-ja* od **kǫtъ* "kut", pa bi prvotno značenje bilo takoreći "kutevlje". Staro značenje riječi **kǫtja* povezano je s krugom "prostorija s ognjištem; kuhinja". U hrvatskom jeziku u pojedinim govorima, na Cresu i drugdje (te na Kosovu, u Srbiji, Crnoj Gori itd.), riječ znači upravo "kuhinja". Ognjište ili peć smještani su u kut (riječ **kǫtъ* označavala je unutarnji kut, a vanjski je bio **ǫglъ*). To je značajno pogotovo za zemunice i poluzemunice, koje su bile — na što ukazuju arheološki podaci — nastambe starih Slavena svih osim onih koji življahu na sjeverozapadu slavenskih zemalja (potomci tih jesu govornici današnjih zapadnoslavenskih jezika, u kojima odraza riječi **kǫtja* takoreći ni nema: slovačka je riječ najvjerojatnije, kao i č. dijal. *kuča*, posuđenica od drugih Slavena).

Arheološki podaci kažu da su mnogi Slaveni u VI. stoljeću gradili upravo pravokutne zemunice, koje su bile napola ukopane u zemlju. Takve su se kuće mogle naći do XIX. stoljeća naprimjer na Balkanskom poluotoku i u Poljskoj, a u Ukrajini do kraja XVIII. stoljeća.

V. *kut*.

kùdā

Od psl. **kǫda*: sln. *kóda, kódaj, kôda,* dluž. st. *kuda,* r. *kudá* ("kamo"; takvo značenje naprimjer i u srpskom).

Od zamjeničkoga *k-* (**kъjь*, v. *koji*) i čestica, no ne može se reći ništa konkretnije.

Psl. **kǫdě* (csl. *kǫdě*, bug. *kъdè* "kamo; gdje", mak. *kade* "gdje, kamo", str. *kudě* "kamo", r. dijal. *kudé, kud'* "kamo") sadrži vjerojatno sekundarno *-ě* po lokativu.

Psl. **kǫdy* (hrv. *kùdi, kud,* sln. *kódi, kod,* č. *kudy* "kuda, kamo", p. *kędy* "gdje, kamo", slovin. *kądé* "kamo", str. *kudy,* r. dijal. *kudy* "nekamo, kamo, gdje", ukr. *kudý* "kamo", bjr. *kudý* isto) ima vjerojatno sekundarno *-y*.

kȕhati, kȕhām

Kao i sln. *kúhati, kûham,* posuđenica iz stvnj. *kochôn, kuchîn* (> nj. *küchen*), što je iz narlat. *cocere* (a to je od kllat. *coquere* "kuhati, variti, peći", za koje v. u *peći*).

Riječ je posuđena zato što označava drugačiji način pripravljanja hrane nego glagol *variti* (na ognjištu).

Iz poznolatinskog *cocīna* (> tal. *cucina*; iz mletačkog je dijal. *kužina*) preuzeto je stvnj. *chuhhina*, iz čega je *kùhinja*.

kùkolj

I *kúkolj*. — Od psl. **kǫkolь*: csl. *kǫkolь*, bug. *kъ̀kъl*, mak. *kakol,* sln. *kókolj,* č. *koukol,* slč. *kúkoľ,* gluž. *kukel, kokol,* dluž. *kukel, kukol,* polap. *kǫťöl,* p. *kąkol,* slovin. *kǫ̃ukól,* r. *kúkól,* ukr. *kukíl',* gen. *kukolju,* bjr. *kúkal', kukól'*.

Psl. **kǫkolь* nastalo je, prije premetanja likvidā, razjednačavanjem od **kolkolь*, što je u csl. *klakolь* "zvono", r. *kolokol* itd.: cvjetovi su zvonoliki. (Za **kolkolь* još v. u *zvono*.)

Psl. **kolkolь* zvukoopisna je riječ (usp. **golgolь* "riječ", u nas *glȁgol, glágol*).

kúla

Balkanski turcizam (rum. *culă*, bug. *kùla,* mak. *kula,* alb. *kullë* ngrč. *koũla*), iz t. *kule,* što je iz arapskog.

kùlen

Također *kȕlen, kùljen, kulijen, kulin* — sve "trbuh, drob; djevenica, kobasica" (za značenje v. npr. *kobasa*).

Čini mi se prihvatljivim povezivanje s *kȕlja* "trbuh, želudac" (u Istri itd.) *kȕljav* "trbušast", *kȕljava* "trudna" (Benkovac). Usp. **kuľь* u p. *kul* "zavežljaj, svežanj; vreća u ribarskoj mreži", r., ukr., bjr. *kul* "vreća od rogožine; vreća (kao mjera)". U ruskom postoji i *kulénja* "debeljko, trbonja".

Polazno bi bilo psl. **kulěmъ*, što bi bio poimenčen pridjev na *-ěmъ* od nesačuvana **kulъ*, što bi označavalo nešto okruglo, nabreklo ili stisnuto.

Vjerojatno je od **kuľa,* što može biti poimenčen pridjev ženskog roda; usp. bug. dijal. *kùla* "kvrga na drvetu".

U svemu je tome ie. **koul-*, od **keu-l-*, od korijena **keu-* "savijati" (za koji v. npr. u *kuka*).

kûm, mn. *kȕmovi*

Od psl. **kúmъ*: csl. *kumъ*, bug., mak. *kum*, sln. *kûm*, slč. dijal., p. *kum*, slovin. *kᵘùm*, r., ukr., bjr. *kum*. — Psl. **kūmá*: csl. *kuma*, bug. *kumà*, mak. *kuma*, hš. *kúma*, sln. *kûma*, slč. dijal., p. *kuma*, r., ukr., bjr. *kumá*.

Praslavenske su riječi posuđenice iz romanske skraćene riječi potekle od lat. *compater*, *commater* — **cum(m)*. Prvi dio tih riječi, *com-*, znači "su-" (v. *s*): latinske riječi znače "suotac", "sumajka".

Prevedenica latinske riječi *compater* jest stvnj. *givataro* m. (po tome onda stvnj. *givatara* ž.), nj. *Gevater*. Iz te starije njemačke riječi posuđeno je hrv. kajk. *boter* (XVI. st.), sln. *bọ́ter* m., *bọ́tra* ž.

kùmīr, gen. *kumíra*

Ta je riječ ušla u književni jezik u XIX. stoljeću: preuzeta je iz tekstova pisanih crkvenim jezikom. Ranije je postojala i u narodnom jeziku — usp. kajk. *kumer* "gad, nečist, gnjus", pridjev *kumern* (značenje je promijenjeno pod utjecajem kršćanstva); usp. npr. još ime mjesta *Kumrovec*.

U crkvenoslavenskom je bilo *kumirь*, *kumirъ* "idol", i iz toga su i rcsl. *kumirъ*, r. *kumír*, bjr. *kumír*. — Možda je od **kumirъ* nastalo sln. *kúmer*, gen. *kúmra* "mršavost; mršav čovjek" (no po drugom je tumačenju to — i izvedenice kao npr. *kúmrn* "suh, mršav", *kúmrati* "mršaviti" — nejasna porijekla, no možda posuđenica iz njemačkog, usp. nj. *Kummer* "briga, pečal, jad", *kümmern* "kržljati" itd.).

Pomišlja se na to da je k Slavenima riječ došla s istoka, no ne može se znati kako. Usp. sirij. *kumrā* "svećenik, žrec" (vjerojatno je iz toga arm. *kʰurm*, mn. *kʰrmac* "svećenik"), a i fin. *kumartaa* "klanjam se" (čini mi se da bi finski glagol mogao biti na koncu posuđenica iz slavenskog). Po jednom je tumačenju riječ u slavenski došla iz iranskog, usp. oset. *gumeri* "kumir, idol". Sve skupa nejasno.

kúna

Od psl. **kuna*: bug. *kùna*, mak. *kuna*, sln. *kúna*, č., slč., dluž., p. *kuna*, slovin. *kᵘuna*, r. dijal. *kúná* (r. *kuníca*), ukr., bjr. *kuná*. — Pridjev je *kûnjī*, *kùnjī*. Od riječi *kúna* načinjeno je *kúnac*, čemu je mlađe značenje "kunić" (ovamo i spada i *kùnić*, no to vidi posebno).

Najvjerojatnije je psl. **kuna* poimenčen pridjev ž. roda, od ie. **ḱou-nā*, prema **ḱou-no-s*, za boje — usp. stind. *śóṇaḥ* "crven" (> indoarij.: pali *soṇa-* "vrsta drveta", prakrt. *soṇa-* "crven", hind. *son* "Bignonia indica, vrsta crvene šećerne trske", sinhal. *huṇu* "vrsta drveta"), aškun *sōne* "crven", gal. *counos*, srir. *cuanna*, kimr. *cun* "drag". Uostalom, usp. *kuna zlatica* (koja ima tamnosmeđe krzno, sa žutom pjegom na vratu i prsima). — Ovamo ide i germ. **hunagam* "med" (< ie. **ḱun-ak-o-m* "zlatast"): stnord. *hunang*, šv. *honung*, dan. *honning*, stengl. *huneg*, engl. *honey*, stfriz. *hunig*, stsas. *huneg*, *honeg*, *hanig*, srnizoz. *honi(n)g*, stvnj. *hona(n)g*, *honig*, nj. *Honig* (iz starogermanskog jest fin. *hunaja* "med").

Usporednice su u baltijskom: lit. *kiáune*, *kiaunė̃*, latv. *caûna*, *caûne*, prus. *caune* "kuna" (balt. < ie. **ḱēun-*; pomišlja se na to da je psl. < ie. **ḱōun-*). No baltijski primjeri mogu biti i od balt. **kaun-jā* (sekundarno **kjaunjā*) < **ḱounjā* (a od toga postoji i psl. **kunja*, npr. u r. *kúnja*).

Ie. **ḱeu-n-* jest od korijena **ḱeu-* "svijetao; sjati se", za koji v. u *svijet*.

Kako su u drevnih Slavena za neku vrstu plaćanja služili platno i krzno, tako je za to bilo i kunje krzno. Zato se riječ za kunu i upotrebljavala i kao naziv za otkup za mladu (pa onda i za sámu mladu), a također i za novac.

Tako je *kuna* npr. i najstarija ruska novčana jedinica. Putopisci izvještavaju da je u Rusiji u VIII–X. stoljeću protuvrijednost za jedno kunino krzno bio jedan arapski dirham (grč. *drakhmē* "drahma" → arap. *dirham* → t. *dirhém* → hš. *dìrhem*, vrsta srebrnog novca u vrijeme turske vlasti), a kasnije jedan zapadnoevropski denar; zato se ta riječ za slavensku novčanu jedinicu proširila i na Zapad, usp. stfriz. *cona*. — U XII. stoljeću ruska riječ *kuny* znači i "novac, gotovina".

U hrvatskim zemljama također se plaćalo kuninim krznom. Takve se daće spominju već početkom XI. stoljeća. Od XII. stoljeća naziv *kuna* ne odnosi se samo na kunino krzno, nego i na takvu vrijednost npr. u novcu. Naprimjer, u jednoj listini iz Brinja iz 1499. g. kaže se: *da nisu veće dužni nego jednu kunu, ča je so[ldi] 12, na Miholju*. Također, porez se zvao *kuna* i *kunovina*. — U razdoblju 1941–45. novac NDHrvatske bio je upravo *kuna*. Potkraj 1992. godine u političkom se vrhu Republike Hrvatske počelo govoriti da bi se nakon dinara (uvedenog 1991) u Hrvatskoj novac zvao *kuna*, a ne *kruna*, kako bijaše bilo prvotno predviđeno (v. *dinar*).

kùnić

Iz mletačkog *cunicio*, što je od lat. *cuniculus*. Umanjenički sufiks *-ić* sekundaran je, pa je onda po tome načinjeno *kúnac*, što pak se ukršta s "kunac" za mužjaka kune (v. *kuna*).

Latinska riječ *cunīculus* umanjenica je od posuđenice iz iberskog, usp. bask. *kui* (< **kuni*).

kúnjati, kûnjām

Znači "spavati sjedeći, kimajući glavom". — Od psl. **kuniti (sę)/*kuńati* jesu bug. dijal. *kùne* "uspavljivati plačno dijete", *kuńaem* "slabim", hš. *kúnjiti se* "slabiti (o glasu, razgovoru); osjećati se neugodno" (usp. *pokúnjiti se* i od toga *pòkūnjen*, hrv. st. *pokuniti se* "pogrbiti se"), č. *kouniti* "oklijevati", p. dijal. *kuniać* "ni spavati ni bdjeti, mučiti se", r. dijal. *kunját'* "drijemati", ukr. *kunjáty* isto, bjr. dijal. *kunjáć* "spavati".

Glagol načinjen od glagolskog pridjeva trpnog **kunъ*, u čemu bi bilo ie. **kou-no-s*, a polazni je glagol **kovati* "udarati" (v. *kovati*). Značenjski je razvoj "udarati" → "kimati (glavom)" → "drijemati", "tresti se od slaboće" → "slabiti".

kúpati (se), kûpām (se)

Od psl. **kǫpāti (sę)*: csl. *kǫpati*, mak. *kape*, sln. *kópati (se)*, č. *koupati (se)*, r. *kupát'sja* itd.

Povezano s **konopja* (v. *konoplja*). Naime, u parnoj se kupelji pere i pärī. Glagol **kǫpati* prvotno je bio višeg značenja: odnosio se na ritualno, svečano kupanje. Zato je *Ioannes Baptistḗs* — Ivan Krstitelj — u starini na istočnoslavenskom tlu i nazvan *Ivan Kupalo* (a ne naprimjer *Mylьnikъ*), kao što je u latinskom preuzeto grčko *Ioannes Baptista* (a ne **Lotor, Lauator*, prema *lauāre* "prati").

Prvotno je **kǫpati* značilo "koristiti konoplju"; na istom su se mjestu, u kupelji, sušili lan i konoplja.

Herodot opisuje skitski običaj pärenja, u kojem se omamljivalo parom zapaljena konopljina sjemenja.

U arapskim putopisima iz X. st. spominju se slavenske parne kupelji. One se u istočnoslavenskim krajevima nisu mnogo promijenile do najnovijeg doba.

I Rusi su u parnoj kupelji upotrebljavali razne mirisne trave.

kùpina

Od psl. **kǫpīna*: stsl. *kǫpina*, bug. *kъpína*, mak. *kapina*, sln. *kopina*, č., slč. *kupina*, p. *kępina* ("humak"), slovin. *ką̃pjină* ("otočić"), r. dijal. *kupíná*, ukr. *kupyná*, bjr. *kúpina* (u istsl. uglavnom "grm; otočić").

Izvedenica od **kǫpa*: sln. dijal. (gorenj.) *kup* "humak, brežuljčić (gol ili zarastao)", dluž. *kupa* "riječni otok; uzvisina", p. *kępa* "hrpa; skupina drveća; obrastao riječni otok", slovin. *ką̃pa* "obrastao sprud", bjr. dijal. *kupa* "treset".

Prvotno je značenje bilo "grm" ili slično, dakle **kǫpina* je ono što raste u grmlju.

Psl. **kǫpěna* jest u hrv. (u Dubrovniku) *kùpjena* "kupina", str. *kupěna* neka biljka, r. dijal., bjr. dijal. *kupéna* "pokosnica, divlji đurđevak".

Korijen je isti ie. **kem-* "savinuti" koji je u lat. *campus* "polje" (← "krivina, zavoj, nabor"), grč. *kampḗ* "krivina, zavoj", lit. *kam̃pas* "ugao, kut". — V. *kut*.

kúpiti, kûpīm

Od psl. **kupīti*: stsl. *kupiti*, bug. *kùpja*, mak. *kupi*, sln. *kupíti, kúpim*, č. *koupiti*, slč. *kúpiť*, gluž. *kupić*, dluž. *kupiś*, polap. *ťaipě* ("kupi"), p. *kupić*, slovin. *kũpjĩc*, r. *kupít'*, ukr. *kupýty*, bjr. *kupíć*.

Taj je praslavenski trgovinski termin mlađi od **věniti* (nesačuvan u našem jeziku, no postoji književnička riječ *vieno* "miraz" prema psl. **věno*) i za razliku od njega, koji se odnosi na rodovsku praksu (i to u vezi s 'kupovanjem' nevjeste), glagol **kupiti* ima širu upotrebu.

Praslavenski je glagol posuđen iz germanskoga **kaupjan* (što pak je dalo stengl. *céapjan, ciepan, cȳpan*, stsas. *kōpian* "kupovati, trgovati"; usp. germ. **kaupaz* > stnord. *kaup*, dan. *kjøb* u *Kjøbenhavn* = "trgovačka luka", stengl. *céap*, danas u engleskom pridjev *cheap* sa značenjem "jeftin", nj. *Kauf* "kupnja, trgovina").

Germanska pak je riječ **kaupaz* posuđena, ne poslije I. stoljeća n. e., iz latinskog *caupō* "krčmar, gostioničar", s varijantama *cōpō, cūpō*, a to je izvedenica od *cūpa* "bačva", *cuppa* "čaša (za vino), pehar, vrč". U vrijeme kad su Germani preuzeli riječ od Rimljana na Rajni ona je označavala lutajućeg trgovca, kramara.

Iz germanskog su posuđene i pruska riječ *kāupiskan* ž. ak. "trgovina", fin. *kauppa* "trgovina", *kaupata* "prodavati", est. *kaubandus* "trgovina".

kùpus

Posuđenica iz njemačkog, usp. stvnj. *chabuȝ, chapuȝ, kabuȝ*, srvnj. *kappûs*, nj. *Kappus* "kupus, zelje" (usp. švic. *chabis*, tirol. *kåbis* i dr.) s ne baš jasnim prvim *u*.

Stvnj. *kabuȝ* itd. posuđenica je iz srlat. *caputia*, što je riječ izvedena od *caput* "glava". Usp. roman. **capūceus* (od **caputius*): tal. *cappuccio* "kupus, zelje", mlet. *capuzzo*, pijemont., lombard. *gabüs* (→ prov. → fr. *chou cabus*) isto, retoroman. engadin. *skaviča* "repa" itd. Usp. engl. *cabbage* "zelje, kelj", od starijeg *cabache, caboche*, što je iz stfr. pikardij. *caboche* "glava", u čemu je i utjecaj riječi kakva je *cabus*.

Iz mletačkog *capuzzo* jest hrv. dijal. (npr. na Rabu) *kapùc*, slično i drugdje: *kápus* i sl.

Izgleda da je prvo *u* u riječi *kùpus* došlo iz druge riječi, s kojom se riječi za zelje ukrštaju — usp. hrv. st. (kajk.) *kupust*, što je posuđenica, usp. stvnj. *kumpost*, a to je iz odraza riječi naslijeđene od lat. *composita* "sastavljena"

(za miješanu salatu ili miješano jelo). — Ukrštanjem oblika kakvi su *kapus* i onih kakvi su *kupust* nastale su riječi kao *kàpusta* i sl.

kȕrac, gen. *kȗrca*

Ta neneutralna, stilski obilježena riječ za muški spolni ud nastala je od psl. **kurьcь*: bug. *kùrec* "uškopljen pijetao; penis", sln. *kȗrec*, gen. *kȗrca* "penis", č. dijal. *kurec* "kokošji izmet", p. dijal. *kurzec*, slovin. *kùrc* "penis", str. *kurecъ* "pijetao". — To pak je umanjenica od **kȗrъ* "pijetao" (usp. npr. engl. *cock* "pijetao" te stilski obilježeno za muško spolovilo; slično u mnogim drugim jezicima), što je u nas dalo *kȕr* "pijetao", mn. *kuri* "pilad, kokoši", no riječ se s vremenom izgubila. Usp. **kura* "kokoš" u sln. *kúra* te pridjev **kurьjь* > *kȕrji, kùrjī, ā, ē*, npr. u izrazu *kurje oko*.

Sama riječ **kurъ* jest onomatopejska, usp. npr. *kukurīkati, kukurijékati*, r. *kurlýkat'* te psl.složenicu **kuropъty*, gen. **kuropъtъve* "jarebica" (u nas u rječnicima Mikalje i Stullija *kuroptva*, usp. npr. č. *kuroptev*, r. *kuropátka*, dijal. *kúrop(o)t'*), što sadrži *kuro-* po šumu jarebičjih krila, usp. grč. *pérdiks* (→ lat. *perdix* "jarebica", *perdīx, perdīce* > roman.: sttal. *perdice*, fr. *perdrix*, prov. *perditz*, katal. *perdiu*, šp., port. *perdíz*) od *pérdomai*, što je srodno s psl. **pьrděti* (za to v. *prdjeti*).

V. *kurva*.

kùrīr, gen. *kuríra*

Evropski galicizam, iz fr. *courrier* "skoroteča, teklič, glasnik, kurir", što pak je posuđenica iz tal. *corriere* istog značenja.

Konačan je izvor talijanske riječi latinski glagol *currō* "trčim, hitam", inf. *currere*.

V. *kurs*.

kúriti, kȗrīm

Danas "ložiti", ranije "dimiti". — Od psl. **kurīti (sę)* "dimiti (se)": stsl. *kuriti sę*, sln. *kúriti*, č. *kouřiti*, slč. *kúriť*, gluž. *kurić*, dluž. *kuriś*, p. *kurzyć*, slovin. *kūřěc*, r. *kurít'*, ukr. *kurýty*, bjr. *kurýć*.

Od ie. **kour-*, što je inačica korijena **k*ʷ*er-* "činiti, tvoriti" (za nj v. u *čar*). Od **keur-* jesu psl. **čuriti* (bug. dijal. *čùrja* "dimiti, kaditi", hš. dijal. *čȕriti* "dimiti se"), **čurъ* (bug., mak. *čur* "dim", hš. *čur* isto).

Značenjski je razvoj bio "praviti" → "praviti vatru" → "dimiti (se)". Usp. i lit. *kùrti* "ložiti, kuriti, raspaliti", latv. *kur̃t* isto (no ima i prvotno značenje "praviti, činiti"), čemu bi odgovaralo psl. **kъrti*, što nije sačuvano — usp. lit. *ùgnį kùrti* "praviti oganj", latv. *uguni kurt* isto i "kuriti". — Slično v. *kresati*.

Usp. još psl. **kurętъ* "stvarajući, snujući, praveći" — taj part. prez. akt. sačuvan je u običaju *Korenta* (Međimurje), *Kurenta* (Zagorje, Istra), sln. *Kúrent, Kúret, Kurânt, Korênt, Korȇt, Korȅ* itd. (Usporedi i to da se u Prusa zadnji snop, u koji se skrivala boginja plodnosti, zvao *Curche*. — Za plodnost itd. v. *kresati, uskrs* i dr.).

kȕrs

Internacionalizam, iz lat. *cursus* "tok, trčanje, tijek, tečaj; put, putovanje, plovidba; smjer".

Latinska je riječ od indoevropskoga korijena **ḱers-* "trčati": paleobalkan. **sarsa* (**ḱr̥s-ā*) u grč. *sársai* "kola" i u lat. *sarrācum, serrācum* "tuđinska kola", grč. *epíkouros* "pomažući; pomoćnik, saveznik, zaštitnik, branič" (**ḱors-o-s*), lat. *currō* "trčim, hitam, hrlim" (**ḱr̥s-ō*; lat. *currere* "trčati" >

roman.: arum. *cure*, rum. *curge*, veljot. *kor(eja)*, tal. *correre*, sardin. logudor. *kurrere*, retorom. engadin. *kuorer*, furlan. *kóri*, fr. *courre*, *courir*, prov. *corre*, katal. *córrer*, šp., port. *correr*), *cursus* "trk"(> rum. *curs*, tal. *corso*, sardin. logudor. *kussu*, retorom. engadin. *kuors*, furlan. *kors*, fr. *cours*, prov., katal. *cos*, šp. *coso*, port. *cosso*), *currus* "kola", *equirria* "trke kolā" (od **equicurria*), gal. *carros* u polatinjenu *carrus*, *carrum* "taljige, kola" (od roman. **carra*, što je mn. i ž. rod od *carrus*, jest fr. *char*; iz stfr. jest engl. *car* "kola, auto"; iz balkrom. jest alb. *qerre*, *qerrja* "kola"), ir. *carr*, kimr. *car*, bret. *karr* "kola" (kelt. **karrom*, **karros*, ie. **k̑r̥s-o-s*; a iz keltskog galatskog posuđeno je arm. *kark'* "kola").

Iz srednjolatinskog *cursiuus* "koji trči" i tal. *corsivo* (: *cursō* "trčkaram") jest *kùrzīv*, gen. *kurzíva*, naziv za pismo nagnutih slova.

V. *kurir*, *gusar*, *karijera*.

kȗrva

Uglavnom neneutralna, stilski obilježena riječ za bludnicu, potekla od psl. **kury*, gen. **kurъve*: csl. *kurъva*, *kurьva*, bug. *kùrva*, mak. *kurva*, sln. *kȗrba*, istštajer. *kȗrva*, č., slč. *kurva*, gluž., dluž. st., p. *kurwa*, slovin. *kŭ̄rvă*, r., bjr. *kúrva*.

Praslavenska je riječ izvedenica od **kurъ*, i prvotno joj je značenje bilo "ptica, kokoš", a tek poslije "bludnica" — za značenjski razvoj usp. fr. *cocotte* "kokica" i "bludnica" (pa iz toga u našem jeziku *kokòta* "žena iz polusvijeta, bludnica, žena lakog ponašanja"), od *coq* "pijetao" te *poule* "kokica" i "bludnica". — V. *kurac*.

kúsati, kȗsām

Od psl. **kǫsȃti*: csl. *kǫsati* "gristi", bug. *kъ̀sam* "trgam", mak. *kasa* "gristi", sln. *kósáti* "komadati", č. *kousati* "gristi", slč. *kúsať*, gluž. *kusać*, dluž. *kusaś*, p. *kąsać*, slovin. *kąsac*, r. *kusát'*, ukr. *kusáty*, bjr. *kusáć* isto.

Glagol na *-s-ati* od **kǫd-*, usp. **kǫdъkъ* (p. dijal. *kądek*, gen. *kądka* "komadić"; usp. sln. dijal. *kojek* "prazan kukuruzni klip" < **kǫdjьkъ*).

Usp. **kǫsъ* "komad" (csl. *kǫsъ*, hrv. *kȗs*, sln. *kȏs*, č., slč. *kus*, r. dijal. *kus* itd.), **kǫsъ(jь)* "kratak" (csl. *kǫsъ*, bug. *kъs*, mak. *kus*, hrv. *kȗs*, *kúsa*, č., slč. *kusý*, r. *kúcyj* itd.), **kǫsъkъ* "komadić" (mak. *kusok*, hrv. *kúsak*, gen. *kúska*, sln. *kósek*, gen. *kóska*, r. *kusók*, gen. *kuská* itd.).

Indoevropski je korijen **knēd*, **kenəd-* (starije **kneHd-*, **kenHd-*) "drapati, strugati": grč. *knṓdōn* "zupci na maču", *knōdalon* "divlja zvijer", lit. *ką́sti*, *kándu* "gristi", *kąsnis* "griz", latv. *kuôst*, *kuôžu* "gristi".

To je dobiveno proširenjem *-d-* od korijena **ken(ə)-* (starije **kenH-*) "drapati, strugati": grč. *konis* "prah, pepeo", *knē̃j* "češe se, grebe" (**knē-* < st. **kneH-*), lat. *cinis* "pepeo" (**ken-i-s*), stir. *cnáïm* "glodam" itd.

kůšati, kůšām

Od psl. **kũšati (sę)*: csl. *kušati sę*, bug. *kùšam*, sln. *kúšati*, polap. *ťausot/ťaisot*, r. *kúšat'* ("jesti i piti"), ukr. *kúšaty*, bjr. dijal. *kúšać* ("jesti").

To je iterativno-durativno glagol na *-(j)ati* od **kusiti* (hrv. st. *kùsiti*, p. st. *kusić* itd.), što je posuđenica iz got. *kausjan* "kušati", što je od ie. **kous-i-*.

Gotska je riječ od indoevropskoga korijena **ǵeus-* "kušati, uživati": stind. *jóṣati*, *juṣáte* "kuša, uživa, voli", prakrt. *josaï* "njeguje; mari" (**ǵeus-*, **ǵus-*), kalaša *žos-* "misliti, brinuti", khovar *žoṣik* "brinuti, gledati", av. *zaoš-* isto, *zaošō* "ljubav, volja", grč. *geúomai* "kušam, okusim; pokušam", *geúō* isto (**ǵeus-*), alb. *desha* "volim", lat. *dēgūnō* "kušam, probam" (**ǵēus-n-*),

stir. *asa-gú* "želi" (**ǵus-st-*), got. *kiusan* "probati, kušati", stnord. *kjósa*, stengl. *céosan*, engl. *choose*, stfriz. *kiasa*, stsas. *kiosan*, stvnj. *kiosan*, nj. *kiesen* "birati" (germ. **kiusan*, ie. **ǵeus-*).

Usp. još lat. *gustus* "kušanje; okus" (od toga *gustō* "okusim", *dēgustō* isto, usp. *degustácija*; *gustus* > roman.: rum. *gust*, tal. *gusto*, retorom. engad. *guost*, furlan. *gust*, fr. *goût*, prov. *gost*, katal. *gust*, port. *gosto*; *gustāre* > rum. *gusta*, tal. *gustare*, retorom. engadin. *guster*, furlan. *gustá*, fr. *goûter*, prov. *gostar*, katal. *gustar*, šp., port. *gostar*).

Iz talijanskoga *gustare* jest *gȕštati*. Iz nj. *Kost* "hrana, prehrana" (germ. **kustaz*) jest *kȍšta* (*na svojoj košti*).

kȕšnuti (se), kȕšnēm

Taj je glagol — običan u kajkavskom — posuđenica iz nj. *küssen* "poljubiti" (*Kuss* "poljubac", umanjenica je *Küsschen*), usp. još *kȗšec/kȗšac*, gen. *kȗšca*, *kušlec* itd.

Njemačka je riječ *Kuss* potekla od germanske **kussaz* "poljubac" (stnord. *koss*, stengl. *coss*, i tako do XVI. st., stfriz. *koss*, stsas. *kos*, *kus*, nizoz. *kus*, stvnj. *kuss* itd., pod utjecajem glagola: dan. *kys*, šv. *kyss*, engl. *kiss*), usp. glagol **kussjan* (stnord. *kyssa*, stengl. *cyssan*, engl. *kiss*, stfriz. *kessa*, stsas. *kussian*, nizoz. *kussen*, stvnj. *kussen*).

Germ. **kuss-* očito je zvukoopisno. Takve su riječi npr. i grč. *kyneĩn*, *kynéō* "cjelivati, ljubiti" i stind. *cúmbati* "ljubi" (> indoarij.: pali *cumbati*, prakrt. *cuṁbaï*, rom. (Njem.) *čumev-*, hind. *cūmnā*, sinhal. *(s)iṁbinavā* itd.). Pomišlja se i na vezu sa stind. *cū́ṣati* "sisa" (> ia.: hind. *cūsnā* itd.) i sl., no i to je, naravno, zvukoopisno. — V. *pusa*.

kȗt, gen. *kúta*

Od psl. **kǫ́tъ*: stsl. *kǫtъ*, bug. *kъt*, mak. *kat*, sln. *kót*, č. *kout*, slč. *kút*, luž. *kut*, p. *kąt*, slovin. *kǿųt*, r. dijal., ukr., bjr. *kut*. — Prvotno je značenje bilo "unutarnji, udubljen, konkavan, kut" (vanjski, izdubljen, konveksan bio je **ǫglъ*, sa značenjima u vezi s udovima tijela) i ta je imenica bila pridjevskog porijekla — možda u upotrebi kao **kǫtъ ǫglъ* "udubljen kut, ugao", tj. u riječi je sadržan indoevropski sufiks *-to-* za particip prošli pasivni.

Riječ **kǫ́tъ* nastala je najvjerojatnije od **kǫptъ*. Srodnom se smatra grč. *kamptós*, *kamptíkos*, usp. *kampḗ* "zavoj, okuka; udubljenost, ugnutost", prema glagolu *kamptō* "savijam, krivim", te također lit. *kam̃pas* "ugao, kraj" (usp. alb. *kënd* "ugao, kut" < praalb. **kantos* < ie. *kamptos*). To je od ie. **kam-p-* "savijati", od čega je još npr. stind. *kapanā́* "crv, glista, gusjenica" (**kṃp$_e$nā*), lat. *campus* "polje" (**kampos*; značenje od "uvala, nizina"; lat. *campus* > rum. *cîmp*, tal. *campo*, sardin. logudor. *kampu*, retorom. engadin., furlan. *ḱamp*, fr. *champ*, prov., katal. *camp*, šp., port. *campo*; iz engleskog latinizma *camp* potekao je internacionalizam *kȁmp*), stengl. *hóf*, engl. *hoof* "kopito", stvnj. *hamf* "sakat, hrom".

V. *kuća*.

kùtija

Balkanski turcizam, iz t. *kutı*, *kutu* (iz toga su još i *kytís* "kutija", rum., cincar. *cutie*, bug. *kutìja*, mak. *kutija*, alb. *kutí* itd.).

Turska je riječ posuđena iz grčkog, usp. grč. *kýtos* "šuplje tijelo, posuda, žara, urna" (ta je grčka riječ u znanstvenom nazivlju u lat. *cyto-* u *citològija* "znanost o stanicama", *citoplȁzma* i dr.). — Grč. *kýtos* po tvorbi je ie. **ḱu-* *-to-s*, od korijena **ḱeu-*, za koji v. u *šupalj*.

kvȁka

Od psl. **kvãka*: mak. *kvaka*, sln. *kváka*, slč. *kvaka*, gluž. *kwaka*. — To sadrži ie. **kwō-k-*, prema **kou-k-* u **kũka* (hrv. *kùka*, mak. *kuka* "kuka", r. *kúka* "šaka; drška" itd.), **kū-k-* u **kỹka* (hrv. *kȉka*, sln. *kíka*, rcsl. *kyka*, *kika* itd.) i u **kyčьma* (v. *kičma*), **ku-k-* u **kъka* (sln. *kȇka* "gusta kosa na glavi"), iz čega je sufiksom *-ьka* izvedeno **kъčьka* (kajk. *kȅčka*, sln. *kȇčka*, č. dijal. *kečka* itd.).

Indoevropsko **keu-k-* još je npr. u stind. *kucáti*, *kuñcate* "steže se, sažima se, krivi se" (**ku(n)k-e-*; indoarij.: prakrt. *kumcaï* "iskrivljen je, zavijen je", bengal. *kūcanā* "smanjiti se" itd.), stir. *cúar* "kriv" (**kuk-ro-*), got. *hauhs*, stnord. *hár* (< **hauaR* za **hauhaz*), dan. *høi*, šv. *hög* (s germ. **haugáz*), stengl. *héah*, engl. *high*, stsas. *hōh*, srnizoz. *hō*, *hooch*, *hoogh*, nizoz. *hoog*, stvnj. *hôh*, nj. *hoch* "visok" (germ. **hauház* < **kouk-o-*), lit. *kaũkas* "kvrga" (**koukos*), *kukà* "mala batina" (**kukā́*), latv. *kauks* "patuljak", toh. B *kauc* "visok".

Indoevropski je korijen **keu-* "savijati" sadržan npr. u stind. *koraḥ* "zglob" (**kou-lo-*), aškun *kṓlə* "kriv, iskrivljen", šina *kōlu̯* isto (arij. **kaulas*), psl. **kulīti* (hrv. dijal. (Cres) *kujȉt se* "ići krišom, kradom", č. *kuliti* "valjati" itd.), **kuľāti* (hš. *kúljati* "izbijati", p. *kuleć* "hramati" itd.), grč. *kýbos* "kocka" (**ku-b-*; iz toga lat. *cubus*, iz toga internacionalne riječi *kûb*, *kùbīk* i dr.) itd.

kvâr

Od psl. **kvarъ/*kvara*: bug. dijal. *kvar*, hrv. dijal. *kvâra* ž., sln. *kvâr* m., *kvára* ž., slč. dijal. *kvár* ("šteta na njivi, po travi"), ukr. dijal. *kvar* ("bolest; nemir; težak rad").

Sadrži ie. **kwōr-*. Ie. **kūr-* jest u **kyriti/*kyr'ati* (p. šatr. *kiżić*, *kirzyć*, *chyrzyć* "piti; močiti; mokriti", r. dijal. i šatr. *kirját'* "pijančevati", bjr. *kérić* "bančiti, piti"), što je očito i značenjski dobro povezano; **kour-* jet u **kuriti* "kuriti (v.), dimiti". (Šatrovačka i dijalekatska značenja "piti" i sl. jesu sekundarna; nije li i u nas šatr. *rajfati* "piti" iz nj. *rauchen* "pušiti se, dimiti se"? No tu je moguće "pušiti" → "cuclati" → "piti".)

kvâs

Od psl. **kvasъ*: stsl. *kvasъ*, bug., mak. *kvas*, sln. *kvâs*, gen. *kvâsa/kvasû*, č., slč. *kvas*, luž. *kwas*, polap. *kôs*, p. *kwas* ("kiselina", st. "kvas" i "kiseo napitak"), slovin. *kvãs*, r. *kvas* (napitak koji se pravi na vodi sa sladom i razim vrstama žitarica i brašna), ukr. *kvas* ("kiselina; piće kvas; kvas"), bjr. *kvas* ("kiselina; piće kvas").

Od ie. **kwōt-s-*, usp. lat. *cāseus* "sir" (**kwatsejo-*), korijen **kwat(h)-* "vreti; kiseliti" (v. *kiseo*). — Od lat. *cāseus* jesu roman.: rum. *caş*, arum. *caşu*, meglenorum. *caş*, istrorum. *cǫş*.

Izvedenica **kvasьcь* (*kvásac*) također je široko odražena u slavenskim jezicima. Usp. još i **kvasīna* (**kvàsina*).

L

lȁbav, a, o

Od psl. **lȁbavъ(jь)*, što je još u mak. *labav*.

Pridjev izveden sufiksom *-avъ* od ekspresivna glagola kakav je npr. **labati* (hrv. st. *lȁbati* "lokati, laptati, srkati (i za životinje)", č. *lábati* "piti", p. dijal. *labać* "mnogo piti"), koji je zvukoopisan (usp. grč. *láptō*, tal. *lappare*, nj. *schlappen*).

Pomišlja se i na vezu s *lebdjeti*.

lȁbūd

Od psl. **ȍlbǫdь*: sln. *labód*, č. *labuť*, slč. *labuť*, *labuď*, *labuda* (ž.). — Usp. psl. **ȅlbędь*: csl. *lebedь*, bug. *lebed*, sln. *lebéd*, p. *łabędź*, slovin. *łabąc*, *łabąʒ*, r. *lébed'* (m. i ž.), ukr. *lébed'*, *lébid'*, gen. *lébedja*, bjr. *lébedź* itd. — **ȍlbǫdь* jest u bug. *lábed*, mak. *labed*.

Sufiks *-ǫdь* odgovara baltijskom sufiksu u lit. *balañdis* "golub", latv. *baluôdis* isto (to je od riječi za "bijel", lit. *báltas*, latv. *balts*).

Srodne su riječi u germanskom: stnord. *ǫlptr*, stvnj. *albiʒ*, *elbiʒ* "labud".

Pomišlja se da je u **olb-* indoevropsko **albho-* "bijel, svijetao": het. *alpaš* "oblak", grč. *alphós* "bijela pjega na koži", lat. *albus* "bijel" (roman.: rum. *alb* "bijel", veljot. *yualb*, sardin. logudor. *alvu* "siv, bjelkast", retorom. engadin. *alf*, port. *alvo*; lat. *alba* ž. > roman. "zora": rum. *albă*, tal. *alba*, retorom. engadin. *alva*, *fr. aube*, prov. *auba*, katal., šp. *alba*, port. *alva*), umbr. *alfu* "bijela", kimr. *elfydd* m. "zemlja, svijet" (**albíjos*, za značenje usporedi npr. *svijetao : svijet*).

Vjerojatno je isto **albh-* u imenu rijeke Labe (lat. *Albis*, *Albia*, iz germ. **Alβī*, gen. **Alβiōz*, nj. *Elbe*, usp. stnord. *elfr* "rijeka"), te u gal. *Albiōn* "Britanija", srir. *Albbu*, gen. *Albban* (**alb-jen-*), možda u imenu Alpā (lat. *Alpēs*, grč. *Alpeis*, iz nekog ranijeg jezika).

Ie. **albho-* zapravo je **al-bho-*, s *-bho-* koje je često u nazivima za boje.

V. *olovo*.

lȁdica

Umanjeničkim sufiksom *-ica* načinjeno od *lada* "kovčeg, ladica, škrinjica, sanduk", što je (kao i npr. sln. *lada* "škrinja", č. dijal. *lada* itd.) posuđenica iz srvnj. *lade* "škrinja, ladica, kovčeg, pretinac".

Nj. *Lade*, srvnj. *lade* jest od stvnj. **hlada*, što je — kao i stnord. *hlađa* "suša, štagalj", srengl. *laþe* "pretinac", srnizoz. *lade* "sanduk" — od germ. **hlađō* "ono u što se ili na što se nešto stavlja, tovari". To pak je povezano s nj. *laden* (usp. stengl. *hladan*, engl. *lade*), u čemu je ie. **klā-* "staviti".

Dalje v. u *klasti*.

lađa

Od psl. **oldja*, **oldi*: csl. *ladii, alъdii*, bug. *làdija*, mak. *laǵa*, sln. *ládja*, stč. *lodí*, č., slč. *loď*, gluž. *łódź*, dluž. *łoź*, p. *łodź*, gen. *łodzi*, str. *lodьja*, r. *lad'já*, ukr. *lod'* (usp. r., bjr. *lódka*).

Izravne su usporednice lit. *aldijà, eldijà*, gen. *aldiją, eldiją* "čun, čamac"; usp. i šv. dijal. *ålla* "dolina", dan. *aalde, olde* "korito", norv. *olda*, dijal. *olle* isto (skand. **aldōn-*), stengl. *ealdoþ, aldaht* "posuda", nj. bavar. *alden* "brazda". — Indoevropski je korijen **aldh-* "korito".

làgati, lȁžēm

Od psl. **lъgati, *lъžǫ*: stsl. *lъgati, lъžǫ*, bug. *lъ̀ža*, mak. *laže*, sln. *lágáti/ləgáti, lážem*, č. *lháti*, slč. *lhať*, gluž. *łhać*, dluž. *łgaś*, polap. *låzěs* ("lažeš"), p. *łgać*, r. *lgat'*, ukr. *lháty*, bjr. *ilháć*.

Sadrži ie. **lugh-* (> stlit. *luginaię* "izdajnički", latv. *lùgt, lùdzu* "moliti" (**lughjō*), v. *laž*), što je ništični prijevojni stupanj od ie. **leugh-* "lagati": got. *liugan*. stnord. *ljúga*, stengl. *léogan*, engl. *lie*, stfriz. *liāga*, stnizoz. *liegon*, stvnj. *liogan*, srvnj. *liegen*, nj. *lügen*; usp. još stir. *logaissi* gen. jd. "neistina, laž", lit. *lūgóti* "moliti".

Zanimljivo bi bilo istražiti postoji li neka veza s ie. **legʷh-* "lagan" — **leugh- : *legʷh-* kao **neuk-* "taman" : **nekʷ-* u **nokʷ-ti-* "noć".

lȁgoda

I *lȁgod* "mir". — Od psl. **lagoda/*lagodъ/*lagodь*: sln. *lágoda* "prilagodljivost", također "malovrijednost, raspuštenost", *lágod* ž. "udobnost, lagoda", č., slč. *lahoda* "naslada, zadovoljstvo", gluž. *łahoda* "privlačnost", dluž. *łagoda* "ljupkost, dražest", p., slovin. st. *łagoda* "krotkost, mekost", r. dijal. *lágóda* "mir, red, sloga, dobrota", ukr. *láhoda* "krotkost; suglasnost".

Vjerojatno pvezano s **goditi, *godъ* (v. *goditi*). Smatra se da sadrži prefiks *la-* zamjeničkog postanja, koji je i u psl. **ladъ* (p. *ład* "red, ustroj", dijal. "rad", str. *ladъ* "suglasnost, red, mir", r. *lad* "sloga, mir, suglasnost" itd.). To **ladъ* jest **la-dъ*, gdje je *d-* od korijena **dhē-* "djeti, staviti" (v. *djeti*), kao u **sǫdъ, *pridъ, *perdъ, *udъ* itd. Zbog tvorbe tih riječi tumači se **la-* od zamjenikog *-l-*, koje je u ie. **ol-* (lat. *uls* "s te strane", *ultrā* "gore, dalje" itd.), a to je i u **olni* "lani" (v.). Zato bi **la-* bilo od **(o)lō-*; za **olō- : *ol-* usp. **aǵhō : *uǵhō* > sl. **oz-, *vъz-, *za-*, lit. *už, užuo-*.

lȁjati, lȁjē

Od psl. **lȃjati*: mak. *lae*, sln. *lâjati*, č. *láti*, r. *lájat'* itd.

Usp. stind. *rā́yati* "laje" (> indoarij.: prakrt. *rāi* "buči", orija *rāibā* "bučiti; zvati"), dameli *ray-* "lajati", oset. *räin*, lat. *lātrāre* isto, *lāmentum* "naricanje" (usp. *lamentácija*), stnord. *lá* "napadati", lit. *lóti, lóju* "lajati", latv. *lãt, lãju* "lajati, napadati" itd.

Naravno, indoevorpsko **lā-* jest zvukoopisno.

lȁk, a, o

Rjeđe *lȁgak* (usp. u čakavsko-kajkavskom dijalektu J. Križanića u XVII. st. *legok, lexko, ízlexka, pó lexku*).

Od psl. **lьgъ̀kъ, *lь̀gъkà, *lь̀gъkò*, odr. **lь̀gъkъjь*: stsl. *lьgъkъ*, bug., mak. *lek*, sln. *láhək, láhka*, također *lahâk/ləhâk, lahkä*, č. *lehký*, slč. *lahký*, *ľächkí*, polap. *ľåťě*, gluž. *lohki*, dluž. *lekki, lažki*, p. *lekki*, r. *lëgkij*, ukr. *lehkýj*, bjr. *lëhki* (*lëxki, lëki*).

Noviji je oblik *lȁgan*. — Oblik *lȁsan, lȁsna, o* (usp. mak. *lesen*) potječe od apstrakta **last* < **lьstь*, što je možda od **lьg-stь* (ali v. *lȁsan*).

Prvotno je psl. **lьgъ* (< ie. **l̥gʷh-u-*). Usp. rjeđi komparativ *lȁglјī* (sln. *láglje* "lakše"); to je od komparativa određenog oblika **lьgvjьjь, *lьgvjeje*. Običniji je komparativ *lȁkšī*; to je od psl. **lьgvъši* (< ie. **l̥gʷh-w-is-ī*), što je još u slč. *ľahší*, p. *lekszy*, ukr. *lékše, lehše, léhšyj*, bjr. *léhši*.

Indoevropski je korijen **legʷh-* "lagan", u nekim jezicima s nazalnim infiksom **lengʷh-*: stind. *laghúḥ*, ved. *raghúḥ* "lak; malone" (indoarij.: pali *lahu-* "lagan, brz", prakrt. *lahu-* "lagan, malen", lendi *lavā* "mlad", stgudžarat. *lahu* "lagan", sinhal. *luhu* "lagan, malen, brz" itd.; s **-ḍ-* hind. *lauhrā* "lagan" itd.), kašmir. *lah* "lagan; nježan", av. *raγu* part. *raγ*, "lagan, gibak, hitar", zaza *rau* "lagan", tališ. *ra* isto, afg. *roγ* "zdrav", oset. *räw, rog* "lagan", grč. *elakhýs* "malen", *elaphrós* "lagan", alb. starije *lē*, danas *lehtë* "lagan", lat. *leuis* "lagan" (usp. intern. *levitácija* "lebdenje"; lat. *leuis* "lagan" > roman.: tal. *lieve*, retoroman. engadin. *leif*, stfr. *lief*, prov. *leu*, katal. *lleu*, stšp. *lieve*, šp., port. *leve*), srir. *laigiu* "manje, slabije", korn. *le* (keltski komparativ **lagjōs*), got. *leiht* "lagan", stnord. *léttr*, šv. *lätt*, dan. *let*, stengl. *léoht*, engl. *light*, stsas., nizoz. *licht*, stvnj. *lîchti*, nj. *leicht* isto (germ. **līht(j)az* < **linht(j)az* < **lengʷhtjo-*), lit. *leñgvas* "lagan, spor, blag", latv. *liêgs* "lagan, nježan".

lȁkat, gen. *lȁkta*

Od psl. **olkъtь* ž., gen. **olkъti*: csl. *lakъtь* ž., bug. *lakъt*, mak. *lakot*, hrv. i *lâkat*, gen. *lâkta*, sln. *lakȇt* ž., gen. *laktî*, *lehtî* i *lakât* m., gen. *laktȁ/lahtû*, č. *loket*, gen. *lokte*, slč. *lakeť, lokeť*, gluž. *łohć*, dluž. *łokś*, p. *łokiec*, r. *lókot'*, gen. *lókti*, ukr. *lókot'*, gen. *líktjá*, bjr. *lokoć*.

Usp. stind. *aratní-* (od toga pali *ratani-*, prakrt. *(a)rayaṇi-*, sinhal. *ruyana*; usp. sindhi *irika* ž., lendi *arak*, pandžabi *arak*, sve s *k* < *tn*), *ártnī*, stperz. *āraϑniš*, srperz. *ʾʾryšnwg*, perz. *arašni-* (kroz turski u hrv. *àršīn* "lakat kao mjera"), arm. *olokʰ* ("noga, stegno"), grč. *ōlénē*, lat. *ulna*, kimr. *elin*, stkorn. *elin*, bret. *ilin*, gal. *elin* (**olīnā*), got. *aleina*, stnord. *ǫln*, stengl. *eln*, engl. *ell*, nizoz. *el*, stvnj. *elina*, njem. *Elle* (germ. **alīnō* "lakat kao mjera"; usp. germ. **alinoboȝan* "lakat" u stnord. *ǫlnbogi*, stengl. *elinboga*, engl. *elbow*, nizoz. *ellenboog*, stvnj. *elinbogo*, nj. *Ellenbogen*), lit. *alkūnė, elkū́nė*, latv. *ȩ̀lkuons, ȩ̀lkuonis, ȩ̀lkuone*, prus. *alkunis*, također lit. *úolektis*, latv. *uôlekts, èlks, èlka*.

U svim je tim oblicima ie. **ol-* (**olk-, *oln-* itd.), od korijena **el-* "savijati", usp. stir. *uilenn* "zavoj", srir. *uillind* "zavoj, lakat" (**oln-*), grč. *loksós* "savijen" itd.

lȁkom

Hrv. *lȁkom*- jest praslavenski particip prezenta na *-omъ* **olkomъ*: stsl. *lakomъ*, bug. *làkom*, sln. *lákom*, č., slč. *lakomý*, gluž. *łakomny*, p. *łakomy*, r. *lákomyj*, ukr. *lakómyj*, bjr. *lakómy*. — Usp. izvedenice od *lȁkom*: *lȁkomōst, lȁkomiti se, oblakomiti se, polakomiti se* itd.

Usp. **olčьnъ(jь)* "gladan": stsl. *alъčьnъ, lačьnъ*, hrv. *lȁčan, lȁčna, o* (u kajkavskom i čakavskom "gladan", u štokavskom to za psa), sln. *láčen*, č. *lačný*, r. *alčnyj* itd.

Polazan je glagol psl. **olkati* "gladovati": stsl. *lakati, alkati*, hrv. st. *lakati, lačem* (u tekstovima pisanim crkvenim jezikom; usp. i u Vodicama *lâkati se na* što, za nečim "polakomiti se"), sln. *lákati*, č. *lákati* ("mamiti, privlačiti"), slč. *lákať* itd.

Dobre su baltijske usporednice: lit. *álkti* "gladovati", *alkanas* "gladan", *išalkis* "glad", latv. *al̂kt, al̂kstu* "trpjeti glad; iznurivati se", prus. *alkīns* "tri-

jezan" (iz baltičkog jest njem. prus. *alken* "tražiti"); usp. i stir. *olc, elc* "loš", stvnj. *ilgi* "glad".
Indoevropski je korijen **elk-* "gladan; loš".

lȁn
Od psl. **lьnъ*, gen. *lьnà*: csl. *lьnъ*, bug. *len*, mak. *len*, sln. *lân*, gen. *lâna/ lanû*, č. *len*, gen. *lnu*, slč. *ľan*, gen. *ľanu*, polap. *lån*, gluž. *len*, dluž. *lan*, p. *len*, gen. *lan*, r. *lën*, gen. *l'ná*, ukr. *len*, gen. *l'nu*, bjr. *lën*, gen. *lënu*, *lnú*, *ilnu*.
Ili stara kulturna posuđenica (što je vjerojatnije) ili srodno s grč. *línon* (miken. *ri-no*), lit. *lìnas*, mn. *linaĩ*, latv. *lins*, mn. *lini*, prus. *linno*. — Usp. s dugim ie. *ī* alb. *liri*, geg. *lîni*, lat. *līnum* "lan, predivo; nit, vrpca; platno" (> roman.: rum. *in*, tal. *lino*, sard. log. *linu*, retorom. engad. *lín*, furl., fr., prov. *lin*, katal. *lli*, šp. *lino*, port. *linho*), stir. *lín* ("mreža"), kimr. *llin*, got. *lein*, stnord. *lín*, stengl. *lín*, engl. *line*, stvnj. *lîn*, nj. *Leinen*. — Ovdje je dosta riječi koje su mlađe ili starije posuđenice (npr., lat. → germ., kelt.; iz latinskog ili iz romanskog jest bask. *lio*).
Iz latinskog poimenčenog pridjeva ž. r. *līnea* "lanena nit, crta, potez" jest nj. *Linie*, a iz toga je *lìnija*, *línija*; usp. i *lîneāran* te *linírati* "vući ravne crte" (to je zapravo iz nj. *linieren*, usp. srp. *lènjīr* "ravnalo"). — Za *linteus* v. i u *lenta*.

lánac, gen. *lánca*
Kao i sln. *lânec*, stara posuđenica (prije 1200) iz srvnj. *lanne* "lanac, veriga", sa slavenskim sufiksom *-ьcь*.

láni
Od psl. **olni*: csl. *lani*, bug. *làni*, mak. *lani*, sln. *láni*, č. *loni*, slč. *lani*, luž., p. *łoni*, r. *loní*, ukr. *lóni*.
To je od ie. **ol-nei*, usp. lat. *ollī* "onda, tada" (**ol-nei*).
Ie. **al-* (starije **xel-*), **ol-* (sekudarno?) "s te strane, s one strane": stind. *áraṇaḥ* "tuđ, dalek" (> indoarij.: pali *araṇa-* "pustinjački život", nepal. *arnu* "divlji bivol", hind. *arnā* isto, sinhal. *rana* "džungla" itd.), *aríḥ* "tuđinac", lat. *uls* "s te strane", umbr. *ulo, ulu*, lat. **ulter* u *ultrā* "s onu stranu, prijeko; onkraj, preko" (usp. *ultra-* u složenicama *ultramarin, ultrazvuk* itd.; lat. *ultrā* > roman.: veljot. *ultra*, tal. *oltre*, retorom. engadin. *ultra*, furlan. *o(l)tri*, fr. *outre*, prov., katal. *oltra*), komparativ *ulterior* "onostran, udaljieniji; prošao, dalji", superlativ *ultimus* "krajnji, posljednji" (usp. *ȕltima* "posljednji slog u riječi", *ultimátum* itd.), stir. *al* prijedlog s ak. "s onu stranu", *ol* "vani, izvan".
Ie. **al-jo-s* "drugi" (← "koji je s druge strane, s onu stranu"): arm. *ail*, grč. *allos* (usp. u internacionalizmima: *alogen* "inorodan", *aloglot* "čovjek koji govori nekim drugim jezikom", *alopàtija, alotròpija, alèrgija* itd.), lat. *alius* (*alienus* "tuđ", usp. *alijenácija*; lat. *alius* > roman.: stfr. *el, al*, stprov. *al*; **al-sic* > fr. *aussi*, retorom. engadin. *ušé*), stir. *aile*, got. *aljis*, toh. A *ālyakə*, B *alyekə*.
Pomišlja se na to da je ie. st. **xel-* od nostr. **ˁalʌ* "prelaziti (goru)", što je u afraz. **ˁl-* "prelaziti goru, uzdizati se, vrh" (arap. *ˁlw, ˁlj* "uzdizati se"; sem. **ˁlj* "na, iznad, kroz"; stegip. *ˁr* "uzdizati se"; kuš.: afar *alē* "gora"), alt. **ālʌ* "prelaziti goru" (jakut. *ās-* "mimoilaziti se", t. *aş-* isto, ali usp. *aşırı* "s onu stranu"; mong.: srmong. *alu-s* "dalje, s onu stranu"; tung. **al(a)-*: mandž. *aldaŋa* "dalek").

lȁsan, lȁsna, o
Od psl. **lьstьnъ(jь)*: stsl. *lьstьnъ, lьstьnyi* "lukav, himben, lažan", bug. *lèsen*

"lagan; bezbrižan", mak. *lesen* "lagan; lakomislen", hrv. st. *lästan, läsna* "lažljiv", čak. *lastôn, lasnä, o* "nestašan; besposlen", sln. *lestèn, lestnä* "lukav", *lasen* "lagan", č. *lstný* "lukav", slč. *lestný* "lažljiv, lukav", gluž. *lestny* "lukav", dluž. st. *lestny* isto, str. *lьstьnyj, lestnyj* "lukav, lažljiv; poguban", r. *léstnyj* "laskav, pohvalan; *st.* "lažljiv, lukav", ukr. *lésnyj* "laskav, umiljat; ulizički", *lestnýj* "varljiv, obmanljiv". — Usp. *läsno* pril. "lako".

Pridjev je načinjen od imenice **lьstь* ž.: stsl. *lьstь* "prijevara, greška, zabluda", bug. *lъst* "laskanje; obmana", hrv. *lâst* ž. "lakoća; mir", sln. *lə̂st* "prijevara", č. *lest,* gen. *lsti* "lukavost, prepredenost", slč. *lesť,* gluž. *lesć,* dluž. *lasć,* stp. *leść* "licemjerje", r. *lest'* "laskanje, ulagivanje, licemjerje", ukr. *lest',* stbjr. *lest'.*

Prvotna su značenja bila povezana s "prijevara, obmana" i sličnima (dalje onda lako "lakomislenost", "laganost", "lagan" i druga).

Praslavenska riječ **lьstь* "prijevara, obmana" stara je posuđenica iz germanskog, i to vjerojatno iz got. *lists* "prijevara". — Gotska je riječ potekla od germ. **listiz,* od čega su još npr. stnord., stengl., stvnj. *list,* nj. *List* "lukavština, varka". U tome je germ. **lis-* od **leis-* "znati, učiti", od indoevropskoga korijena **leis-* "trag, praviti trag" (više v. u *lijeha*).

Iz langobardskog **list* poteklo je roman. **lĭsta* "lukavstvo", od čega su tal. *lesto* "okretan, žustar, spretan, hitar, vješt" (→ fr. *leste*), šp. *listo* "radin, marljiv", port. *lesto.* — Iz tal. *lesto* jesu hrv. (po primorju) *lĭst* "brz", a u raznim govorima i u starijem jeziku *lèsto, lêsto, lèšto,* usp. i pridjev u Istri *lèštar, lèštra* (s *-ar* po pridjevima kakvi su npr. *dobar, hitar, hrabar*).

läskati, läskā

Od psl. **lãskati (sę)*: stsl. *laskati,* bug. *laskàja,* mak. *laska,* sln. *láskati, láskam,* č. *laskati,* slč. *láskať,* p. st. *łaskać,* r. *laskát',* ukr. *láskaty,* bjr. dijal. *laskáć.*

Od toga **lãska*: mak. *laska,* hš. *läska,* r. *laska* itd., sa značenjima "milovanje, draganje, ljubav" i sl.

U tom sufiks za intenzive *-sk-* ukazuje na to da je polazan glagol.

Usp. **lasъjь* (p. *łasy* "lakom; ukusan", slovin. *łasi* "željan", r. dijal. *lásyj* "koji se voli polakomiti").

Indoevropski je korijen **las-* "biti razuzdan, pohlepan, požudan": stind. *laṣati* "želi, žudi" (**la-ls-eti*), *lālasaḥ* "žudan, željan" (usp. indoarij.: bengal. *lālas* "želja", hind. *lalsānā* "žudjeti"), grč. *lilaíomai* "želim, čeznem, žudim" (**li-las-jo-*), lat. *lascīuus* "obijestan, razuzdan" (iz toga *läscīvan*), *lārua* "zao duh pokojnika; krinka, maska" (**lāsowā*; iz toga *lârva* "maska, krinka; žena koja se jako šminka; ličinka", dalje *lârfa,* ups. *nalarfana* "pretjerano našminkana"), stir. *lainn* "požudan" (**las-ni-s*), got. *lustus* "strast, pohota, požuda", stnord. *losti,* engl. *lust,* nj. *Lust* isto (germ. **lust-*), stnord. *lysta* "željeti, sviđati se", stengl. *lystan,* engl. st. *list,* stvnj. *lusten,* nj. *lüsten* isto (germ. **lustjan*), lit. *lokšnùs* "nježan, čuvstven" (**lāksnus*).

lästavica

Od psl. **lãstavica* (bug. *làstavica,* sln. *lástavica*), usp. **lãstovica* (stsl. *lastovica,* bug. *làstovica,* hrv. *lästovica,* sln. *lástovica,* č. *vlastovice, vlaštovice,* slč. *lastovica,* gluž. *łastojca,* polap. *lostěvaićă/lostovaićă,* r. dijal. *lástovica,* ukr. *lastovýca*).

Izvedeno od **lastъka*: str., r. dijal. *lastka* (usp. r. *lástočka*), bjr. *lástka.*

Umetanjem *-t-* dobiveno od imenice **laska* "draga, mila" (v. *laskati*), što,

između ostalog (zbog tabua), znači i "lasica" (usp. **lãsica*: bug. *làsica*, hš. *läsica*, *làsica*, sln. *lásica*, č. *lasice*, ukr. *lásicja* itd.).
Postoje i druga tumačenja.

lätiti se, lätīm se
Od psl. **lãtiti (sę)*: csl. *latiti* "uvrebati, ukebati, uhoditi, dočekati u zasjedi", sln. *látiti se, látim se* "latiti se", sekundarno *lotíti se, lótim se* "uhvatiti, latiti se, početi s radom", ?bjr. *látácca* "lako doseći, živjeti na tuđ račun". — Usp. **lãtati* (sln. *látati se*), **lãtjati (sę)* (hrv. *läćati se*, sln. *lâčati se*).
Samoglasnik *a* nastao je od *ō*: **lōt-*.
Srodno s **letěti* (v. *letjeti*) i **lětati*. Za značenje usporedi prethodna značenja fr. *voler* "krasti" ← "hvatati u letu" ← "letjeti".

läv
Od psl. **lьvъ*: csl. *lьvъ*, gen. *lьva*, bug. *lъv*, mak. *lav*, sln. *lȅv*, gen. *lę́va*, č., slč. *lev*, luž. *law*, polap. *l'ãv*, p. *lew*, r. *lev*, gen. *l'va*, ukr. *lev*, bjr. *leŭ*. — pomišlja se i na oblik **levъ*.
Po najrasprostranjenijem mišljenju, riječ je posuđenica, i to iz germanskog. To bi bilo za oblik **lьvъ* (iz germanskog **liwwaz* ili nekog odraza takva oblika).
U evropskim su jezicima ovakve riječi: grč. *léōn*, gen. *léontos*, ž. *léaina*, također *līs* (< **liwis*), lat. *leō*, gen. *leonis* (*leo, leōne* > roman.: rum. *leu*, sttal. *lione*, tal., sardin. logudor. *leone*, retorom. engadin. *liun*, fr. *lion*, prov. *leó*, katal. *lleó*, šp. *león*, port. *leão*), gel. *leomhan*, kimr. *llew*, stbret. *leu*, stvnj. *louwo, lewo, lêwo*, srvnj. *lu, lewe*, nj. *Löwe* (germ. **liwwaz*).
Izgleda da se može govoriti o indoevropskom **leu-* "lav", usp. udvojeno u het. *walwa-*, luvij. *walwi-*.
Od tog indoevropskog **leu-* možda potječe i toh. A *lu* "zvijer, životinja".
Ie. **leu-* povezano je (radi se vjerojatno o migracijskom terminu) s afrazijskim (akad. *lābu*, ugarit. *lbʾ*, sthebr. *lābīʾ*, arap. *labwa*; stegip. *rw*, kopt. *laboi*) i kartvelskim **lom-* (gruz. *lom-i*, svan. *löm*).
V. *ljut*.

läziti, läzīm
Od psl. **lãziti* "puzati": csl. *laziti*, bug. st. *lazja*, mak. *lazi*, sln. *láziti*, č. *laziti*, slč. *laziť*, gluž. *łazić*, dluž. *łaziś*, polap. *lozě* ("lazi, ulazi"), p. *łazić*, slovin. *łazěć*, r. *lázit'*, ukr. *lázyty*, bjr. *lázić*.
Ovamo *dòlaziti, ìzlaziti, ùlaziti, nàlaziti, pòlaziti, prìlaziti, prèlaziti, pròlaziti, razìlaziti se* itd.
Psl. **laziti* jest iterativ (ie. **lōǵh-eje-*) za **lězti* (**lēǵh-*). — Psl. **lě̃zti*, **lě̃žǫ*: hrv.st. *ljȇsti*, *ljȅzēm* (usp. *ȕljēz*), č. *lézti*, r. *lezt'*, *lézu* itd.
Indoevropski je korijen **leǵh-*; usp. lit. *lažà*, *lãžas* "tlaka", latv. *lēzêt*, *lēzuôt* "vući se, polako ići". Dalje nejasno. Pomišlja se i na to da je **leǵh-* inačica korijena **legh-* "ležati" (v.).
V. *loza*.

lâž, gen. *läži*
Od psl. **lъžь/*lъža*: stsl. *lъžь*, bug. *lъ̀ža*, mak. *laž*, *laža*, hš. *làža*, sln. *lâž*, gen. *ləžî*, i *lə̀ž*, gen. *ləžî*, č. *lež*, slč. *lož*, p. *łeż*, r. *lož'*, ukr. *lož'*, *lža*, bjr. *ilžá*.
Od ie. **lugh-jo-*, **lugh-jā*, čemu odgovaraju germanski primjeri: stisl. *lygi*, stengl. *lyge*, engl. *lie*, stvnj. *lugî*, nj. *Lug* "laž" (usp. got. *liugn* sr., stengl.

lygen, stfriz. *leyne*, stsas. *lugina*, stnizoz. *lugena*, stvnj. *lugina*, srvnj. *lügen(e)*, *lugen(e)*, nj. *Lüge*). Korijen je ie. **leugh-* "lagati" (v.).
V. *ožujak*.

lèbdjeti, lèbdīm
S ostalim riječima slična oblika i značenja — *lebètati, lebećati (se), lebèdati, lebèdeti, lebèditi (se)* —, od psl. **lebetati/*lebъtěti?*, od čega je još slč. *lebdiť* "brinuti se, paziti, čuvati, vrebati, uhoditi, slijediti"; usp. izvedenice stč. *lebduše, lebduška*, što su nazivi za ptice.
To je zvukoopisan glagol blizak glagolu **lepetati/*lepotati/*lepъtati* (hš. *lepètati*, sln. *lepetáti* "lepetati", r. *lepetát'* "tepati, blebetati" itd.; r. dijal. *lepotát'* "nejasno govoriti"; hš. *lèptati, lèpćēm* "strasno željeti; šumiti krilima; uzdizati se", č. *leptati* "rušiti", p. dijal. *leptać* "srkati" itd.).
V. *leptir*.

léća
I *lȇća*. — Od psl. **lętja*: csl. *lęšta*, bug. *ljàšta, lèštà*, mak. *leḱa*, sln. *léča*, str. *lęča*, r. *ljáščá*.
Zbog sličnosti značenje riječi prenosi se na leću oka (sa značenjima je tako npr. i u fr. *lentille*).
Riječ je proširena u južnoslavenskim jezicima (u ruski je dospjela kroz crkvenoslavenski, s biljkom, ne prije XIII—XIV. stoljeća), i najvjerojatnije je u njima odraz neke posuđenice iz nekog balkanskog jezika.
Tako su najvjerojatnije posuđenice i one riječi za leću za koje se smatralo da su srodne sa slavenskom — lat. *lens*, gen. *lentis* (*lens, lente* > roman.: rum. *linte*, tal. *lente*, furlan. *lint*), alb. *lixdhí*, stvnj. *linsi*, njem. *Linse*, lit. *lę̃šis*.
Izvor svih tih posuđenica očito je neka lutajuća riječ koja se širila istovremeno s biljkom. Leća potječe iz područja Sredozemlja i jugozapadne Prednje Azije, a uzgajala se i Pendžabu i starom Egiptu, u staroj Grčkoj i Rimu.

lȅći, lȅgēm/lȅžēm
Od psl. **lěgti, *lę̃gǫ*: stsl. *lešti*, sln. *léči, lę̑žem*, č. st. *léc(i)*, slč. dijal. *lǎsť*, p., slovin. *lec*, r. *leč'*, dijal. *le(g)čí*, ukr. *ljahtý*, bjr. *léhčy*.
Inhoativ od **ležāti* (*lèžati, lȅžīm*). Perfektiv od **legti* jest **lȅgnǫti* (*lȅgnuti, lȅgnēm*, što je postalo prezent za *lȅći*). Iterativ jest **lěgāti* (*lijégati*), usp. **ložīti* (*lòžiti*, pa *nalòžiti, polòžiti, prilòžiti, ulòžiti, izlòžiti slòžiti* itd.), **lagāti* (pa to onda u *nalágati, polágati, prilágati, ulágati, izlágati, slágati* itd.).
Indoevropsko **legh-* dalo je još het. *laki* "dovodi do pada", *lagari* "leži", toh. A *läk-* "ležati", grč. *lékhos* "ležaj", hom. *lékto* 3. jd. med. aor. "leže", lat. *lectus* "ležaj" (**legh-to-s*; lat. > roman.: veljot. *ľat*, tal. *letto*, sardin. logudor. *lettu*, retorom. engadin. *let*, furlan. *yet*, fr. *lit*, prov. *liech*, katal. *llit*, šp. *lecho*, port. *leito*), srir. *laigid* "liježe", *lige* "postelja, grob" (**legh-jo-m*), kimr. *lle* "mjesto" (**legh-o-*), got. *ligan* "ležati", stisl. *liggja*, stengl. *licgan*, engl. *lie*, stfriz. *lidz(i)a*, stasas. *leggian*, nizoz. *liggen*, stvnj. *ligen*, nj. *liegen* isto, lit. dijal. *palěgti* "položiti, poleći".
Skupa s kart. **lag-/*lg-* "staviti, poleći" (gruz. *lag-* "staviti", *alag* "mjesto", *rg-* "posađivati, smještati") ie. **legh-* potječe od nostr. **LΛga* "ležati".

lȇd, gen. *lȅda*
Od psl. **lědъ*, gen. **lědu* i **ledú*: stsl. *ledъ*, bug., mak. *led*, sln. *lę̑d*, gen.

lęda/ledъ, č. *led*, slč. *ľad*, gluž. *lód*, dluž. *lod*, p. *lód*, slovin. *lòd*, r. *lëd*, ukr. *lid*, gen. *lédu*, bjr. *lëd*.

Stara osnova na *u*, kasnije u mnogim jezicima prešla u *o*-osnove (gen. *leda*). Izravne usporednice (i *u*-osnove) lit. dijal. *ledùs*, latv. *lędus*, no danas je običnije lit. *lẽdas*, koje je prešlo u *o*-osnove, kao i prus. *ladis* (< **ladas*).

Riječi za led u raznim su jezicima povezane sa zgušnjavanjem, skrućivanjem, stvrdnjavanjem (usp. obično *led se stvrdnuo*). Ta je baltoslavenska riječ potekla od ie. **ledus* < **le-d-*, gdje je *-d-* sufiksalni element, a korijen je, po jednom tumačenju, ie. **lē-* "popustiti". Značenjske prepreke ne bi trebalo biti zato što postoje 'dvosmjerne' riječi. 'Dvosmjerna' riječ ima dva nasuprotna značenja (usp. u nas čestu upotrebu glagola *iznajmiti* u razgovornom jeziku kao "iznajmiti" i "unajmiti"). Zato se isti **led-* kao i u **ledъ*, *ledùs* itd. može vidjeti u grč. *lēdein* "umoriti se, ukočiti se, ukrutiti se", alb. *lodh* "umoriti", *lodhem* "umoriti se, posustati" (**lēd-*), lat. *lasso* "umorim se, trudim, oslabim, ukrotim" (lat. *lassāre* > roman. "umoriti se": tal. *lassare*, fr. *lasser*, prov. *lasar*, katal. *llassarse*, šp. *lasarse*, port. *lassarse*), *lassus* "umoran, malaksao" (**ləd-to-*; lat. > roman.: sttal. *lasso*, fr., prov. *las*, katal. *las*, šp. *laso*, port. *lasso*), got. *lats* "mlitav, spor", *lētan*, stisl. *láta*, stengl. *lǽtan*, engl. *let*, stfrizij. *lēta*, stsas. *lātan*, stvnj. *lâzzan*, nj. *lassen* "pustiti".

Od istog korijena **lē-* potekli su još npr. psl. **lěnъ* "lijen" (v.), **lětъ* "može se, dopušteno je".

lèdina

Od psl. **lędîna* "neorana zemlja, neobrađeno polje": stsl. *lędina*, mak. *ledina*, sln. *ledína*, str. *ljadina* ("grmlje").

Izvedenica od **lęda/*lędo*, što je značilo "krčevina za pašu", "zarasla zemlja", "zemlja nedobra za pašu", "šuma": č. *lado* "ugar, neobrađeno polje", gluž. *lado*, dluž. *lědo*, r. dijal. *ljadá*, ukr. *ljádo*, bjr. *ljáda* isto.

Od ie. **lendh-* "dolina, ravnina": stir. *land* ž., srkimr. *llan* "otvoren prostor", korn. *lan* isto, bret. *lann* "ledina" (iz keltskog jesu bask. *landa* "polje", katalan. *landa* "ravnina, ravnica", iz galskog fr. dijal. *lande* "pješčara"), got., stisl., stengl., engl., stsas., nizoz. *land*, stvnj. *lant*, nj. *Land* "zemlja, tlo" (germ. **landam*), prus. *lindan* ak. "dolina".

Ie. **lendh-* jest od nostr. **Lamd[i]* "nizak, nizina": afraz. (istkuš.: harso *loomo* "nizak"), ural. **Lamte* "nizak, nizina" (fin. *lansi*, gen. *lannen* "nizak, nizina", est. *laas*, gen. *laane* isto, udmurt. *lud* "polje", nenec. *lamdo* "nizak"), ?alt. (mong. **nam* "nizak": halha, burjat., kalm. *nam*).

Postoje i izvannostratičke usporednice: sinokavk. **λaŋʌ* u sinotib. **laŋ* "nizak; dolje", sjevkavk. **λanā* "donji dio, dno".

léđa

Od psl. **lęd(v)jā*, usp. i **lędva* ("bok, kuk"): csl. *lędvija*, *lędvije* sr., *lędvъ* ž., hrv. st. *ledьja*, *ledija*, *lědija*, *ledvija*, *ledja*, čak. *ledva*, kajk. *ledovlje* (usp. *ledi* mn., u XVI. st.), sln. *lédje* sr., *lédja* mn., *lédje* ž. mn., *ledovjě*, *ledevjě*, p. *lędzwie*, r. *ljadveja*, ukr. *l'idvy* itd.

Psl. **lędv-* jest od ie. **lendh-w-*, usp. lat. *lumbus* "bok, kuk" (**londh-wo-s*; usp. *lumbágo*, *lumbàlgija*; lat. *lumbus* > roman.: tal. *lombo*, sardin. logudor. *lumbu*, prov. *lomb*, katal. *llom*, šp. *lomo*, port. *lombo*), stengl. *lendenu* mn. "križa, slabine", stvnj. *lentîn*, nj. *Lende* "bok, bedro".

lênta

Preuzeto iz ruskog. — R. *lénta* vjerojatno je posuđenica iz nj. dijal. *Linte*

"lenta" (stvnj. *linta*), usp. srnizoz., nizoz., srnnj. *lint* "traka, lenta", a to pak je iz lat. *lintea* "platnena".

Lat. *linteus* "lanen, platnen" (sr. r. *linteum* > roman.: stsardin. log. *linthu* "uzak komad zemlje"; mlađe *lenteum* > roman.: šp. *linezo*, port. *lenço* "komad platna", katal. *llensa* "povraz" itd.).

Lat. *linteus* izvedeno je od *līnum* "lan" (za to v. u *lan*).

lèptīr, gen. *leptíra*

Kao i ostali oblici postojeći u našem jeziku (*lěpir, ljèpīr, lěper, lěpūr, ljepur, lepètara, lètīr, liptēr*), nastalo najvjerojatnije od psl. **lepyrь* ili **lepyŕь* pod utjecajem glagola **lepetati/*lepъtati* te **letěti* (v. *lebdjeti, letjeti*). Jedina moguća usporednica bilo bi bug. dijal. *lepìr, lipìr* "vampir" (u čemu je vjerojatno ukršteno **lepyrь* i **ǫpyrь* "vampir").

Psl. **lepyrь* izvedeno je od glagola **lepati* "pljuskati, bućkati, brčkati, šljapkati, udarati" (za značenjsku vezu usp. r. dijal. *lepen'* "leptir" — *lepetat'* "tepati, blebetati; žuboriti; cvrkutati; šuštati) — taj pak je glagol očito zvukoopisan (usp. **klepati, *šlepati, *lopati* i sl.).

Također je moguće, zbog povezivanja duša umrlih i leptira, da je u tim riječima i nekakav odraz riječi **netopyŕь* "šišmiš", jer naprimjer u polapskom *netü'par* ima značenje "leptir".

lȅš

Balkanski turcizam (usp. rum. *leş*, alb. *lesh*, ngrč. *lési* itd.), iz t. *leş*, što je iz perzijskog *läš, leš*.

lètjeti, lètīm

Od psl. *letěti*, **letjǫ*: stsl. *letěti, leštǫ*, bug. *letjà*, sln. *letẹ́ti, letím*, č. *letěti*, slč. *letieť*, gluž. *lećeć*, dluž. *lešeś*, polap. *litě* ("leti"), p. *lecieć*, slovin. *lecec, liecěc*, r. *letét'*, ukr. *letíty*, bjr. *ljacéć, léceć, lécić*.

Najbliže su usporednice baltijske: lit. *lė̃kti, lekiù* "letjeti, juriti, hitati, žuriti se; padati", *lakstýty* "prhati", latv. *lèkt, lecu* "skakati; (rij.) letjeti".

Indoevropski je korijen **lek-* "letjeti, skakati" (s proširenjem *-t- *lekt-*, možda pod utjecajem **pet-*): grč. *lēkā̃n, laktízō* "gazim, topćem, tapkam, ritćem se, udaram, lupam", lat. *lōcusta* "skakavac", norv. dijal. *lakka* "skakati", srvnj. *lecken*, nj. st. *löcken* "skakati".

lȅtva

Usp. i umanjenicu *lȅtvica*; postoji i novija riječ *lȅtka* "željezna šipka na čekrku", *lȅtike* "šarke". — Usp. u sln. *lȇtev, lȇtva* itd. "letva, štap", č. *lať*, luž., p. *łata* i dr.

Posuđenice iz stvnj. *latta* (srvnj. *latte*, nj. *Latte, Latt* "letva, proštac").

Germanska riječ **laþþō* (> srengl. *laþþe*, engl. *lath*, stsas. *latta*, nizoz. *lat*, stvnj. *latte*, nj. *Latte*) i **lattō* (> stnord. *latta*, stengl. *lætt*) potekla je od ie. **(s)lat-* "letva", od čega su još stir., ir. *slat*, kimr. *llath*, bret. *laz* "šiba, prut" (kelt. **slattā < *slat-nā*). — Fr. *latte* vjerojatno je posuđenica iz franačkog.

li

Enklitička čestica, veznik i dio nekih veznika (npr. u rečenici *Imaš li, Želiš li*; u veznicima *ili, ali, da li, kad li* itd.). Od psl. **li* (uglavnom tako u svim slavenskim jezicima). Postojala je i čestica **lě* za potvrđivanje npr. negacije (u Lici: *on mu ljȅ neće pomoći*), a koja je još u **dokьlě* (*dȍklē*), **dovlě* (*dȍvlē*), **dotьlě* (*dȍtlē*), **doněkьlě* (*dònekle*) itd., u **dakьle* (*dȁkle*).

Oblik **li* potekao je od ie. **lei*, a **lě* od **loi*, s usporednicama u raznim jezicima (npr. lit. *laĩ*, alb. *le* u *palé* i dr.).

líbiti se, lîbīm se

Znači prvotno "vući se, dovlačiti se", a onda "kloniti se, bježati, stidjeti se".

Nejasno. Vjerojatno povezano s **libivъ(jь)* "slab": csl. *libivъ, liběvъ* "tanak", stč. *libivý, liběvý* "hud, loš", kašup. *leby* isto. Dalje srodno stengl., stsas. *lêf* "slab, bolestan, nemoćan", lit. *láibas* "tanak", što bi bilo od ie. **leib-* ili **leibh-*.

Vjerojatno je korijen **lei-*, usp. i lit. *leĩnas* "tanak, slab". V. *lijen*. (Možda je **lei-* < st. **le-jx́-*, **lē-* < st. **lex́-*?)

lîh, líha, o

Danas znači "neparan", a starije je značenje bilo "suvišan, nepotreban" (usp. *ìzlišan* "suvišan" od *ìzliha* "povrh toga" (pa onda npr. *ìzlišan*), *zálih* "bez posla", *zâliha, zálihōst, líšiti (se)* itd.).

Od psl. **lixъ(jь)*: stsl. *lixъ* "suvišan", bug. *lix*, sln. *lîh* isto, č. *lichý* "suvišan, neparan, lukav, prazan", r. *lixój* "loš, zao, koban, zloban, opak" itd.

Od ie. **leikʷ-o-s*, što je od korijena **leikʷ-* "pustiti": stind. *riṇakti* "pušta", *riktáḥ* "prazan, slobodan" (indoarij.: pali, prakrt. *ritta-*, hind. *rītā*, sinhal. *rit* itd.), av. *raexnah-* "dobro", arm. *lkʻanem* "pustim", grč. *leípō* "ostavim, odem", *loipós* "ostavljen; ostatak", lat. *linquō* "ostavim, pustim", *relictus* "ostavljen" (usp. *relikt*), *reliquus* "ostao, preostao; budući" (usp. *relìkvija*), stir. *léicid* "ostavlja", got. *leihwan* "posuditi nekome", stvnj. *lîhan*, nj. *leihen* isto (iz germanskog **līhwō* jest psl. **lixva*, od čega je *lihva*, no pomišlja se na to da je **lixva* slavenska izvedenica od **lixъ*), lit. *likti, liekù* "popustiti", *laĩkas* "određeno vrijeme, rok", latv. *laiks* "vrijeme" itd. — V. *lijek* 2.

lijéha

Od psl. **lěxȁ*, ak. **lěxǫ̀*: bug. *lexà*, mak. *lea*, sln. *lẹ́ha*, č. *lícha*, luž. *lěcha*, p. *lecha*, slovin. *lèχa*, r. *lexá*, ukr. *ljaxá*, bjr. dijal. *ljaxá, lexá, líxa*.

To je od ie. **loisā*. Oblik **līsā* jest u lat. *līra* "gredica, brazda", stvnj. *leisa* u *waganleisa* "kolski trag" (nj. *Geleise* "kolosijek"), lit. *lýsė*, prus. *lyso* "gredica".

Ie. **loisā/*leisā/*līsā* star je poljoprivredni termin, značenja "pruga uzorana polja, red među dvjema brazdama". Srodno je još got. *laists*, stvnj. *leist* "trag" — glagoli *lais* "znam" (← "došao sam na trag"), *laisjan* "znati", stengl. *lǽran* "učiti" (od toga izvedeno *leornian*, od čega je engl. *learn* "učiti"), stvnj. *lêrran, lêren*, njem. *lehren* "učiti" (← "ukazivati na trag, voditi po tragu").

Prvotno je značenje indoevropskog **leis-* bilo "(praviti) trag, brazdu".

lijêk, gen. *lijéka*

Od psl. **lě̀kъ*, gen. **lěkȁ*: bug., mak. *lek*, sln. *lék*, č. *lék*, slč. *liek*, gluž. *lěk*, p. *lek*, slovin. *lèk*, r. dijal. *lek*, ukr. *lik*, bjr. dijal. *lek*.

Praslavenska je riječ posuđenica iz germanskog **lēkaz*, usp. got. *lēkeis* (*lēkinōn* "liječiti"), stvnj. *lâhhi* (*lâchinôn* "liječiti"), stfriz. *letza*, stengl. *lǽce*, engl. st. *leech*, sve "liječnik".

Germanska je riječ posuđenica iz keltskog, usp. ir. *líaig*, gen. *léga*, gel. *leig* "liječnik".

lijêk

Sa značenjem "mala količina" i sličnim (usp. *nema ni za lijek* "nema ni-

malo"), riječ različita od *lijêk* (za liječenje). — Od psl. **lěkъ* "mala količina, mrva", što je još u stsl. *lěkъ* "ostatak", sln. *lék* (također u izrazima, npr. *niti za lek*), r. dijal. *lek* "dio žitnog polja; njiva". — Usp. **ot(ъ)lěkъ* u csl. *otъlěkъ* "ostatak, relikvija", u hrvatskim starim tekstovima (glagoljaški tekstovi naprimjer iz XV. st. s Krka) *odulik, odulek, odulak*, usp. i r. *ólek* "gornji, nadzemni dio panja".

Praslavenskom **ot(ъ)lěkъ* točno odgovara stind. *atirekaḥ* "ostatak", lit. *ãtlaikas*, usp. i latv. *atliks* isto.

Praslavenska je riječ **lěkъ* potekla od ie. **loikʷos*, od čega su još naprimjer grč. *loipós* "ostavljen; ostatak", lit. *laĩkas* "određeno vrijeme, rok", latv. *laiks* "vrijeme" itd., od indoevropskoga korijena **leikʷ-* "ostaviti" (za nj v. u *lih*).

lijên, lijéna, o

Od psl. **lěnъ, *lěnà, *lěno*, odr. **lěnъjь*: stsl. *lěnъ*, mak. *len*, sln. *lên, léna*, č. *líný*, gluž. *lěny*, p. *leny*, bjr. *lány* (usp. r. *lenívyj*, ukr. *linývyj*).

Najbliže su usporednice u baltijskom (lit. *lė̃nas* "miran, pitom, spor, budalast", latv. *lē̃ns* "spor, lijen") i italskom (lat. *lēnis* "blag, nježan, mek" > roman.: rum. *lin*, tal. *lene*, prov. *le*) — to je od ie. **lē-no-*. Korijen je **lē-* "popustiti" (više v. pod *led*).

lijêp, lijépa, o

Od psl. **lěpъ, *lěpà, *lěpo*, odr. **lěpъjь*: stsl. *lěpъ*, bug., mak. *lep*, sln. *lêp, lépa*, č., slč. *lepý* ("dobar"), luž. *lěpy*, r. *lépyj* (usp. komparative p. *lepszy*, ukr. *lípšyj*).

Od ie. **loip-*. Najbliža je usporednica latv. *laĩpns* "mio, ljubazan, prijateljski". Korijen je isti kao u *lijepiti* (v.). Značenjski je razvoj bio "što se lijepi" → "što pristaje" → "što je dobro, umješno" → "lijepo", usp. stind. *liptáḥ*, ved. *riptáḥ* "namazan; koji odgovara" (> indoarij.: pali, prakrt. *litta-, lippa-* "namazan", bengal. *netāṛ* "dodir" itd.). — Za značenje usp. i *prìvlāčan*.

lijépiti (se), lijêpīm (se)

Od psl. **lěpīti (sę), *lěpjǫ*: stsl. *lěpiti, lěpljǫ*, bug. *lepjà*, mak. *lepi*, sln. *lépiti, lepím*, č. *lepiti*, slč. *lepiť*, gluž. *lěpić*, dluž. *lěpiś*, p. *lepić*, slovin. *lìepjĭc, lepic*, r. *lepít'*, ukr. *lipýty*, bjr. *ljapíć, lepíć*.

To je kauzativ od **lьpěti* (sln. *lepéti*, stč. *lpieti*, č. *lpíti, lpěti*, slč. *lpieť*, p. *lpieć*, str. *lьpěti, lpěti*, r. *lipet'*, bjr. *lipéć* itd.), **lьpnǫti* (to je u *priònuti*, usp. sln. *prilípniti*; č. *lipnouti*, slč. *lipnúť*, dluž. *lipnuś*, p. *lipnąć*, r. *lipnut'*, ukr. *lypnuty*, bjr. *lípnuć* itd.) — nastao je od ie. **loip-*, što je od korijena **leip-* "mazati mašću; lijepiti": stind. *limpáti* "maže" (indoarij.: pali *limpati*, prakrt. *limpaï*, pandžabi *limbṇā* "mazati" itd.), *lepayati* "maže, pokriva" (**loip-eje-*, kao u slavenskom; stind. > indoarij.: pali *lepeti* "olijepi, ožbuka" itd.), *lepaḥ* "maz, mast, mazivo" (to je u psl. **lěpъ* > *lijêp* "ono što se lijepi" i u pridjevu; indoarij.: pali *lepa-* "lijep, maz", prakrt. *leva-*, hind. *leu* "stara žbuka", itd.), grč. *lípos* "masnoća" (usp. *lìpīd, lipòīd, lipōm*), alb. *laparós* "zamazati, zaprljati", *g(ë)lepë* "krmelj" (**loipā*), lat. *lippus* "krmeljiv; krmeljivac; glupan" (*lippidus* "krmeljiv" > stport. *lipeoso*, galicij. *lepioso*), got. *bileiban*, stvnj. *bilīban* "ostati" (← "prilijepiti se na mjesto"), lit. *lìpti* "prilijepiti se", *lipùs* "ljepljiv", latv. *lipīgs* isto, toh. A *lip-* "postati suvišnim" (← "ostati").

To je od nostr. **lipa* "ljepljiv": afraz. **lP-* "mazati; mast" (sem. **lp-*: akad. (babilon., novoasir.) *lipû, lēpu* "tjelesna masnoća"; istkuš.: hadija *labākko* "podmazati", *lappāmmo* "biti podmazanim"; zapčad.: angas *lap* "mazati"),

kart. *lap-/ḷp- "blato, glina" (gruz. lap- "blato"), ural. *Lipa- "klizak; ljepljiv" (pbfin. *lipa i *lipeδa: fin. lipa, est. liba "klizak", fin. lipeä isto, veps. libed, est. libe isto, nenec. lap-će- "prilijepiti; prionuti"), drav. *nīv- "mazati" (tamil. nīvu "gladiti, mazati", itd.), alt. *lipa- "prilijepiti; ljepljiv" (turk. *jap(ʌ)-: tuvin. čyp-yš- "prilijepiti", stujgur. japuš-/japyš- "prilijepiti, sjediniti", azerb. jap- "lijepiti", tur. yapiş- "prilijepiti", čuvaš. śyp-āś- isto; mong. *niγa- "prilijepiti": srmong. niʾa-, mong. pism. niga-, halha nā-; tung. *lipa- "zaglibiti u blatu": mandž. lifa-, nanaj. liwä- itd.).

Postoje i izvannostratičke usporednice.

lijês

Od psl. *lěsъ "šuma; drvo kao građa": stsl. lěsъ, sln. lẹ̑s, gen. lesȃ/lesȗ, č., slč. les, luž. lěs, polap. l̓os, p. las, slovin. lås, r. les, ukr. lis, bjr. les.

Značenje "pogrebni lijes" poteklo je od "drvo za građu".

Osnovno i polazno značenje riječi *lěsъ bilo je "bjelogorična, listopadna šuma; lisnato drveće", to je bila riječ za šumu s brezom, jasikom, johom i lijeskom. Izgleda da se odnosila na zemljište koje se krčilo (usp. dluž. lěso "zemlja nepodesna za obradu", stp. lasa "malo polje iskrčeno u šumi"). Nakon prelaska na poljoprivredu u kojoj nema krčenja šume starija su se značenja izgubila. — V. lijeska.

Zato se riječ *lěsъ tumači od ie. *wloi-ḱo-s, s *wloi- koje je od korijena *wel- "trgati, čupati, derati, biti". Tada bi ir. flesc "prut" bilo od ie. *wli-sk-ā (vjerojatno je iz gal. ulisca fr. flèche "strelica", furlan. viskle).

Ie. *wel- "trgati, derati" jest npr. u het. walhmi "borim se", hullāi-, hullija- "boriti se", stperz. vă̄lāna "rana", grč. hom., at. oulḗ "rana, ožiljak" (*wol-nā́ ili *wol-sā́), lat. uellō "čupam", uolnus "rana" (*wḷ-s-no-s), stir. flann "krv", stir. fuil ž. "krv", srir. fuili "krvava rana", kimr. gweli "rana, ozljeda", korn. goly, srbret. goulyow isto, got. wilwan "otimati" itd.

lijéska

Od psl. *lěskà, ak. *lěskǫ: bug. leskà, mak. leska, sln. lẹ́ska, č. líska, slč. lieska, luž. lěska, p. laska, slovin. låu̯ska, ukr. ljáska — u nekim jezicima "palica, štap".

Usp. ljȅšnjāk, ljȅšnīk (*lešьnikъ), ljȅštāk, gen. lještáka (*lьščakъ) itd. — U imenu Lištica jest *lěščica.

Po jednom tumačenju, riječ je srodna s lit. lazdà, lazà "palica, štap", dijal. "lijeska; ljeskovik", latv. lagzda, lazda "lijeska, ljeskovik", prus. laxde isto, i sadrži isti korijen kao psl. *loza.

Po drugom, uvjerljivijem tumačenju bit će da je riječ *lěska poimenčen pridjev ženskog roda od nesačuvana *lěskъ(jь) "šumski" — potekla bi iz sklopova tipa "šumsko drvo", "šumski plod". Za značenje usp. hš. dijal. lijeśćica "vrsta kruške", r. djal. lěša "lješnjak", r. leskovyj orex, leskovaja jablonja, leskovka (prema lesnaja, lesovaja, lešaja, dikaja jablonja).

V. lijes.

lijêv, a, o

Danas običnije u određenu obliku: lijȇvī, ā, ō.

Od psl. *lěvъ(jь): stsl. lěvъ, bug. ljav, mak. lev, sln. lẹ̑v, lẹ́va, č. levý, slč. ľavý, luž. lěwy, polap. levă ž., p. lewy, slovin. lię̑vï, r. lévyj, ukr. lívýj, bjr. lévy.

Od ie. *lai-wo-s: grč. laiós, lat. laeuus (također "iskrivljen, savijen prema zemlji"). Prvotno je značenje bilo "kriv, iskrivljen"; usp. još ilir. Laeuicus,

Laeuonicus, Leuonicus, Leuo (osobna imena, u latinskom zapisu), lit. *išlaivóti* "sukati, uvijati (se), zavijati". Indoevropski je korijen **lai-* "kriviti".

U južnoslavenskim je jezicima sačuvano starije stanje **desnъ(jь) : *lěvъ(jь)*, u zapadnima i istočnima to je **pravъ(jь) : *lěvъ(jь)*.

Riječi sa značenjem "lijevi" obično se u jeziku povezuju, zbog toga što je većina ljudi dešnjakā, sa značenjem "loš", "nepravedan", "slab" i sl., a etimološke su im vezeu riječima značenjā "kriv, iskrivljen" i sl.: usp. ie. **skaiwos* ili **skəiwos* "lijevi" (grč. *skaiós*, lat. *scaeuus*) prema **skēi-bh-,-p-* "kos, kriv, hrom", **seujos* "lijevi" (stind. *savyáḥ* — od toga prakrt. *savva-* "lijevi", marathi *sav* ž. "sjever" —, av. *haoya-*, psl. **šujь*, u nas *šuj* u starijem jeziku, danas sačuvano samo u izvedenicama kao *šujica* "ljevica", također prezime, usp. *šùvāk*, gen. *šuváka*) prema **seu-* "savijati, okretati, tjerati", lit. *kaĩr(i)as* "lijevi" (< **krair-*, **kreir-*) : *kreĩvas* "kriv, kos", latv. *krèiss* "lijevi" : *krails* "kos, kriv, izvijen", za čije dalje veze v. u *kriv*, prema **(s)kr-ei-* od **(s)ker-* "savijati" (← **(s)ker-* "rezati, dijeliti"), ie. **sr̥wos* (u lidij. *śrfaśti-* "lijevi") od **ser-* "kriv" (koje je u **sьrpъ*, v. *srp*).

lîk, gen. *lîka*

Od psl. **likъ*: bug., mak. *lik*, sln. *lîk*, gen. *lîka*, r. *lik*, ukr. *lyk*, bjr. *lik*.

Vjerojatno poimenčen pridjev m. roda (usp. složenice *jednòlik*, *ljepòlik*, *raznòlik*, *mladòlik*; *razlik* u XIV–XV. st.; nadalje *ȍblīk*), za ž. rod **lika* (usp. dijal. *lika* "lice", te *ȉzlika, ȍdlika, prílika, rázlika, slīka*), za sr. rod **liko* (što je u nekim jezicima nekad prešlo u *s*-deklinaciju), mlađe **lice*: csl. *lice*, gen. *ličese*, bug. *licè*, mak. *lice*, hš. *líce*, sln. *líce*, gen. *líca*, č., slč. *líce*, luž. *lico*, p. *lice*, r. *licó*, ukr. *lycé*.

Možda povezano sa stir. *lecco*, nir. *leaca* "obraz, lice", pa bi bilo ie. **leik-* "lice".

lìkovati, lȉkujēm

Od psl. **likovati (sę)*: stsl. *likovati*, bug. *likuvam*, mak. *likuva*, r. *likovát'*, ukr. *lykuvaty*, bjr. *likaváć*.

Izvedeno od **likъ*: stsl. *likъ* "likovanje; pjevanje; pjevački zbor", hrv. st. *lik* "zbor ljudi koji igraju, plešu, a može biti usto i pjevaju" (u tekstovima pisanim crkvenim jezikom i kod nekih pisaca), *lika* "radost, veselje" (u jednoj crnogorskoj narodnoj pjesmi), p. *lik* "odred", str. *likъ* "zbor, skup", mn. "pjevanje, plesanje; likovanje; svečanost", r. *lik*, stbjr. *lik*.

Posuđenica iz germanskog, usp. got. *laiks* "ples" (od toga glagol *laikan* "skakati"). — To je srodno sa stind. *réjate* "skače, trese se", perz. *ālēxtan* "skakati", grč. *ligaínō* "hvalim", lit. *láigyti*. Indoevropski bi korijen bio **leik-/*leig-*.

lìmūn

Kao i u mnogim drugim slavenskim jezicima (usp. sln. *limóna*), iz tal. *limone*, što je iz arap. *laimūn*, a to iz perz. *līmū(n)*, to pak iz nekog indijskog jezika ili je možda krajnji izvor malaj. *limau*. — Stind. *nimbūḥ*, *nimbhūkaḥ* te *limpākaḥ* "limun" dali su sindhi *līmo*, lendi *niboā*, pandžabi *ni(m)bū*, nepal. *nību*, *nībuwā*, *nimuwā*, bhodžpuri *nībū*, hind. *ni(m)bū*, *nīmū*, *lību*, *līmū*, gudžarat. *lību*, *lību*, marathi *nībũ* itd.; usp. i kašmir. *nyombu*. S *e* jest **naimbuka-* > pandžabi *nēmbū*, asam. *nemu*, bengal. *nebu*, *lebu*, orija *nembu*, *lembu*, *lemu*, hind. *lembū*. Za indoarijsku se riječ pomišlja da je to posuđenica iz austroazijskih jezika (usp. spomenutu malajsku riječ).

Iz talijanskog se riječ proširila i u druge jezike (npr., (st)fr. *limon* dalo je onda srengl. *lymon*, od čega je engl. *lemon*).

lìpa

Od psl. **lī́pa*: bug. *lipà*, mak. *lipa*, sln. *lípa*, č. *lípa*, slč., luž., p. *lipa*, polap. *leipó*, *laipó*, r. *lípa*, ukr. *lýpa*, bjr. *lípa*.

Po lipi se zove mjesec *lîpanj* (psl. **lipьnь*).

Od ie. **lēipā*, usp. lit. *líepa*, latv. *liẽpa*, prus. *lipe* (te u toponimima, npr. *Leipiten*).

Korijen je **leip-* "mazati, lijepiti": lipa je tako nazvana po ljepljivu soku. Usp. još grč. *alíphalos* Hes. "vrsta hrasta" (**lēip-?*), kimr. *llwyf* "lipa".

V. *lijepiti.*

lìpsati, lìpsām/lìpšēm

Balkanski turcizam (usp. alb. geg. *lipsem*, *lypsem*, rum. *lipsesc* itd.); u turskom je iz srgrč. *éleipsa* (usp. intern. *elìpsa*), što je aorist prema *leípō* "ostavljam" (za to dalje dalje usporednice v. u *lih*).

lȉsast, a, o

Izvedenica od *lis* (poimenčeno "biljeg na čelu u životinja i ljudi" te za ime volu, u ž. r. *lisa* za domaće životinje). To je od psl. **lysъ(jь)* plešast": "bug. *lis*, sln. *lȋs*, č. *lysý*, p. *łysy*, r., ukr. *lýsyj*, bjr. *lysy* itd. Sadrži ie. **lūḱ-*, od **leuḱ-* "svijetliti".

Ie. **leuḱ-* još je u stind. *rúśant-* "svijetao, bijel", pašai *luš* (**luḱ-ent-*).

Za korijen **leuk-* v. u *luč*, *luna.*

Nejasno *ḱ* — mislim da se može pomišljati na predindoevropsko nostratičko **LUKE* ili **LUKʌ-jʌ* (s pridjevskim *jʌ*?) prema polaznom **LUḲa* (od toga regularno **leuḱ-*).

lìsica

Od psl. **lisíca*: csl. *lisica*, bug. *lisìca*, mak. *lisica*, sln. *lisíca*, p. *lisica*, r. *lisíca*, ukr. *lysycja*. — Usp. *lisьcь* (*lísac*), **lisjákъ* (*lìsjāk*, gen. *lisjáka*, sln. *lisják*).

Izvedenica od **lisъ*: stsl. *lisъ*, hrv. *lȋs*, sln. *lȋs*, gen. *lísa*, p. *lis*, r. *lis*, gen. *lísa*, ukr. *lys*. — Usp. **lisà* u stsl. *lisa.*

Hipokoristik *lȉha*, *líja*, od njega glagol *líjati* "raditi lukavo", dalje *dolíjati.*

Dalje nije jasno. — Mislim da se može pomišljati na to da se možda radi o nekakvu poimenčenu pridjevu **lisъ/*lisa*, ili o naknadnu takvu oblikovanju.

Naziv za lisicu bio je — slično je s nazivom za vuka i medvjeda — tabu, tako da su se s njim desile razne promjene.

Slavenski se naziv za lisicu ipak obično povezuje sa stind. *lopāsáḥ* "šakal, lisica", kašmir. *loś*^{u}, hotsak. *rruvāsa-* "lisica", perz. *rōbōh*, arm. *ałuēs*, grč. *alṓpēks* isto, lit. *vilpišỹs* "divlja mačka", *lãpė* "lisica", latv. *lapsa*, 'jatv.' *łaps*, prus. *lape* isto, što su više-manje dobri odrazi ie. **wl-o-peḱw-ā*, a u tome se vidi **wel-* "derati plijen, ubijati" i **peḱu-* "stoka".

lȋst

Od psl. **lîstъ*: stsl. *listъ*, bug., mak. *list*, sln. *lîst*, gen. *lîsta/listȗ*, č., slč., p. *list*, gen. *listu*, luž. *list*, gen. *lista*, r. *list*, gen. *listá*, ukr. *lyst*, bjr. *list.*

Srodne su riječi u baltijskom: lit. *laĩškas* "list", latv. *laiska* "list na stabljici lana", *laiksne* "bijeli lopoč", prus. *lāiskas* "knjiga".

U slavenskom bi bilo ie. **leis-to-s*, u baltijskom **lois-ko-s*, dalje nejasno.

No čini mi se da bi se moglo pomišljati na ie. **wlei-st-o-s*, **wloi-sk-o-s*, s **wlei-/*wloi-* koje je u **lěsъ* (v. *lijes*).

lìsta

Iz tal. *lista* "popis, imenik" i "trak". Usp. i *lìstina* "isprava, dokument" (tako i u sln. *listína*; također utjecaj riječi *lȋst*).

Talijanska riječ potekla je od roman. **līsta* "rub, letvica" (srlat. *līsta*, u X. st.; također izvor posuđenica u više jezika), od čega su tal. *lista* (→ fr. *liste*), *listra*, stfr. *listre*, *list* (→ engl. *list*), fr. *lis*, prov., šp., port. *lista*.

Značenja kao "traka", "popis" i slična potekla su iz govora talijanskih trgovaca u XVI. st.

Srednjovjekovna latinska riječ *līsta* posuđenica je iz germanskog izvora (iz franačkog). — Usp. npr. stengl. *líste*, engl. *list* "rub, traka", srnizoz. *lijste*, nizoz. *lijst*, stvnj. *lîsta*, nj. *Leiste* "rub, letvica, kraj, pojas, traka" itd., što je od germ. **līstōn*.

U germ. **līstōn* jest starije **līs-t-*, s **līs-* poteklim od indoevropskoga korijena **leis-* "praviti trag, brazdu" (za nj v. u *lijeha*).

lìšāj

Od psl. **lišajь*: csl. *lišai*, mak. *lišaj*, sln. *lišâj*, č. *lišej*, r. *lišáj* itd.

Izvedeno sufiksom *-jь* od **liša*: bug. dijal. *lìša*, hrv. *líša*, *lȉša*, sloven. *ləša*; usp. hrv. *líšac*, gen. *líšca* za neku biljku.

Psl. **liša* načinjeno je sufiksom *-ja* od **lix-*; znači "što je ostalo", tj. odnosi se na ogoljele površine, pjege i slično što se razlikuje bojom od okoline.

Moguće jeda riječ **liša* sadrži ie. *-mn̥* (kao **zima* < **ǵhei-mn̥*), usp. **lišen(ь)-* u slovin. *lȃšeń*, *lə̂šeń*. Onda bi bilo **lišen-* < ie. **leikʷsen-*, od čega je i grč. *leikhḗn* "lišaj" (s dijalekatskim *kh* < ie. *ks*).

Indoevropski je korijen **leikʷ-* "ostaviti"; za nj v. u *lih*.

lȉti, lȉjēm

Od psl. **lîti*, **lь̏jǫ*: stsl. *liti*, *lьjǫ*, mak. *lee*, sln. *líti*, *líjem*, č. *líti*, *liji*, slč. *liať*, gluž. *leć*, *liju*, dluž. *laś*, *lěju*, p. *lać*, *leję*, r. *lit'*, *l'ju*, ukr. *lýty*, *llju/illju*, bjr. *lić*.

Psl. **lьjâti*, **lě̑jǫ*: stsl. *lijati*, *lějǫ*, mak. *lee*, hrv. *lìjati*, kajk. *lejáti*, sln. *lejáti*, slč. *liať* itd.

Hs. *lijévati* jest od **lěvâti*, što sadrži ie. **loi-*, a to je i u **lojь* (v. *loj*).

Indoevropski je korijen **lei-* (st. i **leiH-*?) "liti (se)": stind. *vi-lināti* "rastvara se, rastapa se", grč. *áleison* "posuda za vino" (**aleitwon* < **lei-two-*), *límnē* "jezero", alb. *lisë*, *lysë* "potok", *lumë*, *lymë* "rijeka", lat. *lītus* "obala" (> tal. mlet. *lido*), stir. *do-lin* "teče" (**li-nu-t*), *ler* "more", kimr. *llyr* (**li-ro-*), *lli* isto, got. *leiþu* "vino od voća", stvnj. *lîd* isto, lit. *líeti*, *líeju* "liti", *lýti* "liti (o kiši)", *lytùs* "kiša", latv. *lît*, *lîstu* "izlijevati se, izbijati", *liêt*, *leju* "liti", prus. *pralieiton* "prolito", *islīuns* "izlito", toh. A *lew-* "vlažan", *lyäm*, B *lyam* "jezero".

Ie. **lei-* poteklo je od nostr. **L[ä]jʌ* "voda; liti": afraz. **lj* "voda" (?stegip. *nwj.t* "voda", berb. **ljl*: stlibij. *lily* "voda", Matuata *ilil* "more", zenaga *əll* "more, velika rijeka", kabil. *s-lil* "miti", usp. i gvančki *aala* "voda"; kuš.: bedauje *līl-* "biti vlažan", saho *laje* "voda", afar *laj* isto; čad.: angas *le* "liti, izliti", hausa *laímà* ž. "vlaga"), ?kart. (svan. *lic*, *nic* "voda" < kart. **licw-*?, s nejasnim *cw-*, no mislim da bi taj dočetak korijena mogao biti po **cwar-/*cur-* "kapati, kaplja", usp. svan. *cwar-* "kaplja" iz gruz. *cwar-* i svan. *li-cūr-e* "tijek, tok"), ?ural. **Läjʌ* "tekućina; rijeka" (mordvin. mokšan. *läj*, erzjan. *lei* "rijeka", udmurt. *li* "drvni sok", kamasin. *lēji* isto), ?alt. (tung. **lia-ŋ-sa* "blato, mulj": mandžur. *laŋse*, evenkij. *ńaŋńa* itd., s korijenom **lia-*, što može biti od starijeg **läj-* ili **läj-*).

Izvannostratička usporednica jest npr. sinotib. **lāj* "liti, teći" (to je u tibburm. **lwi(j)* > karen. *ləwi, lwi* "teći", lušej *lui* "potok, rijeka").

lìtra
I *lìtar* m. — Internacionalizam, iz srlat. *litra*, što je iz grč. *lítra, lítron.*
Izgleda da je grčka riječ predindoevropska, ili barem predgrčka, **liϑṛa*, iz čega je s druge strane lat. *lībra* (> roman.: tal. *libbra*, fr. *livre*, prov. *liura*; iz prov. jest tal. *lira* za novac; iz latinskog je *lîbra*). Od toga je izvedeno *lībella* (> roman. "vaga": tal. *livella*, stfr. *livel, nivel*, fr. *niveau*, prov. *livel, nivel*), iz toga je *libèla.*
Od *libella* jest stfr. *livel*, razjednačavanjem od toga *niveau*, iz čega *nìvō, nivô*, gen. *nivóa* (iz glagola *niveler* jest *nivelírati*).

lìvada
Balkanski grecizam (usp. rum. *livadă, livade*, bug. *livàda*, mak. *livada* itd.), iz ngrč. *libádi [livádi]*, zapravo iz uvećanice *libáda.* (Iz *loubádi* jest alb. *luvadhi.*)

lízati, lîžēm
Od psl. **lizãti, *lîžǫ*: csl. *lizati, ližǫ*, bug. *liža*, mak. *liže*, sln. *lízati, lížem*, č. *lízati*, slč. *lízať*, gluž. *lizać*, dluž. *lizaś*, polap. *léizĕ*, ("liže"), p. *lizać*, rus. *lizát', ližú*, ukr. *lyzáty, lyžú*, bjr. *lizáć.*
Indoevropski je korijen **leiǵh-* "lizati": stind. *léḍhi, réḍhi, lihati* "liže" (> indoarij.: prakrt. *lihaï*, orija *lihibā* inf.), *lehati* (> indoarij.: pali *lehati*, prakrt. *lehaï*, lendi *lehaṇ* "sisati" itd.), kalaša *lī-* "lizati", av. *raēzaite* "ližete", perz. *lištan* "lizati", arm. *lizum, lizem, lizanem* "ližeš", grč. *leíkhō*, lat. *lingō* (roman. **ligicāre* "lizati" > tal. *leccare*, retorom. engadin. *liḱer*, furlan. *leḱá*, fr. *lécher*, prov. *lecar*), stir. *ligim* isto, kimr. *llyfu, llyw* "lizati", stengl. *liccian*, engl. *lick*, stsas. *likkōn, lekkōn*, nizoz. *likken*, stvnj. *leckōn*, njem. *lecken* (germ. **likkōjan*, s ekspresivnim udvojenjem *-kk-*), lit. *liẽžti, liežiù*, latv. *laizīt* isto.

lôj, gen. *lȍja*
Od psl. **lȍjь*, gen. **lȍja*: bug. *loj* ž., mak. *loj*, sln. *lôj*, gen. *lôjâ*, č. *lůj*, slč. *loj*, gluž. *łój*, dluž., p. *łoj*, r. *loj*, gen. *lója*, ukr. *lij*, gen. *lóju*, bjr. *loj*, gen. *loju.* — Usp. *pòloj, slôj.*
To je od ie. **loj-o-s*, što znači "ono što je izliveno" (isti je **loi-* kao i u **lěvati* > *lijévati*), usp. stind. *láyaḥ* "upijanje" (> prakrt. *laya-*"nestajanje", sindhi *laï* ž. "uništenje", hind. *lau* ž. "upijanje", sinhal. *liya* "uništenje, kraj"), *rayaḥ* "struja" (> pali, prakrt. *raya-* "struja, brzina", hind. *rau* ž. "struja; crta" itd.), lit. *ãtlajis* "izljev", *įlajaĩ* mn. "glina".
V. *liti.*

lòkati, lȍčēm
Od psl. **lokãti*: stsl. *lokati, ločǫ*, bug. *lokam*, mak. *loka*, sln. *lókati, lókam/ lóčem*, č. *lokati*, r. *lokát', lokáju/ločú* itd. — Usp. *kȑvòlok, kȑvòločan.*
Od zvukoopisna indoevropskog **lak-*: arm. *lakem* "ližem", lit. *làkti* "halapljivo gutati, piti", latv. *lakt* isto.
Može se izvoditi od zvukoopisna nostr. **laḳʌ* "lizati": afraz. **lḳ* (arap., sthebr. *lqq*; berb.: tuar. *əlləġ*; kuš.: bedauje *lak-*), kartvel. **lōḳ-/*laḳ-* (gruz. *loḳ-*), ural. **lakka-* (est. *lakka-*, komi *lak-*, ?mađ. *jól-lak-* "zasititi se"), drav. **nakk-/nāk-* (tamil. *nakku-*).
Slično i u drugim jezicima, usp. npr. sinotib. **ƛiak* "jezik; lizati" u tibburm.

**(m-)l'ak/*(s-)l'ak* (lepča *lyak* "kušati, probati", burm. *lyak*, tib. *ldźags* "jezik"), arh. kin. *d'ʿi̯at*, stkin. *dź'i̯ät* "jezik", kin. *shé* (u *shétou* "jezik").

lòkva
Od psl. **loky*, gen. **lokъve*: stsl. *loky*, gen. *lokъve*, bug. *lòkva*, sln. *lȏkva* i *lȏkev*, gen. *lȏkve*, str. *loky*, gen. *lokъve*.
Vjerojatno od ie. **lak-ū*, korijen **lak-u*: grč. *lákkos* "jama, graba; bunar, čatrnja", lat. *lacus* "jezero" (roman.: langedočki *lac* "čabar, badanj"; "jezero": rum. *lac*, veljot. *lak*, tal. *lago*, sardin. logudor. *lagu*, retoroman. engadin. *laik*, furlan. *lag*, *lad*, stfr. *lai*, fr., prov. *lac*, katal. *llac*, šp., port. *lago*), *lacūna* "jama; bara, ribnjak; rupa; manjak, gubitak" (usp. *lakúna*; lat. *lacūna* "bara, ribnjak" > roman.: tal. mlet., šp. *laguna*, tal. toskan. *laguna* "praznina u tekstu", port. *lagoa*; iz talijanskog je *lagúna*), stir. *loch* sr. "jezero, lokva", stengl. *lagu* "more"(germ. **lahō*; engl. *lake* "jezero", sreng. *lac* jest iz stfr. *lac*, što je od lat. *lacus*).

lòmiti, lòmīm
Od psl. **lomīti*: stsl. *lomiti*, *lomljǫ*, bug. *lomjà*, mak. *lomi*, sln. *lomíti*, *lómim*, č. *lomiti*, slč. *lomiť*, gluž. *lemić*, dluž. *łomiś*, polap. *lümět*, r. *lomít'*, *lomljú*, ukr. *lomýty*, bjr. *lamíć*. — To je od imenice **lömъ* (*lȏm*, *lȍm*, gen. *lȍma*).
Usp. u drugim prijevojnim stupnjevima **lamãti* (*lámati*, *lâmām*), **lemãti*, **lěmãti* (*lémati*, usp. i *lijémati*). — Ovamo i *lòmača*, čemu su starija značenja "breme granja; suho granje".
Također i **lemešь* (*lèmeš* "oštar željezni dio pluga"), **lemežь* (*lèmež* isto), s izravnim usporednicama u baltijskom (lit. *lẽmežis* "drveni dio pluga na koji se pričvršćuje lemeš", latv. *lemesis* "oštrica pluga").
Indoevropski je korijen **lem-* "lomiti, razbijati; slab": oset. *lämäg* "mekan, nježan", grč. *nōlemé(ō)s* "bez pretrga, bez odmora, bez prestanka", alb. *lëmë*, geg. *lamë* "gumno; uljana", stir. *ro-la(i)methar* "usudi se", kimr. *llafasu* "usuditi se", srir. *la(i)me* "sjekira", *lem* "nemoćan, slab", stisl. *lami*, stvnj. *lam*, nj. *lahm* "hrom", stisl. *lemja* "tući, biti, razbijati", lit. *lìmti* "lomiti se", prus. *limtwei* "lomiti" itd.
Ie. **lem-* poteklo je od nostratičkog deskriptivnog **l'ama* "gnječiti, mekšati", od čega su još afraz. **lm* "mekan, nježan" (berber. šilh *ilmad* "biti mekan"; kušit.: hamir *lilem* "biti nježan, zelen"; čad.: angas *lōm* "mekan"), kart. (gruz. *lam-/lm-* "oštećivati; boljeti"), ural. **l'ama* "mekšati; slab" (est. *lame* "slab", komi *l'am(ęd)-* "mekšati"), drav. **ñamʌ* "gnječiti, mekšati, lomiti" (tamil. *ñemiṭu* "lomiti, tiskati").
I izvannostratičke usporednice, npr. sinotib. **luam* "blag", austronez. **lemek* "mek".

lònac, gen. *lónca*
Od psl. **lonьcь*, gen. **lonьcà* — samo u južsl.: csl. *lonьcь*, bug. dijal. *lònec*, mak. *lonec*, sln. *lónec*, gen. *lónca*; dakle praslavenska dijalektalna riječ.
Izvedenica (po porijeklu umanjenica) od **lònъ* "zemljani lonac", usp. hrv. *lȍna*, *lȍnica* "mala posuda za kavu" (Vodice, Istra), sln. *lona* "pokriven kotao", dolenj. *lúnek* "jedna mjera z vino" (**lonъkъ*).
Najvjerojatnije južnoslavenska posuđenica iz nekojega keltskog jezika (Kelti su se proširili iz srednje Evrope po Dunavu i Balkanskom poluotoku, no od jezika tih Kelta ostali su tragovi većinom samo u toponimiji).

Usporednice za nesačuvan izvor riječi *lomь bile bi ir. lann, stkorn. lann "tava", što je od ie. *landhā.

lòpata

Od psl. *lopãta: stsl. lopata, bug. lopàta, mak. lopata, sln. lopáta, č., slč. lopata, luž., p. łopata, polap. lüpotă, lüöpóta, r. lopáta, ukr. lopáta, bjr. lapáta.

Usp. u baltijskom lit. lopetà "lopata", latv. lāp(u)sta, prus. lopto, te onda još i ir. lue "veslo" (*lop-et-, usp. dat. lúith) te het. lappa- "lopata" (bez sufiksa) i s pelazgij. (u grč. zapisu) lápathon, lápathē "vrsta štavelja, kiselice".

Povezuje se s psl. *lãpa "šapa" (hrv. dijal. läpa, usp. sln. lápa "usta; šapa", r. lápa "šapa"), što se onda lijepo dâ povezati s got. lōfa "dlan", stisl. lófi isto, lit. lópa "šapa", latv. lãpa isto, het. lappa "lopata" itd. — pa se onda ie. *lāpā smatra ekspresivnom riječi (usp. làpati, lápati "žderati" < *lapati, kao *capati, *labati itd.), usp. cäpa, šápa, šäpa, tal. patta, nj. Tappe i dr. (V. lopta.)

No moguće je i to da je ipak ie. *lep- "dlan, šapa" — npr. u kurd. lapk "šapa", kimr. llyw "veslo" (*lop-uj-o-) i ranije navedeni primjeri — nasljedak (opisna?) nostratičkog *łapa "ravan, plosnat", što je odraženo još u afraz. *lP- "plosnat; dlan" (tuareški əlfəs "spljoštiti"; istkuš. *laf- "kost"; angas lep-sār "dlan", lep-ši "stopalo, taban"), ural. *łappa/*lapa "plosnat, šapa, lopatica" (fin. lapa "lopatica", labbea "plosnat" (*lappeδa), mokšan. lapa "šapa", udmurt. lapiúty "nizina", mađ. lap "list", lapos "plosnat", hantij. ist. łap "šapa", łapsək "plosnat", nenec. lab'a "veslo" itd.), alt. *lapʌ- "plosnat; list" (turkij. *japy-: azerb. japyγ "plosnat", turkmen. japy "padina"; *japyrγak "list": tur. yaprak; mong. *lab-či-(n) "list": srmong. nabčin, halha nabči, baoan. labčoŋ; tung. *lap(ʌ)-: evenkij. zap. lap-ta-kta "gladak, plosnat, ravan"; korej. nabakči "širina", napčak "širok, plosnat").

Usporedi i izvannostratičke primjere. U sinokavkaskom je to *ḱAp̣ʌ: sjevkavk. *ḱep^{h}i "list" (adigej. tHap; lak. ç̣api; dargin. ḳapi itd.), jenisej. *jāpe "list" (ket. ʌ̄, jug. ʌ̄p, kot. ďipi), arhkin. dịap, stkin. ịäp, kin. yè (v. u čaj), tibburm. *lap "list" (zaptibet. lob-ma, karen. lap). — U austronezijskom *lẹpap (i/ili *Dapat) "plosnat". — U američkim jezicima: protopenutijsko *łạp "plosnat".

lȍpta

Od psl. *lopъta: sln. lôpta, č., slč. lopta, r. loptá, laptá ("jedna igra loptom; lopatasta palica kojom se igra ta igra", dijal. "gumena lopta"), ukr. lòpta. Glagol je *lopъtati/*lopotati (hrv. lȍptati se, danas u vezi s loptom), koji je opisan, usp. *lepetati/*lepotati/*lepъtati (hš. lepètati, lèptati) — oni znače "šumjeti, bučiti, brbljati, treptati" itd. Usp. i *lapati (v. u lopata).

Iz slavenskih je jezika posuđeno mađ. labda, lapta "lopta"; iz toga je hrv. kajk. lapta.

lòsos

Posuđenica iz ruskog jezika. Psl. *lososь ima odraze samo u sjevernoslavenskim jezicima: č., slč. losos, luž. łosos, p. łosoś, r. losós', ukr. lósos', bjr. lasós'. — U južnoslavenskim jezicima nema riječi za lososa jer ta riba ne živi u rijekama koje utječu u Sredozemno i u Crno more, nego u onima koje utječu u Ledeni i Atlantski ocean.

Indoevropske su usporednice potekle od *laḱs-: oset. läsäg, stnord. lax, stengl. læx, zapsakson. leax, engl. lax ("švedski ili norveški losos"), donjonj. las, stvnj. lahs, nj. Lachs (germ. *laxs-), lit. lãšis, lašašà, latv. lasis, prus. lasasso sve "losos", toh. B laks ("riba"). - Pretpostavlja se da je u *laḱs- ko-

rijen *lak- "išarati, poprskati", usp. lit. *lãšas* "kaplja", *lašėti* "kapati", latv. *lāse* "pjege, mrlje" itd. Losos je tako nazvan zbog svoje pjegavosti: mužjaci imaju u vrijeme mriještenja (uvijek u istoj rijeci, u studenom ili u prosincu) crvene pjege na škržnim poklopcima. Za takvo imenovanje usp. **pьstry* (> *pästrva*) prema **pьstrъ* "pastar, šaren" (za **pьstrъ* v. u *pas*).

U zapadnim evropskim jezicima losos se naziva po lat. *salmō*, gen. *salmōnis* (> roman.: tal. *salmone*, fr., prov. *saumon*, katal. *salmó*, šp. *salmón*, port. *salmão*; iz anglonormanskog *sa(u)moun* i pod utjecajem latinske riječi jest engl. *salmon*). Riječ je iz latinskog dospjela i u germanske jezike na Rajni, pa odatle stsas. *salmo*, nizoz. *zalm*, stvnj. *salmo*, nj. *Salm*. — Pretpostavlja se da je latinska riječ posuđenica iz galskog.

lȍš, a, e

Od psl. **lošь(jь)*: stsl. *lošь*, bug. *loš, lòša, lòšo*, mak. *loš*, r. dijal. *lóšij*. — Usp. sln. *lóšen* (**lošьnъ*), r. *lašéja* za žensko mitološko biće koje predstavlja groznicu (**lošěja*).

Od ie. **los-jo-s*, od korijena **les-* "slab, narušen, loš": lat. *sublestus* "bolestan, slab", stir. *lasinn* "slab", got. *lasiws* "slab" (**l$_e$s-īw-o-s*), stisl. *laraðr* "umoran", stengl. *leswe* "slab", srnj. *las* "slab, uveo", stvnj. *erleswen* "slabjeti", toh. B *leswi* pl. t. "nesvjestica, slabost".

U slavenskim jezicima još možda sln. *lohnéti* "slijediti, tražiti", ukr. *lóxnuty* "žudjeti, željeti", r. *lóxa* "glupača". Od **lox-* imamo u našem jeziku u starijim rječnicima *lohav, ljȍhav* "slab" (usp. danas *izlòhati se*), *lohotan* "gnusan, nečist" i još neke riječi.

Ie. **les-* poteklo je od nostr. **lAsʌ* "žuljiti, povređivati", usp. još kart. **les-* (gruz. *les-* "žuljiti, izjedati"), drav. **nac-* "istrošiti (se); izazvati bolesti; slabiti" (tamil. *naci* "pohabati", kuruh *nasr-* "boljeti").

Usp. izvan nostratičke natporodice, naprimjer austronez. **lesu* "rupičast, istrošen".

lȏv, gen. *lȍva*

Od psl. **lȍvъ*, gen. **lȍva*: csl. *lovъ*, bug., mak. *lov*, sln. *lȍv*, gen. *lóva* i *lȏv*, gen. *lȏva*, č., slč. *lov*, p. *łowy* mn., r. *lov*, ukr. *lóvy* mn.

Od ie. **law-o-s*. Indoevropski je korijen **lau-* "ulov, plijen; uloviti": stind. *lótam, lótram* "ulov, plijen", grč. *apolaúō* "uživam; imam korist", dor. *lāíā*, jon. *lēíē* "plijen", lat. *lucrum* "dobitak, korist" (**lu-tlo-m*; usp. *lùkrātivan* "unosan"; od lat. *lucrum* jesu roman.: rum. *lucru* "posao; stvar", prov. *logre* "dar", katal. *llogre*, šp., port. *logro* "lihva"), stir. *lóg* "zarada, cijena", ir. *fo-lad* "bogatstvo" (**wo-lau-to-*), *lúag* "pohvala", got., stnord. *laun* "nagrada, plaća", stengl. *léan*, stfriz. *lān*, stsas., srnizoz. *lōn*, nizoz. *loon*, stvnj. *lôn*, nj. *Lohn* (germ. **lau-na-*) "nagrada, plaća" (za posuđivanje iz nj. *Lohn* usp. *lȏndiner* "sluga, podvornik, poslužitelj, najamnik", u građevinarstvu i drugdje *lon-poslovi*), lit. *lãvyti, lãvinti* "uvježbati, naviknuti", *lavùs* "izvježban, vješt".

lòza

Od psl. **lozà*: stsl. *loza*, bug. *lozà*, mak. *loza*, sln. *lóza*, dijal. (Bela Krajina) *lȍza, lȏza* ("šuma"), stč., slč. *loza*, p. *łoza*, r., ukr. *lozá*, bjr. *lazá* ("loza" u jsl., stč., slč.; "grana, šiba" u sln., hrv., srp., p., istsl. i dr.).

Značenje "loza" u srodnoj riječi još u iranskim jezicima: stperz. **raza-* "vinograd, trsje", **razakara-* "vinar", part. **rz-* (*raz*) "vinograd, trsje", *nwršt(k)* (*navrāštak*) "novo (mlado) vino", pehl., perz. *raz* "loza". Usp. druga značenja u av. *razura-* "gaj, šumarak", oset. *räzä* "plodovi, voće", alb. *laithí*

"lijeska", lit. *lazdà* "šiba, palica, štap; lijeska", latv. *lagzda* "lijeska, ljeskovik", prus. *laxde* isto.

lûb

Znači "kora drveta; liko; obruč oko sita, obod". — Od psl. **lubъ* "kora drveta": bug. *lub* "obod sita i sl.; lub", mak. *lub* "obod sita i sl.", sln. *lûb* "meka kora drveta; liko", č., slč. *lub* "obod, obruč", slč. i "lub, kora", gluž. *łub* st. "kora drveta", dijal. "obod sita", dluž. *łub* "kora drveta", polap. *laib* "mjera žita", p. *łub* "kora drveta; liko; drveni obruč", slovin. *lŭb* "mjera žita", r. *lub* "lub, kora drveta", ukr. *lub*, bjr. *lub* isto. — Usp. **luba*: hrv. (Istra, Rijeka itd.) *lȕba* "izraslina na licu; otok na vratu žlijezde u djece", sln. *luba* "oteklina", p. dijal. *łuba* "kora drveta". — Usp. pridjev **luběnъ(jь)* (hrv. *Lubena* ime mjesta, č. *lubený*, r. *lubjanój* itd.), od kojeg je načinjena imenica **luběnica* (bug. *lubeníca* "lubenica", mak. *lubenica*, hš. *lubènica*, sln. *lubeníca* isto, č. st. *lubenice* "oklop od lika", r. dijal. *lubjaníca* "neka gljiva"). — Usp. i **lubina* (csl. *lubina* "lubanja", hš. *lùbina* "glava; kostur", č. *lubina* "bukove ili hrastove letvice za obruče", slč. dijal. *lubina* "bjelogorična šuma", p. dijal. *łubina* "brezova kora").

Psl. **lubъ* poteklo je od ie. **loub-o-s*, od čega su još alb. *labë* "kora", stir. *luib* ž. "trava", stnord. *laupr* "košara", stengl. *léap* "košara, vrša".

Ništični prijevojni stupanj ie. **lub-* jest u lat. *liber* "liko; knjiga" (od **luber* < **lub-ro-s*; lat. > roman.: rum. *lior, lăor* "liko"; iz latinskog jest *líber*), lit. *lubà* "stropna daska", latv. *luba* "lub", prus. *lubo* "daska, šindra". — Produljeni stupanj **lōub-* dao je lit. *lúobas* "kora jele ili lipe".

V. *lúpiti* i *lubanja*.

lùbanja

Od psl. **lubańa*: sln. *lubánja, lobánja*, r. dijal. *lubónja* ("lijenčina"). — Usp. **lubanъ* u č. *Luban* osobno ime. — U srpskom običnije *lòbanja*, pod utjecajem ruske riječi *lob*.

Načinjeno sufiksom *-an-* od **lubъ*; usp. i **lubina* (v. u *lub*).

Usp. psl. **lъbъ*: csl. *lъbъ* "lubanja", bug. *lъb(ъ)*, sln. *lëb*, gen. *lebä* i *lə̂b*, gen. *ləbä* "lubanja; čelo", č. *leb*, gen. *l(e)bi*, slč. *leb*, gen. *-i*, p. *łeb*, gen. *łba*, slovin. *łeb*, r. *lob*, gen. *lba* "čelo", ukr. *lob*, gen. *lóba*, bjr. *lob*, gen. *ilbá*. — U tome je ie. **lubh-* (**lubh-o-s*), usp. još lit. *lùbos* mn. "strop", *lubà* "stropna daska", latv. *luba* "kora, daska", prus. *lubbo* "daska" (v. dalje u *lub*). Značenjski je razvoj bio "tvrda kora, ljuska" → "ljuska" → "lubanja" → "gornji dio glave, čelo, glava" (za značenja v. i u *crijep*). — Usp. i **lъbanь/*lъbańa* (sln. *lebánja, lobánja* "lubanja", č. dijal. *lebaň* isto, ukr. *lobáń* "čovjek ili životinja s jakim čelom").

lûč ž., gen. *lûči*

Od psl. **lučь*: csl. *lučь* "svjetlo", bug. *lъč* "zraka", st. *luč*, mak. *lač*, hš. i *lûč* m., gen. *lúča*, sln. *lúč* ž., gen. *kúči* "svjetlo" i *lûč*, gen. *lučî*, č. *louč* ž., gen. *louče* "iver, treska", slč. *lúč*, gen. *lúči*, r. *luč* m., gen. *lučá*, ukr. *luč*, bjr. dijal. *luč* "svjetlo". — Usp. **lūča/*lučà*: stsl. *luča* "zraka", bug. st. *lučà*, hš. *lȕča*, č. *louče*, gluž. *łuča*, r. dijal., ukr. dijal. *lučá*.

Od ie. **louk-i-s* (**luča* < **louk-jā*). — Usp. isto to u stind. *rocís* sr. "svjetlo" (**louk-i-s*—; indoarij.: prakrt. *roī* ž. "svjetlo"); lat. *lūx* (v. niže) jest ie. **louk-s*, **loukos*, i vjerojatno je i pretpraslavenska osnova na *-i-* **louk-i-s* nastala od starije suglasničke osnove **louk-s*.

Korijen je **leuk-* "svijetliti, svijetao": stind. *rócate* "svijetli, sja" (> pali

rocati), *rocáyati* "čini ugodnim" (pali *roceti* "zadovoljan je", prakrt. *roei* "daje zadovoljstvo"), *rókáḥ* "svjetlo", *lokáḥ* "prazan (čist) prostor, svijet" (**louk-ó-s*; indoarij.: pali *loka-* "svijet", prakrt. *loga-*, *loa-* "svijet, narod", lendi *lō* "selo", stbengal. *loa* sufiks množine, st. avadhi *loi* "narod", hind. *loe, loī*, stgudžarat. *loi* "svijet", sinhal. *lov, lev, lō*), kašmir. *rōćun* "dopadati se" (**roč-ya-*), aškun *zuć, žuć* "osvit" (**roč-is-*), vajgali *lō* "otvoren prostor" (**rokas*), av. *raočah-* "svjetlo" (stperz. *raučah-*, srperz. *rōč*, perz. *ruz*, tadž. *rūz*, baluči *rōč*, kurd. kurmandži *rō* isto, hotsak. *rrus-* "svijetliti", oset. iron. *rudzəng* "prozor", afgan. *rwadz*, šugnan. *rūz*, mundžan. *ružán* isto), *raočant-* "svjetleći", *raoxšna-* "svijetao" (usp. skit. *Rōksánē* ime žene Aleksandra Makedonskog i ime kćeri baktrijskog vladara), arm. *lois* "svjetlo", grč. *leukós* "svijetao, sjajan, bijel" (usp. *leukocit, leukèmija, leucin* itd.), *loũsson* "bijela srčika jele" (**louk-jo-m*), *lýssa* "bijes" (**luk-jā*), lat. *lūx*, gen. *lūcis* "svjetlo" (usp. *lùks, lùksometar*; od **lūce* "svjetlo" jesu roman.: veljot. *loik*, tal. *luce*, sardin. logudor. *luge*, retorom. engadin. *lūsch*, furlan. *lus*, prov. *lutz*, katal. *lluu*, šp., port. *luz*), *lucidus* "svijetao, jasan, blistav" (usp. *lùcidan*; lat. > roman.: rum. *luced*, šp. *lucio* "svijetao", port. *luzio* "oko, pogled"), *lūceō* "svijetlim" (**louk-éj-ō*), osk. *lúvkeí* "na svjetlu", lat. *lūmen* "svjetlo" (**leuk-s-men*; usp. *lûmen, luminiscèncija, luminózan* itd.; lat. > roman.: rum. *lume* "svijet", tal. *lume* "svjetlo", sardin. logudor. *lumene*, prov. *lum*, katal. *llum*, šp. *lumbre*, port. *lume*), *lūstrō* "rasvjetljujem; pregledavam", *illūstrō* "rasvjetljujem, razjašnjavam, predočavam, tumačim" (usp. *ilustrírati, ilustrácija*), kimr. *llug* "sjaj" (**louk-o-s*), srir. *lóch, lúach* "sjajan", got. *liuhaþ* sr. "svjetlo", stengl. *léoht*, angl. *līht*, engl. *light*, stfriz. *liāht*, stsas. *lioht*, nizoz. *licht*, stvnj. *lioht*, nj. *Licht* isto (germ. **leuxtaz* < **leuk-to-s*), stengl. *léa(h)*, engl. *lea* "otvoreno zemljište; travnjak" (german. **laux-* < **louk-*), lit. *laũkas* "blijed", *laũkas* "polje" (očišćeno od grmlja, šume i sl.), latv. *laũks* isto, toh. AB *luk-* "svijetliti", het. *luk(k)-* isto, *lukkaz* "jutro".

Indoevropski korijen **leuk-* potekao je vjerojatno od nekog nostratičkog **LUḲa*, od čega bi bila moguća i osnova II **lwek-*. Mislim da je ona, preobražena (premetanjem *lw* → *wl*), u **wlek-/*wl̥k-* "svijetliti; vatren": stind. *ulkā́, ulkuṣī* "meteor" (indoarij.: pali, prakrt. *ukkā*, bengal. *ūk, ukā* "baklja", orija *uka* "baklja; meteor", *ukiā* "sunčeve zrake", maithili *ūk* "baklja", hind. *ūk* "baklja, blijesak, meteor"), grč. *áwlaks, áblaks* "svijetao", *ēléktor* "sjajan, svijetao", *élektron* "sjaj; čisto zlato; jantar" (to je u *elèktrōn, elektricìtēt, elèktrika* itd.), toh. AB *lek* "pojava".

V. *luna, lisast, lučiti.*

lúčiti, lûčīm

Usp. *razlúčiti* (od toga *rázlučan, rázlučnost, razlùčiv, nerazlùčiv* itd.), *slúčiti* (od toga *slȕčāj, slȕčajan*), *odlúčiti* (dalje *ȍdluka*), *polúčiti* "dobiti".

Isprepleteni su glagoli **lǫčiti* "odvajati" i **lučiti* "nalaziti".

Psl. **lǫčiti* "odvajati" (mak. *lači*, sln. *ločíti*, č. *loučiti*, r. *lučít'*, *lučú* itd.) ima usporednicu u lit. *lankýti* "posjetiti", latv. *lùocît* "svijati, kriviti". Usp. dalje *lankóti* "kriviti", *apýlanka* "zavoj" itd. — Usp. **lǫkъ* > *lûk*: po rezultatu imamo **lǫčiti* u značenju "postići, spojiti, rastaviti" ("spojiti" u dluž. *luciś*, p. *łączyć*, ukr. *lučyty*, bjr. *lucić*). — Usp. i **lǫkà* > *lúka* ("zavoj" → "luka" i "livada" i sl., usp. *Banja Luka*).

Psl. **lučiti (sę)* (stsl. *lučiti sę*, bug. *lùča*, sln. *lučíti*, č. *lučiti*, slč. *lúčiť*, stp. *łuczyć*, r. dijal. *lučít'(sja)*, ukr. *lúčýty(sja)*, bjr. dijal. *lúčyć* — značenja "nalaziti", "dobivati", "baciti", "slučiti se", "desiti se" i sl.) jest od ie. **louk-*

eje- "gledati", usp. stind. *locáyati* "gleda, promatra" (**louk-eje-*), prakrt. *loei* "sja" (stind. *lokáyati*), grč. *leússō* "vidim" (**leuk-jō*), *lūceō* "svijetlim" (**louk-éj-ō*), kimr. *go-lwg* "pogled", *llygad* "oko" (**lukato-*), lit. *láukti, láukiu* "paziti", *lukė́ti* "malo počekati", latv. *lūkot* "gledati", prus. *laukīt* "tražiti".
V. *luč*.

lûd, lúda, o
Od psl. **ludъ(jь)*: csl. *ludъ*, bug., mak. *lud*, sln. *lûd, lúda*, č. st. *lud*, r. st. *lud*, stukr. *Lud*, bjr. *Lud* (osobna imena).
Usp. **luditi* "varati": č. *louditi*, r. *ludít'* — u hš. *lúditi* i sln. *lúditi* značenje je promijenjeno.
U tome je vjerojatno ie. **loud-*. Indoevropski je korijen **leud-* "pognuti se, sagnuti glavu; pognut; malen; pretvarati se", od čega su npr. kimr. *lludded* "umor, sustalost" (**loudetā*), stengl. *lýtel* "malen", engl. *little*, stsas. *luttil*, nizoz. *luttel*, stvnj. *luzzil*, nj. dijal. *lützel* (zapgerm. **lūttilaz* < **lud-ilo-s*), lit. *liū̃sti* "ožalostiti se", *liūdė́ti* "žalovati", *liū̃dnas* "žalostan", prus. *laustinti* "poniziti".

lûg
Od psl. **lǫgъ*: csl. *lǫgъ*, bug. *lъg*, mak. *lag*, sln. *lôg*, gen. *lôga*, č., slč. *luh*, gen. *luhu*, gluž. *ług*, dluž. *ług*, p. *łąg, łęg*, slovin. st. *łǫg*, r. *lug*, gen. *lugá*, ukr. *luh*, gen. *luhu*, bjr. *luh*. — Često u toponimima (*Lug*).
Razne izvedenice — usp. *lùgār*, *lȕžnjāk* (*hrast lužnjak*) itd.
Prvotno je značenje praslavenske riječi bilo "rit, močvarno zemljište obraslo grmljem iz kojeg se razvija šuma"; usp. ime zemlje na istoku Njemačke *Łužyca* "Lužica" (iz toga nj. *Lausitz*).
Usporedi psl. **lęga*: slovin. *lëga* "nizina", r. dijal. *ljaga* "blatno mjesto; blato; lokva".
Usp. lit. *léngė* "nisko zemljište, između dva brda".
Pomišlja se na to da je polazno ie. **leng-* "kriviti" (usp. slovin. *łą̃gac* "kriviti") inačica za **lenk-*, za koje v. u *luk* — ili je do ozvučenja došlo tek u praslavenskom (radi ekspresivnosti).

lûg, gen. *lúga*
Od psl. **lugъ/*luga*: bug. *luga*, hrv. čak. *luga* "pepeo", sln. *lúg* i *lȕg*, gen. *lúga*, č. *louh* "lug", luž. *łuh*, polap. *läug*, p. *ług*, r. *lug* m., *lúga* ž., ukr., bjr. *luh*.
Pridjev *lȕžan* "pun pepela; za boju"; usp. *lúžiti, lûžīm* (kaže se *luži da omekša*), *lužati* "posipati pepelom"; dalje *lùžina*.
Mlađa praslavenska riječ **lugъ* posuđenica je iz stvnj. *louga* "lug" (> nj. *Lauge*).
Stvnj. *louga* poteklo je, skupa sa stnord. *laug* "voda za kupanje", stengl. *léah* "lug" od germ. **lauxṓ*, što je od ie. **lou-kā́*. — Indoevropski je korijen **lou(ə)-* (st. **louH-*) "prati": arm. *loganam* "perem se" (**low-ənā-*), grč. *lóō* "perem" (**low-ō*), lat. *lauō* "perem, mijem, kupam (se)" (lat. *lauāre* "prati (se)" > roman.: rum. *la*, tal. *lavare*, retorom. engadin. *laver*, furlan. *lavá*, fr. *laver*, prov. *lavar*, katal. *lavar*, šp., port. *lavar*; — ovamo *lavabô*, gen. *lavabòa* "umivaonik", što je preuzeto iz crkvenog latinskog: svećenik čini obredno pranje, s riječima *lavabo inter innocentes manus meas*, Ps 26:6, gdje *lavabō* znači "oprat ću"; u prijevodu KS "U nedužnosti ruke svoje perem"), *lauatrīna*, *lātrīna* "izljev za vodu; zahod" (usp. *latrína*), ir. *ló-chasair* "kiša" (**low-o-*), stir. *lúaith* "pepeo", kimr. *lludw*, korn. *lusow*, bret. *ludu* isto (**lou-tw-i-*), srkimr. *glau*, kimr. *gwlaw* "kiša".

lũk

Od psl. **lũkъ*: stsl. *lukъ*, bug., mak. *luk*, sln. *lük*, č., slč. *luk*, polap. *läuk*, p. *łuk*, r., ukr., bjr. *luk*.

Praslavenska posuđenica iz germ. **laukaz* (> stisl. *laukr*, stengl. *léac*, engl. *leek* "poriluk", stsas. *lōk*, nizoz. *look*, stvnj. *louh*, nj. *Lauch* "češnjak"; također u engl. *garlic* isto).

Riječ *pöriluk* ima *pör* ← roman. < lat. *porrum* "luk, vlasac"; *präsluk*, danas običnije *präziluk*, ima prvi dio iz ngrč. *práson* "poriluk".

Riječi za razne vrste luka često su se preuzimale, skupa s lukom; usp. *čebula* iz furlanskog, *kapula* iz dalmatskog, *kromid* iz novogrčkog, *sogan* iz turskog.

lûk

Od psl. **lǫ́kъ*, gen. **lǫkà*: stsl. *lǫkъ*, bug. *lъk*, mak. *lak*, sln. *lộk*, č. *luk*, p. *łęk*.

Usporednice su u baltijskom (lit. *lañkas* "luk, svod, obruč", latv. *lùoks* "zavoj, luk") i germanskom (stengl. *lóh* "remen" < germ. **lanhaz*). To je od ie. **lonk-o-s*.

Indoevropski je korijen **lenk-* "savijati": lit. *leñkti, lenkiù* "savijati", u psl. **lękti* isto (stsl. *lęšti*) itd.

Ie. **lenk-* poteklo je od nostr. **łonKa* "savijati": ?afraz. (hausa *lánkwà-sá/ tánkwà-sá* "savijati", s kauzativnim *-sá*, karekare *riŋka* "luk" itd.), ural. **łoŋka* "ispraviti, izravnati" (pbfin. **lonka-* "savijen, ispravljen" u fin. *olla longallansa* "ležati na boku; biti pritvoren (o vratima)"), drav. **tonk-* "savijati (se)" (tamil. *ton kul* "objesiti se, visjeti"), alt. **loŋa-* "savijati, sagibati" (mong. **toŋ ga-*: mong. pism. *toŋgoi-*, halha, burjat. *tongoi-* "sagibati se"; tung.: evenkij. *loŋkī-* "saviti se", even. *loŋā, luŋā, nuŋā* "luk; strijela").

Postoje i izvannostratičke usporednice, npr. austronez. **Dekuʾ*, **lekuʾ* "savijati".

lúka

Znači i "tratina" (usp. *Banja Luka*). — Od psl. **lǫkā́*: csl. *lǫka* "dolina, travnjak, zaljev", bug. *lъkà*, mak. *laka* "livada, travnjak", sln. *lóka* "livada", dijal. notranj. "močvarna dolina", č. *louka*, slč. *luka*, luž. *łuka*, p. *łąka*, r. *luká* "zavoj, okuka, zavijutak (rijeke); luk, svod", ukr. *lúka*, bjr. *luká*.

Za m. rod **lǫkъ* v. u *lûk*.

To je ie. **lonk-á*, što je i u oset. iron. *länk*, digor. *läncä* "nizina", lit. *lanka* "poplavljivo zemljište, tratina, dolina", latv. *lañka* "ravnina, livada; zavoj rijeke", a vrlo vjerojatno i u stind. *Laṅkā́* "Lanka, Cejlon" (> prakrt. *Laṅkā*, prakrt. *Ḷaṁkā*, sinhal. *laka*; u engleskom imenu *Ceylon [sīlɔn]* jest odraz imena *Srī Laṅkā*) i možda u lat. *lanx* "zdjela, plitica", toh. B *leṅke* "obronak, kosina".

Usporedi predroman. (gal.?) **lankā* "udubina; riječno korito" (u južnoj Francuskoj, zapadnoj Švicarskoj, sjevernoj Italiji *lanka* i sl.; usp. švic. *lauch* "korito, dolina").

lùkav, a, o

Od psl. **lǫkā̃vъ, a, o*, odr. **lokavъjь*: csl. *lǫkavъ*, bug., mak. *lukav*, sln. *lokā̑v, lokáva*, r., ukr. *lukávyj*.

Pridjev na *-avъ* od **lǫkъ* "luk" (za značenje usp. npr. sln. *zvit* "lukav" : *zavit* "zavijen").

lúna

Od psl. **lūnà*, ak. **lūnǫ̀*: bug. *lunà*, mak. *luna*, sln. *lúna*, č. *luna* ("sjaj"), slč. *luna*, polap. *läuna*, p. *łuna* ("odsjaj plamena", st. "luna"), r. *luná* (i dijal. "odsjaj na nebu"), ukr. *luná* ("odsjaj; odjek") itd.

To je (preko **luxna*) od ie. **louk-snā* "svjetleće tijelo, svjetiljka": av. *raoxšnā* "svjetlo", srperz. *rōšn* "svijetao", klperz. *rōšan* (iran. **rauxšna-*), lat. *lūna* "luna, mjesec" (roman.: rum. *lună*, veljot. *loina*, tal., sardin. logudor. *luna*, retorom. engadin. *lüna*, *lüña*, furlan., fr. *lune*, prov.*luna*, katal. *lluna*, šp. *luna*, port. *lua*), prenestin. *losna*, srir. *luan* isto, prus. *lauxnos* mn. "zviježđe".

V. *luč*.

lúpati, lûpām

Od psl. **lupati*. Zvukoopisno. Usp. *lùpiti*, *lùpīm*, dalje *lupètati*, *lùpkati* itd. — Usp. i *òlupak*, gen. *òlupka*, *òlupina* itd.

Najvjerojatnije zvukoopisna riječ. Možda je povezana (ukrštanjem?) s *lúpiti* (v.).

lúpež

Znači "tat, kradljivac, razvojnik" (st. *lupežь* "grabež, krađa", u govorima i "lupljenje" i sl.). — Od psl. **lupežь* ž. "razbojstvo, grabež, otimačina": sln. *lúpež* m. "lupež", č. *loupež* "grabež", slč. *lúpež*, p. *łupież* isto, slovin. *łupież* "koža, mijeh; oteta roba; grabež; prhut", r. dijal. *lupëž* "grabež", ukr. *lupíž* "komadići drveta s kojih je strgana kora", bjr. dijal. *lupéš* "prhut".

Imenica **lupežь* načinjena je ili od **lűpiti* "udariti" (usp. *mäznuti* "udariti; ukrasti") ili od **lūpíti* "lúpiti, ljuštiti" (usp. u č. *loupiti* "oteti, oduzeti, ukrasti", p. *łupić* isto, te npr. u nas *òdrati* "oderati, olupiti", ali i u značenju koje djelomice zadire i u "pokrasti nekoga"). — V. *lúpati*, *lúpiti*; usp. i značenje riječi *roba* (v.).

Od imenice **lupežь* načinjen je glagol **lupežiti*: hrv. *lùpežiti*, č. *loupežiti* "otimati, pljačkati", slč. *lúpežiť*, p. rij. *łupieżić* isto. — Dalje u nas *lùpežati*; usp. i *lùpeštvo*, *lùpeškī*, *lùpežan*.

lúpiti, lúpīm

Od psl. **lūpíti* "lúpiti, ljuštiti": bug. *lùpъ*, mak. *lupi*, sln. *lúpiti*, *lúpim*, č. *loupiti*, p. *łupić* r. *lupít'*, *lupljú* itd.

Usp. *lùpina*, *òlupina*, *lúpež*.

Indoevropski je korijen **leup-*: stind. *lopáyati* "povrijedim, oštetim" (**loup--eje-*, kao u sl. i balt.; indoarij.: prakrt. *lovei* "uništava", stgudžarat. *loaï* "šiba"), **lopyate* "nestaje" (u indoarij.: prakrt. *loppaï* "nestaje; skriven je", orija *lopibā* "uništiti", marathi *lopṇẽ* "nestati; ležati skriven"), *lúpyate* "izgubljen je, uklonjen je" (indoarij.: prakrt. *luppaï* "uništen je", gudžarat. *lap(ā)vũ* "sakriti se"), *lumpáti* "uništava; krade" (pali *lumpati* "lomi, povređuje", prakrt. *lumpaï* "uništava"), kalaša *lavém* "sakrijem se" (**lop-aya-*), grč. *lýpē* "tuga, žalost", *lȳpéō* "žalostim; vrijeđam", got. *laufs* "list", stnord. *lauf*, dan. *løv*, šv. *löv*, stengl. *léaf*, engl. *leaf*, nizoz. *loof*, stvnj. *loup*, nj. *Laub* isto (german. **lauβaz*, **lauβam*, od **loup-* ili **loubh-*, v. niže), lit. *lùpti*, *lupù* "oguliti kožu", latv. *lupt* isto, lit. *laupýti* "ljuštiti", latv. *làupît* (**loup-ī-*, kao u sl.) itd.

Usp. ie. **leub-* u lat. *liber* "liko" i "knjiga" (> roman.: rum. *lior*, *lăor* "liko"), stir. *luib* ž. "trava", stisl. *laupr* "koš", psl. **lubъ* (*lûb* "kora drveta; liko", v. to; usp. *lubènica*).

Usp. ie. **lep-* (< **lwep-*, što je osnova II prema osnovi I **leup-*) u grč. *lépō* "derem koru", *lépos* sr., *lopós* m. kora, koža" (*lepís*, gen. *lepídos* "ljus-

ka"; to je u *lepidòpteri* "leptiri"), alb. *lapë* "list", lit. *lãpas*, latv. *lapa* isto.
Ie. **leup-/*lep-* (i **leub-*) poteklo je od nostr. **Lopʌ* "oderana kora; opna biljke": afraz. **lp-* "oderana kožica, opna" (sem. **lp*ʾ: arap. *lfʾ* "derati koru; udarati"), kart. (gruz. *lapan-* "lub, liko"), ural. **Lopʌ* "oderana kora, list" (marij. *lopa* "list", mansij. *lop* "koš od brezove kore").
Izvannostratička usporednica jest sinotib. **lep* "lúpiti"; usp. npr. tibburm. **lep* npr. u kačin. *lep*, garo *rep*, lušej *hlep*, lepča *lip*.

lútati, lũtãm

Od psl. **lutãti*: bug. *lutam se*, mak. *luta* "lutati", sln. *lútati* "teško tražiti, polako ići; teško, polako i neuspješno nešto raditi", č. dijal. *loutati* "žvakati, polako jesti".
Usp. psl. **lytãti*: bug. *lýtam* "ljenčariti, skitati se, lutati", r. dijal. *lytát'* "lijeniti se, ljenčariti, dangubiti".
U tom je ie. **ləu-t-* (**lutati*), **lū-t-* (**lytati*), od korijena **lēu-* "ostaviti", za koji v. u *polovan*.
S istim proširenjem *-t-* jesu još npr. grč. (arkadij.) *leútōn* "od sporosti", stengl. *líeðre* "lakouman, slab", srnnj. *lüüder* "lakoumnik", nj. *liederlich* "lakouman, nemaran" (germ. **liuþriz* < **leut-ri-s*), *Lotter* "lijenčina", latv. *lutêt*, *lutinât* "razmaziti (se)".
Ne znam za nostratičke usporednice toga korijena, no na nostratičkoj bi se razini radilo otprilike o **LʌHU*, **LUHʌ*.
Zanimljivo pak je ovo: da se radi o indoevropskom korijenu **leut-* od nekog nostratičkog **LUṭʌ*, dalo bi se pomišljati o nekoj vezi s tibetoburmanskim **g-lwat* "osloboditi, pustiti" (gdje je *g-* direktivni prefiks), što je u tib. *hlod-pa* "opušten", kačin. *lot* "pobjeći; biti slobodan", burman. *lwat* "biti slobodan". No to bi bilo zasad prenategnuto.
— Osim toga, može se pomišljati i na **LʌHU/*LUHʌ* + **ṭʌ* (a slično onda i u prednostratičkom?).

lũtka

Od psl. **lǫtъka*: sln. *lôtka*, *lótka* ("biljka Asphodelus sp."; *lũtka* iz hš.), č. *loutka*, stslč., slč. dijal. *lútka*, p. *lątka*, r. dijal., ukr., bjr. dijal. *lútka* (r. "nadvratnik", ukr. "stup prozorskog okvira", bjr. oboje). — Usp. **lǫtъkъ*: hš. *lútak*, gen. *lútka*, str. *lutъkъ* "igrač, glumac, mimičar", ukr. *lutók*, gen. *lutká* "mlado lipovo stablo; liko mlade lipe", bjr. dijal. *lutók* "ručka kose; dovratnik". — Usp. i u Vuka St. Karadžića *lũče*, gen. *lũčeta* (< *lutče*), što je danas u srpskom obična odmilica.
Izvedeno od psl. **lǫtъ/*lǫto/*lǫta* "lipova kora": sln. *lot* "divlji grah", č. dijal. *lut* "liko (lipovo)", p. *lęt* "prut", r. *lut* "liko, lipova kora", dijal. *lutá* "lipa", *lutó* "liko, lipova kora", bjr. *lut* "mlada lipa, kora mlade lipe" itd.
Psl. **lǫtъ* poteklo je od ie. **lont-o-s*. Korijen je **lent-* "gibak": stind. *latā* "vitica, vriježa, povijuša" (**lṇtā*; indoarij.: pali *latā*, prakrt. *layā*, sinhal. *liya* itd.), šina *la* "krastavac; buča" (arij. **latā*), alb. *landë*, *lëndë* "građevno drvo", ?grč. *elátē* "jela" (**e-lṇt-ā*), lat. *lentus* "žilav; vitak, gibak, mek; ljepljiv; spor" (> roman.: tal. *lento* "polagan", sard. logud. *lentu* "mek", fr. *lent* "polagan", prov. *len*, šp. *liento* "vlažan", port. *lento*), stnord. *lind* ž. "lipa", stengl. *lind(e)*, engl. *linden*, stvnj. *linta*, nj. *Linde* isto (germ. **lindō*), stnord. *lindi* m. "traka", stvnj. *lind(i)* "mekan, nježan", lit. *lentà* "daska, ploča".

lùtrija

Preuzeto iz nj. *Lotterie*, što je došlo iz ili fr. *loterie* ili izravno iz izvora,

nizoz. *loterij* "igra na sreću": počeci lutrije slične današnjoj jesu u XVI. st. u Nizozemskoj (no igre sa ždrijebom poznate su u mnogo starije vrijeme, uostalom, usp. riječ *ždrijeb*), i otad se šire po raznim zemljama (u austrijske zemlje 1752; u Hrvatskoj i Slavoniji od 1762. g.).

U nizozemskoj riječi *loterij* jest *lot* "srećka, sudbina, dioba". To je, sa got. *hlauts* "dio, usud", stnord. *hlutr*, stengl. *hlot* "dio, udio, izbor", engl. *lot* "ždrijeb; dio, udio; usud, sudbina; kup, gomila; sve, svi" (iz toga je u hrv. *löt* "neka koli ina dionica", u sklopu *lot dionica*), srnnj. *lot*, nj. *Los* "udes, sudbina; srećka" (iz toga *lôz* "srećka", običnije u srpskom) od germ. **hlutaz*. — Usp. **hleut-* u glagolima: stnord. *hljóta* "baciti (ždrijeb i sl.); polučiti (dobitak, sreću)", stengl. *hléotan*, stsas. *hliotan*, stvnj. *hlioʒʒan, lioʒan*, srvnj. *lieʒen* "dobiti, postići".

Iz franačkog **hlot* "sudbina, nasljeđe" posuđeno je fr. *lot* "dio, udio; estica zemlje; srećka; zgoditak".

S evropskog je zapada došla i riječ *lòto*: izvor je tal. *lotto* ili fr. *loto* (što je iz tal.). Talijanska je riječ posuđenica iz germanskog izvora (iz njemačkog?).

Same germanske riječi jesu od ie. **kleud-/ *kleut-*, što je od korijena **klēu-, *klāu-* "zakačiti" (za značenja v. u *kob*), za koji v. u *ključ*. — Usp. još lit. *kliū́ti* "zakačiti, objesiti", *kliū́tis, kliū́tė* "prepreka, zapreka", *kliáutė* "prepreka; pogreška", latv. *kļũt* "prispjeti, dospjeti, postati", *kļaustîtiês* "ostati visjeti"; kauzativi na *-d-*: lit. *kliudýti* "objesiti", *kliaudýti* "smetati, priječiti" itd.

Lj

ljěto

Od psl. **lěto*: stsl. *lěto*, bug. *ljàto*, mak. *leto*, sln. *léto*, č. *léto*, slč. *leto*, luž. *lěto*, p. *lato*, r. *léto* (dijal. i "jug"), ukr. *líto* (usp. još bjr. *slécić* "zagrijati").

Od ie. **lētom* sr.; usp. **lēto-*, **lәto-* "toplo doba; dan, ljeto": stir. *la(i)the* "dan", gal. *lat* "dan" (**lәti-*), stgutnij. *lāþigs* "u proljeće", šv. dijal. *lå(d)ing* "proljeće", i *lådigs* "prošlog proljeća" (germ. **lēþ-*). (Slavensko je značenje "godina" mlađe.)

Čini se da bi riječ **lěto* mogla biti iz sklopa **lěto vermę* "toplo vrijeme" (postoji i mišljenje da je **lětъ* značilo "lijep", usp. stč. *letný* "prijateljski; drag, mio, lijep", kao fr. dijal. *beau temps*, ngrč. *kalokaíri* "ljeto", upravo "lijepo vrijeme"). Zapravo bi već indoevropsko **lēto-* moglo biti načinjeno sufiksom *-to-* od **lē-* "popustiti", koje je, s raznim proširenjima, u got. *lats* "polagan, trom, lijen", lit. *lénas* "polagan, trom, miran", psl. **lěnъ* "lijen" (v.). Za značenjsku vezu usp. **jugъ* < ie. **jou(ә)-* "miješati, gnječiti" prema lit. *jaukùs* "krotak, mek, ugodan". Tako bi **lěto vermę* bilo vrijeme kad je zima već popustila.

ljȍsnuti, ljȍsnēm

Od psl. **losknǫti (sę)*: č. morav. *losknouti* "pući, krcnuti; tresnuti, ljosnuti", r. dijal. *lósnut'* "udariti; pasti, ljosnuti".

Psl. **losknǫti* načinjeno je od glagola **loskati* (sln. *lôskati, lôckati* "srkati, mljackati; krckati; pljuskati, bućkati, brčkati; brbljati", č. *loskati* "krckati", r. dijal. *lóskat'* "udarati, pucketati, krckati", ukr. *lóskaty* "udarati, treskati"), što je, kao i **leskati* (bug. dijal. *ľóskam* "udaram, pljeskam", sln. *leskáti* "pucati, pucketati", slč. dijal. *ľeškať*, r. dijal. *lëskat'* "udarati, bučiti") — zvukoopisno. Zbog zvukoopisnosti i ekspresivnosti jest i *lj* umjesto *l*.

Usp. lit. *laskúoti* "veselo pjevušiti", *lazgúoti* "veselo brbljati; pričati gluposti".

ljúbiti, ljȗbīm

Od psl. **ľubīti*: stsl. *ljubiti*, bug. *ljùbja*, mak. *ljubi*, stsl. *ljúbiti*, č. *líbiti*, gluž. *lubić*, dluž. *lubiś*, p. *lubić*, r. *ljubít'*, *ljubljú*, ukr. *ljubýty*, bjr. *ljubíć*.

Usporedan je pridjev **ľubъ* (sln. *ljȗb, ljúba, o*, itd.), od kojeg je načinjena imenica **ľuuby*, gen. **ľubъve*, ak. **ľubъvъ* (hrv. *ljúbav*, r. *ljubóv'* itd.).

Glagol odražava indoevropski iterativ **leubh-eje-*, a pridjev je **leubh-o-s*.

Indoevropski je korijen **leubh-* "strasno željeti; mio, drag": stind. *lúbhyati* "žudi, želi" (**lubh-je-*; indoarij.: pali *lubbhati* "želi, priželjkuje", prakrt. *lubbhaï*, rom. (Njem.) *lubev-* "biti zloban, biti ljubomoran", *lubni*, *lublin* "bludnica, drolja", hind. *lubhānā* "rasplamsati želju"), *lobháyati* "pobuđuje želju" (**leubh-éje-*), *lobhyate* "mami, zavodi", *lubdháḥ* "željan" (**lubh-tó-*; indo-

arij.: pali, prakrt. *luddha-* "pohlepan", stgudžarat. *lūdhaḍī* "poželjan" itd.), kašmir. *lūbun* "željeti; osjećati želju" (arij. **lobh-ya-*), perz. *luftan* "poludjeti (od žudnje, ljubavi), biti ljubomoran", grč. dijal. *lyptá* "družica; ljubavnica; bludnica", alb. *laps* "želim", *lum* "sretan" (**lubh-no-*), stlat. *lubet,* lat. *libet* "mili se, hoće se" (**lubh-*; lat. *libet* jest u rum. *-lea* u *acolea, acilea*), *lubīdō, libīdō* "pohota, požuda" (iz toga *libído* "spolna želja"), oskij. *loufir* "ili", got. *liufs,* stisl. *liúfr,* steng. *léof,* engl. *lief* ("rado"), stfriz. *liaf,* stsas. *liof,* nizoz. *lief,* stvnj. *liob,* nj. *lieb* "drag" (**leubh-o-s*), stengl. *lufu,* engl. *love,* stvnj. *lupa,* njem. *Liebe* "ljubav" (**lubh-*), lit. *liaupsẽ* "pohvala" (**leubh-s-*).

Indoevropsko **leubh-* poteklo je od nostr. **Lubʌ* "biti žedan", koje je još u afraz. **lwb* "žeđati" (arap. *lwb*; stegip. *ỉbj,* kopt. bohejr. ,fajum. *ibi,* kopt. ahmim. *ibe*; zapčad. *lab-* "ljubiti, voljeti": dera *ləw-*, tangale *lob-*).

ljûdi, gen. *ljúdī*

Danas množina za imenicu *čovjek.* Nekad po deklinaciji na *i* (usp. gen. mn. *ljúdī*).

Od psl. **ljûdь*: stsl. *ljudь* (*ljudinъ* "slobodnjak"), bug. *ljud* "narod", mak. dijal. *ljudi* mn., č. *lidé,* slč. *ľudi,* gluž. *ludźo,* dluž. *luźe,* p. *ludzie,* r. *ljud* "čovjek", *ljúdi* mn., ukr. *ljúdy* mn., bjr. *ljúdzi.*

Od ie. **leudh-i-s,* mn. **leudh-ej-es.* Usp. stengl. *léod* "narod", stsas. *léode,* stvnj. *liut,* nj. *Leute* "ljudi", lit. *liáudis* "narod, ljudi", latv. *ļàudis* "ljudi, narod". — Ovamo ide i ime Lidije, u grčkom zapisu *Lȳdía* (*Lydós* "Lidijac", mn. *Lydoi*), usp. i karijski zapis *mav-λod-ou* (s *mav-* kakvo je i u starijem imenu Lidijaca, u grčkom zapisu *Mēones* "Meonci").

Od indoevropskog je korijena **leudh-* "rasti" (za značenje usp. *rasti* : *rod* : *narod*) načinjen naziv za slobodne ljude: grč. *eleútheros* "slobodan", lat. *līber* isto (usp. *liberalan* i dr.; lat. > roman.: stsardin. logudor. *li(v)eru* "imalac, vlasnik, posjednik", prov. *liure* "slobodan", katal. *lliure*), *līberi* "djeca", falisk. *lofer-,* usp. i venet. *Lo.u.zera.i.* ž. dativ osobnog ime (odgovara latinskom *Libera*), *lo.u.zeroφo.s.* dat. mn.

Ie. **leudh-* "rasti" jest u stind. *ródhati, róhati* "raste, razvija se" (indoarij.: prakrt. *rohaï* "raste", hind. pjesn. *rohanā* "uzdizati se"), av. *raoδaiti* "buja, jača", alb. *vëllá* "brat" (**swe-loudh-ā*), *polém* "svjetina, narod" (**leudh-m-*), *këlýsh* "mladunče", lat. *līberi* "djeca", stir. *luss* "biljka" (**ludh-stu-*), stkorn. *les,* kimr. *llysian,* bret. *louzon* isto, got. *liudan* "rasti", stengl. *léodan,* stvnj. *liotan* isto.

ljúljati (se), ljûljām (se)

Od psl. **ľuľati (sę)*: mak. *lula (se),* č. *lilati, lulati,* ukr. *ljúljati* itd.

Glagol opisna postanja.

ljȕska

Od psl. **ľuska,* što je inačica riječi **luska* (usp. kajk. *lȕska*).

Usp. **ľuščiti (sę)*: bug. *ljȕšta,* hš. *ljȕštiti (se).*

**lusk-* jest od starijeg **lupsk-,* s *lup-* koje je u **lupiti* (v. *lúpiti*).

ljût, ljúta, o

Od psl. **ljútъ, *ljutà, *ljutò,* odr. **ljutъjь*: bug. *ljut,* mak. *lut,* sln. *ljût, ljúta,* č. *litý,* slč. *ľuty,* luž. *luty,* r. *ljútyj,* bjr. *ljúty.*

Nejasno. Povezuje se s kimr. *llid* "ljutnja, srdžba" (*lū-to-s*).

Pomišlja se i na to da je **ljutъ* < ie. **leu-to-s,* s **leu-* "lav" (u ruskom se folkloru naziv za kralja životinja *lev-zver'* poklapa sa sklopom *ljutyj zver'*). Usp. i alb. *letë* "griva" (**leut-*).

M

mȁčka

Usp. bug. *màčka*, mak. *mačka*, sln. *mâčka*, *máčka*, slč., ukr. *mačka*.

Najvjerojatnije od uzvika za vabljenje kakav je *mȁc*, usp. *mȕc* prema hrv. *mȕca*, sln. *múca*, *mȉc* prema *míca* itd.

mȁćeha

Od psl. **mȃtjexa*: stsl. *maštexa*, bug. *màštexa*, mak. *maštea*, *maḱea*, sln. *máčeha*, č. *macecha*, *macocha*, slč., luž. *macocha*, p. *macocha*, dijal. *macecha*, slovin. *macieχă*, r. *máčexa*, ukr. *máčoxa*, bjr. *máčaxa*.

Psl. **mȃtjexa* poteklo je od indoevropskog komparativa **māt(r)-jes-* (zapravo od **māt-jes-ā*), što je u ovom slučaju značilo "sličan materi". Usp. komparative koji su u lat. *mulier* "žena", *matertera* "tetka, materina sestra". — Za dalje v. *mati*.

màći, mȁknēm

I *màknuti*. — Od psl. **mъknǫ̃ti (sę)*: csl. *mъknǫti sę*, sln. *mákniti (se)*, *máknem*, i *mekníti (se)*, *méknem*, č. *mknouti*, p. *mknąć*, bjr. *mknuć* itd.

Usp. *dòmak*, *pòmak*, *smȁk*, prilog i prijedlog *nadòmak* itd. — Imenica *zámak*, gen. *zámka* posuđenica je iz č. *zámek* ili iz r. *zamok*: to su prevedenice njemačke riječi *Schloß*, od *schließen* "zamaknuti vrata, zatvoriti vrata".

Iterativ dobiven duljenjem *ъ* → *y* **mykati*: hrv. *mȉkati*, *mȉčēm* (onda po prezentu načinjen infinitiv *mȉcati*), sln. *mȋkati* itd. (Zapravo tu moemo vidjeti ie. **mūk-*.)

Usp. *smúcati se*, *smûcām* (psl. **mukȃti*, s ie. **mouk-*); imenica *smûk*.

Indoevropski je korijen **meuk-* "kliznuti, spuznuti": stind. *mucáti* (> indoarij.: prakrt. *mu(v)aï*, sinhal. *mudanavā* inf.), *muñcati* "oslobodi" (> pali *muñcati* "oslobodi, napusti", prakrt. *muṁcaï* isto, sindhi *muñjanu* "poslati", orija *muñcibā* "napustiti", sinhal. *musanavā* "osloboditi, ostaviti" itd.), šina *mŭžóiki* "sačuvati" (arij. **munč-*), lit. *mùkti* "osloboditi (se), pobjeći", latv. *mukt* "odvezati (se)" itd.

mádež

I *mȁdež*. Usp. u nas i oblike kao *mlȁdež*, *mládež* (ukrštanje s *mlâd*, zbog toga što se madež pojavljuje od rane mladosti) i st. *majdeš* (s *j* umjesto *l*). — Od psl. **madežь*: bug. *màdež*, sln. *mâdež*, r. dijal. *mádež*, *mátež*, *málež*.

U **madežь* najvjerojatnije je *-ežь* sufiks, a onda se **mad-* uspoređuje s **mada* (sln. *mada* "mrlja" i "sazrijevanje voća", p. dijal. *mada* "plodan talog koji ostaje poslije poplave oko Visle; ilovača na dnu voda stajaćica; blato na poljskim putevima", slovin. *mada* "blato, mulj").

Polazno značenje u **mad-* jest "blato, vlaga". Madež bi bio nazvan po tome što se ističe kao što se na koži ističe vlažno mjesto.

Za **mad-* polazno bi bilo ie. **mād-*, od korijena **mad-* (st. **maxd-*?) "mokar, vlažan; curiti, kapati": stind. *mádati, mádate* "struji, vrije", *mádaḥ* "opojno piće", *medas-* sr. "salo, mast", *medyaḥ* "mastan" (**mad-do-* ili **mad(e)s-do-*), skit. (u grč. zapisu) *Matóas* "Dunav", arm. *matał* "mlad, svjež, nježan", grč. *madaō̃* "raziđem se, rasplinem se", *mazós* "prsna bradavica" (**mad-dó-s*), *mastós* "grudi, prsa" (**mad-tó-s*; usp. *mastìtis* "upala dojke"), alb. *manj* "toviti, gojiti" (**mad-njō*), *majmë* "debeo", *mazë* "vrhnje na mlijeku" (**mad-jā*), lat. *madeō* "mokar sam", *mattus* "pijan" (**mad-ito-s*), stir. *maidim* "kidam se", stvnj. *mast* "hrana, krma, tov, žirenje", nj. *Mast, Mästung* "tov, tovljenje, žirenje".

màgar c, gen. *màgārca*

Usp. *magar* (u XVII. st.), *màgare*, gen. *màgareta* (onda od toga pridjev *màgarećī*).

Balkanizam iz grčkog: ngrč. *gomári*, srgrč. *gomári(on)*, što je izvedenica od *gómos* "tovar" (po tome prevedenica *tovar*), što je od istog ie. **gem-* kao *gomolj, sažeti* itd.

Usp. alb. *gomar*.

Sama je grčka riječ zapravo načinjena po semitskima, usp. arap. *ḥamār* "magarac". Dakle je riječ mediteranska prevedenica. Usp. još u semitskim jezicima ugarit. *gmr* "dopunjavati", južarabij. *gmr* "skupljati", akad. *kmr* "skupljati, stavljati na hrpu" itd.

màgla

Stariji je akuzativ *mäglu*. — Od psl. **mъglà*, ak. **mъglǫ̀*: csl. *mъgla*, bug. *mъglà*, mak. *magla*, sln. *məglä*, č. *mhla, mlha*, slč. *hmla*, gluž. *mhła*, dluž. *mła*, p. *mgła*, r. *mglá*, ak. *mglú*, ukr. *mhla*, bjr. *imhlá*.

Od ie. **mighlā́*, od čega su još grč. *omíkhlē*, alb. *mjegull*, lit. *miglà*, ak. *mìglą*, latv. *migla* "magla". — Korijen je **meigh-* "magla, kiša": stind. *megháḥ* (indoarij.: pali *megha-* "oblak, oluja", prakrt. *meha-* "oblak, kiša", rom. (azij.) *mi* "kiša", asam. *meh*, orija *miha* "kišni oblak", maithili *meh(ā)* "oblak", hind. *meh, mẽh* "kiša", sinhal. *mey, mē* itd.), šina *mḗ* "oblak", av. *maēγa-*, hotsak. *myo* "oluja" (iran. **migawa-*), perz. *mēγ* "oblak", arm. *mēg* "magla", stengl., engl. *mist* "magla" (germ. **mihsta-* < **migh-sto-*), usp. r. *mga* "sitna kišica, pršavica, izmaglica; hladna magla" (**mъga*), *mžit'* "sipiti (o kiši)" (**mъžiti*).

Značenje **meigh-* "magla, kiša" razvilo se navjerojatnije od "svjetlucati, treptati, žmiriti; mračan": od toga je lit. *mìgti, mingù* "zaspati", *miẽgas* "san", *miegóti* "spavati", psl. **migъ* (*mîg*), **migati* (*mȉgati*), **mъžati* (s proširenjem *-ir-* i metatezom *mž* > *žm* u *žmíriti, žmîrīm*, s *-ur-* *žmúriti* kao npr. ukr. *žmuryty*).

máhati, mâšēm

Od psl. **maxāti*, **mašǫ̀*: (što je sekundarno od **masāti*, **mašǫ̀* < **masjǫ*, s iterativnim *-s-*): bug. dijal. *maa*, mak. *mava*, sln. *máhati, máham*, č. *máchati*, slč. *máchať*, gluž. *mahać, machać*, dluž. *machaś*, stp., p. dijal. *machać*, slovin. *maχac*, r. *maxát'*, ukr. *maxáty*, bjr. *maxáć*.

Usp. *màhnuti* (**maxnǫ̃ti*), *zamahívati, mȃh, domah, dòmašāj, zàmašāj, zámašnjāk, prȍmaha* (u nekim govorima *prȍmaja*), *ȍmāh, òmaška, mȃhom* (kajk. *mâm*), *ȍdmāh* itd.

U psl. **maxâti* jest **ma-* "gibati (se), ljuljati, njihati": bilo bi ie. **mā-s-*, a usporedno je lit. *mosúoti* "mahati".

Usp. psl. **majāti, *mâjǫ* "mahati, davati znakove": sln. *majáti* "gibati", r. *májat'* "njihati" itd. (usp. u srp. *zamajac* "zamašnjak"). — U tome bi bilo ie. **mā-j-*.

Ie. **mā(i)-* "njihati se, mahati" dalo je grč. *mēnýō* "ukazujem, otkrivam, pokazujem" (← "pokazujem rukom"; **mā-*), ?lat. *mōs,* gen. *mōris* "narav, običaj" (usp. *mòrāl* prema pridjevu; od **mōre* jest fr. *moeurs*), srengl. *mód,* engl. *mood* "raspoloženje, volja", nj. *Mut* isto (germ. **mōdaz* "koji namjerava" < **mā-do-s*), lit. *móti* "mahnuti", latv. *māt* isto.

To ie. **mā(i)-* jest od nostr. **maHj(e)* "njihati se, mahati": drav. **maya-* "njihati se, kolebati se" (tamil. *maya-*"griješiti, neshvaćati"), alt. **mayi-* "njihati (se), mahati" (turk. **maj-* "sagnuti (se)": kazah. *majəsu-*; mong. **maji-* "iskriviti se": halha *majga* "krivonog"; tung. **māji-/*mäjï-* "njihati se": evenkij. *mäj-*; korej. *meida* "bacati se").

màhovina

Od psl. **mъxovina*, što je izvedenica od **mъ̀xъ*, gen. **mъxȕ*: stsl. *mъxъ*, mak. *mov,* sln. *mâh,* gen. *mahû/mâha,* č. *mech,* gen. *mechu,* r. *mox,* gen. *mxá* itd.

To je ie. **mus-u-s*, usp. lat. *muscus* "mahovina" (od **mūscus*, sa sekundarnim dugim *ū*, jesu tal., šp. *musco,* šp., port. *musgo,* sardin. *nusku* sa sekundarnim *n-*), stengl. *mos* "mahovina", engl. *moss* (dijal. i "močvara"), nizoz. *mos*, stvnj. *mos* sr., nj. *Moos* "mahovina; močvara" (germ. **musam*) itd.

To je od ie. **meu-s-*; za korijen **meu-* v. u *umiti.*

mâj, gen. *mäja*

Iz lat. *māius.* Svibanj, treći mjesec rimskoga kalendara, nazvan je *Māius (mēnsis)* po italskoj boginji Maji (*Māia*). Ona je bila žena Vulkanova i mati Merkura. Njeno ime znači "velika, stara, mati": *Māia* < ie. **maǵ-jā.* (Više o ie. *maǵ-* v. u *maksimum.*)

mâjstor

Balkanizam, potekao iz ngrč. *maïstōr,* gen. *maïstoros*, što je od srgrč. *magístōr*, gen. *magístoros*, a to pak je posuđenica iz lat. *magister* (latinski sufiks *-ter* zamijenjen je značenjski odgovarajućim grčkim *-tōr*). — Usp. onda *mâjstorskī, majstòrija* itd.

Iz iste je latinske riječi posuđeno pranjem. **maistr(o)*, od čega su stvnj. *meistar*, nj. *Meister.* (Usp. i stsas. *mēstar*, stengl. *mǽster.*) — Latinska je riječ izvor mnogih evropskih s takvim i sličnim značenjem.

Iz njemačkog je posuđeno hrv. kajk. *mẽštar*, gen. *mẽštra* "majstor", usp. i u drugim dijalektima isto u značenju "učitelj"; moguće je da su takve riječi djelomice došle iz mađ. *mester.* (Sln. *mójster* jest vjerojatno iz srvnj. bavar. *mǫister*, sa *[st]* do XV. st.) — Vjerojatno su iz dalmatoromanskog oblici kao *mojstar*, gen. *mojstra* (već u XIV. st.).

Lat. *magister* "učitelj, majstor" dalo je roman.: rum. *maestru,* tal. *ma(e)stro,* sardin. logudor. *mastru,* fr. *maître*, prov., katal. *maestre*, šp. *m(a)estro, maeso,* port. *mestre.* — Iz srednjolatinskog učenog jezika jest kasniji znanstveni naslov (i dr.), usp. *magìstar*, gen. *magìstra.* (Takav učeni naslov postoji u Evropi od XV. stoljeća.)

Od lat. *magistrālis (ventus)* nastali su nazivi za sjeverozapadni vjetar (jer je taj glavni za plovidbu): tal. *maestrale*, (Abruzzi) *mayištranę*, prov. *mistral*,

katal. *mestral*, šp. *maestral*. — Iz talijanskog su u nas *maèstrāl* (te u nekim govorima i *maèstrao, maestrâl*), gen. *maestrála* i sl. — Po latinskom je nastala riječ *magistrála* "glavna linija" (usp. onda i pridjev *mȁgistrālan, magistrálan*). — Iz lat. *magistrātus* "poglavarstvo; poglavar, državni činovnik" jest *magìstrāt*, gen. *-áta* "gradska uprava".

Lat. *magister* zapravo je značilo "najviši, najveći, glava" (pa onda "učitelj, vojvoda, nadzornik" itd.), usp. *magis* "više, bolje". — Zato usp. npr. iz dalmatoromanskog ž. roda hrv. (Potomje) *mâjstra* "vršna vodoravna greda na krovu", (Račišće, Brač) "konop za vršve i parangal" i sl.

Lat. *magister* nastalo je od *magis-tero-s (iz latinskog je npr. još i etr. *macstr(na), macstrwc(a)*), usp. i umbr. *mestru* "veći, viši".

Lat. *magis* i *magnus* (v. u *maksimum*) sadrže ie. *m$_e$ǵ- "velik".

mȁk, gen. *màka*

Od psl. *mākъ: stsl. *makъ*, bug., mak. *mak*, sln. *mȁk*, gen. *máka*, č. *mák*, slč., gluž., dluž., p., slovin. *mak*, r., ukr., bjr. *mak*.

Od ie. *māk-o-s; korijen *māk-, usp. grč. *mḗkōn*, dor. *mā́kōn* "mak", stir. *meccun*, srir. *maeccan*, ir. *meacan* ("mrkva"), stvnj., stsas. *maho, mago*, nj. *Mohn* isto, usp. i stšv. *valmoghi*, šv. *vallmo* (s germ. *walha- "omama, ošamućenje, nesvjestica").

Pomišlja se na to da je indoevropska riječ posuđenica iz nekog predindoevropskog ili sredozemnog jezika. Mak se davnini uzgajao u Međuriječju (još u sumersko doba), ali ga nije bilo u drugim dijelovima Bliskog Istoka i u starom Egiptu; dakle moguće je da je riječ došla, skupa s biljkom, iz istočnijih dijelova Bliskog Istoka.

Po drugom tumačenju, indoevropska je riječ povezana s korijenom koji je u *mokrъ "mokar" (v.).

mȁksimum

Iz lat. *maximum*, što je sr. rod; m. rod jest *maximus* (< ie. *m$_e$ǵ-s$_e$mo-s; lat. *maximus* "najveći" > roman.: stfr. *maisme*, tal. *massimo*, šp. *májimo*, port. *maxmo*). To je superlativ za *magnus* "velik" (*m$_e$ǵ-nó-s; lat. *magnus* > roman.: sardin. logudor. *mannu*, prov. *manh*, stšp. *maño*; usp. *magnitúda* "veličina"; za *magister* v. u *majstor*), za što je komparativ *magis, maior* (*m$_e$ǵ-jōs; lat. *magis* > rum. *maĭ* "još, više", makedorum. *ma* "ali", tal. *mai* "ikada", *ma* "ali", veljot. *mui*, retorom. engadin. *ma, mo*, furlan. *ma(i)*, fr. *mais* "ali", prov. *mais* "još, više", *mas* "ali", katal. *may* "ikada", *mes* "ali", šp. *más* "više", port. *mais* isto, *mes* "ali"; *major, majōre* > tal. *maggiore*, stfr. *maire, maour*, prov. *maire, maor*, šp. *mayor*, katal. *major*, port. *maor, mór*; usp. i *màjōr, majorizácija* itd.).

Indoevropski je korijen *meǵ(h)- "velik": stind. *mahā́nt-* (indoarij.: prakrt. *mahamta-* "velik", sindhi *mahāndī* ž. "muževa sestra", avadhi *mahatiyā* "vođa, glavar, poglavar", gudžarati *mahɛto, mɛhto* "učitelj"), av. *mazant-*, arm. *mec*, grč. *mégas, megálē, méga* (*meǵ-n̥*; usp. *mega-, megalomànija* itd.), alb. *madh*, srir. *maige*, usp. i got. *mikils*, stnord. *mikill*, stengl. *mycel, micel*, srengl. *muche, moche*, engl. *much* (st. "velik"), stsas. *mikil*, stvn. *michil* isto (germ. *mikilaz), toh. A *mak*, B *makā* "mnogo", het. *mekkiš* "velik".

Ie. *meǵ(h)- "velik" izvodi se od nostr. *magE "velik", što je dalo još ?kart. *mag-ar- "velik, jak" (gruz. *magar-*), drav. *mā "velik" (tamil., malajalam. *mā*).

màlen, malèna, o

Danas i *màlena, o*; odr. *màlenī, ā, ō*. Prošireno sufiksom *-en-* (samo u

štokavskom, i nigdje drugdje u slavenskim jezicima), usp. *mâl, mála, o* (te *mäo, mäla, o*), određeni oblik *málī, ā, ō*.

Od psl. **mālъ(jь)*: stsl. *malъ*, bug., mak. *mal*, sln. *mál, a, o* (*mâli, a, o*), č., slč. *malý*, luž., p. *mały*, r. *mal, a, o* (*mályj*), ukr. *malýj*, bjr. *mály*.

Od ie. **mōl-*, što je od **(s)mel-* (sa slavenskim produljenjem?). — Usporedi značenjski najbliže germanske primjere: got. *smals*, stnord. ml. *smalr*, dan., šv. *smal*, stengl. *smæl*, engl. *small* "malen", stfriz. *smel*, stsas., srnizoz., nizoz. *smal*, stvnj. *smal*, nj. *schmal* "uzak" (germ. **smala- < *sməl-o-*) — te latinsko *malus* "loš, slab" (— "malen"). No polazno je značenje indoevropskog **(s)mēl-* bilo najvjerojatnije "sitna stoka": primjeri za to značenje jesu grč. *mẽlon* "ovca i koza, sitna stoka", arm. *mal* "ovca", stir. *mīl* "(sitna) životinja, stoka", kimr. *mil* "životinja", franački *māla* "krava", nizoz. *maal* "telica".

V. *manji*.

màlina

Od psl. **malīna*: bug. *malìna*, mak. *malina*, sln. *malína*, č., slč., dluž. *malina*, gluž. *malena*, polap. *moléina*, p. dijal. *malinia*, slovin. *malëna*, r. *malína*, ukr. *malýna*, bjr. *malína*.

Sadrži ie. **mōl-*, od korijena **mel(ə)-* "taman, crn": stind. *malinā́ḥ* "prljav, taman" (> indoarij.: pali *malina-*, prakrt. *maliṇa-* isto, nepal. *malinu* "mutan, nejasan, taman", orija *maliṇa* "prljav, crn", maithili *malin* "crn, žalostan", marathi *maḷīṇ* "prljav", sinhal. *milina* "prljav, crn"), *mlā́naḥ* "crn", *málam* sr. "prljavština, grijeh" (> pali, prakrt. *mala-*, rom. (evr.) *meĺ* "prašina", hind. *mal* "prljavština, izmet" itd.), kašmir. *malyunᵘ* "prljav", pašai *malín* isto (arij. **malinas*), aškun *mōl, mul* "prljavština", kašmir. *mal* m. "blato" (arij. **malas*), grč. *mélās* "crn" (usp. *melankòlija, melanom, melanin, Melanezija* itd.), *molýnō* "oskvrnjujem, prljam", alb. *melenë* "brijest" (**mel-injo-*), lat. *mulleus* "crven, purpuran", got. *mēla* sr. mn. "pismena", *mēljan* "pisati", stnord. *mǽla*, stvnj. *mâlôn*, nj. *malen* "slikati" (iz toga *málati*), lit. *mė̃las, mė̃lynas*, "plav, modar", latv. *mẽls* "tamnoplav" (balt. **mēljas*) itd.

mâlj, gen. *mâlja*

Posuđenica iz balkanskog latinskog, usp. rum. dijal. *maiu*; iz balkanskoromanskog jest alb. *maj*. — Za latinsku riječ v. u *mlat*.

mälje ž. mn.

Množina za *mälja*, a što sámo može biti odraz zbirne imenice **mьlja*, od nepotvrđenog **mьlъ/*mьlь*. Usp. **mьlnivъ* (s razjednačenjima) u mak. *movliv* "maljav", **mьlьcь* u sln. *mâvec* "pramen".

U tome bi bilo ie. **m̥l-*. Usp. **m̥l-no-* u grč. *mallós* "čuperak; pahuljica od vune, vuneno runo".

Polazno bi bilo ie. **mel-* "čuperak, malje; vuna", možda **mul-* (pa ie. st. **meul-*).

Mislim da bi trebalo ispitati je li možda neka usporednica tibetoburmansko **mul* "malje" (s raznim prefiksima: tib. *smin-ma* "obrva", lepča *(ă-)myal, (ă-)myel*, lušej *hmal*, burman. *(ă-)mwè* "malje, krzno, perje", karen. *(ə)mun* isto, arh. kin. *mi̯(w)ər*, stkin. *mjwi, mjwḁi*, kin. *méi* "obrva").

mámiti, mâmī

Od psl. **mamīti*: csl. *mamiti* "zaluđivati, varati", bug. *mamja* "obmanjivati", mak. *mami* "lagati, varati, obmanjivati; mamiti; vabiti", sln. *mámiti, mâmim* "vabiti, mamiti", č. *mámiti* "omamljivati, ošamućivati", slč. *mámiť* "ob-

manjivati", dluž. st., dijal. *mamiś* "mamiti, očaravati", p. *mamić* "obmanjivati", slovin. *mamic* "mamiti".

Usp. *omámiti, namámiti, odmámiti, pomámiti se* itd.; *òmama, pòmama, mámac* itd.

Glagol **mamiti* načinjen je od pridjeva **mamъ*, koji se odnosio na ludilo, ludovanje: csl. *mamъ* "lud, budalast"; poimenčeno u hrv. *mâm* "ono što primamljuje, mamac", č., slč. *mam* "obmana".

Riječ polazna za **mamъ* izvedena je sufiksom *-mo-* od korijena **mā-* "mahati, migati, mamiti": **mamъ* jest od **mā-mo-s*.

Od **ma-n-* jest psl. **manǫti, *o(b)manǫti* (*obmánuti*, r. *obmanút'* itd.).

V. *mahati.*

mȁnjī, ā, ē

Komparativ pridjeva *màlen* (*mâl*), u starijem jeziku i govorima i *mȁnjšī*.

Od psl. **mьnjь(jь)*, usp., i s **mьnjьšь(jь)*, stsl. *mьńii*, ž. *mьnьša*, sr. *mьńe*, sln. *mȁnj* adv., *mânj(š)i*, č. *méně, menší*, slč. *menší*, gluž. *mjenje, mjeńši*, dluž. *menej, menšy*, r. *ménee, mén'še*, ukr. *ménše, ménšyj*, bjr. *ménše, ménšy*.

Praslavensko **mьnjь(jь)* nastalo je od **mьnvjь(jь)*, u čemu je indoevropsko **minu-* "malen", usp. i *mi-neu-* "umanjiti": stind. *mināti, minóti* "smanjuje, povređuje, sprečava", grč. *minýthō* "umanjujem; smanjujem se", lat. *minus* "manje" (komparativ za *parum, paruus*), usp. *minimus* "najmanje" (od **minu-mo-s*; superlativ za *paruus*; *minimus* > roman.: tal. *menomo* "malen", stfr. *merme* "manji"), *minus* (roman.: tal. *meno*, sardin. logudor. *minus*, retorom. engadin. *main*, fr. *moins*, prov. *mes, menhs*, katal. *menys*, šp. *menos*, port. *menos*), *minister* "sluga, podvornik, pomoćnik" (usp. *mínus, mȉnimum, mȉnimālan, minimizácija, mìnistar/mìnistar*), *minuō* "umanjujem", stir. *menb* "manje", korn. *minow* "umanjivati", germanski primjeri s *-nn-* od *-nw-* kao stisl. *minnr* "malo", dnj. *minn* "malen", komparativi got. *minniza*, stisl. *minni*, stfriz. *min(ne)ra*, stsas. *minniro*, stvnj. *minniro*, nj. *minder* "manji".

Indoevorpski je korijen **mei-* "umanjivati, smanjivati (se)", npr. u stind. *mī́yate, mīyáte* "smanjuje se" (> bengal. *miyono* "ohladiti se; oslabiti"), grč. *meiōn* "manji" (komparativ za *mīkros*), lat. *nimis* "previše, prekomjerno" (**ne-mi-is*, otprilike "nemalo"), *nimius* "prevelik, prekomjeran", usp. toh. B *maiwe* "malne, mlad" (**moi-wo-*).

U praslavenskom pak je s komparativima bilo slično kao u ovim staroslavenskim primjerima: muški rod *mьńii* < **minji-s*, ženski rod *mьńьši* < **minjis-ī*, srednji rod *mьńje* < **minjes* < **minjos*, množina muškog roda *mьńьše* < **minjis-es*.

Jedan je od indoevropskih sufiksa komparativa bio *-jos-* i *-is-* (> *-jis*). (Tako je i npr. lat. *minor* "manji" — usp. *mȉnōran* —, gen. *minōris*, nastalo od ie. **minjos*; *minor, minōre* "manji" > tal. *minore*, stfr. *moindre, meneur*, fr. *moindre*, prov. *menre, menhor*, katal., šp., port. *menor*). Taj se sufiks sačuvao u praslavenskom *-jьš-*, a njegovi su pak prežici u našem jeziku samo u komparativima *lȁkšī, mȅkšī, ljȅpšī* (a u raznim govorima taj se sufiks upotrebljava nogo više).

V. *bolji, minuta.*

mâr

Od psl. **marъ*: sln. *mâr*. — Također **marь* ž. (*mâr* ž., gen. *mari*) i **mara* (*mara*).

Usp. *nȅmār*; *mâran, nȅmāran, màrljiv.*

Psl. **marīti* u *máriti, mârīm*, usp. **marati* u hrv. kajk. *marati*, sln. *mârati.*

U *mar-* jest *a* < *ō* prema *o* < *o* u **moriti* (v.). Što se tiče značenja, usporedi izričaj *umirati za* nečim ("umirati za nečim" → "jako željeti" → "brinuti se").

Usp. p. *marzyć* "maštati" (← "brinuti se").

mârka

Iz tal. *marca* (< srlat. *marca*, što je iz germ. **markō*) ili iz nj. *Mark*.

Sva značenja ("poštanska marka", "znak tvrtke", "njemački novac", "starogermanska seoska općina", u srednjem vijeku u Njemačkoj pogranično ili administrativno područje, itd.) međusobno su povezana (npr. "poštanska marka" ← "taksa") — germanska riječ **markō* značila je "znak" i "granica" ("znak, oznaka": stengl. (angl.) *merc*, (zapsakson.) *mearc*, engl. *mark*, stfriz. *merke*, stsas. *marka*, nizoz. *mark*, stvnj. *marcha*, nj. *Mark*; "šuma": stnord. *mǫrk* — usp. lit. *mẽdis* "drvo", od "drvo na međi", što je srodno s psl. **medja* "međa"; usp. stnord. *Danmǫrk* "područje Danaca", dan. *Danmark*).

Na koncu je iz srlat. *marka* i intern. *markírati* "obilježiti, označiti". Usp. *markácija, demarkácija* itd.

Iz germ. **markō(ja)n* "označavati, ostavljati tragove na zemlji" jest (preko franačkog?) fr. *marcher* (iz toga *maršírati, mȁrš*; iz francuskog je i engl. *march* "marširati").

Značenje u vezi s novcem potječe od srlat. *marcus, marca*, što je označavalo određenu težinu zlata ili srebra (a riječ je potekla iz neke germanske); iz latinskog su onda opet germanske riječi (stengl. *marc*, engl., nizoz. *mark*, nj. *Mark*).

Germanska riječ **markō* jest od ie. **morǵ-ā*; korijen je **merǵ-* "rub, granica": av. *marəza-* "granica", nperz. *marz* "kraj, predio", ilir. mesap. *Mórgētes* ime plemena, *Morgántion* ime naselja, lat. *margō*, gen. *marginis* "kraj, rub, okrajak, granica" (**m$_e$rǵ-ōn-*; iz toga intern. *margína*), gal. **morgā* (to je u imenu rijeke *Morge*), stir. *mruig*, srir. *bruig* "područje, predio" (kelt. **mrogi-*), kimr., korn., bret. *bro* "okrug", kimr. *Cymro* "Velšanin", *Cymru* "Vels, engl. Wales".

marmeláda

Iz nj. *Marmelade*, što je iz fr. *marmelade*, čemu je izvor portugalska ili španjolska riječ *mermelada* "marmelada (od dunja)". To je izvedenica (sadrži romanski sufiks *-ata*) od *marmelo* "dunja" < lat. *melimēlum* "jabuka medenjača; dunja", a to je iz grč. *melímēlon* "dunja" i "sok od dunja". U toj je riječi *méli* "med" i *mēlon* "dunja". Roman. *melimēlum* dalo je šp. *membrillo*, asturij. *marmiellu*, port. *marmelo* "dunja". Izvedenica je port. *marmelada*, iz čega su šp. *mermelada*, fr. *marmelade*. — Riječ *pèkmez* jest iz t. *pekmez* "uvareni voćni sok", a to iz perz. *begmāz* "piće; vino".

mȁrt

Taj je naziv za ožujak preuzet iz latinskog jezika. U starijem jeziku i u govorima ima i *mȁrat*, gen. *mȁrta*, *mȁrač*, gen. *mârča* (to je iz dalmatskog odraza latinske riječi), *mȁrac*, gen. *mârca* (po talijanskom ili po njemačkom), usp. u B. Kašića *Ožujak, marač ima dana 31*, u A. Kanižlića *Drugi dan miseca marca ili ožujka.*

U Rimljana je ožujak bio prvi mjesec u godini. U ožujku se obavljao obred tjeranja zime, starog Marsa/Marta. Naziv mjeseca bio je *Mārtius (mēnsis)*, što je značilo "Marsov, Martov (mjesec)".

Mars je bio stari rimski i italski bog, i bio je jedan od tri boga koji su na početku bili na vrhu rimskog panteona (s gromovnikom Jupiterom i bogom

narodnog sabora Kvirinom, *Quirinus*, po kojem se i građani Rima nazivaju kviritima, *Quirītes*).

Jedno starije latinsko ime Marsa bilo je *Māuors*, također *Marmor*, usp. osk. *Mamers* (ital. **mar-mart-s*, **mā-mert-s*). Najstariji Mars bio je i bog plodnosti i zelenila, i bog divlje prirode, i bog rata (kasnije je za Rimljane on bio sȁmo bog rata). Podosta iz starijeg lika Marsa poklapa se sa slavenskim likom Jarila (odjeci su u liku Zelenog Jurja, v. u *Juraj*). Mislim da nije slučajnost to da je slog *mar-* u imenu Marsa i u imenu *Mara* (v. u *Juraj*, *bubamara*).

Marsu se prinosila i konjska žrtva; i u jurjevskim pjesmama sačuvani su tragovi konjske žrtve. Mars je imao tri života (što me podsjeća na Jarilov sveživot: Jarilo se vraća iz drugog svijeta zato da bi donio proljeće), zato se povezivao sa sinom boginje poljā, šuma, ljekovitih trava, podzemnog svijeta Feronije (*Feronia*) Erilom, *Erilus* (sin boginje donjeg svijeta, iz kakva se vraća Jarilo, ima ime slično imenu Jarila!).

U Marsovu imenu i drugim takvim imenima sličnih likova i likova povezanih s takvima — krije se i drevna sveta igra (usp. najstarije veze praslavenske riječi **jьgra*) sličnim riječima i korijenima: **mer-* "*umrijeti*" (veza s drugim svijetom), **mar-* "more" (slavenski junak dolazi od preko mora) itd.

Čini mi se da će se s vremenom naći još mnogo toga zanimljivoga u vezi s najstarijim Marsom.

mȁska

Iz nj. *Maske*, što je iz srlat. *masca* (> fr. *masque*), što je dobiveno apokopom od **maskara* (usp. tal. *maschera*, šp. *máscara*). Ta je riječ iz arap. *masḫarah* "lakrdijaš, luda".

Riječ *mȁškara*, *màškara*, *mȁčkara* itd. došla je s jedne strane iz njemačkog (nj. bavar. *máškərə*, švap., aleman. *mášgər* "maskiran čovjek"; to je iz tal. *maschera*), s druge iz turskog (t. *maskara* "šala", što je iz arapskog).

màšta

Posuđenica iz r. *mečtá* ili iz stcsl. *mьčьtъ*, a to je poteklo od psl. **mьčьtъ/*mьčьta*.

Usp. **mikati* u sln. *mîkati* "micati", također *mika me* "dopada mi se, privlači me" (usp. *mîk* "privlačnost", *mikáven* "dopadljiv", dalje *omîkati* "kultivirati", *omîka* "kultura"), gluž. *mikać* "migati, svjetlucati", dluž. *mikaś* itd.

Od ie. **meik-*, usp. lat. *micāre* "pomaknuti se", frizij. *mitza* "gledati", stnizoz. *micken* "žmirkati, gledati".

V. *migati*.

matemàtika

Internacionalizam, iz grč. *mathēmatikḗ tekhnḗ* "matematička vještina", *mathēmatikḗ epistḗmē* "matematička znanost".

Pridjev *mathēmatikós* m., *mathēmatikḗ* ž., *mathēmatikón* sr. izveden je od *máthēma* sr., gen. *máthēmatos* "naučeno, predmet učenja; znanje, znanost". U tom je ie. **mn̥dh-*, usp. **m_ondh-* u *manthánō* "učim (se), naučim (se), upoznam, doznam, razumijem, uvidim, shvatim". — Indoevropski je korijen **men-* "mniti, misliti", s proširenjem *-dh-*; dalje v. u *mniti*, *mudar*.

mȁti, gen. *mȁtere*

Od psl. **mȃti*, gen. **mȃtere*: stsl. *mati*, *matere*, bug. *màti*, dijal. *màter*, mak. *mater*, sln. *máti*, *mátere*, č. *máti*, *mateře*, slč. *mat'*, *mati*, *matere*, gluž. *mać(eŕ)*, dluž. *maś(eŕ)*, polap. *motaj*, stp., p. st. *mać*, slovin. *mac*, *maceře*, r.

mat', máteri, dijal. *máti*, ukr. *máty, mat', máteri*, bjr. *máci, mácery.*
Od ie. **mātḗr, *mātér-*: stind. *mā́tā, mātár-* (indoarij.: pali *mātā*, prakrt. *māyā*, asam. *mā(u)*, bengal. *mā*, hind. *mā(ū), māī, maiyā*, sinhal. *mava, mā̈* itd.), av. *mātar-*, stperz. *ha-mātā*, perz. *mādar*, stfrigij. *matar* (gen. *materes*, dat. *materej*, ak. *mataran*), arm. *mayr*, grč. *mḗtēr*, dor. *mā́tēr*, alb. *motër* ("sestra"), lat. *māter*, gen. *matris* (roman.: tal. *madre*, fr. *mère*, prov. *maire*, katal. *mare*, šp., port. *madre*), osk. *maatreís* gen., umbr. *matrer* gen., gal. *matrebo* abl. (usp. ime rijeke *Matrōna* → lat. → *Marne*), ir. *máthir*, stisl. *móðir*, norv. *mor*, šv. *mo(de)r*, stengl. *módor*, engl. *mother*, stfriz. *mōder*, stsas. *mōdar*, stvnj. *muoter*, nj. *Mutter*, lit. *mótė*, gen. *moteȓs* ("žena", dijal. "mati"; *mótina* "mati"), latv. *mãte*, prus. *mot(en)e, mūti* (usp. *pomatre* "maćeha"), toh. A *mācar*, B *mācer.*
Očito načinjeno sufiksom *-ter-* (v. *kći, brat*) od *dječje* riječi **mā* (usp. *mama*). Konačno *-r* otpalo je kasnije u nominativu zbog toga što se *-ter-* nije osjećalo kao sufiks, pa je razvoj išao ovako: **mātḗr* > **mā́tē-* > **mātě* (usp. č. *matě*) > **mati.*
Riječi **mãtъka* (*mätka*), **majьka* (*mâjka, májka*), **mãtica* (*mätica*) i druge načinjene su još u praslavensko vrijeme.
V. *maćeha.*

mätor, a, o
Od psl. **mator(jь)/*materъ(jь)*: csl. *matorъ, materъ* "star", bug. *màtor* "krepak, zdrav, zreo, star", mak. *mator* "ovan ili jarac od preko tri godine", sln. *matọ̑r* "veoma star, preostario", rus. *materój, matëryj* "odrastao, zreo, krepak", ukr. *máteryj* "nemlad" (usp. bjr. *matórny*).
Praslavenska izvedenica od riječi **mati*, gen. **matere* (osn. **mater-*), no moguće je da se radi o riječi nastaloj i prije praslavenskog vremena: za **matorъ* potpuna je usporednica lat. *mātūrus* "zreo, dorastao" (*matūrus* "zreo" > rum. moldav. *mătur* "truo", *mátur* "starac", veljot. *matoir(e)*, tal. *maturo*, sardin. logudor. *maduru* "velik", tal. lombard. *marüd*, retorom. engadin. *madür*, furlan. *madur*, fr. *mûr*, prov., katal. *madur*, šp., port. *maduro*; usp. intern. *matúra* "ispit zrelosti"), što je od ital. **mātoros* < ie. **māt-or-o-s*, a za **materъ* imamo usporednicu lat. *māteria* ž. i *māteries* ž. "građa, tvar; (građevno) drvo" < ie. **māt-er-* (*materia* > stfr. *maiere* "drvo", šp. *madera*; tal. *materia*, stfr. *matire*, fr. *matière*, šp., port. *materia*; usp. intern. *matérija/màtēreija, materìjāl*).
Po drugom tumačenju, od ie. **mē-/*mō-* "velik" sa sufiksom *-tor-* (komparativ?) pa se uspoređuje sa stir. *mór*, kimr. *mawr*, bret. *meur* "velik".

mäzati, mäžēm
Od psl. *mãzati, *mãžǫ*: stsl. *mazati*, bug. *maža*, sln. *mázati, mâžem*, č. *mazati*, slč. *mazať*, gluž. *mazać*, dluž. *mazaś*, p. *mazać*, r. *mázat'*, ukr. *mázaty*, bjr. *mázać.*
S hipokorističkim naglaskom i značenjskim pomakom *máziti, mâzīm.* — Od psl. **mastь* (**maǵ-sti-*) jest *mâst*, gen. *mâsti.* Usp. *màslac, mäslo* (**maǵ-slo-*).
Indoevropski je korijen **maǵ-* "mijesiti, gnječiti, tiskati, mazati": grč. *mássō* "gnječim, mijesim" (**maǵ-jō*), *mágeiros* "kuhar", *máktrā* "naćve", *máza, mãza* "tijesto" (iz toga lat. *massa* "tijesto, meka gruda"; lat. *massa* > roman.: tal. *massa*, sardin., retoroman. engadin. *massa*, furlan. *mase*, fr. *masse*, prov. *masa*, šp. *masa*, port. *massa*; iz lat. *massa* jest internacionalizam *mäsa/màsa*, usp. i *mäsīvan* iz fr. *massif*, te *mäsōvan* itd.), arm. *macanim*

"zdruzgam, slijepim", bret. _meza_ "mijesiti, gnječiti", stengl. _macian_ "činiti, raditi" (preko značenja "raditi od gline, tijesta"), engl. _make_, stfriz. _makia_, stsas. _makon_, stvnj. _mahhôn_, nj. _machen_ isto (germ. _mak-ōn_), lit. _mēžti_ "gnojiti; zagađivati", latv. _(iz)mozēt_ "mučiti, prevariti" (za značenje usp. _mazati oči_).

mêd, gen. _mȅda_

Od psl. *_mȅdъ_, gen. *_medu_: stsl. _medъ_, bug., mak. _med_, sln. _mêd_, gen. _medû/mêda_, č., slč. _med_, gen. _medu_, gluž. _měd_, gen. _mědu_, dluž. _mjod_, gen. _mjodu_, p. _miód_, gen. _miodu_, r. _mëd_, gen. _-u/-a_, ukr. _med_, _mid_, gen. _medu_, bjr. _mëd_, gen. _medu_.

Da je to bila osnova na _u_, potvrđuje npr. i izvedenica *_medovina_ (_mèdovina_), s _-ov-_. Usp. i *_medȳ_ (_mèdva_ "vinova loza bijela grožđa", na Braču; usp. _medvenika_ "vrsta kruške", oko Zagreba). Osnova na _u_ bila je u indoevropskom: *_medhu_.

To je dalo stind. _mádhu_ "med, sladak opojan napitak" (> indoarij.: pali _madhu_ "med, vrsta vina", prakrt. _ma(d)hu-_ "med", nepal. _maha_, asam., bengal. _mau_, orija _mau_ isto, marathi _moh(o)_ "košnica", sinhal. _mihi_, _mī_ "med"), dameli _mo_ "vino", av. _maδu-_ "vino, med", oset. _myd_ "med", sogd. _mδw_ "vino", perz. _may_ isto, grč. _méthy_ "slatko piće, vino", stir. _mid_, gen. _medo_ "medovina", kimr. _medd_, stisl. _mjǫðr_, dan. _mjød_, šv. _mjöd_, stengl. _meodu_, engl. _mead_, srnnj., nizoz. _mede_, stvnj. _metu_, _mito_, nj. _Met_ isto (germ. *_meduz_), lit. _medùs_ "med", latv. _mędus_, prus. _meddo_, toh. B _mit_ isto.

Starokineska riječ za med jest _mi̯ĕt_ (IV—III. st. pr. n. e.; danas _mì_), što je, kao i još neke kulturne riječi, najvjerojatnije posuđenica iz toharskog (toh. B _mit_ < pratoh. *_mi̯ät_).

Isto je tako i uralska riječ za med *_met-_ (fin. _mesi_, _mete-_, saam. _mītt_, mađ. _méz_ itd.) najvjerojatnije posuđenica iz indoevropskog (možda iz toharskog, iz vremena kad su neki od Toharaca živjeli zapadnije).

Izgleda da je u indoevropskom riječ *_medhu_ značila "napitak zgotovljen od meda", a riječ *_melit-_ "med": hetit. _melit_, luvij. _mallit-_, palaj. _malit-_, arm. _mełr_, gen. _mełu_, grč. miken. _me-ri-_, hom. _méli_, gen. _mélitos_, alb. _mjalt_, lat. _mel_, gen. _mellis_ (roman.: rum. _miere_, veljot. _mil_, tal. _miele_, sardin. logudor. _mele_, retorom. engadin. _meil_, furlan. _mil_, fr. _miel_, prov., katal. _mel_, šp. _miel_, port. _mel_), stir. _mil_, gen. _mela_, gal. _meli-_ (osobno ime _Meliđđus_), got. _miliþ_ (germ. *_meliþ_; usp. stengl. _meledéaw_, _mildéaw_ "medna rosa", danas _mildew_ "snijet").

Korijen riječi _mel-i-t-_, *_mel-_, može se izvesti od nostratičkog oblika *_mAlHʌ_, iz kakva mogu biti afraz. (istkuš. *_ml(H)-_ "biti sladak, biti ukusan" u sidamo _mal(ʾ)-_, *_mlb_ "med" u saho _malāb_, somal. _malab_ itd.), drav. *_maṭṭ-/miṭṭ-_ "med, sladak sok iz drva" (tamil. _maṭṭu_ itd.), ?alt. *_[m]alʌ_ "med" (turkij. *_bal_: stujg., turkmen., t. _bal_, čuvaš. _pyl_ itd.) — usp. ural. *_majδ'ʌ_ "sladak sok iz drva" (*_maδ'ʌ_ + _jʌ_?; fin. _maito_ "mlijeko", dijal. "sok iz drva", udmurt. dijal. _mol'_ "sladak sok iz drva").

Za indoevropsko *_medhu_ smatra se da bi moglo biti posuđenica iz semitskog — sem. *_mʌtḳ-_ "sladak?": akad. _matḳu_ "sladak; biljka koja daje sladak sok", ugarit. _mtḳ_ "sladak", sthebr. _māṯoḳ_, aramej. _m^{e}ṯaḳ_, geez _mətūk_ isto. — Semitskom sklopu _-tḳ-_ odgovara indoevropsko aspirirano _dh_.

Može li se pomišljati na neki utjecaj ie. *_swād-ú-s_ "sladak"? (Nešto više o ie. *_swād-_ v. pod _sladak_.)

V. i _medvjed_.

meditácija

Iz lat. *meditātio* "razmišljanje, mozganje; priprava", što je izvedenica od glagola *meditor* "razmišljam, promišljam, snujem, pripravljam se".

Lat. *meditor* jest od indoevropskoga korijena **med-* "mjeriti", koji je odražen npr. u stind. *mastiḥ* "mjera", ar. *mit* "misao, razum", grč. *médomai* "mislim", lat. *modus* "mjera, veličina, mjerilo, pravilo, način" (roman.: tal. *modo,* stfr. *muef,* prov. *mo,* katal. *mou,* stšp. *muedo;* usp. *modus, mod;* iz tal. *moda* jest fr. *mode,* iz čega je *moda*), stir. *midiur* "mislim", *med* "vaga", got. *mitan,* stnord., norv. *meta,* šv. *mäta,* stengl. *metan,* engl. st. *mete* "mjeriti", stsas. *mëtan,* stvnj. *mezzan,* nj. *messen* isto (germ. **metan*), stengl. *mótan* "morati, moći", preterit *móste* (od toga engl. *must* "morati"), stfriz. *mōta,* stsas. *mōtan,* nizoz. *moeten,* stvnj. *muozan,* nj. *müssen* "morati" (germ. **mōtan.*)

K tom korijenu ide i naziv za mudraca, vrača, liječnika: av. *vi-mād-* "iscjelitelj, liječnik", grč. *Mḗdē, Mḗdeia* "Medeja, boginja iscjeliteljka", lat. *medeor* "liječim", *medicus* "liječnik" (> roman.: veljot. *medko,* tal. *medico,* mlet. *miedego,* sardin. logudor. *meigu,* stfr. *mie, miege,* prov., katal. *metge*), *medicina* "liječništvo; lijek" (roman.: tal. pijemont. *meižina* "lijek", sardin. logudor. *meigina,* stfr. *messine,* prov. *metzina* isto, katal. *metzina* "otrov", stšp. *melecina* "lijek", port. *mezinha;* usp. *medicína*).

mèdvjed

Od psl. **medvědь,* što je sekundarno prema **medvědь*: csl. *medvědь,* bug. *medvèd,* mak. *medved,* sln. *médvẹd,* č. *medvěd,* slč. *medveď,* gluž. *mědwjedź,* dluž. *mjadwjeź,* p. *niedźwiedź,* r. *medvéd',* ukr. *medvíd',* bjr. *mjadzvédź.*

Tabuistična zamjena ("medojed") za stariju riječ za medvjeda. — Od pretpsl. **meduēdi-,* tj. **medhu* i **ēd-.* Za tvorbu usp. neovisno nastalo stind. *madhuvád-* "koji jede slatko (o pticama)"; usp. lit. *mėsė̃dis* "mesojed". — Da se ne bi medvjed neželjeno pojavio u nedobar tren, drevni mu lovac ne bi izrekao pravo ime.

Za indoevropsko **ṛtḱos* "medvjed" v. u *vukodlak.* — V. *med.*

mèđa

Od psl. **medjà,* ak. **medjǫ̀*: stsl. *mežda,* bug. *meždà,* mak. *meǵa,* sln. *méja.* č. *meze,* r. *mežá* itd.

Od ie. **medh-jā́,* korijen je **medh-* "sredina": lit. *mẽdė* "šuma", latv. *mežs,* prus. *median* isto (za značenje usp. stnord. *mǫrk* "međa, šuma": šume su bile međe — sredine i granice — između područjā). — Usp. **medh-(i)jo-s* "srednji": stind. *madhyaḥ* (indoarij.: pali, prakrt. *majjha-,* rom. (Njem.) *maškər,* sind. *mājh,* sinhal. *mädda* itd.), kašmir. *manz,* av. *maiδya-,* iškašim. *med* "križa"), arm. *mēǰ* ("sredina"), grč. *més(s)os* (usp. u učenim riječima *mezo-* npr. u *Mezoamerika, mezon* itd.), alb. *mjet* ("sredina"), lat. *medius* (> roman. "među": rum. *miez,* tal. *mezzo,* sardin. *meiu,* retorom. engadin. *mez,* furlan. *miets,* stfr. *mi,* prov. *mieg,* katal. *mig,* šp. *medio,* port. *meio;* usp. *mêdij, medijàna, mediokrìtēt* itd.), osk. *mefiaí* ("u sredinu"), stir. *mide,* srkimr. *meimeiiau* "srednji jaram"), gal. *Mediolānum* ("usred polja", s **medhjo-* i **plā-no-m,* za drugo v. u *planina;* iz toga latinsko ime, a danas *Milano*), got. *midjis,* stnord. *miðr,* stengl. *midde,* engl. *mid* (usp. *midst, middle, amid, amidst*), stfriz. *midde,* stsas. *middi,* stvnj. *mitti,* nj. *mitte* (germ. **miđja-*).

mȇk, mèka, o

I *mĕka, o.* — Od psl. **mę̑kъkъ, *mękъkà, *mę̑kъko,* odr. *mękъkъjь*: stsl. *mękъkъ,* bug., mak. *mek,* hrv. i *mehak, mehka,* sln. st. *mekâk, mehkä,* danas

mehâk, mehkä, češće *méhək, méhka,* č. *měkký,* slč. *mäkký,* gluž. *mjehki,* dluž. *měki,* polap. *mą(t)ke,* p. *miękki,* kašup. *mątḱi,* r. *mjágkij,* ukr. *m'jakyj,* bjr. *mjákki.*

Pridjev muškog roda *mȅk* nastalo je po analogiji od ženskog roda *meka* < *mekka.* Sufiks *-kъ* gubi se u komparativima, kao i u drugim takvim pridjevima.

Praslavenski je pridjev načinjen od nesačuvane riječi **mękъ,* što je od također nesačuvana glagola **mękti,* **mękǫ* (za značenje usp. **šibъkъ* u slč. *šibký* prema **šibati*) — usp. **męknǫti* u glagolu *mȅknuti* — od ie. **men(ə)k-* "gnječiti, drobiti". Bliže su usporednice u baltijskom: lit. *mìnkštas,* latv. *mīksts* "mek" (**mn̥k-*). Usp. dalje stind. *mácate, mañcate* "drobi, mrvi", *maṅkúḥ* "mek", alb. *mekem* "onesvijestiti se; zastati (o dahu)" (**mn̥k-*), grč. jon. *mássō,* at. *máttō* "gnjetem, mijesim" (**mn̥k-j-ō*), stengl. *mengan,* nj. *mengen* "miješati" (germ. *mangjan* < **monk-*), lit. *mìnkyti* "gnječiti, mijesiti", latv. *mīkt* "smekšavati se".

Od istog su korijena još npr. **mękýńi* (*mèkinje* mn. "posije, trice"), **mǫkà* (*múka* — tu je riječ istisnula istoznačnica *brašno*), **mǭka* (*mȕka* "trpljenje, teškoća", od toga **mǫ̑čiti (sę)* > *mȕčiti (se)*), **mǫkýńi* (*mùkinja* "plod drva roda kao dudinje, koji se jede") i dr.

mȇne

Starije je *mène.* — Od psl. **mene*: stsl. *mene,* bug. *menè,* mak. *mene,* sln. *mene,* č. *mne,* r. *menjá* (što je vjerojatno nastalo ukrštanjem **mene* i ak. **mę*) itd.

Dativ je bio **mьně*: stsl. *mьně,* hš. *mȅni, mèni,* sln. *meni,* č. *mně,* r. *mne* itd. — Nenaglašeni je dativ **mi* (*mi*).

Nenaglašeni akuzativ jest **mę* (*me*).

Lokativ je bio **mьně* — danas je u našem jeziku *mȅni, mèni.*

Instrumental je bio **mьnojǫ* — u našem je jeziku *mnôm, mnóme.*

Genitivu **mene* odgovara av. *mana,* stperz. *manā* (iran. **mana,* usp. i srperz., part. *man,* enkl. *-m,* hotsak. *mamä* gen., sogd. *mn(ʾ)* kosi p., pa npr. iškašim. *mьn* "moj"), kimr. *fy* [n], bret. *ma,* lit. *manè, mañ̃s* — to je od ie. **me-ne.*

Dativ je vjerojatno nastao ukrštanjem **mʌn-* i **moi,* kako je mogao nastati i pruski oblik *mennei.* — Za **mʌn-* usp. lit. *mán,* latv. *man,* 'jatv.' *man.* — Ie. **moi* odraženo je također u indoiranskom (stind. *me* enkl.), grčkom (*moi* enkl.), latinskom (arh. lat. *mīs*), keltskom (gal. *-mi* enkl.), baltijskom (stlit. *mi*), hetitskom (*-mi-* enkl.).

Za akuzativ usp. **mē̆-m* (s akuzativnim *-m*) u stind. *mā́m* (indoarij.: pali, prakrt. *mam* ak.), av. *mąm* (usp. hotsak. *ma,* te npr. *ma-* npr. u vahanskom), alb. *mua, mue,* prus. *mien,* het. *-man, -min.* — Latinski je akuzativ bio *mē* (roman.: rum. *mine,* veljot. *main,* tal. *me,* juž. *mene,* sardin. logudor. *me,* retorom. engadin. *mai,* furlan. *me,* fr. *moi,* prov., katal. *me*).

Za lokativ usp. **moi* u stind. *me.*

Od srednjoindijskog instrumentala *maē* nastali su novoindoarijski nominativi: rom. (evr.) *me* "ja", sindhi *mā̃,* lendi *maĩ, mẽ,* pandžabi *maĩ,* zappahar. *mẽ̄,* nepal. *ma,* asam. *maĩ,* bengal. *mui,* orija *mu,* hind. *maĩ,* marathi *mī* itd. Slična su postanja i dardsko-nuristanski nominativi: phalaša, šina *ma* itd.

Indoevropski ablativ **mē-d* jest npr. u stind. *mat,* av. *mat̲* (usp. iransko **mă̄t-ākā* u iškašim. *mak* kosi pad.).

Ie. **me-* kao osnova prvog lica jednine jest još npr. u grč. *(e)mé* ak., venet. *meχo,* stir. *mé* nom., germ. **mik/*mek* ak. (got. *mik,* stnord. *mik,*

stengl. *mec,* engl. *me,* nj. *mich*). — Usp. **e-me-/*o-me-* (s pokaznim **e-/*o-*) u het. *ammuk* "mene", hijerluv. *amu,* likij. *amu, emu,* lidij. *amu* "ja, mene", arm. *im* "mene", grč. hom. *emeĩo* "mene", itd.

Isti je *-m* i kao pokazatelj prvog lica jednine glagola (i s česticom *-i* u *-mi*).

Ie. **me-* "ja" poteklo je od nostr. **mi* "ja" (u kosim padežima **mi-nʌ*). To je dalo još npr. afraz. **mi* (u kušitskim jezicima, sàmo s **ʾʌn(n)-* "biti", usp. kambata *jommi* "jesam" prema *jonti* "jesi"), kart. **me/*mi* "ja", u kosim padežima **me-n-* (stgruz. *me(n),* gruz. *me,* čan. *ma,* megrel. *ma*, svan. *mi*), ural. **mi(nʌ)* (fin. *minä,* saam. sjev. *mon,* mord. *mon,* marij. gor. *məń,* lug. *məj,* mudmurt. *mon,* komi *me, men-*, hantij. ist. *mä, mən-*, nenec. *mań*), jukagir. *met* "ja", alt. **bi* "ja", u kosim padežima **minʌ-* (turkij.: čuvaš. *epĕ* < **(ä)-bi,* gen. *manăn* < **män-*, u ostalim jezicima analogijski oblici nom. **bän/ *män,* ak. **bini/*mini,* dat. **baŋa/*maŋa,* npr. stujg. nom. *bän,* ak. *bini/mini*; mong. nom. **bi,* gen. **minu/*mini,* npr. u halha nom. *bi,* gen. *minī*; tung. nom. **bi,* u kosim padežima **min-*, npr. u mandž. nom. *bi,* gen. *mini,* dat. *mindä*). — Usp. također etr. *mi* "ja", *mini* (i *mina*) "mene".

Usporednice i u drugim jezicima.

Sinokavkaska je usporednica **ŋʌ* "ja": sinotib. **ŋā* ~ **ŋʌ* (tibet. *ŋa*, burman. *ŋa,* arh. kin. *ngo*), jenisej. **b-* ~ **ʾab-* ("moj": ket. *āp, ābə,* jugan. *ap* itd.), sjevkavk. **nʌ/*mʌ* (dagestan.: lak. *na,* dargin. *nu*). Usporedi u američkim jezicima, amer. **ma* "ja" (i za "mi", "mi *inkl.*"): jokuc (u Kaliforniji; penutijska porodica) *ma-k'* "ja i ti", *ma-i* "mi *inkl.*", juki (u Kaliforniji) *mī* "mi *inkl.*", kuitlatek (u meksičkoj državi Mičoakan) *mimi* "ja", *-mi* "moj", kaliana (u Venesueli) *mẽ(-be)* "ja" itd.

Slično je i u drugim jezicima.

Ie. *-n-* u **mene* lijepo se dâ usporediti s formantom *-en/-n* koji tvori osnovu kosih padeža u heteroklitičkoj deklinaciji (suprotstavljen je formantima **-r-, *-i-* i dr.); taj je s nominativom-akuzativom. Usp. stind. *yák-ṛ-t* "jetra" : gen. *yak-ná-ḥ*; grč. *hẽpar* "jetra" : gen. *hḗp-a-t-os* (**jekʷ-n̥-t-os*); lat. *femur* "bedro" : gen. *fem-in-is, iecur* "jetra" : gen. *iocineris* (umjesto starijeg *iecor,* gen. **iecinis*); umbr. *utur* "voda" : lok. *une* < **ud-n-i*; got. *watō* "voda" : gen. *watins* < **wod-en-os*; het. *wadar* "voda" : gen. *wedenaš*.

Indoevropski sufiks kosih oblika *-(e)n* potekao je od nostratičkog sufksa kosih oblika imenica i zamjenica **-n.* Taj je još u afraz. (*-n* u genitivu i u kosim padežima u kušitskim jezicima), kart. *-n* (usp. npr. u megrel. *mi* "što", ergativ *mi-n-ək,* direktiv *mi-n-et*), ural. *-n,* sufiks kosih oblika, kasnije sufiks genitiva (npr. fin. *kala-n* gen. "ribe", saam. juž. *guole-n* gen. "ribe" itd.; također u posvojnim sufiksima), drav. *-(i)n̲,* sufiks kosih oblika, kasnije sufiks genitiva (sttamil., stmal. *-in̲* itd.), alt. *-n* (kao sufiks genitiva u mong. *-un/-ün/-in,* slično i u drugim skupinama). — Usp. etr. *-in* (i *-an, -un*), sufiks posvojnoga genitiva.

Usporednica ima i u drugim jezicima. Sinokavkaska je **-nʌ*: jenisej. **-n-*, sjevkavk. **-nʌ.*

Indoevropski enklitički dativ zamjenice prvog lica **moi* jest npr. u stind. *me,* av. *me,* grč. *moi,* stir. *-m-*, stlit. *mi,* prus. *-maiy,* het. *-mi.* — Usp. naglašeno **me-ǵhi* (s česticom **ǵhi*) u stind. *máhy-a(m)* (> pali *mayham*), lat. *mihi,* umbr. *mehe,* arm. *inj* (**emeǵh-*).

Završno *-i* odgovara zapravo dativnom nastavku *-ei/-oi* u imenicama,

usp. npr. ie. **ped-éi* "nozi" u stnd. *padé*, lat. *pedī* te npr. lit. *vil̃kui* "vuku" (**wl̥kʷ-ōi*, s *-ōi* od *-o-oi*).

Indoevropski je sufiks akuzativa *-m*, isprva samo za klasu živog, kasnije za imenice muškog i ženskog roda. Usp. stind. *vŕ̥kam* "vuka", grč. *lýkon*, lat. *lupum*, lit. *vil̃ką* isto, usp. het. *aran* "druga", luv., hijerluv. *-an*, likij. *-ã*, lidij. *-ν* itd. Slavenski *-ъ* u akuzativu imenica muškog roda (usp. **rodъ*) jest od ie. *-o-m* (a u praslavenskom nije bilo razlike između akuzativa za živo i akuzativa za neživo).

Ie. *-m* potekao je od nostratičkog sufiksa određenog izravnog objekta *-mA*, koji je još npr. u ural. *-m(ʌ)*, sufiks određenog (ili obilježenog) objekta (fin. *kala-n* "ribu", saam. juž. *guole-m* isto, marij. *kolə-m* isto, nenec. *hāľa-mʾ* isto), drav. *-m*, sufiks obilježenog objekta (st. kanada *-am/-an/-aṅ*, pokazatelj akuzativa, itd.), alt. *-ba/-bä* sufiks obilježenog/određenog objekta (tung. *-ba/-bä*, slično u mong., itd.).

Usporednica ima u sinokavkaskoj jezičnoj natporodici i drugdje.

mêso

Od psl. **mę̂so*, mn. **męsà*: stsl. *męso*, bug. *mesò*, mak. *meso*, sln. *mesô*, č. *maso*, slč. *mäso*, gluž. *mjaso*, dluž. *měso*, polap. *mąsü*, p. *mięso*, kašup. *mjąso*, r. *mjáso*, ukr. *m'jáso*, bjr. *mjása*.

Od ie. **mēmsóm* sr. "meso", usp. psl. **męzdrá* (hš. *mézdra* "kožica, opna, membrana", sln. *mẹ̑zdra*, p. *mięzdra*, r. *mjazdrá*, *mezdrá* "mezdra; mesnata opna kože ili krzna"), koje je možda poimenčen pridjev (npr. u sklopu **męzdra opna*), ie. **mēms-dhro-*.

Ie. **mēms-* dalo je još stind. *māṁsám* sr. "meso" (**mēms-ó-m*; indoarij.: pali, prakrt. *maṁsa-* sr., rom. (evr.) *mas*, hind. *mā̃s*, *māsā*, sinhal. *mas*, *maha* itd.), *mā́s* sr. "meso" (suglasnička osnova **mēs* < **mēms*), kašmir. *māz*, *mās* isto, arm. *mis*, gen. *msoy*, grč. *mērós* "stegno, bedro" (**mē(m)s-ró-s*), *mē̃nigks* "moždana kora" (usp. intern. *meningitis* "upala moždane opne"), alb. *mish* "meso" (**mē(m)s-jo-*), lat. *membrum* "ud" (**mems-dhro-m*; lat. > roman.: tal. *membro*, sardin. logudor. *membru*, retorom. engadin. *member*, furlan. *nembri*, fr., prov., katal. *membre*, šp. *miembro*, port. *membro*), *membrāna* "kožica, opna" (usp. *membrána*), stir. *mír* "komadić" (**mēms-ro-*), got. *mimz* sr. "meso" (germ. **mimzám* < **mēmsóm*), lit. žemajt. *meisa*, latv. *mìesa*, pr . *mensā* (balt. **mensā*), toh. B *misa* sr. mn.

U indoevropskom imamo možda ukrštanje osnove II i osnove I, tj. **xʷmes-* ~ *xʷems-* > *(xʷ)mems-*, s kasnijim pojednostavljenjem i duljenjem u **mē(m)s-*.

Ie. st. **xʷems-* poteklo je od nostr. **Homśʌ* "meso", od čega je još afraz. **Hmš*, s raznim preobrazbama (stegip. *śmś* "komadić mesa"; kafičo *mēno*, šinaša *mēčō*, oromo *ammeisa* "krava muzara"), ural. **omśa* "meso" (saam. sjev. *oažža-*, samodij. **amsa* u nenec. *ŋam(t)ša* itd.), drav. **ūñc-* "meso" (tamil. *ū(n)* itd.).

Nostr. **Homśʌ* srodno je sa sinokavkaskom riječi **jʌmcʌ* "govedo; meso" — usp. jenisej. **ʔise* "meso" (ket. *īś*), sjevkavk. **jəmcʰo* "bik" (avar. *oc*, andij. *unso*, ces. *is/os*, lezgin. *jac* "bik"; čečen., inguš., bacb. *jett* "krava"; adigej. c_w*ə*, kabardin. *və*, aphas. *a-ć*$_w$ "bik"); također sinotib. **chu* ili **cho* "vrsta goveda". — Značenjska veza "meso"~ "govedo" povezana je s negdašnjim lovstvom: divlja su goveda očito bila važan izvor mesa za lovce prije više od petnaest tisuća godina (jer je srodstvo nostratičke i sinokavkaske natporodice starije od tog vremena).

Usporednice su i u američkim indijanskim jezicima: amerind. **mat^si* "meso" u jutoactečkom **mas* "jelen", ist. pomo *biše* "meso, jelen" itd.

mētar, gen. *mētra*
Internaconalizam. Izvor mu je grč. *métron* "mjera, pravilo; obujam, dužina". Riječ je proširena preko francuskog (fr. *mètre* u XIV. st. za metar u versifikaciji, *mètre* < lat. *metrum*, što je iz grč. *métron*), jer je Francuska akademija koncem XVIII. stoljeća uvela metar kao mjerilo za duljinu, što je prihvaćeno 1875, Konvencijom o metru, kao međunarodna mjera.
Usp. *mètrika, geomètrija* (znači po postanju "zemljomjerstvo") itd.
V. *mjeriti.*

mètati, mēćēm
Od psl. **metāti, *metjǫ̍*: stsl. *metati*, mak. *meta* "metati, bacati, hitati", sln. *métati, méčem*, č. *metati*, gluž. *mjetać*, dluž. *mjataś*, p. *miotać*, polap. *mece* ("baca"), r. *metát', mečú* "bacati", ukr. *metáty.*
Od **mesti, *metǫ* "bacati" (stsl. *mest, metǫ*, sln. *mesti, métem*, hš. *mèsti, mètē* (o snijegu; značenje "bacati" u nas se zagubilo i nastalo je suženo "čistiti kuću"), r. *mestí, metú* itd.).
To je **met-* i u **metnǫti* (*mētnuti, mètnuti*), usp. novotvorine *nògomēt, pùškomēt, vàtromēt, dómet, ìzmet, námet, òdmet* (*(ne) biti na odmet*), *òdmetnīk, pòdmet* "subjekt", *prómet, smēt, zémet, zàmetak* itd. — Riječ *mètla* jest od psl. **metьlȁ.*
Usporednice su lit. *mèsti, metù* "bacati", latv. *mest, mȩtu* isto.
Prijevoj **mot-* jest u **motāti* (*mòtati, mòtām*, usp. i mak. *mota*, sln. *motáti, motâm*, č. *motati*, r. *motát'* itd.), čemu je usporednica lit. *matúoti* "motati".
Dalje porijeklo nedovoljno jasno; možda povezano s ie. **menth-* (v. *mutiti*).
V. *most.*

mētvica
Umanjenica od *mētva* (usp. stcsl. *mętva*, r. *mjatva* itd.), što je poteklo od **męty*, a to je od **męta* (stcsl. *męta*, hrv. *mèta*, č. *máta*, slč. *mäta*, luž. *mjatej*, p. *mięta*, r. *mjata*).
Posuđenica, možda iz starogermanskog (usp. stengl. *minte*, engl. *mint*, stsas. *minta*, stvnj. *minz(e)*, nj. *Minze*) — zapgerm. **minta* posuđenica je iz lat. *ment(h)a* (iz toga često *menta*; lat. > roman.: rum. *mintă*, tal. *menta*, sardin. logudor. *maenta*, retorom. engadin. *menta*, fr. *mente*, prov., katal., šp. *menta*), što je iz grč. *mínthē.*
Grčka je riječ vjerojatno posuđenica iz nekog neindoevropskog mediteranskog jezika.
Iz latinskog je *mênta*, iz engleskog *mînt* — tim posuđenicama daju prednost oni koji su jezično slabo obrazovani.

mî
Od psl. **mŷ*: stsl. *my*, bug. *mi*, mak. *mi*, sln. *mî*, č., slč., luž., p. *my*, r., ukr., bjr. *my.*
Pod utjecajem zamjenice **vy* (v. *vi*) i akuzativa **ny* nastalo od ie. **me-*, usp. arm. *mek^h*, lit. *mẽs*, latv. *mẽs*, prus. *mes* (sa *-s* za množinu).
Istog je porijekla pokazatelj 1. lica u glagolu *-me-*: stind. *-masi, -maḥ* prez., *-mă* aor., grč. *-men*, dijal. *-mes*, lat. *-mus*, stir. *-m*, got. *-m* (< *-me* ili *-mo*), lit. *me*, psl. *-mъ, -mo, -me*, toh. A *-mäs*, B *-m.*

To je od nostratičke inkluzivne zamjenice prvog lica ("ja i vi, mi i vi") **mä,* od čega su još afraz. (istkuš.: dasenek *mú úni* "mi *inkl.*", također često *-m* i slično kao pokazatelj 1. l. mn.), čad. **m(n)* "mi": hausa *mû)*, kart. **m-* pokazatelj objekta 1. l. inkl. (stgruz., čan., megrel. *m-*), ural. **mä-* "mi" (fin. *me,* est. *me, meie,* saam. sjev. *mī,* udmurt. *mi,* mađ. *mi* itd.; također glagolski pokazatelj 1. l. mn. **-me-k/*-mä-k*: fin. dijal. *-mme',* stmađ. *-muk,* mađ. *-nk*), drav. **mā̆-* osnova zamjenice 1. l. mn. (telugu *mā-),* alt. **bE* zamjenica 1. l. mn. ekskl., u kosim padežima **mE-n* (mong. **ba,* kosi padeži **man-*: mong. pism. *ba,* gen. *manu;* tung. **bö-,* kosi padeži **món-*: nanaj. *buä, bun-,* evenkij. *bu, mun,* mandžur. *bä, män*) itd.

Nostratičko **mä* najvjerojatnije je izvedeno od **mi* "ja" (v. *mene*), usp. **ṭi* "ti" : **ṭä* "vi".

mìgati, mīgām

Od psl. **mīgati*: mak. *miga,* sln. *mígati, mîgam,* č. *míhati,* r. *migát'* itd.

Perfektiv *mīgnuti* (*nàmignuti*) od **mīgnǫti.* Iterativ *namigívati.* — Usp. *mîg* (**migъ*).

Baltijske su usporednice lit. *mìgti, mingù* "uspavati", prus. *maigun* ak. "spavanje".

To je od ie. **meig-* ili **meigh-* (v. u *magla*).

Zbog **meik-/*meig-/*meigh-* mislim da se može pomišljati na 'nostratičko' **miga/*mika/*miḳa,* a to bi bila opisna riječ.

mijêh, mn. *mjĕhovi*

Od psl. **mě̂xъ,* gen. **mě̂xa*: csl. *měxъ,* mak. *mev,* sln. *mêh,* gen. *mêha/mehû,* č. *měch,* r. *mex,* gen. *mexá* itd.

Izvedenice su **měxúrъ* (*mjèhūr,* gen. *mjehúra*), **mě̃šina* (*mjěšina*) itd.

Od ie. **mois-o-s* ili **mais-o-s* "ovca; ovčja koža, mijeh, vreća": stind. *meṣáḥ* "ovan; ovčja koža" (i *meṣí* "ovca"; usp. onda indoarij.: prakrt. *mesa-* m. "ovca", hind. *mes* m.), kalaša *mɛṣ* "ovan" (arij. **maisas*), av. *maēša-* m. "ovan", *maēšī-* ž. "ovca", part. *myš [mēš]* "ovca", skit. **maiša-* (u nekoliko osobnih imena), jagnobi *meš,* afgan. *maž* m., *mež* ž., vahan. *māy,* iškašim. *mel,* šugnan. *maγ,* rušan. *mēw,* sanglič. *mɛwl,* jazgulam. *maw* isto (posuđenica iz iranskog jest marij. *miž, mež* "vuna, vlas"), stisl. *meiss* "koš", stvnj. *meisa* "prtljag", lit. *maĩšas* "mreža za sijeno", latv. *maiss* "vreća", prus. *moasis* "mijeh".

mijénjati, mijênjām

Od psl. **měnjā̃ti*: bug. *menjà,* p. *mieniać,* r. *menját'* itd.

To je imperfektiv za **měnī̃ti*: mak. *meni,* hš. *mijéniti, mijênīm* (s raznim prefiksima: *izmijéniti, namijéniti, primijéniti, promijéniti, razmijéniti, smijéniti, zamijéniti*), č. *měniti,* dluž. *měniś* itd.

Usp. **měna*: stsl. *měna,* bug. *menà, mjàna,* hrv. *mijéna* (usp. *ȉzmjena, nâmjena, prȉmjena, prȍmjena, rȁzmjena, smjĕna, zâmjena*), sln. *mẹ́na,* č. *měna,* slč. *mena,* st. *miana,* r. *ména,* ukr. *mína.*

Najbliži su baltijski primjeri: lit. *maĩnas* "razmjena", *ãtmainas* isto, *atmainà* "smjena, promjena", latv. *maîna, maiņa* "razmjena, promjena". — Usp. još stlat. *commoinis,* lat. *commūnis* "opći, zajednički" (lat. > roman.: tal. *comune,* retorom. engadin. *kumüin, komön,* fr. *commun,* prov., katal. *comú,* šp. *común,* port. *comum;* usp. *komúna, kömunālan, komunìzam*), *mūnus* "posao, djelo; zadatak; dužnost, služba" (**moi-no-s*), ir. *máin* "dragocjenost", got. *gamains* "zajednički", stengl. *gemǣne* "opći, zajednički; slab, loš", engl. *mean*

"malen, nizak; beznačajan; bijedan, jadan, siromašan; loš, slab", stfriz. *mēne,* stsas. *gimēni,* srnnj. *gemeine, gemēn(e)* (iz toga dan., šv. *gemen*), nizoz. *gemeen,* stvnj. *gimeini,* nj. *gemein* "općenit, javan".

Indoevropski je korijen **mei-* "mijenjati, razmjenjivati": stind. *mayate* "razmjenjuje", *ni-mayaḥ* "razmjena", latv. *mīt, miju* "mijenjati" itd. — Ie. **mei-gʷ-* "mijenjati" jest u grč. *ameíbō* "mijenjam; izmijenim, promijenim", *amoibós* "zamjenik", *amoibḗ* "izmjena, zamjena, naknada; *jon.* odgovor" (pa iz toga u biologiji *améba,* zbog njezina stalna mijenjanja oblika), lat. *migrāre, migrō* "seliti se, iseliti se, otići; doseliti se" (> roman.: prov. *meirar* "izvući; promijeniti mjesto; pojaviti se"; glagol *migrō* načinjen je od nesačuvana **migros* "koji mijenja mjesto"; usp. *migrírati, emigrírati, imigrírati*), *migrātiō* "seljenje, seoba" (iz toga *migrácija,* usp. još i *emigrácija, imigrácija* itd.).

V. još *mir* i u *odmazda.*

mijésiti, mijêsīm

Od psl. **mēsīti*: stsl. *mēsiti,* bug. *mèsja,* mak. *mesi,* sln. *mẹ́siti,* stč. *miesiti,* č. *mísiti,* slč. *miesiť,* gluž. *měsyć,* dluž. *měsyś,* r. *mesít',* *mešú,* ukr. *misýty,* bjr. *mesíć.*

Usp. **měšāti*: stsl. *měšati,* mak. *meša,* hš. *mijéšati,* sln. *méšati,* slč. *miešať,* p. *mieszać,* r. *mešát'* itd.

Od ie. **moiḱ-éje-* "mijesiti, miješati": stind. *mekṣáyati* "miješa", lit. *maišýti* "mijesiti", latv. *maisīt* isto, prus. *maysotan* "miješan". — Psl. **měsiti* jest faktitiv: znači "činiti to da bi bilo pomiješano".

To je od ie. **meiḱ-* "miješati" (također **meiǵ-*): stind. *miśráḥ* "miješan" (**miḱ-ro-s*; indoarij.: pali, prakrt. *missa-,* hind. *missā,* sinhal. *musu, muhu* itd.), aškun *miš* "s" (arij. **miḱras*), av. *minašti* "pomiješan", (**mi-n-ḱ-*), *myāsaite* "miješa se", grč. *meígnymi, mígnymi* "miješam, pomiješam, smiješam, začinim" (**meiǵ-nu-*), *miktós* "pomiješan" (**miḱ-to-s*), *mísgō* "miješam" (**miǵ-sḱ-*), lat. *misceō* "miješam, izmiješam" (**miḱ-sḱ-*; lat. *miscere* "miješati" >rum. transilvan. *meşte,* makedorum. *meaştire,* tal. *mescere,* prov. *meiser,* šp. *mecer,* port. *mexer*), *mixtus* "izmiješan" (iz lat. *mixtūra* jest *mikstúra*), stir. *mescaid* "miješa" (**meiḱ-sḱ-*), kimr. *mysgu* "miješati", stengl. *miscian* "miješati", srnizoz. *missen,* stvnj. *miskan,* srvnj. *mischen, müschen,* nj. *mischen* isto (zapgerm. **miskan*; ponegdje je bilo ukrštanje s latinskim/romanskim, npr. u engl. *mix* po francuskom; ponekad se smatra da je taj germanski glagol posuđenica iz latinskog/romanskog), stengl. *másc* "smjesa", engl. *mash* "smjesa; mješavina; sladna kaša (za varenje piva); krmna smjesa; kaša, pire" (možda je to iz srnnj.; onda od toga načinjen glagol *mash* "miješati, npr. slad s vrelom vodom; drobiti, gnječiti; muljiti", usp. *mashed potatoes* "pire od krumpira"), srnnj. *mēsch, māsch,* srvnj. *meisch* "komina, zgnječeno grožđe", nj. *Maisch* isto (zapgerm. **maisk-* < **moiḱ-sḱ-*), lit. *miẽšti, miešiù* "miješati" (**meiḱ-*), *mìšti* "miješati se", *mìšras* "pomiješan", *maĩštas* "buna, uzbuna" (**moiḱ-to-s*), latv. *misēt* "miješati; pomiješati; pogriješiti", *mistrs* "pomiješan" (**miḱ-ro-s*).

milijūn, gen. *milijúna*

Iz tal. *millione* (danas *milione*), što je uvećanica od *mille* "tisuća". U talijanskom se riječ *millione* prvi put pojavila u drugoj polovici XIV. stoljeća.

Riječ *milijarda* potječe iz francuskog (k nama je došla kroz njemačko posredstvo), gdje je riječ *milliard* načinjena u XVI. stoljeću.

U francuskom su se riječi *billion, trillion, quatrillion* — načinjene s *bi-*

"dvo-", *tri-*, *quatri-* — pojavile također u XVI. stoljeću; u nas su to *bilijūn, trilijūn, kvadrilìjun.*

minúta

Evropeizam, od lat. *minūta* "umanjena, smanjena", od *pars minuta prima*, za prvi, manji dio (vremena, sata), i to šezdeseti, po podjelama iz starog vijeka.

Lat. *minūtus* "malen, neznatan" sadrži isto *min-* kao i *minus* "manje" i dr.

V. *manji, sekunda.*

mínuti, mînē

Od psl. **minǫ̋ti, *mînǫ*: stsl. *minǫti*, mak. *mine*, sln. *miníti, mínem*, č. *minouti*, r. *minút', minúju* itd.

Usp. **mimo* (hrv. *mīmo*, sln. *mîmo, mímo*, č. *mimo, mímo*, r. *mimo*), što je star odglagolski prilog na *-mo* (usp. *mimoìći se*).

Psl. **minǫti* sadrži ie. **mei-neu-*. Korijen je **mei-* "ići, putovati": lat. *meō* "idem, hodam, putujem" (**mei-ō*), kimr. *mynet* "ići".

mìo, mila, o

Od psl. **mīlъ, a, o*: stsl. *milъ*, bug., mak. *mil*, sln. *mîl* (po odr. *mîli*, umjesto očekivanog **míl*), *míla*, č. *milý*, slč. *mily*, gluž., p. *miły*, r. *mílyj*, ukr. *mýlyj*, bjr. *míly.*

Prvotno vjerojatno *u*-osnova, usp. lit. *mylùs* i *méilus* "drag".

Usp. *míliti (se)* (*òmiliti (se), smíliti (se)* itd.; **míliti (sę)* — baltijska je usporednica prus. *milijt* "voljeti", usp. i lit. *méilintis* "željeti maziti se"), *òmiljeti* (**obmilěti*; za **milěti* usp. u baltijskom lit. *mylěti* "voljeti, biti drag", latv. *mīlêt* isto), *milòvati/mīlovati (se) mīlujēm* (*pomilòvati, smilòvati (se)* itd.; **milovāti*), *umíljati se, umiljávati se* itd.; *milìna* (**milinà*), *mīlōst* (**mīlostь*), *mīlošta* (**milostja*), *milòstinja* (**milostýni*) itd. — Pridjev *mīlosrdan* prevedenica je latinskoga *misercors* (usp. onda dalje *mīlosȑđe/milòsȓđe* prema lat. *misercordia*).

Najbliže su usporednice baltičke — osim spomenutih još i lit. *míelas, mýlas* "drag, nježan", latv. *mīļš*, prus. *mīls, mijls* isto — imamo ie. **méilus*, mlađe **méilos.*

Ie. **mēi-* "blag, mekan, nježan" još je u stind. *mayas-* sr. "naslada, zadovoljstvo, radost" (**mej-es-*), lat. *mītis* "blag, mek, nježan" (**mēit-*), stir. *móith, móeth* isto (**mōit-*), kimr. *mwyn* "prijateljski", bret. *moan* "tanak, sitan" (**mōin-*), kimr. *mul* "smjeran, čedan" (**mōil-*).

mîr, gen. *míra*

Od psl. **mîrъ*, gen. *mirù*: stsl. *mirъ* ("skupnost, dogovor"), bug., mak. *mir*, sln. *mîr*, gen. *mirû/mîra*, č. *mir*, gen. *miru* ("mir, suglasnost"), slč. *mier*, gen. *mieru*, luž. *měr*, gen. *měra*, p. st. *mir*, r. *mir*, gen. *míra* ("svijet; mir; spokoj"), ukr. *myr*, gen. *mýru* ("svijet, narod; mir, suglasnost"), bjr. *mir*, gen. *míru* ("dogovor").

Značenje i "svijet" u bug., hrv. (u starijem jeziku i u govorima, usp. u crkvenom *mirski* "svjetovni"), ukr., r. — usp. *svēmīr*, sln. *vsemir(je)* (što su riječi načinjene ili po č. *vesmír* ili po r. *vsemirnyj*). — Starije je značenje praslavenske riječi "mir, spokoj", što se vidi npr. i iz pridjeva **mirьnъ(jь)* (*míran, mírna, o*) i sl.

Usp. i **mirovьnъ(jь)* (*mirovan, mirovna, o*, od XVI. st.); imenica *miròvina*

novija je prevedenica po nj. *Friedensstand* (onda dalje *mirovinski*, *umiròviti*, *umirovljènīk* itd.).

Usp. i **mirîti* (*míriti (se)*, dalje npr. *izmíriti (se)*, *namíriti*, *pomíriti*, *podmíriti*, *primíriti (se)*, *razmíriti (se)*, *smíriti (se)*, *umíriti (se)*), **mirovâti* (*miròvati*) itd.

Psl. **mir-* često je u osobnim imenima, usp. npr. *Vladimir*, *Ratimir/Ratomir*, *Dobromir*, *Kazimir* ("koji narušava mir"), *Mutimir* (**Mǫtimirъ*, također u sthrv.), *Gojmir*, *Mojmir*, *Miroljub*, *Miroslav* itd.; usp. i *Ljubomir*, *Slavomir/Slavimir* itd. — mnoga od tih imena imaju i ženske parnjake.

Psl. **mirъ* srodno je sa stlit. *mieras* "mir, spokoj, tišina", latv. *miêrs* isto, dalje alb. *mirë* "dobar". — To je ie. **mei-ro-s*.

Ovamo još — od ie. **mi-tro-s* — stind. *Mitráḥ* "Mitra, bog dogovora" (kao apelativ *mitráḥ* "prijatelj; drug, kao drugi učesnik dogovora", usp. onda indoarij.: pali, prakrt. *mitta-* m. sr. "prijatelj", sindhi *miṭru* "prijatelj, rođak", lendi *mitr* "pomoćnik", pandžabi *mitt* "prijatelj", nepal. *mit*, asam., bengal., orija *mitā*, hind. *mīt(ā)*, *mit* "prijatelj; ljubavnik", sinhal. *mit* "prijatelj"; u sr. rodu stind. *mitram* "dogovor"), kašmir. *mẹthᵃr* "prijatelj", av. *Miϑrah* "Mitra, bog dogovora", kasnije bog sunca, stperz. *Miϑra-*, *Mitra-*, usp. baktrij. *miuro*, *miiro* (te *miro*, *mirro*, *meiro*, *mioro* itd.) bog sunca. — Avestijskom sklopu *Miϑrāh bāγah* "Mitra Baga, Mitra bog" i sogdijskom *myšyy βγyy* odgovara sklop *bog da(j)mir*, r. *mir da bog*. — Tome treba dodati još grč. *mítra*, jon. *mítrē* "pojas, remen; pojas okovan mjedi; povezača za glavu, pokovica, dijadema; pobjednički vijenac" (iz toga, kroz latinski, *mītra* "kruna istočnih vladara; biskupska kapa kod katoličkog bogoslužja"): to je ie. **mi-tr-ā*.

Izvedenice od korijena **mei-* "mijenjati, razmjenjivati" sa sufiksom *-t-* daju značenja "uzajamnost", "parnost" i sl.: stind. *mitháti* "mijenja se", *mitháḥ* "uzajaman", av. *miϑwara-* "paran", lat. *mūtō* "mijenjam" (lat. *mūtāre* "mijenjati" > roman.: rum. *muta*, tal. *mutare*, sardin. logudor. *mudare*, furlan. *mudá*, stfr. *muer*, prov. *mudar*, šp., port. *mudar*; usp. *mutácija*, iz *mūtātio* "mijenjanje, promjena"), *mūtuus* "uzajmljen, posuđen; uzajaman" (usp. *mutuácija*, iz *mūtuātio* "posudba od koga").

V. *mijenjati*.

mȉsa

Riječ *mȉsa* u značenju "bogoslužje" potekla je iz poimenčena latinskog participa perfekta ž. roda *missa*, iz zaključne liturgijske formule *Ite, missa est* "Idite, otpust je" u značenju "završeno je" (dakle *Ite, missa est [completa]*) — njome je završavao obred, pa je po tome i nazvan sam misni obred, središnji obred kršćanskog bogoslužja (kojem je prvotna jezgra opisana u spisima iz II—III. st., uobličio se u IV/V. st., a otad se i dopunjavao). — Misa je u ranijim vremenima nazivana lomljenjem kruha, večerom Gospodnjom, sastankom, žrtvom, zahvalom i službom.

Od latinske je riječi *missa* potekla narlat. *mẹssa*, iz čega je, preko Oglaja/Aquileie kao jednog od središta iz kojeg se širilo kršćanstvo sa svojom terminologijom na istočnojadranskoj obali, poteklo kasnopsl. **mьša* — a iz toga je hrv. *mäša* (i u govorima u kojima je *ь* > *e* — *mèša*), sln. *máša* (dijal. *méša*).

Iz srlat. *missale* "misna knjiga" (što je poimenčen pridjev lat. **missālis*) preuzeto je *mìsāl*, gen. *misála*. Prvi se misali kao knjige u kojima su sabrane misne molitve, čitanja, pjevanja i rubrike rabe od IX/X. st., isprva samo u redovnika, a od XIII. st. i šire. Od 1570. g. upotrebljava se Rimski misal, a od

1963. reformirani, i od 1969/70. obnovljeni Rimski (preveden u nas: Rimski misal i Red mise 1969, Misni obrasci 1973). — Naši rukopisni glagoljički misali jesu Vatikanski (1315), Misal kneza Novaka (1368), Hrvojev i Ročki s početka XV. st.; prva knjiga tiskana glagoljicom bio je misal, 1483.

Lat. *missa* dalo je roman.: veljot. *masa*, tal. *messa*, sardin. logudor. *missa*, retorom. engadin. *messa*, furl. *mese*, fr. *messe*, prov. *mesa*, katal. *missa*, šp. *misa*, port. *missa*.

Iz latinskog *missa* ili iz roman. **messa* riječ je preuzeta i u germanske jezike, usp. npr. stnord. *messa*, stengl. *mæsse*, engl. *mass*, stsas. *missa*, nizoz. *mis*, stvnj. *missa*, *messa*, njem. *Messe* (u nekim jezicima znači i "sajam", što je preko "svetkovina", "proštenje" itd.).

Lat. *missa* jest particip perfekta ž. roda od glagola *mittere*, *mittō* "slati, otpremati; bacati, metati; otpustiti, ostaviti" (> roman. "postaviti, položiti": rum. *mis* part., veljot. *mat* 1. l. jd., tal. *mettere*, sardin. logudor. *míntere*, retoroman. engadin. *meter*, furlan. *méti*, fr. *mettre*, prov., katal. *metre*, šp., port. *meter*). — Usp. lat. *missiō* "odašiljanje", *ēmittere* "izaslati", *ēmissiō* "bacanje; ispuštanje", *committere* "povjeriti", *commissiō* "utakmica, nadbijanje, natjecanje", *transmissiō* "prijevoz" itd., iz čega su *mìsija* (usp. i *misiònār*), *emitírati*, *emìsija*, *komìsija*, *transmìsija* itd.; usp. i *premìsa* (iz lat. *praemissa (sententia)*), *kömpromis* (pravni lat. *compromissus*).

Kroz razne jezike k nama su došle naprimjer i ove riječi koje sadrže isti latinski korijen: *komìtēt* (izvor je fr. *comité* ← engl. ← lat.), *komèsār* (← nj. ← fr. *commissaire* ← srlat. *commissarius*), *rèmī/remî* (← fr. *remis* "odgođen").

Za latinski glagol *mittere* nema sigurne etimologije.

mȉsliti, mȉslīm

Od psl. **mýsliti*, **mýšľǫ*: stsl. *mysliti*, *myšljǫ*, bug. *mìslja*, mak. *misli*, sln. *mísliti*, *mîslim*, č. *mysliti*, slč. *mysliet'*, gluž. *myslić*, dluž. *mysliś*, p. *myśleć*, r. *mýslit'*, ukr. *myslyty*.

Načinjeno od imenice **myslь*, gen. **mysli* (stsl. *myslь*, mak. *misla*, sln. *mîsel*, gen. *mîsli*, č. *mysl*, r. *mysl'* itd.), što je od pretpsl. **mūd-tli-*, sa sufiksom *-tl-*.

Indoevropski je korijen **meudh-* "misliti, govoriti": perz. *mōja* "žalost, tužaljka", *must* "žalost" (**mūdh-st-*), grč. *mýthos* "riječ, govor, pripovijest" (iz toga internacionalizam *mit*), *mythéomai* "govorim" (**mūdh-*), stir., ir. *smúainim* "mislim" (**moudh-n-jō*), got. *(ga)maudjan* "podsjetiti" (**moudh-j-*), lit. *maũsti*, *maudžiù* "željeti, žudjeti", *ãpmaudas* "srdžba, gnjev".

To je od nostr. **mUdʌ* "misliti", što je još u afraz. **m(w)d* "shvaćati, misliti, govoriti" (sem. *ʾmd: arap. *ʾamad* "rok, granica", južarab. sokotr. *ʾmd* "shvaćati; cijeniti"; stegip. *mdw* "govoriti", kopt. *muti* "zvati, govoriti"; somal. *mōd* "misliti"; muzgu *múda* "govoriti"), ural. **muδʌ* (selkup. *muly-mpy-* "govoriti").

mȉš, gen. *mȉša*

Danas je to riječ muškog roda. — Od psl. **mýšь* ž., gen. **mýši*: stsl. *myšь*, bug. *miš*, mak. dijal. *miš*, sln. *mȋš*, gen. *míši*, č., slč., luž. *myš*, p. *mysz*, r. *myš'*, ukr. *myš*, bjr. *myš*.

Izvedenica je **mýšьka* (hš. *mȉška*, sln. *míška*, č. *myška*, r. *mýška* itd.), **mýšьca* (stsl. *myšьca*), čemu je tvorbena usporednica stind. *mū́ṣikaḥ* m. i *mū́ṣikā* ž. "miš, štakor" — od toga su pali *mūsika-* m., prakrt. *mūsiya-* m., sinhal. *mīyā* "štakor" — a usp. i šina *mūẓī*). — Usp. i **myšitjь* (*mȉšić*) te **myšica* (*mȉšica*; u tome je ie. **mūsikā*). — Takva značenja već u indoevropskom,

usp. npr. nepal. *muslo* "mišić" (< stind. **mūṣalaḥ*), lat. *musculus* "mišić" (usp. *muskulatúra*).

Ie. **mūs* "miš": stind. *mūṣ* (> indoarij.: pali *mūsī* ž., prakrt. *mūsaya-*, rom. (Mađarska) *musi* ž., nepal. *muso*, hind. *mūs(ā)* itd.), dameli *mūṣa* "štakor", aškun *muśä* itd., perz. *mūš*, sogd. *mwš*, horezm. *mwf*, jagnobi *muš*, oset. *myst*, arm. *mukn*, grč. *mỹs*, alb. *mi*, lat. *mūs* (od *mūs*, *mūre* jesu retorom. engadin. *mür*, stšp., stport. *mur*), stnord. *mús*, stengl. *mús*, engl. *mouse*, stfriz., stsas. *mūs*, nizoz. *muis*, stvnj. *mûs*, nj. *Maus* (germ. **mūsaz*).

Po jednom tumačenju, tabuističan naziv, znači "siva", i od istog je korijena od kojeg je **mъхъ* "mahovina" (no v. *mahovina*), **muxa* "muha".

Po drugom tumačenju, od indoevropskoga korijena **meu-s-* "krasti": stind. *muṣṇā́ti* "krade", *moṣati* isto (usp. indoarij.: hind. *mosnā* "krasti" itd.), *moṣaḥ* "tat, lopov, kradljivac" itd.

Čini mi se da bi se zaista trebalo pomišljati na vezu istim korijenom koji je u **mъхъ*, u čemu može biti ie. *meu-s-*, od korijena **meu-* koji je u **myti* "miti". Naime, u indoevropskoj je tradiciji miš životinja donjeg svijeta povezana s pogrebnim obredom. Donji svijet i smrt povezani su s vodom. U vezi s tim svakako treba spomenuti izraz *tresla se gora, rodio se miš*: on se može shvatiti ne samo razlikom između veličine gore i veličine miša, nego i drugačije. Gora je povezana s gornjim svijetom; tamo je, na gori, gromovnik (u Slavena to je Perun, *Perunъ*). Od njegovih udaraca — od munja i gromova koje odozgo šalje — trese se gora, ali i podnožje gore. Dolje, ispod gore, jest gromovnikov protivnik, gospodar donjeg svijeta, gospodar svijeta mrtvih (u Slavena to je Veles, *Velesъ*).

mȉti, mȉjēm

Od psl. **mỹti*, **mъjǫ/*myjǫ*: stsl. *myti*, *myjǫ*, mak. *mie*, sln. *míti*, *mîjem*, č. *mýti*, r. *myt'*, *móju* itd.

Usp. *ȕmiti (se)*, *ȕmijēm*, iterativ *umívati (se)*.

Indoevropski je korijen **meu-* "vlažan, močiti": stind. *mū́tram* sr. "mokraća" (indoarij.: pali, prakrt. *mutta-*, rom. (evrop.) *muter*, hind. *mūt*, sinhal. *mū* itd.), kašmir. *m^{a}th^{a}r* isto (arij. **mūtram*), av. *mūϑra-* sr. "nečistoća, prljavština", arm. *-moyn* "smočen", grč. *mýdos* "vlaga, nečistoća", kipar. *mylásasthai* "umivati se" (**mū-dlo-*), srir. *mún* m. "mokraća", srnnj. *mûten* "umivati se", nizoz. *mooi* "lijep", lit. *máudyti* "kupati (se)", latv. *maût* "roniti, plivati" itd.

Ie. **meu-* jest od nostr. **mEwʌ* "voda, vlaga", što je još u afraz. **maʾi/*maʾu* "voda, vlaga" (sem. "voda": arap. *māʾ-*, geez *māj*, sirij. *majjā* mn., sthebr. *májim* mn., babilon. *mū* mn.; stegip. *mw*, kopt. bohejr. *mōw*, *mōou*, said. *moou*, fajum., ahmim. *maw* "voda"; kuš.: bedauje *muʾ* "biti vlažan", somal. *māhi* m. "svježa voda"; čad.: angas *mwę̄* "sok", ngala *meä* "jezero", logone *mū* "rosa"), alt. **mȫ* "voda" (tung. **mȫ*: džurčen. *múh*, mandžur. *mukä*, evenkij. *mū*).

Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **HmEHwʌ* "voda, vlaga": sinotib. **moj*, sjevkavk. **ḥmēḥwā* "vlaga, tekućina".

míto

Također i st. *mît*, gen. *múta* "plaća, dar" i kajk. *mîta* "mito, plaća". — Poteklo od psl. **myto*: bug. *mito*, mak. *mito* "mito, carina", sln. *míto* "mito", č. *mýto*, slč., luž., p. *myto* "plaća, nagrada", polap. *màit(ü)*, "nagrada", strus. *myto* "carina, pristojba, porez, nagrada", rus. *mýto* "carina", dijal. "zakup", ukr. *mýto*, bjr. *mýta*.

Za značenje "pristojba" i sl. usporedi riječ *mîtnica* "malta, carinarnica", *mitar* (XIII. st.) "carinik".

Stara posuđenica, najvjerojatnije iz stvnj. bavar. *mûta* "carina, pristojba". (Od toga je nj. *Maut* "mitnica, malta, carinarnica", iz čega je kajk. *mâlta.*)

U germanskim se jezicima riječ pojavila prvo u istočnima (got. *mōta*, usp. stnord. *múta*) i kasnije su je (u ranom srednjem vijeku) preuzeli zapadni (riječi izravno srodne s got. *mōta* jesu stvnj. *muoze* "ujam, ušur", stengl. *mót* "pristojba, daća").

Za dalje v. u *meditacija.*

mjȅd ž., gen. *mjȅdi*

Od psl. **mě̃dь*, gen. **mě̃di*: "ruda; bakar": csl. *mědь*, mak. *med* m., bug. *med* ž., sln. *mȇd* ž., gen. *medî*, č. *měď*, r. *med'* itd.

U značenju "bakar" tu je riječ u našem jeziku zamijenio turcizam *bàkar*, gen. *bàkra*, iz t. *bakır.* — Staroturkijska riječ *bakïr* zapisana je u XI. stoljeću (ili možda već u VIII). Turkijska riječ **bakïr* možda je posuđenica iz srednjokineskog *bāi̯k-ŋïn* (> kin. *báiyín*), što znači "srebro; srebrnjaci", a doslovno "bijelo srebro": naime, u staroturkijskom riječ može značiti i "kineski novac".

Psl. **mědь* nema zadovoljavajućeg tumačenja porijekla.

Po jednom tumačenju, posuđenica iz nekog možda predindoevropskog jezika u južnoj Evropi; tada se uspoređuje s predroman. **medalia* (od toga fr. *médaille* "kovinska ploča; kovinska značka, spomenica, kolajna"; dalje *médaillon* "velik novac, velika medalja", iz toga *medàlja, medaljon*), što je od načinjeno od odraza lat. *metallum* (iz toga hrv. *mètāl*, gen. *metála*; od *metallum* jest fr. *metal*, iz stfr. jest engl. *metal*, itd.), što je posuđenica iz grč. *métallon* "kovina". — Tome bih ja dodao još i etr. *zamaϑi* "zlato": mislim da su u toj riječi **za* "*sjajan" (od nostr. **ç̣äjḥa* "blistati", v. *sjati*) i **maϑi* "*kovina".

Usp. i het *miti-, mita-* "crven".

Po jednom drugom tumačenju, psl. **mědь* bilo bi posuđeno — i prošavše kroz jezike posrednike — iz imena zemlje Medije (iran. *Māda-*, iz toga grč. *Mēdía*). U starom je vijeku (u VII—IV. stoljeću pr. n. e.) bakar izvožen iz Zakavkazja, a to je područje tada bilo pod vlašću Medije. — Usp. tako lat. *cuprum* "bakar" po imenu Cipra, grč. *Kýpron*, gdje su bila poznata nalazišta bakra.

mjȅra

Od psl. **měra*: stsl. *měra*, mak. *mera*, sln. *méra*, č. *měra*, r. *méra* itd.

Od toga glagol **měriti*: stsl. *měriti*, mak. *meri*, hš. *mjȅriti, mjȅrīm*, sln. *mériti, mȇrim*, č. *míři̇ti*, r. *mérit'* itd. — Usp. *nàmjeriti (se), zàmjeriti (se), smjérati, smjȇr, nâmjera, zâmjera, zámjērka, ùmjeren, smjȇrno* itd.

Sadrži ie. **mē-rā*. Korijen je **mē-* (st. **meH-*) "mjeriti": stind. *mā́ti* "mjeri", *mā́yate* isto (indoarij.: prakrt. *māi, māaï* "mjeri", hind. *mānā* "biti sadržan" itd.), grč. *métron* "mjera" (v. *metar*), alb. *mat, mas* "mjeriti" (**ma-t-jō*), *mot* "godina, vrijeme" (**mē-to-*), lit. *mẽtas* "godina, vrijeme, mjera", het. *mehur* "vrijeme", toh. A *me-*, B *mai-* "mjeriti" itd.

V. i *mjesec.*

mjȅsec

Od psl. **měsęcь*: stsl. *měsęcь*, bug. *mèsec*, mak. *mesec*, sln. *mȇsec*, gen. *mȇseca*, č. *měsíc*, slč. *mesiac*, gluž. *měsac*, dluž. *mjasec*, p. *miesiąc*, r. *mésjac*, ukr. *mísjać*, bjr. *mésjac.*

Sadrži umanjenički sufiks *-ęcь* (i riječ **sьlnьce* također je umanjenica).
Usp. stind. *mā́h, mā́sa-* m. (indoarij.: pali, prakrt. *māsa-*, rom. (evrop.) *másek* (s *ek* "jedan"), hind. *mās(ā)*, sinhal. *masa, maha* itd.), aškun, kašmir. *mās*, av. *mā̊*, baktrij. *mao*, perz. *māh*, arm. *amis*, gen. *amsoy*, grč. miken. *me-no*, at. *mḗn*, jon. *meís*, dor. *mḗs*, alb. *muaj*, lat. *mēnsis* (*mē(n)sis* > roman.: makedorum. *mes*, veljot. *mais*, tal. *mese*, sardin. logudor. *meze*, retoroman. engadin. *mais*, furlan. *mes*, fr. *mois*, prov., katal., šp. *mes*, port. *mês*), stir. *mí*, got. *mēna*, stnord. *máni*, stengl. *móna*, engl. *moon*, nizoz. *maan*, stvnj. *māno* (germ. **mǣnan-*), lit. *mė́nuo*, gen. *mė́nesis*, toh. A *mañ*, B *meñe* — uglavnom "mjesec (vrem.)", također "luna". — Usp. još germ. **mǣnōþaz* "mjesec (vrem.)" u got. *mēnōþs*, stnord. *mánuðr*, norv. *maanad*, dan. *maaned*, šv. *månad*, stengl. *mónað*, engl. *month*, stfriz. *mōnath*, stsas. *mānuth*, srnizoz. *mānet, maent, maend*, nizoz. *maand*, stvnj. *mānōd*, nj. *Monat*.
Izvedeno, kao **mē̆-n-*, od ie. **mē-* "mjeriti" (tj. "mjeriti vrijeme") — za to v. u *mjera*.
Po drugom tumačenju (a nije isključeno da se radi o ukrštanju odraza s obje strane), ie. **men(ə)s-* "mjesec" bilo bi od nostr. **mʌnźʌ* "sunce, mjesec" (kart. **mže* "sunce": gruz. *mze*, čan. *mžora, mžura*, megrel. *bža*, svan. *miž, məž*). — Usporednica tomu jest sinokavk. **wʌmçʌ* "mjesec": stkin. **ŋʷat*, jenisej. **(ʔʌ)suj* (kot. *šui*, arin. *ešuj, išuj*, pumpokol. *tuj*), sjevkavk. **wəmço* (aphaskoadigejsko **maza*: aphas. *a-mza*, abazin. *mzə*, adigej., kabardin. *māza*, ubiški *məʒa*; nahanski **butt*: čečen., inguš., bac- bij. *butt*; dagestan. **wəmçço*: avar. *moçç*, andi *borçci*, ces. *buci*, lezgin. *varz* itd.).

mjȅsto
Od psl. **mě̑sto*: csl. *města*, mak. *mesto*, sln. *mésto* (i "grad"), č. *místo*, r. *mésto* itd. — Riječ je već u starini značila i "mjesto" i "naselje".
Uspoređuje se s av. *maēϑana-* sr. "prebivalište, dom", *mitayaiti, miϑnaiti* "živi, obitava", lit. *mìsti, mintù* "hraniti se", *maĩstas* "hrana", latv. *mist* "živjeti, obitavati, nalaziti se, hraniti se", prus. *maitā* "hrana" — to bi bilo ie. **mei-*.
Po drugom tumačenju, praslavenska bi riječ sadržala ie. **moit-to-m*, usp. stind. *methíḥ* m. "stup" (indoarij.: pali *medhi-* "stup za vezivanje stoke" itd.), *methī* ž., kašmir. *mīr* "rupa u zemlji", lat. *mēta* "čunj, cilj, biljeg" (lat. > roman.: tal. *meta*, sardin. logudor. *meda* "kup; mnogo", furlan. *mede*, stfr. *moie*, fr. pikard., valon. *moẹ*, šp., port. *meda* itd.; iz latinskog ili iz talijanskog *méta*), lit. *miẽtas* "kolac" itd., čemu je korijen **mei-* "učvrstiti": stind. *minóti* "učvrsti, ugradi", lat. *mūrus* "zid" (**moi-ro-s*; lat. > roman.: makedorum. *mur*, veljot. *mor*, tal. *muro*, sardin. logudor. *muru*, retorom. engadin. *mür*, furlan., fr., prov., katal. *mur*, šp., port. *muro*; iz romanskog u jadranskom području *mîr* i u sln. *mîr* "zid") itd. — dakle mjesto je ono što je ograđeno (usp. i značenjski razvoj riječi **gordъ* > *grâd*).

mlâd, mláda, o
Od psl. **mȏldъ, *moldà, *mȏldo*, odr. **moldъjь*: csl. *mladъ*, bug., mak. *mlad*, sln. *mlâd, mláda*, č. *mládý*, r. *molodój* itd.
U tome je ie. **mol-d-*, usp. stind. *mṛdú-* "mekan, nježan", arm. *mełk* "nježan" (**meldwi-*), mesap. *mold-* (u *moldahias*), grč. *bladýs* "mlitav" (**ml̥d-u-*), lat. *mollis* "mekan, nježan" (**ml̥d-wi-s*; lat. > roman.: rum. *moale*, tal. *molle*, sardin. logudor. *modde*, retorom. engadin. *mol*, furlan. *muel*, fr. *mou*, prov. *mol*, katal. *moll*, šp. *muelle*, port. *molle*), venet. *mo.l.zo* (osobno ime), stir. *meldach* isto, kimr. *blydd* "blag", breton. *ble* "mekan" (**ml̥d-o-*),

stnord. *melta* "variti, pretvoriti (se) u slad", stengl. angl. *meltan*, zapsakson. *mieltan*, engl. *melt* "topiti se" (germ. **meltan*), prus. *maldai* m. mn. "mladići".
Korijen je **mel-*, za koji v. u *mljeti*.

mlâk, mláka, o
Od psl. **molkъ(jь)*: mak. *mlak*. Usp. **molčьnъ(jь)*: hš. *mláčan, mláčna, o*, sln. *mláčen, mláčna*.
Samo u južnoslavenskim jezicima. Zato je moguće da se radi o **mlakъ(jь)*, **mlačь nъ(jь)*. To bi bilo od ie. **mlā-k-*, tj. u tom bi bilo **melə-k-*: grč. *malakós* "mekan, nježan" (usp. *malakològija* "znanost o mekušcima"), *malakía* "mekota; slabost, mlitavost" (grčki pomorski termin *malakía* promijenjen je u latinskom, da ne bi bio sličan s *mālus* "zao", u *bonacia*, prema *bonus* "dobar"; od toga je tal. *bonazza*, iz čega je *bonàca, bònaca, bunaca*), *blā́ks*, gen. *blākós* "mlitav, lijen, nemaran", srir. *malcad* "gnoj", *blén* "slabine" (**mlāk-nā*).
Ie. **mlāk-* jest od st. **mlex-k-*, a **melək-* od st. **melx-k-*.
V. *mlohav*.

mlȁka
Od psl. **molka*: csl. *mlaka*, bug. *mlakà*, mak. *mlaka*, sln. *mláka*, č., slč. *mláka*, luž., p. *mława* (usp. r. *molokita* "močvara").
Uspoređuje se s **melko* "mlijeko" (v.).

mlátiti, mlâtīm
Od psl. **moltīti*: csl. *mlatiti, mlaštǫ*, mak. *mlati*, sln. *mlátiti, mlátim*, č. *mlátiti*, r. *molotít'* itd.
Odimenski glagol, od **moltъ*: hrv. *mlât*, č. *mlat*, r. *mólot* itd. — To je od ie. **mol-to-s*; korijen je **mel-*, koji je u **melti* "mljeti" (v.). Usp. lat. *malleus* "mlat" (roman.: rum. *maiŭ*, tal. *maglio*, sardin. logudor. *madzu*, retorom. engadin. *maľ*, furlan. *mai*, fr. *mail*, prov. *malh*, katal. *mall*, šp. *majo*, port. *malho*), kimr. *mellt* "munja, grom"; možda sthet. *malatti-* "bojno oružje".

mlijéko
Od psl. **melko*: stsl. *mlěko*, bug. *mljako*, mak. *mleko*, č. *mléko, mlíko*, slč. *mlieko*, luž. *mloko*, p. *mleko*, kaš. *mlọuko*, r., ukr. *molokó*, bjr. *malakó*.
Po jednom tumačenju, posuđenica iz germ. **meluks* (got. *miluks*, stnord. *mjólk*, norv., šv. *mjölk*, dan. *melk*, stengl. (angl.) *milc*, (zapsakson.) *meol(o)c*, engl. *milk*, stfriz. *mëlok*, stsas. *miluk*, nizoz. *melk*, stvnj. *miluh*, nj. *Milch*), što je od ie. **melǵ-* "musti" (v.).
Po drugom tumačenju, od ie. **melk-* "mokar" (v. *mlaka*), usp. lit. *píenas* "mlijeko" prema stind. *páyaḥ* "sok, voda", psl. **piti* — usp. lit. *mal̃kas* "srk", latv. *màlks* isto.

mlȉn
Usp. čak. *mälin*, kajk. *mèlin*. — Od kasnopraslavenskog **mъlinъ*, što je posuđenica iz balkanskoromanskog, od lat. *molīnum* (to je izvedenica od *molere* "mljeti", v. *mljeti*, s čijim se izvedenicama riječ ukrštala). Lat. *molīnum* dalo je romanske odraze tal. *mulino*, sardin. logudor. *molinu*, retorom. engadin., furlan. *mulin*, fr. *moulin*, prov., katal. *molí*, šp. *molino*, port. *moinho*.
Iz odgovarajuće je iste romanske riječi (zapravo iz oblika *molīna* ž.) i germanska posuđenica, preuzeta u IV. stoljeću: usp. stnord., norv. *mylna*, dan. *mølle*, šv. dijal. *mölla*, stengl. *mylen*, engl. *mill*, stsas. *mulin*, nizoz. *molen*, srnnj. *mole(ne)*, stvnj. *mulī(n)*, nj. *Mühle*.

mlȍhav, a, o

Vjerojatno inačica prema *mlȁhav* (usp. *mlahiv*), što pak je stezanjem dalo *mlȃv* u govorima "mekan", od čega je izvedeno *smláviti, smlȃvīm.*

Polazno bi bilo psl. **mlȃxavъ(jь)*, što je još u sln. *mláhav.*

Glagol **mlȃxati* nije sačuvan. On bi bio od ie. **mlāk-s-ā-*; za **mlāk-* v. *mlȃk.*

mljȅti, mȅljēm

Od psl. **mȅlti*: csl. *mlěti, meljǫ*, mak. *mele*, sln. *mléti, méljem*, č. *mlíti, melu*, r. *molót', mélju* itd.

Indoevropski je korijen **mel-* "drobiti, tući, mljeti": het. *malla-* "tući, mljeti", toh. B *melyo* "oni drobe", arm. *malem* "meljem", grč. *mýllō*, alb. *mjell* "brašno" (**mel-wo-*), lat. *moleō* "meljem" (*molere* > roman.: tal. pijemont. *möle*, sardin. logudor. *mólere*, retorom. engadin. *moler*, fr. *moudre*, prov. *molre*, katal. *moldre*, šp. *moler*, port. *moêr*), stir. *melim* isto, got. *malan* "mljeti", stnord. *mala*, šv. *mala*, dan. *male*, stsas. *malan*, nizoz. *malen*, stvnj. *molan*, nj. *mahlen*, lit. *málti, malù* isto. Usp. germ. *melwam* "brašno" (**mel-wo-m*) u stnord. *mjǫl*, gen. mn. *mjǫlva*, šv., norv. *mjöl*, dan. *mel*, stsas. *mëlo*, stengl. *melu*, engl. *meal*, stfriz. *mële*, nizoz. *meel*, stvnj. *mëlo*, gen. *mëlawes*, nj. *Mehl.*

To je od nostr. **moLʌ* "drobiti": afraz. **ml-* "drobiti, lomiti" (sem. **ml-*: arap. *mlḫ* "otkidati, lomiti", sem. **milḥ-* "sol" u arap. *milḥ-*, sthebr. *mélaḥ*, akad. *mil'u*), ural. **moL(a)-* "lomiti, komadati" (saam. sjev. *moalo-* "komadić, mrva", *moallanâ-* "mrviti se", nenec. *mal'o-* "lomiti se"), ?alt. **mölʌ* (mong. **mölǯi-* "glodati, gristi" < **möl-di-*: mong. pism. *molǯi-*, halha *molžī-*, kalm. *mölǯǐ-*; korej. *muri* "gristi").

Izvannostratička usporednica jest sinotib. **mial* "drobiti, lomiti".

mnȉti, mnȋm

Od psl. **mьniti*: sln. *mníti*, č. *mníti*, r. *mnit'*, ukr. *mnýty* itd.

Psl. **mьněti*: stsl. *mьněti, mьnjǫ*, sln. *mnéti, mním.*

Usp. *súmnja, pòmnja, sùmnjiv, pòmnjiv, mnijénje, sȕmcē, nàsumcē, nàsumicē* (od *(na)sumnice*). S duljenjem *ь* → *i*: *pòminjati (se), spòminjati, opòminjati.* — V. *pamet.*

Usp. **měniti*: sn. *méniti*, č. *míniti*, p. *mienić* — to je možda u *namijéniti.*

Indoevropski je korijen **men-* "misliti, spominjati se, sjećati se": het. *mema-/memija-* "govoriti", luvij. *mammana-* isto, stind. *manyate* "misli" (indoarij.: pali *maññati*, prakrt. *maṇṇaī*, rom. (Palestina) *manar*, pandžabi *mannā* "misliti", hind. *mānnā* "uvažavati" itd.), kašmir. *manun*[u] "slagati se", av. *minyeite* isto, arm. *i-mnam* "shvaćam", grč. *mémona* "zamišljam, zahtijevam", alb. *mund* "moći", lat. *memini* "sjećam se", *memoria* "sjećanje" (lat. *memoria* > tal. *memoria*, fr. *mémoire*, prov., katal., šp., port. *memoria*, furlan. *malmueria*; *memorāre* "sjećati (se)" > sttal. *membrare*, retorom. *memorer*, stfr. *membrer*, prov., katal. *membrar*, stšp. *lembrar, nembrar*, port. *lembrar*; iz lat. *memoria* jest *memórija, mèmōrija*), stir. *main* "želja", ir. *main* "obzir", kimr. *mwyn* "ukus", stengl. *mǽnan* "misliti", engl. *mean*, stfriz. *mēna*, stsas. *mēnian*, nizoz. *meenen*, stvnj. *mein(j)an, meinen, meinōn*, nj. *meinen* isto (germ. **mainjan* < **moin-j-*), lit. *miñti, menù* "misliti", latv. *minēt* "izabrati, izmisliti"; usp. i germ. **ʒamundiz* "um" (**munđ-* < **m$_o$n-d-*) u got. *gamunds* "sjećanje" (v. *mudar*).

Ie. **men-* "misliti" poteklo je od nostr. **manu* "misliti": afraz. **mn-* "misliti, shvaćati, željeti" (arap. *mnj* "željeti", akad. *mnw* "brojiti"; stegip.

mnw "spomenik"; somal. *mān* "um"; angas *man* "znati"), ural. **manʌ/*monʌ* "govoriti" (fin. *mana-* "kleti (se)", saam. *moanâ-* "pretpostavljati", mađ. *mond-* "reći", nenec. *mān-* isto), ?drav. **manʌ-* "molba" (tamil. *maṉu* "molba; molitva"; usp. i irula *maṇi* "govoriti"), alt. (turkij.: osman. *manī* "narodna pjesma", krimskotatarski *manä* isto).

Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **nʌmHʌ* "misliti": sinotib. **ńʌm* "misliti", jenisej. **ʾa-n(i)ŋ* "misliti; um". — Također amerind. **mVnV* "željeti, voljeti, tražiti": šoni (shawnee) *menw* "pretpostavljati, voljeti", nutka (nootka) *māna* "pokušati, probati", takelma *mīlī* "ljubav", cimšij. *bāl* "pokušaj", karok *ʾimnih* "ljubav", kečua *muna* "željeti", bororo *emaru* "tražiti".

mnȍg, a, o

I *mnôg, mnóga, o*; obično je odr. *mnȍgī, ā, ō*. — Od psl. **mъnogъ(jь)*: csl. *m(ъ)nogъ*, bug. *mnogo*, mak. *mnogu*, sln. *mnôg, mnóga*, č., slč. *mnohý*, gluž. *mnohi*, dluž. *młogi*, p. st. *mnogi*, r. *mnógij*, ukr. *mnóhi* mn., bjr. *mnóhija* mn.

Od ie. **mnogh-*. Indoevropski je korijen **mengh-/*m(e)negh-* "mnog, obilan": stind. *magháḥ* "dar" (**mn̥gh-o-s*), stir. *menicc* "čest", kimr. *mynych* isto, got. *manags* "mnog", stnord. ml. *mangr*, dan. *mangen*, šv. *mången*, stengl. *maniȝ, moniȝ*, engl. *many*, stfriz. *manich, menich*, stsas. *manag*, nizoz. *menig*, stvnj. *manag, menig*, nj. *manch* isto (germ. **manaȝaz, *maniȝaz*).

To je od nostr. **manga* "silan, jak": afraz. **mʌ(n)g-* "silan, težak, obilan" (kuš. **mʌ(n)g-*: saho *meng-* "biti jak; obilovati", afar. *ma(n)g-* "napuniti (se)", *mangō* "izobilje, mnoštvo", *mogo* "mnogo", somal. *múg* "punoća"), ?kart. **mag-* "silan, jak" (gruz. *mag-ar*), alt. **maŋa* "tvrd, krepak" (tung. **maŋa*: mandž., nanaj. *maŋga*, evenkij. *maŋa*).

Izvannostratička usporednica jest npr. tibburm. **maŋ* "velik; stariji" (trung *dəmaŋ* "mnogo (ljudi); stariji (brat, stric, ujak)", burm. *ù-màŋ* "ujak, stric", *màŋ* "vladar, upravitelj, službenik", arhkin. *măŋ*, stkin. *mᵃŋ* "stariji (od braće); velik"). (Novija je rekonstrukcija sinotib. **māŋ*.)

Usporednice i u američkim jezicima — amerind. **moni* "mnogo; širok; sve": u jeziku jokuc (u Kaliforniji), iz penutijske porodice, *mone* "mnogo"; atakapa (u jugozapadnoj Lujzijani), iz makroalgonkinske porodice, *mon* "mnogo; sve" itd.

môć ž., gen. *mȍći*

Od psl. **mȍktь*, gen. *-i*: stsl. *moštь*, bug. *mošt*, mak. *moḱ*, sln. *mộč*, gen. *močî*, č., slč., p. *moc*, gluž. *móc*, r. *močʼ*, ukr. *mič*, gen. *móčy*.

To je od indoevropskog **magh-ti-s* "moć": got. *mahts* ž., stnord. *máttr*, stengl. *meaht, miht*, engl. *might*, stfriz. *macht*, stvnj. *macht*, nj. *Macht* (germ. **mahtiz* ž.).

Korijen je ie. **magh-*; v. *moći*.

mòći, mògu

Prezent je *mògu, mȍžēš, mȍžē, mȍžemo, mȍžete, mȍgū*. — Od psl. **mogťi, *mogǫ, *možete*: stsl. *mošti, mogǫ, možeši*, bug. *mòga*, mak. *možam, možeš*, sln. *móči, mórem* (u Brižinskim spomenicima *moſem, moſim, moſete*), č. *moci, mohu, můžeš*, slč. *môcť, môžem*, gluž. *móc, móžu*, dluž. *móc, móhu*, p. *móc, mogę, możesz*, r. *močʼ, mogú, móžešʼ*, ukr. *močý/mohtý, móžu*, bjr. *mahcí, mahčý, móhu, móžaš*.

Ostatak nereduplicirанog perfekta nekog atematskoga glagola, usporednica samo još u germanskim jezicima: got. *magan* "moći" (*mag* "mogu, u stanju sam"), stisl. *mega* (prez. *má*), norv. *moga*, dan. *maatte*, šv. *må* (st. *magha*),

stengl. *magan* (prez. *(ic) mæȝ* > engl. *(I) may*), stfriz. *muga*, stsas. *mugan*, srnizoz. *moghen, möghen*, nizoz. *mag, mogen*, stvnj. *magan, mag*, srvnj. *mugen, mügen*, nj. *mögen* (prez. *ich mag*); no usp. još i bliskoznačne baltijske primjere: lit. *mègti* "sviđati se, dopadati se, voljeti", latv. *mêgt* "moći, imati običaj".

Indoevropski je korijen **magh-* "moći", odražen je još npr. u stind. *maghá-* "moć, snaga", iran. *magu-*, stperz. *magus* "čarobnjak" (što je posuđeno u grč. *mágos* — iz toga onda lat. *magus* > tal. *mago*, port. *maga* —, pridjev *magikḗ (tékhnē)*, koji je u evropeizmu *màgičan*, usp. npr. fr. *magique*, engl. *magic*; osim internacionalizma *màgija*, kod nas još *màđija*), srperz. *mōvpat*, ml. *mōvpad* "zaratustrijanski svećenik" (iran. **magu-pati-*, za **pati-* v. u *gospodin*), arm. *mart^{h}ank^{h}* "pomoćno sredstvo" (**magh-tro-*), grč. *mēkhos* isto, *mēkhanḗ* "pomoćno sredstvo, stroj" (od pridjeva *mēkhanikē (tekhnē)* internacionalizam *mehànika*), dor. *mākhanā́* (iz toga lat. *machina* "stroj, vitao", od čega je, kroz francusko i njemačko posredstvo, *mašína*).

V. *nemoj, moć, morati.*

mȍdar, mȍdra, o

Od psl. **modrъ(jь)*: csl. *modrъ*, mak. *modar*, sln. *móder, módra*, č., slč. *modrý*, dluž. *modry*, gluž., p. *módry*.

Riječ nejasna porijekla.

Jedno tumačenje povezuje korijen *mod-* s grč. *madáō*, lat. *madeō* "biti mokar" (*mador* "vlaga", *madēscō* "pokisnem"). Tako bismo mogli govoriti o ie. **mad-* "mokar" (imali bismo lanac značenja "mokar" — "taman" — "modar"). — V. *madež.*

mȏj, mòja, e

Od psl. **mojь, *moja, *moje*: stsl. *moi, moja*, bug., mak. *moj*, sln. *mój, mója*, č. *můj, moje*, r. *moj, mojá moё* itd.

Od ie. **mo-jo-s*, što je još u prus. *mais* (< **majas*), ak. *maian.*

Posvojno **mo-* u stind. *ma*, av. *ma* m. sr., *mā* ž., arm. *im*, grč. *emós*, alb. *im* (član *i* + *em*).

Također s odnosnim *-jo-* (za to v. u *jer*) **me-jo-s*: lat. *meus* (lat. *meus, mea* > roman.: rum. *mieu, mea*, veljot. *maya*, tal. *mio, mia*, sardin. logudor. *meu, mea*, furlan. *ño, me*, retorom. engadin. *mieu, mia*, stfr. *mien, moie*, fr. *mien, mienne*, prov. *mieu, mieua*, katal. *meu, meva, mia*, šp. *mío, mía*, port. *meu, minha*; nenaglašeni oblici: sttal. *mo, ma*, fr., prov., katal. *mon, ma*, šp. *mi, ma*, port. *mi, ma*), het. *miš.*

Sekundarno *-no-* u **mei-no-s* (s *-i-* < *-jo-*?) u germ.: got. *meins*, stnord. *mínn*, isl., norv., dan., šv. *min*, stengl. *mín*, engl. *mine* (i *my*), stfriz. *mīn*, stsas. *mīn*, nizoz. *mijn*, stvnj. *mīn*, nj. *mein* (germ. **mīnaz*).

mȍkar, mȍkra, o

Od psl. **mȍkrъ*: stsl. *mokrъ*, mak. *mokar*, sln. *móker, mókra*, č. *mokrý*, r. *mókryj* itd.

Korijen je *mok-*, a *-rъ* jest pridjevski sufiks (usp. npr. i **xorbrъ, *dobrъ, *xytrъ* itd.).

Usp. **močı̏ti*: hrv. *mòčiti, mòčī*, sln. *močíti, móčim*, č. *močiti*, r. *močít'* itd.

Glagol **mākā̆ti* jest u *namákati, umákati* itd.

Od ie. **mok-*: oset. *mäcyn* "umočiti", lat. *mācerare* "mekšati, namakati", lit. *makė́ti* "gacati po blatu" (odgovara psl. **močati* < **močěti*), *makalýnė* "dubokim blatom pokriven kraj".

Od istog je korijena i psl. **Mokošь*: Mokoš je bila slavenska boginja, i to najvjerojatnije boginja plodnosti, povezana s kišom. Bila je žena gromovnika Peruna (**Perunъ*). U zapadnih i južnih Slavena ime je sačuvano uglavnom samo u toponimima: usporedi polapska imena *Prohn* i *Muuks/Mukus* (**Perunъ* i **Mokošь*) za dva susjedna mjesta, u nas selo *Mokošica* kod Dubrovnika. (Iako izgleda malo vjerojatno, da spomenem i ovo: bi li se možda moglo pomišljati da je ime brda *Mošnjica* u Donjim Poljicama preobraženo od imena Mokoši? Koji kilometar prema Splitu jest brdo *Perun*, čije je ime očito po gromovniku.) — U drevnom je Kijevu kip Mokoši stajao uz kipove Peruna i drugih bogova — evo kako piše u Nestorovu ljetopisu (Povijest minulih godina, iz XII. stoljeća) o početku Vladimirova kneževanja (vl. o. 980—1015): *I nača knjažiti Volodimerъ vъ Kievě edinъ, i postavi kumiry na xolmu vně dvora teremnago: Peruna drevjana, a glavu ego srebrenu, a usъ zlatъ, i Xъrsa, Dažьboga, i Striboga i Simarьgla, i Mokošь.* U istočnih je Slavena boginju Mokoš naslijedila sveta Paraskeva-Pjatnica (r. *pjatnica* "petak"), u južnih sveta Petka. U slovenskim se narodnim pričama spominje vještica *Mokoška.* — Slično je i u drugih Slavena.

mòliti, mȍlīm

Od psl. **modlīti, *modljǫ*: csl. *moliti, moljǫ*, bug. *mòlja se*, mak. *moli*, sln. *mólíti, mólim*, (kor., sav., poh.) *mòdliti* (i u Brižinskim spomenicima *modliti se*), č. *modliti se*, slč. *modliť*, gluž. *modlić so*, dluž. *modliś*, p. *modlić się*, r. *molít'*, *moljú*, ukr. *molýty*, bjr. *malíć.*

Od ie. **meldh-* "moliti se; ritualna riječ u bogosluženju": het. *maldai-* "moliti se; obraćati se bogovima svečanim obećanjem da će se prinijeti žrtva", arm. *malt^hem* "molim se", stengl. *meld* "upoznavanje, uvid", *meldian* "izvijestiti, javiti, oglasiti", stsas. *mëldon*, stfriz. *urmëldia*, stvnj. *meldôn*, nj. *melden* isto, lit. *melsti, meldžiù* "moliti", *maldýti, maldaũ* "moljakati".

Premetanje **modliti* ← **molditi* možda je tabuističkog postanja (moguć je i utjecaj želje da se glagol razlikuje od **moldъ* "mlad").

Najvjerojatnije je *-dh-* proširenje na **mel-*, jer postoji izvanindoevropska usporednica: mong. **milaga-* od alt. **myla-* "posvetiti, blagosloviti". Oboje bi bilo od nostr. **milʌ* "moliti se".

Moguće je da je od tog nostr. **milʌ* nastalo i ie. **mel-* "govoriti, izgovarati", od čega je stind. *brávīti* "govori", av. *mraoiti* isto (**mlew-*), grč. hom. *nyktós amolgō̃j* "u gluho doba noći" (**mol-g-*), *mélos* "pjesma", *melōdía* (st. *melōjdía*, s *ōdḗ* < *ōjdḗ* iz čega je *óda*, usp. *mȅlos*, *mȇlos*, kroz latinski *melòdija* itd.), psl. *mъlva* (hrv. st. *mlьva* "buka, vika", r. *molvá* "glas, glasine" itd.; **molviti*: csl. *mlъviti* "šumiti, nemirno govoriti", sln. *mólviti, mólvim* "brbljati, nerazgovjetno govoriti", r. *mólvit'* "govoriti" itd.).

mòmak, gen. *mòmka*

Riječ se proširila na svem području našeg jezika; potječe s istočnog područja. — Izvedenice su *mòmčić, mȍmčād* itd.

Polazno je *mȍma* (*móma* ž.), što je dječja riječ.

monéta

Evropeizam. U nas označava prvenstveno kovani novac. — Kako je u blizini hrama zaštitnice grada Rima, boginje Junone (*Iūnō*, gen. *Iūnōnis* — za to ime v. u *jun*), na jednom od dvaju vrhova brijega Kapitolija, bila u antičko doba kovnica novca, a jedan od epiteta Junoninih bijaše *Monēta* "koja opominje" — ubrzo je latinska riječ *monēta* počela označavati kovnicu novca, a

onda i kovani novac (te kasnije i bilo kakav novac, usp. takvo značenje u pridjevu *mȍnetāran* "novčani", koji je načinjen po lat. *monētārius*; usp. još i *mònētnī*).

Od lat. *monēta* jesu ove romanske riječi za novac, novčiće i sl.: veljot. *monaita*, tal. *moneta*, sardin. log. *moneda*, retorom. engad. *monaida*, furl. *monede*, fr. *monnaie*, prov., kat., šp. *moneda*, port. *moeda*. — Možda je iz dalmatoromanskog *mùnīta* (npr. u Dubrovniku) i sl. "sitan zvečeći novac". — Iz stfr. *moneie* posuđeno je srengl. *monei(e), mone*, od čega je engl. *money* "novac". — Iz latinskóg je posuđeno germ. **munita*, od čega su ove germanske riječi za kovani novac: stnord. *mynt*, stengl. *mynet*, engl. *mint* ("kovnica novca"), stfriz. *men(o)te*, stsas. *munita*, nizoz. *munt*, srnnj. *munte, mönte*, stvnj. *muniz(za)*, nj. *Münze*; također ir. *monad*. — Od lat. *monētārius* jest stfr. *mon(n)ier, mon(n)oier*, fr. *monnayeur* "kovač novca" (iz toga je engl. *moneyer*, u XIII. st. "mjenjač", u XV. "kovač novca", u XVIII. st. "bankar, kapitalist").

Za lat. *monēre* "opominjati, sjetiti koga na što" v. u *monitor*.

mònitor

I *mònītor, mònitōr*. Internacionalizam, iz latinskog. Latinska je riječ *monitor* značila "opominjač; pravni savjetnik".

Riječ je izvedena od glagola *monēre, moneō* "opominjati, sjetiti koga na što" (> roman.: šp. *muñir* "utovariti", port. *monir* "ukoriti"; usp. mlađe *monitāre* "opomenuti" > tal. sicil. *ammunitari*, usp. i rum. *dezmânta* "odvratiti").

Lat. *monēre* jest od ie. **mon-ē-*, usp. stvnj. *firmonên*, stsl. *monětі* "prezirati" (v. i *moneta*). — Usp. **mon-eje-/-ī-* u lit. *manýti* "razumjeti".

Od istoga je korijena još i lat. *monumentum, monimentum* "spomenik, uspomena" (*monimentum* > roman.: meglenorum. *mulimentu*, rum. *mormînt*, tal. (stdženov.) *munimento* prov. *morimen*, port. *monimento*; *molimentum* > roman.: tal. (stmlet. itd.) *molimento*, retorom. eng. *mulimaint*, sard. log. *murimentu*; usp. pridjev *monumentālis* — u nas *monùmen(a)t, mȍnument*; *mȍnumentālan*). — Od imenice *mōnstrum* "znamenje; protuprirodna prikaza; nakaza, neman" (> roman.: makedorum. *mostru*, tal. *mostro*, šp. *mostro*; posuđenica je iz latinskog *mónstrum*, pridjev *monstruózan* po lat. *mōnstruōsus* "nakazan, neprirodan; za značenje usp. *nakaza : kazati*) jest *mōnstrāre, mōnstrō* "pokazivati, upućivati; propisati, odrediti; kazati; savjetovati" (*mō(n)strāre* "pokazivati" > roman.: rum. *mustra* "prekoravati, kuditi", tal. *mostrare* "pokazivati", sard. log. *mustrare* isto, ret. eng. *musser* "obučavati, učiti", furlan. *mostrá* "pokazati", stfr. *mostrer*, fr. *montrer*, prov., kat., šp., port. *mostrar* isto; usp. *demonstrírati, demonstrácija* itd.).

Ie. **mon-* još je npr. u stengl. *manian*, stfriz. *mania*, stsas. *manōn*, nizoz. *manen*, stvnj. *manôn, manên*, nj. *mahnen* "opominjati, podsjećati".

Indoevropski je korijen **men-* "mniti, misliti" — v. u *mniti*.

mòra

Od psl. **mora*: csl. *mora* "vračara", bug. *mòra, moràva* "težak san, briga", mak. *mora* "mora, težak san, briga", sln. *mǫ́ra* "mora", č. *műra*, dijal. *mora* "mora; noćni leptir", slč. *mora, múra*, gluž. *murawa*, dluž. *morawa*, p. *mora* isto, r. *kikímora* "noćno priviđenje", ukr. *móra* isto.

U slavenskoj mitologiji zao duh i personifikacija smrti bila je r. *Mára, Marúxa, Móra, Kikímora*, kasnije je ona postala tek vještica — tako je bilo još npr. u Poljaka. Ime slavenske boginje smrti — stp. *Marz(i)an(n)a*, stč. *Morana*, č. *Mařena*, slč. *Morena, Muriena, Ma(r)muriena*, ukr. *Maréna* itd. —

možda u sebi sadrži i korijen srodan s riječi **mora* i korijen koji je u **mьrtvъ*, **sъmьrtь*.

Očito su srodne ove riječi: stir. *Morrígain* "kraljica duhova; boginja rata i smrti" (poslužila je kao uzor Morgane, sestre kralja Artura, iz srednjovjekovnog kruga legendi o njemu, koje su porijeklom keltske; njeno je ime u riječi talijanskoj po porijeklu *fatamorgána* "optička varka u pustinjama; opsjena, varka, priviđenje", s tal. *fata* "vila"), stnord., šv. *mara*, stengl. *mære, mara*, engl. *nightmare* "(noćna) mora, ružan san", srniz. *mare, maer*, stvnj. *mara*, nj. *Mahr* "sablast, mora" (iz germanskog je — najvjerojatnije iz srednjonizozemskog — posuđen drugi dio fr. *cauchemar*, stariji oblik *cauquemaire*, "noćno priviđenje", a iz toga je onda posuđeno naše *kȍšmār* "kaos, zbrka, mora, strava, groza"), latv. *mārnītiēs* "nametati se".

Moguće je da riječ **mora* sadrži isti korijen ie. **mer-* koji je u riječi *mrva*.

mórati, **mȏrām**

Po uzoru na glagol *trebati* (v.), načinjeno od trećeg lica prezenta *mȍre* (< *može*, v. *moći*). Slično je i sa slovenskim *mȏrati, mȏram*.

mȏre

Od psl. **mȍrje*: stsl. *more, morje*, bug. *morè*, mak. *more*, sln. *mọ̑rje*, č. *moře*, slč. *more*, luž. *morjo*, p. *morze*, r., ukr. *more*, bjr. *móra*.

To je od ie. **mori*, što je označavalo more u mnogim drevnoevropskim dijalektima indoevropskog, dok je u drugima to bila riječ za jezero, zaljev, močvaru: lat. *mare* "more" (s ništičnim vokalizmom **mr̥-* prema genitivu **mr̥j-es*; za internacionalizme v. u *mornar*; lat. > roman.: rum. *mare*, veljot. *mur*, tal., sardin. *mare*, retorom. engadin. *mer*, furlan. *mar*, fr. *mer*, prov., katal., šp., port. *mar*), stir. *muir*, gen. *mora*, kimr., korn., bret. *mor* "more" (kelt. **mori* sr.), gal. *Are-morici* "primorci", *Are-morica* područje između rijeka Loire i Seine, got. *marei* ž., stvnj. *marî, merî*, nj. *Meer* "more" — prema het. *marmar(r)a-*, *mammara-* "močvara".

Prijelazna se značenja vide u ovim primjerima: got. *mari-saiws* "jezero" (= "jezeromore"), stisl. *marr*, gen. *marar* "more, jezero", stengl. *męre* "more, jezero, bara, ribnjak", engl. *mere* "jezero, ribnjak". — S pridjevskim *-sk-* stengl. *męrisc*, engl. *marsh* "močvara, bara, baruština", srnnj. *marsch*, nj. *Marsch* "močvara" (germ. **mariskō*). — Usp. još lit. *mãrios* mn., *mãrės* mn. "more" (također samo "Baltičko more" i još uže "Kurški zaljev"), jednina *mãrė*, prus. *mary* "plitak zaljev, zatoka". Možda ovamo spada još stind. *maryā́dā* ved. "područje", kasnije "granica" i "morska obala" (od toga prakrt. *majjāyā*, *majjā* "granica"; od **mariyādā* jest pali *mariyādā* "granica, obala, nasip", prakrt. *merā* "granica", gudžarati *mer* ž. "smjer, rub", marathi *mer* ž. "granica", sinhal. *mära*).

To što drevnoevropska skupina jezika (koju čine italski, keltski, ilirski, germanski, baltijski, slavenski jezici i još neki — paleobalkanski i dr.) ima u riječi značenje "more", govori u prilog tome da su govornici tih dijalekata dosta vremena proboravili skupa blizu nekog mora (ima još dosta drugih usporednica koje potvrđuju susjedstvo tih grupa). To se može odnositi upravo na Baltičko more. No može se uzeti u obzir mogućnost da su se Drevnoevropljani u svojoj seobi s Bliskog istoka (kamo jedna teorija smješta indoevropsku pradomovinu u V—IV. tisućljeću pr. n. e.: istočna Anatolija, južni Kavkaz, sjeverno Međuriječje) preko Srednje Azije, prošavši pored Kaspijskog mora (i Aralskog?), zaustavili dulje vrijeme sjeverno od Crnog mora. Tamo je nastao drevnoevropski sekudarni jezični savez bliskosrodnih dijale-

kata, tamo je bila 'sekundarna međupradomovina' drevnoevropskih dijalekata.

I izvanindoevropske usporednice ukazuju na to da **mor-* nije označavalo more nego neku drugu vodenu površinu (jezero, močvaru): ie. **mor-* poteklo je od nostr. **mäŕä* "vlaga, vlažan": afraz. **mr* "vlažan; kiša; vodena površina" (arap. *mrṯ* "razmakati"; stegip. *mr* "bara; kanal"; hausa *màrkā́* ž. "kišno godišnje doba"), kart. **mar(-ei)* "jezero; vlažno tlo; oblak" (megrel. *mere* "jezero", svan. *mare, märe* "obradiva zemlja kod ušća rijeke"), drav. **maṛ-ai* "kiša" (tamil. *maṛai*), alt. **möRä-/*müRä-* "more, rijeka; voda" (mong. **möre(n)* "rijeka": srmong. *mören* "rijeka; more", halha *mórə(ŋ)*; srkorej. *mir* "voda"). Izvannostratička usporednica jest u sinokavk. **marλwʌ* "kiša, oblak", što je u jenisej. **pʌr* "oblak", sjevkavk. **marλwʌ* "kiša".

mòriti, mòrīm

Od psl. **morīti*: bug. *morjà*, sln. *moríti, morím*, č. *mořiti*, r. *morít'* itd. — Usp. *umoriti (se), odmoriti se* itd. Iterativ s *o → ō > a umárati (se), odmárati se, zamárati.*

Kauzativni glagol načinjen od imenice **morъ* "smrt, umiranje, kuga": stsl. *morъ*, bug. *morъ̀t*, hrv. *môr* (usp. *òdmor, pòmor, ùmor*; dalje *ȍdmōran, ȕmōran*), sln. *mór*, gen. *móra*, č. *mor*, r. *mor* itd. — Slično je (s istim samoglasnikom u korijenu) npr. lit. *marìnti* "moriti", 'jatv.' *mort* "umirati".

Usporednice su lit. *māras*, mn. *maraĩ* "pomor, pošast", stind. *mā̆raḥ* "smrt, pomor" (indoarij.: pali, prakrt. *māra-*, pandžabi *mār* "udaranje, tučenje" itd.), kašmir. *mār* "klanje, pokolj"; glagolske stind. *māráyati* "ubija, mori" (**mor-eje-ti*; indoarij.: pali *māreti*, prakrt. *mārei*, rom. (evr.) *mar-* "ubiti; tući", hind. *mārnā* "udariti, ubiti", sinhal. *maraṇavā* "ubiti" itd.), kašmir. *mārun* "ubiti, udariti", oset. *märyn* "ubijati", lit. *marìnti* "moriti, ubijati, trovati".

Ie. **mor-* jest prijevojni stupanj *o* prema korijenu **mer-* "umrijeti". V. *mrijeti, mrtav.*

mòrnār, gen. *mornára*

Posuđenica iz romanskog izvora, nastala ukrštanjem riječi *môre* (v.) i *mrnar*, što je iz romanskog odraza latinske riječi *marinarius.*

Riječ *mornàrica* potječe (tu je također ukrštanje, *more* i *mrnarica*) iz mletačkog *marinaressa*, što je od nepotvrđenog latinskog **marinaritia.*

Iz latinskih riječi *marīnus, maritimus* "morski" jesu posuđenice *marína, märitīman.*

môst, gen. *mȍsta*

Od psl. **mȍstъ*: csl. *mostъ*, bug., mak. *most*, sln. *môst*, gen. *mostȗ/môsta*, č. *most*, gen. *mostu*, slč. *most*, gen. *mosta*, luž. *móst*, gen. *mosta*, p. *most*, r. *most*, gen. *mósta*, ukr. *mist*, gen. *móstu*, bjr. *most*, gen. *mósta.*

Nije jasno porijeklo te riječi. Moguće je da je to particip **mot-to-* od glagolskog **met-* (**mesti*, v. *metati*), pa bi prvotno značenje bilo "ono što je metnuto, postavljeno, sagrađeno".

Po drugom tumačenju, riječ **mostъ* potekla je od ie. **masd-to-s* "što je načinjeno od motki". Ie. **masd-o-s* "motka" dalo je lat. *mālus* "jarbol" (< **mādus* < **masdos*), stnord. *mastr* "jarbol", stengl. *mæst*, engl. *mast* "jarbol; visok stup", nizoz., srnnj., stvnj. *mast* "motka, jarbol", nj. *Mast* (germ. **mastaz*; posuđenica iz germanskog — iz franačkog — jest fr. *mât* "jarbol, katarka; oslonac; stup", prov. *mast*, šp. *masto* "potporni stup"); usp. ir. *maide* "batina, palica, štap" (< stir. **maite* = **maidde* < **masd-jo-s*) te stir. *matan* "palica, toljaga".

Po trećem tumačenju, riječ **mostъ* posuđenica je iz germ. **mastaz.*

mȍšnja

U mn. *mȍšnjē* "muda", usp. i *mȍšnjica,* mn. *-ē.* — Od psl. **mošьna* "vreća": stsl. *mošьna,* hrv. *mošna* (usp. *mȍšnice* "muda"), sln. *móšnja,* č. *mošna,* r. *mošná* itd.

Sadrži ie. **maks-inā.* Korijen je ie. **mak-* "vreća, tobolac": kimr. *megin* "mijeh" (**mak-īnā*), stisl. *magi* "želudac", stengl. *maga,* srengl. *mawe,* engl. *maw,* stfriz. *maga,* nizoz. *maag,* stvnj. *mago,* nj. *Magen* isto (germ. **maγan-, *maγōn*), lit. *makà* "vrećica, novčanik", *makštìs* "korice, tok", *makšnà* isto, *mãkas* "vrećica; mošnice".

mòtika

Od psl. **motỹka*: stsl. *motyka,* mak. *motika,* sln. *motíka,* č. *motyka,* r. *motýka* itd.

To je ie. **mat-ūkā* (usp. **voldyka* s **wold-ūkā*), od **mat-* "kopati": stind. *matyám* "bat; brana, drljača" (indoarij.: zappahar. *maćć* "oruđe za obradu rižina polja"; od **matiya-* jesu prakrt. *maïya-* sr. "drljača", hind. *maī* ž. isto itd.), kašmir. *maj* "drljača" (od arij. **madyas*), roman. **matteūca* "toljaga, ćula" (> rum. *măciucă,* fr. *massue*). Usp. i lat. *mateola* "trnokop" (roman. **matteola* "malj" > tal. *mazzuola* "batina, štap; toljaga, kijača", sardin. logudor. *mattóllu* "mlat", furlan. *matsuele* "velik drven malj", južfr. *masola,* šp. *mazuela* "malen čekić") te **mattea* "toljaga, ćula" (> tal., retorom. engad. *mazza,* furlan. *matse,* fr. *masse,* prov. *masa,* katal. *maça,* šp. *maza,* port. *maça*).

mȍto

Internacionalizam, iz tal. *motto* "dosjetka, doskočica, duhovita izreka, geslo, lozinka", što je iz fr. *mot* "riječ, izraz, izreka".

Fr. *mot* jest od lat. *muttum* "glas" (> roman.: fr., prov., katal. *mot*), što je od *muttiō, mūttiō* "govorim, pisnem, zucnem" (*muttīre* > sardin. logudor. *mutire,* stfr., prov. *motir* "govoriti"). To je od zvukoopisna *mu-.*

mòtriti, mòtrīm

Od psl. **motrīti*: csl. *motriti, motrjǫ,* bug. *mòtrja,* sln. *motríti, motrím,* r. dijal. *motrét', motrju.*

Imperfektiv s duljenjem *o → ō > a -mátrati* (*promátrati, razmátrati, smátrati*).

Glagol **motriti* izveden je od pridjeva **motrъ,* koji ima baltijske usporednice: lit. *matrùs* "oprezan", *išmatrùs* isto, *įmatrùs* "vješt, okretan" — tome odgovara glagol *matýti* "gledati", latv. *matīt* "osjećati", *mast, matu* "vjerovati, osjećati".

Indoevropski je korijen **mē-* "biti čvrste i jake volje; nastojati" (starije **meH-*), proširen formantom *-t-*: grč. *mateúō* "tražim, istražujem, težim, nastojim", *mátos* sr. "istraga", got. *mōþs* "gnjev" (v. više pod *smjeti*).

mȍzak, gen. *mȍzga*

Od psl. **mȍzgъ,* gen. **mozgu*: stsl. *mozgъ,* bug. *mòzъk,* mak. *mozok,* sln. *môzeg,* gen. *môzga,* č. *mozek,* gen. *mozku,* r. *mozg* itd.

Pridjev *mȍždan* od psl. **moždžěnъ(jь).*

Ie. **mozg-* "mozak, moždina": stind. *majján-* m., gen. *maj(j)ñaḥ,* i *majjā* ž. "moždina" (indoarij.: prakrt. *majjā,* bengal. *mā(i)j,* hind. *mā̃j* "gnoj" itd.), *mastíṣkaḥ* "mozak" (> sindhi *mikha* ž.), khovar *muž* "moždina" (arij. **maǯǯ-*),

av. *mazga-* "mozak, moždina" (usp. hotsak. *mijsā*, srperz. *mazg*, klperz. *maγz*, vahan. *māγz*, sanglič. *moγz*, *mužg*), stnord. *mergr* "moždina", gen. *mergjar*, stengl. *mearg*, engl. *marrow*, stfriz. *merg*, stsas. *marg*, nizoz. *merg*, stvnjem. *mar(a)k*, nj. *Mark* isto (germ. **mazgaz*), lit. *smāgenės*, latv. *smadzenes*, prus. *musgeno*, toh. A *mäśśunt* "moždina".

mrâk

Od psl. **morkъ*: stsl. *mrakъ*, mak. *mrak*, sln. *mrâk*, gen. *mrâka/mrakȗ*, č. *mrak*, r. *mórok* itd.

Od toga **morčьnъ(jь)* (*mráčan, mráčna, o*), **sǫmorkъ* (*sȕmrāk*), **morčíti* (*mráčiti (se)*, *mrâčī*), **sъmorčíti* (*smráčiti (se)*).

Usp. **mьrkъ(jь)* "taman" (*mȑk, a, o*; usp. *pòmrčina*), **mьrknǫ́ti* (*mȑknuti*, *mȑknē*; usp. *smȑknuti se*).

Od ie. **mer(ə)k-* "žmirkati; zatamniti se": stir. *mrecht* "grahorast", bret. *briz* "zamrljan", stengl. *morgen*, engl. *morn* pjesn. "jutro, zora" (od toga, načinjeno po *evening*, jest *morning*), nizoz. *morgen*, stvnj. *morgan*, nj. *Morgen* "jutro" (germ. **murγanaz*), got. *maurgins* "jutro", stnord. *morginn*, šv. *morgon* (germ. **murγinaz*).

Indoevropski je korijen **mer-* "blistati, svjetlucati se": stind. *márīcī* ž. "zraka svjetla" (indoarij.: pali *marīcī* "zraka", prakrt. *marīi-*, *mirīi-* ž., sinhal. *merada*), grč. *marmaírō* "blistam", možda *mórphē* "oblik, lik" (v. *forma*), lat. *merus* "čist" itd.

mrâv

Od psl. **morvъ*. — Usp. **morvъ* i onda od toga **morvьjь* (rcsl. *mravii*, r. *muravéj*), **morvьja* ž. (hrv. kajk. *mrâvlja*, sln. *mrávlja*, gluž. *mrowja*).

Psl. **morvъ/ *morvь* jest od ie. **mor-wo-* "mrav" (s raznim promjenama oblika): stind. *varmáḥ* (usp. i *valmī́ka-* m. sr. "mravinjak" u pali *vammīka-*, prakrt. *vammīa-*, hind. *bāmī* ž., sinhal. *vamiya*, *vamī*), av. *maoriš*, perz. *mor*, grč. *mýrmēks*, lat. *formica* (> roman.: rum. *furnică*, veljot. *formaika*, tal. *formica*, sardin. logudor. *formiga*, retorom. engadin. *furmia*, fr. *mourmi*, prov., katal. *formiga*, šp. *hormiga*, port. *formiga*), srir. *moirb* itd.

mrȁz

Od psl. **morzъ*: stsl. *mrazъ*, mak. *mraz*, sln. *mräz*, gen. *mráza*, č. *mráz*, r. *moróz* itd.

Usp. **mьrzíti* (*mŕziti*), **mьrzěti* (*mŕzjeti*), **mьrznǫti* (*mȑznuti*), *mьrzlъ(jь)* (*mȑzao, mȑzla, o*), **mьrzъkъ(jь)* (*mȑzak, mȑska,o*) itd.

Indoevropski je korijen **merǵ-*, što je još u alb. *mardhë* "mraz, studen", *mërdhíj* "zepsti", stir. *meirc*, ir. *meirg* "rđa, snijet", kimr. *merydd* "moči se", srvnj. *murc* "truo".

mrȅža

Od psl. **merža*: stsl. *mrěža*, bug. *mrèža*, mak. *mreža*, sln. *mréža*, č. *mříže*, slč. *mreža*, stp. *mrzeža*, r. *merëža*, ukr. *meréža*.

Od starijeg **merg-ja*, usp. latv. *mer̃ga* "ograda, plot".

Indoevropski je korijen **mer-* "vezati" (s proširenjem *-(ə)gh-*): grč. *mērýomai* "namatam", *mermis* "nit", *brókhos* "petlja, mreža", stir. *braig* "lanac", srir. *braige* "zarobljenik", lit. *márška* "ribarska mreža" (**morəgh-skā*) itd.

Ie. **mer-* "vezati" (od "motati", što je u grčkom) vjerojatno je od nostr. **muri* "vrtjeti, sukati": afraz. **mr-* "vrtjeti, sukati" (arap. *mrr* "prolaziti", *mwr* "talasati se", sthebr. *mwr* "tresti se (o zemlji)"; stegip. *mr* "veza-

ti"; afar. *maro* "unokolo", somal. *mēr-* "vrtjeti"), ?kart. (gruz. *mor-* "učiniti okruglim"), ?ural. **murʌ-* "vrtjeti" (mord. mokšan. *murda-*, mađ. *marjít-* "iščašiti"), drav. **mur̄ʌ-* "vrtjeti" (tamil. *muri;* kanada *muri* "kriviti se" itd.), alt. **muri-* "vrtjeti" (mong. **muri-* u halha *muri-* "ići nastranu, krivo"; tung.: mandž. *muri-* "vrtjeti"; korej. *muri-* "vraćati se").

mrijéti, mrêm

Od psl. **merti, *mьrǫ:* stsl. *mrěti, mьrǫ,* mak. *mre,* sln. *mréti, mrèm,* č. *mříti,* r. *merét', mru* itd. — Usp. *umrijéti, izùmrijēti, odùmrijēti, pòmrijēti, prèmrijēti* itd.

Indoevropski je korijen **mer-* "umrijeti": het. *mer-* "iščeznuti, nestati", *mirzi* "umre", stind. *márati, márate* "umire" (indoarij.: pali *marati,* prakrt. *maraï,* rom. (evr.) *mer-*, sindhi *maraṇu* "umrijeti", lendi *maraṇ,* pandžabi *marnā,* zappahar. *marnū, marnā,* nepal. *marnu,* asam. *mariba,* bengal. *marā,* orija *maribā,* bihar., maithili *marab,* hind. *marnā,* gudžarat. *marvũ,* marathi *marṇẽ* itd.), arm. *meřanim* "umirem", grč. Hes. *émorten* "umro sam", lat. *morior* "umirem" (od *morere* jesu sardin. logudor. *morrere,* stšp., port. *morrer;* od *morīre* jesu rum. *muri,* veljot. *morer,* tal. *morire,* retorom. engad. *murir,* furlan. *mori,* fr. *mourir,* prov., katal., šp. *morir*), lit. *mir̃ti* "umirati", latv. *mir̃t* isto.

To je od nostr. **mịälrʌ* "bolovati; umrijeti": afraz. **mr-* "bolovati" (arap. *mrḍ* "biti bolestan", *mrh* "bolovati", šahri *muraḫ* "rana"; stegip. *mr* "bolovati; bolest"), ural. **m(e)rʌ* "rana, bol" (hantij. *mürə-* "umrijeti od gladi", nenec. *mēŕu* "rana"), ?alt. (srmong. *mer* "rana").

mȑkva

Od psl. **mьrky,* ak. **mьrkъvь,* u nekim jezicima prešlo u *ā*-osnove: bug. *mòrkov,* mak. *morkov,* sln. *mŕkev,* gen. *mŕkve,* č. *mrkev,* slč. *mrkva,* gluž. *morchej,* dluž. *marchwej,* p. *marchew,* r. *morkóv',* gen. *morkví,* dijal. *mórkvá,* ukr. *morkóv, mórkva,* bjr. *mórkva.*

Izravne usporednice u baltijskom: lit. *burkū́nas,* latv. *bur̃kans* "mrkva" (iz prus. **burkan(a)s* jest njem. istprus. *Burkan, Borkan*).

Od ie. **mr̥k-ū/*br̥k-ū-.* Dalje nejasno.

Za germ. **múrhōn* "mrkva" (dan. dijal. *moræ* "mrkva", steng. *moru* isto, engl. dijal. *more* "korijen", stsas. *morha* "mrkva", srnnj. *more,* stvnj. *mor(a)ha,* nj. *Möhre*) moguće je da je posuđenica iz slavenskog (npr. stariji njemački narodni naziv za mrkvu *gelbe Rübe* "žuta repa", što ukazuje na to da nije bilo posebne riječi za mrkvu).

mȑlja

Također *mȑlj* m., *mŕlja* ž. — Usp. sln. *mȓlja.*

Nejasno. Usp. sličnozvučno *mȑljati, mŕljati, mȑljav* prema *pȑljati, pȑljav, bŕljati.*

Usp. lit. *murióti* "zamazati", *máuras* "blato". To se izvodi od ie. **mau-ro-s* "taman", što je npr. u grč. *amaurós, maurós* "taman, mračan, nejasan; slijep" — to se kasnije proširilo dalje kroz latinski, pa je to npr. u imenu *Mauretanija* za rimsku pokrajinu u Africi, *Mauritanija* za današnju državu na sjeverozapadu Afrike, u imenu raznih Maurā (pa tako i u *Maurovalah* "Crni Vlah" > *Morlak*).

mȑtav, mȑtva, o

Od psl. **mьrtvъ(jь):* stsl. *mrъtvъ,* bug. *mъ̀rtъv,* mak. *mrtov,* sln. *mŕtev,*

mŕtva, č. *mrtvý*, slč. *mŕtvy*, gluž. *mortwy*, p. *martwy*, r. *mërtvyj*, ukr. *mertvýj*, bjr. *mërtvy*.

Sufiks *-vъ* po **živъ(jь)*.

Od ie. **mr̥-tó-s*, što je particip prema **mer-* "umrijeti". To **mr̥tos* jest u stind. *mr̥táḥ* "mrtav" (indoarij.: pali *mata-*, prakrt. *mata-*, *maya-*, *mua-*, *maḍa-*, rom. (evrop.) *mulo*, hind. *muā* itd.), aškun *mᵊr̥ə*, av. *mərəta-* isto, sogd. *mwrt-* *[muʳt-]* pret. "umrijeti", arm. *mard* "čovjek" (← "smrtan"), grč. eol. *brotós* "samrtnik", lat. *Morta* "boginja smrti", stlat. *mortuos*, lat. *mortuus* "mrtvac" (roman. "mrtav": rum. *mort*, veljot. *muart*, tal. *morto*, sardin. logudor. *mortu*, retorom. engadin. *mört*, furlan. *muart*, fr., prov., kart. *mort*, šp. *muerto*, port. *morto*; iz latinskog je šatr. *mörtus*), lit. *mirtóji dienà* "smrtni dan".

Usp. ie. **n̥-mr̥to-* "nesmrtan, živ" u stind. *amŕ̥taḥ*, av. *aməša-*, sogd. *ʾmrtch* *[aməʳtča]* (iran. **a-mr̥t-ikā-*), grč. *ámbrotos* (od toga *ambrósios* "besmrtan, koji pripada bogovima", dalje *ambrosía* "besmrtnost; jelo bogova", iz toga *ambròzija*; iz imena crkvenog učitelja Ambrozija, *Ambrosius*, jest ime *Ambroz*, a od toga je nastalo ime pa prezime *Brôz* pa onda i druga prezimena).

V. *mrijeti*, *smrt*.

mȑva

Od psl. **mьrva*: mak. *mrva*, sln. *mŕva*, č. *mrva*, ukr. *mérva* ("slama, otava").

In evropski je korijen **mer-* "drobiti, mrviti": stind. *marcáyati* "povređuje" (**mor-k-eje-*), arm. *mart* "borba" (**mr̥-d-*), het. *mariattari* "drobi se", grč. *maraínō* "uništim, zatrem", stir. *meirb* "beživotan" (**mer-wi-*), stisl. *merja* "trti, udarati" itd.

To je od nostr. **murʌ* "lomiti, drobiti": afraz. **m(w)r* "mrviti, drobiti, rezati" (arap. *mrt* "razmrviti"; kabil. *amur* "dio"; oromo, somal. *mur*"rezati"; hausa *múrzà* "trti"), ural. **mura-* "komadić, odlomak" (fin. *muru* "mrva", stmađ. *mor-* "gristi", mađ. *mar-*, nenec. *marda-* "razbiti"), drav. **murʌ/* **mur̲ʌ* "lomiti, razbiti" (tamil. *muri* "ulomak, komadić"), alt. **murʌ/* **morʌ* "lomak, krhak" (tatar. *mur-*; evenkij. *mur-du-nä-* "derati kožu").

Usporednice i izvan nostratičke natporodice, usporedi tibburm. **mruw/* **mrəw* "zrnjevlje" (tib. *ʾbru* "zrnjevlje, sjeme", burman. *myuì* "sjeme").

múčati, múčīm

Od psl. **mьlčāti*: sln. *mólčati*, *molčím*, r. *molčát'* itd.

Usp. **mьlčīti* (*mùčiti*), **mьlknǫ̃ti* (*múknuti*, *mûknēm*, usp. *promúknuti*, *umúknuti*, *zamúknuti* itd., usp. sln. *obmólkniti*), **mьlkъ* (hrv. *mûk*, sln. *môlk*, r. *molk* itd.). — Usp. još *mûkao*, *múkla*, *o* (*pòdmūkao*, *pròmūkao*), *mùčkati* "šutkati", *mùčke* "šutke" itd.

Pomišlja se na vezu s lat. *mulceō* "gladim, milujem, smirujem, tješim, uspavljujem" (> tal. *molcere*).

Vjerojatno ie. **mel-k-*, od **mel-* koje je u *mlad*, *mljeti* itd.

múdar, múdra, o

Odr. *mûdrī*, *ā*, *ō*. — Od psl. **mǫ́drъ*, **mǫdrà*, **mǫdrò*, odr. **mǫdrъjь*: csl. *mǫdrъ*, mak. *madar*, *mudar*, sln. *móder*, *módra*, č. *moudrý*, r. *múdryj* itd.

Sadrži ie. **mondh-ro-s*, gdje je *mondh-* (usp. alb. *mund* "moći") od korijena **men-* "mniti, misliti" (v. *mniti*). Usp. av. *mązdra-* "mudar", grč. *manthánein* "učiti" (v. *matematika*), frigij. *modro-* "moćan?" (= **mondro-*), stvnj. *muntar*, nj. *munter* "živahan, bodar, čio, veseo", lit. *mandrùs* "čio, ponosan", latv. *muôdrs* "živahan"; usp. i otpridjevsko got. *mundrei* ž. "cilj, smjer, svrha", *munda* "smjerati". — Ie. **mn̥dh-* jest u got. *gamunds* "sjećanje, uspo-

mena, spomen", stisl. *mynd* "slika, predodžba", stengl. *ȝemynd*, srengl. *mind(e)*, *münd(e)*, engl. *mind* "pamćenje, sjećanje; mišljenje, misao; namjera, nakana, volja", stvnj. *gimunt* (germ. **ȝamundiz*).

múdo

Običnije *múda* mn. — Od psl. **mǫdo*: csl. *mǫdě* dv., *mǫdo*, bug. *mъdò*, mak. *made*, sln. *módo*, mn. *móda*, *móde*, č. *moud*, mn. *moudí*, slč. *múď*, *múdie*, luž. *mud*, *mudźe*, polap. *mǫ́da* mn., p. *mąda* ž., r. *mudó*, obično *mudé* dv., *múdi* mn., ukr. *mudo*.

U indoevropskim jezicima nema riječi za koje bi se moglo sa sigurnošću reći da su usporednice. To bi bilo ie. **mondh-* ili **mond-*. Bit će da je to ostatak od nostr. **muñ(d)ʌ* "mudo", što je u ural. **muña* i drav. **mu(ṇ)ṭai*. Usp. još eskim. (azij.) **maŋŋi-*.

mùha

I *mũha*. — Od psl. **muxȁ*: stsl. *muxa*, mak. *muva*, sln. *múha*, č. *moucha*, r. *múxa* itd.

Od ie. **mous-ā*, usp. grč. *myĩa*, alb. *mizë*, *myzë*, arm. *mun*, lat. *musca* (roman.: rum. *muscă*, tal. *mosca*, sardin. *muska*, retorom. engadin. *muoska*, furlan. *moske*, fr. *mouche*, prov., katal., šp., port. *mosca*), lit. *musě̃*, latv. *mũsa*, *muša* itd. Usp. stnord. *mý* "mušica", šv. *mygg(a)*, dan. *myg*, stengl. *mycg*, eng. *midge*, stsas. *muggia*, srnizoz. *mugghe*, nizoz. *mug*, zapfrizij. *mich*, sjevfrizij. *mech*, stvnj. *mucka*, nj. *Mücke* "mušica" (germ. **mūja-*, **muwjō*).

Polazno je **meu-*, za koje se smatra da je zvukoopisno. Ali v. još u *miš*.

mûlj

Od psl. **mulь*: sln. *mûlj*, r.. bjr. *mul'* itd. — Usp. **mulъ*: slč. *múl*, r., ukr. *mul*; **mula*: č. *mula*.

Sadrže **mou-lo-s*, **mou-lā*, s *mou-* "vlažan" (za nj v. u *umiti*).

múnja

Od psl. **mьlńi*: csl. *mlъnii*, mak. *molńa*, sln. *mólnja*, polap. *mäuńa*, r. *molnija* itd.

Usporednice su stsnord. *Mjǫllnir* "mlat gromovnika Tora", *myln* "oganj", kimr. *mellt* "munja, grom", lit. *mulna* "mlat gromovnika Perkūnasa", prus. *mealde* "munja, grom".

Bit će da je psl. **mьlni* značilo "mlat gromovnika Peruna".

Korijen je ie. **mel-* "udarati", za koje v. u *mljeti*.

mûrva

I u drugim slavenskim jezicma: sln. *mûrva*, č. *moruše*, dluž. *maruša*, *moruša*, p. *morwa*, ukr. *morva*.

Izgleda da je od kasnopraslavenskog **mury*, gen. **murъve*, što bi bila posuđenica iz nekog romanskog (dalmatoromanskog?) odraza latinske riječi *mōrus* "dud, murva (drvo)" (> rum. *mur*, tal. *moro*), *mōrum* "murva (plod); kupina" (> tal. *mora*, furlan. *more*, sardin. logudor. *mura*, stfr. *moure*, prov., katal., šp., port. *mora* "dud"; rum. *mură*, tal. *mora (prugnola)*, sardin. logudor. *mura (de ru)*, retorom. engadin. *amura*, furlan. *more (di barats)*, fr. *mûre (de ronce)*, *~ (sauvage)*, prov. *amora*, šp. *mora (zarzal)*, port. *amora* "kupina").

Latinska je riječ od ie. **mor-* "kupina, murva": arm. *mor* "kupina", *mori*, *moreni* "kupinov grm", grč. *móron* "murva", stir. *mera* sr. mn. "dud", kimr. *merwydd(en)* "murva".

Ie. **mor-* prvotno je značilo "boba"; poteklo je od nostr. **marja* "boba":

kart. **mar-çgw-* "jagoda" (gruz. *marçgv-*, ?čan. *murγ-*, svan. *basqi, bäsq*), ural. **marja* "boba" (fin. *marja*, est. *mari*, saam. sjev. *muorje-*, mord. mokšan. *mar̕*, marij. *mör* ("jagoda"), mansij. *-moari* u složenicama), ?alt. **mürʌ* "boba" (azerb. dijal. *müri* "jagoda"; turk. **büri-liγ-en*: baškir. *börzögen* "malina", kumič. *bürülgen* "jagoda", čuvaš. *pĕrlĕγen* "jagoda"; korej. *męru* "divlja loza").

músti, múzēm

I *müsti*. Infinitiv u starohrvatskom, ili još i ranije, načinjen po prezentu; očekivalo bi se **mljesti*, usp. čak. (Vrbnik) *mlisti*. — Od psl. **melzti*, **mьlžǫ*: csl. *mlěsti, mlъzǫ*, bug. *mъlzjà*, mak. *molze, mъlsti*, sln. *mólsti, mólzem*, č. dijal., slč. *mlze* ("sisa").

Od psl. **molzъ* jest *mlâz*, čemu je starije značenje i "količina mlijeka koja se odjednom izmuze"; to sadrži ie. **molǵ-*, što je u lit. *málžyti* "davati mlijeko".

Indoevropski je korijen **melǵ-* "musti": ?stind. *mārṣṭi, mṛjáti* "obriše, očisti", av. *marəzaiti* "opraska, odre", grč. *amélgō* "muzem", alb. *mjel*, lat. *mulgeō* (*mulgēre* "musti" > roman.: rum. *mulge*, tal. *mungere*, sardin. logudor. *múrgere*, retorom. engdin. *mungĕr*, furlan. *mólzi*, stfr. *moudre*, prov. *molzer*, katal. *munyir*, port. *mungir*, galicij. *moger*), ir. *bligim* isto, stnord. *m(j)olka* "musti", stengl. *melcan*, engl. *milk*, nizoz. *melken*, stvnj. *mèlhan*, nj. *melken* (germ. **melk-*), lit. *mèlžti, mìlžti*, toh. AB *malk-, mālk-* isto, *malke, malkwer* "mlijeko".

To je od nostr. **mälgi* "grudi, vime", što je još u afraz. **mlg* "grudi, vime; sisati" (sem.: arap. *mlğ* "sisati"; stegip. *mnd̲* "ženske grudi; vime", kopt. bohejr. *mənot* "sisa; bradavica"; istkuš.: somal. *maal-* "musti"), ural. **mälγe* "grudi; grudni koš" (karel. *mälve-* "životinjska prsa", fin. dijal. *mälve-*, est. juž. *mälv* "ptičja prsa", saam. sjev. *mielgâ-* "grudi", mađ. *mell* isto itd.), ?drav. (kuruh *melkhā* "grlo, vrat", malto *melqe* "grlo").

Riječ ima i izvannostratičku usporednicu, u sjevkavk. **nhe̯ƛʌ* "mlijeko".

mútiti, mûtīm

Naše je značenje od "vrtjeti, miješati". — Od psl. **mǫtiti*: csl. *mǫtii, mǫštǫ*, bug. *mъtt ja*, mak. *mati*, sln. *motíti (se)*, *mótim* ("griješiti"), č. *moutiti*, slč. *mútít'*, gluž. *mućić*, dluž. *mušiś*, p. *mącić*, rus. *mutít'*, *mučú*, ukr. *mutýty*, bjr. *mucić*.

Prvotno je značenje bilo "praviti maslac", "tući maslac". Za to usp. **męsti, *mętǫ*: *mésti, métēm* (s novim naglaskom, radi razlikovanja od *mèsti, mètēm*), sln. *mésti, métem*, č. *míst, matu*, r. *mjastí, mjačú* itd. — to ima izravnu usporednicu u lit. *mę̃sti, menčiù* "miješati".

Od tog **męsti* jest i *smésti se* "zbuniti se" i dalje *smétati*, usp. i *métež* (**mętežь*).

Indoevropski je korijen **me(n)th-* "miješati, okretati": stind. *mánthati* "trese, miješa" (indoarij.: prakrt. *maṁthaï*, pandžabi *mandhṇā* "stiskati; stepati, tresti" itd.), kašmir. *mandun* "stepati, tresti", av. *mant-* isto, grč. *móthos*, lat. *mamphur, mamfur* "dio tokarskog stola" (iz osk. **manfar*), lit. *mentùris*, latv. *mieturis* "mećajica, varjača", lit. *meñtė* "plećka, lopatica" itd.

V. *metati*.

mûž

Od psl. **mǫ̂žь*: stcs. *mǫžь*, bug. *mъž*, mak. *maž*, sln. *mô̑ž*, č., slč., luž. *muž*, p. *mąż*, r., ukr., bjr. *muž*.

Od toga je **mǫžьskarь* > *muškar*, a od toga *muškárac*, gen. *muškárca*.

Psl. **mǫžь* nastalo je od ie. **mon-g-jo-s*, gdje je korijen **mon-* "muškarac": stind. ved. *mánu-* "muškarac, čovjek" (> indoarij.: pandžabi *manūā* "majmun", nepal. *manuwā* "muškarac, čovjek", hind. *manū* isto, *mannū* "majmun"), ved. *mánuṣaḥ* isto (indoarij.: prakrt. *manusa-*; usp. stind. *manuṣyaḥ* "ljudski" npr. u pali *manussa-* "muškarac, čovjek", prakrt. *maṇussa-*, rom. (armen.) *manus*, lendi *maṇus*, *múṇas* "muž", pandžabi *mun(a)s*, zappahar. *muṇaś*, bihar., maithili *manus* "čovjek, osoba"; ukrštanjem sa stind. *púruṣa-* "čovjek": rom. (evrop.) *murš* "muškarac, mladić, dječak", sindhi *mursu* "muškarac, muž", lendi *murs*; ukrštanjem sa srindoarij. *purisa-*: zappahar. *miniś* "muškarac, čovjek", *mεṇś* "muž", asam. *munih* "muškarac", bengal. *munis* "najamnik", orija *maṇisa* "muškarac, čovjek; sluga; radnik", sinhal. *minisā*, *minihā* "muškarac, čovjek"), vajgali *manáṣ* "muškarac, čovjek" (arij. **manušas*), av. **manus-* (u osobnom imenu *Manus-čiϑra-*), skit. **manu-* (u osobnim imenima), oset. *mojnä*, germ. *Mannus* (u Tacita praotac ljudi u Germana), got. *manna*, gen. *mans*, mn. *man(nan)s*, stisl. *mađr*, run. *manR*, dan. *mand*, šv. *man*, stengl. *an(n)*, *manna*, *mon(n)*, mn. *menn*, engl. *man*, mn. *men*, stfriz. *månn*, stsas., nizoz. *man*, gen. *manns*, mn. *menn*, stvnj. *man*, nj. *Mann* (germ. **mannaz* < **manwaz* < ie. **mon-wo-s*; mn. **manniz*) — sve "muškarac, čovjek, muž".

Indoevropsko **mon-* (možda **man-*?) poteklo je od nostr. **mänʌ* "muškarac, mužjak", od čega su još afraz. **man-* "čovjek, muškarac, mužjak" (berb.: gadames, zuav., kabil. *iman* "osoba", zenaga *(u)man*, *menan* "rod"; stegip. *Mnw* "Min, muško božanstvo, bog plodnosti", *mnyw* "pastir, čobanin", *mn* isto, prakopt. **mani* isto, kopt. fajum., bohejr. *mani*, ahmim., said. *mane*; berber. Zenaga *mīn*, mn. *mān* "čovjek"; kuš.: somal. *mun* "mužjak", hadija *manna* "ljudi", *mančō* "čovjek"; čad. **mani* "muškarac, čovjek", **mandʌ* "žena": karekare *mun* "ljudi", buli *mən* "čovjek", logone *mēni* "muškarac, čovjek" itd.), ural. **mäń-će* "muškarac, čovjek" (fin. *mies*, est. *mees* "muškarac", stmađ. *megyer*, mađ. *magyar* "Mađar", mansij. Tavda *mεńći* "Mansi", ?hantij. Vah *mańť* "pripadnik jednog od hantijskih bratstava"), drav. **maṉ* "muž, gospodin" (tamil. *maṉ* "kralj, ratnik, muž, gospodin", malajalam. *mannan* "kralj", gondi *māni* "muškarac"), ?alt. (korej. *mōm* "tijelo, osoba").

Usporednica ima i izvan nostratičkog. — Sinokavk. **mʌn-Xʌ* "muškarac, mužjak" dalo je sinotib. **nām* "čovjek, osoba", jenisej. **pix-* "čovjek", sjevkavk. **mʌnxʌ* "muškarac, mužjak". — Amerindijansko **mano/*meno* "muškarac, muž" ima odraza u hokanskim jezicima (karok *ʾavan* — u Kaliforniji), oto-mange (subtiana *ambin* — u Nikaragvi), makročibča (kajaba *miæn* — u Ekvadoru) i drugim južnoameričkim jezicima (puinave *mbon* — u Kolumbiji i Brazilu; guahibo *amona* — u Kolumbiji).

N

na

Prijedlog s akuzativom i lokativom, u vezi s glagolima micanja i mirovanja, te imenički, pridjevski i glagolski prefiks.

Od psl. **na*, kako je u svim slavenskim jezicima. Izravne su usporednice u baltijskom: lit. *nuõ* "od, s", latv. *nùo* "od, pred", prus. *no, na*, sa suprotnim značenjem.

Značenjski su bliži av. *ana* "preko, uzduž", hotsak. *anau*, ml. *āno, āna, āṃ* "bez", grč. *ána, aná* "na, gore", got., stnord. *ana* "na", stengl., engl. *on*, stsas. *an*, nizoz. *aan*, stvnj., nj. *an* isto, itd.

U svim tim i drugim oblicima jesu ie. **an*, **anu*, **anō*, **nō* (> sl., balt.).

Čini se da bi se moglo raditi o **a-* + **-n*, gdje je **a* od starijeg **xe-* zamjenički element (v. *on*), a **-n* isto što je i u ie. **n̥* i sl (v. *u*).

Slavenska je novotvorina s *-dъ* **nadъ* > *nad* (pa dalje *iznad*).

Izgleda da je i prefiks superlativa (s komparativom) **naj* također praslavenski: to je **na* s pojačavajućom česticom **i* (koja je u vezi s psl. **jь*, što je npr. u određenim pridjevima; v. *jer*), kao što je npr. sln. dijal. *nar* < **na že*, s česticom **že*.

näćve mn., gen. *näćāvā*

Znači "korito za miješanje kruha", a blisko je bilo značenje i u praslavenskom — riječ je potekla od psl. **nьktjy*, gen. **nьktjьve*, mn. **nьktjvy*: bug. *nìštvi*, mak. *nokvi*, sln. *nečkê*, dijal. *načvë*, *nâčve* "naćve; korito za pranje", č. *necky*, gluž. *mjecki*, dluž. *nacki*, polap. *nackói*, p. *niecka*, r. *nóčva* jd., ukr. *nóčvy*.

Izgleda da je prvotno značenje praslavenske riječi bilo "korito za pranje" (razdioba značenjā u slavenskim jezicima otprilike je ovakva: u sjevernim slavenskim jezicima uglavnom znači "korito za pranje", a u južnima "naćve"). Naime, riječ se povezuje s indoevropskim korijenom **neig^{w}-* "prati": stind. *nénekti* "ispire, pere", *niktáḥ* "opran" (**nig^{w}-to-s*), grč. *níptō, nízō* "kvasim, perem, čistim (se)" (**nig^{w}-j-ō*), *ániptos* "neopran" (**n̥-nig^{w}-to-s*), ir. *nigid* "mije, pere" (**nig^{w}-je-ti*), *necht* "čist" (**nig^{w}-to-s*), stnord. *nykr* "vodeni duh", stengl. *nicor* "podvodna neman, krokodil", stvnj. *nihhus* "podvodna neman", nj. *Nix* "vodenjak", *Nixe* "vila jezerkinja".

Zbog indoevropskoga se korijena pomišlja i na rekonstrukciju psl. **nьktjy*. (Možda razjednačavanje *ь-j* → *ъ-j*; ili još u predslavenskom *i* → *u* ispred *k^{w}*.)

näfta

Taj je naziv za zemno ulje evropeizam, široko rasprostranjen od sredine

XVI. stoljeća — usp. još npr. nj. *Naphtha*, fr. *naphte*, tal. *nafta*.

Kroz latinski iz grč. *náphthas* "ulje iz Medije", što je posuđenica iz nekog iranskog jezika, a riječ će biti povezana s iran. **nab-* "tekući, vlažan", od ie. **nebh-* (koji je u *nebo*, v.) — usp. av. *napta-* "vlažan".

Iz iranskog su svakako i semitske riječi: arap. *nafṭ*, aramej. *napṭā*, asir. *napṭu* "zemno ulje" (iz arapskog je onda t. *naft*, *neft*, perz. *naft*).

nâg, nága, o

Od psl. **nâgъ*, **nagà*, **nâgo*, odr. **nagъjь*, **nagaja*, **nagoje*: csl. *nagъ*, sln. *nâg*, *nága*, č., slč. *nahý*, glu. *nahi*, dluž., p. *nagi*, r. *nagój*, ukr. *nahyj*.

Kao i izravne obličke usporednice u baltijskom — lit. *núogas* i latv. *nuôgs* — od ie. **nōg*^{w}*os*.

Indoevropski je korijen **nog*^{w}*-* "nag": stind. *nagnáḥ* (> indoarij.: pali *nagga-*, prakrt. *ṇagga-*, rom. (evrop.) *nango*, *naṅo*, lendi, pandžabi *naṅgā*, zappahar. *nago*, nepal. *nāngo*, bengal. *nāṅgā*, orija *nāṅg(h)ā*, *lāṅghā*, maithili *năgaṭ*, bhodžpuri *nāgā*, hind. *nāg(ā)*, gudžarat. *nāgū̃*, marathi *nāg(ḍ)ā*), šina *nánŭ*, kašmir. *non*^{u}, av. *maγna-* (*m-* razjednačenjem *n-n* > *m-n*; arij. od ie. **nog*^{w}*-nó-s*), hotsak. *būnai*, oset. *bäγnäg* (< iran. **maγna-ka-* < arij. **nag-na-*), grč. *gymnós*, Hes. *lymnos* (od **nymnos*; ie. **n̥g-no-s*; to je sadržano u *gimnàstika*, *gimnázija/gìmnāzija* iz *gymnastikḗ* "tjelovježba", *gimnasía* "vježbanje"), lat. *nūdus* (**nog*^{w}*edhos*; lat. > roman.: veljot. *noide*, tal. *nudo*, retorom. engadin. *nüd*, furlan. *nut*, fr. *nu*, prov. *nut*, katal. *nuu*, šp. *nudo*, port. *nu*), het. *nekumanza* (**neg*^{w}*-mont-*), stir. *nocht*, srkorn. *noyth*, kimr. *noeth*, bret. *noaz* (kelt. < **nog*^{w}*tos*), got. *naqaþs*, pranord. *nakota(n)* m. ak. jd., stnord. *nǫkkviðr*, stšv. *nakuþer*, stengl. *nacod*, engl. *naked*, nizoz. *naakt*, stvnj. *nackot*, *nackut*, nj. *nackt* (germ. < **nog*^{w}*odho-*).

Nisam siguran u to, no možda bi trebalo pomišljati na vezu s riječi **nĕga* ili s **naglъ*.

nágao, nágla, o

I starije *nâgao*. — Od psl. **náglъ*, **naglà*, **naglò*, odr. **náglъjь* "brz, iznenadan, nagao": csl. *naglъ*, bug. *nàgъl*, mak. *nagol*, sln. *nágel*, *nágla*, č. *náhlý*, slč. *náhly*, glu. *nahły*, dluž. *nagły*, r. *náglyj*, ukr. *náhlyj*, bjr. *náhly*.

Srodno s latv. *nagot* "hitati, žuriti", *nagtiês* "brzo raditi, truditi se". Dalje veze nejasne. Povezano s ie. **g*^{w}*ā* - "ići"?

nâgrada

Od toga *nagráditi* te *nagrađívati*. — Pomišlja se da je riječ posuđenica iz ruskog *nagráda* (iz toga je i bug. *nagràda*), što pak je riječ preuzeta iz crkvenoslavenskog. Usp. mak. *nagrada*, sln. *nagrâda*, č. *náhrada* ("nadomjestak"), p. *nagroda*, ukr. *nagoróda*.

Staroslavenska riječ *nagrada* jest od psl. **nagorda*, što pak je odglagolska imenica od **nagordīti* "naslagati" (u našim govorima riječ *nagráditi* i znači "nazidati, postaviti, usaditi, udesiti, naslagati"), čemu pak je izvor zapravo riječ **gordъ* (v. *grad*).

náprasan, náprasna, o

Od psl. **naprasnъ(jь)*: stsl. *naprasьnъ* "nenadan, nepredviđen", bug. *napràsen* "iznenadan, neočekivan, nagao, naprasan", r. *naprásnyj* "uzaludan, bezuspješan,, nekoristan; nepotreban, suvišan", ukr. *naprásnyj* "neočekivan, nepredviđen, iznenadan". — Usp. i *náprasit, a, o* (psl. **naprasitъ(jь)*) te u drugim jezicima npr. stsl. *naprasьnivъ*, *naprasьlivъ* itd. Usp. i značenje str. *naprasьnyi* "klevetnički, lažan". — Izgleda da su ti pridjevi izvedeni od glagola **napro-*

siti, kao što su npr. odnosi **koriti : *kariti : *kara, *moriti : *mariti.*

Značenja psl. **napras-* bila su "naprasan, iznenadan, brz; jak; žestok, nasilan; dosadan, nametljiv, nasrtljiv; lažan, klevetnički; uzaludan". Pomišlja se da je u *-pras-* zapravo ie. **prōḱ-*, od **preḱ-* "prositi, moliti, tražiti"; za značenje usp. npr. r. dijal. *proslívyj* "dosadan, nametljiv", *naprósistyj* "tko uporno traži, moli", *napraslivyj* "dosadan, uporan u molbama", te npr. lit. *prašùs* "koji je sklon molbama; dosadan", *prašnùs* isto; usp. i stsl. *trěbovati* : *prětrěbьnyi* "dosadan".

Usp. i str. *naprasь* "lažno", r. dijal. *naprás* "nepotrebno, beskorisno, uzalud", r. *napraslina*, dijal. *naprasina* "kleveta".

Ie. **prōḱ-* također je u stind. *prāś-* "sudsko ispitivanje", u stvnj. *frâga* "pitanje" itd. — za još neke primjere v. u *prositi.*

naprégnuti, nàpregnēm

Polazno je psl. **pręgnǫti*, usp. još *sprégnuti, sprêgnēm, uprégnuti, otprégnuti, susprégnuti se* itd.

Psl. **pręgti, *pręgǫ*: r. *prjač', prjagú.* — Usp. *ispreći, upreći* itd.

Usp. *isprézati, naprézati, otprézati, sprézati, uprézati, zaprézati* itd., od **spręgati/*spręzati.* — Ovamo *sprëga, òprega, zâprega, prègača* itd.

Prijevojni stupanj *o* u **prǫgъ*: stsl. *prǫgъ* "igo, jaram" (to je u **sǫprǫgъ, *sǫprǫga > sùprug, sùpruga*: možda prevedenica od lat. *coniuges*, no možda bi bilo i starije, pretkršćansko: i slavenski je pogled na svijet bio i 'poljoprivrednički', kao i kršćansko-židovski).

Glagol **prǫžati* (< **prǫžěti*) u *prúžati.* Usp. *prúga* (**prǫga*).

Usp. lit. *spriñgti* "gušiti se", latv. *springt*, srvnj. *sprinke* "zamka" itd.

Indoevropski je korijen **spreng-* od **(s)p(h)erəg-* (v. *pržiti, prezati*).

nàrānča

Također *nàrāndža*, a po govorima ima još sličnih oblika.

Iz tal. mlet. *narantsa* (usp. lombard. *narànz*; furlan. *naranze*) — usp. sln. *narânča.* Oblici sa *dž* po turskom *narenc* (ili su oni baš iz turskog?).

Izvor jest t. *narenc*, što je iz perz. *nārenǰ* ili arap. *nāranǧ*, a to je iz nekog indijskog jezika — usp. stind. *nāraṅgaḥ* "narančino drvo", od čega su pali *nāranga-*, prakrt. *ṇāraṁga-*, sindhi *nāraṅgī* ž. "slatki limun", pandžabi *nāraṅgī* ž. "mala naranča", nepal. *nāraṅgi* "naranča", bengal., hind. *nāraṅg*, orija *nāraṅgā*, gudžarat. *nārãgī* ž., marathi *nārãg.* Usp. i kašmir. *nārang.*

Vjerojatno je iz arapskog došlo šp. *naranja*, port. *laranja*, iz čega je fr. *orange* (u XIII. st. *pume orenge*, u XIV. *pomme d'orenge*, što je prevedenica po sttal. *melarancia*; u talijanskom je *arancio* "naranča"; iz francuskog je engl. *orange*). — Hrv. *oranžáda* jest iz fr. *orangeade* (tamo u XVII. stoljeću, što je prilagođeno tal. *aranciata*).

Od srlat. *pomarancia* jest tal. *pomo arancia* (tal. *pomo* "jabuka"), iz toga pak je nj. *Pomeranze*, u bečkom izgovoru *Pomerantsche* — iz toga sln. *pomarânča*, srp. *pomòrānča.* (Na sjeveru njemačkog jezika naranča se naziva *Apfelsine*, što je na koncu po fr. *pomme de Sine* "kineska jabuka", jer su Portugalci u XVI. stoljeću dovezli naranče iz Kine.)

Što se tiče novih naziva za biljke, v. *rajčica.*

nárav ž., gen. *náravi*

Od psl. **norvъ/*norvь/*norva*: stsl. *nravъ, nravь*, bug. *n(ъ)ràv*, mak. *narav* m., hrv. *nárava*, sln. *nrȁv* ž., gen. *nrávi*, *nárav* ž., *narâva*, *nrȁv* m., stč. *nrav*, č. *mrav*, p. *narów*, r. *nórov* "narav, ćud, značaj; tvrdoglavost, ćudljivost, hiro-

vitost" (usp. *s nórovom* "ćudljiv, hirovit, jogunast"), ukr. *nórov*, bjr. *nórav* itd. — pa je hrv. *nárav* nastalo od **nrav*: umetnuto je *a* kako bi se izbjegla suglasnička skupina *nr*. — Usp. još *náravan* "prirodan", prilog *náravno* i dr. — Psl. **norvъ* jest od ie. **nor-w-*.

Prvotno je značenje povezano s onima kakva su npr. u r. *norovístyj* "ćudljiv, hirovit, jogunast, tvrdoglav, prkosan": s osobitom, posebnom, drugačijom ćudi i sl. — Usp. još i r. *norovít'* "truditi se, nastojati, težiti, brinuti se; kaniti, namjeravati, kušati" (*nrávit'sja* "sviđati se, dopadati se", iz csl.), ukr. *norovýty*, bjr. *norović* "sviđati se" (psl. **norvīti sę*; usp. u Srijemu *navranjati se, navranjivati se* "naviknuti se", prema *navrániti* "navadati se" < **na-nraviti*).

Indoevropski je korijen **ner-* "muškarac, mužjak, životna snaga, muška snaga" (u nekim jezicima dodana su mu proširenja *-t-*, *-s-*): stind. *náraḥ* (ved. *nr̥-*) "muškarac" (indoarij.: pali *nara-*, hind. *nar* itd.), *nr̥túḥ* "junak", kati *nər-* (u *nər-kuk* "pijetao"), av. *nar-* "muškarac", skit. **nar-* (u imenima i dr.), srperz. *nar*, oset. *näl* (iran. **narya-*), arm. *air*, gen. *aṙn* isto (**n̥r-*), nfrigij. *anar* "muškarac", grč. *anḗr*, gen. *andrós* isto (oblici nastali ukrštanjem očekivanih, **nēr*, *arós* < **n̥rós*; usp. *andrològija*, *androsteron*, *androgin* itd.; od *andreĩos* "hrabar" — za značenje usp. slično **junakъ* : **junъ* < ie. **aiw-* "životna snaga" — načinjeno je ime *Andréas*, iz čega je u nas *Andrej/Andreja* m., od takva imena *Andrea/Andreja* ž.; po srednjogrčkom jest *Andrija* m.), *noreĩ* "moć, snaga", alb. *njer* "muškarac", osk. *niir* "vođa; muškarac", sabin. *nerio* "sila", venet. *ne.r.ka* ž. os. ime (**ner-kā*), stir. *ner* "vepar" (← "mužjak"), *nert* "hrabrost, muževnost", *nertaim* "jačam", kimr. *ner* "junak", *nerth* "hrabrost, muževnost", lit. *norė́ti*, *nóriu* "željeti, htjeti", *nõras* "volja", *narvýtis* "prkositi", *nar̃sas* "žestina, odvažnost, srdžba", *nertė́ti* "srditi", ?het. *innarawatar* "životna snaga, viša sila", *innarawant-* "silan", luvij. *anarummi-* "jak, silan", *annarummait-* "životna sila" (**n̥r-?*) itd. — Usp. još npr. stind. *sūnáraḥ* "pun životne snage", av. *hunara-* "čudesna sila"; stind. *sūnŕ̥tā* "životna snaga" (*nr̥túḥ* "junak"), stir. *so-nirt* "jak", kimr. *hy-nerth* isto, sa *su-* "dobar". — U indoevropskom je **aiw-* označavalo mladosnu životnu snagu (v. u *junak*), a **ner-* zrelosnu.

To je od nostr. **NajRʌ* "muškarac, mužjak": ?afraz. (stegip. *nr* "ljudi", *nrj* "biti jak"; avija *nierā* "muž, suprug"), alt. **niarʌ* "muškarac, čovjek" (tung. **niarʌ-*: mandž. *nijalma*, džurčen. *niēh-rh-mâ*, nanaj. *naj(i)*, evenkij., *orawi*; ?korej. *nä*).

Od izvannostratičkih paralela usp. urart. *nara* "pleme, ljudi".

nâs

Genitiv zamjenica *mi*, od psl. **nāsъ*: stsl. *nasъ*, sln. *nas*, č., slč. *nás*, r. *nas* itd. Od ie. **nōs*.

Posvojno **našь* < **nōs-jo-s* (tj. *nasъ* + *jь*, za **jь* < **jo-* v. u *jer*).

Indoevropsko **nōs* i sl. jest u stind. *naḥ* enkl. (indoarij.: pali *nō* ak., gen., dat.), av. *nā*, *nō*, oset. *na*, *nä* ("nas, naš"), grč. *nṓ* (dv.), alb. *na* "mi" (**nos*), *ne* "nas, nama" (**nōs*), lat. *nōs* "mi" (roman.: rum. *noĭ*, veljot., tal. *noi*, sardin. logudor. *nos*, retorom. engadin. *nus*, furlan. *nus*, fr. *nous*, prov., katal., šp., port. *nos*), *noster* (roman.: rum. *nostru*, veljot. *nuester*, tal. *nostro*, sardin. logudor. *nostru*, retorom. engadin. *nos*, furlan. *nestri*, fr. *notre*, *nôtre*, prov., katal. *nostre*, šp. *nues(tr)o*, port. *nosso*; usp. *nostrifikácija*, *nostràtičkī*), ir. *ní* (**nēs*), gen. *ar n-* (**n̥s-rō-m*), kimr., korn., bret. *ni*, *ny* (**nēs*), 'jatv.' *nostar*, prus. *noūson* ak. (**nōs-som*).

Usp. **n̥s-* u het. *anšāš* dat.-ak., *naš* enkl. lok., germ. **uns-* (got. *uns*,

stnord. *oss*, stengl. *ús*, engl. *us*, nizoz. *ons*, stvnj., nj. *uns*; usp. i "naš": got. *unsara*, stnord. *vár*, stengl. *úre*, *ússer*, engl. *our*, nizoz. *onze*, *ons*, stvnj. *unsēr*, nj. *unser*). — **n̥sme*: stind. *asmān* (osnova za kose oblike *asmad-* jest npr. u pali *amhe* nom., ak., *amhākam* gen. itd., a srindoarij. **asme* jest npr. u rom. (evrop.) *am̥e*, hind. *ham* u kosim padežima itd.), aškun *ima* "mi", kati *emo*, kašmir. *as*[i], av. *ahma*, grč. eol. *ámm-*, dor. *hām-*, jon.-at. *hēm-* "naš", lezb. *ámmos*, dor. *hāmós*.

Ie. **ne-* "mi" (u kosim padežima) poteklo je od nostr. **nʌ* 1. l. mn. ekskl. "mi bez vas": afraz. (u čad. *n-* ekskl.), kart. **naj* "mi" ekskl., dravid. **nām* "mi" inkl.

Usporednica ima i u drugim natporodicama. — Usp. u američkima, amerind. **na* "ja, mi, mi *ekskl.*": protoalgonkinski **ne-* "ja", nutka *newa* "mi", cimšijski (u Britanskoj Kolumbiji, u Kanadi; penutijska porodica) *n-* "ja", jokuc (u Kaliforniji; penutijska porodica) *naʾ* "ja", huave (u meksičkoj državi Oahaka; porodica oto-mange) *-na-* "ja", praastečkotanoanski **neʾ* "ja" (kajova = kiowa *nã* "ja, mi"), mištečki (u Oahaki; porodica oto-mange) *n-* "ja, mi", jakaru (iz kečuanskoajmarske porodice, u Južnoj Americi) *na-* "ja" itd.

názočan, názočna, o

I *nàzočan* (pa onda *názočnōst*). — Pridjev načinjen od *nazoči* (pridjev i prilog). U starijem jeziku ima još i *neozočen*, *nezočen* (shvaćeno kao **ne-iz-*), *zočen* (shvaćeno kao da ima **iz-*; pa *zočiti se* "suprotstavljati se, konfrontirati se"). Usp. i sln. *navzóči* "nazočan" i "pred", dijal. *zoči*, *nazoči*.

Polazno je **na-vъz-oči* (s **na*, **vъz-* "uz", **oči* ← **oko*). — Ima i drugih tumačenja.

Slično je načinjen i prijedlog *uoči*, što je **vъ oči*, usp. i stč. *vóči*, *vuoči*, č. *vůči*, slč. *voči*.

nȅ

Od psl. **ne* (uglavnom *ne*, osim p. *nie*, gluž. *nje*, dluž. *nĕ*), što je od indoevropskog **ne*: stind. *ná* (indoarij.: pali *na*, rom. (evr.) *na*, hind., sinhal. *nă* itd.), aškun *nə*, *nă*, kašmir. *na*, av., stperz. *na-* (uglavnom u svim iranskim jezicima negacija je s *n* + *V*), grč. *ne-*, lat. *ne-* (*neuter* "nijedan od dvojice, ni jedan ni drugi", usp. internacionalizam *nèutrālan*), stir. *nech* "netko" (**ne-kʷo-s*), got. *ni*, stvnj. *ni*, stengl. *ne*, lit. *ne*, het. *natta*.

Stupanj duljine imamo u **nē*: stind. *nā*, lat. *nē*, osk. *ni*, stir. *ní*, got. *nē*.

Prošireno **ne* u **nei*: av. *naēčiš* "nitko", lat. *nī*, got. *nei*, lit. *niẽkas*, *niẽks* "nitko" (**nei-kʷo-s*), *neĩ*, latv. *niẽks*, psl. **ni* (u nas veznik *ni*), **nikъto* (u nas *nitko*; **nei-ku-to*).

Ništični stupanj **n̥-* imamo u stind., av., stperz. *a-* (ispred samoglasnika *an-*), grč. *a-* (*an-*; npr. u internacionalizmu *àtōm*, što je iz grč. *átomos* "nedjeljiv", prema at. *temō* "režem, dijelim"), lat. *in-* (npr. u *ȉndividuālan*, po srlat. *indiuidualis*, prema lat. *indiuiduus*, prema *diuidere* "dijeliti"; *i-* u *ȉlegālan* "nezakonit" prema *lègālan* itd.), stir. *in-*, *é-*, *an-*, toh. AB *a(n)-*, *am-*, *e(n)-*.

Ie. **ne* poteklo je od nostratičke niječne čestice, koja je odražena još u afraz. **(ʌ)n*, kart. **nu*, ural. **ne* (usp. mađ. *ném*).

U indoevropskom je postojala još i čestica za zabranu **mē*, koja je išla s oblicima imperativa (a u nekim jezicima postala je niječna): stind., av. *mā*, arm. *mi*, grč. *mḗ*, alb. *mos* (**mē-kʷe*), toh. AB *mā* itd. — Ie. **mē* poteklo je na koncu od nostratičke čestice za zabranu **mä*, koja je dala kart. **mā/*mō*, drav. **ma-*, alt. **mä-/*bä-*. — Nostr. **mä* ima usporednice i u drugim natporodicama.

nèbo

Gen. *nèba*, mn. *nèba* i *nebèsa*. — Od psl. **nebo*, gen. **nebese*: mak. *nebo*, sln. *nebộ*, gen. *neba*, mn. *nẹbesa* itd.

Indoevropski je korijen **nebh-* "vlažan, mokar, voda, para; magla, oblak": stind. *nábhas-* sr. "magla" (indoarij.: pali *nabhas-* "oblak, nebo", prakrt. *ṇaha-*, sinhal. *nu(m)ba-*), aškun, vajgali *nalí* "oblak" (arij. **nabhalikā-*), grč. *néphos*, *nephélē* "oblak, magla", lat. *nebula* (> roman.: tal. *nebbia*, sardin. logudor. *neula*, stfr. *nieble*, *niule*, prov. *neula*, šp. *nebla*, port. *nevoa*; usp. *nebulóza* "maglovitost, zamagljenost, nejasnoća"), vjerojatno *Neptūnus* "Neptun, bog izvorā i rijekā, kasnije i morā" (**nebh-tu-*), stir. *nem* "nebo", ir. *neamh*, kimr., korn. *nef* isto, stnord. *njól* "noć, magla", stfriz. *nëvil*, stsas. *nëbal*, nizoz. *nevel*, stvnj. *nebul*, nj. *Nebel* (germ. **neβulaz*), het. *nepiš* "nebo"; u lit. *debesìs* "oblak", latv. *debess* "nebo" *d-* po *dangùs* "nebo". — Ukrštanjem **nebh-* ~ **enbh-* nastalo je srperz. *nam(b)*, perz. *nem* "vlažan; vlaga", lat. *nimbus* "pljusak; olujni kišni oblak" (lat. > tal. *nembo* "oluja"; usp. *nìmbus*, *nimbokumulus*, *kumulonimbus*).

nèćāk

Izvedeno sufiksom *-akъ* (kao i sln. *nečák*) od psl. **ne(p)tьjь* "nećak, bratov ili sestrin sin": csl. *netьji*, *neti(i)*, hrv. st. **netaj* (gen. *netja*), č. rij. *neť*, stp. *nieć*, str. *netii*, ukr. *netyj*.

Možda je iz slavenskog posuđeno germ. **neþjaz* "potomak, rođak" (got. *niþjis* "rođak", stnord. *niðr*, stengl. *niþþas* mn. "ljudi").

Psl. **neptьjь* potječe od ie. **neptjo-*, što je od **ne-pot-* "nedorastao, nesamostalan" (za **pot-* v. *gospodin*).

Ie. **nepōt-* značilo je i "unuk" i "nećak" (dakle "sin sina" i "sin brata/sestre"). Usp. stind. *nápāt* "unuk", *náptī* "unuka" (**neptī*), aškun *nawā́* "unuk" (arij. **napāt-*), av. *napāt-* "unuk", *naptī* "unuka", *naptya-* "potomak" (**neptjo-*), stperz. *napā* "unuk", perz. *näve*, *näbire*, tadž. *nabera*, rušan. *nabūs*, iškašim. *nъvъs* isto, grč. *anepsiós* "bratučed; bratić, sinovac; svaki rođak" (**sṃ + nept-ijos*), *anepsiá* "bratučeda", alb. *nip* "unuk, nećak", *mbése* "unuka, nećaka" (**nepotjā*), lat. *nepos*, gen. *nepōtis* "unuk; nećak" (od *nepōte* jesu stfr. *nies*, rum. *nepot*, tal. *nipote*, mlet. *nevodo*, sardin. logudor. *nepode*, furlan. *nevot* "unuk"; stfr. *nies*, prov. *neps* "nećak"; usp. *nepotìzam*), *neptis* "unuka" (> istriot. *nieto* "unuka, nećaka", narlat. **neptia* > tal. mlet. *netsa*, furlan. *ñetse*, stfr. *niece* "unuka", tal. rim., mlet. *netsa*, sardin. logudor. *netta*, retorom. engadin. *nezza*, furlan. *ñetse*, fr. *nièce*; iz francuskog je engl. *niece* "nećaka"), stir. *nīae*, gen. *nīath* "sestrin sin", *necht* "nećaka", kimr. *nei*, *nai* "nećak", korn. *noi* "unuk", stbret. *nith* "unuka", *ni* "nećaka", stisl. *nefe*, stengl. *nefa* (engl. *nephew* iz fr. *neveu*, što je od lat. *nepot-*), stfriz. *nëva*, stsas. *nëbo*, nizoz. *neef*, stvnj. *nevo* m., *nift* ž., nj. *Neffe* "nećak", *Nichte* "nećaka" (germ. **nēfō(d)* m., **niftī* ž.), stlit. *nepuotis* "unuk, nećak", *neptḗ* "unuka".

nèdjelja

Sveslavenska riječ (usp. csl. *nedělja*, mak. *nedela*, sln. *nedélja*, č. *neděle*, r. *nedélja* itd.). Novija riječ, načinjena od **nedělati* (za **dělati* v. u *djelo*), i najvjerojatnije je prevedenica grč. bizant. *apraktḗ* (*ápraktos hēméra*) ili, što je vjerojatnije (zbog rasprostranjenosti u zapadnim slavenskim jezicima), lat. *dies feriāta*.

Naziv je načinjen po kršćanskoj: *A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Jahvi, Bogu tvome. Tada nikakva posla nemoj raditi: ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni vol tvoj, ni magarac tvoj,*

niti ikakvo živinče tvoje, niti došljak koji je unutar tvojih vrata; tako da mogne otpočinuti i sluga tvoj, i sluškinja tvoja kao i ti (Ponovljeni zakon, 2, 14).
Židovski je neradan dan sabat (v. *subota*), kršćanski nedjelja, a muslimanski petak.
Od naziva za dan u nekim je jezicima (tako i u srpskoj varijanti te u bosanskohercegovačkom i crnogorskom) riječ prenesena i na cio tjedan.
Izvedenica načinjena od riječi *nedjelja* jest *ponèdjeljak*, gen. *ponèdjēljka*, za prvi dan u tjednu (usp. *utorak* po značenju "drugi", *srijeda, četvrtak, petak*).

nèmōj, nèmōjte
Nastalo od *nemozi*, od imperativa *mozi* od glagola *mòći* (v.). Možda *nemoz* > *nemoj* kao *hođ* > *hoj*, sa skraćenim *nemoz* < *nemozi*.

nërāst
Danas u hrvatskom znači "neuškopljeni krmak", a starije je značenje bilo i "vepar". Usp. još kajk. *nerostec*, u Istri *nëres*, u Lici *nërist*. — Poteklo od psl. **nerstъ*, usp. bug. *nerez, neòrez* "neuškopljeni krmak", mak. *nerez* "neuškopljeni krmak ili konj", sln. *merjásec*, dijal. *nerésec, narásec, nérest, nérist, nereščák, nerosec*, r. dijal. *nérez'*, ukr. *nerez* isto, itd.
U hrvatskom je riječ pučkoetimološki povezana s *râst*, a zapravo bi se očekivao oblik **nrijest, *nrest*. Načinjen glagol *narástiti* "omrijestiti (o živadi)", u kojem je također utjecaj *râst, narásti*.
Od psl. **nerstь* poteklo je stsl. *nerestь* "spolni odnos", slč. *nerest', neres* "mriještenje riba", ukr. *nerest'* isto; sa značenjima "mriještenje" usp. još hrv. *mrijêst*, stč. *neřest*, slč. *neres(t')*, p. *mrzost*, r. *nérest, nórost', nërs*, ukr. *merest* itd. — *nr* → *mr* radi olakšanja izgovora.
Praslavenski glagol **nersti* zapravo je skriven u hrv. *nèsti (jaja)*, sln. *nesti (jajca)*, r. *nestí (jajca)* itd., što je tek pučkoetimološki naslonjeno na *nèsti* "nositi"; usp. p. *narościć się* "oploditi se i početi nesti jaja (o kokošima)". Izvanslavenska usporednica jest lit. *neršti*, latv. *nârsts* "pariti se (o pticama)".
Indoevropski je korijen **ners-*, što sadrži proširenje *-s-*, a **ner-* značilo je "životna snaga" (← "mlad mužjak" ← "mužjak" itd., v. *narav*).

nèvin, a, o
Od psl. **nevinьnъ(jь)*, što je načinjeno od **vina* "uzrok, povod, razlog; krivica": stsl. *vina*, bug. *vinà*, č., slč. *vina*, luž., p. *wina*, r. *viná* (u ruskom dalje *izvinít'sja* "ispričati se", iz čega je *izvíniti se*, češće na istoku).
Psl. **vina* sadrži ie. **wei-nā*, usp. **woinā* u lit. *vaina* "greška", latv. *vaĩna* "krivica", *atvainuôt* "ispričati se"; usp. i lat. *uindex* "zaštitnik, osvetnik". (Lat. *uindicāre* "svetiti, osvetiti se" > roman.: rum. *vindeca* "štititi; spašavati", tal. *vendicare* "svetiti (se)", fr. *venger*, prov., katal. *venjar*, šp. *vengar*, port. *vingar*; lat. *uindicta* "osveta" > tal. *vendetta*, stšp. *vendecha*, iz talijanskog jesu retorom. engadin. *vendetta* i sardin. logudor. *vinditta*).
Indoevropski je korijen **wei(ə)-* "poći prema nekome, dostizati" — dalje v. u *vojska*.

nèvjesta
Od psl. **nevěsta*: stsl. *nevěsta*, bug. *nevèsta, nevjàsta*, mak. *nevesta*, sln. *nevésta*, č. *nevěsta*, slč. *nevesta*, gluž. *ńewěsta*, dluž. *ńewesta*, p. *niewiasta*, r. *nevésta*, ukr. *nevísta*, bjr. *njavésta*.
Riječ **nevěsta* zapravo po postanju znači "nepoznata". To je u vezi s običajem u kojem se nevjesti, mladoj, prvih dana po njenu dolasku u mla-

doženjin dom, obraća kao prema nepoznatu čovjeku, bez obzira na to što je ukućanima ranije bila i poznata. Zato se izbjegavalo i zvati je njenim imenom (pa se zato npr. u nas reče i sàmo *mlâda*, usp. sln. dijal. *tə mu̯áda*). Nespominjanje nevjestina imena u davnini bijaše zapravo zaštita nevjeste od zlih duhova, kako oni ne bi pomutili sreću. — To je najčešće spominjana i navjerojatnija etimologija riječi **nevěsta*. (Za **věd-* "znati" v. u *vješt.*)

Može se spomenuti i jedno malo drugačije tumačenje riječi **nevěsta*. Ona bi mogla sadržati indoevropske sastavnice **newo-wedh-tā*, s **newo-* "*nov*", **wedh-* "*voditi*" (v. u *brak*): mlada je ona koja je novodovedena u kuću.

I u drugim su indoevropskim jezicima riječi za nevjestu novotvorine (npr. got. *brūþs*, stnord. *brúđr*, stengl. *brýd*, engl. *bride*, stsas. *brūd*, stvnj. *brût*, nj. *Braut* — od germ. **brūđiz*, nejasna postanja; lit. *núotaka*, od glagola *tekëti* "udati se" ← "(do)teći, (do)trčati").

nèvjeża

Posuđeno iz ruskog *nevéža* "neuljudno, neučtivo, neodgojeno, grubo čeljade, neotesanac" (u ruskom još i *nevéžda* "neznalica", što je iz csl. *nevěžda*). To je po tvorbi **nevědja*, s **věd-* iz glagola **věděti* "znati", za koji v. u *vidjeti, vješt.*

nìčicē

Prilog, usp. *nice* "dolje" (te npr. *nici* u M. Marulića; *nic, nìčkē* itd.), što je od **nicь*, **nica*, **nice* : stsl. *nicь*, sln. *níc* (obično *vníc*), p. *nic* m., *nica* ž., slč. *níc, níci*, slč. *nice*.

Od ie. **nī-* "dolje" (v. *niz*) sa sufiksom *-ko-* (možda **ni-$_o$k^w-* "s očima prema dolje"?): stind. *nīcaḥ* "nizak", *nīcā́* "naniže, nadolje" (indoarij.: pali *nīca-*, sinhal. *nidu* "nizak"; sa sekundarnim *-cc-*: prakrt. *ṇicca-*, hind. *nīc(ā)* itd.), kašmir. *nyūćᵘ*, av. *nyāŋk-* "ponižen", latv. *nīca* "mjesto nizvodno na rijeci" (**nīkjā*).

nìći, nìknēm

I *nìknuti*. Glagol *nìći* nema ekvivalenta u drugim slavenskim jezicima, a *nìknuti* jest od psl. **níknǫti*: bug. *nikna*, mak. *nikne*, sln. *níkniti*, rcsl. *niknuti*, u drugim jezicima (kao i u našem) s raznim prefiksima.

Polazno za **níknǫti* i **nícati* jest **níkti*. To je od ie. **nēik-*, **nīk-* "spopasti, žustro početi": grč. *neĩkos* "spor, svađa", *neikéō* "svađam se", *níkē* "pobjeda", *nīkáō* "pobjeđujem", lit. *nìkti, ninkù* "primiti se, uhvati- ti se sa žarom", *įnìkti į̃ dárbą* "zabiti se u posao" (tj. kao *unići u rad*), *apnìkti* "napasti", latv. *niktiēs* "nametati se, dosađivati", *nìkns* "zao", *nàiks* "zao, bijesan, nagao", prus. *neikaut* "ići, lutati".

nijêm, nijéma, o

Od psl. **němь(jь)*: stsl. *němь*, bug. *njam*, mak. *nem*, sln. *nêm, néma*, č. *němý*, r. *nemój* (*nem, nemá, ném*o) itd.

Od toga **němьcь* "njemak; stranac" (hš. *Nijémac*, gen. *Nijémca*, također i apelativ *nijémac*, sln. *némec* i *Némec*, č. *Němec*, r. *némec* "Nijemac" itd.). Za značenje usp. r. dijal. *govorít' némo* "nejasno, nerazgovjetno govoriti (o djetetu)".

Nastalo razjednačavanjem od **měmь* "mucav", usp. latv. *mēms* "nijem", te engl. *mumble* "mumljati", nj. *mummeln* i sl. Opisno.

No postoji i drugo tumačenje: da je baltijsko i slavensko **nēm-* nastalo od ie. **nē-mn-* "koji ne govori", s ništičnim prijevojnim stupnjem korijena **men-* "mniti, misliti" (v. *mniti*): tko misli, tko je razuman, taj i govori.

nȋt, ž., gen. *nȋti*

Starije je *nȋt*, gen. *nȉti.* — Od psl. **nîtь*, gen. **nîti*: csl. *nitь*, bug. *nìta*, sln. *nȋt*, gen. *nȋti*, č., slč. *niť*, dluž. *niś*, gluž., p. *nić*, polap. *nait*, r. *nit'*, gen. *níti*, ukr. *nyt'*, bjr. *nić*.

Kao i usporednice lit. *nýtis* "brdo tkalačkog stana", latv. *nĩts* "dio tkalačkog stana", od ie. **nəitis*, što je sufiksom *-ti-* izvedeno od **(s)nēi-* "presti" (v. *osnova*).

nȉzak, nȉska, o

Od psl. **nizъkъ*, **nizъkà*, **nizъkò*, odr. **nízъkъjь* (očekivalo bi se u našem jeziku **nìzak*): csl. *nizъkъ*, bug. *nìzъk*, mak. *nizok*, sln. *nízek*, *nízka*, č., slč. *nízký*, luž., p. *nizki*, kaš.-slovin. *nı̃sḱi*, r. *nízkij*, *nízok*, *nizká*, *nízko*, ukr. *nyźkýj*, bjr. *nízki*.

Komparativ *nȉžī* < **nižьjь*.

Pridjev načinjen od pridjeva **nízъ*, **nizȁ*, **nizȍ*; od toga je prilog **nízъ* (*niz* nešto). Vjerojatno je da je *-z-* po analogiji prema *vъz-* "uz-" i sl.

Indoevropski je korijen **nei-*, **ni-* "dolje": stind. *ní*, av. *nī*, stperz. *niy*, arm. *ni-*, *n-*, kelt. **nē* (< **nei*) u stir. *ar-nëut-sa*, *in-nëut-sa* "očekujem" (**nē-sedū*), komparativ **nitero-* u stnord. *niđr* "niži, donji", stengl. *niđer*, engl. *nether*, stfriz. *nither*, stsas. *nithar*, stvnj. *nidar*, nj. *nieder*.

To ie. **nei-* jest od **en* "u" (v. *u*): **en* < ie. st. **x́en-* → **x́n-ei-* > **nei-*.

V. *ničice*, *njiva*.

nízati, nȋžēm

Od psl. **nizȃti*: csl. *nizati*, bug. *nìža*, mak. *niže*, sln. *nízati*, *nȋžem/nȋzam*, dluž. *nizaś*, p. *nanizać*, r. *nizát'*, ukr. *nyzáty*, bjr. *nizáć*.

Produljen stupanj *ь* → *i* prema **nьsti*, **nьzǫ* (što je ie. **niǵh-*), usp. sln. u Brižinskim spomenicima *prinizſe* < **prinьzъše*, usp. i str. *nьzti*, *nьzu* "probosti"; usp. i **nьziti*, što je u stsl. *vъnьziti*, č. *venznouti* "stršati", r. *vonzít'* "zabosti" itd. — te **nьzěti* u stsl. *nьzěti*, stč. *nzieti*.

Imenice *nȋz* m., *níza* ž. izvedene su od glagoal *nízati*, od njih pak *níska* (npr. biserā) — to su zapravo psl. **nizъ*, **niza*, **nizъka*.

Indoevropski je korijen **neiǵh-* "zabosti, proboti", koji je još npr. u stind. *níkṣati* "buši, probija" (**niǵh-s-*), av. *naēza-* "vršak igle", perz. *nēš* "oštrica, bodlja, trn", srir. *ness* "rana" (**niǵh-s-*).

Potekao je od nostr. **NEgE* "zabosti", što je još u afraz. **ng-* "zabosti, probosti" (sem. **ng-* u sthebr. *ngp* "udariti, zabosti, utaknuti"; berb.: semlal. *əngəs* "bosti se").

nȏć ž., gen. *nȍći*

Od psl. *nȍkťjь*, gen. **nȍkti*: stsl. *noštь*, bug. *nošt*, mak. *noḱ*, sln. *nȏč*, gen. *nočȋ*, č., slč. *noc*, gluž.·*nóc*, gen. *nocy*, dluž. *noc*, polap. *nüc*, p. *noc*, r. *noč'*, gen. *nóči*, ukr. *nič*, gen. *nóčy*, bjr. *noč*.

Od indoevropskog **nok^{w}t(i)s*: stind. ved. *nák*, ak. *náktam* (i "noću"), vahan. *naγd* (iran. **nakt-*), grč. *nýks*, gen. *nyktós* (usp. *niktofòbija*, *niktalòpija* i sl.), alb. *natë*, lat. *nox*, gen. *noctis* (*nocte* > roman.: rum. *noapte*, tal., sardin. logudor. *notte*, retorom. engadin. *not*, furlan. *ñot*, fr. *nuit*, prov. *nuech*, katal. *nit*, šp. *noche*, port. *noite*; usp. *noktùrno*, *noktambulìzam* itd.), stir. *nocht*, kimr., korn. *nos*, bret. *noz* (u keltskim je jezicima **nok^{w}t-stu-*), got. *nahts*, stnord. *nátt*, *nótt*, norv. dijal. *natt*, *nott*, šv. *natt*, dan. *nat*, stengl. *ni(e)ht*, angl. *næht*, *neaht*, engl. *night*, stsas. *naht*, nizoz. *nacht*, stvnj. *naht*, njem.

Nacht (germ. **nahtiz*), lit. *naktìs*, gen. mn. *naktũ*, latv. *nakts*, 'jatv.' *nakt*, prus. *naktin* ak.

U het. *nekut-* "večer", toh. B *nekcīye* "navečer" sačuvan je vokalizam *e*: **nekʷt-*; u hetitskom i glagol: *neku-* "smračiti se".

Ie. **nekʷ-* potječe od starijeg **nekụ-*; inačica toga jest ie. **neuk-* "taman, nejasan": lat. *nuscitōsus*, lit. *niũksóti*, *apsiniáukti* "pokriti se oblacima".

Ie. **nekʷ-/*neuk-* potječe od nostr. **ńuḲʌ* "vrijeme spavanja", što je još u finougar. **ńukkʌ* (fin. *nukku-* "spavati"), čukkamč. (čukot. *nəki* "noć", itelmen. *nukulu* "taman"), eskal. (eskim. *unuk* "večer", *unuak* "noć") itd. — Postoji i rekonstrukcija **ńaḲU*, **ńaḲNU*.

Tome treba dodati i izvannostratičku usporednicu, za koju mi se čini da potvrđuje nostr. **ńaḲ(N)U* — no moguće je i premetanje **ńaḲU* ~ **ńUḲa*: tibburm. **nak* "crn" (burman. *nak* "crn", tibet. *nag-pa* isto, *nags* "šuma", kin. arh. *χmək* "taman").

nòga

Od psl. **nogà*, ak. **nögǫ*: stsl. *noga*, bug. *nogà*, mak. *noga*, sln. *nóga*, č., slč. *noha*, r. *nogá*, ak. *nógu* itd.

To je prvotno bila zbirna imenica sa značenjem "nokti, kandže", usp. lit. *nagà* "kopito", ak. *nãgą*, latv. *nagas* "obje ruke; ruke i noge", prus. *nage* "stopalo", lit. *nãgas* "nokat", latv. *nags* "nokat, kandža".

Dalje stind. *aṅghriṣ* "noga, stopalo", grč. *ónyks*, gen. *ónykhos* "nokat, kandža", lat. *unguis* "nokat" (usp. *ungula* "nokat" > roman.: rum. *unghie*, veljot. *yongla*, tal. *unghia*, *ugna*, sardin. logudor. *ungă*, retorom. engadin. *ungla*, furlan. *ongle*, fr. *ongle*, prov. *ongla*, katal. *ungla*, šp. *uña*, port. *unha*), stir. *ingen*, stkimr. *eguin*, kimr., korn. *ewin*, bret. *ivin*, got. **nagls* (u stšv. *ganagljan* "pribiti, prikovati"), stnord. *nagl(i)*, stengl. *nægl*, engl. *nail*, stfriz. *nel*, stsas. *nagal*, stvnj. *nagal* isto.

Indoevropski je korijen **engh-*, koji nije sačuvan (bi li to moglo možda prvotno značiti "grepsti"?).

nȍkat, gen. *nȍkta*

Od psl. **nögъtь*, gen. **nögъta*: stsl. *nogъtь*, gen. mn. *nogъtъ*, bug. *nòkъt*, mak. *nokot*, sln. *nôhet*, gen. *nôhta*, č. *nehet*, r. *nógot'*, gen. *nógtja* itd.

Prvotno suglasnička osnova **nogъt-*, što je umanjenica od **noga*.

Srodno je lit. *nagùtis* "nokat, kandža", istlit. *nãgutė* "škrtac; nokat", prus. *nagutis* "nokat (na ruci)", stnord. *nagl(i)*, stengl. *nægl*, engl. *nail*, stfriz. *neil*, stsas. *nagal*, srnizoz. *naghel*, nizoz. *nagel*, stvnj. *nagal*, nj. *Nagel* (germ. **naʒlaz*) itd. — Sa sekundarnim *-kh-* jest stind. *nakhá-* m. sr. "nokat" (indoarij.: pali *nakha-*, prakrt. *ṇaha-*, rom. (evrop.) *nai*, hind. *nahã*, sinhal. *niya* itd.).

V. *noga*.

nȍr, a, o

Kao i sln. *nȍr*, *nóra*, posuđenica iz njemačkog: bavar., austr. *Narr*, dijal. *nǫr* (usp. tirol. *nąrrę*, *nąrr*, koruš. *nàrre*, *noar*, *nor*) — sve "bedak, bedast čovjek".

Izvedenice su *nòrac*, gen. *nòrca* (kajk. *norec*, u gradovima običnije *nörc*; usp. sln. *nórec*), *nòriti*, *ponòriti* itd.

nȏs, gen. *nȍsa*

Od psl. **nȍsъ*: stsl. *nosъ*, bug., mak. *nos*, sln. *nôs*, gen. *nôsa/nosâ/nosû*, č., slč., luž., p. *nos*, r. *nos*, ukr. *nis*, gen. *nósa*, bjr. *nos*.

Od ie. **nas-o-s*. Ie. **nas-* "nos" (i **nās-*) dalo je još stind. *nā́sā* dv. (indo-

arij.: pali *nāsā* ž., prakrt.*ṇāsā* ž., sinhal. *nas, nahaya*; od **nāsaka-* jest npr. hind. *nāsā*), kašmir. *nas* ž., av. *nāh-*, stperz. *nāham* ak., stlat. *nāsum*, latin. *nās(s)us* (*nasus* > roman.: rum. *nas*, veljot. *nuos*, tal. *naso*, sardin. logudor. *nazu*, furlan. *nas*, fr. *nez*, prov., katal. *nas*, šp., port. *naso*), *nāris* ("nozdrva"), stšv., norv. *nôs* ("njuška"), stengl. *nasu*, engl. *nose*, nizoz. *nase*, stvnj. *nasa*, nj. *Nase*, lit. *nósis*, latv. *nãss* ("nozdrva"), 'jatv.' *nasis*, prus. *nozy*.

Riječ *nözdrva* jest od psl. **nozdry* (usp. *nozdrv* ž. u M. Marulića).

nòsiti, nòsīm

Također s mnogim prefiksima: *donòsiti, doprinòsiti, iznòsiti* itd. — Od psl. **nosîti*, što je iterativno-durativni oblik za **nesti*, **nesǫ*: stsl. *nesti, nesǫ*, bug. *nesà*, hrv. *nèsti, nèsēm*, sln. *nésti, nésem*, č. *nésti*, r. *nestí, nesú* itd.

Usp. **nosâti* u *nósati, nôsām*; iterativ **našâti* u *donášati* itd.

Prema aoristu *nijeh* (kao *rijeh* za *rijeti*, *prodrijeh* za *prodrijeti* itd.) imamo infinitiv *-nijeti* (*òdnijēti, doprìnijēti, ìznijēti, nànijēti, nàdnijēti, òdnijēti, pònijēti, pòdnijēti, prènijēti, prìnijēti, prònijēti, pridònijēti, ràznijēti, ùnijēti* itd.).,

Slavenski glagoli sadrže ie. **neḱ-/*noḱ-* "pružati se, ispružiti se", a postoje i oblici s **enḱ-*, **n̥ḱ-*: stind. *aśnóti, aśnuté* "dostiže", *náśati* "dobiva, postiže", *nákṣati* "približava se, dostiže" (**neḱ-sḱ-*; indoarij.: rom. (evrop.) *nak-* "proći"), av. *ašnaoiti* "dostiže", av. *nasaiti* "dobiva, postiže", grč. *énegkhon*, aor. za *enegkeîn* "nesti", arm. *hasanem*, lat. *nancīscor* "postižem", got. *ganah* "dovoljno, dosta", *binah* "može, treba", lit. *nèšti, nešù* "nesti", latv. *nest, nęsu*, toh. B *eṅk-* "nesti", het. *ninikzi* "podiže" itd.

növ, a, o

Od psl. **nòvъ, a, *novò*, odr. **novъjь, *novaja, *novoje*: stsl. *novъ*, bug., mak. *nov*, sln. *növ, nóva*, č., slč. *nový*, luž., p. *nowy*, r., ukr., *nóvyj*, bjr. *nóvy*.

Od ie. **new-o-s* "nov": het. *newa-*, luv. *nauwa-*, lid. *-nava-*, karij. *nava(v)-*, stind. *návaḥ* (indoarij.: pali *nava-*, prakrt. *ṇa(v)a-*, rom. (evr.) *nevo*, sindhi *nãõ*, lendi *navã*, pandžabi *navā̃*, asam., bengal. *na*, hind. *nawā*, gudžarat. *navũ*, marathi *navā*, sinhal. *nava* itd.), dameli *nʌwá*, aškun *nunā*, šina *nāvu*, kašmir. *nov^u^*, av. *nava-*, klperz. *nav* (iran. **nava-ka-* npr. u srperz. *nōk, nōg*), grč. *néos* (usp. u internacionalizmima *neo-*, npr. *neologìzam*), lat. *nouus* (> roman.: rum. *nou*, tal. *nuovo*, veljot. ž. *núa*, sardin. logudor. *nou*, retorom. engadin. *nöf*, furlan. *ñuf*, fr. *neuf*, prov. *nuou*, katal. *nou*, šp. *nuevo*, port. *novo*), osk. *Núvlanúís* (= lat. *Nōlānīs*), stlit. *navas*. — Usp. ie. **neu-jo-s*: stind. *návyaḥ*, grč. jon. *neîos*, gal. *Nevio-, Novio-dūnum* ("novigrad"), stir. *núë*, stbret. *nouuid, neuued*, bret. *nevez*, stkorn. *newed*, kimr. *newydd*, got. *niujis*, stnord. *nýr*, norv, dan., šv. *ny*, stengl. *néowe*, engl. *new*, stfriz. *nīe*, stsas. *niuwi*, nizoz. *nieuw*, stvnj. *niuwi*, nj. *neu* (germ. **neujaz* < **néu-jo-s*), lit. *naũjas*, 'jatv.' *nau*, prus. *nauns* (ukrštanje s **jou-no-s* "mlad"), toh. A *ñu*, B *ñuwe*.

Indoevropsko **newo-* (starije **neuH-o-*) izvedenica je od **nū-* (starije **nuH-*) "sada", koje je u stind. *nū́*, av. *nū*, grč. *nŷ*, alb. *ni*, stengl. *nú*, engl. *now*, lit. *nù*, latv. *nū*, prus. *-nu*, toh. A *nu*, B *no*. — To je u psl. **nynĕ* (hrv. st. *ninja* "sada", u XIV—XV. st., u Vrbničkom statutu i istarskim spomenicima; također pridjev *ninjašьnь* "sadašnji"; potisnuli ih *sada* i *sadašnji*), kojem je usporednica lit. *nūnaĩ, nūnaí*.

Od kratka **nu* imamo lit. *nù* "sada", latv. *nu* isto, armenski član *-n* (*tēr-n* "gospodin") i dr. te psl. **nъ*, koje je npr. u *nä, nâ* "evo, eto", *no* u *gdjëno, kädno, tköno, kända, nü* (također u *nüto*, pa onda *nükati, nütkati*).

Indoevropsko starije **nuH-* "sada", skupa s ural. **Nükʌ* "sada" (fin. *nyky-* "sadašnji", *nyt* < **nüγüt* "sada"), poteklo je od nostr. **Nüqʌ* "sada". — V. *devet*.

nòvac, gen. *nóvca*

Ta je riječ zamijenila stariju sveslavensku posuđenicu **pěnęzь* (usp. mn. *pjënezī, pënezī, pīnezī*; u gradišćanskom *pinezi*), što je iz stvnj. *pfening* ili nekog drugog odraza germ. **panningaz, *pandingaz* (stnord. *pen(n)ingr*, šv. *päning*, dan. *penge*, stengl. *pæneg, paening, pen(d)ing, penig*, engl. *penny*, mn. *pence* od stengl. *penegas*, stfriz. *panni(n)g, penni(n)g*, stsas. *pending*, srnizoz. *penninc*, niz. *penning*, stvnj. *pfening*, nj. *Pfennig*). Franački vladari Karolinzi uveli su *pfenning*, s novčanom reformom, u drugoj polovici VIII. stoljeća; taj je novac u nekim drugim zemljama imao i druge nazive, npr. *denarius*.) — Iz germanskog jest posuđenica npr. i lit. *pìningas* "novac".

Najvjerojatnije je za riječ *novac* polazan izričaj kao *novi pjenez, novi dinar* i sl. (V. *nov*.) — Što se tiče takva nazivanja, usp. umbr. *nuřpener* "novi dupondij, novi novčić od dva asa" (odgovara lat. **novo-dupondiīs*, što sadrži ie. **nowo-du-pend-ijo-*, s nazivom za novac i težinu *pondus* — usp. intern. *pönd, kīlopond* — od ie. **(s)pen-*, za koje v. u *pedalj*).

Riječi za novac često su posuđenice, što je posve obično: s novim novcem dolazi i nova riječ. (Usp. u šatrovačkom *mīlja*, nekad za novčanicu od 1000 dinara, iz tal. *mille* "tisuća"; kasnije se — nakon novčane reforme 1965. g. kojom je 100 d preimenovano u 1 d — naziv prenio na novčanicu od 10 d. Kako se vrijednost novca mijenjala, taj se naziv polako izgubio staro značenje, ali je opstao, pa je pod utjecajem riječi *milìjun*, počeo označavati 1 000 000 d, od 1965. g. 10 000 d, a od 1990. g. — od preimenovanja 10 000 d u 1 d — upravo 1 d, pa naziv *mīlja* polako gubi značenje kojim se označavala takva vrijednost. Poslije uvođenja hrvatskog dinara (na koncu 1991) *mīlja* označava i tisuću i milijun dinara. — Također šatrovačka riječ *söm* imala je isto značenje, "tisuću". Čini mi se da je to najvjerojatnije posuđenica došla iz turskog *som*, što je označavalo novčanu jedinicu, naprimjer u dodiru s Rusijom rubalj. Sama pak turska riječ posuđenica je iz talijanskog *somma* u značenju i "svota", što je od lat. *summa*, za što v. u *visok*.)

Mlađa praslavenska riječ **cęta* označavala je novčić, a u pojedinim je jezicima dala: stsl. *cęta* "novčić", hrv. *cëta* (u XIV—XVI. st. novac), stč. *ceta* "novčić; novac", č. *ceta* "sitna stvarčica; jeftin ukras", rcsl. *cata, cęta* "(sitan) novac", ukr. *cjáta* "pjega, točka, šara; kaplja". — To je najvjerojatnije posuđenica iz lat. *centa*, što je od *centum* "sto" (v. *sto*). — Iz latinskog je posuđeno i got. *kintus* "sitan novac, filir" (iz lat. *centēniōnālis*). — Od lat. *centēsimus* "stoti" jest fr. *centième* "stoti", a po uzoru na to (i *décime* "deseti"; koncem XVIII. st. "deseti dio franka") načinjeno je *centime [sãtim]* "*santim, centima*, stoti dio franka" (od konca XVIII. st.; iz francuskog je tada preuzeto u američki engleski *cent* "*cent*, stoti dio dolara"). — Iz latinskog je izvora naziv za albanski sitan novac *qintar* (stoti dio leka), iz čega je u nas u šatrovačkom *kînta* "novac" (usp. alb. *qind* "sto" iz lat.).

Novac i slična roba može se označavati riječju za stoku (usp. tako u nas *blago*; za lat. *pecūnia* v. u *patriti*), krzno (v. *kuna*), kovine, određene količine kovina (za naziv *fünta* v. u *pedalj*) itd. Nazivao se i po likovima i simbolima koji su bili na njemu (usp. npr. *kruna*; tako npr. u šatrovačkom *rudar* za nekadašnju novčanicu od 1 000 d, kasnije 10 d; *konj* za drugu novčanicu od 10 d, itd.). — V. i *platiti*.

Prvi se kovani novac u zapadnom dijelu Evroazije pojavio u VII. st. pr. n. e. u Lidiji, a za Lidijcima su ga počeli kovati prvo maloazijski, pa onda i balkanski Grci, a poslije i drugi narodi. (U Kini se brončani novac izrađivao od I. tisućljeća pr. n. e.) — U našim se krajevima novac kovao prvo u grčkim

gradovima u antičkoj Dalmaciji (od IV. st. pr. n. e.), kasnije i drugdje. U srednjem vijeku novčani sustavi hrvatskih zemalja bili su utjecajem ondašnjih zemalja Njemačke, Austrije, Ugarske, Mletaka i Bizanta.

novèmbar

I *nòvēmbar.* — Iz lat. *november,* što je od lat. *novem* "devet". Studeni je bio u rimskom kalendaru deveti mjesec. — Za *novem* v. *devet.*

nȏž, gen. *nóža*

Od psl. *nožь*: stsl. *nožь,* bug., mak. *nož,* sln. *nȍž,* gen. *nóža,* č. *nůž,* slč. *nôž,* luž. *nož,* p. *nóż,* r. *nož,* gen. *nožá,* ukr. *niž,* gen. *nožá,* bjr. *nož.*

Od pretpsl. **noz-jo-s.* Prema **nьzati* "bosti" riječ **nožь* odnosi se kao **borъ* prema **bьrati* (*izbor, brati*). — V. *nizati.*

Nož je prvotno bio za bodenje, a tek kasnije za rezanje. Usp. značenja u čadskim jezicima: hausa *čàkā* "probosti" prema angas *čuk* "nož".

nȕditi, nȕdīm

Od psl. **nǖditi*: stsl. *nuditi,* bug. *nùdja* "siliti", mak. *nudi* "nuditi", sln. *núditi, nȗdim,* č. *nuditi* "dosađivati", r. *núdít'* "siliti", ukr. *nudýty* "dosađivati se", bjr. *nudzíć* itd.

Iterativ je *núđati, nȗđām* (**nudjāti*), deminutiv na *-kati nȕtkati.*

Prvotno je značenje glagola **nuditi* bilo "siliti, primoravati, dosađivati" (usp. značenje glagola *prìnuditi* "primorati"; od njega *prȉnuda, prìnudan*).

Usp. **nuda*: r. *núdá* "loš život", ukr. *núdá* "dosada, nezadovoljstvo", bjr. *nudá* "nužda, bijeda" itd. — Od **nȕdja* jest stsl. *nužda* "potreba", mak. *nužda,* hrv. *nȕžda* "nevolja, potreba" (dalje *nȕždan, nȕžna, o,* i po analogiji *nȕžan*; po nekim tumačenjima riječ *nužda* jest iz ruskog, no moguć je i utjecaj iz crkvenoslavenskog), sln. *núja* "sila, potreba, stiska", č. *nouze,* r. *núža* (*nužda* iz csl.) itd.

Psl. **nud-* sadrži ie. **nəu-dh-*. Usp. **nəu-t-* u got. *nauþs* "nužda", stisl. *nauðr,* norv. *naud,* dan. *nød,* šv. *nöd,* stengl. *néad, níed* "sila, nužda, potreba", engl. *need* "potreba", stsas. *nōd,* nizoz. *nood,* stfriz. *nēd,* stvnj. *nōt,* nj. *Not* "potreba, nevolja, muka" (germ. **naudiz, *nauþiz*), prus. *nautin.*

Indoevropski je korijen **nāu-* (st. **naxw-*) "mučiti se; smrt": got. *naus* "mrtvac", lit. *nõvyti* "tlačiti, uništiti", *nõvė* "muka, smrt", latv. *nāvīt* "umoriti", latv. *nāve* "smrt", psl. **navь* (sln. *nâvje* sr. "duše nekrštene djece", str. *navь* itd.), toh. A *nut-* "jenjati, minuti", *nwām* "bolestan" *nawem* "smrtnik, čovjek".

Nj

njȅdra mn., gen. *njȅdara*

Od psl. **nědra*, što je nastalo od sklopa **vъn ědra* "u njedra", kao što je **kъn jemu* dalo *k njemu*.

V. *jedro*.

njȅga

Od psl. **nȅga*: stcsl. *něga*, mak. *nega*, č. *něha* (iz r.), r. *néga*, ukr. *níha*, bjr. *néha*.

Srodno s latv. *naigât* "trebati, željeti, žudjeti", *naigs* "vitak, lijep", no dalje veze nisu poznate.

njíhati (se), njȉšēm/njȉhām

Sekundarno *nj*. — Od psl. **nyxāti*: mak. *niša*, sln. *níhati, níham*; usp. č. *konejšiti* ("tješiti").

Sadrži ie. **nūs-*, od **neus-*, usp. grč. *neúō* "migam, namignem; mašem; kimam; pokunjim se, osovim glavu" (**neus-ō*), *neũma* sr. "mig" (**neus-mn̥*; iz toga *nȅuma*, za znakove srednjovjekovnog notnog pisma), lat. *nūmen* "mig, zapovijed; proročanstvo" (**neu(s)-men*), *nuō* "kimam, dajem znak" (**new-ō*), part. pret. pas. *nūtus* "nagib; mig; zapovijed", *nūtō* "nagnem se; namignem", lit. *niaũsti, niausiù* "nakloniti se, nagnuti se". Usp. još i stind. *návate* "giba se".

Ie. **neu-* (st. **neuH-*) "svijati se, sagibati se" poteklo je od nostr. **Nuq[ü]* "saviti (se), opustiti (se)": afraz. **nwḫ* "sagnuti se, pustiti, staviti" (sem. **nwh*: arap. *nhh* "sagnuti se, pognuti glavu", sthebr. *nwḥ* "spustiti se, odmoriti se"; kuš.: bedauje *nuʾ* "pustiti, položiti"), kart. **nqw-* "pasti" (gruz. *mx-*, megrel. *xu-* "položiti", svan. *nqw-* "povaliti"), drav. **nūkʌ* "sagnuti se" (kuruh *nūkhnā* "kimnuti"), alt. **nugu-/*nükü-* "sagnuti, poviti" (turk. **jük(ü)-n-* "klanjati se": stturk. *jükün-* "klanjati se; pokoriti se"; mong. **nugu-* "poviti, sagnuti": halha *nugalah*).

njȉva

Od psl. **níva*: stsl. *niva*, bug. *niva*, mak. *niva*, č., slč. *niva*, dluž., p. *niwa*, r. *níva*, ukr. *nýva*, bjr. *níva*.

Od ie. **nēi-wā*, s prvotnim značenjem "nizina, dolina", od korijena **nei-* "dolje" (v. *nizak, gnijezdo*). Također s *-wo-*: grč. *neiós* ž. "polje" (**nei-wo-s*), *néatos, neíatos* "najdonji" (**nei-w-n̥to-s*), *neióti* "duboko ispod", usp. još i stind. *nivát-* "nizina" (**niw-n̥t-*).

njûh

Od psl. **njuxъ*: sln. *njûh*, slč. *ňuch* itd. Načinjeno od **njūsati*: hrv. *njȕhati*,

sln. *njúhati*, č. *ňuchati*, slč. *ňuchať*, gluž. *nuchać*, dluž. *nuchaś*, p. *niuchac*, r. *njúxat'*, ukr. *njúxaty*, bjr. *njúxać*.

Dalje **njũšiti* (*njùšiti, njúšiti*), **njũšьka* (*njùška, njúška*, dalje *njùškati*). — Možda s premetanjem *nj-š > š-nj* *šùnjati (se), šúnjati (se), šùnjati (se)*.

Psl. **njux-* jest od ie. **neuks-* ili **neus-*; **neuks-* jest u got. *binuuhsian* "uhoditi, njuškati", a **neus-* u stengl. *néosian, níosian*, stsas. *niusian* "tražiti, slijediti".

O

ȍba, ȍbje

Od praslavenskih dvojinskih oblika **oba, *obě*: stsl. *oba, obě*, bug. *òba, òbe*, mak. *oba, obe*, sln. *obâ, obê*, č. *oba, obě*, slč. *oba, obe*, gluž. *wobaj, wobě*, p. *oba, obie, obaj*, r. *óba, óbe*, ukr. *obá, obí*, bjr. *obá*.

Od ie. **o-bhō, *o-bhoi*, što je i u lit. *abù(du)* (< **obhō̂*), *abi(dvi)*, latv. *abi*.

Polazno je ie. **bhō*, s prefiksom **o-, *an-, *u-*; usp. stind. ved. *ubhā(u)* m., *ubhe* ž., av. *uwa* m., *ubē* ž., stperz. *ubā*, hotsak. *hūdvä* (< iran. **uba-duwa-*; usp. još od toga i jidga *avɛli*; usp. i vahan. *kifč, kъfč* "oba" < iran. **ka-uba-čī*; iškašim. *-va* u *ar-va* "oba" < **ubāyāh* gen. dv. za **ubā-*), grč. *ámphō*, lat. *ambō*, got. *bai* m., *ba* sr., stnord. *báđir*, stengl. *báþe, bóþe*, engl. *both*, stsas. *bēdia*, srnizoz. *be(i)de*, stvnj. *bêde, beide* m., *beido* ž., *beidiu* sr., nj. *beide*.

ȍbād, gen. *ȍbāda*

Također i *ȍvād* te *òbād*, gen. *obáda*. — Od psl. **ovadъ*: bug. *òvod, òvad*, č. *ovád*, slč. *ovad*, p. *owad*, kašup. *wöwôd*, str. *ovadъ*, r. *óvod*, dijal. *óvad*, ukr. *óvid*.

Psl. **ov-adъ* sadrži **ov-*, koje je u **ovьca* < ie. **owi-* (v. *ovca*) i **ad-* < ie. **ōd-*, od korijena **ed-* "jesti" (v.): riječ **ovadъ* znači "ovcojed", "ovcogriz". — Slično je grč. *oĩstros* "obad" od **owi-stros*, s drugim dijelom istoga korijena kakav je u r. *stroká* "obad" < **str̥-k-ā* "kukac koji bode" (r. *strekát'* "bosti").

ȍbala

Vjerojatno od psl. **obala* < **obvala*, usp. sln. *obâlek* "riječni otok" (sln. *obâla* jest iz hrv.).

Starija je slavenska riječ za obalu bila **bergъ* (no značenje "obala" u praslavenskom je bilo mlađe) — za to v. u *brijeg*.

obèćati, obèćām

Od psl. **obvětati, *obvětjǫ*: csl. *oběštati*, hrv. i *obètati*, sln. *obétati, obéčati*, č. *obětati*, slč. *obecat'*, p. *obiecać*, str. *oběčati* — s prijelazima *tj* iz prezenta u infinitiv ili pak *t* iz infinitiva u prezent.

To je od **větъ*, što je u stsl. *větъ* "savjet; namjera, misao", str. *větъ* "savjet, dogovor" (v. *savjet*).

Isti ie. **woit-* jest u av. *vaēϑ-* "dati sudsku odluku", *vaēϑā* ž. "sudska odluka", lit. *vaitenù* "sudim, smatram", prus. *waitiāmai* "govorimo", *waitiāt* "govoriti". Dakle to bi bilo ie. **weit-* "govoriti".

obítelj ž., gen. *obítelji*

Od psl. **obitelь*: csl. *obitělь*, r. *obítel'* ("samostan, stan"). (Sln. *obȋtelj* jest posuđenica).

Izvedeno sufiksom *-ělь* od glagola **obitati* "stanovati" (danas u hrv. *obitávati, obìtāvām*, što neki smatraju rusizmom, prema r. *obitát'*). Glagol **obitati* jest **obvitati* — za *ob-* v. *opći*.

Psl. **vitati* dalo je npr. stsl. *vitati* "živjeti", č. *vítati* "pozdravljati", r. *vitát', vitáju* isto itd.

Od ie. **wei-t-*, što je i u lit. *vietà* "mjesto", latv. *vìeta* isto (**weitā̂*), *paviêtat* "stanovati".

Izvodi se od korijena **wei-* "biti jak": grč. *ī́s* "sila", lat. *uīs* "sila, moć, snaga, jakost", *inuītāre* "pozvati koga, častiti" (> roman.: arum. *învita*, tal. *invitare*, sardin. logudor. *imbidare*, stfr. *envier*, prov., katal., šp., port. *envidar*), lit. *výti* "loviti, slijediti" — v. u *vojska*.

ȍbōd

Od *obvod*, s istim *vod-* koje je u *vod, voditi* (v.); za *ob-* v. u *opći*.

òbresti (se), òbretēm

Od psl. **obrěsti*, **obręt(j)ǫ*: stsl. *obrěsti, obręštǫ*, sln. *obrẹ́sti, obrétem*, str. *obrěsti, obrjatu* itd.

Nije potvrđeno besprefiksno **rěsti*.

Više v. u *sresti*.

ȍbrva, mn. *ȍbrve*

Starije *ȍbrv* ž., gen. *ȍbrvi*. — Od psl. **obrъvъ*: sln. *obȓv*, gen. *obrvȋ*, č. dijal. *obervě* mn., slč. *obrv(a)*, mn. *obrvy*, polap. *vúobr(v)e* mn., ukr. dijal. *obé rvo*, mn. *obírvi*.

Usp. **bъrvъ*: bug. dijal. *bъ̀rva*, p. *brew*, slovin. *breve*, r. *brov'*, ukr. *brová, birvá* itd.

Vjerojatno je polazno psl. **bry*, gen. **brъve*, a oblici s *o-* razvili su se radi razlikovanja od **brьvь* (v. *brv*, s čime se također uspoređuje).

Ie. **bhrū-* "obrva" jest u stind. *bhrū́ḥ* ž., *bhruvaú* dv. (usp. nepal. *ā̃khi-bhuĩ*; sekundarno **bhrumu-* > **bhramu-* u raznim indoarijskim jezicima: pali *bhamu-*, prakrt. *bhumā*, rom. (evrop.) *phov*, hind. *bhaũ(h), bhõ(h)*, sinhal. *bämaya* itd.), kašmir. *bum(b)* ž. (< **bhaümha-*?), khovar *bru*, av. *brvat-* ž. dv., hotsak. *brausāra* (iran. **brau-*), perz. *(e)brū*, grč. *ophrȳ́s*, stmaked. *abroũwes* mn., srir. *brúad* gen. dv., *brái, brói* ž. dv., stengl. *brú*, engl. *brow* (germ. **brūz*), lit. *bruvìs* m., *brùvė* ž., toh. A *pärwān*, B *pärwāne* dv.

òbuti (se), ȍbujēm

Usp. i *ìzuti (se), ȉzujēm*. Od psl. **obū́ti (sę)*, **jьzū́ti (sę)* (i druge prefiksalne tvorbe): csl. *obuti, izuti*, bug. *obùja, izùja*, mak. *obue, sobuva*, sln. *obúti, sezúti*, č. *obouti, zouti*, slč. *obuť, vyzuť*, gluž. *wobuć, zuć*, dluž. *wobuś*, p. *obuć, zzuć*, r. *obút', izút'*, ukr. *obúty*, bjr. *obúć*.

Glagol bez prefiksa, **uti*, nije sačuvan: taj je od **ou-*, ie. **eu-* "obući", usp. s prefiksima ili bez njih: av. *aoϑra-* sr. "obuća" (**ou-tlo-m*), ?hct. *unuwā(i)-* "ukrašavati", arm. *aganim* "obujem se" (**ou-*), lat. *exuō* "svučem se", *induō* "odjenem se, obučem" (< **-ouō* < ie. **ewō*), *subūcula* "donja haljina, košulja" (**outlā*), umbr. *anovinimu* (**an-ou-jō*), stir. *fuan* "svečano odijelo" (**up-ou-no-*), lit. *aũti, aunù* "obuvati", *išaũti* "izuvati", latv. *àut* "obuvati".

Od participa **obutъ* načinjena je imenica **obutь*, od njene množine **obutja* jest *òbuća* (dijelu **-utъ* odgovara lit. *aũis*, latv. *àuts* "obojak, povez").

Usp. **onũtja* "obojak" u stsl. *onušta,* hrv. kajk. *onuča,* sln. *onúča,* č. *onúce,* slč., p. *onuca,* r., ukr. *onúča,* bjr. *anúča,* s **on-* od ie. **en* "u" (v. *u*) (a možda **on* < ie. **an* "na", v. *na*).

òcat, gen. *òcta*
Od psl. **ocьtъ*: csl. *ocьtъ,* bug. *òcet,* mak. *ocet,* sln. *ócet,* č., p. *ocet,* slč. *ocot,* r., ukr., bjr. *ócet.*
Praslavenska je riječ posuđenica iz balkanskolatinskog **acitum* (iz narodskolatinskog **acẹtu*? — od toga je krčkoromanski *akait*), što je od *acētum* "ocat" (iz toga je got. *akeit,* za koje se ponekad također pretpostavlja da je izvor praslavenske riječi, no tada bi bilo psl. **ocětъ*).
Od *acẹtu* premetanjem je nastalo *atẹcu,* iz čega je nj. *Essig* — a iz te je riječi hrv. kajk. *jèsih, jèsik,* sln. *jesih.*
Sama latinska riječ sadrži *ac-* < ie. **aḱ-* "oštar" (v.). — Lat. *acētum* "ocat" > roman.: veljot. *akait,* tal. *aceto,* sardin. logudor. *agedu,* retorom. engadin. *aschaid,* prov. *azet,* furlan. *ed.*

ocèān, gen. *oceána*
Preko njemačkog, iz latinskog *oceānus,* što je iz grč. *ōkeanós* (pa je u srpskom *okèān,* po uzoru na grčko čitanje).
U drevnih je Grkā *Ōkeanós* bilo ime velike rijeke za koju se zamišljalo da optječe Zemlju i mora, i koja je izvor svega postojećeg; kasnije pak je *Ōkeanós* smatran velikim morem oko svega kopna. U mitu je *Ōkeanós* (za nas Okèān) jedan od Titanā, najstariji sin neba Urana i zemlje Geje, brat i muž Tetijin, gospodar svih voda. — Poslije antičkih zemljopisnih otkrićā to se ime prenijelo na Atlantski i Indijski ocean.
Izgleda da je u grčkom jeziku riječ posuđenica iz jezika predgrčkog stanovništva. — Po jednom tumačenju riječ bi ipak bila grčka, načinjena od indoevropskih elemenata: **ōḱw-ejanos* "koji brzo ide", s ie. **ōḱu-* "brz" (> grč. *ōkýs*; taj je korijen u nas u riječi *jastreb*).

òčāj
Od glagola *očajávati* (usp. i pridjeve *òčājan, òčājna, o* itd.), što je načinjeno na koncu prefiksom *od-* od glagola *čàjati* "čekati" (*otčajati* → *očajati* → *očajavati* → *očaj*).
Glagol *čajati* jest od psl. **čãjati*: stsl. *čajati* "čekati", bug. *čàem,* sln. *čâjati,* č. *čajáti,* r. *čájat'* isto.
Psl. **čajati* odgovara staroindijskom glagolu *cāyati* "primjećuje" (oba su od ie. *k^wēi-: psl. **čaj-* < **čěj-* < *k^wēi-*).
Za ie. *k^wei-* "paziti itd." v. *cijena, kajati se.*

od
Prijedlog s genitivom i prefiks. Starije *ot* (ostalo je u *otići, òtēti, òtvor* itd.). — Od psl. **ot(ъ),* po jezicima tako i slično: stsl. *otъ,* bug. *ot,* mak. *od,* sln. *od,* č., slč. *od,* dluž. *wot,* polap. *vit,* p. *ot,* slovin. *wöt,* r. *ot,* ukr. *vid,* bjr. *ad.*
Psl. **ot* jest od ie. **ati,* slična značenja: stind. *áti* "van; veoma", aškun *di, da* "također", kati *di,* prasun *dĩ, dẽ,* khovari, pašai *di,* stperz. *aϑiy,* grč. *atar* "još", lat. *at* "a, još", stir. *aith-* "iznova, opet", toh. B *ate* "kamo, tamo", lit. *at-,* novije *ati-,* dijal. *ata-* "od-" (npr. *ateĩti* "otići"; i "pri-, do-", usp. *atnešti* "prinijeti, donijeti"). U praslavenskom je *-ъ* prema **kъ,* **vъ,* **sъ,* a mlađe *d* prema **nadъ,* **perdъ,* **podъ* i zbog jednačenja po zvučnosti pred zvučnim suglasnicima.
Indoevropsko **ati* i sámo je složeno, od **a-* i **ti,* što se vidi po drugoj

čestici, *eti (grč. *éti* "još", lat. *et* "i, još" (to je u znaku &), got. *iþ* "a, ali, još", stvnj. *it(a)* "opet, ponovo" u *itwîz* > nj. *etwas* "štogod, nešto", *etwa* "oko"). *a- i *e- zamjenički su elementi.

Indoevropsko *at < *ati odraženo je u ablativnim nastavcima u stind., lat., balt., sl. (v. *domaći*).

ȍdaja

Balkanski turcizam (usp. rum. *odaie*, alb. *odë*, *hodë* itd.), iz t. *ode*.

ȍdmazda

Odglagolska imenica od *odmázditi* "osvetiti", a taj je glagol takva značenja i oblika zbog ukrštanja riječi *màzda* "plaća" i glagola *mástiti* "svetiti se".

Imenica *màzda* jest od psl. *mьzdā́ "plaća": csl. *mьzda*, bug. *mьzdà*, sln. *mezdȁ* "plaća, nadnica", č., slč. *mzda*, gluž. *(m)zda*, r. *mzda* "plaća, odšteta" itd.

To je od ie. *misdhā́ "plaća". Usp. *misdhós, *misdhóm: stind. *mīḍhám* "nagrada, oklada", av. *mīžda-* sr., oset. *mizd*, *myzd* "plaća", nperz. *muzd* (usp. hotsak. *mäḍāna* "milosrdan" < iran. *miždāna-), grč. *misthós* isto, got. *mizdō*, stengl. *meord* "nagrada, plaća" (germ. *mizdō), stengl. *méd*, engl. *meed* "nagrada, plaća", stsas. *mēda*, stvnj. *mêta*, *mieta*, nj. *Miete* "najamnina" (zapgerm. *mēda).

Može li se pomišljati na to da je u *misdh- prvi dio, *mis-, nastao od *mei-s-, s *mei- "pobirati ljetinu", a *dh- da je od *dhē- "djeti"? Tada bi *misdh- bila prvotno plaća u naturi za rad u polju.

Glagol *mástiti* "svetiti se" izgubio se zbog istozvučnosti s *mástiti* "činiti masnim" i *mästiti* "gnječiti grožđe". Postojao je i oblik *maščivati se*. U Vinodolskom zakonu i drugdje bila je imenica *maščenje* "osveta". Novonačinjena riječ jest *mast* "osveta", po *mьstь*.

Danas *odmástiti* u izričaju *Bog mu odmastio*.

Psl. *mьstь "osveta" (stsl. *mьstь*, bug. *mьst*, r. *mest'* itd.) poteklo je od ie. *mit-ti-s, gdje je *mit- od *meit- "mijenjati": stind. *méthati*, *mitháti* "izmijeni; porječka se", *mitháḥ* "uzajaman; skupa, zajendo", av. *miϑō* "naopak, lažan", lat. *mūtō* "promijenim" (*moit-ā-jō), stir. *mí-*, *miss-* "ne-", got. *maidjan* "promijeniti", *maiþms* "dar, poklon", engl. *miss* "promašiti, ne postići", latv. *miêtus* "razmjena", *mi(e)tuôt* "razmijeniti", *mitêt* "promijeniti" itd. — Indoevropski je korijen *mei- "mijenjati" (v. to), dakle je *mьstь prvotno značilo "odmjena".

V. *osveta*.

odòljeti, odòlīm

Od psl. *odolě̄ti: stsl. *odolěti*, bug. *odolèa*, mak. *odolee*, sln. *odoléti*, *odolím*, č. *odolati*, r. *odolét'*, ukr. *odolíty* itd.

Značenje "nadvladati, oprijeti se, oduprijeti se" nastalo je od "dobiti svoj dio, pobijediti": glagol *odolěti izveden je od imenice *dol'a "dio; sudbina" (usp. bez prefiksa u p. *dołać*, ili sa *sъ- "dobar" *zdołać*; usp. i p. *zdołny* "sposoban"): stč. *dole* "sreća", p. *dola* "sudbina; udio, dio", str. *dolja* "dio", r. *dólja* "dio, udio; sudbina, udes; sreća, usud, uspjeh", ukr. *dólja*, bjr. *dólja* "sudbina, dio, udio".

Oblikom bliske riječi jesu lit. *dalià* "dio, sudbina, sreća", latv. *daļa* "dio, udio, sudbina".

Za značenje usp. npr. *sъčęstьje "sreća" : *čęstь "dio"; za *sъbožьje v. *bog*.

Indoevropski je korijen *del(ə)- (starije *del(H)-) "koliti, cijepati; rezbariti": stind. *dāláyati* "rascijepa, iskala" (indoarij.: pali *dāleti*, lendi *ḏālaṇ* "ras-

cijepiti, slomiti", sinhal. *dalvanavā* "otvoriti (usta)"; usp. sinhal. *dāliya* "polovica" < indoarij. **dālita-*), *dārayati* "dere, kida, baca" (> hind. pjesn. *dārnā* "trgati" itd., rom. (evrop.) *dar-* "bojati se", *darav-* "biti uplašen"), *dálati* "puca, raspukne se" (> pali *dalati*, prakrt. *dalaï*, hind. *dalnā* "grubo samljeti" itd.), *dálam* sr. "dio, komad, polovina" (> prakrt. *dala-* sr. "komad", bengal. *dal* "odlomak", sinhal. *dalaya* "dio, odjeljak" itd.), *dalīḥ* ž. "gruda zemlje", kašmir. *dalun* "oljuštiti" (arij. **dal-*), *düyᵘ* ž. "komadić (odjeće, zemlje)" (arij. **dalā*), arm. *tał* "dojam, znak, biljeg, stih", grč. *daídalos, daidáleos* "obrađen", *daidállō* "umjetno izrađujem, resim, oblažem" (razjednačenjem nastalo od **dal-dal-*; usp. *Daídalos* "Dedal, graditelj kretskog labirinta, otac Ikarov"), *déltos* "pisaća tablica", alb. *dallój* "odjeljivati, lučiti", *djalë* "dječak, momak" (**del-no-s*), lat. *dolō* "tešem" (*dolāre* "tesati" > roman.: rum. *dura*, sttal., sardin. logudor. *dolare*, furlan. *dolá*, fr. *doler*, prov., šp. *dolar*), *dolābra* "motika", *dōlium* "bačva" (> roman.: sttal. *doglio*, fr. *douil*, prov. *dolh*, katal. *doll*), stir. *delb* "oblik", kimr. *delw* "lik, oblik" (**del-w-ā*), srnnj. *tal(le)* "kraj grane, grana", srnnj. *zal(l)* m., *zolle* ž. "cilindričan komad drveta, klada, trupac", *zol*, nj. *Zoll* "palac (kao mjera)" (iz toga posuđeno *côl*), lit. *dìlti*, *dylù/delù* "brusiti", *dalýti* "dijeliti, razdjeljivati", latv. *dalīt* isto, toh. A *tālo* "nesretan", B *tallāwo*.

Ie. **del-* poteklo je od nostr. **teľľʌ* "kalati, cijepati", od čega su još afraz. **tl-* (kuš.: bedauje *télaˀ* "bušiti"; čad.: margi *tlù/tlə́* "tesati", *tlà* "rezati"), kart. **tal-/*tl-* "tesati, strugati" (gruz. *tal-/tl-*), alt. **teľ-* "rascijepiti" (azerb. *deš-* "bušiti"; mong. *delberkei* "pukotina, naprslina, rascjep").

V. *udlaga*.

odùprijēti se, òduprēm se

Psl. **perti, *pьrǫ* "taknuti, pritisnuti, stići", usp. r. *perét', pru* "tiskati, probijati se".

Usp. *dòprijēti, podùprijēti, prìprijēti, ùprijēti* (usp. *upériti*), *zàprijēti* itd. Pod utjecajem prezentskog oblika i *dòprti, odùprti, pòtprti* itd.

Imperfektiv s *ь* → *i* u *dòpirati, òpirati, odùpirati* itd.

Izvedenice s prijevojnim stupnjem *o*: *òtpor, nápor, úpor, prìpor* itd.

Indoevropski je korijen **(s)per-* "trgnuti": stind. *sphuráti* "udara, usmjerava, trza" (indoarij.: prakrt. *phuraï*, nepal. *phurnu*, hind. *phurnā* itd.), kašmir. *phōrun* "tresti se", av. *sparaiti* isto, grč. *spaírō* (usp. *sphaĩra* "kugla, lopta", iz čega *sféra*), lat. *spernō*, stengl. *spora, spura* "mamuza", engl. *spur*, srnizoz. *spore*, stvnj. *sporo*, nj. *Sporn* isto (germ. **spuran-*), stnord. *spor* "trag", stvnj. *spor*, nj. *Spur* isto (iz nj. jest hrv. razg. *špúra* "trag automobilskih kotača").

òdvjetak, gen. *òdvjetka*

U starijim rječnicima i *odvitak*, pa po analogiji s *odvesti, odvedem* i *vidjeti* itd., i *odvedak* i sl., a riječi znače "nasljednik, baštinik". (Zapisani i oblici *odvet, odvit* itd.) — Takav oblik još u sln. *odvetek* "potomak, potomstvo, baštinik".

Izvedeno od imenice **větvь* "grana": stsl. *větvь*, č. *větev*, r. *vetv'* itd., usp. hrv. kajk. *veja*, sln. *vêja* (psl. **věja*). — To je srodno s grč. *oĩsos, oisýā* (**woituwā*), *(w)itéa* "vrba", lat. *uītis* "loza, trs", stvnj. *wîda* "vrba", nj. *Weide*, što je od ie. **weit-*, korijen **wei-* "viti" (v.).

òdvjetnik

Riječ načinjena od *odvjet* "odgovor" (psl. **otvětъ*: stsl. *otъvětъ*, r. *otvét* itd.), s *-vjet* koje je i u *savjet* (v.), korijen kao u *obećati* (v.).

ògrānj, gen. *ògnja*

Od psl. *ògnь, gen. *ogni: stsl. *ognь, ogń(ь)*, bug. *ògъn*, sln. *ógenj*, č., slč. *oheň*, glu. *woheń*, dlu. *wogeń*, p. *ogień*, r. *ogón'*, ukr. *vohón'*, bjr. *ahón'*, gen. *ahnjú*.

Srodne su riječi stind. *agníḥ* m. "oganj" (usp. dalje pali *aggi(ni)-*, *gini-*, prakrt. *aggi(ṇi)-*, *agaṇi-*, natpisi Aśoke *agi-*, rom. (Palestina) *ag*, (Evropa) *yag* ž., sindhi *āgi* ž., lendi *agg* ž., pandžabi *agg*, *āg* ž., nepal. *āgo*, bengal. *āg*, orija, bihari *āgi*, hindi *āg*, *āgī* ž. itd.), posuđenica iz indoiranskog het. *agniš*, lat. *ignis* (< **ugnis*), stlit. *ungnis*, lit. *ugnìs*, latv. *uguns* — to je od ie. **ṇg-n-i-s* (starije **Ḥng-*); usp. lit. dijal. *ùgnė*, 'jatv.' *ugne* (**ṇg-n-jā*).

Indoevropski je korijen **ang-* (starije **Heng-*) "gorjeti", što je još u stind. *aṅgatiḥ* m. "oganj", *áṅgāraḥ* m. "ugljen" (usp. pali *aṅgāra-*, rom. (Evropa) *angár*, sindhi *aṅaru*, lendi *aṅgār*, pandžabi *aṅgyār*, nepal. *aṅār*, bengal. *āṅgār*, hindi *āgār*, sinhal. *aṅgura* itd.), aškun *aná* ("vatra"; usp. npr. kašmir. *aná*, prasun *anéγe* itd.), perz. *angišt* isto, ?stir. *ong* "ognjište", gel. *aingeal* "svjetao", lit. *anglìs* "ugljen", latv. *ùogle*, prus. *anglis*, psl. **ǫglь* (hš. *ȕgalj*, gen. *ȕglja*, od toga načinjeno dalje *ȕgljēn*; mak. *jaglen*, *vaglen*, sln. *vọ̑gəl*, p. *węgiel*, r. *úgol'* itd.).

Ie. **Heng-* "gorjeti" jest od nostr. **Henka* "gorjeti", od čega je još ural. **eŋka-* "gorjeti" (marij. gor. *əŋg-*, lug. *eŋ-* "tinjati; pougljeniti", istmarij. *eŋ* "oganj"; mađ. *ég-* "gorjeti"), ?drav. **ēṅk-* "žudjeti" (tamil. *ēṅku*, telugu *ēṅkaru* itd.).

Usporednice i izvan nostratičke natporodice — npr. sinokavk. *-*XAnʌ* "zagrijavati se" u sinotib. **kaŋ* "pržiti, peći" (tibburm. **kāŋ*: karen. *kaŋ* "biti vruć", burman. *kaŋ* "peći, pržiti", lušej *kāŋ* "gorjeti"), jenisej. **(h)əqan-* "kuhati", sjevkavk. **He-Xʌn-* "zagrijati"; malajskopolinezijsko **haNet* "topao; toplina".

ògroman, ògromna, o

Vjerojatno posuđenica iz r. *ogrómnyj*; slično je i s drugim takvim slavenskim riječima, npr. bug. *ogròmen*, mak. *ogromen*, sln. *ogrómen*, č. *ohromný*, p. *ogromny* itd (moguće su i drugačija međuslavenska posuđivanja). Za rusku riječ usp. još *ogromonít'* "opteretiti, oteščati".

U ruskim je riječima isti praslavenski korijen **grom-* koji je i u **gromada* (v.), usp. r. *gromádnyj* "golem, krupan, ogroman, divovski, gorostasan"; pomišlja se i na mogućnost veze s riječi **gromъ* "grom" (v.).

òhol, a, o

Načinjeno od *hȏl, hóla, o*. Usp. *òholan*, *òholōst*, *ohòliti se* i dr.

Usp. psl. **xolьnъ(jь)* u r. dijal. *xól'nyj* "čist, uredan, dotjeran", bjr. dijal. *xól'ny* "njegovan, dotjeran, lijep", što je načinjeno od glagola **xoliti*: hrv. *hȍliti se* "ponašati se nađuto, oholo", rus. *xólít'* "njegovati, čuvati, paziti; timariti".

U psl. **xol-* jest ie. **ksol-*, od **ks-* "grepsti", usp. stind. *kṣálati* "teče"(> indoarij.: pali *khaleti* "udara", prakrt. *khalaï* "odlazi", hind. *kharnā* "kuhati i prati vunu"), *kṣárati* "kapa; topi se, nestaje" (indoarij.: pali *kharati* "teče", prakrt. *kharaï* "kapa, pada", hind. *charnā* "teći, kapati, propuštati"), *kṣaraḥ* "oblak", *kṣarám* "voda" (indoarij.: pali *khara-* m. "voda", asam. *khar* "srdobolja, griža, dizenterija"), *kṣāláyati* "pere, čisti" (indoarij.: prakrt. *khālia-* "opran", rom. (rumunj.) *xalav-* "prati", zappahar. *chāli deni* "prati odjeću"), kašmir. *chalun* "prati" (**kšal-*), *charun* "pročistiti (se)", khovar. *ċhorik* "padati" (**kšar-*), dameli *ċhar* "brzaci u struji", šina *ċhar* "vodopad" (**kšaras*),

lit. *skaláuti* "prati, miti", *skalúoti* "lomiti se (o morsku obaalu)", latv. *skaluôt* "ispirati".
V. *haljina.*

ȍko
Gen. *ȍka,* mn. *ȍči.* — Od psl. **ȍko,* gen. **ȍčese:* stsl. *oko,* gen. *očese,* bug. *okò, očì,* mak. *oko, oči,* sln. *okô,* gen. *očêsa,* mn. *očî,* č., slč. *oko,* gluž. *woko,* dluž. *hoko,* r. *óko, óči,* ukr. *óko,* bjr. *vóka, vóčy.*
Od ie. **okʷ-* "oko": stind. *ákṣi* sr. (usp. pali, prakrt. *akkhi-, acchi-,* rom. (Palestina) *íki,* (Armenija) *akhi,* (Evropa) *yakh,* sindhi *akhi,* lendi, pandžabi *akkh,* nepal. *ā̃kho,* asam. *ākhi,* bengal. *ā̃kh(i),* orija *ākhi,* hindi *ā̃kh,* sinhal. *äsa, ähä* itd.), aškun *ací,* (usp. dalje kati *ačí,* prasun. *iží* itd.), av. *aši* dv., arm. *akn,* grč. *ósse* dv. (**okʷje*), alb. *sy* (**okʷī*), lat. *oculus* (roman.: rum. *ochiŭ,* veljot. *vaklo,* tal. *occhio,* sardin. logudor. *oyu,* retorom. engadin. *öľ,* furlan. *voli,* fr. *oeil,* prov. *uelh,* katal. *ull,* šp. *ojo,* port. *olho;* usp. intern. *okulist*), stir. *enech,* lit. *akìs,* latv. *acs,* prus. *ackis,* toh. A *ak,* B *ek.*
Ie. **okʷ-* jest od starijeg **xʷekʷ-,* od osnove II **xu̯ek-;* od osnove I **xeuk-* jest germ. **auγan-* "oko" (got. *augō,* stvnord. *auga,* šv. *öga,* dan. *øie,* stengl. *éaȝe,* angl. *éȝe,* engl. *eye,* stfrizij. *āge,* stsas. *ōga,* nizoz. *oog,* stvnj. *ouga,* nj. *Auge*).
Ie. **xʷekʷ-/*xeuk-* "oko, vidjeti" jest od nostr. **HuKa* "oko, vidjeti": afraz. (kuš. "znati": kuara *ax,* avija *jaq,* somal. *ōg*), alt. **uka-* "uočiti, shvatiti" (turk. **uk(a)-:* stujg. *uq-,* ujgur. *uk-;* mong. **uka-:* srmong. *uqa-,* halha *uxă-,* kalm. *uxă-*).
Nostratičkom **HuKa* usporednica je sinokavk. **-gwʌ* "vidjeti" (?sinotib. **kʷē-n* ili **gʷē-n* "vidjeti, pogledati", sjevkavk. **ʾagwʌ* "vidjeti").
V. *učiti.*

októbar
I *òktōbar.* — Iz lat. *octōber,* što je od *octō* "osam". Listopad je u rimskom kalendaru bio osmi mjesec. — Za *octō* v. *osam.*

ȍlovo
Od psl. **ȍlovo,* gen. **ȍlova,* također **ȍlovъ, *olovъ,* možda i **olvъ:* stsl. *olovo,* bug. *olòvo,* mak. *olovo,* sln. *ólovo,* st. *olôv,* č., slč. *olovo,* gluž. *wołoj,* dluž. *wóloj,* polap. *vülüv,* p. *olow,* r. *ólovo* ("kositar"), dijal. *lov',* ukr. *ólovo,* bjr. *vólava.*
Polazno je nesačuvano **ȍlъ,* gen. **ȍlu,* pridjev **ȍlovъ, a, o* — dakle je naziv za olovo zapravo poimenčen pridjev. Sáma riječ **olъ* jest od ie. **al-u-s,* od **al-w-,* čemu je polazno **al-* (starije **Hal-*) "bijel, svijetao" (za naziv kovine povezan sa značenjem "svijetao" v. u *srebro*). Za **al-bh-* "svijetao" v. u *labud.*
Srodne su riječi lit. *álvas* "kositar", latv. *al̃vs, al̃va* "olovo", prus. *alwis* isto.
Pomišlja se i na vezu sa stir. *luaide* "olovo", stengl. *léad,* engl. *lead,* srnnj. *lōd,* nizoz. *lood* isto, stvnj. *lôt,* nj. *Lot* "olovnica, visak, lem" (iz toga *löt,* gen. *lòta* "mjera za težinu, 17.5 g; olovnica, visak, sprava za mjerenje morske dubine"; dalje *lötati* "lemiti", a *lëtovati* isto jest po nj. *löten;* usp. onda i *lëtlāmpa*). — Irska je riječ od ie. **loudhjā,* a germanska (**lauda(m)*) od ie. **loudhom.* To bi bilo od **₀l-ou-dh-,* tj. sadržalo bi starije **Hl̥-/*Hl-.*

olúja
Najvjerojatnijim mi se čini da je riječ *olúja* (koja opisuje nevrijeme s kišom) zapravo nekad imala oblik **ohluja,* i da je to od nesačuvana glagola

**ohlujati* (kao *osnova : osnovati, potkova : potkovati*). U njemu je *o-* i **hlujati*, što bi poteklo od praslavenskoga glagola **xlujati*: csl. *xlujati* "teći", bug. *xlùe* "vijati, puhati, prodirati izvana", dijal. *xlùjъ*, hrv. **hlujati* (u bezličnom *lùjā* "sprema se oluja", u Lici).

S **xlujati* (pretpsl. *ou*) povezan je glagol **xlynǫti* (pretpsl. *ū*), koji je u hrv. st. *hlinuti* "puhnuti", sln. *hleniti* "iznenadno pogledati, zasjati (npr. o suncu); udariti", r. *xlýnut'* "šiknuti, briznuti, izbiti, natrčati, naletjeti", dijal. "pljusnuti; politi; bljesnuti (o munji)", ukr. *xlýnuty* "šiknuti", bjr. *xlýnuć* isto. — Usp. i **xlunǫti* u bug. *xlùjne* "šiknuti", sln. *hlúniti* "probiti se s parom", slovin. *χlunǫc* "udariti".

Usp. i psl. **xlyděti* u hrv. st. *hliditi* "puhati", sln. *hlidéti* "pirkati, puhati"; usp. slovin. *χlëdnǫc* "topiti se, plakati", *χlëdni* "topao, južan (o vremenu)".

Za **xlu-* pretpostavlja se da je zvukoopisan korijen. Moguće je da se radi o preobraženu ie. **sleu-* koje je, s raznim proširenjima, u nekim riječima kojima je značenje povezano s vlagom i sl.

Za to **sleu-* čini mi se da je u vezi sa **seul-* (premetanje *w-l* → *l-w*), usp. **sulā* u stind. *sūraḥ* "vrsta pića", av. *hurā* "kobilje mlijeko", lit. *sulà* "sok iz drveta", latv. *sula* isto itd.

Ie. **seul-* poteklo je od nostr. **śulʌ* "vlažan", što je još u afraz. **Swl*, kart. **ŝwel-* "mokar, močiti (se)", ural. **sula-* "topiti se", alt. **sula* "vlažan"; k tome pridružujem i etr. *sul* "tekućina koja se upotrebljava u žrtvovanju".

òltār, gen. *oltára*

Od kasnopraslavenskog (ili panonskoslavenskog i sl.) **olъtarь*, od čega su još npr. stsl. *olъtarь*, bug. *oltàr*, mak. *oltar*, sln. *oltár*, č. *oltář*, slč. *oltár*, gluž. *wołtaŕ*, dluž. *hołtaŕ*, p. *ołtarz*, r. *oltár'*, ukr. *vivtár*.

U slavenski je riječ ušla iz stvnj. *altâri, altâr(e), altre, alter* (> nj. *Altar*), što je iz crkvenolatinskog *altāre, altar, altārium* (lat. *altāria* mn.). — Usp. još npr. nizoz. *altaar*, engl. *altar*.

U romanskim je jezicima *altāre* > rum. *altar* (po jednom tumačenju, to je iz slavenskog), tal. *altare*, retorom. engadin. *uter*, stfr. *auter*, fr. *autel*, prov. *autar*, katal., šp., port. *altar*. — Usp. onda još i posuđenice kao ir. *altóir*, kimr. *allawr*.

Lat. *altāria* množinski je oblik, a znači "žrtvenik"; jedninski je *altārium*, što je izvedeno od pridjeva **altāris*. Riječ je još u rimsko je doba pučkoetimološki povezivana s pridjevom *altus* "visok", no u njoj je isti korijen kao u glagolu *adolere* (= *ad-olere*) "spaliti žrtvu": *altārium* < **altāli-*, s pridjevskim *-āli-* (*l* → *r* disimilacija), **alt-* odgovara *-ult-* u participu perfekta *adultum* "spaljen".

Indoevropski je korijen **al-* (st. **xel-*) "prinositi žrtvu paljenicu; plamtjeti": stind. *alātam* "ugljen", ?grč. Hes. *alábē* "ugljevlje", umbr. *uřetu* "da se spali", gal. *Alatus* osobno ime, srir. *alad* "šaren, pjegav" (← "oprljen"), ir. *aladh* "pastrva" (**alăto-*; nazvana kao u slavenskom, **pьstry* : **pьstrъ* "pisan, šaren"), šv. *ala* "plamtjeti".

Indoevropsko st. **xel-* poteklo je od nostr. **ʿʌLʌ* "paliti (žrtvu paljenicu)", što je još u afraz. **ʕl-* "paliti žrtvu; plamen" (sem. **ʕl-*: staramej. *ʕlwh*, hebraramej. *ʿalātā*, sirij. *ʿəlōtō* "žrtva paljenica; oltar", palmir. *ʕlt'* "oltar"; sthebr. *ʿōlā* ž. "žrtva paljenica"; kuš. **Hll*: bilin *(ʿ)alal* "peći, pržiti", somal. *ólol* "plamen"), ?kart. (gruz. *al-* "plamen", dijal. *hal-* "gorjeti"). — Mislim da bi se tome mogao dodati i usamljen primjer iz tunguskomandžurskih jezika, orok. *aladú-* "žariti" (tung. **ala-* < alt. **ala-*).

ȏn, òna, òno

Od psl. **onъ, *ona, *ono* — uglavnom tako u svim slavenskim jezicima.

Usp. lit. *anàs* "onaj", a također stind. *anéna, anáyā* instr. jd. zamjenice *ayám* (usp. onda pali *anēna,* prakrt. *aṇēṇa(m)*) te šina *anu(h)* "ovaj", kati *-an* sufiks 3. l. jd., av. *ana-* "ovaj", srperz. *ān* "taj", usp. i hotsak. *añänāma-* "drugi" (iran. **anya-*).

Indoevropsko **o-no-* (ili **a-no-*) sadrži *-n-* za izražavanje blizine trećem licu, zamjeničkog porijekla.

U sklanjanju je nom. **onъ, *ona, *ono,* a u ostalim padežima imamo drugu zamjenicu, z apravo **jь, *ja, *je* (v. *jer*) s gen. **jego* m., sr., **jeję* ž.; dat. **jemu* m., sr., **jeji* ž.; ak. **jь* m., **je* sr., *ję* ž.; lok. **jemь* m., sr., **jeji* ž.; instr. **jimь* m., sr., **jeję* ž. itd. — Oblici s *nj-* sadrže *n* od prijedloga **sъn, *vъn, *kъn*: **sъn jimь* > **sъ njimь* > *s njim,* itd.

Prvi dio zamjenice **onъ,* ie. **o-* ili **a-* (možda naknadno uspostavljeno **o-*), potječe od nostratičke zamjenice za dalji predmet **ʾa,* koja je odražena u afraz. **(ʾ)a* (hebr. *ha* određeni član; avija *an* "onaj"), kart. **(h)a* "ovaj" (gruz. *a-ma*), ural. **a-/*o-* "onaj" (mađ. *az* "onaj", također *a(z)* kao određeni član), drav. **ā̆* "onaj tamo" (tamil. *a-* itd.), alt. **a-/*o-* "onaj" (u kosim padežima: stturk. *an-yŋ,* genitiv za *ol* "onaj"). — Postoje i mnogobrojne izvannostratičke usporednice, npr. u sinokavkaskoj natporodici (usp. sinotib. **a*).

Drugi dio, **no-,* pojavljuje se u raznim indoevropskim pokaznim zamjenicama kao drugi dio složenice (npr. arm. *soin* "isti" < **ḱo-e-no-*), lat. *enim,* het. *anniš* "onaj" (**a-n-*), a samostalno npr. u arm. *-n* član, *na* "onda", lat. *nam* "onda, naime", možda u sl. **na* "nä, evo". Indoevropsko **no-* potječe od nostratičke pokazne zamjenice **NA,* koja je još u afraz. **n(j),* kart. **-n,* ural. **nu-*, drav. **nā̆.*

I etrurskom *an* "on, ona" (gen. *enaś*; usp. i pojačajno *ana*) jest od nostr. **ʾa + *NA.*

Izvannostratička usporednica jest npr. amerindijanska pokazna zamjenica **na ~ *ni*: kečua *-n* "njegov", jurakare *na* "taj, on" itd.

V. *ovaj.*

ȍpāk, a, o

Danas značenje u vezi s čovjekovim osobinama. Prvotno "protivan smjeru", usp. *nȁopāk.* Usp. i *pȃk, pȁko, ȉpak, pàče, dapàče.*

U izvedenici na *-ost* nema *o-*: *pȁkōst.* (No za tu imenicu postoji i drugo tumačenje — v. *pakost.*)

Usp. još *opáčiti (se), izopáčiti (se)* itd. Ispuštanjem prefiksa nastalo *páčiti* "smetati, priječiti, škoditi".

Psl. **opakъ* (bug. *òpak* "tvrdoglav", sln. *opȃk, opáka,* č., slč. *opak,* r. dijal. *opákij, ópak* "nazad" itd.) jest od ie. **ap-ōkʷ-*, kao i stind. *ápākaḥ* "sa strane, pozadi", lat. *opācus* "osojan" (tal. *opaco,* pijemont. *übak,* lombard. *vag,* romanj. *beg,* prov., katal. *ubac*), stvnj. *abuh* "pogrešan, slab". Tu je **ōkʷ-* isto koje je u *oko* (v.), a *ap-* jest od ie. **apo,* v. *po.*

ȍpāsan, ȍpāsna, o

Od **opasьnъ(jь),* od čega je csl. *opasьnъ* "skrban, oprezan", sln. dijal. *opásen* "oprezan", r. *opásnyj.* — Sln. *opásen, opásna* u značenju "pogibeljan, opasan" posuđenica je iz hrvatskog. Za naše *opasan* ponekad se pomišlja da je posuđenica iz ruskog.

Prvotno je značenje "pažljiv, oprezan, pomnjiv", a mlađe je "pogibeljan". Usp. stariju imenicu *opas* "pomnja, oprez".

Korijen je onaj isti **pas-* (< ie. **pās-*) koji je i u glagolu *pásti* (v.).

ȍpćī, a, e

Od psl. **obtьjь*: stsl. *obьštь*, bug. *obšt, obšti,* mak. *opšt*, sl. *óbči*, p. *obcy* ("tuđ"), str. *obьčii* (r. *obščij* iz csl.). — Usp. č., slč. *obec* "općina".

Izvedenica je **obьtjina*: stsl. *obьština* (iz toga srp. *ȍpština*), bug. *obština*, mak. *opština,* hš. *ȍpćina,* sln. *občina* itd.

Psl. **obьtjь* jest ie. **abi-t-jo-*, gdjeje *ab-* isto kao u *ob-* koje je u prilogu *ȍbdān* (od toga *òbdanište, òbdanica*), *obàsjati, ȍmalen, ȍvisok, ȍpšīran, ȍkolo* (**obkolo*), *òbojak* (**obvojak*), *ȍblāk* (**obvlak*), *ȍblāst* (**obvlast*) itd. To označava kruženje, okruglo, nešto okolo i slično (usporedi u glagolima *ophòditi, obráditi, obrédati se* itd.). Usp. **oblъ* (hrv. *ȍbao/ȍbal, ȍbla, ȍblo,* č. *oblý* itd.).

Dakle je **obьtjь* označavalo ono štose odnosi na okruglo i slično. Za drevne Slavene smatra se tipičnim okruglo selo (kojeg više nema na Balkanskom poluotoku i u Istočnoj Evropi, gdje su nastala sela s ulicom i razbacana sela).

Psl. **ob(ь), o* (stsl. *o, ob,* hš. *o, ob-*, č. *o, ob-*, r. *o, ob, obo* itd.) zapravo je odraz dvaju idnevropskih prijedloga: **obhi* i **opi.*

Ie. **obhi* jest u stind. *abhí* "k, kroz, iz-", av. *aibi, aiwi, avi* "kod, u", stperz. *abiy* "ovamo" (usp. i sufiks množine u iškašimskom *-v, -f,* što je od stiran. **abi-, *ap/fi*), lat. *ob-* "na-, u-, za-; za".

Ie. **opi/*epi* jest u stind. *api* "također, ovamo, pri, u"(indoarij.: pali *(a)pi*, prakrt. *(a)vi, pi,* sindhi *pi, bi,* lendi *ī,* zappahar., orija *bi,* hind. *b(h)ī*, stgudžarat. *avi*, gudžarat. *havɛ*), grč. *epí, épi* "na" (usp. *epitel, epiderm, epimorfizam* itd.), *opís(s)ō* "natrag, odzada; poslije" (**opi-tjo-*), lit. *apiẽ* "ob", *api-, apy-, ap-* "o-, ob-", latv. *ap* "oko, okolo", het. *appa-* "iza, poslije, po", lik. *ep(i)-*, karij. *ap(h)-*, itd. — Usp. iran. **apa-* u srperz., part. *abē-* "bez" (**apa-it*; u novoiranskim jezicima npr. baluči *bi,* perz. *be* itd.), sogd. *(ʾ)pw [(ə)pu]* (**apa--awa-*).

Usp. mlađe ie. **embhi*: av. *aiwito* "na obje strane, okolo", grč. *amphí* "okolo" (usp. *amfiteatar*), lat. *am-* itd.

V. *oba.*

òrah

Mn. *òrasi*, gen. mn. *ȍrāhā.* — Od psl. **orě̄xъ*: stsl. *orexъ,* bug. *òrex,* mak. *orev,* sln. *ọ́rəh*, gen. *ọréha*, č. *ořech,* gen. *ořechu,* slč. *orech,* gluž. *worjech,* dluž. *wórech,* polap. *vrex*, p. *orzech,* str. *orěxъ*, r. *oréx*, ukr. *horíx, oríx*, bjr. *arёx, harёx.*

Indoevropski je korijen **ar-* "orah": grč. *árya* "orasi", alb. *arrë* "orah", lit. *riešutas, ruošutỹs, riešas* "lješnjak", latv. *riẽksts* "orah, lješnjak", prus. *buccareisis* "lješnjak".

Pomišlja se na indoevropsko starije **qar-* "orah", od čega se onda tumači i grč. *káryion* "orah", *karýā* "orahovo drvo", het. *harau-* "topola".

òrao, gen. *órla*

Od psl. **orьlъ*, gen. **orьla*: stsl. *orьlъ*, bug. *orèl,* mak. *orel,* sln. *órel,* gen. *órla,* č. *orel,* slč. *orol,* gluž. *worjoł*, dluž. *jerjel,* p. *orzeł*, kašup. *wö̀żeł*, r. *orёl*, gen. *orlá*, ukr. *orél*, gen. *orlá*, bjr. *aról*, gen. *arlá.*

Od ie. **or-*, st. **Hor-*. Ie. **Her-/*Hor-* "orao": het. *haraš*, gen. *haranaš*, palaj. *haras,* grč. *ornis,* gen. *órnithos* ("ptica" usp. *ornitològija*), arm. *oror* ("jastreb"), stir. *irar,* kimr. *eryr,* korn., bret. *er, erer,* stnord. *are, ǫrn,* stengl. *earn,* stvnj. *aro,* nj. pjesn. *Aar* (srvnj. *ade-ar* "blagorodan orao" > nj. *Adler* "orao"),

lit. dijal. *arẽlis, arelỹs, erẽlis*, latv. *ȅrglis*, 'jatv.' *adlis* (< **ardlis*), prus. *arelis*.
Od nostr. **ГʌɪΛ* "orao", od čega je i afraz. **ʿr(j)* (u semitskom: arap. *ḥurr*, akad. *erū, arū*).

òrati, ȍrēm
Od psl. **orȃti, *ȍrjǫ*: bug. *orà*, mak. *ora*, sln. *oráti, órjem*, č. *orati, ořu*, slč. *orat', oriem*, gluž. *worać*, dluž. *woraś*, r. *orát', orjú*, ukr. *oráty, orjú*, bjr. *aráć, arú*.
Od **orlь* jest *râl, ràl* ž., gen. *-i* "mjera za oranje".
Od ie. **ar-* (starije **Har-*; **arə-* < st. **Har-H̥-*): "obrađivati zemlju, orati": het. *harš-* isto, toh. AB *āre* "plug", grč. *aróō* "orem", *aráō* (**Har-H̥-*), lat. *arō* (*arāre* > roman.: rum. *arà*, tal. *arare*, retorom. engadin. *arer*, furlan. *ará*, stfr. *arer*, katal., šp., port. *arar*), stir. *airim*, isto, got. *arjan* "orati", stisl. *erja*, stvnj. *erran*, lit. *árti*, latv. *ar̃t* isto.
Usp. naziv za plug **arə-tro-m*: grč. *árotron*, dijal. *áratron*, lat. *arātrum* (> makedorum. *aratu*, tal. *arato, aratolo*, sardin. logudor. *aradu*, retorom. engadin. *aréder*, stfr. *arere*, prov. *araire, alaire*, katal. *aradre, aladre*, *arad(r)a*, šp., port. *arado*), srir. *arathar*, stisl. *ardr*. Usp. i lit. *árklas* (**arə-tlo-m*; usp. **arə-d(h)lo-m* u psl. **ȍrdlo*, od čega je *rȁlo*, usp. onda dalje *rȁlica*).
Polazno je najvjerojatnije nostr. **ʾarʌ*, vjerojatno s nekim bliskim značenjem — usp. afrazijske primjere u zapadnočadskom **ʾar-* "obrađivati zemlju" (npr. u angas *ēr*). Možda bi se moglo reći da bi to nostr. *ʾarʌ* ukazivalo na to da je u doba nostratičkog prajezika (prije razlaza prajezikā budućih jezičnih porodica) već bilo začetaka poljoprivrede.

orìjāš, gen. *orijáša*
Kao i sln. *orjáš* (običnije *orják*, sa zamijenjenim sufiksom), riječ potekla iz mađ. *óriás* (usp. npr. rum. *uriaș*).

òriti se, òrī se
Od psl. **orȋti (sę)*: sln. hapaks *oriti se, ori se*; usp. rus . *orát', orú* "vikati".
Vjerojatno od indoevropske osnove **or-, *ər-* (starije **Hor-, *H̥r-, H = xʷ*): het. *aruwa(i)-* "častiti", stind. *āryati* "hvali, slavi", grč. *arḗ* molitva", *arýō* ""kričim", lat. *ōrāre, ōrō* "govoriti, moliti (se), raspravljati, razlagati" (od *ōrāre* "moliti (se)" jesu roman.: rum. *urà* "željeti sreću", tal. *orare*, retorom. engadin. *urer*, stfr. *orer*, prov., katal., šp., port. *orar*; lat. *ōrātor* "govornik", iz toga *orátor, oratórīj*).

òrmār, gen. *ormára*
U govorima *ormâr, armâr* itd. (u srpskom *òrmān*, s razjednačenjem *r-r* > *r-n*, a tako i u mak. *orman*, bug. *ormàn*). — Slično i u drugim jezicima (sln. *omâra*, č. *almara* itd.).
Posuđenica iz romanskog odraza latinske riječi *armārium* "ormar" (srlat. i *almārium*), koja je izvedenica od *arma* sr. mn. "oruđe, sprava, alat" (i "bojna sprava, oružje; rat; boj" — za to v. u *armija*).

òrūđe
Od psl. **orǫdьje*: csl. *orǫdije*, bug. *orъdie*, mak. *orudie*, sln. *orôdje*, č. *orudí*, p. *orędzie*, r. *orúdie* itd.
Zbirna imenica od **orǫdъ/*orǫdь/*orǫda*, usp. sln. *orȏd* "oruđe", ukr. dijal. *orúda* "posao, trud", bjr. *arúd*.
Vjerojatno **o-rǫd-*, gdje je **rǫd-* prijevojni stupanj *o* prema **rędъ* "*red*".

òrūžje

Od psl. **orǫžьje, gen. *orǫžьja*: stsl. *orǫžije* ("mač"), mak. *oražje*, sln. *orộžje*, st. *orožjë*, r. *ruž'ë* ("puška"), dijal. *oruž'ë* itd.

Zbirna imenica od nesačuvana **ȍrǫgъ* (ili **ȍrǫžь* < **ȍrǫgjь*), usp. lit. *į̃rangùs* "oštar", *ãpranga* "oprema", *reñgti* "napraviti, obući", *rangà* "priprava", *rángtis* "hitjeti" itd.

Od ie. **wreng-*: stengl. *wrencan*, engl. *wrench* "trgnuti, izviti", srvnj. *renken* "izvijati, vući", nj. *verrenken* "uganuti, iščašiti", *Ranke* "vitica", *Ränke* "spletke".

Korijen je **wer-g-* "okretati" (v. *vrgnuti*).

ȏs ž., gen. *ȏsi*

Također *òsa* ž., *ȏs* m. — Od psl. **osь*, gen. **osi*: stsl. *osь*, bug. *os*, sln. *ȏs*, gen. *osȋ*, č. *osa*, gluž. *os*, gen. *osi*, dluž. *wos*, gen. *wosy*, p. *oś*, gen. *osi*, r. *os'*, ukr. *vis'*, gen. *ósi*, bjr. *voś*.

Od ie. **aḱs-i-s* "os": lat. *axis* (roman.: tal. apul. *asso*, šp. *eje*, port. *eixo*; usp. *ȁksa*, *ȁksijālan*), stir. *aiss* ("kola"), lit. *ašìs*, latv. *ass*, prus. *assis* ("os na kolima"). — Drugačije tvorbe: stind. *ákṣaḥ* (pali, prakrt. *akkha-*, sinhal. *aka* itd.), av. *aša-*, grč. *áksōn* (usp. *aksonomètrija*), lat. *āla* (**aḱs-lā*), kimr. *echel* (**aḱs-i-lā*), stengl. *eax*, *æx*, stfriz. *axe*, srnizoz. *asse*, nizoz. *as*, srnnj. *asse*, stvnj. *ahsa*, nj. *Achse* (germ. **ahsō* < **aḱsā*).

òsa

Od psl. **osà*, ak. **osǫ̀*: bug. *osà*, mak. *osa*, sln. *ósa*, č. *vosa*, slč. *osa*, gluž. *wosa*, dluž. *wósa*, p. *osa*, kašup. *wösa*, polap. *våsó*, r., ukr. *osá*, bjr. *asá*.

Stariji je oblik bio **vopsa* — pod utjecajem pridjeva **ostrъ(jь)* otpalo je početno *v*. Indoevropski je predoblik bio **wobhsā*: av. *vawžaka* ("štipavac"), srperz. *wabz*, baluči *gwabz* (iran. **vawža-*), lat. *uespa* (< **wopsā*; lat. > roman.: rum. *viespe*, makedorum. *yaspă*, tal. *vespa*, sardin. logudor. *espe*, retorom. engadin. *veispra*, furlan. *yespe*, fr. *guêpe*, prov., katal. *vespa*, šp. *avispa*, port. *bespa*; tal. *vespa* danas je u našem jeziku općeproširena riječ za manji motocikl, po nazivu za jedan motocikl), srkorn. *guhi-en*, srkimr. *gw(y)chi*, srbreton. *guohi* (**wops-*), norv. dijal. *(k)veps*, *(k)vefs*, *(k)veks*, dan. *(h)veps*, st. *hvevse*, stengl. *wæfs*, *wæps*, engl. *wasp*, dijal. *waps*, stsas. *waspa*, nizoz. *wesp*, stvnj. *wefsa*, nj. *Wespe*, lit. *vapsvà*, latv. *vlapsene*, prus. *wobse*.

U ie. **wobhsā* jest korijen **webh-* "tkati" (o njemu v. u *vuna*).

ȍsam

Od psl. **ȍsmь*: stsl. *osmь*, bug. *osem*, mak. *osum*, sln. *ósem*, č. *osm*, slč. *osem*, gluž. *wósom*, dluž. *wosym*, p. *osiem*, r. *vósem'*, ukr. *vísim*, bjr. *vósem*.

Imenica **osmь* najvjerojatnije je načinjena od **osmъ* "osmi"; usp. takve **šestь : *šestъ*, **devętь : *devętъ*. — Psl. **osmъ* "osmi" jest od ie. **oḱt-mó-s* "osmi": stind. *aṣṭamáḥ* (> pali, prakrt. *aṭṭhama-*, hind. *āṭhwā̃* itd.), kašmir. *aiṭhyum*^{u}, stir. *ochtmad*, gal. *oxtumetos*, lit. *ãšmas*, prus. *asmus*.

Polazno je ie. **oḱtō(u)* "osam": arij. **aćta-* u stind. *aṣṭā́(u)* (usp. indoarij.: pali, prakrt. *aṭṭha*, sindhi *aṭha*, lendi, pandžabi *aṭṭh*, bengal. *āṭ*, hindi *āṭh*, sinhal. *aṭa* itd.), kašmir. *ȫṭh* (usp. aškun *ōṣṭ*, kati *uṣṭ* itd.), av. *ašta*, skit. **ašta-*, srperz. *hašt*, sogd. *'št [ašt]*, hotsak. *haṣṭa-*, horezm. *'št*, baluči *ašt*, gilan. *haš(t)*, kurd. kurmandži *häyšt*, tališ. *hašt*, perz. *häšt*, tadž. *hašt*, farsi-kabuli *(h)ašt*, tat. *hæšt*, oset. *ast*, afgan. *atə*, šugnan. *waxt*, jazgulam. *uxt*, mundžan. *oškə́*, iškašim. *ot* itd., arm. *ut*^{h}, grč. *oktṓ* (usp. *oktogon* "osmerokut"), frigij. *otu*, alb. *tetë*, lat. *octō* (> roman.: rum. *opt*, veljot. *guapto*, tal., sardin. *otto*, retoro-

man. engadin. *och*, furlan. *vot*, fr. *huit*, prov. *uec*, katal. *vuyt*, šp. *ocho*, port. *oito*; iz lat. *octāuus* jest *òktāv*, gen. *oktáva* "osmina tiskanog arka", *oktáva*, usp. *oktet*, *oktòbar* itd.), stir. *ocht n-*, kimr. *wyth*, nkorn. *eath*, bret. *eiz*, got. *ahtau*, stisl. *átta*, norv. *åtte*, šv. *åtta*, stengl. *eahta*, engl. *eight*, nizoz. *acht*, stvnj. *ahto*, nj. *acht* (germ. **ahtōu*), lit. *aštuoni* latv. *astoņi [astuôņi]*, 'jatv.' *aktis*, toh. A *okät*, B *okt*.

U slavenskom bi se očekivalo **osta* ili **ostovъ* "osam" i **osmь* "osmi", no oblik blizak onome rednog broja prevladao je i nametnuo se obliku glavnoga. Djelomice je za tu prevladu zaslužan i broj **sedmь*, koji je možda bio uzorom za nju.

Ie. **oḱtōu* star je dvojinski oblik i zapravo je značio "(dvije) četvorke", od **oḱt-* "četiri" (za takvo računanje usp. stjap. *ya* "osam" : *yö* "četiri"; burušaski *w-ālti* "četiri" : *ālt-ambi* "osam"; jukagir. *jalaklan* "četiri" : *mālajlaklan* "osam" = "dvaput četiri" i dr.). To potvrđuje i av. *ašti-* "širina od četiri prsta".

Brojanje na četvorke veoma je važno (jasno je da je s tom važnosti u vezi 'odvojenost' palca od ostala četiri prsta): v. *devet*.

Još je jedna potvrda za ie. **oḱt-* "četiri": kartvelsko **otx-* "četiri" (gruz. *otx-i*, zan. *otxi*, svan. *wōšdxw*), što je posuđenica iz ie. **oḱt-*.

òsao, gen. *òsla*

U govorima npr. i *osal*, *osel*. — Od psl. **osьlъ*: stsl. *osьlъ*, hrv. kajk. *osel*, sln. *ósel*, gen. *ǫsla*, č. *osel*, slč. *osol*, luž. *wosoł*, p. *osioł*, r. *osël* (→ bug. *osèl*), ukr. *osél*, bjr. *asël*.

Praslavenska je riječ možda posuđenica iz nekog germanskog izvora, usp. got. *asilus* — riječ bijaše preuzeta vjerojatno tek na Balkanskom poluotoku, pa se tek kasnije proširila na sjever. Zato se i pomišlja da bi bilo vjerojatnije da je izvor latinska riječ *asinus*, a dočetak riječi **osьlъ* bio bi po uzoru na **kozьlъ* (> *kozao*, u govorima *kozel*, gen. *kozla*), **orьlъ* (> *orao*, u govorima *oral*, *orel*), ili da je iz latinske umanjenice *asellus*.

Germ. **asiluz* (> got. *asilus*, stengl. *e(o)sol*, stsas. *esil*, nizoz. *ezel*, nj. *Esel*) posuđeno je iz latinske riječi. — Iz germanskog su posuđene i baltijske riječi: lit. *ãsilas*, latv. *ẽzilis*, prus. *asilis*.

Riječ za osla proširila se u evropske jezike iz nekog od maloazijskih jezika na južnim obalama Crnog mora (usp. dalje na istoku sumer. *anšu*, *anše*), a posrednički bi jezik mogao biti trački. — Arm. *ēš* "osao" moglo bi biti posuđenica iz nekog maloazijskog jezika, a može biti i odraz ie. **eḱwos* "konj" (za koje v. u *konj*).

Usp. još grč. *ónos*, mn. *ónoi* (miken. *o-no* mn.; od **osnos*), lat. *asinus* (> roman.: arum. *asin*, istrorum. *asir*, tal. *asino*, sardin. logudor. *ainu*, fr. *âne*, prov., katal. *ase*, šp., port. *asno*), *asellus*.

Osao je na Bliskom i Srednjem istoku jedna od najstarijih domaćih životinja. Pripitomljen je pak prvo u sjeveroistočnoj Africi (usp. nazive u staroegipatskom: *ʿ3*, *św*, *śk*, kopt. *sēğ* — usp. onda dalje otišavšu riječ u stturk. *eškäk*, *ešgäk*, *ešjäk*, *ešäk*).

ȍsim

Usporedi druge oblike tog prijedloga: *osem*, *sèm* (ek.), *osjem*, *sjem* (jek., Crna Gora), *osvem*, *osven*, *osvjen*, *osvjenj*, *osvim*, *osvinj*, *osvan* (Vinodolski zakon).

U stsl. *svěnь*, *svěně* "bez", što je lokativ nepotvrđene odglagolske imenice, usp. *svěniti sę* "zadržavati, suzdržati se, zaustaviti, odvratiti".

Naši oblici pokazuju da se prijedlog ukrstio s *izim* (to je od **ęti*, v. *imati*). Vjerojatno sadrži ie. **sw-* (v. *svoj*).

òskoruša

Od psl. **osokoruša/*osokorušь* (usp. bug. *oskòruša*, mak. *osk(o)ruša*, sln. *oskoruša*, č. *oskeruše*, ukr. *skoruxa* i dr.). To je izvedeno od **osokoruxa/ *osokoruxъ*, a to od **osokorъ/*osokorь* (usp. npr. r. *ósokor'* ž. "crna topola", ukr. *osokír*, gen. *osokóru*).

Prvi je dio, **os-*, isti kao u **osa* "jasika" (v.), a drugi je u **kora* — dakle to je "drvo s korom kakvu ima jasika".

òskudan, òskudna, o

Od psl. **oskǫdьnъ(jь)*: stsl. *oskǫdьnъ*, mak. *oskuden*, sln. *oskóden, oskódna*, bjr. *oskúdny* itd.

Izvedeno od **skǫdъ* "siromašan". Usp. **skǫdьnъ*: bug. *skъden*, mak. *skuden*, r. *skúdnyj* itd.

Izvedenica *oskudijevati*, od starijeg *oskudjeti*.

U **skǫdъ* jest prijevojni stupanj *o*, prema **skęd-*, za koje v. u *štedjeti*.

òsnova

I *ȍsnova* (i mlađe *òsnov* m.). — Od psl. **osnȍva*: bug. *osnòva*, mak. *osnova*, sln. *osnôva*, č., slč. *osnova*, p. *osnowa*, r. *osnóva*, ukr. *osnóva*, bjr. *asnóva*. Prvotno je značenje povezano s tkanjem: u nas po nekim govorima "pređa navijena na vratilu" itd., a novije upravo osnova (tako i drugdje). — Odglagolska imenica, kod **o(b)snova*, usp. **snovȃti* "slagati osnovu kanine": bug. *snovà*, mak. *snove*, hrv. *snòvati*, *snȕjēm* (i s novijim, metaforičkim značenjem — iz tkalačkoga konkretnog značenja nastalo je psihološko apstraktno "namjeravati", no mislim da za to značenje treba vidjeti i utjecaj imenice *sȁn*, mn. *snȍvi*), sln. *snováti*, *snújem*, č. *snovati*, r. *snovát'* itd.

Iterativ **snъv-* → **snyv-* u *osnívati*, *òsnīvām* i sl.

Od indoevropskog **snĕ̄u-* "okretati, vrtjeti" u tkalačkoj terminoloiji, dalje "vezati, spajati": stind. *snā́van-* sr. "vrpca, žila, tetiva" (> marathi *sāv*, *sā̃v* "mišić"), grč. *neũron* "žila, tetiva", *neurá* isto (usp. riječi kao *nèurōn/neurôn*, *neurològija*), arm. *neard* "žila, vlakno", lat. *neruus* "žila, mišić, živac" (lat. > roman.: tal. *nerbo*, retorom. engad. *ñierf*, furlan. *ñerf*, fr. *nerf*, stšp. *niervo*; usp. *nȅrv*, *nervóza*, *nȅrvōzan*, *nervírati se*), norv. dijal. *snōr* "uzica, vrpca", šv. dijal., dan. *snor*, nizoz. *snoer*, stvnj. *snuor*, nj. *Schnur* (iz njemačkog jest *žnȏra*), latv. *snauja*, *snaujis* "petlja", toh. B *ṣñaura* "žile, živci".

Ie. **snĕ̄u-* izvedeno je od **(s)nē-* (starije **sneH-*) "presti, tkati, vezati", također **(s)nēi-* (*u* inaktivno, *i* aktivno već i u predindoevropskom?): stind. *snāyati* "ovija, omata, oplići, oblači", grč. *néō* "predem", lat. *neō* "predem, tkem" (**(s)nējō*), srir. *sním* "predenje", kimr. *nyddu* "presti", got. *nēþla* "igla", stnord. *nál*, šv. *nål*, dan. *naal*, stengl. *nǣdl*, engl. *needle*, nj. *Nadel* (germ. **snēdilā*; usp. *špēnādla* "pribadača" ← nj. *Spenadel*), nizoz. *naaien* "šiti", stvnj. *nâjan*, nj. *nähen* isto, latv. *snāt*, *snāju* "presti" itd.

V. *nit*, *snaha*.

ȍsveta

Odglagolska imenica od *osvétiti (se)*, *òsvētīm*. Glagol je značio i znači "učiniti svetim; kazniti; odmazditi; odbraniti, obraniti, osloboditi", pa i imenica ima značenje "kazna; obrana; odmazda". Iz izreke *Ko se ne osveti, taj se ne posveti* vidi se da je osveta smatrana kao božje pravo, pravo koje se tiče boga.

U našem se jeziku izgubila praslavenska riječ **mьstь* "osveta" (usp.

sln. *maščeváti se* "osvetiti se"): njen se utjecaj vidi u riječi *odmazda* (v.).
V. *svet*.

ȍštar, ȍštra, o

I rjeđe, starije i u govorima, *ȍstar*. — Od psl. **òstrъ*, **ostrà*, **ostrò*, odr. **ostrъjь*: csl. *ostrъ*, bug. *òstъr*, mak.*ostar, oster, ostor*, sln. *óster, óstra*, č., slč. *ostrý*, gluž. *wótry*, dluž. *wótšy*, p.*ostry*, r. *óstryj*, ukr. *(h)óstryj*, bjr. *vóstry*.

Od ie. **aḱ-ru-s*, od čega je i lit. *ašrùs, aštrùs*, st. *aštras*, latv. *astrs*.

Indoevropski je korijen **aḱ-* (i **oḱ-*) "oštar": stind. *áśriḥ* ž. "brid, oštrica" (> indoarij.: pali, prakrt. *aṁsi-*, prakrt. *assi-*, pandžabi *assī*, orija *ā̃siā* "koji ima uglove", sinhal. *äs, ähä* "kut, ugao"), *áṣtrā* "trn", arm. *aseɫn* "igla", het. *aku-* "oštar kamen", grč. *ókris* "oštrica", *ákros* "šiljat, krajnji, najgornji, najviši" (usp. *akròbat* "koji visoko stupa"), *ákē* isto, alb. *athëtë* "trpak, kiseo", lat. *acus* ž. "igla" (> roman.: rum. *ac*, tal. *ago* m., veljot. *yuak*, sardin. logudor. *agu*, tal. *agora* mn.), *ācer* "oštar" (roman. *acrus* "kiseo": rum. *acru*, tal. *agro*, sardin. logudor. *agru*, fr. *aigre*, prov., katal. *agre*, šp., port. *agro*), *aciēs* "oštrica", stir. *a(i)cher* "oštar", srir. *och(a)ir* "kut, ugao, kraj, brid", *ér* "visok" (**aḱ-ro-s*), stnord. *egg*, "kut", dan. *eg(g)* "kut; oštrica", stengl. *ecg*, engl. *edge* "oštrica; brid, rub, ugao", stsas. *eggia*, nizoz. *eg(ge)*, stvnj. *ecka* ž. "oštrica", nj. *Eck* sr. "ugao", *Ecke* ž. "ugao, kut; rogalj" (germ. **aγjō*), lit. *ã̃šmens* sr. mn. "oštrica", toh. A *āk*, B *āke* "kraj" itd. — U nekim je jezicima **oḱ-*. Ie. st. **xeḱ-* i **xʷeḱ-*, no moguće je da je ono što se izvodi od **aḱ-* zapravo **əḱ-* = st. **x̥ʷḱ-*, pa bi to bilo ie. st. **xʷeḱ-/*x̥ʷḱ-* → **oḱ-/*əḱ-*. (Iz nekog oblika koji bi bio odraz **oḱ-s-* ili **əḱ-s-* posuđeno je turk. **äkši-g* "kiseo", **äkši-* "biti kiseo".)

Nostratički je izvor **HoḰi* "oštrica": afraz. (sem. **ḥakak-* "rezati, grepsti", praetiop. **ḥakl-* "sjekira"; kuš.: bedauje *hogʷ-* "rezati"), ?kart. **hweḳ-* "oštar kraj" (svan. *hoḳar* "kraj, rub", ?gruz. *eḳ-al-* "trn", dijal. *heḳal-*), kart. **xek-* "rezati, grepsti", ?ural. (pbfin. **okas*, **okkaha-* i sekundarno **oγas* itd. "zubac, trn": fin. dijal. *okkas*, veps. *ogaz*, est. *okas* itd.), alt. **oki* "strijela; vrh" (turk. **ok* "strijela": stturk. *oq*, stujg. *oq*, stoguz. *ox/oq*, turkmen. *oq*, azerb. *ox*, čuvaš. *uxă, oxă*; mong.: mong. pism. *oki* "vrh, gornji", halha *ox´* "početak, glava").

Postoje i izvannostratičke usporednice: sinokavk. **-xḳʌ* "oštar; oštriti" (jenisej.: ket. *ī-* "oštriti"; sjevkavk. **ʔʌ-ḳʌ* "oštar; oštriti").
V. *kamen*.

òtac

Gen. *òca*, vok. *ȍče*, mn. *òci* i *òčevi*. — Od psl. **otьcь*: stsl. *otьcь*, bug. st. *otèc*, mak. st. *otec*, sln. *ǫ́če*, gen. *očẹ́ta* (taj je nominativ zapravo stari vokativ), č., slč. *otec*, gluž. *wótc*, dluž. *wośc*, p. *ojciec*, kašup. *woejc*, slovin. *vòtc, vòic*, r. *otéc*, ukr. rij. *otéc*, bjr. crkv. *ajcéc*.

Poteklo od ie. **att-ikó-s*, što je pridjevska tvorba. — Od toga je još grč. *Attikós* "atički; Atika; Atenjanka"; od toga načinjeno *Atikḗ* "Atika"), dakle *hē Attikē (khṓra)* jest "očevska zemlja", čemu je kasnije zaboravljeno značenje. — Dakle indoevropska riječ **attikós* oznaavala je zapravo pretka koji je u razini oca, a značenje je takvo jer je on (pa tako i otac) i sam od očeva (tj. predaka).

Takav pomak u značenju od pridjeva prema imenici vidi se još npr. u riječi **vъnukъ* (v. *unuk*), a usp. i nj. *Mensch* < stvnj. *mennisco* "čovječji".

Indoevropsko **atta*, od čega je **attikos*, dječja je riječ za oca (dakle riječ znači zapravo "tata").

Ie. **attos, *atta* "tata" (i "mama") može se vidjeti u het. *attaš* "otac", stind. *attā* "mati; starija sestra", *attiḥ* "starija sestra", grč. *atta* "tatica", alb. *at* "otac", lat. *atta* "otac, tata", got. *atta* "otac" itd. — praslavenska bi riječ bila **otъ*.

Slične su dječje riječi i u drugim jezicima — usp. elam. *atta*, mađ. *atya*, turk. *ata*, bask. *aita* itd.

Za ie. **pətḗr* "otac" v. u *stric*.

òvāj, òvā, òvō

Pokazni zamjenički pridjev za blizinu prema drugom licu. — Načinjeno dodavanjem *-āj* (*-ā, -ō*), prema određenim pridjevima, od psl. **ovъ, *ova, *ovo*. To je od ie. **o-wo-* ili **a-wo-* (usp. stind., av., stperz. *ava-* "onaj", srperz. *ōy* "taj, on" < iran. **ava-hya-* gen., part. *hō, hav* "onaj, on", sogd. *(ʾ)γw, xw [xāu, xō]* itd., u novoiranskim jezicima uglavnom za 3. l. jd., npr. kurd. kurmandži *äw, äv*, tališ. *av*, mundžan. *wå, wa, wə* itd.), gdje je drugi dio, *-wo-*, čestica (usp. stind. *u* "također", got. *-u* upitna čestica).

V. *on*.

óvca

Od psl. **ovьca̍*, ak. **ovьcǫ̍*: csl. *ovьca*, bug. *ovcà*, mak. *ovca*, sln. *óvca*, č. *ovce*, slč. *ovca*, gluž. *wowca*, dluž. *wojca*, p. *owca*, kaš. *wöwca*, slovin. *vóufčą*, polap. *vüćě*, r. *ovcá*, ukr. *vivcjá*, bjr. *aŭcá*.

Praslavenska je riječ umanjenica **owikā́*, što je još u stind. *avikā́* (usp. *avikaṭā-* u hindi *ewaṛ* "stado ovaca ili koza") te u kimr. *ewig*, stkorn. *euhic* (ali "košuta"); nije sačuvano **ovь*, što bi bilo od ie. **owi-s* (starije **Howi-*): luvij. *hawi-*, hijerluv. *hawaw/i-*, likij. *kawã*, stind. *áviḥ* m. ž. (usp. pali *avi-* m. "ovan", prakrt. *avi(a)-* m., sinhal. *aviyā* "koza"), šina *ēi*, arm. *hoviw* ("pastir": **owi-pā-*), grč. *ó(w)is*, lat. *ouis* (roman.: rum. *oaie*), umbr. *oui*, stir. *ói*, got. *awistr* ("ovčje stado"), stisl. *ǽr*, stengl. *éow(u)*, engl. *ewe*, stvnj. *ou(wi)*, nj. *Au*, lit. *avìs*, latv. *avs*.

Psl. **ovьnъ* (mak. *oven*, hš. *òvan/óvan*, gen. *óvna*, sln. *óven*, č. *oven*, r. *ovén*, gen. *ovná* itd.) skupa s baltij. **awinas* (lit. *ãvinas*, latv. *avins*, *auns*, prus. *awins*) dolazi od ie. **owi-no-s*, što je po tvorbi pridjev pa riječ zapravo po postanju znači "koji pripada ovci". Usp. **owi-ino-s* u lat. *ouīnus* (> rum. *oină* "ovčetina", makedorum., retorom. sjevengadin. *uin* "ovčje mlijeko").

Izgleda da su Indoevropljanima u njihovoj pradomovini ovce bile od svih domaćih životinja najzastupljenije, i upravo imanje ovaca ukazuje na to da bi ta pradomovina bila relativno blizu područja u kojem bijaše pripitomljena ovca. Najstarije takvo područje bilo je ono između Cipra i Male Azije do Irana, gdje je pripitomljen muflon (istočnije su pripitomljene ovca urijal i ovca argali). Ovca je, uz konja i kravu, za Indoevropljane bila i žrtvena životinja. Vuna i predenje vune bili su u njihovoj predaji osobito važni: povezivali su se sa sudbinom (usp. izraz *crnu vunu presti*). U drevnih je Slavena boginja **Mokošь* bila ta prelja koja prede i tke sudbinu.

Pomišlja se na to da bi u **owi-* bio indoevropski korijen **eu-* "obući", tj. da je **owi-* odglagolska imenska izvedenica (za **eu-* v. u *obuti*). Naime, ovca bi bila tako nazvana po svojoj gustoj vuni. Za značenje usp. npr. stind. *meṣáḥ* "ovan; mijeh", avest. *maēša-* "ovca", srperz., nperz. *mēš* "vuna" (i onda posuđenica iz iran.: marij. *miž, mež* "vuna, vlas"); za te riječi v. u *mijeh*.

V. *vuna, obad*.

ȍzbiljan, ȍzbiljna, o
Od psl. **ozbylьmь(jь)*, gdje je *oz-* prefiks, a prošli particip aktivni **bylьmь* imamo još u *biljan, biljna, o* "istinit, pravi", u XVI. stoljeću (usp. p. dijal. *bylny,* slovin. *bĕlnī* "dobar", r. dijal. *byl'nój* "pravi, istinit") — to je od **bylъ* ili od **bylь* (usp. starije *bilj,* gen. *bilji* "istina"), što je od glagola **byti* "biti". (Usp. *zbīlja* "istina", s prefiksom *s-* < **sъ-*, dubrovačko *näzbilj* "doista"). Pridjev *biljan* zapravo je etimološki identičan pridjevu *bȋljnī* "koji se odnosi na biljke", sȁmo je u davno doba nastala razlika u značenju.
Prefiks *oz-* (nalazi se još u *òzdōl, òzdō* < psl. dijal. **oz dolъ*, *òzgōr, òzgō* < **ozgor*) odgovara litavskom *až(u)* i latvijskom dijal. *az* (v. *za*); sva tri potječu na koncu od indoevropskog **agō* ili **aghō*, možda od nekog reduciranog **ag(h)*. V. *za*.
Drugo tumačenje kaže da je u pridjevu *ozbiljan* prefiks *od*; usp. *od zbilje* = *odista*.

ozlijéditi (se), *òzlijēdī*
Glagol izveden od *zlijéditi* "nanositi kome zlo, štetu, vrijeđati", a taj je izveden od imenice *zlijed* (*zlid*) ž., m. "zlo; djelo kojim se netko pozlijedi" (usp. i *zleda,* a danas *òzljeda*); usp. pridjev *zlēdän, zlédna* (Žumberak) "koji se lako ozlijedi".
Riječ **zlědь/*zlědъ* nastala je ukrštanjem od **zъlo* (v. u *zao*) i **verdъ* (južsl. **vrědъ*, za što v. u *vrijeđati*).

òžujak, gen. *òžūjka*
Usp. *lažujak, lažak,* u Otoku u Slavoniji *pròlagā*, te mak. dijal. *lažu* "ožujak". Može se rekonstruirati psl. dijal. (južsl.) **lъžujьkъ*, što je načinjeno od poimenčenja pridjeva **lъžujь* sufiksom *-kъ*.
Stariji je naziv **berzьnь* (usp. kajk. *brezen,* sln. dijal. *brezen,* č. *březen,* slč. *brezen,* r. dijal., ukr. dijal. *berezen'* itd.).
Naziv je nastao po lažnu, prijevremenu početku proljeća, po varljivu vremenu. Usporedi takve nazive za travanj psl. **lъžikvětъ* (stp. *łżykwiat*, p. *łżekwiat*, slovin. *łžəkvat*; promijenjeno p. dijal. *łudzikwiat*, s **ludъ*), **lъžitrava/*lъžitravъ* (bug. st., dijal. *lъžitrěv, lъžítrev, lъžitr(j)áv, lъžitravà, lažítrava* itd.).
V. *laž*.

P

pàkao, gen. _pàkla_

Od psl. _*pьkь̀lъ_, gen. _*pьkъlȁ_: bug. _pъ̀kъl_, mak. _pekol_, sln. _pəkə̀l_, gen. _pəklä_, stp. _pkieł_, rcsl. _pьkъlъ_. — Od _*pьkъlo_: bug. _pekló_, č., slč. _peklo_, p. _piekło_, r. (juž., zap.) _péklo_, ukr. _péklo_ itd.

Prvotno je značenje praslavenske riječi bilo "smola, katran", kako je bilo i u starijem jeziku; usp. _*pьk(ъ)līna_ u _pàklin/päklina_, _*pьk(ъ)lemь(jь)_ u _pàklen_ te u _Pakleni otoci_, _*pьk(ъ)leníca_ u _Paklenica_, _Peklenica_ itd.: mjesta su nazivana po smoli i sl. Značenje "pakao" novije je, upravo kršćansko, jer narodsko kršćanstvo zamišlja, između ostalog, pakao kao mjesto gdje gorуća smola pojačava muke, iako je u kršćanstvu pakao zapravo stanje duše koja je vječno odvojena od boga. — Riječ je dakle isprva označavala katran (npr. dobiven destilacijom drva i sl.). U nekim govorima tako postoji i po takvu značenju bliska riječ _dàgalj_, gen. _dàglja_ "mast koja se dobiva visokom temperaturom iz kosti, služi za podmazivanje kotača na kolima" (psl. _*daglь_, od _*dagnēti_ "gorjeti", s ie. _*dhōg_^{w}_h-_ od _*dheg_^{w}_h-_ "gorjeti", v. u _žeći_). Usp. i psl. _*degъtь_ "smola, katran" (č. _dehet_, r. _dëgot_ itd., od istog ie. _*dheg_^{w}_h-_). — Riječ _kàtran_ posuđenica je iz turskog _katran_, što je iz arap. _ḳaṭrān_ (iz toga pak je roman.: tal. _catrame_, stfr. _catram_, _cotran_, fr. _goudran_, _goudron_, prov. _catran_, port. _alcatrão_; iz oblika _*kitran_ jest prov., šp. _alquitran_).

U slavenskim su riječima ie. _*pik-(u)lo-s, -m_ (s tim da se pomišlja na to da je srednji rod načinjen po riječi _*nebo_). Latinska je riječ ženskog roda i ona je mlađa, _picula_ "malo smole; smola" (> roman.: rum. _păcură_, veljot. _pekla_, tal. _pegola_, retorom. engad. _pievla_, furl. _peule_, prov. _pegola_; u rumunjskom riječ znači i "pakao", pod slavenskim utjecajem; iz tal. _pegola_ jesu _pègola_ "smola; nesreća, peh" i _pègula_ "nesreća, peh").

Polazno je indoevropsko _*pik-_ "smola", što je još npr. u grč. _píssa_, (at.) _pítta_ (_*pik-jā_), lat. _pix_, gen. _picis_ "smola" (_pice_ > roman.: tal. _pece_, sard. logud. _pige_, furl. _pes_, fr. _poix_, prov. _petz_, šp., port. _pez_), umbrij. _peiu_ "piceōs" (_*pik-jo-_). — Usp. još i alb. _pishë_ "bor" (_*pik-s-jā_, ili _*pit-s-jā_), lat. _piceus_ "smolav; crn kao smola" (_*pik-jo-_; roman.: tal. (korzikan.) _pečča_ "sladić"), _picea_ "bor" (> tal. (lombard.) _peša_, (mlet.) _petso_, istfr. _pes_, retorom. donjoengad. _peč_, furlan. _pets_), _*picarius_ "smolast, smolav" (> tal. (bergam.) _pigera_, (kremon.) _pagera_ itd., katal. _peguera_ "smolavac, crnogorica", šp. _peguera_), _*picidus_ "smolav" (> fr. dijal. (lion.) _peži_, prov. _peze_), _pīnus_ "omorika, bor, smreka; brod; luč; pinija" (za značenje "brod" usp. _čamac_; u latinskoj je riječi _*pik-s-nu-s_; lat. > roman.: rum. _pin_, tal. _pino_, sard. log. _pinu_, retorom. donjoengad., furlan., fr. _pin_, prov., kat. _pi_, šp. _pino_; iz dalmatoromanskog odraza jest hrv. (Dalm.) _pin_ "bor"), _pīneus_ "borov, omorikov" (roman.: port. _pinho_

"omorikovina", tal. (sicil.) *piñu* itd.; *pīnea* > tal. (mlet.) *piña*, šp. *piña* itd., a iz dalmatoromanskog odraza jest hrv. (Dalm.) *pînj* m., *pínja* ž. "bor; češer"; iz jedne od mnogobrojnih izvedenica jest tal. *pignuolo*, iz čega je, ili iz odgovarajuće dalmatoromanske riječi, npr. dubrovačko *pìnjuo*, gen. *pinjúla* "češer" i sl.).

Iz latinskog su posuđene keltske riječi za smolu (ir. *picc*, bret. *pyg*, *pek*) i germanske (najkasnije u VII. stoljeću): stnord. *bik*, stengl. *pic*, engl. *pitch*, stsas. *pik*, srnizoz. *pec*, nizoz. *pek*, stvnj. *peh*, *beh(h)*, njem. *Pech* (iz toga je posuđeno *pěh*, gen. *pèha/pěha* "nezgoda, nesreća"). Iz germanskih je jezika fin. *pikki*, es. *pihk*; iz njemačkog je latv. *piķis*. — Novija je posuđenica, iz latinske *pīnea*, *pînija*.

Indoevropskom **pik-* "smola" slično je **pit-* "bor, jela", od čega su npr. stind. *pītu-dāru* "vrsta drveta", vahan. *pit* "vrsta drveta", grč. *pítys* "omorika, jela, bor". — Zato se pomišlja na to da bi se moglo raditi o istom korijenu, sa sufiskom *-k-* i *-t-* (**pei-/pi-* "mastan", zbog smole).

păkōst ž., gen. *-i*

Od psl. **pakostь* "šteta, kvar, prepreka, uštrb, nevolja": stsl. *pakostь*, bug. *pàkost* "šteta, kvar, uštrb, gubitak, nevolja, nezgoda", sln. *pákost* "neugodnost, nevolja, nezgoda", č. *pakost'* "šteta, kvar, gubitak, uštrb, nevolja, nezgoda, nesreća, neugodnost", dluž. *pakosć* "poslastica", p. *pakość* "pakost, zloća, nevolja, nezgoda, neugodnost, tvrdoglavost, vragolija, podvala, nevaljaština", str. *pakostь* "šteta, kvar, haranje, grabež, nesreća, muka, bolest, prepreka, prijevara, obmana, oskvrnjenje", r. *pákost'* "pakost, gadost, podlost", ukr. *pákist'*, gen. *pákosty* isto, bjr. *pakosć* "ispražnjenje; šteta, kvar, nevolja, nesreća; smeće",— Usp. i glagol *pakòstiti/păkostiti* (**pakostiti*).

Po jednom tumačenju, od nesačuvane imenice **kostь* "šteta, kvar", od koje je i glagol **kostiti* (r. *kostít'* "karati, ružiti, psovati; prljati, kaljati; oštećivati, uništavati" itd.). — Postojala je i imenica **kastь*, u r. dijal. *kast'* "štakor, miš; prljavština", "šteta na njivi od gaženja, nepodopština, pakost; kal", "nečistoća, smrad" itd., a zanimljivi su i primjeri kao r. dijal. *pókastit'* "biti nestašan, vragolast; pakostiti", *pókast'* "odvratan čovjek", "vragolan" (**pokastiti*). **kastь* i **pakostь* jesu kao **mastь*, **pamętь*, pa se može pomišljati na glagol **kasati (sę)* ili na **kazati (sę)* (kao **mastь* prema **mazati*).

Glagol **kasati (sę)* "dotaći se" povezan je s glagolom **česati* (v. u *kasati*). Nešto je uvjerljivije povezivanje s glagolom **kaziti* "kvariti, oštećivati" (v. u *čeznuti*), usp. značenja u *nakaza*, *unakaziti*. Tada bi se moglo reći da su **pakostь* i **pakostiti* nastali od nesačuvane imenice **kostь*, a ta da je nastala od nesačuvana kauzativa **koziti*.

Za tumačenje nastanka riječi **pakostь* od **opakъ* v. u *opak*.

pălac, gen. *pâlca*

Od psl. **palьcь* "prst": csl. *palьcь*, bug. *pàlec*, mak. *palec*, sln. *pâlec*, gen. *pâlca*, č., slč. *palec* sve "palac" — luž. *palc*, polap. *pólac*, p. *palec*, r. *pálec*, gen. *pál'ca*, ukr. *palec'* "prst".

Umanjenica od **palъ* "prst", što je sačuvano u r. *bespályj* "besprst", *šestipályj* "šestoprst".

Srodno s lat. *pollex*, gen. *pollicis* "palac" (**pol-*, s ekspresivnim udvojenjem *l*; od **pollice* jesu roman.: tal. *pollice*, retorom. engadin. *póllesch*, stfr. *pouz*, fr. *pouce*, prov. *poltz*, *polse(r)*, katal. *polze(r)*) — pa bi bilo **palъ* < ie. **pōl-o-s*.

Možda su te riječi povezane s ie. **pel-* koje je u perz. *pālidan* "tražiti, slijediti", stengl. *félan* "osjećati", engl. *feel*, stfriz. *fēla*, stsas. *fōlian*, nizoz.

voelen, dnj. *fölen, fäulen,* stvnj. *fuolen,* nj. *fühlen* (prvotno se odnosilo na dodir), bug. *palam* "tražim", mak. *pala* "tražiti, slijediti".

pàlača
U govorima riječ znači još npr. i "veliko predsoblje", "najbolja soba u kući", "blagovaonica" itd. Usp. i oblike kao *pòlača* i sl. — Riječ rano preuzeta iz balkanskoromanskog odraza lat. *palatia* sr. mn. (a iz talijanskog su *pàlac, palằc* itd.) Za razvoj *tj > č* v. u *račun.*
Lat. *palatia* množinski je oblik za *palatium,* od čega su roman.: tal. *palazzo* "palača, dvor" (u južnoj Italiji "kuća"), sardin. logudor. *palatu,* fr. *palais,* prov. *palatz,* katal. *palau,* šp. *palacio,* port. *paço.* — Iz stfr. *paleis, palais* jest srengl. *paleis,* engl. *palace* (pa onda opet iz te engleske riječi fr. *palace*).
Od *palatia, palantia* (s naknadno umetnutim *n*) nastale su u srednjem vijeku i riječi stengl. *pálant, pálent, palendse, palent(s)e,* stsas. *palinza, palencea,* stvnj. *pfalanza, pfalinza,* srvnj. *pfalenze, pfalz,* nj. *Pfalz* "palača, dvor". — Usp. i ir. *pálás, pelait.*
Iz lat. *palatīnus* jest *palàtīn/palatîn* "kraljev namjesnik u Ugarskoj", usp. i *palàdīn* "dvoranin Karla Velikog, vitez iz njegove pratnje", ml. "borac, zatočnik, branič, pobornik".
Lat. *palatium* vjerojatno je poteklo od imena brežuljka Palatina, *Palātium,* jednog od sedam brežuljaka na kojima je bio sagrađen Rim (pridjev *Palatīnus* "palatinski"). Na Palatinu je bila četvrt bogatašā, tamo je cezar August izgradio svoju vladarsku rezidenciju. Carske su palače s vremenom zauzele cio brežuljak.

páliti, pâlīm
Od psl. **palīti, *pâljǫ* "činiti da nešto gori, izazivati gorenje": stsl. *paliti,* bug. *pàlja,* mak. *pali,* sln. *páliti,* č. *páliti,* slč. *páliť,* gluž. *palić,* dluž. *paliś,* p. *palić,* r. *palít', paljú,* ukr. *palýty,* bjr. *palíć.*
Dugo a < *ō,* usp. **polěti* (stsl. *polěti,* hrv. čak. *spolìti* "pripaliti", sln. *poléti, polím,* str. *polěti* itd.), **polmy,* gen. **polmene* (*plằmen*), **polnǫ̋ti* (*plànuti, plằnē*), **pepelъ* (v. *pèpeo*).
Ie. **pel-* "gorjeti": stisl. *flór* "mlak, topao" (germ. **flōwaz*), nizoz. *vlouw* "slab, mlak", nj. *flau* "mlitav" (germ. **flēwaz* < **plē-wo-s*), kimr. *go-leu,* bret. *gou-lou* "svjetlo" (**plo-wo-*); **(s)pel-* "plamtjeti, blistati": stind. *sphuliṅgaḥ* "iskra" (indoarij.: pali *phuliṅga-,* prakrt. *phulimga-,* hind. pjesn. *phulīg* itd.), arm. *pʻail* "sjaj, blijesak", s proširenjem *-d-* grč. *splēdós* "pepeo", lat. *splendēre* "sjati se, blistati" (> stfr. *resplendere*; lat. *splendidus* "sjajan, krasan, ugledan", usp. *splèndidan*), stir. *léss* "svjetlo" (< **lanssu-* < **plənd-tu-*).
Indoevropsko **(s)pel-* nastalo je od nostr. **paľʌ* "gorjeti" (sa *(s)-* zbog palatalnog *ľ*), koje je još npr. u ural. **paľʌ* "gorjeti" (fin. *pala* "gorjeti", mađ. *fagy-* "smrznuti se"), drav. **paḷ-* "blistati" (tamil. *paḷapaḷa*).

pằluba
Riječ je preuzeta iz ruskog (uveo ju je B. Šulek).
Psl. **paluba* jest npr. u č. *páluba* "šuplje stablo" (značenje "paluba" iz r.), p. *pałuba* "natkrivena kola", r. *páluba* "paluba", ukr. *páluba* "krov na kolima, od lika, luba, trske".
U tome je prefiks **pa-* s **luba* (za koje v. u *lub*). Psl. **lubъ/*luba* upotrebljavalo se, kao npr. i u litavskom, i za riječi koje su označavale građu za izradu krova. Usp. **polubiti* "pokriti lubom". Usp. i sln. *kröv,* što znači i "krov" i "paluba".

pȁmēt ž., gen. *-i*

Od psl. **pȃmętь*: stsl. *pametь*, bug. *pàmet*, mak. *pamet*, sln. *pámet*, č. *paměť*, slč. *pamäť*, p. *pamięć*, r. *pámjat'*, ukr. *pám'jat'*, bjr. *pámjać*. — Prvotno je značenje imenice **pȃmętь* bilo "sjećanje".

Pridjev je *pȁmetan, pȁmetna, o* (**pamętьnъ(jь)*). — Od imenice je načinjen glagol *pȁmetiti, pȁmetīm* (i onda *pamétiti*, pa *raspamétiti*), od čega je nastalo (sinkopom) *pȃmtiti, pȃmtīm*.

Psl. *pȃmętь* načinjeno je od **pa-* i nesačuvane imenice **mętь*, koja je od ie. **mn̥-ti-s*. Od toga je još i stind. *matíṣ, mátiṣ* ž. "misao, namjera, mišljenje", av. *maiti-* "misao, mnijenje", lat. *mēns*, gen. *mentis* "duša, um, razum, pamet" (> roman.: rum. *minte*, tal., sard. *mente*, prov., katal. *ment*, šp. *miente*, port. *mente*; latinski je pridjev *mentālis*, iz čega je *mèntālan*), lit. *mintìs* "misao, *istlit.* zagonetka" (usp. *atmintìs* "uspomena", *išmintìs* "razbor").

Indoevropski je korijen **men-* "mniti, misliti" — v. *mniti*.

pȁmuk

I *pàmuk*. Usp. i srp. dijal. *pambuk*. — Turcizam (slično i u drugim balkanskim jezicima), iz turskog *pamuk, pambuk*, što je iz perz. *pämbäk* (a iz perz. *pämbä* jest turska riječ *pembe* "ružičast", iz koje je turcizam *pèmbe, pènbe* "ružičast").

U našem su jeziku još oblici *bùmbāk* (gen. *bumbáka*) i sl.; to je iz talijanskog, usp. sttal. *bombace*. — Usp. lat. *bombyx* "dudov svilac; svila" (> roman.: tal. dijal. (Toskana) *béco* "crv na maslini" itd.), te **bombax* (> roman.: tal. *baco* "dudov svilac") i *bambax, bambāce* "pamuk" (> tal. *bambagio, bambagia*, dijal. (južtal.) *vammaçę*, retorom. engadin. *bambesen*, sardin. logudor. *bambage*, stfr. *bambais, bambace*). — Iz tal. *bambagio* jest fr. *beige* st. "boja za vunu", danas "neobojen, prirodan; žućkasto-smeđe boje" (po drugom tumačenju ta je francuska riječ nastala od lat. *baeticus* "betički, iz Betije, pokrajine na jugu Španjolske"), a iz toga je k nama došlo *bȇž* "žućkasto-smeđ, boje pijeska; neobojen, prirodne boje; tkanina prirodne boje s kosim crtama".

Iz talijanskog je npr. sln. *bombȃž*; usp. u nas dubrovačko *bumbačic* (u M. Držića).

Latinska riječ *bombyx* posuđenica je iz grč. *bómbyx* (gen. *bómbykos*) "svilena čahura". Od te je grčke riječi srgrč. (bizant.) *bambákion* (pa se za srperz. *pambak, pämbäk* smatra da je posuđeno iz te bizantske riječi). — Izgleda da su se u razna vremena i na razne načine ukrstile takve riječi još i s imenom grada *Bambýkē* (koji je bio na glasu po preradi pamuka) te još s grč. *bómbyx*.

Iz talijanske riječi *bombagina* jesu npr. hrv. dijal. *bumbažȋna, bumbàžina*, a iz *bombagino* jest starija dubrovačka posuđenica *bunbàčin* te *bumbažin* (U XVI. st.). Iz talijanskog *bombagino* (usp. i fr. *bombasin* — oboje od **bombacīnus*; iz francuskog je engl. *bombasine, bombazin*) u XVI. stoljeću posuđeno je nj. *Bombasin* "lagano pamučno sukno, također s dodatkom vune, devine dlake ili svile" (iz toga k nama *bombasin*, u *bombasin-tkanina*, a iz francuskog je *bombazȇn/bombàzēn*, gen. *bombazéna*).

Iz starofrancuskog *bombace* posuđeno je engl. *bombace*, od čega je nastalo u XVI. stoljeću *bombast*, čemu je starije značenje "pamučna tkanina" (pa iz toga u nas *bombȁst/bòmbast* "pamučna podstava; vrsta svilene tkanine"), a mlađe "napuhano, naduto govorenje, govorenje s visoka"; od toga je pridjev *bombastic* (XVII/XVIII. st.), iz čega je k nama došlo (i pod utjeca-

jem riječi kao *bomba*, kako je, uostalom, bilo i u engleskom jeziku i drugdje) *bombàstičan*.

Perz. *pämbä, pamba* jest odr srperz. *pambak* (iz perzijskog je riječ posuđena i u mnoge iranske jezike — usp. npr. pašto *pamba*).

pânj, gen. *pánja*

Od psl. **pьnjь*: csl. *pьnь*, bug. *pъn*, sln. *pânj*, gen. *pânja*, č. *peň*, r. *pen'*, gen. *pnja* itd.

Od ie. **pin-jo-s*, što po tvorbi znači "koji je u vezi s drvom", od **pin-*: stind. *pínakām* "štap, batina", grč. *pínaks*, gen. *pínakos* "balvan, daska; slika" (to je u *pinakotéka*) itd.

păpar, gen. *pàpra*

Od psl. **pьpьrь, gen. *pьpьrà*: stcsl. *pьprъ*, bug. *pipèr*, sln. *pópər*, gen. *pópra*, *péper*, gen. *pépra*, č. *pepř*, slč. dijal. *piepor*, p. *pieprz*, str. *pьpьrь*, ukr. *poper* (r. *pérec*, ukr. *pérec'* < **pьpьrьcь*). — *o* svuda zbog ukrštanja s **koprъ* (> *kopar*).

Izvedenica je *pèprika* (iz toga posuđeno mađ. *paprika*, a iz mađarskog onda u naš jezik *păprikaš*).

Praslavenska je riječ, možda kroz istočnogermanski, posuđena iz lat. *piper*, što je iz grčkog *péperi*. — Iz te je grčke riječi t. *büber*, iz čega pak je *biber*.

Grč. *péperi* posuđenica je s istoka, usp. stind. *pippalī́* (dakle je izvor vjerojatno dijalektalan oblik **pipparī*). — Stind. *pípallam* sr. značilo je "jagoda, zrno (biljke *Ficus religiosa*), *pípallaḥ* m. "Ficus religiosa"; dalo je pali *pipphala-* m. "Ficus religiosa", prakrt. *pippala-*, sindhi *pipiru*, lendi *pippal, pippil*, pandžabi *pippal*, nepal. *pipal*, bengal. *pippal*, orija *pipaḷa*, bihar., maithili *pīpar*, hind. *pīpal*, marathi *pīpaḷ* itd.; usp. i kašmir. *pipal-kulᵘ*. — Stind. *pippalī́* ž. "papar, paprovo zrno, Piper longum" (ved. "zrno, jagoda") dalo je pali *pipphalī*, prakrt. *pippalī-, pipparī-* ž., sindhi *pipirī*, lendi *piplī*, zappahar. *pippli*, asam. *pipali*, bihar. *pipul*, orija *pip(p)ali*, hind. *pīpal, piplī, pīplī*, gudžarat. *pīparⁱ*, marathi *pīpḷī*, sinhal. *tipli* itd.; usp. i kašmir. *pipijᵘ*.

Latinska je riječ izvor npr. i zapadnogermanskih: stengl. *piper*, engl. *pepper*, stvnj. *pfeffar*, nj. *Pfeffer* itd.

pàpīr, gen. *papíra*

Najvjerojatnije iz nj. *Papier* (to iz francuskog *papier*?), što je na koncu iz lat. *papyrus*, a to iz grč. *pápȳros*, čemu je prvotno značenje "papirus, biljka od koje se pravio papir". Grčka je riječ posuđenica iz egipatskog.

pàpuča

Balkanski i evropski turcizam (u zapadnoevropskim jezicima kroz arap. *bābūǧ, bābūš* : fr. *babouche*, iz toga engl. *babouche*); t. *papuç* jest iz perz. *pāpūš*, što je složenica od *pā* "noga" (v. *pod*) i *pūš* (od glagola *pūsidän* "pokrivati").

pâr

Iz tal. *par* (*un par di...*), što je iz lat. *pār* "jednak".

Od lat. *paria* (sr. mn.) jest fr. *paire*, iz toga engl. *pair*.

Iz lat. *pār* posuđeno je, poslije visokonjemačkog pomaka suglasnikā, stvnj. *păr*, nj. *Paar* "par", i naša riječ može biti posuđenica iz toga.

Od *pâr* imamo *pâran, pârna, o, pàrnjāk, páriti (se), spáriti, raspáriti* itd.

pȁra

Od psl. **pȃra*: csl. *para*, bug. *pàra*, mak. *para*, sln. *pâra*, č. *pára*, slč., gluž., p. *para*, r. *par* m., ukr., bjr. *pára*.

To je od ie. **pōrā* (usp. lit. *porė̃*, latv. *pors* "para"), od korijena **per(ə)-* (starije **perH-*) "prskati, puhati, dahtati": het. *parāi-* "raspiriti; puhati", grč. *prḗthō*, *pímprēmi* "zapalim; pušem, dušem", lit. *perė́ti* "snatriti". — Usp. dluž. *pŕěś* "usahnuti, uvenuti", p. *przeć* "znojiti se", r. *pret'*, *préju* "znojiti se, kuhati se".

paróla

Iz fr. *parole* "riječ; govor; glas; rječitost", što je od narlat. **paraula*, a to je od crkvlat. *parabola* "Kristova riječ". (Fr. *parler* "govoriti" jest u *parlement*, što je u XI. stoljeću značilo samo "razgovor", no ta je riječ u anglonormanskom dobila značenje "skupština"; iz nje je *parlàment/parlamȅnt*). (Roman. **parabola* "riječ" jest u veljot. *palaura*, tal. toskan. itd. *palora*, tal. *parola*, sardin. logudor. *peraula*, retorom. engadin. *parevla*, furla. *peraule*, fr. *parole*, prov. *paraula*, katal. *parola*, šp., port. *palabra*.)

Latinska riječ *parabola* jest iz grč. *parabolḗ* "usporedba; poslovica": biblijske parabole (priče s poukom) dale su svoj naziv općenito Kristovoj riječi (jer je on njima naučavao), pa je od toga općenitije značenje narlat. **paraula* "riječ". — Iz grčkog je (kroz latinski) *paràbola*.

Grčka riječ *parabolḗ* znači "odstupanje od prvog puta, usuđivanje; poredba, poslovica, parabola" (*parábolos* "smion, drzak; pogibeljan, opasan"), a izvedena je od glagola *parabállō* "bacim pred nekoga, pokraj nekoga; povjerim; približim se; prebrodim; usudim se; natječem se; poredim se": *pará* znači "pokraj, kod, uz, pri, do, tik", polazni je glagol *bállō* "bacim, metnem". (U latinskom je taj grčki glagol dao još jednu izvedenicu: *ballista* "bojna naprava metaljka, bacaljka", usp. danas *balìstika*.)

Od glagola *bállō* izvedeno je *ballízō*, što je u sicilskom grčkom značilo i "plesati", i iz toga je u IV. stoljeću poteklo lat. *ballāre* "plesati".

Od toga je fr. *baller* "plesati", od čega pak je izvedeno *bal* "ples" (iz toga *bȃl*). — Istog je latinskog izvora prov. *balada*, iz čega je fr. *ballade* (iz toga *baláda*).

Od istog je latinskoga glagola tal. *ballare* "plesati", od toga *ballo* "ples" i umanjenica *balletto*, iz toga fr. *ballet* (iz toga *bàlēt/balȅt*).

pȁs, gen. *psȁ*

Od psl. **pьsъ*, gen. **pьsà*: stsl. *pьsъ*, bug. *pъs*, *pes*, mak. *pes*, sln. *pə̀s*, gen. *psä*, č., slč. *pes*, gluž. *pos*, dluž. *pjas*, p. *pies*, r. *pës*, gen. *psá*, ukr. *pes*, bjr. *pes*.

Od ništičnog prijevojnog stupnja **piḱ-*, koje je još u stind. *píśaṅgaḥ* "crvenkast, riđast, smeđ" (također i ime za psa), *piśaḥ* "jelen šarenjak, lanjac", psl. **pьstrъ* (hrv. čak. *pästar* "vlažan od znoja", sln. *pə̀stər*, č., slč. *pestrý*, r. *pëstryj* "šaren" itd. — ie. **piḱ-ro-*), od korijena **peiḱ-* "bilježiti urezivanjem ili bojenjem" (v. *pisati*). Što se tiče značenja, usp. *šarko, šarov, garov*.

U slavenskom se izgubila indoevropska riječ za psa **ḱwon-/*ḱun-* (nom. **ḱwōn*, gen. **ḱunes*), koja je odražena ovako: hijerluv. *śùwanài*, stind. *ś(u)vā́*, gen. *śúnaḥ*, avest. *spā*, gen. mn. *sūnəm*, arm. *šun*, gen. *šan*, grč. *kýōn*, gen. *kynós* (usp. *kinològija*), lat. *canis* (> roman.: rum. *câ(i)ne*, veljot. *kuon*, tal., sardin. logudor. *cane*, retorom. engadin. *ḱaun*, furlan. *ḱan*, fr. *chien*, prov. *ca*, port. *cão*), stir. *cú*, gen. *con*, kimr., stkorn. *ci*, got. *hunds*, stnord. *hundr*, stsas., stnizoz., stfriz., stengl. *hund*, stvnj. *hunt*, nj. *Hund* (germ. **hundaz* <

*k̑wn̥-tó-s), lit. *šuõ,* gen. *šuñs,* latv. *suns,* toh. A *ku,* u kosim pad. *kon,* toh. B *ku.* — Riječ je ponegdje označavala i vuka: usp. stind. *śvakaḥ* "vuk" (odgovarajuća iranska riječ **swaka-* znači "pas": avest. *spaka-* "pasji, pseći", medij. *spáka* "pas", kurd. kurmandži *sä,* tališ. *səpa,* gilan. *sak,* klperz. *sag,* perz. *säg,* tadž. *sag* itd.), stir. *cú* "pas; vuk". Tako je i u mitologiji, gdje se ponekad vukovi nazivaju psima i obratno.

Ie. **k̑won-/*k̑un-* poteklo je od nostr. **K̦üjnA* "vuk, pas", što je dalo još ?afraz. **k(j)n/*k(j)l, *k(w)l* "pas, vuk" (**kjn* "pas" npr. u stegip. *knm.t;* zapkuš.: basketo *kanā,* kafičo *kunānō* itd.; čad.: jegu *káń;* semit. **kal-b* "pas": arap., geez *kalb,* sthebr. *kęlęb,* akad. *kalbu;* berb.: tuar. *akūlen* "vuk, šakal", itd.), ural. **küjnä* "vuk" (saam. sjev. *gâidne,* udmurt. *kÿjon,* komi *kęjin*), ?alt. **kʕina* (tung. "pas": mandž. *inda-xun,* nanaj. *enda,* evenkij. sahalin. *ina* itd.). — Nostratička riječ ima usporednice i u drugim natporodicama.

pȁsta

Iz tal. *pasta* "tijesto" (iz talijanske umanjenice *pastello* jest *pastel* m., *pastèla* ž.), što je od kslat. *pasta* "malen djelić ljekovita pripravka" (umanjenica *pastillus* m. "kuglica od mirisavih tvari", od toga roman. *pastilla* ž., a iz talijanskog je *pastìla*), a to je iz grč. *pástē,* mn. *pastá* "pripravak od raznih jestvina". To je izvedeno od glagola *passō* "naspem, pospem, pokropim; uspem".

Lat. *pasta* "tijesto" dalo je roman.: tal., sardin. logudor., retorom. engadin. *pasta,* furlan. *paste,* fr. *pâte,* prov., katal., šp., port. *pasta.*

pȁsti, pȁdnēm

Od psl. **pȁsti, *pȁdǫ:* stsl. *pasti, padǫ,* sln. *pásti, pádem,* stč. *pásti,* p. *paść,* r. *past', padú,* ukr. *pásty,* bjr. *pasć.* (U drugim i tim jezicima odrazi **pȁdati* i **pȁdnǫti* — od potonjeg je naš prezent *pȁdnēm.*)

Ie. **ped-* "pasti": stind. ved. *pádyate* "pada" (**ped-je-;* indoarij.: pali *pajjati* "ide"), kašmir. *pazun* "podudarati se, biti istinit", prasun *pəzə-* "ići", av. *paidyāite* "giba se nadolje, liježe", ?lat. *pessum* "dolje", *pēior* "zločestiji, gori, zlobniji" (**ped-jōs,* s komparativnim *-jōs;* *peior, peius* > roman.: tal. *peggiore, peggio,* retorom. engadin. *pir, piǵur, pis,* furlan. *pyes,* fr. *pire, pis,* prov. *pejer, peits,* katal. *pejor,* šp., port. *peor;* usp. *pejorativan* "pogrdan"), *pessimus* "najzločestiji, najgori" (**pedsimos;* lat. > roman.: tal. *pessimo,* stfr., prov. *pesme;* usp. *pesimìzam, pesìmist/pesimi̇̄st* — prvo u engl. *pessimism* koncem XVIII. stoljeća), stengl. *gefetan* "padati", stvnj. *fëȝȝan* (germ. **fetan*).

To je, preko **pedh-,* nastalo od nostr. **p̦adʌ* "padati", od čęga je još afraz. **pdH* "pasti, leći" (čad. **pdH* "padati; staviti": hausa *fāɗi* "padati", ankve *petta* isto, ngizim *mpədù* "staviti", mangi *pida* isto), drav. **paṭʌ* "pasti, pustiti se, sjesti, leći" (tamil. *paṭu* "poginuti, umrijeti", malajalam. *paṭuka* "padati", *pāṭu* "pad", telugu *paḍu* "pasti").

pásti, pásē

Stariji je naglasak infinitiva *pȁsti.* — Od psl. **pȃsti, *pȃsǫ:* stsl. *pasti, pasǫ,* mak. *pase,* sln. *pásti, pásem,* č. *pásti,* r. *pastí, pasú* itd.

Od ie. **pā-sk̑-,* usp. lat. *pascere, pāscō* "pasem" (> roman.: rum. *paşte,* veljot. *puoskro,* sardin. logudor. *páskere,* furlan. *pási,* fr. *paître,* prov. *paiser,* katal. *peixer,* šp. *pacer,* port. *pascer*), toh. A *pās-,* B *pāsk-* "pasti", het. *pahhši* "čuvam, pasem".

Indoevropski je korijen **pā(i)-* "pasti, hraniti", koji je još npr. u arm. *hawran* "stado", *hoviw* "stado" (**pā-tro-*), možda *hay* "Armenac" (**pəi-;* da-

kle *haykʰ* "Armenci" značilo je "pastiri" — u Herodota spominje se dio Kilikijaca koji živi u Armeniji, i koji imaju mnogo ovaca), grč. *patéomai* "jedem i pijem", lat. *pābulum* "hrana, krma, paša" (roman.: retorom. engadin. *pevel,* katal. *pavol*), *pānis* "kruh" (roman.: rum. *pî(ĭ)ne,* veljot. *pun,* tal., sardin. logudor. *pane,* retorom. engadin. *paun,* furlan. *pan,* fr. *pain,* prov. *pan,* katal. *pa,* šp. *pan,* port. *pão*), srir. *ás* "rast" (**pāt-to-*), got. *fōdjan* "hraniti", stnord. *føda,* stengl. *fédan,* engl. *feed,* nizoz. *voeden,* stvnj. *fuoten* (germ. **fōđjan,* od **fōdan* "hrana": stengl. *fóda,* engl. *food*) itd.

paštèta
Iz tal. *pastetta* "pašteta, smjesa od usitnjena mesa, jetara, masti i začina", što je od romanske umanjenice **pastāta,* što je od *pasta* — v. *pȁsta.*

pȁtiti (se), pȁtīm
Usporednica samo još u bug. *pàtja,* mak. *pati.*
Vjerojatno posuđenica iz balkanskolatinskog, narlat. *patīre* (< kllat. *patior*), što je dalo rum. *a pățí.* Iz toga je i alb. *pësonj.*
Po drugom tumačenju, srodno s tim lat. *pati* — od ie. **pō-t-* ili **pā-t-*. Korijen **pē-* (starije **peH-*) ili **pā(i)-* (sa sufiksalnim *i*? ili bolje: ie. st. **pex(j)-, *pex́-*) "činiti bol, grditi, kuditi": stind. *pī́yati* "grdi, kudi", grč. *pẽma* "nesreća, nevolja, žalost" (**pē-mn̥*), dor. *pārós* "sakat, kljast, gluh, nijem, slijep" (**pā-ro-s*), lat. *patior* "trpim, podnosim" (izvedeno od participa **pə-to-*, s **pə-* < st. **pH̥-*; *patīre* "trpjeti" > roman.: rum. *păți,* tal. *patire,* stšp. *padir,* šp., port. *padecer;* usp. *pacìjent/pacijènt* "bolesnik" iz latinskog participa prezenta *patiens,* gen. *patientis*), *paene* "blizu, skoro, gotovo" (to je od pridjeva **paenis* "nedostatan, nepotpun"; usp. *paeninsula* "poluotok", *paenitentia* "kajanje", usp. *pènitencijāran* u pravu "koji se tiče kazne, kazneni"), got. *faian* "kuditi" (**pēi-*), stvnj. *fiēn* "mrziti", part. pret. *fījand-* u stnord. *fjándi,* got. *fijands,* stengl. *fiond,* engl. *fiend* "vrag, zao duh; čudovište, neman; zlobnik", stvnj. *fiānt,* nj. *Feind* "neprijatelj" (**pī-*).
Ie. **pā(i)-/*pē-* vjerojatno je od nostr. **P[ä]Hja* "bol": usp. alt. **Pöjä* "rana" (u tung. **pöjä*: mandž. *fājä,* evenkij. *hujä, huju* itd.).
Postoje i izvannostratičke usporednice: stib. **PijH* "glavobolja", također u američkim jezicima: penuti **p'e(Hj)ʌ* "bolovati; umrijeti" (Nez Perce *pāyo* "bolestan", takelma *p'eyé'* "ležati mrtav", klamat *p'ēh-* isto; hoka: protojuma **pī* "umrijeti", itd.

pȁtriti, pȁtrīm
Znači "pripadati". — Od psl. **pȁtriti* "gledati": č. *patřiti* "vidjeti; pripadati", p. *patrzić* "gledati", ukr. *patraty.*
Taj je praslavenski glagol posuđenica, preuzeta u I. tisućljeću pr. n. e., iz skitsko-sarmatskog **pātr-*, usp. av. *pāϑrāi-* "čuvati, štititi", *pā(y)-* "čuvati, štititi; pasti; gledati; brinuti se", *pāϑra-* "zaštita, čuvanje", srperz. *pās,* part. *pahr* isto, sogd. *p'y-* [*pāy-*] "čuvati", **pāna-* "koji štiti", *p'δr, p'š* [*pāš*] "zaštita", (Isto **pāϑr-* jest u perz. *pāhlav(ān)* "straža" < **pātra-pā(na)-*, i iz te je turski izvor iz kojeg je *pehlìvān* "junak; akrobat".)
Iran. **pāy-* potječe od ie. **pōi-* "pasti, štititi, braniti" (što je različito od **pā(i)-*, koje je u *pásti*): stind. *go-pā-* m. "pastir; govedar", grč. *poimḗn* "pastir", stisl. *fóðr* sr. "futrola", lit. *piemuõ* "pastir".
Germ. **fōđram* "navlaka, poklopac, podstava odjeće" dalo je got. *fodr* "korice", isl. *fóður* sr. "podstava odjeće", nj. *Futter* "podstava" (od toga je izvedeno *Futteral,* iz čega je posuđeno *futróla*).

Od iran. *fšu-pāna- nastalo je perz. *šubān, šobān, čubān* "pastir", iz toga je posuđeno t. *çoban,* i iz toga je *čòbanin.* — Prvi dio te iranske riječi, *fšu-, znači "ovca"; potekao je od ie. **peḱu* "sitna stoka, stoka": stind. *paśúḥ* m., *páśu* sr. "stoka, životinja" (indoarij.: pali, prakrt. *pasu-* "stoka", sindhi *paha* ž. "koza", asam. *pâha* "životinja kao jelen", hind. *pas* ž. "junica bivola", *pasū* m. "životinja (koza, ovca)"), kati *paćə-* (u *paćəmoč* "pastir"), hotsak. *pasä* "koza", lat. *pecū,* gen. *pecūs* sr. "stoka" (*pecus* > roman.: tal. dijal. *peko,* sardin. logudor. *pegus,* prov. *pec* "stoka", port. *pego* isto, galicij. *prega* "ovca"), *pecūnia* "imovina, novac" (roman.: makedorum. *pecuñu*), stengl. *feoh,* engl. *fee* "lensko dobro, vlasništvo; posjed, imanje; plaća, nagrada; troškovi" (ili je stengl. iz stnord.?), nj. *Vieh* "stoka" (usp. fran. *fehu-ōd* "posjed stoke", iz čega je srlat. *feudum,* iz čega je onda u učeni jezik u XIX. stoljeću ušlo *feud* "leno"; iz franačkog **fehu* jest srlat. *fevum,* od čega je fr. *fief* "leno").

Ta je indoevropska riječ potekla od nostr. **pokwe* "stoka": afraz. *bḳr* "stoka, bik" (arap. *baqar* "stoka"; tuar. ahagar. *bəɣər* "biti bogat"), alt. **p'okeŕ* "bik, stoka" (turk. **(h)öküŕ*: t. *öküz* "bik"; mong. **φüker*: halha *üxär* "krava". — S nostratičkim je povezano (posuđenica iz nekog altajskog jezika?) sinotib. **p'iku* (sttib. *p'yugs* "stoka", *p'yugpa* "bogatstvo").

pàūk

Od psl. **paǫkъ*: csl. *paǫkъ,* bug. *pàjak,* mak. *pajak,* dijal. *paek,* sln. *pâjək,* dijal. *pâvok,* č. *pavouk,* slč. *pavúk,* luž. *pawk,* polap. *pójąk,* p. *pająk,* r. *paúk,* gen. *pauká,* ukr. *pavúk,* gen. *pavuká,* bjr. *pavúk.*

Prefiksom *pa-* (usp. *pamętь* "pamet"), koji označava, između ostalog, sličnost, načinjeno od **ǫkъ,* što je od ie. **onk-o-s* "kriv" (grč. *ógkos* "kuka, zavoj", lat. *uncus* "kukast; kuka"). (Pauk je dakle tako nazvan po svojim krivim nogama.) To pak je varijanta korijena **ank-* (i **ang-*) "savijati": stind. *añcati* "savija, krivi" (**ank-e-*; ii.: pali *añcati* "grabi (vodu)", prakrt. *aṁcaï* "vuče, ore, povlači", bengal. *ācā* "procijeniti, prosuditi" itd.), *ácati* isto (**n̥k-e-*), *aṅkáḥ* "krivina; kuka" (usp. pali *aṅka-,* prakrt. *aṁka-* "kuka, oznaka", hindi *ā̃k* "oznaka", sinhal. *aka* isto itd.), av. *anku-,* grč. *agkṓn* "pregib, lakat; ugao; zavoj", *agkýlos* "kriv, zavijen", stir. *écath* "udica" (**ankato-*), stengl. *ongel, angle* (također ime plemena, lat.-germ. *Anglii,* stengl. *Angel, Angul, Ongel,* po staronordijskom imenu pokrajine nazvane po kutu, uvali, *Qngull,* u današnjem Holsteinu; od stengl. *Englaland* "zemlja Anglā" — što se prvotno odnosilo samo na zemlju Anglā za razlikovanje od zemlje Saksonaca — poteklo je današnje engl. *England*), engl. *angle* "udica, povraz", nizoz. *angel,* stvnj. *angul,* nj. *Angel* "udica".

Za ie. **ang-* v. *ugao.*

pàziti (se), pàzīm

Starije je značenje bilo "gledati, motriti", usp. *òpaziti,* a mlađe "biti pozoran", usp. *pàžnja.*

Od psl. **pāziti (sę)*: mak. *pazi,* sln. *pazíti* itd.

U tom je ie. **pōǵ-,* što je još u stisl. *spakr* "bistar, pametan". Korijen je **(s)peǵ-,* usp. stisl. *speki* "razum".

Usp. ie. **speḱ-* "paziti, vrebati, uhoditi": stind. *spaśati, paśyati* "vidi" (**speḱ-e ti, *peḱ-je-ti*; indoarij.: pali *passati,* prakrt. *passaï, pāsaï,* sindhi *pasaṇu* "gledati" itd.), kašmir. *paśun* "vidjeti", vajgali *pas-,* av. *spasyeiti* "vidi", hotsak. *spāśś-* "pokazivati se" (iran. **spās-aya-*), grč. *sképtomai* "obazirem se, promatram, vrebam" (od **spek-*), *skopéō* isto (usp. *tëleskop/telèskop, mïkroskop/mikròskop*), *sképsis* "razmatranje, promišljanje, razmišljanje" (usp.

skēpsa) (alb. *pashë* aor. "vidjeh" (**pok-s-?*), lat. *speciō* "vidim, gledam", *spectō* "gledam, motrim", *speciēs* "gledanje, pogled; pojava; oblik; vrsta" (> roman.: fr. *épice* "začin", tal. *spezie* "vrsta", fr. *espèce*, prov. *espesi* "papar", katal., šp. *especia* "začin", *especie* "vrsta", port. *especie* isto; iz stfr. jest engl. *spice* "začin"), *speculor* "vrebam, ogledam se; uhodim", *spectrum* "slika u duši, pomisao", *speculum* "ogledalo, prilika" (*speculum* > roman.: tal. *specchio*, sardin. logudor. *ispiyu*, furlan. *spieli*, prov. *espelh*, katal. *espill*, šp. *espejo*, port. *espelho*; **spiculum* > sardin. logud. *ispiyu*), (usp. *spêcijes*, *spècijālan/spècijālan*, *specìfičan*, *spekulírati*, *spekulácija*, *špekulírati*, *špekulácija* sa *š* po njemačkom, *spěktar*, *spěkulum* itd.), srnizoz. *spien*, nizoz. *spieden* (s naknadnim *d*, po *geschieden*, *kastijden* i sl.), stvnj. *spehōn*, *spiohōn*, nj. *spähen* "vrebati, uhoditi". (Riječ *špìjūn*, gen. *špijúna* posuđenica je iz nj. *Spion*. — Iz gotske riječi **spaiha*, što je nomen agentis prema glagolu koji nije sačuvan u gotskom, jesu tal. *spia*, fr. *épie*, šp., prov. *espia*. Novotvorina od *spia* jest tal. *spione*, iz čega je u XVI. st. posuđeno fr., šp. *espion*. Nj. *Spion* jest posuđenica iz takva oblika, preuzeta u XVII–XVIII. st.)

Indoevropski je korijen očito **(s)pek-/*(s)peg-*, po čemu se dâ zaključiti da bi 'nostratička' riječ bila **pʌjgʌ/*bʌjkʌ* il **pʌgi/bʌki* (možda **pʌgʌ/*bakʌ* + sufiks *jʌ*?). Čini mi se da bi taj posljednji primjer mogao biti objašnjenje: naime, postoji nostr. **baKa* "gledati, motriti": afraz. **bk-* (sem. **bk*: arap. *bqr* "slijediti, uhoditi", sthebr. *biqqēr* "pažljivo izučavati, razmatrati", *biqqēš* "tražiti"; berb.: kabil. *əbġu* "željeti"; kuš.: somal. *bāq* "znak", oromo *bēk* "znati"; čad.: hausa *bíkì* "prismotra"), alt. **baka-* (turk. **bak(a)-*: turkmen., t. *bak-*, azerb. *bax-*; tung. **baka-* "naći": džurčen., mandž. *baxa-* "shvatiti".

pȁzuha

Također *pȁzuh* m., *pȁzuho* sr. — Od psl. **pāzuxъ/*pazuxa/*pazuxo*: stsl. *pazuxa*, bug. *pàzuxa*, *pàz(u)va*, mak. *pazuva*, sln. *pȃzduha*, stč. *pazuch*, č. *pazouch*, *pazoch*, slč. *pazúch*, p. *pazucha*, r., ukr., bjr. *pázuxa*.

Najvjerojatnije sufiksom *-uxъ* (usp. *kožuh*, *lopuh*, *pastuh*, *potepuh*, *očuh*; *maćuha* itd.) od **pazъ*, usp. r. *paz* "urez, zarez, pukotina, utor".

Korijen **paz-* bio bi od ie. **pōg-* ili **pāg-*, i to se onda da povezati sa stind. *pājaḥ* "grudi; površina, lice", mladovest. *pāzah*, hotsak. *pāysa-* "lice", oset. *faz(ä)* "strana, polovina" (*fazzon* "blizanac"), *faxs* "bok, strana", zaza *pizɛ* "trbuh", vahan. *pōz* "naručje", sangliči *puz* "grudi", jazgulam. *pez* isto, šugnan. *pozēc* "koža s trbuha životinje", hovari *pāz* "grudi", lat. *pāgina* "list, strana" (od **pagināre* "sastaviti, sklopiti" jest retorom. engadin. *piner* "prirediti, urediti"; od *pāgina* jest tal. *pania* "ljepilo za ptice"; usp. u nas riječi iz učenog latinskog *pàgina*, *paginácija*, *paginírati*).

To ie. **pog-* ili **pag-* možda bi moglo biti od predie. nostr. **baqU-jʌ* preko **baqi-wʌ* → **baqi* (v. *bok*), no mislim da ne mora tako biti.

Inače jedno dosta uvjerljivo tumačenje dovodi psl. **pazuxa* u vezu s ie. **păk-/*păg-* "učvrstiti": stind. *paś-* "petlja, omča, uže", *pajráḥ* "jak", av. *pas-* "učvrstiti skupa", grč. *pḗgnymi* "učvrstim", *pēgma* "zajedno učvršćeno, skele, stalak", *pēgós* "čvrst, gust, krut; nabreknut; ugojen", *págos* "klisura, hrid; led, mraz", *pákhnē* "mraz; zgrušana krv", lat. *pacīscō* "ugovorim, dogovorim se", *pactus* "ugovoren, pogođen" (*pactum*, *pacta* "ugovor, nagodba; porez" > roman.: tal. *patto*, *patta* "nagodba", sardin. logudor. *pattu*, *patta*, furlan. *pate*, retorom. engadin. *pach* "ugovor", dengadin. *pach* "oklada", prov. *pacha* "ugovor", šp. *pecho* "porez", port. *peito* isto, *peita* "ušutkarina"; iz talijanskog jest fr. *pat*, šp. *pato* "jednak"), *compactus* "zbijen, zdepast", *pāx*,

gen. *pācis* "mir; dopuštenje" (*pax, pace* "mir" > roman.: rum., tal. *pace,* sardin. logudor. *page,* retorom. engadin. *peš,* furlan. *pas,* fr. *paix,* prov. *patz,* katal. *pau,* šp., port. *paz*), *pālus* "kolac" (**pakslos*; lat. > roman.: rum. *par,* tal. *palo,* sardin. logudor. *palu,* retorom. engadin. *pel,* furlan. *pal,* fr. *pieu, paux,* prov., katal. *pal,* šp. *palo,* port. *pao*), *pangō* "zabijem, utvrdim; posadim, nasadim" (**pa-n-ǵ-*), *compāges* "zglob, sklop, sastav", *pāgus* "župa, kotar, selo", *pāgina* "strana, stranica", *propāgō* "učvrstim, rasprostranim" (iz tih latinskih riječi ili iz njihovih izvedenica jesu *pàkt, kompàktan, pacifìzam, pacifikácija, pàgina, paginácija, propagànda*), srir. *áge* "ud, stup" (**pāǵ-jo-*), got. *fāhan,* stisl. *fá,* stengl. *fōn,* stvnj. *fahan,* nj. *fangen* "hvatati" (germ. **faŋxan,* **fangan* < **pa-n-ǵ-*), stvnj. *fuoga,* nj. *Fuge* "zglob, pukotina, žljebić" (germ. *fuga,* iz tog u građevinarstvu *fúga, fúgna*), stengl. *fǣgen* "sklopiti, složiti", engl. *fay,* stfriz. *fōgia,* stsas. *fōgian,* nizoz. *voegen,* nj. *fügen* isto" (germ. **fugjan*), stengl. *fæc* "odjeljak; dio vremena", stsas. *fac* "pregrada, ograda", nizoz. *vak,* srvnj. *vak* isto, stvnj. *fah,* nj. *Fach* "pregrada, pregradak, pretinac, struka" (iz toga *fȁh*), *-fach* "-struk".

pčèla

Od psl. **bъčelā́*: stsl. *bъčela,* bug. *pčelà,* mak. *pčela,* sln. *čebẹ̑la,* dijal. *čbẹ̑la, pčẹ̑la, bəčẹ̑la* itd., č., slč. *včela,* gluž. *pčoła, wčoła,* dluž. *coła,* st. *pcoła,* polap. *celă,* p. *pszczoła,* slovin. *pšč̀ọ̈lă,* r. *pčelá,* ukr. *bdžolá,* bjr. *pčalá.*

**bъč-* jest od **bъk-* koje je u **bъkъ,* što je ništični prijevojni stupanj od zvukoopisna **buk-* (v. *buka*; pčela je dakle 'bučilica').

Moguća je i rekonstrukcija **bьčelā́*; tada bi bilo **bьk-* < ie. **bhi-k-,* od korijena **bhe(i)-* "pčela": lat. *fūcus* ("trut"; **bhoi-ko-s*), stir. *bech* (**bhi-k-*), stnord. *bý,* norv. *bia,* dan., šv. *bi,* stengl. *béo,* engl. *bee,* stsas. *bī,* nizoz. *bij,* stvnj. *bīa,* ž. *bini,* nj. *Biene,* dijal. *Beie* (germ. **bīōn-*), lit. *bìtė, bitìs,* latv. *bite,* prus. *bitte* (**bhi-t-*).

pèčat

Od psl. **pečatь/*pečatь:* stsl. *pečatь* m., bug. *pečàt,* mak. *pečat,* sln. *pečȃt,* č. *pečeť* ž., slč. *pečať* ž., gluž. *pječat,* p. *pieczęć* ž., r. *pečát'* ž., ukr. *pečát',* bjr. *pečać.*

Od starijeg **pečět-,* što je stara suglasnička osnova, od **pek-,* što je u *peći* (v.). Pečat je sredstvo kojim se utisne vruć znak. Tako je i riječ *žig* povezana sa *žeći*: pečat i žig jest ono što je užeženo.

pèčūrka

U nekim govorima, npr. u Istri, *pečȗrka* znači "gljiva"; tako je značenje danas i u standardnom srpskom.

Od psl. **pečūrъka*: bug. *pečùrka,* mak. *pečurka,* sln. *pečurka,* slč. *pečirka.* — Psl. **pečura* jest u r., ukr. *pečúra*; **pečerica* u r. *pečeríca,* ukr. *pečerýcja*; **pečerъka* u p. *pieczarka,* itd.

Riječi sadrže umanjeničko *-ur-, -jur-.* Korijen **pek-,* za **pekti* v. u *peći.*

Danas se za pečurku dosta proširila riječ *šampìnjōn,* gen. *-óna,* što je iz fr. *champignon* "gljiva; pečurka". To pak je, promjenom sufiksa, od starijeg *champegnuel* (npr. u XII. st.; iz toga tal. *campignuolo*) < lat. **campaniolus* (> tal. *campagnuolo* "poljski", prov. *campanhola, camparol*). Roman. **campaniolus* izvedeno je od lat. *campānia* "ravnica" (> roman.: tal. *campagna* "polje, ravnica; vojni pohod", retorom. engadin. *ḱampaña,* fr. *champagne,* prov. *campanha,* katal. *campanya,* šp. *campaña,* port. *campanha*; iz tal. jest fr. *campagne*

"polje, ladanje, selo; rat, vojna; kampanja, borba; pohod", a iz toga je k nama došlo *kampànja*; naziv za pjenušac, *šampánjac*, sadrži ime francuske pokrajine *Champagne*). — Za latinsku riječ *campus* "ravnica, poljana, polje" v. u *kut*.

pèći, pèčēm

Od psl. **pekti*, **pěkǫ*: stsl. *pešti, pekǫ*, bug. *pekà*, mak. *peče*, sln. *péči, péčem*, č. *péci*, slč. *piecť*, gluž. *pjec*, dluž. *pjac*, p. *piec*, r. *peč', pekú*, ukr. *pečý/pektý*, bjr. *pekcí*.

Prvotno je praslavensko značenje bilo "peći na otvorenoj vatri", a indoevropski je korijen **pekʷ-*: stind. *pácati* "kuha, peče" (indoarij.: pali *pacati* "kuha", prakrt. *payai*), kašmir. *payun* "peći", šina *paioiki*, av. *pačaiti* (iran. **pača-* "kuhati (se)" u srperz. *pač-*, perz. *päz-*, tadž. *paz-*, baluči *pač-*, kurd. kurmandži *pež-*, horezm. *pc-*, hotsak. *pajs-*, oset. *fəc-*, šugnan. *pīdz-*, vahan. *pac-* itd.), arm. *hacʿ* "kruh" (**pokʷtis*), grč. *pépsō*, *péssō* "pečem" (**pekʷjō*; to je u učenoj riječi *pèpsīn*, za enzim u želučanom soku koji rastvara bjelančevine), *artokópos, artopópos* "pekar" (**kʷopos* < **pokʷos*), alb. *pjek* "peći", lat. *coquō* "kuham, varim, pečem" (*coquere* "kuhati" > stfr. *cui(v)re*; *cocere* > rum. *coace*, veljot. *kukro*, tal. *cuocere*, sardin. logudor. *kógere*, retorom. engadin. *koužer*, furlan. *kuei*, fr. *cuire*, prov. *cozer*, katal. *coure*, šp. *cocer*, port. *cozer*; v. *kuhinja*), kimr. *pobi* "peći", korn. *pobas*, bret. *pibi* isto, lit. *képti, kepù* "peći", latv. *cept, cepu* (balt. **pekō*, s premetanjem) itd.

Indoevropsko **pekʷ-* poteklo je od nostratičkog **päKU* "vruć", od čega je još ural. **päkkʌ* "vruć" (saam. *bakʼkâ* "vrućina; vruć"), alt. **p[ä]kü* "vruć" (evenkij. *häkū*, nanaj. *päküš*).

Postoje i izvannostratičke usporednice. Sinokavkaska je **PʌgwA* "vruć, topao": stkin. **bhākʷ* "biti izložen suncu, sunčati se", jenisej. **boʼk* "vatra".

Usporednice i u američkim jezicima, usp. seliš. **p'ik'* u kolvilskom *p'ik'* "svijetao, blistav; iskriti se".

pêdalj, gen. *pêdlja*

Od psl. **pędьlь*, što je izvedeno od **pędь*, gen. **pędi*: stsl. *pędь*, sln. *pêd*, gen. *pedî*, č. *píď*, r. *pjad'* itd. — Usp. **pęda* (mak. *peda*, hš. *pêda* itd.) i **pędъ* ž. (u hš. *pêd*).

Sadrži ie. **(s)pend-*, što je još npr. u lat. *pendō* "važem, mjerim", inf. *pendere* (*pendēre* "vjesiti" > roman.: veljot. *piand(er)*, tal., sardin. logudor. *pendere*, retorom. engadin. *pénder*, furlan. *péndi*, fr., prov. *pendre*, šp., port. *pender*; usp. *pondus* "težina, uteg", iz čijeg je ablativa *pondō* "tegom, težinom; funta" — u izričaju *libra pondō* "libra težine" — germ. **punda*, od čega su got. *pund*, stengl. *pund*, engl. *pound*, nizoz. *pond*, stvnj. *phunt*, nj. *Pfund*, a iz *Pfund* jest *fúnta*; lat. *pondus* "težina" > roman.: tal. *pondo*), stnord. *spǫnn* "pedalj", stengl. *span(n)*, engl. *span*, stvnj. *spanna*, nj. *Spanne* (germ. **spannō*), stnord. *spenna*, nj. *spannen* "rastegnuti, napeti", lit. *spę́sti, spéndžiu* "rastegnuti konop, loviti u zamku", *spiñdis* "klopka", stlit. *spándyt* "nategnuti", latv. *spiêst, spiêžu* "tiskati".

To je isto ie. **(s)pen-* koje je u psl. **pęti* (*napeti, zapeti* itd.). V. i *puditi*.

pělena

Mn. *pělene*; stariji naglasak za jd. *pelèna*. — Od psl. **pelna/*pelena* jesu npr. stcsl. *plěna, pelena*, bug. *pelenà*, mak. *pelena*, č., slč. *plena*, r. *pelená*, ukr. *pelénā*. — Usp. sln. *pleníca, plenı́čka*.

Slične su tvorbe lit. *plėnẽ, plėnìs* "opna, kožica", latv. *plẽne* "tanak sloj", prus. *pleynis* "moždana opna".

S drugim sufiksom gluž. *pjelucha*, dluž. *pjeluch*, p. *pielucha*.

Usp. psl. **plěva*: sln. *pléva* "očni kapak", r. *plevá*, ukr. *plivá* "opna, kožica". — Usporednica za to jest lit. *plėvẽ* "kožica", latv. *plêve* "tanka kožica (na mlijeku, mesu)" (**plēwjā*).

Indoevropski je korijen **pel-* "koža". V. u *platno*.

pȅpeo, gen. *pȅpela*

Od psl. **pepelъ/*popelъ*: stsl. *pepelъ, popelъ*, bug. *pèpel*, mak. *pepel*, sln. *pepȇl, popȇl*, č. *popel*, slč. *popol*, gluž. *popjeł*, dluž. *popeł*, polap. *püpél*, p. *popiół*, r. *pépel*, gen. *pépla*, dijal. *pópel*, gen. *pópela*, ukr. *pópil*, bjr. *pópel*.

Od **pe-pel-*, što je nastalo nepotpunim udvajanjem od **pel-*, što je korijen za *paliti* (v.) i dr.

Usp. lit. *pẽlenas* "ognjište", *pelenaĩ* mn. "pepeo", latv. *pęlns* "ognjište", mn. *pęlni* "pepeo", prus. *pelanne* isto.

pèro

Od psl. **perȍ*: csl. *pero*, bug. *peró*, mak. *pero*, sln. *perộ*, gen. *perȇsa*, i *pẹ́ro*, gen. *pẹ́ra*, č. *pero, péro*, slč. *pero*, gluž. *pjero*, dluž. *pero*, p. *pióro*, r., ukr. *peró*.

Uspoređuje se sa stind. *parnám* "krilo, pero", av. *parəna-* "pero", srperz. *parr*, hotsak. *pārra*, horezm. *pen(n)*, sogd. *prn [parn]*, jagnop. *pann* isto, lit. *spar̃nas* "krilo", latv. *spā̀rns* isto. Vjerojatno je to ie. **per-/*sper-* zvukoopisno: opisuje lepetanje krilā.

Pȅrūn

I *Pèrūn*, gen. *Perúna*: tako se zove brdo kod Splita te brdo iznad Mošćenice u Istri itd.

Bog gromovnik **Perúnъ* u predodžbi je drevnih Slavena bio i pokrovitelj vojne družine i njenog predvodnika, kneza. Njegovo je oružje kamen i strijela te sjekira. Njegovo je drvo hrast. Živi na gori, odakle gleda na sve četiri strane svijeta. Zato je njegov broj četiri: Polabljani su četvrtak nazivali *Peräunedân* (no to može biti i prevedenica nj. *Donnerstag*). Bračni se prsten stavlja na četvrti prst: to je simbol braka Peruna i njegove žene Mokoši (**Mokošь* je bila boginja plodnosti i kiše).

Perunov je protivnik Veles (**Velesъ, *Volosъ* — to je naprimjer u imenu grada Velesa u Makedoniji), bog stoke i drugog, donjeg svijeta (jer je onaj svijet zamišljan kao velik pašnjak). On je smješten dolje: u podnožju gore, ispod hrasta i sl. (U neko doba u donjem svijetu živi i Perunov sin **Jarylo*, čiji je povratak opisan u hrvatskim pjesmama o Zelenom Jurju i sličnima u drugih Slavena; v. u *Juraj*).

Ti i drugi motivi nisu samo slavenski: još su stariji, potječu iz indoevropske starine.

Ime **Perunъ* u nekim je slavenskim jezicima postalo opća imenica (usp. č. *perun*, p. *piorun*, ukr. *perun*, bjr. *pjarún* — sve "grom").

To ime sadrži ie. **per-* "udarati" (v. *prati*). Može biti i prošireno **per-k-*, **per-g-* u imenima bogova u drugim jezicima: stind. *Parjányaḥ*, bog groma i kiše (indoarij.: pali *pajjunna-* "kišni oblak; bog kiše", prakrt. *pajjaṇṇa-*, sinhal. *päduma* "oblak, kiša"), dard. *Pärun*, bog rata, alb. *perëndi* "bog, nebo" (no postoji i drugo tumačenje porijekla te albanske riječi), stnord. *Fjǫrgyn*, mati gromovnika Thora (za njegovo ime *Þor* v. u *stenjati*), lit. *Perkū́nas*, bog

gromovnik, latv. Pērkons, 'jatv.' Pjarkus isto, prus. percunis "grom". — U Hetita je bog Pirwa bog na konju (a konj je gromovnikova životinja). — Usp. arm. harkanem "udaram, bijem" (*perg-; u hajasko je doba možda iz takva predoblika poteklo het. hark- "rušiti se", harkanu- "gubiti, uništavati").

Kao naziv za hrast (to je gromovnikovo drvo!): stind. parkātī ("sveta smokva", *perk^{w}-n̥t-ī-), pandžabi pargāi, pašto pərgáy ("žir", *parka-ka- < *perk^{w}o-ko-), lat. quercus (< *perk^{w}os; quercus > sardin. logudor. kerku; *cerqua > tal. (umbrij.)cerqua, (napulj.)čerquẹ, čerčẹ), germ. *ferxuz "hrast" (> stisl. fjǫrr "drvo; muškarac", langobard. fercha "hrast", stvnj. fereh-eih, ranonvnj. Ferch isto).

Kao naziv za goru, stijenu (gdje također obitava gromovnik): stind. párvata- (indoarij.: pali pabbata- "planina", prakrt. pavvaya-, lendi pabbī ž. "vrh brda", pandžabi pabbī ž. "brdo", stsinhal. pavata, pavaya, sinhal. pavuva "stijena, brdo"), het. peru (dativ peruni) i peruna. — Neki jezikoslovci smatraju da bi podudarnost između riječi za goru i gromovnikova imena ipak bila slučajna.

U Indoevropljana je vrhovni bog bio *djeu(s)-pəter- "nebeski otac" (za to v. u dan), a bog groma i ratne družine *per(k^{w})u-no-.

S dolaskom kršćanstva funkcije starih bogova prenesene su na nove svece: tako je uglavnom sveti Ilija 'zamijenio' Peruna.

Zanimljiva je usporednica s ie. *perō(u)nos/*perəunos "grom, bog gromovnik" u sjevernokavkaskim jezicima: sjevkavk. *pārʌ "grom, munja" dalo je praandijsko *piri (ahvaški x̱iri, karatin. pire, godoberin. piri), avar. pirí, praceski *pyr (ces. per, hunzipski pyr), laki parannu, dargin. dijal. pạr.

pêst ž., gen. -i

Od psl. *pęstь : stcsl. pęstь, mak. dijal. pesta ("rukovet"), sln. pẹ̑st, gen. -î, č. pěst, slč. päsť, gluž. pjasć, p. pięść, r. pjast'.

Od ie. *pn̥k^{w}-sti-s, od čega su još i stengl. fýst, engl. fist, stfriz. fest, stsas. fūst, srnizoz. vuust, nizoz. vuist, stvnj. fūst, nj. Faust (german. *funhstiz), lit. kùmste (< *punkste < balt. < *kumpstjā), latv. kumšķis, prus. kuntis (u baltijskom metatezom od izvornog *pn̥k^{w}stis) — sve znači "pest, pesnica". — Riječ je izvedena od istog *penk^{w}- koje je u pet (v.).

Možda ovamo još i het. pankur "zajednica, rod", panku- "sav, cio" (iz "svi prsti jedne ruke") te grč. pãs, gen. pantós "sav" (usp. pan- i panto u internacionalizmima panamerikanìzam, panarabìzam, pandèmija, panoráma, panteìzam, pänteōn; pantòfāg/pantofâg, pantògraf/pantogrâf, pantokrátor, pantomíma itd.), toh. A pont-, puk, B po, pont- "sav, svaki".

Nostratički izvor za ie. *penk^{w}- bilo bi *PʌNḲU ili *PUNḲʌ. Taj drugi oblik vjerojatno potvrđuje izvannostratička usporednica u austronez. *puŋu(N) "grozd; nakupina (biljaka)".

pêt

Od psl. *pętь: stsl. pętь, bug. pet, mak. pet, dijal. pent, sln. pẹ̑t, č. pět, slč. päť, gluž. pjeć, dluž. pěś, polap. pạt, p. pięć, r. pjat', gen. pjatí, ukr. p'jat', bjr. pjać.

U slavenskom bi se od ie. *penk^{w}e očekivalo *pęče, no po rednom broju *penk^{w}-to-s > psl. *pę(k)tъ načinjeno je *pętь (usp. prus. penckts "peti").

Indoevropsko *penk^{w}e "pet" dalo je npr. stind. páñca (indoarij.: pali pañca, prakrt. pamca, rom. (evrop.) panǯ, panč, (velški) panš, (palestin.) punǯ, sindhi pañja, lendi,pandžabi pañj, zappahar. panc, nepal., bengal., maithili, hind., gudžarat. pā̃c, asam. pā̃s, orija pāñca, marathi pā̃ć, stsinhal. paca, sinhal. pasa, paha, (maldiv.) fas itd.), kati puč, vajgali pū̃č, pūč, aškun pọ̄nč, ponc, prasun

wuču, dameli *pãč*, kalaša *poñ*, *pãnš*, khovar *pōnǰ*, phalura *pānž*, šina *poĩ*, kašmir. *pānć*, av. *panča*, srperz. *panǰ*, part. *pnǰ/pnz*, sogd. *pnč [panč, panǰ]*, hotsak. *paṃsja*, *paṇjsä*, horezm. *pnc*, baluči *panč*, gilan. *pənǰ*, kurd. (kurmandži), tališ. *penǰ*, perz. *pänǰ*, tadž., farsi-kabuli, tat. *panǰ*, oset. *fonʒ*, pašto *pindzə*, jagnop. *panč*, šugnan. *pīnʒ*, vahan. *pānʒ*, arm. *hing*, grč. *pénte*, eol. *pémpe* (usp. *pentaèdar*, *pĕntagōn*, *pĕntagram*, *pèntān*, *Pentateuh* "Petoknjižje", *pĕntatlōn* itd.), alb. *pesë* (**penkʷtjā*), lat. *quīnque* (s *ī* po *quīn(c)tus* "peti"; usp. *kvinkvénīj*, *kvȉnta*, *kvìntēt*; roman.: *quīnque* > rum. *cincĭ*, veljot. *čenk*, tal. *cinque*, sardin. logudor. *kimbe*, retorom. engadin., furlan. *sink*, fr. *cinq*, prov., katal. *cinc*, šp., port. *cinco*), osk.-umbr. **pompe*, stir., ir. *cóic*, stkimr. *pimp*, kimr. *pump*, korn. *pymp*, bret. *pemp*, gal. *pempe-*, got. *fimf*, stisl. *fimm*, norv., šv. *fem*, stengl. *fīf*, engl. *five*, stsas. *fīf*, stvnj. *fimf*, njem. *fünf*, lit. *penkì*, latv. *pìeci*, 'jatv.' *pank* (usp. prus. *penckts* "peti"), toh. A *päñ*, B *piś*, hijerluv. *panta*.

Za brojanje usp. grč. *pempázein* "(na pet prsta) brojiti", bret. *pempât* "u snopove (po pet) slagati" te got. *figgrs*, stisl. *fingr*, stengl., engl. *finger*, stsas., stvnj. *fingar*, nj. *Finger* "prst" (germ. **finγwraz* < **penkʷ-ró-s*).

V. *pest*.

péta

Stariji ak. *pêtu*. — Od psl. **pęta*, ak. **pętǫ*: stsl. *pęta*, bug. *petà*, mak. *peta*, sln. *péta*, č. *pata*, slč. *päta*, gluž. *pjata*, dluž. *pěta*, polap. *pǫ́ta*, p. *pięta*, r. *pjatá*, ukr. *p'jatá*.

Usporednice su pašto *pūnda* "peta" (**pāntā*), lit. *péntis*, latv. *piêtis*, prus. *pentis* "peta".

Možda je od ie. **pent-* "stupati, ići; staza, put" (v. *put*). Uspoređuje se i sa **(s)pen-* "vući, napinjati" (v. *napeti*).

Usp. **opętь* > hš. *òpēt*, č. *opět*, r. *opjat'* itd.; tome odgovara lit. *apènt* ← *atpénti*.

péti, pȇnjēm

Danas običnije *pènjati se*, *pȇnjem se*, ali *pòpēti se*, *pòpnēm se* (s *-pēti*, *-pnȇm*), usp. *zàpēti*, *nàpēti*.

Sadrži psl. **pęti (sę)*, **pьnǫ* "napinjati, penjati se".

Usp. **opna* u *öpna*, **opьnъkъ* u *òpanak* (a npr. u Trebarjevu *jopojnke*), **ponjāva* u *pònjava*, **sъpöna* u *spöna*, **pǫtьcę* u *püce*, gen. *püceta* "gumb, dugme", **pętьla* u *pȅtlja*, **pętelъka* u *pȅteljka*, **pǫta* u *püta* (usp. *òputa* "dug remen za opanke", *òputār* "opančar", *spütati*) itd.

Indoevropski je korijen **(s)pen-* "vući, rastezati".

Indoevropsko **pen-* odraženo je naprimjer u arm. *hanum* "tkem", grč. *pénomai* "radim, gotovim, postavljam", *pónos* "posao, trud, napor, naprezanje, muka", *ponéō* "muku imam, trudim se, naprežem se", *pénēs* "siromašan", *penía* "siromaštvo, oskudica, bijeda", lit. *pìnti*, *pinù* "plesti", *pántis* "okovi, opute", latv. *pīt* "plesti".

Indoevropsko **spen-* jest u lat. *sponte* "sam sobom, svojevoljno" (usp. *spöntān*), got. *spinnan* "presti", stnord., šv. *spinna*, dan. *spinde*, stengl. *spinnan*, engl. *spin*, stfriz. *spinna*, nizoz., stvnj., nj. *spinnen* (germ. **spennan* < **spenwō*), lit. *spę́ti*, *spéndžiu* "rastezati" itd.

Možda dva korijena.

Ie. **(s)pen-* "presti, plesti" potječe od nostr. **Puńa* "presti, plesti": afraz. **pn-* "vrtjeti (se), motati" (sthebr. *pnh* "vrtjeti se"; stegip. *pnᶜ* "okretati se"; hausa *funi* "motati"), ural. **puńa-/*puna-* "presti, vrtje ti" (saam. *bodne-*, mađ. *fon-*), drav. **puṇ-/*poṇ-* "vezati" (tamil. *puṇai*).

Mislim da bi posuđenica iz nekog indoevropskog dijalekta moglo biti tibburm. *paŋ, *pwaŋ "vreteno" (tib. phaŋ, ʼphaŋ, kačin. kəbaŋ, burm. wáŋ "vrtjeti se unaokolo; okretati se").

Usporednica izvan nostratičke natporodice jest u američkim jezicima: penuti *p'uN- "vezati čvorove" u nisenskom p'un isto, vintu p'udū-ya "uzdami" (penutijski se jezici govore u Kaliforniji).

pijésak, gen. *pijéska*

Od psl. **pěsъkъ*, gen. **pěskà*: bug. *pjasъk*, mak. *pesok*, sln. *pẹ́sək*, gen. *pẹ́ska*, č. *písek*, slč. *piesok*, luž. *pjesk*, p. *piasek*, r. *pesók*, gen. *peska*, ukr. *pisók*, gen. *piskú*.

Nastalo proširenjem sufiksom *-kъ* od osnove na *u* **pěsъ* (usp. r. *supes'* "pjeskovito tlo", p. dijal. *piach*, sa sekundarnim *ch*).

Od ie. **pēs-* "duhati", tj. pijesak je ono što se može oduhnuti, otpuhnuti. Usp. stind. *pāmsúḥ, pāmsukáḥ* "prah, pijesak" (indoarij.: pali *paṁsu-* "prašina, prljavština", *paṁsuka-* "prašnjav", prakrt. *paṁsu-, pāsu-* "prašina", rom. (Rum.) *poš*, hind. *pā̃s* ž. isto, sinhal. *pasa* "prašina, zemlja" itd.), prasun *pućé* "zemlja, blato", kalaša *phāu* "zemlja, tlo", kašmir. *pāh* ž. "ljudski izmet kao gnojivo", av. *pąsnuš*, arm. *pʰoši* "prah, prašina" itd.

Uspoređuje se i s het. *paššu-, piššu-* "kamen".

píla

Kao i u još nekim jezicima (sln., č., r. itd.), posuđenica iz stvnj. *fīla* (danas nj. *Feile* "turpija"), što je — kao i stengl. *fīol(e), fīl*, engl. *file*, nizoz. *vijl*, itd. — od zapgerm. **fīhala*. To **fīh-* jest od ie. **pīḱ-* od korijena **peiḱ-* "rezati". Za nj v. u *pisati*.

píriti, pírī

Od psl. **pyriti*: č. *pýřiti*, gluž. *pyrić* "topiti", dluž. *pyriś* isto. — Usp. *raspíriti, raspirívati*.

To je načinjeno od **pyrъ* "oganj, vatra": č. *pyr, pyř*, r. *pyr* itd.

Psl. **pyrъ* jest od ie. **pūro-s*, usp. arm. *hur* (**pūr-*), grč. *pỹr*, gen. *pyrós* (usp. *pirotèhnika, pirosféra, pirolíza, piróza, pìrometar, pirofòbija* itd.), umbr. *pir*, stnord. *fúrr, fýrr*, stengl. *fȳr*, engl. *fire*, stfriz. *fiur*, srnnj. *vüür* (iz toga je dan., šv. *fyr*), nizoz. *vuur*, stvnj. *fiur, fuir*, nj. *Feuer*, toh. A *por*, B *pwār* isto (sve je to uglavnom od **pūr-*), usporedi stariji oblik u het. *pahhur, pahhuwar*, dat. *pahhu(e)ni*.

Indoevropski je korijen st. **peHw-*, što je od nostr. **piɣwe* "oganj, vatra": afraz. **pʿw* "oganj" (stegip. *pʿw*; logone *fū*), kart. **pxw-* "topao" (gruz. *za-pxul-* "ljeto"), ural. **pīwe-* "topao, vruć" (saam. *bivvā*"razgorjeti se", selkup. *pȫ* "topao"), alt. **pʿebʌ-* "vruć; paliti" (kalm. *ē-* "paliti").

Usporednice i izvan nostratičke natporodice. Usp. ?sinokavk. **-pʌHʌ* ~ (**-bʌHʌ*) "vrućina, gorjeti" (sinotib. **pu* ~ **b(h)u*, jenisej. **(ʼa)pʌ-* "vrućina") te u američkim jezicima: penuti: taklema *p'ī* "vatra", majdu *p'i-* "topao"; hoka: džikake *pwe* "gorjeti", algonkin. *-a-pwe-* "žariti"; sredamer.: kiove *pʰiæ* "vatra"; aravak: *pawa-ta* "ložiti vatru".

písati, pīšēm

Od psl. **pьsāti, *pьšǫ̀/*pišǫ̀*: stsl. *pьsati, pišǫ*, bug. *pìša*, mak. *piše*, sln. *písati, píšem*, č. *psáti, píši*, slč. *písať*, gluž. *pisać*, dluž. *pisaś*, p. *pìsać*, r. *pisát'*, *pišú*, ukr. *pysáty*, bjr. *pisáć*. — Naše *písati* ima *i* prema prezentu.

Osnovno je značenje u starini bilo "praviti šare" — usp. kajk. *pisan* "šaren" te *pisanica* "uskršnje jaje". — Usp. **pisьmò* (*písmo*).

Poteklo od indoevropskoga *piḱ- (> *pьs-), *peiḱ- (> *pis-).

Indoevropski korijen *peiḱ- "bilježiti urezivanjem ili bojenjem; praviti šare" dao je stind. *piṁśáti* "ukrašava" (*pi-n-ḱ-), *péśaḥ* "oblik, boja" (*poiḱ-o-s; usp. stind. *peśakāra- u pali *pesakāra-* m. "tkalac", sinhal. *peherā*), av. *paēs-* "bojiti", *paēsa-* "ukras", stperz. *nipišta-* "zapisano", baktrij. *nobixto [nəvixt]* "napisano" (iran. *ni-pixšta-), sogd. budist. *pγštk [pəxšte]* "napisano" (iran. *pištaka-), *pštÿ [pəšte]* "natpis", mundžan. *nəwuxt-* "napisano" (*ni-pixšta-), grč. *pikrós* "oštar, gorak" (*piḱ-ro-s*, kao psl. *pьstrъ, v. *pas*), *poikílos* "šaren, pjegav", lat. *pignus* "zalog, jamstvo" (← "ono što je zabilježeno"; *piḱ-no-; *pignus* "zalog" > roman.: tal. *pegno,* sardin. *pinnus,* retorom. engadin. *pein,* furlan. *peñ,* prov. *penh,* stšp. *peño*), *pingere* "crtati, vesti (iglom)" (roman.: veljot. *piandro,* tal. *pingere,* furlan. *péndzi,* fr. *peindre,* prov. *penher*), stvnj. *fêh* "šaren" (*poiḱ-), lit. *piẽšti, piešiù* "crtati", *paišýti* "crtati, skicirati", *paĩšas* "mrlja", prus. *peisāi* "oni pišu", toh. A *pik-, pek-* "pisati, bojiti" (*piḱ-), *piṅkam* "piše" (*pi-n-ḱ-). — Postoji i inačica *peig-, v. u *pjega.*

Vjerojatno je 'nostratička' riječ *p̣ika/*p̣ikä "pikati, bosti", koja je opisna (usp. naše *pìkati,* nj. *picken*; roman. *pīkkare: tal., sardin. logudor. *piccare,* fr. *piquer,* prov., katal., šp., port. *picar*; itd.). Od nje su se razvil: *p̣ikä → *p̣ikä > *beiḱ- i *peiḱ-; *p̣ika → *p̣ika > *peig- (pravilo po kojem u istom korijenu u indoevropskom ne mogu biti dva bezvučna suglasnika, odnosno u nostratičkom dva glotalizirana). Od prvotna značenja "bosti, urezivati" razvija se i "pisati", kao npr. u engl. *write* "pisati" ← "rezati".

pìšati, pìšā

Vjerojatno domaća zvukoopisna tvorba (nema inih slavenskih usporednica). Slično je roman. *pišāre, što je u rum. *pișa,* tal. *pisciare,* sardin. logudor. *pišare,* retorom. engadin. *pišer,* furlan. *pisá,* fr. *pisser* (iz stfr. jest engl. *piss*), prov. *pisar,* katal. *pixar.*

Riječi su svakako zvukoopisne. Može se, naravno, pomišljati na neko nostr. *piSʌ. — Takve su riječi i izvan nostratičkog, npr. austronez. *picik "brizgati".

Možda je takvo zvukoopisno *pis-* i u riječi *pízda.*

pȉtati, pȉtām

Od psl. *pitāti "hraniti, krmiti, toviti": stsl. *pitati,* sln. *pítati,* č. *pitati,* r. *pitát',* *pitáju* itd. — U nas je naglasak promijenjen radi razlikovanja od *pítati.*

Particip prez. pas. jest *pitomь· stsl. *pitomь,* hš. *pȉtom, pìtom,* ukr. *pytómyj* ("blizak"). — Od toga je još pridjev *pȉtoman, pȉtomna* (i *pìtoman, -mna*) te glagol *pripitòmiti,* a imenica *pitómac* načinjena je po ruskom.

Usp. *pītja "hrana": stsl. *pišta* (iz csl. jest r. *píšča*), hrv. *pȉća,* sln. *píča,* č. *píce,* p. *pica* itd.

U tome je ie. *peit-, *pīt-, a *poit- jest u *pěstovati "njegovati, gajiti" (sln. *pẹ́stovati* "nositi na rukama, nunati", hrv. *pjȅstovati, pjȅstujēm* "njegovati, gajiti, maziti, milovati" (prije u dubrovačkih pisaca; i danas u standardnom jeziku), kajk. *pȅstovati* "čuvati, hraniti (djecu)", r. *péstovat'* "nositi na rukama, njegovati", ukr. *pistováty* itd.), *pěstunъ (stsl. *pěstunъ* "odgajatelj", sln. *pẹstûn,* č. *pěstoun,* r. *pestún* itd.), *pěstyni (hrv. *pjèstīnja,* kajk. *pȅstinja* "čuvarica djece" itd.). — U *pěstovati, *pěstunъ itd. jest *poit-t- (*poit-tu-, zbog *-ovati*?).

Indoevropsko *peitu-/*pītu- jest u stind. *pitúṣ* "hrana", av. *pituš* m., *piϑwa-* sr., *piϑwā* ž. "hrana", oset. *fyd* "meso" (*pitu-), grč. beotij. *piteúō* "napajam (stoku)", ir. *ith* "žito" (usp. *ithim* "jedem"), stkimr. *it,* kimr. *yd* isto (*pitu-), srir. *íth* "loj" (*pītu-), lit. *piẽtūs* "objed, vrijeme objeda, podne" (*pei-

tu-). — Usp. ie. **poi-do-s* u stnord. *feitr* "debeo", stengl. *fǣt(t)*, engl. *fat*, stsas. *feit*, nizoz. *vet*, stvnj. *feiz* (germ. **faitaz*; usp. **faitiđaz* u stvnj. *feizzit*, nj. *feist* "pretio, gojan, tust"). Indoevropski je korijen **pei(ə)-* "mastan, debeo biti".

pítati, pîtām

Od psl. **pytâti, *pytajǫ*: stsl. *pytati*, bug. *pìtam*, mak. *pita*, sln. *pítati, pîtam*, stč. *pytati* (č. *ptáti* < psl. **pъtati*), slč. *pýtati*, gluž. *pytać*, dluž. *pytaś*, p. *pytać*, r. *pytát'*, ukr. *pytáty*, bjr. *pytáć*.

Indoevropski je korijen **peu-* "ispitivati, shvaćati": stind. *punā́ti* "očituje, čisti" (> indoarij.: pali *punāti* "čisti", prakrt. *puṇaï*, pandžap. *puṇṇā*), *pūtáḥ* "čist, očišćen" (> pali *pūa-*, sinhal. *pū*), srperz. *pavāg*, perz. *pāk* "čist" (iran. **pavaka-*), grč. *nḗpios* (< **nēpwios*) i *nēpýtios* "nedorastao, nejak, mlad", lat. *putāre, putō* "misliti, smatrati, uređivati, kresati, obrezivati" ("obrezivati grane, trsje i sl." u roman.: veljot. *potuor*, tal. *potare*, sardin. logudor. *pudare*, jugoistfr. *puá*, prov., katal., šp., port. *podar*; usp. intern. *pùtatīvan* "takozvani, tobožnji; pretpostavljen"), *amputāre* "podsjeći, odsjeći, odrezati" (**amb-put-*; usp. intern. *amputírati, amputácija*), *pūrus* "čist, nekriv, prost" (> roman.: tal. *puro*, sardin. logudor. *puru*, retorom. engadin. *pür*, furl., fr., prov., katal. *pur*, šp., port. *puro*; usp. intern. *puritanìzam, purìzam, purifikácija*), *purgō* "čistim, opravdavam" (*purgāre* > roman.: tal. *purgare*, sardin. logudor. *prugare*, fr. *purger*, prov. *purgar*, katal. *porgar*, šp., port. *purgar*; usp. *purgatōrium*, iz čega je *purgatorij*), *putus* "čist", *nepus* "nečist" (**nepūts*), srir. *úr* "nov, svjež", kimr. *ir* "svjež, zelen", stvnj. *fowen* "prosijavati" (germ. **fawjan*), toh. A *putk-* "suditi, dijeliti, razlikovati".

Ponekad se odvajaju ie. **peu-* "čistiti, prosijavati" i **peu-* "ispitivati, shvaćati".

pȉti, pȉjēm

Od psl. **pîti, *pьjǫ*: stsl. *piti, pijǫ*, bug. *pìja*, mak. *pie*, sln. *píti, píjem*, č. *píti, piji*, slč. *piť*, dluž. *piś*, gluž., p. *pić*, r. *pit', p'ju*, ukr. *pýty*, bjr. *pić*.

Od ie. **pī-*; korijen je **pō(i)-/*pī-*: stind. *pā́ti* "pije" (**pō-*), aor. *páyate* (s ie. **poi-* kao psl. **pojiti, *pojǫ*, u čemu je **poi-eje-*; usp. ie. **pōi-eje-* u stind. ved. *pāyáyati* "poji" > indoarij.: pali *pāyeti*, prakrt. *pāei, pajjei* isto, stgudžarat. *pāyaï* "pojiti" itd.), *píbati* "pije" (**pi-bo-*; indoarij.: pali *pibati, pivati*, prakrt. *pibaï, pi(v)aï*, rom. (evrop.) *pī-, pi-*, hind. *pīnā* "piti" itd.), aškun, kati *pī-*, kašmir. *piwun* "piti", armen. *əmpem* "pijem", grč. *pínō*, lezb. *pṓnō* "pijem", alb. *pi* "piti", lat. *bibō* "pijem" (razjednačavanjem od **pibō*; *bibere* "piti" > rum. *bea*, veljot. *bar*, tal. *bere*, sardin. logudor. *biere*, retorom. engadin. *bávier*, prov., katal. *beure*, šp., port. *beber*), *pōtō* "pijančevati", *pōtio* "napitak, piće" (roman.: stfr. *poison*, stsjevtal. *posone*, stengadin. *puschun* "ljekovit napitak, čaroban napitak", fr. *poison* "otrov", prov. *pozó* "piće", stšp. *pozon* "otrov", port. *poção* "lijek"), stir. *ibid* "pije" (**pibeti*), prus. *poieiti* "pijte!" *poutwei* "piti".

V. *pivo, pjevati.*

pívo

Od psl. **pîvo*: stsl. *pivo*, bug. *pìvo*, mak. *pivo*, sln. *pívo*, č., slč. *pivo*, luž., p. *piwo*, r. *pívo*, ukr. *pývo* itd.

Od pridjeva **pivьnъ* izvedeno je **pivьnica*, a od toga je *pívnica*, čemu je osnovno značenje "podrum".

Riječ **pivo* izvedena je od glagola **piti* (v.). — Iz slavenskog je posuđeno prus. *piwis* "pivo".

Druga praslavenska riječ za pivo jest **ölъ*, gen. **olù*: stsl. *olъ*, sln. *ôl*, gen. *olû/ôla*, r. *ol* ("bilo koji hmeljno piće; pivo, medovina") itd. Toj je polazno ie. **alu-* "gorak; pivo": grč. *alýd(o)imon* "oštar, gorak", lat. *alūta* "stipsana koža, meka koža" (obrađena stispom; lat. > roman.: stfr. *alue*, prov., katal. *aluda*, šp. *luda*, iz prov. jest tal. *alluda*), *alūmen* "stipsa, alaun" (> roman.: tal. *allume*, fr. *alun*, prov., katal. *alum*, šp. *alumbre*, port. *pedra hume*; iz srlat. jest stvnj. *alūn* > nj. *Alaun*, a iz toga je *àlaun*). — U sjevernim je dijelovima Evrope od toga korijena nastala riječ za pivo: stnord. *ǫl* sr., stengl. *ealu(ð)* sr. "pivo", engl. *ale* "englesko bijelo pivo", stsas. *alo-* (germ. **alúþ*; iz germanskog, ili možda iz baltijskog, jesu pribaltičkofinske riječi: fin. *olut*, est. *õlu(t)* itd.), lit. *alùs*, latv. *alus*, prus. *alu* ("medovina"). — Iz sjevernoevropskih jezika riječ je dospjela u skitski, usp. osobno ime *Aloúthagos* ("pivovar"), te oset. *äluton* "pivo" (iz osetskog jest gruz. *ludi*).

Neki jezikoslovci pomišljaju da je ie. **al-* u **alu-* istoga postanja kao i **ōl-* (za to v. u *jalov*).

pízda

Od psl. **pizdā̃*, što je npr. u sln. *pizda*, polap. *paizdă* ("guzica"), p. *pizda*, r. *pizdá* itd.

Radi smanjenja opscenosti, načinjen je hipokoristik *píca*, *pȉca*, a od toga je načinjena umanjenica *pȉčka* (usp. sln. *pička*, p. *piczka* itd.), a ta je riječ s vremenom i sama postala opscenom, prostačkom.

Moglo bi se reći da praslavenska riječ **pizda* potječe od ie. **pīzdā*, što je dalo još alb. *pith*, lit. *pyzdà*, latv. *pīzda*, prus. *peisda* ("guzica").

Daljnje porijeklo nejasno. Po jednom tumačenju, načinjeno od **pī-s(e)d-ā*, s **pī-* kakvo je u grč. *epí* "na" te s korijenom **sed-* "sjedjeti" (i prvotno bi značenje bilo "sjedalo", od čega bi onda nastalo "guzica" i "spolovilo"). Po drugome, **pīs-* potječe od istoga opisnoga korijena koji je u *pȉsati*.

pjȅga

Od psl. **pě̃ga*: bug. *pèga*, sln. *pẹ́ga*, stč. *pieha*, č. *piha*, slč. *peha*, gluž. *piha*, dluž. *pjega*, p. *piega*.

Poimenčen pridjev ž. roda; **pě̃gъ*, **pěgà*, **pě̃go* sačuvano je kao pridjev npr. u r. *pégij*, neodr. *peg, pegá, pégo*, usp. stsl. *pěgъ* "šaren".

Ie. **poig-*, od korijena **peig-* (istog značenja kao i **peiḱ-*, v. *pisati*): stind. *piṅkte* "crta", *piṅgaḥ* "žut, smeđ, crvenkast" (indoarij.: pali *pingiya-* "crvenkastosmeđ", prakrt. *piṁga-* "žut", marathi *pĩgā* "žućkast", sinhal. *piṅgu* "žutosmeđ"), dameli *pin* "vrsta crvenkaste ptice", grč. *píggalos* "gušter", *píggan* "pile", lat. *pingō* "slikam, bojim, kitim" (*pictor* "slikar", *pictūra* "slikarstvo; slika", *pictus* "slikan, šaren, kićen" mogu biti i od **pig-* i od **piḱ-*). (Lat. *pingere* > roman.: veljot. *piandro*, tal. *pingere*, furlan. *péndzi*, fr. *peindre*, prov. *penher*.)

pjȅna

Od psl. **pě̃na*: stsl. *pěna*, bug. *pjèna*, mak. *pena*, sln. *pẹ́na*, č. *pěna*, slč. *pena*, p. *piana*, r. *péna*, ukr. *pína*, bjr. *péna*.

Praslavenska je riječ potekla od ie. **poi-nā*. — Usp. prus. *spoayno* "pivska pjena" (balt. **spáinā* < **spoi-nā*), lit. *spáinė* "traka pjene" (*-jā*; no pomišlja se i na ie. **spoim-nā*).

Od ie. **poi-no-s* jesu stind. *phénaḥ* "pjena"(> indoarij.: pali, prakrt. *phēṇa-*,

sindhi *phīṇu*, nepal., asam., bengal. *phen*, orija *pheṇa*, hind. *phen*, *phenā*, gudžarat. *pheṇ*, *phīṇ*, marathi *pheṇ*, sinhal. *peṇa*, *pana*), aškun *p(i)ẽre*, kati *pŕẽ*, dameli *phīna*, pašai *phēn*, kalaša *pheṇu*, kašmir. *phīna* itd. (arij. **phainas*). — Ie. **poi-m-* jest u av. *spāma*, sogd. *pym'kh*, oset. *fink*, *fin'ä*, lat. *spūma* isto (> roman.: rum. *spumă*, tal. *spuma*, sard. log. *ispuma*, šp., port. *espuma*), *pūmex* "plovučac, plavac" (**poi-m-ik-*; *pomex* > roman.: tal. *pomice*, fr. *ponce*; s lat. *petra*: tal. (mlet.) *pyera pómega*, sard. log. *pedra fúmiga* itd.), stengl. *fám* "pjena", engl. *foam*, stvnj. *veim*, *feim*, njem. *Feim* isto (zapgerm. **faimaz* < **poim-(n)o-s*).

Indoevropski bi korijen bio **(s)pei-*.

pjèšāk, gen. *pješáka*

Izvedenica na *-āk* od pridjeva **pěšь* (u nas samo u prilog *pjȅšē*, što je dalje prošireno u *pjȅškē*, *pjȅšicē*): stsl. *pěšь*, bug. *peš*, *pèši*, č. *pěší*, r. *péšij* itd.

Psl. **pěšь(jь)* jest od ie. **pēd-s-jo-s*, što je izvedenica od **pēd-* "noga" (v. *pod*). Usp. lit. *pēsčias* "pješ" od **pēd-tjo-s*.

pjȅvati, pjȅvām

Sufiksom *-va-* načinjeno od *pjȅti*, *pȍjēm* (od toga je prezenta onda načinjen nov infinitiv *pòjati*). Psl. **pěti*, **pojǫ* dalo je još stsl. *pěti*, *pojǫ*, bug. *pojà*, *pèja*, mak. *pee*, sln. *pẹ́ti*, *pójem*, č. *pěti*, p. *piać*; usp. slč. *spievat*, gluž. *spěwać*, dluž. *spiwaś*.

Od istog je praslavenskoga korijena još npr. *pijévac* (**pěvьcь*), *pjȅsma* (s ujednačenjem *p-n* > *p-m* od *pjȅsna*, što je od *pjȅsan* ž., gen. *pjȅsni*, **pěsnь*: stsl. *pěsnь*, sln. *pẹ̑səm*, *pẹ̑sən*, č. *píseň*, r. *pesnjá* itd.), *pijétao* (**pětьlъ*), *opijélo*, *pȏj* (**pȍjь*) itd.

Psl. **pě-* poteklo je od ie. **poi-*, što bi moglo biti i u got. *faian* "koriti, kuditi, osuditi" te u grč. *émpaios* "vješt, vičan, bistar". Uspoređuje se i s grč. *paián*, *paiḗōn*, *Paián*, *Paiḗōn*, *Paiṓn* "liječnik bogova; pridjevak Apolona; liječnik, spasitelj, izbavitelj" te "klik sreće, kratka molitvica koja bi se prije svakoga znamenitoga čina otpjevala; molitva u nuždi, bojna pjesma; vesela pjesma, zahvalnica" (iz toga *pèan* "pobjednička popijevka; hvalospjev; kirurška kliješta za zaustavljanje istjecanja krvi").

No bit će da je psl. **pěti*, **pojǫ* zapravo kauzativ od **piti* (uostalom, prezent **pojǫ* isti je, usp. **pojiti*, **pojǫ*). I značenjska je veza objašnjiva: u davno pretkršćansko vrijeme žrtva ljevanica pratila se pjevanjem. Slično se povezuju staroindijski glagoli *juhóti* "lijeva" i *hávāte* "zove, priziva" (taj drugi obično se izvodi od istoga indoevropskoga korijena kakav je u *zvati*).

pládanj, gen. *pládnja*

Od starijeg **pladьńь* (usp. sln. *pládenj*), što je posuđenica iz furlanskog *pladine*.

Roman. **plathane* "krušna lopata" dalo je tal. (abruc.) *piatęnę*, *piatęlę* "velika žlica za vađenje isprešanih maslina", (mlet., veron., istlombard.) *piádena* "tanjur, pladanj, plitica", furlan. *pládena* "velika kuhinjska zdjela".

Narlat. **plathane* posuđeno je iz grč. *pláthanon* sr. "kuhinjska daska" (usp. i *pláthanos* m., *pláthanē* ž.). U tome je ie. **plə-dh-*, usp. i *plássō* "tvorim, pravim, izrađujem" (**plathjō*) itd., od korijena **plā-* (st. **plex-*), **pelə-* (st. **pelx-*) "širok", za koji v. u *polje*.

plȃh, a, o

Od psl. **polxъ(jь)* (neodr. **pȍlxъ, a, o*): bug. *plax* "bojažljiv, plašljiv; strah, bojazan", sln. *plâh*, *pláha* "bojažljiv", č., slč. *plachý*, p. *płochy*, r. *polóx*,

gen. *polóxa*, ukr. *polóx* "strah", *pólox* "užas", bjr. *pólax* "zaprepaštenje, zastrašenost".

Od toga je iterativ **polšīti* (hš. *plàšiti*, sln. *plášiti*, p. *płoszyć*, r. *pološít'* itd.). Usp. i imenicu *plah* "plašenje, strah". Po uzoru na imenicu *nemir* načinjena je *plàhīr*, od čega je glagol *usplahíriti (se)*.

Psl. **polxъ* potječe od ie. **pol-so-*, a korijen je ie. **pelə-* (starije je **pelH-/*pleH-*) "tresti (se), bojati se": grč. *pállō* "tresem, mašem", *pelemízō* "mašem, tresem, drmam", *pólemos* "boj, rat, bitka" (od pridjeva *polemikós*, ž. *polemikḗ* — intern. *polèmika*), alb. *palun* "drhtav, treperav", stskand. *fǽla* "prestrašiti", stengl. *ealfélo* "strašan".

To je od nostr. **pelHi* "drhtati, bojati se", od čega je još afraz. **pl-/*bl-* (stakad. *plḫ* "bojati se", staramej. *plḥ* "poštovati, služiti boga", biblaramej. *polḥān* "bogosluženje", sthebr. *blh* "plašiti", *bhl* "plašiti se"; somal. *fúle* "plašljivac"), ural. **pele-* "bojati se" (fin. *pelkää*, est. *pelga-*, saam. sjev. *bâllâ-/bâlâ-*, mord. mokšan. *pelə-*, udmurt. *pul-*, mađ. *fél-*, mansij. Tavda *piľ-*, nganasan. *fili-ti-*), ?drav. **piṟʌ-* "drhtati, bojati se" (tamil. *piṟar*), alt. **pēli-* "uplašiti se" (turk. **pēli-ŋ*, **peliŋlä-*: stujg. *beliŋ* "plašljiv", sttur. *belin* "zaprepaštenje, zastrašenost", tur. *belin* "zabezeknut; sumanut", dijal. *pelin* "zec"; evenkij. *häl-* "nesmjeti, neusuditi se").

plȁkati, plȁčēm

Od psl. **plãkati*, **plãčǫ*: stsl. *plakati sę*, *plačǫ sę*, bug. *plàča*, mak. *plače*, sln. *plákati*, *pláčem*, č. *plakati*, slč. *plakať*, dluž. *płakaś*, gluž., p. *płakać*, r. *plákat'*, *pláču*, ukr. *plákaty*.

Starije je značenje bilo "udarati se u prsa" (usp. niže lat. *plānctus*).

Indoevropski je korijen **plāk-/*plāg-* "udarati" (također i **plēk-/*plēg-*): grč. *plḗssō* "udaram" (**plākjō*), lat. *plāgā* "udarac; rana; šteta" (*plaga* "rana" > roman.: rum. *plagă*, tal. *piaga*, sardin. logudor. *piae*, retorom. engadin. *pleja*, furlan. *playe*, fr. *plaie*, prov. *plaga*, šp. *llaga*, port. *chaga*, *praga*), *plangō* "udaram" (*plangere* "tužiti, jadati, naricati, plakati" > roman.: rum. *plînge*, veljot. *plungre*, tal., sardin. logudor. *piangere*, retorom. engadin. *plaunğer*, furlan. *plandzi*, fr. *plaindre*, prov. *planher*, katal. *planyer*), *plānctus* "udaranje po prsima; naricanje, tugovanje" (roman. *planctus* "tuga, jadanje" > tal. *pianto*, sardin. logudor. *prantu*, retorom. engadin. *plaunt*, stfr. *plaint*, prov. *planh*, katal. *plant*, šp. *llanto*, *planto*, stport. *chanto*, port. *pranto*), srir. *lén* "tuga, žalost; rana" (**plak-no-*), stvnj. *fluoh*, nj. *Fluch* "kletva", lit. *plàkti*, *plakù* "tući, biti, udarati", *plõkis* "udar", latv. *placināt* "usmjeriti; brusiti". (Ovamo vjerojatno i lat. *lancea* "(hispansko) koplje (s remenom)", što je posuđenica iz keltskog **plank-jā*; polazno bi značenje bilo u vezi s početnim udarom. Od glagola *lanceāre* jest fr. *lancer* "hitnuti, baciti, potjerati", iz čega je posuđeno *lansírati*).

plákati, plâčē

Od psl. **polkãti*: sln. *plákati* "isplakivati", č. *plakati* "isplakivati, zapljuskivati", gluž. *płokać* "prati", ukr. *polákaty* "ispirati, isplakivati". — Psl. **polknǫti* jest npr. u bug. *plàkna*, hrv. *plàknuti* (*isplàknuti*).

Ovamo *splȁka* "lokva, mlaka", *splȁčine* mn. (**sъ-polk-*).

Usp. **polskati* u r. *poloskat'* "ispirati, isplakivati".

Psl. **polxnǫti* (**polx-* < **polks-* ~ **polsk-*??; **polk-sk-*?): hrv. *plàhnuti* (*isplàhnuti*), č. *(vy)pláchnouti* itd.

Polazni je glagol **pelti*, **peljǫ* "burkati se, kolebati se".

Ništični prijevojni stupanj ie. **pl-* s proširenjem *-eu-* dao je psl. **pljũskati*

(*pljüskati*), od toga **pljuščāti* (**pljusk-ě-ti*; *pljúštati*, odglagolska imenica jest *pljûsak*, gen. *pljûska* "nagla kiša").
Indoevropski je korijen najvjerojatnije **pel-*, koje je u arm. *hełum* "izlijevam" (**pel- nu-mi*), kimr. *llanw* "plima, bujica, poplava", srbret. *lano, lanv* isto (**plₑn-wo-*), lit. *pìlti, pilù* "lijevati", latv. *pilt, pilēt* "kapati" itd.

planìna
Od psl. **polnīna* "šumom obrastao brdovit predjel": mak. *planina*, sln. *planína* "planina, planinski pašnjak", č., slč. *planina*, gluž., p. *płonina*, ukr. *polonýna* itd.
Izvedeno od pridjeva **polnъ(jь)* "pust, prazan": č., slč. *planý*, p. *płony*. — Usp. poimenčen pridjev ž. roda u imenu *Plana* (*Velika Plana* u Srbiji itd.) te dalje *Planica*; *plànika, pròplanak*, gen. *pròplānka* itd.
To **pol-* isto je kao u *polje* (v.).

plâst, gen. *plásta*
Od psl. **plástъ*, gen. **plastà*: bug., mak. *plast*, sln. *plâst* ž., gen. *plastí* "sloj; stog, plast", *plásta* ž. "sloj", č., slč. *plást* "sat u saću košnice", gluž., p. *płast* isto, r. *plast*, gen. *plástá*, ukr. *plast*.
Uspoređuje se s lit. *platùs* "širok", grč. *platýs* "ravan, širok", stind. *pr̥thúṣ* "širok, prostran" (prakrt. *pihu-, puhu-*), pašai *pirik* "dlan". — Dakle bi psl. **plastъ* moglo biti od **plat-tъ*, što je od ie. **plāt-to-s* (u grč. **plə-tú-s*, od st. **plx̣-*). Korijen je **plā-*, st. **plex-/*pelx-*. — V. u *polje*.

plâšt, gen. *plášta*
Od psl. **pláščь*, gen. **plaščà*: stsl. *plaštь*, mak. *plašt*, sln. *plášč*, č. *plášť*, r. *plašč*, gen. *plaščá* itd.
Najvjerojatnije od **plaskjь*, što je povezano s **ploskъ(jь)* "plosnat". V. *polje, platno*.

plátiti, plâtīm
Od psl. **plātīti*, **plâtjǫ*: stsl. *platiti, plaštǫ*, bug. *plàtja*, mak. *plati*, sln. *platíti*, č. *platiti*, slč. *platiť*, dluž. *płaśiś*, gluž., p. *płacić*, r. *platít', plačú*, ukr. *platýty*, bjr. *placíć*.
Praslavenski je glagol izveden od **platъ* "komad tkanine" (u našem jeziku ta riječ nije sačuvana; usp. r. *plat, platók* "rubac", *plát'e* "odjeća, odijelo". Arapski izvori iz X—XI. stoljeća navode da su onda tkanine *plati* i *platke* bile platežno sredstvo među Slavenima — za plaćanje i za razmjenu.
U riječi **platъ* jest ie. **plāt-* "širok", što je od starijeg **plex-t-*. Korijen je **pelə-/*plā-* (starije **pelx-/*plex-*) "širok". V. *pleće, polje*. (Riječ *platno* drugog je postanja, v. tamo, no moguće je da je bilo nekih ukrštanja.)

plátno
Od psl. **poltьnò*: csl. *platьno*, bug. *platnò*, mak. *platno*, sln. *plátno*, č., slč. *plátno*, gluž. *płótno*, dluž. *płotno*, p. *płótno*, r., ukr. *polotnó*, bjr. *palatnó*.
Poimenčen pridjev srednjeg roda od nesačuvana **poltъ*, čemu bi usporednice bile stind. *paṭaḥ* "tkanina, odjeća, pokrivalo" (ia. **palta-*; usp. pali *paṭa-* "odjeća", prakrt. *paḍa-*, sindhi *paṛu-*, *paṛo*, sinhal. *paḷa, pala* "odjeća"), vajgali *paṛīk* "šal", možda srvnj. *valte, valde* "tkanina za zamatanje odjeće", nj. *Falte* "nabor" (iz toga *fâlta, fàlda*), usp. još grč. *péltē* "lagan štit".
Indoevropski je korijen **pel-* "pokriti, zastrti, omotati; koža; sukno, odjeća": grč. *pélas* "koža", *pélma* "stopalo, taban, potplat", stengl. *filmen* "koža, kožica", engl. *film* "kožica, opna, tanak sloj, film" (iz toga intern. *film*); s *-n-*:

grč. *péllās* "kože", lat. *pellis* "koža" (> roman.: rum. *piele*, veljot. *pial*, sardin. logudor. *peḍḍe*, tal. *pelle*, sardin. engadin. *pel*, furl. *piel*, fr. *peau*, prov. *pel*, katal. *pell*, šp. *piel*, port. *pelle*; latinska je riječ u nazivu za bolest *pelàgra*; srlat. *pellīcia (vestis)* posuđeno je u X. st. u germanske jezike, usp. onda srnizoz., nizoz. *pels*, stengl. ml. *pilece*, engl. *pilch*, stvnj. *pęlliz*, srvnj. *bęl(lī)z*, nj. *Pelz*, sve "krzno"; iz njemačkog je *pȅlc*), stengl., engl. *fell* "koža, krzno, runo" (v. *pelena*); za *-w-* v. *pljeva*.

V. *plesti*.

plâv, pláva, o

Od psl. **polvъ(jь)*: stsl. *plavъ*, bug., mak. *plav*, sln. *plȁv*, *pláva*, č., slč. *plavý*, luž., p. *płowy*, r. *polóvyj*, *polovój*, ukr. *polovýj*. — U staroslavenskom "bijel", u istočnoslavenskim jezicima "svijetložut" i slično.

Od ie. **pol-wo-s*. — Korijen je **pel-*: stind. *palitáḥ* "starac; sijed" (indoarij.: pali *palita-* "sijed", prakrt. *palia-* "sijeda kosa", sindhi *paryo* "star", lendi *paliyā* "prve sjedine", gudžarat. *paḷi* "sjedine; starost"), **palva-* "siv" (sinhal. *pulu* "sjedine"; usp. **palvara-* "siv" u zappahar. *pallar*), baškarik *pála* "plav, zelen" (arij. **palvas* ili **palāḱas*), av. *pouruša-*, *paouruša-* "sijed, star", perz. *pūr* "siv", arm. *alik*^{h} "bjelokos" (**pl̥-ijo-*), grč. *pelitnós* "siv", *poliós* (**poli-wo-s*), alb. *plak* "starac", lat. *palleō* "blijed sam; žutim (se)", *pallor* "bljedoća", *pallidus* "blijed" (roman.: tal. *pallido*, fr. *pâle*, prov. *pale*, šp. *pálido*, port. *pallido*), *pullus* "mrk, crn" (**pl̥-no-s*; roman.: sttal. *pullo* "taman, crn"), *palumbes* "golub dupljaš" (**p*$_e$*l-on-bho-*; roman. **palumbus*, **palumba* "golub": rum. *porumb*, tal. *palombo*, *palomba*, prov. *palomba*, katal. *paloma*, šp. *palomo*, port. *pombo*), srir. *liath* "siv", kimr. *llwyd* isto (**pleito-*), stisl. *fǫlr*, stengl. *fealo*, stsas. *falu*, stvnj. *fal*, nj. *fahl* (germ. **falwaz* < *pol-wo-s*), stvnj. *falco* "sokol", nj. *Falke* (iz toga kslat. *falco*), lit. *pal̃vas* "svjetložut" (**pol-wo-s*), *pálšas* "blijed" (**pol-ḱo-s*), *pelė̃* "miš".

V. *plijesan*, *puh*.

pláža

Posuđenica iz francuskog *plage*, što pak je posuđeno iz tal. *piaggia* (iz talijanskog je i katal. *platja*). — Izvor je lat. *plagius*, *plagia*, *plagium* "strana, obala", od čega su roman.: rum. *plaiŭ* ("poljana, pašnjak; obala"), veljot. *plui*, tal. *(s)piaggia*, prov. *playa* (→ šp. *playa*, port. *praya*).

Iz dalmatoromanskog jest *Plȁža* ž. mn. (Jelsa, Hvar; iz **plagia*), a *plâj* "mala ravnica pod brdom, obronak" (Rab) i toponim *Plâj* (na Krku; izvor je **plagiu*) mogli bi biti iz grčkog (a najvjerojatnije su prošli kroz mletački). Iz veljotskog je krčko *Pluj* "strma ulica u Krku" (preko značenja "put, staza", koja su se, preko "planinska staza" i sl., razvila npr. i u rumunjskom).

Lat. *plagia* jest iz grč. *plágia* mn. "strm obronak uz more".

Latinska je riječ *plagium* "krađa, otmica (čovjeka)" (prvotno se odnosilo na krađe nečije robe na obali) preuzeta iz grč. *plágion*, što je srednji rod *plágios* "kos, prijek, poprijeko postavljen; podao, lukav, lupeški" (usp. *plagiò klas* "vrsta rude glinenca s kosim pravcima lomljenja", s *klásis* "lomljenje"). — Od *plagium* načinjeno je *plagiārius* "kradljivac", pa dalje *plagiātor* itd.; usp. danas u nas *plagìjāt*, gen. *-ijáta*, *plagìjātor/plagijátor* te *plagírati*.

Grč. *plágios* poteklo je od ie. **plǝg-jo-s*, od **plāg-* "širok, plosnat", usp. još lat. *plaga* "mreža; strana svijeta, zemlja, nebo", *plagula* "sag, pokrivač", stnord. *flóki* "podvrsta švolje", stengl. *flóc* isto, engl. (sjev.) *flook-footed* "s ravnim stopalom", engl. *fluke* "riba list" (germ. **flōk-* < **plāg-*), nizoz. *flak*, *flach* "gladak", stvnj. *flah(h)*, nj. *flach* "plosnat, ravan" (**flakaz* < **plǝgos*).

Polazno je ie. **pelə-g-*, usp. još i grč. *pélagos* "more, otvoreno more, pučina", predgrč. *Pelasgoí* "Pelazgi, ~ ravničari" (predgrčko stanovništvo tesalske ravnice, po jeziku blisko Tračanima, od **pelag-skoi*; zbog oblika *Pelastoí* — kojem je blizak oblik izvor imena Palestine, o čemu v. u uvodnom dijelu rječnika — može se pomišljati i na **pelat-skoi*, s **pelə-t-*).

Iz grč. *pélagos* jest roman. *pelagus* "more": dalmat. **pelegu* (iz toga je — ili iz mletačkog — hrv. dijal. *pèlega* "more bliže obali", *pȅlig* u Vrbniku i u Senju "nekakav brod koji ima naprvo flok" i sl.), tal. *pelago*, (mlet.) *pielego*, stfr. *pelaigre*, prov., katal. *pelec*, šp. *piélago*, galizij. *piago*, port. *pego*.

Postojalo je još i ie. **plāk-*, za koje v. u *plosnat*.

Indoevropski je korijen konačno **pelə-* (st. **pelx-*), za koji v. u *polje*.

plèće sr., mn. *plȅća*

Od psl. **pletje*: stsl. *plešte*, bug. *plèšti*, mak. *pleḱi*, sln. *pléče*, č., slč. *plece*, gluž. *pleco*, dluž. *placo*, p. *plece*, r. *plečó*, ukr. *plečé*.

To je od **plet-jo-m*, usp. het. *paltana-* "pleće", grč. *ōmoplátē* "lopatica", ir. *leithe* ž. "lopatica" (**plet-jā*).

Najvjerojatnije povezano s riječima sa značenjem "širok", usp. stind. *pṛthúḥ*, av. *pərəθu-*, grč. *platýs* (usp., zbog široka lista, *plátanos* ž. "platana, istočni javor, makljen", iz čega je, kroz latinskii njemački, *platána*), arm. *layn*, lit. *platùs*, latv. *plats* "širok" (usp. *široka pleća, široka leđa*).

To je sve izvedeno proširenjem *-t-* od korijena **pelə-* "širok" (v. *polje*).

plésati, plȇšēm

Od psl. **plęsati*, **plęšǫ*: stsl. *plęsati*, bug. dijal. *plèša*, sln. *plẹ́sati*, *plẹ́šem*, č. *plesati* ("plesati, veseliti se, likovati, slaviti"), slč. *plesať*, polap. *plǫ́sat*, p. *pląsac*, r. *pljasát'*, *pljašú* "plesati".

Iz psl. **plęsati* posuđeno je got. *plinsjan*. Starije je značenje praslavenske riječi bilo "gaziti, tlačiti" — sačuvan npr. u *poplesati* (u S. M. Ljubiše: *da ovu prepuklu zemlju ne poplešu Turci*; usp. i: *silu njihove desnice tvoje krepostju popleši*).

Indoevropski je korijen **plet-* "širiti se; širok, plosnat", u slavenskom s prezentskim *-n-* i s intenzivskim *-sa-*. — To **plet-* nastalo je proširenjem od korijena **pelə-/*plā-* (starije **pelx-/*plex-*) "širok" (v. *polje*).

plȅsti, plètēm

Od psl. **plesti*, **pletǫ*: stsl. *plesti*, *pletǫ*, bug. *pletà*, mak. *plete*, sln. *plésti*, *plétem*, č. *plésti*, slč. *pliesť*, gluž. *plesć*, dluž. *plasć*, p. *pleść*, r. *plestí*, *pletú*, ukr. *plestý*, *pletú*, bjr. *plesć*.

Od istoga su korijena npr. *splȅt* (**sъpletъ*), iterativno *-pletati/-plitati* (npr. *zàpletati*, *zàplitati*, *ùplitati*, *ùpletati*, *ispreplètati*, *ispreplìtati* itd.), *plȏt* (**plötъ* "ono što je spleteno" < **ploktъ*).

Nastalo od ie. **pleḱt-*: *ḱ* jest sačuvano u infinitivu **plesti* (no on se može protumačiti i od **pletti*), a prezent je načinjen po analogiji prema **mesti*, **metǫ*, **gnesti*, **gnetǫ* i sl. (Može se to tumačiti i depalatalizacijom *ḱ* > *k* te time da *kt* ispred nepalatalnih suglasnika daje *t* — **plotъ* < **ploḱ-to-s*, pa **pletǫ* < **pleḱtō*; ostalo po analogiji).

Izravne su usporednice, s prezentom na *-t-* (**pleḱt-*), lat. *plectō* "pletem" (*plecta* "pletivo" > roman.: katal. *pleta* "tor, obor", šp. *pleita* "isprepletene pruge na biljci žilavom kovilju", port. *empreita* "pruge na rogožaru"), stnord. *flétta* "plesti", stengl. *fleohtan*, stsas. *flëhtan*, stvnj. *flehtan*, nj. *flechten* "plesti" (germ. **fleht-*; usp. stengl. *fleax*, *flæx*, engl. *flax* "lan; laneno vlakno",

stfriz. *flax,* stsas. *flas,* nizoz. *vlas,* nj. *Flachs* "lan" — germ. **flahsaz*).
Korijen je **pleḱ-* "plesti, vezivati": stind. *praśnaḥ* m. "pletivo", *plāśí* m. "crijeva", av. *ərəzato frašnəm* "sa srebrnom žičanom košuljom", grč. *plékō* "pletem" (particip *plektós*; *plektḗ* "uže, mreža", *plokḗ* "pletenje, tkanje"), alb. *plaf* "deka, pokrivač" (**ploḱ-sko-*), lat. *plicō* "složim, smotam" (*plicāre* "nabrati" > roman.: rum. *pleca* "savijati", tal. *piegare* "nabrati", retorom. engadin. *player,* furlan. *pleá,* fr. *plier, ployer,* prov., katal. *pelgar,* port. *chegar* "skupiti, sabrati, nabrati"; lat. *plicō* ima po *explicō* "razvijem, razmotam; objasnim", *implicō* "zapletem, upletem", *applicō* "dometnem, dodam", *replicō* "razvijem, razmotam" itd.; usp. *eksplicírati, implicírati, aplicírati, replicírati, eksplikácija, implikácija, aplikácija, rȅplika*).
To je vjerojatno osnova II prema nepotvrđenom **pelḱ-,* što pak se smatra proširenjem na *-ḱ-* od **pel-* "sklopiti, složiti, nabrati" (usp. **dwei-plo-* "dvostruk" u lat. *duplus* — iz čega je *dupli* —, roman.: rum. *duplu,* tal. *doppio,* retorom. engadin. *dobel,* fr. *double,* prov., katal. *doble,* šp., port. *doble*; stvnj. *zwîfal,* nj. *Zweifel* "dvojba, sumnja" itd.). Za to **pel-* smatra se da je identično s **pel-* "pokriti" (a za nj v. u *platno*).

plijên

Od psl. **pȇlnъ,* gen. **pȇlna*: stsl. *plěnъ,* bug., mak. *plen,* sln. *plẹ̑n* "dobit, plijen", č. *plen* "zarada, dobitak, urod", slč. *plen* "dobit, plijen", p. *plon* "žetva, urod", r., ukr. *polón* "zarobljeništvo".
Izravna usporednica jest lit. *pel̃nas* "zarada, plaća" i latv. *pęlns, pèl̦ņa* "zarada, dobitak" (usp. lit. *pelnýti* "zarađivati" i latv. *pèlnît* "dobiti, steći" prema psl. **pelnīti* u stsl. *plěniti* "*plijéniti,* zapljenjivati"); stind. *paṇaḥ* "obećana nagrada, oklada, novac za okladu, ulog" (indoarij.: prakrt. *paṇa-* "bogatstvo", asam. *pan* "obećanje, zavjet", hind. *pan* "obećanje", sinhal. *paṇa* "oklada" itd.), Usp. još grč. *pōléō* "trgujem, kupujem" (usp. internacionalizam *mȍnopol*), ngrč. *poulṓ* isto, stisl. *falr* "prodajni", norv., šv. *fal* (germ. **falaz* < **pol-o-*), srniz. *vēle* "prodajni, na prodaju", niz. *veil,* stvnj. *fâli, feili,* srvnj. *veil,* nj. *feil* "na prodaju" (germ. **fēljaz* < **pēl-jo-*) — to je od ie. **pel-* "prodavati, zarađivati". U praslavenskom je značenje riječi specijalizirano na vojsku i rat.

plijêsan, gen. *plijêsni*

Od psl. **plě̂snь*: bug. *plèsen,* mak. *plesna* ("lišaj"), sln. *plê̂sən,* gen. *plẹ̑sni,* č. *plíseň,* slč. *pleseň,* gluž. *plěsń,* dluž. *plěseń,* p. *pleśń,* r. *plésen',* *plesń,* ukr. *plisnjá.*
Praslavenska riječ **plěsnь* sadrži indoevropski korijen **pel-* "blijed, siv" (v. *plav*), sa sufiksom *-ḱo-* za boje (predoblik bi bio **plēḱ-sni-*), usp. lit. *pelė̃ti,* latv. *pelēt* "pljesniviti", prema lit. *pelė̃,* latv. *pele* "miš", lit. *pelékas* "mišje boje", *pelė̃siai* mn. "plijesan", *pelė̃kai* isto. Usp.i lit. *plė̃kti* "trunuti, pljesniviti", *plė̃kai* mn. "plijesan".

plíma

Posuđenica iz dalmatoromanskog, konačan izvor jest grč. *plḗm(m)ē,* "plima" (u srednjogrčkom čita se *[plími]*). — Usp. još i *plē̃ma* "punjenje", od ie. **plē-mn̥,* s **plē-* < st. **pleх́-*. Za korijen v. u *pun.*

plîn

I *plȉn.* — Posuđenica iz češkog *plyn,* što je najvjerojatnije iz poljskog. To *ply-* isto je kao u praslavenskom **plyti* (v. *plivati*): riječ se u poljskom odnosi na tekućine.

plìtak, plìtka, o
I *plítak.* — Od psl. **plytъkъ(jь)*: bug. *plitъk,* mak. *plitok,* sln. *plítek, plítka,* č., slč. *plytký,* p. *płytki* ("tanak").
Sadrži sufiks *-kъ* (bez njega komparativ *plìćī*) — usp. **plytъvъ* u *plìtav* (Istra), *Plitva, Plìtvice,* sln. *plítev,* itd.
Najvjerojatnije od istoga korijena od kojeg je *plivati* (v.) — **ply-* < ie. **plū-* (**plov-* < ie. **plou-*).

plȉvati, plȉvām
Od psl. **plývati,* što je imperfektiv prema **plýti,* **plьjǫ* (usp. **pluti,* **plövǫ*). Po slavenskim jezicima imamo: stsl. *pluti, plovǫ,* bug. *plivam,* mak. *pliv,* hrv. *plȕti, plòvēm,* sln. *plúti, plóvem,* č. *plouti,* slč. *pluť,* glužn. *płuwać,* dluž. *płuwaś,* r. *plyt',* *plyvú,* ukr. *plystý, plyvú,* bjr. *plysć, plyvú* i dr.
Po prezentu **plovǫ* načinjen je infinitiv *plòviti* (kao iterativ **plovīti*).
Faktitiv je **plavīti,* **plâvǫ* "činiti da bi nešto plivalo" (*pláviti, plâvīm;* usp. *napláviti, popláviti,* dalje *náplava, nàplavina, náplavak, pȍplava, splâv* ž. itd.).
Indoevropski je korijen **pleu-* "ploviti": stind. *plávate* "plovi"(indoarij.: pali *p(a)lavati,* prakrt. *pavaī* "pliva", sinhal. *pihinanavā* "plivati, ploviti"), grč. hom. *plé(w)ō* "plovim, brodim; plivam", lat. *perplouēre* "zaliti se, prokišnjavati", *pluit* "kiši", *pluuia* "kiša" (*pluvia* > šp. *lluvia,* port. *chuva;* **plovia* > tal. stmlet. *plobba* itd.; **ploia* > rum. *ploaie,* veljot. *pluaya,* tal. *pioggia,* retorom. engadin. *plövģa,* furlan. *ploye,* fr. *pluie,* prov. *ploia,* usp. intern. *plùviometar* "kišomjer"), lit. *pláuti* "plivati; prati, miti", toh. B *plewe* "brod" itd. — S proširenjem *-d-*: stnord. *fljóta* "teći", stengl. *fléotan,* engl. *fleet,* stfriz. *fliāta,* stsas. *fliotan,* nizoz. *flieten,* stvnj. *fliozan,* nj. *fließen* "lagano teći" (germ. **fleutan*). Također stengl. *fléot* "brod", engl. *fleet* "flota"; fran. **flōd-* dalo je fr. *flotte,* iz čega je, preko tal. *flotta,* naše *flȍta* "brodovlje, mornarica".
V. *pluća.*

plȍča
Načinjeno vjerojatno analogijom prema pridjevu *plȍčan,* od *plȍka, plȁka* (*plȁka* iz ngrč. *pláka,* štoje akuzativ riječi *pláks,* gen. *plakós* "ploča"). Oblik *ploka* vjerojatno je posuđen iz dalmatoromanskog *placca,* što je iz grčkog. (Grč. *pláks* srodno je s *plosnat* — v. to).

plôd, gen. *plȍda*
Od psl. **plödъ*: stsl. *plodъ,* bug., mak. *plod,* sln. *plọ̑d,* gen. *plọ̑da/plodȗ,* č., slč. *plod,* dluž. *płod,* gluž., p. *płód,* r. *plod,* gen. *plodá,* ukr. *plid,* gen. *plódu.*
Stara osnova na *u* s prijevojnim stupnjem *o*: **plod-u-s*; usporedi još i **plod-ū-s* u **plody,* gen. **plodъve* u hrv. *plodva* "plodnica" te dalje *plodvina* (Istra) "plod", *plodvičina* (Vrbnik) "maternica".
Korijen je **pled-*, koji je u *plȅme,* gen. *plȅmena* (**plědmę,* gen. **plědmene*: sln. *pléme,* gen. *plemẹ́na,* č. *plémě,* r. *plémja,* gen. *plémeni* itd.).
Ie. **pled-* najvjerojatnije je osnova II (osnova I **peld-* nije potvrđena); korijen je vjerojatno **pel-* "roditi" (pa se može govoriti i o psl. **plemę* < **ple-men-*), koji je nastao promjenom značenja od **pel-* "puniti" (v. *pun*).

plȍsnat, a, o
Izvedeno od *plȍsan, plȍsna, o,* što je od psl. **plosknъ(jь),* a to je od **ploskъ(jь)*"plosnat": stsl. *ploskъ,* bug. *plòsъk,* sln. *plȏsk, plóska,* č., slč. *plosky,* p. *płaski,* r. *plóskij,* ukr. *plóskyj.*
U psl. **plosk-* jest ie. **plak-sko-*, od **plāk-* "širok": grč. *pláks,* gen.

plakós "površina mora, ploča", *plakoûs*, gen. *plakoûntos* "plosnat kolač" (iz toga lat. *placenta* "kolač", od čega rum. *placintă*, iz toga, preko mađarskog, *palačinka*), lt. *placeō* "milim se, dopadam se" (*placēre* "sviđati se" > roman.: rum. *plăceà*, veljot. *plakar*, tal. *piacere*, sardin. logudor. *piágere*, sardin. engadin. *plažair*, furlan. *plazi*, stfr. *plaisir*, fr. *plaire*, katal. *plaure*, šp. *placer*, port. *prazer*; stfr. → srengl. *plaise*, *plese*, engl. *please* "dopadati se, sviđati se, ugoditi"), *placidus* "blag, tih; dobar, milostiv", stisl. *flár* "dio stijenja" (germ. **flahō* < **plakā*), norv. *flaa* isto, *flag* "otvoreno more", nj. *Fluh* "litica; plato" (germ. **flōhō* < **plākā*), lit. *plãkanas* "plosnat", *plõkas* "sadreni mamac", *plãkė* "olovo", *plókščias* "plosnat, ravan" (od **plakštias*), *plaštakà* "dan" (od **plaškata*), latv. *plaskains* "plosnat, širok".

Ie. **plāk-* potječe od starijeg **plex-k-* (s proširenjem *-k-*; za riječi s proširenjem *-g-* v. u *plaža*), od korijena **pelx-* (v. *polje*).

plúća mn.

I *plûća*. Jednina *plúće* sr. — Od psl. **pljutjè* sr., mn. **pljutjā*: stsl. *pljušta*, sln. *pljúča*, stč. *pliúcě* ž. mn., č. *plíce*, slč. *pľúca*, luž. *płuco*, p. *płuca*, str. *pljuče*, mn. *pljuča*.

Najbliže su usporednice baltijske: lit. *plaũčiai* m. mn., latv. *plauši* m. mn., prus. *plauti* ž. jd. Zajednička bi tvorba bila ie. **pleut-jo-* (*-m* sr.), prema *pleu-mon-* u stind. *klóman-* ("desno pluće"; usp. pali *kilomaka-* sr. "porebrica, plućna maramica"), kalaša *krōma* "pluća", grč. *pleúmōn* (i sekundarno *pneúmōn*, pod utjecajem *pnéō* "dišem"; usp. *pneumònija* "upala pluća", *pneumàtika* itd. prema grč. *pneuma* "dah, disanje"), lat. *pulmō*, gen. *pulmōnis* (*pulmo*, *pulmōne* > roman.: rum. *plămină*, tal. *polmone*, istroroman. rovinj. *pyamón*, sardin. logudor. *prumone*, retorom. engadin. *pulmun*, furlan. *palmon*, fr. *poumon*, prov. *polmon*, jugozapprov. *paumú*; usp. intern. *pulmònija* "upala pluća").

Korijen je **pleu-* "plivati", jer lagana pluća isplivaju na vodu (što se takve veze s laganošću tiče, usp. r. *lëgkoe*, engl. *light*).

plȕg

Od psl. **plūgъ*: csl. *plugъ*, bug., mak. *plug*, sln. *plüg*, gen. *plúga*, č., slč. *pluh*, gluž. *płuh*, dluž. *plug*, polap. *pläug*, p. *pług*, r. *pluh*, ukr., bjr. *pluh*.

Ranije se smatralo da je praslavenska riječ posuđenica iz germanskog, no moguće je obratno: da je praslavenska riječ dala inače izoliranu pragermansku riječ **plōγaz* "plug" (stisl. *plógr*, stfriz. *plōch*, stsas. *plōg*, nizoz. *ploeg*, stvnj. *pfluoc*, *pfluog*, nj. *Pflug*; iz staronordijskog je posuđeno stengl. *plóg*, *plóh*, od čega je engl. *plough*, amer. *plow*).

Dalje porijeklo nejasno.

pljȁčka

Riječ sa slavenskim sufiksom *-ka*, korijen pak je balkanski grecizam, posuđenica iz (n)grč. *plakṓnō* "navaljujem, robim, pljačkam", kojem je značenje poteklo od "spravljam u grob". Korijen je koji je i u *pláks* "ploča" (v.).

pljȅva

Od psl. **pelva*: stsl. *plěvy* mn., bug. *pljàva*, mak. *pleva*, sln. *pléva*, č., slč. *pleva*, gluž. *pluwa*, dluž. *plowa*, p. *plewa*, r. *polóva* i *peléva*, ukr. *polóva*, bjr. *palóva*.

Izvedenica od glagola **pelti*, **peljǫ* (hrv. *pljȅti*, *plijévēm*, od tog prezenta načinjen je onda nov oblik *plijéviti*, *plijévīm*; sln. *pléti*, č. *plíti*, r. *polót'*, *poljú*, *póleš'* itd.).

Povezuje se s ie. **pel-* "koža" (v. *platno*); s istim *-w-* usp. stind. *palāvāḥ*

m. mn. (indoarij.: pali *palāpa-* "pljeva", hind. *palāu* "slama za pokrivanje krova"), lat. *palea* "pljeva" (roman. "slama": rum. *paie* ž. mn., tal. *paglia,* sardin. logudor. *padza,* retorom. engadin. *pala,* furlan. *paye,* fr. *paille,* prov. *palha,* katal. *palla,* šp. *paja,* port. *palha),* stisl. *fǫl(va)* "tanak sloj snijega" (germ. **falwō* < **polwā*), lit. *plėvė* "opna" (**pleHwjā*).

Druga je mogućnost izvođenje od ie. **(s)p(h)el-* "rascijepiti (se)", za što v. *polica.*

pljùvati pljȕjēm

Od psl. **plьvȁti, *plюjǫ*: csl. *plьvati,* bug. *pljùja,* mak. *plue,* sln. *pljuváti, pljújem,* č. *plvati, plíti,* slč. *pľuť,* gluž. *pluwać,* dluž. *pluwaś,* p. *plwać, pluć,* r. *plevát', pljujú,* ukr. *pljuváty, pljujú,* bjr. *pljuváć.* — Nov infinitiv *pljùvati* načinjen je po uzoru na prezent.

Kao i u slučaju **blьvati, *bľujǫ, ľ* jest epentetsko: *pľujǫ* < **pjuj-* < **peu-j-.*

Izvodi se od indoevropskoga korijena **(s)p(h)jēu-/*(s)pjū-/*(s)pīw-,* što je najvjerojatnije po postanju zvukoopisno: stind. *ṣṭhīvati* "pljuje", av. *spāma-* "slina", grč. *ptýō* "pljujem", *ptýalon, ptýelon* "slina" (**pjū-*), lat. *spuō* "pljujem", got. *speiwen,* stisl. *spýja,* stengl. *spíwan,* engl. *spew,* stsas. *spīwan,* stvnj. *spīwan,* nj. *speien* "pljuvati, bljuvati". — S *-t-*: stisl. *spýa,* engl. *spit* "pljuvati" (ovamo i stisl. *spotta,* stvnj. *spottōn,* nj. *spotten* "rugati se", a iz toga je njemačkoga glagola *špötati*), lit. *spiáuti,* latv. *spļaũt* itd.

Iako se radi o zvukoopisnim riječima, može se misliti i na starije stanje (usp. za takvo nešto u *kàšljati*), pa mi se čini da se **beu-* i **(s)peu-* daju izvesti od predindoevropskog 'nostratičkog' zvukoopisnog **pʌwjʌ/*pʌjwʌ.* Od toga može nastati indoevropsko i **beu(j)-* i **(s)peu(j)-.* Kasnije se nova zvukoopisnost mogla naslojavati na odraze nekad zvukoopisnih riječi.

V. *bljuvati.*

po

Od praslavenskog prijedloga i prefiksa **po,* kako je u svim slavenskim jezicima.

Blizak mu je imenički i glagolski prefiks **pa* (s duljenjem *o* → *ō* > *a*), kojem je prvotno značenje "poslije, nakon nekog reda", a onda "drugo, slabije, lošije", "ono što je krivo, ono što nije pravo" (pa ukazuje i na sličnost): *pȁbog, pačetvòrina, pàjasen, pȁnoga, pȁprst, pȁrojak, pȁrožak, pȁzvūk, pȁčist, patvòriti* "krivotvoriti".

To su ie. **po* i **pō.* Polazno je ie. **apo* "od, odatle": stind. *ápa* "od", grč. *ápó* "od, s, na" (usp. npr. u *àpostol* "poslanik", što je iz grč. *apóstolos* "poslanik, glasnik; odaslan", od glagola *apostéllō* "odašljem, otpremim, pošaljem"), stmaked. *ap-, ab-,* lat. *ab* s abl. "od" (*a, ab* > roman.: stsardin. *ava, ave,* fr. *à*), got. *af* "od", engl. *of,* nj. *ab* (germ. **aβ(a)*), lit. *apa, apiẽ, ap(i)-,* latv. *ap,* prus. *ap-, ep-* het. *apa* "iznad" itd.

Ie. **pŏ* jest u av. *pa-,* lat. *po-* (*positus* "postavljen; položaj", od toga *positiō* "položaj", *positiuus;* usp. *pozícija/pòzīcija, pȍzitīvan;* s *com-* *compositiō* → *kompozícija;* za *compositus* v. i u *kupus*), alb. *pa* "bez", *pa* "ne", stengl. *fan(a),* stvnj. *fon(a),* nj. *von* "od", lit. *põ, pa-, po-,* latv. *pa,* prus. *po, po-, pa-.*

pòčēti, pòčnēm

Od psl. **počęti, *počьnǫ.* Usp. **načęti* (stsl. *načęti, načьnǫ,* hš. *nàčēti, nàčnēm,* sln. *načéti, načnèm,* gluž. *načeć, načnu,* r. *načát', načnú* itd.), **začęti* (*zàčēti, zàčnēm* itd.).

U iterativim *čьn- → *čin-, usp. pòčinjati, pòčinjēm, nàčinjati, zàčinjati itd. (s nj po prezentu). Particip je *počętъ (pȍčēt, usp. zàpočēt), *načętъ (nȁčēt), *začętъ (zȁčēt). Usp. dalje pòčetan, počétak, počélo, dòčetan, dočétak (po tome je onda načinjeno svršétak), začétak, začéće.

Za *počęti, *načęti, *začęti polazan je glagol *čęti, *čьnǫ, koji je takav, bez prefiksa, zapisan samo u stč. čieti, čnu, čneš.

Indoevropski je korijen *ken- "rađati se, rasti, počinjati": stind. kanī́naḥ "mlađ", kaniṣṭháḥ "najmlađi" (indoarij.: pali kaniṭṭha- "malen, mlad", prakrt. kaniṭṭha-, sinhal. kaniṭu "najmlađi, malen"), kanyā́ "djevojka" (indoarij.: pali kaññā, prakrt. kaṇṇā, sindhi kañā, lendi kanj), aškun kaṇišt "mužev mlađi brat", avest. kaine, kainīn "djevojka", grč. kainós "mlađ" (*kanjos), trač. -kenthos, -centus "početni, prvi" (u osobnim imenima Auloukenthos, Diucentus), lat. recēns, gen. recentis "nov, nedavan" (usp. recèntan), ir. cinim "rođen sam; potječem", cét "prvi", cenél "rod, spol", kimr. cyntaf isto, stkimr. cein "lijep" (← "mlađ"), kimr. cain, srbret. quen, ir. cain isto, gal. Cintus, Cintugnātos ("prvorođeni"), latv. cītiēs "boriti se" (od *kinties).

To je od nostr. *Ḳanʌ "roditi (se)", što je još u afraz. *qn- (arap. qnj "stvoriti", ugarit. qnj, sthebr. qnj/qnw, južarabij. botahri qanū "malen"; tuar. eġnu "potjecati"; somal. qān "ždrijebe, tele, mlada deva itd."), drav. (telugu kanu, brahui khan- itd.).

V. čedo.

pȍd

Od psl. *podъ: srbug. podъ "osnova", sln. pȍd, gen. póda "pod", č. půda "tlo, zemlja", r. pod "pod, tlo, dno" itd.

Od ie. *pod-o-s. — Ie. *ped- "noga", i to uglavnom nom. *pōts, gen. *ped-és/*ped-ós, mn. *péd-es: stind. pā́t, pad- (indoarij.: pali pāda-, prakrt. pāda-, pā(y)a-, rom. (Arm.) pav, hind. pā̃(i), pāu, sinhal. paya, piya, pā itd.), vajgali pā, dameli pâwá, kašmir. pāv, av. pad-, arm. otn, grč. pṓs, at. poús, gen. podós (usp. oktopod dosovno "osmonožac"), lat. pēs, gen. pedis (pes, pede > roman.: veljot. pi(č), tal. piede, sardin. logudor., retorom. engadin. pe, furl. pit, fr. pied, prov. pe, katal. peu, šp. pié, port. pe; usp. pèdometar), stir. ís ("ispod", od lok. mn. *pēd-su), got. fōtus "noga", stnord. fótr, stengl. fōt, engl. foot, stsas. fōt, stvnj. fuoz, nj. Fuß (germ. *fōtuz), lit. pãdas "noga, potplat", latv. pads "namaz, pod u kojem nema rezaka", hetluv. pata-, hijerluv. pat, toh. A pe, B pai.

To je od nostr. *paṭʌ "stopalo", što je još u ?afraz. *pt- "ići, odlaziti", drav. *paṭʌ "stopalo" (malajalam paṭam "stopalo; dlan"), alt. *pʿad-ak "noga, stopalo" (stturk. aδak "noga, stopalo", turkmen. ayak "noga", korej. padak "stopalo; dlan; tlo").

Izvannostratičke usporednice jesu npr. u amerind. *pati "stopalo, noga": zuni pačči "taban, potplat", klamat peč "stopalo, noga", majdu paji, že *par isto itd.

V. pješak.

pòdrum

Balkanska riječ (usp. ngrč. poudroúmi, t. bodrum, mak. podrum itd.), potekla, vjerojatno kroz balkanski latinski/romanski, iz srednjogrčkog hypodrómon, hypódromos "podrum, prizemlje", što je načinjeno od grč. hypó- "dolje, ispod", drómos "put, cesta" (iz toga pak je balkanski grecizam drȕm, gen. drȕma/drùma; usp. drumski razbojnik).

Grčka riječ drómos jest u internacionalizmima ȁerodrom/aeròdrom (s

lat. *aer* "zrak"), *àutodrom* (s *auto* "automobil"), *hèlidrom* (s *heli-* po *helikòpter*), *hìpòdrom* (s grč. *híppos* "konj") itd. — Dalje o riječi *drómos* v. u *drmati.*

pȍjās

I sažeto u *pâs.* — Od psl. **pȍjasъ*: stsl. *pojasъ*, bug. *pòjas,* mak. *pojas,* sln. *pojâs, pâs,* č., slč. *pás,* luž., p. *pas,* r., ukr., bjr. *pójas.*

Izvedeno od glagola **pojasati* (*pȁsati, pȁšēm, òpasati*), što je prefiksom *po-* načinjeno od **jāsati* (č. dijal. (valaš.) *jasať* "derati odjeću", od "derati odjeću na trake"; usp. str., rcsl. *jasalo* "pojas"), što je od ie. **jōs-* "pasati, opasati": av. *yāŋhayeiti* "opasuje", *yāsta-* "opasan", *yāh* sr. "pojas, remen", grč. *zṓnymi* "opašem (se)" (*-nn-* od *-sn-*), *zōstós* "opasan" (**jōs-to-s*), *zōstḗr* "vojnički zaštitni remen; pojas" (usp. *herpes zoster*, što bi bio "osip oko pasa, pasasti osip"), *zȭma* "opreg od kože; zastor, pojas", *zṓnē* "pojas, pas" (od **zōs-nā*; iz toga intern. *zóna* "pojas, predjel, područje, sloj"), alb. *ngjesh* "opasavati" (**jōs-*), lit. *júosti* "pasati", *júostas* "opasan", *júosta* "pojas", latv. *juôzt* "pasati", *juôsta* "pojas", *juôsla* isto.

Indoevropsko **jōs-* poteklo je od starijeh **jex*^{w}*-s-*; da je *-s-* dodano, vidi se po nostratičkom **jaHU* ili **joHʌ* "povezati, previti, opasati", što je dalo još ural. **jōγʌ* "pojas; zavoj, povez" (udmurt. *je* "remen; povjesmo", komi jazvin. *jü*, nenec., *ī*, enec. *niojo*), drav. **jā-* "vezati" (tamil. *(j)ā-* "vezati", *jāppu* "okovi, lanci", kuruh *hē-* "vezati").

poklìsār, gen. *poklisára*

Ta stara dubrovačka riječ za diplomatskog predstavnika posuđenica je iz srednjogrčkog (bizantskog), iz riječi *apokrisiários* (s razjednačenjem *r-r* → *l-r* i izostavljanjem početnog *a*; usp. onda dalje u J. Kavanjina još kraće *klisār*).

Srgrč. *apokrisários* načinjeno je od imenice *apókrisis* "odgovor" (i "odvajanje"), što je izvedeno od glagola *apokrínō* "odlučim, odvojim, rastavim, odaberem; odgovorim", medij *apokrínomai.* Polazni je glagol *krínō* "razlučujem, odjeljujem; biram, izabirem", od ie. **(s)krei-* "rezati, dijeliti" (više v. u *krojiti*).

Riječ *ambàsādor/ambasádor* došla je, kao i *ambasáda*, na koncu iz francuskog *ambassadeur, ambassade.* Te su riječi posuđenice iz tal. *ambasciatore, ambasciata,* a te iz prov. *ambaissador, ambaissada,* to pak je načinjeno od nepotvrđenog **ambaissa*, što je od srednjovjekovnog latinskog *ambactia* "poslanstvo" (ili je možda roman. **ambaisa* "nalog" posuđenica iz zapadnogotskog **ambahti* sr.).

Riječ *ambactia* množinski je oblik prema *ambactus* "sluga", koju riječ spominje već npr. Cezar u *Galskom ratu.* Ta je riječ posuđenica iz galskog. Gal. **amb(i)-akt-* (usp. kimr. *amaeth*) ima *amb-* "oko" (od ie. **ambhi,* od **embhi,* v. u *opći*) i korijena koji je od ie. **ag-* "voditi".

Iz keltskog **amb(i)akt-* posuđeno je germ. **ambaxti(ja)-* (got. *andbahti* "sluga", stengl. *ambeht, ambiht,* stsas. *ambaht(eo),* nizoz. *ambacht, ambt,* stvnj. *ambaht(i),* nj. *Amt* "dužnost, ured" itd.).

Ie. **ag-* "voditi" dalo je npr. stind. *ájāmi* "vodim" (> indoarij.: pali *ajati,* prakrt. *ajia-*; *ājati* > sinha. *adanavā* "voziti"), av. *azaiti* "tjera, goni", arm. *acem* "vodim", grč. *ágō* isto (isti je korijen u grecizmima i drugim riječima izvedenima iz istoga grčkoga korijena kao što su npr. *agònija, sinagóga, protagònist* itd.), lat. *agō* "tjeram, gonim; vodim" (*agere* > fr. *agir* "raditi, djelovati", s utjecajem lat.; isti je latinski korijen u latinizmima i drugim riječima kao što su npr. *ȁgīlan, ȁkt, ȁktīvan, àkcija, ȁktuālan* itd.), osk. *acum* "voditi", stir. *ad-*

-*aig* "dotjeram", stkimr. *agit, hegit* (**aget*), kimr., korn., bret. *a* (**aget*) "ide", kimr. *aeth* isto (**ag-t*), stnord. *aka* "voziti", toh. A *ak-*, AB *āk-* "putovati, voziti se".

Ie. **aǵ-* ima i izvannostratičke usporednice, i to u starim sjevernokavkaskim jezicima: hurit., urart. *ag-* "voditi, voziti".

pôl

Od psl. **polъ*, gen. **polu*: stsl. *polъ*, bug., mak. *pol*, sln. *pôl*, č. *půl*, slč. *pol*, gluž. *poł*, dluž., p. *pół*, r. *pol*.

To je drevna osnova na *u*, što potvrđuju riječi *polòvina, polòvica* te *polu-* u složenicama (npr. *pòluglās, pòlukrūg, pòlumjer, poluòtok* itd.).

U tome je indoevropsko **pol-*, što je još u alb. *palë* "strana" (**pol-nā*).

Ie. **pol-* poteklo je od nostr. **pälʌ* "polovica", što je još u ural. **pälä/ *pēle/ *pōle* (fin. *puoli*, est. *pool*, mokšan. *pjale*, erzjan. *pel'*, mansij. *pal* itd.), drav. **pāl* "dio" (tamil. *pāl*, telugu *pālu*).

pòlica

Od psl. **polìca*: csl. *polica*, bug. *polìca*, mak. *polica*, sln. *polīca*, č. *police*, gluž. *polca*, slč., dluž., p. *polica*, r. *políca*, ukr. *polýcja*, bjr. *palíca*.

Značenjski su bliske riječi stind. *phálakam* "daska", stisl. *fjǫl* isto (germ. **felō*).

Korijen je ie. **(s)pel-* "cijepati", koji je još u stind. *phálati* "rascijepi, slomi" (pai *phalati* isto, pandžabi *paḷnā* "imati čireve"), *sphaṭati* "trga", *paṭati* "pukne", kašmir. *phalun* "rascijepiti se", grč. *sphálaks* "biljka diraka trnovita", *(a)sp(h)álaks* "krtica", *sphállō* "podmetnem nogu, oborim; dvojim, kolebam se", *sphálma* "pad, nesreća, šteta, neuspjeh, poraz, pogreška", *sphélas* "cjepanica; batina", latv. *spals* "drška, ručica". — S *-t-*: ir. *alta(i)n*, kimr. *ellyn*, bret. *aotenn* "britva" (**paltinā*), stisl. *spjald* "daska", stvnj., nj. *spalten* "kalati, cijepati" (iz nj. *Spalte* jest *špâlta* "novinski stupac"), engl. *spill* "treščica" (germ. **spilþ-*), psl. **poltīti* (stsl. *rasplatiti* "rascijepiti") itd.

Ie. **(s)pel-* jest od nostr. **piľʌ* "rascijepiti": afraz. **pl-* "rascijepiti, slomiti" (arap. *flh, flḥ, flʿ*; stegip. *pḫ3* isto, kopt. *pōlḥ* "raniti"), ural. **piľʌ-* "rascijepiti, razbiti" (udmurt. *pil'-* isto, nganasan. *filimia* "komadić"), drav. **piḷ-* "rascijepiti (se), slomiti se" (tamil. *piḷ*, gondi *piṛ-*).

Izvannostratička usporednica jest npr. austronez. **pilak* "razbiti, slomiti".

polìcija

Iz tal. *polizía*, što je iz kasnolatinskog *polīcia, polītia* "država" (po tome odgovarajuće riječi u evropskim jezicima, nakon francuske revolucije), a to iz grč. *politeía* "državna uprava" (v. i u *republika*). Riječ *politeía* izvedena je od *polítēs*, što je od *pólis* "grad, (gradska) općina, građanstvo, država".

V. *politika*.

polìtika

Internacionalizam, iz grč. *polītikḗ* ž., što je pridjev *polītikós* "građanski; državni, javan, politički".

To je načinjeno od *pólis* ž. "grad", a ta je grčka riječ potekla od ie. st. **pl̥H-* "utvrđeno naselje, utvrđenje, grad": stind. *pū́ḥ*, ak. *púram* "gradski zid, zid; tvrđava, zamak, utvrđen grad", *púram* sr. "tvrđava, zamak, grad" (indoarij.: pali, prakrt. *pura-* sr. "tvrđava, grad", pandžabi *purā* "gradska četvrt", bengal. *Pur* "grad Patna", hind. *purā* m. "veliko selo; grad", gudžarat. *parū* sr. "predgrađe", sinhal. *pura* "veliko selo, grad" itd.), usporedi imena gradova na *-pur* u Indiji (*Gōrakhpur, Kānpur, Rāmpur* itd.), Pakistanu (*Bahāwalpūr,*

Lāyalpūr itd.) i u zemljama u kojima se osjeća utjecaj indijskih kultura (npr. *Singapur*, na engleski način pisano *Singapore*), kašmir. *pūr*ᵘ "gradska četvrt", grč. *ptólis* ž., miken. *po-to-ri-jo-* gen. jd. (**pḷHis*), lit. *pilìs* "zamak, tvrđava", latv. *pils* (usp. ime grada u Latviji *Ventspils*, što doslovno znači "stari grad"), prus. *-pille* (balt. **pilis* < **pḷHis*).

Indoevropska je riječ potekla od nostratičke **palgʌ* "utvrđeno naselje": afraz. **bl(H)-* "naselje" (afar *buḷā* "grad, selo", somal. *bul* "kuća, dom", mn. *būlo* "selo"), ural. **palγʌ* "naselje" (fin. *palva-* u imenima, karel. *palvi* "naselje", južmansij. *pawl*, zapmansij. *pē(wə)l*, isthantij. *puγəl*, mađ. *falu* "selo, naselje"), drav. **paḷḷi* "naselje, zdanje, hram" (tamil. *paḷḷi* "seoce; budistički ili džinistički hram; dvorac" itd.), alt. **palagʌ* "grad, tvrđava, zdanje" (turk. *PalyK* "grad, tvrđava": stturk. *balyq* "grad", stujgur. *balyγ*, *palyq* isto, usp. *Kanbalik*, *Kanbaluk* "Kanov grad" (u Marca Pola *Camblau*), od godine 1284. glavni grad Kublajkanove države, blizu današnjega Pekinga — ujgurski je jezik bio jezik sporazumijevanja u velikoj mongolskoj državi; mong. *balăgā-sun* "grad, tvrđava, gradski zid, kamena kuća, naselje": srmong. *balaγasun* "tvrđava", halha *balgăs* "grad", burjat. *balgān*, kalm. *balγᵃD* "selo, grad; (kamena) kuća"; tung. **pal(a)γa* "selo, četvrt": mandž. *falga* "grupa (kuća); naselje; četvrt").

Zanimljiva je i izvannostratička usporednica, u sinokavk. **bU̅lḳ̣ḳʌ* "kuća, dom": praistočnokavkasko **bəlḳ̣ḳwʌ* (usp. i hurit. *purli* "kuća"), sinotibet. **(p)ūk*.

pȍlovan, pȍlovna, o

I *pòlōvan, -vna, o.* — Od psl. **polovьnъ(jь)*, što je još npr. u sln. *poloven*. Smatralo se da je praslavenskom pridjevu **polovьnъ(jь)* zapravo isto *pol-* koje je u **polъ*, gen. **polu* (v. *pol*), pa da bi značenje "rabljen" bilo otprilike od "polovičan" — no postoji i drugo tumačenje.

Taj se pridjev uspoređuje dalje sa stsl. *vъlovьnъ* "skroman; spor", č. *povlovný* "tih, spor".

Polazno bi bilo nesačuvano **lovъ* < ie. **low-o-s*. Usp. isto ie. **low-* u r. dijal. *polovet'* "izdahnuti, malaksati, izgubiti snagu", ukr. (bukovin.) *lovýtys(j)a* "skisati se, zgusnuti se (o mlijeku)".

Ie. **lōw-* jest u psl. **lavъkъ*, **lavъka*, što je dalo sln. *lâvek*, mn. *lávki* m., *lâvke* ž. "ono što ostane poslije žetve ili poslije berbe voća" (usp. dijal. *lâvkati* "pabirčiti"), te u **luta* (ie. **lōu-t-*), što je u sln. *luta* "ostaci". — Ie. **lēw-* jest u psl. **lěvъka* (to je od nesačuvana pridjeva **lěvъ(jь)* "ostao"), što je dalo bug. *lèfkъ* "korov koji raste na vlažnu tlu", sln. *lȇvka* "nezrelo voće koje otpadne sa stabla", te u **lěviti*, od čega su srp. dijal. *léviti* "gubiti vrijeme, ljenčariti", sln. *léviti se* "linjati se, odbacivati kožu", č. *leviti* "olakšavati; pojeftinjavati", ukr. dijal. *livyty* "slabiti, smanjivati se" (usp. i bug. dijal. (rodop.) *izlȇvja sa* "pogoršavati se; varati se").

Ie. **lēu-n-* jest u psl. **ljunuti*, što je u hrv. *uljúniti se* "napraviti se mrtvim", r. *lúnut'* "ostaviti", bjr. *lunuć* "poginuti"; **lōu-n-* jest u **luna* "smrt" u r. *luná* "smrt".

Indoevropski je korijen **lēu-* "popustiti, ostaviti", što je dalo još npr. got. *lēw* sr. "prilika, prigoda, zgoda", *lēwjan* "napustiti, izdati", stengl. *lǣwan* isto, stvnj. *gilâen*, *firlâen* "izdati", lit. *liáuti(s)* "prestati", latv. *ļaũt(iês)* "dopustiti, dati" (**lēw-*), lit. *lavónas* "trup, leš" (**low-*, **ləw-*), latv. *ļauns* "zao" (**lēu-no-s*), prus. *aulāut* "umrijeti" (s prefiksom *au-*; **lēu-*).

V. *lutati*.

pȍlje

Od psl. **pȍlje*: stsl. *poľe*, bug. *polè*, sln. *poljȇ*, č., slč., p. *pole*, gluž. *polo*, dluž. *pólo*, polap. *püjû*, r., ukr., bjr. *póle*.

To je pridjev poimenčen kolektivnim sufiksom *-je*. Prvobitno značenje sačuvano je u *näpolje* "van", *näpolju* "vani", usp. str. *polъ* "otvoren, slobodan, prazan" (r. *pólyj* "šupalj, prazan") te psl. **polnina* u *planìna* (usp. č. *planina* "ravnina", p., gluž. *płonina* "suha, neplodna zemlja", ukr. *polonyná* "gorski pašnjak") od **polnъ* (usp. č. *planý* "divalj, neplodan, prazan"). — Dakle je **polje* bila prazna, neobrađena zemlja (obrađena je bila **niva*).

Indoevropski je korijen **pelə-/*plā-* (starije **pelx-/plex-*) "širok, ravan": het. *palhi-* "širok", arm. *hoł* "zemlja", lat. *palam* "otvoreno, javno, očito" (roman.: korzikan. *porta 'n pala* "otvorena vrata"), alb. *shpaloj* "razviti, raširiti", stir. *láthar* "mjesto, položaj" (**plā-tro-*), šv. *fala* "ravnina, ledina".

Usp. **pelə-/*plā-* još s drugim proširenjima: grč. *plássō* "tvorim, pravim", *plastikḗ (tékhnē)* "stvaralačka vještina" (iz toga intern. *plàstika*), *plásma* "tvorevina, proizvod, kip, slika" (iz toga fizikalni internacionalizam *plàzma* te medicinski *(krvna) plazma*), *émplastron* "premaz" (iz toga lat. *emplastrum*, iz čega nj. *Pflaster*, iz toga *flàster*), *pláthanos* "krušna lopata" (v. u *pladanj*); lat. *plānus* "ravan" (**plā-no-s*; lat. *planus* > roman.: tal. *piano*, sardin. logudor. *pranu*, retorom. engadin. *plaun*, furlan. *plan*, fr. *plain*, prov., katal. *pla*, šp. *llano*, port. *chão*; pod utjecajem latinskog nastala je francuska riječ *plan* "nacrt", iz čega naše *plân*), gal. *Mediolānum* "sred ravnice" (iz toga tal. *Milano*), lit. *plónas* "tanak"; stengl. *feld*, engl. *field*, nj. *Feld* "polje" (germ. **felþuz* < ie. **pel-tu-s*) itd. — Za značenje usp. i *široko ti polje*. V. još i *pleće*.

Indoevropsko **pelx-* poteklo je od nostr. **pilHʌ* "širok", od čega je i alt. **pilä-* "ravnica, ravnina" (evenkij. *hiläkān* "otvoren prostor među gorama"; kor. *pēl* "ravnica"). — Postoji i alt. **p'ālʌ* "polje, ravnica". Zato mislim da se može pomišljati i na neko premetanje **pilHa ~ *palHi*.

Usporednica ima i izvan nostratičke natporodice, npr. u američkim jezicima praseliško **p'ił* "širok i plosnat" (sečelt. *p'ił-*).

pòplūn

U govorima *poplün, poplon, popon* itd. — Riječ je grecizam: posuđenica je iz srgrč. *páplōma* (usp. rum. *paplomă* itd.), što je nastalo od stgrč. *epháplōma*. U toj su riječi prefiks *ep-* i *háplōma*, što pak je izvedeno od *haplóō* "razviti" i "učiniti jednostavno, razjasniti" — usp. *haplóos* "jednostavan, jednostruk; prost". U tome je *ha-* < ie. **sm̥-* "jedan" (v. u *sam*) i **plo-w-*, s istim *-plo-* koje je u *haplós* "jednostavan" (usp. taj pridjev u riječi *haplològija* "pojednostavnjen izgovor; ispuštanje istih ili sličnih glasova ili glasovnih skupova"), *diplós* "dvostruk" (v. *diploma*) itd.

Za indoevropski korijen **pel-* "pokriti" i "sklopiti, složiti, nabrati" (ili su to dva korijena?) v. u *platno* i u *plesti*.

Srednjogrčka je riječ dospjela k nama možda iz bizantske Dalmacije.

porijéklo

Sa sekundarnim *ije*, umjesto također postojećeg *poréklo*. — Od jsl. **poreklȍ*: stsl. *poreklo*, bug. *poreklò*, mak. *poreklo*, sln. *poréklo*.

Izvedenica od **porektī* "reći" (čemu je mlađe značenje za "poreći, nijekati") — pa se zato ugurao nov prefiks, *pod-*: *podrijéklo*. Ukrštanjem te riječi s *rijeti* "reći" nastala je riječ *podrijétlo*.

Ima i drugih tumačenja.

Po jednom, radi se o dvije riječi različita porijekla, koje su se onda i ukrstile. Od psl. **podrědlo/*porědlo* (s mlađim *pod-*) jesu oblici *podrijétlo, porijétlo,* ikav. *podrilo.* Od **porětъ* jest, s mlađim *pod-*, dubrovačko *podrijet.* Prva riječ sadrži ie. **po-roi-tlo-*, a druga **po-roi-to-*. Bliske bi riječi bile lit. *rìstis* "izleći se iz jajeta; kotrljati se", *išširìsti* isto (s *iš-* "iz-" i *-si-* "se"), *raidà* "razvoj, razvitak" (**roidā*), *riedḗti* "kotrljati se" (**reid-ē-*), *pariedḗti* "zakotrljati se, pokotrljati se", *parìsti* isto. Indoevropski je korijen **rei-/*roi-/*rī-*, od **erei-* "teći" (za to v. u *rijeka*). — Što se tiče značenjskog prijelaza "kotrljati (se)" → "rađati (se), potjecati", usp. psl. **kotiti (sę)* (i moguć odnos lat. *cattus* "mačak" i *catulus* "mlado životinje") — v. u *kotiti se.*

pòriti, pòrīm

Sa sekundarnim infinitivom, koji je načinjen prema prezentu (da bi se izbjegla istozvučnost s *präti*), od psl. **porti, *porjǫ*: stsl. *prati, porjǫ* "rezati", bug. *pòrja,* mak. *pori,* sln. *práti, pórjem* "poriti", glu ž. *próć, poru,* dluž. *projś,* p. *próć,* r. *porót', porjú* "poriti, parati", ukr. *poróty,* bjr. *poróć.* — Usp. *otpòriti, raspòriti* (od toga *ráspor, ráspora k*).

Iterativ jest **parāti* (*párati, pârām,* dalje *ispárati, raspárati* itd.).

Odglagolski pridjev od **porti* jest **porъ(jь)*, usp. *ȍpor,* dalje *ȍpōran.*

Ovamo ide i *opòraviti (se).*

Mislim da bi to moglo biti i zvukoopisno ie. **per-*, što bi se moglo vidjeti i u grč. *peírō* "bodem, bušim" (**per-jō*).

Drugo tumačenje dovodi tu riječ od **per-* "prevoditi, prenositi".

Najuvjerljivije je tumačenje da je u tome ie. **(s)per-* "lomiti, trgati", što je dalo još arm. *p'ert'* "odlomak, komadić", grč. *sparássō* "trgam", *spáragma* "komadić", stnord. *spiǫrr* ž. "odrezak, komad, krpa" (**sper-rō*), lit. *spùrti* "habati se, derati se", latv. *spurt.*

Ie. **(s)per-* jest od nostratičkog opisnog **pär[a]* "trgati, lomiti": afraz. **(p)r-* "rascijepiti, rezati" (sem.: arap. *frj* "odrezati, rascijepiti", sthebr. *prr* "razrušiti"; berb.: tuar. *əfrəs* "rezati"; kuš.: moča *pariča-*; čad.: hausa *ɓárrà* "rascijepiti"), ?kart. **p_1r-eç-/*p_1r-iç-* "derati se, cijepati se, lomiti se" (gruz. *p(x)reç-*), ural. **pärä-* "razbijati" (**pärek* "odlomak": fin. *päre,* komi *pyrig* "mrva, odlomak, ostatak"), drav. **pari-/*pari-* "trgati, lomiti, rascijepiti" (tamil., malajalam. *pari-* itd.), alt. **p'ōrü-/*p'ürü-* "trgati, drobiti, trti" (turkij.: t. *üz-* "mučiti", stturkij., stujgur. *üz-* "trgati, lomiti"; srmong. *hürü-* "trti"; mandž. *furu-* "sitno narezati", evenkij. *huru-* "drobiti, mljeti"; korej. *pur-ẹ* "na komadiće, na dijelove").

Izvannostratička usporednica jest sinotib. **phraj* "rascijepiti, razdijeliti" (tibburm. **bra* "račvast, rascijepljen, razdijeljen": kanauri *bra* "račvast, za puteve", *pra* "raširen", karen. *bra* "raspršen", burm. *prà* "podijeljen na više dijelova").

pòsao, gen. *pòsla*

Značenje "rad, djelo" nije u svim govorima hrvatskog jezika (i šire). Takvo značenje još u slovenskom *posel,* gdje je još i prvotno značenje "glasnik, sluga, služinčad", usp. i č. *boží posel* "grom".

Dakle prvotno je značenje "glasnik, *poslanik*", no kasnije je ono izgubljeno — riječ je zamijenjena riječima *poslànīk, izaslànīk, glâsnīk.*

V. *slati.*

posjètiti, pòsjètīm

Posuđenica iz r. *posetít', poseščú* (usp. stsl. *posětiti, posěštǫ*). — Usp. *pòsjet, pòsjeta, pòsjetnica.*

Polazno je psl. **sětъ* "gost", što sadrži ie. **sēt-*. Slično je ie. **swet-*: grč. *hétaros, hetaîros* "drug, prijatelj", *hetaíra* "družica, prijateljica, pomoćnica; ljubavnica; bludnica" (usp. *hetéra*), hom. *wétēs* "suplemenik, saveznik", lit. *svẽčias, svẽtis* "gost".

To je **swe-t-* (usp. alb. *vetë* "sebe" < **swe-ti-*), sa *swe-* od **se-* "sebe, svoj" (v. *svoj*).

pȍslijē

Od praslavenskog priloga s genitivom **poslě*: stsl. *poslě*, mak. *posle*, stč. *poslé*, r. *posle*, dijal. *paslja*, ukr. *pisljá*, st. *posli*, bjr. *pasljá, pósle*. — Usp. *nȃjposlijē*.

Po jednom tumačenju, nastalo do **poslědь*, za što v. u *slijediti*.

Moguće je da su hš. *pȍslije* i stč. *poslé* nastali od **poslědje* (usp. stsl. *posléžde*), i da je razvoj bio kao u *prije* (v.). Također, moguć je i međusoban utjecaj tih dviju riječi.

pȍstelja

Usp. st. *pȍstelj* ž., gen. *pȍstelji*. — Od psl. **postelь/*postelja*: csl. *postelja*, mak. *postela*, sln. *póstelja*, č. *postel*, slč. *posteľ*, dluž. *póstol(a)*, polap. *püstéla*, p. *pościel*, r. *postél'*, gen. *postéli*, dijal. *postélja*, ukr. *postíl'*, gen. *postéli*.

Polazan je glagol **stьlā̃ti, *steljọ̍* "širiti, strijeti" (sln. *stláti, stéljem*, č. *stláti*, r. *stlat', steljú*).

U tome je indoevropski korijen **stel(ə)-* "širok": het. *ištalk-* "laštiti, gladiti", arm. *aṙastał* "krov" (**stl̥-no-*), *lain* "širok" (**lai-* < **stlā-to-*), lat. *lātus* "širok" (**stlā-*; *latus* > roman.: rum. *lat*, tal. *lato*, sardin. logudor. *ladu*, retorom. engadin. *led*, fr. *lé*, prov. *lat*).

Ie. **stel(ə)-/*stlā-* jest od starijeg **stelx-/*stlex-*, što je od nostratičkog **ČalHa* "širok": ?kart. (gruz. dijal. *çala* "nisko mjesto, nizina"), altaj. **čāl[a]* "širok, prostran" (mong. pism. *čala-ji-* "raširiti se", halha *calai-*).

Usporednice izvan nostratičkog: sinokavk. **ʒʌlHʌ* "širok" u sinotib. **čel* (**čel*) "raširiti se" (tibburm. **ǯāl* "dalek": karen. *tsan*, lušej *fāl* "dalek, odvojen"), sjevkavk. **ʒəlHʌ* "ravan".

pòstolār

Izvedeno od *pòstōl* m., *pòstola* ž., što je od psl. **postolъ/*postola*: bug. *postal*, sln. *póstol*, gen. *postóla*, p. *postoł*, r. *postóly* ž. mn. "sandale", ukr. *postíl*, gen. *postolá* itd.

Vjerojatno sadrži ie. **pod-* i **tol-*, usp. stind. *padatale* dv. "potplati", v. *pod* i *tlo*.

Po drugom tumačenju, posuđenica iz turkijskog *postal* "cipela", usp. t. *post* "koža" (što je iz iranskog, usp. srperz. *pōst* "koža"). To je manje vjerojatno.

pȍšta

Riječ je preuzeta iz njemačke *Post*, ta je u njemački dospjela iz talijanskog: tal. *posta* potječe od lat. *posita* "postavljena": *posita statio* "postavljena stanica" bilo je mjesto gdje su se izmjenjivali glasnici ili unajmljivali odmorni konji i sl. — Izvedene su riječi *pȍštār*, *pȍštanskī*, *poštàrina*.

Glasnička služba prerasta u početke prave poštanske službe početkom XVI. stoljeća (1505. g. Franz von Taxis uvodi prvu poštansku liniju, između Innsbrucka i Malinesa, s nastavkom veze prema Milanu; 1516. g. kraljevskom povlasticom porodica Taxis dobiva pravo na organiziranje poštanske službe, i to se smatra početkom moderne pošte u Evropi).

Lat. *positus, posita, positum* jest particip prošli glagola *pōnere, pōnō* "sta-

viti, postaviti, metnuti, položiti; pružiti; sagraditi" (> roman.: rum. *pune*, tal. *porre*, sardin. logudor. *pónnere*, furlan. *póñi*, šp. *poner*, port. *pôr*, te od *ponere oua* "nesti jaja": tal. (bolonj.) *pónder*, furlan. *pondi*, fr. *pondre*, prov. *ponre*, katal. *pondre*). — Usp. *eksponírati (se)*, *ekspònāt*, *ekspònent/eksponěnt; komponírati*, *komponènta*; *proponírati*, *propònent/proponěnt; oponírati*, *opònent/oponěnt; imponírati*; *deponírati* itd.

Iz lat. *positiō* proširila se općeevropska riječ, usp. u nas *pozícija/pòzīcija* — usp. dalje i *compositiō* "sastavak, spoj", *dis-*, *prō-*, *prae-*, *ex-*, *ap-*, *op-*, u *kompozícija*, *dispozícija*, *propozícija*, *prepozícija*, *ekspozícija*, *apozícija*, *opozícija* (u političkom značenju u evropskim jezicima od XVIII. st., po takvu značenju u engleskom) itd.

Od lat. *compositus* "sastavljen, složen" (iz čega je *kompòzit/kompozīt* "složenica; smjesa"; usp. *kompozítor/kompòzītor*), zapravo od ž. roda *composita*, jesu roman.: tal. *composta* "ukuhano voće", stfr. *compost*, fr. *compote*. — Iz stfr. *compost* jest engl. *compost* "umjetno organsko gnojivo", iz čega je u nas *kòmpost/kompöst*. — Iz francuske je riječi k nama došla, vjerojatno kroz njemački, *kòmpōt*, gen. *kompòta*.

Od lat. *dēpositum* jest stfr. *depost*, fr. *dépôt* "polog, ulog; pohrana; skladište, spremište, stovarište" (iz toga je *dèpō/depô*, gen. *depòa*. — Iz latinskog je *depòzīt*, gen. *depozíta* (danas i *dëpozit*, gen. *-a*) "ulog, polog, zalog; pohrana".

Latinski glagol *pōnō* jest od **po-sinō* (preko **poznō*), usp. perfekt *posuī*, st. *posīuī*.

Lat. *sinere, sinō* (perfekt *sīuī*, *siī*) značilo je "pustiti, dati", st. i "smjestiti"; usp. *situs* "položen, postavljen", od toga *situātus* "smješten", od čega je u srednjovjekovnom latinskom načinjena imenica *situatiō* "stanje" (iz toga *situácija*) te glagol *situāre* (usp. *situírati (se)*).

Još nije dana sigurna etimologija za lat. *sinō*; uspoređuje se sämo s grč. *eáō* "puštam, dopuštam; odustajem". To bi bilo vjerojatno indoevropsko **sei-* (**sei-n-* u **si-n-* u latinskom, **sei-ā-* u grčkom?).

pòtomak, gen. *pòtōmka*

Od priloga *pòtom* (tako i u sln., č., r.), što je *po tom*, v. *taj*. — Od toga je i *potómstvo*.

Prema *sàdanjī, tàdanjī* načinjeno je od *potom* analogijom *pòtonjī*.

präg

Od psl. **porgъ*: stsl. *pragъ*, bug. *pràg(ъt)*, mak. *prag*, sln. *präg*, gen. *prága*, č. *práh*, slč. *prah*, gluž. *proh*, dluž. *prog*, polap. *porg*, p. *próg*, gen. *progu*, r. *poróg*, gen. *poróga*, ukr. *poríh*, gen. *poróhu*, bjr. *paróh*.

Indoevropski je korijen **perg-* "motka, deblo, stablo" (← "posječeno stablo"?): stisl. *forkr* "motka, batina, palica", lit. *pérgas, peȓgas* "ribarski čamac", a najvjerojatnije ovamo ide lat. *pergula* "izboj, streha, sjenica" (umanjenica od **pergā* "grede, balvani").

Vjerojatno je **perg-* od **per-* "biti, udarati, sjeći" (v. *prati*) s proširenjem *-g-*, usp. arm. *harkanem* "bijem, siječem (drvo), borim se", stir. *orcaid* "udara, ubija", srir., kimr. *orn* "smrt" (**porg-no-s*, ili *-nā*).

prâh

Od psl. **pórxъ*: stsl. *praxъ*, bug. *prax*, sln. *prâh*, gen. *prâha/prahû*, č. *prach*, r. *pórox*, gen. *póroxa* itd.

Usp. *prášan, prášna, o* (**poršьnъ(jь)*), *prášak*, gen. *práška* (**poršьkъ*), *pràšina* (**poršína*), *prášiti* (**poršíti*) itd.

Od **pъrxъ* jest *prh*, dalje *pŕhnuti, pŕhnē* "trunuti, gnjiliti", *raspŕšiti se* "razići se", *pȑhao, pȑhla, o* (**pъrxъlъ(jь)*), *pȑhak, pȑhka, o* (**pъrxъkъ(jь)*) itd.

Indoevropski je korijen **pers-* "mrviti": stind. *pŗṣan-* ž. "šaren", stisl. *fors* "vodopad", latv. *pārsla* "snježna pahulja", *parslas* isto, het. *pappari-* "brzigati, prskati" itd.

V. *prskati.*

prȁmen

St. *prami,* gen. *pramene.* — Od psl. **pőrmy,* gen. **pőrmene*: č. *pramen,* slč. *prameň,* gluž. *promjeń,* dluž. *promje,* p. *promień,* ukr. *promiń.*

Kao što je od *kamen* naknadno načinjeno *kam,* tako postoji i *prȁm* (i dalje *pramak,* gen. *pramka,* te *pramik,* od toga *pramíčak,* gen. *pramíčka*), zbirna imenica *prȁmēnje.*

Korijen **por-* isti kao u **poriti* (v.).

prâse, gen. *prȁseta*

Od psl. **pôrsę,* nom. mn. **porsętȁ*: csl. *prasę,* gen. *prasęte,* bug. *prasè,* mak. *prase,* sln. *prasȅ,* gen. *praséta,* i *prasȇ,* gen. *prasȇta,* č. *prase,* slč. *prasa,* gluž. *proso,* dluž. *prose,* p. *prosię,* polap. *porsą,* ukr. *porosjá,* bjr. *parasjá* (usp. r. *porosënok,* mn. *porosjáta*).

To je od nesačuvana **porsъ* (usp. i izvedenicu **porsьcь* > *prásac*), što je od ie. **porḱos* "prase, mlada svinja": hotsak. *pā'sa* (< **parśa*), kurd. *purs* ("svinja"), grč. *pórkos,* lat. *porcus* (roman.: rum. *porc,* veljot. *puark,* tal. *porco,* sardin. logudor. *porku,* retorom. engadin. *püerḱ,* fr., prov., katal. *porc,* šp. *puerco,* port. *porco*), umbr. *purka,* srir. *orc,* šv. dijal. *färre* ("vepar"), stengl. *fearh* ("svinja"), engl. st. *farrow* ("odojak"), stvnj. *far(a)h* (usp. njem. *Ferkel*; germ. **farhaz*), lit. *par̃šas* ("prase; brav, nerast"; usp. *paršienà* "svinjetina"), prus. *parstian.*

Najvjerojatnije je finougarsko **porśas/*porćas* "svinja" (fin. *porsas,* est. *põrsas,* udmurt. *parś* itd.) ranoiranska posuđenica — iz vremena dodirā Iranaca, koji su se selili u Srednju Aziju iz sjevernog Pricrnomorja, s Finougrima.

Sama pak je riječ **porḱ-o-s* najvjerojatnije načinjena od **perḱ-* "šaren, pjega" (stind. *pŗśni-* "šaren, pjegav", grč. *pérkos* isto, srir. *erc* "pjegav" i dr.): to je zato što su praščići divlje svinje do dobi od oko šest mjeseci imaju kožu s pjegama i prugama.

prȁti, pȅrēm

Od psl. **pьrȁti, *per(j)ǫ* "udarati" (→ "prati"): csl. *pьrati, perǫ,* bug. *pèrja,* mak. *pere,* sln. *práti, pérem,* č. *práti, peru,* slč. *prať,* gluž. *prać, pjeru,* dluž. *praś, p'eru,* p. *prać, piorę,* r. *prat', perú,* ukr. *práty,* bjr. *prać.*

Iterativi s duljenjem *ь* → *i* u **pirati* u *ìspirati, spȉrati, prèpirati se.*

Prijevojni stupanj *o* u *nápor, spȍr, prijépor.*

Ništični prijevojni stupanj u *prȁtljača, rȁspra* (pa od toga *rȁsprava*).

Indoevropski je korijen **per-* "udarati": stind. *pŗtanā* "bitka", av. *pərət-, pəšanā* isto, arm. *hari* "udarih", *orot* "grom", alb. *pres* "sjeći, klati", lat. *premō* "tiskam, gnječim" (*premere* "tiskati" > roman.: tal., sardin. logudor. *premere,* stfr. *priembre, preindre,* prov., katal. *premer,* stšp. *premer*), *pressus* "stisnut, zbijen" (usp. engl. *press* "tisak"), *impressiō* "utiskivanje", *compressiō* "stiskanje", *comprimō* "stisnem" (usp. *imprèsija, komprèsija, komprimírati*), lit. *per̃ti, periù* "udarati", latv. *pert, peŗu* isto.

Nostratički je izvor *pʌrʌ "udarati": ?afraz. *pr- "rezati, razbijati" (sem.: akad. *parū* "krojiti, rezati"), kart. *pir- "šišati, sjeći" (gruz. *pir-*).
V. *Perun.*

prȁtiti, prȁtīm
Od psl. **prȃtiti*: bug. *prašta,* mak. *prati* "slati", sln. *prátiti.*
Iterativ **prȃtjati*: *prȁćati, prȁćām* "slati" (*ìspraćati, dòpraćati*).
Povezuje se s **portja* "rad" u č. *práce*, p. *praca*, st. *proca.*
Ako bi bilo povezano **pratiti* i **portja*, onda je to ie. **perə-* < st. **perx-*: od osnove II **prex-* > **prā-*.
Indoevropski je korijen **perə-* "prenijeti": stind. *pāráyati* "prevede, preveze" (**por-éje-*), arm. *hord* "stupiti", grč. *peírō* "prijeđem" (**per-jō*), alb. *prurë* "donošenje", *shporoj* "izbosti" (**dis-pērā-jō*), *shpoj* "izbušiti" (**dis-pere-jō*), *shpie* "odnijeti" (**sem-per-ō*), lat. *portō* "nosim, opremam" (*portāre* "nositi" > roman.: rum. *purta,* tal., sardin. logudor. *portare,* retorom. engadin. *porter,* furlan. *portá,* fr. *porter,* prov., katal., šp., port. *portar*; usp. fr. *portable,* iz čega je *portábl* "nosiv, prenosiv"), got. *faran* "putovati", stengl. *faran,* stfriz. *fara,* stsas., stvnj. *faran,* nj. *fahren* "voziti se" itd.
V. *prt.*

prȁv, a, o
Odr. *prȃvī, ā, ō.* — Od psl. **prȁvъ, a, o,* odr. **pravъjь*: stsl. *pravъ,* bug., mak. *prav,* sln. *prȃv, prȃvi* (*prȁv* "pravo"), č. *pravý,* r. *právyj* (*prav, pravá, pravó*) itd.
Mnogobrojne izvedenice: *prȁviti, nàpraviti, pòpraviti* itd.; *pràvac, právo, prȃvda, nèprāvda, ȕprava, ùpraviti, ùpravljati/uprávljati, sprȁva* itd. Smatra se da su od istoga izvedenice s umetnutim *o*: *pòraviti* "upravljiti", *opòraviti (se), opòravak/òporavak* itd.
Psl. **prȃvъ* sadrži ie. **prō-wo-s,* s **prō-* koje je i u psl. *pra-* (usp. *pràdjed, prȁizvedba, prajèzik*), s korijenom **per-* (v. *prvi, pred* itd.). Usp. stind. *prabhúṣ* "jak, moćan, vješt, sposoban; gospodar" (indoarij.: pali *pabhu-* "gospodar", *pahū-* "sposoban", prakrt. *pa(b)hu-* "pristao; gospodar", srhind. *pahu* "muž; ljubavnik" itd.), lat. *probus* "dobar, čist, uredan" (**pro-bhw-o-s*; *probare* "ispitati, razgledati", od toga roman.: tal. *provare,* sardin. logudor. *proare,* retorom. engadin. *prover,* furlan. *prová,* fr. *prouver,* prov., katal. *proar,* šp. *probar,* port. *provar*; iz latinskog ili talijanskog jesu *próbati, próba,* usp. još *prȍbabīlan, probácija,* dalje *òprōban*; izvedenica je lat. *prōuincia,* prvotno "vlast, punomoć", što je od **prōu-inquos* "koji ima vlast, koji ima pravo"; iz latinske je riječi *provìncija*), stisl. *framr* "koji stoji naprijed, koji stremi naprijed", stengl. *fram* "silan, jak, hrabar".
Usp. **pro-w-* u germ. **fraw(j)an* "gospodar, gospodin", od čega je got. *frawja* "gospodar", stnord. *Freyr* (germ. **frawjaz*; u skandinavskoj mitologiji bog koji simbolizira biljke, urod, bogatstvo i mir). Izvedenica od takve riječi jest izvor riječi stsas. *frūa* "gospođa", stvnj. *frouwa,* nj. *Frau* isto. Usp. i stnord. *Freyja* (u skandinavskoj mitologiji boginja plodnosti, ljubavi i ljepote).

prázan, prázna, o
Od psl. **porzdьnъ(jь)*: stsl. *prazdьnъ,* bug. *pràz(d)en,* mak. *prazen,* sln. *prázen, prázna,* č. *prázdný* itd.; **porzdьnjь* u r. *poróžnij* i dr.
Načinjeno od nesačuvana **porzdъ,* u čemu je ie. **pors-do-,* usp. het. *parš-* "trčati, bježati", germ. **ferzan* "udaljavati se". Indoevropski je korijen **per-/*por-*.

Za značenje usp. psl. **pustъ* : **pustiti.*
Ovamo *prâznīk, praznòvati.*

pŕdjeti, pŕdī
Od psl. **pъrděti*: bug. *pъrdjà,* mak. *prdi,* sln. *prdéti, prdí,* č. *prděti,* r. *perdét'* itd.
Izvedenice su *sp̏rdati se, spŕdnja, sprdàčina, posprdávati se, pȍsprdan/pòsprdan, posp̀rdljiv* itd.
Od indoevropskog **perd-*: stind. *párdate* "prdi" (indoarij.: hind. *pādnā* "prdjeti", sinhal. *paḍinavā* itd.), kašmir. *padun,* dameli *pā̃ḍ-,* kalaša *pād-,* av. *pərəδaiti* "prdi", grč. *pérdomai* "prdim", alb. *pjerdh* "prdjeti", kimr. *rhech* "prdac", šv. *fjärta* "prdjeti", dan. *fjerte,* stengl. *feortan,* engl. *fart,* stvnj. *ferzan,* nj. *farzen,* lit. *pérsti, pérdžiu,* latv. *pir̃st, pęr̃du/pir̃du.*
To je zvukoopisno, kao i ie. **pezd-*: grč. *bdéō* "prdim", lat. *pēdō* isto (**pezdō*; *pēdere* > roman.: sttal. *pedere,* stfr. *poire,* prov. *peire,* šp. *peer*); *pōdex* "zadnjica" (**pozd-ek-s*), psl. **pъzděti* (hrv. kajk. *pezdeti,* sln. *pezdeti*). — Asimilacijom *p-zd-* > *b-zd-*: hš. *bázdjeti* "prdjeti; smrdjeti", usp. lit. *bezdě́ti,* latv. *bezdēt.*

pred
Od praslavenskog prijedloga **perdъ*: stsl. *prědъ,* bug. *pred,* mak. *pred,* sln. *prȇd,* č. *před,* slč. *pred,* gluž. *před,* dluž. *pśed,* p. *przed(e),* r. *péred,* ukr. *péred,* bjr. *pérad.*
Usp. *prȅdak,* gen. *prètka,* mn. *prȅci* (**perdъkъ*), *prȅđi* mn. (**perdji*), *nàprijēd* (**naperdъ*), *ȉspred* (**jьzperdъ*), *prȅdnjī* (**perdъnь(jь)*), *prȅđe* (komparativ sr. roda, **perdje*). Ovamo *prȉje,* s *dj* > *j,* starije *prěje* < **per-je* (zato ik. *prî,* ek. *prȇ*) itd.
Psl. **perdъ* ima **per-*, a *-d-* jest ništični prijevojni stupanj glagola **děti* (v. *djeti*) — usp. **nadъ, *podъ, *sǫdъ* itd.
Psl. **per-* jest od ie. **per-*, usp. stind. *pári* (> sinhal. *pere-*; također u mnogim riječima u indoarijskom), av. *pairi,* lat. *per* (roman.: rum. *p(r)e,* tal., sardin., retorom. *per,* furlan., fr. *par,* prov., katal. *per*), grč. *perì* (prvotno lokativno *-i*), got. *fair-* "pre-", nj. *ver-*, lit. *per̃* "kroz", *pér-* "pre-" itd.
Ie. **per-* jest od nostr. **pErʌ* "kraj": afraz. **prʿ* "kraj, vrh" (arap. *farʿ* "vršak", hebr. *pęraʿ* "glavni"), kart. **p̣ir-* "prednji kraj, početak" (gruz. *p̣ir-* "usta, lice, kraj", *p̣irwel-* "prvi"), ural. **perä* "zadnji kraj" (fin. *perä* isto, mord. st. *piŕa* "vrh"), dr. **piṟ* "zadnji kraj" (telugu *piṟu* "odzada"), alt. **pʿerä* "donji kraj" (kirg. *ergä* "donji kraj rešetke jurte"; mandž. *fere* "dno").
Postoje i izvannostratičke usporednice; usp. naprimjer austronezijsko **bir-bir* "kraj, vrh, rub".

prȅsti, prédē
Od psl. **pręsti, *prędǫ*: stsl. *pręsti, prędǫ,* bug. *predà,* mak. *prede,* sln. *pręsti, prędem,* č. *příst̆i,* slč. *priasť,* gluž. *přasć,* dluž. *pśěsć,* p. *prząść,* r. *prjast',* *prjadú,* ukr. *prjásty,* bjr. *prasć.*
Usp. **prędslo* (č. *přeslo*), od čega je *prȅslica*; **prędslěnъ(jь)* u *prȅšljen, p̏šljēn*; **prędlja* u *prȅlja* itd.
Uspoređuje se s lit. *sprę́sti, spréndžiu* "nategnuti", latv. *spriēst* "nategnuti, rastegnuti".
Indoevropski je korijen **sp(h)erd(h)-.*

prȅzati, prȅzām
Znači "trzati se iz sna"; od toga "bojati se, plašiti se" (usp. izričaj *ne*

preza ni od čega). — Usp. *öprēz* m., *opréza* ž., pridjev *öprēzan, öprēzna, o.*

Od psl. **pręgati, *pręžǫ* (pa onda po prezentu, koji je shvaćen kao *pręzjǫ*, načinjen infinitiv **pręzati*).

S prijevojnim stupnjem *o* **prǫgъ* u *prûg* "skakavac, skok" (XVI. st.), **prǫgati* u *prügati* (Brač) "skakati upropice".

Indoevropski je korijen **(s)pren(ə)g-* "skakati", koji je npr. u engl. *spring,* nizoz., nj. *springen* "skakati" (germ. **spreŋγan*).

pri

Od praslavenskog prijedloga **pri*: stsl. *pri,* mak. *pri,* sln. *pri,* č. *při,* r. *pri* itd.

To je ie. **prei*, usp lit. *prië* "pri, u, kod", *príe-*, *prië-*, *prie-*, *prý-*, latv. *prie-*, prus. *prei* "k, pri". — Dalje lat. *prae* "ranije, pred" (**pr-ai*; roman.: rum. *prea* "jako, veoma, vrlo"), stlat. *pri* (usp. *prīmus*, *prior*, v. *prvi*), grč. *paraí* "pri" itd.

Polazno je ie. **per* — v. i u *pred.*

prîča

Od psl. **pritъča* "slučaj": stsl. *pritъča* "poslovica, priča" bug. *pritča* "alegorija, parabola", sln. *príča* "trenutak; svjedočanstvo; svjedok; priča", strus. *pritča* "nesretan slučaj", r. *prítča* "alegorija, parabola", ukr. *prýtča* "događaj, poseban slučaj", bjr. *prýtča* "neugodan slučaj; sram".

Izvedeno od glagola **pritъknǫti*, koji je od **tъknǫti* — v. *taći.*

prìjati, prìjā

Od psl. **prijāti*: stsl. *prijati, prijajǫ*, sln. *príjati, príja,* č. *přáti, příti,* r. *prijáť* itd.

Izvedenica je **prijātelь*: stsl. *prijatelь*, mak. *prijatel,* hš. *prïjatelj,* sln. *prijâtelj,* č. *přítel,* slč. *priateľ,* r. *prijátel'* itd. — Tome je usporednica stisl. *fridill* "ljubljeni; ljubavnik",stvnj. *friudil,* srvnj. *vriedel* "ženik, muž".

Usp. *prijatnъ(jь)* (*prïjatan, prïjatna, o*); **prijaznъ(jь)* (*prïjazan, prïjazna, o*), što je načinjeno od imenice **prijaznь* (*prijazan* ž., gen. *prijazni*, u XIV. st.).

Indoevropski je korijen **prei-* "voljeti, biti drag": stind. *priyáḥ* "drag" (**prijós*; indoarij.: pali,prakrt. *piya-*, sindhi *pirī,* lendi *pīā* "dragan; muž", pandžabi *pī(ā)* "prijatelj", *pīu* "dragan, muž", stasam. *piu* "ljubavnik", srbengal. *piyā* "drag, mio", bihar. pjesn. *pī(yā)* "muž", maithili *piā*, bhodžpuri *piyā*, hind. *piu, pī, piyā*, gudžarat. *piyu* "dragan, muž", marathi *piyo, pihū*, sinhal. *piya* "mio, drag" itd.), *prīyate* "zadovoljan je, uživa" (indoarij.: rom. (Grčka) *piryav-* "kurvati se", (Mađarska) *pir-* "voljeti", (Njemačka) *pirēno* "drag, mio", (gurbetski) *phirano* "dragan", (Vels) *pirav-* "snubiti, mamiti", (Španjolska) *pirab-* "spavati s nekim"), *prīṇāti* "raduje se" (indoarij.: pali *pīneti*, prakrt. *pīnia-* "zadovoljan", sinhal. *piṇanavā* "biti drago"), kašmir. *prayun* "dopadati se" (**prī-ya-*), av. *frya-* "drag" (**prijós*), hotsak. *brīyā* "ljubav" (iran. **friya-* < **prijo-*), sogd. *fry- [friy]* "drag, mio", iškašim. *fri* "dobar, ugodan, prijatan"), *frīnāiti* "ljubi, cijeni", nfrigij. *priei(s)* dat. "dragoj, miloj?", kimr. *rhydd* "slobodan" (**prijós*), got. *freis,* stengl. *fréo*, engl. *free,* stsas. *frī*, nizoz. *vrij*, stvnj. *frī*, nj. *frei* isto (germ. **frijaz* < **prijós*), got. *frijōn* "voljeti", nj. *freien* "prositi djevojku, ženiti se" (od toga je izvedeno *Freier(smann)* "prosac, ženik", iz čega je u nas u šatrovačkom *fräjer* "momak, mladić"), stengl. *fréoȝan* (germ. **frijōjan*, što točno odgovara praslavenskom **prijāti*), got. *frijonds* "prijatelj", stnord.*frændi*, stengl. *fréond*, engl. *friend,* stsas. *friund*, nizoz. *vriend*, stvnj. *friunt,* nj. *Freund* (germ. **frijondaz*, što je izvedeno od **frijōjan*); grč. *prāüs praeîa, praü* "krotak, mek", latv. *priëks* "radost, veselje".

To je poteklo od nostr. **pErʌ* "biti drag": afraz. (sem.: arap. *faraḥ* "sreća, radost"; stegip. *nfr* "biti dobar"; berb.: tamašek *i-frar*; kuš.: bedauje *nefir*), turk. **(h)ār(ä)* u **erke/*ärkä* "drag" (to je u imenu Atiline žene, *Härkä*, u grčkom zapisu *Hērēka*, u Germana *Herkja*), *eriš* "veseo".

prȉje

Od starijeg *prěje* (usp. ikavski *prî*, ekavski *prȇ*), što je poteklo od praslavenskog prijedloga **prědje* (ide s genitivom): stsl. *prěžde*, hš. *pređe, priđe* (u govorima), sln. *prẹ̑je, prẹ̑j* č. *příze*, gluž. *prjódcy*, dluž. *přezy* (st. *prjeze*), stp. *przedze(j)*, r. *peréže*, dijal. *peréž* (*préžde* ← csl.), ukr. *péryže*, bjr. *perež.*

Usp. *òtprije, ìsprije.*

Psl. **prědje* jest komparativ za prilog **perdь* (v. *pred*). — Imenica *prěđi* mn. "preci" po postanju je poimenčen pridjev, a pridjev je nastao od priloga **perdь* (**perd-* + pridjevsko *-jь*).

Što se glasovnog razvoja tiče, usp. *Ljubovija* < **Ljubovida* (pridjev ž. roda na *-ja* od imena *Ljubovid*). Vjerojatno je bilo i utjecaja priloga *pòslijē.*

Od takva komparativa **prědje* bio je načinjen nov pridjev, *pređni* (tako npr. u XIII. st.), a od toga su nastali oblici *prědnjī* (no i psl. **perdnjь*) i *prèđašnjī, prèđašnjī* (s *-ašnji* po analogiji s *današnji, sadašnji* itd.).

prijésan, prijésna, o

Od psl. **prěsknъ(jь)*: stsl. *prěsnъ*, bug. *prèsen*, sln. *prẹ́sen, prẹ́sna*, č. *přesný*, r. *présnyj* (*présen, presná, prsno*) itd.

Uspoređuje se sa stfriz. *fērsk* "svjež", nizoz. *vers*, stvnj. *frisc*, nj. - *frisch* (iz toga *frȉšak, frȉška, o, frȉžak, frȉška, o,* također *vrȉšak, vrȉška,o*), što je od germ. **friskaz.* Tada bi psl. **prěsk-* bilo od ie. **proisk-*, a germ. **frisk-* od **prisk-*. — Iz germ. **friskaz* jest roman. **friscus*, od čega je tal., šp., port. *fresco*, fr. *frais.*

Po drugom tumačenju, praslavenski je pridjev srodan s lit. *prěskas* "prijesan"; tada bi se oboje izvodilo od ie. **prēs-ko-s.*

pripovijédati, pripòvijedām

Usp. *propovijédati* (što je možda prevedenica latinskoga glagola *praedicare*), *napovijédati, ispovijédati, dopovijédati, zapovijédati* itd. Imperfektivi — *dopòvjediti, pripòvjediti, zapòvjediti* itd.

Odglagolske imenice *zäpovijēd* ž., *pröpovijēd* ž., *ȉspovijēd* ž. itd. Apstraktne imenice *zäpovijēst* ž., *ȉspovijēst, prȉpovijēst, pövijēst*; usp. i *prȉpovijētka.*

Bez prefiksa psl. **vědati*, čemu je polazno **věsti, *vedmь* "znati" (st. i u govorima *vȇm* "znam").

U tom je ie. **woid-*, od korijena **weid-* "vidjeti, znati". — V. *vidjeti.*

prȉšt

I *prȉšt*, gen. *príšta.* — Od psl. **prýščь*, gen. **pryščà*: csl. *pryštь*, bug. *prišt*, mak. *prišt*, sln. *príšč*, slč. *prýšť*, p. *pryszcz*, r. *pryšč*, gen. *pryščá*, ukr. *pryšč.*

Izvedeno sufiksom *-jь* od opisna glagola **prýskati.* — V. *prskati.*

pròljeće

Prvotno je značenje riječi **prolětьje* bilo "ono što prethodi ljetu": prefiks *pro-* (nekad je i u našem jeziku bio i prijedlog, usp. npr. dijal., u Crnoj Gori, *proz* "kroz"; usp. r. *pro* "o, za": *slyšat' pro kogo* "čuti o komu, čuti za nekoga") imamo, sa sličnim značenjem, npr. u *pròreći* "unaprijed nešto reći". (Ima i druga značenja, npr. svršenost radnje: *próći, pròdati, pròdrijēti.*) Nastao je

od ie. **pro* (stind. *pra*, av., stperz. *fra-*, grč. *pro* "ispred", *pro-*, ir. *ro-*, got. *fra-*, nj. *ver-*), koji je povezan s **per* (taj je u psl. **per* > hš. *pre-*). V. *prvi*.

Drugi su naši nazivi za proljeće naprimjer *mladleto* (Istra), tj. "mlado ljeto", kajk. *protuletje, protolitje, protulitje*; usp. bednjansko *vỳleča* (to bi bilo **uljeća*), od **ulětьja* "neljeto" (za *u-* v. *umiti se*).

U našem je jeziku sačuvana praslavenska dioba godine na četiri godišnja doba (**vesna, *lěto, *esenь, *zima*), no s drugim nazivom za proljeće. Četiri godišnja doba imamo još npr. u grčkom (*wéar, théros, opṓrē, kheimṓn*) i latinskom (*uēr, aestās, autumnus, hiems*), a tri npr. u hetitskom (*hamešha-* "proljeće/ljeto", *zena-* "ljeto/jesen", *gima-* "zima"). Praindoevropski sustav imao ih je tri: **wes-r/n-* "proljeće/ljeto", **sen-* "ljeto/jesen", **ǵheim-* "zima".

Naša riječ *vȅsna* "proljeće" (također često ime) jest pjesničko, a vjerojatno je posuđenica iz češkog. Psl. **vesna* odraženo je u stsl. *vesna*, sln. *vẹ̑sna*, č. *vesna* (vjerojatno iz ruskog, no usp. dijal. *vesno*), slč. *vesna*, r., ukr. *vesná*, bjr. *vjasná*. Bit će da se riječ upotrebljavala i kao ime slavenske boginje proljeća. — Od ie. **wes-r/n-*, što je npr. u stind. *vasantáḥ* "proljeće" (indoarij.: pali *vasanta-*, prakrt. *vasamta-*, sinhal. *vasat-*; usp. stind. *vasar* "rano; zora"), aškun *wosúnt*, kati *wosut*, dameli *basán* itd. "proljeće", aškun, vajgali *wās* "dan" (arij. **vasar-*), av. *vaŋri-* ("u proljeće"), grč. *(w)éar*, arm. *garun*, lat. *uēr* (usp. **prīmauēr* "proljeće" — što je od *prīmo uēre*, s *prīmus* "prvi" — u prov. *primver*, rum. *primăvară*, tal. *primavera*, retorom. engad. *prümavaira*, kat., šp., port. *primavera*), stisl. *vár*, lit. *vãsara, vasarà* ("ljeto", a *pavãsaris* "proljeće"), latv. *vasara* ("ljeto").

To **wes-* nastalo je od korijena **awes-* "svijetliti " (**a-* < **H̥-*?), koje je npr. u **(a)us-ōs-* "zora": stind. *uṣā́ḥ* ž., prakrt. *usā*, av. *ušā*, grč. hom. *ēṓs* (**āusōs*), lat. *aurōra* (**ăusōsā*; roman.: tal. stmlet. *oror*, tal. *aurora*, sardin. logudor. *aurora* itd.), lit. *aušrà*, latv. *àustra*. — Isti je korijen još npr. u lat. *auster* "južni vjetar, jug" (roman.: rum. *austru*, tal. *ostro*, stfr. *ostre*, prov. *austre*, šp., port. *austro* "južni vjetar"; od lat. *auster* načinjeno je *austrālis* "južni", po čemu je načinjeno *(terra) austrālia*, tj. ime *Australia*), stnord. *austr* "istok", stvnj. *ôstar* "istočni" (usp. *Oster-reich* "Austrija": ukrštanjem s lat. *auster* načinjeno je lat. *Austria*), stengl. *éaste*, engl. *east* "istok" (ime plemena Ostrogota znači "istočni Goti"). — Od istog je korijena vjerojatno i indoevropski dijalektalni naziv za zlato **aus-/*wos-* (< **Hau-s-/*Hwos-*): lat. *aurum* (roman.: rum. *aur*, veljot. *yaur*, tal. *oro*, fr. *or*, stprov. *aur*, katal. *or*, šp. *oro*, port. *ouro*), sabin. *ausom*, lit. *áuksas* (od **auskas*), prus. *ausis*, toh. A *was*, B *yasa*, arm. *voski*.

promòliti (se), pròmolī

Također *izmòliti (se), pomòliti se* "pojaviti se, pokazati se". Usp. i *namòliti se, komòliti*.

Polazno je psl. **molīti*: sln. *molíti, molím* "pružiti (ruku itd.)". — Usp. **molěti* u sln. *moléti, molím* "stršati".

Izvedenice su **pomolъ/*pomola*: hrv. *pȍmōl/pòmōl* (usp. *na pomolu*), *pȍmola*, sln. *pomȍl*.

Imperfektiv s duljenjem *o* → *ō* u **malati*, što je u *izmálati* te dalje *izmáljati, pomáljati (se), promáljati (se)*.

Stupanj redukcije jest u **mьl-* (usp. **jьzmьlěti, *jьzmьlją* u stsl. imperf. *izъmьlěaxǫ*).

S duljenjem *ь* → *i* **milati, *milěti, *militi*, usp. *míljeti, mílī, míliti, izmílati (se), razmíliti se*.

Pomišlja se na to da je to ie. **mel-* koje je u grč. *moleĩn* "ići", lat. *mōliōr* "idem, gibam se".

Po drugom tumačenju, polazno je ie. **mel-* "gora, uzvisina": hotsak. *mala* "vrh", alb. *mal* "gora, planina" (**mol-no-*), *malë* "vrh" (**mol-jā*), geg. *moje* "uzvisina" (**mēl-jā*), ilir. **mal-* u toponimima, srir. *mell* "okruglo brdo" (**mel-no-*), latv. *mala* ž. "obala", toh. B *melte* "uzvisina". — Korijen **mal-* čest je u paleobalkanskim toponimima: *Malua* (središte provincije *Dacia Maluensis*), *Ad Malum* (u Meziji), ilir. *Dimallum, Dimálē, Dimale* "dvije gore", *Trimala* (kasnije lat. *Trimontium* "trobrđe"), stmaked. *Maleiáōn óros, Maloca, Malion, kólpos Maliakós*, mesap. *Maluentum, Malontina*; usp. rum. *mal*, istrorum. *mǫl* "obala" (iz tračkog?). — U Maloj Aziji: *Malénē* (u Miziji), *Malía* (u Kariji).

To **mel-* "gora, uzvisina" jest od nostr. **mALʌ* "gora, planina", što je još u afraz. (sjevberb.: metmata *mālu* "šuma"; sjeverni omotski: zajse, zergula *melo* "kamen, stijena"; zapčad.: boleva *mala* "šuma", gera *màala* "grmlje"), ural. (nenec. *māl* "vrh, kraj"), drav. **mal-* "gora" (tamil. *malai*, malajalam. *mala*, telugu *mala*), alt. (korej. *mallo* "vrh").

Bio sam predložio ovakvu etimologiju: da je polazno ie. **mel-* "pokazati (se), vidjeti (se)", što bi, skupa s afraz. (kuš. **mʌllʌ*ᶜ - "gledati": bilin *miliᶜj-* "gledati, obazirati se", kvara *mäl-* "obazirati se, promatrati", somal. *mala* "misao", oromo *milᶜ u-* "pogled" itd.) bilo od nostr. **mʌLΓʌ* "vi- djeti, biti viđen". — Od tog nostr. **mʌLΓʌ* bilo bi i etr. *malena* "zrcalo, ogledalo" i nivh. **mal-* "što je vidljivo, što je blizu" (u *malagud'* "prinijeti bliže", *malajvid'* "približiti se", *malaf* "nedaleko, blizu").

pròsiti, prȍsīm

Od psl. **prosīti*: stsl. *prositi, prošǫ*, bug. *pròsja*, mak. *prosi*, sln. *prósiti, prósim*, č. *prositi*, slč. *prosit'*, gluž. *prosyć*, dluž. *pšosyś*, p. *prosić*, r. *prosít'*, *prošú*, ukr. *prosýty*, bjr. *prasíć*.

Izravne su usporednice lit. *prašýti* "moliti", latv. *prasīt* "pitati, tražiti".

Polazno je indoevropsko **preḱ-/*pr̥ḱ-* "pitati; prositi, moliti": stind. *pr̥ccháti* "pita, traži" (**pr̥ḱ-sḱe-ti*; indoarij.: pali *pucchati*, prakrt. *pucchaï*, rom. (evr.) *phuč-*, (grč.) *puč-*, (rum.) *puš-*, (šp.) *p(r)uč-*, sindhi *puchaṇu* "pitati", lendi *puchaṇ*, pandžabi *pucchṇā*, zappahar. *pucchṇū*, nepal. *puchnu*, asam. *pusiba*, bengal. *puchā*, orija *puchibā*, maithili *pūchab*, bhodžpuri *puchal*, hind. *puchnā*, gudžarat. *pūchvũ*, marathi *pusṇẽ* itd.), *praśnáḥ* m. "pitanje" (pali *pañha-*, prakrt. *pasiṇa-*, *paṇha-*, sinhal. *pänaya*), av. *pərəsāiti* "pita", hotsak. *puls-* "pitati" (iran. **pr̥s-*), sogd. *(ʾ)p(r)s- [əpəʳs-, pəs-]* "pitati", *(ʾ)wpʾrs [upəʳs]* "pitanje", (**vi-pr̥sa-*), baluči *purs-* "pitati", kurd. *pərs-*, perz. *pors-*, tadž. *purs-*, puštu *pux̌t-* isto, arm. *harçanem* "pitam" (**pr̥ḱ-sḱ-*), lat. *poscō* "tražim, zahtijevam" (**pr̥ḱ-sḱ-ō*), *precor* "molim" (**preḱ-*; *precāre* "moliti" > roman.: veljot. *prekur*, tal., sardin. *pregare*, furlan. *preá*, fr. *prier*, prov., katal., stšp. *pregar*), *preces* mn. "molbe", *postulō* "tražim, zahtijevam" (**por(c)stclo-* < **pr̥ḱ-sḱ-tlo-*; *postulātum* "zahtjev", iz toga *postùlāt* "tvrdnja, zahtjev"), stir. *arco* "molim", kimr. *archaf*, korn. *arghaf* isto (**pr̥ḱ-sk-*), srbret. *archas*, stengl. *frágian* "pitati", stfriz. *frēgia*, stsas. *frāgōn*, srnizoz. *vräghen*, stvnj. *frâhên*, nj. *fragen* isto, stvnj. *frâga* "pitanje", nj. *Frage* (germ. **frēgō(n)* < **prēḱ-*), lit. *piřšti*, *peršù* "snubiti", toh. A *pärk-*, *prak-*, B *prek-* "moliti, prositi".

To je od nostr. **pirkʌ* "moliti, pitati": afraz. **brk* (< **pr̥k?*) "moliti (se), blagosloviti" (sem. **brk*: ugarit., hebr., fenič., arap. *brk* "blagosloviti"; čad. **bʌrʌkʌ* "moliti": hausa *bàkántà* "obećati", tangale *pere* "moliti"), ?drav.

*vir-k- "moliti" (kui vrih-), alt. *p'ir(u)- "moliti (se), blagosloviti; proklinjati; pitati" (turk. *(h)ïr-/*(h)ir- "moliti (se)": turkmen. ïr- "nagovarati", t. dijal. ır(ı)k, ırg, "sreća, sudbina"; mong. *φirü-γe-: mong. pism. irüγe- "blagosloviti", halha jörö- "držati zdravicu"; tung. : mandž. firu- "moliti se za sreću"; korej. pīl(d)a "moliti (se)".

prȍso

Od psl. *prȍso: csl. *proso*, bug. *pròsò*, mak. *proso*, sln. *prosȏ*, č., slč., gluž., p. *proso*, dluž. *pšoso*, polap. *prüsü*, r., ukr. *próso*, bjr. *prósa*.

Vjerojatno prvotno "pjegavo, šareno", od *proḱ-óm.

Indoevropski korijen *perḱ- (osnova II *preḱ -) "šaren": stind. *pr̥śni-* "šaren, pjegav", grč. *perknós* "šaren", srir. *erc* "pjegav; tamnocrven" itd., vjerojatno i lat. *pulc(h)er* "lijep", stlat. *polcher* (disimilacijom od *porkros). Taj je korijen i u riječi *porsę (v. *prase*).

prȍst, a, o

Od psl. *prostъ(jь): stsl. *prostъ*, bug., mak. *prost*, sln. *prȍst*, *prósta*, č., slč. *prostý*, gluž. *prosty*, dluž. *pšosty*, p. *prosty*, r. *prostój*, ukr. *próstyj*, bjr. *prósty*.

Od *pro-st-, gdje je *st-* od *stati (v.), a *pro-* prefiks (usp. *pròreći*, *prokázati* itd.) od ie. *pro, što je npr. i u stind. *pra-*, grč. *pro-*, lat. *pro* (roman. "za": sardin. *pro*, fr. *pour*, šp., port. *por*), lit. *prõ* itd. — Značenje bi bilo "koji stoji naprijed", dakle "koji stoji sȃm".

pròsvjedovati, pròsvjedujēm

Od toga načinjena imenica *pròsvjed*.

Glagol je prevedenica njemačkoga *protestieren*, što je latinizam: *pro-* prevedeno kao *pro-*, a imenica *testis* znači "svjedok" (usp. *tȅst*).

Sáma latinska riječ *testis* "svjedok" potekla je od starijeg oblika *terstis "treći": u parnici je svjedok treća strana, poslije krivca i oštećenog. (Usp. slično nazivanje u het. *kutru-* "svjedok", što je od *kʷtr-u- "četvrti", poslije suca, tužitelja i optuženika.)

V. *svjedok*.

pȑsa sr. mn.

Starije *pȑsi* ž. mn. — Od psl. *pьrsь ž., mn. *pьrsi: stsl. *prьsь*, sln. *pŕsi* mn., č. *prs*, r. *pers'*, mn. *persi* itd.

Izravna je usporednica lit. *pìršys*, *pìršiai* "konjska prsa".

Indoevropski je korijen *perḱ- "rebro; prsa": stind. *párśu-* ž. "rebro" (indoarij.: rom. (Vels) *pāš(avo)*, sindhi *pasū*, hind. *pāsū* ž.), aškun *paṣū́* isto, prasun *paši* "prsa", av. *pərəsu-* "rebro, bok", stperz. *parϑu-*, srperz. *pahlūk*, klasperz. *pahlu*, oset. *fars* "strana, bok".

pȑskati, pȑskām

I *pŕskati*, *pȑskām*. — Od psl. *prьskāti/*prьskati: mak. *prska*, sln. *pŕskati*, č. *prskati*, slč. *prskať* itd.

Usp. *prьsknǭti (*pȑsnuti/pŕsnuti*), *prьščāti < *prьščěti (*pŕštati*, *pŕšti*), *prьščīti (*pȑštiti*; ovamo ide *raspŕšiti*, pridjev *ràspršen*).

Psl. *prьsk- ide s *prýskati: č. *prýskati*, gluž., p. *pryskać*, r. *prýskat'*, ukr. *prýskaty*, bjr. *prýskać* "prskati, brizgati" — što je, kao i *brizgati* (v.), zvukoopisno.

V. *prišt*.

pȑst, gen. *pȑsta*

Od psl. **pь́rstъ*, gen. **pьrstà*: stsl. *prьstъ*, bug. *pràst*, mak. *prst*, sln. *pȓst*, č., slč. *prst*, gluž. *porst*, p. *parst*, r. *perst*, gen. *perstá*, ukr. *perst*.

Jedine su indoevropske usporednice lit. *pir̃štas*, latv. *pìr(k)sts*, prus. *pīrsten*, a slične su još samo riječi toh. AB *prār* "prst" (usp. A *prā-rim* ž. "prsten"). Indoevropska bi riječ bila, za baltoslavenski, **pr̥stos*. Vjerojatno je složena, sa *-st-* možda u vezi sa **stā-* (i naknadno značenjski shvaćeno kao **per-* "naprijed" + **stā-*). No prvi dio ima korijen **per-* izvodiv od nostr. **p[a]r[ä]* "nokat": afraz. **p₁r-*, **p₁r-s-* "nokat, prst" (sem.: hebr. *parsā* "kopito"; kuš. **pʌr(C̣)-* u somal. *far* "prst"; čad. **phʌr(ʌ)((s̰)ʌ)* u hausa *fárcè* "nokat, prst"; usp. s premetanjem em. **ç̣upr-* "nokat" u arap. *sʕufr-*, geez *ṣəfr*, amhar. *ṭəfər*, sthebr. *ṣipporẹn* "nokat", a slično i u ostalim granama), kart. **pr̥(c)xa* "nokat, kandža" (stgruz. *prcxil-/pirčxil-*, gruz. *prčxil-* "nokat"), drav. **ver-aḷ* "prst" (tamil,malajalam *viral*), alt. **para(-ŋa)/*p'ärä(-ŋä)* "palac" (turk. **(h)ärŋäk* u jakut. *ärbäx*, **parŋak* u tur. *parmak* "prst"; mong. **φere(g)ei* u halha *erxī* "palac"; tung. **päräŋān/*poraŋān* u mandž. *fẹrgẹ, fẹrxẹ*).

Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **bArʌ ~ *pArʌ* "nokat, kandža, kopito": sinotib. **Par*, jenisej. **pər*.

pr̀šut

I *pršȕt*; u nekim govorima postoji i ž. rod *pr̀šuta*. — Iz mletačkog talijanskog (a ponegdje iz odgovarajuće istroromanske riječi) *persuto, prisuto.*. (U talijanskom je *prosciuttto, presciutto*; usp. južtal., lukan. *prezuttu*, lombard. *persüt*.)

Iz dalmatoromanskog jest *peršutak*, gen. *peršutka* (u Mikaljinu rječniku), dubrovačko *pr̀šukat*, gen. *pr̀šukta*, (s premetanjem *k-t* > *t-k*).

Izvor talijanske, istroromanske i dalmatoromanske riječi jest latinska *perexsūctus* "sasvim isisan" (s *per-* i *ex-* za pojačanje), sa *sūctus* od glagola *sūcare, exsūgere* (v. u *sok*). (Iz oblika **perexsūnctum* jest port. *presunto*.)

pȓt ž., gen. *-i*

Od psl. **pьrtь* "put ili staza po snijegu": mak. *prt*. — Usp. **pьrtīna*: mak. *prtina*, hš. *pr̀tina*.

Glagol **pьrtiti* "praviti prtinu; gaziti snijeg": *pr̀titi, pr̀tīm*.

Od ie. **pr̥-t-*, usp. **per-tu-, *por-tu-*, gen. **pr̥-teu-s* "prolaz; pličina, gaz": av. *pərətuš* m., ž. "prijelaz, gaz, most" (u *hu-pərəϑwa-*, s *hu-* "dobar", iz čega je grč. *Euphrátēs*, iz toga *Eufrat*), lat. *portus*, gen. *portūs* "vrata, dveri; luka" (*portus* "luka" > roman.: tal. *porto*, sardin. logudor. *portu*, furlan. *puart*, fr., prov. *port*, šp. *puerto*, port. *porto*), *porta* "vrata, ulaz" (roman.: rum. *poartă*, veljot. *puarta*, tal., sardin., retorom. *porta*, furlan. *puarte*, fr. *porte*, prov., katal. *porta*, šp. *puerta*, port. *porta*; iz latinskog je ili talijanskog *porta*; ovam ide i lat. *portāre* "nositi"), gal. *ritu-* "prijelaz", kimr. *rhyd*, korn. *rit* isto, stnord. *fjǫrðr*, norv. *fjord* (iz toga intern. *fjord*), stengl., engl. *ford* "gaz, prijelaz", stfriz. *forda*, nizoz. *voorde*, nj. *Furt* isto (germ. **ferþuz* < **pr̥tús*) itd.

Indoevropski je korijen **per(ə)-* "prenijeti; prijeći".

V. *pratiti*.

pȑtiti (se), pȓtīm

Znači "podići na leđa", onda "natovariti, nateretiti". Usp. *dòprtiti, nàprtiti, ùprtiti*.

S umanjeničkim *-lja-* *pr̀tljati* "nositi; tovariti", preneseno "blebetati", "biti

neodlučan" (i s *tlj* > *klj pìkljati* "biti neodlučan"). Ukrštanjem sa *šepati* nastalo je *šepȉtljati*, dalje *šèprtlja*.

Usp. dalje *ùprtnjača, nàprtnjača* i sl., te *pȉtljāg* m., gen. *prtljága*, i danas običnije *prtljága* ž.

Nejasno. Ima li kakve veze s *prt* (v.)?

pȓvī, ā, ō

Od psl. **pьrvъ(jь)*: stsl. *prьvъ, prьvyi*, bug. *pъ̀rvi*, mak. *prvi*, sln. *pȓvi*, č., slč. *prvý*, glž. st. *pjerwy*, dluž. *ṕerwy*, polap. *pår[w]y*, stp. *pierwy*, r., ukr. *pérvyj*.

Od ie. **pr̥̄-wo-* (starije **pr̥H-wo-*), što je dalo još stind. *pū́rvaḥ* (indoarij.: pali *pubba-*, prakrt. *puvva-* "raniji, prvi", asam., bengal. *pub* "istok", orija *pūbā* "istočni", maithili *pūb* "istok", sthind. *puba* "raniji, prijašnji", sinhal. *puva* "star; prijašnji"); aškun, vajgali *pō̃w* "lani", avest. *paurva-, pourva-*, stperz. *paruva-* ("prijašnji, prvi"), hotsak. *pirūyä* ("prijašnji", iran. **pr̥̄wyah*), alb. *párë*, toh. B *pärweṣṣe* "prvi". U drugim jezicima odraženi su još **pr̥̄-mo-* (got. *fruma*, stengl. *forma*, engl. *former*, stsas. *formo*, lit. *pìrmas*, latv. *pirms*), **pr-is-mo-* (lat. *prīmus* "prvi", što je onda zapravo i superlativ prema *prior* "prije; prednji" < **pri-jōs*, što pak je komparativ prema lat. *prī* < **prei*; *prīmus* "prvi" > roman.: rum. *înprimă* "prvo, najprije", veljot. *prein* "prvi", tal. *primo*, sardin. *primu*, furlan. *prin*, istfr., prov., katal. *prim*, šp., port. *primo*; usp. internacionalizme *primárijus, prìmāran, priorìtēt/prioritȇt* i dr.), **pr-is-to-* (sa superlativnim sufiksom *-isto-*; stnord. *fyrstr* "prvi", stengl. *fyrst*, engl. *first*, stfriz. *ferest*, stsas. *furist*, stvnj. *furisto* "prvi, najviši", nj. *Fürst* "knez").

Korijen je ie. **per-* "prednji kraj; naprijed, preko", i taj je veoma plodan. Usp. **per(i)* (od čega je prefiks *pre-* < psl. **per-*, usp. i *-pred, -prijed* u *ispred, naprijed* itd., od **perdъ, prijek* < **perkъ*), **prei-* (psl. **pri*, usp. lit. *priẽ*), **prai* (starije **pr̥Hi?* — lat. *prae*), **pr̥-* (npr. u engl. *for*), **prŏ̄* (prefiksi *pro-* u raznim jezicima od **pro-*, naše *pra-* od **prō*: *pràdjed/prȁdjed*) itd.

Nostratičko **perʌ* dalo je, osim ie. **per-*, još i afraz. **prᶜ* "kraj, vršak" (arap. *farᶜ* "vršak uha, kraj grane", hebr. *peraᶜ* "glavni"; bedauje *fir* "lice"), kart. *pir-* "kraj, vršak" (gruz. *pir-* "usta, lice, kraj", *pirwel-* "prvi"), ural. **perä* "vršak" (fin. *perä* "krajnji, zadnji dio"), drav. **pir̠-* "zadnji kraj" (tamil. *pir̠aku* "zadnja strana", telugu *pir̠u* "odzada"), altaj. **pᶜerä* ili **pᶜärä* "donji dio, dno" (kirgis. *ergä* "donji dio rešetke jurte"; nanaj. *päräg* "dno", mandž. *fere* isto).

pȓžiti, pȓžī

Od psl. **pьržiti*. — Usp. **poržiti* u pridjevu *napražit* i glagolu *napražiti* "malo pržiti" (usp. sln. *pražiti*, č. *pražiti*).

Psl. **porga* jest u č. *Praha* "Prag" (naselje na paljevini šume, za značenje usp. *Požega, Požarevac*), usp. *sùpražica* "vruć pepeo".

Ovamo i *pȓgav, a, o*, usp. mak. *prgav*, bug. *prъgav* (**pъrgavъ(jь)*).

Usp. lit. *sprãginti* "pržiti, peći" te *sprógti* "prsnuti", latv. *sprâgt* isto.

Indoevropski je korijen **sperəg-* "skakati" (v. u *prezati*).

pšènica

Od psl. **pьšeníca*: stsl. *pьšenica*, bug. *pšenìca*, mak. *pčenica*, sln. *pšeníca*, č. *pšenice*, slč., dluž. *pšenica*, glž. *pšenca*, polap. *paseneíca*, p. *pszenica*, rus. *pšeníca*, ukr. *pšenícja*.

Načinjeno od **pьšenȍ* (u hrv. *pšeno*, p. *pszono*, r. *pšenó* "prosena prekrupa" itd.), što je part. pr. pas. **pьšenъ* "isitnjen, zdrobljen, izmrvljen" od glago-

la **pьxâti, *pьšǫ* "drobiti, sitniti, mlatiti, vrći" (u kajk. i u starijim rječnicima *pahati* "udarati, bosti, podbadati", r. *pxat'* "gurati" itd.).

Indoevropsko **peis-/*pis-* "drobiti, sitniti, mljeti" specijalizirano je za žito i uglavom ima odraze takvih i bliskih značenja: stind. *pináṣṭi* "mrvi, drobi, melje" (**pi-n-es-*), *piṣṭáḥ* "izmrvljen, izmljeven; brašno; kolač" (**pis-tó-s*), *piṣṭám* sr. "brašno" (**pis-tó-m*) — usp. indoarij.: pali *piṭṭha-* sr. "izmrvljeno sjeme; brašno", prakrt. *piṭṭha-, peṭṭha-* "brašno", hind. *pīṭhā* "slatkiš od rižina brašna s kokosom i šećerom", sinhal. *piṭi* "grubo mljeveno brašno; prašina" itd. —, *peṣṭar* "onaj koji drobi", av. *piš-ant-* "koji mrvi", *pišta-* "izmrvljen, izmljeven" (usp. onda npr. perz. *pist* "brašno od popržnog zrna", šugnan. *pixt* "dudovo brašno", jidga *pušč* "brašno od sušenih jabuka" itd.), grč. *ptíssō* "ljuštim", lat. *pī(n)sō* "gnječim, drobim" (*pī(n)sāre* "ugaziti" > roman.: rum. *pisa*, engadin. *pizer*, ladin. *pizé*, fr. *piser*, prov. *pizar*, šp., port. *pisar*), *pistor* "stupač, mlinar, pekar" (roman. "pekar": tal. *pistore*, stfr. *pestour*, prov. *pestor*), srnnj. *vīsel* "stupa, mužar", srvnj., nj. *fisel* "penis", lit. *pisti, pisu* "spolno općiti", *paisyti* "vrći, vrijeći, vršiti", prus. *sompisinis* "kruh od krupno mljevena brašna".

Starije, nespecijalizirano značenje vidi se u nostratičkom **biç̣ʌ* "lomiti, krhati", od čega su, osim ie. **peis-/*pis-*, potekli još afraz. **bṣ-/bḍ-* - "lomiti, krhati, drobiti, gnječiti" (arap. *bḍᶜ* "rezati", stjužarab. sabej. *bḍᶜ* "područpodručje" (← "komad, dio"), sthebr. *bṣᶜ* "odlomiti", *bṣr* "obrezati"; tuar. *ebbeẓ* "zgnječiti, zdrobiti"; hausa *ʾbāsā́* "odlomiti, otkinuti"), kart. **biç̣-* "lomiti, mrviti" (gruz. *biç̣-* "mrviti"), drav. **pīc-* "drobiti, ljuštiti, mijesiti" (tamil. *picai* "ljuštiti zrnje", pardži *pīc* "mljeti").

Od nostr. **biç̣ʌ* mogli su nastati predie. **bičʌ* i **piç̣ʌ*; od prvog bi odraz bio ie. **bheis-*, a od drugog **beis-* i **peis-*. Ostalo je samo **peis-*.

Postoje i izvannostratičke usporednice, npr. austronez. **picuk* "ulegnuće, udubina".

ptȉca

Od psl. **pъtī́ca*: stsl. *pъtica*, bug. *ptìca*, mak. *ptica*, sln. *ptíca*, r. *ptíca*, ukr. *ptýcja*.

Umanjenica od **pъta* (stsl. *pъta*, str. *pъta*). — Usp. **pъtitjь* (stsl. *pъtištь*, hrv. *ptȉć*, sln. *ptȋč*, str. *pъtičь* "ptica" itd.), **pъtъkъ* (hš. *pátak*, gen. *patka*, č. *pták*, slč. *vták*, luž., p. *ptak*), **pъtъka* (hš. *pätka*, r. dijal. *pótka* itd.).

Usp. isto ie. **put-* u lat. *putus* "dijete" (*putus* > **pūtus* > roman.: sttal. *putto* "dečko", *putta* "djevojka", fr. *putain*, prov. *puta, putana* "kurva" — iz toga je tal. *puttana*), *putillus* isto, *putila* "ptić", pelign. *puclo-*"dijete", lit. *pùtė* "pimpek", *putýtis* "ptić", *pučiùtė* "kokica" — te u stind. *putráḥ* "dijete, sin" (indoarij.: pali, prakrt. *putta-*, rom. (palest.) *pótră*, (perzij.) *putur*, hind. *pūt*, sinhal. *put, pit* itd.), vajgali *pūtr*, kašmir. *pọthᵃr*, av. *puϑra-* isto, stperz. *puϑʳa-*, part. *pwhr*, baluči *p'usaγ*, kurd. kurmandži *pəs*, gilan. *pəsər*, mazanderan. *pɛsɛr*, srperz. *pus*, klperz. *pus(ar)*, perz. *pesär*, tadž. *pisar*, skit. **puϑra-* (u imenima *Pourthatos, Phoúrtas* itd.), sogd. *-pδr*, horezm. *pr*, hotsak. *pūra-*, baktrij. *-pouro-*, oset. digor. *furt* (alan. u X. st. *phourt*), jagnobi *púlla*, šugnan. *puc*, jazgulam. *poc*, vahan. *pətr*, mundžan. *pūr*.

Ie. **pout-* jest u stind. *pótaḥ* "mlado životinje", lit. *paũtas* "jaje", latv. *pàuts*, prus. *pautte* isto (za značenje usp. *jaje*, v.).

Možda je to ie. **peu-* (sȁmo **pou-*?) od nostr. **pọjʌ* "dijete" (to je možda i u etr. *puia* "žena").

To ima i izvannostratičke usporednice, npr. sinotib. **Poj* "dijete", vjero-

jatno sjevkavk. (praaphaskoabazinski _*pa_ "sin" u aphas. _a-pa,_ abazin. _pa_; praaphaskoadigejski _*pə-_ u _*pə-χ́ʷʌ_ "kći" u aphas. _a-pHa,_ adigej. kabardin. _pχʷə_ itd.) i jenisej. _*puʾ-_ u _*puʾn_ "kći" (ket. _huʾn_ itd.), _*puʾb_ "sin" (ket. _hiʾp_ itd.) — to je sinokavk. _*PUjʌ._ — Usporedi u američkim jezicima: penuti _*pUj_ "dijete" (majdu _p'ü_ "dječak", nisen. _pei_ "unuk, unuka", _p'üjütü_ "djeca" — penutijski se jezici govore u Kaliforniji).

pùblika

Riječ znači "skup ljudi, javnost; slušateljstvo, gledateljstvo, čitateljstvo; svijet, narod", i potekla je na koncu iz latinskog _pūblica,_ što je ž. rod za _pūblicus_ "narodni, državni, općinski, javni". — I u drugim je evropskim jezicima prošla npr. kroz francuski ili neki drugi jezik. Fr. _public, publique_ (od XIII. st.) nije nastalo izravno od latinske riječi, nego iz nje. — Usp. _publicírati, publikácija, publicìstika, publìcist/publicīst, publicìtēt/publicitêt._

Latinski pridjev _pūblicus_ značio je "koji se tiče naroda ili države, javan" (za razliku od _prīuātus_), a nastao je možda ukrštanjem od _populus_ "narod, svijet, mnoštvo" i _pūbes, pūber_ "zreo, odrastao" (stariji je oblik pridjeva _pūblicus_ npr. _poplicod_ abl.). — Od _pūbes_ načinjeno je _pūbēscō_ "odrastam, dozrijevam, bujam", _pūbertas,_ gen. _-ātis_ "zrelost, muževnost" itd., usp. _pubèrtēt/pubertêt, pubescèncija_ "spolna zrelost, stasalost, odraslost, dozrelost; dlačice, malje", _pubescèntan_ "dlakav, maljav — u vrijeme sazrijevanja"; od _pūbes_ jest roman. _*pūbula_ "sram; spolovilo" > rum. _pulă,_ veljot. _pula_ "muško spolovilo". — Ne zna se točno postanje te latinske riječi.

Lat. _populus_ "narod" (> roman.: rum. _popór,_ tal. _popolo,_ (stmlet.) _puovolo,_ sard. log. _pobulu,_ retorom. engad. _pövel,_ stfr. _pueble,_ fr. _peuple,_ prov., katal. _poble_ sve "narod", šp. _pueblo_ i port. _povo_ "selo"; iz stfr. i anglonorm. jest engl. _people_; iz španjolskog, posredstvom drugih jezika, jest _puèblo_ "indijansko naselje") ima u italskim jezicima usporednicu u umbr. _puplum, poplom_ "populum". Moguće je da se radi o riječima s reduplikacijom, od _*po-pol-_ < _*pol-pol-,_ od korijena _*pel-_ (_*pelə-?_). Tako je moguće povezati riječ _populus_ s glagolom _plēre, pleō_ "puniti" (v. u _pun_). — Usp. lat. _populāris_ "narodni, pučki", _populātiō_ itd. — te u nas onda _pȍpulāran, populárnōst, popularizírati_ itd., _populìzam, populìstičkī; populácija_ itd.

Lat. _plēbs,_ gen. _plēbis_ "građanstvo, narod, puk; svjetina" (_plēbes, plēbe_ > roman.: tal. _pieve,_ retorom. engadin. _plaif,_ furlan. _plef_) možda je posuđenica iz nepoznata izvora, no riječ je moguće tumačiti i kao srodnu s grč. _plēthýs, plēthos_ "obilje, mnoštvo, gomila, svjetina, ljudi, narod; sabor, skupština, demokracija": potekle bi od ie. _plēdhw-,_ za što mi se čini da se može raščlaniti na _*plē-dhw-._ Za prvi se dio smatra da bi bilo od ie. _*plē-_ < st. _*plex́-_ "puniti" (v. _pun_). Drugi dio mogao bi biti povezan s _*dheu-_ "duti" ("naduti se", "narasti" — "rod"; za _duti_ v. to). — Usp. _plȅbiscīt, plebìscīt_ "svenarodno glasovanje" iz _plēbiscītum_ (sa _scītum_ "zaključak, naredba", od glagola _sciō_ "znam", za koji v. u _cesta_).

Kako je Tit Livije riječ _populus_ upotrebljavao za označavanje konfederacije dvanaest etruščanskih gradova, pomišlja se na vezu s etruščanskim _Fufluna, Pupluna_ "grad Populonia".

pȕč

Riječ je iz njemačkog, s mlađim značenjem "prevrat, državni udar" (od 1839. godine; inače znači npr. i "pljusak"). U njemačkom se jeziku riječ proširila iz švicarskog, gdje je, u značenju "udar", prvi put zabilježena u Zürichu 1431. godine.

Švicarska je riječ zvukoopisna postanja; usporedi sličnu zvukoopisnu riječ u našem *pucati, puknuti.*

pȕčina

Od psl. **pǫčina*: stsl. *pǫčina* "more", sln. *počína,* str., r. *pučína.*

Od psl. **pǫčiti* "povećati se, puknuti", usp. *nàpučiti se* "rasrditi se", *pûč* ž., gen. *pûči* "pukotina".

V. *pući.*

pȕći, pȕknēm

Infinitiv nastao analogijom prema glagolima tipa *maći : maknuti.*

Usp. psl. **pǫkati,* **pǫkajǫ*: č. *pukati* "lupati; prdjeti", slč. *pukat',* gluž. *pukać,* dluž. *pukaś,* p. *pękać,* r. *púkat',* *púkaju,* ukr. *púkaty.*

Psl. **pǫknti,* **pǫknǫ*: bug. *pùkna,* mak. *pukne,* hš. *pȕknuti, pȕknēm,* sln. *pǫ́kniti, pǫ̂knem,* p. *pęknąć,* ukr. *púknuty* itd.

Psl. **pǫk-* zvukoopisna je postanja; značilo je "otvoriti se; puknuti".

Usp. *pȕcati, pȕcām/pȕčēm,* s infinitivom prema *pȕčēm.* Dalje *pȕckati, puckàrati, puckètati.*

Usp. *pukòtina, ràspuklina* itd.

púditi, pûdīm

Od psl. **pǫdīti* "tjerati, plašiti": srbug. *pǫditi* (XIV. st.), bug. *pъ̀(n)dja,* sln. *podíti,* č. *puditi* ("pobuđivati, poticati"), slč. *pudiť,* p. *pędzić,* r. *púdít',* ukr. *púdyty,* bjr. *pudzić.* — Usp. još *dopúditi, ispúditi, napúditi, opúditi, otpúditi, popúditi, raspúditi.*

Imenica *pùdār* jest od **pǫdárь* (i od nje je onda *pudáriti*), iz čijeg je panonskog odraza onda posuđeno mađ. *pandur* — a to pak je onda posuđeno kao *pàndūr/pandûr.*

U psl. **pǫd-* jest ie. **pon-d-,* što je od **(s)pen-d-*; korijen bi bio **(s)pen-* "vući, rastezati", i za nj v. u *pedalj.*

pȕh

Starije *plh, palh, pelh.* — Od psl. **pъlxъ*: csl. *plъxъ,* bug. *pъlx,* sln. *polh,* č., slč. *plch,* dluž. *pjelch,* p. *pilch,* ukr. *povx,* bjr. *poŭx* — usp. r. *polčók,* gen. *polčká.*

U tome bi bilo ie. **p̥lk-so-s,* od čega je vjerojatno i ir. *luch,* kimr. *llyg* "miš". Njemačka riječ *Bilch* (i *Bilchmaus*; stvnj. *bilih,* srvnj. *bilch(mūs)* posuđenica je iz slavenskog (i to u istočnim Alpama). (Neki pak smatraju da bi ta njemačka riječ bila srodna s keltskom koja je u kimr. *bele* "kuna"; iz srodne je keltske riječi posuđeno stfr. *bele,* nfr. *belette* "lasica". — To je manje vjerojatno, jer riječ nije proširena u drugim germanskim jezicima.)

Neki uspoređuju slavensku riječ s lit. *pelė̃* "miš" i s r. *pelësyj* "pjegav (o životinjama)" (to je psl. **pelsъ(jь)* ← **polsъ(jь)* < ie. **pol-ḱo-*) — tako bi **p̥lk-so-s* bilo od **pel-k-,* od indoevropskoga korijena **pel-* za boje ("siv, blijed" itd.). Za to ie. **pel-* v. u *plav.*

púhati, pûšēm

I *pûhām.* — Od psl. **puxati*: sln. *púhati, púham,* č. *puchati,* gluž. *puchać,* dluž. *puchaś.* — Usp. **pū̃šiti (sę)* (*pȕšiti (se)*).

Sadrži ie. **pou-s-,* od zvukoopisna **peu-* "puhati".

Ie. **pū-s-* jest u psl. **pyxati* (hrv. *pīhati,* č. *pychati,* r. *pyxát'* itd.).

pûk

Od psl. **pъlkъ* "narod": stsl. *plъkъ,* bug. *pъlk,* mak. *polk,* č., slč. *pluk*

("hrpa"), gluž. *połk*, p. *pułk*, r. *polk*, gen. *polká*, ukr. *polk*, bjr. *poŭk*. — Značenje "regimenta" po ruskom (pa onda načinjeno u hrvatskom *pukòvnija*).

Praslavenska je riječ posuđenica iz germ. **fulkaz*. — Germ. **fulkaz, -am* jest u stnord. *folk* "narod, puk, vojska", dan., šv. *folk*, stengl. *folc*, engl. *folk* "narod, puk; pleme; ljudi, čeljad", amer. *folks* mn. "ukućani, porodica; rođaci, svojta" (iz engl. *folklore* "narodne priče; proučavanje narodnog blaga" jest *folklor*), stfriz., stsas. *folk*, nizoz. *volk*, stvnj. *volc*, nj. *Volk* "narod".

Germanska je riječ od ie. **pḷ-*, što je od **pel-* "puniti" (v. *pun*).

pȕn, a, o

Od psl. **pьlnъ, a, o*, odr. **pьlnъjь*: stsl. *plъnъ*, bug. *pъ̀len*, mak. *poln*, sln. *pȏln*, č., slč. *plný*, gluž. *połny*, dluž. *półny*, polap. *påunë*, p. *pełny*, r. *pólnyj*, ukr. *póvnyj*, bjr. *poŭny*.

Od ie. **pḷ-no-s* "pun": stind. *pūrṇáḥ* (indoarij.: pali, prakrt. *puṇṇa-*, sinhal. *puno*, lendi *punnā*, pandžabi *punnā*, hind. *pūn*, sinhal. *pun(u)*, *pinu*), šina *pūṇu* "pun", kašmir. *punun* "ispuniti se, obistiniti se", av. *pərəna-* "pun", srperz. *pur* (**pṛna-*), hotsak. *purra* ("(pun) mjesec", iran. **pṛnā*), sogd. *(ʾ)spw(r)n-* [(ə)spuʹn-, spun] (**us-pṛna-*), jagnobi *pun(n)* "pun", puštu *rabaṇa* "mjesečina" (**fra-pṛna-*) itd., lat. *plēnus* (roman.: rum. *plin*, veljot. *plain*, tal. *pieno*, retorom. engadin. *plain*, furlan. *plen*, fr. *plein*, prov., katal. *ple*, šp. *lleno*, port. *cheio*), umbr. *plener* abl. mn., stir. *lán*, srkorn. *leun*, bret. *leun*, kimr. *llawn*, got. *fulls*, stnord. *fullr*, stengl., engl. *full*, stfriz. *ful*, stsas. *ful*, nizoz. *vol*, stvnj. *foll*, nj. *voll* (germ. **fullaz* < **fulnaz* < **pḷ-nó-s*), lit. *pìlnas*, latv. *pilns* "pun".

Indoevropski je korijen **pelə-* (st. **pelx̂-*) "puniti": stind. *pṛṇā́ti* "puni", alb. *plotë* "pun" (**plē-to-s*), arm. *li* isto (**plē-jo-s?*), grč. *pímplēmi* "punim" (**pi-plē-*), hom. *pleĩos*, at. *pléōs*, jon. *pléos* "pun" (**plē-jo-s*), lat. *pleō* "punim", *compleō* isto (*complētus* "napunjen" — usp. *kòmplet/komplȅt*, *komplètan*; *complēmentum* "dopuna" — usp. *kömplement/komplèment/komplemȅnt*, dalje *kömplementāran*; lat. *complēre* > **complīre*, od toga je šp. *cumplír*, od toga načinjeno stšp. *complimiento*, iz toga u XVII. st. fr. *compliment*, iz toga *komplìmen(a)t*), *plēbēs, plēbs, plēbis* "narod, puk" (**plē-dhwes*; usp. u nas riječi iz latinskih *plebs, plebejski*), *manipulus* "rukovet" (**mani-plo-s*; usp. *manipulírati*), stir. *u(i)le* "sve, svi" (**pol-jo-*), stengl. *folc* "puk" (**pḷ-go-* ili **pḹ-go-*; v. *puk*). — Usp. **pelu* "mnoštvo": stind. *purú-* "mnogo", prakrt. *puru-*, grč. *polýs* (usp. *poli-* u *politèhnika, poliklìnika*), lat. *plūs*, gen. *plūris* "više" (komparativ za *multum*; usp. *plùrāl, pluralìzam*), got. *filu*, stnord. *fjǫl-*, stengl. *fiol, fe(a)la*, nj. *viel* "mnogo" itd.

Polazno je nostr. **paḷʌ* "mnogo; pun": afraz. **pl-* (čad.: angas *pil* "veoma"), kart. **pr-* (gruz. *u-pr-o* "više", *pri-ad-i* "mnogo"), ural. **pal(j)a* "mnogo; gust" (fin. *paljo* "mnogo", marij. *pülä* "dovoljno mnogo"), jukagir. *pojōi* "mnogo", drav. **palʌ* "mnogo" (tamil. *pala*, telugu *palu*), alt. **pölä-/ *pülä-* "višak" (srmong. *hüleʼü* "suvišan"; nanaj. *puliä* "previše").

Izvannostratička usporednica jest sinobit. **plaiŋ* "pun", što je odraženo npr. u karen. *phriŋ* "biti pun", burman. *práń* isto, *phráń* "puniti", arh. kin. *di̯ěŋ*, stkin. *i̯äŋ* "pun; puniti".

pȕp, gen. *pȕpa*

Od psl. **pǫpъ*: stsl. *pǫp*, mak. *pap*, p. *pęp* itd. — Usp. *pȕpoljak*, gen. *pȕpōljka* od *pupolj* (**pǫpolь*), te *púpak*, gen. *púpka* (**pǫpъkъ*). Glagoli *pùpati, pùpā* (*propùpati*) te *púpiti, púpī*.

Psl. **pǫp-* jest opisno, usp. **pamp-* u lat. *pampinus* i sl.

pȕsa

Umanjenica je *pȕsica*. Usp. i glagol *pȕsiti*. Spadaju u *dječje* riječi. — Smatra se da je riječ posuđenica, iz nj. dijal. *Puss*, *Buss*, što je sigurno zvukoopisna riječ (usp. i engl. st. *buss*, u XV. st. i *bass*); usp. i glagol *bussen, pussen*. — Usp. naše očito zvukoopisno *cmȍk* (te v. *kušnuti*).

Po nj. (bavar., austrij.) *Busserl, Pussel* načinjeno je još i *pùslica*.

Takva je zvukoopisna riječ i lat. *bāsium* "poljubac" (> roman.: veljot. *biss*, tal. *bacio*, sard. log. *bazu*, prov. *bais*, kat. *bes*, šp. *beso*, port. *beijo*; u francuskom nova riječ *bise*), usp. i *bāsiāre* "poljubiti" (> makedorum. *băşare*, veljot. *bissuor*, tal. *baciare*, sard. log. *bazare*, fr. *baiser*, prov. *baizar*, katal., šp. *besar*, port. *beijar*; u fr. znači i "poljubac"). Zvukoopisnosti se približava i lat. *sāuium* (za *jače* ljubavne poljupce), što je inače nastalo najvjerojatnije od **suāuium* (pa se povezuje sa *suāuis* "sladak", za koje v. u *sladak* — uostalom, usp. i sasvim običan sklop *slatki poljupci*).

pûst, pústa, o

Od psl. **pustъ(jь)*: stsl. *pustъ*, bug., mak. *pust*, sln. *pûst, pústa*, č., slč. *pustý*, luž., p. *pusty*, r. *pustój*, ukr. *pustýj*, bjr. *pustý*.

Srodno s prus. *pausto* ž. "divlja (mačka)", *paustre* ž. "divlje mjesto, divljina" (usp. psl. **pustošь* "*pustoš*, divljina"), vjerojatno i s grč. *paúō* "zaustavljam, smirujem, prekidam" (**pausō*), *paũla* "mir, odmor; prestanak" (**pauslā*), *paũsis* "prekid" (iz toga lat. *pausis*, iz čega je, kroz nj. *Pause*, i naše *päuza*) — ie. **paus-* "pustiti, popustiti".

pût, gen. *púta*

Od psl. **pǫ́tь*, gen. **pǫti*: stsl. *pǫtь*, bug. *pъt*, mak. *pat*, hrv. st. *put* ž., gen. *puti*, sln. *pôt* ž., gen. *potî*, č. *pout*, gluž. *puć*, dluž. *puś*, polap. *pǫt*, p. *pąć*, r. *put'*, m., gen. *putí*, ukr. *put'*, bjr. *puć*.

Od ie. **pont-i-s*, što je od korijena **pent-* "stupati, ići": stind. *pánthāḥ* "put" (indoarij.: pali *pantha(n)-*, prakrt. *pamtha-*, rom. (Arm.) *panth*, (Palestina) *pand*, pandžabi *pandh*, marathi *pā̃th* itd.), vajgali *pō̃t, pū̃t*, kati *put*, prasun *wūtu*, kalaša *phon(d-)*, šina *pon*, av. *pantā*, hotsak. *pande* isto, arm. *hun* "prijelaz preko rijeke", grč. *póntos* "pučina, more" ← "morski put"; miken. *po-to*), *pátos* "staza" (**pn̥t-*; iz ngrč. jest srp. *pàtos* "pod, tlo"), *patéō* "stupam" (usp. *peripatètičkī*, i "šetajući"), lat. *pons*, gen. *pontis* "most" (*pons, ponte* > roman.: rum. *punte*, veljot. *puant*, tal., sardin. *ponte*, retorom. engadin. *punt*, furlan. *puint*, fr., prov., katal. *pont*, šp. *puente*, port. *ponte*; od lat. *ponto*, gen. *pontōnis* jest fr. *ponton* — iz čega je *pòntōn/pontôn, pontonski most* —, retorom. engad. *pantun*, katal. *pontó* "prijelaz", šp. *pontón* "mostić"; iz lat. *pontificatus* jest *pontifikāt/pontifikât*), ir. *étaim* "nađem", got. *finþan* "naći", stnord. *finna*, stengl. *findan*, engl. *find*, stsas. *findan*, nizoz. *vinden*, stvnj. *findan*, nj. *finden* (germ. **finþan* "naći" ← "naići na nešto"), prus. *pintis* "put" (**pent-*).

pȕt ž., gen. *pȕti*

Znači "boja kože", starije "tijelo, meso". — Od psl. **plь̏tь*, gen. **plь̏ti*, lok. **plьtī*: stsl. *plьtь*, bug. *plъt*, mak. *plot*, sln. *pôlt*, gen. *poltî*, č., slč. *pleť*, gen. *plti*, p. *płeć*, gen. *płci*, str. *plъtь*, r. *plot'*, gen. *ploti* (usp. srp. *ovaplotiti*, iz crkvenog jezika), bjr. *ploć*.

Ovamo ide i *pòpūt* "sličan".

Usporednice su u baltijskom: lit. *plutà*, gen. *plùtos* "ljuska, kora, korica; krasta", latv. *pluta* "tijelo, put, koža", *plutas* mn. "gola nježna koža". Usp. i stind. *palám* "meso", ir. *feo(i)l* isto. Indoevropski je korijen bio **pel-*.

púziti, púzīm

Od psl. **pьlzīti* "gmaziti, gamizati, klizati, pomicati se". Usp. **pьlzȁti*: stsl. *plъzati*, hrv. *púzati/pȕzati*, p. *pelzać*, r. *polzát'*.

Usp. **pьlzti*, **pьlžǫ*: bug. *plъzja*, hrv. *pústi*, *púžēm* itd.

Izvedenica na *-jь* jest **pьlžь* > *pûž*.

Od **polzъ* jest *plâz*, od toga *plȁziti*, *plȁzīm*.

Indoevropski je korijen **pelǵ-*: sstengl. *folgian* "slijediti", engl. *follow*, stsas. *folgon*, nizoz. *volgen*, stvnj., nj. *folgen* (germ. **fulγ-*).

R

ràčūn, gen. *račúna*

Također sln. *račún.* — Mnogobrojne izvedenice, npr. *račùnati, izračùnati, obračùnati* itd., *ȍbračūn, prȍračūn* i sl.

Stara posuđenica iz balkanskoromanskog odraza latinske riječi *ratiō*, gen. *ratiōnis* "računanje, račun; promet", s promjenom *tj* > *č* kao npr. u *Poreč* (*Parentium*), *Brač* (*Brattia*), *štacun, stačun* "trgovačka stanica" (*statiō*) itd.

Lat. *ratiō* znači "mišljenje, um, pamet; razlog, posljedak" (usp. *rȁcionālan*); poteklo je od ie. **r̥-t-*, od korijena **er-/*ar-* "činiti" (v. *raditi*).

Od lat. *ratio, ratiōne* jesu romanske riječi za "um, razbor": veljot. *rasaun*, tal. *ragione*, furlan. *razon*, fr. *raison* (iz toga *rèzōn/rezôn*, gen. *rezóna* "razlog, uzrok, povod, smisao; um, razbor itd."), prov. *razó*, katal. *rahó*, šp. *razón*, port. *razão.*

rȁd, a, o

Pridjev, danas rijedak (samo uz *biti*: *biti rad, ja sam rad, ja bih rad, rad mi je* itd.), češće prilog *rȁdo.*

Od psl. **rādъ, a, o,* odr. **radъjь*: stsl. *radъ*, mak. *rad*, sln. *rȁd, ráda*, č. *rád*, r. *rad, a, o* itd. — Usp. kajkavski komparativ *rȁjši* < **radъši*, u štokavskom *ràdijē.*

Usp. *rȁdōst* ž., *radòvati se, obradòvati (se), zlùrad, zlòrad, radòznao, radòznalōst* itd.

Psl. **radъ* sadrži ie. **rōd-*, usp. stisl. *røtask*, stengl. *rót* "veseo, dobar", lit. *rõds* "rado". Dalje nejasno.

rȁdi

Od psl. **rādi*: stsl. *radi*, bug. *ràdi*, r. *rádi* itd. — usp. sln. *zaradi.*

Obično se povezuje sa stperz. *rādiy* "radi", srperz. *rāy*, perz. *rāī*, part. *rʾd* [*rāδ*] itd., pa dalje sa stind. *rādham* "milost, blagoslov", što je na kraju od istoga korijena od kojeg je **radīti* (v. *raditi*).

Po drugom tumačenju, to je genitivno-dativno-lokativni oblik od osnove na *i* **radь* ž. "rad" (usp. **radъ* m.), kao što je npr. stsl. *dělja* : *dělo* (r. *dlja* : *delo*), lat. *causā* "radi" : *causa* "uzrok, povod, razlog, posao, rad".

Po trećem tumačenju, to je praslavenski lokativ od pridjeva **radъ* (v. *rȁd*).

ráditi, rādīm

Od psl. **radīti*: stsl. **raditi* u *neraditi, neraždǫ*, bug. *radjà* "baviti se", str. *raditi*; usp. r. *radét', radéju* itd. — Usp. mnogobrojne izvedenice: *rȃd* (**radъ*), *nèrād, ȉzrada, ȍbrada, zȁrada, ìzradak* (novija riječ za *elaborat*), *rȃdnīk* itd.

Usp. **rodîti*: stsl. *roditi* "praviti se", sln. *róditi, ródim* "baviti se; čuvati", stč. *neroditi* "neželjeti", gluž. *rodźić* "htjeti", dluž. *rožeś* isto, str. *roditi, rožu* itd.
Indoevropski je korijen **redh-* "činiti": stind. *rā́dhati* "obavi, ispuni, učini" (indoarij.: hind. *rāhnā* i dr.), *rā́dhyati, rādhnóti, rādhyate, rādháyati* (posljednje je **rōdh-eje-ti*, usp. psl. **raditi* < **rōdh-ei-tei*; u indoarijskim jezicima od toga je pali *rādheti* "udovoljava"), av. *rāδaiti* "ispravlja", *rāda-* "skrbnik", oset. *rād* "poredak, red", got. *garēdan* "predmnijevati", stvnj. *râdan* "savjetovati, zamišljati", got. *rōdjan* "govoriti", lit. *ródyti* "pokazivati", latv. *rãdît* isto, 'jatv.' *rada* "rad", *radid* "raditi".
Ie. **redh-* zapravo je ie. st. **xr-edh-/*xer-dh-*: ie. st. **xer-* > **ar-* "činiti" još npr. u arm. *aŕnem* "činim", grč. *ararískō* "sklapam, spajam" itd.
To ie. st. **xer-* jest nod nostr. **Harʌ* (odrazi u altajskom i drugdje), a od toga bi bilo i etr. *ar-* "raditi, praviti". V. *rame*.

rȁhao, rȁhla, o
Kajkavski pridjev, poštokavljen u standardnom jeziku. — Potječe od psl. **rъ̏xlъ, *rъxla̍, *rъxlo̍*, odr. **rъxlъjь*, što bi bilo i u r. *róxlyj* "zelen; grub".
Mislim da bi, zbog značenja, najbolje bilo pomišljati na **rъx-* < ie. **rus-*, od **reus-* "trgati, lomiti", za koje dalje v. u *rušiti*.

râj, gen. *rȁja*
Od psl. **rãjь*, gen. *rãja*: stsl. *rai*, bug., mak. *raj*, sln. *ràj*, gen. *rája*, č. *ráj*, r. *raj*, gen. *rája* itd.
Posuđenica iz iranskog, usp. av. *rāy-* m. "bogatstvo, sreća". Očito je riječ posuđena u slavenski iz skitsko-sarmatskog.
Riječ **rajь* u drevnih je Slavena označavala svjetsko drvo. Uz njegovo je korijenje zmaj, protivnik gromovnika Peruna: Veles. Na granama stabla jesu zlatne rese. Na vrhu je Perun, često zamišljen kao ptica orao ili sokol. Ispod drveta bit će svadba junaka — za kojeg će se kasnije ispostaviti da je to Jarilo, sin Perunov, i koji je dugo bio kod Velesa — i Perunove kćeri. Žrtvom Jarila ili konja počinje proljeće: taj je obred (ovdje opisan škrto i jednostavno) sačuvan u nas u običaju Zelenog Jurja (v. *Juraj*).
Iranska je riječ potekla od ie. **rē(i)-*, što je još npr. u stind. *rāy-* m., ž. "stanje; bogatstvo", *rayíṣ* "dar, vladavina", *rā́ti* "daje, daruje", av. *rā-* "davati", lat. *rēs* "stvar, djelo, imovina, dobro" (*ē* po akuzativu *rēm* < ie. st. **reHim*; usp. *rēs publica* "javna stvar", iz čega je *repùblika* (v.), od lat. *rēs* jesu roman.: sardin. logudor. *reze* "spol; lisica", fr. *rien* "ništa", prov. *re* "nešto"), umbr. *ri* dat.-abl. isto.
Iz slična je izvora (iz iranskog) i mordvin. *riz* "sreća".
Za takve posuđenice usp. grč. *parádeisos* "raj" (na koncu iz toga u nas *paràdīz/paradîz*), što je iz iranskog, usp. av. *pairidaēza-*, prvotno "ograđeno mjesto" i "perivoj" (za *daēza-* v. u *zid*).

râjčica
Prevedenica (B. Šulek, XIX. st.) riječi *paradȁjz/paràdajz*, što je iz nj. *Paradies(apfel)* "rajska jabuka" (usp. prevedenice u č. *rajské jablíčko, rajče*) — usp. tal. *pomodòro* (mn. *pomodòri, pomidòri* — iz toga po našim govorima *pomidôr, pomidûr* itd.) "zlatna jabuka" ("jabuka od zlata"; v. *naranča*).
Rajčicu su donijeli iz Amerike Španjolci u XVI. stoljeću (isprva se uzgajala samo kao ukrasna i ljekovita biljka, kao u Astekā). Evropom se znatnije proširila tek u XIX. stoljeću.

Španjolska je riječ *tomat* — preuzeta je iz jezika nahuatl (u Meksiku i drugdje; pripada jutoastečkoj porodici), u kojem je rajčica *tomatl*. Dalje iz španjolskog fr. *tomate*, engl. *tomato* itd.

răk

Od psl. **rākъ*: bug., mak. *rak*, sln. *răk*, gen. *ráka*, č., slč., luž., p., r., ukr., bjr. *rak*.

Najvjerojatnije je ta praslavenska riječ nastala tabuističkom preobrazbom prvotnog oblika riječi, usp. stind. (iz prakrtskog) *karkaṭaḥ* (indoarij.: pali *kakkaṭaka-*, prakrt. *kakkaḍa-*, hind. *kekṛā, gegṭā*, sinhal. *kakuḷuvā* itd.), *karkaḥ*, grč. *karkínos* (usp. intern. *karcinom*), lat. *cancer* (< **karkros* ; romanski su odrazi *cancer, cancru* > tal. *canchero*, fr. *chancre*, prov. *cranc*; *canceru* > tal. *grancio*, stfr. *chaintre*, prov. *canse*; **cranco* > stfr. *cranche*, nprov. *kranko*; usp. intern. *kăncer, kăncerogēn/kancerògēn*).

Vjerojatno je naziv za raka bio ie. **karkar-*, s prvotnim značenjem "tvrd, hrapav" — usp. stind. *karkaraḥ* "tvrd" (indoarij.: pali *kakkaratā* "čvrstoća, grubost", pandžabi *kakkar* "mraz; studen", gudžarati *kakrũ* "grub"; usp. i stind. *karkara-* m. sr. "kamen" > prakrt. *kakkara-* "kamen, šljunak", hind. *kā̃kar* "grude vapnenca" itd.; za *karkara-* "kamen" v. u *šećer*), pašai *kan garā́* "led", grč. *kárkaroi* "čvrsti, tvrdi" — , što je od korijena **kar-* "tvrd" (sa sufiksom *-t-* u germ. **harđúz*: got. *hardus*, stnord. *harđr*, stengl. *heard*, engl. *hard*, nj. *hart* "tvrd" itd.; usporedi grč. hom. *kratýs* "jak, čvrst", *kártistos* "najjači".

ràkita

Od psl. **orkýta*: stsl. *rakyta*, bug. *rakìta*, mak. *rakita*, sln. *rakîta*, č., slč. *rokyta*, gluž. *rokit*, m. *rokita*, polap. *rûkåita*, p. *rokita*, r. *rakíta*, dijal. *rokíta*, ukr. *rokýta*, bjr. *rakíta*.

Sufiksom *-yta* načinjeno od nesačuvana **ork-*, što je od ie. **arkʷ-*.

Ie. **arkʷ-* (st. **xerkʷ-*) "svijen, savitljiv, gibak" jest u stind. *arkáḥ* "luk", lat. *arcus* "luk; duga; slavoluk; svod" (stlat. gen. *arquī*; v. *arkada*), *arquātus*, *arcuātus* "što ima oblik luka, sveden", *arca* "ormar, sanduk; kovčeg za novac" (iz toga je *árka, Noina arka*), *arcula* "kovčežić (za dragocjenosti, nakit), got. *arhwazna* "strijela" ("koja pripada luku"), stisl. *ǫr*, stengl. *ar(e)we*, engl. *arrow* "strijela" (germ. **arhw-* < **arkʷ-*).

Ie. **arkʷ-* vjerojatno je iz nostr. **garḳu* "savijati se", od čega je još kart. **γreḳ(w)-* "savijati se" (gruz. *γreḳ-* isto, stgruz. *γreḳ-il-*"kriv, savijen").

răme

Gen. *rămena*, mn. *ramèna*. — Od psl. **ȍrmę*, gen. **ȍrmene*: sln. *ráme*, gen. *rámena*, č. *rámě*, slč. *ramä*, p. *ramię*, polap. *ramą*, str. *ramja*, ukr. *rám'ja*, bjr. *rámja*. — Od psl. **ȍrmo* jesu stsl. *ramo*, bug. *ràmo*, mak. *ramo*, hrv. *rămo*, sln. *rámo*, gluž. *ramjo*, dluž. *rańe*, r. *rámo*.

Nastalo je od ie. **arə-m-:*arə-men-,*arə-mo-m*. To **arə-mo-/*r̥-mo-* "ruka" dalo je još stind. *īrmáḥ* "rame, pleće, nadlaktica; bedro", av. *arəmō* "ruka, pleće", farsi *arm* "ruka", skit. **arma* isto (u osobnim imenima), oset. *arm, ärm* "dlan, šaka, ruka", sogd. *ʾrm*, vahan. *yurm, yurn*, jidga *yārmë* "pleće", arm. *armukn* "lakat", lat. *armus* "rame, pleće, lopatica; bok" (> roman.: rum. *arm*, sardin. logudor. *armu*, tal. korzikan. *ermu*, fr. *ars*), gal. *aramō* "računanje", got. *arms* "ruka", stnord. *armr*, dan., šv. *arm*, stengl. *(e)arm*, engl. *arm*, stfriz. *erm*, nizoz., stvnjem. *arm*, njem. *Arm* isto (germ. **armaz*), prus. *irmo* "ruka".

S istim *-m-* još arm. *y-armar* "odgovarajući", grč. *harmós* "veza, spoj", *harmonía* "veza, sklad" (usp. intern. *hàrmònija*), *hárma* "konjska zaprega, kola", lat. *arma* "oruđe, oprema" (v. *armija*).

Rame je veza, spoj između ruke i tijela — i zbog toga je korijen ie. **ar(ə)-* (starije **Har(H)-*) "sklopiti, složiti, pristajati": av. *arānte* "pristaje", arm. *ařnem* "radim, činim", grč. *arariskō* "sklapam, spajam; gradim", *árthron* "zglob, član" (usp. intern. *artrìtis* "zglobobolja"). Često s drugim proširenjima i u drugim oblicima (**ar-m-*, **rē-*, **rē-dh-*, **rēi-*).

rân, a, o

Odr. *rânī, ā, ō*. — Od psl. **ranъ(jь)*: sln. *rân, rána*, č. *raný*, r. *ránnyj* itd.

Usp. dalje prilog *räno*, komparativ *rànije*; *zàrana*, glagol *räniti* (*pòraniti, ùraniti*).

Vjerojatno je **ranъ* od ie. **wrōdh-no-s*, od korijena **werdh-* "rasti". Usp. grč. *órthros* "rano jutro", *órthrios* "ran"; za tu vezu između "rano jutro" i "rasti" i sl. usp. *sunce se rađa*.

Za ie. **werdh-* v. u *rasti*.

ràna

Od psl. **rãna*: stsl. *rana*, bug. *ràna*, mak. *rana*, sln. *rána*, č. *rána*, slč., luž., p. *rana*, r., ukr., bjr. *rána*.

Od ie. **wrṓnā*, usp. stind. *vraṇáḥ* m., *vraṇám* sr. "rana, čir" (indoarij.: pali, prakrt. *vaṇa-* m. sr. "rana", marathi *vaṇ* m. sr. "brazgotina, ožiljak", sinhal. *vanaya, vanē, venē* "rana"), *vraṇayati* "rani" (**wren-*, **wron-*), alb. *varrë* "rana" (**wor-nā*), *vras* "ubiti", *vrásije* "ubojstvo".

Indoevropski je korijen **wer-* "raskinuti, rastvoriti, zaredati" (usp. *otvor*).

ráskoš ž., gen. *ráskoši*

Od psl. **orzkošь/*orzkoša*: bug. *razkòš*, mak. *raskoš*, hrv. st. i *raskoša*, sln. *razkôš*, č., slč. *rozkoš*, p. *roskosz*, r. *róskoš'*, gen. *róskoši*, ukr. *róskiš*, gen. *róskošy*, bjr. *raskóša*.

Izvedeno od glagola **koxãti* "voljeti": č. *kochati*, slč. *kochať*, p. *kochać*, slovin. *kùǫχăc*, r. dijal. *koxát'*, ukr. *koxáty*, bjr. *kaxáć* (iz p.). (U starijem hrvatskom prilog *raskono* "raskošno" < **raskohno*, *raskoniš* m. ili *raskoniša* ž. "slast, uživanje", također s **kox-*).

Taj je glagol nastao ekspresivnom preobrazbom od nesačuvana **kos(a)ti*, usp. **kosnǫti (sę)* "kosnuti se, dotaći se", od starijeg "povući (rukom), provesti", **kasati* (v. *kasati*) — usp. r. *provestí rukój po volosám* "pogladiti kosu rukom" prema *provestí* "provesti, povući". Za **orz-* v. u *razoriti*.

rásti, rástē

Od psl. **rasti*, **orstǫ*: stsl. *rasti, rastǫ*, bug. *rastà*, mak. *raste*, sln. *rásti, rástem*, č. *růsti*, ukr. *rostý, rostú* itd. (r. *rastí, rastú* iz csl.).

Usp. **órstъ* (od *ord-to-*): stsl. *rastъ*, hš. *râst*, gen. *râsta*, sln. *râst*, gluž. *róst*, poloap. *rűst*, r. *rost*, ukr. *rist*, gen. *róstu*, bjr. *rost*.

Usp. **ordě̃ti* (*rádati*).

Ovamo i **rödъ*, gen. **röda*: stsl. *rodъ*, mak. *rod*, hš. *rôd*, gen. *röda*, sln. *rǫ̂d*, gen. *rǫ̂da/rodâ*, č. *rod*, r. *rod* isto. — Od toga glagol **rodīti* (hš. *ròditi (se)*, sln. *rodíti (se)*, č. *roditi*, r. *rodít'(sja)* itd.); usp. latv. *radīt* "rađati".

Usp. **roditelь* (stsl. *roditelь*, dv. *roditelja*, hš. *röditelj*, r. *rodíteli* mn. — množina umjesto dvojine zato što je riječ **roditelь* prvotno označavala pretka, a množina niz predaka, ne samo oca i mater).

Usp. **redīti*: sln. *redíti, redím* "hraniti, krmiti; debljati" (csl. *redъ*).

Polazno je ie. **erdh-*, **ordh-*, **rodh-*, **redh-*. To je npr. u av. *ərəδva-* "prav", lat. *arduus* "visok", *arbor* "stablo" (v. i *jarbol*), stir. *ard* "visok", kimr. *hardd* "lijep", gal. *arduo-* (*Arduenna silua* u Tacita i Cezara, danas Ardeni: fr. *Ardenes*), alb. *rrit* "podići, odgojiti, rasti", stisl. *ǫrdugr* "strm".

Usp. *werdh-*: stind. *várdhate* "raste, množi se, jača" (indoarij.: pali *vaḍḍhati* "raste, uspijeva", prakrt. *vaḍḍhaï*, hind. *bāṛhnā, badhnā* "rasti", sinhal. *vaḍinavā* itd.), *vardháyati* "uvećava, umnožava" (> pali *vaḍḍheti*, sinhal. *vaḍanavā* "porasti" itd.), *vṛddháḥ* "izrastao, velik" (**wṛdh-tó-s*; indoarij.: pali *vaddha-, vuddha- vuḍḍha-* "star", prakrt. *vaddha-, viddha-, vuddha-, vuḍḍha-, vūḍha-* isto, rom. (azij.) *viddi* "starica", pandžabi *vaddh, baddh* "više", itd.), kašmir. *baḍun* "rasti, napredovati", dameli *baḍ-* "rasti" (**vardh-a-*), av. *vərəδaiti* "raste", grč. *orthós* "prav, pravilan, istinit" (usp. *ortogràfija* "pravopis", *ortoèpija* "pravogovor", *ȍrtogonālan* "pravokutan"), arm. *ordi* "sin", het. *hardu-* "praunuk".

Moglo bi se pomišljati na to da je polazno ie. **ordh-/*werdh-*, od starijeg **x^werdh-/*xwerdh-* "visok, koji je izrastao visok". To bi bilo od 'nostratičkog' **HURdʌ*.

rȁt

U starijem je jeziku *rȁt* ž., gen. *rȁti* (pa onda u nekim govorima novonačinjeno *rȁta* ž.). — Od psl. **rȁtь* gen. **rȁti*: stsl. *ratь* "bitka, boj, borba, rat", r. *rat'*, gen. *ráti* st. "bitka, rat; vojska", ukr. *rat'*.

Dalje onda **rȁtiti* (*rȁtiti, zàratiti se*), **rȁtišče* (*rȁtište*), **ratovati* (*ratòvati*) itd.

Psl. **rȁtь* sadrži ie. **rō-ti-s*. Usp. stind. *ṛtíṣ* ž. "napad", av. *ərətiš* ž. "energija", grč. *éris* ž., gen. *éridos* "sukob" (*Éris*, gen. *Éridos* Èrida, boginja svađe i nesloge, sestra Aresova; *Eridina jabuka* "povod svađi" — jer je povod za trojanski rat bila jabuka koju je Erida bacila među svatove na svadbi Peleja i Tetide: o jabuku su se otimale Hera, Atena i Afrodita, a Paris ju je dao Afroditi), got. *arniba* "siguran", stengl. *eornost* "ozbiljnost, mar, borbeni zanos, borba", engl. *earnest* "ozbiljnost, zbilja; *prid.* ozbiljan, marljiv, usrdan, gorljiv", srnnj. *ernest*, stsas. *ernust* "ozbiljnost, stalnost, postojanost", stvnj. *ern(e)st* "borba, ozbiljnost", srvnj. *ernust*, nj. *Ernst* "zbilja, ozbiljnost" (germ. **arnistaz, *arnjastaz*; to je i u imenu *Èrnest*, koje je k nama došlo iz njemačkog i drugih zapadnih jezika), usp. i stnord. *ern* "valjan, vješt", *jarna* "bitka, borba", latv. *ęrnēties* "srditi se" itd.

Indoevropski je korijen **er-* "uzbuditi se" ← "podići, pomaknuti" (v. *vrh*).

Mislim da to **r-ō-ti-s* može biti protumačeno i od ie. st. **xr-ex^w-*, ili možda čak **rō- < *rex^w- ← rexu̯-* (premetanjem od **xu̯er-*; za takvu mogućnost v. u *vrh*). Ne baš jako vjerojatno, no trebalo bi to podrobnije ispitati.

rávan, rávna, o

Odr. *râvnī, ā, ō*. — Od psl. **orvьnъ(jь)*: stsl. *ravьnъ*, mak. *raven*, sln. *ráven, rávna*, č. *rovný*, r. *róvnyj* itd.

Mnogobrojne izvedenice, starije i novije: *ȉzrāvan, ravnìca, ravnìna, ràvnati, ràvnatelj* (to je iz slovenskog) itd.

Prvotno značenje pridjeva **orvьnъ* bilo je "jednak". Izravna usporednica za nesačuvano **orvъ* jest prus. *arwis* "prav, istinit". Dalje av. *ravah-* "slobodan prostor", ir. *róe, roi* "ravno polje" (**rovesjā*), lit. *arvas* "slobodan", het. *arawa-* "slobodan", *arawani-* isto, *arawahh-* "oslobađati", karij. *rav-*. — Indoevropski bi korijen bio **ar-*.

rázbor

Od psl. **orzborъ*, s **borъ* koje je od **bьrati* (v. *brati*). Prvotno je značenje imenice *rázbor* bilo "razlika", a novije je, mlađe, "pamet, razum" (odatle *rázborit* "pametan, mudar, razložit", *rázboritōst*).

razglábati, ràzglābām

Prvotno je značenje "raščlaniti" (a onda metaforički "raspravljati o nečemu"). Svršeni glagol za taj iterativ jest *razglòbiti, ràzglobīm* (o njemu v. u *globiti*).

Usp. sln. *razglâbati* "raskopavati" (novotvorina *razglâbljati* "razglabati").

Prefiksom *raz-* načinjeno od psl. **glãbati:* bug. dijal. *glàbam* "jedem tražeći bolje komade", hrv. *glȁbati, glábati* "glodati", p. dijal. *głabać* "zahvatati, zagrebati, prisvajati", bjr. *hlábać* "zagrebati, grabiti". — Usp. lit. *glóbti* "obuhvatiti". — U tome je ie. **ghlōbh-*.

V. *zglob, globa.*

rȁzgovijētan, rȁzgovijētna, o

Raščlanjuje se na *raz-, go* (čestica), *-vijet* (v. *obećati*) i pridjevsko *-an*.

razòriti, ràzorīm

Prezent i *razòrīm* (s naglaskom po analogiji na infinitiv). — Od psl. **orzorı̄ti* (stsl. *razoriti*, bug. *razorja*, mak. *razori*, r. *razorít'*, ukr. *razoryty* itd.), što je načinjeno od **orz-* i **orı̄ti*, usp. **oborı̄ti* (hš. *obòriti*, sln. *oborîti*, č. *bořiti, obořiti se*, p. *obórzyć* itd.).

Psl. **oriti* jest od ie. **er-* (starije **x́er-*) "labav; raspadati se" (s proširenjem, **erə-*, starije **x́erH-*; tematsko **(e)r-e-*): stind. *árma*m. "ruševine" (**or-mo-*), *árdha-* m., sr. "polovina, dio" (indoarij.: pali, prakrt. *aḍḍha-, aḍḍha-*, hind. *ādhā*, sinhal. *aḍa* itd.), *rdáti, rdati* "rasprhne", kašmir. *aḍ* m., *oḍ*[u] ž., av. *arəδa-* "polu-, strana", oset. *ärdäg* "polovina", grč. *erẽmos* "pust, sam" (ie. starije **x́re-x-*; usp. posuđeno *erèmīt* "pustinjak, isposnik, osamljenik"), lat. *rārus* "rijedak, tanak" (ie. starije *x́rex-ro-*; lat. *rārus* > roman.: rum. *rar*, tal. *rado*, pijemont. *rair*, lombard. *ráyer*, sardin. logudor. *raru*, furlan. *rar*, stfr. *rer*, šp. *rado, ralo*; riječi po latinskoj: tal. *raro*, fr. *rare*, prov. *rar*, kat., šp., port. *raro*; usp. lat. *rāritas* "rijetkost, šupljikavost", iz čega je *rarìtēt*), *rēte* sr. "mreža, pređa" (roman.: veljot. *rait*, tal. *rete*, retorom. engadin. *rait*, stfr. *roit*, prov. *ret*, šp. *red*, port. *rede*), lit. *ìrti* "raspasti se, popustiti", latv. *ir̃t* isto, lit. *er̃dvas* "širok", *ardýti* "odvajati", toh. A *ārts*, B *arts* "pojedin" itd.

Ie. **er-* jest od nostr. **Herä* "raspasti se, porušiti se", što je još u ural. **erä* "raspasti se, porušiti se; dio" (fin. *erä* "poseban dio", est. *era* "poseban", sam. sjev. *æra* "in, drugi", udmurt. *ury-* "otkinuti", hantij. ist. *ärəx* "posebno, razbacano"), drav. **ir̲(a)-/*er̲-* "slomiti se, razbiti se" (tamil. *ir̲-* "razbiti se", malajalam *irakku-* "umirati", kanada *irku* "ubijati; rušiti"), ?alt. **ärǖ-* "raspadati se, rastvarati se, topiti se" (turk. **ärü-*, **äri-* "topiti se": stujg. *ärü-/äri-*, turkmen. *ärä-*, azerb. *äri-*, čuvaš. *irĕl-*).

Prefiks *raz-* potekao je od psl. **orz-* (sln., bug., mak. *raz-*, ostali *roz-*), što je nastalo od **or-* i *-z-* po *niz, iz, bez.* Psl. **or-* isto je kao u **oriti* u **orzoriti* i **oboriti.* Vjerojatno je prvotno **orzъ* bilo imenica i prilog, od čega kasnije nasta prefiks. — Po jednom pak je tumačenju *z* sekundarno, da je bilo **ord-* pa preko **ordtьrgãti, *orddirãti* > *rastrgati, razdirati* nasta *ras-, raz-*. Tu bi bilo proširenje ie. *-dh-* na isti **or-* od korijena **er-*.

V. *rijedak.*

râž ž., gen. *räži*
U govorima *r̂ž* ž., gen. *r̂ži*. — Od psl. **ržь*, gen. **rži*: bug. *ръж*, mak. *rž*, sln. *rž*, gen. *ržî*, č. *rež*, gen. *rži*, r. *rož'*, gen. *rži* itd.
Od ie. **wrughjo-*, što je samo u drevnoevropskim dijalektima: ?trač. *bríza* (=**wr̥za*?), stisl. *rugr*, dan. *rug*, šv. *råg*, stengl. *ryge*, engl. *rye* (germ. **rugiz*), nizoz. *rog(ge)*, stvn. *rokko*, nj. *Roggen* (germ. **ruggn-*), lit. *rugỹs*, latv. *rudzis*.
Dalje nejasno. Vjerojatno **wrugh-jo-*, od nekojeg **reugh-*, što nije sačuvano.
U Evropi se raž širi poslije ječma i pšenice, i to u brončano doba, u vremenu IV—I. tisućljeća pr. n. e.: koncem tog doba na sjeveru Evrope raž potiskuje pšenicu.

rážanj, gen. *rážnja*
Od psl. **oržьnjь*: mak. *ražen*, bug. *ръжèн*, sln. *rážen*j, č. *rožeň*, slč. *ražeň*, gluž. *rožeń*, dluž. *rožon*, p. *rożen*, r. *rožón*, ukr. *rožen* itd.
Riječ **oržьnjь* (< **orzjьnjь*) označavala je, između ostalog, drvene vile, kolac, štapić (usp. u nas *rȁžnjić*) i sl. U njoj je **orz-* od kojeg je *raz-* (v. u *razoriti*). — Pomišlja se i na to da bi polazno bilo **rožьnjь* (pa bi onda duljenjem nastalo **ražьnjь* u južnoslavenskim jezicima), s **rog-* (> hrv. *rȏg*, v.).

r̀đa
Od psl. **rъdjā́*: stsl. *ръжда*, bug. *ръжда*, mak. *'rǵa*, sln. *rjà*, stč. *rzě*, č. *rez*, gen. *rzi*, slč. *hrdza*, gluž. *zerz*, *zra*, dluž. *rza*, p. *rdza*, r. *rža*, ukr. *(i)ržá*, bjr. *ıržá*.
Usp. psl. **rъdrъ(jь)* "crven" (u Istri *rdar*, *rdra* "crven", r. *rëdryj* "riđ" itd.), glagol **rъděti* (sln. *rdéti*; u B. Kašića *rditi se* "ljutiti se"; izravne tvorbene usporednice za **rъděti* jesu lat. *rubēre* "crvenjeti se", lit. *rudėti* "rđati"; particip prez. akt. **rъdętьjь* u kajk. *rdeč*, sln. *rdèč* "crven"). — Praslavenskom pridjevu **rъdrъ* točno odgovaraju stind. *rudhiráḥ* "crven, krvav" (> pali *ru(d)hira-* sr. "krv", stgudžarat. *ruhira*, *rahira* sr., sinhal. *(h)urira*, *rihiri*, *rīri* "crven"), grč. *erythrós* "crven" (usp. intern. *eritrocìti* "crvena krvna zrnca", *Eritreja*, zemlja na Crvenom moru), lat. lat. *ruber* "crven, rumen" (usp. intern. *rubeòla* "crljenica"; iz lat. *rubrīca* "crvena zemlja za bojenje; naslov (crveno napisan)" jest *rùbrika* "početna slova natpisā, poglavalja i sl.; razdjel, odjeljak, stupac u novinama itd."; preobrazbom latinskog **Rubrīcata (insula)* nastalo je, kroz dalmatski, ime otoka Vrgade do XVII. st. *Lapkat*, a kroz mletački *Vrgada*, jer se jedan dio otoka ističe crvenom zemljom; od lat. *rubeus* jesu rum. *roib* za boju konja, sttal. *robbio* "crven", sardin. logudor. *ruyu*, fr. *rouge*, prov. *roi*, katal. *roig* isto, šp. *rubio* "svijetao, zlatast"; iz fr. *rouge* posuđeno je *rûž* "crvenilo za usne"), umbr. *rufru* "rubros", toh. A *rtär*, B *ratre*.
Indoevropski je korijen **reudh-* "crven". — V. *rud*.

rèbro
Mn. *rëbra*. — Od psl. **rebrȍ*, gen. **rebrȁ*, mn. **rëbra*: stsl. *rebro*, bug. *rebrò*, mak. *rebro*, sln. *rẹ́bro*, č. *řebro*, r. *rebró*, mn. *rëbra* itd.
Od ie. **rebh-ró-m*, usp. stisl. *rif* sr. "rebro", dan. *ribbe*, šv. *rev*, stengl. *ribb*, engl. *rib*, stfriz. *ribb*, *rebb*, stsas. *ribb(i)*, nizoz. *rib(be)*, stvnj. *rippi*, *ribbi*, nj. *Rippe* isto (germ. **rebjaz* < **rebh-jo-s*).
Usporedi još npr. grč. *eréphō* "pokrijem krovom", *orophḗ* "krov", stvnj. *hirni-reba* "lubanja".
Indoevropski je korijen **rebh-* "pokriti" — rebro je ono što pokriva unutrašnjost.

rèći, rěčēm

Od psl. **rekti, *rekǫ*: stsl. *rešti, rekǫ*, bug. *rekà*, mak. *reče*, sln. *réči, réčem*, č. *říci, řku*, slč. *riecť, rečiem*, gluž. *rjec*, dluž. *ŕac*, p. *rzeć*, r. *reči, rekú*, ukr. *rektý/reči, rečú*.

Indoevropski je korijen **wrek-* "reći, kazati, oglasiti se": stind. *racáyati* "uređuje, dovršava, tvori" (**wrok-eje-*, koje je u **ročīti* > *ròčiti*), *rácyate* "oblikovan je" (indoarij.: sindhi *racaṇu* "oblikovati", nepal. *racnu* "činiti, tvoriti", hind. *racnā* "biti oblikovan"), *racanam* "red, ustrojstvo", lat. *raccāre* "rikati kao tigar", stir. *réimm* "krik" (**rek-men-*), srnnj. *reken* "uredan; točan", stfriz. *rekon* "u redu", stengl. *recen, recon, ricen* "pripravan, brz, prav" (germ. **rekenaz*), got. *rahnjan* "računati" (germ. **rahnja-* < **rok-n-je-*), stengl. *ȝerecenian* "brojati, računati", engl. *reckon* "računati, procijeniti, brojiti", srnizoz. *rekenen*, stfriz. *rëkenia*, srnnj. *rekenen*, stvnj. *rëhhanôn*, nj. *rechnen* "računati" (zapgerm. **(ȝa)rekonōjan*), lit. *rė̃kti, rekiù* "kričati", latv. *rekt* isto, toh. A *rake*, B *reki* "govor, riječ".

To **wrek-* jest osnova II prema **werk-*, od **wer-* "(svečano) govoriti, reći": stind. *vratám* "zapovijed" (> pali *vata-* m. sr. "vjerski zavjet, prisega; ponašanje", prakrt. *vaya-* m. sr. "zavjet, prisega"), av. *urvata-* sr. "odredba, zapovijed" (**wro-to-m* sr., prema **wrotā* > psl. **rota* "prisega", koje je npr. u *pȍrota* i *ȕrota* "zavjera", s negativnim *u-* kao u *ubog*, v. u *umiti*, i v. *rota* za druga tumačenja porijekla), grč. *eírō* "rečem, kažem" (**werjō*), *hrḗtōr*, eol. *wrḗtōr* "govornik" (**wrē-ter-*, usp. *rêtor, retòrika*), het. *werija-* "zvati".

Isti je korijen još npr. u hrv. *vrâč* "gatar, pogađač", kajk. i st. "liječnik" (kako je npr. i u ruskom) — od psl. **vьračь*. — S proširenjem *-dh-* u **werdh-*: lat. *uerbum* "riječ" (roman.: stfr. *verve* "način izražavanja", fr. *verve* "zanos, polet", katal. *verb*, stšp. *vierbo*, stport. *vervo*; po latinskom su tal., šp., port. *verbo*), got. *waurd* "riječ", stnord. *orđ*, engl. *word*, stsas. *word*, nizoz. *woord*, nj. *Wort* (germ. **wordam* < **wr̥dhom*), lit. *var̃das*, latv. *vàrds* "ime", 'jatv.' *ward* "riječ", prus. *wirds* isto.

Drugi su prijevojni stupnjevi *rijȇč* ž., gen. *rijȇči* < psl. **rěčь* < **rēk-i-*, *izrícati* s duljenjem *ь* → *i*, *rȍk* "termin" (danas manje obično *rȏk*) < **rokъ* < **rok-* (usp. *ȕrok* s negativnim *u-*), dijal. (Lika) *ráčati se, râčām* "nagovarati, dogovarati se" < **račāti* < **rōk-*.

rêd

Od psl. **rędъ*: stsl. *rędъ*, mak. *red*, sln. *rêd*, gen. *rêda*, č. *řád*, p. *rząd*, r. *rjad* itd.

Mnogobrojne su riječi s korijenom **ręd-*, i stare i nove. Imenice: *ùred, ùredba, ùrednīk, rázred, rázrednīk, rèdatelj* (ist. *reditelj*), *redòvnīk, rédak, náredba, pòredba, príredba, ràsporēd* itd.; pridjevi: *rêdan*, odr. *rêdnī, rèdōvan, redòvit, ùredan, nèuredan, náredan* itd.; glagoli *rédati, ređati, uréditi, naréditi, narédati, naréđati, naređívati, uredòvati* itd.

Sadrži ie. **rend(h)-*, usp. ir. *rann* ž. "dio; stih", lit. *rinda* "red, crta", *susirindóti* "poredati se", latv. *riñda* "red, crta" (iz kurškog), *rist, riedu* "urediti".

S prijevojnim stupnjem *o* jest **orǫdьje* (v. *oruđe*).

rêgija

Iz lat. *regiō*, gen. *regionis* "kraj, predjel, područje, pokrajina, oblast, okrug". Ta je riječ značila i "smjer, crta; međa".

U latinskom su jeziku toj riječi bliske *regere, regō* "upravljati, voditi;

vladati; uputiti, savjetovati", *rēgula* "letva; mjerilo, pravilo", *rogāre, rogō* "tražiti, moliti, pitati", *rex,* gen. *rēgis* "vladar, kralj" (> roman.: veljot. *ra,* tal., sardin. logudor. *re,* retorom. engadin. *raig,* fr. *roi,* prov., katal. *rei,* šp. *rey,* port. *rei*), *rēgīna* "vladarica, kraljica" (> sttal., sardin. logudor. *reina,* fr. *reine,* prov. *reina,* katal. *reyna,* šp. *reina,* port. *reinha, rainha*), *rēgius* "kraljevski", *rigēre, rigeō* "ukočiti se", *rigidus* "ukočen, tvrd; stalan, postojan; osoran; divalj" (> tal. pijemont. *reid* itd., fr. *raide,* prov. *rege,* katal. *regeu,* stgalicij. *regeo,* ngalicij. *rejo,* stport. *reijo*).

Iz latinskih su očito riječi — ili su izvedenice od latinizama — *règent* (iz *regens* "vladajući"), *règula, règulāran, rìgīdan* itd.

Riječi *rojalìzam, rojàlist* preuzete su iz fr. *royalisme, royaliste,* gdje su one izvedenice od *royal* "kraljevski" < lat. *rēgālis* (usp. fr. *roi* "kralj" < lat. *rēx, rēgis*).

Riječ *rèžija* jest iz fr. *régie, režisēr* iz *régisseur,* a *rèžīm* iz *régime* — što su riječi načinjene po latinskima s *-reg-.*

Riječ *regimènta* kroz njemački je došla iz fr. *régiment,* što je također načinjeno po latinskom (*regimentum*).

Latinske su riječi od indevropskoga korijena **reǵ-* "upravljati": stind. *ṛ́jyati* "trči, brza (o konju)", *ṛjú-* "prav", *rájiḥ* "crta", grč. *orégō* "pružam, dajem, dosižem", *orgyia* "hvat", stir. *reg-, rig-* "pružiti", *reraig* "upravio je" (**re-roǵ-e*), *recht* "zakon, pravilo" (**reǵ-tu-s*), kimr. *rhaith,* bret. *reiz* isto, got. *raíhts* "prav", stnord. *réttr,* stengl. *riht,* engl. *right* ("prav, desni"; za značenje usp. r. *právyj* "desni"), stfriz. *riucht,* stsas. *reht,* nizoz. *recht,* stvnj. *reht,* nj. *recht* isto (germ. **rehtaz* < **reǵ-to-s,* što je i u lat. *dirēctus,* v. *direktan*).

Usporedi još i ove indoevropske riječi za vladara: stind. *rāj-* (nom. *rāṭ*; od *rā́jan-* jesu indoarij.: pali *rājā,* prakrt. *rāā, rāya-,* rom. (evrop.) *ray* "gospodar, gospodin", hind. *rāy, rāō* "kralj", sinhal. *rada* itd.; usp. *rā́jñī* "kraljica" > pali *raññī,* prakrt. *raṇṇī, rāṇī,* rom. (evrop.) *raní* "princeza, gospođa", hind. *rānī* itd.), kati *rō* ("bogat"), šina *ra, raži,* trač. *rēs-,* lat. *rēx* (> roman.: veljot. *ra,* tal., sardin. logudor. *re,* retorom. engad. *raig,* fr. *roi,* prov., katal. *rei,* šp. *rey,* port. *rei*), stir. *rí,* gen. *ríg,* kimr. *rhi.* (Usp. i stind. *rāṣṭrám* "vladanje, zemlja, kraljevstvo", npr. u imenu indijske savezne države *Mahārāṣṭra.*)

Iz keltskih su izvora posuđene germanske riječi got. *reiks* "vladar; moćan", stisl. *ríkr* "moćan", stengl. *rīce* isto, engl. *rich* "bogat", stfriz. *rīke,* stfran. *rīki* (iz toga je fr. *riche*), stsas. *rīki* "moćan", nizoz. *rijk,* dnj. *rīk,* stvnj. *rīchi,* nj. *reich* "bogat" (germ. **rīkjaz* iz kelt. **rīgjo-* < **rēgjo-*) te got. *reiki,* stnord. *ríki,* stengl. *rīce* (u engl. u *bishopric* "biskupija"), stsas. *rīki,* srnnj., srnizoz. *rīke,* nizoz. *rijk,* stvnj. *rīhhi,* nj. *Reich* "država, carstvo". — Za riječi za vladara kao posuđenice usp. kako je s prethodnicima riječi *car, kralj, knez.*

Pomišlja se i na to da je u **reǵ-* "vladati" isti korijen koji je u psl. **rězati* "rezati" (v.), te da je upravo značenje "rezati" bilo prvotno.

reklàma

Iz fr. *réclame* (vjerojatno kroz njemačko posredstvo). — Prvotno je u francuskom jeziku riječ označavala "uputnica na dnu stranice" (u XVII. st.), a današnje je značenje dobila u XIX. st. Izvedena je od glagola *réclamer* "tražiti, zahtijevati; prosvjedovati, žaliti se, prigovarati; ne biti zadovoljan" (usp. *reklamírati* "žaliti se" i "preporučivati"). — Glagol *réclamer* jest od lat. *reclamāre* "vikati protiv čega, glasno prigovarati, protiviti se; odjekivati", što je od glagola *clamāre, clamō* "vikati, zvati, dovikivati".

Lat. *clamāre* "zvati, dozivati, nazivati" (> roman.: rum. *chema*, veljot. *klamuar*, tal. *chiamare*, sard. log. *ğamare*, retorom. engad. *clamer*, furl. *klamá*, fr. *clamer*, prov., katal. *clamar*, šp. *llamar*, port. *chamar*; iz dalmatoromanskog jest cresko *klamät*, *klamâm* "psovati") jest od ie. **klā-m-* (st. **klex-m-*), od korijena **kel(ə)-* (st. **kel(x)-*) "vikati, zvati" (za nj v. u *koleda*). — Od istog **klăm-* još su npr. stind. *krándati* "riče, muče, rže, viče, kuka, jadikuje" (**klem-d-*; indoarij.: pali *kandati* "jadikuje, kuka", prakrt. *kamdaï*, hind. *kā̃dnā* itd.), stvnj. *hlamôn* "brujati, šuštati".

Iz raznih latinskih riječi preuzete su *aklamácija, aklamírati, deklamácija, deklamírati, deklamátor/deklàmātor, ekssklamácija, èksklamatīvan, proklamácija, proklamírati.*

rȅmēn

Od psl. **remy*, gen. **remene*: stsl. *remenь*, gen. *reména*, č. *řemen*, slč. *remeň*, gluž. *rjemjeň*, dluž. *ŕeḿeń*, p. *rzemień*, r. *reméń*, gen. *remnjá*, ukr. *rémiń*.

Usp. **remykъ* (hrv. *rèmīk*, bug. *remìk*, str. *remyk* itd.).

Dalje porijeklo nejasno; pomišlja se na vezu s ie. **ar(ə)men-* (za to v. u *jaram*).

rêp, mn. *rȅpovi*

Od psl. **rępъ*, usp. i **rępь* ž., gen. **rępi*: gluž. *rjap* "kralješnica, kičma", p. *rząp*, gen. *rząpia* "trtičnjača, trtična kost".

Prvotno je psl. **rępъ/*rępь* označavalo ne rep općenito, nego vjerojatno kratak rep ili rep kao nastavak kralješnice.

Dalje nejasno.

repùblika

Zameci onoga što je vodilo republikanskom uređenju u današnjem značenju tih riječi — jesu još u vremenu preobrazbi različitih starih uređenja u kojima je vrhovnu vlast imao vođa, vladar ovog ili onog naslova, s vijećem u kojem su bili razni članovi (stariji ljudi, vojnici i sl.).

Kao uređenje republika je postojala u starih Grka, gdje se takav oblik vladavine, u kojem narod predstavljaju izabrani predstavnici, naziva *polīteía*, *politeía* (a teorijski je to prvi opisao Aristotel, uz još dva oblika vladavine: monarhiju i aristokraciju). Naziv je takav zbog toga što su grčke republike bile gradske republike. On zapravo znači "građansko pravo; vladanje građanina, javno djelovanje; politika, državna uprava, vlada; državno uređenje, ustav, demokratska republika; država". Riječ *politeía* izvedena je od *polítēs* "građanin", što je od *pólis* "grad" (v. *policija, politika*).

Otprilike u isto vrijeme kad i u Grčkoj, u sjevernoj su Indiji nastajale aristokratske republike: u Pandžabu, Utarpradešu i u Biharu. Tim su državama vladali plemići, kšatrije (stind. *kṣatríyaḥ* jd.; oni su bili druga kasta, ratnici, a prva su bili brahmani, stind. *brā́hmaṇaḥ* jd.: to su bili znalci obreda i svećenici).

U VI/V. stoljeću pr. n. e. etruščanske se monarhije također pretvaraju u republike. Poglavar takve republike bio je *zilaϑ*. — U to je vrijeme aristokratska republika bila i Kartaga.

Rim je ispočetka bio monarhija — od osnutka 753. g. pr. n. e. do 510. g. pr. n. e. njime su vladali kraljevi Etruščani. S vremenom Rim posta aristokratska patricijska pa demokratska republika rimskih građana (monarija je opet postao potkraj I. stoljeća n. e.: proces nastajanja države koju vodi car

započeo je s Gajem Julijem Cezarom, a prvi cezar bio je Oktavijan August). Riječi *rēs pūblica* značile su "javna stvar, javno dobro".

Sredinom XVII. stoljeća nastaje kratkotrajna republika Sjedinjene Nizozemske. Nove, demokratske republike nastaju potkraj XVIII. stoljeća: trinaest sjevernoameričkih država (od 1777. g. u konfederaciji, od 1787. g. federacija država ujedinjenih u Sjedinjene Američke Države), Francuska (od 1792). — U XIX. i XX. stoljeću nastaje više republika (i starih i novih država).

Izvor današnje riječi za republiku jest francuski jezik, gdje je riječ postojala, s drugačijim značenjem (u vezi s gradskom samoupravom), oko 1400. godine. U današnjem značenju upotrebljava se riječ *république* — nastala od *rēs publica* — tek od XVIII. stoljeća, i poslije francuske revolucije (u razdoblju XVI—XVIII. st. značila je i "država"). — U engleskom se jeziku *rēs publica* prevelo u XV. st. kao riječ koja se danas piše *commonwealth*: ona je kasnije značila "političko tijelo, država, društvo" (u XVI. st.), a također i "republika" (pogotovo republika Olivera Cromwella u XVII. st.). Danas ta riječ znači "zajednica nezavisnih zemalja" (*(Brittish) Commonwealth*), "savez" (usp. *Commonwealth of Australia* Australski Savez).

Za porijeklo latinske riječi *rēs* "stvar" v. u *raj*, a za *pūblicus* "javan, opći, narodni" u *publika*.

résa

Od psl. **rę̨sà*, ak. **rę̂sǫ*: stsl. *rę̨sa*, mak. *resa*, sln. *rẹ́sa*, č. *řasa*, p. *rząsa*, r. *rjasa* itd.

Usp. st. *resan* "nakićen" te dalje *rèsica, rèsati (se), résiti (se), rêsī, urésiti (se), ȕrēs* itd.

Najvjerojatnije od **rędsa*, što je od **rędъ* "red" (v.).

rèšeto

I *rešèto*. — Od psl. **rešeto*: bug. *rešèto*, mak. *rešeto*, sln. *rešéto*, gluž. *řešo*, gen. *řešeća*, p. *rzeszoto*, r. *réšeto*, ukr. *réšeto*.

Osnova se povezuje s lit. *règzti, rezgù* "plesti", *rẽgztis, regztỹs* "mrežasta vreća za sijeno", *razgýti, razgióti* "vezivati uzduž i poprijeko", *rìgzti* "zamršivati, zapetljavati", latv. *rezgīt, rezǵināt* "zamršivati", *režǵis* "mreža spletena od trske; rešetka", lat. *restis* "konopac, uže", stind. *rájju-* isto. Indoevropsko **rezg-* bilo bi sastavljeno od korijena **res-* i proširenja *-g-*.

Po drugom tumačenju, dalo bi se pomišljati na polazno **reds-*, s **red-* koje je (s dugim *ē*) u *rijedak* (v.).

Postoji još jedna mogućnost, no iako sam je sâm iznio, nisam baš siguran u uvjerljivost te mogućnosti veću nego što bi bila ona prethodnih dviju. Naime, izvan indoevropske porodice imamo finougar. **rač́ʌ*: komi *raʒ* "asura pletena od pruća il letvica; rešetka od letvica (u sanjkama itd.)" (općeperm. **raʒ́* "rešetka"), mađ. *rács* "rešetka". — Ukoliko se radi o međusobno srodnim korijenima (ie. **res-* i fu. **rač́ʌ*) naslijeđenima iz nostratičkog prajezika (no trebalo bi naći još usporednica u drugim nostratičkim porodicama), radilo bi se o nostr. **rac̨ʌ* "plesti; pletenje". — Lako moguće da je riječ svojstvena samo istočnoevropskim jezicima, imajući u vidu prostornu rasprostranjenost slavenskih, baltijskih i indoiranskih jezika, a vjerojatno i italskih (ne zanemarujući ni slavensko-italskih usporednica).

Postoji i još jedna mogućnost, na koju sam i ukazao: kao kulturna riječ ta je možda zajednička novotvorina permskih, ugarskih i spomenutih indoevropskih jezika.

révan, révna, o

Posuđenica iz crkvenoslavenskog. — Od tog su pridjeva izvedene npr. ove riječi: *révnōst* "gorljivost", *révnostan* "gorljiv, pomnjiv, marljiv".

Od psl. **revnivъ(jь)* jest č. *řevnivý*, p. *rzewniwy* "strgan", r. *revnívyj* "ljubomoran" i dr. — Iz r. *revnívyj* jest *rèvniv, rèvnjiv* "ljubomoran", *surèvnjiv, surèvnjivōst* (usp. r. *sorevnovanie*), što su riječi običnije u srpskom.

Psl. **revъnъ* ima **rev-* za koje se smatra da je isto kao glagolsko **rev-* (**revǫ*, inf. **rjuti* "rikati" — v. *revati*).

rèvati, rèvē

Od psl. **rjűti, *revǫ́*: csl. *rjuti, rovǫ*, bug. *revà*, sln. *rjúti, rjóve*, stč. *rúti, řevu*, r. *revét', revú* itd.

Od ie. **reu-* (st. **reuH-*), od čega su još npr. stind. *rávati, rắuti* "reve, kriči" (indoarij.: pali *ravati* "viče", hind. *raunā* "bučiti"), *rávaḥ* "rev" (indoarij.: pali *rava-* "rev, krik", stgudžarat. *rava*, "pjesma" itd.), lat. *rūmor* "buka; glasina", *rāuus* "promukao, hrapav", grč. *ōrȳmai* "revem", stengl. *rýn* "rev", *rý(a)n* "revati , srnnj. *rüien* isto itd.

Od istog je korijena psl. **rujьnъ*: hrv. *rûjan*, gen. *rûjna*, č. *říjen* ("listopad"), str. *rjujenъ*, r. dijal. *rjúeń* — nazvan je po rici jelenā koja se u to vrijeme godine čuje, usp. č. *říje* "jelenji rev", p. *ruja*, str. *rjuvitisja* "spolno općiti".

Psl. **rykãti* (stsl. *rykati*, hrv. *ríkati, rîčē*, sln. *ríkati, ríče*, r. *rýkat'*, ukr. *rykáty* itd.) i **ryčãti* < **ryčěti* (sln. *ríčati*, č. *ryčeti* itd.) imaju ie. **rū-k-*, usp. stir. *rucht* "rev", stengl. *rýn* "revati", stvnj. *ruhen*, srvnj. *rohen* (germ. **ruhjan*), lit. *rűkti* "rikati", latv. *rūkt* "mrmljati, režati".

rȅzati, rȇžēm

Od psl. **rězati*: stsl. *rězati, rěžǫ*, bug. *rèža*, mak. *reže*, sln. *rézati, rȇžem*, rč. *řezati*, slč. *rezať*, dluž. *rězaś*, r. *rézat', réžu*, ukr. *rízaty*.

Od ie. **wrēǵ-*: arm. *ergic-uçanem* "razbijam", grč. *rhēgnými* "raskidam, razvalim, razbijem, skršim", lit. *rěžti, rěžiu* "rezati, sjeći".

Usp. **rězъ* "urez": hš. *rȇz*, sln. *rȇz*, p. *rzaz* "zarez pilom", r. *rez* "dobitak, postotak" — dug se označi rezom na rovašu; zato značenja kao u ruskom ili u riječima kao *pórez* m., *poreza* ž., *rázrez* (usp. *razrez poreza*).

Obično se smatra da je tu korijen **wrēǵ-* "lomiti" (st. **wrex́ǵ-* — možda **wrex́-ǵ-* od **werx́-*, možda s **wer-* koje je npr. u **rana*?).

Pomišlja se i na izvođenje psl. **rězati* od korijena **reǵ-* "rezati", koji bi bio u **reǵ-* "vladati" — za to v. u *regija*.

rȉba

Od psl. **rýba*: stsl. *ryba*, bug. *rìba*, mak. *riba*, sln. *ríba*, č., slč., luž. *ryba*, polap. *roibó*, r., ukr., bjr. *rýba*.

Slavenska nova riječ, zbog tabua istisnula je stariji naziv za ribu, ie. **dhǵhū* (grč. *ikhthȳs*, arm. *jukn*, lit. *žuvìs*, latv. *zivs*, st. *zuvs*, 'jatv.' *zuwo* mn., itd.), što bi u praslavenskom dalo **zy*, gen. **zъve*, ak. **zъvъ*: riječ bi bila slična glagolu **zъvati* pa su je (pa bi je) ribari izbjegavali.

Ima više etimologija riječi **ryba*. Jedna od njih izvodi riječ od pretpsl. **rūmbā* (preko **rūbā*), onda se dalje zbog krljušti uspoređuje s **rębъ(jь)* "šaren", što je u r. *rjabój*, ukr. *rjabýj*, bjr. *rjáby*. (Usp. riječ *pastrva* koja etimološki znači "šarena": **pьstry* ← **pьstrъ* "šaren", za koje v. u *pas*.)

rîđ, ríđa, e

Od psl. **rydjь*: csl. *ryždь*, bug. *rižd*, č. *ryzí*, slč. *rýdzi*, luž. *ryzy*, p. *rydzy*,

rus. *rýžij*, ukr. *rýžyj*, bjr. *rýžy*.
Od ie. **rūdh-jo-s*, od korijena **reudh-* "crven" (v. *rud, rđa*). Za **ū* usp. lit. *rūdìs* "rđa".

rijédak, rijétka, o
Od psl. **rědъkъ, *rědъkà, *rědъkò*, odr. **rědъkъjь*: stsl. *rědъkъ*, bug. *rjàdъk*, mak. *redok*, sln. *rédək, rédka* (sek. *redâk*), č. *řídký*, slč. *riedky*, luž. *rěki*, polap. *rjódke*, kaš.-slovin. *řåůthï*, r. *rédkij*, neodr. *rédok, redká, rédko*, komp. *réže*, ukr. *ridkýj*, bjr. *redki*.
Komparativ je **rědjьjь* (*rjëđī*).
Usp. još *rëha* "rijetka vuna" (**rexa* < **redsā*), pridjev *rëhav*.
Srodne su riječi lat. *rārus* "rijedak", *rēte* sr. "mreža", lit. *rẽtis* "likovo sito", *rẽtas* "rijedak", latv. *rę̄ds, rę̄ns* "rijedak", *rets* isto.
Indoevropski je korijen **erē-*, za koji v. u *razoriti*. Ovdje on ima (u slavenskom i baltijskom) proširenje *-dh-*.

rijéka
Od psl. **rěka*: stsl. *rěka*, bug. *rekà*, mak. *reka*, sln. *rę́ka*, č. *řeka*, slč. *rieka*, luž. *rěka*, polap. *réka*, p. *rzeka*, r. *reká*, ukr. *riká*.
Sadrži prijevojni stupanj *o*, indoevropski je korijen **erei-* "teći": stind. *ráyaḥ* "tok" (**rój-o-s*, što je i u psl. **röjь*, prvotno "tok" > hrv. *rôj*, gen. *röja*, sln. *röj*, gen. *rója*, r. *roj* itd.; stind. > indoarij.: pali, prakrt. *raya-* "struja, brzina", hind. *rau* "struja, crta" itd.), *rī́yate* "giba se, počinje teći" (> prakrt. *rīaï*, *rijjaï* "giba se", sindhi *rijaṇu* "navodnjavati" itd.), *rītíḥ* "tijek, trk" (**rī-*; indoarij.: prakrt. *rīi-* ž. "put, način", gudžarat. *rī* ž. "način"), khovar. *riik* "propuštati" (**rī-ya-*), grč. lezb. *orī́nō* "nagnam, potaknem", alb. *ritë* "vlažan, mokar" (od **rinëtë*, s ie. **rei-n-*), lat. *orior* "izađem", *oriens* "istok", *orīgo* "početak, začetak" (usp. latinizme *òrijent, örijentālan, origināl*), *rīuus* "potok, rječica" (**rei-wo-s*; od *rīuus* jest sttal. *rigo* "potok", a od *rīus* jesu roman.: rum. *rîŭ*, sjevtal. *rio*, sardin. log. *riu*, stfr. *ri(f)*, prov., katal. *riu*, šp., port. *rio*), gal. *Rēnos* "rijeka Rajna" (kelt. → germ. **Rīnaz* > nj. *Rhein*), srir. *rían* "rijeka, put", stengl. *rīđ* "potok, rijeka".
To **erei-* nastalo je od ie. **er-/*or-* "micati se, gibati se": stind. *ṛnóti* "podiže se, pomiče se", arm. *yařnem* "podižem se, ustajem", het. *arai* "podiže se", *arhi* "dolazim", grč. *ornými* "pobuđujem, pomičem" itd.
Prvotno je bilo **or-*, što je od starijeg **xʷer-*, a to od nostr. **Horä* "podići se, popeti se", od čega je još drav. **ēṟ-* "podići se" (tamil. *ēṟu*), altaj. **or(a)-/*örä-* "podići se, popeti se" (mong.: halha *orā̈* "ući"; tung.: nanaj. *ojā* "vrh"; korej. *ori-, oru-* "popeti se", *orom, orąm* "planina"; turk.: t. *ör* "uzvisina, brijeg").

riješiti (se), rijēšīm
Od psl. **rěšiti (sę), *rěšǫ*: stsl. *rěšiti*, mak. *reši*, sln. *rę́šiti*, č. *řešiti*, slč. *riešiť*, p. dijal. *rzeszyć* ("vezati"), r. *rešít'*, *rešú*, ukr. *rišýty*.
Ovamo i *drijéšiti, drijēšīm* (nastalo otpadanjem *o-* od *odrijéšiti*). Značenjski, glagol **rěšiti* nastao baš od **orzrěšiti* "odvezati, razvezati" i sl. otpadanjem prefiksa. Naime, indoevropski je korijen **wreiḱ-*, usp. lit. *raišýti* "vezati", *ryšulỹs* "čvor", *ryšỹs* isto, *raĩštis* "povez za glavu", *rìšti* "zavezati", latv. *ràisît* "razvezati", *rist* "zavezati", prus. *senrists* "zavezan", *perrēist* "vezati". Usp. av. *urvisyeiti* "okreće" (arij. **wriśyati*) itd.
To je **wr-ei-ḱ-*, s korijen **wer-* "zatvoriti" (v. *vrata*). Očekivalo bi se psl. **rěsiti*, no pod utjecajem **rěšati* i prezenta **rěšǫ* proširio se *š* i na druge oblike.

rȉs
Od psl. **rysь*: bug., mak. *ris*, sln. *rȋs*, č., slč. *rys*, p. *ryś*, r. *rys'*, ukr. *rys'*, bjr. *rýsja* ž.
Praslavenska je riječ za risa potekla (preko **lūḱos*) od ie. **lunḱos*, a početno *r-* ima po **rysъ* "riđ, rus".
Ie. *luḱ-/*lunḱ-* dalo je arm. *lusanunk^h* mn., grč. *lýgks*, gen. *lygkós*, srir. *lug*, stšv. *ló* (germ. **luxaz*), stengl. *lox*, stvnj. *luhs* (germ. **luxsaz* < **luḱ-so-s*), lit. *lū́šis*, žemajt. *lųnšis*, latv. *lūsis*, prus. *luysis* (balt. **lunšis*).
Ie. **lunḱ-* možda je, sudeći po armenskom, od **luḱ-n-*.
Ie. **luḱ-* "ris" poteklo je od nostr. **LuḳE* "malen grabljivac": kart. **leḳw-* "mlado zvjere" (gruz. *leḳv-* "mlado zvjere: vučić, lavić i sl.", čan. *laḳ-*, *laç̌-* "pas", megrel. *laḳv-* "štene"), ural. **Lukʌ* "lisica, kuna" (marij. gor. *ləj*, lug. *luj* "kuna", ?mansij. *lojsa* isto, samodij. **lokʌ* "lisica": selkup. *loqa, logá, lokka*, motor. *lai*, tajgi *lui*), ?drav. **nakka(i)* (kanada *nakke* "šakal", telugu *nakka* isto, kolami *nakka* "lisica"; *a* jest po **nari* "šakal, lisica"), alt. **loka/*luka* "ris, polarna lisica, pas" (u mong. **noka(i)* "pas": srmong., mong. pism. *noqai*, halha *noxāē*; tung. **lukʌ/*lokʌ*: mandž. *luka* "mali ris", oroč. *loke* "ris", evenkij. zap. *luku* "modra lisica").

rȉsati, rȋšēm
Kao i u još nekoliko slavenskih jezika (usp. sln. *rísati*), posuđenica iz srvnj. *rîȥen*. — Usp. *nàrisati, òrisati, ùrisati, òris* itd.
Stvnj. *rîȥan*, srvnj. *rîȥen*, nj. *reißen* "trgati, odvlačiti", st. "crtati, orisati" poteklo je — skupa s got. **wreitan* (po *writs* "crta"), stnord. *ríta* "pisati", norv. dijal. *vrita* "grepsti, pisati", stsas. *wrītan* "trgati, urezivati, pisati", nizoz. *wrijten*, stfriz. *wrīta* "schreiben", stengl. *wrītan* "urezivati, pisati", engl. *write* — od germ. **wrītan*. Dalje nejasno.
Što se značenja tiče, usp. grč. *graphō* "pišem" ← "urezujem", *grammḗ* "crta", od indoevropskoga korijena **gerbh-* "grepsti, činiti ureze, urezivati" (v. u *ždrijeb*).

rȉt ž., gen. *rȉti*
Od psl. **rītь*, gen. **rīti*: stsl. *ritь* ž., sln. *rȋt*, gen. *rȋti*, č. *řiť*, luž. *rit*, p. *rzyć* isto. — Odimenski je glagol **ritāti (sę)* (*rítati (se)*).
Usporednice su u baltijskom: lit. *ríetas* "gornje stegno, bedro; svinjski but", latv. *riẽta* "bedro" (balt. → fin. *reisi* "bedro").
Dalje nejasno, no usp. arm. *eri* "lopatica, pleće" (< **rēito-*).

rȉti, rȋjēm
Od psl. **rȳti, *ryjǫ/*rъjǫ*: sln. *ríti, rȋjem*, r. *rýti*, r. *rýt', róju* itd. To je od ie. **rū-*.
Ie. **ru-, *ruw-* jest u **rъvāti, *rъvǫ*: bug. *rъ̀vam*, hrv. *r̀vati (se), r̀vēm* (sa sekundarnim *h hr̀vati (se)*), sln. *rváti, rújem* "rovati, izrivati, trgati", č. *rváti* "trgati", r. *rvat', rvu* itd.
Ie. **rou-* (**rów-o-s*, kao u stind. **rava-* "komad") jest u **rövъ*, gen. **röva*: stsl. *rovъ*, hš. *rȏv*, gen. *röva*, sln. *röv*, gen. *róva*, č. *rov*, r. *rov*, gen. *rva* itd.; usp. **rovāti, *rūjǫ* (*ròvati, rüjēm*).
Indoevropski je korijen **reu-* "trgati": stind. *rávate* "razbija", **rava-* "komad" (> sindhi *rayū̃* ž. mn. "izmrvljena riža", pandžabi *ravā* m. "komadić zlata ili kristala", hind. *rawā* m. "zrno" itd.), kati *ŕəwe-* "jesti zrnje" (arij. **rav-a-*), lat. *ruō* "raskapam", *rutrum* "lopata", ir. *ruam* isto (**rou-mā*), st-

isl. *rýja* "otrgnuti", lit. *ráuti, ráuju* "trgati", *ravëti* isto, *rūtis* "trap za krumpir", latv. *raût, raûju/raûnu* "trgati, uzimati" itd.
To je od nostr. **rowʌ*, što je još u ural. **rowa-* "tesati, rezati, dubiti".
Izvannostratička usporednica jest sinotib. **rəw* "kopati".

rȉznica
Prvo je značenje riječi bilo "spremište za odjeću (ra zire)", danas običnije — zbog dragocjenosti rizā (zato su se čuvale s novcem i draguljima) — "prostorija u kojoj se čuvaju dragocjenosti". — Dalje je od riječi *rȉznica* načinjeno *rȉzničār* "blagajnik".
Riječ je izvedena od *rȉza* "odjeća, odijelo, ruho, haljina" (također nadramenica, okoramenica, štola; svita, čoha; vez").
Po jednom tumačenju, psl. **rīza*: stsl. *riza*, bug. *rìza* "košulja", č. *říza* "riza", r. *ríza* "riza, gornja odjeća svećenikova za vrijeme službe božje", ukr. *rýza*, bjr. *ríza* itd. — To se povezuje s lit. *ráižyti, ráižau* "grepsti, drapati, parati, rezati" (usp. dalje *raižùs* "kreštav, pištav, oštar (zvuk), jak", *ráižas* "zarez, urez", *ráižtas* "red, krug"), latv. *raîze* "oštra bol; briga" (usp. dalje *riezt* "rezati, sjeći", *raîzêtiês* "rastužiti se, ražalostiti se"); takvu bi vezu potvrđivala značenjska veza kakva je u riječi *ruho, roba* (v.). Smatra se da su te riječi povezane s korijenom koji je u psl. **rězati*, litv. *rëžti* (v. *rezati*), sa sekundarnim vokalizmom: ie. **wreiǵ-* prema **wrēǵ-* "lomiti" < st. **wrexǵ-* (pa je možda zapravo korijen **wer(x)-* kojem su kasnije dodani *-j-, -ǵ-*).
No riječ **riza* mogla bi biti i posuđenica (možda u crkvenoslavenski, odakle bi se rano proširila u druge slavenske jezike) — za takvo posuđivanje v. kako je s riječi *roba* —, naprimjer iz srgrč. (bizant.) *rhízai* mn. "podlaktica".
Ima i drugih tumačenja.

ríža
Iz nj. *Reis* (srvnj. *ris*), što je iz srlat. *rīsus* m., *rīsum* sr., a to je načinjeno po romanskim odrazima lat. **orīzum* (> tal. *riso*, iz toga (st)fr. *ris*, iz toga engl. *rice*).
Lat. *orȳza* jest iz grč. *órȳza*, što je posuđenica s istoka, usp. perz. *wizei*, pašto *vrižē*, a to je iz indijskog izvora (usp. stind. *vrīhíḥ* m. > pali, prakrt. *vīhi-*, sinhal. *viya* "mlada riža"); usp. dard.-nuristan.: kati *wrić, říć* "ječam", prasun *wuzí*, šina *brīu* "riža".
Od staroiranskog oblika **vrīz-na-* jesu medij. **vrīnza-, vrinza-*, stperz. **vrīžna-*, od čega je onda perz. *birinǰ* (iz tog je perzijskog mlađeg oblika *birindz* poteklo t. *pirinç*, a iz toga *pirinač*), kurd. *birinǯ*, zaza *res* itd.; usp. sogd. *ryz-*.
Iz grč. *óryzon* jest *òriz* (to je balkanski grecizam, usp. mak., bug., alb., rum. *oriz*).
Posuđenica je i arap. *aruzzun*.

rȍb, gen. *ròba*
Od psl. **robъ*: stsl. *robъ*, bug. *rob*, mak. *rob*, sln. *rȍb*, gen. *róba*, č. *rob*. — Usp. *ròbiti, poròbiti, zaròbiti* itd.; kajk. *robota, robotati, robotik* itd. (Iz češkog *nrobot*, što je u takvu značenju uveo K. Čapek, jest internac. *rȍbot*, dalje *robòtika* itd.)
Psl. **robъ* novotvorina je (možda je to zpravo podunavskoslavenska riječ), starije je **orbъ*: stsl. *rabъ*. — Od **orbę*, gen. *orbęte* jest str. *robja*, mn. *rob-*

jata, usp. r. *rebënok* "dijete", gen. *rebënka*, mn. *rebjáta* (**orbęta*), dijal. *robënok*, *robjáta*.

Usp. **orbota* u *ràbota*, od čega je načinjeno *rab* "trud, rad", od toga *rábiti*, *râbīm* "raditi; izrabljivati; trebati" (usp. dalje *izrábiti*, *porábiti*, *zlorábiti* itd.). — Usp. *rabòtati*, *rabòtiti*.

Indoevropski je korijen **orbh-* "koji nema imovine": stind. *árbhaḥ* "malen, slab; dječarac", arm. *orb*, gen. *orboy* "siroče", grč. *orphanós*, lat. *orbus* "osirotio, siroče", ir. *orbe* "nasljedstvo", got. *arbi* sr. "nasljedstvo", *arbja* m. "nasljednik" (v. *grb*), got. *arbaiþs* "rad", stnord. *erfiđi*, stengl. *earfođ(e)*, stfriz. *arbēd*, srnizoz. *arbeit*, *arbeid*, stsas. *arabed(i)*, stvnj. *arabeit(i)*, nj. *Arbeit* isto (**arβējiđiz*), het. *arpa-* "nesreća" itd.

ròba

Iz tal. *roba* "odjeća", što je iz germanskog — usp. stvnj. *roub* "pljačka, plijen; odijelo". Što se značenja tiče, usp. riječ *òdora*, koja je povezana s *drati*, *razdor* itd.

Iz franačkog **rauba* jest fr. *robe* "odjeća" (iz toga engl. *robe*), što je u *garderobe* "rušnica, ormar za odjeću" (iz toga, kroz njemački, *garderóba*).

Stvnj. *raub* (nj. *Raub* "grabež, otimačina") poteklo je od indoevropskog **reup-*, za koje v. npr. u *rupa*.

rôg, gen. *röga*

Od psl. **rògъ*, gen. *rogà*: stsl. *rogъ*, bug., mak. *rog*, sln. *rộg*, gen. *rộgâ*, č., slč., gluž. *roh*, dluž. *rog*, polap. *rüg*, p. *róg*, gen. *rogu*, r. *rog*, ukr. *rih*, gen. *róha*, bjr. *roh*.

Izravne usporednice u baltijskom: lit. *rãgas*, latv. *rags*, prus. *ragis* "rog". U drugim indoevropskim jezicima nije sačuvan odraz tog ie. **rog-*. U prilog takvoj rekonstrukciji govori kartvelska usporednica **r̥ka-* "rog": gruz. *rka*, mekrel. *ka*, laz. *kra*. Tako bismo imali nostr. **rʌkʌ* "rog". No moguće je da je kartvelska riječ zapravo odraz starijega **kr-*, što bi bilo od nostr. **ḲErʌ* "rog" (v. *srna*); tada bi baltoslavenska riječ bila izolirana.

rògoz

Od psl. **rogòzъ*: csl. *rogozъ* ("papir"), mak. *rogoz*, bug. *rogòz*, sln. *rógoz*, *rogöz*, gen. *rogộza*, r. *rogóz*, ukr. *rohíz*, bjr. *rahóz*. — Usp. i **rogòza* i starije kolektivno **rogozã* (u hrv. *rògoza*, polap. *rüdüza* "trska", r. *rogozá* itd.).

Od **rögozь* ž. načinjeno je **rögozjь* (csl. *rogožь* "papir", č., slč. *rohož* "rogoznica", gluž. *roho(d)ź* "trs", dluž. *rogož*), od toga **rögozьje* (csl. *rogožie*, sln. *rogộžje*). — Psl. **rogoža* dalo je: hrv. *rògoža*, sln. *rogóža* "trstena ponjava", dluž. *rogoža* "trska", p. *rogoža* itd. — Usp. u nas još *rògozina*, pridjev *rògozan*, *rògoznica* "pokrivač ispleten od rogoza", *rògožār* "torba od rogoza" (kajk. *rogožâr*, s disimilacijom *logožâr*, a npr. u bednjanskom govoru *legežõr*).

Psl. **rog-ozъ* značilo je prvotno "grana koja strši" ili "grana slična rogu"; u prvom dijelu ima isto **rog-* "ono što strši" koje je u **rògъ* (v. u *rog*), a u drugom je ie. **ozd-ó-* "grana".

Ie. **ozd-* "grana" (arm. *ost*, grč. *ózos*, eol. *ysdos*, got. *asts*, stvnj. *ast*) poteklo je od nostr. **ʿʌʒʌ* "grana", od čega je još afrazij. **ʿṣ̂* "drvo, grana" (sem. **ʿṣ̂* "drvo, stablo": arap. *ʿiḍa* ž., sthebr. *ʿēṣ*, akad. *iṣu*; stegip. *d̲ʿʿ* "grana"; berb.: šelha *agžža* "deblo, brvno"; kuš. "drvo": bedauje *hindi*, afar. *haḷā*; čad. **Hʒ* "drvo": hausa *ítàčē*, jegu *ʾétó* itd.). — Za vezu značenja "grana" ~ "drvo" (← "granato") v. npr. u *hrast*.

rôj, gen. *röja*

Od psl. **röjь*, gen. **röja*: stsl. *roi*, bug., mak. *roj*, sln. *röj*, gen. *rója*, č., slč. *roj*, glu. *rój*, dluž. *roj*, p. *rój*, r. *roj*, gen. *rója*, ukr. *rij*, gen. *rojá*, bjr. *roj*.

Starije je značenje riječi **rojь* bilo "tijek, struja", usp. od istog ie. **rój--o-s* stind. *ráyaḥ* "tok, trk, brzina, jarost". — Dalje v. u *rijeka*.

ròsa

Ak. *rösu*, mn. *röse*. — Od psl. **rosà*, ak. **rösǫ*: stsl. *rosa*, bug. *rosà*, mak. *rosa*, sln. *rósa*, č., slč. luž., p. *rosa*, r., ukr. *rosá*, bjr. *rasá*.

Od ie. **rosā́* "vlaga, rosa": stind. *rasā́* "vlaga, vlažnost", av. *Raŋhā (Rahā)* "ime rijeke Volge" (u Ptolemeja *Rhã*; iz iranskog je mordvin. *Rav(o)*, *Rava* "Volga"), lit. *rasà*, ak. *rãsą*, latv. *rasa* "rosa". Drugačiji rod u stind. *rásaḥ* "sok, tekućina" (indoarij.: pali, prakrt. *rasa-* "sok", hind. *ras*, sinhal. *raha*, *rā* itd.), kašmir. *ras* "sok, biljni sok"; suglasnička osnova s produljenim *ō* u lat. *rōs*, gen. *rōris* "rosa".

Smatra se obično da je tu indoevropski korijen **eres-* "teći; vlaga", koji je npr. u stind. *árṣati*, het. *arašzi* "teče", toh. A *yärs-*, B *yars-* "kupati se". To je proširen korijen **er-* "micati se, gibati se" (v. *rijeka*). — No veoma su uvjerljive izvanindoevropske usporednice za ie. **rōs-*, **ros-ā*: to bi bilo od nostr. **räšʌ* ili **räčʌ* "škropiti", što je dalo sem. **rŝŝ* "poprskati", fu. **räŝʌ* "škropiti, smočiti", ? mong. *nesi* "životinjska krv, krv na nožu".

ròštīlj, gen. *roštílja*

Usporedi oblike *roštel* (u A. Vramca), *roštelj* (u J. Habdelića) — oni imaju *l*, *lj* nastale disimilacijom *r-r* > *r-l/lj*, usp. kajk. *rošter* (te dalje *roš*, *rož*, usp. sln. *rôšt*, *rôš*).

Iz nj. *Rostier*, što je načinjeno od *Rost* "roštilj" (iz tog *röst* "rešetka za propuštanje pepela"), stvnj. *rōst*. Usp. nj. *rösten* "pržiti" (germ. **raustjan*).

Iz franačkog **raustjan* "pržiti" jest stfr. *rostir* "peći" (fr. *rôtir*), iz toga je engl. *roast* "peći, pržiti" (usp. *roastbeef* "pečena govedina", iz toga *röstbīf*).

ròta

Od psl. **rota* "zakletva, kletva, prisega": stsl. *rota*, sln. *róta*, p. *rota*, str. *rota* itd.

Usp. **rotīti (sę)* "zakleti (se), prisezati": hrv. *ròtiti* "preklinjati, zaklinjati", *ròtiti se* "buniti se, dizati se; prisegnuti kao urotnik; sporazuvijevati se protiv nekoga", sln. *rotíti*, č. *rotiti* ("srditi se"), gluž. *roćić so*.

Usp. pridjev *rotan* (*roten*) "zaklet, koji je položio rotu; loš, opak", *rotnik* "prisežnik". — Dalje *pörota* "zbor sudaca koji se rote = zaklinju da će suditi pravo", *pörotan*, *pörotnīk*, *ürota*, *ürotnīk* (s negacijskim *u-*, za nj v. u *ubog*).

Tumači se od ie. **wrotā*, od korijena **wer-* "govoriti". Srodne su riječi stind. *vratám* "pravilo, zapovijed, zakon" (> indoarij.: pali *vata-* m. sr. "zavjet, prisega", prakrt. *vaya-* m. sr. "vjerski obred"), av. *urvāta-* sr. "zakon", grč. eol. *rhētrā*, elid. *brātrā* "dogovor", *rhētos* "uvjetovan", usp. *rhētōr* "govornik" (usp. *rêtor*, *retòrika*), *rhẽma* "riječ" (usp. gramatički termin *réma*); dalje lat. *uerbum* "riječ" (usp. *vèrbālan*), lit. *var̃das* "ime", latv. *vaȓds* "riječ", got. *waurd* "riječ", stnord. *orđ*, stengl., engl. *word*, stfriz. *word*, stsas. *word*, nj. *Wort* itd. (V. *varati*, *vrač*.)

Po drugom tumačenju, od **rokta*, s **rok-*, što je prijevojni stupanj *o* za **rek-* iz **rekti* "reći" (v.).

Po trećem tumačenju, od ie. **rotā́*, usp. stind. *r̥tá-*, av. *aša-* sr. "pravda" (**r̥-to-*, od **er-*, za koje v. *rat*, *rijeka* itd.).

r̂t, gen. *r̂ta*

Također *rät*, gen. *räta* (nekad *rät*, gen. *r̂ta*). — Od psl. **r̆tъ*, gen. **r̆ta*: bug. *rъt* "brežuljak", sln. *ȓt*, gen. *rta* "oštrica, kljun", č. *ret*, gen. *rtu* "usna", slč. *ret* isto, gluž. *rót*, gen. *rta* "usta", str. *rotъ* "oštrica, kljun", r. *rot*, gen. *rta* "usta", ukr. *rot*, gen. *róta*, bjr. *rot*, gen. *róta* isto.

Tu je *-tъ* sufiks, a **rъ-* jest od pretpsl. **ru-*, usp. **rū-* u **ryti*, **rou-* u **rovъ*, **rovati* (v. *riti*).

rûb

Od psl. **rǫ̂bъ*: srpcsl. *rǫbъ*, bug. *rъb*, mak. *rab*, sln. *rôb*, č., slč., luž. *rub*, p. *rąb*, mn. *ręby*, r., ukr., bjr. *rub*.

Izravne usporednice u baltijskom: lit. *rum̃bas* "urez u drvetu, porub, obrub", latv. *rùobs* "urez, zarez" (usp. *rùobît* "urezivati" prema psl. **rǫbı̂ti* > *rúbiti*), usp. još lit. *ą̇prum̃ba* "zarasta (o rani)", *rumbúoti* "odsjeći, podrezati".

Isti ie. **rembh-* jest u stind. *rambháḥ* m. "palica, štap, stup", stisl. *ram(m)r* "oštar, gorak", *rimma* "borba", lit. *rambùs* "trom". — Povezuje se s ie. **rem-* "počinuti, poduprijeti (se)", koje je npr. u stind. *rámate* "počiva" (indoarij.: pali *ramati* "uživa", prakrt. *ramaï*, gudžarat. *ramvũ* "uživati"), kašmir. *ramun* "ostati; zabavljati se", stir. *fo-rim-* "sjesti, leći", stvnj. *rama* "okvir", nj. *Rahme* (iz toga *ráma* i *râm*).

rúčati, rûčām

Uz značenje "objedovati, jesti o podne glavni obrok" postoji i "doručkovati". Ta su značenja samo u središnjem južnoslavenskom jeziku. Glagol je izveden od imenice *rúka*, a značenje "jesti" očito potječe iz vremena kad se jelo rukom.

Imenica *rúčak*, gen. *rúčka*, izvedena je od glagola, a od nje je *dòručak*.

Po jednom drugom tumačenju polazan bi bio praslavenski glagol (južnoslavenski) **rúčâti*, koji da je posuđenica iz balkanskogermanskih odraza germanskoga glagola **rōkjan* "opskrbiti" (> stnord. *røkia*, stsas. *rokjan*, stvnj. *ruohhjan*, *ruochen*; usp. germ. **rōkaz* m., *rōkō* ž. "oprez, briga" > stvnj. *ruoh*, *ruoha*, usp. danas nj. *ruchlos* "bezočan, zločest"). Da bi polazno bilo **ručâti*, potvrđivalo bi bug. *ručeк*, *ručok*, mak. *ručok* (od **rǫčьkъ* očekivalo bi se bug. **rъčok*, **rъček*, mak. **račok*).

rûd, rúda, o

Od psl. **rûdъ*, **rūdà*, **rûdo*, odr. **rudъjь* "crven": bug. *rud*, č. *rudý*, gluž., p. *rudy*, r. *rúdyj*, ukr. *rudýj*, bjr. *rúdy*.

Od ie. **roudh-o-s* "crven": stind. *loháḥ* "crvenkast; bakren, mjeden; željezni; bakar, mjed, željezo" (indoarij.: pali *loha-* "kovina; bakar, bronca", prakrt. *loha-* "željezo", rom. (palest.) *liha*, *lihi*, hind. *loh(ā)*, sinhal. *loho*, *lō* "kovina, ruda, željezo" itd.), khovar *loh* "bakar", lat. *rūfus* "riđ, riđokos" (s dijal. *f*, usp. umbr. *rufu*; lat. > roman.: katal. *ruf*), *rōbus* "crven" (također *rōbus*, *rōbur* "hrastovina; tvrdina" — od toga su roman.: tal. *rovere*, retorom. engadin. *lúvar*, sardin. logudor. *arroli*, fr. *rouvre*, prov., katal. *roure*, šp., port. *roble* — ; lat. *rōbustus* "hrastov; tvrd; jak, snažan" — roman. "jak": furlan. *rivost*, *revost*, *ravost*, sttal. *rubersto*, stfr. *rubeste*; iz *rōbustus* jest *robùstan* "silan, jak, snažan, tvrd, krepak, zdrav, čvrst, čio"), stir. *rúad*, kimr. *rhudd* "crven", gal. osobno ime *Roudus*, got. *rauþs* "crven", stisl. *rauðr*, dan. *rød*, šv. *röd*, stengl. *réad*, engl. *red*, stsas. *rōd*, nizoz. *rood*, stvnj. *rôt*, nj. *rot* "crven" (germ. **rauðaz*), lit. *raũdas* "crven", latv. *rauds*, 'jatv.' *raude*.

Od psl. **rudměnъ(jь)* jesu *rùmen*, *rùmèna*, *o*, odr. *rùmenī*, *ā*, *ō*, sln. *rumèn*,

ruména, č. *ruměny*, r. *rumjánnyj* itd. Dobra je usporednica lit. *raumuõ*, gen. *raumeñs* "mišić, meso".

Od psl. **rũsъ*, **rusà*, **rũso*, odr. **rusъjь* (**rudsъ*) jesu hrv. *rȕs, a, o,* sln. *rûs, rúsa*, č. *rusý*, r. *rúsyj* itd. To je od ie. **rudh-so-*, od čega je još lat. *russus* "crven, riđ" (roman.: rum. *rus*, makedorum. *arus*, tal. *rosso*, furlan. *ros*, fr. *roux*, prov., katal. *ros*, stšpanj. *roso*), usp. latv. *rûsa* "rđa" (**rudh-sā*), lit. *rùsvas* "tamnosmeđ" (**rudh-s-wo-*).

Usp. ie. **rudh-s-to-*: hotsak. *rrusta-* "crven", dan., norv. *rust* "rđa", šv. *rost*, stengl. *rúst*, engl. *rust*, škot. *roost*, nizoz. *roest*, nj. *Rost* isto, lit. *rùstas* "smeđast" itd.

Indoevropski je korijen **reudh-* "crven". — V. još i *rđa, ruda, riđ.*

rúda

Najvjerojatnije poimenčen pridjev: psl. **rūdà (zemja)* — v. *rud* — od ie. **reudh-* "crven". No postoji i tumačenje da je ta praslavenska riječ potekla od ie. **r(e)udh-* "bakar, mjed" (i obično "crven"), što pak se onda smatra posuđenicom (izravnom ili kroz nekoje posredništvo) iz sumer. *urudu* "bakar, mjed" . Ta je sumerska riječ nastala od protosumerskog oblika **burudu* — a ta je riječ u imenu rijeke *Eufrat* (akad. *Purattu*, a iz mezopotamskog je izvora i grč. *Euphrátēs*): to je rijeka po kojoj je splavima spuštana bakrova ruda. Naime, Međuriječje i Srednji Istok kolijevka su obrade bakra. — To je jedno od više tumačenja.

rúgati se, rûgā se

Od psl. **rǫgãti (sę)*: stsl. *rǫgati sę*, bug. *rъgàja*, mak. *ruga*, sln. *rọ́gati se*, č. *rouhati*, r. *rugát'* itd. — Usp. *narúgati se* itd.

Psl. **rǫžĩti* (*rúžiti*, *rûžīm*, dalje *narúžiti* itd.).

Usp. dalje *podrùgnuti se, podrugívati se, izrugívati* itd.

Pridjev **rǫžьnъ(jь)* (*rúžan, rúžna, o*, odr. *rûžnī, ā, ō*).

Psl. **rǫgъ/*rǫga/*rǫgo* u stsl. *rǫgъ*, hrv. *rûg* m., *rúga* ž., *rugo* sr. (usp. *pòruga, nàruga*). — Ovamo *babarúga* (i *babaróga*, pod utjecajem imenice *rog*).

S prijevojnim stupnjem *e* u **rę̨gati* (sln. *rẹ́gati* "pući"), **rę̨žãti* (*réžati, rêžī*, sln. *rẹ́žati reži* itd.).

Polazno je ie. **wreng-* "savijati": lat. *ringor* "kesim se; srdim se", stengl. *wringan*, engl. *wring* "tiskati; izvijati, isriviti; stezati", nizoz. *wringen* isto (germ. **wreŋγ-*), stnord. *rangr* "nakrivo, krivo, pogrešno", stengl. *wrang*, engl. *wrong* "kriv, naopak" (germ. **wraŋγaz*), lit. *reñgtis* "kriviti se".

Ie. **wreng-* ima nazalni infiks *-n-* od osnove II **wreg-* (v. *vrgnuti*); korijen je **wer-* "savijati, vrtjeti".

V. *vrtjeti.*

rȕho

Od psl. **rũxo*: csl. *ruxo* "odjeća", bug. *rùxo*, mak. *ruvo*, dijal. *ruxo*, sln. *rúho*, č. *roucho*, slč. *rúcho*, p. *rucho*, r. *rúxo*.

Usp. glagol **rũšiti* u *rȕšiti se, rȕšīm* "odijevati se, oblačiti se; nositi crninu" (usp. dalje *prèrušiti se, nàrušiti se, pòrušiti se*).

Sadrži ie. **rou-so-m*, od korijena koji je i u **ryti* (v. *riti*). Značenjski razvoj kao u riječi *roba.*

rúka

Od psl. **rǫkà*, ak. **rǫ̑kǫ*: stsl. *rǫka*, bug. *rъka*, mak. *raka*, sln. *roka*, č., slč., luž. *ruka*, p. *ręka*, r. *ruká*, ak. *rúku*, ukr., bjr. *ruká.*

Riječ ima glasovnu i značenjsku točnu usporednicu u baltijskim jezicima:

lit. *rankà*, latv. *rùoka*, prus. *rancko*. Postoje točne usporednice čak i u izvedenicama: **ročьnъ* : lit. *rañkinis*, **obročь* : lit. *apìrankė*, latv. *apruõcis*, **rǫkavъ* m. : lit. *rankóvė* ž.

Zajednička značenjska baltijsko-slavenska novotvorina ie. **wronkā́*. Za oblik usporedi germansku glasovnu usporednicu, pragerm. **wranγṓ* (ie. **wronkā́*) : **wránhō* (ie. *wrónkā*); od drugog je stisl. *vrá* ž. "kut, ugao". Usp. još kasnolatinsku riječ (posuđenica iz germanskog) *branca* "šapa" (> roman.: rum. *brîncă* "ruka, šapa", tal. *branca* "pandža, šapa", sardin. logudor. *franka*, retoroman. donjoengadin. *braunḱa* "ruka", fr. *branche* "grana", prov., katal., *branca* isto, šp., stport. *branca* "pandža"; iz francuskog jest *brânša*).

Riječ je nastala od glagola "skupljati", usp. lit. *riñkti*, *renkù* "skupljati" (i npr. *surinkìmas* "skupština"): ruka je ono što sabire, skuplja (u slavenskom nije sačuvan takav glagol — da jest, glasio bi **rękti*).

Indoevropsko **wronk-* nastalo je od nazalizirane varijante **wrenk-* glagolske osnove **werk-* "vrtjeti, okretati", koja je proširena sufiksom *-k-* od korijena **wer-* "okretati, vrtjeti, savijati" (v. *vrtjeti*).

rúno

Od psl. **runò*: mak. *runo*, sln. *rúno*, č. *rouno*, r. *runó* "ovčja vuna"; usp. r. *run'* ž. "stara iznošena odjeća" (**runjь*).

To je od ie. **rou-no-m* ili je **rumno*, od **rou-mn-o-m*, što bi se uspoređivalo sa stind. *róman-*, *lóman-* sr. "dlake na tijelu" (indoarij.: pali, prakrt. *roma-* "dlake na tijelu", hind. *roā̃*, *rūā̃* "dlake na tijelu, krzno" itd.), kašmir. *rũm* isto, ir. *rón* "konjska dlaka" (**rou-mn-*).

Indoevropski je korijen **reu-* "trgati"; v. u *riti*. Naime, vuna se s ovaca ranije čupala, a tek se kasnije počela strići.

rȕpa

Od psl. **rȕpa*: bug. *rùpa*, mak. *rupa*, sln. *rúpa*, r., ukr. *rúpa*.

To je ie. **roupā*. Ie. **reup-* "trgati" jest u stind. *ropayati* "odlama" (indoarij.: pali *ropeti* "učvršćuje, postavlja, sadi, sije", asam. *roiba* "saditi" itd.), *rupyati* "prodre, probode, posadi" (> prakrt. *ruppaï* "posadi, posije", hind. *rupnā* "biti učvršćen" itd.), *rupati* "probode, probuši, posadi" (> bengal. *ruyā* "presaditi" itd.), *ropam* "jama, pećina", kašmir. *ruwun* "ukopati čvrsto u zemlju, posaditi, presaditi" (**rup-*), lat. *rumpō* "lomim" (*rumpere* > roman.: rum. *rupe*, tal. *rompere*, sardin. logudor. *rú(m)pere*, retorom. engadin. *ruomper*, furlan. *rompi*, fr., prov., katal. *rompre*, šp. ,port. *romper*), got. *raubōn*, stengl. *réafian* "pljačkati", engl. *reave* "pljačkati, grabiti, otimati", nizoz. *rooven*, stvnj. *roubōn*, nj. *rauben* "otimati, pljačkati" (germ. **rauβōjan*), stnord. *rjúfa* "lomiti", stengl. *réofan* "lomiti, trgati" (**reuβ-*), stengl. *réaf* "odjeća", stsas. *rōf*, stvnj. *roub* (**rouβ-*; v. *roba*).

To **reup-* jest od ie. **reu(ə)-* "trgati"; v. u *riti*.

rȕšiti, rȕšī

Od psl. **rũšiti*: stsl. *rušiti*, mak. *ruši*, sln. *rúšiti*, *rũšim*, č. *rušiti*, r. *rúšit'*, *rúšu* itd.

Od ie. **rous-eje-*, od **reus-* "trgati, lomiti", usp. stisl. *rúst* "ruševine, razvaline", lit. *rausis* "jama, pećina", *raũsti* "rovati", latv. *ràust* isto.

Korijen je **reu-* "trgati", a za nj v. u *riti*.

Po drugom tumačenju, ie. **reus-* jest od nostr. **ruCʌ* "rušiti", što je još u afraz. **rwC* (čad.: hausa *rusa*, *rushe*), ural. **rućʌ-*. — To ima i izvannostratičku usporednicu, sinokavk. **rʌç̌wʌ* "rušiti": sinotib. **r(a)t*, sjevkavk. **ʾa-rç̌wʌ-*.

rúža

Iz tal. *rosa*, što je od lat. *rosa*, a to je posuđenica iz neke riječi oblika **wrodja*, usp. grč. *rhódon* "ruža" (miken. *wo-do-*, npr. u *wo-do-we [wordowen]* "namirisan ružom"). — Latinska je riječ izvor zapadnoevropskih; usp. engl. *rose*, nizoz. *roos*, nj. *Rose*. (Lat. > roman.: veljot. *ruosa*, tal. *rosa*, sardin. logudor. *roza*, fr. *rose*, prov., katal., šp., port. *rosa*.)

U našoj riječi *ruža* može biti i njemačka riječ, ili njen utjecaj.

U tom **wrodja* bilo bi ie. **wr̥dh-jā*, a grčka je riječ posuđenica iz nekog odraza ie. **wr̥dh-om*. — Usp. i alb. *rrënjë* "korijen" (**wr̥dh-n-jā*).

Na istoku je ie. **wr̥dhi-* u iran. **wr̥di-*, od čega je stperz. **wurdi-*, perz. *gul* (iz toga t. *gül*, iz čega je *đùl*, što je u *đulàbija*).

Polazno može biti ie. **werdh-* "rasti, uzdizati se" (v. u *rasti*): ruža je tako nazvana po trnju koje strši. Ie. **wr̥dh-* jet i u stengl. *word* "trnov grm", norv. *or*, *ol* (< **ord*) "ribizov grm".

S

s

Od psl. **sъ(n)*, po jezicima uglavnom *s* i sl.

U drugim riječima tomu odgovara **sǫ-* (*su-*, usp. *sùradnīk*, *súsjed*, *sȕprug*, *sȕmrāk*, *sȕćūt*, *súmnja*, *suvíšak*, *sùglasnīk* itd., *sùdjelòvati*, *sùkòbiti (se)*, *suòčiti (se)*, *sùrvati (se)*, *sȕvišan*, *sȕviše* itd.).

Završno *-n* prijedloga i prefiksa **sъ(n)* vidi se u sklopovima kakav je npr. **sъn imъ* > *s njim* (za slično v. *k*).

Psl. **sъn* jest od ie. **s$_o$m*, **sǫ-* od **som*.

Dobre su usporednice u baltijskom. Za **sъ(n)* usp. lit. *su bróliu* "s bratom", *sudėti* "spojiti", prus. *sem steimans* "s tima"; za **sǫ-* usp. lit. *san-*, *są-*, latv. *suo-* itd.

Usp. dalje stind. *sam-*, *sa-*, av. *ham-*, *ha-*, grč. *homoũ*, *háma* "skupa", *ha-* itd.

Polazno je ie. **sem-* "jedan", za koje v. npr. u *sâm*.

Smatra se da se u **sъ(n)* može vidjeti i utjecaj odraza ie. **ḱom*, što je u lat. *cum*, *com* "s" (usp. *kòmpleks*, *kombinácija* i sl.), ir. *com-*, *con-* itd.

sȁblāzan ž., gen. *sȁblazni*

Od **blaznь*, što je od pridjeva **blaznъ*. Usp. stsl. *blaznъ*, *blazna* "greška, zabluda", *blaznь* "obmana", hrv. *blázan*, *blázna*, *o* "lud, budalast", *blâzan* ž., gen. *blâzni* "iskušenje, sablazan, zabluda", dijal. *blaza* "čudovište", sln. *blázen*, *blázna* "poremećen", č. *blázen*, gen. *blázna* "luđak", p. *błazen* "klaun, budala", r. dijal. *bláznyj* "ćudljiv" itd.

Glagol *bulázniti* "buncati" načinjen je od *blázniti* (npr. u Krašiću "brbljati gluposti", inače "laskati"), što je od psl. **blaznı̋ti*.

Riječ **blaznъ* jest pridjev na *-n-* od ie. **bhlāǵ-*, od korijena **bhlaǵ-* "udariti" (za značenje usp. *udaren*), koji je još u lat. *flagrum* "bič", *flagellum* isto (**bhlaǵ-*; lat. *flagellum*, *fragellum* > roman.: veljot. *frazial*, fr. *fléau*, prov. *flagel*), *flāgitō* "silovito ištem, tražim, zahtijevam", *flāgitium* "sramota, prijekor, pogrda" (**bhlāǵ-*), stisl., norv. dijal. *blak(r)a* "udarati", stisl. *blak* "udarac" i dr.

sábor

Od psl. **sъbȍrъ*, što je izvedeno od glagola **sъbьrā̋ti* (*sàbrati*, *zbrȁti*).

S druge je strane od istog **sъbȍrъ* nastalo *zbȍr* sa značenjem "skup" i "riječ, govor, razgovor", pa od druge skupine značenja imamo *zbȍriti*.

Veoma je stara upotreba te riječi za sastanak više ljudi radi odlučivanja o važnim stvarima (a rabile su se još i riječi *shod*, *skȕp*, *skȕpština*, *spravišće*: *U lanskom požunskom spravišću*, 1597). U dokumentima pisanima latinskim

jezikom najčešće se rabio prijevod *congregātiō* — pa je to bio i naziv za županijsku skupštinu u Hrvatskoj (usp. i *kongregácija* "bratstvo, udruženje crkvenih općina ili samostana istog reda; ministarstvo u vatikanskoj vladi; vjersko udruženje; skup, skupština, sabor, kongres"). Lat. *congregātiō* načinjeno je od glagola *congregāre* "skupljati, sabrati, udružiti"; od njega je *congressus* "sastanak", a iz toga *kòngres* "sastanak, zasjedanje, slet, skup, zbor" i naziv za oba doma predstavničkog tijela (predstavnički dom i senat) u SAD i mnogim drugim američkim te još nekim zemljama.

Sabor je u Hrvatskoj ustanova poznata iz dokumenata od XI. stoljeća, no saborā je bilo i ranije, pa su se naprimjer župani birali na saboru župe. U više listina narodnih vladara nalazi se u vezi s donošenjem kakve odluke izreka "sa svim vjernima i sa svim narodnim starješinama", što je zapravo opis sazvanog sabora. — U Ljetopisu popa Dukljanina opisuje se kako je kralj Svetopelek ili Budimir, nakon savjetovanja sa županima i starješinama, sazvao sabor. — 9. listopada 1076. g. na saboru je za kralja izabran Dmitar Zvonimir, koji u svojoj prisezi pred papinim poslanikom kaže: »Ja Dmitar, drugim imenom Zvonimir, Božom milošću knez Hrvatske i Dalmacije, (...) zastavom, mačem, žezlom i krunom ovjenčani i ustoličeni kralj, pošto me je pravilno izabrao u bazilici sv. Petra u Solinu čitav kler i sav narod vladaocem kraljevine Hrvata i Dalmatinaca, (...) obećajem (...) da ću nepromijenjeno izvršiti sve što mi bude naložila tvoja časna svetost (...)«. — Nakon 1102, nakon prihvaćanja ugarskoga kralja za hrvatskoga, prvi se feudalnostaleški sabor cijele kraljevine Slavonije (*congregatio generalis regni totius Sclavoniae*) sastao 1273. u Zagrebu, a za Hrvatsku južno od Gvozda prvi je poznati sabor bio 1351. u Podbrižanima. Zajednički sabor hrvatskih zemalja postoji od 1558.

Zbor ljudi na kojem se vijeća veoma je stara institucija, naslijeđena iz vremena Praslavenā i starijega.

Za **bьrati* v. *brati.* V. i *bora.*

sâće

Zbirna imenica (**sъtьje*) za *sât* m., usp. i *sât* ž., gen. *sâti.* — Od sl. **sъtъ*: bug. *sъt,* mak. *sot,* sln. *sât,* gen. *sâta/satû,* r. *sot*, mn. *sóty.*

Uspoređuje se s r. *sytá* "razvodnjena medovina; medom zaslađena voda", ukr. *sytá* isto. Za to psl. **syta* jest od **sytъ*, što se uspoređuje sa **sytъ(jь)* "sit" (zbog primjerā kakav je p. *woda miodem nasycoa* "voda zaslađena medom").

Po drugom tumačenju, u **sъtъ* jest ie. **sup-to-*, u **sytъ, *syta* ie. **sūp-to-*; **sup-tó-* bio bi poimenčen particip nesačuvana glagola **sъpti*, usp. lit. *sùpti* "oviti, omotati" — saće i jest kao ovitak za med.

Tumači se i tako da se dovodi u vezu s glagolom **sysati* "sisati" (v.): tada bi **sys-* bilo od **sūp-s-*, pa bi riječ **sъtъ* (< **sъptъ*) označavala ono iz čega se sisa med.

säd i *säda*

Od psl. **sьda* ili **sьgoda, *sьgъda,* gdje je **sь* pokazna zamjenica; za tvorbu v. *kad.* — To je npr. u bug. *segà,* mak. *sega,* sln. *zdàj, sedàj,* rcsl. *segda* ("vjerojatno, možda").

Oblik *sàdašnjī* načinjen je prema *današnji, jutrašnji.*

Psl. **sь, *si, *se,* odr. **sьjь, *sija, *seje*: stsl. *sь, si, se,* hrv. *sâj, sa, se* (npr. Žumberak; u Dubrovniku do XVIII. st.; danas u *dànas, pròljetos, ljëtos, jesènas, zìmus, jütros, nòćas*), sln. *sej,* r. *sej, sijá, siá,* ukr. *sej, sja, se* itd.

Od ie. **ki-s*, **kī*, **kjom*, od **ke-*. Usp. arm. *-s* član, *sa* "ovaj", lat. *cis* "s ove strane" (usp. *cisalpinski, Cislajtanija, cispadanski*), stir. *cé* "ovdje", stengl. *hé* "on", engl. *he*, stsas. *h(i)e* (germ. **hi-*), lit. *šìs* "on", *šì* "ona", het. *ki* "ovaj" itd. — Usp. i **ke-* u germ. *hēr*: got. *hēr* "ovdje", stnord. *hér*, dan. *her*, šv. *här*, stengl. *hér*, engl. *here*, stfriz. *hīr*, stsas. *hēr, hīr*, nizoz. *hier*, stvnj. *hia(r), hêr*, nj. *hier*.

Usporednice u mnogim jezicima nostratičke natporodice i drugih.

sáditi, sâdīm

Od psl. **sadīti*: stsl. *saditi, saždǫ*, bug. *sadja*, mak. *sadi*, sln. *sadíti, sadím*, č. *saditi*, slč. *sadiť*, gluž. *sadzić*, dluž. *sajziś*, p. *sadzić*, r. *sadít', sažú*, ukr. *sadýty, saždú*, bjr. *sadzić, sadžú*.

Usp. *nasáditi, posáditi, rasáditi, zasáditi, dosáditi;* iterativ *sáđati*, dalje *rasađívati, dosađívati* itd.

Psl. **saditi* jest od ie. **sōd-eje-*, od čega su stind. *sadáyati* "sadi, posađuje", av. *nisādayeiti* "stavi", ir. *sáidim* "trpam", lit. *sodìnti, sodinù* "saditi".

Ie. **sōd-* još je u stind. *sādáḥ* "sjedenje", lit. *sóstas* "sjedalo" (**sōd-to-*).

Ie. **sod-* jest u lat. *sodium* "prijestolje" (**sod-jo-m*), stir. *suide* sr. "sjedalo" (**sod- jo-m*), got. *satjan* "postaviti",stnord. *setja*, šv. *sätta*, dan. *sætte*, stengl. *settan*, engl. *set*, stfriz. *setta*, stsas. *settian*, srnizoz. *setten*, stvnj. *sezzen*, njem. *setzen* isto (germ. *satjan* < **sod-j-* ili **səd-*).

V. *sjesti*.

sâg

Mn. *sägovi* i *sâzi*. Riječ je nekad značila "grub pokrivač" (tako npr. u srpcsl. *sagъ*), "gruba odjeća". Općeevropska je, potječe iz lat. *sagum* "vojnički plašt" (a kroz srgrč. *ságos* dospjela je npr. u r. *sag* "gruba odjeća"), što je iz galskog. (Latinska množina i preobrazbe **saga, *sagia, *sagea* shvaćene su kao jedninski oblik ženskog roda; od toga je npr. fr. *saie*, iz čega je engl. *say* "odjeća od serža").

sàkat, a, o

Balkanski turcizam (usp. bug. *sakàt*, mak. *sakat*, alb. *sakát*, ngrč. *sakátēs* itd.), iz t. *sakat*.

sàkō, gen. *sakòa*, mn. *sakòi*

Veoma obično *sakô*. — Iz njemačkog *Sakko*, gdje je ta riječ nastala kao tobože talijanska (s *-o*), a izvor bi moglo biti engl. *sack, sack-coat* (to drugo može biti i pravi izvor, sudeći po izgovoru — *[sækkəut]*.

Engl. *sack* (i *sac, sacque*) sa značenjem "široka ženska haljina" (pa onda dalje, u XIX. stoljeću, "kratak muški kaput") zapravo je riječ *sack* "vreća".

Engl. *sack* "vreća" (stengl. *sacc*) posuđenica je iz lat. *saccus* "vreća" (> roman.: rum. *sac*, tal. *sacco*, sardin. logudor. *sakku*, retoroman. engadin. *sak*, furlan. *sak*, fr., prov., katal. *sac*, šp., port. *saco*), što je iz grč. *sákkos, sákos* "vreća" (i "haljina").

U grčkom je to posuđenica iz nekog semitskog jezika, usp. hebr. *saq*, asir. *šaqqu*. — Usp. arap. *šakk* "prsni oklop", iz čega su šp., port. *jaco*, a iz toga onda fr. *jacque de mailles* "košulja od žice", tal. *giaco*. — Iz francuskog je nj. *Jacke*, iz toga *jàkna*.

Od lat. *saccus* jest tal. *sacco*, iz čega je, kroz turski, *säka* "ogrtač".

U našem je jeziku *säk* m., *säka* ž. "vreća" (te dalje "vreća na mreži", "mreža", "košara" itd.) balkanizam (vjerojatno iz balkanskog latinskog, usp. rum. *sac*, alb. *sak* itd.).

Iz nj. *Sack* (što je, kako je i s drugim germanskim ekvivalentima, iz lat.) jest mađ. *zsák*, iz čega je *džâk*. — Iz njemačke umanjenice *Sackel* jest kajk. *žakelj* (usp. sln. *žakelj*).

saláta

Također *sàlāta* itd., usp. sln. *soláta*. — Općebalkanska riječ, posuđena iz talijanskog — usp. tal. mlet. *salata*, što je od lat. *insalata* "posoljena" — doslovno "usoljena" (> roman.: fr. *salade*, južfr. *salado*, šp. *ensalada*, port. *salada*; iz francuskog jest engl. *salad*).

Iz talijanskog je poznosrvnj. *salāt* m., od toga nj. *Salat*.

Usp. i *saláma*, što je također iz talijanskog, tal. *salame* < lat. *salamen*. (Tal. *salami* "kobasice" jest od *salami conditi* "usoljeno meso"; iz talijanskog je fr. *salmi-gondis*, dalje *salmi*, također nj. *Salami*; iz francuskog su engl. *salmagundi, salmi*).

U obje je riječi — *insalata* i *salamen* — latinska *sal* "sol" (v.).

sȁlo

Od psl. **sȃdlo*: bug. *sàlo*, mak. *salo*, sln. *sálo*, č. *sádlo*, slč. *sadlo*, luž., p. *sadło*, r., ukr. *sálo*, bjr. *sála*.

Riječ **sȃdlo* sadrži *sad-* koje je u *saditi* (v.): salo je ono što je nasađeno na meso.

sȃm, sáma, o

Od psl. **samъ*: stsl. *samъ*, bug. *sam, samà, samò*, mak. *sam*, sln. *sâm, sáma, samȏ*, č. *sám, sama, o*, slč. *sám*, luž., p. *sam*, r. *sam, samá, samó*, ukr. *sam, samá, samé*, bjr. *sam*.

Od ie. **som-o-s*, sa sekundarnim duljenjem *o* → *ō* > *a*.

Usporednice su stind. *samáḥ* "jednak" (indoarij.: pali, prakrt. *sama-*, asam. *xõ* "jednak na obje strane; dešnjak", orija *saã* "ravan", sinhal. *sama* "jednak, sličan"), dameli *sam* isto, baškarik *sam* "ravan", av. *hama-, hāma-*, stperz. *hama-* "isti", klperz. *hama-*, srperz. *hamak, hamag* "sav, cio", grč. *homós* "zajednički, sličan, jednak" (usp. *homològija, hȍmogēn, homȕnim, homograf, homofònija, homoseksuálac* itd.), *homoũ* "skupa, zajedno", *homaiós* "jednak" (usp. *homeomorfizam, homeopàtija, homeostáza, homeotèrman* itd.), lat. *similis* "sličan" (roman.: rum. *samăn*, tal. stnapulj. *sémele*, sardin. logudor. *símile*, stfr., prov. *semble*), stir. *-som* "isti", *sáim* "spokojan, miran" (**sōmi-*), stisl. *sǿmr* "sličan", stengl., engl. *same* "isti", stvnj. *samo* (germ. **saman-*). — Usp. i lat. *simplex* "prost, jednostavan" (s *plek-* za koji v. u *plesti*; možda je iz nezabilježena dalmatoromanskog odraza lat. *simplicem* posuđeno hrv. dubrovačko *sȋmplik* "nevin, naivan"; latinizmi su *sȋmpleks*, usp. *simplicìtēt, simplifikácija*). — Usp. i lat. *simplus* "jednostruk" (roman.: tal. *scempio* "bedast, glup", katal. *simple*; iz talijanskog je po primorju *šȇmpio* "ludo čeljade", usp. i *inšempìjati* "pobudaliti" itd.).

Usp. **sem-/*som-* u značenju "jedan": grč. *heĩs* m., *mía* ž., *hen* sr. (**sems, *smija, *sem*), lat. *semel* "jedanput", toh. A *sas* m., *säm* ž., B *ṣe* m., *sana, somo* ž. — te **sēm-* u *sēm-i-* "polovica" (jednak dio cijelog): stind. *samíḥ*, grč. *hēmi-* (usp. *hemisféra, hemiplègija*), lat. *sēmi-* (*sēmis* "pola" > roman.: šp. *jeme* "pola noge"; *sēmus* "smanjen" > roman.: tal. *scemo* "bedast", stlogudor. *semu*, furlan. *sem* isto, stfr. *sein*, prov. *sem* "smanjen"; za lat. *sēmi-* usp. *semivòkāl, semipermeabilitēt, semifinále, semigrupa*), stvnj. *sâmi-*.

sȁn, gen. *snä*

Od psl. **sъnъ*: stsl. *sъnъ*, bug. *sъn*, mak. *son*, sln. *sə̏n*, gen. *snä*, č., slč. *sen*,

gluž. *són*, gen. *s(o)na*, p. *sen*, gen. *sna*, r., ukr., bjr. *son*, gen. *sna*.

Usp. **vъsnǫti* u *ùsnuti*. — Od imenice *san* jest *sánjati, sânjām*.

Psl. **sъnъ* jest od **sъpnъ*, što je od ie. **sup-no-s*: stind. **supna-* (> pali *supina-* m. sr. "san", prakrt. *suviṇa-* i sl., rom. (evrop.) *suno* isto, zappahar. *suino* "u snu", stbengal. *suina* "san", gudžarat. *samṇũ*, sinhal. *sihina, sīnaya, hīnaya* itd.), baškarik *sūn(a)*, phalura *sēn* ž., grč. *hýpnos* "san" (usp. *hipnóza* iz *hypnósis*), alb. *gjumë*, toh. A *ṣpəⁿ*, B *ṣpäne* isto.

Usp. stind. *svápnaḥ* "san, spavanje" (> lendi *sam* "spavanje"), av. *xᵛafna-*, srperz. *xᵛamn*, perz. *xᵛāb*, kurd. kurmandži *xäw*, baluči *wāb*, tališ. *han*, sogd. *γwβn, xwβn [xuβn]*, jagnop. *xuvn*, jidga *xōvun*, arm. *kʰun*, gen. *kʰnoy*, lat. *somnus* isto (roman. "spavanje": rum. *somn*, veljot. *samno*, tal. *sonno*, sardin. logudor. *sonnu*, retorom. engadin. *sön*, furlan. *sium*, stfr. *somme*, prov. *som*, katal. *son*, šp. *sueño*, port. *somno*; za lat. *somnus* usp. *somnambulìzam*), lit. *sãpnas* (**swop-no-s*).

Od **sup-n(i)jo-m*, **swep-n(i)jo-m* jet stind. *svápnyam* "snoviđenje", lat. *somnium* "san" (roman.: tal. *sogno*, retorom. engadin. *sömmi*, furlan. *sium*, fr. *songe*, prov. *somne*, šp. *sueño*, port. *sonho*; za lat. *somnium* usp. *sòmnički*, *somnilòkvija*), lit. žemajt. *sapnis* "spanje, san", psl. **sъnьje* (hrv. *sânje*). — Usp. stind. *asvapna-* "besan", av. *axᵛafna-* isto, grč. *enýpnion* "nesanica" (potome načinjeno lat. *insomnia*, iz čega je *insòmnija*), kimr. *anhunedd* isto.

sandála

Evropeizam, k nama došao vjerojatno iz nj. *Sandále*. Usp. fr. *sandale*, engl. *sandal*. Izvor je lat. *sandalium*, što je iz grč. *sandálion*, a to je umanjenica od *sándalon* "drvena obuća", što pak je vjerojatno iz perzijskog *sandal*.

U perzijski je jezik riječ dospjela iz Indije, gdje je prvotno označavala sandalovo drvo, a onda obuću od njega. (To se drvo naziva srlat. *sandalum*, stfr. *sandle, sandre*, fr. *santal* — usp. grč. *santalon*, — tal. *sandalo*, šp. *sándalo*, nj. *Sandel* — naziv za drvo u Evropu je dospio vjerojatno iz arap. *ṣandal*.)

Konačan je izvor neki srednjoindijski odraz staroindijske riječi *candanaḥ*, *candanam* "sandalovina, sandal(ovo drvo)" (> pali *candana-* sr., prakrt. *camdaṇa-*, lendi *canaṇ*, pandžabi *cannaṇ*, nepal. *cā̃dab*, maithili *cānan*, sinhal. *sañdun, hañdun*).

sànduk

Iz t. *sandık*, što je iz arap. *ṣandūq* ili *ṣundūq*.

sânjke

Množina umanjenice na *-ьka* od psl. **sanь* ž. "sanjke": csl. *sanь* "zmija", bug. *sani, sànka* "sanjke", hrv. *sâni* (usp. i *sánice*), sln. *sanî*, č. *sáně, saň* ž. "zmaj", slč. *sane* mn. "sanjke", *saň* ž. "zmaj", gluž. *sanje* mn., dluž. *sańe* mn. "sanjke", p. *sanie, sanki* mn. isto, *sannice* "saonici", str. *sanь* "zmija", ukr. *sány* mn. "sanjke".

Oblici *saòne* ž. mn., *saònice* ž. mn., *säoni* m. mn. (*savnice* u J. Mikalje) nastali su od **saln-*, što je razjednačavanjem od pridjeva **sanьnъ*. Za to usp. i *salínac* "dio saonica po kojem one klize po snijegu i sl." te *saònīk* "prtina za sanjke; salinac".

Što se tiče značenja "zmija" i "sanjke, saonik", usp. r. *poloz* "saonik, rub saonika" i "zmija" (**polzъ* > *plâz*).

Ukazuje se i na sličnozvučne riječi sa značenjima "sanjke", "skija" kao što su naprimjer saam. Kola *čyõnne* (ural. **śona*), marij. *šun*, tatar. *čana*, mongol. *sana*.

sàpūn, gen. *sapúna*

Posuđenica iz balkanskoromanskog — usp. rum. *săpun*, bug. *sapùn*, mak. *sapun*, alb. *sapun*, ngrč. *sapoũni* itd.

Izvor balkanskoromanske riječi jest lat. *sapō*, gen. *sapōnis* (od toga su romanski: rum. *săpun*, veljot. *sapaun*, tal. *sapone*, sardin. logudor. *sabone*, retorom. engadin. *savun*, furlan., fr. *savon*, fr. dijal. gaskonj. *sablun*, pikard. *savlõ*, prov., katal. *sabó*, šp. *jabón*, port. *sabão*).

Lat. *sapō* jest iz galskog, a galska je riječ posuđenica iz germ. **saipōn-* (što je dalo isl. *sápa*, norv. *saapa*, šv. *såpa*, stengl. *sápe*, engl. *soap*, nizoz. *zeep*, tvnj. *seipha*, nj. *Seife*). To je od glagolskog **sip-* "kapati, curiti" (stengl. *sípan*, engl. *seep*, nizoz. *sijpelen*). V. *sipiti*.

sára

Ta riječ za usminu čizme posuđena je iz mađ. *szár* "sara čizme" (također "stručak, stabljika, struk, drška").

sât

Nastalo stezanjem od *säat*, a to od *sähat*, gen. *sähta*. Riječ *sahat* balkanski je turcizam arapskog postanja: došla je iz tur. *saat*, *sa'at*, a to je iz arap. *sā'at*.

säv, *svä*, *svë*

Uza *säv* imamo i *väs*, usp. i kajk. *ves*, *sa*, *se*. — Usp. i *säsma* prema starijem *vesma*, *svasma*; *väzda* od **vъsьgda*.

Od psl. **vьsь*, **vьsa*, **vьse*: stsl. *vьsь*, *vьsja*, *vьse*, bug. *se*, mak. *se*, sln. *vès*, *vsä*, *vsë*, stč. *veš*, *vše*, *vše*, stp. *wszy*, *wsza*, *wsze*, r. *ves'*, *vsja*, *vse*, ukr. *uvés'*, *usé*, *usjá*, bjr. *uvéś*. — Od starijeg **vьxъ*, **vьxa*, **vьxo*.

Izravne usporednce istog značenja jesu lit. *vìsas*, *visa*, latv. *viss*, *visa*, 'jatv.' *wisa*, prus. *wissam* ("sva"); nadalje, stind. *viśvaḥ* "svaki, sav, cio; svijet" (s nejasnim *ś* umjesto *s*; indoarij.: prakrt. *vissa-*, *vīsa-* "sav", sinhal. *visu* ž. "svijet"), av. *vīspah*, stperz. *vis(p)a-*, sogdij. budist. *wysp-*, baktrij. *oispo [wisp]*, hotsak. *biśśa-*. — Bit će da je sve to povezano sa značenjima "razmnožavati, podići, odgojiti" u lit. *veĩsti* "podići, odgojiti", *veislẽ* "vrsta, soj, rod" — usp. nj., engl. *all* "sav" prema got. *alan* "podizati, odgajati", ili npr. lat. *tōtus* "sav" (intern. *tòtālan*) prema ie. **teu-* "uvećavati se" (za **teu-* v. *titi*).

sávjest ž., gen. *sávjesti*

Po stsl. *sъvěstь* — usp. *svijȇst*.

To *sъvěstь* prevedenica je grčke riječi *syneídēsis* "conscientia".

V. *vijest*.

sávjet

Vjerojatno od psl. **sъvětъ*: stsl. *sъvětъ*, hrv. i *svjët*, sln. *svët*, gen. *svéta*, str. *s(ъ)větъ*. — Ruska riječ *sovét* (iz toga je *sovjet*, *sovjetski*) posuđena je iz crkvenoslavenskog. Crkvenoslavenska je riječ prevedenica grčke riječi *symboúlion* "savjet, savjetovanje, vijećanje".

Od istog su korijena *závjet*, *ùvjet*.

V. *obećati*, *odvjetnik*.

scäti, scȃ/ščȇ

Od psl. **sьcāti*, **sьčǫ* "mokriti, pišati": sln. *scáti*, *ščí*, č. *scáti*, gluž. *šćeć*, dluž. *šćaś*, p. *szczać*, *szczę*, r. *scat'*, *scu*, *sciš'*, ukr. *scjáty*, bjr. *scać*.

Psl. **sьcati* jest od **sьkati* (usp. **sьčь* "mokraća" u stsl. *sьčь*, hrv. *säč*,

seč, sln. *sač*, str. *sьcь* itd.), a to **sьk-* jest od ie. **sik^w-*.

Korijen je **seik^w-*: stind. *sicyáte* "poprskan je" (indoarij.: prakrt. *siccamta-* "pršteći, prskajući", asam. *xisiba* "prskati, razbacivati"), *siñcati* "izlijeva, prska" (**sink^w-*; indoarij.: pali *siñcati* "prska", prakrt. *simcaï*, hind. *sīcnā*, *chīcnā* "natapati, navodnjavati", sinhal. *isinavā*, *ihinavā* "prskati, razbacivati" itd.), *sécate* "izlijeva", av. *hičaiti* isto, stnord. *sía* "mokriti", dan. *sie*, stengl. *síon*, stfriz. *sīa*, nj. *seihen* (germ. **sīhwan*) itd.

Za **seik^w-* v. u *sípiti*.

sëbe

Starije je *sèbe*. — Genitiv psl. **sebe*: stsl. *sebe*, bug. *sèbe*, mak. *sebe*, sln. *sebe*, č. *sebe*, gluž. *sebje*, dluž. *sebé*, p. *siebie*, r. *sebjá*, ukr. *sebé*, bjr. *sjabé*.

Psl. **sebe* nastalo je od ie. **sewe* (ima analogijsko *b*).

Dativ je **sebě*: stsl. *sebě*, bug. *sèbe*, mak. *sebe*, hrv. *sëbi*, starije *sèbi* (to je obično u nekim govorima i drugdje u hš.), sln. *sébi*, č. *sobě*, slč. *sebe*, gluž. *sebi*, dluž. *sebe*, p. *sobie*, r. *sebé*, ukr. *sobí*, bjr. *sabé*. — Usp. lat. *sibī*, osk. *sífeí*, prus. *sebbei*. — Drugačiji je dativ, **swoi*, npr. u grč. *hoī*, *hoi*, lezb. *woī*; usp. **sewoi* u grč. homer. *heoī*. — Usp. i baltijski dativ: stlit. *sawo*, lit. *sáu*, *sáv*, latv. *sev*, *sevi*.

Usp. *pòseban*, *príseban*, *záseban*, *ösebūjan*, *sebica*, *pòsebicē*, *zäsebicē*, *sëbicē*, *sëbičan* itd.

Možda je *b* po **sobь* (**osobь*, **posobь*, usp. *ösoban*, *spösoban*, dalje *ösoba*; usp. *sopstven* iz crkvenog jezika, običnije na istoku, ali u filozofskom jeziku *sopstvo*).

Akuzativ je **sę* (koji je u enklitičkom *se*), što je od **se-m* — usp. *mę*, *tę* < **me-m*, *te-m*. Usp. npr. osk. *siom* ak. "se".

Ie. **swo-bh-* "poseban" jest u stind. *sabhā́* "skup, sabor, skupština" (indoarij.: pali *sabhā* "vijećnica", prakrt. *sa(b)hā* "sabor"; u današnjim jezicima posuđenice iz sanskrta i palija), lat. *Sabīnī* ime plemena, *Sabelli* ime plemena, *Samnium* ime područja (osk. *Safinim*), *Samnītes* "Samnićani" itd. — v. *sloboda*.

Ie. **sewe-*, **swe-* gen. "sebe" još je u iran. **xawa-* (npr. u iškašim. *xь* obj. "sebe"), **xwa-* (av. *hva-*, *x^{v}a-*, perz. *huva* "svoj, vlastit"), arm. *ink^{h}ean* "sebe" (k^h < *sw*), *iur* "sebi" (**sewero-*), grč. *he* "sebe" (**swe*), hom. *heé* (**sewe*), gen. hom. *héo*, *heĩo*, *heu*, *heũ*, at. *hoũ* (**swesjo*), frigij. *ewe* (**swe-*), alb. *vetë* "sebe" (**swe-ti-*), lit. *savę̃s*, *sevę̃s* gen. "sebe", itd. (Lat. *sē* > roman.: rum. *sine*, *se*, veljot. *se*, tal. *se*, *si*, sardin. logudor. *se*, retorom. engadin. *sai*, *se*, furlan. *se*, fr. *soi*, *se*, prov., kat., šp., port. *se*.) — Usp. i lit. *sãvas*, latv. *savs*.

V. *svoj*.

sëdam

Od psl. **sědmь*: stsl. *sedmь*, bug. *sèdem*, *sèdъm*, mak. *sedum*, sln. *sédem*, č. *sedm*, slč. *sedem*, gluž. *sedom*, *sydom*, dluž. *sedym*, polap. *sedm*, p. *siedm*, kašup. *setəm*, r. *sem'*, ukr. *sim*, bjr. *sem*.

Psl. **sedmь* jest novotvorina od **sedmъ* "sedmi" < ie. **sept-mo-* < **septm̥* "sedam" (u praslavenskom bi bilo **setь*).

Ie. **septm̥* "sedam" dalo je het. *šipta-*, toh. A *ṣpät*, B *ṣuk(t)*, stind. *saptá* (indoarij.: pali, prakrt. *satta*, sindhi *sata*, lendi, pandžabi, zappahar. *satt*, nepal. *sāt*, asam. *xāt*, bengal. *sāt*, orija *sāta*, maithili, bhodžpuri, avadhi, hind., gudžarat., marathi *sāt*, sinhal. *sata*, *hata* itd.), aškun *sot*, *sūt*, vajgali *sōt*, kati *sut*, prasun *sεtε*, dameli *sat*, pašai *sāta*, kalaša *sǟt*, khovar *sot*, baškarik

sʌt(t), šina *sat*, kašmir. *sath*, stiran. **hafta*, av. *hapta*, perz. *häft* (iz toga, preko turskog, u Bosni *héfta* "tjedan"), tadž. *haft*, baluči *apt*, kurd. *häft*, skit. **awd*, sogdij. *ʾβt*, horezm. *ʾβd*, hotsak. *hauda*, oset. *avd*, pašto *ovə́*, jagnobi *aft*, *avd*, mundžan. *ovdá* (iz indoiranskog ili možda iz ranoiranskog **sapta* jest ugar. **säptä̈*: mansij. *sāt*, *sằt*, hantij. *tāpət*, *lapət*, mađ. *hét*), arm. *ewtʿn*, grč. *heptá* (> ngrč. *ephtá*, iz toga rom. *eftá*), alb. *shtatë* (**septm̥tí-*), lat. *septem* (> roman.: rum. *şapte*, veljot. *sapto*, tal., sardin. *sette*, retorom. *set*, furlan. *siet*, fr. *sept*, prov., katal. *set*, šp. *siete*, port. *sete*), stir. *secht n-*, kimr. *saith*, got. *sibun*, stnord. *sjau*, norv. *sju*, *syv*, šv. *sju*, dan. *syv*, stengl. *seofon*, engl. *seven*, stsas. *sebun*, nizoz. *seven*, stvnj. *sibun*, nj. *sieben* (germ. **seβun*, u engl. i stsas. pak **siβunī*), lit. *septynì*, latv. *septiņi*, 'jatv.' *septis* (usp. i prus. *sep(t)mas* "sedmi").

Ie. **septm̥* posuđeno je iz semitskog **šabʿatum* m. "sedam" (> arap. *sabʿat(um)*, hebr. *šib̲ʿā*, akad. *sebet(tum)*, sirij. *šabʿa*, geez *sabʿatū* itd.). U semitskom je **šabʿatum* m. motivirana riječ: **šabʿ-* jest osnova, *-at-* oznaka muškog roda za glavne brojeve, *-u-* oznaka za nominativ i *-m* oznaka za određenost (usp. **šabʿum* ž. u arap. *sabʿun*, hebr. *šéb̲aʿ* itd.).

Semitske su posuđenice još i kart. **šwid-* (gruz. *švid-i*, megrel. *škwit-*, svan. *išgwid-*) i etr. *semφ*, a vjerojatno i hurit. *šitta*, *šinda*.

ségnuti, ségnēm

I *sëgnuti*, *sëgnēm*. — Od psl. **sęgnǫti*: bug. *sègna*, mak. *segne*, sln. *sę́gniti*, č. *sáhnouti*, r. *sjagnút'* itd. — Usp. *doségnuti*, *poségnuti* itd.

Polazno je **sęgti*: sln. *sę́či*, *sę́žem* itd. — Usp. *doséći*, *poséći*, *priséći*.

Imperfektiv je *sëzati*, *sëžēm* (usp. *dosézati*, *posézati*) i *-sizati* u *dosizati*, *posizati*, *prisizati*.

Glagol *priséći se* ima to značenje od "ispružiti ruku do zemlje", što je bio način zaklinjanja u drevnih Slavena (v. *kleti se*). Takva se zakletva vidi i drugdje, usporedi naprimjer posizanje ruke na svetu knjigu (na Bibliju, na Kuran).

Usp. *prìsega* (**prisęga*), *sȇg* (**sęgъ*), *poseg* (**posęgъ*), *dóseg* (**dosęgъ*), *òpseg* (**obsęgъ*) itd., *sëžanj*, gen. *sëžnja* (**sęžьnь*).

To je od ie. **se(n)g-* "zakopčati, objesiti, dotaći": stind. *sájati* "prilegne, pripije" (indoarij.: pali *sajati* "zagrli, obuhvati, obujmi"), pašai *ṣe-* "pričvrstiti se", šina *ṣóiki* "učvrstiti; baciti", srir. *sén* "mreža" (**seg-no-*), lit. *sègti*, *segù* "prikopčati", latv. *segt* "pokriti" itd.

séknuti, sȇknēm

Od psl. **seknǫti*: bug. *sèkna*, mak. *sekne*, č. *sáknouti*, slč. *siaknuť* "šmrkati", r. *sjáknut'* "hlapiti". — Usp. *iséknuti (se)*, *useknuti (se)*.

Prema *oseknuti* jest imenica *ösēk* m., *öseka* ž.

Usp. **sǫčiti* "sušiti" u str. *sučitisja*.

Indoevropski je korijen **se(n)k-* "posušiti, presahnuti, spustiti se": srvnj. *sīht*, nj. *seicht* "plitak" (od stvnj. **sīhti* < germ. **sinhtiz*), got. *sigqan* "spustiti se", stnord. *søkkva*, norv. *sökka*, šv. *sjunka*, dan. *synke*, stengl. *sincan*, engl. *sink*, stsas. *sinkan*, nizoz. *zinken*, stvnj., nj. *sinken* isto (germ. **sinkwan*), lit. *sèkti*, *senkù* "spustiti se, sleći se", *seklùs* "plitak", latv. *sīkt* "osušiti se".

sekùnda

Sekunda je druga manja jedinica vremena, *pars minuta secunda*, i to *secunda* jest ž. rod za latinski pridjev *secundus* "sljedeći, drugi". Prva je takva manja jedinica *minuta* (v.).

Lat. *secundus* (> roman.: tal. *secondo*, (mlet.) *segondo*, sard. log. *segundu*, furlan. *seont*, stfr. *segond*, prov., kat. *segon*, stšp., stport. *segondo*) stari je particip za glagol *sequere*, *sequor* "slijediti, pratiti" (> roman.: tal. *seguire*, retorom. engad. *seguir*, fr. *suivre*, prov. *segre*, katal., šp., port. *seguir*). — Usp. u nas *sëkundāran* "drugi, drugorazredan, sporedan", što je načinjeno prema lat. *secundārius*.

Od participa prošlog ž. roda narlat. **sequita* (umjesto *secta*) jest fr. *suite* "pratnja, svita; nastavak; niz, red", iz čega je *svìta* "pratnja", također termin u glazbi (tamo je običnije da se piše i govori *suìta*).

Od latinske riječi *secta* "trag, put, pravac" (iz nje je *sëkta* "sljedba" — naša je riječ *sljëdba* zapravo prevedenica), koja je particip prošli, jest stfr. *sette*, iz koje je engl. *set* "pribor, uređaj, zbirka; društvo, klika, krug" (u XIV. st. samo "skupina ljudi"), iz čega je *sët*.

Izvedenica od latinskoga glagola jest i *sequentia* (usp. *sekvèncija*, *sekvènca*; *cōnsequentia* u *konsekvèncija/konzekvèncija*, *konsekvènca/konzekvènca*, za *cōnsequens* usp. *konsekvèntan/konzekvèntan* itd.).

Od glagola *exsequere* "pratiti, provesti, postići, izvesti" jest imenica *exsecūtiō* (iz toga *egzekúcija* "ovrha, zapljena; pogubljenje; primjena kaznenih mjera"); od *persequere* "slijediti, goniti, kazniti, tjerati, tražiti" jest *persecūtiō* (iz toga *persekúcija* "proganjanje, gonjenje, potjera; mučenje, uznemiravanje; potjernica").

Istoga je korijena i lat. *socius* "zajednički, saveznički; drug; saveznik" (ie. **sokʷ-jo-s*), od čega je pridjev *sociālis* "saveznički; druževan, složan" (usp. *söcijālan* "društven"), imenica *societas*, gen. *societātis* "društvo, zadruga; savez" (usp. *socijètēt* "ortaštvo, zadruga, udruga"; od lat. jesu roman.: tal. *soccita* "društvo", stfr. *soistié* "najamnina"), *sociō* "združim", od toga *sociātiō*, usp. i *associātiō* (iz toga *asocijácija*). Ovmo idu i druge novije riječi, npr. *sociològija*, *sociomètrija*, *socijalìzam* (ta se riječ, u drugačijem značenju, pojavila, kao fr. *socialisme*, u XVIII. st.) itd. — Od lat. *socius* jesu ove romanske riječi: rum. *soţ* "muž, suprug", tal. *soccio* "zakupnik", stfurlan. *suez*. — Iz lat. *socius* posuđeno je alb. *shok* "drug".

Indoevropski je korijen **sekʷ-* "slijediti", od čega su još npr. stind. *sácate* "slijedi", khovar *sočik* "složiti se" (**se-skʷ-*), av. *hačaiti* "slijedi", grč. *hépomai* "slijedim", stir. *sechitir* "slijedi", stnord. *seggr* "pratilac" (**sokʷjos*), lit. *sèkti* "slijediti", latv. *sekt* isto.

sèlo

Mn. *sëla*, gen. mn. *sȇlā*. — Od psl. **sedlò* "seosko gospodarstvo s kućom": stsl. *selo*, bug. *sèlò*, mak. *selo*, sln. *sẹlộ*, č. *sídlo*, dluž. *sedło*, p. *sioło*, r. *seló*, mn. *sëla*, ukr. *seló*, bjr. *saló*.

Usp. psl. **sedláninъ* (od **sedlěn-*), mn. **sedľane*: stsl. *seljaninъ*, bug. *sèljanin*, mak. *selanin*, hrv. *sèljanin*, sln. *selján*, r. *seljanín*, ukr. *seljanýn*, bjr. *seljanín*.

Psl. **sedlo* jest od ie. **sed-lo-m*, usp. gal. *sedlon* "sjedalo" i arm. *etł* "mjesto, položaj" (i *tełi*).

Od ie. **sed-lā* jest grč. lakon. *hellá* "sjedalo", lat. *sella* (roman. "stolac": sttal. *sella*, sardin. logudor. *sedda*, furlan. *siele*, istfr., jugoistfr. *sel*, prov. *sella*, šp. *silla*, port. *sela*; "sedlo": rum. *şea*, tal. *sella*, logudor. *sedda*, retorom. engadin. *sella*, furlan. *siele*, fr. *selle*, prov., katal. *sella*, šp. *silla*, port. *sella*) — korijen je ie. **sed-* "sjesti" (v.).

Izravna tvorbena usporednica za psl. **sedlěne* jest grč. *Héllēnes* "Heleni, Grci" (usp. dalje *helenìzam*), što je dorizam (usp. dor. *Héllānes*); oboje je od

ie. _*sedl-ēn-es_. Dorsko je ime najvjerojatnije predgrčko, možda tračko — usp. tračke etnonime u grčkom zapisu: _Getēnoí, Bessoparēnoi, Karpianoí_; u latinskom: _Moriseni, Petoporiani._

septèmbar

I _sèptēmbar_. — Iz lat. _september_, što je od _septem_ "sedam" (za to v. u _sedam_). Rujan je u rimskom kalendaru bio sedmi mjesec.

sèstra

Od psl. _*sestrȁ_, ak. _*sestrǫ̍_: stsl. _sestra_, bug. _sestrà_, mak. _sestra_, sln. _séstra_, č., slč. _sestra_, gluž. _sotra_, dluž. _sotša_, polap. _sestra_, p. _siostra_, r. _sestrá_, ukr. _sestrá_, bjr. _sestrá_.

Od ie. _*sesrā́_, što je od ie. _*swesor-_ "sestra (starije _*$ś^{w}$esor-_?): stind. _svásā(r)_ (usp. još prakrt. _sasā, susā_ nom., u Aśokinim tekstovima _spasuna_ gen. mn.), aškun _sū̃s_ (i u drugim dardskim i nuristanskim jezicima, npr. još kati _sus_, vajgali _sōs_, prasun _sīus, syūs_, dameli _pas_, pašai _sāī_, šina _sa_ itd.), av. _x^{v}aŋhar-_, srperz. _h^{v}āhar_, tadž. _xox^{w}ar_, sogd. manihej. _xwʾr [xwār]_, jagnop. _x^{w}ōr, xōr_, oset. _x^{w}ärä, xorä_ ("bilo koja žena mojeg roda"), arm. _k^{h}oyr_, gen. _k^{h}er_ (_*swesōr_, gen. _*swesrós_), grč. _héōr_ ("kći; sestrična; rođaka"), lat. _soror_ (_soror, sorōre_ > roman.: rum. _sor(ă)_, veljot. _saur_, sttal. _suoro, suora_, tal. pijemont. _söre_, sardin. logudor. _sorre_, retoroman. engadin. _sour_, furlan. _sur_, fr. _sœur_, prov. _sorre_ i veljot. _seraur_, stšp. _seror_; fr. > hait. _so_, trinidad. _sese_, mauricij. _ser_, sejšel. _ser_), stir. _siur_, kimr. _chwaer_, stkorn. _huir_, korn. _hoer, hor_, bret. _c'hoar_, got. _swistar_, pranord. _swestar [swestǣr]_, stisl. _syster_, dan. _søster_, šv. _syster_, stengl. _sweoster, sweostor, suster, soster_, engl. _sister_ (> tokpisin _susa_, krio,veskos _sista_, sranan-tongo _sisa_), stsas. _swëstar_, srnizoz. _suster_, nizoz. _zuster_, stvnj. _swester_, nj. _Schwester_ (germ. _*swestr-_), lit. _sesuõ_, gen. _seser̃s_ (nom. _*wesō_, genitiv po _dukter̃s, móters_), toh. A _ṣar_, B _ṣer_ (_*sesor-_).

Prvotno je riječ _*swesor-_ označavala bilo koju rođaku iz vlastita pokoljenja. Sastavljena je od _*swe-_ "svoj" (po drugom tumačenju to je od _*sū-_ "velika porodica") i _*sor-_ "žena". To _*sor-_ jest npr. u stind. _strī́_ "žena" < _*srī_ (usp. u indoarijskim jezicima: pali _thī-, itthī̆-_, prakrt. _thī-, itthī-_, zap. pahari _ṭ(h)ḷī_, sinhal. _-ti_ (u _diriti_ "starica"); usp. i novije _*trī-_ > pali _tiriyā_, hindi _triyā, tiyā_, nepal. _tiriyā_, asam., orija _tiri_ — djelomice i pod utjecajem sanskrtske riječi), u dardskim i nuristanskim jezicima (aškun _istrī́_, vajgali _ištrī́_, kati _štrī_, prasun _westī́_, dameli _ištrī_, pašai _əstrī́_, khovari _istri_, baškarik _īs, is_ itd.), av. _strī-_ (usp. iran. _*strī-či-_ "žena; ženka": sogd. _(ʾ)stryc [(ə)strič]_, puštu _šə́ja_, šugnan. _sitirēʒ_, rušan. _sitirīʒ_), usp. i het. _-šara_ u _haššušara-_ "carica" (v. niže); v. i u imenu iran. _*Har-vat-_ (to bi bio iranski oblik koji odgovara indoarijskom _Sar-mat-_), v. _Hrvat_.

Ie. _*sor-_ poslužilo je i kao oznaka za ženski rod — usp. het. _haššu-šara-_ "kraljica" (_haššu-_ "kralj"), _išha-šara-_ "gospodarica" (_išha-_ "gospodar"), stind. _tisrá-_ ž. "tri", _cátasra-_ ž. "četiri", avest. _tišrō, čataŋrō_, lat. _uxōr_ "žena" (usp. stind. _ókas-_ sr. "ognjište"), stir. _teoir_ "tri" (_*tisores_), _cetheoir_ "četiri" (_*k^{w}etesores_).

Je li tibburm. _sriŋ_ "sestra" (tib. _sriŋ-mo_ "sestra", arh. kin.(12000—800. g. pr. n. e.) _sri̯ĕŋ_, stkin. _si̯äŋ_ "porodica, porodično ime" (ide po ženskoj liniji)) posuđenica iz nekog indoevropskog jezika?

Kao moguća izvanindoevropska i izvannostratička usporednica za ie. _*sor-_ nameće se tibburm. _*ʒar_ "sestra (prema muškarcu)": kačin. _dźan_, lušej _far-nu_, arh. kin. _tsjər_, stkin. _tsi_, kin. _jiě(jiě)_ "starija sestra" — iako bi neke mogu-

će sinokavkaske usporednice možda govorile protiv te usporedbe.

sìdro

Posuđenica iz srgrč. *sídero(n)*, što je od stgrč. *sídēros* "željezo" (usp. *siderit, siderùrgija* itd.).

Sama grčka riječ *sídēros* nema uvjerljive etimologije. Možda se prvotno odnosila na meteoritsko željezo. Pomišlja se na to da je označavala crvenu kovinu i da je povezana s riječi *sídē* "mogranj, nar", koja je posuđenica iz nepoznata izvora (uspoređuje se s imenom grada u Maloj Aziji *Sídē* i sličnim imenima).

sìgūran, sìgūrna, o

Načinjeno od pridjeva *sigur*, koji je posuđenica iz mletačkog talijanskog, odakle se riječ proširila i po drugim balkanskim jezicima. — Usp. onda dalje *sigúrnōst, osigùrati, osiguránje* itd.

Tal. *sicuro* jest od lat. *secūrus* "siguran" (dalo još sard. logudor. *seguru*, retoroman. engadin. *sgür*, furl. *siyur*, fr. *sûr*, prov., katal. *segur*, šp., port. *seguro*; iz stfr. *sur(e)* jest engl. *sure*). — Iz talijanskog je *sikūr*, iz mletačkog *seguran*.

Iz kasnolatinskog **sicūrus* jesu i zapadnogermanske riječi (stengl. *sicor*, stsas. *sikor*, nizoz. *zeker*, stvnj. *sichur*, nj. *sicher*; iz njemačkog je razg. *zìher*, pa onda načinjeno *zìherica, zihèrāš*, usp. i *zìherung*).

Lat. *sēcūrus* "bezbrižan, pouzdan" sadrži isti korijen kao i *cūra* "briga, skrb", *cūrō* "brinem se, nastojim" (*cūrāre* > roman.: rum. *cura* "krčiti", tal. *curare* "nastojati, skrbiti", fr. *curer*, prov., katal., šp., port. *curar*).

Riječi preuzete iz latinskog ili izvedene od takvih jesu *kúra, kuriózan, kuriozìtēt* itd.

sìjati, sìjēm

Od psl. **sě(ja)ti*, **sěję*: stsl. *sěti, sěję*, bug. *sèja*, mak. *see*, sln. *sejáti, sẹ̑jem*, č. *síti*, slč. *siať*, r. *séjat', séju* itd.

Od ie. **sē(i)-* (st. **sēH(i)-*) "sijati": lat. *serō* "sijem", (**si-sō*), *sēuī* "sijao sam", *satum* "posijan", srir. *saithe* "roj", got. *saian* "sijati", stnord. *sá*, šv. *sa*, dan. *saa*, stengl. *sáwan*, engl. *sow*, nizoz. *zaaien*, stvnj. *sāen*, nj. *säen* isto (germ. **sǣjan*), lit. *sëti, sëju* "sijati", latv. *sēt, sēju* isto, toh. *sāry-* "sipati", het. *šai-/šija-* "sijati; umetati u zemlju".

V. *sjeme*.

sijêčanj, gen. *sijêčnja*

Od psl. **sěčьnь*: csl. *sěčьnь*, mak. dijal. *sečen*, sln. *sečen*, slč. *malý sečeň*, r. dijal. *sečen'*, ukr. dijal. *sičen' druhyj*, sve "veljača".

Usp. kao naziv za siječanj slč. *velký sečeň*, p. *styczeń* (s *t* po *styk*, kao mjesec na stiku, na doticaju dviju godina), str. *sěčьnь*, r. dijal. *sečeń*, ukr. *sičen'*, bjr. dijal. *sečen'*.

Psl. **sěčьnь* bio je naziv za četvrti mjesec hladnog doba godine; on je pogodan za sječu: u to je vrijeme deblo upravo najbolje za to da se drvo može kasnije obrađivati. Također, prostor gdje se iskrčila šuma bio je pogodan za to da na njemu bude kasnije njiva. Kasnije, u ožujku ili travnju, na toj su se budućoj njivi ostaci drvlja palili kako bi pepeo bio gnojivo (pa se taj mjesec u nekim ruskim govorima nazivao *berezozol*, po brezama, kao najčešćem drveću, i pepelu, r. *zola*).

Dalje v. *sjeći*.

sijêd, sijéda, o

Od psl. **sȇdъ, *sědȁ, sȇdo,* odr. **sědъjь*: stsl. *sědъ*, sln. *sẹ̑d, sẹ́da,* č., slč. *šedý,* p. *szady,* kašup. *šady,* r. *sedój* itd.

Stariji bi oblik bio **xoido-* (< **ksoi-d(h)o-*), usp. **xoiro-* u **sěrъ(jь)* (bug. *ser* "salo, mast", sln. *ser* "siv, sur, svijetloplav", č. *šerý,* r. *séryj* "siv, sur" itd.

Tu bi u obje riječi bilo **ksoi-* < **skoi-*; to je indoevropski korijen **(s)ḱei-*. Usp. **ḱoi-ro-s* u germ. **hairaz*: stisl. *hárr* "blijed", stengl. *hár*, stvnj. *hêr* "dostojan, velik"; usp. i stir. *ciar* "taman".

Za **(s)ḱei-* v. u *sjati.*

sijêno

Od psl. **sȇno*: stsl. *sěno,* bug. *senò,* mak. *seno,* sln. *senȏ,* č., slč. *seno,* gluž. *syno,* dluž. *seno,* p. *siano,* r. *séno,* ukr. *síno* itd.

Sadrži ie. **ḱoi-no-m* "trava", usp. lit. *šiẽnas* "sijeno", latv. *siens* isto, grč. Hes. *koinà* "krma, trava, sijeno". — Ne znam bi li to bio korijen **ḱei-* "oštar", usp. i **ḱeip-* "štap".

sȉla

Od psl. **sȋla*: stsl. *sila,* bug. *sìla,* mak. *sila,* sln. *síla,* č. *síla,* r. *síla* itd. — Usp. **silo* u stsl. *silo* "uže, konopac".

Izvedenice su *sȉlan, sȉlna, o* i *sȋlan, sȋlna, o,* odr. *sȋlnī, ā, ō* (**silьnъ(jь)*), *nàsilan, násilje; sȉliti, prȉsiliti/prisìliti, silòvati* itd.

U praslavenskoj riječi **sȋla* jest ie. **sēilā.* Uspoređuje se sa stisl. *seil* "uže, konopac", stengl. *sál,* engl. *sole,* stfriz. *sēl,* nizoz. *seel,* stvnj. *seil,* nj. *Seil* isto (iz nj. *Seil* jest *säjla*) — to je germ. **sailam* (**soi-lo-m*); lit. *síela* "duša, duh, osjećaj", prus. *seilins* ak. mn. "čuvstvo".

Indoevropski je korijen **sēi-* "ispružiti (ruku), napeti, baciti; snaga".

sîn, mn. *sȉnovi*

Od psl. **sŷnъ,* gen. **synȕ*: stsl. *synъ,* gen. *synu,* dat. *synovi,* nom. mn. *synove,* bug. *sin(ъ̀t),* mak. *sin,* sln. *sîn,* gen. *sîna/sinȗ,* č., slč., luž., p. *syn,* r., ukr., bjr. *syn.*

Od ie. **sūn-ú-s*: stind. *sūnúḥ* (> pali *sūnu-*, prakrt. *sūṇu-* "sin", hind. *sūnū* "kći"), av. *hūnu-*, lit. *sūnùs,* prus. *soūns.*

Ie. **sunus* jest u got. *sunus,* stnord. *sunr, sonr,* norv. *sønn,* šv. *son,* dan. *søn,* stengl. *sunu,* engl. *son,* stfriz. *sunu,* stsas. *sunu,* nizoz. *zoon,* stvnj. *sunu,* nj. *Sohn* (germ. **sunuz*).

Ie. **sujo-* jest u grč. *hyiýs, hyiós,* toh. A *se,* B *soy.*

Korijen je **seu-* (st. **seuH-*) "roditi": stind. *sū́te* "rađa" (indoarij.: lendi *sūvaṇ* ""okotiti se", pandžabi *sūṇā* isto, zapp ıhar. *sūwṇu, suṇu* "roditi, stvoriti; okotiti"), *sutáḥ* "sin; rođen", av. *hav-* "roditi", stir. *suth* "rod, plod" (**su-tu-s*), kimr. *hogen* "djevojka" (**su-kā*).

Ie. **seu-* jest od nostr. **š[e]w(H)ʌ* "roditi", od čega je još kart. **šw-* "roditi (se)" (gruz. *šw-* isto, megr. *skw-* "nesti jaja", svan. *sg-* "roditi (se)" — usp. gruz. *švil-* "sin" < **šw-il-*, često u prezimenima) i ural. **(še)wʌ* (mansij. gor. *šəwä,* lug. *ŝəwä* "potomstvo").

Usporednice i izvan nostratičke natporodice. Sinokavkasko **š(ʌ)wʌ* "roditi se; sin" dalo je sinotib. **šū* "unuk; potomak" (arh. kin. *swən,* stkin. *suən*; kin. *sūn* "unuci, potomci", samo u složenicama, npr. *sūnz* "unuk", *sūnnǚ* "unuka"), sjevkavk. **-išwʌ* "roditi se; sin, kći" (dagestan.: "sin": avar. *was,* andi *wošo,*

ces. *uži*, lak. *ars*, "kći": avar. *jas*, andi *joši*, lak. *duš*; nahanski čečen., inguš. *wo*ʾ, *jo*ʾ).

sínuti, sînē
Od psl. **sinǫ̂ti*: stsl. *sinǫti*, sln. *síniti* itd.
Psl. **si-* jest od ie. **sḱei-*, za koje dalje v. u *sjäti* (a *-nǫ-* i ovdje od ie. *-neu-*).
Ie. **sḱei-n-* jest u got. *skeinan* "sjati, svijetliti", stnord. *skína*, šv. *skina*, dan. *skinne*, stengl. *skína*, engl. *shine*, stfriz. *skīna*, stsas. *skīnan*, nizoz. *schijnen*, stvnj. *scīnan*, nj. *scheinen* isto (germ. **skīnan*), usp. i lat. *scintilla* "iskra" (**skí-nt-* "sjajan"; lat. > roman.: tal. napulj. *šentellẹ*, sardin. logud. *istinkiḍḍa*, *iskinḍitta*, franc. *étincelle*, katal., šp. *centella*; usp. *scintigràfija*, *scintilácija*).
V. *sjati*.

sînj, sínja, e
Odr. *sînjī*, *ā*, *ē*. — I neodređeni oblik ima *nj*, po određenom. — Od psl. **sinь(jь)*: csl. *sinь*, bug. *sin*, mak. *sin*, sln. *sínji*, č., slč. *siný*, p. *siny*, r. *sínij*, ukr. *sínij*, bjr. *síni*.
Usp. **siníca:* hrv. *sjènica* (sa sekundarnim *je*), sln. *siníca*, č. *sinice*, p. *sinica*, r. *siníca* itd.
Po jednom tumačenju, isto *sin-* jest i u nazivu **prosinьcь* (*pròsinac*), zbog sivosti, tamnoće prosinačkih dana.
Psl. **sin-* dovodi se u vezu s glagolom **sьjati* (v. *sjati*) i s pridjevom **sivъ* (v. *siv*), pa bi onda **sinь* bilo od **sḱei-no-*. Usporedi u iranskim od stiran. **axšainyă-*: avest. *axšaēna-*, hotsak. *āṣṣeina-* "modar, plav" (usp. *aṣṣänakä* "golub" < iran. **axšina-ka-)*, sogd. *ʾγs(ʾ)yn [əxsēn(e)]* "zelenkast" (iz skitskog?), oset. *äxsīn* "tamnosiv" (usp. digor. *äxsincʼä* "šljiva"), vahan. *ṣ̌īn*, iškašim. *ṣ̌in* "plav, modar".
Od Skitā su Grci preuzeli ime za Crno more, pa su ga zvali *Póntos Ákseinos* (to je skit. **axšaina* "siv, taman"), no kako je to u grčkom jeziku bilo isto kao grčki pridjev *ákseinos* "negostoljubiv" (s *a-* < **n̥-* "ne-", v. u *ne*, i *kseĩnos* "tuđ, stran; stranac itd.", korijena koji je i u *gost*), ime je promijenjeno u *Póntos eúkseinos* "gostoljubiv, dočekljiv Pont" (usp. sličnu pomoračku promjenu riječi radi razlikovanja u *bonaca*).

sȉpati, sȉpām
I *sȉpljēm*. — Od psl. **sýpati*: csl. *sypati*, mak. *sipa*, sln. *sípati*, *sîpam/sîpljem*, č. *sypati*, r. *sýpatʼ*, *sýplju* itd.
Psl. **suti* (< **supti*), **spǫ* u *nàsūti*, *näspēm*, *zàsūti*, *pòsūti*, *òsūti*, *ràsūti* (usp. *rasúlo*).
Psl. **sunǫti* u *súnuti*, *sûnēm* "kao usuti".
Usp. **osypь* (= **ob-sypь*) u *òsip*, **nasypь* u *násip*, **sypъkъ(jь)* u *sȉpak*, *sȉpka*, *o*.
Psl. **sъpь* u *rásap*, gen. *ráspa* (**sъpь* u *rasap* ž., gen. *raspi*), **sъpa* u *òspa* (od toga načinjeno *öspice* mn.).
Indoevropski je korijen **seup-* "prosipati, razbacivati": lat. *supō* "bacam", *dissipō* "razbacujem, raspem", *obsipō* "poprskam", lit. *sùpti*, *supù* "njihati, ljuljati", prus. *suppis* "nasip".
Usp. još *sȉpljiv*, *ràsipati*, *rásipnīk*, *rásipan* itd.

sípiti sípī
Vjerojatno od psl. **sipiti*, **sipěti*, što bi moglo biti zvukoopisno.
Pomišlja se na vezu s germanskim **sip-* "kapati, curiti" (u stengl. *sípian*,

engl. *seep*, srvnjem. *sīfen*, nizoz. *sijpelen* itd.).
To se onda izvodi od ie. **seip-* "curiti, kapati", od čega je i toh. A *sip-*, *sep-* "mazati".
Indoevropski bi korijen bio **sei-* "curiti" (i taj je još zvukoopisniji), usp. još **seil-* (srir. *silid* "kaplje, curi"), **seim-* (stvnj. *seim*, nj. *Honigseim* "med samotok"), **seik^w-* (stind. *sécate* "istječe", stvnj. *sīhan*, nj. *seihen* "cijediti" — v. *scati*).

sȉr
Od psl. **sy̑rъ*, gen. **sy̑ra*: stsl. *syrъ*, mak. *sir*, sln. *sȋr*, gen. *síra*, č. *sýr*, slč. *syr*, gluž. *syra*, dluž. *sera*, p. *ser*, r., ukr., bjr. *syr*.
Izravne usporednice jesu stnord. *súrr* "kvasac", norv., dan., šv. *sur* "kiseo", stengl. *súr*, engl. *sour* "kiseo, trpak, opor", stsas. *sūr*, nizoz. *zuur*, stvnj. *sur*, nj. *sauer* "kiseo" (germ. *suraz*), lit. *sū́ras*, *surùs*, "slan", *suris* "sir", latv. *sũrs* "gorak", prus. *suris* "sir". — Ie. **sūr-o-s* prvotno je značilo "kiseo, slan".
V. *sirov, surov.*

siròta
Od psl. **sirota*: bug. *sìrota*, mak. *sirota*, sln. *sirọ̑ta*, luž. *syrota*, p. *sierota*, r. *sirotá*, ukr. *syrotá*, bjr. *siratá*.
Izvedeno sufiksom *-ota* od pridjeva **sirъ(jь)*: stsl. *sirъ* "sirotan", č., slč. *sirý*, r. *síryj*.
Izvedenice su pridjev *sȉrot, a, o* (i po analogiji s imenicom *siròtān*, izvedenom od njega — *sìrot, siròta, o*), imenica *siròtak*, gen. *siròtka* (i *siròtica*, *siròtinja*), od toga *siròče*, gen. *siròčeta*, *siròčić*, *siròčād* itd.; dalje *siròmāh*, gen. *siromáha* (i *siròmah*, gen. *-a*), od toga *siròmašan, siròmašna, o*, itd.
Psl. **sirъ* jest od ie. **k̑ei-* "nedostajati": av. *saē-* "osirotio", lit. *šeirỹs* "udovac", *šeirė̃* "udovica".

sȉrov, a, o
Od psl. **sy̑rovъ, a, o*, odr. **syrovъjь*: sln. *sirọ̑v*, č. *syrový* itd.
To bi bilo ie. **sūr-ou-o-s*. — Za značenje: metaforički od **sy̑rъ* "kiseo, gorak, slan" (v. *sir*).

sȉsati, sȋsā
Možda sa sekundarnim duljenjem *ъ → y* **sysati* (usp. bug. *sìsam*, mak. *sisa*). — Usp. *sȋsa*.
Psl. **sъsā̆ti*, **sъsǫ*: stsl. *sъsati*, *sъsǫ*, sln. *sesáti*, *sesȃm*, č. *ssáti*, slč. *sat'*, p. *ssać*, *ssę*, r. *sosát'*, *sosú*, dijal. *ssat'*, ukr. *ssáty*, *ssu*, bjr. *ssać*, *ssu*.
Sa zvukoopisnom promjenom *s* > *c*: *cȉcati, cȋca*.
Načinjeno od ie. **su-*, koje je zvukoopisno: stind. *súpa-* "piti srčui", ćstnord. *súpa* "lokati", šv. *supa*, stengl. *súpan*, nizoz. *zuipen*, stvnj. *sûfan* isto, srvnj. *sûfen*, nj. *saufen* "piti, lokati, pijančevati" (germ. < **sū-b-*). — Od srvnj. *sūfen* "jesti žlicom" u XIV. stoljeću načinjena je riječ *Suppe* "juha", iz čega su romanske riječi za kruh umočen u juhu, za juhu i sl.: tal. *zuppa*, fr. *soupe* (usp. glagol *souper* "večerati"; iz francuskog su npr. nizoz. *soep*, engl. *soup*), prov., katal., šp., port. *sopa*. — Riječ *sȕpa* balkanski je talijanizam (a možda je ponegdje riječ preuzeta iz njemačkog). — Iz njemačkog je hrv. kajk. *zȕpa, žȕpa* "juha", sln. dijal. *župa* isto.
Usp. lat. *sūgere* "sisati" (> roman.: rum. *suge*, tal. *suggere*, sardin. logudor. *súere*, port. *sugir*), stisl. *súga* "sisati", šv. *suga*, dan. *suge*, stengl. *súgan*, stsas. *sūgan*, nizoz. *zuigen*, stvnj. *sûgan*, nj. *saugen*.

sȉt, a, o
Od psl. **sytъ(jь)*: stsl. *sytъ*, bug., mak. *sit*, sln. *sȉt, síta*, č. *sytý*, r. *sýtyj* itd. — V. *dosta*.
Uspoređuje se s grč. *áatos* "nezasitan" (**n̥-sə-to-s*), *áden* "dosta", lat. *satis, satur* "sit" (*satis* > stfr. *set* "udovoljenje"; *satur* "sit" > roman.: tal. sicil. *satru*; *satullus* "sit" > roman.: rum. *sătul*, veljot. *satoil*, tal. *satollo*, retorom. engadin. *saduol*, stfr. *saoul*, nfr. *soûl*, prov. *sadol*, katal. *sadoll*), ir. *sathach* isto, got. *sōþ* sr. "zasićenje, sitost", *saþs* "sit", stnord. *sađr*, stengl. *sæd*, engl. *sad* "tužan, žalostan", stsas. *sad*, nizoz. *zat*, stvnj. *sat(t)*, nj. *satt* "sit" (german. *sađaz* < **sə-tó-s*), lit. *sotùs* "sit, obilan", latv. *sãts* "zasitan".
Indoevropski je korijen **sā-/*sə-* "sit" (zapravo **sō-/*sə-*).
Zbog psl. *sy-* < ie. **sū-* mislim da treba pomišljati na ie. st. **sex$^{(w)}$-*. To može biti od starijeg, 'nostratičkog' **SaHU/*SUHa* ili sličnog. Tako možemo pomišljati na razvoj **sō-* < st. **sex^{w}-*, **sə-* < st. **sx̥^{w}-*, **seu-* < st. **seux-*.

sȉtan, sȉtna, o
Od psl. **sîtьnъ, *sîtьna, *sîtьno*, odr. **sitnъjь*: bug. *sìten*, mak. *siten* itd.
Pridjev načinjen od imenice **sîto* (v. *sito*). — V. *sijati*.

sȉto
Od psl. **síto*: bug. *sito*, mak. *sito*, sln. *síto*, č. *síto*, slč. *sito*, dluž. *syto*, p. *sito*, r. *síto*, ukr. *sýto*, bjr. *síta*.
Imenica **síto* potekla je od ie. **sēito-m*, usp. lit. *síetas* "sito", latv. *siêts* isto. Usp. još **sē-tlo-* u srir. *síthlad* "sito", kimr. *hidl*, srbret. *sizl*, nbret. *sil*, got. **sēþl* (→ fin. *seula*, karel. *siekla*). U tome je ie. **sē(i)-* "sijati" (v.).

sîv, síva, o
Ponegdje i *sȉv, a, o*. — Od psl. **sivъ(jь)*: csl. *sivъ*, mak. *siv*, sln. *sȉv, síva, o*, č. *sivý*, r. *sívyj* itd.
To je od ie. **(s)k̂ēi-wo-s*; usp. lit. *šývas* "siv, sijed", prus. *sywan* "siv" (**(s)k̂ī-wo-s*).
Indoevropski je korijen **(s)k̂ei-*, usp. još stind. *śyāváḥ* "taman, tamnosmeđ" (indoarij.: sindhi *sāo* "smeđ (za stoku), plav, zelen, žut", lendi *sāvā* "siv", pandžabi *sāvā* "siv, sivkast, zelen"), av. *syāva-* "taman", (usp. hotsak. *śāva-* "bakrenocrven", sogd. *šʼw* "taman", jagnop. *šou̯*, oset. *sau* "crn", iškašim. *šu* itd.), stengl. *hǽwe* "plav, siv, zelen" (germ. **haiwinaz* < **k̂oiw-ino-s*).
Za **(s)k̂ei-* v. u *sijed, sjati*.

sjȁti, sjâ
Od psl. **sьjȃti*: stsl. *sijati*, sln. *sijáti*, r. *siját'* itd.
Usp. *sjâj* (**sьjajь*), *sijévati* (**sěvȃti*), *sijévnuti* (**sěvnǫ̋ti*), *obasjávati*, *prosijávati* (**sьjavati*).
Psl. **sьj-* jest od ie. st. **k̂ix-*, **sěv-* od ie. **sk̂oiw-* od **sk̂ei-w-*.
Ie. **sk̂oi-* jest u **sojь/*soja/*soje* u *òsoj* m., *òsoja* ž., *òsoje* sr. "strana koja nije prema suncu" (dalje *òsōjan, òsōjna, o*), *prìsoj* m., *prìsoja* ž., *prìsoje* sr.
Psl. **sьj-* jest od ie. **sk̂ij-* (< st. **sk̂ix-*), što je od korijena **sk̂ei-* (st. **(s)k̂eix-*) "svjetlucati, sjati; sjena": stind. *chāyā́* ž. "svjetlucanje, sjaj, sjena" (indoarij.: pali *chāyā* "sjena", prakrt. *chā(y)ā*, rom. (azij.) *čaj-ymy* "u sjeni", hind. *chā̃ī*, sinhal. *seya* itd.), vajgali *čakára* "sjena", kašmir. *ćhāy* ž. isto, av. *a-saya-* "nesjenovit", grč. *skiā́*, jon. *skiḗ* "sjena" (to je od **sk̂ij-ā* < st. **skix-*), dor. *skānā́* "šator; pozornica" (**sk̂jā-* < st. **sk̂jex-*, osnova II; iz toga, kroz etrurski, lat. *scaena, scēna* "pozirnica, kazalište", iz čega je *scéna*),

alb. *hije* "sjena" (**skijā*), latv. *seja* "sjena, odraz", toh. B *skiyo* ž. "sjena".
To je od nostr. **ćäjḫa* "svjetlucati, sjati", što je dalo još afraz. **ŝḥj* "svijetao" (sem. **ṣḥ-*: arap. *ṣḥw/ṣḥj* "biti bez oblaka", sthebr. *ṣḥḥ* "blistati", arap. *ṣajḥ* "zora"; stegip. *ḥḏ* < **ḏḥ* "svijetliti se"; čad. **ĉj/*si* "dan": sura *šī*, boleva *inšoi, inčoi*), ural. **śäjä* "svjetlucati; svijetliti se" (saam. sjev. *čaje-ti-* "pokazivati, izgledati", mord. *sija* "srebro", mansij. *śi* isto, udmurt. *śij-al-* "blistati"), drav. **cāj* "blijesak" (tamil. *cāj* "blijesak, svjetlo", malajalam. *cāj* "ljepota"). — Mislim da je od nostr. **ćäjḫa* i etrursko **za* u *zamaϑi* "zlato" (za drugi dio v. u *mjed*).
Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **çAjʌ* "sjati; svijetao; vatra", što je u sinotib. **ziaj* "sjaj, svjetlo" i u sjevkavk. **cajɨ* "vatra".
V. *sinuti*.

sjȅći, sijéčēm
Od psl. **sě̋kti, *sěkǫ̍*: stsl. *sěšti, sěkǫ*, mak. *seče*, č. *síci*, r. *seč', sekú* itd.
To je od ie. **sēk-*, usp. lat. *secīuum*, čemu odgovara psl. **sěčivo* > *sjȅčivo* (ie. **sēk-ī-wo-m*), psl. **sěkȳ̋ra* > *sjèkira* (**sēkūrā*).
Indoevropski je korijen **sek-* "sjeći": alb. *shatë* "trnokop" (**sek-ti-*), lat. *secō* "siječem" (*secāre* "sjeći" > roman. "sjeći": sardin. logudor. *segare*; "piliti": tal. *segare*, furlan. *seá*, retorom. engadin. *séger*, fr. *scier*, prov., katal., šp., port. *segar*), *segmen, segmentum* "odsječak" (usp. *sègment*), *secūris* "sjekira" (roman.: veljot. *sčor*, tal. *scure*, retorom. engadin. *sgür*, šp. *segur*, port. *segure*), *signum* "znak" (roman.: rum. *semn*, tal. *segno*, sardin. *sinnu*, retorom. engadin. *señ*, prov. *senh*, katal. *senya*, šp. *seña*, port. *senha*; za lat. *signum* usp. i *signírati, signatúra, sìgnāl* itd.), srir. *éiscid* "odsiječe" (**in-sek-*), stnord. *sǫg* "pila", norv. *sag*, dan. *sav*, šv. *såg*, stengl. *sagu, saga*, engl. *saw*, nizoz. *zaag*, stvnj. *saga* (germ. *saγō* < **sokā*; iz srvnj. jest *žaga*, tako i u sln.), stvnj. *sëga*, srvnj. *sëge*, nj. *Säge* (germ. **seγō-*), lit. *įsèkti* "nasjeći", *iššèkti* "isjeći" itd.

sjȅme, gen. *sjȅmena*
Od psl. **sě̋mę*, gen. **sě̋mene*: stsl. *sěmę*, bug. *sème*, mak. *seme*, sln. *séme*, gen. *semena*, č. *símě*, slč. *semeno*, gluž. *symjo*, dluž. *seḿe*, polap. *semą, semenü*, p. *siemię*, r. *sémja*, gen. *sémeni*, ukr. *sím'ja*, bjr. *sémja*.
To je od ie. **sē̋-men* "sjeme": lat. *sēmen* (> roman.: tal. *seme*, sardin. logudor. *sémene*), stsas. *sāmo*, nizoz. st. *saemen*, stvnj. *sāmo*, nj. *Same* (germ. **sǽmōn*), lit. *sė̃menys* "lanovo sjeme" (st. *sėmuõ* "vrijeme sjetve"), prus. *semen* "sjeme", ?het. *šamana-* "osnova".

sjȅna
I *sjȅn* m., ž. — Riječ potekla od psl. **sěnь/*sěna*: stsl. *sěnь*, mak. *sen*, č. *síň*, r. *sen'* itd.
Ovdje je **sě-* od ie. **sḱoi-*, v. u *sjati*.

sjȅsti, sjȅdnēm
Stariji je prezent *sjȅdēm* (s analogijskim *je*), a *sjȅdnēm* jest od *sjȅdnuti*.
Od psl. **sěsti, *sędǫ̍*: stsl. *sěsti, sędǫ*, bug. *sjàdam* sln. *sẹ́sti, sẹ̑dem*, slč. *siesti*, p. *siąść, siądę*, r. *sest', sjádu*, ukr. *sísty*, bjr. *sesć*. — Usporednice su lit. *sė̃sti, sė́du*, latv. *sēst* "sjesti", prus. *sīdons* "sjedeći" (ie. **sēd-*).
Psl. **sěděti, *sědjǫ̍*: stsl. *sěděti, sěždǫ*, bug. *sedjà*, mak. *sedi*, hš. *sjèdjeti*, sln. *sedéti, sedím*, č. *seděti*, slč. *sedieť*, gluž. *sedźeć*, dluž. *sejźeś*, p. *siedzieć*, r. *sidét', sižú*, ukr. *sydíty, sydžú*, bjr. *sidzéć, sidžú*. — Usporednice su lepont.

sit- (**sēd-*), lit. *sėdėti, sėdžiu*, latv. *sēdēt, sēdu*, 'jatv.' *sid* (ie. **sēd-ē-*). Usp. **sěditi* (*sjèditi*).

Indoevropski je korijen **sed-* "sjediti": stind. *sad-*, pašai *əs-* ("podići se", s arij. **ut-sad-*), av., stperz. *had-*, grč. *hézomai* "sjednem" (**sed-j-*), lat. *sedēō* "sjedim" (**sed-ē-*; *sedēre* > roman.: rum. *şedeà*, tal. *sedere*, sardin. logudor. *séttsere*, retorom. engadin. *(se)dzer*, fr. *seoir*, prov. *sezer*, katal. *seure*, šp., port. *seer*), stnord. *sitja* "sjesti", šv. *sitta*, dan. *sidde*, stengl. *sittan*, engl. *sit*, stfriz. *sitta*, nizoz. *zitten*, stvnj. *sizzan*, nj. *sitzen* isto (germ. **sitjan* < **sed-je-*). — Usp. grč. *hédra*, jon. *hédrē* "sjedalo, stolica" (**sed-ra*; usp. *kathédra* "sjedište, stolac" s *kat(a)-*, to je u *katèdra*), kimr. *sedd* "sjedalo" (**sed-ā*), *hedd* "mir" (**sed-o-s*).

Vjerojatne su usporednice u afrazijskom (sem.: arap. *satuⁿ, istuⁿ*, hebr. *šēṯ* "sjedalo") i u etrurskom *sat-* "sjesti" — to ukazuje na nostr. **SAtʌ*.

sjȅtiti se, sjȅtīm se

Od psl. **sětiti sę*: csl. *sětiti sę*, sln. *sẹ́titi se*.

Glagol načinjen od nesačuvene imenice **sětъ*, u kojoj bi bilo ie. **soi-to-s*. Usp. **soi-t-* u stind. *sétuḥ* "vezan" i "vrpca, okovi, most, nasip, brana, međaš" (indoarij.: pali *setu-* "most", prakrt. *seu-* "brana, most", pandžabi *seo*, sinhal. *seya, heya, hē* "brana u rižinu polju, most"), kati *syū*, dameli *sēwa*, av. *haētu-* "nasip", hotsak. *hī* "most", oset. *xid* isto (iran. **haita-*; posuđenica iz iranskih jezika — iz alanskog? — jest mađ. *híd* "most"), lat. *saeta* "tvrda dlaka, čekinja", kimr., bret. *hud* "čarolija", stkorn. *hudol* "čarobnjak", stisl. *seiðr* m. "uže", *seið* ž. "čarolija", stvnj. *seito* m., *seita* ž. "vrpca, žica", nj. *Saite* "žica, struna", lit. *saĩtas, siẽtas* "vrpca", latv. *saitis, saite* isto, prus. *saytan* sr. "remen". — Ovamo ide i psl. **sětь* ž. "mreža" (stsl. *sětь* "petlja, zamka", č. *síť*, r. *set'* "mreža" itd.).

Indoevropski je korijen **sei-* "vezivati"; za nj. v. u *šiti*.

sjȅvēr

Od psl. **sěverъ*: stsl. *sěverъ*, bug. *sèver*, mak. *sever*, sln. *sẹ́ver*, č., slč. *sever*, r. *séver* itd.

To sadrži ie. **sḱēw-er-o-s*, od **sḱeu-r-* (korijen **sḱeu-*), usp. arm. *çurt* "hladan, hladnoća, nevrijeme" (**sḱūr-do-*), lat. *caurus* "vjetar sjeveroistočnjak", got. *skūra windis* "olujni vjetar", stnord. *skúr* "nevrijeme", stengl. *scúr*, engl. *shower* "pljusak", stsas. *scūr*, nizoz. dijal. *schoer*, stvnj. *skûr(a)*, "nevrijeme, pljusak", nj. *Schauer* "pljusak" (zapgerm. **skūra* m. i **skūrō* ž.), lit. *šiaurỹs*, ak. *šiáurį* "vjetar sjevernjak, bura", *šiáurė* "sjever", *šiaurùs* "oštar, bijesan, žestok (vjetar) (**ḱēur-*).

Vjerojatno je usporednica (ili se možda radi o nekoj posuđenici iz ie. **ḱēwero-* "zima, sjever" ili iz nekog sličnog oblika) prasjevernokavkaska riječ (sjevernokavkaski se prajezik smješta u vrijeme V/IV. tis. pr. n. e.) **ccōwəlħʌ* "hladno vrijeme godine"; iz nekog sjevernokavkaskog izvora (usp. pra-andij. **čibir(ʌ)* "zima") možda je posuđeno stgrč. *zéphyros* "(prohladan) sjeverozapadnjak" (miken. *ze-pu₂-ro*; usp. *zèfīr* "topao blag vjetar, lahor; vrsta lagane tkanine", vjerojatno kroz njemački).

skȁla "stijena"

U Slavoniji riječ znači "kriška", a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj "iver". — Od psl. **skála* "skala, stijena, litica, hrid": bug. *skalà*, mak. *skala*, sln. *skála*, č. *skála*, slč. *skala*, luž., p. *skała*, r., ukr. *skalá*.

U psl. **skála* jest ie. **skōlā*, od korijena **skel-* "rezati, sjeći": het. *iš-*

kallāi- "razriti, rastrgati, rasparati", arm. *çelum* "raskalam", grč. *skallō* "rijem" (**skl̥-jō*), *skalís* "motika", alb. *halë* "riblja kost" (**skol-jā*), srir. *sce(i)-llec* "skala, stijena", stnord. *skilja* "dijeliti, razlikovati", lit. *skélti, skeliù* "kalati", latv. *šķelt* isto.

To je od nostr. **calu* "raskalati, rezati", što je u afraz. **sl-* "rezati, oštrica" (arap. *sl*ʿ "raskalati", *sal*ʿ "pukotina u stijeni", sthebr. *sęla*ʿ "stijena"; ?šilh *usli* "stijena"; bedauje *sal* "oštar", hamir *sil* "nož"; čad.: sokoro *sulū* "bodež"), kart. *cel-* "kositi" (gruz. *cel-*, čan. *ncal-*, megrel. *cal-*), ural. **śale-* "rezati" (fin. *sale-* "cijepati", saam. *čuollâ-* "rezati, sjeći", mađ. *szil-* "rezati", nenec. *sal* "panj") i **śälä* (fin. *säle* "letva", saam. *čalle-* "grepsti, rezati", mađ. *szel-* "odrezati"), drav. **cal-* "rezati" tamil., malajalam *calli* "odlomak", telugu *selagu* "rezati", brahui *cal-* "raskalati se"), alt. **čalu-* "rezati" (stujg. *čal-* "udarati", ujgur. *cal-γa* "kosa", turkmen. *čal-* "udarati", tur. *çal-* isto, čuvaš. *śulu* "ognjilo, kresivo"; mong. pism. *čali*, kalm. *cälī* "oštrica"; nanaj. *čāli-* "odrezati", evenkij. *čalī* "vršak strijele"; korej. *čari-* "odrezati").

V. *ohol, haljina.*

skäredan, skäredna, o

Od psl. **skarędьnъ(jь)* (usp. mak. *skareden*, p. *szkaradny*, r. *skárednyj* "škrt, tvrdičav"), što je načinjeno od pridjeva **skarędъ* "gadan, gnusan, smradan, nečist": stsl. *skarędъ*, č. *škaredý* "odvratan", slč. *škaredý* "gadan, odvratan", dluž. *škaŕedy*, stp. *skarady*, str. *skarědъ* "odvratan" (r. *skáred* "škrtac"). — U tome je *-ędъ* sufiks.

Srodne su riječi stind. *avaskaraḥ* m. "izmet", *apaskaraḥ* isto (> pali *avakkāra-pātī* "noćna posuda", prakrt. *avakkhara-* "izmet", lendi *ôkhar* "goveđi izmet" itd.), grč. *skō̃r*, gen. *skatós* "izmet, gnoj, nečist", lat. *mūscerda* "mišji izmet", *sūcerda* "svinjski izmet", stisl. *skarn* "izmet, gnoj", stengl. *scearn*, stfriz. *skern* isto, lat. *sārṇi* "izmet", het. *šakkar*, gen. *šaknaš* "izmet, gnoj".

U slavenskom je indoevropsko **skōr-*, sa *sk-* umjesto *sḱ-*.

V. *srati.*

skȉja

U hrvatskom jeziku dodan je sufiks *-ja* na **ski*, a samo jest općeevropska riječ, koja se proširila u mnogih naroda onda kada su se njihovim sportovima pridružile i razne vrste skijanja.

Skije su bile poznate jako davno. Zna se da su u Evropi bile poznate prije bar četiri i pol tisuće godina. I prije sportskog skijanja mnogi su narodi, naravno, znali za skije. Naprimjer, u Sloveniji su bile poznate i u XVII. stoljeću, a i ranije.

Općeevropsko *ski* proširilo se iz norveškog jezika (u razne je jezike došlo i posredstvom drugih jezika). Prvi je skijaški sportski klub osnovan 1875. godine u Norveškoj.

U norveškom se jeziku riječ za skiju piše *ski*, ali se čita [šī]. Zato su naprimjer Nijemci i preuzeli tu riječ, još u XVIII. stoljeću, kao *Schi* [ši]. — Englezi su pak koncem XIX. stoljeća preuzeli norvešku riječ, ali je čitaju onako kako se piše: *ski*.

U hrvatskom je sportskom rječniku od toga pisanoga *ski* načinjena, sufiksom *-ja,* riječ *skȉja*, a od nje su onda dalje *skȉjati se, skȉjānje, skȉjāš.*

U norveškom je jeziku riječ *ski* u starini prvo značila otprilike "drvena daska". Izvor je stnord. *skíð* "cjepanica; krplja, cipela za snijeg; skija", što je poteklo od pragerm. **skītam* (> stengl. *scíd* "cjepanica", stvnj. *scīt*, nj. *Scheit*),

a to je od ie. **skei-t-* (od čega je i psl. **ščitъ*, v. *štit*). Indoevropski je korijen **skĕi-* (st. **skeH-j-*, **sek-*) "rezati, sjeći".

sklȉzak, sklȉska, o

Od psl. **sklizъkъ(jь)*: sln. *sklízek, sklízka*, r. *sklízkij*, bjr. *sklízki*.
Usp. **sklьzъkъ(jь)*: č. *klzký*, r. dijal. *sklëzkij*.
Glagol **sklizā̃ti* (*sklízati (se), sklȋzām*, sln. *sklizati* itd.), **sklizī̃ti* (*sklíziti, sklízīm*), **skliznǫ̃ti* (*sklíznuti, sklȋznēm*). U našem je jeziku (slično i u drugima) *s-* shvaćeno kao prefiks pa zato imamo i oblike *klȉzak, klȉska, o, klízati/klȉzati, klíziti/klȉziti, klíznuti/klȉznuti* (mislim da bi ovamo moglo ići, s ekspresivnim *z* > *s*, *klȉsnuti* "pobjeći").
Psl. **skliz-* obično se izvodi od ie. **slei-ǵ-*, sa **(s)lei-* koje je naprimjer u riječi *slina* (v.).
Usp. psl. **slizъkъ(jь)* "sluzav, sklizak" (sln. *slízek, slízka*, č. *slizký*, p. *ślizki*, r. *slízkij* itd.), što je od **slizь* ž. "sluz" (sln. *slȋz*, gen. *slizȋ*, r. *sliz'*, gen. *slizí* itd.).
Ie. **(s)leiǵ-* "sluzav, klizav" još je u stir. *sligim* "mažem", *sliachtad* "glatkost, kliskost", *slige* "češalj", srengl. *slíken* "ići tiho klizeći", stvnj. *slīhhan*, njem. *schleichen* "prikradati se" i dr., usp. stnord. *slíkr* "gladak, klizak", nizoz. *sli(j)k* "mulj, blato". — To je korijen **(s)lei-* s proširenjem *-ǵ-*.

skȍk, gen. *skȍka*

Naglasak u nominativu po genitivu, usp. *skôk*. — Od psl. **skȍkъ*, gen. **skȍka*: mak. *skok*, sln. *skȍk*, gen. *skóka*, č., slč., luž. *skok*, r. *skok*, ukr. *skik*, gen. *skóku*, bjr. *skók* itd., uglavnom "skok", u nekim jezicima i "ples".
Glagol je **skočī̃ti*: stsl. *skočiti*, bug. *skòča*, mak. *skoči*, hš. *skòčiti, skȍčīm*, sln. *skočíti, skǫ̂čim*, č. *skočiti*, slč. *skočiť*, gluž. *skočić*, dluž. *skóčyć*, p. *skoczyć*, kaš. *skočëc*, r. *skočít'*, *skočú*, ukr. *skóčyty*, bjr. *skóčyć*.
Imperfektiv je **skakā̃ti, skačǫ/skakajǫ*: stsl. *skakati*, bug. *skàčam*, mak. *skaka*, hš. *skákati*, sln. *skákati, skáčem/skákam*, č. *skákati*, slč. *skákať*, gluž. *skakać*, dluž. *skakaś*, p. *skakać*, kaš. *skakac*, r. *skakát'*, ukr. *skakáty*, bjr. *skakáć*.
Izgleda da je u slavenskim riječima zapravo **(sъ-(s))kok-*, **(sъ-(s))kak-*; *a* < *ō* vjerojatno je ostatak nekog starog tvorbenog procesa.
Indoevropski je korijen **sk̑ek-* "skakati, činiti hitre pokrete", vjerojatno ekspresivan: grč. *kekē̃nas* "zec", stir. *scén* "užas" (**skekno-*), *scu(i)chim* "odlazim", kimr. *scuhid* "napreduje, ide do kraja", stisl. *skaga* "izdavati, predavati", *skagi* sr. "rt", stengl. *scéon* "dogoditi se", stvnj. *gischëhan*, nj. *geschehen* "dogoditi se" (zapgerm. **gi-skēhan*), stvnj. *gisciht*, nj. *Geschichte* "pripovijest, priča, događaj; povijest", nj. *schicken* "poslati", lit. *šókti, šóku* "skakati, plesati", latv. *sâkt, sâcu* "početi" — Uspoređuje se još s grč. *skaírō* "skačem" (**skər-jō*), lat. *scatere* "biti, udarati, skakati" (**skət-*).
Čini mi se da bi se moglo pomišljati na predindoevropsko 'nostratičko' opisno **CEHᴧ* ili **CaHᴧ* (**CAHᴧ*, s *A* = *a* ili *ä*?), što bi moglo opisivati skok i slično.

skȍr, a, o

Odr. *skòrī, ā, ō*. — Od psl. **skorъ(jь)*: stsl. *skorъ* "brz", sln. *skȍr, skóra, skórǫ* "skoro, gotovo", č., slč. *skorý* "brz", p. *skory* "brz", r. *skóryj* (*skor, skorá, skóro*) "brz", ukr. *skóryj*, bjr. *skóry*. — Usp. bug. *skòro* "brzo, skoro", hrv. *skòro* "gotovo; zamalo, umalo" (u govorima i "nedavno, prije kratka vremena"), gluž. *skerje* "skoro, gotovo", dluž. *skóro* isto.

Uspoređuje se s grč. *skaírō* "skačem" (**skr̥-jō*), *skirtáō* isto, stisl. *skári* m. "mlad galeb", srnnj. *scheren* "žuriti", *holtschere* "šojka", nj. *sich scheren* "pokupiti se", lit. *skėrỹs* "skakavac", latv. *šķir̃gata, šķirgālis, šķirzaka, šķirzata* "gušter".

Indoevropski je korijen **sker-* "skakati".

skȍrbūt

Internacionalizam, iz srlat. *scorbūtus*, a to je iz tal. *scorbuto* (što također može biti izvor naše riječi). Usp. šp., port. *escorbuto*, fr. (XVI. st.) *scorbut*, engl. *scurvy*, nj. *Skorbut*, ngrč. *skormpoûto [skorbúto]* i dr.

Srednjolatinska je riječ vjerojatno nastala od **scorbūcus*, što je posuđenica iz srnnj. *schorbūk* — usp. nizoz. *scheurbuik*. To je načinjeno od glagola *schoren* (srnizoz. *schoren*, nizoz. *scheuren*) "trgati, probadati" i imenice *būk* "trbuh" (nizoz. *buik*). Usp. i dan. *sk(j)ørbug*, šv. *skörbjugg*, isl. *skyrbjúgr*. — Po drugom tumačenju, germanske su riječi načinjene po latinskoj.

skȓb ž., gen. *skȓbi*

Od psl. **skъrbь*, gen. **skъrbi*: stsl. *skrъbь*, bug. *skrъb*, sln. *skȓb*, gen. *skrbȋ*, r. *skorb'*, gen. *skorbi*.

Glagol **skъrbě̄ti*, **skъrbjǫ̑*: stsl. *skrъběti*, bug. *skrъbja*, hrv. *skŕbjeti* (usp. *skŕbiti, skȓbīm*), sln. *skrbẹ́ti, skrbím*, č. *skrbiti*, r. *skorbét', skorbljú*, ukr. *skorbíty*.

Usp. lit. žemajt. *skur̃bti* "žalostiti se", *nuskurbęs* "zapušten", *skurbė̃* "zlo, jad", latv. *skùrbt, skurbstu* "opijati se", *skur̂ba* "vrtoglavica; opijenost".

Polazno je indoevropsko **sker-bh-*, od korijena **sker-* "rezati". Od **skerbh-* jest npr. stengl. *sceorfan* "gristi". — Za značenje usp. npr. *griža* : *gristi, peka, pečal* : *peći*.

V. *škrba*.

skrȍman, skrȍmna, o

Posuđenica iz č. *skromný* ili iz r. *skrómnyj* "skroman, čedan".

Psl. **skromьnъ(jь)* dalo je č., slč. *skromný*, p. *skromny*, r. *skrómnyj* (neodr. *skrómen, skromná, skrómno*); usp. bjr. *skromíć* "umirivati".

Prvotno se značenje praslavenskog pridjeva odnosilo na životinje i bilo je "miran" ← "ukroćen", a to pak je nastalo od "uškopljen"; od **skrom-* > **ksrom-* nastao je pridjev **xromъ(jь)* (v. *hrom*).

skûp, skúpa, o

Od psl. **skǫpъ(jь)*: bug. *skъp*, mak. *skap*, sln. *skọ̑p, skọ́pa* "škrt, oskudan", č. *skoupý*, slč. *skúpý*, p. *skąpy*, r. *skupój*, ukr. *skupýj*, bjr. *skupý* isto. — Usp. gluž. *skupje* "škrto, oskudno", dluž. *skupe* isto.

Sadrži **skom-p-*, usp. **skom-* u **skomȋna* (*skòmine* mn. "otupjelost, stanje kad utrnu zubi", u *dobiti skomine*), usp. i r. *ščemít'* "stiskati". Pomišlja se na to da je **skom-* nastalo proširenjem korijena **sek-* "sjeći" (polazno je **sk-em-*).

skȕp

Od **sъkupъ*, što je načinjeno od **kupъ/*kupa*: stsl. *kupъ*, bug., mak. *kup*, hš. i *kúpa*, sln. *kȕp*, gen. *kúpa*, č., luž., p. *kupa*, r., ukr., bjr. *kúpa*.

Usp. *kȕpiti, skȕpiti, sàkupiti, nàkupiti, òkupiti*; *skȕpa*; *skúpljati, skȕpan, skȕpina, skȕpština* (**sъkupščina*) itd.

Psl. **kupъ*, **kupa* jesu od ie. **koup-o-s*, **koup-ā*, od korijena **keup-* "kup, hrpa": av. *kaofa-* "gora, planina", hotsak. *kuva* "brijeg", (ie. st. **koup-H-*),

alb. *qipí* "hrpa" (**kūp-íjā*), srir. *cúan* ž. (**koup-nā*), stvnjem. *hubil* "brdo", lit. *kaũpas* "hrpa", usp. latv. *kaupre* "brežuljak".

Usp. **keub-* u stengl. *héap*, engl. *heap* "gomila, hrpa, kup", stsas. *hōp*, nizoz. *hoop*, stvnj. *houf* isto (germ. **haupaz*), lit. *kaũbras* "brdo", latv. *kauburs* isto.

Ie. **keup-/*keub-* "hrpa" jest od nostr. **KUpa* "hrpa": drav. **kupp(a)-/*kuvʌ-* "hrpa, gomila; gomilati" (tamil. *kuppam* "hrpa", *kuvi* "gomilati"), ?alt. (turk. **Köpä* "stog sijena": tatar. *kübä*, čuvaš. *kupa*; usp. mađ. *kéve* "snop", što je iz starobulgarskog).

Izvannostratička usporednica jest sjevkavk. **gwəpʌ* "skupina, kûp, hrpa".

skût, gen. *skúta*

Znači "orub; krilo; košuljac, plašt, pregača; suknja". Postoji i ž. rod *skúta* "suknja od bijela platna". — U množini *skúti* "donji kraj košulje, osobito ženske". — Usp. *uhvatiti se za* nečiji *skut*, *podvlačiti se pod* čiji *skut*, *vješati se o* čiji *skut* "držati se čije zaštite, zaštite", *nositi skute* "pokorno odobravati čije postupke", *odrezati/otkinuti skut* "rastaviti se, prekinuti s kim odnose", *pokupiti skute* "spremiti se za odlazak", *saviti skute* "otići neobavljena posla, nestati". — Riječ *skutònoša*, *skȕtonoša* novija je prevedenica nj. *Schleppträger*.

Od psl. **skutъ*, od čega su još npr. stcsl. *skutъ*, bug. *skut* "pola suknje, skut, obrub", str. *skutъ* "komad platna, gornja odjeća", r. *skut*, mn. *skúty* "topli sukneni obojci".

Posuđenica iz starogermanskog. Usporedi got. *skauts* m., *skaut* sr. "rub, obrub (odjeće)" (iz gotskog je šp. *escote* "okrugao izrez na haljini", pa je novija riječ *escotar* "izrezati"; iz langobardskog je tal. lombard., emilij. *skos*, kalabrij. *skosso* itd. "suknja"), stisl. *skauti* m. "četvrtast komad tkanine", norv. *skaut* "ženski rubac", stengl. *scéat* "ugao, okrajak, skut, suknja" (od toga izvedeno angl. *scéte*, zapsakson. *scíete* "sukno, čoha; rubac", engl. *sheet* "plahta, ponjava; ploča, ravna površina; ploha, pljusak; arak, list papira"), stfriz. *scāt*, srnizoz. *scoot* m., *scōte* ž., nizoz. *schoot* "skut, krilo", srnnj. *schōt*, stvnj. *scôʒ(o)*, *scōʒa* m. ž. "krilo, naručje; skut, suknja", srvnj. *schôʒ* m. ž. sr., nj. *Schoß* m. "krilo, naručje; skut, suknja" (iz toga je *šȍs* "suknja") — sve je od germ. **skaut-*, **skeut-*, za što v. dalje u *kidati*.

skvrnáviti, skvȑnāvī

Načinjeno od pridjeva *skvrnav*, a taj od imenice *skvrn* ž., gen. *skvrni* "nečistoća, grijeh, mana", koje danas više nema u našem jeziku. Usp. *skvrna* ž. "mrlja, nečistoća, rugoba, grijeh", dalje *skrna*, *skruna*. — Usp. i *skrnáviti*.

Pridjev *skvrn* "okaljan, ružan, grešan" jest od *skvrnan*, psl. **skvrъnьnъ* (usp. stsl. *skvrъnьnъ*, sln. *skvrn*, *skrun*, r. *skvernyj* itd.), preko *skvrnan* "okaljan, ružan, grešan". Usp. *skvrnj* "oskvrnuće", *skrnav*, *skrnavost*, *skȑnāvan*, glagoli *skvŕnuti*, *skruniti*, *oskruniti*.

Imenica **skvrna* jest od psl. **skvьrna*: stsl. *skvrъna*, sln. *skvȓna*, *skrûna* "blato, prljavština", č. *skvrna* "mrlja, porok", r. *skvérna* "blato, prljavština" itd.

Po jednom tumačenju, srodno s *kvar* (v.).

slȁb, a, o

Od psl. **slābъ, a, o*, odr. **slabъjь*: stsl. *slabъ*, mak. *slab*, sln. *slȁb*, *slába*, č. *slabý*, r. *slábyj* itd.

Od ie. **slōb-*. Korijen je **slēb-/*slēp-*: stir. *lobar*, *lobur* "slab", nj. *schlaff* "slab" (germ. **slapaz*), lit. *slõbti* "slabjeti, gubiti svijest", latv. *slābēt*. — Ovamo germ. **slǣpaz* "san" < ie. **slēpos*, pod utjecajem značenja i oblika

**swep-* "spavati" (got. *slēps,* stengl. angl. *slēp,* zapsakson. *slæp,* engl. *sleep,* stfriz. *slēp,* stsas. *slāp,* nizoz. *slaap,* stvnj. *slâf,* nj. *Schlaf*).

slàdak, slàtka, o

Od psl. **sôldъkъ, *soldъkà, *sôldъko,* odr. **soldъkъjь*: stsl. *sladъkъ,* bug. *slàdъk,* mak. *sladok,* sln. *sládək, sládka,* č., slč. *sladký,* gluž. *słódki,* dluž., p. *słodki,* r. *solódkij* (standardno *sládkij* iz rcsl.), ukr. *solódkyj,* bjr. *salódki.* — U komparativu nema *-ъkъ*: *slàđi.*

Od **sôldъ, *soldà, *sôldo.* Kao imenica: hrv. *slâd,* sln. *slâd,* č. *slad,* r. *sólod* itd. — Usp. lit. *saldùs* "sladak", latv. *sal̂ds* isto.

Usp. **solstь* (*slâst,* gen. **slâsti*), sa **sald-ti-*; glagol **soldīti* "sladiti, činiti slatkim" (*sláditi,* dalje *näslada* itd.). — Praslavenskom **solděti* tvorbeno odlično odgovaraju lat. *sallere* "soliti" (od participa prošlog *salsus* "soljen, slan" jest retorom. engad. *sos* "gorak", a od *salsa,* što je počelo značiti "solilo, salamura; umak", jesu tal. *salsa,* fr. *sauce* — iz čega je i k nama došla riječ *sôs* "umak" —, prov. *sausa,* kat., šp., port. *salsa*; v. i *salata*), got. *saltan,* stengl. *sealtan,* engl. *salt,* stvnj. *salzan,* lit. *saldě́ti* "postajati slatkim, ukusnim", što je od ie. **sal-de/o-.*

Proširenjem *-d-* načinjeno od korijena od kojega je **solь* "sol" (v.). Taj *-d-* jest i u germ. *saltam* "sol" (got., stnord., šv., dan. *salt,* stengl. *sealt,* engl. *salt,* stfriz. *salt,* stsas. *salt,* srnizoz. *sout,* nizoz. *zout,* stvnj. *salz,* nj. *Salz*).

Prvotno je riječ bila za začin: "posoljen, ukusan", a onda "sladak". Za takav razvoj značenja usp. npr. vahan. *xužg,* šugnan. *xīγ* "sladak" < iran. **xwr̥gā-* < ie. **sū-ro-, *swe-ro-* "posoljen, oštar" (usp. i avest. *xvarəzaišta-* "najslađi").

Indoevropski korijen sa značenjem "sladak" bio je **swād-.* Pridjev **swādús* "sladak" odražen je npr. u ovim jezicima: stind. *svādúḥ* ("sladak, drag"), ž. *svādvī́* (indoarij.: pali *sādu-,* prakrt. *sāu-*), šina *ispāvu, uspáu* (indoiran. **svādhus*), grč. *hēdýs,* ž. *hēdeĩa,* dor. *hadýs,* lat. *suāuis* (**swādwis*), gal. *suad-* (u osobnim imenima *Suadrīx, Suadgenus*; usp. stir. os. ime *Sadb* ž.), stnord. *sǿtr,* stengl. *swōti, swǣte,* engl. *sweet,* stsas. *swōti, suoti,* srniz. *soete,* niz. *zoet,* srnnj. *söte,* stdfran. *suoti,* stvnj. *suozi,* nj. *süß* (germ. **swōtuz, *swōtjaz*; iz stgerm. jest saam. *suotas*). — Usp. **swādonom, -ā* u stind. *svā́danam,* grč. *hēdonḗ* "ugodno osjećanje, veselje, radost, naslada, slast, požuda" (usp. *hedonìzam, hedònist*).

Moguće je da je u ie. **sal-d-* i **sald-u-* bilo nekakva utjecaja od **svādus.*

slàma

Od psl. **sõlma*: csl. *slama,* bug. *slàma,* mak. *slama,* sln. *sláma,* č. *sláma,* slč. *slama,* luž., p. *słoma,* r., ukr. *solóma,* bjr. *salóma.*

Od ie. **ḱolə-mā* "strn, slama", usp. i **ḱolə-mi-s*: grč. *kálamos, kalámē* "trska", lat. *culmus* "slamka", stnord. *halmr* "strn, slamka", dan., šv. *halm,* stengl. *healm* "stabljika, slamka", engl. *haulm,* nizoz. *halm,* stvnj. *halm,* nj. *Halm* isto (germ. **halmaz*), latv. *sal̂ms* isto, prus. *salme* "slama", toh. *kulmänts* "trska".

slána

Od psl. **solnà,* što je poimenčen pridjev ž. roda. Usp. i lit. *šalnà* "slana" prema *šálti* "smrznuti (se)", *šáltas* "hladan" (latv. *salt* "mrznuti", *salts* "hladan", *sal̂na* "inje").

Indoevropski je korijen **ḱel-* "vruć; hladan" ("mrznuti, hladan" ← "opečen hladnoćom"): stind. *śiśiraḥ* "hladan; hladno vrijeme" (> indoarij.: pali,

prakrt. *sisira-* "hladan; zima", maithili *sisir* "hladno doba, od siječnja do ožujka", hind. *sisir* "hladan; hladnoća, rosa, mraz", sinhal. *sisil, sihil, hīla, ilā* "hladan; hladnoća" itd.), av. *sarəta-* "hladan", lat. *calēre* "biti topao, vruć" (> roman.: tal. *calere*, stfr. *chaloir*, prov. *caler*, katal. *calre*; lat. *calor* "toplina, vrućina" > roman.: makedorum. *căroare*, tal. *calore*, retorom. engadin. *ḱalur*, fr. *chaleur*, prov. katal., šp. *calor*; usp. *kalorija*), kimr. *clyd* "topao" (**ḱl̥-to-*), lit. *šil̃tas* "topao" itd.

To je od nostr. **Kajla* "vruć; biti vruć": afraz. **kl-* "paliti, žeći" (sem. **ḳl-*: arap. *qlj/qlw* "žariti"), drav. **kāḷ-* "gorjeti, žeći" (malajalam. *kāḷu*, telugu *kālu*), alt. **kʿiala-* "vruć; gorjeti; žariti" (turk. **KAla-*: ujg. *kala-* "naložiti vatru", azerb. *gala-*, t. dijal. *kala-* "topiti"; mong. **kala-* "gorjeti": mong. pism. *qala-*, halha *xală-*; tung. **xiala-sa* "ugljen": mandž. *jaxa*, nanaj. *sealta* itd.).

Ie. **ḱel-* jest od starije osnove I **ki̯el-*.

slâp

Od psl. **solpъ*, što je od ie. **sol-po-s* , kao i lit. *sal̃pas* "zaljev, uvala; njedra".

Indoevropski je korijen **sel-* "skakati": grč. *hállomai* "skačem; letim", lat. *saliō* "skačem, poskakujem" (*salīre* "skakati" > roman.: rum. *sări*, tal. *salire*, retorom. engadin. *saglir*, fr. *saillir*, prov., katal. *sallir*, šp. *salir*, port. *sahir*), *saltus* "skok" (roman.: rum. *salt*, tal. *salto*, sardin. logudor. *saltu*, fr., prov. *saut*, katal. *salt*, šp., port. *salto*; iz tal. *salto* jest *sälto*), *saltō* "plešem" (*saltāre* > roman.: retorom. engadin. *soter*, stšp. *sotar*, "skakati": rum. *sălta*, veljot. *satuar*, tal. *saltare*, furlan. *saltá*, fr. *sauter*, prov. *sautar*, katal., šp., port. *saltar*), lit. *sálti* "teći", prus. *salus* "nabujao potok".

Možda srodno s afraz. **śl-* "pomaknuti se".

släti, šäljēm

Prezent je i *šljêm*, po čemu je *š* u *šäljēm*. — Od psl. **sъlāti, *sъljǫ*: stsl. *sъlati, sъljǫ*, sln. *sláti*, str. *sъlati*, r. *slat'*, *šlju* itd.

Uspoređuje se s germanskim primjerima: got. *saljan* "žrtvovati", stnord. *selja* "davati", stengl. *sellan* "dati", engl. *sell* st. "dati", danas "prodati", stsas. *sellian*, stvnj. *sellen* itd. Za to može biti polazno i germ. **selljan* i **sellan*, gdje **sell-* može biti od ie. **selw-*.

Praslavensko **sъl-* moglo bi biti ništični prijevojni stupanj **sul-* prema **seul-*. Zato bi za ie. **seul-/*selw-* 'nostratički' bi predoblik bio **SULʌ*.

släva

Od psl. **slāva*: stsl. *slava*, mak. *slava*, sln. *sláva*, č. *sláva*, r. *sláva* itd.

Glagol **slāviti*: stsl. *slaviti, slavljǫ*, mak. *slavi*, sln. *slavíti, slavím*, č. *slaviti* itd.

Psl. **slāva* jest od ie. **ḱlṓw-ā*, usp. lit.*šlóvė* "čast, hvala", *šlãvinti* "slaviti", istlit. *šlãvė* "čast, hvala", latv. *slava, slave* "slava".

Usp. stind. *śrāváyati* "objavljuje" (**ḱlōw-éje-ti*; indoarij.: pali *sāveti*, prakrt. *sāvei*), kašmir. *hāwun* "objasniti, pokazati", av. *sravayeiti* "objavljuje", srperz. *srāy-* "pjevati", klperz. *sirāy-*, perz. *sarāyīdan* isto.

Sve s ie. **ḱlōu-*, a korijen je **ḱleu-* "čuti".

V. *slušati, slovo.*

Slàvēn, gen. *Slavéna*, mn. *Slavéni*

Hrvatsko ime za Slavene ima *a* vjerojatno po povezivanju s riječi *slava* (po drugom tumačenju, po ruskom *slavjánin*, mn. *slavjáne*, s *a* po akanju ili

također po povezivanju s riječi *sláva*). — U srpskom je *Slòvēn* (st. *Slòvenin*), mn. *Slovéni* (tako je i u bosanskohercegovačkom i crnogorskom). — Prije je u hrvatskom bilo *Slovjen(in), slovjenski*.

Prvi se put Slaveni — psl. **Slověne* — spominju u II. stoljeću n. e. kao *Souobēnoi* (grč., u Ptolemeja: to je "puk za Halanskim gorama u Sarmatiji"), u VI. stoljeću kao *Sklabēnoí* (grč., u Prokopija) i *Sclavini* (lat., u gotskog povjesničara Jordana).

Ptolemej spominje i narod *Stauanoí*, smješten između Galindā/Sudinā (koji su govorili jezikom iz baltijske grupe) i Alanā (govorili su jezikom iz iranske grupe). To je ime indoiran. **stavana-* "koji hvali", što je na neki način prevedenica etnonima **Slověne* (a također je i bliskozvučnica).

Osim općeg imena za sve Slavene, koje je je to zabilježeno već u II. stoljeću, drevna su slavenska plemena imala i mnoga imena (ovdje rekonstrukcije praslavenskih oblika): **Beržane, *Bužane, *Bobr'ane, *Xъrvati, *Dudlěbi, *Češi/*Česi, *Čerzpěněne, *Dědošitji, *Dědošane, *Dregъvitji/ *Drъgъvitji, *Dervjane, *Do(k)šane, *Ezeriti, *Ezerьci, *Krivitji, *Lęsi/*Lęši, *L'utitji, *Lupigolva, *Lučane, *Lužitji, *L'utoměritji, *Milьčane, *Moravjane, *Obodriti, *Polabi, *Pol'ane, *Pomor'ane, *Pъšev(j)ane, *Rěčane, *Sьrbi, *Sěverь/*Sěveri/*Sěver'ane, *Slověne, *Smolěne, *Sьlęzane, Sprev(j)ane, *Stodor'ane, *Strumjane, *Tiberьci, *Terbov(j)ane, *Ǫglitji, *Vojnitji, *Vętitji, *Vislěne, *Vorni/*Vornavi, *Vъkr'ane, *Velyn'ane* itd.

Neka su se plemena i skupine nazivale i općim imenom **Slověne*; to se vidi po današnjem samonazivanju nekih slavenskih naroda.

U I—II. stoljeću Slavene na zapadu slavenstva navode pod imenom *Veneti*. Ono nije slavensko: označavalo je istočne susjede Germana, a u to su vrijeme tamo već bili Slaveni kao novi istočni susjedi (odatle ime *Wenden* za polapske, *Wīnedes* za zapadne i alpske Slavene te Velikomoravce i *Winden* za Slovence; usp. fin., eston. *vene, venäje, enäte* "Rusi") — ranije, do vpreseljenja na jug (krajem II. tisućljeća r. n. e.), tamo življahu Veneti čiji je pjezik (sačuvani su zapisi iz V—I. t. pr. n. e. iz sjeveroistočne Italije) blizak sitalskima (latinski, oskijjski, umbrijski itd.).

Istočni dio slavenstva (zapravo jugoistočni), istočno od Dnjestra, indoarijsko je stanovništvo današnje južne Ukrajine nazvalo Antima (*Antai, Antes*), od indoarijskog **ant-* "kraj", usp. stind. *ántaḥ* kraj, konac, granica, rub" (> indoarij.: pali *anta-* m. sr., prakrt.*amta-* m., sindhi *anḍī* ž. "rub", asam. *ā̃t* "kraj, rub", marathi *ā̃t* "koliko (vez.)", *ā̃ṭī* "na kraju, poslije, na", sinhal. *ata* "kraj"), usp. i kašmir. *and* m. "kraj, rub, granica". — Slično, no domaće ime imali su npr. baltijski Galindi: **Gal-ind-* ← balt. **gal-as* "kraj, rub". — Tako se i današnja Ukrajina (ukr. *Ukraïna*) zove po strus. *ukraina* "pogranično područje", po imenici *kraj*.

U VI. stoljeću gotski autor Jordanes Slavene dijeli na *Antes, Sclaveni, Veneti*, tj. grubo na istočne, južne i zapadne, a od tih je imena, eto, sȁmo ime **Slověne* slavensko. Podjela pak na istočne, južne i zapadne Slavene zapravo ima manje značenje nego što se na prvi pogled čini.

U VII. stoljeću Fredegar Slavene pod vlašću Sama naziva *Sclavi*, a Sama *rex Sclavinorum*; polapske Srbe naziva *Surbi gens, qui ex genere Sclavinorum*. Franački analisti u VIII—IX. stoljeću češke i polapske Slavene nazivaju *Sclavi, Sclaveni, Sclavani*, a Einhard piše *Sclavi* za baltičke Slavene.

U IX. stoljeću i početkom X, sveti Metodije i njegovi učenici za sve Slavene pišu *slověnьskъ jazykъ* (*jazykъ* u značenju i "narod").

U jednoj franačkoj povijesti u godini 878. spominju se posebno *Slavi*

Dalmatae, Slavi Bohemi idem sunt.

I arapski i perzijski izvori iz IX—X. stoljeća Slavene slično nazivaju. Tako isprva, kroz grčko posredstvo, *Saklāb*, mn. *Sakālibe* (po *Sklabos, Sklaboi*), kasnije izravno preuzeto *Slavije, Slavjun* (i ovdje je to zapisano nažalost u transkripciji transkripcije).

Najraniji slavenski izvori pišu *Slověne*, jd. *Slověninъ*, pridjev u *slověneskъ jazykъ, slověnьskъ narodъ vъsь.*

Bizantski izvori, od VI. stoljeća nadalje, Slavene nazivaju *Sklauēnoí* (Pseudocezarije), *Sklabēnoí, Sklabînoi* (Prokopije), *Sklauînoi, Sklauinoí, Sklabēniaí*, mlađe *Sthlabēnoí, Sthlabînoi, Sthlabinoí* itd., na grčkom jeziku. U izvorima na latinskom jeziku nalaze se imena *Sclaueni, Sclauini, Sclauani*, zemlja je *Sclauenia, Sclauinia.*

S vremenom se pojavljuju i skraćena imena: *Sklãboi, Skláboi, Sthláboi, Sclavi, Schlavi, Sclavania*, kasnije i *Slavi*; od VIII. stoljeća to skraćeno ime prevladava.

U ranoj Rusiji bilo je pleme *Slověni*, kod Novgoroda.

U Makedoniji i na Kosovu (u takozvanoj Staroj Srbiji) ime *Sloven* za domaći se slavenski živalj izgubilo u makedonskom i srpskom, ali je sačuvano u albanskom: Albanci Makedonce zovu *Škjeji* (*Shqeji*; zato je Makedoija n*Shqiniqë*), a Srbe i Crnogorce na Kosovu *Shqā*, mn. *Shqē*. (U pritinskom je šargou iz toga nastala riječ *čkavac* "čovjek; Srbin", iz toga je gegijsko *kevac* "otac", što je izvor srpske riječi *kéva*: ta stilski izrazito obilježena riječ znači "mati".)

U hrvatskom se jeziku ime *Slovinac*, mn. *Slovinci*, pridjev *slovinski* upotrebljavalo u Dubrovniku, za Hrvate. I kajkavski su Hrvati nazivani *Slovincima*, a zemlja pridjevom srednjeg roda *Slovinje*: od tog je imena (kroz latinsko posredstvo) današnje *Slavonija*. Usp. 1484. g. *slovinski ban*, 1493. *zemlje hrvatske i slovinske do Save i Drave*, 1527. *slovinski rusag*. Kajkavski se *Slovinje* zvalo *Slovenje* (*na Slovenjeh*, tako u A. Vramca), usp. *slovenski* (u I. Belostenca). Hrvati kajkavci svoj jezik do XVIII. stoljeća nazivaju *slovenskim*.

U slovenskom se jeziku za Slovence i njihov jezik takvo ime nalazi prvi put u P. Trubarja: *slouenski iezig, slouenska besseda, Slouenci*, 1550. godine. U latinskim izvorima ispočetka se, u prvim stoljećima nakon doseljenja, Slovenci nazivaju *Sclavi, Sclavini* (te njemačkim imenom *Winedi, Winades*). Oblik *Slovenec* razvio se od pridjeva *slovenski* i od *Slovenka*, što je načinjeno od *Sloven*. Do konca XVIII. stoljeća i za sve Slavene i za Slovence u slovenskom se rabe oba imena (*Sloveni, Slovenci*), a beneški se Slovenci i dulje nazivaju *Sloveni*. Ime *Slovenci* upotrebljava se u slovenskom za sve Slovence tek od narodnog preporoda, sredinom XIX. stoljeća.

Slovaci sebe nazivaju *Slovák* m., *Slovenka* ž., a svoju zemlju onda *Slovensko* "Slovačka", pridjev *slovenský*. J. Dobrovský piše 1780. g. na latinskom jeziku *Slavus, slavonicus*, a njemu J. Ribay na njemačkom piše *slowakisch, slawonisch*. U češkom je zabilježeno *slowak* u XIV. stoljeću, a 1511. *Slowaczy*.

Pribaltički Slovinci, ostatak baltičkoslavenskih Pomorjana, rođaci Kašuba, imaju ime *Slôvjinc* m., *Slovjinka* ž., *slovjinski jązek*. 1586. godine zapisano je *slawięsky*.

Polapski su Slaveni svoj jezik nazivali *slşvënsky*, *slüövenskë*.

Početkom srednjeg vijeka, u vrijeme Karla Velikog, Slavene su Germani, koji su ih porobljavali u svojim križarskim pohodima na Labi i u Alpa-

ma, prodavali kao roblje. To su činili i Arapi, Mađari i drugi. Tako je u to vrijeme cvjetanja trgovine robljem nastala imenica lat. *sclavus* "rob" (tako u franačkim tekstovima pisanima latinski u IX. st.), što se proširilo Evropom (nj. *Sklawe,* nizoz. *slaef,* engl. *slave,* šv. *slaf,* fr. *esclave,* šp. *esclavo,* port. *escravo,* tal. *schiavo*). To *Sclavus* "rob" bilo je na zapadu, u Franačkoj, u opreci imenu *Francus* "slobodan čovjek". — Usporedi slično stengl. *wealh* "stanovnik područja nekadašnje Galije; rob", grč. *Eilōtis* "Ilota, stanovnik Elosa; sluga".

Sámo ime **Slověnimъ* ima pojedinačko *-imъ* (v. *in*) i sufiks *-ěn-* (takve je tvorbe *grȁđanin, bȑđanin, mjȅštanin, púčanin* itd.), koji ima usporednice u raznim indoevropskim jezicima.

Kao što imena str. *běgljanimъ, běžanimъ, kličanimъ* ukazuju na značajnu djelatnost i povezana su s odgovarajućim glagolima (pa se u zapisu može pročitati *eliko běžamъ... zběžalosja*; *kličanomъ kliknuvšimъ*), tako je i ime **Slověnimъ* lako objašnjivo pomoću glagola **slovǫ, *sluti* "razumljivo govoriti; biti oslovljen" (v. *slutiti*). Polazna je mogla biti (kao za Kličane) etimološka figura tipa **slověnomъ slovuštimъ* "tako kao Slaveni jasno govore" ili "jer se Slaveni tako oslovljavaju".

slàvina

Danas općenito "pipa", ranije "račvast trn koji se metne pred slavinu, da ustavlja kminu, da bi moglo samo vino teći" i sl., usporedi s drugim sufiksima *slávelj, slavić.*

Polazna praslavenska riječ bila bi **slava,* od indoevropskog **ḱlōu-,* korijen je **ḱleu-* "ispirati, čistiti" (i s proširenjem *-d-*): grč. *klýzō* "pljuskam, ispirem" (**klydjō*), *klýdōn* "udaranje valov, talasanje", *klýsmos* m., *klýsma* sr. "tekućina za ispiranje rana" (usp. *klȉzma*; usp. *kataklysmós* "poplava", i onda u nas *kataklȉzma*), *klystḗr* "štrcaljka" (usp. *klistīr,* gen. *klistíra*), lat. *cluō* "čistim" (**ḱlowō*), *cloāca, cluāca, clouāca* "odvodni kanal" (roman.: tal. *chiavica,* dalmat. u Dubrovniku *coacla,* port. dijal. *colaga*; za lat. *cloāca* usp. *klòaka*), kimr. *clir* "jasan, čist" (**ḱlū-ro-s*), got. *hlūtrs* "čist", stengl. *hlút(t)or,* stfriz. *hlūtter,* stsas. *hlūttar,* srnizoz. *lūter, lutter,* stvnj. *hlût(t)ar* "jasan, proziran, čist", nj. *lauter* "čist, proziran" (**ḱlūd-ro-s*), lit. *šlúoti, šlúoju* "čistiti, mesti, brisati", *šlúota* "metla", latv. *sluôta* isto, r. *slud* "vodoplavna livada" (psl. **sludъ* < **ḱlou-do-s*).

To ie. **ḱleu-* vjerojatno je od **ḱel-* "vlažan, mokar".

slijéditi, slijēdīm

Od psl. **slědīti*: mak. *sledi,* sln. *sledíti, sledím,* č. *slíditi,* r. *sledít', sležú* itd.

Od **slědъ*: stsl. *slědъ,* mak. *sled,* hrv. *slijēd,* sln. *slẹ̑d,* gen. *slẹ̑da/sledû,* r. *sled,* gen. *sledá* itd.

Usp. *naslijéditi, islijéditi, proslʼjéditi* itd., iterativ *nasljeđívati, isljeđívati.* — Dalje *nàslijēđe; pòsljednjī, dòsljedan* (možda po češkom) itd., *pòsljedica.* Prilog i prijedlog *ùslijēd, nàposlijēd* (usp. *naposljétku*), *pòslijēd,* dalje *pȍslijē* (no v. posebno), *nȃjposlʼjē* (i ukrštanje s *po sele* "= po to le").

U **slěd-* jest ie. **sloidh-,* od **sleidh-* "klizav": stind. *srédhati* "otklizi", grč. *olisthánō* "okliznem se", *olisthos* "klizavost" (**lidh-tó-s*), srir. *slóet* "splav", stengl. *slīdan* "kliziti", engl. *slide,* srnnj. *slīden* isto, engl. *sled* "sanjke", nj. *Schlitten* isto (to je u *Schlittschuh* "klizaljka", iz čega je *šlȉčuha, slȉčuha*), lit. *slýsti, slýstu, slýdau* "klizati (se)", latv. *slist, slīst* isto, *slidēt* "kliziti", usp. lit. *slidùs* "gladak, klizak", latv. *slids* isto itd.

slijêp, slijépa, o
Od psl. **slěpъ, *slěpà, *slěpo*, odr. **slěpъjь*: stsl. *slěpъ*, mak. *slep*, sln. *slẹ̀p, slẹ́pa*, č. *slepý*, r. *slepój* itd.
Dalje nejasno. Vjerojatno sadrži nekakvo ie. **sloip-*, što se povezuje s **leip-* "mazati" (pa bi bio indoevroski korijen **(s)leip-*).
Indoevropsko **leip-* izvodi se od nostr. **lipa* "ljepljiv", od čega bi mogao biti odraz i **sleip-*.
Za značenje usp. lat. *lippus* "krmeljiv, upaljenih očiju; glup, tvrdoglav", što je od **lip-o-s*, s ekspresivnim udvojenjem *pp* (lat. *lippidus* "krmeljiv" > roman.: stport. *lipeoso*, galicij. *lepioso*).

slȉna
Od psl. **slīna*: stsl. *slina*, mak. *slina*, sln. *slína*, č. *slina*, rus. *sliná*, ukr. *slýna* itd.
Od ie. **slēi-nā*, usp. latv. *sliẽnas* "sline, gusta sluz", *sliẽnât* "brizgati (o slini)". Usp. **(s)lei-m-* u grč. *leimṓn* "svako vlažnom travom obraslo mjesto, livada, tratina", lat. *līmus* "mulj, blato" (> roman.: rum. *im*, tal. *limo*, sardin. logudor. *limu*, stfr. *lum*, prov. *lim*, katal. *llim*, šp., port. *limo*), stisl. *slím* "sluz", stengl. *slím* "sluz, slina", engl. *slime*, nizoz. *slijm*, stvnj. *slīm*, nj. *Schleim* isto (germ. **slīmaz* < **slī-mo-s*), psl. **slímъ/*slima* "sluz" (sln. dijal. *slíma* hrv. (Žumberak) *slîm* "sluz, slina"; psl. **slímъ* < **sléi-mo-s*); usp. i psl. **slimákъ* "puž" (č. *slimák* "puž golać", slč. *slimak*, glu. *slink*, p. *ślimak*, r. *slimák*, ukr. *slymák*, bjr. *slimák* isto), čemu odgovara grč. *leímāks*, gen. *leímākos* "puž golać", lat. *līmax*, gen. *limācis* isto.
Indoevropski je korijen **(s)lei-* "sluzav"; usp. još lit. *slíekas* "glista", latv. *sliēka*, prus. *slayx* isto.
Za ie. **(s)lei-* v. i *sklizak*.

slobòda
Od psl. **svobodà*: stsl. *svoboda*, bug. *svobòdà*, hrv. st. *svobòda*, sln. *svobóda*, č. *svoboda*, slč. *sloboda*, luž. *swoboda*, p. *soboda, świeboda*, r. *svobóda*, ukr. *svobóda*, bjr. *slabóda*.
Izvedeno sufiksom za zbirne imenice *-oda* od **svobь*, usp. csl. *svobьstvo. sobьstvo* (usp. iz crkvenog jezika *sopstvo*, dalje *sòpstven*; posebno je u filozofskom rječniku načinjena ista riječ, *sopstvo*), što je načinjeno od **svojь* (v. *svoj*).
Usp. latv. *svabads* "ustajao; slobodan", *atsvabināt* "osloboditi".
Usp. lat. *Suēbī*, ime germanskog plemena Svebā, stvnj. *Swāba* "Švabija" od *swaba* "slobodan" (dalje *Schwaben*, iz čega*Švába*, dalje *švapski*), prus. *subs* "sam, vlastit, svoj".
To je od ie. **swo-bh-*, usp. **sobhā*: stind. *sabhā́* "sabor, dvor, sud" (> indoarij.: prakrt. *sabhā*; iz toga sinhal. *sabaya*), got. *sibja* "srodstvo", psl. **osoba* (*òsoba*).

slȏj, gen. *slòja*
Od psl. **slòjь*, gen. **slòja*: bug., mak. *sloj*, sln. *slòj*, gen. *slója*, č. *sloj*. slč. *sloj*, dluž. *słoj*, p. *słój*, r. *sloj*, gen. *slója*, ukr. *slij*, gen. *slojá*.
Po jednom tumačenju, to je **sъlojь*, i rodno je s **lojь, *liti* (v. *liti*).
Po drugom, to je od ie. **ḱloi-o-s*, od korijena **ḱlei-* "sagnuti se": stind. *śrayati* "prislanja", av. *srayatē* "naslanja se", grč. *klī́nō* "naslanjam", lat. *clinō* isto (*clināre* > tal. *chinare*, stfr. *cliner*, prov. *clinar*), ir. *clóin* "kos", stsas. *hlinōn* "prisloniti", lit. *šliẽti, šliejù* "prisloniti", *šlājos* ž. mn. "sanjke", prus. *sla-*

yan "salinac, saonik" itd. — To je **ḱl-ei-*, od **ḱel-*; v. *kloniti se.*

slȍn

Od psl. *slonъ*: mak. *slon,* sln. *slȍn,* č. *slon,* r. *slon* itd.

Do slavenskih je jezika riječ došla vjerojatno kroz posredstvo nekih srednjoazijskih oblika, a izvor je vjerojatno neka migraciona riječ povezana s arhkin. **sδaŋ*, što je možda imalo oblik **slaŋ* (usp. srkin. dijal. *yò* te *ziaŋ*, danas kin. *xiàng*) kao i tibburm. **slaŋ*, što je dalo burm. *s^{h}aŋ*. Od slična je oblika nastalo i latv. *zilonis,* lit. *šlẽjus* "slon".

Riječi za slonove i mamute ostale su sačuvane u raznim jezicima i dugo poslije izumrća tih životinja u krajevima tih jezika i u drugima, pa su ponegdje riječi dobile druga značenja (usp. u malom jenisejskom jeziku ketskom, u simskom dijalektu ^{IV}*se^h:r* "jelen", ^{I}*čel* "mamut", od općejenisejskog **seľi* "jelen", što je nekako povezano s evenkij. dijal. *seli* te jakut. *seli* "mamutove kljove" — jenisejski su jezici dio sinokavkaske natporodice, a evenkijski i jakutski dio altajske porodice).

slòniti (se), slònī (se)

Češće s prefiksima *naslòniti (se), oslòniti (se), prislòniti, zaslòniti* (usp. onda dalje *náslon, záslon* itd.). — Imperfektiv s *o* → *ō* > *a nàslanjati/naslànjati (se)* itd.

Psl. **sloniti*: csl. *sloniti sę*, č. *sloniti,* slč. *sloniť,* p. *słonić,* ukr. *slonýty*, bjr. *sloníć.*

Od ie. **ḱlon-*, s očuvanim **ḱ* > *s*, za razliku od **kloniti* (v.).

Ie. **ḱl̥-en-* < st. **kil̑-en-* > **kl̥-en-*.

slȍvo

Od psl. **slȍvo*, gen. **slȍvese* "riječ": stsl. *slovo,* gen. *slovese,* bug. *slòvo,* mak. *slovo,* sln. *slovȏ,* gen. *slovẹ́sa* ("opraštanje"), *slóvọ,* gen. *slọ́va* "slovo, riječ", č. *slovo* "riječ", *sloveso* "glagol", slč. *slovo* "riječ", luž. *słowo,* polap. *slüvü,* p. *słowo,* r., ukr. *slóvo,* bjr. *slóva.*

Usp. *slòviti, blagoslòviti,* dalje *blagoslávljati* (*o* → *ō* > *a*), *blagoslívljati* (*sliv-* < **slyv-*, *y* < *ū*), disimilacijom *blagosíljati* itd. — Glagol *slovjeti, slovem* (**slověti, *slovǫ*), *sloviti, slovim* "govoriti; oglasiti; pripovijedati; hvaliti; veličati, slaviti" (**sloviti*), dalje *náslov* (po češkom), *úslov* (po ruskom), *pòslovica* (po ruskom) itd.

Psl. **slovo* jest od ie. **ḱlewos,* gen. **ḱlewesos*, usp. stind. *śravas-* sr. "slava, ime, glas" (indoarij.: prakrt. *sava-* m.), aškun *ṣo* "obavijest", kati, prasun *ṣū,* av. *sravah-* sr. "riječ", grč. *kléwos* sr. "glas, vijest; slava" (usp. u mikenskim osobnim imenima *etewokereweijo* = *Etewokleweios, erikerewe* = *Eriklewēs* itd.; usp. mnoga grčka imena na *-klēs,* npr. *Hēraklẽs* "Heraklo" (iz toga etr. *Hercle,* iz toga pak lat. *Hercules*), što odgovara praslavenskom imenu **Jaroslavъ* — prvo je od ie. **jēr-* + **ḱlew-es-*, drugo od **jēr-o-* + **ḱlōw-*), ilir. ime *Uescleues* (**wesu-ḱlewes* "Dobroslav", usp. stind. *vasuśrávaḥ*), alb. *quhem* "zvati se", lat. *cluor* "slava", stir. *clú,* toh. A *klyuw*, B *kälywe* isto (**ḱlewos*). — Ie. *-ew(o-* > psl. *-ov(e-* kao npr. u **novъ*.

To je *es*-osnova od ie. **ḱleu-* "čuti": stind. *śr̥ṇóti* "čuje" (**ḱl̥-neu-*; indoarij.: pali *suṇāti,* prakrt. *suṇedi, suṇaï,* rom. (evrop.) *šun-* "čuti", (Srbija) *ašun-*, hind. *sunna-* itd.), dameli *uštrun-*, phalura *ṣuṇ-, šuṇ-*, kašmir. *hunnu* (u dard.-nuristan. jest arij. **ḱr̥-nau-*), gilan. *šənav-* "slušati", tadž. *šunav-*, šugnan. *x̌in-*, jazgulam. *x̌ən-* itd. isto (iran. **śrunau-*), grč. *kléwō* "slavim, oglasim", lat. *clueō* "zovem se; slavan sam", toh. AB *klāw-* "proglasiti" itd. — Usp. još npr. hotsak. *ṣṣūka* "govor" (iran. **srawa-ka-*).

Ie. **kleu-* poteklo je od nostr. *q[iw]lʌ "čuti": afraz. *kwl "čuti", kart. *qur- ("uho": gruz. *qur-*, čan. *quʒ-*), ural. *kūle- "čuti" (fin. *kuule-*, saam. *gullâ-*), drav. *kēḷ "čuti" (tamil. *kēḷ*, kanada *kēḷu*), alt. *[kʿ]ul- "uho" itd.

Postoje usporednice i izvan nostratičke natporodice: sjevkavk. *ʒ̂i-lkʌ ~ *ʒ̂i-kʌl- "čuti" te npr. u američkim jezicima (seliš. *qʷəl u jeziku sečelt *qʷəl-ána*, skvamiš *qʷə̄l-a'n* "uho").

V. *slušati, slutiti, Slaven.*

slúga

Od psl. *sluga: tsl. *sluga,* bug. *slugà,* mak. *sluga,* sln. *slúga,* č. *slouha,* r. *slugá,* ukr. *sluhá* itd.

Glagol je *služîti, *slûžǫ: hš. *slúžiti, slȗžīm,* sln. *slúžiti, slúžim,* č. *sloužiti,* r. *služít', služú* itd.

Mnogobrojne su izvedenice, usp. npr. *ȕsluga, pȍsluga, zâsluga, slȕžba* itd.

Usporednice za psl. *sluga, *služiti jesu lit. žemajt. *slaugýti* "podržavati, pomagati", *paslauginti* "zamjenjivati nekoga na poslu", *slaugà* "usluga; sluga", *pãslauga* "pomoć, usluga".

Usporedi naprimjer još i ir. *sluag* "odred, četa", *teglach* "ukućani" (to je kelt. *tegoslougo-*), kimr. *llu* "četa", srkorn. *lu* "mnoštvo, četa".

Polazno je ie. *sloug-.

slȕšati, slȕšām

Od psl. *slȕšati: stsl. *slušati,* mak. *sluša,* sln. *slúšati, slúšam,* č. *slušeti,* slč. *slušať,* r. *slúšat'* itd. — To je od *slušěti.

Glagol načinjen od imenice *slȕxъ/*slûxъ: stsl. *sluxъ,* mak. *sluh,* hš. *slȗh,* sln. *slȗh,* č. *sluch,* r. *slux* itd.

U tom *sluxъ jest ie. *ḱlou-so-s, usp. stind. *śróṣati* "čuje" (*ḱlous-je-ti), mesap. *klaosi* "čuj" (*ḱlous-), stir. *cluas* "uho" (*ḱlous-tā), lit. *klausýti* "čuti", latv. *klausīt*, prus. *klausīton* isto, lit. *klausà* "sluh" (sekudarno *ḱ* > *k ispred *l*: st. *kįl* > *kl*).

Usp. druge primjere za ie. *ḱleus-: arm. *lur* "šuteći" (*ḱlus-ri-), stisl. *hlust* "uho" (germ. *hlustiz < *ḱlus-ti-s), stengl. *hlyst* "sluh, slušanje" (od toga stengl. *hlystan* "slušati, osluhnuti", engl. st. *list,* danas *listen*).

Ie. *ḱleus- jest od korijena *ḱleu- "čuti, slušati". — V. *slovo, slava.*

slútiti, slûtīm

Praslavenski glagol *slutîti načinjen je od *slutъ "koji sluša" (usp. sln. *slût* "sumnja", hrv. *slúta* "koji na zlo sluti"): *slutъ jest particip perf. pas. od glagola *slűti, *slȍvǫ "razumljivo govoriti; slaviti se": stsl. *sluti, slovǫ* "zvati se", sln. *slúti, slóvem/slûjem* "biti slavan, z učati", stč. *sluti* itd.

Usp. *zlȍslūt, zlòslutan, slútnja.*

U *slűti jest ie. *ḱlou-, v. *slušati, slovo.*

U *slutъ jest ie. *ḱlou-to-s, usp. *ḱlu-to- "znan, poznat" i sl.: stind. *śrutáḥ* (indoarij.: pali *suta-*, prakrt. *sua-*), arm. *lu*, grč. *klytós*, lat. *inclutus*, ir. *loth* sr. ("slava"), germ. *hluþaz, *hluđaz (što je u imenima kao npr. nj. *Klotilde, Lothar, Ludolf, Ludwig*). — Usp. *ḱlū-tó-s u germ. *hlūđaz (stengl. *hlúd* "glasan", engl. *loud,* stsas. *hlūd*, nizoz. *luid,* stvnj. *hlûd*, nj. *laut* isto) te imenicu stnizoz. *lūt* m. "glas", st nj. *hlûti* ž., srvnj. *lût* m., nj. *Laut* m.

slûz ž., gen. *slûzi*

I *slûz* m., *slûza* ž. — Od psl. *sluzъ: stsl. *sluzъ,* mak. *sluz,* sln. *slûz,* p. *śluz,* r. *sluz* ("tanka kora, korica").

Uspoređuje se s lit. *šliũžes* mn. "trag sanjki", *šliužaĩ* m. mn. "klizaljke",

šliaũžti, šliaužiù te švicnjem. *slûche* "vući se", nizoz. *sluiken* "prikradati se".
Mislim da bi možda polazno moglo biti neko ie. **sel-* (zvukoopisno?): od **sel-j-* jest **slei-* (v. *slina*), od **sel-w-* jest **sleu-* u **slou-ǵ-*.

smȅđ, a, e
Od psl. **smědjь*: stsl. *smědъ* "crn, taman", sln. *smẹ̑d, sméda*, stč. *smědý* "tamnosmeđ", č. morav. *snědý*, p. st. *śmiady*, danas *śniady*. Usp. str. *smědy*, usp. npr. danas imena rijeka *Smedva, Smedovka*.
To je od ie. **smoid-jo-*, od korijena **smeid-*: arm. *mic* "nečistoća" (**smid-jo-*), got. *bismeitan* "namazati", *gasmeitan* "mazati", norv. dijal. *smita* "tanko namazati", stengl. *smítan* "zamazati", engl. *smite* "udariti", srnnj., srnizoz. *smīten*, nizoz. *smijten*, stvnj. *smīzan* "zamazati", nj. *schmeissen* "baciti, lupiti; upljuvati" (germ. **smītan*), stengl. *smitte* "mrlja", engl. *smitch*, nj. *Schmitze* isto.
To je dobiveno proširenjem *-d-* od ie. **smē-, *smei-* "mazati" (starije **smeH-* itd.): grč. *smáō*, inf. *smẽn* "otirati; namazati", *smõdiks*, gen. *smõdiggos* "masnica, modrica", lat. *macula* "mrlja, pjega; ljaga, sramota" (**smə-tlā*; *maculare* "činiti šarenim; zaprljati; okaljati", usp. *maculatura* npr. u fr. *maculature* "otpaci u tisku, otpadni papir", iz toga je, kroz njemački, *makulatúra*; od *macula* jest tal. *macchia* "šikarje", iz toga *màkija* isto; iz korzikanskog *macchia* "šikarje" jest fr. *maquis* "šikara, guštara" i "*maki*, pokret otpora").
S *-k-* jest **smē(i)k-/*smīk-* "smrvljene, rastrljane mrve": grč. *smīkrós, smikrós, mikrós* "malen, kratak", dor., jon. *mikkós* (usp. *mikro-* u internacionalizmima: *mikrōb/mikrôb*, s *bios* "život", *mȉkrofilm, mȉkrofon, mȉkrogram, mikroklíma, mȉkrometar, mȉkroskop* itd.), lat. *mīca* "mrvica, zrno", njem. *schmähen* "grditi, ružiti, kuditi" itd.
V. *šminka*.

smìjati se, smìjēm se
Od psl. **smьjãti sę, *smȇjǫ sę*: stsl. *smijati sę, směję sę*, bug. *smèja se*, mak. *smee se*, sln. *sméjati se*, č. *smáti se*, slč. *smiať sa*, gluž. *smjeć so*, dluž. *smjaś se*, p. *śmiać się*, r. *smeját'sja, smejús'*, ukr. *smijátysja, smijúsja*.
To je od ie. **(s)mei-* "smiješiti se, čuditi se": stind. *smáyate* "smiješi se" (> sinhal. *senavā* "smijati se"), *smayaṃ* "čuđenje" (**smoj-o-m*), *sméraḥ* "koji se smiješi" (**smoi-ro-s*), *smayanam* "smiješak" (> sinhal. *sinā*), *smita-* m. sr. "smiješak" (> pali *mihita-, sita-* sr., sinhal. *sī* "smiješak; smijeh"), grč. *meid(i)áō* "smijem se" (**(s)mei-d-*), lat. *mīrus* "čudan, divan, osobit" (to je **(s)moi-ro-s* ili **(s)moi-so-s*; od toga izvedeno *mīrācūlum* "čudo", iz čega je *miràkul*; usp. i *cōmis*, st. *cosmis* "uljudan"), stir. *míad* "slava, ponos", aleman. *šmīə* "čuditi se", srengl. *smīlen*, engl. *smile* "smiješiti se", latv. *smiêt, smeju* "smijati se, šaliti se", toh. A *smi-* "smiješiti se".
Psl. **smȇxъ* (hrv. *smijȇh*, sln. *smẹ̑h*, r. *smex* itd.) jest od ie. **smoi-s-o-s*).

smjȅti, smȉjēm
Od psl. **sъmě̃ti, *sъmȇjǫ*: stsl. *sъměti, sъmějǫ*, bug. *smèja*, mak. *smee*, sln. *sméti, smẹ̑jem/smẹ̑m*, č. *smíti*, r. *smet', sméju* itd.
Glagolski pridjev radni **smělъ* (*smjȅl/smȉo, smjȅla, o*, od toga *smjȅlōst*), od toga **smělьnъ(jь)* (*smjȅlan, smȉona, o*, i analogijom m. r. *smȉon*).
Po jednom tumačenju psl. **sъměti* jest od indoevropskoga korijena **k̑em(ə)-* "truditi se": stind. *śamati* "trudi se, radi" (> prakrt. *samaï* itd.), *śámī* ž. "rad, trud", *śimī* "marljivost", grč. *kámnō* "trudim se, mučim se" (**k̑m̥n-ā-*), *kámatos* "zarađeno; muka, trud, napor; umor" (iz srgrč. *kamanta* jest —

slično je i u drugim balkanskim jezicima — *kämata*, mn. *kämate*, u našem jeziku već od XIV. st.), srir. *cuma* "tuga", srbret. *cafou* isto, srir. *cumal* "robinja" itd.

smög

Posuđenica iz engleskog *smog*, gdje je riječ nastala početkom XX. stoljeća ukrštanjem *smoke* "dim" i *fog* "magla".

Engleska riječ *smoke* potekla je od stengl. *smoca*, to je od germ. **smuk-*; germ. **smauk-* jest u srnnj. *smūk*, srnizoz. *smoock*, nizoz. *smook*, srvnj. *smouch*, nj. *Schmauch* "dim". To i arm. *mux* "dim", grč. *smýkhō* "pomalo izgarati u pjesničkoj vatri", ir. *múch* "dim", kimr. *mwg*, *korn. mok* isto, bret. *mo(u)g* "vatra", lit. *smáugti* "gušiti", r. *smúglyj* "crnpurast, opaljen" — jest od ie. **(s)meuk-*, **(s)meug(h)-* "dimiti se, dim".

smôk, gen. *smöka*

Vjerojatno od mlađeg psl. **smokъ*, usp. stcsl. *smokъ*, bug. *smok* "nasoljeno meso", sln. *smôk* "prismok, varivo, začin", č. *smak* "okus" — a to bi bilo posuđenica iz stvnj. *smac* (usp. stvnj. *gismac*, nj. *Geschmeck* "okus, ukus").

Germansko *smak-* (isl. *smekkr*, stengl. *smæc*, engl. *smack* "tek, okus, zadah, tračak, mrva", srnnj., srnizoz. *smak*, nizoz. *smaak*) jest — skupa s lit. *smaguriaĩ* "poslastica, slatkiš", *smaguriauti* "sladiti se", *smagùris* "kažiprst" (kao "prst za oblizivanje" i sl.) — od ie. **smeg(h)-* "imati neki okus", što je možda opisan korijen.

Izvedenica od *smok* jest *smöčnica*.

Iz nj. *schmecken* "ići u tek, prijati, imati okus" jest posuđenica *šmëkati*.

smökva

Od mlađeg psl. **smoky*, gen. **smokъve*: stsl. *smoky*, bug. *smòkva*, mak. *smokva*, sln. *smọ̑kəv*, p. *smokwa*, r. *smókva* itd.

Vjerojatno posuđeno iz germ. **smakkō*, usp. got. *smakka*, što nema drugih germanskih usporednica. Za got. *smakka* smatra se da je značilo "ukusan plod" (srodno s engl. *smack* "tek, okus", nj. *schmecken* "prijati" od ie. **smeg(h)-* "imati neki okus"; v. *smok*).

Po drugom tumačenju, i gotska i slavenska riječ posuđene su na Balkanskom poluotoku iz nekog trećeg jezika.

Po trećem tumačenju, riječ **smoky* bila bi slavenska postanja i značila bi "sočan plod", i sadržala bi opisno *smok-* (usp. *cmök*, *cmöktati*, *cmákati* i sl. te ie. **smeg(h)-*).

smòla

Od psl. **smolà/*smolь*: bug. *smolà*, mak. *smola*, sln. *smóla*, č. *smola*, *smůla*, r. *smolá*, *smol'* ž. itd.

Indoevropski je korijen **smel-* "polako gorjeti": srir. *smál*, *smól*, *smúal* ž. "vatra, pepeo", engl. *smell* "mirisati, njušiti; vonjati, smrdjeti", nj. *smelen*, *smölen* "gorjeti dugo i dimno", latv. *smeļi* mn. "smolaste cjepanice", lit. *smelà* "smola", *smil̃kti* "lagano se dimiti".

smŕdjeti, smŕdī

Od psl. **smьrděti*, **smьrdjǫ*: stsl. *smrъděti*, bug. *smьrdjà*, mak. *smrdi*, sln. *smrdẹ́ti*, *smrdím*, č. *smrděti*, slč. *smrdeť*, gluž. *smjerdźić*, dluž. *sḿerźiś*, p. *śmierdzieć*, r. *smerdét'*, ukr. *smerdíty*.

Izravna je usporednica u baltijskom: lit. *smirdė́ti*, *smìrdžiu*, latv. *smir̃dêt* "smrdjeti".

Odglagolska je imenica **smȏrdъ* (hš. *smrâd*, r. *smórod* itd.), a usporednica

joj je lit. *smar̃das*, latv. *smar̂ds* "smrad" te nj. getingen. *smârt* "prljav".

Indoevropski je korijen **smerd-* "smrdjeti", koji je još npr. u grč. *smórdōnes* mn. "smradljivci", lat. *merda* "govno" (> roman.: makedorum. *merdu*, veljot. *miarda*, tal., sardin. logudor., retorom. engadin. *merda*, furlan. *mierde*, fr. *merde*, prov., katal. *merda*, šp. *mierda*, port. *merda*).

smrěka

Postoje i oblici, ili su ranije postojali, *smrek* (I. Belostenec), *smrijek*, *cmrêk*, *smrok* ("bor"), usp. toponim *Cmrök* u Zagrebu, *smrêka*, *smrekva*, čak. *šmrīka* itd. — To je od psl. **smerkъ/*smerka*: sln. *smreka*, slč. *smrek*, gluž. *šmrěk* ("jela"), dluž. *šmŕok*, ukr. dijal. *smerék*, *smeréka* "jela".

Usp. **smьrkъ/*smьrčь*: bug. *smъrč*, hrv. *smȓk*, *smȑka*, *smȓč*, *smȑča*, str. *smьrčь* ("cedar") itd.

Postoji i **svьrkъ* u p. *świer*, *świrk* "jela" (usp. slč. *svrčina*).

Zbog kolebanja oblika **svьrkъ/*smьrkъ/*smerkъ* najvjerojatnijima se čini pretpostavka da se radi o posđenicama iz raznih iranskih dijalekatskih obika: **sr̥vaka-/*sarvaka-*, **sr̥maka-/*sarmaka-*, usp. iran. **sr̥va-*, **sr̥ma-* (i mlađe **sarva-*, **sarma-*) npr. u srperz., perz. *sarv* "čempres", stperz. *ϑarmi*, oset. *talm* "bijeli brest" (osetska je riječ iz perzijskog).

smȑt ž., gen. *smȑti*

Od psl. **sъmь̑rtь*, gen. **sъmь̑rti*: stsl. *sъmrьtь*, bug. *smъrt*, mak. *smrt*, hš. i *sàmrt* s drugim značenjem, sln. *smȓt*, gen. *smŕti*, č. *smrt*, slč. *smrť*, gluž. *šmjerć*, dluž. *sḿerś*, p. *śmierć*, r. *smert'*, gen. *smerti*, ukr. *smert'*, bjr. *smerć*.

Od **sъ-* i **mьrtь*, usp. č. *mrt* "odumro dio, jalova zemlja".

**sъ-* jet od ie. **su-* od korijena koji je u **svojь* (v. *svoj*): usp. izričaj *svojom smrću umrijeti*, u ruskom *umerét' svoéj smért'ju*.

Po drugom tumačenju to je **sъ-* "dobar" pa bi **sъmьrtь* bila "dobra, blaga smrt".

Psl. **mьrtь* ima ove usporednice: stind. *mr̥tiṣ* ž. "smrt" (> prakrt. *maï-* ž.), av. *marəti-*, lat. *mors*, gen. *mortis* "smrt" (*mors*, *morte* > roman.: rum. *moarte*, veljot. *muart*, tal., sardin. logudor. *morte*, retorom. engadin. *mort*, furlan. *muart*, fr., prov., kat. *mort*, šp. *muerte*, port. *morte*; iz lat. *mortālitas* jest *mortalitēt*), lit. *mir̃tis* m., gen. *mir̃čio*, i *mirtìs* ž., gen. *mirtiẽs* "smrt" — to je ie. **mr̥-ti-s*.

Usp. **mr̥-tú-* "smrt": arm. *mah* (st. *marh*); **mr̥-tó-* u germ. **murþam*: stnord. *morđ*, dan., šv. *mord*, stengl. *morđ*, stfriz. *morth*, stsas. *morth*, srnizoz. *mo(o)rd(t)*, nizoz. *moord*, nj. *Mord* — usp. **murþram* u got. *maurþr*, stengl. *morđar*, engl. *murder* "ubojstvo" (iz franačkog **morþr* jest stfr. *mortre*, fr. *meurtre* "ubojstvo").

S drugim sufiksom **mr̥-wo-* "mrtav": stir. *marb*, kimr. *marw*, bret. *maro*.

V. *mrijeti*.

smúditi, smûđī

Od psl. **smǫdīti*: sln. *smodíti*, č. *smouditi*, gluž. *smudzić* itd. — Usp. č. *smoud*, *p. smąd* "dim".

Zbog stcsl. *prisvędati*, hrv. (Dalm.) *provèdjeti* "nagorjeti", (Dubr., Dalm.) *posvjédjeti* "malo se zapaliti; poželjeti", *razvediti se* "poboljati se" te p. *swąd* "dim" — misli se da je polazno **svǫd-/*svęd-*. (Možda je utjecalo *sm-* iz riječi kakve su npr. r. *smúglyj* "tamnosmeđ" i slične — za tu v. u *smog*.)

Dakle možda je to ie. **(s)wendh-* "nestajati": stir. *a-senad* "napokon, najposlije" (**swendh-no-?*), steng. *swindan* "nestajati", nj. *schwinden* isto, nj. *Schwund* "nestajanje, sušenje".

Od *wendh- jest i psl. *vęd- u stsl. *uvędati* "sušiti se", *ǫditi* "dimiti"; usp. stč. *svadnúti,* č. *vadnouti* "sušiti se, venuti", p. *świędzieć* "svrbjeti" itd.
V. *venuti.*

snȁbdjeti, snȁbdijēm
Sadrži glagol **bъděti,* od kojeg je načinjeno stcsl. *nabъděti* "čuvati, paziti" (po uzoru na grčki glagol *epimeléomai* "brinuti se, mariti, nadzirati", s *epi* "na" i *mélō* "biti na brizi, brinuti se, mariti"), od toga *sъnabъděti* "pribaviti; paziti" (iz toga je i č. *snabděti,* r. *snabdít'* te onda i hš. *snàbdjeti,* što se u hrvatskom smatra manje običnim nego npr. *opskrbiti*). — Usp. *snabdijévati, snabdijévānje.*
Dalje v. *bdjeti.*

snága
Znači "jakost, jačina", a u govorima i "čistoća". — Od psl. **snaga*: bug. *snagà* "tijelo, sila", mak. *snaga* "tijelo" (ali pridjev *snažen* "razvijen"), sln. *snága* "čistoća", č., slč. *snaha* "nastojanje", p. *snaga* "ukrašavanje", r. *snága* "snaga, jakost" itd.
Riječ nejasna postanja. Po nekim tumačenjima, to bi sadržalo ie. **snā-gh-ā*, od ie. **snā-* "teći": stind. *snā́ti, snāyati, snāyate* "kupa se" (indoarij.: pali *sināti, n(a)hāyati*, prakrt. *ṇhaï, siṇaï, siṇāyaï,* bengal. *nāoyā* inf., hind. *n(a)hānā, anhānā*, sinal. *nahanavā, nānavā* itd.), av. *snayeitē* "čisti, pere", grč. *nḗkhō* "plivam" (**snā-gh-ō*, s *-gh-* kao u psl.), *nē̃sos*, dor. *nā̃sos* "otok" (to je u znanstvenim zemljopisnim imenima *Melanézija, Indonézija, Mikronézija*), lat. *nō* "plivam" itd.

snàha
Znači "bratova žena; sinova žena". — Od psl. **snъxà,* ak. **snъ̏xǫ*: bug. *snъxà,* mak. *snaa,* sln. *snáha, snéha,* r. *snoxá* itd.
Potječe od indoevropske osnove ženskog roda na *o* **snuso-* "snaha" (još u nekim jezicima promijenjen dočetak) : stind. *snuṣā́* (> indoarij.: pali *suṇisā, suṇhā* "sinova žena", prakrt. *ṇ(h)usā, ṇohā, susā, suṇhā, soṇhā*, sindhi *nuhã,* lendi *nõh*, pandžabi *nũh*, hind. *sūnū*, marathi *sūn* itd.), šina *nuṣ*, kašmir. *nǒś*, sogd. bud. *šwnšh [šunš]*, pašto *nžṓr* (oboje < iran. **snušā*), arm. *nu*, gen. *nuoy*, grč. hom. *nyós*, alb. *nuse*, lat. *nurus* (*nura* > roman.: sardin. logudor. *nura,* korzikan. *nora,* rovinj. *nura*; **norus* > makedorum. *noru*, rum. *noră*; **nora* > tal. *nuora,* stfr. *nuere,* prov., katal. *nora,* šp. *nuera,* port. *nora*), krimgot. *schnos,* stnord. *snor, snør*, stengl. *snoru*, stfriz. *snore,* srnizoz. *snoere,* nizoz. *snaar,* stvnj. *snur,* nj. *Schnur* (german. **snuzṓ*).
Prvotno je riječ **snusós* značila "rođačka veza"; kasnije je nastao i oblik ženskog roda **snusā́* (upravo je od toga psl., stind., iran., germ.).
Indoevropski je korijen **sneu-* "vezati, spajati" (v. *osnova*), koji je proširen formantom *-bh-* dao još **sneubh-*, od čegaje psl. **snubîti* (v. *snubiti*).
Po drugom tumačenju, riječi **snusā́* i **snusó-* nastale su, kraćenjem prvog samoglasnika i sinkopiranjem, od indoevropske složenice **sūnu-sū-ž.* "sinova žena", što označava snahu viđenu od muževih roditelja.
Naravno, moguće je da su se u davnini u jezičnoj svijesti spojila oba takva tumačenja: u vrijeme glasovne bliskosti obiju tih tvorenica pučkom se etimologijom uvijek moglo tumačenje riječi dopuniti onom drugom mogućnošću.

snijêg
Lok. *snijégu.* — Od psl. **sně̀gъ*, gen. *sněgà*: stsl. *sněgъ*, bug. *snjag,* mak. *sneg,* sln. *snę̂g,* gen. *snęgâ,* č. *sníh,* slč. *sneh,* gluž. *sněh,* dluž. *sněg,* polap. *snęg.*

p. *śnieg*, r. *sneg*, ukr. *snih*, bjr. *sneh*. – Usp. **sněžīti* u *snijéžiti*.

To je od ie. **snoigʷh-o-s*, od čega je još got. *snaiws*, stnord. *snór*, *snjar*, *snǽr*, šv. *snö*, dan. *sne*, stengl. *snáw*, engl. *snow*, stfriz., stsas. *snēo*, srnizoz. *snee*, nizoz. *sneeuw*, stvnj. *snēo*, gen. *snēwes*, nj. *Schnee*, (germ. **snaiwaz*), prus. *snaygis*.

Korijen je **sneigʷh-* "snijежiti; snijeg": stind. *snih-* "biti mokar, biti ljubazan" u *sníhyati* "mastan je, klizav je; ljubazan je, srdačan je" (> pali *siniyhati* "voli", prakrt. *siṇijjhai*; usp. stgudžarat. *saṇījā* m. mn. "prijatelji"), *sníh-* ž. "vlaga, mokrost" (> pali *siṇhā* "snijeg, rosa, magla, kap kiše", lendi *sinnā̃* "vlaga", pandžabi *sinnhā* "vlaga" itd.), *snehaḥ* "mast, masnoća, ulje, mazivo, ljepljivost; ljubav" (> pali *sineha-* "ljepljiva tekućina, salo; ljubav", prakrt. *siṇeha-* "mraz, inje, snijeg, magla", *(sa)ṇeha-* "ulje; naklonost; ljubav", sinhal. *nehu*, lendi *nehū̃*, pandžabi *nẽh*, *nehū̃*, asam. *nehā*, bengal. *neh*, *nei*, maithili *neh(u)*, bhodžpuri *neh*, hind. *neh(ā)* "nauljenost; ljubav", gudžarat. *neh* "naklonost", sinhal. *senehe*, *senē*, *sinē* "ulje", *sanaha*, *sanā* "ulje, mast; naklonost"), šina *hĩn* m. "snijeg" (arij. **snigh-*), av. *snaēža-* "snijежiti", sogd. manihej. *šnyš- [šnēš-]* isto (iran. **snig-* "snijeg" u nekim pamirskim jezicima: šugnan. *žiníǯ*, rušan. *žinīǯ*, bartang. *žiniž*, jazgulam. *zənaγ*), grč. *nípha* ak. "snijeg", hom. *agánniphos* "veoma snježan, snijegom pokriven", *n(e)íphei* "sniježi", *niphás* "snježna pahuljica", lat. *nix*, gen. *niuis* "snijeg" (*nix*, *niue* > roman.: rum. *nea*, veljot. *nai*, tal. *neve*, sardin. logudor. *nie*, retorom. engadin. *naif*, furlan. *nef*, stfr. *noif*, fr. švicar. *nai*, prov., katal. *néu*, port. *neve*), *niuit* "sniježi" (**niviāre* > fr. *neiger*, valon. *nīvé*), ir. *snigit* "kaplje, kiši", *snige* sr. kaplja", *snecht(a)e* "snijeg", kimr. *nyf* isto, *nyfio* "sniježi", stvnj. *snīwan*, njem. *chneinen*, stengl. *sníwan* "snijежiti", lit. *sniẽgas*, latv. *sniegs* "snijeg" (s vokalizmom po glagolu), lit. *snaĩgala* "snježna pahulja" (**snoigʷh-*), *sniẽga* "sniježi" (inf. *snigti*).

Osim ie. **sneigʷh-*, nostratičko **šingU* "snijeg" dalo je još ural. **šüŋe* "led", alt. **siŋʌ/*seŋ/*söŋ* "inje, snijeg".

Izvan nostratičke natporodice usp. npr. sinotib. **šəŋ* "inje; hladan" te amer. **tˢanik* "hladnoća, hladno vrijeme" (su=sioux **sni* "hladan", oto-mange **(n)(ʼ)si(h)(n)*, surinamski karipski *īsana* isto itd.).

snúbiti, snûbī

Od psl. **snubīti*: stsl. *snubiti* "voljeti; snubiti, prositi", sln. *snúbiti* "snubiti, prositi", č. *snoubiti* "snubiti, prositi; vjeriti se" (sln. štaj. *snobiti*, p. *snębić* od sekundarnog **snǫbiti*).

Sufiksom *-okъ* (kao *svjedok*) načinjeno je **snubokъ* (*snùbok*).

Psl. **snubiti* jest od ie. **snoubh-eje-*; usp. lat. *nūbō* "udam se", *prōnuba* "djeveruša", *cōnūbium*, *cōnnubium* "brak" (iz toga *konúbij*); s nazalnim infiksom (**nu-n-bh-*) grč. *nýmphē* "zaručnica, nevjesta, mlada; djevica, djevojka; mlada žena" (usp. *nîmfa*), *nymphikós* "nevjestinski; ženidbeni, bračni".

sȍba

Istočnoštokavska riječ koja se proširila po cijelom području središnjeg južnoslavenskog jezičnog prostora. Inače je to balkanska riječ prvotna značenja "soba koja se loži iz peći" — usp. rum. *sobă* "peć za grijanje; soba", bug. *soba* "peć, odaja s peći".

Izvor je mađ. *szoba*, što pak je posuđenica vjerojatno iz panonskoslavenskog **stъba*, a to je iz stvnj. *stuba* "soba koja se loži iz peći; kupaonica" (ako panonsl. **stъba* nije od **jьstъba*, v. *izba*).

Usp. još sln. *sȍba*, mak. *soba*, stč. *soba* itd.

sòha

Znači "račve, rašlje", "drveni potporanj" itd.; u govorima i *soja* itd. — Od psl. **soxà* "drveni štap s rašljama": bug. *soxà*, mak. dijal. *soa* ("ljestve"), *soja* ("drveni potpornji za lozu"), sln. *sóha*, č. *socha*, r. *soxá* "ralica; potporanj; rašlja" itd.

Usp. *räsohe* mn. "račve; vile; ručice na plugu itd." (u govorima i *rasoje* itd.; to je **orzsoxa*), usp. *sòšnica*, *sojènica* "kuća na stupovima".

Psl. **soxa* povezuje se sa stind. *śā́khā* "grana", perz. *šāx* "grana, rog", arm. *çax* "grana", got. *hōha* "plug", lit. *šakà* "grana", latv. *sakas* "vile za gnoj", u čemu je indoevropski korijen **ḱăk-* "grana, kolac". — Čini mi se da bi se za slavenski moglo pomišljati na ie. **ḱak-sā*.

Usp. s nazalnim infiksom **ḱank-*: stind. *śaṅkúḥ* "oštar kolac, klin", kimr. *cainc* "grana", ir. *géag* (**ḱankū*), stir. *cécht* "plug" (**ḱank-to-*), stnord. *hár* "rašlja" (germ. **hanha-*), lit. *atšankė̃* "kuka, palica", psl. **sǫkъ* "grana, komad drva, čvor" (stsl. *sǫkъ*, hrv. *sûk*, sln. *sǫ̂k*, č. *suk*, r. *suk* itd.).

To ie. **ḱă(n)k-* povezuje se s korijenom **ḱenk-* "visjeti".

sôk, gen. *sôka*

Drugi je naglasak *sȍk*, gen. *sȍka* manje običan. — Od psl. **sȍkъ*: stsl. *sokъ*, bug., mak. *sok*, sln. *sǫ̂k*, gen. *sǫ̂ka/sǫ̂ku*, luž., p. *sok*, r. *sok*, ukr. *sik*, gen. *sóku*, bjr. *sok*. — Izvedenice su **sočьnъ(jь)* (*sȍčan, sȍčna, o*), **sočivo* (*sȍčivo*).

To je od ie. **sekʷ-*.

Tri su srodna indoevropska oblika.

**seuk-*: lat. *sūgere, sūgō* "sisati" (> roman.: rum. *suge*, tal. *suggere*, sardin. logudor. *súere*, port. *sugir*), lat. *sūcus* "sok" (> roman.: rum. *suc*, tal. *sugo*, retorom. engad. *züj*, prov. *suc*, katal. *suc*, šp. *jugo*, port. *sugo*), kimr. *sugno* isto, stnord. *súga* "sisati", šv. *suga*, dan. *suge*, stengl. *súgan*, stsas. *sūgan*, srnizoz. *sūghen*, nizoz. *zuigen*, srnnj. *sūgen*, stvnj. *sûgan*, nj. *saugen* isto, latv. *sùkt* "sisati";

**swek-*: latv. *svakas* ž. mn., *veķi* "smola, guma";

**sekʷ-* "sok, smola": grč. *opós* "sok, smola", lit. *sakaĩ* mn. "sok", psl. **sokъ*.

Čini mi se da bi polazno bilo neko nostratičko **SUḲʌ* ili **SʌḲU*, što može biti i zvukoopisno.

No jedno uvjerljivo tumačenje u oblicima **seuk-/*swek-* vidi indoevropski korijen **seu-* (također zvukoopisan, za "sisati") s proširenjem *-k-*.

sȍkol

U govorima i *sòkō(l)* itd. — Od psl. **sokolъ*: csl. *sokolъ*, bug. *sokòl*, mak. *sokol*, sln. *sókol*, gen. *sokóla*, č., slč. *sokol*, luž. *sokoł*, p. *sokół*, r. *sókol*, ukr. *sókil*, gen. *sókola*, bjr. *sókal*.

U **sokolъ* krajnje *-olъ* najvjerojatnije je sufiks.

Riječ se uspoređuje sa stind. *śakunáḥ* "ptica" (indoarij.: pali *sakuṇa-* "ptica za gatanje", prakrt. *saüṇa-* "ptica; znamenje, koban znak", sindhi *saũṇu, sõṇu* "znamenje", hind. *saun, son* "dobar znak"; usp. *śakúntaḥ* "ptica" u pali *sakunta-* "vrsta ptice, sup", sinhal. *siyot-ā* "ptica" itd.) pa bi to ukazivalo na ie. **ḱoK-* ili **ḱaK-*, što onda može biti i zvukoopisno.

Pomišljalo se i na to da bi se **sok-* izvodilo od indoevropskoga korijena **sekʷ-* "gledati" (to je u psl. **sočiti* "pokazati" > hrv. st. *sočiti* "kazati", **sokъ* > *sok* "prokazivač" itd.); može li se to dovesti u vezu s ulogom sokola u narodnim pjesmama, pogotovo u onima u kojima su tragovi praslavenskog naslijeđa.

Ima i drugačijih tumačenja.

sôl ž., gen. *sȍli*

Od psl. **sȍlь* ž., gen. **sȍli*: stsl. *solь*, bug., mak. *sol*, sln. *sọ̑l*, gen. *solî*, č. *sůl*, slč. *soľ*, gluž. *sól*, *sel*, dluž. *sol*, r. *sol'*, gen. *sóli*, ukr. *sil'*, gen. *sóly*. Usp. glagol **solı̍ti* (*sòliti* itd.), kojem odgovara lat. *salīre* (> sardin. logudor. *salire*; usp. i meglenorum. *ansări*).

Psl. **solь* jest od ie. **sal-i-s*. Korijen je **sal-*: grč. *háls*, arm. *ał*, lat. *sāl*, gen. *sālis* (roman.: rum. *sare*, tal., sardin. *sale*, retorom. engadin. *sel*, furlan. *sal*, fr. *sel*, prov., katal., šp., port. *sal*), umbr. *sạlu* ak., stir. *salann*, kimr. *halen*, stkorn. *haloin*, bret. *c'hoalenn*, *holenn*, latv. *sāls*, toh. A *sāle*, B *salyiye*. U germanskim jezicima **sal-do-*: stnord., got. *salt*, stengl. *s(e)alt*, engl. *salt*, stsas. *salt*, nizoz. *zout*, stvnj. *salz*, nj. *Salz* (germ. **saltam*, od pridjevskog **saltaz*).

Usp. značenje "more": stind. *salilám*, *sarirám* (> pali, prakrt. *salila-* sr. "voda", prakrt. *salilā* ž. "široka rijeka"), lat. *salum* "debelo more, morska pučina; more" (*īnsula* "otok" kao ž. rod pridjevskog **insulus* < **en salos* "koji je na otvorenu moru"; *ī(n)sula* > roman.: fr. *île*, prov. *iscla*, katal. *illa*; nove riječi, pod utjecajem latinskog: tal. *isola*, šp. *isla*, stport. *insoa*, galicij. *insua*, port. *ilha*; iz starofrancuske latinizirane riječi *isle* jest engl. st. *isle*, a ukrštanjem toga i stengl., srengl. *īland* nastalo je današnje engl. *island*), kimr. *heli*.

spásiti, spâsīm

Od imenice *spâs*, koja je od glagola *spásti*, *spásēm* (usp. imperfektiv *spasávati*, *spàsāvām*).

Glagol *spásti* zapravo je psl. **sъpasti*, s perfektivnim *sъ-* (kao npr. u *smotriti*, *smatrati*), od **pasti* "pásti" (v.).

U Slavena kršćanske riječi, usp. i *spàsitelj*, što je za grč. *Sōtḗr* (za tu riječ v. u *titi*), lat. *Salvator*.

spȁti, spîm

Od psl. **sъpа̑ti*: stsl. *sъpati*, *sъpljǫ*, bug. *spjà*, mak. *spie*, sln. *spáti*, *spím*, č. *spáti*, slč. *spať*, gluž. *spać*, dluž. *spaś*, p. *spać*, *śpię*, r. *spat'*, *splju*, *spiš'*, *spit*, ukr. *spáty*, bjr. *spać*. — Usp. *zàspati*, *nàspati se* itd. Impefektiv *spávati*, dalje *uspavljívati* itd.

Psl. **sъpа̑ti* sadrži ie. **sup-ā-*.

Indoevropski je korijen **swep-* "spati" (što je zapravo osnova II; **seup-* nije sačuvano): stind. *svápiti* "spava" (i **supati* u indoarij.: pali *supati*, prakrt. *su(v)ai*, rom. (evrop.) *sov-* "spati" (armen.) *səv-*, *su-*, hind. *sonā* itd.), pasiv *supyate* (**sup-je-tai*; indoarij.: pali *suppati*, prakrt. *suppai*), *svāpáyati* "uspavljuje" (**swop-eje-ti*; indoarijski primjeri od sria. **sāpāpēti*: pandžabi *savāuṇā* "uspavljivati", hind. *suwānā* "staviti spavati" itd.), phalura *sū-* (**sup-*), kašmir. *sāwun* "staviti spavati" (**svāp-aya-*), av. x^{v}*ap-* "spavati", lat. *sōpiō* "uspavljujem, umirujem, tješim", *sopor* "tvrd san, smrt" (**swep-ōr*), stisl. *sǿfa* "ubiti" (**swōp-áj-ō*), het. *sup-*, *suppariјa-* "spati" (**sup-*).

Za **sup-* v. u *san*.

spȍr, a, o

Od psl. **sporъ(jь)* "obilan": csl. *sporъ* "obilan", bug. *spor* "ljetina", sln. *spȍr*, *spóra* "obilan", č. *sporý* "krepak, nabijen", slč. *sporý* "obilan", gluž. *spory*, dluž. *spóry*, p. *spory* isto, r. *spóryj* "brz, uspješan; koristan, izdašan; povoljan, dobar, unosan; spretan, vješt", ukr. *spóryj* "brz, povelik", bjr. *spor* "uspjeh, dobitak". — Značenjski razvoj "obilan" → "koji ima obilje vremena pa mu se ne žuri" → "spor".

To je od ie. **spə-ro-s* (**spə-* < st. **spH̥-*), usp. stind. *sphiráḥ* "obilan, bogat", lat. *prosper* "sretan, povoljan, dobar", stisl. *sparr* "štedljiv, škrt", stengl. *spær* isto, engl. *spare* "oskudan, slab, mršav; pretekao, suvišan, naknadan", stvnj. *spar* "štedljiv" (germ. **sparaz* < ie. **spə-ro-s*: od toga glagol germ. **sparōjan* > stnord. *spara*, dan., norv. *spare*, šv. *spara*, stengl. *sparian*, engl. *spare* "štedjeti; ustupiti", stfriz. *sparia*, stsas. *sparon*, nizoz. *sparen*, stvnj. *sparën*, nj. *sparen* "štedjeti", iz čega je *špárati*) itd. — To **spə-* jest od korijena **sp(h)ē(i)-* "uspijevati"; v. u *dospjeti*.

Biljka **sporyšь* (hrv. *spòrīš* "Verbena officinalis", č. *sporíš*, p. *sporysz*, r. *sporyš*, ukr. *sporyš* itd.) u svojem imenu ima upravo značenje povezano s obiljem (nekad su se sjemenke sporiša jele; sporiš se uzgajao u drevnoj Evropi, a ponegdje na istoku Evrope i do XIX. st.), što se vidi i po nekim pjesmama koje su zapravo povezane sa slavenskim Jarilom (v. u *Juraj*). U nekih Slavena **Sporyšь* jest junak koji se dobro poklapa upravo s Jarilom, samo za razliku od njega (koji po poljima ide u proljeće i svojim hodom brine za rast biljaka i rodnost), **Sporyšь* hoda u doba žetve kako bi se pobrinuo za obilje žita.

spȍrt

Posuđenica iz engleskog (izgovor *špȍrt* po njemačkom — tako je u hrvatskom bilo običnije ranije, a danas je opet često).

U engleskom je riječ značila "zabava, razonoda" (npr. u XV. st.). U XVII. stoljeću dobiva značenje blisko današnjem, "takmičenje, natjecanje".

U engleskom je riječ nastala afezom od *disport* (danas st., arh.) "zabavljati se, igrati se", što je posuđenica iz stfr. *desporter* (fr. *déporter* "prognati, poslati u zatočeništvo; ukloniti", usp. *deportírati*), u čemu je *des-* i *porter* "nositi" (k *porter* idu riječi kao *èksport, ìmport* itd.).

Fr. *porter* jest od lat. *portāre* "nositi", što je izvedeno od *porta* "ulaz" (a to od *portus* "luka", za što v. u *prt* — značenje pak je od "unositi").

spȕžva

Posuđeno iz dalmatoromanskog odraza latinske riječi *spongia*, što je iz grč. *spoggía [spongía]* "spužva" (iz novogrčke umanjenice *sphoggári* poteklo je tur. *sünger*, iz čega je, uz druge balkanske odraze, riječ *sùnđer* na istoku središnjeg južnoslavenskog jezičnog prostora).

Grčka riječ *spóggos* "spužva" spada u niz evroazijskih riječi koje su oblika **b/p-N-g/k-* : **g/k-N-b/p-* za gljive (od prvog oblika ie. **bhong-* npr. u lat. *fungus* "gljiva" (roman.: tal. *fungo*, retorom. engadin. *funsch*, furlan. *fong*, šp. *hongo*), od drugog **ghonb-* npr. u sl. **gǫba*, v. *guba*): ural. **paŋg-/*poŋg-* (mord. *paŋga, paŋgo*, hantij. *poŋx, paŋx, paŋga* itd.), paleoazijsko **poŋ* (ket. *haŋgo* itd.). Usporednice postoje naprimjer i u kineskom te u australskim jezicima.

srâm

Od psl. **sormъ*: stsl. *sramъ*, bug. *sram(ùt)*, mak. *sram*, sln. *srâm*, gen. *srâma/sramû*, dluž. *srom*, r. *sórom*, ukr. *sórom*, bjr. *sóram*.

Od ie. **ḱor-mo-*, usp av. *fšarəma-* "sram, stid" (< **pśarma-* < iran. **up-śarma-*), hotsak. *kṣārmä*, sogd. *šβʾr*, (manihej.) *šfʾr* isto, (bud.) *ʾšβʾrs-* "sramiti se", (kršć.) *šfrs-* isto, nperz. *šarm* "sram", oset. *äfsärm*, mundžan. *šfōrьm*, jidga *fšarm* isto, stisl. *harmr* "briga", stengl. *hearm*, engl. *harm* "šteta, nepravda, zlo", stfriz. *herm*, stvnj. *har(a)m*, nj. *Harm* "jad, čemer, tuga" (germ. *harmaz*), latv. *sērmelis* "užas" itd. Usp. ir. *cron* "krivica, nepravda; tuga, žalost". — Dalje nejasno.

srâti, sèrē

Od psl. **sьrâti*: bug. *serà*, mak. *sere*, sln. *sráti, sérje*, č. *sráti, séře*, slč. *srať*, gluž. *srać*, dluž. *sraś*, p. *srać*, r. *srat', séret*, ukr. *sráty*, bjr. *srać*.

Indoevropski je korijen **sḱer-*: stind. *śárdhate* "prdi", av. *sairya-* "izmet", afgan. *səra* isto, grč. *skō̃r*, gen. *skatós* "izmet, gnoj, nečist" (usp. *skatol, skatològija* itd.), lat. *mūscerda* "mišji izmet", *sūcerda* "svinjski izmet", stisl. *skarn* "izmet, gnoj", stengl. *scearn*, stfriz. *skern* isto, lat. *sãrṇi* "izmet", stsl. *skarędъ* "gnusan, smradan, nečist", hrv. *skaredan* (v.), het. *šakkar*, gen. *šaknaš* "izmet, gnoj".

srâz

Odglagolska imenica od *sráziti, srâzīm*, što je od glagola *ráziti* — to je od psl. **razīti, *râzǫ* "sjeći, pobijati": sln. *ráziti, râzim* "ogrepsti", č. *raziti* "udarati", slč. *raziť*, p. *razić* "raniti", r. *razít', ražú* "tući, udarati; rušiti, poražavati", ukr. *razýty*, bjr. *razíć*.

Usp. *izráziti, obráziti, preobráziti, odráziti, poráziti, zaráziti* itd., te odglagolske imenice *ȉzrāz* (dalje *ȉzražāj*), *òbraz* (dalje *bezòbrazan*; *obrazòvati (se)*, *obrazovánje*, *prëobrazba*), *ȍdrāz, pȍrāz, zȁraza* itd.

Sadrži ie. **rōǵ-* od korijena **reǵ-*, koji je u *rezati*. — Usp. grč. *rhō̃ks, rhōgós* "pukotina, jama", alb. *rrah* "tući, udarati" itd.

Sȑbin

Mn. *Sȑbi*. — Od psl. **Sьrbъ, *Sьrbinъ*.

Kao ime zemlje st. *Srblje*, što je od **Sьrbьje* — to je zbirna imenica kao npr. **ljudьje*. (Usp. ime zemlje *Hrvati* za Hrvatsku; više v. u *Hrvat*.) Za to je polazna je zbirna imenica **Sьrbь*, koja je npr. u staroruskoj Lavrentijevoj kronici zapisana kao *serebь* (za istočnoslavensko istoimeno pleme).

Množinski oblik *Sȑbi* množinski je za *Sȑbin* (tj. **Sьrbi : *Sьrbinъ*).

Od zbirne imenice **Sьrbь* sufiksom *-jь* načinjeno je **Sьrbjь* (> *Srbalj*, od toga množina *Srblji*).

Danas ime zemlje *Sȑbija*, sa sufiksom *-ia* iz grčkog ili možda, što je i vjerojatnije, iz latinskog (po uzoru na druga imena zemalja) — od vremena srpskog ustanka, s početka XIX. stoljeća. Od *Sȑbija* načinjeno *Srbijánac* za stanovnika zemlje. — U samom srpskom česte su razne riječi niže i raznih drugih pomaknutih vrijednosti kao *Srbàdija, Sȑbēnda, Srbèkanja, sȑbast, srbàkati, srbòvati* itd.

U srednjogrčkom zapisano (u XI. st.) *Sérbioi* (također za istočnoslavensko pleme), *Sérblioi* itd.

Psl. **Sьrbinъ* sadrži *-inъ* (v. *in*).

Ime **Sьrbi* nose i Lužički Srbi (*Serbja*) u Lužici na istoku Njemačke.

Što se tiče porijekla imena, ima mnogo raznih tumačenja.

Po jednom, to je ime na koncu povezano sa zvukoopisnim indoevropskim korijenom **serbh-* "srkati" (v. to), što nije uvjerljivo. Po drugom, ime **Sьrbъ* srodno je s psl. **sębrъ* "sebar, slobodan seljak" (smatralo se da je tako na koncu značilo "saveznik"), što ne odgovara glasovno.

Jedno novije tumačenje, koje je dao O. N. Trubačev, poziva se na ime *Serbi* u Plinija Starijeg (I. st.) i *Sérboi, Sírboi* u Ptolemeja (II. st.), koje se tamo prevodi kao "Glavobije". Ime bi bilo indoarijsko — sa **sar-* "glava" (za što v. npr. u *srna, krava*) i **bai-* (< ie. **bhoi-* koje je i u *boj*, v. *biti* "udarati").

Ime je kasnije preneseno na neko drugo pleme i tako je dospjelo do Slavenā. To staro plemensko ime ostavilo je svoje tragove još u Polablju, Velikoj Poljskoj i Pomorju. Naravno, uopće se ne može govoriti o nekoj vezi

tih plemena (i Lužičkih Srba) s južnoslavenskim Srbima: radi se sàmo o odvjetcima istog imena. Srpsko ime ni isprva nije obuhvaćalo velik prostor.

Naprimjer, u XI. stoljeću bila je država Raška, nazvana po imenu grada Rasa, gdje je bilo središte episkopije. Srpsko se ime širi na jug u vrijeme širenja vlasti Nemanjićā. Na zapad se ono širi mnogo manje i mnogo kasnije, u XIX. stoljeću.

sȑce, gen. *sȑca*

Gen. mn. *sȓcā* i *sȓdācā*, što se značenjski razlikuje. — Od psl. **sьrdьce*: stsl. *srъdьce*, bug. *sъrdcè*, mak. *srce*, sln. *srcẹ̑*, č., slč. *srdce*, dluž. *serce*, stp. *sierce*, p. *serce*, r. *sérdce*, mn. *serdcá*, dijal. *sérece*, ukr. *sérce*, bjr. *sérca*.

Psl. **sьrdьce* (< **sьrdьko*) umanjenica je kao npr. **sъlnьce* (< **sъlnьko*). Bez umanjeničkog sufiksa korijen **sьrd-* jest u *ùsrdan*, *svèsrdan*, *mȉlosrdan* (prevedenica lat. *misericors*), usp. i *srdòbolja*, a po toj se riječi vidi da je **sьrd-* značilo "središnji tjelesni organ".

Usp. *sŕditi (se)*, *sȓdīm*, *rasŕditi (se)*, *sȑdžba* (ukrštanje *srdba* i *srce*), *sŕdnja*, pridjev *sȑdit*, *sȑčan*, *sȑdačan* itd. Vidi se da se u starini mislilo da je srce povezano s emocijama i psihom.

U psl. **sьrdьce* jest ie. **ḱr̥d-*, što je još u grč. at. *kardíā*, hom. *kradíē*, lezb. *karza* (**ḱr̥d-jā*; usp. *kardiològija*), lat. *cor*, gen. *cordis* (> roman.: veljot. *kur*, tal. *cuore*, sardin. logudor. *koro*, retorom. engadin. *kour*, furlan. *kur*, fr. *coeure*, prov., katal. *cor*, stšp. *cuer*, stport. *cor*; u učenom jeziku usp. npr. *kördijālan* "srdačan, iskren, istinski"), stir. *cride* (**ḱr̥d-jo-m*), gel. *cridhe*, kimr. *craidd*, bret. *kreiz* (u ta dva jezika "sredina, središte"), lit. *širdis*, latv. *sir̂ds*.

Korijen je **ḱerd-*: het. *kīr*, *kard-* (**ḱērd-*, **ḱr̥d-*), luv. *šar-* (**ḱēr-*), arm. *sirt* (**ḱērd-*), got. *haírtō*, stnord. *hjarta*, norv. *hjerte*, šv. *hjärta*, stengl. *heorte*, engl. *heart*, stfriz. *hërte*, stsas. *hērta*, nizoz. *hart*, stvnjem. *hërza*, nj. *Herz* (german. *hertōn*, **hertan*), lit. ist. *šerdį* ak., prus. *seyr*. Usp. i toh. A *kri* "volja, misao".

Usp. ie. *ḱred-dhē-* "staviti srce" (za **dhē-* v. *djeti*) u het. *karatan dai-* "staviti utrobu", stind. *śrad-dhā́* "povjerenje, vjera; želja" (> indoarij.: pali *saddhā* "vjera, odanost", prakrt. *saddhā*, *saḍḍhā* "odanost; želja", sindhi *sadha* ž. "želja", lendi *sadhar* ž. "žudnja", bengal. *sād(h)* "želja", hind. *sād(h)*, sinhal. *adavu* "vjera, povjerenje" itd.), *śrad dadhāti* "vjeruje, očekuje" (> pali *saddahati*, prakrt. *saddahaï* isto, bengal. *sād(h)ā* "preklinjati, moliti", sinhal. *adahanavā* "vjerovati u nešto"), lat. *crēdō* "vjerujem; predam, dam u zajam" (*crēdere* > roman.: rum. *crede*, veljot. *kredro*, tal. *credere*, sardin. logudor. *kreere*, retorom. engadin. *kraier*, furlan. *krodi*, šp. *croire*, prov. *creire*, *zrezer*, katal. *creure*, šp. *creer*, port. *crêr*; iz lat. *crēditum* "zajam, dug" jest *krèdīt*, gen. *kredíta*), stir. *cretim* "vjerujem".

Ie. **ḱerd-* jest od nostr. **ḳErdʌ* "grudi, srce": afraz. **ḳʌrd-* (istkuš.: gidole *kard* "trbuh", konso *karita*, gawwada *kar'ato* itd.; sjeverni omotski: haruro *ḳirṭa* "prsa"; zapadni čadski: hausa *ḳirǯi* "prsa"), kartvel. **m-ḳerd-*, **m-ḳr̥d-* "grudi" (stgruz. *mḳerd-*, gen. *mḳrd-is-a*, megrel. *ḳədər-*, *ḳidir-*, sva. *mučōd*, *məčwed*).

Izvannostratička usporednica jest sjevkavk. **kīrʌ* "grudi; trbuh".

srèbro

Od psl. **sьrebro*: stsl. *sьrebro*, *sъrebro*, bug. *srebrò*, mak. *srebro*, sln. *srebrọ̑*, č. *stříbro*, slč. *striebro*, gluž. *slěbro*, dluž. *slobro*, *slabro*, polap. *srebrŭ*, p. *srebro*, r. *serebró*, ukr. *serebro*, *sribló*, bjr. *serebró*.

U drevnu Evropu srebro se uvozilo (jer se u prirodi rijetko nalazi sámo i

metalurgija srebra obično postoji tamo gdje postoji metalurgija olova), i to u IV—III. tisućljeću pr. n. e. samo južno od Karpatā (u sjevernoj ga Evropi nije bilo sve do željeznog doba). U istočnu je Evropu dospjelo iz Pretkavkazja, s rijeke Kubań (sjeveroistočna obala Crnog mora). Tamo su dugo živjeli govornici indoarijskih jezika i dijalekata, i izvor jednog naziva za srebro bilo bi indoarijsko pricrnomorsko **śub(h)ri apa* "svijetla voda" (usp. stind. *śubhrī apā*, od *śubhráḥ* "svijetao, blistav, lijep" < ie. **ḱubh-ró-*, korijen **ḱeu-* "svijetliti", s proširenjem *-bh-*; za taj korijen v. *svijetao*; stind. *śubhráḥ* "svijetao, lijep; bijel", *śubhrám* sr. "srebro, kristal, stijena soli", *śubhrā* "kristal; stipsa, alaun" dali su prakrt. *subbha-* "bijel", sr. "vrsta srebra"). Od toga je onda nastalo **sudrab-/*sudabr-*, iz čega su i baltijski nazivi (lit. *sidãbras*, latv. *sidrabs, sudrabs*, prus. *sirablan* akuz. — s raznim disimilacijama), **silubr-/*silabr-* s germanskim odrazima (got. *silubr*, stengl. *seolfor*, engl. *silver*, stvnj. *sil(a)bar*, nj. *Silber* itd.) te **sirabr-* kao izvor praslavenske riječi. Usp. još i lidij. *Síbros* "srebrna rijeka" (u jugozapadnoj Maloj Aziji) te keltibersko *silabur* (*śilaPuŕ*). .

Slične riječi za srebro postoje i drugdje na Sredozemlju i moguće je da su i one potekle s njegova sjeveroistoka, s Crnog mora, i proširile se trgovinom tako daleko — usp. stiber. *śalir*, arap. *ṣarīf*, asir. *sarpu*, berber. *azref, azerfa*, hausa *azurfa* u semitohamitskim jezicima, te baskijsko *zillar, zirar, zidar*.

Kao što i taj naziv za srebro zapravo potječe od riječi sa značenjem "svijetao", tako je i drugi skup indoevropskih riječi za srebro načinjen od korijena **arǵ-* "svijetao, blistav": stind. *rajatám* (> indoarij. : pali *rajata-* sr., prakrt. *rayada-, rayaya-* sr., sinhal. *ridī*, maldiv. *rihi*), stperz. *ardata-*, grč. hom. *árgyros*, arm. *arcatʿ*, mesap. *argorian*, alb. *argjénd* (ili je to iz romanskog?), lat. *argentum* (> roman.: rum. *argint*, tal. *argento*, sardin. logudor. *argentu*, furlan. *arint*, fr. *argent*, prov., katal. *argen*), oskij. *aragetud* "argento", stir. *arggat*, kimr. *arian(t)*, korn., srbret. *argant*, sve "srebro", prema npr. toh. A *ārki*, B *ārkwi* "svijetao, bijel", het. *harki-* "bijel; srebro", grč. *argós* "bijel" (to je u nazivu za plemeniti plin *àrgōn*, koji je otkriven i imenovan 1894. g.).

srȅća

Od psl. **sъrětja*: bug. *srèšta*, mak. *sreḱa*, sln. *sréča*. — Iz odraza oblika **sъręt ja* posuđeno je mađ. *szerencse*.

To je izvedeno od glagola **sъrěsti, *sъręt jǫ* (v. *sresti*; usp. r. *vstreča* "susret"), gdje **sъ* znači "dobar" (usp. riječi značenja "sreća" kao **sъčęstьje, *sъbožьje*: u njima su **čęstь* "dio", **bogъ* "dobrobit, ono što se dobije" — v. u *čest* i *bog*; usp. i značenja psl. **doľa*, npr. u r. *dólja* "dio, udio; sudbina, udes, sreća, usud, uspjeh", slično u stč., p., ukr., bjr., što je srodno s istoznačnim lit. *dalià*). Da je u predodžbama davnih predaka sreća bila ono što se od boga dobije, što bog dijeli (*dijeliti : udio, dio*), vidi se i po č. *Bůh štěstí dělí*, hrv. *Bog sreću dijeli*, ukr. *Bog dolju dae*, usp. i gornjolužičku želju na svadbi *Daj bóh zbožje* "Daj bog sreću".

Pridjev je **sъretьnъ(jь)*: *srètan* (a analogijom po *sreća srȅćan*; usp. mak. *sreḱen*, sln. *sréčen*).

U slavenskoj je mitologiji postojala i personifikacija Sreće i njoj suprotne zle sreće, nesreće.

srȅmza

Postoje također oblici *crȅmza, crȅmža, crijemža, crimza, crȇmuž, cremoš, cremuža, crijemuža, crimuža* itd. Uglavnom se odnose na grm ili visoko

listopadno drvo Prunus padus (*cremza*) koje se naziva još i svibom (ali je to, naravno, različito od sviba Cornus sanguinea i od bijelog sviba Cornus alba), no neke se riječi u govorima odnose na kiselu biljku iz porodice ljiljana Allium ursinum (u nas još divlji luk, medvjeđi luk) koja se upotrebljava kao začin i jelo (*cremuž* itd.). Za te je biljke zajedničko to što obje imaju jak miris (usp. značenjski sličan naziv nj. *Faulbaum* "krkovina, smrdljika" i "cremza", što doslovno znači "smrdljivo drvo"). — Od naziva drveta poteklo je i ime južnovelebitskog brda *Tremzina*.

Polazno je psl. **čermьša/*čermьšь, *čermuxa* (i **čermuša*) i starije **čermъxa*. — Odrazi prvih oblika jesu sln. *čemž* "cremza", *čémaž* "crijemuž", *srȇmša* "cremza", r. *čeremšá* "crijemuž", bjr. *čaramšá* isto; drugih: č. *čermucha* "sremza", p. *trzemucha* "crijemuž; sremza", r. *čerëmuxa, čerëmux* "cremza", ukr. *čerémuxa*; trećih: sln. *čȓmha, čȓmsa* itd. "cremza", stčeš. *třěmcha,* č. *střemcha,* slč. *čremcha,* p. *trzemcha,* str. *čeremъxa,* r. dijal. *čerémxa, čerëmxa,* ukr. *čerémxa,* bjr. *čarómxa.*

Za slavenske je oblike, u kojima se dogodila i asimilacija *k-s* → *s-s* u pretpraslavenskom i druge (a slične promjene i u baltijskom), polazno ie. **kermus-/*kremus-/*kromus-* itd. (gdje je *-us-* neki sufiks), od čega su još grč. *krómyon, krémyion* "luk" (**kremusom*), ?venet. *Cremōna* (ili gal.?, ime grada, danas *Cremona*, u Italiji), ir. *creamh* "češnjak", kimr. *craf* isto, stengl. *hramsan* mn. "luk, divlji češnjak", šv., dan., norv. *rams* "crijemuž", engl. dijal. *ramsons,* škot. *ramsh,* stvnj. *ramusia,* nj. (bavar.) *ramsel* isto (germ. **hrams-*), lit. *kermùšė* "divlji češnjak", *šermùkšnis, šermùkšlė* "oskoruša Sorbus domestica, jarebika, gorska smrdljika Sorbus aucuparia", latv. *cę̄rmaûkša, cę̄rmukša, sę̄rmauksis, sę̄rmūkšs* isto.

Sve te riječi odnose se na biljke koje imaju jak, oštar, rezak miris, pa se ie. **ker-m-* povezuje s **(s)ker-* "rezati" (za to v. *krojiti* i dr.).

srȅsti, srȇtnēm

Prezent *srȇtnēm* (od *srȇtnuti*) običniji je nego *srȇtēm*.

Od psl. **sъrěsti, *sъrętjǫ*: stsl. *sъrěsti, sъrěštǫ*, sln. *sréčati* itd. Usp. bug. *srèštna,* č. *střetnouti,* slč. *stretnúť* itd. (**sъrětnǫti*) te rus. *vstrétit', vstréču,* bjr. *vstréć,* ukr. *zustrítyty* i dr.

Od psl. **obrěsti, *obrętjǫ* jest r. *obrestí, obretú,* iz čega je *òbresti (se), obrètēm* (danas u hrvatskom rjeđe).

Dobra je usporednica lit. *surė̃sti*, pr. vr. *sùrėčau* "uhvatiti". U tom je isto ie. **su-* "dobar" kao i u **sъ-* (te u **sъdorvъ(jь), *sъbožьje, *sъčęstьje*).

Indoevropski pak je korijen **wer-* "naći, uzeti": arm. *gerem* "otmem", grč. *heurískō* "nađem" (nejasno *eu*; perf. *heúrēka* < **wé-wrē-* "našao sam"; ovamo intern. *heurìstika*), stir. *fúar* "invēni" (**we-wr-a*), *fríth* "nađeno je" (**wrē-to-*). — U baltijskom i slavenskom jest ie. **wrēt-*.

V. *sreća,* a za **sъ-* u *zdrav.*

sȓh

Gen. *sȓha,* mn. *sȓsi.* — Od psl. **sьrxъ,* čemu je usporednica lit. *šir̃šas* "pljusak".

Psl. **sьrstь* jest u stsl. *srьstь* "kosa", č. *srst,* p. *sierść, r. šerst'* "vuna" itd. — Tomu je usporednica lit. *šerstis* "kosa". - K tomu se pridružuje i *stŕšiti* (v. to).

srijéda

Stariji je akuzativ *srijȇdu.* — Od psl. **serdà,* ak. **sȇrdǫ* "sredina": stsl. *srěda,* bug. *sredà,* mak. *sreda,* sln. *srẹ́da,* č. *středa,* slč. *streda,* gluž. *srjeda,*

dluž. *śŕoda*, polap. *sreda*, p. *środa*, r. *seredá*, ak. *séredu* (*sredá* iz csl.), ukr. *seredá*, bjr. *seredá*.

U značenju "srednji dan tjedna" može biti po grč. *media hebdomos* (got. *midja wika*, stvnj. *mittawecha*), no moguće je i to da je pretkršćanski slavenski tjedan imao pet dana.

Usp. **serdĭna* (*sredìna*, rjeđe *srèdina*), **serdjь* (*srijêd*, gen. *srijéđa* "srednja duga u bačvi"), **serdьnъ(jь)* (**srêdnjī*). Usp. *pòsredan, nèpòsredan, pòsrednīk, srèdīšte, srèdišnjī* itd. — Apstraktum *srèdstvo*, a *pòsredstvo* po ruskom.

Prijedlog *sred, näsred, pòsred, ùsred* itd.

Psl. **serd-* sadrži indoevropsko **k̑erd-*; v. *srce*.

sŕkati, sŕčē/sŕkā

I *sȓčē*. Perfektiv *sŕknuti*, iterativ npr. *posrkívati*, deminutiv *srkùtati*. — Slično i u još nekim slavenskim jezicima. Psl. **sъrk-* jest od zvukoopisna **sъr-* (što je također zvukoopisno, od ie. **s̥r- ← *ser-*).

U govorima je još *srëbati, srëbām* (u čakavskom), usp. bug. *sъrba*, sln. *srbati, srebati*, č. *střebati*, slč. *strebať*, r. *serbát'* itd. To je od zvukoopisna indoevropskog **serbh-*, usp. grč. *rhophéō*, lat. *sorbeō* (*sorbēre* > roman.: rum. *sorbì*, tal. *sorbire*, retorom. engadin. *süerver*, prov., katal. *sorbir*, šp., port. *sorver*; usp. latinizme kao npr. *apsòrpcija, apsorbírati*), lit. *srȇbti, srebiù, suȓbti, surbiù, sruõbti, sruobiù*, latv. *strebt, strebju, surbt, surbju* itd.

sŕna

Od psl. **sъrna*: bug. *sъrnà*, mak. *srna*, sln. *sŕna*, č., slč. *srna*, gluž. *sorna*, dluž., p. *sarna*, r. *sérna*, ukr. *serná*.

To je od ie. **k̑r̥nā*, usp. latv. *sirna* "srna, košuta".

Iz starijeg praslavenskog jesu lit. *stìrna*, latv. *stir̃na* "srna".

Usp. stind. *śr̥ngam* sr. "rog" (**k̑r̥-n-go-m*; indoarij.: pali *siṅga-*, prakrt. *siṁga-, saṁga-*, rom. (evrop.) *šing* m., hind. *sīg*, sinhal. *(h)aṅga* itd.), aškun, kati *ṣĩn*, kašmir. *hĕṅg* (u dardsko-nuristanskom jest **k̑r̥ngom*), grč. *krános* "šljem" (**k̑r̥-no-s*), lat. *cornū* "rog" (**k̑r̥-n-u-*; *cornu* > roman.: rum. *corn*, veljot. *kuarno*, tal. *corno*, sardin. logudor. *korru*, retorom. engadin. *küern*, furlan. *kuarn*, fr. *cor*, prov., katal. *corn*, šp. *cuerno*, port. *corno*), srir. *cern* ž. "ugao", kimr., korn., bret. *carn* "kopito jednokopitara", got. *haúrn* "rog", pranord. *horna*, stnord. *horn*, stengl., engl. *horn*, stfriz. *horn*, nizoz. *horn*, nj. *Horn* isto (germ. **hurnaz, *hurnam*).

Za ie. **k̑er-* v. u *krava*.

sȓp

Od psl. **sъrpъ*: bug. *sъrp*, mak. *srp*, sln. *sȓp*, č., slč. *srp*, luž. *serp*, polap. *sårp*, p. *sierp*, r. *serp*, gen. *serpá*, ukr. *serp*, bjr. *serp*.

Najbliža je usporednica u baltijskom: latv. *sirpis* "srp".

Usp. dalje het. *šarpa-* "srp; kosa?", grč. *hárpē* "srp", oset. *äxsyrf* isto; lat. *sarp(i)ō* "režem" (romanske izvedenice jesu stfr. *sarpe*, fr. *serpe* "vrtlarski nož, kosir", prov. *sarpa* isto), stvnj. *sarf*, srvnj. *sarph* "oštar, grub". — Riječ je u praindoevropskom označavala najvjerojatnije kremeni srp.

Moguć je i utjecaj i indoevropskog **Kerp-* "skupljati plodove" (grč. *karpós* "plod", lat. *carpō* "čupam, berem, trgam" (*carpere* "trgati, brati" > roman.: tal. *carpire* "hvatati", sardin. logudor. *kaspire* "kalati, cijepati", stfr. *charpir* "čupati", prov., katal., šp., port. *carpir* "rastrgati"), stengl. *hærfest* "jesen", engl. *harvest* "žetva", stvnj. *herbist* "jesen" itd.), što pak je od nostr.

*ḳʌrpʌ "skupljati plodove" (kart. *ḳerb-/*ḳreb-: gruz. ḳrep-/ḳrip-, megrel. ḳorop-), ako je tomu značenje staro i ako je podudaranje s ie. *(s(ker-p- "rezati" slučajno.

Možda je u tome *sr̥p- sufiksalno -p- kakvo je, između ostalog, u nazivima kao stind. *yū́paḥ* "stup, greda; stup na koji se vezuje žrtvena životinja", grč. *pórpē* "kopča".

Kako mi se čini, indoevropski bi korijen trebao biti **ser-* "rezati", što možemo vidjeti u ovim oblicima: het. *šarra-* "dijeliti, razlamati" (*šarra- : šarpa-* kao *wašpa-* "odjeća" *: weš-* "odijevati (se)"), lat. *sariō* "plijevim" (**s̥r̥-jō*); usp. i stind. *sr̥ṇí* ž. "srp", *sŕ̥ṇyaḥ* "srpolik". — Taj isti indoevropski korijen **ser-* može se vidjeti i u lid. *śrfaśti* "lijevi" (usp. *teśaśti-* "desni"), što bi bilo ie. **sr̥-wo-s* (ili **sor-*?), s istim *-wo-* kakav je npr. u **lai-wo-s* (v. *lijev*), **skai-wo-s* (grč. *skaiós*, lat. *scaeuus* "lijevi"). Riječi sa značenjem "lijevi" obično se povezuju sa značenjima "loš", "nepravedan", "slab" i sl., a etimološke su im veze u riječima značenja "kriv, iskrivljen" i sl. Psl. **krivъ(jь)* jest od ie. **krei-wo-s*, što je od **(s)kr-ei-*, od korijena **(s)ker-* "savijati", što pak je od ie. **(s)ker-* "rezati, dijeliti".

Može se pretpostaviti da se ie. **ser-* "rezati" rano značenjski rascijepilo na **ser-* "rezati" i **ser-* "kriv" (s tim da se oba značenja takoreći susreću u riječi za srp), no **ser-* "kriv" nije se raširilo, nego je ostalo samo u lidijskom *śrfaśti-*, s novim značenjem, "lijevi".

Svakako bi trebalo razmotriti što je s mogućnošću da je ie. **ser-* "rezati" nastalo od **ʒarʌ* (ili **sarʌ*), 'inačice' nostratičkog **ç̣arʌ* — ili pak od **ǯarʌ* (ili **šarʌ*?), od nostr. **č̣arʌ*. Za nostr. **ç̣arʌ* v. u *krojiti, čvrst* itd.

sȑpanj, gen. *sȑpnja*

Usp. *mali srpanj* "lipanj", *veli srpanj* "srpanj"; u XV. stoljeću u jednom glagoljskom brevijaru *mali traven (s)arpe(n)* "srpanj", *(ve)l(i) (s)arpen* "kolovoz".

Od psl. **sьrpьnь*: csl. *sьrpьnъ* "kolovoz", sln. *velki srpan, srpen*, č. *srpen*, p. *sierpień*, r. dijal., ukr., bjr. dijal. *serpen'* isto.

To je bio praslavenski naziv za šesti mjesec u godini. Nazvan je po srpu, jer se na polju obrađenu poslije paljenja šume lakše želo srpom nego npr. kosom.

stàbar, gen. *stàbra*

Stara riječ za *stablo*; ta ju je i potisnula. — Od psl. **stъb(ъ)rъ*: stsl. *stъbrъ*, hrv. dijal. *stabär*, gen. *stȁbra*, sln. *stebȅr* "stup", stp. *steber*. — Usp. i dijal. *stabrȉč* "stupić".

Usp. i psl. **stoborъ* "stup": stsl. *stoborъ* "stup", bug. *stòbòr* "drvena ograda", hš. *stȍbōr, stòbor* (u srpskim govorima i "ulica", "dvorište"), str. *stoborije* "niz stupova". — Usp. u starohrvatskom ime župe, u *Jakobizo zastobriscico teste* 1070. g., *s(astobrins)cici* 1088—89 (to je sthrv. **zastobrьski*). — Korijen je **stob-*, a *-or-* jest sufiks (usp. *-er-* u riječi **stožerъ* > *stòžer*).

Praslavenskom **stъb(ъ)rъ* točno odgovara lit. *stùburas* "panj", a riječi **stoborъ* — stdan. *stafær*, šv. dijal. *staver* "proštac" (germ. **staβaraz*), lit. *stãbaras* "suha grana".

Indoevropski je korijen **steb(h)-*, možda **steHb(h)-* (te s nazalizacijom **stemb(h)-* itd.) — "stup, potporanj, osnova, deblo, trupac", "poduprijeti, uprijeti, ukočiti se" itd.

Ie. **steb-* jest u stind. *stábakaḥ* "kita (cvijeća), resa" (> indoarij.: prakrt. *thavaya-*, marathi *thavā* "mnoštvo, gomila" itd.; s *-kk-* npr. prakrt. *thavakka-*

"zbirka", hind. *thok* "masa; tijelo" itd.). — Usp. **stemb-* u stind. *stambáḥ* "kita" (> ia.: pali *thambha-*, sinhal. *tam̆ba* "podgušnjak za govedo"), grč. *stémbō* "udaram, zlostavljam, grdim, kudim", *stóbos* "korenje, grdnja", *stobéō* "grdim, kudim"; **stəmb-* (od **stēmb-*) u lit. *stámbas* "korijen kelja" (ili **stomb-*).

Ie. **stebh-*: stind. *stambháḥ* "stup, potporanj" (> ia.: pali *thambha-*, prakrt. *thaṃbha-*, hind. *thām*, sinhal. *ṭäm̆ba* itd.), *stabhnā́ti* "podupire", vajgali *štōma* "korijen, drvo", kati *štom*, prasun *üštyobu* isto, kašmir. *tham* "stup, potporanj" (indoiran. **stambhas*), av. *stəmbana-* "potporanj, oslonac, stup", *stawra-* "čvrst", perz. *sitabr, istabr* "jak, čvrst", grč. *astemphḗs* "stalan, nepomičan, nepokolebljiv", *staphylḗ* "grozd", *staphýlē* "olovnica, olovna vaga" (usp. *stafilokòki*, za okrugle bakterije koje se skupljaju u grozdove, i *stafilō m/stafilôm* "djelomična ispupčenost oka, posljedica upale ili ozljede"), srir. *sab* ž. "štap, kolac" (**stəb(h)ā*), got. *stafs* "palica, štap",stnord. *stafr*, šv., dan. *stav*, stengl. *stæf* "štap; slovo; stih", engl. *staff*, mn. *staves* "štap, prut, motka, kolac, palica, potporanj; stožer, štab, osoblje", stfriz., stsas., nizoz. *staf*, stvnj. *stap*, nj. *Stab* "palica, štap; štab" (germ. *staβaz* < **stəbhos*; iz njemačkog je *štâb*), stlit. *stãbas* "kap, udar" i "stup", *stabýti* "zadržati, zaustaviti", latv. *stabs* "stup", prus. *stabis* "kamen", toh. *ṣtop, ṣtow* "palica, štap".

V. i u *stepenica*.

stáblo

Od psl. **stьblȍ*: bug. *steblò,* sln. *stéblọ*, č., slč. *stéblo,* gluž. *stwjelco, stpjelco,* dluž. *spło,* polap. *ståblŭ́*, p. *ździebło, źdźbło,* r. *stebló,* ukr. *stebló*, bjr. *sceblo.*

Usp. **stь̀blь*: sln. *stebə̀l,* r. *stébel',* gen. *stéblja,* ukr. *stébel'.* — Od toga je *stàbljika.*

U psl. **stьb-* jest ie. **stib(h)-*. Korijen je **steib(h)-* "motka, štap": stind. *stíbhiṣ* m. "grumen, gruda, hrpa, skupina, nakupina, svežanj, snop" (indoarij. : lendi *thēh* m. "selo", pandžabi *theh* "gradina", hind. *ṭhiyā* m. "brdo" itd.), grč. *stiphrós* "jak", *stíbos* "utrven put", lat. *tībia* "bedrena kost, goljenica" (> fr. *tige* "stabljika"), lit. *stìbis* "muško spolovilo", *stíebas* "stup, stablo, stabljika", *stibýna* "koji ima duge goljenice", *stáibiai* mn. "goljenice", latv. *stiba* "palica, prut". — Inačica je **steip-*: lat. *stipula* "slamka, stabljika" (*stipula* > tal. [Padova, Vizenza] *steola* "strnjika"; *stupula* "čep" > tal. *stoppia,* sardin. logudor. *istula,* stfr. *estou(b)le,* fr. *éteule,* prov. *estobla*; posuđenica je nj. *Stoppel* "čep; strnjika", iz čega je *štöpl*), *stips*, gen. *stipis* "novčić, milostinja" (od toga, preko *stipi-pendiom, stīpendium* "vojnička plaća; danak", usp. danas latinizam *stipèndija*), *stipulor* "ugovorim" (iz *stipulatiō* jest *stipulácija* "pogodba, ugovor").

Ie. **steib(h)-/*steip-* vjerojatno je poteklo od 'nostratičkog' **ç̣ibʌ* (**ç̣ʌjbʌ*): **ç̣ibʌ* → **čibʌ* (> **steibh-*)/**ç̣ipʌ* (> **steip-/*steib-*).

stȁjati, stȍjīm

I *stàjati, stòjīm.* Infinitiv ima *a* (usp. *stòjati*) prema *stȁti.* — Od psl. **stojā̃ti*: stsl. *stojati,* bug. *stojà,* mak. *stoi,* sln. *státi, stojím,* č. *státi, stojí,* gluž. *stejeć,* dluž. *stojaś,* r. *stoját',* *stojú,* ukr. *stojáty, stojú,* bjr. *stajáć.*

Usp. *nàstajati, odùstajati, pòstajati,* i *nàstojati, pòstojati* itd. Usp. *pȍstaja, zástoj.* Ovamo *stéćak,* gen. *stéćka* < **stoječak.*

U **stojati* jest ie. **stə-jā-* ili **stə-ē-*, **stə-* < st. **stx̥-*, od korijena **stā-* (< st. **stex-*).

Usp. **stə-to-* u stind. *sthitáḥ* "koji stoji" (> indoarij.: pali *ṭhita-*, prakrt. *thia-* "uspravan", asam. *thiya* "okomit", orija *ṭhiā* "uspravan"; kao prošlo

vrijeme za glagol "biti": pandžabi, hind. *thā* "bio je", *thī* "bila je"; kao sadašnje vrijeme za glagol "biti": rom. (arm.) *thəl-*; usp. nadalje orija *thibā* "biti", itd.), kašmir. *thiyĕ* "ispred", grč. *statós*, lat. *status* isto (usp. *státus* "stanje"), stir. *fossad* "čvrst" (**upo-stə-to-s*) itd.
V. *stati*.

stàklo
Od psl. **stьklȍ*, gen. **stьklȁ*: csl. *stьklo*, bug. *stъklò, cklo*, mak. *staklo*, hš. i *sklö, cklö*, sln. *stəklọ̑*, č., slč. *sklo*, luž. *škla*, p. *szkło*, r. *stekló*, dijal. *sklo*, ukr. *sklo*, bjr. *šklo*.
Usp. pridjev *stàklen*, od njega je *càklen, cklèn*, od toga *càkliti se*.
Posuđenica iz germanskog, usp. got. *stikils* "pehar, vrč, bokal, krčag", stvnj. *stechal*.
Značenjski razvoj "vršak posude" → "posuda" → "ono od čega je posuda".

stân
Od psl. **stanъ*, gen. **stanu*: stsl. *stanъ*, bug., mak. *stan*, sln. *stân*, gen. *stâna/stanû*, č., slč., luž., p. *stan*, r. *stan*, gen. *stána/stánu*, ukr. *stan*, gen. *stanu*, bjr. *stan*.
Od ie. **stā-n-u-s*, što je sekundarno od **stā-no-s*. Usporednice su stind. *sthā́nam* sr. (indoarij.: pali *ṭhāna-* "mjesto, stanje", prakrt. *thāṇa-, ṭhāna-* "mjesto", rom. (Vels) *than*, (Grčka itd.) *tan* "područje, položaj, mjesto", (Arm.) *thenav* "mjesto, tržnica, trgovište, selo", nepal. *thānu* "mjesto", hind. *thān*, sinhal. *tana, täna* itd.), kašmir. *thāna* "stanište, boravište", av., stperz. *stāna-* "boravište, stan, mjesto, prostor", sogd. *ʾstʾn [astān]* "mjesto", oset. *ästojnä* "staja" (iran. **stāna-*), nperz. *sitān* (iz toga *-stan*, npr. *Türkistan, Türkmenistan* te *-stan* u imenima i iranojezičnih i neiranojezičnih zemalja: za nas *Afganistan, Kazahstan, Pakistan, Tadžikistan, Uzbekistan*), grč. *dýstēnos*, dor. *dýstānos* "nesretan, kukavan, jadan", *ástēnos* isto, lit. *stónas* "položaj", alb. *shtuar* "prirastan", *shtuara* "stojeći" (**stā-no-*).
Indoevropski je korijen **stā-* "stajati" (v. *stati*).

stȁr, a, o
Odr. *stârī, ā, ō*. — Od psl. **stȃrъ, a, o*, odr. *starъjь*: stsl. *starъ*, bug., mak. *star*, sln. *stȁr, stára*, č., slč. *starý*, luž. p. *stary*, r. *stáryj*, ukr. *starýj*, bjr. *stáry*.
Glasovne su usporednice, no drugačijih značenja, u baltijskom i germanskom: lit. *stóras* "debeo", stnord. *stórr* "velik", stengl. *stór* "silan" — to je od indoevropskog **stā-ro-s*; s istim sufiksom, ali s drugačijim samoglasnikom stind. *sthiráḥ* "čvrst, tvrd, jak, trajan" (**sthə-ró-s*; indoarij.: pali, prakrt. *thira-* "čvrst, jak", pandžabi, hind. *thir*, sinhal. *tara* itd. Za značenje usporedi istokorijensku staroindijsku riječ *sthávirah* "širok, debeo, jak; odrastao, star" (> indoarij.: pali *thera-* m. "stariji član Sanghe", prakrt. *thavira-, ṭhavira-, ṭhera-* "star", pandžabi *ṭherā* m. "starija osoba", gudžarati *thaiṛo* "starac", marathi *ther* "ostario, onemoćao", sinhal. *tera* "stariji monah", *teri* "starija monahinja" itd.). — Dakle je praslavenski pridjev prije značio najvjerojatnije "odrastao, dozreo" (značenje "star" imao je pridjev **vetъxъ*), a ono se razvilo iz "koji čvrsto stoji". Indoevropsko *-ro-* jest pridjevski sufiks; korijen je **stā-* (v. *stati*).
Druga praslavenska riječ sa značenjem "star", **vetъxъ(jь)*, odražena je ovako: stsl. *vetъxъ*, bug. *vètъx, vèx(ъ)t*, mak. *vetov*, hrv. *vĕtah, vĕtha, o*, odr. *vèthī, ā, ō* (i drugi oblici, usp. u J. Stullija *vĕdah*, odr. *vĕdhī*), č. *vetchý*, slč. *vetchy*, dluž. *wjatki, wiatły*, gluž. *wjetki*, p. *wiotchy*, st. *wietki*, r. *vétxij*, ukr.

vétxyj, bjr. *vetxi*. — To je od ie. **wet-us-o-s*, što je također u lit. *vẽtušas*, latv. *vęcs*.

Korijen je **wet-* "godina": het. *wett-*, *witt-*, hijerluv. *usa-*, luvij. *uša-* isto, stind. *vatsáḥ* "tele, dijete" (indoarij.: pali, prakrt. *vaccha-* "tele", bengal. *bāchā* "tele, mlado životinje; drago dijete", hind. *bāchā* itd.), kašmir. *woćh*ᵘ "tele" (**vat-sa-*), prasun *wućū* "godina" (**vat-sa-*), sogd. *wtšnyy* "star" (iran. **wat(u)šana-*), grč. *(w)étos*, alb. *vit*, mn. *vjet* itd.

Usp. lat. *uetus* , gen. *ueteris* "star, nekadašnji" (roman.: tal. *vieto*, (bergam.) *eder*, retorom. engad. *veider*, donjoengad. *vedar*, furlan. *vieri*, stfr. *viez*, stport. *vedro*), *uetustus* "star, starinski" (**wetostos*; roman.: tal. (bolonj.) *bdost* "parlog, ugar", (pijemont.) *viosk* "postar", sardin. log. *bedustu* "momak", *bedusta* "stara djevica"), *uetulus* "postar, starašan; star" (roman. od **uetlus* > **ueclus* "star": rum. *vechiu*, veljot. *vieklo* — od **ciuitā vetla* jest veljotsko ime za Krk, "Stari grad", iz čega je talijansko ime za grad i otok Krk, *Veglia*, pa po tome naziv za jezik *veljotski* —, tal. *vecchio*, sardin. log. *egru*, retorom. engad. *vegl*, furlan. *vieli*, fr. *vieil*, prov. *vielh*, katal. *vell*, šp. *viejo*, port. *velho*), *ueterānus* "star" (od **uetrānus* jesu roman.: rum. *bătrîn*, makedorum. *betârn*, istrorum. *betar*, tal. (stnapulj., stmlet. itd.) *vetrano*, (sttršćan.) *vedrano* "star", furlan. *vedran* "stari momak", *vedrane* "stara djevojka" itd.; iz *(mīlites) veterāni* "vojnici koji su doslužili" jest *vetèrān*, gen. *veterána*), *ueterīnus* "tegleća stoka" (usp. značenja od istoga korijena "tele" i sl.; iz toga *veterína, veterìnār*), *uitulus* "tele" (usp. osk. *Víteliú* "Italija", iz čega je, kroz grčki, lat. *Italia* "zemlja Italā", *Italī* "mlada goveda", po Marsu, ranijem bogu pokrovitelju i stoke). — Usp. i got. *wiþrus* "(jednogodišnje) janje", stnord. *veđr*, stsas. *wethar*, stnizoz. *wither*, nizoz. *weer*, stengl. *weđer*, engl. *wether*, stvnj. *widar*, nj. *Widder* "ovan" (germ. **wēþruz*).

Ie. **wet-* "godina" poteklo je od nostratičkog **w[e]ṭʌ* "godina", što je odraženo još u afraz. **w[ṭ]-* "godina", (berb.: tuar. *awetai* itd.), alt. **ötä* "star".

Postojao je još i indoevropski korijen **sen-* "star": stind. *sána-*, avest. *hana-*, arm. *hin*, grč. *hénos*, lat. *senex* (od toga sardin. log. *sénege* "starac, starina"; od **senicus* "star" jesu roman.: arum. *sinrecu*, prov. *senec*), gen. *senis*, komparativ *senior* (od toga, preko "starac, starci, roditelji", roman. "gospodar, gospodin": veljot. *siñar*, tal. *signore*, retorom. engad. *séñer*, *siñur*, fr. *seigneur*, prov. *senhor*, katal. *senyor*, šp. *señor*, port. *senhor*; ž. rod: tal. *signora* itd.; skraćeni oblici: tal. *sor, sora*, furlan. *sior*, *siore, sar* — usp. u nas posuđenicu *šjôr* —, retorom. engad. *sor*, fr. *sire*, *sieur* — iz stfr. jest engl. *sire, sir* —, port. *seu*, *seo, sõ*), gal. **sen-* (u imenu *Seneca*), stir. *sen*, stkimr., korn., bret. *hen*, got. *sinista* ("najstariji"), lit. *sẽnas*, latv. *sens*, 'jatv.' *sens*.

Usp. i lat. *senātus* "senat, vijeće" (iz toga *sènāt*), osk. *senateís* gen.

Ie. **sen-* "star" potelo je od nostr. *ʒUnE* "star", što je još u afraz. **sʌn-* "godina" (sem. **šana-t-* "godina": akad. *šattum*, hebr. *šānā*, arap. *sanat-*; stegip. *śnf* "lani", ?*snhj.t* "uzrast, dob"), kart. **ʒ̂wen-* "postarati se" (čan. *mʒ̂-wen-* itd.), alt. (turk. **j(ü)n-* "oronuo, iznemogao, star": tuvin. *čönük* itd.).

Nostr. **ʒUnE* ima usporednicu u sinokavkaskim jezicima — usp. istkavk. **ŝwänӯ* "godina" (laki *šin*, andi *re-šin*, avar. *son* itd.), ?zapkavk. **šwa* "godina" (ubih. *ša*).

stâs

Od psl. **stasъ*, u čemu je korijen **sta-* (v. *stati*) i *-sъ*, usp. **stasь* u stsl. *stasъ* "pastirsko područje". Značenje "rast" mlađe je.

Dalje je izvedeno *stàsit*, *gòrostās* (pa pridjev *gòrostasan*), *nëstašan* (← "nezreo, nedostasao", s ukrštanjem s glagolom *stäsati*, v.).

stäsati, stäsā
Znači "prispjeti; odrasti; dozreti". — Balkanski grecizam (usp. još mak. *vtasa* "stići;stasati, sazreti", npr. *vtasa za maženje* "stasala je za udaju"), od grčkog aorista *éphthasa*, futur *phthasō* od prezenta *phthánō* "stići, dospjeti". Početak *st-* nastao je zbog ukrštanja **ftasati* sa *stas*, *stati*.

stäti, stänēm
Od psl. **stãti*, **stajǫ*, po raznim jezicima također pomiješano sa **stanǫti*, **stanǫ*: stsl. *stati*, *stanǫ*, mak. *stane*, sln. *státi*, *stânem*, č. *státi*, *stojím*, slč. *stať*, gluž. *stanyć*, *stanu*, dluž. *stanuś*, *stanu*, p. *stać*, *stanąć*, *stanę*, r. *stat'*, *stánu*, ukr. *státy*, *stánu* itd.
U našem jeziku prezent je očito preuzet od glagola **stanǫti*.
Indoevropski je korijen **stā-* (starije **staH-*): stind. *tiṣṭhati* "stoji" (indoarij.: pali *tiṭṭhati*, prakrt. *ciṭṭhaï*, *ceṭṭhaï* isto, stsinhal. *ciṭati* "postoji", sinhal. *siṭanavā* "stajati"), pašai *test-* "ustati", kalaša *čiṣṭim* "stojim", av. *hištaiti* isto, perz. *istādan* "stajati", grč. *hístēmi* "stojim", lat. *stō* "stojim" (**stā-jō*; *stare* > roman.: rum. *sta*, veljot. *stur*, tal. *stare*, sardin. logudor. *istare*, retorom. engadin. *ster*, furlan. *sta*, stfr. *ester*, prov., katal., šp., port. *estar*), stir. *ad-táu*, *-tó* "nalazim se, jesam" (**stā-jō*), stnord. *standa* "stajati", stengl. *stondan*, engl. *stand* isto (s prezentskim *-n-*; u engleskom *stay* pod utjecajem stfr. *ester* < lat. *stāre*), dan. *staa*, šv. *stå*, nizoz. *staan*, stvnj. *stān*, *stēn*, nj. *stehen* (germ. **stē-* < ie. **stə-je-* prez.), lit. *stóti*, *stóju* (**stā-jō*), latv. *stāt*, prus. *postāt*, tohar. B *ste* "jest", likij. *sttati* "stavi, podigne" (**stā-*).
Veoma plodan korijen u svim indoevropskim jezicima. (Od istog su korijena evropski latinizmi *sìstēm*, *stàtūt*, *statìstika*, *konstitúcija* i dr.) Npr. prošireno **stāu-*, za koje v. u *staviti*.
V. i *stan*.

stäviti, stävīm
Od psl. **stãviti*: bug. *stàvja*, mak. *stavi*, sln. *stávii*, *stâvim*, č. *staviti*, r. *stávit'*, *stávlju* itd.
Usp. **stavъ*: stsl. *stavъ*, hš. *stäv*, č. *stav*, p. *staw*, r. *stav* itd.
Iterativni je glagol *stávljati*, *stâvljām*.
Ovamo *ùstav/ùstāv*, *sástav*, *sústav*, *prìstav* itd., *östava*, *nástava* itd.
Od ie. **stā-w-*, usp. lit. *stovëti*, *stóviu* "stajati" (**stā-w-ē-*, što moramo vidjeti u **stavěti* → **stavjati* > *stávljati*), *stovà* "mjesto", *stõvis* "stanje, položaj", *stovùs* "koji stoji" (o vodi i sl.), latv. *stāvēt* "stajati", *stāvus* "koji stoji", *stāvs* "strm".
Dalje grč. at. *stoiá*, *stoá* "trijem, hodnik, dvorana" (**stōwjā*), *stōikós* "stoički" (stoička škola, nazvana po *stoà spoikílē* "šaren trijem", gdje je učio prvi stoik Zenon), got. *stōjan* "ravnati", stengl. *stów*, engl. *stow* "natovariti", nizoz. *stouen* "zaustaviti", nj. *stauen* "zagatiti, zaustaviti" (germ. **stōwjan* < **stā-w-je-*), got. *staua* ž. "sud" (germ. **stōwō* < **stāwā*).
Ie. **stā-* "stati" < st. **stex-*. Sa sufiksom *-w-* **stexw-* > **stāw-*, i **stexw-* > **stex*^{w}*-* > **stō-*.

stàza
Od psl. **stьzā*: stsl. *stьza*, sln. *stezä*, č. *steze*, stp. *ścdza*, polap. *stadza*, r. *stezjá* itd.
Stariji oblik **stьga*, što je od ie. **stigh-ā*: latv. *stiga* "staza". Usp.

**stigh-o-s*: grč. *stíkhos* "red" (iz toga *stih*), stvnj. *stëc, stëg*, nj. *Steg* "staza" (germ. **stigaz*; iz germanskog je posuđeno fin. *tikas* "vodič").

Ie. **stoigh-ā*: alb. *shtek* "staza", got. *staiga* "put"; usp. lit. *staigà* "skupa".

Indoevropski je korijen **steigh-* "koračati, uspinjati se": stind. *stighnoti* "penje se", *stighnute* "navali" (> orija *tighibā* "loviti"), grč. *steíkhō* "koračam, idem", ir. *tíagaim* "idem", got. *steigan* "penjati se", stnord. *stíga*, stengl. *stígan*, stsas. *stīgan*, stfriz. *stīga*, stvnj. *stīgan*, nj. *steigen* "penjati se, dizati (se)" (germ.: stnord. *stígr* "put, staza", stengl. *stíg*, stvnj. *stīc*, nj. *Steig*) itd.

Usp. psl. **stigti/*stignǫti, *stignǫ*: bug. *stìga, stìgna*, hš. *stȉći, stȉgnuti, stȉgnēm*, sln. *stígniti, stîgnem*, č. *stihnouti* itd. — Usp. *pòstići, dòstići*.

stègno

Mn. *stȅgna*. — Od psl. **stegnȍ*, mn. **stȅgna*: stsl. *stegno*, sln. *stégno*, č., slč. *stehno*, gluž. *sćehno*, dluž. *sćogno*, p. *ściegno, ścięgno*, r. *stegnó*, ukr. *stehnó*.

Polazno je možda bilo **stьgno*, a *e* (i *ę*) jest pod utjecajem **sъtęgnǫti* "stegnuti". To bi bilo od ie. **stig^{w}-no-m*.

Indoevropski je korijen **(s)teig^{w}-* "rame; bedro": arm. *tʿēkn*, gen. *tʿikan* "rame, ruka", mn. *tʿitunkʿ* "ramena, pleća, leđa" (**toig^{w}-no-*), stir. *tóeb, tóib* sr. "strana", kimr., korn., bret. *tu* isto (kelt. **toibos* < **toig^{w}-os-*).

stènjati, stȅnjēm

U infinitivu je *nj* po prezentu. — Od psl. **stenā̋ti, stenjǫ*: stsl. *stenati, stenjǫ*, sln. *stenjáti, stenjâm*, č. *stenati*, slč. *stenať*, r. *stenátʼ, stenáju*.

Usp. **stonā̋ti*: č. *stonati*, slč. *stonať*, gluž. *stonać*, r. *stonátʼ* itd.

Indoevropski je korijen **(s)ten-* "bučiti, tutnjati, grmjeti, stenjati": stind. *stánati* "grmi, riče" (**sten-e-*; indoarij.: pali *thaneti* "grmi, riče", prakrt. *thanaï* "grmi; jadikuje"), *tányati* "šumi, grmi" (**ten-je-*), khovar *istonik* "stenjati, uzdisati", pašto *tanā* "grom", grč. *sténō* "stenjem, uzdišem; bučim, šumim, tutnjim" (**sten-ō*), jon. *steínō* isto (**sten-jō*), *stónos* "stenjanje, ječanje, uzdisanje", lat. *tonāre* "grmjeti, ječati, tutnjati" (> roman.: rum. *tuna*, veljot. *tonur(o)*, tal. *tonare*, retorom. engadin. *tuner*, furlan. *toná*, fr. *tonner*), *detonāre* "grmjeti" (usp. *detonácija*), *tonitrus* "grom" (roman.: fr. *tonerre*, prov. *toneire*, stšp. *tonidro*, šp. *tronido*), kelt. *Tanaros* ime rijeke ("koja tutnji"), stnord. *stynja* "stenjati", stengl. *stenan*, nizoz. *stenen*, dnj. *stenin*, srvnj. *stenen*, njem. *stohnen* isto (germ. **stanjan* < **ston-je-*), stnord. *þórr* "bog gromovnik Tor", stengl. *þunor* "grom", engl. *thunder*, stfriz. *thuner*, stsas. *thunar*, nizoz. *donder*, stvnj. *thonar*, njem. *Donner* isto (germ. **þunraz* < **tn̥-ro-s*; usp. naziv za četvrtak engl. *thursday*, nj. *Donnerstag*: četvrti je dan u tjednu dan gromovnikov, slično lat. *Iouis dies*, usp. i polap. *Peräunedån*, po gromovniku Perunu); usp. i toh. A *stänwo* "stenjati".

stepènica

Od psl. **stepeníca*, što je izvedeno od **stȅpenъ/*stȅpenь*: stsl. *stepenь* ž., bug. *stèpen*, mak. *stepen*, hš. *stȅpēn*, r. *stépenʼ* ž., gen. *stépeni* itd.

S prijevojnim stupnjem *o* u psl. **stopa*: stsl. *stopa*, hš. *stòpa*, sln. *stópa*, č., slč., luž., p. *stopa*, r., ukr. *stopá*, bjr. *stapá*. — Usp. *stòpalo, uzastòpcē*.

Indoevropski je korijen **step-/*steb-*.

**step-*: stind. *sthāpáyati* "stavi, postavi" (indoarij.: pali *ṭhapeti* "uspostavi", prakrt. *ṭhāvei*, rom. (evr.) *thov-* "djeti, staviti, metnuti", bengal. *thuoyā* "staviti", sinhal. *tiyanavā* "staviti", *tiyenavā* "biti" itd.), aškun *tiw-* "djeti, staviti", kati *tε-*, kalaša *them* "djenem, stavim", kašmir. *thāwun* "djeti, staviti, polo-

žiti" (arij. **sthāp-aya-*), lit. *stẽpas* "apoplektički udar", latv. *stepis* "švrćo".

**steb-*: stengl. *steppan, stæppan*, engl. *step* "koračati", stfriz. *stapa, steppa*, stsas. *steppian*, nj. *stapfen* "stupati", nizoz. *stap* "prečka", lit. *stapýtis* "zaustaviti se, stati", *stẽpinti* "učvrstiti", *stapìnti* "dići se (o muškom spolovilu)" itd. Za indoevropski korijen **steb(h)-* v. još u *stabar*.

stîd

Od psl. **stydъ*: r. *styd*, gen. *stydá*,. ukr. *styd*, bjr. *styd*.

Glagol **stydęti sę*: stsl. *styděti sę, styždǫ*, hš. *stídjeti se, stídīm*, č. *styděti*, slč. *stydieť sa* itd. — **styditi*: hš. *stíditi, stídī* (*postíditi*), r. *stydít'sja*, ukr. *stydýtysja*.

Pridjev **stydьnъ(jь)* (*stídan, stídna, o*, odr. *stîdnī, ā, ō*). — Usp. i **stydnǫti* (*stȉnuti se*, o loju i hladetini, te "ukočiti se", "mrznuti").

Sadrži ie. **stū-d-*, od korijena **steuə-* "stisnuti se".

V. *studen*.

stijéna

Od psl. **stěna*: stsl. *stěna*, bug. *stenà*, mak. *stena*, sln. *stẹ́na*, č. *stěna*, slč. *stena*, luž. *šćěna*, p. *ściana*, r. *stená*, ukr. *stiná* itd.

To je ie. **stoi-nā*; **stoi-no-s* jest u vahan. *istīn* "stup" (iran. **stai-na-*), got. *stains* "kamen", stisl. *teinn*, stengl. *stán*, engl. *stone*, stfriz. *stēn*, stsas. *stēn*, nizoz. *steen*, stvnj. *stein*, nj. *Stein* (germ. **stainaz*) itd.

Indoevropski je korijen **stāi-* "biti tvrd": stind. *styā́yate* "stvrdnjuje se", **styāya-* "stvrdnjavanje, skrućivanje, zgrušavanje" (> marathi *thāyā* m. "lokva (mlijeka, krvi, vode itd.)"), **styainya-* "zgrušan" (> bengal. *chenā* "vrsta mekog sira", orija, hind. *chenā* "skuta, sir"), baškarik *č(h)ōn* "sir" (arij. **styānā-*), grč. *stía, stĩon* "kremen".

stijênj

Obično se uspoređuje s odrazima riječi **stěnь* "sjena" (stsl. *stěnь*, č. *stín*, slč. *stieň*, r. *sten'*, bjr. *sceń*).

Ne bi li možda psl. **stěnь* koje je u riječi *stijênj* (usp. i *stijénjak*, gen. *stijénjka* < **stěńькъ*) — bilo od pretpsl. **stoi-ni-s*, sa **stoi-* od indoevropskoga korijena **(s)tei-* "šiljast, zašiljen, oštar"? Stijenj kao taman šiljak unutar plamena?

Ie. **(s)tei-* jest još u av. *staēra-* "vrh brda", *taēra-* "vrh, sljeme" (**stoiro-* ili **stoi-lo-*); usporedi **stoi-lo-* "šiljak" npr. u lat. *stilus* "držak, pisaljka" (u srednjovjekovnom latinskom i *stylus*, s *y* po grč. *stȳ̃los* "stupac" — lat. *stilus* > roman.: tal. *stelo* "stabljika", šp. *estelo*,port. *esteio* "stup"; lat. *stylos* > veljot. *stollo* "stup na ogradi stepenica" ; iz latinskog je onda *stȋl*, i *stȋl*), *stimulus* "ostan, badalj; ostan nemira, muka; ponuka", *stimulāre* "podbadati, nagoniti" (**stumulus* "bodljika, žalac" > roman.: furlan. *stombli* itd., usp. istroroman. *stumbiel*, prov. *estombel* itd.; usp. *stȉmulus, stȉmul(ans), stȉmulatīvan, stimulácija, stimulírati*), *stīva* "ručica na plugu" (ie. **stei-wā*? — roman.: sardin. logudor. *istiva, istea*; **stēva* > roman.: stfr. *estoive*, prov., katal., šp., port. *esteva*). — Usp. i **tī-w-ro-*? u stind. *tīvráḥ* "jak, vruć, žestok, oštar" (> indoarij.: pali *tibba-* "oštar", prakrt. *tivva-* "jak, divalj, oštar").

stô

Od psl. **sъtò*: stsl. *sъto*, bug., mak. *sto*, sln. *stô*, č., slč., luž., p. *sto*, r., ukr., bjr. *sto*. — Usp. *stötina*, što je izvedeno od *stôtī* (**sъtotъjь* → **sъtotina*).

U starini se broj *sto* sklanjao. Ostaci sklonidbe vide se naprimjer u obliku za 300 *trȉsta* (mlađi je, nastao analogijom, *trȉsto*), koji je od **tri sъta* (tako i

četyri sъta*), gdje je **sъta* dvojinski oblik. Gen. mn. *sat* (sъtъ*) postojao je u starijem hrvatskom (npr. *pet sat* < **pętь sъtъ*). Stariji je oblik za 200 bio **dvě sъtě*, no analogijom prema *trȉsta* imamo *dvjȅsta* (umjesto *dvjȅsti*), a danas onda i *dvjȅsto*. — Usp. i riječ *sätnīk* (u latinskim zapisima iz XI. st. *setenico, sitinicus, setnico* i sl., što odražava sthrv. **sətənik(ə)* < **sъtъnikъ*, usp. u XIII. st. *sьtьnik imotьski*) = *stötnīk*. Danas je to čin u Hrvatskoj vojsci (usp. *sàtnija*); u starini je, osim vojnog značenja, riječ imala i druga, slična i bliska (npr. za jednog općinskog činovnika).

Psl. **sъto* poteklo je od ie. **ḱm̥tóm* "sto" (preko **ḱumtom* > **ḱutóm*, s razjednačavanjem *m-m* > *ø-m*).

Ie. **ḱm̥tóm* jest u lik. *šim̃ta*, stind. *śatám* (> indoarij.: pali *sata-*, prakrt. *sa(y)a-*, rom. (evrop.) *šel*, (palest.) *ṣai*, lendi *sô*, pandžabi *sau*, *sai*, zappahar. *śaū̃*, nepal. *sai*, asam. *xa*, bengal. *sa*, orija *sa(e)*, bihar. *sai*, maithili *sau*, *sai*, hind. *sau*, gudžarat. *so*, marathi *śẽ*, sinhal. *siyaya* itd.), pašai *šāi*, khovar *šor*, šina *šāl*, kašmir. *śau*, av. *satəm*, srperz. *sat*, sogd. *satu*, hotsak. *satä*, horezm. *sd [sid]*, baluči *sad*, gilan. *səd*, kurd. kurmandži *säd*, tališ. *så(d)*, perz. *säd*, tadž., farsi-kabuli *sad*, tat. *(yæ)sad*, puštu *səl*, vahan. *sad*, oset. *sədə* itd. (iz iranskog jesu finougarski nazivi za sto, usp. npr. fin. *sata*, mađ. *száz*), grč. *hekatón* (usp. *hekto-* u *hèktolitar* itd.), lat. *centum* (> roman.: veljot. *čant*, tal. *cento*, sardin. logudor. *kentu*, retorom. engadin. *čaint*, furlan. *sint*, fr. *cent*, prov. *cen*, katal. *cent*, šp. *ciento*, port. *cento*; usp. *centi-* u *cèntimetar*, *cèntilitar*), itd.), stir. *cét*, kimr. *cant*, bret. *kant*, korn. *cans*, keltiber. *CanTom*, got. *hunda* (krimgot. *sada* iz iranskog), stengl. stsas. *hund*, stvnj. *hunt* (german. **hundam*; engl. *hundred*, stsas. *hunderod*, nizoz. *honderd*, nj. *hundert* imaju dočetak po germ. **raiþ-* "broj, brojiti"), lit. *šim̃tas*, latv. *sìmts*, toh. A *känt*, B *känte*.

Ie. **ḱm̥tóm* "sto" izvedenica je (oblik je nastao preko **dḱm̥tom*) od **deḱm̥* "deset" (v.).

U indoevropeistici su u XIX. stoljeću po avestijskom i latinskom broju *satəm* i *centum* odabrani nazivi za dvije grupe indoevorpskih jezika, *sätem* i *kȅntum*. U satemskim jezicima ie. *ḱ, ǵ, ǵh* daju foneme tipa *s, z, š, ž* itd., a u kentumskima foneme tipa *k* (v. tablice na str. 57). Ta podjela nije toliko važna koliko se činilo da jest. U nekim satemskim jezicima ima i kentumskih odraza (npr. i u praslavenskom), i u nekim kentumskim jezicima ima satemskih osobina.

stȏg, gen. *stöga*

Od psl. **stögъ*, gen. **stöga*: csl. *stogъ*, bug., mak. *stog*, sln. *stög*, gen. *stóga*, č., slč. *stoh*, gluž. *stóh*, dluž. *stog*, p. *stóg*, gen. *stogu*, r. *stog*, gen. *stóga*, ukr. *stih*, gen. *stóhu*, bjr. *stoh*.

Izvedenica je *stòžac*, gen. *stòšca* (**stožьcь*). Usp. i *stöžer/stòžer* (**stöžerъ*): stog se slaže oko stožera. Riječ *stožer* u vojnoj je terminologiji zamjena za *štȃb* (a to je posuđenica iz nj. *Stab*, gdje je osnovno značenje "palica, štap" — v. u *stabar*).

Najvjerojatnije je riječ **stogъ* od ie. **stog-o-s*, korijena **(s)teg-* "palica, štap": arm. *tʿakn*, gen. *tʿakan* "toljaga", lat. *tīgnum* "greda" (**teg-no-m*; lat. > roman.: prov. *tenh* "greda", katal. *teny* "grana"), stisl. *stjaki* "kolac, stup", stvnj. *stehho* "toljaga, štap, kolac", *stekko* isto (s ekspresivnom geminacijom), nj. *Stecken* "batina, palica, štap", stengl. *sticca*, engl. *stick* "štap, palica, prut, batina, kolac; držalo" (usp. *stȉk*), što je od germ. **stikkan-*, stisl. *stakkr* "stog, plast", engl. *stack* "stog, plast, kamara; hrpa, gomila" (iz toga, u računalnoj

terminologiji u engleskom, u računalstvu *stěk*), što je germ. **stakkaz* (ie. **stog-o-s*, kao i psl.), lit. *stãgaras, stegerỹs* "duga stabljika", latv. *stēga* ž., *stēgs* "dug štap", *stega* ž. "muško spolovilo" itd.

stôl, gen. *stòla*
Od psl. **stolъ*: stsl. *stolъ* "stolac", bug. *stol* "stolac, prijestolje, fotelja", mak. *stol*, sln. *stȍl*, gen. *stóla* "stolac", č. *stůl*, gen. *stolu* "stol", slč. *stôl* isto, luž. *stoł* "stolac, prijestolje, stol", p. *stół*, gen. *stołu* "stol", r. *stol*, gen. *stolá* "stol", ukr. *stil*, gen. *stolá*, bjr. *stol*.
Usp. *stòlac*, gen. *stólca*, te *stòlica* (dalje npr. *ustoličiti/ustòličiti*), glagol *stolòvati* itd.
To je prijevojni stupanj *o* prema glagolu **stьlati*, **steljǫ* (v. u *postelja*).
Po drugom tumačenju, to je ie. **stə-* od **stā-* "stajati" — tada se uspoređuje s lit. *stãlas* "stol", prus. *stalis* isto itd.

strádati, strâdām
Od psl. **stradȁti* "trpjeti od gladi": stsl. *stradati, straždǫ* "trpjeti, patiti", mak. *strada* "stradati, patiti", sln. *strádati, strádam* "gladovati", č. *stradati* "trpjeti, patiti", r. *stradát'* isto itd.
Obično se izvodi od istog ie. **sterə-* "biti ukočen" koje je npr. u **straxъ* (v.); dakle najvjerojatnije **strō-d-* (kao **straxъ* < **strō-so-s*), prijevojni stupanj *o* prema **strē-* < st. **strex́-*.

strâh, gen. *strȁha*
Od psl. **straxъ*: stsl. *straxъ*, bug. *strax*, mak. *strav*, sln. *strâh*, gen. *strahû/strâha*, č., slč. *strach*, gluž. *trach*, dluž. *tšach*, polap. *stroch*, r. *strax*, ukr. *strax*, gen. *straxu*.
Usp. **strȁšiti* (*strȁšiti*), **strašьnъ(jь)* (*stràšan*), **strašȉlo* (*stràšilo*, usp. č. *strašidlo* itd.); *stráva* (i *strȁva*; usp. onda dalje *stràvičan, stráviti, prestráviti*) jest od **straha*.
Prvotno je značenje riječi **straxъ* bilo "ukočenje" — uostalom, i kaže se *ukočio se od straha* —, usp. lit. *stregti, stregiu* "ukočiti se, ukrutiti se, zalediti se", latv. *strēģele* "ledenica".
Praslavenska je riječ od ie. **strā-so-s*, gdje je **strā-* od starijeg **strex-*. — Usp. iran. **strā-ka-* "strah" (npr. u šugnan., rušan. *x̌ōj*, sanglič. *x̌uj*; **us--strāya-ka-* u jazgulam. *x̌ᵒayek* "koji se boji; strah").
Indoevropski je korijen **sterə-* (st. **sterx-*) "ukočen, ukočiti se": grč. *stereós* "tvrd, žestok, tvrdoglav; jak" (usp. *stȅreo*), lat. *consternō* "poplašim, strašim; pobunim, uzrujam" (usp. *konsterniran, konsternácija*), kimr. *trin* "bitka" (**strēnā*), stengl. *strecc(e)an*, engl. *stretch* "razvući, protegnuti", stfriz. *strekka*, srnizoz. *strecken*, stvnj., nj. *strecken* (germ. **strakkjan*) itd. (Iz nj. *Strecke* "dio puta, udaljenost; pruga" jest u nas razgovorno *štrȅka*), — Usp. iran. **straja-* "smrznuti se" (šugnan. *x̌ici-*, jazgulam. *šay-*), **strā-ka-* "strah" (šugnan., rušan., bartang. *x̌ōj*, sanglič. *x̌uj*).
Isti je korijen u psl. **stradȁti* (*strádati*), **strastь* (*strâst*), **stъrčati* (*stȑčati, stȑšati*, pa *štȑčati*) itd.

strána
Od psl. **storna*: stsl. *strana*, bug. *stranà*, mak. *strana*, sln. *strána*, č., slč. *strana*, luž. *strona*, polap. *stárna*, p. *strona*, r. *storoná*, ukr. *storoná*, bjr. *staraná*.
Sastavljeno od **stor-na*, gdje je **stor-* isto kao u **prostòrъ* (*próstor*); usp. **prosterti* (stsl. *prostrěti, prostьrǫ*, hš. *pròstrijeti, prȍstrēm*, sln. *pro-*

stréti, prostrëm, č. *prostříti,* gluž. *přestrěć,* dluž. *pśestŕeś,* rus. *prosterét', prostrú* itd.).

Indoevropski je korijen **ster-* "raširiti, proširiti, prostrijeti": stind. *stṛṇā́ti, stṛṇóti* "razliježe se", *stṛtáḥ* (indoarij.: prakrt. *thaya-* "raširen", hind. *thaṛā* m. "terasa" itd.), *stīrṇáḥ* "razastrt", *prastaráḥ* "što je prosuto, prostrto; trava za sjedenje; ravna površina; kamen, stijena" (**pro-stor-o-s*, kao psl. **prostorъ*; indoarij.: sindhi *patharu* "prostirač", gudžarat. *pāthro* "slama ostala na polju", sinhal. *patara* "nešto što je prošireno, rašireno" itd.), kašmir. *pathur* "izravnata površina, goli pod" (arij. **prastaras*), grč. *stórnȳmi* "raspem, prostrem", alb. *shtrinj* "razastrti" (**stṛn-jō*), lat. *sternō* "raspem, prostrem, raširim" (*sternere* "sipati" > roman.: rum. *așterne*, sardin. logudor. *isterrere,* furlan. *styerni,* stfr. *esternir,* valon. *styerní,* južfr. *esterní,* stport. *estrer*), stir. *sernim* "proširim", srir. *srath* "obala, dolina", kimr. *sarn* "sloj", srnnj. *stërne* "čelo", donjofranački *stërnn,* stvnj. *stirna,* nj. *Stirn* isto (germ. **sternjā*).

Praslavenskom participu **prostrьtъ* odgovara stind. *prastṛtaḥ* "prostrt" (u pali *patthaṭa-*, prakrt. *patthaḍa-*, sinhal. *pataḷa, patuḷa*), av. *frastərəta-* "nasut" — usp. stind. *stṛtáḥ* "rasut", grč. *strātós,* lat. *strātus* "prostrt" (*strātum* sr. "sloj, naslaga", "ležište" > roman.: rum. *strat* "postelja", sttal. *strato* isto, prov. *estrat,* šp., port. *estrado* "visok položaj"; usp. npr. *strátum, stratifikácija, stratosféra, stratokùmulus* itd.; šp. → fr. *estrade,* iz toga je *estráda*).

strâža

Od psl. **storža*: stsl. *straža,* bug. *straža,* mak. *straža,* sln. *strâža,* gluž. *stróža,* dluž. *stroža,* p. *stróża,* r. *storóža,* ukr. *storóža,* bjr. *staróža.*

Od psl. **storžь* "stražar": stsl. *stražь,* bug. *straž,* p. *stróż,* r. *stórož* itd.

Dalje *stràžār,* gen. *stražára,* od toga *stražáriti.*

Polazni je glagol **stergti, *stergǫ*: stsl. *strěšti, strěgǫ,* sln. *streči,* č. *stříci, střěhu,* p. *strzec,* r. *steréč', steregú* itd.

Uspoređuje se s lit. *sárgas* "stražar", *sargà* "straža", *sergėti* "čuvati".

To je ie. st. **se[Hr]-* "(budno) čuvati": av. *haraiti, haurvaiti* "pazi, obraća pažnju", grč. *hḗrōs* "junak" (iz toga *hèrōj,* gen. *herója*), lat. *seruō* "pazim, čuvam, motrim" (*servāre* "paziti" > roman.: rum. *sărba* "slaviti praznik", tal. *serbare,* sardin. logudor. *servare* "paziti", prov., katal., stšp. *servar*; lat. *seruus* "rob" > arum. *șerb,* tal. *servo,* retorom. engadin. *serv,* furlan. *sierf,* fr. *serf,* prov. *ser,* šp. *siervo,* port. *servo*; usp. *sërvīlan*; iz fr. *service* jest *sèrvīs*), lit. *sérgti* "čuvati", *sargùs* "budan, oprezan, pažljiv", prus. *absergīsnan* ak. "obrana, zaštita".

Ie. **se[Hr]-* (navjerojatnije **sex́r-*) jest od nostr. **šehŕa* "bdjeti", od čega su još afraz. **šhr* "bdjeti" (sem. **šhr*: arap. *shr*; čad.: džegu *ser-* "vidjeti"), ural. **[š]erʌ-* "bdjeti" (fin. *herää-* "buditi se", est. *erä-ttä-* "buditi" — može biti i **šerʌ-* i **čerʌ-*); alt. **Seŕä-* "bdjeti; probuditi se; primijetiti" (turk. **Seŕa-* "osjećati": stujg., azerb., t. *sez-*; mong. **sere-/*seri-*: srmong. *sere-* "sumnjati", halha *sėre-* itd.; tung. **säri-*: nanaj. *säruči-* "buditi", evenkij. *säri-* "probuditi se"; korej. *sjęri-, sari-* "brinuti se").

Ako je u oblicima sa *st-* zaista nasljedak indoevropskog stanja (a ne neko analogijsko *t*), mislim da bi se moglo pomišljati na nostratičku inačicu **čehŕa* (> ie. *ste[x]r-*).

strëha

Od psl. **strěxa*: stsl. *strěxa,* bug. *strjàxa,* mak. *strea,* sln. *stréha,* č. *střecha,* slč. *strecha,* gluž. *třěcha,* dluž. *(s)tśěcha,* p. *strzecha,* r. *strexá,* ukr. *stríxa,* bjr. *strexá.*

Sadrži najvjerojatnije ie. **stroi-sā*, gdje je **stroi-* isto kao u riječi **strojь, strojiti* (v. *stroj*): krov je prvotno bio spleten, strojen.

strîc, gen. *stríca*

Od psl. **stryjьcь*: stsl. *stryicь*, sln. *strȉc*, gen. *stríca*, dijal. *strijec*, č. *strýc*, slč. *stríco*, stp. *strycz* — to je, kao i **stryjьkъ* (stsl. *stryka, striko*, bug. *striko*, mak. *striko*, hrv. *stríko*, č. dijal. *stryk*, slovin. *strȉk*, str. *stryka* itd.), izvedeno od **stryjь*: stsl. *stryi*, p. *stryj*, kašup. *strij*, str. *stryi, strъi, stroi*, ukr. *stryj*. — Usp. to **stryjь* u hrvatskom imenu *Strieslaus* (1235, **Stryjьslavъ*).

Praslavenska riječ za očeva brata **stryjь* potječe od istoznačnog ie. **pətr-ujo-s/*pətr-uwjo-s/*pətr-uwo-s* (starije **pH̥truwjos*), od čega su još lat. *patruus*, stengl. *fædera*, stvnj. *fetiro, fatirro, fatureo* (germ. **fađurijaz*).

U slavenskom nije sačuvano ie. **pətēr* (starije **pH̥ter-*) "otac" (gen. **pətrés, *pətrós*): stind. *pitár-* (> indoarij.: pali *pitā*, prakrt. *piu(a)-*, rom. (azij.), sindhi, pandžabi, hind. *piu*, lendi *peo*, orija *piara*, stgudžarat. *pīya*, stsinhal. *pita*, sinhal. *piyā*), prasun *yā*, av. *pitar-*, baluči *pis*, perz. *pedär*, tadž. *padar*, puštu *plār*, rušan. *pęd* itd., arm. *hair*, grč. *patḗr* (usp. *patriá* "porijeklo, rod; narod, pleme", što je u *patrijarh* "rodonačelnik"), lat. *pater* (*pater, patre* > roman.: tal. *padre*, sttoskan. *pate*, fr. *père*, prov. *paire*, katal. *pare*, šp., port. *padre*; od *pater* jest *patrius* "očinski, roditeljski; domaći, rodni", a ž. *patria*, što poimenčeno znači "otadžbina, domovina", usp. intern. *patriotìzam* "rodoljublje, domoljublje"; *patrōnus* "gospodar, zaštitnik, branitelj" > roman.: tal. *padrone*, mlet. *paron*, furlan. *parón*, sardin. logudor. *padronu*, retorom. engadin. *padrun*, prov. *pairón*, katal. *parró*, šp. *padrón*, port. *padrão* — usp. *pàtrōn/patrôn*, gen. *patróna* "pokrovitelj"; *proprius* "osobit, svoj, vlastit" jest od **prop(a)trios*), osk. *patir*, umbr. *-pater*, stir. *athir*, gen. *athar* (**pətros*), got. *fadar*, stisl. *fađir*, stengl. *fæder*, engl. *ather*, stfriz. *feder*, stsas. *fadar*, stnizoz. *fader*, stvnj. *fater*, nj. *Vater* (germ. **fađēr*), toh. A *pācar*, B *pācer*.

Jasno je da je u **pətēr -tēr* sufiks (kao u **mātēr, dhughətēr*, v. *mati, kći*), a prvi je dio očito iz dječjeg rječnika (*papa, mama, tata, dada...*).

strȉći, strížēm

Od psl. **strĭgti, *strigǫ̍*: stsl. *strišti, strigǫ*, bug. *strigà*, mak. *striže*, sln. *stríči, striížem*, stč. *stříci, stihu*, p. *strzić*, r. *strič', strigú* itd.

Imperfektiv *strízati, strîžām/strîžēm*. Usp. i *strȉga, štrȉga* "stonoga".

Psl. **strĭg-* jest od ie. **strēig-*.

Polazno je ie. **streig-*: lat. *stringō* "nategnem, napnem, stisnem, strižem" (*stringere* > roman.: rum. *strînge*, veljot. *strengar*, tal. *stringere*, sardin. logudor. *istringere*, retorom. engadin. *straundscher*, furlan. *stréndzi*, fr. *étreindre*, prov. *estrenher*, katal. *estrenyer*, šp. *estreñir*), *strictus* "stegnut, napet, tijesan" (> roman.: rum. *strîmt*, sttal., južtal. *strinto*, tal. *stretto*, sardin. logudor. *istrintu*, retorom. engadin., furlan. *stret*, ladin. *strent*, fr. *étroit*, prov., katal. *estret*, šp. *estrecho*, port. *estreito*; po latinskom je načinjeno *strȉktan, strȉktna, o*), got. *striks* "traka", stengl. *strican* "izravnati, izgladiti, udariti", engl. *strike* (iz engl. *strike*, kroz njemački, jest *štrȁjk*), nizoz. *strijken*, stvnj. *strīhhan*, nj. *streichen* "brisati, mazati, pružati", *Strick* "uže, konopac" (iz toga je *štrȉk*), prus. *strigli* ž. "stričak, drač, bodalj".

Ie. **strei-g-* jest od **ster-j-* (osnova II: *strei-*), od **ster-* "raširiti". V. *strana*.

strijéla

Od psl. **strěla*: stsl. *strěla*, mak. *strela*, sln. *stréla*, č. *střela*, r. *strelá* itd.

Usporednice su lit. *strėlà,* latv. *strēla* te germ. **strēlō* (stengl. *stræl,* stsas. *strāla,* srniz. *strael, strāle,* stvnj. *strâla, strâle* "strijela, grom", nj. *Strahl* "zraka"). (Iz langobardskog **stral* posuđeno je tal. *strale.*)

To je od indoevropskog **strē-lā,* sa **strē-* < **strex́-,* što je osnova II za **sterx́-* > **sterə-* "pruga, traka" (za to v. još npr. u *strugati*).

strm, a, o

Od psl. **strьmъ(jь)*: stsl. *strьmъ,* mak. *strm,* sln. *stȓm, stŕma,* č., slč. *strmý,* r. dijal. *strëmyj* (i "hitar, okretan, žustar").

Psl. **strьmenъ(jь)*: bug. *strъ̀men,* mak. *strmen,* hš. *stȓmen* (i dalje *strmènit*), r. dijal. *strëmnyj* itd.

Glagol **strьmě́ti*: sln. *strmẹ́ti* "uzvisiti se; diviti se, čuditi se", č. *strměti* "biti visok", slč. *strimeť* isto, p. *trzmić* "viriti, stršati", r. *stremit'* "usmjeravati", *stremit'sja* "težiti, žudjeti" (iz toga *strémiti, strêmīm*). — Usp. i *stȑmac, stȓmēn, strmìna; strmogláviti (se), strmoglàvcē.*

U psl. **strьm-* jest ie. **str̥-m-.* Korijen je **ster(ə)-* "biti čvrst, ukočen" (za nj v. u *strah* i dr.).

strȍg, a, o

Od psl. **strogъ(jь)*: bug., mak. *strog,* sln. *strôg,* č. *strohý* ("kratak, sažet; strog"), r. *strógij* itd.

Po jednom tumačenju, povezano sa **storžь, *stergti* (v. *straža*): psl. **strogъ* bilo bi od **stro-g-,* a **stro-* prijevojni stupanj *o* od starijeg **strex́-* (**sterx́-* za **storx́-* > **stor-* u **storžь* itd.).

Po drugom tumačenju, riječ **strogъ* jest od ie. *strog-* kao što su to i norv. *strak(k)* "napet, prav", srnnj. *stra(c)k* "čvrst", lit. *stregti, stregiu* "stvrdnuti se"; usp. stnord. *strangr* "jak", (st)engl. *strong,* friz. *strang* isto (germ. **straŋγaz* < **strongos*), stnord. *strengr,* stengl. *streng,* engl. *string* "vrpca, traka, struna, niz" (**straŋγiz* < **strongis*; iz engleskog je *strȉng,* npr. u računalnom nazivlju), s nazalnim infiksom.

Ie. **storg-* jest u got. **starks* "jak, čvrst" (u imenu *Starcēdius,* što je latinski zapis za **Starkaiþeis*), stnord. *sterkr,* šv. *stark,* dan. *sterk,* stengl. *stearc,* engl. *stark* "krut, ukočen; jak, krepak", stfriz. *sterk,* stsas. *stark,* nizoz. *sterk,* nj. *stark* "jak, čvrst" (germ. **starkaz* < **storgos*).

Polazno je ie. **sterg-,* od korijena **(s)ter-* "ukočen, krut", za koji v. npr. u *strah.*

strȏj, gen. *strȍja*

Iz češkog *stroj,* što je iz psl. **strojь*: stsl. *stroi* "imanje", sln. *strôj* "stroj, ustroj", slč. *stroj,* r. *stroj* "odjeća".

Usp. **strojiti*: stsl. *stroiti, strojǫ,* bug. *strojà,* hš. *stròjiti, stròjīm* "graditi", *štròjiti* "rezati, kastrirati", sln. *strójiti, strójim* "rezati", č. *strojiti* "zgotavljati" itd.

Po ruskom je *ùstroj, ustrójstvo,* dalje *ustròjiti, ustrojávati.*

Sadrži ie. **stroi-,* usp. av. *urvarō straya-* "šišanje biljaka", latv. *strãja* "pregradak u staji, napunjen slamom". Ovamo lat. *struō* "slažem, sklapam; zidam, gradim; redam" (*construō* "zgrnem; sagradim", *constrūctiō* "sklop", usp. *konstruírati, konstrùkcija*), što ima **stroi-*; infinitiv *struere* jest od **stroi-e-.* Usp. dalje bret. *streuein* "sipati", got. *straujan,* stisl. *strá* (< **strey-ja*), stengl. *streowian,* stsas. *strōian,* srnizoz. *strōien, strouwen,* stvnj. *strewen,* nj. *streuen* isto (germ. **straujan*).

To je od ie. *ster-w- (→ *streu-, što je osnova II), od korijena *ster-, za koji v. u *strana.*

strȍp, gen. *stròpa*
Od psl. **stròpъ*, gen. **stropȁ*: stsl. *stropъ*, bug., mak. *strop*, sln. *strȍp*, gen. *strópa*, č., p. *strop*, r. *strop*, ukr. *strip*, bjr. *strop*.
Vjerojatno od starijeg **sropъ*, što je od ie. **ḱra-po-s*, usp. stir. *cró* "ograda" (**ḱrə-po-*), stisl. *hróf* "paluba", stengl. *hróf*, engl. *roof* "krov", nizoz. *roef* (germ. **hrōfaz* < **ḱrā-po-s*).
Polazno je ie. **ḱrăpo-* (**ḱrŏpo-*?) "krov".

stŕšati, stŕšī
Također *stŕčati*. — Od psl. **stъrčȁti*: bug. *stъrčà*, sln. *stŕčati*, č. *trčeti*, dluž. *starcaś* itd.
Usp. **stъrčȉti*: hrv. *stŕšiti*, sln. *stŕčiti* ("ubosti"), ukr. *storčýty* itd.
Od **stъrk-*, koje je opisno.
V. *srh, trčati*.

strúgati, strȗžēm
Od psl. **strugȁti*, **strȗžǫ*: sln. *strúgati*, *strúžem*, č. *strouhati*, slč. *strúhať*, p. *strugać*, gluž. *truhać*, dluž. *tšugaś*, r. *strugát'* itd.
Usp. **strъgȁti*, **strȗžǫ*: stsl. *strъgati*, *stružǫ*, bug. *strъgà*, *stъržà*, sln. *stŕgati*, *stȓgam*, r. *strogát'*, *stružú* itd. — Ovamo *stȓgati*, *stȓgām* (s analogijskim prezentom), dalje *stȓgnuti*. — Usp. i *strȗg*.
Indoevropski je korijen **streug-*: grč. *streúgomai* "iscrpljen sam, iscijeđen", stisl. *striúka* "gladiti", stfriz. *strōk* "blanja, struga", latv. *strũgaîns* "trakast" (**strūga* "traka").
Ie. **streug-* jest od **streu-*, što je od korijena **ster-* "traka, pruga".

strúja
Od psl. **struja*: stsl. *struja*, bug. *strujà*, mak. *struja*, sln. *strúja*, str. *struja*, r. *strujá*.
Od ie. **srou-jā*, usp. lit. *sraujà* "tok, struja", latv. *strauja* isto, lit. *sraũjas* "brz", latv. *stràujš*, *strauja* isto.
Usp. **struga* (stsl. *struga* "brod", usp. mak. *Struga*), **strumy*, gen. *strumene* (č. *strumen*, p. *strumień* "potočić").
Psl. **obstrъvъ/*obstrъvo* jest u stsl. *ostrovъ*, hš. *ȍstrvo* (danas uglavnom istočna riječ; ranije je postojala i zapadnije, usp. rod imena *Lastovo*: to bi bilo od **Lastovo ostrvo*), st. *ostrv*, č. *ostrov*, r. *ostrov* itd. — tvorbeno je isto kao **obtokъ* > *ȍtok*.
Usp. glagol *strújati*, *strújī* (**strujȁti*).
Indoevropski je korijen **sreu-* "teći": stind. *srávati* "teče" (indoarij.: pali *savati*, prakrt. *savaï*, sinhal. *ovanavā* "ulijevati"), *sravaḥ* "tijek", kašmir. *śrawun*, *srawun* "kapati, cijediti se" (**srav-a-*), av. *raoδaiti* "teče", *raoδah-* sr. "rijeka", grč. *rhéō* "tečem, strujim", *rheũma* sr. "tečenje, strujanje", (**sreu-mn̥*; iz toga je *rȅuma*), stir. *sruaimm* sr. "rijeka", stnord. *straumr* "struja", norv. *straum*, šv. *strȍm*, dan. *strøm*, stengl. *stréam*, engl. *stream*, stfriz. *strām*, stsas. *strōm*, nizoz. *stroom*, stvnj. *stroum*, njem. *Strom* isto (germ. **straumaz* < **srou-mo-s*), lit. *sravė́ti* "teći", *straũjas* "brzotekući", *sravà* "struja", latv. *strauma* isto.
Ie. **sreu-* jest osnova II od **serw-*, što je nastalo proširenjem *-w-* od **ser-* "teći": stind. *sárati* "brza, hita" (indoarij.: pali *sarati* "ide, teče", prakrt. *saraï* "giba se", nepal. *sarnu* "gibati se", hind. *sarnā* "gibati se, napre-

dovati" itd.), grč. *rhóomai* "brzam, hitam" (**srō-jō*), lat. *serum* "surutka" (*serum* > makedorum. *şar*, tal. *siero*, furlan. *sir*, stšp. *siero*; **sorum* > sardin. logudor. *soru*, šp. *suero*, port. *soro*; iz latinskog je *sérum*), alb. *gjizë* "sir" (**ser-djā*), stir. *sirid* "traži" (**serīti*) itd. — Ovamo i imena kao npr. ime rijeke trač. *Sérmion* ili u Panoniji *Sirmium*, iz čega je (kroz latinski/romanski) hrv. *Srijêm*, *Srêm*.

Indevropsko **ser-* "teći" nastalo je od nostr. **šarʌ* "teći", što je dalo još ural. **š[a]rʌ-* "potok, jezero", drav. **cār-* "sok", ?altaj. **sāŕ* "blato".

Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **šOrʌ* "teći, struja, jezero": sinotib. **šur* "teći", sjevkavk. **šorʌ* "jezero, rijeka".

strûk

Znači "stabljika s korijenom" (usp. *strúčak*, gen. *strúčka*), "stas".

Od psl. **strukъ/*strǫkъ*: bug. *struk* "stabljika", mak. *struk* isto, sln. *strȍk*, gen. *stróka* "mahuna; klip", č. *struk* "ljuska; česno", p. *strąk* "mahuna, ljuska", ukr. *struk*, gen. *struká* "glavica češnjaka", bjr. *struk*, gen. *struká* "bob, mahuna".

Usp. **struka* u *strȕka* "vrsta, posao" te "nit; gruba odjeća; traka; niz" i sl. — Od toga *strȕčan*, dalje *strȕčnjāk*, gen. *stručnjáka*.

Zbog *-struk* u *dvòstruk*, *tròstruk* itd. pomišlja se na **strukъ* "nabor; pokrivalo s ispupčenom, nabranom površinom" (kao **sǫgubъ*, **trъgubъ*) pa bi značenja "mahuna", "česno", "zadebljanje" bila sekundarna. Prvotno bi bilo "nešto izbijeno, nabor", pa bi **strukъ* bilo od **srou-k-*, od **srou-*, od korijena **sreu-* "teći" (v. *struja*). Oblici s nazalnim *ǫ* jesu sekundarni. — Za značenjske veze usp. r. dijal. *struj* "snježni nanos s valovitom površinom".

strȕna

Od psl. **struna*: stsl. *struna* "žila, struna", bug. *strùnà* "struna", mak. *struna*, sln. *strúna*, č., slč. *struna* isto, gluž. *truna* "tetiva", dluž. *tšuna* "žila", p. *struna* "struna", r., ukr. *struná*.

Pridjev **strunьnъ* (*strȕn*, od toga načinjeno *strȕnjača*).

Od ie. **strou-*, što je od **str-eu-*, od korijena **ster-*; za nj. v. u *strana*.

str̂v ž., gen. *str̂vi*

Od psl. **stьrvь*, gen. **stьrvi*: bug. *strъv*, sln. *str̂v*, gen. *strvî*, p. *ścierw*, rcsl. *stьrvь* itd. — Psl. **stьrva*: r. *stérva*, bjr. *scérva*.

Uspoređuje se s glagolom **stьrbnǫti*: r. *stérbnut'* "kočiti se, odumirati". — Usp. stsl. *strabiti*, *ustrabiti* "ozdraviti", hš. *ostrabiti* "izliječiti", p. *postrobić* "potkrijepiti". Usp. i stsl. *strъblъ* "čvrst, jak".

Psl. **stьrb-*, **storb-* srodno je s grč. *stérphos* "čvrsta koža na leđima životinje", *stereós* "nepokretan, nepomičan" (usp. *stȅreo*), srir. *ussarb* ž. "smrt" (**ud-sterbh-ā*), stengl. *teorfan* "umrijeti" (← "postati nepomičan"), engl. *starve* "skapavati od gladi", gladovati; trpjeti", stfriz. *stërva* "umrijeti", stsas. *stërban*, nizoz. *sterven*, stvnj. *stërban*, nj. *sterben*.

Po drugom tumačenju, to je od indoevropskoga korijena **(s)ter-* "gnojnica, gnoj, izmet": av. *star-* "oskvrniti se, griješiti", stperz. *strav-* isto, arm. *tʰor* "nešto tekuće, kapajuće", *tʰarax* "gnoj", lat. *stercus*, gen. *stercoris* "izmet" (*stercus* > roman.: arum. *şterc*, tal. *sterco*, port. *esterco*), bret. *strońk* isto, norv. dijal. *stor* sr. "gnjiljenje", *stora* "gnjiti", lit. *terménti* "prljati", *terlė̃* "izmet", latv. *stērdēt* "sahnuti, gnjiti".

To ie. **(s)ter-* poteklo je od nostr. **čiru* "gnoj": afraz. **č(j)r* "vlažan; izmet" (arap. *ṯrj* "navlažiti se (o zemlji), sokotri *tirhi* "vlažan"; volamo *šijā* "izmet"), alt. **čirü-* "gnjiti" (turk. **čürü-/*čiri-* "gnjiti": uzb. *čiri-*, turk-

men. *čüre-*, azerb. *čürü-*, t. *çürü-*, čuvaš. *śĕr-*; mong.: dagur. *čire* "blato, prljavština"; tung.: evenkij. *čiri-* "smrdjeti"; korej. *čiri-* "gnjiti, smrdjeti").

stȕba

Mn. *stȕbe.* — Od psl. **stъlba*: csl. *stlъba,* bug. *stъlba*, mak. *stolba*, sln. *stólba.* — Psl. **stъlbъ* "stup": bug. *stъlb, stlъb*, mak. *stolb*, hš. *stȗb*, sln. *stólb*, r. *stolb*, gen. *stolbá*, ukr. *stovb*, bjr. *stoŭb.*

Usp. **stъlpъ*: stsl. *stlъpъ*, bug. *stъlp*, mak. *stolp*, hš. *stȗp*, gen. *stúpa*, sln. *stólp*, stč. *stlúp, slúp*, č. *sloup*, slč. *stlp*, gluž. *stołp*, dluž. *słup*, polap. *staup*, p. *słup*, r. *stolp*, gen. *stolpá*, ukr. *stovp*, bjr. *stoŭp.*

Ie. **stl̥b-/*stl̥p-*: stisl. *stolpi* m. "stup, kolona", lit. *stul̃bas* "stup", latv. *stulbs* "goljenica"; lit. *stul̃pas* "stup".

To je indoevropski korijen **stel-* "postaviti" (v. *postelja*) proširen sufiksalnim *-b-/-p-*.

stùden, studèna, o

Određeni oblik *stùdenī* (i poimenčen za naziv mjeseca). — Od pridjeva načinjeno *stȕdēn* ž., gen. *stȕdēni, studénac*, gen. *studénca.*

Pridjev **studenъ(jь)* (stsl. *studenъ*, č. *studený*, r. *studënyj* itd.) načinjen je od **studъ/*studa/*studь* "studen, hladnoća": stsl. *studъ*, bug., mak. *stud*, hrv. *stȗd* m., *stȗd* ž., gen. *studi*, sln. *stȗd* ("odvratnost"), č., slč. *stud* ("stid"), r. dijal. *stúda* ž., *stud'* ž.

Od toga glagol **studěti* (mak. *studi*, hrv. *stúdjeti, stúdī*), **studīti* (hrv. *stúditi*, sln. *stúditi se* "gaditi se", č. *studiti* "hladiti", r. *studít'* isto itd.).

Psl. **stud-* jest od ie. **stoud-*, od korijena **steuə-* "stisnuti se" (također **stāu-, *stəu-, *stū-* itd.): stind. *ghr̥ta-stāvaḥ* ak. mn. "mast; kaplja", *stúkā* ž., *stukaḥ* m. "pahuljica", *stōkáḥ* m. "kaplja" (> indoarij.: pali *thoka-* sr. "sitnica; *pridjev* malen, neznatan", prakrt. *tho(g)a-* "malen", stgudžarat. *thova* "postupno"), grč. *stýphō* "stiskati se, gusnuti se", *stýphós* "čvrst, gust, krut, tvrd", *stýks* "mržnja" (također "ledena studen", i *Stýks*, gen. *Stygós* "rijeka u podzemlju drugog svijeta"), *stygéō* "mrzjeti" (za značenje usp. *mrzjeti*).

Indoevropski se oblici mogu protumačiti od starijeg **steux-/*stu̯ex-* (> **stā-* + *w, j* > **stāu-, *stāi-*).

V. *stid.*

stúpiti, stȗpī

Od psl. **stǫpiti*: stsl. *stǫpiti*, mak. *stapi*, sln. *stópiti*, č. *stoupiti*, r. *stupít'* itd.

Psl. **stǫpati*: hš. *stúpati*, sln. *stopati*, č. *stoupati*, r. *stupát'* itd.

Usp. psl. **stǫpenь*: bug. *stъpen*, hš. *stȗpanj*, gen. *stȗpnja*, sln. *stópenj*, č. *stupeň*, r. *stupéń* itd.

Psl. **stǫp-* isti je korijen kao u **stopa* (v. u *stepenica*), sa sekundarnom nazalizacijom.

sùbota

Od mlađeg psl. **sǫbota*, od čega su još stsl. *sǫbota*, bug. *sъbota*, mak. *sabota*, sln. *sobota*, r., ukr., bjr. *subóta.*

Riječ **sǫbota* posuđena je u kršćansko doba iz lat. *sambáta* sr. mn. (jd. *sámbātum*) ili iz srgrč. *sámbata* mn. (jd. **sámbaton*; usp. cakon. *samba*, otrant. *sámba*). Iz takva je latinska oblika još npr. stvnj. *sambaʒtag* (nj. *Samstag*).

Oblik s *-mb-* nastao je od lat. *sabbáta* sr. mn. (jd. *sábbătum* > tal. *sabbato*), grč. *sábbata*, iz čega su onda slavenski oblici sa *so-*: stsl. *sobota*, č., slč., luž., p. *sobota*, polap. *sübűta.*

Množinski oblik srednjeg roda shvaćen je kao ženski rod i pod utjecajem

dies dominica "božji dan; nedjelja" (pa je od toga **sábbata* nastalo krčkoroman. *sabada,* istroroman. Bale *saba,* Pula *sabita,* Milje *şabida,* ladin. *sonda,* furlan. *sabide*). (Lat. *dominica* "nedjelja" > roman.: rum. *duminecă,* tal. *domenica,* sard. log. *domínica,* retorom. engad. *dumenġa,* furl. *domenie*; usp. posuđenice ir. *domnach,* bask. *domeka*; od **diominica*: fr. *dimanche,* prov. *dimengue,* kat. *diumenge,* šp. *domingo*). — Lat. *sabbatum* > tal. *sabato,* sard. log. *sapadu,* prov., katal. *dissapte,* šp., port. *sábado,* veljot. *sábata,* ladin. *sab(e)da,* furl. *sabide*; *sambatum* > rum. *sâmbătă,* stfr. *sambedi,* fr. *samedi* (od *sambati (dies),* s promjenom po stfr. *seme* "sedmi" < lat. *septimus*), retorom. engadin. *samda.*

Grčka i latinska riječ potekle su iz aramejske *šabbəttā* ili iz hebrejske *šabbāṯ* "dan odmora, praznik" (što je od *šābaṯ* "odmor"). (U Izraelu je neradan dan subota, sabat.)

sûh, súha, o

Od psl. **sũxъ,* **suxà,* **sũxo,* odr. **suxъjь*: stsl. *suxъ,* bug. *sux,* mak. *suv,* sln. *sûh, súha,* č., slč. *suchý,* gluž. *suchi,* dluž. *suchy,* polap. *säuche,* p. *suchy,* r. *suxój* (*sux, suxá, súxo*), ukr. *suxýj,* bjr. *suxí.*

To je od ie. **saus-o-s* "suh". Izravne su usporednice u baltijskom — lit. *saũsas,* latv. *sàuss,* prus. *saussai* — i germanskom — stengl. *séar* "suh", engl. st. *sere,* srnnj. *sōr,* nizoz. *zoor* isto (germ. **sauraz*). — Usp. lit. *saũsti* "osušiti se", *saũsinti* "sušiti" itd.

Indoevropski ništični prijevojni stupanj **sus-* jest u **sъxnǫti,* od čega je *sàhnuti (se)* (usp. *usàhnuti, presàhnuti, usahao, presahao* itd.).

Ie. **saus-,* **sus-* "suh" dalo je još stind. *śúṣyati* "suši se, sahne, vene" (**sus-je-ti*; s asimilacijom *s-ṣ* > *ś-ṣ*; indoarij.: pali *sussati* "suši se", prakrt. *sussaï,* bengal. *susā* "sušiti se" itd.), *śoṣaḥ* m. "isušivanje; ljeto" (> pali, prakrt. *sosa-* "sušenje", orija *sosa* "žeđ", marathi *sos* "želja" itd.), *śuṣkaḥ* "suh" (> pali *sukkha-,* prakrt. *sukk(h)a-,* rom. (evrop.) *šuko,* nepal. *suko,* bengal. *sukhā,* hind. *sūkhā,* sinhal. *siku, sihu* itd.), *śoṣanam* "sušenje; suhoća, suša" (**saus-eno-*; indoarij.: pali *sosana-,* prakrt. *sosaṇa-,* asam. *xohani* "sušenje; sisanje"), dameli *šukī* "suh", kašmir. *hokhᵘ* isto (arij. *suskas*), av. *haos-* "presahnuti", *huška-* "suh", oset. *xus, xʷysk'* "suh" (i iron. *sūsän,* digor. *sosän* naziv za ljetni mjesec, otprilike odgovara srpnju — iran. **saušana-*), također oset. *suxä* "suh" (jedna od skitsko-evropskih izoglosa, s odrazom netipičnim za iranski), grč. hom. *aũos,* at. *haũos* "suh" (*sausarós* iz pelazgijskog?), alb. *thaj,* geg. *thanj* "sušiti, osušiti, isušiti" (**saus-n-jō*), lat. *sūdus* "suh, vedar" (**sus-do-*), *sūdum* "vedrina, suho ivedro vrijeme", *sūdāre* "znojiti se" (> roman.: tal. *sudare,* retorom. engad. *süer,* furl. *suá,* fr. *suer,* prov. *suzar,* katal. *suhar,* šp. *sudar,* port. *suar*), *sūdor* "znoj; velik napor" (> roman.: rum. *sudoare,* veljot. *sudaur,* tal. *sudore,* retorom. engad. *süur,* ladin. *soiús,* fr. *sueur,* prov. *suzor,* katal. *suhor,* šp. *sudor,* port. *suor*).

sùjeta

Iz ruskog (*suetá*) ili iz crkvenoslavenskog, gdje je načinjeno od pridjeva **sujь* "prazan, tašt": stsl., str. *sui.* Što se značenja tiče, usporedi istoznačnice *ìsprāznōst, taštìna.*

Sufiks *-eta* zapravo je psl. *-ota,* iza *j.*

Od imenice načinjen glagol (preuzet je iz ruskog) *osujètiti, osùjētīm/osujètīm.* — Posuđenica je i *sùjevjērje* "praznovjerje".

Pridjev **sujь* nastao je od ie. **ḱou-jo-,* s korijenom **ḱeu-* "šupalj" — dalje o njemu v. u *šupalj.*

súkno

Od psl. **sukъnò*, gen. **sukъnà*: stsl. *sukno*, bug. *sùkno*, mak. *sukno*, sln. *suknȍ*, č., luž., p. *sukno*, polap. *sáuknö*, r. *suknó*, ukr. *suknó*, bjr. *suknó*.

Usp. **sukъnja*: hrv. *sȕknja*, sln. *sûknja*, č. *sukně*, r. *súknja* itd.

Polazan je glagol **sukāti*: bug. *sùkam*, mak. *suče*, hš. *súkati*, *sûčēm*, sln. *súkati*, *súkam*, č. *soukati*, r. *sukát'* itd. — Usp. **sъkāti*: stč. *skáti*, *sku*, str. *sъkati*, *sъku*, r. *skat'*, *sku*.

To je od ie. **seuk-* "sukati, svijati", usp. ?lat. *sucula* "motovilo", lit. *sùkti*, *sukù* "sukati", latv. *sukt* isto.

Polazno je ie. **seu-* "svijati": stind. *suváti* "pomakne se, giba se", av. *hav-* "pomaći se", stir. *sá(a)id* "okreće, svija" (**sōw-eje-ti*), het. *šuwāi-* "gurati"; to je i u **šujь* "lijev" (hrv. st. *šuj*).

sûnce

Od psl. **sъlnьce*: stsl. *slъnьce*, bug. *slъ̀nce*, mak. *sonce*, sln. *sônce*, č. *slunce*, slč. *slnce*, gluž. *słónco*, dluž. *słyńco*, p. *słońce*, r. *sólnce*, ukr., bjr. *sónce*.

Umanjenica od **sъlnь* (kao **sьrdьce* : **sьrdь*, v. *srce*), usp. stsl. *beslъnьnъ* "besunčan", hrv. dijal. *na oposun* "po suncu" (**po-sъlnъ*) te riječ *súton* "sumrak" (← "zaton sunca"; od **sunton* < **sъlnьnъtonъ*). — To je od ie. **sul-ni-* (s *-ni-* kao u **ognь* < **og-ni-*?).

Indoevropsko **sāwel-/*swel-/*sūl-* i sl. "sunce" dalo je luv. *si(h)wal-* (st. *sēxwol-ó-*), stind. ved. *súvar* sr., gen. *sū́raḥ* (**suwel-*, **sū́los*; indoarij.: pali, prakrt. *sūra-*), *sū́ryaḥ* ("sunce, bog sunca"; **sūlijos*; ia.: pali *surya-*, prakrt. *sujja-*, lendi *suj* "sunce", sinhal. *sivi* "zraka"), *sū́riyaḥ* (> prakrt. *sūria-*, sinhal. *(h)ira*), *sūrī* ž. "ime Kuntī kao sunčeve žene", *svárṇaraḥ* m. ("prostor"; **swolno-*), kalaša *sū́ri*, šina *sūri*, kašmir. *siriˇ* (arij. **sūriyas*), pašai *sur* ž. "sunce" (arij. **surī*), aškun *sō* ž. "sunce" (arij. **saurī*), av. *hvarə* ("sunce, svjetlo, nebo"), sogd. *γwr*, *xwr* [*xūr*, *xōr*] "sunce", jagnop. *xūr*, *xγr*, klperz. *xōr*, *xwar*, grč. hom. *ēélios*, at. *hḗlios*, dor. *aélios*, *hā́lios*, kret. *awélios* (**sāwel*, **sāwol*, **sāol*), lat. *sōl* (*sōl*, *sōle* > roman.: rum. *soare*, veljot. *saul*, tal., sardin. *sole*, stprov. *sol*, katal., šp., port. *sol*), kimr. *haul*, stkorn. *heuul*, bret. *heol* (**sāwel-*), got. *sauil* sr. (**sōwila-*), stisl. *sól* ž. (**sōwulā*), lit. *sáulė*, latv. *saule*, 'jatv.' *saƚa* (**sāweljā*). — Od osnove na *-en-*: avest. *xᵛəŋg* gen. (**swens*), got. *sunnō* ž., stengl. *sunna*, engl. *sun*, stfriz. *sunne*, stsas. *sunna*, srnizoz. *sonne*, nizoz. *zon*, stvnj. *sunno*,*sunna*, nj. *Sonne*; "sunčan" → "južan": stisl. *suðr* "jug", stengl. *sūþ* (iz toga je dalje posuđeno fr. *sud* i dalje šp. *sur*, port. *sul*), engl. *south*, nizoz. *suid* (nj. *Süd* iz donjonjemačkog) — germ. **sunþ-*.

Indoevropski je korijen potekao od nostr. **ʒa[q]lU* "svijetliti, blistati", koji je dao još afraz. **ʒ̂ʌql-* "danje svjetlo; svijetao, proziran" (sem. **ŝḫl*: arap. *šḫl* "čistiti piće"; berb. **-zʌh₁l-* "danje svjetlo": kabil. *azal*, tuareški tahagart *ahel* "dan", guančki *zeloj* "sunce"), ural. **jeLa* "svijetliti; danje svjetlo" (saam. N *jâľľi* "postati jasnim i bezoblačnim", nganasan. *jale* "dan"), jukagir. kolim. *jeloďe* "sunce", altaj. (turk. **jālč[u]-* ili **jalč[u]-* "svijetliti, blistati": stturk. *jašu-* "sjati", *jašyq*, *jašuq* "sunce", čuvaš. *śiźəm* "munja").

sȕrov, a, o

Od psl. **surovъ(jь)* "sirov, svjež": stsl. *surovъ*, bug. *sùrov*, mak. *surov*, sln. *surov*, *č.*, *slč. surový*, luž., p. *surowy*, r. *suróvyj*, dijal. *surovój*, ukr. *suróvyj*, bjr. *suróvy*.

Sadrži ie. **sour-*, usp. stisl. *saurr* m. "sirova zemlja". Isto **sour-* jest i u imenu grada *Syrā́kousai* mn. (danas *Siracusa*, na Siciliji).

Vjerojatno prošireno od **seu(ə)-* "tekućina, teći": grč. *hýei* "kiši", *hyetós*

"jaka kiša, pljusak" (*suw-etos*), alb. *shi* "kiša" (**sū-*), toh. B *swese* isto, ?ilir. (u lat. zapisu) *Savus* (iz toga je, kroz balkanskoromanski, hrv. *Sáva*). — Ie. **seu(ə)-* možda JE od starijeg **seH-w-(H)-*, usp. het. *šehur* "mokraća".

Vjerojatno je posuđenica iz indoevropskog tibbur. **sūr/*swar* "kiseo": tib. *skyur-ba* "kiseo", arh. kin. (1200—800 g. pr. n. e.) *swân*, stkin. (do oko 600. g. pr. n. e.) *suân*, danas kin. *suān* "kiseo".

Za **sūr-* v. *sir, sirov.*

sȕverēn, a, o

Pridjev znači "samostalan, nezavisan; vrhovni, vladarski, neograničen. Imenica je *suvèrēn*, gen. *suveréna* "poglavar, nosilac vrhovne vlasti, vladar; neograničeni gospodar" i sl., usp. i *suverenìtēt* te *suverénōst* "najviša vlast, vrhovništvo".

Pridjev je potekao, kao i u drugim evropskim jezicima, na koncu iz fr. *souverain* (u XII. st.), što je od narlat. **superānus* (Usp. *souverainité*, u XII. stoljeću).

Od istog narlat. **superānus* poteklo je tal. *soprano* (osnovno je značenje toskanske riječi "vladar"; iz riječi *soprano* jest glazbeni termin *sòprān*), stfr. *soverain*, fr. *souverain* (iz toga tal. *sovrano*), prov. *sobran*, šp. *sobrano.*

Polazno je za **superānus* lat. *super* "gore, odozgo, nato; nad, iznad, povrh; preko, osim, izvan; više nego" itd. — Često u riječima iz latinskog, usp. npr. *superarbitrácija, sȕperlatīv* (prema *superlatus* "pretjeran"), ili u riječima načinjenima s takvim prefiksom, npr. *sȕpermen* (iz engl. *superman*, što je načinjeno prema fr. *surhomme*, a to prema nj. *Übermensch*), *sȕpermarket* (iz engl.), *sȕpertvr̀đava* (za velike avione bombardere, po engl.), *sȕperròmān* itd., također i samostalno *sȕper* "odlično" i sl. — Lat. *super* > roman.: tal. (Brescia) *sóver* "sjeveroistočni vjetar" i slično (odraze *super* potisnuli su odrazi *supra*).

Pridjev je *superus* "gornji", njemu je komparativ *superior* (usp. *superióran/sȕperiōran, superiórnōst*), superlativ *suprēmus* (iz toga *suprémus*, npr. kao matematički termin *suprémum*, što je od lat. sr. r.; usp. *supremácija*, kakva je riječ, kao *supremacy*, prvo bila upotrijebljena u engleskom, gdje je načinjena po *supreme*, što je preuzeto iz francuskog).

Ablativ ž. roda jest *suprā, superā*, što je postalo prilog "gore, odozgo; naprijed; preko toga, više" i prijedlog "više, nad; prije; preko" (usp. to npr. u *suprapórta* "nadvratnik", *sȕprarenālan* "nadbubrežan"). — Lat. *supra* > roman.: rum. *spre*, tal. *sopra*, sard. log. *subra*, retorom. engad. *sur*, furl. *sore*, stfr. *seure*, fr. *sur*, prov., kat., šp., port. *sobre.*

Lat. *super*, osk. *supruis* "superīs", umbr. *super* te grč. *hyper* potekli su od ie. **s-up-er* (ili st. **ŝup-er-?*). (Za grč. *hyper* usp. *hipèrbola, hiperfùnkcija, hipermàngān, hipermȍdēran, hiperòksīd, hiperprodùkcija, hiperpróstor, hipertònija* itd.)

Od ie. **upér, *upéri* "iznad, nad, gore" jesu stind. *upári* (indoarij.: pali *upari*, prakrt. *u(v)ari, avari*, stgudžarat. *vari*, marathi *var(ī)*; **uppari* > prakrt. *upparim̐, uppiam̐*, rom. (Evr.) *opre, upre, pre*, pandžap. *uppar*, hind. *ūpar* itd.), vajgali *wari* (arij. **upari*), kašmir. *wupar* (arij. **uppari*), av. *upairi*, stperz. *upariy*, srperz. *abar*, part. *'br [abar]*, sogd. *pr [par]*, arm. *i ver*, stir. *for*, kimr. *gor-, gwar-*, korn. *gor-*, bret. *gour-*, gal. *uer-*, keltiber. *uer-* (*ueramos* "summus" < **uper$_e$mos*), got. *ufar*, stnord. *yfir* (**úperi*), stengl. *ofer*, engl. *over*, stfriz. *ovir, ūr*, stsas. *obar*, srnnj. *över*, stvnj. *ubir* (**upéri*), nj. *über*.

Dalje v. u *visok.*

sȕza
Od psl. **sьlzā̋*: stsl. *slьza*, bug. *sъlzà*, mak. *solza*, sln. *sólza*, č., slč. *slza*, gluž. *sylza*, dluž. *słdza*, p. *łza*, r. *slezá*, ukr. *slizá*, *sl'ozá*.
Od indoevropskoga korijena **selǵ-* "istjecati": stind. *sr̥játi*, *sárjati* "izlijeva se", srvnj. *selken* "spuštati se (o oblacima)".
Po drugom tumačenju, psl. **slьza* potječe od zbirne imenice **slíǵhā*, od ie. **sleiǵh-*, pa se uspoređuje s alb. *lot*, *lode* "suza" < **lēǵhVto-* < **(s)leiǵh-Vto-*.

sûžanj, gen. *sûžnja*
I *sȕžanj*. — Od **sǫžьnъ*, što je poimenčen pridjev, s korijenom *ǫz-*, za koji v. u *uzak*, *uže*, *vezati*.
Usp. dalje *sužánjstvo/sȕžānjstvo*, *zasȕžnjiti* itd.

svȁditi (se), svȁđī
Od **vā̋diti (sę)*: stsl. *vaditi* "okriviti, tužiti", bug. *vàdja* "tračati", sln. *váditi* "okriviti", č. *vaditi* "škoditi", gluž. *wadźić*, p. *wadzić* "okriviti", r. *vádit'* "sporiti se, klevetati", dijal. "obmanjivati", bjr. *vádzić* "škoditi". — U našem jeziku *vaditi (se)* "zavaditi (se), omraziti, porječkati (se)", u sudstvu "tužiti, obijediti, osvaditi; optužiti, potvoriti".
Usp. *svȁditi (se)*, *òsvaditi*, *pòsvaditi (se)*, *zàvaditi (se)*, *òbaditi*, *òvaditi*, *svȁđati (se)*, *pòsvađati (se)*, *svȁđa*, *svȁdljiv* (od **svada*) itd.
U tome je ie. **wōd-eje-*. Indoevropski je korijen **wed-*: stind. *vádati* "govori" (> pali *vadati*, prakrt. *vayai*), *vādayati* "govori, zvuči" (**wŏ̄d-eje-ti*; indoarij.: pali *vādeti* "svira (na glazbalu)", prakrt. *vāei* isto, stbengal. *bāē* inf., orija *bā(h)ibā*, gudžarat. *vāvū̃*, sinhal. *vayanavā*), *vādaḥ* "govor; zvuk glazbala" (> pali *vāda-* "govor", prakrt. *vāya-*), stvnj. *farwātan* "prokleti", lit. *vadinti* "zvati, zapitati"; usp. **əud-* u grč. *audḗ* "zvuk, glas, jezik", *audáō* "vičem, govorim" (usp. *audio-* u *ȁudiokasèta* itd.).
Tu bi se moglo raditi o ie. st. **xeud-/*xwed-* "zvati": od **xeud-* jest **aud-*, a od **xwed-* jest **wed-*. Usp. grč. *a(w)ēdṓn* "slavuj".
Zbog grč. hom. *aȗe* impf. "zvaše" i oblika s ie. **aweid-* (grč. *a(w)eídō*, at. *ájdō* "pjevam", *a(w)oidḗ*, at. *ōjdḗ* "pjevanje pjesma" — iz toga *óda*) pomišlja se na to da je korijen **au-/*we-* (st. **xeu-/*xwe-*; od **xwe-* premetanem **weh-* → **wā-*).

svànuti, svȁnē
Od psl. **svьtnǫ̋ti*: stsl. *svьnǫti*, *svьnǫ*.
Usp. **svьtěti*, **svьtjǫ*: stsl. *svьtěti*, *svьštǫ* "svitati".
U tome je ie. **ḱwit-*, usp. stind. *śvítnaḥ* "bijel", *śvitnyáḥ*, *śvitráḥ* isto (> sinhal. *sita*), kašmir. *hẹt^{u}r^{u}* "bijel" (**ḱwit-ro-*), stperz. *spiϑra-* isto, srperz. *sipihr* "nebo", lat. *uitrus* "staklo" (od toga fr. *verre* "staklo", a pod utjecajem latinskog *vitre* "staklo; prozor, okno", od toga *vitrail*, *vitrage*, *vitrine* — iz toga *vìtrāj/vitrâj*, *vitráža*, *vitrína*), stfriz. *hwitt* "bijel", nnj. *witt*, nizoz. *wit* isto (germ. **hwitaz*; no možda sekundarno *ī* → *i*), lit. *švitėti*, *švitù* "ljeskati se, treperiti" (usp. psl. **svьtěti*), *švìsti*, *švintù* "posvjetlati se".
V. *svijet*, *svitati*.

svâst ž., gen. *svâsti*
Od psl. **svьstь* "ženina sestra" i izvedenice: bug. *svèstka*, hš. *svàstika*. sln. *svâst*, *svệst* (i "žena muževa brata"), p. *świeść* ("sestra muža ili žene"). r. dijal. *svést'*, ukr. *svist'*, gen. *svisty* itd.

Početno *svъ- jest od *swi-, korijen isti kao u *svojь (v.); sufiks je isti kao u *tast.*
V. *svat.*

svȁt
Od psl. *svãtъ: stsl. *svatъ* "affinis", bug., mak. *svat*, sln. *svât*, č., slč. *svat*, č., slč. *svat* "otac zeta ili snahe", p. *swat*, dluž. *svat* "djever", str. *svatъ* "otac ili rođak bračnog druga", r. *svat* "snubok, prosac; otac zeta ili snahe", ukr. *svat* isto.
Od toga **svatiti sę*, **svatьba* (*svȁdba*).
U psl. **svãtъ* jest ie. **swō-t-*, korijena **swe-* "svoj". Mlađe je nego **xvatati* (v.), koje ima isto **swō-t-*. Usporedi slično grč. *(w)étes* "rođak" (**swe-t-*).

svȅkar, gen. *svȅkra*
Od psl. **svekrъ* "mužev otac": stsl. *svekrъ*, bug. *svèkor*, sln. *svẹ́ker*, č. *svekr*, slč. *sveker*, p. st. *świekier*, dijal. *świekr*, r. *svëkor*, ukr. *svékor.*
Od ie. **swéḱr-o-s*, pa bi se očekivalo psl. **svesrъ*, no u slavenskom je **svekrъ* zbog toga što je **svekry* ž. načinjeno po narodskoj etimologiji po riječi **kry* "krv" (**sve-* ide sa **svojь*, pa je takav razvoj za jedan od naziva srodstva jasan, usp. p. *krewni* "rođaci").
Ie. **swéḱros* dalo je arm. *skesrair*, lat. *socer* (*socer, socera* > roman.: tal. *suocero*; dalje izvedeno *socrus, socra* > roman.: rum. *socru*, sardin. *sogru*, retorom. engad. *sör*, stfr. *suevre*, prov., katal. *sogre*, šp. *ssuegro*, port. *sogro*), alb. *vjehërr, vjerr*, got. *swaihra*, srvnj. *swāger*, nj. *Schwager* ("šurjak").
Sekundarno je ie. **swéḱuros* "svekar, tast" (nastalo po ženskom rodu: **sweḱrū* → **sweḱruos* → **sweḱuros*): stind. *śvaśuraḥ* (> indoarij.: pali *sasura-*, prakrt. *sasura-, susura-*, nepal. *sasuro*, hind. *sasur*, sinhal. *suhuru* itd.), aškun *šipasú* "svekar", kašmir. *hihur*ᵘ (**sweḱuros*), kašmir. *hahar* (**swēḱuros*), av. *xvasura-*, grč. *hekyrós*, stšved. *svēr, svǣr*, stengl. *swéor* "svekar; bratučed; svojak", stvnj. *swehur*, nj. *Schwäher* "tast", lit. *šẽšuras* (< **sešuras*).
Naziv za muževu mater jest **svekrý*, gen. **svekrъve*: stsl. *svekry*, gen. *svekrъve*, bug. *svekъ̀rva*, mak. *svekrva*, hš. *svȅkrva*, sln. *svẹ̑krv, svẹ̑krva*, stč. *svěkrov*, p. st. *świekra*, r. *svekrov'*, dijal. *svekrý, svekróva* itd. — To je od ie. **sweḱrū́s*: stind. *śvaśrū́ḥ* (> indoarij.: pali *sassū-*, prakrt. *sassū-, sāsū-*, rom. (evr.) *šašuy, sašuy, sasuy*, pandžabi *sass(ū)*, bengal. *sās(uri)*, hind. *sās(ū)* itd.), aškun *šipôs*, kati *çuç*, phalura *preṣ*, šina *šāṣ*, kašmir. *haś*, klperz. *xvaš, xusrū*, sogd. *ʿγwšh [əxuš]*, horezm. *xš* (iran. **xvasrū-*), frigij. *wekrū* dat., arm. *skesur*, lat. *socrus*, gen. *socrūs*, kimr. *chwegr*, korn. *hweger*, stengl. *sswe-ger*, stvnj. *swigar* (germ. **sweγrū*), got. *swaíhrō*, stisl. *svǣra* (germ. **swehran-* < **sweh-rū* s *h* po m. rodu).
Od iste je indoevropske osnove načinjen i naziv za šurjaka koji je u stind. *śvāśuráḥ*, (indoarij.: prakrt. *sāsura-*, rom. (evrop.) *saštro, sasro, sastro*, hind. *sāsur* itd.), srvnj. *swāger*, nj. *Schwager* (iz toga *šȍgor*, a od te je riječi onda načinjeno *šogòrica/šògorica*).

svêt, svéta, o
Od psl. **svę̑tъ, *svętà, svę̑to*, odr. **svętъjь*: stsl. *svętъ*, bug. *svet, svetà, svetò*, mak. *svet*, sln. *svę̑t, svẹ́ta*, č. *svatý*, slč. *svätý*, gluž. *swjaty*, dluž. *swěty*, polap. *sjǫte*, r. *svjatój*, ukr. *svjatýj*, bjr. *svjaty*.
Usp. *svétiti, svȇtīm* "činiti svetim" (→ "osvećivati"), *osvétiti, posvétiti*, imperfektiv *posvećívati*; usp. *pȍsveta*. Nadalje, *osvétiti se, osvećívati (se),*

ösveta — usp. *ko se ne osveti, taj se ne posveti*: osveta je sveta dužnost.

Najbliže su usporednice u baltijskom — lit. *šventas*, prus. *swenta-* — i u iranskom — av. *spənta-* "svet" (usp. npr. u skitskom **spanta, *sfand, *fsand*, možda u oset. *ävzändäg*, epitet boga Alardyja).

Indoevropski je korijen **k̂wen-* "svetkovati, slaviti": stind. *śvāntáḥ* "koji je procvjetao", av. *spanah-* "svetost", skit. **fsand-* "svet" (u staroosetsk. *fsand-ārt* "sveta vatra", u imenu svetoga mjesta u Skitiji *Pseudartákē*, u Stefana Bizantskog, što je zapis za **Psendartákē*), u oset. *Avzändäg* (ime božanstva, od iran. **spantaka-*), hotsak. *śśandaā-* "sveta" (< iran. **śuantā*), got. *hunsl* sr. "žrtva", stengl. *húsl* "žrtvenik; pričest" (**k̂wn̥-slo-*), latv. *svinēt, svinu* "praznovati", toh. A *kāsu* "blag, dobar" (**k̂wōn-s-*), toh. B *kwänts-, kwa(m̥)ts-* "tvrd, čvrst; drag, mio" (**k̂un-s-* ili **k̂wen-s-*).

To je ie. **k̂wen-* najvjerojatnije, kako se pretpostavlja, osnova II prema osnovi I **k̂eun-* (to je u što bi bilo **k̂eu-n-*, od **k̂eu-* "svijetliti, sjajan": av. *savahī* "istok", *sūrəm* "rano jutro", arm. *šukh* "sjaj" (**k̂wō-ko-*), *šol* "zraka" (**k̂wo-lo-*) itd.

V. *svijet*.

svèučilīšte

Stariji je naglasak *sveùčilīšte* (usp. *ùčilište*).

Riječ je prvi put zabilježena u slavenoserpskom obliku 1798: nastala je po grč. *pandidaktḗrion, panepistḗmion*. Od 1830. u upotrebi je u Hrvatā. — Za dalje veze korijena te riječi v. *učiti*.

svìba

I *svíba*. — Od ml. psl. **sviba*: sln. *svíba* "sviba, drenjina". — Usp. i *svíb* (**svibъ*, npr. i u slč. *svíb* "crveni glog").

Ili oblik **sviba* ne spada u praslavenski? Naime, tumači se od **svidba*, što je od **svidva*.

Psl. **svidy*, gen. **svidъve* jest u p. *świdwa*. — Usp. pridjev **svidovъ* (*svìbov*).

Psl. **svidь* (stariji genitiv **svidu*) jest u č. *svíd* "kalina", luž. *swid*, p. *swaid*. — Usp. r. *svidína* "drenjina".

Zbog crvenih grana tog drveta psl. **svidь* uspoređuje se s lit. *svidùs* "blistav, svijetao", usp. i prus. *sidis* "sviba".

Indoevropski je korijen **sweid-* "blistati, svjetlucati": av. *xᵛaēna-* "usijan, ražaren", lat. *sīdus*, gen. *sideris* "svjetlilo; zvijezda" (*sīdus* > roman.: sttal. *sido* "jak mraz"; *sīdera* > roman.: galicij. *siria* "hladnoća u prstima"; usp. *sidèričan* "koji se odonosi na zvijezde", usp. *siderična godina*; *consīderāre* "motriti, promatrati" (> roman.: retoroman. donjoengadin. *šidrar*, stfr. *consirer*, prov. *cosirar*, katal. *consirar*), *dēsīderāre* "željeti, čeznuti; opaziti" (> roman.: arum. *deşidera*, tal. *esiderare*, ladin. *ğiré*, fr. *désirer*, prov., stkatal. *dezirar*; usp. *deziderabilan*), lit. *svidėti, svidù* "blistati".

V. *svibanj*.

svîbanj, gen. *svîbnja*

Od psl. (?) **svibьnь* — usp. sln. *svíbən*, gen. *svíbna*.

Zbog pomaka u nazivima za mjesece u odnosu na sjeverne jezike, treba uspoređivati naziv **svibьnь*, izveden od naziva drveta za koje je značajna crvena boja, s praslavenskim **čьrvьnь*.

Psl. **čьrvьnь* bio je naziv za četvrti mjesec slavenske godine. Ta je riječ (i **čьrvьcь* i sl.) dala mak. dijal. *crvenik* "svibanj", hrv. dijal. *červen* sto, č. ič*erven* "lipanj", p. *czerwiec*, r. dijal. *červeń*, *červec'*, ukr. *červen'*, dijal.

červec', bjr. *červen'*, dijal. *červec*, sve "lipanj", usp. č. *červenec* "srpanj", csl., str. *črъvenь* također "srpanj".

Prvotno **čьrvьnь* nije povezivan s crvenom bojom, nego s **čьrvъ* — polazno je značenje otprilike "mjesec crvā", jer se štetnici silno namnože u četvrtom mjesecu slavenske godine, u lipnju, kad sazrijevaju prvi plodovi.

svijêt

Od psl. **světъ* "svjetlo": stsl. *světъ* "svjetlo", bug. *svet*, mak. *svet*, sln. *svêt*, č. *svět* "svijet", slč. *svet*, luž. *swět*, polap. *sjot*, p. *świat*, r. *svet*, ukr. *svit*, bjr. *svet*.

Glagol **světi̋ti* (hš. *svijétiti*, usp. *prosvijétiti*, od čega *prȍsvjeta*, *prosvjećìvati*; usp. i *râsvjeta*).

Pridjev **světlъ(jь)* (*svijêtao*, *svijétla*, *o*), poimenčen pridjev sr. roda *svijétlo* i onda kao imenica običnije *svjȅtlo*; glagol *svijétliti*.

Usp. **světjà*: mak. *sveḱa*, hš. *svijéća*, sln. *svẹ́ča*, č. *svíce*, r. *svečá* itd.; praslavenska je riječ od ie. **ḱwoit-jā́*, usp. ie. **ḱwoit-jo-s* u got. *hwaiteis* "pšenica", stnord. *hveiti*, stengl. *hwǣte*, engl. *wheat*, stsas. *hwēti*, nizoz. *weit*, stvnj. *weiz(z)i*, nj. *Weizen* (germ. **hwaitjaz*).

U tome je ie. **ḱwoit-*, od **ḱweit-* "svijetliti; svijetao": stind. *śvetáḥ* "bijel" (**ḱwoit-o-s*; indoarij.: pali *seta-*, prakrt. *sea-*, sinhal. *se*, *sē*), khovar *išper(u)*, šina *šeo*, av. *spaēta-* isto, srperz. *spēt*, klperz. *safēd*, iškašim. *espeδ* isto itd., ?grč. *títanos* m., ž. "vapno, kreda" (**ḱwit-ₑno-s*), *kíttanos* isto, lit. *šviẽsti*, *šviečiù* "svijetliti", *švaitýti* "svijetliti se" (**ḱwoit-ī-*; usp. psl. **světi̋ti* u *svijétiti*), *švytėti* "svijetliti (se), blistati, sjati", *švìsti* "svitati" (**ḱwit-*), *švietà* "svjetlo" itd.

Ie. **ḱweit-* zapravo je **ḱw-ei-t-*, od korijena **ḱeu-* "svijetliti"; usp. **ḱeu-bh-* u stind. *śobhanáḥ* "lijep, blistav" (indoarij.: pali *sobhana-* "sjajan", prakrt. *so(b)haṇa-* "lijep", sindhi *sūhaṇo* "naočit", hind. *sohan* "prijatelj; ljubavnik" itd.), *śubhaḥ* "lijep" (indoarij.: pali, prakrt. *subha-*, hind. *sūhā* itd.), *śubhráḥ* "lijep, blistav, svijetao" (za to u riječi iz koje je potekla riječ **sьrebro* v. u *srebro*), phalura *šuwo* m., *šūī* ž. "lijep", šina *šo*, *ši* "dobar".

To ie. **ḱeu-* možda bi se dalo usporediti s finougar. **kuwe* "mjesec".

V. *svitati*, *svanuti*, *cvijet*.

svíla

Od psl. (?) **svila*: bug. *svilà*, mak. *svila*, sln. *svȋla*. — To ima *v* pod utjecajem **sъvi̋ti* (v. *viti*), polazno je nesačuvano **sila*, no ono se potvrđuje usporednicama u drugim jezicima. Naime, to je lutajuća riječ, usp. stnord. *silki*, stengl. *sioloc*, *seol(e)c*, engl. *silk*, stvnj. (IX. st.), lit. *šilkaĩ* mn. (iz r.), r. *šëlk* itd.

Usp. lat. *sēricus* "svilen", od lat. *Sēres*, što je iz grč. *Sē̃res* "Kina; Kinezi", pa je očito da je svila nazivana po zemlji iz koje se uvozila. (Lat. *serica* "svila" > fr. *serge* — iz čega je *sȅrž* —, prov., šp. *jerga*, port. *xerga*; **sarica* > rum. *sarică*, fr. *sarge* — iz čega su tal. *sargia*, katal., port. *sarja* —, šp. *sarga*; **sīrica* > šp., port. *sirgo*).

Stkin. *se-or* značilo je "trgovac svilom" — usp. kin. *sī* "svila" te posuđenice iz kineskog kao mong. *sirkek*, kor. *sir*.

svínja

Od psl. **svinьja*: stsl. *svinija*, bug. *svinjà*, mak. *sviња*, sln. *svínja*, č. *svině*, slč. *sviňa*, gluž. *swinja*, dluž. *swińa*, p. *świnia*, r. *svin'já*, ukr. *svynjá*, bjr. *svinnjá*.

To je poimenčen pridjev ž. roda od *svinъ "svinjski" (stsl. svinъ, r. svinój, ukr. svynýj), kojem su izravne usporednice lat. suīnus "svinjski" (> roman.: tal. suino, furlan. suin), got. swein, stnord. svín, dan., šv. svin, stengl. swín, engl. swine, stfriz. swīn, stsas. swīn, srnizoz. swijn, nizoz. zwijn, stvnj. swīn, nj. Schwein "svinja", latv. svīns "zamazan, ukaljan", usp. toh. B swāñana misa "svinjsko meso" — to je sve od ie. *swī-no-s, što je pridjev od *sū- "svinja". To je u av. hū-, grč. sŷs, gen. syós, i hŷs, gen. hyós, alb. thi, lat. sūs, gen. suis (> sardin. logudor. sue, port. su), stnord. sýr, stengl., stsas. sú, stvnj. sû, nj. Sau, toh. B suwo), a možda i u hijerluv. suwana-. — Usp. stkimr. hwch, stkorn. hoch, srbret. ho(u)ch (brit. *hukkos, *hokkā; iz takva je izvora stengl. hogg, engl. hog "svinja, prase").

Indoevropsko *sū- označavalo je odraslu pitomu, domaću svinju (a ranije i divlju), dok je *pork̑-o- bila riječ za prase ili mladu svinju, a *wep- za divlju. Izgleda da je u Indoevropljana svinjarstvo bilo dosta prošireno (svinja je pripitomljena u VII. tisućljeću pr. n. e. ili ranije u Prednjoj Aziji). U razna vremena u raznih se plemena uzgajala više ili manje; tako npr. u Istočnoj Evropi u I. tisućljeću pr. n. e. od svih domaćih životinja svinja ima najviše.

Kao veoma plodna životinja, svinja se žrtvuje božanstvu plodnosti. Zato se pomišlja na to da je *sū- i poteklo od *seu- "rađati" (o ie. *seu- više vidi u sin), iako bi se očekivalo da je onda ie. *sū-s ženskog roda, a nije tako.

Iz nekog starog indoevropskog dijalekta posuđeno je stkin. t̯io "svinja" (kin. zhū), a stkin. śi̯ĕn vjerojatno odgovara nekom odrazu indoevropskog *swīno-.

svȉrep, a, o

Od psl. *sverěpъ(jь): stsl. sverěpъ, bug. svirèp, mak. svirep, sln. sverệp, sverépa, č. sveřepý, slč. sverepý, r. svirépyj itd.

Riječ je mnogo češća u srpskom nego u hrvatskom, iako su je upotrebljavali i mnogi hrvatski pisci, a ja bih još dodao svoju opaščicu: meni zvuk te riječi ima nešto grubo i svirepo.

Nejasna porijekla; uspoređuje se s odrazima ie. *swer- "težak" (korijen je zapravo *(s)wer- "vezati, objesiti"; v. i u hir): ?lat. sērus "ozbiljan" (usp. seriózan, sȅriōzan), got. swērs "poštovan", stnord. svárr "težak; jak, silan", dan. svær, šv. svår, stengl. swær(e), swār, stfriz. swēr, stsas. swār, nj. schwer "težak" (germ. *swēraz < *swēr-o-s), lit. svarùs isto.

svȉtati, svȉćē

Od psl. *svȉtati: stsl. svitati, sln. svítati, č. svítati, gluž. switać, dluž. switaś, p. świtać, ukr. svitáty. — Usp. ȍsvīt.

U tome je ie. *k̑wīt- < *k̑wₑit-, usp. got. hweits "bijel", stnord. hvítr, norv. kvit, dan. hvid, šv. vit, stengl. hwít, engl. white, stfriz. hwīt, stsas. hwīt, stvnj. (h)wīz, nj. weiss isto (germ. *hwītaz < *k̑wītos); usp. i krimskogotsko osobno ime (XIV. st.) Khyïtánē ?[Hwitani].

V. svijet, svanuti.

svjèdok, gen. svjedòka

Od psl. *sъvědokъ (usp. stsl. sъvědokъ), što je pridjev na -okъ, s korijenom věd- (*věděti "znati", v. vidjeti).

Dalje svjedòčiti, svjèdodžba.

Svjedok je onaj koji je vidio, koji zna.

svjȅž, a, o

Posuđenica iz češkog svěží ili iz ruskog svéžij.

Psl. *svěžь(jь)*: č. *svěží*, slč. *svieži*, p. *świeżi*, r. *svéžij*, *svéžaja*, *svéžoe*, neodr. *svež*, *svežá*, *svežé*,, ukr. *svížyj*, bjr. *svéžy*.

U tome je ie. **swoi-g-jo-s*, usp. got. *swikns* "čist", stisl. *sykn* "nedužan", lit. *sviegas* "svjež", latv. *svaigs* isto, usp. lit. *sveĩkas* (**swei-ko-s*).

Od pridjeva su izvedene riječi *svježìna*, *òsvježiti/osvjèžiti*, *osvježívati*, *osvježávati*.

svȍd

Sadrži isti korijen koji je i u *vôd*, gen. *vȍda* (**vodъ*) i *vòditi* (**voditi*, v.).

svȏj, svòja, e

Od psl. **svȍjь*, *a*, *e*: stsl. *svoi*, bug. *svoj*, mak. *svoj*, sln. *svój*, *a*, *e*, č. *svůj*, *svá*, *své*, r. *svoj*, *svojá*, *svoë* itd.

Usp. *svojìna*, *svójstvo*, *svòjiti*, *osvòjiti*, *posvòjiti*, *usvòjiti*, *osvájati* itd.

Od ie. **swo-jo-s*, kao i iran. **xwai-* (**xwaya-* npr. u iškašim. *xi*, *xe*"svoj, svoja, svoje, svoji"; u **x(u)wai-sarā-*, npr. u iškašim. *xь(f)-* u *xь(f)sar* obj. pad.), prus. *swais*, *swaia*. Usp. iran. **hwai-patya-* (< **swoi-* i **poti-*, za koje v. u *gospodin*) u av. *xᵛaēpaiϑya-* "svoj", stperz. *ʰuvaipašiya-*, part. *xᵛēš*, kl-perz. *xᵛēš* isto, itd.

Usp. **swo-* u stind. *sváḥ* "svoj" (> pali,prakrt. *sa-*), av. *xva-*, *xᵛa-*, st-perz. *huva-* itd. — Usp. stind. *svayám* "prirodno, neusiljeno" (> prakrt. *sayam*, *saïm*, gudžarat. *sẽ*, stsinhal. *siya*).

V. *sebe*.

svrȁka

Od psl. **sȍrka*: csl. *svraka*, bug. *svràka*, mak. *svraka*, sln. *sráka*, č., slč. *straka*, luž. *sroka*, polap. *svorkó*, p. *sroka*, slovin. *sãrka*, r. *soróka*, ukr. *soróka*, bjr. *saróka*.

Usporednice su lit. *šárka*, prus. *sarke* "svraka".

Polazno je ie. **ḱorkā*, sa zvukoopisnim korijenom **ḱer-* — usp. grč. *kóraks* "gavran", *korṓnē* "vrana", alb. *sorrë* "svraka", lat. *cornīx* "vrana", *coruus* "gavran" (> rum. *corb*, tal. *corvo*, sardin. *korvu*, retorom. engadin. *korf*, stfr., prov. *corp*, katal. *corb*, šp. *cuervo*, port. *corvo*) itd.

Je li *-v-* umetnuto zato da se izbjegne oblik *srȁka* sličan glagolu *srȁti*? (Onda slično i u drugim jezicima.)

svŕbjeti, svŕbī

Od psl. **svьrběti*: bug. *sъrbì* mak. *svrbi*, sln. *srbẹ́ti*, *srbí*, č. *svrběti*, slč. *svrbieť*, gluž. *swjerbjeć*, dluž. *swerbśeś*, p. *świerzbieć*, r. *sverbét'*, ukr. *sverbíty*.

Imenica je **svȏrbъ*: stsl. *svrabъ*, hš. *svrâb*, sln. *svrâb*, č., slč. *svrab*, ka-šup. *svôrb*, r. *svórob* itd.

Smatra se da je to od ie. **swerbh-* "okretati, vrtjeti; mesti": ?grč. *sýrphos* "smeće", kimr. *chwerfu* "kovitlac, vrtlog", *chwyrn* "brz" (**swerbh-njo-*), got. *afswaírban* "zbaciti, skinuti, otresti", stnord. *svarf* "pilovina, opiljci", stvnj. *swërban* "vrtjeti se", lat. *svãrpsts* "svrdlo".

svȑdlo

I *svȑdao*, gen. *svȑdla*. Usp. i kajk. *sveder*. — Od psl. **svьrdьlъ/*svьrdьlo*: csl. *svrъdьlъ*, bug. *svъ̀rdel*, *svrъ̀del*, mak. *svrdel*, *svrdlo*, sln. *svẹ́dər*, gen. *svedra*, č. *svider*, p. *świder*, r. *svérdel*, gen. *svérdla*, *sverló* sr. itd.

Povezuje se sa stnord. *sverđ* "mač", stengl. *sw(e)ord*, *swyrd*, engl. *sword* "mač, sablja, bodež", stsas. *swerd*, nizoz. *zwaard*, stvnj., srvnj. *swërt* isto (germ. **swerđam*). Dalje nejasno.

Š

šȁfran

Posuđenica, možda preko njemačkog (na istoku i iz turskog). Oblici kao *cafran, cafaran, caforan, coforan, čafran, džafran, žufran* itd. došli su kroz talijanski (usp. *zafferano*, i mletački *zafràn*); kroz nepotvrđen dalmatoromanski oblik došlo je *sapran* (tako u M. Marulića).

Konačan je izvor arap. *zaʿfarān* "šafran". Iz toga je i srlat. *safranum*, od čega je npr. fr. *safran* (iz stfr. jest engl. *saffron*), šp. *azafrán*. — Iz talijanskog ili francuskog jest nj. *Safran* (srvnj. *saffrân*).

šȁka

Usp. sln. *šáka*. To bi bilo psl. **šāka*, samo u južnoslavenskom.

Riječ nejasna porijekla. Moglo bi biti **šāka* < **šěka* < **ksḗkā* < **skḗk-ā*, no bi li se to dalo usporediti npr. s korijenom ie. **skek-* "skakati, živahno se gibati"?

šȃl

Iz talijanskog *sciallo, scialle* ili preko njemačkog iz fr. *châle*. Također i kroz turski (zato na istoku *šäl* — usp. bug., mak. *šal*, rum. *şal*, alb. *shall*, ngrč. *sáli* itd., sve iz t. *şal* "svilen rubac", što je iz perz. *šāl*). Evropeizam;

engl. *shawl* (iz čega je fr. *châle*) došlo je iz urdskog, u urdski iz perz. *šāl*, što je po gradu koji se zove *Šāliāt* (u Kašmiru), gdje su se izrađivali šalovi od kozje vune poznati nadaleko.

šála

Od psl. **šala/*šalъ/*šalь*: bug. *šàla*, sln. *šála* "šala", slč. *šal'* "obmana, zabluda", p. *szał* "ludilo", r. *šal'*, gen. *šáli* itd.

Glagol je **šalīti (sę)*: bug. *šalja se*, sln. *šaliti se*, č. *šáliti* "varati", r. *šalít'*, *šaljú* "ludovati" itd.

U **šal-* jest ie. **ksēl-*, od korijena **skel-* "rezati" (usp. *dobro mu je odrezao*, s drugačijim značenjima).

V. *haljina, ohol.*

šȁlica

Umanjenica, načinjena od posuđenice iz nj. *Schale* (iz čega je srp. *šólja*).

Nj. *Schale* (stvnj. *skâla*, srvnj. *schâle*) jest od germ. **skēlō*, kao i stnord. *skála*, dan., šv. *skal* ("posudica za vaganje"), dan. *skaal*, šv. *skål*, stsas. *skāla* itd. — Iz stnord. *skál* posuđeno je engl. *scale* "zdjelica vage" (prije i "zdjela").

U germanskom je indoevropski korijen **skel-* "raskalati, rezati", za koji v. u *skala*.

šȁpa

I *šápa.* Od toga je glagol *ošapiti* "dograbiti, ščepati". — U bugarskom je *šap.* Ili je opisna riječ (što je veoma vjerojatno — usp. *ščapiti, ščepati, ćapiti, hapiti* itd.), ili je od psl. **šapa,* ili je riječ nastala ukrštanjem opisne i te praslavenske.

Psl. **šapa* moglo bi biti od ie. **ḱēpā* (s ekspresivnim *ē*?), od korijena **ḱepə-* (st. **ḱepH-*) "kopito" — za nj v. u *kopito.*

šȁptati, šȁpćēm

Od psl. **šьpъtȃti*: stsl. *šьpъtati,* sln. *šep(e)táti, šep(e)tȃm,* č. *šeptati,* r. *šeptát', šepčú* itd.

Izvedeno od imenice **šьpъtъ*: mak. *šepot,* hš. *šȁpat,* gen. *šȁpta,* sln. *šẹ́pet,* gen. *šeptȁ,* č. *šept,* r. *šëpot* itd.

Zvukoopisno. — Usp. *šapùtati, šapućēm.*

Uspoređuje se s mesap. *sípta* "šuti!".

šára

Od psl. **šarъ/*šara*: stsl. *šarъ* "boja", bug. *šar* "pjega", mak. *šar* "šara, boja; šarenilo", *šara* "šara", sln. *šára* "šarenost".

Pridjev **šarъ(jь)*: sln. *šȃr, šára* "šaren, pjegav". — Dalje *šàren, šarèna, o,* glagol *šárati, šȃrām.*

Po jednom tumačenju, riječ **šarъ/*šara* rana je posuđenica iz turkijskog — usp. čuvaš. *sără* "boja", *sărla* "bojiti", ili možda iz drugog turkijskog izvora, usp. turkij. *saryγ* "bijel; žut".

No može se pomišljati i na to da je **šar-* < **xěr-* < **ksēr-* < **sker-* "rezati" (za to v. *čvrst*). Za značenja v. npr. u *pisati, grepsti, ždrijeb.*

šȃv

Gen. *šȃva,* mn. *šȁvovi.* Također *šȁv,* gen. *švȁ.* — Od psl. **šьvъ*: bug., mak. *šev,* sln. *šëv,* gen. *švȁ,* č., slč. *šev,* glužn. *šow,* dluž. *šaw,* p. *szew,* r. *šov,* gen. *šva.*

Od **šьvъ* izvedeno **šьvьcь* (u Dubrovniku *šávac,* gen. *šávca* "krojač", č., slč. *švec,* luž. *šewc* "postolar", p. *szewc* isto, r. *švec* "krojač" itd.), što ima izravnu usporednicu u baltijskom: lit. *siuvìs* "krojač", prus. *schuwikis* "postolar".

Od ie. **sjuw-,* usp. latv. *šuva, šuve* "šav", lit. *ãpsiuvas* "opšav, porub" (tvorbena usporednica za **obьšьvъ* "opšav"), što je od ie. **sjū-* "šiti" (v.).

šèćer

Balkanski turcizam, iz tur. *şeker,* što je iz perz. *šäkär* (ili iz starijeg iranskog izvora, npr. iz srednjoperzijskog do X. stoljeća), a to pak je posuđenica iz srednjoindijskog izvora, usp. pāli *sakkharā* "slador" (< stind. *śarkarā-* "pijesak, prah, šećerni prah").

Iz srednjoindijskog je i grč. *sákkharon* (iz toga je 1879. g. načinjen internacionalizam *sahàrīn/saharȋn*) te arap. *sukkar,* a iz arapskog su potekle evropske riječi kao npr. tal. *zucchero,* šp. *azúcár,* port. *açucar* (*a-* od arapskog člana), stfr. *çucre, sukere,* fr. *sucre* (iz talijanskog), stengl. *sucer, sucre, suger, sugre* (iz stfr.), engl. *sugar,* nizoz. *zuiker* (iz francuskog), nj. *Zucker,* mađ. *cukor* (iz njemačkog). — Arapi su u Andaluziji i na Siciliji uzgajali šećernu trsku.

Kajk. *cùkar,* gen. *cùkra,* te *cùkor* posuđenica je iz njemačkog (*cùkor* iz mađarskog?). (B. Šulek načinio je prema *cukor* od osnove *slad-* riječ *slȁdor*; usp. sln. *sladkor.*)

U starijim rječnicima zabilježene su i riječi *cahar(a), cakara*; one su

pak preuzete iz srlat. *saccharum* (a to je posuđenica iz grčkog).

Staroindijska riječ *śarkarā* ž. "šećer" dala je pali *sakkharā*, prakrt. *sakkarā*, pandžabi *sakkar* ž., nepal. *sakkhar*, orija *sākara*, bihar. *sakkar*, hind. *sakkar* ž., gudžarat. *sākar* ž., marathi *sāk(h)ar* ž., sinhal. *sakara, skuru, hakuru*, maldiv. *hakuru*. — Ista riječ sa značenjem "šljunak, pijesak" jest u pali *sakkharā* "šljunak, pijeak", *sakkharilla-* "pješčan", prakrt. *sakkarā* "pijesak", zappahar. *śakrā* m. mn. "kamenčići", asam. *ikar* "zubni kamenac", marathi *sakirā* m. "oblutak", sinhal. *sakara, sakuru, (h)akura* "oblutak".

Staroindijska riječ *śarkara-* navjerojatnije je dobivena udvajanjem korijena **ker-/*kar-* "kamen", s djelomičnom naknadnom satemizacijom: **kar-kar-* (za stind. *karkara-* "kamen" v. u *rak*) > **ḱar-kar-* (za takav slučaj v. *konoplja*). Indoevropski korijen **ker-/*kar-* "kamen, stijena" jest u arm. *k*^{h}*ar* "kamen, stijena", ?grč. *kranaós* "tvrd, kamen, oštar" (**kr̥s-*), stir. *carrac* ž., stkimr. *carrecc* "stijena, kamen" (**kr̥s-*), ir., kimr. *carn* "hrpa kamenja", stnord. *hǫrgr* "hrpa kamenja; žrtvovalište" (germ. **xaru-γa-*); v. i u *cer*.

Izvor toga jest nostr. **Ḳarʌ* "stijena, strmina", što je još u afraz. **ḳr* (sem.: arap. *qāra* ž. "stijena, brdo"; stegip. *q*^{33}, *q*^{33}*j.t* "brdo", demot. *qr*, kopt. bohejr. *k*^{h}*ro*, said., ahmim. *kro*, fajum. *kra* "obala"; berb.: šelha *iġar* "brdo"; kuš.: bedauje *qara* "vrh, kraj"; čad.: angas *jār* "kraj, brdo" itd.), ?kartvel. (gruz. *ḳarḳar(ovan)-* "visoka stijena, litica"), drav. **kar(a)-* "obala, kraj" (tamil. *karai*, malajalam. *kara*, brahui *karrak*), ?alt. **kira* (turkij. **Kyr*: stturk. *qyrγyq* "kraj, granica", stujgur. *qyr* "gora", turmen. *gyra*, azerb. *gyrag* "kraj, obala", čuvaš. *xĕrĕ* "obala, kraj"; mong. **kira*: mong. pism. *kira* "planinski hrbat, kraj", halha *x́ar* "hrbat; uzvisina"; tung. **kira-* "kraj, rub": evenkij. *kiragin* "visoka obala", even. *kirgin* "uzvisina" itd.).

šéga

I *šëga*. Znači "šala" i "običaj". Južnoslavenska riječ, od **šęga*: stsl. *šęga*, bug. *šagà, šegà*, sln. *šega*.

Dalje nejasno.

Za prvotno značenje "šala" moglo bi biti polazno "nešto krivo, iskrivljeno". Zato mislim da bi trebalo ispitati mogućnost veze s ie. **(s)keng-* "kos, kriv, naheren; hramati": **skeng-* > **kseng-* > *xęg-* > **šęg-*.

Ie. **(s)keng-* jest u stind. *sákthi-* sr. "bedro" (**skn̥g-ti-*), grč. *skázō* "hramam, šepam" (**skn̥g-jō*), tisl. *skakkr* "kriv, kos", germ. **skankjan* "pokloniti, darivati" ← "učiniti poklon, naklon" (stengl. *scencan*, stfriz. *skenka*, srnizoz. *scenken*, nizoz. *schenken*, stvnj. *skenken*, stvnj. *skenken*, nj. *schenken*) itd. — V. u *šunka*.

šëpav, a, o

Pridjev načinjen od glagola *šëpati, šëpām*. Usp. sln. *šepati*.

Glagol na *-nu- šénuti, šênē* (*s puta, pamećū, petom*).

Ukrštanjem s *pr̀tljati* (v. *prtiti*) dalo *šeptr̀ljati*, od toga *šèprtlja*.

Sam glagol *šëpati* nije jasan.

Čini mi se da bi moglo biti "šepati" ← "hodati nakrivo". Zato možda od **ksep-* < **skep-* "sjeći, rascijepiti" (za to v. u *škopiti*). Za značenje usp. *kriv* i *hrom*.

šêst

Od psl. **šëstь*: stsl. *šestь*, bug., mak. *šest*, sln. *šȩ̂st*, č. *šest*, slč. *šesť*, gluž. *šěsć*, dluž. *šesć*, polap. *sest*, p. *sześć*, r. *šest'*, gen. *šestí*, ukr. *šist'*, bjr. *šesć*.

Psl. **šestь* prvotno je značilo "šestorka", a načinjeno je od rednog broja **šestъ(jь)*, što je od ie. **kseḱs-to-s*.

Usp. stind. *ṣaṭ* (< **saṭ ṣ;* indoarij.: rom. (palest.) *šas*, zappahar. *śāh*; **ṣuvat* > rom. (evrop.) *šov*; **kṣ(v)aṭ* > pali,prakrt. *cha*, lendi *chẽ*, *chī*, pandžabi *che*, *chī*, zappahar. *čhai*, nepal. *cha*, asam. *say*, bengal. *chay*, orija *cha*, maithili *cho*, hind., gudžarat. *cha*, marathi *s(ah)ā*, sinhal. *saya* itd.), dard.-nuristan. (**šaš-* > pašai *x̌e*, šina *ṣa*, kašmir. *śĕ(h)*; **šuvaš-* > vajgali, kati *ṣū*, prasun *uṣū*, *wuṣu*, dameli *ṣō*, kalaša,phalura *ṣo*, šina *ṣvā*; **kšat* > pašai *çhā*, khovar *çhoi*), av. *xšvaš*, srperz. *šaš*, sogd. kršć. *xwšw*, bud. *wγwšw [uxušu]*, hotsak. *kṣä*, horezm. *'x*, baluči *šaš*, perz. *šeš*, tadž. *šaš/šiš*, arm. *vecʰ*, grč. *héks*, dijal. *wéks* (usp. *hĕksagram*), alb. *gjashtë*, lat. *sex* (> roman.: rum. *şase*, veljot. *si*, tal. *sei*, sardin. logudor. *seze*, retorom. engadin. *ses*, furlan. *sis*, fr. *six*, prov. *sieis*, katal. *sis*, šp., port. *seis*), stir. *sé*, kimr. *chwech*, got. *saíhs*, stnord. *sex*, šv. *sex*, dan. *seks*, stengl. *si(e)x*, *syx*, *se(o)x*, engl. *six*, stfriz. *sex*, stsas. *sehs*, nizoz. *zes*, stvnj. *sehs*, nj. *sechs*, lit. *šešì*, latv. *seši*, 'jatv.' *sziasz*, toh. A *ṣäk*, B *ṣkas*.

Redni broj na *-to-:* stind. *ṣaṣṭháḥ*, av. *xštva-*, grč. *héktos*, alb. *gjashtëtë*, lat. *sextus* (usp. *sèkstēt/sekstȇt*), stir. *sessed*, got. *saíhsta*, lit. *šẽštas*, latv. *sešdtais* (usp. prus. *uschts*).

Indoevropski su oblici **s(w)eḱs*, **ks(w)eḱs*, **weḱs*, **uḱs* (i pomišlja se na starije **sʷeḱs-*).

Usporedi nazive za šest u semitskim jezicima: akad. *šeššet* m., ugarit. *ṯṯ* ž., hebr. *šiššā* m., *šēš* ž., arap. *sittat* m., *sitt* ž. itd.

Vjerojatno je iz indoevropskog posuđeno kart. **ekŝw-* "šest" (gruz. *eksv-*, megrel. *amšw-*, laz. *a(n)š-*, svan. *usgwa*).

Vjerojatno sredozemna riječ. Usp. i etr. *śa* "četiri" (za vezu između značenja "četiri" i "šest" v. u *četiri*).

šèšīr, gen. *šešíra*

Ne zna se porijeklo te riječi; možda je u nekoj vezi s arap. *šāšīja* "kapa" (pa da je došla k nama preko turskog).

šétati (se), šȇtām/šȇćēm

Od psl. **šętati*: stsl. *šętati sę*, mak. *šeta*, sln. *šétati se*, č. *šátati* "gibati se, kretati se", str. *šatati sę* "lutati", r. *šatat'* "kretati se".

Možda od **ksent-* < **skent-*, od **sket-*, ups. lit. *skàsti*, *skantù* "skakati", lat. *scatere* "šikljati, izvirati".

šȉba

Od psl. **šiba:* sln. *šíba* "šiba, prut", dluž. *šyba* isto itd. — Usp. **šibъ* u hrv. *šȋb*, gen. *šíba* "ševar", p. *szyb* "predmet koji sa zviždukom leti kroz zrak". — Usp. *šȉbica*, *šȉpka*.

Glagol je **šibati* "udarati, bacati": stsl. *šibati* "šibati, udarati", bug. *šibam*, mak. *šiba*, sln. *šíbati*, *šíbam*, č. *šibati*, r. *šibát'* "bacati, udarati". — Usp. **šibnǫti* (u *òšinuti/ošìnuti*; novije je *šȉbnuti*).

Usp. **šibъkъ(jь)* "brz" u č., slč. *šibký*, p. *szybki*, r. *šíbkij* (*šíbok*, *šibká*, *šíbko*), ukr. *šýbkyj*, bjr. *šýbki*.

U psl. **šib-* jest ie. **ksīb-*, od **kseib-/*kseip-*: stind. *kṣipáti* "baca", *kṣipráḥ* "brz", av. *xšviwra-*, *xšōiwra-* isto.

Možda je ie. **kseib-/*kseip-* "bacati" od **skei-b-/-p-*, od **skei-* "rezati, sjeći" (v. *čist*, *štipati*).

šȉja

Od psl. **šī̋ja*: stsl. *šija*, bug. *šija*, mak. *šija*, sln. *šíja*, č. *šíje*, slč., gluž. *šija*, dluž. *šyja*, p. *szyja*, r. *šéja*, ukr. bjr. *šýja*.

Prvotno značenje praslavenske riječi vjerojatno je bilo "ovratnik" pa bi bila srodna s glagolom **šiti*. Za takve veze u značenju usp. č. *vaz*, slč. *väzi* mn., ukr. *v'jazy* "zatiljak", bjr. dijal. *vjazy* isto prema **vęzati* "vezati" (a onda i od zajedničkog indoevropskoga korijena i prus. *winsus* "vrat") — usp. stč. *vaz hrdla* "kosti koje spajaju glavu s trupom".

šíljak, gen. *šíljka*

Usp. pridjev *šȉljast*. — Izvedeno od *šȉlo*, za što v. u *šiti*.

šípak, gen. *šípka*

Od psl. **šipъkъ* "šipak, nar, mogranj, divlja ruža": stsl. *šipъkъ*, sln. *šȋpek*, č. *šipek*, str. *šipъkъ* "ruža, cvijet; šipak", ukr. *šipók* itd. — Postojalo je i **šipъka*: bug. *šipka*, gluž. *šipka*, dluž. *šypka*, slč. *šypka* itd.

Izvedeno od **šípъ* "trn, bodlja, šiljak, vrh": hrv. *šȋp* (i "divlja ruža, obični šipak, Rosa canina"), č., slč. *šíp*, gluž. *šip*, dluž. *šyp*, p. *szyp*, r. *šip* itd.

Usp. i *šipùrika*.

Od *šip* načinjena je riječ *šìpār* "moruna muškog roda; poodraslo muško dijete", od čega pak je *šipárac* "klen manji od oke", *šipàrica/šìpārica* "riba za prženje; poodraslo djevojče".

U psl. **šipъ* najvjerojatnije je ie. **ksī-pó-s*, gdje bi **ksī-* bilo od **ks-ei-*, a **ks-* od korijena **kes-* koji je u *česati* (v.).

Druga riječ, *nâr*, jest balkanski turcizam, iz t. *nar*, što pak je posuđenica iz perz. *nār*, *enār*.

Treća riječ, *mògranj* (u govorima slični oblici), potekla je od starijeg *molgranj* (tako u nekim govorima, npr. u Istri), što je relativno starija posuđenica iz tal. *melagrana*, što je od *melagranato*, ili sl.

Prvi dio talijanske riječi sadrži odraz lat. *malum* "jabuka" (**mēlum* > roman.: rum. *măr*, tal. *melo*, sardin. logudor. *mela*, retorom. engadin. *mail*). Izvor je grč. *mē̃lon* "jabuka", dor. *mā̃lon* (i "kruška", "plod", također "dojke, sise, obrazi"), što je srodno s alb. *móllë* "jabuka" i možda s toh. A *malañ* pl. t., B *meli* "nos" (← "obraz"? ← "jabuka", usp. grč.). S tim ide i het. *mahla-*, što znači "loza". Značenjska bi veza bila npr. "jabuka", "voćka", "stablo s plodovima" → "loza" (za takve značenjske prijelaze usp. npr. lat. *ūua* "grozd, grožđe", što je od **oiw-* ← **ei-w-* "tisa" (v. u *iva*). Polazno bi bilo ie. **māl-*, st. **maHl-* "jabuka; plodno stablo".

U drugom dijelu talijanske riječi odraženo je lat. *granātum* (odgovara našem *zrnat*, v. u *zrno*), usp. *poma granata* "jabuka zrnata" (usp. tal. *melo granato*, *melagrano*, *granata* — sve "mogranj, šipak").

Treba imati na umu da se radi o sličnim biljkama koje međusobno nisu srodne. *Rosa canina* jest grm koji se naziva još običnim šipkom, pasjom ruž om, divljom ružom, šipom, šipurikom; plodovi su jajasti šipci dugi 15—20 mm. *Punica granatum* jest šipak, mogranj, nar, a također i *granat* (što je očito iz talijanskog); plodovi su kuglaste bobe promjera do 12 cm.

šìrok, širòka, o

Od psl. **širokъ(jь)*: stsl. *širokъ*, bug. *širòk*, mak. *širok*, sln. *širȍk*, *široka*, č. *široky*, r. *širókij* itd. — To je od **širъ(jь)*: sln. *šȋr*, *šíra* "širok", č., slč. *širý*, r. *širój* "čist, otvoren", ukr. *šyr* "širina" (usp. *šir* u *širom* te komparativ za

širok, širī); pridjev *öpšīran* vjerojatno je po ruskom (*obšírnyj*) ili češkom (*obšírný*).

Psl. **širъ* "širok, otvoren" moglo bi biti od **kseir-* ← **skeir-*, usp. got. *skeirs* "jasan", stnord. *skírr* "čist, jasan", nj. *schier* "sjajan, gladak" (germ. **skīraz*).

Ie. **skei-r-* još je u č., slč. *čirý* "čist", p. *szczery* "čist, iskren", r. *ščiryj* "istinit, prav; otvoren", ukr. *ščýryj*, bjr. *ščýry*. — Usp. alb. *hir* "milost božja".

Polazno bi moglo biti ie. **skei-r-*, od korijena **skei-* "sjeći" (v. o njemu u *čist*).

šíšati, šîšām

Nejasno. Usp. r. dijal. *šišát', šišít', šíškat', šišlját'* "prekopavati, prevrtati, preturati, rovariti, riti".

Čini mi se da bi se porijeklo tih glagola moralo tražiti u ie. **skei-* "rezati, sjeći" (v. *cijev*): *ši-* < **ksei-* ← **skei-*.

Ili je to opisna riječ?

šìti, šȉjēm

Psl. **šīti, *šījǫ*: csl. *šiti,šijǫ*, bug. *šíja*, mak. *šie*, sln. *šíti, šȋjem*, č. *šíti*, slč. *šiť*, gluž. *šić*, dluž. *šyś*, polap. *sait*, p. *szyć*, r. *šit'*, ukr. *šýty*, bjr. *šyć*.

Od ie. **sjū-* "vezivati, šiti, sukati": het. *šummanza(n)* "uže" (**s(j)u-men-*), stind. *sī́vyati* "šije" (indoarij.: pali *sibbati*, prakrt. *sivvaï*, rom. (evrop.) *siv-* "šiti", lendi *sīvaṇ*, zappahar. *sīwṇu*, gudžarat. *sivvũ*, marathi *sivṇẽ*, sinhal. *siva*), aškun, kati *šiw-* "šiti", vajgali *šuwā-*, dameli *suw-*, pašai *sīw-*, khovar *suik*, kašmir. *suwun* isto (arij. **sīv-*), grč. *kassýō*, atič. *kattýō* "krpam" (**s(j)ūjō*), *hymḗn* "koža, kožica, opna, trak" (**su-*; iz toga intern. *himen* "djevičnjak" — v. i *himna*), lat. *suō* "šijem", got. *siujan* "šiti", stnord. *sýja*, dan., šv. *sy*, stengl. *séowian*, engl. *sew*, frizij. *siije*, stvnj. *siuwan* "šiti" (**sjū-j-*), lit. *siū́ti, siuvù*, latv. *šũt, šuju* "šiti", prus. *schutuan* "nit", *schumeno* "postolarska dretva" (**sjū-men-*).

Psl. **šīdlo* (bug. *šilo*, mak. *šilo*, hš. *šȉlo*, sln. *šílo*, č. *šídlo*, slč. *šidlo*, gluž. *šidło*, dluž. *šydło*, polap. *saidlü*, p. *szydlo*, r. *šílo*, ukr. *šylo*, bjr. *šýla*) nastalo je od ie. **sjū-dhlo-m* i usporednice su lat. *sūbula* "šilo" (**sūdhlā*; lat. > roman.: rum. *sulă*, tal. *subbia*, juž. *suľa*, mlet. *subya*, sardin. logudor. *sula*, retorom. engadin. *süvla*, furlan. *suble*, galicij. *solla*; iz sjevernoafričkog poznolatinskog jest berber. *tisubla* "velika igla"), stvnj. *siula* "šilo, igla", srvnj. *siule*, nj. *Säule* (**sjūdhlā*). Šilo služi za probadanje rupica kroz koje se provlači nit za vezivanje — dakle je prvotno značenje korijena **sjū-* bilo upravo "vezivati".

Ie. **sjū-* poteklo je od starijeg *sjuH-*, a to je zapravo izvedeno sufiksalnim *-u-* od **seH(i)-* "vezivati": het. *išhija-* "vezivati", *išhiul* "ugovor", luv. *hišhija-* "vezivati", stind. *syáti* "veže", stisl. *sími* "vrpca, žica", stvnj. *seito* "vrpca, petlja", nj. *Saite* "struna", lit. *siẽti* "vezati", prus. *saytan* "remen", stsl. **sětь* "petlja, zamka".

Vjerojatno je **sju(H)-* ništični stupanj nastao ovako: **seH(i)-u-* > **sHj-u-* (> **sjuH-*?).

škàkljati, škàkljām

Usp. stsl. *skъkъtati*, sln. *ščegetáti*.

Dakle bi *škàkljati* bio odimenski glagol od **skъklь*, a **skъkъtati* od **skъkъtъ*.

Polazno je **skъk-*, što bi moglo biti opisno — usp. grč. *gargalízein*, lat. *titillare, titillicare*.

škȃmp

Riječ je posuđena u XIX. stoljeću (jer se taj rak iz većih dubina lovi tek otad), i to iz mletačkog *scampo* (iz mletačkog je ista općetalijanska riječ).

Mletačkotalijanska je riječ konačno potekla iz nekog rezultata ukrštanja grčkih riječi *kampḗ* "gusjenica" (doslovce "kriva, iskrivljena, zavinuta", za dalje veze v. u *kut*; usp. ngrč. *kámpia* "gusjenica") i *skambós* "kriv, zavinut". Na sličan su način nazivani neki rakovi zavinuta zatka u raznim jezicima.

škȁre

Množina zbog toga što su udvoje. — Posuđenica iz stvnj. *skâri* "nožice", što je množina od *skâr(a)* ž.; današnji njemački *Schere*. Germanske su usporednice npr. stisl. *skǽri* sr. mn. "nožice", stengl. *scéar* "lemeš, raonik", engl. *share* isto. Te su germanske riječi potekle od ie. **(s)ker-* "rezati" (v. *krojiti, čvrst*).

škíljiti, škílјī

Znači i "zrikavo gledati" i "slabo svijetliti". Usp. i *skíljeti, skiliti* te *škȉljav, skiljast, škȉlj, škílja* itd. Usporednice u slovenskom, npr. *škiliti, škilast, škilec*.

Polazno je psl. **skylъ*, što je značilo "slab" ili nešto slično, ali u vezi s gledanjem (pa se od toga razvilo s jedne strane značenje povezano sa zrikavim gledanjem, a s druge povezano sa slabim viđenjem). To je od pretpsl. **skūl-*.

Paralelno sa **skūl-* postojao je i oblik **ksūl-*, koji je dao psl. **xylъ*: bug. *xil* "koji ima rogove zavrnute unazad", "slab, bolešljiv", sln. *hil* "kriv, zavinut unazad ili ustranu", č. *chylý* "nagnut, sagnut, kriv", p. *chyły* "klimav, labav", r. *xílyj* "slab, bolešljiv, nemoćan; kržljav", dijal. *xíloj* "koji slabo raste; star, trošan", bjr. *xíly* "koji se savija". — Usp. **xyľati*: hrv. st. *hiljati* "namigivati očima", slč. dijal. *xiľac śe* "klanjati se", gluž. *khileć* "sagibati se", p. *chylać* "opuštati se, klanjati se", slovin. *χîlăc* isto, r. dijal. *xilját'sja* "njihati se", ukr. *xyljáty* "njihati se", bjr. *xiljácca* "sagibati se na sve strane". — Psl. **xyliti (sę)*: bug. dijal. *xili sa* "pokazivati zube (o konju itd.)", hrv. st. *hiliti* "progoniti, tlačiti, mučiti, *st.* nagibati, sagibati", sln. *híliti* "savijati, sagibati; škiljiti; gledati iskosa", č. *chýliti* "sagnuti se", slč. *chýliť*, gluž. *khilić*, dluž. *chyliś* isto, p. *chylić* "spustiti se, nagnuti se", slovin. *χîlěc* "sagnuti se", r. dijal. *xilít'* "mijenjati se (o vjetru)", ukr. *xylýty* "saginjati se", bjr. *xilíć* "naginjati se".

Ovamo bi išlo i hrv. st. *hila* "kila", *hilav* "kilav".

Pretpsl. **skoul-* → **ksoul-* jest u psl. **xula*: sln. *húla* "lȗk; zglob pleća"; **xuliti*: hrv. st. *huliti* "uvinuti", *huliti se* "pregibati se", sln. *húliti, hȗlim* "kriviti, savijati", č. *chouliti* "stiskati; zamatati", slč. *chúliť sa* "pritisnuti se".

Pretpsl. **keul-* bilo bi u **čulъ*, od čega je *čȕla, čúla* "ovca s malim ušima", *čȕlav* "bezuh", pa *čúljiti, ćúliti, načȕljiti, naćúliti* (uši).

Polazni je indoevropski korijen **(s)keu-*, s proširenjem *-l-*. Za **keu-* "savijati" v. u *kvaka*.

škȍda

U starijem jeziku i *skoda*. — Usp. pridjev *škȍdljiv, škȍdan*, glagole *škȍditi, nàškoditi*.

Kao i u nekim drugim slavenskim jezicima, riječ je posuđenica iz stvnj. *scado* "šteta, kvar, škoda, uštrb".

Stnord. *skaði* (iz toga engl. st., dijal. *scathe*), stengl. *sceaðu*, nizoz. *schade*, stvnj. *scado*, nj. *Schade(n)* jesu od germ. **skaþan-* "šteta, ozljeda". — Indoevropski je korijen **skēth-/*skəth-* "oštetiti", koji je još u grč. *askēthḗs*

"neoštećen, nepovrijeđen, zdrav" (s *a-* < **n̥-* "ne", od nesačuvana **skēthos* "šteta, ozljeda"; preko kršćanstva iz toga je *àskēt* "isposnik"), srir. *scíth* "umoran" (**skēt(h)-o-s*), *scís* "umor" (**skēt(h)-st-*).

škôla

Internacionalizam, dospio kroz učeni latinski (srlat. *scōla* < lat. *schola*, što je iz grčkog), njemački (stvnj. *scuola*, srvnj. *schuol(e)*, nj. *Schule*) i talijanski (*scuola*). Konačan mu je izvor grč. *skholḗ* "nauka, predavanja, škola". (U romanskim jezicima i pod utjecajem latinske riječi: rum. *școală*, dalmat. raguzej. *skula*, tal. *scuola*, sardin. *iskola*, fr. *école*, prov., katal. *escola*, šp. *escuela*, port. *escola*.)

Grčka riječ *skholḗ* znači "mir, dokolica, počina, odmor, slobodno vrijeme; posao za dokolice, nauka, predavanja, zabave filozofā, mjesto za to, škola, slušači; oklijevanje, sporost".

Indoevropski je korijen grčke riječi **seǵh-* "držati": stind. *sáhate* "svladava" (indoarij.: pali *sahati*, prakrt. *sahaï*, hind. *sahnā* "izdržati, podnijeti" itd.), kašmir. *sahun* "podnositi", grč. *ékhō* "držim, imam", hom. osobno ime *Héktōr*, lezb. *héktōr* "zaustavljač" (**seǵh-*), *okhéō* "nosim; podnosim" (**soǵh-*), *ískhō* "držim" (**si-sǵh-ō*), *skhē̃ma* "držanje; držanje tijela, vladanje; plesna figura; vanjština, oblik, lik, stas; svojstvo, položaj, stanje, stajalište" (iz toga *shéma*), srir. *seg* m. "snaga", got. *sigis* sr. "pobjeda", nj. *Sieg* isto itd.

škôljka

U starijim zapisima i *skolka, skoljka.* — Od psl. **skolьka*, što je još npr. u stsl. *skolьka*, bug. *skolka, skojka*, mak. *školka.*

U psl. **skol-* jest ie. **skol-*, od **ks-ol-* (v. *ohol*) sa **ks-* od **kes-* "trgati, derati" (v. *česati*), ili je, što je možda i vjerojatnije, ie. **skel-* "rascijepiti, iskalati" (za to v. u *skala*).

Što se tiče značenja, usp. germ. **skaljō* (od istog indoevropskoga korijena) u got. *skalja* "crijep, pokrov", stnord. *skel* "školjka", stengl. angl. *scell*, zapsakson. *sciell*, engl. *shell* "ljuska, kora, ljuštura, školjka", srnizoz. *schelle, schille*, nizoz. *schel, schil* "ljuska, kora, mahuna, školjka", nnj. *schelle*, stvnj. *scala*, srvnj. *schale*, nj. *Schale* "lupina, ljuska, ljuštura, školjka".

škòpiti, škòpī

I sa starijim *sk, skòpiti.* — Od psl. **skopīti*: stsl. *skopiti*, bug. *skopja*, mak. *skopi*, sln. *skopíti*, č. *skopiti*, p. *skopić*, r. *skopít'*, ukr. *skopýty*, bjr. *skapíć.*

Indoevropski je korijen **skep-* "rascijepiti, razrezati": iran. **skapa-/ škapa-* u vahan. *škop* "vol", grč. *sképarnos* "sjekira", *skápelos* "stijena", lit. *skõpti, skopiù* "dupsti", *skabyti* "udarati", latv. *skabīt* "rezati", lit. *skãplis* "sjekira".

Ie. **skep-* jest od nostratičkog opisnog **capa* "udarati, sjeći": afraz. **SP-* "udarati" (arap. *sfq, ṣfq* "bučno udarati", *ṣfʿ* "udarati pesnicom"), ural. **ćappa-* "sjeći, rezati" (veps. *ćappa-*, saam. sjev. *čuop'pâ-*, ?mađ. *csap-* "udariti", nenec. *sapa-* "sjeći"), drav. **cava* "sjeći" (kota *cav-*), alt. *čap(a)-* "udarati, sjeći" (t. *çap-*; halha *cawči-*; nanaj. *čapči-*).

Izvannostratička usporednica jest sinotib. **(č)ʌp* "lomiti, trti".

V. *štap.*

škȍrnja

I *skȍrnja.* Ta riječ za čizmu danas nije standardna. — Od psl. **skorьnja*: sln. *skórnja, skorna*, stč. *skorně*, č. *škorně, skorně*, slč. *škorňa*, gluž. *škórnja*, dluž. *škórńa*, p. *skórnia*, ukr. *skírnja.* Usp. **skorьnь* u sln. *skọ́renj*, str. *skorьnь* (usp. r. *skornják* "krznar").

Riječi su načinjene od **skora* "koža", a to pak je od ie. **skor-ā.*

Ie. **sker-* "kora, korica" jest u norv., šv. *skare* "snježna kora", stnord. *skrá* ž. "komad suhe kože" (germ. **skrahō*), srnnj. *schrāde* "tanak, suh", lit. *skrę̃sti, skrèsti* "pokrivati se suhom korom" (**skr-end-, *skr-et-*).

Ie. **sker-* poteklo je od nostr. **Carʌ* "kora, skrućena kora", što je još u ?kart. (čan. *cara* "jalova zemlja"), ural. **ćarʌ* "opna, kožica, korica; stvrdnut" (marij. gor. *cara,* ist. *ćora* "opna", udmurt. *ćuryt* "tvrd, čvst", komi *ćôryd* isto, selkup. *šaral* "tvrd"), drav. **carʌ-* "hrapav, grub" (tamil. *caracara* "biti hrapav", tamil, malajalam *caral* "šljunak"), alt. **čar(ʌ)* "stvrdnuta korica, snježna kora" (turkij.: gornoaltaj. *čarym* "snježna kora"; mong. pism. *čar* "snježna kora", *čar-ča-* "smrzavati se, stvrdnjavati se", kalm. *car* "snježna kora; kožica, korica").

V. *kora,* a za značenje i pridjevskost v. *crijevlje.*

škrȃbica

I *škrȃbica.* Usp. oblik *skrabijica* (u P. Hektorovića). Polazni je oblik za tu umanjenicu riječ *škràbija* (tako u nekim govorima Bosne i Crne Gore), pa se može govoriti o psl. **skorbьja* i sličnom (usp. od toga sln. *škrȃblja* "kutija", č. dijal. *škrabice* isto). Psl. **skorbьja* usporedno je riječi **korbьja/*korbьji*: stsl. *krabii,* hrv. *krabija* (u Stullijevu rječniku), stp. *krobia* "mala pletena košarica", r. dijal. *korob'já* "sanduk ili kutija od luba za čuvanje odjeće", *korobejá* "košara od luba", bjr. dijal. *korobéj* "visoka kutija pletena od slame i pruća, za sasipanje zrnja".

Prvotno je riječ značila "pletena košara" i sl.

Psl. **(s)korb-* jest od ie. **(s)korb(h)-*, od korijena **(s)kerb(h)-* "vrtjeti", za koji v. u *krabulja.*

škȑba

U govorima i *ščrba.* — Od psl. **ščьrba*: sln. *ščrbá* "skrbina, krnj zub", dluž. *šćerba,* polj. *szczerba* isto, r. *ščerbá* itd.

To je poimenčen pridjev ž. roda, usp. bug. *štъrb, štrъb* "škrbina", p. *szczerb* isto; kao pridjev str. *ščьrbъ* "kvaran, nepotpun, krnj", dluž. *šćerb.* U našem jeziku *škrb, štrb.*

Početak *škr-* tumači se od *štr-* (disimilacija *š-č = š-tš > št*), no moguće je polaziti od oblika **skъrba, *skrьba.*

Usp. prilog *naȕštrb* (od *ȕštrb,* što je možda po ruskom *uščérb* "šteta, gubitak, uštrb").

Usporednice u baltijskom: lat. *šķir̃ba* "škrba", *skar̃ba* isto, *skar̃bs* "oštar, grub" (v. *hrabar*). — Za **skъrba* usp. lit. *skur̃bė* "žalost, tuga, jad" (v. *skrb*). Usp. *škrábati* (**skrō-bh-*).

Sadrži ie. **skerbh-*, usp. stengl. *sceorpan* "strugati", *scearp,* engl. *sharp,* nj. *scharf* "oštar" (germ. **skarpaz*), lit. *skreběti* "rezati". Za **sker-* v. *kora.*

škȑge mn.

Riječ nema usporednica u drugim slavenskim jezicima. Pomišlja se na to da je u njoj *-ga* sufiks, a *škr-* da je od starijega *skr-* i da je u tome korijen ie. **sker-* "rezati": **skrьga.*

Usp. psl. **krěľa,* mn. **krěli* "škrge" (hrv. *krȅlja,* mn. *krȅlje* "škrge", sln. *krelje* mn. pogrdno "noge", slovin. *křél* "kralješnica; peraja"), što je poteklo od **(s)kroi-l-* (psl. **skrěľa,* mn. **skrěli* npr. u č. *skřele,* p. *skrzele* "škrge, peraja"). — Od **krěľa* načinjeno je **krěľǫtь/*krěľutь,* što je u hrv. *krȅljūt*

"krilo; peraja; škrge", sln. *kréljut* "krilo". Dalje *krëljūšt, kȑljūšt*, s drugim sufiksom ili s dočetkom po *ljuska, ljuštura.*

Pretpsl. **ksroil-* jest u **xrěli* mn.: bug. *xrelè, xrilè* "škrge", hrv. (Hvar itd.) *hrelö*, usp. stč. *chřelišče.* — Tome se pridružuju i imena kao *Hrëlja, Rëlja, Hreljko,* prezimena *Hreljković, Reljković, Relković* itd.

Za **(s)kroi-, *(s)krei-* v. u *krojiti.*

škrìljāk, gen. *škriljáka*

Također *škȉljāk, škrljâk, krljâk* i sl. — Riječ je izvedena od **skrilo* (bilo bi psl. **skridljákъ*), usp. žumberačko *kriljäva* "škriljak, šešir".

Za dalje veze **skrilo* v. u *krilo.*

škríljevac, gen. *škríljēvca*

Izvedno od *škrȋljav,* što pak je od *škrȋlj* "vrsta plosnatoga kamena". Usp. i *škrílja* "ploča; trijeska", *škríla* te sa starijim početkom *skrȋl, skríla, skrȋlj, skríljka*; usp. i *škríljac.*

Od psl. **skrylь, *skryla, *skryljь,* usp. sln. *skríl, skríla, škríl,* "kamena ploča", *skȓl* ž., gen. *skrlî* "škriljac, listovac"; č. *skřidla, škřidla* isto, r. *skryl'*, bjr. *skryl'* "komad".

To je od pretpsl. **skrūl-*, što je od **skrūdl-*: **skrū-d-*, od indoevropskoga **(s)kreu-*, što je **(s)kr-eu-*, od korijena **(s)ker-* "rezati" (v. u *krojiti*). Usp. npr. skrimr. *ysgrud* "kostur" (**skrou-to-*), stengl. *scréade,* engl. *shred* "razderan komadić tkanine, krpa, dronjak, cunja", stvnj. *scrôt,* nj. *Schrot* "kaša, prekrupa" (germ. **skraud-* < **skrou-t-*), stvnj. *scrôtan,* nj. *schroten* "prekrupiti, sjeći, krupno mljeti" itd., stengl. *scrúd,* engl. *shroud* "pokrov, plašt; puta, užad koja veže jarbole s bokovima broda" (germ. **skrūđ-*). — Iz nj. *Schrot* jest *šrôt* "sačma; grubo samljeven kukuruz, ječam i sl., prekrupa, kaša".

Usp. i lat. *scrūpus* "oštar kamen", *scrūpulus* "kamičak" i *scrūpulum* "skrupul, najmanji uteg, od 1.14 g" (pa onda *scrūpulus* "sumnjičavost, oklijevanje, nemir", preko "koji mjeri sa sumnjom" i sl.; usp. *skrùpula, skrupulózan/skrȕpulōzan).*

škȑt, a, o

Od psl. **skrъtъ(jь)*: mak. *škrt.*

Glagol **skrъtěti*: r. *kortet'* "željeti, silno htjeti, žudjeti"; **skrъtiti*: bug. *kъrtja* "krčiti", hrv. *krtiti* "mučiti".

Polazno je ie. **(s)ker-* "rezati, sjeći", za koje v. u *čvrst* i *krojiti.*

šlämpav, a, o

Također i *šlämpast.* — Veoma izražajna razgovorna riječ, preuzeta iz nj. *schlampig* "nemaran, neuredan, aljkav", sa zamjenog njemačkog sufiksa hrvatskim. Njemački je pridjev načinjen od glagola *schlampen* "bančiti, žderati, lokati" (usp. i *schlampampen* "raskalašeno živjeti, žderati"), koji je zvukoopisan.

šljȅm

Od psl. **šelmъ*: csl. *šlěmъ*, bug. *šlem,* mak. *šlem,* sln. *šlèm,* gen. *šléma,* č. dijal. *šlem* ("žensko pokrivalo za glavu"), stp. *szłom,* r. *šelóm* (dijal. i "brdo, hum"; a oblik *šlem* jest iz csl.), dijal. *šolóm* ("gornja poprečna greda na krovu"), ukr. *šolóm.*

Praslavenska je riječ posuđenica iz germ. **helmaz.* — Iz slavenskog je posuđeno lit. *šálmas* "šljem".

Germ. **helmaz* "šljem" dalo je got. *hilms,* stnord. *hjálmr,* stengl. *helm,*

engl. st. *helm* (danas *helmet*, što je posuđenica iz stfr. *helmet*: to je umanjenica od *(h)elme*, danas fr. *heaume*, a to posuđenica iz franačkog), stfriz., stsas., nizoz., stvnj. *helm*, nj. *Helm*.

U germ. **hel-* jest indoevropski korijen **ḱel-* "pokriti, zastrti": stind. *śaraṇá-* sr. "štit" (indoarij.: pali, prakrt. *saraṇa-* sr. "skrovište, kuća", hind. *saran* ž., sinhal. *saraṇa* "selo, grad" itd.), *śarman-* "pokrivanje, zaštita; štit, krov", *śā́lā* "staja, koliba" (indoarij.: pali, prakrt. *sālā* "šupa, staja, kuća", prakrt. *sāla-* sr. "kuća", bengal. *sāl* "radionica", hind. *sāl* ž. "kuća; škola", sinhal. *sala, hala* itd.), aškun *sal* "staja", kašmir. *hal* ž. "kuća" (**ḱōlā*), grč. *kaliā́* "koliba", *kólythros* "vreća, torba", hom. *koleós* "korice mača" (**ḱolewós*), lat. **cellō* u *occulō* "zaklanjam, skrivam" (*occultus* "skriven, potajan; podmukao" — usp. *okùltan, okultìzam* itd.), *color*, gen. *colōris* "boja" (st. *colōs* "pokrivač, zastor"; *colōr* > fr. *couleur* itd.; usp. u našem jeziku posuđenice *kòlōr/kolôr*, gen. *kolóra, kolòrit, koloratúra* itd.), *celō* "tajim, skrivam" (*celāre* > fr. *celer* "zatajiti, sakriti, prešutjeti"), *cella* "sobica, klijet, spremište, žitnica" (v. *ćelija*), osk. *kaíla* ak. "cellam" (**kaljā*), stir. *celim* "pokrivam", *celu* "pokrivati", stir. *cuile* "spremište, podrum", srir. *cuilche* "ogrtač" (**kolikiā*), stengl. *hel(i)an* "pokrivati", stsas., stvnj. *helan*, nj. *hehlen* "tajiti" (germ. **hel-* < **ḱel-*), got. *halja* "pakao", stnord. *hel*, stengl. *hel(l)* "jazbina", engl. *hell* "pakao; jazbina", stsas. *hellia*, nizoz. *hel*, stvnj. *hella*, nj. *Hölle* "pakao" (germ. **haljō* < **ḱol-jā*) itd.

Druga riječ za šljem, *kàciga* (donedavno se upotrebljavala kao npr. *zaštitna kaciga, radna kaciga, kaciga za motorista* itd.) ima još starije i novije suoblike kao što su *kàcida, kacita, kaceta, kacija* i dr. Starije je *kacida*; promjena *d* → *g* jest kao u *kàtrīda, kandrìda* itd. prema *katrîga, kàntrīga* itd. "stolac" (iz dalmatoromanskog odraza — usp. veljot. *katraida* — latinske riječi *cathedra*, što je iz grč. *kathédra*, za što v. u *sjesti*).

Riječ *kacida* posuđenica je iz talijanskog, usp. *càssida* "šljem", što je novija riječ načinjena iz lat. *cassida*. U latinskom je starija riječ *cassis*, gen. *cassidis* "šljem", i za nju se pretpostavlja da je, kao i još neke riječi iz vojništva, preuzeta iz etrurskog jezika.

šljȉva

Od psl. **slīva*: bug. *slìva*, mak. *sliva*, hrv. također i *slȉva*, sln. *slíva*, č. *slíva*, r. *slíva* itd.

Psl. **slīva* poimenčen je pridjev ž. roda — a pridjev **slivъ(jь)* jest od ie. **slī-wo-s* "plav".

Ie. **(s)lī-* jest u lat. *līueō* "biti boje olova", *līuor* "modrica, masnica", stir. *lí* "boja, sjaj", kimr. *lliw* isto, bret. *liou* "boja".

To ie. **(s)lī-* jest od **slǝi-* ← **slōi-*, usp. **sloi-k$^{(w)}$o-* u germ. **slaihōn-* "trnina": dan. *slaa*, šv. *slå*, stengl. *slá*, engl. *sloe*, nizoz. *slee*, *sleeuwe*, stvnj. *slēha, slēwa*, nj. *Schlehe*.

šmȋnka

Posuđenica iz nj. *Schminke* "ličilo, boja za lice", što je od srvnj. *smicke, sminke* isto. To je srodno s norv. *smika* "mazati, laštiti", *smeikja* "mazati; ulagivati se, laskati; mazati se", stengl. *smácian* "ulagivati se, laskati", nj. *schmeicheln* isto (iz toga *šmäjhlati*).

Te germanske riječi sadrže ie. **smeiǵ-*, što je još u lit. *susmìžęs* "malen", isl. *smeikr* "gladak, klizak; plah, bojažljiv". To je proširenjem *-ǵ-* dobiveno od **smei-*, za koje v. u *smeđ*.

šmr̂kalj, gen. *šmȑklja*
Od psl. **smьrklь*: sln. *smrkelj, šmrkelj.* — Usp. *šmȑkav, smrkav* (**sъmьrkavъ(jь)*), od toga *šmȑkavac,* gen. *šmȑkāvca.*
Polazno je **smьrkъ*: hš. *šmȑk, šmȓk* "štrcaljka", sln. *smȓk,* gen. *smŕka* "šmrklji", č. *smrk,* str. *smrъkъ* isto.
Od toga glagol **smьrkāti*: hš. *šmŕkati, šmȓčēm* (pa po takvu prezentu infinitiv *šmȓcati*), sln. *smŕkati,* č. *smrkati,* slč. *smrkať,* gluž. *smorkać,* dluž. *smarkaś,* p. *smarkać,* r. *smorkát',* ukr. *smorkáty,* bjr. *smorkáć.*
Usp. **smьrgati* u r. *smorgát'* "glasno se useknuti", ukr. *šmórhaty* "čistiti", bjr. *smórhać* "šmrkati".
Zvukoopisno **smrъk-/*smrъg-*, usp. perz. *morg,* lit. *smùrgas* "šmrklji".

špâg, gen. *špága*
U Dubrovniku je ta riječ za džep *špäg,* gen. *-a,* u nekim govorima *špäg,* gen. *špagä* (pa bi to u standardnom bilo gen. **špàga*), a ima i *čpäg.* — Od psl. **čьpagъ*, što je dalo još rcsl. *čьpagъ, čipagъ* "vrećica za novac, mošnica, džep". Riječ **čьpagъ* najvjerojatnije je prvotno označavala vrećicu vezanu za pojas. Možda je **čьp-* poteklo od pretpsl. **kip-*, što je od ie. **keip-/ *koip-*, a **koip-* jest u psl. **cěpati* "cijepati, kalati" (dalje v. u *cijepati*). U tom bi slučaju **čьpagъ* značilo "razrez u odjeći" (→ "džep").
Kako se prvotno radilo o vrećici vezanoj, 'uhvaćenoj' za pojas, pomišlja se i na neku pseudoprijevojnu vezu s opisnim glagolima **čapati* "hvatati", **čapiti* "uhvatiti".
Postoji još jedno tumačenje, po kojem je **čьpagъ* posuđenica iz nekog nepoznatog turkijskog izvora (bulgarskog, avarskog), zbog završetka *-gъ* (kakav je npr. u starim turkizmima *kovъčegъ*, *kovčeg*, *pašenog*, *bělěgъ*, *biljeg*).

štäkor
Riječ nejasna porijekla; usp. još oblik *stähor* (i *stäor, stävor*), za koji se po jednom tumačenju pretpostavlja da je stariji: bio bi razvoj *st-* > *št-* i *-h-* > *-k-*. U svakom slučaju, čini mi se da bi *-or* mogao biti sufiks.
Druga riječ za štakora, *pantàgana* (proširena u Dalmaciji), posuđenica je iz talijanskog *pantegana.* Kako je smeđi štakor (Epimys norvegicus), koji živi u podrumima i u kanalizaciji (a u prirodi u podzemnim rovovima i uz potoke) dospio u Evropu na brodovima iz Azije, s Crnog mora, nazvan je pontskim mišem (za ime *Pont* v. u *put*). Odatle (od *ponticus* "pontski", iz sklopa *mus ponticus*) tal. dijal. (bolonj.) *pondg(a)*, (stmlet.) *pôntega* itd., od čega je izvedeno (imenica **ponticānus*) tal. *pantegana*, (trent.) *pantegan, paltegam,* (mlet., lombard., đenov.) *pantegana*, furlan. *pantiane.* Starija posuđenica iz talijanskog jest sln. *podgána.* — U kućama živi obični sivi štakor (Epimys rattus rattus), koji je u srednjem vijeku u Evropu dospio također iz Azije.
Za istočnu riječ za štakora, *pácov* (s naknadno umetnutim *-r- párcōv*), pomišlja se da je posuđenica iz nekog sličnog izvora, s *-ov* kao u odrazima mađarskog *-ó* (*lopov* ← mađ. *lopó*).

štâp, gen. *štápa*
Od psl. **ščapъ*: stsl. *ščapъ*, bug. *štap,* mak. *štap,* sln. *ščáp,* r. *ščap* ("urez u drvetu").
Psl. **ščapъ* jest od ie. **skēp-o-s*. Usp. grč. *skē̂ptron,* dor. *skā̂ptron* (iz srgrč. jest *skiptar*), *skā̂pos* "grana", lat. *scāpus* "držak", stnord. *skapt* "štap", stengl. *sceaft*, engl. *shaft* "držak; motka, rudo; osovina", stsas. *skaft* "koplje",

stvnj. *skaft*, njem. *Schaft* "štap", lit. *škẽpsnė*, latv. *šķeps* "koplje" itd.
Indoevropski je korijen **skep-* "sjeći". — V. *škopiti.*

štédjeti, štédīm
Od psl. **ščęděti*: bug. *štadjà*, mak. *štedi.* — Usp. *poštédjeti, prištédjeti, uštédjeti, pȍšteda, ȕšteda* itd. Pridjev *népoštedan* jest po ruskom.
Usp. **ščedrъ(jь)*: stsl. *štedrъ* "milosrdan", bug. *štedъr*, mak. *štedro* prilog, hš. *štȇdar* "darežljiv", č. *štěrý* "darežljiv, podašan", r. *ščédryj* isto itd.
To je od ie. *(s)kend-* "otcijepiti": grč. *skedánȳmi* "rastepem, raspršim, rastjeram", latv. *šķęd̦ẹ̄rns* "iver", lit. *kedėti* "puknuti, tresnuti" itd.
V. *oskudan.*

štȅta
Od psl. **tъščeta*, usp. stsl. *tъšteta*, r. *tščetá* (*tščetnyj* "uzaludan, beskoristan (o trudu); prazan (o nadi)"), sa sufiksom *-eta/-ota* za pridjevske apstrakte, od **tъščь* "tašt, prazan".
V. *tašt.*

štípati, štȋpām
Od psl. **ščipāti*: bug. *štìpja*, mak. *štipa*, sln. *ščípati*, č. *štípati*, p. *szczypać*, r. *ščipát'*, *ščipljú* itd.
Od nesačuvana **ščipti* (ie. **skeip-*), usp. **ščьpěti*, **ščьpnǫti* (**vъščьpnǫti* u *ušnuti se*, o Mjesecu).
Psl. **ščȉpъ* jest u *ȕštap*, sln. *učep* i dr., str. *ščьpъ* "šteta; smanjivanje Mjeseca" (usp. r. *ščepót'* "prstohvat" < **ščьpъtь*) — riječi *uštap u-* daje značenje "ono što nije otkinuto" (usp. *ubog : *bog*).
Indoevropski je korijen **skeip-*, koji je u grč. *skoĩpos* "štap, palica" (**skəip-*), lat. *scīpiō* isto, norv. *skivra* "komadić", srengl. *scifre, scivre*, engl. *shiver* "trijeska, krhotina, odlomak, komadić", stvnj. *scivaro*, nj. *Schiefer* "trijeska" (germ. **skīf-* < ie. **skīp-* < **skəip-*) itd.
To je najvjerojatnije s proširenjem *-p-* od **skei-* "sjeći" (v. *cijepati, cijev* itd.). — Od **skeib-* jesu got., stnord. *skip* "lađa, čamac, brod", dan. *skib*, šv. *skepp*, stengl. *skip*, engl. *ship*, stsas., stfriz. *skip*, srnizoz. *scip, scāp*, nizoz. *schip*, stvnj. *scif, scef*, nj. *Schiff* ("čamac" ← "odsiječen od drveta"; germ. **skipaz*), lit. *skiẽbti* "parati", latv. *šķibīt* "udarati, sjeći".

štȋt, gen. *štíta*
Od psl. **ščítъ*, ge. **ščītà*: stsl. *štitъ*, mak. *štit*, sln. *ščȋt*, gen. *ščíta*, č. *štít*, r. *ščit*, gen. *ščitá.*
Prvotno značenje riječi **ščítъ* bilo je "daska" (usp. srp. na Kosovu *štitka* "izvijena bočna daščica za samar").
Polazno je ie. **skei-t-* od **skei-* "rezati": lit. *skiẽstas* "tkalačko brdo", latv. *šķiets* isto, prus. *scaytan* "štit", stir. *scíath* "štit", kimr. *ysgwyd.* Usporedi i lat. *scūtum* (> roman.: rum. *scut*, sard. log. *iskudu*, retorom. eng. *sküt*, furlan. *skut*, fr. *écu*, prov. *escut*, katal. *escut*, šp., port. *escudo* — tako za nazive novca na kojem je lik štita; iz prov. jest tal. *scudo*, iz čega je k nama došlo *skȗda, škúda, škȗda, škȗd*; u francuskom se *écu [ekü]* "štit; škuda, talir" poklapa sa skraćenicom *ECU* "European currency unit", za evropsku novčanu jedinicu, koja se upotrebljava od 1978/79), što može biti od **skoi-to-m*, a tumači se i od **skeu-to-m*, od **skeu-* "pokrivati".
Značenjska je usporednica got. *skildus*, nj. *Schild* "štit", što je od ie. **skel-* "rascijepiti".
Polazni je korijen **skei-*; za nj v. *cijepiti, cijev, čist, cijediti.*

štȍ

Od psl. **čьto*: stsl. *čьto*, bug., mak., gluž. *što*, r. *čto*, ukr., bjr. *što* — a to je spoj upitne zamjenice **čь* i čestice **-to* (ili je to zamjenica **to* — usp. *što to*), slično kao **kъto* (v. *tko*).

Od psl. **čь* nastala je čakavska zamjenica *čȁ* (usp. *zȁč* "zašto" < **zȁ čь*). — Za prijelaz *čt* > *št* usp. *štovati, štiti* < *čьtiti* (: *čitati*), *pošten* < *počten*.

U indoevropskom prajeziku razlika između živog i neživog pravila se i u zamjenicama **kʷo-/*kʷe-* "tko" prema **kʷid* "što", što je sačuvano i u slavenskim jezicima (za razliku naprimjer od litavskog, gdje *kàs* < **kʷo* - znači i "tko" i "što").

Psl. **čь* nastalo je od ie. **kʷid/*kʷit* "što", od čega je stind. *cid, cit*, av. *čit* (usp. iškašim. *cьz*), het. *kwiš* ("što, koji"), grč. *ti* (*tis* "tko"), alb. *ç* (< **-tš* < **šid* < **kʷid*), lat. *quid* (*quis* "tko"; *quid* > roman.: rum. *ce*, tal. *che*, sardin. *ki*, retorom. engadin. *ke*, furlan. *tse*, fr. *que*, *quoi*, prov., katal., šp., port. *que*; — *qui* > tal. *chi*, stlogudor. *ki*, retorom. engadin. *ki*, fr., prov., katal., stšp., stport. *qui*; *quem* > rum. *cine*, stlogudor. *ken*, šp. *quien*, port. *quem*), osk. *pid*, stir. *cid*, bret. *pet*, toh. *kuc*, alb. *ç(ë)*.

Genitiv *čega* (psl. **čego*) sadrži česticu za isticanje (usp. stind. *gha* < ie. **gho*, prema ie. **ghe* < psl. **že*, v. *jer*). Stari genitiv *česa* dolazi od psl. **česo* < **kʷeso* (grč. hom. *téo*, got. *hwis*, stvnj. *hwes*; usp. još npr. iran. **kahya-* u vahan. *kī*, šugnan. *či* "čiji"), gdje je *-so* također čestica. (Od oblika **čьso* nastali su stsl. *čьso* "čega", a "što" u č. *co*, gluž. *čo*, dluž. *co*, polap. *cü*, p. *co*, slovin. *co*, *cǫ*).

štȗr, štúra, o

Od psl. **tъščurъ(jь)*; usp. s *-nъ* dluž. *šćurny* "iscrpljen".

Usp. hš. *šturav* "bedast", *šturljiv* "kržljav", na Kosovu *oštūrët* "opustjeti".

Polazno je **tъščь* "tašt, prazan" — v. *tašt*.

šúmjeti, šúmī

Od psl. **šuměti*: mak. *šumi*, sln. *šuméti*, *šumí*, č. *šuměti*, r. *šumét'*, ukr. *šumity* itd.

Usp. **šumъ*: stsl. *šumъ*, bug., mak. *šum*, hš. *šȗm*, sln. *šȗm*, č., slč. *šum*, p. *szum*, r. ., ukr., bjr. *šum*.

Ovamo i **šȕma*: bug. *šùma*, mak. *šuma*, hš. *šȕma* (takva je riječ bila i u češkom, usp. toponim *Šumava*).

Polazno *šu-* jest zvukoopisno.

šȗnka

Iz austrijskog njemačkog *Schunke* (usp. i švic. *schungge*, a također i nizoz. *schonk* "kost").

Oblik *Schinken* "šunka, pršut; bedro" (stvnj. *scinko* m., *scinka* ž. "bedro", srvnj. *schinke* "šunka, pršut; bedro" — iz toga dan. *skinke*, šv. *skinka* "šunka") proširio se po njemačkom jeziku. Povezan je s riječi *Schenkel* "bedro" (stvnj., srvnj. *schenkel*), koja je — s norv. *skankla*, stengl. *scecel(n)*, srnnj. *schenkel*, srnizoz. *scenkel*, nizoz. *schekel* — potekla od germ. **skankilaz*, što je dalje povezano s odrazima germ. **skankan*: dan. *skank* "dio životinjske noge od koljena do šape", šv. *skank, skånk* "bedro", stengl. *scanca*, engl. *shank* "noga od koljena do gležnja, goljenica; krak", istfrizij. *schanke*, flaman. *schank*, srnnj. *schenke*.

Te germanske riječi sadrže indoevropski korijen **(s)keng-* "hramati, šepati; kos, naheren, nagnut", koji je još npr. stind. *sákthi-* sr. "bedro" (**skn̥g-*

-ti-), *khañjati* "šepa", *khañja-* "šepav", av. *haxti-* "bedro" (**skn̥g-ti-*), puštu *ṣānga* "noga", jazgulam. *šeg* "kost", iškašim. *ṣьnǰ* "bedro", vahan. *šūnǰ* "bedrena kost, bedro" (**skeng-*), grč. *skázō* "hramam, šepam" (**skn̥g-jō*) itd.

šúpalj, šúplja, e
odr. **šȗpljī, ā, ē.* — Od psl. **šuplь(jь)*: bug., mak. *šupliv*, sln. *šupelj*; u ostalim jezicima sekundarno **ščuplь(jь)*: č. *štiplý*, slč. *šťúplý*, p. *szczupły*, r., ukr. *ščuplyj.*

Izvedeno sufiksom *-l-* od **šupь* (u J. Kavanjina *šup* "šupljina"), usp. **šupъkъ* (*šúpak*).

Psl. **šup-* nastalo je od ie. **k̑eup-*, što je proširenjem *-p-* načinjeno od **k̑eu-* "jama, rupa, šupljina". — Od **k̑ou-jo-* poteklo je psl. **sujь* "prazan, tašt" (stsl., str. *sui*), od čega je sufiksom *-ota* za apstraktne imenice stvoreno **sujeta* (u našem je jeziku riječ *sȕjeta*, v., posuđenica iz ruskog (*suetá*) ili crkvenoslavenskog.

Ie. **k̑eu-* dalo je još npr. stind. *śūnyáḥ* "prazan" (> indoarij.: pali *suñña-*, prakrt. *suṇṇa-*, hind. *sūn*, sinhal. *sun, hun* itd.), dameli *sūna*, kašmir. *śūñ* (**k̑ūnjos*), av. *sūra-* "rupa", arm. *sor* "jama, rupa" (**k̑ow-er-*), *soil* "pećina, spilja" (*k̑eu-lo-*), alb. *thelë* "dubok" (**k̑owə-lo-*), grč. *kýar* "ušica igle" (**k̑uwr̥*), *koĩlos* "šupalj, izduben, dubok" (**k̑ou-l-jo-*), *kō̃os* "pećina, spilja" (**k̑ōu-wo-s*), lat. *cauus* "šupalj" (**k̑ow-o-s*; lat. > tal. *cavo*, prov. *cau*; **cous*, **coua* > katal. *cova* "jama", port. *covo* "šupalj" itd.), *cauerna* "šupljina, jama, pećina" (usp. intern. *kavèrna*), srir. *cúa* "prazan, šupalj", bret. *kéo* "spilja" (kelt. < **k̑ou-jo-s*), latv. *šâva* "pukotina, šupljina".

Postoji još i ie. **keiw-*: stind. *kévaṭaḥ* "jama, pećina" (**koiwortos*), grč. dijal. *koietos* "raspuklina u zemlji poslije trusa", *kaíata* "jame" (**koiw-n̥-*).

**keiw-* jest od osnove I, a **k̑eu-* nastalo je od osnove II: radi se o odrazima nostr. **K̥ajwʌ* "kopati, rovati" (> **kei̯w-/*ki̯ew-* > **keiw-/*k̑eu-*).

Nostr. **K̥ajwʌ* dalo je još ural. **kajwa-/*kojwa-* "kopati, crpsti, baciti" (fin., veps. *kaiva-*, est. *kaeva-* "kopati, rovati", saam. sjev. *goaivo-* "crpsti, kopati", marij. g. *koə-* "kopati, rovati"; fin. *kaivo* "zdenac"), ?alt. **kaja-* "bacati" (mong. pism. *qaja-*, halha *xajĭ-* "rovati" → "bacati").

Usporednica u sinokavkaskom **-xqʌwʌ* "kopati": sinotib. **gəw*, jenisej. **ʔuk- ~ *ʔuk-*, sjevkavk. **H̲ʌ-qwʌ-*.

U indoevropskom imamo "ono što je iskopano" → "jama".

šùrjāk, gen. *šurjáka*
Također *šùrāk.* — Polazno je psl. **šȕrь* "ženin brat" (izvedenice su **šurînъ*, **šurjákъ*, mn. **šurьja*): stsl. *šurь, šurinъ*, bug. *šùrej, šùrek*, mak. *šura*, stsrp. *šura*, hš. *šȗra*, sln. *šurják*, stp. *szura, szurza*, p. st. *szurzy*, r. *šúrin*, mn. *šur'ja, šurják*, ukr. *šúryn, šurják* itd.

Od hipokoristika *šura* načinjen je glagol *šuròvati, šùrujē.*

Psl. **šurь* — što je zapravo po postanju pridjev — jest od ie. **sjəur-jo-*, od korijena **sjū-* "šiti" (v.), dakle i "vezati". Usp. stind. *syāláḥ* "ženin brat" (indoarij.: prakrt. *sāla-*, rom. (evrop.) *salo* m., *sali* ž., hind. *sālā* m., *sālī* ž. itd.), kašmir. *sāl* "ženina sestra" — s drugačijim samoglasnikom u korijenu.

šútjeti, šútīm
Nastalo disimilacijom od starijeg **čutjǫ, *čutiti/*čutěti*: *čutjǫ* > *tšutjǫ* > *šutjǫ.* V. *ćutjeti.*

T

tâbla

Umanjenica je *tâblica.* — Iz lat. *tabula* "daska, ploča", kroz mađ. *tabla* ili kroz nj. *Tafel.* (Nj. *Tafel,* stvnj. *tavala, tabala* jest od germanske posuđenice iz narlat. *tabla* < lat. *tabula.*)

Od romanske je umanjenice stfr. *tablete,* fr. *tablette* (prvotno je značenje bilo "pločica za natpis", "pločica", kasnije "tanak kolačić", "pastila", "bombon"), što je konačan izvor riječi *tablèta.*

Riječ *tablòīd* posuđenica je iz engl. *tabloid* "novine s kratkim, sažetim vijestima" (također u XIX. st. "oznaka za ljekarničke tablete"), a prvotno je značenje bilo (i sadašnje je također) "pastila, tableta, kolutast kolačić"; ta je engleska riječ izvedenica od *tablet* (što je iz stfr.).

tâbor

Usp. izvedenice *tâboriti, utáboriti se/utabòriti se* itd.

Iz mađ. *tábor,* što je iz t. *tabur* "bataljon vojske; stroj vojske postrojen u obliku kvadrata radi obrane".

tâj, tâ, tô

Od psl. **tǐ, *tă, *tŏ*; u govorima je i *ta* m., a *-j* može se protumačiti kao **tъjь* (za slično v. *koji*). — Usp. stsl. *tъ, ta, to,* mak. *toj, taa, toa,* sln. *tâ, tâ, tô,* č. *ten, ta, to,* r. *tot, ta, to* itd.

Dvojina je **ta, *tě, *tě,* množina **ti, *ty, *ta.*

Sadrži indoevropsku pokaznu zamjenicu *t-* : **t-o-s, *t-ā, *t-o-d.* Usp. stind. *tád, tat* "to" (od instrumentala *téna*: pali *tena,* prakrt. *teṇa*; od genitiva *tásya*: pali, prakrt. *tassa,* rom. (evrop.) *les,* nepal. *tyas,* asam. *tā,* bengal. *tā(hā),* orija *tāhā,* pandžap. ,bihar. ,hind. *tis*), vajgali *tašə* gen., phalura, kašmiri *tas* gen. (**tasya*), av. *tat,* grč. *tó,* alb. *këta* "taj" (**tod*), *të* "gdje" (ablativ **tōd*), stir. *tó* "da" (**tod*), got. *þata* sr., stnord. *þat,* stengl. *þæt,* engl. *that* (od stengl. *þæt* jest *þē̆,* od toga određeni član *the*), nizoz. *dat,* stvnj. *daz,* nj. *das* "taj" i određeni član (germ. **þat* < **tod*), lit. *tàs* m., *tà* ž. itd.

Od nostr. **tä,* što je pokazna zamjenica za neživo: ?afraz. **tʌ-* (pokazatelj ž. roda), ?kart. **te-/*ti-* "taj", ural. **tä-* "taj", drav. **tā-,* alt. **tʿä-.* — Usporedi etr. *ta* "ovaj, taj".

Postoje i izvannostratičke usporednice, npr. sinokavk. **tʌ* "taj, ovaj" (jenisej. **dʌ,* sjevkavk. **tʌ*) i **dʌ* pokazna zamjenica (sinotib. **tə, *te,* jenisej. **t(u)-,* sjevkavk. **dʌ-ʕʌ*).

tȁjati, tȁjē

Potisnuto glagolom *topiti (se),* zbog sličnosti s *tájiti.*

Glagol *tȁjati* jest od psl. **tăjati, *tajǫ* "kapati, prokapljivati": bug. *tàja,*

mak. *tai*, sln. *tájati*, č. *táti*, r. *tájat'*, *táju* itd.
To je od ie. **tā-j-*, od korijena **tā-* (st. **tex-*) "tajati, topiti (se)": stind. *tóyam* "voda" (**təu-jo-m*; indoarij.: pali, prakrt. *toya-* sr., sinhal. *tō*), oset. iron. *tajyn*, digor. *tajun* "topiti" (**tā-j-*), grč. *tḗkō* "topim, rastapam" (**tā-k-*), arm. *tʰanam* "vlažim, močim", lat. *tābēre* "ginuti; kapati", *tābēs* "ginuće, trulost; tekućina koja se rastvara, osoka", *tābum* "sukrvica, gnoj" (**tā-b(h)-*), stir. *tám* "smrt", bret. *teuzi* "topiti se" stvnj. *douwen, dewen* "kapati", nj. *tauen* "rositi" (**tā-w-*) itd. V. *taliti.*

tájiti, tájī
Od psl. **tajīti*: mak. *tai*, sln. *tajiti*, r. *taít'* itd.
Pridjev **tajьnъ(jь)*: *tâjan, tâjna, o*, odr. *tâjnī, ā, ō*; dalje *pötājnī, tâjnīk* (prevedenica latinskog *secretarius*, iz čega je *sekrètār*).
Psl. **tajьna* (mak*tajna*, hš. *tâjna*, r. *tájna* itd.) poimenčen je pridjev.
Glagol je načinjen od **tajь*: sln. *tâj* m. "nijekanje", str. *tai* "tajan; tajna" itd. — to je izvor i ostalih izvedenica.
U **tajь* jest ie. **tāj-i-* ili **tā-j-* (**tā-i-s*), usp. **tatь* ž. (hrv. *tât*, gen. *tâta*), što je od **tā-ti-s*.
Indoevropski je korijen **(s)tā(i)-* (od st. **(s)taHi-*?) "krasti, varati": stind. *tāyúṣ* m. "varalica, kradljivac", av. *tāyu-* isto, grč. *tēū́sios* "uzaludan", dor. *tāū́sios* (**tāju-tjo-*), het. *tājezzi, tājazzi* "krade" itd.

tàknuti, täknēm
Infinitiv i *täći*. — Od psl. **tъkti*, **tъknǭti*.
Durativ **tŷkati* (sln. *tíkati*, č. *tykati*, r. *týkat'* itd.) jest u *tìkati*, usp. *tìk* (u *tik do...*), a **tycati* (stsl. *tycati*) u *tìcati/tícati (se)*, usp. *dòticati (se), ìsticati (se), pòticati, pòdsticati* itd.
Usp. latv. *tūkāt* "trgati; udarati".

tȁlac
Gen. *täoca*, mn. *täoci*, gen. mn. *tälācā*. Starije je značenje "zalog mira", mlađe "jamac, poruk, sužanj".
Od psl. **talьcь* (usp. sln. *tálec*, gen. *tálca*), što je od **talь* (stsl. *talь* m., gen. *tali*, r. *tal'*, ukr. *tal'*).
U **tal-* jest starije **tōl-*, pa se riječi mogu povezati s **tolīti* "utolažiti, utažiti, umiriti".
V. *toliti.*

talàsati se, talàsā se
Glagol izveden od imenice *tälas* "val" (zabilježena u starim hrvatskim rječnicima, upotrebljavali su je stari pisci), koja je posuđenica iz t. *talas* "val", a to je iz srgrč. *thálassa* "more".
Grč. *thálassa*, at. *thálatta* i stmaked. *dalágkhan* ak. "more" riječi su koje su potekle od ie. **dhl̥-tjā*, s **dhl̥-* od starijeg **dhl̥H-*, a to pak je od korijena **dhelH-*.
Taj je indoevropski korijen od nostr. **dalq[u]* "val", koji je dao još afraz. **dlḫ* "talasati (se), mutiti" (sem.: tigrinja *dlḥq* "miješati", sthebr. *dlḥ* "talasati, mutiti vodu", akad. *dlḫ* "talasati; uznemiravati", *dilḫu* "blato, mulj"; berb. *dələġ* "biti zamućenim"), drav. **talla-* "talasati se; uznemiriti se" (kanada *tallaṇa* "nemir, uznemirenost"), alt. **d[a]lu-/*dōli-* "val" (mong. **dalai* "more": srmong., mong. pism. *dalai*, halha *dalăi* itd.; iz mong. **dalui/daloi* posuđeno je stturkij. orhon., stujg. *taluj* "more"; iz odrazā mong. **doli-gi-* "talasati se", **doli-gi-gan* "val" posuđena je turkijska riječ za "val", usp. turkmen. *tolkun*.

azerb. *dalγa*, tur. *dalga*; iz tur. *dalga* posuđeno je u Bosni *dàlga* "val").
Grč. *thálassa* jest u *talasoteràpija, talasokràcija, tȁlasometar* itd.

tàlīr, gen. *talíra*
Vrsta srebrnog novca. Također *tàler, tàlijēr*, gen. *talijéra*, *tolar* (npr. u gradišćanskim jačkama: *S žutimi dukati, tvrdimi tolari*; *Ča se ja zovem roža prez tolara*), *toljar* (P. R. Vitezović, J. Kavanjin, u Gradišću). Naziv je potekao iz nj. *Taler, Thaler*. Iz talijanskog je *tȁlar, tolor* (u Dubrovniku, Dalmaciji, Primorju).
Od 1515. godine grofovi Schlick kovali su u Joachimsthalu u Češkoj (č. *Jáchymov*) srebrnjake s 26.39 g srebra, i taj je novac nazivan *Joachimsthaler* "joahimstalski". To se skratilo u *Thaler, Taler*. — Od 1566. službeni je novac Njemačkog Carstva *Reichstaler* (25.984 g srebra). Taliri su mijenjali vrijednost, širili se po raznim zemljama, tako i po austrijskima. Taliri su se, i pod raznim sličnim nazivima, upotrebljavali i u hrvatskim zemljama.
Iz njemačkog je naziv došao u donjonjemački i flamanski, *daler* (usp. nizoz. *daalder*), a iz toga je od XVIII. stoljeća u sjevernoj Americi *dollar*.
Sámo *Joachimsthal* znači "Joachimova dolina", s nj. *Thal, Tal* "dolina" (za veze te njemačke riječi v. u *dol*).

táliti (se), tâlī
Glagol je načinjen od pridjeva **talъ(jь)* "tekuć", koji je izveden od istoga korijena **ta-* koji je u *tȁjati* (v.). — Usp. *taliònica, tȁlīšte*.

táma
Od psl. **tьmà*, ak. **tȉmǫ* (sekundarno **tьmǫ̀*): stsl. *tьma*, bug. *t(ъ)ma*, mak. *tema*, hrv. i *tmȁ*, sln. *t(ə)mȁ*, č., slč. *tma*, glu. *ćma*, dluž. *śmo*, polap. *táma*, p. *ćma*, r. *t'ma*, ukr. *t'ma*, bjr. *ćma*.
Usp. latv. *tima* "tama", *tim(s)t* "tamnjeti" — dakle ie. **t̥mā*.
U riječi *súton* jest možda **sъln-tomnъ* (za prvi dio v. *sunce*).
Pridjev *táman, támna, o* jest od **tьmьnъ* (usp. ir. *temen* < kelt. **temenos*).
Indoevropski je korijen **tem(ə)-* (st. **temH-*) "taman": stind. *támas-* sr. "tama, mrak" (> indoarij.: pali *tamo*, *tamam*, prakrt. *tama-* m. sr., marathi *tā̃v, tav, tavā* "vrtoglavica", sinhal. *tama* "tama, neznanje"), *támisráḥ*, mlađe *támisrā* ž., *tamisram* sr. isto (indoarij.: pali *timisa-* sr. "tama", prakrt. *tami(s)sa-* sr. "tamna noć", sinhal. *tami, tamī* "noć"), kašmir. *tam* "astma" (**tamas-*), kati *tremiš, tremšī* "večer" (**tamisras*), av. *təmah-* isto, sogd. *tmw [*tamū]* "pakao", *tm'yk [tamīk]* "paklen", pehlevi *tam, tum, tumīk* "taman; tama", perz. *tam* "tama", oset. iron. *tymyǧ*, digor. *tumuǧ* (iran. **tamuga-*), iran. **tamsra-* (perz. *tār* "taman, mračan", peh. *tār* "tama", pašto *tōr* "crn", sakan. *ttāra-* "taman", oset. *tar* "mračan"), lat. *tenebrae* "mrak, tmina, noć; sljepoća; nesvijest; smrt" (od **temafrā* < ie. **teməsrā*; od toga romanski: katal. *tenebres*, šp. *tinieblas*, fr. *ténèbres* ž. mn. "mrak, tama"), *temere* "slučajno, nasumice, naslijepo" (ie. lokativ **temesi* "u tami"), *temerō* "oskvrnim, okaljam", stir. *temel* "mrak", srbret. *teffol* "taman, mračan", srir. *teim, temen* "taman, siv", srnizoz. *deemster* "taman", stvnj. *dimstar, finstar*, nj. *finster* isto (ie. **tem-sro-*), stvnj. *demar* sr., nj. *Dämmerung* "suton, sumrak", lit. *témti* "biti taman", *tamsà* "tama", *tamsùs* "taman", *tim̃sras* "tamnocrven" itd.
Ie. **tem-* jest (preko **teum-*) od nostr. **ṭUmʌ*, od čega je još afraz. **ṭ(w)m* "taman" (kuš.: kafičo *ṭum* "biti taman", *ṭúmō* "noć", kvara *temā* "tama"; čad.: zen *dum* "crn").
Usporednice i izvan nostratičke natporodice: sinokavk. **dwʌmʌ* "taman,

crn" u sinotib. *tʌ̄m "taman", jenisej. *tum- "crn". — Usp. i amerind. *t'umak "taman": nutka *tom* "taman", jurok *t*ˢ*mej* "biti večer", kutenaj *tamoxu-int*ˢ "biti taman", jokuc *čīm'ēk* "mračiti se", huastek *t*ˢ*amul* "noć" itd.

tamániti, tamánī/tàmānī
Odbacivanjem prefiksa načinjeno od *utamániti* "zatrti, uništiti", čije je značenje od "učiniti nešto da bude bez svrhe" (a usp. još i *potamániti* itd.). To je od *ȕtamān* "badava".
Polazno je *tàmān* "kako i koliko treba, upravo, čim"(usp. i *tàmām, tamȁm, tamȁn, tamân*). To pak je balkanski turcizam.
Iz t. *tamam* "gotovo", što je iz arap. *tamām* "okončanje, dovršavanje".

tȁnak, tȁnka, o
Od psl. **tь̏nъkъ, *tьnkà, *tь̏nko*, odr. **tьnъkъ̀jь*: stsl. *tьnъkъ*, bug. *tъ̀nък*, mak. *tanok, tonok*, sln. *tənâk, tənká*, č.,slč. *tenký*, gluž. *ćeńki*, dluž. *śańki*, p. *cienki*, slovin. *cenħí*, r. *tónkij*, ukr. *tónkyj*.
Pridjev načinjen sufiksom *-kъ* od *u*-osnove **tь̏nъ* < ie. *t̥nu-*.
Ie. **tenu-* dalo je npr. stind. *tanúḥ* "tanak, plosnat" (indoarij.: pali *tanu-* "tanak, malen", prakrt. *taṇu-*, asam. *tanū* "tanak", sinhal. *tunu* "tanak, nježan"), *tánukaḥ* isto (**ten-u-ko-*; indoarij.: pali *tanuka-*, prakrt. *taṇua-*, hind. *tanuk, tanak, tanik* "malen"), kašmir. *ton*ᵘ "tanak" (arij. **tanus*), perz. *tanuk, tunuk*, kurd. *tänuk*, sak. *ttaṁga-*, oset. *tän, tänäg*, grč. *tanýs* "dugačak", *tanaós* "istegnut" (< **tanawós* < **tenawós* < ie. **tenəwós*), lat. *tenuis* "tanak, nježan" (> roman.: stfr. *tenve*), stir. *tanae* "tanak", kimr. *teneu*, korn. *tanow*, bret. *tano* isto, stnord. *þunnr* "tanak", norv. *tunn, tynn*, šv. *tunn*, dan. *tynd*, stengl. *thynne*, engl. *thin*, stfriz. *thenne*, stsas. *thunni*, stnizoz. *dunne*, nizoz. *dun*, stvnj. *dunni*, nj. *dünn* isto, lit. *tę́vas* "tanak", latv. *tiêvs* isto.
Indoevropski je korijen **tenə-* (st. **tenH-*) "istezati, razvlačiti, vući": stind. *tanóti* "isteže", grč. *teínō* "napinjem, natežem" (**ten-jō*), lat. *tendō* "napinjem, rastežem" (**ten-d-ō*).
S proširenjem *-gh-*: av. *ϑanǰayeiti* "vuče" (**tengh-eje-*), u praslavenskom **tę̑gъ* (usp. *uteg*), **tęgnǫ̋ti* (**tengh-neu-*), što je u *potégnuti, natégnuti, istégnuti* itd., **tǫgá* (*túga*), **tǫžı̋ti* (*túžiti (se)*). — V. *težak*.
Moguće je i nešto drugačije, dublje, nostratičko tumačenje porijekla ie. **ten-* "tanak": da je poteklo od **(s)ten-*, gdje je **sten-* "uzak" (grč. *stenós* "uzak", stnord. *stinnr* "tvrd, čvrst, krut, jak", stengl. *stíð*), a to pak, skupa s ural. **čeńʌ* "tanak, kratak" (fin. *hieno* "tanak", veps. juž. *heno* "slab", ?komi zirjan. *ǯeńid* "kratak"), potječe od nostr. **Čenjʌ* ili **Čeńi* "tanak, uzak" (sa zakonitim ie. *(s)t-* zbog *nj* ili *ń*).

tànjūr, gen. *tanjúra*
Nastalo disimilacijom od starijeg *taljur*, što je u našem jeziku star talijanizam, usp. sttal. *tagliadore*, mlet. **tağaor* "pladanj". To pak je od narlat. *taliatorium*, što je od glagola *tāliāre* "rezati" (> roman.: rum. *tăia*, veljot. *taľuor*, tal. *tagliare*, sardin. logudor. *tazare*, retorom. engadin. *taglier*, furlan. *taľá*, fr. *tailler*, prov. *talhar*, katal. *tallar*, šp. *tajar*, port. *talhar*), a to od *tālea* "izrez, rez" (> roman.: tal. *taglia*).
Oblik *tànjīr* došao je (preko **taljir*) iz tal. *tagliere*, a u toj je riječi sufiks *-or* zamijenjen francuskim *-iere*.
V. *detalj*.

tâst, gen. *tâsta/tȁsta*
Od psl. **tьstь* "ženin otac": stsl. *tьstь*, bug. *tъst*, sln. *tâst*, č. *test*, slč. *test'*,

gluž. *ćest*, stp. *cieść*, p. *teść*, r. *test'*, ge. *testja*, ukr. *test'*, bjr. *cesć*.
Prvotno je riječ **tьstь* označavala i ženina oca i ženinu mater, no kasnije je, s prvim značenjem, prešla u deklinaciju *o* (*tâst* m.), s drugim u deklinaciju *a* : *tȁšta*. Slično je i u drugim slavenskim jezicima. — No kako se riječ *tȁšta* podudara s pridjevom *tȁšta* "prazna", načinjena je riječ *pȕnica*, a prema njoj onda *púnac*.
Usporednica za riječ **tьstь* jest prus. *tisties* "tast".
Najvjerojatnije je u tome ie. **tₑḱ-*. Korijen je **teḱ-* "roditi": stind. *tákman-* sr. "potomak, dijete", *takarí* ž. "dio ženskog spolovila", grč. *tíktō* "rodim" (**ti-tk-ō*; fut. *téksō*), *tékos* sr. "dijete; mlado; mladica", *téknon* sr. "dijete", *tókos* "rođenje; dijete", frigij. *etekseti* aor. (**tek-* "roditi se?"), stnord. *þegn* "slobodnjak", stengl. *ðegn* "plemić, ratnik", stsas. *thëgan*, stvnj. *thegan*, nj. *Degen* "junak" (germ. **þegnáz* < **tek-nó-s*).
Dakle je *tast* zapravo, po porijeklu značenja, "rođak".

tȁška
Iz stvnj. *tasca* (od čega je nj. *Tasche*, iz čega pak je srp. *tȁšna*). Dalmatinsko je *taska* iz tal. *tasca*, što je iz franačkog. No moguće je da je germanska riječ (usp. još šv. *taska*, norv. *taske*) posuđenica iz romanskog.

tȁšt, a, o
Od psl. **tъščь* (< **tъščь*) "prazan": stsl. *tъštь*, sln. *tə̀šč*, *təščä*, stč. *tští*, stp. *tszczy*, *czczy*, p. *czczy*, r. *tóščij*, ukr. *tóščyj*, bjr. *tščy*.
Usp. *taštìna* "ispraznost, sujeta" (**tъščina*), *natašte* (**na tъšte*, usp. *na šte srce* "na prazan želudac", sa *srce* u značenju "želudac", usp. *srdobolja*).
Psl. **tъščь* jest od ie. **tus-sḱ-jó-s*. Korijen je **teus-* "biti prazan": stind. *tucchāḥ* (**tus-sḱ-ó-s*), *tucchyáḥ* "pust, prazan" (**tus-sḱ-jó-s*; indoarij.: pali *tuccha-*, prakrt. *tuccha-*, *c(h)uccha-*, rom. (evrop.) *čučo*, pandžabi *tucch* isto, nepal. *chuco* "zločest", orija· *tuchā*, *c(h)uchā* "prazan", hind. *chūch*, sinhal. *sis*, *his* itd.), kašmir. *tᵃćh* "sitnica" (**tus-sḱ-jó-s*), av. *taošayeiti* "oslobađa, pušta" (**tous-*), *tusən* "izgubiti se", *tus-* "biti prazan", hotsak. *ttuśśai* "pust, prazan", perz. *tuhī* isto (iran. **tuϑīka-*), oset. *tutt* (iran. **tuϑ-*), pašto *təš*, sakan. *tuśśaa* isto (iran. **tušyaka-*), lat. *tesqua*, *tesca* sr. mn. "pustare" (**weskwā*), lit. *tùščias* "pust, prazan", latv. *tukšs* isto.
V. *šteta*.

tȁta
Od psl. **tãta* (č. *táta*, p. *tata* itd.), što je od ie. **tātā*, a to je — kao i **atta* (v. *otac*) — dječja riječ.
S omekšanjem **tãta* → **tjãtja* (= **ťãťa*): **ťãťa*): hš. *ćȁća*, r. *tjátja* — to je ekspresivna tvorba.
Za ie. **tătă* usp. stind. *tatáḥ*, grč. *táta*, alb. *tat*, lat. *tata*, kimr. *tad*, korn. *tat*, engl. *dad*, lit. *tė̃tis*, luvij. *tati-*, hijerluv. *tata-*.
Slično je i u drugim, neindoevropskim jezicima.
V. *teta*.

tàva
Balkanski turcizam (usp. bug. *tavà*, mak. *tava*, rum. *tavă*, alb. *tavë*, ngrč. *tabãs* [*tavás*]) — iz t. *tava*, što pak je posuđenica iz perz. *tābe*.

tàvan
Balkanski turcizam (usp. mak. *tavan*, bug. *tavàn*, ngrč. *tabáni* [*tavàni*], rum. *tavan*), iz t. *tavan*.

tèći, tèčēm...tèkū

Od psl. **tekti*, **tekǫ*: stsl. *tešti, tekǫ*, mak. *teče*, sln. *téči, téčem*, č. *téci, teku*, r. *teč', tekú, tečëš'* itd. — Usp. *dotèći, istèći, potèći, pretèći, utèći* itd.

Indoevropski je korijen *tek^w-* "trčati, teći": stind. *tákti* "žuri", av. *tačaiti* "trči, teče", part. *tač-* "teći", perz. *tāxtan* "trčati, teći", hotsak. *tajs-*, horezm. *ts- [tas-]* isto, oset. iron. *täʒyn*, digor. *täʒun* "teći", alb. *ndjek* "goniti", stir. *techid* "bježi", *ateoch* "molim" (**ad-tek^w-ō*), bret. *tec'het* "trči", lit. *tekëti, tekù* "trčati, teći", latv. *tecēt, teku* "trčati", toh. *cake* "rijeka".

Postoje i izvannostratičke usprednice: sinokavk. **ṭHEḳʌ* "kaplja, kapati" (sinotib. **tēk ~ *dēk* "kapati", sjevkavk. **ṭHänḳʌ ~ *ṭHäḳʌ-nʌ*. — U američkim jezicima: u seliškima muskveam *t'ák'^{w}t* "jezero".

têk

Usp. pridjev *tȅčan* i *téčan, téčna, o*. — Ide s *teći*: ono što teče, prija.

tèle, gen. *tèleta*

Psl. **telę*, gen. *telęte*: bug. *telè*, mak. *tele*, sln. *tẹ́le, gen. teléta*, č. *tele*, slč. *teľa*, gluž. *ćelo*, dluž. *śele*, p. *cielę*, str. *telja*, ukr. *teljá*.

Sufiksom *-ęt-* za mlade životinje načinjeno od osnove **tel-*, usp. lit. *tẽlias*, latv. *teļš* "tele". Indoevropski je korijen **tel-* (možda starije **teHl-*?) "mlado životinje, biljka", usp. grč. *tā̃lis* "djevojka u cvijetu mladosti", jon. *tē̃lis*, lat. *tālea* "rasadnica, presadnica, mladica" (< **tālia*).

Nastalo je od nostr. **ṭälʌ* "rasti; mlado", što je još u afraz. **ṭl-* "roditi; mlado" (arap. *ṭall* "jare, kozlić i sl.", sthebr. *ṭālẹh* "janje"; oromo *ḍal* "roditi"; mubu *'dāl* "nesti jaja"), drav. **ṭal-* "mlado" (kota *tayḷ*), alt. **t'äl* ili **t'ēl* "mlado" (kirgiski *tel*, jakut. *tīl*; mong. *tel*).

Možda je od nostr. **ṭälʌ* i etr. **tale* "mlad?" u *taliϑa* "djevojka" (s **ϑa* "žena?"), ako ta riječ nije iz grč. *tā̃lis, tālid-*.

S nostratičkom je riječi možda povezano i hurit. *tilla* "bik" (ili je to migracioni termin?).

tèmelj

Preko turskog (zbog *lj*) iz srednjogrčkog *themélion* (usp. rum. *temeiu*, cincar. *thimeľu*, bug. *temèl*, mak. *temel*, alb. *themél*). U toj je riječi *the-* od indoevropskoga korijena **dhē-* (v. *djeti*).

tȅpati, tȅpām

Znači "govoriti riječi kao malo dijete; govoriti odmila, nježno" i ponekad "mucati". — Od psl. **tepati*, čemu je prvotno značenje bilo "udarati, biti" (za to v. u *tepsti*).

Usp. *tȅpav* (**tepavъ(jь)*), nadalje *tȅpavac*, gen. *tȅpāvca*, *tȅpavica* itd.

tèpih

Iz nj. *Teppich*. Općeevropska riječ, usp. fr. *tapis* (iz fr. *tapisserie* "zidni sag, tapeta, vez" jest *tapisèrija*). Konačno iz srgrč. *tapḗtion [tapítsion]*, što je umanjenica prema starogrčkoj riječi *tápēs*, gen. *tápētos* "prostirač, sag; pokrivač". Riječ se proširila Evropom u vrijeme križarskih ratova.

Iz iste je srednjogrčke riječi i lat. *tapētum*, od čega je roman. **tappetium* (od čega također može biti fr. *tapis*), iz čegaje na kraju *tàpēt*, gen. *tapéta* "stolni pokrivač u sobi za sjednice" (zato *stȁviti na tàpēt* "staviti na dnevni red") i *tapèta* "prevlaka od papira ili tkanine za zidove i pokućstvo" (zato je *tapètār* onaj koji presvlači namještaj).

Grč. *tápēs* (i *tápis*, gen. *tápidos* te *dápis*, gen. *dápidos*) posuđenica je iz

nekog istočnog izvora, u kojem je značila otprilike što i naša riječ *prostìrāč, pròstīrka* (: *pròstirati, pròstrijēti*). Pretpostavlja se da je polazna riječ bila neka bliska iranskima, usp. današnje perz. *tāftan, tābīδan* "okretati, vrtjeti" (iran. **tap- < *tm̥p-*), od ie. **temp-* "istezati, razvlačiti, napinjati", što je još npr. u arm. *t'amb* "sedlo", lat. *tempus* sr., gen. *temporis* "sljepoočica" (zbog tanke napete kože; roman.: rum. *timpurĭ*, tal. kalabrij. *trempe*; ukrštanjem s *templum* dobilo se sardin. logudor. *trempa* "obraz", fr. *tempe* "sljepoočica"), i *tempus* "vrijeme, doba, čas" (← "vremensko razdoblje", koje je napeto između dva trenutka; lat. > roman. "vrijeme": rum. *timp*, tal. *tempo*, sardin. logudor. *tempus*, retorm. engadin. *temp*, furl. *timp*, fr., prov., katal. *temps*, šp. *tiempo*, port. *tempo*; iz talijanskog je *tȅmpo*), *temperāre* "svesti što na pravu mjeru", *temperātus* "umjeren, blag; koji se drži prave mjere, miran, razborit", *templum* "motrilište; posvećeno mjesto s motrilištem; svetište, hram" (> roman.: rum. *tîmplă* "prednji dio oltara", fr. *temple* "hram"; iz latinskog je *tèmpl*), *contemplāre* "motriti, promatrati" (usp. *kontemplírati*), *temptāre* (ml. *tentāre*) "dotaknuti se čega, segnuti, težiti za čim" (> roman.: tal., sardin. logudor. *tentare* "kušati, iskušati", retorom. engadin. *tenter*, furlan. *tentá*, fr. *tenter*, prov., katal., šp., port. *tentar*; usp. istroroman. *tantar*), stisl. *þambr* "debeo", lit. *tem̃pti* "rastegnuti", *tampýti* "rastezati", toh. A *tampe* "snaga, moć". — V. još u *tetiva*.

tèpsti (se), tépēm

Znači "praviti maslac; udarati, bućkati, mésti; lutati; govoriti koješta". — Od psl. **tepti, *tepǫ* "udarati, biti": stsl. *teti, tepǫ*, bug. *tèpam*, mak. *tepa*, sln. *tẹ́psti, tẹ́pem*, r. *teptí, tepú*, ukr. *teptý* itd. U našem je jeziku nov infinitiv, prema glagolima kao *dupsti* i sl. — Usp. *dotèpsti se, istèpsti se, natèpsti se, potèpsti se, rastèpsti se, stèpsti se.* — Usp. i *dotepénac*, gen. *dotepénca* "došljak" (kajk. *dotepenec*), *dotepȗh, potepȗh*.

Psl. **tepati* dalo je hš. *tȅpati, tȅpām* (za danas običnije značenje usp. nešto drugačiji značenjski prijelaz u *lupati* "govoriti gluposti"), č. *tepati*, slč. *tepať*, gluž. *ćepać*, dluž. *śepaś*, p. *tepać* itd. — Usp. *pòtepati/poteèpati se* "lutati, skitati se". — Usp. *rastepávati.*

Od istog su korijena još npr. *tȅpka, tȇpka* "jesenska kruška koja se jede kad se ugnjili" (**tepъka*) te *stȅpka* "stäp, maslenica; ostatak poslije odvajanja maslaca od vrhnja" (*stȅpati* "praviti maslac").

U tome je ie. **tep-*. Prijevojni stupanj *o*, **top-*, jest u psl. **topъtati* (*tòptati, tȍpćēm*), **topotъ* (*tȍpōt*, usp. sln. *topȍt*, gen. *topóta*, r. *tópot* itd.; usp. u nas još *topòtati, tòpoćēm*) itd. — Prijevojni stupanj *ō* (**tōp-*) jest u *stäp* "maslenica, stepka" i novije "plosnat klip" (**stāpъ*; usp. *stapàica* "štap s kolom čime se prepira skorup" i danas *stapàjica* "klipnjača"). — Isti **tōp-* također je u *täpkati, täpkām* te u *täpšati, täpšēm* "lupkati šakom po leđima, obrazu" (*pòtapšati*; u današnjem srpskom znači i "pljeskati").

Indoevropsko **tep-* jest, naravno, zvukoopisno. — Usp. npr. još latv. *tapāt* "koračati; propadati".

tèsati, tȇšēm

Od psl. **tesăti, *tešǫ*: stsl. *tesati, tešǫ*, bug. *tèsam*, sln. *tẹ́sati, tẹ́šem*, č. *tesati*, slč. *tesať*, gluž. *ćesać*, p. *ciosać*, r. *tesát', tešú* itd.

Od nesačuvana glagola **testi.* Usp. **tȅsla* (mak. *tesla*, hš. *tȅsla*, sln. *tésla*, č. *tesla*, r. *teslá* itd.) i **teslo* (sln. *téslo*, r. *teslo*, ukr. *tesló* itd.).

Indoevropski je korijen **tetḱ-* "praviti, izrađivati, obrađivati (drvo sjekirom i sl.), lijepiti": het. *takš-, takkeš-, taggaš-* "praviti, sjedinjavati, sastav-

ljati", stind. *tákṣati* "pravi, izrađuje" (indoarij.: pali *tacchati* "gradi", prakrt. *takkhaï, tacchaï, cacchaï* "siječe, reže", rom. (perzij.) *tetchkani* "nož", hind. *cā̃chnā* "strugati", sinhal. *sahinavā, hahinavā* "tesati teslom" itd.), *tákṣan-* "tesar", dameli *tać-* "sjeći, rezati", kašmir. *tachun* "rezati", av. *tašaiti* "pravi, teše", *taša-* "sjekira", hotsak. *ttäṣ-* "rezati", perz. *tāš* isto, grč. *téktōn* "tesar" (iz *hē tektonikḗ* ili *tà tektonikà* "graditeljstvo" jest intern. *tektònika,* za dio geologije koji izučava zemaljsku koru), *tékhnē* (od **teksnā* < **tekt(e)snā*) "umjetnost, vještina, obrt, umijeće" (*ta tekhnikà* "tehnički spisi", *tekhnikós* "umješan, vješt", usp. intern. *tèhnika*), lat. *texere* "plesti" (> roman.: rum. *ţese,* tal., sardin. *tessere,* retorom. engadin. *tesse,* furlan. *tesi,* stfr. *tistre,* fr. *tisser,* prov. *teiser,* katal. *teixer,* šp. *tejer,* port. *tecer*), lat. *tēsta* "opeka; zemljana posuda; crijep" (od toga fr. *tête* "glava" — usp. r. *čérep* "lubanja" prema *crijȇp*; lat. *testa* > roman.: rum. *ţăsta,* stfr. *teste* "lonac; lubanja; glava", fr. *tête* "glava", katal. *testa* isto itd.), *tēlum* "koplje" (**tekslom,* kao psl. **teslo*; lat. > roman., izvedenica je npr. šp. aragon. *telero* "rudo kolā", port. *teleira*), stir. *tál* "sjekira" (**tōkslo-*), stisl. *þexla,* stvnj. *dechsa(la)* isto (ie. **tetḱ-slā,* kao psl. **tesla*), nj. *Dachsbeil* "tesla", lit. *tašýti* "tesati", latv. *tēst, tešu/tešu*.

Indoevropsko **tetḱ-* poteklo je od nostr. **ṭuKṭE* "praviti, rezati": ural. **tuktʌ* (saam. juž. *totko* "rebro čamca, lađe" ← "napravljeno", mansij. *təktə* isto, mađ. *tat* "prečka u čamcu; krma", nenec. *tadô* itd.), dr. **toṭṭi* "ograda, nešto izgrađeno" (tamil. *toṭṭi* "ograda, dvorište"), alt. (tung. **toktə-* "rezati, sjeći; sjekira": evenkij. *tokto-* "sjeći sjekirom", udej. *tokto-* "sjeći, dubiti" itd.).

tȅta

Od psl. **tȅta*: stsl. *teta,* bug. *tèta,* mak. *teta,* sln. *téta,* č., slč. *teta,* dluž. *śota,* polap. *téta,* r. *tëta, tëtja* itd. — Usp. **tȅtъka*: stsl. *tetъka,* hš. *tètka,* č. dijal. *tetka,* p. *ciotka,* kašup. *cotka,* slovin. *cùǫtkă,* r. *tëtka,* ukr. *títka* itd.

Od **tetъka* načinjeno je **tetъkъ, *tetьcь* — u nas *tétak,* gen. *tétka, tȇtac,* gen. *tȇca* (pa u kajkavskom odmilica od *tetec tečėk, tečec*).

Sadrži 'dječje' slogove, usp. *tata.*

tetíva

Od psl. **tętivā̃*: stsl. *tętiva,* bug. *tetivà,* mak. *tetiva,* sln. *tetíva,* č. *tětiva,* slč. *tetiva,* p. *cięciwa,* r. *tetivá, tjativá,* ukr. *tjatyvá,* bjr. *cecivá.*

Poimenčen pridjev ž. roda na *-ivъ,* načinjen od part. pret. pas. **tętъ.* Usp. lit. *temptyva* "tetiva luka", od *tem̃pti* "nategnuti", *tìmpa* "žila" itd., što je od ie. **ten-p-,* od korijena **ten-* "nategnuti": stind. *tāna-* "nit, vlakno", grč. *tónos* "žica, vrpca, struna; dizanje glasa" (iz toga intern. *tȏn,* gen. *tȏna,* mn. *tónovi*), kimr. *tant* "struna" itd.

téžak, téška, o

Psl. starije **tȩ̑gъkъ, *tęgъkā̃, *tȩ̑gъko,* odr. **tęgъkъjь,* mlađe **tȩ̑žьkъ* itd., *-ž-* po komparativu **tęžьjь*: stsl. *tęžьkъ,* bug. *tèžъk,* mak. *težok,* sln. *težâk,* sekundarno *téžək,* č. *těžký,* slč. *ťažký,* gluž. *ćežki,* p. *ciężki,* slovin., kaš. *cąžḱi,* r. *tjážkij,* ukr. *tjažkýj,* bjr. *cjážki.*

Pridjev na *-ъkъ* od **tȩ̑gъ, *tęgà, *tȩ̑go* (usp. poimenčeno *tȇg* te *ȕtēg, stȅga* itd., r. *tjága* "remen" i dr.), čemu je izravna usporednica lit. *tingùs* "lijen" (*tingė́ti, tìngiu* "lijeniti se") — oboje je od ie. **tn̥gh-u-.*

Indoevropski je korijen **ten-* "istezati" (v. *tanak*), ovdje s proširenjem *-gh-*; usp. i stisl. *þungr,* dan., šv. *tung* "težak" (germ. **þungaz*).

tȋ

Od psl. **tȳ̑*: stsl. *ty,* bug., mak. *ti,* sln. *tî,* č., slč., luž., p. *ty,* r., ukr., bjr. *ty.*

Od ie. **tū*, što je još u av. *tū*, alb. *ti*, lat. *tū* (> roman.: rum. *tu*, veljot. *toi*, tal. *tu*, srdin. logudor. *tue*, retorom. engadin. *tü*, furlna., fr., prov., katal., šp., port. *tu*), stir. *tú*, kimr. *ti*, got. *þu*, stnord. *þú*, dan., šv. *du*, stengl. *þú*, engl. st. *thou*, stsas. *thū*, nizoz. *du*, stvnj. *dû*, nj. *du* (germ. **þū*), lit. *tù*, latv. *tu*, 'jatv.' *tu*, prus. *tou*, toh. A *tu*, B *tu(w)e*. — To ie. **tū-* jest od **t$_o$u-*.

Ie. **tu-* jest u stind. *tuvám*, *tvám* (dočetak po uzoru na *ahám* "ja"; ia.: pali *t(u)vam*, prakrt. *tu(ma)m*, *taṁ*, rom. (evrop.) *tu*, lendi, pandžabi *tũ*, zap-pahar. *tū*, nepal. *tã*, bengal., orija, bhodžpuri *tu*, marathi *tũ* itd.), aškun *tū*, vajgali *tu*, prasun *iyū*, dameli, pašai, khovar, šina, kašmir. *tu* (**t(u)vam*), av. *tvə̄m*, *tūm*, stperz. *tuvam*, part. *tō*, hotsak. *thu*, *tha*, horezm. *(ʾw)tk*, sogd. *tγw [taxu]*, kurd. kurmandži *tö*, tališ. *tъ*, baluči *ta(u)*, gilan. *tu*, mazanderan. *tɛ*, perz. *to*, tadž. *tu*, farsi-kabuli *tō*, *tu*, tat. *tÿ*, puštu *tə*, mundžan., jidga *tu*, *tə*, šugnan., rušan. itd. *tu*, *tū*, iškašim. *tь*, vahan. *tu*, jazgulam. *tow*, jagnop. *tu* (iran. **tuwam*), arm. *du*, grč. dor. *tý*, hom., jon., at. *sý* (*s-* po kosim padežima, *s-* < **tw-*).

U kosim padežima **tew-*, usp. genitiv **tewe* u stind. *táva* (indoarij.: pali, prakrt. *tava*, bengal., orija *to*), dameli *tō*, av. *tava* (odrazi iran. **tawa* u mnogim jezicima), psl. **tebe* (s analogijskim *b*, po dativu **tebě*); usp. **towe* u keltskom: stir. *toí* "tvoj", srkimr. *teu* isto; **tou-* u stir. *do* "tvoj", kimr. *dy*, korn. *the*, bret. *da* isto.

Ie. **two-* također je i u psl. **tvòjь* (*tvôj*, *tvòja*, *e*) — usp. **tojo-* "tvoj" u iran. **taya-* (u mnogim jezicima).

Usp. sklonidbu u staroslavenskom: nom. *ty*, gen. *tebe*, *te*, dat. *tebě*, *ti*, ak. *tę*, lok. *tebě*, instr. *tobojǫ*.

Nostratička je zamjenica bila **ṭ[ü]*, od čega je s druge strane **ṭi* (što je u ie. **ti-* u het. *zik*, *zikka* "ti", s čestičnim *-k(ka)* od **ǵho*) te s prijelazom **ṭi* > **Si* u glagolskom nastavku prezenta drugog lica primarno **-si*: het. *-ši*, stind. *-si*, av. *-si*, grč. *-si*, stlat. *-s*, got. *-s*, lit. *-si*, psl. *-šь* (hrv. *-š*), sekundarno **-s*: het. *-š*, stind., av. *-s*, grč., stlat., got. *-s*, psl. *-ø*.

Dakle može biti ovaj razvoj: nostr. **ṭü* > **ṭu* > **teu-/*twe-*; **tü* > **ṭi* > **Si* > *-s-*.

Nostr. **ṭ[ü]* dalo je još afraz. **ʾan-tʌ* "ti", *t-* pokazatelj 2. l. subjekta; kart. **se/*si* "ti", posvojno **swe-*; ural. **tE* (**tü*) "ti", **-tE* "tvoj", *-tʌ* pokazatelj 2. lica; elam. *-t* pokazatelj 2. lica; ?drav. (*-t* pokazatelj 2. lica u nekoliko jezika, u brahui *-s(a)* pokazatelj 2. lica); turkij. **si* (**ʌsi*?) "ti"; mong. **ti* > **či* "ti", *-ti* pokazatelj 2. lica; tung. **si* "ti"; nivh. *t'ʰi* "ti", *t'ʰ-* pokazatelj 2. lica, itd.

Usporednice i u drugim jezicima.

tȉgānj

Također i oblici *tìgān*, gen. *tigána*, *tìgānj*, gen. *tigánja* i dr.

Balkanski grecizam (usp. bug. *tigàn*, mak. *tigan*, alb. *tigán*, rum. *tigán*, cinc. *tigane*, ngrč. *tēgáni [tiγáni]*), iz srgrč. *tēgánon [tigánon]*.

Iz te je grčke riječi, preko lat. *tēganum* i s promjenom sufiksa (lat. *-amen*) i s dodavanjem umanjeničkog sufiksa *-ula* dobiveno *tegula*, od čega je tal. *tegghia*, *teglia* (usp. nj. *Tiegel* "tiganj"). Lat. *teganum* dalo je roman.: tal. sicil. *tíganu*, kalabrij. *tíanu* itd., furlan. *tiázin*; *tegula* > veljot. *takla*, tal. *tegghia*, *teglia*, mlet. *teča*.

tȉh, a, o

Od psl. **tĭxъ*, *a*, *o*, odr. **tixъjь*: stsl. *tixъ*, bug. *tix*, mak. *tix*, sln. *tȋh*, *tíha*,

č., slč. *tichý,* gluž. *ćichi,* dluž. *śichi,* polap. *taiche,* p. *cichy,* slovin. *cëxī́,* r. *tíxij,* ukr. *týxyj.*

Praslavensko **tixъ* jest od ie. **tīs-o-s.* Indoevropski je korijen **teis-:* lit. *teisùs* "pravedan, pravilan, prav" (**teis-o-s*), latv. *tìešs* "prav, neposredan". Usp. lit. *tiesà* "istina, pravda", *taisýti* "popravljati, poljepšavati" (**tois-*), *tiẽsti, tiesiù* "upraviti, usmjeriti", *ìštisas* "cio", latv. *tìesa* "pravo, sud", *tàisns* "prav", prus. *teisi* "čast", *teisingi* "dostojan", *teisiskan* "poštenje".

Za značenje "ravno" → "tiho" usp. tal. *pian, piano, pianino.*

V. *tješiti.*

tijêk, gen. *tijêka*

Od psl. **těkъ,* za ono što teče.

Usp. glagol **těkati* (u *dòtjecati, ìstjecati, nàtjecati se, òtjecati, prètjecati, prìtjecati, pròtjecati, stjècati, ùtjecati* itd.), što je dalo npr. stsl. *těkati,* sln. *tẹ́kati,* č. *těkati* itd. — Usp. *nätječāj, stjècāj.*

V. *teći, tok.*

tijêlo

Množina *tijêla* (po deklinaciji *o*) i *tjelèsa* (po deklinaciji *s,* kao psl. **oko, *uxo*). — Od psl. **tělo,* gen. **tělese:* stsl. *tělo,* gen. *tělese,* bug. *tjalò,* mak. *telo,* sln. *tẹlộ,* gen. *telệsa,* č. *tělo,* slč. *telo,* gluž. *ćělo,* dluž. *ělo,* p. *ciało,* r. *télo,* ukr. *tílo.*

Da je riječ bila po deklinaciji *s,* vidi se po pridjevu *tjèlesan,* odr. *tjèlesnī* < *těleѕьnъ(jь),* te po uvećanici *tjelèsina.*

Riječ nema sigurne etimologije.

Po jednom tumačenju, srodno s latv. *tẹ̄ls, tēle* "lik, slika, sjenka, kip", *tẹ̄luôt* "oblikovati", no moguće je da su te latvijske riječi posuđenice iz slavenskog.

Po drugom tumačenju, riječ **tělo* sadrži ie. **twe-/*teu-/*tū-* "debeo, jak" (to je u riječi **tysǫtja,* v. *tisuća, titi*), i bilo bi srodno s grč. *sõma* "tijelo" < **twō-mn̥* (usp. učenu riječ *somatski*), no obično se prihvaća da je grč. *sõma* < **stō-mn̥,* od čega je i lit. *stuomuõ* "tijelo, stas, lik".

tijésan, tijésna, o

Odr. *tijêsnī, ā, ō.* — Od psl. **těsknъ(jь):* stsl. *těsnъ,* bug. *tèsen,* mak. *tesen,* sln. *tẹ́sən, tẹ́sna,* stč. *těskný,* č. *těsný,* slč. *tesný,* gluž. *ćesny,* dluž. *śesny,* p. *ciasny,* r. *tésnyj* (*tésen, tesná, tésno*), ukr. *tísnyj.*

U tome je **toisk-no-s,* s istim **toisk-* kao u *tiskati* i *tijesto* (v.).

tijêsto

Od psl. **těsto:* csl. *těsto,* bug. *testò,* mak. *testo,* sln. *testộ,* č. *těsto,* rus. *tésto* itd.

Od pridjeva **tjesten* (**těstemъ(jь)*) jest imenica *tjestenìna.*

Psl. **těsto* sadrži ie. **toisk-to-m,* korijen je ie. **teisk-,* za koji v. u *tiskati.*

Usp. stir. *táis* "tijesto", kimr. *twysk* "masa, količina" (**toisk-*), stengl. *dǽsma* "kvasac", stvnj. *theismo, deismo.* — Ne zna se ide li ovamo grč. *staís,* gen. *staitós* "tijesto od pšenična brašna umiješano vodom" (**taisk-t-?*).

tȉk

Iz fr. *tic* "trzaj, grč mišića; trzanje" (prvotno se odnosilo na trzanje mišićā na konjskoj glavi). U francuskom je to opisna riječ (tipa *ȉk täk* i sl.).

tȉkva

Od psl. **tŷky,* gen. **tŷkъve:* stsl. *tyky,* gen. *tykъve,* bug. *tíkva,* mak. *tikva,*

sln. *tîkva*, č. *tykev*, p. *tykwa*, r. *týkva* itd. — Psl. **tъky* jest u slovačkoj izvedenici *tekvica*.

Po jednom tumačenju, kulturna riječ, koja je k Slavenima došla s tikvom s juga Evrope — pa se onda uspoređuje s grč. *síkys* "krastavac", *síkyos*, gen. *síkou* isto (— što može biti od **twik-* ili *kwik-*; usp. i ime grada *Sikyṓn*), *kýkyon*, lat. *cucumis*, gen. *cucumeris* isto (> roman.: tal. *cocomero*, prov. *cogomre*, šp. *cohombro*, port. *cogombro*; iz prov. jest fr. *concombre*; dubrovačko *kùkumār*, npr. na Rabu *kukȕmar*, od takvih oblika načinjeni su npr. lički *kùmor*, *kȍmōr*, *kumara*, što je, kao i sln. *kúmara*, iz nj. bavar., austrij. *Gugumer* < srvnj. *kukumer* ← lat.), I te su riječi očito posuđenice iz nekog zajedničkog izvora (usp. još i langedočki *tüko* "tikva, glava", što bi bilo od gal. **tukkos*; ovamo bi išlo još ital. *zucca*, grč. (juž. Ital.) *tsoúkka*). — Jedno je tumačenje porijekla grčke riječi *síkys* ovo: riječ bi bila posuđenica iz pelazg. **þūkū-* < **þūk(h)u-*, a što sadrži **þū-* < ie. **kū-* od korijena **ḱeu-* "naduti se, povećati se" (za nj v. u *crkva*). — Posuđenica iz nepoznata izvora istog indoevropskoga korijena jest lat. *fīcus* "smokva" (v. dalje u *fīga*). — V. i *cikla*.

Po drugom tumačenju riječ je praslavenska, izvedena od glagola **tykati* "zabijati se, gurati se, tiskati se", što sadrži ie. **tūk-*, a za **tuk*v. *taknuti*.

timáriti, timárīm/tìmārīm

Taj je glagol za čišćenje konja četkom izveden od imenice *tìmār*, gen. *timára* "njegovanje, čišćenje i uredno hranjenje konja", što je balkanski turcizam (usp. bug. *timàr* "briga, njegovanje", mak. *timar*, ngrč. *timári* itd.).

Izvor je t. *tımar*, što je iz arap. *timār* "njegovanje (bolesnika i sl.)".

tȉnta

Iz nj. *Tinte*, što je iz tal. *tinta*. Izvor je talijanske riječi srlat. *tincta*, što je izvedenica od glagola *tingere* "umakati; bojiti, mastiti" (> roman. "bojiti": tal., sard. log. *tingere*, retorom. engad. *taindscher*, furlan. *téndzi*, fr. *teindre*, prov. *tenher*, katal. *tenyer*, šp. *teñir*). (Lat. *tinctus* "obojen" > tal. (lombard.) *tenč*, stfr. *teint* isto, prov. *tenh* "taman"; *tincta* > prov. *tencha*, katal., šp., port. *tinta* "crnilo, tinta"; *tintum* > šp., port. *tinto* "tamnocrveno (o vinu)", itd. — Iz lat. *tinctura* jest *tinktúra*.

tȋp

Znači "obrazac; uzorak; lik; vrsta" itd. — Iz lat. *typus*, što je iz grč. *týpos* "lik, kip, slika, oblik; uzor" — što je od "udarcem načinjeno", a to je od "udarac" (izvedenica od glagola *týptō*).

Grč. *týptō* "bijem, tučem, udaram" jest od ie. **(s)teu-p-* "udarati": lat. *stuprum* "skvrnjenje, blud", *stupēre* "zapanjiti se, zapeti, biti zbunjen, čuditi se, snebivati se", *stupidus* "omamljen, zgranut, zbunjen; tup, glup" (iz toga je *stùpīdan*) itd. — Indoevropski je korijen **(s)teu-* "udarati; gurati" (koji može biti od nekog 'nostratičkog' opisnog **Čiwʌ*, **Čʌjwʌ* ili sličnog).

tȉsa

I *tȉs* m. – Od psl. **tisъ/*tisa*: bug. *tis*, sln. *tîs* m., *tísa* ž., č., slč. *tis*, gluž. *ćis*, dluž. *śis*, p. *cis*, r. *tis*, ukr. *tys*.

Smatra se da je srodno lat. *taxus* "tis" (> roman.: tal. *tasso*, sardin. logudor. *tassu*, katal. *teix*, šp. *tejo*, port. *teixo*) i stind. *takṣakaḥ* "naziv za neko drvo" te možda grč. *tókson* "lûk" (u mn. "(luk i) strijele"), perz. *taxš* "lûk".

Možda je psl. **tis-* posuđeno iz nekog drugog indoevropskog dijalekta, od nekog odraza ie. **tīgs-*, što bi bilo od ie. **teg-* "gust" (takav naziv bio bi

zbog gustoće plosnatoigličastih listova ili krošnje). — Nejasno.

Prošireniji indoevropski naziv za tisu, od *ei-, prenesen je u slavenskim jezicima na ivu.

tȉskati (se), tȉskām

Od psl. *tĭskati (sę): mak. *tiska*, sln. *tískati, tískam*, p. *ciskać*, r. *tískat'* itd. — Usp. *stiskati, pritiskati* itd.

Usp. *tĭsknǫti: hš. *tȉsnuti, tȉsnēm* (*ìstisnuti, òtisnuti, pòtisnuti, prìtisnuti, stȉsnuti, ùtisnuti* itd.), č. *tisknouti*, r. *tísnut'* itd.

Psl. *tiščāti < *tiščěti u hš. *tíštati, tíštī* (usp. *pòtīšten*), *těščīti u *tijéštiti, tijȇštīm*.

Ovamo *těskъnъ(jь) (*tijésan, tijésna, o*, odr. *tijȇsnī, ā, ō*), od *těskъ (*tijȇsak*, gen. *tijȇska*), od čega je izvedeno i *těskoba (*tjeskòba*).

Psl. *tĭsk- sadrži ie. *tēi-, a *těsk- *toi-; dalje sufiks *-sk-*.

Dalje nejasno. Mislim da bi se moglo pomišljati na to da je to ie. *tei- od *(s)tei- < nostr. *Čenjʌ ili *Čeńi "tanak, uzak", preko *Čejnʌ (*Čejnʌ > *(s)tein-, *-n-* shvaćeno kao sufiks). — Za tu nostratičku riječ v. u *tanak*.

Dakle bi polazno bilo ie. *tei- i sufiks *-sk-*.

Moglo bi se pomišljati i na to da je *teisk- zapravo *teis-sk-, s *teis- značenja približno "ravnati" — za to *teis- v. *tih, tješiti*.

tȉsuća

Od psl. *tysǫtja/*tysętja (i dr. oblici): stsl. *tysǫšti, tysęšti*, bug. *tìsešta*, hrv. gradišć. *tisuć*, sln. *tisǫ́č, tisǫ́ča*, č. *tisíc*, p. *tysiąc*, r. *týsjača* itd.

Sadrži ie. *tūs-ḱomt-jā/*tūs-ḱemt-jā (ili *-ḱm̥t-*).

Usporednice u germanskom i baltijskom: got. *þūsundi*, stnord. *þúsund*, stšv. (run.) *þúsind*, norv., šv. *tusen*, stengl. *þúsend*, engl. *thousand*, stsas. *tūsundig*, nizoz. *duizend*, stvnj. *thûsund, dusunt*, nj. *tausend* (germ. *þusundi < *tusḱ̥mti-), lit. *túkstantis, túkstant*, latv. *tūkstotis, tūkstoš*, prus. *tūsimtons* (a iz baltijskog oblika *tūsanti- posuđeno je fin. *tuhansi*).

Ie. *tus-ḱm̥t-jo-m znači "jaka stotina" (za značenja usp. toh. A *wälts*, B *yältse* "tisuća", doslovno "velik broj", prema ie. *wel- koje je u *velik*); za *ḱm̥t- v. u *sto*.

Ie. *teus- još je npr. u stind. *tūṣa-* m. "kraj, vršak", stir. *túaimm* "brdo" (*teus-mn̥), bret. *tossen* (*tus-tā), *tuchen* (*toust-jen-) isto.

Indoevropski je korijen *teu- "bujati, naduti se", za koji v. npr. u *titi, tust*.

tȉti, tȉjēm

Znači "postajati tust, pretio, debeo, gojiti se"; glagol je izašao iz upotrebe zbog mnogobrojnih bliskoznačnica. — Od psl. *tyti: č. *týti*, r. *tyt'* itd.

Danas postoji samo glagolski pridjev *prètio, prètila, o* "debeo, tust", načinjen od *tylъ, a, o.

Usp. i *tylъ "potiljak": srpcsl. *tylъ*, sln. *tȋl*, gen. *tȋla*, č. *týl*, r. *tyl* isto itd. — To je u riječi *pòtiljak, zátiljak*.

U *ty- jest ie. *tū-, od korijena *teu(ə)- "nabreknuti, naduti se": stind. *tavīti* "jak je, ima moć", *tavás-* "jak, moćan", av. *tav-* "moći", *tavah-* sr. "moć, snaga", hotsak. *ttone* "debeo" (iran. *tāwana-), srperz. *tuvān* "sila, moć", arm. t^{h}*iv* "broj", grč. *taũs* "velik" (*təw-ú-s), *sáos, sóos, sõs* "zdrav, čitav" (*twə-wo-s), *sṓzō, sṓjzō* "čuvam, izbavim, spasim" (*twō-), *sōtḗr* "spas, spasitelj" (u kršćansko doba i kao ime *Sōtḗr* "Spasitelj", za Isusa), *sõma* sr. "mrtvo tijelo; tijelo; čovjek, osoba; život; cjelina" (*twō-mn̥*, usp. *sòmatskī*), *sṓphrōn* "razborit; umjeren", lat. *tōtus* "sav" (*tōtus* > šp., port. *todo*; *tottus >

rum., veljot. *tot,* tal. *tutto,* sardin. logudor. *tottu,* retorom. engadin. *tuot,* furlan. *dut,* fr. *tout,* katal. *tot;* usp. *tòtālan*), lidij. *tavśaś* "jak, moćan", karij. *tavse-* (u imenu, usp. *Tausas*).

tȉtrati (se), tȉtrā
Starije je značenje još i "bacati uvis i dočekivati rukama". — Glagol je opisna postanja, u vezi s onomatopejom *tr-tr*, kojom se opisuje padanje.

tjȅdan, gen. *tjȅdna*
Usp. *tajedan* u govorima (i u gradišćanskom).
Složeno od zamjenice *taj* i imenice *dan.* — Usp. sln. *téden,* č. *týden,* slč. *týždeň,* gluž. *tydźeń,* dluž. *tyźeń,* p. *tydzień,* ukr. *tyždenʼ,* bjr. *tydzeń.* Dakle imamo da je psl. **tъjь-dьnь* — ranije su se oba dijela sklanjala (pa je u našem jeziku i u slovenskom ak. mn. **tьję*). To znači upravo taj dan, dan koji se vraća nakon tjedna.
Izgleda da je u Slavena tjedan sedmica tek od širenja kršćanstva. Moguće je da je ranije bio petodnevan (*srijeda* kao srednji dan, *utorak, četvrtak, petak* kao drugi, četvrti i peti dan tjedna). Petodnevni tjedan imali su i drevni Skandinavci te još neki narodi.
Tjedan je u zapadnoj Aziji imao sedam, u drevnom Egiptu deset dana, a tako je bilo i u staroj Grčkoj. Rimljani su imali osmodnevni tjedan, a Indijci i Kelti devetodnevni.
Sedmodnevni su tjedan imali Židovi, a od njih je to preuzelo kršćanstvo. U Rimskom je Carstvu sedmodnevni tjedan propisan 321. godine.
Židovi su za dane u tjednu imali nazive u odnosu na subotu, što je preuzeo kršćanski crkveni kalendar. Zato je u grčkom *Deutéra* "ponedjeljak" (*deúteros* "drugi"), *Trítē* "utorak" (*trítos* "treći"), *Tetrádē, Tetártē* (ep. *tétratos, tetártos* "četvrti"), *Pémptē* "četvrtak" (*pémptos* "peti"), prema *Kyriakḕ* "nedjelja" (od *kyriakos* "gospodnji", v. *crkva*), *Paraskeuḗ* "petak" (znači "priprema", tj. priprema za sabat), *Sábbaton* "subota" (iz hebrejskog, v. *subota*). — Sa svim tim riječima u ž. rodu ide *hēméra* "dan".

tjȅme, gen. *tjȅmena*
Od psl. **tě̑mę,* gen. **tě̑mene:* csl. *těmę,* bug. *teme,* mak. *teme,* sln. *tẹ́me,* gen. *tẹ́mena,* č. *témě, temeno,* slč. *temä,* dluž. *tyḿe,* p. *ciemię,* r. *témja,* gen. *témeni,* ukr. *tímʼja.*
Povezano s oset. *tenka* "tjeme", što je od **tem-ka,* a oboje je — kao što je nj. *Scheitel* "tjeme" povezano sa *scheiden* "dijeliti" — od indoevropskoga korijena **tem-* "rezati, sjeći": grč. *témnō* "režem, rasijecam, odjeljujem", *tomós* "koji reže", *tómos* "dio, odsjek" (internacionalizam *àtōm* jest na koncu iz grč. *átomos,* s *a-* < **n̥-* "ne": "nerazdjeljiv, sitan", s tom riječi kao nazivom za osnovu tvari u Leukipa (Leúkippos, V. st. pr. n. e.) i Demokrita (Dēmókritos, V/IV. st. pr. n. e.), lat. *aestumō, aestimō* "procijenim, sudim, mislim" (od *ais-temos* "koji reže broncu"; usp. intern. *estimácija* "procjena"; lat. *aestimāre* > tal. *stimare,* sardin. logudor. *istimare,* stengadin. *astmaer,* donjoengadin. *schmar,* ladin. *stomé,* stfr. *esmer,* prov., katal. *esmar*), lit. *tìnti, tìnu* "klepati, oštriti kosu" (**t₍ₑ₎mn-*), psl. **tęti, *tьnǫ* u stsl. *tęti* "sjeći", sln. *tẹ́ti, tnȅm* isto, itd.

tjȅrati, tjȅrām
Od psl. **těrjāti:* bug. *tèram,* mak. *tera,* sln. *terati,* r. *terját'* ("gubiti") itd.
Glagol nejasna porijekla. Možda sadrži ie. **tēr-* kojem odgovara **ter-*

p-, u prijevojnom stupnju *o* u r. *toropít'* "žuriti" (psl. **torpīti*, od toga hrv. *trápiti* "mučiti"). — V. *trpjeti*.

Zanimljivima mi se čine moguće indoiranske usporednice. — Stiran. **tar*-, **tarw*- "prelaziti; svladati" takvo je u avest. *tar(v)*- "prevladati", oset. iron. *täryn*, digor. *tärun* "goniti, progoniti, protjerati", a u drugim iranskim jezicima obično ima prefiks *vi*-: stperz. *vitar*- "prijeći", perz. *guδaštan* (*guδar*-) isto, pahlavi *witartan* "prijeći, prebaciti se", baluči *tarag* "vratiti se", sogdij. *wytr [witar-]* "ići, otići", jagnobi *tir*- "otići" itd. — U indijskim jezicima imamo npr. stind. *tárati*"prelazi (rijeku), bježi; teče, pliva" (> indoarij.: pali *tarati* "prelazi", prakrt. *taraï* "prelazi, pliva; može, sposoban je", hind. *tarnā* "prelaziti, preplivati", sinhal. *taranavā* "prijeći rijeku" itd.), usp. kašmir. *tarun* "prijeći", aškun *pān-ter*- "proći, prijeći" itd. (arij. **tar*-), stind. *tāráḥ* "prenoseći; strmina prema rijeci" (> ia.: lendi *tār* "preko dubine", gudžarat. *tār* "obala rijeke; kraj", marathi *tārā* "gaz, prijelaz, plićak", sinhal. *tara* "put" — usp. kašmir. *tār* "prelaženje rijeke"), *tāráyati* "čini da dolazi, vodi prijeko" (> ia.: pali *tārēti* "prenosi", prakrt. *tārēi*, sindhi *tāraṇu* "činiti da pliva", nepal. *tārnu* "prenijeti", bengal. *tārā* "spasiti", hind. *tārnā* "spasiti" itd.) itd.

To je od ie. **ter(ə)*- "prijeći, progurati", što je još u balkanskom imenu rijeke *Taros*, *Tara* te npr. u het. *tarhzi* "pobjeđuje". — V. u *trajati*.

tjȅšiti, tjȅšīm

Od psl. **těšiti*, **těšǫ*: bug. *tešà*, mak. *teši*, sln. *tẹ́šiti*, *tẹ̑šim*, č. *těšiti*, slč. *tešit'*, gluž. *ćešić*, dluž. *śěšyś*, p. *cieszyć*, r. *téšit'*, ukr. *tíšyty*.

Glagol je načinjen od **tě̌xa* (usp. **utěxa*: stsl. *utěxa*, bug. *utèxa*, hrv. *ȕtjeha*, sln. *utẹ̑ha*, č. *útěcha*, slč. *útecha*, p. *uciecha*, r. *utéxa* itd.), što je od ie. **tois-ā*.

Tvorbena usporednica jest lit. *taisýti* "pripravljati, poljepšavati", latv. *tàisît* "praviti, dovršavati".

Za značenjske veze vidi primjere u *tih*.

tkȍ

Imenička upitna zamjenica za živo nastala premetanjem od *kto*, što je od psl. **kъto*: stsl. *kъto*, bug., mak. *ko*, sln. *kdó*, č. *kdo*, slč. *kto*, gluž. *štó*, dluž. *chto*, p. *kto*, r. *kto*, ukr., bjr. *xto*.

U nekim kajkavskim govorima imamo *štȍ* < *hto* < *kto*, usp. *šteti* < *hteti*; slično u gluž. *štó*. — Usp. u drugim govorima *gdȍ*, *dȏ*, s ozvučenjem kakvo je npr. u slovenskom i češkom, te također *kȍ*.

Psl. **kъto* nastalo je srastanjem upitne zamjenice **kъ* i čestice **to* (usp. **tъ*, **ta*, **to* — v. *taj*). U **kъ* odražen je ništični prijevojni stupanj **ku*- < **kʷ*- (usp. **gъnati* < **ghun*-, korijen **gʷhen*-), što je od ie. **kʷo*-. Oblik **ku*- (ili **kʷu*-) vidi se još npr. u stind. *kū́*, av. *kū* "gdje", alb. *ku* "gdje, kuda, kamo", *kur* "kad", *kush* "tko", lat. *ubĭ* (vjerojatno od **kudhei* ili **kudhoi*; *ubi* > roman.: rum. *iu*, meglenorum. *uă*, veljot. *yo*, tal. *ove*, sardin. logudor. *ue*, fr. *où*, prov., stšp. *o*, stport. *u*, *ou*), stir. *co* "kako", stengl. *hú*, engl. *how* isto, lit. *kuris/kur̃s* "koji, koja", latv. *kurš*, *kura* "koji, koja".

Oblik **kʷo*- za m. rod (za ž. **kʷā*) jest npr. u het. *kuwa*- u raznim upitnim zamjenicama i sl., stind. *káḥ* "tko" (ž. *kā*; indoarij.: pali, prakrt. *ko* m., *kā* ž., rom. (palest.) *kē* "što", (arm.) *ke*, (evrop. rum.) *kay* "tko", sindhi *ko* m., *kā* ž., nepal. *ko*, hind. *kis* u kosim padežima, sinhal. *kā* u kosim padežima itd.), khovar *ka*, kašmir. *kus*, av. *kō*, arm. *o*, frig. *kos* "tko", grč. hom. *póthi*, jon. *kóthi* "gdje" (**kʷodhi*), alb. *kë* "koga" (**kʷom*), lat. *quī* (stlat. *qoui*, od **kʷo*- + pokazno -*ī* ; *qui* > roman.: tal. *chi*, stlogudor. *ki*, retorom. engadin. *ḱi*, fr.,

prov., katal., stšp., stport. *qui*), osk. *pui*, umbr. *poi*, stir. *nech*, *nach* "netko", got. *hwas* "tko" (**kʷos*), *hwa* "što" (**kʷod*), stengl. *hwæt*, engl. *what* "što", stvnj. *hwaz*, nj. *was* "što", lit. *kàs* "tko", latv. *kas*, prus. *kas*, 'jatv.' *kar* (**kʷo-r̥*), psl. *kogъda* "kada" (v.).

Indoevropska zamjenica **kʷo-* potekla je od nostratičke **Ḳo* "tko", od koje su još npr. i afraz. **k(w)/*ḳ(w)* (arap. *ka-* "kako", sthebr. *kə-*; tuar. *akken* "kako"; somal. *kú-ma* "tko"; hausa *k'ā* "kako"), ural. **ko-/*ku-* (fin. *ku-ka*, fin. karel. *ku* "tko", mađ. *ho-l* "gdje"), alt. **kʻa-/*kʻo-* (turkij. **Ka-* u stturk. *qa-nu* "koji"; mong. **ka-* u halha *xāna* < **ka-ga-na* "gdje, kuda, kamo"; tung. **xa-j* u mandžur. *aj* "što"; korej. *-ka* upitna čestica".

Usporednice i izvan nostratičke natporodice — npr. u sinokavk. **xʌ* "tko, što" (sinotib. **qhā*, sjevkavk. **xʌ̄*), u američkim jezicima (amerind. **k(')V* "tko, što, gdje": cimšij. *gu* "tko", klamat *ka*, seri *ki'*, ist. pomo isto, *kia*, sjev. pomo *k'o* "što", tlapanek *gwana* "kada", ajmara *kuna* "što", *kamisa* "kako" itd.), u austroazijskim jezicima (austronez. **kuHa* "kako"), u kongosaharskim i u kojsanskima.

V. *što*, *kao*.

tlö

Gen. *tlä*, gen. mn. *tálā*. — Od psl. **tьlo* sr., **tьla* ž.: sln. *tlä*, gen. mn. *tál*, č. *tla* ž., luž., p. *tło*, str. *tьlo* m., *tьlja* ž., ukr. *tlo* itd.

Indoevropski je korijen *tel-* "tlo, pod": stind. *talam* sr. "površina, ravnina, dno" (indoarij.: pali,prakrt. *tala-* sr. "razina, tlo, površina, dno", nepal. *talo* "kat", hind. *talā, tarā* m. "dno", sinhal. *talaya* "površna, dno, dlan" itd.; usp. još i rom. (evrop.) *tel(e)* "ispod", *telal* "odozdo", hind. *tar(e), tale* "dolje" itd.), kati *tul* "njiva", kašmir. *tala* m. "dno", arm. *tʰal* "područje", grč. *tēlía* "igraća daska", lat. *tellūs*, gen. *tellūris* "zemlja" (iz toga je znanstveno ime za element *tèlūr*, otkriven 1782), stir. *talam* "zemlja" (**teləmō = *tl̥̄-mō-*), srir. *tel* sr. "čelo", kimr., korn., bret. *tal* isto, stisl. *þel* sr. "zemlja, tlo, osnova", stengl. *þille* "daska", stvnj. *dilla, dili* "polovina", nj. *Diele* "daska, pod" (ger. **þiljōn* ž., **þiliz* ž.), toh. A *śal-* u *śalpem* "stopalo" (**tel-*; iz pratoharske riječi posuđena je pramađarska od koje je mađ. *talp* "stopalo").

tmä

U izrazu *tüšta i tmä, tüšta i táma* "od svake vrste ljudi", "mnogo, mnoštvo". Slično i u ostalim slavenskim jezicima (značenje "mnoštvo, nebrojena množina, deset tisuća"), s psl. **tьma* (< **tьma*?).

Smatra se da se radi o metafori "taman mrak" — "neizbrojivo mnoštvo", no bit će da se radi o nekoj posuđenici s istoka: turkijska riječ *tuman* znači "deset ili sto tisuća" i "magla", a ta bi riječ mogla biti posuđenica iz toh. B *tumane, tumāṃ* "deset tisuća". (Značenje "magla" u turkijskom — pod utjecajem neke iranske riječi, usp. *dunman-* "magla". — Iz takve turkijske riječi jest r., ukr., bjr. *tumán* "magla").

Za *tüšta* v. *tust*, za značenje usp. *tisuća* (v.).

tòbolac, gen. *tòbōlca*

Od psl. **tobolьcь* "vreća": sln. *tobólec*, str. *tobolьcь*, r. *tobólec*, gen. *toból'ca* itd. — To je izvedeno od **tobolъ/*tobola* (usp. npr. č. morav. *tobola*, luž., p. *tobołа* i dr.).

Nema sigurna tumačenja porijekla. Pomišlja se na to da je praslavenska riječ posuđenica iz turkijskih jezika (kao npr. za riječ *torba*), usp. tatar. *tubal* "košara od kore".

tȍčka

Po ruskom *tóčka* (pa tako i u P. P. Njegoša, u Luči mikrokozma), usp. srpcsl. *tъčъka*, srp. *tȁčka* (tako u govorima te u drugim standardnim jezicima središnjeg južnoslavenskog osim u hrvatskom), č. *tečka* — dakle psl. **tъčьka*.

To je izvedenica od glagola **tъknǫti*, **tъktī* "taknuti, taći", usp. za novo značenje lat. *punctum* "točka" : *pungō* "bodem".

V. *taknuti*.

tȏk, gen. *tȏka*

Od psl. **tȍkъ*, gen. **tȍka*: stsl. *tok*, mak. *tok*, sln. *tȍk*, gen. *tọ́ka*, č. *tok*, r. *tok* itd.

Od ie. **tok^w-o-s*, što je i u av. *taka-* m., perz. *tak* "trk, tok, tijek", lit. *tãkas* "staza", latv. *taks* isto, toh. B *cake* "rijeka".

Izvedenice od **tokъ* jesu **jьztokъ* (*ȉstok*, što znači i "izvor"), **potokъ* (stsl. *potokъ*, bug. *potòk*, mak. *potok*, hš. *pòtok*, p. *potok*, r. *potok*, ukr. *potík*, gen. *potóku/potóka*, bjr. *patók*), **protokъ* (*pròtok*), **o(b)tokъ* (*ȍtok*: ono što je optjecano, usp. po tvorbi *ostrvo*; novija je riječ *ȍptok*), **orztokъ*, **orztoka* (*ràstok* m., *ràstoka* ž.; iz polapskoslavenskog jest ime grada *Rostock*), **sъtoka* (*stȍka*: ono što je stečeno, stečevina) itd.

Usp. **točьkъ* (*tòčak*, gen. *tòčka*). — Odimenski je glagol **točīti* (*tòčiti*). — Durativ je **takãti* (u *istákati* itd.), od toga je **tačьka* (u *táčke* mn.).

V. *teći*.

tȍke ž. mn.

Gen. *tȏkā*. — Riječ je značila "poveće kovinsko puce" (i "kopča"), "metalne pločice i dugmeta prišivena na prsima kao ukras" (ranije i kao oklop).

Balkanski turcizam (usp. mak. *toka*, alb. *toká* itd.), iz t. *toka*.

tòliti, tòlīm

Od psl. **tolīti*: sln. *tóliti, tólim*, r. *tolít', toljú* itd. — Usp. *utòliti*.

Kauzativ, odie. **tol-eje-* "učiniti tihim".

Indoevropski je korijen **tel-* "biti miran": stir. *tu(i)lid* "spava" (**tol-eje-ti*), *cotlud* "san" (**kom-toli-tu-s*), lit. *tìlti* "biti miran" (**tḷ-*), *tylė́ti* "šutjeti".

tòmiti, tòmīm

Od psl. **tomīti* "pritiskati": stsl. *tomti, tomljǫ* "mučiti", sln. *tomíti* "pritiskati", r. *tomít', tomljú*, ukr. *tomýty*, bjr. *tomíć* (istsl. "mučiti, moriti").

Izgleda da staro hrvatsko ime *Tomislav* ima u prvom dijelu taj glagol (pa bi značenjski bilo blisko s *Miroslav*, usp. "smrt" ← "mir" u keltskom).

Indoevropski je korijen **tem-* "biti omamljen": stind. *tamáyati* "guši, davi" (**tom-éje-* kao u sl.), *támyati* "onesvijesti se, oslabi", *timitáḥ* "nepokretan", arm. *t^{h}m(b)rim* "omamljen sam" (**tēmiro-*), lat. *tēmulentus* "natrušen, pijan", *tēmētum* "vino, medovina", srir. *tám* "bolest, nemoć, smrt" (**tōm-*), *támaid* "počiva", srkimr. *taw* "smrt", nj. *dämisch, dämlich* "vrtoglav, sulud, benast, glup", bavar. *damisch* "oglušio, onijemio".

tòna

I *tóna*. — Međunarodni naziv za 1000 kg (tako od XIX. stoljeća). U naš je jezik riječ dospjela iz nj. *Tonne*. U njemačkom se jeziku riječ proširila s juga, i prvotno je značila "bačva" (i kao mjera).

Po postanju je riječ galska — usp. u keltskim jezicima: srir., gel. *tunna*. Po evropskim se jezicima riječ proširila iz srlat. *tunna* (usp. npr. u germanskima: stnord. *tunna*, stengl. *tunne*, srnizoz. *tunne, tonne*, nizoz. *ton*, stvnj. *tunna*). Od te je latinske riječi fr. *tonne* (od toga je izvedeno *tonnage*, što se odnosilo,

kao i danas, na nosivost brodova, i ta je riječ konačan izvor za posuđenicu *tonáža*).
V. *tunel*.

tȍp, gen. *tòpa*
Balkanski turcizam (usp. npr. bug., mak., alb. *top*, ngrč. *tópi*), iz *top*, čemu je prvotno značenje "kugla, lopta, komad" možda opisno.

tȍpao, tȍpla, o
Od psl. **toplъ(jь)*: stsl. *toplъ*, bug. *tòpъl*, mak. *topol*, sln. *tópel, tópla*. — Samoglasnik *o* ovdje je po **topiti* (v.).
Stariji je oblik **teplъ(jь)*: hrv. dijal. *tȅplī*, č., slč. *teplý*, gluž. *ćopły*, dluž. *śopły*, p. *ciepły*, r. *tëplyj* itd.

tòpiti (se), tòpī
Od psl. **topîti (sę)*: mak. *topi*, sln. *topíti, topím*, č. *topiti*, r. *topít', topljú* itd.
Ovamo *utòpiti, istòpiti, potòpiti* itd., usp. *pòtop* itd. — Psl. **topnǫti* u *tònuti*, usp. *potònuti* itd. — Iterativ **tapati* u *potàpati* i dr.
Psl. **topîti* sadrži ie. **top-eje-*, usp. stind. *tápyati* "grije, muči; vruć je" (indoarij.: pali *tappati* "gori", prakrt. *tappaï*, hind. *tāpnā* "grijati se", sinhal. *tapinavā* itd.), *tāpayati* "zapali" (indoarij.: pali *tāpeti* "gori", prakrt. *tāvei* "grije", rom. (grč., češ.) *tav-* "kuhati", hind. *tā(u)nā* "grijati, topiti", sinhal. *tavanavā* "grijati, ugrijati" itd.), kašmir. *tapun* "grijati se" (**tap-ya-*), *tāsun* "zažariti" (**tap-aya-*), av. *tāpayeiti*, horezm. *ϑāw-* "žeći", perz. *tāftan, tābīdan* "grijati", oset. iron. *tavyn*, digor. *tavun* "grijati", puštu *tāv* "žar" itd.
Indoevropski je korijen **tep-* "biti topao": stind. *tápati* "grije, gori" (indoarij.: pali *tapati* "blista", prakrt. *tavaï* "vruć je", hind. pjesn. *tawanā, tayanā* "biti vruć; trpjeti bol", gudžarat. *tavvũ* "grijati"), alb. *ftoh, ftof* "ohladiti" (**owo-tēp-sḱ-*), lat. *tepeō* "biti topao", *tepidus* "mlak, blag" (> roman.: tal. *tepido*, mlet. *tívio*, sardin. logudor. *tébi(d)u*, retorom. engadin. *tef*, furlan. *tivit*, fr. *tiède*, prov. *tebe*, katal. *tebi*, šp., port. *tibio*), *tepor* "mlakost" (> tal. *tepore*, stfr. *teveur*), osk. *tefrúm* "vrsta žrtve paljenice", stir. *té* "vruć", mn. *téit* (**tēp-ent-*), stir. *tess*, kimr., korn. *tes*, bret. *tez* "vrućina" (**tep-stu-*), het. *tapašša-* "vrućica, vrućina", toh. B *tsatsāpau* "zagrijan". — V. *topao*.
Ie. **tep-* poteklo je od nostr. **ṭ[ä]pʌ* "zagrijati se": ?afraz. **ṭpr/*dpr* "vatra", **dp₁* "žar; znoj" (arap. *dif'* "vrućina"; stegip. *fd.t* "znoj"), kart. **ṭep-/*ṭeb-* "grijati (se)" (stgruz. *ṭep-/*ṭp-*; kart. **ṭp-il-* "topao", što je i u imenu glavnoga grada Gruzije *Tbilisi*), ?alt. **t'äb(ʌ)-* ili **täbʌ*, **däbʌ* "topao, vruć" (kor. juž. *tęw-*, sjev. *tęb-* "biti topao, vruć").
Usporednice i izvan nostratičke natporodice, usp. tibburm. **tap* "ognjište" (tib. *thab*, kačin. *dap*, lušej *tap*) i i američkim jezicima: majdu **t'ep* "žeći" u *tet'p* "papar", sališ. *t'ep* "kuhati".

topòla
Od psl. **topolъ/topola/*topolь*: bug. *topòla*, sln. *topóla*, č. *topol*, slč. *topoľ* m., luž. *topoł*, p. *topola, topol* ž., r. *tópol'* m., ukr. *topólja* itd.
Vjerojatno povezano s lat. *pōpulus* ž. "topola" (disimilacija *p-p* > *t-p*) — možda posuđenica iz nekog odraza te riječi, usp. srlat. *papulus*.
Posuđenički odraz srlat. *papulus* jest još npr. u dan., šv. *poppel*, stengl. *popultré*, srnnj. *poppele*, nnj. *pöpl*, stvnj. *papilboum*, srvnj. *papel*, nj. *Pappel*.
Od **plōp(u)lus/*pōplus* jesu roman.: rum. *plop*, tal. *pioppo* (**ploppus*) — usp. alb. *plep, pjep*. Usp. **pōpulārius* u stfr. *poplier* (iz anglonorm. **poplēr*

jest srengl. *popler(e)*, engl. *poplar*), fr. *peuplier* (stfr. *peuple* odraz je lat. *pōpulus*).

Pomišlja se na to da je najraniji polazni oblik bio opisan (*p-l, p-p-l, t-p-l* i sl.), zbog treperava lišća.

tóranj, gen. *tórnja*

Iz mađarskog *torony*, što je iz panonskoslavenskog **turmъ*, a to pak je posuđenica iz nekog balkanskog romanskog odraza latiske riječi *turris* oblika **turnus*.

Za narlat. **turnus* usp. rum. *turn* (u imenima mjesta kao *Turnu-Severin* i sl.) i posuđenicu u srvnj. *turn* (nj. *Turm*).

U našim su govorima još oblici *tùranj, turenj, turan, turen*; neki su od njih iz dalmatoromanskog odraza riječi **turnus*.

Od latinskog *turris* jest stfr. *tor, tur* (iz anglonormanskog jest srengl. *túr, tour, towr*, engl. *tower*), od toga fr. *tour*. Lat. *turris* > roman.: tal. *torre*, sardin. logudor. *turre*, retorom. engadin. *tuor*, furlan. *tor*, fr. *tour*, prov., katal., šp., port. *torre*.

Latinska je riječ posuđenica iz grč. *týrris, týrsis, týrsos*, što je posuđenica iz nepoznata izvora. (Pada mi na pamet možda ne baš uvjerljiva mogućnost da je riječ posuđena iz nekog hetoluvijskog odraza ie. **dhur-s-*, a to bi bilo od **dhwer-* "dveri": da se riječ odnosila na toranj uz gradska vrata. Što bi bilo *-s-*?)

tórba

Balkanski turcizam (usp. još rum. *torbă* , alb. *torbë*, ngrč. *torbãs*), iz tur. *torba* "vreća, torba, naprtnjača".

tòvar

Prvotno je značenje bilo "teret na sedlu konja ili magarca", od toga su nastala značenja "teret" i "magarac".

Od psl. **tovarъ*: sln. *tóvor*, gen. *tovóra*, č. *tovar*, r. *továr* itd.

To je posuđenica iz turkijskih jezika, usp. t. *tavar* "imovina, stoka", ujgur. *tavar* isto.

tòviti (se), tòvīm

Od psl. **tovȉti (sę)*, što je odimenski glagol od **tȍvъ* (*tôv*, gen. *tȍva*), a to je od ie. **tow-o-s*, od korijena **teu-* "nabreknuti", za koji v. *titi*.

trâg

Od psl. **tragъ*: mak. *trag* m., *traga* ž., sln. *trag*; usp. kašup. *tragi, tregi* "natrag".

Usp. *tràgati, tràgām, ȉstraga, pȍtraga, nȁtrāg, trážiti, trâžīm* itd.

Indoevropski je korijen **trāgh-* "vući": lat. *trahō* "vučem; potičem, tjeram" (*trahere* > roman.: rum. *trage*, veljot. *truar*, tal. *trarre*, sardin. logudor. *traere*, furlan. *trai*, stfr. *traire*, prov. *traire*, katal. *traure*, šp. *trer*, port. *trazer*), *tractō* "vučem; upravljam, vladam" (usp. *trȁkt, tràktāt, trȁktor*), stir. *traig*, gen. *traiged* "noga" (**traghetos*), got. *þragjan* "trčati" (**trəgh-je-*).

To je najvjerojatnije ie. st. **trex-gh-*, gdje je *-gh-* proširenje.

trȁjati, trȁjē

Od psl. **trȃjati*: bug. *traja*, mak. *trae*, stč. *tráti*, gluž. *trać*, dluž. *traś*.

Usp. u sjevernim slavenskim jezicima **trъvȃti*: č. *trvati*, slč. *trvat'*, dluž. dijal. *trwać*, p. *trwać*, ukr. *tryváty*, bjr. *tr(y)vać*.

Izvodi se od ie. **ter-* "prelaziti": stind. *tárati* "svladava, prelazi rijeku,

bježi" (> indoarij.: pali *tarati* "prelazi", prakrt. *taraï* "prelazi, pliva, može", hind. *tarnā* "prelaziti", sinhal. *taranavā* "prelaziti rijeku" itd.), *taráḥ* "jak", kašmir. *tarun* "prijeći" (arij. **tar-*), ir. *trath* sr. "vrijeme, čas", grč. *térma*, gen. *termatos* "cilj, kraj" (**ter-mn̥*), *térmōn* "granica", lat. *termen* (> rum. *ţarm*, istriot. *tierma*, ladin. *termo*, retorom. engadin. *tierm*, port. *termo* "granični kamen, međaš"), *termō*, *terminus* "granica" (**termine* > tal. *termine*, sardin. logudor. *térmene*, furlan. *tiermi*, fr., prov., katal. *terme*; usp. *tèrmīn*, gen. *termína*) itd.

Pomišlja se i na slavensko-iranske međusobne utjecaje. — V. *tjerati*.

trâk

Usp. *träka*. — Od psl. **torkъ/*torka*: bug. *trak*, mak. *traka*, sln. *trâk*, gen. *trâka/trakû*, č., slč. *trak*, luž. *trok*, p. *troki* mn., r. *tórok*, mn. *toroká*.

Indoevropski je korijen **terk-* "vrtjeti, okretati": stind. *tarkúṣ* m. "vreteno" (indoarij.: prakrt. *takku-*, hind. *takwā* itd.), grč. *átraktos* m., ž. isto, alb. *tjerr* "presti", lat. *torqueō* "okrećem" (**torquere* > roman.: rum. *toarce*, tal. *torcere*, sardin. logudor. *torkere*, furlan. *stuardzi*, fr. *tordre*, prov. *tórser*, katal., šp. *torcer*, port. *torcer*, *trocer*), ir. *trochal* "praćka", stvnj. *drāhsil*, nj. *Drechsler* "tokar, strugar", *drechseln* "tokariti", latv. *tȩrka* "vrpca", prus. *tarkue* "remen", toh. AB *tsärk-* "mučiti".

trȁmvāj

I *trȁmvāj*. — Kroz njemačko posredstvo iz engl. *tramway* "električni tramvaj", prvotno "konjski tramvaj".

U engleskom je ta riječ načinjena od *tram* (u škotskom "rudo kolica", u rudarstvu "kolica (bez košare)", također "tračnica" i "pruga") — što je iz srnnj. ili srnizoz. *trame* "grubo istesana greda, traverza, prečka, ljestva" —, i *way* "put, staza" (got. *wigs*, stnord. *vegr*, stengl. *weg*, stsas., nizoz., stvnj. *weg*, nj. *Weg* "put" < germ. **weγaz* < ie. **weǵh-o-s*, od **weǵh-* "voziti", v.).

trȁtina

Načinjeno od *trata*, što je posuđenica iz srvnj. *tratte* (stvnj. *trata*). — Nije u vezi s gnijezdom *trti* (iako je možda i bilo nekih ukrštanja: neobrađena zemlja porasla travom, tratina, i jest nešto kao i *ȕtrina* — uostalom, što se tiče oblika riječi, usp. *trȁtiti*).

Od riječi *trȁtina* načinjena je *tratìnčica/tràtinčica*.

trȁtiti, trȁtīm

Od psl. **trȁtiti*, **trȁtjǫ*: č. *tratiti*, slč. *tratiť* itd. — Po takvu je prezentu *trȁćiti*; dalje *strȁćiti*, *strȁć*, *strȁćara*.

U tome je ie. **trō-t-*, usp. lit. *trõtyti* "oštetiti tijelo i život", *trúotas* "brus", latv. *truõts* isto; got. *þrōþjan* "vježbati".

U **trō-* jest ie. st. **tr-exʷ-*, usp. **ter-xʷ-* u **terə-*; v. *trti*.

tráva

Od psl. **travȁ*: stsl. *trava*, bug. *travà*, mak. *trava*, sln. *tráva*, č. *tráva*, r. *travá* itd. — Riječ je prvotno značila "hrana, krma za stoku", onda "trava za hranu".

Usp. **travîti*, **travjǫ̍*: stsl. *traviti*, hš. *tráviti*, *trâvīm* "hraniti travom", č. *tráviti* "probaviti, pojesti", r. *travít'*, *travljú* "davati hranu (stoci); trošiti".

Izvedeno od glagola **truti*, **trovǫ* "hraniti" (srp. na Kosovu *trȕt*).

U **traviti* jest ie. **trōw-eje-*, u **tru-* i **trov-* ie. **trou-*, u **trěva* (stsl. *trěva*) jest ie. **trēw-*.

To je korijen **ter-* kao u **terti, *tьrǫ* (v. *trti*), s proširenjem *-w-* u **terw-* (**terəw-*) — možda **trava* < ie. **trāw-* < st. **trexw-* < **trex*^{w}?

Bi li se možda moglo, što mi pada na pamet, u riječi **trava* vidjeti ženski rod prema **travъ*, gdje bi korijen bio isti **tr-* kao u **terti*? Što se značenja tiče, usp. riječ **kъrma* (v. *krma*), što znači "narezana".

trâvanj, gen. *trâvnja*

Usp. također *traven mali* "travanj" (npr. u *Putnom tovarušu* Katarine Zrinske, iz 1661: *apriliš, mali traven ili đurđevščak*), *traven veliki* "svibanj".

U drugim slavenskim jezicima imamo bug., mak. dijal. *traven* "travanj" te značenje "svibanj" u csl. *trěvьnь*, sln. *veliki traven*, stč. *traven*, r. dijal. *traven'*, ukr. dijal. *traven'*.

Praslavenski naziv za treći mjesec u godini bio je **travьnь/*trěvьnь*, po travi, koja cvate u to vrijeme. Zato razlika u značenju: južnije trava cvate ranije nego na sjeveru.

Prvi je mjesec bio **berzьnь* (pa je to u nas *brezenj* za ožujak, kako je i u sjevernijim jezicima), drugi **květьnь* (i u nas *cvetanj* za travanj, tako i na sjeveru).

Četvrti je mjesec bio **čьrvьnь* (i u nas *červen*, na sjeveru je to naziv za svibanj).

Peti je **lipьnь* (u nas *lipanj* za šesti, u sjevernim je jezicima odgovarajuća riječ naziv za sedmi, srpanj).

Šesti je **sьrpьnь* (u nas *srpanj* za sedmi, u sjevernim jezicima to je osmi, kolovoz).

Sedmi je **versьnь* (u nas postoji naziv *vresenj*, na sjeveru je to naziv za deveti mjesec, rujan).

Osmi je **rujьnь* (u nas je to deveti, na sjeveru deseti).

Deveti je **listopadъ* (naš je listopad deseti, na sjeveru je jedanaesti).

Deseti je **grudьnь* (u nas i *gruden, grudan* za jedanaesti, za studeni, a na sjeveru je **grudьnь* naziv za deveti i dvanaesti mjesec, tj. za rujan i prosinac).

Jedanaesti je **prosinьcь* (u našem je jeziku to dvanaest, prosinac, a na sjeveru dvanaesti i prvi, tj. prosinac i siječanj; u slovenskom je *prosinec* siječanj).

Dvanaesti je bio **sěčьnь* (u nas prvi, siječanj, na sjeveru prvi i drugi, tj. siječanj i veljača).

Prvi su put svi hrvatski nazivi za mjesece tiskani 1611 (u *Nauku krstjanskom* fra Matije Divkovića; u zagradi su nazivi iz izdanja 1683): *siečanj (siečan), velja noć (veljača), ožujak, travan, sviban, lipan, srpan, kolovoz, rujan, listopan, studeni, prosinac.* — Te i takve nazive upotrebljavaju u XVII. i XVIII. stoljeću bosanski, dalmatinski i slavonski pisci, od kojih ih preuzimaju ilirci.

U najstarijem bosanskom arabičkom rukopisu za turski kalendar sunčane godine, iz 1580, navedeni su ovi nazivi: *lažujak, veliki travanj* ili samo *travanj, svibanj,* (nema listova s nazivima za lipanj i srpanj), *kolovoz, rujan, listopan, studeni, prosinac, sičanj, veljača.* — Slični su nazivi i u mlađim rukopisnim kalendarima i u drugim tekstovima.

Ranije su i u srpskom postojali takvi nazivi, usp. u jednom rukopisnom evanđelju na pergamentu pronađenu u manastiru u Bogovađi kod Valjeva: *mcь sektebrь rekomyj rujenь; mcь oktobrь rekomyj listopadъ;* (nema lista s novembrom); *mcь dekebrь rekomyj studenyj, mcь genvarь rekomyj prosinecь, mcь fervarь rekomyj sěčenь, mcь maratь rekomyj suhy, mcь aprilь*

rekomyj brъzosokъ, mcъ maj rekomyj trěven, mcъ ijunъ rekomyj izokъ, mcъ ijulъ rekomyj črъvenъ, mcъ avgustъ (bez navedena drugog naziva).

Evo i jednog niza narodnih kajkavskih naziva za mjesece izdanog nedavno u jednom pučkom kalendaru: *prezimec, svečen, sušec, traven, rožnjak, klasen, jakovčak, velikomešnjak, malomešnjak, miholjščak, sesvetčak, gruden.*

Hrvatski su se standardni nazivi ustalili u XIX. stoljeću; u govorima i u ranije vrijeme neki su od tih naziva također bili pomaknuti.

tȑbuh

Od psl. **trъbuxъ*: bug. *tъrbùx*, mak. *trbuv*, sln. *trẹ́buh*, stč. *teřbuch*, č. *terboch*, p. *trybuch, terbuch, telbuch*, r. *trebúx* ("proždrljivac"), *trebuxá* ("utroba, drob"), ukr. *trybúx* ("utroba, drob"), bjr. *trebúx*.

Sufiksom *-uxъ* načinjeno od nesačuvana **trъbъ* (usp. *trbòbolja, gölotȓb* im., *golòtrb/gölotȓb* prid., *tŕbo, tŕba, tŕbonja, tȑbulja* "biljka kukuta", *tȓbosjek* itd.). Tvoreno kao **kъlbuxъ* (za to v. u *kobasica*).

tȑčati, tȑčīm

Od psl. **tъrčāti*, što je od starijeg **tъrčěti*. Korijen je **tъrk-* (usp. *tȓka, stȓka, ütrka*).

Možda je to **tъrk-* od ie. **t̥rk-*, korijen **terk-* "vrtjeti"? — V. u *trak*.

trȅbati, trȅbām

Prvotno neosobno *treba* (*treba mi, treba ti...*), što je od lokativa, usp. *trijebe, trijebi* (Žumberak: *trībȅ mi je*), od **trěbě (byti)* "nužno mi je, potrebno mi je".

Polazna je odglagolska imenica **terba* "posao, rad" (usp. *pötreba* pa *pötreban, pötrebna, o, pòtrebovati*), što je od "krčenje". Ta je imenica od glagola **terbiti* — za nj v. u *trijebiti*.

trésti (se), trésēm

Od psl. **tręsti (sę), *tręsǫ*: stsl. *tręsti, tręsǫ*, mak. *trese*, sln. *trẹ́sti, trẹ́sem*, č. *třásti*, r. *trjastí, trjasú* itd. — Usp. **trǫsъ* (< **troms-*) u *trûs*.

Psl. **tręs-* nastalo je ukrštanjem ie. **trem-* i **tres-*.

Ie. **trem-* dalo je grč. *trémō* "drhtim, tresem se", alb. *trem* "bojati se", lat. *tremō* isto, lit. *trémti, tremiù* "oboriti, srušiti", *trìmti, trimù* "tresti se od studeni", toh. A *träm-* "tresti se".

Ie. **tres-* jest u stind. *trásati* "trese se, boji se" (indoarij.: pali *tasati*, prakrt. *tasaï* "boji se", pandžab. *traihṇā* "biti plah, bojažljiv" itd.), kašmir. *trasun* "uplašiti se", av. *tərəsaiti* "boji se", srperz. *tars-* "bojati se", kurd. *tərsin*, perz. *tarsīdan* isto, grč. *tréō* "tresem se" (**tres-ō*), lat. *terreō* "plašim", *terror* "strah" (iz toga *tèrōr*, gen. *teróra*) itd.

Oboje sadrži **tr-* od korijena **ter-* "tresti se", što je npr. u stind. *taraláḥ* "koji se trese".

tȓg

Od psl. **tъrgъ*: stsl. *trъgъ*, bug. *tъrg*, mak. *trg*, sln. *tȓg*, č., slč. *trh*, p. *targ*, r. *torg*, ukr. *torh*.

Usp. *trgòvati, trgòvina, tȓžnī, tȓžnica, tȓžīšte* itd.

Prvotno je značenje riječi **tъrgъ* "roba kojom se trguje", a onda "mjesto na kojem se trguje".

Riječ nejasna postanja. Po jednom tumačenju povezana s glagolom **toržiti*, što se onda smatra izvorom glagola *trážiti*. Za značenje usp. mađ. *keres-* "tražiti" : *kereskedelem* "trgovina" (usp. termine *ponuda* i *potražnja*).

Možda bi se onda riječ dala izvesti od **tr̥gh-*, istoga korijena koji je u *tražiti.*

Zbog trgovinskih veza drevnih Slavena sa susjedima i drugima pomišlja se i na to da su iz riječi **tъrgъ* posuđene lit. *turgus*, latv. *tirgus*, šv. *torg*, dan. *torv*, fin. *turku*, venet. *terg-* (u *Tergeste*, što je polazno ime za tal. *Trieste*, hrv., sln. *Tȑst*, usp. sln. *tržáški*), ilir. *tergitio* "trgovac", alb. *tregë* "trg, tržnica".

tȑgati (se), tȑgām

Od psl. **tь̑rgati (sę)*: mak. *trga*, sln. *tŕgati*, *tȓgam*, č. *trhati*, r. *torgát'* itd.

Usp. **tь̑rzati (sę)* u *tȑzati (se)*, sln. *tŕzati*, *tȓzam*, r. *terzát'* itd.

Tu imamo ie. **t$_o$r̥-* i **t$_e$r̥-* s proširenjem *-g-*; korijen je **ter-*, i za nj v. u *trti.*

trî

Od psl. **tri*: stsl. *trije* m., *tri* ž., sr., bug., mak. *tri*, sln. *trije* m., *trî* ž., sr., stč. *třie* m., *tři* ž., sr., č. *tři*, slč. *tri*, gluž. *třo* m., *tři*, dluž. *tśo* m., *tśi*, polap. *tåre*, r. *tri*, ukr. *try*, bjr. *try*. — Psl. **trьje* m., **tri* ž., sr.

Ie. **trei-* "tri", u složenim riječima **tr-*: het. *terijanna-* "treći (put)", toh. A *tre* m., *tri* ž., B *trey*, *trai*, stind. *tráyaḥ* m. (> indoarij.: pali *tayo*, prakrt. *tao*, *taü*, sindhi *ṭre*, lendi *trē*, pandžabi *tare*, stsinhal. *te*; od **trāyaḥ* jesu: lendi *trāe*, *trai*, pandžabi *trai*), *tisrá-* ž. (sa *-sr-* za koje v. u *sestra*), *trīṇi* sr. (indoarij.: pali *tīṇi*, prakrt. *tiṇṇi*, rom. (evrop.) *trin*, pandžabi *tinn*, nepal., bengal. *tin*, asam. *tini*, orija *tini*, maithili *tī̃ni*, bhodžpuri, hind. *tīn*, gudžarat. *traṇ̄*, marathi *tīn*, sinhal. *tuna*, maldiv. *tin* itd.), dard.-nuristan. (**trayas*: aškun, kati *tre*, vajgali *trē*, prasun *čī*, pašai *trä*, kalaša *trē*, khovar *troi*, šina *ce̥*, kašmir. *trih*; **trāyas*: dameli *trâ*, baškarik *λā*, phalura *trō*, kašmir. *cāē*), av. *ϑrəyō* m., *trō* ž., *ϑri* sr., stperz. *ϑri-* (u *ϑritiya-* "treći"), sogd. *(ᵓ)δry(y)*, *šy [ϑrē, ᵊϑre]*, hotsak. *drai*, *draya*, horezm. *šy [šī, šē]*, baluči *say*, gilan. *sə*, kurd. kurmandži *se*, *sьse*, ṭališ. *se*, perz. *se*, tadž., farsi-kabuli *sē*, tat. *sæ*, puštu *dre*, oset. *ärtä*, jagnop. *tⁱrai*, *sᵃrai*, šugnan. *aráy*, jazgulam. *cůy*, vahan. *truy* itd., arm. *erekʰ*, grč. *treĩs*, alb. *tre* m., *tri* ž., lat. *trēs* (> roman.: rum. *trei*, veljot. *tra*, tal. *tre*, sardin. logudor. *tres*, retorom. engadin. *trais*, furlan. *tre*, fr. *trois*, prov., katal., šp., port. *tres*), stir. *tri* m., *téoir* ž., kimr. *tri* m., *tair* ž., keltiber. *Tiriś*, got. *þreis* m., ž., *þrija* sr., pranord. *þrijōr* ž., stnord. *þrír*, *þrjár*, *þriú*, dan., šv. *tre*, stengl. *þríe* m., *þréo* ž., engl. *three*, stfriz. *thrē*, *thriā*, *thriū*, stsas. *thria* m. ž., *thriu* sr., srnizoz. *drī*, *drie*, nizoz. *drie*, stvnj. *drī*, *drie* m. ž., *driu* sr., nj. *drei* (germ. **þrijiz*), lit. *trỹs*, latv. *trīs*, 'jatv.' *tris*, prus. *tris.*

trijébiti (se), trijȇbīm

Od psl. **terbi̋ti (sę)*: csl. *trěbiti* "čistiti, krčiti", mak. *trebi*, sln. *trẹ́biti*, *trẹ́bim*, č. *tříbiti*, r. *terebít'* itd.

To je od ie. **terb-*, usp. grč. *tríbō* "tarem", *tríbē* "trenje, trošenje", srir. *trebait* "ore" (**tr̥b-*) itd.

Korijen je **ter-* (v. *trti*), a *-b-* jest proširenje.

trijȇm, gen. *trijéma*

Od psl. **termъ*: csl. *trěmъ*, bug. *trem* "trijem; odaja", mak. *trem*, sln. *trẹ́m*, str. *teremъ* "visoka bojarska kuća, kula; dvorac, zamak; kupola", r. *térem*, ukr. *térem.*

Riječ nejasna porijekla.

Po jednom tumačenju, rana posuđenica iz grč. *téremnon*, *téramnon* "dom,

kuća, odaja, soba" (no te riječi nema u srednjem i novom grčkom).

Po drugome, **termъ* jest srodno s grč. *téremnon, téramnon* < **térabron,* lat. *trabs, trabēs* "greda, balvan" (> roman.: veljot. *trua,* tal. *trave,* sardin. logudor. *trae,* retorom. engadin. *tref,* furlan. *traf,* stfr. *tref,* istfr., jugoistfr. *tref,* prov. *trau,* katal. *trau,* šp. *trabe,* port. *trave*), osk. *triíbúm* "kuća", stkimr. *treb* "boravište, kuća", got. *þaúrp* "polje, zemlja", stnord. *þorp* "selo", stengl. *þrop,* engl. st. *thorp,* zapfriz. *terp,* stsas. *thorp,* nizoz. *dorp,* stvnj. *dorf,* nj. *Dorf* isto (germ. **þurpam*), usp. još stisl. *þrep* "zemlja na kojoj se podiže ograda", *þrafni* "greda", lit. *trobà* "kuća, zdanje", latv. *trāba* "gradnja, zgrada" — sve od ie. **treb-,* što je od **ter-.*

trijézan, trijézna, o

Od psl. *terzvъnъ(jь)*: mak. *trezen,* sln. *trẹ́zen.* — To je od **terzvъ(jь)*: stsl. *trězvъ,* hrv. st. *trezav,* sln. *trẹ́zev,* č. *střízvý* (pa onda dalje *střízlivý*), slč. *triezvy,* gluž. *strózby,* p. *trzeźwy,* str. *tverezъ,* r. *terëzvyj* (*trézvyj* iz csl.), ukr. *tverézyj,* bjr. *cerézvy.*

Usp. i psl. **terzvenъ(jь)*: bug. *trèzven,* mak. *trezven,* hš. *trëzven.*

Ne zna se točno porijeklo riječi **terzvъ(jь).* Pomišlja se na to da je u tome indoevropski korijen **ters-* "biti suh, sušiti se; biti žedan, žeđ", koji je u stind. *tŕ̥ṣyati* "žeđa, žedan je", *tr̥ṣtáḥ* "isušen", *tr̥ṣúḥ* "žedan", av. *taršu-* "suh", *taršna-* m. "žeđ", hotsak. *ttar-* "žeđati", klasperz. *tišna* "žedan, željan", grč. *térsomai* "sušim se", *tarsós* "sušenje", lat. *tostus* "spaljen" (< **torstos*; roman.: tal. *tosto,* (sicil.) *tostu,* sardin. log. *tostu,* fr. *tôt,* prov., kat. *tost*; **tostāre* "pržiti" > roman.: tal., sard. log. *tostare,* stfr. *toster,* šp., port. *tostar*; iz starofrancuskog je posuđeno engl. *toast* "kruh prepečenac", iz čega je naše *töst*), *torrere* "sušiti, pržiti, smuditi; rasplamtjeti se", *torridus* "osušen, spržen, vruć; suh; mršav; zguren", *terra* "tlo, zemlja" (> roman.: rum. *ţară,* veljot. *t(y)ara,* tal., sardin. log., retorom. engad. *terra,* furlan. *tiere,* fr. *terre,* prov., katal. *terra,* šp. *tierra,* port. *terra*; usp. *territōrium,* iz čega je *teritórij*), osk. *teerúm, terúm* "zemlja, područje" (lat. *terra* < ital. **tersā*; usp. i *terrēnus,* iz čega je *tèrēn,* gen. *teréna*), stir. *tart* "žeđ", stir. *tír* "zemlja", korn., bret., stkimr. *tir* "zemlja, tlo", stengl. *þurst* "žedan", engl. *thirst,* stsas. *thurst,* nizoz. *dorst,* stvnj., nj. *durst* isto (germ. **þurstuz*), got. *þaurstei* "žeđ", stnord. *þorsti,* norv. dijal. *torste,* dan. *tørst,* šv. *törst,* stengl. *þurst, þirst,* engl. *thirst,* zapfrizij. *toarst,* srnizoz., nizoz. *dorst,* srnnj. *dorste,* srvnj. *durst,* nj. *Durst* isto (german. **þaurstam*).

trìjumf

Posuđenica iz lat. *triumphus* "pobjeda, slavlje, trijumf; svečana povorka", što je, kroz etrurski (usp. lat. i *triumpus*), došlo iz grč. *thríambos* "himna Bakhu; svečana povorka u slavu Bakha".

tȑljati, tȑljām

I *tŕljati, tȑljam.* Usp. *tȑliti, tȑlīm.* — Načinjeno od participa perf. akt. **tьrlъ* (*tȑo/trȏ, tȑla, o*) glagola *tȑti* (v.).

tȓn

Od psl. **tьŕnъ,* gen. **tьrnȁ*: stsl. *trъnъ,* bug. *trъn,* mak. *trn,* sln. *tŕn,* č. *trn,* slč. *tŕň,* gluž. *ćerń,* dluž. *śerń,* p. *tarn, cierń,* r. *tërn,* gen. *tërna,* ukr. *téren,* gen. *ternu.*

To je od ie. **tr̥-no-s,* usp. stind. *tŕ̥nam* "vlat trave, trava, niska biljka" (**tr̥-no-m*; indoarij.: pali *tiṇa-* "vlat trave; slama", prakrt. *taṇa-, tiṇa-* sr. "trava", pandžabi *t(ar)iṇ,* gudžarat. *taraṇ,* sinhal. *taṇa* "trava" itd.), kati *taĩ*

"trn", pašai *trin* "trava", hotsak. *ttarrä* isto (arij. **tr̥nam*), got. *þaurnus* "trn", stengl. *þorn,* engl. *thorn,* stfriz. *thorn,* stsas. *thorn,* nizoz. *doorn, doren,* stvnj., njem. *Dorn* (germ. **þurnuz* < **tr̥-nu-s*); usporedi još i grč. *térnaks* "vlat", ir. *tráinin* isto.

tȑnuti, tȓnēm
U tome je psl. **tь̑rnǫti*, polazan je glagol **terti* — v. *trti.*

trȍm, a, o
Od psl. **trȍmъ,* usp. bug. *tròmav.*
Psl. **tromъ* jest part. prez. pas. kao *pitom, lakom,* od glagola **terti* (v. *trti*): trom je kao satrt.

tròšiti, tròšīm
Od psl. **trošȉti*: stsl. *trošiti,* bug. *tròša,* mak. *troši,* sln. *tróšíti, troším,* r. *trošít'* itd.
To je od **troxȁ*: bug. *troxà* "mrva kruha", hrv. *trȍha* "mrva", sln. *tróha* "mrva, odlomak", č. *trocha,* r. *tróxa* itd.
To je **tr-o-s-*, korijen je kao u *trti* (v.).

tròvati, trȕjēm
Od psl. **trovȁti, trovǫ.* Usp. **trȗti, *trȗjǫ* (po tome prezent) i **trovǫ* — prvotno je značenje "hraniti".
Usp. *ȍtrov,* dalje *otròvati, zatròvati.*
Kako se otrov daje u hrani, zato je dobiveno novo značenje te riječi za hranu — usp. npr. fr. *poison* "otrov" od lat. *potio* "napitak" (v. *piti*), šp. *yerba* od lat. *herba* "trava".
U psl. **trovati, *truti* jest ie. **trou-.* To je od ie. **tr-eu-*, što je prošireno *-eu-* od korijena **ter(ə)-*, za koji v. u *trti.*

tŕpjeti, tŕpīm
Od psl. **tьrpě̑ti*: stsl. *trьpěti,* mak. *trpi,* sln. *trpẹ́ti, trpím,* č. *trpěti,* r. *terpét', terpljú* itd.
Usp. **torpȋti* "mučiti": hrv. *trápiti, trâpīm,* sln. *trapiti,* r. *toropít'* "žuriti" itd.
U psl. **tьrpěti* jest ie. **t$_e$rp-.* — Usp. lit. *tir̃pti, tirpstù* "ukočiti se, utrnuti", lat. *tìrpt, tìrpstu* "nijemjeti".
Indoevropski je korijen **terp-*: lat. *torpeō* "protrnem, ukočim se", možda stnord. *þjarfr* "slab, bezokusan".

tȓs
I *tȓs.* Znači "čokot; loza; struk". — Od psl. **trьsъ*: sln. *tȓs* "loza, čokot, trs", č. *trs* "stabljika". — Usp. **trьsьje* u stcsl. *trьsije,* hrv. *tȓsje* itd.
Uspoređuje se s grč. *thrinía* "čokot, loza" i alb. *thrishë* "mladica", no sve skupa nejasno.

tȓsiti se, tȓsīm
Znači "nastojati, mučiti se". Povezuje se s *tȓsiti* "svršiti", *òtrsiti (se)* "otpraviti" i tomu se dodaje *otàrasiti/otaràsiti se,* čemu je prvotno značenje "svršiti posao".
Dalje nejasno.

tȑska
Od psl. **trъstьka,* usp. mak. *trska.* — To je načinjeno od **trъstь* ž., gen. **trъsti*: stsl. *trъstь, trьstь,* bug. *trъst,* hrv. *tȓst,* gen. *tȓsti,* sln. *tȓst* m., č. *tresť,* p. *treść,* r. *trost',* gen. *tróstì.* — Usp. *tȑstika* (**trъstȋka*).

Srodne su riječi lit. *trùšiai* m. mn. "trska", latv. *trusis* isto.
Polazno je ie. **trus-*, što je ništični prijevoj od **treus-*. Za **trous-* v. *truo.*

tȑti, tàrēm/trêm
Part. perf. akt. *tȑo/trô, tȑla, o,* part. perf. pas. *tȓt/tȉven/trȅn.* — Usp. *pòtrti, ràstrti, sàtrti, stȑti, ùtrti, zàtrti* itd.
Od psl. **terti, *tьrǫ* (u našem jeziku infinitiv po prezentu): csl. *trěti, tьrǫ,* sln. *tréti, trȅm/tárem,* č. *třiti, tru/třu,* r. *terét', tru* itd.
**ter-*: *trijêti, pȍtrijēti, trȅnica.*
**tor-*: *tôr,* gen. *tòra* (usp. čak. "trag"), *ȕtor, zátor.*
**tr-*: *tȑlo/tŕlo, tȑliti, tȑljati/tŕljati, trȉce* mn., *ȕtrina, tȑnuti, trûn, trûnka* itd.
**tir-* (← **tьr-*): *ìstirati, nàtirati, òtirati, ràstirati, sàtirati, zàtirati* itd.
Indoevropski je korijen **ter(ə)-* (st. **ter(H)-*) "trti, trljati, ribati": stind. *turáḥ* "ranjiv; bolestan" (usp. sindhi *turaṇu* "ozlijediti"), arm. *t'rem* "mijesim", grč. *teírō* "tarem" (**ter-jō*), alb. *tjer* "presti" (**ter-ō*), lat. *terō* "tarem; trošim", lit. *trìnti, trinù* "trti", *tìrti, tiriù* "otkrivati", latv. *trīt, trinu* "trti", toh. A *tsru* "malo" (**ter-wo-*) itd.

trúba
Od psl. **trǫbà*: stsl. *trǫba,* bug. *trъbà,* mak. *traba, truba,* sln. *tróba,* č. *trouba,* slč. *trúba,* gluž. *truba,* dluž. *tšuba,* p. *trąba,* r., ukr., bjr. *trubá.*
Rana posuđenica iz germanskog ili romanskog, usp. stnord. *trumba,* stvnj. *trumba, trumpa,* srlat. *trumba,* tal. *tromba.* — Najvjerojatnije zvukoopisna postanja.
Iz talijanske uvećanice *trombone* (XVIII. st.) potekle su evropske riječi za trombon, u našem jeziku *tròmbōn,* gen. *trombóna* (usp. fr. st. *trombon,* fr. *trombone,* iz toga još npr. engl. *trombone*). — Iz franačkog **trumpa* jest stfr. *trompe* (iz toga onda srengl. *trompe,* engl. st. *trump,* danas *trumpet,* što je iz (staro)francuske umanjenice *trompette*).
U našem jeziku još *trûblja, trùbāč, trúbiti* itd. S umetnutim *m* jest *trȕmbāč.* Usp. i *trubenta.*

trûd, gen. *trúda*
Od psl. **trudъ*: stsl. *trudъ,* bug., mak. *trud,* sln. *trûd,* č., slč., p. *trud,* r., ukr., bjr. *trud.* — Usp. **trudīti (sę)* u *trúditi (se), trûdīm.*
U tome je ie. **troud-,* usp. lat. *trūdō* "turam, guram", alb. *treth* "rezati" (**treud-ō*), ir. *trot* "spor, raspra" (**trud-no-*), srvnj. *drōz* "teškoća", lit. *triũsas* "rad", latv. *traûds* "lomljiv, krhak".
Korijen je **ter-,* koji je u *trti* (v.), s proširenjima *-eu-* i *-d-.*

trûn
Korijen je *tr-,* koji je od glagola *trti* (v.), sufiks *-un.* — Usp. dalje *trûnka* ž., *trúnak* m., gen. *trúnka, trúniti, natrúniti* itd.

trȕo, trȕla, o
Stariji je oblik *trȕhao, trȕhla, o,* odr. *trȕhlī, ā, ō.* — Od psl. **truxlъ(jь)*: bug. *trùxъl,* sln. *trúhel, trúhla,* slč. *trúchlý* itd.
Usp. *trȕliti* (i *trȕhliti*), *trúlež* (i *trúhlež*) itd.
U tome je ie. **trous-,* korijen je **ter-* (v. u *trti*), proširenja su *-eu-* i *-s-.* Usp. latv. *tràusls* "krhak", *trusls* "gnjio".

trûp
Od psl. **trûpъ*: stsl. *trupъ* "leš, truplo", bug., mak. *trup* "trup, torzo", sln.

trûp, č., slč. *trup*, str. *trupъ* "stablo, deblo; leš, truplo", r., ukr., bjr. *trup* "leš, truplo" itd. — Prvotno je značenje bilo "truo panj".

U našem jeziku riječ označava "tijelo (,) bez glave i udova, torzo" (a također znači i "panj, klada", usp. *trúpac*, gen. *trúpca* < **trupьсь*); *trúplo* (**trupъlò*; u nas i *trüplo*) jest "mrtvo ljudsko tijelo".

Riječ **trûpъ* sadrži ie. **troup-*, usp. lit. *trupùs* "krhak", *trupëti* "mrviti se, drobiti", latv. *trupēt* "gnjiti; naduti se", prus. *trupis* "klada, trupac". Ovamo ide i grč. *trȳpáō* "bušim, vrtam", *trýpanon* "velik svrdao (koji se vrti remenom)", *trȳ́pē* "rupa".

Indoevropski je korijen **ter-* (v. *trti*), s proširenjima *eu-* i *-p-*.

trûs

Od psl. **trǫsъ*, što ima vokalizam *o*, prema *e* u **tręti* (v. *tresti*). — Od toga **trǫsīti* (*trúsiti*).

Usp. radi zvukoopisnosti promijenjeno *trùckati se.*

trût

Gen. *trûta*, mn. *trütovi*. — Od psl. **trǫtъ*: stsl. *trǫtъ*, sln. *trȏt*, stč. *trút*, č. *trout*, slč. *trúd*, gluž. *truta*, dluž. *tšut*, p. *trąt, tręt*, ukr. *trut* (**trǫtьńь* > p. *truteń*, r. *trúten'*, bjr. *trúceń*). — I u drugim slavenskim jezicima riječ označava, osim truta, i lijenčinu.

Poteklo od pretpsl. **tron-to-s*, usporedi ie. **tron-o-s* u lit. *trãnas*, latv. *tran(i)s* "trut".

Moguće je da je s tim riječima srodno germ. **dran-* (< ie. **tron-*), što je npr. u dan. *drone* "pčelac, trut", šv. *drönare*, stengl. *drǣn, drán* ž. (engl. *drone*, srengl., engl. dijal. *drane* ← donjonjem.), stsas. *drān*, *dreno*, srnnj. *drāne*, *drōne*, nj. *Drohne* ž. itd. — no za te se germanske riječi pomišlja i na ie. **dhron-*, od **dher(eu)-* "brujati" (uz to bi išlo još grč. *anthrḗnē* "divlja pčela", *thrṓnaks* "pčelac, trut").

tùcet

I *tùce*. Gen. *tùceta*, mn. *tucèa*, gen. mn. *tucétā*. — Posuđenica iz gornjonjemačkog *dutzet* (> nj. *Dutzend*), što je posuđenica iz fr. *douzaine [duzén]* "dvanaest, tucet" (već u XIV. st. u elzaškom njemačkom *totzēn*; kasnije u njemačkom dodano *d* po uzoru na *jemand, niemand* itd.).

Fr. *douzaine* jest od stfr. *dozeine, dozaine* (iz toga je srengl. *dozein*, engl. *dozen*), što je romanska izvedenica na *-ēna* (kao lat. *decēna* "po deset", *centēna* "po sto") od **do(t)ze* < **dōdece* < lat. *duodecim* "dvanaest" (za *duo* i *decem* v. *dva* i *deset*).

tüča

Od psl. **tǫ̑ča* "grȁd": stsl. *tOča* "pljusak", sln. *tǫ́ča*, dluž. *tuca* "duga", p. *tęcza* isto, slovin. *tą̄čă* "taman oblak", r. *túča* "crn oblak, oluja, gomila (snijega, prašine i sl.)", ukr. *túča*.

Apstraktna izvedenica na *-ja* od neotvrđena pridjeva **tǫkъ*, usp. lit. *tankùs* "gust, čest", *tánkiai* "često". Dakle je **tǫča* "ono što je nagomilano, što je gusto, kao oblak, kiša i nevrijeme".

Indoevropski je korijen **tenk-* "debljati se, povećavati se, uspijevati": stind. *tañc-*, *tanákti* "privlači", *takrám* "mlaćenica" (*tn̥k-ló-m*), puštu *tat* "debeo" (iran. **tahta-* < **tn̥k-to-*), arm. *tʰanjr* "gust, debeo", srir. *técht* "zgrušan" (**tenk-to-*), stir. *con-téci* "zgrušava se" (**tenk-*), kimr. *tank* ž. "mir" (**tn̥kā*), gal. osobno ime *Tancorix*, stisl. *þéttr* "gust", stengl. *-þiht* (u *meteþiht* "nabreknut od jela", *magaþiht* "koji ima velik trbuh"), srengl., engl.

dijal. *thight*, srvnj. *dīchte*, nj. *dicht* isto (germ. **þenhtu-* < **tenkto-*), got. *þeihwō* ž. "grom" (germ. **þenhwōn*).

túći, tûčēm

Od psl. *telkti*, **tьlčǫ* (u našem jeziku infinitiv po prezentu): stsl. *tlęšti*, *tlъkǫ*, mak. *tolče*, hrv. čak. *tlići*, sln. *tléči* i *tólči*, *tólčem*, č. *tlouci*, *tluku*, r. *tolóč'*, *tolkú* itd.

Usp. **tь̏lkati* u *tùcati*, *tùcā*, **tь̏lknǫti* u *tùknuti* (dalje *nàtuknuti*, *nàtuknica* itd.), **tôlkъ* u *tlâk*, **tolkā̃* u *tláka* itd.

Indoevropski je korijen **telk-* "udarati, gurati": kimr. *talch* "odlomak", stkorn. *talch* (**t̥lko-*), lit. *tìlkti*, *tìlkstu* "biti pitom", *talkà*, latv. *tàlka* "zajednički rad" (što odgovara psl. **tolkā̃*).

tûđ, a, e

Odr. *tûđī*, *ā*, *ē*. — Od psl. **tudjь*, što je još npr. u stsl. *tuždь*, mak. *tuǵ*, sln. *tûj*, *túja*.

To je nastalo razjednačavanjem od **tjudjь*, što je u stsl. *štuždь*, bug. *čužd*, stč. *cuzí*, č. *cizí*, slč. *cudzí*, polap. *ceudzi*, luž. *cuzy*, p. *cudzy*, kašup. *cezy*, r. *čužój*, ukr. *čužýj*, bjr. *čuž*.

Usp. *tùđīn* (**tjudjīnъ*), danas običnije *tuđínac*.

Izgleda da bi stariji oblik trebao biti **tjutjь*; zato se pomišljalo na to da bi riječ **tjudjь* mogla biti posuđenica iz germanskog (usp. got. *þiuda* "narod"; za značenje usp. sln. *ljûdski*, što može značiti i "tuđ, stran").

Oblik **tjutjь* pridjev je na *-jь* od **tjut-* < ie. **teut-*.

Ie. **teut-* "pleme, rod" jest u het. *tuzzi-* "vojska" (tj. "skup ljudi s oružjem"), ilir. osobna imena *Teúta*, *Teutana*, *Teuticus*, *Teútaros*, mesap. *ϑeotoria*, osk. *touto*, *tōwto* "općina", umbr. *totam* ak. "zajednica", stir. *túath* "narod, pleme, zemlja", kimr. *tŵd* "zemlja", korn. *tus*, bret. *tud* "ljudi", got. *þiuda* "narod", stnord. *þjóð*, stengl. *ðéod*, stfriz. *thiade*, stsas. *thioda*, stvnj. *diot(a)* isto (germ. **þeudō* < ie. **teutā*), lit. *tautà* "narod", latv. *tàuta* isto, prus. *tauto* "zemlja".

Usp. got. *þiudiskō* "poganski", stnord. *þýð(v)e(r)skr*, dan., šv. *tysk* "njemački", stsas. *thiudisk*, nizoz. *duits* isto, nizoz. *diets* "velikonizozemski", stvnj. *diutisc* "njemački", srvnj. *tiu(t)sch*, nj. *deutsch* isto (germ. **þeudiskaz*), engl. *Dutch* "Nizozemac; nizozemski" iz srnizoz. *dutsch* (nizoz. *duitsch* "Nijemac"). — Iz oblika *thiudisk* jesu tal. *tedesco*, retoroman. engadin. *tudais*, stfr. *tiois*, stšp., port. *tudesco*.

To ie. **teut-* ima proširenje *-t-*, a korijen je **teu-* "nabreknuti" — v. *titi*.

tùmāč, gen. *tumáča*

Od psl. **tьlmáčь*: mak. *tolmač*, sln. *tolmáč*, č. *tlumač*, r. *tolmáč* itd.

Vjerojatno posuđenica iz turkijskih jezika, usp. kipč. *tylmač*, kaz. *tilmäš*, ujg. *tilmäzi*, t. *tılmaç*.

Lutajuća riječ. U turkijskim se jezicima vjerojatno samo naslonila na riječ *dyl*, *dil* "jezik".

Usp. slične oblike u arap. *tergum*, akad. *tergūm* "objašnjenje" (dalje arap. *tarğuman*, iz toga t. *tercüman*, iz toga u Bosni *terdžùmān*), het. *tarkumai-* "tumačiti".

Iz slavenskih su jezika mađ. *tolmács*, rum. *tîlmaci*, nj. *Dolmetsch* (to možda iz mađarskog, u XIII. st. stvnj. *tometsche*) itd.

Iz arapskog starijeg *targumān* jest srgrč. *dragómanos*, iz toga je tal.

dragomano (u nas *dragòman* iz tal. ili tur.), iz toga npr. fr. st. *dragoman*, danas (rij.) *drogman*, iz francuskog je engl. st. *dragoman*.

túna

I *tûnj*. U govorima i *tûn, tùna, tùnja*.

Oblik *tûnj* (zbog *nj* < *nn*) vjerojatno iz nekog dalmatoromanskog odraza latinske riječi *thynnus, thunnus* (usp. istroroman. *tuno*; tal. *tonno*), što je iz grč. *thýnnos* "tuna". Od lat. *tunnus* jesu roman.: tal. *tonno*, sardin. logudor. *tunnu*, fr. *thon*, prov. *ton*.

Grčka je riječ posuđenica iz nekog sredozemnog jezika, usp. hebr. *tannīn* "velika vodena životinja, kit, morski pas". Riječi za pojmove nepoznate ili nevažne do susreta s njima lako se posuđuju, pa je to dosta obično za riječi za morske ribe i sisavce koje preci Grka nisu poznavali. (Usp. slično npr. hrv. *kȉt*, što je iz srgrč. *kẽtos [kítos]*, što je u starogrčkom bila riječ sa značenjem "morska neman; svaka golema morska životinja". Riječ je u hrvatski ušla preko Svetog pisma; sáma grčka riječ posuđenica je iz nepoznata izvora.)

tùnēl, gen. *tunéla*

Iz engl. *tunnel*, što osim "tunel" (u tom je značenju u engleskom riječ zabilježena krajem XIX. st.) znači i "podzemni hodnik, podvožnjak; rov, potkop, rudarsko okno" itd.

Engleska je riječ posuđenica iz stfr. *tonel* (> fr. *tonneau* "bačva; tona; kaca"), što je izvedenica od *tonne* "bačva, bure; tona" (a od toga je izvedeno *tonnelle* "sjenica; svod; luk"). — Dalje v. u *tona*.

tûp, túpa, o

Od psl. **tǫ̂pъ, tǫpȁ, *tǫ̂po*, odr. **tǫpъjь*: csl. *tǫpъ*, mak. *tap*, sln. *tôp, tópa*, č. *tupý*, p. *tępy*, r. *tupój* itd.

Tumači se od **ton-p-* (**tomp-ó-s*), gdje je *ton-* od korijena **ten-* koji je npr. u *tetiva* (**tętiva*); uspoređuje se sa stnord. *þambr* "tust, nabrekao", lit. *tampýti* "natezati", lat. *tempus* "vrijeme; visak" itd. Ovamo ide i het. *dampu-* "tup" (**tm̥p-ú-*).

tûr "govedo tur"

Od psl. **turъ*: stsl. *turъ*, sln. *tûr*, č., slč., luž., p. *tur*, polap. *täur*, r., ukr., bjr. *tur*. — Po turovima se zove *Turopolje*.

Od ie. **tauros* "tur, bik": grč. *taũros*, lat. *taurus*, ir. *tarb*, stkorn. *tarow*, stbret. *taruu*, bret. *taro, tarv*, gal. *tarvo-*, šved. *tjur*, norv. dijal. *tjor*, lit. *taũras*, prus. *tauris* "tur".

Oblik **staur-* jest u avest. *staora-* "govedo; bik; konj; magarac; deva", horezm. *ʾscwr [stōr]* "krupna životinja", sogd. *(ʾ)st(ʾ)wr [stōr]* "domaća životinja", sakan. *stūra* "životinja", perz. *sutur* "tegleća stoka; mula; konj", kurd. *hastur, histir, estir, estor* "konj", oset. iron. *stur*, digor. *(ä)stor* "govedo", šugnan. *sətūr* "govedo", got. *stiur* "bik", stnord. *stjórr*, stengl. *stéor*, engl. *steer*, stsas. *stior*, nizoz. *stier*, stvnj. *stier*, nj. *Stier* isto (germ. **steuraz* "bik, vol").

Vjerojatno posuđenica iz nekog od bliskoistočnih jezika (iz semitskog), gdje postoje slični oblici (usporedi sem. **ṯwr* = **čwr*: asir. *šūru*, hebr. *šōr*, aramej. *tōr* itd.).

tûr, gen. *túra*

Znači "stražnjica", ali starije je značenje "prošireni dio odjeće na straž-

njici". — Riječ se tumači kao domaća izvedenica iz turskoga glagola *oturmak* "sjesti", a ima i drugih tumačenja.

túrati (se), túrām

Od psl. **turā̃ti (sę),* od čega je npr. i mak. *tura* "lijevati; stavljati", sln. *túrati* "gurati". — Usp. **turiti (sę)*: bug. *tùrjam* "stavljam", mak. *turi* "naliti; staviti", hš. *tùriti (se),* r. *turít'* "žuriti, tjerati", bjr. *turýć* "potjerati" itd.

Usp. *dotúrati, natúrati (se), potúrati (se), pretúrati, pritúrati, protúrati, rastúrati* itd., *dotúriti, istúriti, natúriti, rastúriti, zatúriti* itd.

S djelomičnim udvojenjem jest *tetùrati* (*zatetùrati* itd.).

Dalje nejasno. No ipak mi se čini najvjerojatnije da je psl. **tur-* od ie. **tour-*.

Ie. **twer-/*tur-* (i **twr̥-*, dalje i *tru-*) "okretati, vrtjeti, miješati" jest u stind. *tvárate, turáti* "brza, hita, spješi" (> ia.: pali *turati,* prakrt. *turaï,* sinhl. *ṭuraṇu* "pomaknuti; prenijeti; proći (o vremenu)", lendi *ṭuraṇ* "otići", pandžap. *turṇā* "otići" itd.), *tū́ryate* isto, *turáḥ* "brz" (> indoarij.: prakrt. *turā* ž. "brzina", bengal. *turā,* orija *tura* "brzo", hind. *turāi,* sinhal. *tura* "brz"), *tūrṇaḥ* "hitan", *turaga-* "konj" (> ia.: pali *turaga-,* prakrt. *turaya-* isto, lendi *turāī* "kobila"), avest. *ϑwāša-* "hitan", grč. *otrýnō* "nagonim, tjeram, nukam; žurim se", *otraléōs, otrērós* "okretan, brz, hitar" (ie. **twr-*), lat. *trua, tru(e)lla* "zidarska žlica" (> sttal. *trulla,* sardin. logudor. *truḍḍa,* šp. *trulla*), *truellum* "umivaonik", stvnj. *dweran* "miješati", nj. bavar. *zweren* isto, stengl. *þweran* "micati", isl. *þyrill* "mećajica, varjača", norv. dijal. *tverel,* šv. dijal. *tyril,* stengl. *þwirel,* stvnj. *dwiril,* nj. *Quirl* isto (germ. **þwerila*). — S *-b-*: grč. *sýrbē,* at. *týrbē* "stiska, vreva, buka", lat. *turba* "smetnja, nemir, vreva; vika, svađa, buna; gomila, rulja, svjetina" (> roman.: sardin. logudor. *truva,* fr. *tourbe,* prov. *torba,* port. *torva* "nered"), *turbāre, turbō* "uznemiravati; uzrujati, uzburkati; pomutiti, poremetiti" (> roman.: rum. *turba* "pobjesnjeti, pomahnitati", prov., katal. *torbar* "zbuniti, smesti", špan. *turbar,* port. *torvar* "smetati, priječiti"), *turbō, turbinis* "vihar, vir; smutnja, metež; zvrčka, zujalica, motovilo, vreteno" (**turbo, -ōne* > roman.: port. *trovão* "vihor"), *turbulentus* "nemiran, uzrujan, buran" (**turbulāre* "zbrkati, zbuniti" > roman.: rum. *turbura,* fr. *troubler,* prov. *treblar;* **turbulus* "mutan": makedorum. *turbur,* rum. *turbure,* tal. sicil. *trúbbulu,* stmlet. *tórbulo,* retorom. engad. *tuorbel,* fr. *trouble* — iz stfr. jest engl. *trouble* "briga, jad, jed, patnja, bol, muka, tuga; nevolja, nesreća, zlo; mana, pogreška, nedostatak; smetnja, kvar" —, prov. *trebol,* katal. *terbol*), srir. *torbaid* "smeten, zbunjen", kimr. *twrf* "buka, graja" itd. — Usporedi danas u našem jeziku riječi latinskog postanja: *turbína,* prefiks *turbo-* npr. u *turbogenerator, turbulèntan, turbulèncija* itd.

Indoevropski je korijen potekao od nostratičkoga **ṭurʌ* "vrtjeti (se); brz", što se odrazilo još afraz. **twr/*twr* "vrtjeti (se)" (arap. *ṭārat* ž. "obruč, kotač", berb. sus *ḍūr* "vrtjeti"), ural. **türke* "brz", altaj. **t'örʌ-* "okruživati", **t'ür-(gä)-* "brz" (evenkij. *turgäl* "vrtlog", kor. *turu* "kružiti").

tȗst, tústa, o

I *tȕst, a, o.* — Od psl. **tъlstъ(jь)*: sln. *tȏlst, tólsta,* č. *tlustý,* r. *tólstyj,* dijal. *tolstój* itd.

Psl. **tъl-* poteklo je od indoevropskog **tul-*, a po jednom tumačenju dočetak je načinjen po uzoru na **gǫstъ.*

Po drugom tumačenju, povezuje se s lit. *tul̃žti, tulštù* "nabuhnuti, nabre-

knuti", latv. *tùlzt* isto itd., pa bi se radilo o ie. **tulǵ(h)-* s pridjevsko-priloškim *-to-*.

U svakom slučaju radi se o ie. **teul-* "naduti se", koje je još npr. u stind. *túlam* "kukma, pramen; pamuk", grč. *týlē* ž., *týlos* m. "žulj, oteklina; sve što strši: čavao, klin, kolac", lat. *tullius* (i ime *Tullus, Tullius* za divlje ljude), stnord. *þollr* "drvo, stablo", šv. *tull,* norv. *toll,* stengl. *þoll,* engl. *thole* "klin, kolac (npr. na rubu čamca)", srnizoz. *dolle,* nizoz. *dol,* nj. *Dolle* "krošnja", tirol. *doll* "debeo", lit. *túlas* "mnogi", prus. *tūlan* "mnogo", psl. **tylъ* "vrat, potiljak" (to i jest u riječima *potiljak, zatiljak*) itd.

V. *titi.*

tȕš "prha"

Iz nj. *Dusche* ž., što je iz fr. *douche* "prskalica, prha, mlaz vode". — Francuska je riječ posuđena krajem XVI. st. iz tal. *doccia,* što je inačica riječi *doccio.* Tal. *doccio* jest iz narlat. **(aqui)ducium* (> roman.: tal. *acquidoccio*), što je zamijenilo riječ *aquaeductus* (iz koje je *akvèdukt,* gen. *akvedùkta,* također *akvàdukt/akvadùkt*). U toj pak su *aqua* "voda" i *ducere* "voditi".

tȕš "crnilo"

Iz nj. *Tusche* ž. "kitajsko crnilo, tuš", što je izvedenica od glagola *tuschen* "crtati tušem". To je posuđenica iz fr. *toucher* (tako od XII.st.) "dirati, doticati; okrznuti; udarati, svirati; slikati; nabaciti; reći; ticati se, zanimati itd.", što je od narlat. *tōccāre* "udarati (u zvona)" (usp. tal. *toccare* "dirati, doticati"). — U francuskom *touche* znači "dodir" (od XIII. st.), "ručica, tipka" (od XIV. st.), na mačevanje se riječ počela odnositi od XVI. st. (pa onda u nas *tȕšē/tušȇ,* gen. *tušèa,* u mačevanju i rvanju), na slikanje od XVII.

Iz fr. *retoucher* "ponovo se dotaći, dirnuti; popravljati, dotjerivati, naknadno ispraviti, preraditi" jest *retušírati* (kroz njemački).

Polazno je opisno *t-k,* za dodire (usp. i sl. **tъk-* u *taknuti*).

tvȏr

I *tvör.* — Od psl. *dъxorь*: sln. *dihȗr,* gen. *dihúrja,* stč. *dchoř,* č. *tchoř,* slč. *tcor,* gluž. *tkhóŕ,* dluž. *twóŕ,* p. *tchórz,* slovin. *tkőr,* str. *dъxorь, doxorь, txorь,* r. *xor',* dijal. *txor'* (usp. običnije *xorëk*), ukr. *txir,* gen. *txorá,* bjr. *txor.*

Imenica **dъxorь* izvedena je sufiksom *-orь* od glagola **dъxati/*dъxnǫti* (v. *dah*), sa značenjskim pomakom (usp. *zadah* "smrad" te sln. *smrdȃt, smrdȇt* "tvor").

tvòriti, tvòrīm

Od psl. **tvoríti*: stsl. *tvoriti,* mak. *tvori,* č. *tvořiti,* r. *tvorít'* itd. — Usp. *patvòriti, pretvòriti, rastvòriti, stvòriti, zatvòriti* itd.

Usp. **tvorъ* (sln. *tvȏr,* str. *tvorъ* "oblik" itd.), dalje *rástvor, stvör, pötvora* "objeda", *tvȏran, tvȏrna, o, prijétvoran, tvórnica, tvórac, tvòrba* itd.

Usp. **-tvarati* u *stvárati, stvȃrām* i dr. (**tvar-* < ie. **twōr-*), dalje *tvȃr* ž., *stvȃr* ž., gen. *(s)tvȃri,* onda *stvȃran, stvàralac* itd.

Usp. u baltijskom lit. *tvorà,* latv. *tvāre* "plot" (ie. **twōr-*).

Indoevropski je korijen **twer-* "hvatati": grč. *seirá* "uže" (**twer-jā*), *sorós* ž. "urna" (**twor-o-s*), *Seirḗn* "Sirena" (**twer-jen-*), lit. *tvérti* "obuhvaćati, ograđivati", latv. *tveȓt* "hvatati, držati", lit. *tvártas* "staja", *ãptvartas* "ograda", *turė́ti* "imati", latv. *turēt* "držati", prus. *turīt* "imati".

tvȓd, tvŕda, o

Od psl. **tvь̑rdъ*, **tvьrdà*, **tvь̑rdo*, odr. **tvьrdъjь*: stsl. *tvrьdъ*, mak. *tvrd*, sln. *tȓd*, *tŕda*, č. *tvrdý*, r. *tvërdyj* itd.

Usp. u lit. *tvìrtas* "tvrd", latv. *tvir̂ts* "čvrst, tvrd" — zato je vjerojatno da je u slavenskom starije **tvьrtъ*.

U tom je pridjevu **tvьr-* od ie. **twr̥-* od korijena **twer-*, koji je u **tvoriti* (v.), a *-tъ* jest sufiks (ie. *-to-*).

U

u

Prijedlog s genitivom, akuzativom i lokativom, te glagolski, imenički i pridjevski sufiks. Od psl. **vъ* pred riječima na zubni ili usneni suglasnik. U drugim slavenskim jezicima odraz *v* i sl.: stsl. *vъ, vъ(n),* bug. *vъ, vъv,* mak. *v, vo,* sln. *v,* č. *v, ve, v(n),* slč. *v, vo,* gluž. *w, we, wo,* p. *we, w(n),* kašup. *v,* str. *vъ, vъ(n),* r. *v,* ukr. *v, u,* bjr. *u, ŭ, va, uva.*

Stariji je oblik bio **vъn* (vidi se npr. u riječi *unutar* < **vъn-ǫtri*, gdje je **ǫtrь* isto kao u *ùtroba* < **ǫtroba*; usp. i *unići* < **vъn-iti*), a taj je potekao od redukcije oblika **on* (što je sačuvano npr. u stsl. *onušta*, r. *onúča* "obojak", hrv. kajk. (Lobor) *nuče* mn., sln. *onúča* itd., od psl. **on-utja*, usp. *obuća* < **ob-utja*).

To je prijevojni stupanj *o* prema ie. **en* "u": arm. *i* (ispred samoglasnika *y-* i *n-*), grč. *en*, stmaked., mesap. *in*, lat. *in* (starije *en*; *in* > roman.: rum. *în*, tal., sardin., retorom. engadin., furlan. *in*, fr., prov., katal., šp. *en*, port. *em*), stir. *in-*, got., nj., engl. *in*, latv. *ìe-* (**en-*), st. **ī-* (**in-*), 'jatv.' *ii* (**in*), prus. *en*, toh. AB *y-*, *yn-*, B *in-* (lit. *ĩ* < **n̥*).

U drugim prijevojnim stupnjevima i oblicima to indoevropsko **en* još je npr. u **ni-*, **nei-* "dolje" (npr. u **nizъ* "niz", s **-ǵh-*, *ničice*, stsl. *nicь* < **nei-kʷ-*; grč. *neiós* ž. "polje" < **neiwós*, psl. **niva* "njiva" < **nēiwā*). (V. još i *jetra*.)

Indoevropska lokativna čestica **en/*n̥* potekla je — kao i čestice ili afiksi sličnih uporaba afraz. **-n*, kart. **nu*, **-n*, ural. **-na/*-nä*, drav. **-n(ʌ)*, alt. **-na* — od nostratičke lokativne čestice **na*, s tim da je u indoevropskom spojena s nekom drugom česticom: ie. st. **x́e-n-* (usp. **xe-n-* > **an*, **anō* itd., v. *na*).

Srodne se lokativne čestice mogu naći naprimjer i u američkim indijanskim jezicima, gdje su to odrazi amerind. **na*, **ni*.

Za prefiks *u-* drugačijeg porijekla v. u *umiti se*.

ùbog, a, o

Od psl. **ubȍgъ* (odr. **ubogъjь*): stsl. *ubogъ* "siromašan", bug. *ubòg*, sln. *ubǫ̑g*, č. *ubohý*, slč. *úbohý*, p. *ubogi*, r. *ubógij* "vrlo siromašan, ubog; bijedan, jadan, kukavan", ukr. *ubóhyj*, bjr. *ubóhi*.

Kako je riječ **bogъ* značila "dobrobit" i sl., za onoga koji toga nema kaže se da je **ubȍgъ*, s negacijskim *u-* ili **nebȍgъ* (*nèbog*, usp. csl. *nebogъ*); onaj koji to ima jest **bogȃtъ* (*bògat*), i takva čovjeka ima **sъbožьje* "sreća" (primjere v. u *bog*).

Za **nebogъ* (s ie. **ne-*) usp. još stind. *abhāgaḥ* "lišen sreće, obesrećen" (s

a- < ie. **n̥-*). — Bez negacijskog prefiksa jesu riječi kao *bògac*, kajk. *bogec* (to je novija tvorba).

Prefiks *u-* potekao je od psl. *u*, što je od ie. **au* "dalje, odatle". Usp. npr. kajk. *vujti, vujdem* "pobjeći" < **uiti*, zatim *ȕbog* < **ubogъ* — prema lat. *aufugiō* "pobjegnem" (*fugiō* "bježim"). Lijepe su baltijske usporednice: psl. **udati sę* "desiti se, dogoditi se" (r. *udát'sja*, č. *udáti se*) : prus. *audāt sien* "dogoditi se".

Ie. **au* dalo je još npr. het. *u-* "ovamo" (usp. *awan* "odatle"), stind. *áva* "od, dolje", grč. *au-*, ilir. *au-* (u osobnim imenima *Aufustianus, Aurupium*, u imenu plemena *Autariatae*), stir. *ó, úa* "od, s, kroz".

ùčiti

Od psl. **učíti (sę)*: bug. *ùča*, mak. *uči*, sln. *učíti*, č. *učiti*, slč. *učiť*, gluž. *wučić*, dluž. *hučiś*, p. *uczyć*, r. *učít'(sja)*, ukr. *učýty*, bjr. *vučýć, vučýcca*.

Psl. **učiti* sadrži ie. **ouk-*, i to je upravo kauzativ za glagol **výknǫti*, u kojem je indoevropsko **ū-* (to je od **ₒu-*): stsl. *vyknǫti*, hrv. *vȉknuti*, gluž. *wuknyć*, r. *výknut'*, bjr. *výknuć*.

Usp. *nàviknuti, òbiknuti, prìviknuti* itd., *nàvići, òdvići*, imperfektiv *navikávati, privikávati, odvikávati*. Dalje *nâvika, ȍbičāj* (**obvičajь*), *zȁvičāj* itd.; glagol *običávati*; pridjev *vȉčan, òbičan* itd.

Za glagol **učiti* korijen je *uk-*, usp. *samòuk/sȁmouk, nèuk, nàuk, nàuka* (značenje "znanost" po ruskom).

Polazno je ie. **euk-* "navikavati se, učiti": stind. *úcyati* "ima običaj" (**uk-je-ti*), *óka-* "zadovoljstvo", sogd. *ywčt [yōčat]* "uči", *yγwsty* "učiti", arm. *usanim* "učim se, navikavam se", grč. *hékēlos* (**wek-*), *eukēlos* (**euk-*) "miran, bezbrižan" (← "naviknut"), stir. *to-ucc* "razumjeti, shvaćati" (**unk-*), got. *biūhts* "običan, poznat" (**unk-to-*), lit. *jaukìnti* "krotiti", *jùnkti* "navikavati se", latv. *jaucēt, jaukt* isto, prus. *iaukint* "vježbati", toh. A *okñas* "učiti (se)".

Ie. **euk-* zapravo je od nostr. **HuḲa* "gledati, vidjeti". Možda se radi zapravo o **auk-*, a ponegdje je onda sekundarno **euk-*(/**ouk-*).

Nostr. **HuḲa* dalo je očito ie. st. **xeuk-* ~ **xek*ʷ*-*.

V. *oko*.

ûd

Od psl. **udъ* "ud, član": stsl. *udъ*, bug., mak. *ud*, sln. *ud*, č., slč. *úd* p. *ud*, r. *ud* itd. — Također **udo* sr.: hrv. *údo*, p. *udo*, str. *udo*.

Usp. *úditi, ȕditi* "rastavljati, komadati" (*izúditi, razúditi*; usp. *ràzūđen*).

Kao i **perdъ, *zadъ, *nadъ, *podъ*, najvjerojatnije je to *u-dъ*, s **u-* < ie. **au-* (v. u *umiti*) i **d-*, što je ništični prijevojni stupanj za **děti* (v. *djeti*). Psl. **udъ* označavalo je vanjski dio tijela, što udovi i jesu. Takvo je shvaćanje riječi blisko shvaćanju navedenih te riječī sa **serd-* (v. *srce*) iako neke od njih nemaju *d-* od ie. **dhē-*.

ȕdica

Od psl. **ǫ̃dica*: csl. *ǫdica*, bug. *vъ̀dica*, mak. *vadici* mn. ("vrsta ribarske mreže"), sln. *ódica*, č. *udice*.

Izvedeno od **ǫda*: csl. *ǫda*, sln. dijal. *vóda, úda*, gluž. *wuda*, dluž. *huda*, p. *węda*, r., ukr. *udá*, bjr. *vuda*.

Psl. *ǫd-* sastavljeno je od *ǫ-* (< ie. **on*, v. *utroba*) i *d-*, što je ništični prijevojni stupanj prema **děti* (v. *djeti*), pa riječ znači "ono što je pristavljeno, priloženo". — Usp. lit. *iñdas* "bačva", latv. *uodne* "letve pod sanjkama", *endas* "dio seljačkih sanjki".

ùdlaga

Danas običnije nego *dläga* "daščica za učvršćenje i uravnanje slomljene kosti", što je od psl. **dolga*: bug. dijal. *dlàga*, stč. *dlaha*, č. *dláha*, slč. *dlaha* isto.

Psl. **dolga* jest od ie. **dol-gh-ā*, s korijenom **del-* "rascijepiti, raskalati" (v. *odoljeti*). Dakle "daščica" ← "ono što je rascijepljeno" (usp. npr. žumberačko *žȃganica* "daska" od *žȃgati* "sjeći, piliti").

udòva

Od psl. **vъdovà*: stsl. *vъdova*, sln. *vdȏva*, č., slč. *vdova*, gluž. *wudowa*, dluž. *hudowa*, p. *wdowa*, r. *vdová*, ukr. *udová*, bjr. *udavá*. — Usp. **vъdovīca* u stsl. *vъdovica*, bug. *vdovìca*, mak. *vdovica*, hš. *udòvica*, slč. *vdovica*, ukr. *vdovýcja*, *udovýcja* itd.

Od ie. **widhewā*, usp. stind. *vidhā́vā* (indoarij.: pali *vidhavā*, prakrt. *vi(d)havā*, rom. (Njem.) *phibli*, (Rum.) *phiulí*, (Grč.) *pivlí*, pandžabi *bevā*, asam. *bẽwā*, bihar. *bewā*), av. *viδavā*, grč. *ē(w)íthe(w)os* ("neoženjen mladić, momak"), lat. *uidua* (> roman. : rum. *vaduvă*, tal. *vedova*, retorom. engadin. *vaidgua*, furlan. *vedue*, fr. *veuve*, prov. *vezoa*, južfr. *veuzo*, katal., šp. *viuda*, port. *viuva*), stir. *fedb*, korn. *guedeu*, got. *widuwō*, stengl. *widewe*, *wuduwe*, engl. *widow*, stfriz. *widwe*, stsas. *widowa*, nizoz. *weduwe*, *weeuw*, stvnj. *wituwa*, nj. *Witwe*, *Wit(t)ib*, prus. *widdewu*, usp. i het. ^{SAL}*udati-* (od **widawati-*).

To je zapravo pridjev načinjen od korijena **weidh-* "ostaviti, odvojiti". U patrijarhalnom društvu žena je mogla ostati udova, a da je tako, potvrđuju tvorbeno mlađe riječi za udovca, izvedene od riječi za udovu (lat. *uiduus*, kimr. *gweddw*, očito psl. **vъdovьcь* > *udòvac*).

Korijen **weidh-* još je npr. u stind. *vídhyati* "probuši, probode" (**widh-je-*; indoarij.: pali *vijjhati* "probode, pogodi strijelom", prakrt. *vijjhaï* "probode", nepal. *bijhnu* "nabosti se na trn", sinhal. *vidinavā* "probosti" itd.), lat. *uiduus* "sam, samotan, lišen, obudovio" (roman. : rum. *văduv*, tal. *vedovo*, retorom. engad. *vaidg*, furlan. *vedul*, fr. *veuf*, južfr. *veus*, katal., šp. *viudo*, port. *viuvo*), *dīuidō* "podijelim, rastavim" (*dīvidere* > prov. *devire*; usp. intern. *dividírati*, *divīzor/divízor*, *divīzija/divízija*, *dividènda*, *indivíduum*, *ȉndividuālan* itd.), umbr. *uef* ak. mn. "dijelove", lit. *vidùs* m. "sredina, unutrašnjost", *vidurȳs* m. "sredina", latv. *vidus* "sredina, unutrašnjost".

Pretpostavlja se da je **weidh-/*widh-* zapravo načinjeno od **wi* "svaki za sebe; raz-" (v. u *utorak*) i **dhē-* "djeti, staviti" (v. *djeti*).

úfati (se), ȕfā

Usp. hrv. kajk. (Bednja) *vẽypoti*, čak. (Vodice u Istri) *ȗfati* "nadati se", *upati* "kreditirati", *ȗp* "kredit".

Od psl. **upъvati*, što je i u stcsl. *upъvati*, bug. *ùfam se*, *upovavam*, sln. *ȗpati*, slč. *úfať, sa*, p. *ufać*, r. *upovát'* itd.

U tome je *-va-* iterativno-durativni sufiks.

Pomišlja se na to da je korijen **pъ-* < ie. **pu-*, pa se uspoređuje sa stind. *pávate*, *punā́ti* "čisti (se); iskupljuje se" (indoarij.: pali *punāti* "čisti", prakrt. *puṇaï* itd.).

Po drugom tumačenju, to je stara posuđenica iz stvnj. *hoffen* (nj. *hoffen* "nadati se", usp. engl. *hope*).

ȕgao, gen. *ȕgla*

Od psl. **ǫglъ*: stsl. *ǫglъ*, bug. *ъ̀gъl*, mak. *agol*, sln. *vọ̑gel*, gen. *vọ̑gla*, *vo-*

gâl, ộgel, gen. *ộgla,* č. *úhel,* slč. *uhol,* gluž. *nuhł,* dluž. *nugeł,* p. *węgieł,* r. *úgol,* gen. *uglá,* ukr. *vúhol,* bjr. *vúhal,* gen. *vuhlá.*

Psl. **ọglъ* sadrži ie. **ang-*, što je npr. u stind. *aṅgam* sr. "ud; tijelo" (> indoarij.: pali *anga-* sr. "ud", prakrt. *aṁga-* sr. "ud; tijelo", bengal. *āṅ* "tijelo", hind. *ā̃g* m., sinhal. *aṅga, äṅga* itd.), *aṅgulih, angúrih* ž. "prst, nožni prst" (ia.: pali *aṅgulī* ž., prakrt. *aṁgulī* ž., rom. (azij.) *angul,* hind. *angulī,* sinhal. *äṅgilla* itd.), *aṅguṣṭhah* "prst, palac" (ia.: pali *aṅguṭṭha-*, prakrt. *aṁguṭṭha-*, rom. (evrop.) *aṅgušt,* (Njem.) *gušto,* hind. *ā̃gūṭhā* m., sinhal. *aṅguṭa* itd.), kašmir. *aṅg* m. "ud" (arij. **angam*), *oṅgᵘjᵘ* "prst" (arij. **angulis*), šina *agúṭo* "palac", kašmir. *nyŏṭh* isto (arij. **anguštas*), arm. *ankiun, angiun* "kut, ugao", grč. *ággos* sr. "vjedro, posuda", lat. *angulus* "kut, ugao" (> roman.: rum. *unghiu,* fr., prov., katal. *angle*), umbr. *anglome* "ad angulum", srir. *aigen* "tava, tiganj", stvnj. *ancha* ž. "zatiljak; bedro" (germ. *ankiōn*), germ. *ankulan-* u stnord. *okkla, ọkla* "gležanj", engl. *ancléow,* engl. *ankle,* srnizoz. *anclau, ankel,* stvnj. *ank(a)la, enkil,* nj. *Enkel* isto.

Indoevropski je korijen **ank-/*ang-* "savijati" (za **ank-* v. *pauk*).

ȕgor

Od psl. **ọgorъ*: sln. *ogọ́r,* gen. *ogọ́rja,* č. *úhoř,* slč. *úhor,* gluž. *wuhoŕ,* dluž. *hugoŕ,* p. *węgorz,* kašup. *wangorz, wangusz,* r. *úgor* itd.

Ugor, sličan jegulji, nije bio smatran ribom, nego vrstom zmije — zato je naziv potekao od ie. **angʷh-* "zmija".

Psl. **ọgorъ* nastalo je od pretpsl. **angarjas,* usp. baltijsko **angurīs* u lit. *ungurỹs* (< **angurys*), prus. *angurgis [anguris]* "ugor", kur. *Angere* (iz balt. **angerjas* jesu pbfin.: fin. *ankerias,* est. *anger(as), angerias, angerja* itd.). — Usp., također s *-r-*, grč. (ilir.?) *ímbēris* "vodena zmija".

Česta je značenjska veza "zmija" ~ "crv"; za to usp. stnvj. *angar* "ličinka", nj. *Engerling* "štrkova ličinka, rovac, ugrk", psl. **ọgrьkъ,* **ọgrьcь* (hrv. *ȕgrk* "crv koji živi govedu ispod kože", *ògrc* "mali morski puž", sln. *ộgrc, ogȓc*).

ȕho

Gen. *ȕha,* mn. *ȕši,* gen. mn. *ȕšī, ȕšiju* (i *ušésā*). — Od psl. **ȗho,* mn. **ȗši*: stsl. *uxo,* bug. *uxò,* mn. *uši,* mak. *uvo,* mn. *uši,* sln. *uhộ,* č., slč. *ucho,* gluž. *wucho,* dluž. *hucho,* p. *ucho,* r. *úxo,* ukr. *vúxo,* bjr. *vúxa.*

Od ie. **aus-* "uho": av. *uši* dv., perz. *hoš,* arm. *unkn* (**us-on-ko-m*), grč. dor. *ō̃s* (**ōus*), lakon. *aũs* (**əus*), at. *oũs* (gen. *ōtós* < **ousatós* < **ousn̥tos*; usp. *otològija, otoskòpija, otijàtrija, otìtis, otorinolaringològija*), alb. *vesh* (**ō(u)s-*), lat. *auris* ž. (> roman.: tal. dijal. *ora*; *auricula* "uho" > rum. *ureche,* veljot. *orakla, raklo,* tal. *orecchia, orecchio,* sardin. logudor. *oriya,* retorom. engadin. *uraľa,* furlan. *ereľe, voreli,* fr. *oreille,* prov. *aurelha,* katal. *orella,* šp. *oreja,* port. *orelha*), got. *ausō,* stnord. *eyra,* stengl. *éare,* engl. *ear,* stfriz. *āre,* stsas. *ōra,* nizoz. *oor,* stvnj. *ōra,* nj. *Ohr* (germ. **auzan-*), lit. *ausìs,* latv. *àuss,* prus. *āusins* ak. mn.

To je od nostr. **HUǯʌ,* što je dalo afraz. **Hwǯ* (u kuš.).

ȕjāk

Od psl. **ujakъ*: sln. *uják,* dluž. *hujk,* slovin. *vùjk* itd. — Od psl. **ujьcь* jesu hrv. *ȕjac,* gen. *ȗjca,* sln. *ȗjec,* č. st., dijal., slč. *ujec* itd.

Polazno je psl. **ujь* "ujak, materin brat": stsl. *ui,* sln. *ȗj,* gluž. *huj,* dluž., p. *wuj,* polap. *väuja,* str. *ui,* ukr. *vuj* itd. — Od toga je izvedeno i **ujьna* (*ȗjna* i dr.).

Praslavenska riječ **ujь potekla je od ie.* **au-jo-s*; dakle riječ sadrži su-

fiks *-jo-* (usp. **stryjь*, v. *stric*) i slične su tvorbe lat. *auia* "baka" (**au-jā*; lat. > roman.: sardin. logudor. *ğaya*, stfr. *aive*, prov., katal. *avia*), stir. *áue* "unuk", srir. *ó(a)*, *úa*, prus. *awis* "ujna" (**aw-i-s*).

Polazno je ie. **au-* (starije **HauH-*) "očev otac", što je po pojedinim jezicima promijenilo značenje: arm. *hav* "djed", lat. *auus* "djed, pradjed" (> tal. dijal. *af*, *av*), grč. *aĩa* "majka zemlja" (**au-jā*), lat. *auunculus* "ujak" (> roman.: rum. *unchiŭ*, fr., prov. *oncle*, katal. *blonko*; iz stfr. *oncle* jest engl. *uncle*; iz francuskog jest i nj. *Onkel*), got. *awō* "baka", stnord. *afi* "djed", *ái* "prdjed", stengl. *éam*, stfriz. *ém*, stvnj. *ōheim*, nj. *Oh(ei)m* "stric, ujak" (germ. **awun-haimaz* "koji živi u djedovu domu"), lit. *avà* "teta; ujna", het. *huhha-* "predak s očeve strane".

Litavska riječ *avýnas* "ujak" sadrži posvojno ie. *-ĭno-*, što je zapravo (*-ino-*, tj. *-inā*) u psl. **ujьna* (dakle polazno značenje "koja pripada ujaku"); uostalom, i *-jo-* u **au-jo-s* jest posvojno.

ukóčiti se, ùkōčīm/ukóčīm

Prvotno je značenje bilo nešto uže: "postati krut kao kolac". Naime, glagol je zapravo **ukolčiti se*, od riječi *kolac*. Za značenje usp. *uštapiti se*.

Dalje su onda načinjene još riječi *kóčiti, kóčnica*.

ȕlica

Od psl. **ȕlica*: bug. *ùlica*, mak. *ulica*, sln. *úlica*, č. *ulice*, slč. *ulica*, glużž. *wulica*, p. *ulica*, r. *úlica*, ukr. *vúlicja*, bjr. *vúlica*.

Riječ je praslavenska umanjenica od **ulъ*, **ula* — usporednica za prvo jest grč. *aulós* "cijev, šuplja šipka, žlijeb, svirala, frula" (pa bi **ulъ* isprva označavalo neko usko mjesto; slično puteve označavaju riječi **sǫtěska*, **těsknica* : **těsknъ*), a usporednica za drugo (što u stsl. znači "cesta") jest grč. *aulḗ* "ograđeno dvorište ispred kuće, oko nje i gospodarskih zgrada" (jedno je od značenja naše riječi *ȕlica* također "dvorište, obor, stobor" te "ono što je između kuća van dvorišta").

Srodna je još riječ **ulъ* "košnica" (od "uzak tjesnac") — u nas *ȕl*, gen. *ȕla*, usp. **ulišče* u *ùlīšte*, te *uljànīk*. Od toga je izvedeno psl. **ulьjь* "košnica; šuplje drvo" (drugo je značenje prvotno): bug. *ùlej*, hrv. *úljevi* mn., sln. *úlj*, č. *úl*, slč. *úľ*, dluž. *hul*, polap. *väul*, r. *úlej*, ukr. *vúlij*, bjr. *vúlej* — usp. lit. *aulỹs*, latv. *aũlis* "košnica" (prema lit. *aũlas* "košnica" < balt. **aulós* < ie. **aulós*). Drevne su košnice bile obične klade sa šupljinama.

Indoevropsko **aul-* značilo je "cijev, duguljasta šupljina"; usp. još arm. *uł*, *ułi* "put, ulica" (**ul-jo-*), lat. *aluus* "trbušna šupljina, trbuh, želudac", *alueus* "duplja; korito rijeke; čun; trbuh lađe" (*alv-* < *aul-*; *alveus* > *albeus* > roman.: rum. *albie*, tal. dijal. *arbi, albi*, fr. *auge* "korito"; usp. internacionalizme *alvèola/alveòla* "šupljina, zubna šupljina", *ălveolāran*), norv. dijal. *aul(e)* "cijev, stabljika".

ȗm, gen. *úma*

Od psl. **úmъ*, gen. **umà*: stsl. *umъ*, bug., mak. *um*, sln. *úm*, gen. *úma*, č., slč., p. *um*, r. *um*, gen. *umá*, ukr., bjr. *um*.

Usp. *nàum, räzūm, ìzum*; *ȗman, bèzūman, nèūman, räzūman, nèrazūman*; *úmnōst, bèzumnost, nèumnost, ȗmlje, bèzūmlje*; *ùmjeti, ùmijēm* (*razùmjeti, razumijévati*), *umijéće, ùmjetan, ùmjetnīk, ùmjetnōst*; *ùmješan, neùmješan* (sa *š* iz odr. *umjećni*, usp. čak. *neumeć* "nevješt"); *nàumiti*; *nedòumica*; *sȕmicē, nàsumicē, nasùmcē* itd.

Riječi srodne s praslavenskom **umъ* jesu lit. *aumuõ*, gen. *aumeñs* "ra-

zum", istlit. *aumenis* "pamet", *omenìs, omenà* "svijest, čuvstvo", *omẽ* "nauka, navada".

Pretpostavlja se da je psl. **umъ* od ie. **au-mó-s*, s **au-* "osjetiti, čuti" (za to v. u *javiti*). U litavskom je **au-men-*.

ùlje, gen. *ùlja*

Usp. sln. *ólje*, dijal. *ȏl* m.

To je vjerojatno iz balkanskoromanskog odraza lat. *oleum* (> roman.: tal. *olio*, dijal. *oglio*, sardin. logudor. *odzu*, retorom. engadi. *öli*, furlan. *ueli*, fr. *huile*, prov., katal. *oli*, šp. *olio*, port. *oleo*).

Lat. *oleum* jest iz grč. *élai(w)on*, što je posuđenica iz nekog sredozemnog izvora — usp. arm. *ewl* "ulje". — Iz grčkog je jezika u IV. stoljeću preuzeto got. *alēw*. Iz latinskog je *oleum* nastalo narlat. *olium*, a iz toga su zapadnogermanski: stengl. *æle*, stfriz. *olie*, stsas. *oli*, nizoz. *olie*, stvnj. *oli*, nj. *Öl* (a iz srnnj. *olie* jesu dan. *olje*, šv. *olja*). Iz lat. **oleium*, **olegium* jesu stsas. *olig*, srnnj., stvnj., srvnj. *olei*. Iz lat. *olea* jest ksnord. *olea*.

Iz srgrč. *élaion* jest kspsl. **olějь* (stsl. *olei*, bug. *òlio*, *elèj*, r. *oléj* itd.).

To su izvedenice od riječi za maslinu.

Lat. *olīva* "maslina" dalo je roman.: veljot. *olea*, tal. *uliva*, sardin. logudor. *olia*, furlan. *ulive*, prov., katal. *oliva*, šp. *oliva* (iz katalonskog jest fr. *olive*, iz španjolskog jest port. *oliva*). — Iz latinskog je *olíva*.

ùmiti (se), ùmijēm

Od psl. **umyti (sę)* (sln. *umíti*, č. *umýti*, r. *umyt'* itd.), što je prefiksom **u-* (za nj v. u *ubog*) načinjeno od **myti (sę)*, **myjǫ/*mъjǫ*: stsl. *myti*, bug., mak. *mie*, sln. *míti*, č. *mýti*, slč. *myť*, glúž. *myć*, dluž. *myś*, p. *myć*, r. *myt'*, ukr. *mýty*, bjr. *myć*.

Od ie. **mū-* (ali **mъjǫ* < **mŭ-*), što je prijevoj od **meu-* "vlažan, smočiti". S raznim proširenjima (**meu-H-*, **meu-d-*) i u raznim prijevojnim stupnjevima: stind. *mū́tram* "mokraća" (ia.: pali, prakrt. *mutta-* sr., rom. (evrop.) *muter*, hind. *mūt*, sinhal. *mū* itd.), aškun *mútruk*, kašmir. *mᵃthᵃr* isto (arij. **mūtram*), av. *mūϑra-* sr. "nečistoća, prljavština", arm. *moyn* "uronjen" (**mou-no-*), grč. *mýdos* "vlaga, nečistoća", *mýzō* "sisam" (**mudjō*), kipar. *mylássasthai* "umivam se" (**mū-dlo-*), lat. *mundus* "čist, uredan, kićen, pristao" (**mu-n-d-*; od toga imenica *mundus* kao prijevod grčke riječi *kósmos* "red" — "sprava za žensku toaletu; (uređen) svijet, svemir", pa od toga "zemlja, ljudi; svijet" (dalje za veze riječi *kósmos* v. u *kosmat*); lat. *mundus* > roman. "svijet": tal. *mondo*, sardin. logudor. *mundu*, retorom. engdin. *muond*, furlan. *mond*, stfr. *mont*, fr. *monde*, prov., katal. *mon*, šp., port. *mundo*), srir. *muad* "čist, ponosan" (**moudo-*), nizoz. *mooi* "krasan" (**mou-jo-*), lit. *má udyti* "kupati, umivati (nekoga)", latv. *maût* "roniti, plivati", prus. *aumūsnan* "umivanje" (**au-* + **mū-* + sufiks *-snā*).

Od istog je korijena riječ *mahovina* (v.).

Indoevropsko *meu-* "vlažan; smočiti" poteklo je od nostr. **mEwʌ* "voda, vlaga", koje je još u afraz. **mw* "voda, vlaga" (arap. *māʾ* - "voda", hebr. *majim* mn. "vode", akad.-babilon. *mū*; stegip. *mw* "voda"; somal. *māhi* "svježa protočna voda"), alt. **mȫ* "voda" (tung.: džurčen. *múh*, mandž. *mu-kà*).

ùnuk

Od psl. **vъnukъ*: stsl. *vъnukъ*, bug., mak. *vnuk*, sln. *vnük*, gen. *vnúka*, č., slč. *vnuk*, luž., p. *wnuk*, kašup. *wnuk*, r. *nuk*, ukr. *onúk*, *bjr. unúk*.

v- jest protetsko, ispred *ъ*, a to pak je odraz ie. *a*: korijen **ъn-* potekao

je od ie. **an-* (st. **Han-*), što je u het. *annaš* "mati", luvij. *anni-*, lidij. *ẽna-*, likij. *ẽni* isto, het. *hanaš* "baka", likij. *χñna* isto, pašto *anā* "mati", arm. *nan* isto, ilir. *ána* "rod", lat. *anus* "starica", stvnj. *ano* "djed, pradjed, predak", nj. *Ahn*, stvnj. *ana* "baka, prabaka, pretkinja", lit. *anýta* "svekrva", prus. *ane* "baka" itd.

Ie. **an-* značilo je "predak, pretkinja"; to je bila dječja riječ. (Usp. takve dječje riječi kao npr. hantij. *ana*, mađ. *anya*, aphas. *an*, dargin. *ana* itd.)

Po porijeklu praslavenska riječ znači "djedov" i slično.

Neovisne je usporedne tvorbe stvnj. *eninchilī* "unuk", srvnj. *eninkel, enenkel*, nj. *Enkel* "unuk", s istim **an-*.

Psl. **pravъnukъ* (*praùnuk/präunuk*) sadrži, kao i **pradědъ*, **prababa* itd., ie. **prō-* "naprijed", tj. "prije, starije" (dalje za to v. u *prvi*).

ȕra

Iz romanskog odraza (tal. *ora*) latinske riječi *hōra* "sat, ura; vrijeme, doba", ili iz nj. *Uhr* (što je iz kslat.). — Lat. *hōra* > roman.: makedorum., meglenorum. *oară*, veljot. *yaura*, tal., sardin. logudor. *ora*, retorom. engadin. *ura*, furlan. *ore*, fr. *heure*, prov., katal. *ora*, šp., port. *hora*. — Iz francuskog su srnizoz. *ūre*, srnnj. *ūr(e)*, engl. *hour*.

Lat. *hōra* jest iz grč. *hōra* "vrijeme", za što v. u *jara 2*.

ȗs ž., gen. *ȗsi*

Npr. u *kitove usi* (iznutra češljasto rascjepkane rožane ploče koje izrastaju iz tvrda dijela nepca u kitovim ustima). — U XIX. stoljeću preuzeto iz ruskog *us*.

Psl. **ǫsъ* "brk" (i mlađe ponegdje "brada") dalo je bug. *vъs*, sln. *vộs*, mn. *vóse*, č. *vous*, mn. *vousy*, slč. *fúz*, gluž. *wusy* mn., polap. *vǫs*, p. *wąs*, r. *us*, gen. *úsa*, mn. *usý*, ukr., bjr. *vus*.

Po jednom tumačenju, od ie. **wondh-so-s*, od **wendh-* "kosa, brada": grč. *íonthos* "korijen vlasi; mlada brada", *ionthás* "čupav, bradat" (**wi-wondh-o-s*), stir. *fés* "malje, dlačice" (**wendh-so-*), srir. *find* "vlas" (**wendhu-*), stsas. *wintbrāwia* "trepavica", srnizoz. *wintbra(e)uwe*, nizoz. *wenkbrauw*, *wimper*, stvn. *wintbrāwa*, nj. *Wimper* isto (s drugim dijelom germ. **brū-*, za koje v. u *obrva*), prus. *wanso* ž. "prva brada" (**wondh-sā*; ili je to posuđenica iz slavenskog?). — Tō ie. **wendh-* srodno je s ural. **[w]untʌ* "malje, dlačice, dlake, vlasi": polazno je nostr. **w[o]ndʌ*.

Naredno je tumačenje veoma uvjerljivo.

Naziv za brk u mnogim je jezicima novotvorina, dok je naziv za bradu stariji. Zato se psl. **ǫsъ* izvodi od ie **ōmsos/*oməsos* "pleće"; značenjski je razvoj bio "rame, pleće" → "vlasi do ramena" → "brada i brkovi do ramena". (Usp. psl. **bьrkъ* u hš. *bȑk* i u p. *barki* "pleća".)

Ie. **oməsos* "pleće, rame" jest u stind. *ámsaḥ* "rame" (indoarij.: pali, prakrt. *aṁsa-*, lendi *añj-*, sinhal. *as*), arm. *us*, gen. *usoy*, grč. *ōmós* (**ōmsos*), lat. *umerus* (**omesos*), umbr. *uze*, *onse* ("in umero"), got. *ams*, toh. A *es* (**omso-*), B *āntse* (**omeso-*) isto.

Taj indoevropski naziv za pleće izveden je od **ōms-* "meso" (plećka je najzamjetniji komad dobra mesa životinje), što je poteklo od starijeg **xʷems-* (dalje v. u *meso*).

uséknuti se

Usp. *sěknuti* "jako povući; pustiti vodu, mokraću", sa starijim naglaskom, od psl. **sěknǫti* (bug. *sèkna* "presahnuti", mak. *sekne* "usahnuti, useknuti", č.

sáknouti "curiti, cijediti se", slč. *siaknuť* "frkati; useknuti se", p. *siąknąć*, r. *sjáknut'* "hlapiti, sušiti se" itd.), od **sękati* (usp. *sécati se* "brisati nos" te ukr. *sjakáty(sja)* "frkati; useknuti se"; u nas izvedenice *sèkalo, usèkāč* itd.), što je od **sękti* (**osękti* u izrazu *oseklo je more*; izvedenica **osęka* u *ȍseka, *osękъ* m. npr. u Stonu *ȍsēk*).

Od nazaliziranog ie. **senk-*, što je još u srvnj. *sīchte*, nj. *seicht* "plitak", stengl. *sīhte* "močvaran" (germ. **sinhtiz*), lit. *senkù* "opadnem" (inf. *sèkti*), latv. *sīku* "presahnem" (po tome onda inf. *sīkt*) itd.

Indoevropski je korijen **sek-* "presahnuti, spustiti se, oteći": stind. *á-sak-ra-* "koji ne stječe", stgrč. hom. *ésketo* "opala je (voda)"; udvojeno **si-sk-* "suh" u av. *hišku-*, srir. *sesc*, kimr. *hysb*, bret. *hesp*.

ùshit

Usp. *ùshititi se, ùshīćen, ùshićenōst* itd. — Od *uz-* (za jači, snažniji, burniji početak radnje) i *hȉtiti* "uhvatiti"; usp. uporabu glagola *uhvatiti* u vezi s duševnim stanjem (*uhvatilo ga veselje, uhvatila ga tuga* i sl.).

Ùskrs

U katoličkom nazivlju *ùskrs* i *vazam, vuzem* (*Vazam*, kako je naprimjer i u gradišćanskom, *Vuzem* itd. od **vъzьmъ*, što je načinjeno od **vъzęti* "uspočeti", jer je psl. **ęti* značilo i "početi"), u pravoslavnom je *Vàskrs*. — Usp. *ùskrsnī, ùskršnjī*.

Uskršnji običaji potječu i iz pretkršćanskog doba, i u vezi su s onima koji slave jačanje prirode (npr. bojenje jaja pretkršćanski je običaj i Germana i Slavena). Zato je naziv tog praznika povezan s glagolom **vъzkrьsnǫti*.

Glagol **krьsnǫti* (hrv. st., dijal. *kȑsnuti* "razvijati se, rasti, počinjati", stč. *křěsnúti, křiesnúti* "uskrsnuti", ukr. *krésnuty* "kopnjeti, kraviti se, otapati se") ima sekundaran ništični prijevojni stupanj, prema glagolu **kresati* (v.). — Usp. *uskȑsnuti/ùskrsnuti* (**vъzkrьsnǫti*), pa *uskrsnúće* (u gradišćanskom je umjesto toga *gorȉstanje* < *gori ustanje*, s *gori* "gore, prema gore"), *uskrsénje/uskȑsēnje*; *uskrísiti* ima novo *i* prema *ь*.

Grčki naziv za Uskrs *páskha* preuzet je od Židovā: aramejska riječ *pashā'* označavala je židovski proljetni blagdan zahvalnosti Bogu, kao spomendan na izlazak iz Egipta (u nas je ond *pȁsha*). U obredu se činilo žrtveno klanje jaganjca ili kozleta, a kasnije se, u obiteljskoj obrednoj večeri pashi, jelo pečeno meso s bekvasnim ljebovima i gorkim zeljem. — Aramejska je riječ možda izvedena od istoga korijena od kojeg je poteklo hebr. *pesah* "skakati, plesati", pa bi prvotno značenje bilo "prolazak". — Iz grčkog jest stsl. *pasxa*, pa onda dalje npr. r. *pásxa* itd.

Iz grčkog jest lat. *pascha*, a romanski odrazi pokazuju i ukrštanje s *pascua* "paša, hranjenje, hrana" (od *pāscere*, za čije veze v. u *pásti*): rum. *paştĭ*, tal. *pasqua*, sardin. logudor. *paska*, retorom. engadin. *pasqua*, furlan. *paske*, stfr. *pasches, pasques*, fr. *pâque*, prov. *pasca*, katal., šp. *pasqua*, port. *pascoa*.

Germanski su nazivi za Uskrs npr. stengl. *éastre*, engl. *Easter*, stfriz. *āsteron*, stvnj. *ôstarûn*, nj. *Ostern* mn. Oni su izvedeni od imena germanske pretkršćanske boginje koja se slavila na proljetnu ravnodnevnicu, na prvi dan proljeća: germ. **Austrōn* (stengl. *Eastre* itd.). Njeno ime sadrži germanski korijen **aus-*, od indoevropskoga **awes-* "svijetliti", što je i u nazivima za proljeće (v. u *proljeće*).

Kako se uskršnji obred obavljao u noći uoči blagdana, u nekim su jezicima nastali nazivi kao "Velika noć" — npr. č. *Velikonoce* (s množinom, prema *Vánoce* "Božić" < **vęnocę* ← stvnj. *wînnahten*, usp. nj. *Weihnachten*), stč.

velika noc, slč. *Velká noc*, p. *Wielika noc*. — Usp. onda i ukr. *Velyk deń*.

Uskrs se poslije Nikejskoga koncila (325. g.) slavi na prvu nedjelju poslije prvog mladog mjeseca po proljetnoj ravnodnevnici.

Za naziv za preduskrsno razdoblje v. *korizma*.

ùsmina

Od psl. **usmīna*, što je izvedenica od **usma* ž., **usmь* m.: csl. *usma* ž., *usmь* m., r. *usmá* "obrađena koža".

Psl. **usma* može biti od ie. **ousmnā* (usp. **zima* od ie. *ǵheimnā*); usp. **usmnьje* > **usnьje* u hrv. dijal. (Vodice, Žumberak itd.) *ȕsanje* "koža", kajk. *vusenje*, sln. *úsnje*, č. *usní*.

Vjerojatno je **usma* < ie. **ous-mn-ā*, s **ous-* od korijena **eus-* "gorjeti, paliti": stind. *óṣati* "gori, žeže", *uṣṇáḥ* "vruć, vreo" (ia.: pali, prakrt. *uṇha-* isto, hind. *unāh* m. "vrela para", sinhal. *uṇu* "vruć" itd.), kašmir. *wuhun* "tinjati" (arij. **us-ya-*), *wuśunᵘ* "topao" (arij. **uṣnas*), grč. *heúō* "smudim, palim" (**eusō*), alb. *ethe* "groznica", lat. *ūrō* "palim, pržim, sušim, žežem", stnord. *ysja* ž. "vatra", stengl. *ǽmyrie*, engl. *ember* (germ. **aim-uzjōn*), stnord. *usli* m. "vatra". — To je možda povezano s korijenom **awes-* "gorjeti" (o tome vidi u *proljeće*).

Značenjski bi razvoj bio "paliti" → "obrađivati lugom".

ústa

Od psl. **ustà* mn.: stsl. *usta*, bug. *ustà*, mak. *usta*, sln. *ústa*, č., slč. *ústa*, gluž. *wusta*, dluž. *husta*, p. *usta*, r. *ustá*, ukr., bjr. *vustá*.

Pridjev **ustьnъ(jь)* (*ȕsnī*), ž. **ustьna* poimenčen u *ȕsna*, od toga *ȕsnice* (usp. mak. *usna*, sln. *ustnice*, bjr. *vúsny* itd.) — vjerojatno iz sklopa **ustьna gǫba* (usp. *gȕba* u značenju "usna", tako npr. u ruskom, te *gȕbica* — značenje "usna" razvilo se kao metafora od "gljiva").

Riječ **uzdà* (*ùzda*, usp. sln. *úzda*, r. *uzdá* itd.) u prvom dijelu ima isto **us-* < ie. **ous-*, a u drugom **d-* od ie. **dh-* od **dhē-* "djeti" (v.) — to je ono što se meće u usta.

Psl. **ustà* nastalo je od ie. **ous-t-á*.

Usp. **ustьje* (**ous-tijo-m*) u *ušće*, prema lat. *ōstium* "ušće" (oblik *ūstium* > roman.: rum. *uşă*, tal. *uscio*, furlan. *us*, retorom. engad. *üš*, fr. *huis*, prov. *uis*, stšp. *uzo*).

Ie. **ois-/*ōs-/*ous-t-* "usta" dalo je još het. *aiš*, stind. *ā́ḥ*, av. *āh-*, lat. *ōs*, gen. *ōris* (usp. *oralan*). srir. *á*, sve "usta"; usp. još stind. ved. *óṣṭhaḥ* "usna" (> indoarij.: pali *oṭṭha-*, prakrt. *(h)oṭṭha-*, *(h)uṭṭha-*, rom. (palest.) *ōšt*, (evrop.) *vušt*, hind. *oṭh*, sinhal. *oṭa* itd.), *óṣṭhāu* dv. "usne", aškun *ǫṣṭ*, kalaša *ūṣṭ*, kašmir. *wuṭ* "usna" (arij. **auštas*), av. *aošta-* "usna", lat. *ausculum* "ustašca", stnord. *óss* "ušće rijeke", prus. *austo* "usta", lit. *úostas*, *uostà* "ušće, luka", latv. *uosts*, *uõsta* (**ōs*).

ȗš ž., gen. *ȕši*

Od psl. **vъšь*: stsl. *vъšь*, bug. *vъ̀še*, sln. *ȕš* i *vȅš*, gen. *vší*, č. *veš*, slč. *voš*, gluž. *woš*, dluž. *weš*, *woš*, p. *wesz*, kaš. *veš*, r. *vošʹ*, ukr. *voš*. — U srpskom je običnije *vȁš*, gen. *vȁši*, gdje su oblici kosih padeža po nominativu, dok je u *ȗš*, gen. *ȕši* nominativ po ostalim padežima. — Usp. **vъšьka* (bug. *vъ̀ška*, mak. *voška*, srp. *vȁška*).

Vjerojatno od ie. **us-jo-*, usp. lit. *usnìs* "stričak, bodljača". Korijen bi bio **wes-* "bosti": av. *nirvāsanam* "ubojstvo", alb. *usht* "klas", stir. *fennaid* "guli, dere" (**wes-nā-ti*), stnord. *oddr* "mjesto, položaj", stengl., srengl., stfriz.,

stss. *ord*, nj. *Ort* — a po značenju najbliže je lit. *víevesà* "uš" (oblik s udvojenjem).

Moguće je i da je riječ **vъšь* nastala preobrazbom od ie. **lus-jo-*. Ie. **lūs-* "uš" dalo je onda stind. *yū́-kā*, pāli *ūkā*, prakrt. *ūā*, kimr. *llau* mn., korn. *low*, bret. *laou* (stbrit. **luwā*), stnord. *lús* ž., stengl. *lús*, engl. *louse*, srnnj., srnizoz. *lūs*, nizoz. *luis*, stvnj. *lūs*, nj. *Laus*, sve "uš".

úštiti, ûštīm

To je poštokavljeno kajkavsko *vuščiti* "obradovati se čijem dobru ili čijoj sreći, željeti nekome dobro ili sreću, raditi na tome". Dalje je onda načinjeno *priúštiti (si), prìūštīm* (i *priùštiti (si), prìuštīm*) "omogućiti nešto (s veseljem, s odricanjem)".

Glagol je posuđen iz srvnj. *wunskan* "željeti" (tako i sln. *vóščiti*), od čega je današnje nj. *wünschen* "željeti". Za dalje veze toga njemačkoga glagola v. u *veći*.

ȕtao, ȕtla, o

Odr. *ȕtlī, ā, ō*. U govorima *vūtäl, vutel, vutli* (*cipeli su vutli*) itd. — Od psl. **ǫtlъ(jь)*: stsl. *ǫtъlъ*, mak. *atal*, sln. *ótel, ótla* (običnije *vótel*), č. *útlý*, slč. *utlý*, gluž. *wutły*, dluž. *wjatły, wjetłły*, p. *wątły*, r. *útlyj*, ukr. *vútlyj*, bjr. *vútly* — znači "šupalj" te "slab" i sl.

Psl. **ǫtlъ* (ili **ǫtьlъ*) ima *ǫ-* < **on-* "ne" (kao u **ǫpyrь*, v. u *vampir*) i *t(ь)l-* koje je u **tьlo* (v. *tlo*): prvotno je riječ značila "koji je bez dna" i sl.

ùtorak, gen. *ùtōrka*

Od psl. **vъtorъkъ*, što je izvedeno od **vъtorъ(jь)* "drugi": stsl. *vъtorъ, vьtorъ*, ug. *vtòri*, mak. *vtor(i)*, č. *úterý* ("utorak"), gluž. *wutory*, p. *wtóry*, r. *vtorój*, ukr. *vtóryj*, bjr. *utóry*. (Usp. srp. na Kosovu *putorâk* "roj koji se javi poslije prvenca", te pridjev *ùtōrnī*.)

Dakle to je ime za drugi dan u tjednu, pa se po brojevnim nazivima *utorak, četvrtak, petak* te po nazivu *srijeda* zaključuje i to da su zapravo praslavenskom tjednu od pet dana dodani kršćanski subota i nedjelja — usp. u Grkā *deutéra* "ponedjeljak", tj. drugi dan, s nedjeljom kao prvim danom u tjednu. No moguće je i da je takvo brojanje danā tek od kršćanskih vremena.

Po jednom tumačenju, psl. **vьtorъ* zapravo je od poteklo od indoevropskog komparativa **wi-toro-/*wi-tero-*: stind. *vítaraḥ* "koji ide dalje", *vitarám* "dalje" (usp. *vitarati* "daje; provede" > pali *vitarati* "ide dalje", prakrt. *viaraï* "dodaje"), av. *vitarəm* "sa strane", got. *wiþra* "opet", stnord. *viđr*, stengl. *wiđer*, stsas. *wither*, nizoz. *we(d)er*, stvnj. *widar*, nj. *wieder* isto, *wider* "nasuprot, protiv" (skraćenjem nastalo stengl. *wiđ* "protiv, nasuprot", engl. *with* "s", stsas. *wiđ*). — Indoevropski je korijen **wī-* "svak za sebe; raz-": av. *ví-* isto, stind. *viṣu-* "s raznih strana" (> pali *visum* "posebno"); grč. *wíswos, ísos* "jednak, ravan, isti, sličan" (usp. *izo-* u *izobára, izogàmija, izoglósa, izohìgra, izohìpsa, izoklína, izomètrija, izomòrfan, izoterma* itd.), lat. *uitium* "mana, pogreška, šteta" (> roman.: tal. *vezzo* "sklonost, običaj", retorom. engad. *vez* "mana; otklon", prov. *vetz* "običaj", stšp. *vezo* isto itd.).

Po drugom tumačenju, nastalo preobrazbom od ie. **anteros* "drugi" (**an-ter-*): stind. *ántaraḥ* (> prakrt. *amtara-* sr. "razlika"), av. *antara-*, hotsak. *handara-*, jazgulam. *ənder*, oset. *ändär*, osk. *anter*, umbr. *anter, ander*, got. *anþar*, stisl. *annarr*, stengl. *óđer*, engl. *other*, stfriz. *ōther*, stsas. *andar*, *ōđar*, nizoz. *ander*, stvnj. *andar*, nj. *ander* (germ. **anþeraz*), lit. *añt(a)ras*,

latv. *òtrs*, 'jatv.' *andar*, prus. *āntars*. — U lat. *alter* (> roman.: rum. *alt*, veljot. *yultro*, tal. *altro*, sardin. logudor. *atteru*, retorom. engadin. *oter*, furlan. *altri*, fr., prov. *autre*, katal. *altre*, šp. *otro*, port. *outro*; usp. *alternácija*, *alternatíva*, *alternator* itd.), s *l* po *alius* (i to je "drugi").

ȕtva

Od psl. **ǫ̃ty*, gen. *ǫ̃tъve* "vrsta patke": stsl. *ǫty*, gen. *ǫtъve*, sln. *ótva* (iz drugih sl.?), str. *uty*, gen. *utъve*, r. *utvá*, ukr. *utvá*, bjr. *vútvá*; usp. **ǫtь* u bjr. *uć* te tragove toga u **ǫtica* (dluž. *huśica*, *útica*, ukr. *utýcja*, bjr. *úcíca*); **ǫtъka*: r. *útka*, ukr. *vútka*, bjr. *vútka*.

Polazni je korijen ie. **anət-* "patka", usp. lat. *anas*, gen. *anatis* (> roman.: retoroman. engadin. *anda*, stfr. *ane*, stprov. *anede*, južfr. *(a)nedo*, *aledo*, katal. *ánech*, *ánet*, šp. *anade*, port. *adem*; od **anitra*: tal. *ánatra*, *ánitra*), stisl. *ǫnd*, stengl. *æned*, stsas. *ænid*, *ened*, stvnj. *anut*, srnnj. *ant*, nj. *Ente* (germ. **anudiz*), lit. *ántis*, prus. *antis* (balt. odgovara sl. **ǫtь*) te **n̥t-* (← **anət-*) u indoiran.: stind. *ātíḥ*, *ātī* ("vodena ptica"), sakan. *āce*, *āci*, oset. *āce*, *accä* ("divlja patka"), vahan. *yōč*, jidga *yeško* (iran. **āti-čī-*).

Od ie. **nắt-* jesu grč. *nẽssa*, beotij. *nãssa* (pragrč. **nātja*).

Polazno je ie. st. **HanH-t-*; od **HanHt-* → **HanH̥t-* jest **anət-*, a od osnove II **HnaHt-* jest **nắt-*.

ȕzak, ȕska, o

Od psl. **ǫzъ̀kъ*, **ǫ́zъka*, **ǫ́zъko*, odr. **ǫ́zъkъjь*: stsl. *ǫzъkъ*, sln. *ǫ́zek*, *ǫ́zka*, č., slč. *úzký*, gluž. *wuski*, dluž. *wuzki*, p. *wązki*, slovin. *vóu̯sḱi*, r. *úzkij*, ukr. *vuźkýj*, bjr. *vúzki*.

To je pridjevskim *-ъkъ* (usp. komparativ *ȕžī* < **ǫ̃žьjь*) načinjeno od ie. **anǵhu-* "uzak": stind. *aṁhaḥ* abl. jd. sr. "tjeskoba" (usp. *aṁhas-* sr. "nevolja" > prakrt. *aṁha-* m. sr. "prljavština", sindhi *ãhañju* m. "jad, patnja"), arm. *anjuk*, grč. eol. *amphḗn* "vrat, zatiljak" (< **ankhw-ēn*), lat. *angi-* (< **angu-*) u *angiportus* "tijesna ulica" (usp. *angina* "grlobolja", što je i internacionalizam), got. *aggwus*, stnord. *ǫngr*, stengl. *enge*, stsas. *engi*, srnizoz. *enghe*, nizoz. *eng*, stvnj. *engi*, nj. *eng*. Usp. još kimr. *ehang* "širok, dalek" (< **eks-angu-*, s **n̥ǵhu-*), stir. *cumcae* "tjeskoba, gušenje" (< **kom-ingjā*, s **n̥ǵh-*), *cumung* "uzak" (< **kom-ingu-*), *ing* ž. "tjeskoba, nevolja" (**n̥ǵhi*), srbret. *encq* "uzak" (< **angjo-*), keltiber. *anCioś* "uzak" (**n̥ǵh-*).

V. *vezati*, *uzao*.

úzao, gen. *ȕzla*

Od psl. **ǫzьlъ* "uzao, čvor": bug. *vъzel*, mak. *jazol*, *vazol*, *vъnzel*, sln. *vózel*, č. *uzel*, slč. *uzol*, gluž. *wuzoł*, polap. *vǫzal*, p. *węzeł*, r. *úzel*, ukr. *vúzol*, bjr. *vúzel*.

U **ǫz-* imamo prijevojni stupanj *o* prema stupnju *e* u **vęzati* (v. *vezati*).

ùzda

Od psl. **uzdà*: stsl. *uzda*, bug. *juzdà*, *uzdà*, mak. *uzda*, sln. *úzda*, č., slč. *uzda*, gluž. *wuzda*, dluž. *huzda*, polap. *väuzda*, p. *uzda*, r. *uzdá*, ukr., bjr. *vuzdá*.

Usp. *ùzdati*, *ùzdām*, *obùzdati*, *odùzdati*, *razùzdati*, *zaùzdati*; iterativ *obuzdávati* itd.; pridjev (od part. perf. pas.) *neobuzdan*, *ràzuzdān*.

ȕžās

I *ȕžas*. — Od psl. **užasъ*: stsl. *užasъ*, bug. *ùžas*, mak. *užas*, č. *úžas*, *žas*,

slč. *úžas*, r. *úžas*, ukr. *užáx*, *žax*. — Usp. p. *przezasnąć się* "užasnuti se", bjr. *užáslivy* "užasan, strašan".

Prefiks *u-* isti je kao u *ubog* (v.) — ima privativno i negativno značenje. Riječ **užasъ* zapravo je izvedena od glagola **užasiti*, s **žasiti* "preplašiti". — Usp. *žäsnuti se* "prepasti se", *žäcnuti se*, *žäcati se* "bojati se" (s ekspresivnim *c*).

Izgleda da je **žas-* od *g^wēs-*, korijen *g^wes-* "gasnuti, gasiti" (v.), usp. lit. *gèsti* "gasnuti, končati".

Po drugom tumačenju, može se povezati s lit. *išsigą̃sti* "prepasti se" (*iš-* "iz-", *-si-* "se"), *nusigą̃sti* isto, *gañdinti* "plašiti".

ȕže, gen. *ȕžeta*

U našem jeziku prešlo u deklinaciju na *t*. — Od psl. **ǫže*: csl. *ǫže*, bug. *vъže*, mak. *jaže*, sln. *óža* ž., *óže* sr., r. *úže* itd.

To je od ie. **angh-jo-*, s istim **angh-* koje je u *uzak* (v. to i *vezati*).

V

vábiti, vâbīm

Od psl. **vabîti*: stsl. *vabiti*, bug. *vàbja*, mak. *vabi*, sln. *vábiti*, č. *vábiti*, slč. *vábiť*, gluž. *wabić*, dluž. *wabiś*, r. *vábiť*, *váblju*, ukr. *vabyty*, bjr. *vábić*.

Usporednice su u germanskom: got. *wopjan* "vikati, zvati", stnord. *øpa* "zvati, vikati, naricati", stengl. *wépan*, engl. *weep* "plakati, tugovati, jadikovati", stsas. *wópian* "oplakivati, žaliti, naricati", stvnj. *wuofan*, *wuoffen* "zapomagati, kukati, ridati" (germ. **wōpjan*) itd.

Indoevropski je korijen **wāb-* "zvati, vikati, naricati".

vȁditi, vȁdīm

Vjerojatno od psl. **vãditi*, što bi bilo u stcsl. *vaditi*, mak. *vadi*, sln. *váditi*. To je dobiveno odbacivanjem prefiksa od **jьzvaditi*, što je perfektivni oblik s *ō* > *a* prema **vesti*, **voditi* (v.).

vága

Općeslavenska posuđenica (mak. *vaga*, sln. *vâga*, č., slč. *váha*, gluž. *waha*, dluž., p. *waga*; iz poljskog r. *vága*, ukr., bjr. *váha*) iz stvnj. *wāga*. Preuzeto prije XI—XII. stoljeća.

Stvnj. *wāga* "vaga, težina; smjelost", nj. *Wage*, skupa sa stnord. *vág* "poluga, vaga, težina", stsas. *wāga* "zdjelica", stengl. *wǣg(e)* "vaga" jesu od germ. **wāg-*, što je od ie. **wōǵh-*, korijen **weǵh-* "voziti" (v.) — vaga je nazvna riječju toga korijena zbog načina mjerenja, pomicanjem po skali.

V. *važan*.

vàgōn, gen. *vagóna*

Internacionalizam; iz fr. *wagon*, što je iz engl. *waggon*, a to iz (sr)nizoz. *wagen* "kola".

Ta je riječ (i stnord. *vagn* "kolica, tačke", stengl. *wæġ(e)n*, *wǣn*, engl. *wain* "velika otvorena kola za težak teret; Velika Kola, Veliki Medvjed, nizoz. *wagen*, stvnj. *wagan*, nj. *Wagen* "kola") od germ. **waȝnaz* ili **weȝnaz*, a to je od ie. **woǵh-no-s* ili **weǵh-no-s* (stir. *fén* "vrsta kola", kimr. *gwain* isto).

Indoevropski je korijen **weǵh-* "voziti" (v.).

vàljati, vàljā

Psl. **valjãti* načinjeno je od **valja*, što ima duljenje *o* → *ō* (> *a*) prema **velěti*, **volja*.

Usp. *väljan*, *nevàljao*, *nevaljálac* itd. — Od *valja da* nastalo je *väljda* (usp. *može da* → *mòžda*).

Od istoga indoevropskoga korijena nastalo je srkimr., korn. *guell* "bolje"

(*wel-no-), stnord. *val* "izbor", stvnj. *wala*, nj. *Wahl* isto (iz nj. *wählen*, *Wahl* jest sln. *voliti* "birati", *volítve* "izbori"), lit. *privalýti* "trebati", *privalùs* "potreban". — Dakle ono što je valjano, to se može trebati, izabrati.

V. *voljeti.*

váljati (se), vâljām

Od psl. *valjāti (sę)*: bug. *vàlja*, mak. *vala*, sln. *váljati*, č. *váleti*, r. *valját'*, ukr. *valjáty* itd.

Psl. *valīti (sę)*: stsl. *valiti sę*, sln. *valíti*, č. *valiti*, str. *valiti*, ukr. *valyty* itd. — Usp. *izváliti se*, *naváliti*, *pováliti*, *podváliti*, *preváliti*, *prováliti*, *razváliti*, *sváliti* itd. — Dalje *izvaljívati*, *navaljívati* itd.

Odglagolska je imenica *valъ*: csl. *valъ*, hrv. *vâl*, gen. *vâla*, sln. *vâl*, gen. *valû*, č. *val*, p. *wał*, r., ukr., bjr. *val*.

U tome je ie. *wōl-, usp. i alb. *valë* "val".

Indoevropski je korijen *wel- "vrtjeti, okretati": stind. *válati*, *válate* "vrti se" (*wel-; indoarij.: prakrt. *valaï*, pandžabi *valṇā*, *balṇā* "okretati se" itd.; usp. sinhal. *väli* "opet"), *vālayati* "vrti" (*wōl-eje-, kao u psl. *valiti*), grč. *eiléō* "stjeram, opkolim" (*wel-n-), *héliks* "uvijen" (to je u riječi *helikòpter*; iz grč. jest fr. *hélice*, iz čega je *elìsa*), *helíssō*, at. *helíttō* "valjam, uvijam, okrećem" (*wel-ik-jō), alb. *vjel* "obratiti" (*wel-wō), arm. *gelum* "vrtim", lat. *uoluō* "valjam, kotrljam, okrećem" (*uoluere* > roman.: sttal. *volvere*, tal. *volgere*, stfr. *voudre*, prov. *volvre*, katal. *vogir*, šp., port. *volver*; usp. intern. *involúcija*, *revolúcija*, *volùmēn* itd.), stord. *valr* "okrugao", lit. *võlioti* "kotrljati, valjati", *vélti* isto, latv. *el̂t* isto, lit. *apvalùs* "okrugao, obao".

Usporednice i izvan nostratičke natporodice: tibburm. *wal* "okrugao" (kačin. *wan*, burman. *wàn*, lušej *val*, arh. kin. *gi̯wan*, stkin. *ji̯wan*, kin. *yuān*).

vàmpīr, gen. *vampíra*

Tabuističnim preobrazbama nastalo od *ǫpyrь*, usp. i *upir*.

Psl. *ǫpyrь* (bug. *vъpir*, *vepir*, *vampòr*, *vapòr*, mak. *vampir*, č. *upír*, slč. *upir*, p. *upior*, r. *upyr* itd.) tabuistična je zamjena za riječ *vьlkodlakъ* (v. *vukodlak*), iako u drevnim slavenskim vjerovanjima to nisu ista bića.

Iz hrvatskog je jezika u XVIII. stoljeću riječ dospjela u njemački (*Vampir*) i francuski (*vampire*), odakle se proširila dalje. — Iz fr. *vampire* jest engl. *vampire*. U engleskom je od te riječi u novo doba načinjeno *vamp*, što smo preuzeli kao *vämp*.

Praslavenska riječ *ǫpyrь* označavala je mrtvaca koji napada ljude i životinje. Po mlađim vjerovanjima, upirom postaje čovjek kojeg je vodila nečista sila.

Upir noću izlazi iz groba i kao mrtvac ispunjen krvlju (ili u obliku neke životinje) ubija ljude i životinje, ponekad pije krv (pa nakon toga žrtva umire i sáma može postati vampirom).

Sáma praslavenska riječ *ǫpyrь* načinjena je od *ǫ- "ne-" (ie. *on- ← *ne) i *pyrь* "vatra" (v. *piriti*): *ǫpyrь* jest onaj koji nije predan ognju. Gotovo identična usporednica jest grč. *ápyros* "koji još nije bio na vatri, nov" (usp. *apìričan* "nezapaljiv, nesagoriv, vatrostalan", *apirètičan* "bez vrućice, bez visoke temperature").

U drevnih je Indoevropljana pogrebni obred bio sastavljen od spaljivanja i sahrane urne s pepelom. Tako je bilo i u Slavena: ožalošćeni su pratili tijelo umrlog do vatrišta, i porodica bi zažgala oganj. Sljedećeg je dana pepeo s ostacima kostiju pohranjivan u urnu, koja se zakapala ili stavljala na kamen.

Tako je bilo naprimjer u polapskih Slavena do druge polovine I. tisućljeća, a u istočnih do početka II. tisućljeća.

vȁn

Prijedlog s genitivom (za *kamo*). Usp. *izvan*.

Od psl. **vъnъ*: stsl. *vъnъ*, bug. *vъn*, mak. *von*, sln. *vȅn*, *vȁn* č. *ven*, slč. *von*, gluž. *won*, dluž. *wen*, stp. *wen*, r. *von*, ukr., bjr. *von*.

Pridjev **vъnjь(jь)* — usp. *ìzvanjī*, od toga *ìzvanjskī*, *vànjskī* (dalje *vanjštìna*) itd.

Lokativ **vъně* (za *gdje*) jest u stsl. *vъně* hrv. *vȁni*, u govorima *vanȋ*, *vane*, č. *vně*, r. *vne* itd.

Uspoređuje se sa stind. *vánam* "šuma; u šumu", lok. *váne* "u šumi" (*vánam* > indoarij.: pali *vana–* "šuma", sindhi *vaṇu* m. "drvo, grm", hind. *ban* "šuma"), kao što je lit. *laukė̃* "vani", *laũkan* "van" od *laũkas* "polje" (usp. *pȍlje*, *nȁpolje*, *nȁpolju*).

Može li to biti zapravo od ie. **u–n–*, s lokativnim *–n*? Taj **u–* bio bi od korijena **au(e)–:*wē̆–* "dolje, odatle, daleko", koji je u stind. *áva* "dolje, od", aškun *wṓ* "dolje", kati *ū* isto, grč. *au–*, ilir. *au–*, lat. *au–*, gal. *au–*, stir. *ó*, *úa* "od", lit., latv., prus. *au–*, psl. *u–* (npr. u **umyti*, **ubogъ*, v. *umiti*, *ubog*), het. *u–*, *we–*, *wa–*. — To je u **au–t(i)o–*: grč. *aútōs* "isto tako", *aúsios* "prazan; tašt" (< **aútios*), stir. *úathad*, *uaithed* "podrobnost, pojedinost; odjelitost", got. *auþja* "pust, prazan", stnord. *auðr*, norv. *aud*, stengl. *íede*, srnizoz. *ōde*, stvnj. *ōdi*, nj. *öde* (po tome jesu dan. *øde*, šv. *öd*) isto (germ. **auþiz* < **au–ti–s*).

Ie. **au(e)–:*wē–* bilo bi od starijeg **xew–/*xwe–*.

vápiti, vápīm

Stariji je oblik *vàpiti*, *vàpijēm*. Usp. i *ùpiti*, *ùpijēm*. — Od psl. **vъpīti*, **vъpjǫ*: stsl. *vъpiti*, bug. *vъpija*, sln. *vpíti*, *vpíje*, stč. *úpiti*, r. *vopít'*, *vopljú*, ukr. *vopýty*, bjr. *vapíć*.

Psl. **vъpěti* jest u č. *úpěti*, slč. *upeť*.

Srodne su riječi lit. *ùpas* "jeka", latv. *ūpêt*, *ūpēju* "kričati" (o sovama i divljim golubima), *upuôt* "kričati", *ũpis* "buljina, sova ušara" te av. *ufyeimi* "pozivam", stnord. *úfr* "sova", stvnj. *ûfo*, *ûvo* isto.

Polazno je indoevropsko opisno **u–*. — V. i *vikati*.

vápno

Od psl. **apьno/*vapьno:* stcsl. *vapьno*, hrv. dijal. i *jápno*, sln. *ápno*, dijal. *vápno*, *jápno*, č., slč. *vápno*, luž., p. *wapno*, str. *vapьno*, ukr. *vápno*, bjr. *vápna*.

Izvedeno sufiksom *–ьno* od **ap–/*vap–*, a to bi moglo biti od ie. **āp–* "(tekuća) voda" (**vap–* < *wāp–*: ukrštanjem **āp–* i **up–*).

Psl. **vapъ* "boja" (rcsl. *vapъ*) i **vapa* "kaljuža, blato" (u stsl., rcsl. *vapa*) povezuje spomenuta značenja: Slaveni se nisu koristili vapnom jer nisu gradili od kamena. Dakle pridjev **vapьnъ*, **vapьna*, **vapьno* mogao je značiti "obojen; koji je za bojenje".

Ie. **āp–* (st. **x[a]p–*) jest u het. *hap–* "rijeka, brzak", palaj. *hapnaš* "rijeka", lidij. *kofuλ–k* isto, stind. *ā̆p–* "voda, potok", *ā́paḥ* "voda" (indoarij.: pali *āpo*, *āpa–* sr., prakrt. *āu–* ž.), aškun *abṓ*, *ābu* ž., kati *ā́wə*, vajgali *āw*, av. *ā̄fš* isto, hotsak. *utca* isto (**āpatcā*), vahan. *yupk*, lat. *amnis* "rijeka, struja", stir. *ab* "struja", lit. *ùpė* "rijeka", latv. *upe* isto, prus. *upe* "potok, rječica". — Ie. **up–* vjerojatno od **ₒp–* od istog **āp–*.

vâr

Od psl. **varъ* "ključala voda, vrućina": stsl. *varъ* ("znoj"), bug. *var*,

mak. *var* ("vapno"), sln. *vâr*, č. *var*, p. *war*, r., ukr., bjr. *var* itd.

Usp. *várnica*, *vàrnjača* (→ *vàrjača*), *vȁrīvo*.

Glagol je **varīti*: stsl. *variti*, bug. *varjà*, mak. *vari*, hš. *váriti*, *vârīm*, sln. *varíti*, č. *vařiti*, slč. *variť*, p. *warzyć*, kašup. *vařéć*, gluž. *warić*, dluž. *wariś*, r. *varít'*, ukr. *varýty*, bjr. *varýć* — usp. *povàriti*, *podváriti*, *prováriti*, *sváriti*, *zaváriti*, *obáriti* (pa dalje od toga nastalo *báriti*) itd.

Indoevropski je korijen **wer-*: arm. *vařem* "palim", *vařim* "gorim", got. **warms* "topao" (u glagolu *warmjan*), stnord. *varmr* "topao", dan., šv. *varm*, stengl. *wearm*, engl. *warm*, stfriz., stsas., nizoz. *warm*, stvnj., nj. *warm* isto, lit. *vìrti* "vreti, kipjeti", *versmẽ* "izvor", latv. *varît* "variti, kipjeti".

vâs

Genitiv zamjenice *vî*. Od psl. **vãsъ*: stsl. *vasъ*, sln. *vás*, č. *vás*, r. *vas* itd.

Izvodi se od ie. **wōs-som* (kao **nãsъ* < **nōs-som*), gdje je *-om* nastavak genitiva množine (usp. npr. **ped-óm* gen. mn. "nogu" u stind. *padā́m*, grč. *podõn*, lat. *pedum*). Od **vas* + *jь* (ie. **wōs-jo-*) jest **vãšь* (*vȁš*) — usp. **mojь*, **tvojь*, **našь* s istim pridjevskim *-jь* < *-jo-*.

Usp. **wos-* ili **wes-* u stind. *vaḥ*, avest. *vā̊* enkl. (gen., dat., ak. mn.); **wōs-* u lat. *uōs* nom., ak. (> roman.: rum. *voĭ*, veljot., tal. *voi*, sardin. logudor. *bos*, retorom. engad. *vus*, furlan. *vos*, fr. *vous*, prov., katal., šp., port. *vos*), pelign. *vus* itd.; **us-* u het. *šumeš* (**us-me-s*), grč. lezb. *ýmme*, dor. *hymé* ak. (**us-sme*; onda po tim oblicima načinjeni nominativi lezb. *ýmmes*, dor. *hymés* pa atički *hymeĩs*).

V. *vi*.

vâs, gen. *vâsi*

Hrv. kajk. *vẽs* (usp. *Nova Ves* u Zagrebu), čak. *vȁs*, *vȍs* itd. — Od psl. **vьsь* "selo": stsl. *vьsь*, sln. *vȁs*, č., slč. *ves*, gluž. *wjes*, dluž. *wjas*, polap. *vas*, p. *wieś*, kaš. *vjes*, r., ukr. *ves'*, bjr. *veś*.

Od ie. **wiḱ-i-s*. Korijen je **weiḱ-/*woiḱ-* "naselje, kuća".

Ie. **wiḱ-*: stind. *viś-* ž. "prebivalište, stan, dom; rod, pleme", mn. *víśaḥ* "ljudi" (*viś-páti-* "gospodar roda, plemena"), av. *vīs-* "kuća, dom, selo, rod" (*vīs-paitiš* "glava roda"), stperz. *viϑ-*, hotsak. *bisa* isto, alb. *vis* "mjesto".

Ie. **weiś-*: lit. *viẽšpats* "gospodin, gospodar".

Ie. **woiś-*: stind. *veśaḥ* "stanovnik sela, susjed", *véśman-* sr. "dom, stan" (usp. *vaiśyaḥ* "seljak; pripadnik treće kaste" > pali *vessa-*, prakrt. *vessa-*, *vēsa-* isto, sinhal. *vessā* "trgovac"), khovar, kalaša *gram-bešu* "susjed" (s arij. **vaiḱakas*), mladoav. *vaēsma-* m. "dom, stan", grč. *(w)oĩkos* "dom" (v. *ekonòmija*), lat. *uīcus* "selo, mjestance; dvorac, imanje; kotar; četvrt, ulica" (> roman. "četvrt, ulica": tal. *vico*), *uīlla* "seoski dvorac, zaselak, vila" (**woiḱ-slā*; v. *vila*), umbr. *uocu-* "zgrada", got. *weihs* sr. "selo", prus. *waispattin* ak. "gospođu".

vȁtra

Od psl. **ãtra*: bug. *vàtra*, č. st., dijal. *vatra*, slč. *vatra*, p. dijal. *watra*, ukr. *vátra*.

Praslavenska je riječ ranije bila proširenija, o čemu govore izvedenice i u drugim jezicima, usp. rcsl. *obatriti sę* "raspaliti se", r. *vatrúška* "tjesteno pečénje", ukr. *vatríty* "izgarati".

Da je početno *v-* sekundarno, vidi se po neslavenskim usporednicama.

Indoevropski je korijen **ōt-* (starije **x^wet-*, možda **xet-* > **āt-*): av. *ātarš*, gen. *āϑrō*, perz. *āδar*, kurd. *ār*, sogd. *ʾʾtr [ātar]*, jagnop. *āl*, oset. *art*,

šugnan. *yōc* (iran. **ātar-/*āϑr-*; iz iranskog je stind. *átharvā* "svećenik vatre"), ?alb. geg. *votrë*, tosk. *votër* (praalb. **wotr-* < **ātr-*), ?arm. *airem* ("palim"; **air* < **ătēr*, no može biti i posuđenica iz iranskog), ?lat. *āter* ("crn"), ir. *áith* ž., kimr. *odyn* ž. ("peć"; kelt. **āti-*).

Ie. **ōt-/*āt-* jest od nostr. **qoṭi* "paliti; oganj, vatra", od čega je još afraz. **ḥṭ-/*ḫṭ-* (geez *ḫtw* "gorjeti", sthebr. *ḥtj/w* "prinositi oganj"; kušit.: gimira *oṭ* "peći", kafičo *aṭ(i)-* "paliti"), ?drav. **otʌ-* "raspaliti" (kuruh *od-* "raspaliti vatru slamom ili suškama", malto *od-* "gorjeti"), alt. **ōti* "iskra, vatra" (turkij. **ōt* "vatra": stturkij., stujg. *ōt*, kazah. *ot*, tatar. *ut*, azerb. *od*, t. *ot-/od-*, čuvaš. *vut*; mong. **oči-* "iskra": mong. pism. *oči(n)*, halha *oč*, burjat. *ošo(n)*, kalm. *otšn̥*).

Sinokavkaska je usporednica u jenisej. **χot-* "gorjeti; vatra" (jugan. *xotn* "žeći", kot. *hat* "vatra", arin. *kōt*, *qot* isto).

Usporednice i u američkim jezicima: amerind. **[ʼ]oti* "vatra; gorjeti" u algonkinskim jezicima (vijot *ad* "vatra"), jutoactečkim (**ta[h]i* "vatra; gorjeti"), otomange (**ntah* "topao"), makročipča (paez *ot*ˢ "gorjeti", u taraskanskom (*ete* "gorjeti") itd.

vážan, vážna, o

Najvjerojatnije posuđenica iz češkog (*vážný*) ili iz ruskog (*vážnyj*), gdje su te riječi izvedene od *váha*, odnosno *vága* (v. *vaga*). Za značenje usp. *imati težinu* "imati važnost, biti važan" te *vážiti* (u značenju "vrijediti" taj je glagol po imenici *vážnōst*).

Riječi *ȍdvāžan*, *ȍdvāžnōst* i *odvážiti se* jesu rusizmi (r. *otvážnyj*, *otvážnost'*, *otvažít'sja*).

vȅčēr

U našem jeziku *vȅčēr* m., gen. *vȅčera*; *vȅčēr* ž., gen. *vȅčeri*; također *vȅče* sr., gen. *vȅčera* (srednji rod prema *vrijéme*, a u pozdravu m. rod: npr., *dobàrveče*, prema *dobarvečer*, *dobardan*). — Krajnje *-r* otpalo po analogiji s *juče* : *jučer* (*-r* shvaćeno kao *-r* < *-že*, za koje v. *jer*).

Od psl. **večerъ*: stsl. *večerъ*, bug. *vèčer*, mak. *veče*, *večer*, sln. *večȇr*, č., slč. *večer*, gluž. *wječor*, dluž. *wjacor*, *jacor*, p. *wieczór*, r. *véčer*, ukr. *véčir*, bjr. *véčar*.

Ovamo *jȕčēr*, što je od *jȕčera* < **vъčera*.

Praslavenskoj su riječi **večerъ* bliske su lit. *vãkaras*, latv. *vakars*.

To sadrži ie. **wek-er-o-s*, od korijena **wek-*, koji je još u lit. *ūkti* "naoblačiti se", *ū́kas* "magla, oblak, para", *ū́kanas* "oblačan" itd., u čemu je ie. **ūk-* ← **ₒuk-* ← **ouk-* (**euk-* : **wek-*).

vȅćī, ā, ē

Komparativ za *velik*. — Od psl. **vętjь*: stsl. *vęštii*, mak. *veḱe* ("več; više"), sln. *več*, č. *víc*, *více*, p. *więc* itd. — Sa *-ši*: č. *vetší*, p. *większy*, str. *vjačij* (i u imenu *Vjačeslav*; r. *vjáščij* ukr. *vjášč(š)yj* jesu iz stsl.) itd.

Ovamo idu npr. još *većína*, *vȅć*, *ȍdveć*, *prèveć*, *vȅćma*, *nàjvećma*, glagoli *povèćati*, *uvèćati* itd.

Psl. **vęt-* tumači se od ie. **wen-t-*, od **wen-* "nastojati, stremiti" (i "željeti, voljeti"): stind. *vánati*, *vanóti* "želi, voli" (> indoarij.: pali *vanati*, *vanōti*, prakrt. *vaṇeï* "pita", pandžabi *baṇṇā* "složiti se", hind. *bannā* "biti ukrašen" itd.), kašmir. *baṇāṇō* "činiti" (arij. **van-*), venet. (u lat. zapisu) *Uenetī* (kad su se Veneti preselili na jug, u krajeve koji su po njima nazvani *Venetia*, od čega je tal. *Venezia*; sln. *Benetke*, hrv. *Bnȅci*, *Mnȅci*, gen. *Bnȅtākā*,

Mnētākā, dalje *Mlēci, Mlētākā*, što je od romanskog odraza latinskog imena *Venetia*; nj. *Wenedig* jest iz slovenskog — Germani su nove istočne susjede, Slavene, zvali po dotadašnjima: zato nj. *Wenden, Winden* i sl. za Slovence, Lužičane itd.), lat. *uenus*, ž. *ueneris* "ljubav" (*Uenus* "Venera, boginja ljubavi"; u romanskim jezicima u *veneris dies* "petak": rum. *vineri*, veljot. *vindre*, tal. *venerdì*, retorom. engadin. *venderdi*, furlan. *viners*, fr. *vendredi*, prov., katal. *divenres*, šp. *viernes*), stir. *fine* "srodstvo, pleme, rod, porodica" (**wen-jā*), stnord. *ósk* "želja", stengl. *wúsc*, srnizoz. *wonsc, wuncsc*, stvnj. *wunsc*, nj. *Wunsch* isto (germ. **wunskō*), stnord. *øskja* "željeti", stengl. *wýscan*, engl. *wish*, stvnj. *wunsken*, nj. *wünschen* (germ. **wunskjan*) itd.

Od nostr. **wonʌ* "voljeti": afraz. (somal. *wanāg* "dobro, radost", *wanāgsan* "dobar"; hausa *wangala* "užitak"), ural. (est. *onn* "sreća"), alt. (turk. **on/*un* "dobro, sreća": t. dijal. *on* isto, tatar. dijal. *ünä-* "voljeti").

vēdar, vēdra, o

Od psl. **vedrъ(jь)*: csl. *vedrъ*, bug. *vèdъr*, mak. *vedar*, sln. *védər*, slč. *vedrý*, str. *vedrъ*.

Poimenčen pridjev sr. roda jest u č. *vedro*, gluž. *wjedro*, dluž. *wjadro*, p. *wiodro*, r. *vëdro*, ukr. *védro* "vedrina, jasno vrijeme".

Usporednice su stnord. *veðr* "vrijeme", stengl. *weder*, engl. *weather*, stfriz. *wēder*, stsas. *wedar*, nizoz. *weer*, stvnj. *wetar*, nj. *Wetter* isto — sve od germ. **weđram*.

Tako bi psl. **vedrъ* i germ. **weđram* potjecali od ie. **we-dhro-*, od korijena **wē-* "puhati, vijati, vjetar" sa sufiksom *-dhro-*. — No germ. **weđram* može biti i od ie. **we-tro-m* (v. *vjetar*).

vèlik, a, o

Od psl. *velikъ(jь)*: stsl. *velikъ*, bug. *velìk*, mak. *velik*, sln. *vélik*, č. *vel(i)ký*, slč. *veliký, veľký*, p. *wielki*, gluž. *wulki*, r. *velíkij*, ukr. *velýkyj*, bjr. *vjalíki*.

To je načinjeno od psl. **velь(jь)* (u našem jeziku *vēljī*, usp. istarsko *vèli*: *Veli Jože, Vela vrata*, i drugdje, npr. *Vela Luka*; usp. stsl. *velii*, stč. *velí*, r. st. *vélij*).

Prilog *vèoma/veòma* prema starijem *veomi, velmi*, što je poteklo od psl. **velьmi* (a to je instr. mn.), usp. stsl. *velьmi*, č. *velmi*, slč. *veľmi*, p. *wielmi*, r. *vel'mí*, ukr. *véľmy*.

Pridjev *veleban* "veličanstven" uzet je iz češkog *velebný*, što je načinjeno od **velьba* "veličanje" (usp. stč. *velbiti*, č. *velebiti*, p. *wielbić* "slaviti").

Indoevropsko **wel-* "velik" odraženo je npr. u grč. jon. *eílē* "hrpa, četa, jato" (**wel-nā*), *hális* "na gomile, jatomice, sila, puno, dosta, dovoljno", toh. A *wäl*, B *walo* "gospodar, knez, kralj" (usp. stsl. *velьmoža*, u nas u starijem jeziku i danas *vèlmoža*). — S proširenjem *-g-*: stind. *várgaḥ* "grupa" (> indoarij. : pali, prakrt. *vagga-* "društvo, družina", sindhi *vagu* "krdo stoke", pandžap. *vagg, bagg* isto, bengal. *bāg* "strana, smjer", sinhal. *vaga* "vrsta" itd.), pašai *lāgo* "mnogo" (indoiran. **vargas*), stlat. *uolgus*, lat. *uulgus* "svjetina, puk" (iz pridjeva *uulgāris* "običan, prost" internacionalizam *vùlgāran*), srbret. *gwalch* "pretek, višak, obilje", bret. *awalc'h* "dosta", kimr. *gwala* "mnoštvo, svjetina", toh. B *walke* "dug".

Ie. **wel-* poteklo je od nostr. **wol[a]* "velik", što je odraženo još u afraz. **w(l)-* "velik" (stegip. *wr*; somal. *wéjn*; margi *'wál*), ural. **wola* "mnogo, napretek" (saam. sjev. *oalle* "dosta", hantij. sjev. *wăl* "velik"), drav. **val* "velik, jak" (tamil., malajalam. *val*), alt. **ola* "mnogo" (halha *ollaŋ* "mnogo";

evenkij. *olus* "veoma"; možda turkij. **ul-uγ* "velik" npr. u stturk. *uluγ*, azerb., t. *ulu*, turkmen. *uly*).

vè īm

Starije je 1. l. prez. *vèlju*. — U našem jeziku infinitiv toga glagola (usp. još imperfekt *vèljāh*) nije sačuvan (zbog sinonimā *reći, govoriti, kazati*) — to je psl. **velěti*: stsl. *velěti, veljǫ*, bug. *vèlja*, mak. *veli*, sln. *veléti*, č. *veleti*, slč. *veliť*, r. *velét', veljú*, ukr. *velíty*.

U isto gnijezdo spada i riječ *pòvelja* (usp. stariji glagol *poveljeti, povelim* "zapovijediti", *poveljati, poveljavati*).

Usp. izravne usporednice u baltijskom: lit. *velě̃ti* "priuštiti (nekomu nešto)", latv. *velēt* "željeti; dopustiti", usp. i 'jatv.' *wułd* "htjeti".

Usp. još i stind. *vr̥ṇā́ti* "odabire", **varati* isto (> indoarij.: pali *varati* "želi", prakrt. *varaï* "želi, pita", sindhi *varaṇu* "pitati; zaprositi", pandžap. *varṇā* "vjenčati se", hind. *barnā* isto itd.), *váras* "želja, izbor" (> ia.: pali *vara-* "najbolji", m. sr. "želja; dobrota", prakrt. *vara-* "dobrota", hind. *bar* "dar, usluga, dobrota", sinhal. *vara* itd.), kašmir. *warun* "odabrati" (arij. **var-a-*), *war* "dar, dobrota", šina *bər* "bolje, više" (**varas*), av. *vərəntē* "odabire", oset. *bällyn* "stremiti", grč. *eldōr* "želja", *éldomai* "želim", lat. *uolō* "želim" (*uelle* u roman.: stfr. *avel* "želja", zapfr. *avá, avyá* "želja; hir"), kimr. *guell* "bolje", lit. *vélti* "htjeti" itd.

Indoevropski je korijen **wel-* "željeti" (v. *voljeti*).

vèljača

Mjesec veljača nazvan je po nestalnu vremenu, usp. dubrovačko *veljača prevrtača*, te poslovicu *Kad veljača ne daždi, marač dobra ne misli.*

Usp. glagol *veljati (se)* "provoditi poklade" i (o mačkama) "tjerati se, smotavati se, kotrljati se".

V. *váljati*.

vènuti, věnē

Od psl. **vędnǫ́ti*: bug. *vjana*, mak. *vene*, sln. *véniti*, č. *vadnouti*, slč. *vädnúť*, gluž. *wjadnyć*, p. *więdnąć*, r. *vjánut'*, ukr. *v'jánuty*, bjr. *vjánuć*.

Oblik *ùveo, ùvela, o* jest od **vъvędlъ*.

Korijen **vęd-* jest od ie. **wendh-*, zpravo **(s)wendh-* "nestajati", za koje v. u *smuditi*.

věpar, gen. *věpra*

Od psl. **veprъ/*veprь*: bug. *vèpъr*, mak. *vepar*, sln. *véper*, gen. *vépra*, č. *vepř*, slč. *vepor*, gluž. *wjapŕ*, dluž. *japś*, polap. *vipr*, p. *wieprz*, r. *vepr'*, gen. *véprja*, ukr. *vép(e)r*, bjr. *vjáper, véper, vapér* (običnije *vjaprúk*).

Izravne su usporednice latv. *vepris* "vepar, nerast" te lit. *vepri-* u mjesnim imenima *Vẽpriai*, usp. prus. *Weppren*.

Izgleda da bi baltijske i slavenske riječi (**veprь*) bile od **wepr-jo-*, što se dâ povezati s jedne strane s ie. **wep-* "bacati, prskati (o sjemenu)" — to je u stind. *vápati* "baca sjeme", *vápraḥ* "nasip", *vaprā* "ognjište", av. *vafra-*, srperz. *vafr*, perz. *barf* "snijeg" (← "(snježni) nanos"?) —, a s druge strane **epero-* "vepar": lit. *aper*, umbr. *apruf, abrof* ak. mn., stnord. *jǫfurr* ("knez, vođa"), stengl. *eofor*, srnnj. *ever*, stvnj. *ebur*, nj. *Eber* (germ. **eburaz*).

Veza s **wep-* moguća je zbog toga što je divlji vepar u drevnoj indoevropskoj tradiciji smatran plodnikom (pa se i zbog toga davao kao žrtva).

Pomišlja se i na to da su oba oblika potekla od starijeg **qwep-*; u nekim je jezicima postvelarni *q* nestao, u nekima se njegov odraz slio s odrazom

velarnoga *k* — pa se od istoga **qwep-* izvodi još i stind. *káp̥th-* "spolni ud", grč. *kápros* "vepar, nerast", lat. *caper* "jarac" (> roman.: stšp. *cabro*; *capra* "koza" > roman.: rum. *capră*, tal. *capra*, sardin. logud. *kraba*, retorom. engad. *ḱevra*, furlan. *ḱavra*, fr. *chèvre*, prov., katal., šp., port. *cabra*, usp. veljot. *kapraina*), umbr. *kaprum* ak. jd., stir. *gabor*, kimr. *gafr*, stnord. *hafr*, stengl. *hæfer* isto.

vèriga

Mn. *vèrige*. — Od psl. **veríga* "lanac": stsl. *veriga*, bug. *verìga*, mak. *veriga*, sln. *veríga*, r. *veríga*, mn. *verígi*, ukr. *verýhy* mn., bjr. *vjarýhi* (istsl. iz csl.) itd.

Indoevropski je korijen **wer-*, koji je u grč. *aeírō* "vežem", alb. *vjer* "vješati", ir. *foirenn* ž. "obred", stengl. *worn* "mnoštvo", lit. *vérti*, *veriù* "otvarati, zatvarati; nizati", latv. *vẽrt* "nizati".

V. *vrpca*, *vrata*.

vȅseo, vȅsela, o

Od psl. **veselъ(jь)*: stsl. *veselъ*, bug. *vèsel*, mak. *vesel*, sln. *vesȇl*, č., slč. *veselý*, luž. *wjesoły*, stp. *wiesioły*, p. *wesoły*, kaš. *vjeselè*, r. *vesëlyj*, ukr. *veselyj*, bjr. *vjasëly*.

Dobra je usporednica latv. *vęsęls* "zdrav, cio". — Prije se uspoređivalo još i s tobože ilirskim ženskim imenom *Veselia* (u sklopu *Veselia Felicetas*), no ispostavilo se da je to ime mnogo mlađe, i sasvim drugog postanja.

Polazno je ie. **wes-u-* "dobar": stind. *vásu-* "dobar" (indoarij.: pali, prakrt. *vasu-* sr. "blagostanje", sindhi *vahuro* "bogat"), av. *vaŋhu-*, *vohu-*, ilir. *ves-* (u *Vesclevis*, osobno ime), gal. *vesu-* u imenima, ir. *fíu* "dostojan, ravan", kimr. *gwiw* isto, bret. *gwiou* "veseo" (kelt. < **wēsu-*), toh. A *wṣe*, B *yaṣi* "noć" (← "dobro"). — Usp. **wosu-* u het. *aššu-* "dobar", hijerluv. *wasu*, luvij. *wašu(i)-*, palaj. *wašu-* isto.

Ništični prijevojni stupanj **su-* "dobar" (< st. **ws-u-*) jest u stind. *su-*, avest. *hu-*, stperz. *u-*, gal. *su-*, kimr. *hy-*, korn. *hy-*, bret. *he-*, stir. *su-*, *so-*, germ. *su-*, lit. *su-*, psl. **sъ-*. — Usp. stind. *su-drú-* "čvrsto drvo", *su-bhága-* "sretan", av. *hu-baγa-* isto (v. o psl. **sъbožьje* u *sreća*, o **sъdorvъ* u *zdrav*).

Korijen je **wes-*.

vèslo

Od psl. **vesló*: stsl. *veslo*, bug. *veslò*, mak. *veslo*, sln. *véslo*, č., slč. *veslo*, gluž. *wjesło*, dluž. *wjasło*, p. *wiosło*, kaš. *vjosło*, r. *vesló*, ukr. *vesló*, bjr. *vjasló*.

Od ie. **weǵh-sló-m*, od korijena **weǵh-* "vesti, voziti". — V. *voziti*.

vézati, vȇžēm

Od psl. **vęzati*: stsl. *vęzati*, bug. *vèža*, mak. *veže*, sln. *vézati*, č. *vázati*, slč. *viazať*, gluž. *wjazać*, dluž. *wjezaś*, r. *vjazát'*, *vjažú*, ukr. *v'jazáty*, bjr. *vjazáć*.

Načinjeno od **vęzti* (> *vésti*, *vézēm*; usp. **vęzъ* > *vȇz*).

Korijen **vęz-* ima protetičko *v-* (zbog ukrštanja s **verzti*, **vьrzǫ* > *vŕsti*, *vŕzēm* ili s **viti* > *vȉti*?), a **ęz-* može biti od ie. **n̥ǵh-*, što bi pak bilo od starijeg **H̥nǵh-* ← **Hanǵh-* "uzak; suziti, stezati, vezati".

Od **anǵh-* potječu av. *ązaŋhē* "pritijesniti", grč. *ágkhō* "gušim, davim", psl. **ǫziti* (*úziti*, *ȗzīm*; **sǫziti* > *súziti*, *sȗzīm*), pridjevsko **anǵhu-* "uzak" (v.) te **anǵhos-*, **anǵhes-* "tjeskoba": stind. *ámhas-* sr. "strah, tjeskoba", av. *ązah-* "nevolja", lat. *angor* "tjeskoba", *angustus* "uzak; nevoljan; malodušan", *angustiae* "tjesnac; oskudica; tjeskoba, nevolja", stfriz. *angost* "strah",

srnizoz. *anxt,* nizoz. *angst,* srnnj. *angest, anxte,* stvnj. *angust,* njem. *Angst* isto (**anghos-ti-*), lit. *añkštas* "uzak".

V. i *uzao.*

vî

Od psl. **vŷ*: stsl. *vy,* bug. *vi, vie,* mak. *vi, vie,* sln. *vî,* č. *vy,* slč. *vy,* p. *wy,* r., ukr., bjr. *vy* itd.

Vjerojatno od ie. **jū-s* (usp. got. *jus,* lit. *jūs*), što je možda od **jo-* (v. *jer*) + **us* ← **we-s.*

Usp. **wōs* u lat. *uōs* (> roman.: rum. *voĭ,* veljot., tal. *voi,* sardin. logudor. *bos,* retorom. engadin. *vus,* furlan. *vos,* fr. *vous,* prov., katal., šp., portug. *vos*) te stengl. *íow, éow,* engl. *you,* stsas. *iu,* nizoz. *u,* stvnj. *iu, eu* dat., *īuwih, iuch* ak. (nj. *euch*) — germ. **iwwiz* (s **-wiz* < ie. **wes*; usp. got. *izwiz* dat.-ak., stnord. *ydr, yd(v)ar,* s *đ* < *R* < *z*), stind. *yūyám,* grč. *ýmme.*

U indoarijskim jezicima predoblik **tusme,* s *t-* po *tuvam* "ti" — naprimjer u pali *tumhe,* rom. (evrop.) *tume(n),* hind. *tum* itd.; usp. slično i u dardsko-nuristanskim jezicima (kašmir. *tŏhi* itd.).

vìc

Iz nj. *Witz* "dosjetka, pošalica, dosjetljivost", što je od srvnj. *witze,* a to od stvnj. *wizzī* ž. "znanje, umijeće, razumijevanje, lukavština, mudrost, dosjetljivost". — Usp. stnord. *vit,* stengl. *wit(t),* engl. *wit* "pamet, razum, razbor; dosjetljivost, dosjetka, duhovitost", stsas. *wit,* nizoz. *wit*; got. *unwiti* ("neznanje").

Stvnj. *wizzī* načinjeno je od glagola *wizzan* "znati, umjeti" (nj. *wissen*), a to je od germ. **wit-* < ie. **wid-*, korijen **weid-*, koji je u *vidjeti, vješt* itd.

vìdjeti, vȉdīm

Usp. u Crnoj Gori *(ja) vìđu* (to, *hòću, mògu* i dijal. *velju* jedini su današnji ostaci *-u* < psl. *-ǫ* < ie. *-o-m(i)* u 1. l. jd. prez.). — Od psl. **víděti, *vídjǫ*: stsl. *viděti, viždǫ,* bug. *vìdja,* mak. *vidi,* sln. *vídeti,* č. *viděti,* slč. *videť,* gluž. *widźeć,* dluž. *wiźeś,* p. *widzieć,* r. *vídet',* ukr. *vydity,* bjr. *vídzeć.* — Usp. *ìzvidjeti, svȉdjeti se, zàvidjeti* itd.

U tome je ie. **wīd-* < **weid-.* Korijen je **weid-* "vidjeti, znati": stind. *védate* "zna" (**woid-*), *vidáti* isto (**wid-*), *vidmáne* "znati" (**wid-men-ai*), *védaḥ* "znanje, sveto znanje" (**woidos*; indoarij.: pali *veda-,* prakrt. *vēa-* isto, sinhal. *vē* "sveti spisi"), av. *vīdvānoi* isto, arm. *egit* "pronašao je" (**e-wid*), grč. *eídomai* "pojavim se, pokažem se" (**weid-*; usp. *idéja*), *eĩdon* "vidjeti" (**e-wid-*), *Aḯdēs,* at. *Háides, Hā́jdes* "Had" (**n̥-wid-*), stir. *find* "bijel", kimr. *gwynn,* bret. *gwenn* (**wi-n-d-*; usp. kelt. **windo-* npr. u *Uindobona* "bijeli grad", iz čega je nj. *Wien* "Beč"), lat. *uideō* "vidim" (*vidēre* > roman.: rum. *vădeà,* veljot. *vedár,* tal. *vedere,* sardin. logudor. *bídere,* retorom. engadin. *vair,* furlan. *vyodi,* fr. *voir,* prov. *vezer,* katal. *veure,* šp., port. *ver*), *uīsō* "motrim; posjetim" (usp. *vȉdeo, vídeokasèta, víza, vìzija/vîzija, vizíta* itd.), got. *witan* "znati", stnord. *vita,* norv. *vita,* šv. *veta,* dan. *vide,* stengl. *witan,* engl. st. *wit* (npr. u *to wit* "i to, tojest, naime", od *that is to wit*), stfriz. *wita,* stsas. *witan,* srnizoz., nizoz. *weten,* stvnj. *wizzan,* njem. *wissen* isto (germ. **wit-* < ie. **wid-*), lit. *pavydėti* "zavidjeti", *išvýsti* "zamijetiti", *veizdė́ti* "vidjeti, gledati", prus. *widdai* "gledao je".

V. *vješt.*

vìdra

Od psl. **výdra*: bug. *vìdra,* mak. *vidra,* sln. *vídra,* č., slč. *vydra,* gluž.

wudra, dluž. *hudra,* p. *wydra,* r., ukr., bjr. *výdra* — sve "vidra".

Od ie. **ūdrā.* Usp. stind. *udráḥ* "vodena životinja" (indoarij.: pali *udda-*, lendi *udr* "vidra", pandžabi *uddar,* hind. *ūd* isto, itd.), av. *udrā-* "vidra", grč. *hýdros, hýdra* "hidra, vodena zmija" (iz toga *hȉdra*), lat. *lūtra* (< **ut-rā* < **udrā,* s *l* po *lutum* "bara"; *lutra* > roman.: tal. (mlet.) *lodra,* furlan. *lodre,* stfr. *loure,* prov. *loira,* šp. *lodra* itd.), stnord. *otr* "vidra", šv. *utter,* dan. *odder,* stengl. *otr, ot(t)or,* engl. *otter,* nizoz. *otter,* stvnj. *ottar,* nj. *Otter* (germ. **otraz* < **udrós*), lit. *ū́dra,* latv. *ûdris,* prus. *wudro* isto.

Korijen je **wed-*, koji je i u riječi *voda* (v.).

vȉhōr

Od psl. **vīxorъ/*vīxarъ/*vix(ъ)rъ*: bug. *vìxъr,* hrv. *vȉhār,* sln. *vihár,* gen. *vihárja,* č. *vichr,* slč. *víchor,* luž. *wichor,* p. *wicher,* str. *vixъrь,* r. *víxor',* *víxr',* ukr. *vyxór,* bjr. *víxar.*

S promjenom *h* > *j,* od te je imenice glagol *vijòriti se.*

Polazna bi riječ bilo nesačuvano psl. **vixъ* (od ie. **wī-so-s,* sa *-so-* kao npr. u **grěxъ,* **spěxъ,* v. *grijeh, uspjeh*), od čega je **vīxati*: sln. *vȋhati* "mahati", r. *vixat'* (usp. *vývixnut'* "iščašiti"), ukr. *vyxáty* "mahati", brj. *vixáć* isto.

Ie. **wī-* jest od korijena **aw(e)-/*awā(i)-/*wē-* (starije **Hw-ei-*) "vijati, puhati". — V. *vijati.*

vijéće

Od psl. **větje*: stsl. *věšte,* slč. *věce,* p. *wiec,* str. *věče,* r. *véče,* ukr. *víče,* bjr. *véča.*

Predslavenski bi indoevropski oblik bio **woit-jó-m.* Za ie. **weit-/*woit-* "govoriti" v. *obećati.*

vijȇk

Od psl. **věkъ*: stsl. *věkъ,* bug. *vek,* mak. *vek,* sln. *vêk,* č. *věk,* slč. *vek,* gluž. *wěk,* p. *wiek,* r. *vek,* ukr. *vik,* bjr. *vek.*

Od ie. **woik-o-s.* Indoevropski je korijen **weik-* "životna sila; rastaviti" (prezent **wink-*): stind. *vinákti, vivékti, vevekti* "rastavlja, luči, ugleda", av. *ava-vaēk-* "izlučivati, izdvajati", lat. *victuma, victima* "žrtva" (od **viktus* ili **viktis* "posveta, posvećenje"; usp. *viktimològija,* za što postoji i prevedenica *žȑtvoslōvlje*), lat. *uincō* "pobijedim" (*uincere* > roman.: rum. *învinge,* tal. *vincere,* sardin. logudor. *binkere,* retorom. engadin. *vaindscher,* fr. *vaincre,* prov. *venser,* katal., šp., port. *vencer*; *uictor* "pobjednik"; *uictoria* "pobjeda"; usp. osobna imena *Vȉktor, Viktórija/Vȉktōrija*), ir. *fichim* "borim se" (**wik-ō*), got. *weihan* "braniti se", stisl. *veig* ž. "sila", *víg* "borba", stvnj. *wīgan* "braniti se", got. *weihs* "svet", stsas. *wīh,* stvnj. *wīh* (germ. **wīhaz* "svet"; za nj. *Weihnacht(en)* v. u *Božić*), got. *weihan* "posvetiti", stsas. *wīhian,* nj. *weihen* isto, stnord. *vé* sr. "hram", stsas. *wīh* m. isto, stengl. *wéoh, wíg* m. "božja slika" (germ. **wīham*), možda stengl. *wicca* "vještac, čarobnjak", *wicce* "vještica", što je od *wiccian* "čarati", engl. *witch* "čarati" i "vještica", nnj. *wikken, wicken* "čarati" (germ. **wikk-*, sa sekundarnim udvojenjem *-kk-*), lit. *viẽkas* "sila, život", *veĩkti, veikiù* "djelovati, činiti", *véikus* "brz", *veiklus* "djelatan", *výkis* "život; živost", *vikrùs* "bodar", latv. *vèikt, vèicu* "stjecati". — V. *čovjek.*

vijénac, gen. *vijénca*

Od psl. **věnьcь,* ge. **věnьcà*: stsl. *věnьcь,* bug. *venèc,* mak. *venec,* č. *věnec,* slč. *venec,* gluž. *wěnc,* p. *wienec,* kaš. *vinc,* r. *venéc,* gen. *vencá,* ukr. *vinéć,* bjr. *vénca* mn.

Načinjeno od *věnъ (usp. p. *wian,* r. *ven* "vijenac"), usp. *věnъkъ u č. *vínek,* p. *wianek,* r. *venók.* U tome je ie. *woi-n-, prema *wei- u *viti (v.).
Izravna usporednica riječi *věnьcь jest u baltijskom: lit. *vainìkas.*

vijêst ž., gen. *vijêsti*
Od psl. *věstь ž., gen. *věsti: stsl. *věstь,* bug. *vest,* mak. *vest,* sln. *vêst,* č. *věst,* p. *wieść,* kaš. *vjesc,* r. *vest'* itd.
Usp. *sъvěstь u *sávjest* i *svijêst.* — Pridjev *ȉzvjestan,* odr. *ȉzvjesnī* "poznat; neki" najvjerojatnije je iz ruskog *izvéstnyj.*
Dalje *izvijéstiti* (*jьzvěstiti), *obavijéstiti* (*obvěstiti), *ȍbavijēst* itd. (Mislim da prefiks *iz-* ukazuje ovdje na smjer, npr. od jednoga pojedinca prema drugome, a prefiks *ob-* ukazuje na više osoba prema kojima je usmjerena obavijest, usp. *opći.*)
Psl. *věstь jest od ie. *woid-ti-s. Usp. *wid-ti-s u stind. *vittiṣ* ž. "znanje", *visti-* ž. isto.
Indoevropski je korijen *weid- "vidjeti, znati". — V. *vidjeti, vješt.*

víkati, vîčēm
Od psl. *vykâti, što je odraženo sȁmo u južnoslavenskim jezicima.
Usp. psl. *vŷjati (u *vȉjati, vȉjē,* dalje *zavíjati*).
Polazno je *vyti, *vъjǫ (usp. č. *výti,* r. *vyt', vóju* itd.), od indoevropskog opisnog *ū-.

víla
Od psl. *vila: bug. *vìla,* mak. *vila,* sln. *víla.*
U Slavenā vile su čarobne djevojke koje žive u gori, imaju raspuštene kose i krila, odjevene su u čarobnu odjeću. Liječe i proriču, vladaju vodama izvorā i jezerā. Nisu besmrtne. Ako vila ostane bez krila, postat će obična žena. Ako netko vili otme odjeću, tomu se ona podvrgne.
Praslavenska riječ *vila sadrži *vi-* od ie. *wei- "poći prema nekome, ići; dostizati, goniti": av. *vayeiti* "goni", stisl. *veiðr* ž. "lov", lit. *výti* "slijediti, goniti", *vajóti* isto. (Više v. u *vojska.*)
Bit će da je prvotno riječ *vila označavala personifikaciju silovitosti.

víla
I *vȉla.* — Iz lat. *uīlla* "seoski dvorac, ljetnikovac, imanje, zaselak, vila" (možda kroz talijanski ili koji drugi jezik).
Od lat. *uīlla* "imanje" jesu romanski: tal. *villa* "imanje; ladanjska kuća", mlet. *vila* "selo", sardin. logudor. *biḍḍa,* furlan. *vile* isto, fr. *ville* "grad", prov. *villa* isto, katal., šp. *villa,* port. *vila* "trgovište".
Lat. *uīlla* jest od ie. *woiḱ-slā, od korijena *weiḱ-, za koji v. u *vas.*

vȉle mn.
Gen. mn. *vȋlā.* Množina zato što imaju dva roga ili više njih. — Od *psl. *vídla, dv. *vidlě,* mn. *vídly*: bug. *vìla,* mak. *vila,* stč. *vidle,* č., slč. *vidly,* dluž. *widły,* gluž., p. *widły,* kaš. *vidłe,* r. *víla, víly,* ukr. *výla,* bjr. *víla, víly.*
Umanjenica *vídlica: bug. *vìlica,* mak. *vilica,* hš. *vȉlica,* sln. *vílice* mn., č. *vidlice* mn., slč. *vidlica,* gluž. *widlica,* p. *widlica,* bjr. *vílica.* — Usp. *vìljuška* (s psl. *-ux*ъ i *-ьka*).
Psl. *vídla načinjeno je sufiksom *-dla* od glagola *vȋti "viti" (v.), no postoji i glagol *vȋti "bacati" (npr. sijeno na stog), usp. lit. *výti* "goniti, tjerati", latv. dijal. *vît,* dalje grč. *hweje-* u *híemai* "stremim, tjeram, požurujem" (v. u *vojska*).

vȉme, gen. *vȉmena*

Od psl. **vỳmę*, gen. **vỳmene*: bug. *vìme*, mak. *vime*, sln. *víme*, č. *výmě*, slč. *vemä*, *vymä*, gluž. *wumjo*, dluž. *humje*, p. *wymię*, r. *výmja*, ukr. *vým'e*, bjr. *výmja*.

Od ie. **ūdh-men-*, što je možda i u lat. *sūmen* "svinjsko vime" (ie. **sū-ūdh-men-*).

To **ūdh-men-* znači "ono što se nadme, što nabubri". Polazno je bilo ie. **óudhr*, gen. **ūdhnés* — usp. stind. *ū́dhar*, gen. *ū́dhnaḥ* sr. (indoarij.: prakrt. *ūha-* "sisa, dojka", sindhi *ohu* m. "vime", asam. *uhār* isto, itd.), kašmir. *wuyᵘ* "vime", grč. *oũthar*, gen. *oúthatos*, lat. *ūber*, gen. *ūberis* (> roman.: sttal. *uvero*, tal. dijal. *úver*, retorom. engadin. *üver*, grednerski *urę*, furlan. *luvri*), stengl. *úder*, engl. *udder*, stfriz. *ūder*, nizoz. *ui(j)er*, stvnj. *uter*, nj. *Euter* (zapgerm. **udr-*).

Indoevropski je korijen **eudh-* "nabujati, nabubriti", što je u lit. *ūdrúoti* "nositi (plod), biti suprasnom (o krmači)" (**ūdh-*), također u r. *údit'* "zreti (o zrnu); nateći, nabubriti" (**oudh-*).

Usp. lit. *tešmuõ* "vime" prema *tẽšti* "nabreknuti, nabubriti".

víno

Od psl. **vinȍ*, gen. **vinȁ*: stsl. *vino*, bug. *vìno*, mak. *vino*, sln. *víno*, č., slč. *víno*, luž., p. *wino*, r. *vinó*, ukr. *vynó*, bjr. *vinó*.

Najvjerojatnije posuđenica (ne mlađa od VI. stoljeća) ili iz latinskog zbog (važnosti širenja vinogradarstva u Evropi za vrijeme Rimljana) ili iz germanskog (za to tumačenje govori posuđenica **vinogordъ*, usp. got. *weinagards*, krimskogotski *wingart*).

U indoevropskim jezicima nalazimo odraze ie. **weino-/*woino-* "vino": het. *wijana-*, luv. *winijant-*, hijerluv. *wiana-*, grč. miken. *wo-no-*, hom. *oĩnos* (**woinos*), frigij. *woines* mn., arm. *gini* (**woinjom*), alb. geg. *vênë*, tosk. *verë* (**wojnā*), lat. *uīnum* (> roman.: rum. *vin*, veljot. *ven*, tal. *vino*, sardin. logudor. *binu*, retorom. engadin., furlan., fr. *vin*, prov., katal. *vi*, šp. *vino*, port. *vinho*), falisk. *uinu*, umbr. *vinu* (**weino-*), got. *wein*, stengl. *wín*, engl. *wine*, stfriz., stsas. *wīn*, stvnj. *wīn*, nj. *Wein*.

Na Bliskom Istoku postoji niz sličnih naziva za vino: semit. **wajn-* (akad. *īnu*, arap. *wajn-*, ugarit. *jn*, sthebr. *jajin*), stegip. *wnš.t*; hat. *windu-* (neko piće, možda vino), kart. **γwino-* (gruz. *γvino* itd.).

Vjerojatno je to ipak putujuća riječ, no moguće je da je njen izvor upravo u indoevropskom. Naime, u indoevropskom se riječ **woino-* da objasniti od **wei-* "viti, plesti" (usp. stind. *vámati* "plete", lat. *uieō* "vezem, pletem"; psl. **víti* prema grč. *hyiēn* isto, npr. lat. *uītis* "loza" (> roman.: makedorum. *yite*, veljot. *vaita*, tal. *vite*, sardin. logudor. *bide*, furlan. *vit*, prov., šp. *vid*, port. *vid*), hš. *pävīt* "loza"; s *-n-* npr. psl. **věnьcь* "vijenac", lit. *vainìkas* isto).

Izgleda da su Indoevropljani još u Prednjoj Aziji poznavali lozu (još prije III. tisućljeća pr. n. e.). Inače se loza uzgaja prvo u jugozapadnoj Aziji (dakle i u Prednjoj Aziji), a u Zakavkazju u V—IV. tisućljeću pr. n. e.

vȋr

Od psl. **virъ*: mak. *vir*, sln. *vȋr*, č. *vír*, r. *vir* itd.

Duljenje *ь* → *i*; **vьr-* jest u **vьrěti* (v. *vreti*). Usp. lit. *atvyrs*, *vyrius* "vir, vrtača", latv. *virags*.

Od toga glagol **vírati*, koji je u *ìzvirati*, *nàvirati*, *prèvirati*, *ùvirati* itd.

vȉsjeti, vȉsī

Od psl. **vísěti*: stsl. *visěti*, bug. *visjà*, mak. *visi*, sln. *visẹ́ti*, č. *viseti*, slč. *visieť*, p. *wisieć*, r. *visét'*, *višú*, ukr. *vysity*, bjr. *viseć* itd.

Usp. **vě̑siti*: mak. *vesi*, hrv. *vjȅsiti* (usp. *òbjesiti*), sln. *vẹ́siti*, r. *vésit'* itd. — **věšati*: hrv. *vjȅšati*, č. *věšeti*, slč. *vešať*, r. *vešat'* itd. (usp. sln. *obẹ́šati*).

Usp. *závisan*, *nezávisan/nȅzavisan* (što je možda po ruskom, no svakako je prevedenica fr. *indépendant*, usp. prevedenice nj. *unabhängig* i mađ. *független*), dalje *òvisan*, *sùvisao*, *sùvisla*, *o* "koji je u međusobnoj vezi, uzročno povezan" (iz č. *souvislý*), *nesùvisao/nȅsuvisao*, *zȃvjesa* (po ruskom) itd.

Nema zadovoljavajuće etimologije: može se reći da se radi o ie. **wei...*, no dalje nejasno. Uspoređuje se s ie. **weip-/*weib-* "okretati (se), vrtjeti (se)": stind. *vip-* "drhtati", *vípra-* "govorljiv; svećenik" (> pali,prakrt. *vippa-* "pripadnik brahmanske kaste", sinhal. *vip*), *vépate* "drhti, trese se", *vépa-* "drhtav" (> prakrt. *vēvaya-* "drhtav"), kašmir. *wĕwun* "razbacati, rasijati" (arij. **vip-aya-*), *we* "uzetost" (arij. **vaipas*), lat. *uibrāre* "mahati, vitlati, tresti" (roman. **vīrāre* > fr. *virer*, prov., katal., šp., port. *virar*; usp. *vibrírati*), stvnj. *weibōn* "njihati", lit. *vaipýtis* "blenuti, buljiti, zuriti", lit. *atvìpti* "objesiti". — Tako bi onda bilo ie. **weip-s-*.

Po jednom drugom tumačenju, moglo bi se raditi o posuđenici iz iranskih jezika, usp. oset. iron. *awynʒyn*, digor. *awinʒun* "vješati", perz. *āvēz-*, *āvēxt-* "visjeti, vješati".

vìsok, visòka, o

Odr. *vìsokī*, *ā*, *ō*, komparativ *vȉšī*. — Od psl. **vysȍkъ*, **vysokȁ*, **vysokȍ*, odr. **vysòkъjь*: stsl. *vysokъ*, bug. *visòk*, mak. *visok*, sln. *visȍk*, č., slč. *vysoký*, luž. *wusoki*, p. *wysoky*, r. *vysókyj*, ukr. *vysókyj*, bjr. *vysóki*.

To je sufiksom *-okъ* načinjeno od **vysъ* "visok" (usp. našu imenicu *vȋs*), koje je sačuvano još u komparativu (**vyšъjь* > *vȉšī*) i u izvedenicama (*visìna*).

Psl. **vys-* potječe od ie. **ūpso-*, što je od **ups-*, usp. grč. *hýpsi* "gore", *hýpsos* "visina" (usp. *izohìpsa*), stir. *ús*, *úas* "gore, iznad" (**oup-su*), gdje se vidi da je *-s-* lokativno, usp. psl. lok. mn. *-xъ* (usp. hrv. *na ulicah*, sasvim obično i u književnom jeziku do XIX/XX. st.) < ie. *-su* > stind. *-ṣu*, stlit., lit. dijal. *-su*, danas *-se*; grč. *-si* možda od *-su* pod utjecajem *-i* iz lokativa jd.).

Ie. **upo*, **up*, **eup-* itd. u stind. *úpa* "tamo; na, pored, k", aškun *ō̃* "gore", kati *wa* isto (arij. **upa*), grč. *hypó* "dolje, ispod, pod" (usp. *hypóthesis* "podloga, osnova" u internacionalizmu *hipotéza*), lat. *sub* "ispod, pod, niže" (< **(e)ks-ub*, s *b* po *ab*; *sub* > roman.: rum. *su*, šp., stport. *so*, port. *sob*), osk. *sup*, umbr. *su*, *sub-*, stir. *fo*, *for-* "ispod", got. *uf* "gore", stengl. *uppe*, engl. *up*, stvnj. *ûf*, nj. *auf* "na" (**úpo*), stvnj. *oba*, nj. *ob* (**upó*), het. *up-* "izdizati se", karij. *up(s)-*.

Ovamo također lat. *summus* (**s-up-mo-s*; lat. > roman.: sardin. logudor. *summu*, stfr. *som*, katal. *som*, tal. *sommo*, prov. *som*, šp. *somo*) "najviši" (od toga je *summa*, iz čega *suma* "zbroj"; internacionalizam *sämit* po engleskom izgovoru, engl. *summit* iz fr. *sommet*, a to je umanjenica od stfr. *som* < lat. *summum*, sr. r. za *summus*). — V. *suveren*.

vȉšnja

Od psl. **vȉšьnja*: bug. *višnja*, mak. *višńa*, sln. *vȋšnja*, č. *višně*, slč. *višňa*, gluž. *wišeń*, dluž. *wišńa*, p. *wiśnia*, r. *víšnja*, ukr. *výšnja*, bjr. *víšnja*.

Riječ nejasna porijekla. Uspoređuje se s grč. *iksós* "ljepilo za lovljenje

ptica" (radi se od soka višnjeva drveta i imele), lat. *uiscum* "višnja", stvnj. *wīhsila*, srvnj. *wīhsel*, nj. *Weichsel* isto. — Dakle imamo indoevropsko **wīks-/*wīsk-*?

vȉti, vȉjēm

Od psl. **vīti*: bug. *vìja*, mak. *vie*, sln. *víti*, č. *víti*, gluž. *wić*, dluž. *wiś*, p. *wić*, r. *vit'*, *v'ju*, ukr. *výty*, bjr. *vić*. — Usp. *sàviti*, *svȉti*, *ìzviti*, *nàviti*, *pòviti*, *zàviti* itd. — U tome je ie. **wī-* ← $w_e i$-.

Usp. **vьjāti/*vijāti* (*vìjati*, *vȉjām*, dalje *dovìjati (se)*, *izvìjati (se)*, *navìjati*, *obavìjati (se)*, *povìjati (se)*, *podvìjati se*, *prevìjati (se)*, *presavìjati (se)*, *savìjati (se)*, *razvìjati (se)* itd.) — Dalje npr. *víjak*, *navíjak*, *savíjak* (*savìjača*), *savijútak*, *zavijútak* itd. — Usp. ie. **woi-* u *návoj*, *pòvoj*, *prijévoj*, *závoj* itd.

Izravne usporednice za praslavenski glagol **vīti* jesu u baltijskom: lit. *výti* "viti, motati", latv. *vīt*.

Indoevropski je korijen **wei-* "vrtjeti (se), savijati (se)": stind. *váyati* "plete, tke" (**wei-e-ti*; ia.: pali *vāyati* "tke", asam. *biba* "tkati", sinhal. *viyanavā* isto), *vyáyati* "vije, okreće" (**wj-éje-ti*), lat. *uieō* "pletem", stir. *fe-n-* "zatvoriti" (**wi-nə-*) itd.

vȉtica

Od psl. **vītica*, što je izvedeno od **vītь* ž.: gluž. *wić* "vrat", dluž. *wiś* "močvarna trava", slovin. *vjı̃c* "vrbov štap za vezanje slamnoga krova", r. *vit'* "nešto pleteno". — Usp. hš. *pävīt*, *pävit* ž. "nešto pleteno" (dalje *pävitina* i od toga nastalo *pàvetina*).

Psl. **vītь* jest od ie. **wī-ti-s*, usp. **wī-to-s* u psl. **vitъ*: stsl. *vitъ*, hš. *vȉt* (*vȉto rèbro*, *vȉta jéla*, *vȉto pèro*), č. *vitý*, r. *vitój* itd. — Usp. *povit*, *razvit*, *izvit*, danas običnije *povìjen*, *savìjen*, *izvìjen*; dalje *vitopèriti/vitòperiti (se)*, *izvitopèriti/izvitòperiti (se)*, *dovìtljiv*, *savìtljiv* itd. — Psl. **vitъkъ(jь)* jest u *vȉtak*, *vȉtka*, *o*, dalje *vȉtkōst*. — Usp. još *svítak*, gen. *svítka*, *razvítak* itd., *svȉtnjāk* itd.

Ie. **woit-* jest u psl. **větvь* "grana" (što je sekundarno od **větvy*, gen. **větъve*, ak. **větъvъ*): stsl. *větvь*, bug. *vètva*, č. *větev*, slč. *vetev*. — **vitvь*: sln. *vȋtva*, p. *witwa* ("vrba"), slovin. *vjı̃tev*.

Polazno je indoevropsko **weit-* (od korijena **wei-* "viti"): stind. *vétaḥ* "trstika, šaš" (ia.: zappahar. *beidi* ž. "grane za pletenje košara"), *vetasaḥ* neka vodena biljka, pašai *wei* "vrba" (arij. **vaitas*), av. *vaēiti-* "vrba", perz. *bīd* isto, grč. *oĩsos*, *oisýa* (**woituwā*), *(w)itéa* "vrba", lat. *uītus* "loza", stvnj. *wīda* "vrba", lit. *vytìs* "loza" (**wītis*), *vytuvaĩ* "motovilo" itd.

vjȅđa

Od psl. **vědja*: stsl. *věžda*, bug. *vèžda*, mak. *veǵa*, sln. *vẹ̑ja*, str. *věža* (r. *véžda* iz csl.).

Najvjerojatnije je u **věd-* isti korijen kao u **viděti* (**woid-* : **wīd-* < $*w_e id$-). — V. *vidjeti*.

vjȅra

Od psl. **věra*: stsl. *věra*, bug. *vjàra*, mak. *vera*, sln. *véra*, č. *víra*, slč. *viera*, gluž. *wjera*, p. *wiara*, kaš. *vjara*, r. *véra*, ukr. *víra*, bjr. *vjára*.

Od toga glagoli **věriti (sę)* (*vjȅriti (se)*), **věrovati* (*vjȅrovati/vjeròvati*) itd.

Od istog ie. **wērā* još su stisl. *Vár* ime boginje vjernosti, stengl. *wǣr* "ugovor, vjernost", stvnj. *wāra* isto, srnnj. *wāre* "mir".

Indoevropski je korijen **wer-* "biti vjeran": av. *var-* "vjerovati", grč. *ē̃ra* "ljubav, usluga" (**wēr-*), *heortḗ*, jon. *hortḗ* "svetkovina, praznik, svečanost,

veselje" (*wewortâ), lat. *vērus* "istinski, istinit, prav" (> roman.: rum. *văr*, tal. *vero*, sardin. logudor. *(v)eru*, retorom. engadin. *vair*, furlan. *ver*, stfr. *voir*, prov., katal. *ver*, stšp., stport. *vero*; usp. *verifikácija*), ir. *fír* "prav, istinit", kimr. *gwir* isto (*wēr-o-s), stengl. *wár* "istinit, prav", stfriz. *wēr*, stsas., stnizoz. *wār*, stvnj. *wār*, nj. *wahr* isto (germ. *wēraz < *wēr-o-s), stengl. *wær*, engl. *ware* "budan, pažljiv" (german. *waraz), stengl. *ʒewær* "svjestan", srengl. *awar*, *iwar*, engl. *aware*, stvnj. *giwar*, nj. *gewahr* isto (zapgerm. *ʒawaraz).

Ie. *wer- jest od nostr. *[wuḷrHʌ "biti dobar, prav": afraz. (čad.: hausa *warai* "pametan čovjek; dobar"), elam. *uri-* "vjerovati", drav. *uru- "pomisliti", alt. (tung.: mandž. *uru* "istina", nanaj. *ulen* isto), nivh. (sahalin.) *urnd*, (amur.) *urd'* "dobar, prav".

Usp. i hurit. *urhi*, *urha* "dobar, siguran, vjeran".

vjȅšt, a, o

Od psl. *věščь(jь): srpcsl. *věštь*, bug., mak. *vešt*, sln. *vẹ́šč*, *vẹ́šča*, č. *věští*, p. *wieszcz*, r. *véščij*, bjr. *véščy*.

Od toga je *věščьcь (*vjȉštac*, gen. *vjéšca*), *věščica (*vjȅštica/vjèštica*), *věščákъ (*vjèštāk*, gen. *vještáka*), *věščinā (*vještìna*), *věščьba (*vjȅžba*) itd.

U riječi *věščь jest ie. *woid-tjo-s. To *woid- još je u starom praslavenskom perfektu *vědě (ie. *woid-ai), kojem odgovara lat. *uīdī*. Infinitiv je *věděti (sln. *vẹ́deti* "znati", č. *věděti*, p. *wiedzieć*, str. *věděti* itd.). Usp. *vem* u raznim govorima (i npr. sln. *vem*) < *vědmь.

To ie. *woid- "znati" još je u stind. *vída* "znam", av. *vaēδa*, grč. *oĩda*, arm. *gitem*, got. *wait*, stnord. *veit*, stengl. *wát*, stvnj. *weiz*, nj. *weiß* isto, prus. *waidimai* "znamo" itd.

Indoevropski je korijen *weid- "vidjeti, znati". — V. *vidjeti*.

vjȅtar, gen. *vjȅtra*

Od psl. *větrъ: stsl. *větrъ*, bug. *vjàtъr*, mak. *vetar*, sln. *vêter*, č. *vítr*, slč. *vietar*, dluž. *wjetš*, polap. *votr*, p. *wiatr*, r. *véter*, gen. *vétra*, ukr. *víter*, bjr. *vécer*.

Poteklo je od ie. *wē-tro-s. Usp. lit. *vẽtra* "bura", prus. *wetro* "vjetar" (*wē-tr-ā) te puštu *wo*, *wagā* (< iran. *wātara-ka-?). — Za germ. *weđram v. u *vedar*.

Usp. iran. *wāta- (ie. *wē-to-) "vjetar" u av. *vāta-*, baluči *gwāt*, kurd. kurmandži *ba*, zaza *vāyō*, tališ. *vo*, gilan. *bād*, srperz. *vāt*, perz. *bād*, tadž. *bod*, sogd. *wʾt*, hotsak. *bātä*, baktrij. *oado*, oset. *wad*, jagnop. *wot*, vahan. *wьy*, mundžan. *wəy*, jigda *wūy* itd.

Indoevropski je korijen *wē- (st. *HweH-) "vijati, puhati".

V. *vijati*, *vihor*.

vládati, vlâdā

Od psl. *voldāti: mak. *vlada*, sln. *vládati*, p. *włodać*, bjr. *valódać*, *valadáć*, *uladáć*. — Usp. *nadvládati*, *ovládati*, *obládati*, *prevládati*, *svládati*, *savládati*, *zavládati*.

Psl. *volděti: stl. *vladěti*, *vladǫ*, bug. *vladèja*, mak. *vladee*, str. *voloděti*, r. *volodét'* (r. *vladét'* iz csl.), ukr. *volodíty*.

Polazno je psl. *volsti, *voldǫ: stsl. *vlasti*, *vladǫ*, stč. *vlásti*, *vladu*. — Taj je infinitiv nestao u našem jeziku (i drugdje) zbog podudarnosti s imenicom *volstь.

Psl. *volstь ž., gen. *volsti*: stsl. *vlastь*, bug., mak. *vlast*, hš. *vlâst*, sln. *lâst*, gen. *lastî* ("vlasništvo"), č. *vlast* ("domovina"), slč. *vlasť* ("domovina"),

p. *włość*, str. *volostь* ("oblast, područje, država, vlast"), r. *vólost'*, ukr. *vólost'*, bjr. *vólasć*. — Usp. *nävlast* "osobit", *vlàstit, nàvlastit*; *vlâsnīk, vlâsnīštvo*, glagoli *ovlástiti, ovlašćívati* itd.; nadalje, *öblāst* ž., gen. *öblasti* (**obvolstь*: približno, "vlast koja je okolo", jer *ob-* ukazuje na značenja povezana s "okolo", v. u *opći*) itd.

Polazno je ie. **weldh-, *waldh-* "biti jak": lit. *veldëti* "vladati", *paveldëti* "baštiniti, naslijediti", *valdýti* "vladati", *valdõmas* "vladar", latv. *vàldît* "vladati", *valduons* "vladar", prus. *wāldnikans* ak. mn. "kraljeve". — Za psl. **volstь* usp. lit. *valsčius* "vlast", latv. *vàlsts* "država".

Indoevropski je korijen **wel-* "biti jak": lat. *ualeō* "biti jak, krepak" (*uale!* "zdravo!"; *ualēre* > roman.: veljot. *valar(o)*, tal. *valere*, sardin. log. *bálere*, retorom. engad. *valair*, furlan. *valé*, fr. *valoir*, prov. *valer*, katal. *valdre*, šp., port. *valer*), *ualens*, gen. *ualentis* "jak, krepak, zdrav" (usp. *valèntan, valèncija*), stir. *flaith* "gospodstvo, vladanje" (**wlati-*), kimr. *gwlad*, stkorn. *gulat*, srkorn. *gulas*, srbret. *gloat* "zemlja", stir. *fol-n-* "vladati", got. *waldan* "upravljati, ravnati", stnord. *valda* (germ. **wulþōm*), stvnj. *waltan*, nj. *walten* isto (**wolt-*), toh. A *wäl* "kralj", B *walo* isto, toh. A *wälts* "tisuća", B *yältse* isto.

vlȁga

Od psl. **võlga*: stsl. *vlaga*, bug. *vlàga*, mak. *vlaga*, sln. *vlága*, č. *vláha*, slč. *vlaha*, gluž. *włoha*, dluž. *włoga*, r. *vológa*, ukr. *volóha*, bjr. *valóha*.

Sadrži ie. *wólg-ā*. — U r. *Volga* jest psl. **vьlga* (ie. **w̥lg-*).

Indoevropsko **welg-* jest u stind. *vr̥janí* "oblak", stengl., engl. st. *welkin* "oblak", nizoz. *wolk*, stvnj. *welc* "vlažan", nj. *welk* isto, stvnj. *wolkan* "oblak", nj. *Wolke* isto, lit. *valgýti* "jesti", *vìlgyti* "mokriti", latv. *val̂gs* "vlažan", *vęlgs* "vlažan; vlaga", lit. *pavalgà* "zakuska".

Postoji i ie. **welk-*: ir. *folc* "potok", kimr. *golchi* "prati", korn. *golhy*, bret. *gwalc'hi* isto, latv. *valks* "vlažan" itd.

Bit će da je to ie. **wel-* "vlažan", od nostr. **wiłʌ* "vlažan, mokar": ?afraz. **wlḫ* "mokar; vlažiti" (arap. *wlḫ*), ural. **wiłʌ* "(brezov) sok" (selkup. *üle*), ?alt. **ȫl* "vlažan".

vlâk

Prvotno je značenje "ono što se povlači", pa od toga "ribarska mreža za povlačenje". Današnje obično značenje prevedenica je (iz XIX. stoljeća) njemačke riječi *Zug* (vjerojatno i pod utjecajem češkog). — Od psl. **vôlkъ*: bug. *vlak* "ribarska mreža", mak. *vlak* "vrsta brane; mreža za ribolov; vlaka", sln. *vlâk* "vlak", č. *vlak* isto, gluž. *włoka* "povlaka; ribarska mreža", p. *włok* "ribarska mreža", r. *vólok* "suh dio puta između dvije rijeke, preko kojeg se čamci vuku", ukr. *vólok* "ribarska mreža" itd.

Od psl. **obvolkъ* jesu stsl. *oblakъ*, mak. *oblak*, hš. *öblāk*, sln. *oblâk*, č., slč. *oblak*, p. *obłok*, str. *obolokъ*, bjr. *vóbalak* — usp. i dluž. *hobłaka*, r. *óboloko*, ukr. *óboloky* m., bjr. *vóbalaka*.

Usp. *nävlaka, pövlaka* (prvotno "skorup"; današnje obično značenje novotvorina je koja je došla s istoka), *pävlaka, prëvlaka, ùvlaka* itd., glagoli *vláčiti, obláčiti, navláčiti, privláčiti, svláčiti, uvláčiti* itd.

U *volk-* jest prijevojni stupanj *o*, prema *velk-* u **velkti* — v. *vući*.

vlákno

Od psl. **volknò*: bug. *vlaknò*, mak. *vlakno*, sln. *vlákno*, č., slč. *vlákno*, gluž. *włokno*, dluž. *łokno*, p. *włókno*, r. *voloknó*, ukr. *voloknó*, bjr. *valaknó*.

To je isto *volk-* koje je npr. u **volkъ* (v. *vlak*), od korijena glagola **velkti* "vući".

V. *vući.* — Za slično značenje v. *sukno.*

vlȃs ž., gen. *vlȃsi*

Od psl. **vôlsь*, gen. **volsi.* — Od psl. **vôlsъ*, gen. **vôlsa* (i **vólsъ*, gen. **volsà*) jesu stsl. *vlasъ*, bug., mak. *vlas*, hš. *vlȃs*, sln. *lâs*, gen. *lasȗ/lâsa*, mn. *lasjé*, č., slč. *vlas*, gen. *vlasu*, gluž. *włós*, dluž. *łos*, p. *włos*, kaš. *vłos*, r. *vólos*, gen. *vólosa*, mn. *vólosy/volosá*, ukr. *vólos*, bjr. *vólas*, mn. *valasý.*

To je od ie. **wól-ḱo-s*: stind. *válśaḥ* "grana", av. *varəsa-* "kosa, dlake", sogd. *wrs*, srperz. *vars*, nperz. *gurs* "vlas".

Indoevropski je korijen **wel-*, koji je u riječima za kosu i vunu, a sufiks *-ḱo-*, usp. bez sufiksa lit. *valaĩ* mn. "dlaka konjskog repa; povraz".

V. *vlat, vuna.*

vlȃt ž., gen. *vlȃti*

Od psl. **vôltь*: sln. *vlât*, gen. *vlatî*, i *lât*, č. *(v)lať* "klas", gluž. *(w)łoś* klas "žita", p. *włoć*, r. *vólot'* "vlakno, klas". — Od **vôltъ* jesu hš. *vlȃt* m., sln. *lât*, gen. *lâta/latȗ* "stablo", ukr. *volot* "metlica".

Izravna usporednica za praslavensku riječ **voltь* jest u baltijskom: lit. *váltis* "stabljika", prus. *wolti* "klas".

Ostale srodne riječi od ie. **wel-* "vlas, vuna" s proširenjem *-t-* jesu npr. grč. *lásios* "kosmat, dlakav" (**wl̥t(i)jos*), stir. *folt* "vlas", kimr. *gwallt* isto (također i kimr. *gwellt*, stkorn. *gwels* "trava"), stengl. *weald* "šuma" nj. *Wald* isto; a s proširenjem *-d-* (ili *-dh-*?) jest stsl. *vladь*, str. *volodь* "kosa".

V. *vlas, vuna.*

vȍće

Od psl. **ovotje*: stsl. *ovoštije, ovoštь*, bug. *ovòšte*, sln. *ovôčje*, č. *ovoce*, slč. *ovocie*, p. *owoc*, r. dijal. *ovoč'* ž. (r. *óvošč* m. iz csl.), ukr. *óvoč.*

Nejasno.

Po jednom tumačenju, imali bismo dva oblika: **votje* i **ovotje*, zapravo **voktje* i **voktje.* Mislim da treba naglasiti da se vjerojatno radi o pridjevu srednjeg roda (zato stsl. *ovoštь* < **ovoktjь*?). U *ovok-* bilo bi ie. **owog-*, u **vok-* ie. **wog-*, od korijena koji se često piše kao **āweg-* "rasti", a za nj v. u *jagoda.*

Ima i drugih tumačenja.

vòda

Od psl. **vodà*, ak. **vȍdǫ*: stsl., mak. *voda*, bug. *vodà*, sln. *vóda*, č., slč. *voda*, p., luž. *woda*, r., ukr. *vodá*, bjr. *vadá.*

Od ie. **wodō* bilo je psl. **vody*, što je izgledalo kao genitiv jednine (usp. *ženy*), i od toga je načinjen nov nominativ **voda.* Od ie. **wodō* jest i got. *watō*, dat. mn. *watnam* "voda" (*n*-osnova). S proširenjem *-r wodōr* dalo je stengl. *wæter*, engl. *water*, stvnj. *wazzar*, nj. *Wasser.* Stara heteroklitička *r/n*-osnova kojoj su padeži bili najvjerojatnije ovakvi: nom. **wedōr*, **wodōr*, gen. **udnés*, lok. **udén(i)*, usp. stind. gen. *udnáḥ*, lok. *udán(i)*, nom. -ak. mn. *udā́* (usp. **udnaḥ* "mokar" > *unnaḥ* > indoarij.: pali *unna-* "pjenušav", bengal. *unā* "topiti se", sinhal. *unanavā* "izvirati"), het. nom. *wātar*, gen. *wetenaš*, nom. mn. *witar.* Usp. još **udros* "vodena životnja" (v. *vidra*). Ovamo još arm. *get* "rijeka" (**wedō*, od **wedōr*), frigij. *bedy* "voda" (od *vedū* < ie. **wedō*), grč. *hýdōr*, gen. *hýdatos* (**udōr*, **udn̥tos*; u internacionalizmima *hidrolíza, hȉdroksīd, hidrològija, hirosféra, hidromehànika, hidrostàtika, hȉdrometar,*

hìdrometar, hidro- iz grč. *hydro-* < **udro-*, usp. gore ie. **udros* "vodena (životinja)"), stmaked. ime mjesta *Édessa* (**wedesjā*; iz stmaked. grč., ngrč. *Édessa*, usp. makedonsko ime kao prijevod: *Voden*), alb. *uje* "voda" (**udā*), lat. *unda* "val, voda" (> roman. "val": rum. *undă*, veljot. *yonda*, tal. *onda*, sardin. logudor. *unda*, retorom. engadin. *uonda*, furlan., fr. *onde*, prov. *onda*, katal. *ona*, šp., port. *onda*), *uter*, gen. *utris* "mijeh" (← "vodeni mijeh"; **udris*; *uter* > roman. "mijeh, mješina": makedorum. *utri*, tal. *otre*, retorom. engadin. *uder*, prov. *oire*, katal., šp., port. *odre*), umbrij. *utur* sr. "voda", ablativ *une* (**udni*), stir. *uisce* "voda" (**udes-kjo-*; engl. *whiskey* "viski" iz starijeg oblika *usquebaugh*, što je posuđenica iz irskog *uisge beatha* "voda života" — usp. r. *vodka* od *voda*), lit. *vanduõ* "voda", latv. *ūdens*.

Indoevropski korijen **wed-* "voda" potekao je od nostratičkoga **wetʌ* "voda", koji je još u afraz. **wd-* "vlažan, potok", ural. **wete* "voda" (fin. *vete-*, mađ. *víz*), drav. **ōtʌ-/*vetʌ-* "vlažan", alt. **odʌ(n)* "kiša" (evenkij. *udun*).

Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **-ṭwʌ* "voda; teći": sinotib. **tuj* "voda" (lušej *tui*, kačin. *məthwi* "pljunuti", burman. *thwè* isto, arh. kin. *śʲwər*, stkin. *św i* "voda", sa sufiksom *-n* arhkin. *tˁʲwən*, stkin. *tśˁʲwän* "struja, rijeka"), sjevkavk. **ʾʌ-ṭwʌ* "biti mokar; močiti; teći".

vòditi, vȍdīm

Od psl. **vodīti*, **vodjǫ*: stsl. *voditi*, bug. *vòdja*, mak. *vodi*, sln. *vóditi*, č., slč. *voditi*, p. *wodzić*, r. *vodít'*, *vožú*, ukr. *vodýty*, bjr. *vadzíć*.

To je iterativno-durativni glagol prema **vesti*, **vedǫ*: stsl. *vesti*, *vedǫ*, bug. *vedà*, sln. *vésti*, č. *vésti*, slč. *viesť*, gluž. *wjesć*, p. *wieść*, r. *vestí*, *vedú*, ukr. *vestý*, *vedú*.

U središnjem južnoslavenskom jeziku *-vȅsti*, *-vèdēm* samo s prefiksima: *dòvesti*, *nàvesti*, *ìzvesti*, *òdvesti*, *prèvesti*, *privesti*, *pròvesti*, *proìzvesti*, *ràzvesti*, *svȅsti*, *ùvesti*, *zàvesti* itd.

Praslavenskom **voditi* odgovara av. *vāδayeiti* "vodi", lit. *vadýti*, latv. *vadīt* — a glagolu **vesti* odgovara alb. *vjeth* "krasti, varati", ir. *fedim* "vodim, nosim", lit. *vèsti*, *vedù*, latv. *vest*, *vedu*, prus. *weddē*.

Indoevropski je korijen **wedh-* "voditi", također " voditi za ženu, ženiti se": stind. *vadhū́-* ž. "nevjesta, mlada" (ia.: pali *vadhū-* "sinova žena", prakrt. *vahū-* "(sinova) žena", hind. *bahū* "nevjesta, žena, sinova žena" itd.), aškun *wew* "sinova žena" (arij. **vadhūs* ž.), av. *vaδū-* isto, stir. *to-fed-*, *to-dí-fed-* "voditi", kimr. *arweddu* "voditi, donositi", *dyweddïo* "ženiti se", bret. *dimizi* isto itd.

Po jednom tumačenju isto **wedh-*, s drugim samoglasnikom **wēdh-*, jest i u psl. **nevěsta*, no ta riječ ima i drugo tumačenje (v.).

Ie. **wedh-* ima i varijantu **wed-*, koja je u **wed-mno-* "ženinstvo, dota, miraz": grč. *hédnon*, *hédna*, *éedna* "svadbeni darovi; ženinstvo", stengl. *weotuma*, *wituma*, *wetma* isto, nj. *Wittum* "dio koji pripada udovici ili rastavljenoj ženi".

Ie. **wed(h)-* vjerojatno je poteklo od nostr. **wetʌ* "voditi", od čega su još ural. **wetä-* "voditi" (fin. *vetä-*, mansij. *viδe-*, mađ. *vezet-*), alt. **udʌ-* "slijediti". — No možda je ural. **wetä-* rana posuđenica iz indoevropskog.

Pretpostavlja se da je **wed(h)-* < st. **Hwed(h)-* jer bi takav oblik potvrđivalo het. *huittija-* "odvlačiti, vući", *pehute-* "odvesti" (**bheH-wdhe/o-*). Ie. **Hwed(h)-* moglo bi potjecati od nostr. **HUTʌ*, što bi se već moglo potvrditi altajskim **udʌ*. — Nejasno.

vȍđa

Također i *vôđ*, gen. *vôđa/vȍđa* (što je običnije na istoku). — Od psl. *vodjь*: stsl. *voždь*, sln. *vȍj*, gen. *vója*, p. *wódz* itd. (R. *vožd'* posuđenica je iz crkvenoslavenskog, a srp. *vȍžd* iz ruskog ili ruskocrkvenoslavenskog.)

U ranom srednjem vijeku ta je praslavenska riječ zapisana kao *Boz* u sklopu *Rex Boz*, što se ranije tumačilo kao "kralj Boz" ili "kralj Bož", no zapravo je latinska riječ prijevod naredne riječi, koja odražava upravo **vozь*.

Praslavenska je riječ nastala od ie. **wodh-jo-s* ili **wodh-ju-s*; usp. - lit. *vãdas* "vođa" s ie. **wodh-o-s*.

Indoevropski je korijen **wedh-* "voditi" (v.).

vójska

Od psl. **vojьska/*vojьsko*: stsl. *voiska*, bug. *vojskà*, mak. *vojska*, sln. *vójska*, č., slč. *vojsko*, gluž. *wójsko*, p. *wojsko*, r. *vójsko*, r. *vójsko*, ukr. *víjśko*, bjr. *vójska*.

To je poimenčen pridjev. Ishodišno je **vojь* (stsl. *vojь* "vojnik"), od čega je i **vojinъ* (stsl. *vojinъ*, mn. *voji*), a u južnoslavenskim jezicima **vojьníkъ* (*vòjnīk*, gen. *vojníka*), te **vojьna* (*vôjna*; to je poimenčen pridjev ž. roda).

Indoevropski je korijen **wei-* "poći prema nekome" te "ići; put" i "dostizati, goniti" i "biti jakim": stind. *véti* "goni; stremi", av. *vāy-* "goniti, loviti; tjerati", grč. *híemai* "stremim, želim" (**wī-jomai*), *oĩmos* "put, staza" (**woi-mo-s*), *hierós, wīeros*, dor. *wīaros* "jak, snažan, hitar; svet" (grč. *hierós* "svet" sadržano je u *hijeroglif, hijeràrhija* itd.), lat. *uia* "put" (**wejā*; *uia* > roman.: tal. *via*, sardin. logudor. *bia*, retorom. engadin. *via*, furlan. *vie*, fr. *voie*, prov., katal., šp., port. *via*; usp. *vijàdukt/vijadȕkt*, što bi značilo "putovod"), *uīs*, ak. *uim* "snaga, sila", ir. *fíad* "divljač", stnord. *veiðr* "lov", lit. *výti, veju* "goniti, slijediti".

vôl, gen. *vòla*

U drugim se varijantama standardnim nominativnim oblikom smatra oblik *vô*. — Od psl. **volъ*, gen. **volu*: stsl. *volъ*, bug., mak. *vol*, sln. *vȏl*, gen. *vóla*, č. *vůl*, slč. *vôl*, luž. *woł*, p. *wół*, kašup. *voł*, r. *vol*, gen. *volá*, ukr. *vil*, gen. *volá*, bjr. *vol*.

Riječ nejasna porijekla. Možda je to isti korijen koji je u **velikъ*, tj. ie. **wol-* ← **wel-* "velik" (v.). Za značenje usp. grč. *mē̃lon* "sitna stoka" (to je srodno s psl. **malъ(jь)* "malen").

vòljeti, vòlīm

Od psl. **volěti*, što je odimenski glagol od **volja* : hš. *vȍlja*, stsl. *volja*, mak., bug. *volja*, sln. *vólja*, č. *vůle*, slč. *vôľa*, luž., p. *wola*, r., ukr. *vólja*. To bi bilo od ie. **wol-jā*, usp. lit. *valià* "volja", latv. *vaļa* "sila,vlast". S istim vokalizmom *o* još npr. stind. *varaḥ* "želja, izbor" (indoarij.: pali *vara-* m. sr. "želja", prakrt. *vara-* m. "usluga", hind. *bar*, sinhal. *vara* isto, itd.), kašmir. *war* "dar; usluga", šina *bər* "bolje, više" (arij. **varas*), stisl. *val* sr., stvnj. *wala*, nj. *Wahl* "izbor" (**wolā*). — Usp. vezničko *vȍlj— vȍlj* "il—ili", u Dalmaciji *oli* (stcsl. *(v)ole*).

Indoevropski korijen **wel-* "htjeti, birati" odražen je još u stind. *avṛta* "poželje" (**wl̥-*), *vṛtá-* "odabran, poželjan" (**wl̥-tó-*), av., stperz. *var-* "birati, htjeti", arm. *geł* "ljubav, volja, ljepota" (**wel-no-*), venet. osobno ime *Voltixnos, Voltiomnus*, ilir. *Voltius, Voltisa* (**wl̥-ti-*), grč. *leíō, lḗō* "želim" (**wlējō*, s proširenjem = **wl-ē-*), lat. *uolō* "hoću, želim" (**wolō*; roman.

volēre* "željeti" > rum. *vreà,* veljot. *blaire,* tal. *volere,* retorom. engadin. *vulair,* furlan. *voli,* fr. *vouloir,* prov., katal. *voler*), *uoluntas,* gen. *-ātis* ž. "volja, želja, namjera; slobodna volja" (usp. evropeizam *volòntēr/volontȇr,* iz fr. *volontaire* < lat. *uoluntarius*), *nōlō* "neću, ne želim" (*ne-wolō*), *mālō* "volim, radije hoću" (stlat. *mauolō* načinjeno od *mauolt* "voli, radije hoće", što je *magis uolt*), srkimr., korn., bret. *guell* "bolje", kimr. *gwell* "prednost, izbor" (wel-no-*), got. *wiljan,* stengl. *willan,* engl. *will,* stvnj. *wellan* "željeti", got. *wilja,* engl. *will* stvnj. *will(i)o,* nj. *Wille* "volja", got. *waljan,* stisl. *velja,* stvnj. *wellen,* nj. *wählen* "birati" (**wol-,* kauzativ kao sl. **voliti*), lit. *vélti, pavélti* "htjeti, dopušati", *pavelt* "hoće, želi", *viltìs* "nada" (**wl̥-ti-s*), usp. stsl. *dovьlěti* "dostajati" (**wl̥-ē-*; usp. *dȍvōljno*).

Indoevropsko **wel-* (starije **welx́-*) poteklo je od nostratičkoga **waLΓE* "željeti", usp. afraz. (sem. **wlᶜ* "voljeti" u arap. *waliᶜ a*; zapčad. **wal-* "govoriti" npr. u mubi *wal-*), ural. *wāδʹʌ-* "trebati" (fin. *vaati-* "trebati", mađ. *vágy-* "željeti"), tung. **bala-.*

Izvan nostratičke natporodice usp. urart. *ulhu-* "narediti".

V. *velim.*

vȍnj, gen. *vònja*

I *vònja* ž. — Od psl. **onja/*onjь* "miris" (i sekundarno *v-*): stsl. *vonja* "miris", bug. *vonjà* "smrad, zadah", sln. *vónja* "miris"; č. *vůně,* rus. *von'* "smrad" itd.

Glagol je **vonjȃti*: csl. *vonjati,* hrv. *vònjati,* sln. *vonjáti,* č. *voněti,* r. *vonját'* itd.

Početno *v-* možda pod utjecajem riječi kao npr. **vějati* (*vijati, provijávati*).

Usp. **ǫxȃti* (stsl. *ǫxati* "mirisati", hrv. kajk. *vuhati,* sln. *vôhati,* p. *wąchać,* r. *uxát'* itd.).

Psl. **on-* i **ǫ-* jesu od ie. **anə-* (st. **xanH-*) "mirisati": stind. *ániti* "miriše" (**anə-ti*), grč. *ánemos* "disanje, vjetar", lat. *animus* "duh, duša" (*anima* > roman.: rum. *inimă* "srce", veljot. *yamna* "duša", sttal. *alma, arma,* retorom. engad. *orma,* stfr. *arme,* fr. *âme,* prov. *anma,* prov., katal. *arma,* šp., port. *alma*), stir. *anál* "disanje", toh. AB *āñm-* "život, duh".

Ie. **anə-* (st. **xanH-*) jest od nostr. **ʔanqʌ* "disati": afraz. **ʔnḫ* "uzdisati" (sem. **ʔnḫ*: arap., sirij. *ʔnḫ,* ugarit. *ʔnḫ,* akad. *ʔnḫ*; ?stegip. *ᶜnḫ,* kopt. bohejr., ahmim. *ōnəḫ,* said. *ōnəḫ* "živjeti"), ?kart. (svan. *qan-* "mirisati").

Usporednice i izvan nostratičkog — sinokavk. **HwEnHʌ* "krv; dah; duša" (sinotib. **(s)ɣʷīj* "krv; dah", sjevkavk. **hwenHʌ* "krv") te npr. austronez. **Hani-* "puhati (o vjetru)".

U standardnom hrvatskom riječi *vȏnj, vònjati* odnose se danas na neugodne mirise (a u nekim je govorima ostalo neutralno značenje "miris"). — Riječ *mȉrīs* odglagolska je imenica od *mirìsati* (*mirìšati* ima *š* po prezentu: *mirišem,...,mirišu*; dalje onda i *mirìšiti*; usp. *mȉrīsan, mirìšljav, mirìšljiv* itd.), a taj je glagol grecizam, posuđenica iz ngrč. *emýrisa* aor. prema *myrízō* "mazati se (npr. mirišljavim uljem)". Stgrč. *myrízō* izvedeno je od riječi kao *mýron* "mirisavo ulje, pomast, balzam", što je povezano s *mýrra* "mirha, mirisna smola". Grčke riječi na *myr-* s takvim značenjima posuđenice su iz semitskog, usp. arap. *murr,* hebr. *mōr,* aramej. *mūrā* "mirha". (Kroz lat. *myrrha* k nama je došlo *mȉrha.*) — Iz izvedenice ngrč. *myrōdía* posuđeno je (kao i u balkanskim jezicima) *miròdija* "miris; mirisne biljke, začinske biljke".

vȍsak, gen. *vȍska*

Od psl. **vòskъ,* gen. **voskà*: stsl. *voskъ,* bug. *vòsъk,* mak. *vosok,* sln.

vósek, č., slč. *vosk*, luž. *wosk*, polap. *wask*, p. *wosk*, kašup. *vosk*, r. *vosk*, ukr. *visk*, gen. *vóska*, bjr. *vosk*.
Pridjev je **voščěnъ(jь)* (*vòštan*, usp. *voštànica*).
Usporednice su stnord. *vaks*, stengl. *wæx*, *weax*, engl. *wax*, stsas. *wahs*, nizoz. *was*, stvnj. *wahs*, nj. *Wachs* (germ. **wahsam*), lit. *vãškas*, *vasks*.
Polazno je ie. **wok-so-* "pčelinji vosak", što je od korijena **weg-* "plesti" (veza je zbog načina gradnje pčelinjaka i sl.).

vòziti (se), vòzīm
Od psl. **vozīti*: stsl. *voziti*, mak. *vozi*, sln. *vozíti*, č. *voziti*, r. *vozít'* itd.
Od imenice **vȍzъ*: stsl. *voz*, mak. *voz*, hrv. *vȏz* ("zaprežna kola; toliko tereta koliko jedna kola voze"; u srp. "vlak"), sln. *vȏz*, č. *vůz*, r. *voz* itd.
To je od glagola **veztí*: stsl. *vesti*, *vezǫ*, hš. *vèsti*, *vèzēm* (*dòvesti/dovèsti*, *ìzvesti/izvèsti*, itd.), sln. *vésti*, *vézem*, č. *vézti*, r. *veztí*, *vezú*.
Indoevropski je korijen **weǵh-* "voziti": stind. *váhati* "vozi" (indoarij.: pali *vahati*, prakrt. *vahaï*, hind. *bahnā* "teći" itd.), kašmir. *wahun* "teći (za rijeku)", av. *vazaiti* isto, grč. pamfil. *wekhétō* "neka donese", alb. *vjedh* "postaviti", lat. *uehō* "vozim" (od lat. *vehiculum* "kola" jesu roman.: sardin. logudor. *ǧókulu*, tal. toskan. *ghiecolo*, *diecolo*, korzikan. *békulu*; usp. *uector* "nositelj", iz čega je *vȅktor* u matematici, fizici i dr., dalje *uehemēns* "pokretan", iz toga *vehemèntan*), stir. *fén* "kola" (**weǵh-no-*), stnord. *vega* "podići", stengl. *weʒan*, engl. *weigh* "vagnuti; pritiskati" i "nositi" (v. *vaga*), nj. *bewegen* "micati se" itd.
Usp. **woǵh-o-s* "kola" (kao **vozъ*): grč. hom. *wókhos* (v. i u *vagon*).

vrábac, gen. *vrápca*
Od psl. **vorbьcь*: bug. *vrabèc*, mak. *vrabec*, č., slč. *vrabec*, ukr. *horobeć*. — Usp. **vorbjь* (csl. *vrabii*, r. *vorobéj*), **verbьjь* (str. *verebii*, ukr. *verebej*, bjr. *verabéj*), **vorbъljь* (sln. *vrábelj*, gluž. *wrobl*, dluž. *wrobel*, *robel*, p. *wróbel*), **vorbъ* (slč. *vrab*, r. dijal. *vorob*).
Uspoređuje se s grč. *rhóbillos*, lit. *žvìrblis*, latv. *zvirbulis* "vrabac" (nastalo ukrštanjem **virb-* s riječima kao latv. *zvipuris*, *zvigurs* "vrabac").
Korijeni su vjerojatno zvukoopisni.
Po drugom tumačenju, to je od ie. **werb(h)-*, što je od korijena **wer-* "vrtjeti" — vrabac je tako nazvan zvog svoje živahnosti.

vrȃč, gen. *vráča*
Znači "gatar, pogađač" i sl., a u kajkavskom "liječnik", usp. *vrāčīti* "liječiti", *vračtvo*, *vraštvo* "lijek", *vračitel* "liječnik" itd.
Od psl. *vráčь*, gen. **vračá*: stsl. *vračь* "liječnik", bug. *vrač* "čarobnjak", mak. *vrač* isto, sln. *vráč*, r. *vrač*, gen. *vračá* "liječnik" itd.
U tome je ie. **wr-ā-*, od koirijena **wer-* "govoriti", za koji v. u *reći*.

vrȃg
Od psl. **vorgъ* "neprijatelj": stsl. *vragъ*, bug., mak. *vrag*, sln. *vrȃg* "vrag", č., slč. *vrah* "ubojica", p. *wróg*, gen. *wroga* "neprijatelj", r. *vórog* "neprijatelj; vrag", ukr. *vóroh*, bjr. *vórah*.
S dolaskom kršćanstva naša je riječ dobila značenje "đavol"; otad se s riječi *đavol* i ukršta, usp. *vragòlān*, gen. *vragolána*, *vragòlija* (po *đavòlija* itd.).
Da je riječ **vorgъ* značila prvotno "neprijatelj koji ubija", vidi se i po riječi *vràžda* (psl. **vražьda*, kao **pravьda*, **krivьda*), koja znači "krvno kolo; kad se skupe svi kmetovi (= starješine) te sude za krv i mire krvnika s rodbinom ubijenog; ubojstvo", i "običajem odmjerena novčana kazna za krvno

djelo koje je kadro potaći na osvetu", "odšteta za ubijenog" i sl. Usp. *vražba* u Vinodolskom zakonu.

Bit će da je u još starije jezično doba riječ **vorgъ* bila pridjev — za to govore baltijske usporednice: lit. *var̃gas* "bijeda", latv. *vàrgs* "bolestan, ubog" i "bijeda", prus. *wargs* "zao".

Indoevropski je korijen **werg-/*wreg-* "gurati, tjerati": stind. *vrájati* "korača, stupa" (indoarij.: pali *vajati* "giba se, ide", prakrt. *vayaï* isto, lendi *vẽ-* "ići" itd.), phalura *bay-* "ići" (arij. **vraǯa-*), lat. *urgeō* "tišti me; gonim, nastojim" (usp. *urgírati, urgèncija*), got. *wrikan* "progoniti", stnord. *reka*, dan. st. *vræge*, šv. *vräka*, stengl. *wrěcan* "tjerati", engl. *wreak* "osvetiti se, iskaliti se", stfriz. *wrěka*, stsas. *wrěkan* "kazniti", nizoz. *rěchen*, nj. *rächen* "svetiti, osvetiti" (germ. **wrek-* "progoniti, tjerati"), stengl. *wrećća*, engl. *wretch* "jadnik, bijednik, nesretnik; hulja, lopov", lit. *vérgas*, latv. *vērgs* "rob", toh. A *wraske* "bolest".

vrân, a, o

Od psl. **vórnъ, a, o,* odr. **vornъjь*: stsl. *vranъ*, bug. *vranъt*, mak. *vran*, sln. *vrân*, č., slč. *vraný*, gluž. *wróny*, dluž. *ron*, p. *wrony*, r. *vóron, voronój*, ukr. *vóron*.

Izravne usporednice u baltijskom: lit. *var̃nas*, prus. *wornis*.

Tumači se kao **wor-no-s*, s **wor-* od korijena **wer-* "gorjeti" (→ "čađ", "čađav", "crn"), za koji v. u *vreti*.

V. *vrana*.

vrȁna

Od psl. **vȍrna*: bug. *vràna*, mak. *vrana*, sln. *vrána*, č. *vrana*, slč. *vrana*, p. *wrona*, kašup. *varna*, slovin. *wãrna*, r., ukr. *voróna*, bjr. *varóna*.

Usporednice u baltijskom: lit. *várna*, latv. *var̃na*. — Usp. i toh. B *wraũñca*.

Tumači se od ie. **wōr-nā*, što je od **wor-no-s* "crn, vran" (v. *vran*).

vrât

Od psl. **vȏrtъ*: stsl. *vratъ*, bug., mak. *vrat*, sln. *vrât*, č., slč. *vrat*, gluž. *wrót* ("obrtaj"), p. *wrot*, r. *vórot*, ukr. *vórot*, bjr. *vórat*. — Što se značenja tiče, usp. nj. *Hals* "vrat", lat. *collum* isto, od ie. **kʷel-* "vrtjeti" (to je u *kolo*).

Usp. *ȍbrāt* (*ȍbrātan*), *nȅvrāt, pȍvrāt* (*pòvratak, pòvrātan, pòvratnīk*), *nȅpovrāt, návrat, rȁzvrāt* (*rȁzvrātan, rȁzvratnīk*, s ruskim utjecajem), *ȍdvrātan* (po ruskom?), *ȍbrāćaj, sȁobrāćaj* itd.

Glagol **vortȋti*: stsl. *vratiti*, bug. *vràtja*, mak. *vrati*, hš. *vrátiti*, sln. *vrátiti*, č. *vrátiti*, slč. *vrátiť*, gluž. *wróćić*, dluž. *wrośiś*, p. *wrócić*, r. *vorotít'*, *voročú*. — Usp. *navrátiti (se), obrátiti (se), povrátiti (se), svrátiti, uzvrátiti* itd.

Glagol **vortjȃti* (< **vortěti*): bug. *vràšta*, mak. *vraḱa*, hš. *vrȁćati*, sln. *vráčati*, č. *vráceti*, slč. *vracať*, r. *voróčat'*, ukr. *voročáty*, bjr. *varóčać*.

Praslavenski glagol **vortȋti* jest od ie. **wort-eje-*: stind. *vartáyati* "čini da se okreće" (indoarij.: pali *vaṭṭēti*, prakrt. *vaṭṭēi*, *vattaï* isto, hind. *baṭnā* "okretati se", sinhal. *vaṭanavā* "okrenuti" itd.), dameli *baṭyāy-* "oviti, okružiti", kašmir. *vaṭun* "omotati, skupiti" (arij. **vart-aya-*), got. *frawardjan* "razvratiti se", lit. *vartýti* "obrtati", latv. *vārtīt* "valjati, kotrljati".

Za korijen ie. **wert-* v. u *vrtjeti*.

vráta mn.

Od psl. **vorta* "vrata, dveri": stsl., mak. *vrata*, bug. *vratà*, sln. *vráta*, č. *vrata*, slč. *vráta*, gluž. *wrota*, dluž. *rota*, p. *wrota*, r. *voróta* (narodski

vorotá), ukr. *voróta*, bjr. *varóty*. — To je plur. tantum od **vorto* sr. (u č. dijal. *vráto*) — ne dvojina nego množina, jer je bilo i trodijelnih i višedijelnih vrata —, što pak je od ie. **wortom*: usp. lit. *vartaĩ*, latv. *vàrti* mn., prus. *warto* "vrata" te alb. *vathë* "tor, staja" (**wortā*), stengl. *w(e)orđ* "ograda, dvorište, ulica" (**werto-* ili **wr̥to-*), toh. B *wärto*, *warto* "vrt; lug".

Isti je indoevropski korijen, bez proširenja *-t-*, i u našem glagolu *vrijéti se* (**vě̂rti sę*, što odgovara lit. *vérti* "zatvoriti", latv. *vẽrt*, *veŗu* "nanizati, nadjeti"), npr. u izričaju *Nije se kamo vrijeti* (= sakriti), *prišlo je umrijeti*. Usp. još *nàvrijeti* "navaliti", *òbrijēti se* i *òbrèti se* "naći se" (pa po prezentu *obrètēm se* načinjen nov infinitiv *òbresti se ùvrijēti se* "sakriti se". — Psl. *vorъ* sadržano je u *òbor, òtvor, zátvor*.

Indoevropski je korijen **wer-* "zatvoriti, pokriti, štititi, braniti": stind. *api-vr̥ṇóti* "zatvara, pokriva", *apa-vr̥ṇóti* "otvara" (**wr̥-neu-*), av. *-vərə-nav-* "pokrivati", grč. *éryma* "branik, tvrđava, opkop; obrana" (**wer-u-m-*), alb. *varr* "grob" (**wornā*), lat. *operiō* "pokrijem, zastrem", *aperiō* "otkrijem, otvorim", oskij. *veru* ak. "vrata", umbr. *verof-e* abl. "u vratima", stir. *fertae*, srir. *fert* "nadgrobni spomenik", *ferren* "pojas" (**wereno-*), got. *warjan* "štititi", stengl. *werian*, stvnj. *weren*, nj. *wahren* isto,lit. *atvérti* "otvoriti".

Moguće je da je ie. **wer-* "pokrivati" nastalo, preko oblika osnove II **bhwer-*, od nostr. **büri* "pokrivati", što je u kart. **bur-* (gruz. *bur-* "pokrivati", svan. *bwr-* "zatamnjivati"), dr. **pūr̤* "pokrivati, ukapati" (malajalam *pūr̤u* "pokopati", telugu *pūd̤* "napuniti do vrha"), alt. **büri* "pokrivati" (türk. **bür-ä-* u t. *bürü-*; mong. **büri-* u halha *büri-*; tung. u mandž. *buru-*).

vȑba

Stariji ak. *vȑbu*. — Od psl. **vьrbà*, ak. **vь́rbǫ*: stsl. *vьrba*, bug. *vrъba*, mak. *vrba*, sln. *vŕba*, č. *vrba*, slč. *vŕba*, gluž. *wjeŕba*, dluž. *wjerba*, p. *wierzba*, r. *vérba*, ukr. *verbá*, bjr. *vjarbá*.

Od ie. **wₑrbā*; usp. lit. *vir̃bas* "prut, stabljika", latv. *vir̂bs* "štap", *virba* "koplje", prus. *wirbe*, te lat. *uerbēna*, *uerbera* "sporiš" (roman.: makedorum. *virghină*, tal. *verbena*, furlan. *vermene*, fr. *verveine*, (valon.) *verlen*, *velvon*, langedočki *vermeno*, katal. *berbena*, šp., port. *verbena*), grč. *rhábdos*, stvnj. *rëba* "loza". — Indoevropski je korijen **wer-* "savijati", s proširenjem *-b-*.

V. *vrpca*.

vȑč, gen. *vȑča*

Kao i stsl. *vrъčь*, sln. *vȑč*, gen. *vŕča* itd. — stara posuđenica iz balkanskolatinskog odraza latinske riječi *urceus*. — Lat. *urceus* > roman.: tal. *orcio*, stfr. *orce*, stgaskonj. *orsa*, južfr. *urso*, šp. *orza*.

Lat. *urceus* "vrč, krčag" povezuje se s *urna* isto (roman: makedorum. *urnă*, tal. dijal. *orna*, ladin. *orna*) — izvan latinskog s grč. *hýrkhē* "zdjela". Iz latinskog je preuzeto *ȕrna*.

Može li biti *urceus* < ie. **wr̥k-*, od korijena **werk-* "vrtjeti, okretati"? Usp. od istoga korijena stir. *ferc*, ir. *feirc* "grba; kopča", kimr. *cywarch* "kopča" (**kom-worko-*), bret. *koarc'h*, korn. *cûer* isto (a s nazalnim infiksom **wronkā* > **rǫka* > *rúka*). Značenjski bi se to moglo objasniti ovako: "vrč" ← "okrugao" (kao što je **kъrčagъ*, *kȑčāg*, povezano s **kъrkъ* "vrat", za što v. u *grč* — krčag je tako nazvan zbog svojeg oblika).

vrȅća

Od psl. **vě̂rtja*: mak. *vreḱa*, sln. *vréča*. — Usp. **vertje* sr. u stč. *vřece*,

slč. *vrece*, r. *verét'e* (vrsta gruba platna) te **vertišče* (hrv. *vretište, vretišće, vrićišće* "kostrijet", usp. stsl. *vrětište*, bug. *vretište*, r. *veretíšče*).
Srodne su riječi p. *wór, worek* "vreća", nadalje grč. *aortḗ* "mijeh, vreća, cijev" (iz toga intern. *àorta*), lit. *vìrtinė* "uzao, čvor" — više v. npr. u *vráta*. Dakle vreća bijaše izatkana, ispletena, da se može zatvoriti.

vrȅlo
Od psl. **vredlo*: sln. *vrelo*, č. *vřídlo* itd.
A možda je to u našem jeziku poimenčen glagolski pridjev radni *vrȅo, vrȅla, o*: psl. **vъrelъ*.
V. *vreti, vreva*.

vretèno
Od psl. **vertenȍ*: stsl. *vrěteno*, bug. *vretèno*, mak. *vreteno*, sln. *vreténo*, č. *vřeteno*, slč. *vreteno*, gluž. *wrjećeno*, dluž. *rjeśeno*, p. *wrzeciono*, r. *veretenó*, ukr. *vereténo*, bjr. *veracjanó*.
Od ie. **wertenóm* sr., usp. stind. *vártanam* sr. "vrtnja; vreteno".
Usp. dalje stind. *vartulaḥ* "okrugao" (> indoarij.: pali, prakrt. *vaṭṭula-*, bengal. *bā̃ṭul* "lopta" itd.), *vartulā* "preslica", *vartanī* ž. isto, grč. *rhatánan*, kimr. *gwerthyd*, stvnj. *wirtel* isto; možda, zbog oblika listova, lat. *urtīca* "kopriva" (> roman.: rum. *urzică*, tal. *ortica*, retorom. engadin. *urtia*, furlan. *urtiye*, fr. *ortie*, prov., katal., šp., port. *ortiga*; usp. *urtikàrija* "koprivnjača").
Indoevropski je korijen **wert-* "vrtjeti" (v.).

vrȅti, vrî
Od psl. **vъrěti* "ključati; bučati; udarati; teći": stsl. *vъrěti, vъrǫ*, sln. *vréti*, č. *vříti*, p. *wrzeć*, r. *vret', vréju*, ukr. *vríty*, bjr. *vreć*.
Usp. **jьzvorъ* (*ìzvor*), *ìzvōran* (načinjeno po *originalan* — lat. *orīgo* "začetak"), dalje *ìzvōrnīk* itd.
Indoevropski je korijen **wer-* "gorjeti, biti vruć, kipjeti": arm. *vaṙem* "upalim", lit. *vìrti, vérdu* "kipjeti, vreti", latv. *vìrt, vę̄rdu* isto, lit. *versmḗ* "izvor", het. *war-* "gorjeti"; možda stnord. *varmr* "topao", stengl., engl., nizoz., nj. *warm* isto (germ. **warmaz* — može biti i od ie. **gʷhor-mo-s*, za što v. u *gorjeti*).
Ie. **wer-* jest od nostr. **warʌ* "biti "vruć", što je još u drav. **vaṟ-*.
Izvannostratička usporednica jest sinotib. **war* "biti vruć".

vrȅva
Od psl. **vъrjava*: bug. *vrjava*, mak. *vreva*, češ. *vřava*, slč. *vrava*, polj. *wrzawa* itd.
To je poimenčen pridjev ž. roda **vъrjavъ, a, o*, a taj je pridjev načinjen od glagola **vъrěti* (v. *vreti*).
Postojalo je i **vъrva*, od čega je glagol **vъrvěti*: hš. *vȑvjeti, vȑvī*, sln. *vrvẹ́ti* itd. — Usp. *navŕvjeti/navȑvjeti*, dalje *navrvljívati*.

vȑgnuti, vȑgnēm
Imp. *vȑzi*. — Od psl. **vъrgnǫti*: p. *wiergnąć*, r. *vérgnut'*, ukr. *vérhnuty*.
Infinitiv je i *vȑći*, čemu je prezent *vȑžēm* (u govorima tako, a danas je standardno i neutralno *vȑgnēm*). Taj pak je infinitiv načinjen po prezentu, usp. psl. **vergtí, *vъrgǫ*: hrv. kajk. *vreči*, sln. *vréči*, ukr. *veréčy, verhú*.
Usp. *ìzvrći, opòvrći* (= *ob-po-*), *svȑći, nàvrći, pòvrći, ràzvrći, zàvrći* itd., danas običnije *ìzvrgnuti, opòvrgnuti, ràzvrgnuti, svȑgnuti* itd. — Usp. i *razvrgati, razvrgávati*.

Indoevropski je korijen **werg-* "vrtjeti, okretati": stind. *vrnákti, várjati* "vrti, radi" (**werg-e-ti*), *vr̥jináḥ* "kriv, grbav", baškarik *baj-* "činiti, raditi" (arij. **varǯ-a-*), lat. *uergō* "nagnem se, prignem se, spustim se, primaknem se", kimr. *gwraint* mn. "crvi" (**wr̥gn̥toi*), nizoz. *wergen* "savijati se", latv. *savergt* "skupiti se, naborati se".

To je indoevropski korijen **wer-* "vrtjeti" s proširenjem *-g-* (s proširenjem *-t-* u *vrtjeti*).

vȓh, gen. *vȑha*

U nekim govorima *vȓh*. — Od psl. **vьrxъ*, gen. **vьrxu*: bug. *vrъx*, sln. *vŕh*, č., slč. *vrch*, gluž. *wjeŕch*, dluž. *wjerch*, p. *wierzch*, kašup. *vjeřch*, r., ukr., bjr. *verx*.

Mnogobrojne su izvedenice: **vьršьkъ* (*vŕšak*, gen. *vŕška*), **vьršьnъ(jь)* (*vȓšan, vȓšna, o*; usp. *pòvršan, pòvršnōst*, dalje *ìzvršan* itd.), **vьršina* (u *pòvršina*, što je načinjeno po uzoru na češku ili rusku riječ); usp. *vrhúnac, sàvȓšen, svȓšen, svȓha, svršétak, vȓhnje* itd.

Izravne su usporednice praslavenske riječi **vьrxъ* u baltijskom: lit. *viršùs* "vrh, gornja strana", latv. *vìrsus*, prus. *warsus*.

To je od ie. **wers-* "što je povišeno": stind. **varṣma-* "visina, vrh", grč. *hérma* "potporanj; prud; podvodni greben", frigij. *orū* "gore, povrh", arm. *i vir* isto, lat. *uerruca* "uzvisina" (< **uersuca*; lat. > roman. "bradavica": tal. *verruca*, retorom. engadin. *virüya*, fr. *verrue*, prov., katal., port. *verruga*), ir. *ferr* "bolje", *farr* "stup", kimr. *gwarr* "vrat, potiljak", nj. *Werre* "ječmenac".

Indoevropski je korijen **wer-* "ono što je povišeno"; mislim da se taj može dovesti u vezu s nostr. **Horä* "podići se" (*Horä > xi̯er-/xeu̯r- > xʷer-/xwer-/xer- > *or-/*wer-/*ar-*), koji je u ?drav. *ēr̲-* "podići se, uzdizati se" (tamil. *ēr̲u* isto, kota *ēr* "prema gore"), alt. **or[a]-/*örä-* "uzdizati se, izdizati se" (mong. **ora-* ili **oro-* "ulaziti": halha *orā-* itd.; tung. *ojā* "vrh"; korej. *orį-* "uzdizati se", *oram, oram* "planina, gora").

vrijéći, vŕšēm

I sekundaran infinitiv *vŕći*. — Od psl. **verxti*, **vьršǫ* "mlatiti žito": stsl. *vrěšti, vrъxǫ*, bug. *vrъxà*.

Psl. **vьršíti*: hš. *vŕšiti, vȓšīm*, 3. l. mn. *vrhu*, sln. *vršíti*. — Usp. **vьršajь* (*vȓšāj*), **vьršítьba* (*vȑšidba*). — Od part. perf. akt. **vьrxlь* sufiksom *-ja-* nastalo je *vȑšljati, vȑšljā* "gaziti; raditi samovoljno; motati se amo-tamo".

Psl. **vorxъ*: ssl. *vraxъ* "mlaćenje, vršidba; gomila, hrpa, kup", bug. *vrax* "snopovi spremljeni za mlaćenje", mak. *vrav* "vršaj, snopovi bačeni za vršenje", r. *vórox* "hrpa, kup, gomila", ukr. *vórox* isto. — Usp. **voršíti*: r. *vorošít'* "prevrtati sijeno, okretati; micati, pokretati", ukr. *vorošýty*, bjr. *varušýć* isto.

Indoevropski je korijen **wers-* "vući po tlu": grč. *errō* "vučem se, vrljam, idem" (**wers-jō*), lat. *uerrō* "vučem, potežem; metem" (**wers-ō*; lat. *uerrere* > šp., port. *barrer* "mesti"), stnord. *vǫrr* "zaveslaj", latv. *vārsms* "žito za vršidbu", het. *waršija-, warš-* "otirati; trgati".

vrijédan, vrijédna, o

Od psl. **verdьnъ(jь)*, usp. sln. *vréden, vrédna* itd. — Usp. **verdíti* (u *vrijéditi, vrijéđi*), **verděti* (*vrijédjeti, vrijéđi*). Imenica **verdъ/*verda* jest npr. u *prȉvreda*.

Polazno psl. **verdъ* vjerojatno je stara posuđenica (prije 800. g.) iz stvnj. *werd* "vrijednost" (nj. *Wert*).

Stvnj. *werd* srodno je, skupa s got. *waírþs* "vrijedan", stnord. *verðr*, stsas., stfriz. *werth*, stengl. *weord* engl. *worth* isto, s av. *avarətā-* ž. "skupocjena stvar, vrijednost, imovina", kimr. *gwerth* "cijena" — to je sve možda od ie. **wert-* "vrtjeti".

vrijéđati (se), vrijêđām

Od psl. **verdjãti.* — Usp. **verdĩti* u *povrijéditi, uvrijéditi* (danas nema **vrijéditi* — bilo je u starijem jeziku *vrediti* itd. — zbog *vrijéditi* "vàljati", za koje v. u *vrijedan*).

Ti su glagoli izvedeni od imenice **verdъ/*verda* "rana": bug. *vredà* "šteta, povreda, kvar", hrv. *vrijȇd* "povreda; prišt, gnoj", sln. *vrȇd* "povreda", č. *vřed* "prišt", str., r. dijal. *vered* "prišt; rana" itd. — Usp. *pövreda.*

To je od ie. **werd-*, usp. perz. *balū* "bradavica", nizoz. *wrat* isto, stengl. *wearte,* engl. *wart* stvnj. *warza,* nj. *Warze* isto (germ. **wartō(n)-* < ie. **wordā*), stvnj. *wartan* "povrijediti", latv. *apvir̃de* "vrijed, čir".

Indoevropski je korijen **wer-* "uzvisina, istaka": lat. *uarus* "madež", stengl. *wearnæʒl,* engl. *warnel* "prišt, čir". Također s proširenjem *-s-* (**wers-*); za to v. u *vrh.*

vrijéme, gen. *vrȅmena*

Od psl. **vȇrtmę,* gen. **vertmene:* stsl. *vrěmę,* bug. *vrème,* mak. *vreme,* sln. *vréme,* str. *veremja* (r. *vrémja* iz csl.), ukr. *véreme,* bjr. *vérame.*

U tome je ie. **wert-men-*, usp. stind. *vártman* sr. "kolovoz, put, žlijeb" (indoarij.: pali *vaṭuma-* sr. "put", prakrt. *vaṭṭa-* m. sr., hind. *baṭ,* sinhal. *vaṭuma* itd.), kašmir. *wath* "put".

Korijen je **wert-* "vrtjeti" (v.). Za značenje usp. izričaj *vrijeme se okrenulo,* također lat. *annus uertens* "godišnje doba, godina", *mensis uertens, anniuersārius.*

Dakle vrijeme je od starine povezivano s gibanjem, kretanjem.

vrijéža

Od psl. **verža/*veržь.* Samo u hrvatskom (i šire, u središnjem južnoslavenskom).

To je **verg-ja,* s **verg-* kojem je ništični prijevojni stupanj u *vrći* (v.).

Odimenski je glagol *vrijéžiti,* dalje *uvrijéžiti se.*

vrîsak, gen. *vrîska*

I *vrȉska* ž. — Od psl. **vriskъ/*vriska.*

Glagol je **vriskãti* (*vrȉskati*), **vriščãti* (*vríštati*), **vrisknǫti* (*vrȉsnuti/vrísnuti*).

U tome je **wrī-* < **wrəi-*; prijevojni stupanj *o* jest u **wroi-* u psl. **vrěskati* (hrv. čak. *vrȇskati, vrešče,* č. *vřískati,* slč. *vrieskať* itd.).

Srodne su riječi u baltijskom: lit. *suvìrkšti, suvìrkštu* "zaplakati", *ver̃kti* "plakati" itd.

U slavenskom je **wreisk-*, u litavskom **wr̥sk-, *werk-.*

Mislim da je polazno ie. **wer-* "svečano reći, govoriti" (→ "glasno govoriti" → "vikati" → "vrištati"), s proširenjem *-ei-* (**wr-ei-*) i sufiksom *-sk-*. — Za **wer-* v. u *reći.*

vrlìna

Izvedeno od pridjeva *vȑo/vȑl, vȑla, o,* odr. *vȑlī, ā, ō* (prilog *vȑlo*).

Od tog se skupa riječi tumači, s promjenom *vr-* > *hr-*, *hȑo/hȑl, a, o,* odr. *hȑlī, ā, ō* (*hrli momak* "jak, dobar, prav momak"), od toga *hrlìna* "brzina",

hȑlo "brzo", daje glagol *hȑliti.*

Pridjev *vȓo/vȓl* jest od psl. **vьrlъ*, u čemu je ie. **wr̥-*. — Dalje v. u *vrěti.*

vȑpca

Također *vȓpca.* — Nastalo od *vȓvca*, što je od psl. **vьrvьca* (usp. sln. *vȓvca, vrvica*, p. *wirzbca* itd.).

Psl. **vьrvьca* umanjenica je za **vьrvь* ž.: stsl. *vrьvь*, *vrъvь*, bug. *vъrv*, mak. *vrv*, hrv. *vrv* (i m., u J. Stullija), sln. *vȓv*, r. *verv'* itd. — U istočnoslavenskim jezicima **vьrvъka*: r. *verëvka*, ukr. *vir'ovka*, bjr. *vjaróŭka* "konopac, uže".

Baltijske su usporednice lit. *virvẽ*, latv. *vìrve*, prus. *wirbe* "uže, konopac" — usp. lit. *vérti* "navoditi nit", latv. *vḕrt* "nizati".

**Vьrvь* jest nešto pleteno, isprepleteno, kao što je i zajednica. Zato u hrvatskom sve do XVI. stoljeća i u staroruskom riječ *vervь* (< **vьrvь*) znači "općina, zajednica" (a možda je to značenje nastalo na drugi način: preko "dio zemljišta izmjeren užetom", ili "uže" → "međa" → "zemljište"). Moguća je zato i usporedba s het. *warwalan-* "porodica, potomstvo", luvij. *warwala-/warwali-* isto.

Indoevropski je korijen **wer-* "vezati, nizati, vješati": grč. *aírō*, *aeírō* "podižem" (**wér-jō*), *aortḗr* "uprta, prekoramica (za mač)", *aortḗ* "kžna vreća; aorta" (**wortā́*; usp. medicinski internacionalizam *aorta* te *àrtērija/artérija* kroz latinski iz *artēría* "dušnik; žila kucavica", sa sažimanjem od *aort-*). — V. *vrsti se.*

No spomenuto **vьrvь* značenja "općina, zajednica" može biti od ie. **(H)worw(o)-*, **(H)wrw(o)-* "granica, (obrambeni) jarak", **(H)werw-* "brazda, pruga; gaj, lug, dubrava", što je od nostr. **źoΓrU* (*Γ* = *ǵ* ili *γ*, *U* = *u* ili *ü*) "traka, pojas zemlje između dvaju područja i sl.": kart. **Zγwar-* "granica", finougar. **śorʌ* "malo područje između dvaju krajeva, pojas zemlje i sl.". — Ili se radi o istom korijenu, ili o ukrštanju dvaju?

vȑsta

Od psl. **vьrsta*: stsl. *vrьsta*, sln. *vŕsta* "red, redak, vrsta, dob", č. *vrstva* "sloj", slč. *vrstva*, gluž. *woršta*, p. *warstwa* "red, sloj", *wiorsta*, str. *vьrsta*, *vrъsta*, *versta* "dob; par; mjera za duljinu", r. *verstá*, ukr. *verstvá*, bjr. *vjarstá*. — Usp. **vьrstь*: bug. *vrъst* "dob", hrv. *vȓst*, gen. *vȓsti* itd.

Praslavenska je riječ značila i "okret pluga"; odatle značenja kao "zamjena", "sloj" itd.

Psl. **vьrsta* jest od **vьrtta*, što je glagolski pridjev trpni ž. roda za nesačuvan glagol **vьrsti*, dakle **vьrsta* jest otprilike "okrenuta, obrnuta".

Usporednice su lit. *var̃stas*, *varsnà* "vrsta, udaljenost koja se izore u jednom smjeru", glagolski pridjev trpni *vir̃stas*, osk., umbr. *uorsus* "mjera za oranje" (← "obrat, okret"), lat. *uersus* "stih" (> roman.: rum. *viers* "pjesma", tal. *verso* "stih", sardin. log. *bessu*, retorom. engad., furlan. *viers*, fr., prov., katal. *vers*, šp., port. *verso*; *versus* "protiv" > roman.: tal. *ver(so)*, retorom. engad. *vers*, furlan. *viers*, fr. *vers*, prov. *ves*, *vas*, katal. *vers*, stšp. *vieso*, stport. *vesso*; usp. *vȅrs*, *versifikácija*), stind. *vr̥ttáḥ* "okrugao; sav" (indoarij.: pali *vaṭṭa-* "okrugao", sr. "krug", prakrt. *vaṭṭa-*, *vatta-*, *vitta-*, *vutta-* "okrugao", lendi *vaṭ* "zavinuta stvar, spletena stvar", sinhal. *vaṭa* "okrugao").

Usporednica za **vьrstь* jest stind. *vr̥ttiḥ* ž. "način života; posao" (> indoarij.: pali *vutti-* ž. "uporaba", prakrt. *vatti-*, *vitti-*, *vutti-* "život, način

života", rom. (evrop.) *buti* ž. "rad", hind. *buttī*, sinhal. *väṭi* "stanje" itd.), kašmir. *brath* "trgovina, posao; zanimanje".
V. *vrtjeti.*

vŕsti se, vŕzēm
Znači "prianjati se, uhvatiti se". — Od psl. **verzti, *vьrzǫ* "vezati": bug. *vъ̀rzvam*, mak. *vrze*, sln. *vŕzniti* ("otvoriti"), str. *vьrzati* "vezati", r. *otverzát'* "otvarati (usta", *razverzát'sja* "razjapiti se" itd.
Usp. *vŕzati (se), vȑzām* "obilaziti" (npr. *vrzati se oko kuće*), *vr̀zmati se* "motati se", *zavrzlàma* "zapetljana stvar" (s turskim *-lama*), *uvŕsti, uvŕzēm* "udjeti" (*uvrsti konac u iglu*), *uvráziti* "udijevati", *pȍvrāz* "uzica, uže; uprta".
Indoevropsko **werǵh-* odraženo je još u grč. *erkhatáō* "zatvaram, ograđujem", *órkhatos* "ograda, vrt", alb. *zvjerdh* "odvojiti; odviknuti", stisl. *virgill* "uže", stvnj. *wurgjan* "gušiti", nj. *erwürgen* isto. Odlična je usporednica lit. *veřžti, veržiù* "zavezati, stegnuti", latv. *vêrzt, vêržu*, usp. još lit. *viřžis* "uže", *varžýti* "vezivati" — to je dodatkom *-ǵh-* proširen korijen **wer-* "vezati".
V. *vrpca, krzno.*

vȑša
I *vȓša, vȓš* m. — Od psl. **vьrša*: bug. *vrъ̀ša*, mak. *vrša*, sln. *vŕša* ž., *vȓš* m., č. *vrše*, slč. *vrša*, luž. *wjerša, wjerš* ž., p. *wiersza*, r. *vérša*, dijal. *verš*, ukr. *vérša*, bjr. *vérša*.
Zbog čunjolikosti vrše moguće je da je riječ **vьrša* načinjena sufiksom *-ja* od **vьrxъ* (v. *vrh*).
Po drugom tumačenju, riječ bi mogla biti ie. **werǵh-sjā*, usp. lit. *verž̃ys* "vrpca", *váržas* "vrša", latv. *vař̂za* "dio rijeke ograđen za ribolov" (bez ie. *-s-*),s korijenom **werǵh-* "vezati", koji je u *vrsti se* (v.).

vŕšiti, vȓšīm
Od psl. **vьršíti*, što je odimenski glagol od **vьrxъ* (v. *vrh*). — Usporedi *dovŕšiti, izvŕšiti, navŕšiti, , prevŕšiti, svŕšiti, zavŕšiti* itd., iterativ *dovršávati* itd.
Usp. part. prez. pas. *svȓšēn, sàvršēn.* — Odglagolske imenice *svȑha, ȍvrha*; usp. *svršétak* itd.

vȑt
Kao i stsl. *vrьtь*, bug. *vrъt*, sln. *vȓt*, gen. *vŕta* — posuđeno iz balkanoromanskog (usp. istroroman. (Vodnjan, Galežan, Sišan) *varto*, (Fažana) *arto*). Konačan je izvor lat. *hortus* (za što v. u *grad*).
Mnogobrojne su izvedenice od riječi *vrt*; usp. *pòvrtan, pòvrtna, o, pòvrtnica* "rotkva", *pòvrtnjāk, pòvrće.*
Posuđenica iz balkanoromanskog odraza latinske umanjenice *hortulus* (usp. istroroman. *vartál*) jest *vȓtal* (i u nekim govorima *vȓtao*), gen. *vȓtala*, od čega je izvedeno *vr̀tlār*, gen. *vrtlára* i *vȓtlār* (pa onda načinjeno *povrtlárstvo/pòvrlārstvo*).

vŕtjeti, vŕtīm
Od psl. **vьrtěti, *vьrtjǫ*: stsl. *vrьtěti, vrьštǫ*, bug. *vrъtjà*, mak. *vrti*, sln. *vrtẹ́ti*, č. *vrtěti*, slč. *vrtieť*, gluž. *wjerćeć*, dluž. *wjerśeś*, p. *wiercić*, r. *vertét'*, *verčú*, ukr. *vertíty*, bjr. *vjarceć.*
Psl. **vьrtati* u *vȓtati, vȓćēm* (*ìzvrtati, ȍsvrtati se, prèvrtati, ȍbrtati* itd.),

**vьrtnǫti* u *vŕnuti (se), vȓnēm* (*izvŕnuti, navŕnuti, odvŕnuti, osvnuti, prevŕnuti, obŕnuti, preobŕnuti, uvŕnuti* itd.).

S umanjeničkim *-ka- vȑćkati (se),* i onda dalje *vȑckati (se).*

Isti prijevojni stupanj još u *vȑt, ȍbȓt* m. i ž. (dalje *ȍbrtān, ȍbrtnīk, ȍbrtāj* itd.), *ȍsvrt, návrt, návrta* (*návrtak*), *vȉtūlj,* gen. *vrtúlja* (*vrtúljak,* gen. *vrtúljka*).

Indoevropski je korijen **wert-* "vrtjeti": stind. *vártati, vártate* "vrti" (**wert-e-ti*; indoarij.: pali *vattati* "nastavlja; postoji", *vaṭṭati* "dobar je; u pravu je", prakrt. *vaṭṭaï* "postoji, jest", bengal. *baṭā* "ostati, biti potreban, biti" itd.), *vṛttiḥ* ž. "vrsta" (**wṛt-ti-s*; v. *vrsta*), pašai *waṭṭ-* "proći, prošetati" (arij. **vart-aya-*), grč. *rhatánē* "varjača" (**wrat-* < ie. **wṛt-*), lat. *uertō* "vrtim, okrećem" (*uertere* > roman.: tal. *vertere,* šp., port. *verter, vertir,* stfr., prov., katal. *vertir*), *uersus* "red, redak, stih" (> roman.: rum. *viers* "melodija", tal. *verso* "stih; ptičja pjesma", retorom. engadin., furlan. *viers,* fr., prov., katal. *vers,* šp., port. *verso*), *uersiō* "okretanje; inačica", *uertex, uortex* "vir, vrtlog; vihor; tjeme; glava; vrh" (usp. *vȅrs/vȅrz, versifikácija/verzifikácija, vèrzāl, vèrzija, vertikála, vertigo* itd.), srir. *fertas* ž. "vreteno", kimr. *gwerthu* "kupiti", got. *wairþan* "postati", stnord. *vërđa,* stengl. *weorđen,* stfriz. *wërtha,* stvnj. *wërdan,* nj. *werden* isto (germ. **werþ-*), lit. *ver̃sti, verčiù* "okrenuti, obrnuti", *vir̃sti* "prevaliti se", latv. *vērst, vēršu* "okrenuti, obrnuti", prus. *wirst* isto, toh. A *wärt-* "baciti".

V. *vrat.*

vrȗć, vrúća, e

Pridjev, od psl. **vrǫtjь* (= **vьr-ǫt-*), s **vr-* od korijena koji je u **vьrěti* (v. *vreti*). — Usp. het. *warant-* "gorući" (**wor-ont-*?).

Dalje *vrúćac,* gen. *vrúćca*; usp. *vrućìna, vrùćica.*

To **vьrǫtjь* načinjeno je od participa prez. akt. **vьrǫtь*, usp. **vьrǫtьkъ* u *vrútak,* gen. *vrútka.* — Usp. i *vrȕlja* (← *vrutlja*).

vúći, vúčēm

3. l. mn. *vúkū.* — Od psl. **velkti, *vьlkǫ*: stsl. *vlěšti, vlěkǫ,* bug. *vlekà,* mak. *vleče,* hrv. gradišćanski *vlići,* sln. *vléči, vléčem,* č. *vléci, vleku,* slč. *vliecť, vliečem,* gluž. *wlec, wleku,* dluž. *(w)lac.*

Usp. **volkti* u r. *volóč', volokú,* ukr. *voločý, volokú,* bjr. *valačý/valakcí, valakú.*

S istim **vьlk-* koje je u *vući* jest i *vucáriti se, vucàrati se.*

Indoevropski je korijen **welk-* "vući": av. *varək-* "vući", grč. *hélkō* "vučem", lit. *vil̃kti, velkù* "vući", latv. *vìlkt, vęlku* isto.

Pomišlja se na vezu sa **selk-* "vući": arm. *helg* "polako", grč. *hélkō* (može biti **selk-* i **welk-*), *hólkē* ž., *holkós* m. "pomak", alb. *helq, heq* "vući" (**solkéjō*), lat. *sulcus* "brazda" (> roman.: tal. *solco,* sardin. logudor. *sulku,* retorom. engadin. *suolk,* katal. *solc,* južfr. *suko,* istroroman. *solsa,* ladin. *suts,* šp. *surco,* galicij. *suco*), *sulcō* "orem", toh. B *sälk-* "izvući".

Dakle to bi bilo ie. **(s)welk-*. Osnova I ie. st. **seulk-* dala bi **selk-*, osnova II **su̯elk-* dala bi **swelk-* (odnosno **(s)uelk-* → **welk-*).

V. *vlak.*

vȗk

Od psl. **vьlkъ*: tsl. *vlьkъ,* bug. *vьlk,* mak. *volk,* sln. *vȏlk,* č., slč. *vlk,* gluž. *vjelk,* dluž. *vełk,* p. *wilk,* kašup. *vêlk, vilk,* r. *volk,* ukr. *vovk,* bjr. *voŭk.*

Od ie. **wḷkʷ-o-s*: stind. *vṛ́kaḥ* (> pali *vaka-*, prakrt. *vaya-, vaa-, viga-*,

via-, gudžarat. *varu*), av. *vəhrkō*, srperz. *gurg*, klasperz. *gurg*, hotsak. *birggä*, grč. *lýkos* (miken. *ru-ko* osobno ime), alb. *ulk*, lit. *vil̃kas*, latv. *vilks*, st. *vulks*, 'jatv.' *wułks*. — Usp. stisl. *ylgr* "vučica".

U nekim je jezicima ie. **wl̥pos*: het. *ulippana-*, arm. *gayl*, lat. *lupus* (> roman.: rum. *lup*, tal. *lupo*, mlet. *lovo*, sardin. logudor. *lupu*, retorom. engadin. *luf*, furlan. *lof*, stfr. *leu*, fr. *loup*, prov. *lop*, katal. *llop*, šp., port. *lobo*), got. *wulfs*, stnord. *ulfr*, stengl. *wulf*, engl. *wolf*, nizoz. *wolf*, nj. *Wolf* (germ. **wulfaz*).

Smatra se da je korijen **wel-*, sa sufiksima *-kʷ-* i *-p-*. Ie. **wel-* "razderati, raniti, ubiti" dalo je npr. luvij. *u(wa)lanti-* "mrtav", hijerluv. *wal(a)-* "umrijeti", toh. A *wäl-* "umrijeti", grč. *oulḗ* "rana" (**wolnā́* ili **wolsā́*), *halískomai* "zarobljen sam, svladan sam", tesal. *walíssketai*, arkadij. *walóntois*, jon., at. *heilōtes*, *heilṓtai* "heloti, u Sparti državni robovi na zemlji" (od lakon. **hḗlōtes* za **ewelōtes*), grč. *hélkos* "rana, šteta" (**wl̥-k̑o-s*), lat. *uellō* "čupam", *uolnus* "rana" (**wl̥s-no-s*), *ulcus* "čir" (**wl̥-k̑o-s*), stir. *fuil* "krv", kimr. *gweli* "rana" (**wolīso-*?), got. *wilwan* "grabiti", *wulwa* "grabež, otimačina", stisl. *valr* "obrambene jedinice".

Usp. i č. *vlk* "rana".

Vuk kao ubojica jest npr. u frigijskoj riječi *daos* i u ilirskom imenu *Daunus* — tu je sadržano ie. **dheu-* "daviti, ubijati".

U Indoevropljana je vučji čopor odgovarao ratničkoj družini, a vuk se povezivao s rodom (družine ili plemena). Mit o tome kako je začetnika nekog plemena ili roda odgajao vuk ili vučica ili vučja družina raširen je po Evroaziji — u taj krug spada mit o rimskoj vučici s Romulom i Remom.

Preobrazba čovjeka u vuka ne mora biti negativna (negativan se motiv vidi u predodžbama vukodlaka): čovjek tako postaje vjedac, znalac, sveznalac.

Česta su imena s riječi za vuka: za osobe, plemena, narode. U Maloj Aziji u hetitsko vrijeme jedna je zemlja bila *Lukka-* (po tome grč. *Lykía* "Likija"? — usp. i grčko ime zemlje u Maloj Aziji po plemenu *Lykaōni*); jedno sarmatsko pleme zvalo se (tako u Strabona) *Oũrgoi* "vukovi" itd.

Jedno od takvih imena jest ime keltskog plemena *Uolcae*, koje je kasnije, preuzeto u razne jezike i u njima promijenjeno, dalo čitav niz raznih imena, naprimjer za plemena koja su se naselila tamo gdje su ranije živjeli ti Volki (pa je iz toga npr. engl. *Wales*, *Welsh*, u Slavena **Volxъ* > *Vlăh* itd.).

vȕkodlak

I *vukòdlak*. — Od psl. **vьlkodlakъ*: csl. *vlьkodlakъ*, bug. *vъlkolak*, *vъr(ko)lak*, *fъrkuljak*, hš. i *ukodlak*, *kodlak*, čak. *vukozläk*, *kozläk*, *kodläk*, sln. *volkodläk*, gen. *volkodláka*, č. *vlkodlak*, slč. *vlko(d)lak*, dluž. *wélkoraz*, p. *wilkodłak*, r. *volko(d)lak*, *urdalák*, ukr. *vovkulák*, bjr. *vaŭkalák*.

Vukodlak je onaj čovjek koji može postati vuk i onda opet čovjek, a kao vuk ubija ljude i životinje. Ponekad to svojstvo preuzimaju razni epski junaci, naprimjer srpski *Zmaj Ognjeni Vuk*, staroruski *Vseslav* (inače je Vseslav bio polocki knez, u XI. stoljeću) — to je zbog veze s vukom, koji u mitu nije negativac. Sve se to povezivalo s likantropijom, što je vrsta ludila u shizofrenika: bolesnik misli da je vuk. Usp. engl. *werewolf*, nj. *Werwolf*.

U drevnih Slavena smatralo se da vukodlak jede mjesec ili sunce — tako da nastaje pomrčina. Također, vjerovalo se da se vukodlak može pretvoriti u vampira.

Dva su tumačenja porijekla riječi **vьkodlakъ* veoma zanimljiva.

Prvo riječ tumači kao "koji ima vučju kožu, koji ima odjeću kao vuk".

Drugi dio složenice, *-dlakъ*, u tom slučaju može biti naknadno povezan s riječi **dlaka*. Tumačenje tog dijela može biti i ovakvo: on je od ie. **lōk-o-s*, što je izvedeno od *lok-o-m* sr. "koža" korijen **lēk-/*lək-*: grč. *lakís*, gen. *lakídos* sr. "iznošena odjeća, krpa", *lakistós* "rastrgan", alb. *lëkurë* "koža" (**lək-*), lat. *lacina* "krpa, ubrus", lit. *lãkatas* "krpa", latv. *lakats* "sukno", u psl. **laxъ* (**lōk-so-s*): č. dijal. *lach, lach* "iznošena odjeća", slč. dijal. *łachy* sr. isto, p. *łach* "stara odjeća", st. (XVIII. st.) "odjeća", kašup. *łaχə* "odjeća", r. dijal. *laxi* mn. "roba", ukr. *laxy* mn. "stare krpe" itd.

Po drugom tumačenju, u drugom je dijelu riječi **vьlkodlakъ* tabuom izmijenjena indoevropska riječ za medvjeda, usp. tako izmijenjeno i lit. *lokỹs*, latv. *lācis*, 'jatv.' *łukas*, prus. *tlok-*. Tako bi vukodlak bio zapravo vukomedvjed.

Indoevropska je riječ za medvjeda bila **r̥tḱos* (starije **Hr̥t-ḱo-s*): het. *hartagga-*, stind. *ŕ̥kṣaḥ* (ia.: pali *accha-*, prakrt. *accha-, riccha-, rimcha-, rikkha-*, rom. (azij.) *hirč, rič*, (evrop.) *rič*, sindhi *richu*, lendi *rich*, pandžabi *ricch, rikkh*, zappahar. *ićh*, maithili *ricch*, hind. *rīch*, gudžarat. *rīch*,, marathi *rīs*, stsinhal. *aca, as-* itd. — u raznim jezicima s taubuističnom zamjenom glasova), aškun *īć*, kati *īć, ić*, vajgali *ōć*, prasun *ütrū*, dameli *ẽç*, pašai *ẽč*, kalaša *īç*, baškarik *içh*, kašmir. *icch*, av. *arəšō*, oset. *ars*, perz. *xirs*, grč. *árktos* (usp. *Àrktik, Arktída*, za sjeverno polarno područje, a suprotno jest *Antàrktik, Antarktída*; riječ *arktos* znači i "zviježđe Veliki medvjed", "sjever"; usp. *Arktoũros* "medvjedov čuvar" i ime zvijezde u zviježđu volara), arm. *arǰ*, lat. *ursus* (> roman.: rum. *urs*, tal. *orso*, sardin. logudor. *ursu*, retorom. engadin. *uors*, furlan. *urs*, fr. *ours*, prov. *ors*, katal. *os*, šp. *oso*, port. *urso*), srir. *art* (usp. i ime *Arthur*, preneseno u engleski), kimr. *arth* (bez *-ḱo-*?; iz keltskog jest bask. *hartz*). — Da je *-ḱo-* neki sufiks (čini mi se da bi to mogao biti isti *-ḱo-* koji je u nazivima za boje,, usp. stind. *hariśaḥ* "žućkast", *kapiśaḥ* "smeđast"), može potvrditi npr. i grč. *Artemis*, gen. *Artemidos* "Artemida".

I u drugim se jezicima medvjed može nazivati drugačije — usp. germ. **beran-* "medvjed" (engl. *bear*, nj. *Bär*) prema **brūnaz* "smeđ" (stisl. *brúnn*, engl. *brown*, nj. *braun*), oboje od ie. **bher-* "sjajan, blistav, (svijetlo)smeđ" (v. *dabar*). Za nekadašnju vezu s vukom u mitologiji usp. stengl. *Béowulf* "medvjed" (zapravo "pčelinji vuk") te germanska imena kao istgot. *Bērulfus*, stisl. *Ulfbjǫrn, Bjǫrnolfr*, stvnj. *Wulfbero, Berulf.*

U indoevropskom je mitu medvjed često povezan s vukom — tako u hetitskim obredima ljudi vukovi plešu skupa s ljudima medvjedima; u gotskom ratničkom plesu vojnici su obučeni u medvjeđe i vučje kože.

Vuk je bio povezan s plemenom, a medvjed s plodnošću prirode.

vȕna

Od psl. **vь̑lna*: stsl. *vlъna*, bug. *vъ̀lna*, mak. *volna*, sln. *vólna*, č., slč. *vlna*, gluž. *wołma*, dluž. *wałma*, p. *wełna*, r. *vólna*, ukr. *vóvna*, bjr. *vóŭna*.

Od ie. **wl̥̄nā* "vuna": het. *hulana-*, stind. *ū́rṇā*, av. *varənā*, grč. *lẽnos* m. (**wl̥-no-s*), lat. *lāna* (> roman.: rum., arum. *lînă*, meglenorum. *lǫnă*, istrorum. *lăre*, veljot. *luona*, tal., sardin. logudor. *lana*, retorom. engadin. *launa*, furlan. *lane*, fr. *laine*, prov. *lana*, katal. *llana*, šp. *lana*, port. *lãa*), got. *wulla*, stengl. *wull*, engl. *wool*, nizoz. *wol*, stvnj. *wolla*, nj. *Wolle*; usp. još i arm. *gełmn* "vuna", kimr. *gwlan* isto (**wlənā*; iz *gwlan* jest engl. *flannel*, iz čega je evropska riječ *flanel*).

Ie. **wl̥nā* nastalo je od starijeg **Hwl̥-n-* "ovčja vuna" — za **Hwl̥-* usp. het. *hulalija-* "namatati (vunu)", *hula-li-* "vreteno". To **Hwl̥-* izvodi se

od *Hew-/*How-/*Hw- "tkati" (usp. stind. *ótum* "tkati" < *He/ow-), što je u stind. *ubhnā́ti* "svezuje skupa", grč. *hyphḗ* "tkanje", alb. *venj* "tkem" (*webh-n-jō), nj. *weben*, stengl. *wefan*, engl. *weave*, toh. B *wāp-* "tkati" — sve *webh- od starijeg *Hwe-bh- (v. i *osa*).

vȕna "strah"
U značenju "strah", u govorima i u šatrovačkom.
Od psl. **vъlnā̃*: stsl. *vlъna*, r. *volná* "val" itd.
Za značenje uspo. i stsl. *vъlati* "talasati; uznemiravati; buniti" (to je ie. *wl̥-ā-), r. *volnovát'* isto, *volnovát'sja* "talasati se, kolebati se; uzrujavati se, uzbuđivati se".
Usporednice su lit. *vilnià*, *vilnìs* "val", latv. *vilna* isto, stnord. *vella* "vrenje", stengl. angl. *wella*, *wælla*, engl. *well* "izvor, vrelo, vrutak, zdenac", stvnj. *wella*, nj. *Welle* "val", usp. stengl. *weailan*, engl. *well* "izvirati, istjecati, izbijati", stvnj. *wallan*, nj. *wallen* "vreti, strujati; talasati se" (zapgerm. **wallan* < **wol-n-*) itd.
Indoevropski korijen **wel-* "vrtjeti, okretati"; v. u *valjati*.

Z

za

Prijedlog s genitivom, akuzativom i instrumentalom; nastao od psl. **za* (tako i u pojedinim jezicima: *za*). Uspoređuje se s istlit. *ažù* (*až* pred samoglasnicima), što je od **ažúo* "za", latv. dijal. *az, âz, àiz-* "za, iza" (v. *ozbiljan*), također s arm. *zə/əz/z*. Imamo odnos *vъz : za = vъn : na* (tj. danas *uz : za = van : na*, v.). Možda je psl. **za* < ie. **ǵhō*, što je instrumental zamjeničke čestice **ǵhe* (sačuvane u oblicima tipa *njojzi*; *jer* < **ježe* ima varijantu **ghe*).

zanovijétati, zanòvijetām

Od imenice *zänovijēt* "smetnja, dosada", koja se raščlanjuje na *za-*, *no* (čestica) i *-vijet*. Za *-vijet* v. *obećati*.

zäo, zlä, zlö

Odr. *zlî, zlâ, zlô.* — Od psl. **zьlъ, *zъlà, *zъlò*, odr. **zъlъjь*: stsl. *zъlъ*, bug. *zъl*, mak. *zol*, sln. *zə̀l*, č., slč. *zlý*, luž., p. *zły*, r. *zloj*, ukr. *zlyj*, bjr. *zly*. — Pridjev je poimenčen u *zlö*.

Sadrži ie. **ǵhul-*, što je ništični prijevojni stupanj za **ǵhwel-* "grčiti se, kriviti se, biti krivim": stind. *hvárati, hválati* "krivuda, spotiče se, pada" (indoarij.: orija *bhaḷibā* "pogriješiti, omekšati"), kašmir. *halun* "ukriviti se", av. *zbaraiti* isto, *zūrah* sr. "nepravda", perz. *zūr* "lažan; laž", oset. *äwzär* "loš, slab", grč. *phalós* "loš", lat. *fallō* "prevarim, prestupim" (**ǵhwₑl-nō*; *fallere* "prevariti" > roman.: sttal. *fallere*, sardin. logudor. *faḍḍire*, stfr. *faudre, faillir*, fr. *falloir*, prov. *falhir*, stšp. *falecer*, port. *fallecer*), *falsus* "lažan" (> roman.: veljot. *fuals*, tal. *falso*, fr. *faux*, prov., katal. *fals* — iz katalonskog jesu šp., port. *falso*; usp. *falsifikāt*, *falset*, što je iz talijanske umanjenice *falsetto*), lit. *atžū́las, atžūlùs* "krut, bezosjećajan", *įžūlùs* "dosadan, drzak, grub", *žvalùs* "brz, hitar, spretan", latv. *veľt, zveļu* "kotrljati, prevrtati, nakloniti".

zäova

Od psl. **zъly*, gen. **zъlъve*: csl. *zъlъva*, bug. *zъ̀lva*, mak. *zolva*, sln. *zôlva*, stč. *zelva*, p. *zełwa, zołwa*, r. dijal. *zólva* (usp. r. *zolóvka*, ukr. *zolvýcja*, bjr. *zalóŭka*).

To je od ie. **ǵlū*, gen. **ǵḷwes*.

Ie. **ǵelw-, *ǵelu-* "zaova, muževa sestra" dalo je još grč. hom. *galóōs*, at. *gálōs* (**ǵḷō w-* < **ǵₑlōw-*), frig. *gélaros* ("bratova žena"; *-r-* pod utjecajem inače nesačuvana **tā(i)waros* "djever"? — ili pogrešan zapis, za **gelawos*), arm. *tal* (umjesto **cal*, pod utjecajem *taigr* "djever"), lat. *glōs*, gen. *glōris* (to je **ǵlō(u)s*).

U indoevropskom nema izravnih odraza samog **gelw-/*gelu-* nego samo preinačenih oblika, no taj se korijen potvrđuje po nostr. **källU* "rođaka po braku": afraz. **kl(l)* "nevjesta, snaha, jetrva, zaova, šurjakinja, svastika" (sem. **kalla-tu* "žena sina ili brata, nevjesta": arap. *kanna* < **kalna*, južarab. sokotri *kelan*, sthebr. *kallā̄*, stbabil. *kallātu*), kart. **kal-* "žena" (gruz. *kal-* "žena", dijal. "supruga"), ural. **kälü* "muževa sestra, bratova žena i sl." (fin. *käly* "muževa ili ženina sestra; bratova žena", saam. sjev. *galo-jædne* "žena muževa brat", udmurt. *kalī* "snaha"), jukagir. *kelil* "zaova", drav. **kal-* "žena očeva brata, tetka" (kuruh *khallī*), alt. **käli(n)* "žena mlađeg brata ili sina; sestrin muž" (turkij. **kälin* "snaha, nevjesta": stturk. *kälin*, tur. *gelin*, čuvaš. *kilĕn-*; tung. **käli(n)* "svak, sestrin muž": mandž. *keli*, nanaj. *käli*, evenkij. *käli(n)*).

zâstava

Riječ je očito odglagolska imenica od glagola *zàstaviti* (za dalje veze v. *staviti*): prvotno je označavala ono što se zastavi, postavi, dakle to je na početku bila samo motka na koju se postavlja platneni ili neki drugi simbol (za takav razvoj značenja v. *barjak*, *horugva*). S vremenom je riječ *zastava* poprimila značenje koje je u hrvatskom jeziku danas obično.

Razvoj "motka, kopljište" → "zastava" vidi se i danas, u riječi *stijêg*. Njezino je osnovno značenje upravo "motka, kopljište" (što se vidi iz izričaja *zastava na pola stijega*, koji potpuno odgovara izričaju *zastava na pola koplja*), no danas je mnogi shvaćaju kao pjesničku riječ za zastavu.

Riječ *stijêg* potekla je od **stěgъ* (usp. stsl. *stěgъ*), što se izvodi od starijeg **stēg-* "kolac, batina, greda", od korijena **steg-*, i dovodi u prijevojnu vezu sa **stog-* u riječima *stog*, *stožer*. Slična ruska riječ *stjag* "stijeg, zastava, barjak" (no starije je značenje upravo "motka, žrd" i sl.; str. *stęgъ* "ratni znamen"), ukr. *stjah*, bjr. *scjah*, no to je poteklo od starijeg **stęgъ*, što je posuđenica iz staroskandinavskog *stǫg* ž. "motka, kolac, štap". Germ. **stangō* "motka, kolac" (> stskand. *stǫg*, norv. *stong*, *staang*, šv. *stång*, dan. *stang*, srnizoz. *stanghe*, nizoz. *stang*, stvnj. *stange*, nj. *Stange*; iz njemačkog je *štánga*) izvedeno je od glagola **stenγ-*, **stanγ-* "bosti" (> stnord. *stinga*, stengl. *stingan*, engl. *sting*), što ima infiks *-n-*, a poteklo je od indoevropskoga korijena **(s)teg-* "štap, palica" (dalje v. u *stog*).

závist ž., gen. *závisti*

Od psl. **zavistь*, što je od **vistь*, u čemu je *vid-* kao u **viděti* (v.). (U **vistь* bilo bi ie. **wīd-ti-s*.)

závoj

Od psl. **zavojь*, što je od glagola **zaviti*, v. *viti*. — Usp. *návoj*, *òvoj*, *pòvōj*, *òboj* (usp. *òbojak*), *prijévoj*, *rázvoj* itd.

Psl. **vöjь* jest od ie. **woj-o-s*. — Za **woi-* v. u *vitica*.

zbȍg

Usp. i *zboga*, *zbogu*, te sln. *zbog*, dijal. *zboga*. — Prijedlog s genitivom za izricanje uzroka, od **sъboga*, u čemu je *sъ* i **boga* gen.; usp. kako je načinjeno *stoga* i polj. *przebóg*, i kako je npr. u jednom tumačenju prijedloga *zbog*, gdje kaže da služi "za izricanje uzroka, s čega što biva".

Čini mi se da bismo mogli imati i **sъbogъ*, sa starim akuzativom **bogъ* za neživo. Naime, mislim da se u prijedlogu **sъboga/*sъbogъ* lijepo vidi i starije značenje riječi **bogъ* — "bogatstvo" (v. *bog*, *bogat*), a u njemu je i

značenje "stvar". — Sve to jako podsjeća na lat. *causā* "radi, zbog", što je ablativ od *causa* "uzrok, povod, razlog; posao, stvar".

Po jednom pak je tumačenju u tom prijedlogu bilo isto **sъ* i čestica **bo* te *-g* od genitiva u zamjenicama.

zdénac, gen. *zdénca*

I *zděnac.* — Od psl. **stьdenьcь.* Sadrži ništični prijevojni stupanj **stьd-* prema **stud-* u **studenьcь*: stsl. *studenьcь*, mak. *studenec*, hrv. *studénac*, gen. *studénca*, sln. *studénec*, r. *studenéc*, gen. *studencá* itd.

Dakle je studenac studen izvor. — Usp. još č. *studně*, slč. *studňa*, gluž. *studnja*, dluž. *studńa*, p. *studnia*.

V. *studen.*

zdjȅla

Od sthrv. **skъdela*, što je posuđenica iz balkanskoromanskog odraza latinske umanjenice *scutella* "zdjelica, plitica" (to je od *scuta*, za što se pomišlja da je načinjeno od *scūtus* "štit", pa da bi polazno bilo "kožna posuda" kao što bi *scūtus* bilo od "kožni štit", od ie. **skeu-*).

Mlađe su posuđenice (izvor su tal. mlet. *scodilla*, furlan. *scudiele*) *skudel, skudela, škudela* (usp. sln. *skodȇla, skodelica*).

Starije su od slavenske posuđenice germanske: stnord. *skutill* "stolić", stengl. *scutel* "zdjela" (engl. *scuttle* st. "košara", danas "posuda za ugljen kod peći", jest od srengl. *scutel*, što je iz stnord.), nizoz. *schotel*, stvnj. *scuʒʒila*, srvnj. *schüzzel(e)*, nj. *Schüssel* "zdjela, plitica" — germanska je riječ **skutilō* posuđena prije VI. stoljeća, a stigla je s novinama rimskog umijeća kuhanja. Slično je, očito, bilo i u slavenskom.

zdrȁv, a, o

Od psl. **sъdorvъ(jь)*: stsl. *sъdravъ*, bug., mak. *zdrav*, sln. *zdrȁv, zdráva*, č., slč. *zdravý*, luž. *strowy*, p. *zdrowy*, r. *zdoróvyj*, ukr. *zdoróvyj*, bjr. *zdaróvy*.

To je od **sъ-dorv-*, gdje je *sъ-* < ie. **su-* "dobar" (v. *dažd, veseo*), a *dorv-* jest od korijena **deru-* "drvo" (v.), dakle "dobar, zdrav, kao drvo".

zêc

Od psl. **zajęcь*: stsl. *zajęcь*, bug. *zàec*, sln. *zâjec*, gen. *zâjca*, č. *zajíc*, slč. *zajac*, gluž. *zajac*, dluž. *zajec*, polap. *zojąc*, p. *zając*, r. *zajac*, ukr. *zajeć*, bjr. *zájac*.

Usp. lit. *zuĩkis*, latv. *zaķis* "zec".

Indoevropski je korijen **ǵhei-* "skakati": stind. *háyaḥ* "konj", arm. *ji* isto, lit. *žáisti, žáidžiu* "skakati".

zèlen, zelèna, o

Odr. *zèlenī, ā, ō.* — Od psl. *zelenъ(jь)*: stsl. *zelenъ*, bug. *zelèn*, mak. *zelen*, sln. *zelȅn, zeléna*, č., slč. *zelený*, luž. *zeleny*, p. *zielony*, r. *zelënyj* (*zélen, zelená, zélena*), ukr. *zelényj*, bjr. *zjalëny*.

Načinjeno sufiksom *-en-* (koji je prijevojna inačica sufiksa *-ьnъ*, usp. *zlatan* < **zoltьnъ*) od praslavenskoga korijena **zel-* "zelen". Da je taj postojao, vidi se npr. po *zéljo* "zelen vol", po imenici *zȇlje* < psl. **zelьje* (stsl. *zelije*, bug. *zèle*, mak. *zeľe*, sln. *zélje*, č. *zelí*, r. *zél'e* itd.), što bi bilo od ie. **ǵhel-jo-m.*

Indoevropski je korijen **ǵhel-* s inačicom **ghel-* "žut, zelen"; dao je još npr. frig. *zelkia* "povrće, zelenje" (**ǵhel-k-*), *glūros* (**ǵhlō-ro-s*), grč. *khlōrós* "zelenožut, zelenkast" (**ǵhlō-ro-s*; iz toga internacionalizmi *klȏr* —

nazvao ga je po zelenoj boji 1810. g. H. Davy —, *kloròfil/klorofil, kloróza*), ir., kimr., korn., bret. *glan* "čist", ir. *glain* "staklo, kristal" (**ǵhlə-ni-*), stengl. *gloian*, engl. *glow*, stvnj. *gluoen*, nj. *glühen* "žariti se" (**ǵhlō-*), lit. *žélti, želiù*, latv. *zel̃t, zeļu* "zeleniti se" (**ǵhel-*), lit. *žãlias*, latv. *zaļš* "zelen" (**ǵhol-jo-s*), lit. *žel̃vas* "zelenkast" itd.

V. *žut*.

zȅmlja

Od psl. **zemja*: stsl. *zemlja*, bug. *zemja*, mak. *zemja*, sln. *zémlja*, č. *země*, slč. *zem*, luž. *zemja*, polap. *zimă*, p. *ziemia*, r., ukr., bjr. *zemljá*, bjr. *zjamljá*.

To je kolektivni oblik na *-ja* od *zem-*, usp. **zemьnъ(jь)* (odr. *zêmnī*).

Polazno je ie. **dhǵhem-*: stind. *kṣam-* ž., *jmā́* instr. (*kṣam-* > pali, prakrt. *khamā* ž. "zemlja", hind. *khãwã, khaũ* ž. "jama za spremanje žita", sinhal. *samā* "zemlja"), av. *zå*, stperz. *zam*, grč. *khthṓn* (usp. *autohton*), *khamaí* "na zemlji, na tlu", stmaked. *-donia* npr. u *Makedonía* (*Makèdōnija/Makedònija*), alb. *dhe*, lat. *humus* (usp. intern. *húmus*), stir. *dú*, gen. *don*, lit. *žẽmė*, latv. *zeme*, 'jatv.' *zem*, prus. *semmē* "zemlja", hetit. *tekan*, tohar. A *tkaṃ*, B *keṃ* isto.

Indoevropski je korijen zapravo **dheǵh-*; potekao je od nostr. **diqʌ* "zemlja", što je dalo još afraz. (agav. **daḳu-* "glina": kvara *daxʷa*; bedauje *dekʷa* "prašina"; berber. **dʌḳḳ-*: sus *idɨḳḳi*), kart. **diqa* "zemlja, glina" (stgruz. *tiqa*, gruz. *tixa* "glina, blato", čan. *(n)dixa*, megrel. *dixa, dexa* "tlo, zemlja, mjesto").

Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **dʌQʌ* "ljepilo", što je u sinotib. **(t)iak* i u jenisej. **təq-* "glina, blato" (ket. *tuγit* "mazati glinom", jugan. *tъx* "glina" itd.).

zȅt

Od psl. **zętь* "kćerin muž, sestrin muž": stsl. *zętь*, gen. *zęti*, bug. *zet*, mak. dijal. *źent*, sln. *zèt*, stč. *zět*, gen. *zěti*, č. *zeť*, slč. *zať*, poap. *ząt*, p. *zięć*, r. *zjat'*, gen. *zjáta*, ukr. *zjat'*, bjr. *zjać*.

Usporednice su lit. *žéntas* (**ǵen-to-s*), latv. *znuôts* (**ǵnō-to-s*).

Polazno je ie. **ǵenə-t-*, usp. i alb. *dhëndër* "ženik, mladoženja, zet". Mlađi je oblik **ǵen-ter-*, koji je preobražen u lat. *gener* "zet" (> roman.: rum. *ginere*, tal. *genero*, sardin. logudor. *bénneru*, retorom. engadin. *ğender*, furlan. *dzínar*, fr., prov., katal. *gendre*, šp. *yerno*, port. *genro*).

Indoevropski je korijen **ǵen-* "znati" (v.). Za značenje usp. stind. *jñatíḥ* m. "bliži krvni rođak" (> indoarij.: pali *ñāti-*, prakrt. *ṇāi-* ž., stsinhal. *nä* "srodan", sinhal. *näyä* "rođak"), grč. *gnōtós* "srodnik; brat".

Po drugom tumačenju, korijen je **ǵen-* "rađati": stind. *jātáḥ* "rod, vrsta; sin", *jātakaḥ* "novorođeni sin" (indoarij.: pali *jāta-* "rođen", *jātaka-* "sin", prakrt. *jāya-* "rođen; sin", hind. *jāyā* rođen; sin" itd.), kati *zeyə* "rođen", av. *zata-*, *zāta-* "rođen" (usp. iškašim. *zas* "sin" < iran. **zāϑa-*), grč. *génesis* "porijeklo" (iz toga *gèneza/genéza*, usp. i *genètika, gên*), lat. *natio* "narod" (iz toga int. *nâcija*; lat. > roman.: katal. (Mallorca) *nascia, nescia* "rod").

Ima i drugih tumačenja.

zglȍb

Od **sъglòbъ*, usp. bug. *zglob* (*zgloba* "spojka"), mak. *zglob*.

U toj je riječi *glob-* isto kao u *globiti, globa* (v.).

zgránuti se, zgrânēm se

Usporedi još glagolski pridjev prošli *zgrãnut* i *zgranjen* te imenice *zgrànov*

"mahnit čovjek", *zgranja* "čovjek nagle ćudi, bijesan" i slično.

U glagolu *zgranuti se* jest psl. **sъgornǫti sę*, što se može povezati s **gora* > u Crnoj Gori *gòra* "padavica" — **gora* bi bio drugačiji oblik prema **gorь*, prema čemu je **gorьjь* > *görī*, **gorьkъ* > **górak* itd., sve povezano s **gorěti* (v. *gorjeti*). — Čovjek koji je zgranut jest izbezumljen, izvan sebe, kakav je i onaj u napadaju gore = padavice.

zîd

Od psl. **zidъ*: bug., mak. *zid*, sln. *zîd*.

Načinjeno od glagola *zьdati*, **zidjǫ*: stsl. *zьdati*, *ziždǫ*, str. *zьdati*, *zižu*. — S prefiksima: hš. *sàzdati*, *sàzdām*, r. *sozdát'*.

Psl. **zьdanije* u stsl. *zdanije*, hš. *zdánje*, č. *zdání*, p. *zdanie*, r. *zdanie*, bjr. *zdannë* itd.

Usp. **zьdъ*/**zьdь*: stsl. *zьdъ*, *zьdь*, crnogor. *zâd*, gen. *zda*, č. *zeď*, gen. *zdi* "kameni zid", str. *zьdъ*.

S duljenjem *ь* → *i* **zidati*: bug. *zìda*, hš. *zídati*, *zîdām*, sln. *zídati* itd.

Srodne su riječi lit. *žiẽsti*, *žiedžiù* "tvoriti, lijepiti", latv. *zìest* "obmazivati glinom", prus. *seydis* — i u njima je **ǵheidh-* nastalo premetanjem od **dheiǵh-* "mazati glinom". Pomišlja se na to da je to premetanje bilo načinjeno radi očuvanja djela, da se sačuva ono što je glinom napravljeno, dakle preobrazba riječi za sreću. Može biti da je to bio jedan od načina tvorbe u ženskom indoevropskom (tojest u jeziku ženā).

Indoevropski je korijen **dheiǵh-* "glina; mazati glinom": stind. *déhmi* "mažem", *dehí* ž. "nasip, brana" (ia.: sindhi *ḏihu* m. "brdo" itd.), *dehaḥ*, *deham* "tijelo" (ia.: pali, prakrt. *dēha-* m., pandžabi *deh*, *dih*, *dehī*, hind. *deh* ž. itd.), prasun *diz* "kumir, idol", kašmir. *dih* "tijelo" (arij. **dežhas*), av. *pairidaēzayeiti* "ograđuje zidom", *pairidaēza-* m. "ograđeno mjesto" (iz toga grč. *parádeisos* "raj", v. u *raj*), stperz. *didā* "tvrđava", arm. *dizanem* "nagomilam", *dēz* "hrpa, gomila", trač. *-dizos*, *-diza* u imenima naselja "grad", grč. *teĩkhos* sr., *toĩkhos* "zid; tvrđava", *thiggánō* "diram, dotičem", lat. *fingō* "lijepim, oblikujem, tvorim, pravim" (*fingere* > roman.: tal. *fingere*, fr. *feindre*, prov. *fenher*, šp., port. *fingir*), *figulus* "lončar", *figūra* "lik, oblik", *fictiō* "slika, oblik" (usp. *fingírati*, *figúra*, *fikcija*), osk. *feihúss* "zidovi", stir. *digen* "čvrst", got. *daigs* "tijesto", stengl. *dág*, engl. *dough*, stvnj. *teig*, njem. *Teig* (germ. **daiγaz* < **dhoiǵh-o-s*), lit. *dýžti* "guliti, bičevati", toh. A *tseke* "lik" (**dhoiǵh-o-s*) itd.

Ie. **dheiǵh-* odnosilo se na rad glinom. Upotreba riječi nastalih od toga korijena za zid, zdanje itd. ukazuje na to da jedna vrsta nastambe pravljena lijepljenjem gline (na pleteno šiblje koje je služilo kao kostur).

zíma

Od psl. **zimà*, ak. **zîmǫ*: stsl. *zima*, bug. *zìma*, mak. *zima*, sln. *zíma*, č., slč. *zima*, luž. *zyma*, polap. *zaimă*, p. *zima*, r. *zimá*, ukr. *zymá*, bjr. *zimá*.

Usp. **zimьnъ(jь)* (*ziman*, odr. *zîmnī*) prema lit. *žieminis*.

Psl. **zima* jest od ie. **ǵhei-mn̥*. — Usp. stind. *héman* lok. "zimi", *hemantáḥ* m. "zima" (indoarij.: pali *hemanta-*, prakrt. *hēmaṁta-* m., rom. (Mađ.) *yevend*, (Polj.) *yavent*, (Vels) *vend*, pandžabi *hiund(hā)*, nepal. *hiũd(o)*, hind. *hewā̃t* itd.), khovar *yomún*, baškarik *häman*, grč. *kheĩma* m. "zima, studen", *kheimṑn* "zima", alban. *dimër*, geg. *dimën*, lit. *žiemà*, latv. *zìema*, prus. *semo*, hetit. *gimmanza* isto.

Korijen je **ǵhei-* "zima, snijeg": av. *zyā̊* ž. "zima" (ak. *zyąm*, gen. *zimō*: nom. **ǵh(i)jōm*, gen. **ǵhi(e)mós*), arm. *jiun* "snijeg" (**ǵhijōm*), grč. *khiṓn*

"snijeg", lat. *hiems*, gen. *hiemis* "zima", srir. *gem-adaig* "zimska noć", ir. *gam*, stkimr. *gaem*, kimr. *gauaf*, stkorn. *goyf*, bret. *goaur*; usp. **ǵhimo-* (< **ǵhimno-*?) u stind. *himaḥ* "hladnoća, studen, snijeg" (ia.: pali, prakrt. *hima* m. "hladnoća", sr. "snijeg", rom. (evr.) *(h)iv, yiv* "snijeg", hind. *hĩw* m. "snijeg, mraz, rosa", gudžarat. *him* m. "mraz, rosa", sinhal. *hima* "studen, hladnoća, rosa" itd.), *hímā* ž. "zima" (usp. *Himalāyā*), aškun *zīm, žīm* "zima", kati, vajgali *ǰīm, zīm*, prasun *zíma*, šina *him* isto, kašmir. *himun* "zasniježiti".

zjȁti, zjâm

I *zìjati, zìjām.* — Od psl. **zьjȃti, *zьjajǫ*: sln. *zijáti, zijâm*, č. *záti, zeji*, p. *ziać, zieję*, r. *zijátʼ, zijáju* itd.

Psl. **zěvȃti*: hš. *zijévati, zijȇvām*, sln. *zévati, zéhati*, č. *zívati*, p. *ziewać*, r. *zevátʼ* itd.

Psl. **zı̋nǫti*: stsl. *zinǫti*, hš. *zı̏nuti, zı̏nēm*, sln. *zíniti, zînem*, r. *zínutʼ* itd.

To su ie. **ǵhi-*, **ǵhoi-*, **ǵhī-*.

S proširenjem *-p- zjápiti, zjâpī* (*razjápiti, razjapljívati* itd.).

Praslavenskom **zьjȃti* točno odgovara lit. *žióti, žióju* "zinuti".

Indoevropski je korijen **ǵhei-* "zjati, zijevati": grč. *khaínō* "zijam, zijevam" (**ǵhₒi-n-ō*), lat. *hiō* "zijevam, zinem" (**ǵhijajō*), *hīscō* "otvorim se, pisnem, zinem" (**ǵhī-sk-*), *hiātus* "zjalo, ždrijelo" (iz toga je preuzeto *hìjāt/ hı̏jāt* "zijev") itd.

zjȅnica

Od psl. **zěnica*: stsl. *zěnica*, bug. *zenìca*, mak. *zenica*, sln. *zeníca*, č. *zenice*, r. *zeníca*, ukr. *zinýcja*, bjr. *zjaníca*.

Izvedeno od **zěna* (usp. **zěnьka* u r. dijal. *zén(ʼ)ki* mn., ukr. *zínʼki* mn., bjr. *zénka*, mn. *zenki*).

Korijen je **zě-*, a on je od ie. **ǵhoi-*; dalje o njemu v. u *zijevati*. Riječ **zěnica* po značenju je "otvorenica".

zlâto

Od psl. **zolto*: stsl. *zlato*, bug. *zlàto*, mak. *zlato*, sln. *zlatô*, č., slč. *zlato*, luž., p. *złoto*, polap. *zlǻtă*, r., ukr. *zóloto*, bjr. *zólata*.

Poimenčen pridjev srednjeg roda — usp. pridjev **zoltъ(jь)*: hrv. *zlât*, sln. *zlati*, č. *zlatý*, r. *zolotój* itd., također ime *Zlatibor* na Kopaoniku u Srbiji, riječi kao *zlatòglav, zlatòkos, zlatòkrīl, zlatòok, zlatòustī, zlatòruk* itd.

U indoevropskom je to novija riječ za zlato. Starija je **aus-/*wos-* (st. **Hau-s-/*Hw-os-*: arm. *(v)oski*, lat. *aurum*, sabin. *ausom*, lit. *áuksas* < **auskas*, prus. *ausis*, toh. A *wäs*, B *yasa*.

Psl. **zolto* sadrži indoevropski korijen **ǵhel-* "žut" (v.), usp., sa sufiksom *-t-*, got. *gulþ* "zlato", stengl., engl., stvnj. *gold*, nj. *Gold* (ie. **ǵhl̥-to-*), istlit. *žel̃tas* "zlatan", latv. *zȩ̀lts* "zlat" (**ǵhel-to-*), trač. *zēlta* "zlato". Sa sufiksom *-n-*: stind. *híraṇyam* sr. "zlato" (ia.: pali *hiraññña-* sr., prakrt. *hiraṇṇa-*, sinhal. *(h)araṇa, raṇ(a)*), av. *zaranya-*, stperz. *daraniya-* (**ǵhəl-en-jo-*, sa **ǵhəl-* od st. **ǵhl̥xʷ-*). — Iz indoiranskog jest finougarska posuđenica, usp. mađ. *arany*, mansij. *sureń, sareń*, mordvin. *sirńe*, komi, udmurt. *zarńi* "zlato".

zmȁj

I *zmâj*, gen. *zmȁja.* — Od psl. **zmьjь*: stsl. *zmii*, bug., mak. *zmej*, sln. *zmȃj*, gen. *zmajâ*, gluž. *zmij*, p. *zmij*, r. *zméj*, ukr. *zmij*, bjr. *zmej*. — Usp. č. *zmek*, slč. *zmok*, što je nastalo ukrštanjem **zmьja* i **smokъ*.

Poimenčen pridjev muškog roda s *-jь*, od ništičnog prijevojnog stupnja

zm- od *zem-* koje je u **zemja* "zemlja": dakle je zmaj "zeman, zemni" (v. *zmija*).

Leteći zmaj u mitologiji je prirodan nastavak zemnoga zmaja, zmija, zmijca.

zmìja

Od psl. **zmьja*: stsl. *zmija*, bug. *zmijà*, mak. *zmija*, sln. *zmíja*, č. *zmije*, slč. *zmija*, p. *zmija*, r. *zmejá*, *zmijá*, ukr. *zmijá*, bjr. *zmjajá*.

Tabuistička riječ, po postanju pridjev sa značenjem "zemna" (koja puzi po zemlji) — riječ je srodna sa **zemja* "zemlja" (v.). Slično je npr. alb. *dhemjë*, *dhemizë* "gusjenica", od *dhe* "zemlja".

U riječi **zmьja* jest ništični prijevojni stupanj *zm-* korijena koji je u **zemja*.

Riječ **zmьja* označavala je zemnu, nedomaću zmiju, za razliku od one domaće, koja, po narodnom predanju, živi pod pragom i čuva dom. Zmija je također, u raznim mitologijama, simbol plodnosti zemaljske ili ženske, simbol vode, kiše; s druge pak je strane ona simbol ognjišta, doma (usp. domaće zmije, zmije kućanice), muške plodnosti (zbog oblika).

V. i *zmaj*.

znȁti, znâm

Od psl. **znȁti*, **znȃjǫ*: stsl. *znati*, *znajǫ*, bug. *znàja*, mak. *znae*, sln. *znáti*, *znâm*, č. *znáti*, slč. *znať*, gluž. *znać*, dluž. *znaś*, p. *znać*, r. *znat'*, *znáju*, ukr. *znáty*, bjr. *znać*.

Od ie. **ǵnō-* (starije **ǵnoH-*, **ǵnex^{w}-*), od korijena **ǵen-* "znati". Usporedna tvorba s prezentom na *-jo-* još je npr. u stind. *jñāyáte* 3. l. prez. pas. "poznat(a,o) je" (> indoarij.: prakrt. *ṇappaï* "zna", pandžap. *nāpnā* "mjeriti", nepal. *nāpnu*, hind. *nāpnā* itd.), stvnj. *knāu* "prepoznam" (**gnē-jō*).

Korijen **ǵen(ə)-*, **ǵnē-*, **ǵnō-* jest npr. u stind. *jānā́mi* "znam", *jānā́ti* "zna" (> ia.: pali *jānāti*, prakrt. *jāṇaï*, rom. (Evr.) *ǰan-*, pandžap. *jāṇanā* "znati", nepal. *jānnu*, bengal. *jānā*, hind. *jānnā*, gudžarat. *jāṇvū*, sinhal. *dannavā* itd.), dameli *zân-* "znati", kašmir. *zānun* isto, av. *zān-* "znati", stperz. *dān-*, part. *zʾn-*, baluči *zān-*, kurd. kurmandži *zan-*, zaza *zân-*, tališ. *zən-*, gilan. *dan-*, mazanderan. *dun-*, perz. *dån-*, tadž. *don-*, armen. *caneay* "prepoznati" (**ǵn̥-nā-?*), grč. *gignṓskō* "znam" (**ǵe-ǵnō-sḱ-*), alb. *njoh* "znam" (**ǵnē-sḱ-*), lat. *(g)nōscere*, *(g)nōscō* "poznati, znati" (*cognōscere* "upoznati" > roman.: rum. *cunoaşte*, tal. *conoscere*, sard. log. *konnoskere*, retorom. engad. *koñuošer*, furl. *koñóši*, fr. *connaître*, prov. *conoiser*, *coneiser*, katal. *conéixer*, šp. *conocer*, port. *conhecer*), stir. *itar-gninim* "razumijem", got. *kunnan* "poznati, znati" (**ǵn̥-nə-*), stengl. *cunnan*, stvnj. *kunnan*, nj. *können* "moći", got. *kannjan* (**ǵon-j-*), stengl. *cennan*, engl. *ken* "prepoznati, vidjeti" (engl. *can* jest prezent staroengleskoga *cunnan*), lit. *žinóti*, *žinaũ* "znati", latv. *zināt*, *zinu* isto, het. *kaneš-* "priznati", toh. *knān* "znati".

Taj je indoevropski korijen bio veoma plodan pa zato postoje mnoge tvorbene usporednice u više jezika. Usp. npr. ie. **ǵnō-to-s* > stin. *jñātáḥ* "poznat" (> ia.: pali *ñāta-*, prakrt. *ṇāya-*), grč. *gnōtós*, lat. *nōtus* (poimenčen ž. rod *nota* "znak, znamenje, bilješka" > roman.: tal. (bergam.) *nöda* "oznaka na kozi", retorom. donjoengad. *noda* "znak"; iz latinskog je *nóta*; usp. *nótes*, što je iz fr. *notes* mn., a to je iz lat., i dr.; lat. *cognātus* "rođak" > rum. *cumnat*, veljot. *komnut*, tal. *cognato*,(mlet.) *cugnado*, sard. log. *konnadu*, retorom. eng. *quinó*, furl. *kuñat*, prov. *cunhat*, katal. *cunyat*, šp. *cuñado*, portug. *cunhado* — iz mletačkog je u govorima od sjevera do juga istočne obale

Jadrana *kùnjādo, kunjâdo* i sl.), stir. *gnáth*, psl. **znȁtь* u *pȍznat* itd.

Ie. **ǵen-* "znati" poteklo je od nostr. **kENʌ* "znati": afraz. **k(j)n* (?semit. **knj* "imenovati": arap. *knj, kunja* "nadimak"; ?stegip. *t̠nj* "razlikovati"; bedauje *kān* "znati", ?somal. *-qān*), kart. **gen-* "razumjeti, osjećati" (gruz. *gen-/gn-*; nejasno *g* umjesto očekivana *k*), ?drav. **kaṇ* "oko", **kāṇ-* "vidjeti, razmotriti", ?turk. **Kön(ä)-* "pristati, povjeriti (se), priznati" (stujg. *könä-*, kazah. *kön-* itd.), mong. **kina-* "uočiti; ispitati, istražiti", tungmandž. (evenkij. *kēndat* "pogledati, uzeti u obzir").

Zanimljiva je i izvannostratička usporednica: to je tibetoburmansko **(m-)kyen* "znati": tib. *mkhyen-pa*, kačin. *tśye(ŋ)* "znati", kin. arh. *kian* "vidjeti", stkin. *kien*, kin. *jiàn* "vidjeti, primijetiti, osjetiti", kin. arh. *gʿian* "pojaviti se", stkin. *γien*, kin. *xiàn* isto. (Novija je rekonstrukcija sinotib. **qēn* "vidjeti, znati".)

znȏj, gen. *znȍja*

Od psl. **znȍjь*, gen. **znȍja*: stsl. *znoi*, mak. dijal. *znoj*, sln. *znȏj*, č. *znoj*, r. *znoj* itd.

Od toga je **znojȉti sę*: mak. *znoi se*, hš. *znòjiti se*, sln. *znojíti (se)*, č. *znojiti*, r. *znoít'*, bjr. *znóić* itd.

Usp. **zněti*: r. dijal. *znet'* "gorjeti". U tome **zně-* jest ie. **ǵhnoi-* kao i u **znojь*.

Pomišlja se na vezu toga **ǵhnoi-* s onim što je u **gnojь* (v. *gnoj*), jer gnoj grije, tinja, on je topao. Tako bi znoj bilo ono što nastaje od topline tijela.

zȏb ž., gen. *zȍbi*

Prvotno "ono što se zoblje", usp. *ječam... najbolja zob za konje*; kasnije "ovas".

Psl. **zobъ/*zobь*: stsl. *zobъ* "zob, ovas", bug. *zob* "krma", mak. *zob* ž. "zob, ovas", sln. *zȏb* ž., gen. *zobȋ* "zrnata krma", č. *zob* "ptičja hrana", p. *zób*, gen. *zobi* "krma, hrana", r. *zob* m., gen. *zóba* "guša" itd.

Korijen isti kao u *zobati* (v.).

Riječ je djelomice zamijenila psl. **ovьsъ*, gen. **ovьsà* (hš. *òvas*, gen. *óvsa*, sln. *óves*, gen. *óvsa*, č. *oves*, r. *ovës*, gen. *ovsá* itd.), što je srodno s lit. *avižà*, latv. *auza*, prus. *wyse*, lat. *auēna* (> roman.: tal. *avena* "zob", sardin. logudor. *ena* "strn", *aena* "vrsta frule", retorom. donjoengadin. *avaina*, furlan. *vene*, fr. *avoine*, prov., katal., šp. *avena*, port. *aveia*).

Zob se u Evropi počela više uzgajati tek od sredini I. tisućljeća pr. n. e.

zòbati, zȍbljēm

Od psl. **zobȁti*: bug. *zobam*, mak. *zoba*, sln. *zóbati*, č. *zóbati*, slč. *zobat'*, ukr. dijal. *zobáty*, bjr. *zabáć, zóbać*.

Indoevropski je korijen **ǵebh-* "čeljust, usta; jesti": stir. *gop*, ir. *gob* "usta, kljun" (ekspresivno **gobbo-*), nj. *Kiefer* "čeljust" (germ. **kefraz*), lit. *žȇbti, žėbiù* "polako jesti", *žȇbeti, žȇbiu* "jesti, zobati".

V. *zob*.

zòra

Od psl. **zorjà*, ak. **zȍrjǫ*: stsl. *zorja*, mak. *zora*, sln. *zórja*, č. *zoře*, p. *zorza*, r. *zorjá* itd.

Usp. **zarja*: stsl. *zarja*, bug. *zarjà*, sln. *zárja*, č. *záře*, r. *zarjá* itd.

Usporednice za **zorja* jesu lit. *žarà* "zora", *žãras* isto, prus. *sari* ž. "žar".

U tim su riječima ie. **ǵhor-* i **ǵhōr-*. — V. *zreti*.

zrâk
Od psl. **zorkъ*: stsl. *zrakъ* "oblik", bug. *zrak* "pogled", mak. *zrak* "zraka; *dijal.* viď", sln. *zrâk* "zrak; zraka", č., slč. *zrak* "lik", r. *zórok* "oblik" itd.
Prvotno je značenje bilo "sunčeva zraka" (u standardnom srpskom danas *zrak* i znači upravo to); današnje značenje u hrvatskom potječe od "koji je prozračan" i sl. — Usp. **zorka* u *zräka.*
Pridjev **zorčьnъ* (*zráčan*). Glagol **zorčíti* (*zráčiti, zrâčīm*; dalje *izráčiti, prozráčiti* itd.).
Psl. *zor-* jest od ie. **ǵhor-*. V. *zreti.*

zȑcalo
Od psl. **zьrkadlo*: stsl. *zrьcalo,* sln. *zrcálo, zrkálo,* č. *zrcadlo, zrkadlo,* polap. *zarḱódlü,* r. *zérkalo* itd.
Odimenski je glagol *zrcáliti se.*
Psl. **zьrkadlo* načinjeno je od glagola **zьrkati*: hrv. *zȑcati,* r. *zéerkat'.* — To je načinjeno od **zьrěti* (v. *zreti*).
Moguće je da je riječ tek mlađa prevedenica latinske *speculum* "zrcalo, ogledalo".
Lat. *speculum* (> roman.: tal. *specchio,* sardin. logudor. *ispiyu,* furl. *spieli,* prov. *espelh,* katal. *espill,* šp. *espejo,* port. *espelho*) dalo je srlat. *spēglum,* iz čega su potekle germanske riječi: srnizoz. *spēgel,* nizoz. *spiegel,* srnnj. *spēgel* (→ norv., šv. *spegel,* dan. *speil*), stvnj. *spiegel,* nj. *Spiegel* (→ hrv. *špígl*). Za dalje veze latinskoga korijena *spec-* v. u *paziti.*

zrȅti, zrêm
Od psl. **zьrěti, *zьrjǫ*: stsl. *zьrěti, zьrjǫ,* sln. *zrîti, zrèm,* č. *zříti, zřím,* slč. *zreť, zrem,* gluž. *zrjeć,* p. *źrzeć, źrzę,* r. *zret', zrju* itd. — Usp. *obàzreti se, prèzreti, pròzreti* itd.
Sa *zьr-* jest i *rázrok* (**orzzьrokъ*).
S duljenjem *ь* → *i* u *zir-* u *nàdzirati, obàzirati se, prèzirati, zàzirati* itd.; usp. *ȍbzīr* (*ȍbzīran, bèzobzīran*), *prȅzīr* (*prȅzīran*), *prȍzīran.*
Prijevojni stupanj *o* jest, osim u *zora* (v.), još u *názor* (današnje značenje "pogled" po češkom, starije je "pažna"), *nádzor, òbzor* (po ruskom), *òbzōrje, pòzor* (*pòzōran, pòzōrnica*), *prízor, prózor, ùzor* (po češkom), *zázor* itd.
Prijevojni stupanj *a* (< *ō*) u *ozáriti* (što je po ruskom).
Prijevojni stupanj *ě* (< *ē*) u *nazrijévati.*
Indoevropski je korijen **ǵherə-/*ǵhrē-* (st. **ǵherx́-/*ǵhrex́-*) "zora; svijetliti se": stir. *grían* ž. "sunce" (**ǵhrēinā*), stnord. *grár* "siv", stengl. *grǽʒ,* engl. *gray, grey,* nizoz. *grauw,* stvnj. *grāo,* nj. *grau* isto (germ. **grǣwaz*), lit. *žėrěti* "sjati" itd.
To je od nostr. **gE[hr]a* "jutarnja zora": afraz. **ghr* "sunčevo svjetlo, dan" (sem.: arap. *ǧhr* "biti zaslijepljen", južarab. sokotri *ghrr* "posvjetliti se"; ?stegip. *hrw* "dan"; kuš.: bilin *girgā* "dan"; čad.: hausa *gàrí* "nebo"), alt. **gEra* "zora, jutarnje svjetlo" (srmong. *gere* "blijesak", halha *gerē* "svjetlo"; tung.: mandž. *gere* "svjetlati", *geri* "iskra").

zrȅti, zrê/zrî
Od psl. **zьrěti, *zьrějǫ*: stsl. *zьrěti, zьrějǫ,* bug. *zrèja,* mak. *zree,* sln. *zréti, zrêjem,* č. *zráti, zraji,* slč. *zreť,* gluž. *zrać,* p. *źrzeć, źrzeję,* r. *zret', zréju,* ukr. *zríty, zríju.*
Part. perf. akt. **zьrelъ* u *zrȅo, zrȅla, o* (*nèzreo, sàzreo, dòzreo* itd.).
Usp. *zrijeti, dozrijévati, sazrijévati* (**zьrějati, *zrěvati*).

Psl. **zoriti*: stsl. *zoriti*, hš. *zòriti*, *zòrī* (*dozòriti*, *sazòriti*), sln. *zoríti*, r. dijal. *zórit'*, bjr. *zarýć*.

Indoevropski je korijen **ǵerə-* "zreti; zreo, star": stind. *járati* "stari, zrije" (> indoarij.: pali *jarati* "stari; haba se", prakrt. *jaraï* isto, bengal. *jarā* "pohabati" itd.), *járant-* "oronuo, star", *jarimán-* m. "staračka slabost" (**ǵerəmen-*), perz. *zār* "slab; starac", arm. *cer*, grč. *gérōn*, gen. *gérontos* "star; starac" (usp. *gerontològija*), *geraiós* "star", *gerarós* "častan, poštovan; star", *géras* "počasni dar; plaća, nagrada; počasna služba, čast, dostojanstvo, starješinstvo", at. *graũs*, gen. *grāós* "starica", stengl. *ceorl* "čovjek niska staleža; prostak, seljačina, grubijan", engl. st. *churl* "čovjek niska staleža; muškarac, muž", stfriz. *tzërl*, *tzirl*, srnnj. *kerle*, nizoz. *kerel* "čovjek niska staleža" (zapgerm. **kerla*), stnord. *karl* "star čovjek, muž; sluga", norv. *kar* "muž", nj. *Kerl* (germ. **karlaz*; to je u imenu *Karl* i sl., v. u *kralj*).

Ie. **ǵerə-* (st. **ǵerH-*) jest od nostr. **kirHʌ* "star", što je još u dravid. **kiṛ(a)* "star" (tamil. *kiṛam*, *kiṛatu* "starost; star čovjek; stara životinja", malajalam *kiṛavan*, kanada *keṛava* "starac"), alt. (turkij.: sagaj. *kīr* "star"). Ovamo možda i afrazijski primjeri, sa sekundarnim **g* (sem.: arap. *ğārin-* "star, oronuo"; južkuš.: alagva *garmo* "starac", *gara'o* "starica"; ?zapčad. **ḫʷarʌ* "stariti").

Postoji i izvannostratička usporednica: sinotib. **Kri* "star".

U indoevropskom "star" → "slab" i "star" → "zreo". — V. *zrno*.

zȑno

Od psl. **zь̃rno*: stsl. *zrьno*, bug. *zъrno*, mak. *zrno*, sln. *zŕno*, č., slč. *zrno*, gluž. *zorno*, dluž. *zerno*, polap. *źornü*, p. *ziarno*, rus. *zernó*, mn. *zërna*, ukr. *zérno*, bjr. *zérne*.

Od ie. **ǵr̥̄-no-m*, od čega je i lat. *grānum* "zrno" (> roman.: rum. *grâu*, veljot. *grun*, tal. *grano*, sardin. logudor. *ranu*, retorom. engadin. *graun*, furlan. *gran*, fr. *grain*, prov., katal. *grá*, šp. *grano*, port. *grão*; iz lat. *grānum* jest *grân* "najmanji ljekarnički uteg, 0.06 g"), stir. *grán*, kimr. *grawn*, stkorn. *gorn*, bret. *greun* isto; usp. i lit. *žìrnis*, latv. *zir̃nis*, prus. *syrne* "grašak". — Ovamo i pašto *zə́ṇay* "sjeme; koštica" (< **zərnaka-* < **ǵr̥̄-no-,-ko-*). (Usp. *grànāt*, gen. *granáta* iz lat. *granātus* (: psl. **zьrnatъ* > *zȑnat*); *granáta* z talijanskog.)

Ie. **ǵr̥̄-no-s* jest u stind. *jūrṇáḥ* "star" (> indoarij.: prakrt. *juṇṇa-* "star", pandžab. *junn* "vrijeme", hind. *jūn* "star; vrijeme, dob" itd.), *jīrṇáḥ* isto (> ia.: pali *jiṇṇa-* "propao, truo", prakrt. *jiṇṇa-* "star", asam. *zīn* "istrošen, pohaban", hind. *jīn* "star; starac", sinhal. *duṇu* "propao" itd.), alb. *grurë*, geg. *grunë* "pšenica; žitarice" (**ǵr̥̄nā*, mn.).

Ie. **ǵr̥-no-m* jest u got. *kaurn* "zrno", krimgot. *korn*, stnord. *korn*, engl. *corn*, nj. *Korn* (germ. **kurnam*).

Ie. **ǵr̥̄-* jest od st. **ǵr̥H-*, od korijena **ǵerH-* "star". — V. *zreti*.

zûb

Od psl. **zǫ́bъ*, gen. **zǫbà*: stsl. *zǫbъ*, bug. *zъb*, mak. *zab*, sln. *zôb*, č., slč., luž. *zub*, polap. *zǫb*, p. *ząb*, r. *zub*, gen. *zúba*, ukr., bjr. *zub*.

To je od ie. **ǵombhos* "zub": stind. *jámbhaḥ* "zub; čeljust" (> indoarij.: rom. (Evr.) *čam* "čeljust; obraz", asam. *zāmu-dāt* "kutnjak", hind. *jabhā* "čeljust" itd.), aškun *zāmī* "zub", pašai *jam* "čeljust", grč. *gómphos* "zub, zubac, klin, čavao", stmaked. *kómbous* "zubi, zupci", alb. *dhëmb* "zub", stnord. *kambr*, stengl., engl. *kamb*, nj. *Kamm* "češalj" (germ. **kambaz*), lit. žemajt. *žam̃bas* "oštar predmet, klin, greben, rt", latv. *zùobs* "zub", toh. A *kam*, B *keme* "zub".

To pak je najvjerojatnije *ǵon-bho-s "izbočina, što je izraslo", od korijena *ǵen- "roditi (se)" (za nj v. u *zet*).

zújati, zújīm
Od psl. *zujāti, što je zvukoopisno.
Izvedenica na *-kati* jest *zukati*, od toga *zúknuti, zûknē*, od toga *zúčati, zúčī*, pa dalje uzvik *zùc* i od njega *zùcnuti, zùcnē*.

zvàti, zòvēm
Od psl. **zъvā̃ti*, **zȍvǫ*: stsl. *zъvati, zovǫ*, bug. *zovà*, mak. *zove*, sln. *zváti, zóvem*, č. *zváti*, slč. *zvat'*, p. *zwać*, r. *zvat'*, *zovú*, ukr. *zváty, zovú*, bjr. *zvać*.
U infinitivu je ie. **ǵhu-*, u prezentu **ǵheu-* (*e* → *o* kao npr. u **novъ* < **newo-*). Indoevropski je korijen **ǵheu-* odražen npr. u stind. *hávate* "zove", av. *zavaiti* "zove, proklinje", arm. *jaunem* "posvetim", *nzovkʿ* "kletva", grč. *kaukháomai* "dičim se", ir. *guth* "glas", gal. *gutuater* za jednu vrstu svećenika (**ǵhutu-pətēr* "otac poziva/zaziva"), lit. *žavė́ti*, latv. *zavēt* "čarati". — Kao onaj kojeg se zaziva (usp. stind. *puru-hūtáḥ* "punozvan", kao epitet Indre, s *hūtáḥ* < **ǵhū-tó-s*), germ. **gudaz* "bog" (ie. **ǵhu-tó-m*): got. *guþ*, stnord. *goð, guð*, stengl., engl., stfriz., stsas. *god*, stvnj. *got*, nj. *Gott*.
U iterativu *-zívati* (*nazívati, pozívati, prizívati*), s prijevojem duljenja *ъ* → *y* > *i*. Ništični prijevojni stupanj *zъv-* još je npr. u *zvánje, ìzvanīk*, prijevojni stupanj *o* u *zôv* (**zovъ*).
Isti je korijen možda u riječi **ęzykъ* "jezik" (v.).

zvijêr ž., gen. *zvijêri*
Od psl. **zvȇrь*, gen. **zveri*: stsl. *zvěrь*, bug. *zvjar*, mak. *ѕver*, sln. *zvȇr*, gen. *zverî*, č. *zvěř*, slč. *zver*, gluž. *zwěrjo* sr., dluž. *zwěŕe* sr., p. *zwierz*, r. *zver'*, ukr. *zvir*, bjr. *zver*.
Od ie. **ǵhwēr-i-s*, od čega je i lit. *žvėrìs*, latv. *zvę̂rs*, prus. *swirins* ak. mn. Od istoga **ǵhwēr-* još su grč. *thḗr*, gen. *therós*, lezb. *phḗr* "zvijer" (miken. *qe-ro*), lat. *ferus* "divalj" (sa skraćenim *ē*; *ferus* "divalj" > roman.: tal. *fiero*, fr. *fier*, prov., katal. *fer*, šp. *fiero*, port. *fero*; *fera* "zvijer" > rum. *fiară*, tal. *fiera*, sardin. logudor., prov. *fera*, šp. *fiera*, port. *fera*). Ovamo i toh. A *śaru*, B *śerwe* "zvjere", B *śer-* "loviti". — Po jednom tumačenju s **ǵhwēr-* ide (a ne s **bher-* "smeđ", za koje v. u *dabar*) stnord. *bjǫrn* "medvjed", stengl. *bera*, engl. *bear*, stvnj. *bero*, nj. *Bär* (germ. **berōn* m.).
To je od nostr. **gUjRä* "divalj; zvijer", što je jš u ?afraz. (sem.: arap. *ǧāriḥa*, mn. *ǧawāriḥ* "zvijer, životinja grabljivica", *ǧaraḥa* "povrijediti"), alt. **görä* "divalj" (mong. **göre* "divalj", **göre-ge(sün)* isto: srmong. *göreʾe* "divljač", halha *görȫs* "antilopa", burjat. *görū*.
Postoje i izvannostratičke usporednice — sinokavk. **xgʌjʌ* "jelen" u sinotib. **ghij* (tibburm. **d-kiy*, **d-kəy*: karen. *khyi*, burman. *khye, gyi*, lušej *sa-khi*) i jenisej. **(q)ʌja*.

zvijézda
Psl. **gvězdȁ*, ak. **gvězdǫ*: bug. *zvezdà*, mak. *dzvezda*, sln. *zvę́zda*, č. *hvězda*, slč. *hviezda*, gluž. *hwězda*, dluž. *gwězda*, polap. *gjozdă*, p. *gwiazda*, slovin. *gvjåuzdă*, r. *zvezdá* ukr. *zvizdá*.
Izravne su baltijske usporednice: lit. *žvaigždė̃*, latv. *zvàigzne* "zvijezda", prus. *svāigstan* ak. "sjaj, svjetlo". Prvotno je bilo ie. **ghwoi-stā*, s naknadnim ozvučenjem *st* > *zd* (u litavskom je i *-g-* sekundarno).
Drugi dio povezan je s ie. **stā-* "stajati". — Po jednoj je pretpostavci taj

korijen i u ie. **stĕ̄r-* "zvijezda": grč. *astḗr*, lat. *stellā* (> roman.: rum. *stea*, veljot. *stala*, tal. *stella*, sardin. logudor. *isteḍḍu*, retoroman. engadin. *staila*, furlan. *stele*, fr. *étoile*, prov., katal. *estel(a)*), srir. *er*, korn. *sterenn*, stengl. *steorra*, engl. *star*, stvnj. *sterno*, nj. *Stern*, toh. A *āṣtär*, B *astare, āstre* itd. — No neki jezikoslovci smatraju da je to povezano, kao ie. **Haster-*, sa semitskim **ʿaṯtar* (**ʿačtar*) "zvijezda boginja", što je u akad. *Ištar*, ime boginje plodnosti, ljubavi, rata, sthebr. *ʿaštōreṯ* ž., fenič. *ʿštrt* Astarta, boginja plodnosti i rata (u grčkom zapisu *Astartē*) itd. Takvu pretpostavku neki drugi jezikoslovci ne smatraju vjerojatnom zbog vremenske nepodudarnosti značenja indoevropske i semitske riječi: u semitskim je jezicima značenje povezano sa zvijezdom danicom znatno mlađe nego što je doba mogućeg posuđivanja (a starije bi bilo značenje povezano s putenom ljubavi). — No mogući su i razni naknadni utjecaji i povezivanja sa **stā-* i obratno.

U prvom dijelu riječi **gvězda* jest ie. **ghwoi-* (ili **ghwai-*, od starijeg **ghwHj-*), što je inačica korijena **gʷhei-* (st. **gʷheHj-*) "svijetao": grč. *phaiós* "svjetlucav" (**gʷhəj-wo-*, st. **gʷhḤj-*), *phaidrós* "svijetao, sjajan", ilir. *Baedarus* osobno ime, lit. *giẽdras* "jasan, svijetao", latv. *dziedrs* "plav", prus. *gaylis* "bijel".

Indoevropsko st. **gʷheHj-* poteklo je od nostratičkog **goHjʌ* "danje svjetlo, zora": afraz. (kuš.: oromo *guja* "blijesak; dan", sidamo *gaʾa* "sutra"), ural. **kojʌ* "zora, sunce" (fin. *koi* "zora", mađ. *hajnal* isto, nenec. *xājer* "sunce", enec. *kaija* isto), alt. **gia-* "zora" (tung. **gjawa(n)*: nanaj. *giwan* "zora", evenkij. *gēwan* isto).

Usporednica ima i izvan nostratičke natporodice, npr. u američkim jezicima (seliš.: sečelt *kəyʾ-* "jutro"), u kojsanskima.

zvȍno

Od psl. **zvonъ/*zvono*: stsl. *zvonъ*, mak. *ʒvono*, hš. i *zvȏn, zvȍn*, sln. *zvȏn*, č., slč. *zvon*, luž. *zwon*, p. *dzwon*, r. *zvon*, ukr. *(d)zvin*, gen. *(d)zvoná*, bjr. *zvon*.

Glagol je **zvьněti*: csl. *zvьněti*, bug. *zvъnjà*, sln. *zvenéti*, č. *zníti*, slč. *znieť*, dluž. *zněś*, r. *zvenét', zvenjú*.

Od **zvonъ/*zvono* načinjen je glagol **zvoníti*: hš. *zvòniti*, r. *zvonít'* itd.

U riječi **zvono* jest ie. **ǵhwon-*, a usporednica je alb. tosk. *zë*, geg. *zâ* "glas" te arm. *jain*.

Polazno je ie. **ǵhwen-*, što je zapravo **ǵhwe-n-*, od korijena **ǵheu-* "zvati". — V. *zvati*.

Druga praslavenska riječ za zvono jest **kolkolъ*: csl. *klakolъ*, polap. *klåťǒl*, r. *kólokol*, ukr. *kolokíl*, bjr. *kólakal* — u ostalim slavenskim jezicima zamijenjeno riječju **zvonъ*. Riječ **kolkolъ* sadrži zvukoopisno udvojeno **kol-* < ie. **kel(ə)-* (za taj korijen v. u *koleda*; v. i *kukolj*).

zvûk

Od psl. **zvǫkъ*: mak. *zvuk*, sln. *zvok*, č., slč. *zvuk*, luž. *zuk*, r. *zvuk*. — Glagol je **zvǫčāti* (*zvúčati, zvúči*).

S prjevojnim stupnjem *e* jest **zvękъ*: bug. *zvek*, mak. *ʒvek*, hš. *zvȇk*, sln. *zvȇk*, gen. *zvéka*, stč. *zvek*, p. *dźwięk*, r. *zvjak* (također **zvęka* u *zvȅka*). — Glagoli su **zvęčāti* (*zvéčati, zvéči*), **zvęknǫ́ti* (*zvéknuti, zvȇknēm* "razlijegati se, oriti se", sekundarno *zvȅknuti*), **zvękati* (sln. *zvékati*, r. *zvjákat'*).

Usp. *zvȅkēt, zvȅčka, zvekètati, zvèktati, zvèkati* itd.

Zbog zvukoopisnosti stvaraju se nove zvukoopisne riječi, usp. *zvȍcati*.

Polazno je ie. **ǵhwon-k-*, s **ǵhwon-*, koje je također u riječi *zvono* (v.).

Ž

žȁba

Od psl. **žȁba*: stsl. *žaba*, bug. *žàba*, mak. *žaba*, sln. *žába*, č. *žába*, luž. *žaba*, polap. *zobo*, p. *żaba*, r., ukr., bjr. *žaba*.

Stariji bi oblik bio **žěba*; riječ se izvodi od pretpsl. **gēbā*, što je od ie. **gʷeb-ā*. Usporedi prus. *gabawo* "žaba", stsas. *quappa* "punoglavac", srnnj. *quabbe* "vlažna masa", lat. *būfō* "žaba krastača" (iz oskijskog; lat. > tal. *bufone*, stprov. *bufon*).

Ie. **gʷeb-/*gʷob-* bila je dijalekatska, sjevernoevropska riječ za žabu. Mislim da tome svakako treba dodati da se radi najvjerojatnije o zvukoopisnoj riječi.

žȃl, gen. *žála*

Također i *žálo* sr.; "morska obala gdje ima pržine".

Iz dalmatoromanskog odraza grčke riječi *aigialós* "morska obala, žal, brijeg". — Iz drugačijeg je odraza potekla riječ *ìgalo* (također i toponim *Igalo*).

Iz srgrč. *gialós* jest tur. *yalı*; iz toga je *jàlija* "brijeg kraj mora, obala", te alb. geg. *jali* "pučina".

žȁliti, žȁlīm

Od psl. **žalěti/*žalīti*: stsl. *žaliti*, bug. *žàlja*, *žalèja*, mak. *žali*, sln. *žáliti*, č. *želeti*, slč. *želeť*, r. *žalet'*, ukr. *žalíty*, bjr. *žaleć*, *žalić*.

Taj je praslavenski glagol izveden od imenice **žalь* (v. *žao*).

žȁo

U sklopu *žao mi je*; također i prilog.

Riječ je nastala od praslavenske imenice **žalь* "bol, žalost": stsl. *žalь* (i "grobnica"), bug., mak. *žal*, hš. *žȃl* m., sln. *žȁl*, gen. *žȃli*, č. *žal*, slč. *žiaľ*, gluž. *žel*, dluž. *žal*, p. *żal*, r., ukr., bjr. *žal'*.

To **žal-* nastalo je od ie. **gʷēl-*, od čega je i lit. *gėlà* "jaka bol, muka".

Indoevropski je korijen **gʷel-* "bosti, probadati, bol, muka, smrt": grč. *déllithes* "ose", *belónē* "šiljak, igla", arm. *kełem* "mučim", *keł* "rana, čir", *kełerǯ* "bol", stir. *atbaill* "umire" (**gʷl̥-n-*), korn. *bal* "kuga", stengl. *cwëlan* "umirati", stvnj. *quëlan* "trpjeti bol", nj. *quälen* "mučiti", lit. *gélti*, *gė̃lti*, *gė̃liu* "boljeti", *gìlti*, *gìlstu* "oboljeti", latv. *dzel̂t* "probadati", prus. *gallan* "smrt".

V. *žaliti*, *guliti*.

žbȋr

Posuđenica iz mletačkog oblika talijanske riječi *sbirro* "pandur, žbir, stražar", u kojoj je *s-* < lat. *ex-* za pojačanje značenja (usp. i fr. *sbire*, šp. *esbierro*). — Tal. *birro* "pandur, policajac" poteklo je od lat. *birrus* "crven",

jer su panduri neko vrijeme imali crvene uniforme. Lat. *birrus* inačica je prema *burrus*, što je — kroz neki posrednički jezik — došlo iz grč. *pyrros* "vatrenocrven", što je od *pŷr* "vatra" (za tu riječ v. u *piriti*).

žbûn
Također *džbûn*.
Riječ nejasna porijekla. Bit će da je oblik *džbûn* stariji.
Može li se pomišljati na **čьbunъ*, s ekspresivnim *čь-* i *bun-* koje bi se povezivalo s **buniti*? Za **buniti* pretpostavlja se da je zvukoopisno, pa bi onda pozadina te riječi bila slična pozadini riječi **šuma*. — Usp. **čьparъ* (hš. *čpâr* "trn; odlomljena grana na drvetu", *čàpār* "vrsta goluba s razvijenim čapcima") č. *čpár* "kandža") s ekspresivnim *čь-* i *par-* koji ide s **parati*. Usp. i *čäporak* "kandža".

ždrâl
Noviji oblik, nastao preko *ždrâlj*, što je poteklo od psl. **žьravjь*.
Psl. **žeravъ* (što je u *žërav*) jest od ie. **ger-ōw-i-s*.
Indoevropski je korijen zvukoopisno **ger-*, što je još npr. u arm. *krunk* (**geru-n-g-*), grč. *géranos*, kimr., bret. *garan* (**g_er_enos*), lit. *gérvė*, latv. *dzẽrve*, prus. *gerwe* (**gerə-wjā*); usp. stengl. *cranoc*, *cornuc*, stvnj. *chranuh*, *chranih*, nj. *Kranich* (**grənug-*), stengl. *crane*, engl. *crane*, stvnj. *krane*, nj. *Krahn* (iz toga *krân* — usp. u slovenskom prevedenicu *žerjav*).
Slični su nazivi za ždrala i u drugim nostratičkim jezicima, pa se o izvodi tod zvukoopisna **karʌ/*kurʌ* "ždral": afraz. **k(w)rk* (sem. *kurkij*: arap. *kurkīj*, *geez *kʷärāk*; usp. južarab. mehri *kŏr* "čaplja"), ral. **karke/*kurke* (fin. *kurke-*, saam. sjev. *guorga-*), drav. **kor-/*kur*tamil., malajalam., kan. *kakku* ("ždral", tamil. *kuruku* "čaplja"), ?alt. **Kara-/*kura-* (tung.: oroč. *kurau*, *koro*).
Slično i u drugim jezičnim natporodicama.

ždrijêb
Od psl. **žěrbъ/*žerbь/*žerbьjь*: stsl. *ž(d)rěbii*, bug. *žrèbie*, mak. *ždreb* "ždrijeb, kocka", sln. *žrẽb* "ždrijeb", stč. *hřebí*, č. *hřeb* "čavao" (*žr* > *žhř* > *hř*), p. *żerb* "dio zemlje", r. *žérebej* "ždrijeb; komadić kovine i sl.", dijal. *žéreb'e* "narezani komadići olova ili druge kovine; krhotina; uske kriške kruha, trake papira itd.; drvena palica s urezima", dijal. *žérebij* "mjera za površinu zemljišta", ukr. *žérebej* "zemljišna parcela".
Najstarije hrvatsko značenje riječi jest "dio zemlje" (*ždrib*, 1439), što je nastalo od značenja "urez na štapu" (broj ureza označavao je koliko dijelova zemlje kome pripada); prvotno je praslavenska riječ dakle značila "štap za urezivanje".
Indoevrops ki je korijen **gerbh-* "grepsti, činiti ureze, urezivati": grč. *graphō* "pišem" (← "urezujem"; **gr̥bhō* — usp. *gràfija*, *ortogràfija*, *gràfika*, *gràfit* itd.), *grammḗ* "crta" (usp. *gräma* "rukopis, *gramàtika*; to je i u nazivu za jedinicu mjerenja mase *gräm*), engl. *carve* "rezbariti, dupsti, urezivati", stfriz. *kërva*, nizoz. *kerven*, stvnj. *kërfan*, nj. *kerben* "rezati, staviti na rovaš" (zapgerm. **kerfan*), prus. *gīrbin* "broj" (za značenje v. kako je s riječi *broj*).
Što se značenjā tiče, usp. mađ. *rovás* (iz čega je *ròvāš*, starija pak je posuđenica *râboš*) od *ró-* "rezati".

ždrijébe, gen. *ždrèbeta*
Stariji je naglasak *ždrijēbe*, *ždrëbeta*, od psl. **žerbę̍*, gen. **žerbę̍te*; mlađe je psl. **žěrbę*.
Od psl. **žerbę*, gen. **žerbęte*: bug. *žrèbè*, mak. *ždrebe*, sln. *žrebë*, gen.

žrebéta, č. *hříbě*, slč. *žriebä*, gluž. *žrěbjo*, dluž. *žrěbje*, polap. *zribą̂*, p. *źrebię*, ukr. *žereb'já*, bjr. *žérebe* (usp. r. *žerebënok*).

Usp. **žerbьcь* (*ždrijébac*, gen. *ždrijépca*), **žerbíca* (*ždrèbica*).

Indoevropski je korijen **gʷerbh-* "plod; dijete; mlado": grč. *bréphos* "mlado, dijete". Možda ovamo stind. *garbha-* "mlado, dijete", av. *garəva-*, *garəbuš-* isto (za njih v. u *delfin*).

ždrijêti, ždrê

Od psl. **žerti*, **žьrǫ*: stsl. *žrěti*, *žьrǫ*, sln. *žréti*, *žrèm*, stč. *žřieti*, *žru*, p. *żreć*, *żrę*, ukr. *žérti* itd. — Usp. *pròždrijēti*, *pòždrijēti*, *nàždrijēti se*. — *d* umetnuto u skupinu *žr* kao u *ždrijeb*, *ždrijebe* i slično (usp. *str* umjesto *sr* npr. u *struja*).

Psl. **žьrā̃ti*: r. *žrat'*, *žrú* itd.

Ukrštanjem tih dvaju glagola imamo *ždèrati*, *ždërē*.

Ništični prijevojni stupanj *žьr-* jest u *proždřljiv*.

S duljenjem *ь* → *i*: *pòžirati* (usp. *požìrak/pòžirak*), *pròždirati* itd.

Psl. **žerlo*: csl. *žrělo*, bug. *ž(d)relò*, mak. *ždrelo*, sln. *žrélo*, č. *zřídlo*, r. *žereló* itd. — Tomu odgovara lit. *gerklẽ* (**gʷerljā*, prema **gʷerlom* u slavenskom).

Indoevropski je korijen **gʷer-* "jesti, piti": stind. *giráti*, *gṛṇā́ti* "guta, jede" (*giráti* > indoarij.: prakrt. *giraï*, sinhal. *giraṇu* "pohlepno jesti"), *garáḥ* m. "piće", *garám* sr. "otrov" (> ia.: prakrt. *gara-* m. "otrov", gudžarat. *gar* "otrovne fekalije nekih životinja i ptica", marathi *gar* m. sr. "otrov", sinhal. *gara*), av. *gar-* "koji guta" (u složenicama), grč. *borá* "krma, hrana", *borós* "proždrljiv", *bibrṓskō* "jedem" (**gʷₑ-gʷrō-*), *bárathron* "ždrijelo" (**gʷₑrə-*), *dérē* "šija, vrat" (**gʷer-wā*), arm. *keri* "jeo sam", lat. *uorō* "gutam" (**gʷor-ō*), lit. *gérti*, *geriù* "piti", latv. *dzeȓt*, *dzeŗu* isto.

V. *grlo*.

žèći, žèžē

I *žěći*, *žěžē*. — Od psl. **žegti*, **žegǫ/*žьgǫ*: csl. *žešti*, *žegǫ* itd.

Psl. **žьg-* jest u *žgäti*, *žgêm* (usp. *prìžgati*, *sàžgati*, *ùžgati* itd.); part. perf. pas. *žgân* (usp. *sažgan*), od toga izvedeno *žgánci* mn. "palenta", *žgànica* "prepečenica, rakija".

Iterativ s duljenjem *ь* → *i* *žígati*, *žîgām* (v. i *žig*), usp. *žȉžica*, *žȉgica*, *žíža*, *žížak*.

Psl. **žeg-* jest u *žëga*, *pòžeg* "palež" (usp. toponim *Pöžega*: to je u vezi sa starim načinom krčenja, paljenjem šume).

Pretpraslavensko **geg-* nastalo je izjednačenjem od **deg-* (možda je umiješano i ukrštanje s pretpsl. *ger-/*gor-*, koje je u *žeravica*, *gorjeti*), što je od ie. **dhegʷh-* "gorjeti": stind. *dáhati* "gori" (> indoarij.: pali *dahati*, prakrt. *dahaï*, sindhi *ḍahaṇu* "izgarati", pandžap. *dahiṇā* "gorjeti", nepal. *ḍahanu*, asam. *dahiba*, bengal. *dahā*, orija *dahibā*, maithili *dahab*, hind. *dahnā*, gudžarat. *dahvũ*, marathi *dāhṇẽ* itd.), *dahyáte* "zapaljen je" (> ia.: pali *ḍayhati*, prakrt. *ḍajjhaï*, hind. *dāj(h)nā* "gorjeti; biti ljubomoran" itd.), šina *dažóiki* "gorjeti", kašmir. *dazun* "biti zapaljen", av. *dažaiti* isto, hotsak. *dai* "vatra", grč. *téphra* "pepeo", alb. *djek* "gorjeti", lat. *febris* "vrućica" (> roman.: rum. *fiori*, makedorum. *havră*, tal. *febbre*, sardin. logudor. *frea*, retorom. engadin. *feivra*, furlan. *fiere*, fr. *fièvre*, prov. *feure*, katal. *febre*, šp. *hiebre*, port. *febre*), srir. *daig* "vatra", bret. *deu* "paliti", lit. *dègti*, *degù* "žeći", latv. *degt*, *degu* "gorjeti", 'jatv.' *degt* "žeći, paliti", toh. A *tsäk-*, B *tsak-* "žeći", *teki* "bolest".

To je od nostr. **ṭ[o]gʌ* "gorjeti": afraz. **[ṭ]kʷ* "plamen", ?ural. **täl[γ]ʌ(t)*

"vatra", alt. **tˁolga* "vatra" (evenkij. *togo*, nanaj. *tawa*, mandž. *tuwa*).

Ima i izvannostratičkih usporednica: sinokavk. **tʌKwʌ* "gorjeti, tinjati; paliti". — Također u američkim jezicima, u seliškima npr. šusvap *t'ik* "vatra".

žêđ ž., gen. *žêđi*

Također *žèđa, žêđa.* — Od psl. **žędjь/*žędja*: stsl. *žęžda*, sln. *žẹ̑ja.*

Glagol izveden od te imenice jest *žéđati, žêđām*, sa *đ* u infinitivu po prezentu (psl. **žędati, *žędjǫ*), usp. *ožèdnjeti, ožèdnī.*

Polazan je glagol **žędati* (s *ę* u infinitivu po prezentu, umjesto starijeg nesačuvanog **žedati*).

Indoevropski je korijen **gʷedh-*: av. *jaidyat̠* "on moli", grč. *théssasthai, póthos* "želja", ir. *guidim* "molim", lit. *pasigèsti, pasigendù* "težiti (za nečim)", *gedė́ti, gedù, gõdas* "požuda", *godùs* "škrt".

žèludac, gen. *žèluca*

Od psl. **želǫdьcь*: mak. *želudec*, sln. *želôdec* itd. — Psl. **želǫdъkъ* jest u bug. *želъ̀dъk*, p. *żołądek*, r. *želúdok* itd.

Nazvan po želudu jer na njega liči.

Psl. **želǫdъ* "želud, žir" jest u bug. *žèlъd*, mak. *želad*, hrv. *žëlūd*, sln. *žélod*, č. *žalud*, slč. *žaluď*, gluž. *žołdź*, dluž. *žołuź*, p. *żołądź*, r. *žëluď*, ukr. *žóluď*, bjr. *žóludź.*

Indoevropski je korijen **gʷel-* "žir" odražen npr. u stind. *gīr, giráḥ*, grč. *bálanos* (**gʷel-əno-s*), arm. *kaɫin*, lat. *glāns*, gen. *glandis* (*glans, glande* > roman.: rum. *ghindă*, tal. *ghianda*, sardin. logudor. *lande*, retor. engadin. *glanda*, furlan. *gland*, fr. *gland*, prov. *glan*, stšp., port. *lande*), lit. *gìlė, gilė̃, gylė̃*, latv. *dzìle, dzīle, zīle*, prus. *gile.*

žèljeti, žèlīm

Od psl. **želě́ti, *željǫ*: stsl. *želěti*, sln. *želẹ́ti, želím*, stč. *želeti*, slč. *želeť.*

Mlađe je psl. **želā́ti, *želajǫ*: stsl. *želati*, bug. *želàja*, r. *želát', želáju*, ukr. *želáty.*

Usp. *žèlja* (**željà*), *žëljan/žêljan* (**želьnъ(jь)*); *žëljkovati, priželjkívati, prižèljkujē.*

Indoevorpski je korijen **gʷhel-* "željeti", od kojega su još npr. grč. *théllō* "hoću, želim", stnord. *gildra* ž., *gildri* sr. "zamka, klopka, stupica", *gilja* "namamiti, navesti, zavesti", stšv. *giælskaper* "blud, razvrat".

Čini mi se mogućom veza s ie. **gʷheldh-*, od čega je **žьlděti* (v. *žudjeti*).

žèljezo

Od psl. **želě̃zo*: stsl. *želězo*, bug. *željàzo*, mak. *železo*, sln. *želézo*, č., slč., gluž. *železo*, dluž. *zelezo*, polap. *zil'ozü*, p. *żelazo*, kašup. *želazo*, r. *želézo*, ukr. *zalízo, želízo*, bjr. *žaléza, zaléza.*

Povezuje se s lit. *geležìs*, žemajt. *gelžìs*, latv. *dzèlz(i)s*, prus. *gelso.* Tomu se dodaje grč. *khalkós*, što znači "mjed, bakar, bronca".

Pomišlja se na vezu s hat. *hapalki-* [*haflki*] "željezo"; usp. i gruz. *rḳina* isto. Ovamo i grč. *khálybs* "čelik". — Metalurgija željeza bila je razvijena u Maloj Aziji već koncem III. tisućljeća pr. n. e., pa se zato izvor tih sličnih riječi traži u hatskoj. Dakle to bi bila lutajuća riječ. (Usp. i sličnozvučno sinotib. **qʰleks-* "željezo".)

Baltijske i slavenske riječi tumačile su se i pomoću ie. **ghel(e)-ǵhel-*, s **ghel-/*ǵhel-* koje je u *žut* i drugdje (v.).

Svakako je veoma zanimljivo i uvjerljivo tumačenje riječi **želězo* pomoću riječi **želza* "žlijezda" (v.). Polazna bi bila zamisao o zbitosti,

stvrdnutosti, nadutosti, što bi bila značenja zajednička za oba pojma. Slična je bliskost i u baltijskom — lit. *geležìs* "željezo" prema *geležuonys* mn. "žlijezde". Takvo razmišljanje potvrđuje se i značenjskom usporednošću u lat. *ferrum* "željezo" (što može biti od **fersom* < **dhers-o-m*; lat. > roman.: rum. *fier*, veljot. *fiar*, tal. *ferro*, sardin. logudor. *ferru*, retorom. engadin. *fier*, furlan. *fier*, fr. *fer*, prov., katal. *ferre*, šp. *hierro*, port. *ferro*) prema nj. *Druse* ž. "istrošena ruda; kristalima ispunjena šupljina u kamenu" (što je od germ. *drōs-* < ie. **dhrōs-/*dhrās-*) i *Drüse* ž. "žlijezda" — usp. stvnj., srvnj. *druos*, srnnj. *drōse*, *drūse* "žlijezda". Ti su primjeri dakle od ie. **dher-s-om* i **dhr-ōs-*.

Moguće je da je bilo međusobnih utjecaja riječī različita postanja.

žèna

Od psl. **žena̍*, ak. **ženǫ̍*: stsl. *žena*, bug. *ženà*, mak. *žena*, sln. *žéna*, č., slč. *žena*, luž. *žona*, p. *żona*, r. *žená*, ukr. *žoná*, bjr. *žaná*.

Od ie. **gʷenā́* "žena", od čega su još het. *kwinna-*, luvij. *wanatti-/wanatti-* < **wanā*, lidij. *kâna*, armen. *kin*, stir. *ben*, gal. *-bena*, mesap. *benna*, lepont. *venia*, trač. *ben-*, prus. *genno*, toh. B *śana*. — Drugačije su tvorbe alb. *zonjë* "gospođa, gospodarica" (**gʷenjā*), alb. geg. *grue*, tosk. *grua* "žena" (**gʷen-ōn*), got. *qino*, stnord. *kona*, stengl. *cwene*, engl. *quean* "prosta žena, ženska, djevojčura, drolja", stsas. *cwena* "žena", nizoz. *kween* "jalova krava", stvnj. *quena*, *quina* "žena" (germ. **kwenōn* < **gʷen-ōn*); produljen vokalizam u got. *qēns*, stnord. *kvæn*, *kván*, stengl. *cwén* "žena (kraljeva itd.)", engl. *queen* "kraljica", stsas. *quān* (germ. **kwæniz* < **gʷēn-*); stind. *jániṣ* "žena" (u tome je **gʷen-*; *jáni-* > ia.: pali *janikā* "mati", prakrt. *jaṇī* "žena", sindhi, lendi, pandžap., gudžarat. *jaṇī*, bengal., maithili, hind. *janī* isto, marathi *jaṇ* "osoba"; usp. i rom. (Arm.) *ǰanrav* "nevjesta, mlada"), baškarik *ǰīn* (u *ǰīn kar-* "udati se"), *gnā* "boginja" (**gʷnā*); av. *ǰanay-* "žena" (usp. part. manihej. *jn* "žena", baluči sjev. *ǰan*, kurd. kurmandži *žьn*, tališ. *žen*, srperz., klasperz. *zan*, perz. *zän*, tadž. *zan*, tat. *zän*, bahtijar. *zēna* isto, pašto *ǰən* "djevojka", šugnan. *ǯin* "žena", iškašim. *žonž* < **ǰani-či-*, jidga *žíŋko* < **ǰaini-kā* isto); grč. *gynḗ* (**gʷ̥nā*; genitiv *gynaikós* — usp. pridjev *gynaikeîos* "ženski", koji je npr. u internacionalizmu *ginekològija*; miken. *ku-na-ja* = *gynaiā* "ženski").

Indoevropsko **gʷen-* nastalo je od nostratičkog **küni* "žena", što je odraženo još u afraz. **k(w)n/knw* (sem.: akad. (poznobabilon.) *kinītu* "jedna od žena u mnogoženstvu"; kušit.: oromo *qena* "gospođa, kraljeva žena"; zapčad. ** kwin-* > **kʷin-* "jedna od žena": tangale *kin* "sestra", vardži *kinai* "jedna od žena", mburku *kina* itd.), altaj. **küni* "jedna od žena u mnogoženstvu" (turkmen. *güni*, azerb. *günü*).

Usporednica je sinokavk. **qwEnʌ* "žena" u jenisej. **qʌm-* ili **χʌm-* (ket. *qīm*, jugan. *xem/xim* "žena", arin. *bi-qamal* "(moja) žena", *kemelä* "žena", pumpokol. *ilsem* < **ils-qem* isto) i u sjevkavk. **q(w)änʌ* (istkavk. **λ̄ynεʌ* ili **λynεʌ*: pradagestan. **qʰʌmʌ* "žena" u pralezgin. **χom-(ʌpp)* "ženka; žena": arčin. *χom* "žene", tabasaran. *χuppir* "žena", arin. *χumbar* "žene", kryc. *χinib* "ženka, žena", laki *qami* "žene").

Usporednica ima i u američkim jezicima — amerind. **kuan* "žena, gospođa" dalo je odraze u makroalgonkinskim jezicima (tonkava *kʷān* "žena" — Teksas, SAD), hokanskim (seri *kuãam* — Sonora, Meksiko), penutijskim (jokuc *kain* — Kalifornija, SAD; cimšij. *hanax* — Brit. Kolumbija, Kanada), oto-mange (tequistlatec *(l)aga'no* — Oaxaca, Meksiko), pano-takanskim (yuracare *igũn* "djevojka" — Bolivija) i drugim jezicima (guahibo *kvantua* "prva žena" — Kolumbija).

žȅnīk
Od psl. **ženixъ* "ženik, mladoženja": stsl. *ženixъ*, sln. *ženíh*, č. *ženich*, p. *żenich*, r. *ženíx* itd.
Sufiksom *-xъ* načinjeno od glagola **ženiti (sę)*. Značenjski je tako načinjeno npr. i grč. *mnēstḗr* "ženik, prosac", *mnáomai* "prosim djevojku, snubim".
I u slavenskom, kao i u drugim indoevropskim jezicima, novotvorina (usp. grč. *nymphíos* : *nýmphē* "nevjesta", lit. *jaunìkis* : *jaunas* "mlad" itd.).

žȅstok, a, o
Od psl. **žestokъ(jь)*: bug. *žestòk*, mak. *žestok* "žestok, surov".
Načinjeno od **žestъ*: stsl. *žestъ* "tvrd", str. *žestъ*; usp. u našem jeziku poimenčen pridjev ž. roda *žésta* "drvo Acer tataricum; (novotvorina) alkohol", te komparativ za *žestok žȅšćī*.
Usp. **žestъkъ(jь)* u r. *žëstkij* "tvrd, čvrst, krut,surov, grub, žestok, oštar", ukr. *žorstkýj*.
Usp. *žéstiti se*, *žȇstīm*, *ražéstiti se* itd. Zbog značenja tih glagola i zbog ruskoga dijalekatskoga komparativa *žegče* (prema *žestče*) bit će da je polazno psl. **žeg-*, za koje v. u *žeći*.

žȅti, žȁnjēm/žnjȇm
Od psl. **žęti*, **žьnjǫ*: stsl. *žęti*, *žьnjǫ*, sln. *žéti*, *žánjem*, č. *žíti*, *žnu*, slč. *žat'*, *žnem*, gluž. *žeć*, dluž. *žeś*, p. *żąć*, *żnę*, r. *žat'*, *žnú*, ukr. *žáty*, bjr. *žać*.
Od toga **žęty*, gen. **žętъve* (*žȅtva*).
Usp. lit. *genė́ti* "ljuštiti, kljaštriti", latv. *dzenēt* isto.
Od ie. **gʷhen-* "udarati" (usp. stind. *hánti* "bije, udara"), za koje dalje v. u *goniti*.

žȅzlo
Najvjerojatnije posuđenica iz č. *žezlo*. Riječ je postojala u starom jeziku, usp. *žazal* m.
Psl. **žьzlъ*/**žьzlo*: stsl. *žьzlъ*, *žezlъ*, bug. *žèzъl*, mak. *žezol*, č. *žezl*, *žezlo*, slč. *žezlo*, r. *žezl*, gen. *žezlá*.
Riječ nejasna porijekla.

žȉca
Od psl. **žíca*: bug. *žìca*, r. dijal. *žíca* "vuna za predenje"; usp. č. dijal. (šles.) *žičica* "trava".
Sadrži ie. **gʷhí-kā*, s **gʷhī-* < **gʷhijə-*; usp. stind. *jyā́*, ved. *jiyā́* "tetiva" (> indoarij.: pali *j(i)yā*, sinhal. *diya*), aškun *žī*, vajgali, kati *jī*, prasun *žī*, kalaša *jī* (indoiran. **ǰiyā*), av. *jyā*, stperz. *jiyā* "žila", grč. *biós* "lȗk", kimr. *gi*, mn. *giau* "živci", lit. *gijà* "nit u osnovi za tkanje", latv. *dzija* isto.
Korijen je **gʷheiə-* (st. **gʷheiH-*) "žila, uzica". — V. *žila*.

žídak, žítka, o
Od psl. **židъkъ(jь)*: stsl. *židъkъ*, sln. *žídek*, č. *židký*, r. *žídkij* itd.
To *žid-* jest od ie. **gʷeid(h)-* "mulj, blato": grč. *deĩsa* "izmet, blato" (**gʷeidhjā* ili **gʷeidsā*), stnord. *kveisa* ž. "prišt".

žȋg
Od psl. **žigъ*: bug. dijal., mak. *žig*, sln. *žig* "oganj, požar", slč. *žih* "vatra, oganj", r. dijal. *žig*, bjr. *žyh* itd.
Od glagola **žīgati* (od njega u našem jeziku *žȉgati*), koji sadrži produljenje *ь → i*, od **žьgāti* (*žgȁti*). — V. *žeći*.
Za značenje usporedi vezu *pečat : peći*.

žȉla

Od psl. **žī̈la*: stsl. *žila*, bug. *žìla*, mak. *žila*, sln. *žíla*, č., slč. *žila*, gluž. *žiła*, dluž. *žyła*, p. *żyła*, r. *žíla*, ukr. *žýla*, bjr. *žýla*.

Od ie. **gʷhī-slā*, od čega su još lit. *gýsla, gį́sla*, (žemajt.) *ginsla*, latv. *dzī̂sla*, prus. *gislo* "žila".

Usp. još arm. *jil*, lat. *fīlum* "nit" (**gʷhī-slo-m*; lat. > roman.: rum. *fir*, tal. *filo*, sardin. logudor. *filu*, retorom. engadin., furlan., fr., prov., katal. *fil*, šp. *hilo*, port. *fio*).

Načinjeno od **gʷhī-*, što je još u *žica* (v.).

žȋr

Od psl. **žirъ*: bug. *žir* "masnoća, salo, žir", sln. *žír* "hrana, žir", slč. *žír* "krma", p. *żyr, żer* "hrana, krma", r. *žir*, gen. *žíra* "masnoća, mast, salo, loj", ukr. *žir* itd.

To je od ie. **gʷī-ro-s*, usp. stind. *jīráḥ* "živ, živahan, nagao, hitar", kašmir. *zīr* "gurkanje", av. *jīra-* "živ, živahan, lukav".

Za **gʷī-* v. u *živ*.

žȉto

Od psl. **žī̈to*: stsl. *žito*, bug. *žìto*, mak. *žito*, sln. *žíto*, č. *žíto*, slč., gluž. *žito*, dluž. *žyto*, polap. *seití*, p. *żyto*, kašup. *žëto*, r. *žíto*, ukr. *žýto*, bjr. *žýta*.

Praslavenska je riječ označavala razne vrste žita i žitarica — ječam, raž, pšenicu, proso — te neke vrste jela od njih. Ona je poimenčen part. perf. pas. srednjeg roda od glagola **žiti* (m. rod **žī̈tъ* jest u hrvatskom osobnom imenu *Zyth* = *Žit* iz 1222, u r. dijal. *žit* "žito u zrnju", p. *żyt* i dr.). Usporednice slična značenja jesu kimr. *bwyd* "jelo" (**gʷeito-*), prus. *geits* "kruh" (< **geit(a)s* < **gʷeito-*).

V. *živ*.

žȋv, žíva, o

Od psl. **žȋvъ*, **živȁ*, **žȋvo*, odr. **živъjь*: stsl. *živъ*, bug., mak. *živ*, sln. *žȋv*, *žíva*, č., slč. *živ*, gluž. *žiwy*, dluž. *žywy*, polap. *zaivě*, p. *żywy*, r. *živój*, ukr. *živýj*, bjr. *žyvý*.

Od ie. **gʷī-wó-s:* stind. *jīváḥ* (> indoarij. "život": pali *jīva-* m. "život, duša", prakrt. *jī(v)a-* "život, živo biće", hind. *jīu*, *jī*, *jiyā* "život, duša" itd.), kašmir. *zīv, zuv* "živo biće, tijelo", stperz. *jīva-*, av. *jva-*=*jīva-* (usp. puštu *žə́way* < **ǯī́waka-* < arij. **ǯīvás*), lat. *uīuus* (> roman.: rum. *viŭ*, veljot. *vei*, tal. *vivo*, sardin. logudor. *biu*, retorom. engadin., furlan., fr. *vif*, prov., katal. *viu*, šp., port. *vivo*), osk. *biuus* mn., stir. *biu*, *beo*, kimr. *byw*, bret. *beo*, korn. *byw, bew* (kelt. **bīvos* < ie. **gʷīwós*), lepont. *piuo-*, got. *qius* (germ. **kwīwáz* < ie. **gʷīwós*), lit. *gývas*, latv. *dzîvs*, prus. *giwan* (poimenčeno, "život"), **gīwans* — sve "živ". — Usp. **gʷi-wo-s*: grč. *bíos* "život" (usp. intern. *biològija*), got. *qius* "živ, živahan".

Psl. **živěti* (*žívjeti*) načinjeno je od **žīti*: stsl. *žiti*, bug. dijal. *žìja*, mak. *žie*, hš. *žȉti*, sln. *žiti*, č. *žiti*, slč. *žit'*, gluž. *žić*, dluž. *žyś*, r. *žit'*, ukr. *žýty*, bjr. *žyć*. Tome su izravne usporednice lit. *gýti*, latv. *dzīt* "živjeti". — Usp. stind. *jívati* "živi, živ je" (> ia.: pali *jīvati*, prakrt. *jīvaï*, *jīaï*, rom. (Evr.) *jīv-*, bengal. *jiyā*, hind. *jīnā* itd.), kašmir. *zuvan* "živjeti", av. *jvaiti* "živi, živ je", stperz. *jīvā* "živi!", kurd. kurmandži *ži-* "živjeti", tališ. *žie* inf., klperz. *zī-*, perz. *zi-*, tadž. *zi(y)-*, sogd. *jw-*, lat. *uīuere* "živjeti" (> roman.: arum. *vie*, tal. *vivere*, sardin. logudor. *biere*, retorom. engadin. *viver*, furlan. *vívi*, fr. *vivre*, prov., katal. *viure*, šp. *vivir*, port. *viver*).

Od ie. **gʷī-g-* jesu stnord. *kvikr, kykr* "živ, živahan", stengl. *cwic(u), ucu*,

oengl. *quick* "živ, živahan, okretan, brz, hitar, žustar", nizoz. *kwik*, stvnj. *chëc, chëh*, srvnj. *këc, quëc*, nj. *keck* "smion, drzak" (iz toga *kěk*), švic. *chech* "jak" itd., latv. *dzîga* "život".

Ie. **gʷeiə-* (starije **gʷeiH-*) dalo je još arm. *keam* "živim" (**gʷĭj-ā-*), grč. jon. *zṓō* "živim" (**gʷjō-jō*), *zṓjōn* "životinja" (usp. intern. *zoològija*), *hygiḗs* "zdrav" (→ *hygieinḗ (tekhnḗ)*, iz toga intern. *higijéna*; *hy*< **su-* "dobar", za koje v. u *zdrav*).

Psl. **živòtъ*, gen. **životȁ* (stsl. *životъ*, bug. *živòt*, mak. *život*, hš. *žȉvot*, gen. *živȍta*, č. *život*, p. *żywot*, r. dijal. *živót* itd.) poteklo je od **gʷīwotós*, a od ž. roda **gʷīwotā́* jesu lat. *uīta* (> roman.: rum. *vită*, tal. *vita*, sardin. logudor. *vida*, fr. *vie*, prov., katal., šp., port. *vida*), lit. *gyvatà*. — Usp. stind. *jīvitám* "život" (**gʷīwətom*; ia.: pali *jīvitam*, prakrt. *jīvia-*, *jīa-*, sindhi *jīo*, sinhal. *divi* itd.), grč. *bíotos* m., *biotḗ* ž. "život" (**gʷĭwotos, -ā*; usp. *biòtika* "znanost o životu").

Ie. **gʷeixʷ-/*gʷjexʷ-* imalo je starije značenje "biti zdrav, dobro se hraniti", a potječe od nostr. **kojHa* "debeo, zdrav", od čega je još ural. **kōja* "debeo, mastan" (fin. *kuu* "masnoća", udmurt. *kęj* "debeo, mastan", *kwajy-* "gojiti se, debljati se", mađ. *háj* "masnoća"), altaj. (kalm. *xojŏ(tɛ)* "hranjiv, obilan").

Izvannostratička usporednica jest sinokavk. **ɡwajʌ* "debeo" (jenisej.: ket. *qōj*; sjevkavk. **ʾʌ-gwʌ-*).

V. *gojiti, žito.*

žlȉca

Od psl. **lъžíca*: csl. *lъžica*, bug. *lъžìca*, mak. *lažica*, hš. još i *lȁžica, lȍžica* itd., sln. *žlíca*, č. *lžíce*, slč. *lyžica*, gluž. *łžica*, dluž. *łžyca*, polap. *lazéića*, str. *lъžica*.

Psl. **lъžьka* jest u p. *łyzka*, r. *lóžka*, dijal. *lýžka*, ukr. *ložka, lyžka*.

Polazno je **lъga*, čiji odrazi nisu sačuvani (usp. još **lъgъtь* u slovin. *lgièt* "mistrija").

Uspoređuje se s alb. *lugë* "žlica" te oboje dalje sa stind. *rujáti* "lomi; uzrokuje bol" (**lug-e-ti*; indoarij.: pali *rujati* "boli", sinhal. *ridenavā* "osjećati bol" itd.), oset. *alygd* "zarez, zasjek", iškašim. *rej-, rež-* "rasparivati, razvezivati" (iran. **rōgai-*, **rōǰī-*) — pa bi sve to bilo od ie. **leu-g-*, od korijena **leu-* "rezati, lomiti": stind. *lunā́ti* "odreže" (> ia.: pali *lunāti*, prakrt. *luṇaï*, hind. *lunnā, nunnā* "odrezati" itd.), kašmir. *lŏnun* "odrezati", grč. *lýō* "gubim", lat. *luō* "platim, trpim" itd.

Za značenje usp. šv., dan. *sked* "žlica" prema stvnj. *sceidōn* "raskoliti", stengl. *spón*, engl. *spoon* "žlica", st. i "iver, trijeska".

žlijêb

Od psl. **želbъ*: csl. *žlěbъ*, bug., mak. *žleb*, sln. *žlēb*, č., slč. *žlab*, luž. *žłob*, p. *żłób*, r. *žëlob*, ukr. *žólob*, bjr. *žólab*.

Vjerojatno sadrži ie. **gʷelbh-*, što bi moglo biti od st. **gu̯elbh-*; tada bi od **geulbh-* bilo **gleubh-* "rezati, cijepati, dubiti" (za to v. u *dubok*).

žlijézda

Od psl. **želzā́*: csl. *žlěza*, bug. *žlezà*, mak. *žlezda*, sln. *žléza*, stč. *žléza*, č. *žláza*, slč. *žléza*, luž. *žałza*, p. *zołza*, r. *železá*, ukr. *zalóza*, bjr. *zalazá, zalóza*.

Riječ *žlijézda* ima *-d-* vjerojatno po nepotvrđenu umetnutu *d* iz pridjeva ž. r. **žlězdna*.

Uspoređuje se s arm. *geljk^h* mn. "žlijezde", lit. *gẽležuones, gẽležaunes, gẽležūnės* mn. isto.

To je ie. **ghel-ǵh-*, sa sufiksalnim *-ǵh-*. Polazno je ie. **ghel-*. Pomišlja se na to da je to **ghel-* isto **ghel-* "okrugla izraslina" koje je npr. u **golva* (v. *glava*), **žely* "želva". — V. *željezo.*

žȑtva

I *žȓtva.* — Riječ iz crkvenog jezika. Polazno je psl. **žьrtva* (stcsl. *žrьtva*; r. *žertva* iz csl.), što je od part. perf. pas. **žьrtъ* "žrtvovan".

Glagol je **žьrti, *žьrǫ* "činim žrtvu, žrtvujem". — Usp. **žьrь̀cь*, gen. **žьrьcà* "svećenik": stsl. *žьrьcь*, r. *žrec*, gen. *žrecá* (iz ruskog je *žrȅc, žrc*, kao naziv za slavenskog pretkršćanskog svećenika).

Indoevropski je korijen **g^{w}er(ə)-* "povisiti glas, moliti (se)": stind. *gr̥ṇā́ti* "pjeva, hvali", *gír-* ž. "hvala, nagrada", lat. *grātus* "ugodan", osk. *brateis* gen. "zahvalnost", stir. *bard* "pjevač, bard", kimr. *bardd* (**g^{w}r̥̄-d(h)o-s*; riječ *bärd* jest iz lat. *bardus*, što je iz galskog), gal. *ratu* instr. "zahvalnost" (**g^{w}rātō*), lit. *gìrti, giriù* "hvaliti, slaviti", *gẽras* "dobar", latv. *dzir̃t* "slaviti", prus. *girtwei* "hvaliti".

žȓvanj, gen. *žȓvnja*

Stariji je oblik *žȓnev*, gen. *žȓnve*; usp. i *žȓvanj* ž., gen. *žȓvnji.* — To je od psl. **žьrny*, gen. **žьrnъve*: sln. *žȓnev*, gen. *žȓnve*, č. *žernov*, p. *żarnów*, r. *žërnov* itd.

Baltijske su usporednice latv. *dzir̃nus, dzir̃navas, dzirnuvas*, prus. *girnoywis* **[girnuvis]*.

To je od ie. **g^{w}r̥̄-n-ū*; usp. got. *-qaírnus*, stnord. *kvern*, stengl. *cweorn*, stvnj. *quirna* (**g^{w}ernā*).

Istog su značenja ove srodne riječi: stind. *grā́van* ("kamen za pritiskanje"; ia.: prakrt. *gāva-, gāvāṇa-*), arm. *erkan* (**g^{w}rā-nā*), srir. *bró*, gen. *brán*, kimr. *breuan*, stkorn. *bron* (**g^{w}rāwn̥-*), bret. *breo* (**g^{w}rāwā*), lit. *gìrna* itd.

Pretpostavlja se da je indoevropski korijen **g^{w}er-* "težak": stind. *gurúḥ* "težak" (> indoarij.: pali, prakrt. *garu-*, hind. *garuā*, sinhal. *guru*), kašmir. *gor^u*, grč. *barýs* (usp. *barìtona, bàriton, barisféra, barìōn, baricentar* itd.), lat. *grauis* (> roman.: tal., šp., port. *grave*; **greuis* — po *leuis* "lagan" — dalo je rum. *greŭ*, tal. *greve*, fr. *grief*, prov., katal. *greu*, stšp. *grieve*; usp. *grávis, gravitácija* itd.) srir. *bair*, got. *kaúrjōs* mn. ž. itd.

žȗč ž., gen. *žȕči*

Od psl. **žьlčь*: stsl. *zlьčь, zlъčь, žlъčь*, bug. *žlъč(ka)*, mak. *žolč*, sln. *žȏlč*, č. *žluč*, slč. *žlč*, gluž. *žołč*, dluž. *žołź, žołc*, p. *żołć*, r. *žëlč'*, ukr. *žovč*, bjr. *žoŭć*.

Izvedeno od pridjeva **žьlkъ* "gorak, grk", usp. **žь̏lkъkъ* (odr. **žь̏lkъkъjь*) u hrv. kajk. *žȕhek, žȕhak*, sln. *žólkek, žólhek* (usp. bjr. *žoŭkly* "gorak"), sa sufiksom *-kъ* (usp. **gladъkъ, *gybъkъ, *krěpъkъ, *blizъkъ* itd.).

U **žьl-* jest ništični prijevojni stupanj **gh$_e$l-* od ie. **ǵhel-/*ghel-* "žut" (v. *žut*); usp. grč. hom. *khólos* "žuč, zloba", *kholḗ* "žuč, gnjev, ljutina" (to je u *kolèrik* "žučljivac", *kòlera/koléra*), lat. *fel*, gen. *fellis* "žuč, zloba" (> roman.: rum. *fiere*, tal. *fiele*, sardin. logudor. *fele*, retorom. engadin. *feil*, furlan. *fel*, fr. *fiel*, prov., katal. *fel*, šp. *hiel*, port. *fel*), stnord. *gall* sr. "žuč, srdžba; otrov", stengl. *gealla*, stvnj. *galla*, nj. *Galle* "žuč" (germ. **gall-ōn-*, **gall-* < **ghol-n-*). — S drugim sufiksom u baltijskom: lit. *tulžìs*, latv. *žul(k)ts* "žuč" (s premetanjem: *tulžis* < **žultis*; to je ie. **ǵh$_o$l-ti-*).

žúdjeti, žúdīm

Od psl. **žьlděti*, od čega je još npr. csl. **žlьděti, žlьždǫ*, rcsl. *žlьděti*. U tom je ie. **ghl̥-* ili **gʷhl̥-* i sufiksalno *-d-*, a korijen je **ghel-* ili **gʷhel-* (za **gʷhel-* v. u *željeti*). Prijevojni stupanj *o* vidi se u **goldь* i **goldъ* "glad" (v.).

S glagolom *žúdjeti* povezane su riječi *žûdan* "žedan", *žúdnja, pöžuda*.

V. *žaliti*.

žúna

Od psl. **žьlna*: csl. *žlъna*, bug. dijal. *žъ̀lnà, žèlnà*, mak. *žolna*, sln. *žólna*, č. *žluna*, slč. *žlna*, luž. *žołma*, p. *zołna*, r. *želná*, ukr. *žovná*, bjr. *žaŭna*.

Usp. latv. *dzilna* "djetao".

Ptica je tako nazvana po žutoj boji perja: za *žьl-* v. u *žut*.

Pomišlja se i na drugo tumačenje: da riječ, koja može označavati bilo koju pticu iz porodice djetlova (žuna zelena i siva, djetao veliki, srednji, mali, seoski, crni, troprsta tukavica, vijoglavka), treba tumačiti kao srodnu litavskom glagolu *gìlti, giliù* "bosti, pikati", također "probadati", "boljeti", što je od ie. **gʷel-* (v. u *žao*). — Slično je porijeklo praslavenske riječi **dętelъ* (*djètao*, gen. *djètla*, također *djëtel* i sl., usp. mak. *detel*, sln. *détel*, gen. *detla*, č. *datel*, r. *djátel* itd.): to je **dę-tel-*, od **delb-tel-* ili **dьlb-tel-*, pa je djetao onaj koji dubi.

žúpa

Znači "stara slavenska administrativna jedinica; žitelji župe, čeljad kućne zadruge; kraj izložen suncu, prisoje", donedavno naziv teritorijalne jedinice, danas oznaka za crkvenu jedinicu. — Od psl. **župa*: mak. *župa*, sln. *žúpa*, č. *župa*, str. *župa*, ukr. *žúpa*.

Župom je upravljao **županъ*: hrv. *žùpān*, gen. *županа*, i *žüpān*, sln. *župán* danas "gradonačelnik" i sl., č. *župan*, r. *župán* itd. — Riječ je prvi put zabilježena na području slovenskog jezika: u latinskom zapisu 777. g. *jopan*. Usp. npr. u XII. st. *supan* u lužičkom (također u latinskom zapisu). — Usp. i *županìja*.

Riječ **župa* označavala je teritorijalnu i upravnu jedinicu jednog plemena, a kasnije je to sämo administrativna jedinica, bez plemenske značajke. Župa je bila manje područje, omeđeno prirodnim granicama, naprimjer u zaštićenoj kotlini ili dolini.

U X. stoljeću, kako izvještava Konstantin Porfirogenet, Hrvatska je bila podijeljena na jedanaest županija (u grčkom zapisu *zoupanía*: s grčkim sufiksom *-ia*; kasnije tako i lat. *juppania*).

I u Srbiji su postojale župe kao administrativne jedinice, na čelu im je bio župan (i u XI—XII. stoljeću srpski se vladar naziva velikim županom).

Starije je značenje riječi **župa* "otvoren pojas u dolini" i slično. — To potvrđuju riječi kao bug. *župa* "grob", p. *zupa* "rudnik soli", ukr. *župa* isto, usp. stsl. *župište* "grob"; polazno bi za oba skupa značenja bilo "udubljeno mjesto" ili sl.

Zato se psl. **župa* izvodi bolje ne od **gheu-p-* (s **gheu-* "saviti, iskriviti"), nego od **g(h)eup-* "šupljina, jama": av. *guf-ra-* "dubok, tajan", grč. Hes. *gýpē* "jama; sklonište", stengl. *cofa* "sobičak, skrovište; rupa, jama", engl. *cove* "svod", stvnj. *kobe* "pregradak u staji; duplja, šupljina", nj. *Koben* "svinjac, obor; loš stan".

Usp. **gheub-* u stnord. *gopi* "prazan čovjek", island. *gopi* "otvor; klanac, tjesnac", norv. *gop* sr. "ponor".

Ie. **g(h)eup-/*gheub-* poteklo je od nostr. **gopa* "šupalj, prazan", što je u afraz. **gwP* "šupalj, prazan" (sem. **gwp*: arap. *ǧawf* "trbušna šupljina", hebraramej. *gōp̱* "tijelo", **gwb* u arap. *ǧubb, ǧawba* ž. "jama; bunar"; kuš.: somal. *gof* "šuplja jama; suho riječno korito"; čad.: bata *gwe* "rupa), ?kart. **kwab-* "jama, pećina" (gruz. *kvab-*, megrel. *kwib-*, ?svan. *kwaba* — **kwab-* premetanjem zvučnosti/bezvučnosti od **gwap-*), ural. **koppa* "šupalj, prazan; lubanja" (fin. *koppa* "šupalj; šupalj predmet", saam. sjev. *gŏppe* "šupljina"), ?drav. (tamil., malajalam. *koppam* "jama zamka za slonove"), alt. **goba-/*gobi-* "šupalj, prazan; udubljenje, ulegnuće" (turkij. **Koba/*Koby* "pust; pustinja" (iz toga mong. **gobi* "pustinja": mong. pism. *ɣobi* — usp. ime pustinje Gobi): azerb. *gobu* "jama", tur. *kovuk* "pust, prazan"; mong.: mong. pism. *ɣobil* "šupljina, jama", halha *gowil* isto).

žúriti, žúrīm

Od psl. **žuriti (sę)*, mak. *žuri (se)* "žariti (se) koprivom", sln. *žúriti*, *žȗrim* "oljuštiti, otrijebiti", č. *žúřiti* "rasrditi se, razgnjeviti se", slč. *žuriť* "srditi se; žalostiti se", dluž. *žuriś se* "srditi se", stp. *żurzyć się* "srditi se", dijal. "svađati se", r. *žurit'* "koriti, grditi", dijal. *žurit'sja* "tugovati, žalostiti se", ukr. *žurýty* "žalostiti", brj. *žurýcca* "brinuti se", *žurýć* "tugovati".

Usp. *žȕra* "malen i mršav čovjek; bolest u konja od koje je bijesan". Sadrži ie. **geur-*, što je prošireno od **geu-* "savijati".

V. *gurati, žustar.*

žȕstar, žȕstra, o

Od psl. **žustrъ(jь)*. — Usp. r. dijal. *žustro* "bojko, provorno" te bjr. *žostry* "spretan".

Dalje nejasno. Da se možda izvoditi od ie. **geu-* "savijati" (pa mi se čini vjerojatnim razvoj od **geusro-, *geuttro-* i sl.).

žȗt, žúta, o

Od psl. **žьltъ(jь)*: csl. *žlъtъ*, bug. *žъlt*, mak. *žolt*, sln. *žôlt, žólta*, č. *žlutý*, slč. *žltý*, luž. *žołty*, p. *żołty*, kašup. *žåłti*, r. *žëltyj* (*žëlt, želtá, žëlto*), ukr. *žóvtyj*, bjr. *žoŭty*.

Sufiksom *-to-* načinjeno od ništičnog prijevojnog stupnja **gh̥l-* od ie. **ghel-* "žut, zelen". Usp. također s *-t-* lit. *geltas* "žut", latv. *dzęlts*, dijal. *zelts*, 'jatv.' *zełd*, prus. *gelatynan* isto. — S drugim sufiksima, i s **ǵhel-/*ghel-*: stind. *hári-* "svijetao, žut" (**ǵhelə-*; indoarij.: pali, prakrt. *hari-* "žutosmeđ, zelen", hind. *har(i)* "zelen"), *háritaḥ* "žut, zelen" (**ǵhelə-to-*; ia.: pali *harita-* "zelen, svjež", prakrt. *hariya-* "zelen", hind. *har(iy)ā* isto itd.), *híraṇya-* sr. "zlato, novac" (ia.: pali *hiraññа-* sr. "zlato", prakrt. *hiraṇṇa-* sr., sinhal. *(h)araṇa, raṇa, ran*), kati *zəfə* "žut" (**ǵhelə-*), av. *zari-* "žut, žućkast", *zaranya-* "zlato", stperz. *daraniya-* isto, trač. *zelta* "zlato?", alb. *dhélpënë* "lisica" (← "žuta"), lat. *heluus* "mednožut" (**ǵhel-wo-s*), *(h)olus* "zelje", stir. *gelm* "svijetao, bijel", ir. *gealach* ž. "Mjesec", kimr. *gell* "žut", bret. *gell* "smeđ" (**ǵhel-no-*).

Ie. **ǵhel-* (zapravo je to **ǵhelə-*, od starijeg **ǵhelx^w-*) poteklo je od nostr. **gi[l]ḥu* "gladak, blistav", koje je odraženo još u afraz. **glḥ* "plešast, ćelav" (arap. *ǧlḥ* "biti plešast", hebr. *glḥ* "šišati"), kart. **glu* "gladak" (< **glxu?*: gruz. *glu*), ural. **ki[l]ʌ* "gladak, blistav" (fin. *kiilu-* "blistati"), **külʌ* (ili **kǖlʌ*) "gladak, klizak" (udmurt. *gylyt*, hantij. ist. *kö̆lə*), alt. **gilu-/*gila-* "gladak, blistav" (mong. **gil-* npr. u halha *gilij-* "postati glatkim"; tung. **gil-*: npr. u mandž. *giltaxun* "blistav").

Usporednica ima i izvan nostratičkog, npr. austronez. **g/kila-* "blistati".

Indoevropsko **ǵhel-/*ghel-* može se protumačiti ovako: nostr. **giłḥu* > 1. *ghielụxụ* > *ghielxụ-* > *ǵhelxʷ-*; 2. *ghielụxụ* > *ghelụxụ* > *ghelxụ* > *ghelxʷ-*.

žvákati, žvâčēm

Od psl. **žьvakāti*: bug. *žvakam*, mak. *žvaka, ǯvaka*, sln. *žvekáti*, č. *žvýkati*, slč. *žviakať*, gluž. *žwakać*, dluž. *žwakaś*, r. dijal. *žvakat'*, ukr. *žvakaty*, bjr. *žvjákać*.

To je umanjeničkim sufiksom *-ka-* načinjeno od **žьvāti*, **žujǫ*: csl. *žьvati, žuju*, hrv. st. *žvati* (i u J. Križanića), stč. *žváti*, slč. *žvať*, gluž. *žwać*, polap. *zåvat*, p. *żwać*, kašup. *žvac*, r. *ževát'*, *žujú*, ukr. *žuváty*, bjr. *ž(a)váć*. — To pak je izvedeno od **žūti*, **žьjǫ*: stč. *žúti*, p. *żuć*, ukr. *žúty* itd. Sufiksom *-ta-* načinjeno je *žvátati, žvâćēm* (pa je npr. u srpskom ukrštanjem dobiveno danas obično *žvákati, žvâćēm*).

Od **žьva-* u našem je jeziku još *žvȁlo*, mn. *žvȁle*, gen. mn. *žvâlā*. — Prijevojem duljenja *ь* → *i* nastalo je *preživati, prèžīvā*.

Psl. **žūti* nastalo je, preko **zjūti*, od ie. **ǵjēu-*; to **ǵjēu-* još je u iran. **ǰyāw-* (farsi *jāv-*, kurd. *jû-*, puštu *žōw-* "žvakati" itd.) i u germanskom **k(j)ewwa-*, sa skraćenjem *ē* → *e* zbog duga sonanta *ww* (stnord. *tyggva*, stengl. *céowan*, engl. *chew*, stvnj. *kiuvan*, nj. *kauen* "žvakati" — usp. posuđenicu *käugumma* "žvakaća guma", iz njemačkog, gdje je riječ bila načinjena prema engl. *chewing-gum*).

Oblici sa **žь-* nastali su od *zjь-* (s *jь* → *jь*). Prezentu na **žьj-* odgovara srperz. *jūy-*, germ. *kjujja-* (stnord. *tyggia*).

Od istoga je korijena psl. **žūna* (bug. *žùna* "usna"), kojem odgovara balt. **žjáunâ* (lit. *žiáunos* mn. "čeljust", latv. *žaunas* mn. "škrge, čeljust") — to je ie. **gjēunā*.

Ie. **ǵ(j)eu-g-* jest u stengl. *céace*, engl. *cheek* "obraz, lice", nizoz. *kaak* "čeljust", dnj. *kake, keke* "obraz, lice".

Indoevropski je korijen **ǵjeu-/*gjeu-* "žvakati" (*gj* razjednačavanjem od *ǵj*, moguć stariji stupanj *gịj*, usp. nostratički oblik) — on je još npr. u toh. AB *śu-* "jesti".

To je poteklo od nostr. **käjwʌ* "žvakati", što je još u juždrav. **kavuḷ* "obraz, čeljust" (tamil. *kavuḷ*, malajalam. *kaviḷ*), alt. **kāb(ä)-* "žvakati" (turk. **kāb(ä)-* **kāb(ä)-* u t. *gev-* "gristi, žvakati"; mong. **kēbi-* "preživakavati" u halha *xiwə-*, kalm. *xew-*; tung.: evenkij. ist. *käwä* "čeljust").

Nostr. **käjwʌ* ima usporednice i u drugim natporodicama. Usp. u sinokavkaskim jezicima **xqajʌ* "gristi" (sinotib. **k(h)aj*, sjevkavk. **ʔʌ-qʌ-*); u američkim jezicima, od amerind. **k'aiwa* "gristi": penutijski (cimšij. *q'ai* "gristi" — Britanska Kolumbija, Kanada), astek-tano (kajova *k'o* "gristi", jutoastečki **ko* "žvakati"), čipča (paez *koja* "hrana" — u Kolumbiji), mura *kau-* "jesti" (država Amazonas, Brazil), lule *kai* "jesti" (sjeverna Argentina), takan. **ka* "jesti, gristi" (zapadni Brazil), že **ku* "jesti" (sjeveroistočni Brazil); u kojsanskim jezicima (naron *//kaī* "glodati, gristi").

Literatura

U popisu literature navedena su sâmo djela iz kojih su podaci uvršteni u ovu knjigu. Zato ima npr. rječnikā, zbornikā i drugih djela za koje nisu navedeni svi izdani svesci.

Абаев, Василий И. (= V. Abajty) 1965. Скифо-европейские изоглоссы. На стыке Востока и Запада. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.

——. 1979. Историко-этимологический словарь осетинского языка. Том III: С—Т'. Ленинград : Издательство "Наука", Ленинградское отделение.

ADS 1989. V. König 1989.

АИЯ 1987. Африканское историческое языкознание. Проблемы реконструкции. Отв. ред. В. Я. Порхомовский. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.

Айхенвальд, Александра Ю. 1990. Современный иврит. Москва : "Наука", Главная редакция восточной литературы. (Языки народов Азии и Африки)

Алисова, Татьяна В., Т. А. Репина, М. А. Таривардиева. 1982. Введение в романскую филологию. Москва : Высшая школа. (2-е издание: 1987)

Андреев, Николай Д. 1986. Раннеиндоевропейский праязык. Ленинград : Издательство "Наука", Ленинградское отделение.

Андронов, Михаил С. 1978. Сравнительная грамматика дравидийских языков. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.

Andronov, Mihail S. 1980. The Brahui language. Moscow : "Nauka" Publishing House, Central Department of Oriental Literature. [Prijevod djela М. С. Андронов. Язык брауи. Москва 1971]

Anić, Vladimir. 1988. Glosar za lijevu ruku. Zagreb : Naprijed.

——. 1991. Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Novi Liber.

Аникин, Александр Е. 1982. О праслав. *pelz-/*polz-/*pьlz-. U zb. *Этимология* 1980, 41—49.

——. 1983. Об и.-е. *plĝh(ē)-. U zb. *Этимология* 1981, 131—140.

——. 1988. Опыт семантического анализа праславянской омонимии на индоевропейском фоне. Новосибирск : Издательство "Наука", Сибирское отделение.

Anthropos, Freiburg.

Античная балканистика 1987. Античная балканистика. Отв. ред. Л. А. Гиндин. Москва : "Наука".

Anttila, Raimo. 1969. Proto-Indo-European Schwebeablaut. Berkeley and Los Angeles : University of California Press.

Antunović, Goranka. 1988. Od staroskandinavskog do švengleskog. *SOL* 5 (3:1), 91—104.

Aquilina, Joseph. 1985. The problems of a bilingual dictionary. U knj. *Skokov zbornik*, 19—26.

ARj = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika...

Ардзинба, Владислав Г. 1982. Ритуалы и мифы древней Анатолии. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.

——. 1983. Послесловие. О некоторых новых результатах в исследовании

истории, языков и культуры древней Анатолии. U knj. Маккуин 1983, 152–180.
Арсеньева, Маргарита Г., С. П. Балашова, В. П. Берков, Л. Н. Соловьева. 1980. Введение в германскую филологию. Москва : Высшая школа.
Асатрян, Г. С. 1990. Еще раз о месте заза в системе иранских языков (заметки по новоиранской диалектологии). *РВН/ИФЖ* 4/1990, 154–163.
Atlas svijeta. 1988. [Gl. ur. Božidar Feldbauer.] [6. izdanje.] Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža".
Atlas svjetske povijesti... 1986. Atlas svjetske povijesti The Times. Dopunjeno izdanje za Jugoslaviju. [Prijevod...] Ljubljana, Zagreb : Cankarjeva založba.
Austerlitz, Robert. 1983. Genetic affiliation among proto-languages. U: Symposium saeculare societatis fenno-ugricae. U: Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia = Mémoires de la société finno-ougrienne, 185. Helsinki : Suomalais-ugrilainen seura. S. 51–57.
Autran, C. 1925. Sumérien et indo-européen. L'aspect morphologique de la question. Paris : Librairie orientaliste Paul Geuthner.
Babić, Stjepan. 1965. Jezik. Zagreb : "Panorama". (Školski leksikon)
——. 1986. Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku : Nacrt za gramatiku. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filologiju, knjiga 62)
——. 1990. Hrvatska jezikoslovna čitanka. Zagreb : Globus.
——. 1990. Hrvatski jezik u političkom vrtlogu. Zagreb : [dr. Ante Pelivan i Danica Pelivan].
——. 1991. Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku : Nacrt za gramatiku. Drugo izdanje. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Globus. (Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, knjiga 62)
——. 1991. Tisućljetni jezik naš hrvatski. Priredio prof. dr. Stjepan Babić. Zagreb [Lomnica, Velika Gorica] : Tiskara "Spiridon Brusina".
——. 1992. Predgovor. U knj. Jurišić 1992, II, 5–9.
Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak. 1991. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika : Nacrt za gramatiku. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Globus. (Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, knjiga 63)
Babić, Stjepan, Božidar Finka, Milan Moguš. 1990 [pretisak]. Hrvatski pravopis. Zagreb : Školska knjiga, 1971.
Баюн, Л. С. 1987. Фрако-анатолийские языковые связы в сравнительно-историческoй перспективе. U zb. *Античная балканистика*, 5–10.
Balcanica... 1979. *Balcanica. Лингвистические исследования.* Отв. ред. Т.В. Цивьян. Москва : Издательство "Наука".
Балканский лингвистический сборник... 1976. *Балканский лингвистический сборник.* Отв. ред. Т. В. Цивян. Москва : Издательство "Наука".
Балканско езикознание / Linguistique balkanique, София.
Балканское языкознание 1973. *Балканское языкознание.* Ред. С. Б. Бернштейн, Г. П. Клепикова. Москва: Издательство "Наука".
Balt. Ling. 1970. *Baltic linguistics.* Edited by Thomas F. Magner and William R. Schmalstieg. University Park and London : The Pennsylvania State University Press.
Baltistica. Baltų kalbų tyrinėjimai / Pētījumi par baltu valodām / Исследования по балтийским языкам / Studies in Baltic linguistics / Beiträge zur baltischen Sprachforschung / Études sur les langues baltes. Vilnius.
Балто-славянские исследования 1974. *Балто-славянские исследования.* Отв. ред. Т. М. Судник. Москва : Издательство "Наука".
Балто-славянские исследования 1980, 1981, 1982, 1983, 1985. Москва.
Banac, Ivo. 1991. Hrvatsko jezično pitanje. Preveo s engleskoga Ivan Matković. Bibliotečni suradnik Ančica Petrušić. Zagreb : Most [časopis Hrvatskog društva književnikā]. (Croatian literature series, vol. 6)
Barić, Eugenija i dr. 1979. Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika... — vidi Priručna...

Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika. 1990. Gramatika hrvatskoga književnog jezika. 2. izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
Barić, Henrik. 1931. Uporedne jezičke studije. I. Jermenski refleksi ievr. *o*. *Rad* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 240, Razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga, 106, 204—219.
——. 1948. Ilirske jezične studije. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Poseban otisak iz 272. knjige Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knjiga I)
Барић, Хенрик. 1954. Лингвистичке студије. Сарајево : Научно друштво НР Босне и Херцеговине. (Дјела, књ. I, Одјељење историско-филолошких наука, књ. 1)
Barnes, Michael. 1984. Orkney and Shetland Norn. U zb. *LBI*, 352—366.
Барроу, Т. 1978. Санскрит. (Перевод с английского Н. Лариной. Редакция и комментарий Т. Я. Елизаренковой). Москва : Издательство "Прогресс", (prijevod djela Thomas Burrow. The Sanskrit language. London : Faber and Faber, ²1959)
Bartoněk, Antonín. 1983. Zlaté Mykény. Praha : Panorama.
Баскаков, Николай А. 1981. Алтайская семья языков и ее изучение. Москва : Издательство "Наука".
Белецкий, А. А. 1980. Славянская топонимия Греции. U zb. *Перспективы развития славянской ономастики* (отв. ред. А. В. Суперанская и Н. В. Подольская), 266—273. Москва : Издательство "Наука".
Белић, Александар. 1969. Историја српскохрватског језика. Књ. II, св. 1: Речи са деклинацијом. Четврто издање. Београд : Научна књига.
Bender, M. Lionel. 1985. (review of) The archaeological and linguistic reconstruction of African history. Edited by Ch. Ehret and M. Posnansky. Berkeley & Los Angeles : University of California Press, 1982. *Language* 61(1985):3, 694—698.
Benedict, Paul K. 1972. Sino-Tibetan. A conspectus. Contributting editor James A. Matisoff. Cambridge : Cambridge University Press.
Benešić, Julije. 1985—1990—. Rječnik hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića. Svezak 1—12—. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za suvremenu književnost; Globus.
Benson, Morton. 1979. Srpskohrvatsko-engleski rečnik / Serbocroatian-English dictionary. Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje. Beograd : Prosveta.
Бенвенист, Э. 1959. Тохарский и индоевропейский. U zb. *Тох. языки*, 90—10[illegible].
Benvenist, Emil (Émile Benveniste). 1975. Problemi opšte lingvistike. Prevod i pogovor Sreten Marić. Beograd : Nolit. (Prijevod djela E. Benveniste. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966)
Benveniste, Émile. 1959. Etudes sur la langue ossète. Paris : Librairie C. Klincksieck.
——. 1969. Le vocabulaire des institutions indo-européennes. 1. Économie, parenté, société. 2. Pouvoir, droit, religion. Paris : Les éditions de minuit.
Бернштейн, С. Б. 1961. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Москва : Издательство Академии наук.
Бест, Й. Г. П. (J. G. P. Best) 1987. К интерпретации надписей линейного письма А. *Вестник древней истории* 1/1987, 159—168.
Bezlaj, France. 1967. Eseji o slovenskem jeziku. Ljubljana : Mladinska knjiga.
——. 1977, 1982. Etimološki slovar slovenskega jezika. Prva knjiga: A—J. Druga knjiga: K—O. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
Biblija KS 1987. Biblija : Stari i Novi zavjet. [Glavni urednici dr Jure Kaštelan, dr Bonaventura Duda; urednici Josip Tabak, dr Jerko Fućak] Zagreb : Kršćanska sadašnjost. [1. izd. 1974]
Birnbaum, Henrik. 1981. Essays in early Slavic civilization / Studien zur Frühkultur der Slaven. Munich/München : Wilhelm Fink Verlag.
——. 1983. Language families, linguistic types, and the position of the Rusin microlanguage within Slavic. *Die Welt der Slaven*, Jahrgang XXVIII, 1, N. F. VII, 1, 1—23.
Бирнбаум, Хенрик [Henrik Birnbaum]. 1987. Праславянский язык : достижения

и проблеми в его реконстру ции. Перевод с английского... Москва : "Прогресс" [Prijevod djela H. Birnbaum. Common Slavic. Progress and problems in its reconstruction. Columbus, 1973– 83. (III. dio napisali Henrik Birnbaum i Peter T.Merril)]
——. 1988. Славянская прародина: новые гиппотези (с заметками по поводу происхождения индоевропейцев). (Перевел С. Л. Николаев.) *Вопросы языкознания* 5/1988, 35–49.
БЯ 1973 = Балтийские языки и их взаимосвязи со славянскими, финно--угорскими и германскими языками. Тезисы докладов научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения акад. Я. Эндзелина. (Ответственный редактор Р. Я. Грабис.) Рига : Издательство "Зинатне".
Blagović, Ratko. 1986. Jezici i visoke kulture Srednje Amerike. *SOL* 2/1986, 93–102.
Blažek, Václav. 1982. Some Nostratian etymologies (first part). *Linguistica* XXII, 239–248.
——. 1983. Současný stav nostratické hypotézy (fonologie a gramatika). *Slovo a slovesnost* XLIV(1983):3, 235–247.
——. 1984. Finský příspěvek k nostratické hypotéze. *Slovo a slovesnost* 45(1984):2, 166–169.
——. 1989. Lexica nostratica: addenda et corrigenda I. *Archív orientální* 57(1989):3, 201–210.
——. 1990. Lexica nostratica: addenda et corrigenda II. *Archív orientální* 58(1990):3, 205–218.
——. 1992. Historická analýza indoevropské zoologické terminologie (savci). Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta filologických věd. Brno. (Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity.)
Bloch, Raymond. 1977. Les Etrusques. Sixième édition. Paris : PUF.
Boban, Ljubo. 1988. Hrvati. Povijest. U *Enc. Jug.* 5, 8–49.
Bogišić, Rafo. 1988. Narodnosni pridjev u djelima hrvatskih renesansnih pjesnika. *Jezik* XXXIII:5, 129–36.
Bomhard, Allan R. 1977. The I.E.-Semitic hypothesis re-examined. *The Journal of Indo-European Studies* 5:1, 55–99.
——. 1981. Speculations on the prehistoric development of the Proto-Indo-European vowel system. *General Linguistics* 21:3, 164–193.
Bonfante, Giuliano. 1976. I dialetti indoeuropei. (Ristampa.) Brescia : Paideia.
Bonnaffé, Edouard. 1920. Dictionnaire étymologique et historique des anglicismes. Paris : Librairie delagrave.
Boryś, Wiesław. 1982. Prilozi proučavanju ostataka arhaičnog slavenskog (praslavenskog) leksika u kajkavštini. *HDZb*, knj. 6, 69–76.
——. 1989. Dijalektološki rječnici kao izvor za proučavanje najstarijeg sloja domaćega hrvatskoga ili srpskoga leksika. *HDZb*, knj. 8, 15–31.
Bosch-Gimpera, P. 1961. Les Indo-Européens. Problèmes archéologique. Préface et traduction de Raymond Lantier. Paris : Payot.
Бошкович, Р. [Радосав Бошковић]. 1984. Основы сравнительной грамматики славянских языков : Фонетика и словообразование. Перевела Н. М. Елина... Москва : Высшая школа.
Bošković, Radosav. 1978. Srblji i Srbi. *ZFL* XXI:1, 23–25.
Бошковић, Радосав. 1978. Одабрани чланци и расправе. Титоград : Црногорска академија наука и умјетности. (Посебни радови, књига 1)
——. 1985. Основи упоредне граматике словенских језика. II. Морфологија. [Ново издање.] Никшић : НИО "Универзитетска ријеч".
Brabec, Ivan. 1966. Govor podunavskih Hrvata u Austriji. *HDZb*, knj. 2, 29–118.
——. 1982. Kajkavci u dijaspori. *HDZb*, knj. 6, 77–84.
Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković. 1954. Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika. II., prerađeno i nadopunjeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
Bralić, Jasmina. 1986. Jezična situacija u Indiji. *SOL* 2/1986, 85–91.
Brkan, Božica. 1990. Enciklopedija špeceraja. Zagreb : Centar za informacije i publicitet.
Брозович, Д. [D. Brozović] 1967. Славянские стандартные языки и сравнительный метод. *Вопросы языкознания* 1/1967, 3–33.

Brozović, Dalibor. 1959. O značenju i upotrebi riječi "puk", "narod", "nacija" i srodnih izraza. *Jezik* VII(1958/59):4, travanj 1959, 97–109.
——. 1960. O važnosti baltičkih jezika za slavistiku, osobito za našu dijalektologiju. *Jezik* VIII(1959/60):3–4, travanj 1960, 111–125.
——. 1970. Standardni jezik. Zagreb : Matica hrvatska.
——. 1978. Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. U zb. *HKEK*, 9–83.
——. 1983 O mjestu praslavenskoga jezika u indoevropskom jezičnom svijetu. (Posebni otisak:) *RFFZd* 21(12), 5–15.
——. 1992. Predgovor. U knj. Jurišić 1992, I, V–XVIII.
——. 1992. Bilješke. U knj. Jurišić 1992, I, 201–217.
Brozović, Dalibor, Dunja Brozović-Rončević. 1989. Sociolingvistički aspekti standardizacije romskog jezika. U zb. *JKR*, 223–238.
Brozović, Dalibor, Pavle Ivić. 1988. Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1988. [Izvadak iz 2. izdanja Enciklopedije Jugoslavije]
Brückner, Aleksander. 1974. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : Wiedza Powszechna.
Buck, Carl Darling. 1949. A dictionary of selected synonyms in the principal Indo-European languages. Chicago : The University of Chicago Press.
Будимир, Милан. 1950. Грци и Пеласти. Српска академија наука, Посебна издања, књига CLXVII, Одељење литературе и језика, књига 2. Београд : Српска академија наука.
Budimir, Milan. 1951. Problem bukve i protoslovenske domovine. U zb. *Rad* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 282, Odjel za filologiju, knjiga 1, 5–32.
Будимир, Милан, Љиљана Црепајац. 1986. Στοιχεια ελληνικα. Основи грчке глотологије. Четврто издање. Београд : Научна књига.
Булатова, Римма В. 1982. Акцентологические связи кайкавского диалекта с другими диалектами сербохорватского языка. *HDZb*, knj. 6, 85–100.
Burrow T. Vidi Барроу Т.
Burrow, T., M. B. Emeneau. 1961. A Dravidian etymological dictionary. Oxford : Clarendon Press.
Çabej, Eqrem. 1986. Studime gjuhësore I: Studime etimologjike në fushë të shqipes (A–O), II: Studime etimologjike në fushë të shqipes (P–Zh). Botim i ditë. Prishtinë : Rilindja, Redaksia e botimeve.
——. 1986. Studime gjuhësore VII: Hyrje në studimin krahasues të gjuhë ve indoevropiane. Studime etimologjike në fushë të shqipes. Prishtinë : Rilindja, Redaksia e botimeve.
—— 1988–89. Studime gjuhë sore VIII: Studime etimologjike në fushë të shqipes A–B. IX: Studime etimologjike në fushë të shqipes C–D. Prishtinë : Rilindja, Redaksia e botimeve.
Camaj, Martin. 1966. Albanische Wortbildung : Die Bildungweise der älteren Nomina. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1966.
Carlton, Terence R. 1991. Introduction to the phonological historiy of the Slavic languages. Columbus : Slavica Publishers, Inc.
Chatterji, Suniti Kumar. Vidi Чаттерджи С.К.
Cipra, Franjo, Adolf Bratoljub Klaić. 1944. Hrvatski pravopis. Obradio Ured za hrvatski jezik. Zagreb : izdanje Nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare. [Pretisak: Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 1992]
Clark, Grahame, St.Piggot. 1976. Prehistoric societies. Reprinted edition. Harmondsworth : Penguin Books. (1. izd. 1965)
CODEE. 1986. The concise Oxford dictionary of English etymology. Edited by T. F. Hoad. Oxford : Oxford University Press.
Collinder, Björn. 1940. Jukagirisch und Uralisch. *Uppsala Universitets Årsskrift* 1940:8.
—— 1965. An introduction to the Uralic languages. Berkeley and Los Angeles : University of California Press.

Conte, Francis. Vidi Kont, Fransis.
Cooper, Jean Campbell. Vidi Kuper Dž. K.
Cottle, Basil. 1987. The Penguin dictionary of surnames. Second edition [reprinted]. Harmondsworth : Penguin Books.
Cristofani, Mauro. 1976. Introduzione allo studio dell'etrusco. (Pretisak) Firenze : Leo S. Olschki Editore. (1. izd. 1973)
CSI 1990. Croatica, Slavica, Indoeuropaea. [Zbornik u čast Radoslava Katičića] *Wiener slavistisches Jahrbuch*, Ergänzungsband VIII. Herausgegeben von Georg Holzer. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Balkankomission (Linguistische Abteilung); Institut für Slavistik der Universität Wien)
Cvetko-Orešnik, Varja. 1983. Zu neueren iranisch-baltoslawischen isoglossen-Vorschlägen. *Linguistica* XXIII, 175—256.
Цыганенко, Галина П. 1979. Этимологический словарь русского языка. Киев : Издательство Радянська школа.
——. 1989. Этимологический словарь русского языка. Более 5000 слов. 2-е издание, переработаниое и дополненное. Киев : Радянська школа.
Цымбурский, В.Л. 1990. Ностратическая грамматика в реконструкции В. М. Иллич-Свитыча и проблема генетических связей этрусского языка. U zb. *СИЯСЭ*, 54—56.
Чаттерджи, С. К. (Suniti Kumar Chatterji) 1977. Введение в индоарийское языкознание. Перевод с английского В. П. Липеровский. Москва : Главная редакция восточной литературы издательства "Наука". [Prijevod djela Indo-Aryan and Hindi]
Čejka, Mirek. 1979. Cesta k rekonstrukci nostratického slovníku a grammatiky. *Sborník prací Filozofické fakulty* Brněnske unverzity, A27, 35—43.
Чекман, В. Н. 1974. О рефлексах индоевропейских *k̂, ĝ* в балто-славянском языковом ареале. U zb. *Балто-славянские исследования*, 16—135.
Черных, Е. Н. 1987. Протоиндоевропейцы в системе Циркумпонтийской провинции. U zb. *Античная балканистика*, 136—147.
Čop, Bojan. 1970. Die indouralische Sprachverwandtschaft und die indogermanische Laryngaltheorie. (Indouralsko jezikovno sorodstvo in indoevropska laringalna teorija). Slovenska akademija znanosti in umetnosti / Academia scientiarum et artium Slovenica, Razred za filološke in literarne vede / Classis II: Philologia et litterarae, *Razprave / Dissertationes* VII/5. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
——. 1970. Indouralica VII. *KZ* 84(1970):1, 151—174.
——. 1973. Prispevek k zgodovini labialnih pripon v indoevropskih jezikih (Beitrag zur Geschichte der Labialsuffixe in den indogermanischen Sprachen). Slovenska akademija znanosti in umetnosti / Academia scientiarum et artium Slovenica, Razred za filološke in literarne vede / Classis II: Philologia et litterarae, *Dela / Opera*, 29. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
——. 1974. Indouralica I. Slovenska akademija znanosti in umetnosti / Academia scientiarum et artium Slovenica, Razred za filološke in literarne vede / Classis II: Philologia et litterarae, *Dela / Opera* 30/1. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
——. 1974. Indouralica XV. *KZ* 88(1974):1, 41—58.
——. 1975. Die indogermanische Deklination im Lichte der indouralischen vergleichenden Grammatik. (Indoevropska sklanjatev v luči indouralske primjeralne slovnice). Slovenska akademija znanosti in umetnosti / Academia scientiarum et artium Slovenica, Razred za filološke in literarne vede / Classis II: Philologia et litterarae, *Dela / Opera* 31. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
——. 1975. Miscellanea Tocharologica I. Ljubljana : Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,Oddelek za primerjalno jezikoslovje in orientalistiko.
Čop, Bojan, Varja Cvetko, Jens Elmegárd Rasmussen. 1978. Collectanea Indoeuropaea I. Ljubljana : Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za primjerjalno jezikoslovje in orientalistiko.
Čubelić, Tvrtko. 1990. Povijest i historija usmene narodne književnosti. Historijske i li-

terarno-teorijske osnove te genološki aspekti; Analitičko-sintetički pogledi. Drugo izdanje (obnovljeno i redigirano). Zagreb : dr. Ante Pelivan i Danica Pelivan.
Ćirilov, Jovan. 1989. Srpsko-hrvatski rečnik varijanti. Hrvatsko-srpski rječnik inačica. Beograd : Stilos.
Ћирковић, Б. 1949. Граматика црквенословенског језика за ученике богословије. Београд.
Dabinović, Antun. 1990. Hrvatska državna i pravna povijest. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske. (Hrvatske povjesnice) [1. izd. 1940]
Dauzat, Albert, Jean Dubois, Henri Mitterand. 1986. Nouveau dictionnaire étymologique et historique. Paris : Larousse. (1. izd. 1971)
Décsy, Gyula. 1986. Statistical report on the languages of the world as of 1985. Part II. List of the languages of the world arranged according to linguistic phyla with speaker number data. For the Transworld Linguistic Association compiled by Gyula Décsy. Bloomington : Eurolingua. (Bibliotheca Nostratica, 6/2)
——. 1983. Vidi GLC Global linguistic connections.
——. 1990. The Uralic protolanguage: A comprehensive reconstruction. Bloomington : Eurolingua. (Bibliotheca Nostratica, Vol.9)
Deklaracija o hrvatskome jeziku s prilozima i Deset teza. Drugo izdanje. Zagreb : Matica hrvatska, 1991. [Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, 7—11; O deklaraciji onda i sada / Dalibor Brozović, 13—17; Dnevnik deklaracijskih zbivanja / Josip Pavičić, 19—24; Deset teza o hrvatskome jeziku / Dalibor Brozović, 25—43; Pogovor / Stjepan Babić, 44—46]
Десницкая, А. В. 1983. Палеобалканистика и албанский язык. U zb. *Славянское и балканское языкознание. Проблемы языковых контактов*, 5—16.
——. 1990. О понятии вторичного генетического родства и о его значении для исследования проблем балканистики. *Вопросы языкознания* 1/1990, 38—44.
——. 1990. О происхождении албанского языка (сравнительно-исторический и социально-исторический аспект). *Вопросы языкознания* 2/1990, 5—12.
Devidé, Vladimir. 1979. Matematika kroz kulture i epohe. Zagreb : Školska knjiga.
Diakonoff, I. M. [И. М. Дьяконов] 1988. Afrasian languages. Translated from the Russian by A. A. Korolev and V. Ya. Porkhomovsky. Moscow : Nauka, Central Department of Oriental Literature. (Languages of Asia and Africa). [This edition is a revised version of Semito-Hamitic Languages published in 1965...]
Dini, Pietro. 1985. Stato della ricerca sulla lingua degli Jatvingi. *Europa Orientalis* 4(1985), 289—296.
Дьяконов, Игорь М. 1967. Языки древней Передней Азии. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
——. 1978. Хуррито-урартский и восточно-кавказские языки. *Hin aravelk^h / Древный Восток* 3, 25—38.
——. 1982. О прародине носителей индоевропейских диалектов. I. *Вестник древней истории* 3/1982, 3—30. II. 4/1982, 11—25.
——. 1983. К праистории армянского языка (о фактах, свидетельствах и логике). *РВН/ИФЖ* 1983:4, 149—178.
Дьяконов, И. М., А. Ю. Милитарев, В. Я. Порхомовский, О. В. Столбова. 1987. Общеафразийская фонологическая система. U zb. *АИЯ*, 9—29.
Дюмезиль, Ж. 1986. Верховные боги индоевропейцев. Перевод с французского Т. В. Цивьян. Москва : Главная редакция восточной литературы Издательства "Наука". (Исследования по фольклору и мифологии востока) (Prijevod djela G. Dumézil, Les dieux souverains indo-européens, Paris 1977)
Долгопольский, Аарон Б. 1964. Гипотеза древнейшего родства языковых семей сев.Евразии с вероятностной точки зрения. *Вопросы языкознания* 2/1964, 53—63.
——. 1965. Методы реконструкции общеиндоевропейского языка и сибироевропейская гипотеза. U zb. *Этимология* 1964, 259—270.
——. 1967. В поисках далекого родства. *Русская речь* 6/1967, 95—112.
——. 1968. Древние корни и древние люди. *Русская речь* 2/1968, 96—108.
——. 1969. Ностратические основы с сочетанием шумных согласных. U zb.

Этимология 1967, 296—313.
——. 1971. Ностратические этимологии и происхождение глагольных формантов. U zb. *Этимология* 1968, 237—242.
——. 1972. Ностратические корни с сочетанием латерального и звонкого ларингала. *Этимология* 1970, 356—369.
——. 1973. Сравнительно-историческая фонетика кушитских языков. Москва : Издательство "Наука".
——. 1974. О ностратической системе аффрикат и сибилянтов: корни с фонемой *ʒ. U zb. *Этимология* 1972, 163—175.
Долгопольский, А. Б., В. А. Дыбо, А. А. Зализняк. 1973. Вклад В. М. Иллич-Свитыча в сравнительно-историческую грамматику индоевропейских и ностратических языков. *Советское славяноведение* 5/1973, 82—91.
Dolgopolsky, Aron B. 1984. On personal pronouns in the Nostratic languages. U zb. *Linguistica et philologica*. Gedenkschrift für Björn Collinder (1894—1983). Hrsg. O. Gschwantler, K.Rédei, H.Reichert. Wien : Braumüller, 65—112.
——. 1987. The Indo-European homeland and lexical contacts of Proto-Indo-European with other languages. *Mediterranean Language Review* III/1987, 7—31.
——. 1988. Problems of Nostratic comparative phonology. (Soviet-American Conference on Language and Prehistory, University of Michigan, November 8—12, 1988)
Древние языки Малой Азии...1980. Древние языки Малой Азии. Сборник статей. Ред. И. М. Дьяконов, В. В. Иванов. Переводы... Москва : Прогресс.
Древный Восток = *Hin aravelk*^{h}. Jerevan / Ереван.
Duden Fremdwörterbuch. 1982. Duden Fremdwörterbuch. Bearbeitet von Wolfgang Müller unter Mitwirkung von Rudolf Köster und Marion Trunk.. Mannheim, Wien, Zürich : Bibliographisches Institut. (Duden, Band 5)
Dukat, Zdeslav. 1983. Gramatika grčkoga jezika. Zagreb : Školska knjiga.
Дуличенко, А. Д. 1982. Кайкавский литературный язык и его место среди других славянских литературных микроязыков. *HDZb*, knj. 6, 135—155.
Dumézil, Georges. 1987. Tridelna ideologija Indoevropcev. Prevedel Braco Rotar. Ljubljana : Založba ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. (Studia humanitatis) (prijevod djela L'idéologie tripartie des Indo-Européens, Bruxelles 1958)
——. 1988. The destiny of a king. Translated by Alf Hiltebeitel. [Published 1973.] Chicago, London : The University of Chicago Press. (Originally published as part three of Mythe et épopée, vol. 2: Types épiques indo-européens: un héros, un sorcier, un roi, Paris 1971.)
Дунаевская, Ирина М. 1969. Язык хеттских иероглифов. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Дыбо, Владимир А. 1974. Афганское ударение и его значение для индоевропейской и балто-славянской акцентологии. I. Именная акцентуация. U zb. *Балто-славянские исследования*, 67—105.
——. 1978. Ностратическая гипотеза (итоги и проблемы). *Известия* Академии наук СССР, Серия литературы и языка, том 37, No. 5, 400—413.
——. 1979. Балтославянская система с типологической точки зрения и проблема реконструкции индоевропейского акцента. U zb. *Balcanica*, 85—101.
——. 1981. Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском. Москва : Издательство "Наука".
——. 1981. К вопросу о системе порождения акцентных типов производных имен в прабалтийском. U zb. *Балто-славянские исследования* 1981, 65—89.
——. 1982. Праславянское распределение акцентных типов в презенсе тематических глаголов с корнями на иешумные (материалы к реконструкции). U zb. *Балто-славянские исследования* 1981, 205—261.
——. 1982. О некоторых акцентологических изоглоссах словенско-кайкавской языковой области. *HDZb*, knj. 6, 101—134.
——. 1983. Праславянское распределение акцентных типов в презенсе тематических глаголов с корнями на иешумные (материалы к реконструкции) [II]. U zb. *Балто-славянские исследования* 1982, 3—67.
Дыбо, Владимир А., В. А. Терентьев. 1984. Ностратическая макросемья и

проблема ее временной локализации. U zb. *Лингвистическая реконструкция...*, 3—20.

Джаукян, Г. В. (G. V. Ǯahowkyan). 1967. Взаимоотношение индоевропейских, хурритско-урартских и кавказских языков. Ереван : Издательство Академии наук Армянской ССР.

——. (G. V. Ǯahowkyan). 1988. О соотношении хаясского и армянского народа. *РВН/ИФЖ* 1/1988, 60—79, 2/1988, 68—88.

Ђорђић, Петар. 1975. Старословенски језик. Нови Сад : Матица српска.

Edelman, D. I. [Джой И. Эдельман] 1983. The Dardic and Nuristani languages. Translated from the Russian by E. H. Tsipan. Moscow : "Nauka" Publishing House, Central Department of Oriental Literature. (Languages of Asia and Africa) (To je znatno izmijenjeno djelo Дардские языки, Москва 1965)

Эдельман, Джой И. 1986. Сравнительная грамматика восточноиранских языков. Фонология. Москва : "Наука".

Egli, J. J. 1893. Nomina geographica. Sprach- und Sacherklärung von 42000 geographischen Namen aller Erdräume. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage. Leipzig : Friedrich Brandstetter.

Ehret, Christopher. 1988. Language change and the material correlates of language and ethnic shift. *Antiquity* 62(1988):564—574.

Елизаренкова, Татьяна Я. 1982. Грамматика ведийского языка. Москва : Издательство Наука, Главная редакция восточной литературы.

Enc. Jug. (EJ) 1980—1990. Enciklopedija Jugoslavije. Sv. 1—6 (—). Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža".

Encyclopaedia Moderna, Zagreb.

Endzelīns, Jānis. 1970. Concerning the relationships of the Prussian language with congeners. (Tr. by B. Jēgers and W. R. Schmalstieg). U zb. *Balt.Ling.*, 53—60.

——. 1971. Comparative phonology and morphology of the Baltic languages. Translated by William R. Schmalstieg and Benjamiņš Jēgers. The Hague, Paris : Mouton. (Slavistic printings and reprintings, 85) [prilagođen prijevod djela Baltu valodu skaņas un formas, Rīga 1948, i njegova litavskog prijevoda Baltų kalbų garsai ir formos, Vilnius 1957]

Erhart, Adolf. 1970. Studien zur indoeuropäische Morphologie. Brno : Universita J. E. Purkyně.

——. 1982. Indoevropské jazyky. Srovnávací fonologie a morfologie. Praha : Academia.

——. 1984. Baltské jazyky. Baltų kalbos. Baltu valodas. Praha : Státní pedagogické nakladatelství.

Erhart, Adolf, Arnošt Lamprecht. 1967. K otázce vztahu indoevropských jazyků k jiným jazykovým rodinám. *Slovo a slovesnost* XXVII (1967), 385— 393.

Erhart, Adolf, Radoslav Večerka. 1981. Úvod do etymologie. Praha : Státní pedagogické nakladatelství.

Ernout, A., A.Meillet. 1951. Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots. Tome I (A—L). Tome II (M—Z et Index). Troisième édition. Paris : Librairie C. Klincksieck.

Этимологический словарь русского языка... v. Шанский Н. М., Этимологический словарь...

Этимологический словарь славянских языков...1974—90—. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Выпуск 1—17—. Редактор О. Н. Трубачев. Москва : Издательство "Наука".

Этимология 1963—, Москва.

Этымалагічны слоўнік... 1978—90—. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Том 1: А—Б. Том 2: В. Том 3: Г—Л. Том 4: К—Каята. Тот 5: К—Л. Том 6: Л—М. Мінск : "Навука и техніка".

Фасмер, Макс. 1986—87. Этимологический словарь русского языка. Том I (А—Д). Том II (Е—Муж). Том III (Муза—Сят). Том IV (Т—Ящур). Перевод с немецкого и дополнения...О. Н. Трубачева. Под редакцией и с предисловием Б. А. Ларина. Издание второе, стереотипное. Москва : Издательство "Прогресс". [Prijevod djela Max Vasmer. Russisches etymologisches

Wörterbuch. Heidelberg 1950–1958]
Filipović, Rudolf. 1957. Shakespeareova Ilirija. *Filologija* 1, 123–138.
——. 1986. Englesko-hrvatski ili srpski rječnik / English-Croatian or Serbian dictionary. Sastavili R. Filipović, B. Grgić, K. Cizelj... Dvanaesto izdanje. Zagreb : Školska knjiga i Grafički zavod Hrvatske.
——. 1986. Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, Knjiga 59)
——. 1990. Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo, razvoj, značenje. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga.
Filologija, Zagreb.
Finka, Božidar. 1980. Osnova *tepl-* u toponimiji slovenskog, hrvatsko-srpskog i makedonskog jezika. *Втора југословенска ономастичка конференција*, посебон отисок. 381–390. Скопје : Македонска академија на науките и уметностите.
——. 1990. Gradišćanskohrvatski književnojezični izraz i njegova dijalekatska osnovica. *Studia Slavica Hung.* 36/1–4, 97–103
Flier, Michael S. 1985. The non-Christian provenience of Slavic *nedělja*. *IJSLP* XXXI–XXXII, 151–165.
FLH = *Folia Linguistica Historica*, Acta Societatis Linguisticae Europaeae
FO. 1981. Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom. (Red. odbor: P. Ivić gl. red., D. Brozović, D. Čupić, B. Finka, T. Logar, S. Remetić sekr. red. odb., A. Šojat, B. Vidoeski, D. Vujičić nauč. sekr., J. Vuković; ur. N. Filipović.) Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. (Posebna izdanja, knjiga LV, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 9)
Фолсом, Франклин. 1977. Книга о языке : Homo sapiens — это Homo loquens : Человек разумный — это человек говорящий. Перевод с английского А. А. Раскина. Москва : Издательство Прогресс. [Prijevod djela F. Folsom, The language book]
FOnCr = *Folia onomastica Croatica*. Zagreb 1992–.
Forum, Zagreb.
Fraenkel, Ernst. 1962–65. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Bd. I u. II. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag.
——. Vidi Frenkelis E.
Franolić, Branko. 1984. An historical survey of literary Croatian. Paris : Nouvelles editions latines.
Frenkelis, Ernstas (Ernst Fraenkel) 1969. Baltų kalbos : Jų tarpusavio santykiai ir santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis (Baltų kalbotyros įvadas). Vertė S. Karaliūnas. Vilnius : Leidykla "Mintis". [Prijevod djela E. Fraenkel. Die baltische Sprachen. Heidelberg 1950
Фридрих, Иоганнес (Johannes Friedrich) 1979. История письма. Перевод с немецкого. Вступительная статья и комментарии И. М. Дьяконова. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточой литературы. [Prijevod djela Geschichte der Scrift, Heidelberg 1966]
Frisk, Hjalmar. 1960, 1970. Griechisches etymologisches Wörterbuch. Band I: A–Ko. Band II: Kρ–Ω. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag. (Indogermanische Bibliothek, II. Reihe: Wörterbücher)
Fučić, Branko. 1987. Granična područja glagoljice i ćirilice. *Brački zbornik* 15/1987, 17–28. Supetar : SIZ za kulturu općine Brač.
Furlan, Metka. 1989. Etimološki slovar — za koga in kako. — Znanstveni skup Rječnik i društvo, JAZU, Zagreb, 11–13. listopada 1989.
——. 1990. Praide. fonemska sekvenca **ḫu* v hetitščini. *Razprave SAZU, Razred za filološke in literarne vede*, XIII, 57–72.
——. 1990. K nastanku sln. *láglje* "lažje" in sh. *lȃgljī* "lažji". *Slavistična revija* 38(1990):1, 1–9.
——. 1990. Etimologija in besedotvorje. *Slavistična revija* 38(1990): 4, 363–9.
——. 1991. Slovensko *slíma* "saliua, plouagne" (Alasia) in srbohrvaško *slȋm* (Žumberek) — novo gradivo za slovansko-germansko izogloso **slímь : *slīma-*. *Jeziko-*

slovni zapiski 1, 25—30.
——. 1991. Od izvora do etimologije besed. *Slavistična revija* 39 (1991):2, 253—8.
Furnée, E. J. 1979. Vorgriechisch-kartvelisch : Studien zum ostmediterranen Substrat nebst einem Versuch zu einer neuen pelasgischen Theorie. Leuven/Louvain : Editions Peeters.
Галич, Мануэль (Manuel Galich) 1990. История доколумбовых цивилизаций. Перевод с испанского... Москва : "Мысль". [Prijevod djela Nuestros primeros padres, La Habana 1979]
Гамкрелидзе, Тамаз В. [Tamaz Gamqrelize], Вячеслав Вс. Иванов. 1984. Индоевропейский язык и индоеворпейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. I—II. Тбилиси : Издательство Тбилисского университета.
Gavazzi, Milovan. 1978. Vrela i sudbine narodnih tradicija kroz prostore, vremena i ljude. Etnološke studije i prilozi iz inozemnih izdanja. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber. (Biblioteka znanstvenih radova)
——. 1985. Leksikologijski prilozi (druga rukovet). U knj. *Skokov zbornik*, 161—6.
——. 1991. Baština hrvatskoga sela. Zagreb : Otvoreno sveučilište. (Biblioteka "Običaji", Prvo kolo, knjiga druga)
Гельб, И. Е. 1982. Опыт изучения письма (основы грамматологии). Перевод с английского языка Л. С. Горбовицкая, И. М. Дунаевская. Москва : Радуга. [Prijevod djela Ignace J. Gelb. A study of writing]
General Linguistics, University Park, Pa.
Генетические, ареальные и типологические...1983. Генетические, ареальные и типологические связи языков Азии. Отв. ред. В. М. Солнцев. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Георгиев, Владимир И. 1958. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию (Родственные отношения индоевропейских языков). Москва : Издательство иностранной литературы.
Georgiev, Vladimir. 1961. La toponymie ancienne de la Peninsule Balkanique et la these mediterraneenne. Sofia : Academie bulgare des sciences. (Linguistique balkanique III,1)
——. 1970—71. Etruskische Sprachwissenschaft. I. Teil: Altetruskische Inschriften. II. Teil: Jungetruskische Inschriften. Sofia : Verlag der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften. (*Балканское езикознание* XV:1)
Герценберг, Леонард Г. 1972. Морфологическая структура слова в древних индоиранских языках. Ленинград : Издательство "Наука", Ленинградское отделение.
——. 1981. Вопросы реконструкции индоевропейской просодики. Ленинград : "Наука", Ленинградское отделение.
Gerersdorfer, Vera. 1985. Pregled romanistike s vulgarnim latinitetom. Zadar : Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet u Zadru, OOUR humanističkih i društvenih znanosti u Zadru.
GH 1984 = Gradišćanski Hrvati 1533—1983. Zbornik. [Gl. ur. dr Božidar Finka] Zagreb : Društvo za suradnju s gradišćanskim Hrvatima i drugim hrvatskim narodnim manjinama u susjednim zemljama; Centar za istraživanje migracija i narodnosti. KJ
GHKJ 1990 = Barić, Lončarić i dr., Gramatika hrvatskoga književnog jezika...
Gimbutas, Marija. 1986. Boginje i bogovi stare Evrope. Mitovi i kultne predstave (I). Preveli Vesna Dimitrijević i Miodrag Tomović. *Književna kritika* 2—3/1986. 94—107. (II) Prevela Jasminka Miladinović. *Književna kritika* 4/1986, 121—138.
Гиндин, Леонид А. 1965. Этимологии слов: I. атт. τεῦτλον, ион. σεῦτλον; II. греч. νᾶπυ. U zb. *Этимология* 1964, 135—41.
——. 1967. Язык древнейшего населения юга Балканского полуострова : Фрагмент индоевропейской ономастики. Москва : Издательство "Наука".
——. 1987. К вопросу о статусе языка древних македонцев. U zb.*Античная балканистика*, 19—27.
——. 1990. Лувийцы в Трое (опыт лингвофилологического анализа). *Вопросы языкознания* 1/1990, 45—65.
——. 1991. Единство сюжета "Илиады" Гомера и "Псевдо-Илиады" в свете

хеттской и греческой письменных традиций. *ИАН-СЛЯ* 50(1991):3, 269—273.
GjA/AI = Gjurmime albanologjike / Albanološka ispitivanja, Prishtinë/Priština.
GLC, Global linguistic connections. 1983. Global linguistic connections. Contributors: Raimo Anttila, Gyula Décsy (et al.). Edited by Gyula Décsy. Bloomington (Indiana) : Eurolingua.
Gluhak, Alemko. 1977. Nostratica. *Suvremena lingvistika* 15—16/1977, 49—56.
——. 1978. Etruscan numerals. *Linguistica* XVII/1978, 25—32.
——. 1978. Is Sino-Tibetan related to Nostratian? *General Linguistics* 18(1978):3, 123—127.
——. 1978. O jednoj indoevropsko-uralskoj paraleli. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* XXI(1978):1, 219.
——. 1979. Slavenske etimologije. *Linguistica* XVIII/1979, 47—50.
——. 1979. Etruscan vocalism. *Živa antika* XXIX(1979):2, 213—222.
——. 1979. O jeziku Etruščana. *Latina et Graeca* 14, 51—55.
——. 1980. Etruscan *ϑupl϶a*. *Revue roumaine de linguistique* XXV(1980):6, 651—652.
——. 1981. Sl. **inьjь*. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* XXIV(1981):1, 27—30.
——. 1982. Etr. *kurpu*. *Živa antika* 32(1982):1, 35—37.
——. 1984. Two Nostratic etymologies. *Linguistica* XXIV (1984):1, 449—453.
——. 1987. Lid. *śrfaśti-*. *Linguistica* XXVII(1987), 163—5.
——. 1990. Porijeklo imena Hrvat. Zagreb : [Alemko Gluhak [Baburičina 26, 41020 Zagreb]].
Gönc Moačanin, Klara. 1981. Yavane u Indiji. *Latina et Graeca* 18, 5—14.
Gorski, O., N. Majnarić. 1983. Grčko-hrvatski ili srpski rječnik. (Na osnovi Žepić—Krkljuševa rječnika prvo izdanje priredili Oton Gorski i Niko Majnarić. Drugo izdanje priredio Milivoj Sironić.) Treće izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
Gould, Stephen Jay. 1989. Grimm's greatest tale. *Natural History* 2/1989.
Grad, Anton. 1985. Toponomastički prispevki. *Skokov zbornik*, 175—9.
Граков, Б. 1947. Γυναιχοχρατουμενοι (Пережитки матриархата у сарматов). *ВДИ* 3/1947, 100—121.
Гранде, Бенцион М. 1972. Введение в сравнительное изучение семитских языков. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Grković, Jasmina. 1984. (rec. na knj.) V. A. Dybo, Slavjanskaja akcentologija. *Južnoslovenski filolog* XL/1984, 176—185.
——. 1987. Martine i indoevropeistika danas. U knj. Martine 1987, 5—26.
Gurney, O.R. 1972. The Hittites. Reprinted edition. Harmondsworth : Penguin Books Ltd.
Gusmani, Roberto. 1964. Lydisches Wörterbuch: Mit grammatischer Skizze und Inschriftsammlung. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
——. 1971. Elementi difonetica storica delle lingue indoeuropee. Messina : Peloritana Editrice.
Хабургаев, Георгий А. 1974. Старославянский язык. Москва : "Просвещение".
——. 1980. Становление русского языка. Москва : "Высшая школа".
Хачикян, М.Л. 1978. Диалектное членение хурритского языка (краткая сводка). *Hin aravelk*^{h} */ Древний Восток* 3, 39—54.
Хайду, П. (Péter Hajdú) 1985. Уральские языки и народы. Перевод с венгерского языка... Москва : "Прогресс". [Prijevod rukopisa djela P. Hajdú. Uráli nyelvék és népek]
Hamm, Josip. 1970. Staroslavenska gramatika. Treće izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
Hamp, Eric P. 1970. Lithuanian *ugnis*, Slavic *ognь*. U zb. *Balt. Ling.*, 75—79.
——. 1983. Srbohrvaško *cèsta*, slovensko *césta*. *Slavistična revija* 1/1983, 60—61.
——. 1989. Hittite *alpu* and *dampu*. *Historische Sprachforschung* 102(1989):1, 21—22.
Haudry, Jean. 1984. L'indoeuropéen. Deuxième édition. Paris : Presses Universitaires de France. (Que sais-je, 1798) [Prijevod: Ж. Одри. Индоевропейский язык. Перевод с французского Л. В. Иванова. U zb. *НЗЛ XXI*, 24—121]
——. 1985. Les Indo-Européens. Deuxième édition. Paris : Presses Universitaires de France. (Que sais-je, 1965) (za srpski prijevod v. Odri 1990)

HDZb = *Hrvatski dijalektološki zbornik.* Zagreb
Hegedüs, Irén Gy. 1987. Historical comparative linguistics and the Nostratic hypothesis. International Congress of Linguists, Berlin, 9—15 August 1987.
——. 1988. Reconstructing Nostratic morphology: derivational elements. Language and prehistory — International symposium, Ann Arbor, Michigan, November 1988.
Helimski, Eugene. 1987. A "new approach" to Nostratic comparison. *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 107, N. 1, 97—100.
Хелимский, Евгений А. 1982. Древнейшие венгерско-самодийские языковые параллели (Лингвистическая и этногенетическая интерпретация). Москва : Издательство "Наука".
——. 1984. Проблема границ ностратической макросемьи языков. U zb. *Лингвистическая реконструкция...*, 31—48.
——. 1986. Труды В. М. Иллич-Свитыча и развитие ностратических исследований за рубежом. U zb. *Зарубежная историография...*, 229—282.
Хэмп, Э. [E. Hamp] 1972. Miscellanea. U zb. *Этимология* 1970, 263—271.
——. 1983. Заметки (*жаба, жеребенок*). U zb. *Этимология* 1981, 35—38.
Hin aravelk^h / *Древный Восток.* Jerevan / Ереван.
HKEK 1978. Hrvatska književnost u evropskom kontekstu. [Zbornik.] Uredili Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber.
HKP 1992 = Cipra—Klaić 1944.
HNJ 1953. Historija naroda Jugoslavije I. Uža redakcija Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak. Zagreb : Izdavačko poduzeće "Školska knjiga".
Hoad, T. F. (ed.) 1986. The concise Oxford dictionary of English etymology. Oxford : at the Clarendon Press.
Holthausen, F. 1934. Gotisches etymologisches Wörterbuch. Mit Einschluss der Eigennamen und der gotischen Lehnwörter im Romanischen. Heidelberg : Carl Winters Universitätsbuchhandlung. (Germanische Bibliothek, I.IV.8)
Holzer, Georg. 1990. Germanische Lehnwörter im Urslavischen: Methodologisches zu ihrer Identifizierung. U zb. *CSI*, 59—67.
Horvat, Josip. 1980. Kultura Hrvata kroz 1000 godina. Prvi svezak. [Drugo izdanje.] Zagreb : Globus. [1. izd. 1939]
HP = Babić, Finka, Moguš.
Hrvatska božićnica... 1990. Hrvatska božićnica za godinu 1991. Urednici Ivan Zvonimir Čičak i Željko Obad. Zagreb : Otvoreno sveučilište.
HS/HL = Historische Sprachforschung (Historical Linguistics). Ranije *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung* (v. *KZ*)
Huld, Martin E. 1984. Basic Albanian etymologies. Columbus (Ohio) : Slavica Publishers, Inc.
ИАН—СЛЯ = Известия Академии наук СССР, Серия литературы и языка, Москва.
ИАСИМ 1989. Историческая акцентология и сравнительно-исторический метод. [Сборник статей.] Ответственные редакторы Р. В. Булатова, В. А. Дыбо. Москва : "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Иллич-Свитыч, Владислав М. 1964. Древнейшие индоевропейско-семитские языковые контакты. U zb. *Проблемы индоевропейского языкознания.* Этюды по сравнитель но- исторической грамматике индоевропейских языков. Москва : Издательство Наука, 3—12.
——. 1965. Caucasica. U zb. *Этимология* 1964, 334—7.
——. 1965. Алтайские гуттуральные **k‘*, **k*, **g*. U zb. *Этимология* 1964, 338—343.
——. 1967. Материалы к сравнительному словарю ностратических языков (индоевропейский, алтайский, уральский, дравидский, картвельский, семитохамитский). U zb. *Этимология* 1965, 321—373.
——. 1968. Соответствия смычных в ностратических языках. U zb. *Этимология* 1966, 304—355.
——. 1971—84. Опыт сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидийский, алтайский). I: Введение. Сравнительный словарь (b—Ḳ). II: Сравнительный словарь

(1—ǯ). Указатели. III: Сравнительный словарь (p—q). Москва : Издательство "Наука", 1971, 1976, 1984.
Ilyish, B. [Б. А. Ильиш] 1973. History of the English language. Ленинград : Издательство "Просвещение", Ленинградское отделение.
История Древнего Востока 1979. История Древнего Востока : Учебник. Под редакцией В. И. Кузищина. Москва : "Высшая школа".
История первобытного общества II... 1986. История первобытного общества [II]. Эпоха первобытной родовой общины. Отв. ред. Ю. В. Бромлей. Москва : "Наука".
История первобытного общества III... 1988. История первобытного общества [III]. Эпоха классообразования. Отв. ред. Ю. В. Бромлей. Москва : "Наука".
Иванов, Вячеслав Вс. 1959. Тохарские языки и их значение для сравнительно-исторического исследования индоевропейских языков. U zb. *Тохарские языки*, 5—39.
——. 1973. Разыскания в области анатолийского языкознания. 1а—2. U zb. *Этимология* 1971, 298—306.
——. 1975. К типологическому анализу внутренней формы праслав. **čelověkъ* "человек". U zb. *Этимология* 1973, 17—22.
——. 1977. Названия слона в языках Евразии. 1—3. U zb. *Этимология* 1975, 148—161.
——. 1978. Разыскания в области анатолийского языкознания 3—8. U zb. *Этимология* 1976, 152—162.
——. 1979. Разыскания в области анатолийского языкознания 9—16. U zb. *Этимология* 1977, 145—149.
——. 1979. Чатал-Гююк и Балканы. Проблемы этнических связей и культурных контактов. U zb. *Balcanica...*, 5—38.
——. 1980. Разыскания в области анатолийского языкознания 17—19. U zb. *Этимология* 1978, 170—177.
——. 1980. Праязыки как объекты описания в издании "Языки мира". U zb. *Теоретические основы классификации...*, 181—207.
——. 1981. Славянский, балтийский и раннебалканский глагол : Индоевропейские истоки. Москва : Издательство "Наука".
——. 1981. Разыскания в области анатолийского языкознания. 15а, 18а, 19а, 20—24. U zb. *Этимология* 1979, 120—138.
——. 1981. Цветовая символика в географических названиях в свете данных типологии (К названию Белоруссии). U zb. *Балто-славянские исследования* 1980, 163—177.
——. 1981. К пространственно-временной интерпретации балто-славянского диалектного континуума. U zb. *Балто-славянские исследования* 1981, 6—10.
——. 1983. История славянских и балканских названий металлов. Москва : Издательство "Наука".
——. 1983. Интерпретация текста хаттско-хеттского строительного ритуала (В свете данных внешнего сравнения). U zb. *Текст*, 5—36.
——. 1983. К истолкованию этрусских текстов на основе сравнительного языкознания. U zb. *Текст*, 36—46.
——. 1983. Хурритские и хаттские этимологии. U zb. *Этимология* 1981, 140—151.
——. 1983. Выделение разных хронологических слоев в древнеармянском и проблема первоначальной структуры текста гимна Vah(a)gnu. *РВН/ИФЖ* 4/1983, 22—43.
——. 1984. О предполагаемых соотношениях между восточно-ностратическими (алтайские, уральский, дравидийский) и западно-ностратическими (индоевропейский, картвельский, афразийские) языками. U zb. *Лингвистическая реконструкция...*, 21—25.
——. 1988. К проблеме тохаро-алтайских лексических связей. *Вопросы языкознания* 4/1988, 99—102.
——. 1989. Заметки по индоевропейской акцентологии. U zborniku *ИАСИМ*,

110–115.
Иванов, Вячеслав Вс., Владимир Н. Топоров. 1965. Славянские языковые моделирующие системы. Москва : Издательство "Наука".
——. 1974. Исследования в области славянских древностей : Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов. Москва : Издательство "Наука".
——. 1980. О древних славянских этнонимах (Основные проблемы и перспективы). U zb. *Славянские древности...*, 11–45.
——. 1983. К реконуструкции Мокоши как женского персонажа в славянской версии основного мифа. U zb. *Балто-славянские исследования* 1982, 175–197.
——. 1984. К истокам славянской социальной терминологии (семантическая сфера общественной организации власти, управления и основных функций). U zb. *Славянское и балканское языкознание. Язык в этнокультурном аспекте...*, 87–98.
Iveković, Franjo, Ivan Broz. 1901. Rječnik hrvatskoga jezika. Svezak I: A–O. Zagreb : Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
Ивић, Павле. 1985. Дијалектологија српскохрватског језика: увод у штокавско наречје. Друго издање. Нови Сад : Матица српска.
Ivšić, Stjepan. 1970. Slavenska poredbena gramatika. Priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić. Zagreb : Izdavačko poduzeće "Školska knjiga".
——. 1971. Izabrana djela iz slavenske akcentuacije (Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent). Mit einer Einleitung sowie Berichtigungen und Ergänzungen des Verfassers herausgegeben von Christiaan Alphonsus van den Berk. München : Wilhelm Fink Verlag. (Slavische Propyläen, Texte in Neu- und Nachdrucken, Band 96)
Ivšićev zbornik. 1963. *Zbornik u čast Stjepana Ivšića.* Urednici Mate Hraste, Ljudevit Jonke, Milan Ratković. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo.
Jacobson, Hermann. 1980. Arier und Ugrofinen. Nachdruch der Ausgabe von 1922... Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht.
Яхонтов, С. Е. 1983. Современное состояние вопроса о генетических связах языков Юго-Восточной Азии. U zb. *Генетические, ареальные и типологические...*, 19–33.
Jansen, Hans. 1936. Indogermanisch und Grönländisch. U zb. *Germanen und Indogermanen II*, 151–8.
Языки Азии и Африки 1976–. Языки Азии и Африки. I. Индоевропейские языки (Хетто-лувийские языки. Армянский язык. Индоарийские языки). II. Индоевропейские языки (Иранские языки. Дардские языки). Дравидийские языки. III. Языки древней Передней Азии (несемитские). Иберийско-кавказские языки. Палеоазиатские языки. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточой литературы, 1976, 1978, 1979.
Языки народов мира... 1982. Языки народов мира. Проспект и словник. Отв. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Издательство "Наука".
Языки народов СССР. 1966–68.
Том первый: Индоевропейские языки. Москва : Издательство "Наука", 1966.
Том второй: Тюркские языки. Москва : Издательство "Наука", 1966.
Том третий: Фино-угорские и самодийские языки. Издательство "Наука", 1966.
Том четвертый: Иберийско-кавказские языки. Москва : Издательство "Наука", 1967.
Том пятый: Монгольские, тунгусо-маньчжурские и палеоазиатские языки. Ленинград : Издательство "Наука", Ленинградское отделение.
Йеттмар, К. 1986. Религии Гиндукуша. Перевод с немецкого [К. Д. Цивиной]. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы. [Prijevod djela: Karl Jettmar, Die religionen des Hindukusch, Stuttgart... 1975]
Jezici i politike. 1988. Jezici i politike. Jezična politika u višejezičnim zajednicama. Zbornik. Priredio Milorad Pupovac. Zagreb : Centar CK SKH za idejno-teorijski

rad "Vladimir Bakarić" u suradnji s "Komunistom". (Biblioteka "Naše teme").
Jezik. Zagreb.
Jezik in slovstvo, Ljubljana.
Jezikoslovni zapiski. Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Ljubljana.
JKR 1989. Međunarodni naučni skup Jezik i kultura Roma / Janglimasqo simpozium I romani ćhib thaj kultura / International symposium Romani language and culture / Международная научная конференция Язык и культура цыган (Sarajevo, 9—11. VI 1986). Glavni i odgovorni urednik Milan Šipka. Sarajevo : Institut za proučavanje nacionalnih odnosa. (Posebna izdanja, knjiga II)
Jokl, N. 1963. Die Verwandtschaftverhältnisse des Albanischen zu den übrigen indogermanische Sprachen. *Sprache* IX(1963), 113—156.
Journal of the American Oriental Society.
Journal of Indo-European Studies.
Junković, Zvonimir. 1982. Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi. *HDZb*, knj. 6, 191—216.
Jurišić, Blaž. 1944. Nacrt hrvatske slovnice. I. Glasovi i oblici u poviestnom razvoju. Zagreb : izdanje Nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare.
——. 1992. Nacrt hrvatske slovnice. I. Glasovi i oblici u povijesnom razvoju. [Pretisak izdanja iz 1944] Zagreb : Matica hrvatska. (Znanstvena knjižnica)
——. 1992. Nacrt hrvatske slovnice. II. Tvorba imenica u povijesnom razvoju. Zagreb : Matica hrvatska. (Znanstvena knjižnica)
Јужнословенски филолог, Београд.
Kaiser, M., V. Shevoroshkin. 1988. Nostratic. *Ann. Rev. Anthropol.* 1988. 17:309—329.
Калужская, И. А., В. Э. Орел. 1983. Наблюдения над отражением индоевропейских слоговых сонантов в албанском языке. U zb. *Славянское и балканское языкознание. Проблемы языковых контактов*, 17—22.
Калыгин, Виктор П., Андрей А. Королев. 1989. Введение в кельтскую филологию. Москва : "Наука".
Каралюнас, С. [S. Karaliūnas] 1975. К этимологии лтш. *dàrgs*. U zb. *Этимология 1973*. 156—8.
Карулис, К. 1987. К ятвяжскому словарику. U zb. *Балто-славянские исследования 1985*, 134—40.
Katičić, Radoslav. 1971. Jezikoslovni ogledi. Zagreb : Školska knjiga.
——. 1976. Ancient languages of the Balkans. Part one. The Hague, Paris : Mouton.
——. 1986. Novi jezikoslovni ogledi. Zagreb : Školska knjiga.
——. 1986. Sintaksa hrvatskoga književnog jezika : Nacrt za gramatiku. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Globus. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, knjiga 61)
——. 1987. Poredbena indoevropska lingvistika u Jugoslaviji. (Poseban otisak.) Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, *Posebna izdanja*, knjiga LXXXII, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 18. Sarajevo.
——. 1987. Jezik pismenosti na tlu Hrvatske. *Jezik* 34:5, 129—144.
——. 1988. Hrvati. Jezik. U *Enc. Jug.* 5, 2—8.
——. 1989. Latinska pismenost i književna naobrazba u Hrvatskoj IX. stoljeća. *Forum* LVII:1—2, 5—12.
——. 1989. "Slověnski" i "hrvatski" kao zamjenjivi nazivi jezika hrvatske književnosti. *Jezik* 36:4, 97—109.
——. 1989. Weiteres zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritum. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 35, 57—98.
——. 1990. Weiteres zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus (2). *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 36, 61—93.
——. 1990. Nachträge zur Rekonstruktion der Texte eines slawischen Fruchtbarkeitsritus (1). *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 36, 187—190.
——. 1991. Sintaksa hrvatskoga književnog jezika : Nacrt za gramatiku. Drugo, ponovljeno izdanje. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Globus. (Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, knjiga 61)
Katičić, Radoslav, Slobodan P. Novak. 1988. Dva tisućljeća pismene kulture na tlu Hrvatske. [2. izdanje.] Zagreb : Sveučilišna naklada Liber.

Казанскене, В. П., Н. Н. Казанский. 1986. Предметно-понятыйный словарь греческого языка : крито-микенский период. Ленинград : Издательство "Наука", Ленинградское отделение.
Кёйпер, Ф. Б. Я. [F. B. J. Kuiper] 1986. Труды по ведийской мифологии. Перевод с английского... Москва : Главная редакция восточной литературы издательства "Наука". (Исследования по фольклору и мифологии Востока) [Prijevodi sedam članaka.]
Kéki, Béla. 1978. 5000 Jahre Schrift. Ins Deutsche übertragen von Hans Skirecki. 2. Auflage. Leipzig, Jena, Berlin : Urania-Verlag. (Akzent) (Prijevod djela Az íras története, Budapest 1971, 1975)
Кетский сборник III, 1982. Кетский сборник [III]. Антропология, этнография, мифология, лингвистика. Отв. ред. Е. А. Алексеенко. Москва : Издательство Наука.
Kiss, Lajos. 1980. Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest : Akadémiai Kiadó.
Klaić, Bratoljub. 1986. Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice. Priredio Željko Klaić. (Novo izd.) Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.
Klaić, Nada. 1990. Povijest Hrvata u srednjem vijeku. Zagreb : Globus. (Biblioteka Posebna izdanja)
Klajn, Ivan. 1977. Istorijska gramatika španskog jezika. Beograd : Naučna knjiga.
——. 1978. Razgovori o jeziku. Beograd : Vuk Karadžić.
——. 1981. Kako se kaže : rečnik jezičkih neodumica. Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod.
Климов, Георгий А. 1964. Этимологический словарь картвельских языков. Москва : Издательство Академии наук.
——. 1974. Картвельское *otxo- "четыре" - индоевропейское *okto-. U zb. *Этимология* 1972, 160—162.
——. 1983. Вопросы генетических, типологических и ареальных взаимоотношений кавказских языков. U zb. *Генетические, ареальные и типологические...*, 34—41.
Климов, Георгий А., Джой И. Эдельман. 1970. Язык бурушаски. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы. (Языки народов Азии и Африки)
Kluge, Friedrich. 1975. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 21. unveränderte Auflage. Berlin, New York : Walter de Gruyter. (Erste Auflage 1883; zwanzigste Auflage bearbeitet von Walther Mitzka 1967)
Кноблох, И. [I. Knobloch] 1988. Индоевропейская и трансиндоевропейская этимология. U zб. *Этимология* 1985, 126—131.
Kolo. Zagreb.
Конески, Блаже. 1986. Историја на македонскиот јазик. Скопје : Култура. [1. izd. 1965]
Конференция Ностратические языки... 1977. Конференция Ностратическне языки и ностратическое языкознание. Тезисы докладов. Москва : Институт славяноведения и балканистики АН СССР.
König, Werner. 1989. dtv-Atlas zur deutschen Sprache. 7. Auflage. München : Deutscher Taschenbuch Verlag. (1. Auflage 1978)
Кононов, Андрей Н. 1980. Грамматика языка тюркских рунических памятников VII—IX вв. Ленинград : "Наука", Ленинградское отделение.
Kont, Fransis [Francis Conte]. 1989. Sloveni : Nastanak i razvoj slovenskih civilizacija u Evropi (VI—XIII vek). Tom I—II. Prevela s francuskog Gordana Petrović. Predgovor prof. dr Jovanka Kalić. Beograd : Zavod za izdavačku delatnost "Filip Višnjić". [Prijevod djela Francis Conte, Les Slaves : Aux originies des civilisations d'Europe centrale et orientale (VIe—XIIIe siècles). Paris : Éditions Albin Michel S. A., 1986]
Kopaliński, Władisław. 1988. Słownik mitów i tradycji kultury. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy.
Kopečný, František. 1973. Etymologický slovník slovanských jazyků: Slova gramatická a zájmena. Svazek 1: Předložky. Koncové partikule. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd.

Koskinen, Kalevi E. 1980. Nilal : Uber die Urverwandtschat des Hamito-Semitischen, Indogermanischen, Uralischen und Altaischen. Helsinki.
Kovačec, August. 1986. Jezici narodnosti i etničkih skupina u Jugoslaviji. *Kulturni radnik* XXXIX:1, 83—96. Zagreb.
——. 1988. Jezici narodnosti i etničkih skupina u Jugoslaviji. U zb. *Jezici i politike*, 56—67.
Козлова, Р. М. 1985. Образование с корнем **(s)kork-/*(s)korč-* в славянских языках. U zb. *Этимология* 1982, 47—54. Москва : Издательство "Наука".
——. 1986. Реконструкция и этимологизация праславянской лексики и проблема структуры праславянского слова. U zb. *Этимология* 1984, 89-95. Москва : Издательство "Наука".
Krahe, Hans. 1950. Das Venetische. Seine Stellung im Kreise der verwandten Sprachen. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag. (Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Jahrgang 1950, 3. Abhandlung)
——. 1954. Sprache und Vorzeit. Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache. Heidelberg : Quelle & Meyer.
——. 1966. Indogermanische Sprachwissenschaft. I: Einleitung und Lauthlehre. II: Formenlehre. Berlin : Walter de Gruyter & Co.
Križman, Mate. 1988. Jezici na svijetu. U knj. *Opća enc.*, Dopunski svezak, A—Ž. 285—290.
——. 1988. O znanstvenim i činjeničnim pretpostavkama za jednu jezičnu politiku u današnjoj Africi. U zb. *Jezici i politike*, str. 200—218.
——. 1991. Rimska imena u Istri. Osobna imena na istarskim natpisima iz rimskog doba. Zagreb : Latina et Graeca. (Biblioteka Latina et Graeca, Radovi, knjiga IX)
Kronasser, Heinz. 1956. Vergleichende Laut- und Formenlehre des Hethitischen. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag.
Krpan, Stjepan. 1983. Hrvati u Keči. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.
Krupa, Viktor, J. Genzor, L. Drozdík 1983. Jazyki sveta. Bratislava : Obzor.
Kuiper, F. B. J. Vidi Кёйпер, Ф. Б. Й.
Kulišić, Špiro. 1979. Stara slovenska religija u svjetlu novijih istraživanja posebno balkanoloških. *Djela*, kniga LVI, Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 3. Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
Kultúra slova, Bratislava.
Kulturni radnik, Zagreb.
Kuper, Dž. K. 1986. Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola. Preveo Slobodan Đorđević. Beograd : Prosveta; Nolit. (Prijevod djela Jean Campbell Cooper. An illustrated encyclopaedia of traditional symbols, 1978)
Куркина, Л. В. 1965. О некоторых поздних образованиях в системе славянских глаголов на -i. U zb. *Этимология* 1964, 44—55.
——. 1973. К реконструкции этимологических связей основ с дифтонгом на *-u*. I. U zb. *Этимология* 1971, 87—92.
——. 1975. Славянские этимологии III. U zb. *Этимология* 1973, 34—43.
——. 1981. Праславянские лексические диалектизмы южнославянских языков. U zb. *Этимология* 1979, 15—29.
——. 1983. Славянские этимологии. U zb. *Этимология* 1981, 3—16.
——. 1988. Славянские этимологии. U zb. *Этимология* 1985, 10—16.
Kuryłowicz, Jerzy. 1968. Indogermanische Grammatik. Band II: Akzent. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag.
KZ = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung
Lamprecht, Arnošt. 1987. Praslovanština. Brno : Univerzita J. E. Purkyně.
Lamprecht, Arnošt, M. Čejka. 1975. Indoevropské jazyky a nostratická teorie V. M. Illiče-Svityče. *Slovo a slovesnost* XXV(1975):1, 62—69.
——. 1977. Pokrok v poznání předindoevropské jazykové situace (Poznámky k Illičově--Svityčově rekonstrukci nostratického slovníku). *Slovo a slovesnost* XXXVIII (1977), 344—347.
——. 1981. Nostratická teorie a její materiálové zdůvodnění. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university* A 29, 7—20.
Language, Journal of the Linguistic Society of America. Baltimore.

Latina et Graeca, Zagreb.
Lautgeschichte und Etymologie. 1980. Lautgeschichte und Etymologie. Akten der VI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Wien, 24.—29.September 1978. Herausgegeben von Manfred Mayrhofer, Martin Peters, Oskar E. Pfeiffer. Wiesbaden : Dr. Ludwig Reichert Verlag.
LBI 1984 = *Languages in the British Isles*. Edited by Peter Trudgill. Cambridge, London, New York... : Cambridge University Press.
Lehmann, Winfred P. 1955. Proto-Indo-European phonology. Austin : The University of Texas Press and Linguistic Society of America.
Лексикографија и лексикологија 1982. *Лексикографија и лексикологија*. Зборник реферата. Одговорни уредник Драго Ћупић. Београд, Нови Сад : Српска академија наука и уметности, Институт за српскохрватски језик, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Матица српска, Филолошки факултет у Београду.
Leksikon JLZ 1974. Leksikon JLZ : A—Ž. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod.
Леман В. Ф. [W. P. Lehmann] 1987. Индоевропеистика сегодня. Перевел с английского А. Н. Дронь. *Вопросы языкознания* 2/1987, 17—31.
——. 1991. Новое в индоевропеистических исследованиях. *Вопросы языкознания* 4/1991, 5—30. (prijevod članka The current thrust of Indo-European studies, *General linguistics* 30(1990):1)
LILSZK 1985. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Uredio Anđelko Badurina. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost. (Pretisak 1. izd. iz 1979)
Lindeman, Fredrik Otto. 1987. Introduction to the "laryngeal theory". Oslo : Norwegian University Press (Universitetsforlaget AS), The Institute for Comparative Research in Human Culture (Instituttet for sammenlignende kulturforskning). (Serie B: Skrifter, LXXIV) (Revised version of the author's Einführung in die Laryngealtheorie, Berlin 1970)
Lingua Posnaniensis, Poznań.
Linguistica, Ljubljana.
Лингвистическая реконструкция... 1984. Лингвистическая реконструкция и древнейшая история Востока. Тезисы и доклады конференции. Часть 5: Проблемы изучения ностратической макросемьи языков. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Lockwood, W. B. 1977. Indo-European philology : Historical and comparative. (Reprinted.) London : Hutchinson. (1. izd. 1969)
Лома, Александар. 1987. Везана митолошка названа у топонимији. *Ономатолошки прилози* VIII, 37—50.
Loma, Aleksandar. 1989. Srpski ep i indoevropsko nasleđe. Predavanje u Zagrebačkom lingvističkom krugu, 30. svibnja 1989.
Лома, Александар. 1989. Топономастика и археологија. Антички локалитети код Пљеваља и Прнјепоља и могући предсловенски остаци у тамошњој топонимији. *Ономатолошки прилози* X, 1—32.
Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja. *HDZb* 6, 237—246.
——. 1990. Kaj — jučer i danas. Ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini (s kartom narječja i bibliografijom). Čakovec : Tiskarsko-izdavački zavod "Zrinski" (Biblioteka znanstveno-popularnih djela, knjiga 36)
Лундин, А. Г. 1982. О происхождении алфавита. *Вестник древней истории* 2/1982, 17—28.
Лыткин, Василий И., Евгений С. Гуляев. 1970. Краткий этимологический словарь коми языка. Москва : Издательство "Наука".
Machek, Václav. 1971. Etymologický slovník jayka českého. 3., nezněněné vydání. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd.
Macqueen, James G. Vidi Маккуин Дж. Г.
Maček, Dora. 1986. Jezična situacija u Velikoj Britaniji. *Kulturni radnik* XXXIX:1, 120—137.
——. 1988. Jezična situacija u Velikoj Britaniji. U zb. *Jezici i politike*, 272—286.
Майзель, Соломон С. 1983. Пути развития корневого фонда семитских язы-

ков. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Majewicz, Alfred F. 1989. Języki świata i ich klasyfikowanie. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
Majnarić, Niko, Oton Gorski. 1983. Grčko-hrvatski ili srpski rječnik. Na osnovi Žepić-Krkljuševa rječnika prvo izdanje priredili Oton Gorski i Niko Majnarić. Drugo izdanje priredio Milivoj Sironić. Treće izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
Макаев, Эивер А. 1977. Общая теория сравнительного языкознания. Москва : Издательство "Наука".
Маккуин, Дж. Г. [J. G. Macqueen] 1983. Хетты и их современники в Малой Азии. Перевод с английского Ф. Л. Мендельсон. Ответственный редактор и автор послесловия В. Г. Ардзинба. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы. (Prijevod djela James G.Macqueen. The Hittites and their contemtemporaries in Asia Minor. Boulder (Colorado), 1975)
Маковский, Марк М. 1988. Лингвистическая комбинаторика. Опыт типологической стратификации языковых структур. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Malić, Dragica. 1988. Povaljska listina kao jezični spomenik. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo. (Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, 17)
Malkiel, Yakov. 1976. Etymological dictionaries : A tentative typology. Chicago and London : The University of Chicago Press.
Mańczak, Witold. 1984. Le problème de l'habitat primitif des Indo-Européens. *FLH* V/2, 199—210.
Mańczak, Witold. 1987. Le degré de parenté entre le baltique et le slave. *Baltistica* XXII(1), 1987, 13—22.
Mandić, Dominik. 1990. Hrvati i Srbi : dva stara različita naroda. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske. (Hrvatske povjesnice) [1. izd. 1971]
Martine, Andre (André Martinet). 1987. Indoevropski jezik i "Indoevropljani". Prevela s francuskog Jasmina Grković. Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada. (Prijevod djela André Martinet. Des steppes aux océans: l'indo-européen et les "Indo-Européens". Paris, 1986)
Martinet, André 1982. Osnove opće lingvistike. Prijevod i predgovor August Kovačec. Zagreb : Grafički zavod Hrvatske.
Мартынаў, Виктор Ў. Vidi i Мартынов В. В.
Мартынов, В. В. [Виктор Ў. Мартынаў]. 1978. Балто-славяно-италийские изоглоссы : лексическая синонимия. Минск : "Наука и техника".
——. 1981. Балто-славяно-иранские языковые отношения и глоттогенез славян. U zb. *Балто-славянские исследования* 1980, 16—26.
——. 1983. Язык в пространстве и времени. К проблеме глоттогенеза славян. Москва : Издательство "Наука".
Matasović, Ranko. 1987. Irski. *SOL* 4(2:2), 105—114.
——. 1991. A computer analysis of Indo-European root morphemes. Zagreb. (rukopis)
——. 1993? Irska književnost. Uskoro.
Matešić, Josip. 1982. Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika. Zagreb : IRO "Školska knjiga".
Matišić, Zdravka. 1988. Jezična politika u Indiji. U zb. *Jezici i politike*, str. 153—193.
——. 1990. Jezik i njegovi identiteti (ponešto iz hindsko-urdskoga kompleksa). *Suvremena lingvistika* 29—30, 87—97.
Mayer, Anton. 1957. Die Sprache der alten Illyrier. Band I: Einleitung. Wörterbuch der illyrischen Sprachreste. Wien : in Kommission bei Rudolf M. Rohrer. (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, XV)
Мажюлис, В. [V. Mažiulis] 1973. Относительно консервативного характера балтийских языков. U zb. *БЯ*, 28—29.
Mažuranić, Vladimir. 1975. Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rjenik. Zagreb : Informator. [Pretisak izdanja iz 1908—22, Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti]

McAlpin, David. 1974. Towards Proto-Elamo-Dravidian. *Language* 50, N 1, 89—101.
——. 1981. Proto-Elamo-Dravidian : The evidence and its implications. Philadelphia : The American Philosophical Society. (Transactions of the American Philosophical Society, Volume 71, Part 3)
Mediterranean Language Review.
Meillet, Antoine. 1965. Le slave commun. Seconde édition revue et augmentée. Nouveau tirage. Avec le concours de A.Vaillant. Paris : Librairie Honoré Champion, Éditeur. (1. izd. 1924)
Meje, A. (A. Meillet) 1965. Uvod u uporedno proučavanje indoevropskih jezika. Prevod s francuskog... Beograd : Naučna knjiga. (Prijevod djela A.Meillet, Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes)
Meletinski, E. M. [E. M. Мелетинский] [b. g.; do 1984] Poetika mita. Preveo Jovan Janićijević. Beograd : Nolit. (Književnost i civilizacija) (Prijevod djela Поэтика мифа, Москва 1976]
Мелетинский, Елеазар М. 1979. Палеоазиатский мифологический эпос. Цикл ворона. Москва : Главная редакция восточной литературы издательства "Наука". (Исследования по фольклору и мифологии востока)
Мельничук, А. С. 1968. Корень **kes-* и его разновидности в лексике славянских и других индоевропейских языков. U zb. *Этимология* 1966, 194—240.
Menges, K. 1989. Avaren, Kroaten, Kirgisen, Bulgaren. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 35, 125—142.
Меновщиков, Г. А. 1974. Эскимосско-алеутские языки и их отношение к другим языковым семьям. *Вопросы языкознания* 1/1974, 46—59.
——. 1975. Язык науканских эскимосов. (Фонетическое введение, очерк морфологии, тексты, словарь). Ленинград : Издательство "Наука", Ленинградское отделение.
Меркулова, В. А. 1989. Народные названия болезней (на материале русского языка). IV. U zb. *Этимология* 1986—1987, 140—152. Москва : Издательство "Наука".
Мещанинов, Иван И. 1978. Аннотированный словарь урартского (бнайнского) языка. Ленинград : "Наука", Ленинградское отделение.
Meyer-Lübke, W. 1935. Romanisches etymologisches Wörterbuch. 3. vollständig neubearbeitete Auflage. Heidelberg : Carl Winters Universitätsbuchhandlung. (Sammlung Romanischer Elementar- und Handbücher, III/3).
Мифы народов мира 1980, 1982. Мифы народов мира. Энциклопедия. Том первый: А—К. Том второй: К—Я. Гл. ред. С. А. Токарев. Москва : Издательство "Советская энциклопедия".
Мифологический словарь. 1990. Мифологический словарь. Главный редактор Е. М. Мелетинский. Москва : "Советская энциклопедия".
Milewski, Tadeusz. 1969. Indoewropejskie imiona osobowe. Wrocław, Warszawa, Kraków : Polska akademia nauk.
Милитарёв, Александр Ю. 1984. Язык мероитской эпиграфики как исторический источник в свете его генезиса. *Вестник древней истории* 2/1984, 153—170.
Militarev, A. Yu., V. A. Shnirelman. 1988. The problem of Proto-Afrasian home and culture (an essay in linguo-archaeological reconstruction). (12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Zagreb, Yugoslavia, July 24—31, 1988) Moscow : Nauka, Central Department of Oriental Literature. (USSR Academy of Sciences, N. N. Mikloukho-Maklay Institute of Ethnography)
Misra, Satya Swarup. 1968. A comparative grammar of Sanskrit, Greek and Hittite. With a Foreword by Dr.Suniti Kumar Chatterji. Calcutta : The World Press Private Ltd.
Moguš, Milan. 1971. Fonološki razvoj hrvatskoga jezika. Zagreb : Matica hrvatska. (Biblioteka "Znanje")
——. 1977. Čakavsko narječje : Fonologija. Zagreb : Školska knjiga.
——. 1991. Povijesni pregled hrvatskoga književnog jezika. U knj. NG 1991, 15—60.
Морев, Лев Н., Юрий Я. Плам, Маргарита Ф. Фомичева. 1961. Тайский язык. Москва : Издательство восточной литературы. (Языки народов

Азии и Африки)
Moscati, Sabatino, A. Spitaler, E. Ullendorff, W. von Soden. 1964. An introduction to the comparative grammar of the Semitic languages: Phonology and morphology.
Most / Bridge, Zagreb.
Мулић, Малик И. 1985. Преглед руске и српскохрватске акцентуације. Превела Марија Мулић. Сарајево : Веселин Маслеша. [Пријевод дјела М. Мулић. Основы русской акцентологии I—II. Сарајево 1974—78]
Muljačić, Žarko. 1960. Naše dalmatskomletačke posuđenice. *Jezik* VIII(1959/60):5, lipanj 1960, 129—139.
——. 1965. Uloga fonologije u datiranju starijih romanizama u srpskohrvatskim dijalektima u Dalmaciji. *GjA/AI* 2, 215—224.
——. 1969. La posizione del friulano nella Romània. Estratto da *Atti del Congresso Internazionale di Linguistica e Tradizioni Popolari*. 125—132. Udine : Società filologica friulana.
Мураяма С. [S.Murayama] 1977. Этимология русского слова *чай*. U zb. *Этимология* 1975, 81—83.
Mužić, Ivan. 1989. Podrijetlo Hrvata (Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije). Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.
Nametak, Alija. 1962. Narodni nazivi mjeseci u Bosni i Hercegovini. *Jezik* X(1961/62):3, veljača 1962, 83—86.
Народы мира 1988. Народы мира. Историко-этнографический справочник. Главный редактор Ю. В. Бромлей. Москва : Советская энциклопедия.
Naše teme, Zagreb.
National Geographic.
Natural History.
Ndreca, Mikel. 1980. Fjalor shqip-serbokroatisht / Albansko-srpskohrvatski rečnik. Botim i dytë. Prishtinë : Rilindja, Redaksia i botimeve.
Невская, Л. Г. 1980. Семантика *дороги* и смежных представлений в погребальном обряде. U zb. *Структура текста*, 228—239.
Немировский, Александр И. 1983. Этруски : От мифа к истории. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Непокупный, Анатолий П. 1973. Прусская этимология в трудах Я. Эндзелина и лексика белорусского и украинского языка. U zb. *БЯ*, 19—22.
Непокупний, Анатолій П. 1979. Балтійські родичі слов'ян. Кыïв : Наукова думка.
Нерознак, Владимир П. 1978. Палеобалканские языки. Москва : Издательство "Наука".
Neu, Erich. 1990. Das hethitische Wort für "Frau". *HS/HL* 103:2, 208—17.
Neumann, Günter. 1988. Phrygisch und Griechisch. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, *Sitzungsberichte*, 499. Band.
Newekowsky, Gerhard. 1989. Leksička podudaranja u sjeverozapadnim perifernim govorima južnoslavenskog jezičnog areala. U *HDZb*, knj. 8, 77—88.
NG = Nacrt za gramatiku. Vidi: Katičić 1986; Babić 1986; Babić, Brozović i dr. 1991.
Niederle, Lubor. 1906, 1910. Slovanské starožitnosti. Díl II. Původ a počátky Slovanů jižních. Svazek 1—2. V Prazé : nákladem Bursíka & Kohouta.
Николаев, С. Л. 1989. Балто-славянская акцентуационная система и ее индоевропейские истоки. U zb. *ИАСИМ*, 46—109.
Николаев, С. Л., С. А. Старостин. 1982. Парадигматические классы индоевропейского глагола. U zb. *Балто-славянские исследования* 1981, 261—343.
Николаев, С. Л., А. Б. Страхов. 1987. К названию бога-громовержца в индоевропейских языках. U zb. *Балто-славянские исследования* 1985, 149—163.
НМ 1988. Народы мира. Историко-этнографический справочник. Главный редактор Ю. В. Бромлей. Москва : Советская энциклопедия.
Nodilo, Natko. 1981. Stara vjera Srba i Hrvata. Split : Logos. [pretisak članaka iz *Rada* JAZU 77—86, 91—94, 99—102, g. 1885—90]
Normier, Rudolf. 1977. Idg. Konsonantismus, germ. "Lautverschiebung" und Vernersches Gesetz. *KZ* 91(1977):2, 171—218

НЗЛ XXI. 1988. *Новое в зарубежной лингвистике.* Вып. XXI. Новое в современной индоевропеистике. Составление, вступительная статья и общая редакция...Вяч. Вс. Иванова. Москва : "Прогресс".

Odri, Žan [Jean Haudry]. 1990. Indoevropljani. Prevela s francuskog Ljubinka Jovanović. Sremski Karlovci : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. (Biblioteka Elementi, 8) (prijevod djela J. Haudry, Les Indoeuropéens, Paris 1981)

Ondruš, Šimon. 1977. Slovenské *škúliť* a české *šilhat.* *Kultura slova* 11/1977 : 6, 206—210.

Opća enciklopedija 1977—1982. Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda 1—8. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod. Dopunski svezak A—Ž, 1988.

Onomastica Jugoslavica 1(1969)—14(1991).

Ономатолошки прилози, Београд (Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику)

Оранский, Иосиф М. 1979. Иранские языки в историческом освещении. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.

——. 1988. Введение в иранскую филологию. Издание 2-е, дополненное. Москва : "Наука", Главная редакция восточной литературы.

Орел, Владимир Э. 1987. Албанские смычные в свете этимологии. U zb. *Balcanica,* 109—117.

——. 1979. Слав. **udъ.* U zb. *Этимология* 1977, 55—59.

——. 1982. К реконструкции древнеалбанских акцентных отношений (в сопоставлении со славянскими и другими индоевропейскими языками). *Советское славяноведение* 5/1982, 83—90.

——. 1983. Вопросы сравнительно-исторической грамматики албанского языка. U zb. *Славянское и балканское языкознание.* Проблемы языковых контактов, 22—31.

——. 1983. Балканские этимологии 2—4. U zb. *Славянское и балканское языкознание.* Проблемы языковых контактов, 210—215.

——. 1989. (rec.) I. M. Diakonoff, S. A. Starostin. Hurro-Urartian as an Eastern Caucasian language. München, 1986. 103 p. *Вестник древней истории* 3/1989, 204—5.

Орел, В. Э., Е. А. Хелимский. 1987. Наблюдения над балтийским языком польско-"ятвяжского" словарика. U zb. *Балто-славянские исследования* 1985, 121—134.

Орел, В. Э., О. В. Столбова. 1988. К реконструкции праафразийского вокализма. *Вопросы языкознания* 5/1988, 66—83.

——. 1990. К реконструкции праафразийского вокализма. *Вопросы языкознания* 2/1990, 75—90.

——. 1990. Из семито-хамитских дополнений к ностратическому словарю. U zb. *СИЯСЭ,* 15—16.

Основы финно-угорского языкознания 1975. Основы финно-угорского языкознания. II: Прибалтийско-финские, саамский и мордовские языки. III: Марийский, пермские и угорские языки. Москва : Издательство "Наука".

Основы иранского языкознания 1979, 1981. Основы иранского языкознания I. Древнеиранские языки. II. Среднеиранские языки. Москва : Издательство "Наука".

Пахалина, Татьяна Н. 1975. Ваханский язык. Москва : Издательство "Наука".

——. 1989. Сравнительно-историческая морфология памирских языков. Москва : "Наука".

Pallottino, Massimo. 1936. Elementi di lingua etrusca. Firenze : Rinascimento del libro.

Палмайтис, М. Л. [M. Palmaitis]. 1978. Опыт реконструкции общебореальной (ностратической) морфологии в уральско-индоевропейско-афразийском аспекте. Вопросы эргатива. *Lingua Posnaniensis* XXI, 1978, 9—24.

——. 1978. Праязык — генетическая или контактная общность? (Анализ данных словаря В. М. Иллич-Свитыча). *Вопросы языкознания* 1/1978, 51—56.

Панфилов, В. З. 1973. Нивхско-алтайские языковые связы. *Вопросы языкознания* 5/1973, 3—12

PBH/ИФЖ = Patma-banasirakan handes / Историко-филологический журнал, Erevan.

Pellegrini, G. B., A. L. Prosdocimi. 1967. La lingua venetica. I. Le iscrizioni (a cura di G. B. Pellegrini—A. L. Prosdocimi). II. Studi (a cura di A. L. Prosdocimi). Padova : Istituto di glottologia dell'Universita di Padova; [Firenze] : Circolo linguistico fiorentino.

Peričić, Eduard. 1991. Sclavorum regnum Grgura Barskog : Ljetopis popa Dukljanina. Zagreb : Kršćanska sadašnjost. (Analecta croatica christiana, Biblioteka Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije "Kršćanska sadašnjost", svezak XIX)

Петлева, И. П. 1974. Этимологические заметки по славянской лексике I. U zb. *Этимология* 1972, 81—99.

——. 1985. Этимологические заметки по славянской лексике. XIV. U zb. *Этимология* 1983, 43—7.

Petráček, Karel. 1983. Semitohamitské jazyki a nostratická hypoteza. *Slovo a slovesnost* XLIV:1/1983, 57—63.

Pfiffig, Ambros Josef. 1969. Die etruskische Sprache : Versuch einer Gesamtdarstelung. Graz : Akademische Druck- u.Verlagsanstalt.

Pianigiani, Ottorino. 1990. Vocabolario etimologico della lingua italiana. 3ª edizione aggiornata. La Spezia : Fratelli Melita Editori. (1ª ed.: 1907)

Picoche, Jacqueline. 1987. Dictionaire etymologique du français. Nouvelle édition. Paris : Robert.

Pijnenburg, W.J.P. 1989. Eine germanisch-baltoslawische Isoglosse. *Historische Sprachforschungen* 102(1989):99—106.

Pisani, Vitore. 1983. Il lituano fra le lingue indoeuropee. *Baltistica* XIX(1), 1983, 4—9.

Pisanica 1991. Pisanica. Hrvatski uskrsni običaji. Urednik Željko Obad. Zagreb : Otvoreno sveučilište. [Autori prilogā: Lj. Bauer, M. Černelić, M.Dolenec Dravski, M. Kirinčić, K. Kvočić, Lj. A. Maračić, K. MatkovićMikulčić, M. Olić, M. Ričković.]

Pleterski; Andrej. 1990. Etnogeneza Slovanov: Obris trenutnega stanja arheoloških raziskav. *Arheološka obvestila*, posebna številka. Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo.

Pokorny, Julius. 1959. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch: I. Band. Bern und München : Francke Verlag.

Поленова, Г. Т. 1977. Енисейско-ностратические параллели в области местоименных слова. U zb. *Конференция Ностратические языки*, 47—49.

Poljanec, Radoslav F., S. M. Madatova-Poljanec. 1987. Rusko-hrvatski ili srpski rječnik / Русско-хорваский или сербский словарь. I izdanje. Zagreb : Školska knjiga.

Popović, Ivan. 1960. Gescichte der serbokroatischen Sprache. Wiesbaden : Otto Harrassowitz.

Poppe, Nicholas. 1965. Introduction to Altaic linguistics. Wiesbaden : Otto Harrassowitz. (Ural-altaische Bibliothek, XIV)

Порхомовский, В. Я. 1982. Проблемы генетической классификации языков Африки. U zb. *Теоретические основы классификации...*, 195—257.

Porzig, W. 1954. Die Gliederung der indogermanischen Sprachgebiets. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag.

Poucha, Pavel. 1955. Institutiones linguae Tocharicae : Pars I : Thesaurus linguae Tocharicae dialecti A. Praha : Státní pedagogické nakladatelství.

Позидяков, К. И. 1984. К проблеме генетической классификации ностратических языков. U zb. *Лингвистическая реконструкция...*, 26—30.

——. 1987. Развитие систем консонантных чередований в языках манде и в атлантических языках. U zb. *АИЯ*, 357—457.

Priručna...1979. Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika / Eugenija Barić, mr Mijo Lončarić, mr Dragica Malić, dr Slavko Pavešić, mr Mirko Peti, mr Vesna Zečević, Marija Znika. Zagreb : Školska knjiga.

Prosdocimi, Aldo Luigi. 1978. Le Tavole di Gubio. Padova : Istituto di Glottologia.

——. 1985. Celti in Italia prima e dopo il V secolo a. C. U zb. *Celti ed Etruschi nell'Italia centro-settentrionale dal V secolo a.C. alla romanizzazione*. Atti del colloquio internazionale, Bologna 12—14 aprile 1985, 561—581.

——. 1986. Gall.δεκαντεμ/ν. *ZfceltPh* 41, 214—224.

——. 1986. L'iscrizione leponzia di Prestino: vent'anni dopo. *ZfceltPh* 41, 226—250.

——. 1987. Lingua nella storia e storia nella lingua: tra indoeuropeo e Italia pre-romana. *Fondamenti:* Rivista quadrimestrale di cultura, 7(1987), 55—88.

Прва југосл. оном. конф. 1976. *Прва југословенска ономастичка конференција,* Тиват, 22—24. октобра 1975; Црногорска академија наука и умјетности, Научни скупови, књига 2, Одјељење умјетности, књига 2, Титоград 1976.

Putanec, Valentin. 1973. Eléments d'étymisation. *Suvremena lingvistika* 7—8/1973, 41—48.

——. 1987. Francusko-hrvatski ili srpski rječnik / Dictionaire français-croate ou serbe. IV., dopunjeno i prerađeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.

——. 1992. Ubikacija klasičnih toponima *Sisopa* i *Soroga* u Zagreb i pitanje prisutnosti Slavena na Balkanu u 1. st. naše ere. Zagreb : [autorovo izdanje].

Rajić, Ljubiša. 1988. Jezici i nacije u Skandinaviji. U zb. *Jezici i politike,* str.287—306.

Rasmussen, Jens Elmegård. 1974. Haeretica indogermanica : A selection of Indo-European and Pre-Indo-European studies. København : Munskgaard. (Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab : Historisk-filosofiske Meddelelser 47:3)

Rašić, Nikola. 1988. Jezici i narodnosti u Kini. U zb. *Jezici i politike,* str. 123—152.

Rašić, Nikola. 1988. Povijesni osvrt na jezičnu politiku u Rusiji i Sovjetskom Savezu. U zb. *Jezici i politike,* str.87—122.

Речник на македонскиот јазик...1961—1966. Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања. I—III. Редактор Блаже Конески. Ставувачи Т. Димитровски, Б. Корубин, Т. Стаматоски. Скопје : Просветно дело.

Речник српскохрватскога књижевног језика. 1—6. Za 1—3 Нови Сад, Загреб : Матица српска, Матица хрватска, 1967—1969, za 4—6 Нови Сад : Матица српска, 1971—1976.

Renfrew, Colin. 1977. Ancient Europe is older than we thought. *National Geographic* 152:5 (November 1977), 614—623.

——. 1978, 1989. Before civilization: The radiocarbon revolution and prehistoric Europe. Harmondsworth : Penguin. (First published in 1973)

——. 1989. Archaeology and language : The puzzle of Indo-European origins. London : Penguin Books. (First published in 1987)

——. 1989. The origins of Indo-European languages. *Scientific American* 261(1989):4, 82—90.

Revue roumaine de linguistique, București.

RFFZd. Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio filoloških znanosti.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, sv. 1—97. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1881—1976.

Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika 1—2. Zagreb, Novi Sad : Matica hrvatska, Matica srpska, 1967.

Roksandić, Drago. 1991. Srbi u Hrvatskoj od 15. stoljeća do naših dana. Zagreb : Vjesnik [politički dnevnik, novinsko-nakladničko poduzeće, p.o.] (Biblioteka Vjesnik vremena)

Рона-Таш, А. [A. Rona-Tás] 1990. Алтайский и индоевропейский (заметки на полях книги Т. В. Гамкрелидзе и Вяч. Вс. Иванова). *Вопросы языкознания* 1/1990, 26—37.

Ruhlen, Merritt. 1988. Nostratic-Amerind cognates. Soviet-American Conference on Language and Prehistory, University of Michigan, November 8—12, 1988.

Русская речь, Москва.

Russu, I. I. 1969. Die Sprache der Thrako-Daker. Nach dem zweiten Auflage, aus dem Rumänischen übersetzt von Prof. Dr. Hildegard Beer. București : Editura Științifică.

RZJ = Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku u Zagrebu.

Sabljak, Tomislav. 1981. Rječnik šatrovačkog govora. Zagreb : Globus.

Sadovszky, Otto J. 1976. Report on the state of the Uralo-Penutian research. *Ural-Altaische Jahrbücher* 48(1976), 190—204.

——. 1988. Linguistic evidence for the Siberian origin of the Central California Indian shamanism. — 12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Zagreb, 24—31 July 1988

Salopek, Damir. 1986. Transkripcija i adaptacija grčkih imena. Zagreb : VPA; Latina

et Graeca. (Biblioteka Latina et Graeca, Radovi, knjiga III)
Сараджева, Людвига А. 1980. Армяно-славянские лексико-грамматические параллели. Ереван : Издательство АН Армянской ССР.
——. 1990. Традиции изучения балто-славянских языковых отношений и исторические данные армянского языка. *РВН/ИФЖ* 1/1990, 183—7.
Saussure, Ferdinand de. 1977. Opšta lingvistika. Preveo Sreten Marić. Drugo izdanje. Beograd : Nolit. (Prijevod djela: Cours de linguistique générale)
Saussure, F. de. Vidi i Соссюр Ф. де
Савченко, Алексей Н. 1974. Сравнительная грамматика индоевропейских языков. Москва : Высшая школа. [Uskoro će biti izdan hrvatski prijevod knjige; prevoditelj Mate Križman.]
Савельева Валентина Н., Чунер М. Таксами. 1970. Нивхско-русский словарь [Нивүго лоч'аүо qлай диф питүә]. Москва : Издательство "Советская энциклопедия".
Савенкова, Е. Д. 1983. Проблема генетической принадлежности этрусского языка в свете позиционно-статистического анализа. U zb. *Генетические, ареальные и типологические...*, 170—175.
Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, Brno.
Schindler, Jochem. 1964. Einige indogermanisch-uralische Wortgleichungen. *Sprache* X(1964), 171—173.
Schmalstieg, William R. 1980. Indo-European linguistics : A new synthesis. University Park and London : The Pennsylvania State University Press.
Schmidt, Karl Horst. 1991. The Celts and the ethnogenesis of the Germanic people. HS 104:1, 129—152.
Schmidt, K. H. *V.* К. Х. Шмитт.
Schönfeld, M. 1911. Wörterbuch der algermanischen Personen- und Völkernamen : nach der Überlieferung des klassischen Altertums bearbeitet. Heidelberg : Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. (Germanische Bibliothek, I.IV,2)
Schott A. 1936. Indogermanisch—Semitisch—Sumerisch. U zb. *Germanen und Indogermanen*. Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur. Festschrift für H.Hirt; hrsg. von H. Arntz. Bd. II. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 45—95.
Schuster-Šewc, Heinz. 1990. Überlegungen zur Etymologie des südslawischen Völkernamen *Hrvat* 'Kroate'. U zb. *CSI*, 209—15.
Seebold, Elmar. 1980. Etymologie und Lautgesetz. U zb. *Lautgeschichte und Etymologie*, 431—484.
Седов, Валентин В. 1979. Происхождение и ранняя история славян. Москва : Издательство "Наука".
Sędzik, Władisław. 1989. Dijalekatski leksički materijal u rekonstrukciji praslavenskog leksika. U *HDZb*, knj. 8, 127—134.
Sekulić, Ante. 1989. Bački Bunjevci i Šokci. Zagreb : Školska knjiga.
Семереньи, О. [Oswald Szemerényi] 1980. Введение в сравнительное языкознание. Перевод с немецкого Б. А. Абрамова. Под редакцией и с предисловием Н. С. Чемоданова. Москва : "Прогресс". [Prijevod djela O. Szemerényi, Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft. Darmstadt, 1970]
Севортян, Эрванд В. 1978, 1989. Этимологический словарь тюркских языков [II]: Общетюркские и межтюркские основы на букву "Б". [III]: Общетюркские и межтюркские основы на буквы "Ҹ", "Ж", "Й". Москва : Издательство "Наука".
Sherratt, Andrew and Susan. 1988. The archaeology of Indo-European: an alternative view. *Antiquity* 62(1988):584—595.
Shields, Kenneth Jr. 1977. Some new observations concerning the origin of the Indo-European feminine gender. *KZ* 91(1977):1, 56—71.
——. 1981. A new look at the centum/satem isogloss. *KZ* 95(1981):2, 203—213.
СИЯСЭ 1990. Конференция Сравнительно-историческое языкознание на современном этапе. Памяти В. М. Иллич-Свитыча. 6—9 февраля 1990 г. Тезисы докладов. Москва : Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистики.
Simeon, Rikard. 1969. Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva : na 8 jezika : hrvat-

sko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski. I (A—O), II (P—Ž). Zagreb : Matica hrvatska.
Simone, Carlo de. 1968. Die griechischen Entlehnungen im Etruskischen. Erster Band : Einleitung und Quellen. Wiesbaden : Otto Harrassowitz.
SJJug 1989. — (više autora) Standardni jezici u SFRJ. *SOL* 4(1989):1, 95—144.
Skok, Petar. 1950. Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja. [I; II: Kazala i karte] Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
——. 1957. O etimološkom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Filologija* 1, 7—21.
——. 1971—74. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga prva: A—J. Knjiga druga: K—poni[1]. Knjiga treća: poni[2]—Ž. Knjiga četvrta: Kazala. Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Drugo izdanje: 1988, JAZU i Globus)
Skokov zbornik 1985. Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja (1881—1956). Glavni urednik Mirko Deanović. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Djela JAZU, Razred za filologiju, knjiga 59)
Slavistična revija, Časopis za jezikoslovje in literarne vede / Journal for linguistics and literary sciences, Ljubljana.
Славянские древности... 1980. Славянские древности : Этногенез. Материальная культура древней Руси. Сборник научных трудов. Отв. ред. В. Д. Королюк. Киев : "Наукова думка".
Славянское и балканское языкознание... 1977. Славянское и балканское языкознание. Карпато-восточнославянские параллели. Структура балканского текста. Сост. и отв. ред. Т. М. Судник, Т. В. Цивьян. Москва : Издательство "Наука".
Славянское и балканское языкознание... 1983. Славянское и балканское языкознание. Проблемы языковых контактов. Отв. ред. Л. А. Гиндин, Г. П. Клепикова, Л. Г.Невская. Москва : Издательство Наука.
Славянское и балканское языкознание... 1984. Славянское и балканское языкознание. Язык в этнокультурном аспекте. Отв. ред. Е. И. Зеленина, В. В. Усачева, Т. В.Цивьян. Москва : Издательство Наука.
Sławski, Franciszek. 1952—. Słownik etymologiczny języka polskiego. Zeszyt 1 (A—Czar) [1952], 2 (Czara—Fąfel) [1953], 3 (Fąfry—Graf) [1954], V,1 (21: Łasia—Łątka 2.) [1975]. Kraków : nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego.
Slovo a slovesnost, Praha.
Snoj, Marko. 1982/83. Slovansko *kъrpā, *korpā in germansko *skarpō. *Jezik in slovstvo* XXVIII(1982/83):3, 79—82.
——. 1983. Dva leksema za pojem 'luknja' v slovanskih jezikih. *Slavistična revija* 31(1983):3, 207—212.
——. 1983/84. Kaj se skriva v besedi *volkodlak*. *Jezik in slovstvo* XXIX(1983/84):4, 123—126.
——. 1984. Indoeuropean **e* in Luwian. *Linguistica* XXIV(1984):1, 467—476.
——. 1989. Praslovanski *z* iz indoevropskega *s* v luči novejših akcentoloških spoznanj. Disertacija. Ljubljana. (Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno jezikoslovje in orientalistiko)
——. 1991. Nekaj pripomb k izvoru slovanskih glagolov *skočiti, skakati* in *kačiti*. *Jezikoslovni zapiski* 1, 31—40.
——. 1991. Kratka albanska slovnica. Ljubljana : Filozofska fakulteta.
SOL, lingvistički časopis. Zagreb : Filozofski fakultet Zagreb, OOUR Humanističke i društvene znanosti.
Соссюр, Ф. де [F. de Saussure]. 1977. Труды по языкознанию. Переводы с французского языка под редакцией и с вступительной статей А. А. Холодовича. Москва : Издательство "Прогресс".
Советское славяноведение, Москва.
Spalatin, Krsto. 1990. Peterojezični rječnik europeizama. Kako se prevode hrvatske neprave srodnice na engleski, francuski, njemački, talijanski i druge jezične poteškoće. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske. (Biblioteka Rječnici)
Spence, N.C.W. 1984. Channel Island French. U zb. *LBI*, 345—351.

Sprache, Würzburg.

Сравнительная грамматика германских языков... 1962, 1963. Сравнительная грамматика германских языков. Том II: Фонология. Отв. ред. Э. А. Макаев. Том III: Морфология. Отв. ред. М. М. Гухман. Москва : Издательство Академии наук СССР.

Сравнительство-историческое изучение... 1981. Сравнительно-историческое изучение языков разных семей : Современное состояние и проблемы. Отв. ред. Н. З. Гаджиева. Москва : Издательство "Наука".

Сравнительно-историческое изучение... 1982. Сравнительно-историческое изучение языков разных семей : Задачи и перспективы. Москва : Издательство "Наука".

Сравнительно-историческое изучение... 1988. Сравнительно-историческое изучение языков разных семей : Теория лингвистической реконструкции. Отв. ред. Н. З. Гаджиева. Москва : "Наука".

Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков... 1975. Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков. Материалы к этимологическому словарю. Том I: а—ŋ. Отв. ред. В. И. Цинцнус. Ленинград : Издательство "Наука", Ленинградское отделение.

SSS I/1961, II/1964. Słownik starożitności słowiańskich, dawniejszych do schylku wieku XII. Pod redakcją W. Kowalenki, G. Labudi i T. Lehr-Spławińskiego. Tom pierwszy: A—E. Tom drugi: F—K. Wrocław, Warszawa, Kraków : Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Стаховский, Ст. [S. Stachowski] 1965. Заметки о методологии этимологических исследований турецких заимствований в сербско-хорватском языке. U zb. *Этимология* 1965, 56—71.

Станковска, Љубица. 1992. Антропонимиската база *хот-/хът-* застапена во македонската топонимија. *FOnCr* 1, 55—81.

Старостин, Сергей А. 1982. Праенисейская реконструкция и внешние связи енисейских языков. U zb. *Кетский сборник* III, 144—237.

——. 1987. "Севернокавказские словарные сопоставления". [Komentar] u zb. Трубецкой 1987, 453—465.

——. 1989. Реконструкция древнекитайской фонологической системы. Москва : "Наука", Главная редакция восточной литературы.

Starostin, S. A. 1989. Nostratic and Sino-Caucasian. U zb. Лингвистическая реконструкция и древнейшая история Востока. Тезисы докладов Международной конференции. Москва, 29 мая—2 июня 1989 г. Часть 3. Москва : Академия наук СССР, Институт востоковедения.

Стецюк, В. М. 1987. Определение мест поселения древних славян графоаналитическим методом. *ИАН—СЛЯ*, 46:1, 36—45.

Steensland, Lars. 1973. Die Distribution der urindogermanischen sogenannten Gutturale. *Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Slavica Upsaliensia*, 12. Uppsala.

Stieber, Zdisław. 1963. Kaszubskie *karno*, serbo-chorvacki *krdo*. U knj. *Ivšićev zbornik*, 341—343.

Stipčević, Aleksandar. 1985. Povijest knjige. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske. ("Prometej", knjižnica temeljnih djela o civilizaciji, kulturi i umjetnosti).

Столбова, О. В. 1987. Сравнительно-историческая фонетика и словарь западночадских языков. U zb. *АИЯ*, 30—268.

Страны и народы 1978—1984. Страны и народы. Научно-популярное географо-этнографическое издание в 20 томах. Предс. ред. коллегии Ю. В. Бромлей. Москва : Мысль.

Структура текста 1980. Структура текста. Сборник статей. Ответственный редактор Т. В. Цивьян. Москва : Издательство "Наука".

Studia ethnologica, Zagreb.

Супрун, Адам Е., Александр М. Калюта. 1981. Введение в славянскую филологию. Минск : "Вышэйшая школа".

Suvremena lingvistika, Zagreb.

Свадеш, М. [M. Swadesh] 1965. Лингвистические связи Америки и Евразии. U zb. *Этимология* 1964, 271—322. (Сокращенный перевод и примечания А. Б.

Долгопольского.)

Свеске (Института за проучавање националних односа ЦК СКБиХ), Sarajevo.

Szemerényi, Oswald. 1960. Studies in the Indo-European system of numerals. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag.

Szemerényi, Oswald. V. O.Семерены.

Шагиров, Амин К. 1977. Этимологический словарь адыгских (черкесских) языков [I]: А—Н. Москва : Издательство "Наука".

Šamšalović, Gustav. 1986. Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik / Deutsch-kroatisches oder serbisches Wörterbuch. Deseto izdanje. Zagreb : Grafički zavod Hrvatske.

Шанский, Николай М. (red.) 1975. Этимологический словарь русского языка. Том II, выпуск 6: З. Под редакцией Н. М. Шанского. Москва : Издательство Московского университета.

Шанский, Николай М., Валерий В. Иванов, Тамара В. Шанская. 1975. Краткий этимологический словарь русского языка : Пособие для учителей. Москва : "Просвещение".

Шаур, В. [V. Šaur] 1973. К вопросу о реконструкции праславянских названий месяцев. U zb. *Этимология* 1971, 93—101.

Шервашидзе, И. Н. 1989. Фрагмент общетюркской лексики: заимствований фонд. *Вопросы языкознания* 2/1989, 54— 92.

Шеворошкин, Виталий В. 1965. Исследования по дешифровке карийских надписей. Москва : Издательство "Наука".

——. 1965. Малоазийские языковые параплллели. U zb. *Этимология* 1964, 142—59.

——. 1967. Лидийский язык. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.

——. 1989. Ностратическое языкознание и проблемы сверхдальнего родства языков. *Вопросы языкознания* (uskoro)

Šilješ, Ivan, Đurđica Grozdanić, Ivan Grgesina. 1992. Poznavanje, uzgoj i prerada ljekovitog bilja. Zagreb : Školska knjiga, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Šimundić, Mate. 1985. Nepoznata hrvatska osobna imena s početka XIII stoljeća. *Ономатолошки прилози* VI, 59—100.

——. 1988. Rječnik osobnih imena. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.

——. 1985. Naša prezimena : porijeklo, značenje, rasprostranjenost. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.

Šimunović, Petar. 1986. Istočnojadranska toponimija. Split : Logos. (Logosova sveučilišna naklada, 10)

Šipka, Milan. 1982. Priče o riječima. Četvrto izdanje. Sarajevo : "Svjetlost", OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Шипова, Елизавета Н. 1976. Словарь тюркизмов в русском языке. Алма-Ата : Издательство "Наука" Казахской ССР.

Широков, Олег С. 1981. Современные проблемы сравнительно-исторического языковедения. Москва : Издательство Московского университета.

——. 1981. Албано-балто-славянские глоттогенетические связи. *Зборник за филологију и лингвистику* XXIV(1981):1, 7—21.

Šišić, Ferdo. 1990. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. [Pretisak izdanja iz 1925.] Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.

Škaljić, Abdulah. 1989. Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Šesto izdanje. Sarajevo : "Svjetlost".

Škiljan, Dubravko. 1980. Pogled u lingvistiku. Zagreb : Školska knjiga.

Шмидт, К. Х. [K. H. Schmidt] 1988. Значение новых данных для реконструкции праязыка. Перевел с английского В. А. Чирикба. *Вопросы языкознания* 4/1988, 6—25.

Šojat, Antun. 1976. Geografski termini u toponimiji kajkavskoga područja. U zb. *Прва југосл. ономастичка конф.*, 201—11.

——. 1978. Zdravstvena terminologija u starim kajkavskim *vračarušama* i rječnicima. *Filologija* 8, 323—331.

Tadić, Marko. 1986. Jezici crne Afrike i njihovi sociolingvistički problemi. *Sol* 2/1986, 71—84.

Тайны древних письмен... 1976. Тайны древних письмен. Проблемы дешиф-

ровки. Сборник статей. Сост., ред., предисл. И. М. Дьяконов; переводы... Москва : Издательство "Прогресс".

Tanocki, Franjo. 1986. Rječnik rodbinskih naziva. Drugo izdanje. Osijek : Revija, Izdavački centar Radničkog sveučilišta "Božidar Adžija".

TBaltKonf 1985. Tarptautinė baltistų konferencija 1985 m. spalio 9—12 d. Pranešimų tezės / Starptautiskā baltistu konference 1985. g. 9—12. oktobrī. Referātu tēzes / Международная конференция балтистов 9—12 октября 1985 г. Тезисы докладов / International Conference of Balticists. October 9—12, 1985. Abstracts. [Ats. redaktorius Z. Zinkevičius] Vilnius : Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko Universitetas, TSRS MA Slavistikos ir balkanistikos institutas.

Tekavčić, Pavao. 1972. Grammatica storica dell'italiano. Volume III: Lessico. Bologna : Società editrice il Mulino.

——. 1987. Toponomastika u suvremenom studiju retoromanskih govora. *Onomastica jugoslavica* 12, 1—15.

——. 1991. Imena u najnovijem rječniku jednog istroromanskog govora. *Onomastica jugoslavica* 14, 133—139.

Текст... 1983. *Текст : семантика и структура* [Сборник статей.] Отв. ред. Т. В. Цивьян. Москва : Издательство "Наука".

Тенишев, Эдгем Р., Буляш Х. Тодаева. 1966. *Язык желтых уйгуров.* Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточой литературы. (Языки народов Азии и Африки)

Теоретические основы классификации... 1980. *Теоретические основы классификации языков мира.* Отв. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Издательство "Наука".

Теоретические основы классификации... 1982. *Теоретические основы классификации языков мира : Проблемы родства.* Отв. ред. Б. А. Серебренников. Москва : Издательство "Наука".

Терентьев, В. А. 1979. Ностратические этимологии. U zb. *Этимология* 1977, 159—163.

Težak, Stjepko, Stjepan Babić. 1992. Gramatika hrvatskoga jezika : priručnik za osnovno jezično obrazovanje. 7., izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.

Тимофеева, Наталья К. 1980. Религиозно-мифологическая картина мира этрусков. Новосибирск : Издательство "Наука", Сибирское отделение.

Tischler, Johann. 1980. Hethitisch *h* und die Rekonstruktion des indogermanischen Phoneminventars. U zb. *Lautgeschichte und Etymologie*, 495—522.

Тохарские языки 1959. *Тохарские языки.* Сборник статей. Под редакцией и с вступительной статьей В. В. Иванова. Москва : Издательство иностранной литературы.

Топоров, Владимир Н. 1963. Тохарская этимология за двадцать лет. U zb. *Этимология [1963]*, 236—49. Москва : Издательство Академии наук СССР.

—— 1972. О происхождении нескольких русских слов (к связям с индо--иранскими источниками) U zb. *Этимология* 1970, 21—45.

——. 1973. К фракийско-балтийским языковым параллелям. U zb. *Балканское языкознание*, 30—63

——. 1974. О брахмане. К истории концепции. U zb. *Проблемы истории языков и культуры народов Индии.* Сборник статей памяти В. С. Воробьева-Десятовского. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы, 20—74.

——. 1974. Славянские комментарии к нескольким латинским архаизмам. U zb. *Этимология* 1972, 3—19.

——. 1975—. Прусский язык. Словарь I: A—D. II: E—H. III: I—K. IV: K—L. V: L. Москва, Наука. 1975, 1979, 1980, 1984, 1990.

——. 1976. Πύϑων, Ahi budhnyā, Bādnjāk и др. U zb. *Этимология* 1974, 3—15.

——. 1978. Еще раз об и.-е. **budh-* (: **bheudh-*). U zb. *Этимология* 1976, 135—153.

——. 1979. Семантика мифологических представлений о грибах. U zb. *Balcanica*, 234—298.

——. 1980. О числовых моделях в архаичных текстах. U zb. *Структура текста*, 3—58.

——. 1980. Еще раз о др.-греч. σοφια: происхождение слова и его внутренний смысл. U zb. *Структура текста*, 148–173.
——. 1981. Еще раз о балтийских и славянских названиях божьей коровки (Coccinella septempunctata) в перспективе основного мифа. U zb. *БСИ* 1980, 274–300.
——. 1982. Древняя Москва в балтийской перспективе. U zb. *Балто-славянские исследования* 1981, 3– 61.
——. 1983. Галинды в Западной Европе. U zb. *Балто-славянские исследования* 1982, 129–140.
——. 1983. Древние германцы в Причерноморье : результаты и перспективы. U zb.*Балто-славянские исследования* 1982, 227–263.
——. 1985. Балтийский комментарий к кельтиберской надписи из Боторриты. *TBaltKonf*, 229–230.
——. 1989. Из славянской языческой терминологии: индоевропейские истоки и тенденции развития. U zb. *Этимология* 1986–87, 3–50.
Trombetti, Alfredo. 1922. Elementi di glottologia. Bologna : Nicola Zanicheli.
——. 1928. La lingua etrusca. Grammatica. Testi con commento. Saggi di traduzione interlineare. Lessico. Firenze : Rinascimento del libro.
Трубачев, Олег Н. 1963. О возможности венгерско-тохарских связей. U zb. *Этимология [1963]*, 191–3. Москва : Издательство Академии наук СССР.
——. 1965. Славянские этимологии 41–47. U zb. *Этимология* 1964, 3–12.
——. 1967. Из славяно-иранских лексических отношений. U zb. *Этимология* 1965, 3–81.
——. 1974–. Этимологический словарь славянских языков... Vidi to.
——. 1974. Ранние славянские этнонимы – свидетели миграции славян. *Вопросы языкознания* 6/1974, 48– 67.
——. 1982–85. Языкознание и этногенез славян. I: Древние славяне по данным этимологии и ономастики. *Вопросы языкознания* 4/1982, 10–26; II: *Вопросы языкознания* 5/1982, 3–17; III: *Вопросы языкознания* 2/1984, 15–30; IV: *Вопросы языкознания* 3/1984, 18–29; V: *Вопросы языкознания* 4/1985, 3–17.
——. 1983. Illyrica. U zb. *Славянское и балканское языкознание*. Проблемы языковых контактов, 49–53.
——. 1985. Праславянская лексикография. U zb. *Этимология* 1983, 3–19.
——. 1988. Праславянская ономастика в Этимологическом словаре славянских языков, выпуски 1–13. U zb. *Этимология* 1985, 3–10.
——. 1989. Germanica и Pseudogermanica в древней ономастике Северного Причерноморья. Этимологические комментарии. U zb. *Этимология* 1986–87 50–55.
Трубецкой, Николай С. 1987. Избранные труды по филологии. Составление В. А. Виноградова и В. П. Нерознака. Переводы с разных языков. [...] Москва : "Прогресс".
Tschiżewskij, Dmitrij. 1969. Die Nestor-Chronik. Eingeleitet und komentiert von Dmitrij Tschiżewskij. Wiesbaden : Otto Harrassowitz. (Slavistische Studienbücher, VI)
Turner, Ralph L. 1966. A comparative dictionary of the Indo-Aryan languages. London : Oxford University Press.
Udolph, Jürgen. 1979. Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag. (Beiträge zur Namenforschung, Neue Folge, Beiheft 17)
Uhlik, Rade. 1983. Srpskohrvatsko-romsko-engleski rečnik : Romengo alavari. Sarajevo : "Svjetlost", OOUR Izdavačka djelatnost.
Ulving, Tor. 1968/69. Indo-European elements in Chinese? *Anthropos*, Vol. 63/64 (1968–69), 944–951.
Ural-Altaische Jahrbücher, Wiesbaden.
Vaillant, André. 1957. L'unité linguistique balto-slave. *Filologija* 1, 23–35.
Vajs, Nada. 1987. O zaboravljenim hrvatskim imenima jadranskih otoka. *RZJ* 13, 163–73.

——. 1988. O etimološkim naznakama u Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU. *RZJ* 14, 199—215.
Варбот, Ж. Ж. 1965. Заметки по славянской этимологии. U zb. *Этимология* 1965, 27—43.
——. 1972. Заметки по славянской этимологии. U zb. *Этимология* 1970, 65—84.
Vasmer, Max. 1941. Die Slaven in Griechenland. Aus den *Abhandlungen* der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1941. Phil.-hist.Klasse. Nr. 12. Berlin : Verlag der Akademie der Wissenschaften.
——. 1963. Serbokroat. *ručak* "Mahlzeit" und werwandtes. U knjizi *Ivšićev zbornik*, 393—395.
Vasmer, Max. Vidi Фасмер М.
Векслер, Буним X., Владимир А. Юрик. 1973. Латышский язык. Рига : Издательство "Звайгзне"
Vendryes, J. 1960. Lexique étymologique de l'irlandais ancien. M, N, O, P. Dublin : Institute for advanced studies; Paris, Centre natinal de la recherche scientifique.
Ventzel, T. V. [Татьяна В. Вентель]. 1983. The Gypsy language. Moscow : "Nauka" Publishing House, Central Department of Oriental Literature. [Prijevod djela T. В. Вентцель. Цыганский язык (севериорусский диалект). Москва 1964]
Вернер, Г. К. 1977. Вопросы эволюции общеенисейского языка в свете ностратических реконструкций. U zb. *Конференция Ностратические языки*, 7—10.
Вертоградова, Виктория В. 1978. Пракриты. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы. (Языки народов Азии и Африки)
Вестник древней истории, Москва.
Ветошкина, Т. Л. 1983. О диалектном членении афразийской языковой общности (по данным кушитской глагольной морфологии). U zb. *Генетические, ареальные и типологические...*, 265—271.
Видоески, Божидар. 1986. Славистичка наука у свету о македонском језику. *Свеске* 15, 217—228.
Vince, Zlatko. 1978. Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber. (Biblioteka znanstvenih radova)
Vinja, Vojmir. 1986. Jadranska fauna : etimologija i struktura naziva. I—II. Split : Logos, [Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti]. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filologiju, Knjiga 65,I—II; Biblioteka Rječnici, 2)
Витчак, К. Т. [Krzysztof Tomasz Witczak] 1989. О первоначальных венетах. U zb. *Этимология* 1986—1987, 107—114.
Vončina, Josip. 1985. Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme. *Filologija* 13, 7—88.
Воронин, Станислав В. 1982. Основы фоносемантики. Ленинград : Издательство Ленинградского университета.
Vratović, Vladimir. 1983. Europa ili Evropa? *Jezik* 31(1983/84):1, 8—14.
Vuković, Jovan. 1974. Istorija srpskohrvatskog jezika. I dio: Uvod i fonetika. Beograd : Naučna knjiga.
Vulić, Sanja. 1991. Učimo hrvatski od gradišćanskih Hrvata. *Jezik* 39/1991—92, 4—10.
Выдрин, В. Ф., К. И. Поздняков. 1987. Реконструкция фонетической системы праманден. U zb. *АИЯ*, 294—356.
Walde, Alois. 1927—32. Vergleichende Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. Herausgegeben und bearbeitet von Julius Pokorny. I—III. Berlin und Leipzig : Walter de Gruyter & Co.
Weekley, Ernest. 1967. An etymological dictionary of modern English. In two volumes. Volume I: A—K. Volume II: L—Z. New York : Dover Publications, Inc. (1. izd. 1927)
Welt der Slaven. Halbjahresschrift für Slavistik. München.
Wendt, Heinz F. (Hrsg.) 1970. Sprachen. Verfaßt und herausgegeben von Dr. Heinz F. Wendt. [98—105. Tausend: Juli 1970.] Frankfurt am Main : Fischer Bücherei KG. (Das Fischer Lexikon) [1. izd. 1961]
Wertheimer-Baletić, Alica. 1992. Demografske promjene i globalni demografski procesi u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju. *Encyclopaedia Moderna* XIII(1992):

2(38), 238–251.
Wiener Slavistisches Jahrbuch, Wien.
Wittmann, Henry. 1964. Some Hittite etymologies. *Sprache* X(1964), 144–148.
Зализняк, А. А. 1963. Материалы для изучения морфологической структуры древнегерманских существительных I. *Этимология* 1963, 124–160.
——. 1965. Материалы для изучения морфологической структуры древнегерманских существительных. II. U zb. *Этимология* 1964, 160–235.
Zamboni, Alberto, Manlio Cortelazzo, Giovan Battista Pellegrini, Paola Benincà, Laura Vanelli Renzi, Giuseppe Francescato. 1984. Dizionario etimologico storico friulano. Volume primo (A–Ca). Udine : Casamassima.
Зарубежная историография... 1986. Зарубежная историография славяноведения и балканистики. Отв. ред. А. С. Мыльников. Москва : "Наука".
Завадовский, Юрий Н. 1980. Меронтский язык. Москва : Издательство "Наука", Главная редакция восточной литературы.
Zbornik u čast Petru Skoku.. 1985. — v. *Skokov zbornik.*
Зборник за филологију и лингвистику Матице српске, Нови Сад.
Zečević, Slobodan. 1973. Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru. Zenica : Muzej grada Zenice. (Izdanja Muzeja grada Zenice, Radovi V)
Zelić-Bučan, Benedikta. 1971. Narodni naziv hrvaskog jezika tijekom hrvatske povijesti. *Jezik* XIX(1971/72):1:1–18, 2:53–65.
——. 1991. Čiji je Evandelistar kneza Miroslava? *Kolo* 1–2/1991, 136–141.
Зинкявичюс, З. [Zigmas Zinkevičius] 1984. Польско-ятвяжский словарик? U zb. *Балто-славянские исследования* 1983, 3–29.
Зубова, Татьяна Е., Л. Ф. Кистанова, А. И. Чапля. 1983. Введение в романскую филологию. Минск : "Вишейшая школа"
Zvelebil, Marek, Kamil V. Zvelebil. 1988. Agricultural transition and Indo-European dispersals. *Antiquity* 62(1988):574– 583.
Žepić, Milan. 1985. Latinsko–hrvatski ili srpski rječnik. Prema izdanju B. Horvat-Žepić priredio Veljko Gortan. Osmo izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
Živa antika / Жива антика / Antiquité vivante, Skopje.
Жлуктенко, Юрий А., А. В. Двухжилов. 1984. Фризский язык. Киев : Наукова думка.
Жуковская, Л. П. 1987. Еще раз о старославянском языке (по поводу книг И. Тота и Р. М. Цейтлин). *ИАН–СЛЯ* 46:1, 79–85.
Županić, Niko. 1937. Značenje barvnega atributa v imenu "Crvena Hrvatska". *Etnolog* X–XI, 1937–39, 355–376.
Журавлев, А. Ф. 1980. К этимологии слав. **vorb-* "птица Passer, воробей". U zb. *Этимология* 1978, 52–58.
——. 1988- Лексикостатистическая оценка генетической близости славяиских языков. *Вопросы языкознания* 4/1988, 37–51.
Журинская, Марина А., А. И. Новиков, Е. И. Ярославцева. 1986. Энциклопедическое описание языков: Теоретические и прикладные аспекты. Москва : "Наука", 1986.

Neke novije članke i knjige nabavio sam, nažalost, prekasno da bi se podaci iz njih mogli upotrijebiti u rječniku onoliko koliko se mogu — no te sam članke i knjige ipak naveo u ovom popisu literature.

Kratice i znakovi

Kratice naziva jezika i dijalekata

Kratice koje ovdje nisu navedene načinjene su odbacivanjem sufiksa *-ski.*
Ako je u tekstu rječnika navedena neka riječ koja se u dva jezika (ili u više njih) piše jednako, onda su kratice jezika odvojene zarezom (naprimjer *č., slč.* znači "češki, (i) slovački"); ako je kratici jezika dodana još jedna kratica bez zareza, radi se o tome da je primjer iz nekog dijalekta ili govora (naprimjer *grč. at.* znači "grčki jezik, atički dijalekt", "atički dijalekt grčkog jezika"; to može pisati i kao *grč. (at.)*), ili se radi o dopuni podatka (naprimjer *hrv. st.* znači "hrvatski stariji", tj. primjer je iz jezika pisaca iz starijih vremena i sl.)

abazin.	abazinski
adigej.	adigejski
afraz(ij).	afrazijski (= semitohamitski)
ahmim.	ahmimski (koptski)
akad.	akadski
alb.	albanski
aleut.	aleutski
alt.	altajski
amer.	američki
amhar.	amharski
anatol.	anatol(ij)ski
andij.	andijski
aphas.	aphaski
arabij.	arabijski
aramej.	aramejski
arap.	arapski
arij.	arijski
arm.	armenski
arum.	arumunjski (cincarski)
at.	atički (grčki)
av.	avestijski
avar.	avarski
azerb.	azerbajdžanski
baktr.	baktrijski
balk.	balkanski
balt.	balt(ij)ski, baltički
bask.	baskijski
baškir.	baškirski
berb.	berberski
beot.	beotijski (grčki)
biz.	bizantski
bjr.	bjeloruski
bohejr.	bohejrski (koptski)
bret.	bretonski
bug.	bugarski
burjat.	burjatski
burm.	burmanski
ces.	ceski
cincar.	cincarski (arumunjski)
csl.	crkvenoslavenski
č.	češki
čad.	čadski
čak.	čakavski (hrvatski)
čkamč.	čukotskokamčatski
čukot.	čukotski
čuvaš.	čuvaški
d-	donjo-
dag.	dagestanski
dalmat.	dalmatski
dard.	dardski

dargin.	darginski
digor.	digorski (osetski)
dluž.	donjolužički
dnj.	donjonjemački, niskonjemački
dor.	dorski (grčki)
drav.	dravidski
džurčen.	džurčenski
egip.	egipatski
ek.	ekavski (hrvatski, srpski)
elam.	elam(it)ski
enec.	enecki
engad(in).	engadinski (retoromanski)
engl.	engleski
eol.	eolski (grčki)
erzjan.	erzjanski (mordvinski)
eskal.	eskim(sk)oaleutski
esk(im).	eskimski
est.	estonski
etr.	etrurski, etruščanski
even.	evenski
evenkij.	evenkijski
falisk.	faliskijski
fen.	fenički
fin.	finski
fr.	francuski
frig(ij).	frigijski
fu.	finougarski
g-	gornjo-
gal.	galski
geg.	gegijski (albanski)
gel.	gelski
gluž.	gornjolužički
got.	gotski
grč.	grčki ((= starogrčki; novogrčki = ngrč.)
gruz.	gruzijski
gurbet.	gurbetski (romski)
hantij.	hantijski
hat.	hatski
hebr.	hebrejski
Hes.	za osobite riječi iz rječnika Hezihija (Hēsýkhios), grčkog gramatičara iz V. st. (grčke riječi, ali i riječi iz drugih jezika)
het.	hetitski
hetluv.	hetoluvijski, hetitskoluvijski
hijerluv.	hijeroglifski luvijski
hind.	hind(sk)i
hom.	homerski (starogrčki kakav je u Ilijadi i Odiseji)
horezm.	horezmijski
hots(ak).	hotan(sk)osakanski
hs.	hrvatski ili srpski (= hš.)
hš.	hrvatski ili šire, hrvatski ili drugi štokavski
hur.	huritski
hurur.	hurit(sk)ourartski
ia.	indoarijski
ie.	indoevropski
ie. st.	indoevropski stariji
ijek.	ijekavski (hrvatski...)
ik(av).	ikavski (hrvatski)
ilir.	ilirski
indoarij.	indoarijski
ir.	irski
iran.	iranski
iron.	ironski (osetski)
isl.	islandski
ist-	istočno-
istroroman.	istroromanski
istrorum.	istrorumunjski
ital.	italski
itelmen.	itelmenski
j-	južni, južno-
jagn(op).	jagnopski, jagnobi
jakut.	jakutski
jap.	japanski
jatv.	jatvinški
'jatv.'	'jatvinški'
jazv.	jazvinski (komi)
jek.	jekavski (hrvatski...)
jen(isej).	jenisejski
jon.	jonski (grčki)
jukagir.	jukagirski
juž-	južni, južno
južarabij.	južnoarabijski
kabardin.	kabardinski
kabil.	kabilski
kačin.	kačinski
kajk.	kajkavski (hrvatski)
kalm(ič).	kalmički
kamasin.	kamasinski
karij.	karijski

kart(v).	kartvelski
kašup.	kašupski
kaz.	kazaški
kelt.	keltski
ket.	ketski
kimr.	kimrički (velški)
kin.	kineski
kin. arh.	arhajski kineski
kirg.	kirgiski
kl-	klasični
kopt.	koptski
kor.	korejski
korn.	korn(vol)ski
krimgot.	krimskogotski
krimtatar.	krimskotatarski
ks	kasno-
kur.	kurški
kurd.	kurdski
kuš.	kušitski
lat.	latinski
latv.	latvijski
leh.	lehitski
lezb.	lezbanski, lezboski (grčki)
lezgin.	lezginski
lid.	lidijski
lik.	likijski
lit.	litavski
log(udor).	logudorski (sardinski)
luv.	luvijski
luž.	lužički
mađ.	mađarski
mak.	makedonski
malajalam.	malajalam(ski)
man.	manski
mandž.	mandžurski
mansij.	mansijski
marij.	marijski
megl(eno)rum.	meglenorumunjski
megrel.	megrelski
mesap.	mesapski
ml-	mlađi
mlet.	mletački (talijanski)
mokš.	mokšanski (mordvinski)
mong.	mongolski
mong. pism.	jezik mongolske pismenosti
mord.	mordvinski
n-	novo-
nanaj.	nanajski
nar-	narodski, narodsko-

negidal.	negidalski
nenec.	nenecki
nganasan.	nganasanski
ngrč.	novogrčki
nivh.	nivški
nizoz.	nizozemski
nnj.	novonjemački
nortumbr.	nortumbrijski (engleski)
norv.	norveški
nostr.	nostratički
nperz.	novoperzijski
nvnnj.	novovisokonjemački
nj(em).	njemački
ojrat.	ojratski
oroč.	oročki
oset.	osetski
osk.	oskijski
p.	poljski
p-	pra-
palaj.	palajski
part.	partski
pelazg.	pelazgijski
perz.	perzijski
pie.	praindoevropski
polap.	polapski
port.	portugalski
pra-	pra-
prus.	pruski
psl.	praslavenski
r.	ruski
rom.	romski
roman.	romanski
saam.	saamski, laponski
said.	saidski (koptski)
sak.	sakanski
samodij.	samodijski
sardin.	sardinski
selkup.	selkupski
sem.	semitski
semh.	semitohamitski, afrazijski
sind.	sindski
sinhal.	sinhalski
sinokavk.	sinokavkaski
sinotib.	sinotibetski
sjev-	sjeverno-
sjevkavk.	sjevernokavkaski
skit.	skitski
skr.	sanskrt(ski)
sl.	slavenski
slč.	slovački

sln.	slovenski	t(ur).	turski
slovin.	slovinski	tabasaran.	tabasaranski
sogd.	sogdijski	tadž.	tadžički
somal.	somal(ij)ski	tal.	talijanski
sr-	srednji, srednjo-	tamil.	tamil(ski)
srgrč.	srednjogrčki	tatar.	tatarski
srir.	srednjoirski	tib.	tibetski
srnnj.	srednjoniskonjemački, srednjodonjonjemački	tmandž.	tunguskomandžurski
		toh.	toharski
srpcsl.	srpskocrkvenoslavenski	toh. A	toharski A
srvnj.	srednjovisokonjemački	toh. B	toharski B
st-	stari, staro-	tosk.	toskijski (albanski)
stcsl.	starocrkvenoslavenski	trač.	trački
stegip.	staroegipatski	tuar.	tuareški
stgrč.	starogrčki	tung.	tunguski
sthebr.	starohebrejski	tur.	turski
stib.	sinotibetski	turkij.	turkijski
stind.	staroindijski	turkm(en).	turkmenski
stir.	staroirski	tuvin.	tuvinski
stisl.	staroislandski (i staronordijski)	ubiš.	ubiški (= *ubyhski*)
		udej.	udejski
stkin.	starokineski	udmurt.	udmurtski
stmaked.	staromakedonski, (staro)makedonjanski	uf.	ugrofinski
		ugarit.	ugaritski
stnord.	staronordijski (i staroislandski)	ukr.	ukrajinski
		ulč.	ulčki
stperz.	staroperzijski	umbr.	umbrijski
stsas.	starosaski	ural.	uralski
stsl.	staro(crkveno)slavenski	urart.	urartski
stturkij.	staroturkijski	uzb.	uzbečki
stujg.	staroujgurski	vahan.	vahanski
stvnj.	starovisokonjemački	ved.	vedski
sumer.	sumerski	venet.	venetski
svan.	svanski	vulg-	vulgarno-
šp.	španjolski	zan.	zanski
štok.	štokavski (hrvatski)	z-, zap-	zapadni, zapadno-
švic.	švicarski njemački	žemajt.	žemajtski (litavski)

Kratice i znakovi

abl.	ablativ	atr.	atribut
af.	afiks	augm.	augmentativ, uvećanica; augment
ak.	akuzativ		
akc.	akcent, akcenatski	br.	broj
akt.	aktiv, aktivan	bud.	budući
aor.	aorist, aorisni	čest.	čestica
aps.	apsolutan	dat.	dativ
atem.	atematski	dekl.	deklinacija

dem. deminutiv, umanjenica
dez. deziderativ
dijal. dijalekt
dir. direktan
dv. dvojina
ekskl. ekskluziv, ekskluzivan
el. element
elipt. eliptički
enkl. enklitika, enklitički
ep. epski
epit. epitet
eufem. eufemizam
fig. figurativno
fut. futur
gen. genitiv
ger. gerund, gerundiv
gl. glagol, glagolski
gl. glavni
gov. govor
im. imenica
imp. imperativ
imperf. imperfekt
in(ač). inačica, varijanta
ind. indikativ
indir. indirektan
inf. infinitiv
inf. infiks, infigiran
inhoat. inhoativan
inkl. inkluziv, inkluzivan
instr. instrumental
iter. iterativ, iterativan
j. jezik
jd. jednina
kauz. kauzativ
kl. klasičan
kol. kolektiv
komp. komparativ
kond. kondicional
konj. konjugacija
konj. konjunktiv
konkr. konkretno
kor. korijen, korijenski
l. lice
lok. lokativ
m. muški rod
med. medij
mj. mjesto
mn. množina
m. r. muški rod
nagl. naglasak, naglasni
nar(j). narječje
nast. nastavak
neg. negacija, negativan
neodr. neodređen
nepr. neprelazan
neskl. nesklonjivka, nesklonjiva riječ
nesv(rš). nesvršeni
nom. nominativ
obj. objekt, objektan, objektivan
obl. oblik
odglag. odglagolski
odim. odimenski
odn. odnosni
odr. određen
opr. opreka, oprečan
opt. optativ
osn. osnova
pad. padež
part. particip
pas. pasiv, pasivan
pejor. pejorativan, pogrdan
perf. perfekt
pf. perfekt
pj. pjesnički
poet. poetski
pogrd. pogrdnica, pogrdan
pok. pokazan
pom. pomoćni
postpoz. postpozitivan
povr. povratan
pozit. pozitiv
ppf. pluskvamperfekt
pr. prošli
prel. prijelazan
pren. preneseno
prez. prezent
prid. pridjev
prijel. prijelazan
pril. prilog
prisv. prisvojan
prokl. proklitika, proklitički
proš. prošli
razg. razgovoran
reč. rečenica
redupl. reduplikacija, redupliciran
sad. sadašnji, sadašnjost
samogl. samoglasnik, samoglasan
skl. sklanjanje, sklonidba
sl. složen

spr.	sprezanje
sr. (r.)	srednji rod
st.	stanje
st.	stari, stariji
st.	stupanj
sub(j).	subjektni
sugl.	suglasnik, suglasnički
superl.	superlativ
sv(rš).	svršeni
šatr.	šatrovački
t.	točka
temat.	tematski
tranz.	tranzitiv, tranzitivan
udv.	udvojenje, udvojen
um(anj).	umanjenica, deminutiv
up.	upitan
uv(eć).	uvećanica, augmentativ
v.	vidi
var.	varijanta, inačica
vez.	veznik
vok.	vokativ
vr.	vrijeme
zaj.	zajednički
zam(j).	zamjenica
zast.	zastario
zb. im.	zbirna imenica
znač.	značenje
ž. (r.)	ženski rod
>	dalo je
<	nastalo je od

→, ←	preoblika, promjena značenja; smjer posuđivanja
:	prema
/	oznaka za alternaciju, ili isto što i
[ ]	oznaka za fonetsku transkripciju
~	varira s
=	jednako je
ø	oznaka za nulu (gram.), za nepostojanje glasa
̥	kružić ispod slova: slogotvornost
̯	ispod samoglasnika: neslogotvornost
¯	crtica iznad samoglasnika: duljina
˘	iznad samoglasnika: kratkost
*	ispred nekog oblika: rekonstruiran oblik
´, ’	iza suglasnika: palataliziranost
’	iza suglasnika (za hausanski, za američke jezike...): glotaliziranost
	jezike, hausanski ispod suglasnika: glotaliziranost

Kako se čita

Riječi iz jezika koji se pišu latinicom navode se u izvornu obliku, možda s dodanim znakovima za naglasak, intonaciju i sl. Riječi iz ostalih jezika transkribirane su ili transliterirane. Čitatelj može čitati primjere uglavnom otprilike onako kako su napisani (uz jasne izuzetke); to sigurno znači i otklon od izgovora u danom jeziku, ali za razumijevanje teksta to nije bitno.

Čitatelj mora imati na umu da se ovdje ne može dati potpun i precizan pregled čitanja niti za malen broj jezika. Također, opisi nisu dani lingvistički precizno — naprimjer, staroindijsko *c, j* zapravo se izgovaraju bliže našima *ć, đ* nego *č, dž*, ali se u jednoj tradiciji ipak prenose kao *č, dž*.

Staroindijski

bh, dh, gh,...	izgovaraju se aspirirano (sa slabim *h*)
ṅ	velarno *n*, kao u našem jeziku u *banka, stanka*

c, j, ñ	kao *č, dž, nj*
ḍ, ḍh, ṭ, ṇ, ṣ	cerebralno: vrh jezika uprt je u najviši dio nepca
y	kao *j*
ś	kao poljsko *ś* (mekše od našega *š*)
h	kao naše *h* — inače se izgovaralo zvučno (kao u našem *strah ga je*)
ḥ	slabo bezvučno *h*

Uglavnom podudarno s tim i za dravidske jezike.

Avestijski, staroperzijski, iranski jezici

ϑ, δ	kao *th* u engleskom *think, thing* i *this, that*
ǰ	kao *dž*
y	kao *j*
x, γ	velarni spiraniti
x^v	kao x^w

Armenski

^{h} ili ‘	iza suglasnika: aspiriranost
j	kao *dz*
ǰ	kao *dž*
ç, č̣	glotalizirano
ł	velarizirano *l*
ṙ	rašljasto *r*; kao *rr*

Grčki

ē, ō, ā, ī	dugo
gg, gk	kao *ng, nk*
z	kao *z* (u starije se vrijeme izgovaralo kao *dz*)
ph, th, kh	upravo tako (a po tradiciji kao *f, th, h*)
y	kao *ü*, a stariji je izgovor bio *u*
ou	kao *u*
´ ˜ `	naglasci (` piše se na kraju riječi umjesto ´)

Novogrčki je izgovor drugačiji, no u rječniku je često, kad je izgovor riječi bitan, dana transkripcija (ili približna transkripcija). Treba reći i to da se u novogrčkom naglasak označava samo kao ´ ili ' ili ˙ i sl., na mjestima na kojima su se donedavno po tradiciji pisali ´ ˜ `.

Albanski

â, î, û	nazalno (u gegijskom)
ç	kao *č*
dh, th	kao *th* u engleskom *this, that* i *think, thing*
ë	kao *ə*
gj	kao *đ*
l	kao *lj*
ll	kao *l*
q	kao *ć*
sh	kao *š*
y	između *u* i *i* (kao njemačko *ü*)
zh	kao *ž*
xh	kao *dž*

Latinski

Izgovor je bio drugačiji od tradicionalnog:

c	uvijek *k*
t	uvijek *t*
ae, oe	kao *ai, oi*

U rječniku u mnogim primjerima umjesto *v* stoji *u*: izgovor je *w*

Oskijski, umbrijski

c	kao *k*
ř	kao češko *ř*
í, ú	*e, o*
u	između samoglasnika: kao *w, v*

Irski (novoirski)

th	kao englesko *th* u *think, thing*
ch	kao *ch* u njemačkom *ich*
´	iznad samoglasnika: duljina

i ispred samoglasnika umekšava ga; *h* lenira suglasnik (*bh, dh, gh* jesu *v, δ, γ*), itd.

Gotski

þ	kao *th* u engleskom *think, thing*
aí, aú	kao *e, o*
ei	kao *i*
gg, gk	kao *ng, nk*

Staronordijski, staroislandski

þ	kao *th* u engleskom *think, thing*
đ, ð	kao *th* u engleskom *this*, *that*
á, é, í, ó, ú	dugo (u današnjem islandskom drugačije!)
ø	kao dugo njemačko *ö*
y	kao *ü*

Litavski

ė	dugo *e*
y	dugo *i*
ą, ę, į, ų	nekad su bili nazalizirani, danas samo dugi
ia, io, iu	gotovo *ja, jo, ju*, umekšavaju prethodni suglasnik

Oznake za naglaske stavljaju se samo u stručnim tekstovima.

Latvijski

ā, ē, ī, ū dugo

o	kao *uo* (pa se, iz tradicionalnih razloga, i u ovom rječniku često piše *uo*)
ę	kao *ä* (u latvijskom se to *ę* piše kao i obično *e*)
ķ, ģ	kao *ć, đ*
ŗ, ļ	palatalizirani (*rj, lj*)
zs, šs, žs	na kraju riječi — kao *s*, *š*, *š*

Naglasak je u nesloženim riječima uvijek na prvom slogu. U primjerima su najčešće označene i intonacije ˜,`,´.

Riječi su često napisane bliže izgovoru, no lako se takvo pisanje prebaci u

pisanje po latvijskom pravopisu: izostave se oznake intonacije, *uo* → *o*

Praslavenski, staroslavenski

ъ, ь	reducirani samoglasnici, bliski vrlo kratkim *u, i*
ě	izgovarao se vjerojatno kao *ä* ili slično
ę, ǫ	nazalizirani *e, o*
ť, ď	palatalizirani
x	kao *h*
y	kao rus ko *ы*

U bugarskom *ъ* kao *ə*; u makedonskom *ḱ, ǵ* mekše od *ć, đ*; u slovenskom je ponekad pisano po izgovoru *ə* na mjestu *a, e* kad se tako izgovaraju, ˛ pod *e, o* ukazuje na otvorenost, ˙ pod *e, o* na zatvorenost; u češkom *ř* uglavnom kao jedno *ž, š, rž*, *ě* kao *je*, ´ oznaka duljine (*á, é*,...), naglasak uvijek na prvom slogu; u slovačkom *ô* kao *uo*, ´ oznaka za duljinu; u češkom i slovačkom *ť, ď* umekšani; u poljskom *cz, sz* kao *č, š*, *ż* kao *ž*, *ź* mekše, *rz* kao *ž*, itd.
Ćirilica je transliterirana ovako (navode se samo važni izuzeci od uobičajenog pisanja ili čitanja; treba imati na umu da se npr. u ruskom ne čita točno onako kako se piše).

ґ	ukr. *g*	*ќ*	mak. *ḱ*
г	ukr. *h*	*ў*	bjr. *ŭ [w]*
	bjr. *h [γ]*	*щ*	bug. *št*,
ѓ	mak. *ǵ*		r., ukr., bjr. *šč*
е	r., bjr. *e [je]*	*ъ*	bug. *ъ [ə]*
ё	*ë [jo]*		r. *'*
є	ukr. *є [je]*	*ы*	r., bjr. *y*
s	mak. *dz, ʒ*	*ь*	r., ukr., bjr. *'*
и	ukr. *y*		(umekšavanje)
і	ukr., bjr. *i*	*э*	*ė, э*
ї	ukr. *ï [ji]*	*ю*	*ju*
й	*j*	*я*	*ja*

Hetitski

š	izgovaralo se kao *s*
z	izgovaralo se kao *c*

Toharski

ä	kao *ə*
ts	kao *c*
c	kao *č*
ñ	kao *nj*

Ostale oznake

Treba imati na umu da isto slovo može označavati i više nego jedan fonem/glas — po jedan u jednom jeziku. Također, pisanje primjerā u rječniku može biti različito od toga kako se sáma riječ piše po običnu pravopisu nekog jezika: u litavskim su primjerima označeni naglasci, latvijski su primjeri često dani u zapisu koji je bliži izgovoru i s oznakama intonacije (ali se lako iz takva zapisa uspostavi pravi, obični), itd. Dogodi se i to da je su neki pri-

mjeri zapisani po jednom sustavu, a neki po drugom (aspiriranost suglasnika u nekim armenskim primjerima ima oznaku ^{h}, u nekima ʿ).

Općenito o glasovima (i o njihovu bilježenju) v. npr. u Težak—Babić 1992, NG 1991, GHKJ 1990, Martinet 1982 (gde se ukazuje i na to kako se što izgovara).

æ, ä	samoglasnik između *a* i *e*, kao njemačko *ä*, kao englesko *a* u *bad*
å	samoglasnik srednji između *a* i *o*
ƀ	bilabijalni zvučni spirant
ε	samoglasnik između *ä* i *e*
ę, ǫ	nazalni *e, o* u psl., stsl., p. itd.; u nekim jezicima (germanskima npr.) oznake za otvorene *e, o*
ẹ	samoglasnik uži od *e*, između *e* i *i*
ǧ	u arapskom kao *dž*; u turskom kao slabo *g*
ġ	velarno
^{h}	ukazuje na aspiriranost suglasnika (p^h, t^h, k^h); u nekim se jezicima to može bilježiti kao ʿ (*p*ʿ...)
ḫ	velarno
ḥ	bezvučni faringalni okluziv, nastaje faringalnom kontrakcijom, bez treperenja glasnica; kao u arapskom; taj se glas može bilježiti kao *x* (tako u međunarodnom fonetskom alfabetu)
ł	tvrdo *l* (npr. u poljskom), prema *w*
λ	u kavkaskim jezicima lateralni frikativi tipa *tl*
λ, ν	u lidijskom *lj, nj*
ŋ	kao *n* u *mango, dingo*
ọ	samoglasnik uži od *o*
ø	samoglasnik tipa *o*, ali s prednjim izgovorom
ɔ	samoglasnik srednji između *å* i *o*
q	u arapskom i dr. — kao *ḳ*
y	samoglasnik širi od *i*
w	kao neslogotvorno *u* u *auto, Austrija, Australija*; kao englesko ko *w* u *wind, wing*
P, T, K, H...	oznaka za nesigurnostt rekonstrukcije i sl.: npr., *P* označava *p* ili *p̣* ili *b*, i s l.
C	u rekonstrukcijama i sl., oznaka za neki suglasnik
V	u rekonstrukcijama i sl., oznaka za neki samoglasnik
˜	u nekim jezicima (npr., u lidijskom) nazalnost
ˊ ˋ ̏ ˝ ˆ ˜ i dr.	u raznim jezicima naglasci, tonovi
ˉ	iznad samoglasnika: duljina
ˆ	u nekim jezicima znak za duljinu (npr. stvnj.)
ʹ	iza suglasnika (ili nad njim): palataliziranost
.	točka ispod suglasnika: glotaliziranost, ejektivnost, emfatičnost, abruptivnost, faringaliziranost — ovisno o jeziku
.	ispod *r, l...* — slogotvornost
ʷ	iza *k, g...* — labijaliziranost
β, δ, γ	spiranti, kao u šp. *lobo*, nj. *Wagen*

ʒ, *ʒ́*, *ǯ*	kao *dz*, *đ*, *dž*
ʒ	za stengl., stvnj. — kao *s*
ʾ, ˀ	suglasnik koji nastaje zatvaranjem u glotidi, glas kao prije kašljanja, ili kao na početku nj. *acht*, ili kao u arapskom
ʿ, ˁ	zvučni faringalni okluziv, nastaje primicanjem prednje i stražnje stijenke ždrijela (farinksa); kao u arapskom
ʌ	samoglasnik srednji između *a* i *ə*; u rekonstrukcijama: oznaka za neki samoglasnik
ə	kao glas ispred našeg samoglasnog *r* ili u izgovoru *bə, də, gə, pə, tə, kə...*

Sadržaj